BARRADAS, Sebastiao (S.I.)
R.P. Sebastiani Barradii... e Societate Iesu... Commentaria in concordiam et historiam euangelicam... : tom. I. -- Antuerpiae : Apud Petrum, & Ioannem Belleros, 1617
[16], 446 p., *-2*4, A-Z6, 2A-2N6, 2O8 ; Fol. marca mayor
Antep. -- Port. grab. calc., con anagr. de la Compañía de Jesús. -- Texto a dos col., con apostillas marginales
1. Biblia. N.T.-Comentarios 2. Biblia. T.B.-Iruzkinak I. Commentaria in concordiam et historiam euangelicam... : tom. I II. Título

R-5943 Ejemp. falto de port., de 2 p. del cuaderno de 446 p. y de enc. -- Datos tomados de CCPB, 56384. -- Indice ms. -- Ex-libris ms. en antep.: "Fr. Joannes de Eguiarte Zornoza in Cantabrianato Biblioth[eca] Burcenensi me destinavit anno D[omi]ni 1692"

SEBASTIANI

BARRADII

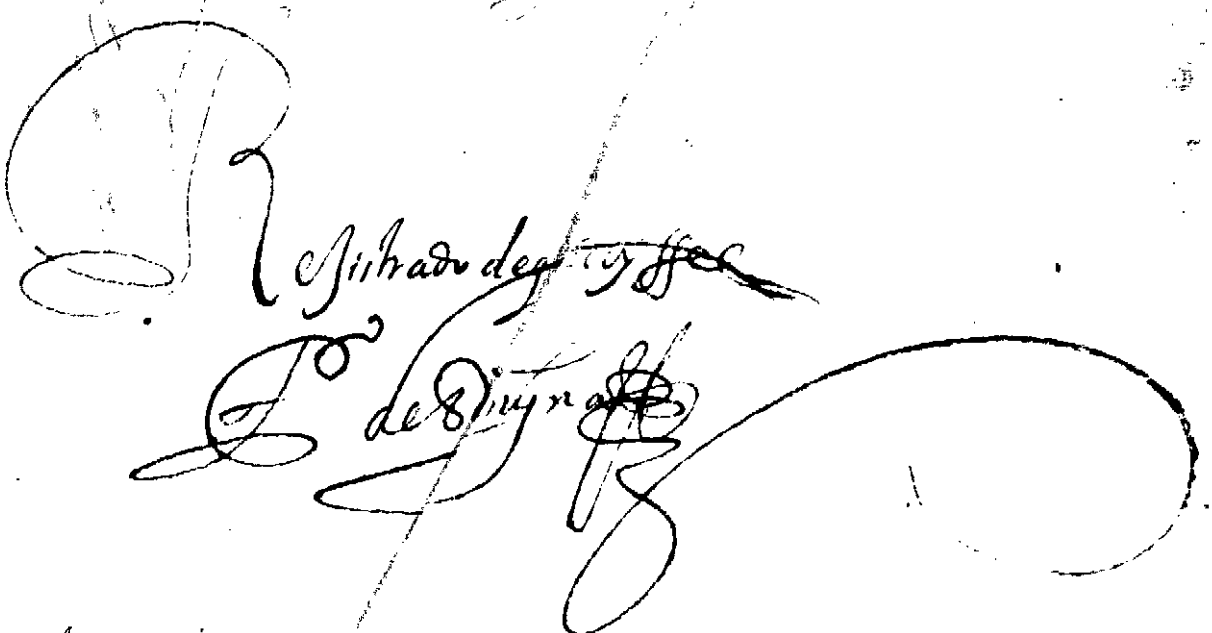
COMMENTARIA

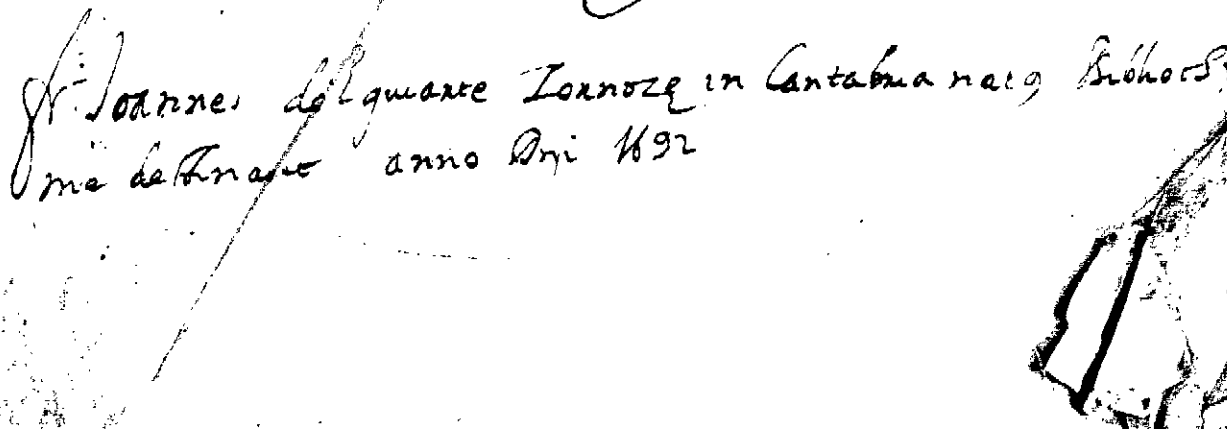
IN

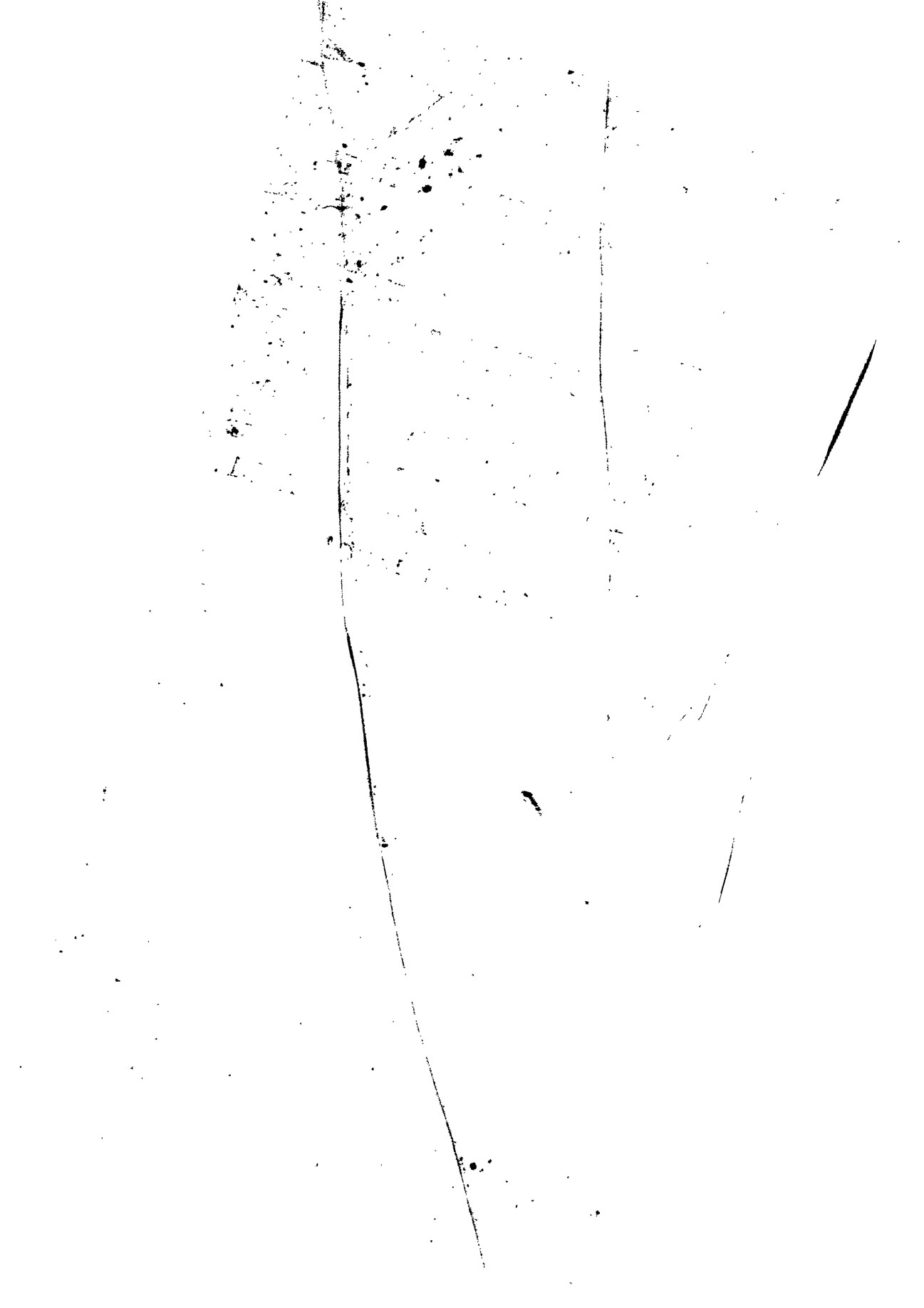
CONCORDIAM

ET HISTORIAM

EVANGELICAM.

EVANGELIA

Sebastiano Barradas per Harlot

Matthæus explanantur

Marcus

Lucas

Joannes

Matthæi. Cap.

Cap.	
1	Tom. 1. Fol. 149. 223.
2	Tom. 1. Fol. 385. 420.
3	Tom. 2. Fol. 1. 34.
4	Tom. 2. Fol. 91. 224. 249.
5	Tom. 2. Fol. 354. 391. 398. 401. 404. 406.
6	Tom. 2. Fol. 410. 412. 414. 421. 423.
7	Tom. 2. Fol. 432. 437.
8	Tom. 2. Fol. 446. 490. 263. 268. 272. 278. 293.
9	Tom. 2. Fol. 291. 297. 304. 306. 313. Defsit versiculus 8: et ex fine versiculi 35. 36. 37. 38.
10	Tom. 2. Fol. 530.
11	Tom. 2. Fol. 458. Tom. 3. Fol. 102. 109. Defsit versiculus 1.
12	Tom. 2. Fol. 337. 342. 484. 500.
13	T. 2. F. 503. 511. 517. 519. 511. 521. 523. 525.
14	Tom. 2. Fol. 545. 551. 553. 558.
15	Tom. 2. Fol. 579. 583. 591.
16	Tom. 2. Fol. 595. 597. 599. 603. 610.
17	Tom. 2. Fol. 619. 624. 625. 629.
18	Tom. 2. Fol. 631. 639. 642.
19	Tom. 3. Fol. 258. 269. 272. 282.
20	Tom. 3. Fol. 295. 330. 353.
21	Tom. 3. Fol. 363. 379. 397. 400. 402.
22	Tom. 3. Fol. 414. 422. 429. 436. 447.
23	Tom. 3. Fol. 449. 457.
24	Tom. 3. Fol. 475. 482. 502. 505. 537. 552.
25	Tom. 3. Fol. 560. 572. 515. 522.
26	Tom. 4. Fol. 1. 10. 17. 42. 53. 202. 92. 205. 207. 210. 217. 221. 226. 230.
27	Tom. 4. Fol. 233. 236. 237. 243. 252. 246. 248. 254. 256. 258. 275. 264. 277. 282. 285. Def. vers. 55. 56.
28	Tom. 4. Fol. 288. 299. 337.

Marci. Cap.

1	Tom. 2. Fol. 2. 34. 91. 249. 254. 260. 263. 266. 272. 446.
2	Tom. 2. Fol. 291. 297. 304. 337. Def. vers. 13.
3	Tom. 2. Fol. 342. 346. 482. 500.
4	Tom. 2. Fol. 503. 516. 517. 519. 278.
5	Tom. 2. Fol. 283. 306.
6	Tom. 2. Fol. 525. 531. 545. 551. 553. 559.
7	Tom. 2. Fol. 576. 584. 588.
8	Tom. 2. Fol. [illegible]
9	Tom. 2. Fol. [illegible] Defsit [illegible]
10	Tom. 3. Fol. [illegible]
11	Tom. 3. Fol. 367. [illegible]
12	Tom. 3. F. 401. 422. [illegible]
13	Tom. 3. Fol. 476. 482. [illegible]
14	Tom. 4. Fol. 2. 10. 17. [illegible]
15	[illegible] 210. [illegible] Tom. 4. Fol. 237. 242. 246. [illegible] 296. 298. 274. 264. [illegible] Defsiunt versiculi. 4
16	Tom. 4. Fol. 288. 302. 306. 3[illegible]

Lucæ. Cap.

1	Tom. 1. Fol. 267. 277
2	Tom. 1. Fol. 334. 392. 3 Defsit versiculus
3	Tom. 2. Fol. 2. 221
4	Tom. 2. Fol. 91. 529
5	Tom. 2. Fol. 299. 44 Defsiunt versicu
6	Tom. 2. Fol. 337. 343. 3
7	Tom. 2. Fol. 450. 455.
8	Tom. 2. Fol. 504. 500. 2
9	Tom. 2. Fol. 531. 546. 551 608. 611. 615. 626 Tom. 3. Fol. 1. Tom. Defsit versiculus 43.
10	Tom. 3. Fol. 94. 102. 106. 109. 11
11	Tom. 3. Fol. 131. Tom. 2. F. 482. Tom.
12	Tom. 3. Fol. 140. 143. 148. 194. 197
13	Tom. 3. Fol. 160. 163. 164. 166.
14	Tom. 3. Fol. 168. 178. 191.
15	Tom. 3. Fol. 194. 139.
16	Tom. 3. Fol. 200. 213. 21
17	Tom. 3. Fol. 229. 10. 232
18	Tom. 3. F. 234. 238. 263. 272
19	Tom. 3. Fol. 346. 360. 3 Defsiunt versicu
20	Tom. 3. Fol. 400. 403. Defsiunt vers. 3
21	Tom. 3. F. 472. 475. 4 Defsiunt vers. 3

…23. 227. 233.
…244. 292. 294.
…264. 277. 282.
…42.
…302. 306. 313. 349.

…aannis. Cap.
…97. Tom. 2. F. 92. 97. 108. 114.
…12. 139.
…19. 218.
…29. 243.
…1. 314. 328.
…ol. 593. 599. 962. 964. 968. 969.
Fol. 2. 19.
F. 29. 36. 40. 42. 44. 48. 90. 93. 96.

9 Tom. 3. Fol. 68. 70.
10 Tom. 3. Fol. 81. 246.
11 Tom. 3. Fol. 307. 322.
12 Tom. 3. F. 399. 364. 376 378. 382. 397. 391.
13 Tom. 4. Fol. 28. 42. 90. 93.
14 Tom. 4. Fol. 100. 109. 112.
15 Tom. 4. Fol. 124. 1[illegible]. 140. 146.
16 Tom. 4. Fol. 146. 151. 162. 166.
17 Tom. 4. Fol. 176. 180. 184.
18 Tom. 4. Fol. 203. 217. 219. 221. 224. 230. 229. 238. 244.
Deficiunt pericopæ 14. et 24.
19 Tom. 4. Fol. 246. 248. 250. 292. 294. 296. 299. 264. 280. 282.
20 Tom. 4. Fol. 302. 314. 322.
21 Tom. 4. Fol. 327. 330.

Finis Historiæ Fabulæ

LECTORI.

ARDVVM, magnum, difficile opus suscepimus (Lector optime) quatuor Euangelistarum explanationem, & concordiam. Sed tritum ingredimur iter, imò repetimus. Iam enim annis elapsis cum in Eborensi Academia, tum virum, tum litterarum laude florente, Scripturæ sacræ interpretis munere fungeremur, in Euangelicam concordiam auditoribus Commentarios dictauimus. Ad eundem ergo iter, obedientia precunte, reuocamur. Duo autem præstanda docet Abbas doctissimus Rupertus Rupertus. pertus hanc nauigationem aggredienti. In primis Spiritus sancti flatum prosperum postulandum: Deinde Patrum scripta tanquam lucida sydera contemplanda. Illius verba digna sunt, quæ hoc loco ponantur, & ab omnium sacrarum rerum scriptoribus ediscantur, libro 3. in Ioann. sic ille ait: Qui magno feruntur pelago pauidi nautæ, placidam sibi auram imprecati, fixa cælo sydera respiciunt, terra amissa tenent cælum, sedentesq; ad clauum sydoribus currunt; erratica verò sydera sequi fugiunt. Idem nobis, qui Scripturæ huius Euangelicæ profundum ingressi sumus, agendum est. Et primò placidus nobis ille Spiritus implorandus, de quo Psalmista Psalm. 142. Spiritus, inquit, tuus bonus deducet me in terram rectam. Deinde Doctores sacri mente, ac vigilantibus oculis tenendi sunt, qui tanquam Arcturi nunquam occidentis luce da sydera stabili fide semper fixi steterunt, & lucem fidei fundentes erroris occasum nescierunt. Hæreticorum verò lux erratica longè fugienda est. Sunt enim (vt Apostolus Iudas ait) sydera errantia, quibus procella tenebrarum in æternum seruata est. Sic Rupertus.

Duo hæc in hoc opere decretum mihi obseruare. Spiritus in primis sanctissimi à puppe flantem ventum postulare nunquam desinam, vt cuius inspiratione litteræ sacræ sunt conscriptæ, eiusdem aspiratione explanentur. Etenim sacri Scriptores quasi quidam Spiritus sancti calami fuere, Spiritus sanctus scriba fuit velociter scribens, Psalm. 44. Vnde illud Magni Gregorij cap. 1. in D. Gregor. præfationis in Iob: Ipse, inquit, hæc scripsit, qui hæc scribenda dictauit. Item: Si magni cuiusdam viri susceptis epistolis legeremus verba, eaq; quo calamo

ssent scripta quæreremus, ridiculum profectò esset, si non epistolarum au-
rem scire, sensumque cognoscere, sed quali calamo earum verba impres-
uerint, indagare studeremus. Cum ergo rem cognoscimus, etusque
Spiritum sanctum autorem tenemus, quia scriptorem quærimus, quid
agimus, nisi legentes litteras, de calamo perscrutamur? &c. Ru-
Ruperus. *perus quoque loco supra citato: Ipso (inquit) aspirante à quo Scripturæ*
sacræ vniuersæ conditæ sunt, felicia sequentes doctrinæ Catholicæ sydera,
cœpisurramus nauigio. Conscripti sunt ergo diuini libri Spiritu sancto
inspirante, explanandi verò, & legendi eodem illuminante: iuxta illud
D.Bernard. *Diuinæ ad fratres de monte Dei: Quo spiritu Scripturæ factæ sunt,*
eo spiritu legi desiderant, ipso etiam intelligendæ sunt, &c. Et illud Ab-
Cassianus. *batis Nerotis apud Cassianum collatione 14. cap. 9. Aliud est facil-*
litatem ornatus & nitorem habere sermonis, & aliud venas, ac medullas cœ-
lestium intuere dictorum, ac profunda, & abscondita Sacramenta purissimo
cordis oculo contemplari. Quod nullatenus humana doctrina, nec eruditio
sæcularis, sed sola puritas mentis per illuminationem Spiritus sancti obtine-
bit, &c. Itaque Spiritus sancti opem semper implorare, flatum precari, du-
ctum orare, nunc necesse est, tuasq;, Lector optime, etiam atque etiam in
hanc rem precibus precibus flagito, vt quod cœpi, prospero explanationis cur-
su, ad optatum usque finem perducam.

Quod secundo loco à Ruperto in hac nauigatione propositum est, Pa-
trum est velati Syrtum contemplatio. Hæc ego clarissima sydera semper
aspiciam; hos duces sequar, ex his fontibus hauriam, his fluminibus mea
arua irrigabo, sacrorum librorum intelligentiam non ex præsumptione mea,
sed ex maiorum scriptis, & autoritate depromam. Qua in re duo illa
Græciæ fulgida astra Basilium Magnum, & Gregorium Nazianzenum
Ruffinus. *imitabor, de quibus Rufinus lib. 2. historiæ Ecclesiasticæ sic scribit. Gre-*
gorius, & Basilius, vt sunt, per XIII. annos in monasterio, omnibus
Græcorum sæcularium librorum motis, solis diuinæ Scripturæ voluminibus
operam dabant, earumq; intelligentiam non ex propria præsumptione, sed
ex maiorum scriptis, & autoritate sequebantur, quos & ipsos ex Apostol-
lica successione intelligendi regulam suscepisse constabat. Quorum præci-
puè in Prophetas Commentarios discutientes, thesauros sapientiæ, & sci-
D.Hieron. *entiæ reconditos in vasis fictilibus reperirebant. Hæc ille: Diuus Hieronymus*
in epistola ad Paulinum. Numquam, ait, ab adolescentia, aut legere,
aut doctos viros, quæ nesciebam interrogare cessaui, aut meipsum magistrum
habui. Non habuit seipsum magistrum Hieronymus, neque ego meipsum
magistrum habebo: sed Hieronymum, Augustinum, Ambrosium, Chry-
sostomum, Gregorium, patresq; reliquos Spiritus sancti lumine illustratos
audiam. Spiritus autem sancti lumine illustratos fuisse Patres admira-
bilis illa columba demonstrat, quam Magni Gregorij capiti Petrus Dia-
conus insidentem sæpè conspexit, Spiritus sancti signum, vt testatur Ioan-
Ioan.Diac. *nes Diaconus lib. 4. de vita Gregorij cap. 69. Vnde morem ait emanasse,*
vt super scribentis Gregorij caput Spiritus sanctus columba effigie depin-
geretur.

gerctur. Patrum capitibus cœlestis columba insedit, hæreticorum capitibus tartareus coruus insidet, absonisq; vocibus, & absurdissimis Scripturæ interpretationibus crocitat molestissimè. Sed non desunt aures (proh dolor!) quibus suauis sit tartarei corui crocitatio. Similes habent labra lactucas, vt est in Prouerbio, similes magistri similibus discipulis arridet, qui (vt Cyrillus ait lib. 1. de Trinitate) sicut vituli abarmentati, & dispersi eunt recta ad id quod sibi arridet, & prætcursis optimis, & verè pulcherrimis pascuis, ad tribulos festinant, & spinas, &c. Nos verò tribulis & spinis, id est, prauis, distortisq; sacrarum litterarum interpretationibus conculcatis, atque abiectis, sanctorum Patrum pulcherrimis pascuis mentem pascamus. D. Cyrill.

Neque verò in hoc nostro opere Patres solummodò, sed recentiores quoque Ecclesiæ Doctores, qui præclaras de diuinis rebus cogitationes suas litteris mandarunt, citabimus; iuxta Domini dictum Matth. 13. ex Thesauris Doctorum, sacraq; Scripturæ interpretum noua, & vetera proferemus: hoc est, non veteres solùm interpretationes veterum autorum, sed nouas quoque recentiorum, veluti dapes varias, variis lectorum palatis proponemus. Hunc enim Commentariorum esse morem docet Hieronymus Ierem. 22. Commentariorum, inquit, mos est diuersas sententias ponere interpretum, &c. Et epistola 89. ad Augustinum: Ego, ait, de magnis statu re non audeo, nisi hoc ingenuè confiteri, me maiorum scripta legere: & in Commentariis, secundum omnium consuetudinem, varias ponere explanationes, vt ex multis sequatur vnusquisque quod velit. Quod quidem te puto & in seculari litteratura, & in diuinis libris legisse, & probasse, &c. In Commentariis autem Matth. cap. 23. In diuersis (inquit) diuersa legi, & debeo singulorum opiniones ponere, &c. Quod Hieronymus fecit, id faciam, in diuersa legi, & singulorum interpretationes, & sententias, verba etiam ponam. Nam plus habebunt autoritatis ipsa Autorum verba, quàm aliis verbis à me comprehensa sententia. Iuuat Patres & Doctores suis verbis fideliter loquentes audire, iuuat illorum verba ad manum habere, vt concionibus vsui esse possint. Matth. 13. D. Hieron.

Itaque litteralem in primis sensum perscrutabor, parerga aliqua adiungam, ad mores componendos moralia addam. Nam morum compositio vt maximè est necessaria, ita ex Scripturæ diuinæ lectione maximè depromenda. Speculum est Scriptura, in quo faciem suam animus, & intueatur, & ornet. Illam qui interpretatur, & legit, non in theoria solum versetur, sed ad praxim quoque tendat, iuxta illud Augustini serm. 112. de tempore: Non sit mora in faciendo, quod intus sapiatis intelligendo, &c. Et illud: Ille beatissimus est, qui diuinas Scripturas vertit in opera, &c. Ad hunc scopum moralia nostra tendunt, hoc contendunt, vt diuina verba in diuina conuertamus facta. Quemadmodum enim cibus carnis in membra carnis conuertitur, sic cibus mentis (hoc est Scriptura sancta) in virtutes, sanctosq; mentis mores conuertendus est. 112. D. August.

Habes

Habes igitur, optime Lector, in hoc primo Tomo, habebisq; in reliquis, Deo votis aspirante, litteralis sensus tum ex Patrum, tum ex Doctorum qui postremis his saculis scripserunt elucubrationibus, inuestigationem. Moralia deinde occurrent ad mores efformandos apposita, tam lectoribus quàm concionatoribus qui candido ea legerint animo, non nihil emolumenti allatura. Tractatus quoque aliquot reperies, cum Euangelio, quod exponimus connexos; videlicet, de Testamento, Testamentiq; Noui prærogatiuis; De Aduentu Messiæ, de Virgine Deipara, & in Genealogia Christi Opt. Max. historia Scripturæ pericopen quandam & summam. Quæ omnia eo animo, vt legas obsecro quo tibi offeruntur, scilicet, bono atque æquo, & diuinæ laudis, quæ libri totius scopus est, studioso.

INDEX

INDEX
EVANGELIORVM
OMNIVM DOMINICARVM
ET
FESTORVM
OCCVRRENTIVM

In IV. Tomis Concordiæ & Historiæ Euangelicæ R. P. SEBASTIANI BARRADII secundum vsum Romanum.

Dominica prima Aduentus.

RUnt signa in Sole & Luna, &c. *Luc. 21. to. 3. l. 9. c. 10.*

Dominica secunda Aduentus.

Cum audisset Ioannes, &c. *Matt. 11. to. 2. l. 8. c. 8*

Dominica tertia Aduentus.

Miserunt Iudæi ab Ierosolymis, &c. *Ioan. 1. to. 2. l. 2. c. 13*

Feria quarta quatuor temporum.

Missus est Angelus Gabriel, &c. *Luc. 1. to. 1. l. 7. c. 6.*

Feria sexta quatuor temporum.

Exurgens autem Maria. *Luc. 1. to. 1. l. 7. c. 12*

Sabbatho quatuor temporum.

Anno quinto decimo imperij. *Luc. 3. to. 2. l. 7. c. 1.*

Dominica quarta Aduentus.

Sicut sabbatho præcedenti.

In die Natiuitatis ad galli cantum.

Exiit edictum. *Luc. 2. to. 1. l. 8. c. 8. & seqq.*

In aurora.

Pastores loquebantur ad inuicem. *Luc. 2. to. 1. l. 8. c. 19*

Ad summam Missam.

In principio erat Verbum, &c. *Ioan. 1. to. 1. l. 4. c. 1. & seqq.*

In festo S. Stephani.

Ecce ego mitto ad vos. *Matth. 23. to. 3. l. 8 c. 29*

In festo S. Ioannis Euangelistæ.

Dicit Iesus Petro, Sequere me. *Ioan 21. to. 4. l. 9. c. 3*

In festo Innocentium.

Angelus Domini apparuit, &c. *Matth. 2. to. 1. l. 10. c. 8*

Dominica infra Octauam Natiuitatis.

Erant pater & mater eius mirantes. *Luc. 2. to. 1 l. 10. c. 1*

In festo Circumcisionis Domini.

Postquam consummati sunt dies octo. *Luc. 2 to. 1. l. 9. c. 1. & seq.*

In vigilia Epiphaniæ.

Defuncto Herode. *Matt. 2. to. 1. l. 10. c. 8*

In festo Epiphaniæ.

Cum ergo natus esset Iesus. *Matth. 2. to. 1. l. 9. c. 8 & seqq.*

Dominica infra Octauam Epiphaniæ.

Et cum factus esset Iesus annorum duodecim. *Luc. 2. to. 1. l. 10. c. 14*

Dominica secunda post Epiphaniam.

Nuptiæ factæ sunt in Cana Galileæ. *Ioan. 2. to. 2. l. 3. c. 1*

Dominica tertia post Epiphaniam.

Cum autem descendisset. *Matth. 8. to. 2. l. 8. c. 4*

Dominica quarta post Epiphaniam.

Ascendente Iesu in nauiculam. *Matth. 8. to. 2. l. 5. c. 15*

Dominica quinta post Epiphaniam.

Simile est regnum cœlorum homini qui seminauit bonum semen. *Matt. 13. to. 2. l. 9. c. 1.*

Dominica sexta post Epiphaniam.

Simile est regnum cœlorum grano sinapis. *Matt. 13. to. 2. l. 9. c. 1*

Dominica Septuagesimæ.

Simile est regnum cœlorum. *Matth. 20. to. 3. l. 5. c. 16. & seqq.*

Dominica Sexagesimæ.

Cum turba plurima conuenirent. *Luc. 8. to. 2. l. 9. c. 1*

Dominica Quinquagesimæ.

Assumpsit Iesus 12. discipulos. *Luc. 18. to. 3. l. 6. c. 9*

Feria quarta Cinerum.

Cum ieiunatis, nolite fieri. *Matth. 6. to. 2. l. 7. c. 25*

Feria quinta in capite ieiunij.

Cum introisset Iesus Capharnaum. *Matth. 8. to. 2. l. 8. c. 4*

Feria sexta in capite ieiunij.

Audistis quia dictum est antiquis. *Matth. 5. to. 2. l. 7. c. 17*

Sabbatho in capite ieiunij.

Cum sero esset factum. *Mar. 6. to. 2. lib. 10. c. 3*

Dominica prima Quadragesimæ.

Ductus est Iesus in desertum. *Matt. 4. to. 2. l. 2. c. 1 & seqq.*

Feria ſecunda.

Cum venerit filius hominis in maieſtate ſua. *Matth.25.to.3.l.9.c.10*

Feria tertia.

Cum intraſſet Ieſus Ieroſolymam. *Matt.21.to.3.l.7.c.11*

Feria quarta.

Acceſſerunt ad Ieſum Scribæ & Phariſæi, &c. *Matt.12.to.2.l.8.c.15.16.& ſeqq.*

Feria quinta.

Egreſſus Ieſus ſeceſſit in partes Tyri. *Matt.15.to.2.l.10.c.13*

Feria ſexta.

Erat dies feſtus Iudæorum. *Ioan.5.to.2.l.6.c.1*

Sabbatho.

Aſſumpſit Ieſus Petrum. *Matth.17.to.2.l.10.c.28.& ſeqq.*

Dominica ſecunda Quadrageſimæ.

Euangelium vt in Sabbatho præcedenti.

Feria ſecunda.

Ego vado, & quæretis me. &c. *Ioan.8.to.3.l.1.c.15*

Feria tertia.

Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ, &c. *Matt.23.to.3.l.8.c.24*

Feria quarta.

Aſcendens Ieſus Hieroſolymam. *Matt.20.to.3.l.6.c.9*

Feria quinta.

Homo quidam erat diues. *Luc.16.to.3.l.4.c.5*

Feria ſexta.

Homo quidam erat Pater familias. *Matt.21.to.3.l.8.c.4*

Sabbatho.

Homo quidam habuit duos filios. *Luc.15.to.3.l.3 c.21*

Dominica tertia Quadrageſimæ.

Erat Ieſus eiiciens dæmonium. *Luc.11.to.2.l.5.c.17*

Feria ſecunda.

Quanta audiuimus facta in Capharnaum, &c. *Luc.4.to.2.l.9.c.10*

Feria tertia.

Si peccauerit in te frater tuus. *Matth.18.to.2.l.10.c.35*

Feria quarta.

Quare diſcipuli tui tranſgrediuntur traditiones. *Matth.15.to.2.l.10.c.10.*

Feria quinta.

Surgens Ieſus de ſynagoga. &c. *Luc.4.to.2.l.5.c.8*

Feria ſexta.

Venit Ieſus in ciuitatem Samariæ. *Ioan.4.to.2.l.4.c.9*

Sabbatho.

Pertexit Ieſus in montem Oliueti. *Ioan.8.to.2.l.1.c.12*

Dominica Lætare.

Abiit Ieſus trans mare Galilææ. *Ioan.6.to.2.l.10.c.1*

Feria ſecunda.

Prope erat Paſcha Iudæorum. *Ioann.2.to.2.l.3.7*

Feria tertia.

Iam die feſto mediante. &c. *Ioann.7.to.3.l.1.c.8*

Feria quarta.

Præteriens Ieſus vidit hominem. *Ioan.9.to.3.l.2.c.1.*

Feria quinta.

Ibat Ieſus in ciuitatem quæ vocatur Naim, &c. *Luc.7.to.2.l.8.c.7*

Feria ſexta.

Erat quidam languens Lazarus. *Ioan.11.to.3.l.6.c.1*

Sabbatho.

Ego ſum lux mundi. *Ioan.8.to.3.l.1.c.14*

Dominica Paſſionis.

Quis ex vobis arguet me de peccato. *Ioann.8.to.3.l.1.c.20.*

Feria ſecunda.

Miſerunt Principes & Phariſæi. *Ioan.7.to.3.l.1.c.8.& ſeqq.*

Feria tertia.

Ambulabat Ieſus in Galilæam. *Ioann.7.to.3.l.1.c.1*

Feria quarta.

Facta ſunt encœnia in Hieroſolymis. *Ioan.10.to.3.l.4.c.16*

Feria quinta.

Rogabat Ieſum quidam Phariſæus. *Luc.7.to.2.l.8.c.12*

Feria ſexta.

Collegerunt Pontifices & Phariſæi. *Ioann.11.to.3.l.6.c.6*

Sabbatho.

Cogitauerunt Principes ſacerdotum. *Ioan.11.to.3.l.7.c.1.5.c.12.15*

Dominica Palmarum.

Ad benedictionem Palmarum.

Et cùm appropinquaſſet. *Matth.21.to.3.l.7.c.6.*

Ad miſſam.

Paſſio Domini. *Vide to.4.l.6.& ſeqq.*

Feria ſecunda.

Ante ſex dies Paſchæ. *Ioan.12.to.3.l.7.c.1.*

Feria tertia.

Paſſio Domini. *Vide to.4.l.6.& ſeqq.*

Feria quarta.

Paſſio Domini. *Vide vt ſuprà.*

Feria quinta.

Ante diem feſtum Paſchæ. *Ioann.13.to.4.l.2.c.1.& ſeqq.*

Feria ſexta.

Paſſio Domini. *Vide ſup.*

Sabbatho.

Veſpere autem ſabbathi. *Matth.28.to.4.l.8.c.1.& ſeqq.*

IN FESTO PASCHÆ.

Cum tranſiſſet ſabbathum. *Marc.16.to.4.l.8.c.1*

Feria ſecunda.

Ecce duo ex illis. *Luc.24.to.4.l.8.c.11.*

Feria tertia.

Stetit Iesus in medio discipulorum. *Luc.24. to. 4.l.8.c.14*

Dominica prima post Pascha.

Cum esset sero die illa. *Ioan.20. to.4. l.8. c. 14. & c.17*

Dominica secunda post Pascha.

Ego sum Pastor bonus. *Ioan.10.to.3.l.2.c.6*

Dominica tertia post Pascha.

Modicum & iam non videbitis me. *Ioan.16.to.4 l.5.c.10*

Dominica quarta post Pascha.

Vado ad eum qui misit me. *Ioan.16. to. 4. lib.5. c. 5.*

Dominica quinta post Pascha.

Amen dico vobis si quid petieritis. *Ioan.16.to.4. l.5.c.11. & seqq.*

Feria secunda Rogationum.

Quis vestrum habebit amicum. *Luc.11. to.3.l.2. c. 21*

In festo Ascensionis Domini.

Recumbentibus vndecim. *Mar. 16. to.4.lib.9. c.10.*

Dominica infra Octauam Ascensionis.

Cum venerit paraclitus. *Ioan.15.to.4.l.5.c.1*

In festo Penthecostes.

Si quid diligit me sermonem meum seruabit. *Ioan.14.to.4.l.4.c.5*

Feria secunda.

Dixit Iesus Nicodemo. *Ioan.3.to.2.l.4.c.1*

Feria tertia.

Amen, amen dico vobis, qui non intrat per ostium, *Ioan.10.to.3.l.5.c.12*

Dominica Festi SS. Trinitatis.

Data est mihi omnis potestas in cœlo: *Matt.28. to.4.l.9.c.6*

Eadem Dominica, Luc.6.to.2. l.8.c.1. & seqq.

In festo venerabilis Sacramenti.

Caro mea vere est cibus. *Ioan. 6. to.2. lib.10.c.3. & seqq.*

Dominica secunda post Penthecosten, quæ est infra Octauam.

Homo quidam fecit cœnam magnam. *Luc.14. to.3.l.3.c.15*

Dominica tertia.

Erant appropinquantes ad Iesum. *Luc.15. to.3. l.3.c.19*

Dominica quarta.

Cum turbæ irruerent in Iesum. *Luc.5. to.2.l.5. c.4. & seqq.*

Dominica quinta.

Amen dico vobis, nisi abundauerit. *Matt.5. to.2.l.7.c.1. & seqq.*

Dominica sexta.

Cum turba multa esset. *Marc.8.to.2.l.10.c.17*

Dominica septima.

Attendite à falsis prophetis. *Matth.7. to.2. l.7. 30*

Dominica octaua.

Homo quidam erat diues. *Luc.16.tom.3. lib. 4. c.2.*

Dominica nona.

Cum appropinquaret Iesus Hierusalem. *Luc.19 to.3.l.7.c.9*

Dominica decima.

Dixit Iesus ad quosdam. *Luc. 18. tom. 3. lib. 4. c.13*

Dominica vndecima.

Exiens Iesus de finibus Tyri. *Marc.7. to.2. lib.10. c.15*

Dominica duodecima.

Beati oculi qui vident, quæ vos videtis. *Luc.10. to.3 l.2.c.16. & seqq.*

Dominica decima tertia.

Dum iret Iesus in Hierusalem. *Luc.17. to. 3. l.1.c.5.*

Dominica decima quarta.

Nemo potest duobus dominis seruire. *Matth.6. to.2.l.7.c.26*

Dominica decima quinta.

Ibat Iesus in ciuitatem quæ vocatur Naim, &c. *Luc.7.to.2.l.8.c.6.*

Dominica decima sexta.

Cum intraret Iesus in domum cuiusdam principis. *Luc.14.to.3.l.3. c.12*

Dominica decima septima.

Accesserunt ad Iesum Pharisæi. *Matt.22. to.3. l.8.c.20. & seqq.*

Dominica decima octaua.

Ascendens Iesus in nauiculam. *Matth.9. to. 2. l.5. c.19*

Dominica decima nona.

Simile factum est regnum cœlorum homini regi. *Matt.22.to.3.l.8.c.8. & seqq.*

Dominica vigesima.

Erat quidam regulus. &c. *Ioann. 4.to.2. lib. 4. c.14*

Dominica vigesima prima.

Simile est regnum cœlorum homini regi, &c. *Matt.18.to.2.l.10.c.37. & seqq.*

Dominica vigesima secunda.

Abeuntes Pharisæi concilium inierunt. *Matth. 22.to.3.l.8.c.12. & seqq.*

Dominica vigesima tertia.

Loquente Iesu ad turbas. *Matth.9. to.2. lib.5. c.24. & seqq.*

Dominica vigesima quarta.

Cum videritis abominationem. *Matth.24. to.3. l.9. c.3. & seqq.*

PROPRIVM FESTORVM DE SANCTIS.

In festo S. Andreæ.

Ambulans Iesus iuxta mare. *Matt.4. to.2. lib.5. c.4*

In festo S. Nicolai.

Homo quidam peregre proficiscens. *Matt. 25. to.3. l.10.c.20*

In festo Conceptionis B. MARIÆ.

Liber generationis. *Matth.1. to.1.l.5.c.1. & seqq.*

De Conceptione MARIÆ *Virginis, vide multo to.1. l.6.3. & seq.*

In festo S. Thomæ.

Thomas vnus de duodecim. *Ioann. 20. tom. 4. l. 8. c.17*

In festo Conuersionis S. Pauli.

Dixit Simon Petrus ad Iesum. *Matt.19. tom. 3. l.5.c.10. & seqq.*

In festo Purificationis B. MARIÆ.

Postquam impleti sunt dies. *Luc. 2. to. 1. lib. 10. c.1. & seqq.*

In festo Cathedræ S. Petri.

Venit Iesus in partes Cæsareæ Philippi. *Matth. 16. to. 2. l. 10. c. 22. & seqq.*

In festo S. Mathiæ.

Confiteor tibi Pater. *Matt. 11. to. 3. l. 2. c. 14*

In festo Annuntiationis B. MARIÆ.

Missus est Angelus Gabriel. *Luc. 1. to. 1. l. 7. c. 6. & seqq.*

In festo S. Marci.

Designauit Dominus & alios septuaginta duos. *Luc 10. to. 3. l. 2. c. 9*

In festo SS. Philippi & Iacobi.

Non turbetur cor vestrum. *Ioan. 14. to. 4. lib. 4. c.1. & seqq.*

In festo Inuentionis S. Crucis.

Erat homo ex Pharisæis Nicodemus. *Ioann. 3. to. 2. l. 4. c. 1. & seqq.*

In festo S. Ioannis Baptistæ.

Elizabeth implerum est tempus. *Luc. 1. tom. 1. l. 8. c. 1*

In festo SS. Petri & Pauli.

Venit Iesus in partes Cæsareæ Philippi. &c. *Matt. 16. to. 2. l. 10. c. 22. & seqq.*

In festo Visitationis B. MARIÆ.

Exurgens Maria abiit in montana. *Luc. 1. to. 1. l. 7. c. 12*

In festo S. Mariæ Magdalenæ.

Rogabat Iesum quidam Pharisæus. *Luc. 7. to. 2. l. 8. c. 12. & seq.*

In festo S. Iacobi.

Accessit ad Iesum mater filiorum Zebedæi. *Matt. 20. to. 3. l. 6. c. 10*

In festo S. Laurentij.

Nisi granum frumenti cadens in terram. *Ioan. 12. to. 3. l. 7. c. 13*

In festo Assumptionis B. MARIÆ.

Intrauit Iesus in quoddam castellum. *Luc. 10. l. 3. l. 2. c. 19. De obitu & assumptione* B. MARIÆ, *vide multa to. 1. l. 1. c. 11. & seqq.*

In festo S. Bartholomæi.

Exiit Iesus in montem orare. *Luc. 6. to. 2. lib. 6. c. 13*

In Natiuitate B. MARIÆ *Virginis.*

Euangelium idem quod in Conceptione B. Mariæ. De Natiuitate B. Mariæ vide to. 1. l. 5. c. 5.

In festo S. Matthæi.

Vidit Iesus hominem sedentem in telonio, &c. *Matth. 9. to. 2. l. 5. c. 21. 22*

In festo S. Michaelis.

Quis putas est maior in regno cœlorum, &c. *Matt. 18. to. 2. l. 10. c. 33. & seqq.*

In festo S. Lucæ.

Designauit Dominus & alios, *Luc. 10. tom. 3. l. 2. c. 9.*

In festo SS. Simonis & Iudæ.

Hæc mando vobis vt diligatis inuicem, *Ioann. 15. to. 4. l. 4. c. 19*

In festo Omnium Sanctorum.

Videns Iesus turbas ascendit in montem, &c. *Matt. 5. to. 2. l. 7. c. 1. & seq.*

In commemoratione fidelium animarum.

Amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, *Ioan. 5. to. 2. l. 6. c. 5*

In festo S. Martini.

Nemo accendit lucernam. *Luc. 11. to. 2. l. 8. c. 15. & seqq.*

In festo S. Catharinæ.

Simile est regnum cœlorum decem virginibus. *Matth. 25. to. 3. l. 10. c. 16. & seqq.*

SVMMA

SVMMA
TOMI PRIMI.

LIBRO PRIMO de Testamento, Nouiq; Testamenti quindecim prærogatiuis agitur, de Euangelio, & Euangelistis quatuor.

LIBRO SECVNDO de aduentu agitur Messiæ Iudæis promissis. Cæcitas Iudæorum ostenditur, Sacram Scripturam ænigmaticam esse demonstratur, de nouissimis Messiæ diebus agitur, de templo, & ciuitate à Messia exædificata, tam in cælis, quam in terra. De conuersione Iudæorum prope finem mundi, de Israelitarum statu, & Republ. nunquam instauranda, de dispersione Iudæorum per orbem, de regno Messiæ, de bellis, de sponsa, id est, Ecclesia, & filiis, de diuinitate Messiæ, de aduentu Eliæ, de abrogatione legis veteris, &c.

LIBRO TERTIO iam venisse Messiam confirmatur, tum testimoniis sacrarum litterarum, tum rationibus.

LIBRO QVARTO de æterna, & diuina Christi generatione sermo est, ex capite primo D. Ioannis.

LIBRO QVINTO ex cap. 1. Matth. de humana generatione, & genealogia Domini verba facimus, de Regibus aliisque progenitoribus, de triplici quoque populi Israelitici statu & Scripturæ tempora, atque historiam veluti in tabella describimus.

LIBER SEXTVS Virgini intemeratæ Christi genitrici totus tribuitur.

LIBER SEPTIMVS de Conceptione est Præcursoris Christi, de Annuntiatione Angelica, deque Virginis intemeratæ Visitatione ad Elizabetham.

LIBER OCTAVVS de Præcursoris natiuitate, laudibus, ac prærogatiuis, de Apparitione Angeli, ne Virginem intemeratam dimittat, Iosepho nuntiantis, de Natiuitate Christi, & Pastorum ad præsepe vocatione.

LIBER NONVS de Circumcisione Domini, de Augustissimo nomine IESV, de vocatione, adorationeque Magorum.

LIBER DECIMVS & extremus de Purificatione Deiparæ Virginis, de Fuga Christi in Ægyptum, de Innocentium cæde, de reditu Domini ex Ægypto in Iudæam, de Manifestatione sapientiæ in medio Doctorum, cum duodecim esset annorum.

CAPITA EVANGELISTARVM, QVÆ HOC TOMO EXPLANANTVR.

DIVI Matthæi caput primum: Liber generationis, &c. vsque ad finem Genealogiæ Christi, explanatur lib. 5. Concordiæ cap. 1. & sequ. Reliqua pars eiusdem capitis explanatur lib. 8. cap. 5. &c.

D. Matthæi cap. 2. historia de Magis lib. 9. cap. 8. &c. Reliqua pars eiusdem cap. lib. 10. cap. 8. &c.

D. Lucæ caput primum ab initio siue præfatione, vsque ad verba illa: Quia sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines. lib. 7 c. 1. &c. Secunda pars eiusdem capitis primi ab illo loco: In mense autem sexto missus est Angelus, &c. vsque ad illa verba: Ecce ancilla Domini, &c. lib. 7. c. 6. &c. Tertia pars capitis ab illis verbis: Exurgens autem MARIA *in diebus illis, vsque ad illa, Reuersa est in domum suam, lib. 7. c. 12. &c. Reliqua pars capitis de natiuitate Ioannis, & cantico Zachariæ, libro octauo, capite primo, & sequentibus.*

D. Ioannis caput 1. explicatur, l. 4. c. 1. & sequentibus, vsque ad illa verba: Verbum caro factum est, & vidimus gloriam eius, &c.

IVDICIVM DOCTORVM, QVI PRIMVM HVNC TOMVM RECOGNOVERVNT.

RECOGNOVI hunc primum Tomum Commentariorum P. Doctoris Sebastiani Barradij in Euangelia, eorumque Concordiam. Et visum mihi est opus multæ, variæque eruditionis, & pietatis Christianæ, nec minoris vtilitatis, atque adeò impressione omnino dignum, cùm nihil etiam contineat, quod à Catholica Fide & bonis moribus sit alienum. Olyssipone, in domo Diui Rochi Societatis IESV, 14. Nouemb. 1597.

Doctor P. Paulus Ferrer.

AVREVM *hoc opus in Sacrosancta Euangelia, seu potius primum eius Tomum decem libros continentem, qua potui diligentia perlegi, nihilque in eo reperi, quod non sanam sanctorum Patrum, atque adeò Ecclesiæ Catholicæ doctrinam præ se ferat, Tantum abest vt aliquid contineat, quod impedimento esse debeat, aut possit, ne in communem studiosorum vtilitatem typis quamprimum mandetur.*
Olyssipone, 6. die Decemb. 1597.

Doctor F. Angelus Pereyra.

FACVLTAS SVPREMI INQVISITIONIS CONCILII.

POSSVNT *imprimi hi* Commentarij in Euangelia. *Olyſſipone, 9. Decembr.* 1597.

Diogo de Souſa. Marcos Teixeyra.

FACVLTAS ILLVSTRISSIMI, ET REVERENDISSIMI D. ALPHONSI DE CASTELBRANCO EPISCOPI CONIMBRICENSIS.

POteſt mandari typis Primus hic Tomus in Euangelia, &c.

D. Alphonſus Epiſcopus Comes.

FACVLTAS SENATVS REGII.

POſſunt excudi hi *Commentarij in Euangelia.* Olyſſipone, 15. Decembr. 1597.

Pereyra. *D. Daguiar.* *Fonſequa.*

FACVLTAS
R. P. PROVINCIALIS
SOCIETATIS IESV
IN
LVSITANIA.

EGO *Christophorus Gouuea Societatis* IESV *in Prouincia Lusitaniæ Prouincialis, potestate ad hoc mihi facta, à Reuerendo admodum Patre Claudio Aquauiua, Præposito nostro Generali, facultatem concedo, vt* Tomus primus Commentariorum in Euangelia, eorumque Concordiam, *à Patre Sebastiano Barradas nostræ Societatis, sacræ Theologiæ Doctore, & sacrarum litterarum professore compositus, eiusdemque Societatis Patrum iudicio approbatus, typis mandetur. Conimbricæ, 2. Maij, 1598.*

Christophorus Gouuea.

SEBASTIANI

BARRADAS

E SOCIETATE

IESV

DOCTORIS THEOLOGI

COMMENTARIORVM

IN

CONCORDIAM

EVANGELICAM

TOMVS PRIMVS.

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

De Testamento.

1. *Duo libri, mundus & sacra litera.*

HVMANARVM mentium illustrator Deus, libros duos proposuit hominibus legendos, ex quibus res diuinæ, à mortalibus oculis longè semotæ, cognosci possint; mundum, & literas sacras. Vtrumq; manu conscripsit sua. Opus enim Dei mundus est, mira rerum varietate decoratus; quæ omnes, veluti prægrandes characteres, admirandam Opificis sapientiam, potentiam, pulchritudinemque demonstrant. Dei quoque Opus est sacrarum literarum volumen, diuino digito, id est, spiritus, exaratum; mole quidem multo minus, sed doctrina multo maius atque præstantius.

2. *Duo Testamenta, aliud simile regioni cœlesti, aliud elementari.*

Quemadmodum verò mundus in duas diuiditur regiones, elementarem atque cœlestem: ita sacrum volumen in duo distribuitur Testamenta, vetus ac nouum: illud elementari, hoc cœlesti regioni simile est. Cœlestis regio nobilior est elementari; nouum Testamentum nobilius est veteri. In regionem elementarem corruptio cadit; cœlesti contingere non potest: in ritus legesque Testamenti veteris cecidit abrogatio; nouo illa euenire nequit. Cœlestis regio, totius lucis fontem habet Solem; ab illo elementaris lucem mutuatur: nouum Testamentum totius gratiæ fontem continet Christum; ab illo vetus gratiam hausit. Cœlum elementorum tenebras illuminat: nouum Testamentum veteris vmbras typosque illustrat. Hoc cœlum, id est, nouum Testamentum, astris distinctum clarissimis, vt cum Dauide loquar, enarrat gloriam Christi; & opera manuum eius annunciat hoc firmamentum; quod potentissima Dei manu in Ecclesia firmatum fulget; & aquas diuidit ab aquis, quod est in Genesi, id est, à reliquis populis, populum Christianum. *Aquæ enim populi sunt.* Hoc cœlum nunc ingredimur, cum ad explanandos Euangelij libros planè cœlestes aggredimur. Faxit Deus, ne sit hic Phaetontis ausus;

3. *Nouum Testamentum cœlum est enarrãs gloriam Christi. Apocal. 17.*

Psalm. 143. *inclinet*, vtinam, *cœlos*, quod Dauid optabat, mentem humi repentem attollat; spirituque afflatam suo, ad interiora velaminis, id est, ad reconditos germanosque sensus per vestigia Patrum ducat.

Exordiamur ergò ab explicatione Testamenti & Euangelij; quid Testamentum sit, quid Euangelium, ostendamus. Testamentum à testando dicitur, quod hominis voluntatem testetur, qua suorum bonorum hæredes instituit. In Scriptura tamen sacra, vox hæc frequenter pro fœdere vsurpatur: respondet enim voci Hebrææ ברית Berith, quæ significat pactum, hanc Septuaginta Interpretes, in dictionem Græcam διαθήκη, transtulerunt, quæ dispositionem sonat (à verbo Græco διατίθημι, id est, dispono) & Testamentum ac pactum: *Non custodierunt Testamentum Dei*, id est, pactum. *Testamentum disposuerunt, tabernacula Idumæorum & Ismaelitæ*, &c. id est, fœdus percusserunt, *Disponamus Testamentum cum gentibus*, id est, fœdus ineamus. Hoc docet D. Hier. Notandum, inquit, in plerisque scripturæ locis, Testamentum, non voluntatem defunctorum sonare, sed pactum viuentium. Et Aug. Testamentum, in scripturis, non illud solùm dicitur, quod non valet, nisi testatoribus mortuis: sed omne pactum & placitum testamentum vocatur. Lege Hier. ad Galat. 3. & Aug. lib. 16. de Ciuit. Dei, c. 27.

4. *Quid significet Testamentum.*

Psalm. 77. *Psalm.* 82. *1. Mach.* 1.

5. *D. Hieron. in cõmentarijs Malach. 2. Augustin. in Psalm.* 82.

Vox Hebræa, ברית Berith, vt volunt nonnulli Hebræi, deducitur à verbo ברה Barach, quod significat succidere, eò quòd olim, qui fœdus ineibant, animal aliquod cæderent: alij aliunde deducunt. Quidquid sit, certè, in sacris literis nomen Berith, cum verbo כרת Carath, id est, excindere, quemadmodum apud Latinos nomen fœdus cum verbis percutio & ferio coniungitur. Consuetudo autem cædendi animal, non solum Ethnicorum fuit, vt testatur illud Poëtæ carmen.

Quid sit Berith.

6.

Stabant, & cæsa iungebant fœdera porca.

Æneidos 8.

Et Liuius li. 1. ab vrbe condita, & M. Tul. 2. li. de Inuent. Verum etiam Hebræorum, vt significat Ieremias. *Dabo, ait Dominus, viros, qui præuaricantur fœdus meum, & non obseruauerunt verba fœderis, quibus assensi sunt in conspectu meo, vitulum quem conciderunt in duas partes, & transierunt inter diuisiones eius: Principes Iuda, & Principes Ierusalem, eunuchi, & Sacerdotes, & omnis populus*

Ieremi 34. *Fœderã cæso animali percutiebantur.*

terræ, qui transierunt inter diuisiones vituli, &c. Habes, ineundi fœderis ritum, vides Israelitas, vitulum cæsum in duas partes diuisisse; deinde inter partes vtrimque oppositas pertransisse; ea ceremonia se deuouentes morti, quæ cæso vitulo contigerat, si fœdus violarent: vnde minatur Dominus daturum se eos, vt vitulum, id est, occisurum instar vituli, quòd fœdus fregerint. Eodem ritu, vt est multorum sententia, vsus est Deus, cùm fœdus iniit cum Abrahamo, pollicitusq; est terram repromissionis. *Capram, arietem & vaccam percussit, & in partes diuisit Abrahamus & ex vtraque altera parte collocauit.* Clibanus verò fumans, & ardens fax pertransijt, easq; absumpsit: qua face, Deus fœdus iniens, transire indicabatur. D. Cyril. Mos, inquit, erat apud Chaldæos iuramenta stabilire, transeundo per mediias diuisiones; & lex regionis eius rem confirmabat. Hoc facere præcepit Deus Abrahæ, dicens: Accipe vitulum, & capram, & arietem. Id, quod benè intelligens Abraham, quamuis Deus solum imperasset, debere accipere: ipse tamen cætera addidit, & iuxta legem iuramenti, occisa in duo diuisit, ordine collocans: eo quod statim per medium transiturus esset Deus. Figurabatur autem, quasi in specie ignis, diuina & immaculata natura. Hęc ille.

7. Gen. 15. D. Cyril. l. 10. aduersus Iulianum.

Exijs compertum est quid sit vetus, quid nouum Testamentum. Vetus Testamentum, antiquum fœdus dicitur cum antiquo Israelitarum populo à Deo initum; nouum verò Testamentum, nouum fœdus vocatur cum nouo Christianorum populo percussum. Id quod ex Paullo & Hier. planè docetur: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Iuda Testamentum nouum, non secundum Testamentum, quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem illos de terra Ægypti. Quia hoc Testamentum, quod disponam domui Israel, post dies illos; dabo leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas, & ero eis in Deũ; & ipsi erunt mihi in populum,* &c. Vtriusquè Testamenti sit hoc loco mentio: in Hebraico verò fonte, Testamentum ברית Berith, dicitur; à nostro interprete Latino fœdus, & pactum; Hier. 31. vertitur; ad Hebr. 8. Testamentum versum est.

Quid sit nouum Testamentum & vetus. 9. Hebr. 8. Ierem. 31.

Est ergo vtrumque Testamentum pactum à Deo cum hominibus inirũ; quòd tamen Testamenti propriam habet rationem: Testamentum enim, vt definit Ambr. est, quo defertur bonorum hereditas; vtroque autem tam veteri, quàm nouo defertur à Deo bonorum hereditas; in illo terrena, in hoc cœlestis hereditas legatur. Dicitur ergo vtrumque rectè Testamentum. Quòd si obijciat quispiam illud Paulli: *Vbi est testamentum, mors necesse est intercedat testatoris*, in veteri verò pacto, non interceßisse mortem testatoris; propterea quòd Deus sit immortalis. Respondemus cum Paullo: *mortem testatoris Dei interceßisse, non reipsa, sed per similitudinem quandam & vmbram sanguinis effusi. Vbi testamentum est*, ait Paullus ibidem, *mors necesse est intercedat testatoris: testamentum enim in mortuis confirmatum est; alioquin nondum valet, dum viuit, qui testatus est. Vnde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est*: id est, testamentum testatoris mortè confirmatur, vnde nec primum Testamentum, &c. quasi dicat: quam ob causam non solum Testamentum secundum, nouum, verùm etiam primum, vetus, confirmarũ est sanguine & morte testatoris. Moses namque, postquam volumen fœderis legit, sanguine populũ respersit, imbuit altare, aiens: *Hic sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum*: ille autem sanguis mortem Dei, quę necessaria erat ad confirmationem Testamenti, præsentabat: vt indicaretur Testamentum illud ratum perinde esse, ac si è vita testator discessisset. In hanc sententiam Paullũ interpretatur Theod. his verbis: Quia natura diuina est immortalis, per hostiarum sanguinem impleuit Deus mortis figuram, & Testamentum confirmauit, &c.

10. *Ambros. l. 1. de Cain & Abel, c. 7. Terrena hæreditas in veteri Testamẽto, in nouo legatur cœlestis.* Hebr. 9. 11. *Testamentũ vetus quomodo sit sanguine confirmatum.* Exod. 24. Theodoret. ad Hebr. 9.

12. Vrgebis: mortem Dei testatoris vetus Testamẽtum irritum potius reddidisse, quàm ratum: probabis: eo quod mors Christi Dei, veterem legem, atque adeò vetus Testamẽtum abrogarit. Fatemur quidem mortem Christi Testamentum vetus & legem, longo tempore, postquam illa est data, abrogasse: inficiamur tamen inde sequi, non fuisse ad illud vsque tempus ratum, sanguineq; à Mose effuso stabilitũ: fuit enim illud Testamentum temporarium, non æternum. Nouum autem Testamentum, morte Christi testatoris cõfirmatum esse satis liquet: vnde illud Christi: *Hic est sanguis meus noui & æterni Testamenti*, &c. Quasi dicat: Hic est sanguis, quo nouum Testamentum cõfirmatur: per quem cœlestis hereditas hominibus legatur, atq; obuenit. Id quod adumbrauit Aaronicus Pontifex, cùm semel singulis annis, in Sancta Sanctorum non sine sanguine introibat. *Adumbrabat, videlicet, sanguis ille sanguinem Christi, per quem in Sancta Sanctorum*, id est, cœlestem hereditatem, *nobis aditus patuit.* Quamobrem in Zach. sanguini Testamenti noui tribuitur sanctorum Patrum è limbo, vt vocant, in æternã beatitudinem liberatio, ipsáque hereditatis consecutio. *Tu*, inquit, *ô Christe, in sanguine testamenti tui*, id est, quo testamentum tuum confirmasti; *eduxisti vinctos tuos de lacu*, &c.

firmatum est Christi sanguine. Hebr. 9. 13. Zachar. 9.

Quòd si olim, vt supra dictum est, fœdus percutiebatur, victima percussa, & in duas dissecta partes; id quoq; nostrũ hoc fœdus habut. Vt enim nouum fœdus inter Deum hominesq; feriretur, summa victima Christus, multis vulneribus cæsa, & in duas partes; corpus scilicet, atque animum à corpore separatum, diuisa est. Pacti cum Abrahamo initi signum Deus esse voluit vnius membri circunciſionem: at fœderis nobiscum perfecti signum causamq; esse decreuit, nó vnius tantũ membri, sed totius sanctissimæ illius hostiæ concisionem. *Arcum meum*, ait, *ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me & inter terram.* En signum fœderis cum Noë percussi; nostri verò signũ Crux, est multo præstãtior arcus; non vacuus telis, vt Iris, sed sagittis plenissimus; quæ non terrarum solùm, sed cœlorum etiam regnum nobis subdũt. Iris Thaumãtis, id est admirationis filia, à Plat. in Theæteto vanè dicitur; Crux Thaumantis, id est, admirationis mater, à nobis non vanè, sed verissimè dici potest. Quid enim est, quod tum hominibus, tum Angelis, maiorem parere possit admirationem, quàm Crux? quid stupendum magis vel videre potest orbis, quam Cruci suffixum Deum? *Iris nubes tetra est, at mille trahit*, vt cum Poeta dicam, *varios aduerso Sole colores.* Id Cruci mirum congruit in modum. Quid Crux antequam Christi radijs illustraretur? tetra nubes erat, id est supplicium impiorum: at præclarissimi Solis splendore illuminata, mille trahit varios ex Deo crucifixo honores.

Christus victima fœderũ, siue Testamẽti noui. 14. Genes. 17. Genes. 9. *Crux Iris. signum fœderis noui.* 15. *Thaumantis, id est, admirationis.* Plato. Æneidos 5.

DE PRÆROGATIVIS NOVI TESTAMENTI

CAPVT II.

De prima Prærogatiua.

1. MVltæ sunt noui Testamenti prærogatiuæ, quas prælibare operæpretium erit: tum, vt quanta exundet dulcitudine, cũ veteri illud conferentes, percipiamus; tum vt scripturæ sacræ obscura quædam loca, in quibus vnum Testamentum alteri præponitur, intelligamus.

Prima noui Testamenti prærogatiua ex charta sumitur, in qua est scriptum, traditurq; ab Ierem. Proph. & à Paullo: *Hoc*, inquit, *est Testamentum quod disponam domui Israel, post dies illos, dicit Dominus: Dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas.* O chartam eximiam, ô præpotentem scriptorem, ô supremũ legislatorem Christum! Solon, Lycurgus, Moyses, cæteríque legumlatores, vel atramento in papyro & membrana leges inscripserunt, vel in æs ad perpetuam memoriam incidérunt; externis tantum characteribus, quòd vlterius in animum pertingere nequirent, contẽti. Christus nouus legislator nouam legem, nouo modo, tulit, externis notis minimè contentus, ad animum ipsum penetrauit, legemque in ipsis visceribus, non atramento, sed spiritu consignauit. Videlicet, Dei proprium est ad viscera ipsa penitus intrare, in animum calamum inferre, in corde veluti candidissima charta scribere: ideoque huiusmodi legis inscriptio nõ Moysi concessa, sed illi reseruata est, qui homo simul est, & Deus. In mõte Sinai veteri populò in tabulis lapideis mãdata exarauit, nouo populo in tabulis cordis carnalibus, legẽ insculpsit: vnde illud Paulli: *Epistola estis Christi ministrata à nobis, & scripta, nõ atramẽto, sed spiritu Dei viui, nõ in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.* Quibus verbis Aug. Ecclesiam sic alloquitur: Tu, ô Ecclesia, es Epistola Apostolorum

Ierem. 31. Hebr. 8. *Nouum Testamentum in tabulis cordis carnal. b. scriptum.* 2. 3. 2. Cor. 3. August. lib. 15. contra Faustũ Manichæũ, c. 4.

Apoſtolorum ſcripta non atramento, ſed ſpiritu Dei viui non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Et Theoph. ex hoc loco Pauli, noui Teſtamenti inſert præcellentiam: Lex, inquit, atramento ſcribebatur; Euangelium in nobis per ſpiritum ſcriptũ eſt. Quantò igitur interuallo ſpiritus ab atramento diſtat, & cor à lapide, tantò & nouum Teſtamentum à lege diſcrepat, &c. Iudæorum cor lapideũ fuit, ſi ſtatum legis ſpectes, quæ caritatem cor emollientem vi ſua non præbebat. Id quod, vt vult Aug. lapideæ tabulæ adumbrarunt. Digito, inquit, Dei lex ſcripta eſt, ſed propter duros in lapide ſcripta eſt. Et lib. 15. contra Fauſt. c. 4. Cor, ait, lapideũ tabulæ illæ lapideæ in priore populo ſignificabant, &c. Cor autem Chriſtianorum carneum eſſe oportet, vt appellat Paulus: In tabulis, ait, cordis carnalibus: abſtulit enim Chriſtus cor lapideum, & donauit cor carneum, vt eſt apud Ezech. ac cereum caritatis dono emollitum. Quibus illud Pſal. non incommodè accommodari poteſt: *Factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens in medio ventris mei*: cor Chriſti, ait, eo loco D. Hieron. Eccleſia intelligitur. Si igitur cor Chriſti cum liqueſcente cera confertur, poteſt cum eadem cera Eccleſia quoque, quæ cor Chriſti eſt, conferri ad omnia mandata Dei flexibilis, & parata.

Theophyl. in 2. Cor. 3. 4.

Aug. tract. 33. in Ioan. *Cor Iudæorũ lapideũ, Chriſtianorum carneum ſi legem ſpectes.* *Ezech. 11. & 36.*

Pſalm. 21. 5. *Hieronymus.*

Verum explanatione indiget hæc prærogatiua: nam leges noui Teſtamenti, quemadmodum & veteris, atramẽto in charta conſcriptæ ſunt: hæ à Moyſe, & Prophetis, illæ ab Apoſtolis, & Euangeliſtis: non ergo vera videtur prærogatiua. Præterea, vel leges cordi inſcribi, eſt inſcribi memoriæ, & intellectui, vel voluntati: at leges veteris Teſtamenti memoriæ & intellectui, ac voluntati Hebræorũ inſcriptas quis neget? cùm & illas intelligerent, memoria tenerent, & voluntate magna multi ſeruarent. Nodũ hunc ſolũt Aug. cùm legem veterẽ docet eſſe præcepta legis litteris exarata: nouam verò caritatem diffuſam in cordibus noſtris per Spiritum ſanctũ, qui datus eſt nobis: Lex, inquit, Dei eſt caritas. Cùm in tabulis ſcribuntur præcepta caritatis, lex eſt operũ, & litera occidens prænaricatorem: cùm autem ipſa caritas diffunditur in cordibus credentium, lex eſt fidei, & ſpiritus viuificans dilectorem. Et D. Chryſ. rogat: Quæ eſt lex, quam hodie è cœlo latam diſcis? reſpondet: Spiritus ſancti gratia. Cùm ergo gratia & caritas in animo ſitæ ſint, meritò leges noui Teſtamenti in corde, in viſceribus, in mente conſcriptæ eſſe dicuntur. Quamuis autem præcipuè in corde, & mente ſint impreſſæ per caritatem, quæ plenitudo legis eſt: tamen etiam literis ſunt conſignatæ in Euangelijs cæteriſq; noui Teſtamenti libris. Legum verò externa hæc promulgatio & inſcriptio noui Teſtamenti non eſt propria, ſed veteri etiam cõgruit; interna per caritatem & gratiã impreſſio in mente, ea præcipuè nouum Teſtamentum illuſtrat. Nec enim ad vetus Teſtamentum caritatis & gratiæ in mente impreſſio pertinet: quia ex vi veteris Teſtamenti caritas & gratia nulli hominum data eſt, vt mox docebimus.

Quid ſit legem cordi eſſe inſcriptam. 6.

Auguſt. li. de ſpiritu & litera, c. 17. *Lex Dei caritas.*

Chryſ. tom. 3. hom. de Spiritu S. in Pentecoſte. 7.

8. *Lex dicitur dictamen, & propenſio.* *Rom. 7.*

Miraberis cur Aug. caritatem appellet legem; ſed mirari deſines, ſi aduertas legem non eſſe tantummodo dictamen intellectus dirigentis, verũm etiam propenſionem voluntatis, vel appetitus, quæ ad bonũ, vel malum impellit. Quocirca Paul. propenſionem in malum, vocat legem membrorum: *Video*, inquit, *aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantẽ me in lege peccati, quæ eſt in membris meis*, &c. Indicat hoc loco Paullus, propenſiones eſſe etiam leges, & quidem multò potentiores, quàm intellectus dictamina: video, inquit, legem in membris meis captiuantem me. Vide vires propenſionis impellentis, & captiuantis. Intellectus dictamen intellectũ illuſtrat: propenſio verò voluntatem, vel appetitum potenter mouet, & inflammat. Dictamina multa intellectus habuit lex antiqua, propenſionẽ caritatis nemini largita eſt. Hæc verò caritatis & amoris propenſio potentiſſima lex eſt, quam Chriſtus Opt. Max. viſceribus noſtris imprimit, ad omne bonum impellentem. Nam ſi lex mẽbrorum, vt ait Paul. in captiuitatem peccati hominem inducit; caritas, lex viſcerum, in captiuitatem Dei eundem perrahit. *Fortis enim eſt vt mors dilectio.*

9.

Cant. 8. *Soluuntur argumenta.*

Soluta ſunt argumenta ex iſs quę diximus. Priori reſpondemus: leges noui Teſtamenti atramento conſcriptas eſſe in charta, quemadmodum & veteris, idque commune eſſe vtrique Teſtamento: illud autem ſingulare, ac potiſſimum noui, quòd caritatem, & per caritatem leges ſuas cordi imprimat: *nam plenitudo legis eſt dilectio*, teſte Paullo. Quod autem poſterius argumentum aſſumebat, leges veteris Teſtamẽti Iudæorũ animis inſcriptas fuiſſe: ſi per caritatem inſcriptas fuiſſe intelligatur; id factum concedemus non ex vi veteris, ſed noui Teſtameti, quod omnem ſibi vendicat caritatem, quæ ab orbe condito hominum mentibus infuſa eſt, vt ex ſequenti prærogatiua facilè cognoſcetur. Si quis autem probare contendat non eſſe propriam nouo Teſtamento hanc legum in mentibus cõſignationem, quòd natura ſuas quoque leges animis inſcripſerit, iuxta illud Chryſ. Simul atque hominem finxit Deus, ei indidit naturalem legem, quam veluti fidũm contuictorem apud vnumquemque deponit, ac committit, &c. Et illud Pauli: *Gentes oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus.* Reſpondemus ſimiliter, naturam caritatem largiri non poſſe, ſed poſſe intellectum aliquo modo illuſtrare, atque adeò leges in intellectu inſcribere: nouo autem Teſtamento prærogatiuam peculiarem eſſe, caritatis & gratiæ in animis impreſſionem.

Rom. 13. Gal. 5. 10.

Chryſoſt. ad Rom. 7. hom. 12. *Quomodo natura leges in mente conſignet.* *Rom. 2.*

CAPVT III.

De ſecunda Prærogatiua noui Teſtamenti.

I. *Vetus Teſtamentum non iuſtificabat.* *Gal. 2.*

SEcunda Prærogatiua. Vetus Teſtamentum neminem vi ſua iuſtificauit: omnis enim iuſtificatio, omnis peccatorum remiſſio ad Teſtamentum nouum pertinet. Traditur à Paullo: *Ex operibus*, inquit, *legis non iuſtificabitur omnis caro*, id eſt, nulla caro, nullus homo iuſtificabitur ex lege veteri. Item, *Quoniam in lege nemo iuſtificatur apud Deũ, manifeſtum eſt: quia iuſtus ex fide viuit. Arbitramur iuſtificari hominem per fidem, ſine operibus legis. Si per legem iuſtitia, ergo gratis Chriſtus mortuus eſt*: id eſt, ſi per legem eſt iuſtificatio, Chriſtus fruſtrà, & ſine cauſa eſt crucifixus; nam crucifixus eſt, vt nos iuſtificaret: iuſtificandis autem hominibus lex eſſet ſatis. *Litera occidit, ſpiritus viuificat.* Literam appellat legem veterem, literis exaratam, eam non ſolùm, ait, non iuſtificare, verum etiam occidere. *Lex ſubintrauit, vt abundaret delictum; vbi autem abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia*: id eſt, per legem aucta ſunt peccata, ſuperabundauit gratia per Chriſtum.

Gal. 3. Rom. 3. Gal 2.

2. Cor. 3.

Rom. 5. 2.

Sed cur lex vetus dicatur à Paullo occidere, dubium eſt. D. Auguſt. reſpondet, legem dici occidere, quòd ſpiritus vitam, id eſt, gratiam, vi ſua largiri nequiret, & concupiſcentiam prohibendo augerer. Doctrina, inquit, qua mandatum accipimus, litera eſt occidens, niſi adſit viuificans ſpiritus, vbi ſanctus non adiuuat ſpiritus, inſpirans pro cõcupiſcentia mala concupiſcentiam bonam, id eſt, caritatem: lex illa quamuis bona, auget prohibendo deſiderium malum: ſicut aquæ impetus vehemẽtior fit obice oppoſito: neſcio enim, quomodo hoc ipſum quod cõcupiſcitur ſit iucundius, cùm vetatur. Hæc Aug. Et Chryſ. Cùm quidpiam cõcupiſcimus, deinde prohibemur, concupiſcentiæ flamma magis attollitur. Hier. Videtur, inquit, lex cauſa eſſe peccati: quæ dũ prohibet concupiſcentiam, quodammodo eam inflãmare cognoſcitur. Sæcularis apud Græcos ſententia eſt: Quidquid licet, minus deſideratur: ergo è contrario, quidquid non licet fomentum accipit deſiderij: vnde & Tullius, de parricidarũ ſupplicijs, apud Athenienſes, Solonem ſcripſiſſe negat, ne non tam prohibere, quàm cõmonere videretur. Hæc Hier. Methodius quoque: Concupiſcere non in præſentia, & poteſtati ſubiecta cadit: verum in præſentia quidem, at non in poteſtate ſita. Quomodo enim quis id cõcupiſcat, & amet, à quo non prohibitus eſt, & quo non habet opus? quapropter concupiſcentiam non nouiſſem, niſi lex diceret: Non concupiſces. Vbi verò audiui, de ligno cognitionis boni & mali ne edaris: quacunque enim die ederitis de ipſo, morte moriemini; tunc concupiſcentiam in me cõcepi. Non enim ea quę habet, & quę in poteſtate eius ſunt, & quibus vtitur, concupiſcens deſiderat, ac cupit; ſed ea, à quibus prohibitus eſt, & quæ ablata ſunt, & quæ non habet. Hæc ille. Quod autem lex concupiſcẽtiam irritarit, oſtendit Paul. *Paſſiones*, inquit, *peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris*: id eſt, vitioſi affectus & appetitiones, quæ per legem irritabantur, & incrementum accipiebant, operabantur in membris noſtris, ac vigebant, Aug. Virtus peccati lex; quia ex prohibitione auctum eſt deſiderium non extinctum;

D. Aug. lib. de Spiritu & litera, c. 4. *Cur lex vetus ſiue litera dicatur à Paullo occidere.*

3. *Chryſ. ho. 12. in epiſt. ad Rom.* *Nitimur in vetitum, cupimuſq; vehementius negata.* *Hier. quæſt. 8. ad Algaſiam.* *Quod licet, minus deſideratur.* *Methodius apud D. Epiphan. hæreſi 64.* 4.

Rom. 7. *Lex vetus concupiſcentiam per occaſionem irritabat.* *Aug. ſerm. 6. de verb. Apoſt.* 5.

ex peccato dedit virtutem, id est, potentiam, tantummodo per literam iubendo, non per spiritum subueniendo, &c.

Chryſ. hom. 12. in Epi. ad Rom.

Sed obseruandum cum Chryſ. hanc concupiſcentiæ irritationem non esse vertendam vitio legi, sed homini: Lex, inquit, prohibuit, vt te ab eo abducas; peccatū verò, id est, segnities tua, & mens mala bono in contrarium vſa est: verum nō id medici crimen, sed ægroti, qui quod accepit medicamentum, eo non recte vſus est: non enim ob id legem Deus dedit, vt cōcupiſcentiam accenderet, sed vt reſtingueret, &c. Ideò Paul. ſic ſcribit: *Occaſione accepta, peccatū per mandatum operatum eſt in mè omnem concupiſcentiam.* Occaſione, inquit accepta ab homine, non data à lege Dei; non lex, sed peccatum, id est, fomes peccati, per mandatū, id est, per legem excitatus, excitauit in me omne genus cōcupiſcentiæ.

6.

Rom. 7.

Chryſoſt.

Idem Chryſ. 2. Cor. 3. Pet literā occidentē, legem intelligit: occidere, ait: quia peccātes morte mulctabat. Per Spiritū viuificantem, baptiſmi gratiam, qua ij, qui à peccato sunt interempti, vitæ reſtituuntur. *Lex*, inquit, *cum, qui in ſabbatho ligna colligit, lapidibus obruit*, hoc est, quod ait Paullus: Litera occidit, gratia ſexcentos homicidas & latrones accipit, ac baptiſmi aqua tinctos priotibus malis liberat. Lex vetus eum, qui deprehenſus fuerat, ex viuo mortuum reddit; Lex noſtra reum ex mortuo viuum efficit: Venite, inquit, ad me omnes, & non dixit, excruciabo, ſed reficiam vos. Hæc ille. Paucis dicendum, legem dici occidere. Primò, quia vitam, id est, gratiam, nemini vi ſua largiebatur. Secūdò, quia violatores morte afficiebat, iuxta illud Pauli ad Hebr. *Irritam quis faciēs legem Moyſi, ſine vlla miſeratione duobus vel tribus teſtibus moritur.* Tertiò, qu. 1 prohibendo concupiſcentiā excitabat. Quartò, quia peccatum oſtendendo grauius efficiebat, iuxta illud Paul. ad Rom. *Peccatum non cognoui, niſi per legem: nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret: Non concupiſces*, &c. Intellige autem peccatū ex lege veteri fuiſſe hominibus cognitum, exactiori quadam cognitione; nam etiam ex lege naturali peccatum innotuerat. Chryſ. Quomodo, inquit, ait Paullus, peccatum non cognoui, niſi per legem? De ea non loquitur ignorantia, qua fit, nihil prorſus rerum omnium vt cognoſcamus; ſed exactiorem cognitionem intelligit, &c. Vel loquitur Paul. non de peccatis valde craſſis & popularibus, quæ omnibus innotuerant; ſed de internis alijs atque arcanis, qualis eſt internus conſenſus, & cōcupiſcentia ſine facto, quæ vulgò non erant nota. Aug. Legis litera, quæ docet non esse peccandum, ſi ſpiritus viuificans deſit, occidit. Sciri enim facit peccatum potius, quam caueri: & ideò magis augeri, quam minui; quia malæ concupiſcentiæ etiam præuaricatio legis accedit, &c. Quinto: quia præceptis multiplicatis, peccata per occaſionem multiplicabat; vnde illud Rom. *Lex iram operatur, vbi enim non eſt lex, nec præuaricatio.* Propter eaſdem cauſas, legis veteris miniſtratio, ab eodem Paullo dicitur *miniſtratio mortis, & miniſtratio damnationis.*

Numer. 15.

7.

Lex vetus litera occidens appellatur, quoniam peccantes occidebat: Nouæ ſpiritus viuificans; quia vitā donat.

Cur lex vetus dicatur occidere, latius exponitur.

Hebr. 10.

8.

Rom. 7.

Quomodo per legem veterem ſit cognitum peccatum.

Chryſoſt. ad Rom. 7. hom. 12.

Auguſt. de Spir. & lit. cap. 5.

9.

Rom. 4.

2. Cor. 3.

Cur lex noua dicatur viuificare.

Contrà verò nouum Teſtamentum, siue lex, dicitur viuificare. Primò, quia gratiam largitur, quæ vera animi vita est. Secundò, quia impios non occidit, ſed per Baptiſmum, & pœnitentiam, vitali ſpiritu donat. Tertiò, quia per gratiam & caritatem cōcupiſcentiam frenat. Quartò, quia aduerſus peccatum, quod oſtendit, vires elargitur. Quintò, quia legis veteris præceptorum multiplicitatem abrogauit. Hæc autem omnia Auctori legis Chriſto tribuenda ſunt. Itaq; conſtat legem veterem nemini gratiam tribuiſſe: quamobrem Chryſ. 2. Cor. 3. Nihil aliud, inquit, lex erat, quam literæ, non autem ſubſidium vllum è literis proſultans, atque aſpirans ijs, qui dimicabant, quemadmodum in baptiſmo; ſed tabulę & ſcripturæ mortem ijs, qui literas violabant, afferētes, &c. Cōſtat item legem nouam, gratiam & caritatem per Spiritum ſanctum in cordibus hominum diffundere; vnde Paul. promulgationem noui Teſtamenti, appellat *miniſtrationem ſpiritus, & miniſtrationem iuſtitiæ.* Et ad Gal. *Hoc ſolum*, inquit, *à vobis volo diſcere: ex operibus legis ſpiritū accepiſtis, an ex auditu fidei? qui tribuit vobis ſpiritum, & operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei?* Quibus interrogationibus aperte indicat Apoſt. ſpiritum dari non per opera legis, ſed per fidem viuam; quòd Iudæi ignorarunt, vt idem Paul. ait, ideoq; iuſtificati non ſunt: *Ignorantes*, inquit, *iuſtitiam Dei, & ſuam quærentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti*: id est, ignorantes Deum iuſtificare homines per Chriſti gratiam, & conantes iuſtitiam ſuam, id est, legis, ſtabilire, exiſtimantes per opera legis ſe iuſtificari poſſe: iuſtificationi Dei, quæ est per gratiam Chriſti, non ſunt ſubiecti, atque adeo non iuſtificantur.

10.

Chryſoſt.

Lex noua gratiam & Spiritū ſanctum in cordibus diffundit.

2. Cor. 3.

Gal. 3.

11.

Iudæi exiſtimabant legem veterem poſſe iuſtificare.

Rom. 10.

12.

Simus antiqui Patres iuſtificati ſub lege veteri & lege naturæ?

Ex Chriſto veluti fonte omnes homines qui gratia præditi ſunt, gratiā hauſerunt.

13.

1. Cor. 10.

Ergone, dices, antiqui illi Patres, qui ſub legis veteris ſtatu vixerunt, gratia & caritate caruerunt? ſiquidem lex gratiam & caritatem nemini largiri poterat. Iterum atq; iterū aſſerimus, fontē totius gratiæ, caritatis, & remiſſionis peccatorum, nouum eſſe Teſtamētum, id est, Chriſtum, qui ad nouum pertinet Teſtamentū. Ex hoc fonte gratiam, caritatem, peccatorū remiſſionem, in Patres antiquos, reliquoſq; Iudæos, qui ſub legis iugo vixerunt, emanaſſe fatemur. Habet enim fons hic miros quoſdam aquæductus, quibus cęleſtis aqua, non ad eos ſolū ducitur, qui hoc tēpore viuunt: ſed ad eos etiam ducta eſt, qui ab orbe condito ad hoc vſq; tēpus vixere; ad eos quoque ducetur, qui ad extremū vſque iudicij diem huius lucis vſura perfruentur. *Bibebāt*, ait Paul. de antiquis loquens Patribus, *de ſpirituali cōſequente eos petra: petra autem erat Chriſtus.* Quaſnam, quæſo, aquas, petra Chriſtus, Crucis virga percuſſus, antiquis effudit Patribus? gratiam nimirū, caritatem, peccatorumque remiſſionem, quas res Moyſes largiri non poterat. Miſit Eliſæus famulū Giezi cum baculo ſuo ad ſuſcitandum Sunamitidis hoſpitæ ſuæ filium, nihil profecit famulus, nihil baculi contactus; accēſit idem ipſe Propheta, incurauit ſe ſuper puerū, calefacta eſt caro pueri, ac reuixit. Miſit Deus Moyſem famulum, legem antiquam veluti baculū ſuum tradidit: at vitæ hominē reſtituere nequiuit. Ipſum, ipſum, inquam, Deum tantum opus efflagitabat, acceſſit, incurauit ſe ſuper hominem, *exinaniuit ſe*, vt Paul. ait, *formā ſerui accipiens, & habitu inuentus vt homo*: reuixit mortuus homo. Bern. Sequatur, inquit, Deus nūtios ſuos; quia ſine ipſo poſſunt facere nihil: miſit puerū, tulit baculum, & necdū eſt vox, neq; vita: non ſurgo, non ſuſcitor, non excutior de puluere, non reſpiro in ſpem, ſi non Propheta ipſe deſcēdat, & oſculetur me oſculo oris ſui, &c.

4. Reg. 4.

Non potuit Moyſes, potuit Chriſtus hominem vitæ reſtituere.

14.

Bern. ſerm. 2. in Cant.

Iacebat miſer ille homo, qui in latrones incidit, ſpoliatus, vulneribus affectus ac ſemiuiuus: tranſijt illac ſacerdos, nihil præſtat auxilij: tranſijt Leuita, nihil opis cōfert: Samaritani viſcera cōmouentur, vulnera alligat, oleum vinumq; infundit, iumento imponit. Iacebat infelix Adam, eiuſque omnes nati patrem comitabantur, iacebat, inquam, in ſcelere, ſpoliatus diuinis donis, affectus atroci vulnere, & ſemiuiuus, viuus corpore, animo mortuus: tranſijt ſacerdos Aaron, Leuita Moyſes, tranſijt lex & ſacerdotium, ſalutem iacenti tot boum hecatombæ, tot ouium & hircorū immolatorum millia, afferre non potuerunt. *Impoſſibile enim eſt*, vt Paul. ait, *ſanguine hircorum, aut taurorum auferri peccata*: ille autem, quem Samaritanum Iudæi appellarunt; ille, inquam, cuſtos hominum (cuſtodem enim ſignificat Samaritanus, à verbo Hebræo שמר ſamar. i. cuſtodire) non trāſijt: iacenti Adamo ac natis, etiā antequā homo fieret, adſtitit, ſanciatis medicamentū ex ſuo ſanguine, ſpoliatis veſtes ſplendidiſſimas, ſemiuiuis vitam elargitus eſt ſempiternam: ſolus enim ſalutem ille, etiā antequam Virgine naſceretur, afferre potuit: non ſacerdos, nō Leuita, non Aaaron, non Moyſes, nō lex, non eius ceremoniæ, aut ſacrificia; ideoq; dicitur: *Agnus occiſus ab origine mundi*: occiſus, inquam, in diuina præſcientia, & decreto. Quamuis autem hoc modo etiam ab æternitate occiſus dici potuiſſet: tamen ſcriptura dixit, ab origine mundi occiſum: quia tunc cœpit eius ſanguis hominū vulneribus mederi. Apoc. verò vltimo, radix appellatur Dauidis: *Ego*, inquit, *ſum radix & genus Dauid*: vt autem Dauidis, ſic omniū antiquorum Patrū, radix fuit. Quemadmodū enim ex radice arbor, cunctique eius rami ſuccum trahunt, quo alantur, & frondes fructuſque pariant: ita ex Chriſto, etiam antequam ex Virgine oriretur, Dauid & Patres cæteri, gratiam caritatemque traxere, qua nutrirentur, viresceret, & iuſta opera, veluti fructus dulciſſimos, procrearent.

Luc. 10.

Chriſtus iacenti homini ſuccurrit, inſtar euangelici Samaritani.

15.

Apoc. 13.

Chriſtus Agnus occiſus ab origine mundi.

16.

Apoc. vlt.

Chriſtus radix Dauid, ab illo Patres veteris Teſtamēti gratiam hauſerunt.

17.

Exod. 25.

Quemadmodum in antiquum propitiatorium vertunt vultus duo Cherubini; ſic in Chriſtum veluti magnū quoddam propitiatorium mundi, vertūt oculos duo populi, antiquus, qui Chriſti aduentum præceſſit, & Chriſtianus, qui ſequitur: vtrique populo idem eſt propitiatorium, idem redemptorius ſanguis. *Chriſtū propoſuit Deus propitiatorem in ſanguine*

Rom. 3.

guine ipsius ad ostensionem iustitiæ suæ, propter remissionem præcedentiū
18. *delictorum*, &c. En Paul. indicat Christum verum esse propitiatorium per sanguinem suum in remissionem peccatorū;
Theodoret. in eum. locum Pauli. eorum etiam, quæ illius aduentum præcesserunt. Theodor. Docet, inquit, Apost. verū propitiatoriū esse Dominū Christum, &c. Huius autem propitiatorij sanguine iustificatos
D. August. Patres veteris Testamenti docet Aug. multis locis, lib. 1. c. 7. contra duas Epist. Pelag. contrarium errorem Pelagianis tribuit: Isti, inquit, inimici gratiæ Dei, quæ data est pusillis & magnis per Iesum Christū Dominum nostrū, ideò dicūt antiquos homines Dei, perfectæ iustitiæ fuisse, ne Christi incarnatione, passione, resurrectione, cuius fide salui facti sunt, credantur eguisse, &c. Item eodem capite: Dicimus, vel ante
19. legem, vel tempore veteris Testamenti, à peccatis fuisse liberatos sanctos, non virtute propria, nec veteri Testamento, nec in ipsa lege: quoniam non est data quæ posset viuificare, sed liberatos esse per sanguinem ipsius Redemptoris, &c. Et cap. 21. Quantælibet, inquit, fuisse virtutis antiquos prædices iustos, non eos saluos fecit, nisi fides mediatoris, qui in remissionem peccatorum sanguinem fudit. Ipsorum
Psalm. 115. 2. Cor. 4. enim vox est: *Credidi propter quod locutus sum.* Vnde ait Apost. *Habentes eumdem spiritum fidei, secundum quod scriptum est; Credidi propter quod locutus sum, & nos credimus, propter quod & loquimur.* Quid est eumdem spiritum: nisi quem iusti quoq; illi habuerunt, qui ista dixerunt? Dicit etiam Petrus Apostolus: *Per gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus nos saluos fieri, quemadmodum & illi*, scilicet Patres. Hoc vos non vultis inimici gratiæ
Act. 15. 20. Dei, vt eadem gratia Christi salui facti credantur antiqui: sed distribuitis tempora secundum Pelag. in cuius libris hoc legitur: & ante legem dicitis saluos factos esse per naturam; deinde per legem, postremò per Christum; quasi hominibus duorum superiorum temporum, ante legem, scilicet, & in lege, sanguis Christi non fuerit necessarius. Euacuantes quod dictum est 1. Tim. 2. *Vnus Deus, vnus & mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus.* Hæc Aug.

A Christo antiqui Patres gratiam acceperunt. Itē li. de peccat. meritis & remissione, c. 11. Gratia, inquit, Saluatoris operata est in antiquis Sanctis, quicunque, antequam in carne Christus veniret, ad eius tamen adiuuantem
21. gratiam, non ad legis literam, quæ iubere tantùm, non adiuuare poterat, pertinebant. Et Epist. 157. ad Optatum: cū omnes iusti, id est, veraces Dei cultores, siue ante incarnationē, siue post incarnationem Christi, nec vixerint, nec viuāt, nisi
August. ex fide incarnationis Christi, in quo est gratiæ plenitudo: profectò quod scriptum est: *Non esse aliud nomen sub cælo, in quo oporteat nos saluos fieri*, ex illo tempore valet ad saluandum genus humanū, ex quo in Adam vitiatum est. Sicut enim in Adam omnes moriuntur; ita & in Christo omnes viuificabuntur: quia sicut in regno mortis nemo sine Adam; ita in regno
Actor. 4. vitæ nemo sine Christo: sicut per Adam omnes iniusti; ita per Christum omnes iusti homines: sicut per Adam omnes mortales in pœna facti sunt filij sæculi; ita per Christū omnes immortales in gratia fiunt filij Dei. Hæc ille. Docet hoc
22. *Hebr. 9.* item Paullus, cùm ait: *Noui Testamenti mediator est Christus, vt morte intercedēte in redemptionem earum præuaricationum, quæ erāt sub priori Testamento repromissionem accipiant qui vocati sunt æternæ hereditatis.* Ei tribuit Paullus Christo redemptionem præuaricationum, id est, criminū, quæ erant sub veteri Testamento; id est, quæ vetus Testamentum abolere non poterat, vt his liberati, qui vocati sunt, accipiant promissam cœlestem hereditatem. Nec ad tempus solùm veteris Testamenti & legis naturalis potuit Christi redemptio pertingere; verū in totam etiam æternitatem, si æternus esset mundus, peruadere. Nam, vt Paullus ait: *Vna oblatione consummauit in sempiternū*
Hebr. 10. *sanctificatos.* Et: *Non per sanguinem hircorum, aut vitulorum, sed per*
Hebr. 9. 23. *proprium sanguinem introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta.* Æternam inuenit redemptionem, dignam Deo; quæ vna satis est, non solùm ijs redimendis hominibus qui nunc
Christi redemptio æterna. viuunt, vixere, vel aliquando viuent, sed etiam infinitis alijs liberandis: si, quemadmodum æterna est Christi redemptio, sic æterna mundi duratio esset.

Num. 21. Quæ dicta sunt, serpēs ille indicat, qui altè in castris Israelitarum elatus, igneo serpentū morsu exulceratis, conspectu
Serpens Mosaicus Christum adumbrabat. suo sanitatem afferebat. Serpentis enim similitudinem, non venenum habens serpens Christum in Crucem altè sublatum adumbrabat; qui peccatricis quidē carnis similitudinē

habuit, peccati autem veneno caruit; iuxta illud: *Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati*, id est, carnis peccatricis; 24
Rom. 8. carnem namq; veriſſimam habuit, non tamen carnem peccato obnoxiam. Non Moyses, sed serpentis cōspectus sanabat. Cur ita? vt indicaretur non legem Moysis, sed Christi in Crucem sublati fidem viuam hominē posse iustificare. Nullus, nisi qui serpentem intuebatur, corporis sanitatem comparabat: quorsum hoc? vt ostēderetur nullum, nisi qui Christum Cruci affixum fidei viuæ oculis aspexerit, animi salutē posse consequi. Quacunque ex parte, quocunque ex loco, quocunque tempore serpentem Israelitæ intuerentur, sanitatem recipiebant. Quidnā hic indicat sanandi modus? illud nimirum, quod dicebamus: Christum omnibus sæculis omnibusq; mundi ætatibus salutem attulisse. Quocūque enim 25.
ex tempore, quocunque ex sæculo, quacunq; ex ætate mundi, quacunque ex regione, quocunque ex opido, Christū homines per fidem viuam intuiti sunt, animi salutem cōparārunt. Aspexerunt Christum Patres, qui ante diluuium, quiq; post diluuium, qui ante legem, & qui sub lege Moysis vixere; aspiciunt etiam omnes, quicunque legem nouam obseruant, aspiciunt matrimonij vinculo obstricti, quique continentiam & qui virginitatem colunt, aspiciunt sacerdotes, laici, Reges, nobiles, plebei. In eo enim omnium salus posita est.

CAPVT IV.

De tertia Prærogatiua.

TErtia Prærogatiua. Vetus Testamentum imperfectum erat, nouum perfectissimum. Probatur ex Paullo: *Reprobatio*, inquit, *fit præcedentis mandati*, id est, veteris Testamenti & legis, propter infirmitatem eius & inutilitatem. nihil enim
Hebr. 7. ad perfecti adduxit lex. Infirmam in primis appellat legem, quòd remissionem peccatorum non habuerit. Nouum verò
Rom. 1. Testamentum potentissimum vocat: *Non erubesco*, ait, *Euangelium, virtus enim Dei est*, Græcè, δύναμις, id est, potentia Dei est ad salutem omni credenti. Quasi dicat, Euangeliū & nouum Testamentum non est firmum & imbecillum, vt vetus: sed potentissimum ad afferendam salutem, peccatorum remissionem, gratiam, æternamque vitam omnibus fide viua credentibus. Et: *Verbum*, inquit, *Crucis ijs qui salui fiunt, Dei virtus*
1. Cor. 1. *est*, id est, potentia. Præterea, legem antiquam inutilem dicit, quòd ad gratiam suos obseruatores vi sua producere nō potuerit? at noua gratiæ mater est, atque adeò nihil ea vtilius esse potest. *Gratia*, inquit Ioan. *per Christum facta est* 2.
Ioan. 1. *lux*, quæ scilicet gratia carebat, *per Moysem data est*. Hoc forsitan adumbrabat durus ille lapis, in quo Decalogus inscriptus legitur, videlicet, legem veterem ad emolliendum corda gratiam & efficacitatem non præbere. Ignis verò, qui Apostolorum capitibus in die Pentecostes insedit noui Testamenti potestatem & gratiam prædicabat. Quemadmodum enim ignis omnia domat, durissimum etiam ferrum emollit; ita noui Testamenti gratia durissima etiam corda flectit. Denique Paullus imperfectum appellat illud Testamentum, quod perficere homines non potuerit. habuit enim sanctificationes quasdam & iustificationes, siue iustitias imperfectas, quas idcirco carnis vocat, quòd ad animum sanctificandum & iustificandum non pertingerent. *Munera*, inquit, *& hostiæ offeruntur, quæ*
3. *Hebr. 9.* *non possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem, solummodo in cibis, & in potibus, & in variis baptismatibus, & iustitijs carnis vsq; ad tempus correctionis impositis*; id est, vsque ad tempus Christi, à quo corrigenda cuncta erant. Ibidem Paullus: *Sanguis*, ait, *hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis.*

Quænam opera mortua vocet Paullus Ar verò Christi, nouiq; Testamenti sanctificatio & iustitia perfectissima est, ad ipsum animum conscientiamq; pertingens: quamobrem addit Apost. *Sanguis Christi emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruiendum Deo viuenti.* 4.
Opera mortua vocat Apostolus peccata, non quod hominem occidant, eam enim ob rationem mortifera dixisset, sed quod hominem cōtaminent: quemadmodum Iudæos olim cadauera inquinabāt. Immundos Iudæos reddebant corpora mortua, nos immundissimos reddūt opera mortua, id est, peccata. Lege Num. 19. ex quo ca. intelliges enim, qui tangebat mortuum hominem, immundum fuisse septem diebus: mundabatur autem aqua, cui commixti essent cineres vaccæ

Numer. 9. rufæ. *Quicunque tetigerit cadauer hominis, & propter hoc septē diebus fuerit immundus, aspergetur ex hac aqua die tertio & septimo, & sic mundabitur*, &c. Has & similes legis mundationes, appellat Paul. emundationes carnis, id est, carnales, quod non essent spirituales, quod spiritum ac conscientiam non purificarent. Est sensus Pauli: Si cinis vaccæ rufę homines inquinatos ex cōtactu mortuorum emundauit, quanto magis sanguis Christi emundabit conscientiam ab operibus mortuis, id est, peccatis, quæ animū contaminānt, & à cœli ingressu arcent: quemadmodum corpora mortua cōtaminabant Iudæos, & à templi ingressu prohibebant. Emundabant carnem legis veteris ablutiones & ritus: at nouæ Sacramenta ipsam emundant cōscientiam: vnde Petrus: *Nos*, inquit, *nunc saluos fecit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum.* Quibus verbis significat baptismi Sacramētum non esse situm in externa sordiū carnis, sed in interna animi ablutione & fide vitæ in Deum, de qua is, qui baptizari vult, à baptizante interrogatur. Quia ergo imperfectum fuit vetus Testamentum, ideò nouum, vt perficeretur, in auxilium veluti inuocabat, vt Ambr. loquitur, ad nouum enim hæc perfectio pertinebat. Ambr. Ps. 41. Non prævalebat, inquit, vetus Testamentum ad istius mundi redemptionem, inuocabat, & quasi ad auxilium accersebat nouum Testamentum, clamabat lex annuntians Euāgelium. erat enim semiplena. & ideò erat necessarium vt veniret qui eam impleret. Hæc ille. Et Aug. Lex, inquit, data est, vt gratia quæreretur, gratia data est, vt lex impleretur. Et de spir. & lit. c. 29. Per legem, ait, cognitio peccati, per gratiam sanatio animæ.

1. Petr. 3.

6. Ambrosius. Vetus Testamentum inuocabat nouum vt perficeretur. Aug. in lib. de gratia Christi, c. 19.

Denique *vmbras habebat lex futurorum bonorum*, vt ait Paul. Quemadmodum vmbra hominem demōstrat, hominis tamen officia obire nequit: qualia sunt, loqui, edere, videre, & aliasfic lex Christum indicabat, eius autem opera præstare non poterat: ea sunt: criminum condonatio, gratiæ & caritatis elargitio, conscientiæ ac totius animi purificatio. Chrys. exemplaria, inquit, solàm habent typum, nō virtutem; quomodo in imaginibus figurā hominis habet imago, non virtutem, &c. Accedit Glossa Hebræorum, eius meminit Paul. Burgensis in additione 1. Epi. ad Heb. in verba illa Ecclesiastę 1. cap. *Omnia vanitas, huiusmodi extat Hebræorum Glossa*: Omnis lex, quam addiscimus in præsenti tempore vana est, respectu legis Messiæ. Hæc Glossa. Vana autem erat lex vetus cum lege Messię comparata; quia vmbra erat collata cum Sole, & gratiæ calorem non afferebat: vnlis nihilominus fuit ob alias rationes.

Hebr. 10. Lex vetus vmbra.

7. Chrysost. ad Hebr. 9.

Glossa Hebræa.

CAPVT V.

De quarta Prærogatiua.

1. QVarta Prærogatiua. Nouum Testamentum cœli fores aperuit, quas vetus aperire non potuit. Docet hoc Paullus: *In secundo*, inquit, *tabernaculo semel in anno solus Pontifex introibat, non sine sanguine: hoc significante Spiritu sancto, nondum propalatam esse Sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statū.* Hoc est in Sancta Sanctorum, quæ templi pars erat intima, & cæteris præcellentior; solus Pontifex semel in anno introibat, cæteri sacerdotes eo ingressu prohibebantur: qua occlusione intimi adyti & partis templi præcellentioris adumbrabat Spiritus sanctus viam in cœli fuisse occlusam, quamdiu vetus Testamētum ratum fuit. Noui Testamenti Auctor Christus primus omnium in cœlum penetrauit, cœlestemq; viam ac fores aperuit. Quam ob causam Regius Vates postquam rogauit: *Quis ascender in montem Domini?* id est, in cœlum, *aut quis stabit in loco sancto eius*: posteaquam illius hominis virtutes subiecit, qui esset ascensurus; cum videret neminem posse ascendere, nisi Christus præiret, exclamat, cœliq; ianitores Angelos alloquitur hunc in mundum: *Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ.* Quasi dicat, referate cœli fores, vt primus Christus cœlum ingrediatur, nosque illum sequamur. eius enim meritis & triumpho hæc debetur portarum patefactio.

Hebr. 9. Nouum Testamentum cœli fores aperuit.

Christus cœli fores reseruauit, & viā aperuit. Psalm. 23.

2.

3. Et Paullus: *Habentes*, inquit, *fiduciam in introitu Sanctorum in sanguine Christi: quam initiauit nobis viam nouam & viuentem per velamen*, id est, carnem suam, &c. Id est, fiduciam ad introeundum in Sancta Sanctorum, id est, cœlū habemus in sanguine & meritis Christi. Quemadmodum enim Pontifex antiquus non sine sanguine introibat in Sancta Sanctorum; sic Christus non sine sanguine, immò totus conspersus proprio sanguine (iuxta illud: *Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra?*) introiuit in cœlum, fores nobis aperuit, fiduciamque introeundi præstitit. Initiauitque viam nobis, id est, initium dedit viæ in cœlū tendenti in die Ascensionis: viæ, inquam, nouæ; quia nullus illud iter ante Christum fecit, & viuenti; viam viuentem appellat, hoc est, perpetuam, quę semper patebit, numquam morietur, id est, occludetur. Ad discrimen, ait Theoph. introitus ad vetera sancta: mortuus enim ille, ac planè extinctus erat. Initium autem dedit huic viæ per velamen, id est, carnem suam, extollendo in cœlum humanitatem suam, quæ velamen erat diuinitatis. Vel initiauit, & aperuit hanc viam nobis per carnem, id est, per oblationem corporis in Cruce, & per merita humanitatis, vt per eam, tanquam per velamen ingrediamur in Sancta Sāctorum: quemadmodum Pontifex ille antiquus. Aliter de Sacrosancta Eucharistia locus potest exponi, hunc in modum: Initiauit nobis viam nouam in cœlum & viuentem per velamen, id est, carnem suam velatam in Eucharistia. Appellat Eucharistiam viam; quia in cœlum ducit; nouam, quia admirabile & inusitatum mysterium est, à Christo primò institutum; viuentem, quia in Eucharistia Christus est viuēs. Theod. Quemadmodum, inquit, legis Sacerdos per velamen in Sancta Sanctorum introibat: ita qui in Dominum crediderunt, per sanctissimi corporis participationem ciuitatem cœlestē adipiscuntur, &c. Similis locus est ille: *Sacrificium laudis*, id est, sacrificiū Eucharistiæ, *honorificabit me: & illic iter, quo ostendam illi salutare Dei*; illic, id est, in eo sacrificio iter & via est, per quam tendenti ostendam sempiternam salutem, vel Saluatorem mūdi in cœlesti patria. Non solum enim Eucharistia ter maxima viaticum est, verū etiam in cœlū via, à Christo initiata in nouo Testamento; in quo cœlestes fores hominibus, sanguine effuso, reseruauit. Hier. Sanguis, inquit, Christi clauis paradisi est, dicentis ad latronem: Hodie mecum eris in Paradiso. D. Cyril. primogenitus ex mortuis intelligitur Christus; quia primus ipse, morte calcata, surrexit, & primus carnem nostrā in cœlos reduxit, ideo ait: Ego sum via, & ego sum ostiū. per ipsum enim natura nostra nouum iter facere docta est, & quasi per portam quandam cœlos ingreditur. Hæc ille.

5. Eucharistia.

Theodoret. ad Hebr. 10. 6.

Psalm. 49.

Hieron. Epist. 129. ad Dardanum. Cyrill. li. 10. Thesauri, c. 4

7. Cœli porta patent. Apocal. 21.

Vide quam pateāt cęli portæ. Duodecim portas cęli vidit Ioannes vnā quidem claustam: *Portæ*, inquit, *eius non claudentur, ab Oriente portæ tres, & ab Aquilone portæ tres, & ab Austro portæ tres, & ab Occasu portæ tres.* Versus oēs cœli plagas portæ patēt: quia totius orbis habitatoribus patent: non veteris, sed nouī beneficio Testamenti. Quid illa cœlorum patefactio in Christi baptismate? Quid illa columbæ, Spiritū sanctum designantis, adulatio? nonne duos præcipuos Christi effectus, cœlorum, scilicet, reserationem, & Spiritus sancti largitionem adumbrarunt? *Ecce* (inquit primus noui Testamenti Martyr, cui corona nomen indidit, iam è vita abiturus) *ecce video cœlos apertos*. videlicet, vt vinculis corporis exsolutum spiritum, æterno statim exciperent habitaculo. At Israelitarum ille pater, ac progenitor Iacob: *Descendam*, inquit, *lugens in infernum.* Rex quoque sanctus. Ezechias: *Vadam*, ait, *ad portas inferi.* De cœlesti via ne verbum quidem faciunt morituri. non enim cęlum, cuius portas nunc temporis claustas esse nouerant, sed inferas sibi sub terra sedes, vsque ad nouum Testamentū, Patres illi antiqui Testamenti promittebant. D. Hier. Terram, inquit, viuentium ante aduentum Domini, nec Abraham, nec Isaac, nec Iacob, nec Prophetæ & alij iusti viri, consequi potuerunt. Abraham cum Lazaro videtur apud inferos: & Iacob dicit: Lugens descendam ad infernum, &c. Primasius: Lex, inquit, propter transgressionem posita est, non propter iustificationem: hæc audientes, conticescant, qui delirant, quòd lex quemquam per se ad regnum cœlorum transmiserit, &c. Non enim decorum erat, aut milites, qui sub vexillo Christi in veteri Testamento stipendia meruerant, ante Ducem triumphare, aut prius membra, quàm caput, cęlesti gloria exornari.

Matth. 3.

Act. 7. 8.

Gen. 37. Isaiæ 38. Patres veteris Testamenti non ascenderunt in cœlū ante Christi ascensionem. D. Hieron. epist. 129. ad Dardanum: Primasius ad Gal. 3. 9.

Lex huiusmodi à Deo lata exstat: *Exsules & profugi, ante mortem Pontificis, nullo modo in vrbes suas reuerti poterunt.* Quemadmodum ergo exsules in vrbibus profugij ad mortem vsque Maximi sacerdotis vitam agebant, eoque vita functo in patriam redibant: sic antiqui illi Patres, apud inferos ad

Num. 35.

mortem

10. mortẽ vſq; ſummi Pontificis Chriſti habitarunt; poſt illius mortem ipſo aſcenſionis celeberrimo die, ſimul cum eo in cœleſtem patriam aſcenderunt. D. Greg. Quid eſt, inquit, quod homicida poſt mortem ſummi Pontificis abſolutus, ad terram propriam redit; niſi quòd humanũ genus, quod peccando ſibi mortem intulit, poſt mortem veri Sacerdotis, id eſt, Chriſti, peccatorum ſuorum vinculis ſoluitur, & in Paradiſi poſſeſſione reparatur? præcepit Neëmias: *Nõ aperiantur portæ Ieruſalem vſque ad calorem Solis.* Adumbratum eſt hoc loco ſimile Dei decretum, poſt primum Adami peccatum ſancitum. Non aperiantur portæ cœleſtis Ieruſalem vſque ad calorem Solis: id eſt, antequam Meſſias, Solis inſtar, mundo exoriatur, commiſſique peccati tenebras diſpellat. Poſtquam autem frigida terrarum ſola radiorum ardore, Sol, ſplendidiſſimus, Chriſtus incẽdit, caliginem ſcelerum diſcuſſit, luce mundum compleuit, reſeratæ ſunt portæ Ieruſalem, acerboque mulctatos exſulio, Adamum filioſque eius, patenti aditu exceperunt.

Gregorius in Ezech. hom. 6.

2. Eſdr. 6.

CAPVT VI.

De quinta Prærogatiua.

1. QVinta Prærogatiua. Lex vetus & Teſtamentum, temporalia ac terrena præmia ſuis obſeruatoribus; nouũ, cœleſtia ac æterna pollicetur. Quocirca vocat Paullus *Teſtamenti noui meliorem ſpem, per quã proximamus ad Deum*: quia ſcilicet, cœleſtia ac æterna ſperat: & de Teſtamento nouo loquens: *In melioribus*, inquit, *repromiſſionibus ſanctum eſt.* Ecquę regni cœlorum pollicitationes in veteri teſtamẽto ſunt auditæ? nouũ Teſtamenti eſt aurib. gratiſſima illa vox: *Pœnitentiã agite, appropinquabit enim regnum cœlorum.* Et: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.* Vnde illud D. Hier. Addis, inquit, præterea regnum cœlorum, etiam in Teſtamento veteri repromitti, ponisque teſtimonia de apocryphis; cùm perſpicuum ſit, regnum cœlorũ primum in Euãgelio prædicari per Ioannem Baptiſtam, & Dominum Saluatorem & Apoſtolos, &c. Bernard. Graue legis iugum, & vile præmium, nam terra eſt, promiſſione. Auguſtinus: Tẽporalium, inquit, rerum promiſſiones Teſtamento veteri contineri, & ideò vetus Teſtamentum appellari nemo noſtrum ambigit, & quod æternæ vitæ promiſſio, regnumque cœlorum ad nouum pertinet Teſtamentum, &c. Pollicitus eſt autem Deus in veteri Teſtamento terrena præmia legis obſeruatoribus, ait Aug. vt oſtenderet, caduca etiã bona ab ipſo manare, necab alio ſperanda eſſe Epiſt. 120. ad Honoratum ſic ſcribit: Volens Deus oſtendere, etiam terrenam felicitatem ſuum donum eſſe, nec aliunde ſperari oportere, diſpenſandum iudicauit Teſtamentum vetus, quod pertineret ad hominem veterem, à quo iſta vita neceſſe eſt incipiat.

Vetus Teſtamentum terrenas habet promiſ. ſiones, nouum cœleſtes.

Heb. 7.

Heb. 8.

Hieron. lib. 1. aduerſus Pelagianos.

2. *Bern. ſerm. 30. in Cant. Auguſt. contra Fauſtũ lib. 4.*

3. Et lib. 18. de Ciuit. Dei cap. 11. ait, rerum ordinem efflagitaſſe, vt prius in veteri Teſtamento tẽporalia bona, deinde in nouo æterna & ſpiritalia promitterentur. Moyſes, inquit, legem tradidit, quod vetus Teſtamentum dicitur; quia promiſſiones terrenas habet, & per Chriſtum fuerat futurum Teſtamentum nouum, in quo regnum cœlorum promitteretur. Hũc enim ordinem ſeruari oportebat, ſicut in vnoquoq; homine, qui in Deum proficit, id agitur, quod

1. Cor. 15. 4. ait Apoſtolus: *Vt non ſit prius quod ſpirituale eſt, ſed quod animale, poſtea ſpirituale*, quemadmodum, ſicut dixit: *Primus homo de terra, terrenus; ſecundus homo de cœlo cœleſtis.* Hæc Auguſt. His adde Hebræos pueris fuiſſe ſimiles, legem verò pædagogo, vt

Gal. 3. Paullus ſcribit: *Lex Pædagogus noſter.* Quemadmodum ergo pueri terrenis munuſculis à pedagogo inuitantur; ſic Hebræi à lege terrenis bonis ſunt inuitati: hinc illud: *Dixi, vt educam vos ad terram fluentem lacte & melle*, pellicit illos Dominus veluti pueros lacte & melle.

Exode 3.

Præter hæc, id promittere par erat vetus Teſtamentum, quod poſſet ſoluere, cœleſtia bona ſoluere non poterat è theſauro, vt diximus, ſuo; non ergo æquum erat vt illa promitteret: nemo enim mente ſanus ijs ſe promiſſis obſtringit, quibus ſe non poteſt liberare. Cœleſtis gloriæ pollicitatio ad ſummum Regem Chriſtum ſpectat, qui, vt regna

5. cœlosque polliceri, ita quod pollicitus eſt, reddere poteſt cumulatiſſime. Oppones illud, quod in ſacris, quę fiunt pro vita functis, recitatur. Signifer ſanctus Michael repræſentet eas in lucem ſanctam, quam olim Abrahæ promiſiſti & ſemini eius; ergo antiquis Patribus, Abrahamo & ſemini eius promiſerat Deus lucem cœlorum ſanctã. Præterea ex antiquis Machabæis quidam ait: *Rex mundi defunctos nos pro ſuis legibus, in æterna vitæ reſurrectione ſuſcitabit*: & alius: *Fratres*, inquit, *mei, modico nunc dolore ſuſtentato, ſub Teſtamento æternæ vitæ effecti ſunt.* Quid plura? Chriſtum Princeps interrogat: *Quid faciens vitam æternam poſſidebo?* ergo Iudæis legis obſeruatoribus vita æterna promiſſa erat, alioqui vndenã Princeps ille, & Machabæi vitam æternam nouerant, & ſperabãt? Ad hęc Paullus de Patribus antiquis, ſic ſcribit: *Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti, non acceptis repromiſſionibus, ſed à longe eas aſpicientes & ſalutãtes.* Quasnam promiſſiones aſſerit Paul. Patres illos nõ accepiſſe vita iam functos? nẽpe cœleſtis regni, in quod ante Chriſtum nulli hominũ patebat aditus; ergo promiſſum illis erat regnum cœleſte; quod, vt Paullus ait eodẽ loco, veluti patriam appetebant, & ſuſpirabant. *Confitentes*, inquit, *quia peregrini ſunt & hoſpites ſuper terram*: qui enim hæc dicunt, ſignificant ſe patriam inquirere, & ſi quidem ipſius meminiſſent, de qua exierant; habebant vtique tempus reuertendi; nunc autem meliorem appetunt, id eſt, cœleſtem. Hæc Paullus. Appetebant cœleſtem patriam Patres illi antiqui, & habebant in optatiſſimis: vnde hoc? videlicet, quia promiſſa illis erat. Iis adiunge illud eiuſdem capitis: *Accedentem ad Deum oportet credere, quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit.* Intelligendus autem Paullus eſt de remuneratione æternorum bonorum, quam fides docet; ergo antiquorum ſæculorum homines docebat fides æterna eſſe bona, Deũ inquirentibus promiſſa ad extremum. Meſſiæ aduentus eſt bonorum omnium ſpiritualium, & æternorũ fons; hic verò aduentus in veteri Teſtamento promiſſus eſt, & mille typis delineatus: cur igitur dicitur Teſtamentum vetus terrena & caduca bona promiſiſſe, cùm fontem ipſum æternorum bonorum promiſerit?

Argumentũ probatur, in lege veteri prom. fa bona cœleſtia.

2. Macch. 7.

Luca 18.

6. *Hebr. 11.*

7.

8. His omnibus argumentis paucis reſpondemus: Teſtamentum vetus, ſiue legem, non promiſiſſe ſuis obſeruatoribus regnum cœlorum, quòd ſi Abrahamo & ſemini eius Deus lucem ſanctam pollicitus eſt; pollicitatio illa non fuit legis veteris: nam ante legem vixit Abrahamus. Præterea, promiſſio illa in ſacris litteris non apertè, ſed ſubobſcurè traditur illis verbis: In ſemine tuo benedicentur omnes gẽtes: & illis: Ego ero merces tua magna nimis. Myſticè etiam docetur, & latet ſub promiſſione terræ, quàm promiſſionis appellamus: ea enim myſtico ſenſu, cœleſte regnum ſignificat. Vnde Auguſt. Illa, inquit, terrena munera in manifeſto promittebantur, & tribuebãtur, in occulto autem, illis omnibus rebus nouum Teſtamentum figurate prænuntiabatur: diſpenſabant illi Sancti pro congruentia temporis Teſtamentum vetus; pertinebant verò ad nouum, nam & quãdo temporalem felicitatem agebant, æternam præferẽdam intelligebant, & iſtam miniſtrabant in myſterio, vt illã conſequerentur in præmio. Hæc ille. Machabæos autem, Phariſæos & Iudęos alios, fatemur vitam æternam, mortuorumque reſurrectionem & nouiſſe, & in votis ac ſpe habuiſſe, fideque docente intellexiſſe Deum vnum eſſe, & inquirentes ſe remunerare. Illud inficiamur, legem veterem, vitam illam æternam, vel mortuorum ad cœleſte regnum reſurrectionem, vel remunerationẽ, de qua Paul. loquitur, ſuis obſeruatorib. promiſiſſe. Quod verò ad Meſſiæ attinet aduentum, nemo negat in Teſtamento veteri promiſſum: omniũ bonorum ſpiritualium ac cœleſtium fõtem eſſe nemo ambigit. Cum verò aſſerimus legem veterem temporalia bona promiſiſſe, id intelligimus, legem veterem non promiſiſſe bona æterna, ratione legis obſeruatæ, tanquam præmium. Chriſti autem aduentus non eſt promiſſus tanquam præmium obſeruatæ legis, vt docet Paullus: *Non enim*, inquit, *per legem promiſſio Abrahæ vt eſſet heres mundi, &c.* continet ergo vetus Teſtamentum eximiam de aduentu Meſſiæ promiſſionem, verumtamen non veluti legis obſeruatæ præmium; nouum autem pollicetur regnum cœlorum, tanquam legis bene cuſtoditæ remunerationem.

Soluuntur argumenta.

Auguſt. Epiſt. 120.

9.

Hebr. 11. 10.

Rom. 4. Gal. 3.

11. Obijcies, qui legem veterem obſeruabant, gratiam, ac proinde Chriſti tempore, cœleſte regnum conſequebãtur:

ergo gratia,& regnum cœleſte,ratione legis obſeruatæ,donabatur.Negamus hæc bona donata antiquis ratione legis obſeruatæ tantùm:nam obſeruatio legis, ſi ſola conſideretur ſine Chriſto,& eius gratia,digna non eſt iis bonis:ſi verò cum gratia ſpectetur,tam gratia,quàm gloria æterna dignam eſſe fatemur. At,vt iam explicatum eſt, omnis gratia, gratiæque fons noui eſt Teſtamenti. Præterea, concedimus, ratione legis obſeruatæ in gratia, donatam gloriam; quemadmodum donatur ratione quorumlibet operum bonorum, quæ in gratia præſtamus; verumtamen hanc gloriam legem promiſiſſe inficiamur;quia ad Chriſtum hęc promiſſio pertinebat.

CAPVT VII.

De ſexta Prærogatiua.

1. *Teſtamentum vetus ſeruorum, nouum filiorum. Auguſtin. contra Adimantũ,c.16. Rom.8. Theodoret. Theophyl. Chryſoſt.*

SExta Prærogatiua. Teſtamentum vetus ſeruorum erat: Teſtamentum nouum eſt filiorum:quod docuit D. Auguſt.In veteri,inquit, Teſtamento erant onera ſeruorum,in nouo gloria liberorum::& Paullus:*Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore,ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum,in quo clamamus, Abba,pater.* Theodor.hunc in locum ſic ſcribit: Appellat Apoſt.ſeruitutem,vitam,quæ ſub lege veteri agitur.Et Theophyl.Iudæi,inquit, ſpiritum ſeruitutis acceperunt,litteram legis ita nominat Paullus,vt quæ à ſpiritu data ſit,ſeruis tamen magis conueniat: nam & corporales inde pœnæ præſto ſunt, & ſupplicia, &c. Idem docet Chryſoſt. Quomodo,inquit, litteræ illæ,id eſt, lex vetus, ſeruitutis erant litteræ ? omnem vitę Iudęorum formam proferit:tum demum id aperte intelliges: etenim ſupplicia illos è veſtigio excipiebãt,& merces ſtatim ſequebatur,&c. Quis autem ſit ſpiritus ſeruitutis,exponit D.Anſel.in commẽtariis,his verbis:Idem ſpiritus eſt legis & Euangelij ſed propter diuerſa opera diſſimiliter appellatur: Iudæis fuit ſpiritus ſeruitutis,ſed Chriſtianis eſt ſpiritus libertatis:quia eodem ſpiritu timor incuſſus eſt Iudæis,&c. D. Aug. in expoſitione quarumdam propoſitionum Epiſt.ad Rom.ſpiritum ſeruitutis dæmonem eſſe putat;ſed Anſelmi interpretatio verior eſt.

Anſelmus, Quis ſit ſpiritus ſeruitutis.

2. *Auguſt.*

Ad Gal.4. Synagoga ancilla. Eccleſia libera.

Idem Paullus:*Veteris Teſtamenti vmbram fuiſſe, ait, Agar ancillam Abrahæ;noui & Eccleſiæ, Saram liberam:* quemadmodum ergo ancilla filios generat ſeruos, ſic Teſtamentum vetus, ancillæ ſimile, ſeruilis conditionis populum procreabat: idcircò Paullus affirmat Teſtamentum in monte Sina datum, in ſeruitutem generaſſe. Teſtamentum verò nouum & Eccleſia filios in ſumma pignũt libertate:*Nam*, vt Apoſt. ait, *illa quę ſurſum eſt Hieruſalem*,id eſt,Eccleſia, *libera eſt, quæ eſt mater noſtra*,&c.Surſum,inquam,eſt Eccleſia, quia, quæ ſurſum ſunt, quærit,quæ ſurſum ſunt,ſapit.D. Anſel. in cõment.Epiſt.ad Galat.Illa,inquit,Hieruſalem,cuius conuerſatio in cœlis eſt,quæ ſurſum cor habet,quæ ſuperna appetit,quam Sara figurauit,libera eſt,&c.Eod.loco Anſelm. In vtroque,inquit, Teſtamento genuit Deus filios,qui ſibi ſeruirent,ſed in veteri Iudæos ſeruos, qui timore pœnæ, & promiſſionib.temporaliũ, ei ſeruiliter obedirent; in gratia verò noui Teſtamẽti liberos, qui ex dilectione ſeruiãt,&c.

3. *D. Anſelm. ſuper Hieruſ.*

4. *An Iſraelitæ fuerint filij Dei. Rom.8. Gal.4.*

Exoritur hoc loco non vulgaris controuerſia: Num Iſraelitæ,qui iuſtitiæ & ſanctimoniæ ſectatores, in gratia Dei viuebant,filij Dei fuerint,an tantummodo ſeruiFilios non fuiſſe probat illud Paulli initio propoſitum : *Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis*,&c.Et illud:*Teſtamentum vetus in ſeruitutẽ generans*:quæ duo loca oſtendunt Iudæos fuiſſe ſeruos,non filios.Præterea,Chriſtus ideò in orbem venit, *vt adoptionem filiorum reciperemus.Et dedit nobis poteſtatem filios Dei fieri* : ergo ante Chriſtum non erat huiuſmodi poteſtas, nec adoptio. Ad hæc,in veteri Teſtamento non erat regeneratio per aquam & Spiritum ſanctum in baptiſmate: vbi aurem non eſt regeneratio,non poteſt eſſe filiatio:ergo in veteri Teſtamento non erant filij. Theophyl. Ioan. 1. putat Iſraelitas filios Dei fuiſſe in typo & figura:Lex,inquit, adoptationem filiorum Dei non dabat Iſraelitis, ſed quaſi in figura & typo.Sicut illorum baptiſma in vmbra & figura erat,ita & adoptationem quoque noſtram prefigurabat.Propterea,quãuis vocati fuerint filij,hoc tamen contigit eis in vmbra,neque in veritate eandem adoptationem filiorum habuerunt, quam nos per baptiſma.Hæc Theophyl. Et D. Cyrill.quia futurorum bonorum vmbram lex continebat, propterea non ſecundùm veritatem,ſed figuratè Iudæi adſcribebantur filij,&c. 6.

5. *Theophyl.*

Cyrillus in Ioan.lib.1. c.14.

Nihilominus illa ſententia amplectenda eſt, quæ aſſerit Iſraelitas verè filios fuiſſe Dei;id quod tum ſacræ literę prędicant,tum ratio ipſa docet.Nam ait Dominus : *Filios enutriui & exaltaui.* Exod.4.populum Hebræum filium ſuũ primogenitum appellat:& in Cant.Moyſes : *Prouocauerunt*, inquit,*eum filij ſui & filiæ.* Item:*Deum,qui te genuit,dereliquiſti,nonne ipſe eſt pater tuus*,&c.*Bona ſpei feciſti filios tuos.Cum quanta diligentia iudicaſti filios tuos.Filios tuos nec draconum venenatorum vicerunt dentes.Dulcedinem tuam,quam in filios habes,demonſtrabas.* In iis autem locis,ſi rediderim,non ſolùm dici filios viros probos;verùm etiam improbos.Loquitur enim Scriptura vniuerſim de toto populo.Dicuntur improbi filij Dei;quia ab eo ſunt procreati, quomodo dicitur *pluuiæ pater*; præterea, quia Deus vt filios illos nutrit, curat, & beneficijs afficit, iuxta illud : *Filios enutriui & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me.* Probi autem viri, tum ob eaſdem rationes filij Dei appellantur,tum vel maximè,quia à Deo per gratiam ſunt adoptati,& cœleſtis regni heredes effecti. Quæ ratio filiationis non ſolùm Chriſtianis,verùm etiam Iudæis iuſtis cõgruit? per gratiam enim à Deo adoptati ſunt, etiam ante Chriſti aduentum,& cœleſtis regni hæredes conſtituti: hereditatẽ tamen ante Chriſtum adire non erat fas, vt ſuprà iã eſt explicatum. Erat enim ſtatus ille teneræ ætatis filiorum; quibus,antequam ad prouectiorem ætatem perueniant, hereditas non traditur.

Iſaiæ 1. Deut. 32. Sap.12. Ibidem. Sap.16. Ibidem. Iob 38. 7. Eſaiæ 10. Iudæi iuſti filij Dei fuerunt.

8. Teſtimonia verò illa Paulli,quæ ſpiritum ſeruitutis Iudæis tribuunt,de ſtatu legis intelligenda ſunt. Nam Iudæi ſecundùm ſtatum legis ſerui erant,& ſpiritum ſeruitutis accipiebant;gratia filij erant, quicumque gratia præditi fuerunt,quod Paullus indicat,cùm legem pædagogum vocat, pædagogus filiis datur;ergo Iudæi filij fuerũt,ſed ſerui propter ſtatum legis;quia paruuli erant. Vnde addit: *Quanto tẽpore heres paruulus eſt*, nihil differt à ſeruo, cum ſit omnium Dominus,ſed *ſub tutoribus,& actoribus eſt vſque ad præfinitum tẽpus à patre.* Eumdem in modum Hebræi,cùm eſſent Domini omnium, id eſt, filij, heredes æterni regni, nihil differebant à ſeruis,ſed ſub lege, tamquam ſub tutore & actore, erant vſque ad præfinitum tempus à Deo. At vbi venit plenitudo temporis præfinita Dei conſilio,miſit Deus Filium ſuum,vt ſtatum illum ſeruilem aboleret, ſublatisque tutoribus & actoribus,Hebræos in libertatem filiorum aſſereret:quod Paullus his verbis dixit:*Miſit Deus Filium ſuum, vt eos,qui ſub lege erant,redimeret,vt adoptionem filiorum reciperemus.* Loquitur Paullus de adoptione filiorum quoad ſtatũ: hanc enim Chriſtiani poſt Chriſti aduentum,legis ſublata ſeruitute,receperunt. Quamobrem à Chriſto initio orationis iuſſi ſunt Deum ſic appellare:Pater noſter, qui es in cœlis.

Gal.3. Gal.4.

9.

Ante aduentum verò Chriſti adoptionem habebãt Iudæi,& poteſtatem filios Dei fieri,non ſecundùm ſtatũ, qui ſeruitutis erat,ſed ſecundùm ſingulorum conditionem,qui per gratiam Filij Dei efficiebantur,per gratiam,inquã,quæ e Chriſti futuris meritis emanabat,non per vim legis. Dedit ergo Chriſtus poteſtatem filios Dei fieri etiam antiquæ legis hominibus,venit,vt adoptionem filiorum reciperẽt, non ſolùm nouæ,verum etiam veteris legis cultores,quod reſponſum reddimus etiam duobus teſtimoniis,quæ ſupra ſunt allata,alterum ex Paullo ad Gal. 4. alterum ex Ioan. 1. Propoſitæ verò rationis nodus facilè diſſoluitur:non enim opus erat olim vt quiſquam regeneraretur baptiſmo,regenerabatur populus ille per gratiam, quæ in circumciſione per Chriſti merita donabatur, & filius Dei per gratiam conſtituebatur.

10.

CAPVT IIX.

De ſeptima Prærogatiua.

1. *Noui Teſtamenti amoris eſt,vetus fuit timoris. Malach.1. Auguſtin. tom.1.in l.1. de moribus Eccleſ.c.28.*

SEptima Prærogatiua. Teſtamentum vetus fuit timoris, nouum eſt amoris:fuit enim illud ſeruorum, quorum eſt timor, iuxta illud : *Si Dominus ego ſum,vbi eſt timor meus?* hoc eſt,filiorum, quorũ eſt amor erga patrem. Aug. Coercitio,inquit,timore,inſtructio verò amore perficitur,in his duobus,Deus duobus teſtamentis diſciplinæ nobis regulã dedit:

dedit: quamquam enim vtrumque in vtroque sit: præualet tamen in vetere timor, amor in nouo; quia ibi seruitus, hic libertas ab Apostolis prædicatur, &c. Et idem: Hæc est breuissima & apertissima differentia duorum Testamentorũ, timor & amor: & cap. 16. Deus veteri homini fugienti, tamquam Dominus, apposuit quod timeret; & nouo redeunti, tamquam pater, aperuit quod amaret, &c. Apposuit Dominus illi antiquo populo supplicia, quæ timeret: in ipsa verò legis promulgatione, tonitrua, caliginem, procellam, ignẽ, fulgura, tubæ sonum, montem Sinai ardentem ac fumantẽ; tantoque terrore percussus est, vt dixerit Moysi: *Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur: & Cur moriemur, & deuorabit nos hic ignis maximus? si audierimus vltra vocem Dei, morietur.* Nec populus solùm horruit, verùm ipse etiam Moyses Dux populi, vt testatur Paullus: *Et ita, inquit, terribile erat, quod videbatur, Moyses dixit, exterritus sum & tremebundus.* Apposuit, inquam, hæc Deus populo, vt timeret: hic enim Moyses ait: *Vt probaret vos venit Deus, & vt terror illius esset in vobis, & non peccaretis.*

In nouo autem Testamento, populo, imò filiis suis carissimis, aperuit tamquam pater, quod amarent. Aperuit paterna viscera, paternum amorem, præmia cœlestia, amore plena sacramenta. Denique fontem amoris aperuit, palamque omnibus proposuit Christum crucifixum, qui totus amorem spirat: quocirca dicitur *totus desiderabilis*. Iam verò, si ad promulgationem Testamenti noui animum vertas, ab amore profectam intelliges: cœpit enim promulgari à Petro die ipso Pentecostes, quo Spiritus sanctus Apostolis sese infudit. Nonne Spiritus sancti peculiare nomen est Amor? in die ergo amoris nouum Testamentũ promulgatur; quia amoris Testamentum est; nusquam ibi metuenda tonitrua, nusquã fulgura, caligo, procella: Non fumat mons Sion, non ardet igne horrendo, vt Sinai, sed sit de cœlo sonus, tamquam spiritus vehementis: apparent igneæ linguæ, Apostolorum verticib. insident, omnes diuino spiritu summa cum animi dulcedine complentur, Deique magnalia eloquuntur. Omnia hic plena amore, nemo timet, nemo territus, ait: Non loquatur nobis Dominus, aut, deuorabit nos hic ignis maximus: *Non accessistis*, ait Paullus, *ad tractabilem montem, & accensibilem ignem, & turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ sonum, & vocem verborum, quam qui audierunt, excusauerunt se, ne eis fieret verbum; sed accessistis ad Sion montem, & Ciuitatem Dei viuentis, Hierusalem cœlestem, & multorum millium Angelorum frequentiam*, &c.

Locutus est Dominus in veteri Testamẽto magno cum terrore, at in nouo magno cum amore: vnde illud: *Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis* iugo legis, *& ego reficiam vos*: iugo sublato ponderoso: *discite à me*; quia non cinctus caligine, fumo, igne, & procella, vt in monte Sinai; sed summa cum mansuetudine, & animi submissione docco: *Mitis enim sum & humilis corde*. Denique in veteri Testamento Deus Sabaoth, id est, exercituum, vexillum extulit timoris; in nouo autem Testamento vexillum protulit amoris. Ait Ecclesiast. *Ordinauit in me caritatem*; in Synagoga verò ordinauit timorẽ: Verti quoque potest: *Vexillum eius super me, amor*, id est, Synagogæ populum sub vexillo timoris Deus duxit: me autem Ecclesiam sponsam carissimam meos; filios, milites suos, ducit sub vexillo eximij amoris.

Meritò autem Testamentum timoris præcessit Testamentum amoris: quia timor amore prior est, vt August. docet. Timor, inquit, quasi locum præparat caritati; cùm autẽ cœperit caritas habitare, pellitur timor, qui ei præparauit locum. Si nullus est timor, non est qua intret caritas: sicut videmus per fetam introduci linum, quando aliquid suitur; feta prius intrat, sed nisi exeat, non succedit linum: sic timor primò occupat mentem, non autem ibi remanet; quia ideò intrauit, vt introduceret caritatem. Hæc Aug. Quæ in Testamentum vetus ac nouum maximè quadrãt: nam, quẽadmodum timor prior est amore, sic Testamentum timoris, id est, vetus, prius fuit Testamento amoris, id est, nouo: quemadmodum timor, vt ait Aug. locum præparat caritati, sic Testamentum timoris locũ præparauit Testamento caritatis. Cùm autem cœperit caritas habitare, pellitur timor, qui ei præparauit locum: ita cùm Testamentum caritatis habitare in orbe cœpit, pulsum est & abrogatum Testamẽtum timoris, quod ei locum præparauerat.

2. *August. li. aduersus Adimantum, c. 17.*

Exodi 20. Deut. 5.

Hebr. 12. 3.

Exodi 20.

Cant. 5. Lex vetus laxa cũ terrore, noua promulgata cum amore.

4.

Hebr. 12. 5.

Matth. 11.

6. *In nouo Testamẽto Deus vexillum extulit amoris. Cant. 2.*

Timor præparat locum Aug. tract. 9. in Epist. 1. Ioan.

7.

Testamentum timoris præparauit locũ Testamento amoris.

CAPVT IX.

De octaua Prærogatiua.

OCtaua Prærogatiua. Testamentum vetus vmbra fuit & typus noui: quod testatur Paullus, cùm legis ritus vmbram vocat, corpus autem, quod ab hac vmbra indicabatur, Christi esse affirmat: *Quæ sunt*, inquit, *vmbra futurorum, corpus autem Christi*. Similiter ad Hebr. *Vmbram*, ait, *habuisse legem futurorum bonorum*. Quemadmodum enim res ipsas non satis expressè ac perspicuè vmbra repræsentat, sed obscurè; sic lex futura nouũ Testamenti bona non ita clarè expressit, vt ab omnibus intelligerentur, sed delineauit tantum, vt diuini spiritus lumine ad ea cognoscenda opus sit. ideoque Christus aperuit sensum Discipulis, vt intelligerent scripturas; *& incipiens à Mose & omnibus Prophetis, interpretatus est Cleopha, & comiti in omnib. scripturis, quæ ipsi de ipso erant*. Hoc significauit Paullus, cũ dixit: *Legem habuisse vmbram, non imaginem rei*: habuit vmbrã; quia futura bona adũbrauit: non habuit imaginem; quia res apertè non euulgauit: imago enim hoc ab vmbra differt, quòd vmbra tenuiter & obscurè, imago perspicuè & expressè rem repræsentat. Elias Cretensis in comment. 1. Orat. Greg. Naz. aliam reddit rationẽ, cur lex vmbra vocetur: Vmbra, inquit, corpus præcedit, ipsiusque præsentiam indicat, nec tamen corporis officium exequi potest; sic lex, typus & vmbra sitæ in nouo Testamento veritatis existens; huius quidem aduentum præsignabat, spiritus autem ministerium implere non poterat, &c.

1. *Vetus Testamẽti vmbra & typus fuit noui.*

Coloss. 2.

Hebr. 10.

Luc. 24.

2. *Hebr. 10. Lex cur vmbra, non imago.*

Elias Cretẽsis. Cur lex vmbra dicatur.

Appellat etiam Paul. ea, quæ Israelitis contigerunt, figuras & typos: *Hæc omnia in figurâ contingebant illis*: verti etiã potest: Hæc omnia typicè contingebant illis. Ad Hebr. legalia, appellat *exemplaria cœlestium, & exemplaria verorum*; Græcè ὑποδείγματα & ἀντίτυπα; appellat itẽ *parabolas*, id est, similitudines temporis instantis. Vnde capite 11. ait *Abrahamum accepisse Isaac ex sacrificio in columem, in parabolam*, id est, tamquã in symbolũ & typũ resurrectionis Christi, vt exponit Theodor. & Theophyl. In parabola, inquit, id est, figura ad demõstrationem mysterij, quod in Christo erat. In Epist. verò ad Cor. manna vocat cibum spiritualem, aquã, quæ ex rupe effluxit, potum spiritualem, petram spiritualẽ; quia cibi spiritualis, & potus, & Christi symbola erant. A significatione spiritali, spiritalem potum, & cibum, & petram dixit; alioqui quid vel in mãna, vel in aqua, vel in petra corporea fuit spirituale? Sic interpretatur D. Hier. in hũc locum, in cõment. Epist. ad Gal. c. 4 & illud Paulli: *Lex spiritualis est*: putat significare legem esse allegoricam & typicã. Denique virum spiritualem dici eum, ait, qui legis typos, & ænigmata callet: *Nos*, inquit, *spiritualem*, qui omnia iudicet; & ipse à nemine diiudicetur, *eum virum dicimus, qui vniuersa scripturarum sacramenta cognoscens, sublimiter ea intelligat; & Christum in diuinis libris videt, nihil in eis Iudaicæ traditionis admittat*. In eisdem commentariis ad Gal. 5. historicum sensum carneum appellat; spiritum verò, sensum allegoricum & mysticum.

3. *1. Cor. 10. Hebr. 9.*

Hebr. 11.

Theodoret. Theophyl.

1. Cor. 10. Cur dicatur petra spiritualis à Paullo, potusq; spiritualis.

D. Hieron. Lex cur dicatur spiritualis.

Rom. 7.

4. *1. Cor. 2.*

Historicum sẽsus, carneus Origenes l. 7. contra Celsũ.

Orig. item Paullus, inquit, pronuntiauit litteram occidere; quod perinde est, ac si verba dixisset occidere; ceterũ spiritus, inquit, viuificat; quod tantundẽ valet, ac si nos eorum intellectu vitam consequi scripsisset. Et lib. 4. Periarchon, c. 2. Sicut homo constare dicitur ex corpore & anima, & spiritu; ita etiam sancta Scriptura, quæ ad hominum salutẽ diuina largitione concessa est. His consentanea sententia est Therapeutarum, id est, curatorum, vel cultorum, quã tradit Philo, in libro de vita cõtemplatiua, his verbis; Hi viri totam legem existimant habere animalis similitudinẽ, quòd præcepta corpus referant, animam verò sententiæ retrusiores, sub velamine verborum abditæ, in quib. rationalis anima seipsam contemplatur, tanquã in speculo, sub his verbis miram sententiarũ pulchritudinẽ conspiciens, & explicans è figurarum inuolucris; atque ita penitiorem intellectum in lucem producens, &c. Hinc illud D. Greg. Naz. Moysen, inquit, duplicem legem sanxit, litteralem nimirum externe, spiritualem internè. Et illud Orig. Dicimus, legem esse duplicem, alteram, iuxta litteram, alterã, iuxta sententiã, sicut & maiores nostri docuerunt, &c. Illud itẽ Aug. lib. 22. cõtra

5. *Lex habet animalis similitudinem, litera corpus refert; animæ sensus mysticus.*

Greg. Naz. in Orat. funebri de laudib. D. Basil. Origenes l. 7. contra Celsũ. August.

Faustum,

Faustum, cap. 24. Dico illorum hominum non tantùm linguam, sed etiam vitam fuisse propheticam, totumque illud regnũ gentis Hebrææ, magnũ quemdam, quia & magni cuiusdam, fuisse Prophetam. Quocirca, quod ad eos quidem attinet, qui illic erant eruditi corde in sapientia Dei, nõ solùm in iis, quæ dicebant, sed etiam in ijs, quæ faciebant: quod autem ad cæteros, ac simul omnes illius gentis homines, in ijs, quæ in illis, vel de illis, diuinitus, fiebant, prophetia ventuti Christi, & Ecclesiæ persecutanda est. *Omnia enim illa*, sicut dicit Apost. *figurã nostræ fuerunt*. Hæc Aug.

Hebræorum & lingua & vitæ fuit prophetica.

7.

Habet ergo vetus Testamentum spiritum, habet & corpus, siue carneum sensum; habet nucleum ac medullã, habet & corticem, habet Moses velamen, habet & velatum splendorem. Hier. Totum, quod legimus in diuinis litteris, nitet quidem & fulget, etiam in cortice, sed dulcius in medulla est. Qui edere vult nucleum, frangat nucem. *Reuela*, inquit Dauid, *oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua*. Si tantus Propheta tenebras ignorantiæ confitetur, qua, nos putas paruulos & lactantes, insciti æ nocte circumdari? &c. Hac insciti æ nocte circumdati Iudæi, litteræ hærẽt, spiritum deseruerunt, corpus tantum veteris Testamenti cernunt, animam intellectu non assequuntur, corticem rodũt, dulcem medullam non degustant, nucleum nõ edunt; quia nucem non frangunt, insulsum cibum mandunt, spiritalis intelligẽtiæ salem reijciunt. Nam, vt ait D. Greg. in lege; sal litteræ, est intelligentiæ virtus occultæ. Quisquis ergo, inquit, obsequijs carnalibus intentus legem intelligere spiritaliter noluit, quid aliud, quàm insulsum cibũ comedit? huiusmodi Iudæi sunt, quorũ cæcitatem Paul. indicat, illis verbis: *Obiusi sunt sensus eorum*. Vsque in hodiernum enim diem, id ipsum velamen in lectione veteris Testamenti manet nõ reuelatum; quoniam in Christo euacuatur. Sed vsque in hodiernum diem, cùm legitur Moyses, velamen positum est super cor eorũ: cùm autem conuersi fuerint ad Dominum, auferetur velamen. Docet Apostolus, velamen, quod Moysis faciem splendidam regebat, Iudæorum cæcitatem in intelligenda lege Moysis, & veteri Testamento adumbrasse. Simili modo Aug. Quod dictum est, inquit, de ministro veteris Testamenti; Moyse, quod non poterant intendere filij Israel in faciem eius, propter gloriam vultus eius: signum erat; quia in lege Christum intellecturi non erant, &c.

Hieron. ad Paulinum Epist. 14.

Psalm. 118.

Iudæi litteræ hærent scripturæ, spiritũ non assequũtur.

8.

D. Gregor. in comment. ô. c. Iob.

2. Cor. 3.

9.

Exod. 34.

Augustl. 12. contra aduersarium legis, c. 7.

Docet item Apostolus, velamen hoc in Christo euacuari, id est, tolli: *Quoniam*, inquit, *in Christo euacuatur*, id est, tollitur in iis, qui ad Dominum conuertuntur. Aug. eod. c. Qui sunt in veteri Testamento, impediente velamine, nec vetus intelligunt, nec nouum; quia autem transeunt ad Christum, remoto velamine, per nouum, intelligunt & vetus & nouũ Testamentum, &c. Quocirca adiungit Paullus: *Nos verò omnes, reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur, à claritate in claritatem*, &c. Quasi dicat: Iudæi velatam habent faciẽ velamine cæcitatis; nos verò ad Christum cõuersi, reuelata facie, id est, nullo velamine obtecta, gloriam Christi speculamur, eiusque imaginem in nobis, veluti speculum, recipimus, atque indies clariores efficimur, vt Moysis vultus, à claritate progredientes in maiorem claritatem. Quemadmodum enim, ait Theodor. aqua perspicua, eorum, qui inspiciunt, aspectum, & ipsius Solis circulum, & cælorum conuexa effingit; ita etiam cor purũ, sit diuinæ gloriæ veluti quoddam speculum, quod eam refert & exprimit. Theophyl. verò: Quemadmodum, inquit, argẽtum contrario Solis positum, remittit radios ex repercussu Solis, sic & nos baptismate per Spiritum purgati, illiusque radijs illustrari, iubar quoddã spirituale remittimus, &c. Alludit Apostolus ad vultum Moysis, qui ex consortio sermonis Domini splendorem concepit: eundem in modũ, ait, Christianos ex contemplatione gloriæ Christi, eiusdem gloriæ imaginem claritatemque recipere. Moysen etiam respicit, cùm ait, tolli velamen ab iis, qui conuertuntur ad Deum: Nam Moyses, vt dicitur in Exod. faciem velo operiebat, si quando loquebatur cum Israelitis, ingressus autem, & velum conuersus ad Dominum, & loquens cum eo, velamen auferebat, quod, vt ait Apostolus, in Christo euacuatur, id est, euanescit: nam, vt ait D. Hier. Ezech. 44. priusquàm Saluator humanum corpus assumeret, clausa erat lex & Prophetæ, & omnis scientia scripturarum, clausus erat Paradisus;

Augustl.

10.

2. Cor. 3.

11.

Theodoret.

Theophyl.

12.

Exod. 34.

Hieronym.

postquam autem ille pependit in Cruce, & locutus est ad latronem: Hodie mecum eris in paradiso, statim velum tẽpli scissum est, & aperta sunt omnia, ablatoque velamine, dicimus: Nos autem omnes, reuelata facie, gloriam Domini contemplantes, in eandem imaginem transformamur, à gloria in gloriam. Hæc ille.

13.

Vidit Ioan. librum intus foris que scriptum, septem sigillis signatum, quem nemo, nisi agnus Dei aperire potuit. Eum librum Victorinus, Primasius, Beda, Richard. & alij, sacram Scripturam significare volunt. Foris intus que scriptus est; quia, vt dicebamus, duplicem sensum continet, externum atque internum; septem obsignatur sigillis, quia occulta & clausa erant Christi mysteria in veteri Testamento: quæ enim occulta & clausa esse volumus, sigillis obsignamus. Nemo autem, nisi agnus Dei obsignatum librum aperire potuit: Christus enim clausa Scripturæ mysteria tum dictis tum gestis aperuit, velamẽ sustulit, animam veteris Testamenti sub littera, tanquã sub corpore delitescentem patefecit: nucem Pater fregit, dulcissimumque nucleum filiis edendum præbuit. Orig. Legẽ Moysis splendor aduentus Christi per fulgorẽ illuminans, id quod superpositum erat litteræ eius velamẽ abstraxit, & omnia, quæ coopertura verbi bona tegebantur, vniuersis in se credentibus reserauit. Sed ne forte quis ambigat, quonam modo liber Ioanni ostensus, foris intus que describi potuerit, sciat non fuisse librum nostris similem, sed chartã inuolutam, quæ ex vtraque facie, interna, & externa esset litteris exarata; qualis liber Ezechieli edendus offertur: *Ecce*, inquit, *manus missa ad me, in qua erat inuolutus liber, & expandit illum coram me, qui erat scriptus intus, & foris*, &c. Denique ex sententia D. Hilarij in Prologo Ps. D. Anselmi, & aliorũ, dicitur Christus *habere clauem Dauid*, id est, Psalmorum, ac proinde omnium diuinorum librorum: quia, quæ de Messia in Psalmis Dauidicis, & diuinis libris clausa sunt, aperuit. Habet Christus clauem Moysis, clauem Esaiæ, Ieremiæ, Danielis, & cæterorum Prophetarum: habet clauem totius Scripturæ, cuius ostium humilibus aperit, claudit superbis, iuxta illud: *Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis*. Hieron. vertit: ostium sermonum tuorum lucidum docet paruulos: clausum est ostium Iudæis, quia clauẽ repudiarunt; apertum est Christianis, quia reserantem clauem, id est, Christum amplexi sunt.

Apoc. 5.

Scriptura sacra, liber foris, intus que scriptus est.

Christus Scripturam aperuit.

14.

Orig. l. 4. Periarthon c. 1.

Quomodo liber intus foris que scribi posset.

15.

Ezech. 2.

D. Hilarius. Anselmus.

Christus clauem habet Scripturæ.

Apoc. 3.

Psalm. 118. Hieronym.

16.

Continet autẽ scriptura sacra (vt hoc obiter explicemus) sensũ quadruplicẽ, litteralẽ, siue historicum, allegoricũ, tropologicũ, & anagogicum. Litteralis, vel historicus dicitur à littera vel historia, quia is est, quẽ littera, vel historia primò significat. exemplũ sit hæc propositio: Dauid gigantẽ vicit, ea sensu litterali, significat pastorẽ Israelitã Goliã superasse. Allegoricus ab allegoria nomen habet: Est autẽ ἀλληγορία figura; cùm aliud sensu, aliud verbis ostenditur, sensus verò allegoricus peculiari modo dicitur, cùm res historice significatæ significant alias, quæ pertinent ad statum nouæ legis, vel Ecclesiæ militantis: verbi gratia, illius propositionis, Dauid vicit gigantem, sensus allegoricus est, Christus dæmonem superauit. Tropologicus, id est, moralis sensus appellatur, qui ad morum emendationem, & ornatum dirigitur: hoc sensu propositio Dauid vicit gigantem, significat Christianum aduersus vitia diabolumque certamẽ inijsse, & victoriam reportasse. Anagogicus à verbo Græco ἀνάγω, id est, sursum duco, is est, qui nos sursum subleuat ad statũ futuri sæculi, eo sensu lætitia, & plausus, quo Dauid post adeptam de gigante victoriam, ab Israelitis exceptus est, illã delineat lætitiam, & plausum, quo vir Christianus, Diabolo superato à cælicolis excipitur. Exemplum alterum esto, nomen vulgatissimum Ierusalem, quod litterali sensu vrbem significat Iudææ caput, tropologico, animam Christianam, allegorico, Ecclesiam in terra militantem, demum anagogico, Ecclesiam in cœlo triumphantẽ. Appellatur etiam sensus mysticus, id est, arcanus, sensus spiritalis, sub historico delitescens, siue ille allegoricus sit, siue anagogicus.

Quadruplex est sensus Scripturæ. Litteralis.

17.

Allegoricus.

Tropologicus.

Anagogicus.

18.

Hac de re, sic scribit venerabilis Beda: Mensa tabernaculi quatuor habet pedes, quia verba cœlestis oraculi, vel historico intellectu, vel allegorico, vel tropologico, id est, morali, vel certè anagogico solent accipi. Historia est, cum res aliqua, quomodo secundum litteram facta, siue dicta sit, plano sermone refertur. Allegoria est, cùm verbis, siue

Beda l. 1. de tabernaculo, c. 6.

rebus

19. rebus mysticis præsentia Christi, & Ecclesiæ Sacramenta signantur. Tropologia, id est, moralis locutio, ad institutionem, & correctionē morū respicit. Anagoge, id est, ad superiora ducens locutio, est, quæ de præmiis futuris, & ea quæ in cœlis est vita futura, siue mysticis, siue apertis sermonib. disputat. Hæc Beda. Bern. Sit ortus simplex ac plana historia, sit cellarium moralis sensus, sit cubiculum arcanū theoricæ contemplationis, &c. Et D. Hieron. Legimus, inquit, in Prouerbijs 22. ca. Tu autem scribe ea tripliciter, vt respondeas sermones veritatis, qui proponuntur tibi; & iubetur nobis, vt eloquia veritatis, id est, Scripturas sanctas intelligamus, tripliciter. Primum iuxta litteram, secundo mediè per tropologiam, tertiò sublimius, vt mystica quæque cognoscamus. Secundum litteram, illud: *Nolite murmurare, sicut quidam de eis murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore*, iuxta tropologiam, quando recedimus à littera, & paullulùm ad altiora conscendimus, dicente Apostolo: *Scriptum est, non ligabis os boui triturāti*, tertia & sublimis, sacraque intelligentia, iuxta illud eiusdem Apostoli: *Propterea relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ: Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo, & Ecclesia.* Hæc D. Hier. & in Epist. 250. ad Hedibiam, q. 12. Triplex, inquit, in corde nostro descriptio, & regula Scripturarum est; prima, vt eas intelligamus iuxta historiam, secunda, iuxta tropologiam, tertia, iuxta intelligentiam spiritualem. Legē Orig. Tripliciter, ait, describere oportet vnumquemque intelligentiam diuinarum litterarum: id est, vt simpliciores quique ædificentur ab ipso (vt ita dixerim) corpore scripturarum: sic enim appellamus historialem intellectum. Si qui verò aliquantum iam proficere cœperint, & possunt amplius aliquid intueri, ab ipsa Scripturæ anima ædificentur. Qui verò perfecti sunt, & similes ijs, de quibus Apost. dicit: *Sapientiam loquimur inter perfectos*: hi tales ab ipsa spirituali lege, quæ vmbram habet futurorum bonorum, tanquam à spiritu ædificantur. Hæc ille.

D. Bernard. ser. 23. Cant. D. Hieron. in comment. Ezech. 16.

20. 1. Cor. 10.

1. Cor. 9.

Ephes. 5.

21. *Origenes l. 4. Periarchon, c. 2.*

CAPVT X.

De nona Prærogatiua.

1. *Iugū veteris Testamenti graue, nouū leue. Matth. 11.*

NOna Prærogatiua. Veteris Testamēti iugū graue fuit, nouī leue, ac suaue est: quod explicasse videtur Christus, cum Iudæos graui legis iugo oneratos ad se vocat, leue noui Testamenti onus, veteri depulso, impositurus. *Venite, inquit, ad me omnes, qui laboratis, & iugo graui legis onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos: iugū enim meū suaue est, & onus meum leue.* Legis difficultatib. laborantes, ait D. Hilar. & peccatis sæculi oneratos ad se vocat, &c. Quam verò fuerit graue antiquum iugum, D. Petr. ostendit: Cum enim nonnulli arbitrarentur legem Moysis Christianis esse seruandam, eaque de re Hierosolymis deliberatio esset; surgens ille: *Quid, inquit, tentatis Deū, imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec Patres nostri, nec nos portare potuimus?*

D. Hilarius. Can. 15.

2. *Deus non iubet impossibilia. Aug. lib. de natura & grat. c. 43. Hieron. in explicat. symboli ad Damasum. Aug. ad Trid. sess. 6. can. 18.*

His verbis legis onus exaggerat, nec verò significat Deū impossibile aliquid præcepisse: id enim à ratione & fide est alienissimum: nam, vt Aug. docet, non iubet Deus impossibilia, sed iubendo admonet & facere quod possis, & petere quod non possis. Et Hier. Execramur, inquit, eorū blasphemiam, qui dicunt, impossibile aliquid homini à Deo præceptum esse. Eandem blasphemiam execratur etiam Synod. Trid. his verbis: Si quis dixerit Dei præcepta homini etiam iustificato, & sub gratia constituto, esse ad obseruandū impossibilia, anathema sit. Itaque non erant ad obseruandum impossibilia legis veteris à Deo lata mandata, sed obseruatu difficilia: quod indicat D. Petrus illa exaggeratione. Nec enim sine causa manus Moysis graues dicuntur; quippe quæ graue legis iugum hominibus imposuerint. Graue iugum erat, primò, propter præceptorum multitudinē, quocirca ab Aug. appellatur farcina innumerabilium obseruationum. Numerantur autē in lege sexcenta tredecim præcepta; affirmantia, ducenta quadraginta octo; negātia, trecenta sexaginta quinque. Præterea graue dicitur iugū; quia legis ille status, vt suprà est explicatum, non erat gratiæ, & caritatis onus subleuantis. Aug. Lex peccato dedit virtutē tantummodo per litteram iubendo, non per spiritum subueniendo, &c. Præterea, quia pauciora tunc auxilia quàm nunc ad ferendum legis onus donabantur, quamuis quæ

3. *Exod. 17.*

Aug. ser. 9. de verb. Domini.

Cur iugum legis graue. D. Aug. de verb. Apost. serm. 6.

4. sufficerent, nemini negarentur. Quocirca non immeritò hanc quoque ob causam manus Moysis graues dicuntur; quòd à maiori gratia, & auxilijs minoribus Mosaicæ legis cultorum manus subleuarentur. *Exod. 17.*

Graue iugum fuit, sed non perpetuū: à Messia enim sublatum est, & cū suaui iugo amoris cōmutatum, vt prædicitur ab Osea: *In funiculis Adam trahā eos, in vinculis caritatis, & ero eis quasi exaltans iugū super maxillas eorū: & declinauī ad eū, vt vescerētur*: id est, traxi Israelitas funiculis belluarū, id est, timoris, disrumpam hęc vincula, trahamq; illos funibus hominis, & amoris, quę ostendam in nouo Testamento, & auferā iugum ponderosum veteris legis à ceruicib. eorū & maxillis: nam olim iugo cetuices, fune maxillas boum premebāt, vt indicat Chaldæus, sic hunc locū interpretans: Veluti bonus agricola; qui bouum humerū alleuat, & relaxat in maxillis eorum, scilicet, funes. Vinculum autem amoris præcipuum, quo homines trahit, augustissimam Eucharistiam & incarnationem esse indicat, cùm subijcit: *Declinaui ad eum, vt vescerētur*: id est, è cœlo descendi, ad homines veni, maiestatem meam velo obumbrauī, vt cibum haberent animorum palato conuenientem. *Iugum graue legis Christus abstulit. Osea 11.*

5. *Chaldæa paraph.*

Eucharist.

Quod si ambigat quispiam, & quærat quanā ratione iugū Testamenti noui leue dicatur, cùm multū ponderis videatur habere? Respondemus, dici leue in primis; quia multitudinem præceptorum legis antiquæ abrogauit Christus, vt infra dicemus, & legem nouam paucis præceptis & sacramentis, vnicoque Eucharistiæ sacrificio cōclusit ac breuiauit. Quamobrē à Patrib. dicitur lex noua, verbū breuiatum; de quo Paullus: *Verbum, inquit, breuiatum faciet Dominus super terrā.* Tertul. Decisum, inquit, sermonem faciet Dominus in terra: compendiatum est enim nouum Testamētum, & à legis laciniosis oneribus expeditum. D. Hier. Isaiæ 10. Abbreuiatus, atq; perfectus sermo Euangelicus est, qui pro cunctis laciniosæ legis cærimoniis dedit præceptum brevissimum dilectionis & fidei, vt quod nobis fieri noluerimus, ne fecerimus alteri. Vnde Dominus: *In iis, inquit, duobus mandatis pendet omnis lex & Prophetæ*, &c. *Cur iugum noui Testamenti dicatur leue. 6. Lex noua verbum breuiatum. Rom. 9. Tertull. initio l. 4. contra Marcionem. Hieron. Matth. 22.*

Aug. in explicatione propositionum Epist. ad Rom. in illa verba c. 9. *Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo*: totus hic locus, ait, ad illud refertur quod superius dixit Apost. Verbum enim consummans, & breuians faciet Dominus super terram: remotis enim innumerabilibus, & multiplicib. sacramentis, quib. Iudaicus populus premebatur, per misericordiam Dei factum est, vt breuitate cōfessionis fidei ad salutem peruenirem⁹, &c. Simili modo de nouo Testamēto exponunt Orig. Theod. & Theophyl. Hic, inquit, est concisus, abbreuiatusque sermo, breuia nimirū fidei verba. Primasius præterea: Nouum, ait, Testamētum accepit verbum abbreuiatū; quia omnia in eo breuiter comprehensa sunt, vt est: Credo in Deum Patrem, & reliqua, quæ sequuntur in Symb. vel illud: Quod vobis fieri non vultis, alij ne feceritis; vel vt compendio fidei per gratiā saluos faciat credētes, non per innumeras obseruationes, quib. illa multitudo seruiliter onerata premebatur. Per gratiā quippe nobis verbū consummans, & breuians fecit super terram, dicens: Iugum meum suaue est, & onus meum leue, vel illud: Diliges Deū & proximum, in his præceptis tota lex pendet & Prophetæ. Hæc Primasius. *August. 7. Origenes. Theophyl. Theodoret. Primasius.*

Deinde dicitur iugum Christi leue; quia iugum gratiæ est & amoris: nā lex Christi, vt supra est explicatum, lex est caritatis, quæ omne onus leue existimat, si propter Christū imponatur. Aug. Omnia, inquit, fiunt facilia caritati; cui vni, Christi sarcina leuis est, conuersus quisque ad Deū ex toto corde suo, & ex tota anima sua, mandatum Dei nō habebit graue: quomodo est enim graue, cum sit dilectionis mandatum: aut enim quisq; non diligit, & ideò graue est; aut diligit, & graue esse non potest, &c. Idē Aug. Omnia, inquit, fœua & immania prorsus facilia, & prope nulla efficit amor, quæ dura sunt laborantib. mitescunt amātibus, &c. Præterea, dicitur iugum leue; quia diuino auxilio à Christo subleuatur. Aug. Certū, inquit, est nos facere, cum facimus, sed ille facit, vt faciamus, præbendo vias efficacissimas voluntati, qui dixit: *Faciam vt in iustificationibus meis ambuletis, & iudicia mea obseruetis, & faciatis*, &c. D. Leo: Deus, ait, ideo dat præceptum, vt excitet desiderium, & præstet auxilium. *Iugum nouī Testamenti leue est, quia est iugū amoris. Aug. lib. de nat. & grat. c. 69. Amori omnia sunt facilia. Aug. ser. 9. de verb. Domini. Christus iugū subleuat auxilio. 9. Aug. de grat. & libero arbitrio, c. 16. Ezech. 36. D. Leo ser. 5. de quadrag.*

Vnde

Auguſt. Premij ſpes leue reddit iugum. Chryſoſt.

Vnde illud Aug. de natura & gratia, c. 43. Deus iubendo admonet, & facere quod poſſis, & petere quod nō poſſis. Premij item cœleſtis magnitudo oneri ſuauitatem affert. Nam, vt ait Chryſoſt. 1. de compunct. cordis, immenſum gloriæ futuræ pondus leuem facit præſentis temporis tribulationem: & Aug. Quam facile, inquit, toleratur quælibet aduerſitas temporalis, vt æterna pœna vitetur, & æterna requies comparetur: & Greg. Naz. Etſi nouum, inquit, iugum ſuaue eſt & onus leue; id tamen propter ſpē fit ac mercedē. Alioqui quis nō Euangeliū legalib. præceptis multò laboriosius, atque atrōſius eſſe dixerit: &c. Similiter Elias Cretēſis in cōment. Apologetici Greg. Naz. Dominus, inquit, iugū ſuū & onus ſuū, quamuis alioqui grauiſſimum, ſuaue tamen ac leue, propter futurorum bonorum ſpem appellabat, &c.

10. *Auguſt. ſer. 9. de verb. Domini. Greg. Naz. Orat. 2. Paſchatis. Elias Cret.*

Exod. 15. Exemplum Chriſti iugo pondus detrahit. Cant. 1.

Denique, quamuis amariſſimas aquas Mara Crucis ligno in dulcedinem poteſt conuertere, exemplum Chriſti crucifixi poteſt cuiuis iugo pondus detrahere. *Poſt te curremus*, ait Eccleſia, *in odorem vnguentorum tuorum.* Onetis grauitate non premitur, currit & volat qui Chriſti crucifixi odorem & exemplum percipit. Nam magis excitat ad curſum mortales in Cruce Chriſtus, quam in ſinu Patris: quia in Cruce exempli odorem ſuauiſſimū in omnem partem diffundit. Vnde Bern. Eccleſia, inquit, nō ante currere valuit in odorem ſui Salomonis, quouſque is, qui ab æterno ex Patre ſapientia erat, factus eſt ei in tempore à Patre ſapiētia, quo ipſius odorem percipere poſſet. Et in principio quidē erat verbum, ſed tunc demum ad videndum ipſum paſtores venerunt feſtinantes, cum nuntiatum eſt factum, prius non ſe mouebant, dum Verbum erat tantum apud Deum: at vbi Verbum, quod erat, factum eſt, vbi hoc Dominus fecit, & oſtendit, tunc venerunt feſtinantes, tunc concurrerūt, &c.

Bernar. ſer. 21. Cant.

Luce 2.

12. *Auguſt. ſer. 22. de verb. Apoſt. Bernard.*

Iis adde, quod ait Aug. Hæc ſarcina, inquit, non eſt pondus onerati, ſed alæ volaturi: Habent enim, & aues pennarū ſuarum ſarcinas, portant illas in terra, portantur ab illis in cœlo, &c. Et Bern. Epiſt. 341. ad monachos S. Bertini: Leue, inquit, Saluatoris onus, quo creſcit amplius, eò portabilius eſt. Nonne & auiculas leuat, non onerat pennarū ſiue plumarum numeroſitas ipſa: tolle eas, & reliquum corpus fertur ad ima. Sic diſciplinam Chriſti, ſic ſuaue iugum, ſic onus leue, quo deponimur, eò deprimimur ipſi: quia portat potius quàm portatur, &c. Et Ambr. Luc. 3. Habemus, ait, iugum bonum ac leue, quod habenis pacis ac gratiæ vinculis magis erigar, quàm deprimat copulatos, &c.

Iugum Chriſti portat, & portatur, inſtar pennarū. Ambroſ.

CAPVT XI.

De decima Prærogatiua.

Teſtamētum nouum eſt æternum. Hebr. 13.

1. *Apoc. 14.*

DEcima Prærogatiua. Teſtamentum nouum eſt æternum: iuxta illud Chriſti: *Hic eſt calix ſanguinis mei, noui & æterni Teſtamenti*; & illud Pauli: *Deus eduxit de mortuis paſtorem magnum ouium, in ſanguine Teſtamenti æterni, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum*, &c. Et illud Ioan. *Vidi alterum Angelum volātem per medium cœli, habentem Euangelium æternum.* Dicitur autem Teſtamentum nouum æternum, quia nullo vnquam tempore antiquabitur, nullamque aliud Teſtamentū illi ſuccedet, vt docet D. Anſel. Hebr. 13. Nouum, inquit, Teſtamentum dicitur æternum, quia aliud ei non ſuccedet, ſicut idem ſucceſſit veteri. Et Theod. Æternum Teſtamentum vocat Paullus, vtpote, quod aliud non ſit poſthac futurum. Dicitur præterea nouum Teſtamentum æternum, propterea quod gratiæ & caritatis Teſtamentum ſit, & gloriæ, quæ tria ſempiterna ſunt: vnde Card. Caiet. Teſtamentū, inquit, nouum manet in æternum: æterna enim eſt gratia quæ hic inchoatur, & in patria cōſummatur, ſemper nouos reddens eos, in quibus eſt, &c. Vetus autem Teſtamentum temporarium fuit, & vſque ad Chriſtū habuit firmitudinem: *Lex*, inquit Paullus, *propter tranſgreſſionem poſita eſt, donec veniret ſemen, cui promiſerat, ordinata per Angelos in manu Mediatoris*: id eſt, lex Moyſis lata eſt, vt tranſgreſſiones & peccata cohiberet, donec Chriſtus Abrahæ ſemen veniret: ordinata per Angelos in manu, id eſt, poteſtate Mediatoris Chriſti, vt poſſet illam quadocumque vellet abrogare. In hunc modū exponit D. Anſel. Ordinata, inquit, eſt lex, ita vt ſemper eſſet in manu Mediatoris, id eſt, in poteſtate Chriſti, vt quamdiu vellet, maneret, & quando vellet, ceſſaret. Et Theophyl. In manu, ait, Mediatoris, id eſt, Chriſti, indicās quod & legem tulerit Chriſtus, vt ita in arbitrio eius ſit eam rurſus tollere: quippe qui Dominus eius ſit, &c. Eodem c. Paullus: *Priuſ*, inquit, *quam veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur, concluſi in eam fidem, quæ reuelanda erat*: id eſt, antequam fides Chriſti, & noua lex orbi affulgeret, lege concluſi cuſtodiebamur, quouſque fides ipſa mundo reuelaretur per Chriſtum. Item: *Iuſtitias carnis*, ait Apoſt, id eſt, iuſtificationes legis corporales, *vſq; ad tempus correctionis eſſe impoſitas*, id eſt, vſque ad tempus Chriſti; à quo omnia ſunt correcta & emendata. Quocirca meritò in via lex vetus lata eſt, cùm populus Iſraeliticus ex Ægypto in terram repromiſſionis iter faceret, quaſi obiter ferretur, donec Meſſias veniret, vim habitura.

Theophyl.

Gal. 3.

3. *Hebr. 9.*

Lex vetus obiter in itinere promulgata.

Cùm ergo tempus correctionis, & Meſſiæ affulſit, abrogata ab eo lex eſt, & noua lex promulgata. Nam, vt Paul. ait: *Chriſtus fecit vtraque vnum*: id eſt, ex duobus populis, Ethnico & Iſraelitico, fecit vnum ouile, *& mediū parietē maceriæ ſoluit*, id eſt, legem abrogauit, quæ medius erat paries, ſeparans & diſtinguens Iudaicum populū ab Ethnico: paries, inquam maceriæ, id eſt, non admodum firmus & ſtabilis, ſed facile ſolubilis, quemadmodum maceria facile diſſipatur: ſoluit autem legem, inimicitias, id eſt, quæ cauſſa erat inimicitiarū inter Iudæos & Gentes: in carne ſua, id eſt, per paſſionem ſuam: legem mandatorum decretis euacuans, id eſt, legem veterem, quæ multis conſtabat mandatis: abrogans decretis, id eſt, per decreta noua, & doctrinam Euangelij: vel legem mandatorum veterem, decretis, id eſt, ipſis mandatis, quæ illa tradebat, euacuans, ita vt lex illa decretis & mandatis iam vacua neminem obſtringere poſſit. Ad Coloſ. *Delens quod aduerſus nos erat chirographum decreti, quod erat contrariū nobis, & ipſum tulit de medio, affigens illud Cruci.* Deleuit Chriſtus legem ſcriptam: nam chirographum idem eſt, quod manu ſcriptum, vt Græca ſcientib. perſpicuum eſt, chirographū, inquam, decreti, id eſt, legem ſcriptam mandatorum, quod erat contrarium nobis, quia lex iugum graue erat, contraria libertati hominum & voluntati, augebat concupiſcentiam, & peccata grauiora reddebat, vt ſuprà dictum eſt: deleuit Chriſtus legem, tulit illam de medio, id eſt, abrogauit, & veluti affixit Cruci; quia legē veluti crucifixit ſecum & occidit, ita vt vires iam non habeat: vnde ſequitur. *Nemo ergo vos iudicet in cibo*, &c.

Lex vetus abrogata.

4. *Epheſ. 2. Chriſtus fecit vtraq; vnū. Lex maceriæ paries medius inter Ethnicos & Iudæos, quem Chriſtus diuīt.*

5. *Coloſ. 2.*

Lex vetus chirographum, quod Chriſtus deleuit, de medio tulit, & affixit Cruci.

Præterea oſtendit legem antiquā mortuam eſſe, ac proinde illius imperio liberatos homines. *Nā lex*, vt Apoſt. ait, *in homine dominatur, quādiu viuit ipſa lex*: id eſt, vim habet & robur, quādiu enim vir viuit, legi cōiugij obnoxia eſt illius vxor, mortuo autē viro, lege ſoluitur: eūdem in modū, quādiu lex vixit, Iſraelitis dominabatur, nūc autem mortua eſt, homines verò à iugo illius liberati. *Itaque fratres*, ait Apoſt. *& vos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti, vt ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit, vt fructificetis Deo*: id eſt, mortui eſtis legi, & ipſa vobis mortua per cruciatus corporis Chriſti, vel mortui eſtis legalib. vmbris per aduentū corporis Chriſti: quod illæ vmbræ indicabant, iuxta illud: *Quæ ſunt vmbra futurorum, corpus autē* (quod ſcilicet, illa vmbra indicabant) *Chriſti. mortui autē eſtis legi, vt ſitis alterius viri*, ſcilicet, Chriſti, & pulchram bonorū operū prolem Deo pariatis: quemadmodū fœcūda vxor viro ſuo dilecto pulchros parit filios. Idē repetit, cū addit: *Soluti ſumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in vetuſtate litteræ*: id eſt, lege Moyſis, quæ vitā ſpiritualē largiri nequibat, ſoluti ſumus, in qua detinebamur vſque ad aduentū Meſſiæ, vt ſub lege noua ſeruiamus nouo Dei ſpiritu, non autem legis cerimoniis & obſeruationibus, quæ in lege veteri ſunt litteris mandatæ.

Rom. 7.

Lex vetus, inſtar viri fuit, quo mortuo vxor libera eſt.

7. *Coloſ. 2.*

At: *Per legem legi mortuus ſum, vt Deo viuā*: id eſt, per legē nouā mortuus ſum, & crucifixus veteri, vt viuā Deo: ideò adiūgit: *Chriſto cōfixus ſum Cruci*: id eſt, cū Chriſto mortuus ſum legi: ideò lex vetus mihi nō dominatur, viuo autē ego Deo, iā non ego, id eſt, iam nō ſub lege veteri, Iudæus viuit verò in me, non lex, ſed Chriſtus per legem nouam & gratiā: id eſt, ſum Chriſtianus, &c. Et: *Lex pedagogus noſter fuit in Chriſto, vt ex fide iuſtificemur, at vbi venit fides, iam non ſumus ſub pedagogo*: id eſt, lex fuit Iudæorū veluti puerorū pædagogus ad Chriſtum illos ducens & præparans, vt ex fide viua Chriſti iuſtitiam conſequerentur, quam ex lege conſequi non poterāt.

8. *Gal. 2.*

Lex pedagogus ad Chriſtum ducens. Gal. 3.

Vbi

Anſelm. ſiue Herueus. Theodoret.

Caiet. ad Hebr. 8.

2. *Vetus Teſtamentum fuit temporarium. Gal. 3.*

In manu, id eſt, poteſtate Chriſti Mediatoris, lex.

Anſelmus.

9. Vbi autem fides Christi ſplenduit, pædagogus ſublatus eſt, id eſt, lex abrogata. Ad Hebr. ex abrogatione ſacerdotij Aaronici legis infert abrogationem. *Tranſlato*, inquit, *ſacerdotio, neceſſe eſt & legis tranſlatio fiat.* Et cap. 8. ait, *Teſtamentum poſterius appellatum Hier. cap. 31. Teſtamentum nouum*, vnde ſequitur Teſtamentum prius eſſe vetus & antiquatum. *Dicendo*, inquit, *nouum, veteranit prius Teſtamentum: quod autem antiquatur & ſeneſcit, prope interitum eſt.* Obijcies, Apoſtolum hoc loco dixiſſe Teſtamentum vetus prope interitum eſſe, non autem iam interijſſe. Reſpondetur, loqui de tempore, quo Hiere. vaticinatus eſt: tunc enim prius Teſtamentum vetus eſſe, atque adeò tempore Chriſti interiturum ſignificauit. Conſtat ergo Teſtamentum vetus eſſe antiquatum: ideoque Chriſtus Opt. Max. poſt reſurrectionem præcipit diſcipulis in hæc verba: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæcunque mandaui vobis.* Non dixit: docentes eos quæ mandauit Moyſes, ſed quæ mandaui vobis: quia lex Moyſis erat abrogata.

Hebr. 7.

Hebr. 8.

10. *Matt. vlt. Chriſtus ſeruare iuſſit præcepta ſua, non Moyſis.*

Cur autem ſit antiquatum Teſtamentum, quæret aliquis. Reſpondemus primò, antiquatum eſſe proprerea, quod imperfectum eſſet & infirmum, vt ſuprà eſt explicatum: Paullus: *Reprobatio*, inquit, *fit precedentis mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem: nihil enim ad perfectum adduxit lex.* Secundò, eſt antiquatum, quia graue iugum erat; quam abrogationis rationem ſignificat D. Petrus in Synodo, in qua lex abrogata eſt. *Quid*, inquit Petrus, *tentatis Deum imponere iugum ſuper ceruices diſcipulorum, quod nec patres noſtri; nec nos portare potuimus?* Tertiò, quia per Chriſtum eſt impletum, vt docet D. Auguſtin. Prima, inquit, Sacramenta prænunciatiua erant Chriſti venturi, quæ cum ſuo aduentu Chriſtus impleuiſſet, ablata ſunt, & ideo ablata; quia impleta: non enim venit ſoluere legem, ſed adimplere. Et alia ſunt inſtituta ſacramenta virtute maiora, vtilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora, tamquam iuſtitia fidei reuelata, & in libertatem vocatis filijs Dei, iugo ſeruitutis ablata; quod duro & carni dedito populo congruebat. Hæc ille. Quartò, quia legis ſplendor veluti aſtrorum erat, noctem illam illuminans, qui, Sole Chriſto effulgente, debuit diſpatere. D. Hieronym. Priuſquam Chriſti in toto orbe Euangelium coruſcaret, habuerunt ſuum fulgorem præcepta legalia; poſtquam vero maius euangelicæ gratiæ lumen effulſit, & Sol iuſtitiæ tori mundo ſe prodidit, ſtellarum lumen abſconditum eſt, & earum radij caligauerunt, &c.

11. 3. *Quia per Chriſtū eſt impletum. Aug. l. 19. contra Fauſtum, c. 13.*

4. *Quia Sole fulgente aſtra & vmbræ diſparuerunt. D. Hieron. ad Gal. 4.*

12. Adde legem vmbram fuiſſe, quæ ſplendidiſſimi Solis, id eſt, Chriſti, radijs ceſſit. Aug. Ideo, inquit, dictum eſt, quod *euacuetur gloria vultus Moyſi*; quia omnes vmbræ ſignificantes euacuantur, cum res, quæ ſignificatur, aduenerit: quemadmodum enim ſcientia, quæ nunc eſt, euacuabitur, ſicut Apoſtolus dicit: *Cum venerit illa, quam dicit facie ad faciē*, ſic & iſta, quæ in vmbris tradita erant Iudæis in veteri Teſtamento, neceſſe fuit euacuari reuelatione Teſtamenti noui, &c. Theod. Superuacaneus eſt lychnus, ſi Sol apparuerit; ſuperuacaneus pædagogus ijs, qui perfectam acceperunt ſapientiam; inutile lac nutricis iis, qui ſolido cibo veſcuntur. Palea fert frumentum, ſed poſtquam collectum eſt frumentum, palea eiicitur: ita lex Chriſtum oſtendit, poſtquam autem is apparuit, ea eſt deinceps ſuperuacanea. Hæc ille. Et Bern. hom. 1. ſuper Miſſus eſt: Prodeunte fructu, flos decidit, quia veritate apparente in carne, figura pertranſijt. Quinto quia Chriſtus fecit vtraque vnum; fecit vnum ouile ex duobus populis: oportuit ergo *medium parietem legis*, vt Paullus ait, *diſſoluere & vna, eademque lege noua, vtrumque populum*, ethnicum & Iſraëliticum, *concludere*, veteri abrogata.

Auguſt. l. 2. contra aduerſarium legis, c. 7.

2. Cor. 3.

1. Cor. 13.

Theod. ad Phil 3.

13.

Bernardus.

5. *Quia Chriſtus fecit vtraque vnum.*

Epheſ. 1.

14. Sexto, quia ad Meſsiæ honorē pertinebat legis ferendæ & abrogandæ poteſtas, iuxta illud: *Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum, ſimilem tui.* Similis autem fuit Chriſtus Moyſi (vt omittam alia) tum quia non ſolum Deus fuit, ſed etiam homo, quemadmodum Moyſes, (ſignificatur namque hoc loco Verbi incarnatio) tum quia legem hominibus tradidit. Eam veto non ſolum tradidit, vt Moyſes, verum etiam tulit, qua poteſtate caruit Moyſes: nam, vt Paullus ait: *Moyſes fidelis erat in tota domo Dei, tamquam famulus, in teſtimonium eorum, quæ dicenda erant: Chriſtus vero tamquam filius in domo ſua*, &c. Moyſes ergo ſeruus, ſeruilem legem à Deo acceptam ſeruorum populo promulgauit; Chriſtus Filius, filialem legem à ſe conditam, filiorum populo dedit, Moſaicam abrogauit. Videlicet debebatur hæc poteſtatis excellentia Meſsiæ. Dei Filio.

6. *Quia ad Meſſiam pertinebat nouam legem condere. Deut. 18.*

Hebr. 3.

15.

Mortua autem eſt lex in morte & reſurrectione Chriſti, ſed ſepulta non ſine honore, vt Aug. ſcribit. Nam poſtquam mortua eſt, permiſſum eſt populo Iſraelitico per aliquod tempus, à paſsione, ſcilicet, vſque ad promulgatum Euangelium illam obſeruare, hoc eſt, veluti ad ſepulcrum honorifice comitari; dum tamen ad ſalutem neceſſariam minime crederet. Aug. Non fuerant, inquit, tamquam diabolica gentium ſacrilegia, fugienda legalia, etiam cum ipſa gratia iam cœperat reuelari, quæ vmbris talibus fuerat prænuntiata, ſed permittenda paullum eis maxime, qui ex illo populo, cui data ſunt, venerant: poſtea vero tamquam cum honore ſepulta ſunt, à Chriſtianis omnibus irreparabiliter deferenda, &c. Idem: Illa, ait, vetera ſacramenta, cum veniſſet fides, quæ prius illis obſeruationibus prænunciata, poſt mortem & reſurrectionem Domini reuelata eſt: amiſerant tamquam viram officij ſui, verumtamen, ſicut defuncta corpora, neceſſariorum officiis deducenda erat quodammodo ad ſepulturam, non autem deferenda continuo, &c. Hinc intelliges, quod in diuinis litteris legitur, Apoſtolos nonnumquam poſt legis abrogationem illius edicta obſeruaſſe; quia Iudæis illa obſeruare per aliquod tempus permittebatur. Lege Auguſt. lib. 19. contra Fauſtum, cap. 17.

Sepulta lex antiqua nō ſine honore. Aug. Epiſt. 19. ad Hier.

Auguſt. ibidem.

16.

Auguſt. ibidem.

17.

Mortua lex eſt & ſepulta, Deo iubente: verum mortem eius, & ſepulcrum Iudæi non vident, id quod diuinæ litteræ adumbrarunt, Deut. vlt. his verbis: *Mortuus eſt Moyſes ſeruus Domini in terra Moab, iubente Domino, & ſepeliuit eum, & non cognouit homo ſepulcrum eius, vſque in præſentem diem.* Moyſes legem à ſe ſcriptam adumbrat: mortuus dicitur, iubente Domino, quia lex, iubente Domino, abrogata eſt, non cognouit homo ſepulcrum eius: quia Iudæi legis abrogationem cernere nolunt: cernunt Chriſtiani, ſed ex reuelatione Dei. Deus enim Moyſis, id eſt, legis ſepulcrum, in litteris ſacris nobis indicauit. Moyſi vita functo ſucceſſit Ioſue; quodquod Moyſes non potuit, populum in terram repromiſſionis per Iordanem introduxit. Legi antiquatæ ſucceſsit Ieſus, verus Meſsias; qui, quod lex efficere non valuit, populum per baptiſmum in gratiam gloriamque intromiſit.

Iudæi ſepulcrum Moyſis id eſt, legis non vident. Deut. 34.

18.

Arunt hedera illa, cuius vmbra Ionas oblectabatur; aruit lex vmbroſa, cuius vmbris Iudæi gaudebant; orta vero eſt, pro hedera, pulcerrima vitæ arbor, id eſt, lex noua, cuius virali fructu totus terrarum & cælorum orbis exhilaratur. Infelices vero Iudæi, dum ceteri ſuauiſſimis arboris vitæ pomis ſeſe reficiunt, vetitæ arboris, id eſt, veteris legis, interdictos, & inutiles fructus carpūt. Audiant Regis ſui monita: *Obliuiſcere*, inquit, *populum tuum, & domum patris tui, & concupiſcet Rex decorem tuum.* quaſi dicat: Quicumque Meſſiæ adhærere cupis, nouam legem ferenti, obliuiſcere antiquos populi tui ritus; obliuiſcere patris tui domum, in qua natus es, id eſt, antiquas conſuetudines, mores, & cerimonias, quas Patres, prout tempus flagitabat, obſeruarūt. Meſsias nouos inducet ritus, nouos mores; hos indue, ſi placere illi cupis. Audiant matrem ſuam Saram, ſi tamen illius ænigma intelligere poterunt: Eijce, inquit ancillam & filium eius, id eſt, vt Paullus allegoriam interpretatur: *Eijce* domo vetetem legem, *ancillam*, ſeruorū matrē, audiāt Deū, ſic Abrahamū alloquentē: Non tibi videatur aſperū ſuper puero, & ſuper ancilla tua, &c. quaſi dicat Iudæis: Non vobis aſperum videatur, quod lex ancilla foras eiiciatur, & antiquetur; ancillæ ſuccedet Sara, id eſt, Princeps, lex noua, legum omnium principatum tenens; quæ non, vt ancilla ſeruos, ſed libera liberos filios pariet. Quamobrem Iacobi capite primo dicitur lex perfectæ libertatis; quia ab omni nos ſeruitute liberat, & perfectam libertatem largitur: liberat à ſeruitute legis, vt hactenus probatum eſt, à ſeruitute peccati, quia lex eſt gratiæ, tamquam, à ſeruitute corruptionis per reſurrectionem vindicabit:

Lex vetus hedera, lex noua, vmbra.

Lex vetus ancilla Agar, noua princeps Sara

Gal. 4. 20.

Noua lex perfecta libertatis.

Rom. 8. nam, vt Paulus scribit: *Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, &c.*

CAPVT XII.

De vndecima Prærogatiua.

1. *Testamentũ vetus vni populo Iudæorum, nouum vniuerso terrarum orbi datum. Iudæos Deus propter Christũ, & ornauit, & defendit.*

VNDECIMA Prærogatiua. Testamentum vetus vni tantum populo propter Christum, nouum vniuerso terrarum orbi datum est. Populum enim Israeliticum, quia ex eo Messiam orbis Seruatorem oriturum decreuerat, Deus tuendum suscepit ac ornandum. Ideoque illum è seruitute Ægyptiorũ in libertatem asseruit, matris rubri fluctus discidit, Pharaonem demersit, per medium pelagus iter aperuit, è cælo cibum, è rupe potum mirabiliter effudit, vetus Testamentum & legem ei tradidit, sacerdotium sacerdotalesque ritus instituit, in terram illam beatam, quæ cælestem partum editura erat, id est, Palæstinam, multis editis prodigijs, victorem intromisit. Cum vero Palæstinam coleret, idololatriæ scelere se contaminauit: quapropter perpetuæ captiuitatis supplicio decem tribus affectæ sunt, tribus vero Iudæ in Babyloniam relegata.

Tribus Iuda in patriam reuocata, propter Messiam ex ea oriturum.

Verumtamen, quia ex hac tribu Virginem sanctissimam, Messiæ Matrem, atque adeo ipsum Messiam oriturum Deus statuerat; septuaginta annorum decurso spacio, captiuitatis igne à sordibus simulacrorum purgatam, in patrium solum reuocauit, vt ab ea gente, & in ea regione Messias ederetur, quæ inania simulacra detestans, Deum verum summa veraque religione coleret. Oportuit enim, vt Rupertus ait, misereri domui Iuda & domui Dauid, oportuit custodiri, & defendi bonam radicem istius stirpis, vnde nasciturus erat Christus, &c. In Osea vocari iubet Dominus filiam Oseæ, *Loruchamia*, id est, absque misericordia: *Quia*, inquit, *non addam vltra misereri domui Israel, sed oblinione obliniscar eorum, & domui Iudæ miserebor, & saluabo eos in Domino Deo suo.* quasi diceret: Decem tribus perpetua captiuitate mulctabo: at domum & tribum Iudæ tuebor, propter Dominum Deum suum Messiam, vt ex illa Messiæ Mater oriatur.

Rupertus l. 3. de victoria Verbi, c. 18.

Osea 1.

3.

Denique orta est Messiæ Mater Virgo sanctissima, ortus est Messias omnibus votis expetitus. Sed proh nefas, ab ijs à quibus tam diu fuerat exspectatus, Cruci est affixus. Tanti vero sceleris rei, cum in mentis sanitatem redire, & missum ad se Dei Filium, pro eo ac debebant, venerari nollent, omnibus ornamentis spoliati, ab hostibus miserandum in modum profligati, è patrio solo expulsi, & æterni exsulij pœna sunt mulctati; Caino similes, cui propter occisum fratrem vagationis pœna indicta est. *Vagus*, inquit Deus, *& profugus eris super terram.* Vagatur per orbem tribus Iuda, neque vlla redeundi in patriam spes affulget: non enim in antiquum illud regnum ex hac, quemadmodum ex Babylonica captiuitate redibit. Iam Messias natus est, non est opus tribus Iuda & domus Dauid, ad progenerandam Matrem Messiæ; ideoque æternum erit illius exsilium.

4.

Gen. 4.

Messia nato tribus Iudæ derelicta ex fulat, & vagatur. Caini instar.

Diligenter locus is custoditur, in quo thesaurus aliquis latet; at postquam thesaurus aufertur, simul & aufertur custodia: tutatus est Deus tribum Iudæ; quia in ea thesaurus latebat opulentissimus, id est Messiæ caro & sanguis, cuius infinito pretio orbis redemptus est; ablatus est thesaurus, ortus est Messias, & à Iudæis in Crucem actus, ablata quoque est antiqua illa Dei erga illos custodia, atque patrocinium. Isai. *Vinea facta est dilecto* Christo, in Palæstina, scilicet, vt produceret cælestem botrum, Cruce veluti torculari comprimendum: postquam productus est botrus, & in torculari pressus, vites inutiles, quia pro vuis fecere labruscas, à Domino eradicatæ sunt: *Auferam*, inquit, *sepem eius, & erit in direptionem, diruam maceriam eius, & erit in conculcationem.* Cap. 40. hæc quoq; leges: *Vere fœnum est populus, exsiccatum est fœnum, & cecidit flos; verbum autem Domini manet in æternum.* Quæ verba Bern. sic exponit: Verbum Christus est, carnalis ille populus Iudæorum fœnum fuit; an non fœnum aruit, dum idem populus, ab omni spiritus pinguedine vacuus, siccæ litteræ adhæsit? si flos non decidit, vbi ergo regnum? vbi sacerdotium? vbi Prophetæ? vbi templum? &c.

5. *Ablato thesauro, id est, Messia, custodia ablata est à Iudæis. Esaiæ 5. Producto botro, id est, Christo, eradicatæ vites inutiles, id est, Iudæi. Isaiæ 40.*

6. *Bernard. hom. 1. super Missus. Vt fœnum*

populus Iudæorũ aruit

Ornauit itaque Deus propter Christum hunc populum lege, Prophetis, sacerdotio; de quibus ornamentis Paulus sic scribit: *Israelitarum adoptio est filiorum & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium*, id est, cultus Dei, *& sacrorum ritus*, Græce λατρεία, *& promissa; quorum Patres, ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus*, &c. *Credita sunt illis eloquia Dei.* Et: *Annuntiat verbum suum Iacob, iustitias & Iudicia sua Israel; non fecit taliter omni nationi; & iudicia sua non manifestauit eis.* Deuter. *Hæc est vestra sapientia & intellectus coram populis, vt audientes vniuersi præcepta hæc dicant: En populus sapiens, & intelligens, gens magna. Nec est alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus adest cunctis obsecrationibus nostris: quæ est enim alia gens sic inclyta, vt habeat cerimonias, iustaque iudicia, & vniuersam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros?* &c. Iis omnibus ornamentis ad Messiam vsq; potitus is populus est, iuxta illud Iacobi: *Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est.* Quia vero Messiam abiecerunt, abiecti à Deo sunt, nec defuit Messiæ multo nobilior populus ac copiosior. Quamobrem Iacob, superioribus verbis hæc adiunxit: *Ipse erit exspectatio gentium. Auferetur*, inquit Dominus, *à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius.* Id quod factum cernimus. Male Iudæos Deus perdidit, regnum illis abstulit, vineam locauit gentibus; vniuerso terrarum orbi Testamentum nouum promulgari, omnes nationes, quantumuis feras, ac barbaras in opes Iudæis promissas intromitti, & luce euangelica illustrari voluit. Discipulis sic præcipit: *Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ*, &c.

Rom. 9. Ornamenta Iudæis data propter Christum.

7.

Rom. 5. Psalm. 147. Deut. 4.

Gen. 49.

8.

Pro Iudæis, gentes electæ. Matth. 21.

Mar. vlt.

Pertinebat hoc ad Messiæ dignitatem, vt lex ab eo lata, non vni tantum populo, quemadmodum lex vetus, sed vniuersis ferretur nationibus, vt Euangelium illius non Iudææ tantum finibus concluderetur, sed per totum terrarum orbem personaret; iuxta illud: *In omnem terram exiuit sonus eorum.* Rex toti regno leges solet sancire; cum ergo Christus totius orbis Rex sit, eam legem condere par erat, quæ totum orbem obstringeret, quod Esaias vaticinatus est: *Erit*, inquit, *in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles; & fluent ad eum omnes gentes & ibunt populi multi*, &c. Mons, in quo templum Dei est exstructum, Christus est, Ecclesiæ fundamentum. In vertice montium est; quia omnibus Angelis, etiam Seraphinis dignitate longe præcellit: eleuatur super omnes colles; quia omnibus hominibus (qui, si cum Angelis conferantur, colles videntur cum montibus collati) quantumuis potentissimis, sanctitate, potentia, & honore, longissimo interuallo præcurrit. Ad hunc montem non Iudæi solum, sed omnes gentes confluunt; ab hoc legem accipiunt: sequitur enim: *Quia de Sion exibit lex, & Verbum Domini de Ierusalem, & iudicabit gentes.* Exijt de Sion lex euangelica; exigui namque fines erant Sionis Messiæ legi promulgandæ; exiit de Sion totumque orbem peruagata est: *Legem eius insulæ exspectabunt. Adiiciet Dominus secundo*, id est, per legem secundam & nouam, *ad possidendum residuum populi sui, quod relinquetur ab Assyrijs, & ab Aegypto, & à Phetros, & ab Aethiopia, & ab Aelam, & à Sennaar, & ab Emath, & ab insulis maris. Et leuabit signum*, id est, Crucem, *in nationes, & congregabit profugos Israel, secundum spiritum & fidem.* Et Psal. *Dominabitur à mari vsque ad mare; & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum.* Psalm. *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Quemadmodum enim lex naturæ, ita & lex gratiæ omnes complectitur nationes.

Christus legem nõ vni tantum populo, sed toti orbi tulit

9.

Psal. 18.

Isaiæ 2.

10.

Esaiæ 42. Esaiæ 11. Psalm. 71. Psalm. 2.

Lex gratiæ, vt lex naturæ omnes nationes cõplectitur.

11.

Lucerna vetus Testamenti, domũ Iacobi luminauit. Sol Christus totũ orbem splendore complectitur. Psal. 118.

Ad vnam aliquam domum illuminandam lucerna vna sufficit; ad illuminandum vero terrarum orbem Solis splẽdore opus est. sic ad illustrandam vnam domum Israel parua quadam luce præceptorum, antiquum suffecit Testamentum. *Lucerna*, ait Dauid, *pedibus meis verbum tuum.* Ad illuminandas vero omnes terræ regiones, magno gratiæ iubare, noui Testamenti fulgor fuit necessarius, fatetur Moyses,

Exod. 4.

se im-

Vox Moysi gracilis, vox Apostolorũ canora toto orbe audita.

se impeditioris & tardioris linguæ esse; ex versione vero septuaginta interpretum, ait, se gracilem habere vocem. gracilis illius vox, lingua tardior & impeditior in solo Israelitico populo audita est; expedita, canoraque Apostolorum lingua totum orbem personuit; potentissima diuini verbi vox, *veluti vox aquarum multarum*, omnes nationes penetrauit atque abluit. D. Cyrill. In monte Sinai tubæ sonitus paullatim crescebat in maius; vt intelligas, prolatam quidem legem diuinitus esse, voce ab initio submissa & propter hominum imbecillitatem tenui, nec totum tubicinis flatum capiente, ideo tardus lingua Moyses fuit; progredientibus autem sæculis à litterali vmbra, in spiritualem cultum hominibus à Christo reductis, multo vehementior diuinæ tubæ sonitus effectus, euangelicam prædicationem per totum orbem expandit. Hæc ille. *Parum est*, ait Pater Christo, *vt sis mihi seruus* (secundum humanam naturam) *ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israel conuertendas; ecce dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ.*

Apoc. 1. Cyrillus l. 3 in Ioan. c. 3. 12.

Esaiæ 49.

13. *Iudic. 6. Vellus Gedeonis, id est populus Iudæorum prius terra arida, id est gentium populus, exsiccato vellere, postea cælesti rore imbuitur.*

Ros è cælo primum quidem in solum vellus Gedeonis descendit, terra interim arida; deinde vero terram irrigauit, exsiccato vellere. Similem in modum, cælestis gratia, primum quidem populum Israeliticum irrigauit, toto interim gentium orbe arido; postea vero aridum gentium orbẽ irrigauit, Israelitico populo exsiccato. Aug. Videmus iam gratia Christi siccam remansisse gentem Iudæorum, totumque orbem terrarum in omnibus gentibus Christianæ gratiæ plenis nubibus complui. Idem sanctissimus Pater, eodem psalmo, illud: *Descendet sicut pluuia in vellus*, in hunc sensum interpretatur: Descendet Christus sicut pluuia in populum Iudæorum, cum adhuc area sicca esset: vnde dixit: *Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel.* Et illud eiusdem Psalmi: *Sicut stillicidia stillantia super terram,* hoc pacto exponit. Descendit Christus, sicut guttæ stillantes, non iam super vellus, sed super terram, id est, super omnes nationes, &c. Nam prius descendit Christus sicut pluuia in vellus, id est, populum Iudaicum, qui merito vellus appellatur; eo quod, quemadmodum ex velleribus lanæ fiunt vestes; sic ex populo illo, quasi vestis, Verbi humanitas contexta est. In hoc autem populo Dominus natus, & educatus est; docuit, vixit, & mortem obiit. postea vero descendit sicut stillicidia stillantia super vniuersam terram; quæ cælesti hac pluuia irrigata, mitis fructibus exuberauit, vnde sequitur.

Aug. in Psalm. 71. Matth. 15.

14. *Gur populus Iudæorum velleus dicatur.*

Psal. 71. *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna.* En fructus, iustitia, qua iustificamur, pax animi & conscientiæ, quæ iustitiam consequitur: *Iustitia enim & pax osculatæ sunt.* Hic autem fructus produci numquam desinet vsque ad iudicij tempus, quo cælorum conquiescent orbes: quocirca additur: Donec auferatur Luna, id est, quamdiu Luna noctem illuminabit, cæloque vagabitur, producetur hic in terra fructus: noctem autem illuminabit Luna vsque ad tempus iudicii: nam post iudicium, nec nox erit, nec cæli motus; sed perpetuus immoto cælo splendescet dies. Mystico sensu, iustitiæ & pacis fœcundæ orientur segetes, donec Luna, id est, Ecclesia, magni Solis incensa radiis, auferatur ex hoc orbe terrarum, & in vrbem cælorum transferatur; fiatque ex militante triumphans. interim vero Verbi vox non silebit, sed ad ignotas vsque nationes penetrabit: *Prædicabitur*, ait, *hoc Euangelium in vniuerso orbe, & tunc veniet consummatio.*

Psalm. 84.

Matth. 24.

CAPVT XIII.

De duodecima Prærogatiua.

1. *Nouum Testamentum finis veteris Rom. 10. Christus fructus promissionis, & legis, veluti seminis & florum. D. Bernar.*

DVODECIMA Prærogatiua. Nouum Testamentum est finis veteris: propterea enim datum est vetus, vt vim muniret ad nouum; vnde illud Paulli: *Finis legis Christus.* Quemadmodum fructus finis est tam seminis, quam florum; ita Christus finis fuit tam promissionis, quam legis antiquæ: quia promissionis & legis, veluti seminis & florum, Christus fructus fuit, vt D. Bern. docet homil. 1. super Missus: Videntur, inquit, mihi quoddam semen fuisse diuinæ cognationis, tamquam è cælo iactatum in terras, allocutiones & promissiones factæ ad Patres, Abraham, Isaac, & Iacob: floruit autem hoc semen in mirabilibus, quæ ostensa sunt in exitu Israel de Ægypto, in figuris & ænigmatibus, per totum iter in deserto, vsque ad terram promissionis, & deinceps in visionibus & vaticinijs Prophetarum; in ordinatione quoque regni & sacerdotij, vsque ad Christum; Christus autem huius seminis & horum florum non immerito fructus esse intelligitur. Hæc ille.

Præterea finis fuit Testamentum nouum veteris; quia hoc ab illo impletum ac perfectum est, vnde ab Aug. libr. 2. contra aduersarium legis c. 7. dicitur Christus finis perficiens, non interficiens; & ab Ambros. Psalm. 41. vetus Testamentum abyssus dicitur abyssum inuocans, id est, nouum Testamentum, tamquam finem perficientem. Clamabat, vt ille ait, lex annuncians Euangelium: erat enim semiplena, & ideo erat necessarium, vt veniret, qui legem impleret. D. Hieron. In lege, inquit, promittitur, in Euangelio impletur: ibi initia, hic perfectio est; in illa operum fundamenta iaciuntur, hic fidei, & gratiæ culmen imponitur. Aug. Lex data est, vt gratia quæreretur; gratia data est, vt lex impleretur. Paul. *Quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem,* (id est, per iustitias carnis, quæ spiritum non iustificabant) *Deus filium suum mittens, in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis*, &c. Fuit item finis Testamentum nouum veteris Testamenti; quia vetus Testamentum, vt supra ostendimus, fuit vmbra noui; nouum autem Testamentum fuit veritas veteris; iuxta illud: *Lex per Moysen data est*, videlicet, veluti vmbra, quæ gratiam largiri vi sua non poterat; *gratia & veritas per Iesum Christum facta est.*

2. *D. Augustin. D. Ambr. Per nouum Testamentũ vetus impletum est.* *D. Hier. l. aduersus Pelag. c. 9. D. Aug. in l. de grat. Christi, c. 19 Rom. 8.* 3. *Ioan. 1.*

Denique finis erat nouum Testamentum veteris; quia, vt Paullus scribit, vetus Testamentum siue *lex pædagogus fuit ad Christum*, præparans, & ducens Iudæos: Quemadmonum alphabeti, & primorum rudimentorum finis, est nobilis aliqua scientia; sic veteris Testamenti, veluti primorum rudimentorum finis, fuit nobilissima noui Testamenti scientia, à Messia tradenda. D. Hier. Potest, inquit, lex & Prophetæ pro elementis accipi litterarum, quod per eas syllabæ iungantur, & nomina, & non tam sui, quàm alterius rei vtilitate discant. Eusebius Cæsariensis: Hebræis, inquit, adhuc rudibus, & contagione vitæ prioris infectis, per Moysen, typos & adumbrationem diuini cultus, per sabbata quædam mystica, & per circumcisionem corporis altius aliquid in spiritu significantem, ceteraque huiusmodi præcepta legalia, veluti elementa sacrationis olim futuræ eruditionis Deus impressit, &c.

Galat. 3. *D. Hier. ad Gal. 4.* *Eusebius Cæsariensis. Eccles. hist. l. 1. c. 4.*

Erant ergo Iudæi pueris alphabetariis similes, vel iis, qui primis scientiæ alicuius principiis operam nauant. E cælo magister descendit Christus, in finem principia perduxit, cœptam scientiam omnibus numeris absoluit. Vnde D. Cyrill. Oportebat, inquit, per Moysen, tamquam puerum erudiri Israelem, cui puerilis adhuc, & rudior mens erat: at per Christum, in quo omnes sunt thesauri sapientiæ, & scientiæ reconditi, descripram veram, & consummatissimam nobis afferri scientiam. Hæc ille. Iudæi vero plerique rudimentis Mosaycæ legis rudes adhæserunt, in ijs summam consistere sapientiam existimarunt: qui vero sapientes esse voluerunt, reiectis legis rudimentis, ad cælestem sapientiam conuolarunt, ex quibus vnus Paullus, sic scribit: *Existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Iesu Christi Domini mei:* eminentẽ appellat Christi scientiam, & merito quidem: eminet enim inter omnes, ipsaq; est vera sapientia, id est, humanarum diuinarumque rerum scientia, præceptoris obiectique nobilitate præcellens, rerum certitudine & vtilitate præstans, Quis nobilior Christo præceptor? Quod obiectum nobilius Sacrosancta Trinitate, caritate, cæterisque virtutibus? Quæ res certiores illis quæ diuina nituntur auctoritate? quæ vtiliores gratia, & æterna beatitudine, quam suis præstat discipulis? quærit Dominus scientiæ suæ discipulos: *Quem docebit scientiam? & quem intelligere faciet auditum:* Respondet Vates: *Ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus;* ceteros enim ebrios dixerat & ad

Iudæi pueris alphabetariis similes. *D. Cyrillus l. 9. contra Iulian.* 5. *Phil. 3. Christi scientia eminens* *Isaiæ 28.*

ſcientiam capeſſendam ineptos iudicabat: ablactati ergo à lacte, & ab vberibus auulſi, hi ſunt auditores idonei.

6. *Diſcipuli Chriſti ablactati à lacte legis veteris.*

Quid veteris Teſtamenti doctrina? nonne lac, quod Deus tamquam infantibus præbebat Iſraelitis? quid ritus illi antiqui? quid cærimoniæ? quid Iudaicæ vmbræ? non ne vbera lacte diſtenta? Ab hoc lacte, & vberibus auulſos Iudæos docebit Deus ſcientiam Meſſiæ; ſic Paullum, innumeroſque alios docuit. Quod ſi auelli noluerint à lacte, ineptiſunt ſapientiæ auditores, in grege infantium, non in numero virorum numerandi: vt enim Paullus ait: *Factus vir, euacuat quæ ſunt paruuli.* D. Cyril. Vos, inquit, per fidem vocati ad agnitionem veritatis, qui tamquam ab vbere, & lacte legalis pædagogiæ abſtracti eſtis; cibum olim paruulis accommodatum capientes, & rudiori mente prædiți: prouecti vero nunc in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti, & ad cibum perfectis aptum tranſeuntes, quippe non ignari ſermonis iuſtitiæ exſtiteritis; præparate corda veſtra, vt nouam prædicationem euangelicæ conuerſationis ſuſcipiatis, Chriſtique oracula. Hæc ille.

1. *Cor. 13.* *D. Cyrill. in Iſai. 28.*

CAPVT XIV.

De decima tertia Prærogatiua.

1. *In Teſtamẽto nouo ſunt omnia noua. Chryſoſt. 2. Cor. 5.*

DECIMAM tertiam Prærogatiuam nomen ipſum indicat Teſtamenti noui: nouum enim merito appellatur, eo quod in eo ſunt omnia noua. Chryſoſt. Rerum, inquit, vices iam mutatæ ſunt, vt & anima noua, & corpus nouum, & nouum adorationis genus, & pollicitationes nouæ, & Teſtamentum, & vita, & menſa, & veſtis, & vt vno verbo dicam omnia noua ſint. Hæc ille. Et Nicetas: Eſt, ait, canticum nouum, allegorice, noui Teſtamenti cantio: tunc enim noua omnia facta ſunt, & creatura noua, & nouus homo, & vita noua, & noua mandata, & noua gratia, & nouæ pollicitationes, & noua ſacramenta: atque eo nomine nouum Teſtamentum dicitur, non ſolum à tempore, ſed etiam à natura rerum, quæ in eo contigerunt, quando-quidem omnia innouata ſunt, & in primis homo, propter quem omnia exſtiterunt, &c. Theoph. Vetus, ait, peccatum tranſiit, nouaque nobis anima, & in nouum corpus factum eſt, & pro Iudaicis omnibus, noua nobis facta ſunt omnia, &c. Paullus item: *Vetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia noua.*

Nicetas in commẽt. Oratonis de nouẽtia Greg. Naz.

2. *Theophyl. 2. Cor. 5. Ibidem.*

Vidi, ait D. Ioan. *Cælum nouum, & terram nouam*, ſcilicet, poſt iudicium. Ante iudicium vero præſtantiorem aliam nos videmus terræ, cælique per Teſtamentum nouum renouationem. Noua terra eſt ſpiritu ſancto renouata, iuxta illud: *Emitte Spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ*; noua eſt, nouo vere exorto: *Iam enim hiems tranſiit*, vt ſcriptũ eſt, *imber abiit & receſſit, flores apparuerunt in terra noſtra.*

Apoc. 21.

Pſal. 103. *Cant. 2.*

3. *Terra in nouo Teſtamẽto noua. Pſalm. 64.*

Nunc viret omnis ager, (vt cum Poeta dicam) nunc omnis parturit arbor, Nunc frondent ſiluæ, nunc formoſiſſimus annus: cuius pulcritudinem Vates ſacer ſic deſcripſit: *Benedicens coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur vbertate, pingueſcent ſpecioſa deſerti, & exultatione colles accingẽtur; induti ſunt arietes ouium, & valles abundabunt frumento.* Coronam anni, vocat anni circulum, eo quod corona ſit circularis; vel coronam anni fructus appellat, fruges, flores, vbertatem, & amœnitatem, quibus annus, veluti coronatur, & ornatur. Chaldæus vertit: Corona annum bonitate benedictionis tuæ, & itinera viæ tuæ ſtillabunt dulcedinem pinguedinis. Hic coronatus annus tempus eſt noui Teſtamenti, annus benignitatis Dei; quia in illo effudit Deus in terras benignitatem ac liberalitatem ſuam; annus item eſt gratiæ corona decoratus. Eius autem vbertatem ſpiritalem ſub typo rerum corporearum Vates depinxit: quemadmodum, & Ioel: *Filii*, inquit, *Sion exultate in Domino Deo veſtro, quia dedit vobis Doctorem iuſtitiæ*, id eſt, Chriſtum, *& deſcendere faciet ad vos imbrem matutinum & ſerotinum, ſicut in principio, & implebuntur areæ frumento, & redundabunt torcularia vino & oleo.* Hæc Ioel. Quem etiam in modum alii Prophetæ loquuntur, ijs rebus, quæ ſub adſpectum cadunt, futuram Chriſti tempore felicitatem delineantes.

Chald. paraph.

Ioël. 2.

In nouo Teſtamẽto cælum nouũ.

Noua igitur terra eſt, eius nouitas è cælo nouo effluxit: vidimus enim non ſolum terram nouam, ſed etiam cælum: erat olim cælum æneum obſeratum, nubibus & rore cărens, iam nouum eſt, iam patet, iam rorem gratiæ pluuiamque demiſit: *rorarunt enim cæli deſuper*, quod precatur Eſaias, *& nubes pluerunt iuſtum.* Chriſto, veluti nouo Sole, nouum ſplendeſcit cælum, Deipara Virgine, veluti noua Luna rutilat, ſanctorum virorum animis, veluti nouis aſtris micat. *Vetera tranſierunt*, (ait Paullus, cum de hoc loqueretur Teſtamenti noui tempore) *ecce facta ſunt omnia noua.* Vetus regnum tranſiit, vetus Teſtamentum, vetus lex, vetus ſacerdotium, vetera ſacrificia, vetus homo; veteri, anguſtoque regno Iudæorum, toto orbe diffuſum regnum Chriſtianorum diuina potentia, ſapientia, opulentiaque excellentiſſimum; veteri Teſtamento, nouum, veteri legi, noua lex, veteri Sacerdotio ſecundum ordinem Aaron, nouum, ſecundum ordinem Melchiſedech; veteribus multiplicibuſque ſacrificiis nouum, admirabile, vnicumque ſacrificium; veteri Adamo, nouus Adamus ſucceſſit. Et, vt D. Greg. loquitur: Nouus homo venit in mundum, noua præcepta dedit mundo, & vitæ noſtræ veteri contrarietatem oppoſuit nouitatis ſuæ. *Nouum enim fecit Dominus ſuper terram*, vt Ieremias teſtatur: *Mulier circumdedit virum*, id eſt, Virgo Deipara ſanctiſſimo vtero complexa eſt Chriſtum, ſapientia quidem à puncto conceptionis virum, ſed nondum ætate. Nouum fuit, & inauditum Dei opus Verbi incarnatio, ad nouum pertinens Teſtamentum, nouus ex illa exſtitit Chriſtus, homo, inquam, pariter & Deus; homo nouo modo ex Spiritu ſancto conceptus, nouo modo in lucem, ſalua Matris integritate, editus, vt nouum hominem conderet.

2. Cor. 5. *Vetera mutata in noua.*

6. *D. Gregor. hom. 32. in Euang.* *Ierem. 31.*

7.

Nouus homo, harum omnium nouitatum finis fuit. Et enim nouum creauerat Deus hominem ſexta mundi die, gratia originaliq; iuſtitia veluti prerioſiſſimo veſtimento amictum: iuſtitia nouitateque abiecta, ille in veteſtatem delapſus, vetus homo factus eſt, nec fieri nouus potuit, niſi ab illa eadem potentia, qua primũ fuerat creatus, noua quadã creatione recrearetur. Is ergo, qui creauerat Deus, eumdem ſtatuit recreare, & in priſtinam gratiæ nouitatem, per admirandas nouitates, nouoſq; labores adducere. Creatio hominis abſque vllis meritis illi contigit, rẽnouatio infinita Chriſti merita efflagitauit; creationem præceſſit nihilum, renouationem peccatum, nullum obſtaculum creationi reſtitit, magnus obex renouationi occurrit; nulla hominis voluntas ad creationem eſt poſtulata, magna hominis, ſi rationis munere iam fungatur, voluntas ad renouationem expoſcitur. Nam, vt Ambroſ. ſcribit 1. ad Timoth. 2. *Deus vult omnes homines ſaluos fieri*, ſed ſi accedant ad eum: non enim ſic vult, vt nolentes ſaluentur, ſed vult illos ſaluari, ſi & ipſi velint, &c. Nihil laboris habuit creatio, multo ſanguine ac vulneribus renouatio ſtetit. *Formauit Deus hominem de limo terræ, & in faciem eius ſpiraculum vitæ inſpirauit.* Vides quanta facilitate crearit? expende quanta difficultate, diuino ſanguine vbertim fuſo, multis acceptis vulneribus, multis exantlatis cruciatibus, denique ſanctiſſima vita amiſſa in nouum ſtatum adduxerit. Spiraculum illud vitæ in faciem hominis facillime inſpirauit; Spiritum vero ſanctum terræ renouatorem, in animam hominis vt inſpiraret, ipſe Deus Cruci affixus exſpirauit.

Deus hominem renouauit.

8.

Ambroſius.

9. *Magni ſtetit renouatio hominis.* *Gen. 2.*

Induentes nouum hominem, ait Paullus, videlicet, veſtis pretioſiſſima eſt nouus homo & nuptialis; qua qui caret, in cæleſtes nuptias recipi nequit: ex vellere, id eſt, meritis immaculati Agni, pro nobis attonſi & occiſi, contexta; iuxta illud: *Quaſi agnus coram tondente ſe obmutueſcet.* Tantæ molis erat nouum condere hominem. Bernard. Non ſum tam facile refectus, quam factus; ſiquidem non ſolum de me, ſed de omni quoque, quod factum eſt, ſcriptum eſt; *Dixit, & facta ſunt.* at vero, qui me, tantum & ſemel dicendo, fecit; in reficiendo profecto, & dixit multa, & geſſit mira, & pertulit dura, nec tantum dura, ſed etiam indigna, &c. Denique, ecce facta ſunt omnia noua, & ipſe homo factus eſt nouus, propter quem omnia noua facta ſunt. Reliquum eſt, vt nouus homo nouum Deo canticum pro nouis noui Teſtamenti beneficiis decantet; gratiaſque agat ſempiternas, dicatque cum Bernardo libro iam indicato: Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? In primo opere, id eſt, in creatione, me mihi dedit; in ſecundo,

Coloſ. 3.

10. *Iſaiæ 53.* *D. Bernard. in Ide diligendo Deo.*

D. Bernard.

do, id est, in renouatione, dedit se; & vbi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo & redditus, me pro me debeo, & bis debeo: quid Deo retribuam pro se? nam etiam si millies rependere possem, quid sum ego ad Deum? &c.

CAPVT XV.

De decima quarta Prærogatiua.

1. *Lex veteris Testamenti per Angelos data.* *Lex noui per Christū. Ioann. 1. Hebr. 1.*

DECIMA QVARTA Prærogatiua. Lex veteris Testamenti per Angelos data est in monte Sinai; Lex autem Testamenti noui per Christum. Secunda hæc pars explorata est: nam Christum Dei Filium, Deumq; verissimum, legem nouam hominibus tradidisse, docet Ioannes: *Lex*, inquit, *per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. Paullus: *Multifariam multisque modis Deus olim loquens Patribus in Prophetis; nouissime diebus istis loquutus est nobis in Filio.* Et: *Si enim, qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accepit iustam mercedis retributionem; quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis, qui audierunt, in nos confirmata est*, &c. *Veniet ad templum suum dominator, quem vos quæritis, & Angelus Testamenti, quem vos vultis.* Angelus Testamenti Christus appellatur; tum quia veteris Testamenti vaticinijs promissus est; tum quia noui Testamenti Angelus, id est, nuntius fuit: nouum enim Testamentum hominibus nuntiauit.

Heb. 2.

Malach. 3.

2. Prior pars in controuersiam vocatur: videtur enim lex veteris Testamenti ab eodem Filio Dei, antequam carnem assumeret, cum Moyse loquente data. id enim opinati sunt permulti Patres, qui Dei Filium antiquis Patribus olim aereo in corpore visum, & cum illis collocutum censuerunt. D. Clemens: Hunc, inquit, scilicet, Christum, vidit Iacob vti hominem, & dixit: Vidi Deum facie ad faciem: hunc Abraham hospitio acceptum iudicem, suumque Dominum confessus est; hunc Moyses in rubo vidit; hunc vidit Iesus Naue armatum, simul pugnantem ad Iericho. Leo Pontifex Epist. 13. ad Pulcheriam Augustam: Potuerat omnipotentia Filij Dei sic ad docēdos, iustificandosq; homines apparere, quomodo Patriarchis & Prophetis in specie carnis apparuit, cum aut luctamē inijt, aut sermonem conseruit, cumue officia hospitalitatis non abnuit, vel etiam appositum cibū sumpsit. sed illæ imagines huius hominis erant indicia, cuius veritatem, ex præcedentium Patrum stirpe sumendam, mysticæ significationes designabant. D. Hilarius: Vocem deambulantis in paradiso Adam audiuit. Putasne deambulantis incessum, nisi in specie assumptæ creationis auditum, vt inaliqua creatione consisteret, qui inambulans fuerit auditus? homo ad Abraham venit, homo loquitur, & corpore assistit; verumtamen Deus adoratur: adest autem ad Iacob etiam vsque ad luctæ complexum in habitu humano; idem postea Moysi esse ignis ostenditur.

D. Clemens l. 5. constit. Apost. c. 2.

3.

D. Leo.

Verbum diuinum Patribus visū.

D. Hilarius l. 12. de Trī.

4.

D. Ambros. l. 1. de Fide, c. 5.

D. Irenæus l. 4. c. 37.

Ambr. Hic, scilicet Christus, est Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, qui apparuit in rubo Moysi: de quo Moyses ait: Qui est, misit me ad vos. non Pater in rubo, non Pater in eremo, sed Filius Moysi locutus est. D. Irenæus: Verbum loquebatur Moysi apparens in conspectu, quemadmodum si quis loquatur ad amicum suum. & cap. 23. Inseminatus est vbique in scripturis Filius Dei, & aliquando quidem cum Abraham loquens, cum eo comesurus, aliquando cum Noe, dans ei mensuras; aliquando quærens Adam; aliquando Sodomitis inducens iudicium. Et rursus, cum videtur, & in viā dirigit Iacob, & de rubo loquitur cū Moyse. D. Greg. Naz. Si Filius, inquit, Dei Abrahæ visus est, sed in forma humani corporis visus est: quod scilicet, postremis temporib. in homine venturus esset, ostendit. Iacob etiam alibi in Angelo, alibi æque videtur in homine, qui ideo se in Angelo demonstrauit, vt nuntium se magni consilij indicaret; in homine vero, cum quo colluctatus fuisse describitur, vt imaginem futuræ colluctationis, quā cum Israel habiturus erat, cum secundum hominem adueniret, corporis ostenderet. Sed vt Deum crederet, cum quo tanto certamine sub figura hominis luctabatur, Israel, homo videns Deum nomē accepit. Vidi enim, inquit, Deū facie ad faciem, & vtiq; figurā hominis viderat, quam Deus, Dei Filius induerat. Moysi in rubo in flamma ignis apparuit vt lumen credentibus, incredulis iudicium ostenderet; populum Israel in columna nubis per diem, & per noctem in columna ignis, præcedebat, vt baptismi gratiam per nubem, & donum Spiritus sancti per ignem indicaret. Hæc Nazianz. Addit etiam hæc, Filium Dei in monte Sinai cum Moyse locutum esse scimus, qui agendis explendisq; rebus à Patre aduenerat. Auctor quæstionum ad Antiochum: Nudam, inquit, Dei essentiam nullibi vidit vllus. Pro humana vero infirmitate, Deus assumpta forma, sua maiestate longè infirmiori, Prophetis apparuit: & in summa; ille, qui erat incorporeus, ficut homo sæpius ipsis apparuit incarnatus, &c.

D. Greg. Naz. in orat. de Fide, &c.

5.

6.

Auctor quæst. ad Antiochē, quæst. 12.

D. Chryf. Gen. 32. Magna Domini misericordia, in figura hominis luctari cum iusto voluit. & hom. 58. Cogita quod & Patriarchæ Abrahæ, cum apud quercum sederet, in figura hominis cum Angelis hospes fuerit; præsignans nobis iam multo ante, & ab initio, quod naturam humanam susceperus esset, vt eam à diaboli tyrannide liberaret. Verum tunc, quoniam initium & principia erant, in figura vnicuique illorum apparebat, quando autem dignatus est humanam formam suscipere, & primitias nostras recipere, non putatiuam, neque apparentem tantum carnem, sed verā induit, &c. Theodoret. Viderat Iacob Dominum scalæ innixum, quem hic Angelum nominauit & Deum; Deum, inquam, quod natura talis sit; Angelum verò, vt sciamus, non esse Deum Patrem, qui apparuit, sed Filium. Siquidem Pater, cuiusnam Angelus esse possit? Filius autem, tum Deus, tum magni consilij est Angelus: nam ipse nobis annuntiauit mysteria Patris. Hæc Theod. D. quoque Basil. docet, Christum Angelum dictum esse ante incarnationem: & D. Athan. Nicephorus: Certo illis constitit (scilicet, antiquis illis hominibus, qui Christi incarnationem præcesserunt,) ipsum Christum Deum visum esse ab Abrahamo: eumdem responsa dedisse Isaac: collocutum esse cum Iacob; cum Moyse autem, & qui post eum fuerunt Prophetis sermonem contuliſſe: pro eo atque id sacræ indicant Scripturæ, &c. præter hos, lege Tertul. in lib. aduersus Prax. cap. 14. Clem. Alex. Pædag. lib. 1. c. 7. Iustini Martyris dialogum cum Tryphone, Euseb. Cæsar. lib. 1. Demonstrationis euangelicæ cap. 5. Concilium etiam Sirmiense anathematismo 14. sic habet: Si quis cum Iacob non Filium, tamquam hominem luctatum esse, sed ingenitum Deum aut Patrem eius dixerit, anathema sit. At hoc Concilium Arianorum fuisse ait doctissimus Card. Baron in aureis annalibus suis tom. 3. p. 662. Quod si quis aliud opinetur; tamen à Sede Apostolica approbationem non ostendet, qua illius anathemata probentur. Lege Niceph. lib. 9. cap. 31. & aliis sequentibus, & Cardinalem indicatum nostrumque Perer. tom. 3. in Gen. c. 19. qui existimat, Synodum illam probatam fuisse, non quantum ad omnia, sed quantū ad confessionē fidei aduersus Photinū.

D. Basilius contra Eunom. l. 2.

8.

D. Athanasius serm. 4. cōtra Arian.

Nicephorus l. 1. c. 5.

Tertull.

Clemens Alex.

D. Iustinum Eusebius. Concilium Sirmiense.

9.

Baronius.

Denique legem à Verbo diuino Moysi traditam sentis Chryſ. ad Gal. 3. in illa verba: *In manu mediatoris*: Mediatorem, ait, hic appellat Paullus Christum, declarans quod is ante legem fuerit, ipseque legem dederit. Et Theophyl. Indicat, inquit, Paullus quod & legem tulerit Christus, vt ita in arbitrio eius sit eam rursus tollere; quippe qui Dominus eius sit. Primasius ad Gal. 3. Lex per Angelos ordinata est: legimus enim Angelos adfuisse Moysi, vt quidam putant, siue Christo, &c. Putat ergo Primasius Christum legem dedisse ministrantibus Angelis. Oecumenius in cōmentariis eiusdē capitis: In manu mediatoris, id est, Christi; nam ostendere nituntur Paullus legem quoque ipsam per Christum datā, vt & abolendi eam ius ipse habeat. Hæc ille. Et D. Ambros. Non Pater in rubo, non Pater in eremo, sed Filius Moysi locutus est. Deniq; de ipso Stephanus dixit: Hic est, qui fuit in Ecclesia cum Angelo, hic est ergo, qui legem dedit, ipse qui locutus est Moysi, dicens: *Ego sum Deus Abrahā, Deus Isaac, & Deus Iacob*, &c. Idem Ambr. Filiū in monte Sina cū Moyse locutū esse scimus, qui agendis, explicandisq; rebus à Patre aduenerat; quia omnia à principio per ipsum & ordinari, & explicari, & manere conuenerat, vt habendā Filij hæc præcipua ratio constaret. Et tamen

D. Chrysost. ad Galat. 3.

Legem vetere à verbo diuino datā multi senſiunt.

10.

Theophyl. Primasius. Oecumen.

D. Ambr. l. 1. de Fide, c. 5.

11.

Amb. in l. de Filij dignitate, &c.

ſic viſus accipitur, vt alicuius conſpicabilis materiæ diſpoſitione aſſumpta videretur, ſalua, ſcilicet, inuiſibilitate eius, &c. Eccleſia in antiphonis de aduentu: O adonai, & Dux domus Iſrael, qui Moyſi in igne flammæ rubi apparuiſti, & ei in Sina legem dediſti, veni ad redimendum nos in brachio extento.

12. Contrariæ ſententiæ eſt magnus Dion. Areop. Has, inquit, diuinas viſiones Patres noſtri perceperunt per medias cæleſtes virtutes. An non, & ſacram legiſlationem, eloquiorum traditio, velut per ſe quidem dicit ex Deo Moyſi donatam; vt etiam vere nos doceat diuinos eam eſſe & ſacros characteres? Docet autem ſapienter & hoc Theologia, per Angelos eam in nos prouenire, tamquam diuino legali ordine illud legaliter ponente, hoc eſt per prima, ſecunda, in diuinum reduci. Hæc ille. Et D. Auguſtin. lib. 3. de Trin. cap. 11. quod eſt vltimum illius libri: In edictis, inquit, Angelorum lex illi populo data eſt, ſed Domini per eam diſponebatur, & prænuntiabatur aduentus; & ipſe, tamquam Verbum Dei, miro & ineffabili modo erat in Angelis: in quorum edictis lex ipſa dabatur: per

13. Angelos ergo tunc Dominus loquebatur; per Angelos Filius Dei ſuum diſponebat aduentum, &c. Et in fine capitis: Conſtitit, inquit, quod antiquis Patribus, cum Deus apparere dicebatur, voces illæ ac ſpecies corporales per Angelos factæ ſunt, ſiue ipſis loquentibus, vel agentibus aliquid ex perſona Dei, ſiue aſſumentibus ex creatura, quod ipſi non eſſent, vbi Deus figura demonſtraretur hominib⁹, &c. Eodem c. idem Aug. quod diximus, probat ex Paullo, his verbis: Paullus, quia tunc per Angelos, nunc autem per Filium ſermo factus eſt, aperte demonſtrans ad Hebræos

Hebr. 2. ſecundo: *Propterea*, inquit, *abundantius oportet attendere nos ea quæ audiuimus, ne fortè defluamus. Si enim, qui per Angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus, &c. quomodo nos effugiemus tantam negligentes ſalutem?* & quaſi quæreres, quam ſalutem? vt oſtenderet ſe de nouo Teſtamẽto iam dicere, id eſt, ſermone, qui non per Angelos, ſed per Dominũ factus eſt: *Quæ ſalus cum initium accepiſſet*, inquit, *vt enarraretur per Dominum*, &c. Quod

14. ſi quis obijciat Auguſtino, cur ergo ſcriptum eſt, Dixit Dominus ad Moyſen; & non potius, Dixit Angelus ad Moyſen: Reſponder, quia cum verba iudicis præco pronunciat, non ſcribitur in geſtis: Ille præco dixit, ſed, Ille iudex. D. Anſelm. Lex, inquit, eſt ordinata per Angelos, quia non per ſeipſum Deus, ſed per Angelos Moyſi loquebatur, & præcepta legis diſponebat; & quia in ipſis Angelis Chriſtus erat, qui eſt mediator Dei & hominum, ac per eos legem ordinabat; ideo dicitur ordinata per Angelos in manu Mediatoris, &c. Et D. Thom. in commentarijs eiuſdem capitis:

15. Lex, inquit, ordinata eſt per Angelos, id eſt, miniſterio Angelorum, & eſt data per Angelos; quia lex non debebat dari per Filium, qui maior eſt, &c. In eadem ſententia eſt 1. 2. q. 49. a. 3. quem alij Theologi ſequuntur, Albertus Magnus in comment. Dionyſii Areopag. de cæleſti Hierar. c. 4. Qui loquebatur, ait, ad Moyſen Angelus fuit, per quem etiam lex data fuit.

Act. 7. Hæc ſententia confirmatur ex verbis D. Stephani: *Hic*, inquit, *id eſt, Moyſes, fuit in Eccleſia in ſolitudine cum Angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, & cum Patribus noſtris.* Item: *Accepiſtis legem in diſpoſitione Angelorum, & non cuſtodiſtis.* Præterea Paullus: *Lex*, inquit, *ordinata per Angelos*; & ad Hebræos, in hunc modum argumentatur à minori ad maius: *Si ſermo,*

Gal. 3. Hebr. 2. 16. *qui per Angelos dictus eſt, factus eſt firmus; & omnis præuaricatio & inobedientia accepit iuſtam mercedis retributionem; quomodo nos effugiemus, ſi tantam neglexerimus ſalutem? quæ cum initium accepiſſet enarrari per Dominum, ab his qui audierunt, in nos confirmata eſt, conteſtante Deo, ſignis, & portentis, & variis virtutibus, & Spiritus ſancti diſtributionibus, ſecundum ſuam voluntatem:* quaſi dicat: Si lex vetus per Angelos data, rata, ſtabiliſque permanſit, eius vero præuaricatores meritas pœnas lucrunt; quomodo nos Dei ſupplicium effugiemus, ſi ſalutem, quam lex aſſert Euangelica, neglexerimus? quæ non per Angelos, ſed

17. per ipſum Angelorum Dominum primo tradita; deinde per diſcipulos Domini admirandis editis miraculis promulgata eſt.

Obijciet quiſpiam, Scripturam ſacram aſſerere Deum loquutum eſſe cum Moyſe & ceteris Patribus. Reſpond. Angelos nomine Dei, verba Dei protuliſſe, veluti Dei legatos, atque adeo Deum ipſum per Angelos locutum: idcoque merito locutus dicitur Deus; quia præcipue loquebatur, cum tamen Angeli loquerentur, vt probatur ex Geneſi: vbi is, qui cum Iacob loquitur, Angelus dicitur: *Dixit*, ait Iacob, *Angelus Dei ad me in ſomnis.* Deinde ſeipſum ſ Gen. 31.

Angelus Deum appellat: *Ego*, inquit, *ſum Deus Bethel, vbi vnxiſti lapidem, & votum vouiſti mihi?* Vides perſpicuè ex ipſis ſacris literis Angelum Dei nomine affici. Quod igitur hoc loco, idem in ceteris factum intellige. Eum quoq; qui cum Iacob luctatus eſt, Angelum fuiſſe conſtat ex c. 12. Oſeæ: attamen Deus dicitur Geneſ. 32. D. Iuſtinus Martyr, in ex- D. Iuſtinus.

plicationibus quæſtionum à gentibus poſitarum, q. 142. Angeli, inquit, omnes, qui Dei locum obtinere viſi ſunt, aut cum hominibus locuti ſunt, Dei etiam appellati ſunt nomine, vt is, qui cum Iob & Moyſe locutus eſt, &c. D. Greg. in Præfatione libri Iob c. 2. Angelus qui Moyſi appa- D. Gregor.

ruiſſe ſcribitur, modo Angelus, modo Dominus memoratur: Angelus propter hoc, quod exterius loquendo ſeruiebat: Dominus autem dicitur, quia interius præſidens loquendi efficaciam miniſtrabat. cum ergo loquens ab interiori regitur, & per obſequium Angelus, & per inſpirationem Dominus nominatur, &c. Lege eundem Greg. lib. 28. 19.

Mor. cap. 2. Hieron. ad Gal. 3. quod ait Paullus, lex ordinata per Angelos; hoc vult intelligi, quod in omni veteri Teſtamento, vbi Angelus primum viſus refertur, & poſtea quaſi Deus loquens inducitur; Angelus quidem verè ex miniſtris pluribus quicumque ſit viſus; ſed in illo Mediator loquatur, qui dicat: *Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob.* &c. D. Hier.

Obijciet alius illud: *Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus eſt nobis, apparuit de monte Pharan, & cum eo Sanctorum millia.* 20. Deut. 33.

Ex iis verbis conſtat multa Angelorũ millia veniſſe in montem Sinai, vt comitarentur, non Angelum aliquem, ſed ipſum Verbum diuinum: nam Scriptura, non Angelis, ſed Deo multorum Angelorum tribuit comitatum. Præterea hæc leges: *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium,* Pſal. 67. *Dominus in eis in Sinai*, &c. Id eſt, Domini curr⁹ ſunt multa Angelorum lætantium millia, in eis fuit in monte Sinai. Ergo Deus ipſe in monte Sinai legem dedit: non enim dici poteſt Angelos eſſe currum alicuius Angeli aut Seraphini. Reſpondetur, Archangelum Michaelem perſonam Dei tunc geſſiſſe, cum lex data eſt, multiſque Angelorum millibus ſtipatum in mõtem Sinai veniſſe. Quæ igitur Moyſes Deut. 33. & Dauid Pſal. 67. de Deo prædicant, de Michaele, Dei perſonam ſuſtinente, ſummaq; cum maieſtate Dei maieſtatem repræſentante, intelligenda ſunt, vel de Deo ipſo, non quidem actio in corpore, ſed inuiſibili modo legem in Sinai per Angelos dante. Michaelem autem legem in monte Sinai dediſſe Pantaleo Diaconus docet apud Surium in Pantaleo Diaconus. encomio D. Michaelis: Michael, inquit, Angelorum dux longè maximus, & excellentiſſimus miniſter diuinæ legis, quæ data fuit in monte Sina, &c.

CAPVT XVI.

De decima quinta Prærogatiua.

DEcima quinta Prærogatiua. Vetus Teſtamentum fidei fuit Chriſti implicitæ, vt vocant, nouum fidei eſt explicatiſſimæ. Fides ad legem pertinet tam naturalem & ſcriptam, quam euangelicam; nam vt Paullus teſtatur: *Sine fide impoſſibile eſt placere Deo*: fundamentum enim eſt, ſine quo ceterarum virtutum ædificium conſtrui nequit, vt docet Chryſ. ex Paullo homil. 9. in Epiſt. ad Hebr. Quia fi- Hebr. 11. D. Chryſ.

des, inquit, fundamentum eſt, cætera vero, ſuperædificationes: aduerte Paullum dicentem: *Ego fundamentum poſui, alius ſuperædificat*, &c. D. item Greg. hoc eſſe fundamentum, Fides ſemper fuit neceſſaria. 1. Cor. 3. Greg. l. 15. Mor. c. 15. ait, quod Babylonici hoſtes. i. dæmones, conantur exinanire: Inimici, inquit, vſque ad fundamentum Ieruſalem exinaniunt, quando peruerſi ſpiritus à corde fidelium, deſtructo prius ædificio boni operis, ſoliditatem quoque exhauriunt religionis: iuxta illud: *Exinanite, exinanite vſque ad fundamentum in ea*: ſicut enim ſupra fundamentum fabrica, ſic ſuper fidem opera conſtruuntur. Hæc ille. Dux præterea

1. Vetus Teſtamẽti fides Chriſti fuit implicita, nouum explicita.

2. Fides fundamentum. Pſal. 136.

fides

Fides duæ vitæ D. Aug.

fides est viæ in cælum. Vnde Aug. de fide ad Petrum: Tale, inquit, est, vt sine vera fide, quisque velit, per contemptum sæculi Deo placere; quale si quis tendens ad patriam relinquat itineris rectitudinem, & improuidus sectetur errorē, quo non ad beatam ciuitatem perueniat, sed in præcipitiū cadat. Sidus est fulgens fides, quod in cælestē littus nauigantibus prælucet; columna ignea, quæ veros Israelitas in terram promissam præcedit; oculus animi, qui diuinarum rerum splendorem, actionumq; humanarum scopum intuetur. Absque fundamento nemo ædificat, absque fidere nemo vastum mare nauigat, absque oculo nemo cernit; necessaria ergo fides est ijs, qui virtutū ædificium exstruere, qui procellosum vitæ huius pelagus pertransire, qui rerum diuinarum fulgorem intueri, humanarumque actionum scopum attingere volunt.

Fides sidus, columna ignea & oculus.

3.

Amari non possunt nisi cognita. Aug. l. 10. de Trin. c. 1.

Firmissimè nouimus amari nisi nota non posse, ait D. Aug. Ergo si ignoremus Deum, amare illum non poterimus; necessarius maximè Dei amor est, necessaria quoque maximè eiusdem cognitio, quæ ad hunc amorem ducat: necessaria summopere fides, quæ Dei cognitionem præstet, quæ ad virtutem ostenso præmio impellat, à scelere proposita ante oculos pœna deterreat: vnde illud Paulli:

Heb. 11. *Credere oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.*

Deus in lumine suo videtur. Psalm 35. 4.

Duobus autem in locis cognoscitur Deus, in cælo & orbe terrarum: non alieno tamen, sed proprio lumine instar Solis cognosci potest, iuxta illud: *In lumine tuo videbimus lumen.* Quemadmodum per radios à Sole diffusos Solem ipsum intuemur: ita per lucem à Deo dimanantem Deum ipsum cognoscimus. Si Sol radios colligat, mille licet faces incendas, Solem non cernes: si Deus lumen suum tibi non impertiat, scientiarum licet omnium lumina adhibeas, Sacrosanctæ Trinitatis naturam, eiusdemque opera non intelliges. Vnde Philo: Solem hunc visibilem, num alia re, quam ipsa adiuti cernimus? quid stellas, an non sola stellarum ope adspicimus? lucis aspectum nonne luci debemus? in eundem sane modum etiam Deus per se ipsum illustrat sui notitiam, &c. In cælo ergo beatorum intellectum lumine gloriæ clarissimo illustrat, quo illustratus Sacrosanctæ Trinitatis essentiam, & magnam rerum conditarum multitudinem clarissimè intuetur: in terrarum verò hoc orbe, viatorum intellectum lumine fidei certissimo illuminat, quo illuminatus eandem Trinitatem, eiusque opera admiranda, non quidem manifestè, vt Beati, sed tamen certissimè, verissimè, & infallibiliter cognoscit. Quēadmodum astra omnia quotquot toto fulgent cælo, quāuis lucis aliquid afferant, noctem tamen sua luce pellere nequeunt: sic omnes scientiæ quotquot mortalium labore, & ingenio repertæ sunt, quamuis aliquid cognitionis pariant, rerum tamen diuinarum ignorantiam ex animo fugare non possunt. Sol noctem, fides rerum diuinarum ignorantiam ex mundo pellit: necessaria igitur fides hominibus, sicut Sol mundo.

Philo in l. de præmiis & pœnis.

Duplex est lumen, gloriæ in cælo, fidei in terris.

5.

Nec hominibus solum necessaria est, verum Deo etiam honorifica: & rebus ipsis, de quibus habetur, aptissima. Honorificum Regi est, si Duces præcellentes sub suum iugum mittat: præstantissima autem animi pars duxque reliquarum intellectus est: honorificum ergo Deo, si humanum intellectum per fidem in captiuitatē redigat: iuxta illud Paulli: *Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo, ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei, & in captiuitatē redigentes omnem intellectum, in obsequium Christi.* Felix captiuitas, quæ dum captiuum reddit intellectum, liberat: dum ligat, soluit; dum subijcit, eleuat. Captiuum reddit fides intellectum, sed ab ignorantia liberat; ligat, sed ligans soluit erroris vinculis; subijcit, sed ad diuinæ veritatis sublimitatem eleuat; catenas inijcit, sed aureas ac gemmatas, quibus ornetur potius, quam vinciatur.

6. Fides Deo honorem affert. 2. Cor. 10.

Præterea glorioſum Regi si munitissimas arces expugnet, & celsis mœnibus vexilla infigat: glorioſum Deo animos hominum, veluti propugnacula fortia superasse, atq; in summis mœnibus, hoc est, intellectu, fidei vexilla infixisse: vexillo namque similis est fides: vexilla milites distinguunt; fides Christianos à Iudæis, Ethnicis, Mahometanis, hæreticisque separat; cui illud congruit: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Hebræum verbum à vexillo ducitur, vt ait Pagninus in Thesauro; Eleuatum est super nos, veluti signum vel vexillum, lumen vultus Dei, à Deo veluti Sole diffusum, id est, fides à Deo nobis donata, & in intellectu nostro infixa, sub quo Duce militemus demonstrat. Ad hæc præclarum homini, si quis eius dictis certissimam fidem adhibeat: præclarissimum Deo tam admirabilem illius verbis homines habere fidem, vt verissima esse omnia sine vlla hæsitatione credant, idque omnium cruciatuum perpessione confirment, ait Baptista: *Qui accepit Christi testimonium, signauit; quia Deus verax est:* hoc est, Qui Christi verbis fidem habet, eiusque doctrinam recipit, quasi sigillo impositō confirmat Deum esse veracem. hic Dei magnus honor est. Nam fides veluti sigillum est, quod diuinis verbis appositum Deum veracissimum esse infallibili certitudine profitetur. Est autem sigillum non cereum, quod modico ignis calore dissoluatur, sed aureum, quod ipso igne, omniumque tyrannorum tormentis purius, atque rutilantius fiat. Martyrum constantissima, certissimaque fides mille cruciatibus explorata, rutilantiorq; effecta, satis hoc probat.

Psal. 4. *Ioan. 3.* *Fides sigillum.* *Ioan. 3.* 8.

Etenim fides non est, vt impiè Abailardus sentiebat, existimatio, cui aliquid incertitudinis subesse possit, sed certitudo quædam infallibilis, cui sic adhæret Christianus, vt prius à corpore animus, quam ab animo fides auelli possit. Lege D. Bern. Ep. 190. Ad Innocentium summum Pontificem: In primo, inquit, limine Theologiæ, vel potius stultilogiæ suæ Abailardus fidem definit æstimationem, quasi cuique in ea sentire, & loqui quælibet liceat, aut pendeant sub incerto, in vagis ac varijs opinionibus nostræ fidei sacramēta, & non magis certa veritate subsistant. Nónne si fluctuat fides, inanis est spes nostra? absit, vt putemus in fide, vel spe nostra, aliquid, vt is putat, dubia æstimatione pendulum, & non magis totum, quod in ea est, certa ac solida veritate subnixum, oraculis & miraculis diuinitus persuasum, stabilitum, & consecratum partu Virginis, sanguine Redemptoris, gloria resurgentis. non est fides æstimatio, sed certitudo. Hæc Bernardus. Virtutum omnium fundamentum fides est, vt iam diximus. Fundamentum autem, vt ait Chrysost. hom. 9. in Ep. ad Hebr. firmū oportet & fixum esse, & stare, & non transferri. Oportet ergo fidem esse firmam, fixam, stabilem, ab omni animi fluctuatione alienissimam.

D. Bernard. 9.

Chrysost.

Fides euidentia caret. 10.

Quamuis autem certitudinem fides habeat tantam, vt scientiæ certitudinem superet; euidentia caret, quæ in scitijs reperitur. non enim demonstrationibus comparatur, sed Spiritus sancti operatione animis infunditur. Vnde D. Basil. Psalm 115. Sacrorum, inquit, quæ de Deo sunt eloquiorum, prædux esto fides planè, non item demonstratio: fides, inquam, animam inuitans, immò & persuadens ad consensionem, præ cunctis rationalibus methodis: neque enim fides geometricis nititur probationibus, quas necessitates vocant, sed animis nostris se insinuat, efficaci Spiritus sancti operatione. Hæc ille. *In columna nubis loquebatur Deus ad eos,* id est, Israelitas; ita etiam loquitur ad Christianos. Nam columnæ nubis similis est fides, columnæ quidem, quia reliquarum virtutum est fulcimentum; nubis vero, quia euidentia caret, obscuritatem habet. Ea tamen obscuritas in maximum hominum meritum cedit: vt enim ait D. Greg. Fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum. Habet autem meritum, & quidem maximum, quæ rationis omnes gradus transcendens, sine experimento, sine demonstratione, & euidentia, Deo ex obscura columna nubis loquenti credit: vnde illud Christi: *Beati, qui non viderunt, & crediderunt:* & illud Augustini Psal. 109. Quæ esset merces fidei, nisi lateret quod credimus? Item: Non esset iustitia fidei, si non esset absconditum, quod prædicatum crederemus, & credendo ad videndum peruenieremus.

D. Basilius.

Psalm. 98.

D. Greg. hom. 26. in Euang. 11.

Ioan. 20.

D. Auguſt.

7. Fides est vexillum distinguens Christianos ab Eth. &c.

Iis adde, hunc cognoscendi modum per fidem, vt diximus, rebus, de quibus habetur fides, esse aptissimum: nam res cognoscendæ à sensu & intellectu nostro longè remotæ sunt; quocirca à Paullo dicuntur non apparentes: *Fides, inquit, est argumentum non apparentium.* Non enim Sacrosanc-

Hebr. 11.

da Trinitas nobis apparet, non Christus, aut natus, aut Cruci suffixus, aut rediuiuus, non Beatorum gaudia, aut impiorum æterna supplicia, sensum hæc omnia effugiunt: reliquum est, vt aliquod nobis detur argumentum non apparentium, aliqua rerum sperandarum substantia, aliqua è cælo fax, quæ sua luce res sensui non apparentes faciat intellectui apparere. hæc fides est, *quæ*, vt ait Paullus, *est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.* Substantia dicitur fides rerum sperandarum, quia res sperandas in nobis subsistere facit. Theophyl. Fides, inquit, est essentia eorum quæ non sunt, subsistentia eorum quæ nondū subsistunt, vt resurrectio nondum subsistit, sed fides statuit eā, & ob oculos nobis ponit, &c. Theodoret. Fides, inquit, ostendit tanquam subsistentia ea, quæ nondum facta sunt. D. Ansel. Sicut substantia subsstat formæ, eam esse faciendo, ita fides sperandis rebus, eas in nobis ponendo, &c. Dicitur autem argumentum non apparentium, quia quemadmodum per argumenta, rerum, quæ sciuntur, scientiam, ita per fidem, rerum, quæ non apparent, cognitionem certissimam comparamus. D. Aug. lib. 1. de Pecc. meritis, & remissione vertit: Fides est conuictio rerum, quæ non videntur, quod intellectum conuincat.

12. *Fides est substantia sperandarum rerū. Theophyl.* *Theodoret.* *Anselmus siue Hermeneu.* 13. *Augustin.*

Necessaria ergo fides fuit ab orbe condito. sed quemadmodum Luna in dies crescit, quousque suum orbem compleat; sic fides creuit, quousque in nouo Testamento suum quasi orbem perfecit. Creuit, inquam, fides secundum ea quæ credenda, proponuntur: non enim valde multa legis naturalis, & scriptæ obseruatoribus credenda proponebātur: Christianis plurima & explicatissima proponuntur. ad apicem quippe summum, & incrementum ascendit fides. Erat autem olim in lege naturæ & veteri fides de Deo remuneratore explicata, & de Christo Redemptore occulta atque implicita: nemini tamen vnquā sine fide in Christum Redemptorem, saltem implicita, contigit salus. Quod docet Augustinus: Antiqui, inquit, iusti, sacramentis illis, intelligebant venturam prænunciari reuelationem fidei, ex qua, licet adhuc operta & abscondita, munere tamen pietatis intellecta, etiā tunc ipsi viuebant: quia in hac vita nemo potest esse iustus, nisi, qui ex fide viuit, &c. Et in fine capitis: Tunc, inquit, occulta erat fides; nam eadem credebant, eademque sperabant omnes iusti, etiam temporum illorum, & promissiua erant omnia illa sacramenta, & ritus sactorum: nunc autem reuelata est fides, in quam concluſus erat populus, quando sub lege custodiebatur, &c. Et Epist. 157. ad Optatum: Christi saluberrima fide etiam illi iusti salui facti sunt, qui priusquam veniret in carne, crediderunt in carne venturum; eadem namque fides est, & nostra, & illorum: quoniam hoc illi crediderunt futurum, quod nos credimus factum, &c. Eadem Epist. idem Aug. Cum omnes iusti, siue ante incarnationem, siue post incarnationem Christi, nec vixerint, nec viuant, nisi ex fide incarnationis Christi, in quo est gratiæ plenitudo, profecto quod scriptum est, *Non esse aliud nomen sub cælo, in quo oporteat saluos fieri nos*, ex illo tempore valet ad saluandum genus humanum, ex quo in Adam vitiatum est, &c. Et lib. 18. de Ciuit. Dei, c. 47. Diuinitus prouisum fuisse non dubito, vt ex vno Iob sciremus, etiam per alias gentes esse potuisse, qui secundum Deum vixerunt, eique placuerunt, pertinenter ad spiritalem Ierusalem, quod nemini concessum fuisse credendum est, nisi cui diuinitus reuelatus est vnus Mediator Dei, & hominum Christus, qui venturus in carne; sic antiquis Sanctis prænunciabatur, quemadmodū nobis venisse nuntiatus est: vt vna eademque fides per ipsum omnes in Dei ciuitatem prædestinatos perducat ad Deum, &c. D. Greg. Osanna, inquit, Latina lingua, salua nos dicitur: ab ipso enim Christo saluti, & priores quæsierunt, & præsentes quærunt, & benedictum, qui venit in nomine Domini confitentur. quoniam vna spes, vna fides est præcedentium, atque sequentium populorum; quem priores nostri ex Iudaico populo crediderunt, atque amauerunt venturum, hunc nos & venisse credimus, & amamus, &c.

14. *In lege naturæ & veteri fuit fides de Christo implicita.* *Aug. lib. 19. contra Faustum, c. 14.* 15. *Augustin.* *Augustin. ibid.* *Act. 4.* 16. *Greg. hom. 17. in Ezech.* 17.

Erat antiquorum fides de Christo implicita, nostra autē est explicatissima, venturum illi Christum credebant, nos venisse credimus: vna tamen fides erat. Augustin. Itaque, inquit, à Patribus dispensatio susceptæ carnis futura credebatur, sicut à nobis facta creditur; tempora variata sunt, nō fides, & tract. 45. in Ioan. Ante aduentum Domini præcesserunt iusti, sic in eum credentes venturum, quomodo nos credimus in eum qui venit. Tempora variata sunt, non fides, quia & ipsa verba pro tempore variantur; cum variè declinantur. Alium sonum habet, Venturus est, alium sonum habet; Venit, mutatus est sonus, vetustus est, & venit, eadem tamen fides vtrosque coniungit, & eos, qui venturū esse, & eos, qui eum venisse crediderunt, &c. Et post pauca: Vt scias autē quod vna sit fides, audi dicentem Paul. *Habentes eundem spiritum fidei, & nos credimus*, &c. Item lib. 3. contra duas epist. Pelagian. ca. 4. Patres illos antiquos & eandem fidem, qua nos prædicti sumus, habuisse, & Christianos, si non nomine, tamen re ipsa fuisse docet: A Ioanne, inquit, Baptista, & deinceps cœperunt de Christo fieri prætenta, vel præsentia, quæ ab illis omnibus anterioris temporis iustis credebantur, sperabantur, desiderabātur futura. Eadem igitur fides, & in illis, qui nondum nomine, sed re ipsa fuerunt antea Christiani, & in istis, qui non solum sunt, verum etiam vocantur, & in vtrisque eadem gratia per Spiritum Sanctum. Hęc Aug. Eadem itaque fuit fides, non tamen idē fidei status; mutatus est status fidei, mutatum quodammodo obiectum, quod dicitur materiale, non tamen formale.

18. 2. *Cor. 4.* *Augustin.* 19.

Sed probabit aliquis, vetus Testamentum caruisse fide ex Paullo, qui legem Christi, legem appellat fidei, legem autem veterem, legem factorum: *Vbi est*, inquit, *gloriatio tua? exclusa est. per quam legem? factorum? non, sed per legem fidei*: ergo lex vetus non fuit lex fidei, sed tantum factorum, id est, operum. Vrgebit ex eodē Paullo: eo enim cap. manifestè ait, legem antiquam non fuisse ex fide. *Quoniam*, inquit, *in lege nemo iustificatur apud Deum, manifestum est, quia iustus ex fide viuit, lex autem non est ex fide, sed qui fecerit ea, viuet in illis.* Hæc Paul. Adder etiam quispiam illud eiusdem Epistolę. Priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur. Item illud: Vbi venit fides, &c. Ergo in Testamento veteri non erat fides; siquidem nondum venerat ante Christi aduentum.

Romam. 3. *Galat. 3.* 20.

Respondemus, Paullum nec à veteri fidem, nec à noua lege opera excludere: quemadmodum enim sine operibus fides, ita sine fide opera mortua sunt. Id docet D. Aug. exēplo Abrahami in præfatione Psal. 31. Abrahā, inquit, filium suum immolandū Deo obtulit: Magnum opus, sed ex fide, laudo superædificationem operis, sed video fidei fundamētum; laudo fructum boni operis, sed in fide agnosco radicē. Si enim hoc præter fidem rectam faceret Abraham, nihil illi prodesset, qualecunque illud opus esset. Rursum, si sic teneret fidem, vt cum ei Deus imperaret offerri sibi immolandum filium suum, diceret apud semetipsum, non facio; & tamen credo: quia me etiam contemnentem iussa sua liberat Deus: fides sine operibus mortua esset, & tanquam radix sine fructu sterilis, atque arida remaneret, &c. Cur igitur Apostolus legem nouam fidei appellat, veterem operum, cum fidem operibus oporteat esse adiunctam? D. Aug. quid discriminis sit inter legem factorum, & legem fidei inquirit, & respondet his verbis: Quid interest breuiter dicam, quod operum lex minādo imperat, hoc fidei lex credendo imperat; illa dicit: Non concupisces, ista dicit: Cum scirem, quia nemo esse potest continens, nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cuius esset hoc donū, *adij Dominum, & deprecatus sum*, ipsa est illa Sapientia, quæ pietas vocatur, qua colitur Pater luminum, à quo est omne datum optimum, & omne donum perfectum: colitur autē sacrificio laudis actionisque gratiarum, vt cultor eius non in se ipso, sed in illo glorietur, ac per hoc, lege operum dicit Deus: Fac quod iubeo, lege fidei dicitur Deo, Da quod iubes. ideo enim iubet lex, vt admoneat quod faciat fides: id est, vt cui iubetur, si nondum potest, sciat quid petat: si autem continuò potest, & obedienter facit, debet etiam scire quo donante possit. Et c. 17. eiusdem lib. Lex, inquit, Dei, est caritas, huic prudentia carnis non est subiecta: nec enim potest, sed ad hanc prudētiam carnis terendam, cum in tabulis scribuntur opera caritatis, lex est operum, & littera occidens prævaricatorem; cum autem ipsa caritas diffunditur in corde credentium, lex est fidei, & spiritus viuificans dilectorem.

Fides sine operibus mortua, operā quoq; mortua sine fide. D. Augustin. *Cur lex noua dicatur fidei, & vetus factorū. Aug. l. de Spir. & lit. ca. 13.* *Sapient. 8.* 21. 22.

Tempora variata sunt, non fides. Augustin. in Psal. 50.

His

23. His verbis indicat Auguſt. legem operum eſſe veterem, quæ operum præcepta tradit, non obſeruantibus minas intentat, nec gratiæ ſpiritum adiuuantem confert: legem verò fidei eſſe nouam, quæ credendo auxilium ad ſeruanda mandata petit, & impetrat: quæ caritas eſt diffuſa in cordibus, vitam præſtans dilectori. Non tamen docet apertè, cur dicatur illa lex operum, hæc fidei. Docet D. Thom. hunc in modū. Dicendum, quod lex noua dicitur lex fidei, in quantum eius principalitas conſiſtit in ipſa gratia, quæ interius datur credentibus, vnde dicitur gratia fidei; habet autem ſecundariò aliqua facta, & moralia, & ſacramentalia; ſed in ijs non conſiſtit principalitas legis nouæ; ſicut principalitas legis veteris in eis conſiſtebat. Hæc D. Thom. Paucis reſpondeo, D. Paulus legem Chriſti, legem appellat fidei, non quod ſolam fidem lex Chriſti contineat aut præcipiat, cum apertiſſimum ſit etiam opera complecti, ac iubere: ſed quia fides eſt legis Chriſti initium, fundamentum, & radix iuſtificationis, ac operum Chriſtianorum. Quam etiam ob cauſam, vt eſt in Concil. Trid. dixit idem Apoſtolus, iuſtificari hominem per fidem. Verba Concilij hæc ſunt. Verba Apoſtoli in eo ſenſu intelligenda ſunt, quem perpetuus Eccleſiæ Catholicæ conſenſus tenuit, & expreſſit; vt ſcilicet, per fidem ideò iuſtificari dicamur, quia fides eſt humanæ ſalutis initium, fundamentum, & radix omnis iuſtificationis, ſine qua impoſſibile eſt placere Deo, &c. Ab eo ergo, quod primum eſt in lege, id eſt, à fide, appellat Paulus legem fidei, cum tamen non ſolam fidem lex contineat; quemadmodum ſolemus potentiſſimum Regem Philippum, Regem Hiſpaniæ appellare, cum tamen multa alia regna illius contineat principatus. Sic in ſymbolo Apoſtolorum dicimus, Deum creatorem cæli, & terræ; cæli & terræ nomine, cetera omnia, quæ ambitu ſuo continent, intelligentes. Appellat præterea legem fidei, quia lex noua eſt lex fidei in Chriſtum explicatiſſimæ, quæ in lege veteri exſpectabatur reuelanda; iuxta illud: *Priuſquam veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur, concluſi in eam fidem, quæ reuelanda erat.* Præterea, legem fidei in Chriſtum nominat, vt Chriſti merita extollat aduerſus Iudæos, qui operum ſuorum meritis iuſtitiam tribuebant; vnde illud: *Iſrael ſectando legem iuſtitiæ ad iuſtitiam non peruenit; quare? quia non ex fide, ſed quaſi ex operibus.*

26. Eandem ob cauſam legem Iudæorum legem operū vocat; quia illi maximam operum legis rationem, nullam fidei in Chriſtum habuerunt. *In legem iuſtitiæ,* ait Paulus, *non peruenit Iſrael. quare? quia non ex fide, ſed quaſi ex operibus:* offenderunt enim in lapidem offenſionis, &c. Quaſi dicat operibus legis iuſtitiam tribuerunt Iſraelitæ, non fidei Chriſti: nam in Chriſtum veluti in lapidem ſcandali impegerunt; ideoque ad iuſtitiam veluti metam non peruenerunt. Vocat præterea legem operum; quia, vt D. Thom. ſupra citatus docet, lex vetus in præceptis operum præcipuè conſiſtebat. Denique Paulus fidem in Chriſtum legi opponit, ita tamen vt lex pro operibus legis ſumatur, quæ neminē iuſtificare vi ſua poterant; fides vero gratiam & ſpiritum Chriſti ineludat, à quo omnis gratia & iuſtificatio emanat: legem item fidei dicit, quia legis antiquæ multitudinem præceptorum abrogauit. Explicatum ergo eſt prius Paulli teſtimoniū, quo probatur Teſtamentum vetus non fuiſſe fidei; explicandum eſt teſtimoniū ſecundum, & difficilius:

27. *Lex non eſt ex fide.*

D. Thom. in commentarijs Epiſtolæ huius legem non eſſe ex fide exponit; eo quod caduca ac terrena bona obſeruatoribus polliceatur: ipſum Thomam audiamus: Lex, inquit, non eſt ex fide: *fides* enim *eſt ſperandarum ſubſtantia rerū, argumentum non apparentium:* & ideo propriè implet mandatum de fide, qui non ſperat ex hoc aliqua præſentia & viſibilia bona cōſequi, ſed inuiſibilia, & æterna. Lex ergo, quia promittebat terrena & præſentia, ideo non eſt ex fide, ſed

28. ex cupiditate potius, vel timore, ſecundum illos præcipuè qui carnaliter legem obſeruabant: aliqui tamen ſpiritaliter viuebant in lege, ſed hoc non erat ex ea, ſed ex fide Mediatoris. Hæc D. Thom. Eadem eſt interpretatio Gloſſę ordinariæ, cuius hæc ſunt verba: Lex non eſt ex fide: poſſet enim videri quod opera legis ex fide fierent, vt pro eis ſperarent æterna, quod non eſt, ſed ex timore pœnæ illa ſeruabant. In Gloſſa quoque interlineari ſic leges: Lex non eſt ex fide, vt pro futuris impleatur, ſed pro temporalibus, & pro timore.

Lyranus aliter interpretatur: Dicitur, inquit, lex nō eſſe ex fide, quia in lege veteri non fuerunt data præcepta de credendis: hoc enim pertinet ad legem nouam, in qua facta eſt explicatio credendorum, propter quod Rom. 3. Lex vetus dicitur lex factorum, noua fidei. Sic Lyranus. Eſt hæc 29. interpretatio D. Anſelmi: Lex, inquit, non eſt ex fide, id eſt, nihil mandat credendum, ſed per timorem cogit ad faciendum. Eſt item Gloſſæ interlinearis. D. quoque Thom. ait, legis præcepta non eſſe, de credendis, ſed de faciendis; quod Paullus videtur ſignificare, cum adiungit: *Sed qui fecerit ea, viuet in illis:* quaſi dicat: Lex ſcripta nō eſt ex fide, quia non tradit ſcripto præcepta de fide, ſed de operibus, de quibus in lege ſcriptum eſt: Qui fecerit ea, viuet in illis. Loquitur ergo Paullus de lege quoad opera tantum, in quibus maximè ſita erat, quod D. Auguſtin. obſeruat: Legem, inquit, pro ipſis operibus legis nunc poſuit Apoſtolus, quod de poſterioribus manifeſtatur: Qui fecerit ea, 30. viuet in eis; non ait, qui fecerit eam legem, viuet in ea, vt intelligas legem in hoc loco pro ipſis operibus ſumptam. Hæc D. Auguſt. Nec igitur ex hoc Paulli teſtimonio infertur Teſtamenti veteris obſeruatores ſine fide vixiſſe, nec ex priori colligitur Teſtamenti noui cultores ſine operibus legem obſeruare poſſe.

Lyranus. *Anſelmus, in cōment. Epiſt. ad Gal.* *Thom. ad Gal. 3.* *D. Auguſt. in cōment. Epiſt. ad Gal.*

Verba autem illa Paulli: *Priuſquam veniret fides,* &c. de fide Chriſti aperta & explicata intelligenda ſunt, quæ in Teſtamento veteri occulta adhuc erat, & velata in nouo reuelanda; quocirca Paullus addit: *Sub lege cuſtodiebamur concluſi in eam fidem, quæ reuelanda erat.* Fidem autem implicitam in Teſtamento veteri fuiſſe indicant illa verba: *Iuſtitia Dei in Euangelio reuelatur ex fide in fidem,* id eſt, ex fide implicita veteris, in fidem explicitam noui Teſtamenti. Sed infra copioſius hoc teſtimonium explanabimus. D. Ambroſius: Poſtquam autem fides aduenit, non dicit Paullus Euangelium, ſed fidem: ea eſt enim ſola fides, quæ eſt in Euangelio. Nam licet iuſtitia Dei in eo reuelatur, quæ eſt ex fide in fidem; tamen ſic illa legis eſt fides, ſi ei accedat fidei plenitudo. meritò ergo fides iſta quaſi ſola dicitur: quia illa, ſine hac, fides non 31. eſt, ſed in hac confirmatur. Denique vbi hæc fides venit, plenitudo aduenit, aduenit filiorum adoptio, ceſſauit infirmitas, abijt infantia, in virum perfectum aſſurgimus, Chriſtum induimus. Hæc Ambr.

Rom. 1. *D. Ambroſ. l. 8. Ep. 28. ad Horon.*

Obijcies: Lex vetus, vt ait D. Anſelmus, & ceteri, non tradit præcepta de fide; ergo veteris legis cultores fide carebant, ſiquidem præcepta de fide non habebant. Reſpondetur, habuiſſe præceptum de fide, non quidem in lege ſcriptum, ſed traditione acceptum, quod ad legem etiam naturæ ſpectabat, ideoque veteri legi non tribuitur: quemadmodum enim lex naturæ fidem exigebat de Deo Remunieratore, vt ait Paullus, apertam, & de Chriſto Redemptore ſaltem implicitam; ſic & lex vetus, ſub lege tamen veteri fides de Chriſto venturo explicatior fuit. De Teſtamento hæc ſint ſatis; de Euangelio iam dicamus.

Anſelmus. *Heb. 11.*

CAPVT XVII.

DE EVANGELIO.

EVANGELIVM Græca vox eſt, quæ bonum nuntium 1. ſignificat: εὖ enim Græcis ſignificat bene: ἀγγέλλω verò eſt nuntio, ἄγγελος nuntius, inde εὐαγγέλιον bonum dicitur nuntium. Tribuitur nomen per Antonomaſiam illi nuntio, quod vnicum Eccleſia exſpectabat de aduentu Meſſiæ, & meritiſſimo quidem tribuitur: fuit enim bonum, felix, fauſtumque toti terrarum orbi nuntium, totiusque felicitatis, & bonitatis fons. Rem totam aureo, vt ſolet, calamo explicauit D. Chryſoſt. Non abs re, inquit, Matthæus inſcriptionem ſuam Euangelium vocauit, ſiquidem veniam peccatorum, ſanctificationem, atque iuſtitiam, redemptionem, adoptionem filiorum, & cælorum hæreditatem omnibus nuntiauit. Nūquid poteſt eſſe aliquid æquale ijs tam bonis nuntijs? propterea ergo Euangelium iſta vocatur hiſtoria, id eſt, nuntiū bonum, quaſi ſi omnia alia verba inania

Euangelium ſignificat bonū nuntium. *D. Chryſoſt. hom. 1. in Matth.*

doceantur,

T. Thom. 1. 2. q. 107. ar. 1. ad 3. *Conc. Trid. ſeſſ. 6. c. 8.* *Lex noua fidei lex cur dicatur.* *Gal. 3.* *Rom. 9.* *Lex vetus cur dicitur lex operum.* *Rom. 9.* *Gal. 3.* *D. Thom. Quomodo lex vetus non ſit ex fide.* *Heb. 11.* *Gloſſ. ordin.* *Gloſ. interl.*

docentur, quibus ſolent præſentia iſta promitti, vt copia diuitiarum, honores, principatus. Hæc Chryſoſt.

Euangeliū Hebraicè dicitur beſorah. *2. Reg. 18.* *2. Reg. 4.*

Hebraicè Euangelium dicitur בשורה beſorah, cum vellet Achimas Dauidi nuntiare Abſalonem & victum eſſe, & occiſum; Dux Ioab prohibuit: *Non eris, inquit, vir beſorah*, id eſt, boni nuntij in die hac, &c. Et 2. Reg. 4. idem nomen ſignificat mercedem, quæ pro nuntio bono dari ſolet, quemadmodum Latinis Euangelia. Baanæ, & Rechab, qui caput Iſboſeth, quem occiderant, ad Dauidem attulerant, boni nuntij præmium ſperantes; Dauid huiuſmodi reſponſum reddidit: *Eum, qui annuntiauerat mihi, & dixerat, mortuus eſt Saul, qui putabat ſe proſpera nuntiare, tenui, & occidi eum in Siceleg*; cui oportebat mercedem dare pro nuntio, quanto magis nunc, &c. Hoc loco D. Hiero. nomen beſorah, quod eſt in Hebræo fonte, vertit, mercedem pro nuntio, & verbum בשר baſar, vertit proſpera nuntiare; Hebraicè eſt participium, מבשר mebaſer, id eſt, proſpera nuntians; quod D. Hiero. vertit Euangeliſtam, Ieruſalem mebaſer, id eſt, Euangeliſtam dabo. Et Pſal. *Dominus dabit verbum mebaſeroth*, id eſt, euangelizantibus, ſiue euangelizatricibus (eſt enim generis feminini) virtute multa. Conſtat igitur beſorah, Euangelium, id eſt, bonum nuntium ſignificare, tum loco ſupra citato, tum illo: *Non eris boni nuntij baiulus*, Hebraicè beſorah, & illo: *Si ſolus eſt, bonus eſt nuntius, beſorah in ore eius.* Illo autem loco, & iſte bonus eſt nuntius, Hebraicè eſt participium mebaſer, id eſt, bona nuntians, euāgelizans. Conſtat præterea Euangeliſtam Hebraicè dici mebaſer locis citatis, & Eſai. *Quam ſpecioſi pedes mebaſer*, id eſt, euangelizantis, vel, vt Paullus vertit, *euangelizantium pacem*, mebaſer, id eſt, euangelizantis bonum, à verbo baſar, id eſt, Euangelizo.

Eſa. 40. *Pſal. 67.* *2. Reg. 18. 3.* *Eſai. 52.* *Rom. 10.*

Baſar Hebraicè carnem ſignificat. *Oſea 9.* *Hiero. 4.*

Forſitan à baſar, id eſt, carne, ducitur verbum, quaſi mollia carni placentia, & ſuauia nuntio: nomen autem בשר baſar, carnem ſignificat, & בשור beſur, incarnationem. Legitur hoc nomen Oſeæ 9. Vulgata lectio hæc eſt: *Væ eis, cum receſſero ab eis*; Septuaginta interpretes vertunt: Væ eis, caro mea ex eis: quam lectionem D. Hiero. in commentarijs agnoſcit, ea probat Dei incarnationē; quaſi dicat Deus. Væ Iudæis, ex illis carnem aſſumam, poſtea funditus eos perdam. Rectè congruit nomen beſorah, quod carnem etiam ſonat Euangelio; quippe quod nuntium ſit diuinæ incarnationis; ex qua bona omnia veluti è perenni fonte in nos emanant.

Rom. 1. *Euangelij promiſſum eſt à Deo per Prophetas.* *5.* *D. Ambroſ. in cōment.* *Eſaiæ 52.* *Pulcri pedes euangelizantium.* *Rom. 10.* *6.*

Tantum autem nuntium, vt Paullus teſtatur, multo antequam palam orbi annuntiaretur, Deus promiſerat; ab hac promiſſione eximiam illam Epiſtolam exordiuntur, quam ad Romanos ſcripſit: *Paullus*, inquit, *ſeruus Ieſu Chriſti, vocatus Apoſtolus, ſegregatus in Euangelium Dei, quod ante promiſerat per Prophetas ſuos, in Scripturis ſanctis de filio ſuo*: dignitatem Euangelij indicans; quod non hominum ſit recens inuentum, ſed Dei antiqua promiſſio vera & magnifica, vt Ambroſius appellat. Demonſtrauit, ait Ambroſ. etiam perſonas, per quas promiſſionem ſignauerit Deus; vt quam vera & magnifica ſit promiſſio ex his videretur: nemo enim rem vilem magnis præcurſoribus nuntiat. Ex ijs præcurſoribus, vt cæteros omittam, vnus eſt Eſaias, qui Dei nuntios ac Euangeliſtas terrarum orbem percurrentes ſpiritalium oculorum acie intuens, exclamat: *Quam pulcri ſuper montes pedes annuntiantis, & prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis ſalutem, dicentis Sion; Regnauit Deus tuus.* D. Paullus numero plurali vertit, *quam ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.* Pulcros & ſpeciosos nuntiorum pedes vocat; quia iucundum diuque optatum nuntium attulerunt, pacem, bonum, ſalutem; denique omnibus diuitijs cumulatū regnum Chriſti Sioni & vniuerſo terrarum orbi annuntiarunt. Regnauit Deus tuus, ſatanæ tyrannis exciſa eſt; Deus regnat in terris: cuius regnum æternam ſalutem, opulentiſſimos theſauros, incredibilem mundo felicitatem affert.

Euangelij nuntij oculati. *Eſaiæ 52. 7.* *Epiſt. 2.*

Ne vero quis de nuntio ambigat, oculatos eſſe nuntios Vates prædicat: *Vox*, inquit, *ſpeculatorum tuorum: leuauerunt vocem, ſimul laudabunt; quia oculo ad oculum videbunt, cum conuerterit Dominus Sion.* Speculatores ijdem ſunt qui nuntij, & hi quidem oculati. Oculo, inquit, ad oculum videbunt. Similis loquendi modus ille eſt Ioan. *Os ad os loqui.* Audi Apoſtolorum principem: *Non enim doctas fabulas ſecuti notam fecimus vobis Domini noſtri Ieſu Chriſti virtutem & præſentiam, ſed ſpeculatores facti illius magnitudinis: accipiens enim à Deo Patre honorem & gloriam, voce delapſa ad eum huiuſcemodi à magnifica gloria: Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipſum audite: & hanc vocem nos audiuimus de cælo allatam, cum eſſemus cum ipſo in monte ſancto*, &c. Et: *Non poſſumus ea quæ audiuimus, & vidimus non loqui.* Audi dilectū Domino diſcipulū: *Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus, & manus noſtræ contrectauerunt de verbo vitæ*, &c. *Et vidimus, & teſtamur, & annuntiamus vobis.*

2. Petri 1. *Act. 2. 8.* *1. Ioan. 1.*

An ſit firmior propheticus ſermo Euangelico, & apoſtolico. *9.* *Luc. 10.*

Verum, ſi quis verba illa Petri legat, mirabitur, quod ſubijciat: *Et habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes, quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco.* Numquid propheticus ſermo Prophetarum, qui Chriſtum cum mortalibus verſantem non viderunt, firmior eſt ſermone Apoſtolorum, qui illius iucundiſſimo conſpectu longo tempore potiti ſunt? quouſque ea de cauſa beatos vocat? *Beati*, inquit, *oculi qui vident quæ vos videtis.* Si fidei fundamentum ac ratio ſpectetur, tam firmum eſſe dicimus ſermonem Prophetarum, quam ſermonem Apoſtolorum; tam vera eorum teſtimonia, qui Chriſtum in terris degentem conſpexerunt, quam illorum, qui beatiſſimo illius conſpectu caruerunt, (de ſcriptoribus loquimur diuinorum librorum) nam fidei fundamentum & ratio, cui illa innititur, diuina eſt auctoritas, diuinusque afflatus: auctoritas autem afflatusque diuinus in Prophetis reperitur, in Apoſtolis, ac Euangeliſtis: vt enim eodem illo cait Petrus, *Spiritu S. inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines.* Omnes ergo veriſſima firmiſſimaque de Chriſto ferunt teſtimonia, nec alia ſunt alijs veriora ac firmiora, ſi cum diuina reuelatione conferantur. Dici tamen poſſunt firmiora Prophetarum vaticinia quoad homines; quia per illa ad fidem Chriſti inducuntur: probamus enim fidem noſtram non eſſe doctas fabulas, vt D. Petrus loquitur, id eſt, non eſſe commentitiam ac fictam; eo quod à Prophetis Deo plenis ſit multis ſæculis ante prædicta. Eſt itaque ſermo propheticus firmior apoſtolico, non quidem cum reuelatione, ſed cum hominibus, qui ad fidem vocantur, comparatus: veram enim fidem illam eſſe colligunt, quæ tot Prophetarum antiquiſſimis ac receptis teſtimonijs confirmatur. Hunc ſenſum indicat Beda, hiſce verbis: Quaſi dicat D. Petrus, ſi quiſpiam noſtro teſtimonio diſcredendum putauerit, quod in ſecreto gloriam Redemptoris conſpeximus, quod vocem Patris audiuimus; certè ſermoni prophetico nemo contradicere audebit, quem diuinis Scripturis iam olim inſertum omnes verum eſſe teſtantur. Hæc Beda.

2. Petri 1. *10.* *Beda in comment. Epiſt. Petri.* *11.*

Oecumenius aliter interpretatur, in hunc modum: Ex voce Patris, quæ de filio teſtificata eſt, confirmati ſumus; & certò credimus omne Prophetarum vaticinium ſtabile ac verum eſſe: ex his enim certiorem eſſe eorum prophetiam iudicamus; quippe cum res verba ipſorum fuerint conſecutæ, &c. Quaſi dicat D. Petrus: Audiuimus vocem è cælo allatam, qua Chriſtus Filius Dei prædicabatur, & propterea habemus, & iudicamus propheticum ſermonem, quo Chriſtus Filius Dei dicitur, firmiorem, id eſt, firmum, & veriſſimum. Sunt aliæ quoque huius loci duæ interpretationes. Prior eſt huiuſmodi. Habemus propheticum ſermonem factum firmiorem, atteſtante Patre, dictis Prophetarum. Poſterior ſic habet. Audiuimus vocem Patris, quæ propheticus eſt ſermo; nam prædixit omnia Chriſti verba & facta Patri eſſe placitura: hunc autem propheticum Patris ſermonem habemus firmiorem, videlicet, quam ſit ſermo propheticus Prophetarum. Prima expoſitio mihi probatur; ceteras non eſt opus hoc loco refellere.

Oecumenius. *12.*

Ad Iſaiam reuertamur, qui Euangelicos nuntios poſtquam deſcripſit, tam læto nuntio nos iubet exultare: ſubijcit enim verba hæc: *Gaudete, & laudate ſimul deſerta Ieruſalem; quia conſolatus eſt Dominus populum ſuum, redemit Ieruſalem, parauit Dominus brachium ſanctum ſuum in oculis omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri.* Gaudio, inquit, triumphate, conſolatus eſt Dominus populum ſuum Meſſia miſſo; qui conſolatio Iſraelis eſt: *Expectabat Simeon conſolationem Iſrael*; redemit ſanguine ſuo ſuam Ieruſalem: parauit brachium ſanctum ſuum. Ex Hebræo verti poteſt,

Eſa. 52. *13.* *Luc. 2.*

diſcooperuit

discooperuit brachium sanctum suum, expediuit ad operandum opus maximum redemptionis, & discooperuit brachium suum, cum Filium suum, qui brachium Patris solet appellari, hominibus indicauit. Viderunt omnes fines terræ salutare Dei: viderunt optatissimum Messiam, qui salutem diuinam toti terrarum orbi attulit. Quid hoc nuntio iucundius esse potest? quæ Euangelia pro hoc Euangelio, id est, quam mercedem pro hoc nuntio soluemus? Neque hoc Isaias tacuit: adiungit enim prædictis: *Recedite, recedite,* quasi nos mercedem nuntij soluere adhortetur. Ea vero est, vt à mundo peccatoque recedamus. Recedite, inquit, recedite; geminat, quod magni est momenti, exite inde è mundo, veluti Babylone: pollurum nolite tangere, exite de medio eius, mundamini qui fertis vasa Domini, id est, leuitæ, quorum hæc erat cura. Horum nomine eos voluit intelligi, quibus sacrorum cura commissa est, sanctimonia præcellentes populi duces.

14. *Quæ Euangelia pro Euangelio nouanda. Isa. 52.*

15. *Euangelia etiam præcepta complectitur, non solum bonam de Christo nationem. D. August. in lib. de Fide & operibus c. 9.*

Hæc merces ad ipsum etiam pertinet Euangelium: neque enim tantū est læta annuntiatio, quod Dominus populum suum sit consolatus, & in oculis omnium gentium brachium suum parauerit; sed sacramenta, consilia, præcepta, etiam continet, quæ cupiditatibus effrenatis nuntium remittere, & ab omni animi labe recedere iubet. Id testatur D. August. Hoc est, inquit, enangelizare Christum, non tantum dicere quæ sunt credenda de Christo: sed etiam quę obseruanda ei, qui accedit ad compagem corporis Christi, &c. Et de Vera Religione, cap. 17. ait, in lege veteri minora, in Euangelio maiora esse præcepta, & lib. 1. de serm. Domini in monte: Non mirum, inquit, est, quod dantur præcepta maiora propter Regnum cælorum, & minora data sunt propter terrenum, ab eodem vno Deo, qui fecit cælum & terram. Maiora autem Euangelij præcepta significata censet illius montis altitudine, in quo Christus sermonem habuit. Si quæritur, inquit, quid significet mons, benè intelligitur significare maiora præcepta iustitiæ, quia minora erant, quæ Iudæis data sunt. De hac iustitia, quæ maior est, per Prophetam dicitur: *Iustitia tua sicut montes Dei.* Hæc Augustin. Idem ostendit Christus, cum ad promulgandum Euangelium Apostolos misit: *Euntes,* inquit, *docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti; docentes eos seruare omnia, quæcumque mandaui vobis.* Continet ergo Euangelium de Christi præclarissimis gestis annuntiationem, & docet seruare omnia quæ Christus mandauit.

16. *Psalm 35.* *Matth. 28.*

17.

De illius dignitate iam multa dicta sunt, cum de prærogatiuis egimus noui Testamenti. Quam admirabili veritate polleat, Paullus admirabiliter docet: *Licet nos,* inquit, *aut Angelus de cælo, euangelizet vobis præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit: sicut prædiximus, & nunc iterum dico, si quis vobis euangelizauerit præter id, quod accepistis, anathema sit.* Potuisset ne Paullus grauius & admirabilius Euangelij extollere veritatem? potest Angelus è tartaro falsum asserere; at Angelus de cælo minimè potest. Paullus autem hyperbolico sermone vtitur, vt Euangelij indicet constantissimam certitudinem: facilius enim est falsum in ore Angeli, quam in Euangelio aut Scripturis sacris reperiri. Id nimirum esset falsitatem in ore Dei inueniri, cuius summæ primæque veritati Scripturarum veritas innititur. Etiam ipsis Angelis è cælo descendentibus, ait Chrysostomus, præponit Paullus Scripturas, idque valde congruenter; siquidem Angeli, quamlibet magni, serui sunt & ministri: ceterum omnes Scripturæ non à seruis, sed ab vniuersorum omnium Deo ad nos venerunt, &c. Si quis igitur nobis euangelizauerit præter id quod accepimus; si quis nouum tulerit Euangelium antiquo repugnans, quod multi nostro tempore faciunt, anathema sit: nam ad veterem doctrinam Ecclesię, tanquam ad lydium lapidem, noua examinanda est. Vnde illud August. de Baptismo contra Donatistas libr. 5. cap. 26. quod autem nos admonet Cyprianus, vt ad fontem recurramus, id est, ad Apostolicam traditionem, & inde canalem in nostra tempora dirigamus, optimum est, & sine dubitatione faciendum, &c. Et Tertullianus de præscriptionibus, cap. 21. Co ństat, inquit, omnem doctrinam, quæ cum illis Ecclesijs Apostolicis matricibus & originalibus fidei conspiret, veritati deputandam, id sine dubio tenentem, quod Ecclesia ab Apostolis, Apostoli à Christo, Christus à Deo susceperit: relinquam vero doctrinam de mendacio præiudicandam, quæ sapiat contra veritatem Ecclesiarum, & Apostolorum, & Christi, & Dei. Hæc ille.

Ad Gal. 1.

18. *Quanta sit Euangelij veritas.*

D. Chrysost. Scripturæ à Deo emanarunt.

19. *Ad veterē doctrinam Ecclesiæ, tanquam ad lydium lapidem, noua exploranda. D. August. Tertull.*

Obijciet quispiam, non tantum esse Euangelij veritatem, quantum esse asserunt Paullus: siquidem August. contra epistolam fundamenti, cap. 5. hęc scribit: Euangelio non crederem, nisi me Catholicæ Ecclesiæ commoueret auctoritas. Attamen nihil asserit Augustinus Paullo repugnans, Euangelium summæ veritatis, nempe diuinæ, esse sentit; ab Ecclesia vero credentibus tradi, & quodnam sit verum ac recipiendum Euangelium edoceri, qua in re falli illa nullo modo potest. Non crederet Augustinus Euangelio Matthæi vel Ioannis, nec nos crederemus, nisi Ecclesia, cuius est de Canonicis scripturis earumque interpretatione iudicare, doceret, Scripturam illam esse diuinæ veritatis. Quemadmodum enim margaritarius vnionibus pretium non tribuit, sed candor, læuor, magnitudo, pondus; pro sua tamen scientia ignorantibus quanti pretij sint ostendit; sic Ecclesia Euangelio cetetisque Canonicis libris veritatem minimè inserit, sed diuina auctoritas & reuelatio; pro sua tamen potestate, credentibus, quantæ veritatis sint, nimirum summæ ac diuinæ, demonstrat. Poterit quidem margaritarius falli, dum pretium indicat margaritarū; eo quod peritia vtitur, quæ facilè in errorem potest inducitat Ecclesia à veritate aberrare nequit, dum veritatem indicat Scripturatum; *quia columna est & firmamentum veritatis,* vt Paul. testatur.

20. *Augusti.*

Ecclesia est de Canonicis scripturis, eorumq; germano sensu iudicare.

21. *1. Tim. 3.*

Finem iam capiti huic imponamus, si tamen Paullum prius de Euangelij potentia præclarè, vt solet, & breuiter dicentem audiamus: *Non erubesco,* inquit, *Euangelium: imò verò de Euangelio maximè glorior: virtus enim Dei est.* Græcè δύναμις, id est potentia. Deus occidere potest, vitam largiri potest, tormentis afficere potest, beneficijs cumulare potest: quæ nam Dei potentia est Euangelium? ad damnandúmne hominē, an ad liberandum? *Virtus,* inquit, *Dei est in salutem omni credenti: Iudæo primum & Græco,* potentia Dei est ad præstandā salutē tam animi quam corporis sempiternam. O præstantissimum aduersus omnia peccatorum venena pharmacum. O potentissimum aduersus mortem antidotum. Quis non magni emptum gaudeat tam salutiferum medicamentum? quia vero Euangelium Iudæis promissum fuerat, quamobrem primas in eo partes obtinebant, dixit Paul. Euangelium in salutem esse omni credenti, Iudæo primum & Græco, id est, Iudæis primum & ethnicis quoque. Id docet idem Apostolus cum Iudæos in Pamphilia, his verbis alloquitur: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis eternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes: sic enim præcepit nobis Dominus.* Esai. *Posui te in lucem gentium, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ. Audientes autem gentes gaudebant, & glorificabant verbum Domini, & crediderunt quotquot erant præordinati in vitam æternam.*

22. *Rom. 1.*

Euangeliū potentia Dei est, ad seruandos homines.

23. *Act. 13.* *Esai. 49.*

Pergit Apostolus Euangelij potentiam ostendere: *Iustitia,* inquit, *Dei in eo reuelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est, iustus autem ex fide viuit.* Docet quæ sit illa salus quam Euangelium præstat: est enim iustitia, qua Deus homines induit, qua animam à labe peccati expurgat, vitæ spiritali reddit, ornat, locupletat, diuinæque efficit consortem naturæ. Ne vero Iudæi hanc iustitiam legis operibus, ethnici vero liberi arbitrij viribus tribuerent, ex fide Euangelij eam oriri asserit in fidem, id est, ex fide Christi, in maiorem in dies fidem ex fide, quæ progressus facit; quale est illud: *Ibunt de virtute in virtutē,* id est, de fortitudine in fortitudinem: vel potius reuelari, ait, in Euangelio iustitiam, quæ est ex fide in Christum per caritatem operosa, in fidem; id est, vt ij, quibus reuelatur, & qui audiunt, credant, & per suam fidem formatam caritate iustificentur: nam, vt testatur Abacuc: *Iustus ex fide huiusmodi viuet,* id est, iustitiam, quæ animi vita est, consequetur. Hunc locum explanat Apostolus, his verbis: *Nunc sine lege iustitia Dei manifestata est, testificata, à lege, & Prophetis, iustitia autem Dei, per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum, &c.* Manifestata ąst Dei iustitia sine operibus legis per fidem Christi in Euangelio; idem est ac illud, Iustitia Dei in eo reuelatur ex fide, ex fide, inquam,

24. *Rom. 1.*

Quam salutem præstet Euangelium.

Psal 83.

Qui sit, reuelari iustitiam in Euāgelio ex fide, in fidē. Abac. 2.

25. *Rom. 3.*

Euangelij

Euangelij in fidem eorum qui Euangelium audiunt. Tertiam adde expositionem, Iustitia Dei in Euangelio reuelatur ex fide in fidem, id est, ex fide vnius sæculi, in fidem sequentis; quasi dicat, in fidem perpetuam, quæ numquam ad iudicium vsque in mundo esse desinet. Adde, si libet, quartam, Reuelatur iustitia Dei in Euangelio ex fide veteris Testamenti occulta, in fidem noui apertam.

CAPVT XVIII.

De numero Euangeliorum.

1. Eam. 1.

EVANGELIVM duo continet, in primis *iustitiam Dei*, vt Paul. appellat, siue gratiam, virtutes, & caritatem in cor hominis diffusam, quæ præcipua pars est, & veluti anima Euangelij. additur, veluti fulgens quoddam corpus, verbum siue ore prolatum, siue litteris mandatum, quod Christi doctrinam tradit. Pro verbo iustitiam & gratiam annunciante sumitur frequentius Euangelium, latiore quidem modo, pro doctrina Euangelica, quæ in toto Testamento nouo scripta est; præstiore, pro historia ipsa de rebus à Christo gestis, verbisque ab eo factis vsque ad ascensionem. Hoc pacto sumitur Euangelium cum Euangelistarum significat historiam, quæ quidem vna est, vnumque Euangelium, vt ostendit D. Chrysost. dum enarrat locum illum Paulli ad Gal. 1. quo Marcionistæ abutebantur: *Miror quod tam cito transferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Christi, in aliud Euangelium, quod non est aliud.*

Euangelij continet iustitiam vt animam, verbum vt corpus additur.

Quot modis sumatur Euangelium.

Quomodo Euangelium sit vnum. Chrysost.

Chrysostomi hæc sunt verba. Pulcrè, neque enim est aliud; attamen quod accidit ægrotantibus, dum salubribus cibis offenduntur, hoc idem vsu venit hic Marcionistis: arripuerunt enim quæ dicta sunt hic, ac dicebant: ecce Paulus etiam ipse dixit non esse aliud Euangelium: neque enim hi recipiunt omnes Euangelistas, sed vnum duntaxat; quod ipsum tamen suo arbitratu mutilauerunt, commiscuerunt que. Quid igitur sibi vult, cum ait: *Iuxta Euangelium meum, & prædicationem Iesu Christi?* Sunt quidem vehementer ridicula quæ isti afferunt: verumtamen operæpretium est ea refellere, propter eos qui facilè decipiuntur. Quid igitur dicemus? an quod etiamsi decies mille sint Euangelistæ qui scribunt Euangelia, modo scribant eadem, multa illa vnicum esse Euangelium? neque quidquam obstare scribentium multitudinem quo minus vnum sit Euangelium: quemadmodum ex aduerso, si quis vnum scribens commemoret contraria, non esset vnum Euangelium quæ scribuntur: vt enim vnum sit Euangelium, aut non vnum, non æstimatur numero scribentium; sed hinc, eadémne sint, an diuersa, quæ scribuntur. Vnde dilucidum est quatuor Euangelia vnum esse Euangelium: cum enim quatuor eadem loquuntur, non est aliud, atque aliud ob personarum differentiam; sed vnum ob eorum qui loquuntur consonantiam. Hæc Chrysost. Theophylactus in eadem verba Paulli: Apprehendunt, inquit, hoc dictum Pauli Marcionistæ; assentes hinc vnicum duntaxat recipiendum Euangelium, non quatuor. Ecquid hoc? nam nos quatuor vnum dicimus, secundum quidem concentum, atque concordiam, &c. Adde D. Hieronymum in commen. in Ecclesiasté, ad illa verba: Faciendi plures libros nullus est finis. Quidquid, inquit, dixeris, si ad eum referatur, qui in principio erat apud Deum, & Deus erat Verbum, vnum volumen est; & innumerabiles libri, vna lex, vnum Euangelium nominantur. Quod si diuersa, & discrepantia disputaueris; & curiositate nimia huc atque illuc animum deduxeris; etiam in vno libro multi libri sunt, &c. Denique Augustinus. Quod, inquit, erat Paulli Euangelium, hoc etiam ceterorum Apostolorum, & omnium fidelium dispensatorum tanti sacramenti, &c.

2.

Quatuor Euangelia, vnum sunt Euangelium.

Theoph. l.

3.

4.

D. Hieron.

D. Augusti. contra Faust. Manich. lib. 2. cap. 2.

Vnum igitur Euangelium est, sed à numero librorum & Euangelistarum quatuor Euangelia nuncupantur, quæ Catholica Ecclesia agnoscit, & in libris Canonicis numerat. D. Athanasius in Synopsi ad finem libri: Quatuor nobis Euangeliorum libros Sacrosanctæ & Catholicæ Ecclesiæ Canones sanxerunt; iuxta propheticam visionis, quam Ezechiel de quatuor Cherubim vidit, &c. Plurimi, ait Ambrosius in comment. in Lucam, voluerunt scribere Euangelium; sed

5.

Quatuor Euangelia in numero librorum, & Euangelistarum appellantur. D. Athana. D. Ambros.

quatuor tantummodo, qui diuinam meruerunt gratiam, sunt recepti. Fuisse autem multos Euangeliorum scriptores, docet idem Ambrosius in comment. proœmij in Lucam. Sicut multi, inquit, in populo Hebræo diuino infusi Spiritu prophetarunt, alij autem erant pseudoprophetæ; erat autem populi gratia discernere spiritus, vt cognosceret quos referre deberet in numerum Prophetarum, quósue quasi bonus nummularius improbare: sic & nunc in nouo Testamento multi Euangelia scribere conati sunt, quæ boni nummularij non probauerunt, Euangelium fertur, quod duodecim Apostoli scripsisse dicantur; ausus est etiam Basilides Euangelium scribere, quod dicitur secundum Basilidem; fertur etiam aliud Euangelium, quod scribitur secundum Thomam; noui aliud scriptum secundum Matthiam, Sed Ecclesia cum quatuor Euangelij libros habeat, per vniuersum mundum Euangelijs redundat; hæreses cum multa habeant, vnum non habent. Hæc Ambros. Similiter Origenes: Ecclesia, inquit, quatuor habet Euangelia, hæreses habent plurima, è quibus quoddam scribitur secundum Ægyptios, aliud iuxta duodecim Apostolos; ausus fuit & Basilides scribere Euangelium, quod appellatur secundum Thomam, & iuxta Matthiam: & alia plura legimus, ne quid ignorare videremur, propter eos, qui se putant aliquid scire, si ista cognouerint; sed in ijs omnibus nihil aliud probamus, nisi quod Ecclesia, id est, quatuor tantum Euangelia recipienda. Et D. Hieron. Plures, inquit, fuisse, qui Euangelia scripserunt; & Lucas Euangelista testatur, dicens: *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem rerum, quæ in nobis completæ sunt*, & perseuerantia vsque in præsens tempus monimenta declarant; quæ à diuersis auctoribus edita, diuersarum hæreseon fuere principia; vt est illud iuxta Ægyptios, & Thomam, & Matthiam, & Bartholomæum, duodecimque Apostolorum, & Basilidis, atque Apellis, ac reliquorum, quos enumerare longissimum est. Cum tantum in præsentiarum hoc necesse sit dicere, exstitisse quosdam, qui sine spiritu & gratia Dei conati sunt magis ordinare narrationem, quam historiæ texere veritatem. Hæc Hieronymus.

6.

Multi Euangelia scripserunt, at solummodo quatuor Euangeliastarum libros Ecclesia recipit.

7.

Orig. hom. 1. in Luc.

D. Hieron. in proœm. comment. in Matth. Luc. 1.

8.

Origenes vero illud *Conati sunt* putat latentem habere accusationem eorum, qui absque gratia Spiritus sancti ad scribenda Euangelia prosiluerunt; deinde hæc addit Matthæus, & Marcus, & Ioannes, & Lucas, non sunt conati scribere, sed Spiritu sancto pleni scripserunt Euangelia. Et D. Ambros. Origenem secutus: Conati, inquit, sunt, qui implere nequiuerunt. Qui enim conatus est ordinare, suo labore conatus est, nec impleuit. Sine conatu sunt enim donationes, & gratia Dei; quæ vbi se infuderit, rigare consuevit, vt non egeat, sed redundet scriptoris ingenium. Non conatus est Matthæus, non conatus est Marcus, non Ioannes, non Lucas, sed diuino Spiritu vbertatem dictorum rerumque omnium ministrante, sine vllo molimine cœpta compleuerunt. Hæc Ambros. Euseb. Euangeliorum, Petri memnit, Thomæ, Matthiæ, ceterorumque similiter Apostolorum; & ab hæreticis ait prolata. D. Epiphanius Euangelium Philippi refert ab hæreticis confictum.

Origen. Luc. 1.

9.

D. Ambros.

Eusebius lib. 3. hist. cap. 25. D. Epiphan. hæres. 26.

D. Hieronymus præterea mentionem facit Euangelij Nazaræorum, Hebræo sermone conscripti; in commentarijs, Esa. 11. ex hoc Euangelio illud citat testimonium: Descendet super eum, id est, Christum, omnis fons Spiritus sancti. Alia ex eodem assumit in proœmio lib. 18. in Esaiam, in commentarijs Matth. 12. & 23. & Ezechielis 16. in lib. de Viris Illustribus cum de D. Ignatio verba facit, & cum de D. Iacobo scribit, Origenem ait hoc Euangelio sæpe vti; à se vero in Græcum Latinumque sermonem esse translatum. Clemens Alexandrinus 2. lib. Stromatum vtitur testimonijs Hebræi Euangelij, & Origenes tract. 8. in Matth. & 2. tomo in Ioannem: Hegesippus item, teste Eusebio 4. lib. Hist. Eccles. de Euangelio secundum Hebræos & Syros differuit.

10.

Euangelia Nazarenorum, Hebionitarum. D. Hieron.

Clem. Alex. 11.

Origenes. Hegesippus.

Dubitatur cuiusnam sit hoc Euangelium Nazaræorum auctoritatis? Beda Luc. 1. Euangelium iuxta Hebræos, non inter Apocryphas, sed inter Ecclesiasticas historias censet numerandum: quod probat, quia D. Hiero. id Euangelium in Græcum Latinumque sermonem transtulerit, atque ex illo sæpe testimonia vsurparit. D. Epiphanius Nazaræos,

Beda.

D. Epiphan hæres. 29.

ait,

ait, Euangilium habere Matthæi: Nazaræi, inquit, habent
12. Euangelium Matthæi perfectiſsimum Hebraice: apud ipſos enim hoc Euangelium clare, quemadmodum ab initio
D. Hieron. ſcriptum eſt, Hebraicis litteris adhuc ſeruatur. Præterea D. Hieron. Matth. 12. In Euangelio, inquit, quo vtuntur Nazaræni, & Ebionitæ, quod nuper in Græcum de Hebræo ſermone tranſtulimus, & quod vocatur à pleriſque Matthæi authenticum; homo iſte, qui aridam habet manū cæmentarius ſcribitur, &c. Et libr. 3. aduerſus Pelagianos in principio libri: In Euangelio iuxta Hebræos, quod Chaldaico quidem, Syroque ſermone, ſed Hebraicis litteris ſcriptum eſt, quo vtuntur vſque hodie Nazaræni, ſecundū Apoſtolos, ſiue, vt plerique autumant, iuxta Matthæum,
13. quod & in Cæſarienſi habetur Bibliotheca. Narrat hiſtoria, &c. In libro ité de Viris Illuſtribus. Ipſum, inquit, Matthæi Euangelium Hebraicum habetur vſque hodie in Cæſarienſi Bibliotheca, quam Pamphilus Martyr ſtudioſè confecit; mihi quoque à Nazaræis, qui in Bœrea vrbe Syriæ hoc volumine vtuntur, deſcribendi facultas fuit. Eſt ergo Euangelium Nazaræorum, id eſt, Euangelium ſecūdum Hebræos, ipſum Matthæi Euangelium, Hebræa lingua conſcriptum, atque ideo fidei habet auctoritatem.

Quinam ſit auctoritatis Euangelium Nazaræorum.

Verum Matthæi purum, ac ſincerum Euangelium illud non eſſe manifeſtè probatur; quia ſequeretur Eccleſiā Euāgelium Matthæi imperfectum habere, quod habet omnibus partibus abſolutiſsimū. Nam in noſtro Matthæi Euangelio non reperiuntur teſtimonia à D. Hieron. Orig. &
14. Clem. citata ex Euangelio ſecundum Hebræos, vel Nazaræorum; ergo ſi illud Matthæi eſt, in noſtro Euangelio illa
Euſebius l. 3. c. vlt. deſunt, atque adeo imperfectum eſt, ac mutilatum, quod nefas eſt credere. Præterea, vt teſtatur Euſeb. in hiſtoria de muliere, quæ à Iudæis apud Dominum accuſata eſt, habetur in Euangelio ſecundum Hebræos: at non habetur in Euangelio noſtro Matthæi. Ad hæc: Euangelium ſecundū Matth. ſemper ab Eccleſia eſt ſuſceptum; at illud ſecundum Hebræos liberū fuiſſe ſuſcipere, vel reijcere docet Orig. Scriptum inquit, eſt in Euangelio quodam, quod dicitur ſecundum Hebræos, ſi tamen placet alicui ſuſcipere illud, non ad
Origen. tract. 8. in Matth. auctoritatem, ſed ad manifeſtationem propoſitæ quæſtionis, &c. Idem confirmatur ex Euſebio. Quidam, inquit, ijs
15. *Euſebius 3. l. Eccleſ. hiſt. ca. 25.* ſociant Euāgelium, quod dicitur ſecundum Hebræos, quo præcipuè vtuntur illi Hebræi, qui Chriſtum ſuſcipere videntur; ſed in Eccleſia ei contradicitur. In Eccleſia Euangelio ſecundum Hebræos contradicebatur; ergo non erat Euangelium ſecundum Matthæum: cui nemo vnquam, qui hereticus non eſſet, cōtradixit. Credendum ergo eſt, vel Euangelium fuiſſe non à Matthæo, ſed ab alio Hebræo, Matthæum ſecuro, conſcriptum; vel potius ipſum fuiſſe Matthæi Euangelium, adiectionibus poſtea multis, neſcio vnde petitis, deprauatum; vnde conſtat quid habeat auctoritatis.

CAPVT XIX.

De duobus Euangeliſtis, Matthæo & Marco.

1. QVATVOR tantummodò, vt diximus, Euangelia, quatuorque diuino numine, ac veritate plenos Euangeliſtas Catholica Eccleſia recipit; Matthæum, Marcum, Lucam, & Ioannem. Matthæus primum obtinet locum; quia, vt Hier. auctor eſt, in lib. de Scriptoribus Eccleſiaſticis, primus Euangelium ſcripſit. Quo tempore, quaue lingua ſcripſerit in controuerſiam vocatur. Quod ſpectat ad
Hebræa lingua ſcripſit D. Matth. Euāgelium. Hieron. linguam, conſtat Hebræa lingua ſcripſiſſe: id enim tradit D. Hieron. in lib. de Script. Eccleſ. in comment. Eſai. 6. & Oſeæ cap. 11. & in Præfatione Euangeliorum ad Damaſum Pontificem: Nouum, inquit, Teſtamentum Græcum eſſe
2. non dubium eſt, excepto Matthæo, qui primus Euāgelium
Idem. Euſebius. Papias. Orig. Epiphan. Dorotheus. Nicephor. Chryſoſt. Athanaſ. Auguſt. Theophyl. in Iudæa Hebraicis litteris edidit: In lib. de Viris Illuſtribus: Pantænum, ait, ex India, Matthæi Euangelium Hebraicis litteris ſcriptum, Alexandriam attuliſſe. Idem tradit Euſeb. lib. 3. Hiſt Eccleſiaſt. cap. 1. lib. 5. cap. 10. Papias antiquiſſimus apud Euſeb. lib. 3. c. vlt. Orig. apud Niceph. lib. 5. cap. 6. Epiph. hæreſi. 51. Dorotheus in Synopſi, Niceph. lib. 2. cap. 45. Chryſoſt. homi. 1. in Matth. Athan. in Synopſi, Auguſt. libr. 1. de conſ. Euang. cap. 2. Theophyl. & alij. Argumentū verò illud, quo Caiet. probat Matthæū nō ſcripſiſſe Hebraicè, robore caret: Legitur, inquit, *Vocabitur nomen eius Emanuel, quod interpretatur, nobiſcum Deus.* &: *Eli, Eli, lamma ſabachthani; hoc eſt, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me*; Ergo non ſcripſit Hebraice, quia non oportuiſſet Hebræis verba Hebræa interpretari. Reſpondetur, illas interpretationes ab interprete Græco additas eſſe: ſic in libr. Gen. cap. 31. nomen Galaad exponitur ab interprete. & cap. 35. nomen Benoni, & Benjamin; Exod. 12. nomen Phaſe: nec tamen dubium eſt libros illos Hebraicè conſcriptos.

Caiet. Matth. 1. Matth. 27. 3.

Quis in Græcam linguam hoc Euangelium conuerterit ignotum eſt, vt teſtatur etiam D. Hieron. in lib. de Viris Illuſtr. Matthæus, inquit, primus in Iudæa propter eos, qui de circumciſione crediderant, Euangelium Chriſti Hebraicis litteris, verbiſque compoſuit; quod, quis poſtea in Græcum tranſtulerit, non ſatis certum eſt. Theophyl. in exordio Matthæi hanc verſionem D. Ioannī tribuit: Ioannes, inquit, hoc ex Hebraica lingua in Græcam, vt ferunt, interpretatus eſt. Papias apud Euſeb. lib. 3. c. vlt. Matthæus, ait, ſcripſit Hebræo ſermone: interpretatus eſt autem ea quæ ſcripſit vnuſquiſque ſicut potuit. Forſitan Matthæus vtraque lingua Euangelium ſcripſit; primum Hebræa Hebræis, deinde in Græcam conuertit, vt à cæteris quoque nationibus legeretur.

D. Hieron. Quis tranſtulerit Euangelium Matthæi in Græcā linguam ignotum. Theophyl. 4. Papias.

Quod attinet ad tempus, ait diuus Iren. Euangelium editum à Matthæo eſſe, cum Petrus, & Paulus Romæ euangelizarent, & fundarent Eccleſiam, Petrus autem anno ſecundo Claudij Imperatoris, id eſt, anno Domini 43. poſt aſcenſionem vndecimo; Paulus verò non ante tertium Neronis annum Romam venit. Euſebius in Chronico putat, ſcriptum anno tertio Caligulæ Imperatoris, qui Claudium præceſſit; is fuit annus Domini, iuxta eumdem Euſebium, quadrageſimus primus. Cum Euſebio conſentit Theophyl. cuius eſt ſententia, ſcriptum à Matthæo eximiū illud opus octauo anno poſt Chriſti aſcenſionem. Ea eſt veriſimilior, quàm propoſita ſententia D. Irenæi; & Nicephori, cui placuit, Matthæum Euangelium litteris commēdaſſe, anno poſt Chriſti aſcenſionem quintodecimo. Matthæus ergo Euangelium primus ſcripſit Hebraicè, accedētibus, vt ait Chryſoſt. his, qui ex Iudæis Chriſto crediderant, & rogantibus, vt quæ verbis docuiſſet, hæc eis in litteris ſeruanda dimitteret. Euſeb. verò ſcribit, ex diſcipulis Domini duos tantum, Matthæum, & Ioannem, ad ſcribendum appuliſſe animum, neceſsitate quadam prouocatos. De Matthæo ſic ait: Matthæus primo Hebræis prædicauerat: verum cum pararet tranſire ad gentes, patria lingua Scripturam compoſuit: & ea, quæ prædicauerat comprehendens, dereliquit ijs ad memoriam, à quibus proficiſcebatur, vt gentibus prædicaret, &c. Hoc autem Euangeliū, vt ait idem Euſeb. lib. 5. cap. 10. Hebraicis litteris ſcriptum diuus Bartholomæus apud Indos reliquiſſe, & Pantænus ibi repertum Alexandriam attuliſſe ferebatur. Niceph. libr. 16. cap. 37. ſub Imperio Anaſtaſij refert corpus D. Barnabæ Apoſtoli in Cypro repertum; ſuper eius autem pectore hoc idem Matthæi Euangelium inuentum, ipſius Barnabæ manibus conſcriptum. Si quæras quo loco ſcripſerit Matthæus. Reſpondet Hierony. in libr. de Viris Illuſtr. ſcripſiſſe in Iudæa. Athan. Matthæi, inquit, Euangelium Hebraica dialecto conſcriptum eſt à Matthęo, & editum Ieroſolymis, & interpretante Iacobo, fratre Domini ſecundum carnem, expoſitum: qui & primus à factis Apoſtolis Ieroſolymorum Epiſcopus conſtitutus eſt.

D. Irenæus l. 3. c. 1. Quo anno ſcripſerit D. Matthæus. 5. Euſebius. Theophyl. Nicephor. l. 2. hiſt. c. 45. Chryſoſt. hom. 1. in Matth. Euſebius l. 3. hiſt. c. 24. 6. Euangeliū Matthæi Hebræum apud Indos reliquit D. Bartholom. Superpectore D. Barnabæ Euāgeliū Matthæi repertum. Matthæus vbi ſcripſerit. D. Athanaſ. in Synopſi.

Matthęum ſequitur Marcus: ſcripſit enim non multo poſt Matthęum. Diuus Iren. libr. 3. cap. 1. poſt exceſſum Apoſtolorum Petri & Paulli ſcripſiſſe tradit. Verum hęc ſententia reijcienda eſt: Marcus enim obijt anno Neronis octauo, vt ſcribit D. Hier. libr. 3. de Viris Illuſtribus, & diuus Iſidorus in libr. de Patribus noui teſtamenti, traditque Martyrologium Romanum, & alij; Apoſtoli vero Petrus & Paullus, decimoquarto eiuſdem Neronis anno occiſi ſunt, vt ex Euſebio & alijs notum eſt. Non ergo potuit Marcus poſt Apoſtolorum obitum ſcribere Euangelium, cum prius obierit. Scripſiſſe Euangelium Romę, Hierony. libr. de Viris Illuſt.

7. D. Irenæus. D. Marcus quo tempore ſcripſerit Euangeliū. D. Hieron. D. Iſidorus. 8. Vbinam ſcripſerit Marcus. D. Hieron.

Illuſt. & alij docent, cum diſcipulas eſſet, & interpres diui Petri. D. autem Petrus Romam venit, vt iam ſuprà dictum eſt, anno ſecundo Claudij; quo circa non potuit Marcus ante hunc annum Euangelium ſcribere. Anno 3. Claudij in Ægypto Chriſtū annunciaſſe, teſtatur Euſebius, in Chronico. Eodem anno 3. Claudij Euangelium videtur ſcripſiſſe, antequam Roma in Ægyptum diſcederet; is fuit iuxta Euſebium annus Domini 45. Theophyl. & Euth. ab hac opinione non longe diſcrepant, cum aiunt, Marcum Euangelium ſcripſiſſe poſt decem annos aſſumpti Chriſti.

Theophyl. Euthym.

9. *Euſebius. Quæ occaſione ſcripſerit.*

Qua occaſione ſcripſerit, docet Euſeb. ex Clemente, & Papia lib. 2. c. 45. Non ſuffecit auditio, inquit, ijs ſcilicet, qui Petrum prædicantem audiebant, ſed Marcum diſcipulum eius, omnibus precibus exorant, vt ea, quæ ille verbo prædicabat, ad perpetuam eorum commonitionem habendam, Scripturæ traderet; quò domi foriſque in huiuſmodi verbi meditationibus permanerent nec priùs ab obſecrando deſiſtunt, quam quæ orauerant, impetrarent. Et hæc fuit cauſſa ſcribendi, quod ſecundum Marcum dicitur Euangelium. Petrus verò, vt per Spiritum ſanctum reuelatū ſe ſpoliatū cōperit furto, delectatus eſt, fidem eorū per hæc deuotionem que conſideratus, factum que cōfirmauit, & in perpetuum legendam ſcripturam Eccleſijs tradidit. Clemens in ſexto Diſpoſitionum libro, hæc ita geſta eſſe deſcribit; cui ſimile dat teſtimonium Hierapolites Epiſcopus, nomine Papias. Hæc Euſebius. Atha. in Synopſi, ad finem: Euangelium ſecundum Marcum Romæ quidem ab Apoſtolo Petro prædicatum eſt, editum verò à Marco beato Apoſtolo, & ab ipſo Alexādriæ poſtea, & in Ægypto, & in Pentapoli, & in Lybia prædicatum. D. Hieron. Marcus diſcipulus, & interpres Petri, iuxta quod Petrum referentē audierat, rogatus Romæ à fratribus breue ſcripſit Euangelium, quod cum Petrus audiſſet, probauit, & Eccleſiæ legendum ſua auctoritate dedit. Iuſtum à Petro ſcribere, tradit D. Epiph. his verbis: Statim poſt Matthæum inſecutus eſt Marcus, iuſſus à S. Petro Romæ Euangeliū edere, & vbi ſcripſiſſet, mittitur à ſancto Petro in Ægyptiorū regionē, &c. Euth. in Marci proœmio: Marcus à Petro totum Euangelij ſermonem didicit, & poſtmodum Euangelium conſcripſit, ſecundum Clemen. in ipſa Roma, &c. Lege Clementis comment. in 1. D. Petri Ep. qui exſtat tom. 6. Biblio. ſanct. Pat. Marcus, inquit, Petri ſectator, prædicante Petro Euangelium palàm Romæ coram quibuſdā Cæſarianis equitibus, & multis Chriſti teſtimonia proferentē, petirus ab eis vt poſſent quæ dicebantur memoriæ commendare, ſcripſit ex ijs quę à Petro dicta ſunt Euangelium, quod ſecundum Marcum vocatur, &c.

D. Marci Euāgelium.

10.

D. Athana.

D. Hieron.

11.

D. Epiphan. hæreſi 51.

Euthymius.

Clem. Alex. Strom.

Quia vero ex Petri ore Marcus Euangelium conſcripſit, non deſuere qui illud Euangelium Petro tribuerent; quēadmodum Lucæ Euangelium Paulo. Tertullianus: Licet, inquit, Euangelium, quod edidit Marcus Petri affirmetur, cuius interpres Marcus: nā & Lucæ digeſtū Paullo adſcribere ſolēt, *capite magiſtrorū videri, quæ diſcipuli promulgarint. Hæc Fert. Hier. epiſt. 150. ad Hedibiam q. 11. Euangelium, inquit, Marci, Petro narrante, & illo ſcribente cōprobatum eſt, &c. Et Nicephorus: Petri, quod ſecundum Marcum eſt, dicitur Euangelium.

12. *Tertullian. l. 4. contra Marcionē, cap. 5.*

Id eſt. Poſſunt. Pamel.

D. Hieron. Nicepho. lib. 2. c. 15.

Dictum quo tempore, quo loco, qua occaſione Marcus ſcripſerit, qua lingua diſcebatur. Hieron. Græce ſcripſiſſe ſentit: Nouū, inquit, Teſtamentum Græcum eſſe non dubium eſt, excepto Matthęo, qui primus in Iudæa Euangelium Chriſti Hebraicis litteris edidit. Eadem eſt ſententia Diui Auguſt. lib. 1. de Conſ. Euan. cap. 2. Quatuor, inquit, Euangeliſtarū, ſolum Matthæus Hebręo perhibetur ſcripſiſſe eloquio; ceteri Græco. Syri, vt teſtatur Guido Fabritius in prefatione noui Teſtamenti Syriaci, aſſerunt ſcripſiſſe Latinè; Latinumque Euangelium Venetijs aſſeruari aiunt preterea eundem ipſum Marcum lingua patria, id eſt, Galilęa, ſiue Syra, tranſtuliſſe, non modo Euangelium ſuum, ſed etiam ceteros omnes noui Teſtamenti libros. Latine item Euangelium ſcripſiſſe ſentiunt noſtri temporis preclariſſimi ſcriptores doctiſſimus Genebra. lib. 3. Chronog. cum alijs, quos citat & Cardinalis ſapientiſſimus Ceſar Baronius in annalibus Eccleſiaſticis, anno Domini 45. Epiſcopus Petrus de Natalibus ſermone tū Latino quā Græco ſcripſiſſe putat: Marcus, inquit, breue Euangelium, prout ex ore Petri audiuerat, fideli ſtylo Latinoque ſermone cōſcripſit. Deinde ſubiungit, Petrus Marcum Aquileiā Protoepiſcopum deſtinauit, ibi Euangelium ſuum, quod alias Romę Latinis litteris cōſcripſerat, iterum Græco eloquio exaratum; quod vſque hodie in Aquileienſi Eccleſia cum ſede eburnea, in qua ſedens illud ſcripſerat, demonſtratur. Hęc ille Epiſcopus. Crediderim vtrunque illum ſcripſiſſe lingua. Nam Latine ſcripſiſſe probatur, quia Romę Romanis, id eſt, Latinis hominibus ſcripſit. Græce verò, quia Euangelium voluit ad Græcos etiam propagari. Vtrumque autem facere facilliſimum fuit Euangeliſtę, qui linguarum donum à Spiritu ſancto cumulate acceperat.

D. Hieron. Epiſt. 123. ad Damaſ.

D. Auguſt. Quæ lingua ſcripſerit D. Marcus.

13. *Guido. Syri.*

Genebr. Cæſar Bar. Petrus de Natalibus.

14.

Illud etiam in controuerſiam venit, num Marcus Euangeliſta ſit ille Ioannes Marcus, conſobrinus Barnabę, cuius fit mentio Actor. 12. & 15. ad Coloſ. vltimo, & in Epiſt. ad Philemonem. Eundem eſſe Marcum Euangeliſtam credit Alexander in vita Barnabę. D. Hieron. in comment. ep. ad Phil. & Niceph. lib. 2. cap. 15. Theophyl. in prologo Marci, & Euthymius, & Sixtus Senēſis li. 2. & 2. Bibliothecę Sanctę. Sed alium fuiſſe probat tempus Martyrij Euangeliſtę: nam is, vt diximus, obijt anno Neronis octauo, at Ioannes Marcus conſobrinus Barnabę ſuperſtes erat, circiter annum eiuſdem Neronis 14. Paullus enim in Epiſtola poſteriore ad Timotheum, quam ſcripſit circiter decimum quartum Neronis annum, martyrio iam imminēte, Marcum iubet ad ſe adduci. *Marcum, inquit, aſſume, & adduc tecum: eſt enim mihi vtilis in miniſterium*, Marcum, inquam, conſobrinum Barnabę. Quod autem epiſtolam illam ſcripſerit circiter 14. Neronis annum, vel in ipſo anno 14. probatur ex illis verbis eiuſdem epiſtolę: *Ego iam delibor, & tempus reſolutionis meæ inſtat*, &c. Nam Apoſtolus Paullus martyrium ſubijt 14. Neronis anno, Chryſ. 2. ad Tim. 1. Videtur, inquit, Paullus ſcripſiſſe epiſtolā cum eſſet proximus fini: Ego enim, inquit, iam delibor, &c. Idem ſentit Theophyl. & Theodoret quamuis aliud velit Card. Baronius. Dicitem Hierony. in libro de Viris Illuſtribus cum de Paullo agit: Sciendum, inquit, in prima ſatisfactione Paullum à Nerone dimiſſum, vt Euangelium Chriſti in Occidentis quoque partibus prędicaret, ſicut ipſe ſcribit in ſecunda epiſtola ad Timotheum, eo tempore quo & paſſus eſt, & de vinculis dictat epiſtolam, & infra: *Saluauit me in regnum ſuum cęleſte*, quod ſcilicet preſens ſibi ſentiret imminere martyrium: nam eadem epiſtola premiſerat: *Ego enim iam immolor, & tempus reſolutionis meæ inſtat*. Hęc Hieronym. Denique Marcum Euangeliſtam diuerſum eſſe à Ioanne Marco Barnabę cōſobrino probatur ex Martyrologio Romano. Nam 27. die Septembris ſic habet: Bibli in Phœnicia ſancti Marci Epiſcopi, qui & Ioannes à beato Luca nominatur, &c. Euangeliſtę verò natalem diem Aprilis vigeſimę quintę luci adſcribit.

Marcus Euāgeliſta an fuerit conſobrinus Barnabæ. Alexander.

16. *D. Hieron. Nicephor. Theophyl. Euthymius. Sixtus Sen.*

2. Tim. 4.

17.

D. Chryſ.

Theophyl. Theodoret. D. Hieron.

18. *2. Tim. 4.*

Nicephorus neſcio vnde acceperit fuiſſe Marcū ſororis D. Petri filiū, quod ſcribit lib. 2. Hiſt. cap. 43. Abſcidiſſe verò ſibi pollicem, ne Epiſcopus crearetur doctiſſimo Cardinali Baronio fabula videtur; verū id memorię prodidit D. Iſidorus in lib. de Vita & Morte Sanctorū. Marcus, inquit, ne ad ſacerdotium promoueretur abſcidiſſe ſibi pollicem fertur. Et auctor prefationis Euangelij ſecūdum Marcum, quę Dino Hieron. etiam in Biblijs Regijs tribuitur. Marcus, inquit, amputaſſe ſibi poſt fidem pollicem dicitur, vt ſacerdotio reprobus haberetur. Epiſcopus Equilinus, Petrus de Natalibus in vita Marci, hanc digiti abſciſsionē illius eximię humilitati tribuit. D. Antoninus Archiepiſcopus Florentinus addit, Spiritus ſancti familiari cōſilio hoc factum; ſi tamen factum, quis credere velit.

Nicephor.

19. *Baronius. D. Iſidorus. An ſibi abſciderit pollicem D. Marcus.*

Antoninus.

Præter hęc, è numero 70. Chriſti diſcipulorum Marcū fuiſſ. ſcribit D. Epiphan. hereſi 51. Marcus, inquit, vnus erat de ſeptuaginta duobus diſperſis, ob verbum quod dixerat Dominus: *Niſi quis māducauerit carnē, & biberit ſanguinē meum, non eſt me dignus*; tamen per Petrum reuocatus, dignus eſtimatus eſt impleri Spiritu ſancto, & Euangelium tradere. Hæc Epiphan. At Papias apud Euſebium libro 3. Hiſtor. cap. vltimo, ait, non fuiſſe Chriſti auditorem vel ſectatorem; itē Beda ab alijs traditum accepit non fuiſſe Chriſti diſcipulū, ſed è numero ſacerdotum, qui poſt reſurrectionē Chriſto

20. *D. Epiphan. Marcus an fuerit ex 70. diſcipulis.*

Papias. Beda.

nomina

nomina dederunt. Tradunt, inquit, in prologo Marcū natione Iudæum, & sacerdotali ortum prosapia, ac primū professionem & rectam Domini ad prædicationē Apostolorū Euangelicæ fidei, ac Sacramentis imbutū, atque ex eorum fuisse numero, de quibus scribit Lucas: *Quia multa multi conabantur ordinare fidē*, &c. Similiter auctor prologi in Marcū, qui D. Hieronymo tribuitur: Marcus, inquit, sacerdotium in Israel agens, secundum carnem levita, ad fidem Christi conversus, Euangelium in Italia scripsit, &c.

Cur Lucas Marcus interpres D. Petr. D. Hieron. Eusebius. Epiphan. Tertullianus.

Circa hæc Hieronymus in lib. de Viris Illustribus Ioannē Presbyterum apud Eusebium lib. 3. cap. vlt. & Tertullianum lib. 4. cōtra Marc. & alios, Marcum interpretē Petri dicunt, dubiū est. D. Hieron. in Epistola 90. ad Hedibiam quæst. 11. putat Titum interpretem fuisse Pauli, & Marcū Petri, in concionibus: Aliquotes, inquit, diximus, Paulum virum fuisse doctissimum, & eruditum ad pedes Gamalielis; cumque haberet scientiam sanctarum Scripturarū & sermonis, diversarumq; linguarum gratiam possideret, divinorum sensuum maiestatem dignè non poterat Græci eloquij explicare sermone; habebat ergo Titū interpretē, sicut & beatus Petrus Marcum. Hæc Hieron. Eodē loco Titum vocat, prædicationis Paulinæ fistulā, atque organū, per quod Christo canebat Paulus; quia, scilicet, eo interprete vtebatur. Quę sanctissimi Patris sententia, si vera est, dicendum erit, Spiritum sanctum linguarum omnium facultatem dedisse Apostolis; non tamen verborum concessisse vim, ad explicandam divinorum sensuum maiestatem.

22.

23. Erquidem non tribuisse eloquentiam, id est, sermonem ornatum, cultum, ac expolitum, non grauatè cōfitebor: lego enim: *Veni ad vos, non in sublimitate sermonis, aut sapientiæ, &c. Item: Sermo meus, & prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus & virtutis.* Dic quæso Paule, rogat Chrysostomus si volebas venire in sublimitate sermonis, potuisses: nec respondet Paulus: Ego quidem si voluissem, non potuissem; Christus autem, si voluisset, potuisset, sed inoluit, vt fieret trophęum præclarius, &c. Ideo ipse Paul. *imperitum se vocat sermone, sed non scientia.* Quæ verba sic explicat Theoph. vt sermone & orationis cultu indoctus se fatearur Apostolus; sciētia & cognitione haudquaquam. Non tribuit autem Spiritus sanctus Apostolis facūdiam orationisq; splendorem; quia, vt ait idem Theophyl. 1. Cor. 2. Non conducebat sermonis nitor Euangelicę prædicationi; maiore namque gloria Christus & honore euehitur, per D. Pauli simplicitatem vincens; quam si per sapientiam orationisque splendorem victoriam retulisset. Idem dixit Chrysostomus verbis iam citatis. Vt fieret trophæum præclarius, & Paulus. *Non misit me Christus baptizare, sed evangelizare, non in sapientia verbi, vt non evacuetur Crux Christi.* Si enim, ait Theod. eloquentia & dicendi facultate vti essemus, non ostensa esset potentia eius, qui crucifixus est: omnes enim existimassent eos, qui crediderant, facundia, & dicendi arte captos fuisse, &c. Et D. Anselmus Prædicatio Christiana non indiget pompa & cultu sermonis: ideo piscatores homines imperiti electi sunt, qui euangelizarent; vt doctrinę veritas ipsa se commendaret, teste virtute, ne hominum versutia, & calliditate humanę sapientię acceptabilis videretur, non veritate, &c. Euseb. Apostoli, inquit, cùm essēt in omnibus virę puritate & animi virtutibus clari, non magni pendebant sermonis ornatū; quippe, in quibus anima erat divinis ornata virtutibus, simul & signorū gratia, quæ eis à Domino concessa fuerat, qua confidentes, non in sensorijs humanæ sapientiæ verbis summam prædicationis Dominicæ collocabant; sed in ostensione spiritus & in virtute, per quam mirabilibus consummatis, & verborum suorum fide facta, vniverso orbi Regni cælorum scientiam tradiderunt: parui ducentes plures libros condere, quod huiuscemodi prædicationis assertio, non argumento humani sermonis, sed adstipulatione divinæ virtutis indigeat. Hæc Euseb.

1. Cor. 1.

Chrysost. 1. Corinth. hom. 6.

2. Cor. 11. Theophyl.

24.

Sermo Apostolorum quadam.

1. Cor. 1.

Theo dorus.

25.

D. Anselm.

Euseb. in l. 3. hist. c. 24

26.

Act. 14.

Arvero nō dedisse vim Spiritum sanctū Paullo, cęteriſque Apostolis, ad explicandam pro dignitate, quibuscumque verbis, divinorū sensuum maiestatem; ideoque interpretibus indignisse nō facile crediderim. Nā Spiritus sanctus, quæ opus erat ad præstandū concionādi munus, Apostolis largitus est; opus autem erant verba, quibus divinos sensus auditoribus, etsi non ęrpolito ac eleganti, tamen rebus ipsis digno sermone enuntiarent. Vnde fit, vt interpretibus non fuerint vsi, ad declarandum elegans sermone sensuum divinorum maiestatem: quam enim sermonis elegantiam videbant Spiritum sanctum largiri noluisse, quorsum ipsi ab interpretibus mendicassent? Id quod manifestum fit ex actis Apostolicis, in quibus legimus Paulū ipsum per se concionatum, nec vllo interprete vsum, vnde illud. *Vocabant Barnabam Iovem, Paulum vero Mercurium; quoniam ipse erat Dux verbi.*

Quorsum igitur interprete vtebatur Petrus Marco? Res sane est dubia; sed respondetur, Petrum vti potuisse Marco, ad interpretanda illa, quæ ab ipso Petro tradebantur, difficilia intellectu; ad interpretandas obscuriores conciones, dictaque obscuriora, ad instituendos catechesi eos qui Baptismo eluti cupiebant, & alia similia præstanda, quæ ad interpretis munus quoquo modo pertinere possunt. Vel forsitan, dictus est Petri interpres Marcus, etsi non satis propriè; quia Euangelium, quod à Petro acceperat, literis mandauit, & interpretatus est.

28.

CAPVT XX.

De reliquis duobus Euangelistis, Luca & Ioanne.

1. D. Lucas Syrus, medicus, & pictor.

TERTIVS Euangelista Lucas est, natione Syrus, ex nobili ciuitate Syriæ Antiochia, vt testatur D. Hieron. in proœmio Matthæi, & alij; medicus antea corporū, post conuersionem etiam animorum: quippe, qui eximiā mundo medicinā, Euangelium Christi, Græcè confecerit. Pictor præterea egregius, vt tradit Niceph. lib. 2. ca. 43. Lucas, inquit, medicus & pictor egregius, pro corporum curatore, animarum medicus factus est. Fertur primus Christi, & quæ eum ita vt Deum decebat, genuit, Matris, atque item principum Apostolorum effigiem, pingendi arte adumbrasse; vnde in omnem deinde habitabilem orbē tam venerandum & pretiosum opus est illarum. Hæc ille. Et Metaphrastes in vita Lucæ: Typum, inquit, assumpta humanitatis Christi ac signum eius, quæ illum pepererat, primus Lucas cera ac lineamentis fingens, vt ad hæc vsque tēpora in imagine honorarentur, tradidit, &c.

Nicephor. D. Lucas pinxit imagines Cassii, Despinæ, & aliquot aliarum.

Simeon Metaphrastes.

Numeratur inter 70. Discipulos à D. Epiph. lib. 2. ad finē tom. 3. Paulum, inquit, cōperimus sanctum Lucam de numero 72. discipulorum existentē ad se conuertisse, & sibi sectatorem fecisse, cooperatorem in Euāgelio, simulq; Apostolum. Et hæret 51. Lucas vnus de septuaginta duobus, ob sermonē Domini dissipatus fuisse rursus ad Dominum redierit, &c. Nōnulli, vt refert Theophyl. alterum fuisse putarunt ex duobus discipulis, quibus peregrinantibus opidum Emaus Christus ad vitam reuocatus apparuit. Quæ sententia est Simeonis Metaphrastæ; nec repudiatur à Theophylacto in argumento Euangelij: Domino, inquit, docente, vt quidam tradunt, vnus ex septuaginta discipulorū Lucas fuisse dicitur, Christoq; cum surrexisset à mortuis, cum Cleopha occurrit. Et Euthymius, siue Oecumenius in Lucam: Dicūt, inquit, quidā, & maxime Origenes, quod Marcus & Lucas, ante Dominicam passionem, inter septuaginta discipulos connumerari sunt, &c.

2. D. Epiphan.

3. Lucas vnus dicitur fuisse ex 70. discipulis.

Euthym. Origenes.

Scripsisse Euangelium, ait Hier. in Prologo Matthæi, in Achaiæ Bœotiæq; partibus. Syri Euangelio Lucæ hæc verba præmittunt: In nomine Domini Dei q; nostri Iesu Messię sigillamus Euangelium, sacrosanctum nuntium Lucæ Euangelistæ; quod locutus est, & annunciauit lonice in Alexādria Magna. Fuit ille Pauli discipulus & comes: ideoq; vt Tertull. ait lib. 4. contra Marc. c. 5. Euangelium Lucæ Paullo solebat adscribi. Quidam, ait Hieron. in lib. de Viris Illustribus, suspicantur, quotiescunque in epistolis suis Paullus dicit: Iuxta Euangelium meum, de Luce significare volumine. Athanasius in Synopsi: Euangelium, inquit, secūdum Lucam prædicatū quidem est ab Apostolo Paullo; conscriptum vero, & editum à Luca Beato Apostolo, ac medico, &c. Vnde illud Cardinalis Petri Damiani, in sermone de S. Luca, quantæ excellentiæ sit beatus Lucas, in hoc liquido deprehenditur; quia cum Marcus à Beato Petro edoctus, & Matthęus, atque Ioannes, qui Euangelium descripserūt, Redemptoris nostri gesta in terra didicerint,

4. Quo in loco scripserit Lucas D. Hieron. Syri. Lucas Græce scripsit. Luc. Paullo discipulus & comes. Tertullian. D. Hieron. D. Athan.

5. Card. Petrus Damianus.

ille solus (vt ita loquar) hoc Euangelium scribere meruit, quod de cælo descendit: dum scilicet hoc Spiritus sanctus Paullo cælitus reuelauit, & postmodum per eundē Paullum, quasi per organū sui, beato Lucæ Christus innotuit.

2. Cor. 8. 6. D. Hieron. Origen. D. Ignatius. Quis frater, cuius laus in Euangelio apud Paullum. Chrysost. Theodoret. Theophyl.

Illum item fratrem, de quo Paullus, *Misimus*, inquit, *cum illo fratrem, cuius laus est in Euangelio per omnes Ecclesias*. D. Hieron. & Orig. Lucā esse censent. & D. Ignatius in epist. ad Ephesios: Christus, ait, primum fecit, & tunc docuit, vt testatur Lucas, cuius laus est in Euangelio. Oecumenius verò sic scribit in cōmentarijs 2. Corin. 8. Fratrem hūc, cōplures quidem Lucam, propter Euangelij descriptionē dicūt; plurimi autem Barnabam: etenim prædicationem quoque litteris non demandatam dici Euangelium asserunt, &c. Chrysost. Barnabam esse mauult, itemq; Theodoretus, & Theophyl. Non ergo satis constat quis ille frater fuerit, Lucane, an Barnabas, an Silas, an alius. D. Ignatij verba (nisi forte per accommodationem fuerit locutus) priori sententiæ pondus tribuunt. Ecclesia præterea in festo D. Lucæ die ex D. Hieron. lectiones sumpsit; in quibus Lucas frater is dicitur, cuius laus est in Euangelio; in sacro autem Epistolam Paulli recitat, in qua ea verba sunt.

7. Quo tempore scripserit D. Lucas.

Euangelium scripsisse Lucā, aiunt Theophyl. & Euthy. anno 15. à Christi in cælos ascensione; repudiat Card. doctissimus Baronius hanc sententiam, & mendacij arguit, quod Euangeliū scripserit Lucas in Achaiæ; Bœotiæ partibus, vt ait Hier. in Achaiam verò cum Paullo, nec eo tempore, nec post multos annos venerit. Cū tamen omnia loca, quæ Lucas peragrauit cum Paullo, vel sine Paullo, in Actis Apostolorum non sint notata: potuit Lucas eo tempore in Achaiam venisse; quamuis nulla huius rei in Actis Apostolorum mētio fiat. Ideoque non planè conuincitur falsitatis Theophyl. opinio, & Euthymij.

8. D. Ioannes cur Euangelium scripserit, D. Hieron.

Quartus & vltimus Euangelista Ioannes Græcè scripsit Euangelium, post ceteros, vt Hieron. ait in lib. de Viris Illustribus, duabus de causis; prima, quia rogatus est ab Asiæ Episcopis, aduersus Cerinthum scribere aliosque hæreticos, & maximè Ebionitarum dogma tunc exurgens; qui asserebant Christum ante Mariam nō fuisse: vnde & cōpulsus est diuinam eius natiuitatem edicere? Deinde, quia cū legisset ceterorum Euangelistarū volumina, probauit quidem textum historiæ, & vera eos dicere firmauit; sed vnius tantum anni, in quo & passus est Christus, post carcerem Ioannis historiam texuisse vidit: quocirca prætermisso illo anno, superioris tēporis, antequam Ioannes carcere claudetetur, gesta narrauit. Euse. lib. 3. Hist. c. 24. Ioannē, inquit, tradunt, vsque ad vltimum fere vitæ suæ tempus, absque vllius Scripturæ indicijs Euangelium prædicasse. Sed cū triū Euangeliorū ad ipsum notitia peruenisset, probasse quidē dicitur fidem, & veritatem dictorum; deesse tamen vidit aliqua, & ea maximè, quæ primo prædicationis suæ tempore Dominus gesserat. Quia hęc videbantur omissa, rogatus dicitur, vt ea, quæ præterierant priores, ante traditionem Ioannis, Saluatoris gesta conscriberet. Vnde, quia natiuitatem secundū carnem, Matthæus, & Lucas descripserāt, reticuit hoc Ioannes, & à Theologia atque ipsa Diuinitate sumit exordiū. Quæ pars sine dubio ipsi velut eximio per Spiritum sanctum reseruata est. Hæc ex Euseb. D. Epiphan. hæres. 51. Cogit, inquit, Spiritus sanctus Ioannem recusantem Euangelium annunciare, ob metum, & humilitatem; in senecta ipsius, post nonaginta annos vitæ eius, post reuersionem ipsius à Patmo, Euangelium exponere, &c.

9. Eusebius.

Quo tempore scripserit Ioannes, & qua lingua. Theophyl. Euthym. 11. Eusebius. D. Epiphan. D. Hieron.

Quo tempore scripserit, & quo in loco, in quæstione versatur. Post 32. annos ab Ascēsione scripsisse putat Theophyl. Euthy. multis annis post captam Ierosolymā. Auctor præfationis, quæ cōmentar. D. Augusti. in Ioannem adiuncta est: A tempore, inquit, Ascensionis Dominicę, Ioannes per annos sexaginta quinque verbum Dei absque administratione scribendi, vsque ad vltima Domitiani prædicauit tēpora; sed cum de exsilio redijsset Ephesum, compulsus ab Asiæ Episcopis, de diuinitate Christi scripsit, aduersus hæreticos, &c. Similiter Euseb. & Epiphan. extremo vitæ tempore Ioannem Euangelium scripsisse aiunt. Objit autem, vt testatur Hier. in lib. de Scriptoribus Eccles. 68. post passionem Domini anno, vnde colliges Euangelium scripsisse circiter hoc tempus. Græce autem scripsisse communis fert sententia; Hebræo sermone donatum scripsit D. Epiph. & repertum apud ciuitatem Tyberiadem, in Gazophylacio, à Iosepho quodam: Iosephus, inquit Epiphanius, clandestine aditus Gazophylacium aperuit, & pecunias nullas reperit, verum libros pecunijs præstantiores. Legens autem inter hos Euangelium secundum Ioannem, de Græca lingua in Hebræam translatum, inueniebat etiam actus Apostolorum, quin Euangelium secundum Matth. Hebraicam planiam, &c.

D. Epiph. hæres. 30. 12.

In Insula Patmo, in quam à Domitiano Cæsare relegatus est, scripsisse, opinio est Simeonis Metaphrastæ in vita Ioannis, & Dorothei in Synopsi; idē testatur Apocryphus Pachorus, qui Ioannis dicitur discipulus, & vitæ eius scriptor, quæ exstat tō. 1. Bibliot. sanct. Pat. & Theoph. Niceph. præterea libr. 2. c. 42. Historiarum, inquit, monumenta produnt diuinissimum hunc Euangelistam, sub Domitiano, in Insulam Patmon relegatum, decimo quarto Imperij illius anno, Spiritu sancto plenum, Euangelium ibi suum sublimem in modum intonuisse, sacramq; Apocalypsim protulisse, &c. Communis sententia nunc habet, in Asia post reditum ab exilio Patmi scripsisse. D. Epiph. Cogit Spiritus sanctus Ioannem post nonaginta annos vitæ ipsius, post reuersionem ipsius à Patmo, postquā multos annos in Asia transegisset, Euangelium exponere. D. Hieron. cum Ioannes esset in Asia, & iam tunc hæreticorum semina pullularent, Cerinthi, Ebionis, & ceterorum, qui negant Christū in carne venisse, coactus est ab omnibus pene tunc Asię Episcopis, & multarum Ecclesiarum legationibus, de diuinitate Saluatoris altius scribere, & ad ipsum (vt ita dicam) Dei Verbum non tam audaci, quàm felici temeritate prorumpere, &c. D. Iren. lib. 3. c. 1. Ioannes edidit Euangelium Ephesi, in Asia commorans. In eandem sententiam eūt D. Isid. & Bed. & alij. D. Athan. in Synop. editum ait, Ephesi prædicatū in insula: Euangelium, inquit, secundum Ioannem, & prædicatum est à Ioāne Apostolo, cum exsul esset, in Patmo insula; & postea ab eodem Ephesi editum, per Caium dilectum Apostolorum hospitem, &c. De Ioanne dicemus plura, cum ad principium Euangelij accedemus.

13. Quo in loco scripserit Ioannes Euangeliū. Simeō Metaphrastes. Dorotheus. Pachorius. Theophyl. Nicephor. D. Epiphan. hæres. 51. D. Hieron. in prolog. Matth. D. Irenæus. D. Isidorus. Beda. D. Athana.

CAPVT XXI.

De quatuor Euangelistis.

1. Apoc. 4. Ezech. 1. D. Hieron. D. Gregor. Magnus. Victorinus. Quatuor animalibus adumbrati Euangelistæ. D. August.

ADVMBRANTVR hi quatuor Euangelistæ, quatuor illis animalibus, quę Ioannes & Ezech. vidit. Matthæum homo indicat, vt vult Hierony. Ezech. 1. & initio commentariorum in Matthęum, Greg. homil. 4. in Ezechielem, & Victorinus Martyr, quod ab humana Christi generatione cœperit. Marcum leo ostendit, quia à leonis illa voce in eremo rugientis Euangelium est exorsus, Vox clamantis in deserto, &c. Lucam vitulus significat, qui à sacerdote inchoauit: est enim vitulus animal sacerdotale, id est, immolatiuum. Ioannem aquila demonstrat, qui à diuinitate altissime volans duxit initium. Ab Hieronymo dissentit D. August. in Matthæo, & Marco. nam lib. 1. de Consensu Euangelistarum cap. 6. in leone Matthæum, Marcum in homine, putat adumbratum, propterea quod leo regiam dignitatem significet, iuxta illud. *Catulus Leonis Iuda.* & illud apoc. 5. *Vicit Leo de tribu Iuda*: Matthęus verò, Christum Regem esse maxime indicarit ab Herode formidatum, à Magis adoratum. At Marcus, quia, vt Aug. ait, in his tantum versatus est, quæ homo Christus operatus est, tātum hominis figura significatus videtur. D. etiam Iren. & nonnulli apud Aretam; Apoc. 4. leone Ioannem significari dicunt, vel Euangelium ipsius, aquila Marcum. D. tamen Hieron. & Greg. sententia vsu & pictura recepta est, quam antiquus Poēta Sedulius his carminibus complectitur.

Gen. 49. 2. D. Irenæus, li. 3. ca. 11. Sedulius.

Hoc Matthæus agens, hominem generaliter imple,
Marcus vt alta fremit vox per deserta Leonis;
Iura sacerdotis Lucas tenet ore iuuenca;
More volans aquilæ verbo petit astra Ioannes.

Merito autem quatuor sunt Euangelia, vt scribit D. August. quia quatuor sunt orbis plagæ, Orientalis, Occidentalis, Septemtrionalis, & Australis, ex quibus per

D. August. in cōment. Psalmi 103.

Euan-

Euangelium homines ad Deum vocantur. Ideò, inquit
3. Auguſt, quia totus orbis terrarum per Euangelium vocabatur, quatuor Euangelia conſcripta ſunt. Et primo libro de Conſenſu Euangeliſtarum cap. 2. Ob hoc, inquit, fortaſſe quatuor ſunt Euangeliſtæ, quoniam quatuor ſũt partes orbis terræ, per cuius vniuerſitatem Chriſti Eccleſiam dilatari, ipſo ſui numeri ſacramento declararunt. Præterea Pſal. 103. Ideo duodecim Apoſtolos electos cenſet, quod totius orbis quatuor partes, per Euangelium, in nomine ſanctiſſimæ Trinitatis vocarentur: ſed eius verba audiamus. Quare duodecim Apoſtoli? reſpondet, quia quatuor ſũt orbis partes, & totus orbis in Euãgelio vocabatur, vnde quatuor Euãgelia conſcripta ſũt, & totus orbis in nomine Trinitatis vocatur, vt cõgregetur Eccleſia, quatuor ter ducta duodecim fiũt, &c. Ealdé orbis quatuor partes ad Chriſtũ vocãdas, ex ſententia eiuſdem patris, illud linteũ ſignificabat, quod per viſum D. Petro eſt oblatum, vario animalium genere plenum. Quatuor initijs ſubmittebatur, è cælo vas quaſi linteum, quia orbis, quem adumbrabat, quatuor partibus conſtat, ter autem ſubmiſſum eſt, ad indicandam Sacroſanctæ Trinitatis fidem, ad quam orbis incolę, vario animalium genere adumbrati, adducendi erant.

Citer 4. Euangeliſtæ ſintę Scilicet quia 4. orbis plagæ.

Act. 10.

D. Irenæus. l. 3. c. 11.

Item D. Iren. Quoniam, inquit, quatuor regiones mundi ſunt, in quo ſumus & quatuor principales ſpiritus, & diſſeminata eſt Eccleſia ſuper omnem terram, columna autem & firmamentum Eccleſiæ eſt Euangelium, & ſpiritus vitæ, conſequẽs eſt quatuor habere eam colũnas, vndique flantes incorruptibilitatem, & viuificantes homines. Hęc Irenæus. Ex quibus cognoſces propterea quatuor eſſe Euangelia, quia quatuor ſunt orbis plagæ, quatuor quoque orbem perflantes venti. Præterea eſſe Euangelia quatuor Eccleſiæ columnas, quatuor etiam ventos, flantes incorruptibilitatem, & vitam hominibus afferentes. Ijs adde illud Sedulij presbyteri.

Sedulius.

Quatuor hi proceres vna te voce canentes.
Tempora ceu totidem latum ſparguntur in orbem.

Vt 4. anni tempora, ſic 4. Euangeliſtæ.

Apoc. 21.

Irenæus.

D. Gregor. l. 1. Epiſt. epiſt. 24.

6. Quemadmodum enim anni tempora ſunt quatuor, ver, æſtas, autumnus, hiems, ita quatuor ſunt Euangeliſtæ. Eſt Eccleſiæ ędificium quadratum: *Ciuitas*, inquit Ioan. *in quadro poſita eſt*; meritò ergo quatuor columnis, id eſt, Euangelijs fulcitur. Sunt enim Euãgelia, vt ait Irenæus, colũnæ; quibus illud maximè congruit, quod de quatuor generalibus Concilijs affirmat D. Greg. Magnus: In his, inquit, velut in quadrato lapide, Sanctę fidei ſtructura cõſurgit, &c.

D. Hieron. Euangeliorum ſimilitudines.

Hæc ſunt quatuor paradiſi flumina, quę è loco voluptatis, id eſt, Eccleſia, egrediuntur, & vniuerſam terram irrigant. Vnde illud D. Hieron. in prologo Matthęi: Eccleſia quatuor flumina, paradiſi inſtar, eructans, id eſt, quatuor Euangelia. Hi ſunt quatuor circuli aurei, per quos arca Dei, id eſt, Eccleſia, portatur à Doctoribus, vt leges Exod. 25. D. Hieron. loco cit. Eccleſia quatuor annulos habet, id eſt, Euangelia, per quos, quaſi arca Teſtamenti, & cuſtos legis Domini vehitur. Hæc eſt Domini quadriga, qua per
Habac. 3. Act. 10. orbem fertur; cui illud egregiè congruit: *Quadriga tua ſalvatio*, hoc vas linteum, quod quatuor initijs è cælo demittitur; rurſuſque in cælum animalibus plenum recipitur. Hieron. in epiſtola ad Ruſticum. Petrus in vaſe Euangeliorum quadrangulo, quod de cælo deſcendit ad terram, docetur, & diſcit omnes homines poſſe ſaluari. rurſuſque quod viderat in ſpecie candidiſſimi linteaminis in ſuperna transfertur, & credentium turbam de terris ad cælum rapit, &c. Hi ſunt Cherubini ſuper quos aſcendit ac volat Deus, iuxta illud. *Aſcendit ſuper Cherubin & volauit.* Diuus Hieron. Matthęus, inquit, Marcus, Lucas, & Ioannes, quadriga Domini, & Cherubim, quod interpretatur, multitudo ſcientię. D. Irenęus. Qui eſt omnium artifex Verbum, qui ſedet ſuper Cherubim, & continet omnia; declaratus hominibus dedit nobis quadriforme Euangelium, quod in vno Spiritu continetur; quemadmodum & Dauid poſtulans eius aduentum, ait: *Qui ſedes ſuper Cherubim manifeſtare*: etenim Cherubim quadriformia; & formę ipſorum imagines ſunt operationis Filij Dei, & Euangelia ijs conſonantia, in quibus inſidet Dominus Ieſus. Hęc ille.

7.

Pſal. 17. Hieron. in epiſt. ad Paulin. D. Irenæus l. 3. c. 11.

Pſal. 79.

Apocal 4. 9.

Hęc ſunt quatuor illa animalia, quę in circuitu Throni Dei ſunt, id eſt, Eccleſiã vt fortiſſima mœnia ambiunt; plena ſunt oculis ante, & retro, & intus, quia, oculorum inſtar, oſtendunt nobis præterita, quę retro ſunt, futura, quę ſunt ante, occulta Dei myſteria, quę ſunt intus, ſenas habẽt alas; quia totum orbem peruolant, iuxta illud: *In omnem terram exiuit ſonus eorum*; præterea, quia libri ſunt cęleſtes, non humi repentes, non de caducis rebus, ſed æternis agentes. D. Hieron. Matthęus, Marcus, Lucas, & Ioannes quadriga Domini, & verum Cherubim, quod interpretatur ſcięntię multitudo, per totum corpus oculati ſunt, ſcintillę emicant, diſcurrunt fulgura, pedes habent rectos, & in ſublime tendentes, terga pennata, & vbique volitantia, tenẽt ſe mutuò, ſibique perplexi ſunt, & quaſi rota in rota voluuntur, & pergunt quocunque eos flatus Spiritus ſancti perduxerit. Hæc Hieron. Denique hæc ſũt quatuor Eccleſiæ elementa, quorum ſupremum Ioannes eſt, flagranti igni ſimillimus; imo hi ſunt *cœli*, qui *enarrant gloriam Dei*; hi ſunt quatuor Angeli, id eſt, nuntij, qui Meſſiam omnibus ſæculis, & optatum, & decantatum, in orbem iam veniſſe, eique ſalutem perpetuam attuliſſe nuntiarunt.

D. Hieron. in epiſt. ad Paulin.

10.

Pſal. 18.

Olim cũ terram à Deo promiſſam Iſraeliticę tribus per Arabicam peterent ſolitudinem, ſub vexillis quatuor caſtra metabantur, vt colligitur ex lib. Num. Orientalem plagam tenebat Iudas, tribus regia cum Iſſachar, & Zabulon; Meridianam protegebat Ruben cum Simeone, & Gad; Occidentalem occupabat Ephraim cum Manaſſe, & Benjamin; Aquilonarem tuebatur Dan cum Aſer, & Nephtalim. Erat autem caſtrorum figura quadrata, ſub præciuis vexillis quatuor. His Rabbi Abraham (vt refert Abul.) tribuit quatuor illas imagines; quarum meminit Ezechiel. In vexillo Iudę, aquilę, in vexillo Ruben, hominis, in vexillo Ephraim, leonis, in vexillo Dan, bouis imaginem pictam fuiſſe opinatur. Alij vexillo Iudę leonem tribuunt, iuxta illud: *Catulus leonis Iuda*; vexillo Ruben hominem; quia primus fuit homo ex Iacob natus, & filius primogẽnitus; vexillo Ephraim bouẽ; quia filius fuit Ioſephi, de quo Moyſes: *Quaſi primogeniti*, inquit, *tauri pulchritudo eius*; vexillo Dan ſerpentem, iuxta illud. *Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita.* Habes Eccleſiæ effigiem, quæ ſimilis bene diſpoſitis militum caſtris, iuxta illud. *Terribilis vt caſtrorum acies ordinata*; per ſolitudinem, terram, imò cælum promiſſum petit, aduerſus tartareos hoſtes armata. Sub quatuor autẽ vexillis, hoc eſt, ſub quatuor Euangeliorum fide, ac doctrina, caſtra metatur. Primũ vexillum imaginem habet hominis, id eſt, Matthæi Euangelium; ſecundum leonis, tertium bouis, quartum aquilæ, vt iam dictum eſt. Hęc vexilla geſtant, hęc intuentur Chriſtiani milites, horum nutus obſeruant, horum motus ſequuntur, ijs protegũtur, ijs hęrent, atque ita hęrent, vt prius vitam, quam vexillum corde, manuque dimittant.

Num. 2.

11.

Abulenſis. Ezech. 1.

Geneſ. 49.

Deut. 33.

Gen. 49.

Cantic. 6.

12.

Eſt quaternarius numerus præſtantiſſimus, vt docet Philo Iudęus in lib. de Mũdi opificio, & lib. 3. de Vita Moyſis, & in lib. de Plantatione Noe. In lib. de Mundi opificio ait, quaternarium numerũ primum ſolidi naturã oſtẽdere; nam in vnitate cenſetur punctum, in binario linea, vbi acceſſit latitudo fit ſuperficies, ad ternarium pertinens; hęc quo minus ſit corpus natura ſolidum, vna deſtituitur altitudine, qua iuncta ad ternarium, fit quaternarius. D. item Auguſt. lib. 83. qq. q. 57. Progreſſio à puncto ad longitudinem, à longitudine ad latitudinem, à latitudine ad altitudinẽ, ſolidităté corporis facit; quę rurſus quaternario numero continetur. Præterea nec illud ignorandum, ait Philo, quod primus numerorum, quatuor, quadrangulus eſt, pariter par, menſura æquabilitatis, ac iuſtitię. Et in libro de Plantatione Noë: Antiquiſſimus, inquit, quadrangulorum eſt quaternarius, conſtans rectis angulis, vt liquet ex figura Geometrica; hi rectę rationis ſunt ſignificatiui; oportet tamen quadranguli latera eſſe æqualia: æqualitas porro mater eſt iuſtitię, virtutum reliquarum principis ac ducis. Itaque patet æqualitatis, iuſtitię, omniſque virtutis, præter alia, ſignum eſſe hunc numerum. Hæc ille. Sed quorſum hucallata? vt intelligas optimo iure Euangelijs huiuſmodi numerum conuenire. Nam ſi ſoliditatis ſymbolum eſt quaternarius, figuraque quadrata, rectè Euãgelijs talis numerus tribuitur, quippe quę ſolidum ſint Eccleſiæ fundamentum, ſolidæque fidei hominem exigãt, ac vt ita dicam,

Philo.

13.

D. Auguſt.

Philo.

14.

Quaternarius inſtitiæ Symbolum, & ſoliditatis.

quadrate; quę quoquo versum iacta, versataque fuerit, recta semper in omni periculo, ac labore consistat. Quod si quaternarius iustitiæ & rectitudinis signum est, nõne Euangelia iustitia, & rectitudine plena sunt?

35. *D. Augus.* D. Augustinus lib. 83. qq. q. 61. numero quaternario Spiritales vitos significari vult, propter quatuor animæ virtutes, quibus in hac vita spiritaliter viuitur, Prudentiam, Temperantiam, Fortitudinem, Iustitiam. Hęc quoque sententia Euangeliorum numero fauet: merito enim numerus spiritalis illis tribuitur libris, quorum doctrina eo confertur, vtà carne homines transferat ad spiritum. In Exod. *Exod. 28.* præcepit Deus Moysi, vt rationale iudicij faceret quadrangulum, poneretque in eo Doctrinam, & Veritatem, quod Aaron pontifex super pectus ferret. Habemus nos præstantius multò rationale iudicij, Euangelium, quod & rationem dirigat, & de rebus omnibus vere doceat iudicare; in eo posita Doctrina est, & Veritas. Quę enim doctrina præcellentior Euangelica? quæ Veritas diuinior? quadrangulum est, hoc est, quadratæ figuræ; quia quatuor sunt Euangelia, figuræ solidissimæ, quæ nullis, vel tartari, vel mundi machinamentis euerti possit; Euangeliorum vero locus, quemadmodum antiqui rationalis, quadratum pectus est, in fide firmum ac stabile, vt continentis figura respondeat contento.

LIBER SECVNDVS.

AN MESSIAS VENERIT SITQVE DOMINVS IESVS.

EX dictis liquet Euangelium nuntium esse de aduentu optatissimi Messiæ felicissimum, ad Iudæos primum, deinde ad gentes missum. Quia vero Iudęi diuino nuntio aures occludunt, Messiam nondum venisse contendunt, nonnullisque diuinarum litterarum testimonijs sibi ipsis tenebras offundunt: operę pretium erit, antequam ad Euangelij explanationem aggrediamur, cum Scripturæ verba, quibus veluti laqueis se ipsos irretiunt, explanare: tum desideratum Messiam iam venisse validis rationibus Prophetarumque testimonijs confirmare.

CAPVT I.

De cæcitate Iudæorum.

1. *Cæcos esse Iudæos.*

ID, antequam ad rem accedamus, in primis considerationę expendendum est, & ex Prophetarum libris ostendendum, Iudæos cæca errorum caligine oppressos, nec cæcitatem suam agnoscere, nec diuinas litteras intelligere: quin potius ex Prophetarum vaticinijs laqueos, in quos se induant, contexere. Audiamus ante omnes Regiũ Vatem Dauidem: *Psal. 68.* *Fiat*, inquit, *mensa eorum coram ipsis in laqueũ & in retributiones, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant*, &c. Quæ Iudæorum mensa, nisi Scriptura sacra, vt *Origen.* Orig. & alij docẽt, in qua verba Dei dulcissimæ veluti epulæ proponuntur? Nonne vetus Testamentum illorũ mẽsa est, à Moyse reliquisque Prophetis strata, suauissimorumq; ciborum apparatu impleta? Ex ea tamen sumptos saluberrimos cibos in venenum conuertunt. Tale est pestiferi stomachi virus, talis obcæcati intellectus ignorantia: quæ mẽsa Christianos alit, reficit, oblectat, eadem Iudęos, non ciborum (saluberrima sunt enim Dei verba) sed stomachi, id est, intellectus vitio, illaqueat, obcæcat, occidit. Fit, vt ait Propheta, mensa eorum coram ipsis in laqueum, in retributionem, & in scandalum: obscurantur oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum in terram incuruatum est, ita vt cælestia nolint intueri.

2. *Cæcitas Iudæorum indicatur.*

Nobilissimus etiam Isaias, verbis grauissimis, hũc, quo laborant Iudęi, grauissimum lethargum multo ante depinxit, his verbis: *Isai. 29.* *Misçuit vobis Dominus spiritũ soporis, claudet oculos vestros, Prophetas & Principes vestros, qui vident visiones, operiet. Et erit vobis visio omnium sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti litteras, dicent: Lege istum: & respondebit: Non possum, signatus est enim.* Rursus: *Peribit sapientia à sapientibus eius, & intellectus prudentium eius abscondetur*, &c. Quid dici potuit apertius? Porrexit, inquit, Deus vobis veluti potionem soporiferam, quæ ita vestros sensus consopiuit, ita mentis oculos clausit, vt legis Prophetarumque sensum minimè percipiatis. Erit vobis omnis Scriptura obsignato libro similis, quę si homini docto legẽdum quis dederit, negabit se posse legere, eo quod sit occlusus, & obsignatus. Nulla erit in vestris Rabbinis sapientia, nullus ad percipiẽdũ verũ Scriptu-

rę sensum intellectus: trãsferẽtur ad gentes diuinæ litterę, & verus illarũ intellectus gẽtibus dabitur. Vnde additur ab Isaia eodẽ capite: *Audient in die illa surdi verba libri, & de tenebris & caligine oculi cæcorum videbunt*, id est, genres surdæ & errorum tenebris circumfusæ, audient verba sacrarum litterarum, & illarum mysteria occulta intelligent. Hinc illud Christi: *Incrassatum est cor populi huius, oculos suos clauserunt: ne quando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur.* Vestri autem, ô discipuli, beati oculi, qui vident, quæ vos videtis.

4. *Non intelligunt Iudæi scripturam sacrã, intelligunt Christi munere Christiani. Isai. 29. Matth. 13.*

Oculos nobis Christus aperuit, librum obsignatũ nobis ille resignauit. Is enim Agnus est, quem Ioãnes ad Dei thronum accedentem, librumq; septem sigillis obsignatũ, è dextera Tonantis acceptum, id est, sacram Scripturam, vt Patres interpretantur, resignãtẽ cernit. D. Hieron. Isaiæ 29. Christus, inquit, soluit signacula libri, non proprie vnius, vt multi putant, Psalmorum Dauid, sed omnium Scripturarum, quæ vno scriptæ sunt Spiritu sancto; & propterea vnus liber dicitur, de quo Ezechiel testatur, quod scriptus fuerit intus, & foris, in sensu, & in littera, &c. Item Hier. In Iudicium, inquit, venit Dominus, vt videntes Iudæi, nõ videãt, & qui cæci erant, populus scilicet nationũ, videant, & Dominum contemplentur, vt Dominus dixit Ioãnis 9. Aquila, & Theodotio & Symmachus transtulerunt: Tenebras & caligines oculi cæcorum videbunt; Isaiæ 29. Vt ostenderent, ait Hieronym. gentium populo, qui prius cæcus erat, Christi Sacramenta pandenda, iuxta illud Psalm. *Tenebrosa aqua in nubibus aeris*, & illud: *Posuit tenebras latibulum suum.* Et Moyses, vt videret Deum in nubem ingressus est, & in caliginem, de qua eodem Psalmo dicitur: *Caligo sub pedibus eius.* Hæc ille.

Apoc. 5.

5. *D. Hieron.*

Aquila. Symmach. Theodotio.

Psal. 17. 6.

Cum vero legis Deum misçuisse Iudæis spiritũ soporis, clausisse oculos illorum, & similia, permissionem Dei intellige, non actionem: non enim Deus aliquid immisit in Iudæos, quod pestiferum illum soporem afferret, oculosq; clauderet; sed iusto iudicio id euenire permisit, nec voluit tenebras, quas sibi ipsis obduxerunt, maiori gratiæ splẽdore discutere; nihilominus auxilium, quod ad illuminationem satis sit, nemini denegat. Hanc obcæcationem Iudęorum sceleribus Tertull. tribuit in apologetico aduersus gentes: Ne intelligerent, inquit, Iudæi pristinũ Christi aduentum, crediturí, si intellexissent, & cõsecuturi salutem, si credidissent; meritum fuit delictum eorum. Lege eumdem Tertul. Hanc, ait, obtusionem sensuum salutarium meruerant, libijs diligentes Deum, corde autem longe absistentes ab eo, &c. Lege præterea August. lib. 1. de Conſ. Euang. cap. 31. In quo peccato, inquit, (videlicet occisionis Christi) aliorum occultorum peccatorum meritis exęcati sunt. Et lib. 18. de Ciui. Dei, cap. 35. Multi Iudęorum, quem quęsierunt, & voluerunt venisse, non agnouerũt, exęcati in cordibus suis, præcedentibus meritis suis. Hæc ille. Idẽ docet D. Cyp. in l. de Vanitate idolorũ, cuius verba c. seq. reperies.

Obcæcati Iudæi propter peccata.

7. *Tertullian. l. 3. contra Marcion. c. 6. D. August.*

Cyprian.

Celebre itẽ exstat apud eundẽ Vatẽ Isaiã de hac cęcitate

Isai. 6.

vatici-

8. vaticiniũ, quo Deum ſe vidiſſe ſcribit ſedére ſuper ſolium excelſum, & eleuatũ, Seraphinoſq; ter ſanctum inclamare, intellexit ex viſione oblata abdiriſſima Trinitatis & Incarnationis myſteria, Iudæorum itẽ admirandam cæcitatem: *Domus, inquit, repleta eſt fumo.* Adumbrabat inter alia fumus hic ignorantiæ illam noctem, quæ oculos Iudæorum obcæcat. Sedet in templo Meſſias, ſedet in excelſo & eleuato ſolio, omnes illũ in cælo Seraphini venerantur, & laudãt, plena eſt omnis terra gloria eius; at Iudæorum oculis ater fumus offuſus iucundiſſimum tanti boni conſpectum eripit: plena eſt enim fumo tota ſynagoga, hinc illud D. Hier. Iſai. 6. Poſtquàm terra repleta eſt gloria Domini, templum Iudæorum impletum eſt ignorantiæ tenebris, & caligine, & fumo, qui noxius eſt oculis, &c. Id verò clarius oſtendit Dei ad populũ Iſraeliticum legatio: *Vade, inquit, & dices populo huic: Audite audientes, & nolite intelligere: & videte viſionem, & nolite cognoſcere. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua: & oculos eius claude: ne forte videat oculis, & auribus audiat, & corde ſuo intelligat, & conuertatur, & ſanem eum.* Hæc dixit Iſaias, ait Ioannes, quando vidit gloriam Chriſti, & locutus eſt de eo, & idem Iſaias ait: *Expectabo Dominum, qui abſcondit faciem ſuã à domo Iacob.* Si Sol radios abſcõdat, craſſiſſima caligine mũdus completur, abſcondit Deus faciei ſuæ ſplendorem à domo Iacob, in craſſiſſimis tenebris degit. cap. 42. *Quis cæcus, niſi ſeruus meus? & ſurdus, niſi ad quem nuntios meos miſi?* &c.

Fumo repleta eſt ſynagoga.

D. Hieron.

Iſaiæ 6.

9.

Ioan. 12.

Iſaiæ 8.

Iſaiæ 42.

Præterea Ieremias prædicit Iudæorum impœnitentiã: *Hæc dicit Dominus: Numquid qui cadit, non reſurget? & qui auerſus eſt, non reuertetur? Quare ergo auerſus eſt populus iſte in Ieruſalẽ auerſione contentioſa? Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reuerti. Attendi, & auſcultaui: nemo quod bonum eſt loquitur, nullus eſt qui agat pœnitentiam ſuper peccato ſuo, dicens: Quid feci? Omnes conuerſi ſunt ad curſum ſuum, quaſi equus impetu vadens ad prælium.* Hæc Dominus tum de tempore illo, quo Chaldæi vrbem ceperunt, tum de tempore Chriſti nouiſſimo: ſic enim de ijs, quæ illius temporis erant, loquebatur, vt futura etiam tempore Chriſti prædiceret. Cùm igitur Iudæos cerneret in perfidia obſtinatos: Quæ, inquit, hęc eſt obſtinatio Iudæorum? numquid qui in flagitium labitur, nõ reſurget? & qui à Deo auertitur, nõ reuertetur? Quare Iudęi à Meſſia ſuo auerſi ſunt auerſione contentioſa? Septuaginta vertunt, auerſione impudẽti: Montanus, auerſione pertinaci: Pagninus, rebellione forti. *Apprehenderunt mendacium;* Meſſiam nondum veniſſe dicunt, huic mendacio adhærẽtes ad illum reuerti nolunt: nullus de Meſſia quod bonum eſt & verum loquitur; denique nullus ferè eſt qui pœnitentiam agat, & Meſſiam recipiat, ac veneretur. Omnes, velut equus in prælium ruens, perfidię curſum tenent, nec ſibi frenum adhibent, vt conſiſtant. Poſt impœnitentiã populi quoque ignorantiam indicat his verbis: *Miluus in cælo cognouit tempus ſuum: turtur, & hirundo, & ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui: populus autem meus non cognouit iudicium Domini.* Quaſi dicat, ipſis animantibus inſipientibus inſipientiores ſunt, volucres enim tempus diſcedendi in loca calidiora norunt, ad vitandũ hyemis rigorem, tempus item reuertendi ad ſolitas regiones; Iudæi verò non cognouerunt iudicium Domini, quod Meſſiæ Dei veri atque hominis iure ſummo ſanguinem efflagitabat, vt hominum genus è peccati poteſtate iuſto pretio redimeretur. Simile illud: *Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui; Iſrael autem me non cognouit, & populus meus non intellexit.* Sequitur apud Ieremiam: *Quomodo dicitis: Sapientes nos ſumus, & lex Domini nobiſcum eſt? vere mendacium operatus eſt ſtylus mendax ſcribarum. Confuſi ſunt ſapientes, perterriti & capti ſunt: verbum enim Domini proiecerunt, & ſapientia nulla eſt in eis,* &c. Qui verbum Dei Chriſtum, qui ipſam Dei ſapientiam proiecerunt, quanam ſapientia prædici eſſe poſſunt?

Ieremæ 8. Impœnitẽtia Iudæorũ ex Ieremia.

10.

11.

Ieremæ 8.

Ieremæ 8. 12.

Iſa. 1.

Stupenda cæcitas Iudæorum. Iſaiæ 29. D. Hieron.

Tanta autem eſt hæc Iudęorum cęcitas, vt dicatur ſtupenda: *Ecce ego addam vt admirationẽ faciam populo huic miraculo grandi & ſtupendo: peribit enim ſapientia à ſapientibus eius, & intellectus prudentium eius abſcondetur.* D. Hieron. Admirationem magnam populo Iudęorum, ſtupendumque miraculum fac. arum eſſe ſe dicit Dominus, vt perdat eorum ſapientiã, qui non receperunt Dei virtutẽ, Deq; ſapientiã; & intellectum prudentium abſcondat & celet, ne ſcilicet eum reperiant, qui in littera continetur. Scribit Adrian. Finus libr. 7. cap. 55. in ſynagogis Iudæorum, ẽos qui libros Moyſis populo legũt, poſt lectionem faciem obtegere velamine, idemq; facere nonnullos alios. Egregia ſanè cæremonia, qua nolentes ſuam ad intelligendum Moyſem cæcitatem profitentur; nam vt Paullus ait: *Obtuſi ſunt ſenſus eorum. Vſque in hodiernum enim diem id ipſum velamen in lectione veteris Teſtamenti manet non reuelatum: Sed vſque in hodiernum diem, cùm legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum.* Hęc Paullus. En quale eſt Iudæorum cor, velatum, cæcum, & incraſſatum, iuxta lectionem Septuaginta interpretum: *Incraſſatum eſt cor populi huius.* Velatum cor, incraſſatum & cæcum, quidnam iudicij habere poteſt in Scripturarum interpretatione, ad quas intelligendas corde opus eſt perſpicaci, ſpiritali, ac diuini ſplẽdoris radijs illuſtrato? iuxta illud Regij Vatis: *Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua.*

Finus.

2. Cor. 3.

Iſaiæ 6. 14.

Pſalm. 118

Conſtat ergo Iudæos in maxima ſacrarum Scripturarũ ignoratione verſari, nec prophetias intelligere. Id quoque ſignificant illa Angeli verba: *Septuaginta, inquit, hebdomadæ abbreuiatæ ſunt,* &c. *Et deleatur iniquitas, & adducatur iuſtitia ſempiterna, & impleatur viſio, & prophetia;* ex Hebræo verti etiam poteſt, ad ſigillandum viſionem & prophetiã; quaſi ſignificet Angelus, inter alios ſenſus Meſsiæ tempore Prophetas ſigillandos, & claudendos, ita vt à Iudæis nõ intelligantur, quia Spiritu ſancto carent, auctore & interprete Scripturarum. Lege Tertullianum lib. 3. contra Marcionem de Iudæorum cæcitate.

Dan. 9.

CAPVT II.

Sacram Scripturam ænigmaticam eſſe.

OBſeruandum præterea eſt, ſacram Scripturam ænigmatum, & parabolarũ inuolucris, caligineq; verborum, multa obtegere, quę niſi inuolucra deponantur, & caligo illuminetur, intelligi non poſſunt. Eſt illa ſimilis theſauro abſcondito, gẽmis referto ſummi pretij, ad quas peruenìet nemo, niſi qui diligenter theſaurũ quæſierit, inuentũq; ſcrutatus fuerit. Vnde illud Domini: *Scrutamini Scripturas*; & illud: *Suſceperunt verbũ quotidiè ſcrutantes ſcripturas, ſi hæc ita ſe haberent. Trahitur enim ſapiẽtia de occultis*: ad occultos ergo & intimos Scripturę ſenſus penetrãdũ eſt, vt diuinã ex illa, veluti profundo pelago, ſapiẽtiã trahere poſſimus. Dei theſauri, ait Clem. Alex. & quæ non deficiunt diuitiæ, eſt, quę venatu eſt difficilis, ſapientia, &c. Si externo tantum ſenſu contenti ſimus, littera aliquando occidit; ſi Spiritum quęrentes ad internum penetremus, Spiritus viuificat.

1.

Ioan. 5. act. 17. Iob 28.

Clem. Alex. l. Strom. 2.

Nec verò Chriſtiani ſolum, verum etiam ſapientiores Hebręi occultiores ſenſus ſectantur, vt ſcribit Niceph. Lulianus, inquit, Imperator promptos Iudęos eſſe arbitratus eſt, vt ad Græca ſacrificia adducerentur, qui verba rantũ & litteram ſacrorum librorum reciperent, neque per cõtemplationem ad occultiorem eorum ſenſum reſpicerent; ſicuti Chriſtiani, atque etiam inter Hebręos ſapientiores & præſtantiores faciunt. Sozom. item de eodem loquens Iuliano: Fortaſſe, inquit, eo pacto Iudęos facilius ad cultum gentilem & ſacrificia adduci poſſe putabat; quippe cum ſanctos Scripturę libros, non ſenſu ſpiritali, vt Chriſtiani, & etiam ipſi ſapientiores Hebræi, ſed litterali ſolum interpretarentur. Hęc ille. Et Philo Iudęus in libro, qui inſcribitur: Quòd omnis probus ſit liber, de Eſſęis loquẽs Iudęis: Quoties, inquit, ſacras ędes, quas ſynagogas vocãt, adeunt, pro ętatis ordine, iuniores ad ſeniorum pedes conſidũt, & ad audiendũ ſe componunt; ibi alius ex libro prælegit, alius quiſpiam vnus ex peritioribus accedens, quę obſcura ſunt explicat: nam pleraque per figuras, more veterum Philoſophorum, eis ſunt tradita. Hęc Philo, cuius libri hoc idẽ, quod dicimus, indicant.

Nicephorus l. 10. c. 32.

Sozomenus l. 5 c. 22.

3.

Philo.

4.

Quantum autem ſenſus ſpiritalis & occultus ponderis habeat, ipſi etiam Iudęi oſtendunt, qui, vt Galatin. ait lib. 5. cap. 6. litteralem ſenſum, Dabar Caton, id eſt, verbum paruum, ſpiritalem ſiue Myſticum, Dabar Gadol, id eſt, verbum magnum eſſe affirmant. Litteralem præterea ſenſum lucernam eſſe dicunt, quæ minimo ære emitur, allegoricum, quem certitudinem legis vocant, magaritam in obſcuris ædibus latentem, quæ à lucer-

Sẽſus litteralis verbũ paruum, ſpiritalis verbũ magnum.

na, id est, litteralis sensus luce ostenditur. Scito, inquit Rabbi Moyses apud eumdem Galatinum, quòd cla- uis intelligentiæ vniuersorum, quæ Prophetæ dixerunt, est intelligere parabolas, & metaphoras, similitudines, ac ænigmata: scis enim apud Oseam dictum esse: *In manu Prophetarum assimilabo*. & apud Ezechielem: *Fili hominis ænigmatica ænigma, & parabolica parabolam ad domum Israel.* Scis rursus quod dicit Sapiens: *Poma aurea in cancellaturis argenteis, verbum dictum secundum ambas facies suas*. Cancellaturę argenteæ, sunt retiacula argentea, in quibus oculi sunt minutissimi, penetrabiles tamen visu. Est ergo sensus; quòd verbum dictum secundum ambas facies suas, id est, secundum interiorem & exteriorem sensum, est sicut pomum aureum in retiaculo argenteo, ac si dicat, necessarium esse, vt sit sensus exterior pretiosus, & bonus velut argentum, interior verò multo melior, sicut aurum. Necesse quoque est, vt sit aliquid in exteriori sensu, quod ducat considerantem ad interiorem: quemadmodum pomum aureum vestitum retiaculo argenteo, cum procul respicitur, vel absque multo intuitu, totum videtur argenteum; cum habens visum accesserit prouocatus argenti decore, videbit profectò aureum pomum intus latere: sic sunt verba Prophetarum. Hęc ille.

Rabbi Moyses. 5. Osee 12. Ezech. 17. Prou. 25. 6. Sępta externus argentum, internus aurum.

Deum in Scripturis parabolicè loqui satis apertum est Scripturas legenti, testaturque Christi sermo parabolis abundans, vnde dicitur: *Sine parabolis non loquebatur eis: vt impletetur quod dictum est per Prophetam: Aperiam in parabolis os meum*, &c. Testatur Clem. Alex. Longum, inquit, fuerit omnia persequi prophetica & legalia, ea afferendo, quę dicta sunt per ænigmata: ferè enim vniuersa hoc modo loquitur diuina Scriptura, &c. Nec diuina solũ Scriptura, verum antiqui etiam sapiętes per ænigmata locuti sunt, quod docet idem Clemens eodem libro: Innumerabilia, ait, inuenerimus, tam apud Philosophos, quàm apud Poetas, dicta ænigmaticè: cũ etiã toti libri indicent abditam scriptoris voluntatẽ, cuiusmodi est liber Heracliti de Natura, qui propterea appellatus est σκόλιος, id est, obscurus; huic libro est similis Pherecydis Syri Theologia. Talia ergo Moyses quoque præcepit; vt hæc omnia: Non vesci porco, neque aquila, neq; accipitre, neque coruo. Nam porcus, quod est animal voluptati deditum, & immundũ, ciborũ cupiditatem, & libidinem, & inquinatã intemperantiam significat, materialemque, & in luto iacentem, & quæ ad cædem pinguescit, & interitum. Quando dixit: Non vesceris aquila, accipitre, miluo, & coruo: Nõ adhærebis, inquit, neq; assimilaberis, ijs hominibus, qui labore nesciũt sibi parare victum, sed rapina viuunt & iniquitate, &c. Hæc Clem. Eodẽ loco: Me, inquit, deficiet vita adducentem eorum multitudinem, qui symbolicè philosophantur. Plato quoque de Deo in epistolis agens: Dicendum, inquit, est tibi per ænigmata, vt si tabulæ vel in mari vel in terra aliquid ceciderit, qui legit, non intelligat.

7. Matth. 13. Psal. 77. Clem. Alex. l. 5. Strom. Antiqui sapientes enigmaticè locuti. 8. Clem. Alex. Plato. 9.

Hinc Pythagoræ symbola: Domi non habendam hirundinem, id est, vt Clemens interpretatur, loquacẽ susurronẽ, & effrenatæ linguæ hominẽ: Ollæ ab igne sublatæ nõ relinquendum vestigium in cinere, id est, abolẽdam iram, quam ebulliens olla significat: Stateram non transiliendam, id est, iustitiæ æqualitatem, & alia similia. Ex hoc genere sunt Ægyptiorum Hieroglyphica, de quibus scripsit Pierius Valerianus, & Clemens: Ægyptij, inquit, ideo in sactis ponũt sphingas, vtpotè quòd de Deo oratio sit ænigmatica & obscura, fortè autẽ quòd Deum oporteat amare, & timere: amare quidem, vt sanctis benignum & propitiũ: timere autem, vt qui sit impijs iustus inexorabiliter: feræ enim simul & hominis imaginem sphinx significat. Deniq; omnes, ait Clemens, qui de rebus diuinis tractarunt, tam barbari, quàm Græci, rerum quidem principia occultauerunt, veritatem autem ænigmatibus, significque ac symbolis, & allegorijs, rursus & metaphoris, & quibusdã talibus tropis, modisque tradiderunt. Et post hæc: Non solum qui ex Ægyptijs vi ratiocinandi plurimum valuerũt, sed ex alijs quoque barbaris, ij, qui erant dediti studio Philosophiæ, symbolicum genus sunt consectati. Aiunt quidem Idanthyrsum quoq; Scytharum Regẽ (vt refert Pherecydes Syrus) Dario, qui Istrũ traiecerat, bellum minitantẽ, symbolum misisse pro litteris: Murem, Ranam, Auem, Iaculum, Aratrum; cum autem de ijs exorta esset dubitatio, Orontopagas tribunus militum dicebat eos tradituros imperium, coniectans ex Mure quidẽ domos, ex Rana aquas, ex Aue aerem, ex Iaculo arma, ex Aratro regionem. Xiphodres autẽ, contra est interpretatus: dicebat enim, nisi tãquam aues euolauerimus, aut tamquam mures terrã, vel tamquã ranę aquam subierimus, illorum tela non effugerimus: non sumus enim Domini regionis. Hæc ex Clemente.

Pythagoræ symbola. Ægyptiorũ Hieroglyphica. Clem. Alex. l. 5. Strom. 10. 11. Pherecydes.

Habemus igitur in Scriptura multa esse ænigmaticè dicta, multa intellectu difficilia, quæ diuino lumine indigeãt, vt à nobis cognosci possint, vnde illud: *Aperuit illis sensum, vt intelligerent Scripturas*. Aperuit Christus Ecclesiæ sensum, vt Scripturas intelligat: *Profunda fluuiorũ*, vt dicitur in Iob (id est, Scripturarum sanctarũ, quæ irrigantibus fluuijs similes sunt) *scrutatus est, & abscondita produxit in lucem*; quia dum suis expositoribus, ait D. Greg. intelligentiæ spiritum indit, antiquas propheratium obscuritates aperuit. Sed horum fluminũ, ait idem sanctissimus pastor, Iudæa speciẽ tenuit, dum litteræ superficiẽ seruans, eorum profunda nesciuit, &c. Etenim in superficie horum fluminum natant Iudæi; litteræ, veluti cortici hærentes, profunda non rimantur, in quibus margaritæ reperiuntur. Iudæi, ait Orig. Domino nõ crediderunt, ea, quæ de ipso prolata sunt, secundum litterã debere intelligi existimãtes. Id est, quòd visibiliter debuerit prædicare captiuis remissionem, & quòd debuit prius ædificare ciuitatem Dei, simul & exterminare currus Ephrem, & equum de Ieruſalem. Sed & existimãt prophetatũ, quòd debeat in aduentu Christi lupus pasci cũ agnis, & pardus requiescere cum hœdis, vitulus & taurus cum leonibus, & à paruulo puero duci ad pascua: leones quoque vna cum bobus astare præsepibus, & vesci paleis, &c. O cæcorũ hominum insaniam. Habent agrũ, id est, Scripturã, in quo thesaurus opulentissimus Christus absc ̃ditus est, sed quia in superficie quærunt, nec profundius adhibita diuina luce scrutantur, minimè inueniũt, & in summa inopia & cæcitate viuunt. D. Iren. Christus, inquit, est thesaurus absc ̃ditus in scripturis, quoniam per typos & parabolas significabatur. Et post pauca: Omnis prophetia priusquàm habeat effectũ ænigmata sunt hominibus: cum autẽ venerit tẽpus, & euenerit quòd propheratũ est, tunc prophetię habent liquidam & certam expositionẽ. Et propter hoc quidem Iudæis, cum legitur lex, in hoc nunc tẽpore fabulæ similis est: nõ enim habent expositionem omnium rerum pertinentẽ ad aduentũ Filij Dei, qui est secundũ hominem: Christianis verò thesaurus est absconditus in agro; Cruce verò Christi reuelatus est, & explanatus, & ditans sensum hominum, &c. Orig. In vilioribus & incomptis verborum vasculis diuinæ sapientiæ thesaurus absconditur, &c.

12. Luc. vlt. Iob 28. Christus Ecclesiæ aperuit Scripturarũ sensum. D. Gregor. 13. Orig. l. 4. Periarchon. 14. D. Irenæus l. 4. c. 43. Orig. l. 4. Periarchon, c. 1.

Deniq;, vt scriptum est. *Cùm leuaret Moyses manus, vincebat Israel, sin autẽ paullulum remisisset, superabat Amalec*. Si manus Moysis eleuabantur, superiores prælio erant Israelitæ, si cadebãt, inferiores. Manus characteres & scripta significat: si igitur Moysis manus, id est, scripta eleuentur à Iudęis ad sublimes sensus, vincent; id quia non præstant, vincuntur, quod his verbis docuit Orig. Ostẽdit, vt puto, Moyses vnũ esse populum ex gentibus, qui eleuet manus Moysis, id est, qui in sublime extollit, quę scripsit Moyses; & in excelso eorũ intelligentiã statuat, & per hoc vincat, alium, scilicet Iudæorum, qui quoniam nõ eleuat manus Moysis, nec extollit eas à terra; vincitur ab aduersarijs, & prosternitur. Hæc ille. Idem Orig. cælestia eloquia cũ Manna confert, tũ Iudæos ait cibũ hutic è cælo delapsum minimè edere, quòd nihil in eo spiritale sentiant: Iudæi, inquit, numquã Manna manducant: non enim possunt illud manducare, quod est minutum sicut semen Coriandri, & candidũ sicut pruina. Nihil enim in verbo Dei minutum, nihil subtile, nihil sentiunt spiritale, sed totum pingue, totum crassum: incrassatum est enim cor populi huius, &c.

15. Exod. 17. Iudei non eleuant manus. i. scripta Moysis. Orig. hom. 11. in Exod. 16. Orig. hõ. 7.

CAPVT III.

De duplici Christi aduentu.

OBseruarunt præterea antiqui Patres, Iudæos duplicem Messiæ aduentum ignorare; vnde fit, vt cum præcel- 1.

præcellentem potentiâ ac opibus exſpectent, humilis verò ac pauper Chriſtus Opt. Maxim. venerit, Crucique ſuffixus,
D. Cyprian. ſic Meſſiam non eſſe ſibi perſuadeant. D. Cyprian. in lib. de Vanitate Idolorum: Sciebant, inquit, Iudæi Chriſtum eſſe venturum; nam hic illis ſemper Prophetis monentibus annuntiabatur, ſed ſignificato duplici eius aduẽtu, vno, qui exercitio & exemplo hominis fungeretur, altero, quẽ Deũ faceretur, non intelligendo primum aduentũ, qui in paſſione præceſſit occultus, vnum tantùm credunt, qui erit in poteſtate manifeſtus. Quòd autem hoc Iudæorum populus intelligere non potuit, meritum fuit delictorum: ſic erant ſapientiæ & intelligẽtiæ cæcitate mulctati, vt qui vita indigni eſſent, haberent vitam ante oculos, nec viderent. Hæc Cyprian. de cæcitate Iudæorum, in quam, vt iam ſuprà diximus, ob commiſſa in Deum crimina, incurrerunt. Alludit
Deut. 28. autem ad illud Moyſis: *Erit vita tua quaſi pendens ante te, timebis nocte & die, & non credes vitæ tuæ.*

D. Irenæus l. 4. c. 56. 2. D. Iren. de Iudæis loquens: Necintelligere, inquit, volentes; quoniam duos aduentus Chriſti omnes annuntiauerunt Prophetæ, vnũ quidẽ, in quo homo in plaga factus eſt, ſciẽs ferre infirmitatẽ, in pullo aſini ſedens, & reprobatus lapis ædificãtibus, & ſicut ouis ad victimam ductus, & per extenſionẽ manuũ (ſcilicet in Cruce) diſſoluens quidẽ Amalec, id eſt, diabolum, congregans autẽ diſperſos filios à terminis terræ in vnile Patris, & recommemoratus mortuorum ſuorũ, qui antè dormierant, & deſcendens ad eos, (ſcilicet in limbum, vt voeant) vti eruẽret eos, & ſaluaret; ſecundum autem, in quo ſuper nubes veniet, ſuperducens diem, quæ eſt ſicut clibanus ardẽs, & percutiens terrã
3. verbo oris ſui, & ſpiritu per labia ſua interficiẽs impios, & ventilabrum in manu habens, & emundans aream ſuam, & triticum quidem in horreum colligens, comburens autẽ paleas igni inextinguibili. Hæc Iren. duos Chriſti aduentus eximiè deſcribẽs; quos Tertull. quoq; deſcribit, ignoroſque Iudæis fuiſſe docet, tum ita concludit: in hodierniũ
Tertull. l. 3. contra Marcione. Iudæi negant veniſſe Chriſtum ſuũ, quia non in ſublimitate venerit; dum ignorant etiam in humilitate fuiſſe venturum, & in Apologetico contra gentes: Duobus, inquit, aduentibus Chriſti ſignificatis, primo, qui iam expunctus eſt, in humilitate conditionis humanæ; ſecundo, qui concludendo ſæculo imminet, in ſublimitate diuinitatis exertæ; primum non intelligendo, & ſecũdum, quem manifeſtius prædictum ſperant, Iudæi vnum exiſtimauerunt, &c. Lege præterea Origenem libro primo contra Celſum, & Tertullianum libro contra Iudæos.

4. Itaque Meſſiam Iudei in humilitate crucis veniſſe ignorant, ſublimitatem tantùm & opes ſomniãt, humi repunt, è terra non aſſurgunt, nihil illi diuinitatis, humana cuncta tribuunt. Regem quempiam Cæſari aut Alexandro ſimilẽ exiſtimant, qui bella gerat, populum in patriam reducat, templum ciuitatemque exſtruat, in qua & pace & rerum omnium affluentia perfruatur. Nimirum, terrenis rebus mancipati homines, terrena ſolùm ſapiunt; quàm verò deſipiant ex locis Scripturæ explanandis apparebit.

CAPVT IV.

Explanatio primi loci, de nouiſſimis diebus Meſſiæ.

1. MEſſiam in nouiſſimis diebus venturum, vaticinatur
Iſaiæ 2. Iſaias: *Erit in nouiſſimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium; & eleuabitur ſuper omnes colles, & fluent ad*
Michæa 4. *eum omnes gentes*; & Michæas: *Et erit: In nouiſſimo dierum erit mons domus Domini præparatus in vertice montium: & ſublimis ſuper colles; & fluent ad eum populi*, &c. Hæc duo loca de Meſſia intelligũtur à Iudæis & Chriſtianis; ex quibus cõſtat Meſſiæ tẽpus eſſe nouiſſimũ. Cùm ergo nondum aduenerit tẽpus nouiſſimũ, nondum videtur veniſſe Meſſias. Reſpõdemus, iám adueniſſe nouiſſimũ tempus, in quo Meſſias venit. Dicitur autem nouiſſimum tempus Meſſiæ Hebraicè,
Cur dies Meſſiæ dicantur nouiſſimi. acharith jamim, id eſt, poſteritas dierũ, ab (acharon) quod nomen poſteriorẽ ſignificat, vnde (acharith) dicitur etiam poſteritas filiorum, Ierem. 17. & Deut. 32. Eſt igitur tempus Meſſiæ nõ quidẽ extremũ, vltra quod nullum aliud ſit, ſed tempus poſterius tempore Prophetarum; & quia multo poſterius eſt, dicitur nouiſſimum. Sic in Daniele nouiſſimi Dan. 2.
dies dicũtur poſteriores: *Indicauit*, inquit, *tibi Deus, quæ ventura ſunt in nouiſſimis temporibus.* Nouiſſimà tẽpora appellat Daniel illa, quibus imperia Perſarũ, Græcorum, & Romanorũ floruerunt; dies item Meſſiæ; nam ad hæc omnia Babylonici Regis ſomnium ſpectabat. Similiter Iacob: *Congregamini*, inquit, *vt annuntiem, quæ ventura ſunt vobis in diebus nouiſſimis*, id eſt, lõgè poſt futuris; nam multa annuntiauit, quæ non Meſſiæ, ſed ad filiorum tempora attinebant. Geneſ. 49.

Ait Moyſes: *Occurrent vobis mala in extremo tempore, quando feceritis malum in conſpectu Domini, vt irritetis eum per opera manuum veſtrarum.* Hoc loco extremũ tempus dicitur Hebraicè, acharith jamim, quemadmodum apud Iſaiam & Michæam. Rogo igitur Iudæum quod ſit hoc tempus nouiſſimum, in quo malum fecerunt Iſraëlitæ in conſpectu Domini, & irritauerunt eum per opera ſua, in quo occurrerũt eis mala: Si reſpondeat eſſe tẽpora captiuitatis Babylonicę, vel cetera tẽpora, in quibus à multis Regibus in Palæſtina vexati ſunt, concedet illa tempora, quę iã tranſierunt, fuiſſe (acharith jamim) id eſt nouiſſima. Si reſpondeat eſſe hæc 3.
tempora, in quibus toto orbe populus Iſraeliticus vagatur, propter necem Meſſiæ allatam, ſimiliter concedet hæc tẽpora eſſe (acharith jamim) id eſt, extrema: nec enim alia finget mala, quæ populo ſint euentura. Ergo conſtat (acharith jamim) nõ ſignificare tẽpus nouiſſimum, vltra quod non ſit aliud tempus, ſed tempus poſterius, & longè diſtans; quo ſenſu dixit Paullus: *Nouiſſimè diebus iſtis locutus eſt nobis in Filio*; videlicet poſt omnes Prophetas. Hebr. 1.

Præterea reſpondemus (acharith jamim) ſignificare etiã extremitatem dierũ, quod noſter interpres vertit nouiſſimos dies, vel nouiſſimum dierum; cùm autẽ vertit nouiſſimum dierum Mich. 4. non ſignificat vltimum diem mũdi, ſed extremitatem dierum, id eſt, extremũ tempus. Appellatur verò hoc ſenſu tempus Meſſiæ extremitas dierum, vel nouiſſimum & extremũ tempus; quia fuit extremitas dierum Reipublicæ Iudaicæ, fuitque nouiſſimum tempus & finis Iudaici ſceptri, & legis. Nouiſſimũ autem fore tẽpus Meſſiæ, hoc ſenſu, & finem Iudaicæ Reipublicæ, oſtendit Iacob, cùm ait: *Nõ auferẽtur ſceptrum de Iuda, & Dux de femore* Gen. 49.
eius, donec veniat, qui mittendus eſt, & ipſe erit exſpectatio gentiũ: 4.
quaſi dicat; vſque ad Meſſiam ſtabit Reſpublica Iudęorũ; non deerunt Reges, vel Principes, à quibus gubernentur; at ipſius Meſſiæ tempus nouiſſimum erit, & finis Iudaicæ Reipublicæ, legis, & ſtatus. Nã ſequetur alia lex, alius rerũ ſtatus, alia Reſpublica, maximè ex gentibus collecta, quo-
Euſeb. Cæſ. l. 8. de Demonſt. c. 1. Iulianus Pomerius. eirca addidit: Ipſe erit exſpectatio gentiũ. Hoc ſenſu exiſtimat Euſeb. Cæſar. appellari dies extremos: Nos, inquit extremos dies intelligimus, extrema ſtatus Iudaicæ gentis tẽpora, &c. Et Iulianus Pomerius Archiepiſcopus Toletanus libro 1. aduerſus Iudæos: Nouiſſimos, inquit, dies Prophetæ Iſaias, & Michæas, illos credo intellexerunt, qui in illo 5.
regno, deficientibus Principibus de ſtirpe Iuda, nouiſſimi approbati ſunt, quando Herodes ãlienigena ſucceſsit in regnum, &c. Eſt ergo ſenſus Iſaiæ & Michææ: In nouiſſimis diebus Reipublicæ Iudaicæ erit mõs domus Domini in vertice montium; fluent ad eum omnes gentes, &c. Quaſi dicant: Deſinet Reſpublica Iudæorum, & incipiet Reſpublica Chriſtianorum, ex omnibus gentibus conflata, quæ ad Chriſtum fluent.

Tertiò reſpondemus, dies Meſsiæ dici nouiſsimos non ſolum à Prophetis, verùm etiam ab Apoſtolis; nã Ioan. *Nouiſſima*, inquit, *hora eſt, & ſicut audiſtis, quia antichriſtus venit, nũc* 1. Ioan. 2. 6.
antichriſti multi facti ſunt, vnde ſcimus, quia nouiſſima hora eſt, id eſt, nouiſsimum tempus: horam enim pro tempore dixit, vt interpretatur D. Auguſt. Et Paullus: *Hæc*, inquit, *omnia* 1. Cor. 10.
in figura contingebant illis: ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos fines ſæculorum deuenerunt. Eſt ergo verè tempus Meſsiæ nouiſsimum omnium temporũ, & meritò quidem dicitur nouiſsimum. Nã quemadmodũ homo, qui microcoſmos, id eſt, mundus paruus appellatur; ita mundus hic magnus in plures diuiditur ætates, infantiam, pueritiam, adoleſcentiam, iuuentutẽ, & ſenectutẽ. Mundi ſenectus tẽpus eſt Meſsiæ, quia extrema eſt mundi ætas. Quẽadmo- 7.
dum verò hominis longa ſenectus poteſt reliquas omnes ætates annorum numero ſuperare: nihilominus tamẽ ſe-

nectus

nectus dicetur: ſic mundi extrema hæc ætas poteſt numero annorum ceteras ætates vincere, nec tamen propterea deſinet eſſe ætas extrema, & tempus nouiſsimũ. Non enim dicitur tempus nouiſſimum, eo quòd paucos annos contineat. Sed quia tẽpus eſt nouiſsimæ exſpectationis Meſsiæ, tendens ad iudicium, & iudicio propinquum: nam iudiciũ
Apoc. 22. non longè abeſt, iuxta illud: *Venio citò*, ſcilicet ad iudicium,
Iacob. 5. & illud: *Aduentus Domini appropinquauit, & ecce iudex ante ianuam aſſiſtit.* Mille enim anni ante oculos Dei tamquam dies heſterna.

8. Tempora, quæ præceſſerunt primum Chriſti aduentũ, prima erant, tempus hoc quod nouiſsimum aduentum præcurrit, eſt nouiſsimum: in duo enim tempora diuidi poteſt tota mundi ætas cum Meſsia collata, in ætatem ſuperiorem, quæ Meſsiæ primum aduẽtum præceſsit, & exſpectauit, & in ætatem poſteriorem, vel nouiſsimam, quæ eiuſdem Meſsiæ aduentum ſecundum præſtolatur, iuxta
Tit. 2. illud Paulli: *Vt piè viuamus in hoc ſæculo, &c. exſpectantes beatam ſpem & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti.* Nam diuerſas ætates mundi, rerum efficit diuerſitas. Quæ maior rerum geſtarum diuerſitas ac diſcrepantia excogitari poteſt, quàm quę in ijs duobus contigit tem-
9. poribus? Omnia enim cum Meſsia mutata ſunt, mundus aliam legẽ, Dei cognitionem multo præſtantiorẽ, aliamq; faciem accepit; meritò ergo hæc duo tempora, duę mundi ætates præcipuę appellari poſſunt, de quibus illud intel-
Habacuc 3. ligetur non abſurde: *Domine opus tuum in medio annorum viuifica illud. In medio annorum notum facies*, hoc eſt, Domine vitã redde operi tuo, id eſt, homini in ſceleribus iacenti, ac ſpirituali vita defuncto, in medio annorũ, id eſt, in medio duorum temporum & duarum ętatum, quarum altera Meſsiæ aduentum primum prędecedit, altera vſque ad ſecundum aduentum ſubſequetur.

Sed dices rectè appellari ętatem nouiſsimam, quę inter multas extrema eſt, non autem, quę inter duas tantùm eſt poſterior. Reſpondetur, nouiſsimum etiã dici de duobus,
Aggæi 2. vt conſtat ex Aggæo: *Magna*, inquit, *erit gloria domus iſtius nouiſsima plus quam prima.* Primã domum prius Salomonis tẽplum, nouiſsimam domum ſecundum templum vocat; ergo quod poſterius eſt inter duo tempora nouiſsimũ dicitur. Simili etiam modo tota ętas Iobi in duo diſtribuitur
10. tẽpora, illud ſcilicet, quod ſingularẽ illam calamitatẽ anteiuit, idq; dicitur primum, & aliud, quod calamitatẽ eſt ſubſecutum: hoc verò, quamuis centum quadraginta annorũ
Iob 42. fuerit, appellatur nouiſsimum: ſic enim ſcriptũ eſt: *Dominus benedixit nouiſsimis Iob magis quã principio eius*, id eſt, poſteriori tempori vitæ magis, quàm priori. Ecce tempus centũ quadraginta annorum, quod ſi humanam ætatem reſpiciamus, longiſsimũ eſt, vocatur Hebraicè (acharith) Iob. 42. & Latinè nouiſsimũ. Quid igitur mirũ ſi tempus poſt Meſsiæ aduentum, quamuis longum ſit, nouiſsimum nominetur.

CAPVT V.

Quis ſit mons domus Domini, ad quem gentes confluxerunt, quæ pax temporis Meſsiæ.

1. NE ſperent Iudęi inaniter, & pueriliter, montem templi in cacumen ceterorum montiũ & collium efferẽdum; animaduertant, quod ſupra diximus, diuinã ſcripturã, metaphoris, tropis, & allegorijs vti, tropumq; diuinũ hoc quoque agnoſcant loco, *Mons domus Dommi*, dicitur mons,
Iſai 2. *Mõs domus Domini, Chriſtus.* in quo domus Domini eſt ędificata, is autem Chriſtus eſt: quemadmodũ enim in mõte Moria domus Domini, ita in Chriſto Eccleſia extructa eſt, vt teſtatur Paulus: *Fundamentũ aliud nemo poteſt ponere præter id, quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus*, &c. Mons hic in vertice montiũ conſtitutus eſt, & colles omnes ſuperat, quia & Angelis omnibus, & Patriarchis, ac Prophetis, qui montium nomine ſignificantur, & hominibus, Regibus, Imperatoribus, & Principibus, quos colles adumbrant, longo interuallo eſt antepoſitus.
1. Cor. 3.

Dan. 2. Hic eſt lapis ille, qui ſine manibus, id eſt, ſine virili opera, de monte Virgineo abſciſſus, ſtatuam percuſsit, factuſq; eſt mons magnus, & impleuit vniuerſam terrã, quod Paul-
Phil. 2. lus abſq; figura ſermonis dixit: *Humiliauit ſemetipſum factus obediens, &c. propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen.* Vide paruum lapidem factum montem magnum, & in vertice omnium collium & montium collocatum. Dedit, ait, illi nomẽ, quod eſt ſuper omne nomen. Vis videre montem (Nacon) vt eſt Hebraicè, id eſt, pręparatum, vel ſtabilem, ac firmum? Mons ille Danielis quantus quantus erat, nihil niſi lapis erat; nã lapis in montem creuit ſanè lapideum, id eſt, ſtabilem, immutabilem, perpetuum. *Petra autem*, ait Paullus, *erat Chriſtus.* *Chriſtus mons ſtabilis.* *Dan. 2.* *1. Cor. 10.*

Hic eſt mons lapideus domus Domini, aduerſus quam portę inferi nullo tẽpore poterunt prævalere tã firmo ſtabilitam fundamento. Nec verò ſine cauſſa lapideus mõs totã dicitur occupaſſe terram: ſi enim per totã terrã Eccleſia diffuſa eſt, & in monte ſita, ipſum etiã montem in totã terram extendi neceſſe eſt, cum tantum ſit fundamentum, quantum eſt ipſum, quod fulcit ædificium. 3.

Sequitur apud Iſaiã: *Fluent ad eũ montẽ omnes gentes. Et ibunt populi multi, dicentes: Aſcendamus ad montẽ Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias ſuas*, &c. Ad Chriſtũ verò omnes gẽtes confluxiſſe, & aſcendiſſe in montẽ Domini, & etiam nunc confluere, & aſcẽdere, certius eſt, quàm vt demõſtrari debeat. Tertul. laduerſus Iudęos: In quẽ, inquit, alium vniuerſę gentes crediderunt, niſi in Chriſtũ, qui iam venit? deinde gentes enumerat pene innumeras, quæ in Chriſtũ iã illo tempore crediderant. Sed videntur hæc duo verba inter ſe pugnare, fluent, & aſcendamus; nã fluunt flumina deorſum, aſcenſu autẽ tenditur ſurſum. At nõ repugnant, immò maximè cõueniunt hi duo, etſi diuerſi motus, in ijs qui Chriſtũ quęrunt, alter quorũ humilitatis eſt, alter caritatis. Humilitate, veluti flumina, deorsũ fluimus, lacrymarũ flumine noſtra abluẽtes crimina, caritate ſurſum tẽdimus, igni ſimiles, cuius flãma ſurſum erigitur sẽper, nec quieſcit. Amor enim nunquam eſt otioſus, vt Greg: dixit. Præterea ſunt aquę quædam diuinę, quę fluũt, ſed ſurſum, contrario noſtris aquis motu. *Fiet*, ait Chriſtus, *in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam*, ſalientis, inquam, ſurſum, non deorſum. *Iſai. 2.* 4. *Ad Chriſtũ omnes gẽtes cõfluxerũt.* *Tertullian.* *D. Greg. hom. 30. in Euang. Ioan. 4.*

Ad hęc, quemadmodum mons partem habet inferiorẽ ac ſuperiorem, ita Chriſtus naturam habet humanam ac diuinam, cùm diuinam omni cogitatione atque intellectu celſiorẽ cogitamus, aſcendimus, cum humanam, Chriſtiq; labores ac cruciatus animo volumus, à diuinitate in humanitatem deſcendimus. Quẽ aſcenſum ac deſcenſum in annuntiatoribus veritatis diuus Auguſt. obſeruat Pſalm. 44. Aſcendunt, inquit ille, & vident. In principio erat verbum: deſcẽdunt, & vident. Quia verbũ caro factũ eſt, &c. Merito igitur populi aiunt: Aſcendamus ad montem: aſcendere enim mente oportet, omniaque tranſcendere creata, & ad ipſam Chriſti diuinitatẽ, quod eſt huius montis cacumen, fide pertingere; deinde ad montis humiliora loca, id eſt, Verbi incarnationẽ, humilitatem, cruciatus, mortemq; defluere, rurſus inde ad miracula, reſurrectionẽ, aſcenſionẽq; penetrare. Indicat etiam vox illa, fluent, celerem omniũq; impedimentorum victorem Chriſtianorum curſum. Quẽadmodum enim montanis aquis aucta flumina, eo curſu in mare fluunt, cui nulla impedimenta poſſunt obſiſtere; ita cæleſtibus donis aucti Chriſtiani, eo impetu ad Chriſtum tendunt, quem nulli labores nullaq; pericula queunt impedire. 5. *D. Auguſt.* 6.

Eodem cap. 2. Iſaias, Michæas quoq; eodem 4. de pace vaticinantur pacifici Salomonis, id eſt, Meſsię. *Conflabunt*, inquit Iſaias, *gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces: nõ leuabit gens contra gentem gladiũ, nec exercebũtur vltra ad prælium*, &c. Pacem hæc verba oſtendunt, metaphorico dicendi modo, Scripturæ, vt diximus, familiari, quam Meſsias in orbem attulit, quam eo nato Angeli annuntiarunt, *Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis*, quam Dauid prædixit: *Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna*, quam Salomonis, id eſt, pacifici, pacificum regnum adumbrauit. *Habebat Salomon pacem in circuitu*, &c. quam Meſsias ipſe diſcipulis reliquit. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*, quam ipſi deinde obſeruarũt. *Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna.* *Iſai. 2.* *Mich. 4.* *Quid ſit gladios conflare in vomeres.* *Luc. 2.* *Pſal. 71.* *3. Reg. 4.* 7. *Ioan. 14.* *Actor. 4.*

Chriſti diſcipuli conflant gladios in vomeres, & lanceas ſuas in falces, qui natione licet, moribus, patria, regnoque diuerſi, amore tamen & pace ſunt quoniunctiſſimi. *In hoc* *Ioan. 13.*

cognoſcent

cognoscent omnes, ait Dominus, *quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem*, id est, si gladios in vomeres, & lanceas in falces commutaueritis, si nullus inter vos discordiæ gladius, nulla odij hasta, nullum inimicitiæ telum reperiatur, si arma illa, de quibus Dauid, *Filij*, inquit, *hominũ dentes eorum arma & sagittæ: & lingua eorum gladius acutus. Mobiles sunt sermones eius super oleum: & ipsi sunt iacula*, longè à vobis propellatis. Tertullianus hunc in modum interpretatur: Concident, inquit, machæras suas in aratra, sibynas in falces, id est, animorum nocentium, & linguarum infestarũ, & omnis malitiæ, ac blasphemiæ ingenia, conuertent in studia modestiæ & pacis. Et non accipiet gens super gentem machæram vtique discordiæ, & non discent amplius bellare, id est, inimicitias perficere. Vt & hic discas Christum non bellipotentem, sed paciferum repromissum. Hactenus Tertul.

Pax Messiæ enigmatis descripta. Psalm. 56.

Psalm. 54.

Tertullian. lib. 3. contra Marcion.

8. Hanc eandem pacem Isaias altero significauit enigmate, eoq; illustrissimo: *Habitabit*, inquit, *lupus cum agno: & pardus cum hœdo accubabit: vitulus & leo, & ouis simul morabuntur, & puer paruulus minabit eos. Vitulus & vrsus pascentur: simul requiescent catuli eorum: & leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab vbere super foramine aspidis: & in cauerna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet*, &c. Animalia hæc sæua & serpentes, ethnicos indicare ostendit linteum illud diuo Petro obiectũ, in quo erant omnia quadrupedia, & serpentia terræ, & volatilia cæli. Pax ergo hæc animantium, pacem indicat hominum ac iustitiam. *Erit*, inquit Isaias, *iustitia cingulum lumborũ Messiæ, & fides cinctorium renum eius*, id est, iustitia accingetur veluti cingulo, & veracitate, ac fidelitate, ex iustitia Messiæ, in populum eius iustitia emanabit & pax. Nam habitabit lupus cũ agno, &c. Id est, iustitiã seruabunt diuites, nobiles, & potentes viri; neminĩ nocebunt hi Leones, Lupi, Pardi, Aspides & Reguli venenũ deponẽt ac feritatem, humilitatẽ addiscent, adeò vt à pueris & pauperibus absque nocumento tractari possint. Quemadmodum enim in illo linteo, quod D. Petro oblatum est per visum, sæua animãtia cum mitibus, abiecta immanitate, permixta erãt; ita in Ecclesia viros diuites, nobiles, principes, ac potentes, qui instar leonũ, luporum, maiorumq; animãtium sunt, cum cæteris, qui agnorum, ouiũ, minorumque animaliũ similitudinem referunt, in pace ac iustitia viuere æquum est. Id quod ab illis Christi lex diuina efflagitat. Sed reuertamur ad locum priorem Isaiæ & Michææ.

Isai. 11.

Actor. 10.

Ibidem.

9.

Secunda illius interpretatio est huiusmodi: Summa cũ pace legem Euangelicam gentibus promulgandã, Christique imperium toto orbe dilatãdum docetur; ne existimẽt Iudæi Messiam bella gesturum, eiusque legem & imperiũ vi armorumque potentia propagandum. *De Sion*, inquit Isaias, *exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem*: inde enim legis nouę promulgatores exisse notum est. *Iudicabit verbũ Dei gentes, & arguet populos multos, sub iugum suum mittet nationes.* Nunquid vi bellica hæc fient? Minimè. Conflabũt gladios in vomeres Messię milites, id est, Apostoli, cęteriq; Euangelij promulgatores, & lanceas suas in falces. Vomeribus enim opus erit, non gladijs, ad proscindẽda hominũ terrena corda, vt cælestę semen excipiãt, falces necessarię erunt, non hastæ, ad demetendas vberes segetes, vt in horreum Ecclesiæ deportentur. Nõ bello res agetur. nõ enim leuabit gens contra gentem gladium, vt ad fidem Messiæ vi cõpellatur, nec exercebunt vltra, id est, in æternum, ad prælium Messiæ milites, Euangelij promulgatores. *Non discent belligerare*, vt ait Michæas, vt inuitas ac repugnantes nationes ad fidem Christi cogant. *Sedebit vir subtus vineam suam, & subtus ficum suam*, vt ait Michæas, *& non erit qui deterreat*, id est, qui bellum hac de caussa illi inferat. *Quia os Domini exercituum locutum est*, id est, quia doctrina Euangelica, doctrina est Domini, cuius potentia, absque bello & armis, totum orbẽ sub suum suauissimum iugum suauissimè potest mittere. Deinde apud Isaiam ipsi concionatores agere incipiũt, non armis, sed voce, & à Iudæis exordiuntur: *Domus*, inquiunt, *Iacob, venite, & ambulemus in lumine Domini*, &c.

Isai. 2. Imperium Messiæ non vi ac bello propagatũ est ab Apostolis.

10.

Michææ 4.

11. Tertia interpretatio de Iudæis esse potest. Indicat Prophetа id quod Iudæis tempore Messiæ euenit: post illius enim aduentũ, bellicam illam fortitudinẽ, quæ in Danide, Iosue, Machabæis, & alijs olim splenduit, amiserunt, extorresque, & toto orbe profugi, absq; Rege, absque exercitu, & duce imbelles agunt. Ait ergo Isaias: *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem*, &c. Eo verò tempore, quo verbum Domini iudicabit populos multos, Iudæi, bellica fortitudine omnino amissa, conflabunt, id est, conflare poterunt gladios in vomeres, & lanceas suas in falces, nõ leuabit gens Iudæorum contra vllam aliam gentem gladiũ, nec exercebuntur Iudæi vltra ad prælium: *Et sedebit*, vt ait Michæas, *vir subtus vineam suam, & subtus ficum suam*, & non erit ex Iudæis qui illum bello deterreat, &c. Hæc verò quam sint vera, satis superque est explorarum.

Isai. 2.

Michææ 4.

Ijs addo quartam interpretationem de pace, quæ eo tẽpore in Romano imperio floruit, quo Christus & Apostoli gentibus Euangelium annunciarunt. Nam vt Hieron. ait, Isaiæ 2. Euãgelicæ doctrinæ pax Romani imperij præparata est. Vt enim orbi possent Apostoli cęteriq; discipuli Euangelicam legem promulgare, pax fuit necessaria, quæ bellorum strepitus sedaret, armorumq; tumultus cõpesceret, quia (vt ille dixit) Inter arma silent leges. Floruit autem pax in Romano imperio, sedatis bellis ciuilibus, quam vniuersi orbis illa descriptio indicat, cuius Lucas meminit: *Exijt*, inquit, *edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis*: non enim potuit vniuersus orbis vnius Imperatoris edicto, nisi magna florente pace, ad censum vocari. Permansit autẽ in Romano imperio, id est, Italia, Gallia, Hispania, Græcia, per longum tempus, quamuis non defuerint cum Barbaris alijs gentibus bella Romanis legionibus. In ipsa etiam Iudæa pax fuit, fuisseteque diutius, si Iudæi à Romano imperio non descciuissent.

12.

D. Hieron.

Cic. pro Milone.

Luc. 2.

Quòd si quis opponat verba illa: *Non exercebuntur vltra ad bellum*, quibus pax perpetua videtur significari. Respondemus, particulam Hebræã (od) & Latinã, vltra, non sępe perpetuitatẽ significare, sed aliquando pro longo tempore sumi, quod Rabbi chimi concedit. *Humiliati sunt Philisthijm, nec apposuerunt vltra vt venirent in terminos Israel*, illo scilicet tẽpore; nam postea venisse constat ex cap. 13. & 17. & 29. Itẽ *Israel non turbabitur amplius*, at turbatus est. *Non vocaberis vltra Iacob, sed Israel erit nomẽ tuũ*, at postea sæpe vocatus est Iacob. *Non dabo vos vltra opprobrium in gentibus*, at dati sunt. *Regina Saba videns sapientiam Salomonis*, &c. *non habebat vltra spiritum*, at mox resumpsit spiritum.

13.

1. Reg. 7.

2. Reg. 7. Genes. 35. Ioel 3.

3. Reg. 10.

CAPVT VI.

De templo & ciuitate ædificanda à Messia.

1. IN vaticinijs est, Messiam exædificaturum Deo templũ & ciuitatem. *Ecce vir Oriens nomẽ eius*, id est Messias, *& ædificabit templum Domino. Ipse ædificabit domũ nomini meo, & stabiliam thronum regni eius vsque in sempiternum. Ego ero ei in patrem*, &c. Quæ verba Paulus de Christo intellexit, quamuis de Salomone quoque veluti typo dicta sint. De templo item & ciuitate hac scribit Ezechiel cap. 40. & sequentibus, de ciuitate vaticinatur Isai. *Ipse ædificabit ciuitatem meã, & captiuitatem meam dimittet, non in pretio, neque in muneribus*, &c. Ieremias itẽ: *Ecce dies venient, dicit Dominus; & ædificabitur ciuitas Domino à turre Hananeel vsque ad portam anguli. Et exibit vltra norma mensura in conspectu eius*, &c. Non possunt autem hæc verba intelligi de ciuitate Ierusalem, extructa à Iudæis post reditum ab exsulio Babylonico; nam illa ciuitas à Romanis solo æquata est: ciuitas verò, de qua Ieremias verba facit, perpetua erit: subijcit enim Ieremias: *Sanctum Domini*, id est, templum, *non euelletur, & non destruetur vltra in perpetuum.*

Zach. 6. 2. Reg. 7. Hebr. 1. Ezech. 40. Isai. 45. Ierem. 31.

2. Quamobrem Rabbi Salomon, & Iudæi, Ieremiam putant intelligendum de ciuitate à Messia extruẽda, idem Ieremias: *In tempore illo*, scilicet Messiæ, *vocabunt Ierusalem solium Domini: & congregabuntur ad eam omnes gẽtes in nomine Domini in Ierusalem, & non ambulabunt post prauitatem cordis sui pessimi*, &c. *Absque muro habitabitur Ierusalem præ multitudine hominum, & iumentorum in medio eius. Et ego ero ei*, ait Dominus, *murus ignis in circuitu: & in gloria ero in medio eius*, &c.

Ierem. 3. Zach. 2.

Non abnuimus, Messias Deo tẽplũ ędificauit, & quidẽ amplissimum, sanctissimum, augustissimum, in quo, non boum, ouiũ, hircorum, arietumque victimis, sed eiusdem

Messię

Templũ & ciuitas Dei eſt Eccleſia.

Messiæ corpore, & sãguine, omnipretio pretioſiore, litatur.

Ædificauit vrbem nobiliſſimam tam longo capacique circuitu, vt omnes intra ſe capiat, defendatque nationes, tam firmo fortique muro ſeptam, vt ne tartarei quidem hoſtes expugnare illam valeant. 3.

1. Cor. 6. 2. Cor. 3. 1. Pet. 2.

Quodnam eſt hoc templum? quænam huiuſmodi ciuitas? Eccleſia eſt, non ex calce & lapidibus, ſed ex hominibus diuino lauacro ablatis extructa, quibus Paullus: *Vos*, ait, *eſtis templum Dei viui*, &: *Dei ædificatio eſtis*, & Petrus: *Ipſi tanquam lapides viui ſuperædificamini*, &c. Synagoga tabernaculum fuit à Moſe fabricatum: Eccleſia templum eſt à pacifico Rege Salomone, id eſt, Chriſto, extructum. Tabernaculum ligneum erat, mobile, fundamentis carens, templum fixum, ſtabile, firmiſſimiſque fundamentis impoſitum: ita Synagoga veluti lignea fuit, imbecillis, mobilis, temporaria; Eccleſia vero fixa eſt, ſtabilis, perpetua. Tabernaculum extructo templo ceſſit, ſic Synagoga, Moſis lege abrogata, ceſſit Eccleſiæ.

Synagoga fuit tabernaculum mobile, Eccleſia templũ ſtabile.

6.

De hoc templo Zachariam locutũ dicimus, & Ezechielem. Etenim vir ille, quem Zacharias Orientem appellat (non Solem orientẽ, ſed germen oriens, vt ex Hebræo cõſtat) Meſſias eſt, germen Patris ab æterno, germẽ Matris in tẽpore, ex quo toto terrarũ orbe, gratia, caritas, ceteræque virtutes, & in cælo gloria æterna germinauit. Hoc germen Dei virginis, hic flos, templum ampliſſimũ, id eſt, Eccleſiã ædificauit, auro caritatis texit, lutere baptiſmatis, candelabro fidei, menſa corporis ſanguiniſque ſui adornauit; ſe præterea ipſum in ea propitiatorium diuinorumq; theſaurorum omnium arcam propoſuit. Quòd ſi templum illud antiquum in varia erat loca diuiſum, ſancta ſanctorum, ſancta, atrium Sacerdotum, & alia atria, in noſtro quoque tẽplo diuerſa reperies loca, diuerſos nimirum Chriſtianorũ ſtatus, virgines alios; alios continentes, alios matrimonij vinculo connexos, alios ſacerdotes, alios Epiſcopos, alios Archiepiſcopos, alios Patriarchas, quibus omnibus vnus præeſt Pontifex ſummus. Si ſacrificia requiras, nunquid maius excogitari poteſt, quàm auguſtiſſimum Euchariſtiæ ſacrificium? Templum ergo Eccleſia eſt.

Chriſtus ædificauit tẽplum, id eſt, Eccleſiam.

c

5.

Vrbs quoque nobiliſſima atque opulentiſſima, cũ qua ſi conferatur Sÿnagoga, inſtar pagi obtinere videatur, ideoque Vates: *Gloriosa*, inquit, *dicta ſunt de te, ciuitas Dei.* Item: *Diligit Dominus portas Sion, ſuper omnia tabernacula Iacob*, id eſt, diligit Dominus Sionem Eccleſiã, pluſquàm omnia tabernacula Synagogæ. Hanc vrbem Meſſias extruxit, muniuit, cæleſtibuſque diuitijs locupletauit, quod eodẽ Pſalm. canit Vates, cùm ait: *Ipſe fundauit eam Altiſſimus.* Ad hanc incolẽdam, vniuerſum hominum genus è Babylonica, ſiue diabolica captiuitate vocat, & adducit, id quod ſignificant Iſaiæ illa verba ſuprà ſcripta: *Ipſe ædificabit ciuitatem meam*, ſcilicet Eccleſiam, *& captiuitatem meam dimittet*, id eſt, captiuos homines è ſeruitute dæmonis redimet, nõ in pretio, neque in munetibus, ſed gratis: vt enim Paullus ait: *Iuſtificati ſumus gratis per gratiam ipſius, per redemptionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus* (in hoc Eccleſiæ templo) *propitiationem per fidem in ſanguine ipſius*, &c. De eadem Eccleſia ſermonem habet Ieremias, cùm ſic ſcribit. *Vocabunt Ieruſalem*, id eſt, Eccleſiam, *ſolium Domini*, quia in Eccleſia Chriſtus, veluti in ſolio præclariſſimo, ſedet, *& congregabuntur ad eam omnes gentes, & non ambulabunt poſt prauitatem cordis ſui peſſimi.* etenim omnes gentes in Eccleſiam ab orbe redempto congregari, & ſimulacrorum cultu dæmoniſque ſeruitute relicta, praui cordis figmenta ac impietatem abijcere cernimus. Hinc illud iam citatum. *Ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus AEthiopum, hi fuerunt illic*, id eſt, in Eccleſia.

Meſſias ædificauit ciuitatẽ, id eſt, Eccleſiam.

Iſai. 54.

Rom. 3.

Ierem. 3. De Eccleſia loquitur Ieremias. cap. 3.

Pſalm. 86.

6.

Hæc ciuitas illa eſt, quæ, vt Zacharias vaticinatur, *abſque muro habitabit, cuius Dominus murus eſt igneus, & habitator, Rex*ą, *in gloria ſumma, ac maieſtate.* Abſque muro habitabit, quia tam ampla eſt, vt ijdem ſint, & huius vrbis, & orbis fines. Quòd ſi quæras, qui ſint homines, quæ iumenta, quorum copioſam fore multitudinem Vates prædicit, homines illi ſunt, rationis fideique ductum ſequentes, caritate exornati, ſanctis operibus vacant; iumenta verò ij, qui carnis voluptatibus ſeſe mancipantes, iumẽtorum vitam viuunt.

De ciuitate, id eſt, Eccleſia, loquitur Zacharias.

Zachar. 2.

In Eccleſia ſunt homines bonam ſanctoſque mores reducere, & ex iumentis in homines, ſiue potius in Angelos, diuina quadã metamorphoſi transferre conatur. Sic decantata illa Noẽ arca, non animantia ſolùm munda, verùm immunda etiã complectebatur. Hoc tamen arca illa ab Eccleſia diſtat, quod quæ immunda animantia recepit, immũda remiſit, atque homines Eccleſiæ iunxit immundi ingrediuntur, mũdi inde, ſi volunt, in cælum egrediũtur. Quia verò ciuitas hæc perpetua erit, ideò apud Ier. dicitur: *Sanctum Domini non euelletur, & non deſtruetur vltra in perpetuum.* Quia Deus ſumma beneuolentia illã proſequitur, ideò apud Iſa. appellatur à Deo: *Voluntas mea in ea*, id eſt, amor & beneuolentia mea magna eſt erga Eccleſiam. Quia regnum Chriſti eſt, ideò eodẽ cap. dicitur: *Eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui*, id eſt, eris corona gloriosa, & diadema regni Chriſti regnãtis in te. Quia à Deo defenditur, ideò eodẽ loco additur: *Super muros tuos Ieruſalem*, id eſt, Eccleſia, *conſtitui cuſtodes, tota die, & tota nocte, non tacebunt in perpetuum.* Sunt autẽ ij cuſtodes tum Angeli, tũ Eccleſiæ vigiles paſtores, qui ſuper muros, id eſt, in celſioribus Eccleſiæ locis ac dignitatibus, non vt inde ceteros deſpiciant, conſtituti ſunt, ſed vt precibus cõcionibuſque inuigilantes, ciuitatem noctu diuq; cuſtodiãt: *Tota die*, inquit, *& tota nocte non tacebunt*: precibus nimirum Deum inuocantes, concionibus homines ad Chriſtũ Eccleſiamq; vocantes. Quocirca addirur ab eodẽ Vate: *Præparate viã populo, planum facite iter, & eligite lapides*, id eſt, tollite offendicula, eleuate ſignũ, ſcilicet Crucis, ad populos, &c.

nec probi, & improbi quoque. Gen. 7.

7.

Ierem. 31.

Iſaiæ 62.

De Eccleſia loquitur Iſaias 62.

Quid plura? hoc eſt ædificium illud quaſi ciuitatis, quod præuidit Ezechiel non in valle, ſed in celſiſſimo exſtructũ monte, videlicet Chriſto, non ad gelidum Aquilonem, ſed ad calidum Auſtrum vergẽs, id eſt, Spiritum ſanctũ. Auſter enim, teſte Greg. Spiritum ſanctum adumbrat, qui Eccleſiam perflat, reficit, & ſalutari pluuia irrigat. Eccleſia, ait Rupertus, humiliter ad Auſtrum, id eſt, ad ſanctum vergit Spiritum. Impiorũ verò ciuitas Aquilonẽ reſpicit, in cuius lareribus ille ſedere cupiebat, cuius notiſſima verba ſũt: *Sedebo in lateribus Aquilonis: Ab Aquilone enim frigido pandetur omne malum. Nomen ciuitatis*, ait Ezechiel, *Dominus ibidem*: quod nomen cũ illo congruit valde, quod Chriſto imponitur: *Vocabitur nomen eius Emmanuel*, id eſt, nobiſcum Deus. in Eccleſia enim cum hominibus Deus eſt, iuxta illud Matth. *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi.*

8.

De Eccleſia ſcribit Ezechiel ca. 40 &c. Gregor. in Ezech. hom. 13. Rupertus. Iſai. 14. Ierem. 1. Ezech. 48.

Iſai. 7.

Matth. 28.

In porta autem ædificij vir Ezechieli viſus eſt, ſimilitudinem referens menſoris, ſiue architecti, lineum manu tenens funiculum, calamumq; menſorium, is Chriſtũ adumbrat, vt placet D. Hier. Eccleſiæ ædificatorem, menſorem, atq; architectum. *Niſi enim Dominus*, vt ait Pſalmographus, *ædificauerit domũ, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam*: niſi Chriſtus Eccleſiam exſtruxerit, omnipotenteſque manus operi admouerit, nihil hominum conatus proderũt. Quæ ſit Eccleſiæ longitudo, quot ſæculis ſit in hoc orbe permãſura; quæ ſit latitudo, id eſt, quas regiones, nationes, hominesq; vſque ad orbis finem ſit cõplexura: quæ altitudo caritatis & meritorum: quæ profunditas humilitatis: quæ rectitudo operum: quis ordo lapidum, id eſt, Pontificũ, Regum, hominumque ceterorum: quinam ſuperiori, qui inferiori ædificij loco ſint collocandi, ille nouit: totũq; ædificiũ funiculo calamoque ſuo, id eſt, ſapientia infinita, metitur, & explorat. In porta verò ſtat, quia læto hilariq; vultu venientes omnes excipit: ipſe ducit, ipſe excipit, ipſe in Eccleſiam introducit: nemo enim venit in Eccleſiam, nemo venit ad Patrem, niſi per Chriſtum. Stabit in porta ait Hieron. quia per ipſum ad Patrem ingredimur, & ſine ipſo ciuitatem Dei intrare non poſſumus; vt dignos ſuſcipiat, indignos abijciat, &c.

9.

D. Hieron. Chriſtus Eccleſiæ extructor. Pſalm. 126.

Exech. 40.

D. Hieron. 10.

Iam verò triplex ille murus, qui Ezechielis templũ circumdat, Eccleſiæ adumbrat cuſtodiam. Primus murus diuinam indicat protectionem: iuxta illud: *Vrbs fortitudinis noſtræ Sion Saluator, ponetur in ea murus & antemurale.* Secundus murus Angelorum indicat tutelam: hi enim ſunt montes Eccleſiam cingentes: iuxta illud: *Montes in circuitu eius*, id eſt, Angeli, vt Auguſt. placet: *& Dominus in circuitu populi ſui.* Ecce duplicem habes murum, diuinum, & Angelicum. Reſtat tertius humanus, eorum, qui Eccleſiæ præſunt, quos ſupra cuſtodes appellauimus.

Triplex murus Eccleſiæ. Iſai. 26.

Pſalm. 124 Auguſt.

Aquæ,

11. Aquæ, quæ subter limen templi egrediebantur, vt vult facere Ezech. cum delignant doctrinam, quæ ab Ecclesia emanat: primo ad talos vsque Vatis, deinde vsque ad genua, postea vsque ad renes pertingunt, tandem sic vndæ intumuerunt, vt transuadari non possent. Quid hoc significat ænigma? Nempe in doctrina Ecclesiæ quædam esse cognitu facilia, quæ ad talos vsque intellectus humani pertingant, qualia sunt decem præcepta Decalogi, alia, quæ pertingunt ad genua, alia, quæ ad renes, quę nimirū difficiliora sunt intellectu, huiusmodi sunt Christi consilia, & similia: sed intumescunt aquæ, caput longe superant, totumq; submergunt hominem: doctrinam enim de Christi mysterijs, de Incarnatione, Morte, Passione, deque Sacrosancta Trinitate, & prædestinatione, humanus non potest transitadare intellectus. Scapha fidei indiget, si velit huiusmodi vndas feliciter trahare: vnde illud: *Iudicia tua abyssus multa*, id est, profundo pelago similia sunt: & illud Pauli: *O altitudo diuitiarum scientiæ, & sapientiæ Dei; quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius*, &c. Illud item: *Repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris operientes*: abundantiam significat doctrinæ; præterea supra humanum intellectum excellētiam: quemadmodum enim aquæ maris profundissimæ homines naues que omnes superant altitudine; sic Christi doctrina intellectum vincit, ac operit.

Doctrina Christi profunda.

Psalm. 35. Rom. 11. Isaiæ 11. Ezech. 47.

12. Quàm verò hæc Christianæ doctrinæ aqua fructifera sit, indicatur eodem Ezechielis capite: *Ecce*, inquit Propheta, *in ripa torrentis ligna multa nimis ex vtraq; parte*, &c. Irrigatur enim tellus diuini Verbi vndis, arbores profert omni pomorum genere refertas, id est, homines omni bonorū operum fructu abundantes. Quàm salutaris sit eadem aqua ostendit, cùm adiungit: *Intrabunt aquæ mare*, scilicet mortuum, *& exibunt, & sanabuntur aquæ*, &c. Mūdi typus; & mare mortuum hoc sanat Euangelij aquæ, in illud influentes. Iordanis aquę in mare mortuum influebant, sed sanare illud non poterāt: eumdem in modum Moysis doctrina in mundum illabebatur, at sanare illum nequibat. Influxit Euangelij vnda salutifera, & sanauit. Sanari autem dicuntur aquæ, cùm à falsedine, amarore, & sterilitate, ad dulcedinem fecunditatemq; transferuntur. Vnde Eliæus: *Sanaui*, inquit, *aquas has, & non erit vltrà in eis mors, nèque sterilitas*. Sanauit ergo Deus aquas maris mortui, id est, mundi, quia falsedinem, amarorem, infecunditatem; & mortem eius, cum dulcedine, & fecunditate, & vita, influentibus Euangelij aquis, cōmutauit. Vnde mare illud, quod ne piscem quidem vnum gignebat, iam nunc tot gignit, vt adiungat Vates: *Plurimæ species erunt piscium eius, sicut pisces maris magni, multitudinis nimiæ.*

Doctrina Christi salutifera & fecunda.

4. Reg. 2. Ezech. 47.

13. Ait præterea Ezechiel relinquendas salinas aliquot: has ego religiosorū familias Academiasq; esse existimo: quemadmodum enim in salinis, ita in cœnobijs de Academijs sal efficitur, de quo Christus: *Vos*, inquit, *estis sal terræ*. Iam verò piscatores, quorum eodem loco Propheta meminit, quid nisi concionatores adumbrant, quos Dominus hominum vocauit piscatores? Siccatio vero sagenarum illud indicat, debere concionatores sagenas suas, id est, conciones, prius quàm in mare iaciant, Solis, id est, Christi radijs exponere, illasq; eiusdem Solis calore incendere, atque ab omni humanę cupiditatis humore deficcare. Hæc de ciuitate à Messia vero Domino nostro IESV Christo in terris exædificata sint satis, de illa quoque, quam in cœlis exstruit, nonnihil dicere operæ pretium erit.

Salinæ religiosorum cœnobia, & Academiæ. Matth. 5.

Matth. 4.

Siccant piscatores retia.

CAPVT VII.

De ciuitate, quam in cœlis Messias exstruit.

1. NOn in terris solum, sed in cœlo quoque Ciuitatem Messias exstruit amplissimam. In ciuitate autem terrestri lapides viui præparantur, expoliuntur, & in quadrum rediguntur; in ciuitate, quæ in cœlis est, altissimo ædificio imponuntur, quod præclarè in antiquo hymno Dedicationis Ecclesiæ sic canitur:

Hic lapides expoliuntur, in cœlo in ædificio collocantur.

Tunsionibus, pressuris, expoliti lapides,
Suis coaptantur locis per manus artificis,
Disponuntur permansuri sacris ædificiis.

3. Reg. 6. Eiusdem rei typum nobis exhibuit Salomonici templi typica ædificatio. 3. Regum 6. *Domus cùm ædificaretur, de lapidibus dolatis atque perfectis ædificata est*: eumdem in modum ciuitas cœlestis de viuis lapidibus expoliris, & ad diuinam normam, id est, legem, quadratis exstruitur. Hi autem lapides in cœlo non dolantur, è terra iam dolati ascendunt: quocirca legitur eodem capite: *Malleus, & securis, & omne ferramentum, non sunt audita in domo cùm ædificaretur.* Auditur in terra malleorum sonitus, ferramentorumque strepitus; pœnitentiæ gemitus sonant: iustitiæ, temperantiæ, cæterarumq; virtutū homines ad ædificium cœleste aptārium ictus perstrepunt, dolantur viui lapides, & quia viui sunt, dolent. At in cœlesti vrbe huiusmodi sonitus & dolores in suauissimos cantus perpetuamq; lætitiam commutati penitus conticescunt. Id Isaias prædixit: *Obliuioni*, inquit, *traditæ sunt angustiæ priores, & quia abscōditæ sunt ab oculis nostris: Ecce enim ego creo cœlos nouos, & terram nouam: & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor. Sed gaudebitis & exultabitis vsq; in sempiternum in iis, quæ ego creo: quia ecce ego creo Ierusalem exultationem, & populum eius gaudiū. Et exultabo in Ierusalem, & gaudebo in populo meo: & non audietur in eo vltrà vox fletus, & clamoris*, &c. De cœlesti Ierusalem sermo est, in quo tanta erit exultatio, vt ipsam ciuitatem appellet Propheta exultationem, & ipsum beatorum populum, appellet ipsissimum gaudium: *Creo*, inquit, *Ierusalem*, scilicet cœlestem, *exultationem, & populum eius gaudium.*

2. *In cœlesti templo non auditur sonitus mallei, aut securis. Isaiæ 65. Ecclesiæ triumphantis gaudium.*

Isaiæ 60.

Similiter cap. 60. de hac eadem cœlesti ciuitate verba hęc facit: *Non audietur vltrà iniquitas in terra tua, vastitas & contritio in terminis tuis, & occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio. Non erit tibi amplius Sol ad lucēdum per diem, nec splendor Lunæ illuminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet vltrà Sol tuus, & Luna tua non minuetur: quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & complebuntur dies luctus tui. Populus tuus omnes iusti, in perpetuum hereditabūt terram*, scilicet cœlestem, *germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum.* Docet iis verbis Vates qualis sit cœlestis Ierusalem populus: *Omnes*, inquit, *iusti. Non audietur vltrà iniquitas in terra tua.* Omnes in summa viuent pace ac securitate: *Non audietur*, inquit, *vastitas & contritio in terminis tuis, & occupabit salus muros tuos.* Omnes Deum laudabunt: *Occupabit portas tuas laudatio.* Omnes à Deo diuino gloriæ lumine illuminabuntur: *Erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam.* Non indigebunt nostri Solis luce: *Non erit tibi amplius Sol ad lucendum*, &c. Omnibus malis finem facient, complebuntur dies luctus tui, omnibus bonis in sempiternum fruentur: *In perpetuum*, inquit, *hereditabunt terram.* Quia verò gloriæ totius auctor est, ac fator Christus Opt. Max. addit: *Germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum*, id est, populus cœlestis ciuitatis, eiusque gloria germen est plantationis meæ, opus est manus meæ, quod ego æterna gloria exornauit.

3.

4. *Qualis populus ciuitatis Ierusalem cœlestis.*

De eadem ciuitate illud quoque dicitur ab eodem Vate: *Oculi tui videbunt Ierusalem ciuitatem opulentam, tabernaculū quod nequaquam transferri poterit, nec auferentur claui eius in sempiternū, & omnes funiculi eius non rumpentur; quia solummodo ibi magnificus est Dominus noster: locus fluuiorum riui latissimi & patentes: non transibit per eum nauis remigum, neque triremis magna transgredietur eum*, &c. Prædicat Vates æternæ Ierosolymæ opulentiam, æternitatem, immensamq; voluptatem, ab omni hostium impetu liberam: *Videbunt*, inquit, *oculi tui ciuitatem opulentam*, tabernaculum non mobile, non portatile, ac perpetuum, quale fuit Mosaicum, sed æternis clauis & funiculis fixum, ac perpetuum, quod transferri nōn possit. Iam verò si voluptatē quæris, voluptatis torrentes fluuijq; latissimi ciuitatē Dei irrigāt: locus enim est fluuiorū omnib. sanctissimis voluptatib. fluentium, nullus autē ab hostib. timor imminet: nec enim hos fluuios, etsi latissimos, ac lōgissimos, vlla hostium nauis aut triremis ingredi, nauigareq; potest.

5. *Isai. 33. De cœlesti Ierusalem.*

Considerandā etiam sunt illa verba. Quia solummodò ibi magnificus est Dominus noster: magnificus sane fuit Deus, cùm admirabile hoc, quod cernimus, opulentissimumque mundi imperium homini dono dedit; magnificus, cùm post tantum donum, aliis etiam maioribus cumulans, sanguine illum suo ex acerbissima peccati seruitute redemit, fidei lumine illustrauit, caritatis ardore incendit, gratiæ virtutumque omnium ornamentis decorauit.

6. *Isai. 33.*

7. Armagnificus dicitur solummodò in cœlesti Ierusalem, quia in cœlo summa illius in exornandis hominibus magnificentia splendescit, summa ibi additur magnificentiæ manus. Magnifica sunt omnia; magnificus Rex, magnificum regnum, magnifica ciuitas, magnificum conuiuium.

In cœlo omnia sunt magnifica.

Magnificus Rex est Christus, de quo dicitur per ænigma: *Magnificatus est Rex Salomon*, id est, Christus summus Salomon, *super omnes Reges terræ diuitiis, & sapientia. Et vniuersa terra desiderabat vultum Salomonis.* Cuiusnam Salomonis vultum desiderat vniuersa terra? sanè Christi: hunc vt videat cœlesti in Throno sedentem Regina Austri, eodem capite (id est, fidelis, caritateque flagrans anima) patria, parentibus, cognatisque relictis, omnibus impedimentis oneribusq; depositis, toto cordis conatu properat, cùm verò ad optatam peruenit laborum metam, cùm sibi & cunctis gentibus desideratum Salomonem cernit, non habet vltra prę admiratione spiritum: *Videns Regina Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum, quam ædificauerat* (id est, cœleste palatium) *& cibos mensæ eius* (id est, glorię epulas suauissimas) *& habitacula seruorum* (id est, mansiones cœlestes sanctorum) *& ordines ministrantium*, (hoc est, Hierarchias, Choros que Angelorum) *vestes eorum*, id est, virtutes, gratiam, caritatem, splendorem, &c. *Non habebat vltra spiritum*, dixitque ad Regem: *Verus est sermo, quem audiui in terra mea super sermonibus tuis, & super sapientia tua, vidi oculis meis, & probaui quòd media pars mihi nuntiata non fuerit: maior est sapientia, & opera tua, quàm rumor, quem audiui.* Hoc illud est Isai. 64. & Pauli: *Oculus non vidit Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te*, media pars nobis nuntiata non est pulchritudinis, sapientię, opum, potentięque nostri Salomonis. Concludit Regina Saba: *Beati viri tui, & beati serui tui, hi, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam*, &c. Hęc enim est beatitudo nostra, ante Christum stare semper, illius humanitatem diuinitatemque cernere, & audire. Magnificus sanè Rex est.

3. Reg. 10.

Omnis terra desiderium Salomonis, id est, Christi, desiderat.

3. Reg. 10.

8.

Isaiæ 64. 1. Cor. 2.

Magnificum quoque regnum est, de quo Dauid: *Gloriam regni tui dicent: & potentiam tuam loquentur: Vt notam faciant filiis hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiæ regni tui. Regnum tuum regnum omnium sæculorũ.* Magnifica ciuitas, de qua Baruch exclamans ait: *O Israel, quàm magna est domus Domini, & ingens locus possessionis eius. Magnus est, & non habet finem: excelsus & immensus. Ibi fuerunt gigantes.* Gigantes dæmones appellat: gigantum enim instar sunt, si cum hominibus conferantur. Eos Deus superbia elatos è cœlo præcipitauit; deposuit gigantes de sede, & exaltauit humiles: è cœlo autem præcipitati, iter, quod in hanc, de qua agimus, ciuitatem ducit, obsident, insidias instruunt, incautosque opprimunt, vnde illud Pauli: *Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli: quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus.* Induite, inquit, vos (Græcè πανοπλίαν, panoplian, id est, totam armaturam, arma omnia, nihil non sit armatum; armentur oculi, aures, os, cor maximè: est enim nobis pugna aduersus gigantes in cœlestibus, id est, qui in aëre habitant, & iter cœleste obsident. Chrysost. in cœlestibus interpretatur, pro cœlestibus: Vehementior, inquit, est contentio & pugna, quando pro magnis pugnatur: illud enim in cœlestibus, idem est ac pro cœlestibus; nam è cœlis nos eiicere studet hostis. Hæc ille.

Psal. 144.

9.

Baruch 3.

Ephes. 6.

Chrysost.

Magnificum deniq; conuiuium est. Rex Assuerus olim, vt in libro Esther memoriæ proditum est, magnificum exhibuit epulum, vt ostenderet diuitias gloriæ regni sui, multo tempore, centum videlicet & octoginta diebus, & iussit septem diebus conuiuium præparari in vestibulo horti, & nemoris, quod regio cultu & manu consitum erat. Vmbra hæc est magnificentissimi epuli, quod Christus Rex noster beatis viris exhibet; quo sanè ostendit diuitias immensas gloriæ regni sui, nó centum solum & octoginta diebus, sed per immensam, quæ nullũ finem habet, æternitatem. Parat autem hoc conuiuium in horto & nemore, quod regia cõsitum est manu. Quis amœnior hortus, quod nemus vmbrosius ipso cœlo empyreo, quod meritò paradisus dicitur voluptatis? Plantauit Dominus Deus manu sua cœlestem hunc paradisum voluptatis, quemadmodum terrestrem, in quo poneret hominem, quem creauit, nõ paucorum dierũ, sed æternitatis habitatore. *Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis*, ab ipso nimirum Deo, omnium sanctissimarũ voluptatum fonte, fluuius, inquã, beatitudinis illius, quę animo inest; qui deinde diuiditur in quatuor capita, id est, in quatuor corporis dotes exundat. Hi sunt huius cõuiuij cibi dulcissimi, hæ epulę suauissimę Christi summi Regis magnificẽtia dignæ, quibus nõ corpus solùm, verũ animus quoque, & is quidẽ maximè pascitur. Dei conspectus omnium pelagus origoq; gaudiorum, summus amor, oblectatio summa, cum Deipara Virgine, cum Angelis, cum beatis hominibus conuictus iucundissimus, impassibilitas, splendor, agilitas, subtilitas, sensuum omnium incredibiles suauitates, totius animi corporisque gloria exundans, in qua perpetua est cum saturitate appetentia, & cum appetentia æterna saturitas. *Satiabor*, ait Psalmographus, *cũ apparuerit gloria tua.* Denique, *Vinũ* (dicitur in libro Esther) *vt magnificentia regia dignũ erat, abundãs, & præcipuũ ponebatur.* Quod eo in libro de vino, id nos de omnib. huius nostri cõuiuij ferculis diximus; omnia, vt magnificẽtia diuina dignũ est, præcellẽtia ac præcipua apponũtur.

11.

Psalm. 1. Esther 1.

12.

Calamum mentemque diuina magnificentia rapuit, cuius Isaias illis verbis meminit: *Solummodo ibi magnificus est Dominus noster.* Feciſſem hoc loco finem, sed non patitur discipulus ille, qui supra pectus recubuit Domini, ciuitatem mihi ostentat, quæ oculos iam ad se rapit, & calamum quoque: *Vidi*, inquit, *sanctam ciuitatem Ierusalem nouam descendentem de cœlo à Deo, paratam, sicut sponsam ornatam viro suo.* Item: *Sustulit me Angelus in spiritu in montem magnum & altum, & ostendit mihi ciuitatem sanctam Ierusalem descendentem de cœlo à Deo, habentem claritatem Dei: & lumen eius simile lapidi pretioso, tamquam lapidi iaspidis, sicut crystallum.* Descendebat è cælo à Deo, ciuitas, quia cœlestis est ac diuina. Parata, quia omnia illius ornamenta diuinæ sunt potentiæ, Deus eam præparat sponso, ille vestit, ille ornat, ille quidquid habet pulcritudinis liberalissima largitur manu. Sponsa vocatur sponsi pulcerrimi Christi, habet claritatem Dei, id est, gloriam Dei: Græcè enim est nomen δόξα, quod gloriam significat: dicitur autem habere gloriam Dei, quoniam Dei gloria in ipsa cernitur, & beatis donatur. Est autem luminare eius, Græcè φωσφόρ, simile lapidi iaspidi, viridis ac iucundissimi coloris, & crystallo perlucido ac transparenti.

Isaiæ 33.

Apoc. 21.

13.

Ciuitas cœlestis ex Apoc. 21. describitur.

Sequitur: *Habebat murum magnum & altum, habentem portas duodecim: & in portis Angelos duodecim, & nomina inscripta, quæ sunt nomina duodecim tribuum filiorũ Israel*, &c. Murus magnus & altus cœlestem cingit Ierosolymam, quia tutissima est ciuitas, & munitissima, in quam nec morti, nec labori, nec dolori, vllus aditus patet: *Portas habet duodecim, tres ab Oriente, tres ab Aquilone, tres ab Austro, tres item ab Occidente*; quia omniũ nationum omniumque regionum incolas recipit, siue Orientem incolant, siue Occidentem, Austrum, aut Aquilonem. Tres autem sunt in qualibet muri parte, ad indicandam sacrosanctæ atque ineffabilis Trinitatis fidem, quam eos profiteri necesse est, qui illuc ingredi volent: præterea, quia augustissimæ Trinitatis regnum est, Angeli valuis veluti ianitores assistunt, vt audientantes excipiant: *Duodecim tribuum Israeliticarum nomina inscripta habet*; quia ciues etiam ex Israeliticis tribubus multos continet: *Duodecim quoque Apostolorum nomina in fundamentis duodecim cernuntur exarata*: quoniam tum Apostolis, tum iis, qui ex omnibus nationibus Apostolorum doctrinam fidemque per caritatem operantem sectantur, æternum domicilium præbet.

14.

Explicatur Ioannis descriptio.

15.

16.

Apocal. 21.

Est autem in quadro posita, ait Ioannes. Ea figura firmitudinem stabilitatemque indicat: nam corpus quadratum quocumq; vertas, firmum stabit. Quamobrem Aristoteles hominem constantem quadratum vocat: quadrata ergo ciuitas est stabilis & æterna: *Est etiam amplissima*; nam Angelus mensus illam est per stadia duodecim millia, id est, per leucas quingentas. Amplissima sanè ciuitas est, quæ quingentas occupat leucas; at cœlestis multo plures occupat, sed vt intelligeres ciuitatem maximam esse, hæc mensura proposita est, humano more, maxima. Quod si de materia, ex qua vrbs exædificata est, agitur. *Murus*, ait Ioannes, *è iaspide erat lapide pretiosissimo, ciuitas ex auro fulgenti, ac transluctido*, qualevitrum esse solet; portæ è duodecim fulgentissimis margaritis constabant: muri fundamenta duodecim pretiosissimis lapidibus emicabant.

Aristot. 1. Eth. c. 10.

Consonat

17. Consonat iis Tobias: *Porta*, inquit, *Ierusalem ex sapphiro & smaragdo ædificabuntur: & ex lapide pretioso omnis circuitus murorum eius. Ex lapide candido & mundo omnes plateæ eius sternentur: & per vicos eius Alleluia canetur.* At Ioannes: *Platea*, ait, *ciuitatis aurum mundum tanquam vitrum perlucidum.* Numquid repugnat Tobiæ Ioannes? Tobias lapide candido & mundo, Ioannes auro strata ait plateas. Maximè consentiunt: Nec auro, nec pario marmore stratæ sunt plateæ cælestis Ierusalem, non est tam vilis in ea materia, sed quia apud homines pretiosior non est, ideo hæc illi tribuitur, vt ex iis, quæ oculis pretiosissima pulcerrimaque videntur, assurgat mens, ad ea contemplanda, quæ cerni non possunt. Si quæras, num templum habeat hæc Ierusalem. *Templum*, inquit Ioannes, *non vidi in ea: Dominus enim Deus omnipotens templum illius est & agnus.* Si de luce eius roges: *Non eget*, ait, *sole, neque Luna; nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius est agnus.* Si de ciuibus sermo sit, respondet: *Non intrabit in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens, & mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni.*

Tobiæ 14.

18.

Apoc. 21.

19.

Si voluptates & gaudia, quibus perfruuntur ciues, requiras; crystallino significantur fluuio: guttatim enim pœna bibitur, gloria non guttatim, sed per fluuios potatur: *Ostendit*, inquit, *mihi fluuium aquæ viuæ, splendidum tanquam crystallum, procedentem de sede Dei, & agni.* E Throno Dei & Christi fluuius totius effluit gloriæ atque lætitiæ; quia omnes cælestes voluptates à Deo Christo emanant: ab eo enim visio oritur beatifica, amor, fruitio, corporis dotia, ceteraque gaudia omnia. Eędem sanctissimæ deliciæ fructuum nomine adumbrantur, quos vitæ profert arbor: *In medio*, inquit, *plateæ eius, & ex vtraque parte fluminis, lignum vitæ, afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum, & folia ligni ad sanitatem gentium.* Est in platea ciuitatis & in amœnissimis fluuij ripis arbor vitę consita, dulcissimis fructibus exuberans, cuius non poma solùm vitalia, verùm etiam folia sunt salutifera. Felix cui ex hac vitæ gloriæque totius arbore poma carpere concedetur; felix cui perenni hoc & exuberante gaudiorum fluuio sitim restinguere dabitur.

20. *Beatus ero*, ait Tobias, *si fuerint reliquiæ seminis mei ad videndam claritatem Ierusalem.* Hæc poma, hanc aquam, hanc ciuitatem Tobias suspirabat, hanc Patres illi antiqui appetebant, de quibus Paullus: *Qui* inquit, *hæc dicunt*, scilicet, se esse hospites & peregrinos super terram, *significant se patriam inquirere, & si quidem ipsius meminissent, de qua exierunt, habebant vtique tempus reuertendi; nunc autem meliorem appetunt*, id est, *cælestem.* Hanc exspectabat Abraham, credentium ille pater, *fide demoratus*, vt inquit Paullus eodem capite, *in terra repromissionis, tanquam in aliena; in casulis habitando cum Isaac & Iacob coheredibus repromissionis eiusdem: exspectabat enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor Deus*, &c. Præclarè Paullus fundamenta habentem ciuitatem cælestem vocat; quia terrenæ ciuitates fundamentis carent, casulis, id est, tabernaculis Abrahami similes sunt, quæ nullis fundamentis innituntur, faciléque conuoluuntur, ac disparent; vnde illud Regis Ezechiæ apud Isaiam: *Generatio mea ablata est, & conuoluta est à me, quasi tabernaculum pastorum.* Sola cælestis ciuitas, quam exspectabat Abraham, fundamenta habet, quoniam ea sola æterna est. Eamdem vtinam Iudæi, patrem suum Abraham imitantes, exspectent, non terrenam & fulgentem Ierusalem à Messia numquam ædificandam.

Tobiæ 13.

Hebr. 11.

Isaiæ 38.

CAPVT VIII.

Nec Ierusalem Iudaicam, nec templum esse à Messia reædificandum.

1. 3. Reg. 6. 1. Esdræ 3. 5. & 6.

TEmpla duo Ierosolymis eodem in loco à Iudæis ædificata docent sacræ litteræ; alterum à Salomone ante Babylonicam captiuitatem; alterum à Zorobabele & Iesu, filio Iosedec, summo Sacerdote, ceteriśque Iudæis, post captiuitatem. Tertium non esse exstruendum indicatur in Aggæo: *Magna*, inquit, *erit gloria domus istius nouissimæ, plusquam prima.* Loquitur autem Vates de secundo templo, nouissimumque appellat: non ergo aliud tertium à Messia exstruetur. Præterea iam Messias venit in templum secundum, nec vllum materiale templum exstruxit. Vnde Aggæus eo-

Templa duo, tertium non esse exstruendum.

Aggæi 2.

dem capite: *Veniet*, inquit, *desideratus cunctis gentibus*, scilicet Messias, *& implebo domum istam gloria dixit Dominus.* Quanam gloria? nempe diuina Messiæ, qui in eo templo oblatus est, & docuit, atque orauit: id quod ostendit etiam Malach. *Statim*, inquit, *veniet ad templum suum dominator, quem vos quæritis*, ad templum, inquam, secundum, nec mentio est de tertio aliquo exstruendo.

Malach. 3.

Ad hæc, tertium templum propterea exstruendum Iudæi existimant, vt rursus in eo boues, oues, arietésque immolentur; at huiusmodi sacrificia aduentu Messiæ, vt infrà ostendemus, abrogata sunt; non est igitur opus tale templum. Adde illud Ieremiæ: *In diebus*, inquit, *illis non dicent vltrà, Arca Testamenti Domini, neque ascendet super cor, nec recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet vltrà.* De diebus Messiæ loquitur Vates, in quibus reliquiæ Israel conuertentur: *Assumam*, inquit, *vos, vnum de ciuitate, & duos de cognatione, & introducã vos in Sion*, id est, Ecclesiam. Posthæc subiungit: *Non dicent vltrà, Arca Testamenti Domini*, id est, non nominabunt vltrà arcam Testamenti, cuius præsentiæ olim adeò fidebant, vt in prælium eam adduxerint: *Afferamus*, aiunt, *ad nos de Silo arcam fœderis Domini, & veniat in medium nostri, vt saluet nos de manu inimicorum nostrorum*: Non ascendet supra cor, eius obliuiscentur; nec visitabitur à populo, nec fiet vltrà alia arca fœderis. Nomine autem arcæ, quæ præcipua erat inter res legales, quæque fœderis tabulas continebat, omnia legalia intelliguntur, omnia sacrificia, templum quoque ipsum; non ergo erit tempore Messiæ arca Testamenti, non templũ tertium, non Sancta sanctorũ, in quib. arca collocetur.

2. Iterum. 3. 1. Reg. 4. 3.

Congruunt maximè Iudæis, qui tertium exspectant templum, illa Ieremię verba: *Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini est.* Vidit diuinus Spiritus mendaces Iudæorum spes, vidit de tertio templo exædificando pollicitationem inanem, ideoque: Nolite, inquit, confidere in verbis mendacibus, dicentes tria futura templa, id quod indicat templum Domini ter repetitum, duo tantùm erunt, tertium verò non ex mortuis, sed è viuis lapidibus excitabitur.

Iterum. 7.

4.

Conati sunt Iudæi templum tertium excitare, quartum relicturi Messiæ exstruendum, Iuliano apostata iubente. At miris modis conatus hic è cælo est impeditus, vt memoriæ prodidit Theodoret. Cùm gypsi & calcis multa modiorum millia congregassent, venti ac procellę quidquid congregatum fuerat dispersêrunt: ignis præterea ex fundamentis exiliens multos exussit, nocte quoque plurimos in vicina dormientes porticu, ruens porticus, oppressit subitò. Alio verò die, quæ Dei erga Iudæos misericordia est, in cælo Crux splenduit, Iudęorumque vestibus eiusdem Crucis signum, Christianę religionis protestans summam veritatem, impressum apparuit.

Conati sunt Iudæi templũ exstruere, sed diuinitus prohibiti sũt. Theodoret. l. 6. Hist. Trip. ca. 43.

5.

Iam verò inanem spem ciuitatis tursus ædificandę, statuisque Iudaici recuperandi Daniel penitus euertit, ac obruit: *Erit*, inquit, *in templo abominatio desolationis, & vsque ad consummationem & finem perseuerabit desolatio.* Similem in modum vertunt Septuaginta Interpretes: Et vsque ad consummationem temporis consummatio dabitur super desolationem, id est, vsque ad orbis finem & consummationem perseuerabit templi, ciuitatis, Iudęorumque desolatio. Sed oppones, ciuitatem Ierosolymam iterum fuisse exstructõ, hodiernaque die inhabitari. Respondemus fuisse quidem exstructam & habitatam, hodiéque habitari, non à Iudęis, sed ab aliis nationibus. Iudęorum namque desolatio & euersio vsque in finem perseuerabit, neque vnquam ad Ierosolymam eo modo incolendam, quo antea incolebant, reuertentur, vt infrà ostendetur.

Non exstruetur vrsus Ierusalem Iudaica. Dan. 9.

6.

Peruenit ira Dei super illos vsque in finem. Oseæ 3. *Dies multos sedebunt filij Israel sine Rege, & sine Principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine ephod, & sine theraphim.* Hoc pacto sedent Israelitę ad hanc vsque diem, vt cernimus, nec Regem habent, nec altare, nec templum, nec sacrificium, nec theraphim, id est, simulacra: non enim colũt idola. Ad quodnam vsque tempus sic sedebunt? Ad nouissimum vsque tempus, quo Christum agnoscent verum esse Messiam. Et post hęc ait Oseas: *Reuertentur filij Israel, & quærent Dominum Deum suum, & Dauidem*, id est, Christum Regem suum, & Messiam, quærent, quia iam venerat, & eatenus non quęsierant, &

1. Thess. 2. *Iudæorum desolatio vsque in finem perseuerabit.*

7. Oseæ 3.

pauebunt ad Dominum, Hebraicè, ad Iehoua: obstupescent enim cùm agnouerint Christum Iehoua, id est, Deum esse & hominem, Crucique à maioribus suis affixum; tantam Dei bonitatem admirabuntur. Vnde sequitur: *Pauebunt ad Dominum, & ad bonum eius*; verti quoque potest ad bonitatem eius; pauebunt item ad ingens illud bonum, quod ex Cruce morteque Messiæ in humanum genus emanauit. Hoc verò continget in nouissimo, inquit, die rum, id est, ad orbis finem.

CAPVT IX.

Iudæos secundùm carnem non esse à Nostra in Palæstinam reuocandos, sed Iudæos secundùm spiritum in Ecclesiam adducendos.

1. *Isaiæ 11.* DE congregatione ac reuocatione Israelitarum, qui verè Israelitæ sunt, multi Propheræ sunt vaticinati. Isaias: *Leuabit*, scilicet Messias, *signum in nationes, & congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda.* &: *Ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente congregabo*, &c. Ierem. *Ecce ego saluabo te de terra longinqua, & semen tuum de terra captiuitatis eorum, & reuertetur Iacob*, &c. Ezechiel: *Nunc reducam captiuitatem Iacob, & miserebor omnis domus Israel, & æmulabor zelum*, &c. Et: *Assumam filios Israel de medio nationum, & congregabo vos vndique, & adducam eos in humum suam, & faciam eos gentem vnam in terra, in montibus Israel*, &c. Oseas: *Congregabuntur filij Iuda, & filij Israel pariter, & ponent sibimet caput vnum, & ascendent de terra*, &c. Psalm. *Ædificans Ierusalem Dominus, dispersiones Israelis congregabit.* Iere. *Ecce ego congregabo eos de vniuersis terris, ad quas eieci eos in furore meo.* Aliis quoque locis eiusdem congregationis fit mētio.

Isaiæ 43. Ierem. 30. Ezech. 39. Ezech. 37. Osee 1. Psalm. 146. Ierem. 42.

2. *Duplices sūt Israelitæ siue Iudæi secundum carnem, quidam alij secundum spiritum.* Hæc loca vt intelligantur, obseruandum est duplices esse Israelitas siue Iudæos; alios secundùm carnem, qui à Iacob siue Israele originem carnalem ducunt; alios secundùm spiritum, qui Iacob fidem sectantur, quem in modum *Filij Prophetarum appellantur*, non quòd à Prophetis essent orti, sed quòd eorum doctrinam sequerentur. Sic *Diabolus dicitur rex super omnes filios superbiæ*, id est, qui superbiæ obediunt, veluti filij parentibus, & apud Ezechielem Ierusalem dicitur Amorrhæorum filia: *Pater*, inquit, *tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa*; quia illorum mores sequebatur. Hanc Israelitarum & Iudæorum diuisionem tradit Paulus: *Non qui in manifesto*, inquit, *Iudæus est, neq; quæ in manifesto in carne est circumcisio*, id est, non est Iudæus secundùm spiritum, etsi Iudæus sit secundùm carnem, ille qui manifestè Iudæus esse apparet, quique manifestam habet in ipsa carne circumcisionem; sed qui in abscondito Iudæus est, & circumcisio cordis in spiritu, non littera, id est, ille Iudæus est secūdùm spiritum, qui in abscondito, id est, corde, Christum confitetur, & qui in abscondito corde absconditam habet circumcisionem, id est, omnium flagitiorum excisionem. Nam circumcisio spiritalis ac præcellens cordis est, non corporis illa litteralis & typica, quam littera scripturæ continet: litteralis præputij est excisio, spiritalis, omnium vitiorum resectio.

4. Reg. 4. & 5. & 6. Iob 40. Ezech. 16. Rom. 2. 3.

4. *Rom. 9.* Item: *Non omnes, qui ex Israel sunt, ij sunt Israelitæ*, id est, non omnes, qui carnalem à Iacob ducunt originem, sunt Iudæi & Israelitæ secundum spiritum, ad quos pertinent Dei promissiones: Neque, qui semen sunt Abrahæ, omnes filij, sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non qui filij carnis, ij filij Dei, sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine, &c. Duos habuit Abraham filios, Ismaelem, qui ex ancilla secundùm carnem natus est, & Isaac, qui ex Sara sterili secundùm promissionem & gratiam Dei est ortus; sed in Isaac vocatur semen Abrahæ: filij enim Isaac hæreditatem Abrahami, benedictionem, & promissiones cōsecuti sunt, Abrahæq; filij dicuntur: eumdem in modū duplices Iudæi Abrahami satu editi sunt; quidam secundùm carnem tantùm ex ancilla synagoga, Ismaelitæ potius, quàm Iudæi & Israelitæ appellādi, ad quos Abrahamo promissa hereditas cœlestis non perueniet; alij secundùm spiritum, gratiam, ac promissionem, Isaaco similes ex Sara, id est, principe liberáque Ecclesia sunt orti, ij verè dicuntur Israelitæ & semen Abrahæ, vereque sunt hereditatis Abrahamo promissæ heredes.

5. *Rom. 4.* Nam *Abraham*, vt docet idem Apostolus, *pater est omnium credentium*, tam Iudæorum quàm Ethnicorum, qui illius fidei vestigia sequuntur. *Vt sit pater omnium credentium per præputium*, ait Paulus, *vt reputetur & illis ad iustitiam; & sit pater circumcisionis, non iis tantum qui sunt ex circumcisione, sed & iis, qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ*, &c. 6. Vides non satis esse vt quis Abrahæ dicatur filius, quod circumcisus, id est, Iudæus secundùm carnem sit, sed oportere sequi vestigia fidei paternæ, quam egregiam in Christum habuit Abrahamus. Vnde: *Cognoscite*, inquit, *quia qui ex fide sunt, ij sunt filij Abrahæ.* Item: *Videte Israel secundum carnem*, &c. *Galat. 2. 1. Cor. 10.* Apertè docet his verbis Israelem quendam esse secundùm carnem genitum à Iacob; at in epist. ad Galat. Israelem secundùm spiritum, Israelem Dei appellat: *Pax*, inquit, *super illos & misericordia, & super Israel Dei.* Huc pertinet illud: *Dicunt se Iudæos esse, & non sunt.* & cap. 2. *Blasphemaris ab iis, qui se dicunt Iudæos esse, & non sunt, sed sunt synagoga Satanæ.* Non igitur sunt Iudæi, aut Israelitæ, qui secundùm carnem solùm à Iacob typico nascūtur; sed omnes ij, qui à verò Israele Christo per fidem originem ducunt, id est, Christiani. *Nos*, ait Paullus, *sumus circumcisio, qui spiritu seruimus Deo*, &c. id est, Nos Christiani sumus veri Israelitæ circumcisione spiritali consignati. Verè etiam sumus Israelitæ alia ratione, quia Christus, cuius nos filij sumus, Israelita est, ab Israele & Abrahamo secundùm carnem oriundus.

Galat. 6. Apoc. 3. 7. Phil. 3.

8. Hos duplices Israelitas videtur Deus præsignasse, cùm semen Abrahæ pollicetur: *Multiplicabo*, inquit, *semen tuum sicut stellas cœli, & velut arenam, quæ est in littore maris.* Arenam sterilem, quæ mihi fructus producit, Israelitas vocat secūdùm carnem; Christianos autem stellas appellat cœli: quemadmodum enim in cœlo stellæ, sic in Ecclesia per fidem & caritatem fulgent Christiani. *Effundam*, inquit Deus, *aquas super sitientem, effundam Spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam, & germinabunt inter herbas, quasi salices iuxta præterfluentes aquas. Iste dicet: Domini ego sum, & ille vocabit in nomine Iacob, & hic scribet manu sua, Domino, & in nomine Israel assimilabitur*, &c. Et stirps semenq; Iacob hoc loco tam Iudæos quàm gentes complectitur, super quas Deus Spiritum sanctum effudit, quasq; diuinorum carismatum aquis irrigauit. Iste, inquit, ex gentibus dicet: Domini ego sum seruus, & ille vocabit se & alios nomine Iacob: 9. multi enim ex Christianis Iacobi appellātur. Præterea omnes Israelitæ dicuntur secundùm spiritū; & alius scribet manu sua Domino laudes & libros, vel nomen suū albo ascribet & militiæ Domini; & in nomine Israel assimilabitur, id est, similis erit in nomine Israelitis, vocabitur Israelita non secundùm carnem, sed secūdùm spiritum. Pagninus vertit, nomine Israel cognominabit seipsum. Præterea manifestè ethnici quoq; Israelitarum nomine afficiuntur. *Vos*, scilicet Iudæi, *non populus meus, ait Dominus, & ego non ero vester; & erit numerus filiorum Israel, quasi arena maris, quæ sine mensura est, & non numerabitur. Et erit in loco, vbi dicetur eis, Non populus meus vos: dicetur eis, Filij Dei viuentis*, &c. Hoc est, non erit populus meus Israel secundùm carnem; alium populum eligam, non deerunt mihi Israelitæ secundùm spiritum imitatores Israelis, qui me colant. Erit numerus filiorum Israel, secundùm spiritum, quasi arena maris: per totum enim orbem diffundentur: & ij homines ethnici, quibus dicitur, Non estis populus Dei, Filij Dei viuentis vbique terrarum vocabuntur.

Genes. 22. Isaiæ 44. Osea 1. 10.

His obseruatis facilè erit Prophetarum loca intelligere, *Explicantur loca Prophetarum.* in quibus de Israelitarum congregatione, vocatione, & in patriam Sionem reuocatione agunt. Primus locus Isaiæ de vocatione Israelitarum secundùm spiritum in Ecclesiam intelligendus est, hunc in modum: Post celeberrimam de hostibus reportatam victoriam singulareméque triumphū, vexillum Crucis & fidei attollēt Dominus in omnes nationes, & profugos Israel, id est, Israelitas secundùm spiritum, per varia vitia & idololatrias errantes congregabit; dispersos colliget à quatuor plagis terræ, ab Oriente, Occidente, Aquilone, & Austro: *Nam in omnem terram exiuit sonus eorum*, id est, fidei concionatorū. Idem vaticinatur cap. 43. *Ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente congregabo te: dicam Aquiloni, Da; & Austro, Noli prohibere; affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ.* Hoc est, quod Ioannes Euangelista docet: *Cùm esset*, inquit, *Pontifex anni illius Caiphas, prophetauit, quòd Iesus moriturus erat pro gente*, scilicet Iudæorum, & non tantùm pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret

Isaiæ 43. Ioan. 11.

congregaret in vnum. Vide quàm bene consentiant cum
Euangelio Prophetæ; quod Ioannes hoc loco dixit Caiphã
12. diuini afflatu Spiritus prædixisse, ipsum Vates eodem Spi-
ritu, sed multo maiori concitati, vaticinantur. Idem vatici-
Ierem. 30. natur Ierem. *Ecce ego saluabo te de terra longinqua, & semen tuum de terra captiuitatis eorum.* Terram longinquam appellat Pro-
pheta peccata, in quibus iacemus, quæ nos longissimè
Luc. 15. separant à Deo, vnde ille Prodigus dicitur *abiisse in regionem longinquam*; eamdem terram captiuitatis vocat, Ægypto Ba-
byloneque multo crudeliorem. Adiungit: *Reuertetur Iacob in Ecclesiam, & quiescet, & cunctis affluet bonis, & non erit quem formidet*, &c. In Ecclesia vera requies animi est, iuxta illud
13. Christi: *Venite ad me*, &c. *& inuenietis requiem animabus vestris*; in Ecclesia omnium bonorum spiritalium affluentia páx-
que summa reperitur, nec est quem formidemus, qui scili-
cet possit inuitis bona, quibus affluimus, nobis extorquere: Simili modo explicanda sunt loca Ezechielis citata.

Osee. 1. Illud autem Oseæ, *Congregabuntur filij Iuda, & filij Israël pa-
riter: & ponent sibimet caput vnum, & ascendent de terra*; significat Iudæos, quos filios Iuda vocat, & ethnicos ad Christum conuersos, quos filios Israel nominat, congregandos in vnum corpus Christi mysticum, vnam videlicet Ecclesiam. *Et ponent*, inquit, *sibimet caput vnum*, id est, Christum; *& ascen-
dent de terra* captiuitatis, nó Babylonicæ, sed diabolicæ; ascen-
dent inquam à terrenis desideriis ad cœlestia: tota enim
Coloss. 3. Christiani vita ascensus est, iuxta illud Pauli: *Quæ sursum*
Osee 1. *sunt quærite, quæ sursum sunt sapite*, &c. Addit Oseas: *Quia ma-*
14. *gnus dies Israel*, id est feminis Dei: magnus enim dies fuit filij Dei, quo in orbem venit, Crucique affixus est, vt filios Dei qui dispersi erant, è satanæ seruitute redemptos in vnum
Ezech. 37. congregaret. Hoc idem Ezechiel prædixit: *Faciam*, inquit, *eos in gentem vnam in montibus Israel*, id est, in Ecclesiis toto orbe instar montium celsitudine fidei præcellentibus, *&
Rex vnus erit omnibus imperans*, scilicet Christus, *& non erunt vltra duæ gentes, nec diuidentur in duo regna. Neque polluentur vltra
15. in idolis suis.* Perspicuum est Ecclesiam vnum tantùm esse Christi regnum, à qua idola omnia longissimè absunt, ideó-
que credimus vnam sanctam Catholicam Ecclesiam; vnam, quia non sunt regna plura Christi, sed vnicum, quod totum orbem complectitur, Catholicam, id est, vniuersalem, quia hoc regnum per omnes nationes diffunditur, sanctam, quia sanctissima fide, præceptis, & institutis, sanctissimisque mo-
ribus prædita est, ab omni idolorum cultu alienissima. Ad-
dit Vates: *Et seruus meus Dauid Rex super eos*, id est, Christus, *&
pastor vnus erit omnium eorum*, &c. Id est, vnus pontifex sum-
mus Christi in terris vicè fungens.

Mich. 2. Michæas quoque: *Congregatione*, inquit, *congregabo Iacob totum te in vnum conducam reliquias Israel, pariter ponam illũ quasi
gregem in ouili, quasi pecus in medio caularum tumultuabuntur à
16. multitudine hominum.* De Israele loquitur secundùm spiri-
tum, quem totum Christus in vnum Ecclesiæ ouile congre-
gauit: de Christo post hæc adiungit: *Ascendet enim pandens iter
ante eos: diuident, & transibunt portam, & ingredientur per eam: &
transibit Rex eorũ coram eis, & Dominus in capite eorum*, &c. Oues è caulis emittuntur à pastore in pascua; eodem modo oues
Christi ex ouili Ecclesiæ ab ipso pastore educentur ad pas-
cua cœli vberrima. Ascendit enim Christus in cœlum pri-
mus, pandens iter ante oues suas; illæ sequuntur, diuidun-
tur, & aperiunt obsistentes portas; transeunt, & egrediuntur ex
ouili, ex septis Ecclesiæ, in pascua cœli lætissima: Rex autem
& Pastor Christus coram eis, & in capite earum præcedit
Mich. 4. eas. Idem Vates: *In illa die, dicit Dominus, congregabo claudican-
17. tem: Et eam, quam eieceram, colligam: & quam afflixeram: Et ponam
claudicantem in reliquias: & eam, quæ laborauerat, in gentem robu-
stam: & regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc &
vsq; in æternum*, &c. Id est, in tempore Messiæ congregabo synagogam, quæ claudicans dicitur, quia Deum & idola co-
luit, & eam, quam eieceram, id est, gentes, quas repuleram, colligam in Ecclesiam: & claudicanti dabo reliquias, id est, filios fideles Messiæ cultores; & ei, quæ sub vitiis & iugo
dæmonum laborauerat, id est, gentilitati conuersæ, dabo
gentem robustam, Martyres inuictos, filiosq; fortissimos;
& regnabit Messias super eos in Ecclesia militãte ac trium-
18. phante in sempiternum. Lege Ezechiel. *Tollam vos de gentibus,*
Ezech. 36. *& congregabo vos de vniuersis terris, & adducam vos in terram ve-*

strã, id est, Ecclesiam, *& effundam super vos aquam mundam*, scilicet baptismi; *& mundabimini ab omnibus inquinamentis ve-
stris*, &c. Eumdem lege cap. 34. & 37. & Ierem. 32.

11. In hunc modum explicanda sunt huiusmodi Prophetarum vaticinia. Nonnulla tamen de reuocatione quoque à captiuitate Babylonica in Iudæam explicari possunt; quem in modum Hieronymus exponit illud Isaiæ: *Miserebitur Do-
minus Iacob, & eliget adhuc de Israel, & requiescere eos faciet super
humum suam; adiungetur aduena ad eos, & adhærebit domui Iacob*, &c. In eamdem sententiam Lyranus interpretatur illud Ieremiæ: *Ecce ego congregabo eos de vniuersis terris, ad quas eieci eos*, &c. Sed D. Hieronym. de tempore Messiæ exponit: sequi-
tur enim: *Feriam eis pactum sempiternum*, scilicet Testamen-
tum nouum, &c. Nullum autem vaticinium est, quod Iu-
dæos restituat à Messia in Iudæam post hanc captiuitatem ducendos.

Isaiæ 14. Ierem. 32. 19.

Messiam Israelem quomodo à captiuitate liberarit.

Dicimus ergo Messiam à captiuitate, & quidem acerbis-
sima, multoque sæuiore, quàm Babylonica fuerit, aut Ægy-
ptiaca, Iudæos, vniuersumque Israelem secundùm spiritum
liberasse; atque in promissam terram, id est, Ecclesiam, lacte
& melle manantem induxisse. Veniet præterea aliquando
tempus, quo è mortis, dolorum, laborumq; omnium capti-
uitate eripiet, & in patriam illam cælestẽ omni voluptatum
genere affluentem introducet. Iis adde Messiam, postquam
mortuus in Cruce est, ad inferas descendisse sedes, congre-
gatamque in limbo Israelitarum maximam multitudinem,
è terra illa, captiuitate, sine carcere liberasse, & in cœlestem
Ierusalem ipso ascensionis die asportasse. Fingant quidquid
volent Israelitæ, nullatti sanè tam nobilem ficto Messiæ suo,
quem expectant, liberationem tribuere possunt. Sed hæc
non sapiunt: vtinam aliquid, quod cœleste sit, illorum pala-
to arrideat.

CAPVT X.

*Iudæos prope finem mundi ad Christum conuertendos, & à dæmo-
nis captiuitate eripiendos.*

1. IN hoc temporis decursu aliquot ex Israelis in Ecclesiam ducit Messias; multos, postquam in cœlos ascendit, per Apostolos duxit, sub finem mundi ducet omnes: generalis enim illorum ad Messiam suum conuersio in illud extre-
mum tempus reseruatur. Olim Deus, gentibus relictis, Iu-
Deut. 32. *Deus relictis gentibus Iudæos elegit.* dæos sibi in populum ascinit: *Quando diuidebat altissimus gẽtes, quando separabat filos Adam, constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel*; id est, cõstituit regiones populorum in magno numero, ita vt tot essent varij diuersique populi, quot erãt homines in familia Israelitarum. Cùm tamen tot essent populi, tam pauci Israelitæ, hos elegit; ideoq; adiun-
git Moyses: *Pars autem Domini populus eius, Iacob funiculus here-
ditatis eius*, id est, portio Domini hereditaria Israel; nam fu-
niculis hereditates olim partiebantur; ideo funiculus here-
ditatis, mensuram hereditatis, quæ cuique obuenit, signifi-
cat. Interim gentes à Deo ob scelera sua derelictæ idola co-
lebant, præter aliquos, quos ille suæ fidei lumine illustratos
in officio continebat, vt Iob, & similes. Fuit Israel populus
vsque ad Messiam, quem cùm per summum scelus vita pri-
uasset, populi dignitate, diuina ita iudicãre iustitia, priuatus
2. est. *Non erit eius populus, qui eum negaturus est.* Regem esse suum
Dan. 9. Iesum verum Messiam negauit, Cæsarem verò Regem in-
clamauit: optimo ergo iure, & à Christo, quem negauerat,
negatus & abiectus est; & à Cæsare, quem sibi Regem ac-
clamarat, excisus atque trucidatus. Ideoq; Daniel: *Occidetur*,
inquit, *Christus, & non erit eius populus, qui eum negaturus est. Ci-
uitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo.*

Deus relictis Iudæis gentes sibi copulauit. Relictis Iudæis, ad gẽtes, quas reliquerat, reuertitur Deus,
iuxta illud Oseæ: *Erit in loco vbi dicetur eis: Non populus meus vos:
dicetur eis: Filij Dei viuentis*, id est, populũ gentium, qui nõ erat
populus meus, ait Dominus, in populum mihi assumam, &
Osee 1. 3. ethnicos ipsos filios Dei efficiam. De Israele autem: *Voca*,
inquit, *nomen eius: Non populus meus: quia vos non populus meus, &
ego non ero vester.* Gentes itaque nunc, abiectis simulacris, ve-
rum Deum colunt: Iudæis verò in Ecclesiam patet ianua,
sed pleriq; ingredi nolũt. Quid? obliuiscetur antiqui populi
Deus? aut continebit in ira sua misericordias suas? Minimè.

Iudæos reliquos Deus ſub finem mundi conuertet.

Veniet aliquando tempus ſub finem mundi, cum populum antiquum ad veram promiſſionis terram, id eſt, Eccleſiam, vocet, illeque, vocationi minime repugnans, libenter ſequatur. Tunc mira erit Iudæorum fides, mirus in Chriſtum amor, mira diuinarum cognitio rerum: quo enim ſerius, eò ardentius ad Chriſtum conuertentur. Oſeæ 3. *Oſee 3. 4.* *Dies multos ſedebunt filij Iſrael ſine Rege, & ſine Principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine ephod, & ſine theraphim*, id eſt, ſimulachris. Hoc pacto ſedent nunc Iſraelitæ, vt ipſis oculis cernimus. Sed nunquid ſemper ſic ſedebunt? audi ſequentia. *Et poſt hæc reuertentur filij Iſrael, & quærent Dominum Deum ſuum, & Dauid Regem ſuum: & pauebunt ad Dominum, & ad bonum eius in nouiſſimo dierum.* Quid clarius dici potuit? In nouiſſimis diebus quærent Deum, & Meſſiam ſuum Dauidis filium, Ieſum Nazarenum; quærent, inquam, quia antea non quæſierant, cùm iam veniſſet: reuertetur, quia auerſi erant; recipientur, quia erant abiecti; & pauebunt ad Deum, & ad bonum eius; obſtupeſcent, & admirabuntur Meſſiæ dignitatem, bona, opeſque immenſas.

Paulus de hac Iſraelitarum ſub finem orbis conuerſione ſcribit, his verbis: *Nolo vos ignorare fratres myſterium hoc: quia cæcitas ex parte contigit in Iſrael, donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret*, id eſt: Volo vobis arcanum Dei conſilium patefacere; non omnes, ſed multi Iudæi ſunt obcæcati, & Meſſiam non agnouerunt; cæcitas autem hæc eo vſque durabit, quouſque plenus numerus, quem Deus ex gentibus decreuit aſſumere, conuertatur. Cùm verò gentium plenitudo Eccleſiam intrauerit, tunc omnis Iſraelitarum populus conuertetur. De hac eadem conuerſione à nonnullis illud Pſal. explicatur: *Conuertentur ad veſperam, & famem patientur vt canes*: ad veſperam namque, id eſt, ad finem mundi conuertentur, & famem patientur vt canes; quoniam auiditate maxima panem viuum quærent, ciuitatem, id eſt, Eccleſiam, circumeuntes, felici fame ſtimulati. De hac item conuerſione illud Pauli intelligendum eſt: *Secundum naturam, inquit, inſerentur ſuæ oliuæ.* Oliua fides eſt Patriarcharum, ex qua Iudæi veluti rami aridi reſecti ſunt; ethnici verò, præter naturam, maxima Dei miſericordia inſerti. Tandem aliquando Iudæi in ſuam oliuam redibunt, fideique ſuorum Patriarcharum, præſertim Abrahæ, qui pater credentium appellatur, ſecundum naturam inſerentur.

5. Rom. 11. *Pſal. 58. 6.* *Rom. 11.*

Quàm optanda verò ſit hæc conuerſio indicat Paulus eodem cap. ad Rom. illis verbis: *Quòd ſi delictum illorum diuitiæ ſunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ gentium, quanto magis plenitudo eorum?* Si enim amiſſio eorum reconciliatio eſt mũdi; quæ aſſumptio, niſi vita ex mortuis? id eſt, ſi lapſus, & incredulitas Iudæorum, & diminutio, id eſt, quòd tam pauci crediderint, cæteris excæcatis, per occaſionem gentibus inuexit fidei gratiæque diuitias: quia enim illi credere noluerunt, ad gentes profecti ſunt Apoſtoli, illæque Euangelium receperunt, iuxta illud Pauli & Barnabæ: *Vobis oportebat primùm loqui Verbum Dei; ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes: Sic enim præcepit nobis Dominus. Poſui te in lucem gentium, vt ſis in ſalutem vſque ad extremum terræ. Audientes autem gentes gauiſæ ſunt, & glorificabant Verbum Domini, & crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam æternam.* Hæc illi. Si, inquam, amiſſio Iudæorum fuit occaſio vocationis gentium & reconciliationis cum Deo: aſſumptio eorum & plenitudo quid erit? id eſt, cum iterum à Deo aſſumentur ad fidem, cumque eorum plenitudo Eccleſiam ſub finem mundi intrauerit, quantas, Deus bone, gentibus diuitias, quantam lætitiam afferet. Sanè ſi diminutio Iudæorum, id eſt, ſi pauci ex iis qui crediderunt Iudæi, tot gentibus ad fidem Meſſiæ duces fuere, quid erit plenitudo cùm Iudæi omnes credent? Si abiectio Iudæorum mundum reconciliauit Deo; quid erit aſſumptio, niſi vita, ſcilicèt, mundi ipſius ex mortuis? id eſt, niſi quædam mundi & gentium reſurrectio.

7. Ibid. *Actor. 13.* *Iſai. 46.* *8. De Iudæorũ conuerſione.*

Hinc habemus Iudæos conuerſos reuocaturos mundum, id eſt, gentes, in vitam, non corporis, ſed animi. Nam Iudæi tunc ad extremum fidem Chriſti magno mentis ardore complectentur, magniſque Spiritus ſancti donis à Deo Patrum memore exornati, Chriſtianam fidem ardentiſſimè ac cõſtantiſſimè prædicabunt. Eam ob rem D. Greg. illa Canticorum verba, *Quid videbis in Sulamite, niſi choros caſtrorum?* de ſynagoga in fine mundi pro Chriſti fide, quam oppugnauerat, fortiter præliatura interpretatur: Caſtra, inquit, in Sulamite, id eſt, ſynagoga, videbuntur, quia pro fide, quam modò impugnat, tunc robuſtè contra infideles præliabitur, &c.

9. D. Greg. Cant. 7.

Prædicabitur, inquit Chriſtus, *hoc Euangelium regni in vniuerſo orbe, in teſtimonium omnibus gentibus, & tunc veniet conſummatio.* Huic Euangelij prædicationi extremo illo tempore maximè Iudæi operam dabunt, gentesque ab Antichriſto ſeductas ad fidem Chriſti conuertent. Tam excellens verò Iudæis fides opera Eliæ & Enoch continget, quos extremo tempore aduerſus Antichriſtum duces mittendos compertum eſt. *Elias venturus eſt*, ait Chriſtus, *& reſtituet omnia.* Chryſoſt. id eſt, incredulitatem Iudæorum, qui tunc erunt reſidui, ad fidem conuertet. Aug. per Eliam, vltimo tempore ante iudicium, Iudæos in Chriſtum eſſe credituros, celebertimum eſt in ſermonibus cordibuſque fidelium. Anſel. Terminus cæcitatis Iſrael erit, vbi plenaria multitudo ex omnibus hominibus ingreſſa fuerit; quia tunc Iudæi, qui inuenti fuerint, credent ad prædicationem Eliæ & Enoch.

Matth. 24. 10. *Matth. 17.* *D. Chryſoſt.* *D. Aug. 20. li. de Ciuit. Dei, c. 29.* *D. Anſelm. Rom. 11.*

11. Gen. 37. & ſeq. Typus conuerſionis Iudæorum.

Huius conuerſionis typus exſtat in Geneſi. Ioſeph à fratribus venundatus, in Ægypto fratribus ipſis ignotus obtinuit imperium: ſic Chriſtus à Iudæis ſecundum carnem fratribus venditus & crucifixus, ipſis ignotus obtinet in gentibus principatum. Poſt multos annos agnitus eſt à fratribus Ioſeph; poſt aliquot ſæcula tandem Chriſtus à Iudæis fratribus agnoſcetur. *Auditum eſt, & celebri fama vulgatum in aula Regis; Venerunt fratres Ioſeph, & gauiſus eſt Pharao, atque omnis familia eius.* Eumdem in modum cùm toto orbe Iudæi conuertentur, ſummus Pontifex omniſque familia Chriſtiana magno gaudio exultabit. Similem quoque typum habes Numerorum 12. *Locuta eſt Maria contra Moyſen, propter vxorem eius Æthiopiſſam.* At graues pœnas dedit. Siquidem & lepra infecta eſt, & à caſtris Iſraelitarum pulſa. Poſt ſeptem tamen dies, Dei miſericordia, ſanitati caſtriſque reſtituta; ſuo malo didicit, ſuoque exemplo docuit linguam compeſcere. Quemadmodum Moyſes vxorem duxit Æthiopiſſam; ita Chriſtus Eccleſiam duxit ex gentibus Æthiopiſſam peccatorum nigrore atram, vt docet Bern. Propter Æthiopiſſam, inquit, iſtã de longinquo Filius æterni Regis aduenit, & vt ſibi eam deſponſaret, etiam mori pro illa non timuit, &c. Verùm Maria ſoror Moyſis, id eſt, ſynagoga, Chriſto & vxori Æthiopiſſæ, id eſt, Eccleſiæ, obtrectat. Lepra inquinatur perfidiæ, è caſtris Dei domoque pellitur. Aſpice, inquit Orig. nunc ad Iudæorum plebem, & vide quanta in illa eſt lepra peccati, quanta intelligentiæ caligo, quanta turpitudo conſpectus, &c. Non fuit lepra Mariæ perpetua, poſt dies ſeptem in caſtra ſanitatemque rediit: ſic ſynagogæ lepra perpetua non erit, aliquando tandem ſanabitur, ad finem ſæculi, & in caſtra Eccleſiæ reuertetur. Quod Orig. his verbis dixit illa homilia ſexta: Hæc lepra Iudaicæ plebis non perpetuò manet, ſed vbi ſeptimana compleri cœperit mundi, reuocabitur ad caſtra.

Num. 12. 12. *13. Orig. hom. 6. in Num.* *Orig.*

In fine enim mundi cùm plenitudo gentium introierit, tunc etiam omnis Iſrael ſaluabitur, & tunc ceſſabit lepra à facie Mariæ, id eſt, ſynagogæ. Hæc ille. *Tunc ergo*, quod eſt in Prophetarum vaticiniis ſupra citatis, *Deus profugos Iſrael & Iuda congregabit, tunc à quatuor plagis terræ filios diſperſos vocabit, tunc totius domus Iſrael miſerebitur, tunc populum ſuum ex acerbiſſima ſatanæ captiuitate liberabit, tunc in veram promiſſionis terram fluentem lacte & melle*, id eſt, Eccleſiam, *populum introducet. Tunc in illo exitu Iſrael*, non de Ægypto, ſed de peccato, non de populo Barbaro, ſed de populo Tartareo, *erit Iudæa ſanctificatio eius, & Iſrael poteſtas eius: Tunc montes exultabunt ſicut arietes, & colles ſicut agni ouium*; tunc impedimenta omnia tollentur, quæ nunc in tertam promiſſionis, id eſt, Eccleſiam, iter, veluti mare rubrum ac Iordanis, intercludunt. Mare videbit & fugiet, Iordanis conuertetur retrorſum. Tunc, quæ nunc ſaxea ſunt Iudæorum corda, molleſcent; Deus conuertet petram in ſtagna aquarum, & rupem in fontes aquarum; tunc tandem reſpiciet Deus populũ antiquum, faciemque ſuam, id eſt, Meſſiam, illis oſtender. *A facie verò Domini*

Iſaiæ 11. Iſaiæ 43. 14. Ezech. 9. & 37. Ierem. 42. *Pſal. 113.* *15. 2. Cor. 3.*

Exod. 34. Rom. 11. Genes. 45. Num. 12.

Domini mouebitur terra, à facie Dei Iacob. Tunc auferetur velamen Moysis è Iudæorum cordibus: *tunc inferentur fili olivæ*, tunc Ioseph à fratribus summo cum gaudio agnoscetur, sororq; Moysis antiquæ lepræ horrore liberata in castra Ecclesiæ reuerteretur.

Rom. 11. Conclusit Deus omnia incredulitate.

Denique, vt Paullus ait, *Conclusit Deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur*, id est, permisit Deus vtrumque populum, ethnicorum primùm, postea Iudæorum, incredulitatis veluti quodam carcere constringi, vt vtrique misericordiam impertiret, & vtrumque è carcere hoc emitteret. Cùm Deus vinculis incredulitatis ethnicos liberauit, in eadem vincula Iudæi se conieceruntt. Veniet tempus, quo abillis Dei misericordia etiam ipsi liberentur: *erunt q; primi nouissimi*, id est, Iudæi, qui primi Deum coluerunt, nouissimis diebus post ethnicos conuertentur. Hæc cùm Paullus animo voluerat, & scriberet, in illa tandem admirationis plena verba prorupit: *O altitudo diuitiarum sapientiæ & sapientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius.* O profundum, inquit, pelagus opulentissimæ atque infinitæ sapientiæ Dei; quod nemo sui intellectus fragili cymba confisus aggredi debeat; inuestigari viæ Dei non possunt: sunt enim inuestigabiles, id est, non vestigabiles; comprehendi iudicia eius nequeunt: sunt enim incomprehensibilia. Cur Deus gentes primò incredulitatis carcere claudi permiserit, postea carcerem aperuerit: cur Iudæos in incredulitatem, ex qua gentes emerserunt, incidere passus sit; hæ verò inscrutabiles viæ sunt profundissimi pelagi sapientiæ. Ad littus, ni mergi volumus, paruulam fatiscentemque cymbam reuocemus. Vt enim ait Aug. lib. 1. de Peccatorum meritis & remissione, cap. 21. Valde paruum sensum habemus ad discutiendam iustitiam iudiciorum Dei; & Theodoretus: Diuini, inquit, consilij & administrationis ratio mentis humanæ captum superat.

16.

Rom. 11.

17.

D. August.

Theodoret. Rom. 11.

CAPVT XI.

Iudaicam Rempub. & regnum temporale non esse à Messia instaurandum.

1. ACerbissimum suum casum, quo afflicta iacet nobilis illa quondam ciuitas Ierusalem, apud Ieremiam celeberrimum Vatem magna lacrymarum vi dolenter deplorans ait: *Dedit me Dominus in manu, de qua non potero surgere.* Eo enim casu corruit, vt nullo vnquam tempore reparari possit. Antiquus ille Reip. Iudaicæ status, illud regnum, ille pontificatus, illæ leges, illa iudicia, illi ritus, illa sacrificia, illæ vmbræ, Messiæ splendore illuminatæ ita abscesserunt, vt redituræ nunquam sint. Videor mihi audire Vatem hoc ipsum canentem: *Deus*, inquit, *stetit in synagoga deorum: in medio autem deos dijudicat*; quasi dicat: Ille magnus Deus incarnatus, cùm ad Caipham iudicumque ceterorum concilium ductus à militibus est, stetit in synagoga deorum, id est, iudicum: in medio autem stans, & ab illis iudicabatur, & illos iudicabat; deinde iudices Vates, vt Messiam absoluant, adhortatur, qui se ad paupertatem humiliratemque tantam deiecerat, vt egenus & pupillus videretur: *Eripite*, inquit, *pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate.* Non facturos præuidit, ideo adiungit: *Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant*: obcæcati enim Messiam condemnauerunt.

Thren. 1.

Casus Reip. Iudaicæ irreparabilis.

Psalm. 81.

2. Quid igitur? pœnas non luent? *Mouebuntur*, inquit, *omnia fundamenta terræ*, id est, Iudæa commotis fundamentis ruet. *Vos verò*, Iudæi, qui dij eratis per participationem, *& filij excelsi omnes, sicut homines moriemini*, id est, sicut mortales impij morte pœnas dabitis; *& sicut vnus de principibus cadetis*, id est, cadetis sicut primus de Angelis Lucifer, casu scilicet irreparabili. Lucifer ita cecidit, vt de illius in pristinum statum reparatione spes nulla sit: eumdem in modum Iudæi sic ceciderunt, vt nulla omnino temporalis illius status recuperandi spes haberi possit. Ne verò dicant, fieri non potest, vt Deus nos adeò dilectos in pristinum pristinumque statum non reuocet; ideò licitur: *Sicut vnus de principibus cadetis*, quasi dicatur: Maximè dilecti Deo fuere Angeli, duxque eorum

3. Lucifer: veruntamen, quia peccauerunt, irreparabili casu ceciderunt; sic & vos, licet dilecti valdè, tamen ita cadetis, vt in pristinam regni & pontificatus gloriam patriamque numquam reducamini.

Tamquam vas figuli confringes eos. Vas aureum si frangatur, reparari potest; fictile in mille fragmina comminutum reficì nequit, Iudæorum fictilis ille status vt vas figuli contritus est; in mille fragmenta per orbem totum dissipatus, coagmentari numquam poterit. Olim in Babylonica captiuitate organa suspendisse dicuntur. *In salicibus, in medio eius suspendimus organa nostra.* Suspenderunt tunc organa postea recipienda: receperunt enim simul cum patria, pontificatu, templo, & republica, summam lætitiam, & lætitiæ organa, musices instrumenta. At in extrema hac captiuitate non suspenderunt, sed fregerunt omnino organa, quæ nullo vnquam tempore in Palæstina instaurata recipient. Fractum regnum est, fractus pontificatus, fractum sacerdotium, fracta respublica, ita vt reparari nullo modo possit.

Psalm. 2. Iudaica Respub. vt vas fictile fracta.

Psalm. 136.

4. *Non suspensa, sed iam fracta sunt Iudæorum organa.*

Cum mari confert Ieremias populi illius excidium: *Magna* inquit, *est, vt mare contritio tua.* Quam nauim mare absorbet, ea in marinis aquis sepulta comparet numquam, nisi fortè post dissipationem tabulæ, malus, vel simile quidpiam enatet, quod naufragij signum exhibeat luctuosum. Nauim illam, quæ olim à Deo fabricata, prosperè tenebat cursum (Rempub. dico Iudæorum) perfidiæ in Messiam pelagus absorbuit, cuius voraginibus dissipata ac tumulata iacet, æternumque iacebit. Nonnullæ tamen tabulæ, quæ naufragium testarentur, lacrymandum, ehatarunt. Quid enim aliud Iudæi sunt toto dispersi orbe, quàm miserandi huius signa quædam naufragij, iuxta illud: *Donec relinquamini quasi malus nauis in vertice montis, & quasi signum super collem.* En quid Israeliticus sit populus, qui olim arbori similis erat prope aquarum flumina consitæ, foliorum amœnitate, florum odore, fructuum dulcedine præcellenti, nunc quasi malus nauis est, fructu, floribus, foliisq; spoliatus, & quasi signum super collem, quod calamitosum illud naufragium cunctis mortalibus testatur.

Thren. 2. Contritio, siue confractio Iudæorum magna est vt mare.

5.

Isaiæ 30.

De libello repudij huiusmodi lex exstat: *Si acceperit homo vxorem, & habuerit eam, & non inuenerit gratiam ante oculos eius, propter aliquam fœditatem, scribet libellum repudij, & dabit in manu illius, & dimittet eam de domo sua.* Synagogam Deus veluti vxorem sibi olim accepit; propter fœditatem verò perfidiæ aliorumque scelerum ante oculos eius gratiam non inuenit; dedit ergo ei libellum repudij, & è domo sua Palæstinaque expulit. De hoc repudij libello quæstio illa exstat apud Isa. *Quis est hic libellus repudij, quo dimisi matrem vestram? aut quis est creditor meus, cui vendidi vos?* rogat Dominus, idémque respondet: *Ecce*, inquit, *in iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram: quia veni, & non erat vir, vocaui, & non erat qui audiret.* Eiecta domo Dei est synagoga, ex patria, regno, omnibusque bonis pulsa, quia venit Messias, & non erat vir qui illum reciperet, vocauit Iudæos, & non erat qui audiret; quibus verbis impios indicat: iis enim, qui Christi doctrinæ obedientes præbuerunt aures, suus honos salus esto.

6. Deut. 24.

Dedit Deus synagogæ libellum repudij.

Isaiæ 50.

7.

Quemadmodum verò Deus Adamum primum illum hominem eiusque vxorem Euam, eo quòd inobedientiæ scelere se contaminarunt, ex amœnissimo horto, in quo illos collocarat, in has, quibus diuexamur, calamitates ita exturbauit, vt nulla illis de reditu in terrestrem paradisum spes affulgeret: sic Iudæos, propterea quòd perfidiæ in Messiam ingenti se flagitio obstrinxere, ex terra illa Patribus promissa, filiisque tradita, in hoc, quod patiuntur exsilium, in has ærumnas sic eiecit, vt omnem redeundi in pristinum statum spem præsciderit. Si reuertisset in paradisum terrestrem Adamus, reuerterentur in Palæstinam Iudæi; at præclusus est aditus terrestris paradisi tam ipsi Adamo peccanti, quàm posteris, quos suo peccato inquinauit. Ita etiam præclusus est antiqui illius regni & splendoris aditus Iudæorum parentibus, qui primi solum verterunt, & eorum posteris, qui perfidiam à patribus veluti fontibus hauserunt. Clausus est terrestris paradisi aditus à Deo, collocatis velut in præsidio Cherubinis, adiecto flammeo gladio, atque versatili: at Iudæis videmus regni Palæstini aditum non à Cherubinis, sed à Summo Messia Christo, non à gladio flameo, atque versatili, sed à fulgentissima diuinæ iustitiæ romphæa interclusum. Diuina enim iustitia postulat, vt qui Messiam vita priuarunt, ipsi natali solo omnique regni

Vt Adamum ex paradiso ita vos ex Palæstina numquam reuocandos expulit. Genes. 2.

8.

Ibid.

9.

splendore priuentur. Sed iustitiam comitata est soror misericordia, iuxta illud Habacuc tertio: *Cùm iratus fueris, misericordiæ recordaberis.* Vt cum Adamo, sic etiam cum Iudæis agit Deus: Si Adamum ex paradiso terrestri expulit, si aditum non aperuit, si in hortum in terra consitum non reuocauit, certè in paradisum cœlestem aditum patefecit; in hortum multo amœniorem in cœlo consitum, pœnitentia peracta, traduxit: eumdem in modum si Iudæos ex terra promissa eiecit, si aditum denegat, si non reuocat, sanè cum iustitia permiscet misericordiam; eiicit è terra, non eiicit, si Christum recipiant, si pœnitentiam agant; è cœlo aditum in regnum antiquum denegat, non denegat in regnum cœlorum, non reuocat in Palæstinam; reuocat, si Messiæ obedire velint, in terram illam beatam vero lacte veroque melle manantem.

Habacuc 3.

10.

Solo æquauit ciuitatem, euertit templum, abolenit sacrificia, cæremonias obliterauit, id misericordiæ quoque diuinæ est: vt cùm hæc omnia per tot annorum fluxus viderint ita sepulta, vt resurgere nulla vi possint, Deo imperante sepulta esse credant, & veluti fœtentia tot annorum cadauera fugientes in odorem suauissimum Christi currant. Quemadmodum si medicus, ait Chrysost. ex phiala vna solùm præscribat ægroto vt bibat aquam, deinde clam iis qui ministrant præcipiat confringere phialam illam, vt eum à cupiditate bibendi frigidam auocet: itidem fecit Deus permittendo Iudæis sacrificia in vnis Ierosolymis, mox vbi per breue tempus sacrificassent, diruit ciuitatem. Et quemadmodum medicus fracto vase, ita Deus subuersa ciuitate, vel inuitos illos abducere voluit à victimis. Hæc ille. Si videat natum marer nucum delectari putaminibus, eaque magna voluptate arrodere, quæ nihil succi, multumque amaroris habeant, arripit putamina, pedibus conterit, contritaque longè à puero propellit. Quid fuit templum illud Ierosolymitanum? nónne hortus nucum? quid Iudaica sacrificia? quid ritus, & cæremoniæ reliquæ? nónne nuces huius horti? Fallor, an ita Scriptura appellat? *Descendi*, ait Christus, *in hortum nucum*, id est, in templum Ierosolymitanum, nucum, id est, cæremoniarum, ferax; quemadmodum in nuce paret durum putamen, latet dulcis nucleus; sic in cæremoniis illis duræ legis littera patebat omnibus; dulcis latebat spiritus: at Iudæi relicto nucleo, putaminibus litteræ delectantur, iisque adhærent; ideoque Deus hortum nucum, id est, templum ac ciuitatem euertit, nuces ipsas, id est, cæremonias & sacrificia contriuit, contritaque putamina à Iudæis longè propulit: in iis enim versantur regionibus, vbi sacrificare non est illis fas.

Deus templi euersit, vt medicus phialam frangit.

D. Chrysost. hom. 1. contra Iudæos.

Templum hortus inclu.

Cant. 6. 12.

13. Ibid.

At infelices Moysis velo obtecti, videre hæc nolunt, quod post verba Cant. quæ explanauimus, significatur consequentibus verbis. *Nescivi*, ait Synagoga, *anima mea conturbauit me, propter quadrigas Aminadab.* Nesciuit Synagoga descendisse Messiam in hortum nucum, quia scire noluit, nesciuit legem esse abrogatam, nesciuit vmbras illas antiquas Christi luce esse illuminatas; ideoque anima illius conturbata est, oculi lacrymis completi, corpus sanguine respersum propter quadrigas Aminadab; id est, populi principis (hoc enim Hebræum nomen sonat) populi videlicet Romani, qui orbis tunc principatum obtinens, meritam Iudaicæ Reipub. euersionem intulit. Verumtamen misericordiæ recordatus Dominus, è patrio solo pulsam ad se inuitare non desistit: sequitur enim illo capite indicato mira quædam Dei ad synagogam inuitatio, qua diuini pectoris misericordia mirum in modum declaratur: *Reuertere*, inquit, *Sulamitis, reuertere, reuertere, reuertere, vt intueamur te.* Vide quoties verbum repetit, quanto affectu vocat; quanta misericordia allicit. Benè, ait D. Greg. quater reuerti admonetur Synagoga, quia in quatuor mundi partes modo Iudæi dispersi sunt, qui vbicumque fuerint, in fine conuertentur, &c.

14.

CAPVT XII.

Quorsum Iudæos Deus per orbem dispersérit.

Vagus & profugus eris super terram. Quemadmodum à Caino Abel, sic à Iudæis Christus vita priuatus est: vt verò ille propter fratricidium, sic hi propter deicidium perpetuo exsilio multati sunt: vagus enim est populus hic, vt alter Cain, & profugus super terrã, per omnes dispersus regiones. Quod supplicium ex sententia Aug. prædicitur illis verbis: *Deus ostendit mihi super inimicos meos ne occidas eos, disperge illos in virtute tua, & depone eos protector meus Domine.* Ne funditus pereat hic populus, precatur Christus, soluat tamen pœnas dispersus & à regno expulsus: Disperge, inquit, eos, & depone à dignitate & imperio; subiicitur causa: Ne quando obliuiscantur populi mei: vbicumque enim Iudæi sunt, dum Messiam expectant, dum venturum prædicant, dum populum liberaturum fatentur, dum in Scripturis promissum testantur, Christi memoriam excitant, Christianæque veritati inuiti testimonium afferunt. Aug. in Psal. 58. Per omnes, inquit, gentes dispersi sunt Iudæi, testes iniquitatis suæ, & veritatis nostræ; ipsi habent codices, de quibus propheratus est Christus, & nos tenemus Christum. Item in epist. 59. ad Paullinum: Disperge inquit, eos in virtute tua, vt Christi, cuius fuerunt negatores, persecutores, interfectores, vbique sint testes, per ipsam legem, quam non obliuiscuntur; in qua ille propheratus est, quem non sequuntur, &c. Et serm. 3. de Epiph. Propter hoc gens Iudæorum regno suo pulsa est, & dispersa per terras, vt eius fidei, cuius sunt inimici, vbique testes fieri cogerentur. Et lib. 18. de Ciuit. Dei c. 46. Vbique Iudæi non desunt & per scripturas suas testimonio nobis sunt, prophetias nos non finxisse de Christo, quas plurimi eorum considerantes crediderunt in eum, &c.

Hebræi vagantur vt Cain. Psalm. 58.

2. Iudæi dispersi sunt per orbem, vt Christi testes sint, inuiti licet. D. Aug.

3.

Confert illos idem sanctissimus Patet cum ligneis candelabris lucernas sustinentibus in oratione contra Iudæos & paganos: Dispersit, ait, vos Christus per vniuersas terras, vt vbique prophetias de eius natiuitate, passione, resurrectione, ascensione, quæcumque dicta sunt, vos perferatis, atque lucernam legis, tamquam lignea candelabra sensu carentia, gentibus ministretis, &c. Sunt item similes pueris, qui dominorum libros in gymnasia portant, legunt, nec tamen intelligunt; sic Iudæi Ecclesiæ, velut Dominæ, totum per orbem dispersi portant Biblia, legunt pueriliter, ac carnali sensu relegunt, euoluunt, quid sibi velit Spiritus sanctus non intelligunt. Aug. Late, inquit, sparsus, notusque est populus Iudæorum; ille Cham seruus fratrum suorum, portando libros, quibus Christiani eruditur, ipse onerer. Eruditur populus Christianus sacrorum Bibliorum doctrina, & in arcanos sensus Spiritu sancto duce penetrat; Iudæi veluti abecedarij pueri prima solùm elementa legunt, ad ipsam penitiorem legis significationem intellectu minimè penetrant, ideoque vt rectè ait Aug. sacris libris non eruditurtur, sed onerantur: immo Vriæ litteras ferunt. Quemadmodum enim Vrias obsignatas litteras ferebat necis suæ; sic Iudæi obsignatos ferunt mortis suæ codices. Greg. Vrias, inquit, mittitur ad Ioab cum epistolis, ex quibus occidi debeat; quia idem ipse Iudaicus populus legem portat, qua conuincente moriatur, &c.

Aug. tom. 6. & 18.

4.

D. Aug. li. 13. contra Faust. c. 10.

2. Reg. 11. 5.

D. Greg. in 2. c. Iob. 3. lib. Mor. c. 21.

Non sunt extincti Iudæi, vt reliquiæ conuertantur.

Vagantur præterea Iudæi per orbem, nec penitus à Deo disperduntur, vt reliquiæ Israel saluæ fiant: nam, vt Paullus ostendit, *Non repulit Deus ita populum Israeliticum, vt fidei & salutis aditum ingredi volentibus præduserit.* Vagantur illi per orbem, vt Ecclesiam florentem omnique bonorum genere ac sanctimonia redundantem cernant; Scripturas sacras, Messiam, sacrificia, pontificatum, sacerdotium, regnum denique cœlorum, à se in Christianum populum translatum videant, & sancta quædam æmulatione ducti Ecclesiam ingrediantur. Quod dixit Paullus: *illorum delicto salus est gentibus vt illos æmulentur*, id est, vt Iudæi Christianos æmulentur, & imitentur. Patent Ecclesiæ ianuæ omnibus Iudæis, qui ingredi volunt, vt eodem, quem patres eorum fuderunt, sanguine abluantur: tanta enim est sanguinis Christi vis, vt eos etiam abluere possit, à quibus crudeliter effusus est, si pœnitentiam velint agere. Aug. Christi, inquit, sanguis sic in remissionem peccatorum omnium fusus est, vt ipsum etiam peccatum posset delere, quo fusus est. Et Psalm. 58. Christus sic voluit mori, vt sanguine suo etiam effusores eiusdem sanguinis redimeret, item Psal. 209. Hoc quoque

Vagantur Iudæi per orbem vt Ecclesiam videant, & ingrediantur.

6. Rom. 11.

D. Aug. tract. 92. in Ioan. Christi Sanguis iis etiam à quibus fusus est medetur.

valuit

Gen. 4.

7. valuit ad ægroti medicamentum, quòd medicum occidit ægrotus; venit visitare, occisus est, vt sanaret, &c. O medicum clementissimum, & ægrotantium studiosissimum, qui à phreneticis occisus, sanguinem suum in ipsorum medicamentum vertit.

Zachar. 13. *Erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ierusalem, in ablutionem peccatoris, & menstruatæ.* Patens fons est sanguinis Christi, & omnibus expositus; quicumque scelerum maculas eluere, & depravatæ vitæ mores emendare voluerint, tam gentibus, quàm Iudæis vitales effundit aquas; ideoque Isai. non hunc vel illum, sed omnes sitientes ad has salutiferas aquas magna voce inuitat: *Omnes*, inquit, *sitientes venite ad aquas.* Sitire oportet animi salutem: quemadmodum enim qui non sitit, ad fontem non currit; sic qui salutem non sitiunt suam, fontes Christi non curant: is verò, cui Psalm. 41. Deus æternæ vitæ sitim in pectus immisit, *quemadmodum cervus* (vt cum Propheta dicam) *desiderat ad fontes aquarum*, ità ad fontes Christi properat. Omnes ergo inuitat ad salutem Deus, etiam Iudæos toto orbe palantes, pro quibus idcirco Cruci suffixus preces fudit, ne omnino extinguerentur, sed ad salutem vitamque sempiternam multi reseruarentur.

Isaiæ 55. 8.

Christus pro Iudæis in Cruce preces fudit ne perirent omnes. Luc. 23. Beda. 9.

Pater, inquit, *dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt*, quasi diceret; Digni sunt, qui vel hiatu terræ absorpti, vel cœlesti fulmine incensi, pereant, sed parce, Pater, ignorantiæ, ne funditus populum dele, sed ad salutem reserua. Neque putandum est, ait Beda Luc. 23. frustra Christum orasse, sed in Iudæis, qui post eius passionem crediderunt, quod orabat impetrasse. Nec ad illos solùm, vt reor, sed ad totum Iudæorum populum Christi illa spectauit oratio. Quicumque ex Iudæis animi salutem aut consequuntur, aut vsque in finem mundi consequentur, ad eos illa Christi in extremo spiritu effusa oratio pertinuit. Nec enim potuit clementissimus Rex populi sui, quem adeò dilexerat, quem tot beneficiis cumulauerat, ex quo originem carnemque duxerat, quamuis ingrati, etiam in extremo illo spiritu non meminisse. Quia verò Cruce ipsa dolor ille erat acerbior, quem 10. ex populi sceleribus atque euersione imminente animo capiebat; ideo antequam Matri carissimæ dilectissimoque discipulo vale extremum diceret, ad Patrem conuersus pro populo deprecatus est, & exauditus, vt cum Paullo loquar, pro sua reuerentia. Si enim ad conuersionem D. Paulli oratio Stephani valuit, quantum ponderis habuisse existimandum est ipsam Filij Dei è Cruce pendentis orationem ad Iudæos multos conuertendos.

Habuit ergo ex hoc populo Deus multos electos, habetque etiam nunc, pro quibus Patrem orauit, iudaicoque bello finem imposuit, ne si penitus populus vastaretur, reliquiæ seruandæ non superessent. Matth. 24. *Nisi breuiati fuissent dies illi*, ait Christus, *non fieret salua omnis caro, sed propter electos breuiabuntur dies illi.* De diebus loquitur belli, quod cum Iudæis Romani gesserunt; id à Deo breuiatum est, ne electorum Rom. 11. Iudæorum semen periret. De iis Paullus: *Non repulit*, inquit, *Deus plebem suam, quam præscijt*, id est, quam prædestinauit, vt exponit Aug. lib. 2. de Dono perseuerantiæ capite 8. non repulit Iudæos electos, & prædestinatos. Item Paullus: *Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus; electio autem consecuta est; ceteri verò excæcati sunt*; id est, quam quærebat iustitiam populus vniuersus non est consecutus; electi autem sunt consecuti: ceteri verò Iudæi, qui non erant electi, iusto Dei iudicio sunt excæcati. Nam quemadmodum olim Eliæ ætate, etsi decem tribus idola colerent, multos tamen Deus in cultu suo continuit, cumque Elias solum se relictum conquereretur, hoc à Deo responsum accepit: 3. Reg. 19. 12. *Reliqui mihi septem millia*, id est, multa millia virorum, *qui non curuauerunt genua ante Baal. Sic & in hoc tempore*, ait Paullus, *reliquiæ secundum electionem gratiæ salua facta sunt*; id est, quamuis plerique Iudæorum à vero Messia defecerint: tamen aliqui sunt relicti, qui Dei gratia ac benignitate electi salutem consequantur.

Rom. 11. D. Augustl.

Denique per orbem vagantur Israelitæ, vt testetur Christianis Messiam iam venisse: huius enim exsulij tam diuturni caussam in vestigantes, nullam aliam reperire possunt Christiani, aut reddere Iudæi, quam vero Messiæ illatam 13. necem. Ipsum ergo Iudæorum supplicium, Messiam venisse, mortemque pro vniuerso hominum genere oppetisse clamat. Quemadmodum facinorosi hominis cadauer in plures aliquando partes dissectum, & in variis vrbis locis suspensum, commissum crimen cunctis magno cum terrore denunciat; sic Israelitici populi multitudo in multas partes dissecta, & per varias mundi plagas dispersa, susceptum aduersus Messiam scelus omnibus nationib. magno clamore prædicat. Lege Chrysost. comment. in Psal. 8. D. Chrysost. quo in loco inter alia: Nulla, inquit, est pars orbis terrarum, quæ sit Iudæorum calamitatis expers: sed quemadmodum qui corpore est mutilo vndiquaque circumcursat, sua vulnera ostentans. Et quemadmodum iudices cum multos homicidas de medio sustulerint, vnum furcæ affigunt, vt vel ipsis mortuis, tamquam recenter inflictum supplicium, viuos coerceat, & in officio contineat: ità hic etiã non mortuos, sed viuos omnibus exemplum Deus proposuit, eos quoquouersus dispergens; & qui vnam habitabant regionem, nunc sunt dispersi per totum orbem. Etsi causssam rogaueris, nullam aliam inuenies, quàm quod Christum crucifixerint. Hæc ille. Et D. Greg. Nazi. Quinam, inquit, libri D. Greg. Iudæorum calamitatem capient? Vna vtique illis calamitatis columna totus terrarum orbis est, per quem variè fusi sparsique sunt, diuinusque cultus compressus, & extinctus, ipsumque adeò Ierosolymitanæ vrbis solum, quod vix iam agnoscitur. Et in hunc locum sic scribit scholiastes: Quemadmodum columnæ ex ære vel lapide excitatæ, aut vituperationes aut ærumnas aliquorum continentes, prætereuntibus illas spectandas exhibent; sic totus terrarum orbis, per quem Iudæi dispersi sunt, & cultus eorum extinctus, & Ierosolymæ solum, quod vix iam agnoscitur, instar columnæ, prædicant quæcumque ipsis horrenda acciderint.

Nazian. orat. 1. de Pace.

14.

15.

Vox sanguinis Abel è terra clamabat, in quam effusus est, Genes. 4. vt legimus in Genes. vox verò sanguinis Christi ex Iudæis clamabat, per quos effusus est. Nam quod illi petierunt euenit: *Sanguis eius super nos & super filios nostros.* Sed multo Matth. 17. melius clamat Christi sanguis, quàm Abelis, vt Paullus docet: *Sanguis Abelis aduersus Cainum supplicium clamore petebat,* Hebr. 12. *sanguis Christi Iudæis etiam ipsis veniam, si velint, & petit, & præstat.* Vtinam sanguis eius sit super eos, & super filios eorum, non ad vindictam expetendam, sed ad veniam præstandam; vt illo, quem effuderunt, sanguine abluti, & quod repudiarunt, lumine illustrati, vitam adipiscantur immortalem.

CAPVT XIII.

De Regno Messiæ.

MEssiæ Regnum celebri Vatum sermone prædicatum nemo nescit, nisi qui Scripturæ sacræ ignarus est. *Dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. Factus est principatus super humerum eius, multiplicabitur eius imperium*, &c. *Regnabit Rex, & sapiens erit. Seruus meus Dauid*, id est, Messias, *Rex super eos. Quærent Dauid Regem suum. Stabilium thronum regni eius vsque in sempiternum. Suscitabit Deus regnum*, scilicet Messiæ, *quod non dissipabitur.* Hoc regnum Iudæi quærunt, nec tamen inueniunt; nec inuenient, quàdiu velamen oculos obtexerit, & cordis duritia mentis aciem hæbetarit. Aquilinis fidei oculis opus est, nocturni facessant, qui tenebrarum amantes fulgoris vim ferre nequeunt, vt dicitur in Ps. *Thronus eius sicut Sol.* Sol est Messiæ solium, a noctuis, & vespertilionibus cerni nequit, aquilinos obtutus flagitat. *Regnum meum*, ait Messias, *non est de hoc mundo*, non est caducum, ac perituri, non futili, ac vano purpurei honoris, & opum innitens fundamento. At Iudæorum oculi honores, opes, exercitus, equos & currus requirunt, auri argentique fulgorem in Messia desiderant.

1. Psal. 71. Isaiæ 9. Ierem. 23. Ezech. 37. Osee 3. 2. Reg. 7. Dan. 2. Psalm. 87. Messiæ Thronus sicut Sol aquilinis visus oculis. Ioan. 18. 2.

Attollite humo mentem, & aures erigite viri Iudæi, Zachariam vestri sanguinis Vatem audite: *Ecce*, inquit, *Rex tuus veniet tibi iustus, & Saluator, & ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ ipse*, inquit, *pauper*: quid igitur diuitem exspectatis Messiam, quem propter diuitias merito repudiare debeatis? quippe, quæ diuino oracolo non consonent. Cur equis, curribus, militibusque stipatum, & bellatorem desideratis, quem abiectissimo animanti vehendum Vates prædixit? Quid hæc omnia, quid opes sunt & hono-

Zach. 9. Qualis sit Regnum Messiæ. 3.

& honores? Nonne aureus quidam nubium color temporis momento euanescens? Vnde illud: *Sicut mane transiit Rex Israel*, id est, sicut aurora. Sunt enim terrenæ Reges aureæ aurorę similes, *quorum vita* (vt Iacobus testatur) *vapor est ad modicum parens*; vapor, inquam, aurea quadam honoris regiæq; potentiæ luce perfusus. Somnia sunt humana regna, ideoque meritò in somnis à Nabuchodonosore, Babyloniorum, Persarum, Græcorum, Romanorumque imperia, visa sunt. Nolite, quæso, hac Messiam labe aspergere, vt Regnum illi tribuere velitis, insomnio & deaurato nubium vapori simile. Aureos hosce colores Messias spreuit; quamobrem apud Isaiam cum virgulto confertur prodeunti è solo non fœcundo & opimo, sed sterili atque arido: *Ascendet*, inquit, *sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti*: videlicet, quia ab omni fastu, vanaque potentia, & gloria fuit alienus; nec verò, velut superbus ille Nabuchodonosor, arboti similis, quam describit Daniel, proceram, patulis vndiq; diffusam ramis, ipsúmq; cęlũ cacumine pertingentem.

Non ea fuit causa aduentus tanti Regis, vt Hebręos opibus caducisque bonis, sed vt cunctos mortales sempiternis virtutibus & gloria bearet. Quemadmodum segetibus spinæ, sic virtuti rerum effluentium affluentia inimica est. Vt bene saginatus equus recalcitrat: ita terrenarũ rerum sagina fatur homo Deo repugnat; quod cecinit Moyses de Israelitico populo: *Incrassatus*, inquit, *est dilectus, & recalcitrauit, incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem suum*, &c. Et Ezechiel de Sodoma: *Hæc fuit iniquitas Sodomæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius, & filiarum eius, & manum pauperi non porrigebat*, &c. Ideoq; idem legis diuinæ promulgator prouidens antè, ac præcauens, hęc scribit: *Præcipio tibi ne postquam comederis, & satiatus fueris, & domos pulchras ędificaueris, & habitaueris in eis, habueriſq; armenta, & ouium greges, argenti, & auri, cunctarumq; rerum copiam, elcuetur cor tuum, & non reminiscaris Domini Dei tui.* Sapiens quoque Deum hunc in modum precatur: *Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, sed tantùm victui meo tribue necessaria, ne forte saturatus illiciar ad negandum, & dicam: Quis est Dominus?* Cùm igitur caducę felicitatis secundus ventus in scopulos potius ac saxa, quàm portum impellat nauem; non hanc, sed sanctissimi Spiritus auram Messias aduehere in orbem voluit, qua felici cursu in cœlum nauigaretur. *Ecce Rex tuus, & ipse pauper*, ô Iudęa, ait tuus Vates. Ne quęre diuitias malorum escam, ne aurum, argentumque in eo desidera, quorum immensa pondera Deus Regem Israeliticum habere vetat. *Non habebit Rex Israeliticus auri & argenti immensa pondera*, &c. Quod nobilis Propheta deplorat, ne velis Messię tuo affingere. Nónne deplorat Isaias Iudæorum diuitias: *Repleta*, inquit, *est terra argento & auro, non est finis thesaurorum eius, & repleta est terra eius equis, innumerabiles quadrigæ eius.* Hæccine tu affinges Messiæ? inopes opes, impotentem potẽtiam, seruilem dominatum, famulare regnum, abiectissimos mundi huius triumphos? Quę Deus abiectissimis mancipiis, immò inimicis donat, ea tu in Messia Dei Filio magna & illustria putabis? Nonne abiectissima mancipia fuerunt Cæsares, Alexandri, Caligulę, Nerones, Sardanapali, sexcẽti prętereà alij, in quos Deus diuitias, imperium, & ea, quę Messię verissimo deesse caussaris, ornamenta congessit? Non sunt hęc Messię ornamenta, sed vilissima ossa, quæ canibus suis Deus ex opulentissima mensa proiicit arrodenda, furfuraceí panes, quibus infima mancipia alit.

Assyrijs, Persis, Grecis, Romanisque simulacrorum cultoribus, orbis dedit imperium; sanctissimum Abrahamum, Isaac, & Iacob, in terris peregrinos esse voluit; iuxta illud: *Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum sunt, parui, & mali, & non peruenerunt vsque ad dies patrum meorum, quibus peregrinati sunt.* En Deo dilectissimus Iacob se patresque suos Deo carissimos, Abrahamum, & Isaac, non Principes, nõ Reges, aut Imperatores, sed peregrinos nominat. Vnico prętereà populo, quem ab iis patrib. ortum Deus olim sibi ascíuit, legem, sacerdotium, sacrificiorumritum, ac denique regnum tradidit: orbis verò terrarum principatũ, ac monarchiam, quam tribuere facillimè poterat, & simulacrorum cultoribus tribuerat, numquam tribuit: quin potius variis calamitatibus sępe afflictum, velut in fornace aurum purgare voluit. Cur ira? videlicet, quia alia sunt bona multo humanis prœcellentiora; quę Patriarchis illis populoque suo reseruabat. Denique hęc Psalmographus canit: *Ecce ipsi peccatores, & abundantes in sęculo obtinuerunt diuitias*, de se verò: *Leui inter innocentes manus meas*, attamen, *Fui flagellatus tota die, & castigatio mea in matutinis.* Quare in ea impellebatur nefaria verba? *Ergo sine caussa iustificaui cor meum*, at renuens adiungit: *Si dicebam, narrabo sic: ecce nationem filiorũ tuorum reprobaui.* Qui enim magni hęc bona facit, quibus impij fruuntur, nec de aliis cogitat prestantioribus, vacillat, & Dei filios, quos multipliciter vexatos cernit, reprobat, id quod Iudęis egregiè conuenit; quia enim narrant sic: Ecce nationem filiorum Dei, id est, Christianorum, ipsumque Messiam Dei Filium reprobarunt, ideoque meritissimò reprobati sunt. Ne cæcutiatis viri Iudęi ad Messiam cernendum; quęadmodum vester olim parens Isaac cęcutiit ad cognoscendum Iacob. Aliena veste amictus Iacob benedictionem à patre impetrauit; sic aliena, id est, nostra paupertate indutus Messias à Deo nobis cœlestia dona promeruit. Saulis arma regia repudiauit inclytus Dauid cũ gigante pugnaturus: Messias verò regia stemmata, honores, opes reiecit, cum dęmone congressurus. Qui luctam init, vestes exuit, cum diabolo luctam initurus. Messias omnibus honoribus se ipse spoliauit. *Exinaniuit semetipsum*, ait eius Apostolus, *formam serui accipiens*, non necessitate ductus, sed caritate, non vi, sed voluntate, vt illius exinanitio nos repleret, cœlestibusque donis cumularet. Hæc admiratur Ierem. cùm Deum Messiam sic alloquitur: *Exspectatio Israel, Saluator eius in tempore tribulationis, quare futurus es quasi colonus in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus, vt fortis qui non potest saluare?* Exspectatio Israel & Saluator Messias est, cur in terra sit futurus quasi colonus, id est, peregrinus, Propheta miratur, & quasi viator propriis ædibus carens ad alienas diuertens, & veluti vir vagus, Iudæam pedibus peragrans, quasi vir fortis, qui fortitudinem absconditam gerat, & seruare quemquam non posse videatur. Sic ille Messiam describit, Deum & hominem inopem, propria domo carentem, peregrinum, & hominum opinione imbecillum, qui tamen diuina esset præditus fortitudine.

Abeant ergo quicumque Iudæi Messiam pauperem repudiant; & aureum effingunt, patrum imitatores, qui Moyse contemto, vitulum sibi aureum, quem colerent, quique in terram promissionis illos duceret, effinxerunt. Vitulus sanè aureus est Pseudomessias, quem cornibus ad ventilandas gentes armatum, aureumque, id est, opulentum, somniant: *Fac nobis Deos*, aiebant, *qui nos præcedant: Moysi enim huic viro, qui nos eduxit de terra AEgypti, ignoramus quid acciderit.* quasi verò dij effici possint, & creator à creatura possit efformari. Qui Deos sibi fieri postularunt, quid mirum si Messias mille faciant? Sed Deo, id est, vitulo, similes, quem fabricarunt vt illos præcederet, non in terram promissam, sed in Tartarum, cornibusque aureis eos impeteret, ac disperderet. Moysis cum Deo in monte Sinai colloquentis paruam moram ferre non valuerunt, quam si tulissent, non periissent: *Moysi*, inquiunt, *huic viro, qui nos eduxit de terra AEgypti, ignoramus quid acciderit.* Nunc Messiæ falsi longissimam & intolerabilem cunctationem tolerant, quam si non tolerarent, illum inuenirent, eoque inuento, in interitum non abirent. Vtinam modò quoque dicerent huic Messię, quem exspectamus, ignoramus quid acciderit: num claudus est, num ægrotat, num ludit, num in via somno est oppressus, num ab aliquo alio populo inuitatus, num in vincula coniectus? Quid caussæ est, cur tot non solùm annis, sed sæculis etiam, cunctatur? etiamsi testudineo gradu moueretur, iam adesse poterat. An venit fortsitan, & incognitus nobis ad alios transiit? Surgat ergo vnusquisque nostrum, & cum sponsa *circumeat ciuitatem*, orbemque vniuersum, *per vicos & plateas quærat dilectum.* Et quidem si quæraris, si Ecclesiæ ciuitatem toto orbe diffusam circumeatis, ô Israelitæ, in Ecclesia verum Messiam inuenietis; non adeò cunctatus est; iam venit. Quod si nolitis, id vobis euenit quod prophetis Baal, qui, vt narratur, *Inuocabant nomen Baal de mane vsque ad meridiem, & non erat vox, nec qui responderet*, cumque esset iam meridies, illudebat illis Elias, dicés: *Clamate voce maiore: Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certè*

Osee 11.
Iacobi 4.
Dan. 2.
4.
Isaiæ 53.
Dan. 4.
5.
Deut. 32.
Diuitiæ malorum escæ.
Ezech. 16.
Deut. 8.
Prou. 30. 6.
Zachar. 9. Messias pauper, nõ diues.
Deut. 17.
Isaiæ 2. 7.
8.
Monarchiam Deus impijs hominibus tribuit, non tribuit olim suo populo.
Gen. 47.
9.
Psalm. 72. 10.
Gen. 27.
1. Reg. 17.
11. Messiæ abiecti opes & imperium.
Phil. 2.
Ierem. 14. 12.
Exodi 32.
Pseudomessias aureus vitulus,
13.
Iudæi olim more Moysis impatientes, nunc more Messiæ patientissimi.
14.
Cant. 3.
3. Reg. 18. 15.

eum dormit, vt excitetur. Exspectabitis falsum Messiam, & innocabitis, vt illi, Baalem, quod & facitis per tot sæcula, & non est, nec est vox, nec qui respondeat. Iam meridies est, si ad vos Elias venerit, iisdem vos verbis irriderer, quibus sacerdotes Baalis illusit, clamare voce maiori, quia forsitan Messias hic vester dormit, vt excitetur.

16. Pauper Messias vixit, quamuis esset ditissimus, eo quòd ad eam rem, quam perpetrauit, mundi videlicet redemptionem, & exemplum, paupertas fuit maxime necessaria. Ceteroqui Messiæ regnū ditissimum est, & totius orbis omnia imperia longo post se relinquit intervallo, vt antiqui Vates diuino afflati Spiritu cecinerunt, id quod ii nunc ostendere, & initio proposita testimonia explanare operæ pretiū erit. *Messiæ regnum excellit amplitudine.* Superat imperia omnia Iesu Messiæ verissimi imperiū. Primò amplitudine: cū enim regna cetera exiguis aliquot terrarum terminis circūscribantur, Christi regnum nec terrarū, nec cœlorum vllis finib. continetur. Hinc illud: *Matth. 28. Psalm. 2. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* & illud: *Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* & illud: *Psal. 71. Dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum.* Ecclesia Christi Regnū est: ea verò, vt 17. ipsis oculis cernimus, nullis coercetur terminis, à mari Oceano, Occidentali, vsque ad Orientale, & à flumine, siue Iordane, siue Euphrate, vsq; ad terminos orbis terrarū protenditur. Vt omittam dicere Christum non Ecclesiæ solùm Regem esse, verùm etiam gentium omnium, quæcūque in orbe degunt, immo dæmonum, & eorum, qui apud inferos cruciatu afficiuntur. Secundò, excellit Regnum Christi durationē: Ecquodnam imperium hominum perpetuum est? nullum sanè. Christi autem regnum, vt Vates, quorum testimonia sunt allata, cecinerunt, est sempiternum. *Excellit durationē Regnū Christi. 2. Reg. 7. Dan. 2. & 7. 18. Isaiæ 9. Stabiliam thronum regni eius vsque in sempiternum.* Dan. *Suscitabit Deus regnum, quod non dissipabitur. &: Potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnū eius, quod non corrūpetur.* Isai. *Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iustitia amodò, & vsque in sempiternū.* Psal. *Sedes vel thronus tuus Deus in sæculum sæculi. &: Thronus eius sicut Sol in cōspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum.* Hanc regni æternitatem significat Isaias vnica litrera Hebræa (ם Mem) clausa: *Multiplicabitur*, inquit, *eius imperium*, Hebraicè לסרבה המשרה lemarbe amisrah. Duplex (Mem) habent Hebræi, alterum clausum simile quadrato, alterum apertum: clauso vtuntur in fine tantùm dictionis: at Isaiæ hoc loco in principio dictionis (marbe) scriptum est, præter morem, inueniens videlicet Regnum Messiæ clausum fore, nullumque exitum, id est, finem habiturum; fore præterea quadratum, id est, stabile, quod nulla vnquam vi possit euerti. *Isaiæ 9. Psalm. 44. Psalm. 88.*

19. Tertiò, excellit vi ac potestate. Ceteri Reges in corpora ceteraque bona peritura habent potestatem, at Christi imperium ad corpora animosque pertingit. Vnde illud: *Excellit Christi Regnū vi, ac potestate, opibus, & fortitudine. Matth. 10. Timete eum, qui potest & animā & corpus perdere in gehennam.* Virga Christi, virga dicitur ferrea: *Psalm. 2. Reges eos in virga ferrea*: Regū sceptra sunt arundinea, & facile franguntur, & mollē tantummodò carnem possunt vulnerare; at Christi Sceptrum ferreum appellatur, propterea quòd frangetur numquā: vulnerat autem nō imbecille solùm & mortale corpus, verum etiam fortissimos atque immortales animos.

20. Quartò, excellit opibus: abundat enim opibus plane diuinis, tum caritatis auro virtutumque omnium gemmis fulgentissimis, tum sacramentis, quę auri huius & gemmarum fodinæ sunt locupletissimæ. Cœlestis verò Regni opes quis fando explicare possit?

Quintò, excellit fortitudine: *Nam portæ inferi*, vt prædixit Rex noster, *non præualebunt aduersus illud*, immò verò hoc Regnum reliqua regna omnia, tam hominum, quàm dæmonū cōminuet, ipsumque solum stabit in æternitatem. *Daniel. 2. Suscitabit Deus cœli regnū, quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur, cōminuet autem, & consumet vniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternum.* Hoc lapis ille adumbrabat, qui *Ibid.* 21. sine manibus è monte abscissus, statuam, quæ quatuor orbis Monarchiarum imago erat, euertit, & æquauit solo. Lapis enim sine manibus, id est, sine viri opera è monte celsissimo, id est, De vara Virgine, eductus, Christus est. *Excellit Christi Regnum legibus, vtilitate, fine, Regis nobilitate.*

Sextò, excellit legibus, atq; institutis planè diuinis: quāobrem Ecclesia meritò regnum cœlorum appellatur, quippe quæ cœlestibus decretis gubernetur. Septimò, excellit vtilitate: homines namque è dæmonis seruitute eripit, filios Dei reddit, & æternæ hæredes vitæ. Octauò, excellit fine: finis regni huius est, æternos Reges efficere, neq; verò fucata ac vitrea, sed immortali gloria homines beare.

Denique excellit Regis inexplicabili nobilitate ac sanctimonia. Regem enim habet Iesum, Deum simul, atque hominem clementissimum, iustissimum, opulentissimum, fortissimum, sempiternum. Vide quibus nominibus afficiatur Rex noster ab Isaia: *Vocabitur nomen eius Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis.* Admirabilis est Rex hic, admirabilis Deus, admirabili incarnatione factus homo admirabilis, admirabilis conceptione, admirabilis ortu, admirabilis vita, admirabilis pauperrate, laborum perpessione, ac morte, admirabilis resurrectione, & in cœlum ascensione. Consiliarius est, quia salutaria toti orbi consilia dedit. Ceteri Reges consiliariis indigent, à quibus accipiāt consilia. Rex hic ipse sibi, & nobis consiliarius est. Non accipit, sed dat consilia: neque enim consiliario eget, qui summa est sapientia. Deus præterea est æterno æqualis Patri. Fortis ad debellandos hostes Tartareos, mortem atq; peccatum. Pater futuri sæculi, quia hoc aureum sæculum, quòd nunc est, Prophetæ vero tempore futurum erat; hanc aureā ætatē gratiæ aureo splendore rutilantem ipse genuit. Princeps denique pacis, quia hic est non typicus, sed verus Rex Salomon, id est, pacificus, qui *Magnificatus est super omnes Reges terræ, diuitiis & sapientia.* Ideoque meritò dicitur; *Thronus eius sicut Sol*: quemadmodum enim Sol cetera omnia sidera, ita Regnum Christi reliqua regna longè præcellit. Cùm Sol apparet, disparent astra. Cum Regnum Christi in extremo iudicio apparuerit, regna terrena veluti exiguæ stellæ euanescent. Quia verò Reges omnes superat, ideo dicitur: *Rex regum, & Dominus dominantium*; dicitur præterea gestare in capite diademata multa. Nec enim tanto Regi vnum diadema satis est. Dicitur Salomon thronum fabricasse ex ebore admirabilem, auro tectum, gradibus, & aureis leonibus adornatum, reliquis omnium Regum soliis excellētiorem; quamobrem subiungitur: *Non est factū tale opus in vniuersis regnis.* Quid hæc vmbra designat aliud quàm Christi regnum, cui nullum par inueniri potest? Non enim est factum tale opus in vniuersis terrarum regnis, quale est solium Christi: ex ebore est candidissimo: propter eximiam Regis sanctimoniā auro regitur; quod infinitas illius opes indicat; leonibus veluti munitur, quia fortissimū est. Per gradus in solium Salomon ascendebat, sic & Christus per gradus, id est, per summos cruciatus ad regni gloriā peruenit, iuxta illud: *Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Luc. 24.*

Terrarum regna duobus comparantur modis, vel sanguine in bello effuso, vel hæreditate; Christo regnum vtroque modo obuenit; debetur hereditate, quia Filius Dei est; vnde illud: *Filius meus es tu, ego hodie genui te, postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ*, quia videlicet Filius meus es. Debetur quoque propter effusum sanguinem, vnde illud Pauli: *Videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum.* Isa. *Factus est principatus super humerū eius.* Super humerum dicitur Messias portasse suum principatum, quia Crucem, per quam principatum meruit, humeris in montē Caluariæ portauit, vt exponit Aug. Tūc, inquit, Christus principatum super humerum habuit, quādo Crucem portauit. Non incongruè Crux significat principatum: nam per ipsam & diabolus vincitur, & totus mundus ad Christi notitiam vel gratiam reuocatur. Sic Paul. dicit: *Factus obediens vsque ad mortem, mortem autem Crucis. Propter quod & Deus illum exaltauit, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen.* Hæc Augustinus. Præterea, quia virgam Reges super humeros solebāt portare, cùm Rex sit Christus, principatum, id est, insignia imperij, super humerum gestare scribitur. Eodem c. Isaias sic scribit: *Virgam humeri eius & sceptrum exactoris eius superasti.* &c. Virgam humeri appellat, quia super humeros gestabatur. Dicitur quoque Christus portasse principatum super humeros, id est, imperij sui onus: sic enim Regem dicimus regnum humeris portare; quia regni pondus sustinet. Imperij autem Christi onus grauissimum, fuit mors pro hominibus opperenda, quod ille libenter subiit, vt Paullus scribit, pro gaudio sibi proposito: *Hebr. 12.*

Christo debentur regna duobus modis. Psalm 2. Itaq; 2. Isaiæ 9. 26. D. Aug. ser. 71 de tempore. Phil 2. Isaiæ 9. 27. Curdicatur principatus Christi super humerū eius.

Proposito

Heb. 12. *Proposito sibi gaudio*, ait Paullus, *sustinuit Crucem, confusione contempta.* Gaudium autem Christo propositū illud erat, quod incredibile ex hominum salute capit: Rex enim noster salutis hominum cupidissimus, mirò illos prosequitur amore, quem illæ vulnerū omnib. gemmis fulgentiores cicatrices indicant, quas in perpetuum tanti amoris signum gerit.

28. Ecquem Regem huic similem, non dico inuenire, sed vel cogitandó fingere poterunt Iudæi? Id ergo præstemus omnes quod Vates Regius imperat; quo loco Septuaginta verterunt: *Apprehendite disciplinam*, verti quoque ex Hebræo potest: *Osculamini filium*, id est, Regem, agnoscite Dei Filium, verum Deum adorate, Messiæ Deique vestri manus humili mente deosculamini. Quæ enim manus osculo digniores esse possunt, quàm illæ, quæ vt nos æternæ mortis faucibus eriperent, clauis transfixæ sunt.

Psalm. 2.

Ad hanc quoque adorationem idem Regius Vates nos inuitat, illis verbis: *Venite exultemus Domino, iubilemus Deo salutari nostro*; Hebraicè iubilemus לְצוּר יִשְׁעֵנוּ le sur iishenu, D. Hier. vertit: Iubilemus Petræ Iesu nostro. Psalm. de Messia conscriptus est, vt colliges ex Paullo. Initio Psalmi Vates hortatur Iudæos, vt Messiam, qui Petra est, Rupesque fortissima, in qua Ecclesia est ædificata, recipiant summa cum exultatione, cordisque iubilo: *Venite*, inquit, *exultemus Domino*, id est, Messiæ, iubilemus Petræ Iesu nostro. Deinde Deum esse Messiam & Regem magnū docet. *Quoniā Deus magnus Dominus, & Rex magnus*, scilicet est Messias, *super omnes Deos.* Præterea Messiæ potentiam ostendit. *Quia in manu eius sunt omnes fines terræ, & altitudines montiū ipse conspicit; quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud: & aridam*, id est, terram, *fundauerunt manus eius.* Indicat item esse pastorem. *Nos autem populus eius, & oues pascuæ eius.* Post hæc Iudæos ab incredulitate & perfidia in Messiam deterret, exemplo Patrum, quos in vasta Arabiæ solitudine incredulitas prostrauit: *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra:* Hodie, inquit, id est, hoc die siue tempore, Messiæ gratia, velut Solis splēdore, illustrato: *Si vocem eius*, id est, Messiæ, si doctrinam, si præcepta audieritis, *nolite obdurare corda vestra*, nolite repugnare, nolite ferreo corde resistere; quinimò molli mente, veluti subactā tellure, doctrinæ eius semina excipite, & ad fructum vsque perducite. Proponit Deus exemplum perfidorum: *Nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione, secundū diē tentationis in deserto, vbi tentauerūt me Patres vestri, probauerunt, & viderunt opera mea. Quadraginta annis proximus, siue offensus, fui generationi huic.* Potest etiam, quod dicitur quadraginta annis, cōiungi cum verbis præcedentib. vt Paullus indicat, hoc modo: *Probauerunt, & viderunt opera mea quadraginta annis.* Hoc enim annorum spatio in eremo vagati sunt.

Psalm. 94. 29.

Heb. 4.

Psalm. 94. de Christo exponitur.

30.

31.

Hebr. 3.

Ad extremum, qualis sit Iudæorū populus prædicit: *Dixi, semper hi errant corde.* D. Hieronym. vertit: Et dixit populus errans in corde est. Quis non videt suis coloribus descriptū esse hunc populum à fide Messiæ toto corde aberrantem, & diuinas circa Messiam cogitationes minimè cognoscentē? Quamobrem addit: *Ipsi verò non cognouerunt vias meas.* Nec vias cognouerunt Messiæ è cœlo missi, id est, duos aduentus, priorem in summa paupertate & laborum perpessione, posteriorem in summa gloria ac maiestate, nec vias, id est, cogitationes, ac cōsilia Dei circa Messiam mittendum. Vnde cùm de Messia sermo esset, adiungit Dominus: *Non enim cogitationes meæ, cogitationes vestræ, neque viæ meæ, viæ vestræ; quia sicut exaltantur cœli à terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris.* quasi dicat: Vos arbitrabimini Messiā fore opulentissimum, ac potentissimum, pauperem & Cruci suffixum reperietis: aliud vos cogitatis de Messia, aliud ego: quantum enim cœlum à terra distat, tantum distant cogitationes meę de Messia mittendo à vestris de eodem cogitationibus.

32.

Isaiæ 55.

Concluditur Psalmus prædictione supplicij, quo increduli sunt afficiendi. *Quibus*, ait Dominus, *iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam.* modus est iurandi more humano, id est, hoc vel illud malum (per impossibile) mihi accidat, si Iudæi, qui Messiam non recipient, intrauerint in requiem meam, id est, cœlestem gloriam. quasi dicat: Iuro illos non ingressuros, quemadmodum Patres eorum in terram promissam non sunt ingressi. Propterea Paullus sic admonet Hebræos: *Videte fratres nequando sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi à Deo viuo, sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati.* Item: *Timeamus ergo, ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiem eius, existimet vr aliquis ex nobis deesse*, id est, timeamus, ne promissione neglecta introeundi in requiem Dei, videatur aliquis ex nobis, cùm erit introeundum, abesse. Vnde illud postea addit: *Festinemus ingredi in illam requiem, vt ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum.* id est, toto conatu in cœlestem properemus beatitudinem, ne id nobis, quod contigit Iudæis incredulis, contingat: illi propter incredulitatem in solitudine morte mulctati, in requiem Palestinæ non introierunt; nos verò si Messiæ fidem abiiciamus, acerbissimo casu afflicti in cœlestis beatitudinis æternam requiem non ingrediemur, quod faxit Deus ne eueniat.

33. Psalm. 94.

34. Hebr. 4.

CAPVT XIV.

De bellis Messiæ.

1. CRuenta Messiæ bella, sanguine inadentes campos, de hostibus victis triumphos, clausis animi oculis somniant Iudæi, vera illius bella & veros triumphos non cernunt. Et quidem cum acerrimis hostibus prælia facturum, & præclarissimos triumphos reportaturum, docent sacræ Litteræ, sed qualia prælia, quales triumphi sint, id verò est explicandum à Dauide: *Dominus* dicitur *fortis, & potens, Dominus potens in prælio.* & orat, vt aduersus hostes gladio accingatur, sagittasque illius prædicat: *Accingere*, inquit, *gladio super femur tuum potentissime: Sagittæ tuæ acutæ (populi sub te cadent) in corda inimicorum Regis.* prælium depingit & stragem hostium: *Dominus à dextris tuis, confregit in die iræ suæ Reges: Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum: De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.* Isaias verò cruentatis vestibus amictum Messiam inducit, hostiū victorem ac triumphantem: *Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra?* Rogatur: *Quare rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari?* respondet; *Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum; calcaui eos in furore meo*, &c. Præterea Ezechiel celebertimum bellum cum Gog, & Magog, à Messia conficiendūm vaticinatur.

Psalm. 23. Psalm. 44. Psal. 109. Isaiæ 63. 2. Ezech. 38. & 39.

De quibus igitur prælijs hæc similia sint intelligenda, explanandum est, si priùs Messiam non esse Regem bellatorem, sed pacificum ostendemus. Hoc sanè significat mitissimus & ab omni certamine alienus agnus, cum quo à Prophetis confertur. Nam Messiam agnus ille adumbrabat, qui solemni ritu singulis annis paschali tempore mactabatur; adumbrabant illi quoque duo agni, qui iugi sacrificio singulis diebus, alter mane, vesperi alter; immolabantur. Agnum vocauit Isaias: *Quasi agnus coram tondente se obmutescet.* Ieremias item Christi typus: *Ego*, inquit, *tamquam agnus mansuetus, qui portatur ad victimam.* Lustra oculis quæso animalia, nullum à feritate longius distans, nullum pacis amantius, quàm agnum reperies, cui similis dicitur Messias pacis studiosissimus, non solùm coram tondente, sed etiam coram occidente se obmutescens. Terreni Reges non agnis, sed leonibus, & pardis bellorum turbine orbem perturbantibus, similes dicuntur Daniel. 7. *Videbam, & ecce quatuor venti cœli pugnabant in mari magno, & quatuor bestiæ grādes adscendebant de mari; prima quasi Leæna, & ecce bestia alia similis Vrso, & ecce alia quasi Pardus, & ecce bestia quarta terribilis, dentes ferreos habebat magnos, comedens, atque comminuens, & reliqua pedibus suis conculcans.* Hæc carptim ex Daniele. Primùm veriti quatuor, è quatuor cœli plagis flantes, mare commouerunt, id est, mundum, cupiditates, & ambitiones, veluti venti furibundi, bellorum tempestate perturbarunt. Deinde è mari, id est, mundo hisce ventis agitato, ascenderunt Reges & imperia bestiis immanibus similia. Primum Babyloniorum imperium simile fuit Leænæ, secundum Persarum, Vrso, tertium Græcorum, simile Pardo, quartum Romanorum, simile bestiæ terribili dentes habenti ferreos. At Messias similis agno est. *Ecce*, inquit Baptista, *Agnus Dei*, qui nō ad debellādos homines, sed ad debellanda venit teterrima peccatorum monstra: *Ecce qui tollit peccatū mundi.*

2. Exod. 11. Exod. 9. Num. 38. Isai. 53. Ierem. 11. 3. Messias non est bellator. Dan. 7. 4. Imperia orbis cum feris conferuntur animantibus Messias Agnus mitissimus. Ioan. 1.

Percutiet

5. *Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium*, id est, Messias non armis, sed sanctimonia ac
Isa 11. spiritali doctrina peccatum orbemque debellabit: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius*, id
Ps. 2. est, Ecclesiam, prædicans præceptum eius, id est, Non sum Rex, vel Messias creatus, vt bella geram, sed vt regium caritatis præceptum hominibus prædicem, nouamq; legem mundo feram. Non ergo est Messias bellator, sed præceptorum Dei prædicator. *Calamum quassatum non conteret*, ait
Isaia 42. Isai. *& linum fumigans non extinguet*. Si calamum non conteret, multo minus homines trucidabit; si linum fumigans non extinguet, multo minus hostibus vulnera atque interitum afferet. Addit Isaias. *Non clamabit, nec audietur vox eius foris*, quod toto cælo à duce belligerante distat: ideoq; merito capite nono, inter alia nomina, *Principem pacis* appellat,
Isaia 9. 6. cuius studium totum, non in bella gerenda, sed in pacem inter homines Deumque faciendam collatum sit. Oseas item: *Saluabo eos*, ait Dominus, *in Domino Deo suo, & non saluabo eos in arcu, & gladio, & in bello, & in equis, & in equitibus.*
Osee 1. Quid clarius dici potuit? saluauit nos Deus non in bello, sed in Deo, id est, per Messiam, Deum simul, atque hominem, Cruci suffixum.

Paral. 22. Dixit Dauid ad Salomonem: *Fili mi, voluntatis meæ fuit, vt ædificarem domum nomini Domini Dei mei, sed factus est sermo*
7. *Domini ad me, dicens: Multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti, non poteris ædificare domum nomini meo tanto effuso sanguine coram me, &c.* Non potuit Dauid ædificare templum Deo, eo quod hostium sanguine esset cruentatus; quo igitur modo poterit sanguinolētus Pseudomessias ciuitatem templumque exstruere, inimicorum cruore perfusus? Non ergo bellator, sed pacificator Messias, domū Deo exstruxit, quod eodem loco sub persona Salomonis prædixit Deus, his verbis: *Filius, qui nascetur tibi, erit vir quietissimus: facit enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum, & ob hanc caussam Pacificus vocabitur, & pacem & otium dabo in Israel cunctis diebus eius: ipse ædificabit domum nomini meo; & ipse erit mihi in filium, & ego ero illi in Patrē, firmaboq; solium regni eius super Israel*
8. *in æternum.* Sensum duplicem cōtinent hæc verba, alterum
Messias pacificus, & quietissimus. de Salomone, alterum multo sublimiorem de Messia. Is filius est Dauid, vir quietissimus, cuius vita omni bellorum turbine caruit, ipse Deo domum, id est, Ecclesiam exstruxit, ipse idem Filius est Dei, Rexque à Deo in æternum confirmatus; quem nobis Zach. depingit non bellatore equo
Zach. 9. vectum, non armis terribilem, non exercitu stipatum, sed asello insidentem: *Ecce*, inquit, *Rex tuus veniet tibi iustus, & saluator, ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.*

9. Quid adhuc bella somnias, lege sequentia apud Zachariam: *Et disperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Ierusalē, & dissipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus, & potestas eius à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad fines terræ.* Pacem gentibus loquetur Messias, pacem, inquam, non bellum à mari mediterraneo vsque ad Oceanum, & à fluminibus Euphrate & Iordane vsq; ad terminos terræ proferet imperium, non armorum vi ac strepitu, sed pacis suauitate ac quiete. Quod si Iudæus roget, Quomodo ergo è captiuitate populum suum liberabit, si arma abijcier, si pacem sectabitur, si cum hostibus nō belligerabit? Respōdeat illi Propheta idem Zacharias Messiam alloquens; *Tu quoque*, inquit, *in sanguine Testamenti tui emisisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua.* En quomodo è captiuitate vinctos suos liberabit:
Zach. 9. 10. *Messias sanguine non alieno, sed proprio effuso suum populum liberauit.* In sanguine Testamēti, ait Propheta, in sanguine, inquam, non alieno, sed proprio: propterea enim sanguinem non hostium, sed suum effudit, vt populum suum è lacu inferorum & captiuitate ereptum in æternam libertatem vindicaret.

Præter hæc scripsit Rex Dauid de Messia præclarissimum, cui titulum indidit huiusmodi: In Salomonem, id est, in Pacificum. Ipse vero Psalmus pace & imperio Messiæ plenus est: *Suscipiant*, inquit, *montes pacem populo*, non bel-
Psal 71. lum, *& colles iustitiam*. Iterum: *Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis*, non abundantia belli. Præterea: *Descendet*
11. *Messias vt ros in vellus descendit.* *sicut pluuia in vellus.* Respexit Vates ad vellus illud Gedeonis notissimum ex cap. 6. Iudicum, Messiæq; in orbem descensum cum illo contulit: Descendet, inquit, Messias, sicut olim ros in vellus descendit Gedeonis. Ros Gedeonis è cælo descendit, sic Messias verus Deus è cælo venit. Secundò, ros descendit miraculosè, Deus quoque per summum miraculum humanam assumpsit naturam. Tertiò, ille foris descensus in vellus, signum fuit Gedeoni datum à Deo consequendæ ex hostibus victoriæ, ac salutis. Si, inquit Gedeon, *salutem facis per manum meam Israël, ponam hoc vellus lanæ in area, si ros in solo vellere fuerit, & in omni terra siccitas, sciam quod per manum meam liber, ebis Israel, &c.* Eundem in modum descensus Messiæ in orbem signum fuit, nec solum signū, sed etiam caussa salutis ac victoriæ vniuersi orbis. Quartò, ros Gedeonis absque vllo sonitu in vellus descendit: nam pluuia si politos in lapides defluat, magnum excitat strepitum, si defluat in vellus, nullum edit sonum. Sibi persuadent Iudæi Messiam magno cum famulorum, diuitiarum, gloriæ, & bellorum strepitu venturum, veluti pluuiam in locum perpolitis lapidibus constratum defluentem: decipi illos ostendit hæc similitudo. In secundum aduentum hic reseruatur sonitus. Tunc descendet sicut pluuia in lapides, siue tecta, toto orbe perstrepente, sonantibus, Sole, Luna, stellis, mari, terra, cælisque & aduentum eius terribilibus signis nuntiantibus. In primo vero aduentu descēdit sicut pluuia in vellus absque vllo sonitu, id est; magna cum humilitate, manſuetudine, ac paupertate. Si libet, ad- 13.
damus duas alias illius velleris cum Christo similitudines. Ros Gedeonis prius quidem in solū vellus descendit, terra interim arida; deinde vero terram irrigauit, exsiccato vellere. Similem in modum Christus primum in populum Israeliticum descendit, ex illo natus, in illo educatus est, in illo docuit, miracula edidit, vixit, & mortuus est; vellus igitur hoc suā doctrina, miraculis, & vita primum madefecit, toto interim orbe arido. Postea vero versa vice, vellus, id est, Israeliticus populus exsiccatus est, quia Messiæ doctrinam repulit: arida vero terra, id est, orbis, Christianæ fidei pluuia est irrigatus. Denique ros in vellus descendit absq; vllo velleris nocumento, expressusque à Gedeone è vellere exijt, absque vlla velleris læsione; sic diuinum Verbum 14.
è cælo descendit in vterum Virginis, & vestem sibi ex purissimo eius sanguine, veluti ex vellere mollissimo, ac tenuissimo, contexit; ex vtero autem, veluti ros cælestis, absque vllo Virginitatis nocumento natali die in lucem prodijt.

Sed testimonia illa iam explicemus, quæ Messiæ bella sonant. In primis, cum Dauid Dominum in bello potētem appellat, non quidem de bello corporali ac sensibus subiecto, sed spiritali atque inuisibili loquitur. Fatemur enim Messiam bellum gessisse spirituale cum fortissimis & spiritalibus hostibus, diabolo, peccato, mundo, ac morte; deq; ijs superatis, mirabiliter triumphasse. Spirituale bellū fuit, arma quoque spiritalia, non enses, non hastæ, loricæ, vel thoraces ferrei, aut clypei, sed humilitas, manſuetudo, patientia, caritas, iuxta illud Pauli: *Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, &c.* Da- 15.
uidis ex Gigante reportatam victoriam mirabilem arma reddiderunt: abiecto enim ferro, baculo tantum fundaq; munitus, prostratum aduersarium ipso aduersarij ense interemit. Similiter Christum admirabilem arma faciunt, quibus vicit hostem: abiecto enim honore regio, militibus, exercitu, Cruci tantum, veluti baculo innixus, profligatum hostem, gladio, quem hostis ipse fabricauerat, iugulauit. Mortem enim veluti gladium fabricauerat satanas, iuxta illud: *Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarū*: Morte autem Christi occisus est. Ipse quoque ad necem Christi 16.
Iudæos inflammauit, at ipsa eadem nece, quam machinatus est, perijt, iuxta illud: *Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam, quam fecit. Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet.*

Explicatur testimonia Scripturæ, quæ Messiæ bella sonant.
Psalm 23.
Messiæ bellum spirituale, arma quoque spiritalia.
2 Cor. 10.
1. Reg. 17.
Sap 2.
Psalm 7.

Hæc arma Habacuc descripsit in Cantico: *Cornua*, inquit, *in manibus eius*, id est, Crucis cornua manibus gestabit Messias, quibus armis hostes in auras ventilabit, quemadmodum solent in area ventilari paleæ. Ne verò arma hæc cuiquam imbecilla viderentur, adiungit Vates: *Ibi abscondita est fortitudo eius*, id est, In illa Cruce opprobrijs ac cruciatibus plena, nihilque habente virium, hominum impiorum opinione, in illa, inquā, Cruce latet Messiæ fortitudo: absconditа 17.
Habacuc 3.

eſt Iudæorum oculis, ſed fidei oculis eſt perſpicua. Poſt arma victoriam canit: *Ante faciem eius ibit mors, & egredietur diabolus ante pedes eius*, id eſt, victa mors ante Chriſti faciem ibit, & ante pedes eius proſtratus inceder diabolus.

Geneſ 32. *In baculo meo*, ait Iacob, *transiui Iordanem iſtum, & nunc cum duabus turmis regredior.* Similem in modum noſter Iacob Chriſtus in baculo Crucis tumentes, & amaras paſſionis pertranſiuit aquas, demerſusque in morte, emerſit in reſurrectione; in aſcenſione vero cum turmis duabus, hominum altera, altera Angelorum in cælum conſcendit.

18. Quem cum aſcendentem Angeli contemplarentur, vt eſt Patrum ſententia; Dionyſij cap. 7. de cæleſti Hierarchia,

Locus Iſaiæ 63. explicatur. *Quis eſt iſte qui venit de Edom?* & Hieronymi, ſic rogant: *Quis eſt iſte, qui venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra? &c.* Edom Idumæa eſt, rubrum ſignificat, Boſra vero opidum Moabitarum, vindemiam ſonat: alludit Propheta ad nominum ſignificationem. Rogat ergo, quis eſt hic, qui veluti è torculari exit, qui venit de Edom, id eſt, rubedine, qui venit tinctis veſtibus de Boſra, id

Iſaiæ 63. eſt, vindemia. *Iſte formoſus in ſtola ſua gradiens in multitudine fortitudinis ſuæ.* tinctæ veſtes Chriſto pulcritudinem afferebant. Nulla enim purpura Regem ita decorat, vt ſanguineus ille amictus decorauit Chriſtum. *Dilectus meus*, ait

Cant. 5. Sponſa, *candidus & rubicundus.* candidus admirabili innocentia, rubicundus ſanguine paſſionis; qui dilecti rubor

19. D. Bern. ſr. 10. in Cant. Sponſæ amorem maximè excitauit; nam, vt Bernardus ait, ſuper omnia reddit amabilem Chriſtum calix, quem bibit, opus redemptionis noſtræ: hoc enim omnino amorem noſtrum ſibi vendicat. Iam vero quæ gemmæ, qui Smaragdi, qui Carbunculi, qui Adamantes, cum quinque illis vulneribus, vel pretio, vel pulchritudine, vel ornatu conferri poſſunt, quæ triumphator Chriſtus in manibus pedibusque & latere geſtat? Formoſus eſt Chriſtus in ſtola ſanguineo rubore nitente; & vulnerum cicatricibus veluti fulgentiſſimis margaritis rutilante. Si quis Rex à prælio

20. ſanguine cruentatus multisque aduerſo pectore pro populo ſuo acceptis vulneribus reuerteretur; Deus bone, quanto ſui amore omnes intuentes inflammaretur; ita Chriſtus è prælio in cælum amictu ſanguinolento, vulneribus apertis, ſeſe referens, mirum eſt quantum in cæleſti curia ſui ardorem concitarit.

Geneſ 49. De hac ſtola ſimile illud eſt: *Lauabit in vino ſtolam ſuã, & in ſanguine vuæ pallium ſuum.* Tam Iacob, quam Iſaias Chriſti ſanguinem vinum appellant, neque id ſine cauſſa: quemadmodum enim vinum rubrum eſt, ſic ſanguis. Præterea,

Pſal. 103. *vinum*, vt canit Vates, *lætificat cor hominis*; ſanguis Chriſti cordi mortalium lætitiam attulit immortalem: vinum homini vires addit, ſanguis Chriſti mitificum nobis robur confert. Quid mirum ſi Chriſti ſanguis vinum à Prophetis appelletur, cum ſe ipſe Chriſtus vitem appellet? *Ego*, inquit, *ſum vitis.* Vitis fructus vinum eſt, hominemque,

21. Ioan. 15. cum potatur, incendit; ſic Chriſti ſanguis & ardentiſſimus eſt, & magno cum ardore effuſus, magnum in corde, cum potatur, calorem concitat.

Eſaiæ 63. Rogatus, reſpondet Chriſtus apud Prophetam: *Ego ſum qui loquor iuſtitiam, & propugnator ſum ad ſaluandum*, Hebraicè (רב Rab) id eſt, multus, vel magnus ad ſaluandum: quaſi dicat, Ego ſum Meſſias iuſtiſſimus ſalùator; qui iuſtitiam loquor, Hebraicè, loquor in iuſtitia, qui ſatanam non vi, & potentia, ſed iuſtitia volui vincere; Ego propugnator, & multus ſum, ſiue magnus ad ſaluandum. Vt enim dixit

22. Vates: *Copioſa apud eum redemptio*, adeò verò copioſa, vt fuerit infinita: infinitus enim fuit Meſſias Deus & homo, ad

Pſal. 129. ſaluandum infinitos homines ſanguine effuſo, ſi extarent, redimere potuiſſet. Pergunt Angeli interrogare: *Quare ergo rubrum eſt indumentum tuum? & veſtimenta tua ſicut calcantium in torculari?* Reſpondet Chriſtus, vt victor ad victoriam indicandam, figurato ſermone; perinde ac ſi ſanguis, quo erat aſperſus, hoſtium fuiſſet cruor, non ſuus: *Torcular*, inquit, *calcaui ſolus.* Metonymice ponitur continens torcular, pro contentis botris: *Calcaui*, inquit, *in furore meo hoſtes*, id eſt, Tartareos principes, peccatum, mortem, mundum, quemadmodum botri in pleno torculari calcari ſolent.

23. *Et aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea, & omnia indumenta mea inquinaui.* Nequaquam ſic intelligendum, ait

D. Hieron. Hieronymus, vt dæmones ſanguinem habere credamus, ſed tropologicè accipienda ſunt omnia, &c. Ænigmaticus ergo ſermo eſt, quo victoria de ſpiritalibus hoſtibus reportata ſenſibili modo deſcribitur, ſenſibusque ſubijcitur. Hebræum nomen (נצח neſach) ſignificat fortitudinem, & victoriam, & ſanguinem, quia corporis fortitudo eſt. Montanus in Biblijs Regijs vertit: Spargetur victoria eorum ſuper veſtimenta mea, id eſt, victoria, quam de hoſtibus reportaui, ſparſit ſanguine veſtes meas: ipſa enim ſanguinis effuſione Chriſtus hoſtes vicit. Ceteri Duces tunc ſuperantur, cum ſuum ſanguinem effundunt; at Chriſtus cum ſanguinem ſuum effudit, tunc victoriam reportauit.

Iam vero hic ego Iudæos appello, qui Meſſiam fingũt 24.
bella commiſſurum, eosque rogo, num bella hæc Meſſias ſolus, an exercitu magno comitatus, ſit geſturus? ſolum negabunt, exercitu comitatum reſpondebunt. Atqui Meſſias ipſe ſolum ſe in prælium deſcendiſſe, hoſtesque profligaſſe aſſerit: *Torcular*, inquit, *calcaui ſolus, & de gentibus non eſt vir mecum*, id eſt, ne vnus quidem vir, ne vnus quidem miles. Dicent Iudæi ex gentibus non fore milites, ſed ex Iudæis. non ita reſpondebunt, ſi Hebraicè ſciuerint. Hebraicè enim legitur (migamim) id eſt, ex populis omnibus tam Iudæorum, quam gentium non eſt miles vir mecum. & infra. *Circumſpexi*, ait Meſſias, *& non erat auxiliator, quæſiui, & non erat, qui adiuuaret, & ſaluauit mihi brachiũ meum, & indignatio mea ipſa auxiliata eſt mihi.* Non igitur de corporali bello ait Scriptura, quod ſine magna militum multitudine geri non poteſt, ſed de ſpiritali illo, quod in Cruce commiſſum eſt cum ſpiritalibus aduerſarijs à Chriſto ſolo. Torcular calcauit ſolus in Cruce. Solus ipſe aduerſarios veluti botros conculcauit, non fuit vir cum illo, non erat auxiliator, nec qui adiuuaret: nec enim opus erat. Solus Chriſtus ſatis ſuperque prælio fuit, ſolus ipſe conficere illud potuit, nullis militibus comitatus. Etſi vero Angelorum & hominum omnes copiæ cum hoſtibus fuiſſẽt congreſſæ, egiſſent nihil, quippe quæ viribus caruiſſent ad peccatum profligandum neceſſarijs. Saluauit, inquit Meſſias, mihi brachium meum, brachium, inquam, non gladium vibrans, ſed in Cruce extenſum. Indignationis autem meminit, id eſt, furoris in tenebrarum rectores, peccataque, concepti: hæc enim res eſt in toto terrarum orbe, quæ ſola diuinam moueat indignationem. Tolle peccatum, Dei indignationem ſuſtuliſti.

Solus Meſſias ſine exercitu hoſtes vicit.

Iſaiæ 63. 25. 26.

Affert huic loco Iſaiæ lucem locus alter Apocalypſis, *Apoc. 19.*
in quo Ioan. indicat bella Meſſiæ non craſſo, & vulgari, ſed diuino, & ſublimiori modo eſſe mente concipienda. Vidit eo capite Apoſtolus è cælo aperto Chriſtum egredi, equo albo vectum, ſanguine infecta veſte amictum, ore geſtantem gladium, quem cæleſtis exercitus, milites, id eſt, Angeli, candido byſſinoque ornatu, albis quoque equis inſidentes ſequuntur, ipſumque ait calcare torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis. Deinde beſtiam cernit, & Reges terræ, exercitusque eorum, ad committendum cum Chriſto, & Angelis, prælium congregatos. Vocem præterea Angeli audit, volucres ad lanianda hoſtium cadauera in prælio occumbentium, euocantis. Denique victum Antichriſtum ſcribit: de eo enim loquitur, & in tartareos rogos præcipitatum; exercitum vero eius gladio ex ore Chriſti prodeunte trucidatum, & à volucribus diſcerptum. Numquid in cælo equi ſunt, quorum curſu aduerſus Antichriſtum, eiuſque aſſeclas, Chriſtus, & Angeli concitabuntur? numquid gladijs, haſtis, aut bellicis tormentis bellum illud à Chriſto eſt peragendum? numquid ore Chriſtus gladium mouebit? Minimè: loquitur ergo Scriptura humano modo, & figuratè Antichriſti, eiuſque exercitus ſtragem explicat.

27. 28.

Hoc eſt prælium illud celeberrimum ab Ezechiele deſcriptum, quod Meſſias faciet cum Gog, & Magog. Antichriſtum enim Ezechiel Gog appellat, Antichriſti verò exercitum Magog: nam Magog ſignificat ex Gog, id eſt, ex Antichriſto: Gog autem, teſte Hieron. ſiue Gag, ſignificat tectũ. Multis vero de cauſis poteſt dici flagitioſiſſimus ille homo tectum: vel quia quemadmodũ tectum domum tegit, ita ille ſub velamine ſanctitatis impietatem reget. Vel quia quemadmodũ tectum pars eſt domuncelſiſſima, ita ille erit ſuperbiſſimus, & vt Paullus ait: *Extolletur ſupra*

De prælio Gog, & Magog. Ezech. 38. & 39. Lege Hier. Ezech. 38. & Aug. lib. 20. de Ciuit. c. 11.

29. 2. Theſſ. 2.

omne,

omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur. Præterea quia quemadmodum tectum omnibus imbribus, tempestatibus, Solisque ardoribus expositum est; ita ille omnibus cupiditatibus, sceleribusque patebit. Item, quia quemadmodum pluuiali tempore ad tectum homines confugiunt: sic funesto illo tempore ad sceleratissimũ Regem, veluti ad tectum & asylum, perditi homines omnibus sceleribus cooperti sese recipient.

30. Quale hoc prælium sit futurũ Ioan. docuit, & Ezechielem explanauit: *Soluetur*, inquit, *Satanas de carcere suo, & exibit, & seducet gentes, quæ sunt super quatuor angulos terræ, Gog, & Magog, & congregabit eos* (id est, Gog, & Magog, Antichristum, & eius exercitum) *in prælium, quorum numerus est sicut arena maris. Et ascenderunt super latitudinem terræ, & circumierunt castra sanctorum & ciuitatem dilectam*, id est, Ecclesiam, &c. Immanissimum Ecclesiæ hostem debellauit Christus non ense, aut hasta, sed igne è cælo misso, vt scribit Ioan. eodem capite: *Et descendit*, inquit, *ignis à Deo de cælo, & deuorauit eos* immissa præterea peste, imbre, grandine, & mutua cæde, vt docet Ezechiel: *Conuocabo aduersus eum*, id est, Gog, *in cunctis montibus meis gladium, ait Dominus Deus, gladius vniuscuiusque in fratrem suum dirigetur, & iudicabo eum peste, & sanguine, & imbre vehementi, & lapidibus immensis, ignem & sulphur pluam super eum & super exercitum eius, & super populos multos, qui sunt cum eo, &c.* Et Paullus: *Reuelabitur*, inquit, *ille iniquus, quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui eum, &c.* Quamobrem merito Messias à Ioanne, vt supra diximus, ore dicitur gestare gladium, non manu, vt bellatores solent; propterea quod oris Christi spiritus & imperium, vnicúmve illius verbum satis est ad disperdendos omnes hostes. Quid verbum dixi? ipsa voluntate quidquid velit efficere potest.

Apoc. 20. Antichristi prælium. *Ezech 38. 39.* *2. Thess. 2.*

32. Alio quoque prælio Messias impiorum hominum, & dæmonum exercitus, tunc omnino profligabit, & æternis Tartari carceribus constringet, cum è cælo ad iudicium extremo tempore veniet. De hoc agit Vates: *Dominus*, inquit, *à dextris tuis, ô Messia, confregit in die iræ suæ*, scilicet Iudicij, *Reges. Iudicabit* Messias *in nationibus, implebit ruinas*, id est, magnas edet strages, impios omnes ruere faciet in Tartarum perfecta & plena ruina. Prima ruina hominum, est in primum peccatum originale, secũda, in primum actuale mortiferum, tertia, in secundum & infinitæ aliæ. Has ruinas scelerum Christus extrema illa in Orcum ruina implebit.

Prælium Messiæ cum impijs in iudicio extremo. Exponitur locus ex Psal. 109.

33. Tunc etiam implebit ruinas dæmonum. Prima ruina fuit, cum è cœlo ruerunt; secunda, cum è cordibus hominum & idolis per Euangelicam prædicationem expulsi sunt; plenissima erit in die Iudicij, cum in flammas tartareas præcipites dabuntur. Sequitur: *De torrente in via bibet, &c.* Messiæ passionem, & triumphum canit: bibit enim Messias ex torrente amaro ac turbido, id est, bibit amaras mortis & cruciatuum aquas, de quibus dicitur: *Intrauerunt aquæ vsque ad animam meam.* &: *Torrentem pertransiuit anima nostra.* bibit, inquam, in via, id est, obiter: quemadmodum enim viator bibere solet è torrente, moxque ad iter reuerti; sic Christus bibit è torrente mortis; verum mox tertia die ad iter, id est, vitam reuersus est. Vnde illud D. Greg. Dominus in via bibit, quia mortem in transitu gustauit. *Propterea exaltauit caput*, quia ad summam euectus est dignitatem, admirabilemque triumphum de hostibus deuictis egit. Arnobius sic explanat, propterea exaltauit caput hominis deiectũ: Nisi enim, inquit, Filius Dei in via bibisset, non exaltasset caput hominis deiectum ad terras, &c.

Psal. 68. Psal. 123. *D. Greg. l. 14. Mor. c. 29.* *Arnobius.*

34. Ad hoc extremum cum impijs certamen pertinet illud: vbi Deo Christo quadrigæ tribuuntur, & gladius, quo hominum multitudinem sit neci daturus: *Ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadrigæ eius: reddere in indignatione furorem suũ, & increpationem suam in flamma ignis: quia in igne Dominus iudicabit, & in gladio suo ad omnem carnem, & multiplicabuntur interfecti à Domino, &c.* Numquid in iudicij illa die homines impios Messias interficiet? minimè interficiet morte hac temporaria, qui animam à corpore separat, interficiet morte multo peiore, quæ animam & corpus à Deo æternaque felicitate seiungit, & cruciatibus addicit sempiternis. Eam ob mortem, quæ *mors secunda* in Apocal. appellatur, impij interfecti dicuntur à Domino eorumque corpora & anima cadauera appellantur. De iustis eodem capite dicitur: *Egredientur & videbunt cadauera virorum, qui præuaricati sunt in me, vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur, &c.* Cadauera impiorum tartareo inflammata igne, ipsi impij sunt, viuenti morti, atque æternæ mancipati. Hue etiam pertinet illud: *Clamate hoc in gentibus, sanctificate bellum, suscitate robustos: accedant, ascendant omnes viri bellatores. Concidite mattas vestras in gladios, & ligones vestros in lanceas. Infirmus dicat, Quia fortis ego sum. Erumpite & venite omnes gentes de circuitu, & congregamini; ibi occumbere faciet Dominus robustos tuos. Consurgant & ascendant gentes in vallem Iosaphat; quia ibi sedebo, vt iudicem omnes gentes in circuitu. Populi populi in valle concisionis; quia iuxta est dies Domini in valle concisionis, &c.* Perinde loquitur Propheta de congregatione gentium omnium ad iudicium, ac si ad prælium congregandæ sint in valle Iosaphat, quam appellat vallem concisionis; quia extremo illo prælio penitus impij concidentur, & veluti in torculari prementur. Quocirca eodem capite hoc etiam additur: *Mittite falces, quoniam maturauit messis; venite & descendite, quia plenum est torcular; exuberant torcularia, quia multiplicata est malitia eorum.* Alloquitur Angelos Deus, iubet demeti segetes, id est, impios, quod iam superuenerint ad maturitatem, & in Tartaro veluti horreo condi. Iubet etiam torcularia botris, id est, sceleratis hominibus, referta calcari. Septuaginta sic vertunt: Introite, & calcate, quia plenum est torcular, & redundant torcularia. Lege Apocalypsin, similia his reperies.

Locus dee iudicio, Ioelis 3. *Isaiæ 66.* *Ibidem.* *Apoc. 14.*

Huius prælij arma describuntur his verbis: *Accipiet arma-turam zelus illius, & armabit creaturam ad vltionem inimicorum. Induet pro thorace iustitiam, & accipiet pro galea iudicium certum, sumet scutum inexpugnabile æquitatem: acuet autem daram iram in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos, &c.* Creaturarum quoq; pugna depingitur verbis sequentibus: *Ibunt directe emissiones fulgurum, & tãquam à bene curuato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum*, id est, scopum, *insilient*, id est, fulgura è nubibus veluti arcu emittentur in scopum: *Et à petrosa ira plenæ mittentur grandines.* petrosa ira Græcè dicitur πετροβόλος, id est, petras iaciens, ira Dei efficiens grandinis lapides. *Excandescet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter. Contra illos flabit spiritus virtutis*, id est, fortitudinis, spiritus Christi potentissimus: *Et tanquam turbo ventidiuidet illos*, id est, veluti ventilando diuidet, *& in Tartarum abripiet, veluti paleas comburendas igne inextinguibili; & ad eremum perducet omnem terram iniquitatis illorum, &c.*

Locus Sapientiæ 5. 38.

Restat de alio etiam Messiæ prælio dicere, eo scilicet, quo idololatriam superauit, gentiumq; corda vicit, de quo sermo habetur in testimonio supra commemorato. *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime.* Gladius Messiæ, vt iam dictum est, spiritalis est; *gladius* autem *spiritus*, vt docet Paullus, *est verbum Dei.* Hoc gladio optat Propheta accingi Messiam, de quo ante dixerat: *Diffusa est gratia in labiis tuis.* Verba illa nostræ versionis, *Prospere procede, & regna, &c.* verti quoque possunt ex Hebræo, vt vertit Pagninus, in hunc modum: Prosperare, equita super verbum veritatis, & mansuetudinis, & iustitiæ, &c. Verbum enim veritatis, id est, doctrina verissima, Messiæ currus fuit, quo vectus totũ percurrit orbem, illiq; salutem attulit, iuxta illud: *Quadrigæ tuæ saluatio.* D. Hiero. vertit: Accingere gladio tuo super femur fortissime, gloria tua, & decore tuo per appositionem; quasi gladius sit decor, & gloria bellatoris. Nam Verbũ veritatis, siue doctrina Christi omni veritate plena, decor eius est, & gloria: quis enim non afficit summa laude Christũ, cum illius legem, doctrinamque considerat ab omni fuco, falsitateque magis alienam, quam cælum à terra distat. Decor, & gloria Regis est gladius hærens lateri, eximij alicuius artificis admirabili fabricatus artificio, mille pyropis alijsque huiusmodi gemmis splendescens; at multo maior nostri Messiæ gloria est, verbi gladius rutilantissimis margaritis ex ipso veritatis summo thesauro depromptis rutilans, fabricatus vero ipso summi artificis Dei ore. Quis nolit ab isto ense vulnerari, cuius vulnera vitam non auferunt, sed afferunt? Nónne Apocal. 1. è Christi ore vidit dilectus Apostolus prodeuntem gladium? quid hoc significat spectrum? Verbum ipsum Christi gladium esse. Simili tropo verba diuina Messiæ sagittæ dicuntur eodem Psalmo:

Prælium, quo Messias idololatriã superauit. Locus Psal. 44. Ephes. 6. Habacuc 3. Apoc. 1. & 19.

ſagitte tue acute, quæ ſcilicet non carnem vulnerant, ſed in corda penetrant; ideo ſubiungitur: *In corda inimicorum Regis*, vt ſcilicet ex inimicis faciant amicos. His ſagittis idololatria profligata iacet, his ſubactæ gentes Chriſto colla ſubdidere. Vnde additur: *Populi ſub te cadent.* Felix ſub Chriſto caſus, qui hominem à profundo peccati barathro eductum
42. in gratiam filij què Dei admirabilem extollit dignitatem: id nimirum ad tanti Meſſiæ pertinet gloriam, homines è ſuperbia peccatisque deijcere, non trucidandos, ſed ſummis dignitatibus ſubleuandos.

Si igitur Meſſiam bellatorem Iudæi exoptant, Meſſiam oſtendimus belli potentiſſimum. Deponant ex oculis velamen, de bellis tanti Regis ſubtiliori mente; & acutiori ingenio ratiocinentur. Non humanam ſolum, ſed diuinam cum illa, in eadem hypoſtaſi copulatam naturam; non haſtas, enſes, clypeos, bellicaque tormenta, ſed diuinam in Meſſia cum humana coniunctam potentiam; non terrenã, ac temporariam in Palæſtinam, ſed cæleſtem, ac æternam
43. in cælum Meſſiæ redemptionem, quæ non gladijs, haſtiſque, ſed Cruce fuerit peragenda, meditentur. Si bella volũt
Meſſi. præ-lia quatuor. & victorias: primo Meſſias bello in Cruce tartareos principes, mortem peccatumque profligauit. *Viſitauit enim Dominus*, vt eſt apud Iſai. *in gladio ſuo duro, & grandi, & forti, ſuper Leuiathan ſerpentem vectẽ, & ſuper Leuiathan ſerpentem tortuoſum, & occidit cetum, qui in mari erat.* Gladius durus, & grandis, & fortis, Crux fuit, quo ſerpentem Leuiathan, & cetum, id eſt, diabolum, Chriſtus ſuperauit. Dicitur autem ſerpens vectis, propter magnitudinem, ſiue longitudinem, ſimilem longitudini vectis longiſſimi; præterea, quia, inſtar vectis, fores animi quantum poteſt, Deo occludit. Secundo bello idololatriam fudit, totiusque orbis nationes ſub iugum miſit: quod etiam nunc cum terrimo monſtro infidelitate,
44. *Habacuc 3.* & alijs vitijs durat: nam vt dicitur Habac. 3. *In luce ſagittarum tuarum ibunt, in ſplendore fulgurantis haſtæ tuæ.* ibunt, inquam, vſque ad orbis finem Meſſiæ milites, & ſagittis illis Verbi diuini, de quibus diximus paullo ante, luce plenis, fulgurantéque haſta concionum, configent corda, quouſque gentes creditutæ, omnes Meſſiæ ſuauiſſimo iugo ſubijciantur. Duo reliqua ſunt prælia ad finem relicta orbis: tertio enim prælio Antichriſtum diſperdet: quarto atque extremo omnes impios proſternet, quotquot ab orbe condito in lucem editi ſunt, naſcenturque vſque ad iudicij diem, & æternis Orci carceribus mancipabit. Vtinam viri Iudæi ſagittæ
45. Meſſiæ acutæ in corda pertingant veſtra: Vtinam in hoc bello, quod ad iudicium vſque cum infidelitate gerit, vos victi cadatis, & ex eorum felici numero, de quibus dicitur, *Populi ſub te cadent.* O terque quaterque beati illi, quicumq; ex vobis Chriſti ſagitta percuſſi: quemadmodum deſiderat cervus ad fontes aquarum, ita ad fontem baptiſmi deſiderabunt, aquisque expiati puriſſimis Meſſiæ ſuo dabunt nomina, Regiq; ſummo Ieſu debitum perſoluent honorem, atque ſeruitutem.

CAPVT XV.

De Sponſa Filiiq; Meſſiæ.

1. QVID mirum ſi homines Iudæi, qui carne omnia metiuntur, Meſſiam vxorem aſſerant ducturum, & liberorum generationi operam daturum. Scripturæ vero teſtimonijs in eam ſententiam ſe adductos dicent: nam Meſsiæ
Pſalm 44. vxor Regina tribuitur, illis verbis: *Aſtitit Regina à dextris tuis in veſtitu deaurato circumdata varietate.* Tribuuntur item
Pſalm 88. filij: *Pro patribus ſuis nati ſunt tibi filij.* Item: *Ponam*, inquit
Eſaiæ 53. Dominus, *in ſeculum ſeculi ſemen eius.* Et Iſa. 53. *Videbit ſemen longæuum.*

Quid ni nos quoque fateamur quod diuinæ prædicant
Meſſia Sponſo Eccleſia. litteræ? & libenter quidem fatemur Meſſiam vxorem habere Reginam pulcerrimam, theſauris locupletem, nobilitate præſtantem, virtute præcellentem, ex qua filios, non
2. annis; ſed diebus etiam ſingulis diuino procreet fatu. Aſt aſſurgere à carne ad ſpiritum neceſſe eſt ei, qui ſingulare hoc coniugium contemplari velit: excelſum enim eſt ac diuinum, quale Meſſiæ Deo coniugium congruit. *Propter hoc*, ait Apoſtolus, *relinquet homo patrem, & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ: & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum eſt. ego autem dico in Chriſto & Eccleſia.* Quibus verbis docet Meſſiæ vxorem eſſe Eccleſiam, eiusque ſpiritale coniugium Adami atque Euæ coniugio adumbratum: quemadmodum enim vir, & vxor arctiſſimo vinculo ſunt colligati, ſic Chriſtus, & Eccleſia, vir & vxor ſunt, duo in carne vna. Eccleſia & Chriſtus duo ſunt in corpore vno: 3.
eſt enim corpus myſticum Eccleſia, cuius caput eſt Chriſtus. Præterea Chriſtus & Eccleſia eiuſdem carnis ſunt, vt Paullus ait eodem loco: *Nemo*, inquit, *vnquam carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit, & fouet eam, ſicut Chriſtus Eccleſiam; quia membra ſumus corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius.* id eſt, membra ſumus corporis eius myſtici, carneque conſtamus & oſſibus, quemadmodum Chriſtus ipſe conſtat; eius quippe naturæ humanæ eſt Chriſtus, cuius eſt Eccleſia. Propter hanc Sponſam dilectiſſimam reliquit *Gen. 2.* homo, id eſt, Chriſtus quoad humanitatem, Patrem. Nam quoad diuinitatem numquam Patrem reliquit, ſemper ipſe in Patre fuit, & Pater in ipſo; ſecundum humanitatem vero Patrem reliquiſſe dicitur, quia in terris per 33. annos in forma ſerui egit; reliquit item matrẽ, id eſt, ſynagogã 4.
à qua ſecundum carnem ortus eſt, vt Bernardus interpretatur: Propter te, inquit, à Deo Patre exiuit, & matrem Sy- *D. Bern. ſer. 2. de nupt. Cane.*
nagogam reliquit, &c. Et adhæret vxori ſuæ Eccleſiæ, adhærebitque in ſempiternum: quemadmodum enim Chriſtus æternus eſt, ſic & Eccleſia in cælum tranſlata erit ſempiterna.

Hæc eſt Eua illa ex latere in Cruce dormientis Adami, 5.
id eſt, Chriſti, efformata, & ex nomine eius appellata; de illa dicitur: *Vocabitur virago, quia de viro ſumpta eſt*; hæc vocatur Chriſtiana, quia de Chriſto ſumpta eſt: *Illa os ex oſſibus Adami, & caro de carne eius*; hæc os ex oſſibus Chriſti, & caro ex carne eius, & ſpiritus ex ſpiritu eius, & ſancta ex ſanctitate eius, & viua ex vita eius. Illa *dicta eſt Eua*, id eſt, vita, *Gen. 3.* *eo quod mater eſſet cunctorum viuentium*; hæc eandem ſibi cauſam vendicat, & cum cauſa nomen idem, mater eſt omnium viuentium vita gratiæ: nemo enim hanc feliciſſimam vitam gratiæ viuit, qui Eccleſiæ filius non ſit. Hæc illa eſt Rebecca, quam verus Iſaac in Tabernaculum Synagogæ *Gen. 24.* matris ſuæ introduxit, & accepit in vxorem, & in tantum dilexit eam, vt dolorem, qui ex morte matris eius, id eſt, Synagogæ, acciderat, temperaret. Hæc illa Rachel pulcerrima, pro qua Iacob noſter non ſeptem ſolum, ſed 33. ſeruiuit annis: *Et videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine.* 6.
Iacob, vt dicitur in Gen. *diu noctuq́, æſtu vrebatur, & gelu, fugiebatq́, ſomnus ab oculis eius.* At Chriſti pro Eccleſia æſtus, & *De Eccleſia Gen. 29.* cruciatus, quis poſſit pro dignitate commemorare? meritò *Geneſ. 32.* nomen illi imponemus illud, quo Sephora Moyſen affecit: *Sponſus*, inquit, *ſanguinum tu mihi es.* Sponſus ſanguinum *Exod. 4.* optimo iure Chriſtus dici poteſt: ſiue enim aſpicias caput, ſiue manus, ſiue pedes, ſiue corpus reliquum, totus manat ſanguine, pro cariſſima ſibi Sponſa Eccleſia incredibili caritate ſimul cum vita profuſo. Hæc illa eſt Pharaonis filia, quam opulentiſſimus Salomon ex alia natione coniugio ſibi copulauit: Eccleſiam enim Chriſtus maximè ex gentibus ſibi adiunxit. Quod ſi huius ſponſæ laudes expetis, li- 7.
brum totum Canticorum perlege, in quo diuino celebrantur encomio. Hæc illa eſt, *Pulcra & decora ſicut Ieruſalem,* *Cant. 6.* *terribilis vt caſtrorum acies ordinata*, hæc eſt, *quæ progreditur quaſi aurora conſurgens; pulcra vt Luna, electa vt Sol*, hæc eſt *hortus con-* *Cant. 3.* *cluſus, fons ſignatus.* Hæc *lilium inter ſpinas*, quia Iudæorum, *Cant. 2.* ethnicorum, Mahometanorumque cætus, ſpinæ ſunt tartareo igne concremandæ, hæc ſola in mundo odoris lilium ſuauiſſimi.

De deſponſatione agitur illis verbis: *Et ſponſabo te mihi* *Oſea 2.* *in ſempiternum; & ſponſabo te mihi in iuſtitia, & iudicio, & in miſe-* *De deſponſatione Eccleſiæ.* *ricordia, & in miſerationibus; & ſponſabo te mihi in fide, & ſcies, quia* 8.
ego Dominus. Sponſam accepit Chriſtus Eccleſiam, ſibique colligauit coniugij nodo indiſſolubili: ideoque dicitur, Sponſabo te mihi in ſempiternum. Sponſauit autem eam ſibi *in iuſtitia* illa ſumma & iudicio, quo in Cruce pro peccatis omnibus ſummo iure Deo ſatisfecit; & in miſericordia, & in miſerationibus: admirabili enim miſericordia Eccleſiam ſibi copulauit, non ex meritis. Omni dote ca-

rebat

rebat sponsa, omnique pulcritudine, in summa erat paupertate & miseria, ac, vt dixit olim Saul: *Non habet Rex sponsalia necesse.* Ipse opulentissimus Messias dotem sponsæ confecit, pulcritudinem contulit, è summa miseria ad summam extulit dignitatem. Quamobrem innixa dicitur super dilectum suum: *Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum?* Ecce inops illa sponsa iam delicijs & diuitijs affluit, sed vnde hæ deliciæ? à sponso illius innixa humeris, id est, meritis, ex humili loco ad excelsum honorem ascendit. *Nigra est, sed formosa:* nigra ex primo parente, propter peccati nigrorem; sed formosa ex sponso, propter gratiæ pulcritudinem, qua ab illo est decorata. Augustinus: Nigra Ecclesia per naturam, formosa per gratiam, nigra originali peccato, formosa baptismi Sacramento, &c.

1. Reg. 18.

Cant. 8. 9.

Cant. 1.

Aug. ser. 86. de tempore.

Ecclesiæ igitur illud congruit, quod de synagoga Dominus commemorat: *Proiecta es super faciem terræ, in abiectione animæ tuæ, in die qua nata es.* Confert synagogam cum puella mox post partum in summa rerum omnium egestate prope viam aliquam exposita; quales omnes fumus antequam baptizemur. Deinde à se prædicat vita donatam: *Transiens,* inquit, *per te, vidi te conculcari in sanguine tuo, & dixi, cum esses in sanguine tuo, Viue: dixi, inquam, tibi: In sanguine tuo viue.* Postea eandem duxisse vxorem ostendit: *Et transiui per te, & vidi te, & ecce tempus tuum, tempus amantium;* id est, peruenisti ad annos pubertatis & nuptiarum: *Et expandi amictum meum super te, & operui ignominiam tuam, & iuraui tibi, & ingressus sum pactum tecum, ait Dominus Deus, & facta es mihi,* scilicet sponsa, vel vxor. Ecce depictam synagogæ, & Ecclesiæ paupertatem ac miseriam, antequam à Deo conuerteretur: Ecce Dei quoque misericordiam, expositam puellam in sanguine scelerum voluantem, nudam atque inopem, coniugio sibi copulauit, mirumque in modum exornauit, quod sequitur: *Laui te,* inquit, *aqua, & mundaui sanguinem tuum ex te* (primus enim baptismus est, cuius salutari aqua peccatorum sanguis eluitur.) *Et vnxi te oleo,* id est, gratia Spiritus sancti, *& vestiui te discoloribus, & calceaui te hyacintho, & cinxi te bysso, & indui te subtilibus, & ornaui te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum, & dedi inaurem super os tuum* (sunt inaures ornamentum vultus, suspensum per vittam in frontem, vel ornamentum aurium) *& circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo, & ornata es auro, & argento, & vestitus es bysso & polymito, & multis coloribus, similam & mel, & oleum comedisti, & decora facta es vehementer nimis, & profecisti in regnum.* Hæc de synagogæ ornamentis, iremque Ecclesiæ, quæ omnia è Christi meritis emanarunt.

Ezech. 16.

Ecclesia ante desponsationem similis puellæ exposita.

10.

11. Ezech. 16. Ecclesia ornamenta à Christo donata.

12.

Denique, vt Oseæ supra notata verba ad finem adducamus. *Sponsabo,* inquit Dominus, *te mihi in fide.* Nequaquam in legis iustitia, ait Hieronymus, sed in fide & gratia Euangelij. Ornamenta ergo huius pulcerrimæ sponsæ illo corporeo ornatu ab Ezechiele indicata, sunt fides inprimis, virtutum omnium fundamentum, spes, caritas, gratia, patientia, fortitudo, ceteriq; virtutum habitus, qui, veluti muliebris quidam mundus, Ecclesiam admirabilem in modum exornant. *Vestiui te,* inquit, *discoloribus:* non enim vnius coloris tantum Ecclesiæ vestis est, sed multarum virtutum nitescit splendoribus. *Calceaui te hyacintho,* id est, muniui pedes spiritales, scilicet, affectus hyacinthynis calceis, id est, cælestibus fidei, atque spei & caritatis cogitationibus. *Cinxi te byssо,* id est, castitate, veluti cingulo byssino ac candidissimo, carnis effrenatas cupiditates coercui. *Indui te subtilibus,* id est, vestibus subtilissimis, non crassis, sed sericis, id est, spiritalibus. *Dedi armillas in manibus tuis,* id est, aurea opera; *Torquem in collo tuo,* aurea verba, auream doctrinam, quæ collo funditur; *Dedi inaures* obedientiæ; *& coronam capiti,* id est, summum Pontificatum. *Similam & mel comedisti* in mensa Eucharistiæ augustissimæ simul, ac dulcissimæ oleum gratiæ in reliquis Sacramentis. Denique *decora facta es vehementer nimis,* nihil enim Ecclesia in toto orbe pulcrius est.

Oseæ 2. D. Hieron.

Ezech. 16. 13.

14.

Hæc eadem ornamenta ab illis adumbrata sunt, quę famulus Abrahami Rebeccæ dono dedit à fonte abeunti, qua de re audiamus Augustinum: Vbi, inquit, inuenitur sponsa illa, qu? Christo socianda erat? Vbi, nisi ad aquam? Nisi Ecclesia ad aquam baptismatis venisset, Christo sociata non esset. Rebecca ergo Abrahæ puerum inuenit ad puteū, & Ecclesia inuenit Christum ad baptismi Sacramentum;

Gen. 24. D. Augustin. ser. 71. de tempore.

puer obtulit inaures aureas ad ornandam faciem Rebeccæ, & Christus verba diuina margaritis omnibus pretiosiora dedit Ecclesiæ, & armillas posuit in manibus Rebeccæ; & Christus dedit opera sancta in manus Ecclesiæ, &c. Quia vero Ecclesia, vt supra diximus, omnem ornatum à Christo accepit, addit Augustinus: Quomodo Rebecca nec inaures habere potuit, nec armillas in manibus, nisi Isaac per seruum suum transmitteret: ita & Ecclesia nec verba diuina in auribus, nec opera sancta habere potuisset in manibus, nisi hæc illi Christus per suam gratiam, & per suos Apostolos contulisset. Hæc Augustin. Quemadmodum vestis hominis tegit nuditatē, ita Christus nostram omnium operit paupertatem. Vnde merito Paullus: *Quicumque,* ait, *baptizati estis, Christum induistis,* scilicet veluti vestem, qui nudos vos, & omni merito carentes ornatissimè vestiuit. Et Ecclesia dicitur *mulier amicta Sole,* id est, ipsius Christi radijs ac splendore; *& pulcra vt Luna,* quæ lucem à Sole mutuatur. Hæc de desponsatione.

15.

Gal. 3.

Apoc. 12. Cant. 6.

Nuptiarum pronubi ac paranymphi Apostoli fuerūt, sunt̄que etiam hodie concionatores, qui gentibus Euangelium annuntiant: quod indicat Paullus: *Despondi,* inquit, *vos vni viro Virginem castam exhibere Christo.* Vnum Ecclesiæ virum Christum, Ecclesiam Virginem castam, pronubum Paullum, hæc verba ostendunt. Theophylactus: Corinthios, inquit, sponsæ loco posuit Paullus, seipsum autem pronubi vice locat, &c. Sunt autem boni huius sponsæ paranymphi zelotypi, zelo Dei ardent, ne à quoquam sponsa lædatur magnopere curant. Talis pronubus Paullus: *Æmulor,* inquit, *vos Dei æmulatione,* id est, zelotypiam de vobis concipio, vt exponit Theodoretus. Nam vt Chrysostomus hoc loco scribit, zelotypæ sunt animæ, quæ immodico dilectorum amore flagrant; & non aliunde nascitur zelotypia, quam ex vehementi dilectione. Cum igitur probi concionatores Ecclesiam maximè diligant, illiusque sponsum Christum, zelo ardent, zelo, inquam, Dei, vt Paullus ait: *Æmulor vos Dei æmulatione,* id est, zelo, vt Græcè habetur. Deus, inquit Theophylactus, zelare dicitur, quod nimia nos dilectione prosequatur, non quod aliquid inde cōmodi lucretur, sed vt nos seruet, ad se ipsum nos colligit ac sibi agglutinat, &c. Huiusmodi zelus est Christi concionatorum, zelo Dei sponsam prosequuntur, non quod inde aliquid lucrentur, sed vt eam seruent, & ab omni corruptione liberent. Talis, ait Chrysost. explicans Paullum, Dei zelus, talis & meus est, magnus scilicet, & purus.

16. Christus spiritalium cum Ecclesia nuptiarum vir, pronubi cōcionatores. 2. Cor. 11. Theophyl.

17.

Theodoret. D. Chrysost.

Theophyl.

18.

D. Chrysost.

Vtinam multos inueniat Ecclesia huiusmodi pronubos, in quibus hic fulgeat zelus magnus & purus; id est, non quærens quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi. Hos paranymphos, vt obseruauit Chrysostomus & Theophylactus, Abrahæ ille famulus, de quo iam diximus, adumbrauit, qui Rebeccæ pronubus fuit, illamque longo quæsitam itinere ad sponsum adduxit. Typus erant, ait Chrysostomus, quæ de Abrahamo leguntur: etenim ille seruum fidelem misit desponsaturum filiam gentilem, & Deus misit ministros suos desponsaturos filio Ecclesiam, &c. Famulus hic postquam domum Rebeccæ peruenit, cum appositus esset cibus: *Non comedam,* respondit, *donec loquar sermones meos.* Quo loco Glossa interlinealis sic habet. Non quærit famulus, id est, concionator, quæ sua sunt, non vult metere carnalia, nisi prius seminauerit spiritualia, &c. Non enim concionator probus concionatur vt comedat, sed comedit, vt concionetur. Hæc de paranymphis.

Gen. 24. 19.

Sponsæ si quæris dotem, quis illam explicet? Videamus, ait Chrysostomus 2. Cor. 11. quid ferens Paullus non desponsarit, quales dotes, non aurum, non argentum, sed regnum cælorum, &c. Et Augustinus: Ecclesia, inquit, accipit in præsenti pretiosam arrham, sanguinem sponsi sui, acceptura dotem postmodum regni sui, &c. Veniet tandem felicissimum tempus illud, quo per gloriam sponso coniungetur, quæ nunc per gratiam coniuncta est: tunc dos hæc regni cælorum opulentissima sponsæ tradetur, cum venerint extremæ, & optatissimæ illæ nuptiæ, de quibus Ioan.

20. D. Chrysost. D. Augustin. ser. 75. de tempore.

Apoc. 19.

Gaudeamus, inquit, *& exultemus, & demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se, & datum est illi, vt cooperiat se byssino, &c.* Item: *Beati qui ad cœnam nuptiarū agni vocati sunt, &c.* Faxit Deus, vt nos quoque vocemur.

21. Ex his iam constat, quæ sit Regina illa, siue coniux, vt
Adstat Regina à dextris Messiæ, id est, Ecclesia. vertit D. Hieronymus, quæ à dextris adstat Messiæ; Ecclesia
est, cui cælestè regnum sponsus parauit. *A dextris adstat*, quia
Psal. 44. carissima sponsa est; *in vestitu deaurato*, quia caritate splendescit; *circumdata varietate* virtutum omnium. Omnis autem
gloria eius ab intus esse dicitur, vt intelligamus præcipuum
Ecclesiæ ornatum in virtutibus, Spiritusque sancti donis
consistere. Externa tamen ornamenta, externas quoque habet cæremonias, oculis subiectos ritus, fimbrias habet aureas, quæ ex interna veste prominent extrinsecus, quibusque maximè decoratur. Inclinare autem iubetur sponsi
Rom. 10. verbis, quia, vt Paulus ait, *Fides ex auditu*, obliuisci populum
22. suum, & domum patris sui, id est, ethnicos & Iudaicos ritus. Additur: *Et concupiscet Rex decorem tuum, quoniam ipse est Dominus Deus tuus, & adorabunt eum.* Quibus verbis docetur
qualis sit huius Reginæ sponsus, videlicet Messias Deus &
homo. Hæc vxor est.

Filij Messiæ Christiani sunt. 1. Ioan. 3. Filij autem Messiæ sunt Christiani; qui præclarissima
generatione, *non ex sanguinibus*, vt est apud Ioannem, *neque
ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* De
ijs dicitur: *Leua*, ô Ecclesia, *in circuitu*, orbis scilicet totius,
*oculos tuos, & vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi; filij
Isaiæ 66.* *tui de longe venient, & filiæ tuæ de latere surgent.* Et: *Numquid
parturiet terra in die vna? aut parietur gens simul, quia parturiuit,*
23. *& peperit Sion filios suos?* indicat locus Ecclesiæ in pariendo
D. Hieron. celeritatem. Non enim, vt ait Hieronymus in hunc locum
scribens, multo tempore, vt populus Iudæorum per Abraham, Isaac, & Iacob, & duodecim Patriarchas, & rursus per
liberos eorum, ac nepotes, creuit in maius; sed ad Euangelicam prædicationem statim omnis mundus concepit, & parturiuit, *& peperit masculum*, quem Pharao & Herodes
conabantur occidere. Item, Peperit, inquit, Sion masculum, Dominum Saluatorem, qui in toto simul orbe generatus, quod nullus audiuit, quod nulla narrat historia, aut
alicuius doctrina: vt omnes breui tempore crederent nationes, & de vniuersis gentibus vna gens fieret Christianorum, &c. Hoc autem potentiæ fuit diuinæ, ideoque ait Do-
24. minus se filios Ecclesiæ parere eodem capite: *Numquid ego,
qui alios parere facio, ipse non pariam? dicit Dominus, si ego, qui generationem ceteris tribuo, sterilis ero, &c.*

Apoc. 12. Quid multa? clamat parturiens Ecclesia, quia sponso
Gal. 4. suo natos parere conatur; iuxta illud Pauli: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus.* Similitudinem
Patris, id est, Christi, referunt probi filij huius sponsæ, ideoque Paulus: *Donec*, inquit, *formetur Christus in vobis.* Formam Christi, & imaginem ex vtero trahunt; vnde etiam il-
Gal. 3. lud: *Omnes filij Dei estis per fidem in Christo Iesu: quicumque enim
in Christo baptizati estis, Christum induistis.* quasi dicat, Omnes
25. estis filij, & Patri Christo similes: illum enim induistis, illius in vobis imago in baptismate insignita est atque impressa.

Habet autem mater hæc, quæ tot filijs lac cæleste suppeditare possint, vbera refertissima: lac, cælestis est doctrina ex vtroque perita Testamento. Non poterat fieri, ait
D. Hieron. Hieronymus eodem capite, vt quæ erat puerpera careret lactis abundantia, in educationem eius gentis, & parvulorum, qui simul nati fuerant, vt præberet eis duo vbera veteris ac noui Testamenti, ad præbendum rationale lac, &c. Nec doctrina solum, sed ipsis Christi meritis, & sanguine pascit natos; quocirca similia botris dicuntur illius vbera:
Cant. 7. *Statura tua assimilata est palmæ, & vbera tua botris.* Botri pleni
26. sunt rubenti vino, vbera Ecclesiæ, id est, Sacramenta, Baptismus, Confirmatio, Pœnitentia, & reliqua, maximeque augustissima Eucharistia, plena sunt purpureo Christi sanguine.

Isai. 53. Videt ergo, ô Iudæi, videt Messias semen longæuum, vt Isaias prædixit: *Si posuerit*, inquit, *pro peccato animam suam, videbit semen longæuum.* Si Messiam vultis habere semen longæuum, cur ab eo alteram vaticinij partem repellitis? videlicet, Si posuerit pro peccato animam suam. Posuit Messias animam suam pro peccato, in Crucem sublatus est, vt peccatum aboleret: ideoque tantam natorum cernit multitudinem, quos summo cum dolore in Cruce veluti mater edidit in fidei gratiaque lucem. Quamobrem non dixit Domi-
27. nus: Ego qui alios gignere facio, ipse non gignam? sed, *Ego qui alios parere facio, ipse non pariam?* sine dolore enim gignuntur filij; at non sine parturientis grauissimo dolore pariuntur. Peperit ergo Deus filios tunc, cum in crucem actus, inauditos veluti parturiens subijt cruciatus. Hic fuit Dei, & dignus Deo partus vniuersa hac, quæ oculis subijcitur, rerum machina multo præcellentior: nihil enim filijs Dei in toto terrarum orbe est præcellentius. Quia vero semen Messiæ erit sempiternum, dicitur, quod supra obijciebatur:
Isaiæ 66. *Ponam in seculum seculi semen eius. Pro patribus autem nati sunt tibi filij* (quod habetur Psal. 44.) quia pro Patriarchis & Prophetis illis antiquis, filios Apostolos Ecclesiæque Pontifices
Psal. 88. *Psal. 44.* 28. genuit, quos super omnem terram principes constituit.

Denique habemus filios, habemus & vxorem Messiæ pulcerrimam, ornatissimam, nobilissimam, addo etiam & Virginem. Quam ob caussam Augustinus Ecclesiam cum ipsa
D. August. ser. 119. de tempore. Deipara confert, quia perpetua virginitas cū singulari coniuncta fecunditate condecorat: Sancta, inquit, Maria, Virgo peperit, & Virgo permansit, sic & Ecclesia parit & virgo est.
Ecclesia Virgo parit. Et si consideres, Christum parit, quia membra eius sunt, qui baptizantur; si ergo membra Christi parit, Mariæ simillima est. Hæc ille. Et serm. 25. Humano coniugio, sponso femina traditur, vt virgo iam non sit. Ecclesia verò virgo esse non posset, nisi sponsum Filium Virginis inueniret. Item magna est sponsi, & singularis dignatio, meretricem
29. inuenit, virginem fecit. Sed quæ sit hæc Ecclesiæ virginitas quæris; fidei virginitas est. In fide, ait Augustinus, virgo est Ecclesia.

Idolorum cultus appellatur fornicatio in diuinis litteris. Quemadmodum in Prophetarum libris idololatria dicitur fornicatio, sic fides meritò Virginitas appellatur: *Fornicans fornicabitur terra à Domino*, id est, idola colet. Ierem.
In omni colle sublimi, & sub omni ligno frondoso, prosternebaris meretrix; synagogam meretricem vocat, quod in collibus sub
Osea 1. frondosis arboribus, simulacra adorando, se prosterneret;
Ierem. 2. Ezechiel. *Fabricasti lupanar tuum in capite omnis viæ, & excelsum*
Ezech. 16. *tuum fecisti in omni platea, &c.* Lupanaria appellat altaria, siue
30. excelsa, in quibus cum idolis fornicabantur. eiusdem Prophetæ locus exstat celebris hac de re. Duæ enim sorores meretrices insignes eo capite describuntur; quarum maior Oolla, minor Ooliba nominatur, id est, Samaria & Ierusalem: vtraque enim idola coluit. *Fornicata*, inquit Deus, *est super me Oolla*, id est, Samaria, regnum decem tribuum, *& insaniuit in amatores suos, in Assyrios propinquantes, &c.* Deinde de regno Iuda, quod dicitur Ierusalem & Ooliba; *Ooliba*, id est,
Ezech. 23. Ierusalem, *plusquam illa*, id est, Samaria, *insaniuit libidine*, & plura alia. Merito ergo fidei sinceritas Virginitas, meritoq;
Fidei sinceritas, dicitur Virginitas. Ecclesia Virgo dicitur, quod sponso suo incorruptam atque
D. Chrysost. inuiolatam fidem perpetuo seruet. O nouas res, ait Chry-
31. sostomus 1. Cor. 11. in mūdo virgines manent ante nuptias, post nuptias non item, hic autem non sic. Nam licet nō sint virgines ante nuptias, post nuptias virgines fiunt, &c. Virgines, inquam, fidei sinceritate. Quemadmodum verò non satis est sponsæ virginitas corporis, sed multa requiruntur alia vt sponso placeat: sic non satis est virginitas fidei, sed caritas quoque necessaria est; vt anima placeat Christo.

CAPVT XVI.

De diuinitate Messiæ.

IVDÆI diuinitatem Messiæ denegant, merum hominem
16 opinantur, humanitatis solum humilitatem mente arripiunt, ad diuinitatis celsitudinem non ascendunt. Christiani clarissimo fidei lumine illustrati, Dei Filium incarnatum, secundam sacrosanctæ Trinitatis personam, Deum verum, Patris sapientiam, æternumque verbum esse confitentur. Id quod sacræ litteræ locis quamplurimis tradiderunt. Vt ab Isaia celeberrimo Propheta initium faciamus, ipso nomine, quod Messiæ imponit, Deum esse palam asserit. *Ecce*,
Deus Messias ex Is. 7. inquit, *virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel*, id est, nobiscum Deus: verè enim tunc nobiscum Deus fuit incarnatus, cum Christus cœtus hominū adiuit, & in terris versatus est. Quod alius quoque Vates prædixit:
Baruch 3. *Hic*, inquit, *est Deus noster, & non æstimabitur alius aduersus eum; hic adinuenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Sed ad Isaiam sermo redeat.

Messiam

2. Messiam Regem aliis nominibus exornat, quæ tam humanam, quam diuinam, vna in hypostasi naturam inesse, plane ostendunt. *Parvulus*, ait, *datus est nobis*, si paruulus, ergo homo erat: Deus enim paruulus esse non potest; *Et filius datus est nobis*: cuius sit filius Vates non explicat, quod fecisset, si de homine solum loqueretur. Filium absolute vocat, quia Messiæ, de quo scribit, proprium est filij nomen. Etenim ex tribus augustissimæ Trinitatis personis, sola secunda Filius & est, & nominatur, idque nomen hereditario iure possidet; vnde Paulus: *Tanto*, inquit, *melior Angelis effectus, quanto differentius pra illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te*, &c. Nomen ergo filij Christus à Patre per æternam generationem hæreditauit; cuius generationis vi procedit vt filius. Quocirca quod dixit Isaias: *Filius datus est nobis*, de filio Dei intelligendum est, quem Deus nobis paruulo indutum corpusculo ipsa natali die donauit. Addit, *Vocabitur nomen eius Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis.* Attende nominum maiestatem, quæ nulli hominum, sed Deo homini solum congruere possit. Ecce aperte Deum vocat; vocabitur אל, el, Hebraice, id est, Deus.

Isaiæ 9. *Hebr. 1.* 3.

Idem Isaias aduentum Messiæ suspirat, non è terra solũ, sed è cælo etiam, quia Deus est. *Rorate*, inquit, *cæli desuper, & nubes pluant Iustum, aperiatur terra & germinet Saluatorem*; deinde eodem capite: *Tantum*, inquit, *in te est Deus, & non est Deus absque te, vere tu es Deus absconditus; Deus Israel Saluator.* Deum absconditum vocat, quia in humanitate latebat, præterea quia Iudæis est abscondita Messiæ diuinitas; nam Septuaginta Interpretes ita sunt interpretati: In te Deus est, & non est Deus præter te: tu enim es Deus, & nescieuim⁹, Deus Israel Saluator. Indicant ergo propterea dici Deum absconditum, quod nesciuerint illum Iudæi, nec agnouerint Deum esse Israel Saluatorem. Superiora verba, *Tantum in te est Deus, & non est Deus absque te*, Septuaginta, vt vides, ad eumdem Messiam retulerunt. Modo in codicibus Hebræis referuntur ad Ecclesiam, quia pronomen, te, Hebraice feminini generis est, hoc sensu: Solum in te ô Ecclesia colitur Deus, & absque te, id est, extra te, non est Deus, id est, non colitur. Nos cum Septuaginta Interpretibus ad Christum dicimus pertinere etiam verba hæc: Tantum in te est Deus. Docet enim Prophera in Christo duas esse naturas; alteram humanam, alteram diuinam; diuinam autem esse in humana absconditam. Ideo ait: *Tantum in te est Deus*, id est, in nullo alio homine, sed in te solum ô Messia est Deus verbum diuinum naturæ humanæ in vna eademque hypostasi copulatum, absque te non est Deus alter: vnicus enim Deus est. Vere tu es Deus in humanitate absconditus Iudæis, qui te non cognoscunt.

Isaiæ 45. 4. 5.

De eodem loquitur Messia, & Deum appellat: laudat initio capitis Deum, quod Messiam miserit: *Confitebor*, inquit, *nomini tuo, quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles, Amen.* In aduentu namque Messiæ, quod ab æternitate cogitauerat Deus ac decreuerat, perfecit, mundumque redemit, cogitationes antiquas appellat, id est, æternas de Messia mittendo, & orbe redimendo, fideles, id est, stabiles, constantes: numquam enim propter vlla hominum peccata sententiam mutauit. Gratias deinde agit ob excidium vrbis Ierusalem, quæ Messiam occidit, & ob Romanorum, ceterarumque gentium ad fidem conuersionem. *Posuisti*, inquit, *ciuitatem Ierusalem in tumulum, & domum alienorum*: Gentibus enim alienis tradita est, vt non sit ciuitas, & in sempiternum non ædificetur; non enim ædificabitur vmquam Ierusalem, aut ciuitas erit, in qua Iudæi habitent, & imperium obtineant. *Super hoc laudabit te populus fortis*, id est, Romanus; *ciuitas gentium robustarum*, id est, Roma, *timebit, & colet te.* Post hæc de Messiæ doctrina, & mundi redemptione facit verba, hoc pacto: *In monte hoc*, id est, in ciuitate Ierusalem, quæ in excelso loco sita erat, *faciet Dominus omnibus populis conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ.* Conuiuium hoc Euangelium significat, quo Hierosolymis doceri cœpit, in eo pinguia, & medullata fercula, ab omni falsitatis fæce defæcata, & purissima vina apponuntur. Nam verissima Christi doctrina animi palato suauissima est mentemq; reficit iucundissime, quemadmodum opiparæ epulæ corpus pascunt. Sequitur: *Et præcipitabit in monte Isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam, quam orditus est, super omnes nationes. Præcipitabit mortem in sempiternum*, &c. De redemptione loquitur. Omnes homines peccati vinculo obstricti erant, quod vinculum colligatum vocat Vates, super omnes populos: huius vinculi colligati faciem per crucem sustulit Messias, telam, quam cacodæmon ex varijs erroribus contexuerat, disrupit, mortem vtramq; tam animi, quam corporis præcipitauit. Ad extremum, qui Messiam exspectabant gaudio exultantes: *Ecce*, inquit, *Deus noster iste*, scilicet Messias, *exspectauimus eum, & saluabit nos; iste Dominus*, Hebraice, יהוה, Iehouah, *sustinuimus eum*, id est, exspectauimus (repetitur enim Hebraice idem verbum) *& exultabimus & lætabimur in salutari eius*, &c. 8.

Præterea de prosperitate Ecclesiæ scribit in hunc modum: *Lætabitur deserta & inuia; & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium, germinans germinabit lætabunda, & laudans.* Fuerat Ecclesia gentium solitudini, inuiæque ac sterili regioni similis, ante Christum. Post Christum vero mirum in modũ hæc solitudo exultauit, miros flores, rosas, liliaque protulit. Quidquid enim ornamenti in synagoga erat, id in Ecclesiam translatum est. *Gloria*, inquit, *Libani data est ei, decor Carmeli & Saron.* Libanus & Carmelus montes fuere Iudæorum amœni; Saron quoque amœna fuit eorumdem regio, gloria ergo Libani, Carmeli, & Saron, id est, totius synagogæ, data est ei, id est, Ecclesiæ. Omnis Iudææ amœnitas in solitudinem, & sterilitatem versa est, omnis Ecclesiæ sterilitas in amœnitatem est commutata. Cur ita? *Quia*, vt ait Propheta, *ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostri*; id est, ipsi Ecclesiæ incolæ videbunt fidei clarissimis oculis gloriam Domini, & decorem Dei nostri Messiæ. Et post pauca ait: *Deus ipse veniet, & saluabit nos*, id est, Messias. *Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt; tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.* Quis nescit huiusmodi multa miracula à Christo edita? 9. *Isaiæ 35.* 10.

Item de redemptione vaticinatur. *Hæc dicit Dominus: Gratis venundati estis*, cacodæmoni, propter peccatum Adami, & alia quæ adiecistis; *& sine argento redimemini*, sanguine Messiæ. & infra: *Ego ipse, qui loquebar, adsum*, id est, ego ipse Deus, qui loquebar per Prophetas, incarnatus adsum, vos vt redimam sine argento. Sequitur: *Quam pulcri super montes pedes annunciantis & prædicatis pacẽ, annunciantis bonum, prædicantis salutẽ, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus*, id est, Messias. Pulcros enim Apostolorũ pedes vocat annuntiantiũ Ecclesiæ per Christum allatam salutem Christiquè regnum. 11. *Isaiæ 52.*

Deus Messias loquitur. Repudiatam synagogam prædicat, quod Euangelium non audierit ac receperit. *Quis*, inquit, *est hic liber repudij?* &c. *Ecce in sceleribus vestris dimisit matrem vestram, quia veni, & non erat vir; vocaui, & non erat qui audiret.* Deinde potentiam diuinam ad redimendum orbem habere se indicat: *Numquid*, ait, *abbreuiata, & paruula facta est manus mea, vt non possim redimere, aut non est in me virtus ad liberandum?* quasi dicat, maxime est, nempe diuina, qua possum vel ipsum mare & flumina in terram aridam conuertere, totique cælo tenebras offundere. Ecce in increpatione mea desertum faciam mare, ponam flumina in siccum, induam cælos tenebris, &c. Posthæc de doctrina verba facit: *Dominus*, inquit, *dedit mihi linguam eruditam*, &c. Et de passione: *Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus*, &c. Cum ergo loquatur Deus toto hoc capite, neq; alia interponatur persona, ex eo probatur Messiam esse Deum & hominem. 12. *Isaiæ 50.* 13.

Ieremias cum in pastores gregem dilacerantes inuectus esset, de summo Pastore Messia hæc subiicit: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam in terra.* Quasi dicat: Ecce dies veniunt optatissimi, & pastorem Messiam Dauidis Filium mittam, sapientissimum Regem populi mei, ac iustissimum, qui oues meas, & sapienter, & iuste pascat. Additur: *In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter; & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus iustus noster.* In diebus, inquit, Messiæ saluabitur Iuda, secundum spiritum: erit enim Messias Saluator, & Israel non carnalis, sed spiritualis in pace habitabit. Nomen autem, quo Messiam appellabunt, hoc est, Dominus, *Messias Deus ex Ieremia 23.* 14.

minus, Hebraice יהוה, Iehouah, id eſt, Deus, iuſtus noſter.

Thren.4. *Spiritus oris noſtri*, Chriſtus Dominus. Hebraice (משיח יהוה, Meſiach, Iehouah,) id eſt Meſsias Deus, *captus eſt in peccatis noſtris, cui diximus: In vmbra tua viuemus in gentibus.* Rabbini ſic interpretantur: Spiritus oris noſtri Chriſtus Domini, id eſt, Ioſias Rex. At Septuaginta Interpretes viros doctiſsimos illis opponimus, qui ſic verterunt, χριστὸς κύριος, 15. id eſt, Chriſtus Dominus, quos ſecutus D. Hieronym. eodem modo tranſtulit. Eſt enim de Meſsia vaticinium ſingulare, ſpiritus quem ore hautimus, Chriſtus Deus, captus eſt, & occiſus propter peccata noſtra, ſub cuius vmbra, id eſt, auxilio, inter gentes viuimus. Spiritus autem oris appellatur; quia quemadmodum ex ſpiritu, quem ducimus, vita corporis, ſic ex Chriſti gratia, vita animi pendet.

Chriſtus Deus ex Oſea. Oſee 3. Oſeas Iudæorum ad Chriſtum extremo mundi tempore conuerſionẽ prædixit: ipſum vero Chriſtũ Deum eſſe indicat: *Longo*, inquit, *tempore Iſraelita Deo vero, Rege, templo, ſacrificio, Sacerdotibuſque carebunt, nec tamen ſimulacra colent*: quo 16. in ſtatu noſtris temporibus manent. Non enim fornicatur ſynagoga, vt cum Oſea loquar, id eſt, non exhibet idolis cultum diuinum. Nec eſt viro, quia à Deo libellum accepit repudij. *Poſt hæc*, ait, *reuertentur filii Iſrael, & quærent Dominum Deum ſuum, & Dauid Regem ſuum*, vtramque Meſsiæ naturam aperit. Dominum Deum Iudæorum, propter diuinam, Dauidem, propter humanam à Dauidis genere aſſumptam, appellat; ſequitur: *Et pauebunt ad Dominum*, Hebraice (יהוה Iehouah) id eſt, ſummo cum timore, & reuerentia, Meſsiam Deum agnoſcent, & venerabuntur, &c.

17. Michæas dum Meſsiæ patriam quaſi intento digito oſtendit, eius quoque æternitatem, ac diuinitatem teſtatur, *Mich. 5.* his verbis: *Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iuda; ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrael, & egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis.* Hominem eſſe Meſsiam Vates docet, quod patriam habeat Bethlehem, ambitu quidem vrbem paruulam; Maximi autẽ Regis natali maximã. Deum eſſe oſtendit, cum addit: *Egreſſiones, ſiue emanationes eius* (eſt. n. Hebraice numerus multitudinis) *ab initio, à diebus æternitatis*, dixerat: Ex te, ó Bethlehem, egredietur Iſraelis Rex. Ne vero Meſsias humanam tantum egreſsionem, ſiue Natiuitatem habere crederetur, qua ex ſanctiſsimo vtero Matris integerimæ in opido Bethlehem in lucem exiit; adiunxit: *Egreſſus eius ab initio, a diebus æternitatis.* quaſi dicat: 18. Ex vrbe Bethlehem egredietur homo Meſsias, aſt alium quoque habet egreſſum multo præcellentiorem, quo non ex parno opido in tempore, ſed ex Patre egreditur in æternitate. Aham habet Natiuitatem, qua non ex matre, ſine patre homo, ſed ex Patre ſine Matre Deus oritur. Egreſsiones autem numero dixit plurali, quia ſemper à Patre iugi quadam, ac ſempiterna emanatione procedit: quemadmodum ſi quis iugem lucis à Sole egreſſum, appellaret egreſsiones.

Zach. 2. *Lauda & lætare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus. Et applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum; & habitabo in medio tui: & 19. ſcies quia Dominus exercituum miſit me ad te.* De aduentu Verbi diuini ſermo eſt Vati; & de gentium vocatione. Ecce ego venio ad te ó Sion, id eſt, Eccleſia, & in medio tui habitabo, ait Dominus, Hebraice (Iehouah) id eſt, Meſsias Deus; & gentes multæ Deum agnoſcent & colent, eruntque Dei populus. In medio autem tui, in Sacramento Euchariſtiæ habitabo, ſcieſq; Deum Patrem miſiſſe me ad te. Liquet hoc ex loco, Filium Deum eſſe, & à Deo Patre miſſum, indicanturque duæ Triadis Auguſtiſsimæ perſonæ. De Spiritu ſancto hic mentio non fit; ſit tamen Iſaiæ 48. *Iſaiæ 48.* quo capite hæc exſtant Meſsiæ Dei verba: *Et nunc Dominus Deus miſit me, & Spiritus eius.*

20. Apud eumdem Prophetam Zachariam Deus ſic loquitur: *Zach. 12.* *Effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ, & precum, & aſpicient ad me, quem confixerunt.* Effudit Deus ſuper Eccleſiam, quæ Dauid, id eſt, Meſsiæ domus eſt, & Ieruſalem vera, Spiritum ſanctum gratiæ precationumque auctorem: *Poſtulat enim pro nobis gemitibus inenarrabilibus*, vt Paullus ait. *Rom. 8.* Et aſpiciunt Chriſtiani ad Deum, quem crucifixerunt, plangunt; eius mortem, veluti mortem vnigeniti. Dicuntur autem Chriſtiani confixiſſe Deum Meſsiam, quia ad expianda flagitia à nobis commiſſa Cruci eſt affixus. Exponi quoque poteſt locus de Iudæis Eccleſiæ primitiuæ ad Chriſtum conuerſis, qui ſummo cum dolore Meſsiæ mortem ſunt lamentati, vel de Iudæis prope mundi finem conuertendis, vel deniq; de Iudæis, qui Meſsiam à ſe repudiatum extremo illo Iudicij die magno cum dolore, & plangore conſpicient. Aſpicient, inquit, in me 21. Deum verum, quem confixerunt Cruci: *Et plangent eum planctu, quaſi ſuper vnigenitum*, &c. Hoc eſt quod Chriſtus dixit: *Parebit ſignum filii hominis in cælo, & tunc plangent omnes tribus terræ.* *Matt. 24.* Hunc vero planctum cum planctu confert celebri, quo Regis Ioſiæ mors à familiis Iſraelitici populi, viris, feminiſque deplorata eſt. Quocumque autem modo vaticinium intelligatur, ex eo plane efficitur, Meſsiam Cruci affixum Deum eſſe.

Item Patris ſempiterni vox illa eſt Meſsiam Filium ſuum 22. morti tradentis: *Phramea ſuſcitare ſuper Paſtorem meum, & Zach. 13.* *ſuper virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum: percute Paſtorem, & diſpergentur oues.* Quis hic eſt Paſtor, in quem dat pater gladio poteſtatem? Quis hic vir Deo cohæreus? ſane non alius quam Meſsias, populi Dei Paſtor, & Deo cohærens; quia humana illius natura diuinæ eodem in ſuppoſito cohæret. Vatabli verſio ſic habet, Super vitum coæqualem mihi. Eſt enim Chriſtus vir Deo Patri coæqualis, quia Deus eſt. Alij vertunt, Super virum proximum meum, eodem omnes ſpectant verſiones, & Meſsiæ diuinitatem oſtendunt.

Ecce ego, ait Deus, *mitto Angelum meum, & præparabit viam* 23. *ante faciem meam, & ſtatim veniet ad templum ſuum dominator, Malach. 3.* *quem vos quæritis, & Angelus Teſtamenti, quem vos vultis.* De Meſsia eſt vaticinium, & Ioanne Baptiſta, illius præcurſore. Ecce ego mittam præcurſorem meum Ioannem, qui viam præparabit ante me. Ioanne vero præcedente veniet in templum ſuum dominator Meſsias, quem exſpectatis, ille magni conſilij Angelus, fœderiſque noui ſiue Teſtamenti nuntius & auctor. Dominator appellatur Meſsias, & in templum ſuum, id eſt, Ieroſolymitanum venturus dicitur, quia Deus eſt: templum enim illud, templum Dei erat, nec vlli, niſi Deo vero tribuitur.

Ad Pſalmos gradum faciamus. Regius Vates de Meſsia 24. conſcripſit; initio hoſtium aduerſus eum fremitum, inaneſq; conatus memorat: *Quare*, inquit, *fremuerunt gentes, & Pſal. 2.* *populi meditati ſunt inania aduerſus Dominũ, aduerſus Chriſtũ eius?* *Exp. Meſsias Deus.* Poſt alia, Meſsiã ipſum loquentẽ facit hũc in modũ: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Filius ergo Dei Meſsias eſt, quod ſi Filius, ergo Deus: vt enim Filius hominis homo eſt, ita Filius Dei non poteſt eſſe niſi Deus. Quæres quandonam Filium hunc genuit Deus? *Ego*, inquit, *hodie genui te.* Æterna quædam ſplendidiſsimaq; dies æternitas eſt, quam nulla nox conſequitur, nullæ nubes obſcurant, nulla viciſſitudinis obumbratio obtegit. In hac 25. die clariſsima, Pater, Filium, Deus, Deum, ſapientiſsimus, ſapientiſsimum, omniporens, omnipotentem, pulcerrimus, pulcerrimum generat. Ideoque: *Ego*, ait, *genui te hodie*, id eſt, hoc æternitatis clariſſimo die, qui cœpit nũquã, deſinet numquã, qui præteritum ignorat, futurũ neſcit, totuſq; ſimul exiſtit, nec inſtãtibus copulatur, neq; horis conſtat, neq; è cæli motu pender, neque in menſuram cadit vllam.

De eadem æterna generatione Pater loquitur illis verbis: *Ex vtero ante Luciferum genui te.* Lucifer aſtrum Veneris *Pſalm. 109.* ſignificat, vſurpaturque hoc loco pro omnibus aſtris, dicturque Filius Dei genitus à Patre ante Luciferum; propter- 26. ea quod eius generatio æterna ſit; aſtraq; omnia, & mundum anteceſſerit. Pro vtero, eſt Hebraice רחם rechen, quæ vox feminæ vterum ſignificat; dicitur autem ex vtero Pater Filium gignere, vt intelligamus longe diuerſam eſſe diuinam generationem ab humana; homines namque aliena ad gignendum vulua indigent, Pater ſolus admirabilem hanc generationem perficit. Ex vtero ſuo genuit, quia alieno non fuit opus: dicitur præterea ex vtero genitus filius, quia filius hominis genitus in vtero manet; ſic Filius Dei in vtero, id eſt, ſinu Patris, perpetuo eſt, iuxta illud: *Vnigenitus, qui eſt in ſinu Patris*, &c. Præterea, quia Filius *Ioan. 1.*

Verbum

Verbum Patris est, verbum autem est conceptus vteri alicuius videlicet intellectus. Noster intellectus veluti vterus recipit species intelligibiles ab obiecto, illisque receptis, veluti semine, gignit conceptus. Pater vero ex essentia sua per infinitum illum vterum, id est, intellectum suum, non recepta aliqua imagine intelligibili, sed ipsa diuina essentia instar imaginis concurrente, & infinito intellectus vtero veluti recepta, infinitum gignit Verbum, se ipsum dum intelligit. Ideoque sapientia diuina, quæ Filius Dei est, dicitur concepta ab æternitate: *Nondum*, inquit, *erant abyssi, & ego iam concepta eram*, videlicet in vtero Patris. Similiter eodem capite, eadem Sapientia: *Ante omnes*, ait, *colles, ego parturiebar*, videlicet ex vtero Dei.

Prou. 8.

Psal. 109.

28. Initio eiusdem Psalm. Messias Deus esse indicatur: *Dixit Dominus Domino meo*, ait Rex Dauid, *sede à dextris meis.* Quis hic est, quem Dauid Dominum suum appellat? non alius sane, quam Messias. Cui Dauidis Domino dixit Dominus Pater; Sede in cælo à dextris meis. Sed cur Messiam Filium suum, Dauid Dominum suum vocat? videlicet ob diuinitatem, quam in illo agnouerat. Deus ergo Messias est, Filius Dei, Sapientiaque Patris, ab æterno genita.

Psalm. 71.

Quod indicatur etiam illis verbis: *Ante Solem permanet nomen eius.* Hebraice legitur ante Solē (יִנּוֹן linnon) nomen eius. Verbum autem (linnon) significat filiabitur, vt docent Burgensis, Pagninus, Vatablus, & Caietani interpres, à נִין nin, quod significat filium; estque sensus, ab

29. æterno nomen Messiæ, Filius erit: est enim, vt diximus, nomen Filij proprium Verbo diuino, quia ab æterno à Patre gignitur. Chaldæus vertit: Antequam creatus esset Sol præparatum erat nomen eius.

Prou. 30.

Idem ostenditur in Prouerb. *Quis ascendit in cælum atque descendit? Quis continuit spiritum*, id est, ventum, *in manibus suis? Quis colligauit aquas quasi in vestimento?* videlicet in nubibus. *Quis suscitauit*, id est, erexit, *& constituit omnes terminos terræ? quod nomen eius, & quod nomen Filii eius, si nosti?* Vides Prophetam asserere Deum habere Filium, cuius nomen

30. agnoscere olim fuerit difficillimum? ijs adiunge illud: *Ego*,

2. Reg. 7. ait Deus, *ero illi*, scilicet Messiæ, *in Patrem, & ipse erit mihi in Filium.*

Psal. 88. & illud: *Ipse*, scilicet Messias, *inuocabit me, Pater meus es tu*, &c. Sēsu enim humiliori locus ille de Salomone; hic de Dauide; sēsu sublimiori de Messia vterq; intelligitur.

Psalm. 44. totus de Messia est. Ex mentis stomacho cælestibus epulis referto verbum illud bonum Vates Regius

Psal. 44. eructauit; atque inter alia: *Sedes*, inquit, *tua Deus in sæculum sæculi, virga directionis, virga regni tui.* Hoc est, O Deus Messia solium tuum stabit in sempiternum; sceptrum vero tuum rectum est, iustitiæ fulgentissimis pyropis splendens. Vides Messiam Deum appellari? Et versu sequenti: *Vnxit te*

31. *Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ*, &c. Id est, O Messia Deus, ô Deus vncte, vnxit te Deus tuus; Deus, inquam, tuus secundum humanitatem, vnxit te oleo lætitiæ, id est, Spiritu sancto. Iam vero sapientiam Patris (quo nomine Filius Dei appellatur, quod Verbum sit, siue conceptus Patris, quæcumq; scit Pater continens, & repræsentans) æternam esse, atque proinde Deum, ex Prouerbijs fit compertum, & ex libro Sapientiæ, atque Ecclesiastico. apud Ecclesiasticum vero

Eccli. 51. præclarum exstat diuinitatis Messiæ testimonium: *Inuocaui*, inquit, *Dominum, Patrem Domini mei, vt non derelinquat me in die tribulationis*; id est, Inuocaui Deum Patrem Messiæ, Domini, & Dei mei. Respexisse videtur ad illud Dauidis: *Dixit*

Psal. 109. *Dominus Domino meo*, &c.

CAPVT XVII.

Messiam esse Deum, quod in Testamento veteri Saluator appelletur.

1. EX diuinis liquet litteris Deum esse Saluatorem. Psal. *Deus noster, Deus saluos faciendi, & Domini Domini exitus mortis.* Isai. *Ecce Deus Saluator meus.* &: *Ego sum, ego sum Dominus, &*

Psal. 67. Isaiæ 12. Isaiæ 43. Oseæ 13. Isaiæ 45. *non est absque me Saluator.* Ose. *Saluator non est præter me.* Isai. *Deus iustus & Saluator non est præter me.* Si igitur Deus Saluator est, potissimam, maximamque salutem, nempe animi à peccatis expiationem, quis homini tribuet, qui Deus simul & homo non sit? Atqui salus hæc Messiæ tribuitur à Propheris, & Saluator appellatur, ergo Deus est. Zach. *Ecce Rex tuus veniet tibi iustus, & Saluator.* Isai. *Deus ipse veniet, & saluabit nos.* Item: *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris.* Et: *Aperiatur terra, & germinet Saluatorem.* Item: *Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad vltimum terræ*; non Iudæorum solum, sed orbis totius seruatorem, Messiam fore indicat Dominus. &: *Propter Sion non tacebo, & propter Ierusalem non quiescam, donec egrediatur vt splendor iustus eius, & saluator eius vt lampas accendatur*; id est, propter Sion, & propter Ecclesiā non desinam orare Deum, nec desinam vaticinari, donec Messias veluti Sol splendidissimus oriatur toti orbi, & veluti lāpas fulgentissima ad illuminandos mortales inflammetur. Deinde: *Dicite Filiæ Sion, Ecce Saluator tuus venit.* Hunc Saluatorem Iacob extremo in spiritu suspirans aiebat: *Saluare tuā exspectabo Domine.* Hunc in mundo versantem fidei oculis cernens Dauid canebat: *Notum fecit Dominus saluare suum, in conspectu gentium reuelauit iustitiā suam*, &c. In hoc Habac. exultans dicebat: *Ego autem exultabo in Deo Iesu meo.* & Iob: *Scio*, ait, *quod redemptor meus viuit. Et in carne mea videbo Deum meum, quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt*, &c. Carneis oculis affirmat Iob visurum se Deum redemptorem suum. Ergo Deus redemptor, Saluator, & homo est, qui carneis oculis videri possit.

Messias Saluator & Deus. Zach. 9. Isaiæ 48. Isaiæ 12. 24 & 49. Isaiæ 62. Ibidem. 2. Gen. 49. Psalm. 97. Habac. 3. Iob 19.

Sed Iudæi Messiam esse dicent Saluatorem corporum, 3.
non animorum. At iam supra de Messiæ bellis, & redemptione egimus. Saluatorem vero esse maxime animorum, 4.
quos è peccati iugo liberarit, Prophetæ prædicarunt. Da- *Salus Messiæ maxime animorum.*
nielis 9. Messias venturus dicitur, vt consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna. Hæc omnia animi salutem significant, quæ in iustitia, peccatorumque abolitione consistit. Ezechiel: *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos, & dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, & saluabo vos ex vniuersis inquinamentis vestris*, &c. Hæc Messiæ salus est, super populum 5.
suum aquam baptismi mundam effundere, flagitiorum maculas eluere, vana simulacra dæmonum orbe expellere, cor nouum, & spiritum nouum largiri, lapideum auferre, cereum, & ad omnem virtutem flexibile hominum pectoribus inserere. Hæ sunt illæ aquæ, quas in gaudio de fontibus Saluatoris hauriendas Isaias vaticinatur, scelerum Isaiæ 12.
expiatio, gratia, omniumque virtutum riui. & Zacharias: Zach. 13.
In die, inquit, *illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ierusalem, in ablutionem peccatoris, & menstruatæ. Et erit in die illa (dicit Dominus exercituum) Disperdam nomina idolorum de terra*, &c. Fons omnibus patens Messias est: hæc enim illius verba sunt: *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.* fons ergo est, Ioan. 7.
ex quo hauritur aqua, quæ animis cælestem munditiem, 6.
diuinumque nitorem affert, quæ omnibus animi morbis medetur, quæ ardentissimam cupiditatum sitim extinguit. Hæc Messiæ salus, quæ Dei salus est; Messias ergo Deus.

Quis potest facere mundum, ait Iob, *de immundo conceptum se-* Iob 14.
mine? Nonne tu qui solus es? Solus Deus, vt Iob affirmat, scelerum maculis aspersos homines potest eluere; Christus eos suo eluit sanguine; ergo Deus est: sanguine vero Christi scelerum eluendas maculas prædixit Dauid, cum sceleris à se commissi precatur veniam: *Incerta*, inquit, & Psalm. 50.
occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Quæ sunt hæc incerta, & occulta sapientiæ Dei Dauidi manifestata? incarnationis sane & passionis Messiæ mysteria; quamobrem sanguine 7.
illo aspergi se, perpetratique adulterij sordes elui petit, quem à Messia fundendum prænouerat: *Aspergis*, inquit, *me Domino hyssopo*, scilicet sanguinis Messiæ, *& mundabor; lauabis me* eius sanguine, *& super niuem dealbabor.* Vides sanguini Christi scelerum tribui ablutionem, nec ablutionem solum, sed etiam eximium, ac plus quam niueum candorem. Abluere potest aqua sordes Æthiopis, candidum ex atro reddere non potest; sanguis vero Christi abluere potest impium, nec abluere solum, verum etiam ex teterrimo reddere candidissimum. Super niuem, inquit, dealbabor. Non enim solum abluit, id est, peccatorum sordes animo pellit, sed etiam plus quam niueum gratiæ, virtutumque candorem affert.

Petit

8. Petit ergo Rex egregius flagitium expiari ſuum innocentis agni ſanguine, quo ſciebat mundi totius ſcelera expianda. Quod Iſaias quoq; præuidit, cum de Meſſia in hunc modum loquitur. *Iſte aſperget gentes multas.* Non potuerunt tot ſanguinis flumina, quot ex Hebræorum emanarunt victimis, vel vnius hominis crimina abſtergere; Meſſiæ vero ſanguis, gentes multas aſpergere, totumque terrarum orbem potuit purgare: videlicet, quia ſanguis eſt Dei. Vnde D. Cyrill. in lib. de Recta fide ad Reginas: Niſi, inquit, Deus verus eſſet Chriſtus, quæ eſſet vtilitas per ſanguinem eius? vel quomodo noſtram mundabit conſcientiam à mortuis operibus? ſanguis enim communis hominis quid magis habet, quam ſanguis hircorum? nihil certe, quam quod ille eſt rationalis animalis, hic vero bruti. Quoniam autem is, qui ex Deo eſt, carne aſſumpta poſuit pro omnibus ſuum ſanguinem; hac ratione & purgare poteſt credentes in ipſum, & à mortuis operibus liberare. Hæc ille. Sapientiæ 16. *Neque herba, neque malagma ſanauit eos, ſed tuus Domine ſermo, qui ſanat omnia,* &c. Nulla herba, nullum medicamentum, nullus ſanguis hircorum, aut taurorum, hominibus Tartarei ſerpentis morſu exulceratis, ſanitatem conferre potuit, ſolus Dei λόγος, id eſt, ſermo, ſolum diuinum Verbum, quod omnia ſanat, curationem potuit adhibere. 10. *Non legatus, neque Angelus, ſed ipſe Dominus ſaluauit eos.* ſic habetur in verſione Septuaginta Interpretum; nam vt dicitur in Pſal. *Domini eſt ſalus,* non legati, non Angeli, non hominis, non ſanguinis hircorum, aut taurorum.

Iſaiæ 53. Sanguis Chriſti non abluit, vt Elismarum vero ſanguis hominis peccata nō potuit expiare. D. Cyrill. *Sap. 16.* *Iſaiæ 63.* *Pſalm. 3.* *Pſal. 39.*

Quocirca Meſſias Patrem his verbis affatur: *Sacrificium & oblationem noluiſti, aures autem perfeciſti mihi.* quaſi dicat: Antiquæ oblationes, & ſacrificia, nec vi ad peccata expianda prædita erant, nec Iuſtitiæ tuæ faciebant ſatis: ideoque ea reſpuiſti. Aliud expetebas ſacrificium, Pater, à me in Cruce offerendum, quod ad crimina delenda vim haberet infinitam, ac diuinam. Quamobrem aures perfeciſti mihi, id eſt, obedientiſsimum me aſſumpta humanitate ſeruum tibi feciſti vſque ad mortem, mortem autem Crucis. Paulus 70. Interpretes ſecutus vertit: *Corpus autem aptaſti mihi,* id eſt, humanitatem mihi in vtero Virginis fabricaſti, in qua poſſem pro mundi ſalute immolari. Idem eodem Pſalmo alijs repetit verbis: *Holocauſtum & pro peccato non poſtulaſti; tunc dixi: Ecce venio;* id eſt, cum holocauſta, & quæ pro peccato offerebantur, victimas ad ſoluenda peccata non quæreres, tunc dixi: Ecce venio in mundum, ecce venio in Cruce immolandus, vt hac vna hoſtia, poſt tot victimas, tandem litetur. 11. *Hebr. 10.* *Pſal. 39.*

Cum magnus ille fidei pater Abrahamus Iſaacum filiū cariſsimum in montem duceret mactandum, ferretq; ligna holocauſti natus, pater ignem admouendum; rogauit Iſaac: *Ecce ignis, & ligna, vbi eſt victima holocauſti? Reſpondit Abraham; Deus prouidebit ſibi victimam holocauſti.* Non enim erat Iſaac victima, qua cæſa litare Abrahamus poſſet; ideoque à cœpto deſiſtere iuſſus eſt: prouiderat nimirum ſibi Dominus victimam holocauſti Meſsiam, qua percuſſa litatum eſt. Hac vero infiniti pretij hoſtia litatum canitur: *Benedixiſti,* ait Vates, *Domine terram tuam, auertiſti captiuitatem Iacob, remiſiſti iniquitatem plebis tuæ, operuiſti omnia peccata eorum; mitigaſti omnem iram tuam, auertiſti ab ira indignationis tuæ.* Hoc eſt, iam litatum, iam placata Agni immaculati ſacrificio diuina iuſtitia eſt per Chriſtum in ara Crucis immolatum, Dei benedictionem Abrahamo promiſſam terra eſt conſecuta, ſcelera condonata, captiui è dæmonis ſeruitute educti, concepta in mortales à Deo ira ſanguine Meſsiæ effuſo ſic reſtincta, vt ſolet ingens flamma aquæ effuſione reſtingui. 12. *Gen. 22.* *Chriſto immolato litatum eſt.* *Pſalm. 84.* 13.

Rege Dauide ſumma annonæ difficultate per tres annos ingiter laboratum; oraculum datum, propter Saulis demortui in Gabaonitas iniuriam, ſupplicium ſumi, in filiis eius, qui iniuſte egerat vindicatum. Septem ſuffixi Cruci. Deus poſt hæc, terræ propitius; annona reddita. Similis fuit in orbe per 4. annorum millia diuinæ annonæ, id eſt, gratiæ, inopia. Ex oraculo acceptum propter demortui primi parentis crimen, adiectaque alia, pœnas dari. Vindicabatur in filijs crimen patris: at nullus ſoluendo erat, nec ſimul omnes, etſi cruci ſuffigerentur, meritum poterant reddere ſupplicium, denegataque Dei gratiam impetrare. Enimvero omnes paterna erant labe commaculati. Quod ſi nulla fuiſſent labe aſperſi, neque vero ſic poſſent ſatis diuinæ facere Iuſtitiæ; diuinitus ergo difficillimi diſſolutio reperta eſt nodi; effectumque vt & Adami filius pœnas ſolueret, & cumulatiſsime diuinæ Iuſtitiæ ſatisfieret. *2. Reg. 21.* 14.

Deus homo factus eſt, Adamique filius, diuina, humanaq; natura, in eamdem hypoſtaſim coeunte; vt pœnas, quas diuina dare non poterat, daret humana; pretium vero ſatisfactione infinitū, quod humana præſtare nequibat, præſtaret diuina. Atque ita effectum eſt, vt Deo, atque homine Cruci affixo, Adami filius, omni labe carens, Adami patris, & hominū cęterorum debitum, infinito pretio diſſolueret; iure ſummo diuinæ iuſtitiæ ſatisfieret; propitius orbi redderetur Deus; denegatam pluuiā in terras largiter effunderet; diuinæ annonæ, id eſt, gratiæ, inopiam in ſummam abundantiam conuerteret; infinitoque oblato ſacrificio homo poſt 4. annorum millia litaret. 15.

CAPVT XVIII.

De diuinitate Meſſiæ, ex Teſtamento nouo.

CONCINIT admirabili harmonia veteri Teſtamento nouum: ſuauiorem tamen, ac clariorem ſonum nouæ fides, quam veteres edunt; vereres hactenus terigimus, nouas quoque locus hic monet vt pulſemus. D. Hilarius quinq; proponit modos, quibus probetur Chriſtū Deum eſſe: Deum, inquit, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum his modis nouimus; Nomine, Natiuitate, Natura, Poteſtate, Profeſſione, &c. Hos igitur modos perſequamur, & Chriſtū verū Deum eſſe ex nouo Teſtamēto oſtendamus. 1. *D. Hilarius l. 7. de Trin. Probatur Chriſtū eſſe Deum.*

Primus modus ex Nomine eſt; quia Dei nomen Chriſto Scriptura ſacra tribuit. *Deus erat verbum.* &: *Scimus quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis ſenſum,* id eſt, mentem, & intellectum, Græce νοῦν, *vt cognoſcamus verum Deum, & ſimus in vero Filio eius.* hic, id eſt, verus Filius eius, eſt verus Deus, & vita æterna. Et: *In hoc cognouimus caritatem Dei, quia ille animam ſuam pro nobis poſuit.* Fatetur Ioannes Deum, id eſt, Chriſtum pro nobis mortuum. 2. *Primus modus.* *Ioan. 1.* *1. Ioan. 5.* *3. Ioan. 3.*

Similiter Paulus: *Attendite,* inquit, *vobis, & vniuerſo gregi, in quo vos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos, regere Eccleſiam Dei, quā acquiſiuit ſanguine ſuo.* Deus acquiſiuit Eccleſiam ſanguine ſuo, ergo ſanguinem habet, ergo homo eſt, ergo Chriſtus eſt Deus, & homo. Et: *Erat Deus in Chriſto mundum reconcilians ſibi;* erat, inquam, diuina natura in Chriſto humanitati in eodē ſuppoſito coniuncta: q. ſimiliter dixit ad Col. *In quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter,* id eſt, plena & tota diuinitas corpori & carni Chriſti copulata eſt. Ad Rom. *Quorum patres, ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula, Amen.* Ad Phil. *Cum in forma,* id eſt, natura, *Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo.* Vt enim ait Aug. lib. 1. contra Maximinum; Natura erat, non rapina. nō enim vſurpauit hoc, ſed natus eſt hoc: id eſt, non vſurpauit diuinitatem, ſed natus eſt ex Patre, Deus de Deo. 3. *Act. 20.* *2. Cor. 5.* *Col. 1.* *Rom. 9.* *Phil. 2.* *D. Aug.*

Ad Titum: *Exſpectātes beatam ſpem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris noſtri.* Ad Roman. *Omnes ſtabimus ante tribunal Chriſti: ſcriptum eſt enim: Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu; & omnis lingua confitebitur Deo. Itaque vnuſquiſq; pro ſe rationem reddet Deo.* Manifeſte hoc loco Paulus docet, tribunal Chriſti eſſe tribunal Dei, ipſumque Deum eſſe. Præclara etiam illa D. Thomæ vox diuinitatem Chriſti perſpicue confitetur: *Dominus meus, & Deus meus.* 4. *Tit. 2.* *Rom. 14.* *Iſaiæ 45.* *Ioan. 20.*

Obijcient Ariani, etiam Moyſem Deum appellari: *Ecce conſtitui te Deum Pharaonis.* non dicitur Deus abſolute; ſed Deus Pharaonis, metaphorice. Numquid, ait D. Hilarius, non adiecta eſt nominis cauſſa, cum dicitur, Conſtitui te Deum Pharaonis? vrgebunt, abſolute dici: *Ego dixi: Dij eſtis.* reſpondetur, manifeſtum eſſe dictos Deos per participationem non per naturam. Appellat Hilarius huiuſmodi appellationes deputatiuas, aut aſſumptiuas: At cum gaudio, inquit, Deus erat verbum, demonſtratum intelligo eſſe, quod eſt. Quod reliquis etiam teſtimonijs conuenit: omnia enim Chriſtum Deum abſolute appellant, non per participationem, ſed per naturam. *Exodi 7.* 5. *Pſalm. 81.*

Secun-

2. Modus. Secundus modus ex Natiuitate: Nam filius, & pater, eiusdem naturæ sunt, si pater homo est, filius quoq; homo est. Equus gignit equum, leo leonem, Deus gignit Deum. 6. At Christus est Filius Dei, ergo Deus. Aug. l. 1. contra Ma-
D. Aug. ximinum: Quare, inquit, verus Deus Christus? respon-
der: Quia verus Dei Filius: si enim animalibus dedit Deus, vt non generent nisi quod sunt, homo hominem generat, canis canem, & Deus Deum non generet? Hæc ille. Au-
ctor quæstionum ex vtroque testamento quæstione 122. Ea, inquit, ratione, qua filij hominum homines sunt, Dei Filius Deus est, nascendo omnia consecutus est Dei: nec enim conueniens erat, degener dici Verbū Dei. Et Aug. lib. 2. contra Maximinum Arianū, c. 6. Vos, inquit, Ariani Dei Filium ita degenerem vultis, vt ipsam Patris ei substantiam denegetis, &c. Nam si dicitur à patre filius degenerare, qui patris fortitudinem, vel mores, vel sapientiam non assequitur, multo magis degenerare idem filius diceretur, si à patris natura deficeret: Dei ergo Filius à Deo Patre degene-
7. rasse merito dicendus, & degener appellandus esset, si naturam Patris diuinā non haberet. Quis autē dicat Deū degenerē habere Filium vnigenitum? fatendum ergo à natura Patris nō degenerasse, atq; adeo natura Deum esse ex Deo,
D. Hilar. l. 7. de Trin. lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. D. Hilar. Manus Filij, manus Patris est: non enim degenerat per natiuitatem natura, ne eadē sit, &c. D. Cyrill. l. 12. Thesaur. c. 15. Cyrill. li. 12. Thes. c. 15. Quomodo, inquit, verus genitoris fructus aliud natura, quam genitor suus erit? Nam sicut nō nascuntur ex dumis vuæ, sic ne-
8. que ex vite nascuntur dumi: Quoniam ergo Pater natura est Deus, erit Filius quoq; Deus natura. Aliter minoris erit dignitatis, quā creaturæ suæ. Creaturę enim consubstantialem sibi fiuctum ex se ipsis producunt, Deus autem, secundum hæreticos, non natura Deum ex se generabit, quod absurdum penitus est, &c.

3. Modus. Ioan. 10. Tertius modus ex Natura: Eamdem enim naturam diuinam Christus habet, quam Pater. *Ego & Pater vnum sumus.* item: *Pater in me est, & ego in Patre.* Christus, & Pater vnum sunt, quia vnam & eamdem habent essentiam: Pater in Filio, & Filius est in Patre, eamdem ob caussam, quia Patris essentia est in Christo, & Christi diuina essentia est in Patre.
D. Damasc. l. 1. de Fide c. 11. Nam vt ait D. Damasc. indiuisibilis est diuinitas in diuisis, id
9. est, in Personis, ac velut in tribus Solibus, inseparabili nexu inter se cohærentibus, vna eademq; est lucis temperatio atque coniūctio.
1. Ioan. 5. *Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, & hi tres vnum sunt,* i. eiusdem essentiæ: hanc essentiæ identitatem, Niceną Synodi Patres; celebri illo nomine Guæco, ὁ ὁμοούσιος contra Arianos tu-
D. Hilar. D. Ambr. l. 3. de Fide c. 7. tati sunt. Trecenti decem & octo Patres, ait D. Hilar. in fine li. de Synod. ὁμοούσιον receperunt. Et D. Amb. Ariani, inquit, noluńt, ὁμοούσιος Patri filium dici, quia nolunt verum Dei filium confiteri, sicut Auctor ipsorum Euseb. Nicomedienſis Epist. sua prodidit, dicens, Si verum Dei filiū, & increatum dicimus, τὸ ὁμοούσιον cum Patre, incipimus confiteri. hæc lecta cum esset epistola in Concil. Nicæno, hoc
10. verbum in tract. fidei posuerunt Patres, quod id viderunt aduersarijs esse formidini, vt tamquam euaginato ab ipsis gladio, ipsorum nefandæ hæresis caput amputarent. Hæc Amb. Significat autem nomen græcum ὁμοούσιος, latine consubstantialis, id est, eiusdem substantiæ & essentiæ.

4. Modus. Ioan. 1. Hebr. 1. Prou. 8. Colos. 1. Hebr. 1. Psalm. 101. Ioan. 5. Quartus modus, ex potestate; multiplex enim potestas Deum esse Christum probat. Primo, Potestas creandi. *Omnia per ipsum facta sunt. Per quem fecit, & sæcula. Cum eo eram cuncta componens. In ipso condita sunt vniuersa, in cælis, & in terra, visibilia & inuisibilia. Tu in principio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli.* Secundo, potestas gubernandi conseruandique orbem. *Quæcumque Pater fecerit, hæc & filius similiter facit.* Item, *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor*; operatur Pater orbem gubernando ac conseruando, operatur eodem modo Christus. *Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant.* id
Col. 1. 11. est, per ipsum, & in ipso condita sunt omnia, & ipso est rebus omnibus conditis prior; præterea omnia in eo constant, & conseruantur. *Cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portansque omnia verbo virtutis sūæ, purgationem peccatorū faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis*; Portans, inquit,
Hebr. 1. id est, gubernans ac sustentans omnia, verbo virtutis, id est, potentiæ suæ. Tertio, Potestas reuocandi in vita mortuos. *Sicut Pater suscitat mortuos, & viuificat, sic & filius quos vult, viuificat.* Vide quam amplam habeat filius mortuos suscitandi potestatem. Quos vult, inquit, viuificat, i. potestatē habet in omnes mortuos: arbitratu suo potest illos restituere vitæ, quēadmodum Pater. Quarto, Potestas iudicandi; *Pater omne iudicium dedit filio.* Quinto, Potestas miracula patrandi, propria auctoritate, quibus pleni sunt Euangeliorum libri. Sexto, Potestas peccata remittendi. *Vt sciatu quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait Paralytico, Surge,* &c. Cum Scribæ animo illud voluerēt, quis potest dimittere peccata, nisi sol⁹ Deus? habere se eā potestatē, quę solius esset Dei, ac proinde Deum esse miraculo confirmat.

Ioan. 5. 12. Ibidem. Matth. 9.

Quintus modus, ex Professione, professus enim est Chri-
5. Modus. Ioan. 10. Ioan. 16. Ioan. 17. Ioan. 10. Ioan. 14. 13. stus, se vnum esse cum Patre natura, & potentia. *Omnia, quæ habet pater, mea sunt*; quibus verbis profitetur diuinitatem Patris esse suam. *Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt. Quod dedit mihi Pater maius omnibus est*, dedit enim Pater Christo diuinitatem, quæ rebus omnibus præstat. *Creditis in Deum, & in me creditę*; in me, inquam, quia Deus sum. Rogatus præterea à Caipha Pontif. paulo antequam in Crucē ageretur; Filium Dei se esse, ac Messiam, corā omnibus, qui aderant, Scribis, & Pharisæis professus est; *Propterea magis quærebant eū Iudæi interficere, quia nō solum soluebat Sabbathū, sed & Patrē suum dicebat Deum, æqualē se faciens Deo.* Hanc cum Patre æqualitatē profitebantur etiam mirabilia opera, de quib. ille. *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi; si autem facio, & si mihi non vultis credere, operib. credite, vt cognoscatis & credatis, quia Pater in me est, & ego in Patre,* &c. Eodem ca. cum dixisset: Ego & Pater vnum sumus, &c. etiam Iudæi intellexerunt Christū se profiteri Deum: *Homo,* inquiunt, *cum sis, facis teipsum Deum.* At ille non correxit hoc Iudęorum dictū, quin potius cōfirmauit, & inter cetera adiunxit; *Vt credatis, quia ego in Patre, & Pater in me est. Ego ex Deo processi*, per æternam, scilicet generationem. Item, *Antequam Abraham fieret ego sum.* Item, *Si non crediderit is, quia ego sum, moriemini in peccato vestro.* Item, *Dicebant ei, Tu quis es? dixit eis, Principium, qui & loquor vobis.*

Ioan. 10. Ibidem. 14. Ioan. 8.

Præter hos quinq; modos, alijs quoque potest ostendi Christi diuinitas. Sextus modus, ex æternitate; Deus namq;
6. Modus. Ioan. 1. Hebr. 13. Apoc. 13. est, quia in Scriptura sacra æternus esse ostēditur. *In principio erat Verbum. Christus heri & hodie, ipse & in sæcula.* i. Christus heri, id est, ab æterno, & hodie, id est, tēpore præsenti, & in sæcula. i. in æternum. *Ego sum primus & nouissimus.* i. æternus, ante quē nullus, post quē nullus, carens principio & fine.

15. 7. Modus. Act. 10. Epist. Iuda. 1. Cor. 13. Apoc. 17. & 19. Ioan. 13. Act. 2. Septimus modus, ex imperio; nam Christus dicitur absolute Dominus; qui solius Dei titulus est. *Hic est omnium Dominus. Solum dominatorē, & Dominum Iesum Christum negātes,* &c. *Dicitur Dominus gloriæ, Rex Regum, & Dominus dominantium. Vos vocatis me magister & domine, & bene dicitis; sum etenim. Certissime sciat omnis domus Israel, quia Dominum eum & Christum fecit Deus,* & id est, quia Deus fecit Iesum Dominum rerum omnium, & fecit eum Christum, id est, Messiam & Regem totī⁹ orbis. Fecit autem Deus Dominum Christum per incarnationē; nam propter vnionem hypostaticam, homini Christo, Domini titulus debetur, præterea per Crucē eumdē adept⁹ est.

16. 8. Modus. Isaiæ 43. Psal. 129. 1. Corint. 1. Coloss. 1. 1. Tim. 2. Luc 2. Act. 13. Philip. 3. Octauus modus, ex titulo Redemptoris, siue Saluatoris, quemadmodum enim Creatoris titulus, ita & Redemptoris, siue Saluatoris, soli tribuitur Deo. *Non est absque me Saluator. Apud Dominū misericordia, & copiosa apud eū redēptio; ipse redimet Israel ex omnib. iniquitatib. eius. Factus est Christus nobis iustitia, & sanctificatio, & redēptio. In quo habem⁹ redemptionem & remissionem peccatorum. Dedit redemptionē semetipsum pro omnib. Natus est vobis hodie Saluator. Eduxit Israel Saluatorem Iesum. Saluatorē exspectamus Dominum nostrum Iesum Christum*, & alijs locis.

17. 9. Modus. Ioan. 5. Apoc 5. Phil. 2. Roman. 14. Isaiæ 45. Nonus, ex honore, quia diuinum honorem tribuit Scriptura Christo. *Vt omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem*, eadem videlicet latria, quæ Patri exhibetur. *Animalia illa quatuor, & viginti quatuor seniores ceciderunt corā agno, exhibentes illi latriam. In nomine Iesu omne genu flectatur*, &c. *Omnes stabimus ante tribunal Christi, scriptum est enim: Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua cōfitebitur Deo.* Tribunal Christi ostendit Paullus tribunal esse Dei, cui omne genu sit flectendū, & ab omni lingua laus exhibenda.
Hebr. 1. Matth. 28. *Adorent eum omnes Angeli eius*, scilicet latria. *Baptizātes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Eumdem honorem eam-

demque

demq; dignitatem, & essentiam hæc verba, Patris esse plane significant, Filij. & Spiritus sancti, quippe qui pariter & æqualiter, ad perficiendū baptismaris Sacramentū, iniplā fidei ianua innocentur. At oppones, illo ca. Apoc. notato, dicitur *Agnus dignus accipere diuinitatē*, ergo illa carebat. Respōd.
Act. 5. 18. habebat diuinitatē Agn⁹, sed dicitur dign⁹ eam accipere ab hominib. i. dicitur dignus, qui ab hominib. verus Deus esse agnoscatur, & diuinis honorib. colatur. Crucis enim ig-
Phil. 2. nominia diuinos honores promeruit, q̄ dixit Paul. *Propter quod, & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomē, quod est super omne nomen*, id est, propter Crucis ignominiam, dedit illi nomen Dei, quod omnib. antecellit. dedit, inquam, vt ab omnibus Deus esse cognosceremur, & Deus verus appellaretur, diuinoque honoraretur cultu.

10. Modus. Col. 2. Pro. 8. & 9. Eccl. 24. 1. Cor. 2. 19. Ioan. 16. Matth. 24. Mar. 13. Decimus ex omni scientia, In quō sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absc̄ōditi. Præterea & alijs locis dicitur sapientia Patris. Prædicam⁹ Christū Dei virtutem, & Dei sapientiā, &c. Sapientiā autem Dei quid potest latere? Nunc scimus quia scis omnia, & nō opus est tibi, vt quis te interrogaret, &c. Si obijcias illud: De die autem illa vel hora, scilicet iudicij, nemo scit: neq; Angeli, neq; Filius hominis, nisi Pater. Resp. Christum nescire diem iudicij à semetipso, quia scit scientia cōmunicata à Patre. Similis loquendi modus ille est: Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Appellat suā doctrinam, nō suam; quia à Patre illam acceperat: similem in modum ait suam scientiam de die iudicij, nō esse suam, quia à Patre nō erat cōmunicata. Vel dixit Christus se nescire diē iudicij, vt Apostolis patefaceret. Non est ve-
Ioan. 7. Act. 1. 20. strum, ait Act. 1. nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate, nouerat ergo arcanum diem, sed Discipulis & Ecclesiæ minime aperiendum. Alij aliter exponunt hæc Christi verba: sed suo loco copiosius explicabuntur. Quod autem omnia Christo nota sint, docet etiam Paullus:
Hebr. 4. *Viuus*, inquit, *est sermo*, siue viuū Verbum *Dei, & efficax*, &c. *Et non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius: omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius*, &c.

11. Modus. 3. Reg. 8. Ierem. 17. Apoc. 2. Matth. 9. Ioan. 1. Luc. 16. Vndecimus ex cognitione & perscrutatione cogitationum: nam peculiaris Deo est huiusmodi cognitio: *Tu solus nosti omnia corda filiorum hominum. Ego Dominus scrutans corda, & probans renes.* De Christo autem idem dicitur: *Scient omnes Ecclesiæ*, ait Christus, *quia ego sum scrutans renes, & corda. Cum vidisset cogitationes eorū, nō credebat semetipsū eis, eo quod ipse nosset omnes.* Itē: *Ipse sciebat quid esset in homine. Ipse sciebat cogitationes eorū.*

12. Modus. Matt. 18. 21. Ioan. 3. Duodecimus: Quia vbiq; est. *Vbi sunt duo vel tres cōgregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Vnde efficitur Christū esse vbiq;: si quidē vbiq; esse possunt congregati in nomine ei⁹: *Nemo ascendit in cælū, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælo.* Christus erat in terra, & erat in cælo simul: ergo Deus est. nulli enim creaturæ hoc possit contingere.

Isaiæ 43. Matt. 1. Deniq; nomen ipsum Iesu, Christum Deum esse testatur. Enim Deus asserit: *Non est absque me saluator*: cum ergo Christus sit Iesus, id est, Saluator; quis neget Deum esse? *Vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum.* Sed de hoc augustissimo nomine, suo dicendum loco, nunc pergamus.

CAPVT XIX.

De Eliæ aduentu.

1. Mal. 4. ELIAM Prophetā ante Messiam mittendum, docet Malachias: *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetā, antequā veniat dies Domini magnus & terribilis: & conuertet cor Patrum in filios*, &c. Sed hallucinantur Hebræi, dum ante primum aduentum mittendum putant: quia vt supra iam diximus, duos Messiæ aduentus non agnoscunt. Nos autē duos Messiæ aduentus agnoscimus. alterum in summa humilitate ad mortē subeundā: alterum in summa Maiestate ad iudicium exercēdum. Prior præterijt, posteriorē exspectamus; iuxta illud Paulli: *Exspectā, antes beatā spem & aduentū gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi.* De prioti illud est: *Ecce Rex tuus veniet tibi iustus & Saluator, ipse pauper*, & *ascendens super asinam*, &c. Et illud: *Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non exstinguet.* Et: *Vidimus eum, & non erat aspectus, despectum, & nouissimum virorum, virum dolorum*, &c. Illud item: *Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram.* Et illud: *Ego autem sum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis.* Illud quoque: *Occidetur Christus.* Et sexcenta alia.

2. Tit. 2. Duplex Messiæ aduentus. Zach. 9. Isaiæ 42. Isaiæ 53. Psalm. 71. Psal. 21. Dan. 9.

Ad posteriorem ea pertinent, quæ Messiæ maiestatem, furorem, & iudicium sonant, quale illud est: *Nubes & caligo in circuitu eius, iustitia & iudicium correctio sedis eius: ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius: illuxerunt fulgura eius orbi terræ, vidit, & commota est terra: Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini, à facie Domini omnis terra. Annuntiauerunt cæli iustitiam eius, & viderunt omnes populi gloriam eius.* Et
Psalm. 96. 3. illud: *Deus Deorum Dominus locutus est, & vocauit terram, à Solis ortu vsque ad occasum, ex Sion species decoris eius. Deus manifeste veniet, Deus noster, & non silebit: ignis in conspectu eius exardescet: & in circuitu eius tempestas valida. Aduocabit cælum desursum, & terram discernere populum suum*, &c. Illud quoq; : *Ecce dies Domini*
Psalm. 49. Isaiæ 13. *veniet crudelis, & indignationis plenus, & iræ furoriq; ad ponendam terram in solitudinem, & peccatores eius conterendos de ea: quoniam stellæ cæli, & splendor earum, non expandent lumen suum: obtenebratus est Sol in ortu suo: & Luna non splendebit in lumine suo: & visitabo super orbem mala, & contra impios iniquitatem eorum: & quiescere faciam superbiam infidelium, & arrogantiam fortium humiliabo*, &c. 4.
Quæ verba tum Babyloniorum, tum vel maxime impiorum in die iudicij supplicium prænuntiant, pro ea, quæ in Scriptura reperitur, sensuum fœcunditate.

Ad secundū aduentum Eliæ missio pertinet. Malach. 4. Ad hunc quoque Christi aduentum, Eliæ pertinet missio: de secundo enim aduentu sermo ille habetur: *Ecce dies venit succensa, quasi caminus, & erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem stipula, & inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum, quæ non derelinquet eis radicem & germen*, &c. Camino inflammato similis erit dies iudicij, qua gratiæ succo carentes, aridæque stipulæ similes impij, omni spe sublata ad pristinas aliquando voluptates redeundi, sempiternis flammis addicentur. *Non derelinquet*, inquit, *eis radicem & germen.* Si radix in terra relinquitur, renasci arbor potest: sin euellitur, penitus spes perit. eradicabit igitur illa dies impios: quia omnium bonorum spem miseris auferet. De probis sequitur: *Et orietur vobis timentibus nomen meum, Sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius, & egrediemini, & salietis, sicut vituli de armento, & calcabitis impios, cum fuerint cinis, sub planta pedum vestrorum, in die qua ego facio, dicit Dominus exercituum*, &c. Erit dies illa iudicij probis quidem splendidissima, improbis obscurissima; his enim Sol Christus in sempiternā noctem occumbet: illis vero, in sempiternam diem exorietur. *Orietur*, inquit, *vobis timentibus nomen meum, Sol iustitiæ.* 5.

Theodoret. Christus vt Sol in iudicio probis exortetur. Sol autem dicitur in iudicio Christus, vt Theod. docet, quia quemadmodum Sol exoriens, somno oppressos excitat; sic Christus in iudicio apparens lōgo mortis somno sopita corpora suscitabit. Sol præterea dicitur, quia diē tūc æternitatis clarissimū, beatis corporib. efficere incipiet. Duę nōctes sunt impiorum, altera peccati, altera gehennæ. Duo quoq; dies Sanctorū, alter gratiæ, alter gloriæ, vtrumq; hic noster fulgentissim⁹ Sol efficit: gratię diē efficit in hoc orbe terrarū, quē tū hominū culpa, multæ sępe nubes obscurāt; gloriæ diē clarissimū, in orbe cælorū efficiet, cuius splēdori nullæ ne tenuissimę quidē nubeculæ officere poterūt. Tertio, Sol appellatur, quia beatitudinis dies illa erit, beatitudo autē, incōspiciēdo Dēo posita est, ad cōspiciendū vero Deū glorię, lumine. i. huius Solis radijs indigem⁹. Quarto, quia illa die *illuminabit Christus*, vt Paul. ait, *abscōdita tenebrarū.* 1. Cor. 4. Quēadmōdū nocturno tępore, nec pulcerrimarū rerū gratia, nec deformiū apparet turpitudo. Sole autē exoriēte, vtraq; fit cōspicua: sic hoc tenebroso tępore, à multis nec virtutū pulcritudo, nec vitiorū cernitur foeditas, Christo autē in iudicij die instar Solis illuescēte, tā hæc quā illa cunctis hominibus apparebit. quāobrē merito Christus dicitur illa die *Sol iustitiæ*. i. Sol ipsā illuminās Iustitiā: etenim quæ nūc veluti in tenebris delitescit, illa die quantū splēdorē habeat, cōstabit. Iustitiā viri iusti nūc tęporis, pon⁹ caligine occultare studet, quā in oculis hominū ponere: tunc tęporis caliginē hanc nostri Solis radii discutient, latentēq; virtutē in publicū totius orbis theatrum magna cum laude producent. Sol deinde iustitiæ dicitur, quia quēadmodum à Solę Lux, sic à Christo omnis iustitia emanat. Tertio, quia illa die iustitiæ radios emittet: quamquē iuste iustos beet, impios vero damnet, vniuersō orbi patefaciet. Deniq; Sol dicitur iustitiæ, id est, Sol iustus siue iustificator, more Hebræo, dies enim illa iustitiæ est & iudicij. 6. 7. 8.

Christus Sol iustitia, malis sanitatē fert.

Tribuit autem Scriptura Soli pōetice salutiferas alas:

Sanitas

Sanitas in pœnis, id est, alis eius: propter agilitatem Christi sũmã, qua è Cœlo ad iudicium descendet. Si enim Angelis alæ tribuuntur, Christo multo æquius. Saluriferæ dicuntur, quia ea die omnibus numeris absoluta salutẽ beatis Dominus cõferet. Vt medici cælestis munere fungeretur, ad nos
9. venit, medicinã attulit animis: à corporibus mortẽ depellere noluit, ne corporum sanitas perpetua, in pernicié animi redundaret, sananda in iudicij diem reseruauit. Ideoq; illa die allaturus dicitur sanitatem, tum animis, tum corporibus, quæ è cinere in vitã excitata, donabit sanitate, eaque perpetua. *Egredimini* (inquit) *& salietis sicut vituli de armento, & calcabitis impios.* Egredientur è sepulchris beati illi homines, doteque agilitatis præcellẽtes salient, sicut vituli de arméto. Septuaginta vertunt: Salietis sicut vituli vinculis relaxati: è Mortis namq; vinculis relaxata corpora, lętissimos saltus è terra vsque in altissimos cœli montes dabũt: impioſque Dæmones atque homines conculcabunt. Cernis hæc omnia ad iudicij diem pertinere?

10. Post hæc Deus Iudæis legem Moysis memoria tenere, eamq; seruare iubet, quamdiu scilicet, Messias nõ venerit: illius enim ętatis hominibus necessaria erat Mosaicę legis obseruatio, simul cũ Christi gratia, vt iudicij euaderẽt supplicium. Tandem Elię aduentus prædicitur ante iudicium, de quo verba facta fuerant. *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam antequam veniat dies Domini magnus & horribilis*, id est, antequam veniat dies Iudicij. *Et cõuertet corda patrũ in filios*, &c. Docet quorsum Elias sit venturus, videlicet, vt Iudæi ad Patrũ fidem conuertãtur, à qua penitus degenerarũt. *Cõuertet*, id est, reducet, *cor Patrum*, id est Patriarcharũ, Abrahã, Isaac, Iacob, & cętterorũ: *in filios*, Iudęos, *& cor filiorum ad Patres eorum*, id est, efficiet Elias, vt vnum sit cor Iudęorũ, & Patriarcharum, eadem sit legis intelligentia spiritalis, idem amor,
11. Messiæ eadem voluntas, eadem Christi fides, eadem religio: efficiet vt Iudęi Messiã, in quẽ Patres crediderũt, amplectantur, Antichristumq; repudient. Vnde constat Iudæos, nunc ea nõ credere, quę Patres crediderunt, quippe qui Christũ, quẽ Patriarchę summo desiderio suspirabant, eiusque legem reiecerint. Aliter: *Conuertet cor patrum ad filios*, id est, Patriarchas Iudęis reddet beneuolos, sunt enim Iudæis infensi Patres, quòd Messiam Cruci suffixerint, & à fide degenerarint: cum ergo Eliæ persuasi sermonibus fidem receperint, Patriarcharum sibi gratiam conciliabunt.
12. Conuertet etiam cor filiorum, id est, Iudæorum, ad Patres. quantumcunque enim Iudæi, Patriarcharum se amatores fingant, à Patriarchis longe disidẽt corde. Elias igitur, diffidentia corda Iudæorum ad Patres conuertet: Ne veniat Dominus, & percutiat terrã anathemate: id est, ne cum venerit Christus ad Iudicium, Iudæos omnes funditus perdat, Eliam mittet, qui ad Christi fidem illos reuocet, Iudicijque supplicijs eripiat.

Eccli 48. Ad hæc respexit Ecclesiasticus de Elia verba faciẽs: *Inscriptus* (inquit) *es in iudicijs tẽporum, lenire iracundiã Dei, cõciliare cor Patris ad filiũ, & restituere tribus Iacob.* Inscriptus dicitur Elias apud Malachiã lenire iracundiã Dei, id est, ad placandã iram diuinã, in iudicijs tẽporum, & ad cõciliandum cor patrũ ad
13. filios, id est, ad reducẽdos Patriarchas ad amorẽ Iudæorũ, vt exposuimus: Græcè habetur ἐπιστρέψαι, id est, ad cõuertẽdum. Et ad restituẽdas tribus Iacob, id est, reparãdas, & ad Christũ reducendas, Iudæi Messiam expectant, qui tribus Iacob restituat: inanes has esse spes Ecclesiasticus demonstrat, dum non per Pseudomessiam restituendas, sed per Eliam ad Christum esse reuocandas pronuntiat. Alio quoque sensu superiora illa verba explanari possunt, hunc in modum: Conuertet Elias cor patrum, id est, summi Pontificis, Episcoporum, & Sacerdotum, qui plebis Christianę Patres sunt, conuertet, inquam, in filios, id est in Iudęos, iam effectos Ecclesię filios, & ipsorum Patrum. Et conuertet cor filiorum, id est, Iudęorum iam filiorum, ad patres eorum, id est, Pontifices, Sacerdotes à quibus abhorrent, id est, Iudæos Christianis, & Christianos Iudæis, per vnam eamdemque fidem conciliabit.

CAPVT XX.

De abrogatione veteris legis.

1. MOysis Legẽ appellat Scriptura æternam. Videbitur ergo alicui imperito non esse abrogata, sed etiam nunc robur habere, vt Iudęi contendunt. *Erit fœdus meum*, scilicet circumcisionis in carne vestra *in fœdus æternũ.* *Genes.* 13
Custodiant filij Israel Sabbatum, &c. Pactum sempiternum. Celebrabitis eam, scilicet diem Paschatis, *solemnem cultu sempiterno.* *Exod.* 31. *Exod.* 12. *Leuit.* 23.
Præceptum est sempiternum in generationibus. Hic liber mandatorum Dei, & lex, quæ est in æternum, & alijs locis. *Baruc.* 4. 2.

De hac lęgis abrogatione iam diximus li. I. c. II. Allata vero testimonia nihil habent virium, propterea quod æternitas illa, quæ legi tribuitur, non vera est æternitas, quę omni fine careat, sed æternitas quædam temporaria. Vtraque lex suo modo æterna dicitur. Noua quod ad iudicium vsque sit permansura. Vetus, quod ad Messiam vsque fuerit rata. Vtriusque æternitas, est temporaria. Sine vllo autem fine æternitas glorię erit & supplicij, non Legis. Temporaria hęc ęternitas, siue seculum, siue longum tempus, Hebraico nomine dicitur, עולם golam. Ait *AEterna lex æternitate quadã temporaria.* Anna mater Samuelis, *ducam eum vt appareat ante conspectum Domini, vt maneat ibi iugiter.* Hebraice עד עולם gad golam, *1. Reg.* 1. 3.
id est, vsque in ęternum.

Dicitur Samuel mansurus in conspectu Dei in Templo vsque in ęternũ, id est, iugiter, vt noster Interpres optime vertit, *Seruiet tibi vsque in æternum.* nunquid potest seruitus ę- *Deut.* 15.
terna esse? potest. Sed æternitate tẽporaria. durabat autem illa æternitas seruitutis paucis annis, videlicet vsq; ad Iubileũ. Si igitur serui qui è domo heri discedere nolebat, æterna seruitus dicitur, cur non diceretur lex vetus æterna, quãuis ad Messiã vsque tãtummodo, robur esset habitura?

Ne transgrediaris terminos golam, id est, antiquos, siue æter- *Proverb.* 22
nos. *Erit mihi Dauid seruus sempiternus*, aiebat Achis ille Rex *1. Reg.* 27.
Geth. appellantur *colles æterni*, id est, antiqui, מ עולם *me* *Genes.* 49.
golam, id est, *ab æterno: à sæculo*, siue ab antiquis temporibus, *Deut.* 33.
confregisti iugum. Isti sunt potentes, me golam, id est, ab æterno, *Ierem.* 2.
vel sæculo, *viri famosi.* Cum ergo hac dictione, *golam*, legis *Genes.* 6.
æternitas significetur, pro temporaria ęternitate multorũ 4.
annorum, quibus vsque ad Messiam robur habuit, sumenda est, non autem pro æternitate perfecta, vt liquet. Eundem in modum sumenda est. Cum Phineæ sacerdotiũ promittitur sempiternum. *Ecce do ei* (ait Dominus) *pacem fœderis mei, & erit tam ipsi, quam semini eius, pactum sacerdotij sempiternum, quia zelatus est pro Deo suo*, &c. Placuit Deo summopere Sacerdotis zelus. Ideoque Sacerdotium illi pollicetur golam, id est, æternum. At sacerdotium Phineæ nusquam extat, abolitum iam est, nec tenuissimum quidem illius vestigium apparet. Quid ergo? nonne ęternum pollicitus est Deus Põtificatũ? ęternũ pollicitus est, sed æternitate quadã tẽporaria, non perpetua, quæ finẽ haberet nullũ. Quod de Phineę Pontificatu, idẽ de lege veteri dicimus.

Præterea ex abundanti addimus, potuisse Deum sempiternam legem Iudęis tradere, quę æterna diceretur, quod in sempiternum esset suapte natura Iudæos obstrictura, nisi Deus illam antiquaret. Æterna igitur dicitur lex, quia suapte natura, nisi abrogata esset, Iudæos in sempiternum suis præceptis deuinxisset. At quia constat per Messiam esse abrogatam, omni vi iam caret. Erit ergo sensus iuxta hãc interpretationem, cum dicitur fœdus æternum, mandatum ęternum, &c. Hoc fœdus, hoc præceptum, hic ritus 6.
erit æternus suapte natura, quia lex Dei suapte natura ęternam vim habet, nisi antiquetur: erit æternus, præterea vestra ex parte: hoc tamen mihi potestatem non tollit rescindendi legem meam.

Æterna itẽ lex dici potest, quod ad præcepta attinet Decalogi moralia. Illa enim in sẽpiternum seruabuntur, quippe quæ inris sint naturalis, ab ipsa natura, hominum mẽtibus insculpta, ideoq; lapideis tabulis merito inscripta sunt, quod in nullam veniant abrogationem. Cætera iudicialia, ac cæremonialia in charta sunt exarata, non in lapide firmiori, quod tandem aliquando essent antiquanda. Adde ijs rationem quartam, legi veteri æternæ nomen idcirco cõgruere, quod spiritali sensu sit seruãda semper. Si enim cir- 7.
cumcisio corporis non seruatur, at seruanda est circumcisio cordis, si Sabbati otium reijciatur, at contemplationis otium maxime negotiosum retinetur, si tauri, si hirci non mactantur, at cupiditates effrenatę immolantur. Si cæteri ritus secundum literã explodantur, at secundum spiritum *D. Cyril. li. 9. contra Iulian.*
conseruantur. Hinc illud D. Cyrilli. Transitus ad veri-

tatem ab vmbris, legem Moysis non tollit, sed manifestiorem eius mentem exhibet. Et ita æternam legem nominatam esse dicimus, minime enim cessauit, quæ in nobis impletur, iuxta spiritalis cultus modum, &c.

Isaiæ 52 8. Quis neget Messiam maiorem esse Moyse? ne ipsi quidem Iudæi. Hebræi enim antiqui, illud: *Exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valde*, in hunc modū expossuerunt. Exaltabitur Messias plusquam Abraham, & eleuabitur plusquam Moyses, & sublimis erit valde, plusquā Angeli Dei. Si igitur Moyses legislator fuit, cur Messiæ, legislatoris honor detrahetur. Multo quidem fuit maior Messiæ, etiā hac ex parte honor, quàm Moysis. Moyses enim acceptam à Deo Angelorum intercessu legem, vni tantum populo tradidit, at Messias à se conditā legem, non vni populo, sed vniuerso Orbi tulit. Nemo negarit, Messiam totius Orbis Dominum esse, ac Regem, cum palam id Scriptura prædicet, vt supra vidimus, opus ergo erat leges suis sancire populis, quibus iuste, sanctèq; vniuersus terrarū orbis administrari posset: At dicet Hebræus, satis erat vetus lex, hac potuisset Orbem obstringere. Nō ergo fuisset Messias legislator, sed legis iam latę propagator. Præterea lex vetus Iudæorum solum populo data erat, tam populo, quam statui & tempori, quod Messiam præcedebat, congruens ac peculiaris. Toti Orbi terrarū lex alia noua ac vniuersalis constituenda fuit, qua tam Iudæi, quam reliqui omnes populi constringerentur.

Messias legislator præstantior Moyse.

Deut. 18. 9. *Prophetam suscitabo eis* (ait Dominus) *de medio fratrum suorū similem tui, & ponam verba mea in ore eius, &c.* Propheta hic Messias est, similis autem dicitur Moysi, tum ob alia, tum quia legem tulit vniuerso Orbi, quemadmodū populo Iudæorum Moyses. *Suscitabo* (ait Deus) *Prophetam similem tui*: Id est, qui legislator sit, nouaque cōdat decreta populo, nō ex Ægyptiaca, sed ex diabolica captiuitate liberato. Euseb. lib. 3. de demōstrat. c. 2. Moyses (inquit) cū leges ab ipso positę, soli Iudaicæ genti conuenirent, idq; in terra Iudæa dūtaxat, aut circum eā, & eum, qui esset, non solum Iudęorū, sed etiam aliarū gentium Deus, oporteret ad se cognoscēdum, & colendum, suppedirare ea, quæ cūctis itē gentibus vtilia forēt, merito alterū Prophetā suscitandū vaticinatur. Et li. c. 3. sic scribit: Etiam ipse Moyses visus est optime intelligere, futurum esse aliquando, vt leges quas ipse tulisset, omnibus gentibus accommodari non posset. Ad eā vero oracula comprobanda, & conficienda, quę Abrahę reddita sunt, altero opus esse Propheta, scilicet Christo.

Euseb. 10.

Præterea duas leges Scriptura vetus commemorat, alteram in monte Sinai datam, alteram è Sione egressam. Lex Moysis in monte Sinai data est, lex altera Messię est, quæ è monte Sion prodiuit. Isai. & Mich. *De Sion exibit Lex, & Verbum Domini de Ierusalem, & iudicabit gentes*, &c. Iudicare, Hebræis est gubernare, vnde iudices gubernatores appellant, in libro Iudicum. Lex in Sinai data Iudæos solū iudicauit, id est, gubernauit: Lex autem è Sione egressa iudicat gentes omnes, id est, totum Orbē gubernat. Etenim Christianę legis primi promulgatores Apostoli ex Sione, & Ierusalem, spiritus diuini facibus inflāmati prodierūt, nouamq; mundo legem multis coruscantem miraculis promulgarunt. Quod Dauid quoq; cecinit illis verbis: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorū tuorum.* Isaias & Micheas Legē: Dauid Messię sceptrum, ex Sion docet à Deo emittendū, quia dominari cœpit Messias in Ierusalē, in primęua ex Iudęis collecta Ecclesia. Sed tam exiguis terminis tantū sceptrū coerceri nō potuit, è Sione igitur emissum, totum terrarum Orbem sub suum misit principatum, sceptrum nouum lex noua est comitata. Virgam virtutis, lex virtutis, id est, diuinę potentię, cœlorum Regnum cœlestis lex est secuta.

11.

Isai. 2. Mich. 4.

Duæ leges; altera in Sinai data, altera ex Sione egressa.

Psal. 109. 12.

Insuper Sacerdotium lex sequitur, vnde illud Pauli: *Trāslato Sacerdotio, necesse est, vt & legis translatio fiat.* Sacerdotiū autem Aaronicum abrogatū est. Ergo & lex vetus. Aaronicū autem Sacerdotiū abrogandū à Messia, Dauid docet, præclaro illo loco: *Tu es* (inquit) *Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech*: fore Messiam Sacerdotem prædicat, non tamen secundum Aaronis ritus, sed secundum ordinem Melchisedech. Neque enim tauros, & hircos Deo Messias aut immolauit, aut immolandos docuit, sed semetipsum Patri, in Crucis ara, cruentam victimam, subque panis & vini velamine, incruentam hostiam, Melchisedechi instar, obtulit. Quem sacrificandi ritum admirandum, sacerdotibus suis tradidit, Aaronico ritu abrogato.

Hebr. 7. Aaronicum Sacerdotiū cum lege abrogatum. Psalm. 109. 13.

Qua de re Deus sic loquitur: *Nō est mihi voluntas in vobis* (dicit Dominus) *& munus non accipiam de manu vestra, ab ortu enim Solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.* Eximia sanè sunt hæc verba, & rem Christianam perspicuè demōstrāt. Docet imprimis Deus, Iudęos à se repudiatos: *Non est*, inquit, *mihi voluntas in vobis*: Id est, iam populus meus esse desijstis, non vos amo, nō curo, vt dilectū populum, libellum do repudij. Deinde, Aaronica sacrificia reijcit: *Munus* (ait) *non accipiam de manu vestra*: Septuaginta vertunt sacrificium. Tum gentium vocationem prædicit, *ab ortu Solis vsque ad occasum magnum nomen meum in gentibus.* Post, Aaronis victimis repudiatis, vnicum, idque augustissimum Eucharistię sacrificium, offerendum indicat: *In omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda*, id est, incruenta, quę ablutionibus, vt animalium victimę, nō indigeat, sed ipsa homines abluat. Quid enim Eucharistia mundius, quæ totum mundum mundat, totiusq; mundiriæ fontem Christū continet? Ex his igitur constat explosum esse Aaronis sacerdotium, quod templi Iudaici finibus circumscriptum fuit, institutumq; aliud multo præstantius, quod toto viget Orbe terrarum. Cum Sacerdotio autem simul lex extincta est.

Malach. 1. 14.

15.

Extinctum item Sacerdotium Aaronis, legemq; Mosis, vox illa testatur, quam scribit Iosephus, auditam à Sacerdotibus templum ingressis, ipso Pentecostes festo die. Erat autem vox hęc: *Migremus hinc*, qua Angeli legis Iudaicæ, populi, & templi repudium testati sunt, diuinaq; sacra, ritus, protectionem, ab eo in Gentes demigrasse significarunt: Cœlestium enim virtutum vocem illam fuisse, credit Hier. in Ep. ad Damas. & in comment. Ezech. cap. 11. Iosephus refert auditam vocē in templo Angelorum, & fortitudinem cœlestium, quæ prius in vrbis præsidio erant: Abeamus ex his sedibus, &c. Prædictum hoc quoque à Christo est. *Ecce, inquit, relinquetur vobis domus vestra deserta. Vinea facta est dilecto meo, in cornu filio olei, & sepsit eam, & lapides elegit ex illa, & plantauit eam electam, & ædificauit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea, & expectauit vt faceret vuas, & fecit labruscas*, &c. Enumerat Vates primum beneficia, quæ in vineam suam, id est, in Israeliticam plebē Deus cōtulerit, deinde quos fructus tulerit, cōmemorat, suppliciumq; prædicit. *Vineā plantauit in corne filio olei*, id est, in terra Iudæa, excelsa vt cornu, & mōtosa, vel in Regno filio olei, id est, pingui solo, & fecundo. Septuaginta vertunt, in loco pingui. Diuino auxilio circumsepsit turrim, id est, celsissimum in ea templum extruxit, vt D. Hiero. interpretatur: Ædificauit, inquit, turrim in medio eius, templum videlicet, in media ciuitate, &c. In templo autem altare holocaustorum, torcularis instar locauit, victimarum semper sanguine redundans: vnde illud: *Sanguinem hostiarum fundes in altari meo.* Lapides, id est, idola gentium, diuiniq; cultus impedimenta elegit, id est, collegit ex ea, foraſque expulit, nihil denique, quod vineę dilectæ opus sit, denegauit. At, expectauit vt faceret vuas, & fecit labruscas: Septuaginta vertunt, & fecit spinas.

Vox à Sacerdotibus audita, Migremus hinc. D. Hier. Matth. 23. Isai. 5. 16. 17. D. Hieron. Deut. 12.

Quod igitur supplicium huiusmodi debetur vineæ? *Ecce relinquetur domus vestra deserta: Auferam sepem eius, & erit in direptionem, dirumam maceriem eius, & erit in conculcationem, & ponam eam desertam, non putabitur, & non fodietur, & ascendent super eā vepres, & spinæ, & nubibus mandabo, ne pluant super eam imbrem.* Quis est, qui hęc non cernat, si oculos in vineam Israeliticam conijciat? Sepem videmus ablatam, maceriam dirutā, id est, diuinum auxilium, quo olim protegebatur, ademptum, nec putatas vites, nec pastinatum solum, vepribus & spinis vndique plenum, cœlesti rore pluuiaque priuatum. Præcelsam autem illam turrim, id est, antiquum religionemque præcipuum templum, solo cernimus exæquatum, ritus obliteratos, ceremonias extinctas, sacrificia abolita, sacerdotes officio abdicatos. Quis vero neget simul cū hac turri, cum templo, & ciuitate Ierusalem, in qua templum fuit, cui veluti fundamento Iudaici ritus innitebantur, legem quoque vererem concidisse?

18. Matth. 23. Isai. 5. Desertū Iudæi. 19.

Hinc illud Chrysost. homil. 1. aduersus Iudęos: Quemadmodum *Chrysost.*

modum (inquit) faber iactis fundamentis, erectis parietibus, concamerata testudine, ipsaq; concamerationē in vnū lapidem in medio positum cōnexa, si eum tollat, totā ędificij compagem solueri; similiter Deus, cum Ierusalem ciuitatem fecisset, quasi nodum totius religionis Iudaicæ, ac mox eam subuerterit, nonne pariter & vniuersum eius ciuitatis statum dissoluit? &c. Nodum totius Iudaicæ religionis appellat Chrys. ciuitatem Ierosolymam, propter templum, in quo solo sacrificare licebat. *Caue ne offeras holocausta tua in omni loco, quē videris, sed in eo, quem elegerit Dominus, in vna tribuum tuarū offeres hostias, & facies quæcunque præcipio tibi*, &c. lege quoque Deut. 16. hoc soluto nodo Iudaicus status lexque concidit. Solutus autem nodus à Deo est, id est, tēplum exustum Dei permissu, ipso etiam Tito Imperatore, qui ciuitatem ceperat, repugnante, vt intelligerent Iudęi, sublato templo, legem quoque cultumque Iudaicum esse abrogatum. Sed Iosephum Iudæum audiamus de sui templi exustione sic scribentem.

Templum nodus Iudaicæ religionis, in quo solo licebat sacrificare. Deut. 12. & 16.

Militū (inquit) quidā nō expectato cuiusdā edicto, neq; tātū facinus veritus, sed diuino quodā motus impetu, à cōtubernali suo sustollitur; & ex ardente materia raptum ignē in fenestram inserit aureā, vnde ad mēbra circum templum ædificatā de Septentrionali regione aditus erat. Flāma excitata, Iudæorū clamor exoritur, & ad subueniendū properabant. Matare autem hoc Tito quidam nuntiat. Et ille (namque casu in tabernaculo quiescebat, sicut à prœlio redierat) exilit, templumque curriculo petit prohibiturus incēdium, omnesque post eum duces, & hos agmina perterrita sequebantur. Cæsar autem voce simul, ac dextera pugnantibus, signo dato, ignem iubebat extingui, sed neq; vox eius audiebatur, nutumque dexteræ non attendebant.

Templum Tito inuito exustum. Iosephus l. 7. de Bel. Iud. c. 10.

21.

22. Intro currentium verò agminum impetum, non præcepta neque interminationes continebant, sed quo furor eos duceret, sequebantur.

Ad ipsos verò introitus conferti, multi quidē se inuicem cōculcabant, multi autē ardentibus adhuc & fumantibus porticuū incidentes ruinis, eadē quæ victi patiebantur. Cū verò ad templum accessissent, edicta quidē Cæsaris nō audire simulantes, præcedentem quisque vt ignem immitteret, hortabatur. Cæsar autem vbi neque imperum, insaniētium militum, continere poterat, & flamma dominabatur, intro cum rectoribus ingressus, & sanctum templi & quæcumque illic erant aspexit. Cum autem flamma nondū ex vlla parte ad interiora penetrasset, existimans illud opus posse seruari, & ipse profiluit, militesque rogare, vt ignem restinguerent, conabatur.

23. Et liberalem centurionem, de stipatoribus suis, fuste mulctatos, qui non obedirent, iussit arcere. Illorum autem furor, bellique impetus vehementior, Iudæorum odia, & Cæsaris reuerentiam id prohibentis metum, superabant. Plerosque autem prædarum spes, incitabat, suspicantes intus omnia referta esse pecunia, quoniam fores auro factas conspicerent. Præterea quidam miles ex ijs qui intrauerāt, cum Cæsar ad inhibendum incendium cucurrisset, ignem iam cardinibus portæ subiecerat.

Tumque subitò, postquam flamma intus apparuit, & duces cum Cæsare discedebant, & stantes extra, succendere nemo prohibebat. Templum quidem hoc modo inuito Tito exuritur. Hæc Iosephus.

Iosephus, 24. Templum Deo volente exustum decimo die Augusti.

Inuito quidem Tito exustum est templum, sed nō inuito Deo: Quod idem Iosephus lib. eodem 7. c. 9. sensit, his verbis: Templum planè Dei sententia iam dudum igne damnauerat, euolutisq; temporibus aderat fatalis dies, qui erat decimus mensis Augusti, quo etiam prius à Rege Babyloniorū fuerat concrematum, &c. Nouimus ex his verbis Iosephi Iudæi, templum Dei sententia exustum à Romanis, quod & Iudæorum scelera promerebātur, & Iudaicæ legis abrogatio Christianæq; religionis promulgatio efflagitabat, incendij quoque diem intelligimus fuisse decimā Augusti mensis, quo die iam olim Chaldæorum flammis conflagrauerat. Non defuit tempore illo pseudopropheta (vt idem auctor testatur cap. 11.) qui miseris Iudæis nuntiaret, iubere Deū illos in tēplū ascēdere, signa salutis accepturos.

25. Qui autem dicto habuere fidem, non salutis signa, sed flammarū ardore correpti, atrocem accepere necē. Salutis autem signa in templo accipient, qui deflagrationis illius causas attento animo considerauerint. Oportebat namque vetera exuri, vt noua renascerentur.

Diuina autem Christi voluntas, ac potentia, quę templū euertit, passa nō est per tot sæcula, illud iterum à Iudæis excitari. Cōnati id sunt, sed conatus eadem potentia in nihilū abiere. Qua de re præclare D. Chrysostomus oratione 2. aduersus Iudæos: Cum (inquit) Iulianus Imperator vocaret Iudæos ad sacrificandū Idolis, ac mox obijceret illis priscū cultus ritū, dicēs: A vestris maioribus Deus hoc modo cultus est,

Templum non potuerunt Iudæi extruere. D. Chrys. 26.

Etiam nolentes tum fatebantur, quod fas non esset extra ciuitatem Ierosolymam immolare victimas, sed totam (inquiebant) religionē violant, quicunque sacrificant in terra aliena, proinde si vis nos videre sacrificātes, redde nobis ciuitatē Ierusalem, restitue templum, exhibe sancta sanctorum, colloca Arcam, & sacrificabimus nunc, quemadmodum olim. Verum cum Deus esset, qui ciuitatem Ierosolymam subuerterat, fieri nequaquam potuit, vt quæ Deus decreuerat, vnquam euerteret humana potentia.

Iulianus quidem & pecunias impendit, & præfectis negotium dedit, viros primates & artifices vndiquaque accersi iussit, nihil non fecit, nihil non tentauit, paulatim ac sensim hoc agens, sperānsque futurum, vt si posset Iudæos ad sacrificandum inducere, facile illos reuocaret ad cultus simulachrorū, simul & illud fore sperabat insanus, vt Christi sententiam frustraretur, quæ nō patitur tēplum illud instaurari. Verum Deus protinus declarauit, quod Dei decretum omnibus est potētius, quodque valida sunt opera sermonum Dei. Nam simul atque tentassent huncimpium conatum, cœpissentque nudare fundamenta, multumque terræ exhausissent, restaretque vt iam structuram aggrederentur, protinus ignis exiliens è fundamentis exussit multos, & intempestiuam pertinaciam interrupit. Hæc vbi resciuit Imperator, veritus ne vltra progressus, in suum ipsius caput ignem accerseret, destitit. Hęc Chrysost. eiusdem rei meminit homil. 4. in Matthæum, meminere quoque Niceph. li. 10. hist. Eccles. c. 32. & 33. Sozom. lib. 5. cap. 21. Theodor. loco supra indicato hoc lib. 2. cap. 8. & D. Gregor. Nazianz. Orat. 2. in Iulia. Nicepho. & Sozomenus addunt, Iudæorum vestes tunc temporis, crucis apparuisse consignatas notis, quibus signis ad fidem Christi Cruci suffixi vocarentur. Adiungit Nazianzenus, in cælo fulgentem præterea crucem fuisse conspectam.

27.

28.

Euersa ergo est antiquæ illius vineæ turris, dirutum Iudæorum asylum, neque instaurari vllo modo potest, quo confugiant, non habent, sacrificia illorum Deus respuit, & cum sacrificijs legem. Ne quęso dolete Israelitæ, ne nobis vobisque tantum inuidete bonum. Mutata lex est, at in legem multo prestantiorem, mutata sacrificia, sed in sacrificium interuallo infinito præcellentius. *Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?* ait Dominus, quasi dicat, non indigeo vestris tauris aut hircis, neque enim brutorum animantium carnibus vescor. Addit: *Immola Deo sacrificium laudis*: Quidnam Εὐχαριστίας nomen significat? nōne gratiarum actionem? quid gratiarum actio aliud est, quam laus? merito ergo Eucharistię sacrificium laudis potest appellari. Non immolantur Deo tauri & hirci, sed sacrificium laudis in Ecclesia immolatur, cum augustissimę Eucharistiæ sacrificium offertur. Tauros atque arietes Ethnici commentitijs immolabāt dijs, eosdem Iudæi Deo immolabant vero. Si fidem spectes, ac pietatem, diuinumq; imperium, inter Ethnicorum Iudæorūq; victimas magnū discrimen cernes, si vero externā sacrificiorū faciem aspicias, nihil aut parū discriminis reperies. Exposa sunt sacrificia, quibus ipsæ quoq; Gentes fidei oculis orbatæ, ad colendos fictos deos vtebātur. Dignam habet Deus victimā, dignū sibi sacrificium, quo Christus Deus homoq; verus, pretij Hostia infiniti offertur. Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit Dominus: *Plenus sum*; Hebraicè, שבעתי Sabagti, id est, satur sū, saturatus est Deus Iudæorum sacrificijs vsq; ad fastidium. Iā epulas illas fastidit, mensam, id est, templum & altare Iudæorum ab oculis iussit remoueri, nostrā vero mēsam fastidiet nunquam, ijs enim epulis extructa est, quæ nec Deo nec homini fastidiū vnquā parere possint, cū ipsamet dulcedo sint, atq; suauitas. Mēsa, id est,

30.

Psal. 49.

Isaiæ 1. 31.

id eſt, Iudęorum altare, Deum impleuit, id eſt, ſaturauit, ideo dixit: *Plenus ſum.* Quemadmodum vero homo ſatur cibis appoſitis veſci non poteſt, finemque veſcendi facit, ſic Deus ſatur victimis Iudaicis, eis iam non veſcitur, finemque veſcendi fecit. At ſi de noſtra loquamur menſa, merito dicat Deus alio ſenſu: *Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum?* 32. *Plenus ſum*, id eſt, quorſum mihi opus sūt veſtra ſacrificia, ô Iudęi? non placent, non arridentes: Plenus ſum Euchariſtię ſacrificio, hoc me implet, hoc meam dignitatem adęquat, hoc tanti nominis menſuram complet, offertur Deo Deus & homo, victima eſt Deus homo, dignisſima ipſo Deo.

Pſal. 109. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum: Tu es Sacerdos in æternū ſecundum ordinem Melchiſedech*: veluti pœnituit Deum ſacerdotij ſecundum ordinem Aaronis, quia hoſtijs parum delectatus, quas offerebat, illud antiquauit. At Sacerdotij ſecundum ordinem Melchiſedech, id eſt, Sacerdotij Chriſti, nunquam illum pœnitebit: Quia hoſtia mirum in modum oblectatur, quam offert, nullo vnquam tempore illud abrogabit. Iurauit Dominus, & non pœnitebit eū 33. vnquam tanti Sacerdotij, quo Chriſtus infinito amore digna victima offertur. Excelſa ſunt hæc, non perringit huc Iudęorum mens. Quia celſa, ideo digna Deo excelſo: Orent vt poſsint pertingere, credant, vt intelligant, iuxta illud, *Septuaginta Interpret. Iſaia 7.* ex verſione Septuaginta interpret. *Niſi crediderit is, non intelligetis.*

CAPVT XXI.

De eadem legis abrogatione.

TRIPLICEM legem Deus vnus atque trinus hominibus tradidit, quæ quid amplectendum, quid fugiēdum, quid amandum, quid odio habendū, quid agendum, quidve cauēndum eſſet, edoceret. Prima lex naturę dicitur, quia hominū mentibus ab ipſa natura inſcripta eſt, de qua Paullus: *Oſtendunt* (ait) *Gentes opus legis ſcriptum in cordibus ſuis.* 1. Secunda lex Moyſis vetuſque appellatur, Moyſis, quia à Moyſe promulgata, vetus, quia olim populo Iudæorum eſt data. Tertia lex Chriſti, quod à Chriſto lata, noua, quod veteri ſucceſſerit, gratię, quod totius gratiæ fons ſit, nominatur. Prima lex naturæ, nec abrogata eſt, nec abrogari poteſt. Tertia gratiæ, abrogari quidem poteſt, ſed abrogabitur nunquam. Secunda Moyſis, & abrogari potuit, & reipſa abrogata eſt. Prima lex naturę, & tertia gratiæ, omnes populos ac nationes Orbis terrarum obſtringunt. Secunda Moyſis vnum tātummodo Iudęorum populū deuinxit, 2. quę abrogationis fuit quædam quaſi præmunitio. Nec vero pures legem naturalem à lege Moyſis & lege gratię eſſe ſeparatam, vtriuſque magna pars eſt: ſicut enim gratia naturam, ſic lex diuina legem prędexigit naturalem.

Triplex lex, naturæ, Moyſis, & Chriſti. ad Rom. 2. Deut. 5.

Tria prędceptorum genera lex Moyſis continet, quædā Motalia, quę ad mores, alia cęremonialia, quę ad cæremonias, ſacroſq; ritus, alia iudicialia, quæ ad iudicia pertinent. Legis naturæ decē præcepta moralia ſunt, atque in lege præcipua. Ea enim ſola in monte Sinai tremēda Angeli voce ſunt promulgata, ea ſola in duabus lapideis tabulis digito Dei ſunt exarata. Quod probatur ex ijs verbis: *Hæc verba* (ſcilicet decem mandata) *locutus eſt Dominus in monte, de medio ignis & nubis, & caliginis, voce magna, nihil addens amplius. Et ſcripſit ea in duabus tabulis lapideis, &c.* Cæremonialia prędcepta, 3. & iudicialia, tradita ſunt Moyſi: deinde populo, quem terribilis vox ab audiendo deterruerat. *Loquere tu nobis*, (aiunt) *& audiemus, nō loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur.* Ingenium expreſſere ſuum, Moyſen, non Deum Chriſtum volunt audire, loquere tu nobis ô Moyſes, (etiā hodie dicūt) loquatur nobis lex tua, illā audiemus, non loquatur nobis Dominus Meſsias, ne fortè mundo peccatiſq; moriamur.

Prædeptorū legis tria genera. Moralia præcipua Exod. 20.

Magna igitur pars legis atque præcipua, imò ipſa legis medulla, decalogus erat tabulis inſcriptus, & in Arca fœderis ſeruatus. Adeò vero magna pars, vt Aug. in q. ſuper Exod. lib. 2. q. 140 dixerit, cætera omnia prędcepta legis ad 4. Decalogum reuocari. Cum tam multa, inquit, locutus ſit Deus, duæ tantū tabulę dantur Moyſi. Nimirū, cętera omnia, quæ prędcepit Deus, ex illis decē præceptis pendere intelligūtur, quomodo hæc ipſa rurſus decem præcepta ex duobus, dilectione ſcilicet Dei & proximi, in quibus tota

D. Auguſt.

lex pendet & Prophetæ, &c. Lege Iudęū Philonem de Decalogo. Illud (inquit) ſciēdum, decē præcepta eſſe sūmariū legū ſpeciatim proditarū, in toto legiſlatoris ſacro volumine, &c. Hęc magna legis pars æterna eſt, hęc medulla poſt legē antiquatā adhuc viuit, nō tamē quia legis Moyſis pars; 5. ſed quia naturæ lex eſt, & legis nouæ pars, viuit, viuetq; in ſempiternum. Cętera prędcepta cæremonialia, & iudicialia, quæ Decalogi velut appendices & additamēta quędam erant, mortua ſunt, quia temporaria erāt. Mortuum ſceptrū Iudæorum eſt, mortuum Sacerdotium, mortua Reſpublica, ſola lex viuet? Mortuum eſt ſceptrū, mortuaq; Reſpub. mortua quoque ſunt prædcepta iudicialia, quibus ſceptrum Reſque publ. adminiſtratur. Mortuum eſt ſacerdotiū, mortua ſimul prędcepta cęremonialia, quibus ſacerdotium gubernatur, mortua ſunt, nec vlla eſt hominis potentia, quæ illa in vitam reuocare poſsit, quippe quę manu Dei potentiſsima ſint conſepulta: Iuxta illud: *Mortuus eſt Moyſes ſeruus Domini, iubente Domino, & ſepeliuit eum, &c.* qua de re diximus lib. 1. c. 11. Non nos Moyſem occidimus, id eſt, non abrogauimus illius legem, iubente Domino, id eſt, iubente Meſsia Deo, vita lex exceſsit, & ſepulta eſt.

Philo.

6. *Deut. 34. Deus Moyſem, id eſt, legem ſepelitis.*

Oſtendit Dominus Moyſi terram Repromiſſionis, dixitque ad eum: *Vidiſti eam oculis tuis & nō tranſibis ad illam.* Legem ſuam ſignificare Moyſem quis neſciat? Moyſi igitur, id eſt, legi, oſtēdit Deus terram repromiſsionis, id eſt, Eccleſiam, lacte & melle manantem, quia in lege deſcripta ac adumbrata Eccleſia eſt, attamen nō tranſibis, inquit, ad illam. Id eſt, ô lex Moyſis, videbis, delineabis, & depinges Eccleſiam, at non trāſibis ad illam, nō ſeruaberis in illa. *In Arca nō erat aliud niſi duæ tabulæ lapideæ, quas poſuerat in ea Moyſes.* Solus ergo Decalogus legis naturę in Arca erat. Cur? quia ſolus Decalogus eſt perpetuus, ſolus ex legis veteris prædceptis in Arca Eccleſię Chriſti permanſit.

Deut. 34.

3. Reg. 8. 7.

Diuerſa Regna, diuerſęq; Reſpublicę, diuerſas flagitant leges, diuerſa igitur Regna, diuerſæque Reſpublicæ, Synagoga, & Eccleſia, diuerſas leges poſtularunt. Habuit legem veterem vetus Synagaga, habet legem nouam noua Eccleſia. *Vetera, nouis ſuperuenientibus, proijcietis.* Orig. Vetera habuimus legem, & Propheras, vetera autem veterum, ea, quæ ante legem fuerunt ab initio, cum mundus factus eſt. Venerunt Euangelia noua, venerunt & Apoſtoli, quibus nouis ſuperuenientibus eijcimus vetera. Quomodo ea eijcimus? legem ſecundum litteram eijcimus, vt ſtatuamus legem ſecundum ſpiritum. Hæc ille. *Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini. Ecce ego facio noua.* Inter alia quæ noua fecit, nouum quoque cōdidit Deus teſtamentum, quod ſe facturum multo ante Iudæis prædixerat. *Ecce dies veniūt, dicit Dominus, & feriam Domui Iſrael & domui Iuda fœdus nouum, non ſecundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum in die, qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra AEgypti.* Quid clarius? fœdus ſiue teſtamentum pollicetur nouum, non ſecundum pactū, quod pepigit in monte Sinai, id eſt, diuersā à veteriſsimo extincto veteri: nam vt Paullus ait, *dicendo nouum fœdus, veteravit prius* fœdus, ſiue teſtamentum.

Leuit. 25. Origen. Vetera trāſierunt.

8. *Iſaiæ 43.*

Ieremi. 31.

Hebr. 8.

Quid? non fuit fas Deo, ô viri Iſraelitæ, quod omnibus legum latoribus fas eſt, legem, quam tulit, mutare, & in aliā 9. præſtantiorem transferre? quis hoc neget, niſi plane è mētis ſtatu deturbatus? Adeone bona lex vetus fuit, vt nō potuerit alia ferri melior? Atqui iam libro primo ſatis oſtendimus multo præſtantiorem eſſe veteri nouam. Ezechieli verò nō bona dicuntur legis veteris prędcepta. *Dedi* (inquit Deus) *eis præcepta non bona: Et iudicia in quibus non viuent.* Non bona autem dicuntur præcepta cęremonialia, id eſt, non perfecta, vt lib. 1. oſtendimus: non bona præterea, quia magnam illam gratię bonitatem, vi ſua non præſtabant, non bona, quia litera occidit, non bona, cōparatione melior m legis nouę, vt D. Greg. docet in 38. ca. Iob, libr. Moral. 28. cap. 17. Mala, inquit, quaſi mala eſſe deſinunt comparatione peiorum: Et bona quaſi bona non ſunt, cōparatione meliorum. Nam ſicut peius delinquenti Iudæę, de Sodoma atque Samaria dicitur: *Iuſtificaſti ſorores tuas, in omnibus abominationibus tuis, quas operata es*, ita melioribus noui teſtamēti prędceptis ſubſequētibus, præcepta bona, quæ rudibus data ſunt, non bona eſſe memorantur. Hæc ille.

Ezech. 34. Legis præcepta cur appellentur non bona.

D. Gregor. 10.

Ezech. 16.

Paruulos infantes faſcijs matres conſtringunt, maiori ve-

10

ro prędictos gtate, pretiosis vestibus ornant. Sic Deus Iudæos veluti infantes (status enim ille infantium erat) multorum præceptorum veluti quibusdam fascijs puerilibus constrinxit, Christianos autem, quorum status prouectam

11. D. Greg. indicat ętatem, antiquorum mandatorum reiectis fascijs, nouę legis aureis vestibus, id est, gratia & charitate, decorauit. D. Greg. Moral. lib. 23. cap. 27. Deus (inquit) dum rudes

Legis præcepta fasciis similia. Iudæorum populos, non aperta spiritus prędicatione edocuit, sed figurata locutione, prędictis literę astrinxit, adhuc infirma sapientes, verborum suorum caligine, quasi pannis infantiæ obuoluit, vt mandatis grossioribus ligati crescerēt, ne malè liberi in suis voluptatibus perirēt, &c. Exuite viri Israelitæ veteres fascias, aureas nouę legis vestes induite. *Vsquequo paruuli diligitis infantiam,* (clamat Sapientia diuina,) *& stulti ea, quæ sibi sunt noxia, cupient, & imprudentes odibunt scientiam? conuertimini ad correptionem meam.* En proferā vobis spiritū meum, & ostendam vobis verba mea. Vsquequo diligitis ô Iudæi infantiam, vsquequo diligitis legis fascias, & incunabula? Quis vir in cunis iaceat? Quis prima crepundia non deserat? vsquequo quę vobis noxia sūt, veteris legis mandata cupietis, & Christi veram scientiam habebitis odio? Conuertimini ad diuinæ sapiētię correptionē, diuina enim sapientia Christus est, Dei Verbū, ipse non literam, quę occidit, sed spiritum, qui viuificat, vobis proferet, non verba, id est, prędicta Moysis, sed verba sua ostendet, non Moysis graue, sed suum leue iugum, vestris ceruicibus imponet.

Prouerb. 1. 12. Iudæi infantiam nō relinquūt.

Dixi ex D. Greg. legis præcepta fascijs infantilibus, & cunabulis, fuisse similia, addo ex Augustino, & ipsam legem materni vteri instar habuisse. Quemadmodum enim in vtero fœtus efformatur, enutriturque, quoad in lucē exeat, ita in lege veluti quodā vtero efformabatur, & præparabatur Israelitarū populus, quoad in splēdorem Messiæ legisque nouæ prodiret. Quemadmodum vterus non diuturnū habitaculum prębet, hominemq; suscipit foras in orbem

13. terrarum emittendum: Sic lex non perpetuum domicilium Iudæis prębuit, illosque suscepit, foras in legem nouā, regnumque Christi educendos. Præterea quemadmodū vterus hominem nequit perficere, & ad virile robur adducere, sic lex populum nequiuit perfectum efformare, diuinæque gratię robore donare, vterus ergo fuit lex. Sed vt dicitur: *Iudæi erranerunt ab vtero,* id est, à lege (vt Aug. interpr. ferm. 20. de Sanctis.) *Locuti sunt falsa.* Ab vtero vt tenelli infantes discedere, & in lucem legis Christianę venire nolūt, radios splendoris pertimescunt, & veluti abortiui fœtus, ex vteri tenebris, in tenebras Tartari præcipitantur. Origenes, in Iob lib. 5. Sicut abortiua de ventre matris exeuntia nō viderunt lucē, sed ex tenebris vteri in tenebras exeunt sepulchri: Sic impij de tenebris in tenebras eunt. Et hom. 7. in lib. Numer. Sicut (inquit) aborsus, imperfectus, & incompositus est partus, ita Iudæorum populus aliquanto quidem tempore intra vuluam matris, id est, intra Synagogę institutionem positus fuit, sed peccatis intercedētibus,

15. formari ad integrum viuificarique non potuit. Et ideo abiecti sunt, velut aborsus imperfectus & immaturus.

Lex instar vteri se habuit. Psal. 58. D. Augustī. 14. Origenes.

Quid plura? Theatro Synagoga similis fuit, in quo mille figurę, milleque typi Messiam venturum, eiusque regnū delineantes, non perpetuū præbebant spectaculum. Nā vt ait Aug. lib. 22. contra Faustū, cap. 24. Illorum hominum nō tantum lingua, sed etiam vita fuit prophetica, totumq; illud regnum gentis Hebrææ magnus quidam Propheta erat. Quemadmodum igitur post actam tragœdiam, theatrum bombycinis auratisque aulæis exuitur, dissoluitur, atque euertitur, sic postquam typos, imagineſque Messię, Synagoga, Lexque exhibuit, omnibus ornamentis spoliata, dissoluta, atq; euersa est. Id quod Tabularū illa fractio olim præsignificauit: *Iratus Moyses valde, proiecit de manu tabulas, & confregit eas ad radicem montis, &c.* Aug. in qq. in Exod. l. 2. q. 144. Iratus (inquit) Moyses videtur tabulas fregisse, magno tamē mysterio, figurata est iteratio Noui testamēti, quoniam vetus fuerat abolendū, & constituendū nouū, &c. Priores tabulę fractæ sunt, non itidem posteriores, videlicet, quia prior lex vetus rescindenda erat, posteriot noua nullo tempore antiquanda.

Augustī. 16. Synag. ga Theatrum iam dissolutum. Exod. 32. Tabulæ fractæ fractā lex. D. Augustī.

Fluuius Iordanis postquam Iudæorum regiones alluit, in mare mortuum illabitur, irrigandique vim amittit, eandem in modum lex, quæ veluti Iordanis, Iudęos, non gentes irrigabat, in mare tandem mortuum, id est, in mortem & abrogationem influxit, irrigandique Iudęos vires amisit. Quemadmodum Iordanis aquæ, mare mortuū ingressæ, non abluunt, sed inquinant, sic lex postquam abrogata est, non prodest, sed obest. Equidem mari mortuo videtur similis Lex, quod nullum piscem; sed multū picis habet, siue bituminis, nescio quid picis, quid bituminis Lex habet, sic enim Iudęis inhęsit vt ab ea etsi mortua atque fœtente auelli nolint.

Lex Iordanis fluuio similis. 17.

Qui Rex amplissimum palatium exędificare decreuit, typo id prius ex viliori materia confecto designat, typum verò, palatio exędificato, abijcit. Ita Deus, cum Ecclesiam, id est, cœleste plane in terris templum, extruere constituisset; typis prius ipsā & imaginibus in Lege Moysis descripsit; typorum verò Legē tēplo extructo abrogauit. Hoc est, quod dixit alijs verbis Orig. homil. 10. in Leuit. Sicut (inquit) ij, quibus artificiū est, signa ex ęre facere, & statuas fūdere, antequā verum opus ęris producāt, aut argēti, vel auri, figmentū prius luti, ad similitudinem futurę imaginis formant, nō quod figmentū necessarium sit; sed vsquequo opus, quod principale est, expleatur. Cùm autem fuerit effectum opus, propter quod figmentum luti fuerat formatum, vsus eius vltra non quęritur. Tale aliquid intellige, etiā in ijs, quæ in typo & figura futurorum in Lege vel scripta vel gesta sunt. Venit enim ipse Artifex, & auctor omnium, & Legem, quę vmbram habebat futurorū bonorū, trāstulit ad ipsam imaginē rerū. Deleta est terrena Ierusalē, vbi cælestis apparuit, in templo non remānsit lapis super lapidem, ex quo verum templum Dei, facta est caro Christi. Ex quo venit verus Pontifex Christus, nusquā est ille Pontifex prior, venit verus agnus, qui se ipsum obtulit hostiam Deo, cuncta illa antiqua sacrificia velut pro tempore posita cessauerunt. Veluti formæ fuerunt, è luto fictæ, per quas veritatis exprimebantur imagines. Propterea diuina dispēsatio procurauit, vt & ciuitas ipsa, & templū, & omnia illa, pariter subuerterentur, ne qui forte adhuc parunlus, & lactens in fide, si videret illa constare, dum sacrificiorum ritum, dum ministeriorum ordinem stuperet, ipso diuersarū formarum raperetur intuitu. Sed prouidens Deus infirmitati nostræ, & volens multiplicari Ecclesiam suam, omnia illa subuerti fecit, & penitus auferri, vt sine vlla cūctatione, illis cessantibus, hæc vera esse, pro quibus in illis typus præcesserat, crederemus. Hæc Orig.

18. Origenes. Lex typus. 19. 20.

Lege D. Cyrill. Alex. in Dialogo de Adoratione, & Cultu in Spiritu, & veritate; libr. 1. Cum (inquit) Christus se venisse dicat, non vt soluat legem, sed potius vt perficiat, noli putare subuersionem eorum, quæ olim sancita sunt, euersionem, sed veluti reformationem esse factam, & eorum, quæ in figuris adumbrata erāt, vt ita dicam, recusionem ad expressiorem formam veritatis. Ac tale quiddam à Christo fieri oportuit. Qui in tabulis picturisque artificium exercent, non statim ac pingere incipiunt, eā speciem picturis inducunt, cui nihil desit, & quæ ex omni parte perfecta sit, sed simpliciori prius, ac minus venusto colore, illas adumbrant, & longe obscuriores antea figuras, quam fortasse velint, oculis exponunt. Denique vmbris illis illinunt colorem cuique decentissimum, ac maxime congruum: ita rudiores illę figurę, ad perspicuam ac longe prestantiorem, quam antea fuerat, speciem transeunt. Iam vero qui ex ęre fingendi artem profitentur, si forte statuam efficere velint, de cera prius tenuem formam educunt, deinde igne illam absumentes, colliquefactum æs infundunt, atque ita ad absolutam formam atque pulcritudinem opus perducunt. Igitur cum fuerit vmbris illis superinducta colorum varietas, atque illas è cera figuras, æs absumserit, videri posset priores illas formas improbatas, atque euersas esse. Id vero secus est: Nam & faber ęrarius, & pictor vere dixerint. Nos quidem minime destruximus vmbras, neque ita rudes illas figuras abiecimus, vt inutiles omnino sint, sed potius impleuimus. Quod enim in vmbris adhuc atque figuris obscurius, ac minus venustum videbatur, id ad illustriorem formā peruenit. Hæc Cyrill.

D. Cyrillus. 21.

Et lib. 9. aduersus Iulianum. Constituit, ait, Deus quæ per Mosem tradita sunt in vmbris & figuris, vt essent congrua doctrina mentibus discipulorum, non vt semper crassis illis inhærerent, & spiritali ac mentali cultu excideret.
23. Sed in vmbris accepta veriorum præmonstratione, scirent prouehi ad meliora, & pulcherrime ac scienter in viam veræ vitæ transirent. Etenim sicut ij, qui artem æratiam bene norũt, liquefacta cera præmonstrant futurorum figuras, non vt ars vlterius non progrediatur, sed vt in illis eorum, quæ nondum facta sunt, præluceat pulchritudo. Vbi igitur ille artifex opus perfecerit, si figuras è medio tollat, non condemnabitur. Sic postquam illuxit Christus, qui est veritas, & ipsius cultus introductus est, figurarum imbecillitate merito despiciamus. Imagines enim erant spiritalium. Hæc ille.

Denique quemadmodum Deus primò ligneum tabernaculum fundamentis carens atque mobile à Mose, deinde lapideum, aureumque templum firmissimis fundamentis impositum, arq; permanens, à Salomone constructi voluit sic legem prius dignitate inferiorem, & mobilem cõdidit, atque abrogandam, nouam postea multo præstantiorem sanciuit stabilem, atque perpetuam. Etenim totũ Iudęorum Regnum, Lex, & Respubl. mobilis erat & à Messiæ aduentu, poteratque pendebat, quod ostendũt verba illa: *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, similem tui, & ponam verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia, quæ præcepero illi. qui autem verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam.* Ex aduentu ergo & dictis Messiæ Summi propheræ, Iudæorum status suspensus fuit, si legẽ ille retineri, retinenda; sin mutari iussisset, mutanda erat. Quia ergo iam venit, mutariq; legem iussit, ipsis Iudæis inuitis, ac repugnantibus mutata est.

24. *Iudæorum status mobilis & à Christo pẽdebat.* *Deut. 18.*

25. Meritò verò atque optimo iure est mutata, tum ob alias rationes, quas lib. 1. cap. 11. reddidimus, tũ quia si lex vetus vigeret, Iudaicique ritus à Christi populo seruarentur, nõ Christi populus, sed Mosis, non Christianus, sed Iudaicus videretur. Quis enim Iudæos non appellaret, quos circũcidi, à porcina carne abstinere, Sabbata colere, tauros & hircos immolare, ad Ierosolymitanum templum ter singulis annis cõfluere, cæteraq; Mosaicæ legis præcepta obseruare cernerer? Cumq; Moysis præcepta plurima, Christi sint pauciſsima, si miscerentur, plurima Mosis eminerent, pauciſsima Christi, etsi maxima, in tanta cæterorum multitudine lateret. Oportuit ergo vt Christianus populus

26. à Iudaico esset diuisus, vt Christi mandata præcellerent, vt Christi gloria suo in populo esset conspicua; Iudaicam legem sepeliri, aliosque ritus, aliam institui legem, quæ Christiana à Christo diceretur, illiusque gloriam sine alterius legis permixtione cunctis nationibus prædicaret. Præterea, vnum populum illis præceptis obstringi æquum fuit, vniuersum vero terrarum orbem ad circumcisionem, Iudaicosque ritus compellere, non visum est Deo rationi cõsentaneũ. Abrogatq; ergo lex est merito, neq; vires habet.

Cur abrogata lex.

Futile verò est argumentum Iudæorum ex Malachia deprompturn, quo non abrogatam confirmant: *Memento* (inquit Deus) *legis Mosi serui mei*, &c. cùm de rempore iudicij loqueretur, ergo ad tempus vsque iudicij lex permanebit. Plumbeus gladius hic est. Nam Iudæis Iudaicam legem commendat sermo diuinus, antequã rescinderetur. Locum illi afferant, in quo post abrogationem, ab aliquo prophera eam iussi sint obseruare. nihil enim mirum, si quo tempore habebat robur, illius temporis Iudæis dicatur: *Mementote legis Mosis*, cum de iudicio sermo sit, quia Iudæi illi, si legem Mosis non obseruassent, grauissimas in iudicio pœnas soluissent. Obseruat etiam Paulus Burgensis non dixisse Deum: Seruate Legem Mosis, sed Mementote legis. Etenim legis obseruatio ad tempus solum spectat, quo rata fuit, memoria verò ad tempus etiam, quo est abrogata, pertinet.

Malach. 4. *Soluitur argumẽtũ.* 27.

Quamuis ergo Legis obseruationem reijciamus, memoriam complectimur. Legem à Deo datam veneramur, legimus, euoluimus, scrutamur, non vt seruemus, sed vt Messiam in eius typis, veluti speculis intueamur. Vt enim

28. *D. Cyrill.* qui in speculo (ait D. Cyrillus in Dialogo de Adoratione libro primo) contemplantur, imaginem & figurã rei veræ vident, non ipsam rem, sic qui Christianæ conuersationis pulchitudinem videre desiderant, si lege tanquam speculo vtantur, optime quod cupiunt assequentur. ipsam enim rerum imaginem, ad veritatem transferendo, liquidò perspicient, quid Deo acceptum, gratumq; sit, &c. Obseruatio viuę legis est, memoria ad mortuum quoque pertingit, mortuorum quoque meminimus, etsi mortua lex sit, memoriã tamen illius habere oportet, quæ Christo Opt. Max. viam 29.
munuit, & diuinum testimonium perhibuit. Obseruatio præsentis est memoria absentis. Mementote itaque Iudæi legis Mosis, sed non tanquam præsentis, non tanquam ratæ & vim habentis, sed tanquam absentis, id est, tanquã abrogatæ, & omni robore carentis. Abest enim à vobis, quia irritam illam Deus fecit, atque rescidit.

Alia argumenta ex Euangelio proponuntur, & soluuntur.

Addamus alia argumenta. In primis illud Christi. *Non veni soluere legem aut Prophetas, sed adimplere: Amen quippe dico vobis, donec transeat cœlum, & terra, Iota vnum aut vnus apex non præteribit à Lege, donec omnia fiant.* Ecce Christus affirmat se non venisse ad dissoluendam legem, ipsius verò etiam apices opere præstandos docet, donec transeat cœlum, & terra. Ait item se venisse ad implendam legem: tunc autem dicitur res impleri, cum aliquod quod deerat additamentum, ipsa eadem permanens, & non destructa recipit, ergo lex vetus eadem permanens, nec abrogata, nouæ recepit additamentum. Præter hæc adiungit: *Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in Regno cœlorum: qui autẽ fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in Regno cœlorum.* *Matth. 5.* 30.

Mandata hæc quę minima appellantur, legis veteris mãdata sunt, de ijs enim Christus loquebatur, vt illatio ostendit, & verborum flagitat contextus. Ergo qui legis veteris mandata seruarit, & seruanda docuerit, magnus erit in Regno cœlorum. Deinde Christus, *Orate*, inquit, *vt non fiat fuga vestra in hyeme, vel Sabbato*, &c. Rogo, cur hortetur ad orandũ ne fuga fiat Sabbato, Ierosolymorum excidio imminente? Respondet D. Hier. Orare debent, ne *Matth. 24.* 31. *D. Hieron.*
fuga eorum hyeme, vel Sabbato fiat, quia in hyeme duritia frigoris prohibet ad solitudines pergere, & in montibus, desertisque latitare. in Sabbato, aut transgressio legis est, si fugere voluerint; aut mors imminens, si remanserint. Efficitur ergo ex ijs Christi verbis, discipulos, quo tempore Ierusalem à Romanis euersa est, Sabbati, atque adeo legis religione fuisse obstrictos, alioqui fugæ nullum afferret impedimentum Sabbati obseruatio. Præterea Paulus affirmat se legem non destruere, sed statuere, ergo lex stabilita est, non abrogata. *Legem*, inquit, *destruimus per fidem? abſit. Sed Legem statuimus.* 32. *Rom. 3.*

Verum stabili fundamento imposita veritas, nec mutari potest, nec mutare. Abrogata lex Mosis obstringit neminem. Primus locus ex Matth. probat quidem Christum legem seruasse ad mortem vsque, sed non probat eam confirmasse, ratamve post mortem habuisse. *Non veni*, inquit, *soluere legem, sed adimplere*, quia non soluit legẽ, sed obseruauit. Neque solum obseruauit, sed etiam impleuit, quippe qui legis fuerit plenitudo, atque idcirco semetipsum exinanierit, vt legem cumulatissime compleret. Vacui erant omnes legis typi, vacuę promissiones, vacua prophetarum vaticinia, ipsa lex gratia spirituque carebat. *Matth. 5.* *Quomodo Christus legem impleuit.*

Cum venit plenitudo temporis, venit quoque plenitudo legis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret, Prophetarum vaticinia, legis typos, & promissa impleret, gratiam spiritumque largiretur, Decalogo perfectionem vltimam adderet. Decalogum enim Christus impleuit, addẽdo ac perficiendo, vt perspicuum est ex capite 5. Matthæi, permanetque in lege noua sanctissimis additamentis illustratus. Cetera vmbras continentia impleuit, quæ adũbrabant præstando, ideoq; abrogata sunt, quia vmbræ à Sole illuminatæ euanescunt. 33.

Euanescit quoque argumentum ex verbo Impleo sũptum, quo probatum est legem non esse abrogatam, sed nouis additamentis auctam. Quæcumque, inquit Theophyl. lex adumbrauit, Christus perfecte depinxit. illa dixit: Ne occidas. Christus dixit: Ne temere irascaris: sicut & pictor non corrumpit lineamenta prima, sed magis illustrat, & adimplet. 34. *Theophyl.*

implet, illud autem quod sequitur: *Donec transeat cælum & terra, iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant*, de typis intelligendum est; quemadmodum & illud: *Facilius est cælum & terram præterire, quam de lege vnū apicem cadere.* Nihil enim typorum incassum abijt, omnes legis vmbræ à Christo sunt illuminatæ, omnes figuræ ad veritatem perductæ. *Lex enim per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* In lege veritatis figuratio est, postea autem refulsit veritas, vt dixit D. Cyril. lib. 8. contra Iulian.

Luce 10. 35. Ioan. 1. D. Cyril.

Quod verò obijcitur: Christum præcepta legis minima appellare, eaque docenda & seruanda præcipere, concedi potest, si de eo tempore solùm intelligatur obseruatio, quo vim lex habuit; de reliquo negamus.

Verumtamen de præceptis legis nouæ locum multi explanant. Vter sensus sit verior, & totius huius loci enarratio ē quære suo loco. Obiectioni de sabbato excitatæ respondemus, Christum locutum more Iudaico, ad indiçanda illius temporis pericula. More autem Iudaico sabbatum 36. ita cōlebatur, vt fas non esset, longum iter ea die facere. Incommodum ergo tempus ad fugiendum, nomine sabbati, voluit parria phrasi significare, quamuis Christiani nulla illius religione obstringerentur. Adde Christum non de Christianis solum, sed de reliquis etiam Iudæis qui sabbatum colebant, esse locutum.

Pauli verba legem non ita statuūt, vt obseruari debeat. Legem, inquit, non destruimus tanquam impiam, sed statuimus, id est, confirmamus ipsam bonam esse, à Deo datam, nec fidei contrariam, immo quam ad fidem præmunitionem. Vel, Legem statuimus, id est, perficimus, eum fidem, & gratiam Christi, legis perfectricem prædicamus. Vel, Legem statuimus, quod ad legis attinet medullam, id est, Decalogum confirmamus, & per gratiam corroboramus, in illum namque nulla cadit abrogatio. 37.

Aliter, non destruimus omnem legem per fidem, ita vt sine lege viuamus, qui Christo nomina dedimus, sed legē alteram nouam statuimus atque stabilimus, cuius mandatis pareamus. *Ego per legem, legi mortuus sum, vt Deo viuam*, &c. Quasi dicat, Etsi legi veteri sim mortuus, tamen non sine lege viuo. per legem enim nouam, legi veteri sum mortuus. Gal. 2.

LIBER TERTIVS.

MESSIAM VENISSE CONFIRMATVR IN PRIMIS EX ABLATIONE SCEPTRI IVDAICI GENESEOS XLIX.

CAPVT PRIMVM.

1. NOTISSIMA in re primum signum aduentus Messiæ positū est, videlicet in ipso Iudaico Sceptro. Quid notius Iudæis Sceptro, quo gubernātur? quid Regum splendore clarius? quid moderatorum Reipub. honore manifestius? In hac Sceptri clarissima luce signum habent, Messiæ aduentus clarissimum. Enimverò prædictū est à Iacob Patriarcha, Iudaici Sceptri fulgorem, donec Messias veniret, non exstinguendū. Cùm ergo iam diu exstinctum cernant, sequitur tamen Messiam iam pridem venisse.

2. *In Sceptro Iudæorū posuit Deus signū Messiæ aduentus. Psal. 131.* Si Deus fulgentissimam facem præcelsa è turri ostentasset, tum affirmasset non exstinguendam, donec veniret Messias, qui cæcus non esset, exstinctamque videret, nōne protinus colligeret Messiam iam venisse? Præcelsa è turri, id est Iudea, fulgens Iudæorum Sceptrum Deus veluti facē extulit, cui non male illud accommodari potest; *Parauit lucernam Christo meo*, affirmauit deinde non abolendum, donec Messias adesset, abolitum vident Iudæi: cur igitur Messiam iam venisse negant? Equidem exstinctam lucernam, ablatum Sceptrum inficiari non possunt: nisi velint ad fabulam confugere, quæ in mōtibus Hala & Habor, vel potius in Vtopia, id est, nullibi, Rempubl. quandam commenta est, in qua Reges de tribu Iuda habeant principatū. Ad eam verò, die dum taxat sabbati trāsiri posse fingit, duabus ingentis magnitudinis arboribus mutuo complexu, per fretum iter præbentibus, quod inter præaltos illos montes, terrarumque continentem interiacet, ne quis accensam adhuc facem videre, & Regum horum statum, sabbati religione ab itinere prohibitus, audeat explorare. Rabbi Moses Ægyptius apud Burgensem 1. parte Scrutinij dist. 3. ait, capita transmigrationis, quæ sunt Babylone, locum Regis obtinere. 3. Rabbi Moſes.

Sed fabulæ facessant, exstinctam facē, euersum Iudæorum regnum, ipsi cæci vident; idque probatur ex Osea: *Dies*, inquit, *multos sedebunt filij Israel, sine Rege & sine Principe*, &c. Quod vaticinium de hac Iudæorum captiuitate intelligitur. Nunc igitur sedent Iudæi sine Rege & sine Principe. Hoc autem aduentus Messiæ certissimum argumentum esse, verba illa probant, quæ, cùm extremum traheret spiritum, magnus Patriarcha fecit. 4. Oſea 3.

Non auferetur (ait Iacob) *Sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Chaldaica Paraphrasis sic habet: Non auferetur qui facit potestatem, de domo Iuda, & Scriba de filijs filiorum eius, vsque in sæculum, donec veniat Messias, cuius Regnum, & ei obedient populi. Septuaginta Interpretes ad hunc modum: Non deficiet princeps ex Iuda, & Dux ex femoribus eius, donec veniant, quæ reposita sunt ei. Id est, donec veniant summa Messiæ bona, quæ Iudæ tribui sunt reseruata. ex tribu enim Iuda Christus ortus est, illaque potissimum cùm Christus venit, decem tribubus in captiuitatem abductis, Iudæam colebat. Sic legit D. Aug. libr. 12. contra Faustum cap. 42. & lib. 16. de Ciuit. cap. 41. D. Cypri. lib. 1. aduersus Iudeos, Chryſ. Cyrillus, Clemens Alex. & Eusebius. Gen. 49. Iacob vaticinium. 5. D. Auguſt. Cyprian. Chryſoſt. Cyril. Clem. Alex. Euſeb.

In alijs codicibus legitur, ὁ ἀπόκειται, id est, cui repositum est. quam lectionem sequuntur D. Ignatius, D. Iren. Ambrosius, & alij. D. Hier. in Ezechielem cap. 21. hoc pacto illam interpretatur, Christus inquit, est, cui repositum est Imperium & Sacerdotium sempiternum, de quo loquebatur Iacob: Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de femore eius, donec veniat, cui repositum est, & ipse erit expectatio gentium. hæc Hieronymus. Diuiserunt Septuaginta Interpretes dictionem hebræam, שילה Silo in duas; D. Ignat. Ireneus. Amb roſ. D. Hieron. 6.

in duas particulas, Se, id est, quod, & Lo, id est, ei: Donec veniat quod ei, scilicet, repositum est, vel Donec veniat cui repositum est, id est, ille, cui repositum est regnum, vt
Orig. Cyril. *Origenes exponit li. 4. Periarchon, & D. Cyril. contra Iulianum lib. 8.* Non per vnum, inquit, Prophetarum accersitæ sunt gentes, neque etiam per Mosem, vel per aliquem alium, sed Christo potius repositum fuit, vt imperaret, non iam Iudææ, sed etiam omnibus gentibus, &c. Cõpertum ergo est ex his verbis, *non fuisse auferendum*
7. Sceptrum ex Iuda, & Ducem de femore eius, donec Messias veniret. At verò ablatum iam Sceptrum est, & dux de femore Iudæ, vt res ipsæ loquuntur, ergo iam Messias venit. Constrictos argumento Iudæos tenemus, vtinam veritatem oculis irradiantem agnoscere velint.

Sed ô populum infelicem, qui oculos veritati occlusit, falsitatisque laqueis maluit, quàm veris argumentis obstringi. Ad hebræam vocem effugiunt, sic enim hebraicè legitur עֹוד כִּי יָבֹא שִׁילֹה gud ci labo Siloh, id est, donec
Galatinus. Abulens. veniet Messias. Quidam ergo, vt scribit Galatinus lib. 4. cap. 4. & Abulensis Genes. 49. nomen Hebræum Siloh pro oppido Silo accipiendum aiunt, in quo fuit Tabernaculum, & Arca fœderis: Vaticinium verò de Saule intelli-
8. gendum volunt, qui Rex fuerit vnctus in Siloh, Sceptrúq; transtulerit ex tribu Iuda in tribum Beniamin, ex qua oriũdus erat. Sed tribus rationibus hæc interpretatio euertitur, Prima est, quia verba vaticinij illi non consentiunt: neque enim dixit Iacob: Non auferetur Sceptrum donec veniat aliquis vngendus in Silo, sed Donec veniat ipse
Iudæorũ interpretationes friuolæ. Siloh. Secunda, quia Saul non est creatus Rex in Silo, sed
1. *Reg.* 10. in Maspha, & in Galgala: vnctus autem à Samuele olei
1. *Reg.* 11. lenticula in Ramatha. Arca autem fœderis tunc temporis
1. *Reg.* 10. non in Silo erat, sed in Cariathiarim. Tertia, quia Saulis tẽ-
1. *Reg.* 7. pore non est ablatum Sceptrum à Iuda, quin potius, eo occiso tribui Iudæ traditum, nempè Dauidi eiusque posteris, qui ex tribu Iudæ trahebant originem.

9. Aliud igitur effugium Iudæi inuenerunt: De Rege Ieroboam quidam vaticinium exposuere, quem aiunt in Silo coronatum, à tribu Iuda in tribum Ephraim, è qua genus
3. *Reg.* 12. ducebat, Sceptrum transtulisse, decem enim tribus à Regibus Iuda, ad Ieroboam defecerunt. At cæcutientiũ hoc est effugium, qui quà effugiant non vident.

Nam Ieroboam non est creatus Rex in Silo, sed in Sichem, vt colligitur ex 3. Reg. 12. deinde Ieroboam non abstulit regnum regibus Iuda. quamuis enim decem tribus illum secutæ fuerint, reges tamen è tribu Iuda ad captiuitatem vsque Babylonicam Reipubl. clauum tenuere. Præterea, vt iam suprà diximus, non habetur in vaticinio, Non auferetur Sceptrum, donec aliquis veniat in Silo, sed Donec veniat Silo.

Hoc effugio depulsi, ad maximum Iudaici nominis hostem Nabuchodonosorum sese recipiunt, aiuntque nonnulli locum de Nabuchodonosore interpretandum, qui ad delendos Iudæos missus est, Sceptrumque Iudæ abstulit.
D. Cyril. hæc interpretatio placuisse videtur Apostatæ Iuliano, vt colliges ex 8. l. D. Cyril. contra Iulian. At non vidêt Iudæi cum Apostata Iuliano, Sceptrum Iudæ non esse ablatum à Nabuchodonosore, cùm post captiuitatem Babylonicã, Principes è Tribu Iuda, vt Zorobabel, & alij, Reipubl. Israeliticæ gubernacula tractarint. Prætereà, nec de hoste,
11. Iudæorumq; euersore Nabuchodonosore, sed de Messia, Iacob vaticinabatur, vt Chaldæus Paraphrastes docet, nec Nabuchodonosor Siloh dici potest, id est, missus, siue mittendus, per Antonomasiam. sic enim hoc loco nomen missus, siue mittendus, intelligendum est, per excellentiam vsurpatum, quia sine vllo additamento ponitur. quasi dicat Iacob: Non auferetur Sceptrum, donec veniat ille mittendus per Antonomasiam; ille desideratus, ille longo desiderio optatus, illa expectatio gentium, ideoque subiecit: Et ipse erit expectatio gentium, ijs addẽ quæ sequuntur, non Nabuchodonosori, sed Christo conuenire, lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum, &c. quibus verbis passio Messiæ ænigmaticè adumbratur, vt alio loco explicamus.

12. Quid Sanctissimo Patriarchæ cum impio Nabuchodonosore, vt de illo in extremo halitu vaticinia ederet, populique sui, & Iudæ, quem laudabat euersorem, missum à Deo, & gentium expectationem appellaret? Aliæ erant sanctissimi Iacobi cogitationes, alia suspiria, ô Hebræi: de mundi ille redemptore, non de euersore, de Misso à Patre ad seruandos Iudæos, non de impulso à superba dominandi cupiditate ad trucidandos, de optatissimo redemptore, non de formidabili atque execrando oppressore, de Rege cœli, non de Rege Babylonis, de Messia, non de Nabuchodonosore cogitabat.

Messiam suspirabat, Messiam loquebatur, Messiam expectabat, vnde illud ex imo pectore votum: *Salutare tuũ expectabo Domine*, quæ verba sic explanat præclarè Chaldæus Paraphrastes: Salutare tuum expecto Domine, dixit Pater noster Iacob, non expecto salutare Gedeonis filij Ioas; quę est salus temporalis, neque salutare Samsonis filij Manue, quæ est salus transitoria: sed expecto redemptionem Messiæ filij Dauid, qui venturus est ad accersendum sibi filios Israel, cuius redemptionem desiderat anima mea. Hæc ille. Ex quibus est compertum, tum Sancti Patriarchæ desideria Messiam spectasse, tum Messię salutem non esse temporariam, belloque partam, sed æternam, sanguine effuso comparatam. 13. *Chaldæus Paraphr.*

Quemadmodum hi ad Nabuchodonosorem, sic alij ad Herodem vaticinium retulere, eumq; Messiã esse asseruere, vt docet Diuus Epiphanius; vnde Herodiani sunt appellati. Herodiani (ait Epiphanius,) Herodem putabãt Christum, qui in omnibus Scripturis, legeque, & Prophetis expectatur. Et ob id ipsum decepti Herodem iactabant, inducti ex dicto illo *non deficiet princeps ex Iuda, neque dux ex femoribus ipsius, donec veniat cui reseruatur*, &c. Hier. quoque aduersus Luciferianos, cap. 8. Tertul. de præscrip. cap. 45. & D. Damasc. in libro de hæres. Herodianos scribunt, putasse Herodem esse Messiam. Absurdus adeò hic error est, vt refutatione nulla indigeat. Sicuti, & alius Iosephi error, qui Sacrarum literarum oraculo hoc, siue simili, Vespasiani Imperium designatum fuisse scripsit libro 7. de bello, cap. 12. Quod maxime (inquit) Iudæos ad bellum excitauerat, responsum erat ambiguum iidem in Sacris libris inuentũ, quòd eo tempore, quidam esset ex eorum finibus, orbis terræ imperium habiturus. Id enim illi quidem quasi proprium acceperunt, multique sapiẽtes interpretatione decepti sunt. hoc autem plane responso Vespasiani designabatur imperium, qui apud Iudæam creatus est Imperator. Falso de Vespasiano Iosephus, verè de Christo Hegesippus interpretatur lib. 5. c. 44. In litetis, inquit, vetustis, quas Sacras vocant, manebat impressum, quod secundum illud tempus futurus esset vir, qui de regione Iudæorum imperium assumeret in orbem terrarum. Quæ res Iudæos in tanto furore posuit, vt sibi non solùm libertatem sed etiam regnum pollicerentur. Id ad Vespasianum referendum putarunt, prudentiores ad Dominum Iesum, &c. *Herodiani quidã Messiam esse putauerunt. Epiphan. hæresi 20.* 14. *Gen. 49. D. Hieron. Tertul. D. Damasc.* *Iosephus Vespasiano oraculum tribuit.* 15. *Hegesippus.* 16.

Præter has interpretationes, alias legi Iudęorum friuolas & nugatorias versiones, quæ verba vaticinij deprauant. Prima est. Non accedet Sceptrum ad Iudam, donec occũbat siue cadat Siloh, id est, non tradetur sceptrum tribui Iudæ donec Silo locus, in quo arca fœderis collocabitur, cadat, iuxta illud, *Repulit Tabernaculum Ioseph, & tribũ Ephraim non elegit, sed elegit Tribum Iuda*, & paulò ante dixerat: *Repulit Tabernaculum Silo.* Nititur hæc deprauatio significationibus Hebræorum verborum יָשַׁר Sasur, & בָּא Sabo, nã סוּר Sur declinare significat, vnde Loch sic Angelos alloquitur: Suru na el beth gabdecem, id est, *declinate obsecro in domum pueri vestri.* *Versiones Iudeorum nugatoria.* *Psal. 77.* 17. *Gen. 19.*

Sabo verò significat venire, & occidere, cum dicitur de Sole occumbente, Lo Sabo, id est, *non occidet*, scil. Sol tuus. Quod igitur alij interpretantur, Lo Sasur, id est, non auferetur, & Gad ci Sabo, id est, donec veniat, vertitur Non declinabit, vel non accedet, donec occidat. Sed hebræas literas videtur ignorare, qui hanc interpretationem commentus est. nam verbum סוּר Sur, cùm accedere significat, coniungitur cum præpositione hebræa, אֶל el, id est, ad, cum verò significat, recedere, cum præpositione מִן min, id est, à, copulatur. quemadmodum apud Latinos verbum declino. dicimus enim declino ad te, id est, accedo, & declino à te, id est, recedo. Hoc autem loco cum *Isai. 6.* 18.

hac

hæc ſecunda præpoſitione, min, connectitur, vnde efficitur, vt nullo modo verti poſsit, non accedet Sceptrum ad Iudam, ſed vertendum omnino ſit, non recedet, vel non auferetur Sceptrum à Iuda.

Præterea Arca tranſlata eſt ex Silo, cecidítque locus ille à dignitate, quam ab ea acceperat, longo tempore antequam Sceptrum Tribui Iudæ traderetur: Ergo falſa eſt interpretatio. Adde Silo loco, quo Arca locata fuit, minimè congruere illud, quod ſequitur: *Ipſe erit expectatio gentium*, gentes enim Silo non expectarunt.

Secunda. *Non auferetur Sceptrum de Iudâ, & dux de femore*
19. *eius in æternum*, quia veniet Meſsias. duæ particulæ עד־כי Gad-Ci, quæ coniunctim vnò ſpiritu ſignificant vſquequò, vel donec, ſeparatur hoc pacto, Gad, id eſt, in æternum, Ci quia. At qui nec ſeparârunt Septuaginta interpretes, nec Chaldæus, nec in Scriptura diuina ſeparatas oſtendent Iudæi, ſæpe enim coniunguntur, & ſignificant donec. Præterea hæc quoque verſio Meſsiam veniſſe confirmat, illius enim ſenſus huiuſmodi eſt. Non auferetur Sceptrum ex Iuda, ſed in hac Tribu perpetuabitur in æternum, quia veniet Meſsias ex Tribu Iuda Rex æternus, qui Imperium in tribu Iuda perpetuet. Videmus autem Sceptrum ex Tribu Iuda ablatum, ergo iam venit Meſsias, qui illud perpetuat.

Similis farinæ eſt tertia deprauatio: Non auferetur, vel recedet Tribus de Iuda, & dux de femore eius, donec ve-
20. niat Meſsias. Sic autem vertitur, eo quòd dictio hebræa שבט ſebet, quam virgam, ſiue Sceptrum interpretatur, non ſolum Sceptrũ ſignificet, ſed etiã Tribum. Hæc porrò verſio Meſsiam quoq; veniſſe cõfirmat. Etenim ablata iam eſt Iudæ tribus, & dux de femore eius, ex terra repromiſſionis: Ergo iã Meſsias venit. Præterea, neſcio qui de Sceptro tyrannorũ vaticiniũ intelligendũ putarunt, in hanc ſententiam: Non auferetur Sceptrum tyrannorum de Suda, donec veniat Meſsias. At perſpicuum commentum eſt, tum quia multorum annorum ſpatio poſt obitum Iacob, tribus Suda principatum obtinuit, & ab omni tyrannorum principatu libera fuit, tum quia Iacob de Sceptro
21. tyrannico non loquitur, ſed de Sceptro Iudaico, vt verba planè oſtendunt: *Non auferetur Sceptrum de Iuda, & dux de femore eius*, &c.

Denique additamento, vaticinij ſenſum ſic Iudęi corrũpunt: Nõ auferetur ſceptrũ de tribu Iuda, interpretantur, vt detur alteri tribui, donec veniat Meſsias, quoquò ſe vertant, nullum reperient effugiũ. Quis cæcus nõ videat hanc appendicem falſam eſſe, & à vaticinio longè abhorrere? quid? Auferetur ſceptrum vt detur alienigenis, non auferetur, vt detur alteri tribui? Nouũ Prophetã eſſe oportebat, qui nouũ vaticiniũ veteri adderet, at nihil minus quã Prophetæ ſunt Iudæi. Verus ergo ſenſus eſt, quẽ iã propoſuimus. Non auferetur imperium, & principatus à Iuda, donec veniat Meſsias. Ablatum principatum inficiari nequeunt Iudæi, ergo fateantur neceſſe eſt, Meſsiam iam veniſſe.

CAPVT II.

Quonam tempore ablatum ſit ſceptrum Iudæ.

1. ABlatum eſſe à tribu Iuda ſceptrum, atque adeò Meſsiam veniſſe Orbis clamat, quonam tempore, & à quonam Rege ablatũ ſit, *inueſtigandum reſtat.* Cõmunis ſentẽtia fert Herodis primi tẽpore, ab eodem Rege ablatũ.
2. Ea vero non caret difficultate. Refellitur enim in primis; quod multo ante Herodem, ij principes, qui ſceptrum tenuere, non ex tribu Iuda, ſed ex alijs tribubus fuerint oriũdi. Ergo multo ante Herodem à tribu Iuda ſceptrũ eſt ablatum. Etenim quãuis à Dauide vſque ad Zorobabelẽ, ex tribu Iuda principes extiterint, attamẽ à Zorobabele vſq; ad Chriſtũ, ex alijs tribubus gubernatores ad clauũ Reipub. ſediſſe videntur: Machabæi videlicet, qui cùm Sacerdotes fuerint, tribui Leuiticæ ſunt aſſignãdi. Idq; confirmatur ex
Ioſephus l. 11. Antiq. cap. 4. Ioſeph. qui ait principes Iudæorum poſt reditum à captiuitate Babylonica fuiſſe Pontifices, ex tribu Leuitica. Penes Põtifices inquit, fuit ſumma auctoritas, donec Aſamonæorũ, id eſt, Machabæorum genus regnum obtinuit. Præterea, Chriſtus natus eſt, atque adeò Meſsias venit in Orbẽ anno Herodis 33. vt D. Epiph. teſtatur hæreſi vigeſima; ergo ſi Herodes ſceptrum abſtulit, antequam Meſsias veniret, id eſt, oriretur, illud abſtulit, quod vaticinio repugnat. Non auferetur ſceptrum donec veniat. 3.

Reſpondemus nihilominus ſceptrum, id eſt, Iudaicæ Reipubl. adminiſtrationẽ, tribui Iudæ fuiſſe ablatã ab Herode, eo tempore, quo venit Meſsias, vſq; ad Herodẽ verò, gubernatores ex eadẽ tribu Iuda Reipub. gubernacula tractaſſe. Porrò Iacob de tempore Iudicum nõ loquitur. nondum enim tunc temporis traditum erat ſceptrum tribui Iudæ. Etenim iudices vſque ad Regem Saulem ex varijs tribubus fuere. Ioſue ex tribu Ephraim, Iephte, & Gedeon, ex tribu Manaſſe, Barach ex tribu Nephtalim, Samſon ex tribu Dan, Heli, & Samuel ex tribu Leui, Saul Rex ex tribu Benjamin. Saule occiſo traditum eſt ſceptrum tribui Iudæ, ex qua Dauid, eiuſque poſteri ad captiuitatem vſque Babylonicam regnarunt. *Ablatum ſceptrum ab Herode.* 4.

In Babylonica captiuitate ablatũ ſceptrũ voluit impius Apoſtata Iulianus. Ablatum quidem eſt, ſed non penitus, poſt aliquot enim annos redeũtibus in Paleſtinã Hebræis, redijt & ſceptrum Iudæ, Zorobabele è tribu Iuda principe Rẽpub. adminiſtrãte. Zorobabelẽ autẽ (vt placet D. Cyril. lib. 8. contra Iulian.) poſteri ſecuti ſunt, vſque ad Herodẽ. Quomodo ceſſaſſe dicit Iulianus (ait Cyrillus) regnũ Dauidis in Sedechia, cũ Zorobabel poſt captiuitatis tẽpus, in Regni ſolio conſederit, fueritq; de tribu Iuda, tranſmiſſũq; ſit per poſteros illius ſceptrum, vſque ad regnũ Herodis, qui ex matre quidem fuit Iudæa, ex patre alienigena? tum vbi defecerunt de tribu Iuda, qui principatũ gereret, natus eſt Chriſtus. Hæc D. Cyril. Item D. Hier. Sophoniæ primo: Vſq; ad illud, inquit, tempus aduentus Chriſti, perſeuerarunt Reges Iudæ de ſtirpe Dauid, ſecundum Prophetiam Iacob: *Non deficiet princeps ex Iuda*, &c. Philo Annij in Breuiario; Duces ex domo Dauid vſq; ad Machabæos enumerat. *Nõ eſt ablatum ſceptrũ in Babylonica captiuitate. D. Cyrillus.* 5. *D. Hieron.*

Ioſephus Iudæam Ariſtocratico Imperio gubernatam ſcribit libro vndecimo antiquitatũ c. 4. Incoluerunt Ieroſolyma Iudęi, inſtituta ea Reipublicę forma, quę per Optimates adminiſtratur, cum paucorũ dominatu. Penes Pontifices enim fuit ſumma auctoritas, donec Aſamonæorũ, id eſt, Machabæorum gens Regnum obtinuit, hęc Ioſephus. Optimates igitur aliqui, ſi non omnes, qui Rempublicam adminiſtrabãt, & Machabęi ex tribu Iuda originẽ ducebãt, ſi non paterno, ſaltem ſanguine materno. Quod ſatis eſt, vt obſcurum vaticinium verum ſit. Signum enim quoddam aduentus Meſsiæ præbẽs, prædicit Iacob non eſſe auferẽdam Reipubl. adminiſtrationem à viris è Iudæ tribu ortis, ſiue paterno eſſent genere orti, ſiue materno. *Ioſephus.* 6. 7.

Pontificibus autẽ ſumma in Republ. poteſtas ideo fortè contigit, quia cum tribu Iuda, ad quam ſpectabat Regnũ, permixti coniugio erant. Permiſcebãtur enim duæ tribus, Leuitica, & Iudæ, connubijs. Nã Aaron Eliſabethã, Ioiadas Pontifex Ioſabetham, filiam Regis Ioram, ex tribu Iuda vxores duxerunt. Itaq; ſenſus prædictionis hic eſt. Nõ auferetur ſceptrum: ſiue virga de tribu Iuda, & Dux, Hebraicè מחקק mechoqeq, id eſt, leges & decreta ſanciẽs, de femore eius, nõ auferetur Reipub. Iſraeliticæ adminiſtratio, principatus, & legũ ferẽdarũ poteſtas ab hominibus è tribu Iudæ, ſiue paterno ſanguine, ſiue materno oriundis, donec veniat Meſsias. Herodis autẽ tempore ablatus eſt hic principatus, pontificibus ſenatui Sanedrin, & optimatibus, è tribu Iuda originem trahentibus. Erant autem Sanedrin iudices Septuaginta, quos ab Herode extinctos Hebræi dicunt, de ijs alibi copioſius. 8.

Nonnullis placuit Machabæos genere paterno è tribu fuiſſe Iudæ, idq; confirmatur illis verbis: *viri Iuda magnificati ſũt valdè*, id eſt, Machabæi. verior sẽtẽtia eſt Lyrani, Carthuſiani, Abulẽſis, & Burgẽſis in Scrutinio, ex tribu Iudæ procreatos, ſi maternũ genus ſpectes, ſi paternũ, ex Leuitica, quippe qui Sacerdotes eſſe non poſſent, niſi paternã originem ex Aarone traherent. Verba illa ex libro primo Machab. deprompta, ſignificant viros, id eſt, fratres, & milites Iudę Machabęi, valde fuiſſe magnificatos: Græcè legitur, & vir Iudas & fratres eius magnificati ſunt valdè. Ex his facilè *Machabæi quomodo ex tribu Iuda.* *1. Mach. 5.* 9.

ſoluitur

soluitur primũ argumentum: Machabæi enim, & multi ex optimatibus, qui Reipubl. clauum tenuerunt vsq; ad Herodem, è tribu Iuda fuerunt, eo modo quo exposuimus.

Obijcitur huic expositioni: Non satis esse Machabæos materno sanguine à Iuda procreatos, vt sceptrũ dicatur in tribu Iuda permãsisse, alioqui pari ratione dici potuisset sacerdotiũ in tribu Iuda fuisse, quia multi Sacerdotes maternã originẽ è Iudæ stirpe ducebant, & Regnum fuisse in tribu Leui, quia Reges è Leuitica etiam tribu oriri poterant, dici quoque posset Deiparam Virginem matetno solùm sanguine è tribu Iuda profectam, siquidem hoc satis est, vt Christus è tribu Iuda dicatur exortus. 10.

Respondetur, satis esse Machabæis fœmineũ Iudæ sanguinem, vt sceptrum in familia Iudæ dicatur permansisse, quẽadmodum nostra tẽpestate satis est fœmineus sanguis, vt Regnum in familia cuiusuis Regis dicatur perstitisse. Pari autẽ ratione concedimus dici potuisse Pontificatum in tribu Iuda fuisse, nõ tamẽ tanquam debitum tribui Iudæ, sed Leuiticę, & Regnum fuisse in tribu Leui, nõ tamẽ veluti debitũ tribui Leui, sed tribui Iudę. At Virgini Deiparæ nõ fuit satis maternus Iudæ sanguis, vt Christus absolutè è tribu Iuda ortus diceretur, sed necessarius fuit sãguis Iudę paternus. Machabęis satis fuit maternus, quia simpliciter ex tribu Leui erãt Sacerdotes, ex parte verò minore, id est, fœminea, à tribu Iudæ originẽ habebãt, quæ satis est ad vaticinij veritatẽ, quemadmodum nostro tẽpore si quis prædiceret: Nõ auferetur sceptrum è domo potentissimi Regis Hispaniæ, vera esset prædictio, si in posteris Regis, siue paterno siue materno sanguine, sceptrum perstaret. 11.

Respondere aliter possumus cum D. Cyril. iam citato, posteros Zorobabelis ex tribu Iuda paterno sanguine procreatos, Republ. gubernacula vsque ad Christum tractasse, sceptrumq; id est, administrationẽ Regni tenuisse, quãuis penes Pontifices summa fuerit auctoritas, vt Iosephus scripsit. Nam ad posteros Zorobabelis sceptrum iure pertinebat, ergo quamuis Pontifices summa potestate potirẽtur, illos quoque in Repub. gubernanda præcipuum locũ obtinuisse verisimile est; quod si quis dicat, Zorobabelem posteris caruisse, à D. Matthæo refellitur, qui capite primo, pronepotes vsque ad Christum recenset. Ad hos sceptrum iure spectabat; vt perspicuum est: quis ergo illis sceptrum omnino eripuit ante Herodem? sed de posteris Zorobabelis dicemus in genealogia Christi. 12. *Posteri ex Zorobabele fuerunt reipub. gubernatores vsque ad Herodem.*

Secundo argumẽto initio proposito respondetur, illud, donec, non adeò presè, & scrupulosè sumendum, sed amphori intellectu, morali modo in hanc sententiam: Nõ auferetur sceptrum de Iuda, donec veniat Messias, id est, vsq; ad eum Regẽ, quo regnãte Messias veniet, is Herodes fuit. 13.

Aliter respondet Annius in annotationibus Philonis, ablatũ sceptrum anno Herodis 21. quo Christus natus est, non antea. Nã vt Philo ait in Breuiario, fessi tandẽ Hebręi vltro Herodi atque eius posteris Regnum obtulerũt, iurãtes in fide ipsius, ac posterorum, se permansuros, regnauitque Herodes tyrannico principatu annis 31. Postea igitur traditum est illi sceptrum legitime, & tunc ablatum.

Veruntamen Philonis ille liber esse, nõ videtur doctis, prętera etsi tyrannico principatu, ante illum annum Herodes imperarit, tamen iam sceptrum abstulerat. 14.

Alia erit vaticinij expositio facilior, quæ nos ab omni difficultate expediet, si Iudã, non vnã tantũmodo tribũ, sed vniuersos Iudæos à Iudę tribu sic appellatos, significare intelligamus, hunc in modũ: Nõ auferetur sceptrũ à Iuda, id est, à Iudęis, & Dux de femore, & generatione eorũ, id est, perpetuo Iudęi in terra repromissionis Reges, & Reipubl. administratores, siue ex hac, siue ex illa tribu sint, habebũt, donec veniat Messias, postquam venerit, nullus erit Dux, nullum sceptrum in terra repromissionis, nulla Respub. *Aliter Annius.*

Quasi dicat Iacob, existimabitis ô Iudæi temporarium Iudææ Regnum à Messia mirum in modum fore extollendum, sceptrumque Iudaicum toti terrarũ Orbi dandũ iura sperabitis, at longè vestra opinione fallemini, nam vsque ad Messiam tantummodo temporarium sceptrum permanebit. Postquam venerit Messias, Iudæorum Regnũ, principatusque euanescet, Respublica vniuersa miserandum in modum corruet; populus in æternam captiuitatem, exiliumque abducetur. Illeverò alium sibi populum ex gẽtibus quæret. Ideoque subijcit, Ipse erit expectatio gentiũ. Hæc omnia Iacob illo Vaticinio voluit intelligi, cuius veritatem exitus satis superque probauit.

Obijciet quispiam; Iacobum loqui cum filio Iuda, atque ideo nõ de Iudæis vniuersim, sed de sola tribu Iuda, intelligendam hanc prædictionẽ. Respondemus, iure optimo de Iudæis cũ filio Iuda Patrẽ loqui. Primò, quia ad Messiã Vaticiniũ pertinebat, qui à Iuda erat oriturus. Secundò, quia Iudæi hoc nomen à Iuda acceperunt, post Babylonicam captiuitatẽ teste Iosepho: Iudæi, ait, dicti sunt ex die, qua à Babylone profecti sunt, ex tribu Iuda, quæ prior ad illa loca peruenerat; vnde & ipsi, & prouincia à tali appellatione vocantur. Hęc ille. Tertiò, quia cùm sceptrũ ablatũ est, decem tribus in captiuitate agebãt, tribus præcipuè Iuda Iudæam incolebat. Quartò, quia penes Iudam fuit sceptrum longo tempore, & ad Iudam pertinebat. Quintò, quia hoc obscuræ Prophetiæ est, cum Iuda loqui, & de Iudæis agere. 16. *Iosephus l. 11. Antiq. cap. 5.* 17.

Lege D. Athanas. in lib. de Incarnatione Verbi; Præsente, ait, Sancto sanctorũ, id est, Christo, merito obsignata est visio, & Prophetia, & Regnum Ierosolymitanũ desijt, tamdiu enim vngebantur apud eos Reges, donec vngeretur Sanctus sanctorum. Et Moyses quoq; eodẽ spatio Regnum Iudæorum circumscribit. Idq; huiusmodi vaticinio: *Nõ deficiet princeps ex Iuda, neque de femoribus Iacob, donec veniant ea, quæ reposita sunt, & ipse est expectatio gentium.* Vnde Saluator clamat dicens; *Lex & Prophetæ vsque ad Ioannẽ prophetarũt.* Si ergo, vel nũc vllus est apud Iudęos, aut Rex, aut Propheta, aut visio, recte inficiantur venisse Christum. Sin autem neq; Rex, neq; vlla Prophetia superest, sed obsignata est in posterum omnis Prophetia, & ciuitas, & tẽplũ capta, quorsũ ista impietas & tergiuersatio? vt cũ ista facta videãt, Christum negẽt, &c. Lege item August. Iudęi (inquit) Herodẽ alienigenã regẽ habere meruerunt, quo regnante natus est Christus: Iam enim venerat plenitudo tẽporis significata prophetico spiritu, per os Patriarchę Iacob, vbi ait: *Non deficiet princeps ex Iuda, neque Dux de femoribus eius, donec veniat, cui repositum est, & ipse erit expectatio gentiũ.* Non ergo defuit Iudęorum Princeps ex Iudæis, vsq; ad Herodem, quẽ primũ acceperunt alienigenam regem, &c. Nõ dixit Augustinus, non defuit princeps ex tribu Iuda, sed non defuit princeps Iudæorum ex Iudæis. 18. *August. lib 18. de ciuit. Dei. cap. 45*

Similiter Chrys. Genes. 49. Vaticinium exponit his verbis; Tamdiu durabũt Iudaica, & principes Iudæorũ, quoad venerit Christus; non dixit, & principes ex tribu Iuda, sed Iudæorũ. Et in libro, quẽ aduersus Ethnicos scripsit, quod Christus sit Deus: Tẽpus (ait) quo affuturus erat Christus, Iacob manifestauit, sic dicẽs: *Nõ deficiet Princeps ex tribu Iuda,* &c. Nã tunc apparuit Christus, cũ iam deficerẽt principes Iudaici, & sceptris Romanorũ subderentur. Iustinus Martyr: Vestrũ est exquirere, quod ad tempus, Princeps, atq; Rex apud Iudęos, eorũ verus ac proprius fuerit. Fuit profecto vsq; ad illud, cum Christus extitit, & se patefecit, qui prophetiarũ interpres fuit, quẽadmodum prædictũ est per Moysem, non defuturũ Principẽ in Iudæa, dum is cui Regnũ promissum, reseruatumq; erat, veniret. Iudas enim Iudæorũ genus fuit, à quo etiam Iudæi nominati sunt, vosq; posteaquã Christus extitit, & apparuit, Iudęis quoq; imperauistis, eorumq; regiones obtinuistis. Et in Dialogo cum Tryphone, Iacob vaticinatus est, duos Christi aduentus futuros, in eorumq; priore, illum patibilẽ fore, isq; cùm venisset, nec Prophetam, nec Regẽ, in genere vestro, id est, Iudæorum futurum. Item postquam Christus apud vos visus est, & mortem pertulit, proprio Regi parere desijstis, terra vestra deserta, &c. 19. *Iustinus martyr in Apologia 2.* 20.

Euseb. vero apertissimè lib. 3. de demonstrat. Euang. cap. 2. sic scribit. Iudam hic (id est, in hoc vaticinio) non ipsã tribũ intelligit Iacob, sed quoniã denominatione quadam, posterioribus temporibus à regali tribu Iuda, omnis Iudæorum natio dicta est, ita quidem vt hodie quoque Iudæi nominentur, valde mirabiliter, & prophetice, omnem Iudaicam gentẽ, Iudam nominauit, sane vt nos quoq; Iudæos appellare consueuimus. Tũ affirmat nõ prius defuturos ex gẽte ipsorum principes ac duces, quàm is aduenerit, quẽ prophetia significat. Porro hic simul atque aduenerit, 21.

Iudæo-

Iudæorum quidem principatum esse dissoluendum, ipsum vero nō Iudæorum amplius; sed gentium fore expectationem. Hæc Eusebius. Lege eundem Eusebium lib. 1. hist. cap. 6. D. quoque Th. (si illius sunt commentarij) Christus (inquit) non solū debebat esse finis tribus Iudæ, sed etiā totius statūs Iudaici. Et ideo loquēdo de regno Iudaico, prout erat finiēdum in Christo, nō solum debuit loqui de Regno tribus Iudæ, sed etiā de tota regali potestate totius Synagogæ: Et ideo quod ait; Nō auferetur sceptrum; intelligēdum est, quòd Regnum fundatum in tribu Iuda, non auferetur populo Iudaico, donec veniat Christus. Licet enim ad tēpus fuerit de facto interpolatum, vtpote cum fuerunt in captiuitate, non tamen fuit vsque ad Christum, totaliter ablatum, neque vnquam vsque ad Christum, iure perditum, aut ablatum. Hæc ille.

22. *Eusebius D. Thomas in Geneſim.*

23. Iuxta hanc sententiam 2. argumēto respondebimus, sceptrum non omnino fuisse ablatum ab Herode ante Messiā; Herode enim regnante Iudæi Rēpublicam administrabāt, sacerdotes erant, Pontifices, & populi duces; Cum autem Messias venit, Respub. Iudeorum à Romanis deleta, extincta; est, ac tunc tēporis sceptrum, siue virga (id est, Reipublicæ in terra repromissionis administratio) Iudæis est ablata omnino, quæ iam ante ab Herode magna ex parte erat subtracta: de vaticinio Iacob hæc satis sint.

Ezech. 21. Locus Ezechielis de ablatione sceptri & Pōtificatus Iudaici.

Similis locus est apud Ezechielem: *Tu profane impie Dux Iſrael, cuius venit dies, in tēpore iniquitatis præfinitæ; hæc dicit Dominus Deus, Aufer cidarim, tolle coronā, nonne hæc eſt, quæ humilē ſublevauit; & ſublimē humiliauit? Iniquitatē, iniquitatē, iniquitatē ponā eam. Et hoc non factum eſt, donec veniret, cuius eſt iudicium & tradam ei.* Regē Israeliticum alloquitur Propheta, Sceptrum, & Pontificatum prædicit auferēdum: at non omnino, quousque Messias veniat. Aufer (inquit Dominus) cidarim Sacerdotalē, tolle coronam regiam, vt enim ait D. Hieron, cidaris insigne est Pontificis, corona siue diadema Regis indicium. Hæc enim est, quæ honores, & opes indignis contulit; humilē, id est, abiectione dignum exulit, sublimē, id est, dignum honore deprēſſit. Hæc corona, & cidaris Israel est, quę Barabbā latronē sublevauit, & sublimem Christum humiliauit: *Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam,*

24. 25. id est, ostendam puniēdo sequā fuisse coronā, & cidarim; ter autē repetit, quia ter Iudæorum Rempub. euertit; semel per Chaldæos, cum in Babylonicam captiuitatē sunt adducti; iterum per Anciochum Epiphanem; ad extremum per Romanos, quo tēpore omnino corona cidarisq; perijt. Pagninus vertit, subuersionem, subuersionem, subuersionem ponam eam.

Post hoc sequitur: *Et hoc non factum eſt, donec veniret, cuius eſt iudicium, & tradam ei*, id est, non euertetur omnino Iudæorum regnum per Romanos, non peribit omnino cidaris, & corona, donec veniat Messias, cuius est Iudicium, & Imperium: & tradā ei cidarim, coronamq;, Summum Pōtificatum, & regnum domus Dauidicæ. In hunc sēſum in-

26. *D. Hieron.* terpretatur D. Hier. hunc locū. Nōne (inquit) hęc est cidaris, & corona, quæ nihil fecit iudicio, sed quos volebat exaltabat, & quos volebat humiliabat? Propterea iniquitatē ponam tibi in perpetuum, quę non statim tibi reputata est; sed donec veniat Christus, cuius est iudiciū, Hæc ille: Septuaginta vertunt: Donec veniat cui congruit, & tradam ei, quod Theodoretus sic exponit; Non extinguam Regię cognationis scintillam, quoad venerit, ad quē attinet, cuique conuenit; id est, Christus, & ipsi tradam regnum, cùm apparuerit ille, tunc tradito ipsi regno, istos exterminabo. Hæc Theodoretus.

CAPVT III.

Veniſſe Meſſiam probat templi ſecundi euerſio.

1. QVemadmodum Messiam iam venisse sceptri ablatio, ita templi quoque secundi probat euersio. Enimverò prædictum à Prophetis erat Messiam in secundum tēplum vēturum, illudq; præsentia sua, veluti Solis clarissimi illustraturum. Atqui ęquatum solo secundum tēplum est; ergo iam venit Messias, iamq; illud præsentia sua, & cōcio-

Malach. 3. nibus illustrauit. Malach. *Veniet ad templum ſuum dominator, quem vos quaritis, & Angelus teſtamenti, quem vos vultis.* Agg. *Hæc dicit Dominus exercituum, & adhuc vnum modicum eſt, & ego commouebo cœlum & terram, & mare & aridam, & mouebo omnes gentes, & veniet deſideratus cunctis gentibus, & implebo domum iſtā gloria, dicit Dominus exercituum. Meum eſt argentum, & meum eſt aurum, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ, pluſquam primæ, dicit Dominus exercituum*, &c. Locus prophetæ etiam à Talmudistis de Messia intelligitur: vt ostendit Gal. qui cunctis gētibus dicitur desideratus; vel vt hebraicè habetur, desiderium cunctarum gētium. Similiter Cāt. *totus deſiderabilis appellatur*, hebraicè, totus ipse desideria.

Agg. 2. *Galatinus lib. 4. cap. 9.* *Cant. 5. 2.*

Pollicetur igitur Deus se Messiam optatissimum missurum in secundum tēplum, quod tunc tēporis Hebræi exædificabant. *Adhuc* (inquit) *vnū modicū*, id est, post modicum tēpus, cœlum & terram, mareq; aduentu stupendo Dei incarnati commouebo, impleboq; domum istam diuina gloria Messiæ; neque vero deerunt ad fabricandam exornandamq; impensæ; meum enim est omne argētum, omneq; aurum. Quod si cum primo tēplo à Salomone Rege extructo, hoc secundum conferatur, scitote maiorē fore templi huius gloriam quam Salomonici. Non vt nomine, sic gloria secundum erit: prima gloria erit secundi, secunda primi. Etenim Salomonicum Messiæ caruit præsentia. *Impleuit* primum *nebula*, secundum verò Messiæ præsentia illustratum, humanitate, diuinitateque illius completum, mirum in modum præceller.

Agg. 2. 3. *Reg. 8.* 3.

Quid ad hæc Hebręus respondebit? nunquid non esse Propheræ verba? nunquid non recte esse explicata? at neq; Prophetæ verba esse negare, neque malè esse explicata probare poterit. Nonne Deus cœlum, terramq; aduētu Christi cōmouit: nonne gentes omnes? nonne Christus tēplum secundum, gloria præsentiæ, vocis suauissimæ, ac doctrinæ suæ compleuit? *Erat* (ait Luc.) *diebus docēs in templo, noctibus vero morabatur in monte, qui vocatur Oliueti; & omnis populus manicabat*, id est, mane ibat *ad eū in tēplo, audire eū*. ô templum gloriosum, quod Dei filium infantē excepit, puerum Doctores audientē, interrogantemque vidit, virum doctorem, concionatoremq; habuit. ô porticus beatas, quæ non Prophetarum, sed ipsius diuini Verbi voce suauissima personuerunt. Arcam fœderis vxor Phineæ, Gloriam appellauit: *Trāſlata* (inquit) *eſt gloria ab Iſrael*, eo quòd capta esset Arca Dei, ideoque filium, quē peperit Icabod nominauit, id est, vbi gloria? & meritò quidē ablatam ait ab Israele Arcæ gloriam. auferēda enim erat vmbrarum illa gloria, vera gloria Christi tutilante. *Lumē* (ait Sim.) *ad reuelationē gentiū, & gloriā plebis tuæ Iſrael.* Si quęrit illa Icabod, id est, vbi gloria? sic respondetur; in tēplo est gloria Israel, in tēplo est gloria vera Christus. *Implebo* (inquit Deus) *domum iſtam gloria*; scilicet Messiæ. Nam si arca lignea gloria fuit templi, quanto maior gloria templi, omnium thesaurorum Dei viuens Arca Christus?

Christus templū ſuū præſentia gloriōſum reddidit. *Luce 2.* 4. *Reg. 4.* *Luce 2.* 4. 5.

Rabbi Salomon ait, Maiorem gloriam templi secundi non à Messia, sed tum ab ædificij magnitudine, tū à diuturnitate profectam, propterea quod secundū tēplū pluribus steterit annis, & ab Herode splendidius, magnificētiusque, quàm primum exędificatū fuerit. At minimi momēti gloriam esse annorum decē duratione quis non videat? Decē enim tantummodo annorum spatio superauit posterioris templi duratio, durationē prioris, vt ipse Rabbi Salomon opinatur, prius quadringentis decē annis, posterius quadringēus viginti perstitit. Præterea si gloriam duratio confert, sane lapis & ferrum gloriosius esset homine, quia durat diutius. Templi autē secundi maiorē fuisse gloriam, quàm Salomonici, Chrysost. concedit Tom. 5. in Demonstratione quod Christus sit Deus. Quamuis (inquit) destructum sit tēplum, tamē vbi post septuaginta annos redierunt Israelitæ, statim excitatum est, fuitq; priore multo præclarius, &c. Idē sentit 1. Cor. hom. 34. Neque id nostram explicationem euerteret, si diceremus duplici ratione maiorem fuisse gloriam templi secundi, quàm primi, tum quia fuisset magnificentius, tum quia Messiam excepisset.

6. *D. Chryſoſt.*

Sed nos respondemus, nō loqui Deum de gloria diuitiarum templi, aut de gloria ędificij, sed de gloria præsētiæ ac maiestatis suæ, de qua dicitur: *Operuit nubes tabernaculū teſtimonij, & gloria Domini implenit illud; nec poterat Moyſes ingredi*

7. *Exod. 40.*

tectum

tecũ fœderis, nube operiente omnia, & maieſtate Domini coruſcante,
2. Reg. 8. *quia cuncta nubes operuerat.* 3. Reg. 8. *Nebula impleuit domũ*, id eſt, templum Domini, *& non poterant ſacerdotes ſtare, & miniſtrare propter nebulã, impleuerat enim gloria Domini domũ Domini*, & 2.
2. Paral. 7. Paral. 7. *Maieſtas Domini impleuit domũ. nec poterant ſacerdotes ingredi tẽplũ Domini, eo quod impleſſet maieſtas Domini tẽplũ Domini.*
Quando gloria Domini impleuerit domum Dominiꝰ. In tẽplo primo, & tabernaculo, præſentiã ſuam Deus per nubẽ, in ſecundo per humanitatem oſtendit. Maior igitur
8. multo fuit gloria, qua ſecundũ tẽplũ, quàm illa, qua primũ cõpleuit. Cùm ergo ait, *Implebo domũ iſtã gloria*, vt in locis citatis, ſenſus eſt, Implebo domum iſtam gloria maieſtatis, & præſentiæ diuinæ; verus enim Deus, homoque verus Meſſias, in illa ſæpe verſabitur. Ideoq; ſubiungit: *Magna erit gloria domus huius nouiſſimæ, plus quam primæ*; quia in prima Deus per nubem, in hac per humanitatem apparebit.

Quod ſi opponas verba illa interiacentia: *Meum eſt argẽtũ, meũ eſt aurũ*, quæ videntur ſignificare ſermonẽ de gloria haberi diuitiarum, & ædificij. Reſpõdemus verba illa inſerta eſſe reliquis, nõ vt indicarẽt ſermonẽ eſſe de gloria opũ; ſed vt ſignificarent Iudæis carnalibus, Deum ad fabricandum templum, eſſe opulentiſſimum. Spiritali enim promiſſo de Meſſia, carnale eſt intertextum de templi impenſis, vt ſuprà eſt explicatum.

9. Ribera Aggæi 2. Probare conatur doctiſſimus quidã Aggæi interpres, tẽplum Herodis templo Salomonis fuiſſe opibus glorioſius; id tamen licet conetur; nõ ita probat, vt negari non poſſit. Vt enim concedã porticibus, ædificijq; magnitudine fuiſſe magnificentius, alijs rebus fuiſſe videtur inferius. Nam tẽplum Salomonicum fuiſſe conſtat aureis laminis vndiq; ad pauimentum vſq; cooperti, quas aurei claui tabulis magni pretij configerẽt. Sic enim ſcriptũ eſt: 3. Reg. 6. *Pauimentũ domus texit Salomon auro intrinſecus & extrinſecus operuit, atq; veſtiuit oraculum auro puriſſimo, domum quoq; ante oraculum operuit auro puriſſimo, & affixit laminas clauis aureis. Nihilq; erat in tẽplo, quod*
10. *non auro tegeretur*, & 2. Paral. 3. *Porro aurum erat probatiſſimum,*
2. Paral. 3. *An templũ ſecundũ fuerit opibus glorioſius templo primo.* *de cuius laminis texit domum, & trabes eius, & poſtes, & parietes, & oſtia; & clauos fecit aureos, ita vt ſinguli claui ſiclos quinquagenos appenderent. Cœnacula quoque texit ex auro.* Item, *omnes parietes templi per circuitum ſculpſit variis cælaturis, & torno, & fecit in eis Cherubim, & palmas, & picturas varias, quaſi prominentes de pariete, & egredientes.* Quid ſimile habuit Herodis templum? nunquid probare quiſquam poterit puriſſimi auri laminis omni ex parte contectum coruſcaſſe?

Ioſephus. Omnis probatio ex Ioſepho petitur; ille vero l. 15. Antiquit. c. 14. quo loco Herodis ædificiũ deſcribit, auri nullam
11. mentionẽ facit; l. verò ſexto de bello cap. 6. externam templi faciem auro exornatam refert ijs verbis; Exterior facies nihil quod animus, aut oculi mirarentur, non habebat; cruſtis enim aureis grauiſſimis vndique tecta, ad primos ortus, igneo ſplẽdore lucebat. Hoſpitibus quidẽ adeũtibus procul monti niueo ſimilis videbatur; nã vbi deauratũ non erat tẽplum, candidiſſimum erat. In ſummo autẽ aureis verubus horrebat acutiſſimis, ne ab inſidentibus auibus polluereturꝰ. De externa tantũ templi eaq; Orientali facie loquitur, de qua item hæc eodem capite: Erant totæ frontes inauratæ, ac prima ædes omnis perlucebat extrinſecus, auroq; circum interiorẽ fani partẽ ſplendida cuncta occurrebãt. Græca ſic habẽt: Κεχρύσωτο τὰ μέτωπα πάντα, καὶ ἅμα
12. τῆς ἕωθεν ἀκτῖνος ἐπιπρῶτος οἰκοδομὴν ἔσωθεν ἔκαιε, κατηφαίνετο, μέγιστος ὢν, καὶ τὰ περὶ τὸν εἰσωπέπλην, πάντα λαμπόμενα χρυσῷ, τοῖς ὁρῶσιν ἐπίπαλον. Id eſt, inauratę erãt frõtes totæ, & per ipsã (portã ſcilicet veſtibuli) prima domus intus tota apparebat, magna exiſtẽs, & quę erãt circũ interiorẽ portã (ſcilicet primę domus) omnia ſplendentia auro, cernẽtibus occurrebant. Videſne Ioſephũ non loqui de interiori templi parte, ſed de exteriori? ſi auro fulgebat interior, cur hac de re ne verbũ quidẽ vnũ fecit, cum exterioris partis, & portarũ, aureũ ornatũ ſigillatim explicarit? Quæ igitur oculis conſpicua erant, veluti portæ, fores, externuſque paries, auro fuere exornata, quæ verò non patebant, hoc ornatu in templo
13. Herodis videntur caruiſſe. Summa enim templi laus tacenda non fuerat, ſumma verò eſt, intrinſecus omni ex parte puriſſimi auri laminis fuiſſe contectum.

Obijcies, Herodis templũ externam faciẽ habuit inauratam, ergo internam quoque domum, quippe quæ exteriori parti præcelleret. Negamus, nam templũ ab Iſraelitis exędificatũ externum tantum habuit ornatũ aureũ, eodem ergo ornatu Herodes contentus, internum non adhibuit. *Intrauit Antiochus in ſanctificationem cum ſuperbia, & accepit altare* 1. Mach. 1. *aureum, & candelabrum luminis, & vniuerſa vaſa eius, & menſam propoſitionis, & libatoria, & phialas, & mortariola aurea, & velũ, & coronas. Et ornamentum aureum, quod in facie templi erat, & cõminuit omnia*, &c. Ecce mentio fit ornamenti aurei, quod 14. erat in facie tẽpli, non autem intus. Poſtea ſic ſcribitur reſtitutum: *Ornauerũt faciem templi coronis aureis, & ſcutulis.* Vnde 1. Mach. 4. colliges eam templi partem fuiſſe ornatiorem. Fuit itaque Herodis templum hac in re Salomonico inferius.

Vaſorum præterea multitudine. Nam templũ Herodis Ioſepho auctore eodem 6. lib. vnũ tantũ habuit aureũ candelabrũ, & menſam vnam. Salomonicũ decẽ habuit aurea candelabra, decem menſas aureas: *Fecit Salomon candelabra* 2. Paral. 4. *aurea decẽ, & poſuit ea in templo, quinque à dextris, & quinque à ſiniſtris. Nec nõ & mẽſas decẽ, & poſuit eas in templo quinq; à dextris, & quinque à ſiniſtris*, &c. De multitudine verò cæterorũ vaſorum quæ Ioſephus ſcribit, digna ſunt admiratione. Obtulit 15. (inquit) Salomõ multitudinẽ menſarũ, & vnã quidẽ valdè Ioſephus l. 8. antiquit. c. 3. præcipuam aurean, ſuper quam ponebant panes Dei: Et huic proximas decẽ millia altero modo factas, ſuper quas vaſa iacebant, id eſt, phialę, & paterę, aureæ quidem decem millia, argenteę verò quadraginta millia, fecitq; candelabra decẽ millia, ex quibus vnũ in templo recondidit, vt per diẽ luceret, &c. Repugnat Scripturæ Ioſephus, ſignificat enim in templo Salomonis vnum tantum fuiſſe candelabrum, & menſam vnam, cùm (vt diximus) decem fuerint candelabra, decemque menſę.

Addit præterea: *Fecit Salomon vaſa vini fuſilia octoginta mil-* 16. *lia, & phialas aureas decẽ millia, argẽteas duplici numero, pateras au-* Vaſa templi Salomonis. *reas ad offerendũ in eis ſimilã conſpersã ad altare, octoginta millia, & argẽteas duplici numero. Crateras autẽ in quibus ſimilã cũ oleo fermẽtabant, aureas quidẽ quinquaginta millia, argenteas duplici numero. Menſuras autem ſimiles eis, quæ Moſaica vocabãtur, & aſſerones, aureas quidẽ viginti millia, & argenteas dupliciter. Thuribula verò aurea, quibus offertur incẽſũ, viginti millia, ſimiliter & alia thuribula, in quibus portabãt à maiori altari ignẽ ad minus altare, quod erat in templo, quinquaginta millia.* De æreis verò vaſis ſic ſcribitur; *Propter multitudinem nimiam, non erat pondus æris.* & : *Erat autem* 3. Reg. 7. *multitudo vaſorũ innumerabilis, ita vt ignoraretur pondus æris.* Tot 2. Paral. 4. vaſa aurea, argentea, ærea, Herodis templũ habuiſſe quis 17. probabit? Dices, Cyrum vaſa ablata à Chaldæis reſtituiſſe; fateor, ſed illorum numerus extat Eſdræ: *Omnia vaſa aurea,* Eſdra 1. *& argentea quinque millia quadringenta.* Quid hic numerus, etſi integer permanſiſſet, habet momenti, cum numero iam commemorato comparatus? At, hæc vaſa ab Antiocho erepta ſunt, vt dicitur 1. Machab. 1. 1. Mach. 1.

Quid dicam de veſtibus Põtificijs ac ſacerdotalibus? ijs Veſtes ſacerdotales. quis perſuadebit, non excelluiſſe prius tẽplum? ſtolas ſacerdotales (ait Ioſephus) Pontificibus, & ſuperhumerales, & Ioſephus. rationales, ex auro, & gemmis, mille. Corona verò, in qua Deum Moyſes ſcripſerat, vna fuit, & ad hanc diem vſq; permãſit, ſacerdotales autẽ ſtolas ex byſſo contextas, & Zonas 18. purpureas cum cingulis, decem millia, & tubas ſecundum præcepta Moyſis, ducenta millia. Item, ſtolas Leuitarum hymnos dicentium, ex byſſo ducenta millia, & inſtrumenta muſica, & nabla, & cinnira ex electro, quadraginta millia. Hæc ille.

De Aula verò, ſiue Atrio tẽpli à Salomone extructo. Mi- Aula templi Salomonis. rabilis (inquit) & omni ſermone præcipua fuit, etſi dici poteſt, etiam contemplationẽ viſionis ipſius, excedebat aula, quæ foris erat. Circumdedit autem porticibus hãc aulam, duplicibus columnis, eas ex lapide naturali portantibus, quarum camera erat è cedro, & laquearibus exſculptis; baſes autem in ijs omnibus fecit argenteas. Nunquid in porticu Herodis baſes columnarum argenteæ fuerunt?

Iam vero quæ fuit maxima templi illius gloria; nonne 19. Propitiatorium, & Arca fœderis, quę in intima, præcipuaq; tẽpli parte collocata erat, & Cherubini, quos Paulus vocat. *Cherubim gloriæ*? Secundum autem templum, Arca, Propi- Ad Hebr. 9. tiatorio, Cherubiniſq; caruit, ſi Ioſepho credimus lib. 6. de Secundum templum quinque rebus caruit. bello c. 6. In intima (inquit) templi parte (quam ſcilicet Sancta ſanctorum vocamus) nihil prorſus erat poſitum

Præterea,

Præterea, ſecundum templum quinque rebus caruiſſe dicitur, quæ primum nobilitabant. Primo Arca, Propitiatorio, & Cherubinis. Secundo Vrim, & Thumim, de quibus poſtea dicetur. Tertio prophetiæ ſpiritu; nam à Malachia, vſq; ad Ioannem Baptiſtam nulli Prophetæ extitere.

20. *D. Chryſ. Orat. 3 aduerſus Iudæos.* Quarto pręſętia Dei, qui in Oraculo rẽpli apparebat. Quinto, igne Sacro, qui è cœlo deſcenderat. De ijs Chryſ. Num & illud (inquit) ab hominibus factum: quod Prophetę ceſſauerunt? num & ſpiritus gratiam ſuſtulerunt? num alia, quæ apud vos fuere magnifica, deſtruxerunt; veluti vocem de Propitiatorio reddi, vim vnctionis, declarationem, quæ

Galatinus. Genebrard. fiebat in lapidibus Sacerdotum, &c. Vide Galatinum lib. 4. cap. 9. & Genebrard. anno mundi 3640.

Adde his, ad templi gloriam maxime attinere Pontific. probitatem, & Sacerdotum, ædificatoris quoque. Templi vero Herodiani, Pontifices fuiſſe homines, qui Pontificatum tunc temporis venale pretio comparabãt, nec eo perpetuo fungebantur; ædificatorem fuiſſe Herodem hominem alienigenam, tot infantium cæde cruentatum, qui in

21. *Rupertus.* ipſis cunabulis Meſſiam vita priuare conatus eſt. Vnde Rupert. Aggæi 2. Herodes (inquit) templum illud, quoniam priore erat minus, depoſuit, & in antiquam magnitudinẽ reformauit, multis & magnis ædificijs decorauit. Sed hoc nunquam Dominus exercituũ, pro gloria reputare ſit dignatus, quod homo funeſtus, Rex impius, operatus eſt; exæquari, vel etiam præferri contendens Regi ſapientiſſimo Salomoni. Gloria vero fuit templo illi, quod in eo Deus homo factus, offerri eſt dignatus, &c.

Ad hęc Herodes templum fabricare decreuit anno regni ſui 18. teſte Ioſepho, abſoluit annis 9. anno ſui Regni 27.

Ioſephus li. 15. Antiq. cap. 14. Chriſtus ortus eſt anno eiuſdem Regni 32. vel 33. templum ergo paucis ante Chriſtum annis eſt extructum; eius, vero

22. cultus, & gloria, quemadmodum Lex vetus, vſq; ad Chriſti mortẽ vixit, cum Chriſto ſepulta eſt. Vixit autem Chriſtus annis 33. tẽpus ergo totum glorię templi Herodiani fuit annorum circiter 40. Ecquis dicat momentaneã gloriam 40. annorum, etſi magnam, cum gloria templi Salomonici plusquam quadringentorum annorum conferendam? Ex ijs colliges templum Salomonis gloria præcelluiſſe templo ſecundo, ſi alia ſpectes. Quod ſi de Meſſiæ gloria ſumma agatur, Templum ſecundum Salomonico fuiſſe multo glorioſius. Hæc enim vna gloria ornamenta cætera ita obſcurat, vt Sol reliqua ſydera.

23. Ad extremum, ſoluendus reſtat nodus. Videbitur enim alicui, Vatem non loqui de templo, quod Chriſti impleuit gloria; Enimuero Chriſti gloria Herodianũ impleuit. Vates vero Aggęus de templo Zorobabelis loquebatur. Reſpondetur; templum Zorobabelis & Herodis pro eodem reputari; propterea quod Herodes, quod antea extructum erat, nec ab hoſtibus euerſum, inſtaurarit, & amplificarit.

Aliud quoq; eadem Aggæi verba ſuppeditant argumentum. Poſt modicum enim tempus Meſſiam mittendum

Apud Aggæum Meſſias poſt modicum mittendus dicitur, ergo iam venit. pollicetur; quia non fallit Deus: *Adhuc* (inquit) *modicũ*, &c. *Et veniet deſideratus cunctis gentibus.* Atqui poſt pollicitationem illam longiſſimum tempus effluxit, circiter bis mille annorum; ergo iam Meſſias venit. Reſpondebit Hebræus modicam appellari eo loco hanc annorum ſummam cum æternitate Dei collatam, iuxta illud: *Mille anni in conſpectu tuo*

24. *Pſalm. 89.* *tanquam dies heſterna.* At Deus eo loco non ad æterniratem ſuam refert annos, ſed humano ac conſuero loquendi modo loquitur cum hominibus Meſſiam expectantibus, ex quorum opinione bis mille annorum ſumma non poteſt appellari modica.

Stante ergo ſecundo templo venit Meſſias, vt ex verbis Malach. & Aggæi probatur. Quibus accędit Ieremiæ quo-

Ierem. 30. que teſtimonium: *Hæc dicit Dominus: Ecce ego conuertam conuerſionem tabernaculorum Iacob, & tectis eius miſerebor, & ædificabitur ciuitas in excelſo ſuo: Et templum iuxta ordinem ſuum fundabitur*, &c. De ædificatione & tempore ſecundi templi loquitur Vates, vt perſpicuum eſt. Deinde de eodem tempore adiungit; *Et erit Dux eius ex eo, & princeps de medio eius producetur*; id eſt, Meſſias ex populo Iſraelitico tunc temporis orietur. Chaldæus ſic interpretatur; Meſſias eorum, de medio eorum reuelabitur. Ortus ergo Meſſias eſt iam olim, antequã ſecundum templum & Iudæorum Reſpub. rueret.

Locus Ieremiæ. 25.

CAPVT IIII.

Veniſſe Meſſiam confirmat Romanæ Monarchiæ ruina.

CÆteris tribus Monarchijs, Chaldæorum, Perſarum, Græcorũ, quartam Rom. prælelluiſſe cõpertum eſt. In præcellentiſſimę huius Monarchiæ occaſu, quẽadmodũ in Iudaici ſceptri, rempliq; ruina, ſi oculos Hebræi habent; aduentus Meſſiæ manifeſtũ ſignũ intuebuntur. Prædictum n. à Daniele eſt Meſſiã tunc venturũ, cum hæc ſtaret Mo- *Daniel 2.* narchia; illa vero iam corruit, quid igitur reſtat, niſi Meſſiã antequã illa ruet, veniſſe? Sed Propheta vaticinante audiamus. Mirabile ſpectrũ vidit Nabuchodon. Rex in ſomnis à Deo oblatũ, ſtatuam videlicet ſatis notam, Orbis 4. Monarchias adumbrantẽ. Caput aureũ, Chaldæorũ; pectus argenteaq; brachia, Perſarũ, & Medorum: venter, æreaq, femora, 2. Græcorũ; ferreæ tibiæ Roma. Imp. ſignificabant. Hæc poſtquam Dan. aperuit, tũ ſubijcit: *In diebus regnorũ illorũ ſuſcitabit Deus Regnũ quod in æternũ nõ diſſipabitur, & Regnũ eius alteri populo nõ tradetur; cõminuet autẽ, & cõſumet vniuerſa regna hæc, & ipſũ ſtabit in æternũ; ſecundũ quod vidiſti, quod de mõte abſciſſus eſt lapis ſine manibus & cõminuit teſtã, & ferrũ, & æs, & argentũ, & aurũ*, &c. *Meſſias venit Romanis Monarch. & obtinentibus.*

Nõ negabunt Iudæi agi hoc tam illuſtri loco de Meſſiæ Regno, nullius enim Regis, præter Meſſiã, Regnũ eſt ſempiternũ. Hoc vero Regnũ aperte Daniel docet tunc in Orbe ſuſcitandum, cum aliqua ex 4. Monarchijs ſtaret. *In dieb.* 3. (inquit) *regnorũ illorũ*, non in diebus regnorum omnium illorum ſimul, non n. ſimul extiterunt omnia illa regna; ſed in diebus alicuius ex illis, durante aliquo ex illis 4. Monarchicis imperijs, ſuſcitabit Deus Regnum Meſſiæ. Nõ ſuſcitauit regnantibus Chaldæis, Perſis, aut Græcis; ergo ſuſcitauit Imperium Orbis tenentibus Romanis. Id quod factũ eſt, vt vaticinium impleretur, Auguſto enim Romano Monarcha Orbem gubernante, Meſſias in Bethlehemitico oppido natus eſt, cuius ortũ cum Euãgeliſta Lucas memoriæ proderet, ſub qua Monarchia naſceretur, diuinitus ſcripſit: *Exijt* (inquiens) *edictũ à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus* *Luc. 2.* *Orbis, &c.* quaſi diceret; vaticinatus eſt Daniel, Meſſiam ſub 4. vna ex 4. Monarchijs venturum: En ſub vltima Monarchia, cum illa maxime florer, in lucem à Virgine editur.

Ipſum vero Virginis partum eodẽ cap. Danielis, lapis ille *Chriſtus lapis ſine manibus è mõte abſciſſus Daniel 2.* adumbrabat abſq; manibus è mõte abſciſſus, i. abſq; viri opera ex immaculato Deiparæ vtero progenitus, vt præter alios D. Iren. interpretatur. Hoc (inquit) eſt, quod ſine manibus, ſignificabat, quod nõ operantibus humanis manib. *D. Iren. lib. 3. aduerſus hæreſ. c.* i. virorũ illorum, qui ſolent lapides cædere, in hunc mundũ *28.* Chriſti aduentus erat, i. nõ operante in eum Ioſeph, ſed ſola Mariæ cooperante diſpoſitione. Hic enim lapis à terra, & 5. ex virtute, & arte cõſtat Dei. Propter hoc autẽ & Iſaias ait: *Sic dicit Dominus, ecce ego mitto in fundamẽta Sion lapidẽ pretioſum electum, ſummum, angularem, honoriſicum*, vti non ex voluntate viri, ſed ex voluntate Dei, aduentum eius, qui ſecundum hominem eſt, intelligamus. Hæc Iren. Eundem in modum intellexit Iuſtin. Martyr in Dialogo, Sine manibus (ait) ex- *D. Iuſtinus Martyr.* ciſum cum Daniel dicit lapidem, hoc ait non eſſe opus hominis, ſed conſilij rerum parentis Dei, qui eum profert. Similiter Aug. Præciditur (inquit) lapis ſine manibus, ſine *D. Auguſt. tract 9. in Ioan.* opere humano, quia ſine amplexu maritali de Virgine exortus eſt Chriſtus. Et Hieron. Abſciſſus eſt lapis Domi- *D. Hieron.* nus, atque Saluator ſine manibus, id eſt, abſque humano ſemine ex vtero virginali, &c.

Obijciet Hebræus, Regnum Chriſti non comminuiſſe regna omnia, quamobrem illo lapide non ſignificari. Reſ- 6. *Chriſtus cõpre-* pondemus, hanc vaticinij partẽ cumulatiſſimè, implendã *hendit* eo tempore, quo Chriſtus ad iudicandos homines redierit. *tunc* Tunc enim cõminuet & conſumet vniuerſa mundi regna, *regna* ſoluſq; cũ Patre, & Spiritu ſancto, in cœleſti Eccleſia regnabit in ſempiternũ. Cœpit autem impleri cum Chriſti Regnũ, humanorũ regnorum ſtatuas, & ſimulacra, ſimulacrorumq; cultores Roman. Imp. comminuit, ac conſumpſit; Romanumq; Imperium ſub ſuauiſſimum Euangelij ſui iugum miſit. Iis adiunge, regna terrena Chriſtum cõminuiſſe, ac contriuiſſe, cum vanas eſſe opes, inanes honores, terrenorumque regnorum delicias, tam exemplo, quam verbo perdocuit.

Obijcitur ſecundo, imperium Romanum adhuc ſtare, 7. quod confirmatur hoc modo: Ex Impe. Romano orietur

Antichriſtus prope finẽ mundi; ergo ad finem vſq; mundi Romanum permanebit Imperium. Quod autem ex Imperio Romano ſit Antichriſtus naſciturus, probatur ex Da-
Dan. 7. niele: *Ecce*, inquit, *cornu aliud paruulum ortum eſt de medio eorũ*, i. Antichriſtus eſt ortus de medio decem cornuum quartæ beſtiæ. Imp. Rom. Et in fine capitis ait, *decẽ Reges Romani regni tunc in Orbe futuros, cũ Antichriſtus orietur*, quos decẽ cornua abumbrãt. Vnde Hier. Dicamus inquit) quod omnes ſcriptores Eccleſiaſt. tradiderunt, in cõſummatione mundi, quãdo Regnũ deſtruendũ eſt Roman. decem futuros Reges, qui
8. Orbem Romanũ inter ſe diuidant, &c. ergo nunc Imperiũ Romanũ eſt, & in cõſummatione mundi deſtruetur. Reſp. non extare Romanorum Monarchiam, vt eſt compertum. Quod ergo vidit Daniel natum Antichriſtum inter cornua quartæ beſtiæ, ſignificat Antichriſtũ oriturum in aliquo ex regnis, quæ olim Rom. Imp. parebant. Etenim quo tempore ille veniet, Monarchiæ Romanorum antiquæ regiones, in decẽ regna diuiſæ erunt; quæ decẽ cornua à Daniele dicuntur. Ex illis orietur cornu paruulũ, id eſt, Antichriſtus.

9. Obijcitur tertio, ex eodem Daniele colligi, Meſſiam Roman. Imp. iam deleto, imperaturum Orbi. Eo enim capite, quatuor beſtias cernit Daniel, quibus quatuor prædictæ Monarchiæ delineantur. Quarta vero beſtia, quæ Romanorum Regnũ omniũ conſenſu deſignat, antequam Meſſiæ Imperium traderetur, interfecta, igniq; combuſta fuiſſe
Dan. 7. dicitur. Ergo ante Imperium Meſſiæ, Romanum deletũ eſt Impetium. *Aſpiciebam*, (inquit Daniel & vidi) *quoniam interfecta eſſet beſtia*, ſcilicet quarta) *& periſſet corpus, & traditũ eſſet ad comburendũ igni, aliarũ quoq; beſtiarũ ablata eſſet poteſtas, & tempora vitæ conſtituta eſſent eis, vſq; ad tẽpus, & tempus.* Deinde ſequitur de Meſſiæ Imperio vaticiniũ *Aſpiciebã ergo in viſione noctis, & ecce cũ nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat, & vſque ad antiquum dierũ peruenit, & in conſpectu eius obtulerunt eum, & dedit ei*
10. *poteſtatem, & honorem, & Regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ ipſi ſeruient; poteſtas eius, poteſtas æterna, quæ non auferetur, & Regnum eius quod non corrumpetur.* Hæc Daniel.

Reſpondendum eſt, Danielem cap. 7. de Imperio locutum Chriſti, quod poſt Romanum Regnum extinctũ, poſt Antichriſtum in tartareas flammas præcipitatum, poſt iudicatum terrarum Orbem, in cœlo terraq; erit glorioſiſſimum. Capite autem ſecundo, cum ait, lapidem abſque manibus abſciſſum, in diebus regnorum illorum; eundem Meſſiam prædixiſſe, florente Romanorum Monarchia, in Orbe ex vtero virgineo naſciturum.

11. Quo ſe vertent Iudæi? ad falſitatem ſe vertunt; *Errauerũt*
Pſal. 57. *ab vtero, locuti ſunt falſa.* Regnũ Romanorũ, regnumq; Chriſti, & Eccleſiæ, vnum & idẽ eſſe aiunt, vt teſtatur Paulus Burgenſis Danielis octauo. Aſt in media luce hallucinantur,
Burgenſis. nec videre volunt Monarchiã Chriſti & Eccleſiæ toto cœlo
Monarchia Eccleſiæ diſtincta eſt ab Imperio Romanorũ ſæculari. à Monarchia Romanorũ ſæculari eſſe diſtinctam. Nam Roman. Monarchia ab Auguſto Cæſare cœpit, Monarchia Eccleſiæ poſt Chriſti paſſionẽ; illa bello ac formidine, inuito Romano populo patta eſt, hæc Chriſtianorũ per totũ Orbẽ prædicatione, omnibus populis lubentiſſimis eſt propagata; illa Auguſtũ Cæſarẽ, Tiberium, reliquoſq; Romanos habuit Imperatores, hæc Chriſtũ habet Monarcham è cœlo gubernantem: ſummos vero Pontif. illius vicarios in terris rem Chriſtianorũ publicã adminiſtrantes; illa caduca fuit,
12. ac perijt, hæc æterna eſt, ex Orbe terrarum in Orbẽ cœlorũ tranſitura, arq; inibi in ſempiternum permanſura. Illa Monarchiæ Græcorum ſucceſſit, hæc Romana florente cœpit, illa beſtiæ ſimilis fuit, hæc cœleſtium Seraphinorum ſimilitudinẽ, ſpeciemq; refert; illa ab hominib. poteſtatẽ habuit, hæc à Deo habet; neq; enim ab alio poteſt Eccleſiæ poteſtas in animos, quam à Deo emanare. Illius terrena tantum fuit poteſtas, huius maxime Cœleſtis eſt; cœlorum enim claues Romano Pontifici Deus tradidit. Deniq; illa Regnũ fuit animale, ac corporale, hæc regnum eſt cœleſte, ac diui-
Ioan. 18. no Spiritu plenum. *Regnum meũ* (ait Chriſtus, Regni huius Monarcha) *non eſt de hoc mundo*; non eſt Romanorum Reg-
13. num ô Iudæi, ſed longe ab illo diuerſum. Non eſt hominum inuentum, non habet ab hominibus poteſtatem; non opibus, armis, honoribus, mundiq; voluptatibus conſtat. Cœleſte eſt, Dei inuentum, diuina poteſtas, gratiæ, virtutumque fons, omnium bonorum origo.

Præter hæc, quàm ſint diuerſa hęc duo regna, ſatis ſuperque oſtendunt à Romanis in Eccleſiam excitatæ turbulentiſſimæ tempeſtates. Vix caput extulerat Chriſtiana Eccleſia, cum terribilis beſtia magno oris hiatu ferreos exacuens dentes, in illam irruit, ſed inanis impetus fuit, vanus beſtiæ conatus, prædam nõ deuorauit, quin potius dentes, etſi ferreos, fregit. Paruulus enim lapis, abſque manibus è monte
14. abciſſus, nõ aliena manu cõiectus, proprio, non alieno impetu, proprijs non alienis viribus, nempe diuinis, ſtatuam deiecit, Romanumq; Imperium, Romanoſq; Imperatores ad pedes Pontif. ſui proſtrauit. *Lapis, quẽ reprobauerũt edificantes, hic factus eſt in caput anguli.* ô Iſraëlitæ, lapis ille paruulus, Meſſias ille humilis, quẽ vos reprobaſtis, inſuper & occidiſtis, is factus eſt in caput mundi. Nõne caput mundi Roma? hic Chriſtus colitur, hic adoratur, hic ſui Regni ſedẽ ad iudicij vſq; diẽ collocauit, *à Domino factũ eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris*; ſi non eſt in veſtris quoq; oculis mirabile, idcirco non eſt, quia luce carent. Lucẽ à Deo poſtulate ſubmiſſo animo, poſtulatã dabit; tunc quẽadmodum in noſtris, ſic in veſtris oculis mirabilis erit lapis reprobatus, in capite angu-
15. li & in capite mundi collocatus. Ergo (obgannit Iudæus) Rom. Regnũ eſt Regnum Chriſti, ſiquidẽ Romæ imperat. Negamus Romanũ Regnũ eſſe, de quo Daniel agit, terrenum, immane, belluæ effigie demonſtratũ. Quintum Regnum eſt Meſſiæ, longiſſime à Romana illa Monarchia, vt vidiſtis diuerſum; tametſi è Romana Vrbe toti terrarũ Orbi iura dicat cœleſtia, ac ſpiritualia. Quintum Regnum eſt, quod quarti Regni, id eſt, Romanorum ſtatuas, idololatriã, idololatraſq; Imperatores euertit, illudque ſibi diuina poteſtate ſubiecit, Romanaque vrbe cedere fecit.

CAPVT V.

Veniſſe Meſſiam confirmant Danielis Hebdomada ſeptuaginta.

NOn ſolum in occaſu Sceptri Iudaici, Templi, Romanæque Monarchiæ, aduentus Meſſiæ certiſſima ſigna propoſuit Scriptura ſacra, quæ iam vidimus: verum etiam definitum, atque abbreuiatum tempus deſignauit, quo eſſet in orbem venturus, vt mox videbimus. Nam apud
Dan. 9. Danielem celeberrimum vatem Gabriel Angelus, vſque ad Meſſiæ acerbiſſimam necem, humanique generis ex duriſſima peccati captiuitate redemptionem, Hebdomadas enumerat ſeptuaginta. Quemadmodum enim Babylonicæ captiuitati per Cyrum terminandæ ſeptuaginta anni, ſic peccatorum captiuitati per Meſſiam diſſoluendæ, ſeptuaginta hebdomades commode à Deo ſunt deſtinatæ. Orabat Daniel Deum poſtquam ſeptuaginta captiuitatis Babylonicæ anni iam effluxerant, vt populum in ſuam aſſereret libertatem, tum ſubito adfuit Gabriel Angelus, orantique vtramque prædixit liberationem, tum è Babylonis, tum vel maxime ex peccati ſeruitute; erat enim vtraque connexa, prior nimirum vmbra & imago poſterioris.

Daniel (inquit Angelus) *nunc egreſſus ſum, vt docerem te, &* 2.
intelligeres. Ab exordio precum tuarum egreſſus eſt ſermo: ego autem *Dan. 9.*
veni, vt indicarem tibi, tu autem animaduerte. 70. hebdomades abbreuiatæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper vrbem ſanctam tuam, vt conſummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iuſtitia ſempiterna; & impleatur viſio & Prophetia; & vngatur Sanctus ſanctorum. Scito ergo, & animaduerte ab exitu ſermonis, vt iterũ ædificetur Ieruſalem vſq; ad Chriſtum Ducem, hebdomades 7. & hebdomades 62. erunt; & rurſum ædificabitur platea, & muri in anguſtia temporum: & poſt hebdomades 62. occidetur Chriſtus. Et non erit eius populus, qui eum negaturus eſt. Et ciuitatem, & Sanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo, & finis eius vaſtitas; & poſt finem belli ſtatuta deſolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada vna, & in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia, & ſacrificium; & erit in templo abominatio deſolationis; & vſque ad conſummationem & finem perſeuerabit deſolatio. Hæc Angeli vaticinatio; cuius ſententia quam veraſit, ipſe exitus comprobauit; eam autem perſpicue
3. breuiterque ſic pro tenui noſtra parte explicamus.

Explicantur Angeli dicta de 70. hebdomadibus.

Septuagipta hebdomates (ait Gabriel) non illæ quidẽ dierum, ſed annorum, quæ annos efficiunt quadringentos nonaginta, abbreuiatæ ſunt, deciſæ, à Deo definitæ, ac decretę. Pluſquã tria annorũ millia à perpetrato peccato efflu-

xerunt,

xerunt, necdum redemptor aduenit; at non tam longum, quousque veniat, restat tempus, abbreuiatum à Deo est, & in septuaginta annorum hebdomadas contractum. Abbreuiatæ sunt septuaginta hebdomades super populum tuum
4. Israel, & vrbē Ierusalē, pro qua precaris, vt consummetur præuaricatio, & finē accipiat peccatū, & deleatur iniquitas.

Deus bone, quā perspicuè de Christo vaticinatur, quis præuaricationem primi parentis sanguine deleuit? Quis peccato ingenus humanum crudeliter grassanti finē imposuit? quis iniquitatis lucem, quæ cunctos infecerat, aboleuit? Sane Christus Deus, homoq; verus, qui si homo solū esset, peccato summo iustitiæ iure non satisfeciſſet, si Deus tantū esset, sanguinē quē funderet, non habuisset. Iam vero illud quod sequitur: *Et adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia*, in quē alium quadrare potest? quis iustitiam exulantem in terras adduxit? quis prophetarum visiones, vaticiniaq; cumulatissimè impleuit? Christus profecto iustitiam è cælo euocauit, cruore effuso promeruit,
5. sempiternum illi domicilium in animis hominum collocauit, quæcumq; de Messia Prophetæ & viderunt, & prædixerunt, perfecit: Qui, vt Tertullianus scribit aduersus Iudæos, signaculum fuit omnium Prophetarum, adimplens omnia, quæ retro de eo Prophetæ nuntiauerant.

Illud autem, quod additur, quam apertum est? *Et vngatur Sanctus Sanctorum.* Ecquem hominum Sanctum Sanctorū diuinæ litteræ appellauerunt, siue sanctitatem sanctitatum, vt hebraicè legitur, præter Messiam? Messias vnicus est Sanctus Sanctorum, siue Sanctitas Sanctitatū; quippe qui sanctos omnes longè superet, fonsque sit totius sanctitatis, à
6. quo omnes sancti, quidquid habent sanctimoniæ, hauserunt, haurientq; perpetuo. Vnctus autem est, non spectabili oleo, ab aliquo vel sacerdote, vel propheta, sed oleo spirituali ac cœlesti, sanctissimo spiritu. Iam vides quam perspicuè Angelus Gabriel de Messia loquatur.

Hebdomadas deinde septuaginta in tres partes diuidit, in septem hebdomadas, & sexaginta duas, vnamq; celeberrimam, atq; extremam, in qua Christus cruci suffixus peccatum aboleuit, sempiternamq; iustitiam in terrarū orbem adduxit. *Ab exitu*, inquit, *sermonis, vt iterum ædificetur Ierusalem, vsque ad Christum siue Messiam ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt*, hoc est, ab exitu, &c. vsq; ad tem-
7. pus, quo Messias in Palestina palam apparebit, populoque concionari, & miracula patrare incipiet, erunt hebdomades 69. quæ efficiunt annos 483. Christus enim initio septuagesimæ hebdomadæ cœpit concionari & miraculis splendescere. In prioribus illis septem hebdomadis, quæ annos continet 49. plateæ Ierusalem domusque, & muri, magno cum labore exædificabuntur. Post has vero septē, & alias 62. hebdomadas, hoc est, post 69. in ipsa septuagesima, & vltima hebdomada, *occidetur Messias. Et non erit eius populus, qui eum negaturus est*, scilicet Iudaicus, hebraicè ואין לו ve en lo, id est, & non ei, his paucissimis verbis hic sensus
8. inest, Nō erit ei, subaudi, populus Iudaicus, qui eū negauit.

Septuaginta interpretes subintellexere (iudicium) atq; adeo sic vertunt, Et destruetur vnctio, & iudicium non est in eo, id est, Christi vnctio excellentissima disperdetur, vnctum eum, id est, Messiam esse non agnoscent Iudæi, quin potius occident. Item, disperdetur vnctio Iudæorū, quia si vnctum Messiā recepissent, ab eo vngendi fuerant cælesti gratia, donisque Spiritus sanctissimi. *Et iudicium non est in eo*, id est, in eo occidendo iudicium nullum, nulla æquitas, nulla iustitia à Iudæis seruata est, odium & inuidiam, non iudicium, sunt secuti. Græcè legitur, κρίμα, quod omnem damnationem quoque significat, vnde exponi etiā potest; Et iudicium non est in eo, id est, in Christo, nulla fuit damnatio, nulla damnationis causa, veluti innocentissimus agnus vita priuatus est.

9. Hebraicè verbum est כרת carath, quod significat occidere, & excindere. Vnde Pagninus vertit, occidetur Christus, scilicet velut arbor. Quemadmodū enim arbor semel
Iob. 14. abscissa, repullulat, iuxta illud Iob: *Lignum habet spem, si præcisum fuerit, rursum virescit, & rami eius pullulant*, sic Christus ex-
Luc. 23. cisus quidem est vt arbor, sed tertia die repullulauit. *Si in ligno viridi* (ait ille) *hæc faciunt, &c.* arborem viridem se appellat, quia excisa mox reuiruit.

Quia vero Gabriel necem Messiæ prædixerat, meritum pro tanto scelere supplicium subiungit; quamuis in has septuaginta hebdomadas id supplicium non inciderit. *Ciuitatem, ait, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo; & finis eius vastitas, & post finem belli, statuta desolatio.* Occidetur 10.
quidem Christus, sed non ferent impunè tantum facinus Iudæi, Romanus enim populus cum duce, id est, Imperatore venturo Tito, meritas pœnas sumet, ciuitatem Ierusalem, post Babylonicum exilium extructam euertet, templumq; solo æquabit. *Et finis eius vastitas*, hebraicè, finis eius in inundatione, quocirca Septuaginta vertunt, succidetur sicut in diluuio. Fuit enim inundanti diluuio similis atrox illa calamitas, quæ ob necem sanctissimo Messiæ illatam, Iudæos oppressit, atque vastauit. Quemadmodum vero diluuium antiquum pauci effugere, quos diuinitus fabricata arca suscepit, sic hoc pauci ex Iudæis euasere, quos diuina in Christum fides amorq; liberauit, cæteri vel acerbissimæ mortis, vel incredulitatis præda fuerunt.

Restat hebdomada vna, eaque extrema 70. hebdomadū, 11.
de hac sic Angelus: *Confirmabit autem pactum multis hebdomada vna; Et in dimidio hebdomadæ deficiet hostia, & sacrificium: Et erit in templo abominatio desolationis: Et vsque ad cōsummationem, & finem perseuerabit desolatio.* Dicitur hæc fœlicissima hebdomada, quæ septem continet annos vltimos, confirmasse pactū, quia in illa Messias suo sanguine nouū pactum, siue testamentū confirmauit, vnde sanguis Christi dicitur sanguis noui Testamenti confirmator, vt libr. 1. iam diximus. Confirmauit item pactum nouum miraculis, & doctrina, tum ipse Christus, tum eius Apostoli tota illa hebdomada in Iudæa. *De vltima hebdomada.*

In dimidio autē eius defecit hostia, & sacrificiū Iudæo- 12.
rum, quia in dimidio illius hebdomadę Christus corporis, sanguinisque sui augustissimum instituit sacrificium, seq; in cruce veluti altari, holocaustū patri obtulit gratissimū, qua oblata hostia ritus Iudaici, ceremoniæ, sacrificiaq; abrogata defecerunt, vimq; omnē amiserunt. Deinceps que, vt D. Leo ait homil. 8. de passione, carnalium sacrificiorum *D. Leo.* varietate cessante omnes differentias hostiarum vna corporis & sanguis Christi implet oblatio, vnumque est pro omni victima sacrificium. Etenim postquam verus Abel, id est, Christus, sacrificium Deo obtulit, respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius. Ad Cain vero, id est, Iudaicum populum fratris sui interfectorem, & ad sacrificia & munera eius, non respexit.

Aliter quoque possunt hæc verba exponi; *in dimidio* 13.
hebdomadæ deficiet hostia, & sacrificium, Hebraicè legimus *Gen. 4.* ישבית Iasbith, id est, requiescere faciet, scilicet Deus hostiam & sacrificium. Fecit enim Deus in ipsa septuagesima hebdomada requiescere Messiam in sepulchro à redemptionis opere, quod patrarat; quemadmodum ipsa septima die ab opere creationis requieuerat; fecit, inquā, requiescere Messiam in sepulchro, qui in cruce hostia fuerat, & sacrificium. Ideo præclarè dicitur, requiescere faciet hostiam, & sacrificium à cruciatibus, & doloribus, quos in altari crucis sese Patri offerendo pertulit. Vnde Aug. Sabba- 14.
rum, quo Deus requieuit inirio sæculi, prænuntium esse *August. l. 4.* vult Sabbati, quo Dominus requieuit in sepulchro. Quid *de Genes. ad* mirum, ait, si Deus istum diem, quo erat Christus in se- *litteram*, pulchro quieturus, volens etiam hoc modo prænunciare, *cap. 11.* ab operibus suis in vna die requieuit? &c.

Dixit vero Angelus: *Confirmabit multis pactum.* Quemadmodum Christus dixit: *Hic est sanguis noui Testamenti, qui pro vobis, & pro multis, effundetur.* Sufficienter pactum omnibus confirmauit, quemadmodum si de sufficientia agitur, sufficientissimè pro omnibus sanguinem fudit. at quemadmodum efficaciter pro multis sanguinem testamenti confirmatorem fudit, ita efficaciter multis testamentum ipsum, siue pactum confirmauit. Vel dicendum, 15.
multis, dictum pro omnibus. Nam, vt August. ait libr. 20. *D. August.* de ciuit. cap. 23. ponit aliquando Scriptura pro omnibus vocabulum, multos.

Posthæc supplicium repetit, & inculcat Angelus, quo Iudæi à Deo ob necem Messiæ affecti sunt. Quamuis enim *Theodoret.* multo post septuaginta hebdomadas acciderit, quadragesimum circiter annum post Domini passionem, tamen quia

cum crimine conſtructum eſt, poſt crimen commemoratum, ſupplicij quoq; ſemel & iterum meminiſſe oportuit.

Daniel. 2. 16. Quæ autem fuerit illa in templo deſolatio abominationis, longum eſſet nunc explicare, ſunt enim ea de re variæ, diſcrepantesq; ſententiæ, quas tunc Deo fauente explicabimus, cum ad eum Matthæi locum peruenierimus, in quo de hac abominatione Chriſtus fecit mentionem. Sed nunc paucis mihi videtur lectio Hebraica diſcutienda, ea vero ſic habet עַל בַּנַּף שִׁקּוּצִים מְשֹׁמֵם al cenaph ſiquidem meſomem. Al præpoſitio præter cæteras ſignificationes, ſignificat ſuper; canaph ſignificat alam, & templi pinnaculum: quod enim Mat. 4. dicitur Græce πτερύγιον, Latine pinnaculum, in Syriaco Euangelio appellatur Canepha, id eſt, faſtigium templi, in quod Satanas Chriſtum pertulit. Quãobrem hoc loco Danielis canaph pinnaculum templi ſignificare videtur, ſenſuſque noſtræ lectionis eſt: Et erit in templo abominatio deſolationis, id eſt, ſuper pinnaculum templi, in celſioribus tẽpli partibus, & in ipſo deniq; tẽplo. Hęc autẽ abominatio (vt exiſtimo) fuit tẽpli violatio à ſeditioſis Iudæis, qui è tẽplo veluti munitiſſima arce aduerſus hoſtes pugnarunt, illudq; multo effuſo ſanguine polluerũt.

17. Quid ſit abominatio deſolationis

Ioſephus li. 6. de bello cap. 1.

Qua de re Ioſephus ſic ſcribit: Zelotæ (ſic enim vocabantur à zelo patriæ) occupato interiore templi aditu, ſuper eius portas in ſacris foribus arma ponunt, & abundare quidem ſe ſuis neceſſarijs confidebant, ſacrarum enim rerum copia ſuppetebat, nihil impium exiſtimantibus, crebri ſiebant impetus, & miſsilium iactus, totumque polluebatur cædibus templum. Miſsilia machinarum vi ad aram vſque

18. templumq; peruenientia, in ſacerdotes ſacra celebrantes cadebant, ac multi, qui properantes ab vltimis finibus terræ, ad ſanctiſsimum locum veniſſent, ante ipſas hoſtias procubuerunt, aramq; ſuo ſanguine imbuere. Indigenis autem mortuis alienigenæ, ac ſacerdotibus profani miſcebantur, perq; atria diuina ſtagnum fecerat diuerſorum cadauerum

Ioſephus. ſanguis. Hæc ex Ioſepho carptim, omiſsis ijs, quæ ad rem noſtram non attinent, cauſa breuitatis. Hæc vero templi violatio, antequam Romani vrbem obſiderent, contigit, cum ipſi inter ſe Iudæi diſſiderent, bello ciuili perirent, templumque polluerent. Quocirca Ioſephus adiungit: Quid tantum paſſa es ô miſerrima ciuitas à Romanis, qui tua inteſtina ſcelera flammis purgaturi introiere? Iam enim

19. Dei locus non eras, neq; manere poteras, domeſticorum funerum facta ſepulchrum, & quæ fanum ciuili bello tumulum conſtitueras. Veſpaſianus quoque lib. 5. cap. 2. Iudæorum inteſtina mala non ignorans, iam ante dixerat, Deum melius, quam Romanos diſponere, qui ſine labore Iudæos Romanis traderet, nulloque periculo victoriam condonaret: proinde manibus proprijs intereuntibus inimicis, maximoque malo, id eſt, ſeditione turbatis, debere Romanos potius periculorum ſpectatores eſſe, quam cum hominibus mortem appetentibus, atque inteſtina rabie in-

Templi ipſi Iudæi pollinxerunt indignantibus Romanis. ſanientibus, confligere. Itemque dixit: Iudæos bello domeſtico, ac diſſenſione tumidos, miſerabiliora pati quotidie, quã Romani in vrbẽ intromiſſi, eos captos afficerent.

20. Ioſephus l. 7. c. 4. Cum vero Ieruſalem à Romanis obſeſſa iam eſſet, de templi contaminatione ſcribit hæc idem auctor: Seditioſi ſupra ſacras portas, iacula, & baliſtas, & ſaxorum diſpoſuere tormenta, vt omne quidem circum fanum ſpacium, multitudine mortuorum ſepulchro, templum vero ipſum caſtello ſimile videretur. In loca vero ſancta, & inacceſſa, cum armis adhuc & manibus gentili cæde calentibus; inſiliebant. Et ad hanc proceſſere iniuriam legis, vt quam Iudæos indignationem oporteret exercere, ſi hæc Romani admitterent, ea tunc in Iudæos propria ſacra temerantes, vterentur Romani milites, &c. Non milites ſolum indignabantur Iudæis, templum violantibus, verum Titus etiam ipſe,

21. Veſpaſiani Imperatoris filius, belliq; dux, eiſdem eam profanationem exprobrauit, eodem Ioſepho teſte lib. 7. cap. 4. Nonne (ait Titus) vos ſceleratiſſimi, cancello ſanctum locum pertexiſtis? nonne litteris græcis, ac noſtris, id eſt, latinis, inciſas tabulas conſtituiſtis, quibus ne ſepta cuiquam tranſgredi liceret, edicitur? nonne eos, qui tranſiſſent, quamuis Romanus quis eſſet, vobis necare promiſimus?

Si quis ſepta tẽpli tranſgrederetur, etſi Romanus eſſet, occidebatur. Quid igitur in eo, etiam mortuos conculcaſtis, ô nequiſſimi, aut cur templum, & externi, & gentilis ſanguinis conſuſione, polluiſtis? Hæc Titus.

Hanc ergo violationem, puto abominationem appellari, hoc ſenſu. *Et erit in templo abominatio deſolationis*, hebraice, abominationes, numero plurali; hoc eſt, erit abominanda violatio templi, erunt in templo homines abominatione digni, qui in templum veluti in arcem ſe recipient, ex eo pugnabunt, illudque cædibus, & ſanguine, profanabunt. Quia vero ex templi pinnaculis, ſuperioribuſve locis iacula emittebant, dicitur hebraice, erit ſuper pinnaculum abominatio. Abominatio enim erat, è templi pinnaculis pugnare, ciueſque interficere, in cuius atria, ei qui cadauer tetigiſſet, ingredi nefas fuit. 22.

Obijcitur huic ſententiæ. Hanc abominationem non poſſe dici deſolationis, eo quod non euerterit templum, & vrbem, quam Romani exciderunt. Sed quiſquis hoc obiecerit, legat quæſo Ioſephum, & intelliget hos ſeditioſos homines, qui templum occuparunt, & templum ipſum euerriſſe, & ciuitatem. Etenim ſi non obſtitiſſent hi, ciuitatem Iudæi Tito humaniſſimo Duci, Romaniſq; tradidiſſent, quod ſi feciſſent, nec templum nec ciuitas æquata ſolo fuiſſet. At permiſit Deus ſeditioſorum abominationem, ac obſtinationem, vt ciuitas omnino excinderetur, templum igne deflagraret, Chriſtique illud vaticinium impleretur: *Non relinquent in te lapidem ſuper lapidem, eo quod non cognoueris tempus viſitationis tuæ.* 23. Luc. 19.

Fuiſſe autem illam ſeditioſorum abominationem deſolationis, oſtendit Titus apud Ioſephum, cum Ananus quidam & Archelaus, ex ſeditioſorum numero ad illum profugerunt. Aiebat in. non voluntate, ſed neceſſitate veniſſe, nec ſalute dignos eſſe, incenſam ipſorum cauſa patriam deferentes. En Titus ſeditioſos euerſionis patriæ cauſam effectricẽ eſſe affirmat. & li. 7. c. 13. ſic ſeditioſos alloquitur idem Titus, etiam ſaturati eſtis patriæ malis ô viri, quib. neq; virtutis noſtræ, neq; infirmitatis propriæ venit in mentẽ, ſed inconſulto impetu ac furore, perditis populũ, & ciuitatẽ, ſimul ac templũ, ipſi quoq; iuſte pericuri? Quoties vici, toties vos ad pacem tanquam victus prouocaui. Cum prope ad templum acceſſiſſem, conſulto iterum legis belli oblitꝰ, parcere vos proprijs ſanctis orabã, templumq; ſeruare, data vobis exeundi copia, & fide ſalutis; vel etiam pugnare alio tempore ſi velletis in alio loco, facultates præbui, iſta omnia ſpreuiſtis, & templũ manib. veſtris incẽdiſtis, &c. Hęc Titus. Præterea abominatio deſolationis, i. euerſionis & incendij, dici poterat illa tẽpli profanatio, eo quod cauſa fuerit illius incendij, quo templum conflagrauit: ſi enim ex templo nõ fuiſſet pugnatum, templũ non fuiſſet inflammatum. Lege Ioſeph. li. 7. de bello c. 9. & 10. Ad hæc, nonne ſtrages à ſeditioſis editę, qui tẽplum obtinebant, ſatis ſunt, vt abominatio dicantur deſolationis? vt omittam alia; Idumæos illi in ciuitatẽ noctu intromiſere, à quib. ea nocte octo millia hominũ interfecta cõmemorat Ioſeph. lib. 5. ca. vlt. Deinde 6. lib. initio ſic ſcribit: Tam Zelotæ, quã Idumęi, paſſim plebẽ, quaſi ne fandorũ animalium gregẽ, irruendo mactabant; & vulgus quidẽ in quoliber loco deprehenſum necabatur; correptos autem nobiles, & adoleſcentes vinctos in carcerẽ concludebant, ſpe nõnullos eorũ ſibi poſſe ſociari nece dilata. Verũ hęc nullum mouebant, ſed cuncti mortẽ præoptauerãt, dũmodo ne aduerſus patriã cõmunẽ nequiſſime cõſpirarent. Sæuiſſima tñ ante cædem verbera ſuſtinebant exulcerati plagis atq; tormẽtis, cumq; iam corpus non ſufficeret cruciatibus, tandem gladium merebantur. Duodecim autem millia nobilium periere, &c. 24. Ioſephus. 25. Ioſephus. 26.

Nec illud hoc loco prætermittendũ, quod idẽ Ioſephus ſcribit: Vetus, inquit, quidam ſermo ferebatur, tunc demũ ciuitatẽ captũ iri, ſancta quoq; flammis exurenda eſſe lege belli, cum ſeditio fuiſſet exorta, fanumq; Dei propriæ manus ante violaſſent. Quib. Zelotæ, nihil de eorũ fide dubitantes, miniſtros ſe præbuerunt, &c. Vetus igitur ſermo ferebat, Iudęorũ ſeditionẽ, templiq; violationem, cauſam vel ſignum fore deſolationis, quis ſit is ſermo non docet Ioſephus. Forſitan antiqui Hebræi ante Chriſtum, ex hoc Danielis loco, illum deprompſerunt, eoque modo Danielem interpretati ſunt, quo nos interpretamur. Ioſephus l. 5. c. 2. 27.

Iis adde, etſi ſeditioſi illi euerſionem ciuitati, temploque non intuliſſent, tamen templi illam profanationem, recte

recte appellari potuisse abominationē desolationis, propterea quod etsi non causa efficiens, tamen signum fuisset desolationis; vt signum enim desolationis proponitur à
28. Christo Opt. Max. *Cum videritis abominationem desolationis,*
Matth. 24. *stantem in loco sancto, &c.* Id est, cum videritis violari templum, in arcem conuersum, & ex illo pugnare homines seditiosos, hoc signum sit vobis certissimum excidij tum vrbis, tum templi: tunc igitur, quia imminet vrbis obsidio, & euersio à Romanis, qui in Iudæa sunt, fugiant in montes, &c.

Dicet aliquis templum illud tunc temporis, antiquatis Christi morte sacrificijs, cæremonijsq; Iudaicis abrogatis, locus sacer non erat, ergo nec recte dicitur violatū, nec recte appellatur illius violatio, abominatio: abominanda enim violatio, est loci sacri execranda profanatio. Resp. Daniel. & Christum loqui, ex opinione Iudæorum, quib. locus
29. templi maxime sacer, etiam tunc ducebatur, abominandaque illis credebatur profanatio. Præterea, quamdiu cum honore Synagoga sepeliebatur, Iudaiciq; ritus, Iudæis conuersis ad Christum, permittebantur, templum ipsum iam ante Deo dicatum, non omni religione videtur caruisse, ideoq; abominatio dicitur illius contaminatio.

Alij arbitrantur abominationem desolationis appellari exercitum Romanorum, qui Ierusalem circūdedit & euertit. Abominatio quidē dicitur, quia ex ijs hominibus erat cōflatus, qui idola colebant; desolationis, quia vrbem templumq; desolauit. Fauet D. Lucas huic explanationi, qui pro
Matt. 24. verbis illis Christi: *Cū videritis abominationem desolationis, &c.*
30. hæc scripsit; *Cum videritis circumdari ab exercitu Ierusalem, tunc scitote quia appropinquat desolatio eius.* Verū hæc explanatio nō satis congruit cum verbis Danielis, & Christi. Danielis enim verba huiusmodi sūt; *Et erit in templo abominatio desolationis.* Verba autem Christi hęc: *Cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele Propheta stantem in loco sancto.* At exercitus Romanorum, qui vrbem circundabat, non stabat in loco sancto, non stabat in templo, sed longe à templo extra vrbem. Lucas autem aliud signum euersionis, aliud Matthæus indicauit.

Congruet explanatio cum verbis Danielis & Christi, si abominationem, vel abominationes desolationis, vt hebraice legitur, dicamus appellari Romanorum abominanda vexilla in templo erecta: Nam Romanos vexilla in tem-
31. plo erexisse, Iosephus refert: Romani, inquit, postquam
Ioseph. l. 7. c. 13. seditiosi ad ciuitatem confugere, templo itemq; omnibus circum locis ardentibus, signa in fano posuere contra portam Orientalē. Hiq; ibi sacrificio celebrato, maximis cum
Romani in templo signa posuere. clamoribus, declarabant Titum Imper. Hoc est, quod Daniel ait, erunt super pinnaculum abominationes desolationis, id est, in editis locis templi figentur execranda vexilla Romanorum, qui vrbem, templumque desolabunt. Hæc est abominatio (vt Dominus loquitur) stans in loco sancto. Nec solum in templo, sed in turribus etiam vrbis fixere signa, vt idem Ioseph. narrat li. 7. ca. 6. Muris, inquit, potiti Romani, signa in turribus posuere, & plausu, ac lætitia vi-
32. ctoriam, & cantu celebrabant, &c. Addiderim tertium sensum, poterit abominatio desolationis, abominandas flammas significare, quæ templum combusserunt. Hoc pacto, erit in templo abominatio desolationis, id est, erunt in templo abominandæ flammæ, quibus templum deflagrabit, ac desolabitur.

Ad extremum, non fore instaurandum Iudæorum antiquum statum, prædicit Angelus illis verbis: *Et vsque ad consummationē & finem perseuerabit desolatio.* Quasi dicat, post excidium à Chaldæis illatum, instaurabitur Iudæorum Respublica; at post euersionem à Romanis patratam, nullo vnquam tempore reuiuiscet; vsque ad consummationem & finem mundi, illius desolatio perseuerabit.

33. Prædicit igitur Angelus, primo, à Messia expianda pec-
Angeli prædictio. cata, sempiternamque iustitiam in orbem afferendam. Secundo implendas prophetias. Tertio, Messiam intra spatium septuaginta hebdomadum, id est, 490. annorum venturum. Quarto, occidendum post hebdomadas sexaginta nouem, in ipsa hebdomada septuagesima. Quinto, Iudæorum legem & sacrificia abroganda. *Deficiet*, inquit, *sacrificium & hostia.* Sexto, vrbem & templum à Romanis euertendū. Septimo, Reipublicę Iudaicę euersionem fore perpetuam. Quæ omnia exitus comprobauit.

Numerent igitur Iudæi vnde velint has hebdomadas, si placet à Sedechia, à Cyro, à captiuitate Babylonica, vel quærant alia quæcunq; effugia. Sane reperient, iam pridem præterijsse. Si autem effluxere septuaginta hebdomades, Messiæ aduentui destinatæ; perspicuum est Messiam iam venisse, occisum esse, peccata hominum suo cruore expiasse, sempiternam iustitiam adduxisse, prophetias implesse, sacrificia, ritusque Iudaicos abrogasse. Compertum quoque Iudæorum Rempublicam ob necem Messiæ suo illatam, à Romanis solo æquatam, nullo vnquam tempore instaurandam. 34.

Vnde autem incipiant hebdomades, si quæras, & vbi desinant. Respondeo, quod ex dictis exploratum est, cœptas ab exitu sermonis, vt iterum ædificaretur Ierusalem, post captiuitatem Babylonicam; finem autem accepisse paulo post passionem Christi Opt. Max. Exitus autem sermonis, vt iterum ædificaretur Ierusalem; significat sermonem, vel promissionem, vel facultatem, ad extruendam vrbem Ierusalem, profectam siue egressam ab ore Dei, vel prophetæ, vel Regis Persarum. *Vnde incipiant hebdomades, & vbi desinant.* 35.

Huiusmodi exitus quinque fuere. Primo, exijt ab Ieremia sermo reuersionis populi è Babylonica regione in Iudæam, post 70. annos. Exijt, inquā, anno (vt videtur) quarto Sedechiæ Regis vltimi Iudæorum, ante captiuitatē annis 7. nam c. 28. huius anni mentionem fecit Vates. Secundo exijt sermo, siue promissio ex ore Dei, vt ædificaretur Ierusalem, cum Gabrielem Angelum ad Danielē misit. Misit autē Angelum ad Danielē anno primo Darij Regis Medi; vt cōstat ex initio capitis ipsius Danielis. Tertio exijt sermo ab ore Cyri Regis Persarum, qui primo anno Regni sui Iudæis potestatem fecit redeundi in patriam, templumq; extruendi, vt dicitur 2. Par. & 1. Esdr. Facultatem etiam dedisse videtur exædificandæ vrbis, nec enim ad agros, sed ad ciuitatem incolendam Iudæos remittebat in Iudæam. Quarto exijt sermo ab ore Darij Hystaspis Regis Persarum; is enim amplam largitus est facultatem Israelitis extruendi templū, anno Imperij secundo, vt narratur 1. Esdr. Quod si facultatē largitus est extruendi templi, largitus etiam videtur extruēdæ ciuitatis. Quinto exijt sermo ab ore Artaxerxis Longimani, Regis item Persarum, qui vigesimo anno regni sui, vt proditum est memoriæ 2. Esdr. permisit Neemiæ è Babylonia in Iudæam reuerti, ad ædificandam Ierusalem, quod ille summo cum labore præstitit. Lege secundum Esd. li. c. 4. *Ierem. 29.* *Dan. 9.* 36. *2. Par. vlt.* *1. Esdr. 1.* *1. Esdr. 6.* 37. *2. Esdr. 2.*

Igitur hebdomadas Danielis, doctorum, alij à primo, alij à secundo exitu, alij ab alijs cœpisse volunt. Longum esset eorum sententias recensere, annosque ad calculum vocare. Neque vero id nunc facere est opus, cum satis constet, hebdomades septuaginta, vndecumque numerentur, iam effluxisse, atque adeo Messiam iam venisse, & esse à Iudæis occisum, quod probare volumus.

CAPVT VI.

Dominum Iesum esse Messiam, atque adeo iam venisse Messiam, ostenditur ex conuenientia veteris Testamenti cum rebus Iesu Opt. Max.

MIra sane est veteris Testamenti cum nouo consonantia, diuinus plane concentus, quem quia animi auribus fideliter hauriūt, & mirum in modū oblectantur, & Iesum Opt. Max. verissimum esse Messiam, in quem antiqua vaticinia omnia quadrant, magna cum oblectatione cognoscunt. Vt enim Ambr. ait in commentarijs D. Luc. c. 2. Omnis legis veteris series, futuri typus fuit. Sed longissimam hanc seriem persequi, omnesque eius typos, & vaticinia excutere, infinitum esset. Exigit suo iure argumentum hoc, & quidem præclarissimum, & præclaro aliquo ingenio dignissimum, magnum opus, librosque multos. Nobis sit satis ex tot dapibus nonnihil nunc libare, cum vero sigillatim de Christi gestis agemus, quæ in rem erunt veteris Testamenti mysteria enucleare. 1. *D. Ambr. 2.*

Quærendus autem est Messias tam in ipsa scripturæ litera (multa enim de Messia literali sensu intelligenda sunt) quam sub literæ velamine, siquidē multa quoq; sub literæ

corticeMeſſiæ, Eccleſiæque myſteria delitescere perſpicuū eſt, vt ſupra diximus: egregieque Orig. docuit initio commentariorum in Leuiticum iis verbis: Sicut in nouiſſimis diebus, Verbum Dei ex Maria carne veſtitum, proceſſit in
3. hunc mundum, & aliud quidem erat, quod videbatur in eo, aliud, quod intelligebatur: Carnis enim adſpectus in eo patebat omnibus, paucis vero & electis dabatur diuinitatis agnitio, ita & cum per Prophetas, vel legiſlatorem, verbum Dei profertur ad homines, nō ſine cōpetentibus profertur indumentis. Nā ſicut ibi carnis, ita hic literæ velamine tegitur, vt litera quidem aſpiciatur, tanquam caro, latens vero intrinſecus ſpiritualis ſenſus, tanquam diuinitas ſentiatur. Hæc ille.

In principio ergo Geneſeos, aduentus, mortiſque Meſ-
4. ſiæ fundamentum iecit Moyſes, cauſamque propoſuit. Hoc autem fundamentum, hæc cauſa, Adami peccatū fuit, quod vniuerſi generis humani maſſam, quaſi venenatum peſtiferumque fermentum, infecit. In illo enim vno homine,
D. Auguſt. omnes homines, vnus homo fuere, vt Aug. docet, ideoq; ab illo veluti fonte, omnes riuuli, ſerpentis tartarei veneno ſunt imbuti. In libr. tertio de peccatorum meritis & remiſſione cap. 7. ſic ſcribit Auguſtin. In Adam omnes tunc peccauerunt, quando in eius natura illa inſita, in qua eos
Cauſam ad uentus, Meſſiæ ſcilicet, peccatum Adami, Moyſes ſuitio Geneſ. expoſuit. gignere poterat, adhuc omnes, ille vnus fuerunt. Item eodem loco: Quidquid erat in futura propagine, vita vnius hominis, ſcilicet Adami, continebat. & in libro 2. de nuptiis, & concupiſcentia cap. 5. Per voluntatem malam Adami omnes in eo peccauerunt, quando omnes, ille vnus fuerunt, de quo propterea ſinguli peccatum originale traxerunt. Hæc ille. Vnde merito primus ille homo, nō aliud,
5. quam commune hominis nomen habuit: Adam enim hominem ſignificat, quoniam veluti communis quidam homo erat, in quo reliqui omnes continebantur.

Memoriæ proditum eſt, Caligulam Romanum Imperatorem aliquando in hæc verba exclamaſſe: Vtinam populus Romanus vnam ceruicem haberet: videlicet, vt vno i-
In Adamo omnes homines Diabolus occidit, quia ex eo omnes peccatum trahunt originale. ctu poſſet totum populum abolere. Tartareus ſerpens plus quam Caligula optabat, adeptus eſt, hic in vno populo vnā oprabat eſſe ceruicē, quā ferret; ille in vniuerſo hominum genere vnam reperit, quā acutiſſimo peccati gladio cæderet. Illa vna Adami ceruix, totius humani generis cervix erat, quod totum in Adamo principe, capiteque ſuo continebatur. Illa quoque vna Adami percuſſio, capitis totius humani generis percuſſio fuit; hominumq; omnium non
6. corporis ſolum, verum animi etiam mors acerbiſſima.

Hoc itaque Adami peccatum Moyſes, initio ſui eximij operis, poſteaquam de mundi creatione egit, memoriæ hominum prodidit, propterea quod aduentus Meſſiæ cauſ-
Cur peccatū Angelorū ſilentio præteriit Moyſes. ſa fuit. Peccatum autem Angelorum ſilentio præteriit, eo quod Meſſias in orbem venit, non vt angelos, ſed vt homi-
7. nes redimeret, & à peccati ſeruitute immaniſſima liberaret. Angelum Moyſes ſubito introducit in diabolum conuerſum, ſerpentiſque ore cūm fœmina colloquentem, at quomodo in diabolum ſit conuerſus, minime enarrat; de peccato ſolum agit, quod Meſſiæ ſanguine delendum erat. Id tantum docet, ſerpentem funeſtiſſimum, in clariſſimum illum totius humani generis fontem Adamum, iuſtitia, gratia, ſcientiaq; pleniſſimum, virus mortiferum euomuiſſe; humanumque genus, quod vniuerſum illo ex fonte aquam hauriit, occidiſſe, quia hæc fuit Meſſiæ aduentus cauſſa, hominum è peccato originali, reliquiſque proprio actu commiſſis veluti ex morte ſuſcitatio; non Iudæorum in Palæſtinam, quam ipſi ſomniant, reuocatio.

Comminatus eſt homini Deus grauiſſimum mortis ſupplicium, ſi arboris vetitæ fructu veſceretur. *In quacunque* (inquit) *die comederis, morte morieris.* Credit autem Auguſt. varia
D. Auguſt. l. 13. de Ciuit. Dei c. 12. mortis genera comminatum. Cum quæritur (inquit) quam mortem Deus primis hominibus fuerit comminatus, vtrum animæ an corporis, an totius hominis, an illam, quæ ſecunda dicitur? Reſp. eſt; Omnes. Hæc ille. Mortem cōtinuo ſubijt Adamus animi, quia gratiæ pretioſiſſimo dono, & originali iuſtitia priuatus eſt, morte corporis etſi non
Aug. l. 13. de Ciuit. Dei c. 23. protinus eſt affectus, tamen eadem die, qua peccatum cōmiſit, mori cœpit, mortiſq; neceſſitatem incurrit. Aug. Eo (inquit) die mutata in deterius eſt, vitiataq; natura, atque à ligno vitæ ſeparatione iuſtiſſima, mortis in primis parentib. etiam corporalis, neceſſitas facta eſt. Præterea mortis 9.
æternæ, quam ſacræ literæ ſecundam vocant, debito ſe obſtrinxit. Tanti ſerpens cauſa mali, nō hic, quē humum cor-
Triplicem mortem innexit peccatū Adami. pore verrentē cernimus, ſed ille, qui è cœlo cecidit, hoc indutus tanquam idoneo ſuæ nequitiæ inſtrumēto. A primo parente in filios vtraq; mors emanauit, tam animæ, quam corporis, mors quoq; illa, quam ſacræ literæ ſecundam vocant, qua homo in pœnis viuit æternis, ex illo fōte effluxit.

Erat igitur humanum genus triplici obnoxium morti, animi, corporis, mortiq; ſecundæ in cruciatu æterno, idque fraude Dæmonis. Potentiſsimo indigebant tot mortui excitatore è tot mortib, nēpe VerboDei. *Miſit* ergo (vt dicitur 10.
Pſ. 106) *Verbum ſuum, & ſanauit eos, & eripuit eos de interitionib. eorum*, nō de vna ſola interitione ſiue morte, ſed de multis interitionib. eripuit: quia à morte animi, à morte corporis, à morte æterna liberauit. Hæc cauſa fuit, cur Deus homo
Verbum Dei hominem à triplici morte eripuit. factus eſt, ô Hebræi. Homo enim, qui ſolummodo homo eſſet, vitam mortuis à ſerpente occiſis reddere nequibat. Nā vt ait Chry. Cecidit natura noſtra eo caſu, vt reſtitui nullo modo à quoquā, niſi ab illa Dei potentiſſima manu poſ- *Chryſ. hom. 10. in Ioan.*
ſet, qui hominē creauit, is ſolus tot mortis generib. occiſum potuit excitare; vnde idē Chryſ. eadē hom. Non pote- *D. Chryſ.*
rat (inquit) aliter natura noſtra exurgere, niſi qui in principio eam effinxerat, manum porrexiſſet. Quemadmodum 11.
mundus hic magnꝰ, ſi euerteretur, à ſolo Deo in priſtinum poſſet ſtatū reuocari; ſic paruus mundus, id eſt, homo, ſerpentis dolo euerſus, ab eodem ſolo Deo potuit inſtaurari.

At dicet Hebræus, potuiſſet Deus homines hac multiplici morte liberare: quamuis homo non eſſet factus, quid igitur opus fuit humanam naturam aſſumere, ac mori? Reſpondemus, potuiſſe quidem Deum abſque humana natura, vitæ omnes homines reſtituere tam animi quā corporis. Atque adeo fatemur Verbi diuini incarnationem, & perpeſſionem, non fuiſſe abſoluto modo neceſſariam ad homines redimendos, vt docet D. Auguſt. libr. 13. *D. Auguſt.*
de Trinit. cap. 20. Verumtamen aſſerimus, tanto malo conuenientius remedium inueniri non potuiſſe. Auguſt. 12.
Eos (inquit) qui dicunt, itane defuit Deo modus alius, quo liberaret homines à miſeria mortalitatis huius? parum eſt *Incarnatio verbi maxime cōueniēs remedium hominī ſanando.*
ſic refellere, vt iſtum modum aſſeramus bonum, & diuinæ congruum dignitati: verum etiam vt oſtendamus, non alium modum poſsibilem Deo defuiſſe, cuius poteſtati cuncta æqualiter ſubiacent, ſed ſanandæ noſtræ miſeriæ conuenientiorem modum alium non fuiſſe, nec eſſe oportuiſſe, &c. Hic modus Dei erga nos ſummum amorem patefecit, hic omnium virtutum exemplar Chriſtum ad imitandum nobis propoſuit, hic amorem noſtrum erga tantum amatorem excitauit; hic Dæmonem victorem per naturam ipſam humanam, quam in Adamo vicerat, vicit in 13.
Chriſto, hic ex ſummo iure, iuſtitiæ diuinæ ſatisfecit, hic miſericordię diuinę infinitum pelagus hominibus Angeliſque demonſtrauit.

Potuit quidem Deus liberali voluntate peccata hominibus condonare, potuit diabolum ſumma potentia vincere. Verum (vt ait Auguſt. 13. de ciuit. cap. 13.) diabolus non *Auguſtin. Diabolus non potentia ſuperatus, ſed iuſtitia.*
potentia Dei, ſed iuſtitia ſuperandus fuit. Iuſtitia ergo in cruce ſuperatus eſt, & iuſtitia illa, qua maior excogitari nequit; quippe quæ in ipſo Dei corpore, omnium quæ homines cōmiſerunt, ſcelerū, vltrix fuit. Etenim Chriſtꝰ Opt. Max. omnia in ſe hominum ſcelera ſoluenda receperat, hominumque debitum, veluti fideliſsimus fideiuſſor, in ſe tranſtulerat; vt dixit D. Greg. Nyſſ. in Oratione de Chriſti 14.
natiuitate, his verbis: Seipſum dedit quaſi pretium, quo *D. Greger. Nyſſenus. Hominū debitū Chriſtus in ſe tranſtulit ſoluendum.*
redimeret eos, qui capti ac detenti erant, vt tanquā fideiuſſor quidam, tranſlato in ſe debito, liberaret eum, qui detinebatur ab ijs, quorum erat in poteſtate, &c. Hinc illud Iſ. 9. *Puer natus eſt nobis, cuius principatus ſuper humerū eius*; Princi- *Iſaiæ 9. Principatus ſuper humerum Chriſti*
patū enim ferebat Chriſtꝰ ſuper humerū, quia orbē vniuerſum, cui imperat, ſuper humeros ferebat impoſitū, vt quia ſoluēdo orbis nō erat, diuinæ iuſtitię pro orbe ſatisfaceret.

Quēadmodum neci ereptus eſt Iſaac, ictū vero paterni gladij, qui ſupra caput eius vibrabatur, aries veluti clypeus oppoſitus excepit; ita morti ereptus eſt homo, ictum vero diuini gladij, qui iugulū illius petebat, innocētiſsimus agnꝰ

Chriſtus,

15. Christus, veluti scutum obiectum sustinuit. Quamobrem meritò à Davide Deus scutum appellatur. *Tu autem Domine* (ait ille) *susceptor meus es.* Hebraicè, magen bagadi, hoc est, scutum circa me, vel scutum pro me. D. Hieron. sic vertit: Tu autem Domine clypeus circa me, quo loco Septuaginta verterunt; *Misericordiam, & veritatem diligit Deus;* Hebraicè legimus, semes v magen Iehouah, hoc est, vt vertit Hieronymus, Sol, & scutum Dominus. Deinde sequitur, *gratiam & gloriam dabit, &c.* Scutum enim est Deus incarnatus cruciqúe affixus, quod diuini gladij ictum ab homine propulsat; Sol item est, qui humani cordis tenebras pellit, Sol qui gratiæ lucem in terris, gloriæ vero lumen in cælo donat. Sol est, quia bona omnia quæ luce significantur, largitur: scutum est, quia mala omnia à nobis arcet.

Psalm 3.

Psalm 83.

CAPVT VII.

Secundus locus ex capite 3. Genes.

1. INITIO Geneseos, vt diximus, iecit Moyses incarnationis, perpessionisq; diuini Verbi fundamentum, dum Adami peccatum litteris consignauit. Capite vero tertio, ipsam incarnationem, perpessionemque à Deo hominibus promissam docuit. Dirum enim serpentem nequiter exultantem, quod fœminam induxisset in fraudem, illiusque opera virum præcipitem egisset in peccatum, his verbis diuina misericordia plenis, Deus compescuit. Inimicitias ponam inter te & mulierẽ, & semen tuum, & semen illius: Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius.

Genes. 3.

2. Quibus diuini verbi incarnationem, perpessionemque veluti in ænigmate depinxit. Mulier enim illa, inter quam & serpentem inimicitias Deus posuit perpetuas, Virgo est sanctissima, cuius in viscеribus purissimis, diuinũ Verbum naturam assumpsit humanam. Etenim grauissimas cum Dracone tartareo gessit Virgo inimicitias; adeo vt nullam sibi infestiorem fœminam, ille vnquam sit expertus. Nec fuit Sisaræ infestior Iahel, cuius caput adacto per tempora clauo perterebrauit; nec Holopherni infestior fuit Iudith, quem pugione obtruncauit, nec Esther Regina Amano, quem Rex Assuerus in crucem egit, quam fuit Virgo sanctissima Draconi, cuius immanem caput contudit, quod vniuerso hominum generi pestiferis faucibus teterrimum venenum afflauerat. Quantumuis autem Virginis calcaneo crudelis serpens fuerit insidiatus, leuissimum tamen, vel tenuissimi peccati venialis morsum, inferre nunquam valuit.

Virgo Dei genitrix contriuit caput serpentis.

3. Hæc est Messiæ veri Dei veriqúe hominis mater; hæc secunda Eua, hoc est, vita, quæ vitam mortalibus attulit, mortemq; ac peccatum à prima Eua in orbem illatum expulit. Defenditur (ait Greg. Nyssenus) & purgatur mulier à muliere. Prima aditum, & locum introeundi peccato dedit; hæc vero introeunti iustitiæ subseruiuit, illa consilium serpentis amplexa, atque secuta est, hæc interfectorem serpentis præbuit, illa per lignum peccatum introduxit, hæc per lignum bonum inuexit, id est per crucem. Et Augustinus: Cum nemo, inquit, succurreret, ad fœminam causa reuertitur, & origo per originem detruncatur; origo peccati per genitricem Christi. Meritò ergo Moyses, postquam scripserat peccatum, per fœminam à serpente seductam, in orbem ingressum, protinus alteram nobis proposuit fœminã, serpenti inimicissimam, per quam peccatum expulsum, & iustitia in orbem est introducta. *Inimicitias* (inquit Deus) *ponam inter te, & mulierem.*

D. Gregor. Nyssenus in orat. de Natiuit.

4. *D. August. ser. 17. de natali Domini.*

5. Neque vero solius fœminæ meminit, sed filij quoque eius, ex quo vt ex fonte omnia in orbem bona emanarunt, ideoque addit: *Et inter semen tuum, & semen illius.* En tibi admirabilem Verbi incarnationem, à Deo hominibus promissam, ipso eodem die, quo infausto se crimine obstrinxerant. Expende, quæso, singularem Dei erga nostrum genus clementiam, prius crimini perpetrato remedium promittit, quã pœnas de reis sumat. *Dum iratus fueris* (ait Habac.) *misericordiæ recordaberis*, iratus erat Deus primis parentibus ob peccatum commissum, sed iratus misericordiæ recordatur, commissoque peccato statim medicinam pollicetur. Vnde D. Leo Summus Pontifex: Deus, inquit, omnipotẽs & clemẽtis, cuius natura bonitas, cuius voluntas potentia, cuius opus misericordia est, tantum vt nos diabolica malignitas veneno suæ mortificauit inuidiæ; prædestinata renouandis mortalibus suę pietatis remedia, inter ipsa mundi primordia præsignauit. Denuntians serpenti futurum semen mulieris, quod noxij capitis elationem in sua virtute contereret, Christum scilicet, in carne venturum, Deum, hominemque signans, &c.

Pſalm 3.

Pſalm 83.

6. Christum appellat Deus semen mulieris, non autẽ viri, vt obseruauit Rupertus: quoniam ex Virgine absque viri opera conceptus, natusque est. De quo semine (ait Rup.) hæc dicuntur, nisi de vno, qui est Christus? ipse namq; solus ita semen mulieris est, vt non etiam viri semẽ sit. Filius ergo mulieris nõ viri dicitur Christus, quia ex Spiritu sancto conceptus in orbem prodijt. immortales cum serpentibus inimicitias gesturus. *Inimicitias* (inquit) *ponam inter te, & mulierem, & inter semen tuum, & semen illius*, id est, Christum: has vero inimicitas ad mortem vsque persecutus est, donec crucis baculo caput Draconis contriuit, illumque è mundo expulit; *Princeps*, inquit, *huius mundi ejicietur foras*, vnde illud: *Tu humiliasti sicut vulneratum superbum, in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.* Etenim Christus caput serpentis contriuit sua potentia; Virgo autem per Christi gratiam. Vnde D. Leo & alij legunt, ipsum scilicet semen, id est, Christus, conteret caput tuum. Hebraicè nunc habetur, hu, id est, ipsum semen. Septuaginta interpretes vertunt; Ipse scilicet Christus, noster videtur legisse (hi) id est, ipsa.

Christus mulieris, id est, Virginis, prædictum semen.

Ioan. 12.

Pſalm 88.

7.

8. Semen vero serpẽtis dicuntur Dæmones, qui veluti illius filij sunt; dicuntur etiam impij homines, quales Pharisæi erant, quibus Christus dixit: *Vos ex Patre Diabolo estis.* hoc autem Draconis semen quam fuerit vsque ad mortem crucis inimicum semini mulieris, quis non videt? Sed capiti insidiari non potuit serpens, id est, diuinitati, insidiatus est calcaneo, infirmæ Christi parti, id est corpori, quod omnibus tormẽtis excruciatum suffixit cruci. At quemadmodũ à tergo insidiante colubrum conuersus viator baculo conterit, sic Christus insidiantis Diaboli caput, ipso crucis ligno contudit. Ipse (vt vertunt Septuaginta) conteret caput tuũ, scilicet crucis ligno. Tu insidiaberis calcaneo eius, id est, corpori; at ipse eodem hoc calcaneo, id est, corpore vulnerato, & vita priuato, conculcabit caput tuum, vitamq; hominibus restituet sempiternam.

Ioan. 8.

Christus contriuit caput serpentis baculo crucis.

9. Hanc vitam hominibus per mulierẽ serpenti inimicam restituendam, cum Adamus ex verbis hisce audiuisset, vxorem suam, Euam, siue Hebraicè חוה Chaua, id est, vitam nominauit; tum quod mater futura esset viuentium per Christi redemptionem; tum quod hoc nomine vellet sibi vitam à Christo afferendam in memoriam reuocare. Alioqui mirandum sane est, cur Adam vir sapientissimus, eam vxorem voluerit vitam appellare, quæ mortem mundo inuexit, eoque tempore nomen imposuerit, quo à Deo ob commissum peccatum acerbam sententiam audierat. Vnde Rupertus: Quid (inquit) insanius, quam in tali articulo Euam dicere eam, quæ non habet vitam? dicere matrem cunctorum viuentium eam, quæ potius est mater cunctorum morientium? Verum Rupertus iniquior fuit Adamo, quam par est, dum sic scribit: Deo dicenti: *Donec reuertaris in terram, de qua sumptus es; quia pulvis es, & in pulverem reuerteris:* adeo Adamus non credidit, vt econtrario vocaret nomen vxoris suæ Euam, id est, vitam, eo quod esset mater cunctorum viuentium, &c. Nec enim credibile est, Adamum non credidisse Deo, ideoq; nomen vitæ imposuisse vxori. Alia est ratio, quam reddidimus, vt alias omittamus, nomine illo vitæ, vitam per mulierem, quæ beatum Semen erat paritura, mundo afferendam significare voluit. Vitam quoq; appellauit; vt diuinum beneficium vitæ, sibi, vxoríque donatæ semper mente recoleret. Cum enim ob peccatum morte digni essent, iuxta illud: *In quocunque die comederis ex eo, morte morieris*: vita à Deo donati sunt,

9.

10. *Rupertus.*

CAPVT VIII.

Ex tertio cap. Genes. tertius locus.

1. PECCATVM Adami omnium malorum seminarium, æternæ memoriæ prodidit Moyses, ipsius deinde pec-

cati remedium, Virginis filium fore indicauit. Post hæc, cuiusmodi fuerit, ante hoc remedium allatum, hominum status, sub typo edocuit. Scribit enim, Deum primos parentes à Paradiso expulisse. Ecce hominum (ante aduentum Christi) statum. Quemadmodum primi parentes è Paradiso terrestri, ita è Paradiso quoque cælesti cum posteris propter peccatum sunt expulsi. Illa enim expulsio ex terrestri, expulsionem ex cælesti, adumbrabat. Adhibita vero custodia significabat, nullum ex hominibus, Paradisum cælestẽ ingressurum, antequam diuinæ iustitiæ, cuius nota versatilis erat gladius, summo iure esset satisfactum. Nec Adamus quamuis peccatum pœnitentia acerba diluerit, nec Noë, nec Abraham, nec vllus hominum, ante Christi aduẽtum, Paradisum cælestem ingressus est. Vbi ille venit, animamq; in cruce exhalauit, protinus cunctis antiquis Patribus Paradisi aditum reserauit, id quod illis verbis est significatũ,

2. *Status hominum post peccatum Adami, à Moyse adumbratus.*

3. *D.C. eg. 12. Moral. c. 7.* *Hodie mecum eris in Paradiso.* D. Greg. Quia ante aduentum Mediatoris Dei & hominum, omnis homo quamuis probatæ vitæ fuerit, ad inferni claustra descendit, dubium non est. Quoniam homo, qui per se cecidit, per se ad Paradisi requiem redire non potuit, nisi venerit ille, qui suæ incarnationis mysterio eiusdem nobis Paradisi iter aperiret. Vnde post culpam primi hominis, ad Paradisi aditũ, romphæa flammea posita esse memoratur, quæ & versatilis dicitur, pro eo quod quandoque veniret tempus, vt etiam remoueri posset, &c.

4. Porrò versatilis gladius dicitur Hebraicè מתהפכת mitaphéceth, id est, vertens se; Vertebat se ille gladius, vertit se quoque gladius diuinæ iustitiæ, & conuertit se, si nos conuertamus nos. Vertit autem se, & conuertit in vaginam, cum Christus animam in cruce egit; ideoq; reconditio iam diuinæ iustitiæ gladio in vaginam, & via in Paradisum cælestem aperta, cuius ilia aditum occludebat, latroni dixit: *Hodie mecum eris in Paradiso.*

CAPVT IX.

Quartus locus ex 4. Genes. de Caino & Abele.

1. CApite quarto necis illius imaginem ante oculos proponit Moyses, qua à fratre suo, id est, Iudæorum populo, Messias crudeliter occisus est. Nam Messiæ innocens Abel, Iudaici populi impius Cain, imago est. Pastor Abel Christi Pastoris, Cain, qui Hebraicè dicitur עבר אדמה Gobed adama, id est, seruiens terræ Iudæorum terrenis bonis seruientium, typum gerit. Inuidiæ stimulis agitatus miser Cain, Abelem foras in agrum eductum occidit; eiusdẽ inuidiæ aculeis concitati Iudæi, Christum foras in mõtem Caluariæ perductum, interfecerunt. Augustinus: Occiditur (inquit) Abel à fratre: occiditur Christus à populo Iudæorum; ille in campo, hic in Caluariæ loco, &c.

Tmbranecia Messiæ, Abelis mors. *D. Aug. lib. 12. contra Faust. c. 9.*

2. Pœnam fratricidij indixit Deus Caino, eãdem, quam indixit Iudæis; similes fuere fratricidio, similes quoque supplicio. Vagantur enim Iudæi super terram, vt Cain, ex Patria, Regnoque in alias regiones exterminati. *Vagus* (inquit Deus) *& profugus eris super terram.* Et Christus: *Cadent in ore gladij*, scilicet Iudæi; *& captiui ducentur in omnes gentes, & Ierusalem calcabitur à gentibus, &c.* Rupertus: Vagum (inquit) & Profugum Iudaicum populum Christus esse voluit, quia videlicet & eorum spatsa captiuitas, & ipsorum Scriptura, testimonium perhibent, quod frater ipsorum, quem occiderunt, iustus erat, & quod nihil horum, quæ prædicamus, fides Christiana confinxit, &c.

Luc. 21. *Rupertus in Genesim.*

3. Illa quoque Caini vox, vt ait Aug. Iudæorũ est, qua cum rogaretur à Deo; Vbi est Abel frater tuus? respondit: Nescio, nunquid custos fratris mei sum ego? Aug. lib. 12. cõtra Faustum cap. 20. Vsque adhuc (inquit) quid nobis respondent Iudæi, cum eos interrogamus de Christo, nisi se nescire Christum, quem dicimus? fallax enim Cain ignoratio, Iudæorum est falsa negatio. Essent autem quodammodo Christi custodes, si Christianam fidem accipere & custodire voluissent: nam qui custodit in corde suo Christum, non dicit, quod Cain; Numquid custos fratris mei sum ego? Hæc Aug. Illa item Dei verba mysterium continent: *Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra*, quibus sanguinis à Christo summo cum amore effusi ingens, cælosque penetrans clamor significatur. Sed vt Paullus scribit, *melius clamat sanguis Christi, quam Abelis*; Abelis enim sanguis vindictam, Christi sangnis veniam, peccatorumque inclamat remissionem. Theophylactus ad Hebr. 12. Christi (inquit) sanguis splendidiorem vocem edit, & significatiorem, & clariorem, per res ipsas clamans, quoniam omnes sanctificauit, &c.

D. August.

Hebr. 12. 4.

Quod autem Abelis sacrificium Deus gratum habuit, Caini vero oblationem reprobauit, ex sententia Ruperti indicat, Christi sacrificium Deum habere acceptum; Iudæorum vero oblationes nullius iam esse momenti. *Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius: ad Cain autem, & ad munera eius non respexit.* Sic hoc tẽpore respicit ad Christum Pontificem Summum, secundum ordinem Melchisedech, & ad munera ac sacrificia eius; Iudæos autem & munera eorum non respicit. Rupertus: Iam (inquit) non respicit Dominus ad iustum Cain, id est, Iudæorum populum, & ad munera eius; dicit enim illi Psal. 49. *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos.* Propherico quoque testimonio palam est, quia ad Abel, id est, Christum, & ad munera eius Deus respicit; dicit enim de illo Spiritus sanctus Psal. 109. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Hæc ille.

Abelis sacrificium, id est, Christi respectus. Deus, Cain, id est, Iudaici populi vitia non respicit. Genes. 4. 5. Rupertus.

Abel autem sacrificium Deo obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum. Christus seipsum primogenitum, plenum adipe diuinitatis, plenum adipe totius gratiæ, ac deuotionis, in cæna & in cruce obtulit Patri, quotidieque in Ecclesia Catholica per suos offert Sacerdotes. Sacrificium Christi plenum est adipe diuinitatis, adipe quoque totius consolationis & gratiæ, quo ij, qui diuinæ mensæ animo puro atque humili cõuiuæ sunt, impinguantur, iuxta illud: *Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea, & labijs exultationis laudabit os meum.* & illud: *Holocaustum tuum pingue fiat.* Pingue quidem est Christi holocaustum in seipso. vt autem in nobis pingue fiat, vt gratiæ ac deuotionis pinguedinem nostris infundat animis, precamur. Rupertus; Nos cum Propheta dicimus, holocaustum tuum pingue fiat, vt videlicet sicut tunc, vbi per semetipsum hoc Sacramentum condidit Christus; ita & nunc, vbicunque idem per Ecclesiæ manus ipse conficit, pinguedo spiritus & vitæ adsit: ne quemquam nostrum propter peccata sua, diuinæ virtutis adeps refugiat, & ipse macrum sacrificij corpus solummodo dentibus indigne conterendo, corporis & sanguinis Domini reus existat.

Genes. 4. Sacrificium Christi. 6. Psal. 62. Psal. 19. Rupertus. 7.

CAPVT X.

Quintus locus ex cap. 6. Genes. de Arca Noe.

1. EXpulso Caino, id est, populo Iudæorum, ob necem Messiæ; Deus alium sibi populum asciscit, Ecclesiamque ædificat. Quid enim aliud significat ingens illa Arca Noë iussu Dei extructa, quam Catholicam Ecclesiam à vero Noë Christo Opt. Max. exædificatam? נח Noach, enim, id est quies, Christus est, vt illa indicant verba Matth. *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & inuenietis requiem animabus vestris.* Quasi dicat, venite ad me, & inuenietis Noach verum, id est, requiem veram, in medijs pelagi fluctibus. De nostro Noë vera est Lamechi prædictio. *Iste consolabitur nos ab operibus manuum nostrarum, in terra, cui maledixit Dominus.* Vnde Paullus; *Per Christum abundat consolatio nostra.*

Ecclesia extruendæ typus. Genes. 6. Matth. 11. Christus Noe, id est, requies. Ecclesia Arca Noe. Genes 5. 2. 2. Cor. 1.

Hic Noë Arcam, id est Ecclesiam fabricauit. *Dei ædificatio estis.* Ex lignis vero læuigatis fabricata est, quia læuigatos ac dolatos, hoc est, omni vitiorũ scabritie carentes, omnium virtutum ornatu expolitos Christianos, optat Dominus. Septuaginta vertunt; ex lignis quadratis, quocirca D. Aug. de lignis (inquit) quadratis Arca fabricatur, sicut Ecclesia de Sanctis constituitur, ad omne opus bonum semper paratis, quadratum enim, quacunq; verteris, firmiter stat, &c. In Arca omnis generis erant animantia, in Ecclesia sunt omnium nationum homines; ex animantibus, quæ arca continebantur, munda quædam fuere, alia immunda; ex hominibus, qui in Ecclesia viuunt, iusti quidam sunt, alij iniusti. Tres contignationes habuit Arca, tres status habet Ecclesia, illis tribus contignationibus significatos, ex Aug. sententia, infimum coniugium, superiorem viduarum, supremum

1. Cor. 3. D. Augus. l. 12. contra Faust. c. 14. 3. D. Augustin. l. 15. de Ciuit. c. 26.

4. premum Virginum. Nidos præterea habet siue mansiunculas diuersas, hoc est, diuersas religiosorum familias, varios vitæ status, varios meritorum gradus, quemadmodum in cælo variæ quoque sunt mansiones.

Augustin. l. 12 contra Faust. cap. 14

Bitumine est oblita, hoc est, charitate; est enim, vt ait Augustinus bitumen feruentissimum & violentissimum gluten, significans dilectionis ardorem. Beda ait, bitumine patientiam, & continentiam significari. Possunt eodem adumbrari virtutes omnes, quæ Ecclesiam muniunt, ac tuentur. Intrinsecus, extrinsecusque bitumine linitur, quia virtus & intus in corde latet, & extrinsecus in opere apparet. Bitumine munita est Arca aduersus fluctus; virtute munitur Ecclesia aduersus omnes mundi tempestates. Fluctibus quatitur, at non demergitur: nam *Portæ inferi non præualebunt aduersus eam*; quia illam è cælo ille, qui extruxit, sapientissimus Noë Christus regit, in terris vero Christi vices gerés Summus Pontifex medijs in vndis gubernat. Ambros. Ecclesia (inquit) etsi vndarum fluctibus aut procellis sæpe vexatur, tamen nunquam potest sustinere naufragium; quia in arbore eius, id est, in cruce, Christus erigitur, in puppi pater residet gubernator, proram Paracletus seruat spiritus: etsi seculum istud tanquam pelagus fortitur infestum, nunquam alliditur ad saxum, nec mergitur ad profundum. Hæc Ambrosius.

Beda in Genesim.

5.

Ecclesia nō potest naufragium facere. Ambros. in lib. de Salomone c 4.

6. Qui igitur saluus esse volet, ab Arca ne discedat illius q; summo Rectori Pontifici, fide summa obediat, si secus faciat, medijs fluctibus absorptus peribit, quod testatur D. Hier. Ego (inquit) cathedræ Petri communione consocior, super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicunque extra hanc domū agnum comederit, prophanus est, si quis in arca Noë non fuerit, peribit regnāte diluuio. Hæc Hier. Ambr. vero ex hac Arca siue naui ait, omnes omnium hæreticorum hæreses supetari. In ista (inquit) naue Ecclesiæ, antra Montani feliciter prætermus, inde in Photinianam charybdim non incidimus: inde in Barathrum Vrsacij & Valentis non incurrimus: inde Arium archipiratam non timemus, illam stellam seruantes in cælo, quæ Magos perduxit ad Christum, inde Syrtes gentilium, & periculosas hæreses, & scopulos euitamus, quos superiacens aquæ tenuis occultat allapsus, quia hæretici sub prætextu nominis Christiani, absonsa perfidiæ saxa, fallaci confessione oris obducunt, in quæ homines dum illis, quod Christiani sint, fides habetur, impingunt. Hæc ille. Nostri autem temporis hæretici sub prætextu noui Euangelij absonsa perfidię saxa fallaci scripturarum interpretatione obducunt, in quę incauti homines & cæci miserandū in modum impingūt. Sed quemadmodum antiquarū; sic & nouarum hæresum erit finis. Omnes quicunque extra Christi Arcam Romanam Ecclesiam sunt, miserando diluuio peribunt. Ipsa vero Ecclesia omnibus fluctibus superatis, omnibus hæresibus extirpatis, quemadmodum Arca super montes Armeniæ requieuit, ita super celsissimos cæli montes, tandem post mille pericula, post mille exantlatos labores, felicissimè requiescet.

Hieron. ad Damas. Extra arcam Noe, id est, Romanam Ecclesiam pereūt hæretici regnante diluuio.

7.

CAPVT XI.

Sextus locus ex cap. 12. Genes. de promissione Messiæ facta Abrahamo, & de immolatione Isaac.

1. *Genes. 11. Genes 12.*

CApite 11. Genes. primos Messiæ primogenitores, à Sem filio Noë, vsq; ad Abraham, enumerat Moyses, eiusque genealogiæ partem cōtexit. Capite deinde 12. cum idolorū cultus Satanæ versutia in orbem fuisset inductus; narrat, populi, à quo Messias erat oriturus, primum parentem Abrahamum, ex Chaldæa in terram repromissionis Messiæ patriam, à Deo fuisse euocatum; vt stirps esset, atq; caput gentis illius, ex qua Messiæ Sanctissima mater esset originem habitura. Eo capite fit illi prima de Messia promissio; In te benedicentur vniuersæ cognationes terrę, eadem promissio eidem Abrahamo repetitur cap. 22. addito iuramento, de quo Zacharias Ioannis pater: *Iusiurandum* (inquit) *quod iurauit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis, vt sine timore, de manu inimicorum nostrorū liberati seruiamus illi in sanctitate & iustitia.* In hunc modum intellexit diuino illuminatus spiritu Zacharias, verba illa Dei Gen. 22. *Per memetipsum iurauī, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me: Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, sicut stellas cæli, & velut arenam, quæ est in littore maris, possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes terræ.* Et Paulus: *Abrahæ* (inquit) *promittens Deus, quoniam neminem habuit, per quem iuraret maiorem, iurauit per semetipsum, &c.* Item; Abundantius volens Deus ostendere pollicationis hæredibus, immobilitatem consilij sui, interposuit iusiurandum. Hæredes autem pollicitationis Abrahamo factæ (vt ait Theophyl.) nos sumus fideles, qui in semine Abraham Christo, benedicti sumus. Vnde illud Pauli: *Abrahæ dicta sunt promissiones, & semini eius*, non dicit, & seminibus quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus, &c.

2. *Semen Abrahæ Christus, in quo benedicuntur omnes gentes.*

Gen. 22. Luc. 1.

Ad Heb. 6.

Theophyl. 3. Ad Gal. 3.

Constat ergo Christum esse semen Abrahami præcellens, in quod præcipuè Deus intendebat oculos, dum hæc promittebat, quamuis minus præcipuè; Isaac quoq; semen Abrahę minus præcipuum respiceret. Hoc semen per totū terrarum orbem abundantissimè multiplicauit, iuxta illud: *Si granum frumenti mortuum fuerit, multū fructum affert.* Quemadmodum enim frumenti semen mortuum, sic Abrahami semen multiplicatum est. Quis (ait Origenes) iam expositione indiget, vt sciat, semen Christi quomodo multiplicetur, qui videt à finibus terræ, vsque ad fines terræ, propagatam prædicationem Euangelij, & nullum penè esse iam locum, qui semen verbi non susceperit? Multiplicatur autē hoc semen sicut stellæ cœli, & sicut arena maris, quia ex Christianis quidam stellis similes sunt, gratiæ splendore fulgentes, cœloq; mente infixi, alij arenam maris referunt, terrenis rebus mancipati, & mundi fluctibus expositi. Possidet portas inimicorum suorum, qui tartareos hostes vicit, quasque possidebant nationes sub iugum suum suaue misit. De his inimicis loquitur Zacharias in Cantico; cum ait, pollicitum esse Deum, *daturum se nobis, vt de manu inimicorum nostrorum liberati seruiamus illi in sanctitate, & iustitia.* Nō enim Deo in sanctitate seruire possumus, nisi prius de manu spiritalium inimicorum liberemur. Denique in hoc semine benedicuntur omnes gentes terræ, quia propter Christum Opt. Max. cœlesti benedictione à Deo donati sumus, iuxta illud Pauli: *Benedixit nos in omni benedictione spirituali, in cœlestibus, in Christo.*

Origen. hom. 9. in Genesim. 4.

Ioan. 12.

Ioan. 1.

5.

Ephes. 1.

Iam vero, vt obseruat Orig. tempore passionis, Isaac promissio renouata est, quæ pertinebat ad eum populum, qui passione Christi ac resurrectione seruatur. Etenim passio illa siue immolatio Isaac, Christi passionem, immolationemque perspicuè adumbrabat, cum Isaac videmus humeris ligna holocausti baiulantem, Christi typum clarissimum cernimus crucem suam humero ferentis. Isaac vt in strue lignorum Deo in holocaustū offerretur, in terram Visionis perrexit, Christus vt in cruce Patri immolaretur, in Caluariæ locum mœstissimum iter fecit. Isaac tamen nō est in holocaustum oblatus, Christus vero est immolatus, propterea quod, vt Aug. ait, Isaac figura erat, non veritas. Figuræ satis fuit indicare veritatem, id est, Christū, oportuit, quod indicabatur, complere. Propterea non est immolatus Isaac, quia illius sanguine redimi mundus non poterat. Isaac (ait Augustinus) crucis meruit signa portare, apprehendi meruit, vinciri meruit; non tamen aliquid mundo contulisset, si potuisset occidi, &c.

Origen.

Isaac Christi typum crucem ferentis, non est occisus; quia umbra erat.

6.

D. Augustin. ser. 71. de tempore.

Ad hæc, non est occisus Isaac, sed occisus est aries, cuius caput vepribus inhærebat, vt significaretur Christi diuinitatem omnium tormentorum fuisse expertem, humanitatem cum diuinitate ipsa copulatam; cruciatus omnes excepisse. Etenim Isaac, id est, risus, merito Christi diuinitate significat, quæ totius risus, id est, lætitiæ, fons est; aries vero humanitatem. Sic hæc intellexit Origenes: Patitur, inquit, Christus, sed in carne, & pertulit mortem, sed caro, cuius aries forma est. Verbum vero in incorruptione permansit, &c. & Aug. Quia, inquit, in passione non diuinitas crucifixa creditur, ideo non Isaac, sed aries immolatur. Nec mysterio caret, quod dicitur, aries ille inter vepres hæsisse capite; corona enim illa ex spinis contexta, quæ tremendo Summi Regis capiti imposita est, rudi penicillo adumbratur.

Aug. ser. 17. de Natali Domini.

7.

Orig. hom. 8. in Gen.

D. Aug. ser. 31 de temp.

8. Hæc promissio Abrahamo facta, fit quoque filio eius Isaac: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.* Fit itē nepoti Jacob:

Genes. 26. Genes. 28.

Iacob: *Benedicentur in te, & in semine tuo, cuncte tribus terræ.* Eam vero ad Messiam pertinere, docet Dauid; *Benedicentur*, inquit, *in ipso omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum.*

Psalm 71.

CAPVT XII.

Septimus lucus de Iacob, & Esau, Genes. 25. 26. & 27.

1. Genes. 2.

POpulum Iudaicum reprobandum, gentium vero populum à Deo eligendum, typus Esau docet, & Iacob. Nam, vt ait D. Irenæus lib. 4. cap. 38. Non solum prophetationes Patriarcharum, sed & partus Rebeccæ prophetia fuit duorum populorum. Duos populos hi duo fratres adumbrant, Iudaicum Esau primogenitus, Christianum Iacob natu minor. Nam primogenitū suum appellat Deus populum Hebræorum. & Paul. *Iudaici*, inquit, *populi est adoptio filiorum, gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium* (Græcè λατρεια, hoc est, cultus Dei) *& promissa, & Patres, ex quibus est Christus secundum carnem.* Hæc ad primogenitum spectabant Esau.

Exod. 4. Rom. 9.

2. Rom. 11. Christianum populum benedictionem Iudaici populi surripuit, vt Iacob benedictionem Esau. D. Irenæus.

Ast primogenituram Esau abstulit Iacob, sic bona, quæ ad populum Iudæorum attinebant, abstulit populus Christianus. Iam enim non de Iudæis, sed de Christianis dicitur, ipsorum est adoptio filiorum, gloria, & testamentum vtrumque, vetus ac nouum, & legislatio, & obsequium, siue lactia, cultusque diuinus, & promissiones. Denique, & Messias, in quo omnes gentes terræ benedicuntur. Nam, vt ait Apostolus: *Fracti sunt naturales rami*, id est, Iudei, *populus autem gentium cum oleaster esset, insertus est in illis, & socius radicis, & pinguedinis oliuæ factus est.* D. Irenæus lib. 4. cap. 38. Iunior (inquit) populus, id est, Christianus, primogenitum Christum accepit, cum eum repulit populus ætate prouectior, id est, Israeliticus, dicens: non habemus Regem nisi Cæsarem. In Christo autem vniuersa benedictio; & propter hoc benedictiones prioris populi, à Patre surripuit posterior populus, quemadmodum Iacob abstulit benedictionem Esau. Hæc Irenæus.

3. 3. Reg. 18.

Eiusdem populi incredulitas in parente Iacob adumbrata est claudicante. Claudicauerūt enim Israelitæ quondam, cum idola coluerunt, iuxta illud Eliæ: *Vsquequo claudicatis in duas partes? &c.* Claudicant nunc, quia non rectè de Messia & de Deo sentiunt, legemque nouam repellunt. Emarcuit item nervus Iacob, propterea quod emarcuit in Israelitis fides, quæ nervus est animi.

Christo valentes prævalent populus Iudaicus, qui illum crucifixit, quemadmodum Iacob aduersus Angelum præualuit.

4. Beda.

Iam vero lucta illa Angeli cum Iacob, Christi cum posteris eius Iudæis colluctationem indicauit. Luctatus est vir cum Iacob, id est, Christus cum populo Iudæorum, præualuit Iacob aduersus Angelum magni consilij, quia Christum cruci affixit. At non potuisset vllis viribus aduersus Angelū Iacob præualere, nisi sponte Angelus fortissimus homini imbecillimo cessisset, viresq; angelicas cohibuisset. Eundem in modum non potuissent vllis viribus Iudæi, aduersus Christum præualere, homunculi aduersus Deum omnipotentē, nisi ille diuinas vires compressisset, in crucemque agi voluisset. Beda in Gen. cap. 32. Vir, inquit, qui luctabatur cum Iacob, Christum significat, cui ideo præualuit Iacob, quia populus Israel, cuius ille tunc figuram gessit, in passione præualuit Domino, & quasi cum infirmo in carne Christo luctamen habuit. Aug. serm. 80. de tempore: Luctabatur, inquit, Iacob cum Angelo, quia populus Iudæorum luctaturus erat cum Christo: vincebat Iacob Angelum, quia Iudæorum populus vsq; ad mortem Christum persecuturus erat, &c. Angelus tetigit nervū Iacob, & emarcuit, Christus vero tetigit nervos Reip. Iudaicæ, omnesque exaruerunt. Idem Augustinus de verbis Domini ser. 40. Tanum, inquit, potuit victus, vt & femur tangeret, & claudum faceret, &c. Illa vero Angeli verba: *Dimitte me, iam enim ascendit aurora*; Christi resurrectionem adumbrāt; habuit enim Iacob, id est, populus Iudæorum Christum in sepulchro tribus diebus, cum aurora tertij diei ascendere cœpit, tunc eum inuitus, & inscius è sepulchro veluti dimisit. Augustinus serm. 80. de tempore, *Dimitte me, &c.* hoc resurrectionem Domini figurauit, quia Dominus ante lucem legitur resurrexisse, &c.

D. Augustin. 5.

CAPVT XIII.

Octauus lucus de Scala Iacob, Genes. 28.

1. Genes. 28.

CElebertima illa, totoque orbe decantata Scala, quam Iacob dum peregre Mesopotamiam, vidit per quietē, optatissimam Verbi diuini incarnationē nobis indicauit. In cælo apparuit Deus Angelis comitatus, & Scalæ innixus, veluti descensum in terras tam parās. Stabat super Scalam, vt ex Hebræo verti quoque potest, quia pedes in scala habebat, veluti descensurus, quasi diceret, ipsa stationis significatione, ô Iacob, non possunt homines in cælum cōscendere; nec Scala est vlla, per quam ascendant; nec si Scala esset, aditus pateret, cum fores sint occlusæ, aduenit tempus, cum ego descendam, humanamque naturam ex Virgine de stirpe tua assumam; tunc similem huic Scalā erigā, cæli fores reserabo, iter à terra in cælum vsque aperiam. Quæ omnia facta iam videmus. Deus enim è cælo descendit, in vtero Virginis homo est factus, fores cæli reserauit, & veluti Scalam à terra in cælum tendentem extruxit.

Christus Scalam in cælum ducentem extruxit.

2.

Eodem loco pollicitationem de Messia, Abrahamo, & Isaaco factam innouat Dominus; *Benedicentur*, inquit, *in te, & in semine tuo, cuncte tribus terræ.* ex cunctis enim terræ tribubus vocat Deus homines huius promissionis hæredes, qui in semine Abrahami, Isaaci, & Iacobi, id est in Christo benedicantur. Quamobrem illud adijcitur; *Terram, in qua dormis, tibi dabo. & semini tuo*, non de terra solum promissionis, sed de cælesti maximè regno sermo est, cuius illa typus erat; nam cæleste Regnum sub typo promittitur Iacob, & semini eius, dummodo credat, & præcepta obseruet. Sequitur: *Erit semen tuum quasi pulvis terræ*: Dilataberis ad Orientem, & Occidentem, & Septentrionem, & Meridiem. Videmus semen Abraham, & Iacob non carnale, sed spirituale, dilatarum versus omnes cæli plagas, iuxta illud Christi: *Multi ab Oriente, & Occidēte venient, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cælorum, filij autem regni ejicientur in tenebras exteriores, &c.* Filij regni erant Iudæi, quia ad illos regnum Rexque Messias pertinebat; sed tantam hanc benedictionem, pro lentis edulio, vt Esau, id est, pro caducis huius mundi rebus, vendiderunt; ideoque foras ejiciuntur in tenebras Tartari exteriores; postquam in interioribus mentis tenebris vitam duxint tenebrosissimam. Post admirabilem visum Iacob expergefactus, *Lapidem, quem exposuerat capiti, in titulum erexit, vnxitq; oleo*; ea vnctione Christū adumbrauit, qui lapis est; quem ædificantes reprobauerūt, vnctus autem oleo lætitiæ præ consortibus suis, ab vnctione enim Christi, id est, vncti, nomē accepit. Aug. de verbis Domini ser. 40. Iacob posuit lapidē, & perfudit oleo. agnoscite Chrisma, agnoscite & Christum. Ipse est enim lapis, quē reprobauerunt ædificantes, &c. Indicauit Iacob Christum vncto lapide, indicauit quoque Ecclesiam nomine: nam nomen vrbis Bethel, id est, domum Dei appellauit. Bethel autem, id est, domus Dei, Ecclesia est, à Christo extructa, cuius ille fundamentum, lapisque angularis est. in Bethel, id est domo Dei, Scala cælum tangēs apparet, quia in domo Dei sola, id est, Ecclesia iter in cælum patet. Cui maximè illa Iacob verba congruunt: *Quam terribilis est locus iste, non est hic aliud nisi domus Dei & porta cæli.* Etenim terribilis est Ecclesia aduersus Tartareos hostes, omnique veneratione digna propter præsentiam Christi in augustissima Eucharistia. Domus Dei illa est, & porta cæli, quia per illā in cælum mortales ingrediuntur. Verè Dominus est in loco isto; at Iacob, id est, Iudæi à Iacob nati nesciunt, quousque cæli illis aperiantur, scalaque ostendatur, quæ in cælos ducit; *Vere Dominus est in loco isto* (ait Iacob) *& ego nesciebam.*

Lapis à Iacob vnctus Christum indicabat. D. Augustin. 4.

D. Augustin. ser. 79. de tempore, scalam, quam Iacob vidit, crucis quoque figuram fuisse sentit, quæ verè Scala est, per quam in cælum homines conscendunt, sine qua ad inferos descendunt, illi innixus erat Deus, propterea quod cruci suffixus est Christus, verus Deus & homo, crucique innixus pependit. Aug. Iacob Dominum in cacumen scalæ videbat incumbere: quid est in scalam incumbere, nisi in ligno pendere? &c. Eandem crucem baculo Iacob significatam putat eodem ser. *In baculo meo* (ait Iacob) *trāsiui Iordanem istum, & ecce cum duabus turmis regredior.* Hūc in modum Christus, in baculo crucis, passionis Iordanem, sine potius turbulentissi-

5. D. Augustin. Crux Christi scala, & baculus Iacob.

Gen 32. 6.

bulentiſſimum mare pertranſiuit, ſed in vitam die tertio reuerſus, cum duabus, imò cum infinitis penè angelorum, hominumque turmis, in cælum regreſſus eſt. Iacob (ait Auguſt. ad accipiendam vxorem exhibuit baculi, & Chriſtus ad redimendam Eccleſiam detulit crucis lignum, &c.

Ad accipiendam vero vxorem, cum baculo Iacob ex patria in Meſopotamiam alienam regionem peregrè profectus eſt, Chriſti ea in re typus, (vt docet idem ſanctiſſimus Pater ſerm. 80. de tempore) qui è cælo in orbem terrarum
7. deſcendit, vt Eccleſiam ſibi copularet. Quomodo Chriſtus (inquit Auguſt.) venturus erat in mundum, vt iungeretur Eccleſiæ, ita in beato Iacob hoc præfiguratum eſt, quando in regionem longinquam peregrinatus eſt, vt coniugium
Baptiſmus. ſortiretur, &c. Sponſam reſpexit Iacob apud puteum non ſine miſterij ſignificatione, quia per aquam baptiſmi Spõſam ſibi Chriſtus Eccleſiam copulauit. Aug. loco iam notato: Si diligẽter, ait, audiſtis fratres, poteſtis agnoſcere, non fuiſſe ſine cauſſa, quod ſar ci Patriarchæ matrimonia ad fontes, aut puteos inueniunt. Rebecca, quæ iungenda erat Iſaac, ad puteum inuenitur, & Rachel, quam acceperus erat Iacob, ad puteum agnoſcitur, & Sephora, quæ Moyſi iuncta eſt, ad puteum repertur. Sine dubio aliqua in ijs ſacramenta debemus agnoſcere. Et quia ij tres Patriarchæ
8. typum Domini Saluatoris præferebant, ideo ad fontes vel puteos inueniunt matrimonia, quia Chriſtus ad aquam baptiſmi inuenturus erat Eccleſiam. Hæc ille.

Lia Iudæorum ſynagogam ſignificat, quæ ante aduentum Chriſti, ſecundum propheticum ſenſum, ſolet cæca dici.

Non vnam tamen vxorem tantum, ſed duas duxit Iacob, pro illius temporis facultate, Liam, atque Rachelem, quæ duos adumbrarũt populos Chriſto cõiunctos. Liam enim, id eſt, Iudæorum populum prius, quia Iudæi prius quam gentes in Chriſtum crediderunt; Rachelem, id eſt, gẽtium populum, poſt Iudæos Chriſtus ſibi adiunxit. Aug. Lia, inquit, Iudæorum, Rachel gentium populum figurauit. Iſtis duobus populis velut duobus parietibus tanquam lapis angularis iunctus eſt Chriſtus, &c. Lia non eſt furata ſimulachra patris, ar in tabernaculo Rachel ea idola latuerunt. Similiter populus Iudæorum, quo tempore Chriſtus venit, idola nec furabatur, nec colebat, at gentium populus is cultus communis erat. Aug. hoc obſeruauit: Lia, inquit, nõ eſt furata idola patris. Ideo Rachel, quia poſt aduentũ Chriſti non vſquequaque Synagoga idolis ſeruiſſe cognoſcitur, ſicut de gentibus comprobatur, &c.
9.

At miſera Synagoga Chriſtũ abiecit, gentes vero Chriſtum ſuſceperunt, idola, quæ colebant, abiecerunt: id quod idolorum illa abiectio ſignificauit, quæ ipſius Iacob mandato facta eſt. *Iacob conuocata omni domo ſua, ait: Abiicite deos alienos, qui in medio veſtri ſunt, & mundamini, & mutate veſtimenta veſtra, ſurgite & aſcendamus in Bethel, vt faciamus ibi altare Deo, qui exaudiuit me in die tribulationis meæ, & comes fuit itineris mei.* Dederunt ergo omnes deos alienos, quos habebant, & inaures, quæ erant in auribus eorum; at ille infodit eas iuxta terebinthum, quæ eſt poſt vrbem Sichem. &c. Hæc omnia ij fecere, qui in Bethel, id eſt domum Dei, Chriſti Eccleſiam, aſcenderunt, abiecerũt deos alienos, idola ſubter arborem, id eſt, Chriſti crucem, perpetua execratione, veluti terra obruerunt, inaures, id eſt, aures prurientes, vanæ, falſæque doctrinæ appetentes, infoderunt, ſalutari baptiſmi aqua munati, veſtimenta animi, id eſt, habitus moreſque mutarunt.
Genes. 35. 10. Eſtimatio ſacrificiorum.

In Bethel ingreſſi ſunt, vbi altare eſt exædificatum, in quo auguſtiſſimum Euchariſtiæ ſacramentũ, Sacrificiumq; tremendum ſingulis diebus adorant, atque venerantur. D. Ambroſ. de Iacob, & Vita beata; Fides (inquit) Eccleſiæ omnem obtenuantiam gentilitatis aboleuit. & Rupertus in hunc locum Gentiles: His, inquit, profectibus, aſcendendum eſt in Bethel, id eſt, domum Dei, quæ non eſt alia, quam Eccleſia Chriſti. Primum eſt priſtinos abdicare errores, & vnius veri Dei fidem profiteri, quod eſt auferre deos alienos, deinde baptizari, quod eſt mundari, ac deinceps ambulare in nouitate vitæ, quod eſt veſtimenta mutare, &c. Præter hæc arborem ſubter quam idola infoſſa ſunt, ait Rupertus, crucem ſignificare, his verbis: Terebinthus arbor reſinam generans pretioſiſſimam, lignum crucis, quod virtutis eſt optimæ ſignificat; ſubter quam omnia peccata noſtra ſepeliuntur, vt eorum vltra nullum veſtigium reperiatur.
D. Ambroſ. li. Rup. ibid.
Crux Chriſti terebinthus, ſub qua omnia peccata ſepeliuntur.

Hæc fecit Rachel, id eſt, Eccleſia, pulchris prædita oculis, quibus in Chriſto non humanitatem ſolum, verum diuinitatem etiam acutiſſimè cernit. Rachelis oculi (eſt in Gloſſa ordinaria) decori, quia Euangelium videre meruit. Verum Lia, vt eſt in diuinis litteris, lippis erat oculis, quia non videt Synagoga mentis lippitudine obcæcata ſuum Meſſiam. Viderunt & crediderunt in illũ ex Iudæis quamplurimi, qui Rachelis ſunt. Vidit Baptiſta Ioannes, & cæteris indicauit, viderunt Apoſtoli, diſcipulique reliqui, & multa poſtea Iſraelitarum millia, alij vitiorum lippitudine obruti videre noluerunt. Id vero præſignificauit Iacobi illa claudicatio, vt docet Aug. ſer. 80. Quia, inquit, non totus populus Iudæorum infidelis extirit Chriſto, ſed non parua multitudo in nomine eius legitur credidiſſe, ideo Angelus tetigit femur Iacob, & claudicare cœpit. Pes enim ille, in quo claudicabat, Iudæos, qui in Chriſtum non crediderũt, figurabat, ille vero, qui ſanus remanſit, illorum typum geſſit, qui Chriſtum Dominum receperunt, &c.
12.
Iudæorum partim credentium, partim non credentium typus Iacob.
13.

Idem indicant lucta Iacob, & benedictio; In eo (inquit Auguſt.) quod vincebat Iacob Angelum, Iudæos perſecuturos Chriſtum ſignificabat; in eo quod benedictiones petebat, illum populũ figurabat, qui in Chriſtũ Dominũ crediturus erat, &c. Non fuit perpetua Iacob claudicatio, paulo poſt ſanitati reſtitutus eſt, vt aiunt Hebræi, teſte D. Hier. in hebraicis traditionibus. Tradunt, inquit, Hebræi, quod claudicantis Iacob femur, in ciuitate Salem conualuerit, & ſanatum ſit, propterea eandem ciuitatẽ Salem, id eſt, curati atque perfecti vocabulum conſecutam. Hæc Hieron. Nam Salem perfectum ſignificat, vel completum. Idem ſentit Abulenſis, & Caiet. & Chaldæus: Venit, inquit, Iacob ſanus in ciuitatem Sichem. Nec vero eſt veriſimile, fratri Eſau occurriſſe claudum; ſi enim claudus veniſſet obuiam, ludibrio ei fuiſſet. Sanatio hæc claudicationis, indicat futurum aliquando, videlicet prope mundi finem, vt filiorum Iacob Iudæorum claudicatio ſanetur.
D. Auguſt.
D. Hieron.
14.

CAPVT XIV.

Octauus locus de Ioſeph, Geneſ. 37. & ſequentibus.

IOſeph filium Iacob, patri chariſſimum, Chriſti Dei Filij electiſſimi geſtiſſe typum, nemo Chriſtianus dubitare poteſt. Quippe qui non geſtis ſolum, verum ipſo etiam nomine, a Pharaone Saluator mundi appellatus, Chriſtũ totius orbis Saluatorem adumbrarit. Tunica polymita, id eſt, coloris varij, indutus eſt Ioſeph; omnium virtutum, omniumq; charismatum varietate indutus eſt Chriſtus. Miſſus eſt Ioſeph a Patre ad quærendos fratres; miſſus eſt Chriſtus a Patre ad quærendos homines, quos fratrum loco habet. Si roges illum, vel in præſepio iacentem, vel oppida Iudææ percurrentẽ, vel cruci ſuffixum, Domine quid quæris? Ioſephi verbis reſpondebit: *Fratres meos quæro.* A fratribus inuidia pereitis, odio habitus eſt Ioſeph; a fratribus Iudæis eodẽ vitio flagrantibus, odio habitus eſt Chriſtus. Venditus eſt Ioſeph fratris Iudæ conſilio paucis argenteis, emptus ab Ismaelitis: Venditus eſt Chriſtus a diſcipulo Iuda argenteis triginta, emptus a Phariſæis, & Scribis, non Iacob, ſed Ismaelis filijs. neque enim digni erant, qui Iſraelitæ, ſed Agareni, & Ismaelitæ vocarentur.
1.
Ioſeph Chriſti typus.
Geneſ. 37.
2.

Fera peſſima deuorauit Ioſeph, id eſt, fratrum inuidia, fera peſſima occidit Chriſtum, id eſt, Iudæorum furor. Ioſeph tunicam fratres cruore imbuerunt, Chriſti corpus Iudæi ſanguine cruentarunt. Iacob Ioſeph mortuũ credebat, at fallebatur, quia viuens ille toti Ægypto imperabat, Iudei Chriſtum nunc mortuum eſſe credunt, ſed decipiũtur, quia reſurrexit ille, viuit, totúmque cœlo & terræ dominatur. Filij Iacob, vt Ioſeph mortuum eſſe in animum patris inducerent, mendacium de tunica ſanguine intincta confinxerunt. Iudæi ex illis nati, vt Chriſtum non reſurrexiſſe populo perſuaderent, ſimile mendacium cõmenti ſunt, aiunt militibus: *Dicite, quia diſcipuli eius nocte venerunt, & furati ſunt eum, nobis dormientibus: Et diuulgatum eſt hoc apud Iudæos*, &c. Vides impudens mendacium ſimile mendacio filiorum Iacob. Fratres ſua inuidia, ſuaque venditione, dum extinguere vellent Ioſeph, ad ſummum imperium exulerunt:
Geneſ. 37.
Matth. 28.
Geneſ. 41.

Iudæi ſuo odio, illaraque morte, dum penitus illius honorem, nomenque delere conantur, Chriſtum ad ſummam gloriam euexerunt. Vt enim Paulus ait: *Humiliauit ſemetipſum, factus obediens vſq; ad mortẽ, mortẽ autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, &c.* Ioſeph in ſummũ imperium elatus, in ſua poteſtate totius Ægypti horrea habuit, Chriſtus in ſummam gloriam euectus, totius gloriæ, totiusque gratiæ horrea poſſidet. Denique, Ioſeph in tanta poteſtate diu vixit, patri fratribusque ignotus. Chriſtus in tanto terræ cœlique Imperio viuit, regnatque à Iudæis minimè cognitus. Poſt multos annos fratribus Ioſeph quis eſſet, aperuit, poſt multa ſæcula Chriſtus Iudæis Meſſiam ſe eſſe patefaciet.

Ad Philip. 2.

4.

D. Auguſt. ſerm. 82. tempe.

De hoc typo Aug. verba facit hũc in modum, Diligebat Iacob Ioſeph, quia Deus pater diligit vnicum ſuum, ſicut ipſe dixit; *Hic eſt filius meus dilectus.* Iacob miſit filium ſuum, vt de fratribus ſuis ſolicitudinẽ gereret, & Deus Pater miſit vnigenitum ſuum, vt genus humanum peccatis languidum viſitaret. Videntes Ioſeph fratres, de morte illius tractauerunt, ſicut videntes Iudæi Chriſtum, vt eum crucifigerent, vno omnes conſilio ſtatuerunt. Ioſeph expoliauerunt fratres ſui tunica polymita, & talari; Iudæi Chriſtum per mortem crucis expoliauerunt tunica corporali. Ioſeph exutus tunica mittitur in ciſternam, & Chriſtus expoliatus carne humana, deſcendit in infernum. Ioſeph poſteaquam de ciſterna leuatur, Iſmaelitis, id eſt, gentibus venditur, & Chriſtus poſteaquam de inferno regreditur, ab omnibus gentibus fidei commercio comparatur. Ioſeph à penuria frumenti ſaluat Ægyptum, & Chriſtus à fame verbi Dei liberat mundum. Niſi Ioſeph fratres ſui vendidiſſent, defecerat Ægyptus, niſi Chriſtum Iudæi crucifixiſſent, perierat mundus. Ioſeph interpretatur augmẽtatio, ſiue ampliatio, ſed in illo Ioſeph ampliationem non habuit, niſi ſola Ægyptus, in noſtro vero Ioſeph Chriſto, augmentum habere vniuerſus meruit mundus. Hæc Auguſtinus.

5.

D. Auguſt. 6.

Et Sermone 82. admirabiliter, nec ſine cauſa, effectum eſſe docet, vt Ioſeph tamdiu patrem latuerit in Ægypto. Qui diligenter, inquit, attendit, rem nimis admirabilem Deum feciſſe cognoſcit. Non credo ſine cauſa fuiſſe, quod Dominus, qui ſe toties dignatus fuerat oſtendere Iacob, per tot annos noluit ei indicare, quod viueret Ioſeph, ſed permiſit eum longa afflictione conſumi. Si hoc quiſquam ſine certa & euidenti ratione factũ eſſe credit, vel hoc conſideret, quod nec filius eius Ioſeph, in tam proximo poſitus, permiſſus ſit ad Patrem ſuum mittere, vt ei nuntiaret, quod non ſolum viueret, ſed etiam in grandi honore floreret; ab illo enim loco, vbi erat Iacob, vſque in Ægyptũ, vix erant trecenta milliaria, vnde frequentiſſimè & ex Ægypto in locis illis, vbi Iacob erat, plurimi properabant, & ex illo loco ad Ægyptum infinitæ multitudines aſſiduè confluebant, &c. Huius afflictionis cauſam fuiſſe putat Iacob purgationem; Quia, inquit, ſine iſtis minutis peccatis, Iacob eſſe non potuit, volens Deus ipſũ parua peccata in hoc ſæculo tribulationis igne conſumere, implet in eo illud: *Vaſa figuli probat fornax, &c.* cauſa hæc moralis eſt. Alia cauſa eſt myſtica, fecit hoc Deus, vt adumbraret Iudæos in ſumma ſui veri Meſſiæ ignoratione longo tempore verſaturos, poſtea vero eiuſdem Meſſiæ miſericordia, in illius cognitionem eſſe venturos. Sed de Geneſi hæc ſint ſatis.

Cur tamdiu latuerit Ioſeph in Ægypto?

7.

Eccleſ. 27.

CAPVT XV.

Ex Exodo, & reliquis libris Moyſis.

1.

IN exodo Iſraelitarũ ſub Pharaonis iugo ſeruitus, & per Moyſem deinde liberatio, humani generis ſub diaboli tyrannide captiuitatẽ, & per Chriſtum deinde redemptionem adumbrat. Miſertus eſt Dominus captiuorum, apparuitq; Moyſi in rubo ſenticoſa, & inflammata igne admirabilem delineans miſericordiam, admirabilemq; amoris flammam, qua exardeſcens in Orbem terrarum, ad liberandum captiuum genus hominum, Verbum diuinũ per incarnationem deſcendit, *Vidi*, inquit, *afflictionem populi mei, & ſcieus dolorem eius deſcendi, vt liberem eum, &c.* Manus autem illa, quam Moyſes è ſinu leproſam protulit, lepram vitiorũ, qua tuncti homines erant infecti, eadem admirabiliter ſanata reſtituta, ſalutem per Chriſtum admirabiliter mundo allatam indicauit.

Typi Exodi humana captiuitatis, & per Chriſtum redemptionis.

Exodi 3.

Virga in ſerpentem conuerſa, quam Moyſes primum fugit, deinde apprehendit, Crucem Chriſti ſignificat, quæ ſerpentes, id eſt peccata omnia, mira potentia deuorauit. Serpens prudentiæ nota eſt, iuxta illud: *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes.* Crux Chriſti ſummæ Dei ſapiẽtiæ, qua Diabolum vicit, eſt ſignum. Auguſt. Crux, inquit, quæ infidelibus ſtultitia eſſe creditur, ſicut dicit Apoſtolus, *gentibus ſtultitia*, verſa eſt in ſerpentem, hoc eſt, in ſapientiam, & in tantam ſapientiam, quæ omnem mundi iſtius ſapientiam deuoraret, &c. Virgam in ſerpentem conuerſam Moyſes primum quidem fugit, poſtea vero apprehendit, ſic Iudæi Moſaicæ cultores legis, Chriſti Crucem modo fugiunt, tandem ad finem Orbis apprehendent.

2.

Matth. 10.

Aug. ſerm. 86. de tempore.

1. Cor. 1.

Serpens ſapientiæ nota.

Exod. 4.

Antequam ex Ægyptiaca ſeruitute in libertatem vendicarentur, immolari à Iudæis agnos, magna ceremonia edi, eorumq; ſanguine oſtia domorum imbui, iuſſit Deus. Id nimirum ſignificans, è dira peccati ſeruitute, Agni, id eſt, Chriſti ſanguine, homines liberandos, eoque imbuendos: præterea eiuſdem Agni corpore, veluti cibo dulciſſimo reficiendos. Ipſum quoque tempus, id tempus ſignificauit, quo noſter Agnus eſt immolatus, menſe videlicet Niſan, paſchali tempore. Ipſum item nomen Phaſe, ſiue Paſcha, quod tranſitum ſignificat, Chriſti Domini tranſitum indicauit, vnde illud: *Ante diem feſtum Paſchæ, ſciens Ieſus, quia venit hora eius, vt tranſeat ex hoc mundo ad Patrem.* Primogeniti vero Ægyptiorum occiſi, idola comminuta, dæmonum, atque idololatriæ adumbrarunt per Chriſtum ſtragem, nam dæmones primogeniti ſunt, quia ante homines, & reliquas creaturas, primo cum cœlo empyreo à Deo conditi.

3.

Exod. 12.

Agnus Paſchalis.

Phaſe tranſitum Chriſti indicabat.

Ioan. 3.

Exod. 12.

4.

Poſt agnum immolatum Iſraelitæ ex Ægypti carcere, magna cum lætitia in brachio Dei extento liberantur. Poſt Chriſtum immolatum Patres omnes, è carcere Limbi (vt appellant) ſumma cum exultatione egrediuntur, vniuerſumque hominũ genus (dummodo præſtet, quæ Chriſtus iubet) è dæmonis captiuitate in brachio Dei in Cruce extento eripitur. Exeunt ex Ægypto Iſraelitę auro, argentoq; locupleterati, exeunt homines ex infidelitate, & peccato, magnis Dei donis exornati. Non enim Chriſtus à peccato ſolum nos liberat, ſed cœleſtibus etiam opibus, gratia, & charitate, alijsque virtutibus, & beneficijs locupletat.

In brachio extento in Cruce, Deus populum ſuum liberauit.

Deut. 5.

5.

Ingrediuntur Hebræi mare rubrum, vt in terram repromiſſam pergant, ingrediuntur Chriſtiani mare baptiſmale, vt in cœlum iter faciant. Rubri enim maris aqua, baptiſmalem aquam adumbrat, vt Paulus indicat: *Patres*, inquit, *noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube, & in mari.* Baptizati autem dicuntur, quia baptiſmi typum exhibuerunt. Quemadmodum maris aqua, omnes Ægyptios demerſit, ſic baptiſmi ſalutaris vnda omnia peccata obruit: *Vnus ex eis*, id eſt, Ægyptijs, *non remanſit.* &: *Reuerſæ ſunt aquæ, & operuerunt currus, & equites, cuncti exercitus Pharaonis, qui ſequentes ingreſſi fuerant mare, nec vnus quidem ſuperfuit ex eis*, ſimiliter nec vnum quidem peccatum ſupereſt, omnia baptiſmi aquis obruta demerguntur.

6.

1. Cor. 10.

Exod. 14.

Baptiſmus.

Pſal 105.

Exod. 14.

Poſt demerſionem Ægyptiorum in mari, interdiu nubis, per noctem ignis columna præcedente, viamque indicante, in terram promiſſam iter dirigunt Hebræi. Poſt demerſionem omnium criminum in baptiſmate, fidei, charitatisque columnis præeuntibus, viamque monſtrantibus in cœlum promiſſum tendunt Chriſtiani. Eſt enim fides columnæ nubis inſtar, quia totam Eccleſiæ domum fulcit, & euidentia caret. Charitas vero ignea columna eſt, quæ Chriſtiani animum corroborat, ſuoque ſplendore illuminat, atque incendit. Iter habent Hebræi, non per amænos hortos, ſed per ſolitudinem aſperam, & incultam; iter habere Chriſtiani debent, non per amænas voluptates, ſed per aſperam, arctamque pœnitentiæ viam: *Arcta enim via eſt, quæ ducit ad vitam*, vt Dominus docuit. Sed ſi aſpera via eſt, ſuauiſſimum è cœlo Manna defluit, quod itineris omnem aſperitatem mitigat, & emollit, ſi terrenæ abſunt voluptates, non deſunt cœleſtes. Si occurrunt aquæ Mara amaritudine infectæ, occurrit etiam Crucis lignum, dulcitudine plenum, quod amaritudinem laborum conuertit in dulcedinem. Si bellum infert Amalech, cœleſte adeſt auxilium.

Fides columnæ nubis. Charitas columna ignis.

Exod. 13.

8.

Matth. 7. Arcta via in cælum ducit ſed non deeſt Manna.

Exod. 16.

Exod. 15.

Exod. 17.

Deut. 32. 6. Christus aquilæ provocans ad volandum pullos suos.

Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos (ait Moyses) *& super eos volitans expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis.* Ægypto veluti nido implumes Hebræi continebantur, sine vllis ad volandum viribus, at Deus vt aquila, misso Moyse nuntio, prodigiis ad volatum eius prouocauit, expandit alas protectionis suæ, assumpsit eos ex Ægypto, & veluti humeris, per solitudinem portauit. Sic vniuersum hominum genus, implume, virib. carebat, quibus ex nido peccati volaret ad Deum, aquila succurrit nobilissima Christus prouocans ad volãdum pullos suos, eximio amore expandit alas, id est, manus in cruce, & assumit eos ex peccatis, & portat in terrã repromissionis in humeris suis, crucis opere, flagellorumque multitudine pressis, quemadmodum pastor ille Euangelicus ouem perditã humeris reduxit in caulas. Portauit veluti humeris Israelitas Deus per solitudinem, portat etiam nos Christus, suis auxiliis veluti humeris fulciẽs, ac ducit per viam hanc arctã & angustam. Eã verò huiusmodi auxilia laram efficiunt, & amplam, iuxta illud Psalmographi: *In tribulatione dilatasti mihi.* Psalm. 4. 10.

Denique post multa pericula, multasque de hostibus reportatas victorias, terram repromissam possederunt Hebræi, post multa discrimina, dimicationes, ductaque ex hoste trophæa, cœlum promissum possident Christiani. Verũ non Moyses, sed Iosue in terram promissam populũ introduxit, quia nõ lex Mosaica, sed Iesus Christus homines potuit in cœlestem patriam introferre. Obiit Moyses antequã Iordanem fluuiũ transiret: Obijt lex Mosaica, nec baptismi flumen transgredi potuit. Ignorarunt tunc Israelitæ Moysis sepulchrum, ignorant nunc, nec scire volunt legis interitum. Iubente Domino Moyses vitam cũ morte commutauit, iubente Domino lex vetus in nouam commutata est. Vides, vt cum Ambrosio dicam, omnem legis veteris seriẽ, futuri fuisse typum. Multa ex tabernaculo, multa ex sacerdotio, multa ex sacrificiis, multa ex toto itinere Israelitarũ, multa ex cæteris scripturæ libris, rerum ad Messiam attinentium mysteria depromi possent. Latissimus patet ad excurrendum campus, sed habenas oportet inhibere, cursumque aliò flectere. Iosue 6. Deut. 34. 11.

CAPVT XVI.

De promissione Messiæ, quæ extat Deuteronomij 18.

1. DEcalogi in monte Sinai, tremenda Dei voce promulgatio: magno terrore perculit Hebræos. Quamobrem à Moyse petierunt, vt Deum ipse audiret, & quæ ab illo acciperet, ad eos referret. Quod memoriæ proditum est hoc pacto: *Accesserunt ad Moysem omnes Principes tribuum, & maiores natu, & dixerunt: Ecce ostendit nobis Dominus maiestatẽ, & magnitudinem suam, vocem eius audiuimus de medio ignis, & probauimus hodie, quod loquente Deo cum homine, vixerit homo. Cur ergo moriemur, & deuorabit nos ignis hic maximus? Si enim audierimus vltra vocem Domini Dei nostri, moriemur; quid est omnis caro, vt audiat vocem Dei viuentis, qui de medio ignis loquitur, sicut nos audiuimus, & possit viuere? Tu magis accede (ô Moyses) & audi cuncta, quæ dixerit Dominus Deus noster tibi, loquerisq; ad nos, & nos audientes, faciemus ea,* &c. Placuit Deo hic populi terror, vt liquet ex eodem cap. *Audiui* (inquit Deus) *vocem verborum populi huius, quæ locuti sunt tibi, bene omnia sunt locuti. Quis det talem eos habere mentem, vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea in omni tempore,* &c. Deut. 5. 2.

His eximiam addit Messiæ promissionem, vt constat ex Deuteron. *Prophetam* (ait Moyses) *de gente tua, & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies, vt petisti à Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata est, atque dixisti: Vltra non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. & ait Dominus mihi, bene omnia sunt locuti. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorũ similem tui, & ponã verba mea in ore eius, loquiturq; ad eos omnia, quæ præcepero illi: qui autem verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam, &c.* Propheta hic, quem Deus suscitandum promittit, Messias est, vt docet D. Petrus Act. 3. & D. Stephanus Actor. 7. Promissus autem est opportuno sanè tempore, cum legem Deus ferebat veterem, vsque ad Messiam tantummodo duraturam. Quasi diceret, hanc legem nunc obiter in itinere fero, aliquando abrogandam. Deut. 28. Propheta promissus Iudæis Deut. 18. Christus est. 3. Act. 3. & 7.

Nam Prophetam similem tui legislatorem excitabo, videlicet Messiam, qui hanc antiquet, nouam aliã sanciat. Ad hęc, cum terribilem Dei vocem in monte Sinai, igne atque caligine circumfusi, populus audire recularet, Messias ei promittitur, qui non in monte Sinai caligine, nube, & igne circumuallatus magno cum horrore, sed in ipsa Iudæa summa mansuetudine, amore, & humilitate circumseptus sine vllo terrore, legem ferat. Quasi diceret Deus: Non possunt Israelitæ audire vocem Dei in maiestate loquentis, audient vocem Dei in summa humilitate verba facientis. 4.

Prophetа autẽ dicitur Christus, quia futura omnia præsciebat, & prædicere poterat, similis Moysi, quia quemadmodum Moyses populum ex Ægypti, ita ille homines ex peccati seruitute, in libertatem vindicauit. Quemadmodũ Moyses legem tulit, miracula in Ægypto edidit, populi Israelitici ductor fuit, sic Christus legem, & quidem præstantiorem sanciuit; miracula, sed multò plura in Iudæa patrauit, populique maximi, scilicet Christiani, ductor & princeps est. Illud quoque multo præstantius Christo congruit, quod de Moyse Dominus affirmat: *In omni domo mea fidelissimus est, ore enim ad os loquor ei, & palam, & non per ænigmata, & figuras Dominum videt,* &c. Nam fidelissimus est Christus; in omni domo Dei, id est, Ecclesiã, vt Paulus ait ad Hebr. 3. his verbis: *Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo Dei,* id est, Synagoga, *tanquam famulus in testimonium eorum, quæ dicenda erant: Christus verò tanquam filius in domo sua, quæ domus sumus nos,* &c. Christi præterea præcellentissima anima non per ænigmata & figuras, sed palàm & apertissimè diuinam cernebat essentiam, & ore ad os cum Verbo diuino loquebatur. Similis ergo Moysi Christus fuit, quamuis eo multo fuerit præcellentior. 5. Num. 12. Ad Hebr. 3. Cur Christus Propheta dicatur similis Moysi.

Hac item similitudine significasse mihi videtur Deus, Christi humanitatem: est enim Deus Christus, sed similis Moysi, quia homo, quemadmodum Moyses, iuxta illud Pauli: *in similitudinem hominum factus,* &c. Potuit item Deus verba sua in ore Prophetæ huius. Quid enim diuinum illud Christi os aliud quam Dei verba loquebatur? Quid aliud loqui poterat os diuini verbi, quam Verba diuina? Iam verò supplicium Prophetæ verba hon audientib. indictum, Iudæos incurrisse, ipsi toto orbe dispersi, palàm faciunt. Noluerunt Christi verbis obtemperare, doctrinam repudiarunt, cœlestem doctorem crucifixerunt, vltor Deus nefarium scelus Reipublicæ totius excidio vltus est. Habemus ergo hoc loco singularem Messiæ promissionem, Christo Dominoque nostro maximè congruentem, quemadmodum & illæ aliæ congruunt, quæ Abrahamo, Isaaco, Iacobo, & Dauidi factæ sunt. 6. Phil. 2. 7.

Breuis Messiæ vita ex Prophetis.

MOramur, sed mora iucunda. Quem enim non oblectet, ad perscrutandum scripturarum thesaurum adhibita cunctatio? Igitur antequam ad ipsum Euangelium explanandum veniamus, breuem Christi vitam ex ipsis Prophetis præmittamus, ex qua quam consonet nouo Testamento vetus, quiuis possit intelligere.

CAPVT XVII.

De conceptu Messiæ & ortu.

DE Messiæ conceptu, & ortu, celebre extat vaticinium, apud Isaiam domui Dauid prolatum: *Audite,* ait, *domus Dauid, nunquid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis & Deo meo? propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel,* &c. Domui Dauid propositum est hoc signum, quia ad hanc domum maximè pertinebat Messias ex Dauidis stirpe oriturus. Signum autem, hoc est, miraculum, & quidem maximũ, & inauditũ proponitur, non vulgare aliquid, qualis ortus fuit Ezechiæ, vel filij Isaiæ, qui solito more ex fœmina amissa virginitate, viroque concepti, ortique sunt. Si puella (ait Hieron.) & non virgo pariat, quale signum poterit appellari? Audite (Isaias inquit) domus Dauid, ex qua optatissimus ille Messias mundo felicissimè nasceretur, nunquid parũ vobis est molestiam Propheris exhibere, etiamne Deo per incredulitatem vestram molesti eritis? propter hanc molestam incredulitatem, dabit Deus ipse vobis signum, vt fidem vobis, totique orbi afferat, vtque desinant homines 1. Isaiæ 7. Ecce Virgo concipiet & pariet.

mines esse molesti Deo. Nam incarnatio fidem Iudæis gentibusque peperit, hominesque Deo reddidit amicos.

2. Aliter, propter hoc, quia impij estis, & molesti Prophetis, & Deo, ô Iudæi, dabit Dominus vobis signum incarnationis, vt ab impietate & criminib. liberet, quibus Deo molestiam exhibetis. Alius quoque sensus est: Nũquid parum vobis est molestos esse Prophetis, quia molesti estis & Deo meo? Hebraicè, quia labore afficietis Deum meum, id est, quia Deũ incarnarũ affligetis, & crucifigetis. Propter hoc, id est, vt crucifigatur Deus humanam carnem assumet ex Virgine: *Dabit ipse vobis signum*, &c. Non per vnum aliquem

D. Basil. seruum (ait D. Basil.) ministrum, aut famulũ dat, sed suo ipsius ministerio, etenim legẽ ordinauit per Angelos in manu mediatoris Moysis, hoc verò signum dedit ipse domui

3. Dauid. Datum autem est, non iam ipsi Achaz, sed vniuersæ domui Dauid, hoc est, Dominus secundum carnem, quod præminebat in vniuersa cognatione Dauid. Hæc Basil. in Isaiæ comment. Sequitur signum.

Ecce virgo concipiet, & pariet filium: Ecce signum stupẽdum, miraculum inauditum: Virgo Deipara illęsa virginitate cõcepit, peperitque non hominem quemlibet, sed Deum & hominem, ideoque sequitur: *Et vocabitur nomen eius Emmanuel*, id est, nobiscum Deus. Complectitur ergo hoc signum multa miracula, eaque ingentia. Etenim Virginem concipere salua corporis integritate miraculum ingens est; Virginem virginitate inuiolata parere, miraculum stupendum est, infantem ex vtero Virginis nasci Emanuelem, id est, qui

4. Deus simul sit & homo, omnia miracula superat. Signũ autem meritò appellatur miranda Virginis conceptio, nõ solùm quia miraculum fuit maximum, verùm etiam, quia signum fuit, nec tantùm signum, sed causa quoque salutis humano generi collatæ. Hæc fuit digna Deo conceptio, dignus Deo partus, admirabilis, inauditus, extra omnem consuetudinem, totius naturæ leges, metasque superans.

Talis conceptio, talis decebat Emanuelem partus. Hinc

D. Ignatius Partus Virginis decebat Deum. illud Magni Ignatij epist. 13. ad Heronem: Corpus, inquit, Adæ ex quatuor elementis est factum, Eua verò de latere Adæ, gloriosum verò habitaculum Domini, de sola Virgine. Decebat enim opificem, non secundùm humanam consuetudinem natiuitate vti, sed gloriosè & nouè, vt decebat nasci factorem, &c. D. item Cyril. Alex. Verbum, inquit, de

5 nobis accepit corpus, non viro operante, sed ex sancta Virgine, nouo & mirabili modo, & vltra naturæ leges; oportebat enim talem eius fieri partum, secundùm carnem, inquã, & ex muliere, vt habeat diuinum quiddam ingressus eius in mundum, & ostensio, nihil autem omnino ad faciendum difficile est omnipotenti. Hæc ille. Cætera, quæ ad hoc vaticinium spectant, quæque obijci possent, lege inferius.

D. Cyrillus, l. 8. contra Iulian.

Isai. 9. De eodem Christi conceptu & ortu idem Isaias: *Paruulus* (inquit) *natus est nobis, & filius datus est nobis.* Quis hic paruulus nisi Messias: qui filius dicitur absolutè à Vate, quia filius Dei est, quasi dicat, filius Dei datus est nobis. Nomina

6. deinde numerat huius maximi paruuli, nec onus tacet, quod humeris portat, videlicet principatum suum, qui orbis est vniuersus: *factus est principatus super humerum eius*, quia orbem vniuersum imposuit eius humeris Pater redimendum. Solent Reges sceptra manibus gestare, ita vt humeros

Principatus super humerum Christi. contingant, ideoque dici possunt ea ferre manibus, & humeris: paruulus igitur hic, Rex iam esse in ipso ortu declaratur, qui principatum, id est, insigne Imperij, videlicet sceptrum, humeris ferat. Vnde illud Magorum: *Vbi est, qui natus est Rex Iudæorum?* D. Basil. sic exposuit: Cuius principatus est

D. Basilius. super humerum eius, hoc est, regnum & potestas in ipsius cruce; in cruce enim exaltatus, ad seipsum pertraxit omnia.

7. Hæc ille. Ex quibus hic sensus colligitur; Christi principatus fuit in cruce, & quia crux imposita est humeris Christi, ideo super humeros eius dicitur esse principatus, dicitur autem principatus esse in cruce, quia per illam meruit Christus orbis imperium.

Nomina Messiæ. Nomina adeò splendida sunt, vt in solum totius splendoris fontem Christum quadrare possint: *Vocabitur nomen eius, Admirabilis*: Incarnatione, conceptu, ortu miraculis, vita, atque doctrina; omnia enim in illo fuere mirabilia. *Consiliarius*: nemo enim consilia, atq; præcepta orbi attulit præstantiora ac salubriora, & rationi magis consentanea, quæ qui sequitur, salutem, qui respuit, exitium sibi comparat. *Deus*: quia filius est Dei Patris, eandem naturam diuinam habens. *Fortis*: quia omnia potest. *Pater futuri seculi*: quia Pater Christianorum huius seculi, quod tempore Isaiæ erat futurum; Pater est & effector huius ætatis felicissimæ; Pater etiam est futuri seculi, siue æternitatis in cœlesti gloria, totiusque pacis & felicitatis princeps. Præterea vocatur Christus *Admirabilis*, quia admirabili sapientia homines redemit. *Consiliarius*: quia admirabili consilio iustitiæ diuinæ ex summo iure satisfecit. *Deus*: quia Deum esse oportebat, & hominem, qui hominem ex acerbissima tyrannide in libertatem assereret. *Fortis*: quia Satanam, mortem, peccatumque superauit. *Pater futuri seculi*, id est, hominum futuri seculi, quia omnes, qui futura vita in cœlis perfruentur, per acerbos genuit cruciatus; profligatisque hostibus pacem illis peperit æternam, à qua Princeps pacis appellatur. 8. 9.

Idem Vates: *Egredietur*, ait, *virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet; & requiescet super eum spiritus Domini*, &c. De radice Iesse, siue Isai, Patris Dauid, tanquam Virga præclarissima nata est Virgo Deipara. Ex virga hac conceptus, ortusque est Christus veluti flos, & odore & candore pretiosissimus. *Ego* (inquit ille) *flos campi, & lilium conuallium.* Campi flos est, omnibus, quicunque carpere velint expositus; flos est ex virga, id est, Virgine sine vlla violatione ortus; flos est fructus promittens & pariens maximos, flos est, in quo veluti apis mellifica, Spiritus sanctus requieuit; ex quo mel gratiæ hominibus tribuendum collegit: nisi enim merita huius floris extitissent, Spiritus sanctus mel gratiæ nobis non dedisset. Vnde sequitur: *Requiescet super eum spiritus Domini*, videlicet quemadmodum apis requiescit super florem, sed apis discedit à flore, spiritus nunquam discessit à Christo. Bernar. hom. 2. super Missus est. In hoc, inquit, Isaiæ testimonio florem filium, Virgam intellige matrem; & Hier. Nos Virgam de radice Iesse sanctam Mariã Virginem intelligamus, & florem Dominum Saluatorem, &c. *Isaiæ 11.* *Virgo Deipara virgo Iesse, ex qua flos, id est, Christus, est egressus.* *Cant. 2.* 10. D. Bern. D. Hieron.

Indicat autem floris partus, Virginis in partu integritatem, quemadmodum flos è Virga vel arbore sine vlla violatione, imò cum magna oritur pulchritudine, sic Christus ex Virgine sine vlla læsione, imò cum magno virginitatis decore ortus est. Forsitan allusit Propheta ad Virgam Aaronis, quæ olim florauit, Virginisque Deiparæ typus fuit, quasi dicat: Egredietur ex radice Iesse Virga quædam Aaronicæ similis, quæ sine humano cultu & viri opera, florem producet candidum, ac rubicundum, odoris medicamentique præstantissimi, iuxta illud: *Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millib.* Bern. homil. 2. super Missus est: Quid, inquit, Virga Aaron florida, nec humectata, nisi virginem concipientem portendebat, quãuis virũ non cognoscentẽ? 11. *Cant. 5.* D. Bern.

Idem Isaias: *Accessi ad Prophetissam, & concepit, & peperit filium; & dixit Dominus ad me, voca nomen eius, Accelera spolia detrahere, festina prædari.* De integerrima Virgine vaticinium ænigmaticum est, Christoque Opt. Max. *Accessit Isaias mentis accessu ad Prophetissam omnium maximam, omnium sanctissimam, cum qua nullus Propheta potest conferri*; ad Virginem nimirum Deiparam. Accessit intellectus, propheticique spiritus gressu, ad Virginis domiunculam, in qua concepit ex Spiritu sancto; & ad Christi præsepe, in quo peperit filium, orci vastatorem. Quocirca nomina hæc illi imponere iubetur: *Accelera spolia detrahere, festina prædari* hostes tartareos. Hinc illud: *Cũ fortis armatus custodit atriũ suum, in pace sunt omnia, quæ possidet. si autẽ fortior eo superueniens vicerit eũ, vniuersa arma eius auferet, in quib. cõfidebat, & spolia eius distribuet*, &c. Basil. in cõmentariis Isaiæ: Ipse est, qui velocissimè prædã reportauit, Christus; de quo & scriptum est: *Ascendens in altum captiuã duxit captiuitatem, accepit dona in hominibus.* Nam quòd Maria Prophetissa fuerit, ad quam proximè accessit Isaias, per prænotionem Spiritus; nemo contradixerit, qui sit memor verborum Mariæ, &c. Lege Galatinum lib. 7. ca. 16. & Eusebiũ lib. 7. de Demonstratione, ca. 2. Idem Isai. *Propter Sion* (inquit) *non tacebo, & propter Hierusalẽ non quiescam, donec egrediatur, vt splendor iustus eius, & Saluator eius, vt lampas accendatur*, &c. hoc est, non desinam vaticinari, Deum orare non desistam, donec Messias, vt Sol nouus exoriatur, & instar fulgentissimæ facis inflammetur: tunc autem inflammata est lampas, cum igne diuinitatis, Christi humana natura veluti accensa est, iuxta 12. *Isaiæ 8.* *Accessit ad Prophetissam Isaiæ, id est, Virginẽ Deiparam mentis gressu.* *Luc. 11.* D. Basil. 13. *Isai. 62.*

Beda. est, iuxta illud Bedæ, Luc. 15. Lucerna lumen in testa est, lumen verò in testa est diuinitas in carne. Item: accendit mulier lucernam, quia sapientia Dei apparuit in humanitate.

14. Eundem admirandum conceptum admiratur Ieremias, nouumq; & inauditum appellat, *Nouum*, inquit, *creauit Dominus super terram, fœmina circumdabit virum.* Fœmina hæc fœminarum omnium decus, atque ornamentum, Virgo est sanctissima, quæ virum Christum vtero circumdedit, vnde illi canit Ecclesia: *Quem totus non capit orbis, in tua se clausit viscera, factus homo.* Nouum autem fuit hoc & admirandum Dei opus, ideo dixit Vates: *Nouũ creauit Dominus super terrã.* Hier. in hunc modum exponit: Nouam (inquit) rem creauit Dominus super terram, absque viri semine fœmina circumdabit virum, gremio vteri sui, &c. Virum autem appellat Vates Christum, in vtero existentem, quia quamuis corpore esset infans, intellectu ac sapientia virtus omnes angelosque superabat. Hieronym. Fœmina circumdabit virum gremio vteri sui, qui iuxta incrementa quidem ætatis, per vagitus, & infantiam, proficere videbitur sapientia, & ætate, sed perfectus vir, in ventre fœmineo solitis mensibus continebitur. & Bernard. homil. 2. super Missus est: Vir, inquit, erat Iesus, necdum etiam natus, sed sapientia, non ætate, animi vigore, non viribus corporis, maturitate sensuum, non corpulentia membrorum, &c.

Ieremi. 31. *Fœmina circumdabit virum, id est, Virgo Christum.*

Hieron. in commentar.

15. Item Patrem sic alloquitur Christus: *Tues, qui extraxisti me de ventre, spes mea ab vberibus matris mea, in te proiectus sum ex vtero.* Natiuitatis suæ mirabilem modum commemorat. Extraxisse enim dicitur Pater Christum de ventre Virginis, nõ vulgari, sed inusitato, & mirabili modo, conseruata matris virginitate. Cæteros infantes absque miraculo natura è vẽtre, magno cũ dolore & læsione matrum extrahit: At Christum Deus ipse, per summum miraculum, absque vllo matris dolore, absque vlla virginitatis imminutione extraxit.

D. Hieron.

D. Bern.

Psalm. 21. 16. *Pater Christum ex vtero extraxit.*

Daniel. 2. Id quod præsignificauit lapis ille apud Danielẽ è celso mõte absque manibus abscissus, qui statuam percussit, atque euertit; è celso quippe mõte id est, Virgine fortissimus lapis Christus absque obstetricis manibus natus est. *in te*, inquit, *proiectus sum ex vtero.* Hebraicè, super te proiectus sum, manibus potentiæ tuæ, non obstetricũ sum exceptus. Præterea, super te proiectus sum, super tuam diuinitatem, tunc diuinitati vnitus, proiectus sum ex vtero Deus & homo. Spes mea tu, ab vberibus matris meæ. Nullus infans præter Christum, ab ipso vtero, ipsissq; matris vberibus, spei actus habuit. Quocirca indicatur, ab vberibus matris, secundum rationis functiones, virum fuisse perfectissimum. Perspicuũ autem est, Dominum spei actus circa Deũ, aut animæ beatitudinẽ non habuisse, eo quod spes illa spectet, quæ nõdum habentur, Christus autẽ Dei conspectu frueretur. Habuit tamen spei actus, vt docet D. Th. 3. p. q. 7. art. 4. circa gloriam corporis, & alia quæ nondum fuerat consecutus.

17.

D. Thom.

18. Hoc etiam illud spectat: *In Sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.* Deus enim, qui videri non poterat ab hominibus, supra Solem in cœlo empyreo, tabernaculum suum, id est humanitatem, posuit in terris sub Sole, & in ipso Sole, id est, palam coram hominibus, vt ab omnibus cerni posset, iuxta illud Isaiæ: *Videbit omnis caro salutare Dei.* Et ipse tanquam pulcherrimus sponsus, sponsam suam Ecclesiam quærens, processit è thalamo sanctissimo, pretiosissimis virginitatis aulæis adornato, hoc est, Deiparæ Virginis vtero. Dominus (inquit Aug.) vt aduersus regna temporalium errorum belligeraret, non pacem, sed gladium missurus in terram, in tempore, vel in manifestatione posuit tanquam militare habitaculum suum, id est, dispensationem incarnationis suæ, & ipse procedens de vtero virginali, vbi Deus naturæ humanæ tanquam spõsus sponsæ copulatus est, exultauit sicut fortissimus, & cæteros homines incomparabili virtute præcedens, ad currẽdam viam, &c. De Sole loquitur Vates eo Psalmo, qui in cœlo lucet, & de Messia quõque, qtũ mundi Sol est, hoc quẽ cernimus, multo splendidior. Generationem explicat humanam, cum dixit: *Ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo*, cùm verò addit: *A summo cælo egressio eius*, Deũ è cœlo descendisse, & in thalamo Virginis hominem factum canit.

In sole posuit Christus tabernaculum. Psalm. 18.

Isai. 40. Luc. 3.

D. August.

19. Transeamus ad natale Messiæ solum, prius tamen ex Prouerb. obscurum, vaticinium enucleemus: *Tria* (inquit Sapiens) *sunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro, viæ Aquilæ in cœlo, viam colubri supra petram, viam nauis in medio mari, & viam viri in adolescentula.* Alia ex Hebræo lectio est non improbata: *Et viam viri in adolescentula.* Iuxta hanc versionem, quartum, quod penitus sapiens ignorat, via est viri, id est, Christi, in adolescentula, Virgine Deipara. Hebraicè enim legitur עלמה. Alma, quod vocabulum Isai. 7. Septuaginta interpretes Virginem vertunt. Hoc quartum cum cæteris tribus confert, quasi diceret: Quẽadmodum aquila in aere, coluber in saxo, nauis in pelago, ne tenuissimum quidem, postquam transierunt, vestigium relinquunt, ita infans ille maximus, qui & infans simul erit, & vir, & Deus, nullum penitus cum in Virginis vterum ingredietur, cumque ex eo egredietur, viæ suæ signum, in corpore integerrimo relinquet. Vnde Chrysologus: Qui ingreditur, inquit, & egreditur, & introitus sui, & exitus, nulla vestigia relinquit, diuinus habitator est, &c. Virginem igitur esse docet matrem Messiæ sanctissimam. Deinde Synagogam ostendit esse adulteram, sub metaphora mulieris, quæ frequens est in Prophetis. *Talis*, inquit, *est*, id est, sine vestigio impresso, & via mulieris adulteræ, scilicet Synagogæ Iudæorum, *quæ comedit, & tergens os suum dixit, non sum operata malum.* Similitudo petita est à fœmina, quæ postquam cibum sumpsit, os abstergit, seque comedisse quicquam negat. Eundem in modum Synagoga Messiam suum egit in crucem, dæmoniq; tanquam adultera, occiso viro, sese mancipauit, os verò abstergit, & se comedisse negat, quia Messiam se occidisse, adulteram se esse, dæmoniq; adhærere inficiatur: nullumque vestigium in se tanti sceleris agnoscit.

Prouerb. 30.

Via viri in adolescentula, id est, Christi in Deipara Virgine.

20.

21. D. Chrysol. ser. 142.

22.

D. Ambtosius in libro de Salomone, hæc aliter interpretatur, ex versione Septuaginta interpretum, quæ huiusmodi est: Tria sunt mihi impossibilia scire, & quartum, quod non cognosco. Semitas nauis nauigantis, vias serpentis supra petram, & vestigia aquilæ volantis, & quartum, quod non cognosco, vias viri in iuuentute, &c. Hæc verba (ait Ambros.) ex communi sensu, quasi de vulgo videntur collecta, sed in omnibus sunt sancta mysteria. Nauem ergo, in fragmento, ait Christum significare crucifixum: quemadmodum enim nauis vectores, ita Christus homines, in cœlestem portum ducit. Sed ipsa Ambrosij verba audiamus: Christus, inquit, est nauis, in qua ascendũt omnium credentium animę, quę, vt firmius inter fluctus euchatur, de ligno fabricatur, & ferro configuratur. Hoc autem est Christus in cruce, &c. quod verò nauis nullum in mari vestigium relinquat, indicare docet, Christum ex Virgine integerrima absque vlla virginitatis iniuria editum in lucem. Transit, inquit, nauis per mare, & nulla in vndis vestigia remanent, quia venit Christus de cœlo, aute concipitur, vtero portatur, & talis Maria Virgo remansit, postquam peperit; qualis fuit antequam Verbum aure conceperit, & vtero gestauerit. Hæc ille. Similem in modum in lib. de Salomone cap. 3. quod sequitur: Vias serpentis supra petram, de Christo interpretatur. Hęc, inquit, est petra, id est, caro Christi, nulla inimici iniquitate respersa, in qua serpentis; id est, peccati alicuius vestigium, non apparet. Et cap. 2. de via Aquilæ sic scribit: Cuius hominis tam altus sensus, & tãtus est, vt explicare possit, quomodo illa tanta maiestas, de cœlo, aut venire dignata fuerit, aut redire? Quis enim cognoscet, quemadmodum Verbum in Virginem venerit? id est, quod ait, vestigia Aquilæ volantis, id est, Christi Domini aduenientis ad terram, ac redeuntis ad cœlos, vestigia comprehendi, enarrarique nõ posse. Quæ sit via viri in iuuentute, cap. 5. ita explanat; Christus est vir, cuius viæ cognosci in iuuentute non possunt: quis enim æstimare animo possit, aut capere, quanta ille opera exercuerit, cum secundùm hominem moraretur in terris? quæ itinera virtutum duxerit? &c.

23. D. Ambros.

Christi Via, Aquilæ, nauis, & serpentis supra petram.

24.

25.

Quod autem adiungitur de muliere adultera, quę os abstergit, postquam comedit, & negat se malum esse operatã, de Ecclesia interpretatur, quæ antequam ad Christum conuerteretur idola colebat, multisque criminibus se contaminauerat; à Christo verò abstersa est, & ablata, omniq; peccato liberata, Meretrix, inquit, ista, Ecclesiæ typus est, aliquando in gentibus constituta, idolorum cultibus vitiata, quam falsorum Deorum adulteram fecerat multitudo. Hanc posteaquam Dominus baptismatis fonte perfudit, ablutionem

Baptismus omnia peccata abluit.

ablutionem & criminis accepit & nominis. & in fragmento: Merito dicit se nihil fecisse mali, quia per regenerationis sacramentum ita sunt eius abolita peccata, ac si facta non fuissent, nec sunt in Dei memoria, vt Ezech. testatur dicens: *Vita viuet, & non morietur, omnium delictorum eius, quæcunque fecit, non recordabitur ei.* Hæc Ambrosius. 26. Ezech. 18.

Hæc eadem verba de Messia quoque interpretantur Lyranus & Galatinus lib. 7. cap. 15. Rabbinus item Iudæorum, quem illi vocant Rabbenu hacados, id est, magistrum nostrum sanctum, vt idem Galatinus refert, in hunc modum exposuit. Via Aquilæ in cœlis est Rex Messias, qui post passionem suam ascendet in cœlum: Via nauis in medio maris; hic item est Rex Messias, cuius vita sicut nauis in medio mari agitabitur: Via colubri supra petrã, hic est etiam Rex Messias, qui se faciet vt colubrum, quem Moyses supra petram posuit; vt duceret filios Israel in terram sanctam. Rabbi autem Iudas dixit: Et via colubri supra petrã, hic est Rex Messias, qui transibit per petram, postquam sepultus erit, & ab ipsa egredietur, nec videbitur qua transierit. Et via viri in Alma; hic quoque est Deus, amans filias Ierusalem, vt generaretur Rex Messias ex vna earum; concipiet autem & pariet, remanebitque Virgo sicut dictum est: *Quia creauit Deus nouum super terram, fœmina circumdabit virum*, hoc est, Deum. Hæc Rabbinus ille. Lyranus. Galatinus. 29. Ierem. 31.

CAPVT XVIII.

De loco, in quo Messias natus est.

LOcum, in quo Messias ortus est, prædixit Micheas Propheta: *Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus eius ab initio à diebus æternitatis.* Alloquitur vates Bethlehem, quæ alio nomine dicitur Ephrata, vt docet D. Hier. in traditionibus Hebraicis in Genesin: Ephrata, inquit, & Bethlehem vnius vrbis vocabulum est, sub interpretatione consimili, siquidem in frugiferam, & in domum panis vertitur; propter eum panem, qui de cœlo descendisse se dicit, &c. Tu, inquit, Bethlehem, quæ etiam Ephrata nominaris, paruulũ es oppidum in millibus oppidorum, vel in multis millibus hominum Iuda. Atramẽ clarissimi ducis ortu euades maxima, ac nobilissima ciuitas. ex te enim orietur Messias Israelis Imperator, homo verus, qui in te in tẽpore nascetur, Deus verus, qui ex Patre natus est in æternitate. Vides Messiæ Dei æterni patriam à Propheta manifestè prædictam, quod Iudæos non latuit, qui Herodi interroganti, vbinam Messias esset oriturus, hoc Michææ vaticinium reddiderunt. 1. Mich. 5. D. Hieron. 2.

Sequitur apud Michæam: *Propter hoc dabit eos vsque ad tempus, in quo parturiens pariet.* De Virgine integerrima loquitur, eiusq; partu sanctissimo, in hanc sententiam, propter hoc, quia Messias in Bethlehem ex Iudæis est nasciturus: Dabit Deus eos vsque ad tempus, id est, permittet Iudæos potiri Iudæa, patietur Rempub. Iudaicam stare vsque ad tempus, quo Virgo pariet Messiam. Postea enim, quia Messiam crucifigent, è Palæstinæ solo expellentur. Vide quæ suprà diximus, cùm explicauimus vaticinium Iacob: *Non auferetur sceptrum de Iuda*, &c. Sic interpretatur Eusebius: Hic (inquit) patientem intelligit Michæas eam, quæ in superioribus oraculis virgo nominata est, & prophetissa, quæ illũ Emanuelem, & magni consilij Angelum erat paritura. nam vsque ad huius tempora, eiusque, qui de ipsa erat oriturus, quæ ad priorem, id est, Iudaicum populum pertinent, steterunt; quippe cum eis præscriptio temporis data esset, vsque ad tempus parientis, hoc est, vsque ad mirabilem ortum eius, qui de Virgine nasceretur, post quem sublatum est ipsorum regnum, &c. Et D. Hieronymus: Dabit, inquit, Dominus tẽplum, & Hierosolymam, & Iudæos, vsque ad illud tempus, quo Virgo pariet, quæ postquam peperierit, & natus paruulus acceperit spolia Samariæ, & virturem Damasci, interfecto populo Iudæorum, reliquiæ Israel saluabuntur, &c. Hęc ille. Aliter quoque exponit de Ecclesia hoc pacto: Dabit Iudæos, eosque regnare permittet, vsque ad tempus parientis, quando completur illud Isai: *Lætare sterilis, quæ non paris, erumpe, & clama, quæ non parturis*; (scilicet Ecclesia) *quoniã multi filij desertæ magis, quàm eius, quæ habet virum*, id est, Synagogę, &c. Lege eiusdem Hieronymi Epitaphium Paulæ, in quo hæc verba Paulæ tribuit: Salue Bethlehem domus panis, in qua natus est ille panis, qui dẽ cœlo descendit. Salue Ephrata, regio vbertima, atq; καρποφόρε, cuius fertilitas Deus est. De te quondam Michæas vaticinatus est; Et tu Bethlehem, &c. In te natus est Princeps, qui ante Luciferũ genitus est, cuius de Patre natiuitas omnem excædit ætatem; & tãdiu in te Dauidici generis origo permãsit, donec virgo pareret. *Vsq; ad Christum Iudæorum permanſit Respub. & ſt atus.* 3. Eusebius lib. 7. de Demõſt. cap. 4. 4. D. Hieron. Isai. 54. 5.

In eodem Epitaphio, Diua Paula illud: *Inuenimus eam in Ephratæ* de loco natiuitatis Christi exposuit his verbis; Oculis (inquit) prophetalibus Dauid, quem nos veniſſe iã credimus, ille venturũ esse cernebat: *Ecce audiuimus eũ in Ephrata, inuenimus eum in campis ſylue*, vnde loquitur confidenter: *Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius*, &c. De eodem natiuitatis loco eadem verba interpretatur D. Hilar. in comment. Psal. 131. Ephrata, inquit, eãdem est, quæ Bethlehem, in qua Dominus natus ex Maria est, illic primum requies Dei auditur, vbi primum vnigenitus Deus corpꝰ humanæ carnis habitauit, & quod in Ephrata auditur, in campis Syluæ inuenitur. Initium itaque Ecclesiæ in Bethlehem auditur; esse enim cœpit à Christo, sed in gentibus reperitur, quæ sunt ex campis Syluæ, ex horrẽtibus nitidæ, ex sterilibus fructuosæ, ex ignis pabulo vitalis cibi regio, ex ferarum cubilibus Dei requies, domus, templũ, atque possessio. Hæc Hilarius. Similiter Eusebius: Precanti, inquit, Dauid, & videre cupienti locum, ac tabernaculum Dei Iacob, ipse Bethlehem locus ostensus est, quapropter cum dixisset: *Ecce audiuimus eam in Ephrata*, adiungit, dicens: *Adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius*; planissimè igitur in his verbis in Ephrata, quæ est Bethlehem, ipse Deus Iacob, locum sibi, ac tabernaculum positurus canitur, quod cum Michææ Prophetia concordat. Hactenus Eusebius. Hic idem commentarius est D. Cyril. in homil. contra Nestorium: Vbi, inquit, erit Christi generatio, & in quo loco nascetur? Audi manifestè dicentem: *Ecce audiuimus eam in Ephrata*, &c. Illud item eiusdem Psalmi, *Illuc producã cornu Dauid, paraui lucernam Christo meo*, de Bethlehem interpretatur Euseb. his verbis: Vbi tandem ait Deus, se producturũ cornu Dauid, nisi in Bethlehem, atque in Ephrata? inde enim cornu Dauid Christus, quatenus ad naturam pertinet humanam, quasi ingens lumen exortum est. Hic item Christus lucerna à Deo præparata est. Fuerit autem hæc lucerna quasi intelligibilis lucis humanum corpus, per quod instar testacei vasis, tanquam per lucernam, proprij luminis radios in omnes, quicunque ignorantia Dei & profundis tenebris premebantur, emisit, &c. *Pſalm.* 131. D. Hieron. 6. D. Hilar. 7. Euſebius lib. 7. de Demõſt. cap. 5. 8.

Præter hæc, Messiam in oppido Bethlehem nasciturum, à Propheta Abacuc prædictum Græci docent, illis verbis: *Deus ab Austro veniet*, hoc est, Deus veniet à plaga australi; est autẽ Bethlehẽ in plaga australi Iudææ, quẽadmodũ reliqua tribus Iudæ oppida; quãobrem ciuitates tribus Iudæ, ciuitates Austri appellãtur: *Ciuitates Austri clauſæ ſunt*, id est, tribꝰ Iudæ (ait Hieronymus) & Hierusalem, quæ iuxta solitudinem ad Austrum versa est. Theodoretus in commentarijs: Abacuc, inquit, Dei & conseruatoris nostri incarnationem prædicit; in Bethlehem factam, quæ in consideratione situs Ierosolymitani vergit ad Austrum, & Africũ. Et Theophylactus: Vaticinatur Propheta, quod ex Bethlehem veniet Christus, quæ ad australem & Africam plagam respectu Ierosolymorum sita est. Idem sentit, vt alios omittam, D. Irenæus lib. 3. aduersus hæreses, cap. 23. Euthymius item in commentariis cãtici Abacuc: *Deus*. inquit, *ab Austro veniet*, hoc est, egredietur ex Bethlehem; sita autem est Bethlehem ad Hierusalem, in australi plaga, &c. Hanc eandem explanationẽ tribuit D. Hieronymus Hebræo cuidam. Audiui (inquit) ego quendam Hebræum istum locum ita differere, quod Bethlehem sita sit ad Austrum, in qua natus est Saluator, & ipsum esse, de quo dicatur, Deus ab Austro veniet, hoc est, nascetur in Bethlehem, & inde consurget, &c. *Deus ab Austro, id eſt, Bethlehem australi venit.* Abac. 3. 9. Ierem. 13. D. Hieron. Theodoret. Theophyl. D. Irenæus. Euthymius. 10.

CAPVT XIX.

Quorsum Messias venerit.

DE ortu & loco natiuitatis diximus: nunc de Messiæ munere dicamus. Venturum Messiam, vt homines non debellaret, sed doceret, prædixit in primis Isaias, apud quem Messias ipse hunc in modum loquitur: *Spiritus Domini super* Isaia 61. 11.

ni super me, eo quod vnxerit me, ad annuntiandum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde, & prædicarē captiuis indulgentiam, & clausis apertionē, vt prædicarem annum placabilem Domino, & diem vltionis Deo nostro, vt consolarer omnes lugentes, vt ponerē lugentibus Sion, & darē eis coronā pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris. Ecce quorsum Deus Messiam Regem vnxit, & in orbem terrarum misit, non vt superbas opulentasque nationes bellica fortitudine, armisque subigeret,
2. sed vt mansuetis, & humilibus Euangelium nuntiaret; de iis enim fit mentio, qui illud receperunt, non de superbis,
Iacob. 1. qui repudiarunt: *In mansuetudine* (ait D. Iacobus) *suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras.* Vt contritis corde medicinam afferret; Hebraice est: Ad alligandum fractos corde, id est, vt alligaret vulnera peccatorum, sumpta à chirurgis metaphora, qui vulnerib. mederi, eademque alligare solent. Vt prædicaret iis, qui Satanæ tyrannide premebantur, indulgentiam ac libertatem, & carcere peccati cōclusis emissionem. Vt promulgaret annum placabilem; Hebraicè רצון ratson, id est, annum diuinæ placabilitatis, &
3. beneuolentiæ, annum diuinæ gratiæ, tempus quo placuit Deo mūdum redimere; annum Iubilei, quo libertas seruis Satanæ est data, & orbis è potestate Dæmonis ereptus, ad Dominum est reuersus. Vt notam faceret diē vltionis, quæ per crucem sumpta est de hostibus humani generis, morte, peccatō, ac Satana; diem quoque iudicij extremi, quo scelera mundi vniuersa, Deus vlcisceretur. Vt lugentes Sionis, id est, qui in Sione, id est, Ecclesia sunt, quique non voluptatibus, sed lamentis, & pœnitentiæ se dedunt, cōsolaretur, pro cinere & pœnitentia, Regni cœlestis coronam daret, pro luctu, spiritus diuini lætissimum vnguentum; pro mœrore, pallium laudis, gratiarum actionis, & gloriæ sempiternæ. Septuaginta interpretes vertunt; Dare lugentibus Sion, dare eis gloriam pro cinere, vnctionem lætitiæ lugentib. habitū gloriæ, pro spiritu mœroris. Ecce Messiæ functiones.
4. Venit item Messias, vt nouos cœlos, nouam terram, nouam Sionem, nouum populum, conderet, id quod idem vates Isaias, his verbis prædixit: *Christus nouos cœlos, nouamque terram condidit. Isaiæ 51.* "osui (ait Deus Messiam alloquens) *verba mea in ore tuo, & in vmbra manus meæ protexi te, vt plantes cœlos, & fundes terram, & dicas ad Sion, populus meus es tu.* Quæro, quænam terra, quinam cœli, post terram, & cœlos ab initio temporis à Deo productos, conditi sint? Quæro, quisnam sit is tam admirandæ potestatis, vt nouos cœlos plantare, nouam terrā fundare possit? Deus sit necesse est; opus enim hoc diuinam planè potentiam flagitat. Noui sane cœli Ecclesiæ sunt in variis terræ plantatæ regionib. quæ
5. diuersos habent Episcopos, ac Pastores, vnam tamen omnes Ecclesiam Catholicam vni Pastori Christi Vicario Pōtificique summo obtemperantem efficiunt. Etenim quēadmodum reliqui cœli primo mobili parent, eiusque ductu, motuque feruntur, sic reliquæ totius Orbis Ecclesiæ Pontificj summo obtemperant, eiusque imperium sequuntur. Noua quoque terra eadem Ecclesia est, mira florum, arborum, fructuumque spiritalium varietate vestita. Hæc noua Sion est, id est, specula. Speculam enim nomen Sion significat. Atqui ex Ecclesia veluti ex specula altissima, hostium aduentum, insidias, technas, perspicimus, virtutum decorem, Dei Optimi Maximi naturam, operaque admirabilia contemplamur.
6. Venit præterea Messias ad redimendum Orbem, id habes eodem Isaiæ: *Consurge, cōsurge brachium Domini, consurge sicut in diebus antiquis, in generationib. sæculorū, nūquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconē? nunquid non siccasti mare, aquam abyssi vehementis, qui posuisti profundū maris viā, vt transirent liberati? Et nunc qui redēpti sunt a Domino reuertentur, & venient in Sion laudantes, & lætitia sempiterna super capita eorum,* &c. D. Hieronymus: Salutem, inquit, suam Deus, & iustitiam sempiternā eis promiserat in auxilium, quæ non est alia, præter Christū brachium Domini, de quo supra dixerat; Et in brachio meo gentes sperabunt. Vnde populus loquitur ad brachiū Domini, & eius deprecatur aduentum, & promissum implorat auxiliū, dicens: *Consurge*, &c. Habemus ergo ex Hieronymo
7. brachium Domini hoc loco Messiam appellari, per quē veluti per brachium Deus Orbem redemit. Petit Prophetа, vt potentia diuini huius brachij, ita se exeret, in liberando humano genere è seruitute Satanæ, quemadmodū olim in liberando Hebræorum populo à captiuitate Pharaonis se exerit. Cōsurge, inquit, *sicut in diebus antiquis*, cum superbū Pharaonem draconi similem fluctib. obruisti, Hebræoque populo per tumidum mare, admiranda viā aperuisti. Deinde redimendum similem in modū genus humanū restatur. Et nunc (ait) id est, etiam nunc, hoc tempore, redimentur homines à Messia, & reuertentur à peccatis, venientque summa cum lætitia in Ecclesiam, quemadmodum olim redēpti sunt Israelitæ è captiuitate Pharaonis, reuersique sunt magno cum gaudio in terram Patribus promissam. 8.

Isaiæ 52. *Gratis venundati estis, & sine argēto redimemini.* Gratis humanū genus vnius pomi pretio venditū est, *& sine argēto*, imitato quodam pretio, & inudito, id est, sanguine Messiæ redemptum. Gratis venditū, sed non gratis, infinito pretio recuperatū. *Sīō in iudicio redimetur, & reducēt eā in iustitia*, nō gratis redēpta est Ecclesia, sed in iudicio, & iustitia. Quidquid enim sūma Dei iustitia exigebat pretij, abūdē persolutū est.

Isaiæ 1.

Psalm. 71. *Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperū, & humiliabit calumniatorem.* Calumniator hic diabolus est, διάβολος enim græcè, latine dicitur calumniator; hunc calumniatorem Messias humiliauit, ab eiusque seruitute nos eripuit, non armorum potentia, sed humilitate. Humiliatus enim humiliauit. *Tu humiliasti sicut vulneratum superbum:* in quem locum sic Aug. Humiliasti te Domine, & humiliatus est sū perbus; superbus enim per superbiam superbos tenebat: humiliatus est Magnus, credens autem in eum factus est paruus, dum nutritur paruus exemplo Magni facti paruj, quod tenebat, perdidit diabolus; quia superbus non nisi superbos tenebat, dato tantæ humilitatis exemplo didicerūt homines dānare superbiā suā, imitari humilitatem Christi. Humiliatus es & humiliasti, vulnerat⁹ es, & vulneraſti, &c.

Christus humiliatus, humiliauit. Psalm. 88.

Psal. 71. Addit Vates regius: *Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorum, & honorabile nomen eorum coram illo:* qualis Messiæ redemptio futura sit, indicatur, animorum videlicet præcipuè
10. à peccatis, quæ vsuræ merito dicuntur, quia debita sunt, & vsuræ grauissimæ, quibus sese obstringunt flagitiosi homines. Auguſt. Quæ (inquit) sunt istæ vsuræ, nisi peccata, quæ etiam debita nominantur? Lectio hebræa, in sequentibus, nunc habet, vt vertit D. Hier. Et pretiosus sanguis eorum in oculis eius, sanguis pro vita ponitur, fuit autem pretiosa hominum vita coram oculis Messiæ, siquidem ne illi vitam amitterent æternam, mortem ille obire voluit. Septuaginta vertunt: *Honorabile nomen eorum coram illo*, mutatione vnius literæ, vt constat hebraicè scienti. Fuerunt autem honorabilia & pretiosa nomina hominum, coram Christo, propterea quod, vt in libro vitæ aureis literis scribi possent, sanguinem ipse suum veluti aureum pigmentum offerre non recusauit. 11.

D. Auguſt. Peccata debita sunt & vsuræ, ex quib. Christus nos liberauit. Psalm. 71.

Neque verò animos solùm, sed corpora etiam à morte redemit Christus, quæ tandem ad extremum iudicij diem, vitæ perpetuæ restituet. *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos, ero mors tua ô mors, morsus tuus ero inferne.* De duplici morte loquitur, de morte æterna, quæ apud inferos nunquam moritur; de morte etiam temporali, quæ animum separat à corpore. Hebraicè priori loco est שאול seol, quæ vox infernum significat; quo modo vertunt Septuaginta: *De manu inferni liberabo eos.* liberat ergo nos Dominus de manu & potestate Seol, id est, Inferni, & de morte quoque liberauit, quæ corporis animique vincula dissoluit, cū in Iudicij die homines in vitam reuocabit. Sequitur: *Ero mors tua, ô mors, morsus tuus ero Inferne*, hoc est, mea morte te, ô mors, interimam, mordebo te, ô Inferne. Mortem dixit se omnino interfecturum, quia in die Iudicij peribit omninò mors, ita vt omnes homines in vitam nunquam morituri excitentur. At inferni morsum se appellauit, propterea quod nō omnes homines ex Inferno eripit: sed veluti morsum infigit Erebo: dum probos solummodo viros liberat, improbos illius cruciatibus in sempiternum mancipat. Quod quidem attinet ad ipsum Messiam, omnes ex Orco liberauit, sanguinem enim fudit, cuius vna gutta, Tartari flammas omnes potest restinguere. Per Christum non stat, sed per homines, quominus Orci cruciatus euadant. ipsi tanti mali causa sunt.

Osee 13.

E mortis duplici faucib. nos eripuit Christus. 12.

13.

Montanus vertit, excisio tua ero Inferne, quæ versio significat Christum sanguine suo infernum excidisse. Illud,

Mors tua ero ô mors, verti quoque potest: Verba tua ero ô mors; cuius versionis hic erit sensus, ô mors, dicetur, exulgabitur inter omnes, me Deum mortuum esse, explicat hic sensus admirabilem modum, quo Deus mortem morte occidit, infernumque moriendo momordit. Rupertus passiuè accepit morsum, hoc sensu: Morsum mihi infiges ô inferne. Sed non video quomodo rectè dici possit infernum infixisse Christo morsum, cui, licet ad eum descenderit, nihil nocuit, cum victor descenderit, ac debellator.

14. *Osee 13. Christus exsiccauit venas inferni, id est peccata.*

Addit idem Propheta Oseas: *Adducet ventum ventum Dominus de deserto ascendentem, & siccabit venas eius, & desolabit fontem eius, & ipse diripiet thesaurum omnis vasis desiderabilis.* De inferni venis, fonteque sermo est, quas Christus Dominus immisso vrente vento exsiccauit. Venæ autem, per quas homines veluti aquæ, in infernum veluti profundissimam cisternam influunt, peccata sunt. eadem sunt fons supplicium omnium, quæ apud inferos impij perpetiuntur. has igitur inferni venas, hunc fontem, immisso flagrantissimo Austro, id est diuino spiritu Christus arefacit, dum per Spiritus Sancti gratiam mundi peccata deleuit. Diripuit ipse præterea thesaurum omnis vasis desiderabilis, hoc est, limbum, vt appellant. hic enim thesaurus erat subterraneus, & opulentissimus, in quo Sanctorum Patrum animæ sub terra, veluti summi pretij, summique desiderij vasa, recondebantur. D. Hier. Vasa, inquit, desiderabilia, quæ in thesauro retinebantur inferni, Sanctos intelligimus, quos alligato forte, dominus eripuit, & tulit de inferis, & quasi vasa pretiosissima secum perduxit in paradisum, &c. Possunt etiam vasa pretiosa iustos homines significare, quos Christus Dæmoni perpetuò eripit, vt in cœlo veluti abaco collocet splendidissimo. Rupertus: Christus, inquit, diripiet thesaurum omnis vasis desiderabilis, quia ipse est ille, qui fortior superuenit, cum fortis armatus custodiret atrium suum, & vniuersa arma illius distribuit. Vas desiderabile, & thesaurus pretiosus vtique est omnis electus. Hæc ille.

Limbus thesaurus pretiosissimorum virorum, id est, Patrū. D. Hieron.

15. *Christus vasa pretiosa Dæmoni eripuit, id est, animas electorum. Rupertus.*

16. *Psalm. 71.*

Item: *Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei, quia liberabit pauperem à potente, & pauperem cui non erat adiutor.* Reddit hoc loco vates causam, cur gentes Christo sint seruituræ; Videlicet, quia earum redemptor est. Nam si Deo æternam debemus seruitutem, quòd nos creauit, eandem vel etiam maiorem debemus, quòd nos redemerit, cū maius beneficium redemptio sit, quam creatio. Pauperrimum igitur hominum genus, omni destitutum ope, liberauit Messias à potente, id est, Satana, qui veluti potens tyrānus, miseros homines scelerum constrictos catenis, sub suo imperio continebat. Addit Vates, *cui non erat adiutor.* Etenim nec Angelorum, nec hominum quispiam, afferre homini potuit auxilium, grauissimumque iugum è ceruicib. illius excutere: neque verò ipse absque auxilio crudelissimi tortoris manus potuit euadere. Vnde illud D. Augu. Psal. 129. Idoneus potuit esse homo ad casum suum, non est idoneus ad resurrectionem suam, &c. Solus poterat pauperem liberare Christus, quia Deus & homo. nam vt ait D. Leo serm. 1. de Natiuit. nisi Christus esset verus Deus, non afferret remedium. & Aug. in comment. huius Psal. Idem (inquit) est potens, qui calumniator superiùs est dictus, quem potentem ad homines sibi subdendos, & in captiuitate retinendos, non virtus eius fecit, sed humana peccata. Idem ipse est fortis dictus Matth. 12. ideò & hic potens, sed qui humiliauit calumniatorem, *& intrauit in domum fortis, vt eo alligato vasa eius diriperet*, hic liberauit egenum à potēte, & pauperem, cui non erat adiutor. Non enim hoc efficere potuit, vel cuiusquam virtus, vel quisquam homo iustus, vel aliquis Angelus. Cum ergo nullus esset adiutor, ipse aduenies saluos fecit eos. Hæc Auguſt. Verti ex Hebræo potest: & liberabit egenum à potente, & pauperem, & non adiutor ei, scilicet Messiæ. hoc est, quod dicitur apud Isaiam: *Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum*: quib. verbis indicatur, Messiam non bello, exercituque ex multis militum millib. conflato, sed cruce, omni hominum auxilio destitutum, à potente liberaturum pauperem.

Homo adiutora Christo inligebat & redemptore.

17. *D. Auguſt.*

D. Leo.

D. Auguſt. Christus si non esset Deus non afferret remedium hominis.

18. *Matth. 12. Christus nullo Angelo vel homine redemit hominem.*

Isaiæ 63.

Deniq; præclaro illo Psalmo, in quo de profundis vates clamat, Messiæque aduentum sperare docet, Israelis Spiritalis Redemptor Messias esse demonstratur; qui hostes non præliis, sed cruce frangat, ac superet. Initio Psalmi quo in loco res essent humanæ sine Christo aperit, Deique opem exposcit. Vates. In profundis malis, ac calamitatibus genus humanum sine Messia esset, ideoque; *De profundis*, inquit, *clamaui ad te Domine*, hoc est, quasi de profunda fouea, veluti ex profundo pelago, siue barathro, hic enim hominum sine Messia locus, hæc sors est, Erebi, peccatique profunditas, vt ex profundis eruatur; veluti Ionas alter ex ventre Ceti clamat. Clamat, (inquit Aug.) sub molibus, & fluctib. iniquitatum suarum. Petit deinde ne iniquitates vt Iudex seuerus obseruet, atque excutiat, vel ne peccata seruet ac retineat, quod faceret si Messiam nō mitteret Deus, sed potiùs Messia misso per eius merita condonet, *Si iniquitates obseruaueris*, & retinueris, nec dimiseris per merita tui Christi, vel, Si peccata obseruaueris, & vt seuerus iudex, sine meritis Christi exquisieris, *Domine quis sustinebit?* vel etiam ex Hebræo; Quis stabit? quis iniquitatum pondus, & iræ tuæ sustinere poterit, quin concidat, & in profundum Tartarum pondere pressus ruat? ô Deus non obseruabis iniquitates; *Quia apud te propitiatio est*, per Christum, quia apud te propitiatorium viuum est Messias, cuius merita hominum iniquitatibus propitium te reddunt. hebraicè, סליחה Selicha, id est, venia, siue remissio tecum est: omnis autem peccatorum remissio per Messiam, verum totius orbis propitiatorium, hominibus conceditur. Vel dicitur Messias propitiatio, siue remissio, qui causa est omnis remissionis, vnde illud Pauli: *Qui factus est nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio.*

D. Auguſt.

20.

21. *Peccatorum remissio per Messiam.*

1. *Cor. 1.*

Sequitur: *Propter legem tuam sustinui*, id est, exspectaui te Domine. hoc loco meminit Propheta legis, id est, pacti initi cum Patribus, hoc sensu; Exspectaui te ô Deus, exspecto vt mittas tuum Messiam, propter legem, & pactum tuum, & promissionem, quæ in lege extat scripta, de Messia mittendo. Item propter legem tuam, quæ tota Messiæ typis, & vmbris, & vaticiniis plena est. Chaldæus aliis literis legit, verbum ראית raa, quod significat videre, atque ita vertit; Apud te indulgentia est, vt videaris; quæ versio præclarè incarnationi conuenit Messiæ, hoc sensu; Apud te est peccatorum remissio, vt propter remittenda peccata, ipse in terram descendas, naturam humanam assumas, & ab hominibus in assumpta natura videaris. Exspectationem suā exaggerat, & repetit; *Sustinuit anima mea in verbo eius, sperauit anima mea in Domino*, hoc est, anima mea sperauit, & sperat in Domino, & in verbo eius, id est, in promissione eius de Messia facta Patrib. D. Hier. sic vertit ex Hebræo; Sustinui Dominum, sustinuit anima mea, & verbum eius expectani, hoc est, exspectaui Deum, exspectauit anima mea, & verbum eius diuinum, quod secunda sacrosanctæ Trinitatis persona est, in mundum venturum, & naturam humanam assumpturum speraui, & spero.

D. Hieron.

Hortatur post hæc Israelem, ne spem de mittēdo Messia amittat; *a custodia*, inquit, *matutina vsq; ad noctem*, id est, sēper, perpetuò, tota die, *speret Israel in Domino*, quòd Messiā optatissimū mittet. Ex Hebræo verti quoque potest; Anima mea ad Dominū, præ obseruantib. matutinā lucē, obseruātib. matutinā lucē. ideoq; Caietani interpres sic cōuertit; Anima mea Domino, supra expectantes mane, expectantes mane. Confert vates desiderium Messiæ, quo flagrabat, cum desiderio ægrotorum, iter facientium, & negotiatorum, qui matutinam lucem ad releuandum morbum, iter, negotiaque celeriter peragenda, anxiè expectant, & obseruant, ipsum verò Messiæ aduentum similem esse innuit, luci matutinæ, quasi dicat: Anima mea Messiæ clarissimum aduentum expectat, illumque suspirat, plusquam illi, qui vel morbo afflictati, vel negotiis, & itineri cursu veloci conficiendo, intenti, noctis longitudinem incusant, lucisque matutinæ aduentum vehementer optant. Chaldæus sic interpretatus est: Anima mea expectauit Dominum, plusquam obseruantes custodias matutinas, quas obseruant, vt offerant oblationem matutinam. Qui sensus Messiæ admirabilem indicat oblationem, hoc pacto: Anima mea Deum expectat, eximiumque illud tempus, in quo Messias seipsum in cruce, veluti agnum immolatum, pro mundi peccatis Deo offeret. expectat verò Messiam anima mea, plusquam obseruantes custodias matutinas in templo, vt summo mane sacrificium matutinū faciant, quod sacrificij à Messia faciēdi typus est.

23.

24.

Psalm. 128. Psalmus de profundis exponitur de Messia.

Tandem

25. Tandem fore prædixit, vt Messias veniat, mundumque redimat, qualisq; sit ea redemptio aperit, nimirum ex iniquitatibus, & copiosa. *Quia*, inquit, *apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio, & ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius.* Eant nunc Iudæi, & armarium sibi nescio quem Messiam somnient, militumque robore stipatum, qui redimat Israel, non ex iniquitatibus, quibus est inquinatus, sed ex regionibus, in quas est exterminatus. *Copiosa*, inquit, *apud eum redemptio*, copiosa quidem. Primum, quia per copiosam sanguinis effusionem. Deinde, quia per sanguinem non taurorum, aut hircorum, sed Dei in crucem sublati, effecta est. Præterea, quia non vni vel alteri, sed infinitis etiam peccatis abolendis satis est. ad hæc, quia non pluribus tantùm, sed omnibus, imò innumerabilibus hominibus redimendis sufficit. adde, quia non vnius tantum, sed omnium temporum omniumque sæculorum captiuis, vt in libertatem vindicari possint, infinitum pretium contulit. Ad extremum, quia non ex peccato solum animas eripit, sed gratia etiam, Spiritusque sancti donis, in orbe terrarum exornat, tam animas verò, quam corpora è mortis potestate erepta, perpetua gloria in cœlo empyreo decorat.

Christus redemit ex iniquitatibus Israelem, non ex regionibus.

26.

27. Si captiuum, quem centum aureis Rex posset redimere, præ amore magno centum aureorum millibus redimeret, copiosa sanè ea diceretur, amoreque plenissima redemptio. Potuisset Rex summus Christus vniuersum genus hominum, vel vna sanguinis gutta, vel vna etiam lachryma redimere: At amore, iustitiaque exigente miris cruciatibus, cruce, sanguinisque liberali effusione redemit. numquid non optimo iure copiosa hæc, iustissima, amorisque plenissima redemptio appellabitur? Si viginti millium captiuorum turba magno pretio à Rege redempta, vestibus bombycinis, aureisque amicta, donis maximis affecta, ex Africa Olysiponem ingrederetur, quis eam redemptionem copiosam non prædicaret. Cùm igitur in spiritali Hierusalem, id est, Ecclesia, infinitam propemodum captiuorum multitudinem cernamus, à Christo infinito pretio è Satanæ potestate redemptam, vestitu charitatis deauratam, virtutum varietate circumdatam, Spiritus sancti eximijs donis ornatam, quis copiosam Christi redemptionem mirificis verbis prædicare vnquam definet? hæc fuit digna Deo redemptio: nemo enim præter Deum tam copiosam, vt expositum, redemptionem efficere potuit: *Ipse*, inquit, *redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius*, non homo aliquis, qui humanam duntaxat haberet naturam, non Angelus, sed Deus & homo, potuit redimere. Quamobrem Augustinus, Ipse, inquit, redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius, quia Israel vendere se potuit, & fieri venundatus sub peccato, redimere se ab iniquitatibus non potest, ille potuit redimere, qui se non potuit vendere, qui non commisit peccatum, ipse est redemptor à peccato.

Copiosa Christi redemptio.

28.

Homo non potuit se redimere, potuit se vendere.

29. Ex ijs constat non bello, in quo Iudæi spem collocant, effectam Messiæ redemptionem, sed cruce: non enim bellum, sed crux ex iniquitatibus redimere potest. Legelsaiam, vbi Propheta Iudæos non temporis solum illius, quod Christum præcesserit, sed cõsequentis etiam obiurgat, quòd in armis non in Deo salutis spem collocarint. *Væ*, inquit, *qui descendunt in Aegyptum ad auxilium, in equis sperantes, & habentes fiduciam super quadrigis, quia multæ sunt, & super equitibus, quia præualidi nimis, & non sunt confisi super sanctum Israel, & Dominum non requisierunt.* Videas his verbis depictos Iudæos, qui Messiæ prælia meditantur. *Væ illis*, ait Vates, *qui non sunt confisi super sanctum Israel*, hoc est Messiam, & illum non requisierunt. Sed potius in Ægyptum descendunt ad auxilium quærendum, hoc est, ad homines confugiunt, humanumq; auxilium suis malis afferre posse remedium putãt. In equis sperant, super quadrigis Messiæ, quas somniant, fiduciam habent. Quale autem sit humanum auxilium, ostendit Vates his verbis: *Aegyptus*, ait, *homo, & non Deus; & equi eorum caro, & non spiritus.* hoc est falsi Messiæ, quem expectatis, auxilium humanum est, non diuinum, tam ipse Pseudomessias, quàm eius satellites, homines sunt, & non Deus: atqui redemptio vestra auxilium Dei flagitat, Deum incarnatum postulat, ab hominibus perfici nequit. Deinde Deum ipsum incarnatum auxilium allaturum vaticinatur, hunc in modum. *Quemadmodum fremet leo, & catulus leonis super predam suam, cum occurrerit ei multitudo pastorum, à voce eorum non formidabit, & à multitudine eorum non pauebit, sic descendet Dominus exercituum, vt pugnet super montem Sion, & super collem eius.* Confert Deum Messiam cum leone, leo enim est de tribu Iudæ: similis, inquit, erit Messias Deus leoni, cui vociferantium pastorum occurrit multitudo, at ille nullum iniectus formidat, eorumque pro nihilo ducit clamorem. Circumdabunt leonem è tribu Iudæ, Iudæi veluti pastores vociferantes: Crucifige, crucifige eum, ille verò neminem timebit, omnes illorum vociferationes spernet, præliabitur vt leo aduersus tartareos hostes, super montem Sion, & collem eius, id est, in ipsa ciuitate Hierusalem in monte Caluariæ. Confert item Messiam in cruce extensum cum auibus, extensis alis volantibus: *Sicut aues*, inquit, *volantes, sic proteget Dominus exercituum Hierusalem, protegens, & liberans, transiens, & saluans.* Christi crucem hoc ænigmate depingit, quemadmodum volantes aues alas in aëre, sic Messias brachia in cruce expandet, subque brachijs expansis proteget Hierusalem spiritalem, Ecclesiam suam, iuxta illud: *Quoties volui congregare pullos tuos sub alas, & noluisti*, &c. Verbo quoque sequente Messiæ mortem indicat: *Transiens*, inquit, *& saluans*, Hebraicè פָּסֹחַ Pasoach, id est, transiens, verbum est, à quo ducitur Pascha, id est, transitus, significatur igitur Christi Pascha, id est, transitus ad Patrem, iuxta illud: *Sciens quia venit hora eius, vt transeat ex hoc mundo ad Patrem.* Transiens Christus, & saluans, duobus verbis, & redẽptio, & redemptionis modus est explicatus. Transiens in Pascha, id est, mortem opperẽs, & hac morte saluans homines, & redimens.

Messias vt leo Iuda auxilium tulit.

31.

32.

Messias in cruce extensus suum protegens Ecclesiam.

Matth. 23.

Ioan. 13.

33.

Denique docet Vates redemptionem non bello perficiendam, aut hominum auxilio, sed diuino crucis gladio, tartareum Assur, siue Goliam superandum. *Cadet*, inquit, *Assur, in gladio*, non viri, *& gladius*, non hominis, *vorabit eum, & fugiet*, non à facie gladij, *& iuuenes eius vectigales erunt. et fortitudo eius à terrore transibit, et pauebunt fugientes principes eius.* Diaboli typus fuit Assyrius Rex Sennacherib, cuius exercitum Angelus interfecit, est ergo sensus typum respiciens: O Iudæi ne Messiam bellatorem somniate, vincetur Assyrius, id est, Satanas, qui homines tyrannide premit crudeli, at non gladio vincetur humano, sed Messiæ diuino, id est, cruce, iuuenes quoque eius & principes, id est, dæmonum exercitus profligabuntur, & sub iugum à Messia mittentur. *Propterea fortitudo eius*, id est, Dæmonis, *à terrore transibit*, non enim terret fortem Christianum Dæmonis magnum robur, quia à Christo scit esse aligatum fortem armatum. Septuaginta interpretes vertunt; Petra circumdabuntur quasi vallo, & vincentur. *Petra autem*, (vt cum Apostolo loquamur) *erat Christus*, ab hac petra quasi vallo circumdati dæmones victique sunt. Verba, quæ sequuntur, scilicet; *et pauebunt fugientes principes eius*, verti quoque possunt, vt vertit Pagninus. Et pauebunt à vexillo principes eius; Vexillum verò, quod horrent Erebi principes, crux est. Vides qualis sit Messiæ redemptio, quam abhorreat à sommijs Iudæorum.

Messias vicit Diabolum absque gladio.

34.

Messias non redemit bello sed cruce.

Isai. 31.

30.

Præter hæc, venit Messias ad abluenda baptismo hominum scelera, ad exterminandam idololatriam, ad vocandas gentes in Regnum cœlorum, ad inferendum hominibus nouum cor spiritumque nouum largiendum. hæc omnia habes apud Ezechielem: *Tollam vos de Gentibus, et congregabo vos de vniuersis terris, & adducam vos in terram vestram, et effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, et ab vniuersis idolis vestris mundabo vos, et dabo vobis cor nouum, et spiritum nouum ponam in medio vestri, et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum*, &c. In primis de congregatione illa loquitur Deus, de qua Ioannes: *Prophetauit*, inquit, *Caiphas, quòd Iesus moriturus erat pro gente*, & non tantùm pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum. Filios ergo Dei dispersos congregaturus prædicitur Messias ex omnibus Gentibus, eosque in terram suam, id est, Ecclesiam adducturus. De baptismo deinde; *Effundam*, inquit, *super vos aquam mundam*. De idolorum abiectione illud est; *Ab vniuersis idolis vestris mundabo vos.* De corde nouo & spiritu; *Dabo vobis cor nouum*, &c. Et Isaias: *Effundam aquas super sitientem, et fluenta super aridam, et effun-*

35.

Exerb. 36. Functiones Messiæ.

Ioan. 11. 36.

Isai. 44.

dam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam.

37. Ezech. 47. De aquis baptismatis idem Ezechiel vaticinatur: *Ecce*, inquit, *aquæ egrediebantur subter limen domus*, id est, templi ad orientem: aquæ namque baptismatis de templo Dei, id est, Ecclesia Christi egrediuntur, & versus Orientem tendunt, quia per illas baptizati in Orientalem, id est, cœlestem regionem veluti navigant. Erant hæ aquæ quodam loco non admodum profundæ; *Traduxit*, inquit, *me*, scilicet Angelus, *per aquam usque ad talos*. alijs verò locis profundiores; *Transduxit me per aquam usque ad genua, deinde usque ad renes*, & profundissimas; *Torrentem*, inquit, *non potui pertransire*, quoniam intumuerant aquæ profundi torrentis, qui non potest transnadari. Similem in modum incrementum sumpsere baptismi aquæ, primo quidem non admodum profundæ Iudeam solùm irrigarunt, postea verò in fluuium maximum, qui totum Orbem irrigat, euaserunt. Præterea aquæ illæ templi in mare mortuum influxere, marisque aquas sanauerùt,

Baptismi aquæ.

38. *introibunt*, inquit, *mare, & exibunt, & sanabuntur aquæ, & omnis anima viuens, quæ serpit, quocumque venerit torrens, viuet, & erunt pisces multi satis, postquam venerint illuc aquæ istæ, & sanabuntur, & viuent omnia, ad quæ venerit torrens*, &c. Ecce baptismi vim, in Orbem vniuersum veluti in mare quoddam mortuum influxit, mortuo vitam contulit; piscibusque optimis, id est, Christianis illud compleuit. *Viuent*, inquit, *omnia ad quæ venerit torrens*. Eximiè effectus baptismi describitur, quæ vita est spiritalis, in quascunque terræ regiones hic torrens venit; viuunt homines vita spiritali, cum illius aquis ritè abluuntur, quo non penetrat, vita carent.

39 Zachar. 14. De ijsdem aquis sermo habetur apud Zachariam: *In die illa exibunt aquæ viuæ de Hierusalem, medium earum ad mare Orientale, & medium earum ad mare nouissimum, in æstate, & in hyeme erunt.* Significat Vates baptismi aquas Orientem, Occidentemque irrigaturas; Exibunt, inquit, tam ad mare Orientale, quod est mare mortuum, si cum Hierusalem conferatur, quam ad mare nouissimum, quod est Mediterraneum, & Occidentale; id est, Oriętem versus, Occidentemq; fluent. Neque verò vllo vnquam tempore ad iudicij vsque diem deficient; *In æstate*, (ait Vates) *& in hyeme erunt.* Idem Zach. Zachar. 13. *Erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ.* Hic fons baptismus est, domui

40. Dauid, id est, Christi, patet, nullus ad illum accedere, nullus saluti feris aquis animi sordes abluere prohibetur. Huc peccator, huc menstruo facinorum sanguine inquinata anima accedit, ipsáque niue candidior, ipsis stellis purior discedit.

Zachar. 13. De euersione verò simulachrorum tempore Messiæ Zacharias, postquam fontem fore patentem domui Dauid vaticinatus est, addit; *Et erit in die illa dicit Dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur vltrà.*

Zachar. 14. Similiter, post verba illa de aquis ex Ierusalem exeuntibus, subijcit; *Et erit Dominus Rex super omnem terram, in die illa erit Dominus vnus, & erit nomen eius vnum*, hoc est, Iupiter, Saturnus, Mars, cæteraq; idola Dei nomine non afficientur, vnus Deus in vniuersa terra coletur, idola conterentur: Et Sophonias: *Attenuabit omnes Deos terræ, & adorabunt eum vir de loco*

41. Sophon. 2. Idololatria per Messiam exterminata. Isaiæ 44. *suo, omnes Insulæ gentium*, id est, Deum verum colent viri, quisque in suo loco, & regione, non in sola Iudæa, colent eum omnes insulæ gentium, Isaias: *Dominus exercituum nomen eius, & redemptor tuus sanctus Israel, Deus omnis terræ vocabitur*, &c. Sophon. Sophon. 3. *Reddam populis labium electum, vt inuocent omnes in nomine Domini, & seruiant ei humero vno, vltra flumina Æthiopiæ, inde supplices mei, filij dispersorum meorum, deferent munus mihi*, &c. Reddidit Dominus tempore Messiæ populis labium electum, id est, Christianæ fidei confessionem, seruiunt omnes eidem Deo humero vno, id est, eodem cultu, eadem fide, sub eodem leui onere, & iugo suaui legis nouæ; peruenit autem cultus Christi vltra flumina Æthiopiæ. Ierem.

42. Ierem. 16. *Domine fortitudo mea, & robur meum, & refugium meum, in die tribulationis, ad te gentes venient ab extremis terræ, & dicent: Verè mendacium possederunt Patres nostri, vanitatem, quæ eis non profuit.* Septuaginta vertunt: Dicent, quomodo falsa possederunt Patres nostri idola, & non est in eis vtilitas, &c. de simulachris sermo est à gentibus repudiatis, vt Hieron. interpretatur.

Ezech. 37. Filios Israel, id est, Christi filios dispersos, cuius typus fuit Iacob, siue Israel, ait Dominus se in Ecclesiam, terram suam adducturum, in qua omnibus abiectis inanium deorum simulachris, vnum Regem Christum, vnumq; Deum venerentur. *Ecce*, inquit, *ego assumam filios Israel de medio nationum, ad quas abierunt, & congregabo eos vndique, & adducam eos ad* 43. *humum suam, & faciam eos in gentem vnam in terra, in montibus Israel. & Rex vnus erit omnibus imperans, & non erunt vltra duæ gentes, nec diuidentur amplius in duo Regna. Nec polluentur vltrà in idolis suis, & abominationibus suis, & cunctis iniquitatibus suis. Et saluos eos faciam de vniuersis sedibus, in quibus peccauerunt, & emundabo eos, & erunt mihi populus, & ego ero eis Deus, & seruus meus Dauid Rex super eos, & pastor vnus erit omnium eorum*, &c. Typicus est sermo, & latentibus mysterijs plenus, filij Israel typicè filij Christi appellantur, hos ex omnibus nationibus congregat Dominus, in humum suam, id est, Ecclesiam adducit, & in montibus Israel, id est, Ecclesijs Christi, quę veluti montes in terra valde eminent, in gentem vnam Christianam, in populum vnum, regnumque vnum redigit. Nec 44. enim, vt olim Israelitæ, in duo regna temporaria, quorum alterum Iuda, alterum Israel appellatum est, diuidebantur; sic Christiani in duo vel plura regna spiritalia diuisi sunt. Namomnes vnam efficiunt Catholicam Ecclesiam, quæ vnum tantùm regnum est, vnicum regem, vnicumq; pastorem habet Dauidem, id est, Christum, filium Dauidis, cuius vices in terris Summus Pontifex Ecclesiæ totius pastor, vniuersiq; huius regni gubernator gerit. Neq; diuidentur, ait, amplius in duo regna, vt olim Israelitæ, neque polluentur vltra in idolis suis, en idolorum exterminationem, *& seruus meus Dauid*, id est, Christus, *Rex super eos, & pastor vnus omnium.* Idem repetit inferius: *Dauid*, inquit, *seruus meus princeps eorum in perpetuum.* Ecquisnam Dauid perpetuus esse potest? ec- 45. quis mortalis homo regnum potest in sempiternum administrare? cuinam id permisit vnquam, aut permittet mors, quæ omnium regnorum gubernacula è manibus Regum extorquet? Solus Christus æternus Rex est, æternusque pastor, qui Ecclesiæ regnum in terris, ad iudicij vsque diem, in cœlo verò in sempiternum gubernabit.

Isaiæ quoque de idolis abiiciendis mentio fit. *Dabit*, in- *Isai. 30.* quit, *vobis Dominus panem arctum, & aquam breuem, & non faciet amplius à te vltra doctorem tuum. Et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audient verbum post tergum monentis. Hæc est via, ambulate in ea, & non declinetis, neque ad dexteram, neque ad sinistram: Et contaminabis laminas sculptilium argenti tui, &* 46. *vestimentum conflatilis auri tui, & disperges ea sicut immunditiam menstruatæ, egredere dices ei*, &c. In posteriori parte huius vaticinij idola exterminanda prædicit Vates, in priori aliam Messiæ functionem prædicat.

Venit enim Messias in orbem, vt orbis doctor esset, vtq; *Messias orbis* cœli viam hominibus indicaret. *Dabit*, inquit, *vobis Dominus doctor.* *panem arctum, & aquam breuem*, hoc est, vt Hier. interpreta- *D. Hieron.* tur, Euangelicam doctrinam, arctam & breuem, quæ legis veteris præcepta abrogauit. Euangelicus (inquit Hieronymus) sermo prædicitur, qui pro lacinijs legis obseruationibus, atque mandatis, in vno verbo recapitulauit omnia, *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* consummatum enim, & abbreuiatum sermonem fecit Dominus super terram, &c. 47. *Eucharistia & Baptismus.* Possunt etiam hoc loco duo illustrissima Sacramenta, Eucharistia & Baptismus, ijs verbis occultè significata intelligi, hoc sensu: *Dabit vobis Dominus panem arctum*, id est, Eucharistiam, quæ panis arctus appellatur, propterea quod sub arcta, imò arctissima panis specie, ingenti miraculo, Christus se nobis exhibet in escam dulcissimam. Hebraicè לחם צר lechem sar, quod vertì etiam potest, panis afflictionis, vel angustiæ. vocatur autem Eucharistia, cœlestis, dulcissimusque panis, panis angustiæ & afflictionis, quia afflictos, mœstosq; homines recreat, ac corroborat. Aqua verò breuis, baptismus dicitur, quia breui & modica aqua tantum Sacramentum perficitur, quod vniuersa hominis delicta abluit. Hebraicè dicitur aqua לחץ lachas, id est, ar- 48. cta, vel aqua oppressionis, vt vertit Pagninus, quæ scilicet oppressos criminum mole liberat, vel quæ peccata omnia opprimit, & veluti fluctibus cunctos Ægyptios obruit.

Sequitur: *Et non faciet amplius à te vltra doctorem tuum, & erunt oculi tui videntes præceptorem tuum*, &c. Doctor hic Christus est, qui ab Ecclesia sua numquam aufolar, semper enim in Eucharistia præsens adest, semper eam docet, semper veluti

post

post tergum monet, viamque cœli demonstrat. In Eucharistia eum intuentur Christiani omnes, quamuis velamine veluti alterum Moysem contextum, viderunt quoque eum Apostoli, Iudæique reliqui in Iudæa versantem. De hoc eodem doctore Ioël: *Filij Sion exultate, & lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiæ.* quam scientiam doctor Messias mundo sit traditurus, his verbis docetur: *Dedit*, inquit, *doctorem iustitiæ*, id est, qui iustitiam doceat. Vnde Isaï. Ecclesiæ filij dicuntur Dei discipuli, & à Deo docti: *Ponam*, inquit, *vniuersos filios tuos doctos à Domino.* & Ose. *Tempus autem requirendi Dominum, cùm venerit, qui docebit vos iustitiam.* Sed de Messiæ passione iam aliqua vaticinia ijs adnectamus.

Ioël. 2. 49. Christiani à Deo docti. Isaïæ 54. Ose 10.

CAPVT XX.

De Passione Messiæ ex capite quinquagesimo tertio Isaiæ.

1. Isaïæ 53. CEleberrimum est omnium ore, atque scriptis, caput in quo de Messiæ passione Isaias præclarè vaticinatus est: operæ igitur pretium erit præclarissimum caput breuiter exponere Messiæq; passionem in Propheta veluti in Euangelista describtam legere. Ab incredulitate Iudeorum exordium ducit. *Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est?* quibus verbis (vt ait Hiero.) raritatem credentium significat ex Iudæis, quod confirmat Ioannes: *Cùm tanta*, inquit, *signa fecisset coram eis Christus, non credebant in eum, vt sermo Isaiæ Prophetæ impleretur, quem dixit: Domine quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est?* Et Paulus: *Sed non omnes*, inquit, *obediunt Euangelio.* Isaias enim dicit: *Domine quis credidit auditui nostro?* Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi, &c. Quo loco exposuit Paullus, quid significet auditus apud Isaiam, duplex enim potest esse sensus illorum verborum: *Quis credidit auditui nostro?* alter est, *quis credidit auditui nostro*, id est, sermonibus quos accepimus, & audiuimus à Deo de Messiæ passione; alter, *quis fidem adhibebit auditui nostro*, hoc est, verbis nostris de Messia, cùm ea audierit. Hunc secundum sensum indicat Paullus, cum ex auditu Isaiæ infert; ergo fides ex auditu. Auditus verò, de quo Paullus loquitur, auditus est, quo percipiuntur ab auditoribus verba concionatorum Messiæ, de eodem igitur loquitur Isaias.

Ioan. 12. Rom. 10. 2.

3. Etenim auditus sumitur pro sermone, qui auditur, quemadmodum visio pro re quæ videtur: vnde illud Moysis: *Vadam, & videbo visionem hanc magnam.* 2. Reg. 23. *Fecit eum* (scilicet Banaiam) *sibi Dauid auricularium à secreto.* Hebraicè: Et posuit eum Dauid ad auditum suum, id est, vt audiret eius arcana. Et: *Dauid pergens ad Imperium tuum*, Hebraicè, Pergens ad auditum tuum, id est, pergens ad ea, quæ ab ore tuo auditu acceperit. *Domine audiui auditionem tuam, & timui*, id est, auditui verba tua. Quemadmodum ergo dicitur auditio tua, id est, quæ à te emanauit, ita hoc loco auditus noster dicitur ab Isaia, id est, qui à nobis Messiæ concionatoribus emanabit.

Exod. 3. 1. Reg. 23. An actus credere quid sit. 1 Reg. 22. Abac. 3.

4. Brachium Domini Messias appellatur, quia omnia per ipsum facta sunt, vt Augustinus infra citatus ait. præterea, quia homines per eundem magna fortitudine sunt redempti, victa mors, & peccatum, Diabolus magna potentia superatus: *Fecit potentiam in brachio suo* ait Deipara Virgo. D. Greg. Christus (inquit) est brachium, de quo Propheta ait, *& brachium Domini, cui reuelatum est?* Aug. tract. 53. in Ioan. Satis (inquit) ostendit brachium Domini, ipsum filium Dei nuncupatum, non quòd Deus Pater figura determinetur carnis humanæ, eique filius tamquam membrum corporis hæreat, sed quia omnia per ipsum facta sunt; ideo brachium Domini dictum est, &c. Similiter D. Hier. Isaiæ 51. Salutem suam & iustitiam sempiternam promiserat Dominus in auxilium, quæ non est alia præter Christum, brachium Domini; de quo suprà dixerat: *Et in brachio meo gentes sperabunt.* Hæc ille. Hoc igitur brachium Domini fortitudinis infinitæ, qualis fortitudo ad superandum peccatum, mundum, mortem, diabolumque necessaria erat, paucis ex Iudæis reuelatum est, quia pauci crediderunt: ideo ait Propheta: *Brachium Domini cui reuelatum est?* Hebraicè, super quem reuelarum est? est enim reuelatio fidei, & infusio è cœlo, proficiscitur à Deo, hominem superat, & veluti lux cœlestis super homi-

D. Greg. 32. mor. c. 5. D. Augustin. Brachium Domini Messias.

5. nis intellectum affulget, cui illud congruit: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, dedisti lætitiam in corde meo.* Fides lumen est è diuino vultu veluti splendidissimo Sole in intellectum hominis emanans, illumque magna cum cordis lætitia illuminans, quemadmodum circumfulsit Paullum lux de cœlo; sic quemlibet Christianum inuisibile inde lumen fidei illustrat, quo brachium cernat Domini, id est, Messiam.

Psalm. 4. 6. Abac. 3.

Postquam Iudæorum incredulitatem indicauit, de ipso Messiæ humili aduentu, & passione agit Vates, quæ incredulitatis causa fuit, iuxta illud Pauli: *Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis scandalum. Et ascendet* (ait Isaias) *sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti.* Ascendit Messias coram Iudæorum populo, veluti tenerum atque humile virgultum, & sicut radix è terra arida & sterili. Humilis enim inter Iudæos apparuit, nullis regiæ nobilitatis, aut potentiæ insignibus adornatus; quæ res incredulitatem illis peperit. Nõ fuit Messias primo aspectu arbori illi similis, quæ Regi Nabuchodonosor secundum quietem obiecta, regiam maiestatem, & opulentiam, proceritate, ramorumque diffusione, & fructu copioso adumbrauit. *Magna*, inquit, *arbor, & fortis, & proceritas eius contingens cœlum, folia eius pulcherrima, fructus eius nimius.* Sed similis fuit humili virgulto, radiciq; è solo inculto exurgenti. Rectè autem radici comparatur, quia quemadmodum ex deformi, tellureque oppressa radice, rami pullulant; ita ex Messia ab omnibus despecto, cruciatibusque oppresso, omnis gratia, omnis hominum virtus, sanctimoniaque pullulauit. Oritur ex radicis humilitate arboris vigor omnis, fructus atque pulchritudo; oritur ex Christi humilitate Ecclesiæ decor omnis, sanctitas atque gloria. Latet, nec videtur radix, quæ succum, alimentumque vniuersæ arbori subministrat, latet etiam, nec nisi per fidem videtur à nobis in terris Christus, qui gratiã virtutesque omnes Ecclesiæ vniuersæ suppeditat. Aug. Passus est Christus, humiliatus est, cõputus est, non habebat speciem, homo apparebat, cùm Deus esset: sed quomodo radix non est pulchra, sed intus habet vim pulchritudinis suæ. Attendis arborem pulchram & amœnam, si radix ostendatur tibi, nulla pulchritudo in ea est; noli cõtemnere; quod abiectum est, inde processit, quod miraris; crucifixus est, vulneratus est, ecce hic species non est, sed in Ecclesia gloria radicis pollet, &c.

Messias humilis. 7. Dan. 4. Messias radix omnium bonorum. 8. D. Augustin. hom. 36. tom. 10.

Septuaginta interpretes verterunt: Annũciauimus quasi paruulum coram eo, sicut radix in terra sitienti. Dictio enim ינק ioneq, sugentem significat, & ramum, siue tenerum virgultum; propterea paruulum interpretati sunt, hoc sensu: Annunciauimus Messiam Deum nasciturum hominem, similem paruulis, & vbera sugentibus, annunciauimus illum Deum magnum, quasi paruulum, veluti infantem, reliquis similem; cum tamen etiam in ipsa infantia, & in ipso matris vtero, totius sapientiæ plenitudinem sit habiturus. Erit autem sicut radix de terra sitienti orta, &c.

9.

Iam de passionis figura: *Non est*, inquit, *species ei, neque decor, & vidimus eum, & non erat aspectus, & desideauimus eum; despectũ, & nouissimum virorum, virũ dolorum, & scientem infirmitatem, & quasi absconditus vultus eius, & despectus; vnde nec reputauimus eum.* In cruce pendentis Messiæ lamẽtabilem formam depingit Propheta. Pulcherrimum illud corpus spuris, alapis, verberibus, sanguineq; deformatum, speciem non habebat, aut decorem. Vidimus eum Prophetæ, & non erat in eo aspectus, aut ornatus vllus. Verumtamen desideruimus eum, etsi omnino regio splendore carentẽ, & inflar latronis cruci suffixum; etenim si oculis carneis deformis, oculis fidei desiderabilis, ac pulcherrimus, videbatur. Desideruimus eius aduentũ; eius sanguinem, eius redemptionem, quemadmodum tellus arida cœlestem, qua irrigetur, & efflorescat, fructusque parturiat, pluuiam desiderat. Vidimus eum, & desideramus, despectum omnib. hominibus, ipsi etiam latroni Barabbæ posthabitum, virum doloribus cruciatum, infirmitatem, plagasque hominum expertum. Verti ex Hebræo potest illud, scientem infirmitatem, notum infirmitate. Etenim Messias notus orbi fuit propter carnis, quam assumpsit, infirmitatem, & dolores, cognoscitur que etiam hodie, semperq; cognoscetur, ex cruce veluti signo, tantiq; ducis vexillo, *prædicamus Christum*, ait Paullus *crucifixum.*

10. Lamentabilis Messiæ in cruce pendentis forma. Messias desideratus. 11. 1. Cor. 1.

Abscondit

Absconditus vultus Messiæ.

12. *D. Hieron.*

D. August. hom. 36. Tom. 10.

13. *Languores nostros Messias tulit.*

14.

15.

16. *Oblatus Messias cruci sponte.*

Psal. 118.

17. *D. August. Tom. 10. hom. 36.*

Abscondit autem vultum suum (ait Hier.) vt humano corpore, diuina potentia celeratur. Quasi *absconditus vultus eius*, quia Regi similis fuit, qui non agnoscitur, quòd vultum pallio contexerit; Sic Messias vultum regium, regiamque occultauit maiestatem; vnde nec reputauerunt eum Iudæi, hoc est, nullo honore dignum existimauerunt. Septuaginta vertunt; Auersa est facies eius, despecta est, & non est reputata. August. Auertit, inquit, se Dominus, ne illum intelligerent illi, qui eum crucifigebant, & Ser. 59. de Verbis Domini secundùm Ioannem; Occultabat, inquit, Christus maiestatem, promptam habebat infirmitatem; contemptum est in illo, quod promptum erat, nec cognitum, quod occultum erat; si enim cognouissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. Hæc ille.

At quæ nam causa tantæ ignominiæ ac cruciatus? *Verè* inquit, *languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, & nos putauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum, ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum*, &c. His verbis Propheta causam aperuit, cur Messias tot opprobria, dolores q; subierit; nos in causa fuimus, languores enim nostros, id est, peccata humeris ipse tulit, cruciatusque peccatis debitos perpessus est. Iudæi verò veluti leprosum illum existimarunt, qui meritas Deo criminum suorum pœnas daret; at non pro suis, sed pro nostris flagitiis tot cruciatibus est affectus: *Disciplina pacis nostræ super eum*; hoc est, punitio & castigatio, quæ nobis pacem peperit, quæ nos in gratiam Dei, pacemque reduxit, super eum fuit; pro obtinenda nobis à Deo pace; disciplinam, id est, castigationem pertulit acerbissimam; & liuore eius nos ægri sanati sumus. Ægros autem nos fuisse, & medicina hac indiguisse ostendit, cum adiungit: *Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit, & posuit in eo Dominus iniquitatem omnium nostrum*: errauimus omnes sicut morbidæ oues, pastoris autem huius humeris in caulas reducti, sanatique sumus.

Septuaginta vertunt; Omnes quasi oues errauimus, homo via sua erravit, & Dominus tradidit eum iniquitatibus nostris. Enimverò peccata nostra carnifices fuere, quibus est traditus Christus, à quibus ligatus, verberatus, crucique est suffixus. Ex Hebræo transferri quoque potest; Dominus fecit currere in eum iniquitatem omnium nostrum; nam veluti feræ immanissimæ, rugientesque leones, scelera nostra in Messiam incurrerunt, crudeliterq; cruciatum, vita priuarunt. Verba illa; *Nos reputauimus eum quasi leprosum, percussum à Deo & humiliatum*, in hunc quoque modum ex Hebræa lectione vertì possunt: Nos putauimus eum leprosum, percussum Deum, & humiliatum, id est, nos Iudæi putauimus Messiam leprosum, cùm tamen esset Deus percussus & humiliatus propter nos.

Qua verò mentis constantia, qua voluntate, quanta mansuetudine, ac patientia, acerbissima tormenta pertulerit, verba sequentia docent. *Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum, sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.* Non inuitus, inquit, patietur hos cruciatus Messias, sed sponte. *Voluntariè sacrificabo tibi*; Sic voluntariè sacrificauit Deo Christus, obtulitque se ipsum in crucis altari, in holocaustum odoris suauissimi, veluti agnum immaculatum, sicut ouis ad occisionem & sacrificium ductus est, & quemadmodum agnus coram tondente obmutescit, sic ille obmutuit coram interficiente, atque immolante.

Expende quæso diligenter verba omnia, vide quam verè, rectèque Christo Iesu cõgruant, quamque perspicuè absq; inuolucris Spiritus sanctus de Messiæ passione loquatur. Vnde D. August. posteàquam nonnulla huius capitis verba recitauit, Iudæos hisce interrogationibus vrget; Euangelium, inquit, est, an prophetia? Quid dicunt contra ista Iudæi? Nonne mirum est, audire eos ista, habere illos ista, legere illos ista, eos ista non inuenire, de quo dici potuerint, nisi de illo vno, qui in Euangelio prædicatur per Orbem terrarum; & adhuc non esse Christianos, sed sic esse illos cæcos aduersus euidentissima eloquia propheratum? Ad Isaiam reuertamur.

De angustia, ait, & de iudicio sublatus est, hoc est, non diu hæc tormenta durarunt, de angustia enim, & oppressione, & de iudicio illo, quoad crucem condemnatus obiit, ablatus, & liberatus est, siue acceptus à Deo. Verbum Hebræum significat, acceptus & ablatus est. D. Hier. interpretatur; De tribulatione atque iudicio ad Patrem victor ascendit. Septuaginta interpretes vertunt hunc in modum; In humilitate iudicium eius sublatum est, id est, propter summam humilitatem, in qua apparuit, iudicij eius iustitia ablata est, iniquè iudicatus est. Si enim in maiestate apparuisset, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.

D. Hieron. 18. *Christi iudicium in humilitate sublatum est.*

De quo verò loquatur, occultè indicat Propheta dicens, *Generationem eius quis enarrabit?* Quasi dicat, hic, de quo verba facio, quem nouissimum virorum, virumque dolorum appello, quem pro sceleribus nostris pœnas exsoluturũ nuntio; hic, inquam, adeò est excelsus, vt nullus hominum illius possit generationem verbis explicare. De vtraque generatione tam diuina, quàm humana locus intelligitur ab Hieronymo, & alijs Patribus, vtraq; enim est inenarrabilis. Cũ hoc sensu Patrum potest & alius stare; generationem filiorum eius, quos crucis doloribus veluti parturiens genuit, quis enarrabit? quis eorum multitudinem, nãtiuitatem ex Spiritu sancto, & aqua, nobilitatem, virtutesque miras dicendo complecti poterit? hæc autem filiorum admirabilis generatio, ac multitudo, inde orietur, quia abscissus est de terra viuentium, quia occisus & crucifixus est. Septuaginta vertunt; quia tollitur de terra vita eius. Præterea alio sensu, generationem eius à matre temporalem, quis explicabit? quia veluti lapis ille Danielis sine manibus, id est, sine viri opera abscissus est de terrâ viuentium, Virgine Deipara; ex qua nullum opus mortuum, omnia viua, & charitate inflammata orta sunt. Item: *Generationem eius* à Patre æternam, *quis enarrabit?* quia abscissus est, hoc est, diuisus (quod significat verbum Hebræum) & separatus, à terra viuentium, non est sicut cæteri homines viuentes, est ab illis abscissus, & infinito interuallo diuisus, quia filius est Dei, æterna & inenarrabili generatione productus.

Generatio Messiæ inenarrabilis.

19.

20.

Loquitur deinde Dominus, & passionis causam repetit: *Propter scelus populi mei percussi eum.* addit Propheta passionis præmium. *Dabit impios pro sepultura, & diuitem pro morte sua.* Duplicem huius loci sensum indicat Hieronymus, prior est: Dabit pro sepultura Christi impios, ethnicos, & pro morte eius, dabit illi diuitem Iudæorum populum; vt ex vtroque populo vna confletur Ecclesia, cuius Rex sit & Pontifex Summus. Diuitem autem Iudæorum populum vocat, vt Hier. censet, quia illius erat testamentum, & legislatio, & Prophetæ, imò & ipse Messias. Septuaginta; Diuites pro morte sua; vsurpatur numerus pro numero. Hoc sensu præmium mortis Christi indicatur. Posteriori significatur de occisoribus sumptum supplicium, is est huiusmodi: Tradet impios diuitesque Iudæos Romanis in vltionem mortis, sepulturæque suæ. Hebraicè verti quoque potest, Dabit impios sepulchrum suum, & diuitem in mortibus, vel morte sua. Explicatur mysterium baptismi; in quo cum Christo sepultæ sunt gentes olim impiæ, & opes gratiæ maximas compararunt. *Dabit impios sepulturam suam*, hoc est, secum sepelier in aquis baptismi impios, faciet impios similes sepulturæ suæ, iuxta illud Pauli: *Consepulti sumus cum illo; per baptismum in mortem, vt quomodo Christus surrexit à mortuis, per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* Christus ex sepulchro resurrexit, nouamque deinceps vitam egit, sicis, qui in aquis baptismi sepelitur, ex hoc sepulchro veluti resurgit, nouamque vitam deinceps traducit, & vt Paulus loquitur, in nouitate vitæ ambulat. *Dabit præterea diuites in morte sua*, id est, in morte sua veluti thesauro opulentissimo, homines diuites reddet, est enim mors Christi omnium spiritualium diuitiarum thesaurus infinitus. Nostræ verò nis hic quoque sensus esse potest: Dabit Deus Christo impios homines iustitia exornandos, pro sepultura, & dabit diuitem Spiritus sancti opibus Ecclesiam pro morte sua, vel eius, vel dabit diuites Reges, populosque opibus affluentes, pro morte, Christo.

Passionis præmium, & supplicium Iudæorum.

21.

D. Hieron.

In baptismo sepulturam Christi imitamur.

Ad Rom. 6.

22.

23.

Post hęc, Messiæ patientis summam innocentiam Vates prædicat: *Eo quòd, inquit, iniquitatem non fecerit, neque dolus* *Innocentia Messiæ patientis,*

fuerit

fuerit in ore eius, & Dominus voluit conterere eum in infirmitate. D. hac Christi innocentia interpretatur D. Cyril. in epist. 39. ad Achaicũ de apopompæo illud Psalmi: *Factus sum sicut homo sine adiutorio, inter mortuos liber.* Erat, inquit, Christus inter mortuos liber, hoc est, immunis à peccato nec obnoxius nobiscum mortis sententiæ.

Cyrillus. *Psal. 87.*

24. Tandem crucis fructus Prophetæ enarrat: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur, pro eo quòd laborauit anima eius, videbit, & saturabitur, in scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Ideo dispertiam ei plurimos, & fortium diuidet spolia:* pro eo quòd tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est, & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogauit. Primus crucis arboris fœcundissimæ fructus, est semen lõgæuum, hoc autem semen Christiani sunt toto orbe diffusi, quorum æuum æternum erit in cœlesti gloria, si fidem operibus, charitatéque cõnectant. Ex Hebræo transferri potest: Si posuerit peccatũ animam suam, videbit semen longæuum,

Fructus crucis Messiæ & mortis.

25. hoc est, si vitam suam obtulerit hostiam pro peccato, videbit semen, &c. Nam nomen Hebræum אשם asam, significat delictum, & hostiam pro delicto: In hunc modum loquitur Paulus, cum sic scribit: *Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit.* Peccatum, inquit, id est, hostiam pro peccato, fecit Pater Christum innocentissimum agnum, qui peccatum in se nullum nouerat: omnia autem hominum peccata egregiè cognoscebat. Pater igitur Christum nullius peccati sibi cõscium peccatum fecit, homines verò mille peccatis coinquinatos fecit iustitiam, quamobrem

2. Cor. 5.

26. addit Paulus: *Pro nobis peccatum fecit,* scilicet Christum, *vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso*, hoc est, vt nos per ipsum, per hanc victimam immaculatam, in cruce immolatam, efficeremur iusti, omnibus peccatis per pœnitentiam contritis, odioque habitis, & illius sanctitate atque merito expiatis.

Secundus fructus passionis, est voluntatis diuinæ expletio: *Voluntas,* inquit, *Domini in manu & operibus eius, dirigetur, & prosperè procedet,* erat autem Dei voluntas hominum redemptio & iustificatio. Tertius, saturatio Christi: *pro eo, quòd laborauit anima eius, videbit,* scilicet homines redemptos, *& saturabitur.* Quemadmodum qui laborat, post laborẽ cibum sumit iucundissimè, sic Christus post passionis laborem eximium, cibo saturatus est suauissimo, nempè hominum

27. sanctitate. Quartus, hominum iustificatio: *In scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit,* hoc est, per doctrinam Euangelicam, quæ Dei scientiam veramque cognitionem affert, ipse iustus omni peccato carens, omni iustitia abundans, seruus meus secundùm humanitatem, multos iustificabit, & quas illi debebant pro peccatis pœnas, ipse pendet. Quintus, de tartareis hostibus victoria, & spoliorum diuisio: *Ideo* (inquit Dominus) *dispertiam ei plurimos, & fortium diuidet spolia,* hoc est, quia crucis mortem acerbissimam subijt, & pro impijs pœnas soluit, plurimos illi captiuos è captiuitate Dæmonis ereptos, dispertiam, & fortium hostium ablata spolia ipse victor diuidet. Vnde illud: *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea, quæ possidet, si autem fortior eo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius auferet, in quibus confidebat, & spolia eius distribuet,*

Luc. 11.

28. &c. Extrema verba Messiam inter latrones crucifigendum præsignificant, & pro ijs, à quibus in crucem agebatur, oraturum. *Et cum eo crucifigunt duos latrones, vnum à dextris, & alium à sinistris eius, & implet a est Scriptura, quæ dicit: Et cum iniquis reputatus est.* Luc. *Iesus autem dicebat: Pater dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt.* Hæc Isaias capite quinquagesimo tertio.

Messiam inter latrones fuisse crucifigendum, & pro inimicis oraturum.

Matth. 15.

Luca 23.

CAPVT XXI.

De eadem Messiæ passione ex Isaiæ capite quinquagesimo secundo, & quinquagesimo, & ex Psalmo vigesimo primo.

1. DE eadem Messiæ passione vaticinatur Isaias in fine capitis 52. his verbis: *Ecce intelliget seruus meus, exaltabitur & elevabitur, & sublimis erit valdè, sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros aspectus eius, & forma eius inter filios hominum. Iste asperget gentes multas, super ipsum continebunt Reges os suum, quia quibus non est narratum de eo, viderunt, & qui non audierunt, contemplati sunt,* &c. Ecce, inquit, Messias seruus meus secundùm humanitatem, summa prudentia, & sapientia præditus erit, ad summam inter homines angelosque omnes gloriam euehetur. Verumtamen tormenta multa perpetietur, eritq; hominibus admirationi. Quem-

Isaiæ 52.

2. admodum super te, ô Messia, multi obstupuerunt, sic secundùm hanc admirationem, erit inglorius aspectus tuus, hoc est, respondebunt tormenta, & opprobria, hominum admirationi, erunt admirabilia. Quis enim non admiretur Deum colaphis percussum, sputis conspersum, verberibus affectum, cruci suffixum? Aliter, primò quidem multis eris admirabilis propter doctrinam, & miracula omni admiratione digna; postea verò despectui duceris, quemadmodum obstupescent super te multi propter doctrinam, & miracula, ita posteà despicient, & crucifixum contemnent. At verò hæc opprobria, & tormenta, magnum gentibus parient emolumentum. *Iste asperget* sanguine suo, & baptismi aquis salutiferis, *gentes multas,* cuius aspersionem sanguinis

3. regius exoptabat Vates, cum sic precatur: *Asperges me Domine hyssopo,* scilicet sanguine Messiæ imbuto, *& mundabor.* Ex Hebræo vertitur etiam hunc in modum, Sic asperget gentes multas. estque sensus; sic inglorius, sic cruci affixus & opprobrijs affectus, gentes multas expiabit, & à captiuitate tartarea liberabit, non armis indutus, & ferreo pugnans gladio, sed sanguine cruentatus, & lignea certans cruce.

Psalm. 50.

Sequitur: *Super eum continebunt, & claudent Reges os suum,* reuerentiæ causa, iuxta illud Iob: *Quando procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabant cathedram mihi; videbant me iuuenes, & abscondebantur, principes cessabant loqui, & digitum superponebant ori suo, vocem suam cohibebant duces, & lingua eorum gutturi adhærebat.* Est etiam admirationis nota silentium; poterit ergo hoc Regum silentium admirationem Regum significare. Non enim Regibus solùm; sed cunctis mortalibus, summam pariunt admirationem gesta Messiæ, si mente pura ac prudenti expendantur. Reges autem res Messiæ admirantur, quia multi Reges, multique populi illius fidem amplexi sunt. vnde subijcit Vates; *Quibus non est narratum de eo viderunt, & qui non audierunt, contemplati sunt.* De Ethnicis populis Regibusque sermo est; quibus de Messia narratum non erat, ij Messiam per fidem viderunt, gestaq; eius præclarissima contemplari sunt.

Iob 29.

4.

Item apud eundem Vatem, Messias hunc in modum loquitur: *Dominus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non abij, corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me.* hoc est, à Domino audiui, & accepi, quàm acerba mihi subeunda sunt tormenta, ego vero non repugno, non refugio. Corpus meum flagellantibus, & barbam ipsam vellentibus, faciem conspuentibus, & cum increpatione alapas infligentibus, libentissimè obtuli. Hæc ex Isaia sint

5. *Isaiæ 50.*

satis.

Dauidis suauissimam citharam, acerbissimis Messiæ doloribus, & opprobrijs personantem, parumper audiamus. *Ego* (inquit Messias) *sum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis, omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labijs, & mouerunt caput, speraui in Domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam vult eum,* &c. En quibus affectus fuerit opprobrijs Dominus, vermem se appellat, non hominem, quòd instar vilissimi vermis, hominum conculcationi fuerit expositus, & occisus. Euthymius scribit ea ratione appellari vermem, quòd vermibus pisces inescari soleant: Christi autem carne magnus cetus diabolus sit inescatus. Christi (inquit) caro, sub qua diuinitas veluti occultus quidam hamus latebat, instar vermis, facta est esca in capturam ceti, id est, diaboli: nam cùm cetus hic ad illam escam hiaret, latente diuinitatis hamo penetratus est, &c. Secundo Regum Dauid dicitur quasi tenerrimus ligni vermiculus, quia vt Rabanus ait, sicut ligni vermiculus, tener quidem, & fragilis, ac paruus, fortissimum lignum terebrat, & consumit; sic Dauid domi affabilis, quietus, & humilis, in certamine robustum se & intolerabilem hostibus exhibebat. Similem in modum noster Dauid Christus quasi tenerrimus fuit ligni vermiculus, externa quidem specie humilis, ac despectus; at sua hac teneritudine, & humilitate, fortissima ligna, imò fortissimos hostes, peccatum, mortem,

Psalm. 21. de passione Messiæ conscriptus.

6. *Cur Christus vermem se appellat.*

Psalm. 7. Euthymius.

2. *Reg. 23.*

7. *Dauid tenerrimus ligni vermiculus, & Christus.*

mortem, diabolum, mundumque corroſit, atque euertit.

Euthymius. Vnde Euthymius hoc Pſalmi loco; Vermis (inquit) tamerſi ſpecie exiguus ſit, materiam tamen corrodendo perdit; ita Chriſtus licet aſpectu exilis videretur, tamen Dæmonum poteſtatem diſperdidit.

8. Præterea in diuinis literis color rubeus dicitur vermiculus, Iſai. *Si fuerint peccata veſtra rubra ſicut vermiculus*; Thren. *Iſai. 1.* *Qui nutriebantur in croceis*, Hebraicè, qui nutriebantur in vermiculo, hoc eſt, in veſtibus coccineis. Oriuntur hi vermes rubei in cocco, id eſt, granis, rediguntúrque in pulueren, quo veſtes ſericæ infectæ, purpureum colorem contrahunt. non ſine ratione huic vermiculo poteſt conferri Chriſtus. Quemadmodum enim rubeus vermiculus occiſus, colorem veſtibus coccineum præbet, ſic ſuo rubens Chriſtus ſanguine, crucique ſuffixus, purpureum gratiæ colorem animis hominum tribuit. Reperiemus etiam in bombycibus ſimilitudinem. Vt vermes hi ſericas pretioſaſque veſtes hominibus ſuppeditant, ita Chriſtus animis noſtris amictum præſtitit prerioſiſſimum. Vermis ergo fuit, quo Diabolus eſt inſectus, vermis qui coccineo charitatis colore homines ornauit, vermis, qui veſtes gratiæ, virtutumque omnium incredibilis pretij, nobis ſuppeditauit.

Conferetur Chriſtus cū vermiculo prædicto & cū bombycibus.

9. Vermis fuit omnibus expoſitus iniurijs; *Omnes* (inquit) *videntes me deriſerunt me, locuti ſunt labijs, & mouerunt caput*; illudendi cauſa, qui Euangelium legit, Prophetam intelligit, eadem enim canit, quæ Euangeliſtæ ſcripſerunt. Matth. *Matth. 27.* *Prætereuntes blaſphemabant eum, mouentes capita ſua, principes ſacerdotum, & alij aiebant: Confidit in Deo, liberet nunc eum.* Id eſt, quod Dauid dixit; *Speranit in Domino; eripiat eum, ſaluum faciat eum, quoniam vult eum*: De Scribis verò, & Phariſeis Chriſti hoſtibus ſic vaticinatur: *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obſederunt me, aperuerunt ſuper me os ſuum, ſicut leo rapiens, & rugiens.* Quis non videat ſæuos illos leones aperto rugientes ore, & dicentes; *Reus eſt mortis*, itemque clamantes, *Crucifige, crucifige eum.* Ierem. *Facta eſt mihi hæreditas mea, ſicut leo in ſylua dedit contra me vocem ſuam.* Hieronym. Facta, inquit, eſt hereditas quondam Domini populus Iudæorum, contra eum quaſi leo in ſylua, quando pari aduerſus illum in paſſione voce clamauit, &c.

Ierem. 12.

11. De ſanguinis verò effuſione: *Sicut aqua* (inquit Meſſias) *effuſus ſum*, inſtar aquæ, quæ nullo in pretio habetur, effuſus eſt à Iudæis Chriſti ſanguis, effuſus autem ſordidiſſimas hominum mentes abluit. Beda ſic exponit: Sicut aqua effuſus ſum, viliter, ſine omni circumſpectione & cura ab eis damnatus ſum; ſicut aqua inter cæteros liquores, incircumſpectius effunditur, &c. Aqua, inquit Auguſtinus, quando effunditur, aut abluit, aut irrigat; effuſus eſt Chriſtus ſicut aqua; abluti ſunt ſordentes, irrigatæ ſunt mentes. D. Th. addit, aquam præterea viam reddere lubricam; ſic ſanguis Chriſti effuſus vt aqua, Iudæis viam lubricam reddidit, quibus fuit occaſio lapſus, & ſcandali, iuxta illud: *prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcándalum*, &c. D. Auguſtinus: Sicut aqua, ait, effuſus ſum, lapſi ſunt perſecutores mei, &c. Lapſi autem ſunt Chriſti perſecutores, quia propter Chriſti mortem, acerbiſſimas dedere pœnas, è regno exturbati. Beda; Aqua effuſa & lapſum parat, & ſordes abluit, & terram irrigat; ſic mors Chriſti lapſum perſecutoribus Iudæis parauit, iuxta illud: *Ecce poſitus eſt hic in ruinam*; ſordes peccatorum abluit, & corda imbre rigauit.

Sanguis Meſſiæ, ſicut aqua effuſus. *Beda.* *D. Auguſt.* *D. Thomas.* *1. Cor. 1.* *D. Auguſt. 12.* *Beda.* *Luce 2.* *Pſalm. 21.*

De cruciatibus in paſſione toleratis: *Diſperſa ſunt omnia oſſa mea, factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens in medio ventris mei. Aruit tanquam tecta virtus mea, & lingua mea adhæſit faucibus meis, & in puluerem mortis deduxiſti me.* Diſperſa ſunt Chriſti oſſa ſanctiſſima præ doloribus, acerbiſſimiſq; tormentis, toto corpore in cruce extento. Si Ezechias Rex morbo cruciatus, & hunc in modum loquitur: *Quaſi leo contriuit omnia oſſa mea*; quid par eſt dicere Chriſtum ſuffixum cruci? D. Auguſt. Haymo, & Beda, myſticè de Apoſtolis exponunt, qui corporis Chriſti myſtici, id eſt, Eccleſiæ, oſſa fuere. Hæc oſſa diſperſa ſunt omnia Chriſto patiente, quia omnes Apoſtoli fugere; vnde illud: *Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues*; diſperſa ſunt oſſa Chriſti, ſed non confracta, ſic enim ſcriptum eſt; *Os non comminuetis ex eo*; Similem in modum Apoſtoli diſperſi quidem ſunt, ſed non omninò fracti ac comminuti.

13. *Iſaiæ 38.* *D. Auguſt. Haymo.* *Beda.* *Apoſtoli diſperſi in paſſione.* *Zach. 13.* *& diſpergentur oues.* *Matth. 26.* *Exod. 12. & Ioan. 19.*

Quale autem fuerit in cruce Chriſti cor, ſequentia indicant verba: *Factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens, in medio ventris mei*, id eſt, in medio viſcerum meorum; venter enim ſignificat viſcera. quemadmodum cera ignis ardore liqueſcit; ſic cor illud diuinum omni ſolatio priuatum, horribilis mœroris; ac pauoris vi, tormentorumque magno dolore angebatur, & veluti liquefiebat. Simile eſt illud: *Diſſolutum eſt cor eorum, & non remanſit in eis ſpiritus.* Et: *Pertimuit cor populi, & ad inſtar aquæ liquefactum eſt.* Prærerea cor Chriſti in paſſione veluti cera liquefactum eſt, amoris incredibilis igne, in cruce enim quantum nos diligeret, oſtendit. Hic idem amoris vehementiſſimi ignis, vires corporis abſumpſit, ſanguinemque exhauſit; quemadmodum ſolet ignis teſtæ humorem penitus exhaurire. Vnde ſequitur.

14. *Cor Chriſti ſicut cera liqueſcens.* *Ioſue 5.* *Ioſue 7.*

Aruit tanquam teſta virtus, id eſt, fortitudo, & robur meum, adhæſit lingua mea faucibus meis. D. Greg. Iob 2. exaruiſſe ait Chriſti robur, vt teſtam; quia quemadmodum teſta per ignem dureſcit, & roboratur, ſic Chriſti caro per paſſionem roborata eſt, & ad ſummam gloriam peruenit: Sicut teſta, inquit, virtus Chriſti exaruit: quia ſuſceptæ carnis infirmitatem, paſſionis igne roborauit, &c. Et D. Hier. Non aruit Chriſtus ſicut fœnum vt caderet, ſed quaſi teſta vt firmaretur. Auguſtinus quoque: Quomodo, inquit, teſta ante ignem mollis eſt, poſt ignem fortis; Sic Domini nomen, ante paſsionem contemnebatur, poſt paſsio nem honorificatur.

15. *D. Greg.* *Aruit tanquam teſta Chriſti fortitudo.* *D. Hieron. in Pſalm. 21.* *D. Auguſt.*

Denique hic idem amor in puluerem mortis Dominum deduxit; *In puluerem*, inquit, *mortis*, hoc eſt, in puluerulentum ſepulchrum, quo mors homines condit, deduxiſti me. Etenim Chriſti corpus ſanctiſsimum ſepulchro quidem conditum eſt, in puluerem autem nō eſt redactum. Alio quoq; ſenſu dicere Dominus potuit, in puluerem mortis deduxiſti me: quia ſi vita priuatum corpus naturæ ſuæ permiſſum fuiſſet, in puluerem, vt cætera hominum corpora, abiiſſet, at diuinæ potentiæ fuit incorruptio, & reſurrectio. Chaldæus interpretatur, in domum ſepulchri concluſiſti me.

16.

Mortis acerbiſsimæ genus non præteriit Vates, in crucem agendum Dominum, manus, pedeſque clauis configendos perſpicuè vaticinatur. *Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea*: quid apertius dici potuit? Nonne milites manus, pedeſque Chriſti cruci confixerunt, corpuſque ita extenderunt, vt numerari oſſa poſſent? At ſubterfugient Iudæi, dicent, ſcriptum eſſe Hebraicè caari, id eſt, ſicut leo, non caru, id eſt foderunt, nihil tamen efficient: noſtram enim lectionem veriorem eſſe probant Septuaginta interpretes Iudæi, probat & Hieronymus, qui foderunt tranſtulit, cum tamen verſionem Pſalmorum efficere vellet, quem Iudæi non poſſent calumniari, vt conſtat ex Epiſtola ad Sophronium. ergo tempore Hier. noſtra lectio vera erat, quam etiam agnoſcunt antiqui Hebræi, vt Eugubinus, & Montanus in paraphraſi Pſalmorum teſtantur, & Gloſſa Hebræa Numer. 23. citata à Genebrardo, quæ obſeruat in exemplaribus correctis hoc loco ſcribi caru, non caari, & quando ſcribitur caari, legi caru. Prærerea in libro variarum lectionum, quem Hebræi vocant Maſſoreth, id eſt, traditionem, vtraque lectio habetur, noſtra caru, & illa altera caari. Adde lectionem Iudæorum decurtatam eſſe, & eclipticam, verbo carentem. Quid enim ſignificat: Sicut leo manus meas, & pedes meos? hæc enim eſt illorum lectio. Quòd ſi aliquid ſignificat, id nulli alij, quam Chriſto congruit: nunquam enim Dauidis manus, vel pedes hoſtes veluti leones diſcerpſerunt; at Chriſtus rectiſsimè dicere poteſt: Sicut leo manus meas, & pedes meos, videlicet lacerarunt. Nam milites leonum inſtar, clauis veluti dentibus, potentiſſimas illas manus, & pedes illos ſanctiſſimos laniarunt. Vide quam parum proſit Iudæis ſuffugium. Verùm nos ad finem pergamus.

Foderunt manus & pedes Meſſiæ. *Meſſiæ.* 17. 18.

Veſtimenta Chriſti milites diuiſerunt, & in tunicam inconſutilem ſortem miſerunt, vt ſcribit Euangeliſta Ioannes: Vide quam conſonet Propheta: *Diuiſerunt*, inquit, *ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.* O miſerandam 19.

miserandam Iudæorum cæcitatem, qui in mediâ luce cæcutiunt: Christi crucem & passionem scandalum sibi faciunt, & offendiculam, in quod impingentes corruant. Cum tamen ne illis scandalo esset, tam aperte ab Isaia & Dauide sit prædicta.

Titulus Psal. 21.

Hactenus de passione Dauid. Cætera ne longior sim præteribo. De titulo tamen Psalmi, quia non vulgaris est, non nihil adijciam. Is ex versione Septuaginta interpretum huiusmodi est: *Pro susceptione matutina*; susceptionem

D. August 20.

autem matutinam D. Aug. resurrectionem putat significare, quæ temporis fuit maturini, & alij similem in modum. Cæterum, aduerte in Psalmis susceprorem dici auxiliatorem, & suscipere esse auxiliari, proprerea quod qui auxiliatur, ex periculis suscipit, atque eripit. *Dicet Domino susceptor meus es tu.* Et: *Dextera tua susceptme*, id est, defendit: ita hoc loco, susceptio defensionem significat, & auxilium; estque tituli sensus; Pro susceptione maturina, hoc est, pro auxilio matutino. Implorat enim Christus à Patre auxilium matutinum, hoc est, vt tenebras mortis depellat, & lætissimam resurrectionis lucem velociter afferat. Dereliquit quidem

Psalm. 90. Psal. 17.

Pater filium medijs in fluctibus passionis naufragantem,

21.

ob peccata nostra, vnde initio huius Psalmi clamat; *Deus, Deus meus quare me dereliquisti?* venit in altitudinem maris, & tempestas demersit eum, morique veluti immanis cetus, vasto hiatu excepit. At tertia die, verum Ionam in litus resurrectionis placidissimum Patre imperante euomuit. Hæc fuit susceptio ex ventre ceti, hoc auxilium matutinum ac velox.

Ex Hebræo, alia est versio, suauissimi sensus, vertit Hier. Pro cerua matutina, potest quoq; verti; Pro cerua auroræ: quæ versio suauissime Christum cum cerua animalium, vt Plinius air, placidissima confert. Quemadmodum mitis cerua à venaticis exagitatur canibus, sic Christus matutino tempore à rabidis vexatur hominibus, domum Pilati adductus, verberibus laniatus, ad crucem perlatus. Vox mitissimæ huius ceruæ, illa est hoc Psalmo: *Circumdederunt me canes multi.* Heu quot illam canes circumdederunt, quam sæuos diuino illi corpori dentes infixerunt; nec vero ab ea infectanda destitere, quousque vitam eripuerunt. Veruntamen velox est, & saltu agilis, mira velocitate, tertia die matutino tempore mortis tartarique voragine superata, è sepulchro exilijt, cælerique saltu in cœlum vsque peruenit. Sed cur non dicitur ceruus, sed cerua? Propterea forsitan, vt passionis dolores indicerentur. Etenim cêtuæ magnos in partu dolores, & difficultates pati dicuntur; vnde apud Iob ex versione Septuaginta interpretum legitur; *Obserua si li dolores partus ceruarum*; & in nostra versione habetur: *Parunt*, scilicet ceruę, *& rugitus emittunt.* Christus autem veluti cerua mirissima, in cruce luminis cum doloribus ac cruciatibus, nos veluti peperit, & in lucem gratiæ edidit.

Christus cerua matutina à canibus occisa.

22.

Cerua difficiles habet partus.

Iob. 39. 23.

Ijs adde, Ceruis esse cum serpentibus pugnam. Vestigât cauernas (ait Plin.) nariumque si spiritu extrahunt renitentes. Nostræ ceruę cum quonam hoste in passione pugna fuit? nonne cum tartareo serpente, non tamen spiritu nario, sed longo multorum cruciatuum dolore, pestiferum colubrũ è cauernis nostrorum pectorũ extraxit. Scribit idẽ auctor ceruos febrijs non sentire morbos, febribusque mederi eorum carnes. Quasdã, inquit, principes fœminas scimus, omnibus diebus matutinis, carnem ceruorum degustare solitas, longo quo caruisse febribus, quod ita demum existimant ratum, si vulnere vno interierit. Quę pestilentior febris esse potest, quàm peccatum; hanc non est experta cerua auroræ Christus. *Iniquitatem non fecit* (ait Isaias) *neq; dolus fuit in ore eius.* Vt huic mederetur febri mortiferæ, cãdidissima, innocentissimaq; cerua, non vno, sed multis sauciata est vulneribus, & à canibus crudeliter occisa. Quod si principes illæ fœminæ lõgo tẽpore febrijbus caruere, quod ceruorum carnibus vescerentur, quis dubitet eum, qui ceruæ matutinæ carnem, sanguinemque sæpe degustarit, longo tempore, imo per totam vitam peccatorum mortalium febribus posse carere.

Cerui pugnant cum serpẽtibus. Plinius. l. 8. c. 32.

Febribus medentur ceruorum carnes.

24.

Isai. 53.

25.

Chaldæus titulum vertit, *Super potenti oblatione perpetua auroræ, hymnus Dauid*, &c. Quæ versio Christi passioni egregie congruit. Fuit enim in cruce Christi oblatio potẽs, quæ Deum vniuersõ hominum generi infensum placare, totius orbis debitum soluere, immanes hominum hostes, peccatum, Satanam, mortemque superare potuit. Nulla fuit vnquam potentior oblatio, nullum excogitari potest potentius sacrificium, cuius vires in sæcula mundi omnia, in omnes ætates, in totã denique æternitatem extenduntur; ideoque merito in titulo additur epithetum alterum, *super potẽti*, inquit, *oblatione perpetua*; potens fuit oblatio Christi, est item perpetua, quia in sæcula omnia, in ipsam quoq; æternitatem permanet; quidquid enim gloriæ, per totam æternitatẽ felix illa beatorum hominum propago possidebit, id vniuersum huic oblationi debetur. Præterea perpetua dicitur oblatio; quia perpetuo ad extremum vsque mundi diem, in Ecclesia Christus crucifixus, Patri in augustissimo Eucharistiæ sacrificio offeretur. Meritoque auroræ oblatio appellatur; *Super potenti*, inquit, *oblatione perpetua auroræ*; quia ab aurora offerri incipit.

26.

Eucharistiæ sacrificium oblatio est aurorę potens, & perpetua.

Oblatio Messiæ in cruce potẽs & perpetua.

CAPVT XXII.

Messiam venisse ostenditur nonnullis Iudæorum dictis.

1.

EXtat in libro Sanhedrin, teste Galatino libro quarto, ca. 20. huiusmodi de annis Messiæ sententia, à Iudæis recepta in Thalmud: *Sententia ex domo Eliæ. Sex millibus annorũ erit mundus, & iterum destructur: duo millia inanitatis; duo millia legis; duo millia dierum Messiæ.* Et in libro hauodazara, id est, seruitus aliena, sic scribitur. *Tradidit domus Eliæ sex millium annorum durationem fore mundi, horumque duo millia esse inanitatis; duo millia legis, & duo millia dierum Messiæ.* Significat traditio à Iudæis recepta sex annorum millibus mundum duraturũ, duo millia vocat inanitatis, propterea quod nulla fuerit data à Deo scripta lex; duo millia legis, scilicet, scriptę & veteris, duo millia Messię, & legis nouæ. Ex ea efficitur legẽ veterem esse abrogatam, siquidem duobus tantum annorum millibus vsq; ad Messiam fuit habitura robur. id enim significant verba illa, duo millia legis. Efficitur præterea, Messiam fuisse venturum, quarto mundi millenario; sed id tempus iam diu est elapsum, ergo iam Messias venit.

Traditio Hebræorum: domus Eliæ.

2.

Rediguntur in angustias Iudæi, vt vel Messiã venisse cõcedant, vel traditionem abnegent; commenti ergo sunt euasionem ineptam. Fatẽtur quidẽ quarto millenario Messiam fuisse venturum, sed aduentum propter peccata Iudęorum retardatum aiunt, quam causam traditioni annectunt. ita enim scribitur traditio, & causa hæc, in collectaneis Rabbi Iacob filij Salomonis de Messia: Docet domus Eliæ (id est Schola) sex mille annis erit mũdus, duobus mille inanitas; duobus mille lex; duobus mille dies Messiæ. At propter iniquitates nostras, quæ multiplicatæ sunt, elapsi sũt ij, quos præterijsse cernimus, &c. Vides Iudæos aperte fateri tẽpus aduentui Messiæ destinatũ iã præterijsse. Scholiõ Rabbi Iacob in traditionẽ sic habet, Duobus mille annis inanitas; quoniam nondum lex data erat, sed mũdus erat velut inanitas, & chaos, à primo homine vsque ad quinquagesimũ secundam annũ Abrahæ. Duobus mille annis lex; nempe ab hominibus, quos Abraham, & Sara, Deo cõuerterunt, vsq; ad Messię aduentũ. Duobus mille dies Messiæ: debuit enim post expletos bis millenos annos legis aduenire Messias, & soluere captiuitatem Israelis; At propter iniquitates nostras, quę multiplicatæ sunt, Messias non affuit ad extremum quarti illius millenarij, elabẽtibus vltra annis multis. Hæc Rab. Iacob. Similem in modum respondet Glossa Rab. Salomonis; Propter peccata, inquit, nostra, quæ multiplicata sunt, non venit Messias in fine quarti millenarij. Vtinã hi Rabbini peccata cognouissent sua, ijsq; remediũ postulassent, at neq; peccata cognorunt, nec remediũ quæsierunt, sed friuolã responsionẽ effinxerunt. Eadẽ enim ratione respõdere possent, Messiam nunquã venturũ propter Iudæorum peccata; in ijsdẽ enim, in quibus nunc iacent vitijs, perpetuo iacebunt, nisi verũ Messiam agnoscant. Non est ea Dei bonitas, vt propter Iudæorum flagitia vniuersi orbis medicinam, plus quam mille quingentorum annorum spatio retardarit. Aliorũ Rabbinorũ dicta lege apud Burgensem, prima parte Scrutinij dist. 3. c. 4. & apud Genebrardum in fine Chronologiæ.

3.

4.

5.

Burgensis.

Miraculum hic adscribam, quod idem Episcopus Burgẽsis in Hispania enenisse refertur, secũda parte Scrutinij distinct. 6. c. 10. Duo ex Iudæis (vt narrat) prophetarum loco habi-

Miraculū crucis in veſtibus Iudæorum. 6. habiti, redemptionis ſignum anno à Chriſto nato 1295. fore conſpiciendum, cæteris prædixerunt, in ſpem conſpiciēdi ſigni adducti, ieiunijs, eleemoſynis, atque orationibus, ante parati, albis ex more veſtibus e lino, vel ſerico amicti, Synagogas ingreſsi ſunt. Miſericors vero Deus, antiquę ergà hunc populum miſericordiæ recordatus, quod ſperabāt, redemptionis veriſsimum ſignum oſtendit. Albis omniū veſtibus admirandum crucis ſignum impreſsit, ex quo verum Meſſiam iam veniſſe, crucique ſuffixum eſſe, facile ſi vellent, poſſent intelligere. Quam verum autem ſit hoc miraculum, his verbis Burgenſis teſtatur. Ego, inquit, teſtificor coram Deo, qui hoc ſignum contigiſſe ſæpiſſime audiui, ab antiquioribus Iudęis, nemine contradicente in ipſo facto, niſi ſolum in cauſa facti, quia quidam eorum hoc attribuebant magicis artibus. Hęc Paulus Burgenſis Epiſcopus, qui vt ex Iudaiſmo Chriſto nomen dedit, ita Iudæorū res egregie perſpectas habuit.

7. *Ioſephus l. 7. de bello, cap. 21.* Huc accedit reſponſum illud, cuius Ioſephus fecit mentionem: Quod, inquit, maximè Iudæos ad bellum contra Romanos excitauerat, reſponſum erat ambiguum, in ſacris literis inuentum, quod eo tempore quidam eſſet ex eorum finibus Orbis terræ habiturus imperium. Quiſnam quæſo hic erat alius quàm Chriſtus Optimus Maximus, qui ex *Ioſephus l. 18. antiq. Ioſephi de Chriſto teſtimonij.* 8. Iudęę finibus ortus, totius Orbis obtinet principatum? De Chriſto autem Ioſephus ipſe Iudęus honorificentiſsimam fecit mentionem, quodque mirandum magis eſt, Meſſiam fuiſſe confitetur. Eodem, inquit, tempore fuit Ieſus, vir ſapiens, ſi tamen virum eum fas eſt dicere; erat enim mirabilium operum patrator, & doctor eorum, qui libenter vera ſuſcipiunt; plurimosque tam ex Iudæis, quàm de gentibus ſectatores habuit. Chriſtus, id eſt, Meſſias hic erat: quem accuſatum à noſtræ gentis principibus Pilatus cum addixiſſet cruci, nihilominus non deſitterunt eum diligere, qui ab initio cœperant; apparuit enim eis tertia die viuus, ita vt diuinitus de eo Vates hæc & alia multa miranda prędixerint. Hæc Ioſephus.

Denique omnes termini aduentus Meſsię à Iudęis præfixi iam præterierunt, vt oſtendit Burgenſis loco ſupra indicato; & in collectaneis de Meſsia Rabbi Iacob ex Talmud hæc habentur: Expronuntiatis magiſtri, expleti 9. ſunt omnes termini (poſiti de aduentu Meſsię) ac res penderet à ſola pœnitentia, & bonis operibus, &c. Hoc vtinā recte Iudæi intelligerent, etenim non ex noui Meſsiæ aduētu, ſed ex noua pœnitentia pendet redemptio Iſrael, ſi pœnitentiam egerit, verumque Meſsiam Ieſum, ſuæ potentię radijs, toto Orbe fulgentem agnouerit, & coluerit, ſalutem, redemptionemque conſequetur.

Non defuerunt quoque Iudęi, qui, vt Lyranus refert in libello contra Iudęos conſcripto, Meſsiam veniſſe, natumque ipſa die, qua Templum à Tito eſt incenſum, dixerunt. *Iam natus eſt Meſsias ex ſententia nonnullorum Iudæorum.* Quod ſi roges, vbinam tamdiu moretur? cur non appareat? vbinam lateat? vbi degat? ad fabulas ſeſe conuertunt. Reſpondent quidam, cum Angelis vitam traducere, quem in modum Moyſes olim quadraginta diebus vixit, in monte Sinai, donec Dei iuſſu in conſpectu hominum ſe dent. Alij vltra mōtes Caſpios interim morari. Alij per orbem vagari inſtar pauperis, ac leproſi, in ſumma ob populi crimina abiectione, iuxta illud Iſaię: *Nos reputauimus eum quaſi leproſum.* In collectaneis Rabbi Iacob è Talmud, hęc leges: Rabbi Ioſua occurrit Eliæ ſtanti ad oſtium ſpeluncæ Rabbi Ioſuę filij Iohai, & dixit, veniamne in venturum ſæculum? vbi autem Elias reſpondiſſet, ſi voluerit Dominus: iſte ſubiecit Rabbi Ioſua, duos quidem vidi, ac vocem trium audiui; deinde interrogo, quando venturus ſit Meſsias? qui reſpondit: vade interroga illū ipſummet, qui ſedet in porta Romæ; hoc autem tibi ſignum, ecce inuenies ſedentem inter pauperes portantes dolores, &c. Vides procelloſo in pelago fluctuantes Iudæos, & veritatis relicto portu, quò ſe vertant ignorantes.

Iſaiæ 52. Vbi ſit Meſſias ex ſententia Iudæorum. 10. 11.

CAPVT XXIII.

Meſsiam veniſſe probatur rationibus.

1. *Prima ratio.* PRima ratio ex miſerrimo ſumitur Iſraelitici populi ſtatu. Si chariſsimum filium primogenitum, ab optimo, iuſtiſsimoque patre domo electum paterna hæreditate, & omnibus, quibus affluebat bonis ſpoliatum, toto Orbe vagum, atque exulem cerneremus; ob ingens profectò aliquod ſcelus id factum diceremus. Iam vero nonne Iſraeliticus populus, *primogenitus Dei filius* appellatur? nonne Deo olim fuit chariſsimus? nonne in terram lacte & melle manantem introductus, & vt chariſsimus filius melle, lacteque nutritus? Hunc primogenitum, chariſsimumque filiū, poſt Chriſti necem acerbiſsimam, à ſāctiſsimo, iuſtiſsimoque Patre Deo, è terra Patribus promiſſa expulſū, è patria exterminatū, omnibus quibus abūdabat, bonis mulctatū, Regno, tēplo, Sacerdotibus, Prophetis, omnibus antiquę Reipub. ornamentis priuatum, toto orbe abſque vlla libertatis quæ affulgeat ſpe, iam ſpatio mille quingēntorum annorum diſperſum cernimus. Quis ergo cæcus, ob atrox aliquod facinus tam graui ſupplicio, filium hunc chariſsimū affectum eſſe non videat? Curnam primogenitus filius ſic punitus eſt? cur Romanis militibus traditus? cur Romano gladio diſcerptus? cur vrbs præclariſsima Hieruſalē ab hoſtibus capta? cur templum auguſtiſsimum, diuini olim numinis ſedes, incenſum? cur Sancta ſanctorum flammis vltricibus abſumpta? cur florentiſſima Iudęorum Reſp. euerſa? cur vt euerteretur, diuino auxilio ſpoliata? Quod rātum Iudæi ſcelus tam horribili pœna, tamque longa Dei oblivione dignum commiſerunt? Nūquid idolis diuinum honorem tribuerūnt? nunquid Prophetas morte mulctarūt? nunquid virulos Samarię, quos colerent, ſuſcitarunt? Minime. Quid igitur? Meſsiam verū repudiarunt, ſuffixerūtque cruci, ab illius vero Apoſtolis, & nuntijs ad pœnitentiam prouocati, audire noluerunt, hic tanti fons ſupplicij, hæc perpetuæ huius captiuitatis cauſa. Quærant aliam Iudæi, nullam reperire poterunt; quę tam longam Dei oblivionem, & captiuitatem efficere potuerit.

Exod. 4. 2. *Cauſa malorum quæ Iudæi patiuntur. Meſsiæ eſt repulſa.* 3.

Fecerunt filij Iſrael malum in conſpectu Domini, iratuſque contra Iſrael Dominus tradidit eos in manus Chuſan Raſathaim regis Meſopotamiæ, ſeruierunt que ei octo annis, & clamauerunt ad Dominum, qui ſuſcitauit eis Saluatorem Othoniel. Item, ſeruierunt Eglō Regi Moab decem & octo annis: clamauerunt ad Dominum, qui ſuſcitauit eis ſaluatorem Aod. c. 4. Tradidit illos Dominus in manus Iabin regis Chanaam, clamauerūntque ad Dominum, ſaluatorem eis dedit Barac. & cap. 6. Fecerūt filij Iſrael malum in conſpectu Domini, qui tradidit illos in manu Madian ſeptem annis, tandem ſaluatorem excitauit Gedeonem, capite decimo, Peccatis veteribus iungentes noua; fecerunt malum in conſpectu Domini, & ſeruierunt idolis, iratus Dominus tradidit eos in manus Philiſthijm, & filiorum Ammon, afflictique ſunt, & vehementer oppreſsi, per annos decem & octo. Sed à Iephte ſunt liberati capite decimotertio. Rurſum filij Iſrael fecerūt malum in cōſpectu Domini, qui tradidit eos in manus Philiſtinorum quadraginta annis, at dedit eis Deus ſortiſsimum iudicem Samſonem, poſtea Samuelem, reges deinde Dauidē, & reliquos. Deniq; Sedechia regnāte, à Rege Babylonico Nabuchodonoſor victi, & in Babylonicam captiuitatem abducti ſunt, verum poſt ſeptuaginta annos; patriæ reſtituti. Vides Iſraelitas, clamantes ſemper à Deo fuiſſe exauditos; ſemper in libertatem vindicatos, vides ſemper à Deo ſaluatores populi excitatos. In quibus excellentem quoque obtinent locum Iudas Machabęus, & fratres, qui deuaſtatam ab Antiocho Iſraeliticam Rempublicam priſtino nitori poſt breue tempus reſtituerunt. Olim poſt octo annos, poſt decem & octo, poſt quadraginta, poſt ſeptuaginta à Deo exauditi ſunt, & ab hoſtium poteſtate erepti. Nunc autem poſt tot annorum centurias, cum idola non colant, cum legem Moſis obſeruent, cum Deum quotidie precentur, nec exaudiuntur, nec vllam auxilij ſcintillam affulgentem cernunt. Clariſſimum ſanè perfidiæ illorum argumentum, perſpicuum prēteriti aduentus Meſſiæ ſignum hoc eſt, quem quia occiderunt, & occiſum agnoſcere noluerunt, nec adhuc volunt, in tanto luctu & ſqualore verſantur.

Iudicum 3. iudicum 4. 6. 10. Deus olim ante oct ſenem Meſsiæ ſemper clamantibus Iudæis ſuccurrit, nūc penitus eos dereliquit. 4. *Iudic. 18.* 5. 6. *Ieremiæ 11.*

Speciōſam illam olim am, id eſt, Iudaicam Rempub. vt Deus appellat, ob idololatrię ſcelus, olim iuſtitiæ diuinæ ſecuri percuſſit, atque deiecit, dum in Babylonicum exilium expulit, ita tamen deiecit, vt radices non auulſerit. At ob immaniſsimam Meſsiæ cædem, non ſolum ſecuit arbo-

arborem, verum etiam è solo partio penitus eradicauit.
D. Aug. Vnde August. lib. 1. de cons. Euang. cap. 12. Pro grauissimo
7. (inquit) scelere occisi Christi, Iudęi ex ipsa Hierosolyma, quę erat regni eorum caput, penitus eradicati, & Romano Imperio subiugati sunt, &c. Pullulauit oliua post 70. Babylonici exilij annos, floruit, fructusque produxit. Post necem vero Messię, mille quingenti acti sunt anni, nec vero fructum, aut flores, aut folia, aut tenuissimum aliquod germen arbor profert. Videlicet quia eradicata est.

De hoc Iudęorum supplicio, eiusque causa, Rabbi Samuel in Epistola ad Rabbi Isaac, capite 25. his verbis scribit: Paueo Domine mi, quod nos apostatauimus à Deo in primo aduentu istius iusti, id est, Christi, cui expresse con-
8. ueniunt omnia, quę scripta sunt apud nos in libris legis & Prophetarum. Propter quam apostasiam Deus sic prorendit in longitudinem dierum, captiuitatem istam nobis, etsi expectamus saluatorem alium ab isto, nihil prodest nobis. & argumentum est euidens nobis, illa captiuitas, quę fuit in Babylone septuaginta annorum, & quantum ad tẽpus, quia breue, & quantum ad gratiam, quia Daniel Prophera fuit captiuus nobiscum, per quem Deus consolabatur nos in liberrate propinqua.

Sed hæc captiuitas iam peruenit ad complementum mille annorum, neque est Daniel nobiscum, & omnes tribus sunt in dispersione, elongatæ à domo Sancta, signum est euidens peccatum esse generale, in omnibus nobis, quod peccatum perseuerat in nobis. Hæc ille, & alia, quę breuitatis causa omitto. Idem Rabbinus illud: *Percute pastorem, &*
9. Zach. 14. *dispergentur oues*, non male in hanc sententiam interpretatur: Timeo (inquit) Domine mi, quod illud verbum Zachariæ: *Percutiam pastorem & dispergentur oues*, fuit completum, quãdo nos percussimus pastorem istorum puerorum, scilicet Apostolorum, & ex tunc nos oues dispersę fuimus per vniuersum orbem, & isti filij nostri surrexerunt loco propherarum: quod apparet ex hoc, quod Deus post illos non misit nobis propheras, &c. Ipsum ergo supplicium, ipse Iudęorum status, ipsa toto orbe dispersio, ipsa Dei longa oblitio, Messiam illum esse clamat, quem in crucem egerunt. Pastorem percusserunt, propterea dissectis caulis, dispersę sunt oues, mortiferisque in pascuis errant.

10. Secunda ratio ex orbis cõmutatione in frugem melio-
2. Ratio. rem depromitur. Quemadmodum enim, qui primum caligine nocturna tectum, aerem, algentemque, deinde caligine discussa illuminatum, caloreque ardentem, videt, Solem ortum esse, nequaquam dubitat, ita qui Orbem terrarum crassis idololatriæ tenebris, olim circumfusum, vitiorumque frigore torpentem, postea vero Catholicę fidei splendore illustratum, & charitatis ardore incensum considerat, iustitię iubar, id est, Messiam, iam aduehisse non ambigit. Deus bone, quam misero in statu res erant humanæ, ante Christi aduentum; Gentes vniuersas vitiorũ vin-
11. cula obstrinxerant simulachorum, toto orbe cultus vigebat, Iupiter, Mars, Venus, cæteraque monstra huiusmodi, diuinum sibi honorem vsurpauerant; virturis lumen extinctum, religio nulla, nulla erat pietas, nullus Dei in populis gentium cultus, si paucos aliquot insigni virtute vi-
Psalm. 75. ros excipias. *Notus in Iudæa Deus, & in Israel magnum nomen eius*, canebat egregius Vates. At Christi Opt. Max. aduentũ, quę rerum commutatio, quam fœlix mundi conuersio secuta est; scelerum plusquam ferrea vincula disrumpuntur, toto orbe idolorum cultus pellitur. Iupiter, Mars, Venus,
12. cæteraque monstra effugantur, adeo vt sola nominum vestigia remanserint, ex quibus eorum fugam deprehendere possimus. Virturis splendor apparet, religio floret, pietas regnat, Dei summi, verique cognitio, maria, terrasque peruadit; notus non in Iudæa sola, sed in toto orbe Deus, & in mundo magnum nomen eius. Hæc mutatio dexteræ excelsi, hæc illa Dei celebertima, Abrahamoque promissa benedictio: *In semine tuo benedicentur omnes gentes*, hic à vero Sole, id est, Messia, orbi allatus splendor. Ergo *ortus iam Sol est*. Si cæci sunt Iudęi, nec visu capere possunt eius splendorem, saltem percipiant ardorem. Siquidem *non est, qui se abscondat*
Psalm. 18. *à calore eius*, vt est in Psalm.

3. Ratio. Tertiam rationem profert, eximia Christianæ religionis sanctimonia, digna planè Deo, digna, quę sanctissimum Messiam Dei filium, auctorem, atq; inuentorem habuerit. 13.
Quidnam excogitari potest Christiana religione sanctius? quid purius? quid rationi magis consentaneum? ab omni vel leuissima culpa abhorret, omnium virtutum egregias functiones continet, caduca bona flocci pendit, pro cœlestibus sanguinem, vitamque libentissime profundit. Religio hæc, ac fides sanctissima, diuinis miraculis confirmata, permultis argumentis explorata, doctissimorum virorum doctrina, ac sanctitate constabilita, tot Martyrum testimonio, sanguineque comprobata, in qua nihil omnino est, quod quis iure possit reprehendere, hęc, inquam, religio ac fides, quæ falsa esse nequit, Messiã venisse, eũque esse Iesum Opt. Maximum profitetur. Iam ergo Messias venit, estque Iesus Dei atque Virginis filius.

Hebræum rogo, quidnam in Christiana fide ac religio- 14.
ne possit iure incusare? Nihil (inquiet) in moribus reprehendo, sunt enim omnes rationi, diuinisque duarum tabularum præcepris congruentes. At multa creditis, quæ intellectus non capit. Trinitatis nimirum, Eucharistiæ, & incarnationis mysteria. Atqui aduertere te oportet, ô Hebręe, Deum mortalium omnium intellectum, cogitationesque longe superare. Infinitus enim est, nullis finibus, aut terminis circumscribitur. Quid igitur mirum, si eius opera Eucharistię, & incarnationis, si eius naturam, & personas, intellectu assequi non possimus? quid mirum, si simia hominis opera nõ assequatur? si vespertilionum oculi Solis iubar nequeant intueri? quales nostros esse oculos ethnicus Philosophus Aristoteles affirmauit libro secun- 15.
do Metaphys. capite 1. Quemadmodum (inquit) vespertilionum oculi se habeant ad lumen diurnum, ita & animæ nostræ mens ad ea, quæ natura sunt omnium manifestissima. *Mirabilis facta est scientia tua ex me* (ait Regius Vates) *confortata est, & non potero ad eam*, hoc est, vt Chry. exponit, Exaltata est scientia tua super me validior facta est, quam vt mea ratione possit comprehendi, adeo est mirabilis, adeo magna. In hunc sensum D. Hieron. sic vertit: Mirabilior est scientia me, excellentior est, non potero ad eam, videlicet ascendere, vel pertingere. Illud enim ex me, more Hebræo significat, præ me, mirabilis est tua scientia præ me, hoc est, quam vt eam assequi possim. Mirabilis est scientia, 16.
mirabilis natura, mirabilia opera, adeo vt non hominum solum, verum angelorum quoque naturale intellectus acumen vincant. *Facit* (ait Iob) *magna, & incomprehensibilia, & mirabilia, quorum non est numerus.* Veniat tibi in mentem fumus ille, caligo, nubes crassissima, quę montem Sinai olim contexit: *Cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operire montem.* Item: *Totus mons Sinai fumabat, eo quod descendisset Dominus Deus super eum in igne, & ascenderet fumus ex eo quasi de fornace.* & cap. 20. *Moses accessit ad caliginem* 17.
in qua erat Deus. Quid fumus, quid nubes, quid indicat caligo, in qua erat Deus? nimirum Dei naturam, & opera, mortalium intellectum superare, atque latere. quod intellexit D. Cyrillus in homilia contra Nestorium. Per tenebras (ait) significabatur, cognitionem Dei comprehendi non posse, &c.

Aristot. Scientia & opera Dei superãt humanum intellectum. Psal. 138. D. Chrys. D. Hieron.

Iob. 9.

Exod. 19.

Res quasi fides docet intellectus acumine celsiores sunt. D. Cyrill.

Quemadmodum is, qui Solis magnitudinem oculis metiri vult, magnopere fallitur: Sic is, qui Dei naturam intellectu complecti conatur, maximè decipitur. Ex Astrologia magnitudo Solis, ex fide Christiana natura agnoscitur Dei. fieri enim non potest, vt homo, qui animæ suę naturam, seque ipsum, & res terrenas explorate cognoscere nequit, Dei maiestatem, incarnationem, & stupenda opera absque fidei cœlesti lumine cognoscat. Quocirca August. de Arriano hęretico loquens in orat. contra D. August.
Iudæos, Paganos, & Arianos: Arianus, inquit, hęreticus, 18.
insana contumacia, vult de verbo in corde Patris manente disputare, cum semetipsum non valeat intelligere. Insane hæretice prius redi ad te, considera te totum, si potes comprehendere te, & tunc disputa de illo, qui fecit, & me, & te, &c. Item: Demonstra, inquit, mihi, atque explica parua ista inferiora, & tunc tibi credam, posse te inuestigare superiora, &c. In hanc sententiam interpretatur illa Dauidis, quæ supra retulimus verba: *Mirabilis facta est scientia tua ex me.* Non valuit Dauid (ait Augustinus) comprehendere se, & exclamauit

mauit Deo dicens: *Mirificata eſt ſcientia tua ex me, inualuit, & non potero ad illam*, hoc fuit dicere, quando te poſſum cõprehendere tam magnum, qui meipſum non valeo explicare extremum, & parvum? Hæc ille. Denique vt air D. Cyrill. lib. 6. in Iulian. In tantum ſapientia Dei ſumus inferiores, quantum & natura minores, id quod per Iſaiam dixit: *Non enim cogitationes meæ, cogitationes veſtræ, neque viæ veſtræ, viæ meæ, dicit Dominus, quia ſicut exaltãtur cœli à terra, ſic exaltatæ ſunt viæ meæ à viis veſtris, & cogitationes meæ à cogitationibus veſtris.*

19. *D. Cyrill.*

Iſai. 55.

Quemadmodum ergo celſiſsimum cœlũ nullus homo, etſi altiſſimas adhibeat ſcalas, digito poteſt contingere, ita celſiſsimas Dei cogitationes, nullus intellectus, etſi rationis omnes admoueat gradus, ratiocinationibus valet deprehendere. Vnica eſt ſcala Iacob, fides Chriſtiana, per quam ad altiſsimam Dei cognitionem magno mentis vigore peruenitur. Magnarum enim hic vigor eſt mentium (*air magnus Leo Serm. 2. de Aſcen.*) incunctanter credere, quę corporeo non videntur intuitu, & ibi figere deſiderium, quo nequeas inferre conſpectum, &c.

Fide Deus cognoſcitur.

20. *D. Leo.*

Id ergo, quod tibi in fide Chriſtiana diſplicet, ô Hebræe, videlicet, quod intellectus captum eius myſteria ſuperent, eandem fidem veram eſſe confirmat. Etenim digna Deo ea ſunt myſteria, eaque opera, ad quæ naturalis mentis noſtræ vis pertingere nequit. Id ipſum eadem myſteria vera eſſe demonſtrat. Nam ſi vera non eſſent, ab hominibus eſſent ficta: at vero ea ſolent homines, vt credantur, fingere, quę intellectus captum non ſuperant, hęc autem diuina fidei myſteria intellectus noſtri captũ ſuperant, ergo ficta non ſunt, ſed à Deo edocta. Id ipſum præterea diuina ea eſſe indicat, diuina enim potentia opus eſt, vt quę intellectu perſpicue nõ complectimur, veriſsima eſſe credamus, mortéq; pro fide habita oppetamus. Atqui cernimus terrarum Orbem profundiſsimis myſterijs firmiſsimam habuiſſe fidẽ, vetioraque ea arbitrari Chriſtianos, quę obſcuro fidei lumine cernunt, quam quæ ipſis oculis vident; compertum eſt item viros doctiſsimos, ac ſanctiſsimos, pro fide hac omnes cruciatus perpeti, mortemque libenter ſubire. Quę igitur potentia alia, quam diuina hęc efficere poteſt? digitus ſane Dei eſt hic, quia ab ipſo Deo tradita eſſe fidei Chriſtianę dogmata indicat.

21.

22.

4. Ratio.

Quartam rationem nobis exhibet Meſsię genus. Verũ hunc eſſe Meſsiam probo, quia fictus non eſt. Ethnici nãque nullum expectabant Meſsiam, quid Meſsias eſſet, nõ nouerant, Sybillis exceptis, & aliquot alijs. ſi fictum & commentitium voluiſſent, aliquem potius ex ethnicis hominibus, Regem vel Imperatorem, quam ex Iudęis elegiſſent. Non deerant Cyri, Alexandri, Cæſares, ſimileſque alij, nobilitate inclyti, bellica fortitudine clari, gloria, opibuſque præcellentes. Quis, quęſo, Meſsiam Iudæum, eumque cruci ſuffixum adorate gentibus perſuaſit? cuius tanta fuit eloquẽtia? tãta perſuadẽdi vis? Quis Iudæo Regi ſuperbiſsimas nationes nulla vi bellica adhibita ſubiecit? Quis Romanum Imperium potentiſsimum ſub illius iugum ſine vllis armis miſit? Quis illius legem, mundi ceruicibus ſine prælio impoſuit? cuius tanta fuit potentia? tanta fortitudo? Diuina quidem fuit perſuadendi vis, diuina potentia, diuina fortitudo, id quod is intelliget, qui rem ſecum tacitus conſiderarit.

23.

Legis Chriſtianæ difficultas.

Conſidera, quæſo, primo legis ipſius difficultatem; deinde tempus, quo promulgata eſt; ad extremum ipſos illius promulgatores. Si voluptatibus refertam legem hominibus Meſsias ſanciuiſſet, ſi caduca bona ſe colentibus tribuiſſet, ſi facillima factu facere, facillima intellectu credere, præcepiſſet, non adeo mirum, quod perſuaſiſſet. At lex Euangelica, ac Chriſtiana, voluptates execratur, labores, cruces, atrocia certamina proponit, caduca bona ſpernit, cœleſtia pollicetur, difficilia factu, difficilia intellectu præcipit. Huiuſmodi verò legem perſuadere, ac ſancire difficillimum eſt. Ad hęc, non fabulоſis, ſed eruditis temporibus, tamque excultis lege Moſaica, & Philoſophia hominibus, item doctis & intelligenti iudicio præditis à Iudæis, à Romanis, à Græcis, promulgata eſt, nullamque diſputationem ſubterfugit, nullum veritatis examen ſubire recuſauit.

24.

Quam docta autem illa ætas fuerit, perſpicuum eſt, colligeſque ex illis Marci Tullij verbis, quæ ab Auguſtino referuntur 22. lib. de ciuitate Dei cap. 6. Ex quo intelligi poteſt (inquit Tullius) permultis annis ante Homerum fuiſſe, quam Romulum, vt iam doctis hominibus, ac temporibus ipſis eruditis, ad fingendum vix quicquam eſſet loci. Antiquitas enim recepit fabulas, fictas etiam nonnunquã incondite, hæc ętas autem iam exculta, præſertim eludens omne, quod fieri non poteſt, reſpuit, &c. Hæc Tullius de temporibus Romuli, quę veriora multo ſunt de temporibus Chriſtianæ legis, quæ poſt Ciceronis & Auguſti tempora, cœpit promulgari. Ætas erat illa magis quam ea, de qua Tullius loquitur, erudita, & iam exculta, cum ad fingendum vix quicquam eſſet loci, omne quod fieri non poteſt, reſpuens. Vnde Aug. lib. illo 22. cap. 7. Cum ſexcentis (inquit) ferme annis ante Scipionem Romulus fuerit, atque illa ętas iam fuiſſe doctrinis dicatur exculta, vt quod fieri non poteſt, omne eludens reſpueret, quãto magis poſt ſexcentos annos, ipſius tempore Ciceronis, maximeque poſtea ſub Auguſto, atque Tiberio, eruditioribus vtique temporibus, reſurrectionem Chriſti, atque in cælos Aſcenſionem, tanquam id, quod fieri non poteſt, mens humana ferre non poſſet, eludenſque auribus, cordibuſq; reſpueret, &c. Hac ætate huiuſmodi conſequentibus ſeculis eruditiſsimis, tum in Iudæa Iudęis multis, ſacrarum litteratum peritiſsimis, tum in Græcia Græcis, tum in ipſo mundi vertice Roma Romanis, Chriſtum Meſsiam, Deũque eſſe fide conſtantiſsima creditum eſt; & ab eo lata lex magna hominum obſeruatione recepta.

Tempore eruditæ lex Chriſtiana promulgata doctis iam hominibus & receptæ.

25. *M. Tullius.*

D. Auguſt. 26.

Iam vero, quibus adminiſtris negotium tam eximium, quibus opificibus tam magnum & arduum opus, quibus oratoribus tam difficilis rei perſuaſio, commiſſa eſt. Non oratoribus, ſed piſcatoribus, non diuitibus, ſed pauperibus, non nobilibus, ſed ignotis, & terreno genere obſcuris. Piſcatores, corda hominum expiſcari ſunt, pauperes diuitibus obſcuri claris, & nobilitate præſtantibus admirabiliter perſuaſerunt. Auguſt. Ineruditos (inquit) liberalibus diſciplinis, & omnino quantum ad iſtorum doctrinas attinet impolitos, non peritos Grammatica, non armatos Dialectica, non Rhetorica inflatos piſcatores, Chriſtus cum retibus fidei ad mare huius ſeculi miſit, atque ita ex omni genere tam multos piſces, & tanto mirabiliores, quanto rariores, etiam ipſos Philoſophos, cepit. Hæc ille.

27. *Quales fuerint Apoſtoli, legis Chriſtiana promulgatores.*

D. Auguſt. lib. 22. de ciuit. cap. 5.

28.

Nunc rogo: Quæ tanta fuerit hæc potentia, quę Euangelicam legem voluptatibus aduerſantem toto orbe ſtabiliuit? quæ eruditis ſeculis, prudentium hominum, Iudæorum, Romanorum, Græcorum, cæterarumque gentiũ pectoribus Chriſtianam fidem, pro Chriſto omni ſe vitę diſcrimini offerre paratam, inſeruit? quę piſcatorum pauperum linguam, ad hęc mirabilia efficienda extulit? Diuina ſane potentia eſt, diuina vis, quę ideo ſuæ fidei promulgatores piſcatores elegit, vt ipſa diuinitas his in rebus magis eluceret. D. Ambr. Aduerte (inquit) cœleſte conſilium, non ſapientes aliquos, non diuites, non nobiles, ſed piſcatores, & Publicanos, quos dirigeret, elegit, ne traduxiſſe prudentia, ne redemiſſe diuitijs, ne potẽtię, nobilitatiſque auctoritate, traxiſſe aliquos ad ſuam gratiam videretur, vt veritatis ratio, non diſputationis gratia prævaleret, &c. & D. Hieron. Matth. 4. Piſcatores (ait) & illiterati mittuntur ad prędicandum, ne fides credẽtium, non virtute Dei, ſed eloquentia, atque doctrina, fieri putaretur. Aug. item Mundus (inquit) propterea numero exiguo ignobilium, infirmorum, imperitorum hominum credidit, quia in tam contẽptibilibus teſtibus, multo mirabilius diuinitas ſeipſa perſuaſit, eloquia namque perſuadẽtium quę dicebant, mira fuerunt facta, non verba, &c.

29.

D. Ambroſ. in comm. in Luc. cap. 6.

D. Hieron.

D. Auguſt. lib. 2. de ciuit. cap. 5.

30.

Satis hæc erant, ſed continere me non poſſum, quin aurei oris, hoc eſt Chryſoſt. aurea verba ex demonſtratione quod Chriſtus ſit Deus, proferam, quæ quartã hanc rationem ſuo ſplendore illuſtrent. Magna (inquit vir præclariſſimus) magna res fotet, & diuinæ virtutis, etiamſi nemo interturbaret, eſſetque pax ſumma, & multis ſimul adnitentibus, & reluctante nullo, poſſe intra tam breue tempus, totum Orbem à conſuetudine mala, qua præoccupatus fuit, liberari, & in aliam induci. Verum hoc multo ma-

ius

31. ius, quod non ſolum in aliam inducitur, ſed in multo difficiliorem; non ſolum enim diuerſa conſuetudo erat, ſed voluptate firmata. Duo violenta: Quæ enim acceperat à patribus, auis, & proauis, & Philoſophis, & Rhetoribus, ea reſpuere docebatur, quod ſane difficillimũ erat, at difficilius nouã accipere conſuetudinẽ, illamq; valde laborioſã.

Abduxit enim Chriſtus à voluptate, & induxit ad ieiunium; abduxit ab amore opum, & induxit ad amorem paupertatis; abduxit à luxu, & induxit ad temperantiam; abduxit à via lata, & ſpatioſa, & induxit in anguſtam, & arctam, & abduxit aſſuetos viæ latæ. Et perſuaſit eis. Quot autem perſuaſit? non viginti, vel centum, ſed omnibus ferme ſub Sole habitantibus. Et per quos perſuaſit? per viros vndecim illiteratos, ineloquentes, obſcuros, pauperes: Hi Eccleſiam ædificarũt. quomodo, & qua ratione? virtute eius, qui iuſſit; ille enim præuiis omnia faciebat, reddens etiam facilia, quæ dura. Niſi enim diuina quædam virtus effeciſſet, nequaquam hæc vel principium vel præludium accepiſſent. Quomodo enim ille dixit, fiat cœlum, & monſtrauit opus: fiat terra, & illius ſubſtantia producta eſt: fulgeat ſol, & indicauit aſtrum, omniaque verbo operatus eſt, eodem modo idem & Eccleſias illas plantauit. Et verbum

32. *Matth. 16.* hoc, *ædificabo Eccleſiam meã*, hęc omnia operatũ eſt. Ita Chryſ.

Quinta ratio. Quintam rationem miracula præbent, quibus Chriſtiana lex, veluti diuinis ſigillis, eſt confirmata. Ieſum enim Meſſiam, eiuſque legem diuinam eſſe, multis Deus miraculis comprobauit, quę & recentiora ſunt, quàm miracula, quibus Iudęorum legẽ ſanciuit, & à teſtibus ſanctiſsimis

33. atque certiſſimis tradita. Quemadmodum illis ſua ſcripſit Moyſes, cęterique ſcripturę veteris auctores, ſic nobis noſtra ſcripſere Euangeliſtæ, homines ea auctoritate, & vitæ ſanctimonia præditi, vt nemo ſuſpicari poſsit quicquam ab illis confictũ. Quid enim vtilitatis ex ea fictione ſibi quærere potuerunt homines ij, qui omnes humanas vtilitates, opes, honores, inanem gloriam, pro nihilo duxere, vitamque libenter morti pro Chriſti lege obtulere? Nec ſolus Chriſtus miracula edidit, verum etiam diſcipuli, ſectatoreſque eius, imo in hoc vſque tempus miracula non deſunt, quæ diuinæ huic veritati fidem faciunt.

Tot, tamque certis miraculis confirmata eſt Chriſtiana religio, vt vir ſanctiſſimus, pariterque doctiſsimus Rich. de Sancto Victore, genus inſanię videri dicat, de Chriſtiana fide, vel leuiter dubitare. locus eſt illuſtris; ideoque eius verba aſcribam. Hoc (inquit) ſupra modum mirabile, quia quotquot veraciter fideles ſumus, nihil certius, nihil conſtantius tenemus, quam quod fide apprehendimus: sũt namque patribus cælitus reuelata, & tam multis, tã magnis, tam miris prodigijs diuinitus confirmata, vt genus videatur eſſe dementiæ, in his, vel aliquãtulum dubitare. Innumera itaque miracula, & alia, quæ non niſi diuinitus fieri poſſunt, in huiuſmodi fidem faciunt, & dubitare non ſinunt. Vtimur itaque in eorum atteſtatione, ſeu etiam cõfirmatione, ſignis pro argumentis, prodigijs pro experimentis. Vtinam attenderent Iudæi, vtinam animaduerterent pagani, cum quanta conſcientię ſecuritate, pro hac parte ad diuinum iudicium poterimus accedere. Nonne cum omni confidentia Deo dicere poterimus? Domine ſi error eſt, à te ipſo decepti ſumus, nam iſta in nobis tantis ſignis & prodigijs confirmata ſunt, & talibus, quæ non niſi per te fieri poſſunt. Certe à ſummæ ſãctitatis viris ſunt nobis tradita, & cum ſumma & authentica atteſtatione probata, te ipſo cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis. Hæc Rich. In quibus id, quod dicit; Domine ſi error eſt, à te ipſo decepti ſumus, per exuberantiam quandam ſermonis, & per impoſſibile dictum eſt. Fieri enim nequit, vt aut in fide error, aut in Deo deceptio reperiatur. Hic præterea ſenſus illis verbis ineſt: Domine ſi error eſt, à te ipſo decepti ſumus, at decipere quenquam non potes, ergo error non eſt, ſed veriſsima fides.

Rich. de sãcto Vict. lib. de Trin. cap. 2.

34.

Fidei certitudo multis miraculis confirmatæ.

35.

36.

Dicent Iudæi, in Beelzebub ejiciebat Chriſtus dæmonia, eiuſque miracula, & diſcipulorum, magiæ tribuent. Sed cur miracula Moſis Deo, miracula vero Chriſti magię aſcribent? Chriſti, diſcipulorumque eius vita, quid commune habuit cum cacodæmone? nunquid eximiam humilitatem? nunquid ſingularem charitatẽ? nunquid admirabilem patientiam? nunquid virtutes præcellentiſsimas, à quibus quam eſt cacodæmon alienus, tam ſunt ab eo aliena miracula? Qui fieri potuit, vt cacodæmones vera miracula ederent, qualia fuere omnia à Chriſto edita? qui fieri potuit, vt ſuis ipſi miraculis ſe perderent? conſtat enim, Chriſti miraculis inanium deorum ſolo æquata ſimulachra, hominũ flagitia euerſa, cacodæmonum furorem frenatum, vires enervatas: Quis ergo, niſi planè amẽs, ſentiat à cacodęmone ea miracula effecta, quibus illius regnũ eſt euerſum, & potentia profligata, quæque naturæ omnes vires ſuperarunt.

37. *Miracula Chriſti vêriſsima.*

Inſulſam fabulam commenti ſunt Iudæi, vt Lyranus ſcribit, dixere Chriſtum vi nominis quadriliteri יהוה iehoua, patraſſe miracula, quod nomẽn illud venerandum, recta nouerit efferre pronunciatione. Eam enim hi cenſent eſſe nominis vim; vt ſi quis rectam illius prolationem ſit affecutus, miracula poſsit efficere. Si roges; quonam modo illam Chriſtus affecutus ſit? reſpondent, ex lapide quodam, quem in templo reperit, nomen Iehoua recte efferre didiciſſe, fuiſſe enim eo in lapide olim arcam teſtamenti collocatam, & nominis explicationem inſcriptam. ô lepidum Hebræi caput; ſiue potius lapideum; quod tam inſulſam de lapide fabulam non in rem ſuam, ſed noſtram potius, valuit effingere. Non enim à Iudęis ſtat fabula, ſed à nobis. Quod volumus, confirmat. Nam vis nominis Iehoua, non potuit ea patrare miracula, quibus aliquid falſi cõfirmaretur, alioqui Deus, cuius virtus nomini quadrilitero inerat, falſitatem comprobaſſet. Ergo ſi miracula Chriſti, vt fingunt, vi nominis Iehoua patrata ſunt, veritatem teſtabantur: teſtabantur vero Ieſum eſſe Meſsiam, verumque Deum Dei Patris filium, verum igitur hoc erat.

Fabula Iudæorum.

38.

Quod ſi qui proterui Iudęi, miracula à Chriſto, eiuſque diſcipulis facta eſſe inficientur, illud audiant Auguſt. Si per Apoſtolos Chriſti, vt eis crederetur, miracula facta eſſe nõ credunt, hoc nobis vtum grande miraculum ſufficit, quod terrarum orbis ſine miraculis credidit, &c. Vel ergo orbis terrarum abſque miraculis *Chriſtum crucifixum Iudæis ſcandalum, gentibus*, vt Paulus ait, *ſtultitiam*, pauperibus hominibus prædicantibus, Deum eſſe credidit, diuinoſque illi honores tribuit, idque eſt miraculum maximum, quod ſola Dei potentia potuit efficere, vel multis conſpectis miraculis ad fidem vocatus eſt, concedendumque eſt, Chriſti diſcipulos multa miracula patraſſe, quod eſt veriſimũ. Nam cum diuina ſapientia diſponat omnia ſuauiter, per miracula Ethnicos, initio ex idololatria ad fidem Chriſti, & Iudæos ex lege Moſis vocauit, quemadmodum per miracula, populũ antiquum ex Ægypto in terram promiſsionis eduxit. Vt enim Aug. ait lib. 22. de Ciuit. Dei c. 5. Apoſtolis non loquentibus tantum, ſed etiam mirifica facientibus ſigna, homines crediderunt.

39. *D. Auguſt. lib. 22. de Ciuit. c. 5.*

1. Cor. 1.

40.

D. Auguſt.

Neque vero ſemper neceſſaria miracula ſunt. Nam vt ait D. Gregor. ho. 29. in Euang. Vt ad fidem creſceret multitudo credentium, miraculis fuerat nutrienda. Quia & nos cum arbuſta plantamus, tamdiu eis aquam infundimus, quouſque ea in terra iam coaluiſſe videamus. At ſi ſemel radicem fixerint, irrigatio ceſſabit. Hæc ille. Et Aug. hanc Ethnicorũ proponit quæſtionẽ: Cur, inquiũt, nuncilla miracula, quæ prædicatis facta eſſe, non fiunt? Reſpõdet, poſſem quidem dicere neceſſaria fuiſſe, priuſquã crederet mũdus, ad hoc vt crederet mundus. Quiſquis adhuc prodigia vt credat inquirit magnum eſt ipſe prodigium, qui mundo credente nõ credit, &c. Ambroſ. item in Comment. Ep. 1. ad Cor. ca. 13. Inter initia, inquit, fieri oportuit miracula, vt fundamẽta fidei acciperent firmitatem, &c. Nec tamẽ ita facta initio ſunt, vt nunc etiam non fiant, ſed plura tunc facta ſunt, & per ſcripturam ſacram pluribus notiora, vt docet Auguſt. loco citato: Etiam nunc (ait) fiunt miracula ſiue per ſacramenta, ſiue per orationes, vel memorias Sanctorũ, ſed non eadem claritate illuſtrantur, vt tãta, quanta illa, quæ in ſcripturis ſunt, gloria diffamentur. Canon namque ſacrarum literarum illa facit vbique recitari. Hæc autem vbi fiunt, ibi ſciuntur, vix à tota ciuitate, vel loco. Multa huiuſmodi miracula eodem narrat capite, & de S. Stephani miraculis hęc ſcribit: Si miracula ſanitatum (vt alia taceam) ea tantummodo velim ſcribere, quę per glorioſiſsimum Stephanum facta ſunt; in colonia Calamenſi, & in noſtra,

Miracula non ſunt ſemper neceſſaria. D. Gregor.

41. *D. Auguſt. lib. 22. de Ciuit. Dei, c. 8*

D. Ambroſ.

42. *Etiam nũc fiunt miracula.*

plurimi conficiendi sunt libri, nec tamen omnia colligi poterunt, sed tantum de quibus libelli dati sunt, qui recitarentur in populis, &c.

CAPVT XXIV.

Aliis rationibus idem confirmatur.

1. *Sexta ratio.* SExtam rationem ostenderunt nobis Christi vaticinia, quæ exitu ipso comprobata, verissimum fuisse Prophetam probant. Cum ergo verus & sanctissimus Propheta fuerit, Messiamque se esse affirmarit, efficitur planè id esse verissimum. Agedum, nonnulla Christi vaticinia proferamus, ex quibus Hebræus verum fuisse propheram intelligat. In primis quis nisi verus Propheta Ecclesiæ fundationem, exædificationem de hostibus victorias, potuit vaticinari: *Tu ait noster summus Vates) es Petrus & super hanc petrã* *Matth. 16.* *ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam, & tibi dabo claues regni cœlorum*, &c. Hæc antequam fierent, imò cum fieri nullo modo posse viderentur; à Christo prædicta esse, & vt prædicta sunt, eo modo euenisse cõpertum est. exitum vaticinij, oculis ipsis Iudæi intuẽtur. Vident veluti fortissimam Rupẽ, in capite mundi Romã collocatam, totique orbi conspicuam, Pontificem Summum Petri successorem, in ea conspiciunt fundatam Ecclesiam Dei Ciuitatem, totoque orbe exædificatam, aduersus quam etsi magni è portis inferorum emissi sunt exercitus, sciũt prævalere non potuisse. Eundem Pontificem cœlorum claues manibus præferentem, cœlestia iura vniuerso terrarũ orbi dantem, oues Christi diuinis in pascuis pascentẽ cernunt. Qui hęc, antequam ne tenuissimum quidẽ vestigium habere possent, prædixit, verus sanè ô Hebræi Propheta, verus videns est, qui antequam essent, omnia vidit.

2. *Christi vaticinia verissima, & exitu ipso comprobata.*

3. Secundum vaticinium est de Euangelio promulgando: *Matth. 24.* *prædicabitur*, inquit, *hoc Euangelium regni, in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus*, &c. Si Propheta Christus nõ fuit, si futura non præuidit, rogo Hebræũ, quanam ratione Euangeliũ toto orbe promulgandũ prædicere potuerit? prædixit, quod prædixit effectũ est. In Europa, in Asia, Africa, India, tã ea, quæ ad Orientẽ, quã quę ad Occidentẽ Solem sita est, Euangelium regni cernimus prædicatum. Quis igitur nisi captus mẽte, Christũ verum fuisse Vatem inficietur? Simile huic vaticinium de conuersione gentium extat:

4. *Ioan. 10.* *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor.*

Matth. 8. Huc illud spectat: *Dico vobis, quod multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham & Isaac, & Iacob in regno cœlorum. Filij autem regni ejicientur in tenebras exteriores*, &c.

Tertium vaticinium est de discipulorum persecutionibus: *Venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.* Et: *Tradent vos in conciliis, & in synagogis vapulabitis, & ante præsides & reges stabitis propter me, in testimonium illis.* *Ioan. 16.* *Marc. 13.*

5. *Magdalenæ fama per totum vulgatæ orbem.* Quartum de glorioſa Magdalenę fama, toto orbe promulganda: *Vbicunque*, inquit, *prædicatum fuerit hoc Euangelium in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit in memoriam eius.* Lege Chysost. in orat. 2. contra Iudęos: Reginis (inquit) omnibus ac regibus celebrior est nunc hęc mulier, nec vlla ætas obliuioni tradidit, quod factum est, quis hoc fecit? nonne Deus hanc famam per omnia terrarum loca dispersit? proinde dic mihi, num huiusmodi prædicere virtutis humanę *Matth. 26.* *Matth. 20.* videtur, &c. Quintum, de morte & resurrectione sua: *Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur principibus Sacerdotum, & Scribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus, ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum, & 3. die resurget.* Quæ omnia vt sunt prænuntiata, sic euenerunt.

6. *Luc. 19.* Vltimũ vaticiniũ sit de euersione Hierusalẽ Reipublicæque Iudaicę: *Venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, & circundabunt te, & coangustabunt te vndique, & ad terram prosternent te, & filios tuos, qui in te sunt, & non relinquent in te lapidẽ super lapidem*, &c. Et: *Cũ videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquat desolatio eius.* & infra: *Erit pressura magna super terram, & ira populo huic, & cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes, & Hierusalem calcabitur à gentibus*, &c. *Luc. 21.* Vaticinij veritatem suo malo hodieque experiuntur Iudęi. Nec verò respondere possunt fictum esse vaticinium post rei euentum, siquidem ab Euangelistis antequam res eueniret, conscriptum est. Etenim florentibus Hierosolymis scripsit Matthæus Lucasque de Iudæorum excidio prędictionẽ, vt constat ex ijs, quæ supra dicta sunt de tempore, quo euangelium literis commendarunt. Cognoscant ergo Hebręi ex his, veluti ex vngue leonem è tribu Iudæ: instar enim vnguis imo nihili, hæ sunt vaticinationes, si cum Christi scientia, rerumq; futurarum cognitione conferantur, cuius tanta erat, estque certitudo, vt optimo iure dicat: *Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non* *Matth. 24.* *præteribunt.* Constat itaque Prophetam fuisse Christũ: fuisse autem sanctissimum mores prædicant. Sanctissimus hic Propheta Messiam se esse affirmat, idque miraculis confirmat, quis nisi insanire velit, ei fidem non habeat? Septima ratio ex ijs viris ducitur, qui Christianam colunt, & coluere religionem, in ijs enim viris credendum est esse veram religionẽ, qui & doctissimi sunt, vt fidei veritatem explorasse, & sanctissimi, vt à Deo Sanctorum amatore, illustrati esse videantur. Iam verò quis infinitos propemodum viros numerando queat recensere, qui & doctrina toto orbe celebres, & sanctimonia illustres, Christianam fidem, religionemque ad mortem vsque coluerunt, hanc solam veram, hanc diuinam, hanc cunctis hominibus necessariã, reliquas sectas, fallas, pernicioſas, mortiferasque tota animi assueratione censuerunt? Quam acre fuerit Aug. Hier. Greg. Ambr. Basil. Chrys. Nazianz. Th. Aqui. Bonau. iudicium, quam magnum ingenij acumen, quam eximia vitæ sanctimonia, si latet Hebræos, eorum scripta legant, quę & auctorum sanctitatem redolent, & iudicio, ingenioque plena sunt. legant aliorum quoque Patrum libros, quos numerare longum esset, in eorum vitam diligenter inquirant, ex libris summam doctrinam, ex vita summam probitatem agnoscent. hi omnes viri, alijque innumerabiles illis similes, haud dubie sapientissimi, & probitate conspicui, Christianæ fidei, nostroq; Messiæ, & vita & libris, testimoniũ perhibuerũt. Digni sane sũt, quibus fides habeatur, quippe qui & intellectus acumine polleant, quo vera à falsis discernant, & singulari virtute prędicent. Ad prouidentiam enim Dei pertinet, eos viros, qui caste, integreq; viuunt, fidei veritatem edocere, & à falsã religione, ne pereant, liberare. Quis ergo, qui rationis ductum sequi velit, dicat Augusst. Hier. Chrysost. totque viros vita integerrimos, doctrina sapientissimos, discendę veritatis auidissimos, à Deo non esse edoctos, sed in Messiæ cognitione errasse, & perijsse? Deus ne cœlestes planè viros errare patietur? Ecquis rationis sectator hoc credat.

Septima ratio.

Christianæ religio verorum est & doctissimorum & sanctissimorum.

7. Circumspicite, queso, Hebręi, vniuersum terrarum orbem, quot in eo sint, fuerintque religiosæ familiæ, tã virginum, quam virorum, qui rebus omnibus caducis remittẽtes nuntium, obedientię iugo colla subiecere, à sanctissimis viris Basilio, Benedicto, Brunone, Bernardo, Domico, Francisco, Ignatio institutæ considerate, quanta in eis fuerit, sitque hodie sanctimoniæ laus, quantũ castitatis encomium, quantum paupertatis, obedientiæ, reliquarumq; virtutum decus expendite; Anachoretarũ multitudinem, qui ab hominum commercio recedentes, in abditas se solitudines receperunt, ijs adiũgite. Ecquis hominum, sensus communis non expers, tantam vitæ sanctimoniam cũ errore veri Messiæ esse posse cõiunctã sibi persuadeat? Messias igitur est Iesus. Omnis enim hęc sanctimonia (cuius ne vestigium quidem inter vos ostendere poteſtis) Iesum verum esse Messiam clamat, verum Dei filium, & verum esse Deum veritsime profitetur, & vt Paulus ait: *In medio na-* *Ad Phil. 2.* *tionis pravæ, atque peruersæ, sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continens*, fidei lumine à Messia accepto lucet. Quemadmodum enim Messias verus Deus, Solem & reliqua sidera luce olim incẽdit, ita animos Christianos veluti noua orbis astra, fidei splendore nunc inflammat, quo circumfusi ea cernunt, quæ vos in crassissimis vt olim Ægypti tenebris iacentes, & vt talpę oculis capti, in terra vobis cubilia fodientes, videre non vultis.

8.

9.

10.

11.

8. *Ratio.* Octauam rationem suppeditat Christianę religionis de hostibus victoria, admirabilis conseruatio, ac propagatio. Etenim inter gladios, flammas, equuleos, immanesque cruciatus, mirum in modum creuit, ipsosque Romanos Imperatores, à quibus cruciabatur, absque vllis armis,

D. Hieron. armis, diuina sibi virtute subiecit. Ecclesia (ait D. Hieron. in vita Malchi) persecutionibus creuit, martyrijs coronata est. & Chrys. in orat. contra gentiles: Piscatorum, inquit, institutum in singulos dies magis florent, & quidem non per apertam quandam, vt sic dixeris, planiciē, non per quietem, sed per afflictionem, per bella, per pugnas, ad nostram vsque ætatem perducta fuit. & in oratione secunda contra Iudæos: Quot bella aduersus Ecclesiam concitata sunt? quot exercitus instructi? quot arma mota, quod afflictionum, & vindictæ genus non excogitatum, sartagines, catapulta, leberes, fornaces, lacus, & precipitia, bestiarum dentes, maria, & præscriptiones, aliaq; innumera tormentorum genera, neque dictis memoranda, nec factis toleranda, nihil tamen horum dissoluit Ecclesiam, &c. Tertul. item, in lib. ad Scapulam cap. 5. Non deficiet hæc secta Christianorum, quam tunc magis ædificari scias, cum cædi videtur. & in fine Apologetici: Plures efficimur, quoties metimur, semen est sanguis Christianorum, &c. Leo quoque magnus in ser. 1. de Apostolis Petro & Paulo: Nullo, inquit, crudelitatis genere destrui potest, Sacramento crucis Christi, fundata religio. Non minuitur persecutionibus Ecclesia, sed augetur, & semper dominicus ager segete ditiore vestitur, dum grana, quæ singula cadunt, multiplicata nascuntur, &c.

Ecclesiam persecutiones non possunt extinguere.

Tertullian.

D. Leo.

Quemadmodum abiectione & morte semen crescit, iuxta illud Christi: *Si granum frumenti mortuum fuerit, multum fructum affert*; sic persecutionibus, & martyrijs, Ecclesia creuit, in nihilum tyrannorum redactis conatibus, quorum veluti immanium belluarum fremitus prouidit regius Vates, inanesque fore prædixit: *Quare*, inquit, *fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum, aduersus Dominum, & aduersus Christum eius.* Quemadmodum leones Danielem deuorare, sic Iudæi, ac tyranni Ecclesiam Christi abolere, Deo prohibēte nequiuerunt: omnes eorum conatus frustrati, cruciatus irriti, fremitus vani, meditationes inanes fuere: *Meditati*, inquit, *sunt inania.* Ioannes belluas duas immanes cernit, in Ecclesiam, Christumque irruentes, capite nihilominus sequenti, Christum videt agno similem super montem Sion stantem. Quantumuis enim Ecclesiam furentes belluæ, siue Iudæi, siue ethnici, siue Mahometani impetant, semper ille super montem Sion, hoc est, Ecclesiam, stabit, & regnabitia sempiternum. Quocirca eodem Psal. post gentium fremitus, inanesque populorum meditationes, sequitur: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion*, id est, Ecclesiam, montem sanctum eius. Fremant immanes belluæ, rugiant leones, meditentur inania populi, astent reges terræ, & principes conueniāt in vnum aduersus Dominum & aduersus Christum, id est, Messiam eius, nihil efficere poterūt. Ego Ecclesiam vt Rex tuebor, Christianæque Reipublicæ perpetuò clauum tenebo.

Ioan. 12. 14. *Psalm. 2.* *Dan 14.* *Apoc. 13. & 14.* 15. *Psal. 2.*

Diuinum sane est hoc opus, diuinæ dexteræ est hæc Ecclesiæ, inter tot tempestates veluti arcæ Noe, conseruatio, & in cœlum nauigatio. Quod sanè præclarum illud dictum præclari viri Gamalielis probat; *Si est*, inquit, *ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissoluetur; si vero ex Deo, non poteritis dissoluere.* Non potuere tot tyrannorum tormenta, tot Christianorum strages, tot hominum, tot cacodæmonum conatus, fidem Christi dissoluere. non est ergo ex hominibus consilium hoc, vt ait Gamaliel, sed omnipotentis dexteræ opus admirabile.

16. *Actor. 5.*

Psal. 128. *Sæpe expugnauerunt me*, ait Ecclesia, *à iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi*, quia videlicet diuino protegor auxilio. Oppugnauerunt hostes ciuitatem Dei, vbi primum cœpit Hierosolymis exædificari, à fundamentis, à iuuenture, ab initio Ecclesiā sunt persecuti, sed quod maximè optabant, non sunt consecuti. Quā de re præclarè Chrys. in oratione contra gentiles: Euangelica prædicatio (ait) non cùm iam vbique tradita, ac solidè stabilita esset, aduersas bellatorū manus sustinuit, sed vixdum in auditorum animis infixa atque insita, iam inde ab initio, coacta est depugnare contra vniuersum terrarum orbem, contra principatus, contra potestates, contra mundi dominos, atque rectores tenebrarum seculi huius, contra spirituales versutias: fidei enim scintilla nondum benè accensa, fluuij atque abyssi vndiquaque influebant. Vos autem nequaquam latet, non perinde esse plantam eam reuellere; quæ multis iam annis radices altè egerit, vt eam, quam nuper seueris. Hæc ille. & in oratione secunda contra Iudæos: Si irruissent, inquit, hæc acerba, posteaquam iam radices egerat, & per omnes mundi partes plantatum erat Euangelium, nō perinde fuisset admirandum, non fuisse subuersam Ecclesiam: cæterum cùm in ipso doctrinæ exordio, nuper iacto fidei semine, veneris etiam num auditorum mentibus, tot procellæ bellorum eruperint, res nostras non solùm nulla ex parte fuisse diminutas, verum etiam multam accessionem adiunctam fuisse, hoc nimirum superat omne miraculum, &c.

Ecclesia cū primū cœpit exædificari, cœpit oppugnari.

17.

Quocirca in Psal. citato dicitur: *etenim non potuerūt mihi*; id est, oppugnarunt me hostes, sed prævalere portæ inferi non potuerunt. Idem Chrys. contra Gentiles: In Christianæ (ait) pietatis scintillam aduersariorum mare inundabat; ea verò scintilla eiusmodi inundatione non solum non restinguebatur, sed & maior, & illustrior, inde cum exurgeret quoquouersum statim omnia suo flatu comprehendebat, aduersariorum partes facilè perdens, atque consumens, &c. Exercuerunt me (ait Augustinus eodē Psalm.) non oppresserunt, valuerunt mihi sicut ignis ad aurum, non sicut ignis ad fœnum; ignis enim accedens ad aurum, fordem tollit, accedens ad fœnum in cinerem vertit, &c. Non perit, sed rutilat igne expurgatum aurum; at hæc eius est natura, vt igne non absumatur, quin potius splendescat magis; non perijt, sed rutilauit tormentorum flammis probata Ecclesia: at hæc hominum, quibus Ecclesia constat, natura est, vt flammis cedant, tormentis vincantur, vitam opesq; maximè conseruatas velint. Vnde ergo habet Ecclesia, vt in medijs flammis veluti aurum non pereat, sed rutilet, opes, voluptatesq; spernat, nullis cruciatibus à fide Christi diuelli possit? non est hæc illius natura, sed diuina gratia, diuina potentia, quæ Christianę fidei atque charitati tam mirabile robur præstitit, vt nulla tormentorum immanitate terreatur. Vt enim ait magnus Leo in ser. 2. de Ascens. Christianam fidem non vincula, non carceres, non exilia, non fames, non ignis, non laniatus ferarū, nec exquisita persequentiū crudelitatibus supplicia terruerunt. Pro hac fide per vniuersum mundū non solum viri, sed etiā fœminæ, nec tantum impubes pueri, sed etiam teneræ virgines, vsque ad effusionem sanguinis decertarunt, &c.

D. Chrysost. 19. *D. Augustin.* 20. *D. Leo.*

Decertarunt, inquam, non suis, sed Dei viribus, victoriamque de hostibus reportarunt. Agnoscite ergo quicunque à Christi fide alieni estis, diuinam in fide Christi tuenda ac propaganda potentiam, eamque fidem, quam Deus tuetur & propagat, verissimam, & ab omnibus hominibus amplectendam esse intelligite.

21.

Nona ratio.

Nona ratio ex Christianę Theologię maiestate petitur, quæ profectò si animo perturbationibus vacuo, & veritatis amante expendatur, non poterit verissima sapientia nō videri. Etenim si vera sapiētia ea est, quæ de Deo, diuinisq; rebus verè alteque sapit, & eloquitur, nulla sanè in toto terrarum Orbe secta, nulla Schola fuit, aut esse potest, quæ vel de diuinitate altius, quàm Christiana, vel de creatis rebus verius, vel de moribus sanctius sapiat, acutius differat, præclarius eloquatur. Nam de Dei natura, personis, bonitate, sapientia, potentia, æternitate, gloria, quid sublimius? de iustitia, quid iustius? de misericordia, quid misericordius? de amore erga homines vsq; ad incarnationē, & mortem quid dulcius? de Angelis, quid rationi cōgruētius? de animorum immortalitate, quid aptius? de Sacramentis, quid sanctius? de peccatorū supplicijs, & expiatione, quid verius? de virtutū operibus, ac præmijs, quid credibilius ea doctrina, quam christiana Theologia tradit, excogitari potest? Confer, quæso (vt ethnicorum deliramēta relinquamus) Christianam Theologiam cū Mahometanorum fabulis, vel cum Iudæorum Thalmude, egregiam sapientiam cum dormientium somnijs vel vetulārū nugis, tibi conferre videberis. Possem hoc loco ex Mahometanorum Alchorano, & Iudæorum Thalmude fabulas ineptiasque pene aniles recensere. Sed quid opus est in his deliramentis immorari? ad decimam rationem transeamus, & ad Euangelij enarrationem properemus.

22. 23.

CAPVT XXV.

De vaticinijs Sibyllarum.

1. DEcima ratio ex vaticinijs sumitur Sibyllarum, quas non est dubium multa de Christo Opt. Max. prædixisse. Etenim Messiæ aduenturum non solum à prophetis apud Iudæos, verum etiam à Sibyllis fœminis virginitate florentibus apud Ethnicos, Deus voluit nunciari. Vnde *Constantin. Magnus.* Magnus Constantinus in oratione ad sanctorum cœtum: Sibyllam, inquit, ego beatam puto, quam seruator vatem ad diuinandum de sua in nos prouidentia delegit, &c. Sibyllæ Paulus Apostolus apud Clementem Alexandrinum lib. 6. Stromatum, Hystaspem adiungit, qui aperte de Christo scripserit. Libros (ait) græcos sumite, agnoscite Sibyllam, quomodo vnum Deum significet, & ea, quæ sunt futura, & Hystaspem sumite & legite, & inuenietis Dei filium multo clarius, & apertius esse scriptum, & quemadmodū aduersus Christum multi reges instruent aciem, qui eum habent odio, & eos, qui nomen eius gestant, & eius fideles, & eius tolerantiam, & aduentū. Hæc apud Clementem Paulus.

Hystaspes & Sybilla de Christo vaticinia edidere ethnicis, Prophetæ Iudæis. D. Iustinus Martyr. Libros Sibyllæ, & Hystaspis legere suadet Paulus, at Ethnici simulachrorum cultores ab eorum lectione homines Dæmonis opera olim deterruerunt, ne falso idolorum cultu repudiato, ad verum Dei cultum conuerterentur. Id quod docet D. Iustinus martyr in secunda Apologia pro Christianis ad Antonium Imperatorem, his verbis: Opera malorum geniorum mors constituta & definita est in eos, qui Hystaspis, vel Sibyllæ, vel prophetarum earumque libros legunt, vt metu homines, qui legunt, abducant ab eo, ne bonarum rerum cogitationem accipiant, sibi autem seruos eos detineāt. Quod quidem tandē perficere minimè potuerunt. Non solùm enim sine metu eos legimus, sed vobis quoque vt videtis considerandos afferimus, quod exploratum habeamus fore, vt ea, quæ *Nicephorus.* omnibus grata sunt, appareant, &c. Nicephor. quoque lib. 8. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 29. à Græcis docet ditinas res esse prædictas. Et Græci, inquit, diuinarum rerum quędam prænuntiarunt, item: Erat potestatis diuinæ, vt equidem iudico, ad futurarum rerum certiorem consensum, non solùm per peculiares ministros futura prædicere, verum sensum quoque aduenis, & alienis, ad id vti. Perinde atque musicus quispiam gratum, & iucundum decantans carmen, superuacancas quoque percurrit plectro chordas, aut ornatus gratia, supra eas, quæ ex vsu sunt, alias etiam adijcit, &c.

Habuerunt ergo Iudæi suos propheras, nec defuerunt Ethnicis suæ Sibyllæ, quæ diuino afflatæ numine Messiæ aduentū, passionem, regnumq; prædicarēt, quod profectò Christianæ religionis argumentum est maximum. Quamobrem operæ pretium erit, earum nonnulla vaticinia, à grauissimis petita scriptoribus, hoc loco conscribere.

5. De felicissima Christi ætate vaticinatū Sibyllam liquet ex illo carmine principis poetarum:

Vltima Cumæi venit iam carminis ætas.

Descripserat enim Cumæa Sibylla felicissimam Christi ætatem, omnibus bonis spiritalibus redundantem. Eam *Constantinus Magnus.* ob causam Magnus Constantinus Imperator, in oratione habita ad cœtum Sanctorum, Virgilij versus de Christo intellexit: Tiberij (inquit) temporibus Saluatoris aduentus mundo eluxit, & sanctissimæ religionis mysterium vigere cœpit, & noua secuta est populi propagatio, de qua arbitror præstantissimum Italię poetam ita cecinisse:

Iam noua progenies cœlo demittitur alto, &c.

6. Reliqua item carmina, de Christi aduentu exponit. Imò putat optimus Imperaror, Maronem poëtā Christi aduentum cognouisse, videlicet ex Sibyllinis versibus. Vidit credo poeta (ait Constantinus) beatum & eximium aduentus saluatoris mysterium. Diuus etiā August. lib. 10. de Ciuit. *De Christi tempore Sibyllæ vaticinium. D. August.* Dei cap. 27. carmina illa eiusdem Virgilij:

Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri
Irrita, perpetua soluent formidine terras.

Christo assignat, & Sibyllæ dictum censet continere. De Christo, inquit, etiam poeta nobilissimus, poeticè quidem, quia in alterius adumbrata persona, veraciter tamen, si ad Christum referas, dixit:

Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri
Irrita, perpetua soluent formidine terras.

Hoc non à seipso dixisse in illo versu indicat:

Vltima Cumæi venit iam carminis ætas.

Vnde hoc à Cumæa Sybilla dictum esse, incunctanter apparet. Hæc August. 7.

Nomen Christi Sybilla acrostichide, id est, multorum versuum literis initialibus prædixit. Si primas literas sumas, hæc verba efficies. ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΘΕΟΥ ΥΙΟΣ ΣΩΤΗΡ, hoc est, Iesus Christus Dei filius seruator. Carmina de iudicio *De Christi nomine.* conscripta sunt, extantque apud August. 18. lib. de Ciuit. Dei c. 23. & in oratione aduersus Iudæos, & Paganos, tomo quoq; 2. bibliothecæ Patrū l. 8. oraculorū Sibyllinorum, in oratione item Magni Constantini Augusti iam citata, in qua cæteris nominibus additur etiā Crux. Idē Constantinus Magnus in oratione citata, putat hāc acrostichidem à Cicerone latinitate esse donatam. Perspicuū, inquit, est, Ciceronem hoc poema cum fortè legisset, in latinum conuertisse sermonem, suisque scriptis attexuisse, & apud Tullium nullibi extant hæc carmina. Tamen 2. de Diuinatione de acrostichide Sibyllæ sic scribit: Non esse, inquit, illud carmen furentis, cum ipsum poema declarat, tum ea, quę ἀκρόστιχις, dicitur, cum deinceps ex primis versus literis, aliquid connectitur, id certè magis est attenti animi, quàm furentis. Hæc ille. 8. *Cicero.*

Isa. c. 11. Christum florem appellauit è radice Iesse, consentit Sibylla, cuius teste Lactantio Firmiano lib. 4. de vera sapientia, de Christo hæc sunt verba: *Lactantius.*

ἀνῆκε δ' ἄνθρῳ καθαρὸν. 9.

Id est, florebit flos purus. Dicitur flos à Sibylla Christus, dicitur quoque

πάντα λόγῳ τερπτῶν, πασῶν τ' νόσων θεραπεύων.

Hoc est, omnia verba faciens, cunctisque morbis sanitatem afferens.

De excitatis à Christo mortuis, & alijs miraculis, sic illa: *Christus flos omnia verbo faciens: omnes morbos pellens.*

νεκρῶν ἀνάστασις ἔσται.
καὶ χωλῶν δρόμος ἐς ὠκὺς, ὁ κωφὸς ἀκούσῃ,
καὶ τύφλοι βλέψουσι, λαλήσουσ' ἀ λαλέοντες.

Hoc est, mortuorum resurrectio erit, & claudorū cursus velox, surdus audiet, cæci videbunt, muti loquentur. *De miraculis Christi.* Rursus de miraculis:

κύματα πεζώσῃ, νόσων ἀνθρώπων ἀπολύσει.
ζωοὺς τεθνηκῶτας, ἀπώσεται ἄλγεα πολλοῖς
ἐνδε μιᾶς πηγῆς ἀρτου, πόρον ἔσεσθαι ἀνδρῶν.

Fluctus perambulabit, morbos hominum soluet: excitabit mortuos, dolores pellet à multis. Ex vno autem fonte panis, satietas erit virorum. His vltimis verbis de augustissimo Eucharistiæ Sacramento verisimile est vaticinari Sibyllam, quod fons est cælestis panis vniuersam satiās Ecclesiam, nisi velis de miraculo agi, quo quinque hominum *Fons panis in manibus Christi.* millia quasi ex quodam panis fonte, in manibus Christi & Apostolorum scaturiente, saturata sunt. Id clarius his versibus complexa est: 10.

εἰν ἄρτοις ἁμαλῷ τε, ὁ ἰχθύεσσι δοιοῖσιν
ἀνδρῶν χιλιάδας ἐν ἐρήμῳ πέντε κορέσσῃ.
καὶ τὰ περισσεύοντα λαβὰν, μετὰ κλάσματα πᾶσι,
δώδεκα πληρώσῃ κοφίνους, εἰς ἐλπίδα πολλῶν.

Hoc est: In panibus simul quinq; & piscibus duobus, hominum millia quinque in deserto saturabit, quæq; superfuerint accipiens, post fragmenta omnia duodecim cophinos implebit, in spem multorum. 11.

Christi verò passionem admirabiliter prædixit. De alapis & sputis hæc: *De alapis Christi & sputis.*

εἰς ἄνομους χεῖρας, καὶ ἀπίσων ὕστερον ἕξῃ.
δώσουσι δὲ θεῷ ῥαπίσματα, χερσὶν ἀνάγνοις.
καὶ σόμασιν μιαροῖσι, τὰ πτύσματα φαρμακόεντα.

Hoc est: In manus iniquas & perfidorum veniet, dabūt Deo alapas manibus impuris, & ore immundo sputa virulenta.

De admirando silentio. *De silentio mirando.*

καὶ κολαφιζόμῳ σιγήσῃ, μήτις ἐπιγνῷ,
πῆς λόγῳ, ἢ πόθεν ἦλθεν, ἵνα φθιμένοισι λαλήσῃ.

Cola-

12. Colaphis affectus tacebit, ne quis agnoſcat, quod verbum, & vnde venit, vt mortuis loquatur.

De flagellis Chriſti. De flagellis:

δώσει δ' εἰς μάστιγας ἁπλῶς ἀγνὸν τόνδε νῶτον.

Dabit in flagella ſimpliciter caſtos humeros.

De corona ſpinea, felle, & aceto. De Corona ſpinea:

καὶ στέφανον φορέσει τὸν ἀκανθινον.

Et Coronam feret ſpineam.

Item Synagogam increpans, quod Deum ſuum non agnouerit.

αὐτὴ γὰρ σὺ ἄφρων τὸν σὸν θεὸν ἐκ ὀνόμασις.
παίζουσ' ἐνθυμίοισι νοήμασιν, ἀλλὰ κ' ἀκαιρίαις
ἔσεψας σεφάνω, φοβερήν τε χολὴν ἐκέρασσας.

13. Ipſa tu inſipiens Deum tuum non cognouiſti, ludentē in mortalibus cogitationibus, ſed ſpinis coronaſti Corona, horribileque fel miſcuiſti.

De felle item & aceto:

εἰς δὲ τὶ βρῶμα χολὴν, κ' εἰς δίψαν ὄξος ἔδωκαν,
τῆς ἀφιλοξενίης ἔμπλειον δείξαι τραπέζαν.

In cibum fel, & in ſitim acetum dabunt, inhoſpitalitatis hanc oſtendent menſam.

Quod autem dixit Iſaias, *vidimus eum, & non erat aſpectus, nouiſſimum virorum, virum dolorum*, &c. Sibylla hoc carmine complectitur:

ὀικτρὸς, ἄτιμος, ἄμορφος, ἐν ὀικτροῖς ἐλπίδα δώσει.

14. Miſerandus, ſine honore, ſine forma, in miſerabilibus ſpem dabit.

De Solis Eclipſi, & veli ſciſſione. De ſolis miranda defectione, & veli, quod templo erat oppanſum, ſciſſione.

ναὸς δὲ σχισθήσεται ἐν μέσῳ, κ' ἦμαρ μέσον
νὺξ ἔσαι σκοτόεσσα, πελώριος ἐν τρισὶν ὥραις.

Templi ſcindetur velum, & medio die nox erit tenebroſa, ingens tribus horis.

De reſurrectione. De reſurrectione die tertia:

κ' θανατᾶ μοῖραν τελέσᾳ τρίτον ἦμαρ ὑπνώσας.
καὶ τῇ ἀναφθιμένων ἀνακύψας εἰς φάος ἥξει.
πρῶτος ἀναστάσεως κλῆσις ἀρχὴν ὑποδείξας.

Et mortis ſortem finiet, tribus diebus dormiens, & tunc à mortuis excitatus in lucem veniet; primus reſurrectionis vocatis principium oſtendens.

De abrogatione legis Moſaicæ. De abrogatione Moſaicæ legis:

ἀλλ' ὅτε τοῦτ' ἄπαυστα πελωρῆ ἄπερ εἶπον,
εἰς αὐτὸν πᾶς λύσεται νόμος.

15. Sed quando hæc omnia perfecta erunt, quæ dixi in ipſū, ſcilicet Chriſtum, ſoluetur lex tota.

Hæc omnia Græca carmina, quibus vt vides Chriſti Paſſio, Reſurrectio, & miracula, mirabiliter prædicta continentur, antiquiſſimus, & locupletiſſimus teſtis Lactant. Firm. Sibyllę eſſe teſtatur, & veluti ſagittas aduerſus Ethnicorum incredulitatem iaculatur, libro quarto de vera ſapientia, non facturus niſi auctoritatis haberent pondus, veritatiſque momentum. D. item Aug. iiſdem Sibyllinis verſibus, veluti è torrente ſumptis lapidibus, frontē percutit Goliæ, in Oratione contra Iudæos, Paganos, & Arianos. Alios, inquit, verſus Sibyllinos Chriſti paſſionem apertius demonſtrantes, intentiſſimè audiamus:

Lactantius.

D. Auguſt.

16. *In manus iniquas infidelium, poſtea veniet.*
Dabunt Deo alapas manibus inceſtis.
Et oribus immundis expuent ſaluas venenoſas.
Dabit autem in verbera, omnino innocens dorſum.
Et colaphos accipiens, tacebit, ne quis agnoſcat,
Quod verbum, & vnde venit, vt mortuis loquatur.
Et Coronam ſpineam portabit.
In cibum autem fel, & ad ſitim acetum dabunt.
Inhoſpitalitatis hanc monſtrabunt menſam.
Ipſa enim ſtulta Deum tuum non cognouiſti.
Ludentem mortalibus mentibus, & ſpinis
Coronaſti Corona, horridumq; fel miſcuiſti.
17. *Templi vero velum ſcinditur: & die*
Medio nox tenebroſa nimis tribus horis.
Et mortis fatum finiet, trium dierum ſomno ſuſceptō.
Et tunc à mortis regreſſus in lucem veniet.
Primus reſurrectionis initium renouatus oſtendet.

Hæc omnia citat Auguſtinus in illa Oratione, & in libro decimo octauo de Ciuitate Dei, cap. 23.

Extat quoque apud Sozomenum libro ſecundo Eccleſiaſticæ hiſtoriæ capite primo, & apud Nicephorum lib. 8. cap. 9. de Cruce præclarum hoc carmen;

De cruce Chriſti.

ὦ ξύλον μακάριζον ἐφ' ᾧ θεὸς ἐξετανύσθη.

O lignum beatum, in quo Deus extenſus eſt.

Quantum verò auctoritatis habeat, oſtendit idem auctor iis verbis. Apud Græcos confeſſa res eſt, hoc eſſe Sibyllæ carmen: quare & lignum crucis, & eius veneratio à Sibylla præſignificata eſt. Hæc ille. 18.

Magnus præterea Conſtantinus in oratione iam indicata, Sibyllæ Erythrææ verba recitat, quæ deſiderium quo flagrabat aduentus Chriſti pateſaciunt: Erythræa (ait Cōſtantinus) etiam cum Deo ſic loquitur: Quid mihi Domine diuinandi neceſſitatem imponis, ac non potiùs è terra in ſublime ſublatam, ad diem vſque Sanctiſſimi aduentus tui reſernas?

Conſtantinus Magnus.

EPILOGVS.

SEd iam huius lib. 3. finis ſit. Faxit Deus, vt intelligant Hebræi, quis legis, quam mordicus tenent, finis ſit, videlicet Chriſtus Optimus Maximus, finis ſine fine: finis, vt Auguſtinus ait, perficiens, non interficiēs, finis quouſq; camus, non vbi pereamus. Finis hominis mors eſt, ſed finis interficiens. finis eſt Dei conſpectus, ſed finis perficiens; non eſt Chriſtus finis interficiens, vt mors, ſed perficiens, vt æterna felicitas, quippe qui ſuo nos beet conſpectu. Væ miſeris Hebræis, qui finem reijciunt perficientem, vt ſinē inueniant interficientem. Grauida Chriſto lex erat (ait Auguſt. ſerm. 1. de Ioanne Baptiſta) iam lætiſſimus, optatiſſimuſq; partus, legis cortice, & litera, veluti vtero olim incluſus, in lucem editus eſt, & *vidimus* nos Chriſtiani *gloriam eius gloriam quaſi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis.* Sed tantæ gloriæ *lux in tenebris* cæcorum Hebræorum *lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Tanquam ſponſus* Meſſias iā *proceſſit de thalamo ſuo*, vt dicitur Pſal. 18. *exultans veluti gigas, viam cucurrit, à ſummo cœlo egreſſio eius & occurſus eius vſque ad ſummum eius, non eſt, qui ſe abſcondat à calore eius.* Sed heu infelix Synagoga, tempore feruētiſſimo friget, alget, tremit.

19.

D. Auguſt. tract. 55. in Ioan.

Chriſtus finis legis, nō interficiens, ſed perficiēs.

Lex Chriſto grauidā D. Auguſt. Ioan. 1.

20.

Pſalm. 18.

Iam hyems tranſijt, vt cecinit Salomon, *imber abijt, & receſſit, flores apparuerunt in terra noſtra, tempus putationis aduenit, vox turturis audita eſt in terra noſtra, ficus protulit groſſos ſuos, vineæ florentes dederunt odorem ſuum.* Tranſijt hyems, Synagoga tranſijſſe ignorat; imber apud illam peccati maximus, tempeſtas perfrigida, flores virtutum omnium appatuerunt in terra noſtra, hoc eſt Eccleſia, in Synagoga flores exaruerunt, tempus putationis aduenit, hoc eſt, putandi legis veteris mandata: quemadmodum enim in vinea nonnulli amputantur palmites, alij fructum allaturi relinquuntur, ſic in lege veteri reliqua omnia amputata ſunt præcepta, decalogus relictus vim ſuam in noua habet, non tamen quòd veteris legis iam abrogatæ ſit, ſed quod ad naturalem legem, nouamque ſpectat. Synagoga putationis hoc tempus horret, putatam eſſe legem non putat, idcoque perit: quemadmodum enim non putatis vitibus perit vinea, ſic non putata lege perit Synagoga. Vox turturis caſtiſſimæ, hoc eſt, caſtiſſimæ virginitatis, audita eſt in terra Eccleſiæ: Synagogæ aures nondum penetrauit, ficus protulit groſſos ſuos, & vineæ florentes dederunt odorem ſuum, id eſt, Eccleſiæ toto Orbe diffuſę indicem ſpiritalis veris, & ętatis fructum produxere, odoréque fidei, & charitatis, Synagogæ afflauere. At illa nō trahitur hoc odore, non ſurgit, non properat ad Chriſtum. In lucem clariſſimam editum pulcherrimum legis partum domo pellit, quem in modum olim pulcherrimum infantem Moſem, in carecto fluminis Nili, mater expoſuit.

Cant. 2.

21.

22.

Veruntamen bene ſe habet res, paupertima mater Moſem expoſuit, opulentiſſima Ægyptij regis filia expoſitum excepit, ſimili modo pauperrima Synagoga Chriſtum repulit, diuinis, humaniſque opibus locupletiſſima Eccleſia amplexa eſt, quod Auguſt. dixit ſer. 86. de tempore, his verbis: Moſes à matre ſua proijcitur, & à Pharaonis filia inuenitur, atque colligitur, & Chriſtus Dominus à Synagoga, de qua natus eſt, repudiatur, & ab Eccleſia inueni-

Synagoga inops Chriſtum repulit: Eccleſia opulentiſſima ve-luti Moſem Pharaonis filia excepit. D. Auguſt.

tur 23.

tur, atq; ſuſcipitur. Vnus populus Chriſtũ repudiauit, ſed totus orbis complexus eſt, Hebræorum gens vna reiecit, mũdi gentes omnes receperunt, inopes Iudæi repulerũt, mũdi nationes opulentiſſimæ adorant, fæces Iſraël reſpuerunt, orbis principes, regeſque colunt. Hoc eſt, quod dicit

Iſai. 49. Iſai. *Parum eſt, vt ſis mihi ſeruus ad ſuſcitandas tribus Iacob, & fæces Iſrael conuertendas, dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ.*

Eccleſia Synagogam ad Chriſtũ cupit duce re.

Suſcepit Eccleſia Chriſtum, ſed Synagogæ licet ingratæ nõ obliuiſcitur, id cupit, & conatur, vt à Synagoga quoque ſuſcipiatur. *Inueni quem diligit anima mea* (ait Eccleſia) *tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.* Tenuit, tenet, tenebitque perpetuò Chriſtum; nec vnquam dimittet, eadem verò charitate, qua illum tenet, vrgetur vt Synagogam quoque matrem ſuam tanti boni faciat participem: *Non dimittam,* inquit, *donec introducam illum in domum matris meæ*, id eſt, Synagogæ. à Synagoga enim, id eſt, à Iudæis, ortam eſſe Eccleſiam nemo ignorat. In hanc ſententiam hæc Canticorum verba exponit D. Greg. Mater, inquit, Eccleſiæ Synagoga extitit, quia ex ipſa ſanctos prædicatores habuit, à quibus verbum veritatis ſuſcepit, per quod in fide regenerata fuit. In domum matris dilectum Eccleſia introducet, quando in fine mũdi per prædicationẽ, in plebem Iudaicam Chriſtiana Sacramenta immittet. In cubiculum autem quaſi in ſecretiorem partem domus eum introducet, quia ex eadem plebe ita plurimos conuertet, vt omnes mũdi ſarcinas abijciant, & in intimis cogitationibus ſoli Deo placere concupiſcant. Hæc Greg.

Cant. 3. 24.

D. Gregor. Magnus.

25.

Hoc ergo in optatis Eccleſia habet, hoc cupimus quicunque Chriſto nomen dedimus; vt Meſſiam ſuum Hebræi agnoſcant ac recipiant. Miſeret nos populi Hebræi, qui eò magis eſt miſerandus, quo ſuæ miſeriæ cauſam minus intelligit; eo magis eſt deplorandus, quo impendentẽ ſibi æternum cruciatum minus præuidet, eo voce maiore vocandus, quo magis ad eum, quam ad Ethnicos, Meſſias à Deo miſſus pertinet. Miſeret nos populi olim Deo dilecti, milleque ab eo beneficijs affecti, à quo Meſſias ipſe vetus Dei filius, ſecundum carnem ortus eſt. Id quod Paulus in memoriam reuocans anathema pro illo eſſe deſiderabat; *Optabam* (ait Paulus *ego ipſe anathema eſſe à Chriſto, pro fratribus meis; qui ſunt cognati mei ſecundum carnem, qui ſunt Iſraelitæ, quorum adoptio eſt filiorum, & gloria, & teſtamentum, & legiſlatio, & obſequium, & promiſſa, quorum Patres, ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula*, &c. Miſeret nos veſtri ô Hebræi, ideoq; quibus poſſumus vocibus, & ſcriptis vos iuuamus, & in vaſto pelago naufragis quaſdam veluti tabulas proijcimus, quas ſi capiatis, in litus fidei tranquillum Deo ducente peruenietis.

Miſeret nos Hebræi populi.

26.

Ad Rom. 9.

O viri Hebræi, eſtote, quæſo, veri, ſpiritaleſq; Hebræi, tranſitum ſonat nomen, tranſite à lege veteri in nouam, à litera ad ſpiritum, ab incredulitate ad fidem. Hæc Abrahami fides fuit, hæc Iacob, hæc antiquorum Patrum, & Iudæorum, qui veri, quem nos colimus, Meſſiæ olim ſuſpirabant aduentum. *Attendite* (ait Iſaias) *ad Abraham Patrẽ veſtrum, & ad Saram, quæ peperit vos*, qui videlicet abſque lege Moſis, ſalutem per Chriſtum ſunt conſecuti. Ne attendite

27.

Fides Abrahami in Chriſtum. Iſaiæ 51.

ad incredulos parẽtes, qui Chriſti fidem odio habent, perfidiamque ſuã in vos transfundunt, audite Dauidem patrẽ veſtrum: *Audi filia & vide, & obliuiſcere populum tuum, & domũ patris tui*, &c. Ne ſequamini inſipientium hominum errorem, ne dicite, parentes noſtri hoc crediderunt, nos filij idem credemus. Sic olim Ieremiæ ſanctiſsimo vati idololatræ reſponderunt, cum de idololatriæ crimine arguerentur: *Sermonem, quem locutus es ad nos in nomine Domini, non audiemus ex te, ſed facientes faciemus omne verbum, quod egredietur de ore noſtro, vt ſacrificemus reginæ cæli, & libemus ei libamina, ſicut fecimus nos, & patres noſtri, reges noſtri, & principes noſtri, in vrbibus Iuda, & in plateis Ieruſalem.* Hæc eadem veſtra vox eſt: Sicut fecimus nos, & patres noſtri, Reginæ cœli, hoc eſt, lunę ſacrificantes, patrum ſuorum errorem illi imitabantur, ita & vos Meſsiam verum repellentes, parentũ veſtrorum perfidiam inconſideratè imitamini. Congruit illud vobis, quod de Ethnicis dixit Arnobius: Fieri, inquit, malũt alieni erroris acceſsio, quam ſibi credere; defenſio cõmunis furoris eſt, furentium multitudo. Malunt Iudæi fieri alieni, id eſt, paterni erroris acceſsio, quam Eccleſiæ teſti omni exceptione maiori, quam Scripturis, quã Deo ipſi, tam longa captiuitate Meſsiam iam veniſſe clamanti credere, defenſio communis perfidiæ eſt patrum perfidorum perfidia, ſerieſq; ſucceſsionis (vt Aug. ait Pſal. 67.) confirmat errorem. Ait Dominus: *poſt Baalim*, id eſt, deos fictos, *abierunt Iſraelitæ, quos didicerunt à patribus ſuis*. Ita nunc poſt perfidiam abeunt, quam diſcunt à patribus.

Ieremiæ 44. 28.

Iudæi ſequuntur nõ Abrahami fidem ſed parentum errorem.

Arnobius lib. 8. contra Gentes.

29.

D. Auguſt. Irem. 9.

At ô viri Hebræi, vt noſter Hier. egregiè aſſerit, in Cõment. Iere. 9. nec parentum, nec maiorum error ſequendus eſt, ſed auctoritas ſcripturarum, & Dei docentis imperium. Vos non Scripturas, non Prophetas, non veritatem, non Dei imperium, ſed inſipientium parentum & vetularum veſtigia ſequimini, in veritumque ſemper nitimini: Congruitque vobis illud Poëtæ: *Nitimur in vetitum ſemper, cupimuſq; negata.* Vetita vobis erat idololatria, at vos in vetitum nitebamini, idola paſsim olim colebatis; vetita nunc vobis eſt lex Moſis, abrogata ac mortua, in vetitum nitimini, legem obſeruare totis viribus conamini, imperatam Chriſti fidem reſpuitis, cupitiſque negata legis Moſis mandata. Scripturas, quæſo, prophetas, Dei imperium, quod vobis, toto Orbe, virtute eximia, miraculiſq; coruſcans Eccleſia nunciauit, ſequimini.

Hieron. Non eſt ſequendus cõmunis error, vel parentum.

Iudæi nituntur in vetitum.

30.

Ieſum Optimum Maximum, quem omnia ſcripturarum vaticinia prædicant, Meſſiam à Deo miſſum eſſe credite, Moſis legem, quæ ad Meſsiam iter muniebat, ipſo Meſsiæ aduentu abrogatam vobis perſuadete, nouam veteri multo preſtantiorem totis viribus ſeruate. Hoc ſi faciatis, æternam felicitatem, ni faciatis, æternos cruciatus vobis propoſitos eſſe agnoſcite. id quod ænigma propoſitum adumbrat. Virga à Moſe proiecta in terram in ſerpentem vertitur, ſerpens manu apprehenſus fit virga. quid hoc indicat? Meſsiæ virgam, ſiue ſceptrum, à vobis proiectum ac repudiatum in ſerpentem vobis conuerti, qui vos deuoret, id eſt, æternis tartari flammis manciper. Quod ſi illud apprehendatis, ſi recipiatis, ſi adoretis, virga vobis erit, baculus, fortitudo, ſalus, felicitaſque ſempiterna.

31.

Exod. 4.

LIBER QVARTVS,

DE ÆTERNA CHRISTI GENERATIONE.

IOANNIS I.

IN principio erat verbum: & verbum erat apud Deum: & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil, quod factum est. In ipso vita erat: & vita erat lux hominum: & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderũt. Fuit homo missus à Deo, cui nomẽ erat Ioannes. Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet, de lumine, vt omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientẽ in hunc mundum. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. In propria venit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eũ, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis (& vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre) plenum gratiæ & veritatis. *Prolegg. tom. 2. fol. 92.*

CAPVT PRIMVM.

De Euangelio Ioannis agitur: & prima verba, In principio erat verbum, explanantur.

1. CHRISTVS, de cuius salutari in orbem aduentu hactenus verba fecimus, hypostasim vnam, siue suppositum habet, duplicem verò naturam, diuinam, & humanam; duplicemque generationem, siue natiuitatem, alteram æternam à patre, alteram in tẽpore à Deipara Matre, vtramque admirabilem. De humana

Christi duplex generatio.

postea agendum est cum Matthæo & Luca, de diuina generatione, hoc loco ante omnia dicendum cum dilecto Apostolo Ioanne. Is enim, quem suprà ostendimus Aquilæ symbolo indicatum, altissimè euolans, altissimum Euãgelio suo principium dedit. Quàm verò altè euolarit, indi-

D. Augustin. 2. cat Aug. tract. 36. in Ioan. his verbis: Cæteri Euangelistæ, tanquam cum Domino homine in terra ambulant, de diuinitate eius pauca dixerunt, Ioannes autem quasi piguerit in terra ambulare, erexit se non solum super terram, & omnem ambitum aeris & cœli, sed super omnem etiam exercitum Angelorum, & peruenit ad eum, per quem facta sunt omnia, dicens: *In principio erat verbum.* Hæc Augustinus.

D. Hieron. Hieron. verò in Prologo Matthæi, admirandum hunc volatum, felicem temeritatem appellauit: Coactus, inquit, est Ioannes de diuinitate Saluatoris altius scribere, & ad ipsum, vt ita dicam, Dei verbum, non tam audaci, quàm

Volatus D. Ioannis altissimus. 3. felici temeritate, prorumpere. felicem temeritatem appellat pro sua auctoritate eximia Hier. nos felicem dicamus volatum. Quem mihi Aquila illa adumbrat grandis, magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis & varietate, quæ venit ad Libanum, tulit medullam cedri,

Ezech. 17. summitatem frondium eius auulsit, & transportauit eam in terram Chanaam. Literali sensu babylonicus Rex significatur, qui alas habuit magnas, id est, copias magnas, magnum exercitum, ornatum pennis discoloribus, varijs nimirum populis, quippe venit ad Libanum, regnum Israeliticum, cedri medullam, opes, quæ regni medulla sunt, & frondium summitatem, regem Iechoniam cum proceribus, in regionem babylonicam transtulit. Sensu autem spiritali Ioannes designatur: est enim ille Aquila grandis magnarum alarum, quæ ad altissimum montem Libanum, 4. hoc est, cœlum euolauit, altissimæque cedri, hoc est, diuinitatis, medullã in terras inde deportauit. Quidni dixerim cedri medullam, ipsas Patris, & Filij, & Spiritus Sancti personas? Quemadmodum cedrus conspicua oculis est, cedri *Ioannes Aquila.* medulla abscondita latet, sic olim diuinitas, hominum recte sentiẽtium intellectui perspecta erat, Deum enim esse nouerant, at Patris, & Filij, & Spiritus Sancti personæ latebant, personis namque trinum Deum esse ignorabant, cedrum cernebant, medullam non item. Volauit ad Libanũ magnarum Aquila alarum Ioannes, cedri medullam ad nos attulit, Deum Patrem esse, & Filium, & Spiritum Sãctum, homines edocuit. Enimverò in Euangelio Ioannis, doctrina de Sacrosancta Trinitate maximè splendescit. 5. Aquilæ verò huius alas D. Hier. Isa. 6. virginitatem appellat: Ioannes, inquit, Petro tardius ambulante, elatus virginitatis alis, cucurrit ad Dominum, qui in secreta diuinæ se natiuitatis immergens, ausus est dicere, quod cuncta secula nesciebant: *In principio erat verbum*, &c. Et lib. 1. aduersus Iouinianum: Ioannes noster quasi aquila ad superna volat, & ad ipsum Patrem peruenit dicens: *In principio erat verbum*, expositi virginitas, quod nuptiæ scire non poterunt. Hactenus ille. Laurentius item Iustinianus in serm. *Laurentius Iustinianus.* de Ioan. Euang. Geminæ (inquit) puritatis, id est, carnis, & mentis suffragio fultus Ioannes, tanquã spiritualis aquila, vsque

Ioannis alæ, virginitatis. D. Hieron.

la, vsque ad verbi solium pertingens, ait: *In principio erat verbum.* &c. Rupertus similiter in proœmio commentariorum in Ioan. Hanc, inquit, aquilam cordis mundicia iuuit, vt claritatem Solis æterni, plus cæteris diuinę visionis animalibus, posset mentis acie contemplari. Theophyl. præterea, in præfatione Ioannis: Dilectus est Ioannes, præ discipulis omnibus maximè à Domino, eò quòd absolute mitis erat, suauissimisque moribus, ac mundo corde, nempè virgo, vnde & amplius notitiæ Dei donum ei concreditum est, mysterijsque plerisq; incognitis ipse dedicatus est. *Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Hæc ille. Venerabilis quoque Beda Ioan. 1. Ioannes, inquit, singulari priuilegio castitatis meruit, vt cæteris omnibus miraculorum Christi scriptoribus, altius diuinæ maiestatis simul caperet, ac patefaceret arcanum, &c.

Rupertus. 6.

Theophyl.

Beda. 7.

Altissimè ergò nostra euoluit Aquila, cæterisque præcellentius edidit Euangelium: Id quod magnus Basil. docet in Hom. quam scripsit in principium Ioannis: Omnis, inquit, Euangeliorum vox reliquis omnibus Sancti Spiritus præceptis eminentior esse dignoscitur, quòd in alijs per propheras seruos, in Euangelijs autem per se Dominus nos est allocutus. In ipsius autem Euangelij laudibus, & sermonis magnitudine, & sententiarum grauitate, Ioannes filius tonitrui primas obtinet. Hæc Basilius.

D. Basilius.

Meritò autem filium tonitrui Ioannem appellat, sicuti Dominus appellauit. Enimverò tonitrui sonitus à cæteris differt, loco, magnitudine, ac terrore. Primùm reliqui sonitus à terra, tonitrui sonitus è cœlo est, ideoque dicitur Psal. 28. *vox Domini.* Poëtæ quoque Deum ideirco Tonantem vocant. Sic Ioannis vox: *In principio erat verbum, &c.* è cœlo sonat, non à terra, à Deo, non ab homine, nec humanum pectus verbum tantum suis viribus concipere, nec humanum os in lucem proferre, nec humana manus litteris potuit exarare. Ex cœlo descendit Verbum diuinum in verum Virginis, ex cœlo quoque descendit hoc verbum: *In principio erat verbum*, cæteraque in cor Ioannis Virginis, eructauitque virgineum cor eius, verbum bonum, virginea vero lingua calamus fuit, scribæ velociter scribentis, id est, diuini spiritus, à quo intellectus illius illuminatus, & linguæ edocta, & calamus ita directus est, vt à veritate nullo modo posset aberrare. De hac Euangelici Verbi (vt ita dicam) incarnatione, Rupertus in prologo Ioannis sic scripsit: Hanc, inquit, margaritam, id est, Euangelium, Deus dilectæ Ioannis animæ, pro monimento dilectionis præcipuæ, fixit in pectore. Vt verbum, quod Maria Virgo sola protulit in carne, ipsum huius socia virginitas, præ omnibus Sanctis, viua mortalibus promeret voce. Et in commentarijs capitis primi: Ecce veritas carnem de virgine assumens, eadem de virginali Ioannis anima generatur, vocem corpoream induens, vt pro nobis contra hæreticam prauitatem dimicet, &c.

Ioannes tonitrus filius. Tonitrui sonitus differt à cæteris, loco, magnitudine terrore, sic Ioannis vox. 8.

9.

Rupertus. Euangelium Ioannis Margarita.

Veritas de virginali Ioannis anima genita.

Deinde magnus est tonitrui sonitus, ac vehemens; magna item nostri tonitrui Ioannis vox, adeò vt in toto terrarum orbe sit exaudita, iuxta illud: *In omnem terram exiuit sonus eorum.* Præterea tonitruum terror est mortalium, Ioannes terror est hæreseon. Hæreseon quidem terror, veræ autem fidei astrum, vt docet D. Cyril. in Orat. habita Ephesi, quæ extat in actis Concilij Ephesini. Beatus, inquit, Euangelista astrum reuera magnum, & apprimè illustre, astrum saluberrimum ijs, qui in pietate acquirenda negotiantur, veritatisque studiosi, rectam fidem habere cupiunt. Si quis itaque ad hunc modum nauigare cupit, is Theologi huius voces, velut astrum quoddam mente accipiat, eaque ratione falsos hæreticorum fluctus transmittet, & in tranquillum portum euadet. Hæc ille.

Psal. 18. 10.

D. Cyrillus. Ioannes astrum illustre.

De Tonitruo dicitur: *Vox Domini confringentis cedros, & comminuet eas tanquam vitulum Libani, & dilectus, quemadmodũ filius vnicorniũ.* Ecce tibi tonitruũ Ioannem, quod superbas hæreses, aduersus Christi diuinitatẽ insurgẽtes, veluti Libani celsas cedros voce sua cõfringat, & veluti in macello virulum discerpat. Ecce dilectum discipulum vnicornis filio similem robore, præstantiq; aduersus hæreses, & eorum parente Sathanam fortitudine. Terret hoc tonitruum hæreses, terret Satanam. At veræ fidei, charitatisque amantes suauissima veluti musica recreat, atque oblectat.

Psalm. 28. 11.

Chrys. in prol. comment in Ioan. Omni, inquit, Cytharœdo Ioannes, omnique musica suauius, vtilisque procinit, est ei proscenium vniuersum cœlum, theatrum orbis terræ, spectatores Angeli, & quicunque homines angeli sunt, aut fieri desiderant, &c.

Ioannes cœlestis Citharœdus.

Denique cũ tonitrio emicat cælestis ignis, cum Ioanne emicat igneus cœlestisque amor. quid enim aliud Ioannes loquitur, quàm cœlestem amorem; quid aliud scribit, quid aliud à nobis flagitat, quàm æthereæ charitatis flammas? vt enim omittam Euangelij, & Epistolarum, quas conscripsit, micantia amoris fulgura. D. Hier. in commentarijs Epistolæ ad Galat. cap. 6. testatur, cum Ephesi moraretur vsque ad vltimam senectutẽ, nec posset in plura vocem verba contexere, nihil aliud per singulas solitum proferre collectas, nisi hoc: Filioli diligite alterutrum.

12. Ioannis amor.

Merito ergo *tonitrui filius* dicitur à Christo Opt. Max. cuius vox potentissima est Euangelium, quòd inter cætera, vt Basilius dixit, primas obtinet. Quemadmodũ inter animantia illa, quæ ab Ezechiele cõmemorantur, aquila eminebat, sic inter Euangelistas eminet Ioannes: *Facies* (inquit) *Aquilæ desuper ipsorum quatuor.* D. Greg. eodem capite, Iure, inquit, locus Aquilæ non iuxta, sed desuper esse describitur, quia Ioannes verbum Patris, dum apud Patrem esse denuntiat, super Euangelistas cæteros virtute contemplationis excreuit, cum quibus, & simul de eius diuinitate loquitur, hanc tamen omnibus subtilius contemplatur. Nec solũ alios Euangelistas, vult Gregorius, sed semetipsũ quoque superasse Ioannem. Si Aquila, (inquit) cum tribus alis adiuncta, quatuor animalia memorantur, mirum quomodo desuper ipsorum quatuor esse describitur; nisi quia Ioannes, per hoc, quòd in principio verbum vidit, etiam super semetipsum transijt. nam nisi & se transisset, verbum in principio non vidisset, &c. Inter elementa igni, inter Euangelistas supremus locus Ioanni debetur, vnde illud Orig. in præfatione comment. in Ioan. Arbitror si quatuor sint Euangelia, veluti elementa fidei Ecclesiæ, ex quibus elementis totus hic constat mundus, Deo per Christum reconciliatus; Euangeliorum primitias, Euangelium esse Ioannis, &c.

Marci 3.

Ezech. 1.

D. Greg. Ioannis Euangel. ẽ inter Euang. gelia quatuor excellit.

14.

Origenes.

Est quidem Euangeliũ Ioannis primitijs simile propter præcellentiam; locum tamen inter cætera extremũ obtinet propter tempus, omnium enim Euangelistarum postremus ad scribendum animum appulit. Id quod humilitati tribuit Epiph. cogit (inquit) Spiritus sanctus Ioannẽ, recusantem Euangelium annuntiare ob metum, & humilitatem, in senecta ipsius Euangelium exponere. Volucres antequam sese in sublime efferant, alas, corpusque demittunt, & forsitan ipso rostro ad colligendum impetum, humum tangunt: eundem in modũ nostra hæc Aquila Ioannes demisit se antequam volaret, humilitate vires collegit, sublimiq; volatu æthera transilijt. Dulces cibi, quos bellaria siue tragemata vocant, secundis mensis post cæteros cibos inferũtur; sic dulcissimum Ioannis Euangelium, veluti in secundis mensis, post cætera Euangelia exhiberur. Etenim simile est libro illi, quem idem Ioannes è manu Angeli acceptum deuorauit: *Et erat* (inquit) *in ore meo tanquam mel dulce. Tu* (aiebat ille in nuptijs Architriclinus) *seruasti bonum vinum vsque adhuc*, id est, in finem: sic Christus in nuptijs Ecclesiæ, optimum Ioannis Euangelium in finem reposuit. prius homines in Christo humanitatem cognouere, quam diuinitatem, merito ergo cæteri Euangelistæ, qui de humanitate præcipuè verba fecerunt, priorem Ioannes, qui de diuinitate clarius locutus est, posteriorem locum, naturæ, doctrinæque ordine sortitus est, quo à facilioribus ad ea, quæ cognitu difficiliora sunt, progrediamur. Facilius enim humanitas in Christo cognoscitur, quàm diuinitas. At verò quia prior est humanitate diuinitas, prior humana generatione diuina Christi generatio, quippè quæ illam tum æternitate immensa, tum infinita superet dignitate, ab hac nobis exordiendum est, qui à prioribus ad posteriora in ijs Euangelicis explanationibus progredi constituimus.

15. Euangeliũ Ioannis extremum loco, primum dignitate. Epiphan. hæres. 51.

Apoc. 10. Ioan. 2.

16.

17.

IN PRINCIPIO ERAT VERBVM.

Summæ maiestatis hoc principium, summa cũ maiestate, mun-

tẽ mundo intonuisse narrat Metaphrastes hunc in modum. Ioannes vnum quendam nomine Prochorum secum dixit in montis verticem; & mentem à sensibus abstractam totam retulit in id, quod exoptabat. Tum subito horrenda sonuere tonitrua, fulgura micuere splendida, ad extremum tonitruum in vocem expressum est, & dilucidè hæc verba insonuerunt: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* His consentanea Prochorus scribit in vita Ioannis, quæ extat tom. 2. Bibliothecæ sanctorum Patrum, si aliquid habet auctoritatis vita illa. Dixit (inquit) me Ioannes in locum quendam solitarium, in quo mons erat præruptus; ibi Ioannes aliquot dietum spatio orationi vacauit; finita oratione dixit mihi; sume chartam, & atramentum, & sede à dextera mea. feci ita; & statim factum est fulgur ingens, & tonitruum magnum, & totus mons commouebatur; & nimio terrore perterritus, pronus in faciem corrui, & factus sum exanimis, & Ioannes erexit me, & dixit; quæ audieris, scribe. stans Ioannes oculis in cœlum intentis aperuit os suum, & incipiens sanctum Euangelium, pronunciauit: *In principio erat verbum*; continuò sic stans, & in cœlum intendens, vsque ad illum locum, & tenebræ eam non comprehenderunt. deinde parua interueniente mora, prosecutus est stans cætera verba, ego autem scribebam. Hæc ille.

Initiũ Euangelii Ioannis à cœlo delapsum, fanatis tonitruis.

18. *Prochorus.*

19.

Idem Metaphrastes ieiunio indicto ab scribendum se comparasse Ioannem tradit. Ioannes (inquit) ieiunium sibi & cæteris indixit, & à peccatis abstinentiam, vt scribendi gratiam obtinerem. D. item Hier. in prol. Matth. Ecclesiastica (ait) narrat historia, cum à fratribus cogeretur Ioannes, vt scriberet, ita factũrum se respondisse, si indicto ieiunio in commune omnes Deum deprecarentur. Quo expleto reuelatione saturatus, illud proœmium è cœlo veniens eructauit: *In principio erat verbum.* Hæc Hieronymus.

Ieiunium præcessit Euangelii scripturam. Metaphrast. D. Hieron.

20.

De diuinitate autem Verbi, & æternitate agit, propter hæreses iam tunc pullulantes; cum iam tunc (ait Hier. loco notato) hæreticorum semina pullularent, Cerinthi, Ebionis, & cæterorum, qui negant Christum in carne venisse, coactus est Ioannes ab omnibus penè tunc Asiæ Episcopis, & multarum Ecclesiarum legationibus, de diuinitate Saluatoris altius scribere.

Propter hæreses iam tũc pullulantes Ioannes de Christi diuinitate egit.

Obserua hoc loco, quam cito hæreticorum semina cœperint spargi, atque (etiam Ioanne viuente) pullulare. Fecerunt Apostoli præcellentissimi seminis fementem, protinus *venit inimicus, & superseminauit zizania*, id est, hæreses. At non sine Ecclesiæ emolumento illæ exoriuntur. præstantissimum hoc Euangelium fortè non haberemus, si hæreses Christi Diuinitatem oppugnantes, Ioannem ad scribendum non excitassent. Idcirco enim *congregatio taurorum in vaccis est populorum, vt excludant eos qui probati sunt argento.* Congregatio hæreticorum magistrorum, ex sententia Augustini, congregatio est taurorum: dicuntur autem tauri propter superbiam cernicis indomitæ; nam è superbiæ vtero hæretici prodeunt, vt testatur idem Pater sanctissimus in lib. de Pastoribus cap. 8. Vna (inquit) mater superbia omnes hæreses genuit; dicuntur item tauri hæretici, maximè nostri temporis, quia quemadmodum tauri iugum, ita illi summi Pontificis obedientiam cernicibus excutiunt. Vaccæ, quæ hos tauros sequuntur, discipuli sunt hæreticorum, deceptæ mulierculæ, in fraudem inducta plebs, indoctum vulgus. Inter has vaccas taurorum congregatio esse permittitur, non sine vtilitate aliqua Ecclesiæ, sed vt excludant eos, qui probati sunt argento (id est, ex sententia Aug.) vt eminere faciant, & apparere viros doctos; vt excludant ex silentio, viros sacræ scientiæ peritos, vt ad scribendum, docendumque eliciant eos, qui probati sunt argento, id est, qui diuino eloquio argento simili excellunt. *Eloquium enim diuinum* dicitur *argentum igne examinatum. & argentum electum lingua iusti appellatur.* Aug. lib. 7. confess. cap. 19. Improbatio hæreticorum facit eminere, quid in Ecclesia sentiat, & quid habeat doctrina sana.

Matth. 13. 21.

Psalm. 67. Ex hæresibus vrsulus in Ecclesiam redundat. D. August. Hæreses gignit superbia. Hæretici tauri.

22.

Psalm. 11. Prouerb. 10.

23. *Ecclesia vtitur errantib. ad profectus suos.*

Idem Augustinus lib. de vera relig. cap. 7. egregiè docet Ecclesiam non solùm hæreticis, verùm omnibus etiam errantibus vti ad profectus suos his verbis: Ecclesia omnibus errantibus vtitur ad profectus suos, & ad eorum correctionem, cùm emigilare voluerint. Vtitur enim gentibus ad materiam operationis; hæreticis ad probationem doctrinæ suæ; schismaticis ad documentum stabilitatis suæ, Iudæis ad comparationem pulchritudinis suæ. & libr. 18. de Ciuit. Dei, cap. 51. Inimici Ecclesiæ, si accipiunt potestatem corporaliter affligendi, exercent eius patientiam; si tantummodo malè sentiendo aduersantur, exercent eius sapientiam, vt autem etiam inimici diligantur, exercent eius benenolentiam, aut etiam beneficentiam, siue suasibili doctrina, cum eis agatur, siue terribili disciplina. Hæc ille. Ex quibus constat quid vtilitatis ex hæreticis depromat Ecclesia. Excludunt illi eos, qui probati sunt argento, excluserunt etiam diuinum Ioannem, argento probatissimum; & ad scribendum Euangelium omni argento, auroque pretiosius excitarunt, quod nefandis hæresibus silentium indiceret. Aquila enim (vt ait magnus Basilius Isaiæ 2.) alicunde aduolante, ac desuper conspecta, futili garrulitati loquacium auium silentium indicitur. Eundem in modum cœlesti Aquila, id est, Ioanne, è cœlesti Libano deuolante, turpiter crocitantibus coruis, id est, hæreticis aduersus Christi diuinitatem conspirantibus, perpetuum silentium imperatur. Quemadmodum agricola (ait Cyril.) cum omnes ab horto eradicare vepres desideret, diligenter longis rastrorum dentibus radices euellit: sic Ioannes germinaturas conspiciens falsas hæreticorum opiniones, hoc Euangelio quasi rastris eas euertit, &c.

D. August.

24.

Ioannes hæreses eradicat.

25. *D. Cyrill. l. 1. in Ioann. c. 2.*

In principio erat Verbum.

AB eadem voce Ioannes Mosesque scribendi initium fecerunt, sed longissimo inter se distant interuallo. Infinitum quippe discrimen est inter Moysis, Ioannisque principium. *In principio* (ait Moyses) *creauit Deus cœlum & terram*; at Ioannes: *In principio* (inquit) *erat Verbum.* Moyses ab ijs cœpit, quæ cœperunt, ab ijs initium duxit, quæ habent initium, ab ijs est exorsus, quæ è nihilo diuina potentia prodierunt. Ioannes verò ab eo cœpit, qui nunquam cœpit, ab eo sumpsit principium, qui temporis caret principio, ab eo inchoauit, qui è nihilo orbem perfecit. Moyses à creaturæ Genesi cœpit, Ioannes à creatore genito; ille à cœlo & terra, hic à Verbo, patrisque sapientia; ille à corporeis rebus, & sub sensum cadentibus, hic ab ijs, quæ sensum intellectumque superant: *Non sum eloquens* (ait Moyses) *ab heri, & nudiustertius, & ex quo locutus es ad seruum tuum, impediotis & tardioris linguæ sum.* Non fuit Moyses eloquens ad explicandam hominibus Dei sapientiam; tardioris linguæ fuit ad proferendum Dei Verbum populis. Ioanni hæc eloquentia reseruabatur, cuius linguam Deus expediuit, instruxit, expoliuit, vt admirabile hoc mysterium toti orbi patefaceret. Ait Paullus: *Scio hominem raptum vsque ad tertium cœlum, & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui*; at noster Ioannes ad stupendum Sacrosanctæ Trinitatis mysterium raptus, arcanum verbum vidit, quod homini loqui licuit. Vnde auctor ille, qui homiliam scripsit in principium Euangelij Ioannis, quæ Origeni ascribitur: ô vas (inquit) electionis Paulle, audisti verba, quæ non licet homini eloqui; Ioannes intimæ veritatis inspector audiuit vnum verbum, per quod facta sunt omnia, & licuit ei illud verbum dicere, hominibusque prædicare, &c.

Moyses & Ioannes ab eadem voce cœperunt, sed magno discrimine.

26.

Exod. 4.

27.

2. Cor. 12.

28.

De diuini ergo verbi diuinitate, potentia, & æternitate, verba facit Ioannes. Solidissimus hic cibus animorum est. Vt enim August. ait tractatu tertio in Epistolam primam Ioannis, Lac nostrum Christus humilis est, cibus noster, idem ipse Christus æqualis Patri. Reliqui Euangelistæ lac nobis præbuerunt, Ioannes præbet cibum solidum. Hunc cibum vt diuidamus, Ecclesiæ dentibus indigemus: ij autem, Patres sunt sanctissimi, August. Hieron. Chrysost. Gregor. Ambros. cæterique, de quibus illud canitur: *Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis.* Dicuntur autem Ecclesiæ dentes Patres sacrarum interpretes literarum; quod verbi diuini panem cœlestem nobis diuidant, extenuent, suisque interpretationibus emolliant.

29. *D. August. Cassi. 4. Patres Ecclesiæ dentes sunt quibus panis scripturarum dividendus.*

Quia verò mundicia & candore præstant, ideò tonsarum ouium greges referunt, quæ de lauacro lautæ ac mundæ ascenderunt. Tonsis ouibus similes sunt, quia vt Augustinus ait lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 2. Secularium onerum vellera deposuerunt; geminos habent fœtus, quia gemina charitate, Dei, ac proximi, præcellunt; sterilis non est in eis, quia sunt fœcundissimi. Illorum autem præclari fœtus, parentum nobis imagines repræsentantes, libri sunt, quos cœlesti doctrina plenos, velut ánimi, fideique suæ simulachra reliquerunt. Si enim Basil. ille magnus Epist. 51. quam ad Greg. Nazianz. scripsit, se ait in epistola scriptoris vidisse imaginem, vt illa verba indicant; Sic tuam Epistolam agnoui, vt ij facére solent, qui amicorum liberos ex similitudine in ipsis conspicua agnoscunt, multo magis nos non vna in epistola, sed in multis voluminibus, Patrum, qui ea scripserunt, similitudinem, fidem, sapientiamque cernemus. His igitur pulcherrimæ Ecclesiæ, pulcherrimis dentibus, ad diuidendum Euangelij sacrum panem vtamur, ijs fontibus nostrum hunc hortulum iam irrigare incipiamus, in hæc sapientiæ exemplaria oculos intendentes, manum picturæ admoueamus.

30. *Patrum libri eorum sunt fœtus, & simulachra. D. Basilius.*

Primus è fontibus antiquorum huius principij sensus est Origen. Tom. 1. in Ioannem, & D. Cyrill. qui principium existimarunt Patrem significare, hoc modo. *In principio erat verbum*, id est, in Patre. Origenes, Verbum (inquit) intelligit Euangelista Filium, qui in principio esse dicitur, quia sit in Patre. Nomine principij (ait Cyrillus) videtur beatus Euangelista Patrem significare, quasi enim fontem Patrem intelligimus, in quo verbum est, sapientia, virtus, character, splendor, & imago eius existens. Eadem interpretatio est August. lib. 6. de Trin. ca. 2. quod (inquit) dictum est: *In principio erat verbum*; in Patre erat verbum, intelligitur.

31. *Sensus primus. Origenes. D. Cyrillus. D. Augustus.*

Vt autē intelligas, cur hoc loco principium pro Patre sumatur, aduerte, in diuinis personis duplicem principij rationem reperiri, alteram respectu creaturarum, alteram respectu ipsarum personarum. Creaturarum, omnes diuinæ personæ sunt principium, creaturas enim condiderunt, conseruant, ac gubernant. Respectu personarum principium est Pater, & Filius, non autem Spiritus sanctus. Est Pater principium Filij, & Spiritus sancti, quia à Patre procedit Filius, & Spiritus sanctus, est Filius principium Spiritus sancti, quia producit Spiritum sanctum, simul cum Patre. Nec verò Pater, & Filius, sunt duo principia Spiritus sancti, sed vnum tantummodo. Non est Spiritus sanctus personæ diuinæ principium, quia nullam diuinam personam producit. Spiritus igitur sanctus non est principium diuinæ alicuius personæ, filius principium est, sed est principium ex principio, id est, ex Patre; Pater est principium sine principio, quia cæteras personas producit; ipse verò à nulla producitur. Quocirca ab August. lib. 4. de Trin. cap. 20. principium dicitur totius diuinitatis: intellige, communicatæ Filio, & Spiritui sancto. nam essentiam diuinam siue diuinitatem Pater Filio communicat, Pater verò & Filius eandem communicant Spiritui sancto, ipsa verò eadem diuinitas, quæ est in Patre, à nullo alio Patri communicatur.

32.

Pater est principium sine principio, filius est principium ex principio, id est, ex Patre, Spiritus sanctus non est principij alicuius personæ diuinæ. D. August.

33.

Ex ijs intelliges, cur Pater principium appelletur ab August. Orig. & Cyril. videlicet, quia principium est sine principio, cum verò filius in Patre sit, sic interpretari sunt: *In principio*, id est, in Patre *erat Verbum*. At verbum in Patre esse significauit Ioannes illis verbis sequentib. Verbū erat apud Deū, non igitur videtur idem ijs verbis voluisse significare, præsertim cum subiungat: *Hoc erat in principio apud Deum*: quæ verba, si hæc interpretatio sequenda sit, ita exponentur, hoc, id est, verbum erat in principio, id est, in Patre, apud Deum, id est, apud Patrem, siue in Patre, quæ tautologia aliena videtur à mente Ioannis.

34.

Secundus sensus. Origenes. Prouerb. 8.

Orig. 1. To. & superioris meminit explanationis, & alterā addit, qua principium sumitur pro sapientia; nā sapientia principium dicitur viarū Dei à Salomone: *Dominus* (inquit vt verterunt Septuaginta interpretes) *creauit me principium viarum suarum.* Est itaque Orig. Commentarius huiusmodi: *In principio*, id est, in sapientia, quæ est principium creaturarum, *erat Verbum.* Consideratur (ait) sapientia, ante

35.

sermonem ipsam annuntiantem, intelligamus necesse est, sermonem in principio, id est, sapientia, semper esse. Verum quidem est Dei verbum esse sapientissimum, quippe quod infinita sapientia sit, tamen sensus non placet; impropriè enim vtitur voce principij.

Amelius.

Amelius philosophus Ethnicus apud Theod. de Græc. affect. curat. lib. 2. principium hoc Ioannis legit, sic autem intellexit: *In principio*: id est, in principij loco, ac dignitate, *erat Verbum.* eius verba, vt referuntur à Theodoreto hæc sunt. Barbarus homo censet, in principij loco ac dignitate, verbum apud Deum constitutum, Deumque esse, per quem absolutè omnia facta sunt, &c. Barbarum appellat Ioannem Hebræum, græculus ipse, cæcusque philosophus. Nomen Græcum ἀρχὴ, quo vsus est Ioannes, principium significat, & principatum, ideoque intelligere potuit philosophus vtrumque: In principio erat verbum, & in principatu erat verbum.

Tertius sensus.

36.

Certior ijs interpretatio ea est, qua principium, propria & nota significatione, sumitur pro principio durationis, rerum omnium conditarum. Ac si respondeat Ioannes hæreticis, qui Christum ante Virginem Deiparam non extitisse asserebant, hunc in modum: Impiè sentitis hæretici; æternitate præcessit Dominus Virginem Matrem. nam in principio, quando Deus cœlum, terramque condidit, iam erat verbum in æternitate. Alijs scripturæ locis hic commentarius consonat, in quibus æternitas verbi describitur. *Ante Luciferum genui te*, id est, antequam astra, & mundum conderem: *Dominus possedit me in initio viarum suarum*, antequam quicquam faceret, à principio, ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret. &: *Ab initio, & ante sæcula creata sum. Primogenitus omnis creaturæ*, id est, ante omnes creaturas genitus à Patre. eodem cap. *Omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes.* Ioan. 8. *Antequam Abraham fieret, ego sum,* & 19. *Clarifica me Pater claritate, quam habui apud te, antequam mundus fieret.* His locis æternitas diuinæ sapientiæ, siue diuini verbi, inde ostenditur, quòd in principio, antequam orbis conditus esset, iam erat verbum. Quia enim ante mundum conditum nihil erat temporarium, consequens est, vt si verbum iam erat in principio, cùm mundus condebatur, temporarium non sit; sed æternum.

Quartus sensus.

37.

Psalm. 109. Prouer. 8.

Eccles. 24. Ad Coloss. 1.

38.

Ioan. 8. & 19.

Vndè August. ait, in principio idem significare, quod ante omnia; Si in principio (inquit) sic dictum est, ac si diceretur ante omnia, &c. Idem quoque August. siue quisquis est, auctor quæstionum ex vtroque testamento, quæst. 122. Illud (ait) quod dicitur: *In principio erat Verbum*; ante inchoationem creaturæ supernæ & infernæ significatur fuisse, vt non vtique inter hæc, quæ creata sunt, prius factum intelligeretur; quia in principio erat, cum disponeret Deus facere creaturam; ergo si in principio erat, id est, ante omnia; erat semper. Hæc ille. Chrys. item: Cum audis, quod in principio creauit Deus cœlum, & terram, quid per hoc principiū intelligis? certè quod ante omnia visibilia ea creauit. sic cùm de Vnigenito dicatur, quod in principio erat: ante omnia intelligibilia, & ante secula fuisse intelligas, necesse est. Beda: Si ad creaturarum, vel temporum velis referre principium, quod ait: *In principio erat Verbum*; quidquid creaturarum, quodcunque principium habuit, vt esset, erat tunc verbum Dei. Glossa interlinealis; In principio omnium creaturarum, vel temporum, id est, cum inciperēt omnes creaturæ, vel tempora, iam erat verbum. Dionys. Carthus. In principio, (ait) id est, in exordio temporis, quo facta sunt omnia, erat verbum; inter alia non est creatum, sed illis per creationem incipientibus ipsum subsistebat.

D. Aug. li. 6. de Trin. ca. 2.

39.

D. Chrys. ho. 3. in Ioan.

Beda.

Glossa inter.

40.

Dionys. Carthusianus.

Sed sublimiori modo videtur Ioannes principium sumere. Potest igitur alius sensus inesse his verbis, *In principio erat Verbum*; quo principium non pro principio solum creationis mundi, sed absolutè pro quocunque principio, quod animus concipere potest, accipiatur, hoc modo; In principio quocunque, quod animo vel ore signaueris, iam erat verbum; atque adeò erat sine principio. Quod enim est ante omnia principia, caret principio necesse est. Vnde D. Hilarius de Trinit. lib. 12. Quid est (inquit) istud? In principio erat? transeunt tempora, transcenduntur

41.

sæcula,

secula, tolliuntur ætates; pone aliquid, quod voles tua opinione principium; non tenes tempore; erat enim, &c. Item eodem loco: Meus piscator, scilicet Ioannes, vicit omne principium: erat enim, quod est, neque tempore aliquo concluditur, vt coperit, quod erat potius in principio, quam fiebat.

D. Thomas. D. Thom. in comment. quæ scripsit in Ioan. huius meminit interpretationis, Per hoc (inquit) quod dicitur: *In principio erat verbum*; ostenditur quod quodcunque principium durationis accipiatur, siue rerum temporalium, quod est tempus, siue æuiternarum, quod est æuum, siue totius
42. mundi, siue quodcunque imaginatum, extensum per multa secula; In illo principio iam erat verbum; quod autem est ante durationis principium, est æternum. Hæc ille.
D. Ambros. & D. Ambr. lib. 1. de fide cap. 5. Indefinite (inquit) renditur, erat: quidquid excogitaueris, erat filius; quod erat in principio, non includitur tempore, non principio præuenitur.
D. Gregor. Nazianz. Nazianz. in tractatu de Fide: Quodcunque principium verbi assignare volueris, præiudicatum habebis; quia in principio erat, &c.
Caietan. Caiet. quoque principium ait, hoc loco sumi à Ioanne pro principio omnis durationis. Ioannes (ait) vt comprehendat etiam principium æuiternitatis, inchoat à principio durationis, quæ communis est tempori & æuiternitati, & cuicunque alteri imaginabili durationi.
43. August. ferm. 6. de temp. Qui in principio erat, intra se
D. Auguil. concludit omne principium.

Iis addiderim verosimile quoque esse, Ioannem nomine principij hoc loco æternitatem appellasse; propterea quod æternitate nihil est prius; sed illa prior est æuo, & tempore, atque adeo prima, & principium carens omni principio. Quemadmodum *Deus primus dicitur*, vt significetur esse
Sextus Iensius. æternus, ante quem nullus, ita æternitas principium nominatur, quia ante æternitatem nihil, & ipsa est ante omnia, principium sine principio omnium principiorum du-
Isaiæ 41. rationis mundi. Consentiunt cum hac sententia illa D.
Æternitas est principij sine principio. Cyril. Alex. verba lib. primo in Ioan. c. 1. Principio (inquit) si quidem definitionem principij retinet, nihil antiquius
D. Cyrillus. est. Nunquam enim principij principium poterit excogitari, nam si aliud quiddam ante principium intelligitur,
44. excidet profectò, nec erit verè principium. Præterea si ante verè principium aliud inueniri poterit, in infinitum nobis erit procedendum, aliud semper ante aliud quærentibus, nec in vno simpliciter principio consistentibus. Hæc ille. Quæ verba æternitati maximè congruunt. congruunt item illa Basilij lib. 2. contra Eunomium. Non est possibile principio antiquius quid excogitare; non esset enim principium, si quid ante se haberet superius. Nam si eorum esset principium, quæ dicuntur ad aliud, vt principium sapientiæ, principium viæ bonæ, & in principio fecit Deus, fortè
45. possemus eius, qui tali principio constitutus est, generationem cogitando excedere; verum quoniam id principij significatum absolutum, ac sine relatione, suprematn naturam significat, quomodo non deridendus is est, qui vltra hoc principium, cogitatione circumuagatur, & id suis imaginationibus excedere conatur. Hactenus Basilius, quod interpres vertit, significatum principij absolutum & sine relatione. Græcè dicitur ἀπολελυμένον & ἄσχετον; hoc est, absolutum & insuperabile, siue quod retineri non potest, vel mente superari.

Est ergo sensus Ioannis verisimilis, in principio, id est, in
46. æternitate, quæ prima omnium durationum est, erat verbum. Quod autem principium significet æternitatem, pro-
Eccli. 24. batur ex illis verbis: *Ab initio, & ante secula creata sum.* Nam illud, ab initio, non potest significare principium durationis mundi: tunc enim non est genita sapientia, at illa ait se genitam ab initio. Dandum ergo aliud initium siue principium, quo sit sapientia creata, id est genita, latè sumpto verbo creandi; id non potest esse aliud, quam æternitas, ergo æternitas dicitur principium hoc loco Ecclesiastici.
Mich. 1. Præterea: *Egressus eius*, scilicet Messiæ, *ab initio, à diebus æternitatis*: ab initio (inquit) non mundi, sed ab æternitate, repetitque idem alijs verbis. Item Ioannes *quod fuit* (inquit) *ab*
1. Ioan. 1. *initio*, &c. id est, quod fuit ab æternitate.

47. Simile autem est hoc Euangelij principium principio totius scripturæ sacræ. Quemadmodum Moyses à principio cœpit, sic Ioannes: Moyses, *In principio creauit Deus cœlum, & terram*: Ioannes, *in principio erat verbum*. Moyses verbo Dei, rerum hanc vniuersitatem conditam narrat: *Dixit Deus, fiat lux; Dixit, fiat firmamentum*; *Dixit, fiant luminaria*, & alia similiter. Ioannes Verbum Dei in principio esse, & apud Deum esse, & Deum esse, & omnia per ipsum facta esse, docet: Moyses de luce creata verba facit: *Dixit Deus, fiat lux, & facta est lux*, Ioannes de luce increata scribit: *Vita erat lux hominum*, item, *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem*. Moyses tenebras commemorat: *Et tenebræ erant super faciem abyssi*. Ioannes quoque de tenebris loquitur: *Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Vides quàm consonet principium principio, principium Ioannis principio Moysis, principium Euangelij, principio mundi?
Principium Euangelij Ioannis simile principio totius scripturæ.
48.

D. Chrysost. Verumtamen obseruat Chrys. aduersus hæreticos, Moysem scripsisse: *In principio creauit Deus cœlum, & terram*, non ita Ioannem, In principio creauit Deus Verbum, sed longè aliter, *In principio erat verbum*, propterea quod Verbum æternum est, & increatum, & vt dicitur in Symbolo fidei, genitum, non factum. Cum Moyses (ait Chrys.) de terra loqueretur, non dixit; In principio erat terra, sed, In principio creauit Deus terram. Quid prohibuit Ioannem eodem modo exordiri, In principio creauit Deus Verbum? &c. Prohibuit videlicet verbi æternitas, ac diuinitas. Et Theophyl. Moyses quidem dicit, *Theophyl.* 49.
In principio fecit Deus cœlum & terram, Ioannes autem: *In principio erat verbum*, quæ igitur communio verbi, fecit, ad verbum, erat? Equidem siluissem, si hoc loco scriptum fuisset, In principio fecit Deus filium, nunc autem, ait Ioannes, In principio erat, ex quo intelligo sempiternum fuisse Verbum, & non posterius conditum, vt vos hæretici nugamini. Hactenus ille.

Actionem creationis significare voluit Moyses, vt docet Card. Caiet. ideo vsus est verbo creandi; Ioannes verbi diuinam æternamque ante omnia tempora existentiam notam voluit facere. Præterea verbo substantiuo vtitur dicens: *In principio erat Verbum.* substantiuum autem verbum, infinitæ Dei substantiæ & existentiæ maximè congruit, vt planè ex illis verbis intelligitur: *Ego sum, qui sum.* Cum verò temporum magnam habeat varietatem, præsens tantummodo Deo conuenire docet Augustinus, non mendaciter tamen reliqua illi tribui, quod Dei æternitas immurabilis, omnibus mutabilibus temporibus præterito, præsenti, futuroque coexistat. Est enim æternitatis instans permanens velut centrum, momenta temporis, velut puncta in circumferentia perpetuò currentia, è conspectu sibi præsentia contuens, ac complectens. Aug. tract. 99. in Ioan. Quanquam (inquit) natura Dei immutabilis, & ineffabilis, non recipiat, fuit, & erit, sed tantum, est; Ipsa enim veraciter est, quia mutari non potest, tamen propter mutabilitatem temporum, in quibus versatur nostra mortalitas, & mutabilitas, non mendaciter dicimus, & fuit, & erit, & est: fuit, quia nunquam defuit, erit, quia nunquam deerit, est, quia semper est, &c.
50. *Exod. 3.* *Præsens tempus verbi substantiui Deo cõgruit, sed non mendaciter reliqua tempora illi tribuuntur.* *D. Auguſt.*
51.

Plato quoque in Timæo, æternitatem in vnitate manere, tempus verò in numero, fluentem æternitatis imaginem esse, solumque præsens tempus Deo assignari, asserit, Erat (inquit) & erit, quæ nati temporis species sunt, non rectè æternæ substantiæ assignantur. Dicimus enim de illa, est, erat, & erit, sed illi reuera solùm esse competit, fuisse verò, & fore deinceps ad generationem tempore procedentem referre debemus, motus enim quidam duo illa sunt. æterna autem substantia cùm eadem semper, & immobilis perseueret, neque senior se ipsa fit vnquam, neque iunior, neque fuit hactenus, nec erit in posterum, neque recipit eorum quidquam, quibus res corporeæ, mobilesque ex ipsa generationis conditione subijciuntur. Hæc ille. Similem in modum Greg. Nazianz. in orat. de Natiuit. Christi, Deus (inquit) & erat semper, & est, & erit, vel vt rectius loquar, semper est. Nam erat, & erit, huius nostri temporis, fluxæque & caducæ naturæ segmenta sunt. Ille autem semper est, atque hoc modo seipsum nominat, cum Moysi oraculum edit, &c. Ioannes ergo humano loquitur more, cum præteritum tempus Verbo diuino tribuit dicens: *In principio erat verbum.*
Plato.
52.
D. Gregor. Nazianz.

53. *Cur Ioannes vsus est præterito imperfecto, erat, D. Thomas.*

Vsus est præterito potiùs imperfecto, erat, quàm perfecto, fuit, vt Caietanus obseruat, quia verbum, erat, consignificat ita tempus præteritum, vt simul consignificet permanentiam in duratione, quam non consignificat verbum, fuit. Hoc idem obseruauit D. Thom. Ioan. 1. his verbis: considerandum (inquit) est, quod dicitur verbum, erat, quod est temporis præteriti imperfecti, maximè videtur competere ad designandum æterna, si attendamus naturam temporis, & eorum, quæ sunt in tempore. Quod futurum est, nondum est actu, præsens autem actu est, & per hoc, quod est actu præsens, non designatur fuisse, præteritum autem perfectum designat aliquid extitisse, & esse iam determinatum, & iam defuisse, sed præteritum imperfectum significat aliquid fuisse, & non esse adhuc determinatum, nec defuisse, sed adhuc manere. Sed quantum ad rationem

54. *Exod. 3.*

præsentis, competit maximè ad designandum æternitatem præsens tempus, quod significat aliquid esse in actu, quod semper conuenit æternis, & ideo dicitur: *Ego sum, qui sum.* Hæc D. Thom.

Quater Ioannes repetit Verbum erat. Beda.

Inculcat autem Euangelista, ac repetit quater, verbum, erat, in hoc principio Euangelij, aduersus hæreticos. *In principio* (inquit) *erat verbum*, geminat: *Et verbum erat apud Deum*, repetit tertio: *Et Deus erat verbum*, inculcat quartò: *Hoc erat in principio apud Deum.* Vnde Beda: Ideo (inquit) quater dicit Euangelista, erat, erat, erat, erat, vt intelligeres omnia tempora præuenisse coæternum Patri Verbum, & Ambrosli. 1. de fide ad Gratianum cap. 5. Erat, (inquit) erat,

D. Ambros.

55. *D. Basil.*

erat, erat, ecce quater, erat, vbi inuenit impius hæreticus, quod non erat? D. Basil. quartum dic erat, & blasphemiam hæreticorum confutabis, qui dicunt non erat, &c. Hæretici autem hi Ariani sunt, quorum illa est blasphemia: Erat aliquando tempus, quando non erat, & antequam nasceretur, non erat: de qua lege Ambrosium in tractatu de Symbolo, Verbum ab æterno erat, erat, erat, erat, hæreticus igitur qui verbum Deum non esse blasphemat, erret, erret, etret, errat. Quid est ista in principio erat (ait D.

D. Hilarius, D. Cyrillus.

Hilar. 2. de Trinit.) Transeunt tempora, transcenduntur secula, tolluntur ætates. D. Cyril. cap. 1. in Ioan. Quæ mens poterit vltra illud, erat, conuolare? aut quando illud erat, mente tenebimus, vt cogitationes nostras non antecedat? Ambros. Alibi quoque Ioannes dicit: *Quod erat in principio*, indefinitè tenditur, erat quidquid excogitaueris, *erat filius*, &c. Item Cyrillus: Erat, per se indeterminate prolatum, nullis vnquam terminis circumscribetur, cùm natum sit scrutantem semper intellectum præcedere. D. Basilius lib. 2. contra Eunomium: Quantumcunque volueris mentis inquisitione retrò currere, pertransire tamen, quod erat, & vltra illud ferri, cogitationibus non poteris.

D. Ambros. lib. 1. de Fide, cap. 5. 1. Ioan. 1.

56. *Obiectio.*

Attamen obiiciet aliquis: Videtur verbum, erat, non esse accommodatum ad iudicandum perfectionem diuini Verbi. Nam hoc tempus imperfectionem significat, vnde prætetitum appellatur imperfectum. Quamobrem antiqui pingendi, fingendique artifices, vt indicarent opera sua nondum esse perfecta, pendente ea titulo inscribebant, verbo imperfecti præteriti, faciebat, vt docet Plinius, in

Plinius.

57. *Antiqui artifices pendente titulo opera inscribebant, verbo præteriti imperfecti, faciebat. Dissoluitur obiectio.*

præfatione operis de naturali historia ad Vespasianum: Ex illis (inquit) nos velim intelligi pingendi, fingendique conditoribus, quos inuenies absoluta opera, pendenti titulo inscripsisse, vt Apelles faciebat, vt Polycletus faciebat, tanquam inchoata semper arte, & imperfecta. Vt contra iudiciorum varietates, superesset artifici regressus ad veniam, velut emendaturo quidquid desideraretur, si non esset interceptus. Hæc ille. Respondemus, à nobis hoc facere: indicat enim hæc antiquorum inscriptio id, quod supra dictum est, verbum imperfecti temporis, permanentiam quandam consignificare in tempore præterito, propterea antiqui illi, vt indicarent locum emendationi

58. *Virg. 2. Æn.*

adhuc esse, verbo præteriti imperfecti vtebantur, perinde ac si in ipsa pingendi, aut fingendi actione persisterent. Verbum ergo, faciebat, significat non omninò præteritam actionem. Simili modo verbum, erat, significat non ablatam existentiam, sed in præterito tempore permanentem. Verbum verò præteriti perfecti, fui, existentiam præteritam indicat, vnde illud Poëtæ, *fuimus Troes, fuit Ilion.* Verba agendi eiusdem temporis præteriti perfecti, actionem perfectam transisse demonstrant. Quamobrem vt Plinius scribit loco indicato, tribus operibus, verbum præteriti temporis inscriptum est, ille fecit, quæ propterea in magnam inuidiam incurrerunt, quod nimium sibi placuisset auctor, eáque perfecta existimasse videretur. Non est hominis inscribere suis operibus bonis, feci, sed faciebam, vt ostendat locum superesse correctioni. Dei est inscribere feci, id est, omnibus numeris absolui. Vt enim Moyses in Cántico ait, *Dei perfecta sunt opera.* &: *Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona*: homo verò, malis operibus, adijcere potest, feci, quo verbo ad peccatum nunquam se rediturum significet. Quemadmodum Dauid, *peccaui Domino, & tibi soli peccaui*, quasi dicat, peccaui, feci, deinceps non peccabo, non faciam.

59. *Deut. 32. Genes. 1.*

CAPVT II.

De Verbo diuino.

1.

CVm Ioannes de diuino verbo agat, pauca de illo hoc loco verba facere non erit abs re. Quidquid loquitur, verbum profert, id enim est loqui, verbum proferre; loquitur Deus, angelus, homo, proferunt ergo Deus, angelus, & homo, verbum, diuiditurque verbum, in verbum diuinum, angelicum, atque humanum. Cùm verò duplex sit locutio, altera interna intellectus, altera externa oris; non solum enim loqui dicimur cùm ore voces, sed etiam cùm mente cogitationes proferimus: (vnde illud: *Dixit insipiens in corde suo*, & illud; *dixerunt intra se*, & alia) fit vt verbum, sit mentis, & oris, siue mentale, & vocale. Qua de re Basil. Verbi (inquit) duplex est sensus, vno modo per vocem prolatum, & aërem verberans, statimq; periens; alio modo intra nos positum, & nostris cognitum cordibus, &c. Vulgo verbum pro vocali sumitur; quia mentale verbum, indoctis hominibus ignotum est. Augustam. tamen 15. de Trinit. cap. 12. asserit verbo mentis magis competere verbi nomen. Verbum (inquit) quod foris sonat, signum est verbi, quod intus lucet; cui magis verbi competit nomen. Nam illud quod profertur carnis ore, vox verbi est, verbumque & ipsum dicitur, propter illud, à quo vt foris appareret, assumptum est, &c.

Psalm. 52. Matth. 9.

D. Basilius hom. 16.

Verbo mentis magis competere nomen verbi.

D. Augustin. 2.

Cùm igitur duplex verbum sit, afferere filium Dei verbum vocale esse, hæresis est. nam hæretici Dei filium verbum esse prolatinum affirmarunt, vt docet D. Hilar. in lib. de Synodis ijs verbis: Hæretici perimentes quantum in ipsis est Dei filium, verbum esse tantum profitentur, prodeuntem scilicet ex loquentis ore sermonem, & insubstantiuæ vocis incorporalem sonum; vt Deo Patri istiusmodi sit verbum filius, cuiusmodi per insitam nobis loquendi naturam verbum ore profertur in vocem. Apud eundem Hilarium hoc anathemate hæc hæresis damnatur: Si quis insitum, & prolatium verbum, Dei filium dicat, anathema sit. & D. Epiph. Occasionem (inquit) reperit Paulus Samosatensis, & Marcellus, non amplius dicentes filium Dei, filium verè, sed prætextu ex voce (verbum) arrepto, verbum, & sermonem ex ore, voluerunt dicere filium Dei. Ideoq; coacti sunt Patres, qui Paulum Samosatenum condemnarunt ob talem opinionem: quo ostenderent, quod filius substantiam habet, & est, qui est, non autem verbum ex ore est, essentiam dicere filium, &c.

D. Hilar. Verbū Dei nō est vocale, in aërem diffluens.

3. *D. Epiphan. hæres 73.*

Constat ergo Ioannem non loqui de verbo vocali, loquitur enim de Filio Dei; filius autem Dei non est verbum vocale, quod Pater extra se voce aut sono produxerit quemadmodum producta est vox illa: *Hic est Filius meus dilectus*, id quod clarius est, quàm vt indigeat probatione. Nam Verbum vocale huiusmodi, nec substantia, nec æternum, nec Deus esse potest, Dei autem filius substantia est, & æternus, & Deus. Augustin. de Symbolo, & fide cap. 3. Verbum (inquit) non sicut verba nostra debemus accipere, quæ ore prolata, verberato aere transeunt. & Damascenus: Deus verbum suum ex se genitum semper habet, non verbi nostri instar, substantia carens, atque in aerem dilabens, sed verè existens, ac viuum, & perfectum, &c. D. Epiphan. Filius Dei verbum existens, non est vocalis

4. *D. Augustin. D. Damasc. l. 1. fidei. c. 6. D. Epiphan.*

actio

D. Chryſoſt. hom. 3. in Ioan.

actio Dei, ſed filius exiſtens eſſentia eſt. D. Chryſoſt. cum verbum hoc loco audis, noli quæſo ijs acquieſcere, qui dicunt, id verbum eſſe, quod ore profertur, aut ſimpliciter verbum; multa enim Dei ſunt verba, & quæ Angeli faciunt, nullum tamen eorum Deus eſt. Sed & prophetiæ, & præcepta verba dicuntur. Hoc autem verbum, ſcilicet diuinum, ſubſtantia quædam eſt in perſona, ex ipſo Patre

5.

Euſebius lib. 5. de demonſt. Euang. c. 5. Tertull.

ſine paſſione proueniens, &c. Et Euſeb. Nemo putet humanæ, quæ ex ſyllabis conſtat, & ex nominibus, & verbis componitur, articulatæ, atque enunciabili enunciationi, Dei verbum ſimile eſſe, &c. Tertul. in lib. contra Praxeam; Quid eſt ſermo, niſi vox, & ſonus oris, & ſicut Grammatici tradunt, aër offenſus, intelligibilis auditu, cæterum vacuum neſcio quid, & incorporale, & inane. At ego nihil dico de Deo inane & vacuum prodire potuiſſe, vt de non inani, & vacuo prolatum, nec carere ſubſtantia, quod de tanta ſubſtantia proceſſit, & tantas ſubſtantias fecit. Denique D. Ignatius in epiſt. ad Magneſianos; Chriſtus (inquit)

6.

D. Ignatius.

eſt verbum Patris non prolatiuum, ſed ſubſtantiale, non locutio articulatæ vocis, ſed operatio Deitatis, ſubſtantia ſcilicet genita, in omnibus bene placens genitori. Hæc ille.

Attamen etſi verbum Dei non ſit vocale, habet ſimilitudinem aliquam cum verbo vocali, vt docet D. Epiphan. hæreſi 73. Filius (inquit) Verbum nominatur, quoniam interpres eſt voluntatum Dei, &c. Quemadmodum enim verbo ore prolato, mentis ſenſa recondita declaramus, ſic ſuo verbo incarnato Deus Pater voluntatem ſuam nobis aperuit. Auguſt. in lib. de fide & ſymb. cap. 3. Verbum Patris dictum eſt, quia per ipſum innoteſcit Pater, ſicut ergo verbis noſtris id agimus, vt noſter animus innoteſcat audienti: ſic illa ſapientia, quam genuit Pater, quoniam per ipſam innoteſcit animus ſecretiſſimus Patris, Verbum eius conuenientiſſimè nominatur. & D. Ignat. in epiſt. ad Magneſ. Deus manifeſtauit ſe ipſum per Chriſtum, qui eſt verbum ipſius, &c. Vnde illud Pauli: *Nouiſſime diebus iſtis locutus eſt nobis in Filio*, hoc eſt, per filium, quod eſt illius verbum. Nazianz. 4. lib. de Theologia. Verbum dicitur, quia ita ſe habet ad Patrem, vt ſermo ad mentem, non modo propter generationem paſſionis omnis expertem, verùm etiam propter coniunctionem ipſius cum Patre, vimque enunciatricem.

D. Epiphan. Verbum Dei cum verbo vocali habet ſimilitudinẽ. D. Auguſt. 7.

D. Ignatius.

Hebr. 1.

D. Gregor. Nazianz.

8.

Hinc ducitur ratio, cur potius filius, quàm Pater, aut Spiritus ſanctus fuerit incarnatus. Etenim incarnatio idcirco facta eſt, vt Deus orbi fieret manifeſtus; verbi autem eſt rem manifeſtam facere, ergo merito Verbum diuinum incarnatum eſt, vt Deum orb: patefaceret.

D. Baſilius.

Luc. 6. Pſalm. 44.

9.

D. Baſilius. duas alias adiungit ſimilitudines. Prima eſt, Verbum noſtrum vocale ex mente noſtra promanat: Quæ enim (ait ille) ſecundum cor nouimus: hæc verbo proferimus. & Dominus: *Ex abundantia* (ait) *cordis os loquitur.* &: *Eructauit cor meum verbum bonum*, eundem in modum Verbum diuinum ex mente Patris procedit. Secunda: Verbum noſtrum (ait Baſilius) noſtræ cogitationis imaginem refert, & quod loquimur, exemplar habet eius, quod corde cogitamus. Similiter Verbum diuinum imago Patris eſt. Cur Verbum dicitur? rogat Baſilius & reſponder: Vt quod ex mente procedit, oſtendatur, quoniam imago eſt genitoris ſui, &c.

Habet ergo Verbum diuinum aliquam ſimilitudinem cum verbo vocali, ſed multo maiorem cum mentali, quod non ore, ſed intellectu producitur. Ideoque, ſi parua licet componere magnis; dicendum eſt Verbum diuinum à Patre produci eo modo, quo ab homine verbum mentale producitur. Hinc illud D. Auguſt. lib. 15. de Trinit. cap. 10. Quiſquis poteſt intelligere verbum non ſolum antequam ſonet, verùm etiam antequam ſonorum eius imagines cogitatione voluantur; iam poteſt videre per hoc ſpeculum, atque in hoc ænigmate aliquam verbi illius ſimilitudinem, de quo dictum eſt: *In principio erat verbum.* Hæc ille. Et lib. 15. cap. 11. Quicunque (inquit) cupit ad qualemcunque ſimilitudinem Dei Verbi, quamuis per multa diſſimilem peruenire, non intueatur verbum noſtrum, quod ſonat in auribus, nec quando voce profertur, nec quando ſilentio cogitatur; omnium namque ſonantium verba linguarum, et-

Verbum diuinum producitur àpatre, vt verbum mentis à producitur ab homine.

10.

iam in ſilentio cogitantur. tranſeunda ſunt hæc, vt ad illud perueniatur hominis verbum, per cuius qualemcunque ſimilitudinem, ſicut in ænigmate videatur vtcunque verbum Dei. perueniendum eſt ad illud verbum hominis, ad verbum rationalis animantis, quod nec prolatiuum eſt in ſono, nec cogitatiuum in ſimilitudine ſoni, ſed quod

11.

omnia quibus ſignificatur ſigna præcedit, & gignitur de ſcientia, quæ manet in animo, quando eadem ſcientia intus dicitur ſicuti eſt, &c. Habemus igitur ex Aug. verbum

D. Auguſt.

mentis internum, ſpeculum eſſe atque ænigma Verbi diuini. Quamobrem operæ pretium erit in ſpeculo hoc, & ænigmate, quod erat in principio verbum; pro oculorum noſtrorum hebetudine intueri. Multæ autem ſimilitudines, non paucæ etiam ſeſe offerunt diſſimilitudines.

Prima ſimilitudo eſt. Quemadmodum homo verbum

Similitudines Verbi diuini & humani.

ſuum mente, ac cogitatione parit; ita Pater ſuum verbum per intellectum gignit; gignit (inquam) perfectiſſima, immenſaque intellectione ſemetipſum comprehendens, quæ

12.

tum eſſentiam diuinam, tum creaturas omnes complectitur.

Secunda. Quemadmodum verbum mentis abſque motu, immaterialiter, atque intellectualiter, ita Verbum diuinum producitur.

Tertia. Quemadmodum verbum hominis productum

D. Fulgent.

in eadem manet mente à qua producitur, iuxta illud D. Fulg. lib. 3. ad Monimum: Mens cogitando verbum intra ſe generat; & ſic generat verbum de ſe, vt genitum habeat apud ſe; ſic verbum diuinum in ipſo Patre manet, à quo gignitur; vnde illud: *Vnigenitus, qui eſt in ſinu Patris.*

Ioan. 1.

Quarta. Quemadmodum verbum hominis eſt imago

13.

rei, quæ intelligitur, ſic verbum Patris eſt imago Patris, quam ſemetipſum intellectione infinita comprehendens, producit.

Quinta. Quemadmodum verbum ſiue conceptus, in mente artificis, principium eſt fabricandi, ita verbum diuinum in mente Patris, principium eſt operandi: *Omnia enim per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.*

Sexta. Quemadmodum verbum mentis per vocem oſtenditur, ſic Verbum diuinum per humanitatem hominibus eſt demonſtratum, iuxta illud D. Auguſt. Ita ver-

D. Auguſt. 15. de Trin. cap. 11.

bum noſtrum vox quodammodo corporis fit, aſſumendo eam, in qua manifeſtetur ſenſibus hominum; ſicut

14.

verbum Dei caro factum eſt, aſſumendo eam, in qua & ipſum manifeſtaretur ſenſibus hominum, &c.

Septima eiuſdem Auguſt. eodem loco, Opera (inquit) hominis nulla ſunt, quæ non prius dicantur in corde, vnde ſcriptum eſt: *Initium omnis operis verbum.* & poteſt eſſe verbum noſtrum, quod non ſequatur opus; non poteſt autem eſſe opus niſi præcedat verbum. Sic & verbum Dei potuit eſſe nulla exiſtente creatura, creatura verò nulla eſſe poteſt, niſi per ipſum per quod facta ſunt omnia. Hæc ille.

Eccleſ 38.

Octaua. Quemadmodum conceptus noſter tamdiu durat, quandiu durat intellectio, ſic diuinum Verbum In ſempiternum autem permanet Patris intellectio æterna, atque indiuiſibilis, in ſempiternum quoque permanet

15.

verbum, quod per illam producitur. Quia verò intellectio Patris perpetuo eſt in actu, verbi quoque generatio perpetuo eſt in actu. Quocirca vero eſt hæc enunciatio; verbum ſemper gignitur, ſiue producitur. Hinc illud: *egreſſus,*

Mich. 5.

Hebraice, egreſſiones *eius, ab initio, à diebus æternitatis*, vtitur enim Vates numero multitudinis, eo quod Verbi generatio ſempiterna eſt, coexiſtitque multis durationibus noſtris.

Nona. Quemadmodum verbum noſtrum repræſentat res, quæ intelliguntur, ſic diuinum Verbum. Quia verò Pater producit verbum intelligendo eſſentiam, perſonas diuinas, & creaturas omnes, efficitur vt Verbum diuinum, eſſentiam diuinam, perſonas, creaturaſque omnes repræſentet, atque adeò eſſentiæ, perſonarum, creaturarumque

16.

omnium ſit ſpeculum clariſſimum.

Hæ ſunt inter verbum noſtrum & diuinum ſimilitudines, diſſimilitudines quoque non paucæ inter vtrumque cernuntur. Nam vt ait Baſil. 2. contra Eunomium; Non eſt

possibile, parua & viliæ, diuinis atque æternis ad vnguem
D. Auguſt. accommodari. Et Auguſt. ſerm. 190. de tempore, Deus (inquit) cum æſtimatur, non poteſt æſtimari, cum comparatur, non poteſt comparari, videlicet æquali comparatione.

Prima diſſimilitudo. Verbum noſtrum initium habet temporis, cùm enim illud efformamus intellectu, tunc eſſe incipit: at verbum diuinum omni principio caret, & æternum eſt.

17. Secunda. Verbo noſtro prior eſt tempore mens, à qua producitur: Verbo diuino non eſt prior tempore Pater, à quo gignitur. Etenim æternus filius eſt, quemadmodum Pater.

Tertia. Verbum noſtrum natura ipſa differt à producente, diuinum conſubſtantiale eſt Genitori.

Quarta. Verbum noſtrum accidens eſt ſubiectio inhærens, diuinum ſubſtantia per ſe ſubſiſtens.

Quinta. Verbum noſtrum per ſe efficere nihil poteſt, diuinum eſt omnipotetis.

Sexta. Verbum noſtrum vita caret, diuinum, æternam viuit vitam.

Diſſimilitudines inter verbum diuinū, & humanum. Septima. Noſtrum verbum eſt multiplex, diuinum vnicum tantummodo. Quia enim multas producimus intellectiones, multa quoque verba, multoſve conceptus mente effingimus, quibus res varias, diuerſaſq; intellectu concipimus. At Deus vnico actu ſemetipſum, creaturaſque omnes intelligit, vnicumque ac perfectiſſimum verbum producit, quo dicit omnia. Nos ſæpè loquimur, quia vnica nobis locutio, ſiue interna ea ſit, ſiue externa, non eſt ſatis. Deus verò ſemel tantū locutus eſt, eaque vnica locutione omnia dixit exprimendo, ſcilicet diuinam eſſentiam, perſonas, & creaturas omnes. Vndè D. Aug. illud: *Semel locutus*
Pſalm. 61. *eſt Deus*, de verbo diuino exponit: Apud ſe (inquit Auguſt.)
Semel loquitur Deus. ſemel locutus eſt Deus, hic inter homines, ſæpè multis
D. Auguſt. modis patribus per multiformem creaturam locutus eſt, &c. Et Pſal. 44. Dicere (ait) Dei ſine initio eſt, & ſine fine,
19. & tamen vnum verbum dicit. dicat alterum, ſi quod dixit, tranſierit. Cùm verò, & à quo dicitur manet, & quòd dicitur manet, & ſemel dicitur, & non finitur. Et ipſum ſemel ſine initio dicitur, nec bis dicitur, quia non tranſit, quod
Pſalm. 61. ſemel dicitur. Item legimus: *Semel locutus eſt Deus*, totiès locutus eſt Dei per Prophetas, totiès per Apoſtolos, hodieque loquitur per Sanctos ſuos; & ait, *Semel locutus eſt Deus*: Vnde ſemel locutus eſt, niſi per verbum ſuum? Hæc
D. Athana. Auguſt. & D. Athan. ſerm. 3. contra Arianos: Hominibus (inquit) multa, & frequentia, quotidie verba enaſcuntur, &
20. prætereunt, eo quod priora non maneant, ſed euaneſcant, quod ideo contingit, quia mortales iſtorum verborum Patres lubricas, & prætermeabiles habeant ærates. Cogitationes autem tales ſunt, qualia illa, quæ loquuntur, vnde fit, vt multa verba habeant, & poſt multa verba nihil eorum incolume poſſideant, ſimul enim, vt deſijt quis loqui, conſumptum eſt verbum. Contra verò Dei verbum vnum eſt, atque idem, & in æternū permanet, ſine mutatione, non primum aut ſecundum, ſed ſemper idem exiſtens. Conueniebat ſiquidem vnius Dei vnicam eſſe imaginem, atque vnicum verbum, vnicam item ſapientiam. Hæc ille.

Octaua. Verba noſtra tam oris, quàm mentis effluunt, & dilabuntur, diuinum verbum æternum eſt, quemadmodum æterna intellectio Patris, vt dixit Athanaſius.

21. Nona. Verbum noſtrum non eſt filius noſter, verbum
D. Thom. 1. p. q. 27. a. 2. diuinum eſt filius Patris, filius enim, vt colligitur ex D. Th. eſt viuens, quod procedit à viuente coniuncto, per actionem vitalem, cui ſimile eſt ſecundùm naturam. Sic ſe habet Verbum diuinum, nam viuens eſt, & à Patre viuente, ſibique coniuncto vitaliter, nempè per intellectionem procedit, cui maximè ſimilis eſt ſecundùm eandem eſſentiam. Verbo autem noſtro hæc definitio minimè congruit: congrueret autem, ſi eſſet ſubſtantia viuens. Nam ſi animus noſter conceptum ſuiipſius gigneret, conceptuſque eſſet ſubſtantia viuens, & intelligens, eſſet propriè animi filius, eiuſque productio generatio optimo iure diceretur.

22. Diſſimilitudines inter verbum vocale, & verbum diuinū ex D. Athanaſio. D. Athanaſ. ſerm. 3. contra Arianos diſſimilitudines inter verbum voce prolatum, & Verbum diuinum his verbis explicat: Hominum verbum, vt ſyllabis conſtat, ita neque viuit, neque agendi vires poſſidet, ſed ſolummodo eſt in loquente index mentis, & ſtatim vbi enunciatum eſt, præterit, neque vlterius apparet, quia nihil erat, priuſquam enuntiaretur. Ideoque neque viuit, neque agendi vires habet, neque hominis naturam poſſidet, idque ita accidit, quia homo eſt, qui illud gignit, ex non ente ſortitus eſt naturam. Dei autem verbum non (vt ſic dicam) enunciatorium eſt, aut ſonus vocum, aut complexio dictionum, qua Deus ſingulis rebus præcepit, vt exiſterent, ſed quale ex luce ſplendor, tale & ipſum eſt, genitum quiddam, & perfectum ex perfecto, ac proindeDeus eſt; & imago Dei. Deus enim (inquit Ioan.) erat Verbum. Verba hominum nihil efficaciæ habent ad agendum, ideoque non verbis, ſed manibus homines operantur, è diuerſo *Dei verbum*, vt inquit Apoſtolus, *viuum eſt, & efficax*. Hæc Athan.

Quomodo Verbum diuinum dicatur prodiiſſe ex ore altiſſimi. At probabit aliquis, Verbum diuinum inſtar verbi vocalis à Patre procedere. ſiquidem ſapientia dicitur ex ore Dei prodiiſſe. *Ego* (inquit) *ex ore altiſſimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam*. Reſpondemus, Patris os non eſſe corporeum, ſed ſpiritale, id verò eſſe intellectum: quemadmodum enim nos ore loquimur, ita intellectu Pater Verbum ſuum dicit: quia ergo per intellectum diuinum Verbum producitur, ideo ex ore altiſſimi prodiiſſe Sapientia dicitur. Quamuis autem hæreticum dogma ſit Verbum diuinum productione externa per vocem, & ſonum, eſſe à Patre productum, vt producitur verbum vocale ab homine; tamen rectè dici poteſt, eſſe productum generatione interna per intellectum, veluti per os Patris, inſtar verbi noſtri ore prolati.

Eccli. 24. 24.

D. Auguſt. D. Auguſt. Pſalm. 44. Verbum diuinum cum verbo quoque ſcripto confert, de Patre enim verba illa Pſal. exponit: *Lingua mea calamus ſcribæ, velociter ſcribentis*; eo quod verbum ſuum Deus in ſeipſo veluti ſcribat. Cùm verbum dicat Deus (ait Auguſt.) & verbum, quod dicitur, non ſoneret, & tranſeat, ſed & dicatur, & maneat; ſcriptis hoc maluit Deus comparare, quam ſonis. Hæc Auguſt. Quam autem velociter Pater hoc verbum ſcribat, ſic explicat; Velociter Dei tale eſt, vt velocius nihil ſit; in ſcripturis enim ſcribitur litera poſt literam, ſyllaba poſt ſyllabam, verbum poſt verbum, nec ad ſecundum tranſitur, niſi primo præſcripto. ibi autem, id eſt, in Deo, nihil velocius, vbi non multa ſunt verba, nec tamen aliquid prætermiſſum eſt, cum in vno ſint omnia. Hæc Aug.

Verbum diuinum cū verbo ſcripto cōfertur ab Auguſtino. 25.

Lactantius. Nec verò illud Lactantij dictum eſt recipiendum lib. 4. de Sapientia cap. 8. Dei (inquit) filius, cum voce ac ſono ex Dei ore proceſſit, ſicut verbum; ea ſcilicet ratione, quia voce eius ad populum fuerat vſurus, id eſt, quòd ille magiſter futurus eſſet doctrinæ Dei, & cæleſtis arcani, ad homines perferendi, quod ipſum primò locutus eſt, vt per eum ipſe ad nos loqueretur. Hæc ille. Verbum enim diuinum, ſine vlla voce ac ſono à Patre admirabiliter producitur. eodem loco verbum Dei vocat vocalem ſpiritum, quem Deus non vtero, ſed mente concepit. 26.

Verbum ex corde Patris dicitur procedere. Pſalm. 44. D. Ambroſ. Terull. D. Cyrill. D. Gregor. Nazianz. Dicitur etiam Pater corde producere verbum. Nam illud: *Eructauit cor meum verbum bonum*, Patres æterno Patri tribuunt. Ambr. in tract. de ſymbolo, & ad finem lib. 5. in Luc. & lib. 2. de fide cap. 1. Tertul. lib. 2. aduerſus Marcion. & in lib. aduerſus Praxeam cap. 7. D Cyril. lib. 2. de Trinit. D. Greg. Nazian. in tract. de fide; Propheta ex voce Dei: *Eructauit* (inquit) *cor meum verbum bonum*; Vides hoc verbum filium Dei eſſe, quem non aliunde quàm de paterno pectore, & vt ita dicam, de vtero cordis Dei credimus extitiſſe. Hæc ille. Auguſt. item in expoſitione ipſius Pſal. 44. Ne putares (ait) aliquo coniugio indiguiſſe Deum, vnde filium generaret: *Eructauit* (inquit) *cor meū verbum bonū*. item: Vnde profert Deus verbum, niſi ex corde ſuo, ex intimo ſuo? Hæc ille. Cor Patris intellige appellari intellectum, per quem verbum producitur. 27. D. Auguſt.

Sap. 7. Verbum vapor virtutis Dei, emanatio claritatis illius, candor lucis æternæ, ſpeculum ſine macula, & imago Patris. Dicitur ſapientia produci inſtar vaporis. Nam appellatur vapor virtutis Dei, & emanatio quædam claritatis illius ſyncera, candor lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula maieſtatis, & imago bonitatis illius. Dicitur autem vapor metaphoricè ad humilem hominis captum; quia

quemadmodum

quemadmodum vapor ſuauiſſimus è flore, vel vnguento, ſic ſapientia, verbumque diuinum fragrantiſſimum, ex Patre emanat. Euſebius lib. 4. de demonſtratione Euangelica
28. ca. 3. Deus (inquit) diuinam, vitalemque fragrantiam, quæ animo, & cogitatione duntaxat percipi poteſt, produxit. Candor nominatur lucis æternæ, id eſt, ſplendor Patris, vt legit Ambroſ. lib. 1. de fide, ca. 4. ſpeculum maieſtatis Dei, & imago bonitatis illius, quia verbum ſpeculum eſt, & imago producentis. Ambroſius; Splendor eſt, quod claritas paternæ lucis in filio ſit; ſpeculum ſine macula, quod Pater videatur in filio; imago bonitatis, quod non corpus in corpore, ſed virtus in filio tota cernatur, &c.

Hebr. 1. *D. Ambroſ.* Similem in modum à Paulo Verbum vocatur *ſplendor & figura*, græcè χαρακτὴρ, ſubſtantiæ Patris. Ambroſ. eodem loco: Imago (inquit) docet non eſſe filium Patri diſſimilem, character expreſſum eſſe ſignificat, ſplendor ſignat æternũ. Imago non eſt vultus corporalis, non fucis compoſita, non ceris, ſed ſimplex de Deo, egreſſa de Patre, expreſſa de fonte. Hæc ille.

29. Præterea dicitur Verbum ex vtero genitum, celebri illo *Pſalm. 109.* loco: *Ex vtero ante Luciferum genui te.* Sed quæret aliquis, num ſimilitudo hæc ſumpta ſit ex vtero fœminæ, an ex vtero viri? Videntur enim viri non generare ex vtero. Quam ob
D. Ireneus. Pſal. 131. Ex vtero genuit Pater filium. cauſam D. Iren. li. 3. cap. 27. illud: *De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam*, interpretatur de Meſſia naſcituro ex ventre, non Dauidis, ſed Virginis, his verbis: Propter hoc, de fructu ventris eius regem promiſit, quod erat proprium Virginis prægnantis, & non de fructu lumborum eius, vel renum eius, quod eſt proprium viri generantis, & mulieris
30. ex viro conceptionem facientis. Hæc ille. & Tertul. lib. 3. *Tertullian.* contra Marcionem, Nathan (inquit) Propheta profeſſionẽ ad Dauid facit, ſemini eius, quod erit (inquit) ex ventre ipſius. Hoc ſi in Salomonem ſimpliciter edifferas, riſum mihi incuries, videbitur enim Dauid peperiſſe Salomonem, &c.

Geneſ. 15. Nihilominus in literis ſacris homines ex vtero dicuntur generare, ait Dominus Abrahamo: *Qui egredietur de vtero tuo, ipſum habebis hæredem.* Ait Dauid: *Ecce filius meus*, ſcilicet
2. Reg. 16. Abſalon, *qui egreſſus eſt de vtero meo, quærit animam meam.* &: *2. Reg. 7.* *Suſcitabo ſemen tuum poſt te, quod egredietur de vtero tuo.* Iob. *Oraham Iob. 19.* *filios vteri mei. Regem Aſſyriorum filij, qui egreſſi fuerant de vte-*
2. Paral. 32. *ro eius, interfecerunt.* Ne tamen decipiaris, aduerte Hebræos
31. vterum tribus vocabulis ſignificare בטן beren מעים megaim & רחם rechem. Illa duo priora, tam de fœminis dicuntur, quàm de viris, tertium nomen rechem fœmineum tantum vterum ſignificat; locis ergo citatis, in quibus generatio ex vtero tribuitur viris, nomen eſt megaim, commune fœminis & viris, quod ſignificat ventrem, & viſcera. Significatur verò illis locis filios generari ex vtero, hoc eſt, viſceribus patrum. Pſal. 131. nomen eſt Beren, & Iob 19. hoc verò Pſal. 109. loco, quem explicamus, nomen eſt rechem, quod ſignificat fœminæ vterum.

32. Reſpondemus ergo quæſtioni propoſitæ, ſimilitudinem ſumptam eſſe ex vtero fœmineo, ſiue vulua, vt loquitur
Tertullian. Tertul. in lib. aduerſus Praxeam cap. 7. Primogenitus (inquit) vt ante omnia genitus, & vnigenitus, vt ſolus ex Deo genitus, propriè de vulua cordis ipſius, ſecundum quod & pater ipſe teſtatur Pſalm. 44. eructauit cor meum ſermonem optimum. Hæc ille.

Dicitur autem verbum ex vtero Patris genitum, noſtro loquendi more, quemadmodum dicitur ex corde Patris productum, videlicet ex intellectu. Gignit ergo Pater verbum ſuum, ſiue filium, modo quodam ineffabili, quippe qui ſolus gignit; aliena vulua non indigens, vt indigent homines. Solus ipſe ad æternam hanc, & admirabilem generationem perficiendã eſt ſatis: ideo dicitur ex vtero genuiſſe, non enim alieno futit opus. Qua de re ſic D. Th. ſcripſit
D. Thomas. 33. lib. 4. contra gentes cap. 11. Eorum, quæ ad generationem prolis requiruntur, quædam conueniunt patri, & quædam matri, tanquam patienti, & recipienti. cùm autem cõceptio verbi ſecundum hoc ſit, quòd Deus ſeipſum intelligit, ipſum autem diuinum intelligere non eſt per aliquam virtutem paſſiuam, ſed quaſi actiuam, quia intellectus diuinus non eſt in potentia, ſed in actu tantùm, ideo in generatione verbi non competit hoc ratione matris ſed ſolùm patris. Vnde quæ in generatione carnali, diſtinctim patri & matri conueniunt, omnia in generatione Verbi Patri attribuuntur, in literis ſacris. Sic D. Thom. Quem-
34. admodum verò hoc loco tribuitur filio generatio ex vtero Patris; ſic tribuitur illi conceptus, & partus. Ait diuina ſapientia, id eſt, diuinum verbum: *Nondum erant abyſſi, & ego* *Prou. 8.* *iam concepta eram*: item: *Ante omnes colles ego parturiebar*, concepta erat in vtero Patris, parturiebatur ex eodem vtero.

Dicitur præterea filius genitus ex vtero, quia in fœmineo vtero gignitur filius, & genitus per tempus aliquod manet. Eundem in modum ex vtero Patris gignitur Vnigenitus, in eo autem perpetuo eſt, iuxta illud: *Vnigenitus, qui eſt* *Ioan. 1.* *in ſinu Patris.* Item: *Verbum erat apud Deum.* Dicitur quoque ex vtero gigni filius, ſiue Verbum, quia verbum eſt conceptus, conceptus autem vteri eſt alicuius. Noſtet intellectus veluti vterus recipit formas intelligibiles ab obiecto, illiſque
35. receptis veluti ſemine, gignitur conceptus. Pater verò ſummus ex eſſentia ſua, per infinitum illum vterum, hoc eſt, intellectum ſuum, non recepta aliqua imagine intelligibili, ſed ipſa diuina eſſentia rationem imaginis obtinente, & infinito intellectus vtero recepta, infinitum gignit verbũ, ſe ipſum intelligens.

Sic in iis humano ore balbutimus, ad captum enim noſtrum ſe demittit Deus, cum ſibi vterum tribuit, cor, & huiuſmodi alia. Vnde illud D. Athan. in orat. contra Arianos, *D. Athan.* in hoc dictum; Deus erat verbum, Conſuetudo (inquit (eſt ſacræ Scripturæ, humanitus ea, quæ ſupra hominem ſunt eloqui, & ſignificare. & illud D. Hilar. lib. 12. de Trinit. Pler-
36. umque per noſtrorum corporum membra Deus nobis ſignificans operationum ſuarum momenta, ſenſum noſtrum vſu intelligentiæ communis edocuit. D. Hieronymus; Pa- *D. Hieron.* trem ſic inducit loquentem: Non habeo vterum, ſed non poſſum aliter me indicare Patrem, niſi hominis verbis locutus fuero, ex vtero genui te, de mea ſubſtantia. Quando autem dicitur vterus, filius ſignificatur, & filius non adoptatus. De vtero genuit; de ſua natura, de ſuis viſceribus, de ſua ſubſtantia, ex vtero, id eſt, de medullis diuinitatis ſuæ, totum quidquid Pater eſt in diuinitate, dedit filio. Hactenus Hieron. in Pſalm. 109.

His adde à magno Dionyſ. Areopag. duas diuinas per- 37.
Verbum diuinum producitur à Patre veluti germẽ infinitum, & flos odoris ſuauiſſimi, Diony. in Areopagita. ſonas, Filium, & Spiritum ſanctum, productas dici veluti infinita quædam germina, veluti fragrantiſſimos quoſdam flores, veluti lumina quædam ſplendidiſſima. Etenim in lib. de diuinis Nom. cap. 2. in fine primæ partis hæc ſcribit: Quòd primordialis, & fontana ſit deitas Pater, Filius verò, & Spiritus ſanctus, fœcundæ deitatis (ſi fas eſt dicere) germina plantata diuinitus, & veluti flores, ac ſuperſubſtantialia lumina; à Scripturis ſanctis accepimus. Quonam verò modo iſta ſint, neque eloqui, neque intelligere poſſumus. Hæc ille. Dionyſius fontanam deitatem Patrem appellat. D. Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 1. appellat fontem; Non eſt, (inquit) abſurdum, quod diximus in Patre Filium tanquam in fonte intelligendum eſſe. Nihil enim aliud nomen fontis nobis ſignificat, quàm vt ex quo; Filius verò in Patre & ex Patre eſt, non profluens foras, &c. Producitur ergo filius à Patre, tanquam à fonte, fons, ſiue fluuius infinitus, non profluens foras, vt ait Cyril. ſed in Patris ſinu manens. Quẽ- *D. Cyrillus.* admodum ex ſole ſplendor emicat, & in ſole manet, ex igne caliditas emanat, & in igne permanet. Vnde Cyril. Filius (inquit) in Patre & ex Patre eſt, non profluens foras, ſed aut quaſi à ſole ſplendor, aut quaſi ab igne inſita caliditas; ſicut quæ ab iſtis profluunt, ſimul cum illis ſunt, vnde profluunt, ac ſemper vnde fluant, oſtendunt, ſic in Vnigenito intelligendum eſt, ex Patre enim eſſe intelligitur, ſed in Patre etiam creditur, &c.

D. Baſil. lib. 2. Contra Eunomium proteſſionis huius ad- 39.
Similitudines & productiones verbi diuini ex D. Baſilio & Tertull. mirandæ alia ſimilia iis verbis proponit. Oportet (inquit) dignam de Deo generationem intelligere impaſſibilem, impertibilem, indiuiſibilem, ſine tempore, inſtar reſplendentis à luce radij. Intelligere autem imaginem inuiſibilis Dei, nec ſecundum artificioſas has imaginem, ad exemplar poſtea elaboratam, ſed exiſtentem, & conſubſiſtentem cum prototypo, qui ipſi ſubſtantiam dedit, itemque cum Archetypo exiſtentem, nec imitatione figuratam, ſed tanquam ſigillo aliquo tota Patris natura filio impreſſa. Aut ſi vis, qua-
lis artium ſit conſtitutio, tota ex docentibus in diſcipulos

immissa, cum nihil desit docentibus: & perfectio adsit ijs, qui didicerunt. vel id quidem, non ita congruum ad similitudinem, propter temporis spatium, illud commodius; qualis est intellectionis natura, motibus mentis sine tempore constitura. Hæc Basil. Tertul. his etiam vtitur collationibus, in libro aduersus Praxeam ca. 8. Protulit Deus sermonem, id est, verbum, sicut radix fructicem, & fons fluuium, & Sol radium, nec frutex à radice, nec fluuius à fonte, nec radius à sole discernitur, sicut nec à Deo sermo, &c. In ijs verò omnibus similitudinibus illud oportet aduertere, quod D. Cyrill. aduertit lib. 12. Thes. cap. 13. eas omnes, & huiusmodi alias in infinitum à diuinis distare. At verò vt idem Cyril. docet li. 10. in Ioan. cap. 9. quamuis minimæ sint, sæpenumero tamen maximas, supernaturalesque res clariores quodammodo faciunt.

40.

D. Cyrillus.

CAPVT III.

De voce græca λόγος: & An verbum diuinum notum fuerit philosophis.

1. GRæcè Ioannes Euangelium scripsit, appellatque Verbum græca voce λόγον: significat autem λόγος, verbū, & sermonem. Quamobrem Tertullianus in lib. contra Hermogenem, hanc habet versionem: In principio erat sermo, & sermo erat apud Deum, & Deus erat sermo; contra Praxeam; A primordio (inquit) sermo erat apud Deum, & Deus erat sermo. Huius versionis meminit Augustinus tractatu 108. in Ioannem. In quibusdam (ait) codicibus scriptum est: In principio erat sermo. At sequenda recepta ab Ecclesia, & latinis Patribus versio: *In principio erat verbum.* quam sequuntur D. Hilar. 2. de Trinit. D. Cypr. in lib. contra Iudæos cap. 2. D. Aug. in Ioan. D. Ambr. lib. 1. de fide, ca. 5. & in lib. de Filij diuinitate cap. 2. Lactant. lib. 4. de Sapientia cap. 8. & multi alij. Ea est aptissima, nam sermo ex multis verbis constat, & multiplicitatem indicat, at verbum diuinum vnicum tantum est; ideoque vt hæc significetur vnitas, melius vertitur; *In principio erat verbum,* quàm In principio erat sermo.

Filius Dei dicitur logos id est, verbū & sermo, sed potior versio est, In principio erat verbum.

2. Quod si quis obijciat, verbum conceptum esse simplicem, nec exprimere animi sententiam perfectam, propterea que non conuenire filio Dei, qui perfectissima sit Patris sapientia. Respondebimus, in hominibus id verum esse, qui vno conceptu sapientiam vniuersam expromere nequeūt, at cum Deus vnico verbo dicat omnia, vniuersamque sapientiam suam explicet, filius rectiùs verbum vnicum appellatur, quam sermo, qui ex multis verbis contexitur.

3. Non tamen inficiamur posse dici filium Dei, sermonem Dei, sic enim à Patribus nominatur; à D. Cypr. lib. 2. contra Iudæos cap. 5. & in lib. de vanitate idolorum, à Lactan. lib. 4. de Sapientia cap. 8. vt omittam Tertull. August. ser. 38. de verbis Domini: Non est ille sermo, non est ille Deus minor in parte, quàm in toto. Præterea filius Dei sermo appellatur iis verbis: *Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti,* &c. De filio enim Dei intelliguntur ab Anselmo, D. Ambros. lib. 4. de fide cap. 3. & Exod. c. 24. ab vtraque glossa, à Theodoreto, Theophyl. & aliis, Filius ergo Dei in nostra versione sermo Dei dicitur. Eodem nomine afficitur ab Ecclesia, cum rem facit diuinam in octaua Epiphaniæ: *Dum medium* (ait) *silentium tenerent omnia,* &c. *Omnipotens sermo tuus,* id est, verbum tuum, *à regalibus sedibus venit.* Quæ verba ex cap. 18. Sapientiæ desumpta sunt.

Ephe. 4.

4. Significat item nomen λόγος, rationem, quam ob causam filius Dei à Patribus ratio nominatur. Dicitur autem ratio eodem modo, quo dicitur sapientia; ratio enim & sapientia in Deo idem significare videntur. D. Cypr. in lib. de Vanitate idolorum; Indulgentiæ (inquit) & gratiæ arbiter, & magister sermo, & filius Dei mittitur; hic est virtus Dei, hic ratio, hic sapientia eius, & gloria. D. Ambr. in lib. de Filij diuinitate cap. 6. Ratio quædam est, quæ apud græcos λόγος nuncupatur, quæ inter Patrem, & Filium, personas, vel vocabula distinguit; quia & ipse filius ratio dicitur, &c. Tertul. in li. contra Praxeam cap. 5. Ante omnia Deus solus erat, ipse sibi, & mundus, & locus, & omnia; solus autem, quia nihil extrinsecus præter illum. Cæterum ne tunc quidem solus; habebat enim secum rationem suam, hanc Græci λόγον dicunt, quo vocabulo etiam sermonem appellamus. Hæc ille. Rupertus Ioan. 1. Verbum (inquit) Dei perpetua ratio est, sapientia sempiterna est. Item, cur non ipsa ratio sempiterna verbum dicatur, vnde nobis ineat rationalitas? &c.

D. Aug.

Tertull.

D. Ambros.

D. Cyprian.

Rupertus.

5. Citato loco vult Tertul. apud Ioannem vertendum potius fuisse, In principio erat ratio, quàm; In principio erat sermo, quia ratio est prior sermone. Veruntamen rectius vertitur: *In principio erat verbum,* quàm in principio erat ratio, vt docet D. Aug. lib. 83. qq. q. 63. λόγος (inquit) & rationem, & verbum significat. Sed hoc loco, (id est apud Ioannem) melius verbum interpretamur; vt significetur, non solùm ad Patrem respectus, sed ad illa etiam, quæ per verbum facta sunt, operatiua potentia. Ratio autem etsi nihil per illam fiat, rectè ratio dicitur. Hæc Augustinus. Præterea rectius vertitur verbum, quam ratio, vt indicetur filij à Patre processio. Lege Dionys. Areopag. lib. de diuinis nominibus cap. 7. vbi docet cur Deus in sacris literis, hoc videlicet Ioannis loco, ratio appelletur. Ratio (inquit) Deus dicitur in Sanctis literis non modo quia & rationis, & sensus, & sapientiæ indultor est, sed quia & omnium causas in se vniformiter ante complexus est. & quia per omnia pergit, *penetrans vsque ad omnium finem,* vt scriptum est, & supra Sap. 8. hæc etiam, quia supra simpliciratem omnem diuina expanditur ratio, estque ab omnibus, supra omnia, supremæ substantiæ ratione absoluta. &c.

D. Dionysius Areopagita.

6. Significat quoque λόγος definitionem. Vnde D. Greg. Nazianz. Orat. 4. de Theologia indicat filium dici posse λόγον Patris, id est, definitionem. Verbum (ait) dicitur filius, quia ita se habet ad Patrem vt sermo ad mentem: non modo propter generationem omnis passionis expertem, verùm etiam propter coniunctionem ipsius cum Patre, vimque enunciatricem, fortasse etiam, quia eodem modo se habet ad Patrem, quo definitio cum definito. nam hoc quoque λόγος dicitur; *qui enim filium videt, videt & Patrem,* ac breuis facilisque paternæ naturæ declaratio est filius. Hæc Nazianz.

D. Gregor. Nazianz. Verbum dicitur etiam definitio Patris à Nazianzeno.

Ioan. 14.

7. Ex dictis facilè intelliges, cur Christus in Sacris literis, & à Patribus sapientia Patris nominetur. quia nimirum est Patris λόγος, id est, verbum. si homo quidquid scit vno verbo siue conceptu posset explicare, illud verbum esset illius sapientia. Pater vnico verbo quidquid nouit, dicit, ideo verbum Patris sapientia Patris nuncupatur. Eusebius libr. 5. de demonst. cap. 5. Verbum (inquit) earum omnium rerum, quæ factæ sunt, rationes in se fert, quare & sapientia, & Dei verbum appellatur, &c. D. Thom. 4. contra Gentes cap. 12. Manifestum (inquit) ex dictis, quòd filius Dei est verbum, & conceptio Dei intelligentis se ipsum. Sequitur ergo quòd ipsum verbum tanquam sapienter mente diuina conceptum, propriè concepta siue genita sapientia dicatur. Hæc D. Thom.

Cur filius dicatur Patris sapientia.

Eusebius.

D. Thom.

8. At dubitabit forsitan quispiam, cur Euangelista nomine filij non sit vsus? curque non dixerit potius, In principio erat filius, quam, In principio erat verbum. Huius rei rationem reddit D. Basil. in principium Ioan. Si dixisset (inquit) In principio erat filius; appellatione filij cogitatio de passione generationis subijisset, quoniam apud nos genita, & tempore, & passione generantur. Idcirco de industria, Verbum dixit. & Chrysost. hom. 1. in Ioan. Ne passibilem quispiam naturam susp icaretur, præoccupata Verbi appellatione, omnem aufert suspicionem, inde enim & filium, & nulli passioni subiectum significat. Alteram quoque causam commemorat idem Chrysostomus, cur filium Verbum Ioannes appellarit: Quoniam (inquit) Patrem nobis annunciaturus erat. Tertia causa esse potest: quia nomen verbi Dei iam erat notum in antiquo testamento Iudæis: *Verbo Domini cœli firmati sunt,* &c. Notum quoque erat philosophis.

Cur Ioannes non dixerit, in principio erat filius, sed erat verbum.

Psalm. 32.

9. Dubium tamen est non leue, an Verbum diuinum philosophis Ethnicis notum fuerit: Notum enim fuisse docet Lactantius li. 4. de Sapientia c. 9. his verbis: Hunc sermonem, id est, Verbum diuinum, nec philosophi quidem ignorauerunt. Siquidem Zenon naturæ dispositorem, atque

An nouerint Philosophi verbum diuinum? Lactantius. Philosophos cognouisse verbum diuinum probatur.

atque opificem vniuersitatis λόγον prædicat, quem & fatum, & necessitatem rerum, & Deum, & animum Iouis, nuncupat. Nam Trismegistus, qui veritatem penè vniuersam, nescio quomodo inuestigauit, virtutem, maiestatemque verbi, sæpe describit. Hæc Lactantius.

Quid verò Mercurius de verbo scripserit, indicat Augustinus in lib. de 5. hæresibus capit. 3. Scripsit (inquit) Mercurius librum, qui λόγος τέλειος appellatur, id est, verbum perfectum, magnum nomen libri huius, quia magnus est, de quo scriptus est liber. Quid enim perfectius Verbo, qui solus est inter mortuos liber? Audiamus quid loquatur Mercurius de Verbo perfecto. Dominus (inquit) & omnium factor Deorum, secundum fecit Dominum. & post pauca: Quoniam ergo hunc fecit primum, & solum, & vnum, bonus autem ei visus est, & plenissimus omnium bonorum; lætatus est, & valde dilexit tanquam vnigenitum suum. Item alio loco sic: Filius benedicti Dei, atque bonæ voluntatis, cuius nomen non potest humano ore narrari; de solo Deo, Dominus est, omnium dominante Deo, mortalibus, super homines est. Hæc Mercurius apud Aug. qui de Verbo diuino loqui eum existimat. Idem Mercurius in Pymandro: Mens (inquit) Deus vtriusque sexus fœcunditate plenissimus, vita, & lux, cum verbo suo mentem alteram opificem peperit, qui quidem Deus, ignis, atque spiritus numen. Accedit his vulgata illa eiusdem sententia: *Mens genuit monadem, & in se suum reflexit ardorem*: hoc est, vnus Deus genuit vnicum filium, & in se amorem reflectens produxit Spiritum sanctum. Illud quoque in Pymandro: Mens Deus tuus, mentis verò germen verbum lucens Dei filius. & Lactantius libro 4. de sapientia cap. 27. Trismegistus (ait) de Deo Patre omnia, & de Filio locutus est multa, quæ diuinis continentur arcanis.

Præterea notum fuisse Platonicis Verbum diuinum, indicat Augustinus li. 7. confessionum, cap. 9. illis verbis: Procurasti mihi quosdam Platonicorum libros, & ibi legi non quidem ijs verbis, sed hoc idem omnino multis & multiplicibus rationibus suaderi; quod *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum*. & quæstione 25. super Exodum, difficile ait esse explicatu, cur in tertia plaga Magi Pharaonis defecerint, dixerintque, Digitus Dei est hic. Digitum verò Dei docet significare Spiritum sanctum. Deinde hæc addit: Commendatur fortasse Trinitas: & quod verum est, summi philosophi gentium, quantum in eorum literis indagatur, sine Spiritu sancto philosophati sunt, quamuis de Patre & filio non tacuerint, &c.

D. Item Cyrill. l. 8. contra Iulianum asserit philosophos affirmasse essentiam Dei vsque ad tres subsistentias attingere, interdum etiam Trinitatis nomen ponentes. Primum (inquit) auctorē summum constituunt, stantem, immobilem, beneficum per omnia, & illum esse dicunt Bonum: ex ipso autem factam esse mentem, quam secundum nominant Deum, & præsidentem mundo opificem. Præterea & tertiam narrant mundi animam. Eodem libro idem Cyrillus citat hæc Porphyrij verba, quibus ostendit Platonem sensisse, diuinam essentiam ad tres attingere subsistentias. Vsque ad tres subsistentias dicit Plato Dei progredi essentiam, & esse quidem dicit, summè Deum, Bonum, post illum autem secundum conditorem; tertiam autem mundi animam: nam vsque ad animam diuinitatem progredi.

Similiter Theodor. l. 2. de principiis: Plotinus (inquit) ac Numenius explicantes Platonis mentem, tria aiunt posita esse à Platone æterna, ipsum videlicet Bonum, Mentemque, & huius vniuersi Animam: vocat enim Bonum, quem nos Patrem dicimus; Mentem verò seu intellectum, quem nos filium, verbumque appellamus, Potentiam verò, quæ animet omnia, & viuificet, Animam vocat, eam, quam sacræ literæ Spiritum sanctum appellant. Atque hæc ipsa vt sæpè iam dixi, ex Hebræorum sapientia, & Theologia subducta sunt.

Clem. Alexand. l. 5. Strom. Plato (inquit) apertè in Epistola ad Etastum, & Coriscum, videtur nescio quomodo Patrem, & filium ostendere, ex hebraicis vocibus: cum circa locutionem hortatur Iurantes studio non ineleganti, & studij sorore disciplina. Deum omnium rerum causam, & ducis, & causæ patrem Dominum intrectis: quem si rectè philosophati fueritis, cognoscetis. Et quæ est in Timæo concio, Patrem vocat opificem, sic dicens: Dij deorum, quorum ego sum Pater, & opifex operum. quare quando etiam dicit, circa omnium regem sunt omnia, & illius causa omnia, illum quoque omnium causam appellaris; secundum autem circa secunda; & tertium circa tertia; non aliter ego exaudio, quam sanctam significari Trinitatem. Nam tertium quidem esse Spiritum sanctum, Filium autem secundum, per quem facta sunt omnia. Hæc Clem. Alex. Ex quibus constat philosophis Verbum diuinum & Sacrosanctam Trinitatem fuisse cognitam. Lege plura apud D. Cyrillum loco indicato, Eusebium lib. 11. de præparatione Euangelica, cap. 6. & lib. 7. cap. 5. Eugubinum li. 1. de Perenni philosophia, & Bessarionem li. 2. in calumniatorem Platonis cap. 4.

Dubio respondemus: Augustinum scribere, philosophos de Patre, & Filio non tacuisse; Mercurij item verba de Verbo diuino interpretari. Lactantium affirmare, de filio Dei multa, quæ diuinis continentur arcanis, eundem Mercurium locutum. Theodoretum quoque, & Clementem Alexandrinum, sententiam Platonis de augustissimo Trinitatis mysterio exponere, vt visum est. Quamobrem concederent forsitan Verbum diuinum philosophis fuisse notum. Quod si verum est, huiusmodi cognitionem vel ex peculiari Dei illustratione, vel ex doctrina maiorum, Hebræorum, vel Ægyptiorum vel Sibyllarum, vel denique dæmonum nacti sunt. Dæmonibus enim notissimū esse Verbum diuinum nemo dubitat. Serapidis esse dicitur hoc oraculum respondentis Ægyptio cuidam regi:

Principio Deus est, tum sermo & spiritus istis
Additur, æquæua hæc sunt, & tendentia in vnum.

In Serapide autem oraculum reddebat dæmon, cui Deum personis trinum esse exploratissimum est, Dæmones item indicasse Mercurio futura tempora perditionis suæ, patet Augustinus lib. 8. de Ciuitate Dei cap. 23. Lege Augustinum Eugubinum lib. 3. de perenni philosophia cap. 14. & sequentibus de oraculis dæmonum.

Verosimilius est, Verbum diuinum non fuisse philosophis notum. Quid autem verbi nomine intellexerint, indicat Philo Hebræus initio lib. de opificio mundi; Deus (inquit) postquam decreuit visibilem hunc mundum condere, prius formauit simulachrum eius intelligibile; vt ad exemplar incorporei, Deo quæ simillimi, corporeum absolueret mundum. & infra: Si cui libeat apertioribus vti vocabulis, nihil aliud esse dixerit mundum intelligibilem, quàm verbum Dei iam mundum condentis. Nec enim intelligibilis vrbs est aliud, quàm illa architecti ratiocinatio, cogitantis iam vrbem mente conceptam cōcedere. & post pauca. Liquet, quod archetypum sigillum, quem dicimus esse mundum intelligibilem, ipse sit archetypum illud exemplar, idea idearum, verbū Dei. Hæc Philo ille, de quo, vt ait Hieronymus, in lib. de scriptoribus Ecclesiasticis, vulgo apud græcos dicebatur, ἢ πλάτων φιλωνίζει, ἢ φίλων πλατωνίζει, hoc est, aut Plato philonizat, aut Philo platonizat, propter similitudinem sensuum & eloquij, ex quibus colligitur philosophos mentem diuinam, mundi exemplar continentem, siue mundum ipsum intelligibilem, verbum, Deum secundum, opificem, & Dei primū filium, appellasse.

Id quod docet Marsilius Ficinus, in compendio Timæi capite nono: Platonici, (inquit) ante hunc mundum, existimant ab ipsa bonitate diuina mundum alterum proxime emanare non visibilem, sed intelligibilem, exemplaria omnium continentem, quem diuinum intellectum nominat, & optimum Boni filium. Macrobius item lib. 1. de somnio Scipionis cap. 2. ait, summum & principem omnium Deum apud græcos ἀγαθὸν παρατατικὸν, id est, bonum primum omnium nuncupari, & mentem originales rerum species vel ideas continentem, ex summo natam Deo, νοῦν appellari. & D. Thom. 1. p. q. 3. art. 3. ad 1. In libro (inquit) Platonicorum inuenitur; In principio erat verbum, non secundum quod verbum significat personam genitam in diuinis, sed secundum quod per verbum intelligitur ratio idealis, per quam Deus omnia condidit. Hæc ille.

Quid

12. *Mercurius Trismegistus.*

13.

D. Augustin.

14.

D. Cyrill.

15.

Theodoretus.

16.

Clemes. Alexandrinus.

17.

18. *Respondetur quæstioni propositæ.*

19.

20.

Verbum diuinū non fuisse notum philosophis ostenditur.

Phil.

Quid intellexerint philosophi nomine verbi.

21.

Marsilius Ficinus.

Macrobius.

22.

Bessarion Cardinalis. Quid senserit Plato.

Quid Plato senserit, Cardinalis Bessarion lib.2.cap.4. explicat, his verbis: Plato multa de Trinitate locutus est, sed longè aliter, quàm nostra religio docet, quippè dum gradus diuinitatis statueret, primum omnium entium, principium ponit ingenitum, æternum, nullum habens principium, à nulla causa pendens, quod & vnum & summum bonum appellat. Mox verò primum ens statuit, quod & mentem primam, & formam primam vult esse, productū quidem à primo Deo, qua vnum, sed à se quoque qua ens, & mens, & ordo naturæ secundæ. Posthæc, tertiam ordine, & dignitate, vniuersi animam ponit, productam quidem & ipsam à primo Deo, qua vnum aliquo modo, ac etiam à primo ente, qua mens, sed qua per se mobile est, à se ipsa productam: & huc vsque processisse diuinitatem existimauit. Hactenus Cardinalis.

23.

Marsilius.

Quorsum verò præter summum bonum, mentem siue intellectum, & animam mundi Platonici ponerent, sic explicat Marsilius Ficinus loco indicato: Respōdebit (inquit) communis Platonicorum schola, materiam à summo bono esse, ab intellectu verò formarijab anima postremo moueri. Vniuersum hoc similiter indicant; ab ipso Bono per intellectum quendam diuinum, animamque vniuersi procedere. Hæc ille. A summo ergo bono materia rerum est, ex sententia Platonicorum, mens siue verbum materiam formis vestit; anima mouet. Aduerte autem Platonem existimasse mundum esse animal intelligens, anima, & mente præditum, ad exemplar intelligibilis mundi effectum; eūdemque beatum Deum, & astra diuina animalia, & deos appellare. Vnde intelliges, quid nomine animæ mundi intellexerit, lege Dialogum Platonis, Timæum, & August. li. 10. de Ciuit. Dei. c. 29. Hæc vt Platonicorum sententiam explicaremus dicta sint.

24.

25.

Proposita ergo Mercurij, Zenonis, & Platonicorum de Verbo dicta, facile erit exponere de mente rerum omnium ideas continente; hanc secundùm Deum Dei filium, verbum mundi opificem appellarunt. Illud vero Mercurij vulgatum dictum, *Monas genuit Monadem*, &c. De mundo exponit D. Thomas loco indicato, hunc in modum; vnus Deus produxit vnum mundum, propter sui ipsius amorem.

Sybilla & Hystaspi notum fuit Dei verbum. D. Hieron. Clemens Alexan.

26.

Quod de philosophis diximus, de Sibyllis non dicimus, illæ enim vates fuerunt, vt docet D. Hier. lib.1. contra Iouin Sibyllarum (ait) insigne virginitas est, & virginitatis præmium diuinatio. Cognouerunt ergo diuinum verbum, de quo vaticinatæ sunt. cognouit quoque Hystaspes, vt constat ex verbis Pauli, apud Clem. Alexand. lib. 6. Strom. quæ iam supra lib.3.cap.27. citauimus. Histaspem (inquit) sumite, & legite, & inuenieris Dei filium multo clarius, & apertius esse scriptum, & quemadmodum aduersus Christum multi reges instruent aciem, qui eum habent odio, & eos, qui nomen eius gestant, & eius fideles, & eius tolerantiam & aduentum. Concedit Paulus Hystaspi Dei filij cognitionem, quam tamen ex peculiari Dei illustratione habuisse credendum est.

Prophetæ Deus dedit Iudæis, Sibyllas & Hystaspem Ethnicis. Clemens Alexan.

27.

Etenim voluit Deus Sibyllas, & Hystaspem, lumine diuino apud Ethnicos illustrare, vt Christi aduentui doctrina & vaticinationibus viam munirent. Philosophos verò ex sententia Clementis Alexandrini esse decreuit, vt ad Christianam prædicationem aures hominum assuefacerent. Data (inquit Clem. loco notato) est lex, & prophetæ, barbaris, id est, Iudæis, philosophia autem Græcis, aures assuefaciens ad prædicationem. Item, quomodo Iudæos saluos esse voluit, dans eis prophetas, ita etiam Græcorum spectatissimos propriæ suæ linguæ Prophetas excitatos, prout poterant capere Dei beneficentiam, à vulgo secreuit, &c. Et Strom. lib. 1. Si non comprehendit Græca Philosophia veritatis magnitudinem, & est adhuc imbecilla ad mandata Domini exequenda, at maximè regali doctrinæ viam præparat, vtcunque castigans, & mores prius formans, & ad suscipiendam veritatem confirmans eum, qui opinatur prouidentiā, &c. Item eodem libro, est in Philosophia, quæ furto surrepta, & veluti à Promētheo, parum ignis, aptum ad lumē, qui viliter excitatur, & vestigium aliquod sapientiæ & motus à Deo, &c.

Philosophia præparauit viam Christianæ doctrinæ.

28.

Dubitabit aliquis circa id, quod Theodor. supra dixit, ex Hebræorum Theologia Platonis opinionem subductam esse, quodque dixit Clemens Alexandrinus, ex Hebræorum vocibus eundem Platonem Patrem, & filium, videri ostendere, num Plato sacras literas legerit? Legisse libros Mosis & Prophetarum Platonem multis verbis scribit Iustinus Martyr, in oratione parænetica ad gentes: Vnde (inquit) Plato currum volantem Iouem agere in cœlo didicit, & ait, nisi ex Prophetarum historiis quas euoluerit? intellexit enim ex Prophetæ verbis, quæ de Cherubim ita scripta sunt: Et Domini gloria ex domo exiuit, venitque in Cherubim, sumpserūntque Cherubim pennas suas, & rotæ eorum cohærebant, Dominique Dei Israel in eis in cœlo insidebat gloria. Hinc profectus Plato clamat ijs verbis: Magnus in cœlo Iupiter, currum volantem incitans. alioqui, à quo alio nisi à Mose, atque Prophetis, hæc cum didicisset, literis mandauit? eodem loco alia multa putat Platonem è sacris literis didicisse. lege eundem in Apologia 2. pro Christianis, ad Antoninum Imperatorem.

D. Iustinus Martyr. Num Plato & Philosophi alij ex sacris literis aliquid decerpserint, easq; legerint.

29.

Clem. quoque Alex. libr. 1. Strom. Platonem appellat ex Hebræis Philosophum. li. item primo, Philosophi (ait) ante Domini aduentum à Prophetis Hebræis, partes veritatis, id minime agnoscentes, sumpserunt, sed sibi tanquam propria dogmata attribuerunt. & alia quidem adulterārūt, alia autem superuacanea quadam diligentia, indoctè tanquam sapientes pronuntiarunt, alia autem etiam inuenerunt, &c. Et in oratione exhortatoria ad gentes, leges, inquit, quæcunque veræ sunt, & de Deo opinio, suppeditata tibi sunt ô Plato ab Hebræis, &c. Theodor. quoque de Græcis affectionibus l. 1. Anaxagoras, (inquit) Pythagoras, Plato, ænigmata quædam de Deo ab Ægyptiis, Hebræisque collegerunt. eodem libro: Cur non ijs omnibus relictis, ad Mosem oceanum Theologiæ transimus, à quo fluuij omnes, & maria deriuantur? illinc enim & Anaxagoras, & Pythagoras, Platoque post eos, parua quædam veritatis lumina, quædamque initia desumpserunt.

Clemens Alexan.

30.

Theodoret.

31.

D. Ambros. in Psalm. 118. Initio octonarij 18. Eruditionis (inquit) gratia, Plato in Ægyptum profectus, vt Moysi gesta, legis oracula, & Prophetarum dicta cognosceret, audiuit consolationem populi, qui supra peccati modum videbatur fuisse punitus, & hunc locum Isaiæ: *Consolamini populo meus, quia recepit de manu Domini duplicia peccata sua*, quadam adoptum dote verborum in Dialogum transtulit, quem scripsit de virtute. In li. de Noë & Arca cap. 8. Istud (inquit) scilicet: *Ostium ex aduerso facies*, in Moysis scriptis, siue ipse Socrates, siue Plato, qui in Ægypto fuit, potuerit vel legere, vel ab aliis percipere, qui legerant, vt operatoris nostri cōsilium prædicaret, laudans eo quod id potissimum decori conueneret, vt ductus quosdam vel exitus cuniculorum nostrorum à tergo euerteret, ne in purgationibus ventris cōspectus noster offenderetur, &c. in lib. de bono mortis cap. 10. Esdræ (ait) vsus sum scriptis, vt cognoscant gentiles ea, quæ in Philosophiæ libris mirantur translata esse de nostris.

D. Ambros.

Isai. 40.

32.

Euseb. lib. 9. de præparat. cap. 3. docet Aristobulum Iudæum in hac esse sententia. Aristobuli hæc sunt verba, vt ea vertit Trapezuntius: Legem nostram in multis Plato secutus est, aperte namque in multis diligenter examinasse singula videtur. Mosaica enim volumina ante Alexandrum, & ante Persarum imperium traducta fuerant, vnde plurima, sicut & Pythagoras Philosophus ille accepit. Hæc Aristobulus. eadem reperies apud eundem Euseb. lib. 13. de præparat. cap. 7. Numenij quoque Philosophi Pythagorici dictum illud est, quod eodem in loco refert Eusebius: Τί γάρ ἐστι Πλάτων, ἢ Μωσῆς ἀττικίζων, hoc est, quid enim est Plato, nisi Moses Attica linguā loquens? D. Hieron. cap. 3. Comment. in Ecclesiast. in illum locum: *Tempus tacendi, & tempus loquendi*, sic scribit: Pythagoricos reor, quorum disciplina est tacere per quinquennium, & postea eruditos loqui, hinc originem sui traxisse decreti: Arbitrarur ergo Pythagoricos sacros libros euoluisse.

Eusebius.

33.

D. August. lib. 2. de doctr. Christ. cap. 28. cum D. Ambros. quem refert, sentit Platonem in Ægypto ab Ieremia Propheta literis sacris fuisse imbutum, vt illa posset docere, vel scribere, quę iure laudarunt. Verum lib. 8. de Ciuit. Dei, cap. 11. hanc opinionem propterea refutat, quod à tempore, quo

34.

quo Ieremias vaticinatus est, centum fermè annis postea sic natus Plato, non ergo potuit in Ægypto Ieremiam audire, multo ante vita functum. sacras autem literas legere non potuisse hinc confirmat, quod ætate Platonis Græca lingua donatæ nondum extarent. nam à Platonis morte vsque ad id tempus, quo diuini libri à septuaginta interpretibus in Græcam linguam Platonis conuersi sunt, sexaginta ferme anni computantur. vnde infert nō potuisse sacras Scripturas legere, nisi forte (ait) quia fuit acerrimi ingenij, sicut Ægyptias, ita & istas per interpretem didicit. Tandem postquam nonnulla propositi, quæ ex sacris literis Plato didicisse videbatur, sic concludit, vndecunque ista didicerit, siue præcedentium cum veterum libris, siue potius quomodo dicit Apostolus, *quia quod notum est Dei, manifestum est in illis: Deus enim illis manifestauit, inuisibilia enim eius à constitutione mundi, per ea, quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur; sempiterna quoque eius virtus, & diuinitas*, &c. Ex quibus verbis colliges Augustinum potius sentire Platonem non ex sacris literis, sed ex creaturis, id quod de Deo, diuinisque rebus, & mundi creatione rectè scripsit didicisse, iuxta illud Pauli: *Inuisibilia Dei*, &c.

35.

36. Rom. 1.

Respondetur quæstioni.

Respondeo igitur, ea, quæ Plato scripsit, non satis demonstrare, sacrarum literarum cognitionem illum habuisse, propterea quod si aliqua rectè de Deo & mundo locutus est, illa naturali intellectus lumine, Dei aliquanta ope adiuto, ex creaturis inuestigare potuerit. Nā vt Tertul. ait in libro de pœnit. Deum in aperto constitutum, & vel ex ipsis cœlestibus bonis comprehensibilem, ignorari non licet. Hunc in modum ij Philosophi inuestigarunt, de quibus Paulus sic scribit: *Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus, & diuinitas, ita vt sint inexcusabiles, quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt*, &c. Non ergo certum est sacros illum perlegisse libros, quamuis aliqua similia ijs scribat, quę in sacris libris reperiuntur. Potuit tamen Mosaica volumina legere, quæ vt Aristobulus supra citatus dixit, ante Alexandrum Magnum, & ante Platonem, non quidē à Septuaginta interpretibus publica regis Ptolemæi autoritate, sed alicuius priuati interpretis diligentia, in Græcam linguam sunt translata.

Tertullian.

Rom. 1.

37.

Potuit, vt August. ait, scripturas sacras per interpretem in Ægypto discere, si tamen Iudæi libros diuinos Ægyptiis communicarunt, quod non admodum verisimile videtur, potuit ab Ægyptiis vera de Deo, & mundo, dogmata accipere, quæ illi à Ioseph & Hebræis Aegypti incolis acceperunt. Vnde illud: *Constituit Pharao Ioseph Dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ, vt erudiret principes eius sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret.* Quod vero August. argumentatur, Platonem non potuisse sacra volumina legere, quòd nondum illius ætate in Græcam linguam essent conuersa, ex dicto Aristobuli, quod Augustinum latuit, refellitur.

38.

Psalm. 104.

CAPVT IV.

Exponuntur Ioannis verba, vsque ad illa, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.

Et Verbum erat apud Deum.

1. Rupertus.

DOcuit Ioannes, Verbum Dei ab æterno extitisse, cùm dixit: *In principio erat verbum*, nunc vbinam extiterit docet. *Erat* (inquit) *apud Deum.* Vnde Rupertus: Vbi (inquit) erat hoc verbum, quis erat locus eius? nescit homo pretiū eius, sicut per beatum Iob dicitur, reuelante autem spiritu paulatim cognoscitur per ea, quæ sequuntur, & primum per id, quod quasi locus eius, vbi iam tunc in principio fuerit, ostenditur, cum subditur: *Et verbum erat apud Deum.* & Basilius: Non erat verbum in loco, non enim in loco, quę sunt incircumscripta, continentur. Sed vbi apud Deum. Quod si quæras, ipse Deus vbi erat, antequam conderet mundum? Respondet Tertullianus in lib. aduersus Praxeam, cap. 5. his verbis, Ante omnia Deus solus erat, ipse sibi & mundus, & locus, & omnia. Solus autem, quia nihil extrinsecus præter illum, cæterum ne tum quidem solus, habebat enim secum rationem suam, hanc græci λόγον dicunt, &c. Hoc est, quod Ioannes ait, *Verbum erat apud Deum*, id est, in Deo Patre, vt exponit copiosè D. Fulgentius lib. 3. ad Monimum.

D. Basilius.

Vbi erat Deus ante mūdum conditum.

2.

Indicat præterea Ioannes his verbis dissimilitudinem illam, quam inter nostrum verbum, & Verbum diuinum reperiri diximus, videlicet nostrum esse accidens subiecto inhærens, diuinum esse substantiam per se subsistentem. *Verbum* (inquit) *erat apud Deum*, non vt accidens inhærens, sed vt substantia per se subsistens.

Verbum subsistens apud patrem. D. August.

Etenim vt ait D. August. li. 5. de Trinitate, cap. 4. nihil est accidens in Deo, quia nihil est mutabile, aut amissibile. Nō dixit Ioannes (ait Basilius) Verbum erat in Deo, ne auferendæ hypostaseos occasionem daret, sed apud Deum, vt hypostaseos proprietas consistat. D. Cyril. Cum apud Deū verbum esse prædicet Ioannes, vnum quidem esse filium, subsistentemque in se ipso, & vnum rursus Deum patrem, apud quem verbum est apertissimè ostendit D. Epiph. hæresi 93. Ne in prolatione, sed in substantia solida, passionis experte, Deum Verbum ex Patre intelligamus, dicitur. Erat apud Deum.

D. Basilius.

3.

D. Cyrill.

D. Epiphan.

Tertiò, Ostendit personarum distinctionem, vt docent Patres: Quomodo enim (ait D. Cyril.) quod vnum omnino est, ipsum apud se ipsum esse intelligetur. Et Theoph. Arguitur (inquit) Sabellius manifestè ex hoc loco, qui docuit, Patrem, & filium, & Spiritum Sanctum, vnam personam esse, & quod illa vnica persona apparuerit aliquando vt Pater, aliquando vt filius, aliquando vt Spiritus Sanctus. Nam quia verbum erat apud Deum, manifestum est, quòd duæ personæ introducantur. Ambros. item: Quod erat apud Deum, non commixtione confunditur, sed manentis verbi apud Patrem solida perfectione distinguitur, vt Sabellius obmutescat. Tertul. aduersus Praxeam: In principio erat sermo, & sermo erat apud Deum, vnus, qui erat, & alius penes quem erat. Rupertus: Verbum erat apud Deum, vt de personis non dubites, dum alteram audis esse vel fuisse apud alteram.

Distinctio personarum patris & filij. D. Cyrillus.

4.

D. Ambros. li. 1. de Fide, cap. 5.

Tertullian.

Rupertus.

Quartò, Demonstrat Verbi processionem ex Patre, vt obseruat Tertul. in lib. aduersus Praxeam, his verbis: Sermo apud Patrem, non Pater apud sermonem esse dicitur. Nam etsi Deus sermo, sed apud Deum, quia ex Deo Deus, hoc est, quia ex Deo procedit, dicitur esse apud Deum, tanquam verbum apud producentem, tamquam filius apud Patrem.

Processio verbi ex patre Tertullian.

5.

Quintò, Indicat verbum non esse creaturam. Nam creaturæ omnes sunt extra Deum, at verbum est apud Deum, hoc est, in ipso Deo, & intra ipsum Deum. Ariani hæretici, vt docet D. Fulgentius lib. 3. ad Monimum, impie putabant, hæc verba significare, Verbum esse extra Patrem, non in Patre. Sed D. Fulgentius hæreticum dictum refutat, & in hunc modum concludit: Sic est Verbum apud Deum, sicut est in mente verbum, sicut in corde consilium. & Rupertus: Verbum erat apud Deum, non quemadmodum aurum est apud diuitem, nam apud diuitem est aurum in arca, non in ipsius substantia. Verbum erat apud Deum, quomodo apud sapientem sapientia, aurum diuitis in marsupio eius, Verbum Dei in corde eius. Quamuis autem nos quoque dicamur esse in Deo, iuxta illud Pauli: *In eo viuimus, mouemur, & sumus*: longe aliter, quàm Verbum, in Deo sumus; quemadmodum quamuis filij Dei simus, longè aliter, quàm verbum filij sumus. Ille est in Patre, quia eandem habet cum Patre naturam, & idem Deus est, nos sumus, & viuimus, & mouemur in Deo, quia ab illa conseruamur, ac dependemus, ille filius est naturalis, nos adoptati.

Verbum non est creatura.

D. Fulgent.

Rupertus.

6.

Act. 17.

Græcè dixit Ioannes λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, significat autem præpositio Græca πρὸς, apud, & ad. Quocirca Cardinalis Caietanus ait, posse transferri, verbum erat ad Deum. Nam potest idem locus diuinæ Scripturæ, multas simul habere Catholicas versiones, multosque sensus fidei congruentes. Est huius versionis sensus: Verbum erat ad Deum, hoc est, referebatur ad Patrem, est enim filius Patris, & relatiuum. Quam veritatem Theologis exploratissimam Ioannes hoc loco, simul cum aliis indicauit.

7.

Verbum refertur ad Patrem.

Et Deus

Et Deus erat Verbum.

Verbum est Deus. 8.

OStendit Euangeliſta prima illa propoſitione: *In principio erat Verbum*: Verbum ab æterno extitiſſe. Secunda propoſitione. *Et verbum erat apud Deum*: Verbum in Patre eſſe docuit. Tertia hac propoſitione: *Deus erat Verbum*, diuinam verbi naturam declarat. Perinde enim eſt, ac ſi dixiſſet: Verbum erat Deus. Sed cur Ioannes propoſitionem conuertit? cur non dixit, Verbum erat Deus & Deus erat Verbum? Reſpondemus, Ioannem tribus præclariſſimis propoſitionibus (quarum numero Sacroſanctæ Trinitatis myſterium intuit) verbi æternitatem, exiſtentiam, & diuinitatem, mŭdo indicaſſe. Sic verò illas connexuit, vt in qua voce præcedens propoſitio deſineret, ab illa ſequens inciperet. prima propoſitio: *In principio erat Verbum*, definit in voce hac, Verbum, ab ea ſecunda incipit: *Et Verbum erat apud Deum.* Quia ergò hęc ſecunda propoſitio, Verbum erat apud Deŭ, definit in voce, Deum, ab eadem fuit propoſitio tertia, quæ 9. ſequebatur, inchoanda; ideoque dixit Ioannes, *Deus erat verbum*, cum dicturus fuiſſet, Verbum erat Deus. Idem enim ſenſus eſt vtriuſque enuntiationis; quemadmodum idem *Ioan. 4.* eſt dicere, *Deus eſt ſpiritus, & ſpiritus eſt Deus*, quæ propoſitio extat apud Ioannem.

Arianorum hæreſim, qui Chriſti diuinitatem impiè oppugnant, hæc propoſitio profligat. Quamobrem doloſis machinis illam euertere conantur. In primis fictitiam quădam, & inauditam diſpunctionem adhibent. vt enim docet Auguſt. libro 3. de doctrina Chriſtiana cap. 2. Sic verba Euăgeliſtæ diſpungentes peruertunt: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat.* 10. hoc loco punctum figŭt, ne illos propoſitio pungat. Deinde ſequentem propoſitionem ſic inchoant: *Verbum hoc erat in principio apud Deum*, itaque impio, ac ſacrilego illo puncto, Deum à verbo ſeiungunt. Quid non impia pectora coget? quas tenebras animis ſuperbis non effundet? quas ſcripturas non peruertet hæreſis? quæ vt Tertullianus ait lib. 4. aduerſus Marcionem, ſic ſemper emendat Euangelia, dum vitiat; & vt docet in libro aduerſus Hermogenem, ſimplicia quæque torquet.

Quis non videat vitiare Arianos ſua diſpunctione Euangelium, ſimplicemque verborum, & arctam coniunctionem torquere? Quid enim opus fuit hanc propoſitionem, Deus erat, extra locum inſerere, cum exploratiſſimum eſſet Deum eſſe, idque Ioannes iam ſuppoſuiſſet, cùm dixit, *Verbum* 11. *erat apud Deum*? Præterea Ioanni ſermo erăt, non de exiſtentia Dei, quæ omnibus nota eſt, ſed de exiſtentia & natura Verbi, ergo affirmare voluit, Deum eſſe Verbum, non autem Deum exiſtere, vt volunt hæretici. Ideoque auctor quæſtionum ex vtroque teſtamento, quæ inter Auguſtini opera circumferuntur, q. 122. Propterea, inquit, de Verbo incipit loqui Ioannes, priuſquam loquatur de Deo Patre, quia quæſtiones non de Deo fiunt, ſed de Verbo Dei, nemo enim dubitat de Deo, ſed de Deo, qui eſt de Deo Deus, id eſt, de Verbo, quod à Patre procedit.

Hac machina euerſa, aliam admouent hoſtes tartarei; aiunt vocem Græcam θεὸς, quæ Deum ſignificat, carere in 12. hac propoſitione Græco articulo, eamque ob rem non ſignificare Deum verum, ſed Deum per participationem, quam diuinitatem participarum, non veram, verbo concedunt. At fraudulentos hoſtes proſternit Chryſoſt. Græcis, cùm reſpondet non eſſe opus Græco articulo, vt ſignificet vox, θεὸς, Deum verum. Id quod perſpicue confirmatur ex multis Scripturæ Græcæ locis, in quibus id nomen abſque vllo articulo, Deum verum extra controuerſiam ſignificat. *Tit. 2. Rom. 9. Phil. 2.* *Expectantes aduentum gloriæ magni Dei*: Ad Roman. *Qui eſt ſuper omnia Deus*: Ad Philippenſes: *qui cum in forma Dei eſſet.* Ad Roman. *gratia vobis, & pax à Deo Patre.* & in hoc ipſo primo 13. Ioannis capite, *fuit homo miſſus à Deo.* Item: *Deum nemo vidit vnquam.* Præterea, *ex Deo nati ſunt.* Ruunt ergo Arianorum luteæ machinæ. Superuacaneum enim eſt (ait Græcæ linguæ *Art. cuius Græcus non ſemper neceſſarius.* peritiſſimus Chryſoſt.) vbique articulum Græcum præponere. Adde Ioannem non vſum eſſe articulo, vt docet Cardinalis Caietanus, ne vox Græca θεὸς cum articulo, Patrem ſignificare videretur, & parere poſſet propoſitio huiuſmodi intelligentiam, Deus ille erat Verbum, id eſt, pater erat Verbum, quæ falſa eſt. Stat ergo, ſemperque ſtabit propoſitio veriſſima, *Deus erat verbum.* De cuius diuinitate libro ſecundo copioſè iam ſcripſimus.

Hoc erat in principio apud Deum.

EX ſententia Magni Baſilij, ſummam facit Ioannes hoc *D. Baſil.* 14. loco, præcellentiſſimæ Theologiæ, quă de diuino verbo tradidit. Similiter Rupertus: Vna (inquit) ſententia per- *Rupertus.* pulchre complectitur Euangeliſta cuncta, quæ in trib. iam dictis expreſſit propoſitionibus. Idem ſentit cum Origene *Origenes. D. Thom.* D. Th. Sententia autem vna eſt eiuſmodi: *hoc*, videlicet verbum, vt conſtat ex Græca lectione, οὗτος ſcilicet λόγος, *hoc* inquam verbum, *in principio erat apud Deum.* Huic opinioni illud obſtat, quod Ioannes non concluſit tres propoſitiones prædictas vna hac propoſitione, ſed duas tantum priores, ſcilicet primam, *in principio erat Verbum.* & ſecundam, *& Verbum erat apud Deum*: tertiam, *Deus erat Verbum*, non adiecit, ergo non fecit Theologiæ tribus propoſitionibus traditæ ſum- 15. mam, niſi quis tertiam propoſitionem, *Deus erat Verbum*, velit ſubintellectam dicere in illo relatiuo, *hoc*, hŭc in modum, *hoc*, ſcilicet Verbum quod erat Deus, *erat in principio apud Deum.* Ita exponit D. Thom. Per hoc (ait D. Th.) intelligit Ioannes tertiam clauſulam, ſcil. *Deus erat Verbum*, per hoc verò quod dicit, *erat in principio*, recolligit primam, per hoc verò quod ſubdit, *erat apud Deum*, recolligit ſecundam.

Exiſtimo potius Euangeliſtam hac propoſitione, id voluiſſe repetere, & inculcare, quod hæreſes iam oppugnabant: oppugnabant autem hæreſes Cerinthi, & Ebionis æternitatem Verbi, impieque aſſerebant, Chriſtum ante 16. matrem, & Ioſeph non extitiſſe, ideo Ioanni non fuit ſatis, diuiſim dicere, *In principio erat verbum, & Verbum erat apud Deum*, ſed opus fuit, ad euertendam hanc hæreſim, idem iterare, & coniunctim inculcare, hoc pacto: *hoc* Verbum *erat in principio apud Deum.* ô hæretici, ab æterno erat quod ad diuinam attinet naturam Chriſtus, tota æternitate prior, antiquiorque eſt, quàm mater Sanctiſſima Maria & Ioſeph.

Veriſimilis quoque eſt D. Th. interpretatio, in hanc ſen- *D. Thomas.* tentiam. Voluit Ioannes ſignificare mundum initium habuiſſe, nihilque conditum ab æterno extitiſſe. *Hoc*, inquit, Verbum *erat in principio apud Deum*, ſubintelligit D. Thom. 17. ſolum, ita vt particula hæc, non aliam perſonam Spiritus Sancti, de quo modo non loquebatur Ioannes, ſed naturam aliam coæternam excludat. Eſt ergò ſenſus: In principio ab æternitate, ſolum hoc Verbum, de quo agitur, erat apud Deum, nihil aliud creatum extabat, nulli Seraphini, ac Cherubini, nulli Angeli, nulli cœli, nulli terrarum tractus, nullæ aquarum moles, nulla animantia, nulli homines. Verbŭ ſolùm, hoc eſt, abſque vllis creaturis, erat apud Patrem. Diuinam ipſam ſapientiam elegantiſſime, hoc de ſe prædicantem, audire non pigeat: *Ab æterno* (ait) *ordinata ſum, & ex anti-* *Prouerb. 8.* *quis, antequam terra fieret. nondum erant abyſſi, & ego iam concepta eram, necdum fontes aquarum eruperant, necdum montes graui mole conſtiterant, ante colles ego parturiebar, adhuc terram non fecerat, &* 18. *flumina, & cardines orbis terræ*, &c. Nullæ igitur erant creaturę, ſed Verbum erat in principio apud Deum, per ipſum verò Verbum omnes creaturæ factæ ſunt. Quamobrem ſequitur: *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.*

Verbum abſque creaturis erat in principio apud Deum.

Significat præterea Euangeliſta, Verbum diuinum in principio non incarnatum, ſed abſque carne humana, & anima, inuiſibile, & abſconditum, in ſinu patris fuiſſe. Quaſi dicat, hoc Verbum erat in principio & æternitate, apud Patrem abſconditum, non erat apud homines incarnatum, erat apud Patrem tantùm Deus, nondum homo, poſtea *1. Ioan. 1.* *Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis.* Simile illud eſt eiuſdem Ioannis: *Annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud* 19. *Patrem, & apparuit nobis.*

Vt verò volunt D. Th. Lyc. & Carth. oſtenditur etiam his verbis diuini verbi cum Patre coæternitas, hoc verbum erat in principio, id eſt, in æternitate, apud Deum Patrem, erat coæternum ipſi patri, abſque vllo ſuæ generationis initio. Prima propoſitio: In principio erat Verbum, ſignificat

Verbum eſt patri coæternum. D. Thomas. Tyranus. Carthuſian.

significat Verbum esse æternum, hæc quarta indicat esse Patri coæternum, & ab æterno fuisse in Patre.

At impij Ariani non posse Verbum coæternum esse Patri, sic cauillantur. Omnis pater est prior filio, ergo Deus Pater est prior Filio, siue Verbo, proindè non est illi coæternum. Humi serpunt antiqui serpentis filij, vt patre suo posteriores sunt, ita quoque putant filium Dei, Patre suo posteriorem esse. Excutiant carnem carnales homines, spiritu ad diuina ac spiritualia ascendentes, infinito interuallo, vt à creaturis verbum, ita verbi natiuitatem à natiuitate hominum distare intelligant. Patres priores sunt filijs, quos in tempore gignunt, in quo & posterius est, in æternitate vbi prius, & posterius nequit reperiri, neque in æterno patre prius, neque in æterno filio posterius reperitur.

D. August. Vnde exquisitè Aug. serm. 38. de Verbis Domini: Da, inquit, mihi Ariane æternum patrem hic, id est, inter creaturas, & inuenisti similitudinem, filium minorem inuenis patre in tempore, filium temporalem minorem patre temporali, nunquid inuenisti mihi filium temporalem, minorem patre æterno? Quia in æternitate stabilitas est, in tempore autem varietas, in æternitate stant omnia, in tempore alia succedunt, alia accedunt, potes inuenire filium minorem in varietate temporis succedentem Patri, &c. Ambr. lib. 1. de fide cap. 5. Non ex vsu generationis humanæ calumniam hæretice struas, namque hominis generationem si definire contendas, tempus ostendis, generatio autem diuina supra omnia est. late patet, supra omnes cogitationes ascendit, & sensum, &c. Stulte ergo ad mensuram tẽporalis generationis, æterna verbi generatio redigitur, cũ ipsa etiam Christi temporalis generatiõ humanæ generationis mensuram mirum in modum excesserit. ex matre enim Virgine natus, & Spiritus sancti opera conceptus est. Vnde Ambrosius: Non sola admirabilis ex Patre generatio Christi, admirabilis etiam ipsa generatio eius ex Virgine, tu illam dicis similem nostræ conceptionis, & ego probo istam nostræ esse dissimilem. Si igitur in Virgine vsus defuit generationis humanæ, quemadmodum in Deo Patre propriæ generationis vsum requiris? credere tibi iussum est, non discutere permissum est.

Aeterna generatio Verbi nostrum superat intellectũ.

D. Ambr.

Exempla generationis diuinæ.

Quamuis autem hæc æterna Verbi generatio omnia creata excedat, aliquã tamen in Sole illius veluti vmbram licebit inuenire. Etenim fulgor, qui à sole producitur, non est posterior tempore, quam Sol. Si ergo Deus Solem ab æterno produxisset, æternus esset Sol, & coæternus ille esset fulgor, eundem in modum quia pater est æternus, coæternum illi est Verbum, quod (vt Paulus ait ad Hebræos primo) est splendor gloriæ Patris, coæterna quoque Verbi generatio. D. August. serm. 38. ostendit, aduersus hæreticos, id quod producitur, aliquando nõ esse posterius, ipso producente, vritur autem exemplo ignis, cuius splendor simul cum igne existit, exemplo item virgulti iuxta aquam nati, imaginemque suam in ipsa aqua simul atque natum est producentis.

In ijs simul tempore sunt ignis producens, & splendor productus, virgultum, & imago ab eo emanans, eodẽ pacto, vt à tenuissimis creaturis, ad infinitum creatorem adscẽdamus, Pater, & Verbum simul sunt æternitate, quamuis Pater sit producens, Verbum vero productum. Nam si producere & esse productum, non obstant, quo minus duę aliquæ res tẽporales sint coæuę, nec obstabit profecto, vt personæ ęternæ Pater, & filius, sint coæternæ. Splendor (ait Theod.) causam quidem habet ignem, non potest autem ab igne separari, ex quo enim est ignis, ex eo etiã est splendor. Si ergo in sensibilibus potest esse aliquid, quod ex aliquo sit, & vna cum eo sit ex quo est, ne dubites Deũ verbum, & genitum esse vt filium, & vna esse cum eo, qui genuit. Hęc ille ad Hebręos primo capite.

Theodor.

Præter hæc, vt Lyr. obseruat, productum posterius est producente, propter aliquam ex tribus causis, vel propter imperfectionem potentiæ producentis, vel propter modum producendi per motum, in quo est prius & posterius, vel propter libertatem voluntatis, quæ rei productionem, vt libet, differt in tempus. At in Patre ab æterno est potentia productiua verbi perfectissima, verbum vero productum est necessitate naturę, non per libertatem voluntatis, quia illius productionem differre potuerit, neque etiam per motum, in quo est prius & posterius. ergo Verbum productum est ab æterno à Patre, estque illi coæternũ, vt fides Catholica cũ Euãgelista hoc in loco confitetur.

D. Cyrill. vult ijs verbis confutari hæresim quorundam, qui asseruerunt duplex esse verbum Dei; alterum insitum, & intimum Deo, alterum illi intimo simillimum & quasi verbum verbi, & imaginem imaginis, hoc dicebant esse filium Dei, per quem Deus cuncta condiderat. Confutatur hæresis à Ioanne ex sententia Cyril. cum dixisset, Verbum esse in principio, & apud Deum, & esse Deum, addit. Hoc verbum, quia nullum aliud (sic interpretatur Cyril.) secundum verbum est, erat in principio apud Deum, sicut filius apud Patrem, sicut insitum atque interius. Vrebantur indocti, & insani Sophistę, hoc argumento: Pater cum filio locutus dicitur in scripturis: *Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te*; ergo per aliquod verbum locutus est, id autem verbum nõ potest esse filius, cui loquitur, aliud igitur verbum concedendum erit.

Vnicum Dei verbum.

Psal. 2.

Decepti sunt, vt vidimus, Ariani, quod ex humana generatione diuinam metirentur. decipitur quoq; Eunomius, quia, quæ in humana locutione reperit, ea ad diuinam imperite profecto & stulte transfert. quocirca recte Amb. Noli, inquit, hęretice ex nostris æstimare diuina, sed diuina crede, vbi humana non inuenis, &c. Loquitur Pater cũ filio, at loquitur vt Deus. quæ autem de Deo dicuntur (vt ait D. Cyril. lib. 7. Thes. cap. 3.) modum humanum tantum excedunt, quantũ humana substantia à Dei substantia excedituꝛ. Humanis vocabulis (ait idem Cyril.) de Deo loquentes vtimur, vbi omnia longe aliter, quam res humanæ, intelligenda sunt. Dicitur ergo Pater cum filio loqui ab æterno, non quia per verbũ aliquod secundum loquatur, sed quia sapientiam suam ei ab ęterno communicat, per quam omnia veluti locutione manifesta fiunt. Docet hoc Aug. tract. 40. in Ioannem his verbis: Incorporaliter Pater locutus est filio, quia incorporaliter genuit filiũ, nec eum sic docuit, quasi indoctum genuerit, sed hoc est eum docuisse, quod est scientem genuisse, &c. locutus ergo est Pater cum filio per generationem, semper loquitur cum filio, semperque loquetur, quia semper sapientiam illi communicat. Homines cum hominibus loquentes per aerem volitantia verba communicant, Pater cum filio loquẽs nõ aerem verberantia verba, sed infinitam communicat sapientiam, hæc digna Deo locutio est.

D. Ambr. l. 1. de Fide c. 5.

D. Cyrill.

Quomodo Pater loquatur cũ filio.

At nõ futilis obiectio hinc exoritur, sequetur enim, nec filium, nec Spiritum Sanctum cum Patre posse loqui. etenim loqui vt diximus, est sapientiam rerum omnium manifestarticem communicare. At filius, & Spiritus Sanctus sapientiam hanc minimè communicant Patri. ergo loqui non possunt cum Patre. Respondemus, filium & Spiritum Sanctum non loqui per communicationem sapientiæ cum Patre, vt suadet proposita ratio, nec vero tali locutione opus est, nam locutio hæc ad manifestandum aliquid adhiberur, filius vero, & Spiritus sanctus nihil possunt Patri manifestare, non igitur loquuntur cum Patre illo modo: Pater autem, quia sapientiam infinitam Filio & Spiritui Sancto communicat, & per illam omnia, quęcunque diuina scientia continentur, patefacit, cum filio, & Spiritu Sãcto loqui dicitur, imo dicitur filiũ docuisse, vt ait D. Aug. verbis supra citatis, hoc, inquit, est eum docuisse, quod est scientem genuisse. Quonam vero alio modo Filius & Spiritus Sanctus cum Patre loquantur, Scholasticis Theologis discutiendum relinquitur.

An filius loquatur cum Patre.

Omnia per ipsum facta sunt.

Ostendit Ioannes Verbi æternitatem, existentiam apud Patrem, naturam diuinam, & cũ Patre coæternitatem: Nunc eiusdem Verbi potentiã & opera indicat, dicens: *Omnia per ipsum facta sunt.* Quęcunque (ait Aug. tract. 1. in Ioan.) naturaliter facta sunt, omnis omnino creatura, ab Angelo vsque ad vermiculum, per Verbum facta sunt. Est ergo Verbum, siue filius Dei, Deus verissimus, orbisque conditor vniuersi. Ex fructu arbor cognoscitur: Verbi fructus, & opus, creaturæ omnes sunt, ergo ex creaturarũ

Verbum siue filius Dei est creator orbis.

creatione creator eſſe agnoſcitur. Omnia autem per ipſum facta eſſe præclare Salomon docuit: *Dominus* (ait Verbum ſiue diuina Sapientia) *poſſedit me in initio viarum ſuarum.* Poſſediſſe dicitur filium Pater, vt Hier. interpretatur in epiſtola ad Cypr. quia filius eſt in Patre: item poſſediſſe dicitur, quia filius eſt Sapientia Patris, qua Pater veluti theſaurum poſsidet opulentiſsimum. Ait ergo, *Dominus poſſedit me*, quia in ipſo eram, filius eius, Verbum eius, ſapientia eius: *in initio viarum ſuarum*, hoc eſt, operationum: Antequam quicquam faceret à principio: Viæ autem dicuntur operationes, quia per has veluti per vias ad creaturas exit Deus. Quod Ioannes dixit: *In principio erat Verbum*, apud Salomonem diuina Sapientia dixit, *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum*, antequam quicquam faceret à principio.

Prouerb. 8. 32.

Locus Prouerb. 8. de ſapientia, vel Verbo diuino explicatur.

Deinde quod Ioannes dixit, *omnia per ipſum facta ſunt*, ſic ſapientia amplificat: *Quando præparabat cœlos aderam*, videlicet creans ipſos cœlos, *quando certa lege & gyro vallabat abyſſos, quando æthera firmabat ſurſum, & librabat fontes aquarum, quando circumdabat mari terminum ſuum, & legem ponebat aquis, ne tranſirent fines ſuos, quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens*, hoc eſt, creans, & ordine admirando diſponens. Quia vero verbum diuinum, ſiue Sapientia, in rebus ſine vllo labore conditis ſeſe oblectat, iuxta illud: *Lætabitur Dominus in operibus ſuis*: Vidit enim cuncta, quę fecerat. & erat valde bona; ideo adiungit: *Delectabar per ſingulos dies ludens coram eo, ludens in Orbe terrarum.* Præterea, quia præcipuam ex hominibus capit delectationem, poſt hæc omnia intulit: *Et deliciæ meæ eſſe cum filijs hominum.* Summæ Verbi Dei deliciæ ſunt eſſe cum filijs hominum per gratiam, & maiores multo delicię eſſe cum humana natura per hypoſtaticam vnionem, quod Ioannes dixit: *Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis.* Poſt hæc, Verbum diuinum ſiue ſapientia homines in Gymnaſium ſuum conuocat: ad ſapientiam enim ſpectat, Gymnaſium aperire hominesque docere. *Nunc*, inquit, *filij audite me, audite diſciplinam, & nolite abijcere eam.* Quemadmodum vero magiſter, ita ſapientia, diligentiam vigilantiamque in diſcipulo maxime requirit. addit ergo: *Beatus homo qui vigilat ad fores meas quotidie, & obſeruat ad poſtes oſtij mei.* Præmio maximo allicit, videlicet æternæ vitæ: *Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet ſalutem à Domino*; eſt enim verbum vitæ: *in ipſo vita erat*, ait Ioannes, fons eſt, ex quo ſalus hauritur vniuerſa.

33.

Pſal. 103. Deliciæ verbi eſſe cum hominibus.

Sapientia vocat homines ad ſuum Gymnaſium.

34.

Dubitabis, cur dicatur ſapientia ludere in Orbe terrarũ omni tempore? quæres quiſnam ſapientię hic luſus ſit: Reſpondemus, ludum hoc loco ſumi pro gaudio, ludit Deus in orbe terrarum omni tempore; quia vt dicitur: *Lætatur Dominus in operibus ſuis*, lætatus eſt in orbe condendo, lætatur in eodem gubernãdo. Principes viri pilę ludo oblectari aliquando ſolent. Filij Dei rerum omnium principis, & moderatoris, veluti pila mundus hic eſt, quantuscunque ille eſt, nec magna pila illi eſt, qui dicitur, *tribus digitis apprehendere molem terræ*, hac pila, vt noſtro loquamur more, ludit, dum imperia, coronas, thiaras, honores, diuitias, modo in hanc, modo in illam partem, veluti leuiſsimi momenti pilas iactat.

Pſalm. 103.

35.

Iſai. 40. Chriſtus mundo vt pila ludit.

Quod noſter interpres vertit, *cuncta componens*, Hebraice dicitur, amon, quod vocabulum nutritiũ ſignificat, ideoque Pagninus vertit: Eram apud eum veluti nutritius. Et enim verbum diuinum eſt creaturarum veluti nutrix indulgentiſsima. Quemadmodum nutrix infantem fouet, alit, ſuſtentat, ſic & verbum diuinum creaturas omnes nutrit, gubernat, ac conſeruat: portat nutrix infantem gremio, portat Verbũ orbẽ potẽtia ſua, illa cum onere, Verbũ ſine onere, imo magna vt dictũ eſt, cũ voluptate, quocirca dicitur verbũ Dei, *portans omnia verbo virtutis*, id eſt, potẽtiæ ſuæ. Alijs Scripturę locis filius Dei creator orbis eſſe dicitur, quam citauimus cum de diuinitate Meſſiæ ageremus.

Diuina ſapientia eſt nutrix creaturarum.

36.

Hebr. 1.

Demoliri conantur vineas fraudulentæ vulpes, inſurgũt, vrait Theophyl. Ariani, & per filium fieri omnia dicunt, non quod ipſe ſit factor, ſed inſtrumentum, ſicut ſecuris Dei, & Patris factoris, & vtentis filio tanquam organo. Id vero colligunt, quod Ioannes dicat, omnia per ipſum facta eſſe: præpoſitio autem, per, cauſam ſignificat inſtrumentalem, non efficientem præcipuam, vt cum dicimus fabrum per ſecurim ſecare. ô fraudulentas vulpes, imo moleſtiſsimas muſcas hæreticos, qui modo minutiſsimis articulis, modo prępoſitionibus veluti tenuiſsimis araneorum telis, à Dæmone irretiuntur, nec vident irretiti, in diuinis litteris præpoſitionem, per, cauſam præcipuam efficientem, non inſtrumentalem ſignificare. *Per me reges regnant. Decebat eum, per quem omnia*, id eſt, Patrem qui creauit omnia: *fidelis Deus per quem vocati eſtis in ſocietatem filij eius. Paulus Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem Dei.* ad Gal. *Si filius, & hæres per Deum.* Sic hoc loco: Omnia per ipſum Verbum facta ſunt, vt per cauſam non inſtrumentalem; ſed prępcipuam. Prętera non vident Ariani Deum nullam habuiſſe in creando inſtrumentalem cauſam, ex nihilo enim cuncta creauit, creatura verò, nihilum nullo modo poteſt attingere. Nihil factum (ait D. Cyril. li. 12. Theſ. cap. 5.) nihil, inquam, factũ, creandi virtutem, quæ infinita eſt, ſuſcipere poteſt. Adhibent artifices ad opera inſtrumenta, quia in materia operantur, & ex materia quod volunt fabricantur; at Deus nõ ex materia, ſed ex nihilo cuncta condidit, ideoque inſtrumento nullo vſus eſt.

Prou. 8. Hebr. 2. 1. Cor. 9. 2. Cor. 1. Gal. 4.

38.

D. Cyrill.

Rogabis, num dici poſsit Verbum diuinum miniſtraſſe Patri in creatione rerum? eſt enim non leuis dubitandi ratio, quod nonnulli Patres id affirmarint. D. Iren. lib. 4. cap. 17. Miniſtrat (inquit) Patri ad omnia ſua progenies, & figurario ſua, id eſt, Filius, & Spiritus Sanctus.

Tertul. aduerſus Praxeam, capite 12. in ſeriione Chriſto aſsiſtente, & adminiſtrante, Deus voluit fieri, & fecit, & dixit: *Fiat firmamentum*, &c. Clemens Alexandrinus in exhortatione ad gentes: Ipſe, inquit, eſt Dei concinnum, & aptum inſtrumentum, & ſanctum ſapientia ſupermundana, Verbum cœleſte. Reſpondemus, hunc loquendi modũ non eſſe vſurpandum, vt dicamus verbum vel eſſe Patris miniſtrum, vel inſtrumentum, vel organum, vel Patri miniſtraſſe, vel obſecutum eſſe, quia his verbis ſignificari poteſt filium eſſe minorem Patre, quod à Fide Catholica alienum eſt.

39.

Tertullian. An verbum dici poſsit Patri miniſtrare. Clemens Alexan.

Patres vero ſi qui ita locuti ſunt, indicare voluerunt, nõ quidem filium eſſe minorem Patre, quod hęreticũ eſt, aut eſſe inſtrumentum, vel organum proprie Patris, ſed Patrẽ eſſe primam Trinitatis perſonam, filium vero ſecundã, per quam omnia condidit; prima, quia potentiam creandi illi communicauit, vnde D. Baſil. in lib. de Spiritu Sancto, c. 8. Omnia, inquit, per ipſum facta ſunt: non quod inſtrumentali quodam, ac ſeruili miniſterio fungatur, ſed quod tanquam conditor paternam implet voluntatem. & Damaſ. Quemadmodum ignem per lucem ex eo progredientem lucere dicimus, nec proinde tamen lucem illam ex eo promanantem organum quoddã ipſi inſeruiens, ſed vim quãdam natiuam eſſe ſtatuimus, eodem modo Patrem quoq; omnia, quæ facit, per vnigenitum ſuum facere dicimus, nõ tanquam per ſeruile aliquod organum, ſed per naturalem vim, ac vere exiſtentem. Hæc Damaſc.

40.

D. Baſilius.

D. Damaſc. l. 1. fidei c. 9.

41.

Eſt ſimilitudo inter inſtrumẽtum, & verbum, quia quẽadmodum inſtrumentum virtute operatur communicata, ita Verbum potentia operatur à Patre accepta, ſed inſtrumentum non habet totam & eandem artificis virtutem, neque habet artificis eſſentiam, verbum habet totam, infinitam, & eandem potentiam, & eſſentiam Patris; inſtrumẽtum ignobilius eſt artifice, verbum eiuſdem cum Patre eſt naturæ. Inter miniſtrum quoque & Verbum nonnihil ſimilitudinis intercedit, miniſter enim ſecunda perſona eſt in negotio gerendo, & cum alio operatur, ita verbum ſecunda perſona auguſtiſsimæ Trinitatis eſt, & ſimul cum Patre creat, & gubernat. Prętera quæris an dici poſsit Verbum condidiſſe orbem ex præcepto Patris? Propterea quod ſic Hilar. loquatur in Com. Pſal. 118. Cælum, inquit ex præcepto Dei Chriſtus formauit, mundum ex paterno iuſſu in hac ſpeciẽ tanti decoris ornauit: Reſpõdemus, ab hoc ſimilibuſque loquendi modis omnino abſtinendũ, nihilq; proferendum, quod perſonarũ inęqualitatem aliquo modo innuere videatur. Filius ęqualis Patri eſt, ideoque præceptum creandi à Patre accipere non potuit, quo obſtringeretur, id quod inferioris eſt. Significant ergo verba Hilarij ex volũtate Patris, quę eadẽ filij eſt, filiũ mũdum cõdidiſſe.

42.

Quæres item, cur Ioannes non dixerit: Omnia ab ipſo facta

43.

37.

facta sunt, sed: *Omnia per ipsum facta sunt.* Respondetur, propterea vsum præpositione, per, vt indicaret filiũ esse principium ex principio, videlicet ex Patre, à quo accipit per generationem potentiam creandi, essèque secundam Trinitatis personam. Quamobrem non dicuntur omnia facta à filio per Patrem, sed rectè dicuntur facta à Patre per filiũ, quia Pater non habet à filio potentiam creandi; filius autẽ illam habet à Patre. Vnde Chrysostomus, Per ipsum, inquit, hoc loco nulla alia ponitur gratia, quàm ne ingenitũ quis suspicaretur filium.

Itaque sensus horum verborum hic est: Omnia per Verbum facta sunt, tanquam per personam augustissimæ Trinitatis secundam, à Patre procedentem, & potentia à Patre per æternam generationem communicata facientem. Quo sensu, præpositio, per, causam indicat efficientem, non instrumentalem, sed præcipuam, secundam nimirum Trinitatis personam. 44.

Per verbum facta sunt omnia, tanquam per causam efficientem, & per causam exemplarem. D. August. 6. l. de Trin. c. 10.

Significat quoque præpositio, per, causam exemplarem hoc secundo sensu: Omnia per ipsum verbum facta sunt, tanquam per exemplar mundi, & Patris sapientiam. Quẽadmodum enim artifex intellectu prius effingit extruendæ domus exemplar, inde per exemplar domũ fabricatur, sic Pater Verbum æternum, quod rerum omnium exemplar est, per intellectum genuit, & per ipsum tanquam per exemplar omnia condidit. Aug. Verbum, inquit, perfectũ est, cui non deest aliquid, & ars quædam sapientis Dei, plena omnium rationum viuentium, ibi nouit omnia Deus, quę fecit per ipsam. & in Ioannem cap. 1. Prius cor generat consilium, vt aliquam machinam construat, attendunt homines mirabilem fabricam, & mirantur consilium fabricantis. Consilium Dei est Verbum Dei, attende fabricam istam mundi, vide quæ sint, quæ facta sunt per Verbum, & tunc cognosces quale sit Verbum. Item lib. 10. de Ciuit. Dei cap. 10. In sapientia Dei sunt infiniti quidã Thesauri rerum intelligibilium, in quibus sunt omnes inuisibiles, atque incommutabiles rationes rerum etiam visibilium, & mutabilium, quæ per istam factę sunt, quoniam Deus non aliquid nescions fecit, quod neque de quolibet homine artifice recte dici potest. Porro si sciens fecit omnia, ea vtique fecit, quę nouerat. Ex quo occurrit animo quiddam mirum, sed tamen verum, quod iste mundus nobis notus esse non posset, nisi esset: Deo autem nisi notus esset, esse non posset. Præterea ser. 38. de verbis Domini: Verbum, inquit, Dei est forma quædam, forma non formata, sed forma omnium formatorum, forma incommutabilis, sine lapsu, sine defectu, sine tempore, sine loco, superans omnia, &c. Formam appellat idealem, Verbum, propterea quod exemplar sit omnium formatorum, hoc est, omnium creaturarum, & libro 15. de Trinitate capite vndecimo. Potest esse verbum nostrum, quod non sequatur opus, opus autem esse non potest, nisi præcedat verbum. Sic & Verbum Dei esse potuit, nulla existente creatura, creatura vero nulla esse potest, nisi per Verbum, per quod facta sũt omnia. D. Cyril. *Omnia per ipsũ facta sũt*, vt per virtutem, vt per sapientiam Patris, quę non vt in hominibus quasi qualitas quędam, Deo ineat, sed per seipsam vere subsistit, &c. 45. 46. 47. *D. Cyrillus in Ioan. 1.*

Omnia per Verbum facta significat Moyses.

Omnia per Verbum facta esse occultè significauit Moyses initio Geneseos, cum toties verbum, dixit, repetiuit: *Dixit, fiat lux, & facta est lux. Dixit, fiat firmamentum*, &c. Quasi diceret, totum orbem Pater condidit per verbum, quod ab æterno dixit. Per verbum enim æternum totum orbem, omnesque creaturas ab æterno dixit, quas verbum repræsentat, tẽporis autem initio, easdem vt à verbo repræsentãtur, condidit. Vnde illud Tertulliani iam citatum contra Praxeam, in Christo assistente Deus voluit fieri, & fecit, & dixit, fiat firmamentum, & fecit Deus firmamentum, fiant luminaria, &c. Et D. Iren. Mundus à Verbo Dei factus est: sicut scriptura Geneseos dicit, omnia, quę sunt secundum nos, fecisse Deum per verbum suum. Aug. lib. 1. de Genes. ad lit. cap. 2. cum de verbo dicitur: *Omnia per ipsum facta sunt*; satis ostenditur & lux per ipsum facta, cum dixit Deus, fiat lux. Quod si ita est, æternum est, quod dixit Deus, fiat lux, quia verbum Dei Patri coæternum est, quamuis de hoc in æterno Verbo dicente, creatura temporalis facta est. 48.

Tertullian.

D. Irenæus, l. 2. c. 2. D. August.

cum enim verba sint temporis, cum dicimus, quando, & aliquando, æternum tamen est in verbo Dei, quando fieri debeat aliquid, & tunc fit, quando fieri debuisset, in illo verbo est, in quo non est quando, & aliquando, quoniam illud totum verbum æternum est, &c. Iunilius in Genesim, altius intelligendum est dixisse Deum, vt fieret creatura, quia per verbum suum omnia fecit, quod Ioannes ait omnia facta esse per verbum Dei, hoc est, quod Moyses air, quia dixit Deus, fiat lux, fiat firmamentum, &c. Item Eucherius, si requiras quomodo facta est lux? audies, in verbo Dei erat vt fieret, quomodo factum est cœlum? in verbo Dei erat, vt fieret. & cętera per ordinem, si requiras quomodo facta sunt? in verbo Dei erãt vt fierẽt. hoc enim est, dixit Deus, fiat, &c. Hoc significat Moyses arcano sensu. Apertiori vero sensu verbũ, dixit, decretum significat, & imperium Dei, quo creaturis, vt essent, imperauit. Decreuit autem Deus ab æterno, vt essent creaturę, essent, inquã, non ab æterno, sed statuto tempore: ab illo ergo decreto, æternaque voluntate, & imperio principio temporis cœli, terraque emanarunt. 49.

Iunilius.

Eucherius.

Et sine ipso est nihil.

1.

Duplex lectio.

DVplex est hoc loco lectio, Chrys. Theophyl. Euthy. Greg. Nazianz. orat. 5. de Theol. Hieron. Amos 6. Græci codices, Syriacum Euangelium, & alij, sic sententiam terminãt: *sine ipso factum est nihil, quod factum est*, hoc sensu, sine verbo nulla res facta est, quæ quidem creata sit. Addidisse autem dicitur hæc verba Ioannes, ne quis intelligeret Spiritum sanctum esse factum, quippe qui sit increatus Deus. Vnde Nazianz. orat. 5. de Theologia: Ne illud quidem extimescam, quod omnia per filium facta esse dicuntur, tanquam in rerum vniuersitatem, Spiritus quoque sãctus aggregandus sit: omnia enim, quęcunque facta sunt, dicit Euangelista, non omnia simpliciter. Nam ne ipse quidem Pater, nec omnia ea, quę facta non sunt. Hæc ille. Agnoscit hanc lectionem Ambros. quoque: Plerique, inquit, docti & fideles, sic pronuntiãt: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est.* & Psal. 36. Alexandrinos air, & Ægyptios sic legere.

D. Greg. Nazianz.

D. Ambros. l. 3. de Fide, c. 3.

2.

D. Epiph. D. Ambro.

Altera lectio est huiusmodi: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Sic sententia terminatur. hanc D. Epiph. in Ancorato reprehendit. Verum D. Amb. Psal. 36. Salua, inquit, sit fidelibus illa, scilicet, prima distinctio: ego non vereor legere: *Quod factum est, in ipso vita erat*, & nihil habet, quod teneat Arianus, quia non illius venena considero, sed lectionis sacræ consuetudinem recognosco. Hæc ille. Nos Ambr. secuti sacræ lectionis cõsuetudinem recognoscimus, & consuetam iam tempore Ambrosij lectionem sequimur: *Sine ipso factum est nihil.* Hic est sententiæ finis.

3.

Congruit hęc lectio ei loquendi modo, quem seruauit Euangelista in hoc capite: inchoat enim membrum sequẽs ex præcedentis membri fine, vt iam obseruauimus. sic hoc loco membrum hoc præcedit: *Sine ipso factum est nihil*, sequitur alterũ à fine huius incipiens: *Quod factum est, in ipso vita erat.* Deinde aliud: *Et vita erat lux hominum*, tum illud: *Et lux in tenebris lucet*, &c. Præterea, si sic legamus, *sine ipso factũ est nihil, quod factum est*, hæc vltima verba, *quod factum est*, superuacanea sunt. Iam enim ex præcedentibus verbis constat de creaturis esse sermonem, quemadmodum superfluus esset sermo, si quis ita loqueretur, sine gratia nemo seruatur, qui seruatur. sine peccato nullus homo damnatur, qui damnatur. Item, sine verbo nulla res fit, quę fit. Nostram lectionem sequitur Lactantius lib. 4. c. 8. Tertul. contra Hermogenem, cap. 20. & cap. 45. & de resurrectione carnis cap. quinto, & libro quinto contra Marcionem c. 19. Amelius Philosophus ethnicus apud Theodret. lib. de principijs, Cyril. Aug. & plerique latinorum. Apud Iren. lib. 3. c. 11. vtraque lectio reperitur. Tertiam aliam lectionem sequitur D. Epiph. in Ancorato: Ipsa, inquit, lectio, sic se habet: *omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est in ipso*, id est, si quid factum est, per ipsum factum est. Hæc Epiphanius. Sed non admodum probabilis mihi videtur. Huius lectionis meminit Theophyl. Hilario quoque tribuitur 2. de Trin. sed nostram ni fallor sequitur.

Tertullian. 4. Amelius. D. Cyrillus. D. August. D. Irenæus.

CAPVT V.

Morale.

1. IN ſenſu literali enucleando hactenus deſudauimus, ad latiores moralis ſapientiæ campos, hortosque amœniſſimos relaxandi, exornandique animi cauſa libet diuertere. Nam (vt ait Magnus Greg. in Ep. ad Leandrum) qui de Deo loquitur, curet neceſſe eſt, vt quidquid audientium mores inſtruit, rumetur, & hunc rectum loquendi ordinem deputet, ſi cum opportunitas ædificationis exigit, ab eo ſe, quod loqui cœperat, vtiliter derinet. Quod de loquente dixit Summus Pontifex, idem de ſcribente dicendū eſt. Sacri enim tractator eloquij (addit idē Pater ſanctiſſimus) morem fluminis debet imitari. Rectum curſum tenet flumen, quouſque in finem, hoc eſt, mare, perueniat, veruntamen à recto curſu illius aqua ad irrigandos agros, hortosque ſæpe deriuatur. Eundum in modum rectum explanationis literalis curſum teneat neceſſe eſt ſacrarum interpres literarum: at vero ad irrigandos morali doctrina hominum animos, orationis flumen ſæpe deflecter. vt quemadmodum intellectus lætiſſimos agros literalis irrigat explanatio, ita voluntatis amœniſſimos hortos moralis irriget tractatio.

D. Gregor. Magnus.

Ad mores ornandos debet diuertere ſacrarū interpres literarum.

2. Qui conuiuium exhibet, non cibum ſolum menſæ infert, ſed potum etiam miniſtrat: imperfectum enim erit vel ſine cibo, vel ſine potu, conuiuium, ſic qui ſcripturarum interpretationem veluti conuiuium apparat, non literalem ſolum ſenſum præbet, ſed moralem quoque tractationem adhibet. cibo enim ſimilis eſt literalis ſenſus, dutior ac difficilior; potui, facilis de moribus digreſsio, inſtar aquæ, vel vini, liquida ac profluens. ad Eccleſiæ ornamentum monilia promittuntur aurea, argenti punctis, ſiue vermiculis, diſtincta. *Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.* Quis vero neget aureas ſcripturarum interpretationes, aurea eſſe monilia, quibus Eccleſiæ collum, ex quo diuinæ conciones, & diſputationes, effunduntur, maxime exornatur? Non igitur ſatis eſt monilia ex cæteris ſenſibus aurea fabricari, niſi argento etiam, hoc eſt morali ſenſu, vermiculata, ſiue vt eſt in Hebræo, argenti punctis diſtincta ſint. Puncta autem, quæ in concionibus vulgo vocentur, nemo eſt qui ignoret.

Sæpe literalis eſt ſimilis cibo, moralis potui.

Cant. 1.

Monilia Eccleſiæ argenti punctis diſtincta.

3. Primum argenti punctum, aureis illis Euangeliſtæ verbis hactenus explicatis inferēdum, hoc eſt, quēadmodum Deus habet Verbum, ita nos modulo noſtro verbum habemus. Quod autē ſit verbū noſtrū, ſi quæras, docuit melliſluus Bernar. lib. 2. de conſideratione cap. 3. Verbum, inquit tuū, cōſideratio tua, & quidem punctum, hoc eſt, vnde pendet ęternitas. Qui enim rerum ęternarum verbum habent, hoc eſt, earum conſiderationi vacant, Deo iuuante velis, remisque, vt aiunt, peccatum quodlibet fugiunt, pœnitentiam amplectuntur, charitatem Dei toto pectore tuentur, atque ita ſuppliciorū æternitatē euadunt: Qui vero abſque conſideratione veluti capti oculis iter agunt, in multas prius ſcelerum foueas, in tartareum deinde barathrum multis flagitijs inquinati incidunt. *Si cæcus cæco ducatum præſtet*, dixit Dominus: *ambo in foueam cadunt*, ſi cęcus intellectus cæcum ducat appetitum, ambo cadent in tartarū, iuxta illud: *quia nullus intelligit, in æternum peribunt.*

De verbo noſtro, hoc eſt, conſideratione. D. Bernar.

Matth. 15.

Iob. 4.

4. Quod non ruminat animal, immundum dicitur, adumbrat animal, quod non ruminat, hominem, qui nō conſiderat. Si immundum eſt animal, multo magis immundus eſt homo, animal immunditia legali, homo peccati turpitudine ſpirituali. Sus, vt eodem Leuitici capite dicitur, non ruminat, ſpurcum animal & ſordido gaudens luto; en libidini deditorū hominum imaginem, ſues ſunt non ruminantes, hoc eſt, nec flagitiorum fœtorem, nec ſuppliciorum, quæ illis imminent, æternitatem expendentes; *Vtinam*, vt Moyſes optat in Cantico, *ſaperent, & intelligerent, & nouiſſima prouiderent*, vtinam ſtatuerent ſibi ſpeculam conſiderationis, vnde aduentantia ſupplicia ſpecularentur, nuntium ſane libidinis amariſſimæ dulcedini remitterent, dulciſſimamque pœnitentiæ amaritudinem amplecterentur: *Statue tibi ſpeculā, pone tibi amaritudines.* Qui vitia fugere conatur, celſiſſimam ſibi in intellectu conſiderationis ſpeculam exædificet, ex qua arduus, temporis breuitatem, caducaque omnia deſpiciat, futuræ vitæ æternitatem, æternaque omnia cōtēpletur. Quod ſi faciat, ponet etiam ſibi amaritudines, videbit enim quam ſit amarum, Deum Optimum Maximum ſcelerum perpetratione offendiſſe, immortalemq; animum putidiſsimis ſordibus conſpurcaſſe. *Scito, & vide, quia malum, & amarum eſt, reliquiſſe te Dominum Deum tuum; & non eſſe timorem mei apud te, dicit Dominus.*

Leuit. 1.

6. Impy non ruminant.

Deut. 32.

Ierem. 31. 7.

Speculā cō-ſideratio-nis.

Ieremiæ 2.

O terque, quaterque beatum illum, qui cum regio Vate canere poteſt: *Cogitaui dies antiquos, & annos æternos in mente habui*, ô felicem, ô opulentiſſimam mentem, quæ horū annorum meditatione velati ditiſſimum theſaurum in ſe habet, nam, vt dixit auctor Speculi peccatoris, quod Auguſtino tribuitur, tom. 9. Meditatio nihil aliud eſt, quam mētis ditatio. Quid ni dixerit mentis ditationē, conſiderationem? quæ, vt Bern. ait lib. 1. Mētem purificat, regit affectus, dirigit actus, componit mores, vitam honeſtat & ordinat, vera veſtigat, fucata explorat.

Pſal. 76.

Meditatio eſt mentis ditatio.

D. Bernar.

Ideo tanta eſt in nobis virtutum paupertas, quia hanc mentis ditationem à mente pellimus, in ijs vero magna eſt opulentia, qui illam ſemper mente retinent. Si non vacat res diuinas ſemper meditari, vacet ſingulis diebus aliqua temporis pars, etſi parua, quam huic diuinorum theſaurorum exploratrici impertiamur. Vt enim ait Bern. eodē lib. Tam pio, tamque vtili conſiderationis otio, nullā in vita operam dare, nonne vitam perdere eſt? heu quot homines vitam perdunt ſanctiſsime Bernarde, videas pleroſque negotiorum fluctibus abſorptos, ne horę quidem quadrantē tam pio otio impendere, ijs piſcibus ſimiles, qui pinnis carent, de quibus Orig. hom. 7. in Leuit. Hęc, inquit, eorū natura perhibetur, vt imis ſemper, & circa ipſum cœnum demorentur, ſic illi in terrenis perpetuo negotijs hærent, neque vnquam ſurſum caput vel cor ad diuina contemplanda attollunt. At ſunt multi alij, qui deſtinatum tempus conſiderationi tribuunt, & ex ipſis negotiorum, in quibus verſantur, fluctibus ſæpe emergunt, aliorum piſcium ſimilitudinem gerentes, qui pinnas habent, & è fluctibus exiliunt, de quibus Magnus Greg. Piſces, inquit, qui habent pennulas, ſaltus dare ſuper aquas ſolent, quaſi piſces huiuſmodi tranſeunt, qui in eo, quod imis deſeruiunt, aliquando ad ſuperna conſcendere mentis ſaltibus ſciunt. Hæc ille.

Vitam perdunt qui conſideratiōni nullū tempus tribuunt.

Origen.

Magnus Gregorius l. 5. Mor. c. 6.

Nautę, vt Beda ait, lib. de ratione temporū c. 3. olei aſpergine perſpicuum ſibi maris profundum efficiunt: ſimilem in modum ſancti viri conſiderationis veluti aſpergine quadam, negotiorum profundum, vitæque huius pelagus perſpicuum ſibi reddunt, hacq; ratione negotia ipſa bene diſponunt. Vt enim ait eodem loco Gregor. qui rebus occupantur temporalibus, tunc bene exteriora diſponunt, cum ſolicite ad interiora refugiunt.

Beda.

D. Greg.

Quemadmodum in prata florentia, & amœnos hortos, animi relaxandi, oculosque recreandi gratia, omnium curarum obliti ſæpe diſcedimus, ita in virides cœleſtis meditationis agros, florentiſſimoſque hortos, animi corrigēdi, mentiſque oculos paſcendi cauſa, moleſtum negotiorū fumum fugientes, ſæpe diuertamus oportet. Audi quid hac de re Chryſo. ſcripſerit: Nonne vides, ait ille, corporis oculos cum in fumo morātur, lachrymas effundere, ſi vero potiantur aere purgato, & florentibus pratis, & hortis, & fōtibus, ſaniores eſſe, multoque maiore aciei fulgore rutilare? talis eſt mentis oculus, ſi in pratis ſpiritualis paſcatur eloquij, erit totus purus, & lucidus, ſi in fumū ſeculatium negotiorum fuerit ingreſſus, ad innumera mala lachrymabitur in hoc ſæculo, & in futuro, fumo enim ſunt humana negotia comparanda. Hactenus Chryſ. Ruſtici in ædibus fumo plenis nutriti, fumi moleſtiam ferūt facile, at vir nobilis puro aeri aſſuetus, fumantem domum non poteſt ferre, ęditur protinus, vt puro ac liquido fruatur aere. ſic negotiorū fumo homines aſſueti, illorū moleſtiā facile tolerant, diuinarum vero rerum contemplationi vacātes, hūc fumum pati nequeunt, vel ſi pati neceſſe eſt, lachrymātur.

§.

Fi.

D. Chryſ. Hom. 2. in Matth.

Fumo humana negotia ſimilia.

12.

Vis audire nobiliſsimum hominem in medio negotiorum fumo, quamuis ab optimo, clariſsimo, & ſanctiſſimo igne, id eſt, ſummo pontificatu, excitato, lachrymantem? Audi quę ſcribat Magnus Gregor. in Ep. 5. lib. 1. ad Theoti-

Magnus Gregorius.

ſtam

13. ſtam Imperatoris ſororem: Sub colore, inquit, Epiſcopatus ad ſeculum reductus ſum, alta quietis meæ gaudia perdidi, me à conditoris mei facie longe expulſum deploro; & in epiſto. ſexta ſequente ad Patritiū Narſem, ſic ſcribit: Tanto me percuſſum mœrore agnoſcite, vt vix loqui ſufficiam, oculos enim mentis meæ, doloris tenebræ obſident, triſte eſt quidquid aſpicitur; penſo enim ab alto quietis meę culmine corruens ad quantum deiectus exterioris proiectus culmen aſcendi, & pro culpis meis in occupationis exilium à facie dominantis miſſus, quia deſtitutę viduæ vocibus cum Prophera dico, *qui conſolabatur me, longe recedit à me. Nolite me vocare Noemi*, id eſt, pulchrum, *ſed vocate me Maram, quia amaritudine plenus ſum.* His verbis ſummus ille vir ac Pontifex, puriſſimo contemplationis acie, amœniſſimiſque pratis, ſe priuatum deplorat, & in occupationum (vt eius verbis vtar) exilium miſſum.

Thren. 1.

14. *D. Bernar.* D. vero Bernard. initio lib. 1. de conſideratione, occupationes immoderatas, quę tempus rorum abſorbent, ab æternarum rerum contemplatione omnino auocant, hominemque in cor durum, & inſenſibile ducunt, non quidem furũ, ſed quod plus eſt, maledictas occupationes, etſi Pontificis ſint, appellare non veretur. Sic enim ad Maximum Pontificem Eugenium ſcribit, poſtquam de duro corde egerat: En quo trahere te habent hæ occupationes maledictę, ſi tamen pergis vt cœpiſti, ita dare te totum illis, nihil tui tibi relinquens. Cum hęc ita ſint, eiuſdem Bernardi, quod eodem loco conſiliũ, prębet Eugenio, nos ſequamur.

15. *Occupationibus tempus ſubtrahendum vt conſideratioñi impẽdatur.* Vereor, ait, nẽ in mediis occupationibus (quoniam multę ſunt) dum diffidis finẽ, frontem dures, & ita ſenſim teipſũ quodãmodo ſenſu priues inſti, vtiliſq; doloris. Multo prudentius te illis ſubtrahas velad tempus, quam patiare trahi ab ipſis, & duci certè paulatim, quo tu non vis. Quæris quo? ad cor durum. Hęc Bern. Intermittendę ergo ſũt occupationes, vt cõſiderationi vacemus, ipſas quoque occupationes, actiones, & negotia comitari ſemper debet ipſa eadem egregia hominis comes ac cuſtos conſideratio.

Omnia per verbum noſtrũ, id eſt, conſideratione, ſunt facienda. Proverb. 4.

16. *Beda.* Quamobrem ſequitur. Secundum argumenti punctum. Pater omnia per verbũ fecit: *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil:* Ita oportet nos omnia per verbum noſtrum, id eſt, conſiderationem noſtram facere, & ſine ipſa facere nihil: *Palpebræ tuæ* (ait Salomon) *præcedant greſſus tuos*: quemadmodum oculi corporis prędcedunt greſſus corporis, ſic par eſt, vt oculi animi prędcedãt greſſus animi. Beda, hoc eſt, palpebras præcedere greſſus, bonum opus, quod acturus es, ſedula cogitatione pręuenire. Item eodem capite Salomon: *Dirige*, inquit, *ſemitas pedibus tuis.* Pagninus ex Hebręo vertit: Pondera ſemitam pedum tuorum, & omnes vię tuę ſtabilientur. ponderanda ſunt conſiderationis ſtatera negotia, vitę ſtatus, actiones, voluptates, honores, dignitates, & ſi quæ ſunt aliæ ſemitæ, per quas nobis iter agendum eſt. Quod ſi faciamus, negotia ipſa, & actiones ſtabilientur, ſin minus, corruemus. Bern. 3. lib. de conſideratione: Spiritualis, inquit, homo, omne opus ſuum, terna conſideratione prævenit, prius, an liceat, deinde, an deceat, poſtremo, an expediat, & in ſermone feriæ quartæ hebdomadæ pœnoſæ: Felix, inquit, cuius cogitatio, hoc eſt, verbum, omnes actiones ad iuſtitiam dirigit, vt & intentio ſana ſit, & operatio recta.

D. Bernar. 17.

Aggæi 1. *Ponite corda veſtra ſuper vias veſtras*, ij ponunt corda ſuper vias ſuas, qui eas diligenter conſiderant. Qui noctu iter facit, facem ſibi præferri iubet, quę diſcutiat tenebras, noctu iter facimus, in cœlo dies illuceſcet clariſſimus, nulla vnquam caligine obſcurandus. Conſiderationis ergo facẽ præferat intellectus, quæ viam illuminet, iuxta illud Salomonis dictum eodem capite: *Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens.* De via autem impiorum, qui cõſiderationis facem nõ incendunt, ſubijcit: *Via impiorum tenebroſa, neſciunt vbi corruunt.* Nonne qui bellum gerunt, exploratores mittunt, vt olim Ioſue, qui hoſtium regiones, robur, munitiones, cõſiliaque explorent? nonnẽ in editis ſpeculis ſpeculatores collocant, qui hoſtium aduentum, numerum, armaq; ſpeculentur? Nos qui periculoſiſſimum cum tartareis hoſtibus bellum gerimus, ad explorandas eorum rẽgiones, ſequiſſimis flammis exardeſcẽtes, in quas nos præcipitare conantur, ad cognoſcenda eorum conſilia, tentationes, & arma, quibus nos oppugnant, nunquamne exploratricem conſiderationem mittemus? nunquamne oculatiſſimam hanc ſpeculatricem in editiſſima ſpecula collocabimus, vt rum periturus, tum in ſempiternũ mãſuras res ſpeculetur? 19.

Conſideratio fax & exploratrix. Prou. 4. 18.

Artifices, vt paulo ante dictum eſt, antequam opus aggrediantur, illius exemplar mente deſcribunt, nos ſine exemplari, hoc eſt, ſine conſideratione temere, & incõſiderate operabimur? Deus antequã mundum conderet, omnibus numeris abſolutã illius ideam apud ſe habuit, quam ſi (quod fieri non poteſt) apud ſe non habuiſſet, mũdus creari non potuiſſet, iuxta illud Aug. Ille mundus Deo niſi notus eſſet, eſſe non poſſet. Imitemur ergo diuinam illam ſapientiam, operis agendi prius ideam mẽte complectamur, quam ſi apud nos non habeamus, opus omnibus numeris abſolui non poterit. an liceat, an Deo placeat, an è re animi ſit, diligenter prius, ſi quid erit agendũ, conſideremus, nec caſu, & incõſulto, quicquam operis aggrediamur. Quod ſi conſiderate omnia faciamus, id prõ modulo noſtro aſſequemur, quod de Deo Optimo Maximo memoriæ proditũ eſt: Fecit Deus omnia per verbum ſuum, poſtquam fecit, *vidit cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona.* Eundem in modũ, ſi per verbum noſtrũ fecerimus omnia, cum opera ad examen, iudiciumque vocabimus cuncta, & erunt, diuina iuuante gratia, valde bona.

D. Auguſt. l. 10. de Ciuit. Dei, c. 10. 20. *Geneſ. 1.*

Res in verbo cernendæ. Tertium argumenti punctum ſit. Verbum diuinum eſt apud Deum; in eo beati, vt Theologi docẽt, veluti in ſpeculo ſplẽdidiſſimo, res cernũt in cœlo; in eodem nos res cernamus in terra. Verbum incarnatum, cruciq; ſuffixum noſtrũ ſit ſpeculum, in quo ſi diuitias, honores, humanã gloriam, cæteraque caduca bona cernamus, quam vilia ſint, facile cognoſcemus. Nam, vt Aug. ait, in lib. de verã religione c. 16. Chriſtus omnia, quæ habere cupientes, non rectè viuebamus (id eſt, caduca bona) carendo, vilia fecit. Si vero paupertatẽ, pœnitẽtiam, cruciatus Dei cauſa ſuſceptos, opprobria, iniurias, labores cõtemplemur, quam eximij præmij ſint, plane intelligemus. teſte enim Bernardo: Chriſtus eſt patiendi ſpeculum, & patientis præmium. Diuini Verbi conſpectus ſapientes reddit beatos in cœlo, eiuſdem verbi incarnati contemplatio ſapientes nos reddit in terra. etẽnim, vt Paulus ait: *Chriſtus factus eſt nobis ſapientia.* Et Aug. loco iam notato: Tota, inquit, vita Chriſti in terris, diſciplina morum fuit.

21.

D. Auguſt.

D. Bernar. ſerm. 49. in Cant.

1. *Cor. 1.* *D. Auguſt.*

Præcepit Moyſi Deus, vt exemplar inſpiceret, quod oſtendit, & ad exemplaris normam tabernaculum fabricarerur: *Inſpice* (ait Dominus) *& fac ſecundum exemplar, quod tibi in monte monſtratum eſt.* Oſtendit Deus in monte, hoc eſt, in cælo, bearis, omnium creaturarum exemplar, Verbum, nõ tamen præcipit, inſpicite & facite ſecundum exemplar, non enim poſſunt beati creaturas, quas in verbo vident, procreare. At nobis in hoc terrarum orbe degentibus, demonſtrat Deus in monte Caluariæ, omnium virturum exemplar Verbum idem, præcipiensque dicit: Inſpicite & facite, inſpicite exemplar, facite opera. Inſpicite obedientiã vſque ad mortem, & facite; inſpicite paupertatem vſque ad nuditatem, & facite; inſpicite patientiam vſque ad crucem, & facite, inſpicite Dei humilitatem vſque ad irriſiones, alapas, ſputa, opprobrijque pleniſſimam necem, & facite.

22. *Exod. 25.*

23.

Speculum veritatis eſt verbũ, mũdus verò ſpeculum fallax. Seneca. 24.

In hoc verbo res cernunt viri probi, Deique amantes: at diuinarum rerum obliti, res cernunt non in diuino Verbo, ſed in mundo: quamobrẽ illi errore liberantur, hi mille errorum tenebris obcæcantur. Verbum ſpeculum eſt veritate plenum, ab omni falſitate auertens hominem, mundus ſpeculum eſt vitreum, fragile, hominemque fallens. Vt Seneca ait l. 1. natural. q. c. 6. eſt alicuius ſpeculi natura talis, vt in portentoſam magnitudinem augeat formas. Et mundus ſpeculum eſt, honores, diuitias, voluptatesque in portentoſam mentiendo augens magnitudinem, qui fugere hæc portẽta vult, nõ in mẽdaci, ſed in veraci ſpeculo, Chriſto Optimo Maximo, rerum caducarũ veritatem exploret.

Quartum. Deus Pater ſeipſum perfectiſſimè intelligit, ſuique imaginem producit, verbum ſcilicet diuinum. Deũ vir probus pro modulo ſuo, hac etiam in re imitatur, ſæpe ſeipſum intelligit, ſuique imaginem, & Verbum profert. Magnum tamẽn diſcrimen eſt inter Deum & hominem.

Nam Deus Pater cum se intelligit, bonorum quoddam infinitum pelagus intellectu comprehendit: homo vero cū seipsum mente concipit, malorum quendam penum, & miseriarum quendam mundum animo percipit, vt docet Plutarchus, in libro cui titulus est, Vtrum sint grauiores animi morbi, quam corporis: Si teipsum, inquit, intus aperueris, vatiū quoddam, ac multis refertum malis penum reperies, ac mundum quendam miseriarum reconditum; vt ait Democritus, nō quidem foris incidentium, sed ipso in solo, ipsaq; in terra suos habentium fontes, vnde scaturiāt, &c. Pulcherrimo obiecto pulcherrima respondet imago, ex obiecto omnibus ærumnis pleno humilis emanat effigies. Humilē effigiem depingit Abrahā, cum puluerem se & cinerem esse intelligit; *loquar*, inquit, *ad Dominum, cum sim puluis & cinis.* & Paulus cum *abortiuum se appellat, & minimū Apostolorum, qui non sit dignus vocari Apostolus.* Dauid quoque cum *canem se vocat mortuum & pulicem.* Iob similiter cum hominem his verbis describit: *Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis:* Ioannes itē Baptista, cum se *vocem clamantis in deserto* profitetur. D. Chrysost. Ille, inquit, est maxime seipsum sciens, qui se esse nihil existimat. vide quam humilem nostræ vilitatis imaginē velit Chrysostomus vt pingamus.

25. *Vir probus sui ipsius verbum, & imaginem sepe profert.*

Genes. 18. 1. Cor. 15. 2. Reg 24. Iob. 24.

26. *D. Chryf. Hom. 26. in Matth.*

Verbum diuinum est sapientia Patris, verbū hoc & cōsideratio sapientia est hominis, prima, vt vtilissima quæ nō inflat, sed ædificat. Volo (ait Bern.) animam primo omniū scire seipsā, id quod postulat ratio & vtiliratis, & ordinis: ordinis quidē, quoniam quod nos sumus, primum est nobis, vtilitatis vero, quia talis scientia non inflat, sed humiliat. Philo in libro de somnijs: Est principium inuisibilis sapientiæ, non obliuisci sui ipsius, & habere semper præ oculis suas origines: sic enim superbia potest elui, &c.

Consideratio est hominis sapientia. D. Bernar. serm. 36. in Cant.

27.

At longe ab hac sapientia superbi absunt, verbum illi imaginemque sui, non suis sed alienis pingunt coloribus, id est, diuitijs, honoribus, nobilitate, nominis splendore. Vnde illud: *Dicis, quod dives sum, & locupletatus, & nullius egeo;* en alienis coloribus se ille pingebat. Sed suis, atroque carbone pingitur. *Et nescis, quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus.* Non ex corporis caducis bonis, sed ex animi diuinis virtutibus estimandus est homo, vt rectè Seneca docuit Epist. 77. Cum voles, inquit, veram hominis æstimationem inire, & scire qualis sit, nudum inspice, ponat honores, & alia fortunæ mēdacia, corpus ipsum exuat,

Apoc. 3.

28.

animum intuere, qualis, quantusq; sit, alieno an suo magnus. Hæc ille.

Quintum. Habet quoque concionator verbum suum, quod incensa mente efformatum, voceque vestitum, foras ad populum emittit. Nam quemadmodum summus Pater diuinum Verbum ab æterno produxit, postea vero humanitate indutum in mundum misit, ita diuinus cōcionator, multo ante tam sui, quam diuinarum, humanarumque rerum verbum mente concipit, postea vero voce contectū in vulgus profert prius meditando, scripturas legendo, sāctis Patribus operā dando, thesaurū parat, deinde de thesauro suo, veluti scriba doctus, noua profert, & vetera, multa prius in pectus suum infundit, postea in aliena corda effundit. sermonem quēso lege melliflui patris Bernard. in quo de hoc argumēto præclare agit, inter cætera: Discе, inquit, nō nisi de pleno effundere, implere prius, & sic curato effundere, benigna, prudēsq; charitas affluere cōsueuit, non effluere. En quanta prius infundenda sunt, vt effundere audeamus, de plenitudine, nō de penuria largiētes, primo quidem compunctio, deinde deuotio, tertio pœnitentiæ labor, quarto pietatis opus, quinto orationis studium, sexto contemplationis otium, septimo plenitudo dilectionis. Hęc omnia operatur spiritus secundum operationem, quæ infusio appellatur, quatenus illa, quę effusio dicta est, pure, & ob hoc tute iam administretur, &c.

De concionatore.

29. *D. Bernar. in Cant. 18.*

Eodem sermone concionatorem concham vult esse, nō canalem: Si sapis, inquit, concham te exhibebis, non canalē, canalis siquidē simul & recipit, & refundit; cōcha verò donec impleatur, expectat, & sic quod superabundat, sine suo damno communicat. Conqueritur præterea, quod multos concionatores canalibus, paucos conchis similes haberet illa ætas. Canales, ait, multos hodie habemus in Ecclesia, conchas vero perpaucas, tantæ charitatis sunt illi, per quos nobis fluenta cœlestia emanāt, vt ante effundere, quā infundi velint, loqui, quam audire, parariores, & prompti docere, quod non didicerunt, & alijs præesse gestientes, qui seipsos regere nesciunt. Danda ergo opera est concionatori, vt non canalis, sed conchæ, vel etiam fontis similitudinem referat, qui (vt idem sanctissimus Pater ait) non prius manat in riuum, nec in lacum extenditur, donec suis satietur aquis.

30.

In eandem sententiam Magnus Greg. Sancti, inquit, viri cum se ad prędicandum parant, prius se interius virtutibus innouant, vt ad hoc, quod loquendo docent, viuendo concordent; prius sua interna considerant, atque à cunctis se vitiorum sordibus emundant, curantes summopere, vt contra iram patientię luce resplēdeant, contra carnis luxuriam etiam cordis munditia fulgeant, cōtra torporē zelo candeant, contra confusos præcipitationis motus, serena grauitate rutilent, contra superbiam vera humilitate luceant, cōtra timorem radijs auctoritatis clarescant. Hæc ille. Ex quibus intelliges, quæ virtutes cōcionatori sint maxime necessariæ, vt cum Dauide dicere possit: *Eructauit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi, lingua mea calamus scribæ velociter scribentis.* Illius enim concionatoris cor, verbū bonum eructat, quod charitate plenum est, quod zelo feruet, quod diuinarum rerum cognitione redūdat; eructat, inquam, vt cum Bernardo loquar, de plenitudine, nō oscitar de inanitate, eructat cœlestibus epulis plenum, non oscitat vanę gloriæ inanitate vanum.

D. Gregor. Magnus l. 30. Mor. c. 21.

31.

Psal. 44.

D. Bernard.

Sit nobis exemplo seraphinus ille ardentissimus Franciscus, de quo D. Antonin. sic scribit, solitaria loca quæsiuit, & in eremi vastitate resedit, ad Ecclesiam solus nocte perrexit, talia loca elegit intrepidus, vt in oratione sibimet inuigilaret; ibique prius didicit; quod postmodum alios docuit, vbi non tam verbis, quam virtute spiritus, ad eructādum proximis, opportuno tempore esset plenus, &c. D. Hieron. in Epistola ad Principiā: Iustus, inquit, comedēs replet animam suam, cumque sacris doctrinis fuerit satiatus, de bono cordis thesauro profert ea, quæ bona sunt, & cum Paulo loquitur, *An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus?* &c.

D. Antonin.

33.

D. Hieron.

Eructat huiusmodi concionator verbum vtile, verbum corda permouens, verbum bonum, intentione bona, vnde sequitur in Psalmo: *Dico ego opera mea regi*, non inani gloriæ, non auro, non argento, sed regi Christo concionem dico. Psalmographus iste (ait Hieron.) qui laudes cantaturus est Domino, carmen suum, & opusculum conficerat ei, & pro musis gentilium ipsum inuocat in principio, quē laudaturus est, &c. Huiusmodi concionatoris lingua veluti calamo vtitur digitus ipse Dei, Spiritus Sāctus, *lingua*, inquit, *mea calamus scribæ velociter scribentis.* Nemo rudi, & minime præparato scribit calamo, præparatione ergo iam dicta cōcionator indiget, si calamus Spiritus S. est. Lege D. Basil. Psal. eodem 44. Iusti, ait, lingua Spiritu Sancto eam mouente, cordibus credentium verba inscribit vitæ æternæ, tincta quidem non attamento, sed spiritu Dei viuentis, &c.

34.

CAPVT VI.

Morale.

1. SExtum: *Omnia per ipsum facta sunt.* Omnia, inquam, bona, *vidit enim Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona.* Verum quæret quispiam, num mala quoq; aliqua per verbū facta sint? quod si ab eo non emanarunt, vndenam ea exoriantur? hæc quęstio Augustinum vehementer aliquādo torsit, & in hæresim Manichæorum impulit, vt ille fatetur lib. 1. de libero arbitrio cap. 2. Ea, inquit, quæstio me adolescentem vehementer exercuit, & fatigatum in hæreticos impulit atq; deiecit. Manichæi enim immutabilē quādā, & Deo coæternā mali naturā, impie & inepte adstruebant. ad fidē verò cōuersus, & hæreticorū ineptias detestatus; tres de libero arbitrio libros scripsit, in quibus de origine mali disserit. Nos duplex mali genus esse respondemus, alterū malū culpæ, alterū malū pœnæ appellatur. Malū culpę à Verbo nec factū esse, nec posse fieri cōpertū est: qui enim fieri potest, vt Deus quod sūmopere odit, idipsū efficiat? quod sūmis supplicijs coercet, id operetur? quod

Gen. 1.

An mala per verbum facta sint.

2.

ex

ex mundo exterminare iubet, id in mundum inuehat? Quæ verò ratio humana inficietur, peccatum Deo ita esse odiosum, vt in id odium suum totum expromat, nihilque aliud præter peccatum habeat odio? quis neget, aut Deum de
3. hominibus peccatorum labe infectis grauissima supplicia sumere, aut omnium scelerum sordibus mundum expurgatum velle? *Non Deus volens iniquitatem tu es*, canit sanctissimus Rex, & Propheta Abacuc: *Mundi*, inquit, *sunt oculi*
Psal. 5. *tui, ne videas malum, & respicere ad iniquitatem non potes*. Si
Abacuc 1. Deus iniquitatem non vult, si improbitatem respicere nō potest, si impios acerbissimis supplicijs afficit, quomodo fieri potest, vt peccati sit auctor & effector?

D. Fulgentius. *Deus non est peccati auctor.* D. Fulgent. lib. 1. ad Mon. Illius, inquit, rei Deus vltor est, cuius auctor nō est, id est, iniquitatis, quā potest Deus punire, nō facere, & post hæc: Absit hoc à nobis, atque ab omnibus Christianis, vt causam cuiuslibet peccati quisquā deputare diuinæ audeat æquitati, cum nec malitiæ neque
4. impietatis cuiusquam causa esse possit, nisi in eo, qui malus atque impius fuerit. Magnus Dionys. Areop. in lib. de
D. Dionys. Areopagita. diui. nom. parte 4. cap. 4. Non est, inquit, ex Deo malum, neque in Deo, neque simpliciter, neque secundum tempus. D. Augu. in lib. de natura boni aduersus Manichæos,
D. August. c. 28. Cū audimus, inquit, omnia ex ipso Deo esse, omnes vtique naturas intelligere debemus, quæ naturaliter sunt, neque enim ex ipso sunt peccata, quæ naturam non seruant, sed vitiant. Et tract. 1. in Ioan. in illa verba: Sine ipso factum est nihil. Peccatum, ait, non per ipsum Verbū factum est, & manifestum est, quia peccatum nihil est.
Boetius. Boetius lib. 4. de consolatione, Prosa secunda: Summum bonum malum facere nequit.

Quod si opponas sequi, Deum non esse omnipotentem, quod non possit peccatū facere. Respōdet Augustin.
5. *D. August.* lib. 1. contra Iulian. c. 8. Non potest, inquit, auctorem habere, quod nihil est. & Greg. lib. 3. Mor. cap. 6. Non creantur
D. Gregor. à Domino, quæ nulla natura sua subsistunt. Boetius item
Boetius. libro 4. de consolatione, Prosa vltima: Deum esse omniū potentem, nemo dubitarit, qui verò est omnium potens, nihil est quod non possit. malum igitur nihil est, cum id facere ille non possit, qui nihil non potest. Præterea respondemus, peccatum facere non esse potentiæ, sed impotentiæ, & imbecillitatis, non esse quicquam potenter facere,
D. Dionys. Areopagita. sed impotenter deficere. Vnde Dionysius Areopagita loco indicato, malum, ait, esse defectum, nullus autē defectus Deo perfectissimo tribuendus est.

Non potest Deus peccare, hoc non posse peccare im-
6. *D. August.* mensæ est omnipotentiæ. Vt enim Aug. lib. 5. de ciuitate Dei cap. 10. præclarè ait, propterea Deus quædam non potest, quia omnipotens est. Non minuitur eius potestas, cū
Potentia ad peccandum est impotētia, & imbecillitas. dicitur mori, fallique non posse. Sic enim hoc non potest, vt potius si posset, minoris esset potestatis. Hæc illc. idem
D. Dionys. Areopagita. Boetius. de potentia peccandi dicendum est, quæ maxima est impotentia. Possunt peccare homines, hoc posse maximæ est
7. fragilitatis, vt docet Magnus Dionysius in lib. de diuinis nom. cap. 4. par. 4. Fieri, inquit, malum, non virtutis, sed infirmitatis est. Boetius lib. 4. de consolatione, Prosa secūda: Possunt inquies mali, neque ego quidem negauerim, sed hæc eorum potentia non à viribus, sed ab imbecillitate descendit: possunt enim mala, quæ possibilitas eos euidentius nihil posse demonstrat; nam si malum nihil est, cum mala possint, nihil posse improbos liquet, &c.

Dicitur autem peccatū nihil, eo quòd priuatio sit. Lege
D. Anselm. Peccatū dicitur nihil. Anſel. lib. de conceptu Virginis cap. 6. & lib. Soliloquiorū cap. 5. Nihil aliud, ait, est malum, quàm priuatio boni, sicut nihil aliud est cæcitas, quàm priuatio luminis. malum itaque nihil est, quia sine Verbo factum est, sine quo factum
Homo peccato inquinatus in nihilū redigitur. est nihil, &c. Neque solum peccatum Patres appellant nihil, sed hominem etiam ipsum, qui peccato se inquinat, in nihilum redigi affirmant. Aug. tract. 1. in Ioan. Nihil fiūt homines cum peccant. Anselmus loco Soliloquiorum notato. Quoties à bonis deuias, à Verbo te separas, quia ipsum
D. August. D. Anselm. est bonum, & ideo nihil efficeris, quia sine Verbo es, sine
8. quo factum est nihil. Bern. lib. 5. de consideratione capite
D. Bern. 10. Peccato redacti in nihilum, iteratò creati sumus, vt simus initiūaliquod creaturæ eius; & in sermone de triplici cohærentia vinculorum: Ego ad nihilum redactus sum, & nescivi, verè ad nihilum, id est, ad peccatum, & nescivi, quia non fui ibi, cùm primus parens meus deuorauit me morsu amarissimo. Et Paulus: *Si habuero fidem, ita vt montes* 1. Cor. 3.
transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Rogabit aliquis, cur homo peccato infectus, in nihilum dicatur redactus, cum humanam naturam non amiserit? nunquid humana natura nihil est? Respondemus hominem duplex 9.
habere esse, alterum naturæ, alterum gratiæ, priùs illud esse, peccatum non admit, secundum penitus aufert. Redigitur ergo homo, qui scelus aliquod perpetrat, in nihilū, quod attinet ad esse spirituale gratiæ longe præstantissimū, quamuis humanam naturam caducaque bona non amittat. in hanc sententiam exponit D. Thomas locum Pauli citatum: *Si charitatem non habuero, nihil sum* (ait D. Thomas) *D. Thomas Cardin. Caietanus.* secundum esse gratiæ. & Caiet. nihil sum secundùm esse diuini consortij.

Dubium exoritur non leue: Num per Verbū sunt factę priuationes? Negantem partem probāt illa verba, sine ipso *An per verbum facte sint priuationes.* factum est nihil: priuationes sunt nihil, ergo sine verbo fiunt. Affirmantem confirmant verba Dei apud Isaiam: *Ego* 10.
Dominus, & non est alter formans lucem, & creans tenebras, tenebræ autem sunt priuatio lucis. Respondemus Deum tene- *Isaie 45.*
bras efficere, cæcitatem, & huiusmodi alias priuationes, eo modo, quo effici possunt, vt Isaias docet. & D. Augusti- *D. August.*
nus in lib. de natura boni cap. 16. Deus, inquit, quarundam rerum priuationes decenter facit, sicut rerum omnium perfectus artifex. Non tamen efficit peccatum, quia peccati priuatio culpa est, ad quam perpetrandā concursus causę moralis est necessarius; at Dei concursus cum homine, qui flagitium committit, non moralis, sed naturalis est causæ & vniuersalis, hominis verò moralis, ideoque homini non Deo priuatio illa tribuitur. Qua de re copiosè Theologi 11.
disputant in prima secundæ D. Th. neque hic locus fusiorem postulat tractatum.

Argumento respondetur, verba Euangelistæ: *Sine ipso factum est nihil*, non significare ipsum nihil esse factum sine verbo, id est, ipsas priuationes: sed indicare nihil, id est, nullā omnino rem factam esse sine Verbo, quod verissimū *D. August.*
est. In hanc sententiam interpretatur Aug. in lib. de natura boni cap. 24. Sine ipso, inquit, factum est nihil, id est, non est factum sine ipso aliquid. Cap. sequenti 25. quorundam reprehendit deliramentum, qui ipsum nihil factum esse sine Verbo affirmabant. quia in fine positum erat sententiæ, vnde inferebant ipsum nihil esse aliquid, si- 12.
quidēm factum erat. rectèque probat idem esse, sine ipso factum est nihil, & sine ipso nihil factum est, nihil enim refert in principione, an in medio, vel fine sententiæ collocetur, vt cōstat ex illis Christi verbis; *in occulto locutus sum nihil*, *Ioan. 18.*
hoc est, nihil locutus sum in occulto. Primo aspectu propositio videtur affirmans, sine ipso factum est nihil, sed negans est, vtpote hūc habens sensum, nulla res facta est sine ipso verbo. Vrges ex verbis August. paulò ante citatis, auctorem habere non potest, quod nihil est; priuatio est nihil, ergo non potest Deum habere auctorem. Respondemus id, quod nihil est, non posse per se, & propriè auctorem, vel creatorem habere, quia non fit per se, propriè, & realiter: potest tamen auctorem habere eo modo, quo fit, & rem, quæ per se fit, consequitur; factio siue creatio in naturas reales tendit, priuationes consequuntur.

Cum compertum sit Deum peccatum nec fecisse, nec 13.
posse facere, rogas, quis eius auctor sit, & effector? Respondetur, dæmon, & homo. Quidquid boni est, creatura Dei est, quidquid mali culpæ est; sub ratione formali culpæ ac peccati, creatura (vt ita dicam) hominis est, ac dæmonis, pessima illa quidem, quia totius boni creatorem offendit, & bonam Dei creaturam conspurcat, atque euertit. Est autem tetertimæ huius pestis fons, & origo volūtas. Vnde iniquus homo est? rogat Magnus Basilius in homil. 9. cui *Voluntas est causa peccati.* titulus: Quod Deus non est auctor malorum; respondet: *D. Basilius.* Ex ipsius libera voluntate: vnde malus Diabolus? ex 14.
eadem penitus causa. Gabrielem propria voluntas in cœlo retinuit, Satanam voluntatis libertas è cœlo deiecit, &c. August. lib. 3. de libero arbitrio c. 17. Voluntas est causa peccati. Item eodem loco: Improba voluntas malorum omnium causa est.

Quod si de peccato agatur originali, quod sine propriæ voluntatis actu infantes inquinat, etiam ipsum à voluntate
D. Augst. primi parentis emanauit, vt Aug. ait lib. 3. contra Iulian. Pelagianum cap. 5. Frustrà, inquit, putas ideo in paruulis non esse delictum, quia sine voluntate, quæ in eis nulla est, esse non potest, hoc enim rectè dicitur, propter proprium cuiusque peccatum non propter primi peccati originale contagium, quod tamen & ipsum à mala voluntate priorum
15. hominum sumpsit exordium. Sicut voluntas mala ipsa est origo peccati, id est, à voluntate mala peccatum exortum est, & peccati origo voluntas mala est, ita nisi voluntas mala, nō est cuiusquam vlla origo peccati. Et 2. lib. de nuptijs & concupiscentia cap. 28. ex voluntate, inquit, peccatum est, quærit forte, vtrum & originale peccatum? Respondeo, prorsus & originale peccatum, quia & hoc ex voluntate primi hominis seminatum est, vt & in illo esset, & in omnes transiret. Hæc Augst.

Eodem cap. de origine mali sic concludit: Ecce ergo ex bono oritur malum, nec fuit omnino vnde oriri posset, nisi ex bono, &c. Oritur enim malum ab homine, & dæmone, oritur ex voluntate: Dæmonis verò, hominis, & volū-
16. tatis natura à Deo cōdita, bona est. Admirabilis fons esset, qui & saluberrimam & pestiferam aquam effunderet. hic fons est hominis voluntas, ex ea, si expurgetur, diuino subnixa subsidio, virtus, qua nihil salubrius, si verò deprauetur, flagitia, quibus nihil pestilentius, emanant, hic est hominis ager diligentissimè colendus. etenim si diligenter colatur, bonorum operum velut abundantissimam optimi tritici segetem proferet, sine diligenti cultura lolium, vepres, spinas, hoc est, scelerum aceruos producet. Hæc est radix, ex qua vel cœlestis gloriæ fructus dulcissimi, vel tartarei ignis supplicia amarissima, exoriuntur:
D. Bern. Vnde Bern. in ser. 3. de resurrect. Cesset, ait, voluntas propria, & infernus non erit; in quem enim ignis ille desæ-
17. uiet, nisi in propriam voluntatem? Si pabulum igni tollas, nullas erit ignis, si improbam voluntatem tartaro eripias, infernus non erit, vt ait Bernardus. eripitur autem igni tartareo voluntas, quæ charitatis igne flagrans, bona opera præstat, & scelera omnia toto conatu fugit.

Deus quidem Opt. Max. non potest peccare, homo verò etsi tanta hac potentia careat, tamen potest non peccare. potest, inquam, diuino subnixus præsidio peccata mortifera omnia fugere, ex venialibus potest pleraque, etsi non omnia, euitare. Potest peccare homo, & potest nō peccare, illud impotentiæ, & imbecillitatis est, hoc potentiæ, & auxilij diuini: danda opera, vt potentia non peccandi in actu producatur, potentia verò siue potius imbecillitas peccandi omni motu, omnique actione priuetur: qua ratione virtute erimus, non iniquitate potentes, vt hortatur Augustinus Psal. 51. Opus (inquit Augustinus) est, potentem esse, sed in bonitate, non in malitia. Et enim illo Psalmo carpitur quidam iniquitate potens, cuius initiū hoc est: *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?* Is
18. dicitur potens in iniquitate, qui potentiam iniquè agendi in actum profert, is potens in bonitate, qui potentiam hanc frenat, & rectè faciendi potentia Deo iuuante vti-
Eccles. 31. tur. vnde illud: *Potuit transgredi, & non est transgressus, facere mala, & non fecit.* Ille similis est arbori syluestri ad pestilentes fructus producendos potenti, quæ postmodum eradicatur, ignisque fit pabulum, iuxta illud eiusdem Psalmi. *Deus destruet te*; te, inquam, qui potens es in iniqui-
19. tate, *in finem; euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium.* Hic virentis ac fructiferæ oliuæ speciem gerit, quæ in agro pingui consita, vtilissimo fructu affluit, vnde eodem Psalmo Dauid potens non in iniquitate, sed in bonitate: *Ego*, inquit, *sicut oliua fructifera in domo Dei*, &c.

Potētia peccandi sine potius imbecillitas ad peccandum, omni motu, & actu priuanda.

Locus Ioannis exponitur, qui natus est ex Deo, nō potest peccare, &c.

Videtur Ioannes Euangelista nostris dictis obsistere. Diximus enim Deum non posse peccare, homini hanc potentiā denegauimus: at Ioannes homini quoq; illā tribuit his verbis: *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.* ergo homo, qui ex Deo natus est, non solū
1. Ioan. 3. potest non peccare, verum etiam non potest peccare. Multifariam difficilis hic locus exponitur. D. Bernard. de prædestinatione interpretatur; similem Ioannis locum, 20. D. Bern.
qui est in fine eiusdem Epistolæ, in tract. de libero arbitrio, & gratia: Quanquam, inquit, Scriptura loquatur: *Omne quod natum est ex Deo, non peccat.* hoc dictum est de prædestinatis, non quòd omnino non peccent, sed quod peccatum ipsis non imputetur, quòd vel punitur condigna pœnitentia, vel in charitate absconditur, &c. Sermo. 25. in Cant. *Omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, quia generatio cœlestis seruat eum*, generatio cœlestis æterna prædestinatio est, qua electos suos Deus dilexit: hos ergo aduersi quasi nunquam peccasse, quoniam, & si qua deliquisse videntur in tempore, non apparent in æternitate, quia charitas patris ipsorum cooperit multitudinem peccatorum, &c. Et in serm. de triplici cohærentia vinculorum: 21.
Generatio cœlestis est æterna prædestinatio, qua nos præuidit Deus conformes fieri imagini filij sui; ex his nullus peccat, id est, in peccato perseuerat, quia nouit Dominus, qui sunt eius. & serm. 1. de Septuagesima: Non peccat, inquit, id est, non permanet in peccato, quia conseruat illum vtique, vt perire non possit, ea quæ falli nōn potest cœlestis generatio. Siue, non peccat, id est, tantundem est, ac si non peccet pro eo, scilicet quòd nō imputatur ei peccatum: generatio enim cœlestis etiam in hac parte conseruat illum. Hæc Bernardus. Ex quo hic sensus educitur: omnis qui natus est ex Deo, per cœlestem generationem, id est, prædestinationem, peccatum non facit, hoc est, non perseuerat in peccato, vel non peccat, quia eius peccata non apparent in æternitate; vel nōn peccat, quia 22.
dimittuntur illi, & non potest peccare, ita videlicet, vt in peccato permaneat.

D. Hieron. initio lib. 2. contra Iouin. aliter exponit, in hunc sensum: *omnis qui natus est ex Deo non peccat*, quamdiu D. Hieron.
scilicet diuina in eō gratia, & generatio permanet, nec peccare potest, & simul permanere verba Hieron. ex quibus hunc sensum elicimus, hæc sunt; Propterea scribo vobis filioli (ait Ioannes) *omnis qui natus est ex Deo, non peccat*, vt non peccetis, & tamdiu sciatis vos in generatione Domini permanere, quamdiu non peccaueritis, imo qui in generatione Domini perseuerant, peccare non possunt: 23.
Quæ enim communicatio lucis, & tenebrarum? Christi, & Belial? quomodo dies & nox misceri non queunt, sic nec iustitia, & iniquitas. Hæc ille. Et in Dialogo aduersus Pelagianos: *Qui natus est ex Deo non peccat*, quamdiu semen Dei manet in eo, & non potest peccare, quia ex Deo natus est. Habetur hęc expositio in Glossa ordinaria, his verbis: Nemo vos sedu- Glos. Ord.
cat dicendo quod vel iustitia sit ex homine, vel quod cum peccato possit aliquis in Deo manere, &c.

D. Aug. lib. 1. de gratia Christi cap. 21. diuersa ab his est D. Augst.
explanatio: *Qui natus*, inquit, *est ex Deo, non peccat*, & non potest peccare, quia *charitas*, secundum quam natus est ex Deo, *non agit perperam, non cogitat malum*, cum ergo peccat 24.
homo, non secundum charitatem peccat, sed secundum cupiditatem, secundum quam non est natus ex Deo, &c. Et lib. 2. de peccatorum meritis, & remissione, cap. 8. Proficimus in renouationem, iustamque vitam, per quod filij Dei sumus, & per hoc peccare omnino non possumus, donec totum in hoc transmutetur, etiam illud per quod adhuc filij sæculi sumus, per hoc enim & peccare adhuc possumus. ex his hic commentarius Augustini eruitur: *omnis qui natus est ex Deo, non peccat*, quatenus natus est ex Deo, & quatenus filius Dei est, quia *charitas*, quam habet filius Dei, *non agit perperam*, non impellit ad peccatum. hoc est, quod dicit in libro secundo de peccatorum meritis: Per quod filij Dei sumus, & 25.
per hoc, id est, ratione huius filiationis, & quatenus filij Dei, peccare omnino non possumus, & per hoc quod adhuc filij sæculi sumus, peccare possumus. Sequitur hanc expositionem Lyranus & Caiet. in Commentarijs huius epist. Intellige, inquit, formaliter, *omnis qui natus est ex Deo, non peccat*, hoc est, quatenus natus est ex Deo, quoniam nec peccare, nec posse peccare prouenit à diuina nativitate, sed ex nobis. Hæc ille. Idem Sanctissimus Pater Aug. in expositione epistolæ 1. Ioannis, tractatu 3. aliam adiungit interpretationem de peccato aduersus charitatē, & tracta-

tu

Ioan. 15. tu sexto hæc scribit: Sicut quando Dominus ait: *Si non venissem, peccatum non haberent*, non est consequens, vt omne peccatum intelligamus, sed certum peccatum, quod in eũ non crediderunt, quod præsentem contempserunt, sic &

26. hic non omne peccatum, ne contrarius sit illi loco, vbi ait:

1. Ioan. 1. *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est*: sed certum quoddam peccatum, id est, violationem charitatis. est ergo Augustini sensus: *Omnis qui natus est ex Deo, non peccat*, violatione charitatis, *& non potest peccare* odio aduersus fratrem, &c.

Has omnes Patrum expositiones veneror: Probabilius tamen, ni fallor, sic interpretabimur, & facilius: *Omnis qui natus est ex Deo, non peccat*, id est, omnis filius Dei, qui cœlestem Patrem feruenter diligit, & in eius gratia perseuerare contendit, non solet mortifero se crimine inquinare: id enim significat non peccat, id est, non solet peccatũ graue

27. committere, quod experientia ipsa docet. Nam probi viri, qui animi salutem curant diligenter, omnes huiusmodi graues morbos Deo fauente effugiunt. Addit: *Quoniam semen ipsius in eo manet*, hoc est, quoniam semen Dei, per quod generatur in filium Dei, hoc est, gratia, & charitas, baptismi character, & virtutes in eo permanent: Et *non potest peccare*, hoc est, à peccato vehementer abhorret, omne scelus execratur, & odit, nullum peccandi habet affectum, nullam voluntatem, hoc sensu dici solet, ego non possum vesci carnibus, non possum vinum bibere, hoc est, abhorreo à carnibus, & vino. eodem sensu Ioseph hæ

Gen. 39. respondit: *Quomodo possum hoc malum facere: & peccare in Dominum meum?* fauent huic interpretationi scholia græca

28. Oecum. in epist. Ioan. Non facit (inquit Oecum.) peccatum, significat ex affectu non contingere, propter quod etiam addit, quod non potest peccare, non secundùm naturæ impossibilitatẽ hoc dicens, quemadmodum de irrationabilibus dicimus quod non possunt scientiam recipere, sed propter voluntarium otium, siue abstinentiam à peccando hæc differens, & indicium filiorum Dei esse dicens non peccare, quemadmodum rursus filiorum Diaboli peccare. Hæc ille.

Est præterea loci huius interpretatio quædam, quã non

D. August. improbat Aug. in lib. de natura, & gratia cap. 14. *Qui natus est ex Deo non potest peccare*, hoc est, non debet peccare. Illud

29. ait Aug. quod dictum est, *non potest peccare*; pro eo dictum esse, ac si diceretur, non debet peccare; non improbanda mihi videtur huius assertio. Quis enim insanus dicat, debere peccari, cum ideo sit peccatum, quia non debet fieri, &c. Melius exponi sic potest, & *non potest peccare*, id est, non licet ei peccare, non est ei fas crimen committere, *qui ex Deo natus est*. Itaque difficilis Ioannis locus satis est explicatus, ex quo constat probum virum, & æternæ vitæ cupidum, Dei filium à peccato vehementer Dei gratia & dono abhorrere, quamuis si naturam spectes, peccare possit.

Dubitatur, num potentia hæc peccandi à Deo sit an ab

An potẽtia peccandi sit à Deo? homine? Respondemus potentiam peccãdi esse ipsam potentiam volendi, siue voluntatem; quę quia libera est, idcirco bonum amplecti potest, vel malum, idcirco potest peccare, & Dei suffulta præsidio non peccare, ac rectè agere.

30. Cum igitur voluntas à Deo sit, à Deo est hæc libera ad peccandum potentia, quæ non est peccatum, nec condita à Deo ad peccandum, sed ad recte agendum. Data nihilominus est homini libera ad bonum & malum voluntas, quia id humana flagitabat natura, & dignitas. Hæc docet

D. Bern. Bern. in tract. de gratia, & lib. arbit. his verbis: Soli inter animantia datum est homini posse peccare, ob prærogatiuam liberi arbitrij, datum autem, non vt proinde peccaret, sed vt gloriosior inde appareret, si non peccaret, cum peccare posset. & infra. Non fuit culpa dantis, sed abutentis, qui ipsam facultatem conuertit in vsum peccandi, quam

31. acceperat ad gloriam non peccandi. Nam etsi peccauit ex posse, quod accepit, non tamen quia potuit, sed quia voluit. Peccatis igitur lapsus non dono ascribendus est potestatis, sed vitio voluntatis. Ita Bernardus. Lege Magistrũ dist. 44. lib. 2. Hæc de malo culpæ. De malo pœnæ, quod vocant, breuius agemus.

Malum culpæ non facit, sed permittit Deus, malum verò pœnæ facit, peccati est permissor, pœnæ auctor. *Vidit cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona*. Nihil in mundo erat mali, nullum in homine peccatum, nullus morbus, nulla molestia, nulla mœstitia, nullus vel animi vel corporis labor, nulla mors, arridebant illi creaturæ omnes, mille rutilans syderibus cœlum, fulgens Sol, fauens luna, serenus aër, mille floribus exornata tellus, dulcissimis fructibus onustæ arbores, suauissimis aquis manantes fluuij, piscibus referta maria, morigera animantia. Vbi verò peccatum in mundum ab Adamo est introductum, vt tranquillissimum mare, furibundi venti, sic tranquillissimum humanæ naturæ statum mirum in modum perturbauit. protinus mala pœnæ, vt malis culpæ vindictam inferrent, diuino prodiere iussu, malum oppositum est malo, veluti medicina, & appositum velut vindex. Quæ homini arridebant creaturæ, iratæ hilarem contraxere frontem; cœli, elementa, animantia, mortem illi minari ac machinari cœperunt. Vtinam felix ille innocentiæ perduraſſet status, nullum in homine culpæ malum ineſſet, ac proinde nullum malum pœnæ fuiſſet ſubſecutum, homo malum culpæ inuexit in mundum; Deus inuexit malum pœnæ, malumque culpæ in ordinem redegit. Nam, vt ait Augustinus Epist. 120. ad Honoratum: Non efficit anima peruersè vtens creaturis, vt ordinationem effugiat creatoris, quoniam, si illa male vtitur bonis, ille bene vtitur etiam malis, ac per hoc illa bonis peruersè vtendo fit mala, ille ordinatè etiam malis vtendo permanet bonus. Qui enim iniustè se ordinat in peccatis, iuste ordinatur in pœnis, &c.

An Deus faciat mala pœna. 32. 33. *D. Augustin.*

Malum autem pœnæ à Deo fieri liquidò constat ex Amos: *Si erit*, inquit, *malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit*? de malo loquitur pœnæ, & afflictionibus. Item Isai. *Ego Dominus formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem & creans malum*, malum, inquam, pœnæ. Ierem. *Ecce ego, dicit Dominus, fingo contra vos malum.* Ion. *Misertus est Deus super malitiam, quam locutus fuerat, vt faceret.* nunquid Deus malitiam facit? facit quidem malitiam, id est afflictionem, & malum pœnæ. Vnde: *Sufficit diei malitia sua*, id est, afflictio, & labor.

Amos 3. Isai. 45. 34. Ierem. 18. *Malũ pœnæ à Deo fit.* Ione 3. Matth. 6.

Cur verò supplicia, cùm sint res bonæ, & à Deo factæ, mala dicantur, docet D. Hieron. in Comment. c. 18. Ierem. Sic enim scribit: Ecce ego fingo contra vos malum, quasi figulus lutum: malum autem iuxta Isaiam, qui dicit, *faciens pacem, & creans malum*. non quòd per se malum sit, sed quod patientibus malum esse videatur. & D. Gregor. Non creatur, ait, à Domino, quæ nulla natura sua subsistunt, sed creare se mala Dominus indicat, cum res bene conditas, nobis malè agentibus in flagellum format, vt ea ipsa, & per dolorem, quo feriunt, delinquentibus mala sint, & per naturam, qua existunt, bona. Vnde & venenum mors est homini, serpenti vita. Hæc Gregorius. Et Basilius in homilia, cui titulus: Quod Deus nõ est autor malorum. Malum (inquit) aliquod est secundùm nostrum sensum, aliud natura ipsa. malum natura ex nobis oritur, iniustitia, inuidia, cædes, & reliqua huiusmodi, quæ animam solent inquinare. Rursus malum dicimus, quòd triste durumque sensibus sit nostris, vt morbum, plagas, egestatem, pecuniæ damna, quorum quodlibet nobis à sapientissimo, & optimo Domino, ad vtilitatem inducitur. Vt enim bene facit medicus, etiam vbi corpori dolorem infert (cum morbo namque bellum gerit non cum ægroto) sic bonus Deus salutem omnibus per castigationem ac pœnam distribuit, &c.

D. Hieron. D. Gregor. l. 3. Mor. c. 6. 35. D. Basilius. 36.

Denique vt ex dictis liquet, mala culpæ à Deo summo odio habentur, ideoque ab homine summa diligentia sunt fugienda, mala verò pœnæ à Deo immittuntur, idcirco ab homine summa patientia sunt ferenda. Vt autem patienter feramus, in ipsum pœnæ immissorem Deum, in ipsam clementissimam, quæ percutit manum, lacrymantes oculos conijciamus, iuxta illud: *Sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum; sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.* Seruus cum vapulat, à domino, dominique manibus, flagello armatis, non auertit oculos, lachrymas fundit, frugem

Psal. 122. Ferẽda patienter mala pœnæ. 37.

fugem profiretur meliorē, donec ille misereatur. Idem & tu facito, ita Iob acerbissimis affectus calamitatibus in Deo collocabat oculos, manumq; qua verberabatur intués aiebat; *Dominus dedit, Dominus abstulit.* Aug. in enarrat. Psal. 77. Non dixit Iob: Dominus dedit, Diabolus abstulit, sed Dominus dedit, Dominus adstulit, &c. Item: Si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non suscipiamus? Canes oculos à lapidante auertunt, in lapidem verò sæuiunt, sic imprudentes viri, ac furibundi, à Deo oculos auocant, calamitates execrantur, persecutores mordent.

Patientiæ remedium.

Longè secus Dauid vir prudentissimus fecit. Semei lapides in eum iacit, ac potentissimus Rex non in lapides, sed in Deum oculos conijcit: *Dominus*, inquit, *præcepit ei, vt malediceret Dauid, & quis est, qui audeat dicere, quare sic fecerit?* præcepisse autem dicitur Deus Semei, vt malediceret Dauid, non quatenus maledictio illa malum erat culpæ, sed quatenus malum erat pœnæ; vt Cardinalis Caietan. docet Matth. 14. *Petrus videns ventum validum timuit, & cœpit mergi*, qui oculos à Christo abducit, & in ventos, procellasque, id est, mala, quæ parit, conjcit, is timet, itaſcitur, iniquo animo fert, denique mergitur. Qui verò summam Dei bonitatem animo voluitis, quæcunque ab illo immittuntur mala, patienter tolerate. Etenim, quæ Deus inducit mala, bona mala sunt, quemadmodum, quæ medicus ægroto infert mala, bona meritò dici possunt. Vnde Magnus Basil. hom. iam citata: Vnum, inquit, hoc habere in mentibus nostris præsumptum oportet, quod cum simus boni Dei opificium, & ab illo constemus, omnia circa nos, tam modica, quàm magna dispensante, nihil nobis accidat illo nō volente, & quod nihil eorum, quæ nobis accidunt, malum sit, aut tale, vt melius illo aliquid excogitare possimus. Hęc Basilius.

2. Reg. 16. 38.

39. D. Basil.

Addamus & secundum patientię remedium. id verò est, si vtraque mala, de quibus hactenus egimus, intuearis, tā mala pœnæ quæ pateris, quàm mala culpæ, quæ commisisti. qui enim crimina, quibus se obstringit, considerat, supplicia, quæ criminibus debita esse cognoscit, non iniquo fert animo. Huc illud pertinet D. Greg. Tunc, inquit, illa conuicia bene toleramus, cum in secretò mentis ad mala perpetrata recurrimus, leue quippe videbitur, quod iniuria percutimur, dum conspicimus, quia peius est quod meremur, &c. Et illud in commentarijs Psal. 6. ad illa verba Dauidis: *Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum*; Hoc est, quotidie peccatorum pœnam patior, quam in ipsa peccatorum facie contemplor, & quia sentio pœnam, recogito culpam, &c.

40. D. Gregor. lib. 30. Mor. c. 17.

Huc item spectant illa eiusdem Dauidis verba inclyta patientia Semei maledicta tolerantis, *Posui*, inquit, *ori meo custodiam, cum consisteret peccator aduersum me*, peccator dicitur Semei, vt exponit Theodoret. & alij. obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis, vide patientiam, vide regis humilitatem. addit: & dolor meus renouatus est. quis dolor renouatus Dauidi est, cùm conuicijs à Semei afficeretur? præteriti adulterij dolor, vt interpretatur Theod. cuius hæc est Paraphrasis: Conuicijs affectus peccati memini, & stimulis è peccato emissis configebar, reputans hanc esse causam, cur ego maledictis afficiar, & tyrannide opprimar, & à regijs domibus exactus fugere cogar, &c. Ex hac peccati memoria illa verba emanarunt: *Dominus præcepit ei, vt maledicteret mihi*, videlicet propter adulterium, quod admisi. Peccati memoriam habet hæc clausula (ait Theod.) quoniam per hoc castigatio euenit. De hac quoque peccati consideratione illa verba Psalmi indicati idem Auctor exponit: *Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis*, hoc est (ait Theod.) redigens in memoriam peccatū, mœroris igne ardebam, vel ardebam igne iracundiæ aduersus commissum flagitium. Egregius hic ignis est, & peccati in hac vita purgatorius, scilicet ignis doloris, pœnitentiæ, & iracundiæ aduersus scelera, iuxta illud: *Irascimini, & nolite peccare*, mitior hæc, quam purgatoria post vitā flamma. Magnus quoque Grego. Dauid, inquit, exurgentem contra se filium fugiens, reduxit ad animam mā hum, quòd perpetrauit, & æquanimiter pertulit, quod audiuit, & contumeliosa verba non tam conuicia, quam adiutoria credidit, quibus se purgari, sibique misereri posse, credidit.

Alterum patientiæ remedium.

41. Theodoret.

Psal. 38.

Psal. 4.

42.

D. Gregor. lib. 30. Mor. c. 17.

Septimum: Patet omnia per Verbum facta esse. Sed quærunt Manichæi apud Aug. lib. 1. de Gen. contra Manich. cap. 16. quid opus erat, vt tam multa animalia Deus faceret, quæ hominibus non sunt necessaria, multa etiam pernicioſa sunt, & timenda, vt serpentes? quæstioni respondet præclara similitudine Augustin. Si in alicuius, inquit, opificis officinam imperitus intrauerit, videt ibi multa instrumenta, quorum causas ignorat, & si multum insipiens est, superflua putat. Iam verò si in fornacem incautus ceciderit, aut ferramento aliquo acuto, cum id male tractat, se ipsum vulnerauerit, etiam pernicioſa & noxia existimat ibi esse multa, quorum tamen vsum quoniam nouit artifex, insipientiam eius irridet. Et tamen tam stulti sunt homines, vt apud artificem hominem non audeant vituperare, quæ ignorant, sed cum ea vident, credunt esse necessaria, & propter vsus aliquos institura, in mundo autem, cuius conditor Deus & administrator, audent multa reprehendere, quorum causas non vident, & in operibus atque instrumentis omnipotentis artificis volunt se videri scire, quod nesciunt. Hæc est Augustin. similitudo, ex qua perspicuum fit serpentes, reliqua animantia, res denique omnes à sapientissimo creatore Deo sapiētissimè conditas esse, etsi nesciat homo quorsum sint productæ, stultumque eum esse, qui propterea quòd rei causam, ordinem, & finem ignoret, superuacaneam esse arbitratur. Qui totum respicere non potest (ait idem sapientissimus Pater lib. 16. de Ciuit. Dei, cap. 8.) tanquam deformitate patris offenditur. quoniam cui congruat, & quo referatur ignorat, &c. Prælarè Boetius lib. 4. de consolatione philosophica, Prosa quinta: Non mirum (ait) si quid, ordinis ignorata ratione, temerarium, confusumque credatur. sed tu quamuis causam tantæ dispositionis ignores, tamen quoniam bonus mundum rector temperat, rectè fieri cuncta ne dubites. Hæc ille. Et Origenes hom. 14. in Num. Nos (inquit) dicimus dispensatione quadam & sapientia Dei, ita omnia in hoc mundo esse disposita, vt nihil prorsus otiosum sit apud Deum, etiamsi malum illud sit, &c.

43. *Quorsum Deus animalia noxia creauit?* D. Auguſt.

44.

45. *Omnia à Deo recte disposita,* Boetius.

Origenes.

Suum omnia habent finem, quem si cognitum non habemus, illud sciamus vnum, res cunctas vniuersitatis huius pulchritudinem, etsi deformes sint, sua pulchra deformitate complere. Vnde Aug. eod. loco Geneſis: Si tibi, inquit, displicent aliqua animalia, quod non prosunt, placeat quod non obsunt, quia etsi domui nostrę non sunt necessaria, eis tamen completur huius Vniuersitatis integritas, quæ multo maior est, quam domus nostra, & multò melior. Hanc enim multò melius administrat Deus, quam vnusquisque nostrum domum suam. Item: Ego, inquit, fateor me nescire, mures & ranæ, quare creatæ sint, aut muscæ, aut vermiculi, video tamen omnia in suo genere pulchra esse: quamuis propter peccata nostra multa nobis videantur aduersa, &c.

D. Auguſt. 46.

Tractatu autem primo in Ioannem, docet horū animalium creationem ad domandam deseruire superbiam: Propter superbiam, inquit, instituit Deus creaturam istam minimam, & abiectissimam, vt ipsa nos torqueret, vt cum homo se erexerit, pulicibus subdatur. quid est, quod te infles humana superbia? pulicibus resiste, vt dormias. Populum Pharaonis superbum potuit Deus domare de vrsis, de leonibus, serpentibus, muscas, & ranas illis immisit, vt rebus vilissimis superbia domaretur. Hactenus Aug. & D. Hieronymus in Commentarijs cap. 2. Ioelis: Illud, ait, solemus Marcioni, & cæteris hæreticis respondere, qui vetus Testamētum lacerant, quod & pulices, & culices, & cimices, & huiusmodi animantia idcirco fecerit Deus, vt fragilitatem nostrę carnis ostenderet, quæ in tantum nihil est, vt ab ijs, quæ parua sunt, vulneretur. Si autē eruca, paruusque vermiculus fortior homine est, quid gloriatur terra, & cinis? &c. Illo capite secundo Ioelis, locusta, bruchus, rubigo, & eruca, dicitur fortitudo magna Dei, quia per hæc minima fortitudinem suam, & fragilitatem ostendit nostram, dum per ea Israelitas, quemadmodum per cinyphes, muscas, & ranas, puniuit Ægyptios. Quomodo

Deus per minima animalia potestatem suam ostendit & fragilitatē nostram. D. Hieron. 48.

do (inquit Hieronymus) potentia Dei in Ægyptijs plagis ostensa est per paruã animalia, sic & in paruo, tardoque vermiculo eruca, Dei potentia, & humana fragilitas demonstratur, non quod Deus nequeat ad nutum suum
49. terras subuertere, & operire cuncta diluuio, vel fulmine concremare, sed per parua, & vt ita dicam, pũcta corporum, ostendit humanã fragilitatem, &c. ex serpentibus alijsque perniciosis animantibus, præter vniuersitatis pul-
D. Augus. chritudinem, quid vtilitatis decerpatur, indicat Aug. citato loco Gen. his verbis: De perniciosis animalibus, vel punimur, vel exercemur, vel terremur, vt non vitã istam multis periculis, & laboribus subditam, sed aliam meliorem vbi securitas summa est, diligamus, & desideremus, & eam nobis pietatis meritis comparemus.

Postremum: *Omnia per ipsum facta sunt*, bona omnia, & pœnę mala; per verbum facta sunt, mala culpę permissa, atque ita mundus hic ex contrapositis, contrarijsque quibuldam, id est, bonis, ac malis à diuina Sapientia sapientissimè, ac pulcherrimè compositus est. Vnde præclarè ait
50. Aug. lib. 11. de Ciuit. Dei cap. 18. Sicut contraria contrarijs opposita, sermonis pulchritudinem reddunt, ita quadam non verborum sed rerum eloquentia, contrariorum oppositione, sæculi pulchritudo componitur, &c. Bonorum autem pulchritudinem ex malorum comparatione enitescere docet Orig. hom. 1. in Gen. Ex malorum ait consideratione decus bonorum lucidiùs indicatur, quãtus decor lucis sit, non dignosceretur, nisi noctis obscuritas intercederet. Vnde aliqui in castitate laudantur, nisi quia alij pro impudicitia damnantur? vnde viri fortes magnificarentur, nisi existerent imbecilles & timidi? Si amarum adhibeas, tunc dulce efficitur laudabilius, si atrum consideraueris, gratiora tibi, quæ clara sunt, videbuntur, &c.

Mundus ex cõtrarijs, & cõtrapositis compositus, D. Augus. Origenes.

51. De his contrapositis loquitur Ecclesiasticus verbis illis:
Eccli. 33. *Contra malum, bonum est, & contra mortem, vita, sic & contra virum iustum, peccator, & sic intuere omnia opera altissimi, duo, & duo, & vnum contra vnum.* Et: *Omnia duplicia, vnum contra vnũ:*
Eccli. 42. Docet Ecclesiasticus rerum esse in mundo oppositionem, id enim significant illa verba: *Duo & duo*, & illa: *Omnia duplicia*, hoc est, omnia sunt paria, duo & duo, quia, duo sunt contraria, *& vnum contra vnum*, id est, vnum contrarium, cõtra alterum. Est calor, & frigus, siccitas, & humor, sursum, & deorsum, asperum, & lene, graue, & leue, excelsum, & humile; salus, morbus, vita, mors, dolor, voluptas, lætitia,
52. mœror, sunt bona quædam iucũda, & vtilia, sunt mala molesta & perniciosa, sunt vitia & virtutes, sunt probi ac iusti viri, sunt & homines impij, ac dæmones. bona Deus facit,
D. Augus. lib. 11. de Ciuit. Dei c. 18. mala culpæ non sine causa permittit. Nam, vt ait Aug. Nullum Deus Angelum, aut hominem crearet, quem malum futurum esse præsciret, nisi pariter nosset, quibus eos bonorum vsibus commodaret, atque ita ordinem sæculorum tanquam pulcherrimum carmen, etiam ex quibusdam quasi antitheris honestaret. Ad Ioannem iam reuertamur. Lege Orig. homil. 14. in lib. Num.

CAPVT VII.

Quod factum est, in ipso vita erat, exponitur cum aliis sequentibus.

1. DOcet Ioannes, creaturas omnes esse in Verbo diuino, longè aliter tamen, quàm in verbo nostro. Etenim in verbo nostro mortuæ sunt, ac veluti depictæ, quippe quod rerum, quæ cognoscuntur, imago sit. In Verbo autẽ diuino vita sunt. *Quod factum est*, inquit, *in ipso vita erat*, hoc est, omnes creaturæ quæcunque factæ sunt, in diuino existunt verbo, in eo esse quoddam habet viuum ac diuinum, nimirum esse ipsius verbi: nam quidquid est in Deo, est ipsemet Deus, creaturæ ergo eo modo, quo in verbo
Creaturæ in Verbo sunt vita. D. Thom. D. Augus. sunt, Deus sunt, & vita sunt. Quocirca D. Thom. in commentar. 1. cap. Ioan. Creatura, inquit, in Deo est creatrix essentia.

Aug. tract. 1. in Ioan. Sapientia Dei secundum artem continet omnia, terram vides, cœlum, Solem, Lunam, sunt ista in arte, sed foris corpora sunt, in arte vita sunt; & in Dialogo sexaginta quinque quæstionum quæst. 26. Proptrea ait Ioannes, *quod factum est, in ipso vita erat*, omnia quæ facta sunt, & vitam non habent, in ipso verbo Dei vita sunt, & in seipsis vita non sunt. Auctor Homiliæ secũdę in diuersos inter opera Orig. Tom. 3. Cœlũ, terra, abyssus, & 2. *Origenes.* quæcũq; in eis sunt, in verbo viuũt, & vita sunt, & æternaliter subsistunt, & quæ nobis omni motu vitali carere videntur, in verbo viuũt. item: Omnia quæ per Verbũ facta sunt, in ipso vitaliter, & vniformiter, & causaliter subsistũt. Item Beda in Ioannem: Quod factum est in tempore, siue viuũ, *Beda.* siue vita carens apparuit, omne hoc in spiritali factoris ratione, quasi semper vixerat, & viuit.

Appositè verò Ioannes postquam dixit: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*, adiunxit: *Quod factum est, in ipso vita erat*, vt indicaret ea, quæ facta sunt, præstitisse in verbo veluti in exẽplari, per quod facta sunt. Præterea, vt ostẽderet Verbum nouisse omnia in se, antequam faceret, nisi 3. enim in se nouisset, facere non posset, vt docet Augusti- *D. Augus. lib. 10. de Ciuit. Dei c. 10.* nus. Iste, inquit, mundus Deo nisi notus esset, esse non posset. & libro quinto de Geneſi ad literam capite 15. Quis, inquit, tam sit demens, vt dicat, non ea Deum fecisse, quæ nouerat? Portò si nouerat, vbi nisi apud seipsum, apud *In ipso videt verbum creaturas quæ per ipsum fãcturus est.* quem Verbum erat, per quod facta sunt omnia. Nam si extra seipsum ea nouerat, quis eum docuerat? & capite 15. Manet ista sententia, vt id, quod per ipsum factum est, vita esse in illo intelligatur, in qua vita vidit omnia, quando fecit, & sicut vidit, ita ea fecit, non præter seipsum videns, sed in ipso, ita enumerauit omnia, quæ fecit. Item: Omnia antequam fierent, erant in notitia facientis; & vtique ibi meliora vbi veriora, vbi æterna, & incommutabilia. Hæc ille.

D. Cyril. aliter hæc verba interpretatur, ita vt indicetur *D. Cyrill.* hoc loco Verbum res omnes, quas creauit, conseruare. 4. Quoniam (inquit Cyril.) creatura nullam durandi virtutem in se per naturam habet, sed filius Dei cunctis quasi commixtus vita eorum fit, & in propria naturæ conditione conseruat, idcircò clamat Euangelista: *Quod factum est, in ipso vita erat*; non solùm, inquit, per ipsum facta sunt vniuersa, sed quæcunque facta sunt, Dei filius principium & subsistentia omnium, tam visibilium, quàm inuisibilium, *in ipsis vita erat*, &c. Hebraismus est iuxta hunc sensum, vt, *Dominus in cœlo sedes eius*, ita hoc loco: *Quod factum est, in ipso vita erat.* quasi dicat, creaturæ factæ, in ipsis verbum vita erat, hoc est, verbum erat vita in creaturis, quas fecit. Si opponas non omnes creaturas viuere, respondetur vitam sumi pro conseruatione.

Psal. 10. Per verbũ creaturæ conseruantur.

5. Facilius in hanc sententiam sic explicaremus, *quod factum est, in ipso vita erat*, hoc est, factæ creaturæ in ipso Verbo cõsistebant, & conseruabantur, iuxta illud Pauli: *omnia in ipso* *Coloss. 1. D. Ambros.* *constant*, id est, conseruantur, ita exponit Ambrosius libro primo Hexaemeron, cap. quarto: *Quod factum*, inquit) *est, in ipsa vita erat*, quia in ipso constant omnia. Idem Ambrosius lib. 3. de fide, cap. 3. Diuersæ cuiusdam lectionis meminit, quæ huiusmodi est: *quod factum est in ipso*, subauditur, erat, more hebræo; *quod factum est, erat in ipso*, id est, creaturæ erãt in Verbo. Deinde seperatim *vita erat, & vita erat lux hominũ*, 6. &c. Sed nos vulgatam sequamur lectionem.

Quoniam verò suprà diximus, duplicem esse loci huius *Explicatur lectio Chrysostomi, & aliorũ, sine ipso factum est nihil. quod factũ est.* lectionem, alteram quoque, quæ Chrys. est, Hier. & multorum aliorum, nõ erit ab opera nostra alienum explicare. ea sic se habet: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est*; Græcè οὐδὲ ἕν, id est, neque vnum, hoc est, omnia per Verbum facta sunt, sine ipso nihil est factum, quod factum est; sine ipso nihil est factum, quod sit creatura. Sequitur sententia altera. *In ipso vita erat*, qua indicat Ioannes, Verbum Dei esse dissimile verbo hominis: nam verbum hominis accidens est veluti mortuum, minime subsistens. Verbum Dei substantia est viuens, imò 7. ipsa æterna vita, siue fons vitæ, iuxta illud: *Apud te est* *Psal. 35.* *fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*, hoc est, vt Theodoretus explanat: Apud te est Verbum æternum, fons vitæ, & in lumine Spiritus S. lumen vnigeniti tui cernemus.

Et vita erat lux hominum.

INdicat Verbum diuinum, quod vita est, esse etiam hominum lucem, hominum autem lucem dixit potius, quam creaturarum omnium, propterea quod non est lux sensibilis, pecorum, & cæterarum creaturarum intellectu carentium, sed spiritalis, hominum rationem habentium. Pecora (ait Aug.) non illuminantur ab hac luce, quia non habent rationales mentes, quæ possint videre sapientiam. Item Theophyl. verbum erat lux, non sensibilis, sed spiritalis, quæ animam illustret. Neque verò Angelorum lucem appellauit, cum illorum maximè lux sit, quia non Angelorum, sed hominum causa Euangelium scribebat, vt vult Rupertus.

Verbum cur dicatur lux hominum.
D. August. 8.

Si petas quam lucem Verbum hominibus impertiatur? Respondet Theophyl. rationis lucem: Omnes, inquit, homines secundum quod mentem accepimus & rationem, à Verbo dicimur illuminari, nam ratio lux est, &c. Et Rupertus, lux (air) hominum vniuersaliter dictum, id est, bonorum, & malorum, quia tam boni, quàm mali, in hoc lucent, quod rationales sunt. In eadem sententia est Cyril. Verum amplior est sensus: dicitur enim verbum lux hominum, non solùm quia lucem rationis, sed etiam quia lucem fidei, & diuinæ cognitionis, hominibus impertitur. Est ergo lux hæc nobilissima & spiritalis: ne quis autem eam visibilem ac solarem, & ex naturæ necessitate illuminantē putaret, adiecit Ioannes:

Theophyl. *Rupertus.*

9.

Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.

QVasi dicat, ne puter quis lucem hanc, de qua loquor, solem esse, nam sol oculis est conspicuus, non lucet in tenebris, non fulget caligine circumfusus, caliginē protinus dispellit radijs, quippe qui ex naturę ait necessitate: at lux hæc libera, & rerum omnium domina, in tenebris crassissimis splendet, tenebræ enim, quæ spiritales & voluntariæ sunt, luci libere, vt vult, illuminanti obsistunt, neque eam comprehendunt. Splendere dicitur lux Verbi in tenebris, & tenebræ dicuntur eam non comprehendisse, quia vt infra ait Ioannes, *In mundo erat, & mundus eum non cognouit*. quid est in mundo tenebroso, & iniquo erat idem quod *lux in tenebris* lucet. quid est, *mundus eum non cognouit?* Idem quod tenebræ, id est, homines impij, eam non comprehenderunt.

10.

Velaliter, ostendit Ioannes diuinum Verbum & si lux sit, tamen hominibus fuisse incognitum hoc sensu, lux in tenebris, hoc est, inter homines ipsius inscios fulget in mundo, & ipsæ tenebræ, ipsi homines lucis ignari, & Verbi, illud non agnouerunt. At quia locus multifariam explicatur, diligentius illum excutiamus.

11. *Cardin. Caietan.*

Cardin. Caiet. res sensibiles, quæ non intelligunt, putat tenebras appellari. Sed cur putat has res dici tenebras? nimirū quia lumine intelligibili & spiritali luce carent; in ijs tenebris, id est, rebus sensibilibus intellectu carentibus, lucere ait lucem verbi, & ab illis non comprehendi, quia cum intellectus experres sint, à luce intelligibili illustrari nequeunt. Hæc explanatio non probatur, nec enim Ioannes significat, verbum lucere in lapidibus, arboribus, rebusq; alijs sensibilibus, intellectu carentibus, & ab illis nō comprehendi. quid enim mirū si lux spiritalis ab huiusmodi rebus non comprehendatur? præterea non satis apte res sensibiles tenebræ dicuntur.

Varij sēsus.

12. *Origenes.*

Aptius auctor Hom. 2. in diuersos, quæ Orig. ascribitur, tom. 3. tenebras significare putat humanam naturam: Nostra, inquit, natura, dum per se consideratur, quædam verè tenebrosa substantia est, capax lucis sapientiæ, quemadmodum aër per semetipsum non lucet, sed tenebrarum vocabulo nuncupatur, capax tamen solaris luminis est. *lux* ergo *in tenebris lucet*, quia verbum in nostra natura, quæ per se considerata informis quædam tenebrositas reperitur, lucere non desinit. Sic ille exponit illa verba, *lux in tenebris lucet*, id est, in natura nostra. simili modo exponit

D. Cyril.

D. Cyril. similiterque docet creaturam, quæ indiget illuminatione, tenebras appellari, eo quòd ex se nihil sit, nihilq; habeat lucis.

Verba sequentia: *Et tenebræ eam non comprehenderunt*, Cyril. sic interpretatur: idolorum cultores Verbum non cognouerunt. Auctor autem iam indicatus, his verbis significari vult à Ioanne lucem, de qua loquitur, esse incomprehensibilem: Quoniam (inquit ille) ipsa lux omni creaturę est incomprehensibilis, tenebræ eam non comprehenderunt; superat Deus omnem sensum, & intellectum, &c. Eodem modo interpretatur D. Hilarius lib. 2. de Trinitate. docet enim indicare Ioannem hoc loco verbi generationem esse incomprehensibilem. Hæc (ait) lux tenebras illuminans, & vt impossibilitatem generationis eius enarrandæ consolaretur, adiecit Ioannes: *Et tenebræ eam non comprehenderunt*. Hæcille.

13.

D. Hilar.

D. Chryf. tenebras errorem significare arbitratur, in hanc sententiam: Lux hæc, inquit ille, sensibilis nō lucet in tenebris, sed omni luce tenebræ carent, prædicatio autem inter eum, qui omnia comprehenderat, errorem, effluxit, eumque penitus aboleuit, &c. Quasi dicat, in medijs errorum tenebris lux effulsit Euangelij & verbi: omnes Ethnicorum errores, omniaque idola profligauit, & tenebræ eam non comprehenderunt, hoc est, vincere & extinguere non potuerunt. Tenebras præterea aliter, mortem interpretatur hoc pacto: *Lux in tenebris lucet*, quia Christus in morte eluxit, eamq; vicit, & eos qui morte detinebantur, liberauit; & tenebræ mortis eam non comprehenderunt, hoc est, non superarunt.

14. *D. Chryf.*

Verisimilior cæteris est sensus Aug. qui tenebras dici existimat hominum mentes, scelerum caligine oppleras. Homines, inquit, impij propter peccata tenebræ sunt, iuxta illud Pauli: *Fuistis aliquando tenebræ*. In his tenebris verbum lucet, at illę lucem verbi non comprehendunt: quemadmodum homo cæcus solis lucem non comprehendit, à qua totus ambitur, & comprehenditur. Idem Auguſt. Epistola 120. ad Honoratum. Filius, inquit, Dei non est absens etiam mentibus impiorum, quamuis eum non videant, sicut nec ista lux videtur oculis præsentata cæcorum. Lucet ergo in tenebris talibus, quales Apostolus significat, vbi dicit: *Fuistis aliquando tenebræ*, sed eum tales tenebræ non comprehenderunt, &c. Et lib. 1. de Peccatorū meritis & remissione, cap. 55. Sicut Sol à cæcis, quamuis eos suis radijs quodammodo vestiat, sic à stultitiæ tenebris lumen Dei non comprehenditur, &c. Lucet autem lux verbi in tenebris implorum hominum, per lumen rationis, per creaturarum voces, quæ omnes creatorem esse clamant, per legem naturæ cordibus inscriptā, per legem nouam, per scripturas, per inspirationes. Quod si tenebras omnes suis non dispellit radijs, non lux in culpa est, sed tenebræ, id est, *impij homines, qui*, vt est apud Iob, *sunt rebelles lumini*.

15.

D. Auguſt.

Epheſ. 5.

Epheſ. 5. 16.

Iob. 24.

D. Bern. lib. 5. de Consid. alium huiusmodi suggerit sensum: *lux in tenebris lucet*, hoc est, videt tenebras, videt impios lux, *& tenebræ eam nō comprehenderunt*, hoc est, non viderunt. Videt (inquit Bernardus) tenebras lux, cui hoc est videre, quod lucere, sed non vicissim à tenebris videtur, quia *tenebræ eam non comprehenderunt*.

17. *D. Bern.*

Adijciam alium ex auctore iam nominato Homil. 2. in diuersos, quem ille moralem vocat, *lux in tenebris lucet*, hoc est, lux verbi, quorundam improborum tenebras illuminat, *& tenebræ eam non comprehenderunt*, aliæ videlicet tenebræ, alij improbi, lucem verbi non sunt amplexati.

Restat sensus vnus etiam probabilis, quę ex verbis Christi elicio, in quibus, quid sit tenebras quempiā comprehēdere indicatur. *Ambulate*, inquit, *dū lucem habetis, ne tenebræ vos comprehendant*, hoc est, vos opprimant, & sua obtegant caligine. eodem sensu poterit videri Ioannes loqui, huiusque præclarissimæ, de qua ait, lucis sempiternitatem & splendorem inextinguibilem significare, hoc modo: *Lux in tenebris* mundi huius *lucet*, easque illuminat, *& tenebræ eam non comprehenderunt*, hoc est, ad eam non peruenerunt, eam non extinxerunt, neque vnquam extinguent, imò neque tangent. Theodoretus hunc sensum insinuat libro secundo de Curatione græcarum affectionum his verbis: Sicut in Euangelio edocemur, *lux in tenebris lucet*, neque à tene-

Ioan. 12. 18.

à tenebris occultatur. Eundem in modum Sapiens lumen sapientiæ appellat inextinguibile: *Proposui*, inquit, *pro luce habere illam, quoniam inextinguibile est lumen illius, &c.* præterea idem Ioannes: *Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vlla*, quod idem ferè est, *ac tenebræ eam non comprehenderunt.* Docet itaq; Euangelista hoc sensu, lucem de qua loquitur esse splendidissimam, in quam nulla caligo aut eclipsis possit cadere, quam nullæ tenebræ possint vincere. *Est sapientia speciosior sole, & super omnem dispositionem stellarum luci comparata inuenitur prior: illi enim*, id est, Soli, *succedit nox, sapientiam autem non vincit malitia, &c.* D. Greg. Nyssenus in Orat. de Natiuitate Christi: Puritas, inquit, in nostris sordibus versatur, sordes vero puritatē non attingunt, quemadmodū ait Euangeliū, quod lux in tenebris lucet, & tenebræ eā cōplexæ non sint.

Sap. 7. 19. *1. Ioan. 1.*

Sap. 7.

CAPVT VIII.

Morale.

1. *D. Ambros.* DIuus Ambr. in Cōment. Ps. 36. quod factū est in Christo vitam esse sic interpretatur: Caro facta est in ipso, vita est, infantia facta est in ipso, vita est, mors facta est in ipso, vita est; vulnus factum est in ipso, vita est. Item: Si quæris quæ vita sit, quod factum sit in ipso, accipe, nempe vita Ecclesia est, in ipso facta est, in eius costa. In ipso resuscitata Eua, Eua autem vita, &c. *Quod factū est*, interpretatur illa significare, quæ in Verbo sunt facta, in Verbo autē facta est anima, & caro, facta est mors, passio, cæteraque eiusmodi, quæ omnia vita sunt, quia vitam nobis attulerunt. Facta est

2. præterea in Verbo, & ædificata, quemadmodū Eua in costa Adami, Ecclesia. Eua vita est, Eua nam q; Hebræis vitam significat. Quemadmodū, quod factum est in verbo, vita est, ita quod factum est in martyribus, vita est, etenim torměta, quæ à tyrannis in martyribus facta sunt, vitam illis pepererunt sempiternam. Vnde D. Chrysol. ser. 174. de decollatione Io. Baptistæ: Finis, inquit, Ioannis ortus est in Natalē. Iustus n. tunc inchoat viuere, cū pro Christo meretur occidi. Itē, morte magis claruit Ioannes, qui ob hoc mortuus est, vt viueret in ęternū. & ser. 73. nō persona, sed infirmitas perit, non Ioānes, sed mors magis tali morte succubuit, &c.

Quæ in Christo facta sunt, vita sunt, & quæ in viris probis facta.

3. Similiter quod factum est in viro iusto, vita est, quia tam aduersis, quam secūdis ventis in cælū nauigat. Quæ in illo fiunt mala, cruciatus, morbi, opprobria, vita sunt, siquidem patienter summi Dei causa illa tolerat. Quæ in illo fiūt bona, ingenium, incolumitas, opes, pulchritudo, robur, & similia, vita sunt: quia ijs omnibus ad vitam perpetuam consequendam vtitur. Nam, vt Paulus ait: *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* In improbis vero hominibus, quæ fiunt, siue prospera sint, siue aduersa, mors sunt, quia tam prosperis, quam aduersis rebus ad perpetranda scelera abuntur. Nonne hoc est, quod Abraham illis verbis significat, quibus improbum affatur diuitē: *Recordare quod recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala, nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.* Cur cōsolationibus fruitur Lazarus, nūquid, quia mala recepit? non sanè, sed quia receptis malis bene vsus est, ideoq; in eo vita fuere. Cur torqueatur dives helluo, nunquid quia bona recepit in vita sua? minimè, sed quia bonis acceptis est abusus, quāobrē in illo fuere mors.

Rom. 8.

Luce 16. 4°

Res sunt in hominis intellectu, & corde.

5. *Intellectus noster est pictor.*

Præterea: *Quod factū est*, in Verbo est, in homine quoque, qui Verbi imago est, modulo suo est, quod factum est. Sunt autē creaturæ in intellectu hominis, & in corde hominis; in intellectu, vt cognitū in cognoscente, in corde, vt amatū in amante, intellectū quidē ornār, cor vero sæpe inquināt. Quemadmodum ab egregio pictore bene pictę tabulę domum, ita ab intellectu bene pictę rerum imagines, intellectum ipsum valde decorant. Est enim eximius pictor intellectus, quem nullus pictorū possit vnquam adæquare. pictores longo tempore vnā, vel alteram imaginē pingunt, multisque indigent coloribus. at intellectus breuissimo temporis interuallo mille exprimit imagines, nullis coloribus, nullo indigēs penicillo. Sunt igitur res in intellectu hominis, non sicut in diuino Verbo; in homine pictę sunt, & imaginibus repræsentatę, in Verbo longè secus, ipsa essentia diuina sunt, & ipsa Verbi vita, vt Ioannes affirmat.

6. Quemadmodum vero pictura, siue ea textilis sit, siue in tabulis, ad ornatū adhiberi solet templorū, sic intellectus sapientis pictura hæc, de qua loquimur, ad ornatū Ecclesię adhibenda est. Atq; in hunc modum dici poterit in intellectu nostro res vitam esse, nimirum si ad vitam ęternam cōparandam, non ad quæstum, vel inanem gloriam captandā fuerit directa nostra dirigatur. Sunt nōnulli, qui scientiæ habitus, veluti aureas vestes superbè venditāt, & mentis imagines veluti picturata peristromata insolenter ostentant, vnde illud Bern. ser. 36. Cant. Sunt qui scire volunt, vt sciantur ipsi, & turpis vanitas est, &c. Sunt alij, qui scientiæ habitibus, intellectusq; suis simulachris humiliter, docendo, scribēdo, ac concionando Ecclesiā exornant, de quibus Bernardus: 7. Sunt (inquit) qui scire volunt, vt ædificent, & charitas est. Hos tu amicè lector imitare, sapientiaq; tua, & eruditione, veluti pretiosis aulæis, sacrum Dei templum, hoc est, Ecclesiā pro tua virili parte illustra. Imitare Aug. Hier. Greg. Chrysost. reliquosq; Patres, quorum eximia sapientia non vanitātē captauit, sed Ecclesiā ornauit, hodieq; exornat. Quid enim aliud libri sunt ab Augustino quamplurimi, ab Ambr. à Basilio, à cæteris doctoribus, patribusq; sapientissimis, de rebus diuinis, atque humanis cōscripti, quid aliud, inquam, sunt, quam præclarissima quædam, & plusquam attalica varijs, pulcherrimisq; figuris contexta peripetasmata, quibus Ecclesia Dei mirum in modum decoratur.

Scientia ad vitam æternam referēda est.

8. *D. Augustin. Præsul. mater animarum.* Vt matri filiæ ornatus curæ est, sic sibi Ecclesiæ ornatum Aug. ait fuisse curæ. Lege, quæ scribit in lib. 50. homil. homil. 26. Me, inquit, putate matrem vestrarum animarū esse, & ita vos velle componere, vt in vobis nec macula, nec ruga possit ante tribunal æterni iudicis apparere. Animabus autem vestris non solū ornamenta, sed etiā medicamenta prouidere desiderans, studeo dissuta consuere, cōscissa sarcire, vulnerata curare, abluere sordida, reparare perdita, & ea, quæ sunt integra, spiritalibus margaritis ornare. Hæc Aug. ó beatam scientiā, quæ nō vt auro, argentoq; fulgerēt arcæ, sed vt cælestibus virtutū margaritis splenderēt animi, dedit operā! ô felicem negotiatorē quærentē bonas Paradisi margaritas, quas non cū vitreo populi plausu, sed cum 9. sempiterna commutauit gloria. Nos (inquit idem sapientissimus pater eadem homilia) margaritas vobis de Paradisi patria prouidentes, nullam aliam in hoc sæculo mercedem optamus accipere, nisi vt vos patienter, & libenter, quæ vobis insinuantur, videamus audire, & cum Dei adiutorio secundum vires vestras operibus ádimplere, &c.

D. Augustin.

Diximus etiam esse res in corde hominis, vt amatum in amante. tunc autē in ipso vita erūt, cum propter Deum in corde fuerint. Etenim cor totum flagitat Deus, vnde illud: *Diliges Dominū Deum tuum ex toto corde tuo*, quidquid ergo in corde cum Deo fuerit, propter Deū, & esse & amari debet, vt vita sit. Si placent (inquit Aug. lib. 4. confessionum ca. 11. & seq.) si placent corpora, Deum ex illis lauda, & in artificē eorū retorque amorē, ne in ijs, quæ tibi placēt, tu ei displiceas: si placēt animę, in Deo amētur, & rape ad eū tecū, quas potes, & dic eis, hūc amem⁹, hūc amem⁹, ipse fecit hęc, etc.

Res sunt in intellectu sicut amatum in Amante.

10. *D. Augustin.*

Felix illa sponsa clamat: *Ordinauit in me charitatē*; Septuaginta vertūt; Ordinate in me charitatē. Ordinate, ait Theo. in me charitatē, vt sponso coniungar meo, eumq;, & patri, & matri, & cæteris rebus anteponā. ordinatū igitur oportet esse amorē, Deus ex toto diligendus corde, nulla illi res præponenda. *Qui enim* (ait Dominus) *amat patrē, aut matrem, plusquam me, non est me dignus, & qui amat filium, aut filiam super me, non est me dignus.* sit pater in corde, sit mater, sit frater, sit filius, sit amicus, sit homo, sit Angelus, omnibus præponatur Deus. Quemadmodum oleum reliquis omnibus supernatat liquoribus, sic dilectio Dei reliquis omnibus superior est dilectionibus. Si olei non dicam dolium, sed vel gutam in mare infundas, nō mergitur, supra se aquam non patitur: eundem in modum, si charitatis non dicam affluentiam, sed stillam quasi habeat, illa nullam supra se, nullam supra Deum creaturam ferre poterit. quod si quis aliquam Deo creaturam præferat, mox charitas extinguetur. Ignis enim charitas est, si ignem sub aquam demergas, extinguitur, si charitatem sub creatura collocas, aboletur.

Cant. 2. Amor ordinandus in corde. Theodoret.

Matth. 10. 11. *Deus super omnia diligendus.*

Spiritus Domini ferebatur super aquas, Spiritus Domini amor dicitur, amor ergo ferebatur superaquas, hic amoris locus. Feratur super aquas amor noster, super mundū, super creaturas omnes superferatur, non demergatur, vtatur bene creaturis, subdat opes, honores, humanamq; omnem felicitatem creatori. Potest enim (ait Aug. in Epist. 120. ad Ho-

12. *Genes. 1.*

D. Augustin.

poratum) anima rationalis etiam temporali, & corporali felicitate bene vti, si non se dederit creaturæ, creatore neglecto, sed eam potius felicitatem fecerit seruire creatori, qui ipsam donauit. Sicut enim bona sunt omnia, quæ creauit Deus, ab ipsa rationali creatura, ad infimum corpus, ita bene agit in ijs anima rationalis, si ordinẽ seruet, & distinguendo, eligendo, pendendo subdat minora maioribus, corporalia spiritalibus, inferiora superioribus, temporalia sempiternis, ne superiorum neglectu, & appetitu inferiorum, quoniam hinc fit ipsa deterior, & se & corpus suum mittat in peius, sed potius ordinata charitate, se & corpus suum conuertat in melius: cum enim sint omnes substantiæ naturaliter bonæ, ordo in eis laudatus honoratur, peruersitas culpata damnatur. Hæc Augustinus.

13. Quod noster interpres vertit. *Ordinauit in me charitatem*, verti quoque potest, vexillum eius super me charitas. Meritò autem charitas vexillum dicitur, quia, vt in exercitu vexillum supra omnia attollitur, sic in animo charitas Dei supra omnia attolli debet. Vexillum, inquit, eius super me charitas, nam non solum cæteras creaturas, verum ipsum etiam hominẽ, qui Deum amat, superare debet Dei amor, ita vt dicere possit, super me charitas, hoc est, Deum multo maiori, quam me amore complector, imò si me diligo, nõ nisi propter Deum diligo. vexillum totus sequitur exercitus, charitatem Dei reliqui sequantur amores, affectusque animi: nulla enim res nisi propter Deũ amari debet. Amor (ait Rich. de sancto Vict. libr. 4. de contempl. cap. 15.) amor singularis, consortẽ nõ recipit, socium non admittit. diuinus amor singularis est, non recipit consortẽ amorẽ mundi, non admittit socium amorẽ carnis, respuit, reijcit. Proximi tamen recipit amorem vt sociũ: cum proximus propter Deum amatur, tunc enim Deus amatur in proximo, idéq; amor est, qui in Deũ fertur, & in proximũ causa Dei.

Charitas confertur cum vexillo. Richardus Victorinus.

14.

15. Quod si diuitiæ, pater, mater, vxor, filius, & aliæ creaturæ, in corde ita sint, vt (quod absit) Deo anteferantur, cor inquinant, & tartareis sordibus conspurcant. Quocirca Aug. initio Comment. in Psal. 121. amorem mundi immundũ vocat, & sordidissimos affectus sæculi. At dices: Nónne bonũ est cor? nónne creaturæ bonæ? vnde ergo maculæ? respondeo, bonam esse terram, bonam esse aquam, sed ex cõmistione aquę cum terra gigni sordidum lutum, in eundemq; modum bonum esse cor à Deo conditũ, bonas creaturas, verum ex cõmistione cordis, & creaturarũ, quæ per effrenatum sit amorem, exoriri lurulentas scelerũ sordes. Audi quam acriter Iacobus sordidos mundi increpet amatores:

D. Aug.

16. *Adulteri*, inquit, *nescitis, quod amicitia huius mundi inimica est Dei? quicunq; ergo voluerit amicus esse sæculi huius, inimicus Dei constituitur.* En adulteros vocat mundi amatores, qui caducas res Deo, eiusq; mandatis anteponunt. Quemadmodum enim adultera fœmina, qué viro amoré debet, in alterum transfert, sic anima, q̃ Deo debet dilectionẽ, in mundũ traducit.

Iacob. 4. Amor mundi cor inquinat.

Quam vero ferat iniqué Spiritus S. hanc amoris in caducas res traductionem, consequentibus explicat verbis: *An*, inquit Iacobus, *putatis, quod inaniter scriptura dicat, ad inuidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis? maiorem autem dat gratiam.* Cum homine zelotypo cõfert Spiritum S. qui ferenti vxoris zelo tenetur. Quemadmodum is iniquissimo animo fert, si vxor amorem suum in adulterum deriuat; sic Spiritus S. indignatur, zeloq; exardescit, si anima amorem suum in mundum detorquet. *An putatis*, inquit, *frustra scriptũ esse in diuinis litteris, quod Spiritus S. concupiscit vestrum amorẽ vsq; ad inuidiam?* hoc est, ita vt veluti zelotypus amorẽ vestrum mundo veluti riuali inuideat: cum tamen ipse multo maioribus vos donis ad suum amorem prouocet, quam mũdus, id est, quod sequitur: *Maiorem autem dat gratiam*, id est, multo maiora dona, scilicet, q̃ mundus. *Hæc autẽ dat humilibus, &c.* Significat Iacob. (ait Cardinalis Caiet. hoc loco) quod Deus more zelotypi inuidet mundo trahéti animas sibi fide desponsatas, ad ipsius mundi amicitiam, & Dei inimicitiam. & D. Hieron. in fine commentariorum cap. 1. Sophoniæ: Nisi Deus amaret animam humanam, nũquam zelaretur eam, & in similitudinẽ mariti peccatum vlciscereturvxoris, &c.

17.

Iacob. 4. Zelus Dei ega animam.

18. *Card. Caiet.*

D. Hieron.

Deus sagittas amoris iaculatur.

Amor ergo mundi adulter, cor inquinans, procul à corde pellatur, amor amorem exterminet. amor Dei amorem mundi, carnei amoris iacula, charitatis clypeus reijciat, Christi vero sagittas nudũ excipiat pectus. Quam pulchrũ est (ait Orig. hom. 2. in Cant. Hieron. interprete) quam decorum, à charitate vulnus accipere. alius iaculum carnei amoris accepit, alius terrena cupidine vulneratus est, tu denuda membra tua, & præbe te iaculo electo, iaculo formoso, siquidem Deus sagittarius est. Hæc ille. *Potentissimi huius sagittarij formosæ sagittæ & electæ*, populos feliciter vulnerant, charitatisque vulneribus non deformes, sed pulchros reddunt formosa iacula, vt Origenes vocat. *Sagittæ tuæ acutæ (populi sub te cadent) in corda inimicorũ regis*, inimicos sagittæ amoris in amicos vertunt, amorem caducarum rerum veluti sanguinem è corde effundunt, sub Christo omnia prosternunt: *Populi*, inquit, *sub te cadent*, sub te opes, sub te honores, sub te filios, sub te consanguineos, sub te vxores, sub te denique vitam ipsam, quà nihil hominibus charius est, sternent. Te cunctis rebus præferent, supra tuum amorem nihil, sub illo omnia collocabunt.

Origenes. 19. *Psal. 44.*

Electis, formosisque his sagittis saucia diuina sponsa lætatur, quo loco nostra versio habet; *Amore langueo.* Septuaginta interpretes transtulerunt: *Vulnerata amore ego sum.* hoc vulnere affecta, caducarum rerum cupiditati moritur, Deo soli viuit, illum amat solum; si quid placet, Dei causa placet. Vnum amat, (ait Rich. Victor. in tractatu de gradibus violentiæ charitatis) vnum diligit, vnum sitit, nihil dulcescit, nihil sapit, nisi hoc vno condiatur, &c. Si pater, si mater, si filius, si amicus, si quid aliud huius sæculi sapit, quia Deo conditur, propterea sapit, si condimentum hoc dulcissimũ tollas, insipida sunt omnia. Si hoc condimentum apponas, etiam morbi, cruciatus, opprobria, & quæcunque amaritudinem habent, dulcissima videntur.

20. *Cant. 2.*

Richardus Victor. De amore Dei.

Hæc illa est Canticorũ *columba in foraminibus petræ*, id est, Christi, *habitans*, inde minimè recedens, meritò columba appellata, quia castissima. Etenim Plinio teste li. 10. historiæ naturalis, cap. 34. columbis pudicitia prima est, coniugij fidem non violant, neutri nota adulteria sunt; nota nostræ columbæ adulteria illa spiritalia, de quibus supra D. Iacob. loquitur: amoré Deo debitũ in res perituras non trãsferri; soli Deo totum dedicat. Hinc illud Rich. Victor. in tract. de gradibus charitatis ca. 3. Colũbinus oculus amor est, qui in rebus humano vsui concessis nulla libidine figitur, sed in transitorijs contẽplatur æternũ; oculus verè dexter illũ incessabiliter intuẽs, in quẽ Angeli prospicere desiderãt, &c.

21.

Plinius.

Rich. Vict.

Intuentur Angeli creaturas in Verbo, columbinus vero amoris oculus Verbum intuetur in creaturis, etenim in Verbo creaturæ sunt, vt iam est explicatum, & Verbum in creaturis etiam est. Speculum creaturarum est Verbum, speculum Verbi sunt creaturæ. *Videmus nunc per speculum*, vt Paullus ait, & Richardus loco indicato: Integer, inquit, Dei amator quoc unq; se vertit, familiarem habet admonitionẽ amoris; rebus his pro speculis vtitur, & in omni quod cernit, Dei amatoris sibi resultat memoria. Aspicit cuncta, quæ condidit Deus, & quo condiderit fine, & in ijs nõ tam admirabilis, quam amabilis sibi videtur, atque ex arrha dilectionis, quam præconsulit, sapienter æstimat, quanta reseruauit in dotem. Hæc ille.

22. *1. Cor. 13.*

Creaturæ, si columbino aspiciantur oculo, prunæ sunt, quæ cor diuino amore inflammant, si adultero & impuro oculo cernuntur, carbones sunt, qui cor contaminant. Adulterum itaque amorem, id est, mundanum fugiamus, columbinum hunc, castumque toto pectore complectamur. Vnum etiam, idemque pectus, vtrumque non capit. Vnde Orig. ho. 2. citata ait: Nemo potest duobus amoribus possideri, nõ dixit, nemo potest duos amores possidere, sed nemo potest duobus amoribus possideri. possidet enim hominẽ amor, homo possidetur, imperat homini amor, homo obedit, ducit hominẽ amor, homo sequitur. Hinc illud Aug. initio enarrat. Ps. 121. Habet omnis amor vim suã, nec potest vacare amor in anima amantis, necesse est, vt ducat, &c. Mundi amor in terrã & tartarũ ducit, amor Dei ducit in cælum. Amor immundus (ait Augustin. eodem loco) ad terrena concupiscẽda, & peritura sectanda vocat, & in ima præcipitat, atque in profunda demergit. Amor sanctus ad superna eleuat, & ad æterna inflammat, &c. Fugiendus ergo immũdus amor, vt Augustinus appellat, quod immundum cor reddat, sanctus complectendus.

23.

Origenes.

D. Augustin.

24.

Ad

Lux Verbi magni facienda.

25. Ad extremum obſerua, Euangeliſtã appellaſſe Verbum lucem hominũ. Lux externa, lux eſt etiam pecorũ, quippe quæ oculos pecorũ, imò muſcarum, & vermium illuſtrat. Verbum autem lux eſt hominum, & Angelorum. Si tanti lucem facimus muſcarum, & vermium, grauiſſimumque malum ducimus cæcitatem, quæ nos illa priuat, quanti facienda eſt lux Angelorum? quam graue malum ducendum peccatum mortiferum, quod nobis illam adimit? ſi cæcus dicitur, qui muſcarum luce caret, quanto ille cęcior dicendus, qui caret luce hominum, & Angelorũ? Cum gaudium imprecaretur Raphael Angelus Tobiæ, ſalutansque diceret: *Gaudium tibi ſit ſemper.* reſpondit Tobias: *Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris ſedeo, & lumen cæli non video?* Si magno afficiebatur mœrore Tobias, quod lucem cęli non videret, quo dolore illum par eſt affici, qui lucẽ Verbi non cernit? Quale gaudium impijs eſſe poteſt, qui in tenebris ſedent, & clariſſimam Verbi lucem non vidẽt? Quis cõtra mœror eſſe poteſt iuſtis viris, qui lætiſſimo Solis iuſtitiæ ſplendore in mediis mundi tenebris perfruuntur? Etenim *lux* Verbi *in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderũt.* lucet probis; improbis, qui eam non comprehendunt, non lucet, cuius rei olim præceſſit in Ægypto ſimilitudo admirabilis.

Tobiæ 5.

26.

Exod. 10.

Mundi tenebræ palpabiles.

27. Tenebræ Ægyptum oppleuere adeo craſſæ, vt palpari poſſent, vbicunque autem habitabant filij Iſrael, lux fulgebat. Ecce mundi picturam, obliuionis Dei inconſideratiæ, ac ſcelerum tenebræ palpabiles, mundum oppleuerunt, vbicunque vero ſunt iuſti viri, lux Verbi ſplendet. Ægypti tenebræ palpabiles dicuntur, ſiue per hyperbolẽ, ſiue quod aër tenebroſus craſſis vaporibus ita abundaret, vt palpari poſſet: tenebræ mundi palpabiles ſunt, quia tam à probis viris quam ab improbis palpari poſſunt. Palpant viri probi improborum iniquitatem, & rerum æternarum obliuionem, *ipſi quoque improbi ſua ſcelera attrectant, ſuas tenebras agnoſcunt, impie ſe agere, & diuina carere luce ſciunt, ſed rectè agere nolũt, ipſiq; lumini rebelles ſunt*, vt eſt apud Iob, quo loco hic ſcribit D. Greg. Plerumque peruerſi, & cognoſcunt recta, quæ ſequi debeant, & tamen ſequi deſpiciunt, quæ cognoſcunt: lumini ergo rebelles ſunt, quia ſua deſideria ſequendo, bonum deſpiciunt, quod nouerunt. Hæc ille, *Lux in ijs tenebris lucet* (vt ait Ioannes) bonum amplectendum, malum fugiendum indicat, *at tenebræ eam non comprehendunt*, immò illi rebelles ſunt.

Iob. 24.

D. Gregor. Impij ſunt rebelles lumini.

28.

Sap. 17.

Vide quam ſint rebelles: *Ignis nulla vis poterat illis*, id eſt, Ægyptijs, *lumen præbere, nec ſyderum limpidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam.* ſimilem in modum, nulla vis ignis, aut ſyderum, poteſt improborum nocti horrendæ afferre ſplendorem, non ignis diuinus tot beneficijs exardeſcẽs, non ignis tartareus, non ſydera cõcionum, non lucernæ ſanctarum inſpirationum, ô rebellem diuino lumini noctem. Ægypti tenebræ Deo non fuerũt rebelles, vbi primum voluit, protinus diſperſæ ſunt, ac fugatæ: impiorũ vero tenebræ vtpote voluntariæ Deo rebellant. Illæ tribus tantum diebus Ægypto lucẽ eripuerunt, hę multis diebus, multis menſibus, multis annis improborum animos tartarea caligine opacant. Ægyptij tenebras aëris, inuito, iniquiſſimoque animo tulerunt, impij tenebras peccati libẽti animo ferunt: Illi tenebris circumfuſi horrebant, hi ridẽt, illi ſi potuiſſent, mox tenebras expuliſſent; hi diuino auxilio cum poſſint pellere, nolunt. Heu miſeros, & infelices, ex tenebris interioribus, quas Deo opem ferente fugare poſſunt, nec volunt, in tenebras tartari exteriores mittentur, quas pellere volent, nec poterunt, iuxta illud: *Ligatis manibus, & pedibus, mittite eum in tenebras exteriores.* interiores enim tenebrę via ſunt ad exteriores, & quædã velut imago illarum. *Omnis orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, ſolis autem illis*, id eſt, Ægyptijs, *ſuperpoſita erat grauis nox, imago tenebrarum, quæ ſuperuentura illis erat.* Erat Ægyptijs caligo, imago mortis, quæ illis in mari rubro imminebat: eundem in modum ſcelerum tenebræ interiores, quibus circumfuſi in hac vita ſunt impij, imago quædam ſunt tenebrarum exteriorum, & æternæ mortis, ad quam feſtinant. Contra vero lux gratiæ clariſſima, in qua probi viri viuunt, imago lætiſſima illius lucis eſt, quæ multo clarior in cælo affulgens, vitam illis afferet ſempiternam.

29.

Matth. 22.

Sap. 17.

30.

Caligo peccati imago eſt caliginis tartareæ.

Deus Sol increatus.

Nam vita erat lux hominum (ait Ioannes) lux ipſa vita eſt, & vita eſt lux, vita eſt lucida, & lux eſt vitalis, lucem, & vitam afferẽs. Sol, quem videmus, etſi lux dici poſſit, quia fulget, ac vita non eſt, quia non viuit: Sol vero noſter, quem modo carneis oculis non videmus, viſuri aliquando, & lux eſt, & vita eſt, quia ſplendet, & viuit; ſplendet ſplendore infinito, viuit vitam ſempiternam. Non ſolùm ſplendet, ſed ipſemet ſplendor ſpiritalis eſt, à quo quidquid ſpléder, ſplendorem habet. non ſolum viuit, ſed ipſamet vita eſt, & ipſe fons vitæ, à quo quidquid viuit, vitam haurit. Quid hominibus iucundius vita, & vita beata: quid iucundius luce, & luce, quæ occaſum neſcit, quæ diem, eumq; æternum efficit, lætiſſimum? *Dulce lumen, & delectabile eſt oculis videre Solem.* Si dulce eſt lumen hoc mundi, quanto dulcius erit lumẽ gloriæ? Si delectabile eſt videre Solẽ creatũ, quanto erit delectabilius Solem videre increatum, creatiq; Solis creatorẽ?

31.

Eccl. 11.

Increatus Sol Deus eſt, quem ſanctiſſimus Iacobus, patrem luminum appellat, à quo bona cũcta veluti radij fulgentes emanãt. *Omne*, inquit, *datum optimum, & omne donum perfectum, de ſurſum eſt, deſcendens à patre luminum, apud quem nõ eſt tranſmutatio, nec vicißitudinis obumbratio.* Vis ſcire quid ſint bona omnia, ſiue ea vtilia, ſiue iucunda, ſiue honeſta ſint, quæ cupis? huius patris luminum radij quidam ſunt, qui nos calefaciunt, & illius amore incendunt. vis noſſe quid ſint naturę omnes, quarum pulchritudo multorum corda, amoremque rapit? huius patris luminum ſcintillæ quædã ſunt. Si tanto ardore animos ſcintillæ inflammant, quanto maiori pater luminum inflammabit? pater luminum eſt, non pater tenebrarum, pater bonorum omnium, non autem ſcelerum. horum patres nos ſumus, mater concupiſcentia, vnde illud eiuſdem Iacobi: *Concupiſcentia cum conceperit, parit peccatum.* quæ concipit. & parit peccatum meritò mater dicetur peccati, & tenebrarum.

32.

Iacob. 1.

33.

Ibidem.

Longè autem diſtat hic pater luminum à Sole: Nam Sol mutabilis eſt, mouetur perpetuo, ac rotatur, & à terræ vmbra ne omnes homines illuminet, impeditur. in Sole eſt trãſmutatio, hoc eſt, Sol ex vno in alterum hemiſphærium ſingulis diebus trãſmutatur. eſt etiam viciſſitudinis obumbratio, hoc eſt, viciſſim ab hac, & ab illa terræ parte adumbratur, vt nox viciſſim modo in vna, modo in altera efficiatur, ipſa enim vmbra terræ, Soli officiens, noctem efficit. Græcè τροπὴς ἀποσκίασμα, verti etiam poteſt, cõuerſionis obumbratio eſt in Sole conuerſionis; obumbratio, quia cũ conuertitur ex vno in alterum hemiſphærium, illud, quod deſerit propter Solis conuerſionem, obumbratur, vel quia cum à tropico Cancri in tropicum Capricorni cõuertitur, nubibus, & pluuijs aër obnubilatur. At apud patrem luminum nec eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis, aut cõuerſionis obumbratio. neque enim vlla in illum aut mutatio, aut conuerſio, aut obumbratio vllo modo cadere poteſt, nulla ad eum peruenire vel tenuiſſima vmbra, nullæ accedere poſſunt nubes, nullæ tenebræ, nullo indiget curſu, nullo, vt illuminet orbem, indiget motu. ſtabilis, quietus, atque immotus per Vniuerſitatem hanc rerum omnium ſpargit radios, quibus nulla vmbra, nullę officiunt tenebræ. *Lux in tenebris lucet*, & tenebræ eam nullæ poſſunt comprehendere, hoc eſt, extinguere, vel attingere.

34.

35.

Ad hæc. Sol illuminat naturæ neceſſitate, non voluntatis, qua caret, libertate; Pater luminum contra, diffundit radios in orbem, non neceſſitate coactus, ſed libertate, & amore actus. Quamobrem Iacobus prædictis adiungit: *Voluntarie genuit nos Verbo veritatis, vt ſimus initium aliquod creaturæ eius.* Græcè ἀπαρχὴν hoc eſt, initium, & primitiæ creaturarum, vt ſimus primi, & honoratiſſimi inter viſibiles creaturas, vt exponit Oecumen. Amoris, & voluntatis, non neceſſitatis, eſt lumen fidei, & charitatis, quo nos pater luminum illuſtrat; amoris, & voluntatis ſunt radij omnes, quibus clariſſimus hic Sol omnes tam cœlorũ quam elementorum orbes complet.

Ibid. in.

Beatos, dixit Dominus, oculos illorum, qui lucem hanc in tenebris lucentem cõprehenderunt, & ſub nube carnis latentem viderũt. *Beati* (inquit) *oculi, qui vident, quæ vos videtis.* Quanto erunt feliciores oculi, qui illam viderint nõ in tenebris terrarum lucentẽ, ſed in luce cælorum coruſcantẽ? ſi Solem hunc cernere optas, caue, ne in peccatum cadas: Noli cadere, ait Aug. tract. 2. in Ioan. & nõ tibi occidet hic Sol,

36.

Luc. 10.

Illi qui in peccatum cadit, Sol occidit.

Sol, si tu feceris casum, ille tibi faciet occasum, &c. Lux hęc
37. non nisi à luce videtur, *nam tenebræ eam non cõprehenderunt.* Si videre lucẽ Verbi cupis, esto & tu lux, iuxta illud Apostoli.
Ad Ephes 5. *Eratis aliquando tenebræ, nũc autem lux in Domino.* Si vis cernere lumen, esto lumen ex ijs, quæ Pater luminũ voluntariè gignit verbo veritatis, vt sint primitiæ creaturæ eius. Pater luminũ est, quia lumina gignit. Similis est filius patri, si pater lumen est, filius quoque erit lumen, si pater caligo est,
Ioan. 8. filius caligo erit, vnde illud: *Vos ex patre diabolo estis*, videlicet ex caligine, tenebræ. Filij diaboli tenebræ sunt: *Fuistis*, ait Apostolus, *aliquando tenebræ*: filij patris luminũ lux sunt. comprehendit lucem lux, *sed tenebræ eam non comprehenderunt.*

Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt; lux lucet in tenebris fidei Catholicæ, lucẽt in ea diuina, absc̃ditaq; mysteria. est enim fides lux quædã tenebrosa, & caligo quædã illuminãs, cui illud congruit: *Nox illuminatio mea.*
38. *Fides.* *Psal. 138.* tenebras habet fides, quia id credit, quod non videt; lucem habet, quia summã veritatem, certitudinẽ, & auctoritatem Dei continet, qui nec potest falli, nec fallere. In ijs ergo fidei tenebris, sub hac fidei nube, lucet Deus, & tenebræ,
Eucharistia. hoc est, hæretici, lucem non comprehenderunt. Fulget Sol clarissimus Christus in tenebris admirabilis sacramẽti Eucharistiæ, tegitur illa specierum Sacramentalium nebula,
3. Reg 8. iuxta illud Salomonis: *Dominus dixit, vt habitaret in nebula, & tenebra*, hoc est, hæretici, Iudæi, Mahometani, Ethnici, eum non cõprehenderunt; comprehendit autẽ lux, agnoscunt orthodoxi Christiani. Non cognoscit Lia, id est, Synagoga, lippis imò cæcis prædita oculis, agnoscit Ecclesia acutissima oculorũ acie præstans, non agnoscit cæcus Isaac, id est, populus Iudæorum, sub alienis pellibus Iacob, id est, sub speciebus panis, ac vini, Christum, agnoscit perspicax Rebecca, id est, Ecclesia.

CAPVT IX.

Fuit homo missus à Deo, exponitur, & alia.

1. HActenus nobilis aquila Ioannes altissimo in monte diuinæ Theologiæ volauit, æternum esse Verbum, apud Patrem, Deum, Creatorẽ, Vitam, Lucemq; edocuit. Iam nunc ad hominem Baptistam veluti vallem volatũ demittit, vt antiquus ille obseruauit Auctor ho. 2. in diuersos inter Origenis opera. Ecce, inquit, aquilam (hoc est, Ioan. Euangelistam de sublimissimo vertice mõtis Theologiæ, leui volatu descendentem in profundissimam vallem historiæ: de cælo vtiq; spiritalis mundi pennas altissimæ cõtemplationis relaxantem, etc. Perbelle sanè Ioannes descẽdit ad Ioannem, Ioannes de Ioanne scribit, optimoq; ordine à Verbo ad vocem Verbi manifestatricem transit. De
D. Chrysost. 2. Verbo dixit, nunc de voce dicit. Ordine (ait Chrys.) procedens Ioannes, ad ipsius verbi præconem ac nuntium, & eodem, quo ipse, nomine appellatum Ioannem, venit.

Ioãnes duo, Baptista & Euangelista, duo Cherubins pro propitiatorium constituendis. *Duo Cherubini expandunt alas, versoq; in propitiatorium vultus habet.* En duo eximij Cherubini, duo celeberrimi Ioannes, Baptista vnus, Euangelista alter. Vterque mentis alas, amorisque expandit, vterque in propitiatoriũ, id est, Christum vultum oculosque vertit, vterq; diuino Verbo fideliss imũ testimonium præstat. D. Cyril. in Ioannem li. 1. ca. 7. Magnę, inquit, auctoritatis testem Ioan. Baptistam, sibi Euangelista adiungit, digna sanctorum virorũ dualitas fide auditorum est, propter sanctimoniam, claritatemq; personatũ, &c. De
Exod. 25. *D. Cyril.* *Rupertus.* testimonio Ioan. Euangelistæ Rupertus in Prologo Ioãnis hoc præclarum elogium tradit: Testis filij Dei singularis
3. Ioannes Euangelista, ac præcipuus, qui in publico cœli & terræ auditorio, cum ageretur non tam de terminis, aut legibus regni, quã de ipsius natalibus regis, (videlicet Christi) in medium profiluit: & magno tonitru, verbisque coruscãtis fulmine, Ecclesiam malignantium, id est, hæreticorum, perterruit; aperte protestans, quod filius vnicus Patris sit. Hæc ille. De testimonio vero Baptistæ, Euangelista sic hoc loco scribit: *Fuit homo missus à Deo cui nomen erat Ioannes, hic venit in testimonium, vt testimoniũ perhiberet de lumine, vt omnes crederẽt per illũ, non erat ille lux, sed vt testimoniũ perhiberet de lumine.*

Interposuit autem verba hæc hoc loco, mox ad instituti de verbo sermonem reuersurus, vt ostenderet Baptistam,
4. etsi Iudæis id in mentem venerit, non fuisse lucem, id est, Messiam. Dixerat, Verbum esse lucem hominũ: quia verò, vt constat ex cap. 3. Lucæ, multi Iudæorum dubitauerãt, an Ioannes Messias esset, liberat hoc errore mũdum. *Non erat*, inquit, *ille lux*, id est, non erat Verbum incarnatũ Ioannes, nõ erat Messias, sed erat homo missus à Deo vt testimonii de luce, id est, de Messia, ferret, vt omnes Iudæi crederent per illum, hoc est, per illius testimoniũ, crederent in Chri-
Baptista Ioannes testis Christi, summa auctoritatis. *D. Cyril.* stum. Cyril. lib. 1. in Ioannem ca. 6. Ioannes tanto virtutum excelluit numero, vt cum ad summam iam humanę iustitię peruenisset, maximam de se admirationem hominibus cõcitarit: vnde factum est, vt nonnulli Christum fuisse putarint, ac ideo interrogatus etiam fuisse scribitur, an esset Christus? Quod Euangelista non ignorans, vt & hunc errorem euellat, & auctoritatem eius quanta esset, ostendat,
5. necessario subiunxit: *Non erat ille lux.* Quomodo enim magnus ille non fuit, aut quomodo auctoritati eius credendũ non erat, qui tanto cumulo virtutis præfulsit, vt lux ipsa à nonnullis crederetur? Hactenus Cyrillus. Magna quidem Baptistæ laus est, hæc Euangelistæ negatio: *Non erat ille lux*, quemadmodũ magna esset laus, si de duce diceretur: Non erat ille rex; indicat enim hæc negatio tantam in duce effulsisse auctoritatem, & maiestatem, vt rex videretur. Illa vero negatio Ioannis indicat tantam in Baptista splenduisse virtutem, vt Messias visus sit.

Alius potest esse hoc loco nexus. Dixerat Euangelista
6. tenebras, id est, impios homines, non comprehendisse lucem in tenebris fulgẽtem, hoc est, non cognouisse Verbũ. hoc loco addit misisse Deum in Iudæam summæ auctoritatis, ac sanctimoniæ testem Baptistam, cuius certissimo testimonio homines ad comprehendendam lucem excitarentur. Ioannis officium iudicat: Non erat, inquit, lux, sed lucis testis, non erat lux, sed lucerna à luce incẽsa, & lucem sub nube carnis latentem ostendens; quæ si à luce, id est, verbo non fuisset inflammata, lucis haberet nihil. Nõ erat
Ioannes lux creata, Verbum lux increata, & creatrix. lux, non erat Sol, sed mons radijs Solis illustratus, Solemq; iam ortum indicans, vt August. ait tract. 2. in Ioannem, his
7. verbis: Ad hoc erectus mons, id est, Ioannes, vt prior radios excipiat, & oculis tuis nuntiet. Non erat lux, & erat lux, non erat lux increata, & omnium rerum creatrix, sed erat lux creata, & emanans ab increata: quemadmodum & illi, de quibus ait Paullus: *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem* *Ad Ephes 5* *lux in Domino.* Fuit aliquando Ioannes tenebræ, originalis peccati caligine in vẽtre matris inuolutus: postea vero lux in Domino, hoc est, per Dominum. Etenim cum Dominus, cum Sol ille aureus sub aurea virginei vteri nube latens, domum ingressus est Elisabethæ, tunc originali pulsa caligine, Ioannis animum mira luce circumfudit. Illuminatione factus est lux Ioannes (ait Augustinus tractatu 2. in Ioannem) nisi enim illuminaretur, tenebræ erat. Venit
8. autem in testimonium, hoc est, ad ferendum testimonium de Christo, vt omnes Iudæi crederent per illum, hoc est, per illius testimonium, & præconium, & crederent, inquã, in Christum. Quod si credere noluerunt, extra culpam testis est, tota in Iudæis hæret. Verum de Ioanne & grauissimis, quibus Christi dignitatem confirmauit, testimonijs, loco proprio dicendum est. nunc hæc, veluti per parenthesin interposita, sint satis.

Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Dixerat Euangelista Ioannem non fuisse lucem, hoc est, 9.
ipsum lucis fontem, sed riuum quendam, non fuisse *Christus lux vera.*
Solem, sed luciferum Solis prænuntium; nunc ad diuinum Verbum, de quo sermo erat institutus, reuertitur, lucem veram esse omnes homines illuminantem profitetur. *Erat*, inquit, *lux vera* Verbum, hoc est, germana, non fucata, ipsam veritatem, & naturam lucis increatæ, habens, non solã speciem: hoc modo ab eodem Ioanne primæ Epist. cap. extremo, dicitur Christus verus filius Dei, id est, germanus, & naturalis. Vel, *erat lux vera*, hoc est, verè homines illuminans, vera docens, quamobrem infra dicitur Verbum plenum veritatis. Sunt enim multæ luces falsæ, qualis fuit lux Philosophorum, id est, scientia, permixta falsitati, qualis fuit, estque hodie tenebrosa lux, id est, doctrina hæreti-
10. corum, qualis est lux ficta Dæmonis, *qui*, vt Paullus ait, *transfigurat se in Angelum lucis.*

Sed

Sed dubitabis, cur dicatur *illuminare omnem hominem venientem in hunc mundum*, cum multi non illuminentur? Re-
D. Auguſt. ſpondet Aug. in Ench. cap. 102. lucem hanc illuminare omnes homines, non ſimpliciter atque vniuersè quotquot ſunt, ſed omnes quicunque illuminantur: ab ea enim lumen accipiunt, quicunq; lucem habent. quaſi dicat Ioannes: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem*, quicunq; illuminatur; erat lux, à qua quicunque lucem habent lucem accipiunt. Illuminat (ait Aug.) omnem hominem venientē in hunc mundum, non quia nullus eſt hominum, qui non illuminetur, ſed quia niſi ab ipſo nullus illuminatur. Eodē modo reſpondet libr. 1. de peccatorum meritis, & remiſ-
11. ſione cap. 25. in eandem ſententiam in Enchiridio inter-
1. Timoth. 2. pretatur locum illum: *Deus vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire*: vult, inquam, fieri ſaluos omnes homines, quicunque ſeruantur: etenim nemo ſeruatur, niſi is, quem Deus ſaluum eſſe vult. D. Cyril. facile reſpondet: Verbum illuminare omnem hominem venientem in mundum, lumine rationis: omnibus enim hominibus rationis lumen impertit, nam ſi homo eſt, rationis luce fulget.

Culpæ ſuæ homines nō illuminan. tur à verbo. Facilius reſponderur, dici Verbum omnem hominem illuminare venientem in mundum, propterea quod paratum eſt ad largiendum fidei, & gratiæ lumen omnibus hominibus, ſi flagitiorum remouerint impedimenta. Hunc in modum dicitur Sol illuminare omnem hominē, quia omnes homines, ſi non obſiſtant, illuminat. Quod ſi in ſub-
12. terranea antra ſe abdant, ſi feneſtras obſtruant, multi care-
D. Chryſ. ſ. bunt luce, ſed culpa ſua. Chryſ. in Ioan. Illuminat, inquit, Verbum omnem hominem, quantum in ipſo eſt. Si qui autem ad huius lucis radios mentis oculos dirigere noluerunt, non ex luminis natura, ſed malitia ſua, in malitia perſtiterunt. Ambr. lib. 2. de Cain & Abel: Omnibus opem ſanitatis Chriſtus detulit, vt quicunque perierit, mortis ſuæ
D. Ambroſ. cauſas ſibi aſcribat, qui curari noluit. idem Amb. eod. loco: Qui pereunt, ſua pereunt negligentia. Auguſtin. tract. 12. in Ioannem: Quantum in medico eſt, ſanare venit ægrotum, ipſe ſe interemit, qui præcepta medici ſeruare non vult.

13. Omnem ergo hominem illuminat lux vera, inſtar Solis clariſſimi. Lucerna vnam aliquam domum, eamque non admodum amplam illuminare poteſt: Sol totum orbem complet lumine. eundem in modum Ioannes lucerna ardens, & lucens, ſolam domum Iacob, eamque non admodum magnam, id eſt, Iudæam, luce à Verbo accepta illuſtrauit: vera autem lux Chriſtus, terrā vniuerſam ſuo fulgore compleuit. Illuminat, inquit Ioannes, non vnam Iudæam, ſed omnem hominem venientem in hunc mundum, quacunque in regione mundi ille naſcatur.

D. Cyril. At quæres, vndenam veniat homo in hunc mundum, ex quanam regione? Nonnulli, vt refert Cyril. ex his verbis male intellectis, delirantes collegerunt, animas hominum ante corpora, in cœlo, beataque vita extitiſſe. Quam-
14. uis vero perfectiore bono fruerentur, tamē ſaturitate melioris ſtatus, turpi cogitatione, alterius vitæ cupiditate, ad peiora eſſe delapſas, à Deo propterea è cœlo deiectas, corporibusque veluti carceribus, vt cupiditas illa reſtringueretur, incluſas. Voluit enim, inquiunt, creator, vt animæ experimento diſcerent, quam ſit amarum, bonum cōtemnere, & ad peiora declinare. Erroris refutationē lege apud Cyril. & Sixtum Senenſem tom. 2. Bibliothecæ, lib. 5. annotatione 185. mihi in hæreſibus ineptis refutandis commorari non eſt animus, id ſolum dicam, ineptiſſimū eſſe hunc
15. errorem, & ab ipſa omnium hominum experientia refelli: etenim nulla eſt anima, quæ ſe in cœlo, & beata vita fuiſſe meminerit. Eſt anima corporis forma, non detruditur in illud, vt propter præcedens aliquod ſcelus extra corpus patratum, puniatur, ſed copulatur cum illo, vt tāquam forma vitam largiatur. Locus vero hic, quem exponimus, errori minimè fauet. Venire enim dicitur homo in mundum, non propterea quod ex cælo anima veniat in corpus, ſed quia totus homo in hoc mundo naſcitur, & apparet, in quo antequam gigneretur, non erat.

D. Auguſt. Ex iiſdem verbis, vt leges apud Auguſt. lib. 1. de peccatorum meritis, & remiſſione, ca. 25. quidam alij ſuperioribus
16. ſimiles inferunt, hominem, mox vt venit in mundum, in lucemque externam editur, ante baptiſmum à Verbo luce interna illuminari. At hallucinantur, neque vident à Ioanne non eſſe ſcriptum, *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, mox vt ingreditur mundum, ſed abſolutè, *illuminat omnem hominem*, videlicet, tempore congruo, diuinis ſacramentis, cæteriſque omnibus rebus adhibitis, quę illuminationi opus ſunt. Quod ſi de vſu rationis verba Ioānis intellexerunt, inepti quidem homines fuere, & ex perientiæ aduerſarij, quæ indicat apertè infantes, etſi rationem habeant, illius tamen vſu carere.

D. Auguſt. Obſeruat Auguſt. verba Græca Ioannis, poſſe etiam donari latinitate hūc in modum: Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem, veniens in hunc mundum: ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὁ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον: nam participium ἐρχόμενον coniungi poteſt cum nomine φῶς, φῶς ἐρχόμενον, id eſt, lux veniens, hoc ſenſu, erat lux vera, quæ veniens in hunc mundum illuminat omnem hominem, quæ lectio nebulas omnes, & errores diſſoluit. Noſtra tamen verſio ſequenda, quæ accommodatior eſt, quia participium ἐρχόμενον, græcum propinquius eſt, adhæretque nomini, ἄνθρωπον, & longè diſtat à nomine φῶς, id eſt, luce. 17.

Illa quoque verba ſuperiora de Ioanne dicta: *Hic venit in teſtimonium, vt teſtimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederēt per illum*: græcè ſic habent: οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ἵνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ. Verti poſſunt duobus modis. altero, & meliori, vt vertit noſter interpres; altero ſic: hic venit in teſtimonium, vt teſtimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederent per illud, ſcilicet lumē hoc ſenſu, venit Ioannes Baptiſta, vt de Chriſto lumine teſtimonium diceret, vt omnes homines crederent per illud lumen, id eſt, per Chriſtum, & per eum fidei luce collustrarentur. 18.

Homo nihil. D. Cyrillus in Ioannem acutè, vnde in hunc mundum homo veniat, expoſuit. Si roges vndenam, ex quáve regione homo venit in mundum? ex Cyrilli ſententia reſpondebimus, ex regione quadam venit, quæ appellatur nihil, paupere, deſerta, ignobili, inculta, ſterili, miſera, rebus omnibus egente. In qua neque animal vllum, neque vermiculus, neque arbor, neque ſeges, neque herba vlla gignitur. hæc hominis regio, hæc patria. Ex ea in hunc mundum iter 19.
eſt longiſſimum, quid longiſſimum dixi? iter eſt infinitum, non equus, non rheda, non currus, non nauis, non vis aliqua finita, ex hac regione in hunc mundum hominem adducere potuit. Quomodo ergo venit in hunc mundum? *Patria hominis ipſum nihil.* nullis circumſcripta terminis Dei potentia illum adduxit, quod ſi eadem potentia in mūdo, potenti comprehenſum manu, non retineat, mox in patriam hanc ſuam fugiet, ac reuertetur, mox in nihilum diſſoluetur. Sed Cyrillum au-
D. Cyril. diamus: Homo, inquit, ex nihilo ad ſe producitur, locus enim quaſi quidam creaturarum confingitur ipſum nihil: à quo modo quodam profectæ creaturæ, locū, vt ita dicam, eſſendi acquirunt. Hæc ille.

CAPVT X.

In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, &c.

IOannes Verbum in ſinu Patris collocarat: *Verbum*, in- 1.
quit, *erat apud Deum*. Nunc etiam in mundo eſſe docet, quippe quod mundum & creauit, & gubernet, atque conſeruet. Præterea dixerat: *Verbum illuminare omnem hominē venientem in hunc mundum*, rogaret quiſpiam, quomodo poterat Verbum hominē illuminare in mundo, ſi erat apud Patrem? occurrit tacitæ interrogationi Euangeliſta, quaſi dicens, apud Patrem Verbū erat, & in mundo etiā erat. item dixerat: *Verbum illuminare omnem hominem*, hoc eſt, lucē eſſe, omnium hominum illuminatricem, ni radijs ipſius obſtēt, hoc loco indicat homines radijs obſtitiſſe, nec illuminari voluiſſe. *In mundo*, inquit, *erat* Verbum lux vera, *& mūdus per ipſum* Verbum *factus eſt*, ideoq; creatorem ſuum cognoſcere debuit, at mundus eum non cognouit, hoc eſt, qui facti ſunt, vt air Euthymius, factorem non cognouerunt. In *Euthymius.* mūdo erat (ait D. Aug. tract. 2.) per diuinitatē, vt artifex regens quod fecit. *Et mundus cū non cognouit*, hoc eſt, vt idē Aug. *D. Auguſt.*

2. & Chrys. interpretantur, mundi amatores eum non cog-
D. Chrysost. nouerunt. vel ponitur continens pro contento, mundus, hoc est, homines mundi incolæ, luce Verbi non sunt collustrati.

Multæ sunt cogitationes, quæ de verbo, & filio Dei haberi possunt, ideo multiplicam verba hæc intelligentur. Primo de cognitione, quæ per creaturas à Philosophis de diuinitate comparatur, hoc sensu: Mundus eum non cognouit per creaturas. Secundo de cognitione fidei, mundus eum non cognouit per fidem. Tertio de cognitione fidei cum charitate, & mandatorum obseruatione coniuncta,
1. Ioan. 2. iuxta illud: *qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est*, mundus eum non cognouit fide viua atq; amante. Quarto de cognitione diuinitatis, mundus eum non
3. cognouit, hoc est, non cognouit Deum. Quinto de cognitione explicata Verbi: Mundus eum non cognouit, hoc est, mundus non cognouit esse filium Dei, esse Verbū Dei, quemadmodum nec cognouit esse Spiritum sanctum. Quamuis enim multi homines cognouerint, esse vnicum Deum, personarum tamen Trinitatem ante Christū paucissimi diuinitus edocti explicate cognouerunt. Locus intelligendus est hoc pacto: In mūdo erat Verbum, & mundus nec cognouit per Philosophiam, nec per fidem esse Verbum, & filium Dei, nondum enim Deus personarum admirabilem Trinitatem mundo patefecerat. Præterea, &
4. mundus eum non cognouit, hoc est, neque Verbum, neq; veram diuinitatem cognouit, non cognouit vnicum, verumque Deum, sed inanibus simulachris fere totus diuinum cultum exhibuit.

D. Cyril. Opponere quispiam posset (ait Cyril.) Si Verbum Dei lux est, si hæc lux corda hominum illuminat, ac pietatem, videlicet, & rerum intelligentiam humano generi congruentem ingerit, si præterea semper erat in mundo, & ipsa opifex mundi est, quomodo tam longis temporum spatijs ignorata est? Sequitur enim potius, quoniam ignorata est, nec ab ipsa mundum illuminari, nec ipsam penitus lucē esse, hoc ne quis obijcere possit, diuinitus intulit Euange-
5. lista: *Et mundus eum non cognouit.* Non Verbum Dei & lucē, sed suam imbecillitatem mundus accusēt; illuminat enim filius, repellit autem gratiam creatura, quæ intelligendi acumine, vt Deū cognosceret sibi dato abusa est, & vt prodiga, ad creaturas vim inspiciendi conuertit. Lux vera filius
2. Cor. 4. Dei est, & splendorē suum ad omnes emittit, *sed huius sæculi Deus*, vt ait Paullus, *mentes infidelium hominum obcæcauit, ne illuminatio cognitionis Dei in ipsis fulgeat.* Hæc & alia similia Cyril.

D. Cyril. Præterea (ait idem Cyril.) quasi ingratus, atque insensatus mūdus, his verbis accusatur, qui suum auctorem ignorauit: *Mundus* (inquit Ioan.) *per ipsum factus est*, & mūdus, qui factus est, non cognouit factorem suum, cum tamen per creaturas veluti per gradus quosdā Deo opitulāte ad illius
6. cognitionem potuerit ascendere. Id quod docent sacræ lit-
Sapient. 13. teræ his verbis: *Si tantum fuit potuerunt, vt possent æstimare sæculum, quomodo huius Dominum non facilius inuenerunt?* item eo-
Deus per creaturas cognoscitur. dem capite. *A magnitudine speciei*, id est, pulchritudinis, & creaturæ, *cognoscibiliter potest creator horum videri.* Nam excellens ipsa mundi pulchritudo, ipsa cœlorū, elementorumq; magnitudo, quam pulcher, quam magnus sit creator prædicat. Quod noster interpres vertit cognoscibiliter, Græcè dicitur ἀναλόγως, id est, analogicè, & per proportionem quandam creator ex creaturis conspicitur. Si enim creaturæ eximia magnitudine, decore, splendore, vita, intellectu,
7. voluntate, oblectatione que præditæ sunt, quanto per proportionem infinitam maior, perfectiorque erit Dei creatoris magnitudo, decor, splendor, vita, intellectus, volūtas,
Sapient. 13. & oblectatio? Vnde ait Sapiens: *Quorum si specie delectati Deos putauerunt, sciant quanto ijs dominator eorum speciosior est*, speciei enim, id est, pulchritudinis generator hæc omnia cōstituit, aut si virtutem, id est, potentiam, & opera eorū mirati sunt, intelligant ab illis, quoniam, qui hæc fecit, fortior est illis.

Rom. 1. *Inuisibilia Dei à creatura mundi, per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Inuisibilis quidem Deus est, sed in creaturis se quodammodo præbet visibilem, in creaturis enim
Theodoret. visibilibus ipse inuisibilis conspicitur, Theod. in commen. Ps. 18. Sufficit, inquit, etiam sola cælorum pulchritudo, atq;
8. magnitudo ad opificis magnificentiā prædicandā. Si enim quis maximum & pulcherrimum ædificium inspiciens, architectum miratur, & nauigium videns optimè constructū, artificem considerat, & cum cōtemplatione imaginis, memoria pictoris concurrit, multo magis mundi fabricatio, quæ videtur, ad opificē nos videntes cōducit. Hæc Theod. Greg. vero Nazianz. in oratione in nouam Dominicam, mundum Dei præconem merito vocat. Magnus, inquit, & admirabilis maiestatis diuinæ præco mundus. Non vna tamen, vt reliqui præcones, sed omnium hominum linguis præco hic Dei prædicat maiestatem; id docuit Dauid: *Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorū*, hoc est, non sunt linguæ vllæ in Orbe terrarū, quarum voces, & præconia, non audiātur in ipsis cælis, omniū enim linguarū præcones sunt, Deiq; gloriam omnibus hominibus enar-
9. rant. At vero non in vno tantum orbe, vel regno, vel natione, sed in orbe toto præcones hi valentissimis lateribus diuinam maiestatem proclamant: *In omnem terrā* (addit Psalmographus) *exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

Mundus est magnus præco Dei. *Psalm 18.*

Maximus vero inter sydera diuinæ gloriæ præco Sol est, idcirco de illo peculiarem adhibuit commemorationem: *In Sole posuit tabernaculum suum*: hebraicè legitur, vt vertit D. Hiero. Soli posuit tabernaculum in eis, id est, in cœlis fixit Deus Solem veluti gloriæ suæ præconem inclytum, nostra versio eundem sensum habere potest, si exponatur hūc in modum: Deus tabernaculum suum, id est, ipsius Solis, posuit in Sole, vel posuit Soli in cœlis. Alius sensus est facilior, Deus tabernaculum suum posuit in Sole. Dicitur au-
10. tem Deus in Sole tabernaculum fixisse, quia Sol inter reliqua sydera præcipuè, atque excellētissimè Dei maiestatem indicat. Quemadmodum nobile, & amplum palatium, regis opes, dignitatemque ostendit, ita Sol veluti splendidissimum Dei tabernaculum, Dei gloriam, maiestatemque mundo testatur.

Sol præco maximus.

Veruntamen mundus eum ex præconijs cœlorum, ex creaturis reliquis, & ex Sole, non cognouit, quin potius cæcus, & insanus eidem Soli, alijsque creaturis, Deo vero relicto, vt dicit Sapiens, diuinos honores tribuit. *Vani* (ait Sapiens) *sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, & de his, quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui est, neq; operibus attendentes, agnouerunt quis esset artifex, sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarū, aut nimiam aquā, aut Solem, & Lunam rectores orbis terrarum Deos putauerunt, &c.* Et: *homines incōmunicabile nomen, lapidibus, & ligni, imposuerūt.* hoc est, nobis Dei, quod vni Deo tantum conuenit, nec creaturæ vlli communicari potest, vel nomen Iehoua.

Sapient. 13. 11.

Præcones Dei non sunt auditi. *Sap. 14.*

In scala Iacob ex Angelis quidā ascendebant, alij descēdebant. Idem contigit hominibus in hac veluti scala creaturarum, per eam quidam ad Dei cognitionē, & amorem ascenderunt, insipientes alij in creaturarum cupiditatem, & idololatriam descenderunt. Vnde illud: *Creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem animabus hominum, & in muscipulam pedibus insipientium*, de idolis loquitur sapiens ex auro, argento ligno que fabricatis; creaturas Dei, ex quibus inania simulacra fabricantur, factas air ab hominibus in odium, in tentationem, & laqueum stultis, & insipientibus, qui creatorem agnoscere, & venerari noluerunt. Similem in modū creaturæ Dei, id est, Luna, Stellæ, & cæteræ, quas vt Deos coluerunt, in odium, tentationem, & muscipulam factæ sunt pedibus non sapientium, sed insipientium: sapientes enim per illas velut per gradus ad Deum ascenderunt, insipientes ad stultum simulachrorum cultum delapsi sunt.

Sap. 14. 12.

In propria venit, & sui eum non receperunt.

NOn cognouit mundus Dei filium, antequā humanitate assumpta veniret in mundum, vt dixit Ioannes; postquam vero venit, ex hominibus multi eum receperūt, ali, recipere noluerunt. ideoq; ijs, qui non receperunt, adiungit: *In propria venit, & sui eum non receperunt.* de ijs vero, qui eum receperunt: *Quotquot autē receperunt eum, dedit eis potestatē filios Dei fieri, &c.* Verti quoq; potest, in sua venit, & sui eū nō receperunt, vel in propria venit, & proprij eū non receperunt, eodem enim nomine græco τὰ ἴδια vtroque in loco vtitur Ioannes, sensus est, venit filius Dei in sua, hoc est, in mundum suum, id est, quod supra dixit: *Mundus per ipsum factus est.* 13.

14. *factus est.* Quasi dicat, venit in mundum, qui per ipsum factus est; atque adeo venit in suum, vel in proprium mundum, & sui vel proprij, id est, multi homines ab ipso creati, eum non receperunt. Aug. Cyrill. Chrysost. Beda, Ruper. & Euthy. suos, Iudæos vocatos volunt. Sui, id est, Iudæi, ex quibus originem duxit, & ad quos missus est: eum non receperunt, imo cruci suffixerunt. Aug. in Ioan. illud: In propria venit, interpretatur, in mundum à se conditum venit, in epist. etiam 120. ad Honoratum, suos non solum Iudæos, sed cæteros etiam homines posse significare existimat: *Sui*, inquit, *eum non receperunt*, siue quia & ipsi infideles, in quantum homines sunt, eius sunt, per quem creati sunt, siue suos proprie Iudæos intelligi voluit, ex quibus naturam carnis assumpsit.

D. August. D. Cyrillus. D. Chrysost. Beda Rupertus Euthymius.

15. Probabilis est vterque sensus, & vterque est Augustini. ego in eum, quem proposui priori loco propendeo, nam, vt alia omittam, cum Ioannes loquitur de recipientibus Christum, de omnibus hominibus vniuersè loquitur: cur igitur cum loquitur de non recipientibus, non loquetur vniuersè de omnibus populis, sed de vno tantum populo Iudæorum? Neutrum sensum reijcit Theophyl. Propria eius, ait, vel totum mundum intellige, vel Iudæos, quos elegit, vt funiculum hæreditatis, & vt portionem peculiumque suum: & proprij eum non receperunt, vel Iudæi, vel cæteri homines, qui ab eo conditi sunt. & Euthymius:

16. In sua, inquit, sua, mundus, est nempe factura eius, sui quoque sunt homines, vtpote opera ipsius: venit ergo tanquam homo, siquidem tanquam Deus in mundo erat. Deinde alteram quoque de Iudæis expositionem commemorat.

Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.

ETsi multi Verbum nec cognouerint, nec receperint, multi alij & cognouerunt, & receperunt. Quantū vero ij vtilitatis, & dignitatis recepto Verbo receperint, indicat Euangelista. Quotquot, inquit, receperunt Verbum, summam sibi compararunt dignitatem, vtpote qui non ab homine aliquo Rege, vel Imperatore, sed ab ipso regum rege Deo adoptati sint. Hanc dignitatē iure exaggerat Magnus Gregor. Hom. 6. in Ezech. Quid, inquit, hac potestate altius? quid hac altitudine sublimius dici potest? D. item Leo in serm. 6. de Natuit. Omnia dona excedit hoc donum, vt Deus hominem vocet filium, & homo Deum nominet Patrem, &c.

17. *De dignitate quæ assequuntur filios Dei. D. Gregor. D. Leo.*

Tanta autem hæc dignitas generositatis nos admonet, etenim generosos esse oportet tanti patris filios. Regis filius magna molitur, bella, triumphos, trophæa meditatur, ad viles, sordidasque artes animum non demittit. Dei filius multo altiora, nempe cœlestia animo voluat, aduersus tartareos, hostes prælia mente agitet, victorias, laureasque æternas speret, ad sordidissima vitia generosum cor nō abijciat. Hinc ille Magni Leonis rugitus, ser. 1. de Natuit.

18. *D. Leo. Filij Dei imitentur Deum Patrem suum.*

Agnosce ô Christiane dignitatem tuam, & diuinæ consors factus naturæ, noli in veterem vilitatem degeneri conuersatione redire, & ser. 6. Genus electum & regium, regenerationis suæ respondeat dignitati: diligat quod diligit pater, & in nullo ab auctore suo differat, ne iterum dicat Dominus illud: *Filios enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerūt me*, &c. Quemadmodum filius Dei naturalis Christus est imago Patris, ita filios Dei adoptaros imagines Patris per imitationem esse necesse est, iuxta illud: *Esto te perfecti, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est.* Suadet hoc idem Leo, vtinam persuadeat his verbis: Si ad humanam pertinet laudem, vt patrum decus in prole resplendeat, quanto magis gloriosum est, à Deo natos in auctoris sui imaginem refulgere, & illum in se ostendere, qui illos genauit? Vides filiorum dignitatem, quam Dei filius ijs contulit, qui eum receperunt, vide etiam liberalitatem.

Isaiæ 1.

Matth. 5. D. Leo.

19. *Quotquot* (ait Ioannes) *receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Chrysost. Siue serui, siue liberi, siue græci, siue barbari, siue sapientes, siue insipientes, pueri, senes, viri, fœminæ, omnes eodem dignati sunt honore. Quid huic humanitati par, &c. Reges, principesque viri, seruili abiectaque conditione viros sibi cognatione iungi nolunt. Christus autem Æthiopes, & delpicatissimos viros sibi fratres efficit. Non dignatur Rex (ait Chrysost. in Ioan.) in exercitum suum ascribere eos, qui seruili sunt conditione: Dei autem filius publicanos, seruos, & his etiam despiciatiores in filios accipere non dedignatur, tanta fidei vis, tanta gratiæ est exuberantia, &c.

Dei liberalitas in largiendis filiorum Dei dignitate.

D. Chrys.

Ar despicatissimi homines sunt, antequam ad hunc honoris gradum extollantur: postquam filij Dei fiunt, omnibus regibus multo sunt nobiliores, antequam baptizentur lutei sunt, vt ait, Chrysost. post baptismum aurei: per baptismum enim filij Dei renascuntur, iuxta illud: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto*, &c. Audiamus Chrysost. de baptismi fornace Spiritus sancti igne incensa loquentem. Quemadmodum, ait, ignis si metallorum terram attigerit, eam quam primum aurum reddit, sic & longe magis pro luteis aureos eos baptismus facit, quos abluit, &c. Nec solum aureos facit baptisma, sed etiam filiorum Dei similitudine nobilissima fulgentes. Nam trahimus ex Adamo Adami similitudinem ignobilem, originalisque peccati scoria contaminati, veluti aurum ex ventre terræ impurum in lucem hanc ex vtero matrum edimur. Ex Christo Christi similitudinem nobilissimam accipimus, originalisque peccati scoria, & ignobili similitudine, in fornace baptismi, spiritus sancti igne ablumpta, filiorum Dei imagine, vt Chrysost. ait, rutilamus. Pro luteis, inquit, aureos baptisma facit, cum tamquam ignis illa hora animos nostros ingrediatur Spiritus sanctus, & terrena absumpta similitudine, cœlestem illam, nouam & claram tanquam ex fornace fulgentem referat, &c. Magna ergo filiorum Dei est inter reliquos homines dignitas, quemadmodum magnum est inter lutea, plumbeaue vasa, aureorum pretium. dedit enim eis potestatem filios Dei fieri.

20. *Baptismus pro luteis aureos facit. D. Chrysost. Ioan 2.*

21. *Similitudo Dei in filijs. D. Chrysost.*

Facessunt hæc verba diuini huius Euangelij explanatoribus negotium. Non enim videtur dare Deus potestatem, vt filij Dei fiant ijs, qui eum recipiunt, sed actum, cum mox vbi quis per fidem charitatemque Christum recipit, filius Dei constituatur. Theophyl. tres indicat modos, quibus nodus hic dissolui possit. primus exponendi modus hic est: dedit eis potestatem filios Dei fieri perseuerante filiatione: nam qui Christum recipiunt, per gratiam filij Dei protinus sunt, potestatem vero habent ipso Deo iuuante, vt in diuina hac filiatione seipsos conseruent. At Euangelista non loquitur de conseruatione, & perseuerantia in filiatione, vt est compertum, verisimiliores sunt duo sequentes modi. Secundus modus, dedit potestatem ijs, qui eum receperunt, id est, catechumenis, vt filij Dei fiant per baptismum. Tertius, dedit eis potestatem filios Dei fieri filiatione perfecta atque gloriosa. Quæris quæ sit perfecta filiatio? Respond. Perfectam & gloriosam filiationē in cœlo esse, cum æternam adimus hæreditatem; de hac Paulus: *Intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri.* Quid Paule sanctissime, nonne adoptatus iam à Deo es, quam igitur adoptionem adhuc expectas? videlicet, illam perfectam, quæ in resurrectione perficitur. de eadem adoptione intelligenda est Ecclesiæ oratio, qua vrituri in festo transfigurationis die: Deus, qui fidei sacramenta, in vnigeniti tui gloriosa transfiguratione, patrum testimonio roborasti, & adoptionem filiorum perfectam, voce delapsa in nube lucida, mirabiliter præsignasti, &c. Est ergo quædam adoptio occulta, qualis in terris est; altera manifesta, & perfecta, quæ in die iudicij erit, cum ab omnibus Angelis, atque hominibus, omnes filij Dei, summa fulgentes gloria, & Christo similes, palam conspicientur, iuxta illud: *Charissimi nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus autem quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.* De filiatione hac gloriosa exponitur locus hic etiam à Cardin. Caiet. Dionys. Carth. non placet hic commentarius, puto enim Euangelistam de adoptione loqui, quæ in hac vita comparatur.

22. *Theophyl. Quomodo Deus det potestatem hominibus filios Dei fieri.*

23. *Quæ sit filiatio perfecta. Rom. 8.*

24. *1. Ioan. 3.*

Caietanus. Carthus. Toletus.

Probabilius interpretatur idem Cardinal. Tentaculo 5. quæst. 5. de receptione per fidem, hunc in modum: Quotquot receperunt eum per fidem, dedit eis potestatem filios Dei fieri per charitatem. nam sola fides filium Dei non facit. Melius Carthusianus & Toletus de adoptione exponunt,

25.

ponunt, quam per baptismum consequimur hoc pacto: dedit eis qui receperunt eum potestatem filios Dei fieri per baptismum: nam per baptismū renascimur filij Dei, hic est secundus sensus Theophyl. cuius supra meminimus.

26. *Ianseni.* Præter has interpretationes est etiam alia Cornelij Iansenij, is nomen græcum ἐξουσίαν, quo Ioannes vtitur, putat significare dignitatem, & auctoritatem, & verbum γενέσθαι significare, esse & fieri, & in hunc modum interpretatur facile, dedit eis dignitatem filios Dei fieri, vel esse, mox vt ipsum per fidem, charitatemque recipiunt. verum vir doctissimus non ostendit ex probato auctore græco vocabulum ἐξουσίαν significare dignitatem, quæ enim ex Cyril. affert, non probant Græci, Chrys. Theophyl Euthy. Cyril. quibus græca lingua satis nota erat, ἐξουσίαν potestatem; non dignitatem interpretantur. noster etiam interpres, qui omnino sequendus & exponendus est, potestatem vertit, non dignitatem. Imo Erasmus ipse, quem Iansenius suæ opinionis fautorem putat, in sua versione non dignitatem vertit sed licentiam siue potestatem, hoc pacto: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis, vt liceret filios Dei fieri.

27. Existimo difficilem hunc locum facile posse explanari, non de aliqua potestate, quæ detur hominibus, cum filij Dei fiunt per gratiam, tunc enim actum accipiunt non potestatem, actu enim filij Dei fiunt, sed de potestate, quam Christus, cum in terris versaretur, hominibus dedit, & reliquit, vt quotquot ipsum reciperent per gratiam, filij Dei statim fierent. quæ potestas separata est, & longe distat ab actu: data enim est à Christo in terris versante, redigitur

28. vero in actum cum homo filius fit Dei. Sic ergo facilè explicamus. Quotquot autem receperunt filium Dei per fidem, & gratiam, dedit eis potestatem, cum in terras venit, vt filij Dei fierent, eo ipso quod ipsum per fidem, gratiamque reciperent, id est, quod sequitur: Iis qui credunt in nomine eius, fide videlicet viua, & per charitatem operante.

Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

Generatio filiorū Dei non est carnalis. Plinius. 29. QVomodo filij Dei fiant homines, qui Christum receperunt, docet Ioannes, per spiritalem videlicet, non per carnalem generationem. Non sunt (inquit) nati filij vulgari, & carnali modo, ex sanguinibus menstruis fœminæ, hæc enim carnalis generationis materia est, vt Plinius docet libr. 7. historiæ Naturalis cap. 15. de menstruis fœminarum loquens his verbis: hæc est generando homini materia, scilicet menstruus mulierum sanguis, semine è manibus coaguli modo hoc in sese glomerante, quod deinde tempore ipso animatur, corporaturque. Hæc ille. Beda Cardinalis, generatio nostra ex sanguinibus, id est, ex semine maris & fœminæ, à complexu coniugij, duxit originem, &c. Et D. Thomas: Siue semen viri, siue menstruum mulieris, intelligitur per sanguinem, &c.

Beda. *D. Thom.*

30. Addit Ioannes generationis carnalis efficientem causam, videlicet patrem carnalem: Neque sunt nati ex voluntate carnis, id est, ex voluntate principij carne constantis. Neque ex voluntate viri, idem principium carnalis generationis efficiens significatur iis verbis: scilicet pater, qui vir dicitur propter sexum, dicitur etiam caro, quia hoc loco de carnali generatione sermo est, quę à carne proficiscitur. Matris non meminit, quia minus præcipua causa est generationis, vel quia supra, cum de sanguinibus menstruis locuturus est, illam indicauit. Proponit enim Ioannes generationis materiam, sanguinem menstruum, & principium efficiens scilicet virum. Numero plurali, non ex sanguinibus, vsus est interpres, quod græce eodem vsus fuerit Euangelista. Iuxta Augustin. tamen interpretationem matris quoque hic mentio fit, illis verbis: Ex voluntate carnis, id est, fœminæ, similis est expositio D. Thom. & Rupert.

D. Aug. 31. *D Thom. Rupertus.*

Neque vero mihi illa explanatio probatur admodum, quia dicitur Ioannes significasse filios illegitimos illis verbis: *Ex voluntate carnis*; ex legitimo vero thoro natos sequentibus: *Ex voluntate viri*, quasi velit dicere, filij Dei sunt orti, non ex sanguinibus, neque ex damnato, neque ex concesso thoro. Nam tam legitimi, quam nothi, ex voluntate nascuntur, & vtrique nascuntur ex viris, & ex carne, neque est vlla ratio, cur nobis persuadeamus, Ioannem carnem pro libidine vsurpasse, cum nihil opus esset hac filiorum distinctione.

Lectio vera est, & sequenda, quam exposuimus, & 32. cum græca lectione consentit Athanasius lib. 2. de vnita deitate Trinitatis, & Tertullian. in libr. de carne Christi, ad Christum hæc verba sic retulerunt: Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo natus est. vereque Christo congruunt, secundum diuinam generationem, vt exploratum est, secundum humanam conuenient, si nomine sanguinum intelligas semen viri, vt Tertullianus intellexit, nam non ex voluntate viri, sed ex Spiritu sancto est conceptus: non ex sanguinibus, vel sanguine, id est, semine viri, ex sanguinibus tamen purissimis virginis efformatum corpus est: Non renuit substantiam carnis (ait Tertullianus) quia ex sanguine negauit (scilicet Ioannes Christum natum) sed materiam seminis, scilicet negauit Ioannes, quam constat sanguinis esse calorem, &c. An patres legis naturalis & scriptæ filij Dei fuerint, libro primo iam explicatimus cap. 7.

D. Athan. Tertullian.

CAPVT XI.

Et Verbum caro factum est, explicatur.

VErbi abbreuiari admirabilem abbreuiationem, breuiter, paucis his, sed admirabilibus verbis Ioannes complectitur: *Verbum caro factum est.* Verbum abbreuiatum fecit Deus, verbum quoq; abbreuiatum Ioannes facit. Verbum illud, quod erat in principio apud Deū, quod erat Deus, lux hominum, & vita, & per quod omnia facta sunt, carnem esse factum, in summam raptus admirationem scribit. Quis enim stupendam verbi Diuini cum carne animaque humana copulationem non admiretur? quis non obstupescat, si cœlum cerneret in terram delabi, & cum terra conglutinari? Multo celsius cœlo est diuinum Verbum, quod in terras descendit, & cum terrena natura semetipsum copulauit. Quis igitur hoc considerans non obstupescat? Cum summa admiratione obstupescimus (ait Origenes libro secundo Periarchon, cap. 6.) quod eminens omnium filius Dei, exinaniens se de statu maiestatis suæ, homo factus sit, & inter homines conuersatus, &c. Mirabilis fuit illa orbis initio, animæ spiritalis, cum corpore ex limo terræ efformato, coniunctio, per quam primus Adam factus est in animam viuentem, sed longissimo post hanc relinquitur interuallo, per quam *nouissimus Adam*, vt Paulus ait, *factus est in spiritum viuificantem.* Illa spiritum carnis viuificatorem cum carne, creaturam cum creatura, formam cum materia consociauit: hæc Deum carnis conditorem cum carne, creatorem mundi cum anima creata, rerum omnium principem ac moderatorem, cum humana natura, in sempiternum vna in persona copulauit.

1. *Mirabilis verbi cum natura humana copulatio.* *Origenes.* 2. 1. Cor. 15.

Factus est primus Adam à Deo in animam viuen- 3.
tem, sed per peccatum factus est in animam interficientem, interfecit enim & se, & nos omnes, quos sempiterna vita, gratiaque priuatos iræ filios genuit. Viuificatore opus fuit, ideoque nouissimus Adam factus est in spiritum viuificantem, vt à primo Adamo occisos in vitam reuocaret, reuocatosque ex filijs iræ filios Dei faceret. Quamobrem Chrysostomus hæc verba, *Verbum caro factum est*, cum antecedente illa sententia coniungit: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*; reddique à Ioanne causam, Cur Dei filij facti sint homines, ipsam verbi incarnationem, arbitratur. Cum dixisset Ioannes (ait Chrysostom.) filios Dei factos, qui Christum receperunt, tanti honoris causam adiecit, quod Verbum caro factum est. Factus est filius Dei filius hominis, vt filios hominum filios Dei faceret. Chrysost. sequitur Theoph. Euangelista (ait Theophyl.) subinfert causam tanti boni, 4.

D. Chrys. Theophyl.

dicit

Filius Dei factus est homo, vt hominē faceret filiū Dei. D. Augustin.

dicit enim, vis discere quid conciliauit nobis hanc adoptionem in filios? quia Verbum caro factum est. Similem connexionem obseruauit Augustin. tract. 2. his verbis. Cum dixisset Ioannes, *ex Deo nati sunt*, quasi ne miraremur, & exhorreremus, tantam gratiam, & nobis incredibile videretur, quia homines ex Deo nati sunt, quasi securum te faciens ait, *Et verbum caro factum est.* Quid ergo miraris, quia homines ex Deo nascuntur? Attende ipsum Deum natum ex hominibus. & lib. 2. de consensu Euangelist. cap. 3. Vt apertius Ioannes ostenderet, qua gratia nati sint homines ex Deo: *Et verbum* (inquit) *caro factum est*, tanquam si diceret, quid mirum, si filij Dei facti sunt, cum caro essent, propter quos vnicus caro factus est, cum verbum esset? idem docet lib. 13. de Trinit. cap. 9. & lib. 2. de peccat. meritis & remissione, cap. 24. in Epist. item 120. ad Honoratum, cap. 4. his verbis Ioannem exponit: Quasi diceret, ô homines nolite desperare vos fieri posse filios Dei, quia & ipse filius Dei, hoc est, Verbum Dei, caro factum est. neque enim iam desperandum est, participatione verbi fieri posse homines filios Dei, quando filius Dei participatione carnis factus est filius hominis. Hæc Augustin. 5.

Possunt etiam hæc verba connecti cum illis superioribus: *In propria venit, & sui eum non receperunt.* Explicat enim Ioannes, quoniam in propria verbum venerit, videlicet, quia caro factum est. Præterea cum verbum incarnatum Deus sit, & homo, de diuinitate vero ipsius Ioannes hactenus egerit, de humanitate iam verba facit *Et verbū* (inquit) *caro factum est.* Particula, &, copulans, hæc admiranda verba cum initio Euangelij copulare, & summam admirationem indicare mihi videtur, quasi dicat Ioannes: Et verbum illud, quod erat in principio apud Deum secunda sacrosanctæ Trinitatis persona, vita, & lux hominum, quod iam ab initio in mundo erat, quod mundum à se conditum diuinitate complebat, ô rem stupendam, caro factum est. 6.

Caro hoc in loco totum hominem significat, per synecdochen enim notissimam figuram, pars pro toto vsurpatur. Isai. *Videbit omnis caro salutare Dei*, id est, omnis homo. Psalm. *Non timebo quid faciat mihi caro.* Psalm. *Ad te omnis caro veniet.* Psalm. *Benedicat omnis caro nomini sancto eius.* eadem figura, anima totum significat hominem, cum sit pars eius. Gen. dicuntur cum Iacob ingressæ Ægyptum 70. animæ. Act. Erant in naui, qua Paullus vehebatur, 276. animæ: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* significat ergo Euangelista Verbum factum esse hominem, nec solam carnem, aut solam animam, sed vtramque, omnibusque partibus absoluta humanitatem assumpsisse. 7.

Isaiæ 40. Psalm. 55. Psalm. 64. Psalm. 144. Genes. 46. Act. 27. Rom. 13.

Cur, inquies, carnem dixit potius, quam hominem? Respondemus, vt illam, quam Paulus vocat, verbi exinanitionem, & humilitatem, à parte hominis ignobiliore, & à diuinitate remotiore, significet. sic arbitratur Augustinus Epistol. 130. ad Honoratum: More, inquit, suo scriptura, vt Christi humilitatem magis ostenderet, ne carnis nomen quasi indignum aliquid refugisse videretur, carnem pro homine posuit. Theophylact. quoque ita scribit, fortasse quia caro à diuina natura alienior est, volens Euangelista significare immensam Dei misericordiam, carnis meminit, vt ineffabilem eius benignitatem obstupescamus, quod propter nostram salutem alienum à natura sua, & omnibus modis peregrinum (carnem dico) assumpserit. Anima enim cognationem quandam habet cum Deo, caro autem nullo modo communicat, & idcirco opinor Euangelistam hoc nomine vsum, non quod per omnia sit expers assumptionis, sed ad maiorem ostentationem mirandi & stupendi sacramenti. Hactenus ille. & Nazianzenus Gregorius in Epistol. 1. ad Cledonium: Accedit, inquit, quod non aliter Dei erga nos amor declarari poterat, quam ex carnis commemoratione, & quod nostra causa etiam ad deteriorem partem sese deiecit. 8.

Cur Ioannes vsus fuerit nomine carnis. D. Augusti. Theophyl. Nazianz. Gregor.

Aliam rationem reddit Cyrill. his verbis: Hac maxime de causa scriptum esse ab Euangelista arbitror: *Et verbum caro factum est*, quod ex parte maxime corrupta, (scilicet carne) & vnione verbi viuificata, totius reparationem significare voluerit; sic quod corruptum est, & corruptionis expulsor, sic quod mors superauit, & qui mortem vicit, quasi oculis cernitur, &c. Carnis fecit mentionem Ioannes (ait etiam D. Thomas) vt ostenderet, quod caro hominis infirma per carnem verbi reparata est. Nam hominis caro per peccatum maxime corrupta, concupiscentiæ morbo periculosissimo infecta, mortique obnoxia erat. assumpsit ergo verbum absque vlla concupiscentiæ labe carnem, vt hominis carnem concupiscentia, peccatoq; deprauatā repararet, & mortis acerbissima seruitute subiectā liberaret. 9.

D. Cyrillus li. 1. in Ioan. cap. 15.

Tertia ratio huiusmodi esse potest, vsus est Euangelista nomine carnis, quia eam hominis partem nominare voluit, quæ sub sensum cadit, & hominibus notior est, vnde illud Pauli: *Quod manifestatum est in carne.* Addamus & alias, quæ menti occurrunt. Quarta, ostenditur nomine carnis, Verbum totam humanam naturam assumpsisse, non solum animam, quæ præstantior est, sed carnem etiam anima inferiorem. Quinta, significatur Christum, hominum esse consanguineum, & fratrem secundum carnem, etenim consanguinitas à carne est, vnde consanguinei à sanguine habent nomen. Sexta, Christi passio vocabulo carnis innuitur, in terras verbum ea de causa venit, vt pro hominibus crudeles cruciatus, probrosamque subiret mortem. recte idcirco Ioannes carnis meminit, per quam cruciatibus & morti sese subiecit. 10. *D. Thom.* 11. *1. Tim. 3.*

Admirandum hoc, perpetuaque gratiarum actione decantandum beneficium tartareæ furiæ, hoc est, hæretici, olim oppugnarunt, at veluti contra stimulum calcitrantes, acutissimo tanti mysterij acumine sese cruentarunt. longum esset hæreses persequi, longius refutare, quas (vt cum Ambros. loquar, in libro de Incarnationis mysterio cap. 6.) infernā vomuerunt. Non est hoc operis suscepti, sino eas cum suis apud inferos auctoribus iam iacere, neque commouebo nunc, ne putidum odorem exhalent. Quomodo autem verbum caro factum sit; multis egregijsque disputationibus Theologi docent scholastici, quas quia ad hunc locum non spectant, libens omitto. 12.

Illud vnum aduertam, hoc loquendi modo non significari Verbum conuersum esse in carnem, sed vtraque natura tam diuina, quam humana, in eodem suppositō perfectissima permanente, humanitatem assumpsisse. Etenim vt exploratissimum omnibus est, Verbum conuerti in carnem, aut mutari, nulla ratione potest. Quemadmodum cum dicimus, hominem factum esse pontificem, non significamus naturam hominis conuersam esse in Pontificem, sed hominem natura humana inuariata, in hanc dignitatem ascendisse. Ita cum Euangelista dixit, Verbum caro factum est, non significauit naturam verbi conuersam esse in carnem, sed Verbum natura diuina immutata, carnem sibi substantialiter coniunxisse. Lege Ambrosij librum de incarnationis dominicæ Mysterio. 13.

Et habitauit in nobis.

GRæce σκηνώσεν ἐν ἡμῖν, hoc est, tabernaculū posuit in nobis, vel habitauit: Cardinalis Caietanus sic interpretatur: Habitauit in nobis per gratiam. Melius Græci, Chrysostomus, Euthymius, Theopylactus, Cyrillus: Habitauit in nobis, hoc est, in nostra natura humana, vel in nostra carne, iuxta illud Pauli: *In ipso complacuit omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare, & in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis.* natura enim humana veluti tabernaculum fuit, & templum plusquam Salomonicum, Verbi. Multum tamen differt à tabernaculo, eo quod verbi Diuini, & naturæ humanæ, eadem est hypostasis, siue persona, tabernaculum vero ab illo qui in tabernaculo habitat, valde disiunctum est. Duces, milites, pastores in tabernaculis habitare solent, sic verbum Diuinum dux noster, & pastor, vt bellum cum dæmone gereret, oues que suas pasceret, in tabernaculo humanæ naturæ habitare voluit. Quod si quis opponat: Duces & pastores tabernacula deserere, naturam autē humanā nunquā à verbo relinquendā, atq; ideo non esse similē tabernaculo. Resp. in similitudinib. nō esse omnia ad vnguē explorāda. Christ⁹ corpus suū templū appellauit; *Soluite* (inquit) *templū hoc, &c.* Quid igitur? malene appellauit, quia à tēplo tandē discedit homo, à corpore vero nunquam ne 14. *D. Chrys. D. Cyrillus. Col. 1. Col 2.* 15. *Ioan. 2.*

ne in morte quidem discessit, & nunquam discedet, verbum?

Beda. Non displicet hic sensus, placet magis alius Bedæ; *Habitauit in nobis*, hoc est, inter nos homines conuersatus est. Eodem modo D. Thom. *Habitauit in nobis*, id est, inter nos Apostolos. Quasi dicat Euangelista, non elegit Dominus solitariam, & ab oculis hominum remotam vitam, vt Ioannes Baptista, sed inter homines habitauit, & vt ait Baruch:

Baruch 3. *In terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.*

CAPVT XII.

Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre.

1. DIxerat Verbum fuisse incarnatum, & inter homines & Apostolos habitasse, ideoque oculatos testes, seipsum, cæterosque Apostolos, eius gloriæ profert. *Vidimus*, ait *gloriam eius*, hoc est, vidimus filium Dei incarnatum, inter nos habitantem, vidimus eius gloriam, & maiestatem, qualem filij Dei dignitas postulabat quæq; verbum Dei incarnatum esse probabat. Similis est illa eiusdem Euangelistæ testificatio:

1. Ioan. 1. *Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus & manus nostræ contrectauerunt, de verbo vitæ (& vita manifestata est) & vidimus, & testamur &c.*

Quæ dicatur gloria Christi. Quam gloriam, dices, viderunt Apostoli? num diuinam verbi essentiam conspexerunt? Respondemus, nomen gloriæ non significare hoc loco Dei conspectum illum, qui homines Angelosque beat, sed miraculorũ splendorem, montis Thabor admirabilem transfigurationem,

2. *Ioan. 2.* resurrectionis claritatem, ascensionisque maiestatem. eodem sumitur modo hoc nomen, cum dicitur Christus ostendisse discipulis gloriam suam illo miraculo, quo aquam in vinum optimum conuertit. Si vno in miraculo gloriam magistri viderunt discipuli, de innumeris, quæ postea viderunt miraculis, de transfigurationis, resurrectionis, & ascensionis gloria, quid dicendum erit? si splen-

2. Cor. 3. dorem vultus Moysis, Paulus gloriam vocat, cur non appellet Ioannes gloriam Christi, tot admirabilium operum, ipsamq; trãsfigurationis, resurrectionis & ascensionis claritatem, cum qua si splendor vultus Mosaici conferatur,

D. Bernar. caligo est? laternam, nubemque vocat Bernardus, ser. 1.

3. de aduentu, Christi corpus, his verbis: Induit se Saluator laterna quadam, illo vtique glorioso corpore, quod suscepit, hæc est enim leuissima & præfulgida

Isaiæ 19. nubes, supra quam ascensurum eum Isaias prædixit, vt descenderet in Ægyptum. Quemadmodum ergo lucerna in laterna latens, ex luce, quam emittit foras, sol quoque in nube abditus ex radijs quibus nubem illustrat agnoscitur, sic verbum carne tectum, & in illa latens, ex

Verbum per opera se in dicabat. luce miraculorum, radijsque summæ gloriæ agnoscebatur. Vnde

D. Maxim. D. Maximus Homilia prima de Epiphania: Per hæc (inquit) miracula Christus oculis se voluit reuelare mortalium, quatenus inuisibilis eius diuinitas, quę latebat in homine, in opere non lateret, &c.

4. Quemadmodum Moyses vultus splendorem, quem Paulus gloriam vocauit, velo texit, vt cum Israëlitis loqueretur, ita verbum immensam illam naturæ suæ gloriam, humanitatis velamine operuit, vt inter homines habitaret. Nam si Moysi opus fuit velamento, (ait Chry-

D. Chryss. sostomus homil. 11. in Ioannem) quod eius gloriæ magnitudinem obumbraret, vt Iudęis spectabilem se redderet, quonam pacto nos ex luto & terra facti diuinitatem ferre possemus? At non sic velo se verbum operuit, vt nihil lucis fulgeret, quin potius sic humilitatis opera cum operibus maiestatis permiscuit, vt in humilitare maiestas ipsa emicaret. Hinc illud Hieron. ad Ephes. cap. 3. Respicis

D. Hieron. cunas Christi? vide pariter cælum, vagientem in præsepio intueris infantem? sed Angelos simul auscultа laudantes; Herodes persequitur, sed adorant Magi, ignorant Pha-

5. risæi, sed stella demonstrat, baptizatur à seruo, sed vox desuper Dei intonantis auditur, aquis mergitur, sed columba descendit. Hæc ille.

Gloriam autem quasi vnigeniti dixit Ioannes, non similitudine vtens, sed confirmans, significare namque voluit vidisse se gloriam, quæ vnigenito & naturali Dei filio congrueret. Quod si cui dubium injiciat particula, quasi, dubium illi eximet Chrysostomus, qui huiusmodi particulam docet non esse similitudinis notam, sed confirmationis. Sicut cum de Rege dicimus, incedit quasi Rex, sensus est, incedit pompa, & maiestate Regia, vt incedere solent reges. sic hoc loco: *Vidimus gloriam quasi vnigeniti à Patre*, id est, gloriam dignam vnigenito Dei Patris; Vidimus splendorem quasi Solis, hoc est, non alicuius lucernæ, aut astri, sed talem, ac tantum, qualem ac quantum Sol habet.

Particula quasi nõ dicit similitudinem hoc loco. 6.

Plenum gratiæ & veritatis.

EX Græcis codicibus constat, Plenum, esse casus non quarti, vt videtur, sed primi, quocirca Caietanus refert hæc verba ad nomen Ioannis, quod sequitur, hoc sensu: Plenus gratiæ, & veritatis Ioannes testimonium perhibet de ipso; hæc vero lectio nec cum nostra versione, nec cum Patribus consentit: Referenda sunt verba ad superiora hoc pacto: *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, plenum gratiæ & veritatis.* Cætera, quæ interiacent (*vidimus gloriam eius, gloriam quasi Vnigeniti à Patre*) per parenthesim dicta sunt. Potest etiam subintelligi hebræo more Verbum, est, hoc modo: Plenum erat Verbum gratiæ, & veritatis.

Caietanus. 7.

Est autem Verbum gratia, veritateque plenissimum, secundum naturam vtramque. Quod spectat ad diuinam, pleniſſimum est gratia, quia est Patri gratissimum atq; charissimum, plenum est veritate, quia sapientiam habet infinitam. nam veritas sapientiam significat, quæ in veritate cognoscenda versatur. Quod attinet ad humanam, plenissimum est gratia, quia omni gratiarum genere cumulatum: pleniſſimum est veritate, quia summa sapientia, & verissima rerum omnium cognitione decoratum. Nostra scientia mille falsitatibus permixta est, at scientiæ Christi etiam humanæ, nulla inesse falsitas poterat, ideoque iure veritas appellatur.

Christus plenus gratia & sapientia, 8.

Triplicem vero esse plenitudinem docet D. Thom. lectione 10. in Ioan. Prima sufficientiæ vocatur, qua sufficiens aliquis est ad actus meritorios & excellẽtes præstandos, hæc in Stephano fuit, qui Actor. 6. plenus dicitur gratia, & fortitudine, & in alijs sanctis viris. Secunda redundantiæ appellatur, ea in Deipara Virgine reperitur, ex qua gratia in nos omnes per filium, quem peperit, redundauit. Tertia non redundantiæ solum est, & effluentiæ, sed etiam efficientiæ, Christo Opt. Max. propria, ac peculiaris, qui gratiæ totius fons est, atque auctor. Bonauent. 3. sent. lib. di. 13. quæstion. 3. plenitudinem gratiæ sanctorum, plenitudinem sufficientiæ, plenitudinem Deiparæ Virginis, plenitudinem prærogatiuæ, plenitudinem vero Christi, plenitudinem vocat superabundantiæ. Plenum dicitur aqua mare, pleni dicuntur fluuij, plena vasa, omnia hæc plenitudinem habere dicuntur, sed impariter, quia sunt imparia. Eundem in modum plenus gratia dicitur Christus, pleni dicuntur viri sancti, plena virgo intemerata, Christus plenus est, vt mare Oceanum, virgo vt ingens fluuius, sancti viri vt vasa, maiora quædam, alia minora. omnis tamen aqua, id est, omnis gratia ex abundantissimo gratiæ totius Oceano Christo effluit.

D. Thom. Plenitudo triplex. 9.

Si vero scire velis quanta gratia sit, quæ Christi animam compleuit, respondeo, non esse infinitam, quoniam nulla res creata infinita esse potest. Si tamen omnium creaturarum gratiam mente coacerues, eamque cum gratia Christi conferas, asserendum est, hanc omnem, tam Angelorum, quam hominum gratiam, in vnum redactam aceruum superare. Quemadmodum primogeniti Regis filij opes, & terorum omnium filiorum bona, in vnum aceruum congregata superant, sic Vnigeniti ac primogeniti filij Dei gratia, cæterorum omnium filiorum, quos adoptat, gratiam in vnam congeriem coniunctam excellit. Nonne paulo ante diximus Christum gratiæ esse Oceanum? Sicut ergo Oceani aqua omnium tam fluuiorum, quam fontium aquas, etsi vnum in locum omnes confluant, copia vincit, ita nostri Oceani, id est, Christi gratia, omnium Angelorum,

Christi gratia omnem creaturarũ omniũ gratiã in vnũ aceruũ redactam superat. 10.

11. rum, hominumque gratias, etsi ex omnibus vna fiat, abundantia excedit. Sol Christus est, *qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Quemadmodum igitur si Deus lucernarum, astrorum, ignium{que} omnium splendores, vni tantummodo corpori tribueret, vnus ille ex omnibus conflatus splendor, Solis splendori non esset par, ita si gratiam, quæ per omnes homines, omnesque Angelos dispersa est, vni solummodo, vel Angelo, vel homini, largiretur; vna illa ex omnibus conglobata gratia, Christi gratiam non adæquaret. Vnde Dionys. Carthusianus hoc loco: Quemadmodum (inquit) humanitas Christi incomparabiliter præ cæteris omnibus vicinius vnita est Verbo, sic gratia eius omnium electorum gratiam incomparabiliter pene, non tamen simpliciter infinite excedit, &c. Et Luc. 1. ad illa verba, *quod nascetur ex te sanctum, &c.* Christus ait, 12. secundum naturam assumptam maioris est sanctitatis quam omnes pariter prædestinati. Et Abul. Num. 23. q. 9. Christi (inquit) charitas, quam sine mensura recepit, vt habetur Ioan. 1. præponderat toti charitati Ecclesiæ simul sumptæ, quia de eius plenitudine omnes accepimus, &c.

Dionysius. Carthus.

Est in Christo gratia, quæ gratificans dicitur, sunt & gratiæ, quæ gratis datæ appellantur. Præterea est in illo summa gratia, quæ vnionis nominatur, de qua Augustin. lib. 13. de Trinit. cap. 19. In rebus (inquit) per tempus ortis, illa summa gratia est, quod homo in vnitate personæ coniunctus est Deo. Vocatur autem gratia, quia gratis absque vllis meritis, natura illa humana, in vnitatem suppositi diuini assumpta est. quod idem Augustinus docet in Enchiridio cap. 36. Quid (inquit) natura humana in homine Christo meruit, vt in vnitatem personæ vnici filij Dei singulariter esset assumpta? quæ bona voluntas? cuius boni propositi studium, quæ bona opera præcesserunt, quibus mereretur iste homo, vt vna fieret persona cum Deo? Nunquid antea fuit homo, & hoc ei singulare beneficium præstitum est, vt singulariter promereretur Deus? nempe ex quo homo esse cœpit, non aliud cœpit esse homo, quam Dei filius. Vnde naturæ humanæ tanta gloria, nullis præcedentibus meritis, sine dubitatione, gratuita, nisi quia magna hic & sola Dei gratia fideliter considerantibus euidenter ostenditur, &c. Et 10. lib. de Ciuitate Dei, 14. cap. 29. Gratia Dei (inquit) non potuit gratius communicari; quam vt ipse vnicus Dei filius indueret hominem, &c. Eodem capite, incarnationem summum gratiæ exemplum fuisse asserit. De hac gratia vnionis interpretatur venerabilis Beda locum hunc in hanc sententiam: Plena gratiæ vnionis, similem in modum explanat auctor hom. 2. in diuersos inter opera Origenis, de gratia quoque sanctificante exponit. Plenum (inquit) gratiæ, de plenitudine Deificationis, & sanctificationis, secundum humanitatem cognosce, &c. D. Thom. Fuit plenus Christus gratia, in quantum accepit à Deo, quod esset ipse Deus, &c.

Gratia vnionis, gratis data humanitati Christi D. Aug. 13.

Beda.

D. Thom.

Veritas sumitur à nonnullis pro ea, quæ figuris opponitur, & vmbris. Itaque D. Thom. plenum veritatis, interpretatur, quia figuras, & vmbras legis veteris, & promissiones factas Patribus impleuit. & Theophylact. Plenum, ait, erat veritatis, secundum quod ea, quæ Prophetæ, & Moyses, vel faciebant, vel dicebant, figuræ erant per omnia, at quæ Christus faciebat, dicebatque, plena erant veritate, cum esset ipsamet gratia, & veritas, &c. Lyranus quoque: Fuit in Christo plenitudo veritatis, in quantum impleuit omnes figuras, & promissiones legis Mosaicæ. Sumitur item veritas pro veritate, quæ seruatur in promissis præstandis, ita interpretatur D. Thom. & Lyranus, vt constat ex verbis eorum citatis, plenum veritatis, qua scilicet Deus promissa Patribus præstitit. Et Carthusian. 16. Dicitur, ait, Christus plenus veritate, quia impleuit, & verificauit ea, quæ scripta erant de ipso. Beda veritatem putat significare ipsam diuinitatem, atque ita explanat: Plenum veritatis, hoc est diuinitatis, & D. Thom. hoc pacto: Fuit plenus veritatis, quia humana natura in Christo peruenit ad ipsam veritatem diuinam, scilicet quod ipse homo esset ipsa veritas diuina, &c. Hic vltimus sensus mihi non facit satis, cæteri non displicent.

Theophyl.

Lyranus.

Beda.

D. Thom.

Nec etiam displicet Theophylacti Commentarius, qui Christum propterea dici plenum gratia arbitratur, quod plurimum haberet in dicendo gratiæ, iuxta illud: *Diffusa est gratia in labijs tuis*, gratia plenus erat Christus (ait Theophyl.) secundum quod sermo eius erat gratiosus. Et D. Thom. Dicitur Christus plenus gratia, quia eius doctrina & conuersatio gratiosissima fuit, &c. Duo sunt, quæ hominis verbum maxime ornant, veritas in primis, & sapientia, deinde gratia, ac leper, eadem Dei verbum maxime decorarunt, plenum enim erat gratia, leporeque cœlesti; plenum veritate, atque sapientia, ita vt in admirationem auditores raperet. *Mirabantur*, ait D. Luc. *in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius.* Et Ioann. Miserunt principes & Pharisæi ministros, vt eum comprehenderent, at illi verbis omni melle plenis comprehensi, & in admirationem rapti, ad Pharisæos redierunt, cumque rogarentur, cur imperata non fecissent, responderunt: *Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo.* 18. Nunquam orbis talem vidit concionatorem; tanta plenum gratia atque veritate; ideoque omnis populus ad audiendum summo mane in templum confluebat, quod D. Luc. testatur his verbis: *Omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum.* manicabat, id est, mane ibat. Euthymius gratiam refert ad opera, veritatem ad verba: plenum gratiæ Christum fuisse dicit, ad facienda opera admirabilia, plenum veritate, ad docendum: *Plenus* (inquit) *erat gratia*, in admirandis operibus, *veritate*, in doctrina. addit, propterea plenum dici Christum veritate, quod verus esset homo, veram solidamque naturam humanam habens. *Plenus* (ait) *erat gratia*, quia cuncta poterat, *veritate*, quia nihil in eo phantasticum erat, &c. De veritate, & gratia iterum dicemus in explanatione illorum verborum: *lex per Moysem data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est.*

Psalm. 44. Theophyl. D. Thom. 17.

in Luc. 4. Ioan. 7.

Luc. 21. Euthymius.

CAPVT XIII.

Morale.

OMnia per Verbum facta sunt, vt Euangelista testatur, & inter omnia terrarum princeps, ac rector homo. Per Verbum factus, per serpentem euersus, ab eo opus fuit, vt reficeretur à quo est factus. à Verbo est factus, à Verbo refectus, vt reficeretur per Verbum factus homo, ipsum Verbum factum est homo. *Manus tuæ Domine* (ait Iob) *fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu.* Manus Dei fecerunt hominem, manus Dei eundem refecerunt. Vnde D. Ioannes Damascen. Oratione 1. de natiuitate: Tantus (inquit) Domine, in me tuus amor fuit, vt non per Angelos, aut vllam aliam creaturam salutis meæ negotium obieris, verum vt primam fictionem, sic eriam instaurationem, ipsemet efficiendam duxeris, &c. Hai. ex versione Septuaginta interpretum: *Non legatus, neque Angelus, sed ipse Dominus saluauit eos.* Et: *Ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius.* D. Athanas. in illa verba: omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Dedit (inquit) omnia in manus eius Pater, vt quemadmodum per eum facta sunt, ita in eo omnia refici possent, &c. Item, eodem loco, Deus nolens perire hominem, in hæc verba locutus est, quem mittam? omnibus tacentibus locutus est filius, ecce ego, mitte me, respondit Pater, vade ergo, tum dedit illi hominem, vt ipsum Verbum caro fieret, carnemq; assumptam in omnibus instauraret. Tradita enim sunt illi, vt medico, qui sanaret morsum serpentis, & vt vitæ, quæ excitaret mortuos, & vt luci, vt illuminaret tenebras, & vt λόγος, id est, rationi, quo redintegraret vim rationalem. Postquam ergo illi tradita sunt omnia, & factus est homo, correcta sunt omnia. Hæc Ath.

1. *Homo per Verbum factus est, & refectus. Iob 10.*

D. Damasc.

Isaiæ 63. Psal. 129. D. Athan. 2.

In ipso vita erat, ait Ioannes, ad ipsum ergo attinebat mortuum hominem vitæ restituere. *Retro redijt Sol* (ait Ecclesiast.) *& addidit Regi vitam*, addidit Isaias, de quo sermo erat. 3. poterit tamen sensu mystico cum sole coniungi. Iacebat grauissimo oppressus morbo Rex ille, cui Deus terrarum imperium tradiderat, id est, homo, mittitur ad eum medicus ipsum Dei Verbum, retro quodam modo redijt lux hominum, cum Verbum caro factum est, cum (vt Paulus ait) *seipsum exinaniuit, formam serui accipiens*, & addidit, imo dedit, quã non habebat, regi homini vitã tũ gratię, tum

Verbum vita, vt te restituit hominem, per incarnationem. Eccles. 48.

Isaiæ 38. tum gloriæ sempiternum. Lege Isaiam & 4. Reg. 20. *Decem gradibus retrogressus est Sol*, illo Ezechiæ tempore, vt sacra eloquia memoriæ tradiderunt; noster quoque Sol per nouem Angelorum Choros, veluti per gradus nouem, retrorsum ad decimum vsque gradum, id est, humanam naturam venit. Tam ardentem Solem, tam frigidus flagitabat
4. morbus. Si frigido serpentis veneno perit homo, tanti amoris radijs incensus reuiuiscat.

4. Reg. 4. *Misit Eliseus famulum cum baculo, vt mortuum puerum in vitam reduceret, sed reducere nequiuit. Accessit ipse ad puerum Propheta, id effecit, quod facere nequiuerat famulus.* Multos diuinum Verbum miserat in orbem famulos, Abrahamum, Isaacum, Iacobum, Dauidem, Moysem cum baculo, id est, virga, cæterosque Prophetas, at nullus homini mortuo vitam valuit afferre. Descendit noster ardentissimus Sol, descendit noster Eliseus amore flagrans, suis inflammatum radijs hominem in vitam reuocauit. Expende, quæso,
5. quæ fecerit Eliseus, cum vitam puero restituit: *Incubuit* (vt est in sacris literis) *super puerum, posuitque os suum super os eius, & oculos suos super oculos eius, & manus suas super manus eius, & incuruauit se, & calefacta est caro pueri, &c.* Eundem in modum diuinum Verbum incuruauit se, id est, humiliauit, & exinaniuit, nec solum super hominem mortuum incubuit, sed naturam hominis, manus, os, animam, corpusque assumpsit. *calefacta est caro pueri*, multo maiori calore calefacta est anima hominis, diuinoque inflammata ardore reuiuit; in hanc sententiam hoc Elisei factum interpretatur
D. Augustin. Augustinus serm. 206. de tempore. Puer, inquit, Elisei, id est, famulus, typum habuit Moysi; misit enim Moysem Deus cum baculo in Ægyptum, sed baculus sine Christo flagellare Ægyptum potuit, de peccato vero liberare, vel resuscitare non potuit, opus erat, vt qui baculum miserat, ipse descenderet. baculus sine Eliseo nihil valebat, quia
6. crux sine Christo nihil poterat: Inclinauit se Eliseus, vt puerum resuscitaret; humiliauit se Christus, vt mundum in peccatis iacentem erigeret. Videre quantum se vir ille perfectæ ætatis contraxit, vt paruulo mortuo & iacenti congrueret, quia paruuli eramus, paruulum se fecit Christus, quia mortui iacebamus, prius se medicus inclinauit. Quia nemo potest iacentem erigere, si se noluerit inclinare. Hæc August.

Lectus in quo iacebat ægrotus, siue mortuus homo, humi erat stratus, ipsa videlicet caro: Verbum, quod afferre medicinam, vitamq; poterat, apud Patrem celsissimum erat, vt igitur mederetur celsissimum abiectissimo, demis-
7. sus, & caro factum, ad lectum vsque ægroti in terra iacen-
D. August. tis accessit. Augustin. serm. 59. de verbis Domini: Ad sanandum grandem ægrotum descendit omnipotens medicus, humiliauit se vsque ad mortalem carnem, tamquam
D. Bernar. vsque ad lectum ægrotantis, &c. Bernard. serm. 1. de aduentu; Iacentes Paralytici in grabato, diuinam non poteramus attingere celsitudinem, propterea saluator, & medicus animarum, descendit ab altitudine sua.

Verbum lux lucè attulit hominibus per incarnationem. Præterea *Verbum erat lux hominum*, ait Ioannes: ad Verbum ergo spectabat luce cæcos illustrare homines, idcirco *Verbum caro factum est.* Dæmon excæcauit, Verbum illuminauit. Ideo venit Christus illuminator (ait Augustin. in
8. lib. 50. homil. hom. 43.) quia Diabolus fuerat excæcator. Fecit summus medicus infiniti collyrium pretij, vt excæcatos sanaret oculos. vide quale quamque salutiferum fecerit collyrium ex verbo & carne: Verbum (inquit)
D. Aug. caro factum est. Caro te cæcauerat (ait idem Augustinus tractat. 2. in Ioann.) caro te sanat, carnalis enim anima facta erat, consentiendo affectibus carnalibus, inde fuerat oculus cordis cæcatus. Verbum caro factum est, medicus
Ioan. 9. tibi fecit collyrium. Admirabile composuit summus medicus collyrium, quod oculis cæci imposuit, ex puluere nimirum, & saliua. Similem in modum ex Verbo, & carne, collyrium fecit, quo oculos hominis refecit. Augustin.
D. August. in libr. 50. homil. homil. 43. Saliua (inquit) quasi Verbum est, terra caro est, &c. Refecti autem hominis oculi ita
9. sunt itaque illuminati, vt Angelorum exæquare possint oculos, Deique ipsius cœlestem gloriam tueri. *Verbum caro factum est* (ait Ioann.) *& vidimus gloriam eius, gloriam quasi Vnigeniti*, quæ verba seruo mystico de gloria, quam beatis oculis verbum in cœlo ostendit, intelligi possunt, quo pacto intellexit Augustin. tract. 2. Factum (inquit) est in te, D. Augus. vt quoniam Verbum caro factum est, tu possis dicere, & vidimus gloriam eius, &c.

Tertio: *In principio erat Verbum.* Verbo autem rerum ignari docentur: Verbi ergo erat, homines rerum diuinarum rudes atque imperitos docere, quocirca *Verbum caro factum est*, vt nos tum verbo, tum exemplo erudiret. vnde illud Pauli: *Apparuit gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, &c.* Et: *Notissime diebus istis locutus est nobis in filio.* Matth. *Aperiens os suum docebat eos.* quamobrem magister noster, & doctor in diuinis literis appellatur: *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.* &: *Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum.* Matth. *Magister vester vnus est Christus.* Docuit homines in monte Sinai magno cum terrore, postea docuit in carne, magno cum amore. Deus in terra est (ait Basilius in homil. de humana Christi generatione) non per ignem, tubam, & montem fumantem, vel per turbinem, & nubem, & tempestatem, animas auditorum legem ferendo perterrens, sed proprio corpore cum hominibus cognatis pie conuersans, ac differens, &
cætera.

Verbũ caro factum est, vt homines verbo & exemplo docerent. *Ad Tit. 2. Ad Hebr. 1. Matth. 5. 10. Isaiæ 55. Isaiæ 30. Matth. 23.* *D. Basil.*

Docuit olim verbo Prophetarum, post Prophetas ipse met aduenies, non solum verbo, sed etiam exemplo perdocuit. Etenim, vt ait Augustin. serm. 52. de diuersis, Homo sequendus non erat, qui videri poterat, Deus sequendus erat, qui videri non poterat: vt ergo exhiberetur homini, & qui ab homine videretur, & quem homo sequeretur, Deus factus est homo. Et Psal. 33. Ne dedignaretur (inquit) homo imitari hominem humilem, Deus factus est humilis; vt vel sic superbia generis humani non dedignaretur sequi vestigia Dei. D. Greg. in cap. 33. Iob ad illa verba: *Si fuerit pro eo Angelus, &c.* Vitiosus homo corrigi non poterat, nisi per Deum, videri autem debuit, qui corrigebat, vt præbendo imitationis formam, antea ctæ malitiæ mutaret vitam, &c. Et lib. 29. Moral. c. 1. In natiuitate diuina Christus ab humano genere cognosci nõ poterat, proinde in humanitate venit, vt videretur, videri voluit, vt imitaretur, &c.

Verbũ caro factum est, vt exẽplar esset hominũ, quod imitaretur. *D. August.* 11. *D. Gregor.*

Quarto. Ad imaginem Dei conditus est homo, rationisque veluti sceptrum à Deo accepit, quo cæteris animantibus & excelleret, & imperaret. At infelix, & imaginem deturpauit, & Regni insignibus, id est, ratione, conculcatis, ad pecorum vitam, voluptatemque se abiecit. Quod præclare dixit Euthymius in Commentarijs Psalmi 48. his verbis: Homo illud negligens æmulari exemplar, ad cuius imaginem factus erat, comparatus est iumentis. Nam cum ratione à Deo donatus esset, imperatumque ei fuisset, vt rationis sceptro vsus, brutis omnibus dominaretur, ipse abiectis proprij Regni insignibus, sese inter pecora constituit, &c. Imaginem itaque Dei turpiter deformauimus, ex hominibus degenerauimus in belluas, idcir-
12. co Verbum, quod imago est Patris, caro factum est, vt imago imagini succurreret, amissam pulchritudinem redderet, eamque veluti impresso sigillo renouaret. Ambrosius in Commentarijs Psalmi 118. octon. 10. ad illa verba: *Manus tuæ fecerunt me, &c.* Imago (inquit) id est, Verbum Dei, ad eum, qui est, ad imaginem (id est, hominem) venit, & quærit imago eum, qui est ad similitudinem sui, vt iterum signet, vt iterum conformet, quia amisisti, quod accepisti. Hęc ille. Cyril. vero li. 11. in Ioan. c. 13. Non erat, ait, possibile aliter terrestris hominis imaginem, id est, corruptionem, quam peccando induimus, effugere, nisi cœlestis hominis imago, & eius pulchritudo, vocatione adoptionis, nobis impressa esset. participes enim ipsius facti per Spiritum sanctum, & suo signati sigillo, ad similitudinem eius, & in primitiuam imaginis figuram conscendimus, &c. Imaginem igitur imago restituit, & sceptrum rationis fractum, λόγος, hoc est, ratio, redintegrauit, iuxta illud Athanasij supra citatum: Tradita sunt omnia Christo, vt rationi, vt redintegraret vim rationalem. Insuper, insipiens erat homo, vt dicitur Psal. 48. *Comparatus iumentis insipientibus, & similis factus illis*, venit ad horsinem Verbum, quod Dei sapientia est, vt insipientem redderet sapientem.

Verbũ caro factum est, vt imago Patris, imaginis eius, id est, hominis succurreret. *D. Ambros.* *D. Cyrillus.* 14. *D. Athan.* *Psal. 48.*

Quinto. *Deus erat Verbum*, ait Euangelista, caro factum est Ver-

Verbũ caro factũ est, vt

15. Verbum Deus, vt homines carneos facerét deos. Sententia hæc Auguſt. eſt ſerm. 12. de Natiuitate: Deos facturus, qui homines erant, homo factus eſt, qui Deus erat. & ſer. 9. Factus eſt Deus homo, vt homo fieret Deus. facti ſunt autem homines dij, gratiæ diuinæ participatione.

Verbum caro factum eſt, vt homines carneos faceret deos.

D. Auguſt.

Sextò. Verbum eſt filius Dei. Factum ergo eſt Verbum caro, vt filius Dei homo, homines filios Dei faceret. D. Leo ſerm. 6. ideo (inquit) Chriſtus filius hominis factus eſt, vt nos filij Dei eſſe poſſimus. Cyrill. lib. 1. in Ioannem cap. 16. Per vnum generis noſtri, id eſt, Chriſtum, ad nos quoque illud peruenit: *Ego dixi Dij eſtis, & filij excelſi omnes*, &c. Vnicum eiuſdem naturæ, pater filium habet, plures natura filij Dei eſſe nequeunt, poſſunt tamen eſſe adoptione. miſit itaque vnigenitum filium in mundum Pater, vt Dei filios non

Filius Dei factus eſt homo vt homines faceret filios Dei.

D. Leo.

Cyrillus.

Pſalm. 81.

16. natura, ſed adoptione plurimos faceret, ſuamque illis hæreditatem ampliſſimam impertiret, quæ etſi multis impertiatur, non propterea, vt hominum hæreditas, minuitur. id quod Auguſt. præclarè dixit tract. 2. in Ioannem, his verbis: Vnicum filium Deus miſit in mundum, vt non eſſet Vnicus, ſed fratres haberet adoptatos. non timuit ille habere cohæredes, quia hereditas eius non fit anguſta, ſi multi eam poſſederint. Dicitur autem & vnigenitus Dei filius, & primogenitus. Vnigenitus, quia vnicus eſt filius à Patre æterna generatione productus. Primogenitus, quia multos habet fratres adoptatos, vt docet Auguſtinus contra Secundinū capite quinto. Vnigenitum, ait, Scriptura dicit Chriſtum,

D. Auguſt.

17. quia ſine fratrib. primogenitum, quia cum fratribus, quos ei pater ad fraternam ſocietatem, non æqualitate ſubſtantiæ, ſed adoptione gratiæ generauit, &c. Hinc illud eiuſdem Auguſt. Pſalm. 48. qui dicit Deo: Pater noſter, Chriſto dicit, frater, &c.

Verbum caro factum eſt, vt cetum immaniſſimum Diabolum, hoc in mari, id eſt, mundo natantem, expiſcaretur. Pſalm. dicitur Diabolus *Draco*, & Iob, *Leuiathan* appellatur. vtrumque nomen marinum cetum ſignificat, de quo ſic ſcribit Magnus Gregorius in ca. 40. Iob: In hac aquarum abyſſo, id eſt, immenſitate generis humani, aperto ore cetus iſte ferebatur, ad omnium mortem inhians, vitam penè omnium vorans, &c. Vides quam truculétus cetus ſit Diabolus: non truculentus ſolum, ſed fortiſſimus etiam eſt, ac callidiſſimus, iuxta illud: *Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ.* Nulla erant retia, nullæ naſſæ, quibus irretiri, nulli hami, quibus configi, aut comprehendi poſſet, nulla eū valebat aut vis, aut calliditas humana, expicari. Hominum miſerabilem vicem miſeratus eſt Deus, nouum, admirabilemque Draconis expiſcandi modum inuenit, admirabilē, fortiſſimumque hamum molli eſca operuit, hoc eſt, Verbi diuinitatem, quaſi hamum, carne veluti aptiſſima eſca texit, & in mare miſit, in eſcam irruit cetus, quid multa? diuinitate veluti hamo tranſfixus prehenditur, & foras extrahitur, iuxta illud Chriſti: *Nunc princeps huius mundi*, id eſt, cetus in mari hoc magno imperās, *ejicietur foras.* Magnus Gregorius: Hamo (inquit) captus eſt, quia in Redemptore noſtro, dum per fatellites ſuos eſcam corporis momordit, diuinitatis illum aculeus perforauit, &c.

Verbum caro factum eſt, vt cetum expiſcaretur, Diabolum ſuperaret.

Pſalm. 103.

Iob. 40

D. Gregor.

18.

Gen. 3.

Ioan. 11.

19.

Quòd verò Expiſcatus eſt Diabolus primos parentes diuinitate, quaſi dulci eſca: *Eritis* (inquit) *ſicut dij.* At iuxta illud: *Væ qui prædaris, nonne & ipſe prædaberis?* diuinitate cepit, diuinitate captus eſt: non tamen tanquam eſca palam propoſita, ſed tanquam hamo carne operto. Damaſc. lib. 3. de fide, cap. 1. quoniam hoſtis iniecta diuinitatis ſpe hominem pellexerat, ipſe viciſſim carnis integumento allicitur, & ineſcatur, &c. Et Nazianz. in orat. in ſancta lumina; Diabolus nos diuinitatis ſpe obiecta tanquam illecebra in fraudem induxit; ea de cauſa ipſe prætextu carnis ineſcatur, vt dum quaſi in Adamum impetum facit, in Deum incurrat, &c.

Diabolus præmiſſa diuinitate cepit, vera diuinitate captus eſt.

Geneſ. 3.

Iſai. 13.

D. Damaſc.

Nazianz.

20. Nonō. Colebant homines falſa deorum, ſimulachra in humana effigie efformata, humanam igitur formam verè aſſumpſit Deus, vt non falſis dijs in effigie hominum, ſed vero Deo, in vera forma, carneque humana, verus cultus tribueretur. D. Cyril. Ieroſolymitanus Catecheſi 12. Relinquentes (inquit) homines Deum, fabricauerunt idola: Deo itaque in humana figura falſo adorato, Deus verè homo factus eſt, vt ſoluere tur falſum.

D. Cyrill. Ieroſol.

Decimo. *Verbum caro factum eſt*, vt caro, quæ nobis venenum erat, fieret venenū antidotum, & medicina inde oriretur, vnde morbi oriebantur. Hinc illud Auguſtini iam ſupra citatum ex tractatu ſecundo in Ioannem: Caro te cæcauerat, caro te ſanat. & illud Ambr. in Comment. Pſalmi 37. Antidotum facta eſt caro, quæ erat veneńum ante peccati, quia erat illecebra peccatorum. audi quemadmodum antidotum caro, Dei. Verbum factum eſt caro, miſit manum in cauernam aſpidum, venenum vacuauit, peccatum abſtulit, hoc eſt, de peccato damnauit peccatum in carne, &c. De peccato, inquam, id eſt, de ſacrificio crucis oblato pro peccato in carne. item illud Cyrill. Ieroſolym. Catech. 12. Carnis inſtrumento contra nos Diabolus vſus eſt, vnde Paulus: *Video alium legem in membris meis*, quibus armis Diabolus nos oppugnauit, per eadem ſalnati ſumus, &c.

21. *Verbum caro factum eſt, vt carne medicina fieret carnis.*

D. Auguſt.

D. Ambroſ.

D. Cyrill. Ieroſol.

22.

Vndecimo. Angeli olim non ex oſſibus, carneque vera, ſed ex aëre compactis corporibus amicti, Patribus viſi ſunt, huiuſmodi erant Angeli, qui ad Abrahamum in oſtio tabernaculi ſedentem venerunt, Geneſis decimooctauo, is quoque, qui cum Iacob luctatur Geneſis trigeſimo ſecundo, & alij. At verbum non ex aere corpus inane, ſed ex vera carne corpus verum, ſolidumque aſſumpſit: *Verbum enim caro factum eſt.* Propterea quod Verbum, vt tormenta mortemque perferret, in orbem venit; Angeli vero non vt morerentur, ſed vt alia agerent miſſi ſunt. Nullus vnquam Angelus (ait Tertull. in lib. de carne Chriſti) ideo deſcendit, vt crucifigeretur, vt mortem experiretur, vt à morte ſuſcitaretur. Si nunquam huiuſmodi fuit cauſa Angelorum corporandorum, habes cauſam, cur non naſcendo acceperint carnem, non venerant mori, ideo nec naſci.

Angeli non aſſumpſerunt veram carnem, ſed aëream. Chriſtus veram.

Tertullian.

23.

At verò Chriſtus mori miſſus, naſci quoque neceſſariò habuit, vt mori poſſet: non enim mori ſolet, niſi quod naſcitur, mutuum debitum eſt inter ſe, natiuitati cum mortalitate, forma moriendi, cauſa naſcendi eſt. Hæc ille.

Origenes tom. 5. in Ioan. falſo putat veriſimile, aliquos Angelos Verbum imitatos carnem aſſumpſiſſe, Chriſtique præcurſorem Angelum huiuſmodi fuiſſe. Quoniam (inquit ille) legimus: *Ecce ego mitto Angelum meum*, admonemus, num fortè vnus Angelorum exiſtens præcurſor, ad miniſterium demittatur ſeruatoris noſtri? & mirum profecto nihil, Chriſti ob amorem, in homines incarnati, imitatores aliquos extiſſe, quibus dulce fuerit ei benignitati inſeruire, eadem corporis ſimilitudine, &c. Et Hieronymus Aggæi primo, quorundam ſcribit fuiſſe opinionem, Ioannem Baptiſtam, Malachiam, & Aggæum, prophetas, Angelos fuiſſe, qui ob iuſſionem Dei humana corpora induerint. Sed hæc ſomnia ſunt. cur Baptiſta, Malachias, & Aggæus Angeli exiſtimari ſunt, dicemus cum de Ioanne Baptiſta agemus.

Origenes.

Malach. 3.

24.

Duodecimo: homo vnus oſtium fuit peccati, mortis, malorumque omnium, vt Paulus affirmat: *Per vnum hominem* (inquit) *peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors.* Verbum caro factum eſt, vt vnus homo, ſed Deus ſimul, oſtium eſſet gratiæ, vitæ bonorumque omnium. quāobrem Chriſtus oſtium dicitur. *Ego* (inquit) *ſum oſtium*, oſtiū, inquam, per quod gratia, vita, gloria, bona denique cuncta, in hunc mundum ingreſſa ſunt. *Sicut per inobedientiam vnius hominis*, id eſt, Adami (ait Paulus) *peccatores conſtituti ſunt multi, ita per vnius*, id eſt, Chriſti, *obedientiam, iuſti conſtituentur multi.* Fuit Adamus homo qui dam communis, ex quo homines tanquam ex fonte peccatum hauſerunt, ita Verbum factum eſt homo communis, ex quo tanquam ex pelago infinito, gratia ad homines deriuaretur. Sumus omnes in Chriſto, (ait D. Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 16.) & communis humanæ naturæ perſona in Chriſto reuixit. Propterea & Adam nominatur, quod per naturæ noſtræ communitatem, gloria, & immortalitate, omnes ita locupletat, ſicut contra, morte, & vituperatione, omnes Adam primus mulctauit, &c.

Ad Rom. 5.

25.

Ioan. 10.

Ad Rom. 5.

Adam homo fuit communis, Chriſtus quoque fuit homo communis.

26.

Decimo tertio: *Verbum caro factum eſt*, vt Redemptor hominum eſſet Deus. Etenim cum is, qui orbis totius Redemptori debetur honos, maximus ſit, oportuit Redemptorē Deum eſſe, nē Deo debitus honor creaturæ tribueretur. D. Athan. ſerm. 3. contra Arianos; Non conueniebat (inquit) per aliam quempiam iſtam redemptionem fieri,

Redemptoris honor maximus Deo conueniebat.

D. Athan.

sed per eum, qui natura Dominus erat, ne tametsi per filiũ creati essemus, alium tamen nobis Dominum agnosceremus, lapsique in Arianorum & gentiliũ deliramenta, creaturæ potius, quam creatori, cultum seruitiumque præstaremus. Item: Placitum est Deo, in homine ostendere suam dominicam potestatem, & omnes trahere ad se, sed merum hominem id facere indecorum erat, ne hominem habentes Dominum, hominis cultores efficeremur, ea de causa Verbum caro factum est. Hactenus Athan.

27. His adde Dei perfecta esse opera, perfecta autem non fuisset redemptio, si homo purus, vel Angelus, nos redemisset. Nec enim vel homo, vel Angelus, debitum pretium soluere, diuinæ iustitiæ perfectè satisfacere, Dei gratiam hominibus potuit conciliare, vt Theologi docent in commentariis 3. part. D. Thomæ. opus igitur fuit Redemptorem esse Deum & hominem, vt docet Anselmus lib. 2. cur Deus homo; capit. 6. Satisfactionem, inquit nec potest facere nisi Deus, nec debet nisi homo, necesse est vt eam faciat Deus homo. Ambrosius Luc. 19. Nullus hominum tantus esse potuit, qui totius peccata tolleret mundi; item: Quis tantus homo, in quo omnium peccata morerentur.

28. *D. Anselm.* *D. Ambros.*

Ideo igitur *Verbum caro factum est*, vt Deus homo redemptor esset, & pro homine satisfaceret. Deus mori non poterat, homo qui mori poterat, satisfacere non valebat: *Verbum caro factum est*, vt & mori posset, & satisfacere. Vnde præclarè Anselmus lib. 2. cap. 18. Ad hoc, inquit, valuit in Christo diuersitas naturarum, & vnitas personæ, vt quod opus erat fieri ad hominum restaurationem, si humana non posset natura, faceret diuina, & si diuinæ minimè conueniret, exhiberet humana, & non alius, atque alius, sed idem ipse esset, qui vtrunque perfectè existens, per humanam solueret, quod illa debebat, & per diuinam posset, quod expediebat. Rupertus li. 6. de diuin. officiis cap. 36. quia satisfactionem pro culpa non nisi homo debebat, & non nisi Deus perficere poterat. Deus homo factus est, quatenus vnus, idemque Christus, & verus Deus ab homine exigeret, vt verus homo persolueret, &c. Proclus Episcopus Cyzicenus in homilia de Christi natiuitate, quæ extat in Concilio Ephesino tom. 6. cap. 7. Erat (inquit) alterutrum duorum necessarium, aut vt omnes præcipites abirent in mortem, aut certè vt eiusmodi pretium penderetur, quod exactum debitum ad iustitiæ amussim exæquaret. Atqui homo, quod peccati debito subiaceret, saluare se non poterat; Angelus verò, quod tantum redemptionis pretium ipsi nó suppeteret, humanum genus redimere nequibat, supererat igitur, vt ille pro omnium peccatis moreretur, qui nulli peccato obnoxius erat, atque vnica hæc restabat mali solutio, &c. Idem Proclus eadem homilia: Homo purus saluare non poterat, Deus solus pati nequibat. Quid igitur? ipse Deus factus est homo, & id quidem quod erat, saluauit, quod verò factum est, passiones subijt. eodem loco ostendit Proclus, Christum ad exactæ iustitiæ rationem satisfecisse his verbis: Ex Virgine natus est Deus simul & homo, eam non solum vim obtinens, qua reorum multitudini redimendæ par esset: Sed eiusmodi, quæ multis partibus excelleret. Hæc Proclus.

29. *Rupertus.* *Proclus.* 30.

31. *Hugo Vict.*

Hugo Victorinus in lib. sententiarum incarnationis causas in hæc verba coaceruauit: Deus homo factus est, vt idem esset Redemptor, qui creator, & vt de suo liberaretur homo, & vt familiarius ab homine diligeretur Deus, in similitudine hominis apparens: & vt vterque sensus in ipso beatificaretur, & reficeretur oculus cordis in eius diuinitate, & oculus corporis in eius humanitate, vt siue ingrederetur, siue egrederetur, in ipso pascua inueniret natura ab ipso condita. Hæc ille.

CAPVT XIV.

Morale.

In verbi incarnatione bonitas Dei, potentia, & iustitia elucent.

DEnique ne pluribus moremur, in admiranda hac verbi incarnatione Dei infinita bonitas, potentia, sapientia, iustitiaque maximè splendescit. Singula paucis perse-

quamur. Bonitas hinc effulget (ait D. Damasc. lib. 3. fidei ca. 1.) quod figmenti sui, id est, hominis, imbecillitatem Deus non contempsit, sed lapsi vicem doluit, eique manum porrexit. *Apparuit* (inquit Paulus) *benignitas*, græcè, φιλανθρωπία, id est, amor hominum, *salutaris nostri Dei*, &c. D. Augustinus, ser. 8. de Verbis Apostoli: Non liberaretur, ait, humanum genus, nisi sermo Dei dignaretur esse humanus, nam & homo ille dicitur humanus, qui se exhibet hominem, & maximè, qui hospitio suscipit hominem. si ergo humanus dicitur, qui in domo sua suscipit hominem, quam humanus est, qui in seipso suscepit hominem? &c.

D. Damasc. 32. *Tit. 3.* *D. August.*

Si bonitatis est communicatio, ac diffusio, vt Dionysius Areop. docet 4. c. de diuinis nominib. quæ maior communicatio Dei cum creatura, quam ea, qua *Verbum caro factum est*, excogitari potest? Bonitas hæc & benignitas (ait D. Th. opusc. 60.) in magna fuit coniunctione Dei cum omnibus rebus per præsentiam, maior, quia communicauit se bonis per gratiam, maxima, quia communicauit se Christo homini, & per consequens generib. singulorum in vnitate personæ. Hæc D. Thom. Generibus singulorum se communicasse Deum asserit, propterea quod cum se Deus communicauit homini, omnibus rerum generibus, & omnib. quodammodo creaturis, se communicauit. etenim homo materia, & forma, spirituali, corporalique natura constans, cum omni creatura conuenit, & omnis creatura, paruusq; mundus nuncupatur. Cum igitur naturam humanam Verbum assumpsit, paruum quendam mundum, & omnem creaturam sibi copulauit.

Dionys. Areopagita. *D. Thomas.* 33. *Bonitas Dei in Verbi incarnatione splendet.*

Hinc illud Card. Caiet. in comment. 3. p. D. Thom. q. 1. art. 1. Incarnatio est eleuatio totius vniuersi in diuinam personam. Item illud, Deus toti vniuerso se summo modo communicauit, dum incarnatus est.

34.

Eo loco docet Cardinalis, tribus modis summum bonũ Deum seipsum creaturis communicasse. Primo modo quasi naturaliter, secundo, supernaturaliter, tertio, personaliter. Quasi naturaliter se communicasse dicitur, quia omnibus naturas, singulis proprias, ac peculiares donauit: supernaturaliter, quia gratiam & gloriam, quæ naturam superat, largitus est: personaliter, quia in vnitatem personæ diuinũ Verbum assumpsit creaturam. Primus modus excellens est, secundus excellentior, tertius, de quo nunc agimus, excellentissimus. Ex tertio autem tam primi reparatio, quàm secundi communicatio emanauit. Nam propterea, quod *Verbum caro factum est*, & naturæ sunt reparatæ, & gratia, gloriaque communicatæ. Primus modus ordinem naturæ, secũdus ordinem gratiæ & gloriæ efficit, tertius ipsam gratiam gloriamque peperit. nihil hoc tertio modo excellentius, nihil maius cogitando potest inueniri. Non enim per illum similitudinem sui aliquam, vel creatum naturalis aut supernaturalis ordinis donum, sed personam diuinam Deus tribuit creaturæ. Ita vt Verbum caro factum, Deus homo, vna & eadem sit Dei atque hominis Christi hypostasis diuina, increata, nullis terminis circumscripta. In eandem autem diuinam hypostasim dum humana natura est euecta, totius vniuersi naturæ dicuntur modo aliquo in sublime sublatæ.

35.

Etenim si Verbum naturam assumpsisset spiritalem, & angelicam, corporea natura non ascendisset, si cœlestem sibi copulasset, sensus, vegetationisque particeps natura, huius dignitatis fuisset expers, si corpoream solum, aut sensus, aut vegetationis compotem, sibi coniunxisset, intellectu prædita iacuisset. Quid ergo? naturam assumpsit humanam, quæ spiritalis, & corporea, quæ sensus, vitæ, & vegetationis particeps, quæ intellectus compos est, quæ vna, & spiritales, & corporeas, & vegetationis & sensus capaces, & intellectu exornatas naturas continet. Vt dum vna assumitur, in qua reliquarum gradus continentur, in vna reliquæ omnes quoad suos gradus assumerentur. D. Damasc. Orat. prima de natiuitate Virginis: Creator, ait, naturam omnem interiectæ humanitatis beneficio in melius commutauit. Nam cum homo media quadam inter mentem, & materiam sede constitutus rerum omnium conditarũ, tam quæ in aspectum cadunt, quàm quæ oculorum sensum fugiunt, nodus ac vinculum sit, profecto etiam artifex Dei verbũ humanæ naturæ copulatum, per eam cum vniuersis

Verbum dum humanã naturã assumpsit, omnes naturas euexit.

36. *Damasc.*

rebus

rebus conditis vnitum est, &c. Et in oratione de trãsfiguratione: Benigna Patris voluntas in vnigenito filio, rerum omnium connexionem effecit. Nam cum paruus mundus homo sit, vt qui essentiæ omnis, tum in aspectum cadentis, tum oculorum aciem fugientis, nodum ac vinculum in seipso ferat, atque hoc & illud sit, reuera benigna Dei voluntas hoc tulit, vt in vnigenito filio diuinitatis, & humanitatis, ac per eam conditarum omnium rerum connexio fieret, vt sit Deus omnia in omnibus. Hæc ille.

37.

Elucet præterea in eximio incarnationis mysterio Dei potentia, quia diuina potentia hoc in mysterio multo præstantius opus effecit ipso mundo vniuerso. Condidit Angelos, cœlos, sydera, terras, elementa, homines; animantia, magna hæc sunt opera, eximia, egregia: at multo maius, multo excellentius opus, incarnatio est, per quam Verbum caro factum est. Damasc. loco indic. Quod vnũ (inquit) sub sole nouum est, infinitãque Dei potentiã declarat, efficitur. quid enim maius, quã Deũ hominẽ effici? Et D. Th. opusc. illo 60. Magna potentia in coniunctione disparium elementorum, maior in coniunctione illorum ad spiritum creatũ; maxima verò in coniunctione ad spiritum increatum; id est, Verbum; vbi maxima est disparitas, &c. Supra diximus tribus modis se communicare Deum creaturæ, quasi naturaliter, supernaturaliter, & personaliter; magna potentia in primo modo cernitur, maior in secundo, maxima in tertio. Quamuis enim potentia Dei eadem semper sit, & infinita; tamẽ quo opera maiora sunt, eo maior quoad effectum dici potest. Vnde Basil. in Comment. Psalm. 44. sic scribit: Maximæ potentiæ demonstrationem habet, posse Deum in natura esse humana: nam cœli & terræ constitutio, maris, & aëris, & maximorum elementorum generatio, & si quid supra mundum intelligitur, & si quid subtus terras vsquam reperitur, non hæc vsque adeo euidenter exprimunt diuini Verbi potentiam, quanrum dispẽsatio assumptæ carnis, & ad humilitatem vsque debilitatemque nostram susp iciendam condescensio.

Damasc. 38. *D. Thom.* *Potentia Dei in incarnatione.* *D. Basil. Psalm. 44.* 39.

Enitescit item sapientia. etenim res erat difficilis, & perplexa, misericordiæ, iustitiæque facere satis, per incarnationem modum inuenit diuina sapientia, quo vtrique satisfaceret cumulatissime. Damasc. Rei (inquit) perquam difficili, & perplexæ cõgruentissimum exitum Deus inuenit, &c. D. Thom. opusc. indicato aliam addit rationem: Quid (inquit) sapientius, quàm quod ad completionem totius vniuersi, fieret coniunctio primi & vltimi, hoc est, Verbi Dei, quod est omnium principium, & humanæ naturæ, quæ in operib. sex dierum fuit vltima omnium creaturarum? &c. Clichtoueus. Qua de re Clichtoueus in Damascen. l. 3. fidei, ca. 1. sic recte scripsit: Cõgruum fuit humanam assumi naturam, propter diuinorum operum excellentem consummationem, quæ facta est in humani generis assumptione, cum vltimum cõiunctum est primo. Ibi enim perfecta est consummatio, vt liquet in circulo, qui est perfectissima figurarum, & ad idem punctum regreditur, à quo incepit. Deus autem creaturarum omnium principium est, & causa effectrix, homo verò finis, & vltimum totius vniuersi, quòd postremus omnium conditus sit. Hactenus ille.

Sapientia. *Damasc.* *D. Thom.* 40. *Clichtoueus.*

Splendescit quoque iustitia. *Verbum* enim *caro factum est*, vt peccatũ per iustitiã expiaretur, vt homo iusto pretio redimeretur, vt diuinæ iustitiæ iure summo, imo plus quam summo, fieret satis. Acerbissima diaboli captiuitate homo premebatur, iustum pro redemptione pretium soluere nõ volebat. *Verbum caro factum est*, vt sanguinem haberet, quem huius redemptionis pretium cumulatissimum præberet. Vt enim Petrus ait, *non corruptibilibus, auro, vel argento, redempti sumus, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi.* hoc illud pretium est, quod Paulus magnum appellat illis verbis: *Empti estis pretio magno.* Magnum equidem pretium, quo & hic mundus emptus est, & infiniti alij, si extarent, emi possent, magnum pretium, quod diuinæ iustitiæ abundantissimè satisfecit; magnum pretium, quo solo seuerissima iustitiæ ratione, omnes homines sunt redempti, sine quo ne vnus quidem redimi potuit, vt indicat Aug. in illa verba: *Frater non redimit, redimet homo?* Quis (inquit) est frater, qui si non redemerit, nullus homo redemptus est? Qui dixit, *vade dic fratribus meis*, id est Christus. Aliquis homo redimet, si filius hominis non redemit? minimè, &c. Interpretatur enim illud, frater non redemit, redimet homo, hunc in modum: Christus frater noster non redimet? erit aliquis homo, qui redimere possit illum, quem Christus non redemerit? minimè. Magnus Basil. in comment. eiusdem Psal. Omni (inquit) captiuo opus est pretio, ad libertatem recuperandam, neque igitur fratrem suum alius quiuis frater redimere poterit, neque vnus quispiam seipsum, quod redemptor tanto esse debet captiuo, & iam seruiente præstantior. Sed & ne in vniuersum quidem homo erga Deum ea præditus est facultate, vt ipsum placet pro peccatore, cum & ipse sit peccati reus. Frater erat Israel Moyses, non tamen ipsum redimere valuit, quomodo si tantus vir non potuit, alius è vulgo quiuis poterit? Quamobrem illud pronunciat Psalmographus: *Frater non redimet.* Hoc verò per interrogationem cum grauitate infert, redimet homo? Hæc ille. Et deinde addit: Inuentum est vnum pro omnibus simul hominibus dignum pretium, nempe sanctus, & omni pretio superior, sanguis Christi, &c.

41. *Iustitia.* 1. Pet. 1. 42. 1. Cor. 6. *De pretio quo summus redempti infinito.* *D. August. Psal. 47.* *Ioan. 20.* 43. *D. Basilius.* 44. *Sanguis Christi omni pretio superior.* *D. Ambros.*

Basilius sanguinem Christi omni pretio appellat superiorem. D. Ambros. in præfat. Psal. 35. vocat aurum, & diuitem ad pretium: Bonum, ait, aurum est sanguis Christi, diues ad pretium, profluus ad lauandum omne peccatũ. Tanti autem pretij fuit, vt vel vna gutta totum potuerit orbem recuperare. Clemens 6. Pontifex summus, Extrau. vnigenitus de pœnis & remiss. Non corruptibilibus (inquit) auro, & argento, sed sui ipsius agni immaculati pretioso sanguine nos redemit Christus, quem in ara crucis immolatus, non gurram sanguinis modicam (quæ tamen propter vnionem ad Verbum, pro redemptione totius humani generis sufficeret) sed copiose velut quoddam profluuium noscitur effudisse, &c. Sanguinis gutta vna, tori orbi redimendo fuisset satis, at totus orbis vni animæ liberandæ idoneum pretium non est. Euthym. in Psal. 48. Pro vnius (inquit) hominis anima vniuersus etiam orbis sufficiens pretium non est, quippe cum saluator noster animas redempturus, terram nõ dederit, non mare, non ipsum denique orbem, sed suum pro nobis sanguinem effuderit, &c. Hoc ergo aurum Christus ex venis veluti ex thesauris locupletissimis deprõpsit, pretioque infinito non per vim, sed per iustitiam hominem è captiuitate liberauit.

Clemens Sextus. *Gutta vna Sanguinis sufficit ad redemptionem totius humani generis.* 45. *Euthymius.*

Vnde Damasc. loco notato: Iustitia, inquit, splendet, quia post superatum hominem, victoriam tyranno per alterum non extorquet, nec hominem à morte per vim eripit: verũ quem mors iam olim, per peccatum, seruili iugo constrictũ tenebat, huic iustus ille ac bonus victoriã rursum cõciliauit, quodq; perdifficile erat, simile per simile liberauit, &c. Simile, inquit, per simile liberauit, quia Deus hominẽ liberauit per hominẽm; qui tamen simul Deus erat. Magnus Leo serm. 2. de natiu. Verax misericordia Dei, cũ ad recuperandũ humanũ genus ineffabiliter ei multa supperederet, hanc potissimam consulendi viam elegit, qua ad destruendum opus diaboli, non virtute vteretur potentiæ, sed ratione iustitiæ, &c. Neque verò iustitia misericordiam excluserit. Quid enim misericordius (ait Anselm. li. 1. cur Deus homo, cap. 20.) intelligi valet, quam quòd peccatori æternis tormentis deputato, & vndè se redimeret non habenti, Deus Pater dicit, accipe vnigenitum meum, & da pro te, ipse filius, tolle me, & redime te, &c.

Damasc. 46. *Deus non per vim, sed per iustitiam hominem liberauit.* *D. Leo.* *D. Anselm.* 47.

De mysterio hoc Paulus: *Magnum* (inquit) *pietatis Sacramentum*, græcè, μυστήριον, id est, mysterium magnum religionis Christianæ, græcè, εὐσεβείας, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria. Græci legunt hoc modo: Deus manifestatus est in carne, iustificatus est in spiritu, visus est Angelis, prædicatus est gentibus, creditus est in mundo, receptus est in gloria. Magnum est, immensum, omnemque intellectum superãs incarnationis mysterium, quod manifestatũ dicitur in carne, quia Verbum caro factum est, & habitauit inter homines, per solidamque ac veram carnem, non vt Angeli per phantasticam illis apparuit. Quemadmodum, quod in mente absconditum est hominis verbum, voce vestitum se prodit, ita quod in sinu Patris latebat Dei verbum, carne amictum manifestatum est. Sicut cogitatio (ait

1. Tim. 3. 48. *Verbum carne veluti veste indutum.*

D.Bern. D.Bernardus in ſerm.fer.4.hebd.pœnoſæ)veſtit ſibi vocem corpoream, abſque ſui diminutione, velante vocem, vel poſt vocem,ſic filius Dei aſſumpſit carnem,nõ commixtionem paſſus, neque diminutionem, nec antę carnem, nec poſt carnem,apud Patrem inuiſibilis,ſed hic manus noſtrę tractauerunt de Verbo vitæ,& quod erat ab initio vidimus oculis noſtris,&c.

49.

Caro Chriſti velamen tegens Sanctã ſanctorum. Heb. 10.

Paulus carnem Chriſti velamen appellat, confertque cum illo velamine, quo Sancta ſanctorum fuere in veteri Teſtamento contexta,optimo quidem iure.Nam quemadmodum velamen illud tabernaculi Moſaici, Sancta ſanctorum tegebat,ita caro Chriſti Sancta ſanctorum,id eſt, Sanctiſſimam diuinitatem veluti velabat. Apparebat humanitas,latebat diuinitas, quocirca ab Iſaia Deus abſconditus

Exod. 26. appellatur.*Velamen tabernaculi*,vt ſcribitur Exod.26.*de Hyacintho,purpura,coccoq; bis tincto,& byſſo retorta,opere plumario,& pulchræ varietate,contextum eſt*,velamen Chriſti, id eſt, caro, ex purpureo Deiparæ Virginis ſanguine, omnem purpuram, coccum,byſſum, Hyacinthumque ſuperante, non opere

Pſalm.138. plumario,ſed opere Spiritus ſancti, pulcherrima membrorum varietate,eſt compoſitum. Quo loco habemus: *Subſtantia mea in inferioribus terræ*, hæbraicè legitur, רקמתי ruchamti: verbum autem רקם racham ſignificat acupingere,ſiue intexere varia diuerſorumque colorum fila, inſtar

50. phrygionum.hinc ductum videtur verbum Luſitanum,recamar.D.Hieronymus vertit,imaginatus ſum,Caietani interpres,acu pictus ſum,Pagninus ſic locum exponit:Variis membris formatus ſum,inſtar,ſcilicet, veſtis phrygionicæ, in infectioribus terræ,id eſt,in vulua, quæ eſt inferior pars terræ,& Rabbi Dauid:Aſſimilauit,inquit Pſalmographus, opus creationis in variis oſſibus,carne,& cute, opere phrygionico, & vuluam matris cõparauit cum inferioribus terræ, quia eſt locus abſconditus. Campenſis interpretatur: Veluti tapetum,è neruis & venis contextus ſum, in vtero matris. Si corpus cuiuſuis hominis veluti phrygionica veſtis acu pingitur,quid de Chriſti corpore dicemus? Equidem velum fuit Chriſti corpus,veſtiſque pulcherrima, admirabili opere, in vtero Virginis, ex admirabili materia,

51. ſanguine videlicet eius puriſſimo,ab admirabili operatore Spiritu ſancto veluti acu picta,& vt verbo vtar Hebræo,recamata.

Quid verò de anima,quid de tota humanitate dicemus? quam pulchra virtutum, gratiarumque omnium varietate veluti holoſerica,vel aurea veſtis, ſplendeſcit? ſignificatur hæc virtutum, gratiarumque pulchra varietas aromatum nominibus:*Myrrha,& gutta,& caſia,à veſtimentis tuis,à domibus eburneis*.Per veſtimenta diuinitatis Chriſti (ait Euthymius) animam & carnem intelligimus quibus diuinitas ineffabiliter circumamicta erat,&c.Hæc autem veſtimenta odoriferis aromatibus,hoc eſt,omni virtutum, ſuauiſſimumque odorem ſpirantium gratiarum genere ſunt perfuſa:de prõpta verò *ex domibus eburneis*,id eſt,ex eburneo Deiparæ Virginis vtero:eburneum dixit,id eſt,puriſſimum,& integerrima virginitate candidiſſimum. Quia verò virginis puritatem multæ virgines imitatæ ſunt,addidit: *Ex quibus*, ſcilicet,domibus eburneis,*delectauerunt te filiæ regum in honore tuo*; multæ enim virgines regum etiam filiæ,Chriſtum propter eburneas domos,id eſt,caſtiſſima corpora, & animas exhilarant, & honorant. *Habitauit in nobis* (ait Ioannes) *plenum gratiæ,& veritatis*;paucis his verbis,huius aureæ veſtis,id eſt, humanitatis Chriſti,picturas complexus eſt. omnes enim in ea gratias,omnes ſcientias, & veritates pinxit ſummus artifex.Scientiam multiplicem Chriſti anima habuit, beatam,infuſam,& acquiſitam:gratiarum, quæ gratis datæ dicuntur,omne genus, gratiæ ſanctificantis menſuram eximiam,vt ſuprà diximus. De hac gratia id intelligi poteſt, quod ſequitur apud Paulum loco indicato: *Iuſtificatum in ſpiritu*.Manifeſtatum eſt verbum in carne;in ſpiritu verò, id eſt,anima iuſtificatum eſt,hoc eſt,totius iuſtitiæ, totiuſque gratiæ decore exornatum.vel,Iuſtificatum in Spiritu,id eſt, per Spiritum ſanctum:Spiritus enim ſanctus Chriſti ſummam iuſtitiam oſtendit,quamque redimendo homini conueniens myſterium incarnationis fuerit,indicat. Apparuit Angelis *Verbum caro factum*,tum ſæpè alias,tum in præſepio Bethlehemitico;qui deinde exultantes hominibus, quod viderant,indicarent. Prædicatum eſt Gentibus, creditum eſt in mundo myſterium admirabile.*Verbum caro factum*, & tandem aſſumptum eſt in gloria ipſo aſcenſionis die. Sed pergamus, cætera dicemus, cùm de natiuitate faciemus verba.

De carne ſine corpore Chriſti, & viris. Pſalm. 44. Euthymius.

52.

Virgo Deipara.

53.

LIBER

LIBER QVINTVS
DE
CHRISTI GENEALOGIA
MATTHÆI I.

LIBER Generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham. Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob. Iacob autem genuit Iudam, & fratres eius. Iudas autem genuit Phares, & Zaram, de Thamar. Phares autem genuit Esron. Esron autem genuit Aram. Arā autē genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naasson. Naasson autē genuit Salmon. Salmon autē genuit Booz de Rahab. Booz autem genuit Obed ex Ruth. Obed autem genuit Iesse. Iesse autem genuit Dauid Regem. Dauid autem Rex genuit Salomonem ex ea, quæ fuit Uriæ. Salomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abiam. Abia autem genuit Asa. Asa autem genuit Iosaphat. Iosaphat autem genuit Ioram. Ioram autem genuit Oziam. Ozias autem genuit Ioatham. Ioatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam. Ezechias autem genuit Manassen. Manasses autem genuit Amon. Amon autem genuit Iosiam. Iosias autem genuit Iechoniam, & fratres eius in transmigratione Babylonis, & post transmigrationem Babylonis. Iechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel. Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor. Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud. Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Iacob. Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ, de qua natus est Iesus, qui vocatur Christus. Omnes itaque generationes ab Abraham vsque ad Dauid, generationes quatuordecim, & à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim, & à transmigratione Babylonis, vsq; ad Christū, generationes quatuordecim.

Initium Caprej.

Prosequitur fol. 323.

CAPVT PRIMVM.

Ex qua tribu natus sit Christus.

1. COMPERTVM est ex tribu illustrissima Iudæ originem carnis duxisse Christum Opt. Max. idenim apertè docet Paulus: *Manifestum* (inquit) *est, quod ex Iuda ortus est Dominus noster*, docent etiam illa Ioannis verba: *Vicit leo de tribu Iuda*, id est, Christus, qui fortissimus veluti leo à Iuda oriundus, de morte, mundo, & peccato, æternam victoriam reportauit. Admirabilem hanc originem cum mentis acutissima acie præuidisset morti vicinus Iacob, filium suum Iudam mire gaudio exhilaratus sic affatur: *Iuda te laudabunt fratres tui, manus tuæ in cervicibus inimicorum tuorum; adorabunt te filij patris tui.*

Ad Heb. 7.

Apoc. 5.

Gen. 49.

2. Ab allusione nominis exorsus est: significat enim Iudas laudationem, à verbo יָדָה iadah, id est, laudauit. *Laudabunt* (inquit) *te fratres tui* ob regiam dignitatem, quæ tribui Iudæ obuenit; adorabunt te filij patris tui, quia reges adorari solent, & coli. hic humilior sensus. Altiori, optatissimum Messiam Iacob suspexit, vt ait D. Ambros. de benedictionibus Patriarcharum: Meritò (inquit Ambros.) se circa gratiam Iudæ Iacob sanctus effudit, & ad Iudam dirigi videtur alloquium, sed Iudas ille posterior, id est, Christus, exprimitur, qui ex ea tribu natus est. Hæc ille. Et Rupertus: hic (inquit) os suum latius aperuit Iacob, spiritumque attraxit, & clarius edixit, quod gaudenter totus exaudiret orbis, scilicet de Christo, &c.

De Christo vaticinatur Iacob, cum Iudæ filio benedixit.

D. Ambros.

Rupertus.

3. De Christo ergo potissimum hæc dicta sunt: *Te laudabunt fratres tui, adorabunt te filij patris tui.* A fratribus enim, id est, Christianis, à filiis Dei, quibus dedit potestatem filios Dei fieri, toto laudatur orbe, & latriæ, quæ soli Deo exhibetur, adoratione colitur. Ideoque quadrat Iudæ nomen in Christum. significat enim, vt diximus, laudem, siue laudationem, at Christus laus nostra est, laudationisque nostræ materia, & infinitum argumentum. Prædixit Iacob cultum Christi; deinde prædicit leonis de tribu Iuda victoriam: *Manus* (inquit) *tuæ in cervicibus inimicorum tuorum.* Victorum est manibus cervices hostium premere, eosque fugientes insequi, manus autem Christi tunc in cervicibus inimicorum fuere, cum cruci suffixæ sunt, tunc illos oppressérunt. Eusebius libr. 8. demonstrationis Euangel. cap. 2. Cùm manus (inquit) suas Christus extendisset in Cruce, tunc manus eius, fugientibus inimicis, in tergo inimicorum fuerunt, &c.

4.

Eusebius.

Pergit Iacob Messiæ describere mortem, sepulturam, ac resurrectionem: *Catulus*, ait, *leonis Iuda*, id est, similis catulo leonis Christus. *Ad prædam fili mi ascendisti.* filium appellat Messiam, quemadmodum enim filius dicitur Dauid, & Abraham à Matth. *Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, Abraham*, ita etiam dicitur filius Iacob. Ascendit autem ad prædā veluti leo, cū in cruce inuicta animi fortitudine sublatus, hostes, Orcū, & ipsam, quā perpetiebatur mortē, moriendo deprædatus est. *Ad prædā fili mi ascendisti* (ait Beda) id est, ascendens in Crucem, captiuos populos redemit. Et D. Ambr. tom. 2. in cap. 21. Prou. Quid est, inquit, ascendisti, nisi quod scriptum est: Et crucifixerunt eum, vnde ipse ait: *Sicut exaltauit Moyses serpentem in eremo, sic exaltari oportet filium hominis*, &c. Ascendit præterea in Crucem ad prædā; quia in Cruce hominum corda ad se rapuit, iuxta illud: *Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* & illud Bern. serm. 20. in Cantic. Super omnia reddit te mihi amabilem bone Iesu calix, quem bibisti, opus redemptionis nostræ, hoc enim amorem nostrum sibi vendicat, &c. Sequitur sepultura.

Christi mors & sepultura.

5.

Matth. 1.

Beda.

D. Ambros.

Ioan. 3. 12.

Ioan. 12.

Requiescens (ait Iacob) *accubuisti vt leo, & quasi leæna:* Sept. vertunt, Recumbens dormiuisti vt leo. homines omnibus spoliati & bonis, & viribus, vt oues sepeliuntur, at Christus vt leo, & leæna in sepulchro quieuit, quia corpus sepulchro conditum plusquam leonis fortitudine præditum

Christus vt leo quieuit in sepulchro.

7. erat: habebat enim sibi diuinum suppositum copulatum. non igitur erat fragile, & imbecillum, sed diuino præcellēs robore. Ideo adiungit, *quis suscitabit eum?* rogat Iacob, quisnam hunc fortissimum leonem à mortuis excitabit? nunquid aliena fortitudine indigebit? minimè indigebit, nam sibi indita fortitudine redibit in vitam, illud idem diuinum suppositum, cui vnitum est, corpus mortuum in vitam, eáque beatam reuocabit. Bene (inquit Beda) Christus vt Leo requieuit, qui non solum mortis acerbitatem non timuit, sed etiam in ipsa morte, mortis imperium vicit. quod autem dicitur, *quis suscitabit eum?* quia nullus nisi ipse, &c. Et Ambr. Video (ait) natum auctoritate propria, video mortuum propria voluntate, video dormientem propria potestate, qui omnia suo fecit arbitrio. cuius alterius vt resurgat, egebit auxiliis? ipse resurrectionis suæ auctor est, qui mortis est arbiter, &c.

Beda.

D. Ambros.

8. Non hic constitit ardens amore Messiæ pectus Iacob, in plura soluit os: ænigma nobis de Messia proposuit; obscurum quidem illud, sed à Patribus iam enodatum. Virum depingit ad vineam ligantem pullum suum, & ad vitem asinam suam, stolam vero, & pallium in vino, siue vuæ sanguine abluentem, oculis præditum pulcherrimis, dētibusque candidissimis. Hic Messias est, hæc illius pictura, vt Patres volunt, ait: *Ego sum vitis vera*, ad hanc ille vitem pullum, id est, gentilem populum legis scriptæ onere vacuum, & asinam suam, id est, Synagogam legis pondere oneratam, alligauit, vtrumque enim populum suauissimis amoris, nouæque legis vinculis, sibi obstrinxit. Hos duos populos dicuntur etiam adumbrasse pullus ille, & asina, quos Matthæi 21. iubet Dominus solui, & ad se adduci, quibusque insidens triumphum egit præclarissimum. Quia verò vitis hæc, id est, Christus, vinum nobis protulit dulcissimum, sanguinē videlicet, quo nos abluit, cum meminisset Iacob vitis, vini quoque meminit pretiosissimi.

Ioan. 15.

9. *Lauabit* (inquit) *in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum.* quænam est hæc stola? quodnam vinum? ex quanam vua est expressum? dicant eloquentissimi Patres. Bene vuam dixit Iacob (ait Ambros.) quia sicut vua Christus pependit in ligno, ipse est vitis, ipse vua vitis ligno adhærēs: vua, qua lancea militis apertum latus emisit aquam, & sanguinem, aqua exiuit ad lauacrum, sanguis ad pretium, &c. Chrysostomus, stolam, inquit, puto corpus dici, vuæ sanguinis nomine, Crucem nobis significat, & occisionem, & omnem Sacramentorum dispensationem. Et Tertul. libr. 4. contra Marcio. Lauabit Christus in vino stolam suam, & in sanguine vuæ amictum suum, stolam & amictum carnem demonstrans, & vinum sanguinem, &c.

D. Ambros. Lauit Christus in sanguine pallii suum.

Tertull.

10. Potest etiam stolæ vel pallij nomine Ecclesia intelligi, vt Iustinus martyr intellexit in Dialogo, stolam, inquit, eos vocauit, qui per Christum remissionem acceperūt. Et Ambrosius: Verbi (ait) anaboladium gentes sunt, sicut scriptū est: *Vino ego dicit Dominus, nisi omnes eos mundum, sicut vestimētum; in sanguine vuæ lauit anaboladium suum*, id est, in passione corporis sui, diluit gentes sanguine suo. Hęc ille. Anaboladium autem nomine Græco amictum siue pallū appellauit. Hoc absque ænigmate dixit Ioan. Apocal. 1. *Dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Quemadmodum botrus in torcular premitur, vt vinum effluat, sic Christus in cruce veluti torculari pressus est, vt redemptioni nostræ sanguis effluēret. Effluxit autem, & in Sacramentis veluti fontibus reconditus ad abluendam Ecclesiam nunquam desinit scaturire.

D. Iustinus.

Isaiæ 49.

11. Post hæc Messiæ pulchritudinem demōstrat, oculorum, & dentium tantùm, facta mentione, quod à parte totum voluerit intelligi. *Pulchriores*, inquit, *sunt oculi eius vino, dentes eius lacte candidiores.* Pulchriores vino dicuntur Messiæ oculi quod illustriorem & pulchriorem, quàm vinum habeant

12. colorem: Præterea cum vino conferuntur, quod *vinum* vt

Psalm. 103. dicitur *lætificet cor hominis*, oculi verò Christi lætissimi sint,

Oculi Christi. miramque iis afferant lætitiam, quos benuolo aspectu cōtuentur. Adde vini illud esse proprium, vt hominem extra se rapiat, oculi verò Christi si quos benigno aspectu

Matth. 9. cernunt, eos extra carnem, & sanguinem rapiunt: *Vidit Christus hominem sedentem in telonio*, à telonio illum rapuit, vidit è superna cœlorum regione Paulum, rapuit vsque ad tertium cœlum, *vidit duos fratres Simeonem, & Andream, mittentes rete in mare. Vidit duos alios, Iacobum, & Ioan. reficientes retia*, è pelagi fluctibus raptos ad se protinus pertraxit. Aug. de agone Christiano cap. 9. Talis ebrietas non euertit mentem, sed ramen rapit sursum, & oblionem præstat omniū terrenorū, &c.

Matth. 4.

D. Augus. 13.

Duę sunt in homine partes, quæ illius animum præcipuè ac penè solæ testantur, oculi, & os. oculos memorauit vates, nec siluit os illud, in cuius labiis gratia diffusa est, Psalmographo teste: *Diffusa*, inquit, *est gratia in labiis tuis.* Cum speciosum forma præ filiis hominum Messiam fore dixisset, labiorum solum sigillatim Psalmographus meminit propter eximiam doctrinam, quæ ex illis summa cum gratia effluxit. Sic Iacob diuinum illud os, à summo dentium candore in suo commendat ænigmate: dentes enim cernebat lacte candidiores, quibus cœlestis doctrinæ cœlestem planè panem fame pereunti mundo diuidendum, ac conficiendum esse prænouerat. Quam candidi dentes, tam candida doctrina erat, dentium quippe candor doctrinæ candorem indicat, nulla in dentibus macula, nulla inerat putredo, nulla in doctrina falsitas, nullus fucus, nullus suberat dolus, omnia rationi consentanea, omnia cœlestia, omnia sunt planè diuina. Denique oculorum tantummodo meminit, & dentiū (ni fallor) quia Messiam hominibus sibi dilectissimis arridentem contemplabatur. Risus enim in oculorum maximè hilaritate, & in ore cernitur modestè ita aperto, vt dentium candor appareat. Isaac autem noster, id est, risus Christus est. huic vaticinio aliud de tempore aduentus Messiæ cognoscendo adiecit: *Non auferetur sceptrum de Iuda*, &c. Quod iam explicatum est.

Psalm. 44.

Dentes Christi. & doctrina.

14.

15.

Hæc prædixit Iacob de Messia, cum filio suo Iudæ extremum vale diceret, eo quòd ex Iudæ stirpe esset oriundus, quam ob causam tribus hæc cæteris est prælata est. Cum ex Ægypto iter in Palæstinam facerent Israelitæ sub vexillis quatuor, primum ad orientalem partem vexillum ferebat tribus Iudæ. vt traditur Num. 2. Cum castra mouebantur, hæc præcedebat. Num. 10. Cum munera in dedicationem altaris offerrentur. Num. 7. princeps tribus Iuda Nahasson prima die obtulit. Post mortem Iosue, vt dicitur Iudicum 1. cum consuluissent filij Israel Dominum de duce creando, respondit Dominus: *Iudas ascender, ecce tradidi terram in manu eius.* Consiluerunt iterum de eligendo Imperatore ad bellum gerendum cum tribu Benjamin, hoc acceperunt oraculum, *Iudas sit dux vester.*

Iud. 1.

16.

Iud. 20.

Præstabat hæc tribus cæteris, hominūm multitudine, vt constat ex numerationibus populi, quæ Num. 1. & 26. commemorantur, & ex lib. 2. Reg. 24. quo capite cum Ioab Dauidis imperio populum numerasset, numerumque ad Regem retulisset, inuenta sunt de Israel octingēta millia virorum fortium, qui educerent gladium, & de tribu Iuda quingenta millia pugnatorum.

Tribus Iuda præstantior cæteris.

Præstasse etiam videtur fortitudine, ipsum quidem illius parentem Iudam fortissimum fuisse prædicant sacrę literę, illis verbis: *Porrò Iudas, qui erat fortissimus*, &c. Hebræi aiunt tribum Iudæ cæteris formidāribus, primum mare rubrum intrasse. Qua de re Hieron. in comment. Oseæ 11. Tradunt, inquit, Hebræi huiuscemodi fabulam, in exitu Israel ex Ægypto, quando ex alia parte mons, ex alia rubrum mare, & ex alia Pharaonis cingebat exercitus, & inclusus populus tenebatur cæteris tribubus desperantibus salutem, & aut reuerti in Ægyptum aut bellare cupientibus, solus Iudas fideliter ingressus est mare, vnde & Regnum meruit accipere. Hæc ille.

1. Paral 5. 17.

D. Hieron.

Præstabat nobilitate, nam hæc erat tribus Regia. Vnde illud: *Iuda Rex meus.* quod Chaldæus interpretatur, Iudas mihi Regem suppeditabit, & illud: *Non auferetur sceptrum de Iuda.* item illud: *Iudas qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe eius principes germinati sunt*, pertinebat quidem Regnū ad Rubē, eo quod primogenitus esset; verùm quia, vt scriptū est, cum patris vxore habuit rem, hac dignitate priuatus est, traditumque ius Regni tribui Iudæ.

Psalm. 56.

1. Para. 5.

Regnum ereptum ablatum à tribu Ruben primogeniti.

Gen. 35. 18.

Pertinebant nāque ad primogenitum in primis duæ hęreditatis partes, etenim Deut. 21. præcipit Deus, vt primogenito filio, quamuis ortus sit ex vxore exosa, duplicia cuncta tradantur. iuxta hanc partitionem interpretatur Cardin. Caietanus verba illa Eliśei ad Eliam: *Obsecro, vt fiat in me duplex*

Deut. 21.

4. Reg. 2.

Duplex hæreditatis pars primogenito quod debatur. Theodoretus. 19.

duplex spiritus tuus, id est, obsecro, vt duplicem mihi spiritus tui portionem, tanquam primogenito filio, hæreditatis loco relinquas. Theod. in Gen. qu. 77. Primogeniti, inquit, primam & duplicem portionem accipiebant, &c. His duabus partibus mulctatus est Ruben ob crimen patratum, datæque sunt dilectissimo Iacob filio Ioseph, quod memoriæ proditum est his verbis: *Ipse Ruben fuit primogenitus Iacob, sed cum violasset thorum patris sui, data sunt primogenita eius filijs Ioseph, & non est ille reputatus in primogenitum*, &c. Hæc causa

1. Paral. 5. *Cur filij Ioseph duas tribus constituerunt.*

est, cur Ioseph duas tribus constituerit, Ephraim & Manasse, quia duæ sortes hæreditate illi obuenerant. vnam possedit Ephraim, alteram Manasses, vice patris Ioseph, quamobrem non appellatur vlla tribus Ioseph, sed filiorum eius,

Apoc. 7. Ephraim, & Manasse, cum tribus numerantur, Ioannes tamen tribum Ephraim tribum Ioseph nominauit.

20. *D. Hieron. Chaldæus Paraphr. Regnum & sacerdotium ad primogenitum pertinebant. Genes. 49.*

Regnum quoque, vt diximus, ad primogenitum spectabat, & Sacerdotium, vt scribit Hier. in traditionibus Hebraicis in Gen. 49. & docet Chaldæus Pharaphrastes eodem capite, sic enim interpretatur illa verba Iacob: *Ruben primogenitus meus, prior in donis, maior in imperio.* Ruben, inquit, tu accepturus eras tres partes, primogenituram, scilicet, sacerdotium, & regnum. quasi diceret Iacob: Ruben tu ratione primogenituræ in donis prior eras, quia duæ tibi hæreditatis partes debebantur, maior eras in imperio, quia regnum & sacerdotium ad te attinebant. Sed regno quoque & sacerdotio spoliatus pœnas violati paterni thori dedit, id quod Iacob addidit: *Effusus es*, inquit, *sicut aqua non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius.* Chaldæus

21. *Genes. 49.*

Chaldæus.

D. Hieron.

sic interpretatus est: Quia secutus es voluntatem tuam, sicut aqua effusa non proficies, neque accipies portionem superexcrescentem. Hier. in quæstionibus Hebraicis sic: Peccasti, quasi aqua quæ vasculo non tenetur, voluptatis impetu effusus es, &c. Ideo non creuit Ruben, imò decreuit, sacerdotij, regnique iure amisso. Sacerdotium Leuitis datum est, regnum tribui Iudæ, quam ideirco regiam appellauimus. Ex ea præstantissimus ille Rex Dauid, Salomon, Ezechias, cæterique Reges, ad captiuitatem vsque Babylonicam, orti sunt. Nec verò Babylonico exilio mulctatam extingui passus est Deus, quin potius in patriam restituit, multisque beneficijs cumulauit, quousque totius spes orbis Christus ex ea ortus est.

22. Ex hac verò tribu oriturum hunc Solem ille forsitan locus adumbrabat, in quo castra in solitudine Iudas metabatur. Orientalem enim plagam tenebat tribus Iudæ, vt iam diximus, videlicet adumbrans ex ea tribu splendidissimum Solem oriturum, qui suo fulgore totum terrarum orbem illuminaret. Ipsum quoque nomen Hebræum יְהוּדָה Iehudah, significasse videtur tribum Iehudah fore ostium, per quod Deus humana natura indutus orbem ingrederetur. Nomen enim Iehudah, omnes quatuor literas continet nominis ineffabilis Iehouah, quod à numero literarum tetragrammaton Græci, Latini quadriliterum vocant, vt perspicuum est Hebraicè scientibus. nam punctorum nulla habetur ratio. Addita præterea est litera ד daleth, quæ ostium significat, vt indicaretur Deum, cui nomen Iehouah erat, per Virginem ex tribu Iuda, tanquam per ostium, in terras ingressurum.

23. Vide quàm bene omnia congruant, Iehudæ tribus in Orientali plaga castrametatur, suo nomine Dei nomen complectitur, & literam addit ד quæ significat ostium,

Virgo Deipara. quia nimirum Deus per Virginem, tanquam per portam illam Ezechielis, quæ ad Orientalem plagam vergebat, mundum introiuit. Tribus Iudæ Orientalis est, & ostium nomine præfert. Virgo ex tribu Iuda ostium est, ostium, in-

Ezech. 44. quam, Orientale, de quo Ezechiel: *Porta, ait Dominus, hæc clausa erit, non aperietur, & vir non transiet per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam, erit q; clausa principi*, &c.

D. Ambros. Ambr. lib. de institut. Virginis, cap. 7. Quæ, inquit, est hæc porta, nisi Maria? ideo clausa, quia virgo; porta igitur Maria per quam Christus intrauit in hunc mundum, quando virginali fusus est partu, &c. Et cap. 8. Hæc porta, inquit, ad Orientem aspiciebat, quoniam verum lumen effudit; quæ generauit Orientem, peperitque Solem iustitiæ. Hæc Ambr.

CAPVT II.

An Christus sit ortus ex tribu Leui.

DVbitare quis poterit, num ex tribu Leuitica fuerit Christus oriundus? partem affirmantem sic probabit. Virgo Christi mater cognata fuit Elizabethæ, vt verba angeli indicant: *Ecce Elizabeth cognata tua, & ipsa concepit*, &c. At Elizabetha ex tribu Leuitica fuit orta, vt docet Lucas: *Vxor*, inquit, *illius*, id est, Zachariæ, *de filiabus Aaron: & nomen eius Elizabeth*: filiæ enim Aaron dicebantur, quæ ab Aarone summo pontifice ex tribu Leui originem ducebant, ergo Christus cognatus erat Elizabethæ, ac proinde ex tribu eadem Leuiticæ. Idem confirmabit, quia Christus summus est Rex, & summus quoque sacerdos, ergo rationi consonat, vt ex tribu regia, quia Rex regum, & ex tribu sacerdotali, quia pontifex est, pontificum originem habuerit. 1. *Luc. 1.*

D. Augustl. Christus non fuit ex Leuitica tribu. 2.

Faustus hæreticus Manichæus apud Augustl. lib. 23. contra Faustum cap. 4. asseruit patrem Deiparæ virginis Ioachim fuisse sacerdotem. Sed infausti hæretici, impium & infaustum dictum execramur. Impiam enim est sentire patrem virginis fuisse sacerdotē, nam si sacerdos fuit, ex tribu Leui originem absolutè ac præcipuè duxit, aliter sacerdos esse non posset. Quod si pater virginis tribus fuit Leuiticæ, consequitur eiusdem tribus fuisse virginem, ac proinde Christum; nam tribus denominatio à Patre præcipuè sumitur. Christum verò Leuiticæ tribus non fuisse ostendit Paulus: *Manifestum*, inquit, *est, quod ex Iuda ortus est Dominus*, in qua *Hebr. 7.* tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est. Idem; Christus de alia tribu est, de qua nullus altari præsto fuit, id est, Christus non est de tribu Leui, ex qua sacerdotes creantur, sed de alia, scilicet de tribu Iuda, ex qua nullus vnquam fuit sacerdos.

3. Præterea in libello quodam de sacerdotio Christi, qui adnectitur commentarijs Euth. in Euang. & apud Suidam verbo, Iesus Christus, dicitur Christus fuisse sacerdos antiquæ legis, & cooptatus in numerum sacerdotum. Id quod eisdem Pauli testimonijs planè refutatur. nemo enim sacerdos esse poterat, aut in numerum sacerdotum cooptari, qui à tribu Leuitica non esset ortus.

D. Augustl. D. Augustl de conse. Euang. lib. 2. cap. 2. ex vtraque tribu Iudæ & Leui Christum ortum arbitratur. quoniam, inquit, sacerdotale virginis genus non tacetur, insinuante Luca, quod cognata eius esset Elizabeth, firmissimè tenendum est, carnem Christi ex vtroque genere propagatam, & regum scilicet, & sacerdotum. idem sentit in libro 83. qq. q. 61. & in qq. lib. Iudic. q. 47. sequitur eandem sententiam Beda Luc. 1. ad verba illa. *Ecce Elizabeth cognata tua.* D. Tho. 3. p. q. 31. art. 2. ad 2. Iulianus Pomerius lib. 3. contra Iudæos, Eucherius in libro quæstionum noui testamenti. Greg. Nazianz. in carmine de Christi genealogia, D. Ambros. de benedictionibus Patriarchatum cap. 3. Andreas Cretensis Archiepiscopus Ierosolymitanus in encomio Virginis Deiparæ, D. Hilarius Canone 1. in Matthæum. 4. *Christum absque virginis in his fuit, hebraicæ quam cognationem cum tribu Leui.*

Qua ratione id fieri potuerit, docet Augustin. in lib. citato, 83. qq. q. 61. Alia, inquit, erat origo sacerdotalis, quæ per vnum ex filijs Dauid, sicuti assolet, de tribu sacerdotali matrimonium sortientem, effecerat, vt Maria de vtraque tribu, id est, regia, & sacerdotali, cognationem duceret, &c. Existimat ergo Augustl. aliquem virum ex posteris Dauidis, & progenitoribus virginis tribus Iudæ, matrimonium inijsse cum fœmina sacerdotali tribus Leuiticæ, indeque effectum, vt virgo ex vtraque tribu esset oriunda, & cognata Elizabethæ. 5.

D. Hippolytus Episcopus apud Niceph. lib. 2. cap. 3. D. Annam docet fuisse sacerdotis filiam, qui Matthan appellaretur, sororesque habuisse eandem D. Annam duas, ex altera illarum ortam Elisabetham: Tres, inquit, fuere sorores filiæ Matthan Sacerdotis, & Mariæ coniugis eius, prima Maria, Secunda Soba, tertia Anna appellabatur. primæ filia fuit Salome, secundæ Elizabeth, tertiæ Annæ filia fuit Virgo beata. Hæc ex Hippolyto. Abul. qu. 28. in 6.

cèpit primùm Matthei: Multi, inquit, volunt quod Anna mater Dominæ nostræ fuit ex tribu Leui, & istud magis tenetur. Hæc ille. Alij scribunt, Emerentianam quandam Sroloni cuidam nupsisse, & ex illo filias duas, D. Annam, & Ismeriam peperisse. Annam Ioachimus duxit vxorem, Ismeriam alius quidam cum duxisset, Elisabetham Baptistæ matrem genuit.

Ego sequor id, quod ex præcepto Sixti Quinti Pontificis Maximi Ecclesia recitat, in festo D. Annæ die, Anna virginis Dei genitricis mater, Gaziri filia ex tribu Iuda, in Bethlehem oppido Iudææ nata, Ioachimi fuit vxor, qui & ipse ex eadem tribu Galilæus erat ex Nazareth, ambo ex stirpe
7. regia, &c. Quamuis autem tam D. Anna, quam Ioachimus ex tribu Iuda regia orti sint, potuit tamen vel vterque, vel alter aliquem habere progenitorem ex tribu Leuitica, cuius ratione Christus dici possit à Leuitica tribu aliquo modo ortus. Absolutè enim ex tribu Iuda ortus dicendus est, vt etiam docet D. August. in lib. 83. qq. quæst. 61.
D. August. A Dauid, inquit, in duas familias, regiam, & sacerdotalem origo distributa est, quarum regiam descendens Matthæus, Sacerdotalem ascendens Lucas secutus est, vt Dominus noster, Rex, & Sacerdos noster, & cognationem duceret de stirpe sacerdotali, & non esset tamen de tribu sacerdotali, id est, de tribu Leui, sed esset de tribu Iuda, id est, de tribu Dauid, ex qua nemo intendit altari. Hæc Au-
8. gustinus. Eódem quoque loco rationem reddit, cur oportuerit Christum non esse ex tribu Leui sacerdotem. Oportebat, inquit, vt euacuaturus sacrificia, quæ secundùm ordinem Aaron in Leuitico Sacerdotio fiebant, non esset de tribu Leui, ne ad ipsam tribum & ad ipsum sacerdotium, quod temporaliter vmbra erat futuri, pertinere videretur mundatio peccatorum, quam Dominus oblatione holocausti sui, quod in veteri sacrificio figurabatur, impleuit, &c.

Cur autem congruum fuerit, Christum ex Leuitica tribu aliquo modo oriri, rationem reddit Beda illam, cuius iam suprà meminimus. Quia scilicet Rex est, & Sacerdos. Vnde, inquit, & in vtraque tribu Chrisma per legem mysticum celebrabatur, Christi nimirum nominis, & generationis prænuntium. Existimat Beda, vnctionem, quæ sa-
9. cerdotibus ac regibus in veteri lege adhibebatur, typum fuisse vnctionis, & nominis Christi, quod vnctum significat: prænuntiasse præterea, ipsum Christum, id est, vnctum,
D. August. ex duabus illis tribubus, quibus solennis erat vnctio, nasciturum. August. quoque de consens. Euang. libr. 2. cap. 2. Vnctionem Sacerdotum & Regum, Christi, id est, vncti, nomen adumbrasse docet. Firmissimè, inquit, tenendum est, carnem Christi ex vtroque genere propagatam, & regum scilicet, & sacerdotum, in quibus personis apud illum populum Hebræorum, etiam mystica vnctio figurabatur, id est, Chrisma vnde Christi nomen clucet, tanto ante etiam illa euidentissima significatione prænuntiatum, &c.
10. Duobus argumentis, quæ initio proposita sunt, ex dictis, quid respondendum sit, liquet. Fuit enim Virgo Elisabethæ cognata, quòd aliquis ex virginis progenitoribus vxorem duxerit fœminam ex tribu sacerdotali, vel quod aliqua fœmina ex virginis familia & tribu Iudæ nupserit sacerdoti. Vnde factum, vt Christus ex vtraque tribu sit oriundus, quia Rex est summus, & Pontifex Maximus. An autem tribui Iudæ fas fuerit cum tribu Leuitica inire matrimonia, infrà inuestigatur.

CAPVT III.

An Christus à solis Iudæis, an etiam à Gentibus sit oriundus.

1. REspondemus, non ex Iudæis solùm, sed ex Gentibus quoque originem habere Christum, id quod eius ostendit Genealogia, in qua non Iudæi solum, verùm ethnicæ quoque fœminæ numerantur. Etenim Rex ille
Iosue 2. Iudæorum Regum origo, decus, & maximum ornamentum Dauid, ex fœminis ethnicis ortus est, ex Rahab quæ Chananæa mulier fuit; vt memoriæ proditum est Iosue secundo, Israëliticosque exploratores excepit, ac tutata est, & ex Ruth Moabitide, quæ nupsit Booz Dauidis proauo, fuitque ipsius Dauidis proauia. Cum ergo Christum ex Dauide originem ducere sit compertum, perspicuum quo-
Christus ortus est, etiam ex gentibus Isaiæ 16. que est, non ex Iudæorum tantummodo, sed ex Ethnicorum quoque genere ortum. Quamobrem Isaias cap. 16. precatur, vt ex Moabitis Messias emittatur: *Emitte* (ait) *Agnum dominatorem terræ, de petra deserti, ad montem filiæ Sion.* Agnus terræ dominator Christus est, qui peccata mundi tollit, petram autem deserti D. Hier. & Rupert. Ruth esse
D. Hieron. Rupertus. interpretantur, at verisimilius est petram, id est, rupem deserti appellari numero singulari pro plurali, ipsas regionis Moabiticæ rupes, ipsasque solitudines, rupibus plenas, quippe quæ Arabiæ petræ pars sit, ex hac solitudine, ex
2. his pascuis mitti postulat Isaias agnum, ex his rupibus & petris petram Christum. Lyr. vult petram nomen esse ciuitatis, ex qua Ruth erat oriunda, quidquid sit, vates precatur emitti Messiam ex Moab, id est, è medio Gentium, vt intelligamus Messiæ sanguinem, quo redempti sumus, etiam à gentibus emanasse, quod Ecclesia canit in quodam ex responsorijs Dominicæ secundæ aduentus: *Gaude, & lætare Iacob, quia de medio gentium Saluator tuus veniet,* &c.

Quemadmodum ad ædificandum Salomonicum templum non Iudæi solùm, verùm Ethnici quoque Tyrij operam contulerunt, sic etiam ad extruendum diuinitatis templum, id est, corpus Christi, quod ille templum vocat, *Solui-*
Ioan. 2. *te*, inquit, *templum hoc*, id est, corpus, vt Euangelista exponit, *& in tribus diebus reædificabo illud*, non Israëlitæ tantummodo, sed gentes etiam conuenerunt. Rationi enim consonum erat, vt qui gentibus salutem erat allaturus, ex ipsis
3. etiam gentibus oriretur. Sed hac de re loquentem D. Amb. audiamus in comment. cap. 3. D. Lucæ. Rectè (ait ille) Sanctus Matthæus per Euangelium, gentes ad Ecclesiam vocaturas, auctore ipsum Dominum gentilitiæ congregationis, alienigenarum generationem secundùm carnem assumpsisse, memorauit, vt iam tunc esset indicium, quod illa generatio ederet gentium vocatorem, quem sequeremur omnes ex alienigenis congregati, relinquentes paternam domum, & dicentes ei, qui nos ad Dei cultum vocaret, vt
Ruth 1. Paulo, aut cuicunque Episcopo: *Populus tuus, populus meus, & Deus tuus, Deus meus*, &c.
4. Sunt hæc extrema verba Ruth, cui Ambrosius similem esse affirmat Ecclesiam gentium: In Ruth, (inquit) nostrum omnium, qui collecti ex gentibus sumus, ingrediendi in Ecclesiam Domini figura præcessit. Enimverò vt Ruth populo Moabitico, patrijsque ritibus relictis, veri Dei religionem complexa est, sic Ecclesia nationis & cognationis suæ oblita, simulachrorum cultu abiecto, Deo vero Christo adhæsit, quod à regio vate consilium accepit, Psal. 44.
Ruth Ecclesiæ typus. Psalm. 44. *Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum & domum Patris tui, & concupiscet Rex decorem tuum.* Felix obliuio, quæ memoriam Dei, & pulchritudinem summo Regi Christo concupiscendam parit, infelix mundi memoria, quæ Dei obliuionem, animique fœditatem affert, oblita est Ruth populum suum, & domum patris sui, in-
5. clinauit aurem suam monitis socrus suæ Noëmi, ideoque Booz nupsit, fuitque Dauidis magni illius Regis, Christique Optimi ac Maximi progenitoris proauia. De Ruth hæc Chrysost. Considera, inquit, ea, quæ in Ruth facta sunt, nostri figurâ fuisse. hæc enim erat alienigena, & in extremam delapsa pauperiem, sed videns ipsam Booz nec ob
D. Chrys. ho. in Matth. ipsius pauperiem despexit, nec ob impietatem gentis exhorruit, sic etiam Christus Ecclesiam suscipiens, & alienigenam & magnorum oppressam egestate bonorum, suo consortio copulauit. Sed quemadmodum Ruth nisi reliquisset parentes, nisi domum contempsisset, & gentem,
6. & patriam, nunquam tali fuisset nobilitata connubio; ita Ecclesia, non ante amabilis efficitur sponso, quam priorem conuersationem relinquat. Hæc Chrysost.

Rahab verò Chananæa è ciuitate Iericho, quæ Dauidis fuit atauia, materque Booz, fide valuit, vt Paulus docet:
Hebr. 11. Iacob. 2. Rahab Ecclesiæ vmbra. *Fide*, inquit, *Rahab meretrix non perijt cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.* Laudatur etiam à Iacobo ex operibus: *Rahab*, inquit, *meretrix nonne ex operibus iustificata est, suscipiens nuncios, & alia via eijciens?* Meretrix quidem erat, qua in re gentes cum idolis fornicantes adumbrauit, sed vt ait Chrysost.

D. Chryſoſt. Chryſoſt. Homil. 5. de pœnitentia: Erat in fornice velut in volutabro confuſa margarita, aurum in luto abiectum, flos ſpinis confoſſus; per fidem verò viuam margarita è volutabro, aurum è luto, flos è ſpinis emerſit. Rahab (ait Chryſ.) Eccleſiæ figura fornicationedæmonum olim inuolutæ, exploratores ſuſcipientis, non à Ioſue, ſed à Chriſto miſſos:

7. Ioſue 2. Noui, (inquit Ioſue) *quoniam Deus veſter in cœlo ſurſum, & in terra deorſum, & præter eum non eſt Deus*, &c.

Ioſue 6. Vox etiam illa Ioſue: *Sola Rahab meretrix viuat cum vniuerſis, qui cum ea in domo ſunt*: Eccleſiam ſolam, eiuſque filios victuros; qui fidem cum charitate & operibus coniungerent,

Ioſue 2. præſignabat. Illa quoque exploratorum verba typica ſunt: *Qui oſtium domus tuæ egreſſus fuerit, ſanguis ipſius erit ſuper caput ipſius.*

8. Quicunque enim Eccleſiæ oſtium à Chriſti fide deficiens egreditur, æternæ mortis pœnas luit. funiculus item coccineus è feneſtra Rahab in ſignum ſalutis appenſus, multum myſterij continebat, fore videlicet, vt purpureo Chriſti ſanguine è cruce pendentis Eccleſia ſalutem conſe-

D. Ambroſ. queretur. Ambr. in libr. de Salomone cap. 5. Quòd ſigno cocci ſignata eſt Rahab, qui color figuram Chriſti ſanguinis indicabat, & quòd euerſionem ciuitatis euaſit, Eccleſiæ typum habuit, quæ per ſanguinem Chriſti ruinam mundi

Theodoret. Hebr. 11. 9. iſtius non meruit, &c. Theod. Quemadmodum Rahab ſignum ſalutis accepit funem coccineum: ita Eccleſia per ſanguinem Domini æterna bona eſt aſſecuta. Præterea cognita eſt ab Iſraelitis domus Rahab ex coccineo, cognoſcitur ab omnibus terræ nationibus domus Eccleſiæ ex ſigno crucis purpureo. Pendebat ante feneſtram Rahab funiculus rubeus, pendet ante feneſtras, id eſt, oculos omnium Chriſtianorum crux, & ſanguis Chriſti: *Aſpicientes* (inquit Paulus) *in auctorem fidei, & conſummatorem Ieſum, qui*

Hebr. 12. Rupertus in lib. Ioſue cap. 12. *propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem*, &c. Rupertus: Funiculus (inquit) coccineus in feneſtra ligandus, titulus eſt dominicæ paſſionis, inter oculos Eccleſiæ iugiter pingendus, ſanguineum eſt crucis ſignaculum, iugiter pingendum in fronte eius, &c.

CAPVT IV.

Ex qua familia ortus ſit Chriſtus.

1. EX familia Dauidica ortum Chriſtum, ipſo ſole clarius eſt. Quamobrem in diuinis literis, & filius Dauidis,

Luc. 1. Ierem. 23. & nonnunquàm Dauid appellatur. *Dabit illi Dominus Deus* (ait Angelus) *ſedem Dauid patris eius.* Ierem. *Suſcitabo Dauid*

Iſai. 11. *germen iuſtum*, id eſt, filium. *Egredietur virga de radice Ieſſe*, id eſt, Virgo Deipara veluti pulcherrima virga è radicibus Ieſſe, qui pater Dauidis fuit, naſcetur, & flos odoris ſuauiſſimi, omniumque morborum medicamentum Chriſtus, de eadem radice aſcendet. *Factus eſt ex*

Chriſtus ex familia Dauid. *ſemine Dauid, ſecundùm carnem.* Non latebat Meſſiæ genus Phariſæos, nam interrogati à Chriſto. *Quid vobis videtur de*

Rom. 1. Matth. 22. *Chriſto*, id eſt, Meſſia, *cuius filius eſt?* reſponderunt, *Dauid.* Ipſis etiam turbis hoc notum erat, nam vt dicitur: *Stupebant omnes turbæ, & dicebant, nunquid hic eſt filius Dauid?* ipſi cæci hoc

Matth. 12. Matth. 9. videbant, *Secuti ſunt Chriſtum duo cæci clamantes, & dicentes, miſerere noſtri fili Dauid.*

2. 2. Reg. 7. Hunc filium pollicetur Deus Dauidi per Nathanum vatem illis verbis: *Suſcitabo ſemen tuum poſt te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius, ipſe ædificabit domum nomini meo*, id eſt, Eccleſiam, *& ſtabiliam thronum regni eius, vſque in ſempiternum. Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium.* Quæ verba duplicem continent ſenſum, alterum humiliorem de Salomone, alterum ſublimiorem de Chriſto, quem nobis

Hebr. 1. Paulus aperuit ad Hebræos. Tanti filij cum accepiſſet pollicitationem Dauid, animo gratiſſimo locum ingreſſus, in quo arca teſtamenti illo tempore aſſeruabatur, debitas gratias egit. *Quis*, inquit, *ego ſum Domine Deus, & quæ domus mea, qui adduxiſti me hucuſque?* ab humilitate ducit initium, abijcit ſe, à Deo in altum ſublatus, capacioremque per humilitatem ad plura recipienda beneficia efficit.

3. Quis ego, inquit, ſum, vilis homunculus, quem ad tam celſum regiæ dignitatis gradum euexiſti? Sed & hoc parum viſum eſt in conſpectu tuo Domine Deus, niſi lo-

quereris etiam de domo ſerui tui in longinquum, iſta eſt enim lex Adam, id eſt, hominis, Domine Deus, vt ſcilicet, domum ſuam cupiat eſſe perpetuam.

Nullus vnquam Rex eam vidit, aut videbit domus perpetuitatem, quam vidit Dauid. Cæterorum enim regum omnes domus, ſceptra, filij, pereunt tandem, omniſque fucata totius orbis regnorum gloria, veluti nubium ſplendor repentè diſparet, filij autem Dauidis, id eſt, Chriſti regnum, poteſtas, gloria erit ſempiterna. Has miſericordias Dauid canit: *Miſericordias* (inquit) *Domini in æternum* 4. Pſalm. 88. *cantabo*, quia ſcilicet, æternæ miſericordiæ æterno cantico dignæ ſunt. Quoniam dixiſti in æternum miſericordia ædificabitur in cœlis, in Chriſto ſiquidem qui in cœlo eſt, ædificium quoddam, vel templum æternæ miſericordiæ, ſummo artificio Deus fabricauit, propitiatorium quoddam ex auro puriſſimo conſtruxit, refugij quandam ciuitatem ad quam confugientes miſericordiam conſequantur, ædificauit. Præparabitur veritas tua in eis, id eſt, promiſſorum tuorum veritas in cœlis eſt firmata atque fundata, quemadmodum cœli ſunt omnis corruptionis expertes, ſic veritas tua, vel, in cœlis ſempiternus Chriſtus ſedebit, & conſtituetur, in quo promiſſa tua exolues. Sequitur Dei promiſſio: *Diſpoſui teſta-* 5 *mentum*, id eſt, pactum de Chriſto, *electis meis Abrahamo, Iſaaco, Iacobo: Iuraui Dauid ſeruo meo vſque in æternum; præparabo ſemen tuum, & ædificabo in generatione & generationem ſedem tuam.* Et infrà: *Ponam in ſeculum ſeculi ſemen eius, & thronum eius ſicut dies cœli, quod perpetuum eſt. Et thronus ſicut Sol in conſpectu meo, & ſicut Luna perfecta in æternum*, id eſt, ſempiternus erit thronus, & Sol ſummo fulgore præcellens, quemadmodum ac Luna, Pſalm. 131. *Iurauit Dominus* Pſalm. 131. *Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eum, de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam*, &c.

Verbis item Dauidis nouiſſimis (vt alia omittam) quæ ſecundo Regum continentur, pactum hoc diuinum celebratur. ea quia eximia ſunt, & intellectu difficilia, libet explicare. *Hæc ſunt* (legitur eo capite) *verba nouiſſima, quæ dixit* 6. Verba Dauidis nouiſſima. 2. Reg. 23. *Dauid filius Iſai, dixit vir, cui conſtitutum eſt de Chriſto Dei Iacob, egregius pſaltes Iſrael. Spiritus Domini locutus eſt per me, & ſermo eius per linguam meam*, &c. His verbis docet Dauid ſe prophetam & ſuauiſſimum eſſe Iſraelis pſaltem, quippe qui ſuauiſſimos Pſalmos ſpiritu afflatus diuino compoſuerit. Docet præterea ſibi conſtitutum eſſe de Chriſto Dei Iacob, id eſt, ſtatuiſſe Deum ex ipſius ſemine Meſſiam mittere. Deinde de Meſſia addit hæc: *Dixit Deus Iſrael mihi, locutus eſt*; locutus, inquam, eſt, quod ſequitur de Meſſia, *fortis* 7. *Iſrael*, Hebraicè צוּר tſur, id eſt, petra Iſrael, ſcilicet erit 1. Cor. 10. Meſſias, iuxta illud Pauli: *Petra autem erat Chriſtus*, & dominator erit hominum, iuſtus dominator in timore Dei

Sicut lux auroræ oriente ſole, manè abſque nubibus rutilat, & ſicut pluuijs germinat herba de terra, id eſt, erit ſimilis Meſſias Soli orienti ſereno cœlo, nullis obſcurato nubibus & pluuiæ optatæ. ſicut lux ſolis orientis rutilat, ſic lux Meſſiæ clariſſima toto rutilabit orbe, & ſicut pluuijs germinat herba de terra, ſic per illius doctrinam germinabit gratia, & virtus de mundo. eiſdem ſimilitudinibus vſus eſt Oſeas, 8. Oſea 6. *Quaſi diluculum*, inquit, *præparatus eſt egreſſus eius*, ſcilicet Meſſiæ, *& veniet quaſi imber nobis temporaneus, & ſerotinus, terræ.* Pluuia temporanea dicitur ea, quæ è cœlo fluit eo tempore, quo ſementem faciunt agricolæ, ſerotina, quæ ſegetes ad maturitatem perducit: Chriſtus pluuia eſt temporanea & ſerotina, quia & primam gratiam nobis dorlat, & vſque ad fructum, & gloriam perſeuerentiam. Huic pluuiæ & ſementem debemus, & ſegetem gratiæ, & meſſem gloriæ. Sequitur de pacto.

Nec tanta eſt domus mea (ait Dauid) *apud Deum, vt pactum æternum iniret mecum, firmum in omnibus atque munitum*, id eſt, non propter nobilitatem, & ſplendorem domus meæ, mecum iniuit Deus pactum æternum de Meſſia, ex meo genere orituro, ſed propter bonitatem, ac miſericordiam 9. ſuam. Iis adiungit verba plena deſiderij Meſſiæ: *Cuncta*, inquit, *ſalus mea, & omnis voluntas*, id eſt, omne deſiderium, Meſſias eſt, ab eo tota ſalus mea pendet, ille mihi vnus eſt in optatis. Septuaginta ſic vertunt: *Omnis ſalus mea, &*

omnis

omnis voluntas in Domino. quæ versio nostræ expositioni fauet. Additur: *Nec est quidquam ex eo, quod non germinet*, vt est in Complutensi editione, id est, nihil est ex Messia, quod non sit fructum magnum mundo paritarum, opera omnia, verba omnia, omnes Messiæ cogitationes, germinabunt mundo, gratiamque afferent vberrimam. Aliter legitur in vulgata editione correcta, quæ sequenda est: *Non est quicquam ex ea, quod non germinet*, id est, ex voluntate Dauidis; quia prævidebat ille suam voluntatem, suumque de Messia desiderium, non sine fructu relinquendum, sed cumulatissimè explendum, air: Neque est quicquam ex ea voluntate mea de Messia, quod non germinet, id est, quod non efficiatur à Deo, & perueniat ad opus; efficiet enim Deus quæcunque opto de Messia, non erit mea voluntas aliqua in re irrita ac vana; non frustrabitur Deus spem, & voluntatem meam. Tandem de Iudæorum quoque populo vaticinatur, eumque cum spinis confert, quas è terra promissionis Deus euulsit: *Prævaricatores autem*, inquit, id est, qui in Messiam fuerint prævaricati, *quasi spinæ euellentur vniuersi*: Messias germinabit, hostes autem eius sicut spinæ eradicabuntur, &c.

10.

Ex his constat Christum à Dauidis familia ducere originem, quod ipse etiam testatur Apocal. vltimo: *Ego*, inquit, *sum radix, & genus Dauid*, id est, à Dauide radicem, & genus traho. Et Zacharias Baptistæ pater: *Erexit*, inquit, *cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui*, id est, Deus extulit fortissimum, & salutiferum Messiæ regnum ex familia Dauidis, eriget sceptrum & cornu potentissimum crucis, quo ventilabit hostes Messias ex domo Dauidis. Sed dubium est non vulgare, an à Dauide per Salomonem originem Christus habeat, an per alium filium? cui nos infrà respondebimus. Illud nunc obseruandum, Christum secundum humanitatem filium esse Dauidis, quia virgo Deipara eius mater, Dauidis filia est, secundum diuinitatem verò Dominum esse Dauidis, iuxta illud: *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis.* à Dauide appellatur Christus, Dominus, quia non solum homo erat, verum etiam Deus, quod cum Pharisæi ignorarent, Christo roganti: *Si Dauid vocat eum Dominum, quomodo filius eius est?* Respondere non potuerunt.

11. *Apocal. 22.* *Luc. 2.* *Psalm. 109.* 12. *Matth. 22.*

Augustinus Psalm. 54. Christus, inquit, filius Dauid est secundum carnem, Dominus Dauid secundum diuinitatem, & cætera. Nec tamen secundum diuinitatem solummodo, sed secundum humanitatem etiam cum diuinitate copulatam Dominus est Christus Dauidis: & omnium hominum, quia omnium est redemptor, omnium Rex ac Pontifex Maximus. est item Dauid radix Christi, quia à Dauide ortus est Christus, veluti à radice arbor pulcherrima, fructuque pleniſſima suauissimo, est & Christus radix Dauidis, vt dicitur Apocalypsis vigesimosecundo, quia à Christo veluti radice quidquid succi, id est gratiæ habuit Dauid, traxit. *Ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti*, ascendit Christus à Dauide natus, coram Iudæorum populo, veluti virgultum, quod in arborem euasit pulcherrimam, & veluti radix gratiæ totius, ac gloriæ. Sed ad Euangelistas iam veniamus.

D. Augustin. *Isaiæ 53.*

CAPVT V.

De Libro generationis Christi.

1. *Matth. 1.* *Luc. 3.*

CHristi Genealogiam describit Matthæus & Lucas; Matthæus hunc sui duxit Euangelij initium: *Liber generationis Iesu Christi*, quia primum, quod in historia requiritur, genus est eius, de quo agitur principis. Lucas postquam de baptismo egit, Christi Genealogiam subiecit, vt insinuaretur in baptismate renasci hominem, nouumque ac cœleste genus adipisci. Præterea, quia Patris cœlestis atque æterni, præclarissimæque illius vocis fecerat mentionem, qua è cœlo dilectissimum filium affatus est: *Tu es filius meus dilectus, in te complacui mihi.* Iosephi quoque facere voluit mentionem, qui Christi pater putabatur eiusque Genealogiam contexere.

Liber generationis Iesu Christi.

Ambiguum est, quid illa Matthæi Verba significent, *Liber generationis*: videtur enim Euangelium suum librum generationis Iesu Christi appellare, cùm tamen hæc Christi generatio, parua quædam tantæ scripturæ portio sit. Respondet D. Thom. hoc modo: Matthæus, qui scripsit Hebræis, in scribendo modum Hebræorum seruauit. consuetum est autem apud Hebræos libros suos à principio intitulare, sicut dicitur Gene. quia ibi agitur de generatione, &c. Eodem modo respondent Lyranus, & Carthusianus. Itaque aiunt Hebræorum Matthæum secutum morem, qui libros ab ea re denominant, de qua initio libri agitur. cum igitur initio Euangelij de Christi generatione agatur, meritò liber generationis CHRISTI nominatum est.

D. Thomas. 2.

At hic mos falso Hebræis tribuitur; non enim libros solent à rebus nominare, de quibus in principio librorum sermo est, sed à primis verbis, siue dictionibus, quemadmodum iuris periti decretorum, ac decretalium capita, ab initijs ipsorum capitum denominant. Liber Geneſis ab Hebræis, dicitur bereſith, id est, in principio; Exodus, veelle Semoth, id est, & hæc nomina. Leuiticus, vaicra, id est, & vocauit, quia hæ dictiones initia sunt voluminum; Geneſis, Exodus, Leuiticus, & cætera nomina Græcorum sunt, non Hebræorum.

Hebræi libros à primis verbis solent nominare. 3.

Vnde non rectè dixit Euthymius Matth. 1. à Moſe appellatum esse librum Geneſeos. D. Chryſoſt. Hom. 2. in Matth. propterea putat, librum Euangelij appellari librum generationis Iesu Christi, quia omnium gestorum Christi, & omnium bonorum caput, & radix, est generatio Christi humana: Librum, inquit, generationis vocat Matthæus, quia totius dispensationis caput, & radix, atque principium omnium nobis in hoc consistit bonorum, omni siquidem admiratione pleniſſimum est, & super spem, expectationemque mortalium, quod Deus homo factus est, hoc autem impleto illa omnia, quæ sequuntur, iuxta ordinem, & rationem consequuntur. Hæc ille. Et Euthy. Reliquum (ait) est, vt ab hac præcipua parte, Euangeliſta totum librum generationis librum vocauerit.

Euthym. *D. Chryſoſt.* 4.

Respondemus paucis dubio proposito: Matthæum noluisse hunc titulum, *Liber generationis*, toti Euangelij libro præfigere, sed huic tantummodò Christi genealogiæ, quasi dicat, hæc est enarratio, vel scriptura generationis Meſsiæ, hic est Catalogus eorum, à quibus duxit originem. Quemadmodum Geneſis dicitur: *Hic est liber generationis Adam*, id est, hic est Catalogus eorum, quos Adam primus homo generauit, quorum deinde nomina & generationes sequuntur. Nec enim illud caput liber est propriè, sed Catalogus. Obijcies nomen libri non significare Catalogum, sed longius aliquod volumen. Respondemus, Hebraiſmum esse cùm liber pro breui aliqua ſchedula, vel genealogia vſurpatur. Nam nomen Hebræum ספר ſepher, quo Matthæus vſus est, non solùm volumen longius, sed breuem etiam significat ſchedulam, vt colliges ex Ieremia, emiſſe dicitur eo capite Ieremias agrum, venditionis verò ſchedam librum sæpè appellat, Hebraicè ſepher. Similiter paruus libellus repudij appellabatur liber: *Quis est hic liber repudij matris vestræ, quo dimiſi eam?* &c. Hanc interpretationem sequuntur Abulensis cap. 1. in Matthæum, Maior, Gagneius, & Ianſenius. Ijs adde fuiſſe, vt conijcio, in more positum, vt Iudæi ad hunc modum Genealogiæ cuiusuis Catalogum inchoarent: *Liber generationis Iacob, vel Ioſeph*, &c. morem igitur suorum secutus est Matthæus, & Christi Genealogiam, vt cæteri incipiebant, sic incepit, *Liber generationis Iesu Christi*, id est, progenitorum, ex quibus secundùm carnem Christus est generatus.

Liber generationis quis dicatur. *Geneſ. 5.* 5. *Ierem. 32.* *Iſaiæ 50.* 6.

Cum autem Christus duas habeat generationes, alteram diuinam, alteram humanam, Matthæus librum humanæ generationis deſcripſit, diuinam Ioannes (vt iam expoſimus) intonuit, diuina ex Patre est sine matre; humana, ex matre sine Patre. Tria viderat orbis generationis genera, quæ Auguſt. numerat ſermo. 16. de Natiuit. Christi. Primum sine viro, & fœmina, scilicet, Adami. Secundum, sine fœmina, scilicet Euæ. Tertium ex patre & matre, quomodo omnes generamur. Quartum restabat Christi, ex matre sine patre, quod omnibus generationibus salutem afferret. Primus homo (ait Aug.) non est natus,

7.

tus, sed factus, patre nullo, nulla matre, sed Deo operante, hæc hominis prima conditio.

Quadruplex generatio.

Secunda conditio, id est, procreatio, à condendo, est, qua creatur fœmina, scilicet Eua, de latere viri, scilicet Adami. Tertia conditio est, qua natus est homo ex viro & fœmina. Quarta est Dei, & hominis, qua natus est Christus sine viro de fœmina. Iam erat conditio vna sine
8. viro & fœmina, scilicet Adami, iam erat altera de viro, scilicet Adamo, fœmina, scilicet Eua, iam erat tertia de viro & fœmina: Quarta restabat sine viro de fœmina. Sed ista quarta liberauit tres: prima enim, & secunda ruerunt, tertiam de ruina genuerunt, in quarta salutem innuerunt. Hæc Augustinus. Salutem ergo omnibus generationibus attulit quarta hæc generatio, cui Cardinalis Hugo accommodat illud: *Generatione quarta reuertentur hic*, generatione quarta reuersi sunt filij Abrahami in Palæstinam
Genes. 15. è captiuitate Ægyptiaca liberati, per generationem quoque quartam, vt est explicatum, filij Adami reducti sunt in gratiam Dei, à dæmonis seruitute in libertatem asserti.

9. Produxit Deus primùm Adamum, non solùm nulla peccati macula inquinatum, verùm iustitiæ etiam originalis & virtutum omnium, ac scientiarum decore exornatum. Produxit Adamus nos longè aliter, iustitia, virtutibusque, ac scientijs spoliatos, & atra peccati labe infectos. Serpebat originalis criminis per omnes generationes cõtagio, nascebamur omnes non ex Deo, sed ex sanguinibus, & voluntate carnis, & voluntate viri, nec vlla temporis diuturnitate vanescere labes illa, nec vllis manibus elui poterat.

Adhibuit generationibus Adami primi remedium, generatio Adami secundi, à quo non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo diuina quadam regeneratione, omnium peccatorum maculis elutis regeneramur.

10. Non omittam hoc loco, quod Richardus Sancti Victo-
Richardus Victorinus. ris, de hac generatione notauit libro primo de Emanuele prima parte capite 12. De sexu (ait) fortiori fragilior producitur, quando de Adam Eua formatur, sic status statum sequitur, & meliore sublato deterior subintroducitur. Prior fuit ante peccatum, secundus post peccatum. hic autem è conuersò, de infirmiori sexu fortior gignitur, quando de altera quasi Eua, quæ verè est mater omnium verè viuentium, secundus Adam generatur, sic hic post vnum statum alius exurgit, & deteriori melior succedit, & prior quidem ante resurrectionem, secundus post resurrectionem.

Adumbrabat ergo ex sententia Richardi, illa fœminæ
11. imbecillioris ex viro præstantiori productio, statum illum præstantissimum, quem innocentiæ appellamus, in deteriorem, vtroque imbecilliorem alium statum, in quem decidimus, degeneraturum. Hæc verò præcellentissimi hominis, ac Dei, ex Virgine generatio, innuit hunc deteriorem, in quo nunc sumus, statum, in alium multo meliorem, cœlestem, ac diuinum, post iudicium per Christum esse mutandum.

Secundùm diuinam generationem Christus vnum tantum habet genitorem, ipsumque ingenitum, at secundùm humanam, multos habet progenitores, à quibus longa quadam serie sue genealogia per Virginem Deiparam ortus est. eos Matthæus, Lucasque, quamuis diuerso modo,
12. *Hebr. 7.* verissimè tamen, vt docebimus, numerarunt. Quod si obijcias, dici *Christum similem sacerdoti Melchisedech*, qui Rex pacis fuit, sine patre, sine matre, sine genealogia, proinde Christũ non habere genealogiam. Respondeo, Christum secundùm diuinitatem ἀγενεαλόγητον esse (sic Græcè Paulus loquitur) id est, sine genealogia. Genealogia enim progenitorum multorum est enumeratio, multos autem progenitores secundùm diuinitatem Christus non habet. Secundùm humanitatem verò Genealogiam habet, à Matthæo Lucaque contextam.

Theodoret. Hæc Theodoret. cùm locum Pauli notarum explanat, his verbis docet: Dominus Christus est sine matre, vt
13. Deus, ex solo enim patre est genitus, sine patre autem, vt homo, ex sola enim matre Virgine per partum editus est, sine Genealogia est, vt Deus. Nõ enim habet opus Genealogia, qui est ex ingenito patre genitus. Hæc ille. Hæsitas ignorans cur Melchisedech, qui homo fuit Chananæus, sine patre dicatur, sine matre, sine Genealogia: Respõdetur, propterea dici, quod in diuinis literis huiuscemodi Genealogia non exter, neque enim docetur quisnam Melchisedech pater, quæ mater, quinam fuerint maiores. Sed de Melchisedech alio loco copiosius dicetur.

14. Diuidit Matthæus hunc generationis librum in tres (vt *Diuisio libri generationis in 3. Tessaradecadas.* Hieron. appellat) Tessaradecades, id est, quater denas. *Omnes*, inquit, *generationes ab Abraham vsque ad Dauid, generationes quatuordecim*, ecce primam. *& à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis generationes quatuordecim*, hæc secunda. *& à transmigratione Babylonis vsque ad Christum, generationes quatuordecim*, hæc tertia. De qualibet ergo Tessaradecade, & de quatuordecim illius progenitoribus est dicendum.

Prima Tessaradecas.

CAPVT VI.

De Dauide & Abrahamo.

PRima Tessaradecas complectitur progenitores Christi 1.
quatuordecim, Abraham, Isaac, Iacob, Iudam, Phares, *1. Tessaradecas sive quaterdena.*
Esron, Aran, Aminadab, Naasson, Salmon, Booz, Obed, Iesse, Dauid, quorum primus est Abraham, vltimus Dauid Rex. hos duos in ipso Genealogiæ vestibulo collocat Matthæus, vltimum verò, id est, Dauid, antefert primo 2.
Abrahamo, sic enim scribit: *Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham*: huiusce ordinis præposteri ratio quæritur. Ordo præposterus (ait Hieronymus) sed necessario commutatus, si enim primum posuisset Abraham, & postea Dauid, rursus ei fuerat repetendus Abraham, vt generationis series texeretur. ratio sit, posteriori loco Abrahamum nominauit Matthæus, quia in hac Genealogia hoc obseruat, vt nomen progenitoris bis coniunctim, nullo alio interposito progenitore, repetat, hoc modo: *Salomon genuit Roboam, Roboam autem genuit Abiam, Abias* 3.
autem genuit Asa, Asa autem genuit, &c. Vides nomina Salomonis, Roboam, Abiæ, & Asæ, bis nullo alio genitore interiecto repetita. Id in cæteris quoque reperies. Si ergo Matthæus Abrahamum Dauidi præposuisset, huiusmodi *Cur Matth. Dauidem præposuerit Abrahamo.* repetitionem seruare non potuisset. Sic enim scripsisset: *Liber generationis Iesu Christi filij Abraham, filij Dauid, Abraham genuit Isaac*, &c. Interiecisseque ante nominis Abraham iterationem ipsum Dauidem, vt cernis. Vel, vt Hieronymus obscuris illis verbis dixit, rursus ei fuerat repetendus Abraham, vt generationis series prædicto filo texeretur, repetendus, inquam, hunc in modum: *Liber generationis Iesu Christi, filij Abraham, filij Dauid, filij Abraham, Abraham autem genuit Isaac*, &c. Sed hæc repetitio patum fuisset 4.
venusta. Præterea illo ordine præposteto fugit Matthæus falsum sensum, qui posset ex recto ordine elici. Si enim sic scripsisset: *Liber generationis Iesu Christi filij Abraham, filij Dauid*, significare videretur Abrahamum esse filium Dauidis.

Non habent hæ rationes locum, si dixeris, Matthæum significare voluisse Christum esse filium Dauidis, qui Dauid filius fuerit Abraham, ideoque non præposteto, sed recto ordine sic scripsisse: *Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham*: hoc est, Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, qui Dauid fuit filius Abrahami. Quem sensum sequitur Caietanus, & Iansenius. Sed mihi magis placet sententia Hieronymi, Christum appellari filium Dauidis primum, deinde Abrahami. Iecit enim Euangelista quod- 5
dam veluti fundamentum Genealogiæ totius, scribens in primis Messiam esse filium Dauidis & Abrahami. Fuit autem alia quoque ratio præcipua, cur Dauidem Abrahamo præposuerit. Videlicet quia Dauidis filius Messias expectabatur ab omnibus, atque adeò filius Dauid appellabatur, vt ex Euangeliis constat. Hoc igitur, quod Iudæi in generatione Messiæ maximè requirebant, ante omnia initio Genealogiæ opus fuit proponere, idque deinde progenitoribus enumeratis confirmare.

Cur

D. Hieron. Cur dicatur Christus de stirpe Dauid & Abraham.

Cur autem reliquis prætermissis horum duorum filium Euangelista nuncuparit, rationem reddit D. Hieron. quia ad hos tantum facta est de Christo repromissio. Pluribus tamen factam de Messia repromissionem, probatur, quia Hiero. ait Abrahæ factam repromissionem, illis verbis:

6. Genes. 22. Ad Gal. 3. Genes. 26. Genes. 28.

Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, id quod verissimum est, vt constat ex Paulo, atqui eadem promissio ijsdem verbis facta est Isaaco & Iacobo, ergo non Dauidi solùm, & Abrahamo, sed pluribus facta est de Christo promissio, non est ergo satis firma Hier. ratio, nisi quis velit promissionem factam Isaaco, & Iacobo, promissionis potius Abrahæ factæ fuisse confirmationem, quàm nouam promissionem.

Dixerim hos duos in ipso Genealogiæ limine locatos, quia alter, id est, Dauid, peculiari ratione Messiæ pater dicebatur, ex cuius familia Messias esset oriturus, alter, id est,

7. Promissiones de Messia.

Abrahamus, totius Israeliticæ Gentis caput erat, fons, & origo. Præterea, quia his duobus præcipuè Christus promissus est, ex eorum genere mittendus. Promissio Abrahamo facta extat in Genes. *Per memetipsum iurauí, dicit Dominus, quia feciſti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, sicut stellas cœli, & velut arenam, quæ est in littore maris, possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obediſti voci meæ.*

Genes. 12. Genes. 22.

Huius promissionis explanationem infrà subijciam. Fuit illa iureiurando confirmata. Quamobrem iusiurandum dicitur à Zacharia in cantico: *Iusiurandum*, inquit, *quod iurauit ad Abraham patrem nostrum*, &c. Similem in modum promissionem iuramento Dauidi fanciuit: *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Hanc promissionem vocat Isaias, pactum, & misericordias Dauid fideles: *Feriam*, inquit, *vobiscum pactum sempiternum, misericordias Dauid fideles*, hoc est, misericordias perpetuas, constantes, & stabiles Dauidi promissas, has ille misericordias canit: *Misericordias*, inquit, *Domini in æternum cantabo*, &c. Lege, quæ supra diximus lib. hoc, cap. 4. de familia messiæ.

Luce 1. Psalm. 131. 8. Isaiæ 55. Psalm. 88.

Quia ergo Abrahamus Israeliticæ gentis caput erat, & origo, ducit ab eo Genealogiæ initium Matthæus, descenditque velut per gradus quosdam vsque ad Iosephum Virginis Deiparæ sponsum. *Abraham*, inquit, *genuit Isaac*, &c. Iudæorum parens Abrahamus fuit summis virtutibus exornatus, quem Deus ex Vr Chaldæorum vrbe in Palæstinam euocatum multis affecit beneficijs. Vnde illud: *Attendite ad petram, vnde excisi estis, & ad cauernam laci, de qua præcisi estis, attendite ad Abraham patrem vestrum, & ad Saram, quæ peperit vos, quia vnum vocaui eum, & benedixi ei, & multiplicaui eum*, &c. Petram Abraham, ex quo veluti è lapidicinâ Iudæi instar lapidum ad ædificandum populum excisi sunt, cauernam verò lacus, similem in modum Saram Abrahæ vxorem vocat, quia ex eius vtero is populus veluti è laromia profectus est. Petra igitur Abrahamus, ideoque meritò in ipso huius Genealogiæ fundamento veluti primus lapis collocatur, cæterique illi adnectuntur, quousque ad lapidem illum angularem, id est, Christum perueniatur, qui vt dicitur, *Factus est in caput anguli.*

Do Abrahæ. 9. Isaiæ 51. Abraham lapis primus Genealogiæ Christi. Psalm. 117.

Petra Abrahamus optimo iure dicitur, quia fidei fuit constantissimæ, propter quam à Paulo pater credentium appellatur, eò quòd fidei illius vestigia sectentur. *Signum*, inquit, *accepit circumcisionis, signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio, vt sit pater omnium credentium per præputium, vt reputetur & illis ad iustitiam, & sit Pater circumcisionis, non ijs tantùm, qui sunt ex circumcisione, sed & ijs, qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ.* Est ergo Abrahamus Iudæorum quidem parens carnalis, per carnem: Christianorum verò parens est spiritalis per imitationem. Fides autem, quæ in illo prædicatur à Paulo eo capite, fides fuit de Christo venturo. *Contra spem*, inquit, *in spem credidit; vt fieret Pater multarum gentium*, &c. Credidit Abraham fore, vt esset ipse Pater multarum gentium, non Iudæorum tantùm, sed etiam Christianorum, vt ex eodem capite colligitur, at Christianorum Pater est per Christum, ergo fidem tunc habuit de Christo.

10. Ad Rom. 4. Abraham pater credentium. 11. Fides Abrahami in Christum.

Obijcies fidem Abrahæ de filio fuisse ex vxore ætatis prouectæ suscipiendo, sic enim eodem capite Paulus: *Non infirmatus est in fide, nec considerauit corpus suum emortuum, cum fere centum esset annorum, & emortuam vulnam Saræ*, &c. Respondetur, hanc fidem de Christo fuisse, credidit enim filium se procreaturum ex vxoris vulua emortua, cuius ex stirpe Christus, per quam fieret pater multarum gentium, nasceretur, dices Paulum loqui de *fide, quæ Abrahamo dicitur reputata ad iustitiam*, at fides illa de propagatione seminis erat, non autem de Christo. Respondetur, coniunctam fuisse fidem de Christo cum fide de multiplicando semine, per Christum enim erat multiplicandum semen spiritale, per Isaac carnale. *Eduxit Deus Abrahamum foras*, vt dicitur Gen. 15. *tempore nocturno, & ait illi: Suspice cœlum, & numera stellas, si potes, & dixit ei, sic erit semen tuum. Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* credidit, inquam, Abraham Deo pollicèti seminis multiplicationem, maximè spiritalis per Christum, de semine enim spiritali verba hæc interpretanda ex Paulo colliges.

Genes. 15. 12. Genes. 15. Ad Rom. 4.

Sic erit semen tuum, præcipuè spirituale per fidem, *sicut stellæ cœli* quas vides innumerabiles. Fidem itaque de Christo habuit, & in Christum Abrahamus, quæ in illis quoq; verbis maximè cernitur: *In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ.* in semine tuo, id est, in Christo, vt Paulus interpretatur: *Abrahæ*, inquit, *dictæ sunt promissiones, & semini eius, non dicit, & in seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus.* Sed totius promissionis verba exponamus.

13. Ad Gal. 3.

Per memetipsum iurauí, dicit Dominus, &c. Summi momenti promissio hæc est, cui Deus addit iuramentum, & quidem ita est. quid enim maioris vnquam momenti fuit, quàm Verbi incarnatio? *Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & velut arenam, quæ est in littore maris.* De Christo sensu sublimiori hæc intelligenda sunt, vt Orig. intellexit: De Christo (ait Orig.) dicitur: *Multiplicabo semen tuum:* quis iam expositione indiget, vt sciat, semen Christi quomodo multiplicetur, qui videt à finibus terræ vsque ad fines terræ, propagatam prædicationem Euangelij, & nullum penè esse iam locum, qui non semen verbi susceperit? hoc namque, & in initijs mundi præfigurabatur, cùm diceretur Adæ: *Crescite, & multiplicamini.* Hæc Origenes. Multiplicauit Deus semen Abrahami, id est, Christum, sicut stellas cœli; & velut arenam. Ex Christianis enim, qui à Christo spiritalem originem ducunt, quidam stellis cœli similes euadunt, quorum cum Paulo conuersatio in cœlis est, terreni alij, aridi, infœcundi, meritò cum arena conferuntur.

Promissio facta Abrahamo de Messia. 14. Genes. 22. Origenes.

Additur: *Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum.* Expugnauit enim Messias ciuitates, quas hostes, per idolorum cultum, aliaque flagitia obtinebant, expugnauit Tartarum, hostesque tartareos subegit. Sequitur: *Benedicentur in semine tuo*, id est, in Christo, *omnes gentes terræ.* Dei enim benedictionem omnibus terræ nationibus sanguine suo promeruit Christus. Ideoque merito hæc promissio Abrahamo tunc facta est; cum ad aram filium immolare voluit, qui passionis Christi typus fuit. *Benedictus Deus* (ait Paulus) *& Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos, in omni benedictione spiritali in cœlestibus, in Christo*, id est, per Christum. benedicere autem dicitur Deus cum beneficijs afficit, ipsaque dona Dei benedictio appellantur. Omnem itaque benedictionem, omneque donum spirituale gratiæ & gloriæ per Christum cõsequimur, nam in semine hoc Abrahæ omnes gentes terræ benedicuntur.

15. Genes. 22. Ad Ephes. 1.

Habemus Abrahamum iure optimo petram dici propter fidei constantiam, meritoque in Genealogia Christi veluti fundamenti lapidem collocari.

16. Lapidem fidamenti Abrahæ Deus signo honauit circumcisionis.

Quod si lapis primus, quem Rex in fundamento ponat, magni alicuius ædificij, quod decernit extruere, regis signo exornatur, id quoque in primo hoc nostræ Genealogiæ, totiusque Israelitici populi lapide factum reperiemus.

Statuerat summus cœli rector templum omnibus sæculis admirandum, id est, Christi humanitatem ex Israelitico populo exædificare, primum in fundamento lapidem Abrahamum collocauit, regioq; signo decorauit id signum circumcisio est. *Signum accepit* (ait Paulus) *circumcisionis, signaculum iustitiæ fidei.*

Ad Rom. 4.

Impressum autem est in membro generationis, propterea

17.

pterea quod ex Abrahamo Messias progenerandus esset. Quemadmodum signum diluuij nunquam amplius terrā dilsipaturi in nubibus, vnde aquę manāt, dedit Deus Noe, sic signum seminis, in quo omnes gentes erant benedicēdę, id est, Christi, sine viri opera per multos progenitores orituri, in ea corporis parte impressit, vnde emanat semē. quod ille Auctor antiquus ait, qui quæstiones scripsit ex veteri testamento, quæ Aug. tribuuntur, quęstione duodecima. Credens (inquit) Abraham se filium habiturum, in quo omnes gētes benedicerentur, illa in parte signū accepit, per quam generatio fit filiorum, &c. Et Rup. Constat (inquit) quod fœdus ipsum, vel fides, quæ Abrahæ ad iustitiam reputata est, in promissione seminis, id est, Christi, extitit, in quo benedicentur omnes gentes; hoc nempe est, quod credidit Abraham, & reputatum est illi ad iustitiam. Qua ergo in parte corporis, fidei huius signaculum magis congrue daretur, quam in ea per quam semen ipsum naturaliter traijcitur? illic vtique cōgruentius signaculum posuit sponsor, & promissi sui debitor Deus, vtpote promissionis, & homo expectationis suę, semper commoneretur. Hæc Rupertus.

18. Gen 9. Rupertus l. 5 in Gen. c. 31.

19. Circumcisio.

D. Augustl. 16. de Ciuit. Dei c. 26.

Signum prēterea fuit circumcisio cum sanguinis coniuncta effusione; vt sanguinem à Messia fundendum adūbraret, membrique illius voluptates per castimoniam circuncidendas, & cum spiritalibus commutandas prēmonstraret. Præter hęc, August. circumcisionem signum fuisse censet renouandæ per Christum naturæ diffusa gratia. Quid aliud circumcisio significat (ait August.) quam vetustate exuta naturam senquatam? & quid aliud, quam Christum octauus dies, qui hebdomada completa, id est, post Sabbatum, resurrexit? parentum mutantur & nomina, omnia resonant nouitatem; & in testamento veteri obumbratur nouum, &c.

20. Nomini Abram addit Deus h teram vnā, Gen. 17.

Aliud quoque signum huic primo lapidi impressum est, vt scribitur Genes. 17. Cum enim Patriarcha Abram appellaretur absque media aspiratione, quod nomen patrem excelsum significat; אב, ab enim pater dicitur Hebręis, רם ram vero excelsus, literam nomini Deus, vnam, nempe ה he aspirationem, non sine maximo mysterio adiecit. *Eris* (inquit) *pater multarum gentium, nec vltra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constituite.* Dicebatur igitur אברם Abram postea aspiratione adiecta dictus est אברהם Abraham, id est, Pater multitudinis, vel multarum gentium per Christum. nomen ducitur ex sententia Paguini à tribus dictionibus, אב ab, רב rab, המון & hamon. Ab, significat Patrem, rab multum, hamon multitudinem, siue populum, quasi dicatur, Pater multi populi. Aliter deriuari potest, à nominibus, ab, ram, & hamon, ab significat Patrem, ram excelsum, hamon multitudinem; derrahitur ex ram, m, & ex hamō, vltimum, on, fitq; Abrahā, id est, Pater excelsus multitudinis. ratio nominis Hebraicè sic redditur: נחתיך כי אב המון גוים netatica, id est; *quia patrem multarum gentium dedi te.*

21. Gen. 15.

Nominis Iehoua mysterium.

Itaque Deus nomini Abram inseruit literam ה he, quæ ex quatuor illis est, ex quibus nomen Dei tetragrammatō; id est, quatuor literarum cōflatur; literę sunt tres, scilicet, ה, ו, י, iod, vau, he; punctorum enim ratio non habetur. Sed he, geminatur: ideoque nomē dicitur quadriliterum. tres literę diuini nominis, tres ostendunt Sanctissimę Trinitatis personas, litera prima, י iod, teste Hieronymo in prologo Threnorū, principium significat. tertia ו vau, cōiunctio est copulans. Iod ergo Patrem indicat cæterarum personarum principium, & primam in Sacrosancta Triade personam. tertia litera ו vau, copulans coniunctio, tertiam personam Spiritum sanctum innuit, qui amor dicitur copulans, & nexus. litera vero secunda, ה he duplex est, quia secunda Trinitatis persona duplicem habet naturam, diuinam, & humanam; aspiratio est, quia vt Ieremias ait, *Spiritus oris nostri,* id est, flatus, & aspiratio oris nostri, *est Christus Dominus,* hebraice Iehoua, id est, Deus. Galatinus lib. 2. cap. 10. vult, he, significare, esse, filioque Dei conuenire, quia per illum, vt Ioannes scribit, omnia facta sunt, & & habent esse, homines autem per Christum duplex habemus esse, tum naturę, tum gratiæ. D. Hieronymus in Prologo Threnorum literam, he, latinè interpretatur istam, ita vt sit demonstrans. Significat prætereà he idem quod ecce, quasi personam illam demonstraret, quę erat incarnanda. Hæc igitur litera, he, nomini Abrahā & nomini vxoris Sarah, ex nomine Dei ineffabili adiecta est, vt ineffabile incarnationis mysterium innueret, secundam videlicet personam illa secunda litera significatam, ex Abrahami genēte cārnem assumpturam.

22. Thren. 4. Galatinus.

23. D. Hieron.

Cur litera he addita sit nomini Abram.

Id ipsum mirabilis ille iurisiurandi modus ostēdit, quod à famulo Abrahamus flagitat: *Pone* (inquit) *manum tuā subter fœmur meum, vt adiurem te per Dominum Deum cœli, & terræ, vt non accipias vxorem filio meo de filiabus Chananæorum,* &c. Cū fidem iuramento obstringimus, manum Euangelio imponimus rei maximę sacrę; Abrahamus seruo iusiurandum suscepturo, manum fœmori suo iubet supponere, quid in illo fœmore inerat sacrum, quod manus tangeret iuraturi? latebat Messiæ sanguis, & origo, ex fœmore Abrahami orituri; sic enim Scriptura loquitur: *Erant omnes animæ eorum qui egressi sunt de femore Iacob septuaginta,* &c. Id est, qui orti sunt ex Iacob. Augustin. serm. 75. de tem. Sic (inquit) dixit Abraham ad puerum suum, mitte manum tuam subter fœmur meum, tanquam diceret, mitte manum tuā ad altare, aut ad arcam testamenti, aut ad templum Domini, & iura mihi; fœmur tangebat, & per Deum iurabat; non enim errābat Abraham, sed quia spiritu propheriæ repletus, nouerat de semine suo Christum cœli, & terræ Dominum nasciturum, ideo quando seruus fœmur illius tangebat, non per carnale membrum, sed per Deum iuramenta prestabat. Quia Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Iacob, Iacob genuit Iudam, de cuius semine Christus Dominus natus est. Hæc ille. Ambro. item lib. 1. de Abraham capite 9. Per fœmur generationem intelligimus, generatio autem Abrahę Christus est. Greg. Manum sub fœmore ponere iubet Abrahamus, quia per membrum illud descēfura fuit caro Christi. Hieronymus in quæstionibus Hebraicis; Tradunt (inquit) Hebræi, quod famulus in circūcisione Abrahami iurarit; nōs autem dicimus iurasse eum in semine Abrahę, id est, in Christo, qui ex illo nasciturus erat; &c. Hæc de Abrahamo sint satis, ad Isaacum & Iacobum faciamus gradum.

Gen. 24.

24.

Exod. 1.

D. Augustl.

25. Cur seruus iuraturus subter fœmur Abrahami manum misevit.

D. Ambros.

D. Gregor.

D. Hieron.

CAPVT VII.

De Isaac, Iacob, Iuda, & Phares.

1. Gen. 21.

SEcundus in hac genealogia genitor Isaac est Abrahami filius. *Abraham* (inquit Matthæus) *genuit Isaac.* Nulla fratris Ismaelis mentio fit, propterea quod ad Messiæ genus nihil attinet. *In Isaac vocabitur tibi semen;* id est, non per Ismaelem ancillę filium, sed per Isaac filium liberę semen tuum spiritale propagabitur, & carnale, à quo Messias orietur. Fuit autem Isaac & progenitor, & typus præclarus Messię, vt docet Paulus: *Abraham* (inquit) *Isaac in parabolam accepit,* id est, in similitudinem & typum Christi. Isaacum antequam nasceretur promisit Deus Abrahamo, quamobrem dicitur *per reprohissionem natus,* sic Christus antequā in orbem veniret Patribus promissus est. Abrahamo centenario natus est Isaac in senectute; sic populo Israelitico Abrahæ semini centenario, in ipsa eius senectute, post tot reges & duces, sub rege alienigena Herode, natus est Messias. Rupertus in hunc sensum interpretatur verba illa Abrahami Genes. 17. *Putasne centenario nascetur filius?* quasi diceret, hactenus cum floreret rerum status, temporibus regum nobilium, non venit Christus; nunc senium quoddā generis Abrahæ (ablatum est enim sceptrum de Iuda) putasne ergo nunc veniet, qui mittendus est? Hęc ille.

Hebr. 11.

Gal. 4.

Rupertus. Isaac Christi typus. Gen. 17. 2.

Prēterea quemadmodum Isaacum non naturę vires, sed repromissio Dei, & miraculum ex sterili genuit; sic Christum non naturę facultas, sed altissimi Dei potentia, ex virgine produxit, iuxta illud Angeli ad Virginem; *Virtus altissimi obūbrabit tibi. Visitauit,* vt dicitur Genes. 21. *Dominus Sarā, sicut promiserat, & implevit, quæ locutus est, cōcepitq; & peperit filiū in senectute sua,* &c. Sic Virginē Mariam visitauit, sicut promiserat Patribus, & impleuit quæ locutus est, concepitque ex Spiritu sancto, & peperit filiū Messiam. Sara peperit in se-

Gen. 21.

3. in senectute sua, Virgo peperit in virginitate sua, mirabile est filium parere in senectute, sed multo mirabilius Messiam parere in virginitate, id est, conseruata corporis perfectissima integritate. Sara principem significat, Maria non princeps solum, sed regina quoque est orbis vniuersi. nomen ipsum Isaac risum sonat, Christus mundi totius risus est, & gaudium. Rupertus: Hoc (inquit) nomine rectè Christi, seminis Abrahæ, fœlix nativitas significatur, qui vniuersitatis sanctorum, quorum ex carne vera caro, & verus homo ipse est, sempiterni risus, & interminabilis gaudij causa est, &c. *Risum fecit mihi Deus* (ait Sara) *quicunque audierit, corridebit mihi.* Quid aliud est; *Exultauit spiritus meus in Deo salutari meo*; quam risum fecit mihi Dominus?

Rupertus l. 5. in Gen. cap. 35.

Gen. 21.

4. Quicunque autem in Virginem collata beneficia audit, corridet illi, & de tanto filio congratulatur. beatam enim illam dicunt omnes generationes, quia fecit illi magna, qui potens est. Nonne Virgini corrisit Elisabetha, cum Spiritu sancto plena exclamauit voce magna; & dixit: *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui?* Nonne quod maius est, infans Ioannes Virgini quoque corrisit, cum in matris vtero lætitia exiliit? Addit Sara: *Quis auditurus crederet, quod Sara lactaret filium?* addit virgo; Quis auditurus absque fidei diuino lumine crederet, Virginē lac ex vbere de cœlo pleno, ipsi Deo & homini propinasse.

Luce 1.

Gen. 21.

Iam vero passionis Messię, quæ est imago illustrior, quam Isaac? *Tolle* (ait Deus Abrahamo) *filium tuum vnigenitū quem diligis Isaac, & vade in terrā visionis, atque ibi offeres eum in holocaustum, super vnum montium, quem monstrauero tibi*, &c. Videor mihi audire in pectore illo Patris sempiterni & iustissimo, & clementissimo, his eisdem verbis clamantem iustitiam, nec non misericordiam. Tolle ô Pater filium tuū vnigenitum, quem diligis Isaac, id est, risum, tolle tuum risum, tuum gaudium; tolle vt iustitię facias satis: tolle vt misericordię tuæ viscera mundo patefacias; offer illum in holocaustum, orbis vniuersi expiatorium, in terra visionis. Videant homines quantopere à te diligentur, videant clementiam tui pectoris, videant iustitiam, videant amorem,

Gen. 22. Passio Christi.

5.

6. videant visionem hanc magnam, Deum cruci suffixum, multo sane illa maiorem, quæ Moysi oblata est, cum oues

Exod. 3. soceri pascebat, *Apparuit ei Dominus in flamma ignis de medio rubi, & videbat quod rubus arderet, & non cōburueretur. dixit ergo Moyses, vadam, & videbo visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus.* &c. Appareat Dominus non in flāma ignis, sed in flāma amoris, non de medio rubi, sed de medio crucis; mirētur homines non rubum in medio flammę ardore virentem, sed Dei filium in patibulo sanguinem & vitam pro hominibus profundentem. Dicat vero quilibet non quod Moyses, vadam, & videbo visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus; sed vadam & videbo visionem hāc omnium maximam: quare Dei filius, in quem ne leuissima quidem peccati labes cadere potuit, clauis hęreat affixus

7. cruci.

Commotum est his iustitiæ misericordiæq; clamoribus magni illius Abrahami, id est, Patris multarum gentium Dei, pectus. filium ergo vnigenitum, quem diligebat, tulit, & in mōte Caluarię, pro hominibus holocaustum esse voluit. Abrahami gladium misericordia è ceruicibus nati reuocauit, eadem vero misericordia in filium Dei (si sic licet loqui) immisericors fuit, vt erga homines misericors esset. Nec à manibus pedibusque clauos, nec à capite spineam coronam, nec à corpore verbera, crucemque auertit. At seruatus est Isaac, (ait Ambr.) quia omnium nō potest abolere peccata. Dominus prouidebit sibi victimam holocausti, respondit Abrahamus filio, de victima interroganti, prouiderat videlicet victimam, multo Isaac prestantiorem, cuius sanguis omnia posset abolere peccata. Prophetauit Abraham (ait Ambrosius) quod Isaac non esset hostia diuinæ dispositionis, sed alia esset, quam Deus sibi pararet, vt mundaret orbem; nempe Christus.

Ambrosius in commēt. c. 9. Luce

8.

Habuit autem Isaac vxorem vnam tantummodo Rebeccam, cumque sterilis ea esset, alteram vir castissimus ducere noluit, sed precibus sterili fœcunditatem à Deo impetrauit. Hebræi propterea aiunt non inijsse coniugium alterum, quod non fuerit fas homini consecrato geminare vxores; Isaac autem consecratum Deo volunt, quod Dei victima fuerit. Depulit ergo precibus sterilitatem; vt dicitur Genes. 25. *Deprecatus est Isaac Dominum pro vxore sua, eo quod esset sterilis, qui exaudiuit eum.* Annuit Deus precibus liberaliter, geminos enim vno partu infantes Rebecca edidit. Esau prior in lucem venit Ruffus, & pilis toto hispidus corpore; quia Ruffus ideo Edom, id est, ruffus, quia hispidus, ideo Seir, id est, pilosus est appellatus. Secutus est Iacob exeuntis fratris plantam manu tenens; quamobrē Iacob, id est, supplantator, est nominatus. Diuersa fuere frātrum ingenia. Esau venator & agricola euasit; *Iacob* vt dicitur Gene. 25. *vir erat simplex.* Septuaginta interpretes vertūt, ἄπλαστος, id est, non fictus, absque fraude, & vafricie: Et habitabat in tabernaculis; hoc est, non vagabatur in agris, vt Esau causa venationis, sed domi se continebat, Deoque & doctrinę, vt vult Chaldæus paraphrastes, vacabat: sic enim ille interpretatur; Iacob erat vir perfectus, minister domus doctrinæ.

Gen. 25.

Adumbrant hi duo fratres duos populos, alterum Ierusalem ciuitatis Dei, alterum Babylonis. Esau improborum vmbra venator est; caducas res impij venantur & sequuntur, hanc venandi artem callent egregie. Greg. Magnus lib. 5. Moral. cap. 7. Prauę (ait) mentes fugitiua hæc temporalia continuis cogitationum passibus sequuntur, &c. Fugitiua temporalia apellauit, quia quemadmodum ferę venatorem, sic temporalia hominem sequentem fugiunt. Quod si in laqueum veniant, neque fugiant, homo illa fugit, quia moritur. Esau agricola est, quia improbi terram, non cœlum, corpus, non animam colūt. idem Greg. Amatores (inquit) huius sæculi tanto magis exteriora colunt, quanto interiora inculta derelinquunt, &c. Iacob autem proborum imago habitat in tabernaculis; probi viri tabernaculum cor est, intus habitat, per varia caducarum rerum desideria, veluti venator Esau minime vagatur. D. Greg. In tabernaculis habitare est, se intra mentis secreta restringere, & nequaquam exterius per desideria dissipare, &c. Item: Pię mentes per exteriorum curam à se exire pertimescunt, &c. Hinc fit, vt Iacob sit vir simplex, nō multiplex, in illo vno occupatus, de quo Christus dixit: *Porro vnum est necessarium*; hinc fit, vt non turbetur erga plurima. dixit hoc etiam Greg. his verbis: Omnes, qui in curis exterioribus spargi refugiunt, simplices in cogitatione, atque in conscientię suę habitatione consistunt, &c. Esau prior egressus est è ventre, posterior Iacob plantam tenens fratris, filij huius sæculi priorem in mundo locum ambiunt, prima quærunt, & amant. *Amant primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis*, Iacob tenet fratris plantam; lucis filij, exemplo, adhortatione, precibus, sceleratos tenent, ne in scelera & Tartarum maiori impetu ruant. hirsutus est Esau, Iacob lenis; improbi asperi sunt moribus, ac superbi; probi vero, mites, faciles, ac humani.

Iacob & Esau proborum & improborum typi.

D. Gregor.

D. Gregor.

Luce 10.

Matth. 23.

Collidunt se in vtero Esau & Iacob, si quando Christiani Christianos in gremio Ecclesiæ persequuntur, maior tamen seruit minori. Esau seruit Iacob, fortior imbecilliori; is, qui iniuriam infert, ei qui fert patienter. Aug. serm. 78. de tempore. Sicut duo paruuli in vtero Rebeccæ collidebantur, sic in vtero Ecclesiæ duo sibi populi iugiter aduersantur, boni enim lucrari volunt malos, mali vero extinguere cupiunt bonos; in Esau carnales intelliguntur, in Iacob vero spirituales. Maior seruit minori, Esau seruit Iacob non obsequendo, sed persequendo; quomodo persecutores martyribus, quomodo limæ vel mallei auro, quomodo molę seruiunt tritico, quomodo panibus coquendis fornalia, quomodo in fornace aurificis palea seruit auro, vbi palea consumitur, aurum probatur. Hæc ille.

D. Augustin. Improbi seruiunt probis eos persequendo.

Euangelista omisso Esau, solius Iacob in genealogia meminit, is enim Christi fuit progenitor, Israeliticique populi, qui ab eo & genus traxit, & nomen. Nam Iacob altero nomine Israel, hoc est, prævalens Deo, vel fortis Dei, vel princeps Dei ab Angelo est appellatus. Duodecim ille filios, duodecim tribuum Patriarchas, totiusque Israelitici populi fontes genuit. *Iacob* (ait Matth.) *genuit Iudam & fratres eius*; videlicet vndecim reliquos, qui tribuum fuere capita. Ex Iuda ortus est Christus, de quo supra iam diximus, cum ostendimus Messiam ex tribu Iuda originem duxisse.

Gen. 32.

Matth. 1.

Is cum

Is cum tres liberos Her, Onan, & Selã, ex vxore iam ſuſcepiſſet; duos alios ex Thamar nuru ſua, vt narrat Moyſes, nurum eſſe ignorans, hoc caſu procreauit.

Geneſ. 38.

Primogenitus Her Thamarem vxorem duxit, à Deo autem ob nequitiam percuſſus occubuit, vxorem fratris demortui, Onam ſibi coniugio copulauit; in more enim tũc temporis, vel forſitan in lege poſitum erat, id quod Deus poſtea ſtatuit; Quando habitauerint fratres ſimul, & vnus ex illis abſque liberis mortuus fuerit, vxor defuncti nõ nubet alteri, ſed accipiet eam frater eius, & ſuſcitabit ſemen fratris ſui, &c. At Onan ne fratri vita functo filium gigneret, ſemen in terram fundebat, qua de cauſa morte à Deo, quemadmodum & Her, mulctatus eſt. Idem ſiue mos ſiue lex tertium fratem Selam inire cum Thamare coniugij fœdus cogebat; Iudas vero Pater filio timens, rem procraſtinabat. Thamar prolis deſiderio accenſa, quia maritus non dabatur, ex ſocero Iuda liberos hac arte ſuſcipit. Cum Iudam audiſſet in Thamnas proficiſci, veſtes, quibus viduarum more vti ſolebat, exuit, meretricium ornatum induit, in bimio ſedet; quid multa? Iudas illac tranſit, meretricem putat, ex ſocero nurus concipit, intumeſcit vterus, nũtius ad Iudam fertur, Thamarem eſſe grauidam; flammis iubet exuratur. ar cum ex armilla, annulo, & baculo, quem arrhabonem exiſtimatæ meretrici dederat, quid actum eſſet, reſciuiſſet, parcit. parit Thamar geminos, Zara vocatur vnus, alter Phares appellatur; ex quo Rex inclytus Dauid, & Chriſtus Opt. Max. genus ducunt. *Iudas* (ait Matt.) *genuit Phares & Zaram de Thamar.*

15. *Deut. 25.*

16.

17. *D. Chryſo.*

Chryſoſt. homil. 62. in Geneſim, Iudam & Thamarem hac in generatione non peccaſſe arbitratur. At peccaſſe dicendum eſt, vt docet Hieronymus in quæſtionibus Hebraicis, & Auguſtinus lib. 22. contra Fauſtum cap. 61. Omnis gloria gentis Iudaicæ, (ait Rupertus) cuncta nobilitas populi eius ex hoc flagitio profluxit; vt omne os obſtruatur, & de meritis ſuis nemo glorietur. Chriſtus quoque ab his progenitoribus naſci voluit, qui propter peccatores venerat (ait Hier. Matth. 1.) de peccatoribus naſcens, omnium peccata deleret. & Auguſtinus libr. 22. contra Fauſtum cap. 64. Saluator (inquit) non ſolum loquendo, ſed etiam naſcendo, magiſter extitit. Fideles enim eius venturi ex omnibus gentibus, etiam exemplo carnis ipſius diſcere debuerunt, parentum ſuorum iniquitates ſibi obeſſe non poſſe. proinde ſponſus ille ſuis congruens inuitatis, qui vocaturus erat ad nuptias bonos & malos, etiam naſci voluit de bonis & malis, &c.

D. Hieron. D. Auguſt. Rupertus.

Chriſtus naſci voluit ex bonis & malis. D. Hieron. D. Auguſt.

CAPVT VIII.

De alijs progenitoribus Chriſti, Eſron, Aram, Aminadab, Naaſſon, Salmon, Booz, Obed, Ieſſe, Dauid.

1. *Geneſ. 39. 1. Paral. 2. Exod. 6.*

PHares filius Iudæ cum Patre, & auo Iacob, in Ægyptũ deſcendit, vt ſcriptum eſt Geneſ. 39. Is genuit Eſron, vt conſtat ex libro Paralipomenon & ex 46. Geneſ. Eſron genuit Aram, qui loco citato Paralipomenon appellatur Ram. ex Aram, ſiue Ram, ortus eſt Aminadab. Aminadab filia fuiſſe dicitur Exod. 6. Elizabeth vxor Aaron. hunc ait Lyranus Mat. 1. exiiſſe cum populo Iſraelitico ex Ægypto, primumque cum ſua tribu Iuda, cæteris formidantibus, mare rubrum intraſſe. Veriſimilius tamen eſt in Ægypto obiiſſe, vt ſentit Abul. Epiſcopus. ſi enim cum populus ex Ægypto diſceſſit, ipſe viueret, princeps fuiſſet tribus Iudę, principesque vocaretur lib. Paralipomenon, atqui eo loco non Pater, ſed filius Naaſſon princeps tribus appellatur his verbis, *Ram genuit Aminadab, Aminadab autem genuit Naaſſon principem filiorum Iuda.* vtrumque nominat, filium, & patrẽ. Patrem non appellat principem, ſed filium; vnde colligitur patrem vita fuiſſe functum, antequam principatum tribus in egreſſu ex Ægypto adipiſceretur, liquet ergo ex lib. Paralip. Naaſſon principem fuiſſe tribus Iudę; idem perſpicuum fit ex Numer. 10. Mouerunt caſtra primi, iuxta imperium Domini per manum Moyſis, filij Iuda per turmas ſuas, quorum princeps erat Naaſſon filius Aminadab. Principis huius filius fuit Salmon, qui vxorem duxit Rahab fœminam Chananęam, ſuſcepitque ex ea filium Booz, hæc Iſraelitarum exploratores abſcondit, vt narrat Ioſue liber.

2. *1. Paral. 2. Aminadab.*

Num. 10. Naaſſon princeps tribus Iudæ.

Dubitabit aliquis, hum fuerit fas Salmoni huiuſmodi fœminã Chananęam in matrimonio habere, cum cautum lege eſſet, ne cum Chananæis coniugia ſociarent, ijs verbis: *Non inibis cum eis fœdus, nec miſereberis earum, nec ſociabis cum eis coniugia.* Reſpondemus, cum Abulenſe epiſcopo, nullum crimen commiſiſſe Salmonem, imo præclare egiſſe, quod Rahab, quę maximum in Iſraelitas beneficium contulerat, cũ exploratores abſcondit, & tutata eſt, vxorem duxerit, & beneficium matrimonio compenſarit: lege vero illa Deut. 7. & Exodi 34. cauebatur, ne quis vxorem acciperet Chananæam idolorum cultricem, ſi autem Iudaiſmum complecteretur, ob magnum aliquod beneficium, quale illud fuit, duci fas erat.

3. *Ioſue 2.*

Deut. 7. Salmoni an liuerit ducere vxorem Rahab.

Dubium præterea eſt, num Rahab meretrix fuerit? Meretricem fuiſſe, confirmat Scriptura ſacra; capite enim 2. & 6. Ioſue perſpicue meretrix appellatur. non fuiſſe ſuadet coniugiũ cum Salmone celebratum, quem virum non eſt veriſimile cum ethnica fœmina, eaque meretrice, matrimonio coniungi voluiſſe. Quod ſi obijcias, nomine meretricis à Scriptura appellari. Reſpondebitur, nomen Hebræum, זונה Zonah, & meretricem ſignificare, & cauponariã vel ciborum venditricem; quamobrem Pagninus vertit cauponariam, id eſt, quæ vendit eſcas, Montanus meritoriã, Lyranus autem, & Titelmanus Matth. 1. meretricẽ non fuiſſe credunt. Reſpondemus, ſequendã ex præſcripto Trid. ſynodi noſtram verſionem, in qua meretrix appellatur. Septuaginta quoque interpretes, πόρνην, id eſt, meretricem interpretantur. & Paulus πόρνην vocat, id eſt, fornicariam; meretrix igitur fuit. quæ ex ſententia Hieron. in Epiſt. ad Pammachium, quæ eſt prœmium prophetarum, Chryſoſt. tom. 5. Homil. 5. de pœnitentia, Aug. in quęſtionibus ſuper Ioſue. q. 2. Amb. l. 2. de virginibus. Argumentũ propoſitũ diſſolues, ſi dicas Salmonem fœminam ducere voluiſſe, quæ tantum in populum beneficium contuliſſet, quæque cum fide mores vitamque mutaſſet, ſuggerente Deo; vt Chriſti cũm gentilitate meretrice, hoc eſt, idola colente, deſponſationem præſignaret.

4. *An Rahab fuerit meretrix. Ioſue 2 & 6.*

Hebr. 11. D. Hieron.

D. Chryſo. D. Auguſt. D. Ambroſ.

Tertium dubium difficilius eſt, an Salmon filius Naaſſon principis, genuerit Booz, & Booz Obed auum Dauidis? Nam ſi id cõcedamus, fateamur neceſſe eſt, Salmonem circiter annum ætatis 150. genuiſſe filium Booz; ſimiliter Booz eadem ætate Obed auum Dauidis generaſſe. id quod à veritate diſſentire videtur, cum ætas adeo prouecta liberorum procreationi penitus ſit inepta. Conſecutio oſtenditur. Etenim Obed Dauidis auus, vt ait Ioſephus & alij, iudicante, ſummumque ſacerdotium adminiſtrante Heli, natus eſt; Salmon vero vxorem accepit Rahab eo tempore, quo terram promiſſam Iſraelitæ ingreſi ſunt, vt colligitur ex libro Ioſue c. 6. Arqui inter ingreſſum in terram repromiſſam, & Heli pontificem, plusquam 300. interfluxere anni, ergo oportuit Salmonem anno ætatis 150. genuiſſe filium Booz, ſimiliterque Booz eadem ętate genuiſſe Obed, vt plus quam 300. annorum numerum expleant.

An Salmon genuerit Booz.

6.

Ioſephus l. 5. antiq. cap. 11.

7.

Lyranus arbitratur hic omitti à Matthæo duas generationes, videlicet duos Boozos: ex illius enim ſententia Salmõ genuit Booz primum, Booz autem primus genuit ſecundum Booz, ſecundus genuit tertium Booz, tertius genuit Obed patrem Dauidis. facile ergo argumento reſpondet, his generationibus ſatis illorum annorum ſummam expleri potuiſſe. Verum huic ſententiæ obſtat, quod apud Matthæum, & apud Lucam, in lib. Ruth, cap. 4. & in libro 1. Paralipomenon c. 2. vnius tantum Booz fit mentio, cuius pater fuit Salmon, filius Obed. dici tamen poteſt in omnibus ijs locis omitti reliquos duos progenitores, ſiue Boozi, ſiue alijs nominibus ſint appellati, quemadmodum à Moyſe omittitur Cainan, & Matthæo in hac genealogia omittuntur tres reges, vt infra videbimus, vel dicito (quidquid velit Ioſephus) Obed auum Dauidis non fuiſſe natum ex Booz tempore, quo Iſraelem iudicabat Heli ſacerdos, ſed ante illum. Quod ſentiunt Hebræi, qui (vt docent Lyranus & Abulenſis Ruth 1.) putarunt Booz patrem Obed fuiſſe Abe-

8. *Gen. 11.*

san, Bethlehemi iudicem Israelis, qui multis annis Heli præcesserit. fuisse tamen Booz Abesan nulla ratio firma probat. lege caput duodecimum libri Iudicum, quo loco Abesan dicitur habuisse 30. filias, & 30. filios, quod non congruit Booz.

Vrges; ab ingressu Israelitarum in terram, promissam, vsque ad Dauidem natum, anni 366. elapsi sunt; qui hac 9.
ratione supputantur. ab egressu Israelitarum ex Ægypto
3. Reg. 6. vsque ad Salomonici templi exædificationem numerantur 480. anni; detrahe quadraginta annos, quibus in solitudine vagati sunt; septuaginta, quibus Dauid vixit; & quatuor regni Salomonis (quarto enim regni Salomonis anno ædificari cœpit templum) restant anni 366. hęc vero annorum summa non videtur potuisse quatuor tantum hominum, nimirum Salmonis, Boozi, Obed, & Isai generationibus expleri. Respondetur, hanc annorum summam ijs quatuor generationibus esse expletam: quod quomodo queat fieri, secum quisque poterit considerare. Qualis autem homo fuerit Booz, de quo ser- 10.
Ruth 2. mo est, intelliges ex libro Ruth, dicitur homo potens, & magnarum opum; habitabat autem in oppido Bethlehem, duxitque vxorem Ruth Moabitidem, de qua supra locuti sumus. Cur autem Moabitidem non Israelitidem duxerit, paucis accipe.

Oppresserat fames domum panis, id est, Bethlehem: ideo Elimelech Bethlehemites cum vxore Noemi, duobusque filijs, vberiora tunc temporis Moabitarum loca petijt, filij vxores duxere Moabitidas; qui Chelion nominabatur, Orphan duxit, alter Mahalon duxit Ruth; vterque ea in regione obijt, obijt etiam Pater. 11.
Ruth cur nupsit Booz. De Rahab & Ruth supra dictum est, cap. 3. Vito filijsque orbata Noemi, in patriam Bethlehem reuertitur: Orpha nurus apud Moabitas manet; Ruth vero perpetua memoria digna fœmina, patriam non socrum deserit, Bethlehem vtraque petit; cuius oppidi Booz Elimelechi consanguineus incola erat. is vt consanguineo Mahaloni semen suscitaret Ruth optimam fœminam, quamuis Moabitidem, coniugio sibi copulauit.

Nonnulli ex Hebræis, & nostris quoque teste Lyrano in libro Ruth, dixere hanc Ruth filiam fuisse Eglon regis Moabitarum; sed opinionem falsam esse Ruth & Noemi paupertas ostendit; lege librum Ruth. Libro Paralip. huius historię fieri etiam mentionem multi
1. Paral. 4. putant, his verbis: *Filij Sela, filij Iudæ: Her pater Lechæ, & Laada pater Maresæ, & cognationes domus operantium byssum, in domo iumenti, & qui stare fecit Solem, virique mendacij, & securus & incendens, qui principes fuerunt in Moab; & qui reuersi sunt in Lehem; hæc autem verba vetera, &c.* Supra diximus Iudam tres ex vxore genuisse filios, scilicet Her, & Onan, & Selam, huius Selæ liberi neposque numerantur hoc loco, *Her pater Lecha, & Laada pater Maresa, & cognationes domus operantium byssum in domo iumenti*; hoc est, vt interpretatur Hieronymus in traditionibus hebraicis in Paralipomenon, qui cum Beseleel morati sunt ad expleudum opus tabernaculi; iumenti enim domus idcirco dicitur, sicut & tabernaculum fœderis, quod in eo fœdus esset Dei, quod cum hominibus fecit, & iuramentum, quod iurauit ad Abraham, Isaac, & Iacob. Hęc ille. Ex eodem Sela originem duxit is, qui stare fecit solem, hoc
13. est, Elimelech maritus Noemi; virique mendacij, & securus, & incendens, hoc est, Chelion, & Mahalon Elimelechi filij, qui ideo viri dicuntur mendacij, quod
Locus Paralipomenon obscurus. mentitæ sint illis vxores, & tellus Moabitica; vxores enim pollicebantur liberos, quos non pepererunt, tellus promittebat vitam, quam abstulit. Alter quoque dicitur securus, alter incendens, interpretatio est nominum Hebręorum, quibus Chelion & Mahalon cognominabantur, alter Ioas, id est, securus, alter Saraph, id est, incendens cognominabatur. fuisse autem principes dicuntur in terra Moabitica; quia viri erant nobiles ex illustri tribu Iuda oriundi, & diuites, & qui reuersi sunt in Lachem, id est, Bethlehem. At falsum est eos reuersos esse in Bethlehem; in regione enim Moabitarum è vita migrarunt. Respondetur, non dici reuersos duos fratres in Bethlehem, sed alios, qui in Moab quoque ex nepotibus Sela famis causa abierant. 14.

Rogabis quænam fuit illa Solis statio, quo tempore qua-ve de causa miraculum tantum editum sit? Ea de re audiamus loquentem Hieronymum loco indicato. Tradunt (inquit) Hebræi hunc, qui fecit stare Solem, fuisse Elimelech virum Noemi, patrem Mahalon, & Chelion, in cuius tempore Sol steterit, propter præuaricatores legis, vt tanto miraculo viso conuerterentur ad Dominum. Quod quia facere contempserunt, idcirco fames inualuit, vt ille, qui in tribu Iuda prior videbatur, famis inopia cum vxore, & filijs, non solum patria pelleretur, sed etiam in- 15.
eadem peregrinatione cum filijs moreretur. viros autem mendacij esse Mahalon & Chelion, qui hic securus & incendens appellantur, & de quibus dicitur quod principes fuerint in Moab. Quod vero sequitur: *Quæ reuersa sunt in Lehem*, Noemi & Ruth demonstrat; quę in Lehem, id est, panem, post inopiam famis, audita vbertate panis in Bethlehem reuersę sunt. & quia hęc historia in libro Ruth scribitur, idcirco subsequitur; Hæc autem verba vetera. Hactenus Hieronymus. Legit ille eo loco; Quæ reuersę sunt Lehem; genere fœminino, similiter & Biblia Complutensia, & regia Biblia correcta genere masculino sic habent; Et qui reuersi sunt in Lehem.

Interpretatio illa de Noemi, & Ruth, non videtur 16.
Germana: propterea quod Ruth, vt est perspicuum, mulier Moabitis non trahit genus à Sela filio Iudę; illę vero, quę dicuntur reuersæ in Lehem, id est, ad panem, siue Bethlehem, id est, domum panis, genus trahunt à Sela, vt constat, nepotes enim Selæ hic numerantur, intelligenda ergo verba hæc masculino genere, vt est in Louanienſibus Biblijs, & correctis, de viris, qui famę ex patria pulsi in Moabiticam regionem confugerunt, reddita vero vbertate rediere. Illorum etiam verborum: Et securus, & incendens, explanatio non omnino placet, propterea quod interiecta coniuctio, &, diuersos esse à viris mendacij indicet. possunt ergo sic explanari, Virique mendacij, id est, Chelion, & Mahalon, & alij duo Ioas, id est, securus, & 17.
Saraph, id est, incendens, qui fuerunt etiam nepotes Selæ.

Alij ex Hebræis, vt Lyranus scribit libro primo Paralipomenon capite 4. aiunt Elimelech non fecisse stare solem precibus, sed quod diues auarus esset, fame inualescente pauperes fugisse, discessisseque in regionem Moabiticam, ne egenis cibum suppeditando insumeret opes, quam ob causam à Deo punitum, & in regione ad quâ fugerat cum filijs mortuum sentiunt. Sed hi diuinant, famem enim, non pauperes fugit. Abulensis quoque episcopus solem stetisse negat, negat etiam locum de Elimelecho & filijs intelligendum. Caietanus nostram versionem non sequitur. Abulensis & Lyranus aiunt, in Hebræo non signi- 18.
ficari solem stetisse. Nostra tamen versio sequenda est, quæ in sensum iam expositum explicatur ab Hieronymo sequęte Hebręos, à Glossa ordinaria, & interlin. à Carthusiano, & Cardinale Hugone. Lyranus hanc ait esse communem doctorum expositionem, quamuis ipse ab ea recedere videatur. Hebraice sic habetur זאנשי בובא ושרף אשר בעלו למואב וישבי לחם ויוקים ויראש veiolkim veanssche. Chozeba veioasch vesscharap alscher bahhalu lemoab veiaschubi lechem. Primum nomen Ioquin, vertit noster interpres, qui stare fecit solem; nomen deriuatur à verbo, quum, quod in hiphil, significat, stare fecit, subintellexit interpres solem, nisi forte olim reperit in Hebræo, at Septuaginta non addūt solem. 19.
Caietanus ergo, Abulensis, Lyranus, & Hebrei quidam locum ita exponunt, vt solis nulla fiat mentio, sintque hęc virorum nomina, qui à Sela orti sunt, hunc in modum: Ortus est ex Sela Ioquim, id est, homo appellatus Ioquim, & viri Cozeba, id est, viri loci cuiusdam habitatores, qui dicebatur Cozeba, id est, mendacium, & Ioas, & Saraph nomina etiam sunt propria, qui principes fuerunt; significat etiam verbum Hebræum, bahalu, qui mariti fuerunt in Moab, & Iasubi lehem. Caietanus ait esse duo nomina propria, Lyranus vertit, & habitatores Lachem, id est, Bethlehem.

Sol dicitur steterisse tempore Elimelechi.

An aliquis alius præter Iosue, solem stare fecerit.

Nostra

20. Noſtra verſio in eundem ſenſum explicari poteſt hoc pacto: *Et qui ſtare fecit ſolem*, id eſt, duxit originem ex Sela, homo appellatus nomine quodam hebræo, loquium quod ſignificat ſtare fecit ſolem: *Et viri mendacij*, hoc eſt, viri, qui habitant in oppido, quod dicitur nomine hebræo, Cozeba ſignificante mendacium. *Et ſecurus*, id eſt, vir cuius nomen hebræum Ioas, ſignificat ſecurum. *Et incendens*, id eſt, vir, cuius nomen hebræum, Saraph, ſignificat incendentem, ſic legendum; non incedentem, *qui duo viri principes fuerunt in Moab*, * *& qui reuerſi ſunt Lahem*, &c. Conſentiunt Septuaginta interpretes, qui quod noſter interpres vertit: *Et qui ſtare fecit ſolem*, vertunt: *Et Ioacim*, quod noſter vertit; 21. *viri mendacij*, illi; *viri Cozeba*, quod noſter vertit: *Et ſecurus & incendens*, illi: *Et Ioas & Saraph*, &c. Videntur ergo intellexiſſe hæc eſſe nomina propria. Ego vero propter vulgatæ editionis auctoritatem exiſtimo concedendum aliquem ex filijs Iudæ, qui eo cap. 4. Paralip. indicatur, ſolem feciſſe ſtare, id enim aperte verba ſignificant, quę de Ioſue intelligi nequeunt, quod ex tribu Iuda non duxerit originem, ſed ex tribu Ephraim. Ad Booz reuertamur.

Ieſſe & Dauid. *Booz ex Ruth vxore filium ſuſcepit, qui Obed appellatur, vt ſcriptum eſt in libro Ruth, ex Obed autem ortus eſt
2. Reg. 17. Ieſſe pater Dauidis. Porro Ieſſe tribus in ſacris literis nominibus, Ieſſe, Iſai, & Nachas, nominatur. Attamen, Iſai, & Ieſſe, Hebraice idem nomen eſt. Sed ſi diuerſa adijcias puncta, id eſt, vocales, diuerſum nomen efficitur. Habitauit Iſai in Bethlehem, & filios habuit octo, quorum fuit
22. *Pſal. 77.* Dauid minimus, ex paſtore à Deo in regnum euectus. *Elegit Dauid ſeruum ſuum, & ſuſtulit eum de gregibus ouium, de poſt fœtantes accepit eum, paſcere Iacob ſeruum ſuum, & Iſrael hæreditatem ſuam, & paſcit eos in innocentia cordis ſui, & in intellectibus manuum ſuarum deduxit eos.*

Dauidis laudes. Miraris cur Dauid intellectum tribuat manibus? mirari deſines, ſi intelligas in manibus, id eſt, operibus, maxime intellectum cerni; opera prudenter facta prudentiam, facta ſecus, mentis oſtendunt inſipientiam. Pauit ergo Dauid populum ſuum, vt paſtor oues, pauit in innocentia, & ſinceritate cordis ſui, græce ἐν ἀκακίᾳ, id eſt, ſine malitia cordis, & in intellectibus manuum ſuarum, hoc eſt, actionibus & operibus prudenter diſpoſitis; deduxit eos velut
23. *Prouer. 30.* baculo paſtorali. Simili modo dicitur de forti fœmina: *Quæſiuit Lanam & linum, & operata eſt conſilio manuum ſuarum*? nũquid manus conſilium habent? & quidem maximum, ſed quod ab intellectu mutuantur.

Permiſcuit Dauid duas illas in gubernãdo virtutes, quas Chriſtus ſuis commendauit Apoſtolis, innocentiam cordis, ſine ſimplicitatem, & prudentiam. *Eſtote* (inquit) *prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ*, ſimplicitatem habuit columbę; ſic enim vertit Hieronymus; Pauit eos in ſimplicitate cordis ſui, habuit quoque ſerpentis prudentiam. In intellectibus manuum ſuarum deduxit eos. Hieronymus: In prudentia manuum ſuarum dux eorum fuit; maleficentiam ex ſerpente, ex columba imprudẽtiam abſtulit, prudentiam ex illo, ex hac ἀκακίαν, innocentiam, ſiue ſimplicitatem habuit. Merito ergo cum multi reges in hac
24. Chriſti genealogia recenſeantur, nullus tamen Rex præter Dauidem appellatur, atque is bis Rex dicitur: Ieſſe (inquit) genit Dauid Regem. Dauid autem Rex genuit Salomonem, &c. Bis terque regio nomine is dignus eſt, qui populum in innocentia cordis, & in intellectibus manuum paſcit. Præterea Rex dicitur Dauid, quia primus fuit ex tribu Iuda Rex, regumque caput, & fons, à quo reliqui eiuſdem tribus ſceptrum hæreditario iure acceperunt.

Dauid ſolus appellatur rex à Matthæo.

Hic eſt finis primę teſſaradecadis ſiue quaterdenæ, quæ quatuordecim progenitores Chriſti complectitur. Cœpit ab Abrahamo multarum gentium parte, concluditur Dauide multorum regum progenitore. Quorum duorũ parium Chriſtus peculiariter filius à Matthæo dicitur; *Liber*, inquit, *generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abraham.*

Secunda Teſſaradecas.

CAPVT IX.

De Salomone.

SEcunda Teſſaradecas Regum ſceptris, coroniſque rutilat, à Salomonis gloria fulgentiſſimum ducit initiũ; Babylonica captiuitate, veluti obſcuriſſima nocte clariſſimus dies, terminatur. Fuit Salomon Rex, & ſapientiſſimus, & opulentiſſimus, Dauidis filius ex ea, quæ fuit Vrię vxor, id eſt, ex Bethſabea. Natũ eſt Dauidis cum Bethſabea adulterĩũ, & ſuperadiectum homicidium tanti ſceleris corollarium; ſed nota quoque pœnitentia, commiſſique flagitij condonatio. Quam violarat Bethſabeam, poſt viri obitum duxit vxorem, ex eaque Salomonem filium regni hęredem ſuſcepit, Deo adeo charum, vt יְדִידְיָה, Iedidia nomine hebræo, hoc eſt dilectus Dei, dictus ſit. 1.

Mirum ſane hoc eſt, vxores alias habuit Dauid, filios quoque alios ex vxoribus natos, in quibus nulla vnquam adulterij fuerat labes: at Salomoni ex Bethſabea, quæ fuit Vrię, orto, ſceptrum coronaque traditur. Quid hoc? nonne par fuerat, vt alij filij filio ex vxore tali nato prępone- 2. *Chriſtus cur ortum voluerit habere ex Bethſabea.* renturẽ? at præponitur Salomon natu minor ex ea, quæ fuit Vriæ, hoc eſt, ex ea ſuſceptus, cuius Dauid virum occiderat, cum qua adulterium aliquando commiſerat. Cur Domine adulterium mõ vlciſceris? cur tantam huic filio gloriam, ſapientiam, regnumque largiris? deſuntne alij? minime: alios enim natu grandiores Dauid habuit. Amnonem primogenitum, Abſalonem, Adoniam. Commendat pœ- 2. *Reg.* 3. nitẽtiam hoc facto Deus. Placauerat illum Dauidis pœnitẽtia, placauerat adeo, vt ex ea, quæ fuit Vriæ, & tanti occaſio mali, regem ſapientiſſimum, & opulentiſſimum, 3. qui Chriſti typus eſſet, quique ædificaret toto orbe celeberrimum templum, naſci voluerit.

Cum peregrinus quidam (ait Nathan) *veniſſet ad diuitem, parcens ille iungere de ouibus & bobus ſuis, vt exhiberet conuiuium peregrino, tulit oues viri pauperis, & præparauit cibos*, &c. Peregrinus dęmon erat, quia ab animo Dauidis peregrinabatur; tunc vero ab illo tenebris craſſiſſimis obcęcato, quas libido offuderat, conuiuio exceptus eſt, cum multas haberet oues, & boues, id eſt, multas vxores, pauperis Vrię oviculam; ſcilicet vxorem Bethſabeam tulit, peregrino obtulit; nec ouis ſolum, ſed ſua etiam carne illum pauit. Vt autem conuiuium eſſet lautius, pretioſi inſtar vini, Vriæ ſanguinem propinauit. At à propheta admonitus, mox peregrinum dæmonem domo expulit, Deum, quem expulerat, animo recepit, crimen ſummo dolore lachrymis lauit, deleuitque ita, vt ex coniugio illo poſt pœnitẽtiam filius, cui prętermiſſis cæteris regnum traderetur, ortus ſit. Ille (inquit) Ambroſius in Apologia capite 2.) ille rex tantus ac potens, nec exiguo momento manere penes ſe paſſus eſt delicti conſcientiam, ſed præmatura confeſsione, atque immenſo dolore tradidit peccatum ſuum Domino; ſcilicet poſt admonitionem Nathani. Item, ille regio clarus imperio, tot diuinis probatus oraculis, cum corriperetur à Nathan propheta, non indignatus infremuit, ſed confeſſus ingemuit, &c. 2. *Reg.* 12. *Parabola Nathan. Dæmon ab animo Dauidis peregrinabatur.* 4. *Dauidis pœnitentia.* 5.

Si conuiuium exhibuit dęmoni, à Nathano monitus, dæmone pulſo, epulum exhibuit Deo; & quidem regium: regis enim pœnitẽtia regium Deo epulum eſt. pœnitentię ſuauiſſimas epulas dedit, ſpiritum contribulatum obtulit, cor contritum, & humiliatum appoſuit; quæ fercula Deus nunquam deſpicit. Vnde illud eiuſdem Dauidis; *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum Deus non deſpicies.* Neque vero præſtantiſſimum lachrymarum vinum tanto conuiuio defuit. *Pſal.* 50.

Fuit Bethſabea in conuiuio dæmonis ſocia, fuit & in cõuiuio Dei comes. pœnitentiam quoque egit ea, quæ fuit Vrię. At iam non erat Vrię, ſed Dauidis, cum filium peperit Salomonem. *Dauid* (inquit Euangeliſta) *genuit Salomonem ex ea, quæ fuit Vriæ*, tunc vero cum genuit erat Dauidis vxor, pro viro enim Vria, quem occiderat, ſe ipſum Dauid Bethſabeæ in virum tradiderat. egregia ſane reſtitutio, 6. *Reſtitutio Dauidis.*

quæ regem pro famulo reſtituit, regis vxorem eam fecit, quæ militis coniux fuerat; egregia, ſi effrenata cupiditas non fuiſſet pronuba.

Huic reſtitutioni cumulum addit Epiſcopus Abulenſis, primo libro Paralip. capite tertio, quæſtione quarta, putat enim Dauidem non ſolum duxiſſe vxorem Bethſabeam, verum etiam filios, quos ex Vria pepererat, adoptaſſe. numerantur autem hi filij Vrię ſimul cum Salomone his verbis; *In Ieruſalem nati ſunt ei*, id eſt, Dauidi, *filij Simmaa, & Sobab, & Nathan, & Salomon, quatuor de Bethſabea*, &c. Probatur autem hæc opinio hunc in modum. Salomon dicitur vnigenitus matris ſuæ, *Ego* (inquit) *filius fui patris mei, tenellus, & vnigenitus coram matre mea*. Vnigenitus autem erat, non quod Bethſabea alios filios non haberet, conſtat enim ex loco notato libri Paralip. alios habuiſſe; ſed quod vnicus eſſet ex Dauide Rege. ergo Dauidis regis ex Bethſabea ſolus Salomon filius erat naturalis, & vnigenitus, reliqui, qui cum Salomone recenſentur, dicendi ſunt filij ex Vria nati, & à Dauide adoptati. In hac ſententia eſt etiã Lyranus. Ea mihi non placet; manifeſte enim liber Paralipomenon docet omnes illos filios Dauidi natos eſſe ex Bethſabea, non autem adoptatos. Dicitur vero vnigenitus coram matre ſua Salomon (quanuis fratres alios haberet) non proprie, ſed metaphorice, hoc eſt, dilectus, perinde ac ſi eſſet vnigenitus, quocirca Septuaginta interpretes vertũt, ἀγαπητός, hoc eſt, dilectus. Id indicant verba, non dicitur vnigenitus matri, ſed coram matre; forte alij filij traditi ſunt nutricibus alendi extra domum, & conſpectum matris, Salomon autem, vel ab ipſa matre, cui erat chariſſimus, vel coram ipſa nutritus eſt.

Natus ex adulterio infans, vt flos gelu, ita paterno crimine ſublatus, abſque nomine interijt; poſt illum natus eſt Salomon ex legitimo iam coniugio, à matre appellatus eſt Salomon, vt dicitur 2. Reg. id eſt, pacificus, forſitan (inter alias cauſas) quod poſt pœnitentiam patris, & matris, peccati remiſsione, & pace iam parta, genitus ſit. A Deo alio nomine dictus eſt; vt enim eodem capite legitur, miſit Deus in manu Nathan Prophetæ, & vocauit nomen eius Iedidia; hoc eſt, dilectum Deo; ידידיה Iedid, dilectus, יה Iah, hebraicè dicitur Deus. Lyranus verba illa; miſit in manu Nathan; putat ſignificare Salomonem traditum eſſe erudiendum veluti magiſtro, Nathano, & miſſum in manus eius. eundem in modum Genebrardus lib. 1. Chronographiæ; Dauid (inquit) filium Solomonem in præceptoris pij Nathan manum, & diſciplinam dedit. Sed phraſis eſt ſcripturæ vulgata, in manu alicuius, hoc eſt, per miniſterium, & operam alicuius, vt; *In manu Aggæi Prophetæ*; id eſt, opera & miniſterio Aggæi. *Dominus præcepit per manum Moyſi*, id eſt; opera, & miniſterio Moyſis. ſic hoc loco miſit in manu Nathan, id eſt, per miniſterium Nathani, Nathano miniſtro, & nuntio Deus vocauit eum Iedidia. Eum prophetam, qui peccati fuerat accuſator, amoris erga filium poſt pœnitentiam genitum, voluit eſſe nuntium.

7. 1. Paral. 3. Prou. 4.

An Salomõ fuerit vnigenitus Dauidis ex Bethſabea.

8.

2. Reg. 12.

9.

Nomina Salomonis.

Aggæi 1. Ieſue 17.

10.

At ô rem timendam! hunc Iedidia, id eſt, dilectũ Deo, putant multi æternis tartari flammis manciparum, Deoq; in ſempiternum eſſe exoſum. Etenim hic Iedidia, id eſt, dilectus Deo, factus eſt dilector mulierum; hic, qui templum Deo ędificauit, corporis, animique ſui templum contaminauit; Salomon hic, id eſt, pacificus horrendum Deo bellum intulit, aduerſus eum turres extruxit, impiaque arma ſumpſit. Nonne bellum quodammodo Deo infert, qui inanium deorum ſimulachra colit? nonne is turres aduerſus cœleſte numen extruit, qui idolis excelſa templa exædificat? Nonne impia arma ſumit, qui impia thura dijs impijs adolet? hæc fecit pacificus, de quo loquimur. At dices, pœnitentiam egit. Vtinam Patrem Dauidem fuiſſet imitatus, ſalutem conſecutum crederemus. Veruntamen patris pœnitentiam æternis ſacrarum ſcripturarum monumentis conſignatam Spiritus ſanctus nobis reliquit; de filij, id eſt, Salomonis pœnitentia, ne verbum quidem vnum ſcripſit; id quod dubitationis cauſa eſt.

An Salomõ pœnitentiã egerit, & aternam ſalutem ſit conſecutus.

11.

Probari tamen poteſt, pœnitẽti ſcelus tantum deleuiſſe Salmonẽ. Primo quia dicitur; *Genuit Bethſabea filium; & vocauit nomen eius Salomon, & Dominus dilexit eum*. Idem probat nomen iuſſu Dei impoſitum Iedidia, id eſt, dilectus Deo. Et illud, *Ego ero illi in patrem, & ille erit mihi in filium*, &c. Amor Dei ſalutis ęternæ cauſa eſt, atqui Deus dilexit valde Salomonem, ergo ſaluteṁ ęternam eſt conſecutus. Quod ſi reſpondeas, amorem Dei erga Salomonem fuiſſe temporarium, & tam diu duraſſe, quãdiu ille in ſanctitate permanſit. Obijcitur illud: *Si inique aliquid egerit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum; miſericordiam autem meam non auferam ab eo, ſicut abſtuli à Saul, quem amoui à facie mea*. his verbis polliceturDeus, ſe non ablaturum miſericordiam à Salomone, ergo promiſsis ſtetit, & miſericordiã non abſtulit; quod ſi miſericordiam non abſtulit, illum nõ damnauit. Vnde magiſter hiſtoriæ; Ex hoc (inquit) loco conijcitur, quod ſaluus ſit Salomon. Prærerea Salomon ob peccatum idololatriæ à Deo reprehẽſus eſt, vt narratur 3. Reg. vel per viſionem vel per prophetam aliquem; ergo veriſimile eſt, nunc eum ſceleris commiſsi pœnituiſſe. ijs adde 2. Paralip. probari vias Salomonis poſt mortem, ergo ſaluus eſt. ſic enim eo loco ſcriptum eſt: *Ambulauerunt Iudæi in viis Dauid & Salomonis, annis tantum tribus*, &c.

2. Reg. 7.

2. Reg. 7.

13.

3. Reg. 11.

2. Paral. 11.

Non eſſe autem damnatum Salomonem putãt Hebrei, vt docet D. Hieronymus in Commentarijs cap. 1. Eccleſiaſt. & poſt pœnitentiam librum illum ſcripſiſſe. Aiunt Hebræi (inquit Hieronymus) hunc librum, ſcilicet Eccleſiaſten, Salomonis eſſe, pœnitentiam agentis, quod in ſapientia, diuitijsque confiſus per mulieres offenderit Deum. Neque Hebræos tantum, ſed alios quoque ex noſtris habet patronos, qui illius cauſam agant. In primis ipſum Hieronymum, qui in Comment. Ezechielis cap. 43. ſic ſcribit, Peccauit Salomon, & offendit Deum, licet poſtea egerit pœnitentiam ſcribens prouerbia, in quibus ait: *Nouiſſime ego egi pœnitentiam, & reſpexi, vt eligerem diſciplinam*. Hæc Hieronymus. Locus autem Prouerbiorum, quem citat, extat Prouerb. cap. 24. in fine, iuxta verſionem Septuaginta interpretum. ſic locus ille habet: *Tanquam ager vir imprudens, & tanquam vinea homo egens ſenſu. Si duniſeris eum, deſertus fiet, & ſylueſcet totus, & fit derelictus ſepes autem lapidum eius defodientur: Nouiſſime ego egi pœnitentiam, reſpexi vt eligerem diſciplinam.* Quaſi dicat Salomon, vir imprudens ſimilis eſt agro, & vineæ, quę ſi non colatur, ſylueſcet, nullumque fructum feret, huic ſimilis fui, me enim graui ſcelere obſtrictum, veluti vineam inultam, & ſterilem, ſpinæ, vepresque vndique oppleuerũt. At nouiſsime pœnitentiam egi, vepres, ſpinasque incendi, fructus Deo produxi.

Non eſſe damnatum Salomonem Hebræi aiunt, ex Chriſtianis patronos eium habet D. Hieron.

14.

Prouer. 24.

15.

Salomonis quoque cauſam agit Bachiarius, qui D. Auguſt. vixit tempore. illius in epiſtola ad Ianuarium hæc sũt verba: Salomon ille mirabilis, qui meruit aſsiſtrici Dei, hoc eſt, ſapiẽtiæ copulari, in alienigenarum mulierũ incurrit amplexus; & vinculo libidinis illoquearus, etiam ſacrilegij errore ſe polluit; quia ſimulachrum Chamos Moabitico idolo fabricauit. Sed qui per prophetam culpam erroris agnouit, nunquid miſericordiæ cœleſtis extortis eſt? ac forſitan dicas, nuſquam eum in canone lego pœnituiſſe, neque miſericordiam conſecutum. Audi ergo frater pœnitentiam eius, quæ non inſcribitur publicis legibus, fortaſſe ideo acceptabilior iudicatur, quia non ad faciem populi; ſed in ſecreto conſcientiæ, Deo teſte pœnituit. Veniam autem ex hoc conſecutum eſſe cognoſcimus, quia cum ſolutus fuiſſet à corpore, ſepultum illum inter regum Iſraelitarum corpora ſcriptura commemorat, quod tamen alibi peccatoribus regibus abnegatum eſſe cognoſcimus, qui vſque in finem vitæ ſuæ in propoſiti pertuerſitate manſerunt. Et ideo quia inter iuſtos reges meruit ſepeliri, non fuit alienus à venia, veniam autem ipſam ſine pœnitentia non potuit promereri. Hactenus ille.

Bachiarius.

16.

17.

Patronus quoque eſt Tichonius ille, qui regulas ſeptem ad intelligendam ſacram Scripturam ſcripſit; regula quarta de Salomone ſic ſcribit: Quid dicimus de Salomone? cum Deo eſt, an poſt idololatriam reprobatus eſt? ſi cum Deo dixerimus, impunitatem ſpondebimus idolorum cultoribus: non enim dicit ſcriptura pœnitentiam egiſſe Salomonem, aut recepiſſe ſapientiam. Si autem reprobatum dixerimus, occurrit vox Dei, quæ dicit, *nec terra quidem regnum auferre Salomoni propter Dauid*; ſicut ſcriptum eſt: Quid enim prodeſt Dauid, ſi propter eum filius eius regnũ terræ

Tichonius.

12. Reg. 12.

3. Reg. 11.

conſeque-

consequeretur, cœleste perditurus? quo manifestum est cum Deo esse Salomonem, cui regnum quidem terræ ablatum non est, propter Dauid: quod & dixerat 2. Reg. *Argui-*
18. *in virga hominum peccata eius, misericordiam autem meam non auferam ab eo.* Hæc ille.
2. Reg. 3.

Argumenta cõtra Salomonem.

Huic opinioni duo maximè obsistunt. Primò illud, quod supra dictum est, scripturam peccatum Salomonis memoriæ hominum prodidisse, non autem pœnitentiam. Secundò Salomonem non diruisse templa, quæ idolis ipse vxorum causa extruxerat, in monte contra Hierusalem, vt
3. Reg. 11. dicitur 3. Reg. qui creditur esse mons Oliueti è regione ciuitatis situs. Nam si pœnitentiam egisset, sanè templa æquasset solo, ea verò non æquasse solo probatur ex 4.
4. Reg. 23. l. Regum. Eo capite hæc leges: *Excelsa quoque, quæ erant in Hierusalem ad dexteram partem montis offensionis, quæ ædificauerat Salomon Rex Israel Astaroth idolo Sidoniorum, & Chamos offensioni Moab, & Melchon abominationi filiorum Ammon, pol-*
19. *luit rex*, scilicet Iosias, ergo vsque ad Regem Iosiam steterunt templa illa in monte Oliueti, qui dicitur mons offensionis, hebraicè משחית maschith. Nomen reliquerunt Septuaginta interpretes quasi proprium montis: Existimasse videntur montem illum appellatum Maschith, significat nomen corruptionem, & offensionem, Chaldæus vertit זתיא Zetaia, id est, oliuarum.

Solutio.

Prioris argumenti hæc se offert Solutio, Adamum primum humani generis parentem pœnitentiam egisse, vt do-
Sap. 10. cetur in libro Sapient. his verbis. *Hæc*, id est sapientia, *illum qui primus formatus est à Deo pater orbis terrarum cum solus esset*
Adamus egit pœnitentiam. *creatus custodiuit, & eduxit eum à delicto suo*, &c. Attamen Moyses, qui delictum literis mandauit, pœnitentiæ nullo loco meminisse. Fieri ergo potuit, vt Auctor lib. Reg. peccatum Salomonis, & non pœnitentiam commemoraret, quemadmodum Moyses peccatum Adami non autem pœnitentiam descripsit. Præterea quamuis Scriptura pœnitentiæ Adami non meminisset, virum talem pœnitentiam egisse crederemus, cur igitur Salomonem virum sapientissimum, quamuis id scriptura taceat, pœnitentiam egisse non credemus? Multo peior fuit idololatria Manassæ regis, quàm Salomonis, at in lib. Regum, vbi scelera Manassæ recensentur, nulla fit pœnitentiæ commemora-
2. Paral. 33 tio, cum tamen illam egerit, vt constat ex 2. li. Paral. Sic fieri potuit, vt Salomonis pœnitentia sit silentio præterita.
21. Præterea Nathan Propheta, Addo, & Ahias de Salomonis rebus gestis scripserunt, qui libri periere, in illis fortsitan de pœnitentia Salomonis scripsum est, de qua in lib. Regum
2. Par. 6. & Paralip. filetur: *Reliqua autem operæ Salomonis priorum, & nouissimorum, scripta sunt in verbis Nathan Prophetæ, & in libris Ahiæ Silonitis, in visione quoque Abdo videntis*, &c.

An Salomõ tẽpla equarit solo, quæ idolis vxoriũ extruxit.

Quod verò ad secundum argumentum attinet, dici potest, Salomonem vel post pœnitentiam diruisse templa illa idolis dicata, vel causam aliquam habuisse cur non diruerit. nam si ea vsque ad Iosiam steterunt, ab Ezechia rege euersa non sunt, quæro ergo cur ab Ezechia rege sanctissimo, qui omnia idolorum fana euertit, non sint diruta? quam causam reddideris legitimam, eandem pro Salomone reddam. Præterea nonne Manasses veram egit
22. pœnitentiam, attamen legitur: *Altaria, quæ fecerat Manasses*
4. Reg. 23. *in duobus atriis templi Domini, destruxit Rex*, scilicet Iosias. Si Iosias destruxit, ergo Manasses verus pœnitens legitimam ob causam non destruxit. idem de Salomone dicemus, nõ destruxisse templa, quia mutauit in alios vsus, vel quia clausit. Vel dicemus Salomonem diruisse templa. ideoque ab Ezechia non esse diruta, quia id Salomon fecerat, sed post tempora Ezechiæ rursus fuisse ædificata, & à Iosia æquata solo. cùm autem dicitur 4. Reg. *Iosias euertisse excelsa, quæ ædificauerat Salomon*, intellige excelsa, quæ erant in ijs locis, in quibus templa olim Salomon extruxerat, vel
23. excelsa, quæ olim ædificauerat Salomon, & destruxerat, sed destructa alij reædificauerunt.

Eodem modo explicabitur alter locus de altaribus, quæ Manasses ædificasse dicitur, & Iosias euertisse; manifestum enim videtur fuisse antea euersa à Manasse, nam
2. Par. 23. de Manasse scribitur: *Abstulit Deos alienos, & simulachrum de domo Domini, aras quoque, quas fecerat in monte domus Domini, & in Ierusalem*, quomodo ergo fieri potuit, vt altaria in atrijs templi Domini collocata integra saluaque permanerent? ædificata igitur sunt ab alijs sequentibus idolatris, & retinuerunt nomen Manasses, quia ipse primus ea ijs in locis extruxerat. Idem dicendum de templis siue excelsis Salomonis; eliciturque hinc argumentum huiusmodi, eodem 4. lib. Reg. legitur Iosias euertisse aras 4. Reg. 23.
extructas à Manasse, & excelsa extructa a Salomone; sed 24.
non probatur eo ex loco Manassem non egisse pœnitentiam, ergo nec probari potest, non egisse pœnitentiam Salomonem. Quidquid enim dixeris de Manasse, idem de Salomone dicetur. Hic est aduersariorum Achilles, sed illè exarmatus iam est, si non occisus.

Hanc sententiam de salute Salomonis æterna, sequitur etiam Ioannes Arboreus Theosophiæ lib. 17. cap. 10. *Arboreus.*
Paulus Burgensis Episcopus lib. 2. Reg. cap. 7. Episcopus *Burgensis.*
item Petrus à Natalibus in albo sanctorum eum scribit. D. *Petrus à Natalibus.*
quoque Isidorus in lib. de vita & obitu sanctorum, inter *D. Isidorus*
cæteros sanctos Salomonem numerat; ait tamen Salomo-
nis principia fuisse bona, nouissima mala. Fortè loquitur 25.
de nouissimis, id est, de peccatis, quæ in senectute commisit; pœnitentiam tamen videtur concedere, siquidem sanctis viris eum inserit. D. Ambrosius in Commenta- *D. Ambros.*
rijs Psalm. 118. litera secunda, versu primo sanctum Salomonem vocat. *Mysteria* (inquit) *quæ in canticis sanctus Salomon repletus Domini spiritu resultauit*, &c. Sanctum eundem nominat in libro de resurrectione. Respondes, Sanctum dici eo tempore quo sacros libros scripsit; at si in tartaro est, nõ opus fuit sanctum dicere. sed hanc responsionem refellit idem Ambros. in lib. 1. de apologia Dauid, c. enim 3. eius libri, cum de Salomonis peccato agat, sanctum tamen appellat. Quid (inquit) de Salomone sancto loquar, cuius 26.
posteriora cum graui errore non careant, vulgus tamen iudaicum, ipsum existimat venisse pro Christo, & quam multos grauis erroris offensa reuocauit? maior itaq; culpa plus profuit, ne supra hominem crederetur, qui vitio caruisset humano. fuit igitur in eo inuidiosa sapietia, & culpę suaforia, quæ hominem comprobaret, &c. Culpæ meminit, & tamẽ sanctum nominat, & quid vilitatis culpa attulerit docet, probasse videlicet, Salomonem non plus fuisse, quàm hominem; non fuisse Messiam.

Adijcio etiam ijs verba illa, quæ extant à Salomone pro-
lata: *Stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est me-* *Prou. 30.*
cum, non didici sapientiam, & noui scientiam sanctorum, quibus
27. scelus suum & idolorum cultũ videtur incusare, vt Hebræi sentiunt. Cur enim sapientissimus Salomon stultissimum virorum se appellat? nulla esse potest causa alia, quam magnum aliquod, & stultissimum flagitium, quale est idolorum veneratio, quasi diceret, ô me stultissimum, qui vana colui simulachra, sapientia hominum non est mecum, sed insipientia belluarum, non didici sapientiam, nec noui scientiam sanctorum, (nam negatio prioris partis hic repetitur à Chaldæo) siquidem fœminarum me feci mancipium, illarumque blanditijs allectus dijs commentitijs diuinam exhibui venerationem.

Veruntamen sunt alij, qui Salomonem damnatum esse vero similius censent. Beda in quæst. de lib. Reg. q. 29. cum *Beda.*
locum supra indicatum ex lib. 3. Reg. cap. 23. exponit, in 28.
quo Iosias Rex dicitur euertisse excelsa, quæ Salomon extruxerat, sic scribit: *Hoc, ni fallor, palam ostenditur (quod vtinam non ostendatur) quia videlicet Salomon, de admisso idololatriæ scelere nunquam perfectè pœnituit. nam si fructus pœnitentiæ dignos faceret, fatageret ante omnia, vt idola, quæ ædificauerat, tollerentur*, &c. Idem videtur sentire Augustinus in præfatione *Qui sensit damnatum Salomonem.*
Psal. 126. *Salomon* (inquit) *mulierum amator fuit, & reprobatus est à Deo*, &c. Nisi forsitan de reprobatione temporali, *D. August.*
non æterna loquitur. similem in modum lib. 22. contra
Faustum cap. 38. *Salomon* (ait) *improbatus est, & reprehensus his verbis, vt appellaretur amator mulierum, & inde ad profundum idololatriæ lapsus, atque demersus*, &c. Et lib. 17. de Ciuit. Dei
cap. 20. Salomon bonis initijs, malos exitus habuit. Chry- *D. Chrys.*
sostomus in Homilia quadam de pœnitentia, quæ tom. 5. 29.
illi ascribitur post 10. alias homilias de pœnitentia; *Salomon* (inquit) *nesciens pœnitentiam perdidit gratiam*: Salomonem affirmat nescisse pœnitentiam, ergo damnatus est.

Abulenſis Lyranus. Huic opinioni ſubſcribit Abul. 2. Reg. 7. Lyr. in eam propenſus videtur.

Argumenta autem ſuprapoſita, quæ illi aduerſantur, facile diſſoluuntur. Reſpondetur primò Deum dilexiſſe valde Salomonem, quamdiu probus fuit, illa verò verba: *Miſericordiam autem meam non auferam ab eo*, de miſericordia circa regnum ſunt intelligenda, id eſt, non auferam regnum, quod indicant verba ſequentia: *Sicut abſtuli a Saul*; non enim abſtulit regnum à Salomone, neque à poſteris eius, vſque ad captiuitatem Babylonicam, quemadmodum abſtulit à Saule. Reſp. 2. argumento, Salomonem reprehenſum à Deo non egiſſe pœnitentiam, quâ ſi egiſſet, Scriptura, vel in li. Reg. vel in Paralipomenis commemoraſſet, quemadmodum pœnitentiam Manaſſæ, qui idola maximè coluit, commemorauit. Accedit Eccleſiaſticum, qui Salomonem laudat, de ipſius pœnitentia verbum feciſſe nullum. Additamento reſpondetur, probari eo loco 2. Paralipomenon 11. vias Salomonis, quamdiu idola non coluit, vt perſpicuum eſt. Reſp. 3. argum. ex ſcriptura exploratum eſſe Manaſſem egiſſe pœnitentiam, ideoque dicendum altaria illa, quæ Ioſias euertit, ab alio eſſe extructa, appellata tamen eſſe nomine Manaſſæ, quia à Manaſſe primum fuerant extructa eodem loco alia, quæ iam erant euerſa, non dicitur idem de excelſis Salomonis, quia pœnitentiam egiſſe non liquet. Reſp. 4. argumento ex loco Prouerb. petito, iuxta interpretationé Septuaginta interpretum, illa verba non eſſe intelligenda de pœnitentia Salomonis, ob ſimulachrorum cultum, ſed de pœnitentia ob negligentiam colendi animum, vel regnum, vel aliquid ſimile, antequam ſimulachra inania veneraretur; imò de pœnitentia cuiuſcunque hominis, cuius Salomon eo loco perſonam ſuſtinet. In noſtra verſione ſic legimus: *Per agrum hominis pigri tranſiui, & per vineam viri ſtulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant ſuperficiem eius ſpinæ, & macerias lapidum deſtructa erat. Quod cum vidiſſem, poſui in corde meo, & exemplo didici diſciplinam*, &c. Quod vertit noſter interpres: *Poſui in corde meo*; verterunt Septuaginta interpretes, *egi pœnitentiam.*

Exclus. 47. *Prou. 24.* *Prouerb. 30*

Verba autem illa 30. Prouerbiorum nonnulli aiunt non eſſe Salomonis, ſed cuiuſdam Agur, nam initium capitis, quod huiuſmodi eſt: *Verba congregantis, filij vomentis*, ex hebræo vertunt, *Verba Agur, filij Iache* Nomen enim, quod noſter interpres vertit, *Congregantis*, hebraicè eſt *Agur*, quod vertit, *Vomentis*, hebraicè eſt *Iache*. Non eſſe autem caput illud Salomonis, ſed Agur, probat illa poſtulatio, quæ eodem continetur: *Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, tribue tantum victui meo neceſſaria*. quorſum enim opulentiſſimus regum à Deo peteret *diuitias ne dederis mihi*, quibus mirabiliter affluebat? Sed eſto in Salomonis verba, quod eſt probabilius, qui docet nos hoc loco quid petere debeamus; illa ſuperiora, *ſtultiſſimus ſum virorum*, non idololatriæ ſignificant ſtultitiam, ſed ſapientiæ à Deo infuſionem hoc ſenſu: Si me ipſum conſidero, ait Salomon, *ſtultiſſimus ſum virorum* (per exaggerationé & hyperbolé dictum eſt) *quia nullam didici ſcientiam; Et ſapientia hominum non eſt mecum*, indoctus planè ſum, & imperitus. attamen noui ſcientiam ſanctorum, quia ſi non ab homine, certè à Deo ſapientiam accepi.

In vtramque partem de hac quæſt. diſputauimus, quia vtraque veriſimilis eſt. Crimina Salomonis certa ſunt, pœnitentia incerta, ſi crimina certa ac probata ſequeremur, ſententia quoque eſſet certa, ſcilicet eſſe damnatum. quia verò non crimina certa, ſed pœnitentiam ſequimur incertam, incerta quoque & dubia eſt ſententia noſtra.

Gloſſa ordinaria. *In Salomone apparet mira excellentia, mira ſubuerſio, ſi nda vorago.* *D. Gregor.*

Apparent (vt eſt in Gloſſa ordinaria 3. Reg. 11.) in Salomone, mira excellentia, mira ſubuerſio, ſtenda vorago, at mira pœnitentia non apparet. Mira excellentia apparet, quia Rex fuit opulentiſſimus, & ſumma gloria præditus, ſumma quoque ſapientiâ exornatus, quam tamen (vt ait Greg. lib. 2. Mor. cap. 2.) in ſomnis & nocte accepiſſe deſcribitur, quia non perſeueraturus eam accepit. Mira ſubuerſio apparet, quia vir ſapientiſſimus à fœminis ſubuerſus eſt. In patre quidem Dauide quaſi hoſpes tranſijt carnis concupiſcentia, at in filio quaſi domina permanſit; in Parabola, quam Dauidi Nathan propheta propoſuit, peregrinum dixit ad hominem diuertiſſe diuitem, peregrinum appellauit Dæmonem, & carnis appetitum, quia vt hoſpes, & peregrinus, paulo poſt tranſiturus, ad Dauidem diuertit. Ad Salomonem verò non tanquam peregrinus, ſed tanquam Rex dominaturus aduenit. Auguſt. lib. 3. de doct. Chriſt. cap. 21. quia in Dauide immoderatæ libidinis non permanſio, ſed tranſitus fuit, propterea etiam ab arguente prophera, ille illicitus appetitus hoſpes vocatus eſt. At in Salomone non quaſi hoſpes tranſitum habuit, ſed regnum libido poſſedit, &c. Denique apparet in Salomone ſtenda vorago, quia in profundam idololatriæ voraginem, ex tam celſo ſapientiæ, diuinæque amicitiæ, & cognitionis gradu, deturbatus eſt. Ecquis crederet Salomonem idolis cultum vllum exhibiturum? cum Salomonem dico, virum dico, Iedidia, id eſt, Deo charum, & ſummis ab eo beneficijs affectum, virum dico optimi patris Dauidis filium, virum dico, ſapientia ac prudentia admirabilem, virum dico, cui, vt dicitur 3. lib. Reg. *dedit Deus ſapientiam, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis quaſi arenam, quæ eſt in littore maris.* Ecquis ſibi perſuaderet, huiuſmodi virum fœminarum blanditijs ita emolliendum, vt inanibus ſimulachris genu flecteret? *Heu vinum, & mulieres* (ait Eccleſ.) *apoſtatare faciunt ſapientes.* Num. 25. *fornicatus eſt populus cum filiabus Moab quæ vocauerunt eos ad ſacrificia ſua, at illi conciderunt, & adorauerunt deos eorum.* vt Iſraelitas fœminæ Moabitides, ità Salomonem vxores in idololatriam impulerunt.

D. Auguſt. *3. Reg. 4.* *Eccli. 19.* *Num. 25.*

Dubitare quis poteſt, num aliquid numinis idolis ineſſe crediderit, cur ea adorarit? D. Gregor. 12. lib. Moral. cap. 12. Salomon (inquit) ad hoc perductus eſt, vt templa idolis fabricaret, & qui prius Deo templum conſtruxerat, aſſiduitate libidinis, etiam perfidiæ ſubſtratus, idolis conſtruere templa non timuit. Sicque factum eſt, vt aſſidua carnis petulantia, vſque ad mentis perfidiam peruenirent, &c. Ait ergo Greg. Salomonem mentem habuiſſe perfidam. At Auguſt. lib. 12. de Geneſi ad litteram ca. vlt. Salomon (inquit) vir tantæ ſapientiæ, nunquidnam credendum eſt, quod in ſimulachrorum cultu credidit eſſe aliquid vtilitatis? Sed mulierum amori ad hoc malum trahenti reſiſtere non valuit, faciens quod ſciebat non eſſe faciendum, ne ſuas, quibus deperibat, atque diffluebat, mortiferas delicias contriſtaret. lib. item 14. de ciuit. Dei cap. 11. Non eſt credibile Salomonem errore putaſſe idolis eſſe ſeruiendum, ſed blanditijs fœmineis; ad illa ſacrilegia fuiſſe compulſum, &c. Hæc ſunt fœminarum, quæ à Deo alienæ ſunt, arma, non gladij, non haſtæ, non arcus, & ſagittæ, ſed blanditiæ, ſed blanda voluptas. Salomoni, id eſt, pacifico, non reges, non fortes duces, non potentes aduerſarij, ſed imbelles fœminæ blanditijs blandum bellum intulerunt, pacis fœdus, quod inter illum Deumque erat, ruperunt, cor illud, cui Deus dederat latitudinem ſicut arenam, quæ eſt in littore maris, expugnarunt. Cyril. libr. 7. contra Iulianum pa. 157. Inter arma alia, haber fœmina voluptatem, qua mens vincitur.

An Salomõ exiſtimarit idolà habere aliquid numinis. *D. Gregor.* *D. Auguſt.* *Blanditiæ ſunt arma fœminarũ.*

Victa autem mens illius eſt in ſenectute, ſic enim ſcribitur 3. lib. Reg. *Cum iam eſſet ſenex, depravatum eſt cor eius per mulieres, vt ſequeretur deos alienos*, &c. Vnde Cyril. loco notato, Corripiebatur (ait) Salomon amore in ipſa ſenectutis via, mente iam defloreſcente, nec priſtinũ habente vigorem, ſed quaſi cum corpore ſeneſcente. Vbi ad finem & occaſum vitæ venit, defecit ſimul ætas roboris, & mentis, deinde laqueum illi per mulieres parauit Satanas, & à recto abduxit. Hæc Cyril. In Salomone iuuene mens floruit, in ſene ſimul cum ætate, vt ait Cyril. defloruit. Contra verò ait Hieronymus in epiſtola ad Nepotianum: Adoleſcentia multa corporis bella ſuſtinet, & inter incentiua vitiorum, & carnis titillationes, quaſi ignis in lignis viridibus, ſuffocatur ſapientia, & ſuum non poteſt explicare fulgorem. Senectus vero ætate fit doctior, vſu tritior, proceſſu temporis ſapientior, & veterum ſtudiorum dulciſſimos fructus metit. item: Omnes penè virtutes corporis mutantur in ſenibus, creſcente ſola ſapientia, decreſcunt cæteræ virtutes; cuncta, quæ per corpus exercentur, fracto corpore minora fiunt, &c. Si ſapientia in ſenibus creſ-

3. Reg. 11. *D. Cyrill.* *D. Hieron.* *Adoleſcẽtia* *Senectus.*

cit,

cit, quomodo in Salomone sene decreuit? Respond. quo-
D. Hieron. modo in ijs senibus, de quibus Hieron. eadem epist. Sapiē-
tia (inquit) in plerisque senibus ætate marcescit. Loquitur
41. verò Hieronym. de sapientia illa, quæ studio comparatur; Sa-
lomonis verò sapientia à Deo fuit infusa, illius mentis tamē
actus circa diuinas res in senectute emarcuerunt, non vitio
ætatis, vt Cyril. putat, sed vitio libidinis. Vt enim sequenti
capite ostendemus, Salomon quo tempore deprauatus ab
vxoribus est, non erat valde senex.

An Salomon post peccatū infusam sapientiam amiserit.

Rogabis num infusam illam sapientiam post peccatum
Salomon amiserit? Amissse videtur sentire August. lib. 3.
de doctrina Christiana, cap. 21. his verbis: *Salomonis initia*
desiderio sapientiæ flagrauerant, quam cum amore spirituali adeptus
D. August. *esset, amore carnali amisit,* &c. Et Greg. libr. Pastor. 3. p. art.
D. Gregor. 27. Salomon, qui post tantam sapientiam vsque ad idolo-
42. latriam cecidisse describitur, nihil in hoc mundo priusquā
caderet aduersitatis habuisse memoratur. Sed concessa
sapientia funditus cor deseruit, quod nulla vel minima
tribulationis disciplina custodiuit, &c. Verum hæc verba
de actu sapientiæ intelligi possunt: Cum enim Salomon
idola coluit, sapientiam amisit, id est, actum sapientiæ, vt
ait Augustinus: stultitia enim non sapientia est vsus, cor
item eius sapientia funditus deseruit, id est, actus sapientię,
vt ait Greg. non enim secundum sapientiæ regulas tunc tē-
poris egit. Itaq; crediderim non amissse sapientiæ habitus,
quoniam poterant illi cum peccatis eidem animo inesse.
Sed de Salomone satis. Ad filium eius Roboam trāseamus.

CAPVT X.

De Roboam filio Salomonis.

1. S*Alomon*, ait Euangelista, *genuit Roboam.* Difficilis quæstio
est, quoto ætatis anno Salomon genuerit filium Ro-
D. Hieron. boam? Etenim vt aiūt Hebræi, & D. Hieronym. epistola ad
An Salomon Vitalem, Salomon duodecim annos natus cœpit regna-
genuerit filiū Roboā, re; regnauit autem vt est in sacris literis 3. Reg. 11. annis
cum natus quadragintā; filius verò Roboam in locum Patris vita
esset annos functi suffectus est, cum vnum & quadragesimum annum
decem. ageret. *Quadraginta & vnius anni erat Roboam cum regnare cœ-*
3. Reg. 14. *pisset,* &c. Efficitur ergo Salomonem genuisse filium Ro-
boam antequam inciperet regnare, cum annos haberet
decem, si rectè supputes. Opinionem verò hanc à veritate
dissentire probatur; quia inaudita res est, puerum annō-
rum decem, vel vndecim filium gignere. Quis crederet
D. Hieron. mortalium (ait Hieronymus) vt vndecim annorum puer
genetaret filium? Confirmatur præterea, quia ex hac sen-
tentia sequitur Salomonem non fuisse senem, quo tem-
2. pore à fœminis in idolorum cultum est attractus. Nam
si duodecimo ætatis anno regnare cœpit, & quadragin-
ta tantummodo annis regnauit; efficitur quinquagesi-
mo 2. ætatis anno è vita migrasse. At multo ante mortem
deprauatus ab vxoribus est; ergo cum in idolorum cul-
tum est præcipitatus, agebat annum quadragesimum sex-
tum, vel septimum; quæ ætas senilis non est. Senili verò
ætate ad simulachra colenda pertractum docet Scriptura
3. Reg. 11. his verbis: *Cum iam esset senex Salomon, deprauatum est cor*
eius per mulieres, vt sequeretur deos alienos. Quænam senectus
est 46. annorum? Virilitas est, non senectus; non est de
hac ætate verum, quod supra ex D. Cyrillo attulimus:
Corripiebatur (inquit) Salomon amore in ipsa senectu-
tis via, mente iam defloreſcente, nec pristinum habente vi-
3. gorem, sed quasi cum corpore senescente: vbi ad finem &
occasum vitæ venit, defecit simul ætas roboris, & mentis;
deinde laqueum illi parauit Satanas per mulieres, &c. In
ætate 46. vel 47. annorum non defloreſcit mens, imo tunc
floret, tunc vigorem habet.

His rationibus victus respondebit aliquis, sentētiā Hebræorū esse falsam, Salomonē 12. ætatis anno cœpisse regnare. Verū ea probatur ex diuinis literis; quæ Salomonem
2. Paral. 29 puerū tenellū esse docent, cū ad regni clauum accessit: *Lacutus est Dauid Rex ad omnem Ecclesiā, Salomonē filium meum vnū*
1. Paral. 22 *elegit Deus, adhuc puerum, & tenellū.* &c. Et 1. lib. Par. *Salomō filius*
3. Reg. 3. *meus Puer paruulus, & delicatus,* &c. 3. Reg. Salomon cum iam Rex esset creatus: *Ego* (inquit) *sum Puer Paruulus, & ignorans*
egressum, & introitū meum. Quibus locis dicitur à Septuaginta 4.
interpretibus παιδάριον, id est, puerulus. ergo puerulus, & Puer paruulus, ac tenellus, erat Salomon, initio principatus; Puer autē paruulus ac tenellus non potest dici qui 12. annū superat. Duodecimo ergo ætatis anno principatum obtinuit, 40. annos regnauit, duos & 50. vixit, deprauatus ab vxoribus est ante annum 50. quæ ætas senilis appellari non potest. Iam vides quæstionis difficultatem.

D. Hier. in epist. illa ad Vitalē, concedit Roboamū genitū à Salomone vndecim vel 10. annos nato, multaq; ait dici in scripturis, quæ videtur incredibilia, & tamen vera sunt, neq; valere naturā contra naturę Dominū. Deinde exemplū affert fœminæ, quæ ex puero decem annorū concepit. D. Hieron.
De senectute verò Salomonis nullū verbū facit Iosephus, *Iosephus l. 8*
de ætate Salomonis hæc scribit: *Mortuus est Salomon valdè* *Antiq. c. 7.*
longæuus, qui regnauit quidem annis octoginta, vixit autē quatuor & 5.
nonaginta, &c. Miror sane, & ignoro ex quonam fonte Iosephus hāc Salomonis hauserit ætatem, & regni annos; Scriptura manifestè docet eum 40. annis regnasse, Iosephus numerum geminat, regnasse ait octoginta. Quod si verum esset, facilè propositos nodos dissolueremus: diceremus enim Salomonē ad summam peruenisse senectutē, vtpote ad nonaginta quatuor annos, eaque ætate ab vxoribus deprauatū idola coluisse; Roboamum verò ab eo genitum, post quinquagesimum ætatis annū. Quod si obijcias Scripturam sacrā regno Salomonis 40. tantūmodo annos, Io-
sephum verò octoginta tribuere, & Scripturæ aduersari; 6.
respondet Magister historiæ, & Glossa ordinaria, Scripturā quadraginta tantū annos cōmemorasse, quibus antequam præuaricaretur, regni gubernacula tractauit, reliquos quadraginta post præuaricationē silentio inuoluisse. Quemadmodū de Saule dicitur, *Filius vnius anni erat Saul cū regnare cœ-* 3. &c.
pisset, & duobus annis regnauit, videlicet innocēter, & vt filius vnius anni. Hic tamē locus aliter explicari potest, si cōiungātur hæc verba cum sequentibus hoc pacto: *Duobus annis*
regnauit super Israel, & elegit sibi Saul tria millia de Israel. hoc est, postquam Saul duos iam annos regni clauum tenuerat, secundo anno fecit hoc, quod sequitur, scilicet elegit tria 7.
millia militum ex Israēlitis, &c.

Verisimilius videtur, & Scripturæ magis cōsentaneum; *Ad quam*
Salomonē ad ætatem peruenisse sexaginta annorū; nimi- *ætatem*
rū, quia regnare cœpit anno ætatis vigesimo, & annis qua- *uenerit Salomon.*
draginta regnauit, vt docent sacræ literæ, vnde summa annorum efficitur sexaginta. Cum autem esset senex, videlicet iam natus quinquaginta quinq; vel plures annos, ab vxoribus in idololatriam pertractus est. Videtur autem Salomon citius senuisse, ob vxorum & concubinarum multitudinem, quæ corporis succum hauriebant. Sed obijcies Salomonem appellari Puerum paruulum cum 8.
cœpit regnare, non ergo tunc temporis egerat 20. annos. Respondemus hebræam esse phrasim, qua adolescentes pueri vocantur, vt ostendimus. *Cum iuuenis tenellus ac delica-*
tus esset Salomon, dicitur à Dauide puer, & tenellus, ad ædificandum templum Domino, ipse quoque Salomon puerum se vocat paruulum, id est, paruæ ætatis, ad gubernandum tantum imperium.

Quod verò fuerit iuuenis 20. annorum plus, minus, *Quæ ætas*
probatur, quia Dauid ante mortē suam vocat Salomonem *ætatis sit*
virum, nec solummodo virum, sed etiam sapientem: *Vir* *vir regnans*
(inquit) *sapiens es, vt scias, quæ facies ei,* &c. Si vir sapiens erat *Salomon.*
Salomon regnante Dauide, antequam sapientiæ à Deo do- 3. Reg. 3
num acciperet, qui fieri potest, vt duodecim tantū annos
ageret, cum cœpit imperare. Præterea Septuaginta inter-
pretes, quod noster vertit puerum & tenellū vertunt νέον 9.
καὶ παιδάριον, id est, *Salomon iuuenis, & tener*; ergo iuuenis erat. 1. Paral. 29
Hebraicè locis citatis dicitur Salomon, נַעַר nahar, quod nomē non solum significat puerum decem aut duodecim annorum, sed plurium; *Ioseph cum sedecim esset annorum pasce-* Genes. 37.
bat gregem cum fratribus suis adhuc puer, hebraicè nahar, dicitur ergo nahar, & puer, sedecim annorum. Dauid item, cum Gigātem vicit, dicitur à Saule puer; ait Saul ad Dauid: *Non vales resistere Philistæo isti, nec pugnare aduersus eum, quia* 1. Reg. 17.
puer, hæbraicè nahar, *es.* eodem capite, quo loco vertit noster interpres: *Erat autem Dauid adolescens rufus, & pulcher aspectu,* hebraicè idem nomen est nahar, Septuaginta verterunt

terant παιδάριον, id est, puerulus, potuisset ergo noster interpres, si voluisset, etiam locis citatis, in quibus de Salomone sit sermo, vertere adolescentem tenerum, & adolescentem parvum, id est, paruæ ætatis. Absalon quoque cum bellum patri intulit natus iam 25. vel 30. annos, trium iam filiorum & filiæ vnius pater, qui 2. Reg. 14. numerantur, puer, & hebraicè, nahar, dicitur 2. Reg. *Seruate* (ait Dauid) *mihi puerum Absalon*, rursus; *Estne pax puero Absalon?* quibus locis hebraicè est nomen, nahar, & græcè παιδάριον. similiter Ieroboam dicitur nahar, cum præfectus creatus est super tributa à Salomone, nec tamen puer esse poterat: *videns Salomon adolescentem industrium, constituerat eũ præfectum super tributa vniuersa domus Ioseph*, &c. Hebraicè adolescens dicitur, nahar hoc loco, græcè παιδάριον. Denique Ioseph, vt legitur Genes. triginta erat annorum, quãdo stetit in conspectu Pharaonis; at eodem capite puer dicitur latinè, *erat ibi puer Hebræus*, &c. hebraicè, nahar, cum natus esset annos 28. vt facile colliges. Vnde patet in sacris literis adolescentem 20. vel plurium annorum, qualis erat Absalon, qualis & Ioseph, appellari puerum, nahar, & παιδάριον. non habet ergo vim argumentum illud, Salòmon dicitur puer parvus & tenellus, & pedarion, ergo natus erat duodecim annos cum regnare cœpit, & si natus esset 23. vel 24. annos, puer, & nahar, & pædarion dici potuit: quemadmodũm Absalon: Imò Roboam 40. annos natus, cum regni clauum accepit, dicitur puer, & corde tener, græcè ἁπαλοκάρδιος, id est, iuniòr, noster interpres recte vertit, erat rudis, scilicet veluti puer, & corde pauido.

Itaque propositæ quæstioni respondendum est, Roboamum non esse genitum à Salomone patre, cum decem aut vndecim annos ageret, sed cum ad vigesimum annum iam accederet. Quæ obstant, vim non habent, vt ostendimus; Illud obseruandum, ex tot vxoribus Salomonem vnicum tantum filium Roboamum reliquisse, & filias duas.

Regnũ Hebræorum diuisum in duo regna.

Huius Roboam tempore Hebræorum regnum, quod vnicum erat, in regna duo diuisum est, alterum quod tribum Iuda, Benjamin, & Leuiticam, alterum quod decem reliquas tribus complectebatur. Illud dicitur regnum Iudæ, à tribu præstantissima, hoc appellatur regnum Israël, vel decem tribuum, vel Ephraim ab Ieroboamo rege ex tribu Ephraim, vt docet Hieronymus Oseæ 1. *Diuisionis causa fuit Salomonis idololatria.* ait Deus Salomoni, *Scindam regnum tuum, & dabo illud seruo tuo: veruntamen in diebus tuis non faciam, propter Dauid patrem tuum. de manu filij tui scindam illud, nec totum regnum auferam, sed tribum vnam dabo filio tuo propter Dauid seruum meum, & Ierusalem, quam elegi.* Dices tribum vnam ait Deus se daturum filio Salomonis, ergo regnum Roboami non complectebatur tres tribus. Respond. Deum loqui tantummodo de præcipua tribu Iudæ, à qua regnum nomen accepit, cui coniuncta est tribus Beniamin, & Leuitica, eo quod templum, cui ministrabat Hierosolymis, erat in regno Roboam. *Sacerdotes, & Leuitæ, qui erant in vniuerso Israel, venerunt ab Roboam, de cunctis fœdibus suis, relinquentes suburbana, & possessiones suas, & transeuntes ad Iudam & Ierusalem, eo quod abiecisset eos Ieroboam (Rex decem tribuum) & posteri eius, ne sacerdotio Domini fungerentur.* Iterum obijcies, me tredecim numerasse tribus Israel, cum tamen duodecim tantum soleant numerari: Respondeo, duodecim numerari, præter tribum Leuiticã, quæ templo erat mancipata; nec habebat sortem. Voges, Iacob duodecim tantum filios habuit, ex quibus duodecim tribus ortæ sunt, vnde ergo decima tertia tribus, & decimus tertius filius. Respondeo, Iacob duodecim tantum filios habuisse, adoptasse verò duos filios Ioseph, Ephraim, & Manassem, qui loco patris Ioseph, duas tribus effecerunt, tribum scilicet Ephraim, & tribum Manassę. Si Ioseph tribum aliquam vnicam constituisset, duodecim tãtum tribus fuissent: Sed quia pro Ioseph, filij duo duas constituerunt, tredecim tribus effectæ sunt. Regnum ergo Roboam dicitur regnum Iuda, vel duarum tribuum, nec enim sit mentio Leuiticæ, quia Deo tota erat consecrata. Leuitica tribus diuina erat, Iudæ tribus regia.

De numero tribuum Israel.

Qualis rex fuerit Roboam.

Potis qualis-nam Rex fuerit Roboam? Respond. inter malos computari. Etenim idola coluit, vt narratur 2. Paral. his verbis: *Cum roboratum fuisset regnum Roboam, & confortatum, dereliquit legem Domini, & omnis Israel cum eo.* Lege etiam librum 3. Reg. Itaque post diuisionem, siue schisma, regnũ vtrumque, prius decem tribuum, cuius Rex Ieroboam, postea duarum tribuum, cuius Rex Roboam, cœpit idola colere, erant tamen multi, tam in hoc quam in illo, veri Dei cultores. Lege Ezechiel. in quo duo hæc regna parabolicè duabus meretricibus designantur, quarum altera dicitur Oolla, scilicet regnum decem tribuum: altera Ooliba, scilicet regnum duarum tribuum, earum fornicationes, id est, idololatriæ, debitaque illis supplicia eodem loco recensentur. Porrò de Roboam ait Eccles. *finem habuit Salomon cum paribus suis, & dereliquit post se de semine suo, gentis stultitiam, & imminutum à prudentia Roboam, qui auertit gentem consilio suo.* Appellatur Roboam imminutus à prudentia, & gentis hebrææ stultitia, propterea quod consilio suo diuisit regnum, securus enim iuuenum consilium, spreto consilio seniorum, duræ respondit populo tributorum alienationem perenni, auertitque à se decem tribus, vt narratur 3. Reg. Rudis fuisse dicitur, & corde pauido, quo tempore Ieroboam rebellauit, 2. Paralip. nec potuisse resistere illi; regni clauum tenuit 17. annis.

2. Reg. 18.

3. Reg. 11.

Genes. 41. 11.

2. Paral. 13. 12.

1. 2. Paral. 10. 3. Reg. 14. 16. Ezech. 23. Eccles. 47. 17. 3. Reg. 12. 2. Paral. 13

CAPVT XI.

De regibus Abia, Asa, Iosaphat, & Ioram.

CVm duo fuerint regna, alterum Israel, vel decem tribuum, alterum Iuda, vel duarum tribuum, nullius regis decem tribuum Matthæus meminit, reges tantummodo Iuda numerat, ex quibus Ioseph virginis sponsus originem duxit. Dauid & Salomon omnibus tribubus, vnique regno ex omnibus constanti, imperarunt. Roboam Salomonis filius, Danidis nepos, primus fuit Rex duarum tantummodo tribuum, eius filius Abias illi successit, ex vxore natus Maacha, quam præ cæteris diligebat. Non erat hic primogenitus, sed Rex à parte creatus est, quod sapientior, potentiorque reliquis esset fratribus: *Constituit Roboam in capite Abiam filium Maacha ducem super omnes fratres suos, ipsum enim regem facere cogitabat, quia sapientior fuit, & potentior super omnes filios eius*, &c. Tribus tantum annis regnum administrauit, vt dicitur 3. Reg. ambulauitque in omnibus peccatis patris sui, &c.

1.

2. Paral. 11.

2.

3. Reg. 15.

In eius locum repositus est filius Asa, de quo dicitur 3. Reg. *Fecit Asa rectum ante conspectum Domini, sicut Dauid pater eius, & abstulit effeminatos de terra purgauitq; vniuersas sordes idolorum, quas fecerant patres eius.* Habuit autem exercitum maximum, & fortissimum. *Habuit Asa in exercitu suo portantium scuta, & hastas de Iuda trecenta millia, de Beniamin vero scutariorum, & sagittariorum ducenta octoginta millia, omnes isti viri fortissimi. Aethiopam exercitum Deo auxiliante vicit, in qua decies centena millia militum erant.* eodem capite: *Exterruit Dominus Aethiopas*, &c. Probi regis exemplar habes, cui prima cura scelerum extirpatio, populique expurgatio: *Purgauit Asa vniuersas sordes idolorum*, &c. Secunda cura militiæ, quæ regnum tueatur.

3. Reg. 15. 2. Paral. 14. 3.

At *qui stat, vt* ait Apostolus, *videat ne cadat*, exemplo sit Rex idem, cum staret cecidit. Auro argentoque ex thesauris regijs, ac templi deprompto, Syriæ regis auxilium aduersus regem Israel emit, spemq; suam non in Deo, qui aduersus tot Æthiopum millia opem tulerat, sed in Syris collocauit. Quamobrem ab Hanani Propheta ijs verbis est incusatus: *Quia habuisti fiduciam in rege Syriæ, & non in Domino Deo tuo, idcirco euasit Syria regis exercitus de manu tua: Nonne Aethiopes, & Libyes multo plures erat, quadrigis, & equitibus & multitudine nimia, quos, cum in Domino confidisses, tradidit in manu tua? stulte igitur egisti, & propter hoc ex præsenti tempore aduersum te bella consurgent*, &c. Hac increpatione exulceratus Asa, prophetam in vincula conjcit, multosque ex populo neci dat. extremo autem vitæ tempore pedum dolore vehementissimo (forte podagra) excruciatus, *nec in infirmitate sua quæsiuit Dominum*, (vt scriptum est eodem capite) *sed magis in medicorum arte confisus est.* discant ægroti à Deo magis,

Asa increpatur à Propheta, quod fiduciam in Rege Syriæ habuerit, & non in Domino. 2. Par. 16. 4.

Asa ægrotans nõ quæsiuit Deũ, sed magis medicos.

magis, quàm à medicis sanitatem sperare, precibusque & diuinis sacrificijs exquirere.

Abulensis. Vnde Episcopus Abul. hoc loco sic scribit: Licet opera medicorum salus naturaliter recuperari queat, sicut naturaliter perditur, tamen magis debemus putare, quod salus voluntate Dei nobis eueniat, quam medicorum opera, &

5. potius confidendum est de bonitate illius, quàm de naturæ efficacia. Hæc ille. Putat idem doctor Asam pedum dolore à Deo percussum, quòd prophetæ pedes obstrinxerit vinculis, quia *Deus vult, vt per quæ quis peccat, per ea torqueatur.*

Sapien. 11.

Mirum sanè est, initia illa bona tam infelices habuisse exitus. Carthusianus putat non esse damnatum. dicitur enim de illo: *Cor Asa erat perfectũ cunctis diebus eius.* & *Cor Asa*

2. *Par.* 15. 3. *Reg.* 15. *perfectum erat cum Domino cunctis diebus suis.* Veruntamen repugnant verba illa: *Nec in infirmitate sua quæsiuit Dominum.* nisi interpreteris. non quæsiuit ad pedum curationem, quæsiuit tandem ad animi salutem. Res dubia est. si verò quæras

6. quomodo dicatur cor Asa perfectum cum Domino cunctis diebus, cum tamen Prophetam in carcerem miserit, nec Dominum in infirmitate requisierit. Respondeo cum Cardinali Caietano, fuisse cor Asa perfectũ cum Domino, quod ad cultum attinet Dei, non enim idola coluit, vno & quadraginta annis iceptum tenuit.

Iosaphat ejus laudes & virtutes.

Successorem habuit filium Iosaphat, regem religione præstantem. Hic idola detestatus est, Deum coluit, tertio regni anno: *Misit de principibus suis, vt docerent in ciuitatibus Iuda, & cum eis Leuitas sacerdotes, docebantq; populum in Iuda, habentes librum legis Domini, & circumibant cunctas vrbes Iudæ, atque erudiebant populum.* ô regem eximium, cui doctrina populi tantæ curæ fuit, vt eam ad rem quas nostra Societas missiones appellat, id est, per diuersa loca ad docendum populum

2. *Par.* 17. *Zelus regis in docendo populo.*

7. discursiones faceret. Rursus: *Egressus est Iosaphat ad populum, de Bethsabee* (quæ erat regni extremitas versus Austrum) *vsque ad montem Ephraim, & reuocauit eos ad Dominũ Deum patrũ suorum.* ô diuinum regis zelum, firmauit ergo regnũ diuino

2. *Par.* 19. *Regis pr bi exempl um.* cultu: Munijt militibus: *Constituit militum numeros in cunctis vrbibus Iuda, quæ erant vallatæ muris,* &c. Exornauit iudicibus: *Constituit iudices terræ in cunctis ciuitatibus Iuda munitis, per singula loca: in Hierusalem quoque constituit Leuitas & sacerdotes, & Principes familiarum ex Israel, vt iudicium & causam Domini iudicarent habitatoribus eius,* &c.

Monita à rege ad suos.

Extant eodem capite egregia optimi regis monita, quæ iudicibus dabat, quos sapiens iudicibus: *Videte* (ait) *quid faciatis, non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini, & quodcunque iudicaueritis, in vos redundabit. sit timor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite, non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupida mu-*

2. *Par.* 19. *nerum.* & infra: *Sic agetis in timore Domini fideliter, & corde perfecto,* &c.

Videte, inquit, quid faciatis, quanti ponderis sit iudicãdi munus attendite; ex ipso ciuium vita, ex ipso bona pendent, videte quas causas agatis, non agitis causas hominis, sed Dei, nam iudicatis populum Dei. vnde illud supra dictum: *Constituit Leuitas, & sacerdotes, & principes familiarum, vt iudicium & causam Domini iudicarent*: iudicium, & causa Domini dicitur omnis causa populi, quia erat iudicium & causa populi Dei, & legis Dei secundùm leges Dei.

9. Immittet autem iudex magnum supplicium, si iniustus sit, ideoque addit: *Quodcunque iudicaueritis, in vos redundabit,* si iniuste, pœnam, si iuste, præmium a Deo consequemini.

Ampletti debet iudex summopere timorem Dei, & diligentiam, odio habere iniquitatem, personarum acceptionem, & munera de timore: *Sit* (inquit) *timor Domini vobiscum.* & sic agetis in timore Domini. de diligentia: *Cum diligentia cuncta facite,* expedire breui tempore negocia, ne litis in iudicando, cum litigantium detrimento cunctatores. de odio iniquitatis, & munerum: *Non enim est apud Dominum iniquitas,* &c. Quasi dicat, imitamini summum iudicem Deum, qui nec personas accipit, nec muneribus corrumpitur. dicitur dij iudices in diuinis literis: *Ego dixi, dij estis,* Deos se esse ostendent, si quemadmodum apud

10. *Psal.* 81. Deum, ita apud illos, nec iniquitas vlla, nec personarum acceptio, nec cupiditas munerum reperiatur. Porrò duo iudicum genera instituit Iosaphat, quoddam minores per singulas ciuitates munitas, qui populis ius dicerẽt, alios maiores in regni metropoli Ierusalem, ex Leuitis, & sacerdotibus, & principibus familiarum, viris præcipuis, quos Græca versio vocat Patriarchas; ijs præsidebat Pontifex. *Amasias sacerdos, & pontifex vester* (ait Iosaphat) *in ijs, quæ ad Deum pertinent, præsidebat.* Erat alter præses, qui regis vices gerebat, de quo idem Iosaphat eodem loco, *Zabadias filius Ismael, qui est dux in domo Iudæ, super ea opera erit, quæ ad regis officium pertinent,* hoc est, super eas causas, quæ pertinent ad regem. Consultores Leuitæ erant, ideo sequitur: *Habetis magistros Leuitas coram vobis,* &c. Tria hæc regi summopere esse procuranda docet Iosaphat, diuinum in primis & ante cætera omnia cultum, deinde iudicum virtutem, & sapientiam, tertio regni munitionem ac defensionem.

Israelitarum.

2. *Paral.* 19

11.

Quomodo etiam bella reges debeant gerere, is Rex ostendit: *Venerunt nuntij, & indicauerunt Iosaphat dicentes, venit contra te multitudo magna,* &c. Quid Iosaphat, quid faciet, quo se vertet? ad Deum se vertit, in eo spem veluti tutissimo præsidio collocauit. *Timore perterritus* (vt eodem capite dicitur) *totum se contulit ad rogandum Dominum, & prædicauit ieiunium vniuersæ Iudæ, congregatusq; est Iudas ad deprecandum Dominum,* &c. ô arma aduersus quoslibet hostes fortissima! Probis regis populique precibus annuit Deus, pugnam in se recepit, per Iahazielem Leuitam victoriam pollicitus est. *Hæc dicit Dominus vobis,* (ait Iahaziel) *nolite timere, nec paueatis hanc multitudinem, non est enim vestra pugna, sed Dei,* &c. o felicem regem, cuius pugna non militum est, sed Dei! Non eritis vos, qui dimicabitis (ait Propheta) sed tantummodo confidenter state, & videbitis auxilium Domini super vos, ô Iuda & Hierusalem, &c. Stetit promissis Deus, victoriam admirabili contulit modo, cuta paluerem, vt aiũt. Egregius Rex Iosaphat Leuitarum choros exercitum iussit præcedere, diuinasque laudes canere, hos in prima acie milites fortissimos statuit, diuinis laudibus veluti acutissimis sagittis armatos. Ex hoc Iosaphan facto discant reges diuinis laudibus, precibus, supplicationibusque ad omnia templa decretis, hostes expugnare. Cœperunt sacri cantores diuinas laudes canere, cœperunt hostes mutuis vulneribus cæsi cadere. cum esset exercitus hostilis ex Moabitis, Ammonitis, & Idumæis conflatus, Moabitæ & Ammonitæ primum Idumæos trucidarunt, mutuis postea cædibus ipsi occubuerunt. Non fuit opus regi gladium distringere, venit, vidit, vicit, incruenta pontus victoria, spolijsque onustus domum rediit. Quid hoc rege felicius, qui non sanguinem fundendo, sed cantando vicit.

Exemplum belli gerendi & auxilium à Deo petendi in ieiunijs, ac precibus.

12.

13.

Si quid habuit infelicitatis, id ex societate quam cum improbis regibus iniit, emanauit. cũ impio Achab copias coniunxit, & aduersus Syros infeliciter dimicauit, quam ob causam à Propheta reprehensus est his verbis: *Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum amicitia iungeris? & idcirco iram quidem Domini meruisti, sed bona opera inuenta sunt in te, eo quòd abstuleris lucos de terra Iudæ, & præparaueris cor tuũ, vt requireres Deum,* &c. Propheram veneratus audita patienter tulit, secus ac pater eius Asa, qui Prophetam increpantem in custodiam tradidit.

14.

2. *Paral.* 19

Cum nauibus quoque Ochoziæ filij Achab viri pessimi, naues mittit in Ophir ad quærendum aurum, at confractæ sunt, redditur a Propheta Elizer causa: *Quia* (inquit) *habuisti fœdus cum Ochozia, percussit Dominus opera tua, contriti sunt ergo naues, nec potuerunt ire in Tharsis,* &c. Nocet probis improborum societas, duce igitur eorum consortia cauere.

15.

2. *Paral.* 20

Cautior esse didicit Iosaphat, cũ iterum ab eodẽ Ochozia impio ad nauigationis societatem inuitaretur, naues suas cum illius classe noluit coniungere, vt leges 3. Reg. 22. Sedit ad gubernacula regni Iudæ annis 25. vt legitur 3. Reg. 22. vixit annos sexaginta.

3. *Reg.* 22.

Quæ regio sit Ophir.

Rogabis quænam regio sit Ophir, & Tharsis, ad quam naues Iosaphati auri vehendi causa nauigabant? Militæ discrepantesque sunt hac de re sententiæ. Montanus in libro de sedibus gentium, arbitratur Ophir esse nouum orbem, probat, quia vbi in nostra versione legitur: *Aurum erat probatissimum,* in Hebræo habetur, *auram*

16.

2. *Paral.* 3.

erat

erat pariter, quæ vox dualis est numeri, à nomine singulari, peru, quasi dicatur aurum illud allatum erat ex regione, quæ duplex Peru appellatur. Duæ enim sunt regiones in nouo illo orbe, quarum altera etiam nunc Peru, altera noua Hispania nominatur. Huic sententiæ subscribit Genebrardus lib. 1. Chronologiæ: Aurum (inquit) paruaim in Hebræo appellatur, quasi allatum ex vtroque Peru. quis non cernit nouum hunc orbem nominari? &c. Subscribit quoque ex parte Vatablus, qui 3. Reg. 9. & 22. Ophir & Tharsis putat appellati insulam noui orbis Hispaniolam.

Genebrardus. *Vatablus.*

17. Secunda opinio est quam refert Volaterranus Ophir esse Sophalam, quæ ad Africam spectat. Tertia Indiæ esse regionem, Rabanus in Glossa ordinaria, in India esse putat Ophir, terramque auream nuncupari, eo quod montes haberet aureos, qui à leonibus sæuissimisque bestijs incolerentur. Ad quos (inquit) nullus aliter accedere audet, nisi qui in naui stantes iuxta littus, terram quam vnguibus leonum effossam inuenerint, in suam nauim recipiunt, vt si bestiæ eos senserint, facile in mare recipiantur. Hæc ille. Episcopus quoque Abulensis 3. Reg. 9. Ophir (ait) est insula quædam in India, in hac leones & sæuissimæ bestiæ habitant, hæc enim terra montes habet aureos. Nam superficies eius videtur tota quasi aurum, non est tamen facultas hominibus introëundi, & manēdi in mōtibus illis aureis, propter sæuissimas bestias. Sed cum sint illi montes in litore maris, nautæ cum vident abesse bestias, introëunt in extremitates illorum montium, & laminas aureas, vnguibus & pedibus bestiarum erutas, accipiunt, redeuntque in nauem. Hæc Abul. eadem Lyr. Pomponius Mela simile quid scribit. Alit (inquit) India formicas nō minores maximis canibus, quas more Gryphorum, aurum penitus egestum, cum summa pernicie attingentium custōdire commemorant. D. etiam Hieronymus in Epistola ad Rusticum, inter alia; per Oceanum (inquit) ad Indiam peruenitur, & ad Gangē fluuium, quem Phison sancta Scriptura commemorat. qui multa genera pigmētorum dicitur de paradisi fonte deuehere, vbi nascitur carbunculus, & smaragdus, & margarita candentia, & vniones, mōtesque aurei, quos adire propter Gryphas & Dracones & immensorum corporum mōstra, hominibus impossibile est, vt ostendatur nobis, quales custodes habeat auaritia, &c. Iosephus præterea Ophir in India esse censet, lib. 8. antiquit. cap. 6. aureamque terram vocari docet ipso cap. 6. & 7. & D. Hier. in commentarijs Ionæ. Quantum (ait) in Paralipomenon libris intelligi datur, quidam locus Indiæ Tharsis vocatur, &c. Et in Epistola ad Principiam, Ophir putat esse auri genus, vel à loco Indiæ, vel à colore sic nominatum. hæc placet opinio.

Volaterranus lib. 12. *Montes aurei & terra aurea, quæ adire prohibent fera. Rabanus.* *Pomponius Mela lib. 3. cap. 7.* *D. Hieron.* *Iosephus.*

18. 19.

20. Crediderim ergo Ophir regionē esse Orientalis Indię; ab Ophir filio Iectan & nepote Heber sic appellatam, filios enim Iectan, ait Iosephus, à flumine Cophene Indiæ, & positæ circa eum Syriæ loca quædā, inhabitasse. In hanc regionem Tyrij rei nauticæ periti nauigabant, cum Tyrijs nauigarunt postea Hebræi tempore Salomonis. Iosaphat verò & Ochozias in Asion gaber portu rubri maris classem, quæ eandem reuerē nauigationem, extruxerunt. Naues Iosaphati confractæ sunt, eo quòd cum viro impio Ochozia societatem iniret. De nauigatione Tyriorum sic scribitur: *Classis Hiram, quæ portabat aurum de Ophir, attulit ex Ophir ligna thyina multa nimis, & gemmas preciosas*, &c. Erat hic Hiram Rex Tyri Salomoni amicus, de nauigatione Hebræorum cum Tyrijs eodē capite dicitur: *Classis Regis Salomonis per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum, & argentum, & dentes Elephantorum, & simias, & pauos.* Hæc omnia deferebantur ex terra Ophir, siue Tharsis, hoc est, ex Insula, quam Samatram nunc appellamus, ex Pegu, & Malaca, quæ aurea Chersonesus vocatur. Vbi eboris auriique magna erat copia. Quod Rabanus & alij scribunt de feris aurum effodere prohibentibus, aureisque montibus, quantum habeat verisimilitudinis, alij viderint, fides sit penes auctores. Plinius similia de Arimaspis scribit: Produntur (ait) Arimaspi, quos diximus vno oculo in fronte media insignes; quibus assiduè bellum esse circa metalla cum gryphis ferarum volucri genere, quale vulgo traditur, eruente ex cuniculis aurum; mira cupiditate & feris custodientibus, & Arimaspis rapientibus, multi sed maximè illustres, Herodotus, & Aristeas Proconnesius scribunt hæc Plin.

Genebrardus. *Vatablus.* *3. Reg. 10.* *Plinius lib. 7. cap. 2.*

21. 22.

Quod verò Ophir non sit Peru, probatur, quia Peruensem illam nauigationem non est probabile Salomonis ætate fuisse notam, postea verò in tanta hominum auaritia penitus ignoratam. Deinde quia elephanti non sunt in Peru, ac proinde nec Elephantorum dentes, non ergo potuerunt inde à classe Salomonis afferri. Præterea quia si in Peruensem regionem nauigarent naues, non è portu maris rubri, sed maris mediterranei multo propinquioris soluissent. Denique quia similitudini tantum nominis opinio illa innititur, quod fragile est fulcimentum, casu enim inter nomina similitudo reperitur: *ait Rabsaces, vbi est Deus Sepharuaim? qui non potuit suos cultores liberare* idem nomen est, addito Samech, nemo tamē dicet significare Peru. Hieron. aurum paruaim aurum probatissimum vertit; 70. interp. nomen loci esse putauerunt. sic enim vertunt χρυσοῦ δὲ ἐκ φαρούειμ, id est, auro, quod ex pharuim, non enim legerunt paruaim numero duali, sed paruim numero plurali.

23. *3. Reg. 18.*

Tharsis autem vocabulo, vt ait Diuus Hier. in Epistola ad Marcellam, omnis ferè scriptura referta est, illius tamen nō est facilis intellectio. sed quid significet pro virili paucis explicabimus. In primis Tharsis mare significat, vt testatur Hieronymus Isaiæ 2. Hebræi (inquit) putant lingua propria sua mare Tharsis appellari; quando autem dicitur, iam, non hebraico sermone appellari, sed Syriaco, &c. Idcirco ipse Hieronymus vertit Tharsis, mare. Isaiæ 23. & Ezechielis 1. Septuaginta quoque interpretes vertunt, mare, Isaiæ 2. & Hieronymus eodem Isaiæ capite, Ionam fugisse in Tharsis interpretatur, fugisse in mare, vt ad quascunque insulas pergeret.

D. Hieron. 24. *Nominis Tharsis significata.*

Secundò Tharsis significat lapidem pretiosum in quarto ordine gemmarum, quæ in pectore pontificis erant, Tharsis nominatur. significat autem Chrysolitum, vt vertit diuus Hieronymus, & Septuaginta interpretes, ob marini coloris similitudinem sic dictum scribit idem Hieronymus Isaiæ 2. Quia verò Tharsis mare significat, & Chrysolitum vertit Hieronymus Ezechielis 1. *aspectus earum*, scilicet rotarum, *& opus earum, quasi visio Tharsis*, id est, maris, & cap. 10. interpretatur, *aspectus rotarum erat quasi visio Tharsis*, id est, lapidis Chrysoliti; Symmachus vertit, hyacinthi, Septuaginta interpretes carbunculi, hebraicè est nomen Tharsis.

Exod. 28. ¶ 25. *Ezech. 1.*

Tertiò Tharsis significat Carthaginem, probatur, quia vbi ex Hebræo legitur: *Viulate naues Tharsis*, Septuaginta interpretes transferunt; *Viulate naues Carthaginis*, vbi legitur: *Negotiatores Tharsis*: Septuaginta vertunt; *Negotiatores Carthaginenses*. D. Hier. Ezechielis 27. Tharsis negotiatores vertit Carthaginenses negotiatores. Chaldæus 3. Reg. 10. nauem Tharsis interpretatur, nauem Africam, & Theodoretus, Psal. 71. Tharsis Carthaginem significare arbitratur; Euthymius verò eodem Psalmo scribit omnes expositores, Tharsis interpretari Carthaginem, Africæ principem ciuitatem. Dicta fortè est Tharsis, Carthago, quia ciuitas erat maritima Africæ princeps. Tharsis enim vt diximus mare dicitur.

Isaiæ 23. *Ezech. 38. & 27.* *Chaldæus.* *Theodoretus.* 26. *Euthymius.*

Quartò Tharsis videtur significare Ciliciā in lib. Iudith, cum Holophernes dicitur deprædatus filios Tharsis, quia à Tharsis pronepote Noe originem duxere Cilices; vt putat Iosephus lib. 11. antiq. cap. 11. D. Hieron. in traditionibus hebraicis, Lyranus, & alij interpretes Genes. 10. & Iosephus lib. 9. ca. 11. Ionatham ait, fugisse in Tharsum Ciliciæ ciuitatem, quem Scriptura docet fugisse in Tharsis, forsitan Cilicia, quæ prouincia non longè distat à Iudæa, primum dicta est Tharsis à pronepote Noë, qui Tharsis dicitur, à quo Cilices sunt oriundi. Deinde quia olim maritimum imperium Cilices obtinebant, naues eorum dictæ sunt naues Tharsis, id est, Ciliciæ, & quia magnæ erant, quælibet naues magnæ appellatæ sunt naues Tharsis, mare quoque ipsum, Tharsis nominatum, ciui-

Iudith 2. *Iosephus.* *Hieronym.* *Lyranus.* 27. *Genes. 10.*

ciuitatibusque & regionibus maritimis Tharsis nomen est accommodatum, vt Carthagini.

Quinto Tharsis significat regionem illam Indiæ Orientalis, ex qua aurum ad Salomonem afferebatur, eo quod esset maritima. Iosephus Tharsis interpretatur mare Tharsicum: *Multa* (inquit) *nauigia Rex Salomon habuit in mari, quod vocatur Tharsicum, quæ ad remotas gentes merces varias deferre iussit, pro quibus exportatis aurum & argentum Regi referebant, multumque eboris, & mancipia æthiopica, & simias. Ea nauigatio in itu, & reditu, triennium integrum absumebat.* Hæc Iosephus. & lib. 9. antiq. cap. 10. ait Iosaphat regem cum Ochozia conuenisse, vt naues in Pontum nauigarent ad emporia Thraciæ, quo loco videtur existimare Tharsis esse Thraciam. Sed dicendum Tharsis & Ophir, eandem esse regionem. probatur ex libro tertio Regum & ex secundo Paralip. nam altero loco dicitur Iosaphat fabricasse naues, quæ nauigarent in Ophir, altero quæ nauigarent in Tharsis, cùm de eadem nauigatione sermo sit. Accedunt verba 3. Reg. *Classis Salomonis per mare cum classe Hiram, semel per tres annos, ibat in Tharsis, deferens inde aurum*, &c. Idem dicitur Paralip. 9. ergo Tharsis & Ophir eadem regio est, nisi velis dicere his locis Tharsis non significare regionem aliquam, sed mare: ibant naues in Tharsis, id est, in mare. Sed verba allata regionem potius significare videntur, quam mare. de his satis, ad Reges reuertamur.

Ioram rex. Iosaphato patri optimo successit Ioram filius pessimus, à virtute paterna pietateque degenerans, impij soceri idololatriam est sectatus. Duxerat enim vxorem Achabi regis Israël filiam nomine Athaliam, fratres sex occidit, idolisque cultum exhibuit: *Ambulauit in vijs regum Israel, sicut ambulauerat domus Achab, filia enim Achab erat vxor eius, & fecit, quod malum est in conspectu Domini*, &c. Non fugit Ioram impiorum societatem, idolorum cultoris Achabi filiam vxorem duxit, idola ideo coluit, populumque in eundem impium cultum attraxit. Neque impune tulit. Etenim vt scribitur libro secundo Paralipom. *Suscitauit Deus contra Ioram spiritum Philistinorum, & Arabum, qui confines sunt Aethiopibus, & ascenderunt in terram Iuda, & vastauerunt eam, diripuerunt que cunctam substantiam quæ inuenta est in domo regis, insuper & filios eius, vxores eius, &c.* Vides quas pœnas Deus de impijs, etiam ante mortem sumat. neque hæ satis: audi quid sequatur eodem capite: *Et super hæc omnia, percussit Ioram Dominus alui languore insanabili: cumque diei succederet dies & temporum spatia volurentur, duorum annorum expletus est circulus, & sic longa consumptus tabe, ita vt egereret etiam viscera sua, languore pariter & vita caruit*, &c.

Misericors autem Dominus, antequam puniret, pessimo regi supplicium, vt si vellet, illud effugere, denuntiauit. Allatæ enim ad Ioram sunt Eliæ Prophetæ literæ minaces, quæ paucis his verbis scelerum supplicia prædixerunt.

Quoniam non ambulasti in vijs Iosaphat patris tui, & in vijs Asa regis Iuda, sed incessisti per iter regum Israel, & fornicari fecisti Iudam (id est, idola colere) *& habitatores Ierusalem, imitatus fornicationem domus Achab, insuper & fratres tuos, domum patris tui, meliores te occidisti. Ecce Dominus percutiet te plaga magna cum populo tuo, & filijs, & vxoribus tuis, vniuersaque substantia tua: tu autem ægrotabis pessimo languore viscerum tui, donec egrediantur vitalia tua paulatim per singulos dies.* Hæc est epistola, breuis illa quidem, sed plena terrore. Verum terribiles minæ Ioramum modice tetigerunt, vt enim est apud Oseam, *fornicatio* (id est, idololatria, quæ fornicatio spiritalis dicitur in diuinis literis) *& vinum auferunt cor.* Is autem qui corde caret, quamuis tartarei ignis vel quorumlibet suppliciorum formidines opponas, nihil commouetur. commotio enim in corde fit, quod est ablatum.

Dubium est à quonam Elia propheta hæ literæ ad Ioramum datæ sint? Nam Elias magnus ille Propheta, regnante Iosaphato patre huius Ioram, in paradisum terrestrem iam sublatus fuerat, vt colligitur ex 4. Reg. *Cum rogaret Iosaphat, est ne hic Propheta Domini, vt deprecemur Dominum per eum?* respondit vnus de seruis regis Israël, *est hic Eliæus filius Saphat, qui fundebat aquam super manus Eliæ.* Iam igitur Elias inter homines non viuebat. Quamobrem Caietanus & Magister historiæ putarunt, fuisse epistolam ab alio Propheta eiusdem nominis scriptam ad Ioram, qui eo regnante vixerit. Non caret verisimilitudine quod Hebræi dicunt, sequitur, & Genebradus lib. 1. Chronologiæ. fuisse literas missas ab Elia illo magno Propheta, probatur primo, quia absolute ait scriptura, *allatæ sunt ei literæ ab Elia Propheta*, nullam addens distinctionem. Secundo quia si Propheta esset alius, qui inter homines vitam ageret, ad regem ipse venisset, nec literas scripsisset. Elias igitur quia in paradiso terrestri agebat, populique sui ibi quoque res curabat, & mouerat, epistolam ad Ioramum scripsit, angeloque dedit, angelus tabellario ferendam tradidit. forte antequam in paradisum transferretur, literas spiritu prophetico scripserat, dederatque Eliseo ad Ioramum congruenti tempore perferendas.

Vixit Ioram annis tantummodo quadraginta, regnauit annis 8. ambulauitque non recte, vt est in nostra versione. Septuaginta vertunt: *Mortuus est sine laude.* Hic finis hominum impiorum, sine laude, imo vituperatione pleni, moriuntur. Pagninus vertit: *ambulauit absque desiderio*, scilicet populi: nomen enim Hebræum chamda desiderium significat: absq; desiderio populi impij gubernatores rempub. administrant, nec in vita amabiles sunt, nec post mortem desiderabiles; sepulrus autem est extra sepulchra regum, parum est extra sepulchra sepeliri regum, id vero est infelicissimum, sepeliri in inferno cum diuino illo epulone, extra cælestem ciuitatem Sanctorum.

Litera Eliæ ex Paradiso allatæ.

Genebrard.

CAPVT XII.

De tribus Regibus à D. Matthæo omissis, videlicet Ochozia, Ioas, & Amasia.

MAli cœui malum ouum, vt est in veteri prouerbio, quod in Ioramo patre, matreque Athalia, & Ochozia filio verum est, similis patri & matri fuit filius, *Ipse ingressus est per vias domus Achab, mater enim impulit eum, vt impie ageret, fecit igitur malum in conspectu Domini, sicut domus Achab, ipsi enim fuerunt ei consiliarij post mortem patris sui, in interitum eius, ambulauitque in consilijs eorum*, &c. Magna matris ad instruendos filios vis, impia mater Athalia filium Ochoziam in idolorum impiam seruitutem impulit. Consiliariorum quoque regis magnum est pondus, ipsi, scilicet ex domo Achab idololatræ, qui genus ex Achabo ducebant, fuerunt consiliarij Ochoziæ in interitum.

1. *Ochozias.* 2. *Par.* 22.

Consiliarij.

Hanc Achabisceleratam domum vt euerteret, sacrilegamque progeniem funditus extirparet, regem Deus creauit Iehu, quem Eliseus per vnum quendam ex prophetarum filijs iussit vngi. Quanto autem odio Deus eam prosequeretur, verba illa ostendunt, quibus prophetarum discipulus, cum super caput fudit oleum, affatur Iehu. *Hæc*, inquit, *dicit Dominus Deus Israël, vnxi te Regem super populum Domini Israel, & percuties domum Achab Domini tui, & vlciscar sanguinem seruorum meorum prophetarum, & sanguinem omnium seruorum Domini, de manu Iezabel: perdamque omnem domum Achab, & interficiam de Achab mingentem ad parietem, & clausum, & nouissimum in Israel, Iezabel quoque comedent canes*, &c. Fuit Iezabel Achabi vxor pessima, regis Sidoniorum filia. Quod præceptum fuerat, præstitit Iehu. Iezabelem è fenestra præcipitari, septuaginta Achabi filios iugulari præcepit, quorum capita in cophinis ad eum missa sunt. denique domum Achab deleuit, Baalisque cultum exterminauit. vide quid faciat peccatum. Quis hoc fecit, vt septuaginta filiorum regis capita in cophinis portarẽtur? peccatum. Quis tot viros primarios neci dedit? peccatum. Quis reginam è fenestra deiecit, canibusque laniandam proiecit?. peccatum. Quis domum Achab deleuit? peccatum. Fuit vero ita grata Deo opera Iehu, vt regnum illi ad quartam vsque generationem promiserit. *Quia studiose egisti quod rectum erat, & placebat in oculis meis, (ait Dominus) & omnia quæ erant in corde meo fecisti contra domum Achab, filij tui vsque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israël.*

2. 2. *Par.* 22. 3. 4. *Reg.* 9. 4. *Reg.* 10. *Peccati supplicium.*

rael, & cætera. Ar mitum hoc est, Iehu idololatras occi-
4. Reg. 11. dit, & ab idolorum seruitute ipse non recessit: *Baalis cultum expulit, vitulos tamen aureos retinuit.* Vtinam idem aliquibus concionatoribus non eueniat, qui aduersus aliorum peccata fortiter pugnent, sua tamen abijcere nolint.

Sed quorsum hæc de domo Achab, eiusque euersore Iehu dicta sunt? Primum, vt scias quis fuerit Ochoziæ regis interitus. quia ex domo Achab erat, Athaliæ filiæ Achab filius, & Achabi ipsius nepos, à Iehu est interfectus. 4. Reg. 2. Paralipom. Deinde vt causam intel-
3. Reg. 9. 2. Par. 22. ligas cur Matthæus hunc, & duos sequentes reges prætermiserit, causa enim fuit, sanctum odium in scelera-
5. tam domum Achabi, ex qua ducebant originem, vt vult D. Hieronymus in commentarijs Matthæi his verbis: Quia Euangelistæ propositum erat tres Tessaradecadas in diuerso temporum statu ponere, & Ioram generi se immiscuerat impijssimæ Iezabelis, idcirco vsque ad tertiam generationem eius memoria tollitur, ne in sanctæ nativitatis ordine poneretur. idem sentit D. Hilarius, Ru-
Cur Matthæus tres reges in 3. Tessaradecade omiserit. pertus, D. Thomas, & alij. Cum ergo Euangelista tres Tessaradecadas, siue quaterdenas, in diuerso temporum statu proponere decreuisset, numerusque in hac secunda excresceret, hos tres reges propter odium in scelera domus Achabi omittere voluit.

Athalia regina crudelis. Quid non mortalia pectora cogit regnandi execranda fames? Hæc fœmineum pectus impiæ Athaliæ, quæ
6. mater Ochoziæ erat adhuc superstes, in horrendum, tragicumque scelus armauit. Fames panis, fœminam aliquando ad filium occidendum induxit: at regni fames, Athaliam non in vnam solum, sed in multas nepotum alio-
2. Par. 22. rumque cædes adegit. *Athalia mater Ochoziæ, videns quod mortuus esset filius suus, surrexit, & interfecit omnem stirpem regiam,* &c. O famem imperij execrandam, quæ omnem regiam stirpem deuorauit. Veruntamen crudelissimam læ-
nam, vnus effugit infantulus Ioas, regis Ochoziæ filius, quem Iosabeth eiusdem regis soror, & pontificis Ioiadæ vxor furata, sex annis in ædibus, quæ circum templum erant, in spem regni educauit.

7. Per hos crudelitatis gradus in regium ascendit solium Athalia, septem in eo annis quieta sedit, septimo de-
Ioas Rex. turbatur, abiectissimaque (vt digna erat) morte mulctatur: Ioas Ochoziæ regis filius, septem annos natus, à summo sacerdote Ioiada in solium euehitur. Quoad
4. Reg. 12. Ioiadas vixit, recte regio munere functus est. *Fecit Ioas rectum coram Domino cunctis diebus, quibus docuit eum Ioiada sacerdos.* Templum collecta à populo pecuniæ vi maxima
4. Reg. 12. 2. Par. 24. instaurauit, vt narratur 4. Regum & 2. Paralipomenon, etenim Athalia, & filij templum euerterant, & ad or-
2. Par. 24. nandum fanum Baalis spoliauerant. *Athalia impiissima, & filij eius destruxerunt domum Dei, & de vniuersis, quæ sanctificata fuerant in templo Domini, ornauerunt fanum Baalim.* hic
Hæreticorum mos. Hæreticorum mos, templa Dei euertere, sacra ornamenta, & sacra vasa profanare, ijsque seipsos veluti Baalem exornare. Optimorum contra regum est, templa
8. Deo extruere, reficere, sacrisque vasis, & ornamentis locupletare. Pecuniam à populo collectam viri adeo fideles tractabant, vt non esset opus rationem ab eis exposcere, vt dicitur 4. Regum: *Non fiebat ratio ijs hominibus, qui accipiebant pecuniam, vt distribuerent eam artificibus, sed in fide tractabant eam.* Rarum hoc est, in fide tractare pecuniam alienam, igne probatur aurum, auro probatur vir fi-
4. Reg. 12. delis.

Vtinam viam, quam cœperat, Rex Ioas tenuisset, tenuit quidem quamdiu vixit Ioiadas summus sacerdos, post eius obitum, principibus acquiescens, idolorum permisit cultum. Quamdiu Reges principesque viri, Summo sa-
Romano summoque Pontifici parendum. cerdoti Romano Pontifici parent, quamdiu eius audiunt
9. monita, atque præcepta, tamdiu in fide Christi permanent ipsi, populosque in ea continent. Postquam Ioiadas illis moritur, hoc est, postquam summus Pontifex non auditur, hæreticorum obsequijs deliniti, à fide ad hæresim & ipsi discedunt & populi, ideo hæretici Ioiadam, id est, summum Pontificem oderunt, quia vbi ille viuit, vbi auditur, omnium hæreseon tenebras suo splendore fugat. Vixit Ioiadas longissimo tempore, videlicet centum triginta annis, optime de Rege, deque republica Iudaica meritus. vbi è vita migrauit, regem muro custodiaque sanctissimi Pontificis firmissima destitutum, principes populi viri adorati sunt, & ad idololatriam pertraxerunt. 2. Paralipomenon
2. Par. 24. 10. 24. *Postquam obijt Ioiadæ, ingressi sunt principes Iuda, & adorauerunt Regem, qui delinitus obsequijs eorum acquiuit eis, & dereliquerunt templum Domini Dei patrum suorum, seruierunt que lucis & sculptilibus,* &c. An seruierit idolis etiam Rex Ioas, non do-
Probus regis consiliarius columna est regni, vt Ioiadas. cet Scriptura explicare: Genebrardus libro primo Chron. cum agit de Achaz, scribit Ioas impietatem permisisse, cum ipse Catholicam religionem profiteretur. Ex vno aliquando probo viro, salus regis & populi pendet. quem si ex regis latere quellas, cuncta corruent: Ioiadas columna regni erat, eo mortuo regnum concidit.

Supplicium scelera exposcebant. Noluit tamen Deus pro sua clementia absque admonitione punire, præcessit admonitio supplicium. Prophetas misit, qui Regem, po-
11. pulumq; monerent, obsurduit populus. Zachariam sacerdotem pontificis Ioiadæ filium, qui spiritu afflatus diuino, ad diuinum illos cultum adhortabatur, in ipso templi atrio ex imperio ingratissimi regis, impij idolatræ lapidibus cæciderunt. Exemplum est ingratudinis Ioas, quam illi exprobrant sacræ literæ: *Non est recordatus Ioas Rex misericordiæ, quam fecerat Ioiada pater illius secum; sed interfecit filium eius,* 2. Par. 24.
&cætera. Filium Ioiadæ interfecit, à quo vitam ipse, opes, regnumque habebat. Hic ille est Zacharias, qui dicitur oc-
Zacharias occiditur inter templum & altare. cisus inter templum & altare. Eius sanguis (ait Genebrardus libro primo Chronologiæ) vsque ad aduentum Nabuchodonosoris, instar ollæ bullientis, quasi vltionem deposcens de idolorum cultoribus, ferbuisse traditur. Sed idoneum rei tantæ testem non affert, fictio forsitan est Hebræorum. Vbi nihil admonitio profecit, secutum est sup-
Matth. 23. 12. plicium. *Cum euolutus esset annus* (à morte Zachariæ) *ascendit contra eum exercitus Syriæ, venitque in Iudam, & Ierusalem, & interfecit cunctos principes populi, atque vniuersam prædam miserunt Regi in Damascum.* Et certe cum permodicus venisset nu-
2. Par. 24. *Pauci Syri multos vincit Israelitas in vltionem scelerum* merus Syrorum, tradidit Dominus in manibus eorum infinitam multitudinem, eo quod dereliquissent Dominum Deum Patrum suorum, in Ioas quoque ignominiosa exercuere iudicia, & abeuntes dimiserunt eum in languoribus magnis. Surrexerunt autem contra eum serui sui in vltionem sanguinis filij Ioiadæ sacerdotis, & occiderunt eum in lectulo suo, & cætera. Cernis quas pœnas de impijs Deus sumat. *Regnauit Ioas annis quadraginta, filium Amasiam Regni hæredem reliquit.* 4. Reg. 12.

13. Amasias initio bonus, ad extremum Idolorum fuit cul-
Obedientiæ exemplum. tor: Obedientiæ exemplum egregium exhibuit. Cum vellet Idumæis inferre bellum, centum militum millia, ex Regno decem tribuum, centum talentis argenti conduxit. Prophetæ autem voci obediens, centum militum millia dimisit, & centum talenta, quibus eos conduxerat, amisit. Fauit Deus obedientiæ, de Idumæis victoriam obedienti Regi concessit. Commemoratione dignissima sunt Prophetæ verba, quibus Amasiæ suadet, vt Israëlitarum centũ illa millia dimittat, ijsq; qui bella gerunt, regibus, ac du-
2. Par. 25. cibus, maxime consideranda: *Venit homo Dei ad Amasiam, & ait, ô Rex ne egrediatur tecum exercitus Israel, non est enim Dominus cum Israel, & cunctis filijs Ephraim. Quod si putas in robore exercitus* *Bellum quibus militibus gerendũ* 14. *bella consistere, superari te faciet Deus ab hostibus. Dei quippe est, & adiuuare, & in fugam conuertere,* &c. Danda ergo opera diligenter ducibus, ac regibus, vt sit Dominus cum eis, & cum militibus: Erit autem, si peccata fugiant, si pœnitentiæ Sacramento sese muniant, si augustissima Eucharistia pectus arment, si Deo frequenter pro felici belli exitu supplicent. *Non egrediatur* (inquit homo Dei) *tecum exercitus Israel, non est enim Dominus cũ Israel.* Præterea exercitus magnam habeant curam, & armorum; intelligant tamen quòd ait homo Dei: *Non in robore exercitus bella consistere, sed in auxilio præcipue Dei.* Cum vero Amasias de centum talentis virum Dei requi-
15. reret: *Quid,* inquiens, *fiet de centum talentis, quæ dedi militibus Israel?* Respondit ille: *Habet Dominus vnde tibi dare possit multo ijs plura.* Felix qui propter Deum aliquid amit-
Propter Deũ quæ amittis cumulatissime restituet tit.

ur, habet Dominus vnde centuplum, & æternam vitam retribuat.

Mirum autem est, quam fuerit hic rex diuinitus concessa de Idumæis victoria abusus, mirum quam stulte in Idolorum cultum inciderit. Nam hostium quos diuina ope vicerat fictosque deos in Regnum suum attulit, sibique in deos statuit, forsitan, quia suos fautores in bello fuisse stulte credidit. Ideoque à Propheta ijs verbis est reprehensus: *Cur adorasti deos, qui non liberauerunt populum suum de manu tua?* At Rex necem illi interminans respondit: *Num consiliarius Regis es? quiesce, ne interficiam te.* Longe secus Dauid ille Rex sanctissimus, cum à Nathano Propheta corriperetur, non minas prophetæ intendit: sed peccatum suum exhorruit. Ambrosius cap. 3. posterioris apologiæ: Peccauit (inquit) Dauid, quod solent Reges, sed pœnitentiam gessit, & fleuit, quod non solent Reges, rogauit veniam, non arrogans potestatis, sed infirmitatis suæ conscius, &c. Amasias vero non infirmitatis suæ conscius, sed potestatis arrogans, Prophetæ mortis formidinem opposuit. Punitionis imminentis signum est, prophetas, & concionatores, Deique monitores, non audire. Vnde Propheta, ab Amasia discedens: *Scio*, inquit, *quod cogitauerit Deus occidere te, quia fecisti hoc malum, & insuper non acquieuisti consilio meo.* Postquam igitur in Idolatriam incidit, nec ad Dei cultum redire voluit Amasias, à Rege decem tribuum victus, & comprehensus, tandemque à coniuratoribus interemptus est. Viginti nouem annis regnauit.

2. Par. 25. 16.

17. *Quale signū sit nō audire cōsiliarios & concionatores.*

3. Reg. 14.

CAPVT XIII.

De Ozia, Ioatham, Achaz.

1. TRes Reges, Ochoziam, Ioam, & Amasiam à genealogia exclusit Matthæus, vt diximus, & à Ioramo filio Iosaphat, præteritis filijs impiæ filiæ sceleratiAchabi Athaliæ vsque ad tertiam generationem, ad Oziam transijt. *Ioram*, inquit, *genuit Oziam*, genuit, inquam, per alios interiectos, non tanquam filium, sed tanquam abnepotem, Ozias namque non erat filius Ioram, vt vidimus, sed filius Amasiæ, & Iorami abnepos. Appellatur etiam alio nomine Azarias. Melior patre fuit. Idola minime coluit. Exquisiuit Dominum in diebus Zachariæ intelligentis, & videntis Deum, &c.

2. 4. Reg. 15 2. Par. 26.

Exemplo huius Regis probatur, Deum probos dirigere reges, victoriasque illis largiri. Eodem enim capite legitur: *Cum requireret Ozias Dominum, direxit eum in omnibus, adiuuit eum Deus contra Philisthæos, & contra Arabes, & contra Ammonitas, & diuulgatum est nomen eius vsque ad introitum Aegypti, propter crebras victorias*, &c. Item: *Egressum est nomen eius procul, eo quod auxiliaretur ei Dominus, & corroborasset eum.*

Deus reges iustos dirigit, victorias illis largitur.

3. Caueant sibi à superbia homines ij, qui potentia, victorijs, nominisque splendore rutilant. Non cauit sibi Ozias, superbia illum summopere deiecit; iuxta illud Psalm. *deiecisti eos, dum alleuarentur.* Ad officium vsque Sacerdotale superbia illum eleuauit, & in lepram morbum abiectissimum deiecit: *Cum roboratus esset, eleuatum est cor eius, in interitum suum, & neglexit Dominum Deum suum, ingressusque templum Domini adolere voluit incensum super altare thymiamatis*, &c. Et infra, *Orta est lepra in fronte eius, coram Sacerdotibus, in domo Domini super altare thymiamatis*, &c. Quæ muneris sunt sacerdotalis, nec Rex nec quispiam alius audeat vsurpare, nisi velit leprosus esse. Solis Sacerdotibus Templi illam partem ingredi fas fuit, in qua altare thymiamatis erat, offerre quoque in eo sacrum suffimentum nemini, qui sacerdos non esset, licebat. Regi igitur Oziæ, nec templum ingredi, nec suffimentum licebat offerre, id quia fecit, lepra percussus est, vixitque leprosus ad finem vsque vitæ, in domo separata. Exemplum superbiæ habes non vulgare. Vnusquisque suo sit contentus munere, & dignitate, alienam per superbiam non affecter. dignitate Regia minime contentus sacerdotalem Ozias inuasit, nec sacerdotali potitus est, & Regalem amisit. quia enim leprosus erat, Regnum filius administrabat.

Psalm. 72. Ozias lepra infectus, quod sacerdotale officium vsurparit. 2. Par. 26.

Superbia exemplum.

5. Quo tempore Rex Ozias in templo thymiama offerre volebat, admirabilem terræmorum, & nimium quendam Solis splendorem extitisse, scribit Iosephus: Ozias, inquit, instante insigni die, & generali festiuitate, indutus stola sacerdotali intrauit templum, oblaturus incensum in altari aureo. Pontifice vero Azaria cum alijs octoginta sacerdotibus eum prohibente, ne faceret, quod non liceret, quoniam hæc solummodo ijs adiacerent, qui erant ex genere Aaron, & clamantibus ei vt exiret, & non ageret contra leges Dei, iratus, interminatus est eis mortem, nisi tacerent, inter hæc autem terræmotus factus est magnus, & stupescente populo claritas solis nimis effulsit, & cecidit in faciem regis, & illi quidem lepra continuo prouenit. Ante ciuitatem vero, in loco, qui dicitur Eroge, scissa est media pars montis ad occidentem, & sua volubilitate per quatuor stadia procedens, ad orientalem restitit montem, ita vt & vias clauderet, & regios hortos opprimeret. Hæc Iosephus. Hunc terræmotum putat D. Hieronymus illum esse, de quo Amos primo mentio fit: *Verba Amos, qui fuit in pastoralibus Techue, quæ vidit super Israel, in diebus Oziæ regis Iudæ, & in diebus Ieroboam filij Ioas, regis Israel, ante duos annos terræmotus*, &c. Et Zachar. *Fugietis sicut fugistis à facie terræmotus in diebus Oziæ regis Iudæ*, &c. Terræmotus in diebus Oziæ (ait Hieronymus) illius temporis traditur, quando Ozias illicitum sibi Sacerdotium vendicare conatus, lepra percussus in fronte est, de quo terræmotu & in Amos primo legimus, &c.

Iosephus li. 9. antiq. cap. 11.

6. *Amos 1.*

Zach. 14.

7. Oziam leprosum Filius Ioatham sequitur, qui sedecim annos sceptrum Iudæ tenuit: *Fecit quod rectum erat coram Domino, corroboratusque est Ioatham, eo quod direxisset vias suas coram Domino Deo suo*, &c.

Ioatham. 2. Par. 27.

Ioatham genuit Achaz filium, patri dissimilem: *Non fecit rectum in conspectu Domini sicut Dauid pater eius: Sed ambulauit in viis regum Israel*, (id est, idolis seruiuit) *insuper & statuas fudit Baalim*, &c. Impunitum non dimisit Deus; à Rege enim Syriæ Razin, & rege decem tribuum Phacee, bello cæsus, meritas pœnas dedit. De Rege Syriæ scribitur: *Tradidit eum*, id est, Achaz, *Dominus Deus eius in manu regis Syriæ, qui percussit eum, magnamque prædam cepit de eius imperio*, &c. De rege decem tribuum adiungitur: *Manibus quoque regis Israel traditus est, & percussus plaga grandi*, &c. Admirabilis autem fuit hæc plaga, & memoria sempiterna digna, vt intelligamus, quam graues impij Deo pœnas soluant. Sequitur illo capite: *Occidit Phacee filius Romeliæ (qui Rex erat Israel) de Iuda centum viginti millia in die vno, omnes viros bellatores, eo quod reliquissent Dominum Deum patrum suorum, ceperuntque filij Israel de fratribus suis ducenta millia mulierum, puerorum, & puellarum, & infinitam prædam*, &c. Hanc captiuorum multitudinem hortatu Prophetæ, Israëlitæ libertati pristinæ restituerunt. Non solum Syri, & decem tribus, verum etiam Idumæi, & Philistæi, Iudam infectati sunt. Væ homini, qui Deum deserit, quique à Deo deseritur, diuinoque præsidio nudatur: *Humiliauerat Dominus Iudam, propter Achaz regem Iudæ, eo quod nudasset eum*, id est, Iudam, *auxilio, & contemptui habuisset Dominum*, &c. Impius Rex populū diuino auxilio nudat, pius Rex contra, diuina ope protegit, & inuit: *Protegam vrbem hanc, & saluabo eam propter me, & propter Dauid seruum meum*; Dauid vrbis fuit protectio.

Achaz. 2. Par. 28.

Supplicium peccati.

2. Par. 28.

Rex impius nudat populum auxilio Dei.

4. Reg. 19.

Reuocant supplicia homines ad Deum, sed non reuocarunt Achaz, cum à Deo verberabatur, crimina augebat: *Insuper & tempore angustiæ suæ, auxit contemptum in Dominum*, &c. *Vitula elegans atque formosa Aegyptus, stimulator ab aquilone veniet ei.* stimulator Ægypti dicitur Nabuchodonosor Rex, quod Ægyptios bello stimularit. ferox taurus Achaz, qui iugum Domini è ceruicibus reiecerat, multos huiusmodi, vt diximus, habuit stimulatores, quorum stimulis ad Deum reuocaretur, ille tñ longius discedebat. Deniq; eo peruenit impietatis, vt Ianuas clauserit templi, quod scribitur capite notato, & in vniuersis angulis Ierusalem, in omnibus quoque regni vrbibus aras extruxerit, ipsisq; dijs hostium victimas immolarit. *Immolauit diis Damasci victimas percussoribus suis, & dixit: Dij regum Syriæ auxiliantur eis, quos ego placabo hostiis, & adorabunt mihi, cū è contrario ipsi fuerint ruinæ ei, & vniuerso Israeli*, &c. Cæcus homo non videbat, à quo percutereturipse, victoriaq; hostibus daretur, nempe à Deo vero, commentitios deos placare nitebatur, cum Deus verus placandus esset.

Iere. 46.

2. Par. 28.

Regnum administrauit annis sedecim, vixit triginta sex. hic ille est Rex, cui Isaias signum obtulit, *pete tibi signum, &c.* Pollicebatur illi Isaias auxilium Dei : *Noli,* inquit, *timere, & cor tuum ne formidet à duabus caudis titionum fumigantium istorum :* titiones autem duos fumigantes, duos reges vocat, Israelis, & Syriæ, de quibus supra dictum est. Hæc & alia, quæ addidit, miraculo confirmare voluit Propheta, ait igitur regi : *Pete tibi signum à Domino Deo tuo, in profundum inferni, siue in excelsum supra.* noluit petere, tum Isaias signum obtulit, omni signo, siue cœlesti, siue terrestri, admirabilius: *Ecce virgo concipiet,* &c. De quo suo loco dicetur.

Isaiæ 7.

CAPVT XIIII.

De Ezechia, Manasse, & Amone Regibus.

1. *Ezechias Rex præstantissimus. Eccli. 48.*

VT ex spinis rosa, ita ex impio Achaz ortus est Ezechias Rex præstantissimus, cuius laudes Ecclesiasticus his verbis celebrauit: *Ezechias fecit quod placuit Deo, fortiter iuit in via Dauid patris sui, quam mandauit illi Isaias Propheta magnus, &c.* Fortitudine animi maxima opus est ad perrumpendas eas omnes difficultates, quæ virtutis viam ingredienti occurrunt, hac virtute præstitit Ezechias, *fortiter iuit in via Dauid.* Vt idem ait Ecclesiasticus. Fodit ferro rupem Ezechias, & ædificauit ad aquam puteum. Quemadmodum ad aquam in vrbem Ierusalem inducendam rupem, quæ obstabat, sic ad inducendam in animum virtutem, omnes quæ obsistebant difficultates fortiter perrupit. A diuino cœpit cultu: templum, quod patris Achaz impietas clauserat, filij pietas aperuit, cultum Dei, ac sacrificia restituit, inania simulachra contriuit, aras euertit, regnum omni idololatria sic perpurgauit, vt serpentem etiam æneum, cuius aspectus olim in solitudine Israelitis sanitatem contulerat, quia mali cultus erat occasio, confregerit.

2. Quemadmodum vero Impietatem regum impiorum, vt vidimus, supplicia, ita Ezechiæ hanc pietatem, præmia
4. Reg. 18. sunt consecuta. *Adhæsit Domino, & non recessit à vestigijs eius, fecitque mandata eius, quæ præceperat Dominus Moysi.* Vnde, & erat Dominus cum eo, & in cunctis, ad quæ procedebat, sapienter se agebat, rebellauit quoque contra regem Assyriorum, & non seruiuit ei. Ipse percussit Philisthæos, &c. Iis adde aliud præmium maximum. Vitam homines magni faciunt, paucos annos vitæ, si possent maximo pretio emerent, pietatis igitur præmium maximum quindecim annifuere, in quos Deus optimi regis vitam protraxit. Ægrotabat ille mortifero morbo, mortem Deus, morbumque mirabiliter depulit, & vitam auxit. *Ecce sanaui te, ait*
2. Reg. 10. *Dominus, & addam diebus tuis quindecim annos, sed & de manu regis Assyriorum liberabo te, & ciuitatem hanc, & protegam vrbem istam propter me, & propter Dauid seruum meum.*

3. *Signum datum Ezechiæ.* Iam vero quam fuit stupendum signum illud, quo Deus tantum hoc sanitatis beneficium confirmauit. *Quod erit signum* (dixit Ezechias) *quia Dominus me sanabit, & quia ascensurus sum die tertia templum Domini?* datur illi ab Isaia eligendi optio, velitne Solis vmbram in horologio ascendere decem lineis, an retrosum verti totidem gradibus. Hoc secundum elegit, conceditur. Quod omnibus seculis fuerat inauditum, vmbra in horologio, Sol in cœlo decem gradibus retrogressus est. Patri Ezechiæ Achaz obtulit Isaias
4. Isaiæ 7. signum, siue in profundum, siue in excelsum. Isai. 7. *Pete tibi signum à Domino Deo tuo in profundum inferni, siue in excelsum supra, & dixit Achaz: Non petam, &c.* Dissimilis patri filius Ezechias, petijt signum sanitatis à Domino Deo suo, & dedit ei signum non in profundum inferni, sed in excelsum supra. Signum fuit & typus sanitatis. Nam quid vita nostra aliud est quam vmbra? vt horologij vmbra vbi ad extremam peruenit lineam euanescit, sic vita nostra cum ad extremum accedit diem, disparet. Quemadmodum vmbra horologij retrorsum versa est, ita vita Ezechiæ retrorsum per annos quindecim redijt. Quemadmodum dies illa producta est, ita vita Ezechiæ est longius protracta. Sol qui prope occasum erat, retrogressus est; Ezechias,
5. *D. Hieron.* qui prope mortem erat, retrocessit. Hieronym. in Commentarijs Isaiæ 38. Signum, inquit, typus erat, vt quo modo Sol reuerteretur ad exordium sui, ita & Ezechiæ vita ad dexteros annos rediret, &c.

Vita nostra est vmbra

Paulus Episcopus Burgensis existimat, vmbram tantum, & Solis radios redijsse retro, non autem ipsum Solem, de vmbra enim in sacris literis sermo est, non de Sole. *Inuocauit Isaias Prophetæ Dominum, & reduxit vmbram per lineas, quibus iam descenderat in horologio Achaz, retrorsum decem gradibus.* At Dionysius Areopagita in epistola ad Polycarpum, solem cursum reuocasse docet ijs verbis: Alia quædam dies perpetuo lumine, triplo ferme quam solet maior, 6. effecta est, & cœlum intra viginti horas, quem iam exegerat cursum, retrogrediens repetit, dignissimisque miraculo contrarijs orbitis, tanta mora temporis remeat. Sol miro atque insolito cursu motum illum annuum, varia temporum dimensione constantem; intra decem horarum spacium contrahit, ipsumque totum rursus intra decem alias nouam quandam tenens semitam conficit, & cætera. Arbitratur ergo Dionysius singulas lineas singulas indicasse horas, vt in nostris fieri solet horologijs per decemque lineas, decem horarum spacio, retro redijsse Solem, rursus aliarum decem horarum interuallo ad eam peruenisse lineam, id est, decimam, in qua erat, cum cœpit redire retro. Itaque viginti horis censet diem illum 7. esse protractum. decem consumpsit Sol, cum retrogressus est per decem lineas (non enim subito, sed paulatim est retrogressus) decem alias cum ad eum locum, in quo antea erat redijt, videlicet ad decimam lineam: Censet præterea diem illum fuisse triplum, quia dies artificialis horis duodecim constat; tres dies artificiales horas triginta sex continent, illa autem dies horas habuit 32. Quod sic ostenditur, decem horis Sol retrogressus est, decem horis ad decimam lineam reuersus, habes viginti, cum retrogredi cœpit, decima iam hora erat. erat n. in decima linea, habes triginta, postquam rursus peruenit ad decimam lineam siue horam, duabus horis residuis diem concluſit, constat enim dies artificialis duodecim horis, habes 32. horas, vel plures, si dies ille plures habuit quam 8. duodecim. Quod vero objicitur in sacris literis de vmbra esse sermonem, soluitur, quia non vmbra tantum, sed Sol etiam dicitur retro redijsse. *In diebus ipsius,* scilicet Isai. *Eccli. 48. Isaiæ 38. retro redijt Sol, & addidit regi vitam.* Et: *Reuersus Sol decem lineis per gradus quos descenderat, &c.*

An sol redierit retrorsum ab sola vmbra tempore Ezechiæ. Dionysius Areopagita

Rogabit aliquis, num simile fuerit illud horologium Achaz nostris, in quibus quota diei hora sit ex vmbra Solis deprehenditur? Respondetur, non fuisse similem, non enim lineis sed gradibus horas indicabat, vt hebræa lectio indicat, vbi enim nos lineas habemus, hebraice gradus dicuntur, nec mentio fit horologij, gradus autem Hieronymus in horologium, & lineas vertit, perspicuitatis maioris gratia, ex Symmacho versionem mutuatus 9. vt ipse fatetur. *Datur,* inquit, *signum, vt Sol decem gradibus reuertatur,* quos non iuxta Symmachum in lineas & horologium vertimus, qui gradus intellexit in lineis, vt manifestiorem sensum legentibus faceret, siue ita extructi erant gradus arte mechanica, vt per singulos vmbra descendens horarum spacia terminaret. *Isaiæ 38.*

De horologio Achaz.

Hæc Hieronymus. Ne igitur quis decipiatur, cum gradus legit 4. Regum 20. & Isaiæ 38. referatque ad gradus cœli, quos Sol percurrit, gradus enim erant, qui vt nunc lineæ in horologijs, ita tunc solis motum horasque indicabant. Quod noster interpres vertit: *In horologio Achaz,* hebraice habetur: In gradibus Achaz, quia illi gradus 10. erant horologium palatij extructi ab Achaz patre Ezechiæ. merito autem dicuntur lineæ, quia instar linearum horologij erant, quocunque illi modo fuerint fabricati, ac dispositi in horologij formam.

Petes quænam maior dies fuerit, hæcne, de qua loquimur, an illa, quæ tempore Iosue stante Sole extitit? Etenim de illa scriptum est: *Stetit Sol in medio cœli, & non festinauit occumbere spatio vnius diei, non fuit antea & postea tam longa dies, &c.* Quod autem longior fuerit dies Ezechiæ, probatur, quia vt diximus ex Dionysio, tripla fuit, dies vero Iosue fuit tantum dupla, spatio enim vnius dici Sol non festinauit occumbere, & præcesserat altera dies. Respon- *Iosue 10.*

detur

11. detur longiorem fuisse diem Ezechiæ; quod autem scribitur Iosue decimo non repugnat, non fuit enim ante diem Iosue, nec postea vsque ad tempus, quo ille liber est scriptus, tam longa dies. dies vero Ezechiæ fuit longior, sed post tempus, quo scriptus est ille liber Iosue, sic respondebit, qui volet diem illam 32. habuisse horas.

Fuerintne dies quæ Sol retrorediit tempore Ezechiæ longior quàm ea qua Solstetit tempore Iosue.

Verum probatur non potuisse habere duas & triginta horas diem Ezechiæ, hunc in modum. Hæc opinio supponit singulas horologij lineas singulas indicasse horas; hoc vero falsum est, ergo opinio quoque est falsa. Assumptio probatur ex verbis Isaiæ, Isaias hanc dat optionem Ezechiæ: *Vis vt ascendat vmbra decem lineis, an vt reuertatur totidem gradibus?* ergo vmbra decem lineas iam percurrerat, per quas retrogressa est, poterat quoque per decem alias lineas, quæ restabant, siue gradus, in occidentem pergere ante occasum, nam post occasum vmbra Solis nulla est, atque adeo neque ascendere potest, neque descendere. Vnde sequitur si linea quælibet horam vnam indicasse dicatur diei naturalis, & sine miraculo, in regione illa horas habere viginti, vel plures, quod falsum est, nam in Hierusalem dies ad summum horas habere potest quatuordecim; non autem viginti. Difficile argumentum est, ideoque Abulensis quarto Regum vigesimo, quæstione vigesima quarta, censet lineas illas horologij non fuisse horarum, sed semihorarum, vel quadrantium notas. Sol ergo ex illius sententia per lineas decem regressus est, quinque horarum spatio, rursus quinque alias horas effecit redeundo in locum, vnde retrogressus fuerat, decemque horis tantummodo dies illa creuit, non viginti, vt dicebamus. Verisimilis est opinio. ex ea sequitur potuisse solis vmbram regredi per decem lineas ad Orientem, potuisse quoque ante occasum per alias decem lineas, quinque horis tendere in occidentem; decem lineas percurrerat, quinque ab ortu horis; decem aliæ alijs quinque horis percurrendæ restabant, vel plures ante occasum. Aliter respondeti potest.

4. Reg. 20. 12.

An lineæ horologij horas an semihoras indicarint.

Abulensis.

13.

Si dicamus in horologio illo Achaz, vt minimum fuisse quatuordecim gradus, qui 14. horarum signa essent. in illa enim regione dies maximus ad 14. peruenit horas. fuisse præterea ex abundanti gradus plures vsque ad viginti vel triginta ornatus causa, ad quos solis vmbra nunquam poterat peruenire naturaliter. Isaiam vero petijsse ab Ezechia, vellet ne solis vmbram crescere decem lineis siue gradibus, hoc est, per miraculum peruenire ad gradus, vel lineas, ad quas naturaliter peruenire non poterat. Verum obstant verba Ezechiæ: Facile est vmbram crescere decem lineis, quasi diceret, naturale, id est, non admirandum, ergo decem illas lineas naturaliter solebat percurrere vmbra solis, antequam Sol sub Horizonte occultaret radios. Respondeti potest, Ezechiam morbo oppressum non attendisse ad miraculi rationem, sed quia naturali motu solis vmbra crescere solebat, ideo respondisse; *facile est vmbram crescere decem lineis:* Isaias enim non solitum aliquid, & facile, sed admirandum promittebat, ille facile dixit, quia non animaduertit. Vel forsitan existimauit Isaiam facturum miraculum alia die, quo tempore decem lineæ à solis vmbra percurrendæ restarent. Denique, facile ex hac responsione argumentum difficile supra propositum soluetur. Dicimus Isaiam non obtulisse optionem Ezechiæ, vt illa die solis vmbram per decem lineas admirabiliter progredi faceret, qua tot lineæ percurri non poterant, sed obtulisse illam, vt alia die faceret, cum decem vel duodecim gradus, aut lineæ, solis vmbræ percurrendæ essent, tunc enim subito à prima ad decimam, solis vmbram transtulisset.

14.

15.

16. Quæres an retrogrediente Sole astra quoque reliqua sint retrogressa? Respondet Episcopus Abul. esse eodem modo retrogressa, vel toto illo tempore stetisse, quousque Sol eo, vnde retrocesserat, rediret; ratio est, ne astrorum ad solem habitudo, & ordo, peruerteretur. Ob eandem rationem arbitratur, cum Sol Iosue tempore stetit, stetisse quoque planetas reliquos, atque Sydera. His illud vnum addiderim, forsitan solem multo velociori, quam solet, motu, ab Angelo tunc fuisse impulsum, atque adeo paruo temporis spacio decem illos gradus, siue lineas horologij, bis percurrisse. de signo admirando satis.

Præter hæc, alio beneficio etiam admirando amicum Ezechiam Deus affecit, amici sui hostes non vulgari, sed admiranda cæde profligauit. Etenim nocte vna Angelus centum octoginta quinque hostium millia occidit. Erat is Assyriorum exercitus, quorum Rex Sennacherib ignominia plenus, eo vnde venerat repedauit, & à filijs cæsus occubuit. *Saluauit Dominus Ezechiam, & habitatores Hierusalem, de manu Sennacherib regis Assyriorum, & de manu omnium, & præstitit ei quietem per circuitum. Multi etiam deferebant hostias & sacrificia Domino in Hierusalem, & munera Ezechiæ regi Iuda, qui exaltatus est post hæc coram cunctis gentibus, &c.* Item: *Fuit Ezechias dives, & inclytus valde. Thesauros sibi plurimos congregauit argenti, & auri, & lapidis pretiosi, aromatum, & armorum vniuersi generis, & vasorum magni pretij, in omnibus operibus suis fecit prospere, quæ voluit, &c.* Iuxta illud: *Quæcunque faciet prosperabuntur.* Vide pietatis in hac vita fructus.

17. *Sennacherib exercitus ab Angelo cæsus. 2. Par. 32.*

Psalm. 1.

Magna in Ezechiam Deus contulit beneficia, gratissimi animi memoria dignissima. At (ô humanam fragilitatem) hæc de illo verba scripta extant: *Non iuxta beneficia, quæ acceperat, retribuit, quia eleuatum est cor eius, & facta est contra eum ira, & contra Iudam, & Hierusalem, &c.* Ex Ezechia intellige prosperitate eleuari cor, ac superbire. Sed vnde nam elatio hæc animi orta est? Respondetur, ortam ex legatione regis Babylonici. Etenim Babylonij astrologiæ periti; Solis illam admirandam retrogressionem obseruauerant, & regis Ezechiæ causa tantum portentum accidisse audiuerant. Ea re commotus Babyloniorum potentissimus Rex Merodach Baladan, legatos ad Ezechiam cum epistolis ac muneribus misit, qui tanto hoc honore elatus, Thesauros omnes, & quidquid in domo & potestate regia erat, Babylonijs patefecit; diuitiasque suas, & potentiam ostentauit. *Non fuit quod non monstraret eis Ezechias in domo sua, & in omni potestate sua.*

18. *Prosperitate eleuatur cor.*

De Legatis Babylonis.

19.

4. Reg. 20.

An introduxerit legatos in templum, eiusque diuitias ostentarit, dubium est. Rabbi Salomon ait, apud Lyranum, ostendisse eâ etiam, quæ in templo summa cum reuerentia occultabantur, scilicet vnctionem regum, & pontificum, & tabulas testimonij. Respondemus non esse verisimile religiosissimum regem ethnicos in templi penetralia intromisisse, aut tabulas testimonij, quæ in arca fœderis erant, ostendisse. Opes verò templi, si quæ non in templo, sed in ædibus templo coniunctis asseruabantur, forsitan ostendit.

20.

Magnus Dionysius Areopagita in epistola ad Polycarpum ait, Solis admirandam retrogressionem Babylonios Ezechiæ absque pugna subiecisse. Hoc, inquit, miraculum Babylonios tunc merito terruit & absque pugna Ezechiæ (vt qui Deo putaretur æqualis, ac mortalibus cæteris virtute præstare) subiecit. sed non est existimandum Regem Babylonis tributum soluisse Ezechiæ.

D. Areop.

Fuit hæc inanis gloriæ tentatio, in qua dereliquit Ezechiam Deus, ideoque victus est. *In legatione principum Babylonis, qui missi fuerant ad eum, vt interrogarent de portento, quod acciderat super terram, dereliquit eum Deus, vt tentaretur, & nota fierent omnia, quæ erant in corde eius, &c.* Erat autem in corde Ezechiæ gloria inanis, hæc nota est facta. Non priuauit illum Dominus omni penitus auxilio, quod enim opus est, ne in peccatum incidamus, largitur. priuauit auxilio maiori, ob superbiam occultam, quæ in corde erat.

2. Par. 32. Tentatus Ezechias.

21.

Cauearnus ergo peccata, ne maioribus auxilijs nos priuet Deus, ijsque priuati tentationibus succumbamus aut Apostolus: *Cum timore & tremore vestram salutem operamini, Deus est enim, qui operatur in vobis velle, & perficere, pro bona voluntate.* Vide quam reddat rationem timoris, & tremoris Paulus: Deus est enim, qui operatur. Quasi dicat, timete valde, ne impediatis opus Dei, ne obsistatis auxilijs diuinis, Deus enim est, qui suis auxilijs operatur in vobis velle & perficere.

Phil. 2.

Hinc ille sanctorum timor, de quo D. Leo: Hæc, inquit, sanctis causa est tremendi, ac metuendi, ne ipsis operibus pietatis elati, deserantur ope gratiæ, & remaneant in infirmitate naturæ, &c. Sit nobis exemplum Ezechias, desertus ab ope gratiæ, remansit in infirmitate naturæ, absq; maiori illo Dei auxilio tentationi succubuit.

22. *D. Leo serm. 8. Epiph.*

Ac non in ſuperbia perſtitit, ſed ad humilitatem redijt, nam vt ait Ambroſ. cap. 2. Apologiæ 1. Dauidis, ſancti ſic ubi vt homines forte corruerint, naturæ magis fragilitate, quam peccandi libidine, acriores ad currendum reſurgunt, &c. *Humiliatus eſt Ezechias poſtea, eo quod exaltatum fuiſſet cor eius, tam ipſe quam habitatores Ieruſalē, & idcirco non venit ſuper eos ira Domini in diebus Ezechiæ*, &c. Itaque Iſaias ſupplicium Dei in aliud tempus illi nuntiauit: *Ecce dies venient, & auferentur omnia, quæ ſunt in domo tua, & quæ condiderunt patres tui vſque in diem hanc, in Babylonem, non remanebit quicquam ait Dominus*, &c. Hæc illius pœna eſt, qui inaniter ſe ſuaque opera vel virtutes venditat, quod venditat, amittit. hinc illud Magni Gregorij Homil. 13. in Euangelia: Hodierna ſancti Euangelij lectione compellor dicere, vt & bona, quæ agitis, cum magna cautela teneatis, ne per hoc, quod à vobis rectum geritur, fauor aut gratia humana requiratur, ne appetitus laudis ſurrepat, & quod foris oſtenditur, intus à mercede euacuetur, &c. Et homilia 11. deprædari deſiderat, qui theſaurum publice portat in via.

D. Ambroſ. *2. Par. 32. 25.* *4. Reg. 20.* *Inanis gloria bona diripit.* *D. Gregor.*

Ezechias 29. annis regnauit, viginti quinque annorum erat, cum regnare cæpiſſet, vt ſcriptum eſt. Vnde difficile exoritur dubium, quoto anno ætatis pater Achaz filium Ezechiam generarit? Etenim videtur generaſſe anno 11. Probatur, quia Achaz regnare cœpit, cum 20. eſſet annorum, regnauit vero annos 16. ergo quo tempore obijt, natus erat annos 36. Ezechias quo tempore regnare cœpit, 25. annos agebat, ergo ſi recte ſupputes à patre vndecimum annum agente genitus eſt. Abulenſis reſpondet, eſſe genitum à patre circiter annum 14. ait enim Achaz vixiſſe annos fere 38. quos ita numerat, 21. annos natus regnare cœpit; regnauit 17. ſi obijcias ſcripturam affirmare, 20. fuiſſe annorum cum regnare cœpit, annis 16. regnaſſe, reſpondet; Scripturam ſacram numeraſſe ſolum annos completos, vigeſimum, & decimum ſextum, reliquiſſe incompletos, annus autem 21. & 17. erant incompleti, ideo ſunt relicti. Cardinalis Caietanus concedit anno vndecimo patris, genitum eſſe Ezechiam, idem concedit Hieronym. in Epiſt. ad Viralem. Achaz, inquit, cum 20. eſſet annorum, rex conſtitutus eſt, regnauitque annos 16. quo mortuo Ezechias cum 25. annum ageret ætatis, patri ſucceſſit in regno, ex quo intelligitur, Achaz vndecimo, ſiue decimo anno, Ezechiam procreaſſe. Hæc ille.

4. Reg. 18. An Ezechias ſit genitus à patre Achaz anno agente vndecimum. Abulenſis Epiſcopus. *25.* *Cardinalis Caietanus. D. Hieron.*

At forſitan Ezechias poſt mortem patris non ſtatim regni ſceptrum accepit, ſed poſt aliquot annos, cauſis nobis ignotis intercedentibus. quam opinionem ex quodam hebræo recitat in eadem epiſtola Hieronymus: Intelligi, inquit, voluit Hebræus quidam, non ſtatim poſt mortem patris filium imperio ſubrogatum, ſed vel ſeditionibus populi, vel quibuſdam inter ſe regnis, id eſt, Iuda atque Samaria diſcordantibus, aut certe prementibus malis; & hinc inde conſurgentibus belliſ, regnum eius fuiſſe dilatum, &c. Huic ſolutioni adiungere potes aliquid ex ſolutione Abulenſis, vnde fiet, vt Achaz plures annos fuerit natus, cum Ezechiam genuit. Hæc de Ezechia.

26.

Et Manaſſe Rege, emanaſſe ſcribuntur veluti ex fonte, nefaria truculentaque ſcelera. *Fecit malum coram Domino; iuxta abominationes gentium, quas ſubuertit Dominus coram filijs Iſrael, & conuerſus inſtauravit exceſſa, quæ demolitus fuerat Ezechias pater eius, conſtruxitque aras Baalim, & fecit lucos, & adorauit omnem militiam cæli*, id eſt, aſtra, *& coluit ea.* Item: *Transire fecit filios ſuos per ignem in valle Beennom, obſeruabat ſomnia, ſectabatur augurria, maleficis artibus inſeruiebat, habebat ſecum magos, & incantatores*, &c. Item: *Seduxit Iudam*, id eſt, populum, *& regnum, & habitatores Ieruſalem, vt facerent malum ſuper omnes gentes, quas ſubuerterat Dominus à facie filiorum Iſrael.* & 4. Regum: *Sanguinem innoxium fudit Manaſſes multum nimis, donec impleret Hieruſalem vſque ad os*, &c. Hæc Manaſſæ ſunt ſcelera. Monitus à Deo eſt, vt emendaret mores nefarios, ram ipſe quam populus monita contempſerunt. *Locutus eſt Dominus ad eum* (ſcilicet per prophetas) *& ad populum illius, & attendere noluerunt*, &c.

Manaſſes. 2. Par. 33. 27. *Peccata Regis Manaſſe.* *4. Reg. 21.* *28.* *2. Par. 33.*

Tartarei igitur ſerpentis venena, ſupplicij antidoto, putridaſque carnes, Aſſyriorum ferro, captiuitatiſque cautelio, Deus curare ſtatuit. *Superinduxit eis principes exercitus regis Aſſyriorum, ceperuntque Manaſſem, & vinctum catenis atque compedibus, duxerunt in Babylonem*, &c. Contempſit monita Dei, ſed non contempſit ſupplicia, non audiuit verba, ſed audiuit verbera, vexatio dedit intellectum, in has enim anguſtias adductus mentem mutauit, veramque pœnitentiam egit. Expende quanta ſit afflictionis potentia, hominem fere deſperatum ex ipſis tartari foribus reuocauit. Ecquis crederet Manaſſem ad verum Dei cultum & amicitiam reducendum, qui ſe totum & regnum inanium deorum ſeruituti mancipauerat? at reductus eſt. quis crederet è rupe duriſſima, dulciſſimam aquam emanare poſſe? at ex rupe illa duriſſima Manaſſæ dulcis lachrymarum vnda emanauit. quis tam fuit potens? virga Dei, ſupplicium Dei. Moſes olim è ſaxo virga percuſſo aquam eduxit, Deus è corde Manaſſæ adamantino, virga ſupplicij cæſo, pœnitentiam extraxit. O magnam diuinæ Virgæ vim, *Poſtquam coanguſtatus eſt Manaſſes, orauit Dominum Deum ſuum, & egit pœnitentiam valde, coram Deo patrum ſuorum. Deprecatuſque eſt eum, & obſecrauit intentè*, &c.

Pœnitentia 29. *2. Par. 33.*

Quidnam pœnitentia hæc contulit Manaſſæ? id ſane contulit, quod nullæ opes, nulli milites, nulla Iſraëlitici regni potentia conferre potuiſſet. Quæ enim opes, qui milites, quæ Iudaici regni potentia Manaſſem ex poteſtate Babylonici regis potentiſſimi eripere potuiſſet? nulla. At eripuit pœnitentia. Hoc illius munus eſt, ſcelerum vinculis obſtrictos animos liberare, nunc non animum ſolum ex captiuitate Satanæ, ſed corpus etiam Manaſſæ ex captiuitate regis Babylonici eripuit. *Exaudiuit Deus orationem eius, reduxitque eum Ieruſalem in regnum ſuum, & cognouit Manaſſes quod Dominus ipſe eſſet*, &c. Non redijt ille ad vomitum, in regnum reuerſus idola expulit, Deumque liberatorem ſuum legitime ac rite coluit. Ioſephus: In omnibus, inquit, à priori conuerſatione ſic eſt mutatus, & beatiſſimam vitam habuit; vt multi imitatores eius eſſent, ex quo Dei cœpit colere pietatem, &c. Annis 55. regnauit, vixit annos 67.

30. *2. Par. 33.* *Ioſephus lib. 10. antiq. cap. 5.* 31.

Multos ait Ioſephus habuiſſe Manaſſem imitatores, poſtquam idola eſt execratus, Deoque debitam ſeruitutem exhibuit, multos habuit, ſed filium Amonem non habuit; is enim patris impietatem imitari maluit, quam pietatem. *Fecit malum in conſpectu Domini, ſicut fecerat Manaſſes pater eius, & cunctis idolis, quæ Manaſſes fuerat fabricatus, immolauit, atq; ſeruiuit, & non eſt reueritus faciem Domini, ſicut reueritus eſt Manaſſes pater eius, & multo maiora deliquit*, &c. Verbum hebræum, Canaa, quod interpres hoc loco vertit, reueritus eſt, eodem capite cum de Manaſſe loqueretur vertit, egit pœnitentiã, & 3. Reg. 21. vertit, *humiliatus eſt*; 70. hic vertunt, *Non eſt humiliatus Amon coràm Domino, ſicut humiliatus eſt Manaſſes pater eius.* eſt ergo ſenſus: Amon imitatus eſt peſſima patris initia, nõ eſt imitatus finem optimum. ſectatus eſt idololatriam, non pœnitentiam, non eſt humiliatus coram Domino, nec egit pœnitentiam, ſicut pater. etenim ſunt quidam filij, qui paterna vitia, non virtutes imitantur. Natus 22. annos regnare cœpit, duos tantummodo regnauit, ſeruorum ſuorum gladijs interemptus, meritas luit pœnas adoleſcens inſipiens.

Amon Rex. 2. Par. 33. 32.

CAPVT XV.

De Ioſia Rege.

AD Regem deuenimus præſtantiſſimum Ioſiam, cuius in Deum pietatis præclarum hoc extat elogium: *Similis illi non fuit ante eum Rex, qui reuerteretur ad Dominum in omni corde ſuo, & in tota anima ſua, & in vniuerſa virtute ſua, iuxta omnem legem Moyſi, neque poſt eum ſurrexit ſimilis illi.* Eccleſiaſt. quoque ab eius laudibus auſpicatur. *Memoria*, inquit, *Ioſiæ in compoſitione odoris facta, opus pigmentarij, in omni ore quaſi mel indulcabitur eius memoria, & vt muſica in conuiuio vini*, &c. Ioſiæ memoriam hominibus gratiſſimam prædicat, idecque cum ijs rebus confert, quæ illis iucundiſſimæ & gratiſſimæ eſſe ſolent, cum vnguento odorifero pigmentarij arte compoſito, quo odoratus mirifice recreatur, cum melle dulciſſimo, quo guſtatus oblectatur, cum muſica, qua auditus maxime reficitur. Deinde ijs adijcit: *Ipſe eſt directus diuinitus in pœnitentiã gentis, & tulit abominationes impietatis, &*

CAP. I. *4. Reg. 22. Ioſias Rex optimus.* *Eccli. 49.*

Supplicium 2. Par. 33.

tis, & gubernauit ad Dominum cor ipsius; & in diebus peccatorum corroborauit pietatem. Iosiam, ait, vt gentem Israeliticam ad pœnitentiam adduceret, à Deo dilectum fuisse, *abominationes impietatis*, hoc est, abominanda idola euertisse, corque suum in fœlicem turissimumque portum, scilicet Deum, gubernasse, hunc illi scopum proposuisse. Denique *in diebus peccatorum*, hoc est, quibus impij & idololatræ erant Israelitæ, *corroborasse pietatem*, hoc est, diuino cultui, veræque religioni iam collapsæ vires dedisse, vt in regno Iuda surgere & stare posset.

Pater quidem Iosiæ Amon, multorum idolorum, & idololatriæ filium hæredem reliquerat, at spurcissimam hæreditatem optimus filius continuò dilapidauit, dissipauit, consumpsit, & inanes fictosque deos omnes regno exegit. Mirum equidem tantas vires habuisse puerum, sed Deus illas suggerebat, etenim octauo ætatis anno rex creatus est, impietas, idololatria, cæteraque vitia, quæ idololatriam veluti dominam sequuntur, quæque regnum vicerant, octo annorum puerum vincere non potuerunt:

2. Par. 34. *Octauo anno regni sui, cum adhuc esset puer, cœpit quærere Deum patris sui Dauid, & duodecimo anno postquam cœperat, mundauit Iudam & Ierusalem ab excelsis & lucis, simulachris, & sculptilibus. sed in vrbibus Manasse & Ephraim, & Simeon, vsque Nephtali, cuncta subuertit, &c.*

Isaia 66. Ait Dominus: *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos?* respexit ad Iosiam, quia summoperè sermones eius tremuit. Nam cum librum

4. Reg. 22. legis Domini, quem repererat Helcias sacerdos, legi audisset, perterritus est, submissoque animo fleuit: vestimenta scidit, tum iussit Dominum consulere: *Præcepit Helciæ sacerdoti, & aliis, dicens: Ite & consulite Dominum super me, & super populo, & super omni Iuda, de verbis voluminis istius, quod inuentū est, magna enim ira Domini succensa est contra nos, quia non audierunt patres nostri verba libri huius, vt facerent omne, quod scriptum est nobis, &c.* Consuluerunt nuntij prophetidem, quæ Holda dicebatur, & in Ierusalem habitabat, illa vero Babylonicam captiuitatem vaticinata est. Iosiam tamen, propterea quod verba Dei formidauerat, ne populi sui mala cerneret, è vita ante captiuitatem discessurum prædixit. *Hæc, inquit, dicit Dominus: Ecce ego adducam mala super locum istum, & super habitatores eius, omnia verba legis, quæ legit Rex Iuda, quia dereliquerunt me, & sacrificauerunt diis alienis, irritantes me in cunctis operibus manuum suarum, & succendetur indignatio mea in loco hoc, & non extinguetur.* Hæc de captiuitate Babylonica. Deinde de Iosia: *Regi, inquit, Iuda, qui misit vos, vt consuleretis Dominum, sic dicetis: Hæc dicit Dominus Deus Israel, pro eo quod audisti verba voluminis, & perterritum est cor tuum, & humiliatus es coram Domino, audiris sermonibus contra locum istum, & habitatores eius, quod videlicet fierent in stuporem, & in maledictum, & scidisti vestimēta tua, & fleuisti coram me, & ego audiui, ait Dominus. Idcirco colligam te ad patres tuos, & colligeris ad sepulchrum tuum in pace, vt non videant oculi tui omnia mala, quæ introducturus sum super locū istum.* Hæc vaticinatio. Felix, quem Dei comminationes perterrent: quem terrent, ille euadit, quem non terrent, ille perit. Auis, quæ territa auolat, aucupis fugit manus, quæ non terretur, vulnerata perit. Iosiæ legis minæ tantum terroré intulerunt, vt animum demiserit, fleuerit, vestimenta scinderit, itaque euasit. Vtinam impiorum animis, tantum metum æterni ignis proposita à concionatoribus supplicia injicerent, vt flerent, vt cor, non vestimenta scinderent, vt veram pœnitentiam agerēt, sanè horribiles cruciatus euaderent, sed quia non terrentur, in æternas flammas malè securi detruduntur.

Ibidem.

Felix quem Dei comminationes terrent, quemadmodum Iosiam.

Iosias rex librum legis Domini populo legit.

Audita vaticinatione Holdæ, Iosias Rex populū in templum conuocauit, legitque ipse librum illum, id est, Deuteronomium, vniuerso populo audiente, vt ijs, qui legem Dei frangerent, proposita supplicia manifesta fierent. ô regem eximium, qui lectoris munere coram populo fungi voluit, vt ad seruandam legem ipsum permoueret. Post lectum librum, fœdus cum Deo percussit, quod nunquam fregit, vsque ad mortem enim promissis fideliter stetit:

6.

2. Par. 34. *Quibus audientibus, in domo Domini legit Rex omnia verba voluminis, & stans in tribunali suo, percussit fœdus coram Domino vt ambularet post eum, & custodiret præcepta, &c.*

Huius regis nomen, & fidem, multis antequam nasceretur annis, vates ille, qui à Leone occisus est, prædixit: cū enim impius decem tribuum Rex Ieroboam, qui post Salomonem regnauit, super impium vituli altare staret, & thus iaceret, exclamauit in hæc verba Propheta: *Altare, altare hæc dicit Dominus: Ecce filius nascetur domui Dauid Iosias nomine, & immolabit super te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendunt, & ossa hominum super te incendet, &c.* Regnauit annis 31. vixit 39. occisus est in prœlio, quod cum rege Ægypti Pharaone Nechao cōmisit. Is enim bellum gesturus cum Rege Assyriorum, ad Euphratem itet faciebat, iuit obuiam Iosias, prœlium in campo Maggedo iniit, & à sagittarijs vulneratus, antequam captiuitatem Babylonicam videret, occubuit. At supra Holda dixerat Iosiam in pace ex hac vita migraturum, ille vero migrauit in bello, nō ergo verum dixit. Respondemus in pace obijsse Iosiam, id est, ante captiuitatem Babylonicam, non captiuum, sed libertate, & gloria regia perfruentem, idque significasse verba prophetidis. Præterea vir sanctus semper in pace moritur. quāuis moriatur in bello, qui enim in gratia Dei ex hac vita discedit, in pace summa discedit. Disce nec esse in hoc sæculo felicitatem, nec debitum virtuti præmium hic à Deo donari. Cernis regem sanctissimum Iosiam, tot laudibus in diuinis litteris cumulatum, in ipso ætatis robore, annos 39. natum, inopinato vulnere occubuisse: Hoccine Deus rectè facta præmio afficit? Hoccine munere, idolorum expulsionem, pietatem, cultum sibi exhibitum, remunerat? Non sunt hæc virtutis præmia, sed peccatorum supplicia. Iosiæ virtuti inaudita præmia in cælo asseruabantur, mors hæc purgatorij instar ignis fuit, quæ contractas in vita maculas expurgauit. Prætērea prouocarus Deus antiquis Iudæorum sceleribus ad captiuitatem properabat, quam sub alijs regibus inducendam decreuerat.

Prædixit nomen Iosiæ, & fidē Prophetæ. 3. Reg. 13.

7. *Iosiæ mors.*

8.

Itaque post Iosiæ mortem in peius omnia ruere cœperunt, post præclarum illud Iosiæ elogium: *Similis illi non fuit ante eum Rex, &c.* Subiunguntur verba hæc: *Verumtamen non est auersus Dominus ab ira furoris sui magni, quo iratus est furor eius contra Iudam, propter irritationes, quibus prouocauerat eum Manasses. Dixit itaque Dominus, etiam Iudam auferam à facie mea, sicut abstuli Israel, &c.* Non fuit satis virtus Iosiæ ad continendam Dei iram, multis illius populi sceleribus incitatam. Sed dices, nónne Manasses pœnitentia peccata deleuerat, cur igitur dicitur Deus populo iratus propter irritationes Manassæ? Respondemus scelerum deleri culpam, culpaq; expiata pœnam aliquando remanere: Manasses culpæ suæ satisfecerat, sed non pœnæ toti. Præterea respondemus, irritationes Manassæ non solum dici peccata Manassæ, sed omnium etiam Iudæorum, qui tempore Manassæ, idola venerati sunt, quemadmodum victoria regis dicitur, quæ ad omnem exercitum pertinet, omnes enim furorem Dei ad expellendum è terra promissionis populum concitarunt. Is vero furor nondum erat sedatus, quamuis ira peculiaris in Manassem concepta sedata fuerit. Fuit optimi regis mors magna populi lamentatione deplorata, vnde Iudæorum magnum planctum Zacharias Propheta cum hoc planctu confert: *In die (inquit) illa, erit planctus magnus in Ierusalem, sicut planctus Adadremmon in campo Maggedon*, nomen est ciuitatis. Iosiæ 12. mentio fit regis Maggedo, campus ciuitati proximus eodem dicebatur nomine, in quo Iosias est interfectus. Adadremmon quoque ciuitas est campo propinqua. In ijs locis Iosiæ mors magna doloris significatione defleta est. ex loco autem Zachariæ cognijcio, morem hunc à Iudæis in plangendis funeribus seruatum, vt per familias, à fœminis separati viri plangerent. sic enim eo capite scriptum est: *Et plangent terra, familiæ & familiæ seorsum, familia domus Dauid seorsum, & mulieres eorum seorsum, familia domus Nathan seorsum, & mulieres eorum seorsum, &c.*

9. 4. Reg. 23.

10. Zach. 12.

11. *Planctus ob Iosiæ necem.*

Colligo præterea familias appellari virorum, non fœminarum: ait enim, *familia Dauid seorsum, & mulieres eorum seorsum, &c.* Ergo familia virorum erat, non mulierum, idcirco per viros tantum, & de viris, non de fœminis, genealogiæ texebantur, vt infra dicemus. Inter alios sui funeris lamētatores eximium prophetam Ieremiam habuit Iosias, qui de eius acerba morte lamentationes scripsit: *Vniuersus Iuda, & Ierusalem luxerunt Iosiam, Ieremias maximè, cuius omnes cantores, atque cantatrices vsque in præsentem diem lamentationes*

12. *Ieremias Iosiam lamentatus est.* 2. Par. 35.

4. Reg. 22. *super Iosiam replicant, & quasi lex obtinuit in Israel: Ecce scriptum est in lamentationibus, &c.*

An fuerit Iosias cæteris omnibus regibus melior.

Circa elogium, quod initio proposuimus: *Similis illi non fuit ante eum Rex, &c.* Non leue existit dubium, an fuerit Iosias cæteris regibus melior? & quidem cæteros omnes, si Dauidem, Ezechiamque excipias, probitate superauit. De Dauide, Ezechiaque est quæstio. Quod fuerit melior Dauide probant elogij verba: *similis illi non fuit ante eum Rex.* Dauid fuit ante Iosiam, ergo non fuit similis illi, sed inferior. Respondendum tamen est, Dauidem omnibus regibus virtute excelluisse. Hoc probant laudes, quibus illum sacræ litteræ celebrant; lege Ecclesiasticum: *Quasi adeps, (inquit) separatus à carne, sic Dauid à filijs Israel.* confert Dauidem cum adipe hostiæ pacificorum, quemadmodum adeps ille à carne separatus, præstantior ipsa carne hostiæ erat, & sanctior, quia Deo in altari incendebatur, caro vero partim sacerdotibus, partim offerentibus cedebat; ita Dauid cæteris Israelitis erat præcellentior, & sanctitate illustrior. lege reliqua. Act. 13. *Inueni Dauid filium Iesse virum secundum cor meum, (ait Dominus) qui faciet omnes voluntates meas.*

13. *Dauid cæteris regibus excelluit.* Eccli. 47. Act. 13.

14. Idem colligi ex eo potest, quod sacræ litteræ reges cū Dauide, veluti cum probitatis norma conferant; eos qui bene regio munere functi sunt Dauidis vestigia secutos, qui ab officio discesserunt, à vijs Dauidis recessisse commemorent. De Iosia scribitur: *Fecit quod placitum erat coram Domino, & ambulauit per omnes vias Dauid patris sui, non declinauit ad dexteram, siue ad sinistram.* De Ezechia: *Fecit quod erat bonum, coram Domino, iuxta omnia, quæ fecerat Dauid pater eius.* De Iosaphat: *Ambulauit in vijs Dauid patris sui primis, &c.* De Salomone: *Deprauatum est cor eius per mulieres, vt sequeretur Deos alienos, nec erat cor eius perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor Dauid patris eius.* De Abia: *Non erat cor eius perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor Dauid patris eius.* De Amasia: *Fecit rectum coram Domino, verumtamen nō vt Dauid pater eius.* De Achaz: *Non fecit quod erat placitum in conspectu Domini Dei sui, sicut Dauid pater eius.*

4. Reg. 22. 4. Reg. 18. 2. Par. 17. 3. Reg. 11. 3. Reg. 15. 4. Reg. 14. 4. Reg. 16.

15. Huc accedit, quod Regnum Iudæ dicat Deus se propter Dauid conseruaturum. *Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi* (scilicet Ieroboamo) *decem tribus; porrò vna tribus remanebit ei* (scilicet Salomoni) *propter seruum meum Dauid, & Ierusalem ciuitatē, quam elegi, ex omnibus tribubus Israel. Nec auferam omne regnum de manu eius, sed ducem ponam eum,* (id, est Salomonem) *cunctis diebus vitæ suæ, propter Dauid seruū meū, quem elegi, qui custodiuit mandata mea, & præcepta mea.* Item: *filio eius,* (scilicet Salomoni, *dabo tribum vnam, vt remaneat lucerna Dauid seruo meo cunctis diebus coram me, in Ierusalem ciuitate, quam elegi, vt esset nomen meum ibi, &c.* de Abia dicitur; *Propter Dauid dedit ei Dominus Deus suus lucernam in Ierusalem, vt suscitaret filium eius, & stataret Ierusalem, eo quod fecisset Dauid rectum in oculis Domini, & non declinasset ab omnibus quæ præceperat ei, cunctis diebus vitæ suæ, excepto sermone Vriæ, &c. Noluit Dominus disperdere domum Dauid, propter pactū quod inierat cum eo, & quia promiserat, vt daret ei lucernam, & filijs eius omni tempore, &c.* Nónne vides propter Dauidem Deum dedisse Iudæ reges?

3. Reg. 11. 3. Reg. 15. 16. 2. Par. 21.

Lucerna dicitur filius regio splēdore clarus; Rex enim populi veluti lucerna est, vnde: *iurauerunt viri Dauid dicentes, iam non egredieris nobiscum in bellum, ne extinguas lucernam Israel,* id est, ne in prælio occidaris, & rex Israel, qui lucerna regni est pereat. Promiserat Dominus, vt daret Dauid lucernam; hoc est, filium regem, & filijs eius daret etiam filios reges omni tēpore, ita vt Rex regi succederet ex domo & familia Dauidis. vidua illa Thecuitis filium suum scintillam appellauit: *Quærunt* (inquit) *extinguere scintillam meam, quæ relicta est;* id est, filium; *vt non superstet viro meo nomen, & reliquiæ super terrā.* Pagninus vertit, *extinguent prunam meam.* filius enim regis lucerna est splendore regio fulgens, filius ignobilis viri, scintilla parum habens lucis, vel prunā. Euthymius posteros lucernas dici vult, quod progenitores splendore suo illustrent. illud: *Parauī lucernam Christo meo;* de posteritate Dauidis sic exponit: Per lucernam (inquit) gloriam posterorū Dauidis intelligit, quæ lucernæ instar, gloriæ eius splendorem omnibus demonstrat, & huiuscemodi generationis progenitorem, veluti quoddam lumen futuris generationibus illucere facit. meum autem Christum, id est; regem Dauidem, ideo dixit, vt beneuolentiam suam erga eum ostenderet. Hæc Euthymius.

2. Reg. 21. 2. Par. 21. 17. 2. Reg. 14. Psal. 131. 18.

Præterea virtutem Dauidis illa Domini verba indicāt: *Protegam vrbem hanc, & saluabo eam propter me, & propter Dauid seruum meum.* Cum Ezechias tunc regnaret, cum Isaias propheta viueret, Dauidis tantum modo meminit. In illo tamen Dauide veluti typo, intelligitur alter multo præstantior Dauid, scilicet, Christus, propter quem beneficia omnia in Iudæos Deus conferebat, regnumque Iudæ tuebatur. Propter hanc lucernam, vt aliquando tandē in templo lucere, Ierosolymitano, regnum illud conseruabat. Hæc est illa lucerna splendidissima, quam parauit Dominus Christo suo, id est, Regi Dauidi; quid lucernam dixit? Dauidis filij nonnulli prunæ fuerunt, vt Roboam, Abias, Ioram, Manasses, & alij, qui veluti ardentes prunę regnum idololatrię flammis incenderunt: alij scintillæ fuerunt, siue exiguę lucis lucernæ, si cum Christo filio Dauidis conferantur, scintilla fuit Salomonis sapientia, opes, gloria, Ezechiæ probitas, Iosiæ sanctimonia. Christus Dauid filius non scintilla, non lucerna solum Dauidis, sed Sol fuit splendidissimus. Hæc etiam ratio Dauidis suadet sanctimoniam; quod Dauidis, non Iosiæ, aut Ezechiæ filius Christus sit appellatus. Iis adde Dauidem fuisse prophetam præstantissimum, cultusque diuini studiosissimum, de cuius virtute plura forsitan in Morali dicemus.

4. Reg. 19. 19. 20.

Ex ijs colliges, Dauidem fuisse reliquis regibus sanctiorem, ipso quoque Iosia. elogij vero verba; *Similis illi non fuit ante eum;* de regibus tantum sunt intelligenda, qui post Dauidem Rempublicā administrarunt, Dauid enim veluti omnium regum Iuda pater, decus, & ornamentum, semper exceptus intelligitur. vel intelligenda sunt de regibus solum, qui duabus tribubus imperarunt; Dauid autē duodecim tribuum imperium tenuit; vel denique per quandam exaggerationem dicta censendum est. Quod enim non possint absolutè & secundum vniuersam significationem intelligi probatur, quia eadem verba in laudem dicuntur Ezechiæ: *Post eum,* id est, Ezechiam, *non fuit similis ei de cunctis regibus Iuda, sed neque in ijs, qui ante eum fuerunt.* si igitur secundum vniuersam significationem sumantur, sequitur Ezechiam fuisse præstantiorem Iosia, & Iosiam fuisse præstantiorem Ezechia, quod fieri non potest. Dicendum ergo modum laudandi esse per amplificationem, & hyperbolem quandam, laudis magnæ significatricem. Itaque ea verba nec probant Iosiam, & Ezechiam esse Dauide sanctiores, nec probant aut Ezechiam Iosiæ, aut Iosiam Ezechiæ virtute excellere.

4. Reg. 18. 21.

Aliter respondemus verius, vt reor; verba elogij sic habere, *similis illi non fuit ante eum Rex, qui reuerteretur ad Dominum in omni corde suo, &c.* Verissima sunt, neque tamen Dauidem superauit Iosias, quia loquitur de regibus scriptura, qui ab idolorum cultura, populum ad Deum reduxerunt, Iosiæ similis non fuit Rex aliquis ante eum, qui populum ab idololatria ad Dei cultum reuocauit, id enim significant illa verba, *qui reuerteretur ad Dominum.* At Dauid non est in numero regum, qui reuersi sunt ex idolorū cultu ad Deū, vel qui populū reduxerunt; eius enim ætate populus idola non coluit, ergo non attingunt verba illa Dauidem. Præterea vtrumq; elogium tam Iosiæ, quā Ezechię, verum esse etiam absque hyperbole arbitramur. Etenim potuit Iosias præstantior esse Ezechia, & Ezechias præstantior Iosia, non tamen absolutè, sed aliqua in re. Itaque dicimus non fuisse vllum regem similem Iosiæ, nec ante nec post Iosiam, qui reuerteretur ad Deum in omni corde suo, & in tota anima sua, & vniuersa virtute sua, iuxta omnem legem Moysi, quæ sunt verba elogij. vicit Iosias Ezechiam affectu, zelo, & feruore, quo ad Deum conuersus populum reduxit, hac in re non fuit illi similis omnino, id est par. Ezechias; verum est ergo elogium Iosiæ. Verum item est elogium Ezechiæ; videlicet, post eum non fuit similis ei de cunctis regibus Iuda, sed neque in ijs, qui ante eum fuerunt. in primus Dauidem, qui ante eum fuit, non complectuntur hæc verba, quia cum regibus Iuda Ezechiā conferunt. Dauid autē non fuit Rex Iudæ, sed fuit Rex totius Israelis; id est, omnium duodecim tribuum. Quod autem attinet ad Iosiam, qui Rex fuit Iuda, dicimus non fuisse similem Ezechiæ, aliquot in rebus. Nam Ezechias prior fuit in exterminada idololatria, quam Iosias; deinde admirabiliter

20. 21. 22. 23.

24. liter à Deo sanitatem & 15. vitæ annos est consecutus; præterea stupendum miraculum eius causa Deus edidit, cum solem retrogit; accedit alterum, cum centum octoginta quinque hominum millia nocte vna per Angelum neci dedit. Verè igitur dicitur Iosias non fuisse similis Ezechiæ, verè quoque prædicatur Ezechias non fuisse similis Iosiæ.

Tres reges, Dauid, Ezechias, & Iosias inter reges Iuda excelluerunt.

Hi tres reges, Dauid, Ezechias, & Iosias, inter omnes reges Iuda excelluerunt. de illis Ecclesiasticus sic scribit *Præter Dauid, Ezechiam, & Iosiam omnes peccatum commiserunt. Nam reliquerunt legem altissimi reges Iuda, & contempserunt timorē Dei.* Quæ verba difficilem habent explicatum, adeo vt Dionysius Carthusianus, cum non videret qua ratione vera esse possent, dixerit librum Ecclesiasticum nō esse canonicum. At nos hūc confugere non possumus, librum enim canonicum esse constat ex Synodo Tridentina sessione 4. Prima difficultas in exceptione est, nam excipitur à peccatibus Dauid, cum tamen eius peccata adulterium, & homicidium, satis sint manifesta. Sed facilè respondetur, Ecclesiasticum non de quibuslibet peccatis, sed de ijs habere sermonem, quæ diuino cultui aduersantur; Dauid autem nullum commisit peccatum idololatriæ aut quod diuino cultui aduersaretur. Ex hac responsione, secunda oritur difficultas, quę huiusmodi est; de peccatis diuino cultui repugnantibus loquitur Ecclesiasticus, ergo falsum est omnes reges Iuda præter Danidem, Ezechiam, & Iosiam peccasse; Alij enim, nempe Iosaphat, & Ioatham reges optimi, Asa, & Ozias, idola nunquam sunt venerati.

Ecclī. 49.

25.

26.

Duobus modis hic herculeus nodus dissecari potest. Primo, si dicamus hos reges nullo modo in idololatriæ crimen incidisse, peccasse tamen aduersus diuinum cultū, propterea quod non abstulerunt excelsa; erant autem excelsa, loca in quibus extra templum non idolis, sed Deo vero victimæ immolabantur, contra legis præscriptum; quæ præcipiebat, *vt in solo templo hostiæ Deo immolarentur*: Alia quoque excelsa dicebantur, in quibus idolis sacrificia illorum cultores offerebant, hæc tamen reges probi non permittebant; illa in quibus Deus verus colebatur, ij reges permiserunt, vt perspicuum est ex libris regū, at Ezechias, & Iosias ea euerterunt. Iosaphat dicitur non abstulisse excelsa: *Fecit quod rectum erat in conspectu Domini, verumtamen excelsa non abstulit, adhuc enim populus sacrificabat, & adolebat incensum in excelsis.* De Ozia similiter scribitur; *verumtamen excelsa non est demolitus*; de Ioathan eodem capite, *verumtamē excelsa nō abstulit*; idem scriptum de Asa est. Itaque verba Ecclesiastici hoc pacto sunt explananda, præter Dauid, Ezechiam, & Iosiam omnes peccatum commiserunt, aduersus diuinum cultum, sic exponit Episcopus doctissimus Abulen. lib. 4. Reg. nam vel idolorum cultu se contaminārunt, vel saltem excelsa non abstulerūt, quæ diuino cultui repugnabant, nolebat enim Deus in excelsis coli, ij; adde Iosaphatum cum Achabo impio idolorum cultore amicitiam iunxisse, & affinitatem, præterea cum Ochozia filio Achab iunxisse classem. Ozias vero alius Deo offerre voluit; Asa prophetam in vincula coniecit, quæ omnia diuino cultui aduersantur. De Ioatham non omnia sunt scripta, sed petes quodnam peccatum fuerit excelsorum permissio? Respōderetur non fuisse mortiferum; nam si mortiferum fuisset, necesse esset concedere regē Iosaphat, Ioatham, & Oziam esse damnatos, quod ea permiserint, nec ante mortem abstulerint, hoc autem nemō concedet.

Excelsa quæ dicuntur. Deut. 12.

27.

3. Reg. vlt.

2. Reg. 15.

3. Reg. 15.

28.

29. At nondum nodus est dissectus, nam verba Ecclesiastici de peccato mortifero intelligenda sunt, sic enim addit; *Nam reliquerunt legem altissimi, reges Iuda, & contempserunt timorem Domini.* Hæc verba peccatis venialibus non conueniūt. Respondemus, sensum verborum huiusmodi esse; Præter Dauid, Ezechiam, & Iosiam, omnes peccauerunt, id est, omnes reges vel mortiferum vel veniale crimen, aduersus cultum diuinum commiserunt. Post hæc non additur particula, omnes, non dicitur reliquerunt legem altissimi de idolis non colendis omnes reges Iuda, & contempserunt timorem Domini; *sed reliquerunt legem altissimi reges Iuda*, non omnes, sed multi, & contempserunt timorem Domini. Ex ijs vero multis non est Iosaphat, aut Ioatham, aut Ozias, aut Asa.

Secundo modo verba hæc ita exponi possunt, vt dictio, omnes, pro multis sumatur. Quale illud: *Omnia regna terræ dedit mihi Dominus.* & Daniel. *Sub ditione tua*, scilicet Nabuchodonosoris, *Deus vniuersa constituit.* Genes. *Omnes prouinciæ veniebant in Aegyptum, vt emerent escas, &c.*

30. *1. Esdræ 1. Daniel. 2. Genes 41.*

CAPVT XVI.

De Iechonia, & fratribus eius, & Captiuitate Babylonica.

1. IOsias Rex 4. genuit filios; *filij Iosiæ fuerunt, primogenitus Iohanan, secundus Ioacim, tertius Sedecias, quartus Sellum, &c.* In lib. 4. Reg. & 2. Paralip. trium tantum fit mentio, Ioachaz, Eliacim, & Mathaniæ. Mathānias idem est qui Sedecias, Eliacim idem qui Ioacim, vt mox fiet perspicuum, Ioachaz idem est qui Sellum, probatur, quia Sellum vt constat ex Ieremia, regni clauum tenuit, ergo ex Ioachaz; nam tres filij Iosiæ regnum administrarunt, Ioacim, Sedecias, & Ioachaz, vt constat ex 4. Reg. 23. Sellum non est Ioacim nec Sedecias, vt patet ex 1. Paralip. igitur est Ioachaz; Iohanan non regnauit. Patri Iosiæ successit Sellum, siue Ioachaz, vt legitur 4. Reg. 23. & 2. Paralip. 36. tribus tantum mensibus regnauit, vix enim regnare cœperat, cum sceptrum è manibus extorsit Nechao Rex Ægypti, is qui cum Iosia pugnauerat, regnumque alteri fratri tradidit, qui Eliacim nominabatur, sed nomine mutato appellari voluit Ioacim, Ioachaz vero siue Sellum in Ægyptum duxit, vbi vitā cum morte commutauit, vt prædixerat Ieremias his verbis: *Hæc dicit Dominus ad Sellum filium Iosiæ regem Iuda, qui regnauit pro Iosia patre suo, qui egressus est de loco isto, non reuertetur huc amplius, sed in loco ad quem transtuli eum ibi morietur, & terram istam non videbit amplius, &c.* Dignus hac pœna fuit, non enim patris Iosiæ virtutem sed maiorum impietatem imitatus est; *Fecit malum coram Domino, iuxta omnia, quæ fecerant patres eius.*

1. Par. 3. Filij Iosiæ regū. 4. Reg. 23. 2. Par. 36.

Ierem. 22. Ioachaz.

2.

4. Reg. 23.

Nihilo melior fuit Ioacim, cui Ægypti Rex sceptrum tradidit; vt dicitur eodem capite, *fecit malum coram Domino, iuxta omnia, quæ fecerant patres eius*; patres, inquam, impij, nam patri sanctissimo Iosiæ valde fuit dissimilis. Supra iam dictmus Iosiam cum librum audisset legis, perterritum scidisse vestimenta, fudisseque lachrymas. at Ioacim longè secus, cum ad eum adductus esset Ieremiæ liber diuinas continens comminationes, & coram illo multisque alijs legeretur, non vestimēta, sed librum scidit, non lachrymas ex oculis fudit, sed sacrum volumen impius in ignē misit. Ierem. 36. *Rex sedebat in domo hyemali in mense nono, & posita erat arula coram eo plena prunis: cumq; legisset Iudi tres pagellas, vel quatuor, scidit illud*, id est, volumen, *scalpello scribæ, & proiecit in ignem, qui erat super arulam, donec consumeretur omne volumen igni, quiverat in arula, & non timuerunt, nec sciderunt vestimenta sua Rex, & omnes serui eius, qui audierunt vniuersos sermones istos, &c.*

Ieremi. 22. 3.

Ioacim cōbussit librū Ierem.

Ierem. 36.

Infelix, impiusque rex meritas scelerum pœnas luit. Etenim anno tertio regni illius, vt scribit Daniel initio capitis: *Venit Nabuchodonosor Rex Babylonis in Ieruſalem, & obsedit eam, & tradidit Dominus in manu eius Ioacim regem Iuda, & partē vasorum domus Dei, & asportauit ea in terram Sennaar in domum Dei sui, & vasa intulit in domum thesauri Dei sui.* Hæc Daniel, qui tunc temporis in Babylonem ductus est cum rege. De hac captiuitate sic Eusebius in Chronico; Anno (inquit) tertio Ioacim Nabuchodonosor Iudæam capit; & in ditionem suam redactis plurimis Iudæorum, cum etiam partē vasorum templi intuliſſet, & tributarium feciſſet Ioacim, victor ad patriam reuertitur, &c. Ductum autem regem in Babylonem cōstat ex his verbis: *Contra hunc*, id est, Ioacim, *ascendit Nabuchodonosor Rex Chaldæorum, & vinctum catenis duxit in Babylonem, ad quam & vasa Domini transtulit, & posuit ea in templo suo, &c.* In regnum tamen reductus est, annisque tribus tributa Babylonico regi soluit; postea rebellauit, vt scribitur: *In diebus eius* (scilicet Ioacim, anno tertio) *ascendit Nabuchodonosor Rex Babylonis, & factus est ei Ioacim seruus tribus annis, & rursum rebellauit, &c.* Rebellasse autem ait Iosephus Ægyptiaci belli spe ductum, cum audisset Ægyptios, aduersus Nabuchodonosorem pugnaturos. sed fefellit illum spes, non enim bellum gerere ausi sunt.

4. *Supplicium Ioacim. Daniel. 1.*

Eusebius.

5. *2. Paral. 36.*

4. Reg. 24.

Iosephus lib 10. antiq. ca. 8.

Anno

8. Anno vndecimo regni eius, rursus in Iudæam venit Nabuchodonosor, in ciuitatemque receptus, fortitudine, & specie, præstantes iuuenes, vt scribit Iosephus, vna cum rege impio occidit; quem etiam ante muros insepultum iussit abijci, vt prædixerat Ieremias his verbis; *Hæc dicit Dominus ad Ioacim filium Iosiæ regem Iuda; non plangent eum, væ frater & væ soror, non conclamabunt ei væ Domine, & væ inclyte, sepultura asini sepelietur putrefactus, & proiectus extra portas Ierusalem, &c. Cadauer eius proijcietur ad æstumper diem, & ad gelu per noctem, &c.* Sic Deus punit scelera etiam in hoc sæculo. Auctor librorum de mirabilibus Sacræ scripturæ lib. 2. ca. 29. putat Ioacimum anno tertio non esse ductum in Babylonem, sed anno vndecimo, priusquam vero Babylonem peruenire, occisum in agro, & sepultura asini sepultum.

Ieremi. 33. Ioacim

Ierem. 36.

7. Occiso Ioacimo, filium eius Ioachinum Nabuchodonosor in locum patris suffecit. Aduerte duo hæc nomina similia esse, non tamen eadem: nomen enim patris est Iehoiaquim, per Coph & mem in fine, nomẽ filij Iehoiacin, per Caph & Nun, dicitur tam pater, quam filius à Matthæo Iechonias, distinctionis causa, dici potest latinè pater Ioacimus, filius Ioachinus. similis fuit patri filius, *Fecit malum coram Domino iuxta omnia, quæ fecerat pater eius.* Vix cœperat regiæ dignitatis dulcedinem degustare, cum amara percussus virga, sceleribus debita supplicia soluit. eadem Nabuchodonosoris manus, quæ in regio solio illum collocarat, è regio solio deturbauit; vt enim ait Iosephus, *timuit ne paterna necis memor, mali aliquid moliretur.* Cum regi potentissimo obsistere non auderet, in illius se potestatem tradidit, ne (vt ait Iosephus libr. 10. antiq. cap. 13.) ciuitas vastaretur. *Iechonias* (inquit) *cum vxoribus & filijs, & omni cognatione sponte se tradiderat pro ciuitate sua, ne obsessione capta vastaretur, &c.* Tradidit vero se hostibus Ieremia suasore. Hieron. Ierem. 24. Iechonias (ait) Ieremiæ consilio & imperio Dei se tradidit regi Babylonio, &c. Abductus est in Babylonẽ simul cum matre, & thesauris, tam regiæ domus quam templi.

3. Reg. 24.

Iosephus.

Ioachin, siue Iechonias ductus est Babylonem.

8. Neque vero regem solum, sed viros etiam omnes robore, & nobilitate præcellentes, Nabuchodonosor Babylonem tunc transtulit, pauperibus in Iudæa relictis. Sic enim scribitur: *Transtulit omnem Ierusalem, & vniuersos principes, & omnes fortes exercitus, decem millia in captiuitatem, & omnẽ artificem, & inclusorem; nihilq; relictum est, excepto pauperibus populi terræ, &c.* Istuc est impios in virga ferrea regere. *Viuo ego, dicit Dominus, si fueris Iechonias filius Ioacim regis Iuda, annulus in manu dextera mea, inde auellam eum; & dabo te in manu quærentiũ animam tuam, & in manu Nabuchodonosor, &c.* Nullus itaque impunitatem sibi promittat; quãuis annulus sit in dextera Dei, tamen si criminum se maculis inquinat, inde auelletur, & in Babyloniam, id est, Orcum detrudetur. Regnauit Ioachin mensibus tantum tribus; ductus cum illo est Babylonem Ezechiel Propheta, vaticinatusque in Chaldæa. Vnde illud: *In quinta mensis, ipse est annus quintus transmigrationis regis Ioachin, factum est Verbum Domini, ad Ezechielem filium Buzi, Sacerdotem in terra Chaldæorum, &c.*

4. Reg. 24. 9.

Ierem. 22.

Ezechiel quo tempore ductus est Babylonem.

Ezech. 1. 10.

Assyriorum regẽm vocat Deus virgam furoris sui. *Va Assur, virga furoris mei, & baculus ipse est in manu eorum indignatio mea.* Virga fuit Rex Assyriorum Salmanasar decem tribuũ, quas Ezechiæ regis anno 6. in captiuitatem abduxit. regni vero Iudæ virga fuit Nabuchodonosor. Vbi primum cœpit imperare, Iudæos cœpit flagellare. Primo enim imperij sui anno Ioacim vinxit, & in Babylonem tulit, fuit autem primus annus regni Nabuchodonosor, quartus annus regni Ioacim, vt indicat Ieremias his verbis: *Verbum quod factum est ad Ieremiam de omni populo Iuda; in anno quarto Ioacim, filij Iosiæ, regis Iuda, ipse est annus primus Nabuchodonosor regis Babylonis.* Obijcies; Si annus primus Nabuchodonosor fuit quartus Ioacim, non potuit Nabuchodonosor rex vinculis constringere Ioacim anno tertio regni ipsius Ioacim, vt diximus ex Daniele, & ducere in Babylonem, cum nondum regnaret. Respondetur, annum primum Nabuchodonosor incidisse partim in tertium, partim in quartum annum Ioacim. Anno octauo regni sui, regni autem Ioacimi anno vndecimo, eundem Ioacimum occidit. eodem octauo anno, vt dicitur 4. Reg. Ioachinum filium Ioacimi cum matre, decemque hominum millibus Babylonem transtulit. Nec quieuere regum Iuda Iudæorumq; scelera, quousque ciuitatem nobilissimam Ierusalem æquarunt solo.

Ieremi. 25.

11.

4. Reg. 24.

Nam translato Ioachino siue Iechonia in Babylonem, 12.
Nabuchodonosor Mathaniam eius patruum fratrem Ioacimi, filiumque Iosiæ regem dixit, nomineque mutato vocauit Sedeciam, qui domesticis tot calamitatum exemplis sibi cauere non didicit, vt legitur: *Fecit malum in oculis Domini Dei sui, nec erubuit faciem Ieremiæ Prophetæ, loquentis ad se ex ore Domini; à rege quoque Nabuchodonosor recessit, qui adiurauerat eum per Deum, & induratus est ceruicẽ suam & cor, vt non reuerteretur ad Dominum Deum Israel.* Hæc dẽ regẽ Sedecia. De populo vero similia eodem loco referuntur; simile enim erat corpus suo capiti. *Omne caput languidum, & omne cor mœrens,* vt dixit Isaias, *à planta pedis vsque ad verticem, non erat in eo sanitas.* Verba libri Paralip. hæc sunt: *Vniuersi principes sacerdotum, & populus, præuaricati sunt iniquè iuxta vniuersas abominationes gentium, & polluerunt domum Domini, quam sanctificauerat sibi in Ierusalẽ, etc.* ô infinitam Dei clementiam, non solum sceleratissimos 13.
tolerabat homines, verum etiam nuntios mittebat, quorũ sermonibus à sceleribus ad pietatem reuocarentur. Nihil minus illi egerunt; non nuntium impietati remiserunt, sed nuntios Dei ludificauerunt. Subijciam hac de re verba capitis iam indicati: *Mittebat Dominus Deus patrum suorum ad illos per manum nuntiorum suorum, de nocte consurgens, & quotidie commonens, eo quod parceret populo & habitaculo suo. At illi subsannabãt nuntios Dei, & parui pendebãt sermones eius, illudebantq; Prophetis, &c.* Animo expende Dei beniginatem, & hominum impietatem, Deus de salute Iudæorum solicitus, velut Pater familias ante lucem nuntios mittebat, at impij illos subsannabant.

Isaiæ 1.

Deus de nocte velut consurgens nuntios mittebat.

Impleta igitur iam scelerũ mensura extulit Deus vir- 14.
gam, vt extremo supplicio populum afficeret; virgam, inquam, illam, de qua Ieremias: *Virgam* (inquit) *vigilantem ego video;* vigilat enim Deus, quamuis aliquibus dormire videatur, ad vlciscenda scelera. Vndè D. Hiero. Ieremiæ illo capite: *Vigilat* (ait) *virga, cuncta populi peccata considerans, vt percutiat, & corripiat delinquentes, &c.* Theodotio vertit virgam amygdalinam; Pagninus, virgam amygdalinam maturè efflorescentem; indicat enim virgam amygdali, eo quod maturè efflorescat, supplicium velox, quod iam instabat; D. Hiero. amaræ correptionis fructũ dulcem, scribit indicare. Quo- D. Hieron.
modo (inquit) nux siue amygdalum amarissimum habet corticem, & testa durissima cingitur, vt detractis austeribus, & duris, fructus dulcissimus reperiatur, sic omnis 15.
correptio, & labor continentiæ, amara quidem videtur ad præsens, sed fructus parit dulcissimos. Vnde & vetus illa sententia est, *litterarum radices amaræ, fructus dulces.* Hæc Hier. Qui diuina correptione commonitus mores improbos corrigit, huic virga amygdalina dulces emendationis fructus profert, quemadmodum medici amara potio dulcem parit sanitatem. Iudæis vero virga fructum attulit amarissimum non emendationis, sed euersionis.

Ierem. 1.

D. Hieron.

Virga Dei amygdalina fructũ affert dulcẽ.

Multo labore fudatum est, & non exiuit de ea nimia rubigo eius, Ezech. 24.
neq; per ignem; immunditia tua execrabilis, quia mundare te volui, 16.
& non es mundata à sordibus tuis; sed nec mundaberis prius, donec
quiescere faciam indignationem meam in te, &c. De ciuitate Ie- *Ierusalem cum olla confertur Ezechielis 24.*
rusalem loquitur Dominus, quam cum ænea ac rubiginosa olla confert carnibus, id est, hominibus referta. Quemadmodum vero ollæ ad coquendas carnes subijcitur ignis, sic Deus ciuitati Ierusalem ad decoquendos impios flammas admouit. Eodem capite: *Hæc dicit Dominus, Væ ciuitati sanguinum, cuius ego grandem faciam pyram. congere ossa, quæ igne succendam, consumentur carnes, & coquetur vniuersa compositio, & essa tabescẽt. Pone quoque eam super prunas vacuam, vt incalescat, & liquefiat æs eius, & conflatur in medio eius inquinamentum eius, & consumatur rubigo eius, &c.* Non solum carnes, id est, ciues, Deus flammis decoxit, verum ipsam quoq; ollam vacuam 17.
liquefecit, quia Ierusalem incendit. Typum habes tartari *Typus tartari.*
egregium: est enim tartarus olla rubiginosa, carnibus, id est, carnalibus hominibus plena, perpetuis flammis imposita, cui satis bene illud congruit: *Væ ciuitati sanguinum, cuius ego grandẽ faciam pyram.* Vt Ezechiel, sic etiam Ieremias Ierusalem ollæ assimilat; *Ollam* (inquit) *succensam ego video*; id est, Ierusalem ardentem & vitijs & flammis. *Ierem. 1.*

Non est illa succensa cælitus delapso igne, vt olim Sodoma,

doma, & Gomorrha; flammas admouit Nabuchodonosor virga furoris Dei: quocirca Ieremias faciem ollæ vidit a facie Aquilonis: quia ab Aquilone ignis est admotus. *Ab Aquilone (inquit Dominus) pandetur malum, super omnes habitatores terræ*, id est, à Nabuchodonosor rege Babylonis aquilonaris. *Anno itaque nono regni Sedeciæ mense decimo, decima die mensis*, vt scriptum est, *venit Nabuchodonosor Rex Babylonis, ipse & omnis exercitus eius in Ieruſalem, & circumdederunt eam, & extruxerunt in circuitu eius munitiones, & clauſa eſt ciuitas, atque vallata, vſque ad vndecimum annum regis Sedeciæ*, &c. Ezechiel. depingitur obsidio hæc in latere: *Sume tibi laterem, & pones eum coram te, & deſcribes in eo ciuitatem Ieruſalem, & ordinabis aduerſus eam obſidionem*, &c. Hieron. vt vrbs (inquit) quam putabant esse firmam, & inexpugnabilem, fragilissimo lateri comparetur, &c.

Ieremi 1. 18.

4. Reg. 25.

Ezech. 4.

19. Ieruſalem obſidetur, & expugnatur à Chaldæis anno vndecimo Sedeciæ. Ierem. 39.

Obsessa est ciuitas à fine noni anni Sedeciæ vsque ad annum vndecimum; Anno vero vndecimo mense quarto, vt scribit Ieremias 39. aperta est. Caier. 4. Reg. 25. existimat apertam ciuitatem Ieruſalem non ab hostibus, sed ab obsessis, vt famem, qua premebantur, effugerent. At ex Ieremia colligitur à Chaldæorum principibus, non ab obsessis Iudæis, murum fuisse dirutum, aditumque in ciuitatem patefactum, *aperta (inquit) eſt ciuitas, & ingreſſi ſunt omnes principes regis Babylonis, & ſederunt in porta media: cumque vidiſſet eos Sedeciæ Rex, & omnes viri bellatores, fugerunt, & egreſſi ſunt nocte de ciuitate*, &c. 4. Regum dicitur, *interrupta eſt ciuitas*, vt scilicet Chaldæorum.

4. Reg. 25.

20. Sedecias ductus eſt Babylonē, & Babylonem non vidit, vt Ezechiel prædixerat. Ierem. 52. Ezech. 12.

In fuga præsidium vitæ Rex Sedecias collocauit, sed quē Dei persequitur iustitia, is euadere non potest à Chaldæis, imo a Dei iustitia miser comprehensus, & ad Nabuchodonosorem virgam Dei, ac tortorem ductus est. Torsit illum in primis filiorū nece; filios enim eo inspectante iussit occidi, & ad hunc dolorem hauriendum oculos eruisse cōcessit, quos paulo post erunt, oculis priuatum, catenisque constrictum Babylonem duxit, & vt ait Ieremias: *Poſuit eum in domo carceris vſque ad diem mortis eius*, &c. Hinc illud ænigma soluens quod extat Ezechieli: *Adducam eum*, id est, Sedeciam, *in Babylonem in terram Chaldæorum, & ipſam non videbit, ibique morietur.* Ductus enim est in Babylonem, & ipsam non vidit, quia carebat oculis; ænigma, si Iosepho credimus, non intellexit rex ipse Sedecias, ac propterea fidem prophetis non habuit. sic enim scribit: *Sedecias prophetijs Ieremiæ, & Ezechielis nō credidit propter huiuſmodi cauſā.* Alia siquidem vniuersa consona à prophetis dicta sunt, quomodo & ciuitas vastaretur, & ipse Sedecias duceretur captiuus in Babyloniam. discordauit autem Ezechiel dicens, quia Sedecias Babyloniam non videret, cum Ieremias dixisset, quia vinctum eum Rex Babyloniæ duceret, & eo quod non idē vterque dixisset, etiam illa, quæ concordabant, vera non esse dicebat. Hæc Iosephus. Ar miror cur Sedecias putarit Ieremiam ab Ezechiele dissentire, siquidem Ezechiel apertissime dixit Sedeciam ducendum in Babylonem, & Ieremias: *Oculi (inquit) tui oculos regis Babylonis vidēbunt, & os eius cum ore tuo loquetur, & Babylonē introibis.* Ezechiel solū addidit: *Babylonem non videbit*; quod solum difficile erat intellectu.

Iosephus lib. 10. antiq. ca. 9.

Iosephus. Sedecias ænigma non intellexit. Ierem. 34.

Hanc Sedeciæ fugam & excæcationem præsignificauit iussu Dei Ezechiel: *Egredieris (ait Dominus) veſpere coram eis, ſicut egreditur migrans; ante oculos eorum perfode tibi parietem, & egredieris per eum; in conſpectu eorum, in humeris portaberis, in caligine effereris; faciem tuam velabis, & non videbis terram; quia portentū dedi te domui Iſrael.* significat egressio Ezechielis vespertina, fugam Sedeciæ nocturnam. parietis perfossio muri perfossionem, nam muro suffosso fugille ad deserta Iordanis, ibique a Babylonijs comprehensum ait Hieronymus; caligo in qua est clarius, noctem significat, vel Sedeciæ cæcitatem, quam etiam significat faciei, & oculorum, ne terram videant, velatio. Ipse Ezechiel sic explicat eodem capite; *Dux qui eſt in medio eorum*, id est, Sedecias, *in humeris portabitur, in caligine egredietur, parietem perfodient, vt educant eum; facies eius operietur, vt non videat oculo terram; & extendā rete meū ſuper eum, & capietur in ſagena mea, & adducam eum in Babylonem*, &c. Hæc est diuinæ iustitiæ venatio: quemadmodum principes viri aptos vrsosque, ita diuina iustitia impios venatur reges veluti leones; *Extendam* (inquit) *rete meum ſuper eum, & capietur.*

22. Fuga Sedeciæ regis typus. Ezech. 12.

23. Iuſtitia Dei leones, id eſt, impios venatur reges.

Eundem Sedeciam aliosque Iudæos confert Dominus cum ficis malis, quæ comedi non possunt. *Oſtendit mihi Dominus, & ecce duo calathi pleni ficis poſiti ante templū Domini*, &c. Calathus vnus ficus bonas habebat nimis, quib. adumbrabantur ij, qui cum Iechonia, Ieremiæ consilio, & imperio Dei Nabuchodonosori se tradiderant, vt ait diuus Hier. & calathus vnus ficus habebat malas nimis, quæ comedi nō poterant, eo quod essent malæ, ijs significabatur Sedecias, & populus Iudæorum. Quemadmodum malas ficus porcis abijcimus, sic Sedeciam, & Iudæos malos, Deus Chaldæis veluti porcis abiecit. Eodem Ieremiæ capite; *Sicut ficus peſſimæ, quæ comedi non poſſunt, eo quod ſint malæ; hæc dicit Dominus, ſic dabo Sedeciam regem Iuda, & principes eius, & reliquos de Ieruſalem, qui remanſerunt in vrbe hac, &c.*

Ieremi. 24. Sicus mala & bona apud Ieremiam quid ſignificent. D. Hieron. 24.

Denique Rex Sedecias, quas commemoranimus, flagitiorum pœnas dedit; Populus similes luit. *Adduxit Dominus ſuper eos regem Chaldæorum, & interfecit iuuenes eorum gladio in domo ſanctuarij ſui, non eſt miſertus adoleſcentis, & virginis, & ſenis, nec decrepiti quidem, ſed omnes tradidit in manibus eius, ſi quis euaſiſſet gladium, ductus eſt in Babylonē, ſeruiuit regi, & filijs eius*, etc. Ipsa quoque olla, vt supra diximus, id est, ciuitas nobilissima Ieruſalem, sanctissimumque Dei templum, acerbissimo incendio conflagrauit. Eodem capite sic scriptum est; *Incenderunt hoſtes domum Dei*, id est, templum, *deſtruxerunt, & murum Ieruſalem; vniuerſas turres combuſſerunt, & quidquid pretioſum fuerat, demolīti ſunt.* & Ieremias: *Nabuzardan incendit Domum Domini, & domum regis, & omnes domos Ieruſalem, & omnem domum magnam igne combuſſit: & totum murum Ieruſalem per circuitū deſtruxit cunctus exercitus Chaldæorum, & qui erat cum magiſtro militiæ, &c.* Hæc est decantata illa captiuitas Babylonica, quam dedet Ieremias.

Supplicium populi Iſrael. 2. Par. 36. 25. Ieruſalem incenditur à Chaldæis & templū. Ierem. 52.

Fuere autē tres captiuitates siue trāsmigrationes Babylonis; Prima anno 3. regni Ioachimi, & primo Nabuchodonosor, cum Daniel & socij in Babylonem à Chaldæis ducti sunt, vt supra diximus. Secunda post octo annos, anno octauo imperij Nabuchodonosor, primo Ioachim siue Iechoniæ, qui cum matre virisque principibus Nabuchodonosori se dedidit. tertia hæc de qua loquimur Sedeciæ, anno 19. imperij Nabuchodonosor, vndecimo vero Sedeciæ, quæ cæteras superauit. Etenim vrbs euersa, & templum augustissimum incensum est à Chaldæis: incensum, inquā, vt Iosephus scribit lib. 7. de bello Iudaico cap. 9. & 10. mensis Augusti die decimo, quo eodem mense, & die, Iosepho eodem teste, à Romanis postea est inflammatum. Has tres captiuitates memoriæ prodiderunt literæ sacræ, quartam addimus: anno vndecimo Ioachimi, quæ ordine secunda est; nam vt Iosephus scribit, Ioachim eo anno Nabuchodonosor occidit, eos autem, qui erant in dignitatibus constituti, numero tria millia, captiuos duxit in Babyloniam.

26. Tres fuere captiuitates, vel trāſmigrationes Babylonicæ. Ioſephus templum à Chaldæis incensum & à Romanis postea, eadē mensis Augusti die. 27. Ioſephus lib. 10. antiq. cap. 8. Ieremi 39.

Euersa vrbe, tenues Iudæorum reliquiæ in Iudæa manserunt; vt enim Ieremias scribit de plebe pauperum, qui nihil penitus habebant, dimisit Nabuzardan magister militum in terra Iuda, & dedit eis vineas, & cisternas, &c. *Reliquam*, inquit, *populi partem, quæ remanſerat in ciuitate, & perfugas, qui tranſfugerant ad regem Babylonis, & reliquam vulgus, tranſtulit Nabuzardan princeps militiæ, & de pauperibus terræ reliquit vinitores, & agricolas, &c.* Iudææ vero præfecit Godoliam, vt scribitur eodem capite, ad quem Iudæi multi varijs ex locis confluxerunt. Ieremias: *Iudei omnes, qui erant in Moab, & in filijs Ammon, & in Idumæa, & in vniuerſis regionibus, audito quod dediſſet Rex Babylonis reliquias in Iudæa, & quod præpoſuiſſet ſuper eos Godoliam filium Ahicam filij Saphan, reuerſi ſunt, inquam, omnes Iudæi de vniuerſis locis, ad quæ profugerant, & venerunt in terram Iudæ, ad Godoliam in Maſphat, & collegerunt vinum, & meſſem multam nimis.* Hæc Ieremias. Itaque non erant planè exincti Iudæi, si sapere voluissent, potuissent rursus in terram radices iacere, & crescere. Sed nondum satis erat pœnarum datum, reliquias turbo repentè exortus dispulit.

Reliquiæ Iudæorum in Iudæa relictæ poſt euerſam Ieruſalem. 4. Reg. 25. 28. Ierem. 40.

Etenim Ismael quidam è regio semine prouinciæ principem Godoliam occidit, populique reliquias in captiuitatem redegit; illæ tamen à quodam Iohanan liberatæ sunt. Cum vero Iohanan & alij metuerent, ne Chaldæi Godoliæ necem vlcisci vellent, de perenda Ægypto cogitarunt,

Ierem 41. 29.

runt; ad Ieremiam, quem Nabuchodonosor in Iudæa manere permiserat, se conferunt, Deum vt consulat, orant, quid facto opus sit, annuntiet, siue dulcia sint, siue acerba Dei mandata, facturos se pollicentur. *Sit*, inquiunt, *Dominus inter nos testis veritatis, & fidei; si non iuxta omne verbum, in quo miserit te Dominus Deus tuus ad nos, sic faciemus; siue bonum est, siue malum, voci Domini Dei nostri, ad quem mittimus te, obediemus, vt bene sit nobis, cum audierimus vocem Domini Dei nostri, &c.* Egregia sanè verba; sed verba prophetæ dederunt, non opera. Etenim consuluit Ieremias Dominum, oraculum reddidit omni misericordia plenum, quod huiusmodi est: *Hæc dicit Dominus Deus Israel, ad quem misistis me, vt prosternerem preces vestras in conspectu eius; si quiescentes manseritis in terra hac, ædificabo vos, & non destruam, plantabo, & non euellam; iam enim placatus sum super malo, quod feci vobis. Nolite timere à facie regis Babylonis, quem vos pauidi formidatis, nolite metuere eum, dicit Dominus, quia vobiscum sum ego, vt saluos vos faciam, & eruam de manu eius, & dabo vobis misericordias, & miserebor vestri, & habitare vos faciam in terra vestra, &c.* Verè misericors, verè clemens est Dominus, *calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet*, quassato calamo similis erat Iudæorum populus, at quassatum calamum nolebat conterere, sed potius colligere; fumigabat lucerna, fumigans linum, siue elychnium nolebat extinguere, sed rursus inflammare. De petenda Ægypto hæc addidit Ieremias: *Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel, si posueritis faciem vestram, vt ingrediamini Ægyptum, & intraueritis, vt ibi habitetis, gladius, quem vos formidatis, ibi comprehendet vos in terra Ægypti, & fames pro qua estis soliciti, adhærebit vobis in Ægypto, & ibi moriemini, &c.*

Ieremi. 42.
30.
Ibidem.
Oraculum Domini datum reliquiis Iudæis, vt maneant in Iudæa.
Isaiæ 42.
31.

Hunc in modum Ieremias supplicijs ab itinere Ægypti Iudæos deterruit, præmijs, vt in Iudæa manerent, allexit. At illi, quorum paulo ante hæc vox fuerat; *iuxta omne verbum, in quo miserit te Dominus Deus tuus ad nos, sic faciemus, siue bonum est siue malum, voci Domini Dei nostri, ad quem mittimus te, obediemus, &c.* Diuino oraculo parere noluerunt, & prophetam mendacium dixisse asseuerarunt. *Cum complesset Ieremias, loquens ad populum vniuersos sermones Domini Dei eorum, pro quibus miserat eum Dominus Deus eorum ad illos, omnia verba hæc; dixit Azarias filius Osaiæ, & Iohanan filius Carea, & omnes viri superbi, dicentes ad Ieremiam, mendacium tu loqueris, non misit te Dominus Deus noster, dicens; Ne ingrediamini Ægyptum, vt habitetis illic; sed Baruch filius Neriæ incitat te aduersum nos, vt tradat nos in manus Chaldæorum, vt interficiat nos, & traduci faciat in Babylonem, &c.* Si Ieremias Ægyptum petere suasisset, fidem habuissent; quia voluntati ipsorum non consensit, mendacium dixisse asseuerarunt, quæ nobis displicent, etsi vera sint, falsa, quæ placent, etsi falsa sint, vera esse videntur.

32.
Ierem. 43.
33.

Non obtemperarunt Iudæi oraculo, Ægyptum perierunt.

Suo malo Iudæi vaticinij veritatem experti sunt. In Ægyptum se contulere omnes, Ieremias quoque, siue inuitus, siue sponte, quod nollet populi reliquias illas derelinquere. O cæca hominum pectora, ex tutissimo Iudææ loco fugientes, in rete Nabuchodonosoris sese immiserunt. Inobediens ipse sibi periculum creat; quemadmodum Ionas Deum fugiens, in ventrem magni ceti, sic Iudæi consilium Dei fugientes, in ventrem magni illius draconis Nabuchodonosoris inciderunt. Etenim Nabuchodonosor anno vigesimotertio regni sui Ægyptum euertit, & Iudæos, quos in ea regione reperit, in Babylonem trāstulit; erat is annus quintus post Hierosolymorum excidium, vt docet Iosephus libro decimo antiquitatum capite vndecimo. Quinto (inquit) anno captiuitatis Hierosolymorum, qui est tertius & vigesimus regni Nabuchodonosor, castrametatus est idem Nabuchodonosor in inferiori Syria, eamque deuincns, expugnauit Ammonitas, & Moabitas, cumque subdidisset has gentes, perrexit in Ægyptum, eamque subuertit, & regem quidem, qui tunc erat, occidit, aliumque in ea constituens, denuò Iudæos captiuos duxit in Babyloniam. Hæc ille.

Inobedientia incidit in scyllam cupiens vitare charybdim.
34.
Iosephus.
Nabuchodonosor ceperat Ægyptū, Iudæos captiuos duxit in Babyloniam.

Fuit nobilis adeo hæc Nabuchodonosoris de Ægyptijs alijsque gentibus victoria, vt ab illa annorum imperij cœperit fieri supputatio. Danielis 2. *In anno secundo regni Nabuchodonosor vidit Nabuchodonosor somnium*, statuæ scilicet, ex varijs constatæ metallis. Secundus hic annus à victoria hac, & monarchia numeratur, vt docent Hebræi, teste Hieronymo in commentarijs Danielis, & Iosephus: *Post annum* (inquit) *secundum Ægyptiacæ vastationis, rex Nabuchodonosor vidit somnium, &c.* Prædixit illam Ieremias Iudæorum reliquijs, quæ in Ægyptum confugerant, lapides prægrandes iussu Dei Iudæis inspectantibus in crypta abscondit, quæ sub muro laterito, in porta domus Pharaonis regis, in vrbe, quæ Taphnis appellabatur. Deinde sic est vaticinatus: *Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel. Ecce ego mittam & assumam Nabuchodonosor regem Babylonis seruum meum, & ponam thronum eius super lapides istos, quos abscondi, & statuet solium suum super eos, veniensque percutiet terram Ægypti, &c.*

Imperij Nabuchodonosor à victoria Ægyptiaca numerātur.
35.
D. Hieron. Iosephus lib. 10. antiq. ca. 12.
Ierem. 34.
36.

In Babyloniam ergo Iudæorum illæ reliquiæ, via qua non putarant, perlatæ sunt, quo itinere libertatem se consecuturos sperabant, eodem in captiuitatem, & in eos, quos declinabant, laqueos inciderunt. Nabuchodonosorem fugiebant, in manus Nabuchodonosoris incurrerunt. Si non fugissent, non incurrissent, si non fugissent, effugissent, si Ieremiæ monitis, non suo timori, & consilio paruissent, in Iudææ libertate, non in Babylonis captiuitate, vitam traduxissent. Sacerdotum, proborumque hominum consilia, & Dei voluntatem sequi, hoc ex facto discamus, quamuis ea nostris consilijs, nostræque voluntati aduersetur, prosperè succedent res.

37.

Ex dictis iam intelliges, quis sit Iechonias, de quo Matthæus loquitur, quinam fratres eius. Iechonias hic Ioachimus Rex est, filius Iosiæ, fratres eius Ioachaz, qui ante eum regnauit, & Sedecias Rex is, quo regnante vrbs Ierusalem capta, & euersa est. fuerunt igitur Reges tres Iechonias, & fratres eius, de quibus hactenus verba fecimus.

CAPVT XVII.

De transmigratione Babylonis, & de 70. annis Captiuitatis.

1.
Cur Iosias dicatur genuisse Iechoniam & fratres in transmigratione Babylonis.

TRes, vt supra diximus, fuere Babylonis transmigrationes, siue captiuitates, prima sub Ioachimo Rege, secunda sub Ioachino, tertia sub Sedecia, vnde intelliges, quod dixit Matthæus: *Iosias genuit Iechoniam*, siue Ioachimum, *& fratres eius, in transmigratione Babylonis.* Obstat, quod Iosias ante primam transmigrationem obierit, ergo non potuit gignere Iechoniam & fratres in transmigratione. Respondemus, Iosiam genuisse Iechoniam, & fratres eius, in transmigratione Babylonis, hoc est, circa tempus transmigrationis. etenim hi tres fratres omnes vixerunt tempore transmigrationum, imò omnes transmigrarunt, vt ex dictis liquet.

Transmigratio autem Babylonis, id est, Babylonica more hebræo, vel complectitur tres transmigrationes, & captiuitates, de quibus iam scripsimus, vel extremam sub Sedecia, quæ fuit præcipua, nisi velis significare transmigrationem Iechoniæ. Nam, vt Comestor in Scholastica historia, 4. Reg. cap. 39. ait, transmigratio propriè dicitur Iechoniæ, quia sponte se tradit Nabuchodonosori, & cum cæteris Iudæis transmigrauit. eorum verò, qui postea vi abducti in Babyloniam sunt, propriè captiuitas appellatur. Verum in textu hebræo non est discrimen hoc, eodem enim verbo hebræo vtitur scriptura in omnibus his transmigrationibus, scilicet Galah, quod migrare, & captiuum duci significat, & Golah, siue Galuth, transmigrationem, siue captiuitatem. Quocirca filij transmigrationi appellantur Iudæi, qui à Babylonica captiuitate redierant, & Sedeciæ captiuitas transmigratio dicitur. Nihilominus Diuus Hieronymus Ezech. 1. significantius, inquit, iuxta Hebræos, & cæteros interpretes, transmigratio dicitur Ioachim, & non captiuitas, quod septuagintā transtulerunt, non enim captus vrbe superata, sed voluntate se tradens ductus in Babylonem. Igitur Ioachin siue Iechoniæ dicatur prima transmigratio,

2.
1. Esdræ 6.
D. Hieron.

Sedeciæ

3. Sedeciæ autem secunda, vel extrema captiuitas, &c. Transmigrationis Ioachim non meminit Hieron; ideo primam nominat transmigrationem Iechoniæ, cum sit secunda: idem Hieron. Ierem. 24. Non dixit, inquit, Ieremias captiuitatem Iechoniæ, sed transmigrationum, quia se vltrò tradiderat, &c. De principijs harum transmigrationum iam dictum est, nunc locus postulat, vt de fine dicamus.

Septuaginta annis Babylonica captiuitas in sacris literis definitur, quos primum Ieremias prædixit iis verbis: *Hæc dicit Dominus exercituum, pro eo, quòd non audistis verba mea; ecce ego mittam, & assumam vniuersas cognationes aquilonis, ait Dominus, & Nabuchodonosor Regem Babylonis seruum meum, & adducam eos super terram istam, & super habitatores eius, & super omnes nationes, quæ in circuitu illius sunt, & interficiam eos, & ponam eos in stuporem, & in sibilum, & in solitudines sempiternas*, &c. *Et erit vniuersa terra hæc in solitudinem & stuporem, & seruient omnes gentes istæ, Regi Babylonis septuaginta annis, cumq; impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super Regem Babylonis*, &c. Hæc vaticinatus est Ieremias anno 4. Regis Ioachimi, & primo Regni Nabuchodonosor, vt ex eodem capite liquet. Rursus eosdem septuaginta annos in Epistola commemorat, quam ad Iechoniam, aliosque Iudæos misit, qui in Babylonem abducti fuerant, *Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel omni transmigrationi, quam transtuli de Ierusalem in Babylonem, ædificate domos, & habitate, & plantate hortos*, &c. *Quia hæc dicit Dominus: Cùm cœperint impleri in Babylone 70. anni, visitabo vos, & suscitabo super vos verbum meum bonum, vt reducam vos ad locum istum* &c. De ijsdem annis mentio fit 2. Paralipom. *Si quis enaserat gladium ductus in Babylonem seruiuit Regi, & filijs eius, donec imperaret Rex Persarum, vt compleretur sermo Domini ex ore Ieremiæ, & celebraret terra sabbata sua. Cunctis enim diebus desolationis, egit sabbatum, vsq; dum completerentur septuaginta anni*, &c. Terra verò dicitur celebrasse sabbata, quòd hominum cultura carens quieuerit, sabbatum enim agere, quiescere est, & quies sabbatum appellatur. Præcipit Deus Iudæis, vt terra septimo quoque anno sabbatum agat, id est, non colatur: *Sex annis seres agrum tuum, & sex annis putabis vineam tuam, colligesq; fructus eius: septimo autem anno sabbatum erit terræ requietionis Domini*, &c. Præterea Daniel: *Ego*, inquit, *Daniel, intellexi in libris numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Ieremiam Prophetam, vt complerentur desolationis Ierusalem 70. anni*, &c. Exploratum ex ijs locis est, ad 70. vsque annos peruenisse captiuitatem. Sed vndenam cœperint, vbi compleantur, versatur in controuersia.

Ex sacris literis tres diximus fuisse captiuitates, siue trãsmigrationes, totidem quoque dicimus esse de annorum septuaginta initio, sententias. Prima asserit initium sumere hos annos à prima captiuitate Ioachimi: Hæc est Theodoreti Danielis 9. Ieremias, inquit, & Esdras à primæ captiuitatis initio numerantes, iure vsque ad Cyrum Persarum Regem septuaginta definiunt annos, &c. Illius meminit Eusebius in Chronico, septuaginta, inquit, ann. secundùm quosdam à tertio anno Ioachim, vsque ad 20. Cyri computantur. est etiam Hebræorum, vt refert Genebrardus in Chronologia his verbis: Captiuitatem Hebræi ordiuntur ab vndecimo anno Sedeciæ, vt videre est apud Abbem Ezram in 1. & 9. cap. Danielis, vel à quarto Ioachim, vnde historiam suam orditur Daniel, &c. In eandem init Lyranus Esdræ 1. At ille putat à Nabuchodonosore captum Ioachimum anno octauo regni, quod scripsit Iosephus lib. 10. antiquit. cap. 7. Id verò falsum esse probat Daniel, qui cap. 1. asserit Ioachimum in potestatem Regis Babylonij venisse anno regni tertio. Itaque Lyranus septuaginta annos inchoat ab anno octauo Ioachimi. Vatablus ab anno primo Nabuchodonosoris, qui fuit tertius Ioachimi, vt diximus, Nabuchodonosor (inquit) anno primo regni sui vicit Ioachim, quod tempus est initium desolationis Ierusalem. Existimat eodem loco desolationem Ierusalem æqualem fuisse regno Babylonis. Nam Deus (ait) pollicitus erat regnum Nabuchodonosor, filio eius, & nepoti, qui regnarunt septuaginta annos.

Secunda sententia annos septuaginta numerat à transmigratione secunda Regis Iechoniæ, sic numerat Cardin. Caiet. ad finem libri 2. Paralip. & Rabbi Salomon, vt Lyranus ait Esd. 1. & Genebrardus in Chronologia: Iechonias, inquit, cum vniuersa prosapia Babylonem ductus, initium præbuit captiuitati seu transmigrationi Babylonicæ, quam 70. annos duraturam Ierem. 25. prænonuerat, &c. Confirmatur verbis supra citatis ex epistola Ieremiæ, ad hãc transmigrationem scriptam, cum cœperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos, ergo tunc cœpefunt septuaginta anni, debile est argumentum. Loquitur enim Deus de annis septuaginta, de quibus fuerat iam ante vaticinatus Ieremias, tempore Ioachimi, quasi dicat, patriæ vos restituam, cum cœperint impleri septuaginta illi anni vobis noti, de quibus cum in Iudæa agebatis, vaticinatus est Ieremias.

Tertia sententia à tertia captiuitate regis Sedeciæ hos annos incipit supputare; cum templum incensum, & vrbs euersa est. Hæc est Iosephi: Rex, inquit, Babylonius pro abductis duabus tribubus nullam gentem in eam regionem reposuit; quo factum est, vt Iudæa cum Hierosolymis, ac templo, per septuaginta annos deserta maneret. Hæc ille. Euseb. item in fine lib. 10. de præparat. euang. Vrbe (ait) euersa, temploque incenso in Babylonem populus abducitur, & post annos septuaginta Cyrus regnauit, qui Iudæos libertate donauit, &c. Clem. Alex. lib. 1. strom. Nabuchodonosor excæcarum Sedeciam abduxit in Babylonem, & totum facit populum transmigrare, fuit autem hæc captiuitas septuaginta annis, &c. Nicephor. Cùm Babylonius Nabuchodonosor bellicam contra Iudæos expeditionem sumpsisset, vna cum vrbe templum est euersum, & populus Babylonem captiuus ductus ad annos septuaginta, &c. Alter item Nicephorus Episcopus Constantinopolitanus in Chronologia, post captiuitatem Iudæorum abductorum Babylonem, & solitudinem loci, anni sequuntur septuaginta, &c.

Hæ sunt de principio septuaginta annorum sententiæ, vt illam omittam, qua ab anno decimo tertio Iosiæ supputat, quod nihil habeat probabilitatis, eius meminit in Chron. Euseb. his verbis: Colligitur omne tempus captiuitatis Iudæorum annis 70. qui secundum quosdam à tertio anno Ioachim, vsque ad vigesimum annum Cyri, computantur. Porrò secundum alios à Iosiæ Iudæorum Regis anno decimo tertio, sub quo Ieremias prophetare cœpit, vsque ad primum annum Cyri, &c.

De fine sunt etiam discrepantes opiniones. Etenim Nicephorus Episcopus Constantinopolitanus anno secundo Darij Regis Persarum completos arbitratur: Septuaginta, inquit, anni complentur anno secundo Darij, qui populum illum captiuitate liberauit, & instaurauit templum. Et D. August. 18. de ciuit. Dei, cap. 26. Sub Dario Rege Persarum impletis septuaginta annis, quos Ieremias prædixerat, reddita est Iudæis libertas, &c. Hieron. Zach. 1. Secundò anno Darij filij Hystaspis, septuagesimum desolationis templi annum, qui ab Ieremia prædictus est, fuisse completum, Zacharias testis est, &c. idem scribit in præfatione Aggæi; idem quoque sensisse Clem. Alex. docet Euseb. in Chron. his verbis: Clemens scribit in primo stromate: Et perseuerauit captiuitas annis 70. vsque ad secundum annum Darij, filij Hystaspis, &c. Ipse quoque Eusebius: Desolationis (ait) templi, sub Dario Rege complentur anni 70. Probatur sententia hæc à Zacharia, secundo enim Darij anno, ait Zacharias, se audisse hæc verba Angeli cum Deo loquentis: *Domine exercituum vsquequo non misereris Ierusalem, & vrbium Iuda, quibus iratus es? iste iam septuagesimus annus est.* & cap. 7. eiusdem vatis, anno quarto Darij obiurgans Deus Iudæos: *Cum ieiunaretis* (ait) *in quinto & septimo mense, per hos septuaginta annos, nunquid ieiunium ieiunastis mihi?* per hos, inquit, septuaginta annos, qui vel tunc explebantur, vel paulò ante effluxerant.

Iosephi altera opinio est, septuaginta annos, anno primo Cyri esse definitos. Primo, inquit, anno regni Cyri, qui fuit transmigrationis nostræ Babylonicæ septuagesimus, miseratus est Deus captiuitatem, & calamitatem ærumnosi illius populi, & sicut illis per Ieremiam Prophetam ante dixerat vrbem prædixerat, quod postquam seruierint Nabuchodonosori, eiusque posteris per annos 70. rursus eos restituturus esset in patriam, & ædificato templo rediturí essent ad felicitatem pristinam, ita eis omnia præstit, &

9.

3. Opinio.

Iosephus l. 10. antiq. cap. 11.

10.

Eusebius.

Clemens Alexan.

Nicephor. l. 1. c. 6.

11.

Alter Nicephorus.

12.

De fine 70. annorũ sunt etiam discrepantes sententiæ.

Prima. Nicephor. D. August. D. Hieron.

13.

Clemens Alex. Eusebius.

Zachar. 1.

14.

2. Opinio Iosph. l. 11. antiq. c. 1.

Theodoretus. rit,&c. Theodoret quoque existimat annos 70. ab Ieremia prædictos in primo Cyri Regis anno definere. D. etiam *D. Hieron.* Hieronymus Ieremiæ 29. idem censet. Nisi (inquit) septuaginta anni expleri fuerint Cyro Rege Persarum laxante captiuos, nequaquam in patriam reuertemini, &c. Supra diximus Hieronymum 70. annos explere anno secundo
15. Darij, nunc expler anno primo Cyri, nec repugnat sibi. Putauit enim 70. annos captiuitatis compleri anno primo Cyri, quo captiuitas soluta est, 70. verò annos desolationis templi anno secundo Darij, de desolatione enim templi manifestè loquitur in præfatione Aggæi, & Zachariæ 1. Eusebius quoque de desolatione templi loquitur, vt vidimus. Hactenus quid alij senserint explicauimus.

Mihi autem verisimile videtur, Ieremiam annos prædixisse, quibus Nabuchodonosor, posteriique eius Chaldæorum regno potiri sunt. Erenim anno primo regni Nabuchodonosor, cùm regnare cœpit, de septuaginta annis vaticinatus est Ieremias, quasi diceret, imperium illius tunc in- *Ierem. 25.*
cipere, septuaginta verò annos tantummodo in eius poste-
16. ris permansurum. Id significant verba illa: *Seruient omnes gentes istæ Regi Babylonis septuaginta annis*, Regi, inquam, Babylonis, id est, Nabuchodonosori, posterisque eius, siquidem Nabuchodonosor non regnauit annis 70. ideoque illi soli non potuerunt seruire gentes annis 70. seruierunt tamen illi, posterisque eius. Confirmatur hæc sententia ex eodem Ierem. qui similem in modum imperio Nabuchodonosoris *Ierem. 27.*
& posterorum finem assignat: *Nunc itaque ego dedi omnes terras istas (ait Dominus) in manu Nabuchodonosor regis Babylonis serui mei, insuper & bestias agri dedi ei, vt seruiant illi, & seruient ei omnes gentes, & filio eius, & filio filij eius, donec veniat tempus terræ eius, & ipsius*, &c. Id est, donec euertatur imperium Chal-
17. dæorum, quod hoc cap. 25. dixit Dominus: *Seruient ei omnes gentes, & filio eius, & filio filij eius, donec euertatur imperium*, alijs verbis dixit c. 27. *Seruient omnes gentes istæ Regi Babylonis septuaginta annis, cumq; impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis & super gentem illam*, &c. Id est, euertam imperiũ. Vnus locus alteri lucem affert, cùm ergo in hoc secundo definiat tempus regni Chaldæorum, definit etiam in primo, attribuens illi 70. annos, qui eo anno, quo Ieremias primum de ijs septuaginta annis vaticinium edidit, initium sumebant, anno quarto siue tertio Ioachim Regis Iudæ. Ieremias ipse aperris verbis initio capitis hoc ostendit: *Verbum* inquit, *quod factum est ad Ieremiam, de omni populo Iudæ in anno*
18. *quarto Ioachim filij Iosiæ Regis Iuda, ipse est annus primus Nabuchodonosor Regis Babylonis.* Hæc Ieremias. Quorsum ille hoc loco annum primum Nabuchodonosoris Regis Babylonis memorauit? videlicet, quia tempus imperij Babylonici ab eo anno supputare volebat eodem cap. 25. cùm dixit: *Seruient omnes gentes istæ Regi Babylonis septuaginta annis*, scilicet ab hoc anno, in quo editum est vaticinium, quarto Ioachimi. Præter hæc, huic opinioni fidem faciunt verba eiusdem Ieremiæ, quæ supra retulimus ex Epistola ad transmigrationem missa: *Ædificate domos*, &c. *Quia hæc dicit Dominus, cum cœperint impleri in Babylone 70. anni, visitabo vos*, &c. Id est, cum in Babylonico imperio cœperint impleri 70. anni, quibus imperium ipsum stabit, ex captiuitate vos liberabo.

19. Efficitur ergo ex ijs, annos 70. de quibus Ieremias est vaticinatus, incepisse ab eo anno, in quo primum de illis est vaticinatus (vt ratio postulat) non ab alio, is autem annus fuit tertius siue quartus Ioachimi, & primus Nabuchodonosoris, atque adeò initium horum annorum 70. ducendum est à prima captiuitate, primo enim anno Nabuchodonosoris Ioachimus est captus, habemus initium annorum Ieremiæ.

Finis etiam perspicuus est ex ipsis Ieremiæ verbis: *Cum impleti*, inquit, *fuerint 70. anni, visitabo super Regem Babylonis*, &c. Finis ergo septuaginta annorum fuit, cùm Deus visitauit super Regem Babylonis vltimum Balsasarem, Cyriique Regis Persarum opera, Chaldæorum imperio euersionem intulit. Initium septuaginta annorum fuit initium imperij
20. Chaldæorum, finis, 70. annorum fuit finis eiusdem imperij. Septuaginta enim annorum spatio stetit, vt Ieremias docet. *Babylonicum imperiũ 70. annis stetit.* Cœpit anno tertio Ioachim, euersum est à Cyro, post euersionem Iudæi libertatem sunt consecuti.

Quòd si quis opponat, Babylonicum imperium stetisse plus quàm 70. annos, ibimus in fidas. Septuaginta enim annis stetisse, indicant verba Ieremiæ, quæ omnes auctores sententiæ huic aduersantes superant. Hebræi præterea in sua Chronologia septuaginta tantum annos huic imperio tribuunt. Ex eodem Ieremia colligitur duos tantum reges habuisse Chaldaicum imperium, post Nabuchodonosorem. Verba iam supra citauimus ex cap. 27. *Dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor Regis Babylonis, serui mei*, &c. *Et seruient ei omnes gentes, & filio eius, & filio filij eius, donec veniat tempus terræ eius*, &c. Perspicuis verbis numerantur duo tantum Reges, præter Nabuchodonosorem, quorum etiam, *Ierem. 27.* 21. *Tres Chaldæorũ reges.*
& non aliorum fit in sacris literis mentio, seruient ei, scilicet Nabuchodonosori, & filio eius, Euilmerodach, & filio filij eius, vel nepoti Balsasar. de Euilmerodacho fit mentio 4. Reg. vltimo, ex quo loco constat illum 4. *Reg. vlt. Dan. 5. 7. 9.*
succesisse Nabuchodonosori. Balsasaris meminit Daniel.

Alij his tribus regibus addunt alios reges, sed illos Ieremiæ dicto adhærentes reijcimus. Nam si alij fuissent præter hos, Ieremias illos numerasset, vt scirent Iudæi, quot Reges ex Chaldæis superessent. Hebræi quoque hos tantum tres Reges statuunt in Chronologia, qui 70. annos imperium administrarunt. Nabuchodonosor 25. annis, ij hoc modo 22.
ex sacris literis colliguntur. Nabuchodonosor octauo anno regni sui Iechoniam abduxit in Babylonicam captiuitatem, 4. Reg. 24.
4. Reg. 24. Euilmerodach Nabuchodonosori succesit anno 37. transmigrationis Iechoniæ, eo enim anno cœpit regnare, vt scribitur 4. Reg. 25. his verbis: *Factum est verò in anno* 4. Reg. 25.
37. transmigrationis Ioachin Regis Iudæ, mense duodecimo, 27. die mensis, subleuauit Euilmerodach Rex Babylonis anno, quo regnare cœperat, caput Ioachin, &c. Regnauit ergo Nabuchodonosor 37. annos post octauum annum; quo Ioachin in Babylonem transmigrauit. Si 37. annos cum 8. coniungas, summam efficies 45. Euilmerodachi annos Scriptura non supputat. Hebræi in sua Chronologia 23. illi tribuunt: Balsasaris annum *Dan. 8.*
tertium commemorat Daniel cap. 8. nec plures quàm tres 23.
annos videtur regnasse. In Chronologia Hebræorum hæc *Hebræorum*
habentur: *Nabuchodonosor 45. annos imperauit, Euilmerodach eius* *Chronologia.*
filius 23. Balsasar ex filio isto nepos 3. &c. Si igitur summam annorum trium horum Regum efficias, 70. annos reperies, quibus imperium duranit Chaldæorum. De ijs 70. annis Ieremias est vaticinatus, iisque definita est Iudæorum captiuitas. Nam imperij Chaldaici euersio Iudæis attulit libertatem. Chaldæi in captiuitatem abduxerunt, Persæ libertate illos donarunt.

Refelletur præterea hæc sententia, quòd ex ea sequatur Iudæorum regionem non fuisse desolatam annis septuaginta, quod repugnat verbis initio citatis ex 2. Paral. *Cunctis* *2. Paral. 36.*
diebus desolationis egit terra Sabbatum, donec implerentur 70. anni, 24.
& ex Daniele. *Vt complerentur desolationis Ierusalem 70. anni*, *Dan. 9.*
&c. Appellat Daniel annos 70. desolationis, ergo per annos septuaginta desolata fuit Ierusalem. Respondemus, vrbis solitudinem duraisse ab vndecimo anno Sedeciæ, quo diruta est, vsq; ad euersionem imperij Chaldæorum. Nam euersio illius imperij, Ierusalem fuit exædificatio, quem in modum cùm in nobis dæmonis imperium euertitur, ciuitatis Dei ædificium extruitur: etenim, vt loquuntur Philosophi, corruptio vnius generatio est alterius. Si petas, quot anni inter desolationem, & Iudæorum reditum in patriam, interfluxerint? dico interfluisse duos & quinquaginta. Anno enim 19. Nabuchodonosoris diruta est vrbs, si igitur 18. annos ex summa annorum 70. qui à primo Nabuchodonosoris inchoantur, detrahas, restant 52. quibus Ierusalem deserta fuit, atque derelicta. Hebræi in sua Chronologia: *Quinquaginta*, inquiunt, *& duos annos post excidium Ierusalem, Israelitæ traduxerunt in regno Chaldæorum, & visitati sunt* *Hebræorum Chronologia.*
ascenderuntq;, &c. Verba libri Paralipom. non sunt intelligenda de desolatione, quæ per omnes septuaginta annos, sed per magnam illorum partem durarit. Cunctis enim diebus desolationis per annos 52. egit terra Sabbatum, nec est culta quousque complerentur septuaginta anni, & redirent eius cultores. Verba Danielis similiter sunt explananda: *Vt complerentur desolationis Ierusalem 70. anni*, id. est, vt complerẽtur 70. anni, in quibus, quamuis non in 26.
omnibus, sed in maiori parte, Ierusalem fuit deserta, vel: *Vt*
complerentur

complerentur desolationis Ierusalem 70. anni, id est, vt complerentur 70. anni, & simul cum illis desolatio compleretur ciuitatis.

Zachar. 1. Restant Zachariæ verba iam citata, apud quem asserit Angelus anno secundo Darij annos 70. fuisse expletos: *Iste*, inquit, *septuagesimus annus est*, nos verò dicimus anno primo Cyri ad finem peruenisse. Respondemus, verba Angeli per interrogationem legenda, quomodo Biblia Louanienſia efferunt: *Domine exercituum*, ait Angelus, *vsquequo tu non misereris Ierusalem, & vrbium Iuda, quibus iratus es? iste septuagesimus annus est*: quasi dicat, istene est septuagesimus annus, quo promiseras Iudæos reuersuros in patriam, & Ierusalem ædificandam? hæcne promissa sunt illius anni septuagesimi: Secundo modo dici potest, Angelum significasse finem captiuitatis ab anno septuagesimo, quo prædictus fuerat. Quasi diceret, *iste iam septuagesimus annus est*, hoc est, iam diu finis captiuitatis aduenit, iste iam libertatis annus est. Tertiò exponit Genebrard. lib. 2. Chronol. his verbis: Angelus precatur pro Ierusalem & Iuda, quibus, inquit, ô Domine irarus es, his septuaginta annis iam dudum exactis. Sic enim locus debet intelligi. Nam 70. captiuitatis anni iam pridem finierant, nempe imperij Cyri principio. Hæc ille. Quartò respondebitur, Zachariæ septuaginta annos diuersos esse ab annis Ieremiæ, quæ est opinio Theodor. Dan. 9. septuaginta annos Ieremiæ (vt nos fecimus) à tertio anno Ioachim, vsque ad Cyrum numerat, septuaginta annos Zachariæ, ab euersione Ierusalem; vsque ad Darij annum secundum supputat. Ieremias, inquit, & Esdras à primæ captiuitatis initio numerantes, iure vsque ad Cyrum septuaginta definiunt annos, sed Zacharias à nouissima obsidione, quæ funditus interiere numerans, septuaginta annorum numerum Dario regnante expleri asseruit. Hæc ille. Quod si obijcias, non tot annos numerari posse ab excidio Ierusalem, & templi, vsque ad secundum Darij annum, inficiabitur, qui sic respondebit. Nam euersa Ierusalem est anno 19. Nabuchodonosor, vt diximus: is autem regnauit annos 45. sublatis ergo 18. annis restant 27. post Nabuchodonosorem regnauit Euilmerodach 23. annos, post hunc Baltassar 3. post deuictos Babylonios Cyrus septem, Xenophon enim lib. 8. de Pædia Cyri, anno imperij septimo scribit obijsse, Cambyses octo, adde duos Darij, efficeris 70. Euseb. in Chron. aliter numerat, ab excidio vrbis Ierusalem, vsque ad Cyrum annos 30. à Cyro vsque ad 2. annum Darij 40. qui efficiunt summam annorum 70. at iam ostendimus ab euersione vrbis vsque ad Cyrum plures quàm 30. fuisse annos.

Theodoret. 28.

29. Xenophon.

Eusebius.

Ex dictis colliges Iudæos, qui cum Sedecia capti sunt, in Babylonica fuisse captiuitate per annos 52. vsque ad Cyrum, vt Hebræi volunt, in Chronol. Difficultatem pariunt non leuem verba epistolæ scriptæ ab Ieremia ad Iudæos, Baruch. 6. *Ingressi*, inquit, *Babylonem eritis ibi annis plurimis, & temporibus longis, vsque ad generationes 7. post hoc autem educam vos.* Expedietur difficultas, si verba sic explicentur: Eritis in Babylonia annis plurimis, & temporibus longis, id est, annis plus quàm 50. vsque ad generationes 7. hoc est, multas, numerus enim septenarius pro multitudine sumitur, vnde in Cantico Annæ matris Samuelis, quo loco nostra versio sic habet: *Donec sterilis peperit plurimos*, Hebraica lectio habet: *Donec sterilis peperit septuplum*, id est, septem, quocirca 70. interpretes vertunt, ἕως ἑπτὰ, id est, peperit septem, & Leuiticè. *Corripiam vos septem plagis*, id est, multis; *addam correptiones vestras septuplum*, id est, sæpè. Prouerb. *Septies in die cadit iustus*, id est, sæpè. Significat ergo septem generationes, multas generationes, quas ego in hunc sensum censeo explicandas. Eritis ibi vsque ad generationes multas, id est, filios multos ibi generabitis, non statim reuertemini, multæ in Babylonia filiorum generationes erunt, prius quàm in patriam reuocemini. Consentit hic sensus cum verbis alterius epistolæ eiusdem Ieremiæ ad eosdem missæ. *Accipite vxores, & generate filios, & filias, & date filiis vestris vxores, & filias vestras date viris, & pariant filios, & filias, & multiplicamini ibi*, id est, in Babylonia, *& nolite esse pauci numero*, &c. Aliter quoque dici potest, Ieremiam generationem hoc loco pro spatio decem annorum sumpsisse, in hanc sententiam: *Eritis ibi vsq; ad generationes septē*, id est, vsq; ad 70. annos satis vobis notos: nam septem generationes, id est, septem decades annorum, 70. annos efficiūt, & hic germanus sensus videtur, & facilis.

Baruch 6. 30.

Verba Ieremiæ explanantur.

Leuit. 26. Prouer. 24. 31.

Ierem. 29.

Hæc de iis essent satis, si certa esset antiqui tēporis Chronologia, sed ea adeò apud scriptores est incerta, vt non careat etiam probabilitate sententia Iosephi, qui l. 10. antiq. c. 11. septuaginta annos ab euersione vrbis numerat, vsque ad libertatem Iudæis anno 1. Cyri concessam. & lib. 2. contra Appionem: Contigit, inquit, ciuitatem Ierusalem desolari annis 70. vsque ad Cyrum, &c. Hegesippus l. 2. c. 13. Septuaginta, ait, annis post templum exustum, in captiuitate fuit populus, &c. Abulensis item Episc. 4. Reg. c. 25. qu. 10. Mansit terra omnino deserta per omnes 70. annos, quibus māserunt Iudæi in Babylone, &c. Sed qui velit hanc tueri opinionem, dicat necesse est, Euilmerodachum. & Baltassarem regnasse annnos 43. qui simul cum 27. Nabuchodonosoris, summam efficiant 70. annorum, nisi velit duos alios Reges addere, quos Berosus addit apud Iosephum lib. 1. cōtra Appionem, scribit enim post Euilmerodachum regnasse quēdam Niriglissiroorem, huic successisse filium nomine Laborosardochum, hos secutum Nabonidum vltimum Babyloniorum Regem, qui dicitur esse Baltassar, sed quemadmodum in iis, quæ de Nabonido scripsit, à veritate aberrauit, ita etiam in numero Regum aberrare potuit. Nabonidum enim, ait, à Cyro victum extra Babylonem, neque interfectum, sed in Carmina viuere permissum. At Daniel apertè docet Baltassarem vltimum Babyloniorum Regem in expugnatione Babylonis interfectum.

Iosephus. 32.

Hegesippus.

Reges Chaldæorum. 33.

Tertia Tessaradecas.

CAPVT XVIII.

De Iechonia, Salathiele, Zorobabele, & libertate Iudæis à Cyro concessa.

SEcunda Tessaradecas in captiuitate populi desinit, hæc tertia populum è duplici captiuitate liberat, à liberrate incipit, quam Cyrus Iudæis concessit, in libertate desinit, quam verus Messias toti orbi attulit. Post transmigrationem Babylonis, ait Euangelista, Iechonias genuit Salathiel, &c. Iechonias hic diuersus ab illo est, de quo idem Euangelista in fine Tessaradecadis 2. dixit: Iosias genuit Iechoniam & fratres eius, vt Hier. docet Matthæi 1. Iechonias ille filius fuit Iosiæ, & pater huius secundi, ille Ioachimus à nobis dicitur, hic Ioachinus: ille sepultura asini, vt Ieremias prædixerat, sepultus est, hic Babylonem à Nabuchodonosor, cum matre, vxoribus, & viris principibus, translatus. 1.

D. Hieron.

Quòd verò duo sint progenitores hoc nomine à Matthæo dicti probatur, quia si vnus tantum atque idem sit genitor, vel in secunda Tessaradecade, vel in tertia vna deerit generatio. Si Iechonias secundæ adnumeretur, 14. habebit generationes, sed tertia habebit tantum tredecim, si contra adnumeretur tertiæ Tessaradecas secunda, tredecim, non 14. progenitores, continebit, at Euangelista affirmat quatuordecim in vtraque numerandos. *A Dauid*, inquit, *vsque ad transmigrationem Babylonis generationes quatuordecim, & à transmigratione Babylonis vsque ad Christum generationes 14.* &c. Probatur præterea, quia prior Iechonias dicitur habuisse fratres: *Iosias*, inquit, *genuit Iechoniam, & fratres eius*, nempe dignitate regia claros, & notos, Ioachaz, & Sedeciam: at posterior hic Iechonias non habuit huius nodi fratres, sed vnum tantùm, eumque minimè in Scriptura celebrem, qui Paral. lib. 1. c. 3. Sedecias appellatur. D. Chrys. putat eundem esse Iechoniam prioris & posterioris Tessaradecadis, locum verò vnius generationis, tempus captiuitatis subire, sententiam tamen Hieronymi sequimur. 2.

Trans̃latus est Iechonias hic, vt diximus, cum matre & vxoribus Babylonem, coniectusque à Nabuchodonosore in carcerem, ex carcere à filio Nabuchodonosoris Euilmerodacho, anno illo quo regnare cœpit eductus, & ad summum honorem euectus. *Factum est verò in anno 37. transmigrationis Ioachim, regis Iudæ, mense 12. 27. die mensis subleuauit Euilmerodach Rex Babylonis, anno, quo regnare cœperat, caput Ioachim, regis Iuda de carcere, & locutus est ei benignè, & posuit thronum eius super thronum regum, qui erant cum eo in Babylone, & mutauit vestes eius, quas habuerat in carcere, & comedebat panem semper* 3. *Iechoniam Euilmerodach è carcere eduxit & magno honore affecit* 4. *Reg. ult.*

semper in conspectu eius, cunctis diebus vitæ suæ, &c.

4. *Comestor.*

Huius honoris causam Comestor in historia libri Dan. cap.5. his verbis reddit: Tradunt, inquit, quidam, quod Euilmerodach in diebus coecitionis paternæ, multa egit impiè in terra, & parte restituto accusatus apud eum, missus est in carcerem, vbi Ioachim erat, cumque regnare cœpisset, eleuauit Ioachim, quem socium habuerat in carcere. timensq; ne resurgeret pater Nabuchodonosor, qui de bestia redierat in hominem, consuluit Ioachim, ad cuius consilium cadauer patris effossum, diuisit in 300. partes, & dedit eas 300. vulturibus, & ait ad eum Ioachim, non resurget pater tuus, nisi redeant vultures in vnum. Hæc Comestor. Eadem scribit Lyranus, & Episc. Abulensis 4. Reg. c. vlt. Diony. item Carthus. & Cardinalis Hugo Isaiæ 14. Hebræi in chronologia aiunt, Euilmerodach Nabuchod. è sepulchro extraxisse, & raptasse, quo ipsius decreta aboleret, vt impleretur vaticinium Isa. 14. *Tu proiectus es de sepulchro tuo, quasi stirps inutilis* D. Hiero. in hunc Isaiæ locum, fabulam appellat. Narrant, inquit, Hebræi huiusmodi fabulam; Euilmerodach, qui patre suo Nabuchodonosor viuente per septem annos inter bestias, ante regnauerat, postquam ille restitutus in regno est, vsque ad mortem patris cum Ioachim Rege in vinculis fuit. quo mortuo, cum rursus in regnum succederet, & non susciperetur à principibus, qui metuebant, ne viueret Nabuchodonosor, qui dicebatur extinctus, vt fidem patris mortui faceret, aperuit sepulchrum, & cadauer eius vnco & funibus traxit, &c. Certè fabulam hæc sapiunt. honor Iechoniæ obedientiæ remuneratio fuit, quod Ieremiæ consilio, & imperio Dei, vt ciuitatem seruaret, Babylonijs se tradiderat. Id consilium dedit etiam Ieremias Sedechiæ. *Hæc dicit Dominus*, &c. *Si profectus exieris ad principes regis Babylonis, viuet anima tua, & ciuitas hæc non succendetur igni, & saluus eris tu & domus tua*, &c. Non paruit consilio Sedechias, idcirco perijt; paruit Iechonias, idcirco vixit, & honore affectus est. Ille illiusq; sectatores cum ficis valde malis, hic eiusque transmigrationis socij, cum ficis valde bonis sunt comparati. *Hæc dicit Dominus Deus Israel, sicut ficus hæ bonæ sic cognoscam transmigrationem Iudæ, quam emisi de loco isto in terram Chaldæorum in bonum, & ponam oculos meos super eos ad prosperandum, & reducam eos in terram hanc*, &c. Iechoniam non reduxit in Iudæam, quia ante libertatem concessam obiit. At ab Euilmerodacho, post diuturnum 37. annorum carcerem expurgatis veluti purgatorio carcere flagitijs, honoribus ornari voluit. Siue in carcere, siue post carcerem, in Babylonia Salathielem genuit, habuit ille multos filios, vt constat 1 Paral. 3. hunc Salathielem, vt Matthæus ait, genuit post transmigrationem Babylonis, in ipsa Babylonia. Salathiel autem in eadem regione genuit Zorobabelem. is princeps fuit, & ductor Iudæorum, qui libertate à Cyro donati in Iudæam reuersi sunt. Petit igitur locus, vt de hac libertate Iudæis à Cyro data nonnulla verba faciamus.

Euilmerodach dicitur patris Nabuchodonosoris cadauer in 300. partes diuisisse & vultoribus abiecisse. Isaiæ 14.

5. *Obedientiæ præmium. Ierem. 38.*

6. *Ierem. 24.*

7. *Salathielem genuit Iechonias in Babylonia. & Salathiel Zorobabelem.*

8. *Ierem. 27. De libertate Iudæis data tempore Zorobabelis. Daniel. 5.*

Vt Iere. fuerat vaticinatus, Babylonicum imperium Nabuchodonosor, eiusque filius Euilmerodach, & filius filij eius Baltassar 70. annorum spatio administrarunt. Baltassarem extremum trium regum Darius Medus regno priuauit, vt docet Daniel. Antequam eò priuaretur, mirandum illi visum Deus obiecit. Cum enim in celebertimo conuiuio cum viris Babylonici imperij principibus discumberet, sacrisque templi vasis vellitti profanis abuteretur, ecce subito manum in pariete scribentem tria horrenda verba cernit, *Mane, Techel, Phares*, quæ Daniel sic est interpretatus: *Mane, numerauit Deus regnum tuum, & complenit illud: Techel, appensus es in statera, & inuentus es minus habens; Phares, diuisum est regnum tuum, & datum est Medis & Persis.* Eadem itaque nocte (vt idem Daniel scribit eodem cap.) interfectus est Baltassar Rex Chaldæus, & Darius Medus successit in regnum annos natus sexaginta duos.

9. *Imperium Babylonicum euersum. Darius Medus imperij obtinuit, & Danielem magno in honore habuit, D. Hieron. Iosephus. Dan. 6.*

Hic Darius Medorum, Persarum, Babyloniorumque rex, Babylonico imperio expugnato in Mediam reuersus, vt ait Hier. Dan. 6. & Iosephus lib. 10. antiq. c. 12. Danielem secum duxit, in summoque honore habuit. Nam ex tribus principibus, qui imperio summa cum potestate præerant, Daniel vnus erat. imò vniuersi regni clauum Rex illi tradere cogitabat. Dan. 6. *Placuit Dario, & constituit super regnum satrapas centum 20. vt essent in toto regno suo, & super eos principes tres, ex quibus Daniel vnus erat, vt satrapæ illis redderent rationem, & Rex non sustineret molestiam. ita igitur Daniel superabat omnes principes, & satrapas, quia spiritus Dei amplior erat in illo. Porrò Rex cogitabat constituere illum super omne regnum*, &c. Honor tantus inuidiam magnam Danieli conflauit. Itaque quod aduersus Regis decretum Deo supplicasset, ab æmulis accusatur, charissimum sibi virum in lacum leonum injcere Rex inuitus cogitur. inde tamen saluus & incolumis egressus ipse est, aduersarij verò in eundem lacum iussu Regis præcipitati, & mox à leonibus deuorati, in foueam, quam fecerant, inciderunt. 10.

Daniel bis immissus est in lacum leonum. 11.

Aduerte autem hoc loco, Danielem bis in lacum leonum fuisse immissum. Ob principū inuidiam coniectus est in Media, Dario regnante. Iam ante coniectus fuerat semel, vt aliqui sentiunt, in Babylonia, quod Belis idolum, templumque euertisset, & draconem, quem Babylonij venerabantur, occidisset. Quis autem tunc Rex Babylone imperaret, dubium est, imperasse Euilmerodachum filium Nabuchodonosoris, vel Baltassarem sentiunt Lyranus, Carthusianus, & alij. iuxta quam sententiam, hæc in Babylonia fuit prior in lacum Danielis immissio, quamuis cap. vlt. Danielis describatur, illa altera sub Dario in Media posterior fuit, etsi priori loco nimirum Dan. c. 6. commemoratur. Verumtamen ex fine c. 13. Dan. probatur Babylonicam immissionem in lacum fuisse posteriorem, regnāte sc. Cyro. in fine enim 13. cap. dicitur Cyrus suscepisse regnum Astyagis, deinde sequitur initio sequentis cap. 14. *Erat autem Daniel conuiua Regis*, scilicet Cyri, quem supra dixerat successisse Astyagi. Is autem Rex, cuius conuiua erat, coactus est à populo Danielem leonibus obijcere; ergo à Cyro est obiectus, ac proinde posterior fuit hæc in lacum immissio. altera enim tempore fuit Darij Medi, hæc Cyri. Neque enim dicendum est, illam clausulam c. 13. præposterè, & sine ordine & causa eò loco positam, sed vt indicaret, quis Rex Danielem in lacum leonum immiserat; siquidem tempus historiæ Susannæ indicare non potest: erat enim tunc Daniel puer iunior, vt eodem 13. c. dicitur. Cùm verò Cyrus successit Astyagi senex erat. Objcitur huic opinioni: Abacuc, qui prandium Danieli attulit, vaticinatum ante captiuitatem, nec potuisse tamdiu viuere, vt ad Cyri imperium peruenire. Respondetur, Abacuc vaticinatum ante Sedechiæ captiuitatem, quæ 52. durauit annos, vt diximus, atque adeò potuisse natum septuaginta quinque vel octoginta annos, ad Cyri tempora peruenire. *Dan. 6. Dan. 13.* 12.

13. *Dan. 9. Dario anno primo Daniel vaticinium accepit 70. hebdomadarum.*

Eiusdem Darij, qui Babylonio Baltazari successit anno primo, intellexit Daniel compleri annos 70. ab Ieremia prædictos, precatusque Deum est in ieiunio, sacco, & cinere, Dan. 9. vt populi sui calamitates miseratus, captiuitatis longæ vincula iam solueret. Gabriel Angelus astitit precanti, præclarissimumque de septuaginta hebdomadibus vaticinium tunc suggessit, quod lib. 3. c. 9. explicauimus.

14. *Quis fuerit Darius Medus.*

Babylonem non Darius solus, sed simul cum illo Cyrus expugnauit, Daniel verò solius meminit Darij, quod belli caput & Rex fuerit, cui parebat Cyrus. Hierò. Dan. 5. quod, inquit, vincente Cyro Rege Persarum, & Dario Rege Medorū, solus Darius successisse in regno scribitur, ordo ætatis, & propinquitatis, & regni est. Darius enim 62. annorum erat, & maius regnum Medorum quàm Persarum legimus, & aununculus, qui prior erat iure naturæ, successor regni debuit numerari. Hæc ille.

Iosephus. D. Hieron.

Quis fuerit hic Darius, dubitatur; omissis aliis, respondet Ioseph. lib. 10. antiq. c. 10. Astyagis fuisse filium. D. item Hieron. Dan. 8. Astyagis fuisse filium, & Cyri annunculum; quem Græci Cyaxarem vocant. Fuit autem Astyages Cyri auus maternus, præter alios docet Hier. eodem loco, hæc recepta opinio est; alij nonnulli, vt idem Hier. refert Dan. 5. Darium Astyagem esse Cyri auum putauerunt. Hunc, ait, Darium in Græcis voluminib. quidā Astyagem, alij Astyagis filium putant, &c. Genebrard. lib. 2. Chronologiæ, Cyri socerum ex Hebræorum opinione facit.

15. *D. Hieron. An Cyrus Rex fuerit Persarū, quo tempore Babylonem cum Dario cepit.*

Dubitatur præterea, an Cyrus Rex iam esset Persarum, quo tempore simul cum Dario bellum Babylonijs intulit D. Hieron. Dan. 5. Regem Persarum appellat. Vincente, inquit, Cyro Rege Persarum, & Dario Rege Medorum, solus Darius successisse in regno scribitur, &c. Cyrum tunc

temporis

temporis fuisse censet Regem Persarum, Darium, siue Cyaxarem Regem Medorum, quorum regnum amplius erat.

Xenophon. idem probatur ex Xenophonte, lib. enim 1. de Pædia Cyri scribit, patrem Cyri fuisse Cambysem Regem Persarum: Cyrus, inquit, natus est patre Cambyse Rege Persarum,

16. matre verò Mandane, quæ nata est patre Astyage, &c. Si filius erat Regis Persarum, ergo post patris mortem Rex erat Persarum. At verò Darium fuisse non solum Medo-

Dan. 6. rum, sed Persarum etiam Regem ex c. 6. Dan. probatur, in quo post expugnatam Babylonem Darius legem tulit Medis, Persisque seruandam, vt illa magistratuum verba indicant: *Nunc itaque Rex confirma sententiam, & scribe decretum, vt non immutetur, quod statutum est à Medis, atque Persis*; 70. interpretes vertunt, *vt immutetur decretum Persarum, & Medorum.* & illa quoque. *Scito Rex, quia lex Medorum est, atque Persarum, vt omne decretum, quod constituerit Rex, non liceat immutari.* Si Persarum Rex non erat, quorsum illorum mentio fit? Præterea eodem cap. 6. dicitur Darius centum 20 satrapas super

17. regnum suum constituisse, videlicet super centum 20. prouincias, tot autem prouinciæ non ad vnum tantum Medorum, sed ad vtrumque Medorum & Persarum regnum videntur pertinuisse. Respondemus, Darium fuisse Regem Medorum, atque Persarum, Cyrum verò Persis imperasse sub Darij imperio: parebant enim tam Persæ, quam ipse Persarum Rex Cyrus Dario: similiter Cambyses pater, si Rex fuit Persarum, vt ait Xenophon (nam Herodot. li. 1. hominem tantummodo fuisse docet Persam, bona familia ortum) Regis Medorum Astyagis potestati subiectus fuit.

D. Hieron. D. Hieron. Dan. 8. non solùm Persis, sed etiam Medis, Cyrum tum Dario imperasse scribit: *Cyrus*, inquit, *post Astyagem auum maternum, cum auunculo Dario, quem Græci Cyaxarem vocant, Medis imperauit & Persis*, &c. Cum auunculo, inquam, imperauit, & sub imperio auunculi.

18. Verùm repugnant ijs, verba extrema cap. 13. Dan. *Rex*

Dan. 13. *Astyages appositus est ad patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum eius*, &c. Si Astyagis vita functi regnum, Cyrus veluti hæreditarium accepit, sanè non imperabat Darius Medis, quibus imperauerat Astyages, sed Cyrus, at ex Dan. 6. liquet Darium Medis imperasse. Respondetur, hunc Astyagem, cuius imperium Cyrus suscepit, non esse Cyri auum, sed auunculum Darium, siue Cyaxarem, qui etiam Astyages patris nomine appellatur. Nam Cyrus huius vita functi

Theodoretus. imperium suscepit, vt est compertum. Theod. Dan. 13. ait Astyagè vita functo, cum Cyaxares illius filius regnum administrare non potuisset, Cyrum Assyriorum Chaldæorumque regnum demolitum, Medorum imperium ad Persas transtulisse.

19. Quot annos regnauerit Darius post captam Babylonem

Quot annis regnauerit Darius Medus. non est compertum. Dan. 9. primi tantùm eius anni meminit: *In anno*, inquit, *primo Darij filij Assueri de semine Medorum, qui imperauit super regnum Chaldæorum, anno vno regni eius*, &c. Videtur ergo vno tantùm anno Chaldæis imperasse, idque confictmatur, quia Iudæi libertate donati sunt à Cyro, anno illo, quo euersa est Babylon, quia tunc 70. anni Chaldaici imperij sunt expleti, ergo Cyrus eo anno Dario mor-

2. Par. 1. 36. tuo Monarchiam obtinuit. vnde verba illa eiusdem Cyri anno imperij primo. *Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cœli*, &c.

20. Itaque anno primo Cyri Persarum regis, post Darij obitum, exactis septuaginta imperij Babylonici in Nabuchodonosore, eiusque posteris Euilmerodach, & Balthasar annis, facultas à Cyro Iudæis data est, in patriam reuertendi, templumque Hierosolymitanum exædificandi, vt scribit Esdr. *In anno*, inquit, *primo Cyri Regis Persarum, vt compleretur verbum Domini ex ore Ieremiæ, suscitauit Dominus spiritum Cyri Regis Persarum, & traduxit vocem in omni regno suo, etiam per scripturam dicens: Hæc dicit Cyrus Rex Persarum: Omnia Regna terræ dedit mihi Dominus Deus cœli, & ipse præcepit mihi, vt ædificarem ei domum in Ierusalem, quæ est in Iudæa. Quis est in vobis de vniuerso populo eius? sit Deus illius cum ipso, ascendat in Ierusalem, quæ est in Iudæa, & ædificet domum Domini Dei Israel, ipse est Deus, qui est in Ierusalem.*

1. Esdr. 1. Cyrus Rex adepta monarchia Iudæos in patriam liberos abire permittit.

21. Hæc Cyri facultas, cuius auctorem fuisse Danielem, ait

Theodoret. Theod. in comment. extremi capit. Dan. Daniel, inquit, quæ in Cyrum à Deo per Isaiam prædicta fuerant ostendit, & ei dimittendi populi auctor fuit. Hæc ille. & capite Dan. 1. Daniel, inquit, captiuos à Cyro dimissos conspexit, & præsentem vitam tribulium suorum libertate, quam ipse vidit, consolatus est, & ab ipso Cyrus Isaiæ prædictionem est perdoctus. Isaiæ autem prædictio extat c. 44. *Dico Ierusalem habitaberis (ait Dominus) & ciuitatibus Iudæ ædificabimini, qui dico Cyro meo pastor meus, & omnem voluntatem meam complebis.* & 45. *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subijciam ante faciem eius gentes, & dorsa regum vertam, & aperiam coram eo ianuas, & portæ non claudentur, ego ante te ibo, & gloriosos terræ humiliabo, portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam,* 22. *& dabo tibi thesauros absconditos*, &c. His perceptis, ait Theod. Theodoretus. Cyrus volentibus Iudæis, reditum in patriam gratificatus est. Iosephus quoque Cyrum scribit Isaiam legisse, eiusque Iosephus l. 10. verbis ad donandam Iudæis libertatem permotum: verbis, antiq. cap. 1. inquit, Isaiæ lectis, Cyrus admiratus vatis diuinitatẽ, correptus est cupiditate exequendi, quæ scripta legerat, conuocatisque clarioribus Iudæis, ait se illis permittere, vt proficiscantur in patriam, vrbemque & templum ædificent. Hæc Ioseph.

Facultate accepta duce Zorobabele, summoque sacerdote Iosue filio Iosedec, Iudæi in patriã reuersi, altare Deo extruxerunt, templiq; iecerunt fundamenta. A vicinis verò gentibus, & Rege Cambyse, qui Cyro successit, ædificare 23. prohibiti, ad secundum vsque Darij Hystaspis filij annum, 1. Esdr 4. ab opere destiterunt. *Intermissum est opus domus Domini in Ierusalem, & non fiebat vsque ad annum secundum regni Darij Regis Persarum*, &c. Etenim postquam è vita migrauit Cambyses, Persarum regnum adeptus est Darius, cuius anno secundo templi ædificatio prõgressionem fecit, eoque fauente sexto anno perfecta est. *Compleuerunt domum Dei istam, vsq; ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus Darij Regis*, &c. Hoc appellatur templum secundum, primum Salomonicum fuit. de secundo scribit Ecclesiasticus: *Quomodo amplificemus Zorobabel? nam & ipse quasi signum in dextera manu, & Iesum filium Iosedec, qui in diebus suis ædificauerunt domum, & exaltauerunt templum sanctum Domino*, &c. Et Zacharias: *Manus Zorobabel fundauerunt domum istam, & manus eius perficient eam*, &c. Dicitur autem Ioannis capite secundo, templum hoc à Iudæis 46. annis ædificatum, propter illam operis intermissionem, quod anno secundo Cyri fundamenta posita, Dario verò regnante templum perfectum fuerit, qua de re eo Ioannis loco dicendum.

Zorobabel, Iosue filius Iosedech pontifex, & Iudei alii in patriam reuersi templũ secundum extruxerunt. 1. Esdr. 6. Eccli. 49. Zachar. 4. 24.

Post Zorobabelem, septimo Artaxerxis Longimani anno, è Babylone cum multis alijs Iudæis Esdras sacerdos in Ierusalem rediit, magnumque religioni adiumentum attulit. Post Esdram eiusdem Artaxerxis Longimani anno 20. facultate à Rege impetrata, in Iudæam venit Nehemias, murosque Ierusalem, quos Chaldæi euerterant, vt 2. libro Esdræ memoriæ proditum est, extruxit. An vrbem quoque, id est, domos extruxerit? dubitatur. nam in libro Esdræ de murorum ædificatione agitur. dicendum tamen est non solùm muros, sed etiã multa alia ædificia constituisse. quod probatur, quia Nehemias facultatem petit à Rege ad ædificandam vrbem: *Si videtur*, inquit, *Regi bonum, & si placet seruus tuus ante faciem tuam, postulo, vt mittas me in Iudæam ad ciuitatem sepulchri patris mei, & ædificabo eam*, &c. Præterea, quia Ecclesiasticus domorum quoque ædificationem illi tribuit: *Nehemias*, inquit, *in memoria multi temporis, qui erexit nobis muros euersos, & stare fecit portas, & seras, qui erexit domos nostras*, &c. Et 2. Esdr. *Ciuitas erat lata nimis & grandis, & populus parvus in medio eius, & non erant domus ædificatæ*, &c. Nehemias igitur domos ædificauit, in ciuitatemque Ierusalem habitatores duxit, lege 2. Esdræ 11. Ab hoc vigesimo Artaxerxis anno, quo facultas extruendæ vrbis Nehemiæ data est, Africanus, Chrysostomus, & multi alij septuaginta Danielis hebdomadas incipiunt numerare, propter illa verba Angeli: *Ab exitu sermonis, vt iterum ædificetur Ierusalem, vsque ad Christum ducem hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt*, &c. Anno autem 20. Artaxerxis exijt sermo à Rege, id est, facultas, vt iterum euersa Ierusalem ædificaretur. Hunc igitur in modum Iudæi libertatem nacti sunt, ab exilioque Babylonico duce Zorobabele Salathielis filio, & Iechoniæ nepote redierunt. De hoc Salathiele, & Zorobabele, scribit Matthæus, *post transmigrationem Babylonis*, id est,

Daniel Cyro Regi Isaiæ de ipso Cyro vaticinium ostendit. Isai. 44. 1. Esdræ 7. Esdras è Babylone venit Ierosolymam post cum venit etiam Nehemias. Eccl. 49. 2. Esdr. 2. 2. Esdr. 7. Hebdomades Danielis vnde fluxerint initium.

27. id est, postquam Iudæi in Babyloniam transmigrarunt, in ipsa Babylonia *Iechoniæ Rex genuit Salathiel, Salathiel autem genuit Zorobabel.*

Duplex existit hoc loco dubitatio, prior ex verbis Ieremiæ ducitur: *Terra, inquit, terra, terra, audi sermonem Domini; hæc dicit Dominus, scribe virum istum sterilem, qui in diebus suis non prosperabitur: nec enim erit de semine eius vir, qui sedeat super solium Dauid, & potestatem habeat vltra in Iuda.* Hæc Ieremias. Sterilis igitur fuit Ieconias, nec filium habuit, nec Salathielem genuit. Negamus fuisse sterilem, etenim post hoc Ieremiæ vaticinium, in Babylonia Salathielem genuit. Sterilis autem dicitur, quod ex illius filijs nullus regno esset potiturus, vt ipse diuinus sermo indicat. *Ieremi. 22.*

28. Vrgebis, Zorobabel de semine fuit Iechoniæ, & potestatem habuit in Iuda, fuit enim dux populi, quomodo ergo verum illud est; *Nec erit de semine eius vir, qui sedeat super solium Dauid, & potestatem habeat vltra in Iuda?* Respondemus, semen significare hoc loco filios, non nepotes, Zorobabel autem nepos fuit Iechoniæ, non filius, nullus autem de filijs Iechoniæ Rex aut dux fuit. Vel aliter dicendum, nomen potestatis, significare potestatem Regiam, quam nullus ex filijs, vel nepotibus Iechoniæ habuit in Iuda.

1. *Paral. 3.* Posterior dubitatio ex lib. 1. Paralip. cap. 3. depromitur. eo namque capite dicitur Zorobabel filius Phadaiæ, fratris Salathielis: non ergo Salathiel genuit Zorobabel, vt ait Matthæus. Respondemus cum Episcopo Abulensi, & Cardinali Caietano, Matthæi Zorobabelem diuersum esse ab eo, cuius mentio fit lib. 1. Paralip. ille filius est Phadaiæ, hic de quo Matthæus, Aggæus, Zacharias, & Esdras loquuntur, filius fuit Salathielis. *Abulensis. Caietan.*

CAPVT XIX.

De Abiud Zorobabelis filio, ceteriſque tertiæ Tessaradecadis progenitoribus.

1. DE Abiud ceteriſque huius Tessaradecadis tertiæ progenitoribus, præter sanctissimum virum Ioseph, nihil est, quod dicamus. Eorum enim gesta nusquam diuinæ literæ commemorarunt. Illud tantùm hoc loco obseruandum, Iudæos suas habuisse scripras genealogias, ex quibus familias possent, tribus, progenitoresque agnoscere. Vnde de quibusdam scriptum extat: *Hi quæsierunt scripturam genealogiæ suæ, & non inuenerunt, & eiecti sunt de sacerdotio*, de alijs quoque: *Non potuerunt indicare domum patrum suorum, & semen suum verum ex Israel esse.* Asseruatas autem genealogias in tabularijs, & ab Herode incensas Africanus docet, cuius hæc extant verba apud Euseb. lib. 1. histor. Ecclesiast. cap. 7. Cùm familiæ non Hebræorum solùm, verùm etiam eorum, qui vsque ad proselytos genus suum referebant (vt ad Achior Ammonitem, & Ruth Moabitidem) qui ex Ægypto elapsi commiscebantur cum Israelitis, ad illud tempus scriptis proditæ, in tabularijs reseruarentur. Herodes, quoniam illorum stirpem nihil ad se pertinere, nihilque ad suam dignitatem illustrandam afferre adiumenti, animaduertebat, suæ ignobilitatis conscientia exagitatus, annales illos de generum & familiarum antiquitate incendit, &c. Iis addit idem Africanus: Erant autem nonnulli antiquitatis replicandæ studiosi, qui nomina auitæ stirpis vel tenentes memoria, vel ex scriptis annalibus promentes, priuatim sibi indices eorum conficiebant: magnopereque propterea gloriabantur, quod ipsorum nobilitas ita foret ad posteritatem reseruata. Hæc Africanus. *1. Esdr. 2. Genealogiæ Iudæorum, & tres populi mutationes. Africanus. Eusebius.*

2. At Iudæorum genealogiæ opus non sunt. Exaruit iam fœmoris Iacob neruus, vt docet Rupertus in fine lib. 1. in Matthæum. *Tetigit, inquit, neruum fœmoris Iacob, vbi benedixit eum, & statim emarcuit.* Quid est hoc, nisi quia sic rationabiliter futurum erat, vt postquam promissio compleretur, postquam Christus nasceretur, iam tùc omnis apud Deum genealogiarum vetus diligentia pro nihilo haberetur? sciendum quippe, quod omnis tam diligenter facta in lege tribuum ac familiarum distinctio, maximeque illud quod iussum est Numerorum vltimo, vt vnusquisque de tribu ac familia sua duceret vxorem, in vnum & solum Christum tendebat, vt dum veniret, non incertum sciri posset, aut dici ad laudem fidelis & iusti Dei, quia sicut promisit, sic fecit, benedictionem, qua benedicentur omnes gentes, mittendo de semine Abrahæ, de tribu Iuda, de domo & familia Dauid. Iam de cætero fœmur Iacob marcidum sit, sicut verè est. Nam re vera emarcuit, ita vt iam neque dux, neque Propheta, neque Sacerdos possit inde sperari, & omnino vigor siue vitor eiusmodi sic defecit in illo, vt sit infidelis, imo & infideli deterior, qui spem habet in carne eiusdem populi, recepturus Antichristum sub nomine Christi. Hæc Rupertus. *3. Rupertus. Genes. 32.*

Quæret aliquis, cur in tres Tessaradecades ab Euangelista generationis hic liber diuisus sit? crediderim idcirco in has tres partes distributum, vt tres illustriores populi Israelitici mutationes significarentur. Prima Tessaradecas ab Abrahamo ducens initium, in Dauide habens finem, mutationem indicat à Iudicibus ad Reges. Secunda à Salomone incipiens, in transmigratione Babylonis desinens, murationem significat, à Regibus ad captiuitatem Babylonicam. Tertia à Iechonia principium sumens, in Christo Opt. Max. terminum sortita, mutationem ostendit à lege, regno, populoque veteri, ad legem, regnum populumque nouum. Præterea hæc à captiuo Iechonia primordium capit, in Christo mundi liberatore terminatur, vt orbis illam admirandam mutationem intelligamus, à captiuitate peccati, in admirabilem libertatem Christi, qui acerbissimum peccati iugum à ceruicibus hominum depulit. Christus finis est genealogiæ, finis totius populi Israelitici, finis totius legis. Hæc de re sic Euthymius Matthæi primo scribit: Omnes generationes trifariam Matthæus diuisit, & meritò, tres enim fuerunt gubernationis modi. Siquidem ab Abraham, post Moysem & Iosue vsque ad Dauid, sub Iudicibus gubernabantur. A Dauide vsque ad transmigrationem Babylonicam sub Regibus, à transmigratione vsq; ad Christum, sub Pontificibus, veniente autem Christo vero Iudice, Rege, ac Pontifice, cessauerunt dictæ politiæ. Hæc ille. 4. 5. 6.

Vt verò numerus pateat, Tessaradecadum breuiter singularum progenitores numeremus: *Numerus trium tessaradecadum.*

Primæ hi sunt. Primus Abraham. 2. Isaac. 3. Iacob. 4. Iudas. 5. Phares. 6. Esdron. 7. Aram. 8. Aminadab. 9. Naasson. 10. Salmon. 11. Booz. 12. Obed. 13. Iesse. 14. Dauid Rex, constat ergo prima 14. generationibus, id est, 14. progenitoribus, generatis.

Obijcies, in hac Tessaradecade terdecies tantùm dicitur vnus alterum genuisse, & terdecies tantùm repetitur verbum, genuit: ergo 13. tantùm sunt generationes. Resp. Abrahami etiam generationem hic comprehendi, quamuis genitus non dicatur, genitum enim fuisse compertum est. cum ergo dicuntur esse 14. generationes, intellige 14. personas generatas, vel 13. generationes verbo, genuit, expressas, & decimam quartam Abrahami. 7.

Secundæ Tessaradecadis. Primus Salomon. 2. Roboam. 3. Abia. 4. Asa. 5. Iosaphat. 6. Ioram. 7. Ozias. 8. Ioatham. 9. Achaz. 10. Ezechias. 11. Manasses. 12. Amon. 13. Iosias. 14. Iechonias, siue Ioachimus.

Oppones, à Dauide vsque ad transmigrationem plures fuisse, quam 14. generationes, atque ideo non rectè dictum à Matthæo, à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis generationes esse quatuordecim. Nam, vt diximus suprà, Matthæus omisit tres reges, Ochoziam, Ioas, & Amasiam, ac proinde tres generationes; ergo fuere 17. generationes, à Dauid vsque ad transmigrationem. Respondetur, verum esse, neque id Euangelistam inficiari. Etenim non asserit à Dauide, vsque ad transmigrationem, fuisse tantùm re ipsa generationes 14. siquidem fuere plures, sed præter tres omissas fuisse illas 14. quas recensuit. sensus illorum verborum est à Dauide vsque ad transmigrationem Babylonicam, 14. sunt generationes, à me numeratæ. cùm autem plures essent, numero 14. eas comprehendit Euangelista, vt responderet numerus huius partis numero primæ partis, & secundæ. 8. 9.

Tertiæ Tessaradecadis. Primus Iechonias. 2. Salathiel. 3. Zorobabel. 4. Abiud. 5. Eliacim. 6. Azor. 7. Sadoc. 8. Achim. 9. Eliud. 10. Eleazar. 11. Mathan. 12. Iacob. 13. Ioseph. 14. Christus Opt. Maximus.

Nonnihil

Nonnihil habet quæstionis hæc enumeratio. videtur enim vna ex ijs generationibus non rectè cæteris adnumerata, nimirum generatio Ioseph. Nam Ioseph non genuit Christum, imo nullum genuit filium, fuit enim virgo, vt dicemus suo loco, ergo non bene vt genitor hic numeratur. Respondemus, non propterea Ioseph hic numerari, quòd aut Christum aut alium filium genuerit, sed propterea quòd pater fuerit Christi, hominum existimatione, & verè vir Deiparæ Virginis. Ideoque dicendi modum Matthæus mutauit: cum enim in reliquis generationibus verbo, genuit, vtatur, de Ioseph non scripsit, Ioseph autem genuit Christum, sed *Iacob genuit Ioseph virum Mariæ, de qua natus est Iesus, qui vocatur Christus.*

Grauior hinc exoritur dubitatio, ea sic se habet. Virgo Deipara Christum genuit, vnde illud Ecclesiastici officij: *Tu quæ genuisti, naturâ mirante, tuum sanctum genitorem.* In hac verò tertia tessaradecade, vt Christi genetrix numeratur: *De qua,* inquit, *natus est Iesus,* ergo quindecim in ea sunt generationes, non solùm quatuordecim. Respondemus, Virginem Deiparam simul cum Ioseph, loco vnius tantùm generationis numerari, quia enim ex Ioseph genitus non erat Christus, Ioseph solus non numeratur, addita virgo est, non vt distinctam, sed eandem efficeret generationem Christi, cuius pater putatiuus Ioseph erat, ipsa mater verissima est. Sic suprà cùm dicitur, *Dauid genuit Salomonem ex ea, quæ fuit Vriæ, Bethsabea,* & Dauid, non duas, sed vnam efficiunt generationem Salomonis.

10.

11.

CAPVT XX.

De primo statu & initijs populi Israelitici.

1. DE triplici populi Israelitici statu, ac mutatione, quam diximus triplici tessaradecade indicari, operæ pretium erit nonnulla hoc loco verba facere. Huius enim rei cognitio, ad intelligendas diuinas literas, non parum vtilis erit. Hebræi populi stirps & origo Abrahamus fuit, qui circumcisionis præceptum & Messiæ promissionem à Deo accepit. Ad Iacob vsque, aduentumque in Ægyptum, pauci fuere Israelitæ, quocirca populi nomine caruerunt, in Ægypto in tantam multitudinem excreuerunt, vt populum efficere possent.

Gen. 15. Quot annis vixerint Israelitæ in Ægypto.

Quot annis in Ægypto vixerint, controuersum est. 400. annis vixisse, probatur ex Genes. quo loco ijs verbis Deus Abrahamum alloquitur: *Scitò præscens, quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, & seruijcient eos seruitutis & affligent 400. annis,* &c. Terra aliena Ægyptus est, in qua seruituti subiecti sunt Israelitæ, & afflicti, ergo 400. annis in Ægypto habitarunt. Id verò clarissimè ostenditur ex illis verbis Exodi: *Habitatio filiorum Israel, qua manserunt in Aegypto, fuit 430. annorum.* Quid dici potuit clarius?

2. *Exod. 12.*

Attamen non habitasse tot annis in Ægypto Hebræos, ex eisdem diuinis literis est compertum. Nam cum Iacob in Aegyptum, simul ex terra Chanaan venit eius filius Leui, & nepos Caath nomine. Gen. 46. hic autem Caath Exodi 6. genuit Amram, Amram genuit Moysem, anno autem Moysis 80. ex Aegypto Hebræi profecti sunt. Exod. 7. Non potuit ergò habitatio Hebræorum in Aegypto horum trium hominum ætates, & annos superare, illi autem omnes, si ad calculum reuocentur, summam efficiunt annorum 350. non 400. Etenim Caath Exodi 6. vixit annis. 133. Amram annis. 137. Moyses 80. ferè annorum erat, cum populum ex Aegypto eduxit, hos omnes annos si copules, summam effeceris illam 350. annorum, ex quâ tamen anni detrahendi sunt, quos egerat Caath, cùm in Ægyptum venit, ij præterea, quibus simul cum filio Amram vixit, ij quoque, quibus Amram simul vixit cum Moyse, eò quòd simul, eodemque tempore effluxerint, exploratum ergo est Hebræos in Aegypto. 400. annis non habitasse.

Gen. 46. Exod. 6. Exod. 7.

3.

Difficilem hunc nodum Genebrardus li. 1. Chronographiæ dissoluere conatus est, vtinam dissoluisset, viri doctissimi verba ascribam: Amram, inquit, diutius vixit, ad illud enim: *Accepit Amram vxorem, quæ peperit ei Aaron & Moysen, fueruntque anni vitæ Amram 137.* subaudiri potest, quando eos videlicet genuit, vel post mortem patris Caath. Secundò; scriptura fortasse aliquos intermedios, nempe obscuriores, more suo transiliit. Hæc ille. Duobus ergo modis soluere conatur: ait Amram vixisse pluribus, quàm 137. annis, vel scripturam aliquas generationes intermedias omisisse, vt fecit Matthæus in genealogia Christi. Verùm secunda solutio non facit intellectui satis, quia dicere scripturam sine causâ omisisse generationes, quæ nusquam extant, diuinare est, si Matthæum omisisse dicimus, causam cur omiserit, reddimus, præterea omissse dicimus, quia illæ generationes in alio scripturæ loco extant. At generationes, quas Genebrardus omissas vult, nec scriptura, nec auctor idoneus commemorat, diuinat ergo. Prima quoque solutio non explet mentem, quia id, quod subaudit, subaudiri non potest. Nam scripturæ hæc sunt verba; *fueruntque anni vitæ Amram 137.* quæ verba perspicue significant, Amram solum vixisse 137. annis. Quemadmodum eodem dicitur capite, *anni autem vitæ Leui fuerunt 137.* id est, vixit Leui 137. annis tantummodo. Eodem loco asserit Genebrardus Iechoniã illum, qui dicitur genitus à Iosia in genealogia Matthæi, nõ fuisse filium, sed nepotem, nos verò iam suprà cum Hiero. ostendimus filium fuisse, alterum verò tertiæ tessaradecadis nepotem.

4.

5.

Exod. 6.

Quid igitur dicemus? vtrinque scripturæ verba pugnant. Dicendum reor Israelitas in Ægypto 400. annorum spatio non fuisse commoratos: sed 210. vel 215. annos eius regionis fuisse incolas. Annis 400. non esse commoratos sentit Chrysost. hom. 36. in Gen. Nec dimidium, inquit, quadringẽtorum annorum in Ægypto fuerunt Hebræi, & Oecumenius ad Galat. 3. Anni, ait, in Ægypto transacti sunt 144. Annos 210. in Ægypto egisse arbitratur Lyranus Genes. 15. & Hebræi eodem teste, Caietanus, Naclantus in Medulla scripturæ, & Montanus in lib. de seculis. Annos 215. in Aegypto mansisse, scribit Iosephus lib. 2. antiquit. ca. 3. Idem putat Episcopus Abul.

Hebræi in Ægypto habitarunt annis 210 vel 215. D. Chrysost. 6.

Vrgent scripturæ allata loca, & in contrariam pellunt opinionem, sed commodè illa explicabimus. Primo loco Geneseos 15. numerantur anni non ab ingressu in Aegyptũ, sed ab ortu Isaac, vt communis fert opinio, Albini in quæstionibus in Genesim, D. Thom. ad Galat. 3. Abulensis, & aliorum etiam Hebræorum in sua Chronologia. Omnes, inquiunt, anni ab Isaac nato & versato cum suo semine in terra aliena vsque ad Moysis liberationem, 400. annos cõplent, &c. Et D. August. in qq. super Exodum, quæstione 47. Quia, inquit, scriptũ est in Genesi: *In Isaac vocabitur tibi semen*, ex anno natiuitatis Isaac vsque ad annum egressionis ex Aegypto, computantur anni quadringenti quinque, &c. Sensus verò est, scito Abraham, semen tuum (quod in Isaac sumet initium) 400. annis peregrinaturum in terra nõ sua, hoc est, partim in terra Chanaan, quam nondum possidebit, partim in terra Aegypti, & affligent eos intra hos 400. annos, præsertim in terra Aegypti, & subijcient seruituti. Illud 400. annis non est coniungendum cum verbo, affligent, aut subijcient seruituti, sed cum vocibus his, peregrinum erit. Non enim 400. annis afflicti fuere, aut subiecti seruituti in Aegyp. sic coniungit August. loco notato: Rèferendi, inquit, sunt 400. anni ad id, quod dictum est: Peregrinum erit semen tuum in terra non sua, &c. Numerantur autem 400. anni ab ortu Isaac vsque ad egressum ex Aegypto, hunc in modum: *Isaaco 60. annos nato, natus est Iacob.* Gen. 25. *Iacob annorum 130. descendit in Aegyptum.* Gen. 47. vnde constat ab ortu Isaac, vsque ad profectionem Iacob in Aegyptum fluxisse annos 190. in Aegypto habitarunt Israelitæ, vt diximus, 210. annis. Summa ergo ab ortu Isaac vsque ad egressum, 400. annorum est. Explicatus est locus primus.

Gen. 15. Albinus. D. Thomas. Abulensis. Hebræi. 7. D. August. Genes. 21.

Ab ortu Isaac vsq; ad egressum Israelitarum ex Aegypto numerantur anni 400. 8. D. August.

Gen. 25. Gen. 47.

Secundus explanatores habet grauissimos interpretes Septuaginta, locus huiusmodi est Exod. 12. in nostra versione: *Habitatio filiorum Israel, qua manserunt in Aegypto, fuit 430. annorum,* &c. Septuaginta interpretes ita explanãt: *Habitatio filiorum Israel, quam habitauerunt in terra Aegypti, & in terra Chanaan, anni quadringenti triginta.* sic illi vertunt. Docent apertè hos 430. annos transactos esse, non in sola Aegypto, sed etiam in terra Chanaan. Vnde August. in qq. super Exodum, q. 47. Manifestum, inquit, est, computandum esse tempus etiam Abrahæ, Isaac, & Iacob, ex quo peregrinari

Exod 12. 9.

10. cœpit Abraham de terra Chanaan, &c. Numerandi igitur ſunt hi anni ab exitu Abrahami ex Vr Chaldæorum, ex quo tempore cœpit peregrinari, ab hoc enim exitu Abrahami vſque ad exitum Iſraelitarum ex Aegypto, anni ſupputantur 430. hoc pacto: Abrahã profectus ex Vr oppido Chaldæ, in Charan habitauit annis quinque, vt placet Card. Caietano, Exod. 12. Deinde cùm natus eſſet annos 75. ex Charan oppido Meſopotamiæ (quod à Latinis dicitur Charæ) Craſſi & Romani exercitus clade nobili, in regionem Chananæorum diſceſſit, quæ eſt terra promiſſionis. Centum annos agebat, cum illi natus eſt Iſaac, ergo à profectione ex Vr vſque ad ortum Iſaac interfluxerũt anni 30. etenim quando ex Vr profectus eſt, annorum erat 70. poſt triginta verò annos, cùm eſſet annorum centum, in lucem editus eſt Iſaac. Ab ortu autem Iſaac, vſque ad exitum ex Aegypto, iam ſuprà numerauimus annos 400. habes ergo ab exitu Abrahami ex Vr Chaldæorum vſque ad exitum Hebræorum ex Aegypto 430. annos. De hoc exitu loquitur D. Stephan. *Deus*, inquit, *gloria apparuit patri noſtro Abrahæ, cum eſſet in Meſopotamia, priuſquam moraretur in Charan*, id eſt, Charris, *& dixit ad illũ: Exi de terra tua, & de cognatione tua*, &c.

Ab exitu Abrahami de Vr Chaldæorum, vſque ad egreſſum Hebræorum ex Aegypto, ſupputantur anni 430.

Geneſ. 11.

Geneſ. 21.

Act. 7.

Ioſeph. affirmat, Hebræos anno quadringentesimo trigeſimo, poſtquam Abraham in terram Chanaan venit; Aegyptum reliquiſſe, quem ſi ſequamur, hos 430. annos ab eo tempore numerabimus, quo Abrahamus venit in terram promiſſionis, quæ terra Chanaan dicitur, quo fere modo numerat Euſebius in Chronico, & Auguſt. 16. de Ciuit. Dei cap. 16. ſupputant enim ab anno 75. ætatis Abrahæ, quo è Charris egreſſus eſt, de quo egreſſu dicitur, *Septuaginta quinque annorum erat Abraham, cum egrederetur de Haran*, &c. Huic ſummæ quinque anni deſunt. Nam Abraham 75. annorum erat, cum ingreſſus eſt terram promiſſionis, centenario natus eſt Iſaac, poſtquam 25. annos in ea egerat, ab ortu autẽ Iſaac vſque ad egreſſum ex Aegypto Iſraelitarum, numerati ſunt anni 400. ſunt ergo omnes 425. Qui ergo hanc ſententiam ſequetur, dicet Iſraelitas in Aegypto ſpatio 215. annorum habitaſſe, quæ eſt Ioſephi opinio capite indicato. Ex ea ſequitur, ab ortu Iſaac vſque ad Iſraelitarũ libertatem numerari annos 405. vt numerat Auguſt. queſt. 47. in Exodum: Ex anno, inquit, natiuitatis Iſaac, vſque ad annum egreſſionis ex Aegypto, computantur anni quadringenti quinque, &c. Scriptura ſolos 400. numerauit, quia minoris numeri quinarij rationem non habuit. Aug. Non mirum (ait) eſt, ſi quadringentos & quinque annos ſummã ſolida quadringentos voluit appellare ſcriptura, quæ ſolet tempora ita nuncupare, vt quod de ſumma perfectionis numeri paululum excreſcit, aut infra eſt, non computetur, &c.

Ioſephus 2. l. antiq. c. 13.

Ioſephi numerus. Euſebij, & Auguſtini.

12.

Geneſ. 12.

13.

D. Auguſt.

Hinc intelliges verba illa Pauli: *Deus*, inquit, *plebis Iſrael elegit patres noſtros, & plebem exaltauit, cum eſſent incolæ in terra Aegypti, & in brachio excelſo eduxit eos ex ea, & per quadraginta annorum tempus, mores eorum ſuſtinuit in deſerto, & deſtruens gentes ſeptem in terra Chanaan, ſorte diſtribuit eis terram eorum, quaſi poſt 450. annos*, &c. Quadringenti anni ſunt ij, de quibus loquimur, addidit Paulus 40. in ſolitudine, & in itinere in terram promiſſionis tranſactos, decem alios in debellandis Chananæis conſumptos, ideoque ait fuiſſe annos 450. Intelliges quoque locum alterum eiuſdem Pauli: *Teſtamentum confirmatum à Deo, quæ poſt 430. annos factus eſt lex, non irritum facit, ad euacuandam promiſſionem.* Loquitur Paulus de annis, de quibus ſermo eſt Exod. *Habitatio filiorum Iſrael, qua manſerũt in Aegypto, fuit 430. annorum*, &c. Poſt hos annos lex data eſt, tertio menſe ab egreſſu populi ex Aegypto, quæ pactum cum Abrahamo initum, & promiſſiones factas irritas non reddidit.

Explicatur locus Pauli Actor. 13. & alter, ad Galatas 3.

14.

Gal. 3.

Exod. 12.

Inuenimus ergo quod quærebamus, quot annis in Aegypto Iſraelitæ manſerint. Manſiſſe dicimus 210. vel 215. annis. An autem omnibus iis ducentis annis ſeruierint, & à rege Aegypti vexati fuerint, alia quæſtio eſt, cui reſpondet Auguſt. q. 47. in Exod. his verbis: Centum quadraginta quatuor vel quinque annis, intelligitur ſeruiſſe in Aegypto populus Iſrael, poſt mortem Ioſeph, &c. Epiſcopus Abulenſis Gen. 15. exiſtimat, centum tantummodo annis ſeruiſſe Hebræos ea in regione, quod eſt vero ſimile. Etenim Hebræi toto illo tempore, quo ſuperſtes fuit Ioſeph, libertate potiti ſunt. Vixit autem Ioſeph poſt ingreſſum illorum in Aegyptum annos 70. Poſt obitum quoque Ioſeph, aliquot annis eandem libertatem conſeruaſſe videntur, quouſque regni clauum Rex ille nouus accepit, *qui neſciebat Ioſeph.*

An ſeruierint Iſraelitæ in Aegypto ducentis annis. Auguſt.

15.

Abulenſis.

Exod. 1.

Hebræi in Chronologia 87. annis Aegyptiacam ſeruitutem definiunt, his verbis: Seruitus Aegyptiaca nec plus, nec minus 87. annis duravit, quantus fuit annorum Mariæ ſororis Moyſis numerus, vnde Maria appellata eſt ab amarore, quem tota ipſius ætate ſenſerunt. Hanc illi exiſtimant ſeruitutem eo tempore cœpiſſe, quo nata Maria eſt ſoror Moyſis; atque ideo Mariam ab amarore ſeruitutis vocatam, quæ in eius ortu cœpit. Longè aliter noſtræ Mariæ ſanctiſſimæ Deiparæ ſe habuit ortus, de quo Eccleſia canit: *Natiuitas tua Dei genitrix gaudium annuntiauit vniuerſo mundo*, &c. Maria ſoror Moyſis ſeptem ante Moyſem annis edita in lucem eſt, cœpit ergo ex ſententia Hebræorum ſeruitus 7. annis antequam Moyſes naſceretur: finem verò accepit anno Moyſis 80. nam octoginta annorum erat Moyſes, cum populum ex Aegypto eduxit. *Erat autem Moyſes 80. annorum, & Aaron 83. quando locuti ſunt ad Pharaonem*, &c.

16. *Iudices Iſraelitarum.*

17. *Exodi 7.*

In Aegypto 215. annis, in ſolitudine 40. tranſactis, tandem in terram promiſſam Hebræi peruenerunt. In ſolitudine Rempubl. Moyſes per 40. illos annos adminiſtrauit, legibuſque à Deo in monte Sinai acceptis ſepſit, atque muniuit. Moyſi Ioſue ſucceſſit, qui hoſtibus ſubiugatis, terram populo diuiſit. Poſt Ioſue iudices quindecim Iſraelitis præfuerunt. Primus Othoniel ex tribu Iuda, populum è poteſtate Cuſan Raſathaim Regis Meſopotamiæ liberauit. Secundus Aod ambidexter ex tribu Beniamin, Moabitarum Regis Eglonis iugum excuſſit. Tertius Sangar aduerſus Philiſtæos pugnans, ſexcentos viros vomere interfecit. Quartus Barac ex tribu Nephtali, cum Debora propheride, Siſaram ducem regis Chananæorum Iabin ſuperauit. Quintus Gedeon ex tribu Manaſſe, de Madianitis victoriam reportauit. Sextus Abimelech Gedeonis filius, regis nomen eſt aſſecutus. Septimus Thola ex tribu Iſachar. Octauus Iair ex tribu Manaſſe. Nonus Iephte ex eadem tribu Ammonitas vicit, filiamque immolauit. Decimus Abeſan, ex tribu Iuda, & oppido Bethlehem. Vndecimus Ahialon ex tribu Zabulon. Duodecimus Abdon ex tribu Ephraim. Decimus tertius Samſon ex tribu Dan. Decimus quartus Heli ex tribu Leui princeps ſacerdotum, & Iudex. Decimus quintus Samuel ex tribu eadem Leui.

18.

Hic fuit primus Iſraeliticæ Reipub. ſtatus in Palæſtina ſub iudicibus, id eſt gubernatoribus, quos non hæreditaria ſucceſſio, ſed electio Reipubl. præficiebat. Erat ſtatus hic Ariſtocratia, ſi Genebr. credimus lib. 1. Chronol. At Ioſeph. lib. 11. antiquita. cap. 4. monarchiam potius appellat, ſic enim ſcribit: Ante reges æquè monarchæ res adminiſtrauerunt, appellati iudices. idem ſentit Abulenſis, in Prologo lib. 1. Reg. quæſt. 1. Hæc tamen iudicum poteſtas multum à regia diſtabat, nec enim hæreditate ad poſteros trãſmittebatur, nec tributa Iſraelitis imponebat, nec neceſſaria, ſed voluntaria erat, mortuo enim iudice vno, ſi vellent, Iſraelitæ poterant alterum non eligere. Præterea iudices non erant Domini, vt reges, vnde illud Gedeonis: *Non dominabor veſtri, nec dominabitur in vos filius meus, ſed dominabitur vobis Dominus.* Poteſtas ergo regia penes Deum erat, qui illius populi rex eſſe volebat, vt indicat Samuel: *Dixiſtis*, inquit, *mihi, nequaquam, ſed rex imperabit nobis, cum Dominus Deus noſter regnaret in vobis*, &c. Regnabat ergo Deus tempore iudicum. Item ait Dominus Samueli: *Non te abiecerunt; ſed me, ne regnem ſuper eos*, cum ſcilicet regem perierunt.

19. *Genebrar. Ioſephus.*

Iudicũ qualis poteſtas.

Iud. 8. 20.

1. *Reg. 12.*

1. *Reg. 8.*

Hunc iudicum ſtatum plus quam quingentis annis duraſſe ait Ioſephus, ſed fallitur, ex ſcriptura ſacra pauciores colligunt: 1. Etenim, vt eſt in libro ab egreſſu Iſraelitarum ex Aegypto, vſque ad annum quartum Salomonis, quo templum cœpit exædificari, anni numerantur 480. Ita enim eo loco ſcriptum eſt: *Factum eſt ergo, quadringenteſimo & octogeſimo anno, egreſſionis filiorum Iſrael de terra Aegypti, anno quarto (menſe Zio, ipſe menſis ſecundus) regni Salomonis ſuper Iſrael, ædificare cœpit domum Domino*, &c. Si ſubtrahas 40. annos regni Dauidis,

Ioſephus, l. 11. c. 4.

3. *Reg. 6.*

21.

Dauidis, qui hoc numero includuntur, 20. quoque annos Saulis, restant anni 420. ex quibus subtrahendi etiam sunt 4. illi, quibus Salomon iam regnauerat. Sunt igitur anni 416. ab exitu ex Aegypto, vsque Saulis primi regis principatum, quibus Moyses, Iosue, & iudices quindecim, remp. gubernarunt.

Christi progenitores principes Iudæ tempore iudicum. 22.

Hoc tempore vixerunt Christi progenitores à Matthæo numerati in prima tessaradecade, Naasson, Salmon, Booz, Obed, & Iesse Dauidis pater. Genebrardus lib. 1. Chronologiæ hos omnes principes fuisse putat tribus Iudæ, Iosue & Othonielis tempori Salmonem assignat principem Iuda, tempori Aod iudicis eundem Salmonem & Booz; sub Barac & Debora collocat Booz primum, & alterum Booz secundum principes Iuda. Sub Gedeone, & Abimelecho Booz secundum: Sub Thola iudice Booz secundum & Booz tertium. Sub Iair, & Iephte, & Abesan iudicibus, Booz item tertium principem Iuda. sequitur enim Lyranum, qui, vt suprà diximus, tres putat fuisse Boozos, patrem, filium, ac neporem. Temporibus Ahialon, Abdon, Sanson, iudicum ascribit principem Iuda Obed, auum Dauidis; ætati Heli tribuit eundem Obed, & Iesse patrem Dauidis; ætati Samuelis, Iesse. Certum est Naasson principem fuisse filiorum Iuda, ita enim appellatur 1. Paralip. *Primogenitus ergo filius Naasson fuit etiam princeps Iuda.* an autem Salmon, Booz, Obed, & Isai, fuerint primogeniti & principes, ex Scriptura non constat. non tamen caret verisimilitudine Genebrardi opinio.

23. 1. Paral. 2.

Iud. 2. Tempore iudicum idola coluerunt Hebræi.

Hoc etiam Iudicum tempore in idololatriam prolapsi sunt Israelitæ, vt narratur lib. Iudic. his verbis: *Seruierunt filij Israel Domino cunctis diebus Iosue & seniorum, qui longo post eum vixerunt tempore, & nouerant omnia opera Domini, quæ fecerat cum Israel. Mortuus est autem Iosue, omnisque illa generatio congregata est ad patres suos, & surrexerunt alij, qui non nouerant Dominum, & opera quæ fecerat cum Israel. Fecerunt que filij Israel malum in conspectu Domini & seruierunt Baalim, ac dimiserunt Dominum Deum patrum suorum, qui eduxerat eos de terra Aegypti, & secuti sunt deos alienos,* &c. Neque vero semel, sed sæpius deos coluere alienos, quamobrem iratus Deus hostibus illos tradebat. Misericordia deinde motus iudicem aliquem, qui hostes vinceret, excitabat. At iudice vita functo ad vomitum redibant. Testatur hæc liber iudicum his verbis: *Cum Dominus iudices suscitaret, in diebus eorum flectebatur misericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cæde vastantium. Postquam autem mortuus esset iudex, reuertebantur, & multo faciebant peiora quam fecerant patres eorum, sequentes deos alienos,* &c.

24.

Iud. 2.

Iud. 3.

Itaque cum seruirent Baalim, & Astaroth, vt cap. 3. refertur, in manus Cusan Rasathaim regis Mesopotamiæ traditi sunt, hoc stimulo puncti ad Deum confugerunt. Deus iudicem Othonielem excitauit, qui rege victo libertatem populo restituit. Post Othonielis mortem, ad idololatriam reuersi sunt, Deus quoque ad supplicium reuersus iugo Eglonis Moabitarum regis impios subiecit, auxilium postularunt, iudicem Aod excitauit, qui occiso Eglone graue iugum fregit. Mortuo Aod, vt scribitur Iudic. 4. idem scelus repetiuerunt, repetiuit quoque supplicium Dominus, Iabini regis Chanaan seruitute eos oppressit. Ad preces conuersis opem tulit, opera Barac Deboræque prophetidis, & Iahelis, Sisaram regis eiusdem ducem, eiusque exercitum profligauit. Post Barac in idem idololatriæ barathrum reciderunt. Madianitarum virga puniti, Deum vt liberatorem mitteret, exorarunt, Gedeonem misit, qui Madianitarum copias admirabiliter fudit.

25.

Iud 4.

Iud. 6.

Iud. 8. 26.

Iud. 10. Israelitæ sæpe in idol. latriam reciderunt, repore Iudicum.

Migrauit è vita Gedeon, migrarunt ad idolorum cultum Israelitæ, percusseruntque cum Baal fœdus, vt esset eis in Deum. Deus bone, quis Euripus, hoc populo reperiri potest inconstantior? Neque hæc satis: hæc adduntur: *Filij Israel peccatis veteribus iungentes noua fecerunt malum in conspectu Domini, & seruierunt idolis, Baalim, & Astaroth, & diis Syriæ, ac Sidonis, & Moab, & filiorum Ammon, & Philistiim, dimiserunt que Dominum, & non coluerunt eum,* &c. Vide hominum insaniam, Deum suum verum, à quo mille acceperant beneficia, deseruerunt, & vicinarum gentium, Syrorum, Sidoniorum, Moabitarum, Ammonitarum, & Philisthinorum fictos deos venerati sunt, eaq; deorum inanium colluuione rep. conspurcarunt: *Obstupescite cœli super hoc, & porta eius desolamini: vehementer, dicit Dominus: Duo enim mala fecit populus meus. me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & fecerunt sibi cisternas, cisternas dissipatas,* id est, idola, &c. Quemadmodum enim cisterna dissipata aquam homini præbere non potest, ita idola auxilium, bonumve aliquod suis cultoribus præbere nequeunt. Eodem quoque loco Deus populi in se colēdo mutationem, & inconstantiam illis verbis arguit: *Transite ad insulas Cethim, & videte, & in Cedar mittite, & considerate vehementer, & videte, si factum est huiuscemodi, si mutauit gens deos suos, & certè ipsi non sunt dij; populus vero meus mutauit gloriam suam in idolum,* &c. *Ierem. 2.* 27.

Sic Israelitæ in simulachrorum cultum veluti effrenati equi ruebant, adhibita tamen virga, in viam reuocati sunt. *Dominus iratus tradidit illos in manus Philisthiim, & filiorum Ammon. afflictique sunt & vehementer oppressi, per annos decem & octo, omnes qui habitabant trans Iordanem in terra Amorrhæi, quæ est in Galaad,* &c. Oppressi inania abiecerunt idola, diuinamque implorarunt opem, quā impetrata duce Iephte Ammonitas superauerunt. Hic forte putabis idololatriæ finem factum, minimè. Post mortem Iephte vela verterunt: *Rursusq; filij Israel fecerūt malum in conspectu Domini, qui tradidit eos in manus Philistinorum 40. annis.* *Iud. 10.* 28. *Iud. 13.*

Hoc verò tempore, insignis aduersus Philisthæos Samsonis fortitudo emicuit. Post Samsonem creatus est Heli Iudex, sub cuius principatu à Philisthęis sunt Israelitæ, & arca capta, vt verò arcam in hostium deueniſſe potestatē cognouit, insperato perculsus nuntio, è cathedra prolapsus, exhalauit animam. Reducta arca est, & in oppido Cariathiarim collocata, 20. ibi annos mansit, sic enim scriptum est: *Et factum est ex qua die mansit arca Domini in Cariathiarim, multiplicati sunt dies, erat quippe iam annus vigesimus, & requieuit omnis domus Israel post Dominum,* &c. Ex quibus verbis colligitur, sub principatu Samuelis populum Deum verum, non idola coluisse. Nam post mortem Heli, iudex fuit Samuel, eratque iudex quo tempore arca Israelitis à Philistæis est restituta, & in Cariathiarim collocata; illis igitur 20. annis populum iudicauit, requieuitque omnis domus Israel post Dominū, vt loquitur scriptura; vera enim quies in Domino est, consonat illud Christi, *venite ad me,* &c. *Et inuenietis requiem animabus vestris.* Sub toto igitur principatu Samuelis, Saulis, Dauidis, & Salomonis, Hebræi simulachra minimè coluerunt. Post Salomonem ad idola rursus defecerunt. Initio principatus, Samuel populum, vt idola abijceret, est hortatus. monitis ille paruisse dicitur: *Abstulerunt filij Israel Baalim, & Astaroth, & seruierunt Domino soli,* &c. Conuocauit deinde illos in Masphat, quo loco pœnitentiam egerūt, hisque armis muniti Philisthæos admirabili Dei auxilio adiuti profligarunt. Toto autem Samuelis viri optimi principatu, Philistæorū arma à Deo contrita sunt: *Humiliati sunt Philisthiim. non apposuerunt vltra vt venirent in terram Israel: fuit que manus Domini super Philisthæos cunctis diebus Samuelis,* &c. Est equidem probus princeps gentis suæ clypeus fortissimus. 29. 1. Reg. 7. 30. 1. Reg. 7. 1. Reg. 6. 31.

Ex his breuiter agnoscēs, quę fuerit his iudicum temporibus Israelitarum pietas, quæ fides erga Deum, quis Reip. status, quæ bella, qui iudices: qui verò fuerint pontifices, paucis accipe.

Primus huius gentis pōtifex à Deo creatus, Aaron fuit Mosis frater, habuit hic filios 4. Nadab, Abiu, Eleazar, & Ithamar. Nadab, & Abiu, igne diuinitus correpti, & incensi obiere. Propterea quod ignem alienum coram Deo obtulissent. Dicitur autē ignis alienus ignis prophanus, & minime sacer, ex altari holcaustorum sumendus erat sacer ignis, illi prophanum thuribulis cum suffimento impoſuerunt, vt Deo offerrent. hæc causa mortis inopinatæ, iis duobus filiis igne absumptis superstites fuere duo alij, Eleazar, & Ithamar. Eleazar in patris Aaronis demortui locum suffectus, secundus Pontifex fuit, terramque repromissionis cū Iosue ingressus, Israelitis sorte diuisit possessiones. Tertius Pontifex fuit Phinees Eleazari filius, ille qui zelo permotus virum Israelitam, fœminamque Madianitidem in lupanari pugione transfodit. *Stetit Phinees, & placauit, & cessauit quassatio, & reputatum est ei in iustitiam,* &c. Quartus Abisue filius Phinees, quintus Bocci filius Abisue, sextus Ozi filius Boeci. hi omnes numerantur primo lib. Paralip. cap. 6. & à Iosepho *Leuit. 10. Pontifices Hebræorum tempore iudicum.* 32. *Ios. 19. Num. 25. Vide m. 105.* *1. Par. 6.*

Iosepho lib.5.antiquit.cap.vltimo. Ozi verò Pontificis sexti successor fuit Heli Israelis ille iudex, vt idem Auctor eodem loco memorat. Abulensis lib.1. Reg. cap. 2. quæst.30. duos præterea Pontifices numerat ante Heli, videlicet Zaraiam & Meraioth, ex 1.lib.Paralip.cap.6. Ad Ozi vsque Pontificem, Pontifices omnes ex familia fuere Eleazari, deinde in familiam Ithamari translatus est pontificatus. Heli enim, vt Iosephus ait, primus ex Ithamari familia summum sacerdotium obtinuit, quod eius generi mansit vsque ad Salomonis tempora, quando ad familiam antiquam Eleazari rediit, qua de re infra dicemus capite 22.

Iosephus. Abulensis. 33.

CAPVT XXI.

De secundo statu populi Hebræi.

1. IVdicum postremus Samuel fuit, eo iam ætate prouecto, Hebræi regem postularunt, qui toti genti cum imperio præesset. Datus est rex Saul, mutatusque Reip. status à iudicibus ad reges. Primus rex Saul fuit, regnasse dicitur annis 40. *Post hæc* (ait Paulus) *dedit iudices, vsque Samuelem Prophetam, exinde postulauerunt regem, & dedit illis Saulem filium Cis, virum de tribu Beniamin annis* 40. &c. Iosephus extremis verbis lib. 6. Antiquit. in exemplari græco, quod vidi, apertè scribit, Saulem viuente Samuele 18. annis regnasse, post obitū eius annis 22. qui efficiunt 40. In versione Sigismundi huic summæ detrahuntur 2. anni, in versione verò Ruffini dicitur regnasse Samuele superstite 18. eo vita functo annis duobus. Verba Pauli Beda, & communis opinio, non de solo intelligit Saulis regno, sed de principatu etiam Samuelis. Itaque aiunt illos 40. annos tam ad Samuelem, quàm ad Saulem pertinere. Samuel, vt constat ex 1. Reg. amplius 20. annos iudex fuit, Saul igitur alios ferè 20. regni gubernacula tractauit.

Act. 13. Reges Hebræorum ex tribu Iudæ 21. Iosephus. 2. 1. Reg. 7.

Post Saulem rex secundus fuit Dauid, annis 40. tertius Salomon annis 40. quartus Roboam, annis 17. quintus Abia, annis 3. sextus Asa, annis 41. septimus Iosaphat, annis 25. octauus Ioram, annis 8. nonus Ochozias, anno vno, decima Athalia regina mater Ochoziæ, annis 7. vndecimus Ioas, annis 40. duodecimus Amasias, annis 29. decimus tertius Ozias annis 52. decimus quartus Ioatham, annis 16. decimus quintus Achaz, annis 16. decimus sextus Ezechias, annis 29. decimus septimus Manasses, annis 55. decimus octauus Amon, annis 2. decimus nonus Iosias annis 31. vigesimus Ioachaz, mensibus tribus. Vigesimus primus Ioachimus annis 11. vigesimus secundus Iechonias mensibus tribus, vigesimus tertius & vltimus Sedechias annis 11. sequitur Babylonica captiuitas. 3.

Si ad calculum reducantur hi regum anni, summam efficient 494. tot ergo annis reges viginti duo, Hebræorum ante Babylonicum exilium regnum tenuerunt, si Athaliam addas sunt 23. Omnes autem ij ex tribu Iuda & familia Dauidica orti sunt, vno, eoque primo rege Saule excepto, qui ex tribu Benjamin originem duxit, excepta quoque Athalia, quæ Achabi regis Israel filia fuit. Ex his annis si subtrahas annos 20. quos Saulis imperio cum Episcopo Abulensi 1.1.Reg.c.31.q.20. tribuimus, & 40. annos Dauidis, vndecimque Salomonis (quarto enim Salomonis anno templum extrui cœpit, septemque annorum spatio est extructum) scies quotannis templum illud Salomonicum, postquam exædificatio perfecta est, steterit, annis nimirum 423. vsque ad incendium Nabuchodonosoris, siue Nabuzardan. Iosephus plures annos numerat. *Incensum*, inquit, *est templum anno, ex quo extructum fuerat, elapsis 470. mensibus sex.* 4. Iosephus l. 10. antiq. 19. Reges decē tribuum.

Præter numeratos fuere alij quoque 19. reges, qui regno decem tribuum præfuere. Saul quidem, Dauid, & Salomō reges tres, cunctis Israelitis tribubus imperarunt, at quia Salomon idolis exhibuit venerationem, post eius mortem diuisum regnum est, duæ tribus Iuda, & Benjamin, quibus adde Leuiticam, filium Salomonis Roboamū secutæ sunt, decem reliquæ Ieroboamum regem constituerunt. Ex vno itaque regno duo effecta sunt, alterum appellatur regnum Iudæ, cuius metropolis Ierusalem, alterum dicitur regnum Israel regnum Ephraim, regnum decem tribuum, & Samariæ, fuit enim eius caput Samaria. Fuit hæc regni scissio à Propheta Ahia scissione noui pallij adumbrata. *Apprehendens Ahias pallium suum nouū, quo coopertus erat, scidit in duodecim partes, & ait ad Ieroboam: Tolle tibi decem scissuras, hæc enim dicit Dominus Deus Israel: Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus. Porro vna tribus remanebit ei propter seruum meum Dauid, & Ierusalem ciuitatem, quam elegi ex omnibus tribub. Israel, eo quòd reliquerit me, & adorauerit Astarthen Deam. Sidoniorum, et Chamos Deum Moab, & Moloch Deum filiorum Ammon, et non ambulauit in viis meis*, &c. Decem illæ pallij partes decem indicabant tribus, quibus imperauit Ieroboamus, Salomoni, id est, eius filiis, dicitur relicta vna præcipua tribus Iudæ, cum illa tamen coniuncta erat tribus Beniamin. 3. Reg. 11. Diuisum est regnum Hebræorum in duo regna. 6.

Diuisum autem est regnum post obitum Salomonis, hac occasione: Accessere ad Roboamum Salomonis filium, regnique heredem Israelitæ, vtque remitteret aliquid è tributis, leuiusque redderet impositum iugum postularunt. ille iuuenum secutus consilium, humili postulationi superbum dedit responsum, quo exulceratī, & à progenie Dauid alienati, Ieroboamo imperium detulerunt. Nam, vt dicitur: *Responsio mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorem.* tantum autem furorem durus ille Roboami sermo excitauit, vt Aduramum, qui regiis tributis præerat, vita priuarit, cum enim, vt Iosephus ait, ad placandos concitati vulgi animos missus esset, ne auditum quidem, lapidibus Israelitæ obruerunt. 7. Prou. 15. Iosephus.

Regni diuisionem secuta quoque est religionis diuisio, cuius causa fuit, amittendi regni, & vitæ, metus. Cum enim in eam venisset cogitationem Rex Israelitarum Ieroboamus, quòd si populo faceret potestatem Hierosolymam adeundi, victimasque in templo immolandi, facilè sententia mutata, seque interfecto, ad Roboamum Salomonis filium deficere posset, duos aureos vitulos fabricauit, adorandosque, alterum in oppido Dan, alterum in Bethel, proposuit. Morem gessit regi populus, propositosque vitulos, templo; Hierosolymitano relicto, coluit. Vnde illud: *Vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ.* Vide quos regno suo conseruatores, ac tutores, insanus rex adhibuerit, vitulos aureos, qui cornibus Israelitas è patria expulerunt, regnūque euerterunt, iuxta illud: *Proiecit Israel bonum, inimicus persequetur eum, argentum suum et aurum suum fecerunt sibi idola, vt interirent*, &c. Imago est Ieroboamus hæreticorum nostri tēporis. Quemadmodum enim Ieroboamus, ne regnum amitteret, populum ab Ierosolymis, à vero Pontifice, verisque Sacerdotibus auertit: Sic hæretici, ne deceptæ plebis iacturam faciant, ab vrbe Romana, in qua sedes est Petri, à vero Pontifice summo, à veris Sacerdotibus, eorumque doctrina, imperitos hōmines abducunt. Sciunt enim non posse eum esse hæreticum, qui Romanæ Ecclesiæ, Romanique Pontificis, qui Ecclesiæ caput est, fidem sequatur. 8. *Regni diuisionem secuta est religionis diuisio.* *Vitulos adorarunt Israelitæ.* Osea 10. Osea 8. *Heretici Ieroboamo similes.* 9.

Hunc in modum ingressi sunt vituli in populum decem tribuum, vt illum triturarent, perfundarentque. Deus verò pro infinita misericordia, qua illius abundant viscera, magno idololatræ prodigio terruit, vt si saperent, vitulos prius ipsi pellerent, quam ab ipsis è regno pellerētur. Cum enim impius Ieroboamus super impiam staret aram, thusque iaceret: Propheta, quem Iosephus Iadonem appellat, in hæc verba inclamauit: *Altare, altare, hæc dicit Dominus: Ecce filius nascetur domui Dauid Iosias nomine, et immolabit super te sacerdotes excelsorum, qui nunc ip te thura succendunt, et ossa hominum super te incendet.* Hæc verba cum Rex audisset, extendit in Prophetam manum, iubens hominem comprehendi. hic tria extitere prodigia admiranda, manus regis extēsa subito exaruit, sicque diriguit, vt reducere illam non posset, sacrilegum vero altare dirutum, impios effudit cineres, iis adde manus, quæ dirruerat sanitatem. Cum enim rex vatem rogasset, rogauit ille pro regis sanitate Deum, aridæque dextræ pristinum vigorem ac succum reddidit. Nonne satis hæc prodigia erant ad profligandam idololatriam? at non est profligata, adeò sunt hominum obstinata in sceleste pectora. 10. *Idololatriæ Deus per prophetam monet.*

Iosephus his miraculis Ieroboāmum cōmotum esse scribit, sed à Pseudopropheta quodam, qui miraculorum 11. Iosephus l. 8. antiq.

veritati

veritati tenebras offudit, in idololatria confirmatum. Aiebat enim laſſitudine matum obtorpuiſſe, dum altari infert victimas, ac deinde poſt quietem, priſtinum vigorem recepiſſe, altare quoque recentis ſtructuræ, quòd tot ac tantarum victimarum molem non ferret, diſruptum concidiſſe, poſtremo vatem à Leone occiſum dixit, ideoque nihil in eius vita aut verbis diuinum fuiſſe probari. Quam benè hæreticorum in hoc Pſeudoprophera eſt delineatum ingenium, miracula clariſſima hic futilibus quibuſdam ac inanibus argumentis obſcurauit, ſic hæretici ſcripturas, fidemque apertiſſimam ſophiſticis quibuſdam, & nullius ponderis rationibus, offuſcare conantur. Regis Ieroboami conſcientiam virulorum vanitati reddentem teſtimonium, impius ille homo pacauit, ſimilem in modum principum ſuorum, circa vanitatem hæreſum vacillantes mentes, hæretici vanis rationibus tranquillant.

Hæretici.

12. Nec regem ſolum falſus vates, ſed etiam verum vatem decepit. Etenim præceperat vero Prophetæ Deus, ne in loco illo, aut cibum ſumeret aut aquam biberet, quod mandatum, à rege ad capiendum cibum & munera inuitatus, obſeruauit egregiè, ſic enim reſpondit 3. Reg. 13. *Si dederis mihi mediam partem domus tuæ, non veniam tecum, nec comedam panem, nec bibam aquam in loco iſto, ſic enim mandatum eſt mihi in*

13. *ſermone Domini præcipientis: Non comedes panem, nec bibes aquam, nec reuerteris per viam, qua veniſti,* &c. Eundé in modum à vate quoque falſo inuitatus reſpondit, at impius vates, Angelus, inquit, locutus eſt mihi in ſermone Domini dicens, reduc eum tecum in domum tuam, vt comedat panem, & bibat aquam, quibus verbis deceptus Iadon, habuit fidem, præceptumque Dei nimium credulus fregit. Quamobrem à Leone occiſus, incautæ inobedientiæ pœnas dedit.

Occiditur Propheta à Leone.

Indicat locus hic, non eſſe omni ſpiritui credendum, ſed probandos diligenter ſpiritus, an ex Deo ſint, *quoniam multi Pſeudoprophetæ exierunt in mundum*, vt docet Ioan. Indicat etiã, quantum ſit obedientiæ pondus; *Si dederis*, inquit, *mihi mediam partem domus tuæ, non veniam tecum, nec comedam panem, nec bibam aquam, in loco iſto*, &c. Leuis res videtur, nec comedere, nec bibere in loco aliquo, at obedientia rei leui maximum pondus dedit. indicat præterea, quantum ſit inobedientiæ ſupplicium, ſi ignorata inobedientia ſic punitur, quas pœnas ſoluet inobedientia cognita? ô altitudo diuitiarum ſciẽtiæ & ſapientiæ Dei, in ſeruo ſuo probo viro, morte leuem punit culpam, Prophetam deceptorem, & Ieroboamum religionis contemptorem, viuere permittit. Videlicet, inobedientiæ culpam mors temporaria expurgauit. Impium Prophetam & Ieroboamum mors æterna deuorauit.

1. Ioan. 4. Obedientiæ pondus.

14.

Iudicia Dei.

Regnauit Ieroboamus 22. annis, percuſſuſque à Deo animam exhalauit, vt dicitur 2. Paral. Antequam vero in barathrum deſcenderet, ab illo eodem Prophera Ahia, à quo de regno prædictionem acceperat, de ſupplicio quoque deſertæ religionis accepit oraculum. Cùm enim cultu murato, ne à cæcutiente vate agnoſceretur, vxorem ſuam ad eum miſiſſet, de ſalute ægroti filij quæſituram, cognita protinus eſt, viroque iuſſa renunciare, ob læſæ maieſtatis diuinæ crimen ſubeundas pœnas: *Vade, & dic Ieroboam, hæc dicit Dominus: Ecce ego inducam mala ſuper domum Ieroboam, & percutiam de Ieroboam mingentem ad parietem, & clauſum, & nouiſſimum in Iſrael, & mundabo reliquias domus Ieroboam, ſicut mundari ſolet ſimus vſque ad purum. Qui mortui fuerint de Ieroboam in ciuitate, comedent eos canes, qui autem mortui fuerint in agro, vorabunt eos aues cæli*, &c. Vt prædictum ab Ahia eſt ſupplicium, ita euenit.

2. Para. 13.

15.

3. Reg. 14

16. Etenim poſt Ieroboamum, regni clauum accepit Nadab eius filius, paternæ impietatis imitator, quia verò diuina iuſtitia ad delendam impiam domum feſtinauit, duobus tantùm annis ſceptrum tenuit. Baaſa igitur quidam per inſidias Nadab interfecit, regnumque inuaſit. Atrepto ſceptro totam Ieroboami ſtirpem excidit: *Cum regnaſſet Baaſa, percuſſit omnem domum Ieroboam, non dimiſit ne vnam quidem animam de ſemine eius, donec deleret eum*, &c. Has Ieroboamus ſcelerum pœnas exoluit.

3. Reg. 15.

Dei iuſtitia ſceleratos reges punit.

Tertius Rex Baaſa 24. annos in principatu exegit, Ieroboamique veſtigia ſecutus idola coluit. Quamobrem miſſo Iehu Propheta, increpauit illum Deus, ſuppliciumque prædixit, extirpaturum ſe totum illius genus, quemadmodum genus extirpauerat Ieroboami, quod non multos poſt annos factum eſt. Nam Baaſæ filius ſucceſſit Ela nomine, Rex quartus, quem cum ſolummodo annis duobus imperaſſet, in ipſo regni aditu, dux equitum Zambri interemit, neque illum ſolum, ſed totam etiam illius ſtirpem extinxit. *Deleuit Zambri omnem domum Baaſa, iuxta verbum Domini*, &c. Expende quæſo Dei iuſtitiam, quomodo impios eradicet funditus.

17. *3. Reg. 16.*

O volubilem regni rotam, in cacumine eius ſeptem tantum diebus Zambri ſtetit, quippe Rex, mox ab Amri præcipitatus, quam Elæ necem inſ alerat, ipſe perpeſſus eſt. Cũ enim audiſſet Iſraelitarum exercitus, qui vrbem Philiſthinorum Gebbethon tunc temporis obſidebat, Zambri vita priuaſſe regem Elam, regnumque inuaſiſſe, principi militiæ Amri regnum detulit. Is ſoluta obſidione Gebbethon, ad obſidendam vrbem regiam Therſam, in qua Rex erat Zambri, properauit. Infelix vero Zambri vrbem capiendam eſſe intelligens, in regiam domum ſe recepit, ſubiectoque igne ſimul cum eo conflagrauit, exemploque oſtendit ſuo, quam ſint honores inſtabiles, ſiquidem ſeptem dierum rex fuit.

18.

Combuſto Zambri Rex ſextus fuit Amri, de quo ſacræ literæ hoc ferunt teſtimonium: *Fecit Amri malum in conſpectu Domini, & operatus eſt nequiter, ſuper omnes, qui fuerunt ante eum*, &c. Per ſummam Dei miſericordiam duodecim regnauit annis. Hic eſt notiſſimæ ciuitatis Samariæ exædificator. Montem à quodam Somer emit, ireoædificauit vrbem, vocauitque Samariam, hebraicè Someron, à Somer, à quo montem emerat, nomine deducto. *Antequam ſonderetur Samaria, regum ſedes fuit Therſa, poſtea Samaria, decem tribuum fuit Metropolis, vnde reges Iſrael, reges dicuntur Samariæ.* & Ezechiel: *Quemadmodum regnum Iuda appellatur Ieruſalem, ſic regnum decem tribuum appellatur Samaria.* Denique tota illa prouincia Samaria dicta eſt. Amri, de quo loquimur, 3. Regum 16. Therſæ dicitur regnaſſe 6. annis, reliquos ſex regnauit Samariæ. Vitam cum æterna morte impius commutauit, reliquitque ſimilem ſui fœtum Achab.

Ædificat Samariã Amri Rex. *3. Reg. 16.*

19. *3. Reg. 16.*

Ezech. 23.

Achab ſeptimus Iſraelitarum rex viginti duobus annis regnum adminiſtrauit, qualis fuerit, docent diuinæ literæ. 3. Regum 16. his verbis: *Fecit Achab filius Amri malum in conſpectu Domini ſuper omnes, qui fuerunt ante eum*, &c. Hactenus coluerant Iſraelitæ vitulos, Achab Baalis cultum addidit. Etenim vxorem duxit Iezabelem regis Sidoniorum filiam, Sidoniorumque idolum Baalem ab ea colere didicit; vt Ioſephus ait lib. 8. antiq. c. 7. lib. 3. Reg. 16. *Abijt Achab, & ſeruiuit Baal, & adorauit eum, & poſuit aram in templo Baal, quod ædificauerat in Samaria, & plantauit lucum, & addidit Achab in opere ſuo, irritans Dominum Deum Iſrael ſuper omnes reges Iſrael, qui fuerunt ante eum*, &c.

Achab rex impius.

20.

Ioſephus 3. Reg. 16.

Tantę huic impietati iratus Deus, pluuiam Iſraeliticę regioni denegauit, idque ſupplicium Elias Propheta regi prædixit. *Viuit*, inquit, *Dominus Deus Iſrael, in cuius conſpectu ſto, ſi erit annis iis ros, & pluuia, niſi iuxta oris mei verba*, &c. Habebat ergo Elias pluuiæ, atque adeò panis claues, quibus à Deo acceptis, primum quidem in orientalem diſceſſit plagam, vbi apud torrentem Carith agebat, vnde in tanta ſiccitate potum hauriret: cibum enim corui Dei imperio, bis ſingulis diebus, manè, veſperique, panem & carnes, ſubminiſtrabant. Poſtquam verò ob inopiam imbrium torrens exaruit, Deo iubente Sareptam abijt, quod oppidum inter Tyrum & Sydonem ſitum eſt, hoc in loco mulier illi victu alimentum ſuppeditauit. Interim luebat Achab perfidiæ pœnas, equis, iumentiſque reliquis, pabulum per varia diſcurrens loca ipſemet inquirebat, Samariam vehemens fames vexabat: Elias ablatis pluuiæ claubus diligenter Achabi inſu quæſitus nuſquam comparebat. *Non eſt gens aut regnum*, ait Abdias, *quo non miſerit Dominus meum te requirens*, &c. Videlicet, vt pluuiam ablatam redderet, fruſtra quęrebat Achab, quem Deus occultum eſſe volebat.

3. Reg. 17. Elix pluuia claues Deus tradidit.

21.

3. Reg. 18.

Anno tandem tertio, areſcentis regionis miſertus, vati præcepit Dominus, vt ad Regem, à quo quærebatur, pergeret, quòd vellet clauſum cœlũ iam reſerare. Venit ad Achabum Elias, Baalis cultores Propheras iubet congregari, in fidei certamen cum illis deſcendit, parant illi primum Baali

22. *Sacrificium Eliæ.*

suo sacrificium, victimâ altari imponunt, Baalem inclamãt, sacrificiũ cœlesti igne vt absumat, precantur, nihil efficiunt; quid enim ab idolo fanatici homines impetrare possent? Elias deinde postquam aram construxit, hostiamque imposuit, Deum precatur, vt erranti populo potentiam ostendat suam. Ecce repente ignis è cœlo inspectante populo delabitur, impositamque victimam incendit, reportat Elias victoriam de Propheris impiis, comprehensosque, & ad torrentem, qui Cison vocatur, adductos, scelerata vita omnes priuat. Oblatum sacrificium est in monte Carmelo, nõ procul torrens est Cison, in quo Baalis Prophetas Sanctus Propheta interfecit. In duos diuiditur torrentes fluuius Cison edito in loco ortus, alter versus orientem in mare fluit Galileæ, siue Tyberiadis, alter non procul à Carmelo versus occidentem in mare mediterraneum illabitur. Carmelus autem mons inter Ptolemaidem, & Cæsaream Palæstinæ situs, & mari vicinus est. Vicit igitur vera religio falsam, victis verò hostib. impiisque Baalis Prophetis occisis, è cœlo optati fluxere imbres, Elia in vertice montis Carmeli orante. *Si quãdo Deus pluuiam populo deneget, discc quomodo illam impetrare possit, assiduis nimirum precib. & propheratum Baalis, hoc est, scelerum internecione.*

Quæ in Carmelo gesserat Sanctus vates, vxori Iezabelæ narrauit Achabus, quodque Prophetas ipsius omnes occidisset, illa furore correpta, nuntium ad Eliam mittit, necem minitans, suorum occisorem Prophetarum occisuram se pollicetur, parque pari redditurum. Minis territus in desertum aufugit, ad montem vsque Oreb, siue Sinai, peruenit, speluncamque ingressus in ea manere decreuit. At Deus Propheram suum non vt in spelunca Sinai habitaret elegerat, sed vt populum Israeliticum doceret. Astat igitur illi, quid illic agat, rogat, homo non sibi soli, sed populo natus, iubet deinde in vrbem Damascum proficisci, vngereq; Hazaelem in regem Syriæ, Iehu præterea & Eliseum, illum quidem vt Israeli imperaret, hunc vt Eliæ ipsi succederet. Horum opera puniti sunt idolorum cultores Israelitæ nam Iehu occidit Iezabelem, quam Elias fugiebat, Achabique stirpem extirpauit. Hazael quoque & Eliseus idololatras sunt insectati.

Magna fuerunt ea, quæ dicta sunt, ad veram religionem amplectendam incitamenta: alia præterea addit Clementissimus Deus. Etenim de Syrorum Rege Benadad, Achabo duplicem præbuit victoriam; antequam verò præberet, ne idolis tribueretur, per Prophetam se daturum prædixit, vt intelligerent Israelitæ ipsum verum esse Deum. *Certè vidisti*, ait Dominus Achabo, *omnem multitudinem hanc nimiam*, (Syrorum videlicet) *Ecce ego tradam eam in manum tuam hodie, vt scias, quia ego sum Dominus*, &c. Prima victoria in montanis Samariæ reportata est, quocirca dixerunt Syri, *Dij montium sunt dij eorum*, id est, Israelitarum) *ideo superauerunt nos, sed melius est, vt pugnemus contra eos in campestribus, & obtinebimus eos*, &c. Redeuntes ergò cùm in campestribus confixissent, intellexerunt Deum Israel non montium solum, sed camporum quoque, & vallium esse Deum. Victi enim Syri sunt, rexque Benadad in potestatem Achabi venit, quem cũ occidere debuisset, vita donatum, fœdere icto, in regnum remisit. fuit hæc insipiens in hostem impium, mortèque dignum clementia. Vnde Propheta: *Quia dimisisti*, inquit, *virum dignum morte*, id est, Benadad, *de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius.* Id quod post annos tres euenit. Intulit enim Achab bellum Syris, vt vrbe Ramoth Galaad, quæ in potestate Syri Regis erat, recuperaret, quo in bello missa in incertum sagitta vulneratus occubuit, veramque fuisse Michææ veri Prophetæ prædictionem, falsam Baalis Prophetarum diuinationem euentu comprobauit, prædixerat enim Michæas Achabum in prelio illo occidendum, Baalis verò Propheræ prospera omnia præpuntiauerant, fides veritati habita non est, sed illa vicit.

Hoc fine vitam clausit impius Achab: Iezabel verò, malo viro vxor peior, grauiores dedit pœnas è fenestra præcipitata, canumque dentibus dilaniata. 4. Reg. *Vxor hec, fax fuit mariti*, vt dicitur 3. Reg. *Achab venundatus est, vt faceret malum in conspectu Domini, concitauit enim eum Iezabel vxor sua*, &c. Huius execrandum facinus est Nabothi cædes. Non erant Achabo satis tot prædia, amplæque opes, regiæ domui propinquam Nabothi vineam concupiscit, pro ea pretium offert, vel meliorem aliam. Negat ille se patrum suorum hæreditatem abalienaturum. Molestissimè hoc tulit Rex, in lectum se mœrens proiecit, ciboque præ tristitia abstinuit, hærebat cordi spina, donec auelleretur quiescere non poterat. Egregia vxor Iezabela huic vulneri sanguine Nabothi medetur, falsi criminis insimulatum occidi iubet, occisique vineam marito tradit.

Cùm autem Achabus suis optatis factum satis videret, in vineam se confert, in itinere occurrit Magnus Elias, grauissimisque verbis tanti facinoris aliorumque scelerum supplicium denuntiat. Territus Rex vestem discidit, induit cilicium, ieiunus à cibo abstinuit, egitque pœnitentiam veram, vt Abulensis vult, ex charitate profectam, propter quam Deus post eius mortem vindictam distulit. ô felix pœnitentia, (ait Hieronym. in epitaphio Fabiolæ) quæ ad se Dei traxit oculos, quæ furentem sententiam Dei, confesso errore mutauit, &c. Et in epistola ad Rusticum, vnum, inquit, scelus Achab, & Iezabel, tamen conuerso ad pœnitentiam Achab, pœna differtur in posteros, & Iezabel in scelere perseuerans, præsenti iudicio condemnatur, &c. Augustinus sermone 58. de tempore, Achab sacrificium contriti & humiliati cordis, Deo offerre non distulit, qui vtique si in illa humilitate, quam cœperat, perdurasset, nunquam ab illo Dei misericordia discessisset, &c. Lyranus, & Carthusianus, pœnitentiam ex timore seruili supplicij inferendi, non ex charitate emanasse sentiunt, idem arbitrari videtur D. Gregorius homil. 10. in Ezechielem: Pensandum, inquit, est, quomodo, & in electis suis mœror amaritudinis placeat, qui amittere timent Dominum, si sic ei, & reprobi Achabi pœnitentia placuit, qui timebat perdere præsens seculum. aut quomodo ei grata sit spontanea afflictio pro culpis in eis, qui placent, si hæc ad tempus placuit, & in eis, qui displicebant. Hæc ille.

Octauus Israelitarum Rex, Ochozias Achabi filius, duobus regnauit annis, patrisque Achabi, & matris Iezabelis vestigiis inhæsit, *Fecit malum in conspectu Domini, & ambulauit in via patris sui, & matris sue*, &c. Per cancellos cœnaculi hic recidit, quoniam in idololatriam ceciderat, quo casu afflictus ægrotare cœpit. De morbi verò euentu non Deum, sed Belzebub per nuntios consuluit, ideoque mortis supplicio, ab Elia denuntiato, affectus, perijt. Ad quærendum Eliam, qui mortem denuntiauerat, principes tres quinquagenarios, id est, quorum quisque quinquaginta militibus præerat, cum militibus misit, duos cœlitus delapso igne Elias incendit, cum tertio ad Regem venit, diuinumque illi supplicium & supplicij causam coram denuntiauit.

Rogabis causam, cur primos duos principes quinquagenarios, ignis simul cum militibus absumpserit, tertius nihil nocumenti acceperit. Carthusianus, & Vatablus, putant duos quinquagenarios, Eliam irridentes hominem Dei appellasse, ideoque igne cœlesti interfectos. At cum verba nullam contineant irrisionem, verisimilius cum Abulensi puto, ideo flammis incensos, quòd idola colerent, & à rege impio & idololatra missi essent, vt eum ducerent etiam inuitum. Tertium submissio animi liberauit, submisso enim animo, Eliam, ne periret, obsecrauit. Hebræi, vt ait Lyranus, aiunt fuisse hunc Abdiam virum probum.

Nonus Rex Ioram frater Ochoziæ (qui sine liberis è vita excesserit) & filius Achabi, duodecim annis decem tribubus imperauit, inter impios reges numerandus, *Fecit malum coram Domino, sed non sicut pater suus, & mater; tulit enim statuas Baal, quas fecerat pater eius. Veruntamen in peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel, adhæsit, nec recessit ab eis*, &c. Hoc regnante Elias in terrestrem paradisum igneo curru raptus est, succedentque illi Eliseus. Moabitarũ regi bellum intulit, propterea quod debitum tributum nollet soluere, auxiliante Iosaphato rege Iudæ, & rege Idumæorum. Cum verò per deserta loca iter tres reges facerent, & in magnam aquarũ penuriam incidissent, Propheta Eliseus impleto aquis torrente, qui exarserat, admirabiliter siti succurrit, victoriamque prædixit. Ingressi itaque Reges Moabiticam regionem, diruerunt oppida, obturarunt fontes, exciderunt arbores,

Pœnitentia Achabi Abulensis.

D. Hieronym.

D. Augustin.

Lyranus. Carthus.

D. Gregor.

Cur quinquagenarius tertius nõ est igne absumptus.

Vatablus. Carthusia. Abulensis.

Eliseus.

Quomodo pluuia impetranda.

Victoriam Achabo dant Dei.

Cædes Nabothi.

Rex Moabitarum filium immolauit.

arbores, agros lapidibus repleuerunt. Rex vero Moabitarum in maximas angustias redactus, ad diuinum cõfugiens auxilium, rem aggressus est miserandam simulac deprehendi. Primogenitum filium, cui regni hæreditas destinata erat, in mœnia produxit, hostili exercitu inspectante, veluti arietem, aut agnum, immolauit, funestumq; holocaustum super murum, ad misericordiam hostium persequentium conciliandam obtulit. Ob tam crudele facinus vehementer indignati Israelitæ & vicem regis miserati renouato cũ eo fœdere, ab obsidione discesserunt. Communis opinio, Caietani, Lyrani, Pauli Burgensis, Varabli, Abulensis, Carthusiani, Petri Comestoris, & Iosephi lib. 9. antiq. ca. 1. hæc est, regem Moabitarum filium suum primogenitum immolasse.

35.

Caietanus. Lyranus. Burgensis. Iosephus. Varablus. Abulensis. Carthus. Comestor. Isidorus Clarius.

Nihilominus Isidorus Clarius non immolasse filium suum arbitratur, sed filium Regis Idumææ. Conatus enim est ad Regem Idumeę peruenire, cum non potuisset, filium eius primogenitum arripuit, & in muro ciuitatis combussit. Sic enim interpretatur verba illa textus: *Tulit ergo filium eius primogenitum, qui regnaturus erat pro eo, & obtulit eum holocaustum super murum, & facta est indignatio magna in Israel, & discesserunt a Rege Moab, & reuersi sunt in terram suam.* Sed communem sequimur opinionem, cui nostra versio magis fauet, non enim habet *filium eius*, vt habet noua versio Montani, sed *filium suum*, id est, Regis Moabitarum.

4. Reg. 3.

36.

Ingratum Regem Ioramum non omnino deserebat summa Dei misericordia, non hunc solum de Moabitis, verum aliam quoque de Syris, illi victoriam contulit. *Obsidebant Samariam Syri, obsidionem fecerat fames vehemens, adeo vt fœmina filium coxerit, & in viscera iterum conciderit*, 4. Reg. 6. Succurrit obsessis, fameque laborantibus, admirabiliter Deus, Eliseo orante, in aures hostium sonitum immisit curruum, equorum, maximique exercitus ferentis opem obsessis, Syrosque ita exterruit, vt per summam trepidationem, relicta in castris magna alimentorum cæterarumque rerum copia, omnes aufugerint. Soluta obsidione egressi Israelitæ diripuere castra, & ex summa annonæ inopia, in magnam copiam subito translati, famem, qua opprimebantur, depulere. Denique infelix Rex postquam duodecim regnauit annos, à Iehu stirpis Achabi extirpatore, sagitta transfixus perijt, cadauer vero in agrum Naboth, quem mater illius Iezabel occiderat, proiectum est.

37.

4. Reg. 6.

4. Reg. 7.

38.

4. Reg. 9.

Decimus Rex Iehu, iussu Dei ad eradicandam funditus Achabi progeniem vnctus est, nec ille ad eam rem segnis fuit. Protinus septuaginta Achabi filios, qui in vrbe Samaria erant, occidi iussit, Ioram Regem horum fratrem sagitta transfixit, impiam Iezabelem è fenestra præcipitem dedit, denique omne Achabi genus radicitus extirpauit. *Percussit Iehu omnes, qui reliqui erant de domo Achab, in Iezrael, & vniuersos optimates eius, & notos, & sacerdotes, donec non remaneret ex eo reliquiæ, &c.* Congregatos præterea in templo, Baalis cultores, Prophetas, & Sacerdotes, morte mulctauit, Baalis idolum incendit, ædem diruit, pessimum idolum ex Israele exterminauit, vitulos tamen aureos retinuit, *Deleuit Iehu Baal de Israel, verumtamen à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel, non recessit, nec dereliquit vitulos aureos, qui erant in Bethel, & in Dan, &c.*

4. Reg. 10.

Ibidem.

39.

Ob nauatam operam in tollendis è vita impijs pollicitus est illi Deus regnum Israelis, vsque ad quartam generationem. Postquam igitur 28. annis regnauerat, cum morte vitam commutauit, filio Ioachaz successore principatus relicto, qui 17. annis imperium tenuit Rex vndecimus, & *fecit malum coram Domino, secutusq; est peccata Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel, & non declinauit ab eis, &c.* Non euasit impunitus, sed ab Hazaele Syriæ Rege bello vexatus, pœnas luit, *Hazael Rex Syriæ afflixit Israel cunctis diebus Ioachaz, etc.* Quam vero attritæ sint illius copiæ, eodem capite indicatur his verbis: *Non sunt derelicti Ioachaz de populo, nisi 50. equites, & decem currus, & decem millia peditum: interfecerat enim eos Rex Syriæ, & redegerat quasi pulueren in tritura aree, &c.*

4. Reg. 13.

Ibidem.

40.

Duodecimus Rex fuit Ioas annis 16. filius Ioachaz, nepos Iehu, patris atque sectator: *Fecit quod malum est in cõspectu Domini, non declinauit ab omnibus peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel, sed in eis ambulauit, &c.* Hoc rege sceptrum Israelis obtinente, Eliseus obijt, quem ægrorantem inuisit Rex, fudit q; lachrymas, dolens quod Propheta, qui Israelis currus & auriga esset, è vita populoque migraret. At vates dolentem consolatus, tres de Syris victorias reportaturum prædixit, quas de Benadad Syriæ Rege, Hazaelis filio, consecutus est.

Ibidem.

Rex 15. Ieroboam, filius Ioas, pronepos Iehu, annis 41. regno potitus est, in eademque maiorum impietate perstitit, 4. Reg. 14. *Quamuis impius, Deo tamen iuuante, quæ eius est clementia, regni terminos à Syris abstractos restituit, ab introitu Emath, vsque ad mare solitudinis siue mortui, iuxta Ionæ Prophetæ vaticinium.* Introitus Emath versus septentrionem est terra promissionis, non procul à Damasco: Emath vrbis nomen est & regionis, quæ ab vrbe nomen accepit, in finibus Syriæ.

4. Reg. 14. 41.

Emath introitus.

Decimus quartus Rex Israelis Zacharias, ab auita nequitia minime discessit, mensibus tantum sex regnauit, nec enim illum passus est Sellum longius protrahere imperiũ. E medio sublatus finem quatuor generationibus imposuit, quibus Deus ex stirpe Iehu, ob extirpatam Achabi familiã regnum fuerat pollicitus. Primus regnauit ex hac stirpe Ioachaz Iehu filius, secundus Ioas Iehu nepos, tertius Ieroboam Iehu pronepos, quartus Zacharias Iehu abnepos. In hoc quarta cernitur generatio, translatq; ad alios regnũ. Quæ promittit, præstat semper Deus. Sellum, qui Zachariæ necem attulerat, vacuum regni solium occupauit, fuitque decimus quintus Rex, vno solummodo mense, à Manahem occisus, malè partum regnum, malè perdidit.

4. Reg. 15. 42.

Decimus sextus Manahem interfecto Sellum decẽnio imperauit, eademque quã reliqui Reges, impietatis viam tenuit. *Fecit quod erat malum coram Domino, non recessit à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel, &c.*

Ibidem.

Decimus septimus Rex Phaceia, filius Manahem, duobus annis ad clauum regni sedit. 4. Reg. 15. *fecit quod erat malum coram Domino, non recessit à peccatis Ieroboam, &c.* Morte mulctatus a Phacee duce, qui filius dicitur Romeliæ, pœnas luit.

Ibidem. 43.

Decimus octauus Rex Phacee, filius Romeliæ, 20. annis regni tractauit gubernacula, eadem illi cantio, quæ cæteris regibus Israel, occinitur: *fecit quod erat malum coram Domino, non recessit a peccatis Ieroboam, &c.* Eo regnante Assyriorũ Rex, qui Theglath Phalasar nominatur, tribum Ruben, tribum Gad, & dimidiã tribum Manasse, & tribum Nephtalim, in Assyrios transtulit.

Ibidem.

4. Reg. 15. & 1. Par. 5.

Decimus nonus & vltimus Rex Oseæ, filium Romeliæ Phacee de medio sustulit, regnoq; præfuit annis nouẽ, minus quam reliqui impius: *Fecit malũ coram Domino, sed non sicut Reges Israel, qui ante eum fuerant, &c.* In hunc adduxit exercitum Rex Assyriorum Salmanasar, fecitque sibi tributariũ. Cum vero comperisset societate cum Rege Ægypti inita, iugum velle excutere; captum in carcerem coniecit. Samariam post tertium obsidionis annum vi cepit, regnumque decem tribuum, vt erat promeritum, funditus deleuit: Israelitas autem in Assyriam transtulit, quo tempore regnum Iudæ optimus Rex Ezechias gubernabat. Hunc exitum habuit decem tribuum idololatria, non aliter iniquis hic, quam superfusa Assyriorum inundatione extinctus est.

4. Reg. 17. 44.

Regnum decem tribuũ funditus deletur.

Cæterum in vacuas regiones Samariæ, aliis ex regionibus colonos Rex Assyriorum misit; Deus vero in eos leones immisit, quorum fœuitiam vt effugerent, Deum colere statuerunt. Quomodo vero colendus esset à sacerdote Israelita edocti, non illi soli, sed simul etiam commentitijs, vanisque dijs, cultum exhibuere: *Fuerunt gentes istæ timentes quidem Deum, sed nihilominus & idolis seruientes: nam & filij eorum, & nepotes, sicut fecerunt patres sui, ita faciunt vsque in præsentem diem, &c.* Hi sunt Samaritani, de quibus in Euangelijs mentio est; a Iosepho Cuthei dicuntur, à regione Cutha, ex qua aliqui in Samariam venerant.

4. Reg. 17. 45.

Samaritani vnde venerint.

Siad calculum reuoces annos Regum decem tribuũ, quos numerauimus, summam colliges annorum 142. tot igitur annis Reges Israelitæ, idolorum cultores, imperium tenuerunt.

46. Si quæras, quid de decem tribubus actum sit? reuersæne sint cum duabus in Iudæam: omissis alijs, respondet Iosephus his verbis: Totus populus Israel in illa prouincia permansit, ideoque, duæ tantū tribus consistunt per Asiam & Europam, obsequentes Romanis. Decem autem tribus hactenus trans Euphratem commoratæ probantur. Nec ille. Isidorus Clarius Ezechiel. 16. decem tribus in gentes degenerasse. Genebrardus lib. 1. Chronol. existimat degenerasse in Tartaros.

Iosephus lib. 11. antiq. cap. 5.

Clarius. Genebrard.

CAPVT XXII.

De summis sacerdotibus, siue pontificibus, secundi huius status.

1. HEli iudex fuit, simulque pontifex ab Aarone septimus, translato summo sacerdotio, vt diximus in fine cap. 20. à familia Eleazari, in familiam Ithamari, translatum autem aiunt Hebræi, vt scribit Lyranus, 1. Regum 2. quod ex Eleazaro orti, ante tempus Heli, negligenter in docendo, ac arguendo populo, se haberent. Similiter Abulensis flagitiosos fuisse, & ineptos ad pontificatum putat. & Carthusianus: Creditur, inquit, translatum sacerdotium propter peccata posterorum Eleazari, qui in executione pontificatus sui valde negligentes fuerunt. Genebrardus censet Heli transtulisse ad se pontificatum: Heli, inquit, sacerdos, factus iudex, transtulit sacerdotium de domo Eleazari, ad suam. Et Cardinalis Hugo: Filij, inquit, Eleazari semper fuere sacerdotes summi vsque ad Heli, qui fuit de Ithamar, qui postea ad se transtulit sacerdotium, & cætera. Iure transtulisse videtur populi decreto, vt Abulensis putat, & Dei voluntate, iuxta illud, ad Heli dictum: *Loquens locutus sum, vt domus tua, & domus patris tui, ministraret in conspectu meo in æternum*, & cætera. Probatur præterea, quia non reprehenditur à viro illo Dei, quod vsurpasset pontificatum.

Lyranus.

Abulensis. Carthus. Quomodo pontificatus translatus sit in familiam Ithamari. Genebrard. Hugo Card.

2. Post Heli summo sacerdotio functus est Achitob nepos Heli, tempore Samuelis, pontifex octauus. Nonus tempore Saulis Achimelech filius Achitob. Hic panes propositionis, gladiumque Goliæ Dauidi tradidit in vrbe Nobe, in qua Dei tabernaculum tunc temporis erat. Id postquam resciuit Saul, cum octoginta alijs sacerdotibus occidi pontificem iussit, quod fauisset hosti Dauidi, vrbisque Nobe incolas sæuus veluti leo, viros, fœminas, paruulos, iumenta quoque, & pecora, neci dedit. Sumptum est hoc modo supplicium, 1. Reg. 2. prædictum Heli: *Predixi ei, ait Dominus, quod iudicaturus essem domum eius in æternum, propter iniquitatē, eo quod nouerat indigne agere filios suos, & non corripuerit eos, &c.* Hi enim sacerdotes ex familia Heli erant, vt dicitur: *Misit Rex Saul, ad accersendum Achimelech sacerdotem filium Achitob, & omnem domum patris eius sacerdotum, qui erant in Nobe, qui vniuersi venerunt ad Regem, etc.* Filius tamen Achimelechi Abiathar ad Dauidem fuga euasit.

Iure translatum videtur populi decreto.

Abulensis. 1. Reg. 2.

Ibidem.

3. *1. Reg. 21. Achimelech panes propositionis dedit Dauidi, & occisus à Saule est.*

1. Reg. 22.

4. Fuit hic Abiathar pontifex decimus tempore Dauidis. Ante mortem pontificatu priuatus est à Salomone, quod fratri Adoniæ regnum affectanti fauisset, reductusque est pontificatus ad familiam Eleazari. Nam vndecimus pontifex fuit Sadoc ex domo Eleazari tempore Salomonis. Hunc ait Iosephus lib. 10. antiq. cap. 11. primum fuisse in templo recens à Salomone extructo sacerdotem summum. In eadem sententia est Clemens Alexandrinus lib. 1. stromatum. At Abulensis putat Sadocum, antequam templum esset exædificatum, obijsse, primumque omnium in eo pontificis officio functum Achimaam Sadoci filium, qui fuit duodecimus sacerdos summus.

3. Reg. 2. Reducitur pontificatus ad familiā Eleazari. Iosephus. Clemens Alexan. Abulensis.

5. Reliquos hoc ordine numerat Iosephus loco indicato, 13. Azarias, 14. Ioramus, 15. Ilus, 16. Axioramus, 17. Phideas, 18. Sudeas, 19. Iulus, 20. Iothamus, 21. Vrias, 22. Nerias, 23. Odeas, 24. Saldumus, 25. Elcias, 26. Sareas, 27. Iosedec, qui captiuus Babylonem ductus est. Hi omnes, inquit Iosephus, quasi per manus traditum sacerdotium, filij parentum successores acceperunt, continuata generis serie.

Iosephus.

Numerantur summi sacerdotes hoc pacto: Eleazar filius *Aaronis genuit Phinees. & Phinees genuit Abisue, Abisue vero genuit Bocci, & Bocci genuit Ozi.* Post hunc Ozi translatum est sacerdotium à familia Eleazari in familiam Ithamari, ideoque, qui post Ozi numerantur vsque ad Sadoc sacerdotes summi non fuere, numerantur autem hi: *Ozi genuit Zaraiā, & Zaraias genuit Meraioth, porro Meraioth genuit Amariā, & Amarias genuit Achitob, Achitob genuit Sadoc.* hic fuit sacerdos summus reuocato pontificatu in familiam Eleazari. fuisse quoque videntur summi sacerdotes, qui sequuntur: *Sadoc genuit Achimaas, Achimaas genuit Azariam, Azarias genuit Iohanan, Iohanan genuit Azariam, genuit autem Azarias Amariam, & Amarias genuit Achitob, & Achitob genuit Sadoc & Sadoc genuit Sellum, Sellum genuit Helciam, & Helcias genuit Azariam, Azarias genuit Saraiam, & Saraias genuit Iosedec, porro Iosedec egressus est, quando transtulit Dominus Iudam & Ierusalem per manus Nabuchodonosor, &c.* Hæc est Pontificum genealogia ab Aarone vsque ad Iosedec, ex qua colligitur, post Achimaam, pontificem fuisse, 13. Azariam, 14. Iohanan, 15. alium Azariam, 16. Amariā, 17. Achitob, 18. Sadoc, 19. Sellum, 20. Helciā, 21. Azariam, 22. Saraiam, 23. Iosedec. Non tamen constat, an omnes hi pontificatum gesserint, nam etiam cum eis recensentur, vt vidimus, qui pontificarū non gesserunt, & Iosephus alios numerat, nisi forte sint idem viri, nomina alia.

1. Par. 6. Pontifices Hebræorum vsque ad captiuitatem Babylonicam.

6.

7. Hebræi in Chronologia breuiori, neque cum libro Paralip. omnino consentiunt. Tempore Dauidis censent pontificem fuisse Abiathar, tempore Salomonis Sadoc. Regnante Roboamo Achimaam, regnante Abia Azariam, regnante Iosaphato Ioam, regnante Ioramo Joaribum, regnante Ochozia Iosaphatum, regnante Ioas Ioiadam, & Pedaiam, regnante Amasia Sedechiam, regnante Ozia Ioelem, regnante Ioathamo, Ioathamum eiusdem nominis, regnante Achaz Vriam, regnante Ezechia Neriam, regnante Manasse Osaiam, regnante Amone Sellum, regnante Iosia Helchiam, regnante Ioachimo Azariam, regnante Iechonia, & Sedecia, Seraiam, Hebræos sequitur Genebrard. in Chronologia. Regnante Asa addit quendam alium pontificem Abimelech, cuius meminit etiam Eusebius in Chronico ijs verbis: Hebræorum Pontifex Maximus Abimelech illustris habetur.

7.

8. Omnium pontificum summam conficit Iosephus ab Aarone vsque ad templum Salomonis extructum tredecim, à templo extructo vsque ad Babylonicam captiuitatem octodecim numerat. totidem Hegesippus lib. 2. ca. 23. sunt igitur omnes 31. Ast ego plures numeratis non reperi, ipse quoque Iosephus lib. 10. à Sadoc, quem ait primum in templo Salomonico functum pontificatu, vsque ad captiuitatem, septemdecim tantum commemorat; ante captiuitatem vero apud eundem non plures inueni fuisse pontifices ijs, quos recensui. Hæc de pontificibus, de prophetis quoque nonnihil dicamus.

Iosephus lib. 20. antiq.

8.

CAPVT XXIII.

De prophetis, qui regum tempore vaticinati sunt.

IN Chronologia Hebræorum breuiori, Hebræi Dauide regnante, prophetiæ munere functos scribunt Nathan, & Gad, regnante Salomone Ionathanum, Iddonem, & Ahiam Silonitem, regnante Roboamo Samaiam, & Iddonem: Regnante Abia Azariam, & Iddonem, eundem, regnante Asa Ioramum, Azariam filium Obed, Hanani, & Iehu Hanani filium, regnante Iosaphato Iehu eundem, Abdiam, Michæam, Iehielem filium Zachariæ, Eleazarum filium Dodiæ. Addit Genebrardus in sua Chronologia, Eliam, & Eliseum, regnante Ioramo Eliam, regnāte Ochozia Eliseum, regnante Ioas, Zachariam Ioiadæ filium, regnante Amasia Amos eiusdem Regis fratrem, patremque Isaiæ. Addit Genebrardus Ionam. Regnante Ozia, Amos, Isaiam, ijs adiungit Genebrardus Ionam, & sequentibus, regnante Ioathamo Oseam, Isaiam, Amos, Oziam, Michæam Morasthitē, regnante Achaz Oseam, Isaiam, Amos, Michæam, Obed. Regnāte Ezechia Oseam, Isaiam, Amos, & Michæam. Regnante Manasse Ioelem, Nahum, Abacuc, regnāte Amone, Sellum, & Ozai. Regnante Iosia Holdam

Quibus temporibus vaticinati sint Prophetæ.

fœminam,

fœminam,& Ieremiam,addit Genebrardus Sophoniam,& Baruc,Regnante Ioachimo Ieremiam, & Vriam, regnante Iechonia, Ieremiam, regnante Sedecia Ieremiã, Ezechielem in Chaldęa,& Ioſedecum fratrem Eſdræ,ſcribæ.Iis adiunge Danielem.Hebræos ſequitur Genebrardus.

3. Ex ipſis Prophetis hæc habemus.Iſaias vaticinatus eſt in diebus Oziæ regis,Ioathã,Achaz,& Ezechiæ. Ieremias in diebus Ioſiæ,Ioachim,& Sedecię,vſque ad captiuitatem Babylonicam.Daniel cum Ioachimo,Ezechiel cum Iechonia in Babyloniam tranſlati, ibidem vaticinationes ediderunt. Oſeas in diebus Oziæ,Ioatham, Achaz,& Ezechiæ; ſub quibus regibus floruit Iſaias. Ioel quoque ijſdem vixit temporibus, iuxta documentum D.Hieron. in prologo 12. Prophetarũ:In quibus,ait,Prophetis tempus nõ præfertur in titulo,ij ſub illis regibus prophetarũt, ſub quibus & hi, qui ante eos habent titulos, vaticinati ſunt. Amos regnãte Ozia, & Ieroboam filio Ioas rege decem tribuum, futura prædixit.Abdiam volunt Hebræi fuiſſe domus Achabi diſpenſatorem illum,qui centum Propheras pauit, D.Dorotheus & Iſidorus ſcribunt,fuiſſe tertium illum quinquagenarium,qui venit ad Eliam.At D.Hieron.initio commenti Oſeæ docet, Iſaiam, Oſeam, Ioelem, Amos, Abdiam, Ionam, & Michæam fuiſſe συγχρόνους, id eſt, contemporaneos. Cyrill. quoque Ioelem,& Abdiam,ad idem tempus refert. Ionas reges,ſub quibus propheratit, non indicauit. Michæas Ioatham, Achaz, & Ezechiam nominat: dicendum igitur hos omnes ijſdem temporibus floruiſſe. Nahum, exiſtimat Hieronymus poſt decem tribus in captiuitatem deductas, aduerſus Niniuen Aſſyriosq; vaticinium ſub rege Ezechia edidiſſe. Sophonias tempus ſuum vaticinio aſcribit. In diebus, inquit,Ioſiæ filij Amon regis Iuda, &c. ſub Ioſia Ieremias etiam & ſequentibus regibus vixit. Zacharias, Aggæus, Malachias poſt reditum ab exilio Babylonico Prophetarum munus obierunt.

3.Reg.18. *4.Reg.1.* *D.Hieron.* *D.Cyril.*

Abacuc quo tempore ediderit vaticinium.

De Abacuc dubium eſt. D.Hieronymus fuiſſe ait poſt captiuitatem Babylonicam, ſiquidem ad Danielẽ in lacum leonum prandium attulit poſt captiuitatem. Verum quidem id eſt, fuiſſe poſt captiuitatem, ſed fuit etiam, & prophetauit ante captiuitatem de ipſa captiuitate,vt liber Abacuc probat. Hebræi ſub Manaſſe prophetaſſe volunt. Nos ſupra iam diximus, cum de Daniele ageremus hoc libro 5. cap.18. paulo ante captiuitatem vaticinium edidiſſe, prandiumque ad Danielem poſt reditum à captiuitate tempore regis Cyri attuliſſe,quidquid alij velint. Neque repugnat ætas, ſiquidem captiuitas 52. annorum tantummodo fuit, vt eſt explicatũ.Potuitque Abacuc vſque ad nonageſimum vel centeſimum etiam annum peruenire. Fauet Clemens Alexandrinus, qui lib.1. ſtromatum regnante Sedecia, ſub quo in Babyloniam ducti ſunt Hebræi, prophetaſſe ſcribit Abacuc.

5. 6.

Clemens Alexan.

Lyranus. Carthuſ.

Lyranus & Carthuſianus volunt prophetaſſe poſt captiuitatem Babylonicam : Lyranus vero ait hanc eſſe opinionem communem. De tempore,inquit,prophetię Abacuc, dicit Hieronymus in prologo, & expoſitores noſtri communiter , quod Abacuc prophetauit deſtructionem Babyloniæ, poſt deſtructionem templi, & ciuitatis Ieruſalem per Chaldæos. Hæc opinio cum ætate Abacuc melius conſentit, quam ſuperior, ſi enim poſt captiuitatem prophetauit,potuit tempore Cyri,cum vir eſſet quinquaginta annorum, cibum ad Danielem perferre. Sed obſtat, quod Abacuc ipſam captiuitatem prædicit ca.1. & de illa quaſi de re futura non præterita loquitur. Reſponderi tamen poteſt, Dei verba illa eſſe , quibus futura captiuitas iam ante alijs Prophetis prædicta fuerat: Abacuc autem non captiuitatem,ſed Babyloniorum euerſionem prænũtiare. Franciſco Riberæ præludio 2. placet, Abacuc ſub Manaſſe ante captiuitatem Prophetæ munus obiiſſe, aliumque fuiſſe Abacuc, qui poſt captiuitatem, ad Danielem in lacum leonum ab Angelo raptus eſt.

7.

Ribera.

8. Rogabis,ſi poſt captiuitatem,vt vult Lyranus, & Hieronymus,prophetauit, vbinam erat, in Babyloniane,an in Iudæa? Reſpondetur,in Iudæa, captiuitatis enim tempore ex patria diſceſſit, poſtea redijt. Qua de re Dorotheus in Synopſi : Abacuc, inquit, cum aſcenderet Nabuchodonoſor,aufugit in Oſtraciam,& factus eſt incola in terra Iſmaelitarum.Cum vero,qui in Chaldæa captiui fuerãt, reuerterentur,& ij,qui Ieroſolymis reliqui erant,in Ægyptum deſcenderent,habitabat in terra ſua.Hęc ille.Inde ab Angelo in Babyloniam raptus eſt.

Dorotheus.

Non immeritò rogabis,num etiam in Ægypto & in deſerto , & tempore Iudicum, Prophetas aliquos habuerint Iſraelitæ? Hebræi in Chronologia maiori cap.20. in Ægypto, & in deſerto, Prophetas fuiſſe memorant ijs verbis: Filij Zaræ,Zimri, Ethan, Heman, Calcol, Dara, Prophetæ fuerunt, qui vaticinabantur in Ægypto, filij Chorę, Aſir, Elcana, & Ebiaſaph prophetię munere functi ſunt in deſerto. Hæc illi. Filij Zaræ, omnes illi numerantur 1. Paralip. 2: Zara autem eſt filius Iudæ, quem ſimul cum Phares peperit Thamar,Matthæi 1.*Iudas autem genuit Phares,& Zarã, de Thamar.* Filij Chorę tres, Aſer, Elcana, & Abiaſaph Exod. 6. numerantur,in Pſal.quoque filiorum Chorę mentio fit.

9. *Prophetæ in Ægypto, & in deſerto.* 1.Par.2. *Matth.1.* *Exod.6.*

Fuere etiam in deſerto Prophetæ Moyſes, & ſeptuaginta ſeniores, vt Lyranus ait & Abulenſis, reſponſa enim à Deo circa populi gubernationem accipiebant, lege caput vndecimum Numerorum. Fuit item Maria ſoror Moyſis Prophetiſſa. Prophetiſſa enim appellatur Exod.15. Aaronẽ præterea fuiſſe Prophetam,colliges ex illis verbis:*Num per ſolum Moyſem locutus eſt Dominus? Nonne & nobis ſimiliter eſt locutus?* nobis,id eſt, Aaroni, & Mariæ.

Lyranus. Abulenſis. 10. *Exod.15.* *Num.12.*

Tempore quoque Iudicum non defuere vates, libro Iudicum,Propheta quidam innominatus inducitur:*Clamauit ad Dominum Iſrael poſtulans auxilium contra Madianitas, qui miſit ad eos virum Prophetam,&c.* Hunc volunt Hebræi fuiſſe Phinees,ſed refellit Abulenſis. Secundo etiam primi libri Regum capite alter Propheta ignotus ad Heli iudicem, ſacerdoremque ſummum mittitur,quem Abulenſis Angelum, Hebræi in Chronologia maiori Elcanam fuiſſe putant. Præter hos Propheta fuit ſanctiſſimus populi iudex Samuel, Propheticorum collegiorum, vt Hebræi volunt, fundator. Antequam ſpiritu afflaretur diuino, non erant Prophetæ, quod ſignificant verba illa : *Sermo Domini erat pretioſus,in diebus illis non erat viſio manifeſta.* Præter hos fuit etiam tempore Iudicum Prophetis Debora : *Erat autem Debora Prophetis vxor Lapidoth,quæ iudicabat populum in illo tempore,& ſedebat ſub palma, quæ nomine illius vocabatur, inter Rama, & Bethel,in monte Ephraim,aſcendebantq; ad eam filij Iſrael, in omne iudicium, &c.*

Iud.6. *Propheta tempore iudicum.* 11. *1.Reg.3.* *Iudic.4.*

Tempore autem Regum præter Prophetas, qui idcirco minores dicuntur, quod minori volumine contineantur, & præter maiores, quibus à magnitudine librorum nomẽ hoc eſt impoſitum,alios quoque fuiſſe Prophetas, non ſolum ex Hebræis, ſed etiam ex ſcriptura diſcimus, quorum libros non habemus. Tempore Dauidis Gad Propheta fuit: *Sermo Domini factus eſt ad Gad Prophetam, & videntem Dauid, &c.* erat Dauid ipſe Propheta, & Prophetam habebat Gad,Nathan præterea illo regnante vaticinatus eſt: Eccleſiaſt.*Surrexit Nathan Propheta in diebus Dauid,&c.* 2.Reg.12. *miſit Dominus Nathan ad Dauid,&c.* D.Dorotheus in Synopſi ait fuiſſe hunc Prophetam Dauidis doctorem:Nathan (inquit)regem Dauidem docuerat legem Domini,&c. Addũt Hebræi in Chronologia maiori, tempori Dauidis Aſaph, Heman, & Idithum, quorum mentio extat in titulis Pſalmorum.

12. *Aly Prophetæ tempore regũ, quorum libros non habemus.* 1.Reg.22. & 2.Reg. 24. Eccle.47. 2.Reg.12. *D. Doroth.*

Tempore Salomonis Ahias Silonites Propheta extitit: *dicitur Silonites ab oppido Silo,in quo fuit tabernaculum,* vnde ait Ieroboam vxori ſuæ : *Vade in Silo,vbi eſt Ahias Propheta,qui locutus eſt mihi,quod regnaturus eſſem ſuper populum hunc,&c.* Hic enim Ahias prædixerat Ieroboamo imperium in decem tribus. fuit eodem tempore vates Addo,qui de Salomone ſcripſit 2.Paralip.9. vixit etiam tempore Roboam,eiusque geſta ſcripſit 2.Paralip.12.

3.Reg.11. 2.Par.19. 13. 2.Par.9. & 12.

Tempore Roboam propheta fuit Addo, Ahias,& Semeias: *Factus eſt ſermo Domini ad Semeiam hominem Dei,&c.* Et c.12.*Semeias propheta ingreſſus eſt ad Roboam,& principes Iuda,&c. Dixitq; ad eos:Hæc dicit Dominus, vos reliquiſtis me,& ego reliqui vos in manu Seſac,&c.* Fuit etiam hoc tempore propheta ille,qui aduerſus altare ab Ieroboamo extructũ vaticiniũ protulit.

1.Par.11. 3.Reg 13.

Tempore Aſę regis propheta fuit Azarias filius Obed, *Facto in ſe ſpiritu Dei egreſſus eſt in occurſum Aſa, & dixit ei, audite me Aſa,& omnis Iuda,& Beniamin,Dominus vobiſcum,quia fuiſtis*

14. 2.Par.15.

cum eo, si quæsieritis eum, inuenietis, si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos, etc. Quod cum audisset Asa, verba scilicet, & prophetiam Azariæ filij Obed Prophetæ, *confortatus est, & abstulit idola de omni terra Iuda, & Beniamin, etc.* Eodem tempore Pro-
2. Par. 16. pheta fuit Hanani: *Venit Hanani Propheta ad Asam regem Iuda & dixit ei, quia habuisti fiduciam in rege Syriæ, & non in Domino Deo tuo, idcirco euasit Syriæ regis exercitus de manu tua, etc.* Item: *Iratus Asa aduersus videntem, iussit eum mitti in nerum, etc.*

3. Reg. 14. Tempore Regis Iosaphat Propheta fuit Iehu, filius Hanani, hic reprehendit Iosaphat, quod Achabo præbuisset
15. auxilium: *impio,* inquit, *præbes auxilium, & his, qui oderunt Dominum, amicitia iungeris? etc.* prophetauit quoque ad Iosa-
2. Par. 19. phatum Iahaziel filius Zachariæ Leuita & Eliezer filius Dodan, de Maresa, ille victoriam contra Ammonitas, Moabitas, & Idumæos prædixit, hic contritas Iosaphati naues, nec
2. Par. 20. in Tharsis nauigare potuisse, quod cum Ochozia fœdus percussisset, nuntiauit. Tempore Iosaphati decem tribubus imperauit Achab, quo regnante Elias propheta fuit, fuerunt præterea multi alij, nam ait Abdias, centum Prophetis in speluncis delitescentibus se cibum suppeditasse: *Nunquid* (inquit, cum Helia loquens) *non indicatum est tibi, Domino meo quid fecerim, cum interficeret Iezabel Prophetas Domini, quod absconderim de Prophetis Domini centũ viros, quinquagenos, & quin-*
3. Reg 18. *quagenos, in speluncis, & pauerim eos pane & aqua?* Eodem tempo-
16. pore Michæas filius Iemla necem Achabi apud vrbem Ramoth Galaad vaticinatus est, eum Sedecias Pseudopropheta alapa percussit, rex vero Achab in carcerem misit.

3. Reg. 22. Tempore Ioas mittebat Dominus Prophetas ad Israelitas, vt reuerterentur ad Dominum, quos protestantes illi
3. Par. 24. audire nolebant, &c. Prophetarum nomina reticentur. Eodem tempore interfectus est Zacharias sacerdos filius Iojadæ summi sacerdotis, qui diuino afflatus spiritu Israelitas reprehendit, quod Deum & legem dereliquissent.

17. Tempore Amasiæ Propheta fuit innominatus: *Venit homo*
2. Par. 25. *Dei ad Amasiam, & ait, ô Rex, ne egrediatur tecum exercitus Israel, etc.* Eodem cap. mentio fit Prophetæ, qui eũdem Amasiam regem arguit, quod Deos alienos adorauerit: *Iratus Dominus contra Amasiam misit ad illum Prophetam, etc.* De hoc Propheta sic scribunt Hebræi in Chronologia: In diebus Amasiæ venit homo Dei ad illum, & ait, ne egrediatur tecum exercitus Israel, qui postremo ad ipsum descendens, scio, inquit, quod cogitauerit Dominus occidere te, &c. hunc Prophetam ferunt fuisse Amos fratrem eius, id est, Regis Amasiæ, & patrem Isaiæ. Hæc in Chronologia.

2. Par. 25.
2. Par. 28. Tempore Achaz Propheta fuit Obed, cuius hortatu Israelitæ captiuos duarum tribuum libertate donarunt.

4. Reg. 22. Tempore regis Iosiæ extitit Prophetis Holda fœmina.

Ierem. 26. Tempore Ioachimi Propheta fuit Vrias, quem Ioachim
18. occidit, Ierem. 26. Sarias quidam dicitur *princeps Prophetiæ*, an esset Propheta, dubium est. Lyranus principem fuisse putat Leuitarum, qui in templo laudes diuinas decantabant, à Dauide alijsque Prophetis compositas, ideoq; principem Prophetiæ appellari. Septuaginta interpretes ex hebræo vertunt, *principem donorum*, Chaldæus similiter, *Sarias erat princeps munerum*, regia Biblia, *erat princeps quietis.* In Biblijs Vatabli dicitur: *princeps recreationis*, quod regiæ quieti & recreationi esset præfectus. forsan dicitur princeps Prophetiæ, quod cura Prophetarum, & vaticiniorum penes eum esset. Huic cum rege Sedecia ad inuisendum regem Nabuchodonosorem proficiscenti Babylonem, Ieremias librum tradidit, quo vaticinium de euersione Babylonis continebatur, præcepitque, vt postquam Babylone librum legeret, lapidi illigatum in Euphratem proijceret, cum huiusmodi denuntiatione: *Sic submergetur Babylon, & non consurget à facie afflictionis, etc.* Lege Ieremiam.

Ierem. 51. Sarias an fuerit Propheta. Lyranus. Chaldæus.

Liber in Euphratem proijcitur. Ierem. 51.

Præterhæc, ex scriptura habemus fuisse multos Prophetarum filios. Nam habuerunt Prophetæ in populo illo collegia, in quibus discipulos docebant, qui dicebantur filij Prophetarum, id est, discipuli. sic Chaldæus interpretatur, libr. 4. Regum 1. & sequentibus, filios Prophetarum appellat discipulos Prophetarum. appellat quoque eosdem scribas, id est, sapientes, *Obuium habebis gregem Prophetarum descendentium de excelso, &c.* Chaldæus vertit, *offendes cœtum scribarum, descendentium de modo confessiu.* Erenim hi Prophetarum filij, siue Prophetæ, scribæ erant, id est, sapientes,

4. Reg. 1. Chaldæus. De filijs Prophetarum.

20. 1. Reg. 10. quia legis, diuinarumque rerum studio vacabant. prophetare etiam dicuntur, quia diuinas laudes canebant. *Obuium habebis gregem Prophetarum,* ait Sauli Samuel, *descendentium de excelso, & ante eos psalterium, & tympanum, & tibiam, & citharã, ipsosq; prophetantes,* hoc est, diuinas laudes canentes, vt interpretantur Isidorus Clarius, Vatablus, Abulensis Episcopus, Caiet. & alij. Chaldæus, quod noster interpres dixit, *Cum vidissent cuneum Prophetarum vaticinantium,* vertit: *Turmã scribarum laudantium:* Forsitan laudes canebant propheticas & à Prophetis compositos hymnos. Verbum prophetare, aliquando diuinas laudes canere significat; *Dauid, & magistratus exercitus, segregauerunt in ministerium filios Asaph, & Heman, & Idithum, qui prophetarent in citharis, & psalterijs, & cymbalis, etc.* Hoc est, qui Deum laudibus celebrarent, adhibitis musicis instrumentis. idem quoque filij Prophetarum faciebant. Inter eos tamen aliqui Prophetæ erant, vel forsitan omnes. Id colligitur ex 2. Regum: *Egressi sunt filij Prophetarum, qui erant in Bethel, ad Eliseum, & dixerunt ei, nunquid nosti, quia hodie Dominus tollet Dominũ tuum,* id est, Eliam, *à te?* Item: *Accesserunt filij Prophetarum, qui erant in Iericho, ad Eliseum, & dixerũt ei: nunquid nosti, quia Dominus hodie tollet Dominum tuum à te? etc.* Sciebant ergo prophetico spiritu filij Prophetarum, Eliam illo die tollendum, ergo Prophetæ erant, quibus futura Deus aperiebat.

Ibidem.

Clarius. Vatablus. Abulensis. Caietanus.

1. Reg. 19. 21. *Prophetare significat aliquando Dei laudes canere, à Prophetis compositas vel alias.*

1. Par. 25.
2. Reg. 24.

Horum propheticorum collegiorum fundatorem, & 22.
auctorem Hebræi Samuelem faciunt, vt docet Genebrardus in Chronographia: Comestor in historia lib. 1. Regum ca. 10. Nota, inquit, quod Samuel primo instituit conuentus religiosorum, iugiter psallentium Domino, & dicebantur prophetare, id est, iugiter Deum laudare, & forte aliqui quandoque prophetabant ex eis. Hæc ille. Colligitur hæc sententia ex Scriptura: tempore enim Samuelis, primum fit horum Prophetarum mentio, Samuel filijs Prophetarũ præsediisse dicitur; *Misit Saul lictores, vt raperent Dauid, qui cum vidissent cuneum Prophetarum vaticinãtium, & Samuelem stantem super eos, factus est etiam Spiritus Domini in illis, & prophetare cœperunt etiam ipsi, etc.* Stabat igitur Samuel super Prophetas, siue 23.
filios Prophetarũ, & docebat eos. Postea Elias, & Eliseus, 4. Reg. 6.
munus idem obierunt. Chaldæus verba illa 1. Reg. 19. sic interpretatur, *vidit turmam scribarum laudantium, & Samuelem stantem docentem super eos.*

Genebrard. Collegiũ prophetico rum Author Samuel. Comestor.

1. Reg. 10. & 19.

Chaldæus.

Erant autem prophetica collegia in colle Dei 1. Reg. 10: *Hebræi. Loca in quibus erant filij Prophetarum.*
in Ramatha patria Samuelis 1. Reg. 19. in Bethel, & in Iericho 4. Reg. 2. forte alijs etiã in locis erant. Hebræi in Chronologia maiori, cap. 21. Nulla, inquiunt, erat vrbs in terra Israel, quæ nõ haberet Prophetas, &c. Chaldæus, 1. Reg. 19. 1. Reg. 10.
appellat collegium, quod erat in Ramatha domum doctri- 1. Reg. 19.
næ; quod enim nos legimus; *interrogauit Saul, & dixit: In quo* 4. Reg. 2.
loco sunt Samuel, & Dauid? dictumq; est ei: Ecce in Naioth sunt, in Ramatha, etc. interpretatur. *Rogauit Saul, & dixit, vbi Samuel, &* 24.
Dauid? & dixit, scilicet aliquis: *Ecce in domo doctrinæ, in Ramatha, & abijt illuc in domum doctrinæ, quæ in Ramatha, etc.* id est, in collegium filiorum, vel discipulorum, qui à Samuele Propheta docebantur.

Non erit forsitan inanis coniectura, si quis filios Prophetarum propriè à Prophetis genitos appellari cõiecerit. Erenim Prophetæ filios habebant, & aliquando filios Prophetas. Vnde existit documentum illud Hebræorum, ab Hieron. traditum in Commentarijs primi capitis Sopho- *D. Hieron.*
niæ: *Tradunt,* inquit, *Hebræi, cuiuscunq; Propheta pater aut auus ponatur in titulo, ipsos quoque Prophetas fuisse.* Vnde & Amos, qui dixerat, *non sum Propheta, nec filius Prophetæ,* partis nomen 25.
in titulo non habet, hoc si verum est, Sophonias nomine prophetico, & gloriosa maiorum stirpe generatus est. Hæc Hieron. hi ergo Prophetarum filij in collegijs, de quibus diximus, simul cum alijs forte erudiebantur. Fuit Episcopus Abulensis 3. Reg. 16. Licet, inquit, Propheta non deri- *Abulensis.*
uaretur ex progenie, tamen sæpissimè filij Prophetarum erant Prophetæ, & ob hoc dixit Amos: *Non sum Propheta, nec filius Prophetæ,* quasi dicat, quod sicut Prophetæ sciunt, quæ Deus loquitur, ita & filij Prophetarum, quia ipsi communiter sunt Prophetæ. Et si filij Propheratum, vt communiter, vel saltem sæpe, non essent Prophetæ, frustra dixisset Amos: *Non sum Propheta, nec filius Prophetæ,* sed sufficeret dicere, *non sum Propheta.* Hæc ille.

Prophetæ

26. Actor. 3.

Prophetæ autem futura prædicebant, & de Messia vaticinia edebant. vnde illud Petri: *Et omnes Prophetæ, à Samuel, & deinceps, qui locuti sunt, & annuntiauerunt dies istos*, id est, Christi: Item eodem capite: *Deus, qui prænuntiauit per os omnium Prophetarum pati Christum suum, sic impleuit, &c.* Et: *Huic*, id est, Christo, *omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes, qui credunt in eum, &c.* Et Paulus: *Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est, testificata à lege, & Prophetis.* Luc. *Consummabantur omnia, quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis, &c. Incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erãt, &c.* Item: *Necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.* Quia vero Prophetarum vaticinia non obuia cuique sunt & aperta, sed obscura; Sequitur: *Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent Scripturas.* Hebræi quoque Prophetas de Messia vaticinatos credunt, vnde Rab. Haiã Abæ filius ex doctrina R. Iohanan: *Vniuersi*, ait, *Prophetæ, non nisi de diebus Christi vaticinati sunt.* Item, vniuersi Prophetę non nisi de Christo vaticinantur, idque discipulo sapientum, & ei, qui se in actione virtutis exercet, discipulo sapientum, & ei, qui liberaliter largitur discipulo sapientũ, de suis facultatibus, &c. Et Lyranus Exodi 12. Rab. Salomon dicit, & antiqui doctores Hebræi, quod omnes Prophetæ, non prophetauerunt, nisi ad diem Messiæ, &c. Et ad Roman. 3. Dicit Rab. Salomon Hebræus, quod Prophetæ non sunt locuti, nisi ad dies Messiæ, quod est intelligẽdum de principali intentione, &c.

Rom. 3. Luc. 18. Luc. 24.

27.

Rab. Haia. Prophetæ de Christo vaticinati sunt.

Lyranus.

28.

Libros præterea sacros scripserunt Prophetę, vt docet Iosephus libro 1. contra Appionem: Neque conscribendi, inquit, potestas omnibus data, neque est vlla in cõscriptione discordia, sed solummodo Prophetis antiquissima quidem, secundum inspirationem factam à Deo, cognoscentibus, alia vero suorum temporum, sicuti sunt facta, palam conscribentibus, infiniti libri non sunt apud nos, sed solummodo duo & viginti. Horum quinque sunt Moysis, à morte vero Moysis, vsque ad Artaxerxem Persarum Regem, qui fuit post Xerxem, Prophetæ suorum temporum res gestas conscripserunt, in tredecim libris: reliqui vero quatuor, Hymnos in Deum, & vitæ humanæ præcepta noscuntur continere. Ab Artaxerxe vero vsq; ad nostrum tempus, singula quidem conscripta, non tamen priori simili fide sunt habita, eo quod non fuerit certa successio Prophetarum. Hæc Iosephus.

Iosephus.

Prophetæ libros sacros scripserunt.

29.

Scripsisse autem Prophetas temporum illorum historias, etiam ex Scriptura est compertum. *Gesta Dauid Regis, priora, & nouissima, scripta sunt in libro Samuelis videntis, & in libro Nathan Prophetæ, atque in volumine Gad videntis, vniuersique regni eius, & fortitudinis, & temporum, quæ transierunt super eo, siue in Israel, siue in cunctis regnis terrarum, etc. Reliqua gestorum Iosaphat, priorum, & nouissimorũ, scripta sunt in verbis Iehu filij Hanani, quæ digessit in libros regum Israel, etc.* Iehu autem hic Propheta erat. *Reliqua autem opera Salomon priorum & nouissimorum scripta sunt in verbis Nathan Prophetæ, & in libris Ahiæ Silonitis.* In visione quoque Addo videntis contra Ieroboam filij Nabat: *Opera Roboam prima, & nouissima, scripta sunt in libris Semeiæ Prophetæ, & Addo videntis, & diligenter exposita, etc. Reliqua sermonum Abia, viarumq; & operum eius scripta sunt diligentissimè in libro Addo Prophetæ, etc. Reliqua sermonum Oziæ, primorum, & nouissimorum, scripsit Isaias filius Amos Propheta, etc.* Ex his satis liquet, Prophetas regum gesta, illorumque temporum historiam literis mandasse. Hebræi libros 4. scilicet Iosue, Iudicum, Samuelis, & Regum, Prophetas priores appellant, quod à Prophetis sint conscripti, vt infra dicitur cap. 24.

1. Par. 20. 2. Par. 20. 30. 2. Par. 9. 2. Par. 12. 2. Par. 13. 2. Par. 25.

Denique, vt aliquid de vestitu dicamus, Prophetę sacco vtebantur, cum ad pœnitentiam populum volebant prouocare, Isaiæ præcipit Deus: *Solue saccum de lumbis tuis, & calceamenta tua tolle de pedibus tuis.* Calceos ergo gestabat Propheta Isaias, saccoque erat indutus. De Propheris falsis dicitur: *Nec operientur pallio saccino, vt mentiantur, etc.* Quo loco D. Hieronymus sic scribit: Hic erat habitus Prophetarum, vt quando populum ad pœnitentiam prouocabant, induerentur cilicio. Ergo Pseudopropheta nequaquam habitum accipiet prophetalem, ne sub alieno vestitu simplices decipiat, &c. Habitum cilicinum appellat prophetalem. Hic erit habitus Eliæ & Enoch, cum extremo tempore prophetabunt, *Dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta amicti saccis, etc.*

31. Isaiæ 20. Zachar. 13. Habitus propheticus cilicinus. D. Hieron.

Apoc. 11.

Sacræ literæ tradunt Prophetas ab Israelitis fuisse occisos, qui autem & quomodo occisi sint, non tradunt Lucas: *Ierusalem, quæ occidis Prophetas.* Matth. *Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non fuissemus eorum socij in sanguine Prophetarũ.* Act. *Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri, & occiderunt eos, qui prænuntiabant de aduentu iusti.* 1. Thessal. *Iudæi Dominum occiderunt & Prophetas, etc.*

32. Prophetæ occisi. Luc. 13. Matth. 22. Act 7. 1. Thess. 2.

In primis Isaiam eximium Prophetam constat sub Manasse rege in duas partes sectum occubuisse, sic enim Romanum docet Martyrologium, & Origenes in Epistola ad Africanum: Est, inquit, manifestum, quod dicunt traditiones, sectum esse Isaiam Prophetam, &c. Dorotheus in synopsi: Isaias, inquit, mortuus est Ierosolymis, sub rege Manasse, sectus in duas partes. idem scripsit D. Isidorus in libro de vita & morte sanctorum: Isaiam, ait, Manasses extensum à vertice per medium secuit, &c.

33. Isaias sectus.

Ieremias lapidibus est obrutus à Iudæis in Ægypto apud Taphnas, quo cum populi reliquijs abierat, vt supra scripsimus. Tradit Martyrologium Romanũ, Dorotheus, Isidorus, & alij. *Missus in Lacum est regnante Sedecia*, Ierem. 38. in atrio quoque carceris clausus, Ierem. 42.

Ieremias lapid. bris obrutus. Ierem. 38.

Ezechiel à iudice populi Israel, quod cum de cultu idolorum argueret, apud Babyloniam est interfectus, Martyrologium Romanum, Dorotheus, Isidorus. Amos Prophetam Amasias sacerdos plagis frequenter afflixit, & filius eius Ozias veste per tempora transfixit, qui postea semiuiuus in patriam deuectus ibidem expirauit. Martyrologium Romanum, Dorotheus, Isidorus, Michæam ait Dorotheus à Ioramo filio Achabi præcipitio necatum. Præter hos, de Vria Propheta, qui vixit tempore regis Ioachimi, Ierem. viri de senioribus terræ hæc verba faciunt: *Fuit vir prophetans in nomine Domini, Vrias filius Semei, de Cariathiarim, et prophetauit aduersus ciuitatem istam, et aduersus terram hanc, iuxta omnia verba Ieremiæ, et audiuit Rex Ioacim, et omnes potentes, et principes eius, verba hæc, et quæsiuit Rex interficere eum, et audiuit Vrias, et timuit, fugitq;, et ingressus est Aegyptum, et misit Rex Ioacim viros in Aegyptum Elnathan filium Achobor, & viros cum eo in Aegyptum, et eduxerunt Vriam de Aegypto, et adduxerunt eum ad Regẽ Ioacim, & percussit eum gladio, & proiecit cadauer eius in sepulchris vulgi ignobilis, etc.*

Ezechiel occisus, Amos, Michæas, Vrias. 34. Ierem 26.

Iis adde Michæam filium Iemla, quem Sedecias Pseudopropheta alapa percussit, & Achab in carcerem coniecit, 3. Regum 22. Adde etiam Iehu filium Hanani, de quo 3. Regum 16. hæc leguntur: *Baasa occidit eum, hoc est, Iehu filium Hanani Prophetam, etc.* Occisus ergo est Iehu Propheta, à Rege Baasa. Verum aliud probatur ex 2. Paralipom. cap. 19. & cap. 20. ex quibus constat Iehu vixisse tempore Regis Iosaphari, non potuit igitur vita priuari à Rege Baasa, quem ex libro 3. Regum capite 16. constat obijsse, antequam regnaret Iosaphat. Nam filius Baasæ Ela successit patri regnanti Asa patre Iosaphati. Præterea Iehu filius Hanani viuebat post mortem Achab, reprehendit enim Iosapharum, quod fuisset comitatus Achab in illud bellum, in quo est occisus, 2. Paralip. 19. ergo non est occisus à Baasa, qui multo ante Achab è vita migrauit. Denique Hanani gesta omnia Iosaphati, literis mandauit, 2. Paralipom. 20. ergo vixit etiam post Iosaphat, atque adeo non potuit interfici à Baasa. Itaque verba illa 3. Regum 16. *Hoc est, Iehu filium Hanani Prophetam*, Abulensis 3. Regum 16. ex aliqua Glossa in textum irrepsisse scribit. Lyranus quoque non dissentit. At in Bibliis correctis non expunguntur, sed conseruantur. Quamobrem respondendum est cum Dionysio Carthusiano 2. lib. Paralip. cap. 19. duos fuisse eiusdem nominis Prophetas, quorum alter fuerit à Baasa vita priuatus, alter postea vixerit; nisi fortè vnus & idem à Baasa est interfectus, & à Deo postea in vitam reuocatus.

35. 3. Reg. 22. 3. Reg. 16. Michæas. An sit interfectus Iehu Propheta à rege Baasa. 2. Par. 19. & 20.

36.

De tertio ſtatu populi Iſrael, poſt captiuitatem Babylonicam.

CAPVT XXIV.

De Eſdra Sacerdote, Nehemia, & Pontificibus vſque ad Alexandrum Magnum.

1. *Reſp. Iudæorum per Pontifices adminiſtrata.*

TERTIVS Iſraelitici populi ſtatus poſt captiuitatem fuit Babylonicam. Tunc, vt Ioſephus teſtatur libr. 11. antiq. c. 4. ea Reipub. forma eſt inſtituta, quæ per optimates adminiſtratur, & à Græcis dicitur ἀριστοκρατία, penes Pontifices autem ſumma erat auctoritas. Penes Pontifices, ait Ioſephus, fuit ſumma auctoritas, donec Aſſamonæorum, id eſt, Machabæorum gens, mutato rerum ſtatu, regnum obtinuit, & lib. 20. antiq. c. penult. Ieſus, inquit, Ioſedeci filius, & eius poſteri quindecim, vniuerſi vſque ad regem Antiochum Eupatora, ſtatum Reip. popularem rexerunt, &c.

2. 1. *Eſdr. 3.* Primus Pontifex poſt captiuitatem fuit Ioſue filius Ioſedec, *Surrexit Ioſue filius Ioſedec, & fratres eius ſacerdotes, &c.* Ioſedec autē pater Ioſue fuit etiam ſummus ſacerdos 1. *Paral. 16.* ductus Babylonem captiuus. *Ioſedec egreſſus eſt, quando tranſtulit Dominus Iudam & Ieruſalem per manus Nabuchodonoſor, &c.* *Poſt captiuitatem primus Pontifex Ioſue filius Ioſedec.* Appellatur hic Ioſue Ieſus: *Oſtendit mihi Dominus Ieſum ſacerdotem magnum, &c.* Hebraice Iehoſuah. Tempore huius Pōtificis dux fuit ex familia Dauidis Zorobabel, nondū enim Pontifices rem profanam adminiſtrabant, ſed ſacræ præerant. Eodem tempore prophetiæ munere functi ſunt Aggæus & Zacharias: *Prophetauerunt autem Aggæus, & Zacharias filius Addo, prophetantes ad Iudæos, qui erant in Iudæa, & Ieruſalem, in nomine Dei Iſrael, &c.* Ad templi ædificationem populum pronocabant; eodem capite: *Tunc ſurrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Ioſue filius Ioſedec, & cœperunt ædificare templum Dei in Ieruſalem, & cum eis Prophetæ Dei adiuuantes eos, &c.*

Zach. 3.

3. *Eſdræ 5. Aggæus, & Zacharias Prophetæ poſt captiuitatem.*

Poſt Zorobabelem, & Ioſue, vt ſupra iam ſcripſimus, Eſdras è Babylonia venit, qui, vt colliges ex lib. 1. Eſdræ, c. 7. & lib. 1. Paralip. cap. 6. frater fuit Ioſedec ſummi ſacerdotis, filius Saraiæ, ſummi item ſacerdotis. Is Hebræos, qui nunc in vſu ſunt, characteres inuenit, vt Hieron. teſtatur in Prologo Galeato: Certum, inquit, eſt Eſdram ſcribam, legisq; doctorem, poſt captam Ieroſolymam, & inſtaurationem templi, ſub Zorobabel alias litteras reperiſſe, quibus nunc vtimur. Cum ad illud vſque tempus ijdem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint. & Ezechiel. 9. Antiquis, ait, Hebræorum litteris, quibus vſque hodie vtuntur Samaritani, extrema, thau, littera, crucis habet ſimilitudinem, &c. Euſebius item in Chronico: Affirmatur, inquit, Eſdras litteras Iudaicas commutaſſe. Et Beda Eſdræ 7. Ferunt, inquit, pro certo Hebræi, quod Eſdras leuiores litteras excogitauit, ſub nominibus earum, quas ante habuerant, quibus velociſſimè tantam librorum copiam, quæ conſumpta erant, reficeret. Ideo non ſolum ſcriba, ſed etiam velox nominatur Eſdræ 7. priores autem litteræ remanſerunt apud Samaritas, quibus illos quinque libros Moyſis, quos ſolos de Scriptura ſancta receperant, ſcribere ſolebant. Hæc ille. Idem docent Lyranus, & Carthuſianus, Eſdræ 7. Comeſtor in hiſtoria libri Iudith, cap. 5. & D. Iſidorus in libro de vita & morte Sanctorū: Eſdras, inquit, hebraicarum litterarum monumenta inuenit. D. etiam Anton. p. p. hiſtor. tit. §. 14.

1. Eſdræ 7. 2. Paral. 6. Eſdræ Hebræos characteres reperit. D. Hieron.

4. *Euſeb. Beda.*

5. *Lyranus. Carthuſ. Comeſtor. D. Iſidor. D. Anton.*

Idem tradit Genebrardus libr. 2. Chron. Elementa, inquit, quibus iam olim, hodieque Iudæi vtuntur, ſunt Aſſyriorum, non veterum Hebræorum, auctore Eſdra, qui ideo litteras, idque vt opinor Synodi conſilio, & auctoritate mutauit, quod has Samaritani callerent, vel quia etiam veterum Hebræorum, quam Aſſyriorum operoſior erat Scriptura. In tract. Sanedrim. Et infra: Tradita eſt lex characterе hebræo, idiomate ſancto, quæ Eſdræ temporibus in Arameum, id eſt, Syriacum idioma, & Aſſyrios mutata eſt characteres. At paulo poſt, characteres Aſſyrios retinētes, ſanctum elegerunt ſibi idioma, hebræum characterem, & Arameū idioma, idiotis relinquentes. Mar. Sutra in tracta. Sanedrim. Per idiotas intelligit Samaritanos. Rab. Hiſta Rabbi vero affirmat à principio ijſdem, quibus nunc ſcribitur, characteribus datam legem, mutatam quidem aliquando, ſed reſtitutam. At R. Simon: Nullo, inquit, tempore nec ſcribendi nec loquendi modus mutatus eſt. Hæc illi de mutatione litterarum.

Genebrar.

6.

Non ſolum autem litteras, verum linguam etiam poſt captiuitatem mutaſſe dicuntur Hebræi. Etenim non vt antea pura hebræa, ſed corrupta lingua vſi videntur, in Chaldæum idioma degenerante, quod in Babylonica captiuitate didicerant. Arias Montanus in præfatione Maſoreth: Conſtat, inquit, apud omnes, qui antiquas Hebræorum hiſtorias legerunt, Iudæis hebraicæ linguæ vſum, in Chaldaicum primum ſermonē, deinde ex illa captiuitate in patriam reſtitutis, in Syriacum degeneraſſe. Guido etiam Fabricius in epiſtola ad Ariam, quæ extat initio dictionarij Syrochaldaici in regijs biblijs, affirmat Iudæos ex captiuitate reuerſos nouam linguam Syriacam effeciſſe: Iudæi, inquit, qui ad patrias ſedes in Syriam reuerſi ſunt, ſenſim labentibus annis, Chaldæoque ſermone nonnihil immutato, Syriacæ linguæ dederunt originem, &c. In præfatione vero Euangelij Syriaci, hac lingua putat Chriſtum Opt. Max. locutum, & Apoſtolos, quippe quæ Iudæis tunc temporis vernacula eſſet. Noſter quoque Bellarminus in eadem eſt opinione lib. 2. de verbo Dei, cap. 4. & alij.

7. *An Hebræi poſt captiuitatem Babylonicam mutarint linguam. Arias Montanus. Guido Fabricius.*

8.

Faciunt fidem vocabula, quæ in Euangelijs reperiuntur Syriaca, Marci 5. *talitha*, Matth. 27. *Golgotha*, Marc. 3. *Boanerges*, Act. 1. *Akeldema*, 1. Chorinth. vlt. *maran atha, Abba pater*, Matthæi 6. *mammona*. Matth. 27. *Sabachtani*. Vnde Ianſenius concordiæ ca. 34. Ex pleriſque, inquit, locis Euangelij colligitur Dominum plebeis hominibus locutum fuiſſe non purè hebraicè, ſed Syra lingua, quam tunc in Iudæa vernaculam fuiſſe certiſſimum eſt, &c. Colligitur etiam hæc opinio ex lib. 2. Eſdræ. Leuitæ enim, & Eſdras eo loco legem populo interpretantur. *Legerunt in libro legis Dei, diſtinctè, & apertè ad intelligendum, & intellexerunt, cum legeretur.* & infra: *Eſdras & Leuitæ interpretantes vniuerſo populo.* Rurſus: *Abijt omnis populus, vt comederet, & biberet, & mitteret partes, & faceret lætitiā magnam, quia intellexerant verba, quæ docuerant eos.* Item: *Congregati ſunt principes familiarum vniuerſi populi, Sacerdotes & Leuitæ, ad Eſdram ſcribā, vt interpretaretur eis verba legis.* Interpretatione indigebat lex, ergo populus idioma hebræum non intelligebat, quod vero per interpretem intellexiſſet, lætatus eſt. Verum locus non probat. Interpretabantur enim Leuitæ, & Eſdras legis ſenſum, non verba, dicet, qui hanc opinionem reſpuerit, quam ob cauſam lætitia affectus eſt populus. Si ex Ioan. Phariſæorum illa verba afferas: *Turba hæc, quæ non nouit legem, maledicti ſunt*, & inferas, ergo turba, & vulgus Iudæorum, hebræum legis ſermonem non intelligebat. Reſpondebit, ſermonē quidem hebræum intellexiſſe, non tamen fuiſſe legis peritum, & in lege verſatum.

Marc. 5. Matth. 27. Marc. 3. Act. 1. Matth. 6. & 27. Ianſenius.

2. Eſdr. 8.

9.

10. *Ioan. 7.*

Abulenſis, Matth. 10. q. 3. Iudæos non quidē propriam linguam Syriacā effeciſſe, ſed lingua, qua reliqui Syri vtebantur, vulgo vſos ſcribit: *Cephas*, inquit, non eſt nomen hebræum, ſed Syrum, vt Rabanus dicit. ratio huius eſt, quia Iudæa eſt pars Syriæ, & ita vulgare totius terræ Iudææ erat Syriacum, & Iudæi imponebant ſibi nomina multa Syriaca ſecundum conſuetudinem vulgarem, &c.

Abulenſis.

Mihi difficile videtur concedere Hebræos, qui per ducentos annos in Ægypto hebræam linguā retinuere, amiſiſſe eandem in captiuitate Babylonica, quæ annorum 50. fuit, vt ſupra oſtendimus in poſt Ægyptiacam ducentorum annorum captiuitatem, hebraicè locuti ſunt, cur poſt 50. annorum captiuitatem, Syriacam linguam effecerunt? ideo merito Abulenſis in prolog. Galeatum, q. 1. Nullum, inquit, motiuum eſſe poteſt ad videndum, quomodo omnes Iudæi linguam paternam, quam à ſæculis habuērunt, in captiuitate Babylonica perderent, cum tantus populus tranſlatus fuerit in Babylonem, potiſſimè quia non manſerunt ibi longo tempore, ita vt aliqui de illis, qui inerant in captiuitatem, redirent poſtea, hæc ille. Suſpecta mihi eſt opinio. Prærerea quia recentiorum eſt, nec vſpiam, quod ſciam; illius meminit hebraicorum ſcriniorum ſcrutator Hieronymus, immò Euangelium Matthæi, quod lingua vulgari ſcripſit, hebræa lingua ſcriptum affirmat, Syriacæ non meminit. Opinio nititur vocabulis Syriacis quæ in Euangelio reperiuntur. At reſpondemus, Iudæos ex lingua Syriaca vicinarum gentium vocabula mutuatos aliqua, non

11.

12.

non tamen nouam linguam effeciſſe. Concedimus itaque hebræam linguam alienis vocabulis Iudæos, vt ſolent, locupletaſſe: Preterea nonnihil à priſtina puritate deflexiſſe. Adde Apoſtolos non admodum verba curaſſe, ideo obuijs quibuſque & ſermone Galilæo vſos, qui à puritate hebræa degenerauerat. Huius ſententiæ eſt Rabbi Simon, cuius verba citata illa ſunt: Nullo tempore, nec ſcribendi, nec loquendi modus mutatus eſt, &c.

13. *D. Iren. Eſdras ſacros libros reparauit.* Ab eodem Eſdra poſt captiuitatem aiunt Patres, ſacros libros, quos Chaldæi incenderant, reparatos. D. Iren. lib. 3. cap. 25. In ea captiuitate populi, quæ facta eſt à Nabuchodonoſor corruptis ſcripturis, & poſt ſeptuaginta annos Iudæis deſcendentibus in regionem ſuam, & poſt deinde temporibus Artaxerxis Perſarum regis, inſpirauit Deus Eſdræ ſacerdoti, præteritorum Prophetarum omnes rememorare ſermones, & reſtituere populo eam legem, quæ data eſt per Moyſem, &c. *Tertull.* Tertull. in lib. de habitu muliebri cap. 3. Potuit, inquit, Noë Scripturam Enoch abolefactam, in ſpiritu rurſus reformare, quemadmodum & Ieroſolymis Babylonica expugnatione deletis, omne inſtrumentum Iudaicæ literaturæ, per Eſdram conſtat reſtauratum, &c. Auctor de mirabilibus ſacræ Scripturæ lib. 2. ca. 33. Eſdras combuſtam à Chaldæis in archiuis templi reſtituit legem, nempe qui eodem ſpiritu, quo antea ſcripta erat, plenus fuit. *Euſebius,* Euſebius in Chron. Fuit Eſdras eruditiſſimus legis diuinæ, & clarus omnium Iudæorum magiſter, qui de captiuitate regreſſi fuerant in Iudæam, affirmaturque diuinas Scripturas memoriter condidiſſe, & vt Samaritanis non miſcerentur, literas Iudaicas commutaſſe, &c. *Beda.* Beda Eſdræ 7. Scriba velox in lege Moyſi appellatur Eſdras, quia legem Moyſi, quæ conſumpta erat, refecit. & etiam (vt communis maiorum fama eſt) omnem ſacræ Scripturæ ſeriem, quam ignis abſumpſerat, prout videbatur legentibus ſufficere, ſcripſit, & nonnulla, vt fertur, quæ opportuna putabat, adiecit, &c. D. Iſidorus in li. de vita & morte Sanct. Eſdras legem incenſam renouauit. Clemens Alexand. lib. 1. ſtrom. Per Eſdram facta eſt diuinitus inſpiratorum eloquiorum recenſio & renouatio, &c. Theod. in præfat. Pſalm. Eſdras diuino numine afflatus, ſacrorum voluminum memoriam illis hominibus renouauit. Idē ſcribit Comeſtor in hiſtor. Iudith, cap. 5. D. Anton. 1. part. hiſtor. titulo 4. §. 17. Carthuſ. & Lyranus Eſdræ 7. & Abulenſis lib. 2. Par. cap. 9. quæſt. vlt. Deus (inquit) dedit Prophetico ſpiritum Eſdræ, ad reſtituendum omnes libros legis, qui ante captiuitatem Babylonis ſcripti erant.

14. *Euſebius,* *Beda.* *D. Iſidorus, Clemens Alexand.* *Theodor.* *Comeſtor. Carthuſ. Lyranus. Abulenſis.*

16. *An Eſdras memoria libros ſacros tenuerit, & ex memoria reparauit, Euſebius. Tertullian. D. Iſidorus.* Rogabis, num memoriter ſcripturas dictarit Eſdras, atque ita dictando reparārit, an ex libris, qui ſupererant, correxerit, & inſtaurarit? Euſebius aperte Eſdram memoriter ſacros libros protuliſſe ſcribit. Idem videntur ſentire Tertullian. & Iren. vt ex eorum verbis colliges, Iſidorus quoque, & alij, qui aiunt eum legem incenſam renouaſſe. Cum enim incenſam dicunt, ſignificant non extitiſſe libros, vnde repararetur. Magnum hoc miraculum fuit, ſpiritu diuino afflatum hominem, memoriter tot libros dictaſſe, nec à veritate alienum. Simile habes 4. Eſd. 14. ſed Apocrypho.

D. Athan. Veruntamen forte probabilius eſt, quod D. Athanaſius in Synopſi ait, Eſdram libros ſacros cuſtodiſſe. Narratur, inquit, de Eſdra, quod cum libri ſacri per incuriam populi, ac diuturnam captiuitatem perijſſent, ipſe illos cum vir eſſet honeſti ſtudioſus, induſtrius, & lector, apud ſe omnes cuſtodierit, & tandem protulerit, omnibuſque tradiderit, arque ita ſeruauerit, &c. *D. Chryſ.* D. Chryſ. addit, explanaſſe, & ex reliquijs compoſuiſſe homil. 8. ad Hebræos: Deus, inquit, virum inſpirauit admirabilem, id eſt, Eſdram, vt ſcripturas exponeret, & fecit, vt componerentur ex reliquijs, &c. Ex *D. Hilar.* D. Hilarij præfatione in Pſalm. colligitur, diſperſos libros in vnum corpus coniunxiſſe. De Pſalmis enim ſic ille: Eſdras, vt antiquæ traditiones ferunt, incompoſitos Pſalmos, & pro auctorum ac temporum diuerſitate diſperſos, in volumen vnum collegit & retulit, &c. Idem de cæteris libris conijcitur.

17.

18. *D. Iſidorus.* Collegit igitur Eſdras ſcripturas, an aliquid erroris hominum negligentia vel prauitate irrepſiſſet, ſpiritu Prophetico examinauit, correxit, & in corpus vnum, & ordinem, quem Hebræi ſeruant, redegit. Vnde D. Iſidor. lib. 6. Etym. cap. 1. Hebræi (inquit) vetus Teſtamentum Eſdra auctore, iuxta numerum literarum ſuarum, viginti duobus libris accipiunt, diuidentes eos in tres ordines, videlicet Legis, & Propheta rum, & Hagiographorum, &c. Legis libri ſunt quinque libri Moyſis, ſiue Pentateuchus: Prophetarum ordo 8. libros complectitur, nempe quatuor libros Prophetarum priorum, ſcilicet Ioſue, Iudicum, Samuelis, & Regum tertium, & quartum, hos Prophetarum appellant, quia à Prophetis ſunt conſcripti, & quatuor libros Prophetarum poſteriorum, Iſaiæ, Ieremiæ, Ezechielis, & duodecim Prophetarum minorum, qui omnes vno libro copulantur. Hagiographa, id eſt, ſancta ſcripta nouem ſunt, Pſalmi, Prouerbia, Canticum canticorum, Eccleſiaſtes, Iob, Daniel, Eſdras, Paral. Eſther. Nam Ruth ſubijciunt velut appendicem libro Iudicum. De Hebræis loquimur, nam Canon Eccleſiæ Catholicæ plures libros recipit. De Canone Hebræorum loquitur Hieron. in prologo Galeato, cum ſacros libros ſic numerat: Fiunt, inquit, pariter veteris legis libri viginti duo, id eſt, Moyſis quinque, & Prophetarum octo, Hagiographorum nouem, quamquam nonnulli Ruth & Threnos Ieremiæ inter Hagiographa ſcriptitent, & hos libros in ſuo putent numero ſupputandos, ac per hoc eſſe priſcæ legis libros viginti quatuor. Hæc Hieronymus.

Ordo ſacrorum librorum iuxta Hebræos.

19.

Seruata autem à Iudæis ſacra volumina ſuadet, quod illi ſacrum ignem in profundo puteo ſeruarunt, vt ſcribitur 2. Machab. Si ignis tantam habuere curam, cur non etiam ſcripturarum? Adde Ieremiam Propheram, poſtquam Ieruſalem eſt expugnata, voluntati ſuæ permiſſum. Præceperat Nabuchodonoſor Rex Babylonis de Ieremia, Nabuzardan magiſtro militum dicens: *Tolle illum, & pone ſuper eum oculos tuos, nihilque ei mali facias, ſed vt voluerit, ſic facias ei,* &c. Potuit igitur Ieremias facile ſacra volumina conſeruare, & incendio etipere, quemadmodum arcam, altare incenſi, & tabernaculum eripuit, vt dicitur 2. Machab. potuerunt, & alij qui cum eo in Ægyptum ſunt profecti. Iis adiunge, Nehemiam poſt reditum à captiuitate, libros Prophetarum & alios ſacros congregaſſe, vt dicitur 2. Machab. vnde colligitur non omnino in captiuitate perijſſe.

20. 2. *Mach.* 1. *Ieremi* 39. 2. *Mach.* 2. 21. 2. *Mach.* 2.

In libro Eſdræ quarto Apocrypho ducentos quatuor libros diuinitus à ſe dictatos his verbis ſcribit Eſdras: *Accepi quinq; viros, ſicut mandauit mihi Deus, & profecti ſumus in campū, & manſimus ibi, & factus ſum in craſtinum, & ecce vox vocauit me dicens: Eſdra aperi os tuum, & bibe, quo te potauero, & aperui os meum, & ecce calix plenus porrigebatur mihi. Hoc erat plenum ſicut aqua, color autem eius, vt ignis ſimilis, & accepi, & bibi, & in eo cum bibiſſem, cor meum cruciabatur intellectu, & in pectus meum increſcebat ſapientia. Nam ſpiritus meus conſeruabatur memoria, & apertum eſt os meum, & non eſt clauſum amplius. Altiſſimus dedit intellectum quinque viris, & ſcripſerunt, quæ dicebantur exceſſiones noctis, quas non ſciebant. Nocte autem manducabant panem, ego autem per diem loquebar, & per noctem non tacebam. Scripti ſunt autem per quadraginta dies libri ducenti quatuor. & factum eſt cum compleuiſſent quadraginta dies, locutus eſt altiſſimus dicens, Priora, quæ ſcripſiſti, in palam pone, & legant digni & indigni, nouiſſimos autem ſeptuaginta conſeruabis, vt tradas eos ſapientibus de populo tuo. In his enim eſt vena intellectus, & ſapientiæ fons, & ſcientiæ flumen, & feci ſic.* Hactenus Eſdras. 4. *Eſd.* 14. 22. *Libri multi ab Eſdra dictati.*

D. Baſilius in Epiſt. ad Chilo. ad hunc Eſdræ locum alludit, illis verbis: Hic ſita eſt campeſtris planities, in quam ſeorſim à cæteris cum ſe Eſdras ſubmouiſſet, libros Scripturæ diuinitus inſpiratæ, omnes, ex Dei mandato ad communem omnium vſum eructauit, & exprompſit. Videtur Baſilius intellexiſſe, Eſdram in campo illo, in quem cum viris quinque ſeceſſit, Scripturæ ſacræ libros diuinitus reparaſſe. At illi non erant ſacræ Scripturæ canonici libri, fuerunt enim plus quam ducenti, libri vero canonici multo ſunt pauciores. *D. Baſil.* 23.

Quidnam tot libri continerent, ex verbis eiuſdem capitis 14. colligi poteſt: *Lex tua incenſa eſt* (ait Eſdras) *propter quod nemo ſcit, quæ à te facta ſunt, vel quæ incipient opera. Si enim inueni in te gratiam, immitte in me Spiritum Sanctum, & ſcribam omne, quod factum eſt in ſeculo ab initio, quæ erant in lege tua ſcripta, vt poſſint homines inuenire ſemitam, & qui voluerint viuere, in nouiſſimis viuant,* &c. Reſpondet Dominus: *Accendam in corde* 4. *Eſd.* 14.

24. *tuo lucernam intellectæ, quæ non extinguetur quouſque finiantur, quæ incipies ſcribere,* &c. Ex ijs verbis colliges ea ſcripſiſſe Eſdram, quæ tranſactis temporibus à Deo geſta erant.

Picus Mirand. Cabala. Picus Mirandulæ comes in Apologia, putat ſeptuaginta libros, quos ſapientibus tradere iuſſus eſt, ſcientiã Cabalæ fuiſſe complexos. Cabala receptionem ſignificat. Ait Picus Moyſem, non legem ſolum, ſed myſticam quoq; legis intelligentiam, in monte Sinai accepiſſe, præceptumq; illi à Deo, vt legem quidem populo publicaret, legis interpretationem nec traderet literis, nec vulgaret, ſed ipſe Ioſue tantum, Ioſue vero alijs deinceps ſuccedentibus ſacerdotum primoribus, magna ſilentij religione reuelaret. Cũ

25. ergo poſteriores à prioribus acciperent, receptiõ dicta eſt, hebraice Cabala. Moyſes quidem myſticum legis ſenſum intellexit, quo Chriſti myſteria tontinentur, eundem ve-

D. Hilar. ro nonnullis patefeciſſe indicat D. Hilar. in comment. Pſal. 2. Moyſes (inquit) quamuis veteris Teſtamenti verba in literis condidiſſet, tamen ſeparatim quædam ex occultis legis ſecretiora myſteria, ſeptuaginta ſenioribus, qui doctores deinceps manerent, intimauerat. Hæc ille. Similiter li.

4. Eſd. 14. 4. Eſdræ Apocrypho ita loquitur Deus: *Adduxi Moyſem ſuper montem Sina, & detinebam eum apud me diebus multis, & enarrauiei mirabilia multa, & oſtendi ei temporum ſecreta & finem, & præcepi ei dicens, hæc in palam facies verba, & hæc abſcondes,* &c. Et

Galatin. Galatinus lib. 1. cap. 1. Vt Hebræi, inquit, priſci teſtantur,

26. eodem ſpiritu Moyſes, & legem, & ipſius legis expoſitionem in monte Sinai accepit, ipſa autem legis explanatio ad geminum tendit ſenſum, literalem, & ſpiritualem, vel myſticum, quorum neutrum Moyſem ſcripſiſſe affirmant, ſed vtrumque verbo tradidiſſe; & hanc legem eam eſſe dicunt, de qua legitur in capitulis Patrum, Moyſes accepit legem de Sinai, & eam tradidit Ioſue, Ioſue ſenioribus, ſeniores Propheris, Prophetæ viris Synagogæ magnæ. Hæc ille. Legis igitur myſticum ſenſum illis libris Eſdræ conſcriptum cenſet Mirandulanus.

Verum ille ait, illos ſeptuaginta libros ſcriptos ab Eſdra conuocatis, qui tunc ſupererant, ſapientibus, vt afferret quiſque in medium, quæ de myſterijs legis memoriter tenebat: At Eſdras omnes à Deo inſpiratos teſtatur. Libros

27. eoſdem ſcribit idem Miran. nõ mediocri impenſa ſibi compꝛaſſe, atque in eis Sacroſanctæ Trinitatis, Chriſtiq; myſteria reperiſſe: Vidi (ait) in illis libris (teſtis eſt Deus) religionem non tam Moſaicam, quam Chriſtianam. ibi Trinitatis myſterium, incarnatio, Meſſiæ diuinitas, ibi de peccato originali, de illius per Chriſtum expiatione, de caſu Dæmonum, de purgatorijs, de inferorum pœnis eadẽ legi, quæ apud Paulum, & Dionyſium, apud Hieronymum, & Auguſtin. quotidie legimus. Hæc ille. Idem ſenſit Geneb.

Genebr. lib. 2. Chronol. Eſdras (inquit) Propheta, & ſcriba, Cabalam apud Hebræos collegit, & 72. libris mandat. Eius conſilio & opera libri ſacri collati ſunt, & emendari, vnde correctio ſcribarum appellatur correctio Eſdræ. Hæc ille.

28. Sed dices, hæc ex apocrypho libro Eſdræ eſſe petita: ita eſt; tamen non caret ille liber auctoritate, etſi in canonem

D. Ambr. ſcripturarum non ſit receptus. Etenim D. Ambr. in ep. ad Horontianum, ſuadet librum quartũ Eſdræ eſſe legendum, & in lib. de bono mortis, & 2. in Lucam commentario, petitis ex illo teſtimonijs vtitur. Lege Genebr. lib. 2. Chron.

Genebr. qui ait quartum librum Eſdræ eſſe de canone non primo,

Sixtus Sen. ſed ſecundo Hebræorum: Lege etiam Sixtum Senenſem.

Vrgebis, ſi ergo aliquid habet auctoritatis, ſequitur Eſdram memoriter reparaſſe legem. Idem enim oſtendunt illa verba: *Lex tua incenſa eſt, propter quod nemo ſcit, quæ à te facta*

29. *ſunt, vel quæ incipient opera,* &c. Nam ſi vel Eſdras, vel alij ex hebræis, libros ſacros vt dicebamus cuſtodiſſent, etiam ſi lex deflagraſſet, tamen ſcire poſſet ex libris cuſtoditis, quæ à Deo facta eſſent. Prærerea ſi Moyſis libri, cæteriq; hiſtorici extabant, quorſum Eſdras à Deo ſpiritum petiuit ſanctum ad ſcribendum, quæ in lege erant? *Immitte,* inquit, *in me ſpiritum Sanctum, & ſcribam omne, quod factum eſt in ſæculo ab initio, quæ erant in lege tua ſcripta,* &c. Reſpondeo, iuxta hunc librum apocryphum, veriſimile eſſe libros ſacros à Chaldæis ſimul cum templo, in quo aſſeruabantur, fuiſſe incenſos, nec ab Eſdra cuſtoditos, quia forſitan in Babylonia natus fuit, ſed diuini ſpiritus afflatu inter illos ducentos quatuor, in campo Babyloniæ, antequam Cyrus priſtinæ libertati Iudæos reſtitueret dictatos. In Babylonia enim Eſdras erat, cum libros illos ducentos dictauit, reparatos ſeruauit, Hieroſolymam adduxit. Quia vero Eſdras eo capite, non ait aperte ſe vel legem, vel ſacra volumina reparaſſe, dici quoque poteſt, Eſdram tunc temporis in Babylonia ſacrã ſcripturam minime reparaſſe, ſed poſtea Hieroſolymis, vel ex repertis ſcriptis, vel per diuinum ſpiritum ex memoria inſtauraſſe. Nam quemadmodum ignem ſacrum in puteo, ità ſcripturas ſacras forſitan Iudæi abſconderunt. 30.

Præterea hæc ſcribit Genebrard. Eſdram Academiam Ie- *Academia Ieroſolymis abEſdra inſtituta.*
roſolymis inſtituiſſe omni diſciplinarum genere refertam, ex qua multi docti viri, ſcribæ, & legis periti, prodierunt. Scribit etiam eundem Eſdram, & viros ſynagogæ magnæ, 31.
ſiue ſynodi magnæ, quæ tunc celebrata eſt, diuino afflatos ſpiritu, ſcripturas in Peſucim, id eſt, verſus, diſtinxiſſe. Vnde & codices Iudæorum per ſententias, membra, & verſus diuiſi, & interuallis quibuſdam diſtincti fuere; qui antea veluti vnus erant verſus. In hac ſynodo ſcribit idem auctor editum Hebræorum canonem in ſacris libris, Eſdræq; auctoritate veteris Teſtamenti volumina redacta in ordinẽ.

Poſt Eſdram anno vigeſimo Artaxerxis, venit in Iudæã *2. Eſdr. 2.*
Nehemias, hic, vt ſupra iam diximus, muros Ieruſalem, *2. Mach. 1.*
ædeſque exædificauit: vt vero ſcriptum extat lib. 2. Mach. ſacrum ignem reperit: Sacer autem ignis dicitur, quo in
altari holocauſtorũ ſacrificia Deo incendebantur. Hunc ſa- 32.
cerdotes, cum à Nabuchodonoſore vrbs capta eſt, in profundo puteo occultarunt: Nehemias vero cũ in Iudæã venit, poſt tot captiuitatis annos, ſacerdotes ad inquirendũ miſit, repererunt illi non ignem, ſed craſſam aquã. Ea vero aqua, ligna, ſacrificiaque altari holocauſtorum impoſita, nullo ſubiecto igne aſpergi cum iuſſiſſet, ſolis ſplendore, qui nubibus obtegebatur affulgente, ignis admirabiliter excitatus ligna, hoſtiaſque incendit. Lege lib. 1. Machab. cap. 1. eo capite Nehemias ſacerdos fuiſſe dicitur, quemadmodum & Eſdras, appellatus quoque eſt nomine alio; *2. Eſd. 8. & 12.*
forte in captiuitate impoſito, Atherſatha, dicitur dux; Bibliothecam Ieroſolymis conſtruxiſſe docet ſecundus Ma- *2. Mach. 2.*
chabæorum liber his verbis: *Inferebantur autem in deſcriptionibus & commentarijs Nehemiæ, hæc eadem, & qualiter conſtruens Bibliothecam, congregauit de regibus libros, & Prophetarum, et Dauid, & epiſtolas Regum, & de donarijs,* &c. 33.

Poſt Ioſue filium Ioſedec, pontifices numerantur, qui *Poſt Ioſue filiũ Ioſedec, numerãtur Pontifices, vſque ad Alexandrũ Magnũ functi pontificatu.*
ad Magnum vſq; Alexandrum pontificatum geſſerunt, his verbis: *Ioſue genuit Ioachim, & Ioachim genuit Eliaſib, & Eliaſib genuit Ioiada, & Ioiada genuit Ionathã, & Ionathã genuit Ieddoa.* Hic Ieddoa Iaddus eſt, qui Alexandri Magni tempore Pontifex fuit, vt ſcribit Ioſephus lib. 11. cap. 8. Primus igitur Pontifex fuit Ioſue, ſiue Ieſus: ſecundus eius filius Ioachim, tertius Eliaſib, quartus Ioiada, quintus Ionathan, 6. Iaddus, vſque ad Alexandri Magni imperium. Fuit autem tertius hic populi Iſraelitici vſque ad Chriſtum ſtatus, primum ſub regibus Perſarum, deinde ſub regibus Græcorum, tandem ſub Romanorum poteſtate; ideoque de regibus Perſarum nunc paucis agendum, de Græcis, & Romanis poſtea. *2. Eſdr. 12. Ioſephus. Status Iudæorũ poſt captiuitatẽ fuit ſub regibus Perſarũ, & Græcorũ, & ſub Romanis.*

CAPVT XXV.

De Regibus Perſarum, & Pontificibus Iudæorum.

QVot fuerint Perſarum Reges controuerſum eſt. Ex Da- 1.
niele colligitur, quatuor fuiſſe tantum modo. Eo enim *Quatuor fuiſſe tantũ Perſarum reges. Dan. 11.*
loco Angelus in hunc modum cum Daniele loquitur: *Ecce tres Reges adhuc ſtabunt in Perſide, & quartus ditabitur opibus nimijs ſuper omnes, et cum inualuerit diuitijs ſuis, concitabit omnes aduerſus regnum Græciæ. Surget vero Rex fortis* (id eſt, Alexander Magnus) *et dominabitur poteſtate multa.* Hæc Angelus. Ex quibus conſtat à temporibus Danielis, vſque ad Alexandrum, qui monarchiam à Perſis ad Græcos tranſtulit, quatuor tantũ, nec plures fuiſſe Perſarum Reges, in qua ſententia Lyranus *Lyranus.*
eſt in cõmentarijs Dan. 11. Primum Perſiæ Regem Cyrum fuiſſe docet, ſecundum Cambyſem filium Cyri, tertium Aſſuerum maritum Eſther, quartum Darium filium Aſſueri, & Eſther, cuius anno ſexto templum perfectum

eſt,

2. eſt, hunc ab Alexandro ait ſuperatum. Danielis vero nono, Cyrum regnaſſe ſcribit annis tribus poſt adeptam monarchiam, Cambyſem annis ſex, Aſſuerum 40. Darium 6. vſque ad templum perfectum. Eoſdem quatuor Reges numerat Paulus Burgenſis Epiſcopus, cum Raymundo, Danielis nono, additione tertia.

Burgenſis. Raymund.

Genebrardus lib. 2. Chron. non diſſentit ab hac opinione, ſic enim ſcribit: Perſpicue non plures, quam quatuor Perſarum Reges poſt Darium (aut certe Cyrum, iuxta Rab. Moyſem) imperaturi affirmantur, Dan. 11. nec plures in ſcriptura nominantur, ex Rabbi Moyſe addo pro ſexto, & vltimo, Darium Diſamis filium. Hæc ille. Primus apud Genebrad. rex eſt Darius Hyſtaſpis filius, ſocer Cyri annis 2. putat enim Darium Hyſtaſpis eſſe Darium Medum, qui

Genebrard. Perſarum reges ſex.

3. Babylonem ſimul cum Cyro expugnauit, vt Daniel ſcripſit cap. 5. Secundus Rex eſt Cyrus annis 30. Cambyſem à numero excludit, quod ſimul cum patre Cyro regnarit, eodemque fere tempore obierit. Regnauit enim Cambyſes in Perſide abſente Cyro in bello Scythico. Oportebat enim ex inſtituto Perſarum regem ita demum in expeditionem ire, cum regni ſucceſſorem declaraſſet, vt ait Herodot. lib. 7. ideoque Cambyſis anni Cyro tribuuntur. Tertius Rex Aſſuerus, quem noſtri Xerxem vocant, Chaldæi Artaxerxem primum, Carij Medi filium, annos 20. Hunc ait duxiſſe Eſther vxorem, & templum ædificare prohibuiſſe, ſed

Herodotus.

4. poſtea Eſther & Mardochæi cauſa annuiſſe. Quartus Darius Longimanus Artaxerxes ſecundus, Pius, annis 40. Huius Darij anno 6. perfectum templum, anno 7. Eſdram, anno 20. Nehemiam in Iudæam aſcendiſſe ſcribit Iudæiſq; fauiſſe, fortaſſe quod filius eſſet Eſther. Quintus Artaxerxes tertius Mnemon, annis 49. Sextus Darius Codomanus Arſani filius, quem vicit Alexander, annis 6. hæc ex Genebr.

Tres tantũ reges Perſarũ ex Chronologia Hebræorum.

Hebræi in Chron. cap. 29. tres tantum Perſarum Reges commemorant, Cyrum, Aſſuerum, & Darium. Cyrum imperaſſe aiunt annis tribus, Aſſuerum annis 14. Darium vſque ad templum abſolutum annis 6. Aſſuerum ſcribunt regni initio tẽpli exædificationi obſtitiſſe, tertio anno conuiuium illud exhibuiſſe, quod Eſther primo memoratur,

5. ſeptimo Eſther duxiſſe vxorem. At cap. 30. duos tantum numerant Perſarum Reges, duos Medorum: Non inuenies, inquiunt, reges Perſarum in ſcriptura, niſi duos, Cyrum & Darium: Medorum vero duos alios, Darium, & Aſſuerum. Summa omnium annorum regum Mediæ, & Perſidis, ducentis & quinquaginta annis cõprehenditur. Hæc illi. Reges illos duos Medorum numerare videntur ex Da-

Dan. 9.

niele, filium Darium, & patrem Aſſuerum, *In anno primo*, ait Daniel, *Darij filij Aſſueri, de ſemine Medorum*, niſi forte Aſſuerum Eſther maritum, Medorum Regem fuiſſe putant;

6. non Perſarum. Itaque plures Perſarum Reges non fuiſſe putant, quod plures in ſcriptura non inueniant, quaſi vero ſcriptura omnes ſuſceperit numerandos. Merito à Galatino lib. 4. ca. 15. piſcatori dicuntur ſimiles, qui tres tantummodo piſces expiſcatus, plures in mari non eſſe aſſerebat, eo quod plures ipſe non repererat. Sic Iudæi, quia paucos Reges Perſarum in ſacris literis inuenerunt, plures non eſſe exiſtimarunt. Vnde dixiſſe legitur Rabbi Ioſe: Regnum Perſidis durauit, dómo, id eſt, templo Dei, durante 33 annis, ijs paucis annis ille Perſarum monarchiam terminauit, quia paucos Perſarum Reges agnouit.

Galatinus.

Septẽ reges Perſarum ex Ioſepho.

Ioſephus tamen Hebræus plures & agnouit, & numerat lib. 11. antiquitat. Primo loco Cyrum, poſt hunc Cambyſem locat, Cambyſe vita functo Magos principatum obtinuiſſe ait, poſt horum interitum Regem creatum Darium Hyſtaſpis, Dario filium eius Xerxem ſucceſſiſſe, quo regnante Eſdras primum, deinde Nehemias in Iudæam venerint. Xerxe mortuo eius filium Cyrum, græce Artaxerxem

7. appellatum, regni clauum tenuiſſe, qui Eſther coniugem habuerit. Præter hos Darij quoque meminit, quem Magnus Alexander vicit. Septem ergo Perſarum reges (ſi Magos non excludas) ex Ioſepho, quamuis ex Iudæo, fuiſſe conſtat.

Philo Annij

Philo Annij, quiſquis ille fuerit auctor, Darium illum Medum, Cyri in expugnatione Babylonis ſocium, Hyſtaſpis filium fuiſſe ſignificat, Reges vero Perſarum quinque memorat, primum Cyrum, ſecundum Aſſuerum Priſcum Artaxerxem, qui templum extrui prohibuit, tertium Darium Longimanum, quartum magnum Artaxerxem Aſſuerum maritum Eſther, quintum Ochum Artaxerxem. Metaſthenes eiuſdem Annij, octo numerat, primum Cyrum, ſecundum Artaxerxem priſcum Aſſuerum, filium Darij Medi, tertium Darium Longimanum, quartum Darium nothum filium Longimani, quintum magnum Artaxerxem Darium Mnemonem, ſextum Artaxerxem Ochum, ſeptimum Arſem, octauum Darium vltimum. Si autem ſcire cupis, quid horum regum toties repetita nomina ſignificationis habeant, docet Herodotus lib. 9. In noſtra, inquit, lingua pollent hæc nomi- a. Darius, quod coercitor, Xerxes, quod Bellator, Artaxerxes, quod Magnus Bellator, &c. Sed qui Reges in Scriptura numerentur, videamus.

8. *Metaſthenes Annii.*

Herodotus.

Diuinæ literæ Cyrum quidem Regem Perſarum multis locis memorant, Aſſuerum & Artaxerxem his verbis: *In regno Aſſueri, in principio regni eius, ſcripſerunt accuſationem aduerſus habitatores Iudæ, & Ieruſalem, & in diebus Artaxerxis ſcripſit Beſelam Mithridates, & Thabeel, & reliqui, qui erant in conſilio eorum, ad Artaxerxem regem Perſarum*, &c. Dubium eſt, an hoc loco duorum regum fiat mentio, Aſſueri & Artaxerxis, an vnius tantum? Reſpondetur, eundem Regem eſſe Aſſuerum, & Artaxerxem, qui duobus ijs nominibus appelletur, quamuis illa coniunctio, &, diuerſitatem innuere videatur. Hic templi ædificationem vetuit, vt eodem capite dicitur.

9. *Reges Perſarũ in ſcriptura memorati.* *1. Eſdr. 4.*

Primo Eſdræ 5. & 6. mentio fit Darij, neq; additur Hiſtaſpis filius; ſed tantummodo Darius nominatur, cuius ſexto anno templum perfectum ſcribitur. Extant capite ſexto hæc verba: *Conſtruxerunt iubente Deo Iſrael, & iubente Cyro & Dario, & Artaxerxe, Regibus Perſarum*: Ambigitur, num tres Reges hoc loco numerentur, vt ipſa præ ſe verba ferunt, qui templum extrui iuſſerint? At non numerari, illud confirmat, quod Cyro tantum & Dario iubente ædificatum ſit templum, non autem Artaxerxe: etenim Artaxerxes ſiue Aſſuerus ædificationi oppoſuit impedimentum. Reſpondetur, eundem eſſe Regem Darium, qui dictus etiam eſt Artaxerxes coniunctione illa &, reſpondet Rab. Salo-

10. *1. Eſdr. 5. & 6.*

Rab. Salomon. Vatablus.

mon, & verſio Vatabli. Omnes autem Perſarum Reges Artaxerxes appellatos aiunt Hebræi in Chronol. capit. 30. Genebrad. in Chronol. lib. 2. ait, Artaxerxem hunc eſſe illum, qui templum ædificare prohibuit, poſtea vero decreto abrogato templum extrui iuſſiſſe, ſed repugnat ſcripturæ, quæ docet toto tempore, quo hic Artaxerxes regnauit, ante Darium, templi opus fuiſſe intermiſſum. *Tunc*, inquit Eſdras, *intermiſſum eſt opus domus Domini in Hieruſalem, & non fiebat, vſque ad annum ſecundum regni Darij Regis Perſarum*, &c. ergo Artaxerxe illo iubente non eſt templum extructum, neque fit eius mentio loco indicato. Artaxerxeris quoque mentio fit primo Eſdræ 7. & 2. Eſdræ ſecundo, & in libr. Eſther Aſſuerus Rex memoratur, qui idem in fine libri dicitur Artaxerxes.

11. *Genebrard.*

1. Eſdr. 4.

1. Eſdr. 7.

An autem idem Rex ſit ille Artaxerxes Eſdræ, & hic Eſther, dubium eſt. Dubium item eſt, quis ille Darius ſit qui nominatur illis verbis: *Leuitæ in diebus Eliaſib, & Ioiada, & Iohanan, & Ieddoa ſcripti principes familiarum, & ſacerdotes in regno Darij Perſæ*, &c. Darium vltimum Perſarum Regem ab Alexandro Magno victum hunc eſſe probatur, quod regnarit tempore, quo ſummum ſacerdotium adminiſtrabat Ieddoa, ſiue Iaddus, vt ex hoc loco colligitur. At Iaddus Alexandri Magni ætatẽ ſacerdos ſummus fuit, vt docet Ioſephus. Verum non eſt firma probatio, poſſunt enim verba illa ſic exponi; Leuitæ ſcripti ſunt principes familiarum in diebus Eliaſib, & Ioiada, & Iohanan, & Iaddi, ſummorum ſacerdotum, & ſacerdotes ſcripti ſunt in regno Darij Perſæ, cuius 6. anno templum eſt abſolutum.

1. Eſdr 2. 12.

2 Eſdr. 12.

13. Ex ſcriptura igitur de Regibus Perſarum hæc habemus expreſſa, Danielis vndecimo, quatuor fuiſſe Perſarum Reges, ex alijs locis, Reges fuiſſe Cyrum, Aſſuerum, Darium, Artaxerxem. At diuinæ literæ nõ omnes numerant. Quod ſi obijcias verba Angeli, quatuor tantummodo numerantis, reſpondet D. Hieron. eodem loco, non fuiſſe curæ ſpiritui prophetali, hiſtoriæ ordinem ſequi, ſed præclara quæque perſtringere.

Recepta ſententia eſt, Perſarum reges fuere 14.

Recepta ſententia eſt, Perſarum Reges plures fuiſſe, quam quatuor, Euſebius in Chronico quatuordecim numerat,

D. Hier. merat, & D. Hiero. in comment. Daniel. 7. & 11. in hanc opinionem eunt alij, qui poſtea ſcripſerunt.

14. *Cyrus rex.* *Plutarch.* Primus Perſarum Rex Cyrus fuit, qui imperium in Perſas tranſtulit, à Sole ita nuncupatum ait Plutarchus in vita Artaxerxis: Cyrus enim Perſica lingua Sol dicitur. Iudæos è Babylonica captiuitate dimiſit, templumque Ieroſolymitanum exædificari iuſſit. bellum Thomyridi intulit Maſſagetarum reginæ, in quo (vt Herodotus lib. 1. ſcribit) occubuit. Amputatum illius caput regina in vtrem humano cruore completum coniecit, his verbis inſultans: Tu filium meum perdidiſti, dolo captum, at ego te (prout interminata ſum) cruore ſatiabo. Sic Herodotus. Iuſtinus libro 1. ſic: Satia te ſanguine, quem ſitiſti, cuiuſque inſatiabilis ſemper fuiſti.

Herodotus. *Iuſtinus.*

1. Eſd. 4. Secundus Cambyſes, Cyri filius, is eſt, qui dicitur Aſſuerus, & Artaxerxes, quique templi conſtructioni obſtitit, vt Ioſephus vult, & Euſebius, proprioque gladio, cum in equum inſiliret, caſu percuſſus perijt: lege Herodotum lib. 3. & Iuſtinum lib. 1.

15. *Herodotus.* *Iuſtinus.* Tertius fuit Smerdes quidam magus, qui per fraudem, Cambyſis ſe fratrem eſſe ſimulans, regnum occupauit, & paulo poſt occiſus amiſit. Lege Herodotum lib. 3. & Iuſtinum.

Darius Hyſtaſpis. *1. Eſdr. 6.* *Zopyrus.* Quartus Darius Hyſtapſis filius Iudæis fauit, templumque iuſſit conſtrui. Ab eo defecit Babylon, quam Cyrus ceperat, vt narrat Herodotus lib. 3. & Iuſtinus libro 1. ſed fraude Zopyri recuperata eſt. Aduerſus Scythas expeditionem ſuſcepit, hoſtibus vero pugnæ poteſtatem minime facientibus, metuens ne interrupto ponte Iſtri, reditus ſibi intercluderetur, amiſſis 90. millibus hominum trepidè refugit. Inde Aſiam & Macedoniam domuit. Ionas nauali prælio ſuperauit, infelicemque illam pugnam commiſit, quæ Marathonia appellatur. Ducenta Perſarum millia in Marathonijs campis, à Miltiade Athenienſium duce clariſſimo ea tempeſtate, cæſa dicuntur. dum verò Darius aduerſus eoſdem Athenienſes bellum repararet, vt ait Herodotus libro ſeptimo è vita diſceſſit. Lege Herodotum, Oroſium, & Iuſtinum.

16. *Marathonia pugna.* *Herodot.* *Oroſius.*

17. Quintus Xerxes Darij filius, bellum, quod morte præuentus pater aduerſus Græcos gerere non potuit, ipſe geſſit. Septingenta millia de regno armauit (ait Iuſtinus li. 2.) & trecenta hominum millia de auxilijs parauit, vt non immerito proditum ſit fluuina ab exercitu eius ſiccata, Græciamq; omnem vix capere exercitum eius potuiſſe. Naues quoq; decies centum millia numero habuiſſe dicitur. Lege Herodotum lib. 7. Hic ille Rex eſt, de quo Angelus: *Rex* (inquit) *quartus ditabitur opibus nimijs ſuper omnes, & cum inualuerit diuitijs ſuis, concitabit omnes aduerſum regnum Græciæ*, &c. De diuitijs Xerxis Iuſtinus lib. 2. Diuitiarum (ait) tanta copia in regno eius fuit, vt cum fluuina multitudine hominum conſumerentur, opes tamē regiæ ſuperceſſent. Cōcitauit omnes aduerſum regnū Græciæ, quia bellum Græcis innumerabili exercitu vndique conuocato intulit. At quam terribilis fuit eius in Græciam introitus, (ait Iuſtinus) tam turpis ac fœdus diſceſſus fuit. A Græcis victus, milites ducibus perducendos tradidit. ipſe cum paucis Abydon contendit, vbi cum ſolutum pōtem hybernis tempeſtatibus offendiſſet, piſcatoria ſcapha traiecit trepidus. Erat (ait Iuſtinus) res ſpectaculo digna, in exiguo latentem videre nauigio, quem paulo ante vix æquor omne capiebat, carentem etiam omni ſeruorum miniſterio, cuius exercitus propter multitudinem terræ graues erant, &c.

Bas. 11. *Xerxes.* *Iuſtinus.* 18.

Iuſtinus.

Artaban. Sextus Artabanus, Xerxe occiſo male regnum ſibi petit, male vero partum, male poſt aliquot menſes, ſimul cum vita dilapſum eſt.

Artaxerxes 19. *Strabo.* *Plutarch.* Septimus Artaxerxes Xerxis filius, græce μακροχείρ, latine Longimanus dictus, vel quod dexteram manum ſiniſtra haberet longiorem, vt ſcribit Plutarchus in vita Artaxerxis Mnemonis, vel quod brachia adeo haberet longa, vt genua contingeret, quod ſcribit Strabo, in fine lib. 15. Iudæis fauit: etenim eius anno ſeptimo Eſdras, anno vigeſimo Nehemias, Ieroſolymam venit, mœnibuſque vrbem cinxit. De illo hæc Plutarchus in vita Artaxerxis: Artaxerxes ille primus Xerxe patre natus, ex Perſarum regibus, tum facilitate, tum humanitate que, tum maximè animi magnitudine præſtitit, &c.

Octauus Xerxes 2. & nonus Sogdianus, per vim, dolumque regnum inuaſerunt, moxque amiſerunt. *Xerxes 2.* *Sogdianus.*

Decimus Darius Artaxerxis Longimani filius, idcirco Nothus cognominatus, quoniam ex pellice ſuſceptus. *Darius nothus.*

Vndecimus Artaxerxes Mnemon nomine græco μνήμων, id eſt, memor, ob memoriam præſtantem appellatus, Euſebius, alijque ſcriptores hunc maritum Eſther eſſe volunt, cuius geſta liber Eſther complectitur, illius vitam ſcripſit Plutarchus. *Artaxerxes Mnemon.* 20.

Duodecimus Artaxerxes Ochus, de hoc ſcribit lib. 16. Diodorus Siculus, & Iuſtinus lib. 10. *Artaxerxes Ochus.*

Decimus tertius Arſes Ochi filius, vt Euſebius ait. *Arſes.*

Quartus decimus Darius vltimus, Arſami filius, quo victo monarchiam in græcos tranſtulit Alexander Magnꝰ. *Darius.*

Hos omnes quatuordecim Perſarum reges numerat Euſebius, Cyrū ait regnaſſe annis 30. Cambyſem octo, Smerdem Magum cum fratre 7. menſibus, Darium annis 39. 21. Xerxem annis 20. Artabanum menſes 7. Artaxerxem Longimanum annis 40. Secundum Xerxem menſibus 2. Sogdianum menſes 8. Darium Nothum annis 19. Artaxerxem Mnemonem Darij filium annis 40. Artaxerxem Ochum annis 26. Arſem Ochi filium annis 4. Darium vltimum Arſami filium annis 6 Hos omnes numerat etiam D. Hieronymus in Comment. Dan. 7. Nicephorus Epiſcopus Cōſtantinopolitanus in Chronol. tredecim numerat, Smerdis Magi non meminit. Sulpicius lib. 2. hiſtoriæ ſacræ numerat duodecim, Artabanum prætermiſit, & Darium Nothum. Clemens Alexandrinus octo tantum, Cyrum, Cambyſem, Dariū, Xerxem, Artaxerxem, Darium, Artaxerxem, Arſem ſiue Ochum, quem ait victum ab Alexandro. 22. Tertullianus in lib. contra Iudæos quinque, Darium, Artaxerxem, Cyrum ſiue Ochum, Argum, Darium vltimum, quem ait Melam appellatum. videtur Tertullianus à Dario Nothō numerare cæpiſſe, vt aduertit Pamelius. *D. Hier.* *Nicephor.* *Sulpitius.* *Clemens Alex.* *Tertull.*

Perſarum regibus quatuordecim monarchiam obtinentibus, Iudæorum ſex Pontifices ſummo ſacerdotio functi ſunt, Ioſue, Iocim, Eliaſib, Ioiada, Ionathan, Iaddus. Ioſue pontifex fuit Cyro, Iaddus vero Alexandro imperante. Vt Ioſephus ſcribit lib. 11. de antiquitatib. cap. 8. Alexander cum Tyrum oppugnaret, ſcriptis ad hunc pontificem literis, petiuit auxilium, & vt forum rerum venalium præberet exercitui, & vt quæ prius Dario conferre ſolebat, daret Macedonibus, prælata eorum amicitia. Bonus Pontifex Dario datum iuſiurandum fideque frangere noluit, itaque reſpondit ſacramento ſe obligatum Dario, ne arma contra eum ſumeret. hac audita reſponſione minatus eſt Alexander, Tyro capta, mox ſe exercitum contra pontificem ducturum. Quod & fecit. Pontifex indictis populo ſupplicationibus, & immolatis victimis, ad opem Dei confugit. Affuit precanti Deus, in ſomnis iubens, vt bono animo eſſet, coronataque vrbe portas aperiret, & tam populus in albis veſtibus, quam ipſe cum reliquis ſacerdotibus cultu ſacerdotali, prodiret Alexandro obuiam. Imperata fecit 24. Iaddus. Alexander vero vidit è longinquo candidatum populum, & ſacerdotes ante agmen in amictu byſſino, pontificemque in ſtola hyacinthina auro diſtincta, tiaram capite geſtantem, cum præfixa aurea lamina inſculpta Dei nomine, ſolus ad cū accedens nomen illud adorauit & pontificem ſalutauit. Obſtupuere Syriæ reges, & reliqui, vix credentes regem mentis compotem, Solus Parmenio rogauit; quid ita cū ipſe adoraretur ab omnibus, nunc adoraret Iudeorum pontificem? At ille non hunc ſe adoraſſe reſpondit; ſed Deo, cuius pontifex eſſet, honorem eum exhibuiſſe. *Pōtifices Iudæorū functi pōtificatu ſub Perſæ rū monarch.* *Ioſephus.* 23. *Alexander nomen Dei adorauit, et pontificem ſalutauit.* 25.

Hunc enim, inquit, vidi & antea hoc ipſo habitu, cum adhuc eſſem in Dio Macedoniæ. Comiter igitur complexus pontificem, deducentibus ſacerdotibus in vrbem peruenit, & aſcendens in templum immolauit Deo ex ſacerdotis præſcripto, oſtenſoque ſibi Danielis libro in quo grecum quendam Perſas debellaturum ſignificat, hunc ipſum ſe eſſe interpretatus, lætus dimiſit multitudinem. Ita Deus pontificem, qui iuſiurandum frangere noluerat, periculo eripuit. Ptolemæus vero Lagi, vt Ioſeph. ait li. 12. antiq. c. 1. cū Ieroſolymitas conſtantiſſime iuſiurandi fidē ſeruare cō- *Alexander Magnus in Ieroſolymitano ſacrificiū obtulit Deo.* *Ioſephus.*

perrum

pertum habuisset, ex responso, quod Alexandri legatis dederant, multa ex eis præsidia disposuit per arces.

Iudæi soluebant tributa Persis, Græcis, & Romanis.

Soluebant eo tempore Persis tributa, Iudæi, soluerunt postea Alexandro, tandem Romanis. Nam, vt est apud Iosephum eodem loco, pontifex ab Alexandro petiuit, vt 7. quoque anno concederetur Iudæis tributorum immunitas.

26.

Eodem tempore templum Samaritanum conditum est, discordiæ seminarium. Iaddo pontifici frater fuit Manasses nomine, hic vxorem duxit filiam Sanaballetis, quem Darius Persarum Rex vltimus, Samariæ Satrapam constituerat. Pontificis fratrem externi generis fœminam duxisse, seniores Ierosolymitani, iniquo animo tulerunt. Postulabãt igitur, vt aut Manasses vxorem dimitteret, aut non amplius ad altare accederet, cumque Pontifex Iaddus ab altari eum arceret, de vxore dimittenda cum socero Manasses egit. Socer Sanaballetes pontificatum pollicetur, si filiam suam retineat. Alexandro autem facultatem dante in monte Garizin, qui Samariæ imminet, reliquis montibus celsior, templum Ierosolymitano simile atque æmulum ædificauit, generumque suum Manassem eius sacerdotem cõstituit. Ad quem multi sacerdotes, & Israëlitæ, similibus coniugijs irretiti defecerunt. Seditiones igitur (ait Ioseph. lib. 12. cap. 1.) continuæ fuerunt inter Iudæos, & Samaritanos, pugnabantque inter se iugiter, Ierosolymitani suum templum Sacrosanctum esse affirmabant, & victimas à Iudæis non alio mittendas. Samaritani contra in montẽ Garizin eas mitti debere contendebant. De hoc monte loquitur Samaritana illa fœmina, cum ait: *Patres nostri in monte hoc adorauerunt.* Erat templum extructum, vt diximus, in monte Garizin, prope montem autem situm erat oppidum Sichem, vt Iosephus testatur lib. 11. cap. vlt. Samaritanorum caput eo tempore, quo Alexander venit Hierosolymam. Hæc de pontificibus, qui sub Persarum monarchia vixerunt, de ijs qui sub Græcorum regno pontificatum gesserunt dicendum est.

27.

Templũ Samaritanorũ in mõte Garizin, de quo Samaritana loquitur Ioan. 4. Iosephus.

CAPVT XXVI.

De Pontificibus, qui post monarchiam Persarum vixerunt, vsque ad Antiochum Epiphanem.

1.

1. Mach. 1. Dan. 11.

ALexander Magnus monarchiam à Persis transtulit ad Græcos, regnauit annis 12. vt scribitur 1. Machab. De illo Angelus apud Danielem: *Surget*, ait, *Rex fortis, & dominabitur potestate multa, & faciet, quod placuerit ei, & cum steterit, conteretur regnũ eius & dispergetur in quatuor ventos cæli*, hoc est, in 4. mundi plagas. Nam post Alexandrum diuiso imperio, in Ægypto Ptolemæus Lagi filius, in Macedonia Aridæus Alexandri frater, in Asia Antigonus, in Syria Seleucus Nicanor primus regnauit, deinde Reges alij secuti sunt. Ægyptus, Syria, quæ propinqua regna sunt Iudææ, Ægyptus ad Austrum, Syria ad Septentrionem spectat, media Iudæa interiacet, ideoque: cum Syris & Ægyptijs, res Iudæis semper fuit.

Alexandri monarchia diuisa.

2.

Post Persarum monarchiam, Pontifex fuit Onias filius Iaddi, vt docet Iosephus lib. 11. antiquit. cap. vlt. fuit is septimus Pontifex post captiuitatem. Octauus Simon iustus cognominatus, teste eodem auctore lib. 12. ca. 2. quod & Deum pie coleret, & eius summa beneuolentia potiretur. Eximijs laudibus ab Ecclesiastico extollitur: *Simon*, inquit, *Onia filius, sacerdos magnus, qui in vita sua suffulsit domum, & in diebus suis corroborauit templũ. Templi etiam altitudo ab ipso fundata est, duplex ædificatio; & excelsi parietes templi. In diebus ipsius remanauerũt putei aquarũ, & quasi mare adimpleti sunt supra modũ*, &c. Non ædificauit Simon templum, sed corrobauit, & suffulsit, ac renouauit, & aliqua etiam addidit ædificia. Post hæc, multis similitudinibus commendatur: *Quasi stella matutina in medio nebulæ, & quasi luna plena in diebus suis lucet, & quasi sol refulgens, sic ille effulsit in templo Dei; quasi arcus refulgens inter nebulas gloriæ*, id est, quasi iris splendens inter nubes gloriosas, hoc est, illustratas lumine solis, *quasi flos rosarum*, &c. Alias congerit similitudines ad laudandum iustum sacerdotem, iustus enim sacerdos omni laude dignus est.

Iosephus. Simõ iustus Pontifex.

3.

Eccli. 50.

4

Eleazarus Pontifex.

Nonus Pontifex Eleazarus fuit, Simonis iusti frater; filius enim Simonis Onias, quod paruulus esset, pontificatum administrare non valebat. Lege Iosephum lib. 12. antiquit. cap. 2. Hoc Eleazaro pontificatum gerente, diuinæ literæ à septuaginta interpretibus, ex Hebræa in Græcam linguam translatæ sunt. Ptolemæus enim Philadelphus, qui tunc temporis in Ægypto regnabat, ab Eleazaro per literas sacrorum voluminũ interpretes petijt, vt in Bibliotheca, quam collectis ex toto orbe libris instruebat, reponerentur. Misit interpretes Pontifex, qui diuinos libros à gentibus perlegendos, non sine Dei prouidentia maxima, græca lingua donarunt. Instabat enim iam tempus, quo non Hebræi solum, verum etiam Græci, cæteræque gentes omnes ad fidem Chri ti conuocandæ, & diuinis scripturis docendę erant. Multa de septuaginta interpretibus dici possent, sed ad alia properemus.

Septuaginta interpretes.

5.

Decimus Pontifex fuit Manasses Eleazari patruus. Vndecimus Onias Simonis iusti filius, ille quem paruulum reliquit, vt testatur Iosephus lib. 12. cap. 3. Duodecimus, Simon Oniæ filius.

Decimus tertius Onias filius Simonis, auctore eodem Ioseph. lib. 12. cap. 4. Fuit Pontifex optimus is, qui Iudæ Machabæo post mortem; pro populo orans apparuit. Erat huiusmodi (Iudæ Machabæi) visus: *Oniam, qui fuerat summus sacerdos, virum bonum, & benignum, verecundum visu, modestum moribus, & eloquio decorum, & qui à puero in virtutibus exercitatus sit, manus protendentem orare pro omni populo Iudæorũ*, &c. Vides qualem depingat Pontificem scriptura? vtinam multos tales terra, siue potius cœlum ferat. Ab hoc Pontifice librorum Machabæorum historia sumit exordium. Secundi libri Machabæorum caput tertium, initium est historiæ: sunt enim duo illi libri de eadem fere re, à diuersis auctoribus conscripti. Florebat pace ciuitas Ierusalem, leges etiam optime seruabantur propter Oniæ Pontificis, ait sacer auctor, pietatem, & animos odio habentes mala. Obserua quantum à bono Pontifice legum pendeat obseruatio.

Onias Pontifex, qui Iudæ de Machabeo apparuit.

2. Mach. 15. 6.

2. Mach. 3.

7.

Perturbata hæc pax est, legum custodia, summumque sacerdotium, à viris impijs. In primis Simon quidam templi præpositus (vt scriptum extat) contendebat obsistente sibi principe sacerdotum iniquum aliquid in ciuitate moliri. Sed cum vincere Oniam non posset, Duci Cælesyriæ ac Phœnicis Apollonio pecunijs innumerabilibus plenum esse ærarium Hierosolymitanum nuntiauit, dux regem fecit certiorem. Rex Seleucus Heliodorum ad deprædandũ ærarium misit, verum ab Angelis egregie flagellatus, horroreque plenus, re infecta discessit. Cumque à rege rogaretur; quisnam, vt Hierosolymam iterum mitteretur, esset idoneus, sic respondit: *Si quem habes hostem aut regni tui insidiatorem, mitte illuc, & flagellatum eum recipies; si tamen euaserit, eo quod in loco sit vere Dei quædam virtus.* Hæc Simon fecit.

2. Mach. 3.

Heliodorus flagellatur ab Angelis.

2. Mach. 3. 8.

Frater deinde Oniæ, qui Iason dicebatur, summi sacerdotij cupiditate incensus, regem Antiochum Epiphanem, qui tunc temporis regnabat in Syria, adijt, multaque pollicitus talenta, quod cupiebat, ab eo impetrauit. Adepto pontificatu, impius, Iudæos ad Græcos mores transferre cœpit. leg. 2. Machab. 4. Non impune scelera tulit, par patri relatum est. Cum Menelaum Simonis fratrem ad regem Antiochum misisset, sacerdotium ille summum in se retorsit, Iasonemque dignitate spoliauit; spoliatus Iason in Ammonitem abijt regionem, vtq; ipse sacerdotio Oniã priuauerat, ita à Menelao eodem priuatus est, exulque Lacedæmone mortuus. Fuit ergo decimus quartus Pontifex Iason impius. Decimus quintus similis illi Menelaus, qui quod pecunias regi non solueret, à male parto pontificatu ipse quoque deiectus est.

Iason frater Oniæ pellit pontificatu.

2. Mach. 4.

Iasone pontificatu pellit Menelaus.

9.

Pellitur pontificatu Menelaus.

Sed deiectus non quieuit, aurea vasa è templo furatus, quædam vendidit, alia Andronico, qui locum absentis obtinebat regis, donauit. Hæc deinde scelerã maximo alio scelere cumulauit. Cum enim ab Onia optimo Pontifice, qui superstes adhuc erat, & Antiochiæ secus Daphnem tuto in loco se continebat, argueretur, proregem Andronicum, vt morte sanctissimum virũ mulctaret, rogauit. Quod rogabatur sceleratus prorex præstitit, sanctissimumq; pontificẽ ex asylo per fraudem eductum interemit. Tantum sacrilegium inultum non est passus Deus. Iudæi Græciq; regem, quo absente cædes patrata est, postquam redijt, Antiochiam

Interficitur Onias fraude Andronici, Menelai rogatu.

10.

tiochiã adeunt, & de iniustissima tanti pontificis nece cõqueruntur. Rex misericordia commotus, Oniæ sobrietatẽ, modestiam q; recordatus, lacrymas fudit. Tum proregem Andronicum purpura exutum per totã vrbem circumduci, eodemque in loco vbi Oniam occiderat, iussit occidi.

Occiditur iussu regis Andronicus 2. Mach. 4.

Decimus sextus Pontifex Lysimachus fuit frater Menelai, deiecto enim à pontificatu Menelao successit hic Lysimachus, & sanguine, & impietate, frater. Multis in templo commissis sacrilegijs, Menelai fratris consilio, vt dicitur 2. Machab. 4. multoq; iam auro exportato, iuxta æratiũ sacrilegus populari tumultu interfectus est. Post Lysimachi necem, Menelaus ad pontificatum redijt, 2. Mach. 4. Menelaus propter eorum, qui in potentia erant, auaritiam, permanebat in potestate, &c. Sed eundem, quem Lysimachus, vel peiorem etiam vitæ exitum habuit: regis enim Antiochi Eupatoris iussu in aggerem cinerisinie ctus, ac suffocatus, meritas luit pœnas. *Erat turris, quinquaginta cubitorum aggestum vndique habens cineris, hac prosperam habebat in præcipi, inde in cinerem deijci iussit sacrilegũ, omnibus eum propellentibus ad interitum,* tali lege præuaricatorẽ legis contigit mori, nec terræ dari Menelaum, & quidem satis iuste. Nam quia multa erga aram Dei delictacõmisit, cuius ignis & cinis erat sanctus, ipse in cineris morte damnatus est. Hæc facet auctor.

Lysimachus frater Menelai fit Pontifex & occiditur.

2. Mach. 13 Occiditur Menelaus.

CAPVT XXVII.

De persecutione Antiochi Epiphanis.

1.

FVerunt hæc tempora Iudæis calamitosissima, quæ enim calamitates in libris Machab. describuntur, in eas inciderunt. Etenim post Alexandrum, Seleucus Nicanor in Syria (cuius pars Iudæa est) primus regnauit, vt Eusebius ait, 32. annis. Post eum Antiochus Soter, annis 9. Tertius Antiochus Theos annis 15. Quartus Seleucus Callinicas annis 20. Quintus Seleucus Ceraunus annis 3. Sextus Antiochus Magnus annis 36. quem Romani victũ omni Asia cis Taurum spoliarunt per Scipionem, ideo Asiaticum cognominatum. Septimus Seleucus Philopator annis 12. filius fuit Antiochi Magni. Octauus Antiochus Epiphanes, i. nobilis, siue illustris, annis 11. frater fuit Seleuci natu minor Antiochi Magni filius, quem ille Romanis obsidem tradidit. Romæ priuatus vixit, postea, vt scriptum est primo lib. Mach. anno 137. regni Græcorum Syriæ regnum adeptus est. A Seleuco autem Nicanorẽ primo Rege Syriæ, annos numerat liber Machabæorum, vt constare xlsepho lib. 12. antiq. c. 7. & Eusebio in Chronico. Erat ille annus à Seleuco 137.

Eusebius. Reges Syriæ.

1. Mach. 1.

Iosephus. Eusebius.

2.

Epiphane igitur regnante: *Exierunt ex Israel filij iniqui, & suasserunt multis, dicentes: Eamus, & disponamus testamentum* id est, fœdus, *cum gentibus, quæ circa nos sunt, quia ex quo recessimus ab eis, inuenerunt nos multa mala, & bonus visus est sermo in oculis eorum, & destinauerunt aliqui de populo, & abierunt ad Regem, & dedit illis potestatem, vt facerent iustitiam gentium,* (iustitia gentium, dicuntur gentium mores, & ritus) *& ædificauerũt gymnasium in Ierosolymis secundum leges nationum, & fecerunt sibi præputia, & recesserunt à testamento sancto, & iuncti sunt nationibus, & venundati sunt, vt facerent malum.* Et: *Ausus est Iason Pontifex sub ipsa arce gymnasium constituere, & optimos quosque Ephebœorum in lupanaribus ponere.* Vide quãtũ inter duos fratres fuerit discriminis, Oniam & Iasonem: Onias Pontif. sanctissimus, vt diximus supra, populum in cultu Dei legibusq; diuinis cõtinuit, Iason praua instituta sanciens, populũ in scelera præcipitem egit. Peres quodnam gymnasium Ierosolymis impius Pontifex constituerit? Respondent Lyranus & Carth. constitutum gymnasium, in quo Ethnicorum ritus, legesque traderentur, Genebrardus in Chronologia ait, Græcas literas & religiones in eo gymnasio traditas.

1. Mach. 1.

Israelitæ in pranos Ethnicorũ mores degenerarunt tẽpore Antiochi. 2. Mach. 4.

3.

Non defuit Iudæis flagellum, & quidem durissimũ, Antiochus Rex: Is (vt Iosephus ait) domi prospera vsus fortuna, expeditionem Ægyptiam tentare statuit, captus eius regionis cupiditate. Profectus ergo cum exercitu magno, Ægyptum occupauit. Sed omnes eius conatus, vnica Romanorum denunciatione, pressi sunt. Vt ab Ægypto discederet per legatum iussere Romani. Cũ vero Popilius (hoc legato nomen) Regem cunctari cerneret, (ait Iustinus lib. 34.) & ad amicos referre velle, virga, quam in manu gerebat, amplo circulo inclusum, vt amicos etiam caperet, consulere iussit, nec prius inde exire, quam responsum

Iosephus lib. 12. antiq. c. 6.

4.

Antiochus Epiphanes Ægyptum occupat, & à Rom. pellitur.

senatui daret, aut pacem, aut bellum cum Romanis habiturum. Adeo vero hæc asperitas animum Regis fregit, vt pariturum se senatui responderet. Paruit, ab Ægypto; regressus centesimo quadragesimo tertio anno, ex quo primum ad Seleuci familiam Syriæ regnum deuenerat, ad vrbem Hierosolymam mouit exercitum.

Quid egerit in vrbe, caput primum lib. Mach. docet his verbis: *Intrauit in sanctificationem,* id est, templum, *cum superbia, & accepit altare aureum, & candelabrum luminis, & vniuersa vasa eius, & mensam propositionis, & libatoria, & phialas, & mortariola aurea, & velum, & coronas, & ornamentum aureum, quod in facie templi erat, & comminuit omnia, & accepit argentum, & aurum, & vasa concupiscibilia, & accepit thesauros occultos, quos inuenit, & sublatis omnibus abijt in terram suam, & fecit cædem hominum, & locutus est in superbia magna, & factus est planctus magnus in Israel,* &c. Neque hoc satis.

5.

Antiochus ex Ægypto regressus Ierosolymam venit, & templũ spoliauit. 1. Mach. 1.

Post duos annos principem tributorum, hoc est, qui tributis exigendis præerat, in Iudæam misit. Is, vt legitur 1. Machab. *Irruit super ciuitatem repente, & percussit eam plaga magna, & perdidit populum multum ex Israel, & accepit spolia ciuitatis, & succendit eam igni, & destruxit domos eius, & muros eius in circuitu, & captiuas duxerunt mulieres, et natos, et pecora possederunt. Et ædificauerunt ciuitatem Dauid muro magno, et firmo, et turribus firmis, et facta est illis in arcem.* Hæc ethnici fecere. Iudæi vero vrbem deseruerunt. Eodem capite *Fugerunt,* ait diuinus auctor, *habitatores Ierusalem, et facta est habitatio exterorum, et facta est extera semini suo, et nati eius reliquerunt eam.* De templo vero adiungit: *Sanctificatio eius,* id est, templum, *desolata est sicut solitudo, dies festi eius conuersi sunt in luctum, sabbata eius in opprobriũ, honores eius in nihilum,* &c. Ad hæc, præcepit Rex Antiochus, vt abrogatis diuinis legibus, Iudæi ad ritus gentium transirent, mortis proposito supplicio ni facerent. In tẽplo execrandum Iouis idolum collocatum est, & in omnibus ciuitatibus sacrilegæ aræ extructæ, diuinæ legis libri flammis traditi, qui legem Dei obseruabant trucidati, multi martyres constanter interfecti. Inter eos Eleazarus, 2. Mach. 6. & cum matre septem fratres Machabæi, 2. Mach. 7. Alij vero viri impijs idolis sacrificium exhibuere: *Multi ex Israel consenserunt seruituti eius,* id est, Antiochi, *et sacrificauerunt idolis, et coinquinauerunt Sabbathum,* &c.

Iudæi vrbẽ deseruerunt

6.

7.

2. Mach. 6. & 7. 1. Mach. 1.

Appellatur Rex hic Antiochus, *cornu modicum. Hircus,* inquit, *caprarum* (id est, Alexander Magnus) *magnus factus est nimis, cumque creuisset, fractum est cornu magnum;* quia mortuus est Alexander, fracta est Monorchia. *Et orta sunt quatuor cornua subter illud, per quatuor ventos cœli,* id est, orta sunt quatuor regna, Ægypti, Syriæ, Asiæ, & Macedoniæ, per quatuor mundi plagas. De vno autem ex eis egressum est cornu vnum modicum, id est, de vno ex ijs regnis, de vno ex successoribus Alexandri, scilicet Seleuco Nicanore primo Rege Syriæ, ortus est Antiochus Epiphanes octauus Rex, qui modicum cornu dicitur, quod fuerit secundus natu Antiochi Magni filius, Romæ obses, ad quem regni non pertinebat hæreditas.

De Antiocho Daniel. vaticinium Dan. 8.

8.

Addit Daniel de hoc cornu, *& factum est grande contra meridiem, & contra Orientem, & contra fortitudinem, & magnificatum est vsque ad fortitudinem cœli, & deiecit de fortitudine, & de stellis, & conculcauit eas, & vsque ad principem fortitudinis magnificatum est, & ab eo tulit iuge sacrificium, & deiecit locum sanctificationis eius. Robur autem datum est contra iuge sacrificium, propter peccata, & prosternetur veritas in terra, & faciet, & prosperabitur.* Hæc Daniel de Antiocho. *Factũ est grande hoc cornu contra Meridiem, & Orientẽ,* propter bella, quæ gessit, aduersus Ægyptum, & aduersus Orientales, *factum est grande contra fortitudinem, & magnificatum est vsque ad fortitudinem cœli,* id est, vsque ad militiam cœlestem, vsque ad stellas, & deiecit de militia, siue fortitudine cœlesti, & de stellis. Hebraice pro fortitudine est nomen, Seba, quod significat militiam, *deiecit stellas, & conculcauit,* hoc est, Iudæos semen Abrahæ stellis simile. *Vsque ad principem fortitudinis,* id est, vsque ad ipsum Deum principem militiæ Iudæorum, ipsiusque templum, magnificatum est cornu. *tulit iuge sacrificium, & deiecit locum sanctificationis eius,* qui templum profanauit, sacrificia expulit, Iouis simulacrũ in eo statuit. Quis tantum homini aduersus Dei templum robur dedit? *Robur,* inquit Daniel, *datum est propter peccata.*

9.

10.

Seruauit

Seruauit Deus morem suum, in medijs hisce tenebris missō auxilio veluti luce effulsit, de quo Daniel: *Ruent in gladio, & in flamma, & in captiuitate, & in rapina dierum. Cumque corruerint, subleuabuntur auxilio paruulo.* &c. Paruulum auxilium vocat id, quod non multis militum millibus stipati Machabęi attulerunt. Iudam enim Machabęum populo suo ducem fortissimum Deus præstitit, eiusque fratres, quorum gesta libris Machabæorum continentur: *Præliabatur Iudas*, ait diuinus auctor, *prælium Israel cum lætitia, dilatauit gloriam populo suo, & induit se loricam sicut gigas, & succinxit se arma bellica sua in prælijs, & protegebat castra gladio suo, similis factus est leoni in operibus suis*, &c. Apollonium Antiochi ducem vicit, atque occidit, deinde Seronem principem exercitus Syrię superauit, 1. Mach. 3. Gorgiam quoque, & Nicanorem, 1. Machab. 4. & 2. Machab. 8. Post hos Lysiam. 1. Mach. 4. Hostibus profligatis, recuperataque vrbe Ierusalem, profanatum templum purgauit, diuinumque cultum restituit, 1. Machab. 4. & 2. Mach. 10.

Dan. 11. Auxiliatur Deus populo.

1. *Mach.* 3.

II. *Iudę Machabęi victoria.*

1. *Mach.* 4.

2. *Mach.* 8.

Anno autem imperij Seleucidarum 148. in mense nono Casleu (qui respondet Nouembri) post annos tres eodem die templum renouauit, quo ab Ethnicis fuerat contaminatum, statuitque, vt renouationis festiuitas singulis annis deinceps per octo dies celebraretur: *Statuit Iudas, & fratres eius, & vniuersa Ecclesia Israel, vt agatur dies dedicationis altaris, in temporibus suis, ab anno in annum, per dies octo, à quinta & vigesima die mensis Casleu*, &c. Celebrabatur festiuitas hęc tempore Christi Opt. Max. De illa enim loquitur Ioan. cum ait: *Facta sunt encænia in Ierosolymis, & hiems erat*, &c. Nomen, encænia, græcum est, quod significat renouationem, ἀνάνεωσιν enim nouum dicitur à Græcis. Celebratur item tempore Iosephi. Tanta, inquit, lętitia ob reductos ritus patrios, & priscam religionem, occupauit gentis eius animos, maxime quod ea felicitas ex insperato obtigerat, vt lex lata sit ad posteros, quę iuberet quotannis hoc festum per octo dies celebrari, & ex eo tempore mos hic apud nostros obtinuit, vocamusque hanc festiuitatem luminū, opinor, ideo quod ex insperato nobis illuxerit tanta felicitas. Hæc ille.

Templum & ciuitas recuperatur.

1. *Mach.* 4. 12.

Festum encæniorum.

Ioan. 10.

Iosephus l. 12. antiq. cap. 11.

13.

Agebant festiuitatem hanc encæniorum Iudæi, ramos palmasque præferentes, vt in festiuitate tabernaculorum, ideoque appellantur dies encęniorum, dies Scenopegiæ, id est, tabernaculorum, illis verbis: *Frequentate dies Scenopegiæ mensis Casleu.* & infra: *Facturi quinta & vigesima die mensis Casleu purificationem templi, necessarium duximus significare vobis, vt & vos quoque agatis diem Scenopegiæ*, &c. Eodem libro Machab. 10. *qua die templum ab alienigenis pollutum fuerat, contigit eadem die purificationem fieri 25. mensis, qui fuit Casleu. & cum lætitia diebus 8. egerunt in modum tabernaculorum, recordantes quod ante modicum temporis diem solemnem tabernaculorum in montibus, & in speluncis, more bestiarum egerant, propter quod Thyrsos, & ramos virides, & palmas præferebant ei, qui properauit mundare locum suum. & decreuerunt communi præcepto, & decreto vniuersæ gentis Iudæorum, omnibus annis agere dies istos*, &c.

Infestio encæniorum, ramos ferebant Iudæi.

2. Mac. 1.

2. *Mac.* 10.

14.

Si pętas quot annis persecutio Antiochi durarit: respondetur, duasse annis sex, vt colligitur ex lib. 1. Machabæorum. Nam cap. 1. dicitur, Antiochus Ierosolymam venisse anno centesimo quadragesimo tertio regni Græcorum; capite 4. dicitur, renouatum templum anno centesimo quadragesimo octauo. Ab initio ergo persecutionis, vsque ad templi renouationē, sex anni interfluxerunt. Ab ipsa vero templi profanatione, vsque ad renouationem, tres tantum anni intercesserunt. Profanatum enim templum est, vt dicitur 1. Mach. 1. anno centesimo quadragesimo quinto, renouatum vero anno centesimo quadragesimo octauo, vt diximus. Iosephus: Integro (inquit) triennio desertum fuit templum, post factam ab Antiocho profanationē, prædixerat autem eam desolationem Daniel, &c. Lege Danielem: *Audiui* (inquit) *vnum de sanctis loquentem: & dixit vnus sanctus alteri nescio cui loquenti; Vsquequo visio, & iuge sacrificium, et peccatum desolationis, quæ facta est, et sanctuarium, et fortitudo conculcabitur? et dixit ei; Vsq; ad vesperam, et mane, dies duo millia trecenti, et mundabitur sanctuarium*, &c. Dies bis mille trecenti sex annos efficiunt, & septem fere menses, quibus persecutio Antiochi durauit. Sex annos duasse diximus ex lib. 1. Mach. vsque ad templi reparationem. Daniel septem menses addidit, quia persecutionem vsque ad obitum Antiochi extendit. Etenim Antiochus post reparatum templum, sequenti anno centesimo quadragesimo nono è vita discessit, vt docet liber 1. Mach.

Quot annis persecutio durarit.

1. *Mach.* 1. & 4.

15.

Iosephus l. 12. antiq. c. 11. Dan. 8.

1. *Mach.* 6.

Quo obierit modo, traditur his verbis: *Percussit eū Deus insanabili, et inuisibili plaga, vt enim finiuit hunc ipsum sermonem* (videlicet, se venturum Ierosolymam, & congeriem sepulchri Iudęorum eam factū um) *apprehendit eum dolor dirus viscerum, et amara internorū in tormenta*, & quidem satis iuste, quippe qui multis & nouis cruciatibus aliorum torserat viscera. Et post alia: *in gestatorio portabatur, manifestam Dei virtutem in semetipso contestans, ita vt de corpore impij vermes scaturirent, ac viuentes in doloribus carnes eius effluerent, odore etiam illius et fœtore exercitus grauaretur.* Et in fine capitis: *Igitur homicida et blasphemus pessime percussus, et vt ipse alios tractauerat, pertęre in montibus, miserabili obitu vita functus est*, &c.

2. *Mach.* 9. *Antiochi mors.*

16.

At obijcies de morte Antiochi longe aliter scriptum esse capite primo eiusdem libri, occisum scilicet in templo Naneæ. Respondemus, alium esse illum Antiochum, de quo sermo habetur in epistola illa, ad Aristobulum magistrum Ptolemęi, & Iudæos, qui in Ægypto agebant, missa. Etenim illa epistola missa est anno centesimo octogesimo octauo, hoc est, post mortem Antiochi Epiphanis, anno fere quadragesimo. De Antiocho autem loquitur, quicunque ille sit, qui circa illum annum centesimum octogesimum bellum Iudæis intulerit, & de Perside ebullire fecerit eos, qui aduersus Ierosolymam pugnarent. Quod si nec apud Iosephum, nec apud aliquem alium, Antiochus aliquis eo mortis genere interfectus reperiatur, parū refert, nec enim omnia historici memorię prodiderunt. Sane si de Epiphane Iudæi eo loco agerent, mortem illius eo capite primo describissent, eodem modo, quo cap. 5. sequent. describserunt. Quod si quis respondere malit, in templo illo Naneæ alios esse occisos, Epiphanem euasisse, non satis placebit. Verba enim epistolæ Antiochum illum occisum in templo fuisse indicant.

Antiochus alter occisus in templo Naneæ.

17.

CAPVT XXVIII.

De reliquis Iudæorum pontificibus & rebus gestis vsque ad Herodem.

I.

ANtiocho Epiphani filius succesit Antiochus Eupator, bellum Iudæis intulit, superatus à Iuda Machabęo pacem iniit. Anno centesimo quinquagesimo primo Græcorum, vt scribitur 1. Machab. 6. Regnum Syriæ occupauit Demetrius, & Antiochum Eupatorem vita priuauit, erat autem Demetrius Seleuci illius filius, qui ante Epiphanem regnauerat. Is Rex Alcimum impium virum pontificem creauit, de quo loco indicato agitur, & 2. Mach. 14. Misit præterea in Iudæam ducem Nicanorem, vt leges 2. Mach. 14. datis mandatis, vt ipsum quidem Iudam caperet, eos vero, qui cum illo erant, dispergeret, & constitueret Alcimum maximi templi summum sacerdotem. Nihil ille efficere potuit, cum Iuda conflixit, sed victus & occisus est. Fuit autem hæc adeo celebris victoria, vt eius memoriæ celebrandæ, dies decima tertia mensis, duodecimi, Adar, qui respondet Februario, fuerit destinata, voce autē Syriaca pridie Mardochęi appellatur. Agitur de hoc prælio 1. & 2. Machab. hęc enim victoria secundo libro felicem dedit finem.

1. Mac. 6. 2. Mach. 13.

2. Mach. 14.

1. Mac. 7. 2. Mach. vlt.

Primus vero 1. vlterius progreditur, c. 8. dicitur Iudas famā audiuisse Roman. legatosque ad illos misisse, qui inter Iudæos ac Romanos amicitiam, societatemque constituerent, aduersus Græcos auxilium postularent. Hanc vero legationem putat Dionysius Carthusianus Deo non placuisse, quod ad humana idololatrarum auxilia populum suum confugere nollet. Describitur (inquit) 1. Mach. 8. qualiter Iudas confugit ad humana præsidia, imo ad Romanorum idololatrarum auxilia, propter quod videtur diuini promeruisse subtractionem præsidij, cum iam dudum ante Deus per Prophetam dixisset ad Regem Iuda, *ô Rex ne egrediatur tecum exercitus Israel ad pugnam, non enim est Dominus cum Israel. quod si putas in robore exercitus bella consistere, superari te faciet Dominus ab hostibus: Dei quippe est adiuuare, & in fugam vertere.*

2. *Mach.* 8.

De legatione missa à Iuda ad Romanos, Dionysius Carthus.

2. *Par.* 20.

3. Hęc ille. Rupertus quoque lib. 10. de Victoria Verbi cap. vltim. Subobscurum (inquit) quiddam fratribus victoriosis in medio suæ claritatis accedit, Iudæ Machabæo, Ionathæ, atque Simoni, quod videlicet victorijs clarificati, vltro miserunt societatem & amicitiam statuere cum Romanis; quamuis super hac re, nō culpet eos scriptura, nihilominus tamen animaduertere promptum est, non fuisse tutum coram Deo, neque lege concessum Iudæis, vt expeterent amicitias gentium. Veruntamen sicut fuerunt in vita sua, ita & post mortem glorioſi sunt, quia si quid pulueris, aut puluere vanitatis taliter admiserunt, omnino deletum est cita subsequente morte singulorum.

4. Denique Iudas primus miserat Romam constituere cum illis amicitiam, & societatem, & interea Demetrius Rex apposuit Bacchidem mittere in Iudæam, & in illo prælio cecidit. Deinde Ionathas miserat Romam statuere amicitiam, & postmodum à Tryphone est occisus. Similiter Simon miserat cum illis renouare amicitiam, nec multo post à genero suo per insidias est interfectus. Tales euentus, singulorum fines obscurare videntur, quod videlicet in eo sibi cæleste diminuerint auxilium, dum quærunt ab hominibus seculi, quasi pacis, & securitatis firmamentum. Porro diligens animus causam aliam libentius arbitratur, scilicet, quod idcirco taliter in breui decesserint, quia talibus actantis ducibus, vt diu permanerent, tunc temporis dignus non erat ille populus. Hactenus Rupertus.

5. Post missam legationem, Iudę interitus describitur: Erenim Demetrius Rex Nicanore interfecto Alcimum illam pessimum pontificem, & ducem alium Bacchidem, in Iudæam cum exercitu misit, collatis signis vtrinque certarum est. Iudas Machabæus illo in prælio generose occubuit, administrato, vt Iosephus ait lib. 12. antiq. cap. vlt. per triennium pontificali sacerdotio.

1. Mach. 9. *Iudas Machabæus in prælio occubuit.*

Fuit itaque (vt ad pontifices reuertamur) decimus sextus pontifex Lysimachus, 17. Menelaus. redijt enim ad pontificatum interfecto Lysimacho, in quo decennio exegit, vt Iosephus scribit li. 12. antiq. c. 15. Successit illi decimus octauus Pontifex Alcimus, auctore eodem Iosepho eodem capite. Perijt impius diuino percussus flagello, vt scribit idem Iosephus lib. 12. antiq. cap. 17. *Anno centesimo quinquagesimo tertio, mense secundo* (ait Sacer auctor) *pręcepit Alcimus destrui muros domus sanctæ interioris, & destrui opera Prophetarū, & cepit destruere; in tempore illo percussus est Alcimus, & impedita sunt opera illius, & occlusum est os eius, & dissolutus est paralysi, nec vltra potuit loqui verbum, & mandare de domo suæ: Et mortuus est Alcimus in tempore illo cum tormento magno,* &c. Iosephus: Alcimo, inquit, Pontifici volenti demoliri veterem adyti parietem, sanctorum vatum ędificium, morbus diuinitus inflictus est, &c. Voluit ergo Alcimus euertere muros aliquos templi, qui opera prophetarum Aggæi, & Zachariæ fuerant extructi, percussusque à Deo perijt, post exactum in sacerdotio quadriennium.

Iosephus.

6. *Alcimus Pontifex.*

1. Mach. 9.

Eo vita functo populus pontificatum communibus suffragijs Iudæ Machabęo tradidit, vt testatur Iosephus loco iam citato: verum non satis sibi constat. Nam lib. 20. antiq. cap. penul. hęc scribit: Iacimus, vel Alcimus triennio in pontificatu exacto mortuus, neminem successorem habuit, sed per septennium sine Pontifice mansit ciuitas, deinde postquam Assamonæorum familiæ principatus nostræ gentis est creditus, rebellantes Macedonibus, Ionatham creauerūt Summum Pontificem. Hæc ille. Iudam Machabæum à numero pontificum videtur hoc loco excludere, siquidem post Alcimum Ionatham pontificatum administrasse ait.

7. *Iosephus.*

8. Hoc tempore, vt scribit idem auctor lib. 12. antiq. c. 15. in Ægypto à sacerdote Iudæo templum est exædificatum. Nā Onias ille, quem supra diximus, Pontificem fuisse optimū, ab Andronico interfectus, filiū reliquit paruulum, nomine etiam Oniam. Is videns, quod Rex sacerdotium Alcimo dedisset, nihil pertinenti ad cognationem Pontificum, ad Ægypti Regem Ptolemęum profugit, apud quē, & vxorem eius Cleopatram, in pretio habitus, impetrauit ab eis locum in præfectura Heliopolitana, in qua templum Hierosolymitano simile extruxit. De hoc templo scribit idem Iosephus lib. 7. de bello Iudaico cap. 20. copiosius, & lib. 13. antiq. c. 6. Onias, inquit, extruxit templum in Ægypto, & altare Deo ad Hierosolymitani similitudinem, sed minus, & non peræque opulentum. Nec defuerunt Oniæ similes ipsius Sacerdotes, & Leuitæ, qui illuc diuinum cultum frequentarent, & instaurarent cęremonias, &c. De hoc item Onia, & eius assecla interpretantur Hierony. & alij illud Dan. *Filij quoque prauaricatorum populi tui extollentur, vt impleant visionem, & corruant,* &c. Nam Onias & cęteri sese extulerunt, & legem prævaricati sunt, dum in Ægypto templum exædificarunt. Lex enim in sola vrbe Ierusalem templum vnicum esse iubebat. Onias autē implere se dicebat visionem & vaticinium illud, quod extat Isa. *Erit Altare Domini in Ægypto, & titulus Domini in terminis eius,* &c. Quę verba ad tempora Christi pertinent, nō ad Onię templum. De hoc Onia scribit etiam Hieron. in commēt. Dan. 11. hunc in modum: Onias sacerdos assūptis Iudæorum plurimis fugit in Ægyptum, & à Ptolemæo Rege Ægypti honorifice susceptus, accepit eam regionē, quæ Heliopoleos vocabatur, & concedente rege, templū extruxit in Ægypto, simile templo Iudæorum, quod permansit vsque ad imperium Vespasiani annis 250. sub occasione igitur Oniæ pontificis, infinita examina Iudęorum in Ægyptum confugerunt. Asserebat enim Onias se Isaię implere vaticinium. Hæc Hieronymus.

D. Hieron. Dan. 11.

Isaiæ 19.

D. Hieron.

9. Pontifex ergo decimus nonus communibus populi suffragijs creatus Iudas Machabæus fit, ex tribu Leuitica. Geneb. in Chron. putat Machabæos genere paterno fuisse ex tribu Iuda, materno ex tribu Leui. At si verum id esset, nec sacerdotes, nec pontifices esse possent: nam vt Paulus ait, de tribu Iuda nullus sacerdotium administrauit: *In quo,* inquit, *hæc dicuntur* (id est, Christus) *de alia tribu est,* id est, de tribu Iuda, *de qua nullus altario præsto fuit. Manifestum est enim, quod ex Iuda ortus sit Dominus noster. in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est,* &c. Probat Paulus Christum non fuisse legalem Sacerdotem, quod ortus sit ex tribu Iuda: valeat igitur eadem in Machabæis ratio.

Genebrar.

10.

Hebr. 7.

11.

Machabæus autem cognomen est Iudæ, ductum à belli veluti tessera, quam militibus in vexillis proposuit. Nam singulis ordinum vexillis hebræa illa verba Cantici Moysis inscripta gestasse dicitur: מי כמכה באלם יהוה mi Camoca, baelim, Iehouah, id est, *Quis similis tui in fortibus Domine?* causa vero breuitatis quatuor tantum initialibus literis designabantur, m. c. b. 1. cum itaque populus legeret macabai, inde effectum, vt duces Machabęi appellarentur. Hanc nominis rationem ex Rabbino quodā nomine Isaac reddit Genebrar. lib. 2. Chronolog. sed figmētum forsitan est Hebræorum. Nam antequam milites haberet, & bellum gereret cum Antiocho vocatus videtur Machabæus, vt colligitur ex his verbis, *Habebat Matthathias filios 5. Ioannem, qui cognominabatur Gaddis, & Simonem, qui cognominabatur Thassi, & Iudam, qui vocabatur Machabæus,* &c. Vocabatur, inquit, Machabęus iam ante bellum. Quemadmodum fratres ante bellum alia habebant cognomina, sic Iudas cognomen habuit Machabæi, nec enim eo loco est anticipatio vlla.

De cognomine Machabæus.

Exod. 15.

12.

Genebrard.

1. Mach. 2.

Assamonæi quoque nominati sunt, ab Assamonæo progenitore. Matthathias enim pater Iudæ Machabęi, vt Iosephus ait libr. 12. antiq. capite 8. filius fuit Ioannis, Ioannes filius fuit Simeonis; Simeon vero fuit filius Assamonęi. Erant autem Machabęi siue Assamonęi Sacerdotes ex vice siue sorte Iarib, vt legitur 1. Mach. 14. siue Ioiarib, vt legitur 1. Parāl. 24. primo Mach. 2. dicuntur Machabæi filij Ioarim. Erant sacerdotes diuisi in sortes viginti quatuor, vt traditur 1. Paral. 24. prima sors erat Ioiarib, ex hac Iudas & fratres templo ministrabant.

13. *Vnde dicti Assamonæi. Iosephus.*

Ionathas frater Iudæ Mach.

1. Mach.

14.

Alexander Bales Demetrium regno expulit: cum Ionatha societatem iniit.

Vigesimus Pontifex fuit frater Iudę Machabæi Ionathas, cuius gesta narrantur lib. 1. Mach. cap. 9. & sequentibus. *Cum Bacchide pacem composuit, & cessauit gladius ex Israel, & habitauit Ionathas in Machmas, & cœpit Ionathas ibi iudicare populū & exterminauit impios,* &c. Anno autē cēteſimo sexagesimo regni Græcorum, siue Seleucidarum, Alexander Bales, filius Antiochi Epiphanis, regnum Syriæ inuasit, cui Demetrius filius Seleuci imperabat. Seleucus, vt supra diximus, Antiochi Epiphanis frater erat natu maior, Seleuci filius Demetrius, qui regnum obtinebat: Alexander filius Antiochi

Iosephus.

tiochi Epiphanis fuit, vt docet Ioſephus lib. 13. antiq. cap. 3. Ionatham ſibi ſocium adiungere datis literis multa pollicens, ac largiens, Demetrius rex conatus eſt, Alexander quoque epiſtolam miſit ad Ionatham, purpuram, & aureã coronam, conſtituitque eum ſacerdotem ſummum, induit vero Ionathas pontificalem veſtem anno centeſimo ſexageſimo, in die tabernaculorum ſiue Scenopegię; & cum Alexandro inijt ſocietatem. Alexander exercitu congregato cum hoſte conflixit, victorque euaſit, Demetrio rege occiſo. Victus occiſuſque Rex Demetrius, filium reliquit Demetrium, huius ducem Apollonium ſuperauit Ionathas. Quamobrem ab Alexand. rege fibulam accepit aureã, quod cognatorum regis erat inſigne. Ioſephus li. 13. antiq. c. 8. ait Apollonium ducem fuiſſe Alexandri, ſed fallitur, vt conſtat ex 1. Mach. 10.

15.

Alexander regno expellitur, & occiditur. 1. Mach. 10

Erat Ægypti Rex eo tempore Ptolemęus Philometor, filiam Cleopatram in matrimonium Alexandro dedit, vt leges 1. Mach. 10. Poſtea tamen generi regno vſurpato, Antiochiam imperij caput ingreſſus, duo ſibi diademata Ægypti atque Aſię impoſuit, filiamque Cleopatram, Alexandro ablatam, Demetrio tradidit. Alexander validũ ducens exercitum cum illo prælium commiſit, victus in Arabiam profugit, & à Zabdiele Arabum dynaſta interfectus, vitæ calamitoſum finem inuenit. Demetrius vero Demetrij filius anno cẽteſimo ſexageſimo ſeptimo Syrię imperauit, fauitque pontifici Ionathæ, quemadmodum fauerat Alexander Bales 1. Machab. 10. At poſtea vela vertit, 1. Mach. 11.

16.

1. Mach. 10. & 11.

Longa fuit inter poſteros duorum fratrum Seleuci, & Antiochi Epiphanis, de regno Syriæ concertatio: & viciſſitudinaria, vt vidimus, ſucceſſio. Poſt Antiochum Epiphanem regnauit Antiochus Eupator eius filius, poſt Eupatorem Demetrius filius Seleuci, hoc occiſo regnauit Alexander filius Epiphanis, Alexandro interfecto regnum occupauit Demetrius filius Demetrij, nepos Seleuci, hũc quoque Demetrium regno expulit Antiochus filius Alexandri, nepos Epiphanis, regnoque potitus miſit ad Ionatham epiſtolam & vaſa aurea, pontificatum ei confirmauit, dedituque poteſtatem in auro bibendi, vtendi purpura, & aurea fibula, quod vt diximus regis cognatorum erat ornamentum. Cum vero omnia Ionathæ ex animi cederent ſententia, Romam legatos ad renouandam cũ Romanis amicitiam miſit, & cũ Lacedæmonijs ſiue Spartiatis à Tryphone deinde eſt interfectus.

17.

1. Mach. 12.

Antiochum enim Tryphon quidam in regnum euexit. 1. Mach. 11. Se quoque euehere cum vellet, idque ſine cæde regis effici non poſſet, regem de medio tollere decreuit. Ne vero Ionathas obſtaret, dolo Ptolemaidem euocatum comprehendit, poſteaque occidit. Hoc eſt, quod Rupertus obſeruauit, Ionatham, quemadmodum, & Iudam Machabęum, interfectum, poſtquam Romam ad renouandam miſit amicitiam. Cæterum Tryphon quod decreuerat, ad exitum perduxit, regem per dolum priuauit vita, Aſieque diadema rapuit, verum non diu rapto potitus eſt. Etenim Antiochus Demetrij filius bellum illi intulit, prælioque victum in fugam compulit.

18.

1. Mach. 11.

1. Mach. 12.

Mors Ionathæ. 1. Mach. 12. & 13.

1. Mach. 15.

Vigeſimus primus pontifex clariſſimus, fuit Simõ, noſtri Summi Pontificis Simonis Petri imago. *Venit Athenobius amicus regis in Ieruſalem, & vidit gloriam Simonis, & claritatem in auro, & argento, & apparatum copioſum, & obſtupuit,* &c. Ita etiamſi quis noſtri Simonis Petri gloriam, & claritatẽ, in auro charitatis, in opibus apoſtolatuque copioſo præclariſſimarum virtutum videat, ſi diuinitus traditam poteſtatem, clauesque conſideret, obſtupeſcet. Simon frater fuit Iudę Machabæi, & Ionathæ, eius vitam, mortemque libet primus Machabæorũ c. 14. & ſequentibus complectitur.

19.

Simon Pẽtifex frater Iudæ.

1. Mac. 15.

D. Petrus.

1. Mac. 14.

Huius Pontificis tempore, vt dicitur primo Machab. 5. ablatum eſt iugum gentium ab Iſrael, anno centeſimo ſeptuageſimo Seleucidarum, & cœpit populus Iſrael ſcribere in tabulis & geſtis publicis: Anno 1. ſub Simone ſummo ſacerdote, magno duce, & principe Iudæorum. Ioſephus: Tanto (inquit) in honore apud populum fuit Simon, vt tã in priuatis inſtrumentis quam in publicis ſcripturis adijcerent, actum eſſe, anno primo Simonis Iudæorum Ethnarchæ, o prince de gente tua meriti. Hoc quoque tempore arcem, quę in monte Sion extructa Ieroſolymæ imminebat, Simon magna cum lætitia recepit: *Mundauit arcẽ à contaminationibus, & introduxerunt in eã tertia & vigeſima die ſecundi menſis, anno centeſimo ſeptuageſimo primo, cum laude & ramis palmarum, & citharis, & cymbalis, & nablijs, & hymnis, & canticis, quia contritus eſt inimicus magnus ex Iſrael, & munuit montem templi, qui erat ſecus arcem, & habitauit ibi ipſe,* &c. De hac arce ſcriptum eſt lib. 1. Mach. *Ædificauerunt* (ſcilicet ethnici) *ciuitatem Dauid muro magno, & firmo, & turribus firmis, & facta eſt illis in arcem, & poſuerunt illic gentem peccatricem, viros iniquos,* &c. Ciuitas autem Dauid pars ciuitatis Ieruſalem appellabatur in monte Sion ſita. Vnde illud: *Habitauit Dauid in arce, & vocauit eam ciuitatem Dauid,* &c.

Simon recepit arcẽ Sion. 1. Mach. 13.

1. Mac. 1. 21.

1. Reg. 5.

Ioſephus ſcribit Simonem tam arcem, quam montem, in quo illa erat ædificata, æquaſſe ſolo: Ieroſolymorũ (inquit) arcẽ ſolo æquauit Simõ, ne poſthac eſſe poſſet hoſtibus receptaculum, neve inde vrbi aliquod inferretur incommodum. Quo facto viſum eſt illi operæ pretium, ſi mons etiam, in quo ſita fuerat, complanaretur, vt ſolum templum emineret, effecitque id commemoratis pro concione malis, quæ à præſidiarijs in eam diem Iudæi paſſi fuerant, quæque etiam in poſterum ferre cogerentur, ſi externus aliquis princeps ei loco imponeret preſidiũ. adeoque permotus eſt eius exhortatione populus, vt non intermiſſo per triennium, neque die, neque noctu opere, tandem ad planitiem eum locum indefeſſo labore per vices ſibi ſuccedentes redegerint, atque ita nihil reliquerint, quod obſtaret, quominus templum omnibus in vrbe locis eſſet longe celſius. Sic Ioſephus. At videtur repugnare ijs verbis; *In diebus Simonis proſperatum eſt in manibus eius, vt tollerentur gentes de regione ipſorum, et qui in ciuitate Dauid erant, in Ieruſalem in arce, de qua procedebant, et contaminabant omnia quæ in circuitu Sanctorum ſunt, et inferebant plagam magnam caſtitati, et collocauit in ea viros Iudæos, ad tutamentum regionis, et ciuitatis, et exaltauit muros Ieruſalem,* &c. Simon in arce præſidium collocauit Iudæorum, ergo illam non euertit, niſi dicas mutato conſilio poſtea ſolo æquaſſe.

Ioſephus li. 13. antiq. cap. 11.

22.

25.

Ad Simonem Antiochus is, qui Tryphonem in fugam vertit, literas amoris plenas miſit. Poſtea vero mutato cõſilio Ieroſolymitanam arcem, & alias ciuitates cum pecunia ſibi reſtitui, per legatum Athenobium poſtulauit. Cendebæum deinde ducem cum exercitu in Iudæam miſit: Eo victo ac fugato, quod reſtabat vitę in pace Simon populusque exegit. De pace autem, quæ tempore Simonis viguit, agitur his verbis: *Siluit omnis terra Iuda in omnibus diebus Simonis, et quæſiit bona genti ſuæ, et placuit illi poteſtas eius, et gloria eius omnibus diebus. Fecit pacem ſuper terram, et lætatus eſt Iſrael lætitia magna, et ſedit vnuſquiſque ſub vite ſua, et ſub ficulnea ſua, et non erat qui eos terreret, defecit impugnans eos ſuper terram, reges contriti ſunt in diebus illius,* &c. Eodem capite illa verba obſeruatione digna ſunt, *Iudæi et ſacerdotes eorum conſenſerunt eum,* id eſt Simonem, *eſſe ducem, et ſummum ſacerdotem in æternum, donec ſurgat propheta fidelis,* id eſt, donec ſurgat Meſſias, vt Lyranus interpretatur, & Genebrar. li. 2. Chronolog. Expectabant enim Meſſiam regẽ ac Propheram fidelisſimũ.

1. Mac. 14. 24.

1. Mac. 15

1. Mac. 14.

Cum præclarus hic Pontifex, Pontificis officio fũgens, Iudææ ciuitates perambularet, vt ſcribitur 1. Mach. ſolicitudinem earum gerens: In ciuitatem Iericho venit cũ duobus filijs Matthatia & Iuda, anno centeſimo ſeptuageſimo ſeptimo regni Græcorum. Excepit illos conuiuio dux in campo Iericho conſtitutus, Ptolemęus Simonis ipſius gener, & cum vtroque filio patrem, ſocerumque ſuum peremiſit, gradum ſibi per hanc cædem ad Iudææ principatum parans. Antequam vita priuaretur cum Romanis Simon Societatem ſtatuerat, eisque clypeum mille minarum ex auro miſerat.

1. Mach. vlt.

25.

Vigeſimus ſecundus Pontifex fuit Ioannes Hyrcanus, Simonis filius, eius geſta lege apud Ioſephum, nam liber Machab. ad Simonem tantum huius patrem peruenit. Vno & triginta annis pontificatu functus eſt, Sichem cum alijs oppidis in poteſtatem redegit, templum illud, quod ſupra diximus in monte Garizim fuiſſe extructum, poſt annum 200. diruit, Samariam euertit, Idumæos ſub iugum miſit, apertoque Dauidis regis monumento tria millia talentorum inde protulit, quibus pecunijs fretus, primus omnium.

Ioannes Hyrcanus Pontifex. Ioſephus li. 13. antiq.

26.

nium externum militem alere cœpit. Hæc omnia copiosè Iosephus narrat.

Aristobulus regni diadema primus post captiuitatē sibi imposuit.

Vigesimus tertius pontifex rexque simul fuit Aristobulus filius Hyrcani, vt enim ait Iosephus l. 13. antiquit. c. 19. volens principatum in regni formam vertere, diadema sibi primus imposuit, post 481. annos, ex quo de captiuitate Babylonica liberatus populus, ad pristinas sedes postliminio reuersus est. Vno tantum anno in regno exacto (ait Iosephus) obijt, cognominatus Philellen, id est, Græcorū amator, post auctam multis beneficijs patriam, illato bello Itureę, magnaque eius parte attributa ad Iudææ limites. Antigonum fratrem, quem præ alijs diligere videbatur, & in societatem imperij admiserat, calumniatoribus, quibus studium erat inter fratres discordiam excitare, fidē adhibens occidit. Tres alios fratres in vinculis habuit. Matrem etiam coniecit in carcerem, principatus æmulam (nam illam Hyrcanus dominam rerum reliquerat) & fame necauit.

Alexander Iannæus Pontifex & rex

Vigesimus quartus Pontifex, & secundus post captiuitatem Babylonicam Rex, fuit Aristobuli frater Iannæus, qui Alexander etiam appellatur. Nam Aristobuli vxor Salome Alexandra, solutis fratribus, quos ipse, vt diximus, vinxerat, Alexandrum regem constituit, qui ætate cæteros ac modestia præcedebat, 7. annis regnauit, variis agitatis bellis, de quibus Iosephus lib. 13. antiquit. scribit, lege eundem lib. 1. de bello Iudaico.

Hyrcanus.

Vigesimus quintus pontifex Hyrcanus pontificatū gessit, regnū vero post Alexādri obitum administrauit regina Alexādra, ex viri testamento annis nouem. fuerat Alexander Phārisæis infensus. quod vero magna præstarent apud populum auctoritate, morti vicinus dum castellum quoddam oppugnat, illorum beneuolentiam vt sibi compararet, vxori consuluit, si vellet regnum secure obtinere. Sed, vt Phariseorum apud populum auctoritatem cognoscamus operæ pretium erit Iosephi verba ascribere lib. 13. antiquit. c. 23. Consuluit, inquit, Alexander, vxori Alexandrę, vt suis monitis pareat, si velit secure cum filijs regnū obtinere. Primum vt apud milites celet mortem suam, tantisper dum castellum capiat: deinde postquam victrix Ierosolimam reuersa fuerit, Phārisæis nonnihil licentiæ permittat. Hos enim pro habito sibi honore laudaturos eam, & commendaturos apud populum: posse enim plurimum Phārisæos apud populum, siue exosum aliquem cupiant lędere, siue amicum iuuare. valde enim his fidem habere vulgus, etiam si per inuidiam de quopiam male loquātur, nec se ob aliam causam incurrisse totius gentis odiū, quam quia hoc genus offenderit. Hęc ille. Consilium Alexandra secuta est. Itaque, vt Iosephus sequenti capite ait, ex Phārisæorum sententia, permissa reginæ gerebātur omnia, quibus etiam plebs parere iussa est. Nomen regni erat penes reginam, penes Phārisæos vero administratio.

Phārisæorū magna apud populū auctoritas.

Porro Alexander duos reliquit filios, Hyrcanum natu maiorem, cui pontificatus obuenit, & Aristobulum. Hyrcanus animo leni erat, & amator quietis, Aristobulus audax, & industrius. cum igitur fungeretur amator quietis Hyrcanus pontificatu, bellum ei intulit audax Aristobulus, fratremque vicit, de pacis deinde conditionibus actum: Aristobulo regnum traditum, Hyrcano vt priuatam vitam duceret, concessum. Cęterum Idumæus quidam Hyrcani amicus, vt Iosephus ait lib. 14. c. 2. nomine Antipater, vir pecuniosus, Aristobuloque infensus, regnum ad Hyrcanū redire cupiebat. Quocirca in Aristobulum criminationes affingens, quasi fratris vitæ insidiaretur, tandem vrgendo ægre obtinuit, vt ad Aretam Regē Hyrcanus fugeret. Rex eiusdem Antipatri hortatu expeditionem contra Aristobulum suscepit, euasitque victor commisso prælio. Victus Aristobulus Hierosolymam confugit, quem victor Aretas oppugnauit in templo, adiuuāte Hyrcanum etiam populo, solis sacerdotibus non deferentibus Aristobulum. sed soluta obsidio est iussu Scauri Romani ducis; is enim Aretam recedere iussit, ni faceret, Romani populi hostem declarandum denuntiauit.

Aristobulus regno fratrem expulit. Iosephus. Antipater Herodis pater.

Denique delata ad Pompeium Magnum fratrum causa est, qui tūc temporis in Syriam venit, vrbsque illi, & regia à Iudæis tradita. Cum vero Aristobuli factio occupato templo ad bellum se expediuisset, templum Pompeius oppugnauit, multisque Iudęis cæsis vi cepit. Ingressus deinde, & vnacum eo non pauci alij, ea inspexere, quæ solis sacerdotibus videre fas erat. Illud non potest non laudari, nimirum, ex tot templi opibus rapuisse nihil: cum enim intus essent ex auro mensa, & candelabrum, & pocula, & odoramentorum magna copia, præterea in thesauris sacræ pecuniæ circiter duo talentorum millia, attigit nihil. Pompeio valde dissimilis Crassus fuit: is enim cum in Parthos pararet expeditionem, in Iudęam peruenit, duoque talentorum millia, quæ Pompeius attingere noluerat, reliquū præterea aurum, cuius summa ad octo talentorum millia accedebat, trabem quoque ex auro solidam trecentas minas pendentem abstulit, spoliatoque templo ad paratam sibi necem profectus, cum omnibus copijs infelix prædo perijt. At Pompeius Hircano pontificatum reddidit, Aristobulum eius fratrem vinculis obstrictum cum duobus filijs, totidem filiabus secum abduxit; Iudęos vero Romanis subiectos, stipendiariosque fecit. Tum primum (ait Iosepus) libertatem amisimus, subiecti Romanorum imperio.

Pompeius templum cepit, & ingressus est.

Crassus templum spoliauit.

Iosephus li. 14. antiq. c. 8.

Post Pompeium deuictum, in Syriam quoque Cęsar deuectus, magnos honores contulit, tum in Hyrcanum, cuius pontificatum confirmauit, tum in Antipatrum, quem ciuitate Romana, & immunitate donatum, ob egregiam sibi operam nauatam, procuratorem Iudææ constituit. Erat ergo Pontifex Hyrcanus, Idumęus Antipater Iudæę procurator; qui, vt Iosephus scribit libro 14. antiquit. cap. 2. primum Antipas vocabatur, eodem, quo pater ipsius nomine. Cum igitur Iudæę esset procurator, Phaselum filium natu maximum Ierosolymis, & circumuicinę regioni ducem creauit, Herodi Galilęam curandam commisit. Herodem postea senatus primum Romanus, deinde etiam Cęsar Augustus, Iudęæ regem præfecit, vt leges apud Iosephum lib. 15. antiquitat. capite vigesimo sexto, & libro 15. capite 10. Hoc Herode regnante Christus Optim. Maxim. ortus est.

Cæsar in Syriam venit & Antipatrum Herodis patrem procuratorem Iudææ constituit.

Herodes rex eiusque filij.

Tres ille filios reliquit superstites, Archelaum, Herodē Antipam, & Philippum, quorum mentio extat in Euangelijs. Archelaum Cæsar Augustus, vt Iosephus scribit libro 17. antiquitat. cap. 13. non regem creauit, sed dimidia parte ditionis, quę Herodis pater fuerat cōcessa, Ethnarcam cōstituit, regnum quoque pollicitus, quam primum ille se tali honore dignum redderet. Partem alterā in alios duos fratres partitus est. Itaque Archelao Iudęa obtigit, Idumæa, & Samaria, Herodi Antipę Galilæa cessit, regioque trans flumen, Philippo Batanea, regio Trachonitis, & Auranitis. Primus Herodes innocentes infantes vita priuauit, Herodes Antipas eius filius Ioannem Baptistam occidit, Christum veste indutum alba irrisit, & fratris sui Philippi vxorem Herodiadem habuit, vnde illud Baptistę: *Non licet tibi habere vxorem fratris tui.* Archelaus apud Augustum accusatus, imperio mulctatus, & in vrbem Gallię Viennā relegatus est. Iudęa vero in prouinciam redacta, & à Romanis præfectis administrata deinceps, inter quos Pōtius Pilatus numeratur, qui iniquissimam sententiam in Christum tulit.

Iosephus.

Meminere præterea sacra volumina Herodis Agrippæ, is Herodis primi nepos fuit, ex filio Aristobulo. Iudææ Regnum à Romanis adeptus, Iacobum maiorem interfecit, & D. Petrum coniecit in carcerem. Ab Angelo percussus vermibusque cōsumptus, animam infelix exhalauit. Ianſenius capite secundo Concord. scribit hunc Agrippā non fuisse Regem Iudææ, sed Thraconitidis, Iturææ, & Galilææ: at Iudææ quoque imperasse compertum ex Iosepho est lib. 19. antiquit. capite 4. Claudius, inquit, Cæsar edictum proposuit, quo Agrippam in regno per Caium ante concesso confirmabat, addita insuper Iudæa & Samaria, quod olim ad eius aui Herodis regnum pertinuissent. Hæc ille. Lege eundē, l. eod. c. vlt. Fuit alter quoq; Agrippa iunior, huius Agrippę filius quem Claudius Chalcidis Regem creauit, vt docet Iosep. libro vigesimo antiquit. ca. 3. Postea vero, vt scribit sequenti capite quinto, regno Chalcidis ablato, Philippi tetrarchiam & Batanæam illi donauit, adiuncta his Trachonitide cum Abila, quæ tetrarchia

Act. 12.

Herodes Agrippa.

Alter Agrippa maior.

tarchia Lyſiæ fuerat. Eiuſdem imperiũ Nero Galilęæ parte amplificauit, vt ait Ioſephus eod. cap. Hic ille eſt Agrippa, quo audiente Paulus ſermonem habet.

Hactenus de triplici populi Iſraelitici ſtatu, ea diximus, quæ Chriſti genealogiam, diuinaque volumina perlegentibus, nonnihil lucis afferre poſſint, vniuerſamque antiqui illius temporis hiſtoriam, in parua veluti tabula deſcriptam, ante oculos propoſuimus, nunc ad ea, quæ reſtant, tranſeamus.

CAPVT XXIX.

De Chriſti genealogia ex capite tertio Diui Lucæ.

IPSE Ieſus erat incipiens quaſi annorum triginta, vt putabatur, filius Ioſeph, qui fuit Heli, qui fuit Matthat, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioſeph, qui fuit Matthathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Heſli, qui fuit Nagge, qui fuit Mahath, qui fuit Matthathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioſeph, qui fuit Iuda, qui fuit Iohanna, qui fuit Reſa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Caſan, qui fuit Elmadan, qui fuit Her, qui fuit Ieſu, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorim, qui fuit Matthat, qui fuit Leui, qui fuit Simeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioſeph, qui fuit Iona, qui fuit Eliacim, qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Matthatha, qui fuit Nathã, qui fuit Dauid, qui fuit Ieſſe, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naaſſon, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Eſron, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit Iacob, qui fuit Iſaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, qui fuit Sarug, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fuit Mathuſale, qui fuit Henoch, qui fuit Iared, qui fuit Malaleel, qui fuit Cainan, qui fuit Henos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

1. DIuerſa eſt Lucæ genealogia ab ea, quam ſcripſit Matthæus, alios enim progenitores Matthæus; alios & multo plures commemorat Lucas. Etenim Matthęus à Dauide, vſque ad Chriſtum, generationes viginti octo; à Salathiele, vſq; ad Ioſeph, duodecim numerat. Lucas vero a Dauide, vſque ad Chriſtum, generationes quadraginta duas; à Salathiele, vſque ad Ioſeph, vnã & viginti recenſet. Vniuerſe Matthæus teſſaradecadas tres, perſonas quadraginta duas, Lucas ſeptuaginta ſeptem profert. Matthæus ab Abrahamo, vſque ad Chriſtum; Lucas à Chriſto vſque ad Adamum, & Deum, genealogiam contexit; Matthæus ab Abrahamo deſcendit ad Chriſtum, Lucas à Chriſto aſcendit ad Deum omnium hominum conditorem. Matthæus verbo (genuit) vtitur, Abraham genuit Iſaac, &c. Interpres apud Lucam verbo (fuit) *qui fuit Eli, qui fuit Matthat*, ſcilicet filius, &c. Interpretem dixi vſum verbo (fuit) quoniam Lucas nullo verbo Græce vtitur, ſic enim ſcribit: Ιωσὴφ τοῦ ἡλὶ, τοῦ ματτθὰτ, τοῦ λέυι, τοῦ μέλχι, &c. hoc eſt, Ioſeph Eli, ſcilicet, filij Eli, Matthat, &c.

2. Vt autem ordine inuerſo Lucæ genealogiam explicemus; Adam humani generis ſator genuit Seth, vt eſt in Geneſ. 4. Geneſ. poſt Abelis necem; *Poſuit* (inquit Eua) *mihi Deus ſemen aliud pro Abel, quem occidit Cain*; inde nomen ductum Seth, id eſt, poſitus, quod in Abelis locum ſuffectus ac poſitus ſit. Similis fuit Abeli, vir probus ac pius. Seth genuit Enos, ſignificat autem Enos nominem, fuit enim vere homo, Dei cultui addictus. *Hic* (ait Moyſes) *cœpit inuocare nomen Domini*, nempe ſolenniori aliquo cultu, extructo forte templo, quo ad ſacrificandum homines confluerent. Caietanus. Naclantus. Card. Caiet. & Naclantus, putant cœpiſſe inuocare nomẽ Domini, id eſt, nomen tetragrammaton Iehouah, quod Geneſ. 5. Hebræis eſt ineffabile. *Enos genuit Cainan, Cainan genuit Malaleel, Malaleel genuit Iared, Iared genuit Henoch* illum, qui in paradiſum terreſtrem raptus eſt. *Henoch genuit Mathuſalam, Mathuſala genuit Lamech, Lamech genuit Noe, Noe genuit Sem, Sem genuit Arphaxad, Arphaxad genuit Cainan.*

3. De hoc Cainan non leuis eſt controuerſia, non enim vel in hebręis codicibus, vel in noſtra vulgata editione numeratur Geneſ. 11. quo capite omnes hæ generationes recenſentur. Non recte vero Ianſenius ait hanc generationem abundare; Caietanus ſimiliter ſcribit, vel forte abundare, vel codices hebræos, ex quibus noſter interpres vertit, non fuiſſe integros; non diſſentit Genebrar. in Chronol. Petrus Eugubinus Gen. 11. Error, inquit, eſt Septuaginta Interpretum, quod ſcribãt Arphaxad genuiſſe Cainan, cum genuerit Sale. Hinc factum eſt, vt idem error ſit Lucę 3. ſequebatur enim Septuaginta, qui iam erant toto orbe receptiſſimi, hęc ille; quæ ſi nunc viueret, non dubium quin correxiſſet. Alij nonnulli reſpondent, Cainan & Sale eundem fuiſſe hominem, duobus his nominibus appellatum, in Euangelio vero Lucæ pro verbo, fuit, particulam, &, legendam hoc modo: Qui fuit Sale, qui & Cainan, hoc eſt, qui Sale dictus eſt etiam Cainan. Sed aperte ex Septuaginta interpretibus redarguuntur, ex quorum intepreratione conſtat liquido, Sale, & Cainan, duos fuiſſe homines; redarguuntur etiam ex ipſo Lucæ contexu, in quo ſic ſcriptum extat: *Qui fuit Cainan*, non autem, vt illi comminiſcuntur: Qui & Cainan. Caiętan. Genebrard. Eugubinus. 4.

Reſpondendum ergo paucis, ex editione Septuaginta interpretum Geneſ. 11. compertum eſſe Arphaxad genuiſſe Cainan, idemque ex Euangelio Lucę hquere, cui nihil falſitatis ineſſe poteſt. Quod ſi in Hebræa & vulgata editione hæc generatio non extat, non propterea veritate caret. Prætertta enim à Moyſe eſt, quem in modum Matthęus aliquot generationes, vt diximus, prætertjt, à Septuaginta vero interpretibus, & à Lũca diuino ſpiritu, qui falli nulla ratione poteſt, addita. 5.

Cainan genuit Sale, Sale genuit Heber; cum linguæ propter ædificationẽ Babyloniçæ turris diuiſę ſunt, in familia Heber lingua ſancta permanſit, quæ ab eo Hebręa eſt nominata. *Heber genuit Phaleg, Phaleg genuit Reu, ſiue Ragau, Ragau genuit Sarug, Sarug genuit Nachor, Nachor genuit Thare, Thare genuit Abraham.* Hæc genealogia extat Geneſ. 11. *Abraham genuit Iſaac, Iſaac genuit Iacob, Iacob genuit Iudam, Iudas genuit Phares, Phares genuit Eſron, Eſron genuit Aram, Arã genuit Aminadab, Aminadab genuit Naaſſon, Naaſſon genuit Salmon, Salmon genuit Booz, Booz genuit Obed, Obed genuit Ieſſe, Ieſſe genuit Dauid Regem.* Hęc eadem ſunt apud Matthæum. Geneſ. 11. 6. Matth. 1.

Dauid genuit Nathan. Ex Bethſabea enim, vt diximus ex lib. Paralip. quatuor filios ſuſcepit, Salomonem, Nathanum, & duos alios, *Nathan* filius Dauidis *genuit Matthathã*, 1. Par. 3.

Matthatha genuit Mennã, Mẽna genuit Melchã, Melcha genuit Eliachim, Eliachim genuit Ionã, Ionas genuit Ioseph, Ioseph genuit Iudã, Iudas genuit Simeonẽ, Simeõ genuit Leui, Leui genuit Matthat, Matthat genuit Iorim, Iorim genuit Eliezer, Eliezer genuit Iesum, Iesus genuit Her, Her genuit Elmadã, Elmadã genuit Cosam, Cosam genuit Addi, Addi genuit Melchi, Melchi genuit Neri, Neri genuit Salathiel, Salathiel genuit Zorobabel, Zorobabel genuit Resa, Resa genuit Iohanna, Iohannæ genuit Iudam, Iudas genuit Ioseph, Ioseph genuit Semei, Semei genuit Matthathiam, Matthathias genuit Mahath, Mahath genuit Nagge, Nagge genuit Hesli, Hesli genuit Naum, Naum genuit Amos, Amos genuit Matthathiam, Matthathias genuit Ioseph, Ioseph genuit Ianne, Ianne genuit Melchi, Melchi genuit Leui, Leui genuit Matthat, Matthat genuit Heli, Heli, siue Eliachim, siue Ioachim, *pater fuit*, id est, socer *Ioseph, qui hominum opinione Christi pater dicebatur.* Ipse autem Heli genuit intemeratam Virginem Mariam Iosephi coniugem, ex qua verus Messias ortus est.

7. Vides Lucæ genealogiam longiorem esse genealogia Matthæi, quippe quę progenitores Christi ab Adamo vsque ad Christum numeret; cum Matthęi genealogia ab Abrahamo tantum vsque ad ipsum Christum patres contineat. Ab Adamo vsque ad Dauidem nulla, à Dauide vsque ad Christum magna est inter vtramque diuersitas. Nec mirum; Etenim Lucas progenitores Virginis Deiparę, vt diximus, Matthæus Ioseph patres enumerauit, vt tam Virginis, quam Iosephi, qui pater Christi est existimatus, genus ex familia Dauidis constaret.

8. *Philo Annii.* Philo ille, quem Annius edidit, in Breuiario temporum posteros Salomonis regni Iuda sceptrum ad Ochoziam vsque tenuisse affirmat; deinde Salomonis posteritate Athaliæ facinore extincta, ad Nathani fratris posteros regnũ fuisse translatum: & Ioas illum, qui post Ochoziam & Athaliam regnauit, ex posteris fuisse Nathani, non Salomonis scribit.

9. Ait præterea, Ioas & reliquos deinceps reges plura habuisse nomina. Ab isto (inquit) Ioas, atque deinceps in rememorationẽ reges sẽper binomij, & trinomij fuerũt; nam iste primus dictus est Heli, Ioas, Simeon; item Her Manasses, Ezechias Iesus, & eiusce modi. Hęcille. Ex ijs, & alijs illius Philonis, dictis colligitur, Nathani filij Dauidis posteros, qui à Luca numerantur vsque ad Iudam, viros principes, & regni successores fuisse; sequentes fuisse reges. Simeon enim filius Iudæ rex fuit, idem qui Ioas, tribus nominibus appellatus, vt ait Philo, Ioas, Heli, & Simeon; Leui est Amazias rex, Matthat est Ozias, Iorim est Ioatham, Eliezer est Achaz, Iesus est Ezechias, vt ait Philo, & Her est Manasses, Elmadan est Amon, Cosam est Iosias, Addi est Ioachaz, Melchi est Ioachimus, Neri est Iechonias, quem Philo Neri vocatum docet à populo, id est, lucernam meam, quod cum ab Euilmerodacho ex carcere eductus est, lucerna Dauid, quæ extincta videbatur, illuxerit. Hic Neri siue Iechonias genuit Salathielem, Salathiel genuit Zorobabelem, Zorobabel duos habuit filios, Resam, & Abiud; Matthæus per Abiud genealogiam ad Christum ducit; Lucas per Resam, & cæteros consequentes: quos Philo in Breuiario temporum ijsdem nominibus appellat, & post captiuitatem Babylonicam populi principes fuisse docet. In captiuitatis (inquit) solutione, Zorobabel primus præfuit annis 58. Et Resa sexaginta sex, Iohanna filius Resa 53. Iudas cognomine Hyrcanus quatuordecim. item, post hos duces ex Domo Dauid vsque ad Iudam Machabæum, fuere Iosephus annis 7. Semei 11. Matthathias 12. Matthat 9. Naguid 10. Hesli 8. Naum 7. Amos 14. Matthathias 10. Ioseph 60. Ianneus Hyrcanus 16. Mox secuti Asmonai, id est, Machabæi, simul cum pontificatu etiam ducatum à domo Dauid surripuerunt. Hæc Philo, siue quisquis ille est auctor, quem Annius in suis commentarijs, Ioãnes Lucidus lib. 7. Beauxames in concordia, & alij recipiunt. Alij vero viri docti merito non recipiunt, qua de re nõ est huius loci disputare.

10. 11. *De diffis Philonis Annij.* 12. In primis quod is Philo, & qui eum sequuntur affirmãt, Salomonis posteros ad Ochoziam vsque tantũmodo regnasse, & Ioas nõ ex Salomonis, sed ex Nathani posteris esse; falsũ est, & Scripturæ sacræ repugnãs. Etenim Scriptura apertissimis verbis Ioas filiũ vocat Ochoziæ, Ochoziam auté ex Salomonis, non ex Nathani posteris esse cõstat, ergo Ioas ex Salomonis, non ex Nathani posteris est. *Ioseba filia regis Ioram, Ioas filium Ochoziæ furata est de medio filiorum regis, qui interficiebantur.* 1. Reg. 11. Itẽ eodem capite: *Ioiada summus sacerdos militibus ostẽdit filium regis*, id est, Ioas, *produxitque filium regis, & posuit super eum diadema*, &c. Quod si respondẽt, dici filium regis adoptione, id nullo modo contra apertissima Scripturę verba probare possunt. Prętera ex libro Paralip. redarguuntur, quo loco hæc extant verba: *Ioram genuit Ochoziam, ex quo ortus est Ioas*; filius naturalis, non filius adoptione, ortus dicitur ex patre. Ioas igitur ex posteris fuit Salomonis, itemque qui à Ioa Reges genus traxerunt à Matthæo numerati, Salomonis, non Nathani posteri, siue nepotes dicendi sunt, quidquid Annius cum suo Philone velit; cuius quẽadmodum hoc dictum falsum est, ita quæ addit reliqua, valde dubiæ sunt auctoritatis & veritatis. 1. Par. 3. 13.

An vero Nathan filius fuerit Dauidis natura, an adoptione, diximus in secunda tessaradecade Matthæi, cum de Salomone egimus. Prophetam illum fuisse, qui Dauidem de admisso scelere celebri parabola cõmonefecit, Lyranus Lucæ 3. & nonnulli alij crediderunt; adoptauit enim, (inquiunt) eum Dauid ob sanctitatis pręcellentiam. In hac 14. sententia videbitur esse Ambrosius Lucę tertio, cum ait, per Nathan expressam propheriæ dignitatem, & Augustinus lib. 2. de consensu Euangelist. cap. 4. quo loco affirmat Lucam ascendisse ad Dauid per Nathan, per quẽ prophetam Deus peccatum Dauidis expiauit. At in libro 2. retractat. cap. 16. quid sibi velit aperte exponit: Dixi (inquit) per quem prophetam, & dicere debui, per cuius nominis Propheram. Similiter Ambrosius exponi potest, opinio enim nihil habet verisimilitudinis, cum ex Scriptura aperte habeamus, Nathanum filium fuisse Dauidis, ex Bethsabea genitum. 1. Par. 3.

CAPVT XXX.

Dissentiantne Lucas & Matthæus in describenda Christi genealogia.

1. DIssentire probatur. Primo, quia Matthæus asserit patrẽ Ioseph fuisse Iacob, Lucas autẽ ait fuisse Heli. Secundo, quia diuersi admodum sunt in vtraque genealogia progenitores, vt legenti perspicuum est. Tertio, quia Matthęus affirmat Salathielem filium fuisse Iechoniæ, Lucas fuisse filiũ Neri. Quarto, quia multo plures generationes Lucas, quam Matthæus numerat, vt vidimus supra. Præter hæc, hi Euangelistæ non videntur Christi descripsisse genealogiam. Etenim Christus non est natus ex Ioseph, sed ex intemerata Virgine, Spiritus sancti opera conceptus. Euangelistę autem Iosephi progenitores, non progenitores Virginis Deiparę enumerarunt.

2. Respondemus diuino afflatos Spiritu Euangelistas, vt cætera, ita etiam Christi genealogiam descripsisse; nec vlla in re alterum cum altero pugnare, has vero & similes difficultates, quę dissensiones primo aspectu videntur, cum dissensiones non sint, in literis sacris reperiri voluit Deus, vt ardenti in illas studio incumbamus, veritatem sedulo scrutemur, iuxta illud, *Scrutamini scripturas*, intellectumque nostrum in obsequium fidei redigamus. *Ioan. 5.*

3. Primo argumento multi, & rectè quidem, respondent, Ioseph duos habuisse patres, non quidem naturales, id enim fieri nequit, sed alterum naturalem nomine Iacob, alterum legalem nomine Heli, Matthæum vero genealogiam vsque ad patrem naturalem Iacob; Lucam vsque ad patrem legalem Heli, deduxisse. Id quod verba, quibus hi Euangelistæ vtuntur, indicant. Nam Matthæus, quia de naturali loquitur patre, verbo (*genuit*) vtitur, quod naturalem significat generationem: *Iacob genuit Ioseph*, &c. Lucas quia de legali patre scribit, verbum (*fuit*) adhibet; *Qui fuit Heli*, &c. Quod non naturalem, sed legalem generationem ostendit. Pater naturalis is dicitur, qui filium gignit; pater legalis à lege appellabatur frater vira functus, cui frater superstes ex lege filiũ gignebat. Etenim huiusmodi de semine suscitãdo lex extat; *Quãdo habitauerint fratres simul,* *Quis appellatur legalis pater.* *Deut. 25.*

&

4. *& vnus ex eis absque liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non nubet alteri, sed accipiet eam frater eius, & suscitabit semen fratri sui; & primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, vt non deleatur*
Matth. 22. *nomen eius ex Israel.* Hinc illud Sadducæorum: *Erant apud nos septem fratres, & primus vxore ducta defunctus est, & non habens semen, reliquit uxorem fratri suo. Similiter secundus, & tertius vsq; ad septimum.* &c. Iacob ergo, & Heli, fratres cum essent, vita excessit Heli absque liberis, relicta vxore superstite: hanc Iacob lege obstrictus duxit, genuitque Ioseph, qui filius
5. fuit Heli legalis, filius quoque Iacob, qui eum genuerat
D. Iustin. Africanus. D. Ambr. D. Hieron. D. Damas. D. Gregor. Nazianz. Nicephorus. D. August. D. Anselm. Beda. D. Thom. naturalis. Hæc est antiquorum Patrum sententia. Iustini q. 131. ad gentes, & quæst. 131. Iulij Africani apud Euseb. l. 1 histor. Eccles. cap. 7. Ambros. lib. 3. in Luc. cap. 3. Hieron. in Comment. Matth. Damasc. l. 4. fidei, c. 15. & Orat. 3. de nativitate Virginis, Nazianzeni in carmine de genealogia Christi, Nicephori lib. 1. cap. 11. Aug. lib. 2. retract. cap. 7. & 12. Anselmi, Bedæ, D. Thomæ 3. part. q. 31. artic. 3. & aliorum.

Oppugnatur opinio proposita. At huic sententiæ illud in primis opponitur, quod Heli & Iacob fratres esse nó potuerint; vnde efficitur, vt Iacob, vita fúcto fratri Heli, semen suscitare nequiuerit. Prior propositio cõfirmatur, quia fratres eoſtẽ habẽt, auos atq; atauos: at Iacob, & Heli, vt ex genealogijs Matthæi & Luce liquet, diuersos habuere auos, atque atauos; ergo fratres non fuere. Illud deinde obijcitur, quòd filius legalis, nomine patris
6. *Deut. 25.* legalis appellari solebat, vt ex lege præscripta patet; *Primogenitum*, inquit, *ex ea filium nomine illius* (id est, Patris legalis) *appellabit, vt non deleatur nomen eius ex Israel.* Si ergo Ioseph filius legalis Heli esset, Heli appellaretur; appellatur autem non Heli, sed Ioseph.

Iacob & Heli fratres eiusdẽ vteri non eiusdem patris. Non est difficile argumenta hæc dissoluere. Priori respõdetur cum Iulio Africano, Iacob & Heli fuisse fratres ex matre tantum, non etiam ex patre; fuerunt enim eiusdem vteri, & matris filij, quam Africanus, & Nazianzenus in carmine, Estham vocant. Hæc duobus nupsit viris, scilicet Matthat, qui fuit pater Heli, & Matthan, qui fuit pater Iacob. Lucas auos Heli, & Matthat eius patris; Matthæus
7. auos Iacob, & Matthani eius genitoris, qui alij ac diuersi
Iansenius. sunt, recenset. Iansenius sentit fratri vita functo semẽ excitare non potuisse, nisi germanum fratrem ex eodem patre natum. Sed maior est patrum authoritas, quàm vt Iansenij dictis cedere debeat: neque enim quod opinatur satis probat, ex nomine Hehræo, Iabam, quo Scriptura vtitur, quodq; fratrem solùm germanum significare vult. Id verò nos negamus, nam in biblijs regijs etiam leuirum significat, non solum fratrem non germanum; idq; docet Elias, & nomen fœmininum Iebama, vxorem defuncti fratris
Deut. 25. 8. significat, quæ nec eius germana est, nec leuiri. Præterea, si propinquus filium legalem defuncto gignere poterat, vt constat ex lib. Ruth; cur negabit Iasenius fratrem vterinum idem facere potuisse?

D. August. Posteriorem obiectionẽ soluimus cum Augustino lib. 2. retract. cap. 12. filium legalem negamus patris legalis habuisse nomen ex præcepto legis; ita, vt si pater Heli vocaretur, filius Heli quoque vocari debuerit. Nomẽ defuncti (ait Augustinus) quod dictum est, ad hoc lex valere præcepit, vt eius filius diceretur, non ad hoc, vt quod ille, vocaretur. Et lib. quæst. in Deuteron. quæst. 46. Quod (inquit) additum est; *Et non delebitur nomen eius ex Israel*; potest ita intelligi, non quod nomen eius puer consequenter accipiat, sed quod ille non sine posteritate mortuus esse videbitur; & ideo permanet eius nomen, hoc est, memoria. Neque enim etiam si ipse filium genuisset, nomen suum ei fuerat
9. *Non erat opus filio legali, nomẽ imponere patris legalis.* impositurus, vt nomen eius non deleretur ex Israel, sed ex hoc vtique non deleretur, quia non sine liberis ex hac vita migraret. Hæc August. Præcipiebat igitur lex, vt appellaretur nomine patris legalis filius legalis, hoc est, vt diceretur eius filius, estque sensus verborum legis; Filium Primogenitum nomine defuncti appellabit; hoc est, appellabit filium defuncti, hic sensus ex libro Ruth confirmatur:
Ruth 4. *Testes estis* (inquit Booz) *quod ego Ruth vxorem Mahalon in coniugium sumpserim, vt suscitem nomen defuncti in hæreditate sua, nè vocabulum eius de familia sua, ac fratribus, & populo deleatur.*
10. Ex ijs verbis quis sic non argumentabitur? Booz affirmat se duxisse Ruth vxorem, vt suscitet nomen defuncti in hæreditate sua, ne vocabulum eius de familia sua, ac fratribus, & populo deleatur: ergo filius Booz naturalis, qui fuit Mahalonis filius legalis, appellatus est nomine defuncti, videlicet Mahalon. At hæc consecutio apertè falsa est; nam filius Boozi nõ est appellatus Mahalon, sed Obed, vt luce meridiana clarius est ex libro Ruth. Quamuis autẽ Obed appellatus sit, vocabulum defuncti non est deletum ex populo, quia Obed filius defuncti Mahalonis dicebatur. Quemadmodum enim patrum naturalium nomen nõ perit, quamuis filij primogeniti, qui hæreditatem adeunt, illorum nomine non vocentur, quia filios relinquunt naturales; sic & patrum legalium nomẽ non delebitur, quamuis filij, eorum nomine non appellentur, quia filios reliniquunt legales. 11.

Iansenius. Obijcitur præterea ex Iansenio, Lucas non describit genealogiam Ioseph, ergo illi aui, atauique, quos numerat, non sunt Ioseph. Probat Iansenius propositionem antecedentem; quia Lucas manifestè ostendit Ioseph patrẽ Christi non fuisse reipsa, sed hominum sola opinione; *Vt putabatur* (inquit) *filius Ioseph*; non igitur est verisimile eius genealogiam voluisse describere, quem patrem Christi non esse affirmauit. Respondemus Iansenium negare non posse Matthæum genealogiam Ioseph contexuisse, attamen aperte idem Matthæus asserit non fuisse illum patrem Christi; nisi sola hominum existimatione; cum 12.
dixerit Christum fuisse Spiritus sancti opera conceptum. Quod ergo Matthæus, idem Lucas quoque fecit; vterque putatiuum patrem Christi, Ioseph esse asserit, nihilominus eius genus describit. Quidquid ergo Iansenius, & alij nostri seculi scriptores velint, patrum sententia rectè explicata, & facilis, & verisimilis est, quorum in exponendis sacris literis vestigia summa cum veneratione sequenda sunt.

Aliter quoque per patres sanctissimos, licebit nobis argumentum illud, quod initio quæstionis propositum est, facile diluere; Si enim viderent, hanc diluendi rationem etiã ipsi probarent; illam enim alteram vt verisimilem, nõ vt omnino certam secuti sunt. Respõderi igitur potest; Matthæum quidem asserere Iacob patrem fuisse Ioseph; 13.
Lucam autem affirmare Heli fuisse auum Christi, vel patrem, id est, socerum Ioseph, vt supra iam dicere cœpimus, verò enim simile est Matthæum Ioseph, Lucam Virginis Deiparæ maiores numeralse; id quod multi nostri
Gelasinus. Lucidus. Canus. Annius. Sotus. Iansenius. Gen brard. Canisius. seculi scriptores tenuerunt, Gelasinus lib. 7. cap. 12. Lucidus item, libro 7. de emendatione temporum, cap. 11. Canus vndecimo libro de locis Theologicis, cap. 5. Annius in cõmentarijs Philonis, Sotus in 4. sentent. dist. 30. q. 2. artic. 1. Iansenius, Genebrardus, Canisius & alij. Itaque iuxta hanc probabilem sententiam Matthæus Ioseph ex Dauide per Salomonem, Lucas virginis intemeratæ ex eodem Dauide per Nathanum, genealogiam ad Christum vsque deduxit, suntq; verba illa vltima Lucæ hoc pacto explananda, *Christus putabatur filius Ioseph, Qui*, scilicet Christus, *fuit* 14.
Heli scilicet nepos, quia enim patre Christus carebat, ad eius auum Euangelista transijt. Fuit autem auus Christi virginis pater Ioachim, qui Heli etiam dicitur. Aliter relatiuum, Qui, referre Iosephum potest, hoc modo: Qui, id est, Ioseph, fuit Heli gener, vel filius, gener enim filius soceri dici solet. Sed oppones Christi auum patrem Virginis, non esse appellatum Heli, sed Ioachim. Respõdemus idem ferè nomen esse Ioachim, & Heliachim, & per Aphæresin Heli. Idem enim significatũ his duobus nominibus inest, hoc est, Deus suscitabit: vnde in libro Iudith, idem pontifex appellatur Eliachim, cap. 4. & cap. 15. Ioachim, & 4. *Iudith 4. & 15.*
Reg. 23. Pharaõ nomen Eliachim vertit in nomẽ Ioachim, apud Galatinum lib. 7. cap. 12. illius Rabbini, quem Iudæi 15.
Rabbenuhaccados, id est, magistrum nostrum sanctum vocant, huiusmodi extant verba; Animaduertere (inquit) debes patrem Matris Messiæ, duplex habitorum nomen, vnum Heli, alterum Iehoiachim.

Ex hac solutione efficitur, Ioseph à Dauide per Salomonem, regiamque Salomonis stirpem manasse, Virginẽ verò integertimam ex eodem Dauide duxisse genus; per filium regis Nathanum, à quo Heli, id est, Ioachim originem traxit. Dubium verò est, num eadem Virgo sanctis-

An virgo à Salomone esset satis regibus sit oriunda. 16.

sima per Salomonem quoque, & reges consequentes, quos Matthæus numerat, à Dauide oriunda sit, an solùm per Nathanum, eiusque posteros, qui regio sceptro clari non fuerunt. Respondetur, ex Euangelistis hoc minimè liquere; Patres verò in affirmante sententia esse. Vnde illud *D. Bern.* D. Bern. in serm. de verbis Apocal. *Signum magnum apparuit in cœlo*, &c. Quid (inquit) sidereum micat in generatione Mariæ? Planè quòd ex regibus orta, quod ex semine Abrahæ, *D. Ambros.* quod generosa ex stirpe Dauid, &c. Ambrosius lib. 3. in Lucam; Veri (inquit) regalisque generis dicimus Christum. & per veros & nobiles reges actum domini genus, &c. Idem ambrosius eodem loco, Christum è semine Iechoniæ regis Iudæorum esse scribit; idem affirmat Theod. *Theod.* Iere. 22. & Hiero. eodem loco, etsi Ianscnius neget. Vnde *D. Hieron.* colligitur Christum, atque adeò Virginem Deiparam, ex 17. regibus Iechoniæ patribus originem habuisse. Sed objicies illud Ieremiæ, quod est Ianseni fulcimentum; *Nec* *Ierem. 22.* *erit de semine eius, scilicet Iechoniæ, vir qui sedeat super solium Dauid, & potestatem habeat vltra in Iuda*; vnde sequitur, nullum ex posteris Iechoniæ super solium Dauid sedisse, atq; adeò Christum ex posteris eius non esse, quippe qui super solium Dauid sederit, iuxta illa Angeli ad Virginem verba: *Dabit ei Dominus sedem Dauid patris eius*, &c. Respondet *D. Ambr.* Ambros. loco citato in Lucam ijs verbis; Futuros ex semine Iechoniæ posteros non negatur, & ideo de semine eius est Christus; & quod regnauit Christus, non contra prophetiam est; non enim seculari honore regnauit, &c. Et 18. *Theoret.* Theod. in Ierem. Christus (inquit) ex Iechonia deducens genus secundum carnem in sedibus Dauidicis non sedit; Sed supra omnem principatum, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, &c.

Hanc sententiam sequi videtur Ecclesia in Antiphona illa Deiparæ Virginis; *Regali ex progenie Maria exorta refulget*, &c. D. Thom. 3. p. q. 31. art. 3. ad secundum; Credendum (ait) est, quod Virgo etiam ex Salomone originem duxerit, secundum aliquem modum, per illos patres, quos enumerat Matthæus; præsertim cùm Ambrosius dicat, Christum de semine Iechoniæ descendisse. Hæc ille.

19. *Soluuntur argumenta ducta à capitis adductione propositi.* *D. August.* Primum ergo argumẽtum, quod initio capitis adductũ est, duobus his modis, quos hactenus explicauimus, solui potest. August. li. 3. contra Faustum, & lib. 2. de conf. Euãgel. cap. 3. tertium tradit soluẽdi modum: ait enim Ioseph duos habuisse patres, alterum natura, alterum adoptione; vnde efficitur genealogias esse diuersas. Secundo argumento respondetur, meritò in duabus genealogijs diuersos esse progenitores, siquidem diuersi sunt Ioseph patres, vnus naturalis, alter legalis. vel quia diuersæ genealogiæ sunt; altera Iosephi, altera Ioachimi Virginis Deiparæ patris. Tertio respondetur, Zorobabelem ac Salathiel eos, quos Lucas commemorat, diuersos ab ijs esse, quorum Matthæus meminit, solent enim eodem nomine diuersi homines nominari; ideoq; Matthæi Salathiel filius Iechoniæ dicitur, Salathiel verò Lucæ, Neri filius rectè appellatur. Quarto respondetur, pauciores generationes à Matthæo, quam à Luca numerari, quia diuersæ sunt, vt concedimus, genealogiæ, diuersi progenitores, diuersique temporis generationes. 20.

Cur Euangelista Iosephi, & nõ Deiparæ genealogiã descripserint. *D. Chrysost. Euthymius. Theophyl.* Extremo argumẽto Patres respondent, ea de causa Euãgelistas Iosephi, non Deiparæ Virginis genealogiam contexuisse, quod in more esset positum, non fœminarum, sed virorum genealogias describere. Non erat mos (ait Chrys. Matt. 1.) apud Hebræos, generationum catalogum per fœminas texere, &c. Idem tradit Euthymius, & Theophyl. 21. *Damascen.* Lex (inquit) erat mulierum genealogiam non ponere, propterea non Virginis genealogiam ponit Euãgelista, &c. Damasc. lib. 4. Fidei, c. 15. Scire operæpretũ est, nec apud Hebræos, nec apud Scripturam sacram, hoc in more positum fuisse, vt mulierum genus recenseretur, & in oratione 3. de natiuitate Virginis: Si quis Virginis quoque sanctissimæ genus peculiariter recensere postulet, non rectè mihi facere videtur, cum lex nusquam hoc permittat, aut imperet. Quonam enim loco mulieris genus commemoratum fuisse ostenditur, cum in recensendis generibus præstantior pars anteferatur? Damasceno obiici potest: in Scriptura sacra, in libro Iudith, ipsius Iudith ge- *Iudith 8.* nealogia descripta extat; ergo fœminæ genealogiam describi non est à scriptura alienũ. Resp. in li. Iudith descri- 22. bi genealogiam fœminæ solius, & viduæ; at genealogiam viri non esse per fœminæ genealogiam describendã. Cùm ergo Christi ab Euangelistis generatio describeretur, non per Virginem fuit, quæ virum habebat, sed per Iosephum, ex sententia patrum contexenda. Hieronymus, Matthæi 1. Non est consuetudinis scripturarum, vt mulierum in generationibus ordo texatur, &c.

Ex genealogia tamen viri, vxoris quoq; genus cognoscitur, vt ijdem Patres affirmãt. Damascenus loco citato. Lege *Damascen.* cautũ erat, ne tribus vlla vxores ex altera tribu accerseret, ac proinde Ioseph, qui ex tribu Danidica ortum trahebat, sanctam Virginem haudquaquam despondisset, nisi ex eodem sceptro genus duxisset, ob idque satis habuit Euã- 23. gelista demonstrasse, vnde Ioseph ortum traxerit. Chry- *Chrysost.* sostomus in Matthæum: Sponsi matris Dei genealogiam Matthæus cõtexuit, & per hunc, quod intendebat, demõstrauit. Theophylactus: Iosephi genealogia posita, mani- *Theophyl.* festum est quòd genealogiam colligat Euangelista matris *Vxores ducebantur à viro ex eadẽ tribu.* Dei; nam ex eadem plane tribu, & familia erat Mater Dei. atque ita obseruauit Euangelista legem præcipientem; nõ ponendam mulierum genealogiam, & nihilominus genealogiam matris Dei posuit, &c. Hieronymus. Ex vna *D. Hieron.* tribu fuit Ioseph, & Maria, vnde ex lege eam accipere cogebatur vt propinquam. Eusebius lib. 1. hist. cap. 7. Cùm *Eusebius.* genealogia Ioseph deducatur, constat Mariam ex eadẽ tribu ortam, siquidem à Moyse sanctum lege erat, non licere 24. diuersas tribus inter se matrimonium iungere, &c. Nice- *Nicephorus.* phorus: Certò colligere licet, Mariam ex eadem, quæ Ioseph fuit, fuisse tribu; quandoquidem ex præscripto legis, tribum alia tribu commiscere prohibitum est, &c.

Lex extat huiusmodi: *Omnes viri ducent vxores de tribu, &* *Num. 36.* *cognatione sua, & cunctæ fœminæ de eadẽ tribu maritos accipient, vt hæreditas permaneat in familijs, nec sibi misceantur tribus, sed ita maneant, vt a Domino separata sunt.* Hæc lex. Cum ergo Ioseph esset ex tribu Iuda, & familia Dauid, vt probat genealogia; efficitur Virginem ex tribu quoque Iuda & familia Dauidica fuisse ortam.

Non leue tamen argumentũ hæc dicta eneruat. Etenim 25. fas erat viris vxores non de sua solum, sed de reliquis etiam tribubus ducere, ergo potuit Virgo ex alia tribu esse, ducique à Iosepho viro tribus Iudæ. Antecedentem propositionem probat Augustini dictum, in q. libri Iudicum, quæst. *D. Augustin. Obiectio.* 27. Solebant (inquit) nubere fœminæ de alijs tribubus: vnde & Saul cum esset de tribu Benjamin, dedit filiam suã Dauid homini de tribu Iuda. Hæc August. Idem confirmat, quia homini, qui Goliath interfecisset, hoc præmium propositum est; *Ditabit eum Rex diuitijs magnis, & filiam suam* *1. Reg. 17.* *dabit ei.* Saul ex tribu Benjamin cuiuscunque tribus homini pollicebatur filiam vxorem; ergo id coniugium inire fas erat. Præterea legimus viros tribus Benjamin ex alia tribu duxisse vxores; ipsos verò Israelitas non propter- 26. ea filias suas illis tradere recusasse, quod lege, sed quòd iuramento prohiberentur: *Iurauerunt filij Israel in Maspha, &* *Iudic. 21.* *dixerunt, nullus nostrum dabit fili's Beniamin de filiabus suis vxorẽ.* Quidnam iuramento opus fuit; si lex huiusmodi coniugijs interdicebat? Item; *vnde vxores (aiunt) accipient?* (viri scilicet tribus Benjamin) *omnes enim in commune iurauimus, non daturos nos his filias nostras*, &c. Nulla legis, sed iuramenti solum fit mentio, ergo non videbatur lex huiusmodi cõnubia excludere. Ijs adde Summum Sacerdotem Ioiadam *2. Paral. 22.* ex tribu Leui, duxisse vxorem Iosabeth filiam regis Ioram, ex tribu Iuda.

Respondetur argumento; legem illam de fœminis in- *Respõdetur obiectioni pro sententia patrum.* telligendam, quæ patrum hæreditatem adibant; illis enim alterius tribus viris nubere nõ licebat, ne hæreditates permisc rentur. Id quod hebræa Lectio aperte sic habet: *Omnis* 27. *filia hæreditatem obtinens, de tribubus filiorum Israel, vni de familia* *Num. 36.* *tribus patris sui erit in vxorem.* Ita etiam vertit Chaldæus: *Omnis filia hæres possessionis*, &c. Fœminæ ergo illæ, quibus alterius tribus viris fas erat nubere, patrum hæreditate carebant; huiusmodi fuere fœminæ tribus Leuiticæ; nullam enim tribus Leuitica habuit hæreditatem. Huiusmodi ité

fuit

fuit filia Saulis, fuere quoque Benjaminitarum vxores, quæ hæreditarios patrum suorum agros, à suis tribubus, ad tribum Benjamin minimè transtulerunt. Neque enim fas erat vnius tribus agros, in aliquam aliam tribum hæreditate transferre, possessionesque tribuum permiscere.

28. Virgo autem Deipara patris Ioachim hæreditatem habuit, vnica enim illi filia fuit. Oportuit ergo suæ tribus, suæque familiæ viro, in matrimonium collocari, ne hæreditas ad alienam tribum transiret. Itaque cum Ioseph ex tribu Iuda & Dauidica familia esset, ex eadem tribu ac familia Virgo sanctissima fuit. Atque hæc, vt Patrum defenderemus interpretationem, diximus.

Ex recentiorum sententia eidem extremo argumento initio capitis proposito respondetur, alterum Euangelistam Iosephi, alterum Virginis Deiparæ genealogiam posteritati propagasse: vt tam patris putatiui, quàm veritissimè ac sanctissimæ Christi matris, præclarum genus cognosceretur.

29. Quæres hoc loco: Num fuisset satis existimatú Christi patrem Ioseph solum esse ex tribu Iuda, & familia Dauidis, vt Christus ex tribu Iuda, & familia Dauidis esse diceretur?

D. Auguſt. Quod enim satis fuisset tenuit Augustinus lib. 2. de consensu Euangelist. cap. 2. Si (inquit) demonstrare aliquis posset, Mariam ex Dauid nullam consanguinitatis originem ducere; sat erat secundum istam rationem accipere Christum filium Dauidis, qua ratione etiam Ioseph pater eius rectè

Origenes. appellatus est. & Orig. lib. 1. in Ep. ad Rom. Interim (inquit) sufficit nobis respondere, quòd sicut Iesus Ioseph filius esse dicitur, ex quo non est generatus; ita ex semine Dauid secundum carnem Christus potest accipi, &c. At respondendum est, non fuisse satis. Etenim vt, quæ in scripturis sacris de ortu Messiæ ex Dauide dicuntur, vera & firma sint, vt reipsa sunt; asserere oportet Messiam ex ipsius Dauidis non legalibus, sed naturalibus filijs naturale genus ducere; Scriptura enim sacra Messiam Dauidis natura filium esse manifeste indicat.

CAPVT XXXI.

Morale.

1. QVemadmodum fluuij per varios agros decurrunt, in mare tandem vastissimum prolabuntur; ita duo sanctitatis flumina, Matthæus & Lucas, cum Christi genealogiam describunt, per varios progenitores defluunt; tandemque in immensum omnium bonorum pelagus Christum influit. Vnde Nazianz. in carmine de Christi genealogia; Fluxu (inquit, non dispare cuncti vterque, scilicet Matth. & Lucas.

D. Gregor. Nazianz. *Donec peruentum est clari Dauidis ad annos:*
Transite post bifido currunt ac dextraque rursus
In Christo nostræ coeunt ancore salutis.
Non secus ac fluuius, partes diffectus in ambas,
In mare collectis tandem deuoluitur vndis.

Hæc Nazianzenus Gregorius. Alter vero Gregorius Magnus, Iob 40. Genealogiam hanc cum piscatoria conGenealogia linea piscatoriæ similis D. Gregor. Magnus. fert linea, cum esca, id est, carne, contectus Deus, veluti hamus ad expiscãdum immanem cetum diabolũ dirigitur, & in mare mittitur. Cum (inquit) dicitur Abraham genuit Isaac, &c. quasi quædam linea torquetur, in cuius extremo incarnatus Dominus, id est, hamus, latebat, quem aperto ore cetus expereret. In hanc sententiam illud

2. Iob 50. exponit; *An extrahere poteris Leuiathan hamo?* Diabolus (inquit) hamo captus est, quia in Redemptore nostro dum escam corporis momordit, diuinitatis illum aculeus perforauit, &c. Similem in modum Beda, in Hom. de Natiuitate Deiparæ Virginis; Veluti hamus (ait) Christus, in mare huius

Beda. Rupertus. mundi missus, serpentem occidit, &c. Et Rupertus Matthæi 1. generatio Christi quasi longa piscantis linea est, cui

3. Iſidorus. hamus subligatus, carne operitur, &c. D. Isid. lib. 1. de summo bono, cap. 16. Est in Christo hamus diuinitas, esca caro, linea genealogia, quæ ex Euangelio recitatur, &c. Ru-

Genealogia ſcala Iacob. Rupertus. pertus idem Matthæi 1. genealogiam hanc scalam Iacob nominat; Scala (inquit) Iacob, generatio ista est; & latera scalæ, patres, vel principes sunt, huius generationis, Abraham atque Dauid; ad quos promissio facta est. Supremus gradus, cui Dominus innixus est, beatus est Ioseph; innixus, inquam, tanquam tutori pupillus, &c. D. Bern. D. Bern. serm. 1. de aduentu, hos Patriarchas montibus similes esse dicit, in quibus saliens Christus ad nos venit; Ecce venit (inquit Bernard.) saliens in montibus, transiliens colles; montes, & colles, Patriarchas & Prophetas accipe, & 4. quemadmodum venerit saliens, & transiliens, in libro generationis lege; Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Iacob, &c. Ex his montibus prodijt radix Iesse. Hæc Bernardus.

Genealogia paradiſo terreſtri ſimilis. Mihi similis genealogia Matthæi videtur terrestri paradiso, vmbrosis, fructiferisq; arboribus consito, inter quas illa nobilis surgebat arbor, quam à vita, arborẽ vitæ appellamus. Etenim plena est progenitoribus, qui veluti fructiferæ arbores vmbris, ac typis, & virtutis fructibus, abundant. Quid fuit, ait Ambr. in serm. 2. Palmarum) Abrahã, D. Ambroſ. quid fuit Dauid, quid reliqui iusti nisi fructiferæ arbores? Et D. Bern. serm. 3. Cant. historiam (inquit) scripturæ, ad D. Bern. hortũ puto non immeritò deputari; quòd in ea inueniantur viri virtutum, tanquam ligna fructifera, in horto Sponsi, & in paradiso Dei; de quorum bonis actibus, ac moribus, quos suauis exempla, tot carpis poma. An forte quis ambigat, Deo esse plantationem bonum hominem? audi Dauid, de viro bono quid canat: *Erit tanquam lignum, quod* Pſal. 1. *plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo*; & Psalm. 91. *Iustus vt palma florebit, & sicut cedrus* Pſal. 91. *Libani multiplicabitur.* & de se ipso Psal. 51. *Ego autem sicut oli-* Pſal. 51. *ua fructifera in domo Dei.* Hæc Bernardus.

Vmbras relinquamus, & typos, de quibus suprà dictum: ex Abraham fructum carpere licet fidei, iuxta illud: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam*; fructum Geneſ. 15. quoque obedientiæ singularis, quippe qui, vt obediret 6. Deo, filium voluerit immolare.

Ex Dauide mansuetudinis fructum; iuxta illud: *Memento* Pſal. 131. *Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius*; Semei enim iniurias, Saulis infectationes, Absalonis persecutionẽ mitissimè tulit. Fructum quoq; pœnitẽtiæ; vbi enim Nathani voce peccatum agnouit, protinus ingemuit; *Peccaui*, inquit. Ambr. Apologiæ cap. 2. Ille Rex tantus, ac potens, præmatura confessione, atque immenso dolore reddidit peccatum suum Domino; quem mihi nunc facilè reperies honoratum ac ciuitem, qui sic arguatur alicuius culpæ reus, nõ molestè ferat? at ille regio clarus imperio, cum corriperetur, nõ indignatus infremuit, sed confessus ingemuit, &c. Collige quoque ex hac pulcherrima arbore Dauide fruc- 7. tum alium: da operam, vt secundum cor Dei, sis, omnesq; Act. 13. Dei voluntates facias; sic enim de Dauide Deus: *Inueni* (inquit *Dauid, filium Iesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas*, felix, qui cor habet secundum cor Dei, cor obediens, cor flexibile in diuinam voluntatem, ad recipiendam quamlibet figuram, molle, ac tractabile; huiusmodi enim corde gaudet Deus. Præsta (inquit D. Iren. D. Iren. 4. c. 76.) Deo cor tuum molle, & tractabile; & custodi figuram, qua te figurauit artifex habens in temetipso humorem, ne indurans amittas vestigia digitorum eius, &c. Collige ex Iacob in custodiendo grege tuo vigilantiam, iuxta illud: *Die noctuq; æstu vrebar, & gelu, fugiebatq; somnus ab* Geneſ. 31. *oculis meis*, &c. Percurre arbores reliquas, fructusque excerpe similes.

Nec deest in hoc paradiso decantata illa arbor scientiæ boni, & mali, cuius fructus omnibus interdicitur. Salomõ habes, quem propter eximiam boni, malique scientiam, congruè scientiæ boni, & mali, , arborem licet appellare, huius fructus est vetitus. Etenim vt scriptura docet; *Depranatũ est cor eius per mulieres vt sequeretur deos alienos.* Vides 3. Reg. 11. quem fructũ hæc arbor protulerit? vetitus est, noli decerpere, fœminarum fuge consortium, harum enim id est proprium, cor depranare. hinc illa ad impium iudicé verba: *Species decepit te, & concupiscentia subuertit cor tuum*; fœmine Dan. 13. 9. species, hoc est, pulchritudo decipit hominem, & concupiscentiam excitat, excitata concupiscentia depranat cor, cor depranatum hominem subuertit. Nonne Israelitarum cor per mulieres depranatum est, cum per solitudinem iter in Palæstinam habebant? *Fornicatus est populus*

cum

cum filiabus Moab, quæ vocauerunt eos ad sacrificia sua, at illi comederunt, & adorauerunt deos eorum. Vide quam fuerit horum hominum cor, vsque ad simulachrorum adorationem, per mulieres deprauatum. *Vinum & mulieres, apostatare faciunt sapientes*, &c. Etsi sapiens tibi videaris, fœminas fuge, atris nubibus mentem ni fugias, obcæcabunt. Quemadmodū enim terræ anhelitus in nubes coacti Soli, sic concupiscētiæ halitus intellectui, lucem eripiunt. Quamobrē D. Th. 2.2. q.153. art. 5. cæcitatem mentis primam luxuriæ filiam esse docet. Nomen Samson Hebræum multi aiūt significare solem eius. Quis huic soli tenebras offudit? Quis Samsoni oculos eruit? nonne quā amabat Dalila? illa Philistęis eum tradidit, quē cum apprehendissent (vt est in lib. Iudic.) statim eruerunt oculos eius. Dalila solem, id est, Samsonem obscurauit, illa oculos Samsonis, libido oculos cuiusuis hominis, ni sibi caueat, eruit. Hoc autem primum conantur Philistæi, id est, dæmones, vt Samsonis oculos eruant, id est, hominem diuina luce priuent, qua luce priuatus, in scelere conquiescat, Philisthinorumque molas agat. Arboris ergo scientiæ boni & mali, id est, Salomonis, fructum huiusmodi noli attingere, fœminæ, ait Hieron ad Rusticum) nomen tuum nouerint, vultum tuum nesciāt, & ad Nepotianum: Nec sub eodem tecto cum muliere manseris, nec in præterita castitate confidas, &c. Appellasse dicitur Philosophus quidam mulierem viri incontinentis naufragium, & merito quidem: multi enim viri hoc naufragio misere perierunt. Fuge ergo hos scopulos, fuge hanc scyllam, fuge hanc charybdim, fuge hoc venenum: vt enim ait Chrys. Psal. 50 *Pulchra mulier castitate carens, est venenum stolidis præparatum*, &c. Tanto autem peius est venenum hoc reliquis, quanto facilius, celeriusque hauritur, oculis enim sæpe trahitur, vt venenum reguli.

Fugiendum fœminarū conspectū. Eccles. 19.

D. Thom. 10.

Iud. 17.

D. Hieron. 11.

D. Chrys.

12. Alium præterea fructum ex his arboribus excerpere licet, videlicet timorem, humanæ valdè necessarium saluti. Animo quæso tuo volue, quibus supplicijs Deus parentē suum Dauidem, quibus Salomonem, quibus denique totum ludæorum populum, in transmigratione Babylonis, ob crimina commissa affecerit, atque inde intellige, si peccatum per eteueris, te non impunè laturum. Hoc Paulus suadet illis verbis: *Nōli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne fortè nec tibi parcat*, &c. Communis ac recepta sententia est, paradisum terrestrem aquarum illa admirabili inundatione, quæ totum oppressit orbem, non fuisse euersum. Non est euersus paradisus ille, in quo prima fœmina Eua condita, & primus homo adamus collocatus est. At euersus est paradisus ille, hoc est, populus Israëliticus, ex quo admirabilis Dei mater, ex quo eius filius Christus Opt. Max. est ortus. Tantum habent pondus apud Deum commissa scelera, nisi vera pœnitentia obliterentur. Recte ergo Iōb: *Semper* (ait) *quasi tumentes super me fluctus timui Deum, & pondus eius ferre non potui.* Veluti fluctus tumentes Deiram timeamus semper, quæ Israëliticum populum veluti fluctus oppressit. Qui fluctus tumentes timet, mutata nauigatione in tutum se recipit locum, vt effugiat periculum; sic qui Deum timet, mutata vehificatione, in meliorem se recipit frugem, vt eius iram euadat. Qui fluctus timet, nauis abijcit onera, sentinamque exhaurit, qui Deum timet, pondera abijcit peccatorum, fœtidissimamque scelerum sentinam eijcit. Nisi venti spirent, maris fluctus non tumescunt, nisi peccata perpetrentur, ira Dei non cōmouetur, ventis fluctus inflātur, peccatis ira Dei cōcitatur, cuius pondus merito ait Iob ferre se non potuisse, si enim nauis fluctuum pondus ferre non potest, absorptaque mergitur, multo minus homo diuini furoris pondus ferre poterit. Quocirca Ieremias: *Corripe* (ait) *me Domine, verumtamen in iudicio, & non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me*, &c. Sed ad arborem randem vitæ, quæ in hoc nostro paradiso, id est, genealogia extrema est, Virginem scilicet Deiparam veniamus.

Iob 31.

Timor Dei.

Ierem. 10.

Virgo Deipara arbor vitæ.

In ea fructus reperies, quos in cæteris reperisti, multoque etiam præstantiores, Abrahæ obedientiam, Dauidis mansuetudinem, Iacob vigilantiam, cæteraſque virtutes omnes. Præter hos, fructum inueniēs singularem, quem hæc sola tulit arbor, videlicet virum, vnde arbor vitæ merito appellatur. *Benedictus fructus ventris tui*, ait Elisabetha, is

15.

Christus est, vera mundi vita. Vnde Aug. de Symbolo lib. 2. c.4. *Per fœminam*, inquit, *mors, per fœminam vita, per Euam interitus, per Mariā salus*, &c. Epiph. hæresi 78. Beata, inquit, mater Dei Maria per Euam significatur, quæ per ænigma accepit, vt mater viuentium vocetur, à Maria verè hæc vita mundo genita est, vt viuentem gigneret, & fieret mater viuentium. Eua causa mortis facta est, Maria causa vitæ, per quam genita est nobis vita, &c. Dahiel. *Magna arbor describitur & fortis & procera eius contingens cœlum, folia eius pulcherrima, & fructus eius nimius, & esca vniuersorum in ea.* Magna equidem arbor virgo fuit, ex radice Iesse orta, fortis, quam nulla temporis iniuria, nulla solis inclemētia, potuit lædere, procera, quæ ad cœlum vsquē pertingebat; folia, id est, verba habuit pulcherrima, fructum nimiū, esca & vita hominum vniuersorum in ea. Additur. *Subter eam habitabant animalia, & bestiæ, & in ramis eius conuersabantur volucres cœli, & ex ea vescebatur omnis caro*, &c. Subter virginis autem vmbrā homines tam peccatis inquinati, quam iusti habitant. Omnibus enim (vt Bernar. in ser. de verbis Apocalypsis ait) sinum misericordiæ suæ aperit, vt de plenitudine eius accipiant vniuersi. Quamobrem ab Andrea Cretensi, de Assumptione Virginis, commune omnium hominum propitiatorium nominatur. Ex quo, inquit, translata es à terra, te vniuersus mundus continet commune propitiatorium, ô vitæ suppeditatrix, & vita viuentium, & causa vitæ, &c. Hugo Victorinus in sententijs: Maria stella est, ideo peccatores quasi in nocte à Maria consolantur, idcirco si pertimescis supplicaturus ad Deum accedere, respice ad Mariam, non illic inimicus, quod timeas, genus tuū vides, &c. *In ramis eius conuersantur volucres cœli*, id est, de eius virtutibus cogitant, illis se oblectant, illas canūt perpetuo, qui volucres cœli ob contemplationem merentur appellari. Deniq; *ex ea vescitur omnis caro*, quia fructus Virginis benedictus, omnium hominum cibus est. Habes igitur paradisum arboribus suauissimi fructus consitum.

D. Augustin.

D. Epiphan.

Dan. 4. 16.

Virgo Deipara cum arbore conferitur de qua Dan. 4.

Dan. 4.

D. Bern.

Andr. Cret.

17.

Quod si fluuium requiras illi similem, de quo dicitur, *fluuius egrediebatur de loco voluptatis, ad irrigandum paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita*, fluuium in hac genealogia reperies egressum è loco summæ voluptatis, id est, Christū. Sed quinam sit voluptatis locus, ex quo oritur forsitan ambigis. Docet Euangelista: *Virum* (inquit) *Mariæ, ex qua natus est Iesus, qui vocatur Christus.* Hic voluptatis locus est omni amœnitate, omnique oblectatione plenissimus, scilicet virgo qui *delicijs affluere* dicitur. Est etiam voluptatis infinitæ locus, infiniti patris æternus ille vterus, de quo scriptum extat: *Ex vtero ante luciferum genui te.* Ex his omniū voluptatū locis fluuius, id est, Christus, egreditur, *qui deinde diuiditur in quatuor capita*, id est, in quatuor Euangelia, quibus totus orbis irrigatur.

18. Genes. 2.

Christus præsidium nostrum.

Cant. 8.

Psal. 109.

Quidquid amœnitatis & fructus in his arboribus est, id totum ex fluuij huius irrigatione est. Nam etsi in genealogia extremus est Christus, eius tamē saluberrimus sanguis vt præsentes irrigat, ita præteritos quoque homines Abrahamum, Isaacum, Dauidem, cæterosque irrigauit. *Ego ero ei*, id est, Ecclesiæ (ait Dominus) *murus ignis in circuitu, & gloria in medio eorum*, quo loco obseruat Montanus verbum hebræum chabod כבוד, quod gloriam significat, significare etiam iecur, ex quo in reliqua membra sanguis trāsmittitur. Itaque verti potest, ero iecur in medio eorum. Christus enim & cordi & iecori similis est. Quemadmodū ex iecore in reliqua membra, ita ex Christo in omnes homines sanguis diffunditur. Est quidem in genealogia hac Christus omnium vltimus, at in mente prædestinatione-que diuina fuit omnium primus, quippe qui totius gratiæ fons est, ex quo in omnes homines gratia dimanauit. Quamobrem à D. Petro *præcognitus* dicitur *agnus, ante mundi constitutionem, manifestatus autem nouissimis temporibus.* Quam etiam ob causam dici potest, *Primus & nouissimus*: primus in prædestinatione, nouissimus, quia post legem, Prophetas, & Patriarchas nouissimis temporibus ortus. D. Bern. ser. 1ᵉ. Tom. 1. Primus, inquit, Christus, quem Deus in suo populo principaliter intendebat, & nouissimus scilicet patriarcha, rex, & dux, in populo illo. Hæc ille. Est etiam primus in genealogia Lucæ, nouissimus in genealogia Matthæi.

19.

Zachar. 2. Christus præsentes homines irrigat præteritos irrigauit, futuros quoq; irrigabit sanguine suo.

20.

1. Pet. 1.

Apoc. 1.

D. Bern.

Cur

21. *Cur Christus nouissimis, nō primis venerit temporibus. D. Iren.*

Cur autem non primis fuerit, sed nouissimis temporibus, post tot generationes ortus interrogabis: cui interrogationi respondetur cum Iren. lib. 4. cap. 76. Deū opportunè omnia facere, fecisseque incarnationis opus admirandum, tempore iuxta infinitam sapientiam opportuno. Expecta (ait Irenæus) manum artificis tui, opportunè omnia facientem, &c. Non potest manus sapientissimi huius artificis, vel in opere faciendo, vel in tempore, quo fieri debet, vlla ratione aberrare. *Rupertus.* Rupertus Cantic. ad illa verba: *En ipse stat post parietem nostrum*, hominum scelera putat incarnationis eximium opus retardasse: Moratus, inquit, est Dominus propter parietem inimicitiarum, qui non de vno tantum peccato originali, verùm etiam de multis actualibus, congestus est. Primum illud fuit, quod fratres,

22. Ioseph vendiderunt, secundùm Dauidis, &c. At aliæ sunt rationes. Regem præcedere solent multi principes viri, multi nobiles, ita summum regem Christum præcedere par erat multos prophetas, multos etiam patriarchas. Vnde illud August. tractatu 31. in Ioannem: Quanto maior Iudex veniebat, tanto præconum longior series præcedebat. Præterea oportebat præcursores priùs mittere, qui viam summo imperatori præpararent. Missi itaque sunt prius Prophetæ, qui tanti imperatoris aduentum prædicerent, missa lex, quæ multis typis atque imaginibus eundem demonstraret, & velut aurora, solem iustitiæ præce-

23. deret: Per multam seriem temporum (ait eodem loco *D. August.* Aug.) & annorum, prædicendus fuit Christus, non enim aliquid paruum venturum fuit, &c. Prius colitur terra, & proscinditur aratro, quam frumentum seratur. Prius ergo terra fuit colenda, ac subigenda, quàm granum illud frumenti illi committeretur, quo mortuo leges exurgeret admirabilis. lege Eusebium lib. 1. hist. cap. 2. & Nice- *Eusebius. Nicephorus.* phorum, cap. 3. Huc illud pertinet Hugonis Victorini lib. 1. de Sacram. cap. 2. Verbum incarnatum rex noster est, qui *Ante Christum multi præcursores, lex, & Prophetæ. Hugo Vict.* in hunc mūdum venit cum diabolo pugnaturus, & omnes Sancti, qui ante eius aduentum fuerunt, quasi milites sūt ante faciem regis præcedentes: & qui postea venunt viq; ad finem mundi, milites sunt regem subsequentes, &

24. ipse rex medius est in exercitu suo stipatus agminibus suis, & licet in hac tanta multitudine diuersæ armorum species in Sacramentis, & obseruationibus præcedentium, & subsequentium populorum appareant, omnes tamen vni regi militare, & vnum vexillum sequi probantur & hostem vnum persequi, & vna victoria coronari. Hæc Hugo.

Desiderium animū extendit & ad capiendum parat. D. Thom. D. Augustī.

Tertio. Desiderandus prius erat Dei filius, incensisque votis postulandus. Nam vt ait D. Thom. 1. p. q. 12. art. 6. desiderium quodammodo facit desiderantem aptum, & parat um ad suiceptionem desiderati, & August. Psal. 83. Desiderium, inquit, differtur, vt crescat, crescit vt capiat. & tract. 4. in Epist. 1. Ioan. Deus differendo extendit desi-

25. derium, desiderando extendit animum, extendendo facit capaciorem.

Rom. 5.

Quarto. Expectandum fuit scelerum incrementum, *vt vbi abundauit delictum, abundaret & gratia.* Expectandum diluuium fuit, vt Arca, in qua genus seruaretur humanum, id est, Christi humanitas, à Spiritu sancto fabricaretur.

Theophyl.

Theophylactus ad Heb. 9. postquam extremis temporibus ingens peccatorum copia erat, meritò manifestatus est Christus in consummatione seculorum, vt demoliatur peccatum, &c. Et Gregorius Nyssenus, in Orat. de nati-

Abundātib. delictis, postea superabundauit gratia incarnationis. D. Gregor. Nyssenus.

uitate Christi: Christus, (inquit) qui vitiositatis tollendę causa, vitæ humanę se immixturus erat, necessariò expectauit, donec omne peccatum opera inimici, radicibus actis germinasset, atque ita deinde radici securim, vt Euangeliū

26. dicit, admouit, &c. His addit ex medicis sumptam similitudinem huiusmodi: Medici dum adhuc febris corpus intrinsecus vrit, ac paulatim accenditur, indulgent infirmitati, donec ad summum vigorem ægritudo progressa fuerit, nullum à cibis ægrotāti auxilium adhibentes. Cū autē constiterit malum, ac morbus se totus exeruerit, atque prodiderit, tunc demum adhibent artem. Itidem Christus expectauit, donec nequitiæ morbus totus reuelatus atque detectus esset, vt nihil latens & occultum curationis expers maneret, si medicus id solum, quod apparuisset curaret, &c. Tūm post alia concludit: Postquam omnis nequitiæ vis ex mala radice edita est, & varijs modis in animis eorum, qui per quamq; ætatem improbitate insignes fuerunt, luxuriando creuit; tunc quemadmodum Paulus 27. *Act. 17.* ait, *cum tempora ignorantiæ Deus quasi conniuentibus oculis dissimulasset, ac toleratisset, nouissimis temporibus aduenit:* Cùm non esset, qui intelligeret & exquireret Deum, cùm omnes declinassent, simul inutiles facti essent, cum omnia intra peccatum conclusa essent, cum scelus abundasset, cūm ad summum modum nequitiæ caligo creuisset, tunc apparuit iustitiæ sol; tunc pede nitens impresso, multa draconis capita contriuit. Hæc Nyssenus. Hinc illud Pauli: *Conclu-* *Ad Rom. 11* *sit Deus omnia in incredulitatem, vt omnium miseretur.* &: *Con-* *Ad Gal. 3.* *clusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus*, Bernardus etiam in serm. 1. de aduentu *D. Bern.* illud Pauli: *Quando venit plenitudo temporis, misit Deus filium* *Galat. 4.* *suum*, in hanc sententiam sensu quodam morali exponit: 28. Ni mirum (inquit) plenitudo & abundantia temporalium, obliuionem & inopiam fecerat æternorum. Opportunè ergo tunc venit æternitas, quando magis temporalitas prævalebat, &c.

Mora facit fidei capaciores homines.

Quinto. Dilatum est incarnationis tempus, vt faceret homines, fidei capaciores ipsa mora. D. Leo serm. 3. de Natiuitate, sapientia & benignitas Dei, ac salutiferi operis mora, capaciores nos suæ vocationis effecit, vt quod multis signis, multis vocibus, multisque mysterijs, per tot fuerat secula prænuntiatum, in his diebus Euangelij non esset ambiguum. & natiuitas, quæ omnia miracula, omnemque intelligentiæ erat excessura mensuram, tanto constantiorem in nobis gigneret fidem, quanto prædicatio eius, & 29. antiquior præcessisset, & crebrior, Hæc ille.

D. Bern. Gratitudo.

Sextò. Venit Christus in nouissimis diebus, quia incarnationis beneficium, & necessitatē, agnosci oportebat, ne ingratitudinis crimen cōmitteremus: sic in nuptijs Canæ, non protinus cum est rogatus, ex aqua vinum fecit. Bern. ser. 1. de aduentu: Venit Christus non in principio, nec in medio temporis, sed in fine. Nec incongruè factum est; sed verè sapienter disposuit sapientia, vt cum magis esset necessarium, tunc ptimò ferret auxilium, pronos ad ingratitudinem Adæ filios non ignorans, &c.

Præsentissimum remedium exē tremo loco. Theodoret.

Septimò. Venit Christus in nouissimis diebus, quia ad 30. extremum locum præsentissimum criminum remedium voluit Deus referuare. Theod. lib. 6. de curat. græca. affect. Medici senioribus remedijs prius vsi, quæ potentiora sūt, vltimo loco adhibent. Idem fecisse inuenitur medicus animarum nostrarum. Nam cum prius olim multa & varia remedia attulisset, cunctis quidem hominibus ad pietatem alliciendis ea inspectanda proponens, quæ in mundi fabrica, & natura rerum ab eo facta cernuntur: Hebræis autem prophetas mittens, & scriptam legem tribuens. Postremò & hoc vndique potens pharmacum ac saluberrimum nobis artulit, (id est, Christi incarnationem) quo omnis ægritudo funditus tolleretur, &c.

31. Octauò. Prius docere oportet scholasticos Grammaticam, ac Philosophiā, quā ad illos veniat doctor, qui Theologiam tradat. Prius igitur fuere Israelitæ à Moyse, à lege, à prophetis quadam veluti Grammatica & Philosophia imbuendi, prius Ethnici à Philosophis instituēdi, quam summus doctor Christus ad tradendam cælestem doctrinam, ac Theologicam, adueniret. Vnde lex ad Galat. *prædagogus* *Ad Gal. 3.* dicitur *Iudæorum in Christo*, quia præceptis, ac varijs ceremonijs imburos, veluti pædagogus, ad Christum summum doctorem mittebat. Theophyl. eodem cap. Lex, inquit, in *Theophyl.* virtute moderata alumnos suos instituebat, & ad Christū *Lex mōsis eleinētaris, ad Christi* doctorem adducebat, &c. Et Theodoretus, cum Dei co- *Theologiam* gnitionem lex docuisset, veluti ad quēdam doctum do- *ducebat. Theod.* ctorem ac magistrum docuit nos, Christum Dominum, vt perfectas disciplinas ab eo discamus, & iustitiam, quæ est per fidem acquiramus, &c. Item, Paulus elementa hu- 32. ius mundi legis instituta vocat: *Cum*, inquit, *essemus parvuli,* *Ad Gal. 4.* *sub elementis mundi huius seruientes.* Nonnulli, ait Theophyl. *Theophyl.* per elementa elementalem, & introductoriam, vel institutoriam legem intellexerunt, &c. Erant ergo elementa Mosis instituta, & veluti rudimenta quædam, ad Christi Theologiam præludia.

Nono,

Nono, Expectanda fuit virgo excellentissima Maria, quæ Christi mater esset. Vnde Bernar. in ser. de Natiuit. Virginis: Proptrea, inquit, tanto tempore humano generi fluenta gratiæ defuerunt, quòd necdum intercederet is tam desiderabilis aquæ ductus, id est, Virgo. Nec miraberis diutius expectatum, si recordaris, quot annis Noë in Arcæ fabrica laborarit, in qua paucæ, id est, octo animæ saluæ factæ sunt, &c. Et D. Ansel. in li. de excellentia Virginis c. 9. Transierunt, inquit, multa sæcula, & damnationis immanitas super omnes filios hominum semper est in deterius roborata. Nec enim Dei sapientia vllam in massa creationis humanæ viam inuenit, per quam, vt dispositum erat in mundum veniens, tam luctuosæ perditioni subueniret, donec ad Virginē ventum esset. Sed hæc mox vbi in mundum per humanæ generationis lineam venit, tanta omnis boni virtute & constantia perfectè resplenduit, vt eam ipsa sapientia Dei verè dignam iudicaret, per quam in homine veniens, nō modo reatum primorum hominum, sed & totius mundi peccata deleret. Hæc Anſel.

D. Bern. *Virgo Maria expectata.* *D. Anselm.* *D. Anselm.*

Denique vt ait D. Leo serm. 3. de Natiuit. *Non est sero impletum, quod semper est creditum*, &c. Christus enim ita in nouissimis temporibus natus est, vt primis etiam temporibus succurrerit. Verbi incarnatio (ait Leo) hæc contulit facienda, quæ facta, & Sacramentū salutis humanæ, in nulla vnquam antiquitate cessauit. Non nouo cōsilio, Deus rebus humanis, nec sera miseratione, consuluit, sed à cōstitutione mundi vnā, eandemque omnibus causam salutis instituit. Hoc magnæ pietatis sacramentū tam potens etiā in suis significationibus fuit, vt nō minus adepti sint qui in illud credidere promissum, quam qui susceperē donatum. Hactenus Leo. Merita enim Christi non in præsentia solū, verum in præterita etiā, ac futura omnia tempora, extendūtur. Quemadmodum sol fons luminis, nec in primo nec in vltimo collocatus est cœlo, sic Christus fons gratiæ, nec in primo, nec in vltimo mundi tēpore ad nos venit. Sol ex 4. cœlo, tam superas, quā inferas regiones lumine collustrat: Christus ex 4. ferè mundi annorum milliario, quo mortem subijt, tam præcedentes, quàm subsequētes homines, gratiæ splendore illuminat. Huc pertinet illud D. Cyrilli lib. 2. de adoratione: Quemadmodū, inquit, quamuis Moses caudā serpentis apprehendisset, tamen vsque ad ipsū quoque caput illa reformatio recurrit, est enim totus ille serpens in virgam immutatus. Ad eundem modum, vltima licet apprehenderit Christus, attamen in vniuersum genus pertinet, & ad caput ipsum vsque, id est, Adam, illa per gratiam reformatio pertingit. Scriptum est enim: *ideo Christum esse mortuum & reuixisse, vt viuis ac mortuis dominetur*, igitur in extremis, ipsa quoque principiorum simul est perfecta redemptio. Hæc ille. Sed pergamus.

D. Leo. *Christi incarnatio omnibus seculis profuit.* *Ad Rom. 14*

Obserua quæso qualem patrem hominum opinione Christus habere voluerit; voluerit, inquam, quia reliqui homines patres non eligunt, (reges enim eligerent) sed à Deo accipiunt. Christus autē patrem elegit hominū existimatione, nunquid regem? nunquid ducem? nunquid nobili stemmate decoratum? minimè, sed pauperem fabrum. *Ego* (ait Dominus) *flos campi, & lilium conuallium*, hoc est, (ait Rupertus Matthæi 1.) decus parentum humilium. Non est flos regij alicuius horti Christus, non enim regem aliquem, hominum existimatione patrem habere voluit, sed Ioseph fabrū; *Ioseph* (inquit Matthæus) *virū Mariæ, de qua natus est Iesus*, &c. Vide quot montes, quot reges sunt præteriti, in quorum hortis noster flos oriri noluit: *Dauid autem rex genuit Salomonem, Salomon genuit Roboā*, &c. Nempè flos est non mōtium, sed campi, lilium est conuallium, in conualle humili ortus est, ex humili Virgine natus, superbas regi- nas, & opulentas, velut montes fugit: *Emittis fontes in conuallibus, inter medium mōtium pertransibunt aquæ. &: Et valles abundabunt frumento*. Fons ille ex patris emanans altissimo sinu, inter mediū montiū per humiles cōualles tenuit cursum, vallis illa incredibili humilitate prædita, virgo, cælesti abundauit frumento: *Venter tuus sicut acerus tritici, vallatus liliis*, fame laborabat orbis vniuersus, horreum frumenti admirabile parauit Deus, Virginis nimirum Dei parę vterum integerrimum, quod horreum cunctis hominibus saturandis fuit satis superque. Vt autem intelligas Iosephum nihil in hunc acerum tritici contulisse, dicitur Deiparæ vterus vallatus vndique liliis, quæ lilia Virginis perfectissimam virginitatem significant. Huiusmodi liliis valuatam Virginem Matthæus vidit, cum in genealogia Christi loquendi modum mutauit: in cæteris verbo genuit, vsus est, at cùm ad Ioseph, Virginemque peruenit, verbum, genuit, explosit.

Rupert. *Cant. 2.* *Psal. 103.* *Psalm. 64.* *Cant. 7.*

Humanam autem genealogiam habere voluit Deus, vt abiectissimos propter admissum peccatum, & despicatissimos homines extolleret. Chrysost. Homil. 2. in Matth. Nō frustra, inquit, ad tantam humilitatem Christus descendit, sed vt nos ex humili subleuaret, &c. Si quis summus Pontifex, si quis rex in abiectam, ignotamque familiam se inserat, sua nobilitate eam maxime illustrat, atque extollit: ita etiam Dei filius totius rex orbis, despicatæ hominum familiæ, ac genealogiæ se inserens, valde illam sua infinita dignitate exornauit atque extulit. De homine dicitur: *Comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*, vide quam sic abiectus, qui cum insipientibus iumētis comparatur. Et peius est compārari (ait Chrysost. in Hom. de Ascensione) quam nasci. nam naturaliter non habere rationem tolerabile est, verūm rationis decoratione decoratum, irrationabili naturæ comparari, voluntatis est crimen, &c. Richardus Victorinus lib. 1. de Emmanuele part. 1. cap. 19. Homo reiecta similitudine Dei, transfigurauit se ad similitudinem iumenti. Ecce quale dedecus, iuxta magnitudinem honoris, magnitudo dedecoris, &c. At abiecti hominis filius Dei se fecit consanguineū, adeoque extulit humanam naturam, vt amplius extolli non posset. Chrysostomus loco citato: Eleuata est natura nostra, vt homo, qui tam humili loco tenebatur, vt descendere non posset vlterius, ad tam excelsam sedem eleuaretur, vt altius non posset ascendere, &c. Lege Nazianzenum Oratione 36. Richardus: In Christo recuperauit homo honorem suum, ipse est qui abstulit opprobrium nostrum, &c.

Psal. 48. *Christi genealogia humanum genus exuit.* *Chrysost.* *Richardus Victorinus.* *Chrysost.*

Quid debet fieri viro, quem rex honorare desiderat? rogauit Rex Assuerus Amanum. Ille vero respondit: *Homo quem rex honorare cupit, debet indui vestibus regijs, & imponi super equum, qui de sella regis sit, & accipere regium diadema super caput suum, & primus de regijs principibus ac tyrannis teneat equum eius, & per plateam ciuitatis incedens clamet, & dicat, sic honorabitur quemcunq; voluerit rex honorare*, &c. Satis se honorandum Amanus putabat, si similis fieret regi, si illius equo impositus, illius diademate & vestibus ornatus, in publicum procederet. sed quid hic honor hominis vnius à theatrali honore differt? sic in theatrum prodit rex personatus: Multo excellentius humanam naturam Deus honorauit, non personatum vnius horæ regem hominem fecit, sed vniuersi orbis verissimum Dominum, moderatoremque Christū Deum, atque hominem constituit. naturam humanam non equo regio imposuit, sed cum diuino supposito copulauit, fulgentissimisque vestibus indutam, ad dexteram suam collocauit.

Esther 6.

Non vnus tantum ex principibus minister homini & Deo Christo adest, sed innumeri propè principes, innumeræ angelorum myriades admirabili illum honore, diuinoque prosequuntur. Nimirum sic honoratus est, quem sic voluit Deus honorari, quia sic naturam humanam in filio Dei altissimè decuit extolli.

Ironicè irridebat Sanctissima Trinitas olim Adamum: *Ecce*, inquiens, *Adam quasi vnus ex nobis factus est*. At iam nūc non ironicè irridebit hominem, sed verè dicet. Ecce Deus quasi vnus ex hominibus factus est, quia Deus vērè factus est homo. O honorem eximium. Richardus loco citato: Meritò, inquit, ô Sanctissimæ Trinitatis personæ exprobrantes, sed nunquid adhūc exprobrabitis? certè si dicitis ironice: Quia homo factus est, quasi vnus ex nobis, nos de cætero dicemus tam fidenter, quàm veraciter: Quia Deus factus est, quasi vnus ex nobis. Dictum est illud, & merito, cum exprobratione, dicamus nos iam istud, cum gratiarum actione, &c.

Richard.

Neque verò solum in Christo, sed etiam in nobis natura humana honorata est, *dedit enim nobis potestatem filios Dei, atque hæredes cœlestis regni fieri*. Quid hoc honore maius? quid

D. Chryſoſt. quid cœleſti hæreditate locupletius? Chryſoſt. hom. 2. in Matth. Cum verus filius eſſet Dei, filius Dauid eſſe dignatus eſt, vt te filium faceret Dei, &c. D. Leo ſermon. 2. de Natiuitate: Reconciliationis, inquit, huius gratiam iuſto perpende iudicio, tibi enim quondam abiecto, tibi extruſo à paradiſi ſedibus, tibi per longa exilia moranti, tibi in puluerem & cinerem diſſoluto, cui non erat ſpes vlla viuendi, per incarnationem Verbi poteſtas data eſt, vt de longinquo ad tuum reuertaris auctorem, recognoſcas parentem, liber efficiaris ex ſeruo, de extraneo proueharis in filium,

45. vt qui ex corruptibili carne natus es, ex Dei ſpiritu renaſcaris, & obtineas, per gratiam, quod non habes per naturam, & ſic te Dei filium per ſpiritum adoptionis agnoueris, vt

Eſther 6. Deum patrem audeas nuncupare, &c. Magno ſe honore affectum credebat Aman, ſi regis vmbram quandam breui temporis ſpatio gereret, at Deus ira homines honorauit, vt non vmbram ſui, ſed æternam ſimilitudinem dederit, eoſque quodammodo Deos effecerit ſempiternos. *Primus*

1. Cor. 15. *homo de terra terrenus, ſecundus homo de cœlo cœleſtis*, qualis terrenus, tales & terreni, qualis cœleſtis, tales & cœleſtes, ſimiles ſunt patribus filij, filij igitur Adami Adamo, filij Chriſti Chriſto ſimiles ſunt. Hanc honoris celſitudinem Eccleſia conſpicabatur, cum incarnationis deſiderio exardeſcens exclamabat: *Quis mihi det te fratrem meum ſugentem*

Cant. 8. 46. *vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deoſculer te, & iam me nemo deſpiciat?* Quis, inquit, mihi det, vt videam te foris in mundo, in carne, non intus ſolùm, in ſinu patris, ſed etiam in ſinu matris, ſugentem vbera matris tuæ & meæ? Virgo enim mater eſt omnium. Sic fiet, vt me iam nemo deſpiciat, ſi me tanto honore affeceris. Quem enim rex honorat, nemo deſpicit.

Confertur ſynagoga cum luna mutabili. Præter hæc, indicatur hac genealogia, vt diximus, ſynagogæ antiquæ ſtatus, & mutationes. Etenim fuit ſynagoga lunæ ſimilis, quæ multiplicem habet mutationem. Eſt in nouilunio parua, paulatim vſque ad plenilunium augetur, deinde minuitur, ac diſparet. Rurſus oritur, rurſus ad plenilunium peruenit, denique rurſus fugit aſpectum. Similem in modum antiquus ille populus, vt luna in Abrahamo, Iſaac, & Iacob exortus, paruus fuit, paulatim in Ægypto, & Palæſtina vſque ad plenilunium, id eſt, vſque ad

47. regnum, & vſque ad Dauidem & Saloraonem creuit, fuit enim ſynagogæ plenilunium Dauidis & Salomonis tempore, quo ad ſummum peruenit ſplendorem. Poſt hoc plenilunium lumen cœpit amittere, ac decreſcere. diuiſum eſt regnum, in idololatriam populus prolapſus eſt, decem tribus in captiuitatem abductæ, denique tandem in tranſmigratione Babylonica luna diſparuit. Quid? peribit omnino? nullo vnquam tempore apparebit? *Poſt tranſmigrationem Babylonis* (ait Matth.) *Iechonias genuit Salathiel, Salathiel*

Matth. 1. *autem genuit Zorobabel*, &c. Rurſus apparuit luna, quæ diſparuerat, rurſus creſcere cœpit, creuitque vſque ad plenilunium, id eſt, vſque ad Chriſtum. tunc enim ſynagogæ plenilunium fuit, cum Solis, id eſt, Chriſti, in Palæſtina verſantis, ſplendore eſt illuminata. At quemadmodum in plenilunio luna cum è regione ſolis eſt, terræ interiectu deficit,

48. ſic in hoc plenilunio, cum eſſet è regione ſolis, id eſt, Chriſti ſynagoga, terræ interpoſitu defecit. Nonne tunc terra inter ſolem hunc, & ſynagogam, interponebatur, cum in concilio illo ſine conſilio, phariſæi & Pontifices ſic loquebantur: *Si dimittimus eum ſic, omnes credent in eum, & venient*

Ioannis 11. *Romani, & tollent locum noſtrum, & gentem?* Luna eclipſim patitur, cum in vmbram terræ incurrit, ſic hi in vmbram terræ cùm incurriſſent, eclipſim paſſi ſunt. Ille Romanorum timor vmbræ inſtar erat, vanus, atque inanis, ſi enim omnes in eum credidiſſent, tunc Romani Iudæos magnificiſſent, ſic ſæpe nos in vmbras incurrimus, atque deficimus, vmbræ enim ſunt inanes res, quæ nos à virtutis officiis, veluti ab itinere recto timida iumenta, deterrent. *Dicit*

Prouer. 26. *piger*, (vt eſt in Prouerbiis Salomonis,) *Leo eſt in via, & leæna in itineribus.* Incurrit piger in vmbram, id eſt, timorem inanem, ideoque deficit, ſequiturque apud Salomonem: *Sicut oſtium vertitur in cardine ſuo, ita piger in lectulo ſuo.* Deficit piger vmbra leonis territus, ad opera bona præſtanda non ſurgit, in lecto ſe volutat. Non attingit vmbra terræ ſydera altiora, ideoque defectum à terra pati nequeunt, non attin-

Inanis timor mundi vmbra eſt, qua nos terret.

gunt huiuſmodi vmbræ celſiora corda, ideoque minimè deficiunt. Vnde illud: *Altiſſimum poſuiſti refugium tuum, non accedet ad te malum, & Dauid, Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo?* quaſi dicat, defectum non patiar, Dominus ſemper me illuminabit, non incurram terræ vmbras, timoremque inanem.

Pſalm. 90. Pſalm. 26. 50.

Præterea, quemadmodum Salomon olim in porticu, ante fores templi illius, quod extruxit, duas columnas non

3. Reg. 7. ſine nomine ſtatuit, & ſuper capita columna um opus in modum lilij poſuit, ita etiam Matthæus veluti in porticu genealogiæ Chriſti, ante portam cœli, id eſt, Virginem Deiparam, quam felicem cœli portam appellare conſueuimus, columnas duas, Abrahamum ſcilicet & Dauidem collocauit. Super Salomonis columnas opus in modum li- 51.

lij poſitum eſt, noſtris columnis admirabile illud lilium impoſitum, quod ſic loquitur: *Ego flos campi, & lilium conuallium.*

Cant. 2. *Liber* (inquit Matthæus) *generationis Ieſu Chriſti*: Ecce lilium conuallium, ipſa pulchritudine pulchrius, addit: *Filij Dauid, filij Abraham*: Ecce columnas duas, quibus impoſitum eſt lilium pulcherrimum. Columnæ enim fidei Meſſiæ ac promiſſionis, merito dici poſſunt, Abrahamus, & Dauid, quia de Meſſia mittendo ſtabilem, firmiſſimamque Dei promiſſionem, veluti columnæ ſuſtinuere; id quod duarum columnarum nomen adumbrat. Altera enim, Ioachim, quod nomen firmitatem, altera, Booz, quod fortitudinem ſonat, nominabatur; ſtabilis fuit ac conſtantiſſima Dei de Meſſia promiſſio Abrahamo facta atque Dauidi, quæ nullis hominum ſceleribus labefactari vnquam potuit.

Abraham, & Dauid columnæ duæ promiſſionis Meſſiæ.

Columna fuit Abrahamus, cùm enim promiſſionem de 52.

Meſſia ex Iſaac oriundo accepiſſet, iuxta illud: *In Iſaac vocabitur tibi ſemen*, iuſſus tamen Iſaac ipſum immolare, nihil de

Geneſ. 21. promiſſione dubitans libenter obediit. Hanc Abrahami fidem exaggerans Paulus: *Fide*, inquit, *obtulit Abraham Iſaac, cùm tentaretur, & vnigenitum offerebat, qui ſuſceperat repromiſſiones, ad quem dictum eſt, quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen, arbitrans*

Hebr. 11. *quia & à mortuis ſuſcitare potens eſt Deus*, &c. Dauid quoque columna: *Tibi*, inquit, *ſoli peccaui, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis. Et*

Pſal. 50. *vincas cum iudicaris*, hoc eſt, peccaui tibi ſoli, vt iudici & regi, qui me ſolus potes abſoluere, vt cùm me abſoluueris, iuſtificeris in ſermonibus tuis, id eſt, tuam admirabilem in præ- 53.

ſtandis dictis veritatem mundo oſtendas, vt iuſtum te in explendis promiſſis eſſe hominibus demonſtres, qui promiſſionem de naſcituro ex meo ſanguine Meſſia, licet peccauerim, non reuocaſti. *Et vincas cum iudicaris*, id eſt, victoriam reportes in iudicio, quo de tua iuſtitia & miſericordia homines iudicant, exiſtimantque ex meo genere propter ſcelus admiſſum Meſſiam non naſciturum.

Poſt duas illas columnas, quæ in porticu erant, qui Salo- *Menſa templi Patriarchæ, reges candelabra, vaſa alia, alij ignotiores progenitores.*

monis templum ingrediebantur (hi autem ſoli ſacerdotes erant) decem menſas aureas cernebant, altare aureum, panes propoſitionis, multa aurea candelabra. Sic poſt duas illas columnas Abrahamum & Dauidem, qui in hanc genealogiam Matthæi ingredimur, Iſaacum, Iacob, cæteroſque 54.

patriarchas, aureas veluti menſas cernimus. Nec verò vacuæ ſunt hæ menſæ, propoſitos habent panes, propoſita, inquam, exempla, quæ nobis vſui eſſe poſſint. Sequuntur deinde aurea candelabra, id eſt, Iudæ reges, Dauid, Salomõ, reliquique omnes; reges enim merito candelabra dici poſſunt, quod populo prælucere debeant imperio, atque exẽplo. Erant etiam illo in templo vaſa alia, ſunt quoque in genealogia progenitores alij ignotiores.

In extremo verò templi loco, qui Sancta Sanctorum di- *Sancta Sanctorum. Ioſeph cherubinus.*

citur, arca erat teſtamenti, aureumque propitiatorium, nec non duo Cherubini: atque hæc velo tegebantur. Ita in noſtræ quoque genealogiæ extrema parte, quæ Sancta ſanctorum, quòd ſanctitatis fontem contineat, merito dici poteſt, arca eſt teſtamenti noui, virgo ſcilicet Deipara, eſt propitiatorium quoque mundi Chriſtus, nec deeſt Ioſeph 55.

veluti cherubinus, cuius ſæpè brachia Dei fuere ſedes, Pſalm. 79. iuxta illud: *Qui ſedes ſuper Cherubim. Iacob* (inquit Matthæus) *genuit Ioſeph virum Mariæ, de qua natus eſt Ieſus, qui vocatur Chriſtus*, &c. Ecce Cherubinum, ecce arcam teſtamẽti & propitiatorium, ecce Sãcta ſanctorũ illis antiquis ſanctis

Finis genealogiæ Matthæi ſimilis eſt Sancto ſanctorum.

multo ſanctiora. At hæc velo olim tegebantur, quantæ dignitatis Chriſtus eſſet, quantæ Virgo, quantæ Ioſeph eius ſponſus ignorabatur: Chriſti diuinitas, Deiparæ Virginitas, Ioſephi immaculati caſtitas latebat. Sciſſum eſt velum à ſummo vſque deorſum, & per fidem, Chriſti ſacroſancta
56. myſteria orbi vniuerſo patuere. *Apertum eſt templum Dei in*
Apoc. 11. cœlo, & viſa eſt arca teſtamenti eius, in templo eius, & facta ſunt fulgura, & voces, & terræmotus, & grando magna. In hoc cœlo, ſiue cœlorum regno, id eſt, eccleſia, apertum eſt Dei templum, aperta ſunt Sancta ſanctorum, viſa eſt teſtamenti arca Virgo Deipara, quantæ ſit dignitatis, quantæ ſanctitatis, quantæ poteſtatis, cognitum eſt. Vnde ſecutæ ſunt voces concionatorum, ſecutæ ſunt voces Doctorum, quæ quod de tanta Virgine nouerunt, concionibus, ſcriptiſque celebrent, id nos iam copioſius poſtea faciemus, noſtraque duo minuta æra, cum euangelica viduain virginis laudes conferemus.

Virgo cœlum empyreum i. ignem. 57. Adde hæc quoque. Quemadmodum longa elementorum & cœlorum ſeries, empyreo cœlo, in quo Deus inhabitat, terminatur, ſic longa hæc progenitorum ſeries, quorum alij elementis, alij cœlis ſimiles ſunt, Virgine velut empyreo, id eſt, igneo cœlo, definitur.

Igneum enim cœlum amore inflammatum, omniumque cœlorum, id eſt, Sanctorum celſiſſimum, Virgo eſt, in cuius vtero Deus nouem menſium ſpacio habitauit, in cuius pectore habitat in ſempiternum. Cum pompa ducitur celebri, auguſtiſſimum Euchariſtiæ Sacramentum: longo prius ordine, hominum præcedit multitudo, extremo tandem loco auro, gemmiſque exornato ferculo omni veneratione, admiratione que digniſſimum Sacramentum fertur. Si-
58. milem in modum celebri veluti pompa Chriſtus in hac genealogia exhibetur. Longo ordine patriarchæ, deinde reges, rum progenitores alij præceduit, ad extremum Chriſtus Deus Opt. Max. aureo in ferculo, gemmiſque omnibus fulgentiſſimo, id eſt, in Virgine producitur.

Virgo, Chriſti veri Salomonis ferculum eximum. Cant. 3. *Virum*, inquit, *Mariæ, ex qua natus eſt Ieſus, qui vocatur Chriſtus.* Etenim Virgo eximium fuit Chriſti ferculum omnibus pyropis, gemmiſque diſtinctum. Ferculi huius gemmas, id eſt, fulgentiſſimas virtutes, longum eſſet numerando recenſere. *Ferculum fecit ſibi rex Salomon, de lignis Libani, columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, aſcenſum purpureum, media charitate conſtruxit, propter filias Ieruſalem. Egredimini, & videte filiæ Sion regem Salomonem, in diademate, quo coronauit illum mater ſua, in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis*
59. *eius*, &c. Virgo Deifera veri Salomonis Chriſti ferculum eſt, quæ & vtero, & brachijs, & corde, toto animo, totoque corpore, Chriſtum tulit: Ferculum enim à ferendo nominatur. *Rex Salomon*, id eſt, Chriſtus, hoc ſibi ferculum fecit, quo geſtaretur, *ex lignis*, id eſt, arboribus, *Libani* montis fecit. Iam ſupra Patriarchas illos, quos genealogia demonſtrat, arboribus ſimiles eſſe oſtendimus: ex his igitur celſis arboribus montis Libani, id eſt, Iudaici populi, ferculum fabricatum eſt. Columnas habet argenteas, id eſt, candidiſſimas ſummi pretij virtutes, omniumque linguarum ſono celebrandas, (argentum enim ſonorum
60. eſt) quibus animus virginis veluti columnis fulciebatur, humilitatem, virginitatem, fidem, reliquaſque huiuſmodi.

Reclinatorium habet *aureum*, quo aureus Virginis adſtbratur vterus, in quo ſe ſummus Rex, Chriſtus, nouem menſium ſpacio reclinauit. O verè aureum vterum, qui aurum nobis, quo redimeremur, pretij infiniti præbuit, qui veluti auro puriſſimo, virginitatis rutilantiſſimo decore ſplenduit, in quo veluti aurea ſella, rex cœli ſummus ſedit. *Aſcenſus* autem eſt *purpureus*. regnum adumbrat purpura: habet ergo noſtrum ferculum aſcenſum purpureum, quia Deipara Virgo pluſquam puræ omnes creaturæ aſcendit, nempè dignitatem regiam. Illa enim ſola regina cœli &
61. appellatur, & reuera eſt. *Media*, ferculi, id eſt, medium Virginis cor, Deus *charitate conſtruxit*, eximiam enim charitatem Virgo habuit, quæ etiam ardentiſſimorum Seraphinorum amorem ſuperabat. Ecce ferculum, ecce lecticam, quæ magnum Salomonem tulit. Cur autem hoc ferculo geſtari voluerit, adiungitur: *Propter filias Ieruſalem*, id eſt, propter animas, vt amore ſuo illas incenderet, vt à Satanæ ſeruitute liberaret. Quamobrem admirandum incarnationis myſterium vt conſiderent, Chriſtum auro gemmiſque lutilante lectica, id eſt, Virgine, veluti in pompa patriarcharum, regum, & propheratum geſtatum, vt intueantur, filias ipſas Ieruſalem, propter quas in mundum venit, hortatur.

Quia vero ab ijs quæ ſenſu percipiuntur ad Dei potentiam nullis terminis circumſcriptam mentem oportet attollere, & à ſenſibus egredi. *Egredimini* (inquit) à ſenſu, *ô filiæ Sion, & videte* oculis fidei, *regem Salomonem*, Chriſtum, *in diademate, quo coronauit illum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.* Egredimini (ait Bern. ſer. 2. Epiph.) *D. Bernard.* de ſenſu carnis ad intellectum mentis. Egredimini (ait Theod. in Cant.) & videte, nec enim poteſtis videre, niſi *Theodoret.* ab occupationibus huius vitæ recedatis, &c. Hugo Victo- *Hugo Victor.* rinus in lib. Sent. fol. 178. Egredimini, inquit, & ingredimini, egredimini, & videte in Chriſto, quod mater dedit, ingredimini, & videte quod pater dedit; quod enim mater dedit, foris eſt, quod pater dedit, intus eſt. Mater dedit infirmitatem, pater dedit maieſtatem, &c. Greg. Cant. 3. Bea- *D. Gregor.* ta Maria Chriſtum diademate coronauit, quia humanita- 63.
tem noſtram ex ea ipſe aſſumpſit. Et Bern. ſer. 2. de Epiph. *D. Bernar.* Videtis Chriſtum in diademate, quo coronauit eum mater ſua, id eſt, in ſacco mortalitatis, &c. humanitas ergo Chriſti velut diadema eſt, fulgentiſſimis omnium virtutum ac donorum margaritis rutilantiſſimum, eo coronauit Virgo Deipara filium in die deſponſationis eius, id eſt, incarnationis, qui dies lætitiæ quoque cordis eius fuit.

Tres Patres apud Theodoretum in Cantica, de ſpinea corona hæc verba interpretantur: Videte (aiunt) Chriſtum *Humanitas Chriſti diadema, & ſpinea corona.* in diademate, in ſpinea nimirum corona, quam illius capiti impoſuit Iudæorum Synagoga, ex qua ipſe eſt ſecundum carnem, in die ſalutiferæ mortis eius, in qua proprio ſanguine ſibi Eccleſiam deſponſauit, & in die lætitiæ cordis 64.
eius, qua mortem pro nobis oppetens, nos ab hoſtis ſeruitute liberauit, atque ita patris obtemperans voluntati lætatus eſt ſpiritu, licet carnis cruciatibus vexaretur. Hæc illi. Aponius quoque diem lætitiæ cordis Chriſti diem vocat paſſionis, Lachrymas, inquit, fundebant Apoſtoli, lu- *Aponius.* gebant & elementa, ſed lætabatur Chriſtus, quia mors eius credentibus vitam & gaudia apportauit, &c.

Theodoretus diadema charitatem ſignificare putat vſque ad mortem, mortem autem crucis: coronatum autem *Theodoret.* eſt Chriſtum à matre, id eſt, Synagoga, charitate, quia illum occidit, & ſpinis coronauit, quam ille coronam ſumma cum charitate excepit. O diuinum diadema charitatem, 65.
hæc hominem vt diadema ornat, hæc mille cæterarum virtutum pyropis rutilat, hæc homini regnum parat, hæc vt diadema ſupremum in homine locum tenet, quia cæteris virtutibus præſtat. Felix rex quem magis hoc diadema exornat, quam quod capite geſtat aureum: proprium enim regis eſt ſubditos amare, illorumque commodis, & ſaluti, magno cum amore inuigilare. Egredimini (ait Theodor.) *Theodoret.* & videte charitatis Chriſti diadema; quo decorauit eum Iudæa, quæ illum genuit, &c. dicitur autem Iudæa charitatis diadema Chriſto impoſuiſſe, non quod charitatem Chriſto tribuerit, ſed quod tormenta, mortemque intulerit, in quibus charitas ſumma exercetur, & demonſtratur. O felices 66.
mortales, qui regem habemus Chriſtum, cuius diadema charitas eſt, quid ab eo rege non expectandum, cuius corona amor eſt caput cingens, cor cingens, pectus cingens. hanc eius charitatem illa etiam verba demonſtrant, quæ ſupra ſunt expoſita: *Media ferculi charitate conſtruxit*: Etiam ferculum talis regis, currus, quo vehitur, domus, tabernaculum, denique quæcumque ad eum pertinent, amorem ſpirant, charitate ſunt conſtrata. Ex Hebræo verti poteſt: Medium eius, id eſt, ferculi, ſiue lectiæ, ſuccenſus amore à filiabus Ieruſalem, hoc eſt, in medio lectiæ vehitur Chriſtus verus Salomon, amore animarum inflammatus. Nunquid non vehitur etiam nunc in medio lectiæ Chriſtus, amore ſuccenſus filiarum Ieruſalem? Qui Chriſtum in cruce vi- 67.
det, nonne Chriſtum in lectica videt, charitate ardentem, charitatiſque radios per aperta corporis vulnera eiaculantem? Etenim, vt Aponius arbitratur, Salomonis ferculum *Aponius.* etiam crucem ſignificat.

Obſerua

Obſerua quoque Matthæum verbo *genuit*, vſum, quo Patres illos in vitam immittit. interpretem vero apud Lucam verbo *fuit*, quo videntur è vita pellignari verbum, *fuit*, è vita exitum ſignificat. vnde illud, *fuimus Troës, fuit Ilium*, &c. In vitam omnes ea lege ingredimur, vt parum in ea commorati protinus exeamus. *Heri veniſti* (ait Dauid ad Ethai) *& hodie compelleris nobiſcum egredi?* Congruunt etiam nobis hæc verba, heri in vitam venimus, & paulo poſt exire compellemur. Sapientia: *Nati* (aiunt impij) *continuo deſtimus eſſe*: Vide quam breue duxerint vitæ ſpacium: vbi primum in vitam ingreſſi ſunt, exire ſtatim ſe compulſos dicunt.

2. Reg. 15. *Vita tempus exiguum.* Sapient. 5. 68.

Et quidem vbi primum vitam ingredimur, ſtatim exire alia porta incipimus. Quid enim aliud eſt vitæ huius tempus, quàm vt Auguſtin. ait 13. de ciuitate Dei, c. 9. curſus ad mortem? Hinc illud Nazianzeni diſtichum, in carmine de hominis externi vilitate, Idque ipſum eſt quod viuo, velut rapidiſſimus amnis, Qui furſum exoriens, ſemper ad ima fluit, &c. *Quotidie morimur* (ait Seneca) quotidie enim demitur aliqua pars vitæ, & tunc quoque cum creſcimus, vita decreſcit, hunc quem agimus diem cum morte diuidimus; &c. Ergo cùm primùm in vitam intramus, in mortem ſtatim tendere, & à vita egredi incipimus.

D. Aug. D. Gregor. Nazianz. Seneca epiſt. 59.

69. Vt vera anguſta via natiuitatis eſt, qua ingredimur: ita & anguſta ianua mortis, qua egredimur. In vtraque dolores ſunt, in vtraque fletus, & nuditas, iuxta illud: *Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc.* Sed *nunquid poteſt homo iterato in ventrem matris introire?* quod rogabat Nicodemus; cur ergo ait Iob ſe nudum illuc, id eſt, in ventrem matris, reuerſurum? Mater appellatur à Iobo terra, quæ communis eſt omnium mater, eodemque nomine ab Eccleſiaſtico vocatur. *Graue* (inquit) *iugum ſuper filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, vſque in diem ſepulturæ, in matrem omnium*, &c. Eandem quoque Plinius matrem nominat lib. 2. naturalis hiſtoriæ cap. 63. Sequitur (inquit) terra, cui vni rerum naturæ partium, eximia propter merita, cognomen indidimus maternæ venerationis. Nos naſcentes excipit, natos alit, ſemelque editos ſuſtinet ſemper, nouiſſimè cõplexa gremio, tum maximè, vt mater operiens, &c. Idem quod Iob dixit, Eccleſ. *Sicut egreſſus eſt nudus de vtero matris ſuæ, ſic reuertetur, nihil auferet ſecum de labore ſuo.* Et Paul. *Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium, quod nec auferre quid poſſimus.* Nazianzenus loco indicato: A tumulo (inquit) tumuli petõ, id eſt, ab vtero matris, in ſepulchrum tendo. Vterum matris etiam ſepulchrum appellauit, & quod Iob dixit ex vtero in vterum, dixit Greg. ex ſepulchro in ſepulchrum. Quemadmodum vterus matris, ſepulchrum dicitur, ita ſepulchrum dicitur vterus terræ: in ſepulchro enim veluti vtero terræ vſque ad iudicij tempus abſcondemur, tunc temporis ex illo, veluti noua, atque admirabili natiuitate, in lucem prodituri.

Iob. 1. Terra mater. Eccli. 40. Plinius. Eccleſ. 5. 1. Tim. 6. Greg. Naz. 71.

Hunc in vitam ingreſſum, hunc è vita exitum, hanc nuditatem vtinam ſæpè ante mentis oculos proponeremus, ne diuitiis & honoribus inhiaremus. Bernar. l. 2. de conſideratione: Quàlis, inquit, natus ſis attendas, nudè nudum cõſideres, quia nudus egreſſus es de vtero matris tuæ: conſideranti qui ſis, occurret tibi homo nudus, & pauper, & miſer, & miſerabilis; homo dolens quod homo ſit, & erubeſcens quod nudus ſit, plorans quòd natus ſit, murmurans quòd ſit homo natus ad laborem, non ad honorem, &c.

Ingreſſus in vitam & exitus conſiderandus. D. Bernar.

Conſideranit hanc hominis nuditatem, ille quoque naturæ indagator egregius Plinius, in Prologo libri ſeptimi hiſtoriæ naturalis: Cæteris (ait) animantibus natura variè tegumenta tribuit, teſtas, cortices, coria, ſpinas, villos, ſetas, pilos, plumam, pennas, ſquamas; velliera, truncos etiam, arboreſque, cortice interdum gemino, à frigoribus & à calore tutata eſt; hominẽ tantum nudum & in nuda humo natali die abijcit, ad vagitus ſtatim, & ploratum, nullumque tot animalium aliud, ad lachrymas, & has protinus vitæ principio. Tandem poſt alia concludit ſic: Heu dementiam, ab iis initiis exiſtimantium ad ſuperbiam ſe genitos.

Plinius. 72.

Hæc hominum ſunt initia, fines multo miſerabiliores. Nudi ingredimur in mundum, veluti nudi athletæ cũ diabolo decertaturi, & vt ait S. Max. in Hom. de S. Michaele. Nudi naſcimur, nudi etiam accedimus ad lauacrum, vt nudi quoque & expediti ad cœli ianuam properemus, &c. At nos quantum conniti poſſumus opib. honorib. voluptatibus oneramus, atq; implicamus: onerati ad ianuam arctiſſimam, id eſt, mortem, peruenimus, in qua omnia cogimur onera deponere. Mors aufert omnia, omnes ſpoliat, excutit omnes, ne obolum quidem relinquit. Rectè portus appellatur, in quem omnes appellimus, in portu onus deponit nauis, aurum, argentum, gemmas, veſtes, ornata, hue quicquid aliud ferat. Vt nauis in portu, ita homo in morte exoneratur: is verò ſapiens eſt, qui antequam portum attingat, in pauperes ſe exonerat. Vnde Nazianz. orat. 27. Nauem (inquit) paulum exonera, vt leuius nauiges, &c. Stulti oneratam nauem portus, id eſt, mors, exonerat, quamobrem diuiti onerato dicitur: *Stulte hac nocte repetunt animam tuam à te, quæ autem parauiſti, cuius erunt?* Reſpondeat dives: Mea erunt, mecum feram omnia, hic illis frui non potui, poſt mortem fruar. O ſtultum hominem, ſtultus enim merito vocatur, qui illud ignorauit: *Ne timueris, cum dites factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius, quoniam cum interierit, non ſumet omnia, neque deſcendet cum eo gloria eius.* At dices, ſi non ſumet omnia, ergo ſaltem ſumet aliqua. Agnoſce hebraiſmum: *Non ſumet omnia*, id eſt, nihil, quemadmodum: *Non ita, ſed opera dominetur mei omnis iniuſtitia*, id eſt, nulla. Et quidem ſumet aliqua, quæ cum eo deſcendant, mala ſumet & bona opera. Nam ſi gloria, ſi opes, hominem non comitantur, at certè comitantur illum opera, iuxtà illud: *Opera enim illorum ſequuntur illos.* Nudat mors hominem opibus, non nudat operibus. Aug. in l. 50. homiliarum, hom. 42. c. 8. Ipſa, inquit, eſt infœlicitas hominum, propter quod peccant, morientes hic dimittunt, & ipſa peccata ſecum portant. Peccas propter pecuniam, hic dimittenda eſt, peccas propter villam, hic dimittenda eſt, peccas propter mulierem, hic dimittenda eſt, & quicquid eſt, propter quod peccas, hic dimittis, & ipſum peccatum, quod committis, tecũ portas. Hæc Aug. Quocirca D. Iſidor. li. 3. de ſummo bono c. 47. reges ſic monet: Regni gloriam, qua in hoc ſeculo ſublimantur, reges non aſpiciant, ſed opus quod ſecum ad inferos portẽt, attendant, ſi amiſſuri ſunt huius temporis gloriã, illa agant, quæ poſt finem, ſine fine poſſideant. Hæc ille. & Aug. ſer. 32. de verbis Domini: Si omnes, inquit, tranſimus, aliquid quod tranſire non poteſt operemur, vt cum tranſierimus, & illo venerimus vnde non tranſeamus, opera noſtra bona ibi inueniamus, &c. Obſerua item, Matthæum multos numeraſſe, regis tamen nomine ſolum Dauidem appellaſſe, idque ſemel atque iterum: *Ieſſe*, inquit, *genuit Dauid regem, Dauid autem rex genuit Salomonem.* Literalis ratio eſt, quia primus fuit ex tribu Iuda rex, à quo reliqui duxere genus. Moralis verò, quia virtutibus clarus vir Dauidi ſimilis, dignus eſt, qui bis, terque, quaterque & centies, Rex & nominetur, & ſit. Priami forma (dixit quidam) digna eſt imperio; at rectius dicetur: Dauidis forma digna eſt imperio, forma, inquam animi virtutibus ſecundum diuini cordis formam exaggerati, iuxta illud: *Inueni Dauid filium Ieſſe, virum ſecundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas.* Secundum cor Dei ille rex eſt, qui facit omnes voluntates Dei. Quemadmodum enim à populo rex, ita à rege Deus obedientiam exigit; paret populus regi, pareat rex Deo: rex populo, Deus populo & regi imperat. Vnde Magnus Greg. epiſt. 62. ſcripta ad Mauricium Imperatorem: Ad hoc, inquit, poteſtas Dominorum meorum pietati cœlitus data eſt ſuper omnes homines, vt qui bona appetunt adiuuentur, vt cœlorum via largius pateat, vt terreſtre regnum cœleſti regno famuletur, &c. In manu Dei orbis globum depingimus, vt totius mundi Dominus ac moderator eſſe ſignificetur, in eadem Dei manu Rex obediens cor ſuum veluti alterum mundi globum collocet, vt abſque vlla obſiſtentia cœli inſtar, quocunque voluerit, illud verſet, & inſtar aquæ ad irrigandos populos deriuet, iuxta illud: *Sicut diuiſiones aquarum, ita cor regis in manu Domini, quocunque voluerit, inclinabit illud.* Ad irrigandos agros ac fœcundandos diuidi ſolent, ac fluere aquæ: Sic regum corda non ad vaſtandos, ſed ad tuendos, ornandoſque populos, moueri debent. Quemadmodum verò aquæ deriuantis ductum, ita cor

De rege, & populi vectore. Act. 13. D. Gregor. Prou. 21.

Rex Deo obediat, populũ regat, & Deo regatur.

ira cor regis voluntatem Dei sequatur. Primum mobile, cui reliqui parent cœli, Angelo mouenti paret: Eundem in modum Rex, qui instar primi mobilis, suo motu & imperio subditos rapit, ac circumfert, Deo ipse obsecundet, sitque Dauid alter, qui faciat omnes voluntates eius, qui seruet omnes leges eius.

79. *Deut. 17.* Quamobrem præcipit Regi Deus, vt legis librum apud se habeat, ac legat: *Postquam sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à sacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit secum, leget que illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba & cæremonias eius, quæ in lege præcepta sunt*, &c. Hinc factum est, vt Regi, cum coronabatur, legis liber traderetur: *Produxitque filium regis, & posuit super eum diadema, & testimonium*, id est, legem; *fecerunt que eum regem, & vnxerunt.* Cum diademate legem coniungit Scriptura; diuinæ enim leges, ac mandata, si à rege obseruentur, fulgentissimi sunt pyropi, qui regis diadema illuminant. Præterea dicitur summus sacerdos Ioiadas testimonium, id est, legem, super regem imposuisse, super Regem (inquam) quòd oporteat regem legi subiectum esse, atque obtemperantem. Solent reges consiliarios habere multos, quorum consilia sequantur; optimi autem consiliarij, qui in consilio dando, nec fallunt, nec falluntur, diuinæ leges sunt. Quocirca Rex Dauid: *Consilium* (ait) *meum, iustificationes tuæ*, ex Hebræo verti potest: *Testimonia, siue mãdata tua, viri consilij mei.* Hieron. vertit: *Viri amicissimi mei.* O fidelissimos & amicissimos Regũm Consiliarios. O felicissimos illos reges, qui animi effrenatas perturbationes, vitiosque improbos, quibus illæ dominantur, è suo concessu pellunt: his verò consiliariis obtemperant.

80.

Mandata Dei regis consiliarij. Psalm. 118.

81. *Sap. 6.* Infelices reges, qui illos non audiunt; diuina Sapientia horribilibus ijs verbis alloquitur: *Præbete aures vos, qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum; quoniam data est à Domino potestas vobis, & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur: quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis, nec custodistis legem iustitiæ, nec secundum voluntatem Dei ambulastis, horrendè, & cito apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum in ijs, qui præsunt, fiet*, &c. Timeant ergo reges durissimum hoc iudicium, ne in summa potestate summa sit licentia, libertasque viuendi. Nam vt ait Amb. in Apologia Dauid ca. 3. Lubrica est in bonis moribus licentia potestatis, & oblatio facultatis, &c. Lubricus locus est regnum, adeò vt in eo collocatus sanctus Dauid, in adulterium lapsus sit.

Lubricus locus regni & potestas. D. Ambros.

82. Quamobrem fræno timoris Dei opus est regi, quo potestatis libertatem coerceat. Difficile est, (ait D. Isid. de summo bono lib. 3. cap. 51.) principem regredi ad melius, si vitiis fuerit implicatus, populi enim peccantes iudicem metuũt, & à malo legibus coercentur. Reges autem nisi solo Dei timore, meruque gehennæ coerceantur, libere in præceps prorumpunt, & per abruptum licentiæ, in omne facinus labuntur. Hæc ille.

D. Isidorus.

83. Longum esset ex reliquis Dauidis præclaris virtutibus, eas virtutes indicare, quæ regum splendori congruunt. Illud tamen non prætermittam, quod illustris veluti gemma in Dauide micat, diuini cultus studium. Quantus in illo huius cultus ardor fuerit, illa indicat admirabilis ante fœderis arcam saltatio: *Saltabat totis viribus ante Dominum*, &c. Quod admirans Magnus Greg. in 7. cap. Iob: Ego, inquit, Dauid plus saltantem stupeo, quam pugnantem, pugnando quippe hostes subdidit, saltando autem coram Domino, semetipsum vicit. Item: Rex se in diuino obsequio per saltum rotat: Ecce quem Dominus cunctis singulariter prætulit, sese sub Domino & exequando minimis, & abiecta exhibendo, contemnit. Non potestas regni ad memoriam reducitur, non subiectorum oculis saltando vilescere metuit, non se honore prælatum cæteris, ante eius arcam, qui honorem dederat, recognoscit. Et Ambr. lib. 1. de Apologia, Docuit (ait) Dauid, contuitum regalis potentiæ non habendum, vbi religioni exhibetur obsequium. Honestum est enim pro religione facere, etsi incongruum potestati sit, &c.

l. Reg. 6. D. Gregor.

Dauid cultum Dei studiosus.

84. Idem studium demonstrant verba illa: *Domine dilexi decorem domus tuæ*: Illa quoque: *Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.* Illa item: *Ecce ego habito in domo cedrina; Arca autem fœderis Domini sub pellibus est.* Quamobrem templum Deo extruere voluit, vbi arcam honorificentissimè collocaret. Cum verò templum extruere non potuisset, magno diuini cultus studio, impensas præparauit. *Opus* (inquit) *grande est, neque enim homini præparatur habitatio, sed Deo: Ego autem totis viribus meis præparaui impensas domus Dei mei*, &c. Præterea vt est in lib. Eccles. *Stare fecit cantores contra altare, & in sono eorum dulces fecit modos, & dedit in celebrationibus decus, & ornauit tempora vsque ad consummationem vitæ, vt laudarent nomen sanctum Domini, & amplificarent mane Dei Sanctitatem*, &c. Lege. 1. Par. 23. & capita sequentia.

Psalm. 25. Psalm. 131. 1. Par. 17. 1. Par. 29. Eccl. 47.

85.

86. Vnius Regis facta, omnium Regum sunt exempla. Sit ergo Rex Dauidi similis, diuini cultus studiosus, domus Dei decorem diligat, Ecclesiam tueatur: Religioni imperium seruire doceat: tunc enim terræ imperabit, cum cœlo, religionique seruierit. Vnde illud Valerij Maximi lib. 1. cap. 1: Omnia post religioni ponenda semper nostra ciuitas, id est, Romana, dixit, etiam in quibus summæ maiestatis decus conspici voluit; quapropter non dubitauerunt sacris imperia seruire. ita se futura regimen humanarum rerum existimantia, si diuinæ potentiæ benè & constanter fuissent famulata, &c. *ad portandum per solitudinem tabernaculum, obtulerunt principes Israelitarum sex plaustra tecta, bouesque duodecim.* Qua principum oblatione adumbratur, Ecclesiæ principũ hoc esse munus, Ecclesiam opibus auxilioque subleuare, & per hanc mundi solitudinem, sacrum hoc Dei tabernaculũ ferre. Vt sint verò *currus Israel*, currus, inquam, qui portent, currus quoque falcati, qui defendant. Diuus Isidor. lib. 3. de summo bono, cap. 53. Cognoscant, inquit, principes seculi Deo debere se rationem reddere propter Ecclesiam, quam à Christo tuendam suscipiunt, &c. Item: Principes seculi nonnunquam intra Ecclesiam, potestatis adeptæ culmina renent, vt per eandem potestatem, disciplinam Ecclesiasticam muniant. Item: sæpe per regnum terrenum, cœleste regnum proficit, vt qui intra Ecclesiam positi contra fidem & disciplinam Ecclesiæ agunt, rigore principum conterantur, &c. Rex Soli similis est, populus Lunæ, vt ait Aug. lib. 1. de Gen. contra Manichæos cap. 23. Quid, inquit, euidentius splendorem regni significat, quàm Solis excellentia? & plebem obtemperantem regno, splendor Lunæ ostendit, &c. Quemadmodum ergo Sol Lunam luce, sic Rex populum religione & virtute compleat: quemadmodum Sol tenebras omnes, sic Rex hæreseon omnium caliginem, è Republica expellat.

Rex Ecclesiæ defensor.

87. *4. Reg. 2.*

D. Isidorus.

D. Augustin.

88.

LIBER

LIBER SEXTVS,
DE
ADMIRABILI SVMMAQVE VENERATIONE DIGNA MATRE DEI MARIA.

CAPVT PRIMVM.

Virginem Deiparam maximè laudandam.

1. RAPTENVS de Christi Genealogia dictum libro quinto. Postulat nunc ea, quæ Magnæ matri ipsius Christi, totiusque Orbis Reginæ, memoria celebratioque debetur, vt de eius vita, & laudibus pro tenui nostra parte, nonnulla verba hoc libro sexto faciamus: Nam si, vt dicitur Apocalyp. *Cum visa est arca testamenti, facta sunt fulgura, & voces*, æquum est, vt sacra & viua arca (sic Damascenus vocat, serm. 2. de Assumptione) id est, Virgine conspecta, & in Mundo cognita, fulgura splendeant, vocesque omnium hominum sonent. Atque vtinam in tantæ Matris laudibus, vt Pericles qui ab Aristophane fulgurare & tonare dictus est, nos fulgurare possemus, ièd si non fulgura voculas saltem instar auicularum emittamus. Etenim in ramis arboris illius admirabilis, quam secundùm quietem Rex ille vidit, versabantur volucres cœli, vocalisque edebant suas: sic nos in ramis fœlicissimæ nostræ arboris, quam arborem vitæ suprà appellauimus, id est, in gestis, vitaque Virginis vt auiculæ versemur; hanc veniente die, hanc & decedente canamus; hanc totis medullis cordium, (vt Bernard. ait in serm. de eius Natiuitate) præcordiorum affectibus, & votis omnibus veneremur. Quia sic est voluntas eius, qui totum nos habere voluit per Mariam.

Apoc. 11.

Dan. 4.

2. At non est quod me magis delectet, (ait idem pater 3. mellifluus sermon. 4. de Assumptione) non est quod terreat magis, quàm de gloria Virginis matris, sermonem habere, &c. Delectant quidem, quæ de Virgine habentur eloquia, quibus sane illud congruit Danielicum: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, ô Virgo, super mel ori meo*, dulcis est ori fauus melle plenus, dulcissima est ori nostro Virgo Deipara, qua fauus nullus dulcior, ipsa enim fauus est omnibus Dei donis veluti melle redundans. Vnde illud: *Fauus distillans labia tua Sponsa, mel, & lac, sub lingua tua.* Sed Bernardum quamuis hæc delectent eloquia, tamen etiam terrent, nam immensum mare laudum virgo est, quod illius nomen significat, vt infra dicemus. Immensum dixi laudum mare, quia (vt Cardinalis Petrus Damiani in sermonem 2. de Natiuitate ait) Nullus humanus sermo in laude Virginis inuenitur idoneus, & impar est illi omne humanæ linguæ præconium. & serm. 3. Quid, inquit, mirum, si hæc ineffabilis Virgo in suis laudibus modum humanæ vocis exuperat, cùm & ipsam humani generis naturam, excellentium meritorum dignitate transcendat? Ad eius efferenda præconia, non Rhetoricorum diserta facundia, non Dialecticorum subtilia argumenta, non acutissima Philosophorum, apta reperiuntur ingenia. Hæc ille. Et Damascenus Oratione prima de Assumptione Virginis: Virginem non hominum lingua, non mundo sublimior Angelorum mens, sat dignis laudibus efferre poterit, &c. Et orat. 2. Virgo omnium encomiorum legem excedit. Item: nec si omnes toto Orbe dispersæ linguæ in vnum coëant, eius laudes oratione consequi possint, &c. Sanctus Basil. Seleuciæ Episcopus in Oratione de Annunciatione Deiparæ: De Virgine, qui omnia illustria, & gloriosa dixerit, nunquam is à veritatis scopo aberrauerit, attamen dignitatis magnitudinem, nulla vnquam oratione exequabit. Hæc ille. D. quoque Bern. serm. 4. de Assumptione: Quænam, inquit, poterit lingua, etiam si Angelica sit, dignis extollere laudibus Virginem matrem, matrem autem non cuiuscunque, sed Dei? 6. &c. Eandem Virginem Bernard. eodem serm. indicibilem appellat. Si ergo indicibilis & ineffabilis est, quid de ea dicere, & effari poterimus? Si magnam illam Bernardi nauem vastissimum hoc pelagus terret, quid ni paruam nostram cymbam terreat? Veruntamen si mare profundum Virgo est, est etiam maris stella, vt mare, terret; vt maris stella ad nauigationem allicit, dirigit, atque illuminat. Hac ergo maris dirigente stella, atque illuminante, immensum laudum pelagus absque terrore ingrediamur, & Verbi æterni Magnæ Matri, verba nostra, paruum licet munus, offeramus.

Cant. 4.

Virginis Matris laudes percensere nequeunt, Card. Pet. Dam.

Damascen.

Basilius.

D. Bernard.

CAPVT II.

De principio, ex quo gratiæ donaque Virginis eximia colliguntur, qui est titulus admirandus Matris Dei.

PRincipium donorum omnium, quibus amplissimis 1. Deus Virginem cumulauit, in fine Genealogiæ Matthæus nobis proposuit: *Virum*, inquit, *Mariæ, ex qua natus est Iesus, qui vocatur Christus.* Etenim ex hoc loco liquet Virginem vere matrem esse Christi Dei Optimi Maximi; hic autem stupendus titulus, principium est, ex quo summa dona, recta consecutione deducuntur. Nam summa Sanctitas, summa Virginitas, eximia gratia, eximia gloria, cæteraque huiusmodi ex eo concluduntur. Vnde Cancellarius Parisiensis, Gerson in sermone de Natiu. Virginis: Offertur, inquit, ex Matthæi verbis vnum fidei principium, Quòd ex Maria natus est Iesus, qui vocatur Christus, & ita fuit mater Dei, quia Christus est Deus. Ex hoc autem principio concluditur alterum, quòd decuit, vt Maria tanta puritate niteret (vt dicit Anselmus) qua sub Deo maior nequit intelligi. Ex hoc duplici principio, veluti copiosissimo & amplissimo laudum seminario, habet deuoti contemplantis animus, vnde faciliter assurgat ad laudes quantaslibet Mariæ, quomodo si recte ascribat ei, per sufficientiam, aut virtualem continentiam, laudes, quas in aliis creaturis etiam Angelicis considerat. Nam habet hoc Hierarchicus ordo secundum Dionysium, vt inferiorum virtutes, sint in superiorib. perfectiori modo repositæ, quemadmodum Sapientia perfectior est in Seraphim, quam in Cherubim. Est autem Maria super Choros Angelorum per gratiam, & gloriam sublimata: Erunt igitur in ea perfectiones cæterarum creaturarum irrationabilium, & rationabilium, etiam Angelicarũ, eminenti quodam modo reperibiles, & attribuibiles. Hæc ille. 3. Bern. quoque ex hoc principio in Epist. 174. ad canonicos Lugdunenses colligit, omnia reliquorum sanctorum dona in Virgine reperiri; Quod (inquit) vel paucis mortalium constat fuisse collatum; fas certe non est si spicari, tantæ Virgini esse negatum; per quam omnis mortalitas emersit ad vitam. Ex eodem colligit Anselmus Virginis inauditam puritatem, in libro de conceptu Virginali, cap. 18. Decens (inquit) erat, vt ea puritate, qua maior sub Deo nequit intelligi, Virgo illa niteret, cui Deus filium suum ita dare disponebat, vt esset vnus, idemq; Dei Patris, & Virginis filius, &c.

Gerson.

2.

D. Bernar.

D. Anselm.

Quemadmodum Theologis, titulus Filij Dei, principium est, ex quo humanitatis Christi dona excellentissima colliguntur; est enim homo Christus, Dei filius, & Deus. Ita titulus Matris Dei, principium est, ex quo collata Virgini à Deo eximia munera, ijdem Theologi inferunt. Vt enim decuit Filij Dei humanitatem, omni cœlesti dono ornari, ita par, æquumque fuit matrem Dei omni diuina gratia post filium decorari. Præclare Dionys. Carthusianus initio libri

4.

Dionysius Carthus.

libri primi de laudibus Virginis; Post præstantissima (inquit) ac excellentissima gratiæ dona & opera, assumptæ humanitati à Verbo collata, primum excellentiæ gradum sortita sunt munera gratiarum, Virgini condonata; quæ tam in donis gratiæ gratis datæ, quàm in numeribus, habitibus, atque operibus gratiæ gratum facientis, in donis quoque gloriæ post filium gloriosè, ineffabiliterque præfulget. Quemadmodum enim decentissimum fuit, vt illam naturam, quam creator voluit suæ personæ vnire, omni charismate gratiæ & gloriæ, omni virtute perfecta, ac dono Spiritus sancti summe & incomparabiliter decoraret, eodem instante quo eam assumpsit; ita omnino condecens fuit, vt Virginem illam, quam sibi matrem elegit, post humanitatem assumptam, vniuersis gratiæ ac gloriæ charismatibus, inenarrabiliter excellentius munificentiusque ornaret, quantum sine dubio decuit matrem Dei præ ministris ornari, exaltari, atque deificari. Etenim sicut non decuit naturam humanam, nisi pulcherrimè atque incomparabiliter decoratam assumi à Verbo, ita nullatenus decens fuit, personam humanam effici Dei matrem, nisi speciosissimè ac gloriosissimè ornatam. Hactenus Dionysius.

5. *Titulus Matris Dei omnia gratiæ ornamenta flagitat.*

6.

Si domus, qua terrenus Rex excipitur, pretiosis, aureisq; aulæis exornatur, odoribusque perfunditur, matrem quæ Deum excepit, quibus gratiæ ornamentis exornaram, quibus virtutum odoribus perfusam fuisse credendum est? D. Anselmus in lib. de excellentia Virginis, ca. 3. Si talis, inquit, apparatus fit pro aduētu terreni hominis, qualis apparatus omnis boni putamus fiebat pro aduentu cœlestis Regis in corde Virginis, quæ illum non solum erat transitiuè hospitatura, sed etiam ex substantia sua factum hominem paritura, &c. Messię vestimenta odoribus respersa suauissimis ex domibus eburneis deprompta dicuntur: *Myrrha, & gutta, & casia à vestimentis tuis, à domibus eburneis*, siue palatijs eburneis. Christi vestimentum humanitas est, omnibus gratiæ odoramentis imbuta, à matre ergo depromi debuit, quæ palatium esset eburneum, suauissimis odoribus perfusum, vel aureum, omni pretioso lapide pretiosius. Thronum suum typicus Salomon, *Vestiuit auro fuluo nimis*, quam radianti igitur charitatis auro, verum Salomonem, æquum erat Thronum suum, id est, matrem vestire. Thronum sibi Salomon typicus fabricauit, de quo illo eodem cap. scriptum extat, non est factum tale opus in vniuersis Regnis. qualem ergo Thronum sibi fabricare, qualem matrem sibi parare par erat verum Salomonem? nimirum eam, de qua verissimum sit affirmare, non esse factum tale opus in Vniuersis Regnis, non esse factam talem Virginem, talem fœminam, talem matrem. *Nebula implcuit domum Domini*, & infra: *Impleuerat gloria Domini domum Domini.* Salomonicum quidem templum nebula implenit, quæ idcirco gloria Domini appellatur, quod Domini maiestatem indicaret, matrem verò Domini, quæ ipsum Salomonicum templum longe superat, nebula alia, alia Domini gloria impleri decorum erat, hoc est, summis virtutibus, summa gratia, summisque donis, quæ filij maiestatem, potentiam, sanctitatemque declararent. Qualis pater æternus est, talis est filius. similem igitur in modum, talem oportebat esse eundem filium secundum humanam naturam, qualis est mater, ipsam verò matrem talem esse decebat secundùm gratiam, virtutesque summas, qualis est filius: ita vt immensum filium mater non exæquaret quidem, sed infinitam illius dignitatem donorum exuberantia demonstraret. Etenim terreni regis matrem fœminam aliquam esse, nobilium hominum famulantium turbā, ingens palatium, magnæ opes indicant, at Dei matrem non inania hæc, sed maximarum virtutum comitatus, inaudita gratia, inauditæque charitatis, & sempiternæ gloriæ diuitiæ demonstrant. Quemadmodum terreni regis matrem illis caducis ornamentis, ita Dei matrem ijs veris, ac solidis, exornatam esse decet. Quo autem filius maior est, eo maiores esse matris opes conuenit. Si igitur filius est Deus, cuius magnitudo est infinita, opes verò sunt gratia & gloria, quantos Deus bone, gratiæ, quantos gloriæ aceruos, quam stupendas opes, Virginis Dei matris esse oportet. De viro beato, & sanctitate prædito canere Ecclesia solet: *Amauit eum Dominus & ornauit eum; amat enim Deus, & quia amat, ornat, quantus est amor, tantus est ornatus*: cùm igitur amor filij Dei in matrem fuerit incredibilis, incredibilis quoq; fuit, qui ex illo emanauit ornatus. De amore Christi erga matrem lege Anselmum libro de excellentia Virginis, capite quarto: Estne, inquit, putatis, vlla mens hominis, quæ modum huius dilectionis, quam Deus ad Virginem habuit, queat penetrare, quando & illi quod carius amabat, id est, Virginitatem, sic integrè seruabat, & eam fœcundatam sui ipsius matrem fecit? potestne quæso vllus hominum, aut Angelorum ipsius amoris immensitatem penetrare, vel dignitati honoris illius quidquàm cogitatu percipere comparabile? Hæc ille.

7. *Psalm. 44.*

8. *3. Reg. 8.*

9.

10.

D. Anselm.

D. Anselmus.

11.

Placuit oculis Assueri Regis Esther, & extendit contra eam virgam auream, quam tenebat manu. Eundem plane in modum Virgo Sanctissima potentissimi Regis, id est, Dei, oculis placuit, atque ita placuit, vt ex tot fœminarum millibus in matrem illam elegerit. extendit ergo contra eam virgam, quam tenet manu, hoc est, extendit sceptrum, & potentiam suam, ad exornandam matrem suam. Extendit inquam sceptrum, & brachium, quia non contracta, sed extensa potentia, ac extenso brachio, ad exornandam, vt tanta dignitas postulabat, matrem Dei opus erat.

Esther 5.

12.

Fecit, inquit, *mihi magna, qui potens est*, extendit in me sceptrum, extensa potentia me decorauit. *Iudith Dominus contulit splendorem, & in illam pulchritudinem ampliauit, vt incomparabili decore, omnium oculis appareret.* Si Iudith ad profligandum Holophernem hæc Dominus contulit: Virgini ad excipiēdum vtero Dei filium, quid conferre, qualem mentis splendorem, qualem pulchritudinem largiri oportuit? Ampliauit quidem in illa Deus ita mentis pulchritudinem, vt incomparabili decore, omnium hominum, omniumque Angelorum oculis videatur.

Iudith 10.

13. *Apoc.* 12.

In sole splendidissimo, hoc est, matre eximio splendore clarissima, par erat Deum ponere tabernaculum suum. Quamobrem meritò *Mulier* dicitur *amicta Sole, pedibusque luna*, id est, omnē mutabilitatē, *calcare*. Etenim Luna mutabilitatis symbolum est, quippe quæ mille lucis habet mutationes, at Virgo in virtute fuit constantissima, gratiæque plena radiis semper, maiores in dies in ea progressus fecit.

Genes. 2.

A reliquis terræ regionibus diuersum plantauit Deus paradisum, vt Adamum illum primum in eo collocaret: Eundem in modum oportebat à reliquis fœminis longissimè diuersam Virginem instar paradisi amœnissimi præparari, vt in eo secundus ille Adamus priore multo excellentior collocaretur, non ex valle aliqua, aut humili colle, sed celso ex monte abscisus est sine manibus lapis ille, qui factum

Dan. 2. 14.

euerrit, Christumque adumbrauit: quia celsissimum montem esse par erat matrem, ex qua absque viri opera Christus erat nasciturus. Damasc. orat. 1. de Natiuit. Virginis: Clarissimus, inquit, mons Virgo, qui omnem collem, ac montem, id est, Angelorum, & hominum sublimitatem, exuperat, ex quo citra vllam manuū operā, corporeo modo excisndi voluit lapis angularis Christus, vna persona distinctas naturas copulans, diuinitatem, & humanitatem, Angelos & homines, gentiles, & carnalem Israelem, in vnum spiritualem Israelem. Mons Dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis, mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo. Hæc Damascenus. Vides qualem montem matrem Dei esse doceat, in quo Deo placuit inhabitare?

D. Damasc.

15. *D. Thomas.*

Denique quemadmodum magni regis titulus magnum honorem, magnasque opes exigit, ita magnę Dei matris titulus eximiam gratiam, eximiamque gloriam flagitat. Non enim inanes, medullaque vacuos titulos largitur Deus: Vnde D. Thom. 3. p. q. 27. art. 5. ad primum: Vnicuique, inquit, datur gratia à Deo, secundùm hoc ad quod eligitur. Electa est autem Virgo in matrem Dei, qui titulus vt admirabilis est, ita admirabiles sanctimoniæ vniuersæ diuitias postulat. Quam verò admirabilis sit matris Dei titulus, indicat D. Bernardus homilia prima super Missus: Est (inquit) maius aliquid, quod mireris in Maria, scilicet cum Virginitate fœcunditas. Quòd si & cuius sit mater attendas, quo te tua super eius mirabili celsitudine ducet admiratio? nonne ad hoc, vt te videas nec satis posse mirari? nonne tuo imò veritatis iudicio, illa, quæ Deum habuit filium, super omnes

D. Bernar.

Matris Dei titulus est admirabilis.

16. omnes etiam choros exaltabitur Angelorum ?&c. Et D. *D. Anſelm.* Anſel.in lib.de excellentia Virg. cap. 3. Intendat (inquit) mens humana,& contempletur,videat & admiretur,vnum filium ſibi conſubſtantialem Deus Pater genuit, hunc ſibi tam vnicum,& in omnibus omnino æqualem, non paſſus eſt remanere ſolummodo ſuum. Sed eundem ipſum voluit in rei veritate eſſe Beatæ Mariæ vnicum, & naturalem filium. Nec ita, vt duo eſſent,vnus videlicet filius Dei, alius Virginis,ſed vnus idem ipſe,qui filius Dei, in vna perſona eſſet filius Virginis,& qui filius Virginis,vnus & idem ipſe eſſet in vna perſona filius Dei. Quis hæc audiens non obſtupeſcet? & quòd Deus tale quid velle potuerit, non vltra omne quod dici poteſt, admirabile ducat? Hæc Anſelmus.

17. *D.Thomas.* D.verò Th.1.p.q. 25. art.6.ad 4.affirmat titulum matris Dei infinitam quandam dignitatem continere. Humanitas,inquit, Chriſti ex hoc quòd eſt vnita Deo,& beatitudo creata ex hoc quod eſt fruitio Dei, & beata Virgo ex hoc quod eſt mater Dei, habent quandam dignitatem infinitam, ex bono infinito quod eſt Deus. & ex hac parte non poteſt aliquid fieri melius eis,ſicut non poteſt aliquid melius eſſe Deo.Hæc D. Tho.ex quibus colliges tria hæc, humanitatem Chriſti, beatitudinem cœleſtem, & ſanctiſſimam Virginem,infinitam quandam habere dignitatem ex Deo,humanitatem Chriſti, quia à Deo in vnitatem ſuppoſiti aſſumpta eſt, beatitudinem cœleſtem, quia in viſione Dei conſiſtit, Virginem Deiparam, quia Dei genitrix eſt.

18. Summa humanitas eſt Chriſti humanitas, ſummum bonum quod Deus ſanctis largitur,eſt beatitudo, ſumma mater ſumma dona poſtulans,eſt Virgo Deipara. D.Bonau.in ſpeculo cap.8.Virgo,inquit,eſt mater, qua maiorem Deus facere non poſſet, maiorem mundum poſſet facere Deus, maius cœlum poſſet facere Deus,maiorem matrem, quam matrem Dei,non poſſet facere Deus,&c.

Aduerte non negare Diuum Bonauenturam, Deum poſſe facere matrem maiorem, ſi gratiæ naturæque dona ſpectes,infinita enim potentia exhauritur nunquam. Cenſet ergò,Deum non poſſe facere maiorem matrem,hoc eſt, matrẽ,quę ſit mater maioris filij,nec enim maior filius eſſe poteſt quã Deus.A parentib.filij genus, nobilitatẽque trahunt, at ſanctiſſima hæc parens à filio, quemadmodum à

19. *Virgo à filio nobilitatem traxit. Card. Petr. Dam.* Sole Luna claritatem, ſplendoremque vitæ,& nominis, & infinitam quandam dignitatem accepit. Cardinalis Petrus Damiani in ſer.2.de natiuit.In humano, inquit, genere ille nobilis dicitur,qui claris maiorum titulis inſignitur. Beata verò Maria,licet de generoſa ſit parrum ſtirpe progenita, ab illo tamen trahit excellentiſſimæ nobilitatis genus, qui de illa eſt nouo naſcendi genere procreatus,& per clariſſimam ſobolem omnem humani ſtemmatis excedit nobilitatem.Clara proauorum titulis, ſed incomparabiliter clarior generoſitate prolis, filia ſiquidem Regum, ſed mater Regis regum,&c.

20. *Luc. 11.* Verùm ſummam huius tituli dignitatem eneruare videntur verba Chriſti illa: *Quinimo beati qui audiunt verbum Dei,& cuſtodiunt illud.* Auguſt. item explanatio. tract. 10. in Ioan.Hoc eſt dicere,& mater mea inde fœlix eſt, quia Dei verbum cuſtodit. non quia in illa Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis,ſed quia cuſtodit ipſum VerbumDei, per quod facta eſt,&c. Et in libro de Sancta Virginitate *D. Auguſt.* cap.3.Beatior,inquit,fuit Maria percipiendo fidem Chriſti, quã concipiendo carnẽ Chriſti, itẽ materna propinquitas nihil Mariæ profuiſſet,niſi fœlicius Chriſtum corde,quàm carne geſtaſſet: & Epiſt. 38. ad Lætum: Diuinus Magiſter maternum nomen, quod ei quaſi priuatum, propriumque nuntiauerant, quia terrenum erat, in comparatione

21. cœleſtis propinquitatis abiecit,&c.abieciſſe autem dicitur *Matth. 12.* nomen matris: *Quæ eſt,* inquit, *mater mea,qui ſunt fratres mei?* Et extendens manus in diſcipulos ſuos dixit: *Ecce mater mea, & fratres mei,quicunque enim fecerit voluntatem patris mei,qui in cœlis eſt, ipſe meus frater,& ſoror,& mater eſt.*

Stat nihilominus ſumma matris Dei titulo dignitas: Etenim duobus modis ſpectari poteſt, aut ipſe per ſe ſolus, abſque illa gratia quam poſtulat, aut cum gratia quam flagitat; ſi priori ſpectetur modo, vera ſunt omnia Auguſtini dicta; ſi poſteriori conſideretur, quo pacto à nobis conſideranda, vt principium eſt gratiæ, & gloriæ, quam exigit, haud dubiè eximiam habet dignitatem. Chriſtus verò Lucæ 11. fœminæ imperitæ,& incarnationis ignaræ reſpondebat, quæ Virginem cæteris matribus ſimilem putabat; ideoque illud reſponſum dedit, quo oſtendere voluit,quanam in re beatitudo poſita ſit, vt eo loco Deo fauente dicemus. 22.

Virginem autem Dei appellamus matrem, non ideo quòd diuinitatem genuerit, (quis enim adeò inſanier) ſed quòd genuerit Chriſtum, qui non homo ſolùm, ſed etiam Deus eſt, eratque ipſo conceptionis inſtanti. Vincentius Lirinenſis in lib.aduerſus hæreſes cap.21. Virgo(inquit)veriſſimè eſt θεοτόκος conſtrenda; ſed non eo modo, quo impia quædam hæreſis ſuſpicatur, quæ aſſerit eam Dei matrem ſola appellatione dicendam, quæ eum, ſcilicet, peperit hominem, qui poſtea factus eſt Deus; ſicut dicimus preſbyteri,aut epiſcopi matrem,non iam preſbyterum, aut epiſcopum pariendo,ſed eum generando hominem, qui poſtea preſbyter vel epiſcopus factus eſt.Non ita(inquam) S. Maria θεοτόκος, id eſt,Deipara,ſed ideo potius, quoniam vt ſuprà dictum eſt,iam in eius ſacrato vtero Sacroſanctum illud myſterium perpetratum eſt,quod propter ſingularem quandam,atque vnicam perſonæ vnitatem, ſicut Verbum in carne caro,ita homo in Deo Deus eſt.Hæc ille.D.Cyrill. in Epiſt.ad Neſtorium:Hoc(inquit) ſanctos Patres ſenſiſſe, eaque de cauſa ſacram Virginem Theotocon, id eſt,Deiparam appellare minimè dubitaſſe conſtat; non quòd Verbi natura, ipſiuſve diuinitas, ortus ſui principium ex ſancta Virgine ſumpſerit; ſed quod ſacrum illud corpus,anima intelligente perfectum,ex ea traxerit,huic enim Dei verbum ſecundum hypoſtaſim vnitum, ſecundum carnem natum dicitur,&c. Et Epiſtola prima: Si Dominus noſter Ieſus Chriſtus Deus eſt,quo tandem modo ſacra Virgo, quæ illum edidit,Deipara non dicatur? Hanc fidem diuini Diſcipuli nobis tradiderunt, quamuis iſtius dictionis meminerint, ad hunc modum à ſanctis Patribus inſtituri ſumus, &c. Item, eadem Epiſtola: Sola inter cæteras matres, ſacra Virgo Chriſtipara ſimul ac Deipara appellatur, & eſſe dignoſcitur. Quandoquidem vna hæc non merum hominem, vt cæteræ ſolent, ſed Dei Patris verbum Incarnatum, & hominem factum peperit,&c. *Vincentius Lirinenſis.* 23. *Virgo Dei mater dicitur, quod Chriſtũ Deũ peperit. D. Cyrillus.* 24.

D. Cyrill. hoc loco Virginem Chriſtiparam appellat: At Damaſcenus lib.3. fidei cap.12.huiuſmodi nomen repellit, Deiparam,non Chriſtiparam nominandam cenſet.Chriſtiparam(inquit)ſanctam Virginem neutiquam dicimus,propterea quòd ad tollendum Deiparæ vocabulum excecrandus Neſtorius hoc nomen excogitauit,&c. Non putat Damaſcenus falſam eſſe hanc Virginis nuncupationem, ſed propter Neſtorij errorem fugiendam. Nam Neſtorius, vt ſcribit Euagrius lib. 1. cap.2. vocem hanc Deiparam ſiue Θεοτόκον, à multis lectis ſpectatiſque Patribus fabricatam repulit,& vocem Chriſtiparam ſiue χριστοτόκον, à ſe veteratorie effectam ei oppoſuit. Quamobrem cùm iam vox periculo vacet, extincta hæreſi licet etiam cum Cyrillo Chriſtiparam Virginem nuncupare, ſiue Chriſti matrem. Cùm enim Chriſtus ſit Deus, cùm Chriſti matrem dicimus, Deiparam abſque dubio appellamus. Graſſante hæreſi cautio maior opus erat, ne ſub melle venenum propinaretur, ſubque viridi herba anguis, id eſt, ſub vera appellatione hæreſis latitaret. Lege ſi placet ſynodi Epheſinæ acta, in qua aduerſus Neſtorium agitur. Apud diuum Cyrillum in lib. Apologetico anathematiſmum hunc leges: *Si quis Emmanuelem non confitetur eſſe verum Deum, & propterea Dei genitricem ſanctam Virginem, (peperit enim ſecundum carnem factum Dei Verbum, ſecundum quod ſcriptum eſt; Verbum caro factum eſt) anathema ſit.* Sed propoſito iam matris Dei titulo veluti principio, ad reliqua gradum faciamus. *Virgo dicitur Deipara, & Chriſtipara.* *Euagrius.* 25. *D.Damaſc.* 26. *D. Cyrillus.*

CAPVT III.

De parentibus Virginis, eiusdemq; Conceptione immaculata.

1. CVm eximus Rex Dauid de templo à Salomone exædificando faceret verba, principium ex his verbis duxit; *Opus grande est; neque enim homini præparatur habitatio, sed Deo.* 1. Paral. 29. Hinc nos quoque de animati admirandique templi exædificatione locuturi, exordium capere par est. Opus grande erat, opus admirabile generanda Virgo, in qua non homini, sed Deo habitatio præparabatur: omnia igitur in ea grandia, omnia magna, omnia admirabilia, conceptionem, natiuitatem, vitam, mortem, gratiam, gloriamque esse oportebat. Vt verò oportebat, sic magna, & admirabilia, & gloriosa omnia extitere; iuxta illud: *Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.* Psalm. 86. Ecquam aliam (ait Damasc. orat. 1. de dormitione Virginis) Dei ciuitatem intelligemus, quam eam quæ Deum susceperit? de qua gloriosa ab ipso Domino dicta sunt. Omnia tua (ait Germanus Constantinopolitanus Archiepiscopus in oratione de Zona Virginis) sunt admirabilia ô Deipara, omnia supra naturam, omnia ingentia, & aliorum vires superantia, &c. *Fecit mihi magna* (canit Virgo ipsa) *qui potens est*; quia magna fecit in ea, & inusitata Deus, maximeque in ea suam exercuit potentiam. Magna ergo, & inusitata fuit illius conceptio; gloriosæ huius ciuitatis glòriosum fuit fundamentum. *Fundamenta muri ciuitatis* cœlestis, *omni lapide pretioso ornata* dicuntur Apoc. 21. eundem in modum Virginis fundamentum, id est, conceptio, multorum priuilegiorum gemmis enituit.

Omnia in Virgine supra magna. *Germanus, 2.* *Luca 1.* *Apocal. 21. Conceptio Virginis fundamentum ciuitatis Dei gemmis exornatum.*

3. Gemma prima, qua fundamentum hoc splenduit, est matris sterilitas, quocirca à Damasceno Oratione prima, de Natiuit. Virgo sterilitatis fœtus nominatur. Fuere autem Deiparæ parentes Ioachim & Anna; quos Damascen. Orat. 1. Ob castitatem singularem par turturum appellat, & maxime laudat, his verbis: O castissimum (inquit) par turturum ratione prædirarum, Ioachim, & Anna. O par beatum, vobis omnis creatura obstricta est; per vos enim donum omnium donorum præstantissimum creatori obtulit, nempe castam matrem, quæ sola creatore digna erat. O beatum Annæ vterum, qui viuum cœlum cœlis ipsis latius peperit, &c. Virginem viuum cœlum appellat, sed ex terrena Annæ & Ioachimi substantia factum, quemadmodum cœlum ex aquis olim est conditum. Ex terrena (inquit) natura cœlum, id est, Virginem, in terra ille condidit, qui olim firmamentum ex aquis fixerat, atque in altum extulerat: ac sanè hoc illo longè diuinius est, nam iustitiæ Sol, qui in illo solem effecerat, ex hoc ortus est, &c. Quanta verò virtute prædiri parentes hi Virginis fuerint, ex ipso fructu colligit idem Damasc. eadem oratione; ex fructu enim arbor agnoscitur, optimæ ergo arbores Ioachim & Anna, ex quibus eximius fructus productus est. Ex ventris vestri fructu immaculati agnoscimini (ait Damascenus) O Ioachim & Anna: quemadmodum Christus dixit: *Ex fructibus eorum cognoscetis eos.* Vt Deo gratum erat, ac dignum in ea quæ à vobis orta est, vitæ vestræ rationes instituistis; castè enim ac sanctè munere vestro functi, virginitatis thesaurum produxistis, &c.

D. Ioachim & Anna parentes Deiparæ. *Virgo sola mater creatore digna. D. Damasc.* *De parentibus Virginis.* *D. Damasc. Matth. 7.*

5. De iisdem Deiparæ parentibus Nicephor. hæc scribit; Ambo erant accuratiore vita præstantes, nec non primis quibusque & splendidissimis, nobilissimisque genere connumerati. Similiter Greg. Nyss. in orat. de Christi natiuitate, ex arcana quadam historia, ait patrem Virginis insignem fuisse, in illa exacta secundum legem veterem viuendi ratione, & nobilem propter summam virtutem. Auctor item libri de Ortu Virginis tom. 4. Hier. Vita (inquit) Ioachimi, & Annæ simplex, & recta apud Deum; apud homines irreprehensibilis erat, & pia. Nam omnem substantiam suam trifariam diuiserunt, vnam partem templo, & templi ministris impendebant, aliam peregrinis & pauperibus erogabant, tertiam suæ familiæ vsibus referuabant, &c.

Nicephor. l. 1. c. 7. *Nyssenus.*

6. Quo in loco hi parentes Deiparæ orti fuerint si quæras, respondet Adricomius de tribu Zabulon scribens, in vrbe Sophoro ortos. Sophorus (inquit) est vrbs opulentissima, & totius Galilææ maxima, in meditullio regionis tutissimo loco sita, natalis vt putatur, beatorum Ioachimi & Annæ. Verum id sequendum, quod Romanum tradit Breuiarium lect. 4. de Anna: *Anna Gazari filia, ex tribu Iuda in Bethlehem nata, Ioachimi vxor, qui & ipse ex eadem tribu Galilæus erat ex Nazareth; ambo ex stirpe regia,* &c.

Adrichomius.

7. Cum eximia virtute coniuncta erat Diuæ Annæ sterilitas, qua, vt ait Damascenus Oratione prima de dormitione Virginis, significabatur gratiam eatenus sterilem fuisse, & infœcundam; nomen enim Annæ, Hebræis gratiam sonat. Anna (inquit Damasc.) quæ gratiam sonat, non minus morum, quam matrimonij iugo, cum Ioachim copulata erat; verum quamuis omni virtutum genere floreret, tamen arcana quadam ratione, sterilitatis morbo tenebatur. Etenim sterilis vere gratia erat, vt quę in hominum animis fructum edere minime posset, &c. Depulsa est ab Anna sterilitas conceptu optatissimo, quo Virgo concepta est; eoque fœlicissimo est adumbratum, sterilitatem gratiæ esse depellendam. Damasc. eadem Orat. sterilitatis depulsio ab vtero Annæ apertissimè indicabat, fore vt bonorum sterilitas, qua mundus laborabat, submoueretur, arcanæque beatitudinis seges produceretur, &c.

D. Anna sterilis fuit. *Damasc.*

8. Cur verò & matre sterili orta fuerit Virgo, si roges; rationem reddit Damasc. scilicet, vt ad incarnationis summum miraculum, per miraculum hoc fieret gradus. In Orat. 1. de Natiuit. Virginis; Quid est (inquit) cur Virgo ex sterili matre orta sit? quoniam scilicet oportebat, vt ad id quod solum sub Sole nouum erat, ac miraculorum omnium caput, id est, ad incarnationem, via per miracula sterneretur, ac paulatim ab humilioribus; ab sublimiora, progressus fieret. Addit etiam aliam causam, quia videlicet natura, voluit gratiæ in conceptu Virginis cedere; vt Virginis conceptio gratiæ Dei, non naturæ viribus tribueretur. Natura (inquit) gratiæ cedit, ac tremula stat, progredi non sustinens; quoniam itaque futurum erat, vt Dei genitrix ex Anna oriretur, natura gratiæ fœtum anteuertere minimè ausa est, verùm tantisper expectauit, dum gratia fructum suum produxisset. Tertia causa ex Angeli verbis, qui Ioachimo apparuisse dicitur in libro de ortu Virginis, elici potest. *Cum alicuius vterum* (ait Angelus) *claudit Deus, ad hoc facit, vt mirabilius denuo aperiat; & non libidinis esse quod nascitur, sed diuini muneris cognoscatur,* &c. Orta ergo est Virgo ex sterili matre, vt non ex carnis concupiscentia, sed ex diuina gratia, mirabiliter oriretur.

Cur Virgo ex sterili matre orta sit. Damasc. *9.*

10. Id quod de Ioanne Baptista in hanc sententiam Beda dixit, in homilia de eius vigilia, de Virgine dici potest: Diuinitus (inquit) procuratum est, vt ex sterili matre & vtroque parente prouectioris ætatis Ioannes nasceretur; quatenus etiam ortus eius miraculo patesceret, virum magnæ virtutis futurum esse, qui nascebatur, vbi desinente omni concupiscentiæ carnalis lasciuia, constaret, quia nulla in conceptione causa voluptatis, sed sola cogitata sit spiritualis gratia prolis, &c. Eundem in modum diuinitus procuratum est, vt ex infœcunda matre Virgo in lucem ederetur, vt summa Virginis puritas, & sanctitas indicaretur; quæ tunc orta est, cum desinente in parentibus omni concupiscentiæ carnalis lasciuia, constabat, quia nulla in conceptione causa voluptatis, sed sola cogitata fuerat spiritualis gratia prolis. Quadrat etiam in Virginem illa Chrysologi de eodem Ioanne laus Serm. 91. Elisabeth partus non est ablatus, sed dilatus, donec transiret tempus carnis, voluptatis causa, cupiditatis sensus; mundabatur enim longo tempore sanctitatis hospitium; parit castitas, &c. Muta nomen Elisabethæ in nomen Annæ: Annæ partus non est ablatus, sed per sterilitatem dilatus, donec transiret tempus carnis, & cupiditatis: castissimusque vterus Virgini concipiendæ pararetur: Castitati igitur Virginitatem peperit; id est, Anna Deiparam. Niceph. lib. 1. cap. 7. Virgo (inquit) ex membris senilibus, & longè à naturæ feruore alienis, tanquam quidam diuinitus datus fructus, producta est, &c.

Beda. *10.* *Chrysol. 9.* *Nicephor.*

Quartam causam collige ex dictis Bedæ eadem homilia: Ait enim matres steriles peperisse, vt miraculo natiuitatis, maiorum dignitas nósceretur; & probarentur sublimes in vita futuri, qui in ipso vitæ exortu conditionis humanæ iura transcenderent. Ex sterili ergo Anna, Virgo concepta est, vt

Beda. *12.*

est, vt conceptionis miraculo, eius præclarissima dignitas demonstraretur; vtque ea quæ non homines solum, verum Angelos etiam transcendit, in ipsa etiam conceptione conditionis humanæ iura transcenderet.

Secunda huius fundamenti, id est, conceptionis gemma, est Oratio; frequens enim oratio Virginem mundo imperrauit, vt docent Patres. Epiphan. hæresi 79. Virgo (inquit) ex Ioachim donata est Annæ; quæ per preces & omnem diligentiam, secundum promissionem, patri ac matri data est. Et Nyssen. orat. citata: Expers (inquit) sobolis Ioachim consenescebat, quòd coniunx non esset apta ad liberorum procreationem; imitatur ergo matrem Samuelis, supplicat Deo, & donum quod petijt, accepit. Damasc. lib. 4. fidei cap. 15. Quemadmodum prisca illa Anna, cum sterilitatis morbo laboraret, per orationem, ac promissionem Samuelem procreauit; eodem modo Anna mater Virginis, per obsecrationem, & promissionem, Dei genitricem à Deo accepit; vt ne hac quoque in re illustribus matronis cederet, &c. *Deprecatus est Isaac Dominum pro vxore sua eò quòd esset sterilis, qui exaudiuit eum, & dedit conceptum Rebeccæ.* Preces sterilitatem Rebeccæ, preces sterilitatem Annæ illius; quæ Samuelem peperit, preces nostræ quoque sanctissimæ Annæ, infœcunditatem depulere.

D. Epiphan. *D. Greg. Nyss.* 13. *D. Damasc.* *Gen. 25.* *Virginis conceptio precibus, ac ieiunio impetrata.* 14. *Psal. 67.* *Psalm. 1.*

Sterilitatem ex corpore, sterilitatem ex mente quoque pellit oratio, infœcunditatem agrorum pluuia, mentium oratio fugat. *Pluuiam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ; infirmata est, tu vero perfecisti eam.* Vt pluuia, sic oratio, Dei irrigat hæreditatem; infirmata est & sterilis; oratione perficitur, & fœcunditatem consequitur: *Lignum quod plantatum est secus decursus aquarum fructum dabit in tempore suo*; sic animus secus orationis decursum constitutus.

Germanus.

Orationi ieiunium additum, ait Germanus Archiepiscopus Constantinopolitanus in encomio Virginis: *Meus* (inquit Anna) *coniux*, id est, Ioachim, *cum esset solus in monte, & ieiunaret quadraginta dies, eadem à Deo petebat supplex*, &c.

15. *D. Epiphan.* *D. Damasc.*

Tertia Gemma est, conceptionis Angelica annunciatio. Epiphan. hæresi 79. Historia Mariæ (inquit) & traditiones habent, quod dictum est Ioachim in deserto, *Vxor tua concepit*; hoc ab Angelo dictum addit idem Epiphanius. Damasc. in Orat. prima de dormitione Virginis; Angelus conceptionem Virginis parentibus nunciat; conueniebat enim vt hic quoque nulli ea cederet, quæ Deum esset paritura. Præterea Auctor libri illius de ortu Virginis, qui inter Hieronymi opera extat, narrat Ioachimum à Pontifice ob infœcunditatem despectui habitum, ac repulsum, ad pastores in pascua sua abijsse; atque eo loco de optatissima Virginis conceptione ab Angelo certiorem factum. Germanus, Archiepiscopus Constantinopolitanus in encomio Virginis: *Dominus flexus amborum precibus*, id est, Annæ, & Ioachimi, *misit Angelum, qui præmunciaret filiæ conceptionem.* Siquidem ex diuinis literis scimus Samsonis, Ioannis Baptistæ, & Isaac conceptionem diuinitus nunciatam parentibus; par est credere, hac etiam in re Virginem reliquos superasse. *Angelus ille, qui Isaac conceptionem nunciauit, apparuit Abraham sedenti in ostio tabernaculi sui, in ipso feruore diei.* Sic etiam verisimile est Angelum Gabrielem Ioachimo & D. Annæ visum in ipso orationis & amoris erga Deum feruore; conceptumque Deiparæ promisisse. *Idem Gabriel Baptistæ conceptionem Zachariæ nunciauit, à dextris altaris incensi stans.* Deiparæ verò conceptionem parentibus promisit, cum in ipsis cordibus veluti aris, suauissimum suffimentum, id est, orationem, Deo imposuerant. Gabrielem autem Angelum D. Annæ Virginis conceptum nunciasse scribit Pantaleon, apud Metaphrastem in oratione de sancto Michaele.

Virginis conceptio ab Angelo est præmunciata. Germanus. 16. *Gen. 18.* *Luc. 1.* 17. *Pantaleon.*

Quarta Gemma est rationis vsus, etenim verisimile est, Virginem nullo tempore rationis vsu caruisse, in ipsoque conceptionis instanti, eo donatam esse; qua de re Diuum Bernard. loquentem audiamus, tom. 2. Serm. 51. cap. 2. Ex dictis sequitur, quod Beata Virgo etiam dum erat in vtero matris habuit vsum liberi arbitrij, atque lumen perfectum in intellectu, & ratione. Et Serm. 61. tom. 1. art. 3. c. 3. Tanto (inquit) lumine illustrata fuit Beata Virgo: cum etiam esset in ventre matris; quòd non tantum plena fuit lumine rationis, sed etiam altissimæ contemplationis, &c. Dionys. Carthus. lib. de laudibus Virg. art. 12. tom. 1. operum minorum. Si Ioannes (inquit) adhuc in vtero matris Christum cognouit, & exultauit, vsu rationis miraculosè præuentus; cur non amantissima Dei, quæ à nullo illustrium vincitur; imò superat vniuersos, credatur ex supernaturali illuminatione ante solitum tempus vsu rationis fre quenter præuenta, & ante coætaneas suas assidium & completum rationis vsum sortita. Argumentatur Dionysius à Ioannis priuilegio, quoniam vt ait Bernard. Epist. 174. quod vel paucis mortalium constat fuisse collatum, fas certè non est suspicari, tantæ Virgini fuisse negatum, &c. Sic Ambr. lib. 2. in Lucam ait, Ioannem infantiæ impedimenta nescisse; cur de Deipara Virgine nos non dicamus, vsus rationis impedimenta in vtero ignorasse.

Virgo in ventre matris rationis vsu donata. *D. Bernard.* 18. *Dionys. Carthusianus.* *D. Bernard.* *D. Ambros.*

D. Th. 3. p. q. 27. art. 3. aliud sentit, Virgo, ait, non statim habuit vsum liberi arbitrij, adhuc existens in ventre matris, hoc enim est speciale priuilegium Christi. Verùm licet sit priuilegium Christi, cùm sit Ioanni tributum, in vtero matris vsum rationis habere, vt infra suo loco dicetur; Virgini quoque non sine ratione tribuetur. Confirmatur ex probata reuelatione D. Brigittæ, quæ apud Dionysium extat art. 6. in qua hæc sunt Virginis verba: *Cùm anima mea sanctificabatur, & suo corpore iungebatur, tanta animæ meæ aduenit lætitia, vt impossibile sit effari*, &c. Si cùm anima Virginis in corpore à Deo creata est, in ipso conceptionis instanti, summa lætitia affecta est, iamè iam tunc rationis iudicio pollebat. Confirmatur præterea, quia si Virgo in sua conceptione vsu rationis caruit, inferior hac in re Angelis omnibus fuit. Omnes enim Angeli ipso instanti, quo sunt conditi, intelligendi vsum habuere. Habuere Angeli, ergo credi potest habuisse etiam Virginem; ne hac re ab Angelis superetur: Quamobrem merito dicitur *amicta Sole*, amicta, inquam, omni ex parte; quia siue in vtero, siue extra vterum, Solis, id est, rationis splendore ac vsu non caruit: *Thronus eius sicut Sol.* Virgo Christi thronus, Soli similis fuit; quia sicut Sol semper habet splendorem, ita illa semper habuit rationis vsum. Hac de re sic scribit Iacobus Episcopus Christopolitanus, in Canticum Virginis, ad illa verba: *Fecit mihi magna*, &c. Gratiam (inquit) merendi consecutus est Ioannes in sexto mense suæ conceptionis, & in quarto mense à sua animatione; ergo perfectius consecuta est Virgo in vtero matris, scilicet, quòd si Ioannes incepit vti libero arbitrio in quarto mense suæ animationis; ergo Virgo incepit ante quartum mensem, quia in aliquo debuit excedere Baptistam. Et ideo dicunt quidam contemplatiui viri, quòd Virgo in sua prima sanctificatione consecuta est hanc gratiam simul cum cæteris, & illico incepit vti libero arbitrio, & mereri, quia debuit excedere Ioannem, & quia per nullum tempus debuit cessare ab actu merendi in vigilia, &c.

19. *Opinio; D. Thomæ.* 20. *Apocal. 12.* *Psalm. 88.* *Episcopus Christopolitanus.* 21.

Quinta Gemma in conceptione maximè fulget, ea est gratia, omnium virtutum margaritis circumsepta, nam quod de Angelis dixit D. Aug. lib. 12. de Ciuit. cap. 9. Deus Angelos cum bona voluntate, id est, cum amore casto, quo illi adhærent, creauit; simul in eis & condens naturam, & largiens gratiam; de Virgine quoque, quæ omnibus præcellit Angelis, verissimum est. Virginis Deus animam cum bona voluntate, charitateque creauit; simul in ea condens naturam, & largiens gratiam, priuilegio singulari, quod Dei futuram matrem maximè decebat. Alia erat olim sanctuarij mensura, alia vulgaris, Leuit. 27. *Dabit quinquaginta siclos, ad mensuram sanctuarij.* Leuit. 5. *Emi potest duobus siclis iuxta pondus sanctuarij.* Leuit. 27. *Omnis æstimatio sicli sanctuarij ponderabitur*, &c. Si diuersa erat sanctuarij mensura à vulgari, diuersa quoque esse debet mensura, qua sanctissimæ Virginis, id est, diuini sanctuarij, & Matris Dei, res metimur à mensura illa, quam reliquis fœminis, hominibusq; adhibemus. Omnis æstimatio Virginis pondere sanctuarij ponderabitur. Reliquarum fœminarum, & hominum, illa mensura est, illud pondus. *Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Et illud, ex versione Septuaginta interp. *Quis mundus erit à sorde? at nemo, si & vnus dies vitæ eius in terra.* Illud item; *Omnes in Adam peccauerunt, propriumq; in se originale peccatum contraxerunt*: At sanctuarij Dei, id est, Virginis, non est hæc mensura, non est

22. *D. Augustin.* *Leuit. 27. & 5.* 23. *Psalm. 50.* *Iob 14.*

hoc

24. hoc pondus; sed: Ecce enim in gratia concepta sum; &, in splendoribus sanctorum concepit me mater mea. Quis mundus à sorde? Virgo sanctissima. Omnes in Adam peccauerunt; Virgo tamen ex Adamo nullam in se contraxit labem. Ezech. 43. *Hæc est lex domus in summitate montis; omnis finis eius in circuitu Sanctum sanctorum est.* Hæc (inquam) est lex Virginis Deiparæ, quæ domus Dei est, in celsissimo sanctitatis monte exædificata; *omnis finis eius in circuitu*, conceptio, nativitas, vita, cogitationes, verba, opera omnia, *Sancta sanctorum*, hoc est sanctissima, ab omnique peccato, siue originali, siue actuali remotissima sunt. Esther 15. *Non morieris*, (ait rex Esther reginæ) *non enim pro te, sed pro omnibus, hæc lex constituta est; accede igitur, & tange sceptrum*, &c. hæc Assuerus Esther, Deus autem matri futuræ; Non morieris ait, peccati etiam originalis mortem effugies; quòd si lex obstat, non pro te, sed pro cæteris hæc lex constituta est. Similem mihi te esse volo, originis peccatum longè à mea, longè à tua quoque conceptione aberit. Sceptrum tetigit Esther; crucem tetigit Virgo, quæ præfinitionis causa fuit.

Virgo peccatum originale non contraxit. *Exod. 43.* *Esther 15.* 25.

A lege filium cum dolore pariendi, à lege Virginitatem in partu amittendi, à lege ex viro concipiendi, à lege quoque, quæ corpus in cinerem redigit, à lege, quæ cadauer in sepulchro ad iudicium vsque retinet, excepta Virgo est; cur à lege quoque peccati originalis non excipietur? A regula illa Ioannis: *Si dixerimus quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus*; & similibus, excluditur Virgo; cur non etiam ab illa Pauli: *Omnes in Adam peccauerunt*, & huiusmodi alijs excluderetur? Si terræ Reginis multa priuilegia concedantur, quidni credamus inter alia multa, hoc etiam priuilegium, cœli reginæ concessum esse? Augusta (ait Vlpianus in l. princeps. ff. de legibus) licet legibus soluta non sit, princeps tamen eadem priuilegia illi concedit, quæ ipse habet, &c. Sine peccato Christus conceptus est, quod ipse habuit, augustissimæ matri concessit. Ipse tamen tum ex vi conceptionis ex Spiritu sancto, tum ex vi diuini suppositi, quod in natura sibi coniuncta peccatum ferre nulla ratione poterat, sine peccato originali conceptus est, Virgo autem, nec ex vi conceptionis, neque ex vi suppositi, sed ex diuina misericordia labem effugit.

Rom. 5. 26. *Vlpianus.*

Neque verò opponas, sequi Christum non fuisse Virginis redemptorem, etenim fuit Christus tum omnium hominum, tum vel maximè Virginis redemptor: Et Virginis quidem, modo quodam multo præstantiori. Præstantius enim est à peccato hominem liberare, antequam in peccatum incurrat, quàm postquam illo se contaminauit. Quemadmodum præstantius est quempiam antequam in luculentas sordes incidat retinere, quàm postquam incidit, ex sordibus extrahere, præstantiusque est fœminam in captiuitatem redigendam, antequam in manus hostium veniat, tueri ac eripere, quàm postquam captiuitatis iugum subiit, in libertatem vindicare. Non subiit Virgo vnquam peccati iugum, ex humani generis generali captiuitate erepta est, tartarei serpentis flatu non est infecta, quippe quæ caput illi diuina gratia contriuerit, iuxta illud Genes. 3. *Ipsa conteret caput tuum.* Nam serpentis caput merito peccatum originale appellari potest, quia principium & seminarium peccatorum est. Quamobrem Dauid ait: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum*: quia videlicet peccati originalis effectus, effrenata concupiscentia, omnium malorum fons est. *Iudith*, quæ Deiparæ typus fuit, *Holopherni amputauit caput, Iahel Sisaræ caput clauo transfixit.* Virgo serpentis caput contriuit, hoc contrito ne leuissimæ quidem culpæ morsu illam lædere valuit.

Christus Virginis est redemptor modo præstantissimo. 27.

Caput serpentis, id est, peccati originale Virgo contriuit. *Psalm. 50.* *Iudith 4.* 28.

Vna mulier Hebræa fecit confusionem in domo Regis Nabuchodonosor, &c. Vna mulier, singularis mulier, cui nulla similis, Virgo Deipara, confusionem fecit in domo diaboli. Non potuit autem diabolus vllius peccati confusionem in domo Virginis facere, ita enim obseranit potentissima Dei manus fores Virginis, vt nulli in eius domum peccato aditus vnquam patere potuerit, iuxta illud: *Confortauit seras portarum tuarum.* Ita eam in primo conceptionis puncto armauit, vt peccati originalis telum sanctissimam animam tangere nequiuerit, armauit (inquam) gratia, quam in illo primo instanti copiosè cum omnibus virtutibus coniunctam largitus est. Gratia autem aduersus peccatum originale, nulla potentiora arma esse possunt: nam vbi gratia adest, originale peccatum locum habere nequit.

Iudith 14. 29.

Psalm. 146.

Virginem igitur gratiæ thorax fortissimus à peccato defendit, Virginem gratiæ scuta protexerunt. *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate*, statim in primo conceptionis instanti, regina nostra à dextris Dei astitit, numquam ne puncto quidem temporis astitit à sinistris, tunc vestitu induta est gratiæ deaurato, tunc circumdata est omnium virtutum varietate. Diuus Hieronymus eodem Psalm. 44. quod Septuaginta verterunt, varietatem, vertit scutulatas vestes, hoc modo: *Fasciis auratis vestita est, in scutulatis ducetur ad regem.* Scutulatæ autem vestes dicuntur, quia orbibus, & scutulis distinctæ erant. Fascijs charitatis aureis in ipso matris vtero vestita est Virgo, & scutulatis gratiæ vestibus amicta. Scutulatæ autem vestes gratiæ merito appellantur, quia mille scuta peccato opponit gratia, tot verò scuta originalis culpæ spicula penetrare non potuere. *Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* *Cant. 4.*

Gratia Virginem aduersus peccatum originis armauit, ac protexit. *Psalm. 44.* 30.

Anna, vt diximus, gratiam sonat; filia Annæ, id est, gratiæ, est Virgo, quia gratia Virginem veluti concepit, & peperit, peccatumque originis excluſit: *Fecit Beseleel arcam*, be significat, *in*, sel, *vmbram*, el, *Deum*: Beseleel autem, idem est, quod *in vmbra Dei*: Beseleel ergo arcam fecit, quia in vmbra Dei, id est, in gratia Dei, facta & concepta est Virgo arca Dei, virtus enim Altissimi obumbrauit illi. In pupilla oculi ne leuissimam quidem festucam roleramus, dilectissima Deo Virgo pupilla oculi Dei fuit, non ergo peccati originalis festucam, siue potius trabem, in ea pertulit. *Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei*, quænam gloriosa? vt alia omittam, id gloriosum de ea dicitur, quòd ciuitas fuit Dei, & semper Dei, quòd in potestatem hostis numquam venit, quòd in montibus sanctis fundamenta habuit, iuxta illud eiusdem Psalmi, *Fundamenta eius in montibus sanctis.* Nostra fundamenta in originali iacuntur peccato, Virginis fundamenta in montibus sanctis sunt collocata, in celso gratiæ monte, in monte charitatis, in montibus virtutum reliquarum. Eodem Psalm. *Diligit Dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob*, portas Virginis, id est, conceptionem, per quam anima in carnem, & Virgo in mundum est ingressa, dilexit Dominus, & gratia exornauit, super omnia tabernacula Iacob, id est, super omnes Patriarchas populi Iudaici. Cùm regina in vrbem ingreditur, portæ omnes aulæis pretiosis, picturis, triumphalibusque fornicibus exornantur, eundem in modum, cùm regina mundi mundum est ingressa, porta per quam est ingressa, videlicet conceptio, omnium virtutum picturis decorata est, triumphalisque gratiæ fornix est in ea excitatus, illius triumphi index, quem præclarissimum de Satana, ipso in vitæ limine reportabat.

Virgo in gratia est concepta. *Psalm. 86.* 32.

Psalm. 86. 33.

Tenebræ erant super faciem abyssi, dixitq; Deus, fiat lux, & facta est lux, quemadmodum mundus informis, ac tenebrosus conditus est, ita animus hominis, post peccatum Adami, informis absque gratia conditur, & tenebris originalis culpæ circumfunditur. Tenebræ olim erant super faciem abyssi, & tenebræ peccati originalis sunt super faciem animi, quousque dicat Deus, fiat lux, fitque gratiæ lux clarissima. In reliquis hominibus, post aliquod à conceptu tempus, ait Deus, fiat lux, & fit lux. At in Virgine, ipso primo conceptionis instanti, dixit: fiat lux, & facta est ante omnes tenebras, lux splendidissima. Cæteris cœlis lux solis defuit, ad quartam vsque diem, qua Deus Solem condidit, & astra: empyreum verò cœlum sedes Dei, in luce conditum est, nec vnquam illa caruit: vnde à luce nomen empyrei, id est, ignei, habet. Cæteris cœlis similes sunt cæteri homines, gratiæ Sole, virtutumque astris aliquo tempore carent: at Virgo empyreum cœlum, Deique sedes, gratiæ luce caruit numquam, splendida semper ab ipso conceptionis fœliciſſimæ puncto, semper ignea fuit.

Peccatum originale tenebræ super faciem abyssi. *Genes. 1.* 34.

Qui hac de re disputationem desiderat, Scholasticos Doctores legat, de vulgari quæstione disputare non est animus. Mihi hæc ratio satis est: Mater Dei est Virgo, omnia ergo priuilegia quæ decent Dei matrem, quibusque Ecclesia fauet, illi tribuenda sunt. decet hoc, fauet maximè Ecclesia, igitur tribuendum. Qualis finis est, talis & media; finis ad quem Virgo est electa, supremus, & inauditus fuit, nempè

Omnia priuilegia, quæ decent Matrem Dei, quibus ſq; Ecclesia fauet Deiparæ Virgini, sunt tribuenda.

nempè vt Mater Dei esset; quid igitur mirum, si suprema & inaudita media postulauit? August. lib 3. de libero arbitrio cap. 5. Quidquid (inquit) tibi vera ratione melius occurrerit, id scias feciſſe Deum bonorum omnium conditorem. Vera ratione nobis melius occurrit, Virginem nulla peccati originalis labe fuisse inquinatam; id ergo sciamus feciſſe Deum.

D. Augustin. 36.

Decuit sanè aliquam esse puram creaturam, quæ per Christi merita, omnibus numeris absolutissimâ innocentiam, & ab omni etiam originali peccato liberationem cõsequeretur; dandum ergo hoc Deiparæ. Idque postulabat ordinis decor, Christus ab originali peccato, & in causa, & in effectu, liber est, reliqui homines, & in causa, & in effectu, illi sunt obnoxij; Virgo in causa habuit, in effectu caruit: habuit, inquam in causa, quia ex Adamo, solito generandi modo originem traxit: caruit, quia diuina gratia eo instanti, quo peccatum fuerat contrahendum, est exornata. Deus voluit corpus Virginis ingenti miraculo, & in partu intemeratum, & in morte incorruptum permanere; qui tantam gessit curam corporis, mentis etiam curam ita gessisse par est credere, vt peccati malus dedecus ab ea pelleret. Diuus Bonan. in 3. Sentent. d. 3. quæst. prima, congruum (inquit) fuit, vt Mater filij Dei sic esset immaculata mente, sicut intemerata carne, &c.

37.

D. Bonauent.

Hoc flagitat honor Matri Dei debitus, quæ sanctificationem Ioannis Baptistæ magno interuallo debuit superare. Ioannes Baptista sexto mẽse est sanctificatus in vtero, ergo Virgo, vt sit magna aliqua sanctificationis præcellentia sanctificari debuit ipso primo cõceptionis instanti. Cecidit in peccatũ originale Ioãnes, sed post casum erectus à Deo est, si post casum quoq; erecta est Virgo, quid maius illi cõtulit Deus, quam Ioanni? Credendum ergo est, Virginem non cecidisse; vnde illud apud D. Bonauenturam 3. d. 3. quæst. 2. ex quorundam sententia: Alij post casum erecti sunt, Virgo quasi in ipso casu sustentata est, ne caderet: *Rex Assueri festinus exiluit de solio, & sustentauit Esther vltrò fuis*; eundem in modum summus Rex Deus, cum videret Virginem in peccatum, nisi succurreret, casuram; festinus accurrit, eamque infusa gratia sustentauit: *Adiuuabit eam mane diluculo*; non est cunctatus Deus, in auxilium Virginis properauit; mane, diluculo, in ipsa conceptione illam iuuit, ac ne laberetur potentissima dextra tenuit.

38.

Alij post casum erecti, Virgo ante quam caderet sustentata. Esther 15. Psalm. 45.

Id constat (ait Dion. lib. 1. de dignitate Virginis, art. 5.) quod tantum dedit Christus matri, quantum, tantum, ac talem filium dare decuit genitrici suæ; hoc autem donum dare decuit, ergo dedit. Procul oleum a fetico, ex quo regia vestis confici debet, ne maculet; ergo procul peccatum à Virgine, ex qua regia humanitas sumenda erat. *Flumina gratia impetus*, vt est in Psalm. *Lætificauit ciuitatem Dei*, qui impetus originale peccatum fugauit, neque enim gratiæ impetum fortissimum, ignauum timidumque peccatum ferre potuit. Vnde sequitur: *Sanctificauit tabernaculum suum altissimus*, posuit prodigia super terram, arcum dæmonis contriuit & confregit, arma & scuta combussit igne, ne Virgini nocere vnquam possent: *Hæc dicit Dominus de rege Assyriorum: Non introibit ciuitatem hanc, & non iaciet ibi sagittam.* Non intrauit is, qui rex est super filios superbiæ, vt est in lib. Iob; in ciuitatem hanc Dei, nec misit peccati originalis sagittam in eam. *Non permisit me Dominus* (ait Iudith) *ancillam suam coinquinari*; sed sine pollutione peccati reuocauit me Dominus, gaudentem in victoria sua, in euasione mea; quæ verba egregiè Virgini congruunt, cuius typus fuit Iudith. Non permisit Dominus ancillam, matremque suam peccato inquinari, sed sine peccati originalis macula concipi voluit; gaudentem de euasione sua, & de victoria Dei. Erenim euasio à peccato, Virginis fuit, at victoria Christi, illius enim præuisis meritis, peccatum abscessit victum. Quemadmodum olim per mare rubrum euasio Israelitarum fuit, sed victoria Dei, qui Pharaonis exercitum maris rubri fluctibus demersit, ita per mare passionis sanguineum liberatio Virginis fuit, sed triumphus Dei, qui peccatum originale sanguinis Christi vndis, antequam Virginem attingeret, obruit. Insequebatur Pharao Israelitas, & sine dubio, nisi maris fluctibus à Deo mirabiliter fuisset oppressus, comprehendisset; similem in modum, insequebatur originale peccatum Virginem, & quidem nisi sanguinis Christi præcogniti vndis fuisset admirando auxilio præoccupatum, illam contaminasset. Quamobrem merito cum antiquâ illa Maria sorore Moysis canere potest Virgo: *Gloriosè magnificatus est Dominus, equum & ascensorem dejecit in mare, fortitudo mea & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem*, &c.

39. *Dionysius Carthusian.*

Psalm. 45.

40. *Isaiæ 37.*

Iob 41. Iudith 13.

41.

Sexta Gemma est fomitis extinctio; est autem fomes ipsa carnis concupiscentia; quæ ex peccato originali oritur, & ad peccatum impellit; quam ob causam peccatum à Paulo appellatur: *Quod habitat* (inquit) *in me peccatum*, id est, concupiscentia, peccati effectus, & ad peccatum impellens. Vnde August. libro 1. de nuptijs, & concupiscentia cap. 23. Concupiscentia (ait) sic vocatur, peccatum, quia peccato facta est, cum iam in regeneratis non sit ipsa peccatum, sicut vocatur lingua, locutio, quam facit lingua, & manus scripturã, quam facit manus. Itemque, sic vocatur peccatum, quia peccatum, si vincit, facit: sicut vocatur frigus pigrum, quod pigros facit, &c. Appellatur quoque fomes peccati, quia quemadmodum fomes ignem, ita peccatum facilè concupiscentia ni caueamus concipit. Dicitur etiam à Magistro libr. 3. Sententiarum, d. 30. lex membrorum, languor naturæ, lex carnis, & tyrannus; de hoc hoste Augustin. serm. 12. de verbis Apostoli: Multò est (inquit) mihi optabilius inimicum non habere, quam vincere; etsi ei fortè, adiuuante Deo non consentiam, nolo habere, cum quo litigem. quicquid in me rebellat aduersus mentem meam, & litigat mecum delectatione contraria, quicquid tale in me est, omnino interficere volo, &c. Cupiebat August. hoste omnino carere. At tantum hoc bonum, Deique donum nemo habuit præter Christum & Virginem matrem. In hominibus peccatum habitat (vt Paulus ait) hoc est concupiscentia, siue peccati fomes: in Virgine, hoc est in domo Dei, tam fœdum habitatorem habitare non decebat. Fatetur Paulus habitare in nobis peccatum, id est; concupiscentiam: expelli domo omnino non potest, ne regnet in nobis effici potest, ideoque id Paulus flagitat: *Non regnet* (inquit) *peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentijs eius.* in Virgine verò non solùm non regnauit, sed nec habitauit. Vnde Richardus Victorinus in libr. 2. de Emmanuele, prima parte cap. 31. Cæteris (inquit) sanctis præcipitur, vt in mortali eorum corpore peccatum non regnet, soli Virgini singulariter datur, vt mortale corpus eius, peccatum non inhabitet, &c.

42. *Fomes peccati, concupiscentia. Rom. 7.*

D. Augustin.

43. *Magister Sententiarum.*

44.

Rom. 5.

Richardus Victorinus.

Non decebat vt eam, quæ mundi salutem erat paritura, malus ille naturæ languor male afficeret: nec decebat vt lex carnis, ea in carne aliquid imperij haberet, ex qua Spiritus sancti opera Christus erat producendus denique æquum non erat, vt Tyrannus ille fomes, in Virgine illa aliquid haberet, aut iuris, aut tributi, quæ summi Regis, ac sacerdotis mater futura erat: *Ex eo tempore vsque in præsentem diem, in vniuersa terra Ægypti, regibus quinta pars soluitur, & factum est quasi in legem, absque terra sacerdotali, quæ libera ab hac conditione fuit*, &c. Reliqui agri tributum pendebant Pharaoni, sacerdotalis terra libera erat. Similem in modum, homines tributum pendunt Tyranno, id est, fomiti, quem supra diximus Tyrannum appellari: at terra sacerdotalis, terra summi Pontificis Christi, id est, Virgo, libera est, singularique gaudet immunitate. Expulsum est à Virgine originale peccatum, simulque cum eo extinctus est eius effectus concupiscentia. expulsa est ex domo Saræ non sola Agar, sed simul cum filio Ismaele; expulsa est ex domo Virginis non sola originalis labes, sed simul cum filio fomite. Expulsa omnis inter spiritum, & carnem rixa, de qua Paulus: *Caro concupiscit aduersus spiritum*, &c: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ*: Expulsa *desideria illa, quæ*, vt ait D. Petrus, *militant aduersus animam.*

45.

Gen. 47.

46.

Ad Gal. 5. Ad Rom. 7.

1. Petri 2.

Magna hæc, admirabilia hæc sunt, sed digna Virgine: *Venite, & videte opera Domini; quæ posuit prodigia super terram, auferens bella vsque ad finem terræ.* Admiranda quidem sunt prodigia in hac sacerdotali terra, fœminam ex viro, & fœminã concipi, & tamen nec peccato originis infici, nec fomitem peccati habere, nec vel leuissimum aduersus rationem

47. *Psalm. 45. Summa in Virgine pax mihi reddita Deus.*

tionem motum, in aliqua, vel corporis, vel animi parte sentire. Richard. Victorin. libr. 2. de Emmanuele, p. 1. cap. 29. Quæ est ista, obsecro, terra, de qua bella omnia fine tenus auferuntur, nisi illa, de qua idem Propheta alibi protestatur, *veritas de terra orta est*? de hac terra omnis pugna tollitur, in hac pax plena reparatur. Hæc ille. *Posuit fines tuos pacem*, ita vt à fomite bellum nullum exurgere potuerit; Extinctus enim aduersarius bellum inferre nequit. Richardus cap. 31. In cæteris Sanctis magnificum habetur, quod à vitijs non possint expugnari; in Virgine mirificum videtur, quod à vitijs non potest ipsa vel in modico impugnari, &c. Aduerte tamen; Richardum existimare, fomitem Virgini tunc ablatum, cum Christum concepit, sic enim scribit cap. 47. Mira illa obumbratio Spiritus sancti fuit, quæ sub vno momento deterfit, & exterminauit à Virgine, tam ignorantiam boni, quam concupiscentiam mali, &c. Eadem est sententia D. Thom. 3. p. q. 27. art. 3. quo loco ait in prima sanctificatione, scilicet in vtero matris, fuisse fomitem Virginis ligatum; in secunda verò sanctificatione, hoc est in Conceptione Christi, fuisse extinctum. At dignitati Virginis congruit magis, existimare tunc fomitem esse penitus extinctum, cùm illa concepta est.

Richardus Victorinus.

Psalm. 147.

48. *Richardus.*

D. Thom.

49. Septima Gemma est, in sanctitate perpetua confirmatio. In ipsa namque Conceptione, gratia, admirabilique sanctitate donata est Virgo, atque in ea in sempiternum singulari priuilegio confirmata: *Induta est Esther regalibus vestimentis.* Regalia virginis vestimenta, gratia, charitas eximia, reliquæ etiam virtutes, & Spiritus sancti dona sunt, quibus in ipso primo vitæ puncto ita induta cœli Regina est, vt ea nunquam postea vel exuerit, vel renuissimo alicuius culpæ puluere respersérit. *Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem.* Non sine columnis, ipsque firmissimis, Patris Sapientia sibi domum Virginis extruxit: adumbrant autem columnæ illam, quæ Virgini concessa est, in sanctitate firmitatem. Vt columnæ domum fulciunt; sic eximiæ virtutes, singularisque Dei prouidentia, Virginem, ne vel in leuissimum peccatum laberetur, fulciebant. *Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, delicijs affluens, innixa super dilectum suum?* Videsne cui innitatur Virgo columnæ? *innixa* (inquit) *super dilectum suum*, super filium suum, super Deum suum; huic innitebatur, eiusque donis ac virtutibus & prouidentia sustentabatur.

Virgo in gratia confirmata ex vtero. Esther 5.

Prouerb. 9.

50. *Cant. 8.*

Octaua Gemma est, amoris actus erga Deum eximius, cum eximia Dei contemplatione, & gratiarum actione coniunctus. Si enim vsum rationis in ipsa conceptione, fidem, gratiam, virtutesque; Virgo habuit, otiosa non fuit; Dei ergo summam bonitatem, ac maiestatem, & contemplari, & amoris actu excellentissimo statim diligere, gratiasque agere cœpit. O Virginem admirandam, cuius intellectus in ipso primo vitæ limine Deum protinus contemplatus est, cuius voluntas in ipso conceptionis puncto, diuini ignis flamma exarsit, cuius idem fuit & viuendi, & Deum contemplandi, atque amandi, principium stupendum. O beatum intellectum, quem nullæ vnquam obcæcarunt tenebræ, sed clarissima rationis, diuinæque contemplationis lux, vbi primum creatus est, statim illustrauit! O fœlicissimam voluntatem, quæ in eodem puncto temporis, quo esse cœpit, diuini ignis ardorem concepit. O Aquilam nobilissimam, quæ ex ipso nido, id est, matris vtero, rutilantem solem conspexisti, eiusque ardentissimis radiis inflammata, diuino amore exarsisti.

51.

52. *Virgo in vtero matris Dei amore exarsit, eumque mirabiliter contemplata est. D. Bernard.*

De Virginis autem in vtero matris contemplatione hæc scribit D. Bernardin. tom. 2. serm. 51. art. 1. cap. 2. Secundum quosdam (inquit) Virgo in vtero matris fuit in sublimiori contemplationis statu, quam vnquam fuerit aliqua creatura humana in perfecta ætate. Et tom. primo, sermone 61. Tanto (inquit) lumine illustrata fuit beata Virgo, cùm etiam esset in vtero matris, quòd non tantum plena fuit lumine rationis, sed etiam altissimæ contemplationis, in quo quidem lumine perfectè hæc quatuor intellexit, saltem secundum genera singulorum, secundum quosdam: Primò, naturam creatam irrationalem; secundò naturam creatam rationalem; tertiò, naturam creatam spiritualem; quartò, naturam increatam diuinalem, quæ distinctio cognitionem creatoris & omnis creaturæ in se comprehendit; quia in lumine creatoris cognouit omnes alias creaturas, sicut Propheta ait; *In lumine tuo videbimus lumen.* Ad tantam enim contemplationem sublimata est, vt perfectius etiam in ventre matris contemplaretur Deum, quam vnquam fuit contemplatus aliquis in perfecta ætate. Hæc ille.

53.

De terra cùm primùm condita est dicitur: *Terra autem erat inanis & vacua*, sine vllo florum, arborum, animaliumque ornatu, aquarum fluctibus obruta. Huiusmodi terræ similes sunt reliqui homines, cum inanes, & gratia cœlesti vacui, virtutum floribus, & fructu carentes, originarij peccati veluti quibusdam vndis oppressi generantur. Virgo autem Deipara cùm concepta est, protinus *hortus fuit conclusus*, vt est in Cant. *& fons signatus*; hortus, sed adhuc intra materna viscera conclusus; fons, sed sacro Annæ vtero septus, & veluti signatus. Hortus non est terra inanis, & vacua, sed florum varietate, arborumque amœnitate, & fructu ornata; erat ergo Virgo in matris visceribus conclusa, hortus conclusus, in quo non originarij peccati spinæ, sed virtutum flores, arboresque suauissimis onustæ fructibus ortæ sunt. Nullus vnquam hortus tam præcoces tulit fructus. Cæteri post aliquot annos fructus pariunt, hortus autem hic eodem ipso temporis puncto, quo consitus est, fructus tulit vberrimos, excellentissimam fidem, Dei eximiam charitatem, singularem humilitatem, gratiarum pro beneficijs acceptis miram actionem. O fructus admirandum in modum præcoces; nimirum, vt ait Ambr. lib. 2. in Lucam, *Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia.*

Genes. 1.

54

Cant. 4.

55.

D. Ambros.

Iussit Rex Assuerus conuiuium præparari in vestibulo horti, & nemoris, quod regio cultu & manu consitum erat: Iussit diuinus Spiritus conuiuium exhiberi, in vestibulo horti huius, id est, in Conceptione Virginis, quæ veluti vestibulum fuit huius horti amœnissimi, & fructiferi nemoris, quod regio cultu, regijs virtutibus, regiaque Dei manu consitum est. Exhibetur autem conuiuium ijs, qui hanc immaculatam conceptionem magna cum mentis deuotione celebrant, virtutesque eas, quæ in illa emicant, animi palato dulciter degustant, & in animum suum veluti suauissimas epulas traijciunt.

Esther 1.

56.

Eodem Esther libro: *Placuit Regi Assuero Esther; & præcepit eunucho, vt accelleraret mundum muliebrem, & traderet ei partes suas, & septem puellas speciosissimas de domo regis, & tam ipsam, quam pedissequas eius ornaret, atque excoleret*, &c. Quemadmodum accelerauit mundum, id est, ornatum muliebrem Assuerus Esther; ita accelerauit ornatum cœlestem Virgini Deus. In ipsa conceptione, in ipso matris vtero, amplissimis illam ornamentis mirabili celeritate illustrauit; speciosissimas pedissequas dedit Esther Assuerus: speciosissimas virtutes largitus est Virgini Deus, totius postea cœlorum, terrarumque orbis, omniumque Angelorum, principatum traditurus.

Esther 2.

57. Iis addi potest Gemma nona, iustitia Originalis. Volunt enim nonnulli iustitia Originali fuisse Virginem donatam. Maior Lucæ 2. Virgo (inquit) probabiliter iustitia originali fuit redimita, & Cardinalis Nicolaus de Cusa l. 8. exercitationum in illa verba, sicut lilium inter spinas; Virgo sola post Adami lapsum, non indiga, sed plena iustitia Originali, vt Eua, & multo magis creata fuit, sicut Christus secundùm humanitatis naturam, in omni plenitudine iustitiæ, multo magis, quàm Adam creatus est. Hæc ille. Pro hac sententia refert Cordubensis lib. 1. q. 46. Fabrum Stapul. ad Rom. 5. & alios: Si Virgo iustitia Originali ornata est, tunc est ornata, cum gratiam primo conceptionis instanti accepit. Habuit autem iustitiæ Originalis habitus tres, quos Adamus habuit, & Eua; in voluntate vnum, quo voluntas Deo, vt fini vltimo naturali herebat, in appetitu autem irascibili & concupiscibili duos alios, quibus fomes extinguebatur, & appetitus cum delectatione rationi obtemperabat; nisi velis opinari, iustitiam Originalem gratiam tantum significare, virtutesque perfectas, simul cum diuina prouidentia & custodia coniunctas. Quicquid sit, Virgo iustitiæ Originalis habitus, effectusque potissimos, appetitum rationi absque

Maior

Card. Nicol. de Cusa.

Cordub.

58.

59. absque vlla dissensione obtemperatissimum, mentem Deo obedientissimam, fomitem extinctum habuit. alia vero, quæ innocentiæ statui conueniebant, doloris, mœstitiæ, laboris, famis, sitis vacuitatem, impassibilitatem, immortalitatemque non habuit; hæc enim si habuisset, magnam meritorum partem amisisset.

Galatinus. Decima Gemma sit, summa in qua concepta est parentum castitas. Galatin. libr. 7. cap. 8. affirmat, Ioachimum & Annam absque libidine, voluptateque effrenata, Deiparam genuisse, eo modo quo primi parentes, si non peccassent, filios in paradiso terrestri procreassent. Mihi persuasum est, nullum nec leuissimum peccatum veniale in illa conceptione accidisse, summamq; in eo coniugio castitatem fuisse obseruatam: qua de re extant hæc Virginis verba

60. Virgo ex castissimo coniugio genita. in probatis reuelationib. D. Brigittę li. 1. c. 6. quę etiam à Dionysi. Carth. referuntur in li. de Laudibus Virg. art. 6. Filius meus (ait Virgo sanctissima) coniugium patris mei, & matris, tanta castitate coniunxit, vt tunc non inueniretur castius coniugium. Ex charitate diuina, & ex verbo Angeli annunciantis conuenerunt carne, non ex concupiscentia aliqua voluptatis, sed contra voluntatem suam ex diuina dilectione, &c. Et in sermone Angelico feria quarta Lectione prima: Deus dum vniuersa iusta & honesta coniugia, quæ à primi hominis creatione, vsque in diem nouissimum fieri debebant, prospiceret; nullum simile Ioachim & Annæ coniugio, in omni diuina charitate, & honestate præuidit. Et idcirco ei placuit, de hoc sancto coniugio, suæ matris corpus generari, &c.

61. Vltimum rutilantissimumque margaritum sit, Virginitatis perpetuæ votum. In conceptione enim sua Virgo Dei maiestatem, pulchritudinemque contemplans, ardentissimi amoris igne flagrans, eum sibi vnicum sponsum elegit, perpetuæque virginitatis votum nuncupauit, iuxta

Cant. 2. illud *dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies, & inclinentur umbræ*: hoc est, nullus alius sponsus mihi erit; dilectus meus, Deus meus, mihi erit sponsus, & ego illi ero sponsa; qui pascitur inter lilia virginitatis, virginibus mirum in modum delectatur. Virginitatem ergo amplector, illamque voto confirmo: *Donec aspiret dies, & inclinentur umbræ*; id est, vsque ad vesperam mortis; vespertino enim tempore dies aspirat, quia tunc auræ aspirant, occidentequé sole umbræ inclinantur. Quod autem votum emiserit Virgo virginitatis, dubiū non est; in vtero autem matris nuncupasse verisimile; vt nullo tempore Virginitas illa præstantissima, non fuerit certo stabilita proposito, voto, roque illustrata. Fuit hæc nōnullorum opinio, quorum meminit Iacobus Episcopus Christopolitanus, in Canticum Virginis, ad illa Verba: *Fecit mihi magna*, &c. Dicunt (inquit) viri quidam contemplatiui, quod Virgo illico post sanctificationem fecit votum perpetuæ Virginitatis in vtero matris, quod postea per successionem temporis ostendit. Nam statim tertio anno tanquam Virgo se ad Dei famulatum dedicauit, ad seruiendum Deo, in templo Domini. Hæc illi. Neque vero vana est hæc contemplatio, si enim multæ Virgines amore Dei incensæ in tenera ætate Virginitatem Deo vouerunt, quid mirum, si virginum Virgo cum in Conceptione, maiore quam aliæ omnes Dei amore flagrarit, & multo maiore rerum experendarum cognitione prædita fuerit, hoc voto se obstrinxerit?

Virgo in ipsa cōceptione virginitatis votum nuncupauit.

* 62.

Episcopus Christopolitanus.

63. Hæc de Gemmis dicta sunt, quibus cœlestis ciuitatis fundamenta rutilant. Vere vt est in Psalm. *Magnus Dominus, & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius, fundatus est exultatione vniuersæ terræ mons Sion, latera Aquilonis Ciuitas*

Psalm. 47. *Regis magni*. Vere Magnus Dominus in magnis, quæ Virgini contulit donis, laudabilis in Virgine plena laudibus: Fundata est, concepta, & nata, cum exultatione, gaudioque vniuersæ terræ, ciuitas hæc Dei, Sion hæc, id est, specula celsissima; Virginis mens altissima, quæ meridiem vt mons Sion spectabat, diuinisque ardoribus inflammabatur, & latera Aquilonis, id est, altera pars ciuitatis, ad Aquilonem frigidum vergens; hoc est, caro Virginis, nullo fomitis ardore calens, sed niueo incredibilis puritatis candore tecta. D. Hier. ita vertit: *Magnus Dominus & laudabilis nimis, in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius, speciosa germine, gaudio vniuersæ terræ*, &c. Speciosus mons Christo germine,

64. Virgo est, vniuersæq; terræ gaudium, iuxta illud Ecclesiæ: Natiuitas tua Dei genitrix gaudium annunciauit vniuerso mundo. In regijs Biblijs sic etiam vertitur: Pulcher clima-te, gaudium vniuersæ terræ, mons Sion. Pulcher est mons Sion climate, pulchra Virgo climatē, in clementissimo enim, splendidissimoque cœli & terræ climate concepta atque orta est; in quo nullæ peccati tenebræ, sed lux gratiæ splendidissima semper fulsit.

CAPVT IV.

De Nomine Virginis Deiparæ, & Prædestinatione.

1. SAnctissimum Virginis nomen, ab æterno in libro vitæ scriptum est; neque vnquam in libro mortis fuit exaratum. Vnde Cardinalis Nicolaus Cusanus l. 8. exercitationum: Non est (inquit) Maria deleta de libro mortis, quia nunquam in eo scripta fuit. Primum nomen in libro illo scriptum, nomen Iesus est; secundum, post illud, nomen Maria. Primus enim prædestinatorum, omniumque caput est Christus, secundum post Christum locum nobilissimū, sanctissima Virgo inter prædestinatos habet. Cum enim Deus hominis peccatum præuidisset opemque illi per incarnationem Verbi ferre statuisset; Christum primo, Virginem deinde illius matrem, ad summam gloriam prædestinauit.

Card. Nicol. Cusanus. *Primū nomen in libro vitæ est nomen Iesus, secundum nomen, Maria.*

2. Nec enim mihi persuadeo Virginem, si homo in peccatum non incurrisset, matris Dei dignitatem fuisse consecuturam. quod sentit D. Ans. in libro de excellentia Virginis cap. 12. cum illam his verbis affatur; Cur non iuuabis nos peccatores, quando propter nos in tantam celsitudinem es leuata, vt te dominam habeat, & veneretur omnis pariter creatura. Item cap. 1. Si propter peccatores facta est Dei mater, quomodo immanitas peccatorum meorum cogere poterit desperare veniam, cum tam ineffabile bonum sit factum ex ea, ob curationem eorum? Abulensis Episcopus Num. 23. quæst. 9. De Beata Maria (inquit) dicimus, quod ipsa propter nos māter Dei est. & sic dicit Ecclesia: *Qui pro nobis natus tulit esse tuus*: licet ly, pro, vel propter, non dicat causam meritoriam, sed finalem; quia nos non meruimus, vt ipsa esset mater Dei, sed vt nos saluaremur, ipsa mater Dei facta est. Hæc Abulensis. & Dionysius libro tertio de laudibus Virginis art. 5. Virgo recognoscit se peccatoribus suo modo debere, quod mater effecta sit Dei, &c. Sentit idem diuus Thomas, & Patres, qui Verbum diuinum propterea aiunt naturam humanam assumpsisse, vt hominem redimeret; nec fuisse assumpturum, si hæc causa non fuisset.

D. Ansel. *Si homo non peccasset, Virgo non fuisset mater Christi.*

3. Si aliæ sunt rationes efficaces naturam diuersam assumendi, præter hominis redemptionem, assumpsisset potius Verbum, si non peccasset homo, naturam seraphicam, quæ præstantissima, quam humanam, quæ infima est; assumpsisset etiam Pater naturam aliquam, & Spiritus sanctus. Nostra opinio amorem maxime excitat ideoque potius sequenda. Hæc vna ratio efficax fuit, & potens, nempe hominis indigentia. Vnde Athanas. serm. 3. contra Arianos; Necessitas (inquit) indigentiaque hominum anterior est, quam Christi natiuitas; qua sublata carnem non induisset. Item: Non propter seipsum, sed propter nostram salutem aduenit, &c. Et Nazianz. Orat. 36. Quæ humanitatis à Deo propter nos susceptæ causa extitit? profecto vt nobis salus pararetur, quid enim aliud causæ afferri possit? Omitto alios Patres, August. audiatur serm. 9. de verbis Apostoli. Nulla (inquit) causa fuit veniendi Christo, nisi peccatores saluos facere, tolle morbos, tolle vulnera, & nulla causa est medicinæ, & serm 8. Si homo non periisset, filius hominis non venisset. Hæc satis perspicue hi Patres. Nec minus perspicue diuus Leo sermone 3. de Pentecoste: Si homo (ait) in suę honore naturæ mansisset, nec à lege sibi posita deuiasset, creator mundi creatura non fieret, & cætera. Non ergo ascendisset Virgo ad dignitatem matris Dei, si peccato le non inquinasset homo. Genes. 7. *Multiplicatæ sunt aquæ, & eleuauerunt arcam in sublime à terra*, similem in modum multiplicata sunt peccata, & eleuauerunt Virginem arcam Dei in sublimem dignitatem matris Dei.

4. *Si homo non peccasset, Verbum diuinum naturā humanā non assumpsisset.* *D. Athan.* *D. Greg. Nazianz.* *D. Augusti.* 5. *D. Leo.* *Genes. 7.*

Vnde illud Anselmi supra dictum: Propter nos peccatores in tantam celsitudinem elevata es.

6. Magna est Dei bonitas, quæ ex malis bona elicit, vt Augustinus ait tract. 112. in Ioan. Bene (inquit) vtens bonus malis, & faciens bona de malis, &c. Et libr. 11. de ciuit. Dei c. 17. Deus malarum voluntatum est iustissimus ordinator, vt cũ male illæ vtuntur naturis bonis, ipse bene vtatur etiam voluntatibus malis. Vide quantum bonũ ex quanto deprompserit malo; quam dulce mel ex amarissimo eduxerit felle, ex magno malo, id est, peccato, magnum elicuit bonum, id est, incarnationem. Nos autem ex bonis mala, ex sanitate & viribus audaciam, ex vitæ longitudine peccatorum multitudinem, ex pulchritudine libidinem, ex diuitijs superbiam ex potestate tyrannidem, ex ipsa Dei misericordia, in peccatis perstistentiam, ex floribus venenum, ex melle fellis amaritudinem, depromimus: *Samson ex Leonis ore fauum,* Ionathas ex fauo mellis, mortis periculum recullit. Simili modo quidam ex ipsis leonibus, ex doloribus, ignominijs, iniurijs, ex peccatis denique, quæ deplorant, mel efferunt: alij verò ex ipso diuinæ misericordiæ fauo, ipsaque creaturarum dulcedine, quam Deus condidit, mortem æternam exprimunt.

D. August. Dei bonitas ex malis elicit bona.

Homines ex bonis elicũt mala.

Iud. 14. 1. Reg. 14.

De Virginis autem prædestinatione illa verba intelligenda sunt, quæ ex Prou. Ecclesia illi accommodat: *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret à principio: ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret.* Illa quoque: *ab initio, & ante sæcula creata sum, &c.* Deipara enim Virgo ab initio & ante sæcula prædestinata est, ad summam matris Dei gloriam, ab initio & ante sæcula dilexit eam Dominus, & omnibus virtutibus, Spiritusq; sancti donis, exornatam illius ideam diuina in mente habuit. quod enim de mundo Boetius olim cecinit lib. 3. de consolatione metro 9.

Prouerb. 8.

Eccles. 24. Deus ab æternitate Virginem mente gessit.

Mundum mente gerens pulchrum, pulcherrimus ipse?

De Virgine quoque Deipara cani potest:

Matrem mente gerens pulchram, pulcherrimus ipse.

Boetius.

Quemadmodum mundi, ita & Virginis exemplar Deus, mente ab æterno gessit pulcherrimum, vnde illius pulchritudinem antequam existeret in Canticis illis verbis depingebat: *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te*; & multis alijs. Rupertus Cant. 2. Virginem sic loquentem facit; Priusquam nascerer Deo præsens aderam, antequam fierem, bene illi cognita fueram. si enim dicitis, & vere dicitis, quia *elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, & immaculati in conspectu eius in charitate*; nonne & de me recte sentitis, & recte sentiendo dicitis, quia elegit me ante mundi constitutionem, vt essem sancta, & immaculata in conspectu eius, in charitate? etsi *deliciæ eius, esse cum filijs hominum,* quanto magis deliciabatur cum ista Ancilla Domini, miraculo cunctorum filiorum hominum? &c.

9. *Rupertus.*

Ephes. 1.

Ab æterno igitur Deus mente, Deiparæ pulcherrimam ideam, simulque sanctissimum nomen, Maria, in libro vitæ, id est, intellectu scriptum gessit; in tempore vero illam produxit, & nomen ab Angelo nuntiatum imposuit. Ab Angelo autem nomen hoc nunciatum scribit auctor libri de Ortu Virginis, idque credibile est; siquidem nomen Isaac & nomen Ioannis ab Angelo est traditum. De significatione Hier. in libro de nominibus Hebraicis hæc scribit: Mariam plerique æstimant interpretari, illuminant me isti; vel illuminatrix, vel Smyrna maris; sed mihi nequaquam videtur. melius autem est, vt dicamus sonare eam *stellam maris,* siue *amarum mare.* Sciendumque quod Maria sermone Syro domina nuncupatur. Hebræi nunc legunt Mariam, at Hieronymus, & 70. cum alio puncto legerunt Mariam, nam nomen Hebræum, mem, habet in fine. Græce etiam à D. Luca μαρίαμ appellatur, & à 70. interpretibus soror Moysis μαριαμ dicitur, cum, m, in fine. A Latinis Maria nominatur. Syllaba, Iam, Hebræis significat mare; altera, Mar, sonat, vt Hieronymus docet, stellam, & amarum, & Syriace Dominam.

Nomen Virginis ab Angelo impositum.

10.

Genes. 17. Luc. 1.

Quid significet nomen Maria.

11.

Luc. 1. Exod. 15.

Congruunt hæc significata Virgini eximiæ. Nam Domina est, totiusque Regina orbis. Damascenus libr. 4. de fide cap. 15. Gratia (inquit) nam hoc sonat Annæ vocabulum, Dominam parit. id enim Mariæ nomine significatur. Verè enim rerum omnium Domina facta est, cum creatoris mater extitit. Hæc ille. Cardinalis Petrus Damian. in sermone de Natiuitate Deiparæ. Fecit (inquit) in te magna qui potens est, & data est tibi omnis potestas, in cœlo, & in terra, &cætera. Rupertus Cant. 4. Ita coronaberis ô Virgo, vt in cœlis regina sanctorum, & in terris regina sis regnorum; item: Prædicabitur de te, quod sis mater Christi, ac proinde regina cœlorum; totum iure possidens filij regnum. D. Anselmus lib. de excellent. Virg. cap. 7. curiæ cœlestis dominam vocat, & materno iure cælorum regnum suum effecisse ait; & Christum alloquens; Tota (inquit) tua est, totaque per te eadem cælestis curia tua, id est, Virginis. D. Bonauent. in speculo Virginis cap. 3. Virgo (inquit) reuera domina est cælestium, terrestrium, & infernorum. Illius deinde typum fuisse ait Esther, de qua dicitur: *Assumpsit duas famulas, & super vnam innitebatur, altera autem famulam sequebatur dominam, defluentia in humum indumenta sustentans,* &c. Duæ (inquit) famulæ, quarum domina est regina Maria, sunt Angelica & humana natura; intelligentia Angelica est famula, super quam domina innititur in cœlo; anima vero humana est famula, quæ dominam suam sequitur in mundo, colligens vestimenta Dominę; scilicet, colligens virtutes & exempla Mariæ. Hæc Bonauentura. Domina ergo nostra Virgo est, id à seruis suis obsequium maxime postulat, vt defluentia in humum eius vestimenta, id est virtutum exempla, quæ in terra hominibus nota fiunt, colligamus, atque imitemur. Fœmina quæ tetigit fimbriam vestimenti Christi, corporis sanitatem est consecuta; sic qui fimbriam matris collegerit, animæ salutem consequetur.

Card. Petr. Damian.

Rupertus.

12.

Virgo est Domina mundi.

D. Anselm.

D. Bonau.

Esther 15.

13.

Exempla Virginis colligenda, & imitanda.

Præterea, est Virgo stella maris, est quidem stella cæteris omnibus astris multo excelsior; quia vt stella lucem summa cum pulchritudine, nulla cum læsione ex se effundit; ita Virgo lucem mundi Christum, summo cum decore, nulla cum Virginitatis iniuria, ex castissimis visceribus protulit. D. Bernardus homil. 2. super missus; Stella Virgo est, quia sicut sine corruptione sydus emittit radium; sic absque læsione sui, parturijt filium, nec syderis radius suam minuit claritatem, nec Virgini filius suam virginitatem, &c. Stella vero maris, id est, procellosi huius mundi appellatur, quia in medijs vitæ procellis, lucem nauigantibus in cœlum præfert, cursumque, virtutum suarum exemplo, & patrocinio dirigit. Bernardus eadem homilia: Stella est super hoc mare subleuata, micans meritis, illustrans exemplis; ne auertas oculos à fulgore huius syderis, si non vis obrui procellis, &c.

14.

Virgo est stella maris.

D. Bernar.

Est item mare: & amarum mare; mare quidem merito, quia Oceanus est omnium gratiarum, donorumque Spiritus sancti: *Deus congregationes aquarum appellauit Maria:* Virgo autem veluti congregatio omnium virtutum appellatur, Maria. Quod dixit Albertus Magnus super missus; Congregationem (inquit) aquarum vocauit Deus Maria; locus autem omnium gratiarum vocatur Maria; & Dionysius Carthusianus libro 3. de laudibus Virg. art. 30. Maria (inquit) interpretatur mare: quia sicut nullus valet guttas maris dinumerare, sic misericordiam, gratiæ excellentiam, gloriamque Mariæ, nullus valet exprimere, &c. O-*mnia flumina intrant in mare,* (ait Salomon) *& mare non redundat.* in nostrum vero mare omnia gratiarum flumina intrant, sed redundat in nos. Omnibus enim (vt ait Bernardus in serm. de Verbis Apocal.) misericordiæ sinum aperit, vt de plenitudine eius accipiant vniuersi, captiuus redemptionem, æger curationem, tristis consolationem, peccator veniam, iustus gratiam, &c. Vides quam redunder nostrum mare? per hoc mare Deus ad nos nauigauit, nosque ad illum nauigamus; mare est tranquillum, profundum, absque procellis, absque fluxu, atque refluxu.

15.

Genes. 1.

Virgo est mare gratiæ.

Albertus Magnus.

Carthus.

Eccles. 1.

16.

D. Bernar.

Amarum vero mare fuit propter dolores, quos ob filij dilectissimi mortem perpulit acerbissimos; qua de re D. Bonauent. in speculo cap. 1. sic scribit: Maria mare est, gratia affluendo, & amara filio compatiendo, & amarum mare est, Diabolum submergendo, quemadmodum mare rubrum amarum fuit Ægyptijs in ipso submersis. O quam amarum, & timendũ est hoc mare Ægyptijs! ô quam amara & timenda est Maria Dæmonibus! Vnde Bern. *Nõ sic timent hostes*

Virgo mare amarum Dæmoni.

17.

bostes visibiles quasi castrorum multitudinem copiosam, sicut aereas potestates Mariæ vocabuli, patrocinium, exemplum. fluunt & perueniunt sicut cera à facie ignis, vbicunque inueniunt crebram huius nominis recordationem, deuotam inuocationē, solicitam imitationem. Hæc D. Bon. De hoc sanctissimo nomine lege c. 9. Li. reuelationum D. Brigittæ, & Carth. lib. 3. de laudibus Virginis art. 30.

CAPVT V.

De Natiuitate Virginis Deiparæ.

1. SEculum quo Maria soror Moysis nata est infelix fuit, & amarum; nam vt Hebræi aiunt, quo tempore Maria illa in lucem venit, cœperunt Ægyptij Hebræos affligere, quamobrē, nata puella Maria ab amarore appellata dicitur. Lege Geneb. li. 1. Chron. Contra vero sæculum illud, quo Maria nostra orta est, fœliciſſimum fuit, tunc n. stella maris, & gratiarum omnium mare, dulce hominibus, amarū Dæmonibus, Domina vniuersi orbis, Messiæ fœliciſſima mater tori orbi salutem per filium allatura, in lucem est edita. Quocirca D. Damasc. in Orat. de Virg. Natiuit. sæcula contendisse ait de Virginis natiuitate; Certabant, inquit, sæcula, quodnam ortu Virginis gloriaretur. Verum eorum contentionem præfinitum Dei consilium superauit, postremaque sæcula, prima facta sunt, dum ipsis natiuitas Virginis obtigit, &c. Postrema, ait, sæcula prima facta sunt; hæc enim extrema tempora, quibus Virgo nata est, priora illa, quæ Patriarchas & Prophetas protulerunt, longo post se relinquunt interuallo. Postrema sunt ordine, sed prima fœlicitate, quibus illud Poëtæ recte congruit:

Seculū quo Virgo est exorta fuit felicissimum.

Contendebant sæcula de virginis ortu.

2. *Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo:*
Iam redit, & Virgo, redeunt Saturnia regna:
Iam noua progenies cœlo demittitur alto.

Age vero, mundi sæcula, & sex ætates percurramus; hæc vltima tempora beatissima fuisse ostendamus. Sex mundi ætates, ait Aug. li. 1. de Genes. contra Manichæos ca. 23. similitudinem habere illorum sex dierum, quibus mundus conditus est. Quemadmodum ergo sexta mundi dies, in qua Deus hominem condidit, cæteros quinque dies superauit, in quibus alia creauit, ita sexta mundi ætas, in qua Virginem, & ex Virgine Christum produxit, cæteras mundi ætates præcellit. Diem autem mundi primam nō à creatione empyrei cœli, & Angelorum, sed à creatione lucis inchoo. Lux enim primam fecit diem, ante lucem dies nō erat. Prima ætas, quæ ab Adamo vsq; ad Noë protenditur, similis fuit primæ mundi diēi, in illa enim prima ætate facta est lux Originalis iustitiæ, & gratiæ, sed dies hic habuit vesperam, cum peccauit Adam, obscurissimamque noctem, cum se turpissimis flagitijs homines inquinarunt, diluuioque absorpti periere. Secunda ætas à diluuio vsque ad Abraham, similitudinem gessit diei secundæ; nam secunda die factum est firmamentum in medio aquarum, diuisitque Deus aquas ab aquis. Quis cum Noë admirabilem illam arcam diluuij aquis innantem consideret, firmamentum in medio aquarum, se cum Augustino cernere non existimat? Augustinus loco citato, Arca (inquit) firmamentum erat inter aquas inferiores, in quibus natabat, & superiores, quibus compluebatur. factum est ergo hac ætate hoc firmamentum in medio aquarum, diuisitque Deus aquas ab aquis, id est, populos à populis (*aquæ* enim *populi sunt*) diuisit enim linguas, ex qua diuisione, diuisio orta est populorum. Mane diei huius tēpus fuit diluuio propinquum, vesperā vero linguarū confusio, ac diuisio. Tertia ætas ab Abrahamo, vsq; ad Dauidem, tertiam refert diē: tertia die Deus terram ab aquis segregauit, herbisque, floribus, & arborum amænitate exornauit; tertia ætate Israeliticum populum hæreditatem suam à cæteris nationibus seiunxit, legeque, cęremonijs, & sacrificijs, decorauit. Aug. Tertia (ait) ætate à gentium vanitate, & huius seculi fluctibus separatus est populus Dei per Abrahā, &c. Prima lux huius ætatis fuit Abrahæ vocatio, vesperā populi idololatria. Quarta ætas à Dauide vsque ad Babylonicam captiuitatem, quartæ diei habet imaginem. Quarta die solem, astraque Deus condidit; quartā ætate Dauidem, & Salomonem, velut populi illius Solem, ac Lunam, cæteroſque reges, velut astra produxit. Aug. loco citato: Quid euidentius significat splendorem regni, quam Solis excellentia, & plebem obtemperantem Regno, splendor Lunæ ostendit, tanquam Synagogam ipsam; & stellę principes eius, & omnia tanquam in firmamento, in Regni stabilitate fundata, &c. Diluculum diei huius Dauidis fuit imperium, vespera siue nox, Babylonica captiuitas. Quir ætas à Babylonica captiuitate, vsq; ad Messiam, cum die confertur quinta. Quinta die ex aquis volucres auolarunt, in aquis pisces permanserunt; quinta ætate Israelitæ ex aquis, id est, populis gentium in Iudæam ad colendum Deum, veluti volucres facultatem donante Cyro euolarunt, gentes vero, vt pisces, in suis regionibus, & idolorum cultu perstiterunt.

D. Augusti.

6.

Sexta ætas à Messia Opt. Max. vsque ad mundi finem, quemadmodum annis, sic & rebus cæteras superat. Sextę diei similis dicitur. Sexta die primum Adamum Deus condidit, Euamque primam, in sexta mundi ætate, secundum Adamum Christum exhibuit mundo. Euamque secundam Virginem Deiparam. Omnes igitur omnium ætatum Patriarchas, omnes Prophetas, & omnes reges, omnes Imperatores, omnes omnium ætatum opes, omnes virtutes, omnes laudes, omnia præclare gesta, cū hoc secundo huius ætatis Adamo, cum hac secunda Eua, eorumque sanctimonia, opibus, & gestis confer; quantum ab amplissimo cœlo exiguus terræ globus distat, tantum inter se distare intelliges, vltimamque hanc ætatem omnium bonorum fontem continere cognosces. Vesperā illius, tempus Antichristi erit, & iudicij extremi, post quod sabbathum sequetur æternum, id est, quies sanctorum omni fine & vesperā carens. Aurora vero Virgo mater fuit: tunc enim mundo tenebris circumfuso illucescere Christi ætas sexta cœpit, cum mater veluti aurora orta est, iuxta illud: *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens?* O auream auroram: O auream non fabulosi Memnonis, sed Dei veri genitricem. O auroram magni Solis non solum prænuntiā, sed etiam matrem. O auroram æternæ caliginis exterminatricem, æternæ lucis inuentricem. qui te felices currus, quænam post tam longam noctem beatæ in orbem aduexere quadrigæ? Sane charitatis te ardentes quadrigæ, diuini amoris citati duxere ingales; festinabat enim diuinus amor. Virginem iam nasci cupiebat, cuius vterus amoris esset fornax, in qua admirabile charitatis opus Verbi incarnationem Spiritus sanctus, id est, amor, fabricaret: *Surge* (aiebat) *propera amica mea, columba mea, formosa mea, & veni.* Verba hæc sic accipite (ait Rupertus) quasi verba desiderantis, tanquam festinantis, & optantis iam adesse materiam tantæ salutis, scilicet Virginem, cuius caro illi materia foret assumendæ carnis; tanquam præsenti loquebatur, illamque iubebat surgere, & properare, id est, nasci, & hospitium cito præparare. Hæc ille.

Sexta ætas reliquas superat.

7.

8.

Cant. 6. Virgo aurora sextæ ætatis.

Cant. 2. 9. Rupertus.

Aduenit ergo beatum illud tempus, quo post tot sæculorum tenebras, roseum vultum mundo diuina ostendit aurora. Illuxit octaua Septembris lux fœliciſſima, aureumque terris effudit partum. Nata illa Virgo est, tot expectata sæculis, tot adumbrata typis, tot expetita votis, simulque cum Virgine omnium virtutum, gratiarumque illustrissimus comitatus in Iudæam est ingressus: Iudæa enim illius fuit patria; fœlix, sua si bona nouisset; infelix, quia non nouit. Damasc. orat. 1. de Natiuit. Virg. Hodie (inquit) ad Orientem porta Ezechiel extructa est; per quam Christus ingrediertur, & egredietur, & erit clausa porta. hodie perflarunt aurę, lætitiæ totius orbis prænuntiæ. Lætentur cœli, & exultet terra, commoueatur mundi mare; in ipso enim concha gignitur, quæ cœlitus ex diuinitatis fulgetra in vtero concipiet, & Christum ingentis pretij vnionem pariet, &c.

10. *Damasc. Virgo Christum, vt cōcha vnionē concepit.*

* Eo mense concepta Virgo est, quo filius est natus, nempe mense Decembri; orta vero Septembri. Octauo Decembris die in matris viscetibus genita, octauo Septembris ex genitricis vtero, in lucem lux hæc clarissima est edita. Merito octauam sibi vendicat diem hæc conceptio, octauā quoque natiuitas; quemadmodum n. numerus octonarius senarium exuperat: sic res omnes sex diebus conditas, 8. die

Virgo cōcepta octauo die Decembris: & nata octauo die Septembris.

11.

De numero octonario. D. Ambros.

nata, ac concepta Virgo longe superauit. Beatitudinum numerus est octonarius, octo enim sunt beatitudines; vnde illud Ambrosij lib. 5. in Lucam: Octaua summa virtutum est: quis igitur numerus beatissimæ conceptioni, natiuitatique celebrandæ, quam beatitudinum numerus accommodatior?

Præterea quis numerus Virgini aptior, quę omni iustitia omnibusque virtutibus plena, & concepta, & nata est, quam is qui plenus numerus, & iusticia appellatur? D. Hilarius Psalm. 118. Octonarium omnium conuenientium in se vndique partium æqualitate perfectum & plenum esse ait Clemens Alex. lib. 6. Strom. primum numerum cubū esse docet, id est, tesseræ similem: Octo (inquit) qui est primus cubus, est æqualitas in omnibus dimensionibus; longitudinis, latitudinis, & altitudinis. Explicat hæc Macrobius lib. 1. de somnio Scipionis cap. 5. Octonarius (inquit) numerus plenus dicitur propter corporeæ soliditatis effectum. Pythagorici hunc numerum iustitiam vocauerunt; quia primus omnium ita soluitur in numeros pariter pares, hoc est, in bis quaterna, vt nihilominus in numeros æque pariter pares diuisio quoque ipsa soluatur, in bis bina; eadem quoque qualitate contexitur, id est, bis bina bis. Cū ergo & contextio ipsius pari æqualitate procedat, & resolutio æqualiter redeat vsq; ad monadem, quæ diuisionem non recipit; merito propter æqualem diuisionem iustitiæ nomen accepit. Et quia ex supra dictis apparet, quanta & partium suarum, & seorsum sua plenitudine nitatur: merito plenus vocatur. Hæc ille. His adde octauum diem, id est, dominicum, festum esse nouæ legis, quemadmodum septimus, id est, sabbathum veteris fuit; etenim septimum diem Iudæi colebant, vt creationis mundi memoriam renouarent, nos octauum diem veneramur, vt resurrectionis Christi, ac redemptionis mundi, memoriam æternam conseruemus. Vnde Rupert. lib. 7. de diuinis officijs c. 19. De creatione (ait) mundi sabbatizant dilectores mundi; nobis autem de salutatione mundi gaudendum est, &c. Et Amb. Epist. 39. Hebdomas veteris testamenti est, octaua noui, &c. Merito ergo Virgo mater noui testamenti, die mensis, & gignitur, & oritur octaua noui testamenti.

D. Hilar. 12. Clemens Alex. Macrobius. 13. Rupertus. 14. D. Ambros.

De mense autem loquimur latino, Hebræi mensis quotus dies fuerit non satis constat: Etenim Hebræorū mensis lunaris in duos Latinorum cadit; in nostrum Septembrem & Augustum incidit Hebræorum mensis septimus, quem vocant, Thisri. Huius mensis die 15. festum tabernaculorum Iudæi solebant celebrare, Leuit. 23. *A quinto decimo die mensis huius septimi, erunt feriæ tabernaculorum septem diebus Domino.* Illi festum tabernaculorum septem diebus agebant, nos festum sanctissimi tabernaculi, quod sanctificauit altissimus, id est, Virginis Deiparæ, numero noui testamēti, octo diebus mense Septembri celebramus. Est enim Virgo Dei tabernaculum, ac templum Dei animatum. Virgo (ait Damasc. orat. 1. de natiuit.) templum Dei sanctum, quod pacis princeps Salomon, id est, Christus construxit, & habitauit; non auro, & inanimis lapidibus ornatum, verum auri loco spiritu fulgens, pro lapidibus autem pretiosis margaritam ingentis pretij Christum habens, &c. Item: Cedat (inquit) Moysis & Abrahami tabernaculum, vino, & ratione prædito Dei tabernaculo, id est, Virgini, &c. De partib. admirabilis huius tabernaculi fusius dicamus, quod Deus postquam in vtero D. Annæ extruxit; in die natiuitatis mundo ostendit, de quo illud canitur: *Sanctificauit tabernaculum suum Altissimus.*

15. D. Damasc. Festū tabernaculorum agebant Israelitæ; Nos festum agimus mundi tabernaculi, id est, Virginis. 16. Psalm. 45.

Tabernaculum illud antiquum, Moyses secundum exemplar fecit sibi in monte indicatum, vt imperarat Deus: *Vide secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est*; admirandum de quo loquimur tabernaculum, id est, Virginem Deus ipse fabricauit, secundum exemplar, quod pulcherrimus ipse, pulcherrimum ab æterno non in monte, sed in mente, habebat: *Ab initio* (ait Virgo) *& ante sæcula creata sum*, &c. Quid hoc est Virgo sanctissima? Solum Deum æternum esse scimus, creaturas omnes in tempore conditas nouimus, cur igitur te ab æterno creatam prædicas? Ab æterno se creatā prædicat, q; ab æterno eximiā illius ideam Deus mente gesserit, eamque inter cæteras creaturas puras, præcipue, & prius prædestinarit, & summa cum gratia creare decreuerit. Quam ob causam primogenitam redemptoris filiam illam appellat Diuus Bernardinus tom. 2. serm. 61. art. 3. capit. 3. Primogenita (inquit) Redemptoris filij sui Iesu, fuit beata Virgo; & plus pro ipsa redimenda venit, quam pro omni alia creatura, &c. Præter exemplar autem illud, quod mente Deus gerebat, imagines Deiparæ multas, multosque typos Patribus olim ostendit; qua de re lege Bernardum super missus, homil. 2. Missus (inquit) est Angelus ad Virginem, nec nouiter, nec fortuito inuentam, sed à sæculo electam, ab altissimo præcognitam, & sibi præparatam, à Patribus præfiguratam, à Prophetis promissam, &c. D. Damasc. Virgo æuo omni antiquiore ac præsciente Dei consilio prædestinata; varijsque Prophetarum imaginibus, ac sermonibus per Spiritum sanctum adumbrata & prædicata est, &c. Hanc rubus Moysaicus, Aaronis virga, Noë arca, Gedeonis vellus, Ezechielis clausa porta, & alia similia adumbrarunt. *electa dicitur vt sol*, id est, vt Christus; eo quod quemadmodum Christus qua homo electus est, vt omni peccato etiam originali careret, omni gratia plenus esset; ita suo modo electa est Deipara.

17. D. Bernar. Tabernaculi, id est, Virginis exemplar, & typi. D. Bernard. 18. D. Damasc. lib. 4. fidei, c. 15. Cant. 6.

Habemus tabernaculi exemplar, materiam quæramus. Illam indicat Matthæi Euangelium, & Lucæ genealogia; Patriarchæ illi, Dauid, Abraham, Isaac, & Iacob, quid sunt aliud quam arbores, ex quibus ad hoc tabernaculum secta est materies? Si quæras, vnde Hebræi in solitudine ligna serim habuerint, ex quibus tabernaculum fabricarunt; respondet Rabbi Salomon apud Lyranum in hunc modum Exod. 25. *Iacob vidit in Spiritu sancto, quod filij sui erant facturi tabernaculum in deserto, post exitum de Aegypto, & secum portauit in Aegyptum semina, & radices talium arborum; & ibi plantauit, & nutriuit, præcipiens filijs suis, vt exeuntes de Aegypto secum portarent.* Hæc ille. Non facile adhibeo Rabbinorum fabulis fidem: Quicquid sit de Iacob, certe Deus Optimus Maximus cum præuideret se tabernaculum toti orbi venerandū in mundo extructurum; seminarium in Iudæa cedrorum fecit, ex quibus materies excideretur. Creuerunt ergo in montibus Iudææ cedri, Prophetæ, Patriarchæ, reges, cæterique omnes, quousque tanto operi materia suppeditata, tabernaculumque extructum est. Oportebat enim, vt ait D. Damasc. orat. 3. de natiuit. prius palatium præparari, atque ita regem adesse, & opus erat, vt ait Niceph libr. 1. cap. 7. præparare vas, & instruere, quod eum, qui incomprehensibilis est, comprehenderet.

Tabernaculi sanctissimi materia. 19. 20. D. Damasc. Nicephorus.

Fuerunt autem in typico illo tabernaculo partes tres; prima quæ atrium Sacerdotum, secunda quæ sancta, tertia quæ Sancta sanctorum nominatur. totidem in nostro multo præstantiori tabernaculo, quisquis aduerterit, poterit inuenire. Etenim erat in Virgine pars animæ superior, in qua ratio dominatur, erat & inferior, in qua appetitus sedem habet; præter duas has, erat etiam tertia, ipsa corporis species externa; similis atrio omnibus conspicuo. De singulis breuiter dicendum.

Tres tabernaculi partes. 21.

In primis prima illa, superiorque animi pars, partis illius, quæ à summa sanctitate in tabernaculo Sancta sanctorum dicebatur, similitudinem gerebat, & quidem nomen Virgini magis quam illi domui congruit. Est enim Virgo Sancta sanctorum, quia sanctis omnibus, Angelis, & hominibus sanctitate longe antecellit. Ansel. in Inuocatione Virginis. O tu (inquit) benedicta tu inter mulieres, quæ Angelos vincis puritate, sanctos superas pietate. Item: sancta, & inter sanctos post Deum singulariter sancta, &c. Et in lib. de excellentia Virginis cap. 9. Pura (ait) sanctitas, & sanctissima puritas pectoris Deiparæ virginis, omnem omnis creaturæ puritatem, siue sanctitatem transcendens, incomparabili sublimitate hoc promeruit, vt reparatrix perditi orbis dignissima fieret, &c. & c. 1. supereminentem omni, quod post hominem Deum creatum est, excellentiam Matris Dei esse affirmat. Magnus Greg. 1. Reg. 1. *Mons in vertice montium*, quia altitudo Mariæ super omnes sanctos refulsit: An non mons sublimis Maria? quæ vt ad conceptionem æterni Verbi peruingeret, meritorum verticem super omnes Angelorum choros, vsque ad solium deitatis erexit? Damasc. Orat. 1. de natiuit. Virgo mons est ille, qui collem omnem, ac montem, id est, Angelorum, & hominum

Virgo Sancta sanctorū. D. Ansel. 22. D. Gregor. D. Damasc.

23. mínum sublimitatem exuperat, mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo, &c.

Pars prima tabernaculi, id est, Deipara. Psalm. 79.

In intima illa, & sanctissima tabernaculi parte; duo erant Cherubini, in quibus sedere Deus dicebatur, iuxta illud. *Qui sedes super Cherubim*; erat præterea testamenti arca, intus, foris que auro contecta. In superiori quoque animi Virginei parte Cherubini erant, nec non auro vndique fulgens Dei arca. Nonne Virginis intellectus, ac memoria duo velocissimis alis prædicti Cherubini recte dici possunt, in quibus Deus perpetuam sibi sedem fixit? volant Cherubini, volabat Virginis memoria; volabat & intellectus; 24. scientia; cognitioneque præstant Cherubini, scientia, cognitioneque eximia, Virginis excellebat intellectus. *In propitiatorium versos habebant vultus Cherubini*, in Deum propitiationis fontem; memoria & intellectus Deiparæ versos habebant omnes actus.

Exod. 25.

Quis horum duorum Cherubinorum volatus, quis rerum diuinarum cognitionem, quis rerum cœlestium contemplationem, perpetuamq; recordationem, verbis complecti poterit? *Date sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ*; Illi mulieri, quæ Sole amicta apparuit, alæ duæ datæ sunt, quibus volaret in desertum: Virgini Sole amictæ. Aquilæ magnæ, alæ datæ sunt magnæ, quibus perpetua contemplatione volaret in deum. damascen. prima Oratione de natiuitate Virginis: Virginis (ait) animus humilis erat in sublimissimis contemplationibus, & cætera. Cardinalis Petrus damianus sermone 1. de Natiuitate Virginis, affirmat contemplationem in Virgine, ab actione non fuisse imminutam. Vita, inquit, actiua, & contemplatiua Virginem ambierunt, adeo vt nec actio contemplationem minueret, & contemplatio non desereret actionem. Et Carthusianus Dionysius libro secundo de laudibus Virginis, art. 8. Nulla vnquam inordinata affectio, distractio, fragilitas mentem Virginis à contemplationibus lumine reuocauit, neque occupatio vlla exterior, &c.

Magna virginis alæ, id est, contemplatio. Apoc. 12. D. Damasc. 25. Card. Petr. Damian. Carth. D. virginis eximia contemplatio.

D. Bernardin. ait, nec à somno fuisse impeditam. Serm. 61. Tom. 1. art. 3. cap. 3. Ad tantam, inquit, contemplationem sublimata est Virgo, vt perfectius etiam in ventre matris contemplaretur Deum, quam vnquam fuit contemplatus aliquis in perfecta ætate, magisque in contemplatione Dei excessit dormiendo, quam aliquis alius vigilando, sicut ipsa testatur, *ego dormio, & cor meum vigilat*, &c. Et To. 2. Ser. 51. art. 1. cap. 2. Licet, inquit, in vtero matris dormiret, attamen somnus qui abyssat, & sepelit in nobis rationis & liberi arbitrij actus, & per consequens actu merendi, non credo quod talia in Virgine fuerit operatus; sed anima eius libere, ac meritorio actu tunc tendebat in Deum, vnde illo tempore erat perfectior contemplatrix, quã vnquam fuerit aliquis alius dum vigilauit. Vnde & ipsa ait: *Ego dormio, & cor meum vigilat*, scilicet in contemplatione perfecta, à nulla actione debilitata. Hoc tamen secundum alios fuit post secundam sanctificationem, quod forte verius est. Hæc Bernard. & eodem Ser. art. 3. ca. 3. ad contemplationem Virginis illud refert: *Vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum*: Vulnerasti, inquit, cor meum in vno oculorũ tuorum, id est, in lucidissima contemplatione: in tantum mecum vnitae es, propter vnitiuam attentionem tuorum aspectuum contemplatiuorum, &c. Duo illi Cherubini, qui in sanctis sanctorum erant, versos habuere vultus in propitiatorium, ita Virginis intellectus versos habuit aspectus, vt appellat Bernard. contemplatiuos in Deum.

D. Bernar. Virginis cõtemplationẽ nec actio, nec somnus impediebat. 26. Cant. 5. Cant. 5. 27. Cant. 4.

Rupertus Cant. 3. de Virginis contemplatione, illud etiam exponit: *Ego dormio, & cor meum vigilat.* multarum, inquit, animarum fuit, & est, non solum secundum similitudinem Iacob, ocio sancto dormire, id est, à terrenis curis vacare, & in cælestibus per contemplationem corde vigilare. Verum etiam eodem modo, quo & Iacob tunc dormiuit, secundum corpus dormire, & secundum animam per somniũ cælestia videre, iuxta illud: *Senes vestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt.* Sed tu ô cœlũ Dei, vnica sedes Domini, in vtroq; vigiliæ modo cunctis mortalibus longe eminentior extitisti, lõge studiosior ad contemplandum eum, in quem desiderant Angeli prospicere, atque aptior fuisti, &c. Dionysius Carthusianus, Verba eadem: *Ego dormio, & cor meum vigilat*: de Virginis contemplatione his verbis exponit dignis, quæ hoc loco scribantur: Hoc, inquit, præclarissima sponsa Verbi æterni sanctissima Virgo, præeminenter dicere potuit, quia contemplatiuissimam vitam duxit, & ab exteriori tumultu, omnique inordinato strepitu, & cura superflua, atque inquietudine culpæ penitus abstinens & sopita, vigilantissima mente Deo vacauit, pro Ecclesia exoranit, actibusque virtutum in termino excellentiæ perfectissimis, iugiter fuit intenta. Denique in somno corporali cor eius pernigil fuit, & ex assidua affluefactione perfecta, ardentissima, & exercitatissima charitate, ex splendidissima, & exuberantissima sapientia sibi infusa, & contemplatione in vigilijs, pene aut prorsus continues, etiam tempore somni, vigili corde fuit Deo coniuncta. Hæc Dion.

Cant. 5. 28. Ioel. 2. Dionysius Carthus. Cant. 5.

29.

Quod si Cherubini, vt ait Hieronymus in Cantico Abacuc, scientiæ multitudinem significant, Virginis Cherubinis nomen etiam congruit, quippe qui scientiæ multitudine pleni fuerint, qua de re Diuus Bernardinus: Tanta, inquit, sapientiæ claritas à Deo superinfusa est virgini, quod hæc septem perfecte intelligebat secundum quosdam, primo naturam creatam irrationalem, secundo naturam creatam rationalem, tertio naturam creatam spiritualem, quarto naturam increatam diuinalem, quinto omnia quæ erant fugienda & spernenda, sexto omnia quæ erant sequenda & amplectenda, septimo per quem modum, & ad quantum gradum omnia essent odienda vel diligenda. Hæc Bernardinus. Dionysius quoque loco iam indicato; sapientiam virgini infusam ait, & splendidissimam atque exuberantissimam vocat. Ex splendidissima, inquit, & exuberantissima sapientia sibi infusa, &c. Et D. Anselmus in libro de excellent. Virg. capite septimo. Erat (ait) vt hic quidem viderur, vtilis & necessaria fidei nostræ, virginis conuersatio post ascensionem Domini, inter Apostolos eius. quia licet ipsi per reuelationem Spiritus Sancti, edocti in omnem veritatem fuerint, incomparabiliter tamen eminentius ac manifestius Virgo per eũ spiritũ veritatis, illius veritatis profunditatẽ intelligebat. & per hoc multa eis per virginẽ reuelabantur, quæ in se nõ solum simplici scientia, sed ipso effectu, ipso experimento didicerat de mysterijs Christi. Hæc Anselmus. Et Rupertus ad illa verba: *Acceperunt responsum, ne redirent ad Herodem*, &c. Ex tunc, inquit, id est, post ascensionem Christi, beatæ Virgini fuit tempus loquendi, & hoc amicis, id est, Sanctis Apostolis, & talia loquendi, qualia prius portare non potuissent, quod sciens ipse filius hominis, dixerat quodam loco, *adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo*, vbi venit spiritus veritatis. primus quidem & princeps ipse, illos omnem veritatem docuit, sed & ipsa beata Virgo testimonium suæ vocis adhibuit, & taliter locuta est auribus fidelibus, vt proinde recte dicat dilectus eius: *Fauus distillans labia tua, mel & lac sub lingua tua, emissiones tuæ paradisus malorum punicorum, fons hortorum, puteus aquarum fluentium, quæ fluunt impetu de Libano.* Hæc Rupertus.

30. *D Hier. De Sapiẽtiã Deiparæ. D. Ber. tom. 2. ser. 51. art. 1. c. 2. Dionysius Carth. 31. D. Anſel. 32. Rupertus in c. 2. Matth. Ioan. 6. Cant. 4.*

Iam vero quid similius arcæ testamenti, quæ in tabernaculi penetralibus asseruabatur, quam ipsa Deiparæ voluntas, quæ in animi penetralibus erat? In arca illa tabulæ tegebantur, quibus mandata Dei fuere inscripta, in voluntate Virginis ipsa Dei præcepta sic custodiebantur, vt ne tenuissimum quidem vnguem ab illis discederet. Voluntas Virginis arca erat voluntatis Dei, lex Dei arca voluntatis Virginis, iuxta illud: *In lege Domini voluntas eius.* D. Bernardin. Virgo, inquit, semper habuit continuum aspectum ad Dei beneplacitum, promptumq; consensum semper gerebat in mente, beneplacita diuina adimplere, &c.

33. *Voluntas Virginis arca, in qua lex asseruabatur. Psal. 1. D. Bernar. tom. 1 serm. 51. art 3. cap. 2.*

Iota vnum, aut vnus apex (ait Dominus) *non præteribit à lege, donec omnia fiant.* Egregie in Virginem hæc verba quadrant, nec iota, nec vnum quidem præteriuit legis diuinæ apicem, omnia diuina mandata, & magna, & minima, perfectissime seruauit, nullum ne veniale quidem peccatum commisit, illumque statum in vita est assecuta, quem Greg. Nazianz. ait, omnem humanæ naturæ modum superare: Orat. 4. aduersus Iulian. Eum, inquit, vitæ statum, qui omni prorsus peccato vacet, Deus supra humanæ naturæ modum cõstituit, &c. Nunc eundem statum Alexan. Clemens libro primo Pædagog. capite secundo, Dei esse docet:

Matth. 5. 34. D. Greg. Nazianz. Clemens Alexand.

Dei est nihil peccare, hoc Deipara largitus est. Solon.

Optimum (ait) est nullo modo peccare penitus, quod quidem Dei esse dicimus, &c. Et Greg. Nazianz. orat. 40. Omni, inquit, peccati labe carere Dei est, primæque & non compositæ naturæ, peccare autē humanę ac terrenæ compositionis. Compositio siquidem dissidij origo est, &c. Eandem sententiam hoc carmine complexus dicitur Solon, quod citat Demosthenes oratione de corona:

μηδὲν ἄγαν· εἰσὶ γὰρ ἐξ ἰσοῦ θεὸν ἡ πτόλιν καταφθοῦν.

31. Hoc est nihil peccare est Deorum, & omnia diligere. Id ergo quod Dei, scilicet impeccantiam, Virgo diuino munere habuit, id vero, quod terrenæ est compositionis, vt dixit Nazianzenus, id est, peccatum, singulari priuilegio nulli mortalium concesso non habuit. Vnde Bernardus, Epist. 174. Ego (inquit) puto, quod & copiosior sanctificationis benedictio in Virginem descenderit, quæ ipsius nō solum sanctificaret ortum, sed & vitam ab omni deinceps peccato custodiret immunem, quod nemini alteri, in natis quidem mulierum, creditur esse donatum. decuit nimirum reginam Virginum, singularis priuilegio sanctitatis, absq; omni peccato ducere vitam. Hæc Bernard. Hoc eximium priuilegium commemorat etiam August. in lib. de nat. & grat. cap. 36. hic verbis: Excepta Sancta Virgine Maria, de qua propter honorem Domini nullam prorsus, cum de peccatis agitur, habere volo quæstionem. Vnde enim scimus quod ei plus gratiæ collatum fuerit, ad vincēdum omni ex parte peccatum; quæ concipere ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum? Hac ergo Virgine excepta, si omnes illos sanctos, & sanctas, cum hic viuerent, congregare possemus, & interrogare, vtrum essent sine peccato, nonne vna voce clamassent; *si dixerimus quia peccatum non habemus; nos ipsos seducimus.* hactenus Auguſt. Richard. Victor. Cant 39. Maria, inquit, supra homines est, in eo quod numquam peccatum commisit sicut homines. item: Virgo speciem suam numquam per aliquod peccatum mortale vel veniale maculauit: Vnde speciem eius Rex cælestis concupiuit, &c. lege eundem cap. 26. D. Bonauent. in 3. Sent. d. 3. Congruebat, aduocata generis humani, vt nullum haberet peccatum, congruebat vt Virgo ita vinceret diabolum, vt nec ei succumberet ad modicum. Congruum etiam fuit, vt sic esset immaculata mente, sicut intemerata carne, &c.

D. Bernar. Virgo nulli vnquā peccatum cōmisit.

36.

D. Augustin.

37.

Rich. Vict.

D. Bonauent.

38.

Merito igitur dicitur: *tota pulchra, & absque vlla macula.* Et *Terribilis, vt castrorum acies ordinata,* quemadmodum enim terribilem, atque ordinatam castrorum aciem fugiunt hostes, sic Virginem peccata omnia fugiebant, in qua virtutes omnes, actiones, & cogitationes, sub Dei vexillo, peculiari que auxilio, sic ordinatæ erant, vt ab ordine ne puncto quidem vnquam recesserint. Nulli vnquam milites sic præscriptum seruauerunt ordinem, nulla castra: *Stellæ manentes in ordine & cursu suo, aduersus Sisaram pugnauerunt.* Virginis virtutes, manentes semper in ordine & cursu suo, aduersus diabolum dimicarunt. Vt cœli, ita omnes Virginis sensus, animique facultates, admirabilem tenuere ordinem, admirabilemque concentum. *Concentum cœli quis dormire faciet?* Nemo sane cœli, nemo Virginis suauissimum ex somno omnium cogitationum & actionum ordine profectum concentum, impedire vnquam valuit.

Cant. 4. Cant. 6.

Virginis omnes cogitationes, verba, & actiones admirabilē tenuere ordinem. Ind. 5.

Iob. 35.

39.

Concentus virtutū in Deipara suauissimus.

Si dulcis est sonus castimoniæ, vt ait Ambrosius in Psal. 42. dulcis sonus fidei, dulcis sonus timentium Deum, quā dulcis fuit summæ virginitatis, humilitatis, charitatis, fortitudinis, cæterarumque virtutum omnium, quæ in Virgine Deipara sonabant, perpetua, admirabilisque harmonia? Nulla cithara est, quæ vnius anni spatio suaue chordarum temperamentum conseruare possit, at Virginis illa suauisonans cithara (animam dico) sexaginta tribus quibus in mortali carne permansit annis, omnium fidium, omnium sensuum, facultatumque suauissimum temperamentum, stupendo modo conseruauit. Denique *sicut lilium inter spinas,* sic hæc Dei *amica fuit inter filias.* In reliquis omnibus spinæ fuere peccatorum, in hac amica, & matre, vt in lilio spina nulla, odore plena omnia. Nulla est sine fumo flāma, nullus in hoc mūdo sine peccati venialis fumo charitatis ignis (de Christi igne non loquimur) præter illum, qui in pectore Virginis exarsit. Constat ergo in arca nostra, id est, Virginis voluntate, tabulas fuisse diuinæ legis, summa cum diligentia asseruatas. Quonā autem radiarit iam videamus.

40.

Cant. 2.

Charitatem præstantissimo metallorum auro significari, nemo ambigit. Hoc itaque pretij excellentissimi ignito auro, arca, id est, voluntas Virginis, & rutilabat, & ardebat. Quis eius splendores, quis flammas, diuinosque ardores fando possit explicare? *Deus,* vt Ioannes ait, *charitas est.* Virgo quoque Dei Mater charitas est. quo loco legimus: *Ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam:* Hebraice legitur אהבה. ahaba, quæ dictio significat charitatem, ne suscīteris charitatem, Septuaginta verterunt ἀγάπην, id est, dilectionem, siue amorem. est ergo Christi sponsa, & mater Virgo charitas. Quid mirum si Deo amicissima, id quodammodo sit quod Deus est? & sit (si mihi fas est ita loqui) sit inquam non solum charitas, sed etiam quodammodo Dea? siquidem Aristotele auctore: *Amicus est alter ego, & amici Dei sunt etiam suo modo Dij,* iuxta illud: *Ego dixi Dij estis,* & illud August. tract. 2. Epist. Ioan. *Deum diligis, quid dicam? Deus eris.* Ardebant in cœlo seraphini, sed flagrantiori igne ardebat in terra Virgo. *Lampades eius lampades ignis atque flammarum:* Hebraice, *lampades eius lampades ignis, flammā Dei,* &c. id est, flamma vehementissima, & maxima, quæ enim maxima sunt, Dei appellantur ab Hebræis, vt Psalm. 35. *montes Dei,* id est, maximi, Charitas Virginis flamma fuit Dei, Dei enim solius est, hanc flammam in pectus mittere, iuxta illud Christi, *Ignem veni mittere in terram.* Ignis diuini spiritus è cœlo delapsus est, ignis qui olim in altari ardebat è cœlo est diuinitus datus. Aug. q. 31. in Leuit. Ex illo, inquit, igne quod diuinitus ad altare venerat, deinceps custodito, omnia erant accendenda. Sic flamma charitatis è cœlo in cor Virginis velut altare venit, in eoque semper arsit, iuxta illud: *Ignis in altari semper ardebit.* D. Bern. Mens, inquit, Virginis in ardore dilectionis continuæ tenebatur, &c. Fuit præterea charitas Virginis flamma Dei, id est, vehementissima, & ardentissima, omnique peccati fumo carens.

41.

De charitate Virginis ardentissima.

1. Ioan. 4.

Cant. 3.

41.

Aristoteles Ethic. 9.

Psal. 81. Aug.

Cant. 8.

Psal. 35.

Charitas à cœlo delabitur, cœlestis ignis est. Luc. 12.

Augustin.

43.

Leuit. 6. D. Bernard. tom. 1. ser. 51 art. 3. c. 2.

Quod noster Interpres vertit, *lampades eius, lampades ignis,* vertit Symmachus: *Impetus eius, impetus ignei,* ignei quidem sunt charitatis impetus. Ignis turbus subiectus, solo illas æquat, charitas pectori subiecta, superbiæ turres, peccatorum moles, mundi omnes machinas euertit. Ignis ferreos globos longissime iacit, hostesque maxime terret, charitas carnea corda longius, hoc est, in cœlum impellit, dæmonibusque horribilis est. Quemadmodum D. Bernard. loco citato, ait sic dæmones magnam Virginis fugisse charitatem, quemadmodum muscæ magnum fugiunt flammarum rogum. Sicut magnus, inquit, ignis effugat muscas, sic ab ardentissima Virginis mente, & inflammatissima charitate dæmones effugabantur, & pellebantur, in tantū quod solum in modico non erant ausi respicere mentem eius, nec de magno spacio illi propinquare. Et Richard. Victor. in Comm. Cant. cap. 26. Virgo (ait) tenebrarum principibus terribilis fuit, vt ad eam accedere eamque tentare nō præsumpserint, deterrebat enim eos flamma charitatis, incendebant orationes, & feruor deuotionis, stupebant immunem à peccatis, &c.

Ignei charitatis impetus.

44.

Bernardin.

Rich. Victor. Virgo terribilis dæmonibus.

45.

Merito ergo dicitur Virgo, *mulier amicta Sole,* amicta ardore, amicta charitatis flammis. Calidissimus est huius mulieris amictus (ait Bern. in Serm. de Verbis Apoc.) cuius omnia tam excellenter irradiata noscuntur, vt nihil in ea non dico tenebrosum, sed obscurum saltem, vel minus lucidum, sed ne tepidum quidem aliquid, aut non feruentissimum, liceat suspicari, &c.

Apoc. 12.

D. Bern.

Habet sagittas suas charitas, de quibus August. libr. 9. Confes. cap. 1. Sagittaueras (ait) tu Domine cor nostrum charitate tua, habet & vulnera sua, vulnera, quæ non mortem, sed dulcissimam viram afferunt. Cant. 5. quo loco legimus: *Amore langueo,* septuaginta transferunt: *Vulnerata charitatis ego sum.* O admiranda vulnera, ô admirandam vulneratam, admirandamque vulnerantem. Vulnera non cruorem, sed cœlestem rorem trahunt, vulnerata anima non moritur, imo si mortua est reuiuiscit, vulnerans non in eos, quos habet odio, sed in eos quos diligit sagittas iaculatur. O terque quaterque beata illa anima, quæ vere dicere potest: *Vulnerata charitatis ego sum.* Virginis sunt hæc verba, singulari modo illa vulnerata est charitatis, in cuius pectus pharetram charitas exhausit. Nulla mundi, nulla dæmonis, nulla

46.

D. Augusti.

Cant. 5. Sagitta charitatis.

nulla carnis, ſola charitatis iactula, cor illud beatum excepit. ſed melliſluum Bernard. de Virginei pectoris vulnere, ſerm. Cant. 29. loquentem audiamus: Eſt, inquit, ſagitta electa amor Chriſti, quæ Mariæ animam non modo confixit, ſed etiam perttranſiit, vt nullam in pectore virginali particulam amore vacuam relinqueret; ſed toto corde, tota anima, tota virtute diligeret, & eſſet gratia plena; & infra Virgo quidem in tota ſe, grande & ſuaue amoris vulnus accepit: ego vero me fœlicem putauerim, ſi ſumma ſaltem quaſi cuſpide huius gladij pungi interdum me ſenſero: vt vel modico accepto amoris vulnere, dicat etiam anima mea, *Vulnerata charitate ego ſum, &c.*

D. Bernard. 47.

Qualis amor talis vita. D. Auguſt. Dionyſius Areop. 48.

Denique qualis Virginis vita fuerit hinc colligito: *qualis enim amor, talis vita eſt.* Auguſt. tract. 2. in ep. Ioan. *Talis eſt quiſque, qualis eius dilectio eſt, &c.* Dion. Areop. in li. de diuin. nomin. c. 4. Facit extaſim diuinus amor, non dimittens ſui ipſorum eſſe amantes, ſed amatorum. & infra: Propter quod & Paulus Magnus in continentia diuini factus amoris, & virtute ipſius extaſim faciente participans, diuino ore: *Viuo ego*, dicit, *iam non ego, in me autem viuit Chriſtus*, ſicut vetus amator, extaſim paſſus (ſicut ipſe dicit) Deo, & non ſui ipſius viuens, ſed amati vita, ſicut valde diligibili, &c. Vides talem eſſe vitam, qualis amor eſt, qui extaſim facit amantis in amatſi: Paulus (ait Dion.) amati viuebat vita, ſicut valde diligibili, ſimiliter & quiuis alius ardenter Chriſtũ amans, Chriſti a mati viuit vita, poteſtque merito Pauli verba vſurpare: *Viuo ego, iam non ego, viuit vero in me Chriſtus:* Si verba hæc ardenter amans vſurpare poteſt, quid de illa dicemus, quæ amauit ardentiſsime? Viuo, dicere poterat, ſed multo cæteris excellentius dicere, viuo ego, non ego, viuit vero in me Chriſtus, viuit in me Deus. Chriſti Dei ſummi vita viuebat, Chriſtum ſpirabat, in Chriſto animam habebat, illique ſemper præſens aderat. Vt enim ait Bernard. in fine libro de præcepto, & diſpenſat. Non eſt præſentior ſpiritus noſter vbi animat, quam vbi amat, niſi forte putetur eſſe magis, vbi inuitus ex neceſſitate tenetur, quam quo ſponte & alacri voluntate fertur. denique *vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum.* hæc ille. Cato Senior dicebat, amantis animum in alieno corpore viuere, nos dicimus Virginis vehementiſsime amantis animum in filij non ſolum corpore, ſed animo etiam ac diuinitate, ſemper vixiſſe, potiuſque vt cum Bernardo loquamur, ibi fuiſſe vbi amabat, quam vbi animabat.

Amans viuit amati vita. 49.

D. Bernard.

50.

Cant. 8. Perpetua Dei memoria. Caſſiodorus.

Perpetuam ſui memoriam flagitat æternus ſponſus: *Pone me*, inquit, *vt ſignaculum ſupra cor tuum, vt ſignaculum ſupra brachium tuum, quia fortis eſt vt mors dilectio.* Quæ verba ſic Caſſiodorus exponit: *Pone me vt ſignaculum ſupra cor tuum*; hoc eſt, habeto me ſemper in memoria. nam & nos quando aliquid in memoria habere volumus, ſignaculum digito vel brachio imponere ſolemus, &c. Hanc perpetuam Dei memoriam Virgo habuit, ſupra cor ſuum, & ſupra brachium ſuum, vt ſignaculum Chriſtum poſuit, cuius nulla vnquam hora obliuiſceretur, fuitque eius dilectio ſortis, ſicut mors, eo quod quemadmodum mors animam à corpore ſeparat, ita dilectio, Virginis memoriam ab omnibus caducis rebus ſeparauit. Caſſiodorus in Cantica: Sicut mors animã à corpore ſeparat, & iam nihil concupiſcere, nihil in præſenti vita licet ambire, ita dilectio Chriſti, quem verè perceperit, totum mortificat huic ſæculo, & quaſi inſenſibilem reddit, &c.

Charitas mortificat animum. Caſſiodorus. 51.

Amor Virginis in filium, & filij in Virginem, maximus. 52.

De amore Virginis lege D. Anſelmum lib. 1. de Excellentia Virginis ca. 4. quo docet filiorum amorem diuiſum eſſe in patrem & matrem, amorem autem Chriſti in matre ſola fuiſſe vnitum. Itemque docet, Virginem filio vtrumque amorem debere, & patris, & matris; ſiquidem vt homo eſt, patre caret, matrem tantummodo habet. Omnes, inquit, homines amorem ſuum patri & matri debent, ipſumque amorem ſuum parentes ambo, amorem autem quem pater, & mater, ſinguli debent filio ſuo, debet hæc fœliciſſima matrum ſola filio ſuo, amorem etiam, quem debet filius ſimul ſuo patri & matri, ille filius Virginis debet ſoli matri. Excedit itaque omnes amores parentum in filios, aut filiorum in parentes, amor iſtius matris in filium ſuum, & iſtius filij in matrem ſuam, &c.

Vides quali auro arca noſtra radiet? Simili nos radiare illa cupit. *Ego*, inquit, *mater pulchræ dilectionis*, pulchra eſt charitas, quia pulchram reddit animam, tolle charitatem, deformis anima eſt, adijce charitatem, protinus pulchra dixeris. *Tota pulchra es amica mea*, pulchra (inquam) quia amica, quia charitate prædita. Gregorius Nazianzenus in carmine de laudibus Virginitatis. Hic, id eſt, Dei ſolus amor, formoſum reddit amantem, &c. Eſt etiam pulchra dilectio, dilectio Dei; deformis dilectio mundi. Quemadmodum dilectio Dei pulchram, ita mundi amor turpem reddit animam. *Facti ſunt abominabiles, ſicut ea, quæ dilexerunt*, ſimiliter, facti ſunt pulchri, ſicut is, quem dilexerunt, qui Deum dilexerunt: Auguſtin. tract. 2. in Epiſtolam Ioannis: *Talis eſt quiſque, qualis eius dilectio eſt*, terram diligis, terra es. Deum diligis, quid dicam? Deus eris, &c. Pellamus ergo animo deformem mundi & carnis amorem, pulchram charitatem amplectamur, animum, vt vas, diuino hoc liquore implendum, exhauriamus. Auguſtin. loco citato: Exclude, inquit, malum amorem mundi, vt implearis amore Dei. Vas es, ſed adhuc plenus es, funde quod habes, vt accipias, quod non habes, &c. Demus operam vt charitas in animo altas agat radices: iuxta illud Pauli: *In charitate radicati, & fundati.* Vt autem radices agat, mundi ſyluam excidamus: Nam vt ait Auguſtinus eodem loco: Quomodo ibi radicatur charitas, inter tanta ſyluoſa amoris mũdi: Extirpate ſyluas, magnum ſemẽ poſturi eſtis; ſcilicet charitatis, non ſit in agro quod ſuffocet ſemen, &c.

Amor Dei pulcher, amor mundi turpis. Cant. 4. Gregorius Nazianz. 53.

Oſee 9. D. Auguſt. 54

Mundi amor excidendus. Epheſ. 3.

Quod ſi dulce manna in hac arca requiras, & virgam, quæ in priſca illa arca fuere; quodnam dulcius manna vnquam fuit ea dulcedine, quam ex diuinarum rerum contemplatione, diuinaque charitate, Virginis voluntas percipiebat? Quemadmodum in beatis ex viſione Dei, & amore, ſumma oritur delectatio; ita in Virgine ex contemplatione, & charitate, ſumma oriebatur dulcitudo. Superat (ait D. Anſelmus loco citato) omnes omnium rerum creatarum amores, & dulcedines, magnitudo amoris iſtius Virginis in filium ſuum & dulcedinis immenſitas, qua exultabat, & liqueſiebat anima eius, in eundem Dominum Deum ſuum, &c. Dulcedinis immenſitatem appellat Anſelmus. Aaronicæ vero virgæ, principatus flores, fructuſq; admirabiles, voluntatis rectiſſimæ in totum animum, totumque corpus imperium, internos actus florentiſſimos, externosque admirabili fructu pleniſſimos, adumbrarunt.

Manna, & Virga Aaronis, quid in Virgine adumbrent. 55.

D. Anſelm.

Obſerua præterea arcam illam teſtamenti veteris, non ſublimi aliquo throno, ſed humi fuiſſe collocatam, Deiq; ſcabellum appellatum, iuxta illud Thren. *Non eſt recordatus ſcabelli pedum ſuorum*, & Pſal. *Adorate ſcabellum pedum eius.* Et Paralip. *Cogitaui, vt ædificarem domum, in qua requieſceret arca fœderis, & ſcabellum pedum Domini Dei noſtri, &c.* Hæc arcæ humilitas, Virginis humilitatem adumbrat, de qua præclarè D. Bernardinus ſermone 51. citato artic. 1. cap. 3. Sicut (inquit) nulla poſt filium Dei creatura, tantam aſcendit in gratiæ dignitatem, ſic nec tantum deſcendit in abyſſum humilitatis profundæ. Nec inſuper alicui puræ creaturæ in hoc ſæculo eſt datum, tantum guſtare nihilum creaturæ, nec tantum ſe humiliare & annihilare ſub volto diuinæ maieſtatis, &c. Et artic. 3. cap. 2. Virgo, inquit, continuè habebat actualem relationem ad diuinam maieſtatem, & ad ſuam nihileitatem. Dionyſius Carthuſianus libr. 3. de laudibus Virginis artic. 27. Erant, inquit, Virgini ſemper aperti duo libri, id eſt, duæ illuminationes internæ, vnus fuit liber Sapientialis, in quo ea, quæ Dei ſunt, & omnem excellẽtiam eius profundè ac perlucidè contemplabatur, alter fuit liber ſcientialis, in quo ſeipſam, & ea quæ ſua erant, clariſſimè intuebatur. ſicque cum admiratione & reuerentia ſumma dixit: O Deus meus, quid tu, & quid ego, &c. Richardus Victorinus, in expoſitione Canticorum capite 26. Quia humilitas locus eſt gratiæ Dei, adeo vt tantum gratiæ capax ſit aliquis, quantum fuerit humilis, ſicut Virgo virtutẽ hanc perfectè & totam poſſedit, ita totam eam gratia impleuit, totamque decorauit, &c. Nimirum erat Virgo arca gratia plena, quia humi ſe collocarat. Non implet gratia ſuperbos, ſed humiles.

De humilitate arcæ, id eſt, Virginis Deiparæ. Thren. 2. Pſal. 98. 1. Par. 28. D. Bernard. 56.

Dionyſius Carthuſ. 57.

Ric hardus 58.

De prima Virginei tabernaculi parte, quæ ſuperior animi portio eſt, diximus hactenus. Ad ſecundam, quæ appe-

tus est, faciamus gradum. Secunda Mosaici tabernaculi pars sancta dicitur, secunda quoque Virginei tabernaculi pars idem habet nomen. Nam licet in hac animi nostri parte, vt Paulus ait, *peccatum habitet*, id est, concupiscentia, quæ ex peccato orta, ad peccatum impellit, ideoque peccatum dicitur, quamuis ipsa per se peccatum non sit proprie, vt iam diximus supra, in Virgine tamen non peccatum, sed sanctitas extincto fomite habitabat. quidquid enim appetebat sanctum, Deoque gratissimum erat. Tria fuere in Mosaici tabernaculi parte secunda, vasa pretiosa, candelabrum, mensa, altare thymiamatis: Tria sunt in appetitu nostro, quæ ijs indigent vasis mala: tenebræ, esuries, pestiferi halitus. Est enim tenebris circumfusus, esurit semper, pestiferos efflat halitus. Aduersus tenebras candelabrum, aduersus esuriem mensa, aduersus pestiferos halitus, altare thymiamatis opus est. In appetitu Virginis non tria mala nostra, sed tria pretiosa vasa, triaque illis adumbrata bona reperiuntur. Nostri affectus sæpe in tenebris, Virginis affectus in maxima semper luce mouebantur, habebant enim aureum rationis; fideique candelabrum. In muliere amicta sole quænam tenebræ esse possint? Virginis (ait Bernardus in sermone de verbis Apoc.) omnia excellenter irradiata noscuntur, &c. Noster appetitus semper esurit; Aspice (inquit Sen. 7. de beneficijs cap. 26.) quemadmodum immensæ hominum cupiditates hient semper & poscant. Virginis appetitus non esuriebat, nihil præter Deum poscebat, nihil expetebat terrenum: Dei mensa, Dei dulcissimis epulis satiabatur. Quidni satiata Virgo viueret, quæ propositum semper ante oculos habebat panem propositionis, qui è cœlo descendit? Noster appetitus pestiferos efflat halitus, id est, cogitationes, Auerno lacui similis, de quo Maro:

Spelunca alta fuit, vastoq; immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumq; tenebris,
Quam super haud vllæ, poterant impune volantes
Tendere, iter pennis: talis sese halitus atris
Faucibus eructans supera ad conuexa ferebat.
Vnde locum Graij, dixerunt nomine Auernum.

Virginis vero affectus altare fuit Thymiamatis, admirabilem semper odorem exhalans, iuxta illud: *Quæ est illa, quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij?* Per desertum ascendere dicitur Virgo, quia sola sic ascendit, nullam habuit in ascensu altissimo, odoratissimoque patrem, nec primam similem visa est, nec habere sequentem. *odor vnguentorum tuorum, super omnia aromata, &c.* Super omnia, inquit, quia omnes sanctos vicit. De Virginis odoribus præclarè Doctor extaticus Dionysius Carthusianus, Cant. 4. Tanta, inquit, est suauitas virtutum matris Dei, quod cuncta mundi odoramenta transcendit, immò & totam perfundit Ecclesiam Triumphantem, insuper Ecclesia militans in fætoribus exilij degens: odore & suauitate huius Deiferæ Virginis, Dominæ suæ, recreatur, fouetur, atque exhilaratur, &c.

Imitemur Deiparam Virginem, habeat appetitus candelabrum, rationis, fideique sequatur lucem, nihil cæco impetu, omnia sancto, iustoque rationis, & fidei motu appetat. D. Hieronymus Michææ 6. Poscit, inquit, Dominus vt faciamus iudicium, id est, vt nihil abiq; ratione & consilio faciamus, vt ante mens iudicet quid factura sit, & postea opere compleat, &c. Habeat item appetitus mensam, ne liceat semper, atque esuriat, habeat cœleste manna, cœlesti dulcedine compescatur. Cerberus ille triceps, mellita offa à Sybilla sopitus dicitur.

Melle soporatam & medicatis frugibus offam
Obijcit, ille fame rabida tria guttura pandens,
Corripit obiectam, atque imminania terga resoluit
Fusus humi, &c.

Noster quoque cerberus biceps, id est, appetitus irascibilis, & concupiscibilis, si mellitam offam, hoc est, diuini amoris dulcedinem in fauces injicias, mitigabitur, ac sopietur. dulcedo dulcedine abijcietur, diuini dulcedine amoris, mundani amoris dulcedo repelletur, diuinæ charitatis vulnere, febris ardens curabitur.

Namque tuum supera feriat si Christus ab arce,
ait Nazian. Greg. in carmine ad Nemesium,
Pectus, & in medio figat tibi corde sagittam:
Sciunctum inspiciens vtrumq; oculatus amorem,
Quanto sit Domini stimulus magè dulcis, habebis
Perspectum, &c.

Quis mihi tribuat (ait Bernard. ser. 29. in Cantica) charitate non modò vulnerari, sed expugnari omnino, vsque ad exterminationem coloris, & caloris illius, qui militat aduersus animam, &c. Charitas enim appetitus calorem, & febrim, siue esuriem exterminat.

Denique habeat hæc hominis inferior pars, altare Thymiamatis, quod auernales halitus, cœlestiū desideriorum suffimentis pellat, mortificationis, continentiæ, orationis, charitatis, & humilitatis ex eo ascendat odor, sitq; suo modo *virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij.* Myrrha continentiam, thus orationem, pulueris humilitatem indicat, vt vult Gillebertus Abbas. Bona, inquit, myrrha, quæ carnalem petulantiam reprimit, & fluxos motus lasciuire non sinit, & carnem non esse carnalem compellere nititur. In thure accipio orationis materiam, & in fumo gratiam, in puluere pigmentarij humilitatis expressit virtutem, quod ea de magnis meritis nihil magnum sentire nouerit, sed humili æstimatione reliquarum attenuet merita virtutum, & earum soliditatem, quasi ad quandam puluerem exiguitatem deducat, &c.

Tertia Tabernaculi sanctissimi pars restat, ea est externa corporis Virginei species, atrio simillis omnibus conspicuo. Omnis quidem Virginis gloria ab intus, verum quod intus erat, foris quoque radiabat. vnde Ambrosius lib. 2. de Virginibus ait, ipsam virginei corporis speciem, mentis fuisse simulachrum. Si bona domus (vt eodem loco ait Ambros.) in vestibulo debet agnosci, tam bona Dei domus optimum vestibulum, sanctissimum tabernaculum, sanctissimum habere atrium, id est, modestiam egregiam debuit, ex qua agnosceretur. Quis modestiam illam stupendam, quis oculorum, manuum, oris, vultus, totiusque corporis motus, dicendo possit exprimere? Exiguo ingenio ferant opem Patres. Ambrosius libro 2. de Virginibus: Nihil, inquit, eorum in oculis Virginis, nihil in verbis procax, nihil in actu inuerecundum, non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior, vt ipsa corporis species simulachrum fuerit mentis, figura probitatis, &c. Item, quæ incessu, affectuque venerabili, non tam vestigiū pedis tolleret, quam gradum virtutis attolleret. Damasc. quoque Oratione 1. de Natiuit. Virg. Quonam modo (ait) honestissimum tuum, ô virgo, incessum exprimam? quoniam modo amictum? quonam modo oris tui venustatem? senilem in iuuenili corpore prudentiam? Honestus vestitus mollitiem omnem ac luxum fugiens, gressus honestus, ac sedatus, atque ab omni mollitie remotus, mores seueri, atque hilaritate temperati, sermo iucundus ex leni animo progrediens. Hæc Damasc. Richardus Vict. Cant. 26. virgo tota lucida fuit opere, nihil tenebrosum habens, vel sinistrum, sed totum lucidum & perfectum, vt aliorum aspectibus pateret, & exemplo luceret, induta vestitu deaurato virtutum, & circumdata varietate meritorum, &c.

Ex his intelliges, quale fuerit sanctissimi huius tabernaculi atrium, & vestibulum, discesque ipse tuo tabernaculo vestibulum & atrium eiusmodi fabricare, vt Dei domum esse cognoscant omnes, iuxta illud Pauli: *Modestia vestra nota sit omnibus hominibus.* Mens quidem omnibus hominibus nota esse non potest, modestia, quæ mentem indicat, potest. Bona domus (ait Ambrosius loco citato) in ipso vestibulo debet Agnosci. Ac primo prætendat ingressu, nihil intus latere tenebrarum, vt mens nostra nullis repagulis corporalibus impedita, tanquā hicernæ lux intus posita, foris luceat, &c. Et lib. 1. officiorum cap. 18. Habitus, inquit, mentis in corporis statu cernitur, hinc homo cordis nostri absconditus, aut leuior, aut iactantior, aut turbidior, aut contra grauior, & constantior, & purior, & maturior æstimatur. Itaque vox quædam est animi, corporis motus, &c. Modestia igitur nostra sit omnibus nota, ex qua mens quoque ipsa cognoscitur, & iudicatur, immodestia vero à Christiano

De 2. Tabernaculi virginis parte, i. appetitu. Rom. 7. 59.

Appetitus virginis illuminatus, satiatus, odorem suauissimum exhalans, D. Bernard. Seneca. 60.

Maro lib. 6. 61.

Cant. 3.

Cant. 4. 62. Dionysius Carthus.

D. Hieron. Appetitus noster qualis esse debeat. 63. Æneid. 6.

64. D. Gregor. Nazian.

D. Bernar. 65.

Cant. 3.

Gillebertus ser. 15. in Cant. 66.

De tertia parte Virginei tabernaculi, atrio, id est, externa Virginis modestia. 67. D. Ambros.

Phil. 4. De modestia Christiani hominis. D. Ambros. 69.

Christiano homine longè exulet, intuentium enim, maximè sanctorum, ferit oculos. Cum quendam (ait Ambros. loco officiorum indicato) in clero reperissem, meministis iussisse me, ne vnquam præiret mihi, quia velut quodam insolentis incessus verbere, oculos feriret meos, &c. Videsne oculos sanctissimi patris Ambrosij insolenti incessu, atque immodesto, veluti verbere fuisse percussos? idem pater eodem loco narrat, quendam se amicum in clerum propter immodestiam non recepisse. Meministis, inquit, quendam amicum, cum sedulis se videretur commendare officijs, hoc solo tamen in clerum à me non receptum, quod gestus eius plurimum dedeceret, &c. Vtinam sacerdotes, Ecclesiasticiq; viri tam modestiæ essent studiosi, quam illa ad Ecclesiæ ornamentum necessaria est. Humiles nos esse decet (ait idem Ambrosius) mites, mansueros, graues, patientes, modum tenere in omnibus, vt nullum vitium esse in moribus, vel tacitus vultus, vel sermo annuntiet, &c. De diuino tabernaculo, *quod sanctificauit Altissimus*, hæc sunt satis.

70.

71. *Ambros. l. 1. cap. 20.* *Psal. 45.*

Vbi nata sit Virgo.

Dubium est, vbinam sit Virgo nata? Vt scribit auctor libelli de ortu Virginis, qui inter opera Hieronymi extat, in ciuitate Nazareth orta est. Abulensis Matth. 2. quæst. 91. Maria, inquit, nata est in Nazareth, vt asserunt, vel in Sephoro, quod est oppidum distans à Nazareth per tres leucas, contra Aquilonem. Nam de ipso loco asserunt fuisse Ioachim, alij D. Annam ibi ortam dicunt. Hæc ille. Adrichomius de Ierusalem scribens num. 37. ait Ierosolymis D. Annam habuisse domum, conceptamque in ea Deiparam; eadem in domo, atque adeo Ierosolymis natam; vulgo Ierosolymis dicitur; extat eò loco extructum templum, virginumque olim cœnobium, quod D. Annæ appellatur. est domus hæc prope piscinam probaticam. Fortè de hac domo intelligendus est Damascenus cum hæc scribit: In lucem editur Virgo in domo probaticę Ioachim, id est, in domo, quæ iuxta probaticam piscinam sita erat. & Oratione 1. de Natiuitate Virginis: Fausta (ait) tibi sint omnia ô probatica patrium reginæ domicilium, fausta tibi sint omnia ô probaticà, seminum Ioachim vetus fanum, nunc autem ouilis ratione prædicti Ecclesia cœlum imitans: atque olim semel quot annis Angelum Dei excipiens aquam turbantem & vnum vsui tudini restituentem, &c.

72. *Damasc. l. 4. fidei, c. 15.*

CAPVT VI.

De præsentatione Virginis Deiparæ.

1. IN lucem felicissimè edita Virgo, non diu in domo paterna mansit, sed veluti nobilissima arbor in solum pinguius, id est, templũ, ex materno gremio translata, in atrijs domus Domini, mirandos flores, fructusque vberrimos protulit, iuxta illud: *Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri florebunt*: Et illud: *Quasi cedrus exaltata sum in Libano, & quasi cypressus in monte Sion, quasi palma exaltata sum in Cades, & quasi plantatio rosæ in Iericho, quasi oliua speciosa in campis, & quasi platanus exaltata sum iuxta aquas, &c.* Damasc. Ad templum (inquit) adducitur Virgo, & in domo Dei plantata, instar oliuæ frugiferæ, virtutum omnium domicilij efficitur, &c. Etenim Mater Anna voto nuncupato partum suum templo dicarat, vt docet Nicephorus lib. 1. ca. 7. Promissionem (inquit) Mater Anna adimplet, & in templum ascendens, iuxta votum eam Deo consecrat, &c. Et D. Gregor. Nyssenus in Oratione de Natiuitate Christi, ex arcana quadam historia: Non cunctata est Anna, eam ad templum adducere, & Deo reddere, ac promissum præstare. Idem docet Germanus Archiepiscopus Constantinopolitanus in oratione de oblatione Virginis in templo.

Psal. 91. *Eccli. 24.* *D. Damasc. l. 4 fidei, ca. 15.* *D. Anna ex voto nuncupato Virginem templo dicauit.* *Nicephorus.* *D. Gregor. Nyss.*

2. Magna cum lætitia ac celebritate oblatam scribit idem Germanus. Sic enim D. Annam cum Zacharia sacerdote Ioannis patre loquentem inducit, Vota mea reddo Domino, quæ distinxerunt labia mea, & ideo Virginum cateruas coegi cum lampadibus, & conuocaui sacerdotes, congregaui cognatos meos, omnibus dicens, congratulamini mihi, quod hodie mater & productrix effecta sum, non regi terreno meam offerens filiam, sed Deo cœlesti, &c.

Germanus.

Quoto anno adducta fuerit rogabis: Anno tertio adducta docet idem Archiepiscopus Constantinopolitanus loco indicato, & liber ille, qui inter opera Hieronymi de ortu Virginis circumfertur: Nicephorus libro 1. cap. 7. D. Bonauent. in meditationibus de vita Christi, cap. 3. & alij; Gregorius Nyssenus ex illa historia arcana: Cum puella (inquit) iam grandis euasisset, vt mammæ admoueri eam amplius non esset opus, non cunctata est Anna eam ad templum adducere, &c. Quot annis in templo vixit? Respondet Niceph. lib. 2. cap. cita. 3. vndecim fuisse. In libro illo de ortu Virginis citato legimus, quin decim gradus cum in templo offerretur ascendisse: Erant (inquit auctor ille) circa templum, iuxta quindecim graduum psalmos, quindecim ascensionis gradus. In horum itaque vno Beatam Virginem Mariam paruulam parentes constituerunt, cumque ipsi vestimenta, quæ in itinere habuerant, exuerent, & cultioribus ex more vestibus se & mundioribus induerent: Virgo Domini cunctos sigillatim gradus, sine ducentis & leuantis manu, ita ascendit, vt perfectæ ætati in hac duntaxat causa, nihil deesse putares. Iam quippe Dominus in virginis suæ infantia magnum quid operabatur, & quanta futura esset, huius miraculi indicio præmonstrabat, &c. Dubitatur, vbinam hi gradus in templo fuerint. Iosephus libro 6. de bello Iudaico cap. 6. Gradus (inquit) quindecim à muro, qui mulieres segregabat, ad maiorem portam ducebant. Hos ergo gradus Virgo potuit ascendere, vel alios similes, qui fuerint in secundo templo. nam Iosephus loquitur de templo ab Herode constructo, quod post ortum Virginis est fabricatum, cœpit enim extrui 18. Herodis anno, ante quem Virgo est orta. Arias Montanus in lib. de arcæ fabrica de quindecim gradibus hæc scribit: Quindecim (ait) gradus quos quidam in templo constituunt, ad quos psalmi canerentur ab Israelitis, ad sacerdotum atrium pertinuisse videntur.

3. *Quoto anno in templum adducta sit Virgo.* *Nicephorus.* *D. Bonau.* *D. Gregor. Nyss.*

4. *De quindecim gradib. quos virgo ascendisse fertur. Iosephus.*

5. *Arias Montanus.*

Difficilius est indicare, quonam in loco templi Virgo habitarit, non enim videtur in templo illo Ierosolymitano vllus fuisse locus, in quo fœminæ habitare possent. Germanus Archiepiscopus Constantinopolitanus in Sanctis sanctorum habitasse docet: Vbi, inquit, non sæpè, sed semel solum in anno, sacerdos ingrediens, peragebat cultus mysticos, illuc Virgo, vt ibi perpetuo maneret, à suis adducitur parentibus, vt esset in sacris gratiæ adytis. Quis vidit, aut audiuit fœminam, quæ adduceretur in intima Sancta Sanctorum, ad quæ vix patet aditus hominibus, vt in eis habitet, & versetur? An non est hoc euidens demonstratio noui & alieni operis, quod in ea futurum erat postea? ostendant nobis, qui in eam linguas mouent, & vident, tanquam non videntes, vbinam talia vnquam viderunt, puellam ex professo adduci intra tertium velum, tanquam donum in quod nulla cadit reprehensio, vt illic habitaret assiduè. Hæc ille. Eodem loco ait Virginem à Zacharia sacerdote, & Propheta, qui pater postea fuit magni Baptistæ, in Sancta sanctorum introductam. Euodius Antiochenus post Petrum Episcopus, apud Canisium lib. 1. cap. 12. Maria (inquit) trimula cum esset in templo est præsentata, & ibi in Sanctis sanctorum traduxit annos vndecim, &c. Niceph. lib. 1. ca. 7. Virgo vt res diuina intacta & sacrosancta in templi sanctiore loco, & in adytis ipsis viuebat, &c.

Germanus Arch. *An virgo in sanctis sanctorum sit versata.* *Euodius.* *Nicephorus.*

6.

7.

Verumtamen à veritate aliena hæc opinio videtur: Etenim in sancta sanctorum soli Pontifici ingredi fas erat, semel annis singulis, iuxta illud Pauli ad Hebræos 9. *In secundo tabernaculo, id est, in Sancto sanctorum, semel in anno, solus Pontifex non sine sanguine introibat.* idem docet Iosephus lib. 2. contra Appionem, & lib. 8. antiq. cap. 2. Non ergo permitteretur Virgo eum in locum ingredi, in quem soli Pontifici accedere licebat. Vim habet non exiguam hæc obiectio, estque reijcienda opinio, si tantum opinio est, non autem maiorum traditio.

Hebr. 9. *Iosephus.*

Quod si traditio esset, responderemus, soli Pontifici licuisse ingredi Sancta sanctorum ex lege, ex priuilegio vero etiam Virgini Deiparæ, quod D. quoque Iacobo concessum scribit Hieronymus, recepitque Ecclesia in Breuiarij lectionibus: *Iacobo* (inquit) *vni licebat ingredi in Sancta sanctorum.* Si Iacobo, cur non Virgini, in qua virtutes fulgorem tantum emittebant, vt testamenti altera arca Sanctis sanctorum

8. *D. Hieron.*

Georg. Nicomed. ctorum dignissima videretur? imò, vt Georgius ait Nicomediæ Archiepiscopus, in Oratione de præsentatione Virginis, oportebat Virginem non in sanctis sanctorum tabernaculis, sed in ipsō cœlo cœli, in prima ætate educari, eam quæ his cōspecta sit latior, & puritate antecelluit, &c.

D. Greg. Nyssen. Illud hoc loco adijciam falsum esse, quod Gregorius Nyssenus in Oratione de Natiuit. ex arcana quadam historia refert, D. Annam sancta sanctorum ad orandum esse ingressam, nisi sancta sanctorum latè pro toto templo sumantur.

Circa templum domus erant, in quibus fœminæ habitabant. Luce 2. Verisimilius est fuisse circa templum domos aliquas, in quibus fœminæ, quæ diuino cultui se mancipabant, quáve parentes templo deuouebant, habitarent, qualis forsitan illa erat Anna filia Phanuel, quæ teste Luca, *non discedebat de templo ieiuniis, & obsecrationibus seruiens, nocte ac die.*

Exod. 38. 10. Fuisse vero apud Iudæos fœminas, quæ diuino cultui se trādèrent, colligi potest ex verbis illis: *Fecit labrum æneum cum basi sua, de speculis mulierū, quæ excubabant in ostio tabernaculi, &c.* Vnde Rabbi Abraham in Commētarijs: Erant, inquit, in Israel mulieres Deum colentes, quæ spreta mundi vanitate, sua specula Domino offerebant, quia non erant illis opus, quæ per singulos dies veniebant ad ostium tabernaculi, vt orarent, & Dei audirent præcepta, &c. Accedit

1. Reg. 4. quod legitur 1. Regum: *impios Heli sacerdotis filios, earum fœminarum, quæ obseruabant ad ostium tabernaculi, castitatem commaculasse.* Adde illud quoque: *Accincte mulieres cilicijs pectus, per plateas confluebant, sed & Virgines, quæ conclusæ erant; procurrebant ad Oniam,* summum scilicet sacerdotem, &c. De Virginibus

11. enim, quæ iuxta templum habitabant, à nonnullis locus

4. Reg. 11. exponitur, vt Lyranus ait: Fauet illud: *Iosaba abscondit Ioas à facie Athaliæ, vt non interficeretur, eratq; cum ea sex annis clam in domo Domini, &c.* Ergo in domo Domini, id est, templo, fœminæ habitabant. Siquidem Iosaba filia Regis Ioram vxor Ioiadæ Pontificis, in eo sex annis habitauit, cum magno

D. Ambros. ancillarum comitatu. Suadet illud Ambrosij initio lib. 1. de Virginibus: Etiam, inquit, templo Hierosolymis legimus fuisse Virgines deputatas.

In templo igitur vsque eo vixit Virgo, quoad Iosepho tradita est. Ab Angelo cibum sumpsisse scribit Germanus:

Germanus Archiepis. Virgo ab Angelo dicitur accepisse cibum. Mansit, inquit, in Sāctis sanctorum, seu in templi penetralibus, ambrosiam nutrimentum per Angelum accipiens, vsque ad secundam ætatem, &c. Georgius Archiepiscopus

Georg. Nic. 12. Nicomediæ, in Oratione de Virginis oblatione: In dies, inquit, procedēre ætate, crescebant in ea dona spiritus, & versabatur cum Angelis, nec erat diuinarum expers apparitionum. Cum ea, vt solebat, versante in adytis, vidit Zacharias quendam sermocinantem, qui erat inusitata specie, & ei præbentem alimentum, erat autem qui apparebat An-

Andr. Cret. gelus, &c. Andreas item Cretensis, Archiepiscopus Hierosolymitanus, in Oratio. de dormitione Virginis, scribit, tanquam pulchrum munus Deo dicatam, in adytis tanquam in aureis vectam thalamis, immortalem, non autem communem cibum sumpsisse. D. Bonauentura in meditationibus cap. 3. Virgo, inquit, de manu Angeli escam accipere solebat.

13. Angelos verò sæpe vidisse, scribit idem D. Bonauentura, ca. 4. Non fuit, ait, Virgo turbata de visione Angeli, quia

D. Ambros. eos videre sæpe solita erat, sed in sermone, &c. Et Ambros. initio lib. de Virginib. Gabriel eā vbi solebat reuisere, inuenit, & Angelum Maria, quasi viri specie mota trepida, quasi

D. Bernard. non incognitum, audito nomine recognouit. Bernard. homil. 2. super missus est Angelus ad Virginem, ab Angelis seruatam, &c. Et D. Bernardinus serm. 51. art. 3. cap. 2. tom. 2.

D. Bernardinus. Virginem Angeli custodiebant. Adfuit, inquit, Virgini Angelorum protectio, assidebant enim illi innumerabiles multitudines Angelorum in eius protectionem. Pie etenim credo, quod plurimas legiones habuit Angelorum ad custodiam, & protectionem suam.

4. Reg. 6. Cum & Elisæus, vt legitur, Angelorum multitudinem habuit, ad sui defensionem. Hæc ille. Auctor lib. de ortu

14. Virginis: Quotidie Virgo ab Angelis frequentabatur, quotidie diuina visione fruebatur, & cætera. Georgius

Georg. Nic. Nicomediæ Archiepiscopus in Oratione de præsentatione Virginis: Quis vidit, quis audiuit talem ascensum corporis, quod in sanctis habitat, & stipatur ab Angelis? &c.

Sic præcepit Deus: „*Cunctis tubis super holocaustis.* si tubarum cantum postulant holocausta, quam sonoram, diuinamque tubam holocaustum postulabit, quod Virgo in templo, cum præsentata est, obtulit? Non enim aut arietem, aut vitulum aliquem, sed semetipsum veluti holocaustum Deo adoleuit. Anna Samuelem filium templo olim obtulit, sed vincitur ab Anna nostra, cuius oblatio longo interuallo oblationes omnes superat, holocausto nostro verè nomen hebræum עוֹלָה Golah, congruit, id est, ascendens, scilicet sacrificium. Super omnia enim legis veteris sacrificia Virgo ascendit, præsentata. Vt Genebrardus narrat lib. 2. Chronograph. Antiochus Sedetes, præstantem taurum, cornibus auro ductili obtectis, bdellijs, omniq; pretiosorum lapidum genere cinctum, purpureo panno, & summi pretij ornamentis opertum, cum vasis aureis, & argenteis aromatum plenis, Ierosolymam in sacrificium misisse dicitur. Præclarum sane sacrificium, quo præclarius forsitan nunquam templum vidit, sed nihil ad

16. nostrum. Non hic taurus offertur purpura, auro, gemmis aromatibusque ornatus, sed Seraphinis præstantior Virgo, cuius ornamenta Dauid illis verbis canit: *Astitit regina*

Psal. 44. *à dextris tuis, in vestitu deaurato, circumdata varietate.* Quis Virginis purpuream patientiam, auream charitatem, saphirinam virginitatem, smaragdinam humilitatem, quis fulgentes pyropos, quis odorem eximium exhalantia aromata, oratione complecti possit? *Dedit regina Saba regi Salo-*

1. Par. 9. *moni centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretiosissimas, non fuerunt aromata talia vt hæc, &c.* Typum habes oblationis reginæ, non Saba, sed cœlorum, non fuerunt aromata talia, non tale aurum, non gemmæ tales, quales Virgo sanctissima non Salomoni, sed Deo obtulit. Nullæ enim tales toto terrarū orbe, quales in tenera Virgine,

17. virtutum opes erant. O opulentissimam oblationem.

Quòd si vt Gregorius docet 22. Moralium cap. 12. Omne quod datur ex dantis mente pensatur: Virginis mēretu, voluntatemq; qui animaduerterit, is quo pensanda sit modo oblatio cognoscet. *Holocausta medullata* (ait Dauid) *offeram tibi, &; Abel obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum. &c.* Holocaustorum medulla, & adeps, voluntas est, & amor, quo offeruntur: Virginis holocaustum, medulla, adipeque plenissimum fuit, siquidem voluntate & amore redundabat. *Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius,* quia medullata erant, & adipata. Rupertus, Abel, inquit, primo cor suum, deinde rem suam obtulit. Deus bone, si Abelis munera Deus respexit, quibus iam oculis Virginis munus è cœlo conspexit? quam placidis, benignis, amore

18. gaudioque plenis? Verè respexit humilitatem Ancillæ suę. Respexit ad Abel, & munera eius, quia Abel à muneribus distinctus erat. Ipse homo erat, & agnos offerebat. Ac non respexit ad Virginem, & ad munera eius, quia Virgo, & munera eius, idem penitus erant. Virgo non agnos, sed seipsam offerebat, offerebaturque à matre Anna. Longe tamen filiæ affectus, matris affectui præcellebat.

Multi pecunias, pecudes, fericas vestes, huiusmodique alia externa Deo offerent, præclarè quidem, pauci tamen sunt, qui seipsos totos illi cum Virgine deuoueant. Philomela suauissimum tibi ex arbore amœna offerret canticum, si tamen extensa manu in tuam potestatem redigere libere

19. volantem voles, subito aufugiet, videlicet, cantum, non seipsam offert. similem in modum multi pecuniam aliaque similia, non seipsos Deo tradunt. Virgo se totam tradidit, excepit nihil, ideoque merito holocaustum, id est, totum incensum sacrificium, dici potest.

Iam verò, si verum est, quod dicitur: *Bis dat, qui cito dat,* quæ tam cito se Deo dedit, millies dedit, citissimè se Deo dedit, citissimè aurora nostra, rosea virtutum luce fulgere, mirosque progressus facere cœpit, vnde illud: *Quæ est ista,* Cant. 6. *quæ progreditur quasi aurora consurgens?* Per quindecim illa templi progressa dicitur gradus, at virtutis, omnes hominum, omnes Seraphinorum gradus, transcendit.

Merito sane *luna* dicitur *esse sub pedibus eius.* Propterea, Apoc. 12. quod sanctimoniæ incredibilis cursum mira celeritate cōfecit, eaque in re reliquos sanctos, vt luna reliquos planetas, superauit. Ad idem vnde moueri cœpit punctum, redit Saturnus, post annos 30. Iupiter post 12. Mars post duos,

20.

Sol

Ocyssime virgo virtutum percurrit Spheram.

Sol post 365.dies & aliquot horas. Venus, & Mercurius idē fere in curſu tempus conſūmunt. Luna verò ocyſſimè 27. diebus, & aliquot horis, totam Sphæram proprio motu percurrit. Eundem in modum ex hominibus multi Saturno ſimiles, quo celſiorem dignitatis locum obtinent, eo ad virtutis curſum ſegniores ſunt. Alij vt Iupiter, breuiori tēpore curſum abſoluunt, alij vt Sol, Venus, & Mars, ocyus mouentur. At Virgo ſanctiſſima, vt luna totam ſanctitatis vniuerſæ Sphæram, admirabili velocitate percurrit. *Quam pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis, filia principis*, quanto in virtutis via celeriores, tanto ſunt greſſus pulchriores.

21. Cant. 7.

Felix, qui Virginem imitatur, à tenera ætate Deo ſe totum deuouet, quaſi aurora progreditur ſemper, neque ſtat in ſtatuam conuerſus ſalis, vxori Loth ſimilis, Deoque inſecundus: *Vidiſti virum velocem in opere ſuo, coram regibus ſtabit, nec erit ante ignobiles.* Veloces in exercitatione officiorum quorumcunque (ait hoc loco Cardinalis Caietanus) gratiſſimi ſunt principibus, &c. Sic etiam Chriſto regum regi, qui in virtutis via celeres ſunt, maximè placent, qui ſegnes, diſplicent. Eodem loco, ait Cardinalis, qui cito efficit, quaſi bis efficit, &c. Gratiam enim operi magnam addit celeritas, ſegnicies verò teſtudinea, iniucunditatem affert. Stat ſemper ſegnis, grauisque terra, volat cœlum; qualis terra, tales terreni, qualè cœlum, tales cœleſtes homines ſunt, illi ſegnes, hi celeres.

Prouerb. 22. In virtute feſtinandū. Card. Caiet.

22.

Iahel Siſaram ducem clauo per caput adacto occidit, *Poſuit ſupra tempus capitis eius clauum, percuſſumq; malleo defixit in cerebrum, vſque ad terram, &c.* Iahelis inſtar, clauis veluti quibuſdam terræ affigit, tardoſque ad cœleſtia capeſſenda nos reddit inertiſſima caro. Nam, vt Ambroſ. ſcribit in Commēt. Luc. 14. Quaſi clauis quibuſdam ſuffigitur anima corporeis voluptatibus. Ideoque Nazian. Greg. in carmine ad virgines, carnem Echeneida vocat. dicitur autē Echeneis, latinè remora, piſcis, quod nauis curſum remoretur: Remora nauis, caro hominis in cœlum curſum, inhibet. Nazianzeni carmina hæc ſunt:

Iudic. 4.

Caro ſegnes reddit homines & tardos. D. Ambroſ.

23. D. Gregor. Nazian.

Ne vitæ ipſa tuæ immittas Echeneida carnem.
Quæ veluti iniecta properantem compede puppim
Detinet: ac tantam cogit ſubſiſtere molem.

His illa quoque eiuſdem patris conſentanea ſunt, in laude Virginitatis:

Quantiſper tardæ quæſo teſtudinis inſtar,
Aut velut obliquo gradientes tramite cancri,
Aut per humum oblongi volat angues membra trahentes
Obitque, preſſa viuetis pondere carnis?

Excutiendę igitur ſunt carnales voluptates, ſi agiles eſſe, & non teſtudinis, aut cancri (vt ait Nazian.) ſed lucis inſtar, vt docet Salomon, progredi cupimus, *Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens, procedit, & creſcit, vſque ad perfectam diem, &c.* Non ſtat lux, ſed procedit, ſed creſcit, quouſque perfectum efficiat diem. nec ſtat iuſtus, quouſque perfectionem attingat. *Exultauit Sol vt gigas ad currendam viam*, ſimilem in modum inſtar Solis properare oportet, currere, volare: & inſtar gigantis fortiſſimi quæcunque obſtiterint impedimenta ſuperare. Quemadmodum ſol horrenda peragrat ſigna, taurum, leonem, ſagittariū, ſcorpium, ſic & nos, occurrant licet tauri, ſcorpij, ſagittarij, leones, ne cedamus. *Tu ne cede malis*, ait ille, *ſed contra audentior ito*. & noſter Nazian. Gregor. in præceptis ad Virgines:

Prouerb. 4. 24.

Pſalm 18.

Feſtinatio ſolis, & tuſi hominis. Æneid. 6. Gregorius Nazianz.

Ad cætera magno
Tende gradu, ſemper ſtandens, ſpectansq; priore
Stare loco malares, ergo torpore remoto,
Vt capias propera, donec virtutis ad arcem,
Supremumq; gradum peruenęris, auſpice Chriſto.

25.

Et Paulus: *Sic currite, vt comprehendatis*: Sic, id eſt, ea animi gigantæa fortitudine curramus, vt palmam, & coronam, non corruptibilem, ſed æternā, comprehendere poſſimus. Quæ Soli occurrunt monſtra, monſtra ſunt nomine tenus, taurus eſt, Leo, Scorpius, voce tenus, cornua, vngues, dentes, venenum, & ſæuitia abſunt, ita etiam, quæ ſe nobis offerūt monſtra, labores, tentationes, monſtrorum ſunt veluti ſpectra quædam inania, nihil, ſi obſiſtere velimus, habent ſoliditatis.

1. Cor. 9.

Fœminas illas quæ excubaſſe dicuntur in oſtio tabernaculi, hebræum verbum militaſſe ſignificat in oſtio tabernaculi, ſic enim verti poteſt; *Fecit Beſeleel labrum æneum cum baſi ſua, de ſpeculis mulierum militi antium*, hebraice צבאת Sabeoth, *quæ militabant in oſtio tabernaculi, &c.* Militantium exercitus eſt, Virginum religioſarum multitudo; quæ in cœnobijs, ſacriſque templis, in ipſo ætatis flore præſentatæ, Deiparæ Virginis vexillum ſequūtur: Nam vt ait Chryſoſt. homil. 8. in Matth. Communis fœminis & viris aduerſus diabolum pugna eſt, ſæpeque in huiuſmodi acie fortius viris, fœminæ decertarunt, ac trophæis inſignibus claruerūt, & Ambroſ. lib. 1. de Virginibus: Hæc, inquit, eſt militia illa cœleſtis, quam laudantium exercitus Angelorum promittebat in terris, &c. hinc illud: *quid videbis in Sunamite, niſi chōros caſtrorum?* Caſtris ſimiles ſunt Virginum cōgregationes, quia bellum cum hoſte gerunt, choris, quia diuinas laudes canunt. Theodoretus Cant. 7. Sponſa, inquit, multis ex ſanctis conflata, tum propter fortitudinem, armaq; militaria, caſtris eſt ſimilis, tum etiam chorus exiſtit, diuinas laudes in ore gerens, &c. Quid de Virginibus Bononienſibus loquar (ait Ambroſius lib. 1. de Virginibus) fœcundo pudoris agmine, quæ relicto parentum hoſpitio, tendunt in tabernaculis Chriſti, indefeſſæ milites caſtitatis, nūc canticis ſpiritualibus perſonāt, nunc victum operibus exercēt, &c.

Exod. 38. Fœminæ militantes Deo. D. Chryſ. D. Ambroſ. 26. 27. Cant. 7. Theodoret. D. Ambroſ.

Quia vero in caſtris, arma non ſpecula neceſſaria ſunt, idcirco fœminæ illæ militantes, non abs re ſpecula abieciſſe dicuntur, ex quibus Moyſes labrum æneum effecerit. Hoc Virginum proprium eſt, aduerſus hoſtem ſpiritalia comparare arma, ſpecula, corporisque ornatum omnem abijcere. Virgo quæ corporis ornatum nondum abiecit, mundum nondum deſeruit, etenim ornatus fœminę mundus muliebris & appellatur, & eſt. Quis ſit Virginitatis ornatus, docet in præclaro carmine de Virginitatis laude Nazianzenus Gregor.

28. Ornatus Virginum non corporis, ſed animi interni. D. Gregor. Nazianz.

Sordida Caſarię (loquitur Virginitas) *decor eſt mihi, vilis amictus.*

& in altero Carmine de præceptis ad Virgines:

Detritas etiam veſtes venerare, caputque
Deliciis vacuum, & luxu, non ſerica fila,
Quam decor occultus decorat, quam tecta venuſtas.

Hic decor occultus, hæc venuſtas non Dei oculis, ſed hominum tecta, maximè curanda eſt Chriſtianæ Virgini; vt enim dicitur: *Omnis gloria eius ab intus.* Nihil in beſtijs, ait Ambr. in lib. de inſtitut. Virginis cap. 3. plus reperias, quam quod videtur, in homine nihil eſt inferius, quam quod videtur. Aliorum gratia foris, hominibus intus eſt. Hæc ille. Duo ſunt homines in vno homine, vt ait idē ſanctiſſimus Pater eodem lib. c. 2. vnus interior, alter exterior, exterioris ornamenta abijcienda, interioris omni animi contentione quærenda, quod monet D. Petrus: *Quarum*, id eſt, mulierū, ait, *non ſit extrinſecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumēti veſtimentorum cultus, ſed qui abſconditus eſt cordis homo in incorruptibilitate quieti & modeſti ſpiritus, qui eſt in conſpectu Dei locuples, &c.* Non ſit, inquit, mulierum cultus, & ornatus externus, in crinium nitore, & implicatione, in ornamentis aureis, in veſtibus pretioſis ſitus, ſed ſit internus muliebris decor, abſconditus cordis homo, incorruptibilitate quieti & modeſti ſpiritus poſitus.

29. Pſal. 44. D. Ambroſ. 1. Pet. 3. 30.

Hic autem ornatus, multo præſtantior eſt externo, in primis quia ſummi pretij eſt, deinde quia animam occultat Dei gratiſſimam, ac pulcherrimam reddit, quod D. Petrus indicat illis verbis: *Qui eſt in conſpectu Dei locuples*, quaſi dicat, ornatus externus auri, gemmarum, veſtiumque ſericarum pretioſus eſt, ſed in conſpectu hominum, internus abſconditi hominis opulentiſſimus eſt in conſpectu Dei. Habet hoc præterea externus cultus, quod corporis, id eſt, floris decor eſt, cuius pulchritudo temporis mometo euaneſcit, at internus incorruptibilem ſpiritum ornat. Vnde D. Petrus: *In incorruptibilitate* (inquit) *quieti & modeſti ſpiritus.* De interno item ornatu Auguſt. Epiſtola 109. ad Monachas, ſic ſcribit: Non ſit notabilis habitus veſter, nec affectetis veſtibus placere, ſed moribus, &c. Et Epiſt. 73. Vetus, inquit, ornatus maximè Chriſtianorum, & Chriſtianarum, non tantum nullus fucus mendax, verum ne auri quidem, veſtisque pompa, ſed mores boni ſunt, &c. Quamobrem

Ornatus Chriſtianus bonis moribus. D. Auguſt.

Paula

Paula illa à D. Hieronymo maximè celebrata (vt ait idem Hieronymus in Epitaphio) si vidisset Virginem aliquam comptiorem, contractione frontis, & vultus tristitia, arguebat errantem, dicens, munditiam corporis, atque vestitus, animæ esse immunditiam.

31. Abijciant ergo Virgines vitrea specula, quæ vitreæ inseruiunt carnis pulchritudini, speculum sibi proponant æternum, quod æternæ inseruit mentis vénustati. Virginem Sanctissimam, vt speculum splendidissimum intueantur, ad illius conspectum mores suos comant, animum ornent, vitam, actionesque omnes componant. Sit (ait Ambrosius lib. 2. de Virginibus) vobis tanquam in imagine descripta virginitas, vitaque B. Mariæ, & quæ velut in speculo refulget species castitatis & forma virtutis: hinc sumatis licet exempla viuendi, vbi tanquam in exemplari magisteria expressa probitatis, quid corrigere, quid effugere, quid tenere debeatis ostendunt. Et Sophronius de assumptione: Christus, ait, ideo matrem Virginem elegit, vt ipsa, omnibus esset exemplum castitatis, in qua velut in speculo refulget forma virtutis, &c.

Deipara Virgo speculum est virginum, quæ post eam Deo præsentantur. D. Ambros.

Sophronius.

33. Virgo Deipara Virginum speculum est, dux, & regina, iuxta illud: *Adducentur Virgines post eam, proximæ eius afferentur tibi, afferentur in lætitia & exultatione, adducentur in templum regis.* Multæ ad templum Christi Virgines adductæ sunt, & præsentatæ, multæ ad finem vsque orbis adducentur, & præsentabuntur, omnes tamen post eam, quia illa dux omnium est, ac princeps. Nunc in templis, quæ in terra sunt, post Virginem præsentantur, carnis vero, quam vicerunt, ergastulo solutæ, cœlesti in templo eadem duce, summa cum lætitia præsentabuntur. Postquam mare Maria soror Moysis transijt, sumpsit tympanum in manu sua, egressæque sunt omnes mulieres post eam, cum tympanis & choris, quibus præcinebat dicens: *Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est, equum & ascensorem eius deiecit in mare, &c.* Similem in modum, postquam hoc mare, salua, incoluimique virginitate, & charitate, transeunt Virgines, Maria Virginum ductrix, cœlestè sumit tympanum, egrediunturque Virgines post eam, quibus hoste triumphato præcinit dicens: *Cantemus Domino, &c.* Ambrosius lib. 2. de Virginibus: Tunc, inquit, Maria tympanum sumens, choros virginales excitabit, cantantes Dominò, quod per mare sæculi, sine sæcularibus fluctibus, transierunt. O quantis illa virginibus occurret, quantas complexa ad Dominum trahet dicens, hæc thorum filij mei, hæc thalamos nuptiales immaculato seruauit pudore, &c. Faxit Deus, vt omnes per mare sæculi (vt Ambrosius ait) sine sæcularibus fluctibus, pleni cœlestibus fructibus transeamus.

Psal. 44.

Exod. 15.

In cœlo virginibus occurrit, Virgo Deipara. D. Ambros.

Rarum hoc & dexteræ diuinæ opus, inter aquas, aquis non obrui, inter fluctus fluctibus non demergi, *filij tamen Israel*, id est, viri, quibus dexteta Dei fert opē (vt est in Cantico Moysis) *ambulauerūt per siccum in medio eius*; id est, maris. Nec solum fluctibus non demerguntur, verum etiam nefastis guttis respergantur, cauent. Non solum enim magnos fluctus, id est, mortifera crimina, sed paruas quoque guttas, id est, venialia delicta, paruasq; peccandi occasiones fugiunt. Audi egregium Theologum Gregorium Nazianz. in præceptis ad Virgines:

Peccata venialia fugienda, & occasiones peccati ac ruinæ. Gregorius Nazianz.

36. *Sed neque furtiuos mundi fecteris amores,*
Atque fidem Christo iuratam perfida fallas.
Hanc porro fallit, sacratasq; fœdera rumpit,
Quisquis vel tenuem radicem criminis in se
Excipit. Innumeros nam paruo tempore ramos,
Hinc atque hinc extenta solet diffundere radix.
Et succo exiguo densatur copia lætis.
Ac lapidem si quis tranquillas iactet in vndas,
Præclaros turbat latices, vitiatq; colorem,
Multiplicesq; orbes summa nascuntur in vnda.
Qui simul ac placantur aquæ, soluuntur inanes.
Quin etiam paruo liuescit vulnere totum
Corpus, & ingentes subeunt, cruciantq; dolores.
37. *Exiguusq; cibus mihi mortem inuexit acerbam.*
Nam scelus hoc, scelerum densissima turba secuta est,
Aspidis haud grande est vulnus, tamen illa soporem
Mortiferum extemplo in ducit, vacuusq; dolore
Interit, excepit qui tetrum corpore virus.
Ergo caue, ne vel labes tenuissima mentem
Inficiat, minimaq; etiam procul abijce noxas.

Hæc ille.

Fugienda ergo etiam parua vitia viro probo, nam, vt idem asserit Nazianzenus Orat. 31. *splendida vestis manifestiores sunt sordes, &c.*

Ad extremum, parentes hoc loco monere libet, ne filios, filiásve suas, Virginem sequi, Deo se præsentare, religiosumque vitæ genus complecti prohibeant. Vt enim scribit Hieronymus ad Furiam, filij magis sunt Christi cui renascuntur, quam patris cui nascuntur. Non es, inquit ille, eius, cui nata es, sed cui renata, & qui te grandi pretio redemit sanguine suo, &c. Amant parētes filios suos, at amor hic sæpè scientiam non habet, vt eodem loco ait Hieronymus. Pium, inquit, parentis errorem intellige, cui vt amorem in te tribuam, amoris scientiam non concedo, &c. Parentes illi amoris scientiam habent, qui filios religiosæ sanctæque vitæ mancipare sciunt, hac scientia illi carent, qui mundi mancipia filios esse, mundo, honoribus, magistratibusque seruire cupiūt, à religiosa vero vita abducūt. Quod ne faciant suadentes, vtinam & persuadentes, audiant Ambrosium, & Nazianzenum Gregorium, ille in fine lib. 1. de virginibus sic parentes alloquitur: Si hominem amarent filiæ vestræ, per legem possent eligere quem vellent, quibus igitur hominem eligere licet, Deum non licet? Bonum est, si virgini studia parentum quasi flabra pudoris aspirent. Eximium eodem loco virginis exemplum proponit. Memoriæ, inquit, nostræ puella dudum nobilis in sæculo, nūc nobilior Deo, cum vrgeretur ad nuptias à parentibus, & propinquis, ad sacrosanctum altare cōfugit. Stabat ad aram Dei, pudoris hostia, victima castitatis: Quid agitis, aiebant propinqui, quid exquirendis adhuc nuptijs solicitatis animum? iam dudum prouisas habeo. Sponsum offertis, meliorem reperi, quaslibet exaggerate diuitias, iactate nobilitatem, potentiam prædicate, habeo eum cui nemo se comparet, diuitem mundo, potentem impetio, nobilem cœlo. Si talem habetis, non refuto optionem, si non reperitis, non prouidetis mihi, sed inuidetis, &c. Non possunt parētes vel opulentiori, vel nobiliori spōso, quam Christo filias tradere; si igitur alijs trādant, non illis prouident sed potius inuident.

38. *D. Hieron. Parentes monentur ne filios, vel filias à religiosa vita abducant.*

D. Ambros.

39.

Qualis sponsus sit Christus.

40.

Ambrosium audierunt, Nazianzeni quoque dulcia Carmina, etsi aliena lingua, audiant, in præceptis ad Virgines:

D. Gregor. Nazianz.

Vos ego conuersa iam nunc sermone parentes
Alloquar, in quorum manibus iacet arbitrioque
Gloria Virgineæ, vel fœda infamia prolis.
Ac simul ad charos etiam dabo dicta propinquos, 41.
Et quibus ætatis commissa est cura tenellæ.
Haud decet, haud fas eis, magni figmenta parentis
Cogere.
Nemo igitur stolidæ, vanissima gaudia carnis,
Dum sequitur, Christi, quæ flagrat amore puellam,
Inuitam ad thalamos reuocet, veneremq; molestam.
Ac velut hærentem saxo affixumq; rigenti
Polypon, aut volucrem tentet depellere nido:
Quin tua si potius transfixit pectora Christus
Atque ea diuino pater immortalis amore
Impleuit, Christo ne sit graue sistere nympham,
Aut puerum, vt quondam gremio quem fuderat Anna.
Quo nullum semen sacratius, hostia viua, 42.
Primigenis cunctis præstantior, omnibus vnis
Et spicis, manus agricolæ, quas sedula carpit,
Primitias frugum, dum cœli numen adorat, &c.

Addamus Hieronymum, qui ad Paulum de obitu Blesillæ: Grandis, inquit, in suos pietas, impietas in Deum est. Hæc Patres illi sanctissimi.

D. Hieron.

Quod si ea non sunt satis, timeant parentes, ne Deus è vita illos tollat, vt filijs ad capessendum sanctius vitę genus tollat impedimentum; quod docent ijdem Patres. Cum Virgo illa, de qua supra dictum est, altari hæreret: Silentibus cæteris, ait Ambrosius, vnus abruptius: Quid si, inquit, pater tuus viueret, innuptam te manere pateretur? Tum illa maiori religione, moderatione, pietate respondit, & ideo fortasse defecit, ne quis impedimentum posset afferre.

D. Ambros.

Quod

43. Quod illic responsum de patre, de se oracului, maturo sui probauit exitio. Ita cæteri eadem quisque metuentes fauere cœperunt, qui impedire quærebant. Parentes cauete offensionis exemplum. Hæc Ambros. Nazianz. vero his carminibus Ambrosio concinit:

D. Greg. Nazianz.

Nec rursus cupientem viuere Christo,
In thalamos compelle graues, & trade marito.
At vero totam si tu mentemque manumque
Connubio dederis, thalamos, epulasque, chorosque
Instituens, animo latus, curisque molestum
Talibus excutiens senium, miserequæ fugata
Virginitas cœlos repetat, Christoque querelas
Deferat, vt quondam teris Astræa relictis
In cœlum redijt, cum bos est cæsus arator,
Quam vereor, ne iudicijs pater almus iniquis
Offensus, iusta facinus graue vindicet ira, &c.

44. His adde Tridentinam Synodum, anathemati subiecisse eos, qui sanctam virginum, vel aliarum mulierum volũtatem, vel accipiendi, vel voti emittendi quoquo modo sine iusta causa impedierint. Adiunge vice corollarij, quod Hieronymus asserit aduersus Heluidium: Virginitatem, siue Virgines fructum esse nuptiarum. Steriles igitur se parentes putent, si fructum hunc non producant, tunc se fœcundos arbitrentur, cum qui virginitatem colant, filios, filiasque protulerint. O fœlicem matrem, cui illud aptari potest: *Venter tuus sicut aceruus tritici, vallatus liliis*, id est, liberis, virginitatem amplexantibus. & illud eiusdem capitis: *Omnia poma noua & vetera*, id est, omnes filios, *seruaui tibi*, ô Christe. Denique impleant pater, & mater, nominis sui mensuram, tunc autem implebunt, cum filios non sæculo, sed Deo procreauerint, vt Hierony. docet in Epist. ad Furiam: Pater, inquit, impleat nomen suum, lętetur filiam genuisse Christo, non sæculo, &c.

Synodus Trident. sess. 25. cap. 18.

D. Hieron. Fructus nuptiarum filij vel filiæ virgines.

Cant. 7.

D. Hieron.

CAPVT VII.

De Desponsatione Virginis.

1. VIxit in templo Virgo Deipara quousque ad ætatem coniugio aptam peruenit, Iosephoque viro sanctissimo tradita est: qua de re Gregorius Nyssenus in Oratione de Natiuitate, ex arcana historia sic scribit: Cum creuisset, & adulta esset, consilium Sacerdotes agitarunt, ne quid de sacro illo corpore statuentes in Deum peccarent.

Nam subiugare eam legi naturæ, & addicere quasi seruam, si quis eam in matrimonium duceret, res longe absurdissima, minimeque decora videbatur. Sacrilegium enim prorsus existimabatur, si homo ius ac potestatem in donarium, quod Deo consecratum ac dedicatum esset, haberet. quoniam legibus sancitum est, vt vir potestatem habeat in vxorem. Vt autem intra templum vna cum sacerdotibus mulier versaretur, & in sanctis conspiceretur, neque consuetum & vsitatum erat, & simul grauitas & honestas rei non aderat. Deliberantibus igitur eis super hac re, diuinitus incidit consilium, vt darẽt eam quidem viro nomine desponsationis: is autem ad custodiendam virginitatem eius idoneus esset. Inuentus est igitur Ioseph talis, qualem ratio consilij requirebat, ex eadem cum Virgine familia ac tribu, isque de consilio sacerdotum, sibi puellã desponder. Coniunctio autem non vltra sponsalia progrediebatur. Hęc ille.

2.

Nicephorus l. 1. c. 7.

Nicephorus similiter. Postquam, inquit, adoleuit Virgo, consilium sacerdotes agitarunt, quid de ea statuerent, ne in sacrum eius corpus admittere quidquam viderentur.

3. Sacrilegium namque prorsus se commissuros putabant, si viro eam coniungerent, atque in seruitutem coniugalis legis redigerent, quæ semel Deo dicata esset. ẽ diuerso autem puellam eo ætatis flore, in sacratiore templo versari, nec permissum lege putabant, nec rem satis honestam & decoram esse videbant. Sæpe itaque & multum re deliberata, diuinitus eis per inspiratione ostenditur, vt eã alicui, qui ad templum sedulo esset, sponsę nomine committerent, eum vero talem esse debere, cui recte virginitatis custodia demandaretur. Porro non alius Iosepho visus est magis idoneus, ad solorum sponsalium copiunctionem contrahendam, quippe qui propinquitate generis eam contingeret, eiusdem enim tribus erat, insuper vero & senio & honestate morum iam pridem bonæ fidei, existimationem consecutus esset. Hęc Nicephorus. 4.

Germanus item Archiepiscopus Constantinopolitanus: Mansit, inquit, Virgo in templo vsque ad secundam ętatem; tunc autem Dei nutu, & consilio sacerdotum, de ea datur sors, & sorte eligitur Ioseph iustus, &c. D. Epiphanius hæresi 78. Virgo tradebatur Iosepho, sortibus cogentibus ipsam ad hoc venire, &c. Damascenus in oratione prima de dormitione Virginis: Cum Virgo ad ætatis florem iam peruenitet, atque intra templi septa manere lege prohiberetur, sponso, hoc est, virginitatis custodi Iosepho, à sacerdotum choro traditur, qui eadem integram & inuiolatam legem, ad senectutem vsque, si cum alijs cõferatur, seruauerat, &c.

Germanus Constant. Quomodo fuerit electus Ioseph, vt Virginem duceret.

D. Epiphanius.

D. Damascenus.

Operæ etiam pretium erit his ea addere, quæ scribit auctor libri de natiuitate Virginis iam citati aliquoties: Pontifex, inquit, publice denuntiabat, vt Virgines, quę in templo constituebantur, & ætatis tempus impleßent, domum reuerterentur, & nuptijs secundum morem gentis, & ætatis maturitatem, operam darent. Cui mandato cum cæteræ paruissent, sola Virgo hoc se facere non posse respõdit, dicens, se quidem & parentes suos Domini seruitio mancipasse, & insuper seipsam Domino virginitatem vouisse. Tunc Pontifex præcepit, vt ad festiuitatem, quę imminebat, omnes ex Hierosolymis, & vicinis locis primores adesßent, quorum consilio scire posset, quid de tã dubia re faciendum esset, omnibus in commune placuit Dominum consulendum, & cunctis quidem orationi incumbentibus, Pontifex ad consulendum Deum ex more accessit. Nec mora cunctis audientibus de oraculo, & propitiatorij loco, vox facta est, secundum Isaiæ vaticinium requirendum esse, cui illa Virgo desponsari & commendari deberet. Secundum ergo Isaiæ vaticinium, *egredietur virga. de radice Iesse & flos de radice eius ascender, & requiesceret super eum spiritus Domini*, cunctos de domo & familia Dauid nuptui habiles, non coniugatos, virgas suas allaturos ad altare prædixit, & cuiuscunque virgula florem germinasset, & in eius cacumine Spiritus Domini in specie columbæ consedisset, ipsum esse, cui virgo desponsari deberet. Erat autem Ioseph de familia Dauid grandæuus, cunctis vero virgas suas iuxta ordinem deferentibus, ipse solus suam subtraxit, vnde cum nihil diuinæ voci consonum apparuisset, Pontifex iterato Deum consulendum putauit. Qui respondit solum illum ex ijs, qui designati erant, virgam suam non attulisse, qui Virginem desponsare deberet. Proditus est itaque Ioseph, cum enim virgam suam attulisset, & in cacumine eius columba de cœlo veniens consedisset, liquido omnibus patuit, ei Virginem desponsandam fore. Hæc ille, quæ non magnum habent auctoritatis pondus. 5. 6. 7. 8.

Isaiæ 11.

Quod Nyssenus ex illa occulta historia & Niceph. aiunt sacerdotes Virginem Iosepho tradidisse, vt virginitatem eius seruaret, neque ad matrimonij consummationẽ perueniret, verum esse non videtur. Cum enim postea vidissent sacerdotes virginem concepisse, tam de illo, quam de virgine supplicium sumpsissent, nec fuisset satis honori Deiparæ cautum, nisi velis dicere, sacerdotibus illis mysterium incarnationis à Deo fuisse patefactum, quod non est verisimile. Oporteret præterea etiam ijs patefieri, quibus notum erat Virginem Iosepho in custodiam solum virginitatis traditam. Credendum ergo Virginem Iosepho traditam à sacerdotibus mysterium ignorantibus, tanquam coniugi ad liberos procreandos, quam ob causam nemo illius partum est admiratus, quia ex coniuge non ex virginitatis custode, cuncti (etsi falsò) concepisse arbitrabantur.

D. Gregor. Nyssen.

Id præterea, quod aiunt, Virginem cum Iosepho solum sponsalia contraxisse, ita exponendum est, vt sponsalium nomine matrimonium ratum, non consummandum intelligatur: fuit enim verisimum, à sanctissima Virgine, cũ sanctissimo Iosepho, initum matrimonium. Id docet Mat. in sinegenealogię verbis illis: *Iacob genuit Ioseph virũ, id est, cõiugem Mariæ, ex qua natus est Iesus*, &c. Et Angelus Matth. 1.

Virgo & Ioseph verum matrimonium contraxerunt.

Luc. 2. *Noli timere accipere Mariam coniugem tuam.* Et: *Ascendit Ioseph cũ Maria, desponsata sibi vxore prægnante.* Vnde Aug. lib. 2. de cõsensu Euangelist. c. 1. Exemplo, inquit, Virginis & Ioseph insinuatur fidelibus coniugatis, etiam seruata pari consensu continentia, posse permanere, vocarique coniugiũ, non commixto corporis sexu, & lib. 1. de nuptijs, & concupisc. c. 12. Cur non coniuges maneant, qui ex consensu concumbere desinunt, si manserunt coniuges Ioseph & Maria, qui concumbere nec cœperunt? & cap. 13. Omne, inquit, nuptiarum bonum impletum est in illis parẽtibus Christi, proles, fides, Sacramentum; prolem cognoscimus ipsum Dominum Iesum: fidem, quia nullum adulterium: sacramentum, quia nullum diuortium, &c. Ne tamen existimes fuisse hoc matrimonium sacramentum: nondum enim illo tempore, coniugium sacramenti habebat rationem.

10. *Tria bona matrimonij, proles, fides, sacramentum, in matrimonio Virginis.*

D. Bernar. Sunt aliqui Patres, qui in contrariam opinionem iuisse videri possunt. Bernardus Homilia secunda super missus: virum, inquit, nominat Euangelista Iosephum, non quia maritus, sed quod homo virtutis erat. Eodem loco, nec vir matris, nec filij pater Ioseph extitit, quamuis vtrumque ad tempus & appellatus sit, & putatus. D. Cyril. Ieroſoly. Archiep. Catech. 12. in illa verba Lucæ: *Vt profiteretur cum Maria desponsata sibi vxore*: Non dixit, inquit, cum vxore sua, sed desponsata sibi, & paulo superius: Maria propter solam desponsationem vxor Iosephi vocabatur. D. Hieron. in libro aduersus Heluid. Ioseph Mariæ custos potius fuit, quam maritus, & in illa verba: *Ioseph accepit puerum, & matrem eius.* Non dixit accepit filium suum, & vxorem suam, sed puerũ, & matrem eius, quasi nutritius, non maritus. Quod si objicias, Virginem dici ab Euangelistis vxorem Ioseph, respondet in libro contra Heluidium, ac probat, hanc esse scripturę consuetudinem, vt sponsas appellet vxores.

11. D. Cyril. Ieroſol. D. Hieron. Dicta parum de matrimonio virginis, expenduntur. Matth. 2.

12. Hilarius Matth. 1. Quotiescunque de vtroque, id est Virgine & Iosepho, fit sermo, mater potius Christi virgo, quia id erat, non vxor Ioseph est nuncupata, quia non erat, &

D. Hilar. D. Cyprian. cæt. Cyprian. de passione Domini: Obsequium Virginis Virgini discipulo tradis Domine, vt iam non Ioseph tanti mysterij oneretur præpositura, sed Ioannes, quia iam exigebat ratio, vt coniugij remoueretur opinio, nec vltra pater Christi æstimaretur, qui eatenus vicem patris & coniugis tenuerat. Ambrosius de institutione Virginis cap. 6. Desponsata viro virgo, coniugis nomen accepit, cum enim initiatur coniugium, tunc coniugij nomen ascisciturr, &c.

13. Hæc Patrum verba interpretanda eo fere modo sunt, quo Nyssenum & Nicephorum sumus iam interpretati; de coniugio consummato: id enim solum contendunt, & volunt patres, Deiparam Virginem, virginitatem seruasse perpetuam, neque vnquam ad matrimonij consummationem peruenisse. Non erat igitur Ioseph maritus, vt Bernardus ait, & Hieronymus, non erat vxor Virgo, vt ait Hilarius, & Cyrillus, consummato matrimonio. Erat tamen Ioseph maritus, Virgo vxor matrimonio rato.

Cum enim initiatur coniugium, (vt dixit Ambr. lib. de institutione Virginis cap. 6.) tunc coniugij nomen ascisciturr. Non enim defloratio virginitatis facit coniugium, sed pactio coniugalis. Cum iungitur puella, coniugium est, non cum virili admixtione cognoscitur. Hęc Ambrosius.

14. D. Ambroſ. Significatum nomine desponsationis matrimoniũ, quod Theologi ratum vocant, indicat idem Ambros. Epist. 79. Testis inquit, est Christus materni pudoris assertor, quod desponsata fuerit viro tantummodo Ioseph, nulla tamen coniugalis coitus consuetudine, thori iura cognouerit, &

D. Augustin. cęt. Augustin. lib. 1. de nup. & concupisc. cap. 11. Non fallaciter dictum est ab Angelo ad Ioseph, noli timere accipere Mariam coniugem tuam. coniux vocatur ex prima fide desponsationis, quam concubitu nec cognouerat, nec fuerat cogniturus. Nec perierat, nec mendax manserat coniugis appellatio, vbi nec fuerat, nec futura erat vlla carnis commixtio, &c.

15. D. Bernar. D. Greg. Oppones Bernardi illa verba Homil. 2. super Missus: Mirum, inquit, cur desponsata fuerit, non nuptura, & illa magni Greg. Homil. 26. in Euang. Dominus Mariam habere sponsum voluit, qui tamen ad eius nuptias non peruenit, &c. Et illa Augustini sermone 13. de natali Domini: Concepit virgo, antequam sponsum haberet, parit antequam nubat. Et illa D. Epiph. hęresi 78. Desponsa, inquit, & non nupta. Aperte affirmant hi Patres Virginem non nupsisse Iosepho, atque adeo non fuisse eius coniugem. Respondemus, nuptias sumi ab ijs Patribus pro consummatione matrimonij, ideoque dixisse recte Gregorium, Ioseph non peruenisse ad nuptias, id est, matrimonij consummationem, & Bernardum, Virginem non fuisse nupturam, id est, ad consummationem matrimonij peruenturam. Eodem modo Augustinum & Epiphanium explicabis.

D. Augustin. 16.

Vrgebis, Virgo ab ineunte vita, virginitatem, quæ matrimonio repugnat, voto illustrauit, ergo matrimonium non inijt. Respondemus paucis, Virginem ex diuina reuelatione, sine vlla virginitatis, votique iniuria, matrimoniũ contraxisse, propterea, quod sciret se viro tradi, cui perpetuam quoque colere virginitatem erat in animo. Cap. Beata Maria, 27. q. 2. dicitur in carnalem copulam consensisse his verbis: Committens Deo virginitatem suam, consensit in carnalem copulam, non illam appetendo, sed diuinæ inspirationi in vtroque obediendo. Consensisse autem intelli-

Virginitas quomodo cũ matrimonio consistat. 17. lige in carnalem copulam, non explicato consensu, sed implicito in radice, quia matrimonio consensum præbuit, quod huiusmodi copulæ radix est.

Admirandi huius coniugij, multę à Patribus causę reddũtur. prima per seipsa patens Virginis, & Christi honor fuit. si enim extra coniugij thorũ virgo peperisset, & Christus natus fuisset, labem vterque nominis non nimiam incurrisset. Vnde Ambr. init. lib. 2. in Luc. Desponsata, inquit, virgo, ne temeratę virginitatis adureretur infamia, cui grauis aluus, corruptelæ videretur insignę, præferre. Sciebat Dominus teneram esse Virginis & lubricam famam pudoris. seruatur itaque sanctæ Mariæ, sicut pudore integra, ita inuiolabilis opinione, virginitas. Oportet enim Sanctos, & ab ijs bonum testimonium habere, qui foris sunt. Nec decuit sinistra virginibus opinione viuentibus, velamen excusationis relinqui, quod infamata mater quoque Domini videretur. Hæc Ambros. & Bernar. homil. 2. super missus: Tolerabilius, inquit, fuit, atque honestius, putari ad tempus Christum de coniugio fuisse natum, quam de fornicatione, &c.

Causa coniugij Deiparæ. D. Ambroſ. 18.

D. Bernar.

Secunda ratio redditur à D. Basil. voluisse ait Christum ex Virgine virum habente nasci, vt virginitas maxime probaretur, coniugium vero non improbaretur, hom. 25. de Christi generatione: Et Virgo, inquit, erat, & viro desponsata, & apta coniugali officio obeundo putata, vt & virginitas in honore ante omnia haberetur, & matrimonium non propterea improbaretur, &c.

D. Basil. 19.

Tertia causa est eiusdem Basil. eadem Hom. Simul, inquit, vt & Ioseph domesticus puritatis Mariæ testis esset, & Bernar. homil. 2. super missus: A sponso, inquit, virginitas comprobatur, & Virginis famæ prouidetur. Item: Dicam quod mihi, imo quod ante me Patribus visum fuit, illa vtrique fuit ratio desponsationis Mariæ, quæ & dubitationis Thomæ. Sicut Thomas dubitando, palpando cõstantissimus factus est resurrectionis confessor, ita Ioseph Mariam sibi desponsando, eiusque conuersationem studiosius comprobando, factus est pudicitiæ fidelissimus testis. Hæc Bernard.

20. D. Bernar. D. Hieron. Theoph. Origenes.

Quarta causa est Hieronymi, Matth. 1. Theophyl. & Origenis, Vt in Ægyptum fugiens haberet virgo comitem, & solatium.

An virgo coniugium inierit, vt partus diabolo celaretur. Abulenſis. Scotus. D. Basilius. Origenes. Theophyl. D. Ambro. D. Hieron. D. Damaſ. Rupertus. D. Bernar.

Martyr Ignatius (teste Hieronymo) quintam adiungit, vt partus celaretur diabolo, dum Christum putat non de Virgine, sed de vxore generatum. Hanc rationem nõ probat Abulensis quæst. 31. in primum cap. Matthęi. Scotus quoque in 3. dist. 30. quæst. 2. Illam tamen amplectuntur Basilius in Homil. de Christi generatione, Orig. Homil. 6. in Luc. Theophyl. Matth. 1. Ambr. lib. 2. in Luc. Hieronymus Matthæi primo, Damasc. lib. 4. fidei cap. 15. Rupertus de Victoria Verbi lib. 11. cap. 19. Bernard. Homil. 3. super missus, & Homil. 4. in vigilia natiuitatis: Damas. vero existimat diabolum fuisse virginum obseruatorem, quia sciebat ab Esaia prędictum, Messiam ex virgine nasciturum

citurum. & Theophylactus: Diabolus, inquit, cum audiſſet quod virgo verum gereret, obſeruauit virgines: vt igitur deceptor decipiatur, deſponſat virginem, &c. cet. Chryſoſt. in Orat. de Annunciatione: Diabolus, ait, ſingulas virgines obſeruabat. Obijcit Abulenſis, diabolo facile eſſe Virginem à corrupta diſcernere, atque adeo Deiparę virginitatem facile cognoſcere potuiſſe, etſi in matrimonio eſſet collocata. At reſponderi poteſt, ſingulari Dei voluntate factum, vt Deiparæ virginitatem nec aduerteret, nec cognoſceret: Vrget Scotus, & ait potuiſſe quoque demonem impediri, ne virginitatem Deiparæ exploraret, quamuis coniugio minime alligata pareret, non igitur hanc fuiſſe cauſam coniugij: Reſponderur, non decuiſſe Deiparam extra coniugium filium procreare. Precipua igitur cauſa coniugij, honor Virginis fuit; acceſſit, vt eo velo myſterium tantum, ne dæmoni eſſet exploratum, tegeretur. Rupertus libro vndecimo de victoria verbi, capite decimo nono: Deſponſatio, inquit, Virginis diabolum fefellit, & cunctos ſatellites eius, vt neſcirent ſacramentum, cuius ſciendi nondum erat tempus, &c. lege D. Thomam tertia parte, q. 29. ar. 1.

21. D. Chryſo. Abulenſis. Scotus 22.

Dubium eſt, quanam ætate Virgo in matrimonium fuerit collocata? Reſpondeo ex Nicephoro, libro ſecundo capite tertio, Virginem cum tertium annum ageret, in templo præſentatam, in templo vndecim annos manſiſſe, anno autem ætatis decimo quarto Ioſepho traditam, apud eum cum menſes quatuor traduxiſſet, de incarnatione lætiſsimum à Gabriele nuncium accepiſſe. D. item Bonauent. c. 3. in medit. virginem ait deſponſatam Ioſepho anno ætatis 14. eiuſdem fere ſententiæ eſt Lucidus lib. 2. cap. 2. & alij. Vnde Carthuſianus in libro de laudibus virginis: Dixerũt, inquit, quamplures etiam eruditi, quod virgo circa quintum decimum ætatis annum conceperit Dei filium, &c. Et Maior, Luc. primo: Auctore, inquit, Epiphanio 14. ætatis anno Virgo concepit, & decimo quinto completo Chriſtum peperit: item, Vulgarior via prodit, Virginem iam 14. annum ætatis compleuiſſe, & 15. intraſſe, ſic quod in Domini natiuitate, 15. annum impleuit, &c.

Rupertus. Nicephorus. Qua ætate fuerit Virgo in matrimonium collocata, & Chriſtũ conceperit. D. Bonauẽ. 23. Lucidus. Charthuſ. Dionyſi. Maior. 24.

Abulenſis Matth. 2. queſt. 9. quoſdam ait opinari Virginem quatuordecim annis ante natiuitatem Chriſti in lucem editam, ipſe vero cum alijs cenſet, ſexdecim egiſſe annos, cum Chriſtus natus eſt, ortamque quarto decimo Herodis anno: Anno, inquit, ſexto decimo regni Herodis Virgo nata eſt in Nazareth, vt aſſerunt, vel in Sephoro, quod eſt oppidum diſtans à Nazareth per tres leucas ad Aquilonem, nam de hoc loco aſſerunt fuiſſe Ioachim: alij D. Annam ibi ortam dicunt. Fuit autem hoc ante Chriſti natiuitatem per annos quatuordecim, vt quidam volunt, & ſic fuit anno decimo ſexto regni Herodis. Alij autem volũt Virginem fuiſſe 16. annorum quando Chriſtus natus eſt, quod veriſimilius eſt. & tunc dicetur eam fuiſſe anno 14. Herodis regni, & ab orbe condito annis tribus millibus nongentis & 47. Hæc Abul.

Abulenſis. 25.

Albertus Magnus maiorem ætatem ei tribuit, ſic enim argumentatur: Corpus perfectiſsimum ſecundum ſtatum, non eſt ante ſtatum viginti quinque annorum, ergo corpus beatiſsimæ Virginis debuit eſſe vt minimum 25. annorum, dum Chriſtum concepit. Itaque ſuppõnendo quod in beatiſsima Virgine fuit omnis congruentia, tam ex parte naturæ, quam ex parte gratiæ, ad hoc vt mater Dei fieret, credimus quod Deum concepit tali ætate, qua perfecta fuit ſtatu corporis, & quantitate, & quod circa eandem quantitatem ætatis fuerit deſponſata, tanto temporis ſpatio dempto, quanto ſponſalia matrimonium ſolent præcedere, duorum videlicet menſium. Hęc Albertus. quæ verba recitat Carthuſianus in libro de laudibus Virginis art. 37.

Albertus Magnus. 26.

Huic ſententiæ ſubſcribit Cardinalis Caietanus Luc. 1. ad illa verba: Deſponſatam Ioſeph; & cæt. Ætas, inquit, nubilis exigit ſaltem completum morum augmenti, quia naturalis ordo habet, vt prius perficiatur perſona, quam detur opera ad conſeruandam ſpeciem; & dico ſaltem, quia ratio ſuadet, quod natura exigit plus ætatis, videlicet, vſquequo firmata ſint oſſa, ad quod quartum ſeptennium dicitur requiri in viris. Quocirca certum eſt

Card. Cai. 27.

beatam virginem fuiſſe tunc ad minus annorum decem & nouem, & hoc, ſi mulieris tertio ſenario annorum completur augmentũ; & rationabile eſt, vt fuerit tunc annorum viginti quatuor, vt perfecta etiam ſecundum oſſa mulier, perfecta mater perfectum filium gigneret: Hactenus Cardinalis.

Verumtamen non tot annos expectaſſe videntur ſacerdotes, vt nuptui traderent Virginem, ſatisque fuit quatuordecim vel quindecim annorum ætas ſummo incarnationis myſterio peragendo, vt alij opinantur. Ideoque Carthuſianus poſtquam Alberti verba recitauit, hęc adiunxit: Alberti non obſtantibus dictis verius puto, quod virgo dignioſima, circa decimum quintum annum conceperit. Damaſc. annos Virginis non numerat, oratione prima, de dormitione Virginis, tantum ait traditam Ioſepho, cum ad ætatis florem peruenisſet: Nyſſenus, cum creuiſſet, & adulta eſſet.

Dionyſ. Carth. 28.

De ætate Virginis dictum, de Ioſephi quoque ætate dicendum. Senem coniugium inijſſe, ſententia eſt antiquorum. Vnde auctor ille libri de natiuitate Virginis: Erat, ait Ioſeph de familia Dauid grandæuus: Damaſc. in oratione prima, de dormitione Virg. Ioſeph inuiolatam legem ad ſenectutem vſque ſeruauerat. Nicephorus libro primo, capite ſeptimo: Ioſeph ſenio, & honeſtate morum, iam pridem bonæ fidei exiſtimationem conſecutus erat. D. Epiphanius hæreſi 78. Ioſeph accepit Mariam agens annum fortaſſis octogeſimum & vltra, &c. Item ſenex octogeſimum annum ſupergreſſus, non accipit Virginem in vſum, ſed magis diſpoſitus eſt ipſi in cuſtodiam, &c.

D. Damaſc. 29. Nicepher. Fuerit ne ſenex Ioſeph, cum Virginem Deiparam duxit? D. Epiph. Gerſon. Abulenſis. 30.

Cancellarius Pariſienſis Ioannes Gerſon, in ſermone de natiuitate Virginis, conſideratione tertia, exiſtimat Ioſeph natum fuiſſe annos quinquaginta, à quo tẽpore ſenectus incipit. Abulenſis Matthæi 1. quæſtione 32. ait ætatis fuiſſe quæ ad generationem apta iudicari poſſet. Num. trigeſimo, queſt. trigeſima prima. Dicendum, inquit, quod quamuis Ioſeph eſſet aliqualiter ſenex, tamen adhuc erat potens ad gignendum, & manifeſte apparebat omnibus ex habitudine corporis, &c.

Viguerius. 31.

Viguerius iuuenem fuiſſe cenſet in ſuis Inſtitutionibus cap. 20. Parag. 9: Virgo, inquit, non euaſiſſet notam infamiæ, ſi vir eius fuiſſet ſenex, & decrepitus, prout olim nondum reuelata veritate pingebatur, nec fuiſſet Virgini ſolatio, aut adiutorio, ſed tædio. Quod autem eſſet iuuenis apparet ex eo, quod habetur: *Lætabitur ſponſus ſuper ſponſam, & habitabit iuuenis cum virgine*, hoc eſt, Ioſeph cum Maria. hęc Viguerius. Maior Matthæi 1. triginta annorum ætatem, vel ampliorem illi tribuit; Lyranus in eadem opinione fuiſſe videtur, ſiquidem Iſaiæ 62. illa verba, *habitabit iuuenis cum Virgine*, ſic explicat, habitabit caſte & ſancte, vt Ioſeph, & Ioannes cum Maria, Valerianus cum Cęcilia, & Chryſantus cum Daria, &c.

Iſaiæ 62. Maior. Lyranus.

Eckius in ſermone de Ioſeph, in antiquam ſententiam magis propendet. In hac, inquit, re non iubet ad alterutram partem declinare, vbi nullum nobis conſtat ſcripturæ pro quacunque parte teſtimonium. Eo maxime, quod à recepta, & diu perſuaſa opinione temere diſcedendum non eſt. facilius igitur pareret, antiquiori ſententię auctoritatem ſuam, fidemque manere. Hæc ille.

32.

Crediderim Ioſeph non fuiſſe ſenem, ſed ætatis perfectę virum, generandis liberis, iuuandæque Virgini, & fabrilis artis labori aptum. Alioqui nec Virginis famæ ſatis conſultum eſſet, ſi generationi eſſet propter ſenectutem ineptus, neque eius obſequium & ars vtilis eſſet, ſi iam ætate eſſet confectus. Epiphanius ſenem fuiſſe dicit, quia vxorem alteram habuiſſe credidit, nec fuiſſe perpetuo Virginem, quod falſum eſt, vt infra oſtendemus. Quomodo (inquit ille) poterat tantus ſenex Virginem habere vxorẽ, cum eſſet viduus à prima vxore, per tot annos? &c. Cæteri quoque, qui Ioſephum ſenem dicunt, idem videntur exiſtimaſſe.

Admirandum quidem fuit inter Deiparam virginem, Ioſephumque coniugium, cui tẽ liqua omnia coniugia cedere debeant. Fuit in primis coniugium hoc maximi myſterij, id eſt, incarnationis, velati tegumentum. Quemadmodum enim *ante Sancta Sanctorum olim velum ex hyacintho, pur-*

Coniugium incarnationi integumentum. Exod. 26. 33.

puris, coccoque bis tincto, & byſſo retorta, opere plumario, & pulchra varietate contextum, Deus iuſſit oppandi, ita ante ſanctiſſima illa incarnationis myſteria, ſacrum coniugium veluti velū, ex omnium virtutum varietate, Spiritus Sancti opere cōpoſitum, voluit collocari. Magnum fuit coniugium. Primo quia inter magnos coniuges, quo maiores ſunt coniuges, eo maius eſt coniugium, inter nobiles magnum, inter duces maius, inter regem reginamque maximum. Hoc coniugium inter virginem Deiparam, quæ Seraphinis ipſis nobilior erat, & Ioſephum virum præſtantiſſimum contractum eſt, maximum igitur fuit. Secundo quia coniugij dos fuit maxima; Etenim non terrenas opes, non aurum, gemmas, pecuniæve magnam vim, ſed ſanctitatis ingentes diuitias virgo attulit. Tertio quia maxima bona coniugij continuit, vt Auguſt. ait, lib. primo de nuptijs & concupiſcentia, cap. 11. Omne, inquit, nuptiarum bonum impletum eſt in illis parentibus Chriſti, proles, fides, ſacramentum. Prolem cognoſcimus ipſum Dominum Ieſum, fidem, quia nullum adulterium, ſacramentum, quia nullū diuortium, &c. Nuptiarum illarum bonum fuit infinitum bonum, proles nimirum illa infinita Chriſtus, quod igitur coniugium cum hoc conferri poterit? Quamuis enim Chriſtus Ioſephi filius non fuerit, tamen Virginis, quæ cōiux illius erat, filius fuit: Ioſephi quoque filius hominum exiſtimatione eſt habitus. *Fuit etiam bonum fides, qua nulla maior, & ſacramentum, quia ſola mors coniugium diſſoluit.*

Coniugium inter maximos coniuges, illius bona maxima.

34. *D. Auguſt.*

35. *Coniugium eius virginitate conſummatum admirabile.*

Quarto, magnum fuit coniugium, quia virginitate floruit. Vnaquæque arbor peculiarem profert fructum. nec pyrus ficus, nec ficus pyra vnquam tulit, nec coniugium virginitatē, nec virginitas liberos ſolet procreare; at magnum hoc coniugium virginitatem illibatam, virginitas vero in eo illibata, filium admirandum produxit. Quinto magnum fuit, quia ab omni mundi ſolicitudine alienum. Longe ab hoc coniugio illud Paul. *Quæ nupta eſt cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro, & qui cum vxore eſt, ſollicitus eſt quæ ſunt mundi, quomodo placeat vxori*, &c. Nec cogitauit vnquam virgo, quæ ſunt mundi, nec Ioſephus quæ ſunt mundi ſolicitus fuit, quamuis & virgo viro ſuo, & Ioſephus ſponſę ſuę maxime voluerit placere. Non aurum, nō margaritę, non ſericæ veſtes, non vitrea pulchritudo, ſed virtus, eximiaque ſanctimonia complacentię cauſa eſſe poterat. Si amorem ſtrinxeris Nazianz. ait Greg. Orat. 21. totaque Deo coniuncta fueris, ſurſum tendes, nunquam humi prolaberis, nec difflues, &c. Amorem ſtrinxit virgo, ſtrinxit & Ioſeph. Cum Deo ſolo coniuncti, ſtrictiſſimo nodo conſtringebantur. Quamobrem ſurſum tendebant ſemper, neque humi in terrenas inutileſque curas prolabebantur. Sexto magnum fuit illud coniugij vinculum aureum, quia duobus virginitatis votis, veluti quibuſdam fulgentiſſimis pyropis, fuit exornatum. Etenim virgo & Ioſeph virginitatis votum nuncuparunt. Vt ad ardentem rubum accederet Moſes, calceos exuit: *Ne appropies*, inquit Angelus, *huc, ſolue calceamentum de pedibus tuis, locus enim in quo ſtas terra ſancta eſt.* Eundem in modum, vt ad virginis domū, & conſortium, cuius rubus ardens typus fuit, accederet Ioſeph, omnem carnalem cogitationem velut calceos vorum abiecit, terra enim illa, domus illa Virginis, ſancta erat, ne vmbram quidem carnis ferre poterat. Sed poſtulat locus hic, vt de Ioſephi virtute plura verba faciamus, quæ cum fuerit eximia, tamen à multis ſuo pondere non penditur.

1. Cor. 7.

Virgo & Ioſeph non cogitarunt in coniugio quæ ſunt mundi.

36. *D. Gregor. Nazianz. Amor ſtringendus. Virgo & Ioſeph Virginitatis voto obſtricti.*

37. *Exod. 3.*

CAPVT VIII.

De Ioſepho ſponſo Deiparæ.

1. QVemadmodum vt virginis dignitatem agnoſcamus, admirabilem Matris Dei titulum expendere neceſſe eſt, ita vt Ioſephi virtutem intelligamus, præcellentes eius titulos conſiderare oportet. Ex titulis enim à Deo datis, firmoque fundamento ſtabilitis, veluti principijs, ſanctorum magnitudo, & virtus veluti concluſiones deriuantur. *Tanto melior angelis effectus*, ait de Chriſto Paulus, *quanto differentius præ illis nomen hereditauit.* Eundem in modum de Ioſepho dici poteſt, tanto melior alijs ſanctis effectus, quanto differentius præ illis nomen & titulū habet. Nec enim Deus inanes titulos, & rebus vacua nomina donat, ſi titulum dat, largitur ea quoque quæ titulus datus flagitat. *Idoneos*, inquit Paulus, *nos fecit miniſtros noui teſtamenti*, miniſtros fecit: Ecce titulum, *idoneos*, quia neceſſaria præſtat. Deus enim, ait D. Tho. eodem capite, cuilibet rei dat ea, per quę poſsit cōſequi perfectionem ſuæ naturæ, vnde quia Deus inſtituit miniſtros noui teſtamenti, dedit eis idoneitatem ad hoc officium exercendum, &c.

2. *Heb. 1.*

Deus cum titulum donat, neceſſaria quoque titulo largitur.

2. Cor. 3.

D. Thom.

Sunt autem Ioſephi duo præſtantiſſimi tituli, etenim coniux Deiparæ virginis, & pater fuit Chriſti, hominum opinione. Quid præſtantius toto terrarum orbe reperiri poteſt, quam coniugem eſſe Deiparæ virginis? Si laudatur maximè Ioannes, quod virginem à Chriſto ſibi commendatam in ſua acceperit, quibus laudibus afficiendus erit Ioſeph, qui virginem non in ſua ſolum, verum in ſuam etiam coniugem accepit, qui cum ea multos annos vixit, cum ea habitauit, cum ea familiariſſime vt cum ſponſa verſatus eſt? Sane quemadmodum aureus torques, ſiue aurea catena ſummi pretij gemmis exornata, colloque appenſa, plurimum homini ſplendoris addit: Ita coniugium hoc, quod vinculo, & aureæ catenæ omnibus gemmis fulgenti ſimile eſt, incredibilem Ioſepho dignitatem affert. Quamobrem Cancellarius Pariſienſis Ioannes Gerſon in ſermone de natiuitate virginis: O miranda, inquit, prorſus Ioſeph ſublimitas tua, ô dignitas incomparabilis, vt Mater Dei, regina cœli, Domina mundi, appellare te Dominum non indignum putauerit, &c.

3.

Vinculum huius coniugij catenæ aureæ ſimile.

Gerſon.

4. *Gen. 2.*

Non eſt bonum hominem eſſe ſolum (ait Deus) *faciamus ei adiutorium ſimile ſibi.* Eundem in modum dixiſſe videtur: Non eſt bonum Virginem, matrem filij mei eſſe ſolam, ne partu pudicitiam violaſſe videatur, ne ignominię nota magna afficiatur, faciamus ei adiutorium ſimile ſibi. Quodnam igitur fuit hoc adiutorium virgini ſanctiſſimæ ſimile? ſanctiſſimus Ioſeph, vnde D. Bernardinus. Tom. 3. in ſermone de ſancto Ioſepho: Quomodo, ait, cogitare poteſt mens diſcreta, quod Spiritus ſanctus tanta vnione (coniugij ſcilicet) vniret, menti tantæ virginis, aliquam animam, niſi ei virtutum operatione ſimillimam? Vnde credo Ioſeph fuiſſe mundiſſimum in virginitate, profundiſſimum in humilitate, ardentiſſimum in charitate, altiſſimum in contemplatione, &c. Videlicet, vt eſſet adiutorium ſimile Virgini, & Bernardinus Homil. 2. ſuper miſſus. Non eſt dubium, quin bonus & fidelis homo fuerit iſte Ioſeph, cui mater deſponſata eſt ſaluatoris, fidelis, inquam ſeruus & prudens, quem conſtituit Dominus ſuę matris ſolatium, ſuę carnis nutritium, ſolum denique in terris magni conſilij coadiutorem fideliſſimum.

D. Bernardinus.

Ioſeph ſanctus Virginis, virtutum operatione.

D. Bernardinus.

5.

Itaque ſi roges, qualiſnam vir fuerit Ioſeph? paucis reſpondeo, fuit adiutorium ſimile Virgini Deiparæ. Gregorius Nazianzenus Oratione vndecima de laudibus Gorgoniæ ſororis ſuę, cum indicare vellet qualis vir fuiſſet Gorgoniæ coniux, vno illum verbo deſcripſit, virum Gorgoniæ fuiſſe dicens: Vultis, inquit, vno verbo virum deſcribam? vir illius, id eſt, Gorgoniæ, nec enim ſcio quid amplius dicere neceſſe ſit. Idem meliori iure nos in Ioſephum transferre poſſumus: Vultis vno verbo Ioſephum deſcribamus? vir erat & coniux Deiparæ Virginis: Eadem Gorgonia dimidia ex parte ſe baptizatam putabat, quod eius maritus nondum eſſet baptizatus, maritus enim dimidia veluti pars eſt vxoris: Porro (inquit Nazianz.) cum vnum hoc ad omnia accedere cuperet, vt maritus quoque perficeretur; vt ſic toto corpore conſecraretur, ac non dimidia tantum ex parte initiata diſcederet, ipſiusque aliquid imperfectum relinqueretur, hoc quoque precibus impetrauit, &c. Similem in modum Deipara Virgo, quamuis ipſa eſſet perfectiſsima, imperfectam ſe poterat exiſtimare, ſi dimidia ipſius pars, id eſt, coniux Ioſeph imperfectus eſſet. Quamobrem perfectionem ſummam credibile eſt ſuis precibus illi impetraſſe. Quod D. Bernardin. docet ſerm. citato, Cum virgo, inquit, tot & tanta impetret peccatoribus ſceleratis, quanta putas impetrauerit charismata Ioſepho ſponſo, &c.

D. Gregor. Nazianz.

6.

Virgo multa Ioſepho à Deo donata impetrauit.

D. Bernardinus.

7.

Multum

Bernard.

Multum precibus Virgo, multum etiam coniugali familiaritate, verbisque suis Iosepho profuit. Si enim nos miseri, ait Bernardinus, ex cohabitatione sanctorum virorum, qui respectu Virginis nihil sunt, sæpe tamen proficimus, quantum existimandum est Iosephum cum sacra Virgine profecisse? Hæc est, (ait Bern. in sermone 1. de assumptione) cuius salutationis vox & ipsos exultare facit in gaudio, quos materna adhuc viscera claudunt. Quod si parvuli, necdum nati anima liquefacta est, vt Maria locuta est, quid putamus, quænam illa fuerit cœlestium exultatio, cum & vocem audire, & videre faciem, & beata eius præsentia frui meruerunt? Hęc Bernardus: quę nos in nostrum Iosephum merito traducemus. Si parvuli necdum nati anima liquefacta est, vt Maria locuta est, quid putamus, quænam illa fuerit Iosephi exultatio, & in virtutibus progressio, cum & vocem audire, & videre faciem, & beata eius non solum præsentia, sed etiam coniugali familiaritate, & amicitia frui meruit?

8. *Familiaritas Virginis valde Iosepho profuit.*

9. *D. Bernardinus.*

Quis enim neget coniugalem Virginis erga Iosephum familiaritatem, & amicitiam fuisse maximam? Quia nouerat Virgo, ait D. Bernardinus, quanta erat vnitas matrimonialis in spirituali amore, & sciebat Iosephum sibi à Spiritu Sancto datum in sponsum, & in suæ virginitatis fidum custodem, & ad participandum secum in charitatis amore, & obsequiosa solicitudine diuinissimam prolem Dei, ideo credo quod totiùs ex cordis affectu, cum syncerissime diligebat. Amplius, cum omnia quæ sunt vxoris, sint viri, credo quod beatissima virgo, totum thesaurum cordis sui, quę Ioseph recipere poterat, ei liberalissimę exhibebat. Hæc Bernardin. Quid excellentius hoc Virginis amore erga sanctissimum virum, quid præclarius hac tanta familiaritate reperiri potest? Nullain orbe pura creatura fuit, quæ maiori coniugem suum amore, quá Virgo prosequeretur, nulla fuit quæ familiarius quá illo vteretur.

10. *Rupertus.*

O coniugium verum, & sanctum (ait Rup. Matth. 1.) Coniugium cœleste, non terrenum, vnus spiritus & vna fides erat in eis, sola illic carnis corruptio defuit, & cęt. Cōgruit potiùs huic, illud quod de suorum parentum coniugio, Nazianz. orat. 19. dixit: Sic existimo, si quis ab vltimis terrarum finibus, atque ex vniuerso hominū genere, præstantissimum coniugium consiliare studuisset, nullum vnquā hoc præstātius, aptiusq; reperiri potuisse. Hæc ille.

Nazianz.

Eccles 26. 11. *Mulieris bonæ* (ait Ecclesiasticus) *beatus vir*, si beatus vir est mulieris bonę, ô terque quaterque, & millies beatum Iosephum virginis virum, quæ cunctos homines, Seraphinosque bonitate superat. Si prudens vxor Dei donum est, vt docet Salomon, *à Domino*, inquit, *vxor prudens*; quam eximium Dei donum Iosepho datum Virgo fuit, vsque ad miraculum prudentissima? *Pars bona*, ait Ecclesiasticus, *mulier bona, in parte timentium Deum, dabitur viro pro factis bonis*, &c. Si pro factis bonis bona datur mulier à Deo, eximia sane fuere facta Iosephi, pro quibus eximia illi virgo data est, de qua illud merito dicere potuit, quod de sapientia dixit Sapiens: *Intrans in domum meam conquiescam cum illa, non enim habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus illius, sed lætitiam, & gaudium*, &c.

Proverb. 19.

Eccles 26. Vxor bona datur pro factis bonis.

Sapient. 8.

Magnus igitur titulus, scilicet, coniux Virginis, magnū virum fuisse Iosephi ostendit. Idem indicat alter quoque titulus, scilicet, Pater Christi, etsi non generatione, sed hominum opinione fuerit. Præclarus existimatur Euāgelistæ Ioannis titulus omnium ore celebratus, Christi ore pronunciatus: *Ecce filius tuus.* Cur non etiam omnium ore celebretur titulus Iosephi Virginis ore prolatus, *Ecce pater tuus?* *Ecce*, inquit, *pater tuus, & ego, dolentes quærebamus te.* Quid maius est, filium esse Virginis, an coniugē esse virginis? Quid mirabilius est, filium dici Virginis Deiparæ, an Patrē Christi Opt. Max. Miratur Elisabeth & exclamat, Vnde hoc mihi, vt veniat Mater Domini mei ad me? O quoties Ioseph similem in modum in admirationem magnā raptus exclamauit, Vnde hoc mihi, vt Mater Domini mei, & Dominus ipse meus, in domo mea versentur? Vnde hoc mihi, vt Matris Domini mei coniux sim? Vnde hoc mihi, vt Dei mei pater appelleř? Vnde hoc mihi, vt Deus mihi obediat? Mirabile quidem fuit: *Solem in cœlo stare*, obediente Domino voci hominis; sed multo fuit mirabilius iustitię Solem in terras retrogredi, ac descendere, incarnatumq; Deum voci Iosephi veluti patris obedire. *Erat enim subditus illis.* Hæc subiectio, ait Gerson, sicut inestimabilem notat humilitatem in Christo, ita dignitatem incomparabilem signat in Iosephi & Maria, &c.

12. *De titulo patris Christi, hominum opinione.*

Luce 2.

Gerson.

Vidit Iacob Deum in cœlo, scalæ supremo gradui innixum; Nos eundem videmus in terris, Iosepho qui supremus est genealogiæ Matthæi gradus innitentem. Supremus, ait Rupertus Matth. 1. Scalæ gradus, cui Dominus innixus est, beatus Ioseph est, innixus illi est tanquam tutori pupillus, quippe qui in hoc mūdo, sine patre natus est: ita innixus est beato Iosepho, vt esset infantulo pater optimus, vt eius solatio paterno, puer cum virgine sustentaretur. Hęcille. Nonne Deus Iosepho innitebatur, cum Iosephi brachijs Christus sæpe ferebatur, cūq; in gremio Iosephi sępe somnū capiebat? Semel Simeon Christū in vlnas suas accepit, miroque exhilaratus gaudio præclarum canticum Deo cecinit, at Iosephus non semel, sed sæpissime eundem optatissimum Messiam brachijs tulit, & amplexatus est. Quæ ergo cantica, quas gratiarum actiones, quas Deo laudes si non ore, saltem corde illum cecinisse credendum est? Recubuit caput Ioannis super pectus Christi semel, recubuit pectus & caput Christi, imo totus Christus, super Iosephū sępe. O leuissimum onus: O dulce pondus, vere onus tuū leue est Domine Iesu, quis nolit sic onerari? O onus aureū, onus omnibus margaritis leuius. *Læua tua sub capite Iosephi, & dextera tua amplexabitur eum.*

Gen. 28. 14.

Ioseph sæpe Christum in vlnas ut Simeon accepit. 15.

Cant. 2.

Optabat sponsa: *Quis mihi det te fratrem meum, sugentem vbera matris meæ, vt inuenia te foris, & deosculer te, & iam me nemo despiciat?* inuenit fœlix Ioseph sponsę desideria, inuenit æternum Dei Verbum foris, in mundo hoc incarnatum, amplexatus est, & deosculatus. Quis ergo eum despiciat: imo quis non maximi faciat: quis illius virtutes non æquet cęlo? Ille primus post Virginem, cœlestem sponsum è thalamo prodeuntem in præsepio Bethlehemico vidit, primus adorauit, primus cœlestis mannæ è cœlo venientis dulcedinem degustauit, primus post longissimam noctem Solē Orientem vidit, primitiasque nati Christi cum Virgine tulit. Natum vero infantem postea vt filium enutriuit, vt Deum coluit, & ardenter amauit, non enim potest quisquam ignem sinu gerere, quin ardeat, iuxta illud: *Nunquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeant?* Cum igitur Ioseph, sinu suo ignem, id est, Christum, tulerit, quis inficiabitur vehemēter exarsisse, & vehementer amasse.

Cant. 8.

16.

Proverb. 6.

Splendidam reddidit Mosis faciem consortium sermonis Domini, iuxta illud: *ignorabat quod cornuta esset*, id est, splendida facies sua, ex consortio sermonis Domini. Faciem Mosis, consortium sermonis Domini non multorum mensium radijs fulgoris incendit, pectus Iosephi consortium non sermonis solum, verum etiam conuictus Dei multorum annorum, radijs amoris mirum in modum inflammauit. O beatos oculos qui Christum toties vidērūt, *siquidem beati oculi*, ait Christus, *qui vident quæ vos videtis.* O beatas manus, quę Christum toties tetigerunt, nec vnquā illo ad Magdalenam dicto prohibitę sunt, *Noli me tangere.* O beata brachia, quę Deum toties portauerunt; O beatam domum, in qua beatissima illa Trinitas habitabat, Christus, Maria, Ioseph, sic vocat Parisiensis Cancellarius. Cupeesem, inquit, vt mihi verba suppeterent ad explicandum tam altum mysterium, tam admirandam, venerandamque Trinitatem, Iesus, Mariæ, & Iosephi, &c. O quam dilecta Trinitati, Patri, Filio, & Spiritui Sancto, domus illius Trinitas, Christus Maria, Ioseph. Nihil clarius, nihil melius, nihil in terris erat excellentius. Inuidebat terris tales habitatores cœlum, cœlo digniores, quam terris.

17. *Exod. 34.*

18. *Gerson.*

Vere hortus erat amœnissimus, sed hominum oculis conclusus domus illa, in qua cœlestis ille agnus, *inter lilia pascebatur simul, ac pascebat*, inter lilia, inquam, id est, virginem, & Iosephum, vt Rupertus interpretatur. Vere, ait, ambo lilia, Virgo, & Ioseph, pro virginalibus nuptijs, & cohabitatione castissima. Pascebatur corporeo cibo, pascebat Virginem, & Iosephum, cœlestibus epulis. Quid hortum dixi? cœlū erat domuncula illa; in cœlo habitabat Deus, in domuncula quoque illa habitabat. Cœlum à cę-

Cant. 2. Domus Iosephi hortus conclusus, & cœlum.

19.

Iosue 10.

lando dictum. eximias opes, beatorumque gloriam celat domuncula illa, infinitam Chriſti maieſtatem, ſummũ virginis ſplendorem, ſummumque Ioſephi honorem celabat, tectum illud inſtar cœli, quod tegit omnia, ſummũ incarnationis myſterium tegebat. Cui enim hominum in mentem venire poterat, Deum, Deum inquam incarnatum in domo illa habitare, coniuges illos virginitatem colere, virginem Dei matrem eſſe, Ioſephum Chriſti non patrem ſed nutritorem? Videlicet, cœlum erat domus illa, admirandũ myſterium celans; *nigra erat foris ſed formoſa intus, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis.*

20. *Cant. 1.*

Denique benedictio illa Ioſephi filij Iacob, noſtro Ioſepho cum nomine congruit, *Filius*, inquit, *accreſcens Ioſeph, filius accreſcens & de aſpectu.* Hebraice non eſt verbum *Ioſaph*, id eſt, *addidit*, à quo deducitur nomẽ Ioſeph, id eſt, *adder*, ſed eſt verbũ *Parah*, id eſt, *fructificauit.* Verti etiã poteſtex Hebr. *filius fructifer Ioſeph, filius fructifer, vel creſcẽs iuxta fontẽ*, vel, *iuxta oculum.* Pagn. vertit, *vt ramus creſcẽs Ioſeph, vt ramus fructificans iuxta fontẽ*, &c. Nõne infans ille, quẽ Ioſeph amplexabatur, cuius pedes ſæpe oſculabatur, iuxta quẽ ſedebat, dormiebat, vigilabat, virtutibus creſcebat, omniũ bonorũ fons erat uberrimus? quam bene ergo iuxta fontem creuiſſe dicitur Ioſeph, vel, iuxta oculum, iuxta oculos enim Chriſti verſabatur, quem in oculis ferebat. O felicem arborem, tali irrigatam fonte ad maximum incrementum peruenisſe quis non putet? Filius equidem accreſcens Ioſeph noſter, filius accreſcens, pluſquam alter Ioſeph filius Iacob.

Gen. 49. Ioſeph benedictio.

Pagninus.

21.

Ioſepho illi data eſt (vt ait Bern. homil. 2. ſuper miſſus) intelligentia in myſterijs ſomniorum, noſtro datum eſt conſcium fieri cœleſtium ſacramentorum; ille frumenta ſeruauit non ſibi, ſed omni populo, hic panem viuum è cœlo ſeruandum accepit, tam ſibi quam toti mundo. Illi ſubditi fuere Ægypti, huic ſubditi fuere Deus incarnatus, eiuſque admirabilis mater, illum honore affecit Pharao, huic multo maiori honore affecit Deus, illi dedit Pharao vxorẽ filiã Putiferis ſacerdotis, huic dedit Deus coniugẽ matrem ſuam, illius caſtimonia magna fuit, quod adulterium fugerit, huius multo maior, quod virginitatem ſeruauerit; ille dictus eſt Saluator mundi, quod ab Ægypto famem depulerit, hic Pater Domini veri totius mundi ſaluatoris eſt appellatus, quod Matris Domini coniux fuerit. Ille Ægyptum à fame, hic Chriſtum ab Herode liberauit, ille lõgè à Domini ortu abfuit, hic cum Domino & matre eius habitauit. Vterque virtutem habuit ſuo congruentẽ muneri, ſed hic tanto maiorem, quanto maiori munere functus eſt. Filius igitur accreſcens Ioſeph noſter, ſuper Ioſeph filium Iacob filius accreſcens, & decorus aſpectu.

D. Bernar. Ioſeph ſpõſus virginis conferitur cum Ioſeph filio Iacob.

22.

23. *Ioſeph vultum habuit venerandũ. Gerſon.*

Erat enim Ioſeph, vt credibile eſt, aſpectu venerando; & ſi Gerſonis coniectura aliquid haberet momenti, Chriſto ſimilis, vt eius filius videri poſſet, ſic enim in fine Ioſephinæ cecinit:

Perſonas inter ſimiles eſt nexus amoris,
De Ioſeph aſt ratio ſuadet, ſua quod ſocialis
Forma, Ieſu formæ ſimilis reputanda fuiſſe eſt,
Si non: quo pacto pater eius creditus eſſet?
Qualiter omnimodo matris ſaluaſſet honorem,
Diſparitas vultus prolis, cum patre putato?
Gratia naturæ fieri vult conſona ſæpe,
Nonne minor Iacobus frater Domini, perhibetur
Valde ſibi ſimilis: quod gratia non caro fecit.

24. Hæc ille.

Exiſtimat idem auctor, pia (vt ait) credulitate, in ſermone de Natiuitate Virginis, in concilio Conſtantienſi habito, Ioſephum in vtero matris fuiſſe ſanctificatum, idque affirmat in officio Hieroſolymitano de Ioſeph compoſito contineri. Addit, peccati fomitem vel extinctum, vel repreſſum in eo fuiſſe, ne Virginis pulchritudine, & familiaritate læderetur. Videtur idem ſentire Ekius in ſermone de Ioſeph, & Iacobus epiſcopus Chriſtopolitanus, in Canticum Virginis, cum agit de quarta Virginis dignitate: In ambobus, inquit, id eſt, in Virgine & Ioſeph, erat fomes extinctus per ſanctificationem, &c. Sanctificatio Ioſeph in vtero infirmum habet fundamentum, fomitem repreſſum cum coniugium iniit, non caret veriſimilitudine.

Fomes repreſſus in Ioſeph.

25.

Sentit præterea Cancellarius eundem Ioſephum ea gratia donatum, quę omne peccatum mortiferum ſuperaret. Sicut decuit, inquit, vt Virgo ſumma puritate niteret, ſic decuit vt haberet ſuo modo parem ſponſum puriſſimum, qui cum perpetua virgine virgo permaneret. Vterque regali progenie illuſtris, vterque ſanctificationem in vtero recipiens. cum Maria plena gratia fomitem reprimente, manſit Ioſeph repletus gratia, peccatum mortale quodlibet ſuperante, &c. Veriſimile admodum eſt, maxime poſt coniugium, huiuſmodi peccatum Ioſephum non incurriſſe. Filius igitur fuit accreſcens Ioſeph, tot auctus incrementis. Videlicet, coniugis Deiparæ, putati patris filij Dei, gratiæ, virtutumque maximarum, quæ incrementa gloriæ ſecuta eſt menſura ſingularis.

Ioſeph poſt coniugium nullum cõmiſit peccatum mortiferũ imo nec per totam vitam. Gerſon.

26.

Antequam Chriſtus cruci ſuffigeretur, ſanctiſsimam vitam cum clariſsima morte videtur commutaſſe, clariſſimam dico mortem, quæ Chriſti, Deipareque Virginis præſentia, veluti Solis ac Lunę ſplendore eſt illuminata. Quantas (ait diuus Bernardinus) exhortationes, conſolationes, promiſsiones, illuminationes, inflammationes, & æternorum bonorum reuelationes, recepit in tranſitu ſuo Ioſeph, à Sanctiſsima ſponſa ſua, & à dulciſsimo filio Dei Ieſu? &c. De hac morte in ſua Ioſephina Cancellarius ſic ſcripſit:

De morte Ioſeph, & funere. D. Bernardinus.

27. *Gerſon.*

Venerat illa dies, quæ vitam morte pararet
Perpetuam tibi iuſte Ioſeph, Dauid inclyta proles:
Chriſtus adeſt cum matre pia, quibus officioſe
Seruieras: vultu placido ſolantur euntem.
Ora licet lachrymis oppleuerit intus obortis
Naturalis amor, etenim ſat credere fas eſt,
Quod patrem Ieſus, & ſponſam fleuit morientem,
Virgo benigna ſuum, &c.

O funus lætiſsimum, quod ipſum mundi gaudium eſt proſecutum. Nam Chriſtus, & Virgo Deipara, Ioſephi feretrum comitati ſunt. huiuſmodi fuiſſe apud Iudęos morem, vidua illa indicat, quæ filium vita functum ex ciuitate Naim in ſepulchrum ſequebatur. Potuit quidem Chriſtus tacto feretro Ioſephum, vt Viduæ filium, vitæ reſtituere. Sed in tempus reſurrectionis ſuæ, ſui Ioſephi diſtulit forſitan reſurrectionem, vt qui pariter vixerant, pariter & reſurgerent. Si enim cum Chriſto multi ex ſanctis Patribus in vitam ſunt reuocati, quid prohibet credere ex illis fuiſſe vnum Ioſephum? Vnde Gerſon, Legimus, inquit, *multa corpora ſanctorum reſurrexiſſe, & veniſſe in ſanctorum ciuitatem, & apparuiſſe multis*: recogitet oro, pius animus, ſi iuſtus Ioſeph vnus ex illis putandus eſt, qui apparuerit chariſsimę ſponſę, qui eam conſolatus ſit. Qui tandem Chriſto in cœlos aſcendente, ſimul & aſcendit glorificatus: non dubium in anima, ſed & in corpore neſcio, Deus ſcit. Hæc Gerſon.

28.

An reſurrexerit D. Ioſeph.

Gerſon.

D. vero Bernardinus, in anima ſimul & corpore glorificatum pie credit. Pie, inquit, credendum eſt, non tamen aſſerendum, quod pijſsimus filius Dei pari priuilegio decorauit ſuum putatiuum patrem, ſicut ſuam ſanctiſsimam matrem, vt ſicut illam aſſumpſit in cœlum in corpore, & anima, glorioſam, ſic etiam in die reſurrectionis ſuę, ſanctiſsimum Ioſeph in gloria reſurrectionis ſecum. Vt ſicut illa ſancta familia, ſcilicet, Chriſtus, Virgo, & Ioſeph, in laborioſa vita, & amoroſa gratia ſimul vixerunt in terris, ſic in amoroſa gloria, nunc & corpore, & anima regnent in cœlis: iuxta regulam Apoſt. *Sicut ſocij paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationis.* Hæc D. Bernardinus.

D. Bernardinus.

29.

2. Cor. 1.

Quanta autem in cœlo gloria fulgeat, docet Cancellarius his verbis: *Collocatus eſt à dexteris Ieſu*, hoc eſt, in potioribus bonis ſuis. item: Quantus exiſtimandus eſt iuſtus Ioſeph in gloria, & in cœlis, qui talis, ac tantus inuentus eſt in miſeria, & in terris? Profecto cum dicat Chriſtus: *Vbi ſum ego, illic & miniſter meus erit*, ille proximior videtur collocandus in cœlis, qui in miniſterio fuit vicinior, obſequentior, atque fidelior poſt Mariam inuentus in terris. Hæc ille.

Gerſon. De gloria D. Ioſeph.

30.

Quantum illius preces valeant, idem ſapientiſſimus auctor in Ioſephina his verſibus ſignificat:

De interceſſione D. Ioſeph.

Quanta ô fiduciâ, quanta eſt
Vis impetrandi: quia dum vir, dum pater orat
Vxorem, & natum, velut imperium reputatur, &c.

CAPVT

CAPVT IX.

De pulchritudine Deiparæ Virginis.

1. POSTQVAM de coniugio, & sponso Deiparæ Virginis diximus, locus hic postulabat, vt de visitatione, de Angelica annunciatione, de conceptione, partuque admirabili, alijsque eiusmodi ad Virginem attinentibus diceremus. Verùm quia hisce de rebus Euangelistæ, quos interpretamur, scripserunt, Euangelicæ historiæ ordinem sequentes, suo quamque rem loco tractabimus. Nunc de ijs, quæ silentio illi præterierunt, atque in primis de pulchritudine, nonnulla verba faciemus.

2. Duplex est pulchritudo, altera corporis, altera multò præstantior, animi. Etenim in corporis elegantia, & apta membrorum compositione sita pulchritudo, temporis & morbi ludibrium est, vt ait Gregorius Nazianzenus, orat. 31. Fragile bonum, vt dixit Poeta.

D. Greg. Nazianz.

Ouid. lib. 2. de arte.

Forma bonum fragile est, quantumque accedit ad annos,
Fit minor, & spacio carpitur ipse suo.

Boëtius. Pulchritudo corporis fragile bonum.

Florum mutabilitate fugacior, (vt Boëtius scripsit Prosa 8. lib. 3. de consolatio. Philos.) Formæ, inquit, nitor, vt rapidus est, vt velox, & vernalium florum mutabilitate fugacior, &c. Febris igniculo dissoluitur, vt idem Boëtius ait: Æstimate, inquit, quam vultis nimio corporis bona, dum sciatis, hoc quodcunque miramini, triduanæ febris igniculo posse dissolui, &c. In ipsa cute externaque facie consistit, nisi enim nitida sit cutis, suauique colore perfusa, pulchritudo perit. Vnde Boëtius addit; Si vt Aristoteles ait lynceis oculis homines vterentur, vt eorum visus obstantia penetraret, nonne introspectis visceribus, illud Alcibiadis superficie pulcherrimum corpus, turpissimum videretur? Igitur te pulchrum videri non tua natura, sed oculorum spectantium reddit infirmitas, &c.

3. *Boëtius.*

Prou. 31. Fallax & vana pulchritudo corporis Gen. 6. D. Augusti.

Merito ergo, *Fallax* dicitur *gratia*, quæ gratas oculis fœminas reddit, *& vana pulchritudo*. Vana est, quia euanescit. Fallax est quia fallit. filios Dei olim, id est, probos viros, pulchritudo fefellit; *Videntes filij Dei filias hominum, quod essent pulchræ, acceperunt sibi vxores*, &c. Deterro magno bono, id est, Deo, ait Augustinus, libro 15. de ciuitate Dei, capite 22. lapsus factus est ad bonum minimum, id est, pulchritudinem, &c. Quemadmodum piscator pisces, auceps aues esca, sic diabolus homines, fœminarum pulchritudine decipit. Carnes, (ait Ambrosius lib. 3. de Virg.) etiam volantes aquilas deponunt. Eundem in modum caro pulchra, etiam aquilas Dauides & Salomones (ni cauerent) fallit.

4. *D. Ambr.*

Quidnam Israelitarum exercitum fefellit ac vicit? sane fœminarum pulchritudo. Aduersus Hebræos milites, non fortes milites, sed pulchras fœminas, instrui præcepit Rex Balac, ex consilio Balaam, quem egregiè Origenes hom. 20. Numerorum; hunc in modum loquentem inducit: Non virtute, inquit, militum, sed mulierum decore pugnandum est, nec armatorum vigore, sed mollicie fœminarum, procul amoue armatorum manum, electam congregà speciem puellarum, forma vincit armatos, ferrum pulchritudo captiuat. Vincentur specie, qui non vincuntur prælio. Hæc ille. O fallacem pulchritudinem, quæ Dei exercitum victum, ac deceptum, sub idolorum iugum misit.

Num. 25. Origenes.

5. *Dionysius Areopag.*

Fallax pulchritudo à Deo homines auocat, casta ad Deū ducit. Græci vt Dionysius Areopagita vult 4. cap. de diuinis nominibus, pulchritudinem, καλλος appellant, à vocando, Pulchritudo, inquit, ille, καλὸς à vocando, dicitur, καλεῖν enim καλεῖ vocare significat. Turpissima pulchritudo est, quæ ad Dæmonem, pulcherrima, quæ ad Deum vocat, qualis fuit Deiparæ virginis, quam silentio præterire non est æquum.

6. *D. August. Pulchritudo corporis Deiparæ tribuenda.*

Quamuis enim fragile sit bonum, Dei tamen est donum, vt Augustinus docet loco indicato: Pulchritudo, inquit, Dei donum est, sed propterea id largitur etiā malis, ne magnum bonum videatur bonis, &c. Donum Dei est, quod in hoc terrarum Orbe nonnullis largitur, in cœlo omnibus Beatis largietur. In terra fragile bonum, & fugax, & fallax, in cœlo perpetuum, constans, fallens neminem. Non est virgini huiusmodi donum negandum, nā venusto in corpore gratior virtus est. Vnde illud Poetæ:

Virg. Aen. 5.

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.

Dion. Cart. 7.

Præterea in pulchritudine magis eminet virginea puritas. Etenim vt ait Dionysius Carthusianus lib. 1. de laudibus Virginis, art. 34. Sicut in continentia in deformibus est vituperabilior, sic continentia in pulchris laudabilior. Si quidem pulchritudo optata, sed rara est pudicitiæ comes, iuxta illud Iuuenalis:

Iuuen. sat. 10.

Raraest concordia formæ atque pudicitiæ.

Ouid.

Et illud Ouidij in Epistola Paridis:

Est tis cum forma, magna pudicitia.

Quanto rarior, tanto in Virgine fuit illustrior, admirabilis formæ & pudicitiæ concordia. Quid mirum si fuerit in ea pudicitiæ, & formæ concordia, in qua partus & virginitatis fuit summa consensio? Quemadmodum præclarum ensem præclara vagina, ita pulchrum animum pulchrum corpus decet. Est enim corpus vagina animi. Vnde illud. *Non permanebit spiritus meus in homine*: vertit Pagninus, *Non erit vt in vagina spiritus meus*, id est, animus, in homine. Huc illud Diogenis pertinet apud Laertium: Videns, inquit, decorum adolescentem, indecore loquentem: *Non erubescis*, ait, *ex eburnea vagina, plumbeum educens gladium?* Si Priami species digna est imperio (vt dicitur) digna est imperio pulchritudo. Dominam ergo mundi pulcherrimam fuisse oportet.

Gen. 6. 8.

Diogenes.

Cur pulchritudo digna imperio sit. Abulensis.

Imperio autem dignam esse pulchritudinem, indicat in hunc modum Abulensis Paradoxo 2. c. 101. Quòd corporalis, inquit, pulchritudo, bona habentis indoles sit apparet, quia attestatur super bonā complexionem, bona autem complexio signum, & causa efficax est boni intellectus. Nam cum organa phantastica disposita sunt, intellectus, quibus ista subseruiunt, bene intelligit, si male disposita sunt, intellectus, aut parum, aut perturbate, aut omnino nihil intelligit. Bonus autem intellectus, habentem alborum Dominum facit, & rectorem, iuxta illud vulgatū, verumq; prouerbium: *Qui bono sunt intellectu vigentes, aliorum sunt Domini, & rectores.* Ita ergo ex esse pulchrum, esse Dominum sequitur, & rectorem. Et quia talis perfectio pulchritudinis ad esse Dominum & rectorem præuium erat, valde congruebat Virgini, quia est vna de maximis perfectionibus. Dicendum ergo in Domina virgine pulchritudinem extitisse. Hæc Abulens. Episcopus.

9.

Prou. 31.

Etsi *fallacem, & inanem pulchritudinem*, scriptura dicat, tamen fœminas multas ex pulchritudine laudat. *Erat formosa valde, & incredibili pulchritudine, omnium oculis gratiosa, & amabilis videbatur.* Iudith. *Erat eleganti aspectu nimis.* Genes. *Rachel decora facie, & venusto aspectu.* Iob: *Non sunt inuentæ mulieres speciosæ, sicut filiæ Iob in vniuersa terra.* Quod in alijs fœminis Scriptura laudat, virgini quæ fœminarum omnium ornamentum, & decus est, cur negemus? Ad hæc, vt ait Caietanus in opusculo de psalmo virginis, Virgo debet credi similis filio per omnia, quantum fas est, Christus autem pulcherrimus fuit, ergo & eius mater, cui canitur: *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.* De vtraque enim pulchritudine spirituali, & corporea hæc verba intelligenda sunt: *Quam pulchra es amica mea, quam pulchra es.* Bis pulchram dixit, nimirum & corpore, & animo.

10. *Esther 2. Scriptura fœminas pulchras laudat. Ibid. 8. Gen. 29. Iob. 42. Cant. 4. Cant. 4. 11.*

Pulchritudo membrorum integritatem aptamque figuram, & colbris suauitatem postulat. In Deipara virgine membra omnia fuisse integra, apte figurata, & colore suaui perfusa, quis neget? Suauem tamen colorem, quem suapte natura sanctissimum corpus habebat, perpetuis iejunijs, perpetuaque contemplatione obliterarum, & in pallorem commutatum putarim. nam vt Greg. Nazianz. ait, in tractatu aduersus mulieres ambitiosius se ornantes: Pallidus color sanctis fœminis congruit. Dabimus, inquit, & alterum colorem, nempe vt pulchritudini tuæ pallorem asciscas; Christique laboribus inrabescas, atque & precibus, & lacrymis, & diurnis, nocturnisque perui-

Virgo in pallorem, suāve vultus colorem mutauerat. Greg. Naz.

gilijs reipſam maceres, &c. Macerauit virgo pulchritudinem, ideoque fallax illa non fuit. Nec Virginem fefellit, quæ quam paruum bonum eſſet recte nouerat, nec alias, quia macerata erat, ipſque ornamentis, quæ veluti flabra ignem excitant, carebat. Accedebat ea verborum modeſtia, ea morum & geſtus grauitas, is ſanctitatis nitor, qui intuentium concupiſcentiam omnino profligaret. Nō dubitandum (ait Rich. Vict. in Comment. Cant. cap. 26.) amoris ignem, & interiorem candorem, exterius in virgine lucere, vt quæ puritatem angelicam habuit, vultum etiā angelicum habuerit, &c. 11.

Richardus Vict.

Neminem Sanctiſſimæ virginis decore offenſum, ait D. Th. Vt dicitur (inquit) gratia ſanctificationis, non ſolū repreſſit in virgine motus illicitos, ſed etiam in alijs efficaciam habuit, ita vt quamuis eſſet pulchra corpore, à nullo concupiſci potuerit, &c. Ioannes Maior Lucr. in illa verba, *Exurgens Maria*, ſic ſcribit: Illam dorem omnipotens Deiparæ ſuppeditauit, vt mortalium nemo illam concupiſceret, porrò ea viſa infrenis libidō (vt ſic miter teneo) protſus extinguebatur, &c. Cancellarius item Pariſienſis Gerſon in ſermone de Conceptione virginis: Dico, inquit, quod Phyſiognomia virginis mouebat aſpicientes ad omnem caſtitatem, & luxuriosas extinguebat mortificabatq; cogitationes. D. Bonauent. 3. Sententiarum, d. 3. qu. 3. Quidam, inquit, Iudæi aſſerunt, hoc mirum fuiſſe in virgine, quod cum eſſet pulcherrima, tamen à nullo vnquam viro fuerit concupita. Nec vili pendendum eſt illud infidelium teſtimonium. Hæc ille. Gabriel quoque qu. 3. eodem vtitur teſtimonio. 12. 13. *D. Thom. 2. diſt. 2. q. 1. art. 1. ad 4a* *Maior:* *Virginis magna pulchritudo nemini vnquam nocuit.* *Gerſon.* *Gabriel.* 14.

Doctor extraticus Dionyſ. Cant. 2. illa verba: *Sicut lilium inter ſpinas*, de Virgine exponit, propterea quòd cæteræ fœminæ pulchræ vt ſpinæ intuentes pungant: Virgo vt Lilium neminem ſua pulchritudine læſerit: Quamuis, inquit, fuerint multæ Virgines ſanctæ, tamen reſpectu Virginis quaſi ſpinæ fuiſſe videntur, in quantum aliquid culpæ habebāt, & quamuis in ſe fuerint mundæ, non tamen fuit in eis fomes prorſus extinctus. Fuerunt & alijs ſpinæ, qui ex earum intuitu concupiſcentia pungebantur. Porrò Deipara Virgo ab omni culpa fuit prorſus immunis, fuit fomes in ea plene extinctus, & tam intenſa caſtitate erat replera, quod intuentium corda ſic penetrauit ſua ineſtimabili caſtitate Virginea, quod à nullo potuit concupiſci, imò potius extinxit ad horam illorum libidinem. Hactenus Dionyſ. Non ſolum Virgo aſpectu ſuo lædebat neminem, verum tanta eius erat gratia, (ait Ambroſius) vt ijs quos viſeret integritatis inſigne conferret, in lib. de inſtitut. virginis cap. 7. Tanta, inquit, erat Virginis gratia, vt non ſolum in ſe virginitatis gratiam reſeruaret, ſed etiam ijs, quos viſeret, integritatis inſigne cōferret. Viſitauit Ioannem Baptiſtam, & in vtero matris exultauit, nec immerito integer corpore (id eſt virgo) quem tribus menſibus oleo quodam ſuæ præſentiæ, & integritatis vnguento Domini imaret exercuit; &c. 15. *Dionyſius Carthuſia.* *D. Ambr.*

Quod autem pulchra fuerit, communis eſt opinio, ſic vocatur à Gregorio Nazianzeno, in Tragædia, quæ dicitur Chriſtus paſſus: Inter pudicas, inquit, & pulchertimas, atq; venerandas prima. Et iterū, ô virgo, quæ formæ nitore præis cæteras. Richardus item Victorinus Cant. 26. Tota, inquit, pulchra meritò dicitur virgo, quia pulchra facie fuit, pulchra mente, & corpore. Eodem loco ait vultum habuiſſe Angelicum. Albertus Magnus apud Dionyſ. lib. 1. de laudibus Virginis art. 34. Quemadmodū, inquit, corpus Chriſti, quod Deus ſupernaturaliter per ſeipſum formauit, eſt perfectiſſimum atque pulcherrimum in natura, quod fieri potuit ſecundum ſtatū viæ, ſic corpus virginis ad hoc immediatè ordinatum, fuit pulchertimum ſecundum ſtatum viæ, quod natura per ſe operans facere poteſt. Ideo dicimus quod ſicut Chriſtus fuit *ſpecioſus forma præ filijs hominum*, ſic virgo pulcherrima fuit inter filias hominum. & quod ipſa habuit ſummum, & perfectiſſimum in pulchritudine, quod potuit eſſe in mortali corpore fœmineo, ſecundum ſtatum viæ optante natura. Hactenus Albertus. Dionyſius in lib. 1. de laudibus virginis art. 35. A planta, inquit, pedis vſque ad verticem capitis nihil penitus fuit in virgine, neque in corpore, neque in anima indecens, reprehenſibile, indecorum, imò totum fuit diuinæ ſapientiæ circino formatum, pulcherrimè circumciſum ab omni ſuperfluitate, pleniſſimè ac ſpecioſiſſimè operatum. Nempe, ſicut Chriſti humanitatem, propter eius perſonalem cum Deo vnionem, decuit omni perfectione naturæ, & gratiæ, in termino excellētiæ præfulgere, ita ipſius genetricis perſona poſt Vnigeniti ſui humanitatem, oportebat in omnibus ſic ornari. Quoniam poſt hypoſtaticam cum Deo, coniunctionem, non eſt alia, tam vicina, vt vnio matris Dei, cum Deo filio ſuo. Hæc Dionyſ. & in ſermone Angelico D. Brigittæ, cap. 13. Quemadmodum Deus, & Angeli de virginis animæ venuſtate gratulabantur in cœlis, ita etiam grariſſima eius corporis pulchritudo, omnibus eam cernere cupientibus vtilis fuit, & conſolatoria in terris, &c. Henricus de Haſſia, quem citat Dionyſ. Carthuſianus in lib. 2. de laudibus virginis art. 2. Maria, inquit, plena gratia optimæ compaginis naturalis, ſingulariſſimæ pulchritudinis corporalis, decentiſſimæ habitudinis moralis. Quoniam omnium artifex Deus, ad ipſius formationem in vtero ſupernaturaliter cōcurrens, filio ſuo dignum habitaculum fabricaturus, eam intrinſecus omnium gratificatium charismātum, & dignificantium habitum plenitudine adornauit, vt etiam exteriore eius effigie, gratia diuina tam copioſè, efficaciterque luceret, quòd eius aſpectus carnalium æſtus extingueret, peccatorum corda compungeret, mundanorum hominum deſideria ad cœleſtia eleuaret, &c. 16. *Virgo fuit pulchra. Nazianz.* 17. 18. *D. Brigit.* *Henricus de Haſſia.* 19.

Idem Dionyſius, pro ſua in virginem pietate, putat virginis vultum ſplendore quodam fuiſſe illuſtratum. In lib. 1. de Virg. art. 36. Virgo, ait, quò abundantioribus diuinorum charismatum infuſionibus fuit prærepta, eò hæc ipſa exuberātia magis in eius refulſit vultu, ac viſu. Et quò quotidie in omni gratia, ac virtute, & in omni luce contemplationis theoricæ, in myſticæ Theologiæ ſplendore, in puritate interna, & ſanctitate Angelica excellentius profecit, eo interior illa, ac diuina ſyncerita luminoſa, euidentius in eius facie apparebat, atque vt quidam etiam magni Doctores dicunt, viſibiliter radiabat, &c. Adiungit: Cur non putetur credibile, quod virginea eius caro dulcem ſit ſortita odorem? Non fuit id quidem impoſſibile, at non decebat virginem odorem ſpirare, ne delicias & odores amare videretur. Verum hæ piæ ſunt meditationes. *Virginis in vultu ſplēdor & odor ex ſacro corpore.* 20.

Corpus autem humanum odoriferum eſſe poſſe, Plutarchus oſtendit, qui Alexandri magni corpus (ſi habenda fides eſt) huiuſmodi fuiſſe ſcribit. In Ariſtoxeni, inquit, Cōmentarijs legimus, Alexandri Magni membra atque os tam ſuauem odorem exhalaſſe, vt & interiores tunicæ mirabili fragrantia complerētur. Cuius rei cauſa fortaſſe fuit quædam corporis temperies, innato calore feruentis. Hæc Plutarchus. Pierius item Valerianus lib. 57. de Ægyptijs loquens: Minime, inquit, mirum eſt, in tanta victus parſimonia eorum corpora (quod plerique auctores tradunt) vel nullis odoribus delibuta, ſponte auram ſuaueolentem emiſiſſe, odorataſq; tranſeuntium vmbras miram inſpiraſſe fragrantiam. Quanquam & Alexandri Macedoniis corpus, ſuapte vi aromaticum quid, oboluiſſe Theophraſtus aſſeuerat, ſed forſitan in rege cura, quòd in illis negligentia, præſtabat. Hæc ille. Fides penes auctores ſit; mihi certè non perſuadent. *Plutarch.* 21. *Pierius.* *Theophraſtus.* 22.

Nullo vnquam morbo corpus virginis laboraſſe docet Caietin opuſculo de ſpaſmo virginis. Diſſonat, inquit, ratione beatam virginem ægritudinem aliquam paſſam eſſe, quia ſimilis debeat credi filio per omnia, quantum fas eſt. De filio autem teſtatur Chryſoſt. quòd non fuit cōueniens aliquo morbo languere, &c. Idem docet Galatinus libr. 7. cap. 10. idque verum eſt. *Virgo nunquam ægrotauit.* *Car. Caiet.* *Galatin.*

Quali forma & ſtatura fuerit, docet Nicephorus his verbis. Mores, formæque, & ſtaturæ eius modus, talis, vt inquit Epiphanius, fuit. Erat in rebus omnibus honeſta, & grauis, pauca admodum, eaque neceſſaria loquens, ad audiendum facilis, & perquam affabilis, honorem ſuum, & venerationem omnibus exhibens. ſtatura mediocri, quāuis ſint, qui eam aliquantulum mediocrem longitudinem exceſſiſſe dicant. decenti dicendi libertate aduerſus homines omnes vſa eſt, ſine riſu, ſine perturbatione, & *Nicepb. l. 2. cap. 23. Virginis forma & ſtatura.* 23.

ſine

sine iracundia maximè. Colore fuit triticum referente, capillo flauo, oculis acribus, subflauas, & tanquam oleæ colore pupillas in eis habens, supercilia ei erant inflexa, & decenter nigra, nasus longior, labia florida, & verborum suauitate plena, facies non rotunda, & acuta, sed aliquanto longior, manus simul & digiti longiores. Erat denique fastus omnis expers, simplex, minimeque vultum
24. fingens, nihil molliciei secum trahens, sed humiliratem præcellentem colens. Vestimentis, quæ ipsa gestauit, coloris natiui contenta fuit, id quod etiamnum sanctum capitis eius velamen ostendit. Et vt paucis dicam, in rebus eius omnibus multa diuinitus inerat gratia. Hactenus Nicephorus.

CAPVT X.

De pulchritudine Virginis interna, siue Gratia.

1. *Pulchritudo animi præstantior corporea pulchritudine. Cant. 6.*

LOnge inferior est externa corporis pulchritudo, pulchritudine interna, quæ in animi splendore, sanctitateque spectatur. Illa fragile bonum est, vt diximus, hæc perpetuum, illa flore fugacior, triduanæ febris igniculo, vt stuppa absumitur, hæc astris splendidior, in sempiternum permanet, vnde illud, *pulchra vt Luna*, vt Luna inquam, quæ non consumpitur. Illa in cute consistit, hæc in ipsis animi, cordisque penetralibus sita est, illa vana, & fallax, hæc solida, ab omnique falsitate aliena; illa corpus comit, hæc Dei imaginem expolit, illa hominum oculis blanditur, hæc Angelorum, Deique oculos oblectat; iuxta illud;

Psal. 44. Deus animi pulchritudinem concupiscit. *Concupiscet rex decorem tuum.* O mirandum decore, quē Deus concupiscit, quo capitur, quo oblectatur, quo carentem animam non respicit, sed despicit. Ostendi sibi postulat faciem, quam respiciat, sed pulchram, *Ostende mihi faciem*
2. *tuam, sonet vox tua in auribus meis: Vox enim tua dulcis, &*
Cant. 2. *facies tua decora.* Decoram faciem non vitijs deformatam aspicere vult, decoram, inquam, mentis faciem, non corporis. Nam etsi pulchritudine corpus careat, refert parum.

Cant. 1. *Nigra sum, sed formosa*, ait sponsa, cuius pulchritudinem Rex concupiuit. Nigra pallidaue potest esse foris, dummodo intus decora sit. Nam vt ait Bernar. in Cant. homo videt
D. Bern. in facie, Deus autem intuetur cor; propterea, etsi nigra foris, sed intus formosa, vt ei placeat cui se probauit, &c.
D. Ambrof. Et Ambr. libro primo de Virgin. Formæ arbiter petitur.
3. *Pulchritudo interna sanctorum.* Deus, qui etiam in corpore minus pulchro diligit animas pulchriores, &c. Bernardus Canticorum sermone vigesimo quinto: Dicunt sancti, gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, quòd conscientiæ solus sit arbiter Deus, cui soli placere desiderant, & cui placere sola, vera, & summa gloria est, &c. Diuus Gregorius
Gregor. Nazianz. Nazianzenus Oratione vigesima octaua: Deformis est verus Philosophus, quantum ad id, quod in aspectum cadit; at ea parte formosus, & elegans, quæ oculorum aciem fugit. rosæ non absimilis, quæ in bacca nec florida, nec odore grata, florida tamen ipsa est, suauissimumque odorem efflat, &c.

Sapientium vera pulchritudo non est corporum, quæ cernitur, sed animarum, quæ oculorum aciem
4. fugit. Similis ea est Angelorum pulchritudini; qui cum maximè sint pulchri, pulchritudinem sub aspectum cadentem non habent. Similis item est pulchritudini diuinitas infinita, quæ non sensu, sed intellectu percipi potest. Pulchritudo autem corporea non Dei, & Angelorum, sed brutarum animantium, & hominum est. Imò Clemens Alexandrinus libro tertio Pe-
Clemens Alexand. De pulchritudine animi. dagog. capite secundo, brutas animantes fœminis anteponit, quòd sua naturali pulchritudine contentæ ornamenta alia minimè quærant. An non absurdum est (ait Clemens) equos quidem & aues, & alia animantia, ex herba, & pratis surgere, ac euolare proprio ornamento lætantia, iubis, & colore naturali, & pennis varijs: mulierem verò perinde, ac si sit bestijs inferior, se esse adeò deformem existimare, vt externa, emptitia, & adumbrata pulchritudine egeat? &c. Nec in animantibus solùm ratione, consilioque carentibus, verum in arboribus etiam, & floribus, pulchritudo hæc infima reperitur. *Considerate* (inquit Dominus) *li-* *Matth. 5.*
lia agri, quomodo crescunt, non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis.

At plerique hanc bestiatum, hanc florum, hanc fœni pulchritudinem externam, à vestibus, auro, bombycibus, fucisque emendicare nituntur, internam verò facientes
6. flocci, in corpore pulchro, animum turpissimū ferunt. Hos *Homines, ius deformes, foris pulchri & ornati similes sunt templis Ægyptiorum.* Clemens Alexandrinus loco indicato cum Ægyptiorum templis confert, quæ ipsa quidem auro, argento, vestesque pretiosa collucebant: at intus felis, vel serpentis, vel belluæ alicuius imaginem continebant. Sic ij auro, sericoque sese ornant, in animi verò penetralibus, omnium vitiorum imagines pictas habent, iuxta illud: *Ingressus vidi, & ecce* *Ezech. 8.* *omnis similitudo reptilium & animalium abominatio, & vniuersa* *Clemens Alex.* *idola domus Israel depicta erant in pariete, in circuitu per totum*, &c. Sed Clementem audiamus: Non animaduertunt, inquit, dum colunt id quod est extrinsecus, quę intus in profundo sita sunt, esse planè inculta, horrida, sterilia. Cuiusmodi sunt etiam ornamenta Ægyptiorum, apud quos templa, eorumque porticus, vestibula, ac luci, magnificè instructi, eorumque atria multis columnis cincta sunt, parie-
7. tes autem lapidibus externis, & artificiosè depictis resplendent, ita vt nihil desit. Ædes autem auro, argento, & electro collucent, & ex India, ac Æthiopia, varijs fulgentibus lapillis, adyta verò intextis auro obumbrantur peplis. Sed si penetralia templi ambitus subieris, & ad eius quod est præstantius spectaculum properans, imaginem, quæ templum habitat quæsieris, sacerdos quispiam ex ijs, qui in templo sacrificant, graui, & venetando vultu aspiciens, & Ægyptiorum lingua Pæanem concinens, cum velis aliquātum contraxerit, tanquam Deum ostensurus, abundè nobis suppeditat occasionem irridendi numinis. Neque enim intus inuenietur Deus, qui quærebatur, sed felis, vel crocodilus, vel serpens indigena, vel aliqua eiusmodi belluæ. Hactenus ille.

Longe dissimiles Ægyptiorum templis, Sileni erant 8.
Alcibiadis. Aiunt enim Silenos imagunculas fuisse sectiles ita fabricatas, vt diduci & explicari possent. quæ clausæ ridiculam, ac monstrosam tibicinis speciem habebant, aperte subito numen ostendebant. Huic imagini similis est vir *Silenis similes virè probi.* probus, quem rosæ similem, supra iam dixit Nazianzenus. Quamuis enim externa specie pauper, aspectuque vilis videatur; intus tamen pulcherrimus, non felis aut serpentis imaginem, vt Ægyptiorum templa, sed numen habet. Diuus Bernardus sermone 25. Canticorum: *D. Bern.*
Habitus, inquit, exterior sanctorum, qui in facie est, humilis vtique, & abiectus, & quadam neglectus incuria, cùm tamen identidem, intus reuelata facie gloriam Dei speculantes, in eandem imaginem transformentur, de claritate in claritatem tanquam à Domini spiritu, &c. Idem 9.
Bernardus Epistola 113. Filiæ Babylonis induuntur purpura & bysso, conscientia pannosa iacet, fulgent monilibus, moribus sordent. Contra tu Sophia Virgo, foris pannosa, intus speciosa resplendes, sed diuinis aspectibus non humanis. intus est quod delectat, quia intus est quem delectat. Hæc ille.

Diuus Gregorius Iob 42: *Non sunt inuentæ mulieres speciosæ* *D. Gregor.*
sicut filiæ Iob, in vniuersa terra. Electorū quippe animæ omne humanum genus, quod in terra secundùm hominem conuersatur, suæ pulchritudinis decore transcendunt, quantoque se exterius affligendo despiciunt, tanto se verius intus 10.
componunt. Hinc est enim quod Sanctæ Ecclesiæ, quæ electorum pulchritudine decoratur, dicitur, *Concupiuit Rex* *Psal. 44.*
speciem tuam, de qua paulò post subditur: *Omnis gloria eius ab intus.* Nā si foris gloriā quæreret, intus speciem, quam Rex concupisceret, non haberet.

Cum Sileno confert Alcibiades (in Dialogo Platonis *Plato.*
de amore) Socratem, quòd intus illustrior esset, quàm foris appareret. Socratem, inquit, affero similem esse Silenis istis, qui sedentes inter alias imagines à sculptoribus figurantur, ita vt fistulas tibiasve teneant, qui si bifariam diuidantur, reperiuntur intus imaginem habere Deorum, &c. Et infrà. Serio agentis Socratis, atque intus

aperti,

aperti, nescio vtrum quisquam vestrum, diuinas, quæ intus
11. latent imagines vnquam inspexerit. Ego certè quandoque
eas conspexi, atque mihi vilæ sunt vsque adeò diuinæ, &
aureæ, & formosæ, & mirabiles, vt nullo modo fas existi-
mem, aliter quàm Socrates præcipit agere, &c. Ijs hæc
etiam addit: Sermones Socratis persimiles sunt Silenis
apertis, si quis enim huius sermones audiat, videntur
prima, vt fertur, facie, nimium esse absurdi, asinos enim
fabrosque ærarios, & sutores calceorum, coriariosque
semper habet in ore, eademque semper dicere de ijsdem
videntur, vt omnes fere, qui minus experti, peritiue fuerint,
Socratis sermones quales. verba illius irrideant. Verùm si intus aspiciat quis eius ser-
mones, primum quidem reperiet sensus profunditatem
12. habere solos aliorum omnium, & insuper diuinissimos
esse, ac plurimas virtutum speciosissimas imagines conti-
nere, atque ad plurima se extendere, imò omnia præcepta
comprehendere, quibus instrui debet is, qui honestè, be-
neq; victurus est. Hæc ille de suo Socrate. Quorum aliqua
in nostrum Paulum, Petrum, reliquosque Apostolos, & alios sanctissimos viros externa specie inopes; interna opu-
2. Cor. 10. lentissimos; maximè quadrant. De Paulo quidem: *Epistolæ, inquiunt quidam, graues sunt, sed præsentia corporis infirma, & ser-
mo contemptibilis.* At ô Corinthij, etsi præsentia corporis in-
firma videatur, aperite Paulum, diuinæ intus latent imagi-
nes, aureæ, pulcherrimæ, multoque ijs præstantiores, &
pulchriores, quàs in pectore Socratis latere dixit Alci-
biades. Sermonem dicunt contemptibilem, verùm si intus
aspiciatis (quod de suo Socrate ait Alcibiades) sensus
13. admirabilem profunditatem habere, & insuper diuinissi-
mos Pauli pauperis sermones esse, ac omnium virtutum
speciosissimas imagines continere, atque ad plurima se
extendere reperietis.

Idem quoque in alijs virtute præclaris viris reperiemus,
quiquas oculis cernimus diuitias, cæteraque caduca bona
abiecerunt, animique pulchritudinem toto conatu com-
pararunt. Quæ enim pulchritudo bestiarum, quæ arborũ,
quæ florum, quæ fœni est, ea minimè est curanda, quæ An-
gelorum, quæ animi, quæ Dei, ea totis viribus est compa-
Pulchritudo animi totis viribus quærenda. randa. Meritò (ait Bernard. serm. 25. Cantic.) omnis cura
sanctorum sprето ornatu, cultuque superfluo exterioris
sui hominis, qui certè corrumpitur, omni se diligentia præ-
bet, & occupat excolendo, ac decorando, interiori illi, qui
14. ad imaginẽ Dei est, & renouatur de die in diem, &c. Et me-
ritò quidem omnes sancti in studium huius pulchritudinis
D. Bern. spiritalis vehementer incumbunt, quia nihil est quod cum
illa conferri queat. Quid (inquit Bernardus sermone 27.
Canticorum) eorum, quæ in faciem lucent, si internæ cu-
iuspiam animæ pulchritudini comparetur, non vile ac fœ-
dum recto appareat æstimatori? Quid, inquam, tale in se
ostendit, ea quæ præterit figura huiusmodi, quod æquare
speciem animæ possit illius, quæ exuta terreni hominis ve-
tustatem, eius qui de cœlo est, decorem induit ornata opti-
mis moribus pro monilibus, ipso purior, sicut, & excelsior
æthere, Sole splendidior? &c.

15. Sed iam videamus, in quibusnam rebus excellentissi-
mus hic animi decor positus sit. In eo in primis situs est, vt
ab omni corporis contagione animus segregetur. quemad-
modum enim carbones, & cœnum, corporis faciem, ita
corporeæ cupiditates animum commaculant. Quamobrẽ
Quæ res pulchritudinem animi efficiat. Plotinus. Platonicus Plotinus, libro sexto Enneadis primo capite
quinto, Est (inquit) hæc animæ turpitudo, scilicet, non
esse puram, atque synceram, quemadmodum & auro
accidit turpitudo, si glebis terreis offundatur, quas si quis
excusserit, purum subito restat aurum, idque iam pulchrũ,
cum ab alienis fuerit segregatum, sua videlicet ad pulchri-
16. tudinem puritate contentum. Eadem ratione animus ab
ijs cupiditatibus segregatus, quas nimio corporis com-
mercio in se concepit, à cæteris q; perturbationibus libera-
tus, deleris iam maculis, quas corporea familiaritas prius
inusserat, atque ita solus sibi relictus, procul dubio tur-
pitudinem omnem ab aliena natura prorsus imbibitam ex-
pugnarit. Hæc ille.

At quemadmodum ad corpoream pulchritudinem
comparandam, non est satis faciem egregie abluisse, ita
ad spiritalem decorem consequendum non est satis corpo-
ris cupiditates, & vitia abiecisse. Si enim fieri posset, vt
omnibus careret vitijs anima, gratiam tamen non habe-
ret, pulchra nondum esset. Gratia & Charitas pulchritu-
Charitas pulchram reddit animam. do animæ est, qua si careat, Deo pulchra appellari non
17. potest. Quemadmodum corpus quamuis omnium mem-
brorum aptissima compositione & elegantia constet, si
tamen anima careat, pulchrum non est, ita anima quã-
uis, fidem, spem, moralesque omnes virtutes habeat, si
charitas & gratia desint, decora nequit nominari. Sicut ani-
mus (ait Augustinus tractatu trigesimo secundo, in Ioan.) *D. Augustin.*
facit decus in corpore, ita Deus in animo, decus corporis
animus, decus animi Deus, &c. Deus verò in animo non
est, nisi in eo charitas & gratia sit. quocirca Paulus: *Si ha-* 1. Cor. 13.
buero, inquit, *omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem
autem non habuero, nihil sum.* Et: *Qui manet in charitate, in Deo* 1. Ioan. 4.
manet, & Deus in eo.

Aug. tract. 9. in Epist. Ioan. Quantùm, inquit, in te *D. Augustin.*
crescit amor, tantum crescit pulchritudo, quia ipsa chari-
tas est animæ pulchritudo, & cæt. Item, Anima nostra amã- 18.
do Deum pulchra efficitur, qualis amor est; qui reddit
pulchram amantem? &c. Gregorius Nazianzenus Orat. *Greg. Naz.*
decima nona, animæ pulchritudinem in anima, diuinaque
imagine, siue tuenda, siue pro viribus repurganda posi-
tam esse ait: Et Bernardus in Cant. sermone 25. Certi, in- *D. Bern.*
quit, sunt sancti, non esse posse quidquam Deo acceptius
imagine sua, si proprio fuerit decori restituta. Plotinus
quoque libro sexto, primæ Enneadis capite sexto: Rectè
dicitur bonum pulchrumque animæ in eo consistere, vt
Deo sit similis, &c.

Tunc ergo pulchra est anima nostra, cum Deo similis
est, cumque Dei in ea imago diuinis picta coloribus splen-
descit. sunt autem colores diuini virtutes, præcipuè autem 19.
gratia, & charitas. Pulchros quidem colores, candorem, ac
ruborem, natura ipsa in ora diffundit, diuinum gratiæ can-
dorem, charitatisque ruborem, non natura, sed Spiritus
Sanctus in animam infundit. *Charitas enim Dei diffusa est in* Rom. 5.
cordibus nostris, per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. Dion.
Areopagita lib. de diuinis nominibus, cap. 4. ait, Deum *Dionysius Areopag.*
immittere vniuersis pulchrificas fontani radij sui tradition-
nes. Etenim rebus omnibus pulchritudinem quandam na-
turalem impertiuit. Animis autem nostris, quia hæc non
est satis, supernaturali quadam, pulchrificaque fontani ra-
dij sui traditione, longe præstantiorem gratiæ venustatem 20.
attribuit.

Virgini Sanctissimę (ad quam totus hic dirigitur sermo)
nõ pulchrifica radij alicuius traditione, sed pulchrifica So- *Deus tactis reb. pulchritudinem impertiuit: admirabilis vero Deiparæ Virgini.*
lis ipsius effusione, terræ, cœloque admirandum decorem
contulit. Quocirca *amicta* dicitur ipso *Sole*. Quemadmo-
dum enim Sol ardenti splendore collucet, ita Virgo ar-
denti gratiæ luce vndique fulsit. Non erat ipsa Sol, sed
amicta sole, non à se habebat gratiam, sed à filio, tantam,
vt Sole circundata videretur. *Nouum fecit Dominus* (ait Ieremias) *super terram, mulier circundabit virum.* illa Christum Vir- *Apoc. 12. Ierem. 31.*
ginei vteri puritate, Christus illam gratiæ fulgoribus cir-
cumdedit. Nubem quæ Solem complectitur deaurat ille,
suisque radijs vestit, atque incendit: eundem in modum
Virginem, quæ splendoris, gratiæque fontem Christũ vte- 21.
ro complexa est, gratiæ splendore ille deaurauit, rotamq;
amicuit atque inflammauit. Si quis gemmis, auroq; ple-
num thesaurum reperit, ita diues efficitur, vt cæteros ho-
mines longe, multumque superet: Deipara Virgo infini-
tæ gratiæ reperit thesaurũ, imò castissimis visceribus pro-
creauit: quis igitur dubiter eas gratiæ diuitias ex eo de-
prompsisse, vt omnibus hominibus, & Angelis, longè
multumque præcelluerit?

Negotiator ille Euangelicus *inuenta vna pretiosa margarita
abijt, & vendidit omnia, quæ habuit, & emit eam*, vnam tantùm
pretiosam margaritam ille emit, virgo margaritarum ple-
num thesaurum comparauit. *Multæ filiæ congregauerunt sibi* Prouerb. 31.
diuitias. Tu ô Virgo *supergressa es vniuersas: fallax gratia, & vana* 22.
est pulchritudo, sed non spiritalis, non quæ animum conde-
corat, non quæ mentem locupletat, qua tu non filias solũ
vniuersas, verùm seraphinos etiam vniuersos, longo post
te relinquis interuallo.

Age verò de magnitudine gratiæ, & interna virginis
pulchri-

pulchritudine, quid maiores noſtri ſenſerint videamus.

Card. Petr. Damian. Cardinalis Petrus Damiani in ſerm. de Natiuit. Quid, inquit, grandius virgine, quæ magnitudinem ſummæ diuinitatis, intra ſui ventris concluſit arcanum? Attende Seraphim, & in illius ſuperioris naturæ ſuperuola dignitatem, & videbis quidquid maius eſt, minus virgine, ſolumque opificem opus iſtud ſupergredi, &c. Idem eodem loco:

23. *D. Virginis excellentia.* Etſi multa magna facta ſunt in creaturis mundi, nihil tamen tam excellens, tam magnificum fecerunt opera digitorum Dei, &c. Excipe ſemper Chriſti humanitatem.

Iuſtinian. Laurentius Iuſtinianus in ſermone de Natiuitate Virginis: Nullus, inquit, mortalium, quamuis donorum cœleſtium numeroſitate ſit præditus, Virgini valet coæquari: Patriarcharum vtique, Prophetarum, Apoſtolorum, Martyrum, omniumque ſanctorum merita, Beata Maria tranſcendit, &c.

D. Epiphan. vel. Andreæ Cretenſ. D. Epiphanius, in orat. de laudibus Virg. Solo Deo excepto, cunctis ſuperior exiſtis, &c. Et Andreas Cretenſis, Archiepiſcopus Ieroſolymitanus, in orat. de aſſump. Virg. O Virgo (ait) regina omnis humanę naturæ, quæ habes nō

24. comparabilem cum alijs appellationem; quę excepto Deo ſolo, es omnibus altior, &c. D. Greg. lib. 1. Reg. cap. 1. Mons fuit beatiſſima Virgo Maria, qui omnem electæ creaturæ altitudinem, electionis ſuæ dignitate tranſcendit,

D. Iacobus. &c. D. Iacobus in Liturgia; Dignum eſt, vt te vere beatam dicamus Deiparam, honorabiliorem quam Cherubim, & glorioſiorem quàm Seraphim; quæ ſine corruptione Deū peperiſti, &c. Idiota lib. 6. tom. 3. Bibliothecæ ſanctæ. Sāctorum omnium priuilegiā ô Virgo omnia habes in te cōgeſta; nemo æqualis eſt tibi, nemo maior te, niſi Deus, &c.

D. Ephram. Sanctus Ephræm in oratio. de laudibus Virg. Intemerata, prorſusque pura Virgo Deipara, regina omniū, ſublimior

25. cœlicolis, purior Solis radijs, & ſplendoribus, honoratior Cherubim, & multoculis ſpiritib. ſanctior Seraphim; & nulla cōparatione cæteris omnibus ſuperis exer-

D. Anſelm. citibus glorioſior, &c. D. Anſelmus in lib. de conceptu virginali cap. 8. Decens erat, vt ea puritate qua maior ſub Deo nequit intelligi, Virgo illa niteret, cui Deus pater vnicum filium ſuum, quē de corde ſuo æqualem ſibi genitum, tanquā ſeipſum diligebat, ita dare diſponebat; vt naturaliter eſſet vnus idemq; communis Dei patris, & virginis filius, & quam ipſe filius ſubſtantialiter facere ſibi matrem eligebat, & de qua Spiritus Sanctus volebat, & operaturus erat, vt cōciperetur, & naſceretur ille, de quo procedebat, &c.

26. Ex ijs ergo intelliges, excepto Deo, & ſub Deo, virginē

Card. Petr. Dam. omnibus ſanctis gratia præcellere. Imò Cardinalis Petrus Damiani, ait, Virginis ſplendorem ſanctis ſpiritibus, vt Solem aſtris caliginem offundere. Sol (inquit) lucidius incandeſcens, ita fibi ſyderum, & Lunæ rapit poſitionem, vt ſint quaſi non ſint, & videri non poſſint. Similiter & Virgo veri præuia luminis, in illa inacceſſibili luce perlucens, ſic vtrorumque ſpirituum hebetat dignitatem, vt in comparatione virginis nec poſſint, nec debeant apparere. Hęc

Sophronius. ille, in ſermone de aſſumptione virginis. Et Sophronius, ſiue quiſquis eſt Auctor ſermonis de aſſumptione virginis, qui tom. 9. D. Hieronymi circunfertur. Sicut in comparatione (inquit) Dei nemo bonus, ita & in comparatione Matris Domini nulla inuenitur perfecta, quamuis

D. Damaſc. virtutibus eximijs comprobetur, &c. & Damaſc. orat. 1. de

27. dormit. virginis, Dei matris, & ſeruorum Dei, infinitum eſt diſcrimen.

An gratia virginis, Deipara ſuperet omnem Angelorum & hominum gratiam in vnū acerū redactam. In quæſtionem vocari poteſt, num ſolius virginis gratia, omnium Angelorum, Sanctorumque gratiam, in acerum vnum redactam ſuperet? Abulenſis epiſcopus in Prologo euangeliorum, quæſt. 19. in ſententiam negantem iā olim iuit. Fuit (inquit) maximus ille amor Chriſti erga Eccleſiam, incomparabiliter maior, quàm amor quem habuit ad matrem ſuam, nam illa fuit quædam pars Eccleſiæ, & redempta eſt, ſicut vnus de Eccleſia, &c. Item, Eccleſia ſola eſt, quæ eſt melior omni re creata, quæ ſit pura creatura, nam nullus ſanctus eſt tantæ perfectionis, & reparationis apud Deum, ſicut Eccleſia vniuerſalis. Licet domina noſtra

28. poſſit vocari mater Eccleſiæ peregrinantis, nec ipſa habuit priuilegia quæ habet, niſi propter Eccleſiam, quia ipſa non fuit ad tantam excellentiam aſſumpta, niſi vt eſſet Mater Dei. Non fuiſſet autem Mater Chriſti, niſi propter nos, quia Chriſtus non aſſumpſit carnē, niſi vt Eccleſiam redimeret, ideo propter Eccleſiam domina noſtra eſt. Solus autem Chriſtus eſt maior homo Eccleſia vniuerſali, qui eſt caput eius, & dominus, & ſponſus. Hæc Abu- *Abulenſis.*
lenſis.

Probari poteſt hæc opinio, primo quia ſanctorum mul- *Apoc. 7.*
titudo innumerabilis eſt, iuxta illud: *Vidi turbam magnā, quā dinumerare nemo poterat*, &c. Angelorum quoque numerus 29.
pene eſt infinitus: ſi ergò omnium gratia in vnū acerum congregetur, pene erit infinita, non igitur à gratia ſolius virginis ſuperari poterit. Deinde hoc eſt proprium Chriſti gratiæ, vt omnes alias gratias, in vnū collectas cumulum, vincat. Præterea Patribus, ac maioribus noſtris non venit in mentem hæc opinio, non ergo ſequenda. Deniq; Philoſophicum principium eſt, propter quod vnumquodque tale, & illud magis: at Virgo dilecta eſt, gratiamque aſſecuta propter Eccleſiam, vt Eccleſia redimeretur, ergo Eccleſia tota magis eſt amata, maioremque gratiam conſecuta.

Nihilominus non caret veriſimilitudine opinio huic aduerſa, ſcilicet, Deiparæ gratiam omnium ſanctorum, & 30.
Angelorum gratiam in vnum acerum mente congregatā ſuperare? Probatur, quia virgo vt iam diximus ſupra ex Cardinale Caietano in lib. de ſpaſmo Virginis, debet credi ſimilis filio per omnia, quantum fas eſt, at gratia filij omnium Angelorum, & hominum gratias hunc in modū ſuperat, vt diximus lib. 4. cap. 9. ergo & gratia matris. Nemo verò exiſtimet nos gratiam Virginis, Chriſti gratiæ exæquare. quamuis enim vtrique hanc ſuper Sanctos, & Angelos, præcellentiam concedamus, virginis tamen gratiam, Chriſti gratia longè inferiorem eſſe fatemur. Dion. *Dionyſius Carthuſian.*
de Preconio virginis lib. 1. art. 8. Palàm (inquit) eſt Chriſtum ſine menſura omnis gratiæ plenitudinem ſortitum, huic plenitudini, gratiæque infinitæ Maria vehementer 31.
appropinquat, &c. Præterea dignitas Matris Dei eſt admirabilis, ergo non mirum ſi admirabilem gratiæ (vt ita dicam) acerum exigat. Æquum enim eſt vt filius rex matri ſoli, plus diuitiarum, quàm omnibus ſimul famulis, elargiatur. Tertio, ſolius reginæ opes, omnium ſubditorum opibus in vnum acerum congeſtis præcellere decet, ergo reginæ, id eſt, Deiparæ Virginis gratiam, omnium ſubditorum gratia maiorem eſſe par eſt.

Quarto, inter corpora cœlum ita eſt magnum, vt reliqua omnia corpora ſuo complexu contineat, ergo ſimilem in modum gratia virginis ſicut erit magna, vt reliquarū omniū 32.
gradus ſuo veluti ſinu capiat. Quintò in vtero Deipara totius gratię fontem geſtauit, admirabilem igitur exuberantemque gratiam inde hauſit. Sextò, fluuius ingens plus habet aquæ, quam vaſa ſimul omnia, quæ in ciuitate reperiuntur, Chriſtus mare eſt, Virgo fluuius, reliqui ſancti vaſa, ergo illa plus habet gratiæ, quam ſancti ſimul omnes. Septimò, reginæ cœlorum, & Matris Dei dignitas, omnes ſanctorum omnium, & Angelorum, dignitates (etſi in vno coniungantur) ſuperat, ergo gratia dignitati tantæ reſpondens, omnes gratias, etſi in vno copulentur, ſuperabit.

Octauò, Gradus poteſtatis ſpiritalis, quæ in cunctis diaconis ſunt, ſacerdotibus, abbatibus, epiſcopis, archiepiſcopis, rectoribus, prouincialibus, generalibus, & patriarchis, omnes in Summo Pontifice exiſtunt: ſimilem ergo in mo- 33.
dum veriſimile eſt, gradus gratiæ, qui in Angelis & hominibus reperiuntur, omnes in virgine exiſtere. Nono, Virgo ipſa ſola, vnum in cœlo chorum, ipſumque omnium ſupremum efficit, veriſimile ergo eſt tantum gratiæ, & gloriæ continere hunc chorum, quantum reliqui ſimul omnes continent. Sunt enim Angelorum chori ſpiritales, quidam cœli. Quemadmodum celſiores cœli omnium inferiorum cœlorum magnitudinem continent; ita chori Angelorum ſuperiores, omnium inferiorum gratiam, gloriam, numerumque continere videntur. Virginis ergo ſupremus chorus, cæterorum omnium gratiam, gloriamque continebit.

Faueat huic ſententię verba illa Cant. 6. *Pulchra es amica mea, ſuauis & decora ſicut Ieruſalem*, quaſi dicat, decora es

ſicut

sicut tota cælestis Ierusalem, quia totam ex hominibus
34. Angelisque constantem, gratiæ decore exæquas & superas.

Ijs addo Parrum dicta, quæ huic sententiæ fauent. D. Epiph. in orat. de laudibus virginis, Gratia, ait, Sanctæ Virginis est immensa. D. Anselm. in lib. de excell. Virg. cap. 8. Immensitatem, inquit, gratiæ, & gloriæ, & felicitatis tuæ considerare cupienti, ô Virgo, sensus deficit, lingua fatiscit. Item: tu cælum immensa miserationum tuarum, & gratiarum luce perlustras. D. Bonauentura in speculo Virginis, c. 5. Gratia Mariæ gratia verissima, gratia immensissima, gratia multiplicissima, & gratia vtilissima est. Item: immensa fuit graria, qua Virgo fuit plena, immẽsum enim vas non potest esse plenum, nisi immensum sit istud, quo
35. est plenum: Maria autem vas immensissimum fuit, ex quo illum qui cœlo maior est, continere potuit. Tu immensissima Maria capacior es cœlo; quia quem cœli capere non poterant, tuo gremio contulisti, tu capacior es mundo, quia quem totus non capit orbis, in tua se clausit viscera factus homo. Si ergo Maria tam capax fuit ventre, quanto magis mente? Etsi capacitas tam immensa fuit gratia plena, oportuit vtique quod gratia illa, quæ tantam implere potuit capacitatem, esset immensa. Quis immensitatem Mariæ potest mensurare? Ecce quod dicit Ecclesiast. *Altitudinem cœli, latitudinem terræ, & profundum abyssi, quis dimensus est?* Cælum est Maria, terra est, abyssus est. Quis huius
36. cæli altitudinem, quis huius terræ latitudinem, quis huius abyssi profunditatem, quis inquam Mariæ immensitatem dimensus est, nisi ille solus, qui ipsam non solum in gratia, & in gloria, sed etiam in misericordia, tam altam, tam latã, tam profundam operatus est? Hæc D. Bonauent. D. Damasc. orat. 2. de dormit. Virginis: Virgo vitæ thesaurus, gratiæ abyssus: Et oratione 1. Dei Matris, & seruorum Dei, infinitum est discrimen.

Bernard. in sermone de verbis Apoc. Signum magnum, &c. Maria profundissimam diuinæ Sapientiæ, vltrà quam credi valeat, penetrauit abyssum, vt quantum sine personali vnione creaturæ conditio patitur, luci illi inac-
37. cessibili videatur immersa, &c. Sophronius de assumptione: Cætetis per partes præstatur: Mariæ verò simul se tota infudit plenitudo gratiæ: (scilicet per incarnationem) Hoc quippe est quod Dauid canit: *descendit sicut pluuia in vellus*, &c.

D. Anselmus iã citatus: Decens erat vt virgo ea puritate niteret, qua maior sub Deo nequit intelligi. Quod explicans Dionys. Carthus. in lib. 1. de laudibus virginis artic.
38. 14. sic scribit: Sanctitate virginis maior esse non potest, non quin Deus absoluta sua potentia ampliorem nedum Virgini, sed alijs quoque præstare possit, sed nec decet, nec vtique fiet. Sanctitate ergo Mariæ maior sub creata filij eius sanctitate intelligi, esseque nequit. Tum quia neque in præsenti vita eius sanctitatis magnitudo ad plenum comprehendi valet, etiam quam in terris adepta est, incomprehensibilis enim (vt ait Ambrosius) incomprehẽsibiliter operabatur in matre. Tum quia post assumptionem hominis à Deo, nihil præstantius conferri potest homini, quàm vt Dei parens existat. Tum quia ampliorem alicui impertiri neque decet, neque contingit. Et rursus, quoniam Mariæ sanctitas, quodammodo iuxta præostensa, infinita est. Hæc Dion.

D. Basilius Seleuciæ episcopus, in oratione de Annunciatione: Virgo vniuersos martyres suo splendore tantum excedit, quantum Sol reliqua astra, &c. idem eodem loco, Quæ dona Virgini offeremus ipsa non indigna? quippe quæ tanta sit, vt vniuersa quæ mundi ambitu continentur,
39. cum illius dignitate comparari non valeant, &c. D. Bernardin. tom. 1. serm. 61. articul. 2. cap. 10. Excepto Christo, tanta gratia Virginis à Domino data est, quantum vni puræ creaturæ dari possibile esset, &c.

Quæres, num aliquis ex antiquioribus apertè in hac sit opinione? respondeo, me nullum reperisse, præter D. Bernardinum; is enim quod de Virginis gloria concedit, concedet etiam de gratia. Virginis autem gloriam omniũ hominum & Angelorum gloriam simul sumptam superare scribit, tom. 1. ser. 61. arti. 3. cap. 3. *Posuit*, inquit, *diadema regni super caput eius, & voluit eam esse reginam.* Istud est diadema speciei, & corona gloriæ, qua Virgo super Angelos coronatur, vt intra Trinitatis gloriam ipsa sola amplius sit euecta, ac plus beatissimæ Trinitatis diligat gloriam, capiat, sentiat, & fruatur, quam omnis 40.
alia pura creatura simul sumpta. de cuius gloria post filium participant vniuersi. Hæc D. Bern. Ex recentioribus, hanc sententiam sequitur noster Franciscus Soares, in commentarijs 3. partis D. Thomæ, tom. 2. qu. *Franciscus Soares.*
37. disp. 18. sect. 14. Et Henricus Henriquez, in lib. de *Henricus.*
fine hominis, c. 10. cui etiam subscribo, quòd pietati sit consentanea.

Primo argumento respondeo: Virginis gratiam, gratiam sanctorum hominum & Angelorum penè infinitam superare, neque id esse à mente antiquorum omnino alienum, qui gratiã virginis immensam, vt diximus, appellant. Secundo respondemus; non solum Christum, sed etiã Virginem eius matrem, omnes Sanctorum & Angelorum gratias in vnum collectas superare: Christi tamen gratia, 41.
virginis gratiam longè inferiorem esse. Tertiò respondemus, antiquos huic sententiæ fauere, qui virginis gratiam maximè exaggerant, vt vidimus. Quartò respondemus, Virginem non esse dilectam à Deo propter Ecclesiam magis dilectam, ita vt ex amore Ecclesiæ magis dilectæ amor in Virginem emanarit, quemadmodum ex amore Dei magis dilecti, amor proximi emanat. Sed cum esset plus quàm tota Ecclesia dilecta, decretum à Deo fuisse, vt remedium afferret Ecclesiæ. Eundem in modum Christus non est propter Ecclesiam amatus, attamẽ nisi Ecclesia redemptoris ope indiguisset, Verbum humanam naturam non assumpsisset.

Ad illud Abul. Virgo fuit quædam pars Ecclesiæ, & redempta est sicut vnus de Ecclesia, respondemus; Deiparam partem esse Ecclesiæ, sed quæ totam Ecclesiam reli- 42.
quam admirabili gratia vincat, quemadmodum cœlũ pars est orbis, sed quæ reliquas partes suo admirabili ambitu complectitur. A Christo autem redemptam nemo potest inficiari, veruntamen non sicut vnus de Ecclesia redempta est, vt Abulensis loquitur. Etenim Christi passio *Christi passio plus in Virgine habuit efficacitatis, quã in sanctis omnibus.* in ea plus habuit efficacitatis, quam in sanctis omnibus; ideoque singulari quodam modo prò illa passus est Dominus, cui singulari modo passionis suæ merita communicauit. Vnde Dionysius Carthus. Cant. 4. ad illa verba mea; *Vulnerasti cor meum soror*, &c. Quanto, inquit, quis ad maio- *Cant. 4. Dionys. Carthus.*
rem beatitudinem est electus, tanto amplius videtur Chri- 43.
stus pro ipso passus. Cum itaq; ad excellentissimam gloriam *D. Bernardinus tom. 2. ser. 51. art. 3. cap. 3.*
Virgo electa sit, nonne pro ipsa specialissimè crucifixus est filius eius? Et D. Bernardin: Plus, inquit, pro Virgine redimenda venit Christus, quàm pro omni alia creatura, &c. idem habet serm. 61. art. 1. c. 4.

CAPVT XI.

De obitu Deiparæ Virginis.

CHristus Opt. Max. multis sanctorum myriadibus co- 1.
mitatus, in cœlum conscendit, Virginem matrẽ cum Apostolis non sine causa in terris reliquit. Primam rationẽ reddit D. Anselm. in lib. de excellentia Virg. cap. 7. videlicet, vt à tota cœlesti curia ipsa sola merito cum honore excipere-
tur. Quomodo, inquit, potuisti pati bone Iesu, vt te in re- *Virgo cur simul cum filio in cœlũ non ascenderit.*
gnum tuæ gloriæ remeante, Virginem quasi orbatam in *D. Anselm.*
miserijs mundi relinqueres, & non eam statim tecum regnaturam assumeres? Fortassis Domine, ne tuæ cœlesti curiæ veniret in dubium, cui potius occurreret, tibi Do- 2.
mino suo, an ipsi Dominæ suæ. Nã, vt in partes suo occursũ diuideretur, vt pars tibi, pars illi obsequeretur, nõ diceret æstimo, præsertim cũ tota sit tua, totãq; per totã eadem cœlesti curia sit sua. Præcedere Virginem volebas, quatenus ei locum immortalitatis in regno tuo præparares, ac sic comitatus tota curia tua, festiuius ei occurreres, eamque sublimius, sicut decebat tuam matrem, exaltares, &c.

Secunda causa fuit, vt Apostolos, reliquosq; Christianos doceret, ac iuuaret; Anselmus eodem loco: Erat, inquit, vtilis, & necessaria fidei nostræ, conuersatio Virginis

post

post ascensionem Domini, inter Apostolos eius, quia licet illi per reuelationem Spiritus sancti edocti fuerant in omnem veritatem, incomparabiliter tamen eminentius ac manifestius ipsa per eundem spiritum veritatis, illius veritatis profunditatem intelligebat. Et per hoc multa eis per Virginem reuelabatur, quæ in se non solum simplici scientia, sed ipso effectu & experimento didicerat de mysterijs Christi, &c.

3. *Multa Apostolis per Virginem reuelabantur.*

Sol Lunaque non simul splendorem occultant, cum Sol fulgentes abscondit radios, luna terras illuminat, Sol Christus est, Virgo Luna. Non ergo erat æquum, vt Christo in cœlum abscedente, vultusque sui splendore obtegente, Virgo quoque abscederet, lucemque suam mortalium oculis eriperet. Itaque mansit, vt Ecclesiam illuminaret, Luna fulgentissima.

D. Damasc. Virgo in Sion habitauit.

Habitabat vero in monte Sion, vt scribit Damasc. Orat. 2. de dormitione virginis: In Sion, ait, legale pascha Christus peregit, ac verum pascha tradidit, in hac à morte ad vitam rediens, discipulis conspectus est, Thomæque ac per eum vniuerso orbi fidem fecit, se Deum ac Dominum esse, in hac spiritus aduenies in discipulos fusus est. Hæc discipulorum fuit domicilium, in hac Theologus, id est, Ioannes, Dei genitrici, quam acceperat, quæ necesse erant, subministrabat. Hæc matris Dei post Christi resurrectionem domicilium extitit. Hactenus Damasc. Similiter Simeon

4.

Simeon Metaphr.

Metaphrastes, in Orat. de virgine: Virginem, inquit, vtpote dilecto discipulo, & Virgini commendatam, quæ erat in Sion eius domus; eam habebat illic degerem, cui tanquam Dei matri honor ab omnibus exhibebatur.

Andr. Cret.

Andreas etiam Cretensis, Archiepiscopus Ierosol. in Oratione de dormitione virginis: Toto tempore incolatus, in Sion versata est Virgo, & illic naturæ seruiens legibus, vitæ finem accepit, &c.

5. Auctor antiquus sermone de assumptione, Tom. 9. D. Hieronymi, conijcit Virginem interdum in loco, in quo Christus est sepultus habitasse, & loca illa quæ Christi erat passione, ascensione, & resurrectione nobilitata inuisisse. Fortassis, inquit, præ nimio amore in loco, quo sepultus dicitur Christus, interdum habitasse eam credimus, quatenus pijs pasceretur internus amor obtutibus. Sic namque locus medius est hinc inde constitutus, vt adire posset ascensionis eius vestigia, & locum sepulturæ, ac resurrectionis, & omnia, in quibus passus est, loca inuisere, &c. Idem meditatur Dionysius Carthusl. lib. 4. de præconio Virginis art. 1. Virgo, inquit, in domo iuxta montem Sion locata, remansisse perhibetur, omni quo vixit tempore, filij sui loca, in quibus locutus, operatus, baptizatus, captus, crucifixusque fuerat, & vnde resurrexit, & ascendit, indefinenter visitauit, &c. Abbas Guetricus sermo. 2. de assumptione: Ob hoc, inquit, creditur virgo in valle Iosaphat commorata, ne scilicet à sanctis locis lõgius recederet: sed sæpius ea inuisens, formam gestorum, vel corporaliter in ipsis effigiatam, dulcius amplecteretur. Vt vel sic suum aliquatenus amorem solaretur, &c. D. Hildephonsus sermo. 5. de assumptione: Virgo, inquit, sine dubio loca Dominicæ natiuitatis, passionis, sepulturæ, & resurrectionis frequenter circumiens inuisere cupiebat, in ijsdem locis lachrymas fundebat, & oscula imprimebat, deinde ad Apostolicum contubernium post intuitum dominicorum locorum cum gaudio remeabat. Hæc ille. In reuelationibus D. Brigittæ lib. 6. ca. 61. idem habetur.

Virgo loca Christi passione nobilitata inuisere solebat. Dionysius Carthus. 6. Guerricus. D. Hildephonsus.

7. Cum autem, optatissimum discessus in cælum adesset tempus, ab Angelo facta est Virgo extremi diei summa cũ lætitia certior. Quia vero triumphi potius quam mortis dies ille erat, palmę ramum Virginei triumphi signum à filio munus dicitur accepisse. Memoriæ hæc prodidit Simeon Metaphrastes Oratione citata: Per Angelum, inquit, Virgo se migraturam esse à filio edocta est. Cum igitur excessus sui mysterium dedicisset, eam rem lætitiæ tantæ, quanta verbis explicari non potest, materiam indicans, statim iussit plurima lumina domum afferri, idque factum est: tota vero domus mundata est, lectus item & thalamus ornabatur, & conuocabantur quotquot erant cognati, & vicini, vt cum ea lætitiæ fierent participes. Ostendit autem virgo bravium, quod sibi ab Angelo datum fuerat, id vero erat

Sim. Metaph.

8.

ramus palmæ, vt linguæ assuefactæ vera loqui de eo dixerunt, signum victoriæ mortis, & vitæ imago immortalis. Hæc ille. Et Nicephorus libro secundo histor. capite vigesimo primo, eadem de re sic scribit: Virgo nuncium à filio per Angelum de migratione accipit, migratione cognita, immensa repletur lætitia, quid enim dulcius ei, quam vt cum filio & rege suo esset, contingeret? lumen ad eam infertur, domus purgatur, genere propinqui (vt par erat) accersuntur, ritèque & ordine, quæ ad transitionem eam pertinent, præparantur. Nuncium etiam illa quem acceperat, ijs, qui cum ea erant, exponit, & præterea victoriæ mortis trophæum (erat autem palmæ ramus) monstrat, &c.

Virgo de imminente morte facta est certior ab Angelo, & palmæ ramum accepit. Nicephorus.

9.

Duas præterea tunicas, quas habebat, (ait idem Nicephorus) vicinis viduis, quæ præter cæteras propensiore erga eam amore ac pietate erant, donari præcepit.

Duas tunicas viduis reliquit.

Summo tandem cum gaudio in manus filij, qui cœlesti aderat comitatus curia, beatissimam animam exhalauit. Videbat enim illum (ait idem auctor) Angelorum gloria circumcirca tanquam satellitio stipatum.

Virgo animam efflat.

D. Epiphan.

D. Epiphanius hæresi 78. de morte Deiparæ Virginis cum dubitatione loquitur: Non definio, inquit, hoc, & non dico, quod immortalis manserit, sed neque affirmo, an mortua sit: excessit enim scriptura mentem humanam, & in suspenso reliquit, propter vas pretiosum, ac excellentissimũ, vt ne quis ad suspicionem veniat carnalium de ipsa rerum: siue igitur mortua est, non nouimus, siue sepulta est, non copulata fuit carni, absit, &c. Veruntamen mortuam esse,

10.

Virgo obijt.

cum id Ecclesia sentiat, ambiguum non est. Quemadmodum enim humanæ naturæ, sic mortis, quæ illam consequitur, particeps fuit. Filij sui legi obsequitur (ait Damasc.) atque vt veteris Adami filia, veteres pœnas subit. Nec mirum, cum ipsius quoq; filius, qui ipsamet vita est, eam minimè recusarit, &c.

Mortua est, vt Adami filia, sed multis in morte est nobilitata priuilegijs, vt Dei mater. Quemadmodum nubem obscuram sol radijs illuminat, ita mortem Virginis, Christus priuilegijs illuminauit. vnde Andreas Cretensis, Archiepiscopus Ierosolymitanus in Oratione de Assumptione: Virgo, inquit, miraculo plenum, mundo reliquit suum ortum, & decessum, &c.

11.

Andr. Cret.

Primum priuilegium: Mortis diem Angelo nuntiante, palmamque afferente præuidit, vt supra ex Metaphraste & Nicephoro ostendimus.

Priuilegia mortis Deiparæ.

Secundum: Morienti astitit Christus omnium Angelorum stipatus agminibus, Damasc. Oratio. 2. Rex ipse ad matrem suam venit, vt diuinis suis, & purissimis manibus, sanctam, & labis expertem ipsius animam, susciperet, &c. Niceph. Cælitus filius eius, cum innumerabili Angelorum exercitu descendit, animam Virginis assumpturus, &c.

Christus morienti virgini astitit, & Angeli omnes. D. Damasc. Nicephor.

Tertium: Obijt sine dolore. Damasc. eadem oratione: Quemadmodum antequam vllo partus dolore afficeretur peperit, ita etiam ipsius è vita discessus doloribus caruit, &c.

12.

Obijt sine dolore, & sine ægritudine, amoris non cinædio, vt phœnix. D. Damasc. Num. 33. Deut. 34. Alberius Magnus. Dionys. Carthus.

Quartum: Nulla ægritudine confecta obijt. *Sic obijt Aaron in monte Hor*, & Moyses in monte Nebo: *Mortuus est ibi Moyses seruus Domini iubente Domino, non caliganit oculus eius, nec dentes illius moti sunt.* Idem de Virgine dicendum. Præ amore obijsse vult Albertus Magnus in suo Mariali: Beata, inquit, Virgo, præ amore & sine dolore, mortua est. & Dionysius Carthusl. 4. de laudibus Virginis art. 3. Ad intuitum, inquit, dilecti filij cum incomparabili aspirauit ardore, diuinarum quoque rerum contemplationi erat profundissimè tũc intenta. ergo præ spiritalis suauitatis affluentissima experientia, ac feruentissima dilectione, separabatur sine pœna à corpore, &c. In Reuelationibus D. Brigittæ l. 6. c. 61. Paraui, inquit virgo, me ad exitũ, circumiens omnia loca more meo, in quibus filius meus passus fuerat, cumq; quadam die animus meus suspensus esset in admiratione diuinæ charitatis, tunc anima mea in ipsa contemplatione repleta fuit tãta exultatione, quod vix se capere poterat, & in ipsa consideratione anima mea à corpore fuit solura, &c.

13.

D. Brigitta.

Non defuere, qui ex illo Simeonis dicto: *Tuam ipsius animam pertransibit gladius*, Virginis necem allatam existimarint, vt est apud D. Isidor. de obitu & vita sanctorum. Virginem,

Luca 2. D. Isidor.

14. nem, inquit, quidam corporalis necis passione asserunt ab hac vita migrasse, pro eo quod iustus Simeon propheraverit dicens: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*, quod quidem incertū est, an pro martyrij gladio dixerit, an pro verbo Dei valido & acuto, specialiter tamen nulla docet historia, Mariam gladij animaduersione peremptam, quia nec obitus eius vspiam legitur, dum tamen nec reperiatur sepultura, &c.

Quidquid illi voluerint, extra controuersiam est, Deiparam violenta morte non esse peremptam. Verba autem Simeonis suo loco interpretabimur. Præcipit Moysi Deus, *Deut. 27.* *ædificabis ibi altare Domino Deo tuo de lapidibus, quos ferrum non tetigit.* Nec altaris lapides, nec Virginis membra ferro tangi *3. Reg. 6. 15.* Deus voluit: *Malleus, & securis, & omne ferramentum non sunt audita in domo Domini, cum ædificaretur*: similem in modum gladius, & omne tormētum, non sunt audita in domo Dei, id est, cum è vita discederet.

Noluit Deus corpus illud admirandum à carnificibus tangi, noluit carnem illam, ex qua carnem susceperat, impiorum manibus attrectari. Noluit virginem alio quam desiderij & amoris vulnere affectam mori. O vulnus fœlicissimum: O languorem beatissimum, vtinam hoc omnes morbo (si fas est sic appellare) cum sponsa laboremus: *Fulcite*, inquit, *me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*, hic languor mortem affert optatissimam: *Fortis enim est, vt mors dilectio.* Mors à corpore, amor à corporeis voluptatibus animum separat. D. Gregorius eodem cap. quod mors agit in sensibus corporis, hoc agit dilectio in cupiditatibus mentis, &c. fortis fuit in Virgine, vt mors dilectio, siquidē præ amore (vt Albertus ait) obijt. Abbas Guerricus serm. 1. de assumptione, Virgini hunc sermonem attribuit: Vt minus miremini languorem meum, amore langueo, langueo plūs impatientia amoris, quam passione doloris, plus vulnerata charitate, quam grauata infirmitate. *Filiæ Ierusalem*, id est, Angeli, *nuntiate dilecto, quia amore langueo*, ipse nouit quomodo meo medendum sit languori. Hæc ille.

Cant. 2. Amor mortem affert beatissimā. Cant. 8. D. Gregor. Magnus. 16. Guerricus.

Dic Virgo Sanctissima, quomodo tuo medendum sit languori, nunquid satis erunt flores, & mala illa, de quibus sponsa: *Fulcite*, inquit, *me floribus, & stipate me malis, quia amore langueo?* *Ille flos campi* (respondebit Virgo) *illud lilium conuallium, illius mali, quæ inter ligna syluarum caput attollit*, sine vllo malo, mala remediū afferre possunt. liceat ex corpore euolare, liceat omni bonitate exuberantia mala carpere, liceat dilectū videre, hoc vnicum remediūest languori, dilecti filij conspectus, ô Virgo idne remedium languori afferre potest, quod illum incendit magis? si languor est amor, filij conspectu non extinguetur, sed magis ac magis inflammabitur? respondet, hæc, diuini amoris beata febri laboranti, salus est, imagis ac magis inflammari, dilectiq; Dei sui conspectu satiari. *17. Cant. 2.*

Quintum priuilegium, Apostoli qui tunc temporis vitam in terris agebant, antequam Virgo è vita excederet, ad illam diuino imperio conuenerunt. Optabat sponsa, vt diximus, malis, floribus que stipari: *Fulcite*, ait, *me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Amore languebat virgo, stipauit floribus, fulciuit illam malis, matris amantissimus filius, quinam flores Apostolis pulchriores, quæ mala odore præstantiora? his floribus, his malis Virginem Christus recreauit. *Vbicunq; fuerit corpus* (ait Dominus) *illic congregabuntur & aquilæ*, Ierosolymis erat sanctissimum Deiparæ corpus, ad illud visendum sublimes illæ aquilæ, id est, Apostoli, quę toto volabant orbe, antequam terris eriperetur, diuino nutu conuolarunt. D. Damascen. Oratione secunda de assumptione: Apostolos, inquit, qui passim toto orbe ad hominum piscationem dispersi erant, diuino imperio nubes, retis cuiusdam instar, ad Ierusalem vrgebat, velut aquilas quasdam compellens, atque in vnum cogens. *vbi enim fuerit corpus*, ait veritas, *illic congregabuntur & aquilæ*. Hæc ille. *18. Ibidem. Apostoli ad Virginem conuolarunt. Luc. 17. 19. D. Damasc.*

Metaphrastes in Oratione de virgine; Per nubem suos Christus congregat discipulos, vt venerandū virginis corpus mandarent sepulturæ. Niceph. Tonitrus atque nimbi sonitu, ex finibus omnibus suos Christus discipulos congregat, &c. Iuuenalis item Archiepis. Ierosol. apud Niceph. libro 15. cap. 14. Imperatori Martiano respondit, antiquissima & verissima omnino traditione receptum esse instante virginis obitu, Apostolos ex ipsis orbis terrarum finibus, vbi dispersi erant, sublimes in aëre Ierosolymam venisse. *Metaphr. Niceph. l. 2. cap. 21. Iuuenalis Ierosol.*

Adfuisse etiam Dionysium Areopagitam colligitur ex libro de diuinis nominibus capite tertio: Quandoquidē, inquit, & apud ipsos numine afflatos, nostros hierarchas, quando & nos vt nosti, & ipse, & multi Sanctorum nostrorum frarrum, conuenimus ad visionem corporis vitæ principis, vel quod vitam inchoauit, & quod Deum susceperit, aderat autem & frater Domini Iacobus, & Petrus summa & proiectissima Theologotum summitas. Postea visum est, post visionem, vt vniuersi hierarchæ laudarent, sicut vnusquisque erat sufficiens, infinitæ virtutis bonitatem thearchicæ infirmitatis. Hæc Dionysius. Corpus illud quod vitæ princeps dicitur, & quod Deum susceperit, corpus Virginis fuisse interpretatur Nicephorus libro 2. cap. 22. D. Thom. in commentarijs Dionysij, & Metaphrastes. Damascenus Oratione secunda de assumptione: Aderant, inquit, vna cum Apostolis sanctissimus Timotheus, & Dionysius Areopagita, quemadmodum ipsemet Dionysius de beato Hierotheo, qui & ipse tunc aderat, in ijs libris, quos ad prædictum Timotheum elaborauit, testatur, &c. In hāc sententiam citat Nicephorus libro decimo quinto, cap. decimo quarto, Iuuenalem Archiepiscopū Ierosolymitanum his verbis: Porro cum discipulis ibi tum adfuisse addidit Iuuenalis, Timotheum, Dionysiū Areopagitā, Magnumq; Hierotheum, quemadmodum hac de re Dionysius ipse testatus sit. Hæc ille. Verum hæc Dionysij verba diligentius excutienda sunt, quod faciemus, cum de ætate Virginis agemus. *20. Dionys. Areopag. 21. Dionys. Areopagita dicitur interfuisse, cum virgo obijt.*

Sextum priuilegium. Sanctissimum Virginis corpus etsi mors attigit, corruptio tamen omnis longissimè fugit. Damasc. Oratione prima: *Non vidit caro tua ô Virgo corruptionē.* & Oratione secunda: Si Virgo lætantium omnium habitatio est, eius profecto, quæ lætitiæ causa extitisset, atque incolumem virginitatem in partu seruauisset, incorruptum etiam post mortem corpus seruari oportebat, &c. Andreas Cretensis Archiepiscopus Ierosolymitanus in oratione de assumptione: Mater quæ ipsum viuere pepererat, consecuta est vitæ finem partui non absimilem, & miraculum Deo & fide dignum, sicut non fuit corruptus parientis vterus, ita mortuæ caro non interijt. O miracula, partus effugit corruptionem, & sepulchrum non admisit interitum, & cætera. *22. D. Damasc. Corpus virginis non est redactum in cineres. Andr. Cret.*

Si corpora incorrupta seruat balsamum, corpus illud, quod nouem mensium spatio Deum tulit, diuiniore perfusum balsamo conseruatum est. *Euasit Rahab mortem, propterea quod Hebræorum exploratores domo excepit, & tutata est*; euasit Virgo corporis corruptionem, propterea quod Dei filium concepit, & vtero gestauit. *Deuorauit Ionam cetus*, sed concoquere non valuit, deglutiuit mors Virginis corpus, sed in cinerem conuertere non potuit. Nec leones Danielē, nec vermes sanctissimū Deiparæ corpus lædere ausi sunt. Arca Dei ex lignis imputribilibus est fabricata (sic enim vertunt 70. interpretes: *facies arcam testimonij, de lignis imputribilibus*) Virgo arca Dei ex carne, quæ non computruit, est composita. *non dedit Dominus sanctum suum Christum*, nec sanctam suam Christi matrem, *videre corruptionem*. Qualis enim filius, talis mater. *23. Iosue 6. Ione 2. Dan. 6. & 14. Exod 25. Psal. 15. 24.*

Hac de re auctor antiquus, cuius sermo de assumptione, Aug. Tom. 9. extat, scripsit egregiè: Si Christus, inquit ille, voluit integram matrem virginitatis seruare pudore; cur non velit incorruptam à putredinis seruare fœtore? Nunquid non pertinet ad benignitatem Domini, matris seruare honorem, qui legem non soluere venerat, sed adimplere? lex enim sicut honorem matris præcipit, ita inhonorationem damnat. Potuit eam à putredine & puluere alienā facere, qui ex ea nascens, potuit Virginem relinquere. Putredo enim & vermis, humanæ est opprobrium conditionis. Item: Sacratissimum corpus, de quo Christus carnem assumpsit, & diuinam naturam humanæ vniuit, escam vermibus traditum in communi sorde putredinis, & futurum de vermibus puluerem, quia sentire non valeo, dicere 25.

dicere pertimesco. Addit: Si elegit diuina voluntas, inter flammas, non solum puerorum corpora seruare illæsa, verum & ipsa vestimenta seruare inusta, cur abnuat in matre propria, quod elegit in veste aliena? Hęc ille, & alia in hanc sententiam.

Mors Deiparæ miraculis illustrata. D. Damasc. Nicephor. 26.

Septimum priuilegium. Mors Deiparæ multis est illustrata miraculis. Damasc. Orat. 2. Hic surdis auditus, claudis pedum firmitas restituebatur, cæcis visus instaurabatur, peccatoribus cum fide accedentibus syngraphę lacerabantur. Nicephorus lib. 2. cap. 22. Apostoli, & qui præterea ibi aderant viri egregij, lectum corona circumdantes reuerenter Virginem osculantur, ad quā deinde quamplurima fiūt miracula, cæci namque oculis Solem cernunt, surdis auditus datur, claudi gressus recipiunt, &, vt semel dicam, omne morbi genus attactu solo profugit. Hæc ille. idem scribit Metaphrastes.

Metaphr.

Octauum: A summo Pontifice Petro, cæterisque Apostolis, & viris illustrissimis corpus Virginis sepulchro conditum est. Dignum sanè funus, quod Apostoli curarēt, nempe Reginæ exequias orbis principes cum Seraphinorum, Cherubinorum, reliquorumq; Angelorum cœtu celebrare par erat. D. Damascenum de celebertimo funere Orat. 2. dicentem audiamus: Puris, inquit, linteis corpus

27. *D. Damasc. Corpus Virginis ab Apostolis humatum.*

Virginis obuoluitur, ac lecto rursus Regina imponitur, deinde lampades adhibentur, & vnguenta, atque hymni ad eā prosequendam accōmodati. Angelis nimirum linguis suis, hymnum sibi congruentem canentibus; Apostolis autem, ac diuinitus afflatis patribus, cantiones quasdam Deo iucundas, atq; à Spiritu sancto inspiratas modulantibus. Ac tum arca Domini è monte Sion abiens, præclarisque Apostolorum humeris gestata, in cœleste templum, per interiectum sepulchrum effertur. Ac primum quidem per vrbem mediam ducitur, pulchertimæ cuiusdam spōsæ in modum,

28. incomparabili quodam spiritus splendore decorata. Atque ita ad sanctissimum Gethsemani locum gestatur, Angelis præcurrentibus, & assectantibus, aliisq; suis eam obuelantibus, vniuersaque item Ecclesia. Et quemadmodum Salomon ob requiem arcæ in templo Domini, seniores omnes Ierusalem in Sion coegit, vt arcam fœderis deferrent de ciuitate Dauid, id est, de Sion. Et tulerunt sacerdotes arcā, & portabāt eam tum Sacerdotes, tum Leuitæ, & Rex & omnis populus gradiebantur ante arcam, boues & oues innumerabiles immactantes, & intulerunt sacerdotes arcam fœderis Domini in locum suum, in oraculum domus, in Sancta Sanctorum sub alas Cherubim. Ad eundem modū ob requiem spiritalis arcæ, ipse nouus Salomon Christus, rum mundo sublimiores, cœlestium merium ordines, tum primarios noui Testamenti viros, id est, Apostolos vna cum

29. vniuersa plebe Sanctorum, qui erant in Ierusalem in vnum cogens: animam quidem in Sancta Sanctorum, in exemplaria, inquam, ac vera & cœlestia, per Angelos introducit: Corpus autem Apostolorum manibus portatur, Rege regum inuisibilis suæ deitatis splendore illud contegente, atque vniuerso sanctorum cœtu præcurrente, sacrasque voces emittente, laudisq; sacrificium in tumulo tanquam in thalamo peragēte. Hæc Damas. Idem scribit Metaphrastes:

D. Damasc. Metaphrastes.

Cum lucernis, ait, & vnguentis, intelligētibus quidem desuper laudantibus virtutibus, Apostolis autem & diuinis Patribus Deo digna cantica canentibus, diuina arca, id est,

30. virgo, ex Sion vecta Apostolicis manibus & humeris, ad Gethsemani sacrum prædium exportatur. Angelis, vt est consentaneum, præcurrentibus, circumcursantibus, sequētibus, longè splendidiore, & venerabiliore facta deductione, quam propter translationem veteris illius arcæ testa-

Nicephorus. menti Domini, &c. Eadem narrat Niceph. lib. 2. cap. 22.

Tertia die Virgo resurrexit. Iuuenalis Episcopus Ierosol.

Nonum, filium quemadmodum in vita, ita etiam in resurrectione virgo imitata est, vt filius sic mater tertia die in vitam rediit. Hoc docet Iuuenalis Ierosolymitanus Episc. apud Niceph. l. 15. c. 14. Iuuenalis, ait Nicephorus, respondit Martiano Imperatori, antiquissima & verissima traditione receptum esse, instante Virginis obitu Apostolos sublimes in aēre Ierosolymam venisse, visione auspicatiore hymnos

31. diuinarum potestatum exauditos esse, & absque strepitu aliquo, mirifico planè modo Verbum & filium Virginis aduenisse, atque in manus suas diuinū illius spiritū suscepisse. Sacrosanctum autem corpus illius, Angelica simul & Apostolica hymniodia elatum, in tumulo quodam in regione Gethsemani repositum esse, & in tertium vsque diem eo loco carmina Angelos perpetua, in honorem & laudē Dei genitricis cecinisse. & cum eodem tertio die, is qui in obitu Virginis matris, choro Apostolorum non adfuerat, aduenisset, & sacrum illum cœtum vt tumulum recluderet, quo & ipse Verbi matri debitum, supremumq; persolueret honorem, precibus summopere solicitasset, atque sigillo ablato sepulchrum apertum esset, sacrum illius corpus prorsus repertum non esse, sed sepulchrales illius fascias tantū suo loco intactas, atq; inuiolatas, perinde ac si eas corpus paulò ante reliquisset repertas. Et quidē ineharrabili odoris suauitate redolētes, eaq; suauitate illos abundè afflatos, signaculo rursus tumulo impōsito abijsse. Atque illud solum pro eo, ac decebat, animo secum meditatos, Deum eorpus Virginis ante communem omnium resurrectionēm immortalitate cohonestasse, &c. Eadem Iuuenalis verba recitat Damasc. in fine orationis 2. de assumptione. Iuuenalem sequitur Nicephorus lib. 2. cap. 23. & Metaphrastes. Apostolum autem illum, cuius causa sepulchrum est apertū, fuisse Thomam, aiunt Damasc. & Nicephorus. Damasc. Orat. 2. Sanctissimū corpus celeberrimō tumulo imponitur, hinc-

Nicephor. *D. Damasc.* 32. 33.

que triduo post in cœlos attollitur, siquidem terræ penetralibus obtū minimè conueniebat, quin potius quemadmodum corpus quod Verbum Deus ex Virgine personaliter sibi copulauerat, tertio die è monumento exsurrexit, sic etiam ipsam è tumulo abripi, ac matrem ad filium migrare par erat, &c.

In reuelationibus D. Brigittæ lib. 6. c. 62. habetur, Virginis corpus quindecim diebus: Apud D. Antoninum 3. p. historiæ titulo 19. ca. 11. legitur quadraginta diebus in sepulchro iacuisse, sed Iuuenalis & Damasceni dictis magis assentimur.

D. Brigitta. D. Anton.

Sepultam Deiparam Virginem in Gethsemani aiunt Iuuenalis, Damasc. Nicephorus, Andreas Cretensis, Metaphrastes. De illius sepulchro Brochard. 1. parte, ca. 7. §. 47. sic scribit: In valle Iosaphat, non quidem in ima profunditate, sed in pede montis Oliueti, parum tamen supra ipsam vallem, locatum fuit beatissimæ Virginis sepulchrum. Quod quidem ante subuersionem Ierusalem per Romanos supra terram eminens erat, nunc autem terra coopertum est, adeo quod Ecclesia ibidem in honorem Virginis constructa, cum sit sublimium parietum, nobilissimeque restudinata, nunc sit tota subterranea, & repletionibus ruinarum templi, & atriorum omnino sit cooperta. Vallisque Iosaphat ibidem adeo repleta fuit, quod extat via publica transiens

34. *Virginis sepulchrum Brochard.*

super prædictam Ecclesiam, iam sub terra absconditam. Est tamen ibidem in terræ superficie, post vrbis reparationem constructa Ecclesia, vel ædificium per modū capellæ, quod

35. cum ingressus fueris, descendes per gradus plurimos sub terra, in Ecclesiā præscriptā, & ad sepulchrum Virginis, & credo, ni fallor, sunt gradus 60. Est autem sepulchrum in medio chori, ante altare marmoreum & magnificè decoratum, quod & Saraceni deuotissimè venerantur osculantes prostrati, & sacræ Virginis suffragia alta voce suo more implorantes. Ego fui in sepulchro ipso. Hæc Brochardus. Non est tamen verisimile illud Virginis templum, quod sub terra latet, eo tempore fuisse terra obrutum, quo Romani Ierosolymam expugnarunt, nondum enim fuerat fabricatum, quemadmodum nec templum sepulchri Christi Opt. Max. vt facilè is intelliget, qui temporum illorum conditionem nouerit.

De templo, in quo sepulchrum erat, Imperator Martianus sic loquitur apud Damascenum Orat. 2. de assumptione, Ierosolymis principem & eximiam Dei genitricis Mariæ Ecclesiam esse audiuimus in eo loco, qui Gethsemani vocatur, vbi corpus ipsius, quod vitam tulit, in loculo conditum est, etc. De eodem Nicephorus. Excitauit, inquit, Helena mirificum templum in Gethsemani prædio, genitrici Dei, atque in sacrario ipso viuificum eius sepulchrum firmiter inclusit: cum vero decliuis is sit locus; gradus marmoreos fieri curauit, viatores ex sancta vrbe orientalem plagam versus ferentes.

36. *Martianus Imp. D. Damasc. Nicēph. l. 8. cap. 30.*

CAPVT XII.

De Assumptione intemeratæ Virginis.

1. NON debent (ait Apostolus) *filij parentibus thesaurizare, sed parentes filijs.* Verissimum id quidem, sed inter inopes hominum filios. At in Christo opulentissimo Dei filio, & Virgine matre, longè aliter accidit. Non mater filio, sed filius matri thesaurizauit, nō filio mater, sed matri filius hæreditatem dedit. Vnde D. Ioannes Damascenus Orat. 2. de assumptione Virginis: Quanquam, inquit, semper ita comparatum est, vt hæreditas à parentibus ad filios deuoluatur, nunc tamen, vt eruditi cuiusdam viri, id est, Euripidis in Medea, verbis vtar, sursum sacrorum fluminum fontes fluunt. Etenim filius matri, tes omnes conditas in seruitutem addixit, &c. Verum hæc minor hæreditatis pars, maior alia in ipso Dei conspectu est collocata. Non in terris hæreditas tanta, sed in cœlo, non animo tantum, sed corpore etiam adeunda erat. Eam igitur vt aditet tertia die sepulchralibus abiectis lintreaminibus, vacuoque sepulchro relicto, resurgens virgo cœlos petijt.

1. Cor. 12.

D. Damas.

Virgo resurrexit.

2. Virginis vacuum sepulchrum D. Damas. pulchrè interrogat: Vbinam est illud minimè adulterinum aurum, quod Apostolorum manus in te condiderunt? vbi hi exhaustæ opes; vbi pretiosus ille thesaurus, qui vitā suscepit? vbi gratiæ abyssus; vbi curationum pelagus? vbi fons ex quo vita orta est? vbi amabilissimum Dei genetricis corpus? pulchrè quoque respondet sepulchrum. Quidnam in sepulchrō quæritis eam, quæ ad cœlestia tabernacula elata est? quid custodiæ rationem à me exposcitis? Non ea meę vires sunt, vt diuinis iussis obluctet, relicta sindone sacrum illud corpus, postquam mihi sanctitatem impertiuit, atque vnguento, & suauissimo odore me compleuit, diuinumque delubrum effecit, abreptum hinc abijt, &c. Et merito abijt, siquidem vt idem Damascait paulò superius: Illud diuinum domicilium, terræ penetralibus obrai, minimè conueniebat. De templo quidem Ierosolymitano dixit Christus: *Non relinquetur lapis super lapidē, qui non destruatur*, at in templo Virginei corporis nullus loco suo motus est lapis, etsi soluere mors templum potuit, potentissima Dei manus mox in integrum illud restituit. Soluite templum hoc (ait Dominus) & in tribus diebus excitabo illud, ille autem dicebat de templo corporis sui, Ioan. 2. Idem dicere licet de templo corporis sanctissimæ Virginis, mortique sic insultare, soluite mors templum hoc, & in tribus diebus excitabit illud potentissima filij dextra.

3. Luc. 21.

Virginis corpus mors non potuit corrumpere.

4. Plutarch.

Vt aurum inde efferant, in terræ viscera penetrant homines, sic Angeli vt aurum illud purissimū, vt thesaurum illum pretiosum, id est, Virginis corpus efferrent, in sepulchrum Virginis descenderunt. Quis enim in animum inducat, vterum illum, qui Deum nouem mensium spatio tulit, carnem ex qua diuini Verbi caro assumpta, vbera quæ creatorem lactauerunt, brachia quæ gestarunt, in cinerem esse redacta? Augustus Cæsar, vt Plutarchus in apophthegmatum libro scripsit, Alexandrinis post captiuitatem, extrema se passuros expectantibus, vbi se parcere dixit, primum quidem propter eius & magnitudinem, & pulchritudinem, deinde propter conditorem Alexandrum, tertio propter Arium amicum. Vbi Alexandriæ parcit Cæsar propter magnitudinem, & pulchritudinem, non parceret Christus Dei ciuitati, cuius tum magnitudinem, tum pulchritudinem Sol & Luna mirantur? parcit Augustus Alexandriæ propter Alexandrum & Arium amicum, non parceret Christus maternæ carni propter se? Equidem videor mihi Christum audire verba illa dicentem: *Protegam vrbem hanc, & saluabo eam, propter me, &c.* Rebelles vrbes æquentur solo, corpora reliqua, quæ spiritui & Deo quoquo modo rebellarunt, in puluerem abeant; at Virginis caro, quæ spiritui Deoque ne leuissimè quidem repugnauit, in cineres non redigatur.

5. 4. Reg. 19.

Animum, & ab animo separatum corpus, comites sequuntur duo: comes corporis est putrefactio, comes animi desiderium resumendi corporis. Etenim corpora omnia ab animo seiuncta, & si ducum, regumque sint, putrefactio inuadit, animos desiderium recipiendæ carnis comitatur. Matris vero Dei hæc fuit prærogatiua singularis, comes corporis putrefactio, diuina vi lōgè repulsa aufugit, comes animi desiderium, recepto corpore abscessit. Dissoluit mors nodum, qui corpus, animumq; illigabat, at mox fortior nexus ita vinxit, vt nulla iam mors rescindere illum queat. 6.

Matris Dei admirandum titulum, Virgini corpus attulit, si enim corpore caruisset, Mater Dei non fuisset. Quis ergo credat illo corpore Deiparam carere, cui tāturi titulum acceptum refert? Cum Regina coronatur, magni pretij veste solet indui, tūc Virgo coronata est, cum in cœlum est assumpta, corpore igitur incorruptibili, atque immortali, quasi eximij pretij indumento est ornata: *Astitit* (ō) *Regina* (vt est in Psalmo) *à dextris filij, in vestitu deaurato, circumdata varietate*, id est, corpore, quod immortalitatis, & incorruptibilitatis auro radiat, quodque instar deaurati, & pretiosissimi est indumenti. Athanasius in homil. de Virgine Deipara: Virgo, inquit, nunc vt Regina assistens à dextris filij vbique regnantis, quasi in vestitu deaurato incorruptionis, & immortalitatis, circumamicta, & variegata, sacris & solennibus verbis celebratur. Non quidem secundum spiritualem simplicitatem, aut quasi sine corpore, & carne assistat, sed quod indutа sit, quantum spectat ad sanctissimam eius carnem, incorruptibilitate, & immortalitate. Variegata rursus est, quantum attinet ad ossa sanctissima, quæ eius carnem suffulciunt; &c. Cardinalis Petrus Damiani, in sermone de assumptione Deiparæ: Tota conglomeratur Angelorum frequentia, vt videat Reginam sedētem à dextris Domini virtutum in vestitu deaurato, in corpore semper immaculato, circumdatā varietate, virtutum multiplicitate distinctam, &c. Psal. 44. 7. D. Athana. Card. Pet. Dam.

Moyses Exod. 3. Visionem magnam videre cupiebat: *Vadam*, inquit, *& videbo visionem hanc magnam.* At calceos exuere, nudisque pedibus accedere iussus est. Sancti item viri omnes visionem magnam videre cupiūt, id est, Deum, Dei enim visio vere visio est magna; qua nulla maior aut excogitari, aut desiderari potest. Verumtamen calceamenta, hoc est, carnis membra, ac pellem, iubentur exuere, nudoq; animo, terram illam sanctam ingredi. Erat idem Deiparæ vehemens desiderium, visionem magnam videre optabat, dissolui cupiebat, & esse cum Christo. Nunquid absq; calceamentis terram illam sanctam ingressa est? Nunquid nudo animo visionem magnam vidit? minimè. Exuit quidem corpus, & nudo animo paucis diebus Deum vidit, sed paulo post idem corpus induit, beatāmque illam regionem in pulcherrimis calceamentis, id est, pulcherrimo corpore est ingressa. vnde illud: *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis.* Sed hos filię & matris, magni principis Christi, pulchros gressus iam inuat contemplari. 8. Exod. 3. Virgo corpus exuit, moxq; induit, vt, pretiosam vestem. 9. Cant. 7.

Iacebat in sepulchro sanctissimum corpus, omni sensu & vita priuatum, vt cætera hominum corpora iacere solēt, corruptio tamen omnis procul aufugerat. Tertia illucescēte die Angelis stipatus, in sepulchrum venit Christus, penes quem & vitæ & mortis imperium est. Mortem longè iussit abscedere, iacentique corpori, non vitam solum, sed immortalitatem quoque, splendorem admirabilem, subtilitatem, agilitatem, pulchritudinemque inauditam contulit. Ingreditur beatissima anima carnem, quam deseruerat, surgit repente corpus, quod iacebat, vt Sol alter fulgens, aquilis velocius, ipsa pulchritudine pulchrius. Facies mira venustate nitet, crines aurum fulgore superant, rediuiuæ carnis membra totam videntur pulchritudinem exhausisse. Attollitur humo corpus rutilantissimum, à dextris potentissimi regis filij sui regina graditur, cœlestis curia vniuersa gradientem magna cum lætitia ac plausu comitatur. Contempletur animo, qui potest (ait Anselm. in lib. de excellentia Virginis, c. 8,) quo gaudio, qua festiuitate, quibus concentibus iubilabant omnes beatorum spirituū ordines, quando & vnicam Domini sui matrem aduentare, & ipsum Dominum suum ei videbant omni sua gloria decoratum velle occurrere, &c. D. Bern. serm. 1. de assumptio. Quis cogitare sufficiat, quam gloriosa mundi regina processerit, & quanto deuotionis affectu tota in eius occursum cœlestium legionum prodierit multitudo, quibus ad thronum gloriæ 10. D. Anselm. Ascensio Deiparæ in cœlum. 11. D. Bernard.

canticis

canticis sit deducta, quam placido vultu, quam serena facie, quam diuinis amplexibus suscepta à filio, & super omnem exaltata creaturam? Hæc Bernard.

Cardinalis vero Petrus Damiani, in sermone de assumptione Deiparæ, in hac Virginis assumptione aliquid gloriosius, quam in ascensione Christi inuenit. Christum enim ascendentem Angeli, animæque sanctæ tantummodo sequebantur, at Virginem non Angeli solum, & sanctæ animæ, sed Christus etiam ipse, cuius infinita dignitas est, comitabatur. Erat ergo virginis comitatus in assumptione, longè præstantior ipso comitatu Christi, in ascensione. Soli splendidissimo Christo stellæ occurrerunt, at Virginē pulchram Lunam, non stellæ solum, verum ipse quoque Sol excepit. Attolle, inquit Cardinalis, oculos ad assumptionē Virginis, & salua filij maiestate inuenies, occursum huius pompæ non mediocriter digniorem. Soli quippe Angeli redemptori occurrere potuerūt, matri vero filius ipse, cum tota curia, tam Angelorum, quam iustorum, solenniter occurrens, euexit ad beatæ consistorium sessionis. Hæc ille:

12.

13. Itaque ascendebat in cœlestem Ierusalem regina, non
3. Reg. 9. Nicaula, sed Maria, non Saba, sed cœli, ac tertæ totius, multo cum comitatu, & diuitijs spiritalibus. Non sunt allata vitra tam multa aromata, tam multa merita, tam multi virturum odores, tam multæ gratiæ, & gloriæ opes, quā multas regina hæc in cœlestem attulit ciuitatem, quibus illam
D. Anselm. mirabiliter, vt ait D. Anselmus, locupletauit. Dies illa, ait Anselmus loco indicato, non solum te Domina ineffabiliter sublimauit, sed cœlum ipsum, nec non cuncta, quę in eo
Virgo cœlū sua præsentia maxime illustrauit. sunt, noua, & ineffabili gloria decorauit. Noua quidem cœlum gloria decorauit, quia priorem gloriam eius, ex præsentia tua, vltra quam dici possit, aut cogitari, magnificauit.
14. Nam cum tu Domina illuc ascendis, noua illud & præcellenti virtutum tuarum dignitate irradias, immensaque miserationum tuarum, & gratiarum luce perlustras. Hæc Anselmus.

Virgo ascendit delicijs affluens. Cant. 7. Ascendebat Virgo opibus affluens, affluens etiam delicijs, iuxta illud: *Quæ est ista, quæ ascendit de deserto delicijs affluens?* delicijs, inquam spiritalibus, diuinis, cœlestibus. Quænam maiores deliciæ illis excogitari possunt, quæ ex Dei conspectu percipiuntur? ijs affluens Virgo de deserto ascendebat, iam enim in ipso ascensu Deum perspicuè intuebatur, iam Deo fruebatur, iam torrente, siue potius mari voluptatis, ac deliciarum illius immersa erat; hæ purissimi animi deliciæ, Dei conspectus, amor ardentissimus, &
15. fruitio. Nec suæ corpori sanctissimo deliciæ deerant, quas dotes Theologi appellant, immortalitas, splendor, agilitas, subtiliras. His omnibus, atque alijs delicijs Deipara affluebat, quia incredibili earum copia exundabat. Merito igitur delicijs affluens ascendere dicitur.

Additur: *Innixa super dilectum suum.* Quidnam hæc verba indicant? Nunquid Virgo Christo innixa in cœlum iter agebat? Et quidem, si Christo non fuisset innixa, in cœlum conscendere non valuisset. Etenim Deiparam in cœlestem patriam merita eximia euexerunt, at ea merita, nisi Christi meritis innixa fuissent, Virginem euchere non potuissent.
Ioan. 14. Ego, inquit Christus, *sum via.* quonam hęc via ducit? Nempe
Meritis Christi innixa in cœlum ascendimus. in cœlum. Tolle Christi merita, viam sustulisti, sublata autē via, in cœlum quoque ascensus aufertur. Christi merita scala sunt Iacob, è terra in cœlum scala hæc rendit. Sed non sa-
16. tis est scala, ascendes nunquam si scalam intuens, vt Iacob dormias, si manibus gradus non apprehendas, si pedibus non scandas, si laborem ascensus non sustineas. Non sunt satis Christi merita, & passio, in cœlum ascendemus nunquam, si merita nostra Christi meritis non innitantur, si laborem nostrum, si manus, id est, bona opera, si pedes, id est, sancta desideria, scalæ non adhibeamus.

Rom. 8. *Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, vt & conglorificemur.* Auis duabus eget alis, si vnam sclum habeat, altera careat, volare non poterit. Aui vna alarum
17. volatum connitenti similes ij sunt, qui merita tantū Christi sibi satis esse putant; ad cœleste regnum consequendum. Dextra hæc est ala, à qua robur animi proficiscitur, at vero nisi veluti sinistra ala accedant bona opera, inanis erit ad volandum in cœlum conatus. Cum autem merita nostra
D. Augusti. vocamus, dona Dei ea esse cum Augustf. fatemur, lib. 9. confess. cap. 13. Quisquis, inquit Augustinus, tibi Domine enumerat vera merita sua, quid tibi enumerat, nisi munera tua? & Epist. 105. ad Sixtum: cum Deus coronat merita nostra, nihil aliud coronat, quā munera sua, &c. Item: In vita æterna coronabit nos Deus in misericordia, & miseratione, iuxta illud: *qui coronat te in misericordia, & miserationibus.*

Merita nostra sunt munera Dei.

Psal 102. 18.

At videtur obstare Apostolus, qui 2. ad Timoth. 4. sic
2. Tim. 4. scribit: *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex, &c.* Respondemus, coronam illam cœlestem tum è iustitia, tum vel maximè à misericordia fabricari. A misericordia quidem & gratia fabricatur, quia sine misericordia, & gratia, nulla sunt merita nostra; à iustitia vero, quia suppositā gratia gratis data, & Dei promissione, operibus bonis ex iustitia corona redditur.

Coronam cœlestem fabricata misericordia & iustitia Dei.

Quam reddet, inquit Paulus, *mihi Dominus iustus iudex.* Nō dixit, dabit, ait Theophylactus, sed reddet veluti debitum quoddam, & creditum. iustus enim cum sit omnibus laboribus mercedem definiet. debitum itaque est corona, propter iudicis iustitiam. Hæc ille. Et Augustin. in lib. 50. homiliarum, hom. 14. *Reddet mihi Dominus*, ait Paulus, debet ergo Dominus quod reddit, reddet ergo iustus iudex. non enim opere inspecto potest negare mercedem, qui opus inspicit. *Bonum certamen certaui*, opus est: *Cursum consummaui*, opus est, *fidem seruaui*, opus est. *Superest mihi corona iustitiæ*, merces est. sed in mercede tu nihil agis, in opere non solus agis. Corona tibi est ab ipso, opus autem abs te; sed non nisi ipso adiuuante. Et post alia cōcludit: Cum Deus coronat merita tua, nihil coronat nisi dona sua, &c. Sed eo vnde digressi sumus reuertamur. Ascendebat Virgo Deipara *opibus, delicijs, affluens, innixa super dilectum suum*, hoc est, super Christi merita.

Theophyl. D. August. 19.

Ascendebat præterea velut Esther altera, innixa super 20.
duas pulcherrimas famulas, quarū pulchrior altera, quam summopere diligebat, Maria, altera Martha appellatur: *Dic tertio circumdata est Esther gloria sua, cumq; regio fulgeret habitu, assumpsit duas famulas, &c.* Similem in modum nostra Esther die tertio resurgēs, incredibili gloria circūdata est, regioq; fulgens habitu, duas assumpsit famulas, quibus innixa ascēderet, Mariam & Martham, de quibus in Euangelio, quōd in festo assumptionis recitari solet, sit mentio. Sunt hæ famulæ satis notæ. Maria vita est, quæ in Dei contemplatione versatur. Martha vero vita dicitur, quę in actione posita est. Ijs autem innixam ascendere Virginem ideo diximus, quia tam vitæ contemplatricis, quam alterius, quæ in sanctis actionibus sita est, meritis eximijs, in gloriam sempiternā ascendit: *Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum, &c.* Con-
Cant. 4. 21. templationes, actionesque omnes, quas Virgo ex se veluti è paradiso, hortoque amœnissimo emittebat, similes erant malis punicis. Mala enim punica omnia coronam habent, sic Virginis omnes cogitationes, verba, atque opera erant coronata. Quia opulentissimam gloriæ coronam promerebantur.

Esther 15.

Duæ famulæ virginis Mariæ, & Marthæ.

Rogabit forsitan aliquis, num Angelis quoque innixa Virgo ascenderit? Videntur enim id significare picturæ, quæ Angelorum inuectam manibus ob oculos ponunt. Respondendum est, non indiguisse Angelorū vi, vt in cœlum conscenderet. Etenim cuiusliber glorioſi corporis agilitas tanta est, vt paruo temporis spatio à terra in cœlum
22. vsque empyreum possit euolare. Si cuiusliber glorioſi corporis agilitas hoc potest, quid de agilitate Virginei corporis dicendum erit? Elias igneo curru, Enoch atque Abacuc Angelorum ope indiguerūt, illi vt in paradisum terrestrem transferrentur, hic vt in Babyloniam Danieli prandium adduceret, quia mortalia habebant corpora. Beati vero, quorum erunt corpora immortalia, & agilitatis summæ dono exornata, his adiumentis opus non habebant.

Virgo cœli in cœlum ascenderet, non indiguit opem Angelorum.

Vrgebit sic quispiam: Christi festum non dicitur assumptio, sed ascensio, contra vero Virginis festum non ad-
23. scensio, sed assumptio appellatur, aliqua ergo est diuersæ appellationis causa. Non alia quam quod Christus propria vi, Virgo aliena in cœlum ascenderit, ergo Virgo ope Angelorum indiguit. Respondemus, non esse illam variæ appellationis causam. Christus enim etiam dicitur in cœlum assumptus: *Assumptus est in cœlum, & sedit à dextris Dei.* &: *Vsq; in diem qua præcipiens Apostolis, per Spiritum S. quos elegit, assumptus est.*

Marc. vlt. Act. 1.

Fomit ergo festum Christi assumptio quoque appellari, quia quamuis nomen alienum auxilium significare videatur, id tamen non semper significat. Assumptus enim est Christus in cœlum propria vi, assumpta quoque Virgo corporis glorioſi agilitate. Attamen Christi festum Ascensio, Virginis assumptio nominatur, non propterea quod Christus propria vi ascenderit, Virgo aliena indiguerit, sed discriminis causa. Præterea etiam, vt indicetur Christum, vt
24. Deum incarnatum, illi personæ connaturali vi ascendisse: Virginem autem, vt puram creaturam excellentissimam, cui illa vis non est connaturalis, assumptam esse. Angeli vero, quos nobis picturę exhibent, illam non euehunt, sed comitantur.

Card. Pet. Dam. Hac de re sic scribit Cardinalis Petrus Damiani, serm. de assumptione: Ascendit, inquit, Saluator in cœlum, potestariuæ virtutis imperio, sicut Dominus, & creator, Angelorum comitatus obsequio, non auxilio fultus. Assumpta est Maria in cœlum, sed gratiæ subleuantis iudicio, comitantibus, & auxiliantibus Angelis, quam subleuabat gratia, non natura. Ideo dies Virginis assumptio, Christi ascensio
25. nominatur. Cum aliud sit potentia, aliud misericordia, solumque soli sit priuilegium creatori, naturam rerum propria potestate supergredi. Hæc ille. Quod vero ait, auxiliantibus Angelis Virginem ascendisse, non est verum, si velit significare illo auxilio indiguisse.

Animæ ex purgatorio igne liberatæ in die assumptionis Deiparæ. Comitatas quoque multas è purgante igne ereptas animas, putat Cancellarius Parisiensis Ioannes Gerson super Magnificat, tract. 4. in fine. Quia enim Regina coronabatur, è carcere dimitti animas, reginamque suam sequi par erat. Non est, inquit, incredibile, Christū fuisse, cuius currus erat decem millibus multiplex per Angelos, ducens secum multam ex purgatorio captiuitatem, ob honorem nouæ coronationis reginæ misericordiæ, &c.

26. Huiusmodi erant gressus pulcherrimi, filiæ principis, in calceamentis. Aerem, igneque pertransijt, ipso aere salubrior, ipso igne ardentior. Cœlestes deinde globos ingressa, ad Lunam peruenit, quę altera visa Luna pulchriore obstupuit. Ne timeas Luna, non expellet te domo Luna pulchrior, non illiam decet cœlum infimum, alio multo cellsiore fulgebit. Ad Mercurij, Veneris, Martisque domos, & Solis deinde fulgentissimum domicilium ascendit, seq; in illo depictam vidit. Astrorum orbem adijt, eorumque tum multitudinem, tum magnitudinem considerans, quam clara sunt animi astra cogitabat. Zodiacum signiferum orbem inspexit, obliquamque Solis viam intuens, per obliquum,
27. & non rectum animum, iter minime habere verum Solem mente voluebat. Cœlos nulla interposita quiete, motu velocissimo agitari, ab vnoque omnes rapi cernebat, at velociori motu mentem suam ab amore Dei rapi sentiebat. In infinitam igitur Dei potentiam, ac pulchritudinem ex ipsis creaturis rapta, Dauidi cum illud inflammato eructauit pe-
Psal. 18. ctore: *Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum, &c.*

Quid plura? in cœlum peruenit empyreum beatorum sedem, igneo splendore vndique fulgentem. Primam Angelorum percurrit hierarchiam, in qua Angeli sunt, Archangeli, & principatus. Secundam pertranſijt, quam potestates, dominationes, virtutesque constituunt. Supremam quoque prætergressa est, in qua throni, Cherubini, Seraphinique Deo propinquiores, cęterisque celsiores assistūt.
28. Perge Virgo Deipara, perge, transi omnium Angelorum hierarchias, transi choros omnes: Matrem Dei inter Angelos consistere non est æquum, singularis te decet thronus, singularis chorus.

Virgo super omnes Angelorum choros thronum habet, & hierarchiam secundam sub Deo constituit. Gerson. Deus bone, tantæ Reginæ aduentu cœlum mutatur, nouem hactenus erant Angelorum chori, ijs vnus cæteris omnibus celsior additur. Supra Angelorum nouem choros Virginis collocatus est thronus, eaque sola vnum, eumque supremum chorum effecit. Cancellarius Parisiensis super Magnificat, tract. 4. Virgo, ait, sola constituit hierarchiā secundam sub Deo trino, & vno hierarcha primo, & summo, apud quem hierarcham, humanitas filij sui sola sublimata sedet à dextris virtutis Dei per vnitatē suppositi, &c.
29. O hierarchiam admirandam, ô chorum stupendum, is solus instar est omnium, quidquid gratiæ, quidquid gloriæ, in cæteris omnibus est dispersum, id vt iam supra diximus cap. 10. cum de gratia virginis agebamus, in hoc solo coniunctim reperitur.

3. Reg. 2. [1] *Positus est thronus matri regis, quæ sedit ad dexteram eius.* Positus, est olim thronus matri Salomonis iuxta Salomonem in terra, positus est thronus Matri Christi Dei iuxta Christum Deum in cœlo, *tantoq; glorioſior Angelis effecta est,* (vt cum *Hebr. 1.* Paulo loquar) *quanto differentius præ illis nomen hæreditauit.* Quis enim Angelorum tale nomen habet, quale Virgo æternus Pater filio dicit: *Filius meus es tu, ego genui te.* Virgo idem dicit
30. veriſſimè, filius meus es tu, ego genui te. O admirabilem dignitatem, quemnam thronum postulat tantæ matris dignitas? non alium quam omnium supremum. Bernard. ho-
D. Bernard. mil. 1. super missus: Nónne tuo, imò veritatis iudicio, illa, quæ Deum habuit filium, super omnes etiam choros exaltabitur Angelorum?

Eo modo par erat virginem à filio excipi, quo ipsa filiū excepit; at mater filium excepit nobiliſſimo totius terræ loco, vtero scilicet suo; ergo & filius matrem excepit, nobiliſſimo totius cœli loco, supremo scilicet, supra omnes Angelorum choros, throno. Bernard. Nec in terris locus *Bernard.*
31. dignior vteri Virginalis templo, in quo filium Dei Maria *serm. 1.* susceperit, nec in cœlis regali solio, in quo Mariam filius sub-
3. Reg. 8. limauit, &c. *Intulerunt sacerdotes arcam fœderis Domini in locum suum, in oraculum templi, in sanctum sanctorum, subter alas Cherubim.* at animatam noui Testamenti arcam, Summus Pontifex Christus, intulit in locum suum, in intima cęlorū adyta, non subter alas Cherubim, sed super alas omnium Seraphinorum. *Luna sub pedibus eius.* Lunam ait Bernardus Eccle- *Apoc. 12.*
siam significare, quæ à Deo veluti Sole, gratiæ gloriæq; accipit lucem. vniuersa ergo triumphans, militansque Ecclesia, Angelis constans, & hominibus, sub pedibus Virginis est. O thronum altiſſimum, in quo Virgo supra se sanctiſſi- *Thronus Virginis celsissimus.*
mam tantummodo Trinitatem, infra se omnes omnium Angelorum, hominumque hierarchias, omnes choros, omnes cœlos, & elementa, cernit.

Fecit tibi magna ô Viro Mater, qui potens est; *funes,* vt
32. est in Psalmo, *ceciderunt tibi in præclaris, etenim hæreditas tua præ-* *Psal. 15.*
clara est tibi, & nobis. O præclaram hæreditatem, quæ omnes superat hæreditates: O præclaros funes, qui in præclaris Dei bonis ceciderunt. Deiparæ funes totum terrarum cœlorumque orbem complexi sunt, totius enim est Domina, neque vero id satis, ipsam sacrosanctam Trinitatem attingunt, & immensum fere gloriæ campum dimetiuntur. Funibus olim agri diuidebantur, meritis, Christique gratia, cœlestis gloria distribuitur. Cum igitur tam longi sint Dei- *Ineffabilis gloria Deiparæ.*
paræ funes meritorum, & gratiæ, ineffabilem gloriam cōplectūtur. Vnde illud D. Ildephonsi serm. 2. de assumptione: *D. Ildephonsus.*
Sicut est incomparabile, quod gessit, & ineffabile donum, quod percepit, ita & inæstimabile atq; incomprehensibile
33. præmium & gloria, non dico inter cæteras sacras virgines, verum etiam vltra omnes sanctos, quam promeruit, &c. D. Bernard. serm. 1. de assumptione: Christi generationem, *D. Bernard.*
& Mariæ assumptionem quis enarrabit? *Si oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quod præparauit DEVS diligentibus se,* quod præparauit gignenti se, diligenti præ omnibus, quis loquatur? &c. Maria atque Martha hosce funes texuere, hoc est, vita contemplatiua, vt iam diximus, & vita agens, merita congregarunt, per quæ veluti per gradum in celsissimum thronum Virgo ascendit.

Salomonis thronum duæ exornabant manus, hinc atque inde, tenentes sedile. admirabilem thronum Virginis, duæ similiter *3. Reg. 10.*
decorant manus, hoc est, duæ vitæ contemplatrix, & agens. *Duplex vita Deiparæ contemplatrix, & agens.*
Duæ manus (ait Card. Petrus Damian. in serm. 1. de Natiuit. Virginis) actiuam & contemplatiuam vitam significāt, quæ *Card. Pet.*
Virginem propensiori diligentia ambierunt, adeo vt nec *Dam.*
actio contemplationem minueret, & cōtemplatio non de-
34. fererer actionem. Recordare, quia non erat ei locus in diuersorio, quomodo filium suum proprijs lactauerit vberibus, & omnes vagientis paruuli sustinuerit actiones, & tūc intelliges, quia plurimum ministrauit. considera quia ipsa est, quæ in contemplatiuæ dignitatis superuecta dulcedinem, in ipsius Dei subſtantiam lucidiores infixit obtutus: *Læua eius* (inquit) *sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* *Cant. 2.*
Hæc ille.

De

D. Bernard. ser. 52. art. 3. cap. 3. De actionibus Virginis præclare agit diuus Bernardinus his verbis: Sicut nulla vnquam fuit similis contemplatrix, sic numquam fuit Virgini similis ministratrix. Alij induunt pauperes de lana ouis, ipsa induit filium suum de purissimis sanguinibus suis. Alij induunt de panno, ipsa de corpore suo. Alij pascunt pauperem pane extrinseco, ipsa pauit humanatum Deum de lacte proprio. Alij suscipiunt pauperem hominem in tugurio, ipsa vero suscepit immensum Deum in corde & corpore suo. Alij propter Deum ministrant in infirmo, ipsa Deo in paupercolo corpore ministrauit. Alij soliciti sunt, ne aliquid deficiat inopi. Virgo solicita ministratrix fuit, & manibus suis laborauit, vt subueniret Deo homini indigenti. Alij incarceratos & vulneratos homines visitant, & eis compatiuntur dum viuunt, & 36. mortuos sepeliunt. Virgo Christo pro nobis capto, ligno crucis affixo, vulneribus dilaniato tanto dolore compassa est, vt inexpressibile sit, etiam Angelicæ linguæ. Hæc ille. Sic funes aureos, quibus gloria Virginis dimensa est, Martha Mariaque in terris texuerunt.

In cœlo agens vi, anō est, ipsa contemplatrix. D. Augustī. In cœlo vero Martha, id est, agens vita non est, sola Maria manet. Vnde Augustinus de Verbis Domini serm. 26. Nunquid cum veneris ad illam patriam inuenies peregrinum quem suscipias hospitio? esurientem cui panem frangas? sitientem cui potum porrigas? ægrum quem visites? 37. litigantem quem concordes? mortuum quem sepelias? omnia ista ibi non erunt. Sed quid ibi erit? Quod Maria elegit ibi pascemur, non pascemus, & serm. 27. *Quod*, inquit, *elegit Maria, non auferetur ab ea*, à te autem, quod elegisti o Martha (vtique hoc subintelligitur) à te quod elegisti, auferetur. Sed bono tuo auferetur, vt quod melius est, detur, &c. Ablata ergo est à Virgine Martha, sed non Maria, In Ægyptum iam non fugiet, infanti Christo lac iam non præbebit, adolescenti cibos minime parabit, virum per Iudææ oppida non sequetur, cruci suffixum non deplorabit, è cruce depositum non sepeliet. Quod ad Martham attinet id præterijt, quod ad Mariam spectat, hoc est, sacrosanctæ Trinitatis contemplatio, amor, fruitio, permanet in sempiternum.

38. Ex ijs non floribus, qui marcescunt, sed stellis, quæ nunquam occidunt, Virginis sempiterna corona contexitur. *Apoc. 12.* *Signum magnum* (ait dilectus discipulus) *apparuit in cœlo, mulier amicta Sole, & in capite eius corona stellarum duodecim.* Coronat beatos Christus lapidibus pretiosis, iuxta illud: *Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso.* At Virginem coronat *Corona Dei pars ex stellis Psal. 21.* stellis. Quemadmodum enim multo fulgentior stella est quouis pretioso lapide, ita multo excellentior est cæterorum Sanctorum coronis, corona Virginis. Prima huius inexplicabilis coronæ stella clarissima, visio est infinitæ Trinitatis. Secunda, amor ardentissimus ex visione emanans. Tertia, gaudium eximium. Quarta, cognitio admirabilis creaturarū in Verbo. Videt enim omnia, quæ Angeli omnes, simulque homines in Verbo, vident. Quinta, corporis splendor summus. Sexta, impassibilitas. Septima, agilitas. 39. Octaua, subtilitas. Nona, supra omnes Angelorum choros exaltatio. Decima, dignitas Reginæ cœlorum. Vndecima, dignitas matris dei. Duodecima, Virginitatis omni auro splendidior aureola. De ijs splendidissimis stellis sigillatim agere infinitum esset. *Egredimini vos filiæ Sion, & videte Reginā vestram in diademate, quo coronauit eam filius.* Mentis oculos in cœlum attollite, præclarissimas stellas sacræ coronæ numerate, splendorem eximium sigillatim contemplamini.

Eccles 24. *Regina nostra*, vt est apud Ecclesiast. *iam in Sion cœlesti firmata est in sempiternum, in ciuitate sanctificata, vbi nihil nisi sanctitas est, iam requieuit, & in Hierusalem illa supera, potestas eius, & quidem maxima. Iam radicauit in populo honorificato, & in plenitudine sanctorum detentio eius.* Quis n. magis honorificatus, quam 40. Angelorum, beatorumque hominum populus, in quo vitæ hæc arbor altissimas misit radices? *Quasi cedrus exaltata est in Libano* cœlesti, *quasi cypressus in monte* cœlissimo *Sion, quasi palma exaltata est in Cades*, id est, sanctitate. Quid autem *Eccles 24.* dicat attendite: *Transite*, inquit eodem cap. *ad me omnes, qui concupiscitis me, & a generationibus meis implemini*, hoc est, Venite ad me filij, ad matrem vestram confugite, fructib. quos genui implemini. Qui autem sint virginis sanctissimæ fructus, nemo ignorat, fructus illius est Christus, omnesq; virtutes illæ, quæ à Christo emanarunt. *Ego*, inquit eodem cap. *mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & sanctæ spei*, &c. *Eccles 24.* 41.

Transeamus ergo à mundo, & vitijs, ad vocantem Dei param Virginem, illam concupiscamus, dulcissimis illius fructibus, ad quos nos inuitat, implemur. Præcipue vero castitatem colamus, qua maxime oblectatur, carnis sordes detestemur, quibus maxime offenditur. Lege Damascen: orat. 2. de Assumpt. inter alia: Deipara, inquit, Virgo est & *Virgo amat Virgines, & puros.* Virginū amatrix, pura est & purorum amans. Quocirca si & corporis & animi castitatem colamus, ipsius gratiam adipiscemur, siquidem luxum omne fugit, ac cœnosas affectiones auersatur, &c. Item: Deiparam animi & corporis castitate oblectemus, quæ post Deum casta est supra omnes. Solent enim naturaliter, similia gaudere similibus. Hæc ille.

CAPVT XIII.

De patrocinio Virginis.

Sydera cœli ne virginis benigne in terras influant. IN *capite eius corona stellarum duodecim.* O fanstam syderum 1. coniunctionem. Sunt in cœlo astrorum coniunctiones, & vt ita dicam constellationes, terris infensæ; hæc vero, quæ in capite Virginis fulget, nihil terroris, nihil nocumenti habet, benignissime misericordiam, patrociniumque in terras influit. Nihil austerum in Virgine, (ait Bernardus sermone de Verbis Apocal.) nihil terribile, tota suauis est, omnibus misericordiæ sinum aperit, vt de plenitudine eius accipiant vniuersi, captiuus redemptionem, æger curationem, tristis consolationem, peccator veniam, iustus gratiam, &c. Vides quam benigne in terras hæc influant sydera, quæ in benignissimo Virginis signo coruscant. *Quemadmodum Sol benignissime in-* *Matth. 5.* *fluit*, vt Christus docuit, *super bonos & malos*, ita Virgo amicta Sole. Bernardus eodem serm. Virgo veluti alterum so- *D. Bernar.* lem induit sibi. Quemadmodum enim ille super bonos & malos indifferenter oritur, sic ipsa quoque præterita non discutit merita, sed omnibus se exorabilem, omnibus clementissimam præbet, omnium denique necessitates amplissimo quodam miseratur affectu. Hæc Bernard.

D. Bonauentura in speculo Virginis cap. 8. Magna (in- 2. quit) fuit erga miseros misericordia Mariæ adhuc exulan- *Misericordia virginis maxima. D. Bonau.* tis in mundo, sed multo maior erga miseros est Misericordia eius iam regnantis in cœlo. Maiorem per beneficia innumerabilia nunc ostendit hominib. misericordiam, quia magis nunc videt innumerabilem hominum miseriā. Vnde pro splendore prioris misericordiæ fuit Maria *pulchra vt Luna*, pro splendore vero posterioris misericordiæ, est *electa vt Sol.* Nam quemadmodum Sol lunam superat magnitudine splendoris, sic priorem Mariæ misericordiam superat magnitudo posterioris. Quis est, super quem Sol non luceat? Quis est, super quem misericordia Mariæ non respl ndeat? Hæc Bonauentura, accommodatque Virgini illud: 3. *Priorem misericordiam posteriore superasti, &c.* *Ruth 3.*

Supra antiquam illam arcam, propitiatorium collocatum erat: Eundem in modum super hanc noui Testamenti arcam in cœlum translatam, Dei misericordia est collocata, imo commune mundi propitiatorium ab Andrea Cre- *And. Cret.* tensi in Oratione de Assumptione nominatur, quod mundi aduocata à Deo propitiationem impetret. Ex quo, inquit, translata es à terra, te vniuersus mundus continet cōmune propitiatorium, &c. Huius propitiatorij longitudinem, latitudinem, altitudinem, ac profunditatem, D. Ber- *Virgo propitiatorium mundi.* nard metitur serm. 4. de Assumptione. Quis, inquit, misericordiæ tuæ ô Virgo benedicta, longitudinem, latitudi- *D. Bernar.* nem, sublimitatem, & profundū, queat inuestigare? Nam 4. longitudo eius, vsque in diem nouissimum, inuocantibus eam subuenit vniuersis, latitudo eius, replet orbem terrarum, vt tua misericordia plena sit omnis terra; sic & sublimitas eius, ciuitatis supernæ inuenit restaurationem, & profundum eius, sedentibus in tenebris, & in vmbra mortis, obtinuit redemptionem. Hæc Bernard.

Adonias Bethsabeæ aduocationem his verbis postulat: *Petitionem vnam precor à te, ne confundas faciem meam: precor* 3. Reg. 2. *vt dicas Salomoni Regi (neque enim negare tibi quidquam potest) vt det mihi Abisag vxorem*, &c. Benigne respōdit Salomonis ma-

9. ter: *Ego loquar pro te Regi.* Similem in modum nos Deiparæ aduocationem poſtulamus, neq; enim illi filius negat quidquam, vt Cardinalis Petrus Dam. docet in ſerm. 1. de Natiuitate Virginis: *Audi,* inquit, *nos ô Virgo, nam filius tuus, nihil negans, honorat te,* &c. Illa vero benigne factis reſpondet: *Ego loquar pro vobis Regi.* Aliter tamen ac Salomon Chriſtus matri annuit. Eodem cap. dixit Salomoni mater: *Petitionem vnam paruulam ego deprecor à te, ne confundas faciem meam, & dixit Rex: Pete mater, neque enim fas eſt, vt auertam faciem tuam.* Nihilominus petitionem illam paruulam reiecit, Adoniamq; quod regnum affectare videretur occidi iuſſit. Chriſtus vero omnibus matris ſuæ petitionibus annuit, nõ paruulis illis quidem, ſed tamen cum filij voluntate conſentientibus, nihil enim Virgo poſtulat, quod à filij voluntate diſſentiat. *Quid vis Eſther Regina, ait Aſſuerus Rex, quæ eſt petitio tua? etiam ſi dimidiam partem regni petieris, dabitur tibi.* Vmbra hæc eſt illius liberaliſſimæ voluntatis, qua ſummus Rex Virginis preces audit.

Virgo pro nobis orat & impetrat

6. Eſther 5.

Eſther 4. De ſua Eſther Mardochæus: *Quis,* inquit, *nouit, vtrum idcirco ad regnum veneris, vt in tali tempore patareris?* id eſt, vt tali tempore populo tuo afferres opem, eumq; ex mortis faucibus eriperes? De noſtra vero Eſther ait Eccleſia in Oratione Vigiliæ Aſſumptionis: *Idcirco Virginem de præſenti ſæculo tranſtuliſti Domine, vt pro peccatis noſtris apud te fiducialiter intercedat,* quaſi dicat: Nouimus noſtram Eſther ad cœleſte Regnum veniſſe, vt ſuo populo omni tempore aduocata pararetur. Bern. ſer. 1. de aſſumpt. Aduocatã præmiſit peregrinatio noſtra, quæ tanquã iudicis mater & mater miſericordiæ, ſuppliciter, & efficaciter ſalutis noſtræ negotia pertractabit, &c. Bernardo familiaris Arnoldus Carnot. in tract. de laudibus Virg. tom. 6. Bibliothecæ Patrum. Habet, inquit, homo mediatorem cauſæ ſuæ filium ante patrem, & ante filium matrem, Chriſtus patri oſtendit latus & vulnera, Maria Chriſto pectus & vbera. Nec poteſt vllo modo eſſe repulſa vbi concurrunt, & orant omni lingua diſertius hæc clementiæ monumenta & charitatis inſignia. Hæc ille.

Virgo aduocata noſtra in cœlo.

7. *D. Bernar.*

Arnoldus Carn.

Habemus igitur potentiſſimam aduocatam, quæ cæli Regina eſt, & vt Bernard. ait, ipſius iudicis mater, de cuius potentia Cardinalis Petrus Dam. in ſer. 1. de Natiuit. Virg. *In cœlo,* ait, *& in terra ô Virgo data eſt tibi poteſtas.* Quomodo illa poteſtas tuæ potentiæ poterit obuiare, quæ de carne tua, carnis ſuſcepit originem, quanto potentior, tanto miſericordior eſſe debebis, &c. Bernard. in ſerm. de Nat. Virg. Quæramus, inquit, gratiam, & per Mariam quæramus, quia quod quærit, inuenit, & fruſtrari non poteſt, exaudiat vtiq; matrem filius, exaudietur ipſa pro reuerentia ſua, &c.

Card. Petr. Dam.

Virgo aduocata potens.

8. *D. Bernar.*

Habemus item aduocatam, eadem qua nos natura, id eſt, humana conſtantem, ad quam accedere nullus impediat metus. Vnde Hugo Victorinus in ſententijs: *Si pertimeſcis,* inquit, *ſupplicaturus ad Deum accedere, reſpice ad Mariam, non illic inuenis quod timeas. Genus tuum vides,* &c. Bernardus item, in ſerm. de Verbis Apocal. Fidelis plane, & potens mediator Dei, & hominum Chriſtus, ſed diuinã in eo reuerentur homines maieſtatem. Non ſola illi cantatur miſericordia, cantatur pariter & iudicium. Iudiciariam habet poteſtatem, Deus noſter ignis conſumens eſt. Quidni vereatur peccator accedere, ne quemadmodum fluit cera à facie ignis, ſic pereat ipſe à facie Dei? Opus eſt mediatore, ad mediatorem iſtum nec alter nobis vtilior, quam Maria. Quid ad Mariam accedere trepidet humana fragilitas? nihil auſterum in ea, nihil terribile, tota ſuauis eſt. Hæc Bernard. & in ſermone de Natiuit. Virginis: Forſitan in Chriſto maieſtatem vereare diuinam, aduocatum habere vis ad ipſum? ad Mariam recurre, &c.

Hugo Vict.

Virgo aduocata etiã de natura.

9. *D. Bernar.*

10. *Geneſ. 2.* *Faciamus homini* (ait Deus) *adiutorium ſimile ſibi, fecitq; Euã,* illa vero non iuuit hominem, ſed euertit. Aliud igitur homini adiutorium ſimile illi, fecit Dominus, id eſt, Virginẽ Deiparam, naturæ eiuſdem, quæ vniuerſi generis ſui ſingulare adiutorium in terris fuit, & in cœlo eſt. Nec enim pincernarum Pharaonis præpoſitio ſimilis, ex carcere mundi huius in cœleſtem aulam euecta, ſui Ioſephi obliuiſcitur.

Gen. 40.

Card. Petr. Dam. Nunquid, ait Cardinalis Petrus Dam. ſermone indicato, quia ita deificata, ideo noſtræ humanitatis oblita es? nequaquam Domina. Non conuenit tantæ miſericordiæ, tantam miſeriam obliuiſci. Quia etſi ſubtrahit gloria, reuocat natura. Non enim ita memoratis iuſtitiæ Dei ſolius, vt miſericordiam non habeas. Neque ita ès impaſſibilis, vt ſis incompaſſibilis. Naturam noſtram habes, non aliam, & iuſtum eſt, vt de rore tantæ pietatis diffuſius infundamur. Hęc ille. Non obliuiſcitur noſtri Virgo, ſed quemadmodum *abyſſus abyſſum inuocat,* ita Virginis miſericordiæ abyſſus, abyſſum miſericordiæ Dei in cœlo vocat. D. Bonau. in ſpec. Virg. c. 5. Profundiſſimam miſericordiam filij ſui, pro nobis Virgo interpellat, & quaſi abyſſus abyſſũ inuocat. *Vna matris lachryma* (dixit olim Mag. Alex.) *multas delebit Epiſtolas.* Lachymari videlicet Alexandri mater poterat: at Chriſti mater lachrymas non poteſt fundere; non lachrymis, ſed precibus, aduerſus nos peccatorum ſcripta mille chirographa, delebit.

Non obliuiſcitur noſtri Deipara.

Pſal. 41. D. Bonau.

11. Omni quidem tempore opem, vt ferat, oranda eſt excellentiſſima aduocata, maxime vero, vt animam exhalantibus ſuccurrat. Nocti enim mors, ſimilis eſt. At noctes ſunt caliginoſæ quædam, tonitruis ac tempeſtate horridæ, ſtellarum aliæ, lunæque ſplendore illuminantur, placidæ, & ſerenæ. Obſcuriſſima nox eſt impij hominis mors, quippe, quæ obſcuriſſima ſcelerum caligine inuoluitur, & horrenda Dei damnantis ſententia, veluti tonitruo, ſæuaque ſuppliciorum tempeſtate, perſonat. Iuſti vero mors noctis inſtar eſt placidæ, ac ſerenæ, quam mille bonorum operũ aſtra illuſtrant, Virgineſque ſanctiſſimæ aduocatio, veluti lunæ ſplendor maxime illuminat. Non poteſt nox eſſe obſcura, quam luna hæc illuminarit, ideoque Eccleſia de hac hora ſolicita ſic ſemper orat: Ora pro nobis peccatoribus, nunc & in hora mortis noſtræ. In cœlo aſtrologi inter Leonem Libramque, Virginis ſignum interponunt. Nos vero inter Leonem de tribu Iuda, id eſt, Chriſtum in hora mortis iudicem, & libram illam iudicij terribilem, qua omnes cogitationes noſtræ, opera, verbaque examinantur, non Virginis ſignum, ſed Virginem ipſam iudicis matrem, multis precibus aduocatam interponamus. Vnde Sanctus Ephræm in Orat. ad virginem: Adſis, inquit, mihi ſemper virgo miſericors, in præſenti quidem vita feruens auxiliatrix, ac in ſupremo vitæ momento animam meam conſeruans, & tenebroſos malorum Dæmonum aſpectus, ab ea procul abigens. In terribili autem die iudicij ab æterna damnatione me liberans, &c.

Hora mortis, Virgo maxime inuocanda.

S. Ephrem.

12.

13.

14. Virginem ergo vt Dei matrem cuncti veneremur, & vt potentiſſimæ aduocatæ, auxilium illius frequenter imploremus, nomen autem ſanctiſſimum corde, oreque voluamus. *Nam: Iocior eſt nonnunquam* (ait D. Anſelmus in lib. de excellent. Virg. cap. 6.) *ſalus memorato nomine Virginis, quam inuocato nomine Domini Ieſu.* Et id quidem non ideo fit, quod ipſa maior, & potentior eo ſit, neque enim ipſe magnus, & potens eſt per eam, ſed illa per ipſum, &c. Quare ergo (rogat idem Anſelm.) propitior ſalus in recordatione eius, quam filij ſui ſæpe percipitur? Reſpondent hunc in modũ: Filius eius Dominus eſt, & iudex omnium, diſcernens merita ſingulorum, dum igitur ipſe à quouis ſuo nomine inuocatus non ſtatim exaudit, profecto id iuſte facit, inuocato autem nomine matris etſi merita inuocantis non inerentur, vt exaudiatur, merita tamen matris intercedunt, vt exaudiatur. Hoc denique vſus humanus quotidie probat, cum quis propoſito dominico nomine efficaciter ab alio aliquid impetrat, quod ſimpliciter ſua prece nequaquã impetrare poteſt. Hactenus D. Anſelm. In fine operum, Virginis Deiparæ opem, idem vir ſanctiſſimus vehementer implorat, noſque implorando implorare, & à filio ad matrem fugere, à matre ad filium refugere docet his verbis; Fugiat (inquit) reus iuſti Dei, ad piam matrem miſericordis Dei; refugiatque reus offenſæ matris, ad pium filium benignę matris. Ingerat ſe reus vtriuſque inter vtrumque, inijciat ſe inter pium filium, & matrem. *Pie Domine parce ſeruo matris tuæ; Pia Domina parce ſeruo filij tui.* Qui me inijcio inter duas tam immenſas pietates; non incidam inter duas tam potentes ſeueritates. Hæc ille.

D. Anſel. Velocior ſæpius nonnunquam quam inuocato nomine virginis, quã Chriſti.

15.

16.

Neque vero oranda Virgo ſolum, ſed ſi quid boni agimus, id per manus aduocatæ noſtræ puriſſimas Deo eſt offerendum; vt docet D. Bernardus ſermon. de natiuitate Virg. *Quidquid* (inquit) *illud eſt, quod offerre paras, Mariæ commendare memento; vt eodem alueo ad largitorem gratiæ gratia redeat,*

Si quid bonũ agimus, per Virginem Chriſto offerendum. D. Bernar.

deat, quo influxit. Forte manus tuæ aut sanguine plenæ aut infectæ sunt muneribus, quod non eas ab omni munere excussisti; ideoque modicū istud quod offerre desideras, gratissimis illis, & omni acceptione dignissimis Mariæ manibus, offerendū tradere cura; si nō vis sustinere repulsa, &c.

17. Quid plura? Mariæ nomen, pulcherrimaq; imago nostris animis hæreat perpetuo. mentem (quod docet Dam. in fine orat. 2. de assumptione) memoriamque nostram genitricis Dei promptuarium efficiamus. *O felicem memoriam, ex qua Virginis imago nunquam discedit.* Sic de regis Iosiæ memoria Eccles. hæc scribit; *Memoria Iosiæ in compositionem odoris facta, opus pigmentarij; in omni ore quasi mel indulcabitur eius memoria, & vt musica in conuiuio vini,* &c. quid nos de Deiparæ Reginæ memoria dicere æquum erit? Siquidem alia nō 18. supperunt, eadem illi verba accōmodemus. Memoria Deiparæ Mariæ in compositionem odoris facta, opus pigmentarij, hoc est; Virginis memoria omnium virtutum odorem suauissimum exhalat, vtque pestilenti tempore odorifera quædam poma manibus præferuntur; sic aduersus vitia omnia, maxime odorifera Virginis memoria præferenda est: *In omni ore quasi mel indulcabitur eius memoria*; suaue enim est de Virgine cogitare, dulce de Virgine loqui, dulce de virgine Dei matre audire; quamobrem sequitur; *Et vt musica in conuiuio vini*; vt musica sic de Virgine habitus delectat sermo. Felices Angeli (ait Card. Petrus Dam. serm. 1. de natiuit. Virg.) qui beatæ Virginis habent præsentiam. Nos interim memoriā abundantiæ suauitatis eius enictamus; illi præsentiam, nos memoriam. Si sic dulcis est memoria, quid est præsentia? illi genitum & genitricem contuentur, nos memoria pascimur, interim consolemur nos suauitate memoriæ, donec dulcedine præsentiæ satiemur. Sic ille.

Memoria Deiparæ. *Eccles. 46.* *Card. Petr. Dam.*

CAPVT XIV.

De numero annorum, quos in terris Deipara Virgo egit.

1. QVot annis vixerit in terris Virgo, non est exploratum. Episcopus Petrus de Natal. in catalogo SS. vnum tantummodo annum post Christi ascensionem in terris vixisse, putat verisimilius, vnde sequitur quinquagesimo ætatis anno in cælum fuisse assumptam. Siquidem 15. anno admirabilem partum edidit, 33. annorum & aliquot mensium spacio cum filio vixit, postquam in cœlum filius abijt, vnum in terris annum & aliquot dies egit; hos annos si ad calculum voces, summa erit annorū quinquaginta vel 49. In visione (inquit Petrus) S. Elisabethæ asseritur, quod Virgo Maria post ascensionem Domini anno integro vixit, & tot diebus vltra annum, quot sunt ab ascensione Christi, vsque ad assumptionem Virginis. Et hoc verius 2. indicatur, ex eo quod dicit Dionysius omnes Apostolos dormitioni Virginis interfuisse; quod esse non potuisset, si ipsa vlterius vixisset, cum Iacobus Apostolus passus fuerit biennio post Christi passionem. Hæc ille. Opinio hæc minime recepta est, ratio qua confirmatur nullius est momenti. Non enim Dionysius affirmat, omnes Apostolos interfuisse funeri Virginis, vt infra ostendemus, cum verba Dionysij explicabimus; quod si affirmasset, intelligendum esset omnes interfuisse, qui superstites erant.

Petrus de Natal.

Nicephorus. Nicephorus lib. 2. c. 3. post Christi ascensionem, vndecim annos Virginis ætati tribuit, & c. 21. vndesexagesimum annum attigisse scribit. Euodius item Apostolorum successor apud eundem Nicephorum lib. eodem, c. 3. citato à natiuitate Christi vsque ad Deiparæ migrationem, annos fuisse dicit 44. totius autem vitæ eius annos quinquaginta nouem.

Eusebius.

3. D. Antoninus 1. par. historiæ, tit. 6. c. 3. §. 1. sexagenariam obijsse ait; communior (inquit) opinio est, quod 12. annis superuixit Virgo post ascensionem; & sic sexagenariam obijsse, à dolore mortis alienam, sicut & à corruptione corporis; & tertia die in corpore suscitatam, &c.

D. Anton.

In Chronico Eusebij hæc habentur verba: Anno Domini 48. (si tamen Eusebij sunt) Maria Virgo ad filium in cælum assumitur, vt quidam fuisse sibi reuelatum scribunt, ex quibus efficitur anno 14. post Christi mortem, atque adeo prope annum ætatis 63. Virginem in cœlum ascendisse. Etenim 15. ætatis anno Christum peperit; cum Christo 33. annos, & aliquot mensibus, post Christi mortem annis 14. vixit, vnde summa extat fere 63. annorum. 4.

Annos 63. vulgata opinio illi tribuit, vt ex globulis precatorijs constat. Eadem est Carthusiani lib. 4. de laudibus Virginis art. 6. præterea D. Brigittæ lib. 7. cap. 26. Ego (ait Virgo) postquam filius meus ascendit ad cœlos, vixi in mundo per quindecim annos, &c.

Carth. *D. Brigit.*

Alij plures annos confeciſſe volunt, de qua opinione sic scribit Canisius noster lib. 5. de Virgine ca. 1. Etsi (inquit) com- *Canisius.*
muni iam hominum opinioni, quæ 63. annos duntaxat virgini tribuit, nihil velimus esse detractum; tamē probabilior nobis illorum apparet sententia, qui longioris vitæ spacium virgini post assumptum in cœlos filium assignant. Vt nimirum ad ætatem prouectam multamque senectutem peruenerit; atque sic annum septuagesimum vel attigerit, vel excesserit. Hanc enim sententiam tuetur Epi- 5.
phanius presbyter Constantinop. & Michael Glycas, eamque Andreæ Cretensis viri excellentis auctoritate confirmant, vt aceam Anselmum, qui 82. annos Mariæ largitur; & Cedrenum in compendio historiarum, qui annos Virgini septuaginta duos suppurat; eamque post Christi in cœlos ascensum 24. annos in humanis degisse scribit. Hæc ille. In fine operum Ansel. de ætate virginis sic agitur; Cum assumpta erat in cœlum, fuit 82. annorum; qui sic computati sunt; In quintodecimo anno peperit Christum & cum eo 33. annis vixit; post ascensionem Domini, fuit in domo Ioannis Euangelistæ 24. annis; qui simul computati sunt 82. &c. Sed mendosa suppuratio est, non enim 82. sed 72. anni sunt colligendi, quibus virgo ex sententia huius auctoris vixerit, vt suppuranti compertum fiet, totidem annos, id est, 72. illi tribuunt Epiphanius & Cedrenus.

Epiphanius *Michael Glycas.* *Andr. Cret.* *Anselm.*

Res incerta est. Mihi inter has opiniones, illa magis placeret, quæ iam percrebuit & recepta est, virginem 63. annos tantummodo confeciſſe. At cum ea pugnat Dionysius Areopagita c. 3. de diuinis nominibus, in quo se asserit Deiparæ funeri, cum Petro, & alijs fratribus interfuisse, si enim vulgata hæc 63. annorū sententia vera est, virgo quindecim tantum annorum spatio post Christi in cœlos ascensionem in terris vixit: Dionysius vero, vt ait Cæsar Baronius in præclaris annalibus anno Domini quinquagesimo secundo, Christo nomen dedit; à passione autem Christi, anno decimo nono. Non potuit igitur iam Christianus Deiparæ funeri interesse anno à passione Domini, decimo quinto. 7.

Sed operæ pretium erit verba Dionysij explicare, ea autem sunt huiusmodi; Cum conuenimus apud hierarchas nostros numine afflatos, vt nosti, nos simul & ipse, multique sacri fratres nostri, ad visionem corporis vitæ principis (vel quod vitæ principium dedit) & quod Deum suscepit, aderat autem & frater Domini Iacobus, & Petrus summus ac præstantissimus theologorum vertex. Postea visum est post visionem, vt vniuersi hierarchæ laudarent infinitæ virtutis bonitatem thearchicæ infirmitatis. Hæc sunt Dionysij verba, quæ diuersis modis explanari possunt. 8.

Explicatur verba Dionysii Areopagitæ.

Prima explanatio vulgatior est, pluresque & graues habet patronos, Damasc. Iuuenalem Archiepiscopum Ierosolymitanum, Metaphr. & alios. Videlicet conueniſſe Dionysium, reliquosque fratres, ad contuendum corpus Virginis Deiparæ, quod vitæ principium dederat, quodque Deum susceperat. Veruntamen opponi potest in primis, quod non meminerit Dionysius Pauli tui, Ioannis, & aliorum, qui funeri virginis interfuerunt, Apostolorum, sed Iacobi tantum minoris, & Petri; vnde colligitur nō interfuisse illi conuentui cæteros Apostolos, at interfuere cum virgo obijt. Præterea si de virgine loqueretur Dionysius, dixisset; Cum conuenimus ad videndam virginem, vel Deiparam, vel simile aliquid, ad virginem enim adhuc viuentem venerant: at ille ait conueniſſe fratres ad videndū corpus. Denique postquam corpus viderunt, ait, laudasse hierarchas infirmitatem Dei, id est, incarnationem, quod si ad funus Virginis veniſſent, laudasſent vtique Virginem, quæ summis laudibus digna erat. Respondetur, Iacobi minoris & Petri tantum nominatim meminiſſe Dionysium, cum 9.

Damasc. *Iuuenalis* *Metaphr.*

cum Paulus, cæteriquè etiam Apostoli adessent, quod Petrus sorius Ecclesiæ caput, Iacobus vero Hierosolymorum esset antistes, qua in vrbe Virgo è vita excessit. Cur autem Virginem non nominarit, eam causam esse, quod ad Timotheum scribebat, cui res comperta erat. Ad corpus verò contuendum conuenisse fratres, est scriptum; qui post obitum virginis ad contuendum illius pulcherrimum, sanctissimumque corpus, ante funus conflüxerant; quod paulo ante & viuum viderant & etiam mortuum. Postquam viderunt, Dei incarnationē laudarunt, quæ cū maxima virginis laude coniuncta est. Ex hac explanatione sequitur Dionysium ante virginis assumptionem, Christianā fidem fuisse complexum, atque adeo virginem ad 70. annum peruenisse. Est hæc explanatio vt dixi, tum aliorum tum Damasceni, quam Ecclesia in festo assumptionis recipit, ac recitat vt verisimilem, 19. die Augusti, ideoq; potior inter cæteras.

10. *Virgo ad septuagesimū annum peruenit.*

11. *Hilduinus.*

Secunda explanatio est Hilduini in Areopag. qui de sepulchro Domini verba Dionysij interpretatur; conuenerūt enim Petrus, Iacobus, & multi ex Christianis, ad videndum corpus ζωαρχικὸν vt græce dicitur, id est, sepulchrum Christi, quod vitæ immortalis principium fuit, primus enim ex eo Christus ad vitam redijt immortalem. Et θεόδοχον, id est, quod Deum suscepit, in eo enim Christus Deus sepultus est. Sed objcit Card. Baron. in annalibus, & rogat, quænam subijt ratio; vt non tantum Hierothæus ac Dionysius, sed & apostoli antea per orbem dispersi ad cōtuendum sepulchrum dominicum conueneriūt, atque ad illud laudandum omnem vim spiritus adhibuerint? numquid non alias sæpe viderant atque vberius laudare potestant? Respondetur obiectæ Cardinalis sapientissimi interrogationi, iuxta hanc opinionem non omnes Apostolos, toto dispersos iam orbe, ad videndum sepulchrum Ierosolymam conuenisse, si enim cæteri quoq; adfuissent, quem admodum Petrum, & Iacobum, sic illos quoq; Dionysius ex nomine recensuisset. Tantummodo ergo Petrus & Iacobus cum alijs Hierarchis, & sacris fratribus, ad sepulchrū Domini venere. Causa autem cur ad illud laudandum, quod sæpe iam viderant omnem vim spiritus adhibuerint, perspicua est, nempe mentis ardor, & spiritus ad res diuinas concitatio. Hæc enim facit, vt etsi diuinum aliquid sæpius videamus, sæpiusque tractemus, semper tamen ad illud nouam quandam spiritus vim, & alacritatem, afferamus. Nihil igitur est, quod possit verisimilem hanc explanationem labefactare, ex qua efficitur posse esse veram opinionem receptam, 63. tantummodo annos in orbe terrarum Virginem egisse.

12.

13.

Ioan. Scot.

Ioannes Scotus ille, qui Dionysium latinitate donauit, in præfatione ad Carolum, quæ ante opera Dionysij extat, locum Dionysij de Christi corpore intellexit; sic enim scribit; Dionysius cum Hierotheo, multisque alijs Sanctis in vnum conuenientibus, Christum post resurrectionem corporaliter est contemplatus. Aderant ibi (vt ipse ait) Iacobus frater Domini, & Petrus vertex Apostolorum, &c. Similem in modum D. Thom. in commentarijs Dionysij; Potest, inquit, locus intelligi de corporali visione Christi, de qua facit mentionem Apostolus. Corpus enim Christi est corpus Dei, qui est vitæ princeps, & illud corpus per vnionem Deum suscepit, vnde & templum dictum est Ioannis secundo, hoc autem dicebat de templo corporis sui, &c. Hanc interpretationem refellit aperte tempus, quo Dionysius longè post resurrectionem Christi, vt supra dictum est, fidei lumine est collustratus, nisi forte Ioannes Scotus velit Christum Petro, Iacobo, Dionysio, & cæteris apparuisse, postquam Dionysius fide imbutus est.

D. Thom. 14. 1. Cor. 15.

15. Non omittam tertiam explanationem, quæ etsi sine patronis in lucem prodeat, recte verba Dionysij expendenti, non omnino displicebit. Forsitan pater sanctissimus de corpore Christi loquitur, quod in augustissimo Eucharistiæ sacramento latet. Etenim hierarchas illos Deo plenos, & Petrum, ac Iacobum cæteroscque sacros fratres celeberrimos aliquo die, festoque, ad sacrum faciendum, Christique corpus in Eucharistia latens videndum Hierosolymis, vel aliquo in loco, quem ignoramus, conuenisse, post Eucharistiæ vero contuitum, diuinam incarnationem, ramq; admirandum sacramentum debitis laudibus extulisse verisimilē videtur. Est igitur (ni fallor) verborum Dionysij hic sensus: Conuenimus apud hierarchas, id est, sacrorum præsides, Dei numine afflatos, nos & ipse Hierotheus, multique sacri fratres, ad visionem corporis ζωαρχικοῦ καὶ θεοδόχου, id est, ad visionem corporis Christi in Eucharistia absconditi, sic enim solemus loqui, agitur festum corporis Christi, & Christus ipse, hoc, inquit, est corpus meum. Aderat autem Iacobus & Petrus. Postquam vero corpus Christi vidimus, placuit Dei laudare potentissimam infirmitatem, id est, incarnationē, &c. Iugulat hæreticos locus hic antiquissimi patris sic explicatus, asserit enim in Eucharistia vere corpus esse Christi, ζωαρχικὸν, id est, quod vitæ principium dedit vel vitæ principatum habens, quam in ipsa Eucharistia donat, iuxta illud Ioannis sexto; Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, &c. θεοδόχον, id est, quod Deum suscepit, diuinæque hypostasi est vnitum. Hæc etiam explanatio opinionem illam 63. annorum tuetur.

16.

CAPVT XV.

Num mater Deiparæ Virginis Anna hanc vnicam filiam, vnicumque virum, an plures filias pluresque viros habuerit?

1. NOn præteribo tacitus celebrem hanc quæstionem, de causa sententiæ sunt discrepantes; etenim Euthymius Ioannis 19. ad illa verba, *stabat autem iuxta crucem*, vnigenitam fuisse Virginem putat; Vnigenita, inquit, erat Dei mater, sororem vero Domini ait appellari eodem loco affinem. Similiter Theophylactus eodem capite, non concedit Mariam Cleophæ Virginis fuisse sororem, sed sororem appellari vult, id est, cognatam. Epiphanius præterea hæresi 78. scribit, Salomem non fuisse sororem Virginis, sed filiam Ioseph.

Euthymius. *Theophyl.* *D. Epiph.*

Ex recentioribus vero Canisius lib. 1. de Virgine cap. 4. existimat D. Annam vnicum tantum habuisse virum Ioachimum, & vnicam tantum habuisse filiam Virginem Deiparam. In eandem sententiam it Soares in commentarijs tertiæ partis D. Thom. tom. 2. quæst. 28. Lippomanus item in historia sanctorum, ante vitam sanctissimæ Virginis, in Epistola ad lectorem; Mihi, inquit, placere non potest, tantam matronam, id est, D. Annam, post sterilitatis diuinā gratia solutum impedimentum, & post dignissimæ illius plantulæ, nempe reginæ Angelorum, & dominæ nostræ ortum, mortuo Ioachim, vnum, atque alterum, vt vulgo dicunt, sibi maritos superinduxisse. Hæc ille. Et Iansenius in concordia cap. 143. Parum, inquit, conuenit dignitati sanctissimæ matronæ Annæ, plures ei adscribere maritos, ab illa successiue acceptos, etiam post prolem ex priori marito susceptam, &c. Cardinal. Cæsar Baronius in apparatu ad Annales; Vniuiram, ait, fuisse Annam, nec post obduratam sterilitatem, ex voto conceptam, repromissione obtentam, susceptamque in senectute filiam, alios nouisse partus, tam vetereς quam recentiores orthodoxi patres sunt professi, &c.

Prima opinio. *D. Annā vnicū habuisse virum & vnicam filiam.* *Canisius.* *Soares.* *Lippoman.* 2. *Iansenius.* *Card. Bar.*

Confirmatur hæc sententia; Primo, quia Deiparæ Virginis dignitas postulabat, vt esset ipsa vnigenita, miroque modo post sterilitatem in lucem edita, vt Ioannes Baptista, & Isaac. Secundo quia veritati consentaneum minime videtur, sanctissimam fœminam, quæ post longam sterilitatem, diuino munere, Virginem pepererat, tali filia, taliq; viro Ioachimo non fuisse contentam, sed post illius obitum duobus alijs nupsisse, sapit enim hoc incontinentiam. Tertio, quia non solent parentes plures filias eodem nomine appellare, at ij, qui contrariæ sunt opinionis, aiunt D. Annam tres habuisse filias, quæ omnes Mariæ nomine sunt nuncupatæ. Quarto, quia D. Anna proiectæ erat ætatis, cum Deiparam Virginem peperit, ergo non nupsit postea bis. Quod autem proiectæ iam esset ætatis, confirmatur, quia viginti annorum spatio in matrimonio sterilis fuit, vt est in Romano breuiario, si ergo nupsit Ioachimo circiter vigesimū ætatis annū, quadraginta fere annos agebat, cum Virginem enixa est, numquid statim Ioachimus obijt? numquid post eius obitum statim secundo viro Anna nupsit? Nunquid ille secundus vir tam breuis vitæ fuit, vt ætatis

3.

4.

tis

tis adhuc esset integræ vxor, ad tertias nuptias, tertiamq; filiam suscipiendam?

5. Quinto, Christus Opt. Max. amantissimus fuit in matre virginitatis, ergo & in alia continentiæ, non igitur passus est D. Annam cum tribus viris matrimonium inire. Sexto, Credendum non est, Virginis matrem D. Annam, aut Annam Phanuelis filia fuisse inferiorem, quæ vt est apud Lucam vixit cum viro suo annis 7. & ad annos vsque 84. vidua fuit, aut Iudith, quæ post obitum viri sui Manassæ, secundas nuptias refugit; Ergo dicendum, vniuiram fuisse matrem magnæ matris.

D. Antonin. Magist. hist. Secunda opinio, D. Annā tres viros, & tres habuit filias.

Vulgata opinio alia est, D. Annam 3. viros, totidemque habuisse filias, ex singulis singulas, sic opinantur D. Anton. 1. par. hist. Magister historiæ in histor. Euang. c. 47. Episc. Petrus à natalibus in catalogo; Ludolphus de vita Christi c. 5. Eckius in ser. de D. Anna, Gerson in ser. de natiuit. Virg. & in Iosephina. Petrus Sutor Carth. in libel. de triplici connubio D. Annæ, Maior Matt. 10. Et alij. Gerson Cancellar. Parisin ser. indicat. de nat. Virg. hos versus habet, etsi rudes & impolitos, quibus vniuersa sententia continetur.

6. *Pet. de Natalibus. Ludolphus. Eckius. Gerson. Per. Sutor. Maior.*

Anna tribus nupsit, Ioachim, Cleophæ, Salomæque,
Ex quibus ipsa viris, peperit tres Anna Marias;
Quas duxere Ioseph, Alphæus, Zebedæusque,
Prima Iesum; Iacobum, Ioseph, cum Simone, Iudam,
Alteram dat; Iacobum dat tertia, datque Ioannem.

7. Extant hæc quoq; eadem de re carmina, farinæ eiusdem, sed quæ memoriæ opem ferant.

Anna solet dici, tres concepisse Marias;
Quas genuere viri, Ioachim, Cleophas, Salomasque,
Has duxere viri, Ioseph, Alphæus, Zebedæus.
Prima parit Christum; Iacobumque secunda minorem,
Atque Ioseph iustum, parit & cum Simone, Iudam.
Tertia maiorem Iacobum, volucremque Ioannem:

Mantuan. Sunt etiam alia Mantuani in Fastis:

Anna puerperio fortunatissima sancto,
Tres habuisse viros, & tres habuisse puellas,
Dicitur, &c.

Est igitur Vniuersa opinio, D. Annam primum quidem nupsisse Ioachimo, deinde post Ioachimi obitum Cleophæ, tandem Salomæ. Ex Ioachimo Deiparam Virginem suscepisse, ex Cleopha Mariam, quæ ab Euangelistis Maria Cleophæ propter patrem dicitur, ex Salome, Mariam Salomé, quæ Salome in Euangelicis libris appellatur. Virgo Deipara Iosepho est tradita; Maria Cleophæ Alphæo, Maria Salome Zebedæo nupsit. Trium sororum hæc felix proles Virginis filius Christus Optim. Maxim. Mariæ Cleophæ Iacobus minor, Ioseph iustus, Simon, & Iudas; Mariæ Salomes Iacobus maior, & Ioannes Euangelista. Ex hac sententia efficitur, Ioannem Euangelistam, & Iacobum maiorem, Iacobum item minorem, Ioseph iustum, Simeonem, & Iudam Thaddæum, fuisse Christi consobrinos, quia sororum fuere filij.

8.

Glossa ordinaria,

Confirmatur opinio, primum ex glossa ordinaria, in qua ad Galat. 1. hæc extant verba; *Mortuo Ioachimo, Cleophas frater Ioseph, Annam accepit vxorem, & genuit Mariam; quæ nupsit Alphæo; qui genuit ex ea filios Iacobum, Ioseph, Simonem, Iudam; Mortuo Cleopha, quidam Salome eandem Annam duxit, & genuit Mariam, quæ nupsit Zebedæo; & habuit ex ea filios Iacobum maiorem, & Ioannem Euangelistam.* Hactenus glossa ordinaria. Ad prologum Hieronymi, qui Epistolæ Iacobi præponitur, est alia glossa huiusmodi; Tres fuerunt sorores; Maria, scilicet mater Domini; & Maria mater Iacobi Alphæi, & Ioseph; & Maria mater filiorum Zebedæi. Maria mater Domini fuit filia Ioachim, & Annæ; quam Cleophas frater Ioseph accepit vxorem, Ioachim defuncto, & genuit ex ea filiā, quā vocauit Mariam, dedit q; eam Alphæo; vnde Iacobus minor dicitur Iacobus Alphæi, id est, filius Alphæi. Maria autem vxor Zebedæi, ipsius Annæ, & cuiusdā Salome filia fuit, qui post Cleopham habuit Annam; vnde legitur in Euangelio, Maria Iacobi & Salome, &c.

9.

10.

Confirmatur deinde; quia Christus dicitur habuisse fratres, & sorores. *Descendit Capharnaum ipse, & mater eius, & fratres*; ad Gal. *Alium Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem Domini*; Matth. *Ecce mater eius, & fratres stabant foris, quærentes loqui ei, &c.* Mar. *Nonne* (aiunt Iudæi) *hic est filius Maria, frater Iacobi, & Ioseph, & Iudæ, & Simonis; nonne & sorores eius hic nobiscum sunt? &c.* Fratres hi non erant filij perpetuæ Virginis Deiparæ; id enim impium est sentire. Ergo filij erant sororum eius, Christique consobrini; quam ob causam fratres nominantur, idemque de sororibus dicendum.

Ioan. 2. Gal. 1. Matth. 12. Marc. 6.

Præterea, Ioannes Euangelista Christo fuit sanguine maximè coniunctus; ergo filius fuit sororis sanctissimæ Virginis. Interfuisse autem inter Ioannem, & Christum maximam consanguinitatem, illud suadet; quod inremeratam Virginem moriens illi cōmendarit. Etenim decorum non erat, Virginem Deiparam cum viro habitare, cum quo maximam cognationem non haberet, illud quoque probat; quod ausa fuerit eius mater, potiores in regno sedes filijs petere. Vnde audacia tanta? nempe ex consanguinitate, quia soror erat Virgini Deiparæ.

11.

Medina de hac opinione sic scribit: Huic sententiæ ab omnibus contradicitur, quippe quæ nullum habeat fundamentum, neque in scripturis, neque in historijs. Hæc ille. At Petrus Sutor Carthusianus, in libello de triplici connubio D. Annę, eandem sententiam testimonijs suadet Alberti Magni, qui Ioan. 19. Anna (inquit) tres viros legitur habuisse; Petri de Tarantasia, qui Summus Pontifex fuit, & Innocentius Quintus est appellatus, Vincentij in speculo historiali, & aliorum. Eam vero probat, quia est communis sententia probatorum doctorum; æqua non licet fine temeritate dissentire. Eckius vero in sermone de D. Anna, aduersam sententiam errorem vocat, Ecclesię repugnare ait, ipsique scripturæ & Patribus. Id vtinam quod ait probasset, de illius opinione nemo dubitasset. Adiungit testimonium D. Ignatij, in epistola prima ad Ioannem, cuius hæc sunt verba: est Salome, quam diligis filia Annæ Hierosolymis, & quinque mensibus apud Virginem commorata; ergo maria Salome filia fuit D. Annæ.

12. *Medina p. 9. 38. ar. 3.* *Petr. Sut. Carth. Albertus Magnus. Pet. de Tarantasia. Vincentius. Eckius.*

13.

Attamen quidquid dicant Eckius, & Sutor, prior sententia neque errorem vel temeritatem continet: neque aut Ecclesiæ, aut scripturæ, aut Patribus repugnat. Quod Ecclesiæ non repugnet probatur; quia Ecclesia, neque in lectionibus D. Annæ, neque alio aliquo loco vllam de tribus viris, tribusque D. Annæ filiabus mentionem fecit. Quod non aduersetur scripturæ apertum est, quidquid enim scriptura asserit, verum esse potest, etiam si dicamus D. Annam nec tres maritos, nec tres filias habuisse; ex Patribus vero nullus horum trium virorum, trium que filiarum meminit. A Glossa ordinaria quam citauimus videtur hæc opinio nata; Ambrosij nomen præfert, at apud Ambrosium nusquam reperitur. Ambrosius enim in alia est opinione; ad Galatas primo aperte asserit, Iacobum, & cæteros fratres Domini dici, quod fuerint filij Ioseph, sed nonnullis conclusionibus rem expedire iuuat.

14.

D. Anna nō habu. 3 tres viros.

Prima conclusio. D. Anna tres maritos non habuit probatur rationibus iam supra positis. Præterea quia nullus antiquorum Patrum hanc sententiam memoriæ prodidit. Secunda conclusio; verisimile est D. Annam duas filias habuisse, non ex duobus viris, sed ex vnico Ioachimo genitas, confirmatur hunc in modum: Virgo Deipara D. Annæ filia fuit; fuit item Maria Cleophæ, ergo filias duas habuit. De Virgine intemerata nulla quæstio esse potest; De Maria Cleophę est controuersia, filiam tamen D. Annę fuisse; tum ex Euangelio, tum ex grauissimis Euangelij interpretibus comprobo. Ioannes c. 19. *Stabat* (inquit) *iuxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius, Maria Cleophæ; & Maria Magdalenæ, &c.* En Ioannes Mariam Cleophę aperte Virginis sororem appellat, ergo Virginis fuit soror; & D. Annę filia. Respondent Euthymius, Theophylactus, & qui primam opinionem sequuntur, sororem eo loco dici cognatam, quemadmodum & Marc. 6. *Nonne & sorores eius*, id est, Christi cognatę, *hic nobiscum sunt?* Non nego verisimilem esse hanc expositionem; attamen verba scripturę in proprio significato, quo ad eius fieri potest, retinere satius est. D. Ioannes sororem appellat; in proprio significato nomen sororis retineri potest; cur non retineatur? præsertim cum grauissimi quique sacrarum literarum interpretes in proprio retineant. Sed ad interpretes veniamus.

15. *Ioannes 19.* *D. Anna ex eodem viro Ioachimo duas habuit filias.* *Marc. 6.* *Euthym.* *Theophyl.*

16.

D. Hieronym. Matth. 12. Nos (inquit) fratres Domini, conso-

D. Hier.

consobrinos Saluatoris Mariæ liberos intelligimus matertera Domini, in libro item contra Heluidium, & in quæstionibus ad Hedibiam, quæstione quarta, idem asserit, scilicet, fratres Domini appellatos filios materteræ; ergo ex sententia diui Hieronymi Mariæ altera proprie erat soror Virginis, siquidem matertera erat Christi; nam matertera dicitur, quæ soror est matris. Hieron. sequitur D. Thom. 3. parte, quæst. 28. art. 3. Hessel. Dionys. Carthus. Hugo Cardin. Matth. 12. Toletus quoque Ioan. 2. Præterea Beda Lucæ 6. Maria (inquit) vxor Alphæi soror fuit matris Domini, quam Mariam Cleophæ Ioannes cognominat. D. Anselmus, siue Herueus ad Galatas primo; *Maria mater Domini, & mater Iacobi minoris sorores fuerunt, & ideo vocatus est ipse frater Domini.* D. Isidorus in lib. de vita & morte Sanctorum: Iacobus minor sororis matris Domini filius, vnde & frater Domini vocatur, & lib. 7. Etymologiarum, Iacobus minor frater Domini nominatur, quia Maria vxor Alphæi soror fuit matris Domini, quam Mariam Cleophæ Ioannes cognominat, &c. Glossa interlinealis Actor. 1. Iacobus frater Domini dictus, filius est Mariæ materteræ eius, quæ dicitur Maria Cleophæ. Theodoretus ad Galatas primo: Iacobus erat Cleophæ filius Domini consobrinus, habuit enim matrem, matris Domini sororem. Præterea in Martyrologio Romano, nono die Aprilis, Maria Cleophæ Deiparæ soror nominatur.

17. *D. Thom. Hessel. Dionysius Carth. Hugo Card. Toletus. Beda. Anselm. D. Isidorus.*

18. *Glossa interl. Theodor.*

At probabis, Virginem non vnam tantummodo, sed duas habuisse sorores hunc in modum: In Euangelijs duæ reperiuntur Mariæ, scilicet *Maria Cleophæ* apud Ioannem, & *Maria Iacobi* apud Matthæum & Marcum. Ambæ sorores sunt Virginis, ergo duas habuit sorores. Propositio probatur ex Hieronymo, in quæstionibus ad Hedibiam, quæstione quarta. Quatuor, inquit, fuisse Marias in Euangelijs legimus, vnam matrem Domini saluatoris, alteram materteram eius, quæ appellata est Maria Cleophæ, tertiam Mariam matrem Iacobi, & Ioseph, quartam Mariam Magdalenam. Hæc Hieronymus. Ex quibus liquet Mariam Cleophæ, & Mariam Iacobi duas esse fœminas. Assumptio autem, quod vtraque fuerit soror Deiparæ, confirmatur. Nam de Maria Cleophæ id asserit Hieronymus citatus, Mariam quoq; Iacobi sororem fuisse Virginis affirmat Beda, Theodoretus, Glossa interlinealis, diuus Isidorus, diuus Anselmus, siue Herueus, quos iam citauimus. Aiunt enim Iacobum ex matre sorore Deiparæ ortum esse. Mater autem Iacobi minoris à filio ducto nomine, est Maria Iacobi.

Ioan. 19. Matth. 27. Marc. 15. & 16.

19.

Maria Cleophæ & Maria Iacobi eadē fœmina appellatur.

Respondemus, Mariam Iacobi, & Mariam Cleophæ, vnam & eandem fuisse fœminam, quæ Maria Cleophæ dicitur à Ioanne, quod vxor esset Cleophæ, & Mariam Iacobi ab alijs Euangelistis, quod mater esset Iacobi minoris. Hæc est sententia D. Thomæ ad Galatas primo & ipsius quoque Hieronymi in libro contra Heluidium: Restat, inquit, conclusio, vt Maria ista, quæ Iacobi minoris scribitur mater, fuerit vxor Alphæi, & soror Mariæ matris Domini, quam Mariam Cleophæ Ioannes Euangelista cognominat, siue à patre, siue à gentilitate familiæ, aut quacunque alia causa ei nomen imponens, &c.

D. Thom. D. Hieron.

20.

21.

Sic repulsus instabis, aliam quoque fuisse D. Annæ filiam, dicens, nimirum Mariam Salomem matrem Ioannis Euangelistæ, & Iacobi maioris, atque adeo tres fuisse diuæ Annæ filias, vt vult Bonauentura cap. 78. meditationum: Erant, ait, iuxta crucem cum Domina duæ sorores Dominæ, Maria Iacobi, & Salome, &c. Respondetur, nullum antiquorum Patrum huiusmodi sororis Deiparæ meminisse, ex Glossa ordinaria, & ijs, qui eam secuti sunt, soror hæc orta est, & Maria hæc nata. In Euangelio enim Salome solum nominatur, non Maria, soror vero Virginis nusquam dicitur. Id item quod aiunt dictam Salome à patre Soloma falsum est, nomen enim Salome non viri est, sed fœminæ: Salomon nomen est virile, Salome fœmineum. Ideoque simpliciter Salome appellatur in Euangelio, non Maria Salome, vt illi volunt. Illa autem Salome, de qua Ignatius loquitur in Epist. ad Ioan. cuius testimonium citat Eckius, non hæc est, sed alia Salome alterius quoque Annæ filia, neque vero Deiparæ soror.

D. Bonau. Salome non fuit soror Deiparæ.

22.

Eusebius.

Vrges: Euseb. ait lib. 4. histor. Eccles. cap. 21. Cleopham fuisse auunculum Christi, ergo frater erat Virginis Cleophas, auunculus enim dicitur frater matris: habuit ergo D. Anna, si non tres, filias, saltem duas, & filium vnum Cleopham siue Cleopam. Respondemus Cleopham non dici auunculum Christi sed patruum, vertit enim interpres pro, patruo, auunculum, vt constat ex Græco Eusebio. Dicitur autem Cleophas patruus Domini, quemadmodum Ioseph dicitur eius pater, hominum existimatione. etenim Cleophas Iosephi frater erat, vt ait Hegesippus apud Eusebium lib. . c. 10. Nicephorus lib. 1. c. 13. & lib. 3. c. 9. Euthymius Ioan. 19. 2. Epiphanius hæresi 78. & alij. Apud Eusebium locis citatis dicitur Simeon Christi consobrinus sed improprie, frater potius patruelis dictus est, id est, patrui filius, consobrinus enim est filius sororis. consule græcum textum, ne decipiaris ab interprete.

Cleophas fuit frater Ioseph & hominū existimatione patruus Christi.

23. *Hegesippus. Nicephorus. Euthymius. Epiphan.*

Rationes, quæ pro prima opinione propositæ sunt, hanc quoque probant, scilicet D. Annam vniuiram fuisse. Primę rationi à Virginis dignitate sumptæ respondemus, non magnopere ad dignitatem Virginis attinuisse esse vnigenitam; soluit Deus D. Annæ sterilitatem, largitusque illi est filiam alteram, cuius in Euangelio fit mentio, forte etiam largitus est plures ex eodem marito Ioachimo, quæ ignotæ nobis sunt, quemadmodum, Annæ matris Samuelis sterilitatem depulit, nec Samuelem solum, sed alios etiam plures liberos donauit. Quod si obijcias Annam cum Virginem enixa est, prouectæ fuisse ætatis, ita vt parere iam non posset; id inficiamur. Etenim, vt est in Breuiario Romano, 20. annorum sterilitatem in matrimonio toleravit, collocata vero in matrimonium est Ioachimo, pro illius temporis more circiter annum vigesimum, quadraginta ergo agebat annos, cum Virginem peperit, alijsque adhuc apta erat filijs suscipiendis. Elisabeth autem Baptistæ mater, & Sara mater Isaac, ætate erant prouectiores, neque generandis liberis idoneæ.

24.

25.

Tertia conclusio, verisimilius est Virginem Deiparam vnigenitam fuisse, diuamque Annam vnicam tantum filiam habuisse, probatur sententia, quia nulla certa historia memoriæ proditum est, duas vel plures filias habuisse, ergo id credendum, quod dignitati Virginis magis videtur conuenire. Habuisse autem præter Virginem alteram, ex verbis solum Ioannis 19. colligitur, quæ quamuis de propria sorore multi interpretentur, tamen alium sensum habere possunt. Præterea id me magnopere commouet, quod inauditum est in scriptura, parentes duas filias, vel duos filios, eodem penitus nomine appellasse, ergo si Maria Cleophæ fuisset virginis soror vterina, sane non Maria, sed alio nomine vocaretur, vt à Virgine Deipara distingueretur. Verba autem Ioannis, quibus secunda opinio innititur, quæque ab Hieronymo & reliquis sacrarum literarū interpretibus de sorore propria intelliguntur, de affine intelligenda sunt. Estque hic sensus, *stabat iuxta crucem Iesu, mater eius, & soror matris eius*, id est, affinis vel cognata matris eius, Maria Cleophæ, &c. Eodem enim modo, vt supra iam diximus, scribitur: *Nonne & sorores eius*, id est, Christi cognatæ, *hic nobiscum sunt*: & ait Tobias: *Tu scis, quia non luxuria causa accipio sororem meam*, &c. Hæc est interpretatio Euthym. & Theophyl. Quæ fuerit affinitas, si roges, respondetur, Cleopham vt dictum iam est, fuisse fratrem Ioseph Deiparæ sponsi, Maria vxor erat Cleophæ, ideoque affinis, siue soror Virginis. Hebræorū enim inops lingua cognatas, sorores vocat. Lege Hier. in libr. aduersus Heluidium, forte etiam præter hanc aliam consanguinitatē habuit, quæ nos latet.

Verisimilius est D. Annā vnicam habuisse filiā, soluit Virginem Deiparam.

26.

Marc. 6. Tobiæ 8. Euthym. Theophyl.

27.

Rationes, quibus vulgatæ illi de tribus maritis, tribusq; filiabus opinioni fides fit, ponderis non multum habent. Ad primam enim respondemus nos glossam hac in re non sequi. Ad secundam dicimus fratres Domini appellari, non filios sororum Deiparæ, sed cognatos, quos multos habebat, tam veros ex Virgine matre, quam existimatos ex Iosepho. Quemadmodum enim Iosephus pater Christi esse existimabatur, ita cognati Iosephi, Christi quoque cognati esse credebantur. Vnde Iacobus minor, quia Cleophæ (qui alio nomine Alphæus vocabatur, vt ait Beda Lucæ 6.) fratris Ioseph filius erat, appellabatur frater, id est, consanguineus Domini. Ita enim homines existimabant, hancq; existimationē secutus Paulus, *fratrem Domini* illū vocat. Vnde Chrys. ad Gal. 1. ait, non appellauit Paul. Iacob. Cleophæ,

Respōdetur argumentis vulgatæ opinionis.

Beda

Gal. 1. D. Chrys.

28. Cleophæ, sed frattrem Domini, atque nec frater erat Domini, sed esse putabatur, &c. Eandem ob causam Iudas,
Marci 6. Ioseph, & Simon, frattres Iacobi, filijque Cleophæ, Christi frattres dicebantur, vel forte, quia etiam mater illorum, si non soror, saltem alio modo consanguinea erat Deiparæ. Nam, vt ait August. tract. 10. in Ioannem, omnes cō-
Consanguinei Christi appellabantur eius frattres. sanguinei Virginis frattres erant Christi. Cognati, inquit,
D. August. Mariæ frattres erāt Domini, de quolibet gradu cognati, &c. In quæstionibus Euangelicis ex Matthæo quæstione vltima: Non est, ait, mirum dici frattres Domini, quoscunque cognatos ex materno genere, cum etiam ex cognatione
29. Ioseph, dici potuerint frattres eius ab eis, qui illum patrem Domini esse arbitrabantur, &c. Græci Chrysost. Epiphanius, Orig. & alij, volunt frattres Domini dictos, quod essent filij Iosephi sponsi Deiparæ ex alia vxore, verum de hac sententia in explanatione Euangelij suo loco dicemus.

Ad tertiam rationem respondemus, Ioannis matrem non fuisse Deiparæ sororem. Quamuis autem non esset so-
D. Epiphan. ror, potuit alio gradu esse consanguinea. D. quidem Epiphanius hæresi 78. manifeste docet Ioannem Virginis non fuisse cognatum, alienum enim appellat: Si habuisset, inquit, Virgo virum, si habuisset domum, si habuisset filios, in sua secessisset, & non ad alienum, id est, ad Ioannem. Pa- 30.
tres similiter nullius Christi cum Ioanne consanguinitatis meminere. Apud Chrysostomum homilia quinta, in *D. Chrysost.*
Matthæum hæc verba leguntur: Vnde inquies frattres Christi dicuntur Iacobus, & Ioannes? at lectio est mendosa, nullibi enim in scriptura Iacobus & Ioannes frattres Domini dicuntur. Vera lectio margini ascribitur huiusmodi: Vnde, inquies, frater Christi dicitur Iacobus? minor scilicet, à Paulo ad Galat. 1. de quo ibi Chrysostomus loquitur. Præterea etsi vera esset prior lectio, non efficitur ex Chrysostomo matrem Ioannis sororem fuisse Virginis, vt legenti compertum fiet. 31.

Cur igitur Virginem illi commendauit Christus? Propter Virginitatem, vt est Patrum scientia, & quia discipulus dilectus erat, forte consanguineus, non tamen consobrinus. An autem cum Ioanne habitarit Virgo, & quomodo in sua eam dicatur recepisse, prætetea cur mater Ioanni & Iacobo ausa fuerit primas sedes postulare, suo loco explanabimus. Nunc id dicimus, non fuisse audaciæ causam illam summam consanguinitatem, quamuis alia quæcunque esse potuerit.

LIBER SEPTIMVS,

DE CONCEPTIONE IOANNIS BAPTISTÆ, EX LVCÆ PRIMO.

QVoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt, rerum, sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis: visum est & mihi, assecuto omnia à principio diligēter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile, vt cognoscas eorum verborū, de quibus eruditus es, veritatem.

Fuit in diebus Herodis Regis Iudææ sacerdos quidā nomine Zacharias, de vice Abia: & vxor illius de filiabus Aarō, & nomen eius Elisabeth. Erant autē iusti ambo ante Deū, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini, sine querela: & nō erat illis filius, eo quod esset Elizabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis. Factū est autē cū sacerdotio fungeretur in ordine vicis suę ante Deū, secundū consuetudinē sacerdotij, sorte exijt, vt incensum poneret ingressus in templū Domini. Et omnis multitudo populi erat orās foris, hora incensi. Apparuit autem illi Angelus Domini stans à dextris altaris incensi: & Zacharias turbatus est videns, & timor irruit super eū. Ait autē ad illū Angelus: Ne timeas Zacharia, quoniā exaudita est deprecatio tua: & vxor tua Elizabeth pariet tibi filiū, & vocabis nomē eius Ioannem. Et erit gaudiū tibi, & exultatio, & multi in natiuitate eius gaudebunt: erit enim magnus corā Domino: Et vinum & sicerā non bibet. Et Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ, & multos filiorum Israel conuertet ad Dominum Deum ipsorum. Et ipse præcedet ante illum in Spiritu, & virtute Eliæ, vt conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iustorū, parare Domino plebem perfectam. Et dixit Zacharias ad Angelum: Vnde hoc sciam? Ego enim sum senex, & vxor mea processit in diebus suis. Et respondens Angelus dixit ei: Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum, & missus sum loqui ad te, hæc tibi euangelizare, & ecce eris tacens, & non poteris loqui vsque in diem quo hæc fiant, prō eo quod non credidisti verbis meis, quę implebuntur in tempore suo. Et erat plebs expectans Zachariam, & mirabantur, quod tardaret ipse in templo. Egressus autem non poterat loqui ad illos, & cognouerunt, quod visionem vidisset in templo. Et ipse erat innuens illis, & permansit mutus. Et factum est, vt impleti sunt dies officij eius, abijt in domum suam. Post hos autem dies concepit Elisabeth vxor eius, & occultabat se mensibus quinque, dicēs: Quia sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobriū meū inter homines. *Ivorcy f. 277.*

CAPVT I.

Exponitur Lucæ præfatio.

1. POsteaquam de Christi genealogia actum est, Euangelicarum rerum series postulat, vt de præcursoris conceptu agamus, qui Domini conceptum præcurrerit. Lucas est explicandus, qui ex hoc conceptu Euangelium suum breui præmissa ad Theophilum præfatione feliciter auspicatur. Præfatiunculæ sensus hic est: Quoniam multi conati sunt ea, quæ Apostoli voce tradiderant, scriptis mandare, visum etiam mihi est, siquidem explorata habeam Christi acta atque dicta, Euangelium ad te scribere, optime Theophile, vt Christianæ doctrinæ veritatem intelligas.

Quoniam multi conati sunt, &c.

2. Aliorum exemplo ad Euangelium scribendum se accessisse docet, vt sentit Cardinalis Caietanus, & D. Bonauentura; Conari vero dicuntur tam qui recte, atque vt res postulat, aliquid moliuntur, quam qui audacia ducti perperã quidpiam efficere tentant. Eusebius posteriori modo intellexit verbum, conati sunt, lib. 3. histor. Eccles. cap. 18. Lucas, inquit, in ipso sui Euangelij principio, causam cur illud contexere aggressus sit, proponit, nimirum quod plerique alij eorum sermonum declarationem, imprudentius, & minus considerate instituissent, quorum veritatẽ ipse satis explorare cognitam habebat. Hęc ille. Origenes item sic scribit: Quod, ait Lucas, conati sunt, latentem habere accusationem eorum, qui absque gratia Spiritus sancti ad scribenda Euangelia profluerunt. Matthęus quippe, & Marcus, & Ioannes, & Lucas, non sunt conati scribere, sed Spiritu sancto pleni scripserunt Euangelia, & Ambrosius in Lucam: Conati illi sunt, qui implere nequiuerunt, non conatus est Matthęus, non Marcus, non Ioannes, non Lucas, sed diuino Spiritu vberratem dictorum, rerumque omnium ministrante, sine vllo molimine cœpta compleuerunt. Euthymius: Demonstrat Lucas quosdam tentasse Euangelium scribere, sed à veritate longe aberrasse.

Eusebius. *Origen.* *D. Ambros.* *Quinam dicantur conati scribere Euangelium.* *Euthym.*

3. Theophylactus de pseudoapostolis locum interpretatur: Qui fuerunt, inquit, multi illi, qui conati sunt? Pseudoapostoli, multi enim tunc, conscripserunt Euangelia, & cæt. Beda de hæreticis: Multos, ait, videlicet eos, non tam numerositate, quam hæreseos multifariæ diuersitate connumerãs, qui nõ Spiritus S. munere donati, sed vacuo labore conati, magis ordinauerint narrationem; quam historiæ texuerint veritatem.

Theophyl. *Beda.*

4. Existimo generatim loqui Lucam de scriptoribus, siue probis, siue improbis, qui vel bene, vel secus de Christi rebus scribere conati sunt. Habeo sententiæ patronum D. Bonauent. in Commentarijs Lucæ: Manifestat, inquit, Lucas intentionem suam, quantum ad motiuum, quod fuit aliorum exemplum, cum dicit: Multi conati sunt, inter quos quidam fuere boni, sicut Matthęus & Marcus, quidam mali, &c. Vt enim ait Hieronymus in Proœmio Matthæi, extitere quidam, qui sine spiritu, & gratia Dei, conati sunt magis ordinare narrationem, quam historiæ texere veritatem. Lege Hieronym.

Bonauent.

Quæ in nobis completæ sunt rerum.

5. Græce πεπληροφορημένων πραγμάτων. Pagninus & Brixianus vertunt: *Rerum, quæ inter nos plenissimæ sunt fidei,* Euangelij Syriaci interpres: *Actionum in quibus nos contenti acquieuimus.* Hentenius: *Rerum quæ nobis certissima fide comprobatæ sunt.* Vide Theophyl. Res, ait, multis argumentis comprobatas dixit Lucas: res enim Christi non simpliciter, & nudæ traditæ sunt, sed veræ, & solidæ fidei, & multorum argumentorum certitudine, &c. Et Origenes: *Rerum, quæ in nobis manifestissime sunt ostensæ,* certa enim fide, & ratione cognouerat Lucas, neque in aliquo fluctuabat, vtrum ita esset, an aliter. Hoc autem illis euenit, qui fidelissime crediderunt, &c.

Quænã dicantur à D. Luca res completæ in nobis. *Theophyl.* *Origenes.*

6. Ambrosius in Lucam transfert: Quæ in nobis redundãt: *Rerum,* inquit, *quæ in nobis completæ sunt, vel quæ in nobis redundant,* quod enim redundat, nulli deficit, & de completo nemo dubitat, cum fidem effectus astruat, exitus prodat. Itaque Euangelium complerum est, & redundat omnibus per vniuersum orbem fidelibus, & mentes omnium rigat, animumque confirmat. Ergo fundatus in petra, & qui omnem fidei sumpserit plenitudinem, firmamentumque constantiæ, recte dicit, *quæ in nobis completæ sunt rerum.* Hæc Ambrosius. Est hoc loco verbum Græcum, quo Paulus vtitur, cum ait: *Vnusquisque in suo sensu abundet,* Græcè ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοΐ πληροφορείσθω, quem locum Budęus in Commentarijs sic exponit: *Vnusquisque certus sit mentis suæ,* vnusquisque compertum habeat, quod mente concepit. Pagninus vertit: *Vnusquisque propriæ menti satisfaciat.*

D. Ambros. *Rom. 14. 7.*

Noster interpres vertit: *Quæ in nobis completæ sunt rerum,* quorum verborum duplex est sensus, prior est, multi conati sunt contexere narrationem rerum, quæ in nobis sunt completæ, id est, perfecte cognitæ, posterior ac simplicior, & verisimilior: *Rerum, quæ in nobis completæ sunt,* hoc est, rerum, quę in nobis sunt à Christo peractæ, siue transactę, nam verbum πληροφορέω, significat, impleo, vt cõstat ex eo loco Pauli, *Ministerium tuum imple,* Græce πληροφόρησον.

2. Tim. vlt.

Sicut tradiderunt nobis.

Græcè habetur, *sicut tradiderunt nobis à principio* αὐτόπται, id est, inspectores, vel oculati testes, & ministri verbi, hoc est, ipsi Apostoli, & cæteri Euangelij promulgatores, qui Verbum incarnatum viderunt, eique ministrarunt, vel qui inspectores fuerunt, hoc est, qui ea, quæ de Christo vulgantur & scribuntur, ipsi viderunt, & sermonis siue concionum ministri sunt. Ecce Euangelij testes, non incerta sunt, & ambigua, quæ accepimus, sed à testibus omni fide dignissimis, atque ijs oculatis tradita. Hoc (ait Chrysost. Act. 1.) maxime fidem conciliat, si quis didicerit ex ijs, qui quæ narrant, oculis suis viderunt. Hæc autem verba, vel possunt referri ad superius verbum, conati sunt, hoc modo, multi conati sunt scribere, sicut tradiderunt Apostoli, sed hæretici scriptores suas hæreses admiscuerunt, vel possunt referri ad res completas, hoc pacto, multi conati sunt ordinare narrationem rerum, quę in nobis sunt completę, completæ, inquam, sicut tradiderunt Apostoli. Theophyl. sic: Res, inquit, multis argumentis comprobatas, sicut tradiderunt nobis Apostoli.

8.

Euangelij oculati testes. *D. Chrysost.*

9.

Visum est & mihi.

Cum D. Lucas videret aliorum ad Euangelium scribendum conatus, Spiritu sancto afflante Euangelium scribere statuit. Visum, inquit, est etiam mihi; Addit D. Bonauentura, scilicet, Spiritu sancto instigante, & Beda: Quod visũ sibi scribere Lucas dicit, non quasi à se sibi visum, sed Spiritu Sancto instigante, sibi quoque visum significat; iuxta quod dicunt Apostoli in Actis: *Visum est Spiritui Sancto, & nobis;* cuius nimirum gratia geritur, vt id quod bonum est, nobis etiam bonum videatur, &c.

D. Bonau. *Lucas Spiritu Sancto instigante scripsit. Act. 15.*

10.

Assecuto omnia.

Duo sunt sensus huius loci. Prior, & verisimilior; *Visũ mihi est à principio omnia diligẽter assecuto,* id est, omnia cognoscẽti, & explorata habenti; Verbũ enim παρακολουθέω, quo Lucas vtitur, hoc significat, vt constat ex testimonijs Græcorum citatis à Budæo, in commentarijs linguæ Græcæ. Frustra ergo Caiet. vertit & exponit; *Mihi omnia affectato;* quem sequitur Iansenius. Vnde Euthymius; Assecutio (inquit) hoc loco pro cognitione sumenda est, visum est & mihi, qui cuncta accurate cognoui, tibi scribere. Hæc Euthym. Posterior sensus est Syrorum; *Visum est mihi,* qui Christi rebus gestis proximus fui, qui ea tempore fum proxime cõsecutus, tibi scribere, sic enim exponuntur hæc verba in Euangelio Syriaco; *Visum est etiam mihi,* quippe qui fuerim impense proximus illis omnibus, scilicet Christi gestis. Quod autem ait Lucas se ex ordine scripturum, ne ita intelligas, vt ad amussim seruarit gestorum ordinem, sed in præcipuis.

11.

Optime Theophile.

Theophylactus ex epitheto colligit, Theophilum hũc, ad quem Euangelium Lucas scribit, virum fuisse senatorij ordinis, & fortasse principem. Nam κράτιστε, id est, optimi, vel strenui nomen (ait Theophylact.) principibus, & præsidibus tribuebatur, sicut & Paulus ad præsidem Festũ dicit, *Optime,* vel *strenue Feste.* In Euangelio Syriaco vertitur, *victoriosissime Theophile,* verti etiã potest; *præstantissime.* Theophilus vero nomen Græcum, Dei amicum significat, quã-

Epithetum optimi quibus tribuebatur. Theophyl. *Act. 26.*

obrem

12. obrem addit Theoph. Omnis homo Dei amans, & Theophili nomine dignus, roboreque ac strenuitate in refrenādis affectionibus præditus, dignus reuera est, vt Euangeliū audiat, &c. Et Beda; Theophilus interpretatur *amans Deum*; quisquis ergo amat Deum, seu à Deo desiderat amari, ad se scriptum putet Euangelium, & vt sibi datum munus, sibiq; commendatum pignus conseruet, ne scilicet accepta verbi pecuniam, vel tinea dilacerationis hæreticæ, vel sordidæ cupiditatis erugo deuastet, &c.

Beda, Lucas scribit Euangelium, & Acta Apostolorum ad Theophilum id est, amatorem Dei.

Saluianus Episcopus Massilienſis perantiquus, in præfatione libri qui Timothei nomine inscriptus est, putat D. Lucam non ad singularem aliquem hominem, sed ad amorem Dei scripsisse, quo permotus ad scribendum animum appulit. Optimum (inquit) fore credidit auctor, vt beati Euangelistę sequeretur exemplum; qui in vtroque diuini operis exordio Theophili nomen inscribens, cum ad hominem scripsisse videatur, ad amorem Dei scripsit. Hoc scilicet dignissimum esse iudicans, vt ad ipsum affectum Dei, scripta dirigeret, à quo ad scribendum impulsus est. Hæc ille. Sed non est verisimile Lucam sensu literali ad amorem Dei librum scripsisse. probabilius locutus fuisset Saluianus; si dixisset ad Theophilum, hoc est, ad amicū Dei, non hūc, vel illum, sed ad quemcunq;, Euāgelium, Actaque Apostolorum direxisse.

Saluianus.

13. Lyr. Act. 1. putat Theophilum Episcopum fuisse Asiæ, in constitutionibus quidem Clementis, l. 7. c. 47. cuiusdam Episcopi Theophili mentio fit. Sed verisimilius est, Episcopum non fuisse, sed illustrem aliquem Christianum. Oecumenius Act. 1. ait fuisse præfectum; & quidem nomen κράτιστε, quod noster interpres vertit, optime, præfectis tribuebatur. Tertullus orator Felicem præsidem optimum appellat; *Semper* (inquit) *& vbique suscipimus optime Felix*, & Paulus, *Non insanio optime Feste*; erat autem Festus præses. Similiter Lysias in epistola: *Claudius Lysias optimo præsidi Felici salutem*, &c. Omnibus ijs locis est nomen Græcū κράτιστος. Forsitan ad illum Theophilum Lucas scribit, cuius mentio fit in fine libri decimi recognitionum Clementis his verbis; Ita vt Theophilus, qui erat cunctis potentibus in ciuitate sublimior, domus suæ ingentem basilicam, Ecclesię nomine consecraret; in qua Petro Apostolo constituta est ab omni populo cathedra, scilicet Antiochiæ. Antiochenus fuit Lucas, non igitur mirum si ad virum illustrissimū Antiochenum Theophilum, Euangeliū, & Acta scripserit.

Lyranus. Clemens. Quis fuerit Theophilus.

14. *Act. 24. Act. 26. Act. 23.*

Clemens.

De quibus eruditus es.

15. Græcè κατηχήθης, significat autem verbum κατηχέω, vocē erudire, à verbo ἠχέω, id est, sono, vnde echo dicitur, id est, sonus. Hinc catechesis ducitur, & catechismus, id est, institutio; & cathecumenus, id est, elementis Christianæ religionis imbutus, & initiatus. Erat ergo Theophilus mysteria Christiana edoctus, & vt ita dicam, catechizatus viua voce. Lucas vero etiam scripto illum instruit. Theophylactus sic exponit, quasi diceret Lucas; prius te sine scriptis institui ō Theophile, nunc scriptum tibi trado Euangelium. Vnde colligitur Theophilum ex sentētia Theophylacti à Luca fuisse viua voce instructum.

Quid sit catechismus, & catechumenus.

16.

Veritatem.

Græcè ἀσφάλειαν, Pagninus, Brixianus, & Hentenius, vertunt, *certitudinem*; Montanus transfert, *firmitudinem*. Hæc autem omnia veritati Euangelicæ egregie conueniunt. Est enim certissima, & firmissima, merito ergo ait Lucas se scribere Euangelium, vt veritatem cognoscamus certissimam, ac firmissimam. Est hæc in Ecclesia veritas, quā merito Hieronymus, in epistola ad Damasum, *fontem illum signatum & hortum conclusum* appellat; est enim fons signatus, in quem nullius hæreseos venenum cadere, est hortus cōclusus, quem nullius falsitatis impetus euertere potest.

Doctrina ecclesię certissima est, & firmissima. Cant. 4.

CAPVT II.

Angelus Gabriel Zachariæ in templo Ioannis conceptum nunciat.

Fuit in diebus Herodis.

1. POst Præfationem aggreditur Euangelicam historiam D. Lucas, à Ioannis, qui Christi præcursor fuit, conceptu initium ducit, atque in primis quo tempore parentes illius vixerint narrat, *in diebus ninirum Herodis Regis Iudæa.* Supra iam docuimus multos fuisse Herodes; hic primus fuit (filius Antipatri) qui innocentibus necem intulit. Iosephus ait ab Euangelista propterea regem Iudææ appellatū, vt ab Agrippa Herode distingueretur, quem Iudęę Regem non fuisse putat. At Agrippam Iudęę imperasse iam supra ex Iosepho ostendimus, libr. 19. antiquitatum; *Iam* (inquit) *Agrippa tertium Iudææ totius regni annum exegerat*, &c.

Herodis primi tempore vixit Zacharias.

Sacerdos quidam nomine Zacharias.

Quales fuerint præcursoris parentes docet; in primis ex sacerdotali genere erant. Nam Zacharias sacerdotio fūgebatur; Elisabeth item à sacerdotibus genus ducebat. *Erat* (inquit) *de filiabus Aaron.* Filiæ Aaronis dicebantur filię Sacerdotum, propterea quod Aaron primus fuit pontifex frater Mosis, cuius posteri erant omnes Sacerdotes; memini enim, qui ab Aarone non traheret originem, Sacerdotis munus obire fas erat. De filiabus Aaron Elizabeth erat, de filijs eiusdem Aaron Zacharias Sacerdos, *de vice Abia*, tribūque Leuitica. An autem fuerit summus sacerdos; & quę essent Sacerdotum vices, dicemus tom. 2. in tractatu de templo, & sacerdotibus.

Sacerdotes omnes ex Aarone.

2.

Erant iusti ambo.

Parentum virtutes (ait Chrysologus serm. 91.) describit Euāgelista, vt ex genitorū tantis meritis dignitas germinis cognoscatur. *Erant iusti ambo*, non pater solus, aut sola mater, sed ambo; erant præterea iusti ante Deum, non vt hypocritę solum ante homines diuinorum mandatorum itinere gradiebantur; neque vero solum aliqua, sed omnia Dei præcepta diligentissime obseruabant. *Incedentes* (inquit) *in omnibus mādatis, & iustificationibus Domini, sine querela.* Quia non solum iusti erant ante Deum, sed ante homines quoque, addit Euangelista; *Sine querela.* Græcè ἄμεμπτοι, id est, irreprehensibiles, sine reprehensione. O felicissimum par coniugium; coniuges erant, id est, sub eodem matrimonij, & sub eodem Dei iugo. Est noua felicitas (ait Chrysologus sermone 89.) est coniugium singulare, quando manet in duobus coniugibus mens vna vna sanctitas. Constabat mente, quod distabat in sexu; & in moribus erat vnū, quod geminabat aspectus; ac virtus reddebat pares, impares quos dederat natura. & sermon. 91. Vt erat in duobus vna caro, sic erat in duobus vnus spiritus; imitentur coniuges; vt quos coniungit affectio, iungat & virtus. Hęcille.

3.

Coniuges sub iugo viuant, & coniugij, & Dei.

4.

Iustificationes autem *Domini*; præcepta vocat, Græcè δικαιώματα, dicuntur autem Domini præcepta hoc nomine, vt vult Theophyl. quia obseruantes iustificabant. Scito, (inquit) quod & mandatum iustificatio nominari potest; vtpote iussum faciens hominem. Et Euthy. Legalia præcepta vocauit Euangelista iustificationes, vtpote iustitiæ plenas, & quę incedentes in ipsis iustificarent, &c. At non poterant iustificare vi sua præcepta legis veteris, sed per Christi merita, à quibus omnis legis illius iustitia emanauit. Lex enim vetus vi sua neminem, vt alio loco diximus, iustificabat. Mihi verisimile est, quod Caietanus sentit, Euangelistam mandata appellasse, moralia legis præcepta; iustificationes vero ceremonialia, non enim sine causa mandaris iustificationes addidit. *Obediuisse* dicitur *Abraham voci Dei, & custodiuisse præcepta, & mandata, & ceremonias eius*, quod noster vertit ceremonias, vertunt 70. δικαιώματα, id est, iustificationes, scilicet, præcepta ceremonialia.

Theophyl.

Euthym.

5.

Gen. 26.

Multis autem nominibus dicuntur diuina præcepta in diuinis literis; mandata appellantur, iustificationes, iudicia, testimonia. Mandata dicuntur (ait Theodoretus, in Commentarijs Psalm. 118.) & præcepta, tanquam regiō mōre à Deo imperata. Iudicia autem tanquam diuinas sententias ostendentia; & digna præmia eorum qui secundum legem, & eorum qui inique viuunt: testimonia vero tanquam testantia, & demonstrantia, quibus supplicijs obnoxij sunt ij, qui ipsa transgrediuntur, &c. dicuntur etiam iustitiæ, *Iustitiæ Domini rectæ lætificantes corda*; Græcè δικαιώματα, id est, iustificationes. Gregor. Nazianz. in Catena Græcorum, Psal. 13. Lex (inquit) vocatur, vt quæ optimum vitę institutum præscribat, testimonium, velut quo testato peccantes arguat, & transgressionis pœnam intentet; iustitię, propterea quod, quod iustum est doceat, & iu-

6.

Theodoret.

Psal. 18.

Greg. Naz.

7.

iuſta prohibeat. Præceptum vero, quia quod agendum eſt præcipit, & Domini more imperat, iudicia demum, vt quę diuina decreta demonſtrent, doceantque, quibus bonis diuinam legem cuſtodientes perfruantur, & quibus ſupplicijs eam transgredientes afficiantur. Hæc ille. Sed de his alibi.

Non erat illis filius.

Ad filij generationem, naturę viribus minimè fuiſſe idoneos præcurſoris parentes, oſtendit Euangeliſta, duplici de cauſa, tum, quod mater ſterilitate laboraret, tum quod mater ipſa & pater prouectæ ætatis eſſet. Præcurſor Chriſti fuit Ioannes, ipſo etiam admirabili conceptu. Concepit ſterilis prius: poſt ſterilem (quod admirabilius multo eſt) concepit, peperitque virgo. Quia virgo paritura erat (ait Theophyl. in Luc.) præordinauit Deus, vt vetula pareret, non ſecundum legem naturæ; tametſi ex viro, Chryſoſtomus, homil. 49. in Geneſ. Dicamus, inquit, cauſam, cur mulieres illę, ſcilicet, Sara, Rebecca, & Rachel ſteriles fuere. Quænam cauſa fuit? vt cum videris virginem noſtrum Dominum parientem, ne ſis incredulus; exerce enim hic tuos ſenſus in vulua ſterilium, vt cum didiceris ligatam & emortuam vuluam diuina virtute ad procreationem aperiri, inde copioſis argumentis acceptis, non admireris audieris, quod virgo peperit, imo admirare, & obſtupeſce, ſed ne ſis incredulus in miraculo. Sterilitas igitur iam viam parat virginitati, &c. Beda. Diuinitus (inquit) eſt procuratum vt prouectæ ætatis, diuque coniugij fructu priuatis parentibus Ioannes naſceretur; quatenus inopinato prolis ortu, & ipſos donum gratiæ afficeret, & cæteros miraculi ſtupor, futuri prophetæ pararet auditui, &c. Chryſologus ſermon. 89. Sterilitas (inquit) iſta myſtica eſt; beata ſterilitas, quæ vnum ſeruabatur ad partum, & expectabat Ioannem; cui quia prima omnia debebantur, primogeniti dignitas non periret, &c.

8. *Theophyl.* *D. Chryſoſt.*

9.

Proceſſerant ambo coniuges in diebus ſuis, ait Euangeliſta. Non tamen in diebus ſolum, ſed in virtutibus etiam fecerant progreſſus; quod obſeruat Theophylact. his verbis: Prouectę ętatis ambo erant, tam corpore, quam anima. Etenim iuxta animam progreſsi erant, ponentes aſcenſiones in corde ſuo, &c. At plerique in diebus quidem progreſſus faciunt, in virtutibus minime, ętas progreditur, virtus regreditur. Non ſic ille de quo dicitur; *Conſummatus in breui, expleuit tempora multa.* Qui in virtutibus progreditur, etſi adoleſcens, tempora implet multa, etſi ętate prouectus, ſi non corpore, certe animo; *cani enim ſunt ſenſus hominis*, vt eſt eodem capite, *& ætas ſenectutis vita immaculata.* Interlinealis gloſſa; quaſi bene canus eſt, qui bene ſenſatus eſt. Ambroſius epiſtol. 60. ad Anyſium: Senectas illa venerabilis eſt, quę non canis, ſed meritis albeſcit; ea eſt enim reuerenda canicies, quæ eſt canicies animę, in canis cogitationibus & operibus effulgens, &c.

10. *Theophyl.* *Sap. 4.* *De vera innocentia.* *D. Ambr.*

11. *Theophyl.*

Obſeruauit etiam Theophyl. dictum eſſe ab Euangeliſta de parentibus Baptiſtę, quod proceſſerant in diebus; vt vitę honeſtas myſtico ſenſu indicaretur. Progreſſi erant (inquit Theophylactus) diem habentes, non noctem; vitam vt in luce honeſte agentes. Dies (ait Gregorius Magnus 1. Reg. 9.) eſt vita iuſti. Nam inſtar diei, ſplendore veri Solis, id eſt, Chriſti gratia, illuſtratur. Vita impij nox eſt, diuinæ gratię carens lumine. Moritur impius plenus noctium, at iuſtus plenus dierum. *Mortuus eſt Abraham plenus dierum.* Iob: *Mortuus eſt Iob plenus dierum*; quem locum enarrans Diuus Gregorius, ſic ſcribit; In ſcriptura ſacra non facile plenus dierum ponitur, niſi is cuius per eandem ſcripturam vita laudatur; vacuus quippe dierum eſt, qui & quamlibet multum vixerit, ætatis ſuæ tempora in vanitate conſumit. At contra plenus dierum dicitur, cui nequaquam dies ſui pereundo tranſeunt, ſed ex quotidiana mercede boni operis, apud iuſtum iudicem, & poſtquam tranſacti fuerint, reſeruantur. Hæc ille.

D. Gregor. *Geneſ. 36.* *Iob. ult.*

12.

Factum eſt autem.

Per vices, ac ſortes, ſacerdotalibus fungebantur muneribus ſacerdotes. Erat autem ſacerdotale munus, in altari thymiamatis, thymiama offerre. hoc Zacharias obibat eo in loco templi, quod ſanctum dicitur, hebraicè hecal; Cum ſubito Angelus à dextris altaris thymiamatis, extertitúque hoc pacto eſt afflatus: *Ne timeas Zacharia*, &c. A dexteris altaris ait Ambroſius Angelum apparuiſſe, qui diuinæ inſigne miſericordię deferebat. 13. *D. Ambr.*

Euthymius item, eo loco apparuiſſe ſcribit, quia proſpera nuntiaturus, venerat; turbatum autem Zachariam, quia ſuſpicatus eſt ſe protinus moriturum, iuxta illud: *Morte moriemur, quia vidimus Dominum.* Melius Theophylactus, inſolita viſione turbatum docet; *Turbatur* (inquit) *Zacharias, inſolita enim viſiones etiam ſanctos turbant.* Et Beda; *Humanæ fragilitatis eſt ſpiritalis creaturæ viſione turbari.* Et Ambroſius in Lucam; perturbamur, & à noſtro alienamur affectu, quando præſtringimur alicuius ſuperioris poteſtatis occurſu. Nec non Origenes homilia 4. in Lucam. Zacharias expauit, noua quippe facies humanis obtutibus ſe præbens turbat mentem, animumque conſternat; vnde Angelus ſciens hanc eſſe humanam naturam, primum perturbationi medetur dicens; *ne timeas Zacharia.* Hæc Origen.

Eut. hoc loco. *Iudic. 13.* *Theophyl. Viſiones inſolitæ turbant homines.* *Beda.* *D. Ambr.* 14. *Origenes.*

Ne timeas Zacharia.

Turbationem Zachariæ protinus ſedauit Angelus. Vnde Theophylactus huiuſmodi tradit ad viſiones diſcernendas documentum; Hoc (ait) iudicio diſcernuntur viſiones, quę à Deo, & quæ à diabolo. Nam ſi mens primum turbetur, & ſtatim timor ſoluatur, & iterum quieſcat, reuera diuina viſio eſt, ſi autem timor, ac turbatio magis ac magis creſcant, dæmoniaca viſio eſt. Item venerabilis Beda: Trementem Zachariam confortat Angelus; quia ſicut humanæ fragilitatis eſt, ſpiritualis creaturæ viſione turbari; ita & angelicæ benignitatis eſt, pauentes de aſpectu ſuo mortales, mox blandiendo ſolari. At contra dæmoniacæ eſt ferocitatis, quos ſui preſentia territos ſenſerit, ampliori ſemper horrore concutere; quæ nulla melius ratione, quam fide ſuperatur intrepida. Hæc ille. Diuus quoque Thomas tertia parte quæſtion. 30. articul. 3. ad . Vt legitur (inquit) in vita diui Antonij, non difficilis eſt beatorum ſpirituum, malorumque diſcretio; ſi enim poſt timorem ſucceſſerit gaudium, à Domino ſciamus veniſſe auxilium; quia ſecuritas animę, præſentis maieſtatis indicium eſt. Si autem incuſſa formido permanſerit, hoſtis eſt, qui videtur, &c.

Theophyl. *Quo modo viſio angelica, & diabolica diſcernatur.* *Beda.* 15. *D. Thom.* 16.

Quæ hac de re egregie dicit Dominus Antonius ille Magnus, libet ijs addere: Non eſt (inquit) difficilis malorum, bonorumque ſpirituum diſcreno, quę ſic Deo tribuente panditur. ſanctorum angelorum amabilis & tranquillus aſpectus eſt: quia non contendunt, nec clamant, neque audiet aliquis vocem eorum; verum tacite, leuiterque properantes, gaudium, exultationem, fiduciam, pectoribus infundunt. ſiquidem cum illis eſt Dominus, qui eſt fons lætitię. Tunc mens noſtra non turbida, ſed lenis, & placida, Angelorum luce radiatur. Horum tanta benignitas eſt, vt ſi quis pro conditione fragilitatis humanæ, miro fuerit eorum fulgore perterritus; continuo omnem ex corde auferant metum. Ita Gabriel cum Zachariæ loqueretur, & Angeli cum diuinum Virginis partum paſtoribus nunciarent, & qui dominici corporis agebant excubias, ſecuris videntium mentibus ſe oſtendentes, ne metuerent imperabant; metus enim non tantum ex pauore animi, quantum ex magnarum rerum ſæpe incurritur aſpectu. Poſt hęc, & alia, ſic concludit; Si poſt timorem horrore concepto, ſucceſſerit gaudium, & ad Deum fiducia, atque ineffabilis charitas, veniſſe ſciamus auxilium; quia ſecuritas animę, præſentis maieſtatis indicium eſt. Si autem incuſſa formido permanſerit, hoſtis eſt, qui videtur; quoniam nec refouere nouit; quinimo pauorem duplicat, & vſque ad profundam impietatis foueam, vt ſibi homines proſternantur impellit. Hæc Antonius, & alia. *D. Antonius eremi.* 17. 18.

Aſtitit Zachariæ ſacerdoti, thymiama offerenti Angelus: aſtat quoque legis nouę ſacerdotibus auguſtiſsimum Deo offerentibus ſacrificium; vt docet Ambroſius hoc loco. Vtinam (inquit) nobis quoque adolentibus altaria, ſacrificium deferentibus, aſſiſtat Angelus; imo præbeat ſe videndum. Non enim dubites aſſiſtere Angelum, quando Chriſtus aſſiſtit, quando Chriſtus immolatur, &c. Neque vero vnum tantummodo Angelum, ſed Angelorum

gelorum aſsiſtere choros, magnus Gregorius docet libro quarto dialogorum capite 58. Quis (ait) fidelium habere dubium poſsit, in ipſa immolationis hora, ad ſacerdotis vocem, cælos aperiri, in illo Ieſu Chriſti myſterio Angelorum choros adeſſe, ſummis ima ſociari, terrena cæleſtibus iungi &c. Chryſoſtomus homilia 61. ad populum Antioch. Mensa regalis eſt appoſita, Angeli menſæ miniſtrantes, ipſe rex adeſt, &c. Et tomo quinto in homilia de non contemnenda Eccleſia, & myſterijs: Diuinę (inquit) communionis tempore fratres, non ſoli homines maxime horrendum illum clamorem vociferantur, ſed & Angeli procumbunt Domino, & Archangeli canunt, & quemadmodum homines ramos olearum recifos regibus protendunt, per ſtirpem illam miſericordiæ ipſos admonentes; ita Angeli pro ramis olearum, ipſum corpus Domini protendentes, Dominum pro natura humana precantur, dicentes; Pro ijs rogamus, pro quibus corpus hoc hoſtiam obtuliſti, &c. Et libro ſexto de ſacerdotio. Per id (inquit) tempus, & Angeli ſacerdoti aſsident, & cæleſtium poteſtatum vniuerſus ordo clamores excitat; & locus altari vicinus in illius honorem, qui immolatur, Angelorum choris plenus eſt; id quod credere abunde licet, vel ex tanto illo ſacrificio, quod tunc peragitur. Ego vero & commemorantem olim quendam audiui, cum diceret, ſenem quendam virum admirabilem, ac cui reuelationum myſteria multa diuinitus fuiſſent detecta, ſibi narraſſe, ſe tali olim viſione dignum habitum à Deo eſſe; ac per illud quidem tempus deſcendente Angelorum multitudinem conſpexiſſe, (quatenus aſpectus humanus ferre poterant) fulgentibus veſtibus indutorum, altare ipſum circundantium; denique ſic capite inclinatorum, vt ſi quis miles præſente rege ſtantes videat. Id quod facile mihi ipſe perſuadeo. Hæc Chryſoſt.

19.

20. *Angeli augustiſsimam Eucharistiam circũſtant.*

21. *D. Ambroſ. D. Grego. I. Coryſoſt.*

Exaudita eſt oratio tua.

Exiſtimabit forſitan quiſpiam, Zachariam à Deo filium, quo carebat, precibus in templo poſtulaſſe; atque eam orationem ab Angelo dici exauditam. Id vero non videtur veriſimile. Hanc enim ſpem penitus corde abiecerat, quod ad ſemlem ætatem, tam ipſe peruenisſet, quam vxor Elizabetha; quamobrem Angelo prolem promittenti plenam fidem non adhibuit: *Vnde* (inquiens) *hoc ſciam, ego enim ſum ſenex, & vxor mea proceſſit in diebus ſuis.* Non igitur pro habenda prole, ſed pro populi ſalute, ac Meſsiæ aduentu ſupplicabat quam ſupplicationem ait Angelus exauditam; deinde id quod Zacharias nec perebat, nec mente verſabat, nuntiauit, ſcilicet: *Vxor tua pariet tibi filium*, &c. Vel aliter; pro populi redemptione ſacerdos fundebat preces; Angelus exauditam orationem nuntiat, filiumque promittit, qui redemptoris ſit præcurſor. Quæ eſt Bedę ſententia: Suæ (inquit) ætatis, & infecundæ coniugis memor Zacharias, natos ſibi filios adeo deſperabat, vt nec Angelo hoc promittenti crederet; ſed quod dicit Angelus; *Exaudita eſt oratio tua*: pro populi redemptione ſignificat, quod vero adiungit: *Et vxor tua pariet tibi filium*, eiuſdem redemptionis ordinem pandit, quod videlicet natus Zachariæ filius, redemptori præconizando ſic iret facturus.

22. *An Zacharias in templo filium à Deo petierit.*

Beda.

23. *Euthymius.*

Quod autem pro populi ſalute precaretur Zacharias docet etiam Euthymius, hæc enim verba ſic explanat: *Exaudita eſt oratio tua*, quam pro populi ſalute fudiſti; pro hac enim ſacerdotes quotidie precabantur. Exaudita eſt autem, eo quod iam Saluator ſit humanitatem ſuſceperturus, & populum ſuum à peccatis ſalua facturus. & Theophylactus, Zacharias non pro filio precatus eſt, ſed pro peccatis populi. & Gloſſa interlinealis: *Exaudita eſt oratio tua*; facta pro populi redemptione, non pro ſobole quam deſperabat ſe poſſe habere, &c. Hilarius Epiſcopus Arelatenſis homilia ſecunda; Dum Zacharias ſolicitus pro ſalute populi ſupplicat; promiſſus eſt illi talis filius, &c. Quidam (vt Theophylactus ait) hunc locum interpretati ſunt hoc pacto: *Exaudita eſt oratio tua* Zachariæ pro populi ſalute: ſignum autem quo id confirmo, erit filij Ioannis ortus feliciſsimus. Ita Euthymius exponit; Ad demonſtrationem (inquit) & confirmationem, quod Zachariæ oratio exaudita eſſet, ait Angelus: *Et vxor tua pariet tibi filium*, & hunc vtilem ad populi ſalutem, &c. Sed prior interpretatio præferenda eſt.

Theophyl. Gloſſa interlin.

24. *Hilarius Arelat.*

Theophyl. Euthym.

Pariet tibi filium.

Filiũ Angelus promittit Zachariæ, atq; eũ non vulgarẽ, ſed ſingularem. Nomen illi imponit, deinde qualis ſit futurus prædicit. *Vocabis* (inquit) *nomen eius Ioannem.* ſingularis autem meriti (ait Beda) indicium datur, quoties hominibus à Deo, vel imponitur nomen, vel mutatur. Sic Abram quia pater multarum gentium erat futurus, Abraham eſt vocatus: ſic Iacob, quia Deum vidit, Iſrael appellari meruit; ſic Ioſias Rex ob eximiæ virtutis culmen, nominatus à Deo eſt, multo antequam natus. Hæc Beda. Quid autem Ioannis nomen ſignificet poſtea dicemus.

25. *Beda.*

Multi in natiuitate eius gaudebunt.

Tam parentibus quam multis alijs (ait Angelus) lætitiam allaturum Ioannem; habet enim (vt docet Ambroſius in Lucam) ſanctorum editio lætitiam plurimorum; quia commune eſt bonum.

26.

Lacrymis infantes recens in lucem editos Thraces proſequebantur, vt Valerius libro ſecundo ſcribit. Nam vt Olympiodorus ait in commentarijs Eccleſiaſtę, cap. 7. Natalitius dies in turbulentum vitæ huius pelagus infantes induxit; vbi draco lambulam ſuum poſuit. Vnde illud Euripidis apud Theodoretum libro quinto de curatione Græcorum.

Valerius. Natalis hominis dies dignus luctu. Olympiodorus Euripides.

Ἐχρῆν γὰρ ἡμᾶς σύλλογον ποιεῖσθαι,
Τὸν ἔνδοθεν δεννεῖν, εἰς ὃς ἔρχεται κακά.
Oportuit nos funeris luctu gr.ui,
Dolere natum, maxima ad diſcrimina.

Dignus etiam luctu eſt dies natalitius propter peccatum originarium, vt docet Origenes in cap. Leuit. 12. Nemo (inquit) ex omnibus ſanctis inuenitur, diem feſtum vel conuiuium magnum egiſſe in die natalis ſui; nemo inuenitur habuiſſe lætitiam in natali filij, vel filiæ ſuæ, ſoli peccatores ſuper huiuſmodi natiuitate lætantur. Inueniimus enim Pharaonem diem natalis ſui cum feſtiuitate celebrare, tem, & Herodem. Sancti vero non ſolum non agunt feſtiuitatem in die natalis ſui, ſed & execrantur hunc diem, vt Iob cap. 3. & Hieremias capite vigeſimo. Videturne tibi tam grauia imprecari prophetam potuiſſe, niſi ſciret eſſe aliquid in iſta natiuitate, quod huiuſmodi dignum maledictione videretur: videlicet peccatum originarium?

27. *Sancti non agunt feſtũ natalem diem.*

Sed proſequantur luctu Thraces infantes ſuos recens editos, execrentur diem ſuum natalitium ſancti viri originarij peccati cauſa. at Ioannes recens natus non luctu, ſed gaudio proſequendus eſt: *In natiuitate eius multi gaudebunt*, ait Angelus: natalis illius dies non execrandus, ſed magna lætitia colendus eſt. Etenim Spiritu ſancto repletus, adhuc ex vtero matris ſuæ, originarioque peccato expiatus, in lucem prodijt.

CAPVT III.

Angelus Ioannem laudat.

Erit enim magnus coram Domino.

QValis ſit futurus filius, patri Angelus prædicit: *Erit magnus coram Domino.* Quam magnus autem fuerit (ait Beda in Homilia) ipſe qui ſolus virtutem magnitudinis eius & donauit, & nouit, Dominus inſinuat dicens: *Non ſurrexit maior inter natos mulierum Ioanne Baptiſta*, &c. Loquitur autem Angelus de magnitudine animi ac virtutum, hæc enim magnum virum efficit. Vnde Ambroſius in Lucam, non corporis hic, ſed animæ magnitudinem, Angelus declarauit, eſt coram Domino magnitudo animæ, magnitudo virtutis: Magni nomen impoſuere Pompeio, Alexandroque homines, qui fallere, fallique poſſunt. At Ioanni Mag. nomen impoſuit Angelus, qui nec fallitur, nec fallit. Angelico præconio (ait Chryſologus ſerm. 91.) Ioannis profertur gloria, virtus inſonat, &c. Pompeius, & Alexander, magni quidem fuere, ſed coram hominibus, Ioannes Magnus fuit coram Deo. Magnum Pompeium, Magnumque Alexãdrum effecerunt magnos, de hominibus reportatæ

1. *Beda.*

D. Ambroſ.

2. *D. Ioannes Magnus magnitudinem ſanctimoniæ Coryſolog.*

tatæ victoriæ, at Ioannem effecerunt magnum, & maximum, de mundo, carne, ac dæmone reportati triumphi.
D. Ambros. Quod indicat Ambrosius eodem loco illis verbis: Ioannes non fines alicuius propagauit imperij, non triumphos aliquos bellici certaminis adoreis præoptauit, sed quid est amplius, in deserto prædicans, delicias hominum, corporisque lasciuiam magna animi virtute depressit. Hæc Amb.

2. Theodorus Stud. Ioannis magnitudinem Theodorus Studites apud Metaphrastem hac similitudine indicat. Quomodo Rex aliquis (inquit) regaliter procedens ex regia habet quidem primum præcedentes quosdam, qui ferunt virgas, & quosdam qui sceptra gestant, deinde consules, præsides, & ductores ordinum, postremum autem quendam maiori dignitate præditum, post quem rex statim apparet, nullo interiecto. Sic Rege Christo Deo, per carnem ingressuro in Orbem, præcesserunt quidem patriarchæ, deinde vniuersa turba propherarum, vltimus autem extitit manifestus Ioannes, & statim Christus Dominus. Et qui erat vltimus ordine, maior dignitate extitit proportione. Sic ergo prophetis, & Apostolis, & alijs omnibus, reuera prior est magnus præcurior, illis quidem vt sequens, his vero vt præcedens. Hæc Theodorus; sed de Ioannis laudibus nos plura dicemus, cum de illius natiuitate verba faciemus.

4. *Vinum & siceram non bibet.*

Ioannis à vino abstinentiam prædicit Angelus: Sicera autem dicitur quidquid inebriare potest, à verbo Hebræo Sacar, quod significat inebriare. Vnde interpres noster Numerorum sexto, vbi in hebræa lectione est, sicera, vertit: *Omne quod inebriare potest*. Abstinuit autem vino, & sicera Ioannes, tum quia vitam elegit maxime austeram, ab omnique voluptate alienam, tum quia hominis Deo consecrati, & Nazaræi hoc erat, vinum, & siceram non bibere. Beda, proprium, inquit, erat Nazaræorum in lege, vino & sicera tempore consecrationis abstinere, vnde Ioannes, Sanson, & Ieremias, cæterique tales, vt semper Nazaræi, id est, sancti manere possint, semper ijs abstinere satagunt. *Vir, siue mulier cum fecerint votum vt sanctificentur, & se voluerint Domino consecrare, à vino, & omni quod inebriare potest* (id est, à sicera vt est hæbraice) *abstinebunt*. Quidquid ex vinea esse potest ab vua passa, vsque ad acinum, non comedent, &c. *Nolite inebriari vino* (ait Paulus) *in quo est luxuria, sed repleamini Spiritu sancto*, iuxta hæc Apostoli verba, Ioannes non vino aut sicera impletus est, sed Spiritu sancto, vnde merito adiungit Angelus: *Et Spiritus sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ*. Decet (air Beda in Lucam) nec cœlesti gratiæ manciparum, à sæculi illecebris castigari: nec vino, in quo est luxuria inebriari eum, qui musto Spiritus sancti desiderat impleri, vnde recte, cui vini ebrietas tollitur, spiritus gratia cumulatur, &c.

Num. 6. Beda. Ioannes à vino, & sicera abstinuit Num. 6. Ad Ephe. 5. Beda. 6.

Et Spiritu sancto replebitur.

Tunc Spiritu sancto repletus est Ioannes, cum à Virgine Deipara, mater eius Elizabetha est salutata. Repletus autem Spiritu sancto est in vtero, & originali peccato expurgatus. Nec enim Spiritus sancti gratia, cum peccato originali simul potest consistere. Beda in homilia cõtra morem humanæ conditionis, non in delictis præuaricationis, sed in gratia remissionis mater Ioannem peperit. neque enim dubitandum est, quia Spiritus sanctus, qui eum repleuit, etiam à peccatis omnibus absoluit. Hęc ille. De sanctificatione Ioannis dicemus suo loco, cum de Virginis agemus salutatione.

Ioannes in vtero matris peccato originali expurgatus. Beda. 7.

Multos filiorum Israel conuertet ad Dominum Deum ipsorum.

Magni Ioannis, magnum officium indicat Angelus, Conuertet, inquit, ad Deum Israelitas, &c. Magnum sane officium, propter quod magnus coram Domino Ioannes dici potest. Quod Beda in homilia ostendit his verbis: In eo quod Ioannem multos filiorum Israel ad Deum conuersurum asseuerat, manifeste Angelus, quoniam magnus coram Domino esset futurus indicat, quem optimo genere conuersandi, vitam peracturum esse declarat. Quę enim inter homines sublimior, & Deo gratior esse conuersatio potest, quam eorum, qui se castigant à virijs, qui virtutum studijs animum subiugant; insuper etiam alios quotidiano exercitio, ad auctoris sui gratiam studeant conuertere, & crebra animarum fidelium acquisitione, gaudium semper patriæ cælestis augere? hęc de munere hoc excellentissimo Beda.

Beda. Excellentissimum munus est hominis ad Deum conuertere. 8.

At aduerte quid præcesserit: *Spiritu sancto replebitur*, &c. Deinde, *conuertet multos*. Antequam Apostoli ad conuertendos homines prodirent, spiritu cælitus misso repleti sunt. Dauid prius quam diceret: *Docebo iniquos vias tuas*, ter spiritum postulauit; *Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis*: Iterum; *Ne projicias me à facie tua, & Spiritum sanctum tuum ne auferas à me*; & tertio: *Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me*. Iam sequitur; *Docebo iniquos vias tuas*. Si officium vis assumere Apostolicum, spiritu tibi opus est. Absque spiritu aereo, id est, halitu, tuba non sonat; sine spiritu diuino, concionatoris tuba non auditur. Olim cum fides tenera plantabatur, opus erat miraculis cum concione coniunctis; nunc cum iam fides adoleuit, opus est spiritualibus operibus, cum doctrina copulatis. *Cauendum est* (ait Gregorius Nazianzenus oratione prima) *ne admiranda virtutis mali pictores exiſtamus*, & cæt. Ille virtutis bonus pictor est, qui virtutis bonum exemplar est, ille malus pictor, qui lingua pingit, vita expungit. Propterea pater sanctissimus eadem oratione (vtar eius verbis) purgari prius vult, deinde purgare, sapientia instrui, atque ita demum alios sapientia instruere; lux fieri, & alios illuminare, ad Deum appropinquare, & ita alios adducere, sanctificari, & postea sanctificare, cum manibus ducere, cum prudentia consilium dare. Hæc Naxianz. Illud vero, cum manibus ducere, significat, homines non solum verbis ad Deum ducendos, sed operum exemplo, metaphora ab eo sumpta, qui alterum manu in locum aliquem ignotum ducit. Hunc Gregorij locum Elias Cretensis interpretans sic scribit: Actionis significationem manus habent. Hinc autem illud designatur, fieri non posse, vt qui plebi præest, aliquem ad beatam vitam aliter ducat, quam cum manibus, hoc est, cum actione, non tamen sermone destituta, & contemplation, non ab actione remota, in quibus perfectio consideratur, neque enim sermonem tantam vim ad persuadendum habere constat, quam actionem. hactenus ille.

Act. 2. Psal. 50. 9. Ad hoc munus Spiritu sancto opus est. D. Gregor. Nazianz. 10. Exemplum docenti necessarium. Elias Cret. 11.

Ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliæ.

Similem fore Eliæ Ioannem ait Gabriel, eiusdem virtutis, & spiritus. Ipse (inquit) præcursor Dei erit, cum spiritu, & virtute, Græce, ἐν πνεύματι, id est, potentia, Eliæ. Euthymius virtutem Eliæ, interpretatur efficaciam. Fuit enim Ioannes Elias alter, zelo, animi ardore, ac fortitudine. De Elia dicitur: *Surrexit Elias quasi ignis, & verbum ipsius quasi facula ardebat*, id quod Ioanni egregie congruit, qui lucerna fuit ardens, & lucens. *Elias* dicitur *vir pilosus, zona pellicea accinctus renibus*; Ioannis vero vestitus ex pilis erat cameli, & zona pellicea circa lumbos eius. Elias propheta fuit, Ioannes plusquam propheta. Eliam Iezabel, Ioannem Herodias est infectata. Elias populum ad Deum conuertere conatus est, idem præstitit Ioannes. Elias Regem Achab constanter reprehendit, Ioannes tetrarcham Herodem constanter corripuit. Elias præcursor erit secundi, Ioannes præcursor fuit primi aduentus Christi. quamobrem ab Euthymio Matth. 11. primus Elias, dicitur secundus præcursor, & primus præcursor, id est, Ioannes, secundus Elias appellatur.

Euthym. Eccles. 48. Ioannes alter Elias. 12. 4. Reg. 1. Marci 1. 3. Reg. 18. & 19. 3. Reg. 15. Euthym. Matth. 11. 13.

Ex hoc loco aduersus Arianos probat Beda Christum Deum esse. Dixerat enim Angelus, *multos filiorum Israel conuertet ad Dominum Deum ipsorum*. Sequitur: *Ipse præibit ante illum*, id est, ante Deum Israel, erit præcursor Dei, nimirum Christi veri ac summi Dei.

14.

Vt conuertat corda patrum in filios.

Verba quę de Elia dicta sunt, Ioanni quoque qui eiusdem fuit spiritus tribuit Angelus. *Præcedet Elias secundum Christi aduentum*, vt Malachias vaticinatur, *& conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad Patres*. Ioannes præcesserit primum, *& conuertet cor patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iustorum*.

Malach. 4.

Quid sit autem conuertere cor patrum in filios explicat Aug. vigesimo l. de ciuit. Dei: Elias (inquit) cum venerit exponendo legem spiritualiter, quam nunc Iudæi

D. Auguſt. Quid ſit conuertere corda patrũ in filios.

14. Iudæi carnaliter sapiunt, conuertet cor patrum ad filios. vt etiam filij sic intelligant legem, quemadmodum patres eam intellexerunt, id est, Prophetæ. Sic enim cor patrum conuerterur ad filios, cum intelligentia patrum perducetur ad intelligentiam filiorum, & cor filiorum ad patres eorum, dum in id, quod senserunt illi, consentient & isti. & Greg. 11. lib. Moralium cap. 10. Elia veniente promittitur, quod reducat corda filiorum ad patres eorum, vt doctrina senum, quæ nunc à Iudæorum corde ablata est, tunc redeat, quando hoc intelligere de Domino cœperint filij, quod prædicauerunt patres, &c. Similem in modũ Beda. *Corda* (inquit) *patrum in filios conuertere, est spiritualem sanctorum antiquorum scientiam, populis prædicando infundere*, &c.

D. Gregor. Magnus.

Beda.

15. Hier. præterea, mittet (ait) Dominus in Elia omnem prophetarum chorum, qui conuertat cor patrum ad filios, Abraham videlicet, & Isaac, & Iacob, & omnium patriarcharum, vt credant posteri eorum in Dominum Saluatorem, in quem & illi crediderunt.

D. Hieron.

Est ergo sensus primus: præibit ante Deum incarnatum Ioannes, vt conuertat corda patriarcharum in filios, id est, vt fidem, & intellectum, quem patriarchæ corda de Messia habuerunt, inserat filiorum cordibus, vt Messiã, quem patriarchæ venturum crediderunt, filijs prædicet, & ostendat, efficiatque vt idem sit in Iudæis patriarcharum filijs circa Messiam cor, quod fuit in patriarchis, & vt conuertat incredulos, scilicet Iudæos, ad prudentiam iustorum

16. patrum, ita vt increduli prudentes fiant circa Messiam, quemadmodum iusti patriarchæ.

Est sensus secundus, vt conuertat corda patriarcharum in filios, hoc est, in amorem filiorum pœnitentiam agentium, Ioanne concionante. Huic sensui fauet latina interpretatio: *Elias inscriptus est in iudicijs temporum lenire iracundiam Dei, conciliare cor patris ad filium, & restituere tribus Iacob.* Græcè idem est verbum quo Lucas vtitur, scilicet ἐπιστρέψαι, id est, conuertere. Interpres vertit, conciliare cor patris ad filium, singularis vsurpatur pro numero multitudinis. Cõciliabit autem Elias corda patrum ad filios, cum Messiæ fidem viuam eorum pectoribus docendo inseret, idem

Eccli. 48.

Act. 19.

17. quoque Ioannes fecit. *Ioannes* enim, vt ait Paulus, *baptizauit baptismo pœnitentiæ populum, dicens, in eum, qui venturus esset post ipsum, vt crederent*, &c.

Theophyl.

Est tertius sensus Theophyl. huiusmodi, conuertit (ait ille) Ioannes corda patrum ad filos, hoc est, Hebræorum ad Apostolos, patres enim fuerunt Iudæi, illorum filij Apostoli; conuerrit autem & incredulos Iudæos ad prudentiam iustorum, hoc est, Apostolorum doctrinam. hæc Theophylactus. Erit ergo sensus, præibit Ioannes ante Dominum, vt conuertat corda Iudæorum ad filios Apostolos, & incredulos ad prudentiam, & doctrinam iustorum,

Euthymius.

scilicet eorundem Apostolorum. Euthymius Matth. 11. etiam nomine filiorum intelligit Christum, erat enim se-

18. cundum carnem à Iudæis oriundus: Sicut (inquit) Elias secundum aduentum præcurrens, conuertet corda Iudæorum illius temporis ad Apostolos (patres siquidem Apostolorum sunt Iudæi) ita Ioannes præcurrens Christi aduentum, corda Iudæorum, qui crediderunt, conuertit ad Christum, qui est filius Iudęorum, nam secundum humanitatem Christus à Iudæis descendit, &c.

Montanus.

Liber etiam veluti additamentum, sensum Montani adiungere, qui Malachiæ locum in hanc sententiam interpretatur: *Conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum*; Hebraicè conuertet cor patrum super filios, & cor filiorum super patres eorum. Id est, omnis ætatis & gradus

19. homines conuertet ad pœnitentiam; patres super filios; &

Exod. 35.

filios super patres conuerter. ita ex Hebræo vertitur; *Venerunt viri super mulieres*, id est, fœminis adiunctis. nam hac dicendi forma, vt ille vult, omnis ætas, omnis gradus, ordoq; hominum significatur; ita vt suo officio, & apud maiores, & apud minores, Elias functurus dicatur. Hebraicè præ-

Exodi 35.

positio עם gal significat etiam cum; *viri cum mulieribus præbuerunt*; Hebraicè pro, cum, est præpositio, gal, Montanus vertit: *Venerunt viri super mulieribus*, &c. Posset igitur verri in hanc sententiam hic locus: *Conuertet cor patrum cum filijs, & cor filiorum cum patribus eorum.* Hunc sensum sequitur Vatablas Luc. 2. Sic enim illa verba exponit; *vt conuertat corda patrum in filios*; id est, vt patres vna cum filijs conuertat. Quidam inter Hebræos doctus, vt idem Vatablus ait Malachię

20. 4. sic exposuit: *Conuertet cor patrum in filios, & cor filiorum ad patres eorum*, hoc est, conuertet patres & filios in vnam religionem, scilicet Christi veri Messiæ. Legę quæ scripsimus lib. 2. cap. 19.

Parare Domino plebem perfectam.

Græcè duo verba sunt infinitiui modi hoc pacto, præibit Ioannes conuertere, id est, ad conuertendum, vt vel conuertat corda patrum, &c. Et parare, id est, ad parandum, vel, vt præparet Domino Christo plebem perfectam. Græcè λαὸν κατεσκευασμένον, id est, plebem præparatam; interpres vertit plebem perfectam, id est, plebem Ioannis præparatione, quantum ad Christum recipiendum satis esset, per-

21. fectam, & instructam. vel, plebem bene & perfectè paratã ad Messiæ aduentum. parauit autem Ioannes plebem pœnitentia, baptismo, verbo, & exemplo.

Vnde hoc sciam? Ego enim sum senex, &c.

Vt exposuimus, ita Angelus Zachariam allocutus est, at ille ob suam, vxorisque ætatem iam prouectam, non facilè dictis fidem habuit; signoque aliquo promissum confirmari voluit. Vnde (inquit) id est, quo signo, sciam verum esse quod promittitur si quidem meæ, vxorisque ætati, filij repugnat generatio? *Iudæi* (ait Paul.) *signa petunt*; vi-

1. Cor. 1.

delicet ab Abraham, & alijs maioribus id didicerant. Abraham enim, Gedeon, Ezechias Rex signum petierunt,

Genes. 15. Iud. 6.

quemadmodum zacharias. Verum Zacharias verbis Angeli non credidit perfectè, vt ipse Angelus aperit, quam

4. Reg. 20.

22. ob causam loquendi vi priuatus est, quod & signum fuit promissionis implendæ, & supplicium hæsitationis. Aug.

D. Augustin.

in lib. 50. homiliarum, Hom. 44. Accepit Zacharias supplicium taciturnitatis, merito infidelitatis; quia non credidit, tacuit, si enim rectè dictum est: *Credidi, propter quod locutus sum*; quia Zacharias non credebat, merito non loquebatur.

Psalm. 115.

Sed nunquid de potentia Dei hæsitauit? nunquid posse Deum ex sene viro, & vxore grandæua, & sterili, filiũ procreare ambigebat? minime; vir enim in diuinis versatus literis, Isaacum ex sterili Sara, & Abrahamo sene, ortum nouerat. Qua igitur de re dubitauit? de voluntate Dei, num quod poterat Deus, & Angelus pollicebatur, esset

Quæ de re dubitarit Zacharias.

23. Deus effecturus: huiusce verò euentus, signum aliquod postulabat. peccatum ergo commisit, vt credit Cardin. Caiet. veniale. Neq; solũ loquendi sed audiendi etiã facultate priuatus est, nutibus enim cum illo loquebantur, vt ex illis verbis constat: *innuebant patri eius, quem vellet vocari eum.* Ambros. lib. 2. in Lucam, Incredulitas, Zachariæ affatum eripuerat; & auditum. Theophylactus, Damnatur, vt surdus sit, & vt fileat.

Caietan. Zacharias mutus, & surdus. Luc. 1. D. Ambr. Theophyl.

Et erat plebs expectans Zachariam.

Præter sacerdotes, nemo in templi illum locum, in quo altare thymiamatis erat, ingrediebatur. Populus in atrijs foris manebat, Zachariamque morantem, miratus expectabat. Egressus ille è templo, in maiorem cunctos admiratio-

24. nẽ rapuit; quem enim paulo ante loquentem audierãt, iam murum plane, nutibusq; quoquomodo loquentẽ non audiebant, sed cernebant. Visionem ergo aliquã illi oblatam in templo, ijs ex signis, & nutibus agnouerunt. Ambros. Zachariam populi typum gessisse ait, Typus, inquit, popu-

Typus Iudaici sacerdotij muti, & nutibus loquentis Zacharias mutus.

li Zacharias fuit. hoc ergo illius silentium, silentium Iudaici sacerdotij adumbrat. Silent iam Iudæorum sacerdotes, silent sacrificia, silent templi cantus, muta sunt omnia. Si quis illorum cantus est, ille est Psalmi, *suspendimus organa nostra.* Nutibus loquitur Zacharias, nutibus id est typis, loquitur Iudæorum sacerdotium. quæ enim de illo scripta in diuinis scripturis extant, Christum, & Ecclesiam, vt nutus quidam, rectè intelligentibus innuunt, & indicant.

Psal. 136.

25.

Vt impleti sunt dies officij eius, abijt in domum suam.

Quo tempore sacerdotes sacerdotale obibant munus, intra templi habitabant septa. Zacharias ergo exactis sui muneris diebus, domum abijt mutus; mutusque vocem clamantis in deserto, id est, Ioannem admirabiliter genuit. Vxor autem Elisabetha quinque mensium spatio

Mutus vocẽ genuit.

conceptum occultauit. Occultationis causam ait Ambrosius fuisse pudorem, pudebat enim anum grauiditatis.
D. Ambr. Magna sanctis (ait Ambrosius) cura est verecundiæ, vt plerunque in ipsis pudor voti (id est, rei desideratæ) sit. sicut hoc loco aduertimus, sanctam Elisabetham, quæ vtique filios habere cupiebat, occultantem se mensibus quinque.
Theophyl. Cur se occultarit post conceptū Elisabetha. quæ causa occultationis nisi pudor? &c. Et Theophylactus: Elisabetha quoniam casta erat erubescebat, & propterea occultabat se, quia senex concepisset, &c. Occultabat etiã se propter prudentiam, verebatur enim, ne si cui aperiret, fidem ille non haberet. Quia conceptum occultabat, concepisse Elisabetham cognatam suam, Virgo Deipara ignorauit, donec id ab Angelo didicit, sexto iam mense. *Ecce* (inquit) *Elisabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua; & hic mensis est sextus illi, qua vocatur sterilis*, &c.

Quia sic fecit mihi Dominus, &c.

27. Particula, quia, non reddit causam, hoc loco, sed sumitur pro, vtique, vel, nempe, vt legitur in versione Syriaca, vtique (inquit) sic, id est, tam præclarè, ac admirabiliter Deus filium mihi donauit, in diebus quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines, id est, eo tempore, quo visum illi est, respicere ad auferendum sterilitatis meæ opprobrium. Vnde colliges sterilitatem inter Iudæos fuisse probrosam. sed fœcunditas Elisabethæ, summo illi fuit decori ac honori; quod filium tãtum peperit, qui vnus instar fuit multorum.
Sterilitas apud iudæos olim erat probrosa.

CAPVT. IIII.

Morale.

1. DOcet par hoc sanctorum coniugum, Zacharias & Elisabetha, quali virtute non coniuges solum, verum reliqui etiam viri ac fœminæ splendescere debeant. Primò; erant iusti ambo ante Deum; non ante homines tantummodo, quod obseruauit Theophylactus: Quidam (inquit iusti sunt) ac non coram Deo, sed in specie tantum, & coram hominibus: Elisabeth autem, & Zacharias etiam coram Deo iusti erant, &c. Cura (inquit Greg. Nazianzenus in carmine octauo de virtute humana) vt non videaris, sed vt sis optimus. Natura hominem perfectum efficit, nõ externa solum membra, sed interna quoque viscera efformat; ars externa tantum membra effingit, ad interna non penetrat. Similem in modum gratia hominẽ intus, foris q; coram Deo & hominibus perficit; hypocrisis externa tantum virtutis lineamenta pingit. *A foris* (ait Dominus) *paretis hominibus iusti; intus autem pleni estis hypocrisi, & omni iniquitate.* de anima iusti dicitur: *Omnis gloria eius ab intus*; at hypocritarum omnis gloria à foris; *A foris* (inquit Christus) *paretis hominibus iusti.* picturæ similes ijs erant, iustitiæ quãdam imaginem extrinsecus depictam præferebant, intus latebat iniquitas.
Theophyl. Virtus & coram Deo, & coram hominibus. *D. Gregor. Nazianz.* *Matth. 23.* *Psal. 44.*

2. Iure optimo admonet Nazianzenus in carmine citato, nẽ depictæ & miniatæ naui similes simus; quæ externi quidem, & nothi splendoris multum, firmitatis, & roboris habeat nihil, nullis clauis compacta, nullis aduersus tempestates præsidijs munita sit.

Idq; caue (ait Gregorius) *minio ne tincta carina,*
Atque notho splendore nitens, falsoq; decore,
Ducatur rapidi grauia ad discrimina ponte.
Sed bona, sed clauis firme compacta periti
Artificis manibus, leuiterq; per æquora currens.

Ij qui externam tantum virtutis præferunt claruam, naui extrinsecus inaurata ædepictæ, sed tumis plenæ similes sunt; quæ pelagi fluctus auide sorbet, tandemque mergitur. Qui verò & ante Deum, & ante homines iusti sunt, ij naui similes sunt extrinsecus quidem ornatæ, interni vero virtutum clauis firmiter compactæ; quæ prosperum in cælestem Ierusalem cursum tenet. Non foris solum, verum intus etiam auro recta erat testamenti arca; eundem in modum non foris solum virtutem splendescere, sed multò magis intus in pectore Christiano rutilare oportet:
1. Reg. 16. *Homo enim videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor.* Potuit Iacob alieno indutus habitu à patre cæco benedictionem reportare; at non poterit hypocrita à Deo cor intuente, etiam si alieno virtutis amictu se operiat, æternam benedictionem consequi. Demus ergo operã, vt ante Deum iusti simus; Zachariam & Elisabetham imitemur, Paulum quoque, cuius illa est vox: *Ego omni conscientia bona conuersatus sum ante Deum, vsque in hodiernum diem.* Illa item: *in hoc & ipse studeo, sine offendiculo conscientiam habere ad Deum, & ad homines semper.*
Hypocrita. 4. *Act. 23.* *Act. 24.*

Secundò, Incedebant Zacharias & Elisabetha in mandatis Dei. Hæc via est Christianorum, lex Dei; hac itur ad astra. Dauid: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Beatos dicit eos, qui in lege Domini inceduat, quia hac via in beatitudinẽ tenditur; quasi diceret, vt ait D. Augustin. in Commentarijs eiusdem psalmi. Quò itis homines, peritis, & nescitis, non illac itur, qua pergitis, quo peruenire desideratis. Nam beati esse cupitis, sed miseri sunt, & ad maiorem miseriam ducunt itinera ista; quæ curritis. Tam magnum bonum (id est beatitudinem) quærere, per mala nolite. Si ad illud peruenire vultis, huc venite, hac ite, &c: *Si vis ad vitam ingredi*, ait Dominus, *serua mandata.* &c: *In æternum non obliuiscar iustificationes tuas; quia in ipsis vitificasti me*, id est, vitam dedisti mihi.
Præcepta Dei via cœli. *Psalm. 118* *D. Augustin.* 5. *Matth. 19.* *Psalm. 118.*

Est arcta via hæc, sed Deo fauente fit lata; angusto cordi angusta est, lato cordi lata. Sic Dauid canit eodem psalmo: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum;* dilatat autem cor iustitiæ amor, & delectatio. Cordis dilatatio (ait Augustinus) iustitiæ est delectatio: hoc munus est Dei, vt in præceptis eius non timore pœnæ angustemur, sed dilectione dilatemur, & delectatione iustitiæ delectemur, &c. Hæc delectatio cor Dauidis dilatabat; eodem enim psalmo: *In via* (inquit) *testimoniorum tuorum delectatus sum sicut in omnibus diuitijs*: rursus: *In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones tuos.* Hieronymus vertit: *In iustitijs tuis delectabor*; Biblia regia, *in statutis tuis deliciabor.* Psal. 18. *Iustitiæ Domini rectæ lætificantes corda.* Item: *Dei iudicia dicuntur desiderabilia super aurum, & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel & fauum.*
Via Dei arcta & lata. *Psal. 118.* *D. Augustin.* 6. *Psal. 118.* *Præcepta Dei suauissima.* *Psal. 18.*

Facilem præterea & latam viam hanc reddet, eorum nominum memoria, quibus suprà iam diximus mandata Dei nomiñari. Etenim mandata dicuntur, vt ait Theodoretus, tamquam regio more à Deo imperata. Deus est, qui imperat, quis non obediat? Admirabile sanè est, quod Baptista Fulgosus, lib. 1. dictorum factorumque memorabilium, cap. 1. narrat. Cum ad Arsacinos (hoc genti nomen) publica fide accepta Henricus Campaniæ Comes profectus esset, & ab Antiochia Tyrum versus iter haberet; horum princeps, vt gentis obedientiam declararet, ostensis in summitate cellæ turris aliquot hominibus vnum nominatim euocauit. Is vero nulla mora facta, à turri se demisit, cãsuque detritus vitam amisit. Et cum alios etiam vocare vellet, comitis obstupefacti precibus vix est retentus. Hæc Fulgosius. Horrendum vides facinus; hominem sese è turri præcipitantem; vt principis sui imprudenti mandato, obtemperaret, factoque ipso dicentem, princeps imperat, etiam cum vitæ discrimine parendum est. Quid Christianum gestis ipsis dicere oportet, cui non imprudẽs aliquis princeps, sed Deus imperat Deus sapientissimus; etiam cum certissimo vitæ periculo, si ita iubeat, obediendum est. Sic Abrahamus obediuit iussus à Deo filium immolare; quamuis à ratione alienum mandatum videbatur, quia tamen Deus præcipiebat, mox mandatum est executus. Nam vt egregiè dixit Augustinus, lib. 16. de Ciuitate Dei, cap. 32. diuino intonante præcepto, obediendum est, non disputandum: *A iudicijs tuis non declinaui* (ait Vates) *quia tu legem posuisti mihi*, id est, præceptis tuis studiosè obtemperaui, quia tua erant, nimirum summi regis, ac Domini amantissimi.
Dei mãdatis magna debetur obedientia. 7. *Fulgosus.* 8. *D. Augustin.* *Psalm. 118*

Dicuntur præterea Dei mandata iustificationes, quia si ea non obseruet, iustus, Deique amicus esse non potes; *si diligitis me* (ait Dominus) *mandata mea seruate.* Et: *Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est*; *qui autem seruat verbum eius, verè in hoc charitas Dei perfecta est*, &c. Nam vt Greg. homil. 30. in Euangelia ait; Probatio dilectionis, exhibitio est operis; verè enim diligimus, si ad mandata Dei, à nostris nos voluptatibus coarctamus.
Ioannis 14. *1. Ioan. 2.* 9. *D. Gregor. Magnus.*

Appellantur item testimonia; quia testantur Deum esse hominum dominum; domini enim est mandata seruis præscri-

præscribese, testantur præterea Deum esse sanctissimum, ac iustissimum, omnia enim illius mandata sanctissima
Psal. 118. sunt, ac iustissima, iuxta illud: *Iudicia Domini recta, iustificata in semetipsa*, testantur hominem esse seruum, bonum quidem si ea seruet; nequam verò, si illis non obtemperet. Testantur quoque supplicia illa perfringentibus, & præmia
10. obseruantibus proposita.

Appellantur quoque iudicia, vt ait Theodoretus, quia
Ioan. 12. diuinas sententias, & iudicia ostendunt. *Sermo*, ait Christus, *quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die*, id est, dignũ condemnatione ostendet. Hæc maximè res facilem mandatorum efficit viam supplicij æterni, præmijque recordatio. Ait Dauid: *Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes*
Psal. 118. *tuas in æternum, propter retributionem*, id est, etiam si mihi vita suppeteret æterna, nunquam à mandatis discederem tuis: tanti enim ponderis est proposita pœna frangentibus, & præmium obseruantibus, vt cor meum, veluti onustam lancem ad obseruantiam trahat. Trutinæ simile est animæ
Theodoret. consilium (ait hoc loco Theodoretus) mens vero, quæ
11. ducis vicè fungitur, funiculum tenet. si igitur pijs cogitationibus se applicuerit, necesse est ad meliora stateram vergere. hoc se fecisse vates ait: *Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas*; etenim cum perspexerim lucrum, quod hinc percipi solet, libens pro his sudores suscepi, &c.
D. Hieron. Psal. 118. Diuus Hieronymus vertit: *Inclinaui cor meum, vt facerem iustitias tuas, propter æternam retributionem*. Item: *Seruus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa*. Hieronymus transfert: *In custodiendis eis fructus multus*. Quantus autem
Deut. 28. fructus, & retributio, præcepta seruantibus obueniat docet liber Deut. *Si audieris vocem Domini Dei tui, vt facias, atque custodias omnia mandata eius, quæ ego præcipio tibi hodie, faciet te*
12. *Dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus quæ versantur in terra, venientq; super te vniuersa benedictiones istæ, & apprehendent te. Si tamen præcepta eius audieris, benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro, benedictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, fructus iumentorum tuorum, benedicta horrea tua, & benedictæ reliquiæ tuæ, benedictus eris ingrediens, & egrediens, &c.*

Mandata omnia seruanda.

Tertiò, Incedebant Zacharias & Elisabetha in mandatis omnibus. Non enim satis est aliqua obseruare; omnia exequi necesse est. non est satis dimidiata incedere via, to-
Psal. 118. tam conficere oportet, iuxta illud vatis: *Viam mandatorum tuorum cucurri*, totam ille, non partem currebat; vnde illud
Act. 13. Domini: *Inueni virum secundum cor meum, qui faciet omnes*
13. *voluntates meas*; non vnam aliquam, sed omnes. Amicorum enim est, amici voluntatibus, quæ iniquæ non sint, obsequi, quæ autem voluntates sanctiores esse possunt, Dei, qui ipsamet sanctimonia est, voluntatibus? *Fiat voluntas tua* (quotidie precamur) *sicut in cœlo & in terra*: in cœlo omnes Dei voluntates fiunt, idem in terra quoque vt fiat, toto co-
Psal. 118. natu est elaborandum. *Ad omnia mandata tua dirigebar*, ait vir ille secundum cor Dei, *omnem viam iniquam odio habui*. Item: *tunc nõ confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis*. Omnia Dei præcepta diligenter sunt perspicienda; ne vel vno neglecto confundamur.

Mandata Dei specula sunt animæ exornanda proposita.

Feminæ, vt se comat, atque exornet, speculum vnũ sat
14. est; animam vero tot specula inspicere oportet, quot sunt Dei mandata; etenim præcepta intuens fidei, intellectum veluti caput exornat; præcepta deinde inspiciens spei, atq; charitatis, voluntatem veluti faciem decorat; præcepta sacramentorum contemplans, graria veluti pretiosissima veste, ex illis opulentissimis thesauris deprompta, se induit, denique precepta reliqua considerãs, sanctis operibus veluti aureis monilibus ac gemmis, decorem sibi summum
D. Gregor. asciscit. Quamobrem meritò Magnus Greg. hom. 17. in Euang. mandata cum speculis confert: *Specula* (inquit) *sunt præcepta Dei, in quibus se sanctæ animæ semper aspiciunt, & si quæ in eis sunt fœditatis macula, deprehendunt*, &c. Qui speculum non aspicit, vultus sui maculas nec videt, nec abluit, domo maculis fœdatus exit, irridetur, pudore suffunditur: ita is qui mandata Dei veluti specula non intuetur, crimi-
15. num suorum turpitudinem nec cernit, nec expurgat, è vita sceleru maculis notatus exit, coram Deo & Angelis erubescit, ac confunditur. Oportet ergo in omnibus
Psal. 126. mandatis (vt vates ait) perspicere, ne confundamur. *Beatus, qui implenit desiderium suum ex ipsis, non confundetur cum loque-*
tur inimicis suis in porta. D. Hier. vertit: *Beatus vir, qui implenit pharetram suam ex ipsis*, videlicet filijs, vel sagittis. Beatior sane qui pharetram suam ex obseruatis impleuerit mandatis, ijs enim veluti sagittis acutissimis hostes repellet, & non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta, hoc est, morte, quæ porta est, qua hinc egredimur. *D. Hieron.*

Tulit Hanon seruos Dauid rasitq; dimidiam partem barbæ eorũ, & præscidit vestes eorum medias vsque ad nates, &c. Sequitur: *Erãt viri confusi turpiter valde.* Erant Dauidis serui confusi turpiter 2. *Reg.* 10. & 16.
valde, quod dimidiam barbæ partem; dimidiasque eorum vestes rex Ammonitarum præscidisset, Deus bone, quanto maiori ignominia & pudore suffundentur Christiani, quibus vel dimidiam mandatorum partem, vel vnum saltem aliquod mandatum, Cacodæmon præsciderit? Erunt sane confusi turpiter valde apud infelos, in sempiternum, nisi æternam confusionem, momentanea confessionis veræ confusione depulerint. *Est enim*, vt ait Ecclesiasticus, *confusio adducens gloriam, & gratiam*. De hac sancta confusione dicitur: *Nescivit iniquus confusionem*, vnde illud: *Frons meretricis facta est tibi; noluisti erubescere.* August. Psal. 30. est quædam confusio temporalis, vtilis perturbatio animi respicientis, peccata sua. Hanc confusionem non formidet Christianus, imo si hanc non habuerit, æternam habebit, &c. *Confusio vera confessionis, confusione æternam pellit.* *Eccli.* 4. *Sophoniæ* 3. *Ieremi.* 3. *D. Augustin.* 17.

Denique bonum, vt aiunt, ex integra causa est, bonus ergo homo non est, nisi ex integra totius legis obseruatione: *Deum time, & mandata eius obserua*: hoc est enim omnis homo, hoc est integer homo, in hoc posita est hominis integritas, & beatitudo, hoc hominem omnibus numeris reddit absolutum. *Eccli.* vlt.

Quartò, Incedebant Zacharias & Elisabetha in omnibus mandatis Dei, sine querela, hoc est sine hominum vlla reprehensione, ἀμεμπτοι, vt græcè habetur, id est, irreprehensibiles. Vt enim ait Apostolus) *prouidebant bona non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus*, iusti erant ante Deum, etiam ante homines, *Christi bonus odor sumus*, ait Paulus. odor etsi in intimo sim sit, foras prodit, latere nescit: ita virtus etsi in profundo sit corde abdita, veluti odor suauissimus in plateas è sancto prodit pectore. De Virgine Deipara illud Ecclesia canit: *In platea sicut cinnamomum, & balsamum aromatizans odorem dedi*: cinnamomi enim & balsami instar virtus, non domi solum, verum in ipsis quoque triuijs & compitis odoris suauitatem circumquaque diffundit. *Rom.* 12. 18. *2. Cor.* 2. *Virtus odorem foras è pectore emittit.* *Eccles.* 24.

Induimini (ait idem Paulus) *Dominum Iesum Christum*. Vestis omnibus, qui nos intuentur, conspicua est: si igitur Christum induamus, Christi in nobis virtutes, cunctis erunt manifestæ. Fœmina illa Solem non in corde habuisse dicitur, sed extra, *Mulier* (inquit) *amicta Sole*: si Solem iustitiæ habes intus in corde, foris quoque te amiciat, vt cæteros homines virtutis exemplo ipse incendas. *Rom.* 13. *Apoc.* 12. 19. *Prou.* 5. *Exemplum bonum omnibus excitandum.* *Act.* 24.

deriuentur fontes tui feras, vt est in Prouerbijs: Conscientia pura Deo obsequere, exemplo externo homines ne offende, sine querela vive vt Zacharias, & sine cuiusquam offendiculo: *In hoc* (ait Paul.) *& ipse studeo sine offendiculo conscientiam habere ad Deum, & ad homines semper*, & Petr. *Conuersationem* (inquit) *vestram inter gentes habentes bonã; vt in eo quod detrectãt de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis.* &c. Et infrà: *sic est voluntas Dei, vt benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam.* Iudith. *Erat Iudith in omnibus famosissima, quoniam timebat Dominum valde, nec erat qui loqueretur de illa verbũ malum.* Præclaræ famæ Iudith erat, sine querela, vt Zacharias noster, & Elisabetha viuebat, odoremque nominis suauem exhalabat. Odoriferum vnguentum est præclara virtutis fama, & exemplum. Vnde illud: *Oleum effusum nomen tuum*; id est, fama nominis tui odorifero vnguento per orbem effuso est similis. 1. *Petr.* 2. *Iudith* 8. 20. *Cant.* 1.

Cauendæ sunt muscæ, cauenda vitia; vt enim dicitur: *Muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti.* Si mortuæ muscæ vnguenti suauitatem perdunt, quanto scelera magis nominis perdent splendorem: *Memoria iusti cum laudibus: & nomen impiorum putrescet.* Putridum est nomen impiorum, ac fœtidum, iustorum vero nomen tam dum viuunt, quam postquam vita excedunt, exempli semper suaue- *Eccles.* 10. *Prouerb.* 10

ni

uem odorem efflat. Septuaginta interp. vertunt; *Nomē impij extinguitur*: est lucernæ similis nominis splendor; ore extinguitur lucerna; ore hominum extinguitur fama. Si probus fueris, inflammata durabit: si criminibus te obstringas, hominum flatu extinguetur.

CAPVT V.

Morale.

1. QVinto, Zacharias bonus sacerdos; boni est exemplar sacerdotis; illius nomen memoriam domini significat a verbo זכר Zachar, quod meminisse, & nomine יה Iah, quod Deum sonat. Bonus enim sacerdos Deum semper ante oculos semper in memoria gestare debet. Olim sacerdos summus nomen Dei, quod tetragrammaton appellant, in capite gestabat, quid nostris sacerdotibus faciendum sit adumbrabat. ille in capite, nos in intellectu, memoriaque Deum feramus: *Ante Deum* (vt ait Euangelista) *fungebatur sacerdotio Zacharias*; is sacerdotio fungitur ante Deum, qui Deum ante oculos semper habet, non temporalia lucra. Simon Cassianus hoc loco: Qui ex sacerdotio (inquit) humana fulcimenta conquirit, ante Deum suo sacerdotio non fungitur, sed ante id quod ex illo affectu sectatur. Væ ei, qui ante homines, & propter lucra sectanda; non ante Deum sacerdotio fungitur. Vtilius esset ligonibus, quam sacerdotio captare stipendia. Hæc Ille.

Sacerdotis qualis debeat esse vita.

Simon Cassianus.

2. Non fungebantur sacerdotio ante Dominum, hoc est, non ferebant Deum ante oculos, vt illum timerent ac venerarentur, filij illi Heli, de quibus scriptum extat: *Filij Heli, filij Belial nescientes Dominum, neque officium sacerdotum ad populum.* heu quot sunt nostris temporibus sacerdotes nescientes Dominum, neque officium sacerdotum, qui officio sacerdotum ad terrena potius, quàm ad cœlestia lucra captãda funguntur, similes filijs Heli: *Quicunque immolasset victimam, veniebat puer sacerdotis* (vt dicitur eodem capite) *& habebat fuscinulam tridentem in manu sua, & mittebat eam in lebetem, vel caldariam, & omne quod lenabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi.* Fuscinulam tridentem habet is sacerdos, qui terrenarum rerum cupiditate flagrat, est enim cupiditas fuscinulæ tridentis instar, tres habens dentes, cupiditatem argenti, cupiditatem honoris, cupiditatem voluptatum. Hãc qui improbus est sacrorum minister, in quamcunque valet ollam immittit, & quicquid trahit, sibi rollit. Probus verò sacerdos fuscinulam tridentem procul abijcit. Nam vt observat Bern. in serm. de verbis Petri, *ecce nos reliquimus omnia*: Petro dictum est, pasce, non mulge. Petro (inquit) dictum est, *pasce oues meas*, idemque tertio repetitum, tertiò dictum, pasce, nec mulge, seu tonde vel semel additum est. Hæc Bernardus.

3. Reg. 2.

3. Reg. 2.

D. Bern. Sacerdotes lucra temporalia ne quærant aude, sed spiritualia.

4. Non sunt pascendæ oues, vt vel tondeantur, vel mulgeantur, sed tundendæ sunt, vel mulgendæ, vt pascantur. Non pascunt probi pastores, vt comedant, sed comedunt vt pascant. non pascunt oues Christi, vt seipsos illarum fœtu pascant; sed pascunt seipsos illarum fœtu, vt eas possint Christi pabulo pascere. In hanc sententiam exponit verba Christi, *Pasce oues meas*, Augustinus tract. 123. in Ioan. Si me (inquit) diligis, non te pascere cogita, sed oues meas; sicut meas pasce, non sicut tuas. gloriam meam in eis quære, non tuam; lucra mea, non tua, &c. Et Gregorius hom. 17. in Euang. Verus quisque prædicator non ideo prædicare debet, vt in hoc tempore mercedem recipiat, sed ideo mercedem recipere, vt prædicare subsistat, &c. Et in Epistola 28. ad Marianum Episcopum: Instanter (inquit) te admoneo, quod sic rectè consideres; vt non plus pecuniæ quam animabus studeas; illud à latere respiciendum est, ad hoc autem tota mentis intentione laborandum, ac vehementius enitendum, huic rei operam & solicitudinem vigilanter impende. Quia redemptor noster à sacerdotis officio non quærit aurum, sed animas, &c. Itaque fas est sacerdoti sacerdotij sui fructibus potiri, *non enim alligandum est os boui trituranti*, vt Paulus scribit: Et qui altari deseruiunt, cum altari participant. At non est sacerdotium ad hæc infima bona conferendum: sed ad Dei præcipuè laudem, animarumque lucrum dirigendum.

D. Augustin.

D. Greg.

1. Corint. 9.

5. Animum quæso ad verba Pauli illa adijce; *non alligabis os boui.* Cuinam boui, nunquid ludenti? nunquid lasciuienti? nunquid otio vacanti? *Non alligabis* (inquit) *os boui triturãti*, boui, inquam, in area laboranti. Hoc illud est quod idem eximius Apostolus Thessalonicensibus denuntiauit: *Cum essemus apud vos, hoc denunciabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet.* Qui manducant, nec laborant, Magnum Ecclesiæ sacerdotem Gregorium audiant, hom. 17. in Euang. Quid nos (inquit) quod tamen sine dolore dicere nõ possumus, quid nos ô pastores agimus: qui & mercedem consequimur, & tamen operarij nequaquam sumus? fructus quippe sanctæ Ecclesiæ in stipẽdio quotidiano percipimus, sed tamen pro æterna Ecclesia minime in prædicatione laboramus. Pensemus cuius damnationis sit, sine labore hic percipere laboris mercedem. Ecce ex oblatione fidelium viuimus: sed nunquid pro animabus fidelium laboramus? illa in stipendium nostrum sumimus, quæ pro redimendis peccatis suis fideles obtulerunt, nec tamen contra peccata eadem, vel orationis studio, vel prædicationis, vt dignum est, insudamus. Hæc ille, & alia quæ breuitatis causa præscindo. Lege Bernardum in illa D. Petri verba: *Ecce nos reliquimus omnia.*

5.

1. Thessal. 3.

D. Gregor. De sacerdotibus, qui fructus carpunt Ecclesiæ & laborem Ecclesiæ non impendunt.

7.

Alterius quoque criminis insimulantur filij Heli, qui ante Deum sacerdotio non rectè fungebantur. Vt enim scribitur: *Dormiebant cum mulieribus, quæ obseruabant ad ostium tabernaculi.* A Christianis sacerdotibus hoc vitium longissimè exulet. Exulabit autem, si ante Deum munus excellentissimi sacerdotij obeant, illudque præstent, quod Ethnicus etiam philosophus Seneca Epistola 10. consuluit; *Sic* (inquit) *vive cum hominibus, tanquam Deus videat.* Qui enim Dei oculos in se semper defixos contemplatur, is quomodo impijs filijs Heli similis esse, quomodo turpe aliquid perpetrare, animasque in tartarum venari audebit? *Audite hoc sacerdotes, attendite domus Israel, & domus regis auscultate, quia vobis iudicium est, quoniam laqueus facti estis speculationi, & rete expansum super Thabor, & victimas declinastis in profundum.* Audite, inquam, hoc sacerdotes; vobis iudicium, supplicium que grauissimum imminet, si fortitan castitatis, quam præcellentissimo muneri debetis, obliuiscamini, animisque laqueos expandatis, quos ex laqueis eripere debetis: Hieronymus locum sic exponit; speculatores, & principes vos constitui, vt populum regeretis errantem; vos autem facti estis laqueus, & non tam speculatores, & principes, quam venatores appellandi, &c. Et Theophyl. in Oseam. Qui (inquit) constitutus est vt doctorem agat, si vel reprehensibilem vitam duxerit, vel prauam doctrinã euulgauerit, retè fit ijs qui in eum defigunt oculos: retè autem fit, non quale discipuli Christi piscatores habuerunt, verbum nempe miraculis contextũ, sed quale venantes semper venationem animarum Dæmones inflixerunt, &c.

1. Reg. 2.

8.

Seneca.

De castitate sacerdotũ. Osea 5.

9.

Hieronym.

Theophyl.

Denique, vt ad alia transeamus: sacerdotes, quorum munus est animas in cœlum attollere, muneri suo aduersantur, si improbi sint. Nam animas in profundum tartarum præcipitant. Vnde apud Oseam dicitur, *& victimas declinastis in profundum.* Victimæ Deo gratæ animæ sunt, has, simulque seipsos cum ipsis in profundum, qui flagitia non cauent, sacerdotes declinant. In monte Thabor (ait Hieronymus explicans hunc locum) excelso, atque pulcherrimo, qui interpretatur veniens lumen, insidias posuerunt, vt deceptos quosque pertraherent in profundum, &c. Sic huiusmodi homines in Thabor pulcherrimo, id est, in ipsa sacerdotij pulchritudine, animis fœditatem afferunt, in in ipsa puritate inquinant, puritatem enim sonat Hebræis Thabor, in ipso lumine tenebras offundunt, in ipsa celsitudine in profundum præcipitant. Denique ex pastoribus lupi fiunt. Considerate (ait Gregor. Magnus hom. 17. in Euangelia) quid de gregibus agatur, quando pastores lupi fiunt.

10.

11.

Vita sacerdotum à vulgari, & populari vita, longe distare debet.

Quali præterea vita sacerdos præcellere debeat, illud adumbrat, quod Zacharias sacerdos sancta ingressus est, populus verò foris mansit. *Omnis multitudo populi* (inquit Lucas) *erat orans foris hora incensi.* Soli enim sacerdotes in sancta

sancta introibant, populus in atria. Videlicet, sacerdotem ad intimam sanctitatem, Dei amicitiam, & arcanam scientiam oportet penetrare, ad quam populus non accedit, populumque ipsum tam scientia, quam virtute, superare. Audiamus Hieronymum in Commentarijs Epistolę ad Titum, cap. 2. Non solùm Episcopi, Presbyteri & Diaconi, debent magnopere prouidere vt cunctum populum, cui præsident, conuersatione & sermone præcedat, verum & inferior gradus, exorcistæ, lectores, æditui, & omnes omnino, qui domui Dei seruiunt. Quia vehementer Ecclesiam Christi destruit meliores laicos esse, quam clericos, &c. Auctor verò imperfecti operis, hom. 40. in Matth. Verè (inquit) magna confusio est sacerdotũ & omnium clericorum, quando laici inueniuntur fideliores eis, aut iustiores. quomodo autem non sit confusio esse illos inferiores laicis, quos etiam æquales esse confusio est, &c.

D. Hieron. 12.

Auctor imperf.

Non confusionem solum, sed contemptum etiam sacerdotibus vulgaris vita ac popularis parit: *Nemo te cõtemnat* scribit Paulus. Exponit autem Hieronymus in hanc sententiam: *Nemo te contemnat*, quod existimet se esse te meliorem. περιφρόνησις, ait Hieronymus, (id est, contemptus) quæ nunc ad Titum ponitur, illum sensum habet: Nemo eorum, qui in Ecclesijs sunt, te segniter agente, sic viuat, vt se te putet esse meliorem, qualis enim ædificatio erit discipuli, si se intelligat magistro esse maiorem? &c.

Tit. 2. 13.

D. Hieron.

Quam verò debeat à vulgari ac populari vita distare vita sacerdotum, docet præclare D. Ambrosius in Epistola 6. ad Irenæum, iuxta illud Pythagoręmandatũ, quo discipulos suos communem, atque vſitatam populo prohibuit ingredi viam. Vides inquit) nihil in sacerdotibus plebeium requiri, nihil populare, nihil commune cum studio, atque vsu, & moribus inconditæ multitudinis? sobriam à turbis grauitatem, seriam vitam, singulare pondus dignitas sibi vindicat sacerdotalis. Quomodo enim potest obseruari à populo, qui nihil habet secretum à populo, dispar à multitudine? Quid enim in te miretur, si sua in te recognoscat? si nihil in te aspiciat, quod vltra se inueniat, si quæ in se erubescit, in te, quem reuerendum arbitratur, offendat? supergrediamur igitur plebeias opiniones, & strata quædam gregalis conuersationis, ac detritæ viæ orbitas declinemus, ac vulgaris semitæ solum, sed quæramus nobis viam inaccessam sermonibus insolentiũ, inuiam operibus imperitorum, quam nullus maculosus deterat. Et infrà: Sit nostra via angustior, virtus exuberantior, trames prælior, fides sublimior, callis arctior, vigor mentis exundans, semitæ rectæ, sit gressus ad superiora. Hactenus Ambrosius.

D. Ambr. 14. 15.

Ad hæc, Zacharias ille in omnibus mandatis Domini incedens sine querela, sacerdos ille iustus ante Deum, quid Domino offerebat? incẽsum, vt Lucas docet: *Sorte* (inquit) *exijt, vt incensum poneret, ingressus in templum Domini.* Offerebat etiam panes, & pecora. At nostri sacerdotes quid offerunt? Deus bone, quæ hoc lingua, quæ vox possit explicare? Non pecora, sed Christum ipsum Dei filium, patri singulis offerunt diebus. Oblatio hæc qualesnam flagitat sacerdotes? planè similes Zachariæ, iustos ante Deum, incedentes in omnibus mandatis Domini. Talem Philadelphiensium fuisse Episcopum in Epistola ad Philadelphienses diuus Ignatius ita scribit: Conspecto vestro Episcopo, cognoui, quod non à se ipso, neque per homines, ad dignitatem euectus est, vt susciperet ministerium hoc cõmunis Ecclesiæ, nec per inanem gloriam, sed in charitate Iesu Christi, & Dei Patris, qui suscitauit eum ex mortuis. Cuius obstupui modestiam; qui tacitus plus poterit, quam alij, qui plurima loquuntur. Sese namque composuit, ad Christi mandata, & iustificationes, non secus atque nerui intenduntur in cithara, ad musicam harmoniam, estque inculpatus non minus atque Zacharias sacerdos, &c. Sanctos sacerdotes antiquæ oblationes postulabant, iuxta illud: *Sancti erunt Deo suo, & non polluent nomen eius, incensum enim Domini & panes Dei sui offerunt*; & ideo sancti erunt: sanctissimos verò nouum admirandumque Eucharistiæ sacrificium deposcit. Quo enim (vt ait Chrys. hom. 60. ad populum Antiochenum) non oportet esse puriorem, tali fruentem sacrificio? quo solari radio non splendidiorem manum carnem hanc diuidentem? os quod igne spirituali replętur, linguam, quæ tremendo nimis sanguine rubescit.

D. Ignat. 16.

Leuit. 21. 17.

D. Chrys.

Sextò, obserua ex illis verbis; *Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi*, quanta cum reuerentia ac timore in templo adesse debeamus. Sacerdotes (vt diximus, & tom. 2. copiosius explanabimus) soli in templum ingrediebantur, thymiamaque Deo adolebant. populus verò, nobiles atque ignobiles, extra templum in ipsis atrijs consistebant, atque hoc in tem 10, in quo arca, id est, umbra quædam augustissimæ Eucharistiæ asseruabatur. O Deus summe, quid in nostris non atrijs, sed templis agendum? quanta cum attentione rebus diuinis vacandum, quanto cum horrore coram stupendo Eucharistiæ Sacramento vtrunq; genu flectendũ, quanta cũ veneratione os ad preces aperiendum, quanta cum contritione pectus tundendum, quantò cum fletu crimina confitenda, quanto cum silentio diuina verba audienda, quanta cũ animi submissione manus in cælum simul cum cogitationibus attollendæ sunt. Seruorum erat antiqui illius populi status, non igitur mirum, si a templo ipso submoueretur, & in atrijs iuberetur manere. Noster autem status est filiorum. Non in atrijs veluti serui consistimus; sed in ipsum templum ingredimur.

18.

De reuerentia, quæ in templis est obseruãda.

19.

Terribilis sane est locus hic, nihil aliud hic est, vt Iacob dixit, *nisi domus Dei, & porta cœli*, imò cœlum, in quo non vmbra, id est, arca testamenti asseruatur, sed omniparens ipse rerum omnium conditor, sub augustissimi sacramenti candido velamine, ac veluti nebula verè habitat, iuxta illud: *Dominus dixit vt habitaret in nebula*, &c. Chrysostomus hom. 36. in priorem epistolam ad Corinth. Ecclesia ait locus est Angelorum; locus Archangelorum, Regnum Dei, ipsum cœlum. Quod si non credis, aspice ad hanc mensam; id est, altare, recordare propter quam causam, & quam obrem hic stet. Cogita quis sit, qui huc procedat: venerare, & obstupescere etiam ante tempus. Etenim si quis solum viderit Regis solium, animõ assurgit, expectans regis exitum, &c.

Genes. 28. 3. *Reg.* 8.

20.

Terribilis sane locus iste est, & summa reuerentia, summoque dignus silentio, quamobrem Chrysostomus eas fœminas eos, qui in templo silentium non seruant, his verbis arguit; An (inquit) domos non habetis ad mugiendum; an Dei Ecclesiam despicitis? & eos etiam conuincit, qui volunt esse modesti, & quieti? At nobis est suaue, & iucundum alloqui eos, qui sunt nobis noti, non hic vero, sed domi, sed in foro. Ecclesia enim non est locus disputationis, sed doctrinæ. Vnde Ambrosius libro 3. de Virginibus, Maxima (inquit) est virtus tacendi, præsertim in Ecclesia, &c.

D. Ambros. 21.

Si cœlum est templum, vt Chrysostomus ait, vide quid in cœlo agant Angeli. In ipso templo hæc audis, si sacro attentum te præstas; Maiestatem tuam laudant Angeli, adorant dominationes, tremunt potestates, cœli cœlorumque virtutes, ac beata Seraphim, socia exultatione cõcelebrant. Id ipsum tu in templo age; hauda, adora magno cum tremore Deo asta, gloriam Deo cane, iuxta illud: *In templo eius omnes dicent gloriam*: in quem locum benè scripsit Magnus Basilius, hunc in modum; Audiant hæc Psalmi verba, & confuti suppudeant ij, qui in templo prolixissima intertexunt colloquia. Quid dicit Psalmus? Qui in templo Dei est, non maledicentiam, non vanitatem, ac ne obscœnis rebus distortos sermones pronuncet; sed in templo eius quisque dicet gloriam. Assistunt vero describentes Angeli; adest & Dominus, affectus intrantium considerans, &c.

Psalm. 28. 22.

Docent nos ethnici ipsi in templo diuinis tantummodo rebus vacandum. De Numa Romanorum Rege hæc scribit Plutarchus, in vita Numæ; Quemadmodum Pythagoricos dicunt, non finere homines per transitum adorare Deos immortales, illosque oare; sed continuo ex ipsa domo mente ad id paratos pergere; ita & Numa decere ciues existimauit, neque audire quidquam rerum

Plut.

diuina-

23. diuinarum, neque aſpicere per deſidiam, atque negligentiam, ſed vacare à ceteris oportere, mentemque adhibere, perinde vt rei ad pietatem maximæ, ac denique crepitibus, ſtrepitibus, gemitibuſque, & quæcunque huiuſmodi neceſſarios vulgarium artium labores conſequuntur, vias vacuas cæremonijs præſtare. Quorum veſtigium quoddam in hanc vſque diem ſeruantes, cum imperator circa auguria, vel ſacrificia verſetur, clamant: HOC AGE; quæ vox quotquot rei interfuerint, & conuertit, & parat. Idem Plutarchus in vita Coriolani, Numa hoc Romanis ad ſummum Religionis ornamentum inſtituiſſe videtur, vt cum principes, aut ſacerdotes rem diuinam facient, præco ingenti voce precedens clamet, HOC AGE; animos ſacrificio, ſcilicet, adhiberi iubens. Hæc Plutarchus.

Rebus diuinis attentio adhibenda, ac ſilentiũ.

24. Præterea vt Marc. Tul. in l. 1. de diuinatione ſcribit; rebus diuinis, quæ publicè fierent, vt faueret linguis imperabatur. Vt autem Seneca in li. de vita beata putat, his verbis; FAVÈTE LINGVIS, ſilentium indicebatur, vt ritè peragi ſacrificium poſſet, nulla voce mala obſtrepente. Eſt etiam veriſimile, hac voce populum non vt taceret ſolum admonitum, ſed vt bona etiam verba diceret, ac preces.

M. Tullius. Seneca.

Sed quorſum hæc ex Ethnicis petita? vt pudorem nobis incutiant; & vel ab Ethnicis diſcamus, in templis hoc agere, quod in illis agendum eſt, fauere linguis tacentibus, ſeruareque ſilentium, & cum ſacerdote preces fundere. Nam vt Ambroſius ſcribit lib. 3. de Virginibus: Eſtne quicquam indignius, quam oracula diuina circumſtrepi, ne audiantur, ne credantur, ne reuelentur? circumſonare ſacramenta confuſis vocibus, vt impediatur oratio pro ſalute deprompta omnium? cum gentiles idolis ſuis reuerentiam tacendo deferunt? Vnde illud exemplum proditur. Alexandro ſacrificante Macedonum Rege, puerulum barbarum, qui ei ſumè accenderet, excepiſſe ignem brachio; atque adusto corpore manſiſſe immobilem, nec dolorem prodidiſſe gemitu, nec tacito pœnam indicaſſe fletu. Tanta in puero barbaro fuit diſciplina reuerentiæ; vt naturam vinceret. Atque ille non Deos, qui nulli erant, ſed Regem timebat. Hactenus Ambroſ. Pueri magnum dolorem regis reuerentia compreſſit; Dei omnipotentis reuerentia, ac conſpectus, linguam tuam tam modico tempore non frenat?

D. Ambroſ.

25.

26. Addam & quod idem ſanctiſſimus pater in hanc rem addit; Frequens (inquit) ſermo eſt, cum plurima tanarum murmura, religioſæ auribus plebis oſtreperent, ſacerdotem Dei præcepiſſe, vt conticerent, ac reuerentiam ſacræ deferrent orationi; tunc ſubito circumfuſos ſtrepitus quieuiſſe. Silent igitur paludes, homines non ſilebunt: & irrationale animal per reuerentiam recognoſcit, quod per naturam ignorat, hominum tantam eſſe immodeſtiã, vt pleriq; deferre neſciant mentium religioni, quod deferunt aurium voluptati. Hæc ille. *Te decet Hymnus Deus in Sion;* In Sion, inquam, hoc eſt, in templo, decet laus, decent lachrymæ, decet pœnitentia, decent preces, & reuerẽtia, decet maximè ſilentium. Vertit Hieron. *Tibi ſilentiũ laus Deus in Sion,* laus Deo eſt ſilentium in templo, qui enim in tẽplo ſilentes cernit Chriſtianos, magnaq; cum veneratione ſacra & diuinum verbum audientes, Deum laudat. Itaque ſilentium laus eſt, id eſt, laudis materia. Præterea laus eſt quædam interna animi, Deum timentis ac venerantis.

Pſal. 64. 27.

Aperite mihi portas iuſtitiæ (ait Pſalmographus) *ingreſſus in eas confitebor Domino, hæc porta Domini, iuſti intrabunt in eã.* Portæ iuſtitiæ ſunt tẽpli ianuæ. In templo enim iuſtitia & ſanctimonia habitat, quamobrem loca antiqui templi ſancta, & Sancta ſanctorum appellantur. Intrent igitur portas iuſtitiæ iuſti, vel ſi ſcelerati iuſtitiæ, gratiæque domum ingrediuntur, iuſtitiam in ea induant, ſcelera exuant. Æger es, domum ſalutis, totiuſque ingrederis medicinæ, adhibe medicinam morbo, parata ſunt in templo pœnitentiæ, Euchariſtiæque ſacramenta, paratum Dei verbum, eximia ſunt hæc animi medicamenta: *Nunquid reſina non eſt in Galaad* (ait Ierem.) *aut medicus non eſt ibi? quare igitur non eſt obducta cicatrix filiæ populi mei?* Nunquid reſina cœleſtium ſacramentorum, diuinique verbi non eſt in templis. Nunquid medici, concionatores, ac confeſſarij non ſunt ibi? Vbique abundant, quare ergo æger es? cur animi ſanitatem non recuperas?

Pſal. 117. 28. *Ierem. 8.*

Si quis veneni aliquid ſe hauſiſſe ſuſpicatur, protinus Vnicornis cornu vel aliquo alio antidoto illius vim opprimere conatur. Si peccati mortiferum ebibiſti poculum, in templum conuola, ad cornu Vnicornis confuge. Etenim vt eſt in Pſalm. *ædificauit Dominus ſicut Vnicornium*, ſcilicet cornu, vel domum, *ſanctificium ſuum.* Sic Chaldæus exponit; *Ædificauit*, inquit, *ſicut cornu Naricornis Sanctuarium ſuum*; Sanctuarium ſiue templum Dei cornu, vel domus eſt Vnicornis, quia aduerſus peccati venenum remedium eſt præſentiſſimum. Adeſt in eo pœnitentia, adeſt Euchariſtia, diuini adeſt verbi pabulum, hæc ſerpentis tartarei venena extinguunt. ideoq; ſanctificium à ſanctificando templum nominatur.

Pſalm. 77. 29.

Denique opulentiſſimmum theſaurum ingreſſus, ne diſcede vacuus, ſed cœleſtibus diuitijs repletus, iuxta illud: *Replebimur in bonis domus tuæ.* Hieron. vertit; *Replebimur in bonis domus tuæ, ſanctificatione templi tui.* Felix qui hoc repletur bono, felix qui templi ſanctificatione repletus domum abijt, Eccleſia (ait Chryſoſt hom. 1. in Geneſ.) locus quidã eſt medicinæ ſpiritalis, & eos, qui huc veniunt, decet ne domum redeant, niſi congrua remedia acceperint, illaque ſuis vulneribus adhibuerint, &c.

30. *Pſalm. 64.* *D. Chryſ.*

CAPVT

CAPVT VI.

De Annuntiatione Angelica, & Christi Optimi Maximi Conceptione, ex Lucæ I.

IN mense autem sexto, missus est Angelus Gabriel, à Deo, in ciuitatem Galilææ: cui nomen Nazareth: ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph, de domo Dauid, & nomen Virginis Maria. Et ingressus Angelus ad eam, dixit: Aue gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. Quæ cum audisset, turbata est in sermone eius: & cogitabat, qualis esset ista salutatio. Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum: Ecce concipies in vtero & paries filium, & vocabis nomen eius Iesum. Hic erit Magnus, & filius altissimi vocabitur: & dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius: & regnabit in domo Iacob in æternum: & regni eius non erit finis. Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud? quoniam virum non cognosco. Et respondens Angelus dixit ei: Spiritus Sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi; ideóque, & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Et ecce Elisabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua: & hic mensis sextus est illi, quæ vocatur sterilis: quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. Dixit autem Maria: Ecce Ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum. Et discessit ab illa Angelus. Prouerb. fol. 295.

1. *Quis sit mē sis sextus.*

POstquam de præcorsoris conceptione dictum est, Euangelica series petit, vt de conceptione Christi cum Luca dicamus. *In mense*, inquit ille, *sexto missus est Angelus Gabriel à Deo*, &c. non numerat menses à primo anni mense, sed à conceptu Ioannis Baptistæ, de quo egerat. Ita quoque Angelus numerauit, cùm de Elisabethæ graviditate, virginem certiorē fecit: *Hic* (ait) *mensis sextus est illi, quæ vocatur sterilis*, hoc est, mensis sextus agitur à conceptu Elisabethæ sterilis. Erat autem hic sextus mensis, Martius. Etenim vigesima quinta die Martij, Christi conceptionem Ecclesia celebrat. Aug. lib. 4. de Trinit. cap. 5. Octauo Calendas Aprilis, id est, 25. die Martij Christus conceptus creditur, quo die & passus. Idem docet Auctor qq. ad Antiochum q. 17. Rupertus lib. 3. de diuin. off. c. 19. Chrysost. serm. de Ioanne Baptista Tom. 2. si Chrysostomi ille est. Beda in Lucam, Haymo, & alij.

D. August.

2. *Auctor qu. ad Antiochū Rupertus. D. Chrysost. Beda. Haymo. Conditus mēse Martio verno tempore concepit. Cant. 2. Ind. 6. Isaiæ 45. Iud. 3. Psalm. 103.*

Verno tempore Christus ad nos venit, post hyemē procellosam *flos ille campi, illud lilium conuallium*, in vtero Virginis natum est. Verno tempore cœlestis *ros in vellus descendit*. Verno tempore *S. saluatorem terra germinauit*. Verno tempore *stillarunt montes dulcedinem, colles fluxerunt lac, & mel*. precabatur Deum Dauid hunc in modum: *Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ*. Verno tempore emisit Spiritum suum Sanctum Fauonium, Zephyrumve suum Pater, cuius opera Christus conciperetur, homines iterum veluti crearentur, aridæque terræ facies verno, odoriferoque flore renouaretur. Hoc tempore è captiuitate Ægyptiaca liberati sunt Israelitæ, hoc mundus conditus est, vt Ambros. in Hexaemero lib. 1. ca. 4. & alij volunt, hoc mundi totius redemptor è cœlo descendit, hoc mundo excellior humanitas est procreata. Anni sacri initio sacrorum, bonorumque omnium & humanæ salutis fons, & initium, Christus est conceptus. Hic enim mensis primus est anni sacri.

3. *D. Ambr.*

Nam Hebræi duo habuere anni principia, alterum anni vulgaris, cuius initium fuit mensis Tisri, Septembri respōdens, alterum anni sacri, cuius initium Nisan, qui nostrum Martium, Aprilemque attingit: *Mensis iste* (ait Dominus) id est, Nisan, *vobis principium mensium*, primus erit in mensibus anni, anni inquam, sacri. Vnde Ioseph. Moses, inquit, Nisan mensem primum in suis fastis ordinauit, eundem etiā omnium quæ ad rem diuinam pertinerent, exordiū fecit. Alioqui quod ad nundinationes rerum venalium, reliquamque dispensationem anni attinet, nihil de pristino ritu innouauit, &c. Quocirca ipse Iosephus eodem loco, mensem secūdum eum appellat qui sequitur Tisri. Vnde efficitur Tisri esse primum, anni videlicet vulgaris, & Chrysilla hom. de Ioan. Bapt. Iudęi (ait) mensem Septembrem ipsum nouum annum nuncupant, cum à Deo initium anni Martium acceperint, &c. Genebrar. initio Chronographiæ, hac de re sic scribit: Hebræi à nouilunio Septembris annum ordiuntur, existimantque eo mense orbem fuisse conditum, secuti sententiam Rabbi Eleazaris, qui id contra R. Iosuam defendit. Vnde festum tubarum, quod primo die Sept. celebratur, vocant caput seu principium anni. Nec nisi ratione, atque ordine festorum, & ministerij Ecclesiastici, Nisan primum mensium dici Exod. 12. interpretantur. Quo fit vt in cæteris negotiis, siue priuatis, siue publicis, itemque in cōsignanda temporum ratione, à Tisri. 1. Sept. numerent. & infra: Rabbi Abraham in 7. c. Danielis scribit, suorum quosdam annum incipere à Tisri, quod is sit principium orbis conditi, alios à Nisan, quod eo patres egressi sint ex Ægypto. Nempe illis annus duplex, vulgaris & sacer: vulgaris incipit ab Autumno, mense Septemb. sacer ab æquinoctio verno in Martio. Hæc ille.

4. *Exod. 12. Iosephus l. 1. antiq. c. 3. Mensis Nisan primus anni sacri. Iosephus. Mensis Tisri primus anni vulgaris. D. Chrysost.*

5.

6.

Ioannes Lucidus in lib. de vero passionis die asserit, eo anno nouilunium mensis primi Nisan incidisse in diem 25. Martij, atque adeò in neomenia, siue nouilunio Christum conceptum esse. Conuenientissime (ait) Christus conceptus est in vtero materno, die coniunctionis Lunæ cum Sole, quoniam Christus verus Sol iustitiæ, tunc Lunæ, id est, Marię, per carnis alluptionem coniunctus est. D. Aug. ser. 18. de Natiuit. ait Christum conceptum in æquinoctio verno. Chrys. quoque in hom. illa citata de Nati. Ioan. Bapt. docet Ioannem cōceptum in æquinoctio autūnali 8. Cal. Oct. id est, 24. die Septembris, in quo est inchoatio noctis maior, quam lucis, Christum vero in æquinoctio verno 8. Cal. April. id est, 25. Martij, qui dies est æquinoctialis ad inchoationem lucis. Ioannem præterea natum solstitio æstiuo, 24. die Iunij, & Christum solstitio hyberno 25. die Decēb. post duo, inquit, æquinoctia, quæ sunt duæ conceptiones; intendenda sunt duo solstitia, in quibus duæ natiuitates continēntur, scilicet Christi, & Ioannis. Feria sexta incarnatum esse æternum verbum in Virginis vtero scribit Rupert. lib. 3. de diuinis officiis c. 19. Dominica, inquit, nocte natus est Christus, feria sexta conceptus est, die qua veterem formauit Adam de limo terræ, nouum sibi reformare cœpit hominem Deus, de vera carne Virginis Mariæ, eadem die redempturus mortis passione. Hæc ille. Auctor item quæstionum ad Antiochum, q. 17. quærit, quare 25. die Martij in vtero Virginis clausus habitare cœpit Christus? Respondet, quia eòdem die in mundi principio creauit Adam, &c. Adam autem primum creauit Deus feria sexta.

7. *Christus conceptus in æquinoctio verno. Rupertus.*

8. *Feria sexta dicitur conceptus Christus.*

ria sexta, eadem feria sexta post quatuor fere annorum millia, secundùm Adam concipi voluit. Eiusdem sententiæ est Clichtoueus in lib. de Annunt. cap. 3. Ioannes Lucidus lib. 7. cap. 2. D. Anton. 4. p. summæ Theol. tit. 15. cap. 9. §. 4. Viguerius lib. 20. §. 9. dicitur, inquit, communiter, quod feria sexta Christus conceptus est, ea die qua creatus fuit Adam. Attamen D. August. ser. 18. de Nat. arbitratur Christum conceptum die Dominica; Qua die (inquit) conceptus est in vtero Virginis, in ipsa resurrexit ab inferis. resurrexit autem vt compertum est in die Dominica. Verisimilior est prior sententia. Matutino tempore salutatam Virginem credit Magnus Albertus super missus, & D. Antoninus loco iam indicato. Clichtoueus id conijcit tum, quod matutino tempore humana mens ad diuina percipienda sit aptior, vnde *manna in castra matutino tempore descendisse* legimus. tum quod eam diei partem, Virgo dicatur ex more diuinarum rerum contemplationi, vsque ad horam tertiam tribuisse. At vt scribit Petrus Mexia lib. 2. Syluæ c. 32. plerique arbitrantur media nocte ab Angelo Virginem salutatam. in hanc sententiam iuit noster Soares 3. p. D. Thomæ in fine explanationum quæstionis 30. eaque mihi placet.

Clichtoueus. Lucidus. D. Anton. Viguerius. D. August. 9. *Quo tempore salutata fuerit virgo ab Angelo, matutino, an diurno. Exod. 16. Albertus Magnus. Clichtoueus. Soares.*

10. Est etiam Simonis Cassiani in Comment. Euangelicis: Nox (inquit) appendebatur ex medio, nec adhuc virgo sua membra in quiete collegerat, vigilantem Angelus inuenit, &c. Virginem igitur sanctissimam mihi videre videor, noctis intempestæ silentio, genibus flexis orantem, cælestemque Regem pro mundi salute deprecantem. *Cum vero medium silentium tenerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens Dei verbum à regalibus sedibus in eius vteram, admirandum in modum descendisse*, puto verisimile. Nocte media conceptus, nocte media in mediis tenebris ortus est Sol; qui vt tenebras toto orbe pelleret, oriebatur.

Simon Cassi.

Missus est Angelus Gabriel.

11. Missus est ad Virginem legatus, non homo aliquis; sed Angelus Gabriel; idem qui Ioannis conceptum Zachariæ in templo à dextris altaris incensi, & conceptum etiã Virginis D. Annæ nuntiauerat, vt docet Pantaleon apud Metaphrastem iis verbis: Gabriel sterili quoque clarissimę Annæ, quæ in horto suo obsecrabat Dominum, prædixit fore, vt ex ea nasceretur Deipara. Tantum enim mandati mysterium (vt Ambrosius in Lucam ait) non hominis fuit, sed Angeli ore promendum. Et vt scribit Andreas Episcopus Hierosolymitanus in oratione de Annuntiatione: Decebat ministrum altissimi, ex altissimis super terram deorsum volantem, inauditum illud mysterium secum afferre, &c.

Pantaleon. *D. Ambr.* *Andreas Ierosol.*

12. Non cuiuslibet vero Angeli, sed nobilissimi legatio hæc fuit, vt Magnus Gregor. docet hom. 3. in Euang. Summum (inquit) Angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium nunciabat. Dionys. Areopag. in lib. de cœlesti hierarchia cap. 4. & 8. Gabrielem diuinissimum appellat. Damasc. in orat. 2. de assumptione, Angelorum vocat antesignanum. Bern. homil. 1. super missus: Non arbitror, ait, hunc Angelum de minoribus esse, qui qualibet ex causa, crebra soleant ad terras fungi legatione.

D. Gregorius *D. Dionys. Areopag.* *D. Damasc. Gabriel ex qua sit angelorum hierarchia.*

D. Thom. 3. p. qu. 30. art. 2. ad 4. putat Gabrielem ex Archangelorum fuisse ordine, ad quos spectat summa annunciare, & inter Archangelos summum; Satis ait credibile est quòd sit summus in ordine Archangelorum. Eadem sententia est Caietani eodem art. & Abulensis Matth. 18. q. 60. D. etiam Ber. li. 5. de consideratione, cap. 4. Putemus, inquit Angelis præesse Archangelos, qui non nisi ob maximas & præcipuas causas mittuntur, ex quib. magnus ille Archangelus Gabriel missus legitur ad Mariam, ob causam vtique qua maior esse non potuit, &c. Idem sentit D. Gregor. hom. 34. in Euang. Hi (inquit) qui minima nuntiant Angeli, qui vero summa annuntiant Archangeli vocantur. Hinc est enim, quod ad Mariam Virginem non quilibet Angelus, sed Gabriel Archangelus mittitur, &c. Alij vero, teste D. Thoma, *in supremo Seraphinorum choro illum collocant.* Quod si obijcias Seraphinos non mitti. Respondebitur, non mitti ex officio, & sæpius, mitti vero aliquando. Vt enim ait Paulus: *Omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi.* Ego D. Thom. Bern. & Greg. sequor.

D. Bernard. *D. Thom.* 13. *Caietanus. Abulensis. D. Bernard.* *D. Gregor.* *D. Thomas.* 14. *Ibidem.*

Appellatur nuntius, Gabriel, quod nomen Hieron. in libr. de nominibus hebræis interpretatur, *confirmauit me Deus, aut fortitudinem Dei*, à verbo hebræo, גבר Gabar, quod significat confirmare, & roborare. Congruit nomen tantæ legationi. Vt enim Greg. ait hom. 34. in Euangelia: Per Dei fortitudinem nuntiandus erat, qui virtutum Dominus, & potens in prælio, ad debellandas potestates aëreas veniebat. Indicabat ipso nomine nuntius, fortitudine Dei ad redimendum hominem fuisse opus, siquidem neque hominum, neque Angelorum fortitudo, ad peccatum debellandum erat satis, vt suprà iam ostendimus.

D. Hieron. *Quid significet nomen Gabriel. D. Gregor.*

15. Proclus Episcop. Cyzicenus in homilia, quæ extat Tom. 6. Concilij Ephesini cap. 7. nomen Gabrielis ait significare Deum, & hominem: Idem, inquit, Gabriel sonat, quod *Deus & homo*: quia ergo ille, quem annuntiabat, Deus erat & homo, rei miraculum nominis notione anticipat, &c. Pagninus interpretatur: *Vir meus Deus.* Geber enim est vir, i affixum, meus, El, Deus.

Proclus. *Pagninus.*

Gabrielem Virginis fuisse custodem, vult Cardinalis Pet. Dam. in Orat. 1. de Natiuit. Virginis. Duo, inquit, Leones throni Salomonis sunt, Gabriel Archangelus, & Ioan. Euang. quorum alter dexteræ Virginis, alter sinistræ custos depuratus est. Gabriel enim mentem, Ioannes carnem perpurigili solicitudine seruauerunt. Hęc ille. Eadem est sententia Vdalrici apud Dionysium Carthusianum in 2. d. 11. q. 2. Si, inquit, sit priuilegiata persona, potest habere custodem de ordine Archangelorum, sicut Gabriel extitit Virginis custos, &c. Abulens. Matth. 18. q. 60. existimat, Virginē duos habuisse Angelos custodes, alterum angelici ordinis nobilissimum, qui per totam vitam, alterum Gabrielem, ex secundo ordine Archangelum, qui à conceptione Christi, vsque ad passionem, illam custodierit. qua de re illum lege:

Card. Pet. Dam. Gabriel custos Virginis. 16. *Vdalricus.*

A D E O

Ex Angelis quidam Deo assistunt, alij ministrant. Vnde Magnus Gregor. 17. moral. cap. 9. Aliud, inquit, est assistere, aliud ministrare, assistunt illi, qui ad quædam hominibus nuncianda non exeunt, ministrant vero hi, qui ad officia nuntiorum veniunt, &c. Assistentes sunt Angeli primæ hierarchiæ, vt D. Thom. censet 1. p. q. 112. art. 3. administrantes, cæteri. Assistentes à Deo sine medio illuminantur, reliqui ministrantes ab assistentibus, quæ gerenda sunt accipiunt, & exequuntur. Est enim in hierarchiis ordo hic, teste Magno Areopagita, lib. de cœlesti hierarchia, ca. 8. vt superiores Angeli inferiores illuminent, ac perficiant, & purgent. Id, inquit ille, diuina, & æterna lege, atque ordine sancitum est, vt per prima secundis, diuini fulgoris radius influat, &c. Hoc est vt per superiores, & priores Angelos, illuminatio ad inferiores perueniat, & per Angelos ad homines, &c. cap. 7. Istud, ait, Theologi apertius indicant, inferiores, scilicet cœlestium spirituum ordines, à superioribus diuinorum operum scientiam honestissimè discere. Qui vero celsiores omnibus sunt à Deitate ipsa (vt fas est) seorsum sacratius eruditi. Hæc Areopagita.

D. Gregor. 17. *D. Thomas.* *Angeli assistentes, & ministrantes: illi hos illuminant, purgant, perficiant.* *D. Dionys. Areopag.* 18.

Illuminare autem dicitur Angelus superior inferiorem, cum occultum aliquid illi patefacit, Perficere dicitur, & purgare, quoniam re occulta iam patefacta, Angeli intellectus perficitur, atque purgatur, hoc est, à nescientia liberatur. In Angelis enim à nescientia liberatio, purgatio nuncupatur. Id quod diuinus docuit Dionys. eodem lib. c. 7. his verbis: Illud addiderim, quod participatio ipsa diuinæ scientiæ, & purgatio, & illuminatio sit, atque perfectio. Purgat, dum quæ ante non videbantur, sublimioris intelligentiæ luce panduntur, perficit item hoc lumine, dum altissimorum sensuum firmam perseuerantemque scientiam tradit. Hæc ille.

D. Dionys. Areopag. 19.

Cum hæc ita se habeant, dubium est, num superiores Angeli incarnationis nuntium à Deo acceperint, deinde Gabrieli Virgini deferendum tradiderint? iuxta illud Dionysij dictum: Diuina lege & ordine sancitum est, vt per prima secundis, diuini fulgoris radius influat. Respondeo, cum D. Ber. homil. 1. in Euangelium, Missus est; Gabrielem præter consuetudinem à Deo nullius Angeli interuentu nuntium accepisse. quoniam inusitata, omnibusque seculis inaudita tanti ponderis legatio, inusitatum legandi modum postulabat. Non ab alio (inquit Bernard.)

An Gabrielem Angelus alius superior miserit?

D. Bernard. 20. Dionysius Carthus. Clichtoueus. D. Chrysost.

Bernard.) aliquo forte excellentiore se (vt assoleat) spiritu, sed ab ipso Deo mitti Gabriel perhibetur, propter hoc ergo positum est: A Deo. Hæc ille. In eadem sententiam it Dionysius Carthusianus in Lucam, c.1. Docet (ait) euangelium, Angelum immediate missum à Deo, non vt fieri solet ab Angelo superiori. Idem sentit Clichtoueus in lib. de Annuntiatione, ca.2. Et Chrysost. apud Metaphrastem in oratione de Annuntiatione.

An iustis angelis Gabriel ad Virginem missus sit. D. Bernard. D. Chrysost. 21.

D. Bernardus addit; ita à Deo missum Gabrielem, vt nullus Angelorum præter illum, dati nuncij fuerit conscius. Vel ideo (inquit) dictum est ab Euangelista, missum Gabrielem à Deo, ne cui vel beatorum spirituum, situm Deus antequam Virgini, reuelasse putetur Consilium; excepto duntaxat archangelo Gabrieli. Chrysost. quoque loco citato, Deo affingit sermonem ad Gabrielem, & inter alia: Placet, inquit, vt virtutes omnes, quæ in cœlo sunt, mysterium hoc lateat, & tibi soli sit manifestum, &c. Crediderim potius omnibus Angelis magna cum lætitia, tam lætam legationem fuisse patefactam, quod existimat Simon Cassianus, in Commentariis euangelicis, sic scribens: Mirantur omnes hierarchiæ cœlestes, quòd ad huiusmodi legationem nuntius cœlestis egreditur, suspenduntur eorum altis considerationibus mentes, &c. Lege Card. Petr. Dam. serm. de Annunt.

Simon Cassianus.

D. August. 22. Humanam gerebat Gabriel effigiem ac coruscantem, Simon Cassianus. Iustinianus. Albertus Magnus. 23. Luc. 24.

Humana effigie, ex ære assumpto corpore, visum Virgini Gabrielem vulgata est sententia. Addit Aug. corpus fuisse coruscans, serm. 14. de Natiuitate, verba huiusmodi Virgini tribuit: Venit quidam magnus Christi paranymphus, non patriarcha primus, aut prophetæ egregius, sed Gabriel ille archangelus facie rutilans, veste coruscans, ingressu mirabili, aspectu terribili, &c. Docent idem verba illa Ecclesiastici responsorij, in Annuntiatione Virginis: Expauescit Virgo de lumine. & Simon Cassianus: Angelus (ait) insolito lumine splendens à tabernaculo Virginis tenebras abstulit, & intus irradiauit, &c. Laurentius quoque Iustinianus, in ser. de Annunt. insolito fulgore vestitus Angelus, in humana effigie descendit ad virginem. Magnus item Albertus super missus: Angelus, inquit, venire debuit in veste clara. Maximus hic splendor eam decebat legationem, ex qua totius orbis splendor est ortus, fœminis fulgentes apparuere Angeli: *Duo viri*, ait Euangelista, *steterunt iuxta illas, veste fulgenti; cum timerent autem, & declinarent vultus præ splendoris vi*, &c. Si fœminis illis coruscantes visi sunt Angeli, cur non Virgini? Legati pretiosa se induunt veste, cum regem ad quem mittuntur sunt allocuturi, ita noster cœlestis legatus, Reginam maximam allocuturus, radianti se amictu exornauit.

D. Thom. 24.

Dubium existit hoc loco, num Virgo, non corpus solum fulgens, sed pulcherrimam etiam Angeli substantiam viderit? D. Thomas 3 p. q. 30. art. 3. ad primum, negat: Fuisset, inquit, nobilior apparitio, si ipsum Angelum Virgo intellectuali visione in sua substantia vidisset, sed hoc non patiebatur status hominis viatoris, quod Angelum per essentiam videret. Hæc ille. Ex quibus intelliges D. Thomam existimasse Virginem non solùm non vidisse Angeli essentiam, sed neque videre ex ordinaria lege potuisse. Nam ex priuilegio, quis neget hominem non essentiam solum Angeli, verum etiam Dei, posse cernere?

An Virgo substantiam Gabrielis viderit. Albertus Magnus. Auctor quæstion. ad Antiochum. 25.

Hoc tamen priuilegium Virgini concessum, verisimiliter concedit Magnus Alb. super missus, c.14. 9. Fuit (inquit) in Virgine, animæ suæ, & spirituum per species proprias cognitio, quam habuit dispositiue per naturam, completiue per gratiam. & secundum hanc vidit Angelos, & animas, & dæmones. Auctor quoque quæstionum ad Antiochum, quæ tribuuntur Athanasio, quæst. 12. Sola, ait, Sancta Dei para Virgo, nudam essentiam Gabrielis archangeli, vt est, contemplata est, &c. Quòd si opponas: Si virgo Angeli intuebatur essentiam, quid assumpto corpore opus fuit? Respondemus, consentaneum fuisse rationi, vt Deum incarnandum, Angelus quodammodo incarnatus, apparenti in corpore nuntiaret. Forsitan admirandæ legationis ministrum Gabrielem, multi alij comitabantur Angeli absque corporibus, quorum omnium substantias Virgo sanctissima magna cum lætitia vidit.

In ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth.

In quem locum Angelus sit missus scribit Euangelista, scilicet, in ciuitatem Galilææ Nazareth, quod nomen, si per literam tsade צ, scribatur, vt Hieronymus docet scribendum, in lib. de nominibus hebraicis, non per ז Zain, ex sententia ipsius Hieron. florem significat, vel vt Pagninus ait florentem, à nomine נצר, netser, id est, flos. Hanc vrbem florem Galilææ appellat idem Hieronymus, epistol. 17. ad Marcellam: Ibimus, inquit, ad Nazareth, & iuxta interpretationem nominis, florem videbimus Galilææ. Non tamen Galilææ solum, sed totius etiam orbis flos Nazareth est, in qua mundi flos Christus est conceptus, & nutritus. *Vnde Nazarenus est appellatus*, vt Matthæus testatur; qua de re suo dicendum est loco. Andreas Hierosolymit. Episcopus, cum terrestri paradiso illam confert in serm. de Annuntiatione. Nazareth, inquit, Eden horum æmulata, ipsius Edẽ conditorem sinu suo complectitur; &c. Verùm Nazarethæ inuidere potuit terrestris paradisus. Siquidem paradisum Adamus ille primus, & prima Eua: Nazaretham vero Adamus Secundus orbis reparator, secundaque Eua incoluere.

26. D. Hieron. Nazareth orbis flos. Matth. 2. Andr. Hierosolymit. 27.

Ad Virginem desponsatam viro, &c.

Missus est Angelus à Deo orbem reparante, ad Virginẽ, quæ vrbem Nazareth incolebat: Iosepho quoque viro ex Dauidis clarissimi regis stirpe oriundo desponsata erat. Præclare sane idem orbi reperando initium datur, quod datum fuerat euertendo. A colloquio, quod cum virgine Eua, Angelus tartareus habuit, orbis euersio inchoata est, à colloquio, quod cum Virgine Maria, Angelus cœlestis fecit, reparatio sumpsit exordium. Eua diabolo assensit, vetitumque fructum decerpsit: Maria Angelo credidit, optatumque tot seculis fructum protulit. Illa pomum comedit, & mortem cunctis mortalibus attulit; hæc orbis reparatorem concepit; & vitam cunctis mortalibus peperit. Illa orbis ruinæ initium præbuit, hæc humanæ salutis prima fundamenta posuit. Accepimus hoc à Patribus, sic enim Bernardus scribit, in ser. 2. de Pentecoste: Missus est coluber tortuosus à diabolo, vt venenum per aures mulieris in ipsius mẽtem transfunderet, & sic refunderet in totius posteritatis originem: missus etiam est Gabriel à Deo, vt Verbum patris per aurem Virginis in ventrem & mentem ipsius erucharet, vt eadem via intraret antidotum, qua venenum intrauerat. Hæc Bernardus. Tertull. de carne Christi. In Virginem introducendum erat Dei Verbum extructorium vitæ, vt quod per huiusmodi sexum abierat in perditionem, per eundem sexum redigeretur in salutem.

Initiũ euertendo orbe per fœminã, initium quoque reparando per Virginem datum. 28. D. Bernard. Tertull. 29.

Innocentius Summus Pontifex, serm. 2. de Assumptione: *Oportebat, vt sicut per fœminam mors intrauit in orbem; ita per fœminam vita rediret in orbem.* Et ideo quod damnauit Eua, saluauit Maria, vt vnde mors oriebatur, inde vita resurgeret, &c. Innocent.

D. August. D. Chrysol. 30.

D. August. serm. 13. de Natiu. rogat: Quare Deus nascendo per Virginem, nos sic voluit reformare ad vitam? Respondet: Vt quia per mulierem in hunc mundum mors intrauit, salus per Virginem redderetur. Chrysologus, serm. 2. de Annuntiatione: Audistis, inquit, agi, vt homo cursibus eisdem, quibus dilapsus fuerat ad mortem, rediret ad vitam; agi cum Maria Angelus de salute, quia cum Eua Angelus egerat de ruina, &c. Beda, homilia de Annuntiatione: Quia mors intrauit per fœminam, aptè redit & vita per fœminam. Chrysin orat. de Annuntiatione. Vbi hostis vulnus inflixit, illic medicus adhibet medicamentum. Vnde mors ingressus principium habuit, inde vita sibi aditum patefacit, per mulierem mala fluxerunt, per mulierem emanant bona. D. Irenæus, libr. 5. capit. 19. Quemadmodum Eua per Angelicum sermonem seducta est, vt effugeret Deum præuaricata verbum eius, ita & Virgo Maria, per Angelicum sermonem euangelizata est, vt portaret Deum, obediens eius verbo. Et sicut illa seducta est vt effugeret Deum, sic hæc suasa est obedire Deo. Vt virginis Euæ, virgo Maria fieret aduocata, & quemadmodum astrictum est morti genus humanum per Virginem, scilicet Euam, soluatur per Virginem, scilicet Mariam, æqua lance disposita, virginalis

Beda. D. Chrysost. D. Irenæus. 31.

inobedientia, per virginalem obedientiam. Hæc Irenæus.

D. Thom. Missus autem est ad Virginem Angelus (ait D. Thom. 3.p.q.30.art.2.) vt diuinus seruaretur ordo, secundum quem angelorum interuentu diuina ad homines perueniunt.

Dionysius Areopag. Docet enim Dionysius Areopagita, in lib. de cœlesti hierarchia, cap. 4. ea quæ ordinis sunt secundi, in diuinum per ea reduci quæ sunt primi. Video, inquit, quod diuinum Christi humanitatis mysterium primo Angelis est patefactum, deinde per ipsos in cognitionis beneficium descendit. Sic igitur diuinissimus Gabriel Zachariam docuit mysteria, Mariam quoque, quomodo in ipsa foret diuinum ineffabilis diuinæ formationis mysterium. Hæc Dionysius. Quamuis autem Virgo dignitate, meritisque præcelleret Angelis, tamen vitæ huius statu, & natura humana infra Angelos erat, ideoque ab Angelo de incarnationis mysterio indecorum non fuit accipere nuntium.

Sophronius. Obseruat etiam Auctor sermonis de Assumptione, qui Hieronymo ascribitur, recte ad Virginem Angelum missum, propter eam, quæ inter Angelos virgines que cognatio intercedit. Bene (inquit ille) Angelus ad Mariam mittitur, quia semper est Angelis cognata virginitas. Profecto in carne præter carnem viuere, non terrena vita est, sed cœlestis; esse Angelum felicitatis est, esse vero virginem virtutis, &c. Chrysol. ser. 3. de Annunt. Virginitas, inquit, hoc obtinet viribus, quod habet Angelus ex natura. Angelus & Virgo diuinum agunt officium, non humanum. Angelicam gloriam acquirere, maius est quam habere, &c. Præterea D. Greg. Nazian. in orat. in dictū Euangelij, &c. An nō plane, inquit, Angelicum est, eam quæ carnis vinculis alligata sit, non secundum carnem viuere, sed natura ipsa excelsiorem esse? in præclaro autem illo opere, quod de virginitate carminibus conscripsit, Virginitatem Angelicam esse virtutem sic docet:

Greg. Naz.

Salue Virginitas diuino tradita dono.
Mater inoffensæ vitæ, bona maxima fundens.
Christi pars, & spiritibus sociata supernis
Ignaris thalami. Nam magnis coniugis expers
Est Deus, atque Dei rutilans chorus omnipotentis.

Nazianz. Vitam verò Virginum his carminibus egregiè depingit:

Virginitatis encomium.

Inuenies vitam thalami consorte carentem;
Totam cœlesti vice muneris esse parenti
Appensam, sacramque electrum, aurumque nitore
Vincentem, pennis celerem, mireque ferentem,
Prudentemque, leuemque, excelsam vertice, claram,
Vndique non terræ fixam, immersamque profundo,
Aetherea sed in vrbe, proculque à carne manentem.
Dextra amplexantem cœlum, vitamque senectæ
Ignaram, læuáque manu decus, atque perennes
Diuitias. Non testaceo sub pondere lentis
Passibus in mortem domiporta membra trahentem,
Non carnis, Christique simul mandata sequentem.
Non velut amphibiis mos est, in mollibus vndis
Degentem, atque etiam in terra, noctique diuque
Ardua, sed totam mittentem ad sydera mentem.

Huiusmodi vita, castisque huiusmodi salutatoribus, castissima delectatur Virgo. Qui Angelicam recitat salutationem, & Angeli verbis vtitur, eiusdem etiam puritate vtatur. De Ioseph Virginis sponso, ipsiusque desponsatione, suprà iam dictum est lib. 6. cap. 7. & 8. de nomine vero sanctissimo Mariæ, lege lib. 6. cap. 4.

CAPVT VII.

De salutatione Angelica.

Ingressus Angelus ad eam.

Sap. 18. *Quietum silentium tenebant omnia, & nox in suo cursu medium iter habebat*, Virgo autem vigilans, rerum diuinarum contemplationi vacabat. Tum ingressus ad eam in cubiculum Archangelus, totam domunculam admirabili splendore subito compleuit, optatissimumque Messiæ conceptum nunciauit. Etenim si Ioannis Baptistæ conceptus, ab eodem Archangelo Zachariæ in templo odoriferum thymiama adolenti est nunciatus, quis non credat, Christi conceptum, tunc temporis Virgini esse patefactum, cum suauissimæ orationis thymiama Deo adolebat? Docet hoc *Simon Cass.* Simon Cassianus his verbis: In conclaui erat Virgo, eam vigilantem inuenit Angelus, deditam lectioni, aut orationi vacantem. Nox appendebatur ex medio, nec adhuc tenella Virgo sua membra in quiete collegerat. Hæc ille. Et Bernardus homil. 3. super missus: Puto, inquit, Angelū ingressum in secretarium pudici cubiculi, vbi illa fortassis clauso super se ostio orabat patrem in abscondito. Ambrosius in Lucam: Sola Virgo in penetralibus, quam nemo viuorum videret, solus Angelus reperiret, &c. Et lib. 2. de virginibus: *Virgo*, inquit, *tunc sibi minus sola videbatur, cum sola esset.* Nam quemadmodum sola, cui tot libri adessent, tot prophetæ? Hęc Ambrosius. Aderant autem libri Virgini, quia diuinas literas eximiè callebat. Origenes homilia 6. in Lucam: Habebat (ait) legis scientiam, & prophetarum vaticinia quotidiana meditatione cognouerat, &c.

Virginitas Angelica virtus. *D. Chrysol.* 33.

Greg. Naz. 34.

Virginitatis encomium. 35.

Virgo orationi vacabat, eiū à Gabriele est salutata. *D. Bern.* *D. Ambros.* 2.

Origenes.

Forsitan ea hora illud Isaiæ vaticinium: *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel*, animo voluebat, admirandoque Messiæ desiderio exardescēs cum eodem vate precabatur. *Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum.* O Deus summe (aiebat) en aspicis, quam sit tellus arida, ac sterilis, sentibus, dumisque horrida, rorem mitte salutiferum, *pluuiam* mitte illam *voluntariam, quam segregasti hæreditati tuæ, infirmata est, tu vero illam perfice.* Cum hæc Virgo precaretur, Angelus adfuit, descenditque Dominus, sicut ros ille Gedeonicus in vellus aureum; hoc est, verum virgineum.

3. *Psalm. 67.*

Angelus clauso ostio ingressus est. *Andr. Ierosolymitan.* Andreas episcopus Hierosolymitanus, in sermone de Annuntiat. ait Angelum aperto ostio ingressum: Ad thalamum, inquit, in quo Virgo erat, cum peruenisset Angelus, aperto clam ostio, ad eam ingressus est, & mansueta admodum voce Virginem compellauit. Sed dicendum est, angelum clauso ostio ingressum, vt præter alios Bernardus docet, homil. 3. super missus: Angelicis, inquit, spiritibus parietes non obsistunt, cuncta æquè corpora, quantumlibet solida, vel spissa, penetrabilia sunt eis, ac peruia. Non fuit difficile Angelum per clausum ostium penetrare ad abdita Virginis. Hæc ille.

Bernard. 4.

Aue gratia plena.

Græcè à Luca scriptum est, χαῖρε κεχαριτωμένη, vox χαῖρε, Græcis salutandi vox est, quemadmodum Latinis, Aue. Dubium vero est, an Angelus Virginem salutarit voce Hebræa, quæ idem pene significet, quòd χαῖρε, id est, Aue, vel Gaude, an verò vsitata Græcis salutatione voluerit Lucas vsitatum hebræorum salutandi modum exprimere? Respondet Iansenius, Angelum more hebræorum Virginem salutasse, hoc modo, salom, lac שָׁלוֹם לָךְ, id est, *pax tibi*: Lucam verò voce, χαῖρε, qua Græci in salutando vtuntur, hebræam salutationem expressisse. At dicet aliquis, nouam fuisse hanc Virginem salutandi rationem, dicet quidem, qui ignorarit eodem verbo, χαῖρε, Iudam Christum, & Christum fœminas Matth. 28. salutare. Addet hebræam illam salutationem, salom leca, id est, *pax tibi*, aliter esse versam à Luca capite extremo, hunc in modum, εἰρήνη ὑμῖν, id est, pax vobis, ergo si ea Angelus vsus est, vertisset etiam hoc loco εἰρήνη σοι, id est, *pax tibi*, cum ergo sic non verterit, alia fuit Angeli ad Virginem, Christi ad fœminas, & Iudæ ad Christum salutatio. Respondeo, duobus modis in Euangelio eandem hebræam salutationem græco sermone esse donatam. Nisi fortè aliquis fuit alius modus salutandi hebræis, qui græcæ voci χαῖρε, id est, Gaude, vel Aue, ad amussim responderit. Non fuisse autem suadet Syriacum Euangelium, qui Lucę χαῖρε conuertit in, salom leci, id est, *pax tibi*.

Quid sit Aue. 5.

Matth. 28.

6.

A prece ergo & gaudio cœpit angelica incarnationis annuntiatio: annuntiabat enim Gabriel virgini gaudium illud magnum, quod postea pastoribus nunciauit. *Ecce euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo*, annunciabat pacem illam, quam Angeli dominicæ natiuitatis nocte suauissimis illis vocibus decantarunt: In terra pax hominib.

Luc. 2.

Potuisse

Virgo nomen Euæ conuertit in Aue.

Potuiſſet interpres transferre χαῖρε, in verbum, Gaude, ſed diuino nutu transtulit, Aue, quo verbo piè Eccleſia vult indicari, Virginem ſanctiſſimam ipſum nomen Euæ, ac proinde quas in mundum inuexit calamitates, in æternam felicitatem transmutaſſe. Sic enim in vulgato hymno canit: *Sumens illud Aue Gabrielis ore, funda nos in pace, mutans Euæ nomen.* Nam Eua, & Aue, iiſdem literis, ſed tranſmutatis ſcribuntur.

7.

Prouerb. 25.

Aqua frigida animæ ſitienti, nuntius bonus de terra longinqua, hoc eſt, quemadmodum frigidæ aquæ potus ſitientem recreat, ſic nuntius bonus è longinqua regione veniens audientem oblectat. Verè nuntius bonus fuit Gabriel, è longinquta cœli regione miſſus, verè aquæ frigidæ ſimilis, in ſummo æſtu ſitientibus propinatæ; præſertim Virgini, quæ ſicut deſiderat ceruus ad fontes aquarum, ita ad Deum fortem, fontemque viuum deſiderabat.

Gratia plena.

8.

Ephes. 1.

Græcum verbum eſt χαριτόω, id eſt, gratum facio, vel gratificò, quo vtitur Paulus: *Gratificauit*, inquit, *nos Deus in dilecto filio ſuo*, græcè ἐχαρίτωσεν, hoc loco verbi huius participium eſt κεχαριτωμένη, hoc eſt, *gratificata*, vt vertit Pagninus, & *gratia plena*, vt transtulit noſter interpres; gratificauit enim Deus Virginem per gratiæ plenitudinem. Et noſtra verſio etiam euangelij Syriaci, maliath rabutha, id eſt, gratia plena.

Ioan. 1.

Quomodo Virgo dicatur gratia plena. Act. 6. D. Bonau. Triplex gratiæ plenitudo.

9.

Plenus autem *gratia* dicitur Chriſtus, dicitur Virgo hoc loco gratia plena: Stephanus quoque *plenus* dicitur *gratia, & fortitudine*, at diuerſa eſt plenitudo atque menſura. Chriſtus vt D. Bonauent. docet, 3. ſentent. d. 13. q. 3. plenus fuit plenitudine ſuperabundantiæ, *quoniam de eius plenitudine nos omnes accepimus.* Virgo plena fuit plenitudine prærogatiuæ: Stephanus, ac reliqui ſancti, pleni fuere plenitudine ſufficientiæ. Vt enim ait D. Thom. 3. p. q. 7. art. 10. ad 2. eſt quædam gratiæ plenitudo omnibus ſanctis communis, vt ſcilicet gratiam habeant ſufficientem ad metendum vitam æternam. Eodem art. D. Thomas duplicem docet eſſe gratiæ plenitudinem, alteram ex parte gratiæ, alteram ex parte ſubiecti habentis gratiam. Ex parte, inquit, ipſius gratiæ, dicitur eſſe plenitudo gratiæ, ex eo quod aliquis pertingit ad ſummum gratiæ, & quantum ad eſſentiam, & quantum ad virtutem, quia ſcilicet habet gratiam, & in maxima excellentia qua poteſt haberi, & in maxima extenſione ad omnes gratiæ effectus. Et talis gratiæ plenitudo

Duplex gratiæ plenitudo.

10.

eſt propria Chriſto. Ex parte vero ſubiecti eſſe dicitur gratiæ plenitudo, quando quis habet plene gratiam, ſecundum ſuam conditionem. Et hæc plenitudo non eſt propria Chriſto, ſed communicatur aliis per Chriſtum. Virgo verò dicta eſt plena gratiæ, non ex parte ipſius gratiæ, quia non habuit gratiam in ſummia excellentia, qua poteſt haberi, nec ad omnes effectus gratiæ, ſed dicitur fuiſſe plena gratia, per comparationem ad ipſam, quia habebat gratiam ſufficientem ad ſtatum, ad quem erat electa, vt ſcilicet eſſet Mater Dei: Similiter Stephanus dicitur plenus gratia, quia habebat gratiam ſufficicntem ad hoc, quod eſſet idoneus miniſter, & teſtis Dei, ad quod erat electus. Et idem dicendum eſt de aliis. Hæc D. Thomas.

D. Ambr.

11.

D. Chryſol.

Pſalm. 71.

D. Ambroſ. in Lucam, gratia plenam virginem interpretatur, quia Chriſtum concepit: Bene, inquit, ſola gratia plena dicitur, quæ ſola gratiam, quam nulla alia meruerat, conſecuta eſt, vt gratiæ repleretur auctore. Et Chryſol. ſerm. 2. de Annunt. Gratia plena, quia in aliis gratia, in tota gratiæ pariter venit plenitudo. Et ſerm. 3. Gratia plena, quia ſingulis gratia ſe eſt largita per partes: Mariæ vero ſimul ſe totam dedit gratiæ plenitudo, *omnes de plenitudine eius accepimus*, vnde & Dauid dicit: *Deſcendet ſicut pluuia in vellus*, &c. Bern. hom. 3. ſuper miſſus. Legimus in actis Apoſtolorum, & Stephanum plenum gratia, & Apoſtolos fuiſſe repletos Spiritu Sancto, ſed longè diſſimiliter à Maria. Alioqui nec in Stephano habitauit plenitudo diuinitatis corporaliter, quemadmodum in Maria, nec Apoſtoli conceperunt de

12.

Spiritu Sancto, quomodo Maria. Hæc Bern. Et auctor ſermonis de Aſſumptione inter opera Hiero. Bene (ait) plena gratia virgo, quia cæteris per partes præſtatur: Mariæ vero ſimul ſe tota infudit plenitudo gratiæ. Hoc quippe eſt quod Dauid canit, *Deſcendet ſicut pluuia in vellus*. Beda item; bene

gratia plena vocatur, quæ nimirum gratiam, quam nulla alia meruerat, aſſequitur; vt ipſum videlicet gratiæ concipiat & generet auctorem, &c.

Virgo plena gratia.

13.

Fatemur quidem hanc fuiſſe eximiam Virginis gratiam, at Angelum putamus de hac non feciſſe verba; nondum enim virgini collata erat, cum illam ſalutauit. De Gratia ergo quæ gratum Deo hominem reddit, intelligenda ſunt Angeli verba, quam virtutur omnium chorus comitatur; Angelus enim gratiſſimam Deo eſſe virginem ſignificare voluit; erat autem gratiſſima per gratiam, cuius hoc munus eſt, hominem gratum Deo efficere. Fuit Virgo altera Luna plena gratiæ lumine, nec tamen plenitudinem vnquam amiſit, vt illa ſoler amittere Luna, quam in cœlo cernimus. Fuit mare plenum, in quod gratiarum flumina ingreſſa ſunt, iuxta illud: *Omnia flumina intrant in mare*; Vnde D. Bonauent. in ſpeculo, cap. 3. Omnia (inquit) flumina intrant in mare; dum omnia charismata ſanctorũ intrant in Mariam; flumen enim gratiæ Angelorũ intrat in Mariã, & flumen gratiæ Patriarcharum & Prophetarum intrat in Mariam, & flumen gratiæ Apoſtolorum, & flumen gratiæ Martyrum, & flumen gratiæ Confeſſorum, & flumen gratiæ Virginum. Hæc Bonauent. De plenitudine gratiæ virginis iam ſuprà diximus, lib. 6. cap. 10.

In Virginem velut mare omnia incurrunt flumina gratiarum. Eccli. 1. D. Bonauen.

14.

Dominus tecum.

Hebræis ſalutandi modus erat, Dominus tecum, vel vobiſcum. Angelus Gedeoni, *Dominus* (inquit) *tecum virorum fortiſſime*, & Booz meſſores ſic ſalutat, *Dominus vobiſcum*, ſcilicet ſit. Dubium eſt, num hæc vox Angeli ſit tantummodo Virginem ſalutantis, an etiam affirmantis Dominum eſſe cum Virgine. Caietanus ſalutantis eſſe putat, ſed affirmantis vocem eſſe, recepta fert opinio. Eſt itaque ſenſus, *Dominus tecum* eſt, vt fautor tuus, vt amator, vt defenſor, eritque paulo poſt vt filius, nondum enim incarnatum erat diuinum Verbum, cum hæc Angelus verba protulit.

An ſint hæc verba; Dominus tecum ſalutantis. Iudicum 6. Ruth. 2. Caietanus.

15.

Andr. Cret. An ſint intelligenda de incarnatione hæc verba, Dominus tecum.

Andreas Cretenſis, in orat. de Annuntiatione, intelleXiſſe videtur hæc verba de Incarnatione, ſic enim ſcribit: Non fuit contentus Angelus gaudij ſigna prodidiſſe, niſi lætitiæ quoque auctorem in vtero Virginis deprædicaſſet, hoc enim quod ait, Dominus tecum, ipſum adeſſe regem clare ſignificat, totum, inquam, cum in Virgine eſſe, in corpus coactum, vt etiam nihil de propria eius gloria ceſſerit. Et D. Thom. In hac (inquit) ſalutatione præmiſit Angelus idoneitatem Virginis ad conceptum dicens: Gratia plena, expreſſit conceptum in hoc quod dixit: Dominus tecum, &c. Sentit ergo D. Thom. his verbis, Dominus tecum, ſignificari Dominum iam fuiſſe conceptum, cum ſunt prolata. Præterea D. Petrus Alex. Epiſcopus, ac martyr, in codice, quem de Deitate edidit citatus in Concilio Epheſino, tom. 2. cap. 7. Vera (ait) prædicat Euangeliſta, dum dicit: *Et Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis*: cum videlicet, cum Angelus Sacram Virginem huiuſmodi oratione ſalutauit: *Aue gratia plena Dominus tecum*: hoc eſt, Dei Verbum nunc tecum eſt. Nam illa Gabrielis ſalutatio Deum verum in vtero virgineo natum, & carnem factum inſinuat. Hinc & ſcriptum eſt: *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi, ideoque quod natum eſt ex te ſanctum, vocabitur filius Dei.* &c. Eadem verba D. Petri citantur in Concilio Chalcedonenſi, actione 1. in cap. cui titulus eſt, Nicenæ Synodi fides. Auguſt. ſerm. 2. de Annunt. Tecum (inquit) Dominus in corde, tecum in ventre, tecum in vtero, tecum in auxilio. Et Niceph. Virgo ab Archangelo Gabriele lætum accipit nuntium: *Aue* dicente, *gratia plena, Dominus tecum*; & ſimul cum ea voce, Verbum Dei deſcendit, & naturam noſtram ſubit, & Card. Petr. Dam. ſerm. 1. de Natiuitate Virginis: *Aue gratia plena, Dominus tecum*, ait Archangelus, audisne in hoc verbo incarnationem Dei, redemptionem hominum, renouationem mũdi? &c. Et Hieronym in ep. 140. ad Principiam, Sancta (inquit) Maria, quia conceperat eum, in quo omnis plenitudo diuinitatis habitat corporaliter, plena gratia ſalutatur. Hæc ille. Videtur ergo ſentire, virginem concepiſſe, antequam plena gratia ſalutaretur.

D. Thom. 3. p. q. 30. art. 4.

D. Petrus Al xand.

16.

D. Auguſt.

17.

Niceph orus l. 1. c. 8.

Card. Petr. Damian.

D. Hieron.

Attamen ex ipſo Lucæ euangelio luce meridiana clarius

18.

est, virginem post hæc verba *Dominus tecum*, concepisse. Post illa enim, ait Angelus; *Ecce concipies, & paries filium.* item: *Spiritus sanctus obumbrabit tibi*, &c. Ergo nondum conceperat, nondum Spiritus sanctus illi obumbrauerat. Augustinum facile est explicare. Tecum (inquit) inventre, subintelligi, erit; simili modo explica Cardinalem, D. Thomam, & D. Petrum Alexand. Andreas Cretensis non indiget explicatione, quia existimat, Christum ante Angeli aduentum esse incarnatum. Ad illa enim verba: *Quomodo fiet istud?* hunc Angelo sermonem affingit; Dominum esse tecum dixi; & tu Virgo quomodo hoc continget ambigis; Dominum ego anteuenisse aduentum meum, & tuum subisse vterum tibi nuncio, & tu de viro mihi differis, & terreno quodam partu? &c. Vides quam aperte dicat, ante Angeli aduentum conceptum Christum? Idem colliges ex sequentibus verbis.

An sit incarnatum Dei Verbum ante aduentum Angeli. *Andr. Cret.*

19.

Obijcies illud, *Quod enim ex te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei*, Græce sic legi: *Quod enim ex te natum, vocabitur filius Dei, γεννώμενον.* Respondeo, sumi præsentis participium, pro futuro, ideo noster interpres vertit: Quod ex te nascetur; nondum enim conceptum, aut natum in vtero erat. Nicephor. vero cum sic ait: Simul cum ea voce Verbum diuinum descendit; vocem appellauit totam Angeli salutationem, similem etiam in modum potes interpretari Petrum Dam. D. Hieron. verbum conceperat, pro conceptura erat, vsurpauit. Si roges: quonam tempore virgo concepit Christum? Resp. concepisse postquam illa humilitatis plenissima verba protulit; *Ecce ancilla Domini*, vt eo loco ostendemus.

Nicephorus.

20

Benedicta tu in mulieribus.

Cajetanus hæc etiam verba imprecatoriè dicta existimat, hoc sensu; *Benedicta sis inter mulieres*: Asseueranter dicta alij rectius sentiũt, hoc sensu: *Benedicta tu es inter mulieres.* Et quidem benedicta Virgo fuit præ cunctis fœminis; quia summam à Deo benedictionem reportauit. Dei enim benedictio est, gratiæ, donorumque collatio. Expende gratiam, donaque Virgini collata, tunc quanta hæc fuerit benedictio intelliges. Congruit sanè Virgini illud: *Benedictio illius*; id est, Dei, *quasi fluuius inundauit*: Nam quemadmodum Nilus inũdans, terram omni ex parte irrigat, aquisque operit, ita Dei benedictio, hoc est gratia, ac dona, omni ex parte Virginem irrigauere, ac operuere: *Benedictiones Patris tui* (ait Iacob filium Ioseph alloquens) *confortatæ sunt benedictionibus patrum eius.* Hæc Iacob, quæ nos Virgini rectissimè accommodabimus. Siquidem benedictiones Virginis confortatæ sunt, ac preualuerunt benedictionibus patrum eius. Nec benedictiones Abrahami, nec Isaac, nec Iacob, nec Dauidis, nec viri, aut fœminæ alicuius, cum virginis benedictione certare possunt, longè omnes superat. Benedicta est in mulieribus, benedicta in viris quoque.

Eccl. 39.

21

Gen. 49.

Benedicta dicitur Iahel, quòd Sisaram vita priuarit. *Benedicta inter mulieres Iahel vxor Haber Cinæi, & benedicatur in tabernaculo suo.* Iudith quoque benedicta appellatur, quòd Holophernem occiderit; *Benedicta es tu filia à Domino Deo excelso, præ omnibus mulieribus super terram*, &c. At fuerunt hæ benedictiones, eius benedictionis qua virginem Deus cumulauit, vmbræ quædam tenues, Virgo enim vera Iahel est, veraque Iudith, quæ non Sisaram aliquem, aut Holophernem occidit, sed tartarei Draconis caput contriuit.

Iudicum.

Iudith 13.

22

Celeberrima est in sacris literis benedictio illa, quam fratri Esau præripuit Iacob. *Det tibi Deus de rore cœli, & de pinguedine terræ, abundantiam frumenti, & vini; & seruiant tibi populi, & adorent te tribus. Esto Dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ, qui maledixerit tibi, sit ille maledictus, & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur.* Hæc Iacob benedictio. At vestigium est benedictionis filiæ Iacob, id est, Virginis, confortata est benedictio eius, benedictioni patris eius. Dedit enim Virgini Deus de rore cœli, id est, de gratia cœlesti copiam admirabilem, imò dedit ei totam roris cœlestis plenitudinem, id est, Christum, iuxta illud, quod supra iam citauimus: Mariæ simul se totã infudit plenitudo gratiæ, dedit illi Deus rorem illum cœli, quem suspirat Isaias, *Rorate cœli desuper.* Vt enim ait Chrysologus, serm. 3. de Annunt. Cœlestis imber virgineum in vellus placido se fudit illapsu, & tota diuinitatis vnda, bibulo se nostræ carnis cælauit in vellere, donec per patibulum crucis expressum, terris omnibus, in pluuiam salutis se effunderet, &c.

De Virginis benedictione. *Genes.* 27.

23.

Isaie 27.

D. Chrysol.

24.

Quibus ego verbis virgineæ terræ pinguedinem, id est, fertilitatem, prædicem? quæ vnquam tellus pinguior, quę vnquam virgineo corpore fuit vberior? quænam vnquam vberiores vel attulit fructus, vel afferre potest? nulla sanè. Illa, illa beata tellus; ille vterus cœlo excelsior, Christum tulit, quo fructu nullus potest melior aut vberior excogitari. Hic nostra est abundantia frumenti, & vini, ipse panis est vitæ, sanguinemque suum instar pretiosissimi vini nobis propinat. Iam verò quod sequitur: *Seruiãt tibi populi*, &c. vtrinam præclarius, Virginine, an Iacob cõgruit? Virgini haud dubiè, Virgini seruiunt populi, adoratione hyperdulię, adorant eam tribus, est fratrum suorum domina, incuruantur ante eam filij matris eius, id est, homines eiusdem cum illa naturæ. Infelices hæretici, qui illi maledicere audent, maledicti sunt, qui vero illi benedicunt Orthodoxi, qui illam laudant, qui precantur, qui imitantur, benedictionibus replentur.

25.

Addamus, & alteram virgineæ benedictionis tenuem effigiem, Iosephi nimirum benedictionem. *Omnipotens benedicet tibi benedictionibus cœli desuper, benedictionibus abyssi iacentis deorsum, benedictionibus vberum & vuluæ.* benedictionem hanc Ioseph filio Iacob, Deus impertiuit, sed multo excellentius Virgini tribuit, benedixit illi mille *benedictionibus cœli desuper*, id est, cœlestium charismarum, *benedictionibus* quoque abyssi, id est, aquarum, quibus illius animũ irrigauit, gratiæ enim abyssum quandam in illam effudit. Denique *benedictionibus vberum, & vuluæ.* Hanc autem benedictionem, quis fando explicare poterit? quis benedictionem illam (vt par est) extollet, quam Deus in vuluam, id est, vterum, vberaque Virginis contulit, vt Christum vterus gestaret, & vbera lactarent? Hæc optatissima illa fuit Abrahæ benedictio: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.* Hoc Abrahæ semen, hũc filium vterus tulit Virginis, huic sanctissima illius vbera lac præbuere. Benedicta ergo à Deo in mulierib. benedictionibus cœli desuper, & abyssi gratiæ, & benedictionib. vberum sanctissimorum, ac vuluæ beatissimæ: Benedicta à Deo, & benedicta ab hominibus quoque, iuxta illud: *Nomen tuum in æternum magnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum, qui memores fuerint virtutis Domini in æternum*, &c. Et illud eiusdem Virginis, *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Benedictio patris* (ait Eccles.) *firmat domos filiorum*, summa vero benedictio summi Patris, summæ impertita filiæ, Virginis domum stabiliuit, auxit, ornauit in sempiternum. Domum enim Virginis in cœlo terraque cæteris omnibus nobiliorem, præclarioremque, benedictio summi Patris effecit.

Genes. 49.

Genes. 22.

Iudith 13.

Luc. 1.

Eccles. 3.

27.

CAPVT VIII.

Turbatur virgo, timore liberatur, filius promittitur; Angelo respondet.

Quæ cum audisset, turbata est in sermone eius.

1.

NOnnihil turbationis attulit Virgini Angeli fulgentis aspectus, & salutatio. Turbatam ex aspectu Angeli docet Ambros. lib. 2. de Virginibus, Virgo (inquit) quasi viri specie mota trepidauit. Et Lucæ 1. Trepidare virginum est, & ad omnes viri ingressus pauere, omnes viri affatus vereri. Et Hieronymus, in epistola ad Lætam, Ideo forsitan timore perterrita Virgo est: quia virum, quem non solebat, aspexit. Et in epistol. ad Eustochium, cum Gabriel viri specie ad Virginem venisset, consternata respondere non potuit, nunquam enim à viro fuerat salutata, & quæ hominem formidabat, cum Angelo fabulatur intrepida. Damasc. orat. 1. de dormitione Virginis: Virgo Angeli ore commota est, vt quæ cum viris colloqui minime consueuisset, siquidem Virginitatem sedulo seruare constituerat, &c. Et Ecclesia in responsorio Annuntiat. Expauescit Virgo de lumine, &c. Quemadmodum enim pastores claritas Dei circumfulsit, vt Lucas scribit,

D. Ambros.

D. Hieron.

D. Damasc.

2.

Cur virgo turbata fuerit.

cum

cum Angelum viderunt; ita nocte media circumfulsit,& Virginem.

Origenes. Turbatam verò propter salutationem, ex Euangelio colligitur; *Turbata(inquit Lucas)est in sermone eius, ideoque cogitabat qualis esset illa salutatio.* Sentit hoc Orig. hom.6.in Luc. Soli(inquit)Mariæ hæc salutatio seruabatur; si enim sciuisset ad alium quempiam, similem factum esse sermonem, (habebat quippe legis scientiam) nunquam quasi peregrina eam salutatio terruisset,&c. Alij addunt, turbatam quòd timuerit cacodæmonis in salutatione dolum. 3. Euthymius: Turbata (inquit) est,quia timuit,ne fortè dolus esset;& cogitabat,vtrum diuina esset salutatio,an à dæmone. & D.Bern.hom.3. super missus: Quod turbata est, verecundiæ fuit virginalis; & cogitabat, quia sciebat prudens Virgo, quod sæpe Angelus Satanæ,transfigurat se in Angelum lucis; & quia humilis erat & simplex,& nihil tale ab Angelo sperabat,&c.

Euthym. D.Bernard.

Opponet quispiam. Nónne Virgo Angelorum tum visioni,tum colloquio assueta erat, vt supra dictum est? Cur igitur ex aspectu Gabrielis colloquioq; turbatur? Respondemus, turbatam ex inusitato aspectu, colloquioque;Non enim solebant Angeli illo modo, quo tunc visus est Gabriel,illi apparere,nec illo modo loqui. Vnde timuit, ne 4. fortè dæmon esset. Ambros. in Lucam, salutationis nouam formam Virgo mirabatur, nusquam enim erat lecta, vel audita,&c. Et Origen. iam citatus,quasi peregrina eam salutatio terruit. Laurent. Iustin. in serm. de Annunciat. Turbata,inquit,est non ex Angelico aspectu, quasi insolito,quippe quæ iugiter visitabatur ab Angelis,sed ob excellentiam diuini præsagij, quòd propria merita præcellere videbatur. Consuetit namque humilitas, sicut semper stare sub se,ita difficile fidem accommodare ijs, quæ suprà eam esse censentur, &c. Et Simon Cassianus, Nec turbatam Virginem, aut vllo modo pauidam ex Angelica præsentia Scriptura commemorat, velut visionibus Angelicis assuetam,& eorum singulariter fulta custodijs,dumtaxat ex fermone Angelico turbata est, &c. Græcus Anonymus in Catena D.Th. Cum assueta, ait, foret Virgo ijs visionibus; Euangelista non visioni, sed relatibus, id est, sermoni turbationem tribuit. Idem sentit D.Bonau. in meditat.de vita Christi, cap. 4. Præterea Lyranus: Sciendum,inquit,quòd Virgo solita erat videre Angelos, & ideo de apparitione Angeli non fuit turbata, sed de salutatione insolita, quia nihil mirabilius est verè humili,quam sua exaltatio,&c.

D. Ambro. Origenes. Iustinian. Simon Cass. 5. D. Bonauen. Lyranus.

Sanſonis conceptum nunciauit matri Angelus, terribili specie:*Vir Dei,*ait illa,*venit ad me habens vultum angelicum,terribilis nimis.* In quem locum Cardinalis Caiet.sic scribit: Non apparuit sub viri amabilis,sed timendi specie Angelus,quia mulieri inueni apparebat: nec decebat eam trahere ad sui amorem, sed reuerentiam, &c. Et Abulensis. Ista, inquit, est conditio bonorum Angelorum, quia, vt communiter, se ostendunt terribiles, non ad terrendum, sed ad reuerentiam ostendendam, vt appareat dignitas honoris eorum. Hæc ille.Etsi terribiles videri soleant Angeli hominibus, Virgini certè non terribilis, sed amabilis potius & hilaris visus est Gabriel. Etenim non marri Sanſonis, sed matri apparebat Dei,cuius reuerentiam non ipse captabat, sed eam illi maximam deferebat.

6. Iudic. 13. Caietanus. Abulensis.

Itaque longe aliter quam Danieli, apparuit Virgini Gabriel. *Vidi,*inquit Daniel,*& ecce vir vnus vestitus lineis, & renes eius accincti auro obrizo, & corpus eius quasi chrysolithus, & facies eius velut species fulguris,& oculi eius vt Lampas ardens,& brachia eius,& quæ deorsum sunt vsque ad pedes, quasi species æris candentis, & vox sermonum eius, vt vox multitudinis.* Angelus quem his coloribus Daniel pingit, vt existimarunt Ioannes Cassianus collatione 8. Theod.& Carthus. Pererius quoque noster Dan.10. Gabriel erat,qui terribili hac forma summum Danieli,eiusque comitibus terrorem incussit. De comitibus sic Daniel: *Terror nimius irruit super eos, & fugerunt in absconditum:* De se verò:*Non remansit,* inquit, *in me fortitudo, sed & species mea immutata est in me,& emarcui, nec habui quicquam virium. Et audiui vocem sermonum eius, & audiens iacebam consternatus super faciem meam,& vultus meus hærebat terræ.*

7. Dan. 10. Aliter Gabriel Virgini, aliter Danieli apparuit. Cassianus, Theodoretus, Carthusian. Pererius.

8. Deus bone, quam mirum terrorem Gabriel Danieli incussit. Procul à Virgine terribilis Angeli forma, procul fulgurans facies, oculi ardentes, corpus simile æri candenti, voxque multitudinis, procul horror huiusmodi, non est vt Danielis, sic Virginis species immutata, nec emarcuit, nec vires amisit. Turbata est(ait Bern.hom.3. super missus) sed non perturbata. Audiens Daniel Gabrielem iacebat consternatus,& vultus eius hærebat terræ; audiens Virgo eundem Gabrielem,erecto corpore,& animo, modestiaq; pleno vultu stabat, turbata est in sermone eius nonnihil, neque protinus salutata respondit, sed cogitabat qualis esset noua ista salutatio. Quòd turbata est(ait Bern.hom.3.) verecundiæ fuit virginalis,quod non perturbata fortitudinis,quod tacuit & cogitauit prudentiæ,&c. Et Ambr. Erat cogitans cum verecundia, quia pauebat cum prudentia, quia benedictionis nouam formulam mirabatur,quæ nusquam lecta est, nusquam ante comperta,soli Mariæ hæc salutatio debebatur, &c.

D. Bernard. 9. D. Ambr.

Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum.

Turbationem Virginis pellit Angelus. *Ne timeas,* inquit, *Maria,* nomine proprio iam illam compellat. Familiariter, ait Bern.hom.3. Virginem vocans ex nomine, benignè ne timeat persuadet, nihil hic doli, nihil hic fallaciæ est, nullam circumuentionem, nullas hic suspiceris insidias. Non sum homo, sed spiritus, & Dei Angelus, non Satanæ. Sic Bernard.hæc verba explanat. Eundem in modum Andreas Episcopus Hierosol.explicat: Non fraudulentus, inquit, hic modus est,haud fallendi animo ad te venio, non impostor serpens rursus tibi loquitur,non terrenus tibi nuntius adsum. Basilius vero Episcopus Seleuciæ aliter: *Ne timeas,* inquit, *Maria,* timor enim eorum est, qui offenderunt: tu vero gratiam inuenisti apud Deum, & Chrysol. serm.2.de Annunt.Verum,inquit,est,quia qui inuenit gratiam, nescit timere:& sermone quarto: Timet non qui inuenit, sed qui perdit. Inuenit Virgo concipiendo superni germinis gratiam,quæ pariendo non perdidit virginitatem,quid timet, quæ securitatem rerum concipit, parit gaudia seculorum? quid timet,quæ suscepit eum, quem timent omnia, quæ timentur? Hæc ille.

D. Bernard. Liberatur timore Virgo. 10. Basilius Seleuc. D. Chrysolog. 11.

Obserua, inuenire gratiam apud aliquem, idem esse quod alicui placere.*Noë inuenit gratiam coram Domino*, id est, Deo placuit.*Ioseph inuenit gratiam coram Domino suo*, id est, gratiosus fuit apud herum suum.*Esther traditæ est eunucho, vt seruaretur in numero fœminarum,quæ placuit ei, & inuenit gratiam in conspectu illius.* Ex his verba Angeli facile intelliges: *Ne timeas Maria,inuenisti enim gratiam apud Deum*, hoc est, places summopere Deo. Nemo autem Deo placet, qui gratia iustificante careat: Virgo gratia plena erat. Deoque mirum in modum, plus quam Angeli omnes placebat.

Genes.9. Gen.39. Esther 2.

De hac Virginis gratia Andreas Ierosolym. Inuenisti, inquit, gratiam ô Virgo apud Deum, quam non accepit Sara, quam non sensit Rebecca, quam nec Rachel cognouit, qua non est digna habita Anna mater Samuelis, quoniam hæ quidem ex sterilibus factæ sunt matres amittentes vna cum virginitate orbitatem, tu autem etiam si mater fis, virginitate tamen frueris illæsa: Inuenisti gratiam, qualem non nactus est quisquam ab æterno sicut tu, &c. Et Bern.hom.3. Inuenisti quod quærebas, inuenisti quod nemo ante te potuit inuenire, inuenisti gratiam apud Deu, Dei & hominum pacem, mortis destructionem, vitæ reparationem, &c. *Adamauit eam Rex plus quàm omnes mulieres, habuitq; gratiam, & misericordiam coram eo super omnes mulieres,* &c. Damasc. orat.1. de dormit. Virg. Gratiæ abyssum Virgo inuenit, quæ duplicis virginitatis nauem incolumem seruauerat, animamque non minus, quam corpus Virginem custodierat; vnde etiam corpori virginitatis constabat,&c.

12. Andreas Ierosol. D. Bernard. Esther 2. D. Damasc. 13.

Non sine causa à gratia salutationem inchoat Angelus, & gratiam inculcat; quia incarnationis admirandum beneficium,non hominum meritis, non naturæ, sed gratiæ tribuendum est. O Virgo(ait Chrysol.serm.2.de Annunt.) Gratia te matrem præstitit; non natura,

Beneficium incarnationis gratis datū. D.Chrysol.

Ecce concipies in vtero & paries filium,&c.

Ita,inquit Angelus, Deo placuisti, tantamque gratiam

14. apud eum inueniſti ; vt Vnici filij ſui te matrem eſſe velit. Tantæ rei nuncius ad te miſſus venio. Virginem illam in

Iſaiæ 7. memoriam reuoca, de qua Iſaias cap. 7. hæc ſcribit ; *Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel*, &c. Virgo illa es. *Ecce concipies, & paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum.* Ieſus erit, id eſt, Saluator; Erit quoque Emmanuel, vt Iſaias prædixit, id eſt, nobiſcum Deus, hic enim erit magnus, & filius altiſſimi Dei vocabitur. Erit, inquam, magnus Deus & Dei filius. Dixit idem Gabriel de Ioanne : *Erit magnus coram Domino*, ſed vt homo de Chriſto ait : *Erit magnus* ; nempe vt Deus, & homo. Dictum (in-

D. Ambr. quit Ambr.) eſt de Ioanne ab Angelo : Quia erit magnus; ſed ille quaſi homo magnus, Chriſtus quaſi Deus magnus. Magnus Ioannes, ſed coram Domino, magnus Chriſtus, ſed Dominus, &c.

15. *Concipies* (inquit) *in vtero* vt reliquæ fœminæ, verus erit

D. Chryſol. conceptus, non phantaſticus. Chryſol. ſerm. 4. In vtero dixit Angelus, vt conceptus eſſet veritas, non figura, vt partus eſſet proprietas, non imago, vt ſicut de Deo vero, Deus verus, natus eſt, ſic de vero concepto, veritas humani corporis naſceretur. Eſt ergo hæreſis, quæ Chriſtum æreum corpus aſſumpſiſſe mentitur; nec habuiſſe carnem, ſed hominem ſimulaſſe confingit. Hæc ille.

Rogabis cur non dixerit, *filius altiſſimi erit*; ſed *filius altiſ-*

Matth. 1. *ſimi vocabitur* ? Reſpondemus, forſitan phraſim Hebræam

16. eſſe; eadem vſus eſt Matth. cap. 1. *Iacob genuit Ioſeph virum Mariæ, de qua natus eſt Ieſus, qui vocatur Chriſtus* ; id eſt, qui eſt

Luc. 1. Chriſtus; & hoc eodem capite Angelus : *Hic menſis eſt ſextus illi, quæ vocatur ſterili* ; id eſt, quæ eſt iterilis. retinet quoque poteſt verbum in proprio ſignificato hoc ſenſu, Filius Dei verè vocabitur filius, quem concipies : atq; adeò filius Dei erit, vocabitur ab Eccleſia filius tuus; non tamen vocabitur alicuius hominis filius, ſed Dei, erit filius tuus, & filius Dei; Patrem nullum præter Deum habebit.

Dabit illi Dominus ſedem Dauid patris eius, &c.

17. Prædixerant Prophetæ Meſſiam in ſolio Dauidis ſeſſurum : *Multiplicabitur enim imperium, & pacis non erit finis, ſuper ſolium Dauid, & ſuper regnum eius ſedebit ; vt confirmet illud, &*

Eſaiæ 9. *corroboret in iudicio, & iuſtitia, amodo, & vſque in ſempiternum*, &c. Pſal. 2. *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo, ſuper Sion montem*

Pſalm. 2. *ſanctum eius.* Pſalm. 131. *De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem*

Pſalm 131. *tuam.* Ierem. 23. *Ecce dies veniunt dicit Dominus, & ſuſcitabo*

Ieremi. 23. *Dauid germen iuſtum ; & regnabit Rex, & ſapiens erit, & faciet iudicium & iuſtitiam in terra*, &c. Zachar. 9. *Ecce Rex tuus*

Zachar. 9. *veniet tibi iuſtus & Saluator.* Hunc promiſſum Regem Meſſiam ait Angelus fore filium Virginis, qui in ſolio Dauidis ſedeat in ſempiternum. *Dabit* (inquit) *illi Deus ſedem Dauid patris eius.*

Sunt autem verba hæc explicanda de Regno non temporali, ſed ſpirituali, nec enim Chriſtus ſuper ſolium Dauidis temporale vnquam ſedit nec illud ſolium æternum eſſe potuit. Sedes itaque Dauid, & domus Iacob hoc loco, ſe-

18. *Quid ſigni-* des, domuſq; Eccleſiæ appellantur, in qua ſedet, & imperat,

ſidet ſedes in æternumque imperabit Chriſtus. Sed cur Eccleſiæ ſedes

Dauid, & domus Iacob. dicitur ſedes Dauid ? Reſpondeo, quia thronus Dauidis fuit typus throni Eccleſiæ, dedit ergo Deus Chriſto ſedem Dauid, non typicam, ſed veram ſedem, quam illa adumbrabat. Similem in modum dicitur Eccleſia domus Iacob, quia domus Iacob Eccleſiæ imago fuit ; & in domo Iacob olim Eccleſia erat. Eſt hæc Bernardi ſententia hom. 4. ſuper miſſus : *Dabit* (inquit) *ei Dominus ſedem Dauid patris ſui*, non typicam, ſed veram, non temporalem, ſed æternam, non terrenam, ſed cœleſtem, quæ idcirco memorantur fuiſſe Dauid, quia hæc in qua temporaliter ſedit, æternæ illius gerebat imaginem, &c.

B. Bernard.

19. Rex eſt Chriſtus vt Deus, Rex etiam vt homo. Rex eſſe

Nobis natus Chriſtus, & nobis regnat. voluit noſter, non vt tributa exigeret, ſed vt mortem pro nobis oppeteret. O regem omni amore dignißimum, qui non ſua, ſed populi ſibi commiſſi quærit commoda. Gaudeamus (ait Chryſol. ſer. 4. de Annunt.) quia qui ſibi regnauit, regnaturus eſt nobis ; gaudeamus, quia venit regnaturus in terra, vt nos cum illo regnare poſſimus in cœlo. Nobis natus eſt, nobis vtique regnum venit donaturus.

B. Chryſol.

Hæc ille. Cupis regnare cum Rege tuo ? Audi Apoſtolum; 2. ad Tim. 2. *Si ſuſtinebimus, & conregnabimus.* Audi Euange-

2. Tim. 2. lium : *Regnauit in domo Iacob* ; quid ſignificat Iacob, nónne ſupplantatorem ? Eſto vitiorum omnium, Diaboli, voluptatumque ſupplantator, ſi cum hoc Rege regnare vis, qui in domo Iacob, id eſt, ſupplantatoris, regnat in æternum.

20. At quis ex nobis eſt (ait Bernard. hom. citata) qui iuxta

Cert andum cum vitiis. interpretationem nominis Iacob, ſupplanter Diabolum de corde ſuo ? luctetur cum vitijs, & concupiſcentijs ſuis, vt non regnet peccatum in ſuo mortali corpore, ſed regnet in eo Ieſus ? &c. Pauci ſunt Iacobi, pauci vitiorum ſupplantatores. Regnare vitia in nobis conantur, in ſuum imperium nos rapiunt, vt Bern. eod. loco docet ijs verbis : Venit

D. Bernard. (inquit auaritia, & vindicat in me ſibi ſedem, iactantia cupit dominari mihi, ſuperbia vult mihi eſſe rex. Luxuria dicit : Ego regnabo; ambitio, detractio, inuidia, & iracundia certant in me ipſo, de me ipſo, cuius ego potiſſimum eſſe videar, &c. Multi illorum ſe iugo ſubijciunt; at tu ſe-

21. quere eundem ſanctiſſimum Patrem, qui eadem hom. 4.

Vitiis reſiſtendum. Ego (inquit) quantum valeo reſiſto, renitor quantum iuuor; Dominum meum Ieſum reclamo, ipſi me defendo, quia ipſius me iuris eſſe cognoſco. Ieſum mihi Deũ, ipſum mihi Dominum teneo. & dico, Non habeo regem niſi Dominum Ieſum. Hæc Bern.

D. Bernard.

Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco.

Fidem maximam habuit verbis Angeli Virgo, quo tamen modo conceptio peragenda eſſet, quia ille non oſtenderat, ipſa rogat ; *Quomodo fiet iſtud* ? id eſt, concepuo hæc? Ego enim virginitatis voto iam obſtricta, nec virum cognoſco ; hoc eſt, virum cognoſcere non poſſum. Ex his Deiparæ verbis compertum eſt vouiſſe illam, & cum Ioſepho obſeruaſſe virginitatem. Nam ſi non vouiſſet, virumque poſſet cognoſcere, nulla erat cauſa interrogandi ; Quomodo fiet iſtud ? Ex viro enim ſuo filium naſciturum exiſtimaſſet, nulla præterea erat cauſa reſpondendi : Virum non cognoſco ; cum virum haberet, quem, ſi votum minimè nuncupauerat, cognoſcere poterat. Audi (inquit Gregor.

22. *Virgo voto virginitatis ſe obſtrinxit.*

D. Gregorius Nyſſenus. Nyſſen. in orat. de Chriſti Natiuit.) puræ Virginis vocem. Angelus partum denunciat, & illa virginitatem amplectitur; Interdicta mihi (inquit) eſt viri conſuetudo; vt virum cognoſcam fieri non poteſt, quo pacto hoc mihi continget ? Si nuptiarum cauſa ſumpta erat à Ioſeph, quomodo Angelum de partu prædicentem, quaſi re noua & inſolita obſtupefacta auerſata eſſet, cum prorſus ſperaret, ſe quoque aliquando matrem eſſe futuram ? Sed quoniam Deo dicatam, & conſeratam carnem, veluti ſanctum quoddam donarium, intactam ſeruari oportebat, propterea etiam ſi Angelus iis inquit ſic de cœlo veneris, etiam ſi ſupra hominem ſit, id quod apparet, attamen vt virum cognoſcam fieri non poteſt. Quomodo mare ero abſque viro ? Ioſephum enim ſponſum quidem noui, virum autem non cognoſco. Hactenus Nyſſenus.

23.

D. Bernard. hom. 4. verba hæc Virginis ſic interpretatur: *Quomodo fiet iſtud* ? Cum ſciat Dominus votum eſſe ancillæ ſuæ non cognoſcere virum, quo ordine placebit ei vt fiat iſtud ? & Beda ; Propoſitum ſuæ mentis Virgo expoſuit, vi-

24. tam, ſcilicet, virginalem ducere ſe decreuiſſe. Auguſt. in lib. de ſancta Virginit. cap. 4. Profectò (inquit) non diceret Virgo, *quomodo fiet iſtud* ? niſi Deo Virginem ſe ante vouiſſet. Item: Non quæriſſet vtique quomodo promiſſum ſibi filium fœmina paritura eſſet, ſi concubitura nupſiſſet. Conſtat igitur ex ijs verbis Virginem & virginitatem ſeruaſſe, & voto virginitatis ſe obſtrinxiſſe.

Dubium eſt, an fuerit prima, quæ virginitatem ſeruarit, & voto confirmarit ? Primam fuiſſe docet Bernard. hom. 3. ſuper miſſus : Tu (inquit) Virgo, non dicam præceptum Vir-

D. Bernard. An Virgo prima fuerit, quæ virginitatem ſeruauit, & voto confirmarit. Beda. ginitatis, ſed nec conſilium, nec exemplum habebas, niſi quòd vnctio docebat te de omnibus ; ac ſermo Dei viuus prius tibi factus eſt magiſter, quam filius. &c. Si Virgo virginitatis non habebat exemplum, ſanè in ſeruanda virginitate prima fuit. Præterea Beda Luc. 1. Prima (inquit) fœminarum tantæ virtuti ſe mancipare cœpit. & hom. de

25.

Annuntiat. Virgini diuino munere collarum est, vt prima inter fœminas, Deo virginitatis munus offerret. Magnus Alb. super illius cap. 82. Beata Virgo est mater omnium in virginitate, quæ prima sine præcepto, consilio, vel exemplo, virginitatis munus Deo obtulit, per quod omnes virgines per imitationem virginitatis genuit, &c. eodem modo loquitur D. Anton. 4. p. sum. Theol. tit. 15. c. 20. parag. 10. Beata (inquit) Maria est mater omnium in virginitate; quia prima sine præcepto consilio, vel exemplo, virginitatis munus Deo obtulit. Et per virginitatis votum, opprobrium virginitatis abstulit, & eam in se conseruauit, & sic omnes virgines per imitationem sui genuit, &c. D. Bonau. lib. 1. Pharetræ cap. 5. hæc scribit: Beatus Bartholomæus vt habetur in legenda, scilicet; hæc dixit: Prima Virgo inter fœminas hoc constituit in corde suo, vt diceret Deo, Domine offero tibi virginitatem meam, cum hoc à nullo homine, nec verbo didicisset, nec exemplo ad imitationem inuitata fuisset, &c.

Albertus Magnus. Virgo mater est virginum. D. Anton. Deiparam primâ fuisse virginem sine exemplo probatur. 26.

Primam autem votum virginitatis nuncupasse, cum aliis Virginis amicis opinatur Rupert. Cant. 3. Dicunt (inquit) & verè dicunt amici; quia votum virginitatis Deo prima vouisti, &c. Viguerius item in institutionibus Thol. cap. 20. parag. 9. sic scribit: Ideo dicitur Virgo virginum Deipara, quia fuit prima inter mulieres, quæ vouit virginitatem inspiratione diuina, eam ob rem de eadem dicitur: *Sola sine exemplo placuisti Domino.* Fuit enim inuentrix ordinis virginum, & Angelicæ vitæ, ideò rectè nominatur Virgo Virginum, & Virginum Abbatissa, ac Regina, &c. Abul. 4. Reg. c. 18. q. 19. De Domina (inquit) nostra dicitur: *Sola sine exemplo placuisti* fœmina *Christo*, id est, non fuit alia, quæ emisisset votum virginitatis propter Deum, ante Dominum nostrum. Hæc ille.

Rupertus. Viguerius. 27. Abulensis.

Confirmatur sententia: Quondam in veteri lege omnes generationi studebant: isque felix, & Deo charus iudicabatur, qui liberorum copia abundabat. Vnde illud: *Non erit apud te sterilis vtriusque sexus*, quod non est præceptum, sed promissio liberorum. & illud: *Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. filij tui sicut nouella olearum in circuitu mensæ tuæ.* Et: *Hereditas Domini filij merces fructus ventris.* Apperebant igitur fœminæ omnes coniugia, virginitatem minimè colebant. Id illæ lachrymæ à filia Iephte, quod in virginitate mori cogeretur fusæ, demonstrant. A parte enim in montanda, duorum mensium spatio virginitatem suam deplorasse legitur. Adde illud quod Ecclesia de Virgine canit: *Sola sine exemplo placuisti Domino nostro*, &c. Quia scilicet nullum habuit virginitatis seruandæ exemplum.

Deut. 17. Psalm. 127. 28. Psalm. 126. Iudic. 11.

Hæc tamen sententia refutari hoc pacto potest. Ante Virginem virgines extitere, ergo non fuit Deipara in virginitatis obseruatione prima. Nam Elias Virgo fuit, Ambr. lib. 1. de Virgin. auctore. Virgo item fuit Ieremias, virgo Eliseus, virgines fuere Sibyllæ, vt Hier. scribit lib. 1. aduersus Iouin. D. item Ignatius in epist. ad Philadelphienses, Iosue, Melchisedech, Elisæum, & Ieremiam virginibus adnumerat. Danielis corpus ait Damasc. lib. 4. de fide cap. 25. virginitate obduratum ita, vt leonum dentes illi infigi nequiuerint, tres verò pueros id per virginitatem adeptos, vt eorum corpora igni confici minimè potuerint. Præterea in Iudæa collegium fuit Essenorum, qui vitam in castitate traducebant; inter quos verisimile est multos virginitatem seruasse illibatam. Ad hæc Ambr. lib. 1. de virgin. ait fuisse virgines templo deputatas, de quibus supra diximus. Nuptui quidem tradebantur, sed cur non potuerunt aliquæ Eliam, & cæteros in virginitate colenda imitari? Itaque D. Greg. Nazianz. in carm. de virgin. concedit in veteri lege seruatam à nonnullis virginitatem, & Sotus 4. d. 3. q. 1. art. 1. ait Deiparam Virginem in sua gente virginitatis colendæ exemplum habuisse.

Refutatur opinio. D. Ambr. 29. Hieronymus. D. Ignatius. D. Damasc. D. Ambr. 30. Nazianz.

Respondetur quæstioni.

Respondemus, Intemeratam Virginem virginum Reginam esse, virginumque exemplar, & primam fœminam, quam virginitatem perpetuam seruasse atque vouisse constat; quamvis enim fieri potuit, vt in lege veteri aliquot fœminæ fuerint virgines, tamen id ignotum est. Mariam quidem sororem Moysis virginitatem seruasse nonnulli existimarunt, vt ait D. Gregor. Nyssenus in lib. de virginitate cap. 19. D. Ambrosius l. 2. de virginibus, virgineum illi pudorem tribuit. Attamen Iosephus libro tertio antiquitatum cap. 2. vxorem fuisse Hur affirmat. & Abulen. sine comment. cap. 15. Exodi, hæc scribit, Hur qui fuit inde cum Aaron, & sustinuit manus Moysis; communiter dicitur esse maritus Mariæ sororis Moysis, &c. Incerta ergo est hæc Mariæ sororis Moysis, virginitas. Viros aliquot, Elia, Ieremiã, Elisæum & Essenos virginitatem coluisse concedimus, cui etiam sub testamento veteri honos habitus est, sed voto ab aliquo ex illis illustratum esse non liquet. Primum autem virginitatis votum fecisse Deiparam certissimè nouimus. Quòd si in lege veteri aliquot fœminæ fuere virgines; satis est Dei genitricem primam esse, quæ in lege nouæ admirandæ virginitatis vexillum extulit, vt reliquarum omnium Virginum exemplar illustrissimum, mater, princeps, atque dux appelletur.

Iosephus. Abulensis. 32.

Obijcies illa Ecclesiæ verba: *Sola sine exemplo placuisti Domino.* Ex quibus colligitur ante D. Virginem nullum virginitatis exemplum extitisse. Respondemus, ante Virginem exemplum præcessisse Eliæ, & reliquorum; incertum est an præcesserit exemplum fœminæ alicuius, incertum etiam an præcesserit exemplum voti. Verba illa alium habent sensum, quem intelliges, si forem vnde sumpta sunt, adeas. Is est Sedulius antiquus Poëta, qui sub Theodosio Imperatore floruisse fertur, anno à Christo nato 450. carminum lib. 2. sic ille canit:

Salue sancta parens, enixa puerpera regem,
Qui cælum, terramque tenet per sæcula; cuius
Numen, & æterno complectens omnia gyro
Imperium, sine fine manet: quæ ventre beato
Gaudia matris habes, cum virginitatis honore,
Nec primam similem visa es, nec habere sequentem,
Sola sine exemplo placuisti fœmina Christo.

Sedulius. Quomodo Virgo sola sine exemplo placuisse Christo dicatur. 33.

Carmina si expendas, intelliges hanc verborum, de quibus sermo est, esse sententiam: Nec primam ô Virgo habuisti æqualem tibi, ante te; nec sequentem post te; quocirca sola sine exemplo, id est, sine pari, & æquali, placuisti Christo; nullum enim fuit aliud exemplum, id est, nulla fuit alia fœmina Virgini par, aut similis in gratia, virtutibus, Deique mirabilibus donis. Dices; Cur ergo ait Bernard. D. Anton. Magnus Albert. Abul. Viguerius, D. Bonauen. Virginem exemplum seruandæ virginitatis non habuisse? Respondeo, intelligendos de exemplo fœminæ alicuius; Præterea de exemplo virginitatis voto constabilitæ. 34.

Euthymius. 35.

Enthymius hoc loco, non rectè de Virgine sanctissima, hæc scripsit: Non credidit sicut Zacharias, &c. Procula Christiano pectore, & auribus huiusmodi sint verba. Beata enim quæ credidit, vt ait Elisabetha. Fidem eximiam habuit Angeli dicti; concipiendum altissimi filium credidit; sed quonam modo concipiendus esset, quæsiit. Id quod Patres docent; Ambros. in Lucam; Non de effectu Virgo dubitauit, sed qualitatem ipsius quæsiit effectus. legerat: *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium*, ideo credidit futurum; sed quomodo fieret non legerat, &c. Augustin. q. 19. in lib. Num. Modum (inquit) quæsiuit Virgo, non de virtute Dei dubitauit. Et in lib. 50. hom. hom. 44. Maria inquirendo dixit, non desperando; quomodo fiet istud? Bernard. hom. 4. super missus; Non dubitat Virgo de facto; sed modum requirit, & ordinem, &c. Theophyl. Non quasi discredens Virgo dixit; *Quomodo fiet istud?* Sed vt prudens, & intelligens, vt discat modum, inquirit, &c.

Virgo Angelo credidit, & conceptionis modum inquisiit. D. Ambros. lib. 2. de Virgin. cap. 7. D. Augustin. D. Bernard. Theophyl.

Sed obijciet quispiam: Virgo modum nouerat, ergo modum non inquisiit. Quòd nouerit modum confirmatur; quia verba illa intelligebat: *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium*; quæ modum conceptionis significant, indicantque Virginem absque viri operatione concepturam Messiam, ac parituram, ergo hoc nouerat Virgo. Respondemus, Virginem non plenè nouisse modum conceptionis, quamuis illam sensus verborum Isaiæ non latuerit. Sciebat Virginem concepturam, & Virginem pariturum, quomodo autem id faciendum esset, ignorabat. Ideoque respondit, *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* 36.

Isaiæ 7.

Verges, sciebat ergo Virgo ex Isaia, ad Messiæ conceptionem non esse opus viro; sciebat se virginitate salua, filium concepturam, absque viri opera, quorsum igitur rogat: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* hoc est, quo-

An Virgo verba Isaiæ (Ecce Virgo concipiet) intellexerit. 37.

modo

modo concipere possum, siquidem virginitatis voto obstrictæ virũ cognoscere mihi fas non est: Indicãt enim hæc verba, Virginem putasse viri operam ad conceptum illum fore necessariam. Paucis dicam. Vel Virgo existimauit opus esse virum cognoscere, ad Messiæ conceptionem, & Isaiam non intellexit; vel existimauit non esse opus virum cognoscere, & præter rem respondit: *Quoniam virum non cognosco.*

58. Difficilis sanè ad expediendum nodus hic est, neq; enim concedendum est, vel Virginem Isaiam non intellexisse, vel præter rem locutam fuisse. Nodi solutio hæc se offert, intelligebat quidem Virgo Isaiam, & sciebat Virginem concepturam, & paritutam salua virginitate ex Isaia, tamen sciebat diuina potentia effici posse, vt ex viro concipiat virgo salua virginitate. Ideoque dixit: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Vel forsitan quamuis sciret ex Isaia, non esse opus viro ad hanc conceptionem, vt aperte ab Angelo hoc audiret, suæ integritatis magno amore ducta, ita respondit, quasi diceret: Quomodo fiet hæc conceptio? mihi enim virum cognoscere non licet; *Leo Castro.* & quidem scio id opus non esse. Leo Castro Isaiæ 7. in hanc sententiam verba Virginis interpretatur: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* id est, quoniam Virgo sum, vt possim illa esse, quæ ab Isaia prædicta est, sed Patres aliter explicant, vt vidimus.

CAPVT IX.

Docet Angelus modum conceptionis, annuit Virgo, concipit Christum.

Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.

1. MOdum conceptus inquisiuit Virgo; aperit Angelus; quomodo fiet istud iam ostendit: Etsi (inquit) virum non cognoscas, virginitatisque votum nuncupaueris, concipies tamen, non humana sed diuina virtute, ipsaque salua virginitate. Spiritus enim Sanctus in te admirabiliter descendet; & virtus, Græcè δύναμις, id est potentia altissimi *D. Chrysost.* Dei, obumbrabit tibi. Chrysost. hom. 49. in Genesim: Ne quæras (ait) ô Virgo naturæ modum & ordinem, quando super naturam sunt, quæ fiunt. Ne spectes coniugij dolores, quando maior quam in nuptijs, natiuitatis modus erit. *Et quomodo fiet istud,* (inquit) *quoniam virum non cognosco?* sanè propter hoc erit, quoniam virum non cognoscis. Nam si cognosceres virum, non fuisses habita digna, vt huic ministerio seruires. Itaque quamobrem dubitas, eam ob rem crede, non quia malum nuptiæ, sed quia melior virginitas. 2. Spiritus sanctus veniet super te, & virtus altissimi obumbrabit tibi; sic poteris parere. totũ operatione Spiritus erit: Ne igitur spectes ad terram, è cœlis operatio venit. Spiritus gratiæ est, quod fit. Ne quæras naturæ modum, ne iuxta nuptiarum leges intelligas. Hactenus Chrys.

Hic locus variis explicatur modis. Primo modo exponit *D. Augustin.* Aug. in lib. 50. hom. hom. 44. *Virtus* (inquit) *altissimi obumbrabit tibi;* ne timeas æstum libidinis, sub tanto vmbraculo sanitatis, &c. Quasi dicat, potentia Dei, vt vmbraculum, te ab ardore concupiscentiæ defendet, qui in conceptu reperiri solet.

3. Secundò modo interpretatur Greg. lib. 33. Moral. cap. 3. *D. Gregor.* Quia vmbra (ait) non aliter exprimitur, nisi per lumen, & corpus; virtus altissimi Virgini obumbrauit, quia in eius vtero lux incorporea corpus sumpsit, ex qua obumbratione omne in se refrigerium mentis accepit, &c. Quasi dicat; *Quomodo virtus altissimi dicatur obumbrasse Virgini.* *virtus altissimi obumbrabit tibi*, id est, splendor ille Patris, & lux increata, corpus ex te assumet. & quemadmodum lux corpori opaco coniuncta, te obumbrat; sic æterna illa lux corpori coniuncta, te obumbrabit, mirumque tibi vmbra sua refrigerium præstabit. idem Gregor. lib. 18. Moral. cap. 12. Vmbra (inquit) à lumine formatur, & corpore; Dominus autem per diuinitatem lumen est, qui mediante anima in vtero Virginis, fieri dignatus est, per humanitatem corpus. 4. Quia ergo lumen incorporeum in Virginis vtero erat corporandum; ei, quæ incorporeum concepit ad corpus, dicitur, virtus altissimi obumbrabit tibi; id est, corpus in te humanitatis accipiet, incorporeum lumen diuinitatis. Beda item in hom. de Annunt. Sol (inquit) id est, diuinitas Christi, tegmine se humanæ naturæ, quasi vmbraculo quodam obtexit, quo mediante, Virginis eum viscera ferre sufficerent. sicque virtus altissimi obumbrauit ei: dum diuina Christi potentia, & eam præsentialiter impleuit: & vt capi posset ab ea, substantia se nostræ mortalitatis obnubilauit. Hæc Beda. Bern. quoque ho. 4. super missus, Quis (inquit) *D. Bernard.* possit intellectu capere, qualiter splendor ille inaccessibilis, virgineis se visceribus infuderit: & vt Virgo inaccessibilem ad se accedere ferre potuisset, de portiuncula eiusdem corporis, cui se animatè contemperauit, reliquæ massæ vmbraculum fecerit? 5.

Beda.

Tertio modo explanat Bernard. eadem ho. 4. *Obumbrabit tibi*, hoc est, sic obumbrando teget modum, quo de Spiritu sancto concipies, & occultabit; quatenus sibi tantum notus habeatur, & tibi. Eusebius lib. 10. de demonst. cap. 8. ad *Eusebius.* illa verba Psalm. 21. *Tu es, qui extraxisti me de ventre;* In conceptione tu Domine quod in vtero fuit obumbrasti; vt principes sæculi huius, ipsa de Spiritu sancto, & sancta Virgine conceptio lateret. Quod ingens mysterium Gabriel Archangelus indicauit, dicens; *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi*, &c.

Quarto modo Iansenius ait, Deum Patrem in admiranda hæc conceptione, locum obtinuisse generantis, Spiritum verò sanctum locum seminis virilis, secundum vim effectiuam. Tum Spiritum sanctum loco seminis superuenisse; virturem autem altissimi, id est, Patris potentiam obumbrasse, id est, sanctissimam complexam esse Virginem, vt maritus solet, & per Spiritum sanctum effecisse, quod solet per corporale semen efficere vir. At hæc interpretatio castas obradit aures. 6. *Iansenius.*

Quinto modo facilè locus sic explicandus est. Concipies Virgo, non ex viro, sed ex Spiritu sancto; ipse in te superueniet, & virtus altissimi Dei, id est, potentia eiusdem Spiritus, obumbrabit tibi, hoc est, defendet te, virginitatemque tuam, quam tantopere diligis, ita proteget, vt sine vlla illius iniuria, imò summo cũ decore concipias. Confirmatur sensus hic germanus, ex alijs scripturæ locis, in quibus verbum, obumbrare, significat defendere. *Scapulis suis obumbrabit tibi*, id est, defendet te, *sub alis suis, vt auis pullos.* *Psalm. 90.* Psalm. *Obumbrasti super caput meum in die belli*; id est, defendisti caput meum in prælio. *Psalm. 139.* Vmbra quoque significat protectionem. Ecclesiastæ 7. *Sicut protegit sapientia, sic protegit pecunia.* ex Hebræo sic verbũ verbo redditur, *in vmbra sapientiæ, in vmbra argenti.* Isaias. *In vmbra manus suæ protexit me.* *Ecclc. 7.* *Isaiæ 49.* *Obumbrare est defendere.* 7.

Ideoq; & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.

8. Conceptus est Christus ex vtero Virginis sanctus, hoc est, absque vlla originarij peccati labe, omnique plenus sanctitate, vt Angelus affirmat. Illud *Sanctum*, cum Verbo, *nascetur*, coniungitur hoc sensu, *quod nascetur ex te sanctum.* Græcè, γεννώμενον, id est, nascens, quod nascitur, quod paulo post in vtero nascetur. loquitur enim de natiuitate in vtero, quemadmodum Matth. *Quod in ea natum est*, id est, *Matth. 1.* conceptum, *de Spiritu sancto est.*

Natus est autem Christus, siue conceptus sanctus, id est, sine peccato originali, ex vi conceptionis. Quisquis enim ex viro concipitur, ex vi conceptionis huiusmodi peccatum originis contrahit, Christus ex viro non est conceptus, ideoque peccatum huiusmodi ex vi conceptionis incurrere non potuit, vt Aug. docet in Ench. cap. 41. Nulla (inquit) voluptate carnalis concupiscentiæ seminatus siue conceptus est Christus, & ideo nullum peccatum originaliter contrahens, &c. Et lib. 13. de Trinitate cap. 18. Non interfuit concupiscentia carnis, per quam seminantur & concipiuntur cæteri, qui trahunt originale peccatum; sed ea penitus remotissima, credendo, non concumbendo, sancta est fœcundata Virginitas: vt illud quod nascebatur ex propagine primi hominis, tantummodo generis, nõ etiam criminis originem duceret, &c. Greg. item Magnus *D. Gregor.* lib. 18. Moral. cap. 35. ad illa verba; *Non æquabitur ei topazius;* Nos etsi sancti efficimur, non tamen sancti nascimur; quia 9. *Christus sanctus conceptus, id est, sine peccato originis omniq; sanctimonia plenissimus.* *D. August.*

ipsa

10. *Christus dumbres de causis absque peccato originali est conceptus, quia Deus, & quia absque viri opera.*

ipsa naturæ corruptibilis conditione constringimur, vt cum Propheta dicamus; *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis peperit me mater mea.* Ille autem solus veraciter sanctus natus est; qui vt ipsam conditionem naturæ corruptibilis vinceret, ex commixtione carnalis copulæ conceptus non est. Hæc ille.

D. Ambr.

Rogabis, si vt cæteri homines conceptus fuisset Christus, (quod tamen non decuit) numquid peccatum originis incurrisset? Respondemus: Non incurrisset, quamuis enim conceptionis modus id efflagitasset; suppositum tamen diuinum omnem peccati maculam, vt cum Ambr. dicam, cœlesti maiestate depulisset. Solus (ait Ambr. Luc. 1.) per omnia, ex natis de fœmina, sanctus Dominus Iesus, qui terrenæ contagia corruptelæ, immaculati partus nouitate non sensérit; & cœlesti maiestate depulerit, &c.

11.

Rectè quidem inferrur, sanctus erit filius, id est, absque peccato originali, & sanctitate summa præditus, quia ex Spiritu sancto, totius sanctitatis fonte concipietur. At dubium est, quonam modo Angelus inferat, vocandum filiũ Dei, ob eandem causam, scilicet, quod ex Spiritu sancto concipiatur. *Spiritus* (inquit) *sanctus superueniet in te; & virtus altissimi obumbrabit tibi; ideoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.* Christus enim, vt homo, nec dicitur, nec est, filius Spiritus sancti. Quia licet ex Spiritu sancto sit conceptus, vt ex principio agente, non tamen secundum speciei similitudinem, sicut homo ex patre nascitur, conceptus est, vt D. Thom. docet 3. p. q. 32. a. 3.

Quomodo inferat Angelus, Christum Dei filium vocandum.

12.

Respondemus; primum sensum verborum Angeli hunc esse; Concipies ô Virgo non viri opera, sed Spiritus sancti, ideoque Christus, qui ex te omni sanctitate plenissimus nascetur, filius Dei altissimi vocabitur; non autem vocabitur filius viri alicuius. quippe qui non virum patrem habebit; sed te matrem in terris, patrem verò Deum in cœlis. Si ex viro conciperetur, illius viri filius vocaretur; sed quia ex viro non concipietur, sed ex Spiritu sancto; non viri alicuius, sed altissimi solum Patris, filius vocabitur. Fauet huic expositioni Bernard. hom. 4. super missus, cùm ait:

D. Bernard.

13. *Ideoq; & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.* quod est dicere; quoniam non est de homine, sed de Spiritu sancto, quod concipies, concipies autem filium Dei; idcoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei, &c.

Secundus sensus esse potest; *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi*, humanamque naturam ex te, cum Verbo diuino coniunget. *ideoq;*, id est, propter hanc obumbrationem, & Spiritus sancti operationem, & vnionem; *quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur filius Dei.* si enim hæc vnio hypostatica non esset, non posset dici filius Dei. Nomine obumbrationis, & superuentionis Spiritus sancti subintellexit Angelus incarnationem; ideoque huiusmodi causam reddidit.

14. *Card. Caiet.*

Tertius sensus ex Card. Caiet. sumitur: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, ideo quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.* Propterea quod solum Dei filium admiranda decebat conceptio, ex Spiritu sancto. si enim homo merus fuisset, non Dei filius, vt cæteri concipiuntur homines, fuisset conceptus, quia hoc meri hominis natura postulat. Cùm ergo à Spiritu sancto sit conceptus, quod hominis naturam mirum in modum excedit; sane efficitur, illum Dei esse filium. Talis (inquit Caietanus) & non alia natiuitas congruit filio Dei, talis enim modus administrabatur ad cognoscendum filium Mariæ, esse filium Dei, &c.

15.

Ecce Elisabeth cognata tua, &c.

Nuntio de conceptu Messiæ, veluti cumulum quendam addit Angelus, nuntium de conceptu Baptistæ; Elisabethæ sterilitatem, Dei potentia ablatam nuntians, cui *non est impossibile omne verbum.* Non omne Hebræis significat, nullum; *non est impossibile apud Deum omne verbum*, id est, nullum verbum est impossibile. *Non dominetur mei omnis iniustitia*, id est, nulla dominetur; Psal. 48. *Cùm interierit, non sumet omnia*, id est, nulla sumet. Diuus Bernard. sic interpretatur; *Non est impossibile apud Deum omne verbum*; id est, quicquid ipse Deus dicere, aut iubere potest, hom. 4. super missus; Si hominibus (inquit) tam facile esset facere, quam dicere quod volunt, & ipsis quoque non esset impossile omne verbum; nunc autem quoniam vulgaris sermo est, Multum interesse inter loqui, & facere. sed apud homines non apud Deum. soli Deo, quia idem est facere, quod loqui, idem loqui, quod velle; meritò *non erit impossibile apud Deum omne verbum.* Hæc ille. Et Euthymius: *Omne verbum*, id est, quicquid Deus dicit, vel annuntiat, *non est apud Deum impossibile*; vel quicquid aliquis dicit

16. *Euthymius.*

Pſalm. 118. Pſalm. 48. D. Bernard. Deo nihil impossibile.

Aliter, & rectius, verbum phrasi Hebræa pro, re, sumitur hoc sensu; *Non erit impossibile apud Deum omnis res*, id est, nulla res erit Deo impossibilis. Ieremias: *Non erit tibi difficile omne verbum.* Genes. *Numquid Deo quicquam est difficile?* Psalm. *Omnia quæcunque voluit, fecit.* Quod autem nomen Hebræum דָּבָר dabar, id est, verbum, rem quoque significet, ostenditur ex 2. Reg. *Dixit Dauid adolescenti ex castris Israel fugienti: Quod est verbum quod factum est? indica mihi*, id est, quidnam contigit? *Non fuit verbum, quod non ostenderet eis*, id est, non fuit res, quam non ostenderit Ezechias rex legatis Babylonicis. *Non faciet Deus verbum*, id est, rem, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas. Psal. 63. *Intenderunt arcum rem amaram*, Hebraicè legitur, *intenderunt arcum verbum amarum.* Eccles. 1. *cuncta res difficiles*; Hebraicè, debarim, id est, verba omnia difficilia.

Verbũ significat rem. Ierem. 32. Genes. 18. Pſal. 143. 2. Reg. 1. 17. Isaiæ 39. Eccl. 1.

Cognata autem dicitur Virginis Elisabetha, quia duarum sororum fuere filiæ, vt docet Hippolytus Episcopus apud Nicephorum lib. 3. cap. 3. Tres (inquit) fuere sorores, filiæ Mathan sacerdotis, & Mariæ coniugis eius. Prima Maria, 2. Soba, 3. Anna appellabatur, primæ filia fuit Salome, secundæ Elisabetha, tertiæ, id est, Annæ filia, fuit Virgo beata. Hæc Hippolytus. Lege quæ diximus lib. 6. cap. 3. quo loco ostendimus ex lectionibus Ecclesiasticis D. Annam Gaziri filiam fuisse ex tribu Iuda. Non ergo erat sacerdos illius pater, siquidem ex tribu Iuda sacerdotio fungebatur nemo. hunc locum explicauimus iam lib. 5. cap. 2.

18.

D. Antonin. 1. p. histor. cap. 6. titul. 4. §. 10. Eckius in serm. de sancta Anna, & alij recentiores, aiunt Annam, & Ismeriam, fuisse sorores: ex Anna Virginem Deiparam, ex Ismeria natam Elisabetham.

D. Chrysost. hom. 49. in Gen. ait Angelum, Elisabethæ sterilitatem & conceptum Virgini nuntiasse, vt mentem eius ad credendum prouocaret. Audi (inquit) quomodo Angelus humiliorem sermonem affert, per sensibilia Virginem manu ducens: *Ecce Elisabeth concepit filiũ in senectute sua, & hic mensis est sextus illi, quæ vocatur sterilis.* Vides quod sterilis propter Virginem? quoniam cuius gratia alioqui retulisset partum cognatæ, cuius item gratia dixisset, quæ vocatur sterilis? plane per omnia manu ducebat eam ad credendum annuntiationi, propterea & tempus distulit conceptionis. Non enim statim à principio ei annuntiatum est, sed præterito tempore semestri, vt vteri sarcina conceptionem doceat. Et vide quanta Gabriel vtitur solertia. Non enim in memoriam ei reducit, vel Saram vel Rebeccam, vel Rachelem. & hæ fuerunt steriles, & magnum miraculum fuit: sed quia erant antiquæ narrationes, adducit eam ad hoc, quod nuper contigerat; vt mentem eius ad credendum prouocaret, &c. At verò tam eximia erat Deiparæ fides, vt hac prouocatione, & diuinæ potentiæ exemplo non indigeret. Non prouocauit Angelus fidem, quasi id fuerit opus: sed nuntio dato cumulum addidit; & potentiam Dei prædicauit.

19.

20.

Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum Verbum tuum.

Posteaquam Virgo conceptionis modum ab Angelo accepit, nihil cunctata, Deo se totam admirabili cum humilitate offert. Ecce, inquit, adsum Dei ancilla, fiat mihi ô Angele, quod nuntiasti. Theoph. Virginis obedientiam, & verba, ijs verbis interpretatur, quasi diceret, tabula sum pictoria, pingat pictor quod voluerit. Hæc ille. Pinxit autem summus pictor arte diuina, mirisque coloribus imaginem pulcherrimam, atque admirabilem. Aug. verò in libr. 1. de peccat. meritis, & remiss. cap. 29. Virginis obedientiæ cõceptum tribuit; Virgo, inquit, Christum sine virili complexu, non concupiscentia carnis, sed obedientia mentis concepit,

21. *Theophyl.* *D. Auguſt.*

22. concepit, &c. Summæ igitur humilitatis & obedientiæ verbis prolatis, assensuque præstito, Spiritus sanctus in Virginem superuenit; virtus altissimi illi obumbrauit; optatissimumque Messiam tunc concepit; vt docet Aug. serm. 17. de Natiuit. ijs verbis; Ecce ancilla, &c. Nec mora reuertitur nuntius; & nuptialem thorum ingreditur Christus; accipit stolam carnis in thalamo Virginis, & Rupert. libr. 1. de operibus Spiritus sancti, cap. 9. Vbi Virgo bene credula os suum aperuit, vt diceret, *Ecce ancilla*, &c. mox iuxta dictum Angeli, Spiritus sanctus superueniens, per apertas fidei ianuas sese infudit in templum sacri vteri; vt Christi matrem faceret, &c. Damascenus item, lib. 3. fidei capite secundo, Post sanctæ Virginis assensum Spiritus sanctus in eam superuenit, vim ei ad gignendum suppeditans, &c.

D. Augus. Postquam Virgo verba illa protulit, Ecce Ancilla, &c. receptus est Dominus. *Rupertus.* 23. *D. Damasc.*

Conceptio puncto temporis peracta.

Fuit hæc admiranda conceptio Spiritus sancti opera absque mora vlla puncto peracta temporis. Ea enim est tanti spiritus potentia. Naturæ lex communis est, vt masculi corpus in vtero materno quadraginta dierum spatio efformetur, qua de re sic scripsit D. Aug. in lib. 83. qq. q. 56. Dicitur conceptio humana sic procedere; vt primis sex diebus quasi lactis habeat similitudinem; sequentibus nouem conuertatur in sanguinem; deinde 12. diebus solideatur, reliquis 18. formetur vsque ad perfecta lineamenta omnium membrorum, & hinc iam vsque ad partum augeatur. Hæc ille. At Christi corpus, longe aliter, temporis momento in membra omnia est efformatum.

D. Augus. 24. *D. Thomas.*

Tria reperiuntur, vt obseruat D. Thom. 3. p. q. 33. art. 1. in Christi conceptione, primum Virginei sanguinis in locum conceptionis attractio, secundum, corporis ipsius ex sanguine in membra efformatio, tertium, efformati iam corporis accretio. Attractio breuissimo temporis spatio peractum facta est, accretio quoque motum, & tempus flagitat, efformatio verò corporis quamuis etiam tempus, motumque postularet temporarium, diuina tamen potentia in instanti est peracta. Vnde Damasc. libr. 3. fidei cap. 2. Dei, inquit, filius per Spiritum sanctum, procreationis modo, sibi ipsi carnem anima rationali animatam condidit, non ita vt paulatim, tacitisque incrementis, figura corporis absolueretur, sed vno eodemque momento perficeretur, &c. D. Basil. in orat. de humana Christi generatione: *Quod in ea*, inquit, *natum est, de Spiritu sancto est*, ait Euangelista. Hinc deprehendi licet, quod non secundum communem modum, carnis constitutio Domino fuit, conceptum namque illico perfectum fuit, non per interualla paulatim formatum, vt verba declarant. non enim dicit, quod *in ea* cõceptum est; sed *quod in ea natum est*. Idem colligit Euthym.

D. Damasc. 25. *D. Basilius. Matth. 1.* *Euthymius.* 26.

Genitum, ait, dixit Angelus, vel natum, vt discamus non paulatim modo seminis formatum esse: sed repente quantum ad formationem, perfecte factus est, &c. Theophyl. Luc. 1. ad illa verba, *virtus altissimi obumbrabit tibi*; Sunt qui dicunt, quod vbi Dominus obumbrauit vterum Virginis, statim perfectus fuerit infans, &c. Denique D. Th. 3. part. q. 33. art. 1. In primo, inquit, instanti, quo materia adunata peruenit ad locum generationis, fuit perfectè formarum corpus Christi, & assumptum; & per hoc dicitur ipse filius Dei conceptus, quod aliter dici non posset.

Theophyl. *D. Thomas.* 27.

Compactum igitur, organisque distinctum est corpus Christi, temporis puncto, præterea rationis participe anima informatum, à Verboque diuino assumptum. Neque enim vllo, vel breuissimo temporis spacio, aut corpus, aut anima, vt nionem Verbi præcesserunt, vt docet Magnus Leo serm. 8. de Natiuitate, Partum, inquit, Virginis integrè cogitemus, vt carni, animæque conceptæ, virtutem Verbi, nullo temporis puncto defuisse credamus. nec prius formatum, atque animatum templum corporis Christi, quod sibi superueniens vendicaret habitator, &c. Augustinus item Fulgent. in libro de fide ad Petrum cap. 8. Firmissime, inquit, tene, non carnem Christi, sine diuinitate conceptam in vtero Virginis, priusquam susciperetur à Verbo: sed ipsum Verbum Deum, suæ carnis acceptione conceptum, ipsamque carnem, Verbi incarnatione conceptam. Hæc ille. Damasc. l. 2. fid. c. 2. Non Deus præexistenti seorsim carni vnitus est. Simul vt caro extitit, simul quoq, Verbi caro extitit; simul caro animata, rationis & intelligentiæ particeps. quo fit, vt nõ hominem Deitate affectum esse, sed Deũ

D. Leo. *D. Fulgent. Christi humanitas, in ipso primo conceptionis instanti, cum Verbo diuino erat coniuncta.* 28. *D. Damasc.*

humanitatem assumpsisse dicamus, &c. Sophr. Patriarcha Ierosol. in Epist. quæ extat in concil. 6. Constantinop. Act. 11. Incarnatur, inquit, Verbum Deus, nõ præfactæ carni copulatus, præformatóve atque in sese præsubsistenti aliquando corpori conlinitus, vel animæ præexistenti coniunctus: sed tunc ijs ad subsistendum venientibus, quando eis ipsum Verbum & Deus copulatus est, &c.

Sophronius.

Quia ergo sanctissima illa Christi humanitas, in virgineo vtero, à Verbo numquam fuit separata, sed in primo instanti cum illo coniuncta, verissime Virgo Deum genuisse, siue concepisse dicitur. Etenim in primo illo cõceptionis instanti Christus conceptus, Deus erat & homo. Quod si non fuisset in instanti primo Verbum cum humanitate copulatum, sed postea Virgo non Deum sed hominem tantum concepisset, hoc est, quod D. Thom. suprà citatus ait; per hoc dicitur ipse filius Dei conceptus, quod aliter dici non posset. 29.

Obsistere videtur August. lib. 83. qq. q. 56. sic enim scribit: Non absurde 46. annis dicitur fabricatum templum Ioann. 2. quod Corpus Christi significabat, vt quot anni fuerunt in fabricatione templi, tot dies fuerint in corporis dominici perfectione. Hæc ille. Ex Aug. ergo sententia Christi corpus 46. dierum spacio in vtero Virginis perfectum est. Respondetur, August. se explicare lib. 4. de Trinitate ijs verbis: Dixerunt, inquit, Iudæi 46. annis ædificatum est templum, & quadragies sexies seni, fiunt ducenti septuaginta sex, qui numerus dierum, complet nouem menses, & sex dies, qui tanquam decem menses parientibus fœminis impurantur. Non quia omnes ad sextum diem post nonum mensem peruenient: sed quia ipsa perfectio corporis Domini, tot diebus ad partum perducta comperitur: sicut à maioribus traditum, suscipiens Ecclesiæ custodit auctoritas, &c. Item eodem loco: A die cõceptionis, vsque ad diem partus Virginis, ducenti septuaginta sex reperiuntur dies, qui senarium numerum quadragies sexies habent, quo numero annorum, templum ædificatum est, quia eo numero senariorum, corpus Domini perfectum est. Hæc August. eodemque modo in lib. 83. quæstionum intelligendus est.

D. Augus. *Ioannis 2.* 30. *Locus dictus sancti explicatur.* 31.

Vult ergo, corpus Domini vsque ad partum perfectum esse, non 46. diebus solùm, sed multiplicatis per senarium numerum. Sic autem multiplicati dies sunt 276. id est, nouem menses, & sex dies, qui à vigesimo quinto Martij die, quo Christus est conceptus, vsque ad vigesimum quintum diem Decembris, quo est ortus, computantur. Verbotum itaque August. sensus est: Quot anni fuerunt in fabricatione templi, scilicet quadraginta sex, tot dies, scilicet, quadraginta sex multiplicati per senarium, fuerunt in perfectione corporis Domini, vsque ad partum. Non igitur loquitur de perfectione corporis, in ipsa conceptione, de qua nos loquimur, sed de perfectione vsque ad Virginis partum. 32.

Admirabiles sunt huius sanctissimæ conceptionis prærogatiuæ. Prima. Qui conceptus est, ipso quo conceptus est instanti, Deus fuit, & homo.

Prærogatiuæ conceptionis Christi.

Secunda, Temporis puncto, corpus omnibus membris, ac lineamentis absolutum est, & cum sanctissima anima copularum, eodemque temporis puncto corpus, & anima diuino Verbo, in vna eademque hypostasi sunt coniuncta, vt dictum est. 33.

Tertia, absque viri opera infans hic conceptus est, Spiritu sancto mirabiliter operante. Aug. lib. 2. de peccatorum meritis, & remissione: Ipsa Christi participatio in inferiora nostra, vt nostra esset in superiora illius, tenuit quandam & in carnis natiuitate medietatem, vt nos quidem nati essemus in carne peccati, ille autem in similitudinem carnis peccati. nos non solùm ex carne & sanguine; verum etiam ex voluntate viri, & ex voluntate carnis, ille autem tantum ex carne, & sanguine, & non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo natus est. Hæc August. Propterea ait idem Aug. libr. 10. de Genes. ad litteram cap. 20. Christum in patribus fuisse secundum corporalem substantiam, non secundum seminalem rationem. Nam quoniam ex Spiritu sancto conceptus est, non ex semine viri, ideo dicitur non fuisse in patribus secundum seminalem

D. Augus. 34.

nalē rationem. Quia vero ex Virgine corpus accepit, quæ à patribus originem traxit, idcirco dicitur in illis fuisse secundum subſtantiam corpoream.

Quarta, Matris virginitatem infans in hac conceptione non leſit, ſed ſummopere illuſtrauit. *Matris integritatem* (ait Eccleſia in oratione) *non minuit, ſed ſacrauit.*

Quinta, Infans ille quod ad rationis vſum, ſapientiamque attinet, vir fuit omnium ſapientiſſimus iuxta illud: *Ieremi. 31.* *Nouum creauit Dominus ſuper terram, fœmina circumdabit virum.* *D. Hieron.* Nouam rem (ait Hieronymus in commentarijs) creauit Dominus, abſque viri ſemine fœmina circumdabit virum 35. gremio vteri ſui, qui iuxta incrementa quidem ætatis, proficere videbitur ſapientia, & ætate, ſed perfectus vir in vtero fœmineo, ſolitis menſibus continebitur, &c. *D. Auguſt.* Auguſt. libro ſecundo de peccatorum meritis, & remiſſ. capite 29. In infantilibus, inquit, membris anima rationalis miſerabili ignorantia prægrauatur, quam ignorantiam nullo modo fuiſſe crediderim in infante illo, in quo *Verbum caro factum eſt*, vt habitaret in nobis. Nec illam ipſius animi infirmitatem in Chriſto paruulo fuerim ſuſpicatus, quam videmus *D. Bernar.* in paruulis, &c. Bernardus, homilia ſecunda ſuper miſſus; Vir, inquit, erat Ieſus, necdum etiam natus, ſed ſapientia, non ætate, animi vigore, non viribus corporis; 36. maturitate ſenſuum, non corpulentia membrorum. Nec enim minus habuit ſapientiæ, vel potius, non minus fuit ſapientia, conceptus, quam natus, paruus, quam magnus, & cæt.

Sexta, Infans Chriſtus illo primo inſtanti, gratia fuit, & omni ſanctitate pleniſſimus; Vnxit enim illum Deus totius ſanctimoniæ odorifero vnguento, præ conſortibus. *D. Greg.* Vnde D. Gregorius in Epiſtola ad Quirinum libr. 9. Epiſtolarum cap. 61. Vnctus, inquit, eſt Chriſtus, oleo Spiritus ſancti, ſed præ conſortibus, quia omnes nos prius peccatores exiſtimus, & poſtmodum per vnctionem Spiritus ſancti ſanctificamur, ipſe autem ibi ab eodem ſpiritu vnctus eſt, vbi conceptus. Nec ante conceptus, & poſtea vnctus, ſed concipi de Spiritu ſancto, vngi fuit, &c.

37. Septima, Infantis Chriſti anima, in primo illo inſtanti lumine gloriæ prædita diuinam videre cœpit eſſentiã, fuitque Chriſtus comprehenſor ſimul, ac viator. *Rechar. Laſ.* Richardus Victorinus lib. 2. de Emmanuele c. 23. ad illa verba Iſaiæ, *Butyrum & mel comedet.* Certè ab ipſa hora cõceptionis ſuę, Chriſtus repletus eſt totius dulcedinis, & totius ſuauitatis plenitudine. De hoc torrente voluptatis, cæteri potantur, ſed in patria: Chriſtus hoc ipſo poratus eſt, etiam in peregrinatione ſua, &c. *Pſal. 15.* *Prouidebam Dominum* (ait Chriſtus) *in conſpectu meo ſemper*, &c.

Octaua, In primo illo inſtanti, gratias egit Chriſtus ſummas Patri, pro acceptis excellentiſsimis in humanitate beneficijs, ſeque ſummo cum amore pro humano genere crucifigendum obtulit.

Illud hoc loco aduerte, hanc conceptionem à tribus ſanctiſsimæ Trinitatis perſonis eſſe effectã. Etenim quæcunque extra ſe Deus producit, tribus perſonis ſunt communia, vt docet Auguſtinus in Enchiridio cap. 38. Non 38. *D. Auguſt.* ſunt, inquit, ſeparabilia opera Trinitatis, & primo de Trinitate, capite quarto; Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, ſicut inſeparabiles ſunt, ita inſeparabiliter operantur, & libr. quarto, cap. 21. Trinitas ſimul operata eſt, & vocem Patris, & carnem Filij, & colũbam Spiritus ſancti, &c. Lege Dionyſium Areopagitam capite ſecundo de diuinis nominibus. Corpus igitur Chriſti ex puriſſima materia, quam Virgo integerrima ſubminiſtrauit, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus momento temporis efformarunt, animam condiderunt, atque vtrumque cum diuino filij ſuppoſito copularunt. Quod facili explicatur exemplo, hominum trium, qui ſimul ex ipſis tribus vnum, ſplendidiſsima inducrent veſte, ipſo quoque ſe induente; omnes tres induerent, vnus tantummodo indueretur. Similem in modum Pater, ac Spiritus ſanctus, ſplendidiſsima humanitatis veſte filiũ induerunt, ipſe quoque filius ſeſe induit, eaque ſolus ipſe eſt indutus, ſolus enim filius, non Pater, non Spiritus ſanctus, humanitatem aſſumpſit.

Tres perſonæ, Sanctificatio, Trinitas conceptionẽ effecerunt. Solus tamẽ filius humanitatem aſſumpſit.

39. *D. Auguſt.* Diuus Auguſtinus ſermone tertio de tempore, cithariæ ſimilitudinem adhibet. Tria, inquit, ars, manus, chordę, & tamen vnus ſonus auditur. ars dictat, manus tangit, chorda reſonat. Nec ars, nec manus, ſonum reddunt; ſed cũ chorda pariter operantur. Sic nec Pater, nec Spiritus ſanctus, ſuſceperunt carnem; & tamen cum filio pariter operantur. Sonum ſola corda excutit, carnem ſolus Chriſtus accepit. Hęc ille. Veruntamen dicitur Chriſtus conceptus ex Spiritu ſancto; aſcribiturque illi incarnationis opus; eo quod Spiritui ſancto bõr itas attribuitur, amor & gratia, appellaturque ipſe ſpiritus donum Dei. Incarnario vero ſummę bonitatis opus fuit, ſummi amoris, ſummęque gratiæ; fuitque donum maximum. 40.

Cur Chriſtus à Spiritu ſancto dicatur cõceptus.

CAPVT X.

Morale.

1. *Plinius.* CEleberrimus pictor Zeuxis (vt Plinius ſcribit libro 35. cap. 9.) facturus tabulam Agrigentinis, quam in templo Iunonis dicarent; virgines quinque elegiſſe, ſibique ad exemplar propoſuiſſe dicitur; vt quod in quaque eſſet laudatiſsimum, id penicillo imitaretur. Id ipſum Chriſtiano, qui pulcherrimam virtutis imaginem, non in Iunonis, ſed in Chriſti cœleſti templo dicandam, pingere conatur, faciendum reor. Non tamen Agrigentinas virgines, ſed cœlorum incolas diuos, ante oculos, vt exẽplaria proponere debet; quodque in ſingulis laudatiſsimum eſt, id in animum, moreſque transferre. Quemadmodum vero inter omnes Diuos Virgo Deipara virtutum decore excellit, ita illius imitatio in nobis debet excell. re. Vnde illud Am- *D. Ambroſ.* broſij lib. 2. de Virginibus: Sit vobis tanquam in imagine deſcripta virginitas, vitaque Beatæ Mariæ; de qua velut ſpeculo refulget ſpecies caſtitatis, & forma virtutis, &c. 2. *Virgo ſpeculum, & exemplar virtutum.*

Omnium virtutum pulcherrimas imagines, Virgo veluti ſpeculum fulgentiſsimum, ponit ob oculos. In hoc vero Euangelio præter cæteras, illę duæ maxime fulgent, de quibus Bernardus homil. 1. ſuper miſſus; Etſi (inquit) *D. Bernar.* virginitate placuit, tamen humilitate concepit. & homil. 2. Vt eſſet ſancta corpore, accepit donum virginitatis, vt eſſet & mente, accepit & humilitatis: His gemmis ornata virtutum, geminoque mentis & corporis decore prefulgida; ſpecie ſua, & pulchritudine, in cœleſtibus cognita; cœlitiuium in ſe prouocauit aſpectus, ita vt & Regis animum in ſui concupiſcentiam inclinaret, &c. De Virginitate ergo prius, deinde de humilitate dicamus. 3.

Caſtitatis patriam ſi quæramus, cœlum eſſe indicat Am- *D. Ambro.* broſius, libro primo de Virginibus: In cœlo (inquit) eſt patria caſtitatis; hic aduena eſt, &c. Si patria caſtitatis cœlũ eſt; ſane caſtitatis, & virginitatis patria, Virginis corpus fuit; quippe quod cœlum, id eſt, Dei ſedes, ac thronus fuit. In puriſsimo illo corpore caſtitas, non vt aduena, aut exul, ſed veluti in chariſsima patria, ac ſede optatiſsima permanſit. in nobis mille ſentibus, mille pungitur ſpinis. Nam *terra noſtra*, id eſt, corpus, *ſpinas germinat, & tribulos*; ſpinis vero puncta ac lacerata caſtitas, ſæpe abſcedit. Virginis fœlix illa tellus, ne minimam vnquam ſpinam protulit; quia peccati fomitem nullum habuit, roſis vndique, lilijs, odoratiſque floribus, virginitas Deiparæ circumdata; in corpore integerrimo, veluti in florido lectulo, molliter perpetuo quieuit, iuxta illud: *Lectulus noſter floridus.* In nobis veluti elementum eſt extra naturalem locum; quod vi retineas, neceſſe eſt. Quis enim vel in loco ignis terram, vel in loco terræ ignem, aut aerem, niſi vi retineat? Quis in corpore caſtitatem, niſi vim ſibi adhibeat, conſeruet? At in Virgine caſtitas, quaſi elementum naturali in loco, pacatiſsima permanſit. Seruabatur in illa virginitas, vt in arca antiqua teſtamenti; quę ex lignis incorruptibilibus dicitur fabricata. Noſtra vero caſtitas in arcis ſeruatur, id eſt, corporibus; quę vt putribilia ligna, vermes multos gignunt, id eſt, appetitiones, ac cogitationes; à quibus corroduntur, niſi celerrime perimantur. *De caſtitate Deiparæ Virginis.* *Gen. 3. 4.* *Corpus noſtrum, vel terra noſtra ſpinas, & tribulos germinat.* *Virginis tellus flores effundebat.* *Cant. 1.*

Danda nobis opera eſt, vt hos vermes non foueamus ſinu, ſed penitus extinguamus. Vtinam Spiritus ſanctus ſuperueniat in nos, & virtus altiſſimi obumbret nobis. Sanè quod naſcetur ex nobis, Sanctum erit. Hoc eſt, quæ ex corde naſcentur appetitiones, quę naſcentur ex ſenſu, &

5. intellectu cogitationes, purę erunt, atque immaculatę. Spiritus enim ſancti vmbra vermes fomitis perimit, æſtũ libidinis extinguit. Apud Plinium, ait Seſtius, Taxum arborem in Arcadia tam præſentis veneni eſſe, vt ſi qui ſub ea, vel ſomnum, vel cibum capiant, moriantur. Vmbra Taxi homines, vmbra Spiritus ſancti libidinis vermes necat, à quibus necantur homines.

Plinius lib. 16. c. 10.

6. Docet nos Virgo voti, caſtitatisque eſſe tenaces dũ promittenti Angelo filium Iudæorũ Regem reſpondit: *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco?* id eſt, cognoſcere nõ poſſum propter votum. Sunt nodi quidam facile ſolubiles, ſunt alij arctiſsimi, qui difficillimo negotio poſſunt expediri; qualis nodus ille fuit, qui herculeus appellatur. Fertur enim Hercules nodi genus oſtendiſſe, in quo nec principiũ appareret, nec finis. Qualis etiam fuiſſe dicitur nodus Gordius, quem Alexander, quia diſſoluere nequiuit, enſe diſſecuit. Similem in modum, ſunt caſtitatis quidam nodi, id eſt, vota, quæ facili negotio quiuis cacodæmon, quæuis leuis occaſio diſſoluit; ſunt alia vota, nodis Herculeis. Gordijſq; ſimilia, quæ nullis tartari machinamentis cacodæmõ valet explicare. Enſe nodum Gordium diſſecuit Alexãder, conſtanris tamen viri aut fœminæ votum, nec enſe, nec igne, nec vllis tormentis, tartareus hoſtis diſſecare poteſt. Sunt vota Herculei nodi, eo quod Herculeum animi robur, Herculeumque gladium, ſiue clauam eos habere oportet, qui caſtitatem Deo vouent.

Vota ſruſtranda.

7. Armatam oportet virginem incedere; & aduerſus caſtitatis hoſtes vndique munitam. Quamobrem diuus Hieronymus in Epiſtola centeſima quadrageſima, ad Principiam; Arbitror (inquit) te accinctam Chriſti gladio militare; vt autem ſcias ſemper Virginitatem gladium habere pudicitiæ, per quem trunçat opera carnis, & ſuperat voluptates, gentilis quoque error Deas Virgines fingit armatas, & cęt. Quem locum inter cœleſtia Zodaici ſigna Virgo tenet; eãdem inter homines viuens caſtus homo, caſtaque teneat fœmina. illa inter Leonem eſt, & libram, caſtus homo inter Leonem viuat, id eſt, fortitudinem, & libram, hoc eſt, temperantiam. Exigit enim caſtitas, vt ſit perpetua, Leonem à quo cuſtodiatur, & libram in qua cibum, potum, maxime vini, *in quo*, vt Paulus ait, *eſt luxuria*, veſtes, amicitias, colloquia, aſpectuſque ponderet. *En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt, de fortiſſimis Iſrael, vniuſcuiuſq; gladius ſuper femur ſuum*, &c. Lectulus Salomonis floridus, floridum caſtitate cor eſt; vt lectulo Salomonis, ita caſto cordi fortis cuſtodia adhibeatur.

D. Hieronym. Caſtitatem armatã eſſe oportet.

Ephes. 5. Can. 3. 9.

8. Admirabilis autem Deiparæ Virginitas multas in diuinis literis habet ſimilitudines, & adumbrationes. In primis, quemadmodum primus Adam de Virgine terra efformatus eſt, ita ſecundus Adam de Virgine matre cõceptus, ac natus. Vnde Ambroſius ſermo. 37. de quadrageſima. Adam, inquit, de terra virgine natus eſt, & Chriſtus de matre virgine procreatus, illius maternum ſolum necdum ſciſſum fuerat, iſtius maternum ſecretum nunquam concupiſcentia violatum. Adam Dei manibus plaſmatur è limo, Chriſtus Dei ſpiritu formatur in vtero, &c. Idem dixit D. Irenæus lib. 3. cap. 31. his verbis: Quemadmodum Adam protoplaſtus de rudi terra, & adhuc virgine (nondum enim pluerat Deus, & homo non erat operatus terram) habuit ſubſtantiam, & plaſmatus eſt manu Dei, ita recapitulans in ſe Adam ipſe, Verbum exiſtens ex Maria, quæ adhuc erat virgo, recte accipiebat generationem Adæ recapitulationis, &c. Lege Tertullianum in libro de Carne Chriſti. Athanaſius ſermone 3. contra Arianos: Verbum vt Aaron veſtem talarem, ita carnem è terra aſſumpſit: Mariamque vice rudis, illaboratæque terræ, matrem ſui corporis habuit. Vt iam habens quod offerret ipſe Pontifex, ſeipſum patri in victimam daret. Hæc Athanaſius. Theodotus Ancyranus in oratione de Natiuitate Chriſti tomo ſexto Concilij Epheſini, appendicis quintæ, capite ſecundo, ô terra, inquit, ſine ſemine, & fructum germinans ſalutarem. O Virgo, quæ ipſum viciſti deliciarum paradiſum, ille namque ſine ſemine omne plãtationum genus protulit, ex virgine terra ortis plantationibus. Hæc autem Virgo illa terra melior eſt. Non enim pomorum protulit arborem, ſed Virga Ieſſe, fructum Saluatorem hominibus afferentem, & illa terra virgo erat, & iſta Virgo. Sed illius quidẽ arborem naſci præcepit Deus. Huius autem virginis, ipſe creator, ſecundum carnem factus eſt germen. Hæc ille.

Similitudines Virginitatis Deiparæ Virg.

D. Ambroſ.

D. Irenæus.

D. Athan.

Theodotus Ancyr.

9. Item, quemadmodum *rubus ille*, in quo Deus apparuit olim, *ignem concepit, & virorem conſeruauit*, ita Virgo ardentem ignem Chriſtum concepit, & Virginitatis virorem nõ amiſit. A Virgine (ait Nyſſen. Greg. in lib. de vita Moſis) Deitatis lux, aſſumpta carne, illuxit hominibus, eamq; omnimodo incorruptam ſeruauit, Virginitatis vitiditate nullo pacto commutata, &c. Et in Oratione de Chriſti Natiuitate: Vt ſtrutex incendit ignem, & non crematur: itidem etiam Virgo & lumen parit, & non corrumpitur.

Exod. 3.

Gregorius Nyſſen. 12.

Tertio. Quemadmodum *Gedeonicũ vellus ex carne ouis, abſque vulnere carnis detonſum eſt*, ita caro Chriſti, ex corpore virginis, abſque detrimento virginitatis eſt ſumpta. Bernardus homilia ſecunda ſuper miſſus: Quid illud Gedeonis vellus ſignificat, quod de carne tonſum, ſed ſine vulnere carnis, in arca ponitur, niſi carnem aſſumptam de carne Virginis, & abſque detrimento Virginitatis? &c. Et Ambr. ſermone 13. Maria, inquit, recte velleri comparatur, quæ ita concepit Dominum, vt eum corpore hauriret, nec diſciſſuram corporis pateretur. Bernardus eadem homi. Virgini diſtillantibus cœlis, tota ſe infudit plenitudo diuinitatis, &c. Videlicet quemadmodum velleri Gedeonico ſe ros cœleſtis infudit.

Iud. 9.

D. Bernar.

D. Ambroſ. 13.

D. Bernar.

Quarto, Quemadmodum *Aaronica virga abſque humano opere flores emiſit*, ita Virgo abſque viri opera, florem Chriſtum concepit, Bernard. homil. 2. Quid Virga Aaron florida, nec humectata, niſi Virginem concipientem, quamuis virum non cognoſcentem, ſignificat? Huc pertinet illud; *Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet*: In hoc Iſaię teſtimonio (ait idem Bernar.) florem filium, virgam intellige matrem. Quoniam & virga floruit abſque germine, & virgo concepit non ex homine; nec virgæ virorem floris læſit emiſsio, nec virginis pudorem, ſacri partus editio, &c. Simile eſt illud eiuſdem Bernardi eadẽ homilia 2. Sicut ſine ſui corruptione ſydus ſuum emittit radium, ſic abſque ſui læſione, virgo parturit filium; Nec ſyderi radius ſuam minuit claritatem, nec virgini filius ſuam integritatem, &c.

Num. 17.

D. Bernar.

Iſaiæ 11. 14.

Quinto, Quemadmodum, *lapis è monte, ſine manibus exciſus eſt*, ita Chriſtus ex vtero virginis, abſque viri opera natus. D. Irenęus: Hoc eſt, inquit, quod ſine manibus ſignificabat, quod non operantibus humanis manibus, in hunc mundum Chriſti aduentus erat, id eſt, non operante in eũ Ioſeph, ſed ſola Maria cooperante, &c. Diuus Epiphanius, in orat. de Laudibus virginis: Virgo, inquit, mons nullatenus inciſus, habens perram Chriſtum. de qua Daniel: *Abſciſſus*, ait, *eſt lapis ſine manibus*, id eſt, abſque viro, ſolidam petram Chriſtum Virgo peperit, &c. Et Iuſtinus martyr in Dialogo: Cum quaſi filium hominis dicit Daniel Chriſtũ, qui æternum regnum accipit, an non hoc ipſum obſcure ſignificat? Quod enim ait, vt filium hominis apparuiſſe, hominem factum eſſe indicat, ſed non ex humano ſemine eſſe declarat, & quod ait, lapidem hunc ſine manibus exciſum, obſcure idem tradidit. Nam ſine manibus exciſum eum cum dicit, hoc ait, non eſſe opus hominis, ſed conſilij rerum parentis Dei, qui eum profert, &c.

Dan. 2.

D. Irenæ.

15. D. Epiph.

Iuſtinus martyr.

Sexto, Deiparæ virginitatem porta illa clauſa, hortus ille concluſus, fonsque ſignatus adumbrat. Diuus Epiphan. in orat. de laudibus virginis: *Aue*, inquit, *gratia plena*, porta cœlorum, de qua propheta Ezechiel vociferatus eſt his verbis: *Ecce porta clauſa, & nullus ingredietur per eam, nec egredietur, præterquam Dominus Deus ſolus. Et erit porta clauſa Duci, quia dux ipſe vocabitur, & in ipſum ſperabunt gentes.* De hac porta etiã in Can. aperte proloquitur Prophera, *hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus.* Hęc Epiphanius. Eodẽ loco ſimilitudinem aliam adiungit his verbis: Virgo agert n..nime cultus, quæ verbum veluti granum frumenti ſuſcipiens, etiam manipulum germinauit, &c. Et Ambroſ. in lib. de inſtitutione virginis, cap. 8. Bona porta Maria, quę clauſa erat, & non aperiebatur, tranſiuit per eam Chriſtus, ſed non aperuit, &c. Item: Porta clauſa virginitas eſt; hortus clauſus virginitas, & fons ſignatus, &c.

16.

Ezech. 44.

Cant. 4. Epiphan.

D. Ambroſ.

17.

Cur voluerit Chriſtus ex Virgine concipi, ac naſci, multæ ſunt

tæ sunt rationes. Prima, quia huiusmodi conceptus, & nati-
uitas Deum decebat, quod docet D. Ignatius, in epistola
ad Heronem: Insolens (inquit) admirandusque partus ille
Domini, ex sola virgine, non quod detestanda sit legitima
commixtio; sed quod eiusmodi partus decebat Deum. De-
cebat namque creatorem non consueto, sed peregrino &
admirando vti partu, vtpote omnium opificem, &c. Theo-
dotus Ancyræ episcopus loco infra citato: Si id, inquit,
quod natum est, matris integritatem illæsam conseruauit,
apud recte ratiocinantes Deus esse vtique cognoscetur,
&c. Bern. homil. 2. super missus, Deus matrem suam sin-
gulari in cœlestibus donaturus gloria, singulari in terris
præuenire curauit & gratia, qua videlicet ineffabiliter &
intacta conciperet, & pareret incorrupta. Porro Deum hu-
iusmodi decebat natiuitas, qua non nisi de Virgine nasce-
retur. Talis congruebat & virgini partus, vt non pareret
nisi Deum, &c. Diuus Leo serm. 2. de Natiuitate. Noua,
inquit, natiuitate generatus Christus, quia conceptus à
Virgine, natus ex Virgine, sine paternæ carnis concupis-
centia, sine maternæ integritatis iniuria. Quia futurum
omnium Saluatorem talis ortus decebat, qui & in se ha-
beret humanę substantiæ naturam, & humanæ carnis in-
quinamenta nesciret, &c. Diuus Chrysost. homil. 49. in
Genes. Ingressum nostri omnium Domini digniorem esse
oportet, quam nostrum. Regius enim fuit introitus. Opor-
tebat autem & partim cum nostra natiuitate communica-
re, & partim alienum esse, & vtraque hæc fuerunt. Nam de
vtero prodire, commune habet nobiscum, absque nuptia-
li autem congressu nasci, supra nostram est natiuitatē. Na-
turale est, conceptum fieri in vtero, supra naturam humā
nam est, absque commixtione esse prægnantem. Et prop-
terea vtraque, vt & excellentiam, & communionem quam
habet tecum discas. Hæc ille.

Ratio secunda. Natus est Christus ex Virgine, quia Ser-
uatorem decebat matris virginitatem seruare: Vnde illud
Chrysol. serm. 4. de Annuntiat. Merito virgini salua sunt
omnia, quæ omnium genuit Saluatorem, &c.

Ratio tertia. Conceptus & natus est Christus ex Virgi-
ne, quia decebat incorruptionis largitorem, cum matris in-
corruptione, concipi, ac nasci. Nyssenus Gregorius, in ora-
tione de Christi natiuitate: Decebat eum, qui propter inte-
gritatem, & incorruptibilitatem vniuersitatis, in humana
vita versatus est, initium facere ab ea, quæ natiuitati eius
inseruiret integritate, atque incorruptibilitate. Et Theo-
dotus Ancyræ episcopus, in homilia secunda habita in Sy-
nodo Ephesina, Tom. 6. cap. 10. virgo virginitatis integrita-
te retenta, mater effecta est. Nam incorruptionis largitor
corruptionem non inducit, nihilq; incorruptionis auctor
corrumpit, &c.

Ratio quarta, Conceptus est Christus ex Virgine, vt et-
iam ex vi conceptionis peccato originario careret. Nam
vulgaris mos concipiendi peccatum parit originatiū, con-
ceptio vero ex sola Virgine absque viri vlla operâ, huius-
modi peccatum repellit, qua de re supra diximus, ad illa
verba: Quod nascetur ex te sanctum, &c.

Ratio quinta, Matrem suam Christus virginem esse vo-
luit, vt virginitatis, castitatisque exemplum proponeret.
Nazianz. Greg. orat. 20. de laudibus Basilij: Christus, in-
quit, ex Virgine gignitur, virginitatem velut lata lege san-
ciens, &c. Ait autem Christum nascentem ex Virgine le-
ge virginitatem sanxisse, non quod ad virginitatem lege la-
ta homines compulerit, sed quod exempli quadam quasi
vi ad illam adhortatus fuerit.

Itaque Christus virgo fuit, matrem quoque suam virgi-
nem esse voluit, vt virginitatis tam filius, quam mater es-
sent exemplum singulare. Ambros. Epist. 81. ad Syricū: Spe-
ciale donum virginitatis Christus elegit, & integritatis
munus exhibuit, atque ipse repræsentauit quod elegit in
matre. Damasc. lib. 4. fidei, cap. 15. Christus virginitatis de-
cus & ornamentum est, vt qui non modo ex patre citra cō-
gressum genitus sit, sed etiam carnem ex Virgine, sine virili
congressu assumpserit, ipseque omnibus numeris absolu-
tam virginitatem in se ipso ostenderit.

Fuit Christus virginitatis dux, ac princeps: virgo autem
fuit signifera, vt Ambros. ait in lib. de Institut. virg. cap. 5.

Ignat. Cur Christus ex Virgine nasci, & concipi voluerit.
Theodotus Ancyr.
18.
D. Bernar.
D. Leo.
19.
D. Chrysost.
20.
D. Chrysol.
D. Gregor. Nyssenus.
Theodotus Ancyr.
21.
D. Gregor. Nazianz. Christus & Virgo virginitatis exemplaria.
22.
D. Ambros.
D. Damasc.
23.
D. Ambro.

Maria, inquit, signum sacræ virginitatis extulit, & inteme-
ratæ integritatis pium Christo vexillum leuauit, &c. Hoc
virginis vexillum militia sequitur cœlestis exercitus, cœle-
stis enim virginum exercitus est, eodem Ambrosio teste,
lib. 1. de Virginibus: Hęc, inquit, est *cœlestis illa militia, quam laudantium exercitus Angelorum promittebat in terris*, &c.

Virginū multa virginis vexillum sequuntur. D. Ambros. Lucæ 2.

Antequam virgo candidissimum efferret vexillum, pau-
cæ virgines erant, at postquam illud extulit, exercitus con-
gregatus est virginum. Indicat hoc idem pater sanctissimus
eodem libro, his verbis, Postea quam Dominus in corpus
hoc veniens, contubernium diuinitatis, & corporis, sine
vlla concretæ confusionis labe sociauit, tunc toto orbe dif-
fusus, corporibus humanis, vitę cœlestis vsus inoleuit, &c.
Et Theodoretus in fine historiæ religiosę, in vita Dominę.
Ex quo, inquit, Christus Dominus honorauit virginitatem,
vt qui natus sit ex virginitate, prara virginitatis natura ger-
minauit, & hos suaueolentes, & qui non marcescunt flo-
res, offert creatori, &c. Damasc. oratione prima de Natiui-
tate Virginis. Tu (inquit) ô Virgo virginitatis feracissima
planta, per te enim virginitatis pulchritudo, latissime sese
diffudit, &c. Magnus Albertus super missus, c. 82. Deipa-
ram Virginum matrem appellat: Beata, inquit, Virgo, est
mater omnium in virginitate, quæ virginitatis munus
Deo obtulit, per quod omnes virgines per imitationem
virginitatis genuit, &c. Hinc illud Viguerij iam citati;
Virgo fuit inuentrix ordinis virginum, & angelicę vitę, i-
deo recte nominatur Virgo virginum, & virginū abbatissa,
ac reginā, &c. Adde Greg. Nazianz. is in carmine de virgi-
nitate, sic de virginitate scribit:

Theodoretus. 24.
D. Damasc. Albertus Magnus. 25.
Nazianz.

Ante quidem, vmbroso in paucis splendore micabat,
Dum lex, iura daret terris, & in orbe vigeret,
Exiguis spectanda notis.
At postquam Christus, per casta viscera matris
Absque patre, & tedis, vitæ progressus in auras,
Lustrauit muliebre genus, tum denique nostro
Virginitas generi præclaro lumine fulsit,
Connubium tantum exuperans, & vincula vitæ,
Quantum animus carni præstat, conuexaque cœli
Regia tellurem superat, quantoque fugaci,
Illud in æternum durans præstantius aurum est.

26.

Ratio sexta. Redditur ab Anselmo: Voluit ex Virgine
Christus concipi, & nasci, absque viri opera, vt hunc quo-
que nascendi modum suę ostenderet subiacere potentię.
Anselmus, libro secundo, cur Deus homo, c. 8. Quatuor,
inquit, modis potest Deus facere hominem, videlicet aut
de viro, & de fœmina, sicut visus monstrat, aut nec de viro,
nec de fœmina, sicut creauit Adam: Aut de viro sine fœmi-
na, sicut fecit Euam, aut de fœmina sine viro, quod nondū
fecerat. Vt igitur hunc quoque modum probet suæ subia-
cere potestati, & ad hoc ipsum opus dilatum esse nihil cō-
uenientius, quam vt de fœmina sine viro assumat illū ho-
minem, quem quæramus. Vtrum autem de virgine, vel nō
virgine dignius hoc fiat, nōest opus disputare, sed sine om-
ni disputatione asserendum est, quia de virgine, Deum &
hominem nasci oportet. Hactenus ille. Ait Anselmus, hūc
concipiendi & nascendi modum ad hoc opus, id est, incar-
nationem, dilatum esse, nam ante incarnationem steriles,
aliequę fœminę conceperunt, nulla tamen sine viro con-
cepit virgo. Scilicet, ad maximum incarnationis opus, hic
modus differebatur admirabilis.

D. Anselm. 27.

Quod si quispiam roget: Cur verbum diuinum non ef-
formauit sibi ex limo terræ, vel ex alia nobiliori materia
corpus, quemadmodum efformauit Adamo? Respondē-
mus, multo fuisse satius ex Adami genere carnem assume-
re, ob aliquot rationes. Prima est, vt ex illo genere, quod à
dæmone superatum fuerat, is nasceretur, qui de dæmone
triumpharet: Pertinebat (ait Augustin. libr. 13. de Trinit. c.
17.) ad iustitiam & bonitatem creatoris, vt per eandem ra-
tionalem creaturam superaretur, diabolus, quam se superas-
se gaudebat. & de ipso genere veniretur, quod genus ori-
gine vitiata per vnum tenebat vniuersum. Poterat enim
vtique Deus, hominem aliunde suscipere, in quo esset
mediator Dei, & hominum, non de genere illius Adami,
qui peccato suo, genus obligauit humanum, sicut ipsum
quem primum creauit, non de genere creauit alicuius. Po-

Cur verbū diuinum nō efformauit sibi corpus extra virginis vterū quemadmodum efformauit Adamo. D. Augustin. 28.

rerar ergo vel ſic, vel alio quo vellet modo, creare vnum alium hominem, de quo vinceretur victor prioris. Sed melius iudicauit, vt de ipſo, quod victum fuerat genere, aſſumeret hominem Deus; per quem generis humani vinceret inimicum, &c. *Quia pueri* (ait Paulus) *communicarunt carni, & ſanguini, & ipſe ſimiliter participauit ijſdem, vt per mortem deſtrueret eum, qui habebat mortis imperium, id eſt, diabolum. Nuſquam enim Angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahæ apprehendit. vnde debuit per omnia fratribus aſſimilari*, &c. Ex eodem ergo genere Adami, carnem aſſumpſit Chriſtus, vt diabolum deſtrueret.

29. *Hebr. 2.*

Ratio ſecunda, Aſſumpſit ex Adami ſtirpe carnẽ Chriſtus, vbex Adami genere accepta caro, Adami ipſius, cæterorumque omnium Adami filiorum debitum ſolueret. D. Leo ſerm. 3. de Natiuitate. Offerenda erat pro reconciliãdis hoſtia, quę eſſet noſtri generis ſocia, & noſtræ contaminationis aliena. D. Thom. 3. parte, quę. 4. art. 6. Hoc videtur ad iuſtitiam pertinere, vt ille ſatisfaciat, qui peccauit, & ideo de natura per peccatum corrupta, debuit aſſumi id, per quod ſatisfactio erat implenda, pro tota natura, &c. D. Leo, ſerm. 2. de Natiuit. Non iuſte diabolus admitteret originalem deditiij generis ſeruiturem, niſi ſde eo, quod ſubegerat, vinceretur, quod vt fieret, ſine virili ſemine, editus eſt Chriſtus ex Virgine, &c. Hugo Victor. in l. ſententiarum: Deus homo factus eſt, vt de ſuo liberaretur homo, &c.

30. *D. Leo.* *D. Thom.* *D. Leo.* *Hugo Vict.*

Queres. Nonne potuiſſet Chriſtus, iuſtitiæ diuinæ facere ſatis, ſi ex limo terræ corpus aſſumpſiſſet? aut ſi aliam (verbi cauſa) Angelicam cum Verbo diuino naturam copulaſſet? potuiſſet quidem, ſed ſi feciſſet, non ſoluiſſet debitum iuſtitię homo, ex ijſdem natus hominibus, qui peccatorum ingenti debito obſtricti erant. Hac de re ſic ſcribit Diuus Anſelmus, in libro ſecundo, cur Deus homo, cap. 8. Si nouum, inquit, hominem faciet Deus non ex Adæ genere, non pertinebit ad genus humanum, quod natum eſt de Adam: quare non debebit ſatisfacere pro eo, quia non erit de illo. Sicut enim rectum eſt vt pro culpa hominis homo ſatisfaciat, ita neceſſe eſt, vt ſatisfaciens idem ſit, qui peccator, aut eiuſdem generis. Aliter namque nec Adam, nec genus eius ſatisfaciet pro ſe. Ergo ſicut de Adam, & Eua, peccatum in omnes homines propagatum eſt, ita nullus, niſi vel ipſi, vel qui de illis naſcitur, pro peccato hominum ſatisfacere debet. Quoniam ergo illi nequeunt, neceſſe eſt, vt de illis ſit, qui hoc faciat. Hæc ille. Et Sanctus Baſilius Seleucię epiſcopus, in oratione de Annuntiat. In lucem, inquit, editus, non erat homo nudus, ſed Dei Verbum ex Virgine incarnatum, carnemque ejuſdẽ naturæ cum carne mea indutum, vt ſimile ſanaretur per ſimile. Etenim ſi corpus habuiſſet à corpore meo alienum, ſi cum mea carne communionem non habuiſſet, vitam vtique mihi impertitum non eſſet. Si medicam egenamque naturam meam non aſſumpſiſſet, ego Dei regnum adeptus non eſſem, &c. Hęc Baſilius. At iam diximus potuiſſe nos redimere Chriſtum, etſi à noſtra natura alienum aſſumpſiſſet corpus.

31. *Chriſtus etſi naturam aſſumpſiſſet angelicam potuiſſet pro hominibus, iuſtitiæ diuinæ facere ſatis.* *D. Anſel.* 32. *S. Baſilius Seleuc.* 33.

Ratio tertia. Ex Adamo originem ducere voluit Chriſtus, ne aliquis eſſet homo, qui ab vno illo primo homine originem non haberet. Vnde Anſelmus loco indicato. Deus (ait) quando humanam naturam, primitus fecit, in ſolo Adam, nec fœminam facere voluit, niſi de ipſo. Vnde aperte monſtrauit, ſe non niſi de Adam voluiſſe facere, quod de humana natura facturus erat, &c. Hęc de virginitate.

D. Anſelm.

CAPVT XI.

Morale.

De humilitate Virginis Deiparæ.

1. DE humilitate Virginis ſupra iam diximus, cum de natiuitate ageremus; ſed ſummæ humilitatis verba illa: Ecce Ancilla Domini, &c. flagitant, ne hoc loco de illa taceamus. Humiliter (ait Bernardus, homilia 4. ſuper miſſus) Virgo reſpondit, vt ſedes gratię præpararetur, &c. Etenim quemadmodum aquarum ſedes, humilitas eſt vallium, ita gratiæ ſedes, humilitas eſt hominum. *Emittis fontes in conualibus, inter medium montium pertranſibunt aquæ.* Bonorum omnium fons, diuinum Verbum, in celſiſsimo monte erat, in quem nemo poterat aſcendere (Patris dico ſinum) volucres tantummodo, id eſt, Angeli, illo fruebantur. Sed cum Virgo verba hæc protulit: *Ecce Ancilla Domini*, in humillimã vallem, omnibus vernantem virtutum floribus, deſcendit. Iamque id euenit, quod vates adiunxit: Potabunt omnes beſtiæ agri, expectabunt onagri in ſiti ſua. Iam fons ille celſiſsimus in vallem dimiſit aquas, non alites ſolum, verum homines etiam, qui belluino ante more viuebant, illo potiuntur. Omnium elementorum infimũ terra eſt, eius in viſceribus, quo omnia eruuntur, aurum Sole influente gignitur. Eundem in modum omnium fœminarum humillima Virgo fuit, eius in vtero, fulgentiſsimum, quo redempti ſumus aurum (id eſt, Chriſtus) Spiritu ſancto operante genitum eſt.

Pſal. 103.

Eximia quidem dignitas, vnica gloria, Dei filium concipere. Solet vero dignitas & gloria arrogantiam parere. Vnde illud Bernardi ſuper miſſus hom. 4. Non magnum eſt eſſe humilem in abiectione; magna prorſus, & rara virtus, humilitas honorata: At nihil hic metuendum, non arrogantiam Virgini, ſed humilitatis incrementum tanta gloria peperit. Vt enim ait Chryſol. ſer. 142. Deuotus animus infulis beneficiorum creſcit ad obſequium, augetur ad gratiam, non ad arrogantiam profilit, &c. Quæ (inquit idem Bern.) hæc tam ſublimis humilitas, quæ cedere non nouit honoribus, inſoleſcere gloria neſcit? Mater Dei eligitur, & ancillam ſe nominat, &c. Et Simon Caſianus: In profunda (ait) ſe virgo deiecit, quę inuitabatur ad alta, & à dominatu, ad ancillatum, animũ conuertit, & corpus, &c.

Rara virtus honorata humilitas. *D. Bernar.* 3. *D. Chryſol.* *D. Bernar.* *Simon Caſianus.*

Tantæ humilitatis typum, in diuinis literis habemus Abigailem, quę cum à nuntijs accepiſſet, in vxorem ſe electam à Dauid: *Adorauit prona in terram, & dixit: Ecce famula tua, ſit in ancillam, vt lauet pedes ſeruorum Domini mei*, &c. Ita virgo; cum à Dei nuntio Gabriele audiſſet, in Matrem Dei ſe electã; Deum vt credibile eſt magna cum humilitate adorauit. Et ait; *Ecce Ancilla Domini, fiat mihi ſecundum verbũ tuũ.*

Virgini maxima dignitas non attulit exaltationem. 1. *Reg. 25.* 4.

Solo incredibili cum humilitate proſtratam, Laurentius Iuſtinianus putat, in ſerm. de Annunt. Tunc (inquit) ad Deum, totum eſt conuerſum cor virginis noua irradiatum luce, inſolito charitatis deſiderio liquefactum; ac repletum deuotionis affectu. Solo igitur, mente, ac corpore proſtrata, humillime inquit; *Ecce Ancilla Domini*, &c.

Laurentius Iuſtinian.

Vt Aug. dixit, ſerm. 10. de Verbis Domini; Quanto erit maius ædificium, tanto altius ponitur fundamentum. Fundamentum autem humilitas eſt, quamobrem addit; Cogitas magnam fabricam conſtruere celſitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis. Cum ergo in Virgine celſiſsimum illud ædificium, id eſt, corpus Chriſti, quod *templum* nominatur, eſſet exſtruendũ; altiſsima prius humilitatis ſunt iacta fundamenta. Super hæc autem profundiſsima fundamenta, ipſo cœlo celſius, Spiritus Sanctus templum ædificauit.

D. Auguſt. 5. *Ioan. 8.*

Omnia flumina intrant in mare (ait Eccleſiaſtes) *& mare non redundat; at flumina pluuialibus aquis redundant facile.* Fluminibus ſimiles ij ſunt, qui honorum, aut diuitiarum, aut literarum quadam quaſi pluuia, in ſuperbiam redundant. Mari ſimilis eſt Deipara Virgo, quę quamuis gratiarum omnium flumina exceperit, nunquam tamen humilitatis ſũmæ metas exceſsit. Mirum ſane eſſet prodigium, ſi in fluuium mare totum influeret, ipſe autem fluuius non exundaret. En tibi gratiarum omnium fluuium virginem, in illam omnium bonorum Oceanus, nempe Deus ipſe ingreſſus eſt; at fluuius non intumuit, imo humilitate depreſſus eſt, ac ſubmiſſus magis. Ambroſius, lib. 2. in Lucam, Vide humilitatem; ancillam ſe dicit, quæ mater eligitur; nec repentino exaltata promiſſo eſt.

Eccl. 1. 6.

Longe diuerſam à prima Eua, ſecundam habemus Euã; vt diuerſo itinere gradiens, quam prima amiſit gratiam, ſecunda reperiat. Prima ſuperba fuit, ſecunda humilis. ideoque primam Deus è paradiſo expulſam humiliauit; ſecundam admirandum in modum extulit. *Ego* (ait Dominus) *humiliaui lignum ſublime*, id eſt, arborem, *& exaltaui lignum humile.* Quænam ſublimior arbor, quam prima Eua, in terreſtri conſita paradiſo, orbis totius regina, originali iuſtitia,

Exech. 17. 7. *Eua & virgo diſſimiles.*

ſtitia, magniſque Dei donis exornare? Sublimem hanc arborem, ob ſuperbiam Deus humiliauit: Virginem vero humilem arborem, pauciſque notam ob humilitatem ita extulit, vt pro fructu Deum ipſum protulerit; iuxta illud Eliſabethæ: *Benedictus fructus ventris tui.* O quam ſunt harum duarum arborum diuerſi fructus! Arbor ſublimis Eua inortem, peccatum, morbos, calamitatesque innumeras protulit; arbor humilis, vitæ, gratiæ, bonorumque omnium fructum produxit. Merito facta eſt nouiſſima prima (ait Bern. in ſermone de Verbis Apoc.) quæ prima cum eſſet, omnium ſe nouiſſimam faciebat, &c.

D. Bernar. 8.

Prudentiam quoque nos virgo docet, cuius eſt de rebus cogitare prudenter. *Cogitabat* (ait Euangeliſta) *qualis eſſet iſta ſalutatio.* Ciuus Chryſol. ſerm. 140. Cogitat virgo, quia cito reſpondere eſt facilitatis humanę; cogitare vero ponderis eſt maximi, & iudicij præmaturi, &c. Quæ ponderoſa ſũt, aquarum ima petunt; quæ leuia, fluitãt, ſic animus grauis, & prudens, rerum fundũ cogitando petit; leuis, & inconſtans, in ſuperficie rerum veluti fluitat. Per tenebroſam domum pedetentim iter habendum; parieteſque ſunt palpãdi. Tenebroſa domus mundus eſt hic, in quo verſamur; pedetentim igitur, hoc eſt, cum conſilio, ac maturitate, rebus in arduis incedendum; negocia cogitatione prius veluti palpanda. Nautæ demiſſa bolide, maris profunditatem exprorant; tu demiſſa cogitatione negocij pericula expende. Miſit Moſes, antequam terram promiſſam ingrederetur, exploratores; mitte tu antequam negocium aggrediaris, veluti fidiſſimam exploratricem, cogitationem. Vadum prius fluminis, id eſt, negocij periculoſi tenta; ne ſi intẽtato vado remere pertranſire velis, aquis obruaris. Vt Seneca ſcribit epiſt. 23. Pauci ſunt, qui conſilio ſe ſuaque diſponant; cæteri, eorum more, qui fluminibus innatant, non eunt; ſed feruntur, &c. Tu vero ex paucis illis eſto; ne caſu, ac temere, ſed conſilio vitam agas.

D. Chryſol. De prudentia Virginis.

Prius cogitatione explorãda negotia, quam illa aggrediamur.

9.

Seneca.

10.

Obedientiam quoque ſingularem verba illa indicant: *Ecce Ancilla Domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum.* Nihil ſibi retinuit virgo (ait Simon Caſſianus) totam ſe poſuit in diuino famulatu. Et Andreas Epiſcopus Ieroſolymitanus: Ecce (inquit) ancilla Domini, ad obediendum facilis, ad ſeruiendum parata, ad ſuſcipiendum prompta, &c. Dixit Deus, *fiat lux, & facta eſt lux, fiat firmamentum, cæteraque, & facta ſunt.* Dixit Virgo, fiat mihi ſecundum verbum tuum, & factum eſt opus omnium maximum. Dei, fiat, fuit imperantis: Virginis, fiat, fuit obedientis. Imperantis Dei, fiat, ſecutum eſt cœlum, operaque reliqua, quæ cœli ambitus complectitur. Obedientis Virginis fiat, ſecuta eſt admiranda diuini Verbi incarnatio. Quæſiuit Virgo prudenter, quomodo fiet iſtud? modi iam conſcia, reſpondet obedienter, fiat.

Simon Caſſianus. Andr. Ieroſolymitan.

Gen. 1. Obedientia Virginis Deipara.

11.

Hoc, fiat, hunc Virginis aſſenſum, experit Aug. ſer. 17. de Natiuit. cum ait: Reſponde iam Virgo ſacra, aſſenſum tuum Angelus præſtolatur: Deus in porta eſt, Angelum quem moraris expectat, &c. Videor videre Deum, tunc temporis ſcalæ cœleſti iam innitentem, & deſcenſum in terras parantem, quem in modum Iacob olim illum vidit. Auguſt. vrget: O beata (inquit) Maria ſeculum omne captiuum, tuum deprecatur aſſenſum: te Deo mundus ſuæ fidei obſidem facit: per te parentum ſuorum iniurias abſtergi deprecatur, &c. Bernard. quoque homil. 4. ſuper miſſus. Expectat (inquit) Angelus reſponſum, expectamus, & nos, ô Domina verbum miſerationis, quos miſerabiliter premit ſententia damnationis. In ſempiterno Dei Verbo facti ſumus omnes, & ecce morimur; in tuo breui reſponſo ſumus reficiendi, vt ad vitam reuocemur. Hoc ſupplicat à te, pia Virgo, flebilis Adam cum miſera ſobole ſua, exul de paradiſo: hoc Abraham, hoc Dauid, hoc cæteri flagitant patres ſancti: hoc totus mundus tuis genibus prouolutus expectat. O Domina reſponde verbum, quod terra, quod inferi, quod expectant & ſuperi. Ipſe quoque omnium Rex, & Dominus, quantum concupiuit decorem tuum, tantum deſiderat & reſponſionis aſſenſum. Hæc melliflua, vt ſolet, calamo Bernardus & alia in hanc ſententiam ſcribit, homilia illa quarta, & inter alia addit: Reſponde ô Virgo verbum, & ſuſcipe Verbum, profer tuum, & ſuſcipe diuinum. Et Auguſt. ſerm. citato: Reſponde (inquit) verbum, & ſuſcipe filium: da fidem, & ſenti virtutem: pande ſinus roſeos Virgo perpetua: fides tua modo, aut aperit cœlum, aut claudit, &c.

D. Auguſt.

Gen. 28.

D. Bernar. 12.

13.

D. Auguſt.

Denique aſſenſum optatiſſimum Angelo prudentiſſima præſtitit Virgo: protulitque verbum, & ſuſcepit Verbum. Etenim poſtaſſumſit in vtero illo beatiſsimo, Verbum caro factum eſt. Nec mora (inquit Aug. loco citato) reuertitur nuntius, & nuptialem thorum ingreditur Chriſtus: accepit ſtolam carnis in thalamo Virginis: diuinitati ſponſatur homo, &c.

Gabriele igitur internuntio admirandæ illæ nuptiæ, in virginei vteri thalamo celebratę ſunt: quibus humana natura, cum diuino Verbo eadem in perſona indiſſolubili nexu copulata eſt. Quamobrem Aug. in Comment. Pſal. 18. verba illa: *ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo*: de Chriſto ſponſo ex Virginis vtero, tanquam è thalamo procedente interpretatur. Ipſe (inquit) procedens de vtero virginali, vbi Deus naturæ humanæ, tanquam ſponſus ſpõſæ, copulatus eſt. Et Laurent. Iuſtinian. in lib. de caſto connubio, cap. 9. Verbum (ait) ſponſus, caro ſponſa: virginalis vterus thalamus, &c.

Nuptiæ verbi diuini, & humanæ naturæ.

14. D. Aug.

Iuſtinian.

Deus, bone, quis poſsit, vel thalami apparatum, vel ſponſi dignitatem, atque opes, vel ſponſæ pulchritudinẽ, & ornamenta, dicendo recenſere? De thalami apparatu Auguſtinus, ſer. illo decimo ſeptimo, de Natiuitate, ſic ſcribit: Expandat nunc fides, ſplendentis veri pulchra tẽtoria: obumbret virtus: Spiritus ſibilet naturali calore depulſo, tenuis Virginem aura refoueat: & fluente refrigerio, ſpiramentis cœleſtibus ventiletur, alnus virginis ſertis verecũdiæ coronetur. Flammeus ibi roſæ fulgor anhelet, albens lilium candicet, mollis viola rutilet, purpurei ſpargantur flores, & vario nitore depictus Chriſti thalamus exornetur. Hæc ille.

Thalamus nuptiarũ vterus Virginis.

15.

Thalamus hic in primis caſtimonię nitidiſsimo ebore nitebat: quod Abbas Guerricus merita admiratione proſequitur, ſerm. 1. de Annuntiatione: Mihi (inquit) mirari liber, illud tam pretioſum, imo impretiabile virginalis caſtimoniæ ebur, de quo ſedem ſibi facere delegit, qui ſedet ſuper cherubim. Quam nitidum eſt ebur illud, quod oculis tam diuitis regis placuit, in cuius diebus argentum nullius eſt pretij: quam frigidum, quam ſolidum, quam candidum, & rubicundum? &c. Splendebat præterea thalamus, mundiſsimo puritatis auro: eſt enim mirea illa vrna, in qua dulciſsimum manna, non ſeruatum ſolum, ſed & natum eſt. Denique velut cœlum miro ſanctimoniæ fulgore micabat: etenim vt vates cecinit: Solis thalamus cœlum eſt: *Ipſe* (inquit) *tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo.* Chriſti igitur veri Solis thalamus, id eſt, Virginis vterus, cœlũ erat. Hic thalamus fuit. Laurentius Iuſtinianus, in libr. de caſto connubio, cap. 9. Erat quidem beata Virgo, thalamus puritate nitidus, moribus ornatus, & omni præditus ſanctitate. Floribus aſperſus, virtutibus decoratus, fragrans caſtitatis odore, charitate feſuens, virginitate redolens, pollens humilitate. Hæc ille.

Guerricus.

16.

Pſal. 16.

17.

Sponſa verò humana natura, multo ſane erat inferior ſponſo, videlicet diuino verbo, infinitoque interuallo ab illius dignitate diſiuncta. Solent homines ad nuptias, vel pulchritudine, vel opibus, vel nobilitate ſponſę, vel ijs ſimul omnibus permoueri: at humana natura (ſi per ſeipſã ſpecteretur) his carebat omnibus. Si de pulchritudine agitur, quæ in gratia diuina ſita eſt, nulla erat: præterea ex peccato fœditatem magnam contraxerat. Si de opibus, vel nobilitate inquiritur: in ſumma egeſtate, ſummaque ignobilitate viuebat. Quid igitur diuinum Verbum ad has nuptias traxit? quid traxerit rogas? traxit amor: Si tam diues, potenſque ſponſus, non amaſſet, infimam ſibi naturam nunquam copulaſſet. Homines deformes ſponſas pulchras reddere nequeunt; ignobilibus nobilitatem dare, aut ægrotis impertiri ſanitatem non poſſunt. At diuinum verbum humanæ naturę ſummam potuit pulchritudinem, ſummam nobilitatem, ſummas opes elargiri. Itaque ex illa inope, ignobili, & originario in patribus peccato fœdata natura: naturam abſque peccato aſſumpſit. Gratiæ, gloriæque opibus, illam mirum in modum locupletauit: pulchritudine inaudita affecit: ipſis ſeraphinis multo nobiliorem

18.

Sponſa humana natura.

rem reddidit: talemque effecit, qualem ſponſam omnipotentis regis eſſe oportebat.

Admirabilis vero in ijs nuptijs vnio, eaque æterna facta eſt, de viro atque vxore legitur: *Erunt duo in carne vna*, de hoc ſponſo, & ſponſa, id eſt, de Verbo diuino, & humana natura dicitur. Sunt duo in perſona vna: ſunt (inquam) duo, id eſt, duæ naturæ, diuina, atque humana: in perſona vna, diuini Verbi. Natura enim humana, loco propriæ hypoſtaſis, diuinam Verbi hypoſtaſim ſummo Dei beneficio adepta eſt. Vnde Magnus Greg. homil. 38. in euangelia: Tũc (ait) Deus pater, Deo filio ſuo nuptias fecit, quando hunc in vtero Virginis, humanæ naturæ coniunxit: quando Deũ ante ſecula fieri voluit hominem, in fine ſeculorum. Sed quia ex duabus perſonis fieri ſolet nuptialis iſta cõiunctio, abſit hoc ab intellectibus noſtris, vt perſonam Dei, & hominis redemptoris noſtri Ieſu Chriſti, ex duabus perſonis credamus vnitam. Ex duabus quippe atque in duabus hunc naturis exiſtere dicimus: ſed ex duabus perſonis compoſitum credi, vt nefas vitamus. Hactenus Greg. Mag.

Matrimonium carnale, ſponſalia antecedunt, hoc eſt, de matrimonio ineundo, promiſsio, bonorum vero, & honorum communicatio: nexus indiſſolubilis, filiorumque generatio comitatur. Hæc omnia admirandum in modum in noſtris his nuptijs reperiemus.

In primis, veluti ſponſalia, promiſsio, nuptiarum, id eſt, incarnationis, patribus antiquis facta præceſsit. Deinde poſtquam temporis venit plenitudo, in thalamo intemerati vteri, nuptiæ ſunt celebratę.

Nuptias communicatio, quæ à Theologis, idiomatum dicitur, comitatur, de qua Damaſ. lib. 3. fidei cap. 4. Cum de perſona (inquit) verba facimus: ſiue ab vtraque parte ſimul, ſiue ab altera duntaxat, eam appellemus, vtriuſque naturæ proprietates ipſi imponimus. Etenim Chriſtus (quę vox vtrumque complectitur) & Deus, & homo dicitur, & creatus, & increatus, & paſsibilis, & impaſsibilis. Ac cum ab vna parte filius Dei, & Deus nuncupatur, coniunctæ naturæ, id eſt carnis, proprietates recipit. Nam & Deus paſsibilis nominatur, & Dominus gloriæ in crucem actus: non qua Deus eſt, ſed qua idem etiam homo eſt. Eodemque modo cum homo, & filius hominis appellatur, diuinę eſſentiæ proprietates, atque ornamenta ſuſcipit. Puer enim æuo omni antiquior dicitur, & homo principij expers: nõ id quidem qua ratione puer, & homo eſt: ſed qua Deus omni æuo prior, ad extremum puer factus eſt. Atque hic communicationis modus eſt: vtraque videlicet natura, proprietates ſuas cum altera communicante, propterea quod vnam, & eandem perſonam conſtituunt, mutuoque in ſe immeant. Hactenus Damaſc.

Comitatur præterea diuinas nuptias, humanę naturę cum diuino verbo nexus per totam æternitatem permanens. Nam Verbum diuinum humanam naturam, quam aſſumpſit, nec dimiſit, nec vnquam dimittet. Præſcindit mors humani matrimonij nodum: at partium naturæ humanæ, & Verbi diuini nexum, præſcindere non potuit. Quamuis enim corpus ab anima ſeparauit, atque adeo humanitatem Chriſti triduo ſuſtulerit: tamen Verbum diuinum nec ab anima, nec à corpore ſeiungere valuit.

Comitatur item has nuptias filiorum generatio, filiorum, inquam Dei, qui vt Ioannes ſcribit: *Non ex ſanguinibus, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, ſed ex Deo naſcuntur.*

Itaque harum nuptiarum thalamus virginis vterus fuit intemeratus. Ipſa quoque virgo ſponſę, id eſt, humanæ naturę vice, vt illæ celebrarentur, aſſenſum exhibuit. D. Tho. 3. p. q. 30. ar. 1. Congruum (inquit) fuit beatæ Virgini annuntiari, quod eſſet Chriſtum concepturа; vt oſtenderetur eſſe quoddam ſpirituale matrimonium, inter filium Dei, & humanam naturam. & ideo per annunciationem expectabatur conſenſus Virginis, loco totius humanæ naturę. Hæc ille.

Merito ſane Virginem Deiparam miraculorum officinam, miraculorum item abyſſum appellat Damaſc. in orat. 1. de illius natiuitate. Expende quæſo, tecum tacitus huius admirabilis thalami, harumque nuptiarum miracula. In nuptijs illis omnium ore decantatis, quę in oppido Cana actæ ſunt, vnum miraculum poſt Virginis verba eſt patratũ, at in ijs multa multoque maiora miracula, poſt illa eiuſdem Virginis verba; *Fiat mihi ſecundum verbum tuum*, facta cernũtur. In illis aqua in vinum cõuerſa eſt; in ijs *Verbum caro factum eſt*; quod opus, vt Damaſcait, in orat. 1. de Annunt. miraculorum omnium eſt caput. In illis natura deterior mutata eſt in meliorem, aqua in vinum, in ijs perſona dignitate infinita præcellentior, naturam aſſumpſit, immenſa intercapedine inferiorem, Verbum naturam humanam ſibi copulauit. In illis fuit conuerſio naturę vnius in alterã; in ijs nullius fuit naturæ tranſmutatio. duę naturę, diuina, atque humana integræ permanentes, in vna, & eadem Verbi perſona, coniunctæ ſunt. In duabus perfectis naturis (ait Damaſ. l. 3. fidei cap. 3.) vnam filij Dei, & incarnati perſonam confitemur. Vnam nempe diuinitatis, & humanitatis ipſius perſonam dicentes; & duas naturas poſt vnionem in ipſo incolumes ſeruari confitentes, non tamen vtramq; harũ ſeorſim collocãtes, verũ in vna perſona, inter ſe copulatas, &c. Plenum miraculis eſt hoc miraculum.

Primum miraculum. Virgo integra virginitate concepit. Secundum. Spiritus Sanctus Virginẽ obũbrat; corpus infantis temporis puncto efformat, animamque mirabilẽ infundit. Tertium. Corpus & anima eodem temporis puncto, cum Verbi perſona copulatur. Quartum. Deus fit homo. Quintum. Infans omni Sapientia pollet. Sextum. Abſque peccato originario, omni gratia plenus concipitur. Septimum. Infantis ſanctiſsima anima protinus, vt creata eſt, Dei eſſentiam videt. Quænam vnquam maiora miracula orbis vidit? Vidit olim tempore Ioſue *Solem ſtantem*, tempore vero Ezechię *retrogredientem*: at nunc videt *Deum ſeipſum*, vt Paulus loquitur, *exinanientem*. Vidit *in igne conſeruatam rubi viriditatem*: nunc videt in conceptione cõſeruatam matris virginitatem. Vidit *Aaronis virgam abſque humano cultu florentem*: nunc videt Ieſſe virgam abſque humana opera optatum mundo fructum parturientem. Vidit *virgam Moſis in ſerpentem commutatam*: hic videt humanam naturam cum verbi ſuppoſito copulatam. Vidit *mare apertũ*: hic videt Chriſtum Deũ virginis vtero clauſum. Vidit *ventum mare rubrum exſiccantem*: hic videt Spiritum Sanctum, in virginis viſceribus toto Orbe pretioſiorem margaritam, procreantem. Vidit *cæleſtem cibum è cælo decidentem*, hic videt Deũ è cælo in vterum virginis venientem. Optimo ergo iure Eccleſia illud de virgine canit: *Tu quæ genuiſti, natura mirante, tuũ ſanctum genitorem*, hæc enim miracula patrata ſunt, ipſa natura mirante, & obſtupeſcente.

Præter hæc, illa angeli verba digna ſunt, quæ conſideratione expendantur, *Ne timeas Maria, inueniſti enim gratiam apud Deũ*. O felicẽ illũ qui gratiam apud Deũ inuenit; quid ille mali timere poterit? Nihil, niſi gratię ipſius iacturam. *Dominus illuminatio mea* (ait ille, qui apud Deum gratiam inuenerat) *& ſalus mea: quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum.* & Aug. eod. Pſal. Protegitur Imperator ſcuratis, & non timet: protegitur à mortalibus, mortalis, & ſecurus eſt; protegitur mortalis ab immortali, & timebit? &c. Timeat, & tremat Cain is, cui Deus eſt iratus, & dicat: *Ecce eijcis me hodie à facie terræ, & à facie tua abſcondar. Omnis igitur, qui inuenerit me, occidet me*, &c. Quem enim Deus à facie & gratia ſua propter peccatum eijcit, quæ mala non inuadent? quem Deus gratia ſua donat; quæ bona nõ conſequentur? *Et ſi ambulauero in medio vmbræ mortis* (ait Dauid) *nõ timebo mala, quoniã tu mecũ es.*

Vt Plutarchus narrat in vita Cęſaris: Cęſarem qui vehebat nauclerus, tempeſtate territus, retro ſcaphę curſũ vertere ſtatuebat. At Cæſar: Ne extimeſce quicquam (dixit) Cæſarem vehis. Equidem multo meliori iure, hac ſe voce iuſtus in medijs tempeſtatibus confirmare poteſt: Ne extimeſce, gratiã, Chriſtum q; vehis. Quidnam timebat Paulus vas illud electionis, quod Chriſtum vehebat? ipſum audiamus: *Quis* (inquit) *me ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio? an anguſtia? an fames? an nuditas? an periculũ? an perſecutio?* &c. Vnde tibi tanta hæc fortitudo, ô Paule ſanctiſsime, vt nullas timeas procellas? reſpondebit: Chriſtum veho: *Ne timeas Iſrael* (ait Dominus) *quia ego tecum ſum*; ne timeas vir iuſte, inueniſti enim gratiam apud Deum.

Time ſi inueneris gratiam apud mundum; mundi enim gratia multa creat pericula. Vt enim ſcribit Aug. ad Athanaſium

16. *Gen. 2.* *Vna perſona verbi duas habet naturas, diuinã, atque humanam. D. Gregor.* 20. *In his nuptijs reperiẽtur ſponſalia, communicatio, & filiorum generatio ſancta.* 21. *D. Damaſ.* 22. 25. *Ioan. 1.* *D. Thom.* 24. *D. Damaſ.* *Ioan. 2.* *D. Damaſ.* 25. *Miraculum nuptiarum Cana, cæteris miraculis conſertur horum nuptiarum. D. D. in ſ. Miracula incarnationis.* 26. *Ioſue 10. Iſaiæ 38. 4. Reg. 20. Ioſep. 2. Exod. 3.* 27. *Numer. 17. Exod. 4. Exod. 14. Exod. 10.* 28. *Qui gratiam habet felix. Pſal. 26. D. Auguſt.* *Gen. 4.* 29. *Pſalm. 22.* *Plutarch.* 30. *Rom. 8.* *Iſaiæ 41.* *D. Auguſt.*

nasium Epist. 144. Mundus iste periculosior est blandus quam molestus; & magis cauendus, cum se illicit diligi,
D. Bern. quam cum admonet, cogitque contemni. Et D. Bernard. serm. de ramis palmarum; Licet multos frangat aduersi-
31. tas; tamen multo plures extollit prosperitas. Et epist. 107. O sæculum nequam, quod solos tuos sic soles beare amicos, vt Dei facias inimicos. Inuenit Aman gratiam apud Regem Assuerum; hæc illi gratia crucem peperit. Inuenit gratiam apud Absalonem Achitophel; hęc illi suspendium attulit.

De Christi Regno suprà iam copiosius egimus l. 2. c. 13. de illo hoc loco Angelus; *Dabit* (inquit) *illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternũ, & regni eius non erit finis.* Sedes Christi dicitur sedes Dauid; quoniã quemadmodum Dauid per multos labores ac pericula ad
32. thronũ regni peruenit, vt leges in libris Regum; ita Christus per crucem velut scalam in suum solium conscendit.
Matth. 28. Post diros exantlatos cruciatus, ait Matth. *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra*; per merita videlicet passionis
Philip. 2. *factus est obediens vsque ad mortem* (ait Paulus) *propter quod Deus exaltauit illum.* A Salomone fabricatus admirabilis *Thronus gradus habebat, ex vtraque vero graduum parte Leones stabant*, ita 3. Reg. 10. vt per medios Leones ascendere regem oporteret. En tibi Christi Thronum, per medios Leones, hoc est, per medios hostes, pharisæos sacerdotumque principes, in illũ Christus ascendit, à quibus etsi occisus est, tamen ne ascenderet non est impeditus, imo quia est occisus, propterea in *regnum, cuius* (vt Angelus ait) *non erit finis*, peruenit.

Omnium quidem regnorum finis est, finis, inquam, 33. tam temporis, quam loci, nullum enim regnum æternum in terris est; nullum ortus orbis fines complectitur. At Christi regnum omni fine, tam temporis, quam loci caret: *Dominabitur à mari vsque ad mare, & a flumine vsque ad terminos* Psal. 71. *orbis terrarum*; vsque ad terminos quoque orbis cœlorum, in sempiternum.

Vis videre quales sint huic regi chari famuli; *regnabit* (inquit) *in domo Iacob in æternum*; Iacob supplantatorem significat. Non molles, ac delicatos, vitiisque mancipatos, sed vitiorum supplantatores, ac victores Rex amat noster.

CAPVT XII.

De Visitatione intemeratæ Virginis, ex Cap. I. Lucæ.

EXurgens autem Maria in diebus illis, abijt in montana cum festinatione in Ciuitatem Iuda: & intrauit in domũ Zacharię, & salutauit Elisabeth. Et factũ est, vt audiuit salutationẽ Mariæ Elisabeth, exultauit infans in vtero eius, & repleta est Spiritu Sancto Elisabeth: & exclamauit voce magna, & dixit: Benedicta tu inter mulieres: & benedictus fructus ventris tui: & vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me? Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo. & beata, quæ credidisti, quoniam perficiẽtur ea, quæ dicta sunt tibi à Domino. Et ait Maria, Magnificat anima mea Dominum: & exultauit spiritus meus in Deo Salutari meo: Quia respexit humilitatem Ancillæ suæ. Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna, qui potens est, & Sanctum nomen eus. Et misericordia eius à progenie in progenies timẽtibus eum. Fecit potentiam in brachio suo: dispersit superbos mente cordis sui. Deposuit potentes de sede: & exaltauit humiles. Esurientes implenit bonis, & diuites dimisit inanes. Suscepit Israel puerum suum recordatus misericordiæ suæ. Sicut locutus est ad patres nostros Abraham, & semini eius in secula. Mansit autem Maria cum illa, quasi mensibus tribus: & reuersa est in domum suam. Prouerb. fol. 308.

1. POsteaquam Virgo Christum concepit, ad cognatam Elisabetham inuisendam cum festinatione se contulit; quam ab Angelo acceperat, post longam sterilitatem filium vtero gestare. Ab Elisabetha laudibus extollitur; nouum Deo canit canticum, & post tres ferè menses domum reuertitur.

Quid impulerit virginem ad inuisendã Elisabethã Theophyl. Quidnam virginem ad inuisendam Elisabethã impulerit, non benè Theophyl. docuit, cum Luc. 1. hęc scripsit. Abijt virgo ad Elisabeth; & gaudens de bono cognatæ; & volens vt prudentissima, maiore certitudine certior reddi, nũ vera dixisset, qui apparuerat ei; vt ex hoc, nec de suo dubitaret. Prudens enim cùm esset, timebat, ne fortè deciperetur; & non vt incredula, sed vt diligens, rem explorare volebat. Hęc ille. At aberrauit à veritate; Nec enim Deipara virgo propterea cognatam inuisit, quod certior reddi voluerit, num vera dixisset Angelus; fidem enim habuit Angeli dictis perfectissimã. Nec verò timuit, ne fortè deciperetur. Vnde illud Elisabethæ; *Beata, quæ credidisti*, &c. Certissimè sciebat, illum qui apparuerat Angelum esse; post illius verba, se filium Dei concepisse nouerat; qui igitur fieri potest, vt timeret ne deciperetur, aut maiorem certitudinem quæreret? Nos Ambros. potius audiamus, *D. Ambros.* qui Luc. 1. sic scribit; Non quasi incredula de oraculo, nec quasi incerta de nuntio, nec quasi dubitans de exemplo; sed quasi læta pro voto, religiosa pro officio, festina præ gaudio, ad montana perrexit.

2. Prima huius Visitationis causa fuit, Baptistæ in vtero sanctificatio; diuino enim afflata spiritu ad Elisabetham Virgo profecta est, vt Ioannes duinitus à peccato originali expiaretur, & Spiritu sancto adhuc ex vtero matris suę repleretur, quod Angelus Patri Zachariæ prædixerat. Sumitur hæc causa ex Orig. hom. 7. in Luc. Iesus, inquit, qui in vtero virginis erat, Ioannem adhuc in ventre matris positum, sanctificare festinabat, &c. *Causa visitationis.* 3. *Origenes.*

Secunda causa. Profecta Virgo est ad Elisabetham, vt de admirando præcursoris conceptu, illi cõgratularetur. Beda in homil. de hac Visitatione: Intrat, inquit, Virgo domũ Zachariæ, non quasi dubia de oraculo, quod acceperat, sed vt congratulatura de dono, quod consecuta Elisabetham accepisse didicerat, &c. Simeon Metaphrast. in *Beda.* *Metaphrast*

Orat. de Ioan. Bap. Festinauit virgo, vt gratularetur Elisabethæ, de bono nuntio nouæ conceptionis, &c. idem habetur in Glossa interlineali.

4.

Beda. Tertia causa, ab eodem Beda additur, vt Elisabethæ ministraret: Intrat, ait, Virgo domum Zachariæ, non vt verbum Angeli, mulieris attestatione probaret, sed vt mulieri prouectæ ætatis, Virgo iuuencula ministerium

D. Anton. sedula impenderet. D. Antoninus 4. p. tit. 15. c. 27. Virgo, ait, cum Elisabetha tribus mensibus stetit, vt in partu tunc futuro ei seruiret. Et quis vnquam audiuit talia, vt Regina grauida pergat ad seruam suam ad ministrandum ei in partu? &c.

Exurgens autem Maria in diebus illis.

Ab Oratione exsurrexisse virginem ad iter, Dionys. Carthus. Lyr. & alij existimant, idq; sentire pium est: Dicendi tamen modus significat proficiscentis gestum, qui enim aliquo proficiscitur, à loco, in quo sedet, exurgit.

Carthusia. Lyranus.

5. Vnde legitur: *Triphon exurgens, abijt in Bethsan*, &c. Dubium vero est, an Virgo mox post diuini Verbi incarnationem, ad Elisabetham profecta sit, an post aliquot dies: Respondet Theophyl. Cum audisset Virgo ab Angelo, quod concepisset Elisabeth, statim abijt ad illam. Beda hom. supra citata: Mox vt Angelus ad cælestia redijt, surgit virgo, ac montana conscendit, & Ambr. vbi virgo audiuit Angelum, in montana perrexit. Origenes: Maria statim vt audiuit Angelum, consurgens venit in montana. Ex Euangelistæ verbis colligi videtur, non protinus, & eadem die virginem, iter fuisse ingressam. *Exurgens*, inquit, *in diebus illis*, id est, in tempore illo, post verbi incarnationem, quæ verba non

Iudich. 12. Virgo post incarnationem verbi statim ad Elisabeth profecta est. Theophyl. Beda. D. Ambr. Origenes.

6. indicant eadem die profectam virginem, imò innuit post aliquot dies iter suscepturn, vt infra expendemus, cum de reuersionis tempore agetur.

Abijt in montana cum festinatione.

Causa festinationis. Græcè μετὰ σπουδῆς, σπουδὴ verò significat festinationē, studiū, diligentiam. In Euangelio Syriaco legitur, berilaith, id est, sedulo, diligenter. Primam huius festinationis causam reddit Ambr. in Lucam: Festinauit virgo, ne extra domum diu in publico moraretur. Eandem reddit Cardinalis Caietanus, Lyranus, & alij. Discite (ait Ambr.) virgines, non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones. Maria in domo sera, festinat in publico.

D. Ambr.

7. Secundam causam, idem Ambr. putat, fuisse gaudium, quo virginis cor in Deū exultabat: Festinat, inquit, præ gaudio. Adiungit tertiam, Spiritus sancti gratiam, & impulsum. Quò, ait, iam plena Deo virgo, nisi cum festinatione ad superiora contenderet? *Nescit tarda molimina* (id est, conatus ad res aggrediendas) *Spiritus sancti gratia.* Adde quartam ex Origene iam citato. Quia Christus, qui in vtero erat virginis, vt Ioannem sanctificaret, & à peccato originali expiaret, festinabat.

In Ciuitatem Iuda, & intrauit domum Zachariæ, &c.

Clichtoueus in ogo Card. Eckius. An fuerit ciuitas Ierusalem, quam virgo petiit. Et hic.

Ciuitatem hanc Iuda, in qua Zacharias & Elisabetha habitabant, vult Clicht. in libello de Visitatione Virginis cap. 2. fuisse Ierusalem. In eadem sententia est Cardinalis Hugo, & Eckius serm. de Visitat. Beda quoque Luc. 2. ad illa verba: *Ibant parentes eius*: Mariam, ait, mox Domino concepto, Ierosolymam mittit Euangelista, domū pontificis, id est, Zachariæ, intromittit. Verisimilius est, ciuitatē, de qua loquitur Euangelista, non fuisse Ierusalem, duabus de causis. Prior est, quia cum de Ierusalem Euāgelistæ agunt, semper, illam proprio nomine appellant Ierusalem, non ciuitatem Iuda. Posterior, quia Ierusalem ad tribum Beniamin potius quam ad tribū Iudā pertinebat. Nā Iosue 18. percipue Ierusalem inter vrbes tribus Beniamin numeratur. Lege Abul. eod. cap. Ciuitas autem Zachariæ dicitur ciuitas Iuda, id est, in sorte tribus Iudæ sita. Huic tamen obiectioni responderi potest, Iuda hoc loco Iudæam significare, hoc sensu: Abijt Virgo in ciuitatem Iudææ, ex Galilæa, Ierusalem vero in prouincia Iudææ erat.

Iosue 18

Verisimilius Cardin. Baronius in apparatu sentit, hanc ciuitatem, quam Dei parens petijt, fuisse Hebron. Erat enim ciuitas Hebron in montanis Iudææ sita, & ad sacerdores pertinebat, vt constat ex c. 21. Iosue. Cum ergo Zacharias sacerdos esset, verosimile est, in ea habitasse; non tamen certum. Distat autem Hebron ab Ierosolymis teste Abul. Genes. 2 q. 22. octo leucis.

Card. Baronius. 9. *Abulensis.*

Hac de re diligens terræ sanctæ explorator Borchardus prima parte c. 7. §. 68. sic scribit: Ex Hebron tribus leucis contra Aquilonem, parum tamen declinando ad Occidētem, est Nehel escol. i. torrens botri, vnde exploratores missi à Moyse tulerunt botrum. A nehel escol sex leucis contra Ierusalem est domus Zachariæ. Explorator alter regionis eiusdem Antonius Aranda c. 37. A ciuitate, inquit, sancta, milliario vno distat sanctæ crucis templum, ab hoc templo milliarbus 4. distat templū alterū, in eo domus est illa, in qua Baptista in lucem est editus, ad arcus iactum, tertium est templum in domo Zachariæ extructum. Hæc ille. Adrichomius milliario vno ab oppido Emmaus, Gagneus verò milliaribus 4. ab Ierusalem versus austrum, & Bethlehem, domum Zachariæ distare docent.

Borchard. *Aranda.* 10. *Adrichomius. Gagneus.*

Credibile autem est maximè, virginem antequam Elisabetham inuiseret, Ierosolymitanum templum adijsse, & pro tanto accepto incarnationis beneficio, Deo gratias egisse, in qua sententia est Clichtoueus loco indicato.

Et salutauit Elisabeth.

Ingressa Zachariæ domum virgo integerrima, Elisabetham verbis suauissimis, ac sanctissimis salutauit, quę Euāgelista silētio præterijt. Vbi primum autem Elisabetha virginis salutationē percepit auribus, mox Ioannes, quē vtero ferebat, magno exilijt gaudio, & Spiritu sancto, simul cū matre, repletus est, Matrem verò propter filium repletam Patres aiunt. Non prius (ait Ambros.) mater replera est, quam filius, sed cum filius esset repletus Spiritu sancto, repleuit & matrem. Origenes: Non dubium est, quin quę tunc repleta est Spiritu sancto, propter filium sit repleta; neque enim mater primum Spiritum sanctum meruit. Sed cum Ioannes Sanctum spiritum accepisset, tunc & illa, post sanctificationem filij, repleta est Spiritu sancto, &c. Titus Bostrensis Episcopus: Elisabeth propter infantem, quem intra viscera gestabat, spiritu afflata, Prophetica verba detonuit, &c. Ecclesia in Hymno: *Hinc parentis nati meritis vterque abdita pandit*, id est, Zacharias, & Elisabetha, meritis Ioannis, occulta aperiunt mysteria. Beda: Cum filius repletus esset Spiritu sancto, repleuit & matrem. Theophyl. Nisi puer exultasset, non prophetasset Elisabeth. Auctor imperf. hom. 27. in Matth. Ioan. exultatione spiritali matrem suam fecit esse propheram, &c.

D. Ambr. 11. *Origenes. Titus. Elisabeth impleta est S. sancto prius tamē Ioannes. Beda. Theophyl.* 12.

Prophetauit autem Elisabetha, vt Beda docet Lucæ primo, de præterito tempore, præsenti, ac futuro. Notandū (inquit) quanta Elisabeth animum gratia Maria intrante ditauit; quem simul de præteritō, præsenti, atque futuro, per propheriæ spiritum illustrauit, &c. Et D. Gregor. hom. 1. in Ezechielem, Aliquando (ait) ex præterito, & ex præsenti, atque ex futuro, pariter animus tangitur prophetantis. Ibidem Elisabeth simul de præterito, futuro, & præsenti, per propheriæ spiritum tacta est, &c.

Elisabeth prophetauit de præsenti, præterito, & futuro. Beda. 13.

Vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me?

De præsenti prophetat: vt Grego. & Beda aiunt: Nam à Spiritu sancto illuminata, Virginem, quam præsentem cernebat, Christum in vtero gestare cognouit. Matrē nominans (ait Greg. & Beda) quia redemptorem humani generis in vtero portaret, intellexit. Item Gregorius: Elisabeth Mariam ad se venire conspiciens, quia incarnatum Verbum gestaret in vtero agnouit; eamque Domini sui matrem vocauit, &c. Obseruat vero Theophyl. vocasse virginem matrem, antequam pareret; quia extra omne abortus periculum erat. Alias (inquit) priusquam pariat, non solemus matres vocare, propter metum abortiendi; in Virgine autem nihil tale suspicari oportebat; idcirco priusquam pariat mater est, &c. Ab Elisabetha primum Virgo,

Elisabeth vaticinatur de præsenti. D. Gregor. Beda.

14.

&

& cognita, & nominata est mater Dei; qui titulus quantus sit, iam supra indicauimus.

Et Beata quæ credidisti.

De præterito & de futuro prophetat Elisabeth. D. Gregor.

Prophetat Elisabeth de præterito. Dicens enim (ait Greg.) *beata quæ credidisti*, aperte indicat, quia verba Angeli, quæ dicta ad Mariam fuerant, per spiritum agnouit, &c. Prophetat quoque de futuro, cum addit: *Perficientur, quæ dicta sunt tibi à Domino.* Subiungens (ait Greg.) *Perficientur ea, quæ dicta sunt tibi à Domino*; quæ Virginem in futuro sequerentur, præuidit, &c.

Ioannes iã per os matris vaticinatur, & virginem salutat Nicephor. Theophyl. 15.

Hanc Elisabethæ propheriam Nicephorus ait à Ioanne editam, per os matris mutuo sumptam, libro primo, capite octauo; Ioannes (inquit) ore materno quasi mutuo sumpto, supra naturæ captum vaticinatur, matrem Domini Virginem vocans; simulque inter mulieres benedictam, &c. Theophyl. quoque Ioannes (ait) per os matris prophetauit, &c. Item; Elisabeth os Ioanni ministrauit, &c. Et auctor librorum de mirabilibus Sacræ scrip. tom. 3. Aug. li. 3. cap. 1. Ioannes spiritali famine, per os matris, de nascituro ex Virgine Christo prophetauit. Dum enim Moysis spiritus in septuaginta duos consiliarios distribuitur, quid mirum, si pueri adhuc in vtero manentis spiritus per matrem loqueretur? &c.

16. Erat eatenus, incarnationis admirandum mysterium, omnibus hominibus occultum; solis duabus fœminis notum; nimirum virgini, & Elisabethæ. Sola enim virgo, & Elisabetha, Verbum incarnatum iam esse nouerant, quodque alij expectabant, illæ iam factum sciebant.

Meritis laudibus Virginem excipi voluit Spiritus S. in illa visitatione, ideoque Elisabethæ mysterium aperuit; eamq; ad prædicandas Deiparæ laudes luce sua illustrauit. Etenim Spiritus S. ad virginem laudandam nos impellit: Satanas hæreticos in aduersam detrudit partem. Laudat igitur virginem Elisabeth; Benedictam inprimis appellat, *Tit.* inter omnes mulieres; nulla enim mulier, vt ait Titus Episcopus, tantam vnquam consecuta est gratiam, neque consequetur vnquam, quãtam mater Domini, &c. Deinde benedictum appellat ventris eius fructum; nempe in quo 17. benedictæ sunt omnes mundi nationes; vt Deus Abrahamo fuerat pollicitus. Fructum autem appellat (ait *Metaph.* Metaphrastes in Oratione de vita, & dormitione Virginis) admirabiliter; vt qui cum viri semine nihil habuisset commune. Postea coram tanta virgine se abijcit, eiusq; visitatione indignam profitetur; *Vnde* (inquit) *hoc mihi; vt veniat mater Domini mei ad me?* laudat præterea fidem: *Beata*, ait, *quæ credidisti*, & perficienda omnia, quæ virgini Angelus promiserat, vaticinatur.

Magnam vocem & effectum Magna virginis laudes postulant. 18. *Luc. 11.*

Obserua autem Elisabetham, cum virginem laudare cepit, voce magna exclamasse. Virginis namque laudes vocẽ magnam flagitant, quippe quæ magnæ sint, id quod fœmina etiam illa indicauit, quæ virginem laudauit. *Exrollens vocem quædam mulier de turba, dixit ei: Beatus venter, qui te portauit, & vbera quæ suxisti*, &c. Exulit vocem mulier de turba, vt virginem laudaret; exulit quoque vocem Elisabetha: *Exclamauit* (inquit Euangelista) *voce magna, & dixit: Benedicta tu inter mulieres*, &c. Duæ fœminæ virginem laudarunt; sed vtraque magna voce: quoniam magna virgo, magna Dei mater, magnæque illius virtutes, magna voce, magnoque affectu, prædicandæ sunt.

Exultauit in gaudio infans in vtero meo.

D. Augustl. Ianſenius. D. Thom. An Ioannes in vtero matris præcitus fuerit vſu rationis. D. Ambr. Theophyl. Beda. 19.

Dubium hoc loco exiſtit; an Ioannis hæc exultatio cum vſu rationis coniuncta fuerit, an ſolum ita exultauerit; vt agnus rationis expers: verbum enim Græcum, σκιρτᾶω, quo Euangelista vtitur, etiam ratione carentibus tribuitur. Auguſt. in epiſt. 57. ad Dardanum dubitat, Ianſenius negat, negat quoque D. Thom. 3. p. q. 27. artic. 6. Fuiſſe tamẽ Ioanni vſum rationis in vtero matris diuino munere conceſſum, ſentit Ambr. in Lucam: Habebat, inquit, intelligendi ſenſum, qui exultandi habebat affectũ. Sentit Theophylactus, qui exiſtimat infantem Ioannem patris Zachariæ canticum intellexiſſe; & Beda in hom. de Viſitatione; Ioannes (ait) Dominum eſſe, qui in vtero virginis portaretur, intellexit. Euthymius: Ioannes agnito ſupernaturaliter Domino ſuo, exultatione illum prædicauit; prophetica gratia donatus. D. Leo ſerm. 10. de natiuitate, præcurſor Chriſti ſpiritum prophetiæ intra viſcera matris accepit. D. Hieron. in epiſt. 7. ad Lætam: Audiebat Ioannes verba Domini per os virginis perſonantis; & de vtero matris, in occurſum eius geſtiebat erumpere, &c. Chryſologus ſerm. 88. Ioannes ante meruit cœlum ſcire, quam terram, &c. Simeon Metaphraſtes in Oratione de vita, & dormit. Virginis Deiparæ, Ioannes iam ex ventre ſciebat ſeruus Dominum, qui erat in vtero, & cum ſenſiſſet eius in mundum aduentum, mirandum in modum lætabatur, hoc enim apertè ſignificabat illa exultatio, &c. Chryſoſtomus in Encomio Ioannis; Deus Ioanni, qui in ventre erat, reuelauit myſterium ſuſceptæ carnis æconomiæ, &c. Græcus citatus à D. Thoma in Catena: Recluſus ventre Ioannes, agnouit Dominum, non palpebris inſpexit, ſed ſpiritu, &c. Concilium Baſilienſe Seſſione quadrageſima tertia de viſitatione Virginis agit, & inter alia, ait Saluatorem à ſuo præcurſore tunc fuiſſe recognitum. D. Antonin. 4. parte Sum. tit. 15. c. 20. paragrapho ſecundo; Creditur, inquit, Ioannem, qui ſex menſes habebat in vtero matris, acceleratum obtinuiſſe vſum liberi arbitrij, iuxta illud Eccleſiæ; *Acceleratur ratio in paruulo nato.* Sic ille. Hæc verba in Eccleſiaſtico officio nunc non habentur. Clichtoneus in lib. de Viſitatione: Acceleratus eſt in Ioanne vſus rationis, vt cognouerit Dominum ſuum, in vtero Virginis deliteſcentem. Eandem ſententiam ſequitur Card. Caiet. Luc. 2. & 3. parte D. Thomæ, quæſtione 27. articulo tertio. Dion. Carthuſianus, & alij. Eckius in ſermone de Baptiſta, communem illam vocat. In Hymno quoque Eccleſiaſtico canitur: *Hinc parens nati meritis vterque abdita pandit*, merita ergo habebat Ioannes, & ratione vtebatur, Nam ſine rationis vſu merita propria eſſe nequeunt. Veriſimilis eſt hæc ſententia.

Euthymius. *D. Leo.* *D. Hieron.* 20. *D. Chryſol.* *Simeon Metaphraſtes.* *D. Chryſoſt.* *Græcus.* *Conc. Baſilienſe.* 21. *D. Anton.* *Clichton.* *Card. Caiet.* *Carthuſ. Eckius.* 22.

Quod ſi roges num hic rationis vſus Ioanni conceſſus in eo perſeuerarit; Ambigit Caiet. Luc. 1. tertia vero parte, q. 27. art. 3. inficiatur. Attamen ſi vſus rationis Ioanni datus eſt, veriſimilius videtur in eo *fuiſſe* perſeuerantem: *Sine pœnitentia enim ſunt dona Dei*, vt Paulus ait; tantum igitur donum Ioanni datum non abſtulit Deus. Præterea quis credat Deum amiciſſimum ſibi infantem, ex homine in pecudem ſubito commutaſſe? hominẽ, rationis donũ fecerat, in pecudem illius ablatio conuerteret. Sed dices, admirandus fuit infans ille, & prodigioſus, qui in matris gremio vſum rationis habuit. Eſto fuerit, talem facere Deus potuit, cuius potẽtia nullis terminis circumſcribitur. Ideò teneris ſub annis, ciuium turmas fugit, ideò in ſolitudinem ſe abdidit, ideò non pueri, ſed magni viri viuendi genus, in tenera ætate arripuit.

Caietan. *Rom. 11.* 23.

Quæret etiam aliquis, an præter Ioannem, alij quoque ex diuis in materno vtero diuinam gratiam ſint conſecuti? De Chriſto ſeruatore, & Deipara virgine ſermo hic nullus. Sponſum virginis Ioſephum in vtero gratia exornatum putat Gerſon in ſerm. de Natiuit. Deiparæ. De Iacobo minore nonnulli idem exiſtimarunt, vt D. Antonin. ſcribit 3. par. tit. 31. c. 8. Iacobus, inquit, Alphæi, vt quidam dicunt, eſt ſanctificatus in vtero matris, &c. Hoc videtur Hegeſip. ſenſiſſe, cuius hæc verba extant apud D. Hieron. in Catalogo ſcriptorum Eccleſiaſticorum, Iacobus de vtero matris ſanctus fuit, vinum & ſiceram non bibit, &c. Iis addit D. Anton. 3. p. ſummæ, tit. 18. c. 5. §. 6. D. Nicolaum, & D. Dominicum: Legimus, inquit, Ieremiam ſanctificatũ. Aliqui hoc etiam credunt de D. Nicolao, qui natus ſtetit rectus, & de B. Dominico, quia iam in cunis, egrediens lectum, iacebat in terra.

An alij præter Ioannẽ gratiam in vtero ſint conſecuti. Gerſon. D. Anton. Hegeſippus. 24.

Ex veteri verò teſtamento, Iacob in vtero originali peccato liberatus, ab aliquibus creditur. Creditur (ait Comeſtor c. 6. hiſtoriæ in Geneſim) in vtero ſanctificatus fuiſſe Iacob, & in colluſione infantium præfiguratum, quod non eſſet conſenſus Chriſti ad Belial. Hæc ille. Et Dionyſius Carthuſ. dum verba illa, cap. 28. Geneſ. *Ero cuſtos tuus quocunque perrexeris*, explicat: Magna, inquit, promiſſio, ex qua ſequi videtur, quòd Deus in omnibus præſeruauit

Comeſtor. *Carthuſia.* 25.

Iacob

Iacob deinceps à culpa mortali, forsitan & ante, maximè, cum credatur sanctificatus in vtero, & cap. 25. Augustinum
D. Ambrs. in hanc sententiam ducere vult. In ea est Ambrosius lib. 4. de fide, cap. 4. Negent, inquit, Iacob sanctum fuisse priusquam nascereturq, qui fratrem supplantauit, in materni ad-
S. Ephræm. huc vteri positus arcano, &c. ex opinione Sancti Ephræm, in oratione de transfiguratione Christi, Moyses addi potest. Sursum, inquit, discipulos ducit in montem, & ostendit eis se non esse Eliam, nec Moysem, sed Deum Eliæ, & qui sanctificauit Moysem in vtero matris, &c. Sansonem
Iudic. 13. 26. quoque adnumerandum illa verba suadent. *Erit Nazaræus Dei, ab infantia suæ, & ex matris vtero.*

Respondetur quæst. Respondendum est, certum esse Ioannem in vtero matris sanctitatis eximium à Christo donum accepisse. De cæteris commemoratis incertum, imò probabilius est, non fuisse in vtero sanctificatos, nulla enim firma ratione huiusmodi opiniones stabiliuntur. Verba autem illa, quæ Sansonem in vtero sanctificatum suadent; aliud significant, nimirum ex vtero Nazaræorum legibus subiectum fuisse, non autem diuina gratia sanctificatum.

Ierem. 1. De Ieremia maior est dubitandi ratio, nam ait Dominus: *Priusquam te formarem in vtero, noui te, & antequam exires de vulua, sanctificaui te*, id est, gratia sanctificante donaui. quid
27. clarius? Nihilominus Abulensis in comment. lib. Iudicum cap. 13. q. 17. ait, de Ieremiæ sanctificatione esse problema neutrum, neque posse scripturæ auctoritate partem affir-
An Ierem. fuerit sanctificatus in vtero. Abulensis. Isaiæ 13. mantem probari. Nam illud Ieremiæ testimonium, alium habere potest sensum huiusmodi, Antequam exires de vulua, sanctificaui te, hoc est, præparaui, & præordinaui te in Prophetam: Verbum enim hebræum, cadas, sanctificare, & præparare significat, vt: *Ego mandaui sanctificatis meis*, id est, Medis, & Persis: Inferesne hinc Medos & Persas fuisse sanctificatos? minimè, sed præparatos à Deo,
Ierem. 6. Ierem. 12. Sophon. 1. siue consecratos ad bellum. Ierem. *Sanctificate super eam bellum.* Ierem. *Sanctificate eos in die occisionis.* Sophon. *Præparauit Dominus hostiam, sanctificauit vocatos suos*, id est, præparauit Iudæos tanquam victimam, vocauit Chaldæos sanctificatos,
28. per quos victima immolaretur. Itaque Chaldæi interpres
Ierem. 1. in Biblijs Regijs, illa verba; *Antequam exires de vulua, sanctificaui te*, sic interpretatur: Antequam venires in mundum, paraui te, & Pagninus in lexico: Sanctificaui, inquit, te, vel præparaui te secundum Thargum, &c.

D. Chrys. Hanc interpretationem innuit Chrysost. in comment. epist. 1. ad Rom. ad illa verba Pauli, segregatus in Euangelium Dei. Quemadmodum, inquit, in familia aliqua, ad diuersa quisque opera segregatus est, sic & in Ecclesia, diuersæ sunt administrationum distributiones; mihi porrò videtur, hic non sortitionem modo significare, sed quod iam pridem atque è supernis ad hoc ordinatus esset. Quod & Ieremias ait, de se Deum dixisse: *Antequam ex vulua egrederetis, sanctificaui te, Prophetã in gentes te constitui.* Hęc Chrysost.
29. *Theophyl.* Theophylactus eodem modo: Segregatus, inquit, hoc est, selectus ad Euangelij ministerium, alias autem, & segregatus, pro eo quod est prædestinatus ad hoc, accipitur. Vt cũ ad Ieremiam Deus ait; *Priusquam exires de matrice, sanctificaui te.* Quin ipse Paulus: *Quando*, inquit, *visum est ei, segregare me*
Gal. 1. Theodoret. *ex vtero matris meæ*, &c. Et Theodoretus Ierem. 1. dum verba de quibus quæstio est, *Antequam exires de vulua sanctificaui te*, exponit: Verbum, inquit, sanctificaui, posuit, pro segregaui. Idem Theodoretus in commentarijs Psalm. 57. ad illa verba: *Alienati sunt peccatores à vulua.* A vulua (inquit) & à ventre addidit; quippe, quia Deus ante creationem, ea
30. quæ ipsis euentura erant, prænouerat: eodem enim modo Ieremiæ dixit, *antequam formarem te in vtero noui te, & antequam exires sanctificaui te*, & non Pharaonẽ impium, & Ieremiam sanctum fecit. Sed quòd Deus tanquam Deus, ea,
Elias Cretensis. quæ euentura erant præsciuerit, &c. Elias item Cretensis, in Commẽtarijs orationis primæ Greg. Nazian. Ieremias, ait, antequam effingeretur, Deo notus erat; atque ab eo ante vuluam sanctificatus; hoc est, ipsi in ministerium assignatus. *Factum est* (inquit) *Verbum Domini ad me dicens; priusquam te formarem, ex vtero noui te, & antequam è vulua egrederetis sanctificaui te.* Atque eodem modo Paulus: *Qui segregauit* (inquit) *me de vtero matris meæ, vt annuntiẽ eum inter gẽtes.* Hactenus Elias. Adde Hieronym. eadem verba explicantẽ.

Quod (ait) sanctificatur Ieremias in vtero, iuxta illud Apo- 31.
stoli debemus accipere. *Postquam autem placuit ei, qui me segre-* *Gal. 1.*
gauit de vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam; vt reuelaret filium suum in me. Ioannes quoque Baptista sanctificatur in vtero, & Spiritum sanctum accipit, &c. Non ergo certum est Ierem. in vtero accepisse à Deo gratiæ munus. Fauet Augustinus epist. 57. ad Dardanum.

Attamen verisimilis est affirmans sententia. quæ verbum, sanctificaui, in propria accipit significatione; propter eorum auctoritatem, qui illam sequuntur. Nam esse Ieremiam in vtero sanctificatum, sentit D. Greg. Naz. oratione
Ieremias in vtero est sanctificatus. 1. Postquam (inquit) vnius Ieremiæ, antequam crearetur cogniti, & ab ipsa vulua sanctificati, mentionem fecero, &c. Fateor tamen posse explicari verba Gregorij vt exponit Elias. D. Hieron. Ierem. 23. Ieremias virgo, Propheta, sanctificatusque in vtero, ipso nomine præfigurat Saluatorem, &c. Et lib. 1. aduersus Iouinianum; Ierem. qui in vtero sanctificatus est, & cognitus in vulua matris; ideò hoc priuilegio fruitur, quia virginitatis erat Beatitudini destinatus, &c. D. Ambr. Luc. 1. Viuendi substantiæ, præcurrere sanctificandi gratiam, potuimus aduertere, cum dicit Dominus Ierem. 1. *Priusquam te formarem in vtero noui te; &*
priusquam exires de vulua sanctificaui te, &c. D. Athan. serm. 4. contra Arianos; Permulti fuere viri sancti, puri omnis criminis; siquidem Ieremias ex vtero sanctificatus fuit, & Ioannes, dum adhuc à grauida matre gestaretur, exultauit in gaudio, &c.

Bern. epist. 174. Ieremiæ sic dictum est; *Priusquam te for-* 33.
marem in vtero, noui te, & antequam exires de vulua, sanctificaui *D. Bern.*
te. Quam pulchrè inter figurationẽ in vtero, & parturitionem ex vtero, diuinum distinxit oraculum: vt illam tantũ præcognitam, istam & sanctitatis munere præornatam, ostenderet, ne quis Prophetæ prærogatiuã de sola præscientia, seu prædestinatione putauerit æstimandam. Esto tamẽ, vt hoc de Ieremia concedamus; quid respondebitur de Ioanne, quem Angelus prænuntiauit, Spiritu S. repletum iri, adhuc in vtero matris suæ? Prorsus hoc ad prædestinationem, præscientiamve referti posse non arbitror. Hæc Bernard. Non tamen negat posse concedi de Ieremia, verba illa secundum prædestinationem, & præscientiam dicta. Rupertus, in Commentarijs Ieremiæ; in typum eius, *Rupertus.* qui antequam ex vtero virginis, homo conciperetur, apud 34.
Deum erat Deus: Ieremias in vtero matris sanctificatur, &c. D. Isidorus in lib. de vita, & morte sanctorum, Ieremias *D. Isidorus.*
antequam plasmaretur agnitus; antequam procederet sanctificatus. Ioannes Maxentius, in Dialogo contra Ne- *Maxẽtius.*
storianos, lib. 1. Ioannes Baptista, & Ieremias, in ipsa formatione sanctificati sunt, &c. Imo post formationem, id est, *Origenes.*
conceptionem; dum adhuc essent in vtero. Orig. hom. 1. in Ieremiam; Ieremias præcipuum inter cunctos consecutus est donum, dicente Domino: *Prius quam te plasmarem in*
vtero noui te, & prius quã exires de vulua sanctificaui te, &c. Card. *Card. Petr. Dam.*
Petr. Dam. in serm. de Baptista, Ieremiæ admiranda fuit sanctificatio: quia etsi in peccato conceptus est, nascitur tamen sine peccato, &c. Eandem opinionẽ sequitur Lyra. *Lyranus.*
in Commentarijs 1. cap. Ieremiæ, Dionys. Carthus. Card. *Carthus. Card. Hug.*
Hugo, D. Thom. 3. p. q. 27. a. 6. Quo loco docet, sanctificatis in vtero, præstitum credi, vt de cætero mortaliter *D. Thom. D. Bonau.*
non peccarent; diuina eos gratia protegente. D. Bonauent. *Durandus.*
in 3. sententiarum. d. 3. q. 3. Durand. ead. dist. q. 2. Paluda- *Paludanus.*
nus, q. 1. & alij.

CAPVT XIII.

De Cantico Deiparæ Virginis.

PRimum veteris testamenti canticum, in actionem gra- 1.
tiarum decantatum. Maria Moysis soror, ob demer- *Exod. 15.*
sum mari rubro Pharaonem cecinit. Primum vero noui testamenti nouum canticum, multo præstantior Maria, Dei *Luce 1.*
Mater, ob maximũ incarnationis beneficiũ edidit. Id verò *Canticum Virginis*
psalterij instar, decẽ versibus, quasi decem chordis, cõstat. *Psalterio simile.*
Veluti in Psalterio igitur decem chordarum Virgo, suauissima voce psallit; iuxta illud vatis: *In Psalterio decem chorda-* *Psalm. 32.*
rum psalliteilli. Magnificat (inquit) *anima mea Dominum*, quasi dicat,

dicat, Magnificas me ô Elisabeth; ast ego Deum magnifico. Laudas me, has laudes omnes in Deum, à quo cuncta bona accepi, reijcio. Exultauit infans in vtero tuo, spiritus quoque meus, non in laudibus meis, sed in Deo seruatore meo, exultat; &c. Ex ore virginis canticũ Ecclesia didicit, quod vespertinis canit horis; faxit Deus, vt canora voce, absq; vlla peccati raucedine, à nobis decanteretur. Vt enim Orig. ait, peccatum raucedo est animæ, homil. 6. in lib. Iudicum; Quis (inquit) putas ita canoræ vocis est, & ita spiritus puræ mentis; qui sincerè canat, vt cantilena eius diuinum possit delectare auditum? ille qui nullum raucum habet peccati sonum, &c.

2.

Peccatum raucedo est animi. Origenes.

Magnificat anima mea Dominum.

Alij tibijs, Psalterijs, citharis, musicisq; organis, Deum laudent; oprima quidem ea laus, & templis Dei dignissima. At Virgo intemerata, anima, & spiritu illum magnificat; hoc illius Psalterium est, hoc musicum organum. Nam Deus musica illa valde delectatur, quam animi & cordis voces efficiunt, adiuncta lingua veluti cithara. *Magnificat* (inquit) *anima mea Dominum.* Magnificauit Dominus virginem: Virgo nunc magnificat Dominum; sed magnum est inter vtramque (vt ita dicam) magnificationem discrimen. Deus virginem magnificauit, quia magnam fecit; virgo Deum magnificat, non quia magnum facit, sed quia magnum esse, & potentem, sanctumque prædicat.

3.

Origenes, homil. 8. in Lucam docet eum magnificare Dominum; qui animam suam, quæ Dei imago est, magnã virtutibus facit, quemadmodum is regem dicitur magnificare, qui regis imaginem egregiè pingit. Cum, inquit, grãdem fecero imaginem, id est, animam meam, & magnificauero eam, opere, cogitatione, sermone, tunc imago Dei grandis efficitur, & ipse Dominus, cuius imago est, in nostra anima magnificatur. Et quomodo crescit Dominus in nostra imagine, sic si peccatores fuerimus, minuitur, ac decrescit. Hæc Orig. Et Theophyl. Luc. 1. Magnificas, inquit, Deum, qui dignè iuxta Deum ambulas, vocatus Christianus, non attenuans nomen & dignitatem Christi, faciendo quod non oportet, sed magnificans operando magna, cœlestiaque opera, &c.

Is magnificat Dominũ, qui imaginem Dei, id est, animam magnam facit.

4.

Origenes. Theophyl.

Si is Deum magnificat, qui animam suam, quæ Dei imago est, virtutibus magnam facit, vide quantum magnificauerit Virgo Deum, quæ animam suam, tam fecit, Dei singulari ope magnam, vt cunctis seraphinis præcellat. Si is regem magnificat, qui illius imaginem pulchrè pingit, expẽde quantum magnificauerit Virgo æternum cœlorum regem, quæ animam suam illius imaginem pulcherrimis omnium virtutum coloribus ita depinxit, vt omnium Angelorum pulchritudinem superet. Meritò ergo ait, *Magnificat anima mea Dominum*, magnificat, inquam, corde, magnificat ore, magnificat miraculis quæ in virgine maxima Deus patrauit, magnificat sanctissima vita, virtutumque decore admirando.

5.

De laude Dei.

Discamus ex optima virtutum magistra Deum magnificare, id est, laudare, tum ore, tum etiam vita, atque exẽplo. Ad hanc laudem perpetuo nos inuitat Ecclesia mater nostra, auribus nostris semper inculcans hebræum illud, halleluia, quod idem est, ac laudate Deum. Etenim hoc est Ecclesiæ, filiorumque eius omnium munus, Deum laudare, iuxta: *Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te, in domo Dei*, id est, Ecclesia, *habitamus*, Deum ergo laudibus perpetuo celebremus; ait Vates; *te decet hymnus Deus in Sion*, id est, in Ecclesia. Vnde August. in Comment. Psal. 54. Laus, inquit, Dei à corde & ore Christiani recedere non debet, &c. Et Ecclesiasticus: *Obaudite*, inquit, *me diuini fructus*, id est, Dei filij, *& quasi rosa plantata super riuos aquarum fructificate*, id est, germinate, *quasi libanus*, id est, thus, vel mons, *odorem suauitatis habete, florete flores*, id est, producite flores quasi liliũ, & date odorem, *& frondete in gratiam*, id est, frondes proferte oculis gratas; frondete gratiosè. *Et collaudate canticum, & benedicite Dominũ in operibus suis, date nomini eius magnificentiã, & confitemini illi, in voce labiorum vestrorum, & in canticis labiorum, & citharis*, &c. Quasi rosa odoris suauissimi, fructificant ij qui Deum laudant, quasi libanus, suauem Deo laudis odoremẽ offerunt, producunt ex ore lilia, floresque pulcherrimos, frondes amœnissimas proferunt.

6.

Psal. 83.

Psal. 64.

Eccles. 39.

7.

At meminerimus, totum hominem non dimidiatum tantummodo in diuina encomia conferendũ, Deumq; non lingua solum, sed vita quoque tota, esse laudandum, quod Aug. docet Psalm. 148. his verbis: Cum laudaris, Deũ toti laudate, cantet vox, cantet vita, cantent facta, Deum toti laudate, &c. Quemadmodum dulcem musicam excitatus strepitus, sic quas ore proferimus laudes, vita perturbat impia. Noli (ait August. Psal. 146.) bonæ cantilenæ tuæ obstrepere, moribus malis, &c. Sicut luscinia dulciter canente, molestus est crocitans coruus, ita lingua dulciter Deum laudante, molesti sunt, instar corui, crocitantes atri mores.

D. August.

8.

O quam dulciter nostra luscinia, id est, virgo integerrima cecinit, nihil in ea musicæ suauissimæ obstrepebat, & ore canebat, & vita: imò vita magis, quam ore. Ore enim non semper Deum poterat laudibus extollere, vita semper excellebat. Erat illius vita perpetuum canticum, & nouum canticum; quia noua vita erat, inaudita, nunquam in orbe conspecta.

Laudandus Deus voce, corde, vita.

Hoc habet Dei laus, à vitæ profecta integritate (vt obseruauit idem Sanctissimus Pater Aug. Psal. 146.) cessat nũquam, nunquam silet, cum ea sileat, quæ ex ore emanat. Nõ solum, inquit August. vox tua sonet laudes Dei, sed & opera tua concordent cum voce tua. Cum ergo voce cantaueris, silebis aliquando, in vita sic canta, vt nunquam sileas. Lingua tua ad horam laudat, vita tua semper laudet, &c. Et Ps. 148. Tunc, ait, desinis laudare Deum, quando à iustitia, & ab eo, quod illi placet declinas, non cessat quisque bene viuere, & semper laudare Deum, &c. Cum ergo sanctissima Virgo sanctissimè viuere nunquam cessarit, sanè semper Deum perpetuo suauissimæ vitæ cantico laudauit. Nos aliquando, vel tenuis aliqua peccati raucedo occupat: Virgo, Clarissima semper voce, clarissima semper vita, absque vllius raucedinis, id est, peccati vestigio, Dei laudes celebrauit.

Qui bene viuit, Deũ perpetuo laudat. D. August.

9.

Psalm. 148

10.

Nos frigide Deum laudamus, D. Virgo ardentissimè laudabat, quo ardore laudandum is nouerit, qui ipsius maiestatem animo complectetur omni laude maiorem, vt docet Ecclesiasticus: *Glorificantes*, inquit, *Dominum quantumcũque potueritis, supereminebit enim adhuc, & admirabilis magnificentia eius.* Benedicentes Dominum exaltare illum quantũ potestis, maior enim est omni laude. Hæc ille. Ex quibus colliges, quanto cũ animi ardore diuinæ laudes prædicandæ sint. Ex ijs quoq; quæ adiungit: *Exaltantes*, ait, *illum replemini virtute*, id est, fortitudine, *ne laboretis, non enim comprehendetis.* Hoc est, qui Deum laudatis, robur & vires omnes colligite, totis illum viribus extollite, *ne laboretis*, id est, ne defatigemini, semper laudate, licet enim perpetuo laudetis, laudes illius complecti non poteritis. Vel potius, Deum laudantes, vires intendite omnes, attamen etsi omnes intendatis, *ne laboretis*, existimantes, vos posse eius laudes comprehendere, id enim nequit fieri.

Eccles. 43. Deus ardẽti laudãdus est animo.

Eccles. 43.

11.

Exultauit spiritus meus in Deo salutari meo.

Hoc loco spiritus & animæ vocabulo idem significat virgo, nempe ipsam animam, quæ & Deum laudabat & in eo exultabat. Aliquando tamẽ anima inferiorem animæ significat portionem, quæ nobis cum cæteris animantibus communis est, spiritus verò superiorem, quæ homines Angelis similes reddit. Spiritus (ait D. Thom. ad Hebræos, cap. 4.) in nobis dicitur illud, per quod communicamus cum substantijs spiritualibus, anima verò illud, per quod communicamus cum brutis. Et sic spiritus est mens humana, scilicet intellectus & voluntas. Hæc D. Thom. & August. l. 12. de Genes. ad lit. c. 7. Dicitur, inquit, spiritus, ipsa mens rationalis, vbi est quiddã tanquã oculus animæ, ad quẽ pertinet imago, & agnitio Dei, &c. Indicat hoc discrimen Paulus his verbis, *Integer spiritus vester, & anima & corpus conseruetur*, &c. Quem locum Greg. Nyssen. apud Theophyl. sic interpretatur: Spiritum dicens Apostolus, rationalem partem indicauit, animam verò dicens, indicauit

D. Thomas.

12.

Spiritus quid sit, & anima. D. August.

1. Thess. 5.

Nyssenus.

cauit partem ſenſitiuam, & cætera.

Exultauit autem virginis ſpiritus in Domino, hæc illius lætitiæ ſemper cauſa fuit, hæc gaudij materia. Exultauit, inquit, ſpiritus meus in Deo ſalutari, Græcè σωτῆρι, id eſt, ſeruatori meo, quaſi dicat, exultauit in Deo, propter eximium incarnationis opus, per quod ſeruator meus eſt, hoc enim opus præ oculis tunc habebat, hoc animo verſabat. Delectabatur illa quidem in omnibus Dei operibus, iuxta illud: *Delectaſti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarũ exultabo.* Verumtamen nunc, in hoc incarnationis ſummo nouoque opere, ſummo, nouoque exultat gaudio.

13. *Cauſa lætitiæ Deiparæ Deus erat.* *Pſal. 91.*

Ioan. 8. *Vidit Abraham diem* Chriſti (vt Chriſtus ipſe aſſerit) *vidit, & gauiſus eſt,* magna fuit Abrahæ lætitia, cum diem Chriſti vidit, non tamẽ poteſt Abrahæ lætitia cum lætitia virginis conferri, quæ Chriſtum ipſum ſuo geſtabat vtero: Si infans Ioannes in vtero exultat, quantum erit Virginis gaudium, quæ tantæ exultationis cauſam in ſanctiſſimis habet viſceribus. O beata Maria (ait Rupertus Cant. 1.) inundatio gaudij, vis amoris, torrens voluptatis, totam te operuit, totamque obtinuit, & ſenſiſti quod oculus non vidit, nec auris audiuit: nec in cor hominis aſcendit, ob redemptionem Sionis lætantur, canuntq; Iſraëlitæ, hunc in modum: *In conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti ſumus ſicut conſolati, tunc repletum eſt gaudio os noſtrum, & lingua noſtra exultatione, tunc dicent inter gentes, magnificauit Dominus facere cum eis, magnificauit Dominus facere nobiſcum, facti ſumus lætantes,* &c. Propter redemptionem Sionis canunt lætanturque Iſraëlitæ, ob redemptionem mundi nouum canit Canticum, exultatque Virgo. Cum Dominus captiuitatem mundi conuertere iam inciperet, facta eſt Virgo ſicut conſolata, imò incredibilem animo percipit conſolationem, tunc repletum eſt gaudio os eius: & lingua eius exultatione. Tunc dictum eſt inter gentes, magnificauit Dominus facere cum illa, facta eſt lætans, & exultauit ſpiritus eius, in Deo ſalutari ſuo.

Ruperti. Magna Virginis lætitia 14. *Pſal. 125.* 15.

Commune beneficium gratuitè homo ſibi facit peculiare. Appellat autem Deum ſeruatorem ſuum, commune beneficium, ſibi faciens peculiare, etenim ſeruator eſt humani generis Chriſtus. At virgo ſuum ſeruatorem vocat, propterea, quod charitate incenſus, gratuſque animus, cõmune beneficium ad agendas gratias ſibi facit peculiare.

Gal. 2. Vnde Paulus de Chriſto loquens, ſic ſcribit: *Qui dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro me.* Quid facis Paule, (ait hoc loco Chryſoſt.) dum communia, propriè tibi vendicas? quæque pro toto terrarum orbe facta ſunt, tibi facis peculiaria? Cum conſideraret Apoſtolus infirmitatem humanæ naturæ, & ineffabilem Dei ſolicitudinem, tum quibus ipſum malis liberaſſet, quæ bona largitus eſſet, inflammatus illius deſiderio, hunc in modum loquitur, quando quidem, & prophetæ, non raro Deum communem, ſibi proprium faciunt, hoc modo loquentes: *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo.* Præterea vero declarat Paulus, hoc quoque par eſſe, vt quiſque noſtrum, non minus agat gratias Chriſto, quam ſi ob ipſum ſolum aduenieſſet. Neque enim recuſaturus erat, vel ob vnum, tantam exhibere diſpenſationem. Hactenus Chryſoſt. Theophylact. item: Paulus, inquit, ſecum cogitãs, à quibus nos liberarit Chriſtus, quid donarit, charitate inflammatus, quod publicum eſt, proprium facit, æquè ac Prophetæ, Deus, Deus, meus, inſtituunt. Pariter oſtendens, quòd tantam oporteat quemlibet gratiam reddere Chriſto, quantam exhiberet, ſi pro ipſo ſolo mortuus eſſet, &c.

Pſal. 62. 16. *Theophyl.* 17.

Non potuit non eſſe gratiſſimus erga Deum Virginis animus, excellentiſſimis beneficijs ornatus. Vt enim aquæ in valles; ita in gratum, beneficiorumq; memorem animũ beneficia delabuntur, quod præclare docuit Theodoretus Ancyræ Epiſcopus, in hom. habita in conſilio Epheſino, tom. 6. cap. 10. Solet, inquit, vberior gratia illis obuenire, qui grato animo gratiam accipiunt, tantum enim plerumque donorum præſtatur, quanta eorum eſt gratitudo, qui eiuſmodi donis potiuntur. Quare cum de accepto dono, donatoris benignitatem grata recordatione agnoſcis, non modo pro acceptis feciſti ſatis, verum ad maiorum quoq; beneficiorum elargitionem donatorem aſtrinxiſti. Hęc ille. Vberrimam igitur gratiam gratiſſimo animo Virgo accepit.

Theodoret. 18.

D. Bonauent. c. 3. Meditat. eius interitum eſſe ait gratiſſimum illud verbum, & à religioſis viris vſurpatiſſimũ, Deo gratias. Ne forte, ait Bonauentura in ſalutatione ſua Virgo à Dei laudibus tolleretur, ſi quis eam ſalutabat, illa pro ſaluratione ſua, Deo gratias reſpondebat, &c. Et D. Anton. 4. p. ſum. Theol. tit. 6. §. 2. Virgo, ait, cum vocabatur, reſpondere ſolita erat, Deo gratias, vt illud modicum verbum non eſſet ſine laude Dei, &c.

Deo gratias di itur Virginis inuentum. *D. Bonau.*

Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ.

Dubium eſt, quid hoc loco vocabulo humilitatis, Virgo ſignificare voluerit? Etenim humilitas & virtutem ſignificat, & abiectionem, atque exiguitatem. Origen. hom. 8. in Lucam, virtutem putat ſignificare. Rupert. Cant. 1. Beda, quoque Luc. 1. Bern. hom. 1. ſuper miſſus, S. Ildephonſus, ſer. 1. Aſſumpt. Simon Caſſianus, Cardinalis Hugo, Dion. Carthuſ. & alij. Huic interpretationi illud obſiſtit, quòd humilitatis non ſit, humilitatem prædicare. Cum ergo Virgo, vſque ad miraculum humilis fuerit, non videtur humilitatem ſuam hoc loco commendaſſe.

19. *Origenes.* *Rupertus.* *Beda.* *D. Bern.* *S. Ildephonſ* *Simon Caſ.* *Carthuſia.* *Card. Hug.*

Verisimilius igitur eſt, humilitatem ſignificare abiectionem, & exiguitatem, vt exiſtimant Cardin. Caiet. Euthym. Ianſenius, Iſidorus Clarius Orat. 7. & alij. Eſt ergo ſenſus: Deum magnificat anima mea, atque exultat, quia meã humilitatem, id eſt, exiguitatem, & abiectionẽ reſpexit, quia miſericordiæ pleniſſimos oculos, in me abiectã ancillam ſuam coniecit. In hunc ſenſum exponit Catena græca, adiuncta Pſalmis Theodoreti, quaſi dicat Virgo; Quæ ego ſum ad tantũ officium? ipſe reſpexit, non ego expectaui, humilis namque eram & abiecta, & nunc à terra in cælos tranſeo, & ad arcanũ miniſterium trahor. Hæc in Catena.

Quid hic ſignificet humilitas. *Caietanus.* *Euthymius.* *Ianſenius.* *Clarius.* 20.

Nomine Græco virtus humilitatis, dicitur ταπεινοφροσύνη, Lucas vero vſus eſt nomine ταπείνωσις, quod nomẽ Ianſenius ait nunquam ſignificare virtutẽ humilitatis, ſed abiectionem. At Chriſtus ſe vocat ταπεινὸν τῇ καρδίᾳ, id eſt, *humilem corde*, & humiles dicuntur ταπεινοί. Poteſt ergo nomen ταπείνωσις, virtutem quoq; ſignificare. & credibile eſt Spiritum ſanctum (ſi tamen vocabulum hebræum, quo virgo vſa eſt, virtutem etiam ſignificat humilitatis) per os virginis virtutem ipſam humilitatis ſignificare voluiſſe, quam ipſa non quidem illo verbo tunc ſignificabat, ſed mente, eodemque verbo exercebat. Reſpexit (inquit) humilitatem ancillæ ſuæ.

Ianſenius. *Matth. 11.* *1. Pet. 5.* *Iacob 4.* 21.

Idem illud eſt ſponſæ: *Dum eſſet rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum,* hoc eſt, reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ. Vnde apud Ruper. Cant. 1. Sic virgo loquitur: De altiſſimis illis reſpexit Dominus humilitatẽ meam, hoc eſt, quod dico, *dum eſſet Rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum.* Quid enim eſt, vel erat accubitus regis, niſi cor, vel ſinus patris? dum in accubitu eſſet, *nardus mea dedit odorem ſuum,* & hoc odore delectatus, deſcendit in vterum meum. Olim in Eua malo ſuperbiæ fœtore offenſus, & ob hoc ab humano genere auerſus fuerat, nunc autem delectatus nardo humilitatis meę, ad genus humanum conuerſus eſt, &c. Bern. quoque ſer. 42. in Cantica: Bonus, ait humilitatis odor, qui de hac valle plorationis aſcendens, perfuſis circumquaque vicinis regionibus, ipſum quoque regium accubitum, grata ſuauitate reſpergat. Eſt nardus humilis herba, quam & calidæ ferunt eſſe naturæ, qui herbarũ vires curioſius explorarunt, & ideo per hanc videor mihi non inconuenienter virtutem humilitatis accipere, quæ ſancti amoris vaporibus flagret. Hæc Bern. Dum igitur eſſet ſummus rex in accubitu, id eſt, conuiuio illo cæleſti, D. Virginis nardus, id eſt, humilitas amore incenſa dedit odorem ſuum, Deumq; in terras adduxit. Reſpexit Virgo humilitatem ſuam, id eſt, exiguitatem, id enim quod ex ſe habebat conſiderabat: Deus vero reſpexit eius humilitatem, id eſt, animi ſummam ſubmiſſionem, qua ſe abiectam ancillam reputabat. D. Antoni. 4. p. tit. 15. cap. 5. §. 1. Beata, inquit, Maria quanto maior fuit, tanto minor ſibi ipſi videbatur, propter immenſam humilitatem, &c.

Cant. 1. *Rupertus.* *Nardus dedit odorem ſuũ, id eſt, humilitas Deiparæ.* 22. *D. Bern.* 23. *De humilitate Virginis.* *D. Anton.*

Equidem merito Gedeonis vellus Virgo dicitur. In vellus pluuia abſque ſtrepitu deſcendit, in Virginem diuinum Verbum ſummo cum ſilentio venit, non ſe iactat

Virgo,

24. Virgo, quod Deum concepérit, nihil sibi arrogat; dignitatem Matris Dei abscondit, humilem se fatetur ancillam. In superbos vero descendunt diuina beneficia, diuitiæ, honores, cæteraque huiusmodi, vt pluuia in superba tecta, magno cum sonitu, id est, cum iactatione & insolentia. Non insolescit virgo acceptis donis, imo, vt arbor odoriferis pomis onusta, ramos deprimit, ac submittit, iuxta illud: *Eccles 3.* *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam.* Quanto maioribus virgo donis cumulabatur, tanto se magis submittebat, ideoque coram Deo gratiam maiorem in dies inueniebat.

D. Bernar. Hoc in sponsa illa cœlesti Bern. obseruat ser. citato. Audierat (inquit) *pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis, & collum tuum sicut monilia,* acceperat & repromissionem ornatus aurei, & nihilominus tamen cum humilitate respondet, & quanto maiorem se audit, tanto humiliat se in omnibus. Non glo-
25. riatur in meritis, nec inter laudes suas, humilitatis obliuiscitur, quam & humiliter confitetur, sub nardi nomine; ac si voce Virginis Mariæ dicat, nullius mihi meriti cõscia sum ad tantam dignationem, nisi quod respexit Deus humilitatem ancillæ suæ. Nam quid est aliud, natdus mea dedit odorem suum, quam placuit mea humilitas: Non mea, inquit, sapientia, non mea nobilitas, non mea pulchritudo, quæ nulla erant mihi, sed quæ sola inerat humilitas, dedit odorem suum. Hæc ille.

D. vero Hildeph. ser. 2. de Assumpt. In nullo, ait, de se præsumpsit D. Virgo, in nullo aliquid de se altum sapit, sed tota in Deo exultat, & tota eius anima Dominum magnifi-
26. cat. Nihil sibi attribuit meritorium, nihil sibi applaudit, sed solum modo ea, quæ Dei sunt, requirit, & sapit. Idcirco in illo tota exultat. Solam sibi vendicat humilitatem ancillæ, quæ mater saluatoris ab Angelo veneratur, &c.

Hanc Virginis eximiam humilitatem Dominus respexit, hanc lætissimis oculis est intuitus, hac mirum in modum,
Rupertus. vt docet Abbas Rupertus, delectatus est. Humilitas Virginis, ait ille, Deum vnice delectauit, velut suauis odor, qualis de nullo vnquam vsque ad ipsum spirauit, vel spirare potuit sacrificio, &c. *Gen. 4.* *Respexit olim Dominus ad Abel & ad munera eius; Ad Cain autem, & ad munera illius non respexit.* Eundem in modum respexit ad sanctissimam virginem, & ad humilitatem eius, ad Euam autem, & ad superbiam eius non respe-
Abac. 1. xit. *Mundi sunt oculi tui* ait Habac.) *ne videas malum, & respicere ad iniquitatem non poteris.* Non respicit Dominus superbiam
27. & iniquitatem, quia summopere mundissimis eius oculis displicet, respicit humilitatem ac sanctimoniam, quia sum-
Rupertus. mopere illis placet. Placuit Deo (ait Rupert. Cant. 1.) quod in fœmineo sexu, videlicet in virgine tantam humilitatẽ inuenit, à quo initium superbiæ generi humano superueniens, totam massam corrupit, &c.

Libenter res pulchras respicimus, cum igitur humilitas
D. Bernar. magna animi sit pulchritudo, libenter humilitatem Deus respicit. Quod autem pulchritudo animi sit humilitas, Ber. docet, ser. 25. in Cãt. Decor (inquit) animæ est humilitas; eodem loco bis pulchram, ait, appellari cœlestem sponsam, illis verbis: *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es:* tum propter humilitatem, tum propter innocentiam, eam enim
Humilitas Virginis coniuncta cum innocentia. demum admirandam putat humilitatem, quæ cum innocẽtia copulatur. In eo (inquit) qui grauiter peccauit, etsi amãda non tamen admiranda est, humilitas. At si quis innocen-
28. tiam retinet, & nihilominus humilitatem iungit, nonne is tibi videtur, geminum animæ possidere decorem? &c. Hũc geminum decorem possedit Virgo, coniunxitque cum innocentia humilitatẽ, humilitatẽ inquam, admirandam. S.
D. Bernard. Maria (ait Ber. eod. ser.) Sanctimoniam non amisit, & humilitate non caruit. & ideo concupiuit rex decorem eius, quia humilitatem innocentię sociauit, &c. Et infra de sponsa hæc scribit: Merito admiranda, cui sanctitas amissa humiliratem non attulit, sed seruata admisit, merito pulchra
29. reperitur, cui neutra defuit pulchritudo. Rara auis in terris, aut sanctitatem non perdere, aut humilitatem, sanctimonia non excludi, & ideo beata quæ vtramque retinuit, &c. Quæ omnia Deiparæ Virgini maxime congruunt. Illa enim non rara, sed vnica auis est, quæ perpetuam, absque vllius peccati labe sanctimoniam, perpetuamque cum sanctimonia, habuit humilitatem.

Ecce enim ex hoc, beatam me dicent omnes Generationes.

Respexit virginem Dominus, ita admirabilem fecit, vt ab omnibus generationibus beata prædicetur. Quæ enim est generatio, à qua Virgo Deipara, omnium fœminarum beatissima non appelletur? *Surrexerunt filij* strenuæ illius mu- *Prou. 30.*
lieris, quæ decantatur, *& beatissimam prædicauerunt.* Similem in modum surrexerunt in mundo Dei filij, *non ex sanguinibus,* 30.
nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, sed ex Deo nati, & per generationes, sæculaque omnia, beatissimam Deiparam prædicant, & quidem meritissime. Nam si D. Petrus (ait S. Basil. Seleuciæ Episcopus, in orat. de Annunciat.) ob id beatus appellatus, Matth. 16. regnique cœlorum claues sortitus est, quod Christum Dei filium palam confessus est, quo- *S. Basilius Seleuc. Virgo beata ab omnibus generationibus prædicanda.*
modo ea super omnes beata prædicanda non est, quæ illum patere meruit, quem ille confessus est? &c.

Si beata dicitur, siue benedicta; inter mulieres Iahel, *Iudic. 4.*
quod *Sisaræ caput clauo transfixerit,* & Iudith, quod *Holophernẽ* *Iudith 13.*
obtruncarit: Virgo quæ tartarei serpentis caput contriuit 31.
quãto melori iure beatissima à cunctis nationibus decantabitur: princeps populi Ozias Iudith, quæ Deiparæ imago fuit hisce affatur verbis: *Nomen tuum Deus ita magnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum, qui memores fuerint virtutis Domini in æternum, &c.* Magnificauit Dominum Virgo intemerata: Dominus vero magnificantem, ita magnificauit, vt non recedat laus eius de ore hominum in æternũ, illiusq; encomijs celebrandis omnes se impares fateantur.

Viderunt eam filiæ, & beatissimam prædicauerunt, &c. Hæreti- *Cant. 6.*
cus qui non viderit, qui qualis Virgo sit non cognouerit, qui cæcus fuerit, is in Deiparam omnes laudes non effundet. At filiæ quæ illam viderunt, quæ illius maiestatem, gra- *Vri sancti Virginis laudes prædicãt*
tiam, à Deo accepta inaudita dona considerarunt: non beatum solum, sed etiam inter cunctos homines, Angelosque 32.
beatissimam prædicarunt. Non est quorumlibet (ait Basil. *S. Basil.*
Seleuciæ Episcopus, loco indicato) promeritas laudes Virgini persoluere, sed eorum, qui. diuinæ gratiæ lumine insigniter illustrati sunt, &c.

Vidit D. Virginem diuina gratia insigniter illustratã Da- *D. Damasc.*
masc. & beatissimam prædicauit, orat. 1. de Assumpt. Si eorum (inquit) qui iustitiam coluerunt memoria laudibus celebranda est, ecquis tandem iustitiæ fonti, ac sanctitatis thesauro, laudem non adhibeat? Beata es Virgo inter omnes generationes, solaque digna quæ beata prædiceris. Ecce enim beatam te dicent omnes generationes, quemadmodũ ipsa dixisti, te filiæ Ierusalem, id est, Ecclesiæ viderunt, ac reginæ, i. iustorũ animæ, beatã te dixerunt, atq; in sæcula collaudabunt. Hęc ille. Et alia multa, quę breuitatis causa fileo.

Vidit Virginem magnus Epiph. & in serm. de laudibus *D. Epiph.*
illius composito, inter cætera: Exili (inquit) voce sum, tar- 33.
daque lingua, & minime disertus, vt sic verba facere possim de percelebri, sancta, & Deipara Maria, de qua leuiter loqui non debet humana lingua. Perrenuẽ enim habet vocem illius habita ratione, &c. Item: quid dicam, & quid loquar de sancta Virgine? desiderium me trahit, vt de Deipara verba faciam, & formido me retinet in silentio, vt qui non habeam facultatem dicendi pro dignitate? &c.

Vidit illam Isych. orat. 1. Iure (inquit) omnis grati animi *Isychius.*
lingua salutat Virginem, & Deiparam, ac pro viribus Ga- 34.
brielem Angelorum principem imitatur. itaque hic quidẽ dicit ei, Aue, ille vero acclamat, Dominus ex te; iste cognominat eam matrem lucis, ille stellam vitæ, alius Dei thronum appellat, alius templum maius cœlo, alius cathedram, non inferiorem cathedra cherubina, alius item hortum, non seminarum, fertilem, incultum, turturem mundam, columbam impollutam, nubem pluuias incorruptas continentem, fodinam vnde prodijt lapis totam terram tegens à nullo inciſus, nauem mercibus refertam, thesaurũ locupletantem. Alij arcam arcæ Noẽ latiorem, longiorem, & illustriorem. Illa erat animalium arcã, hæc arca vitæ, illa ip- 35.
sum Noë, hæc, Noë, factorem portauit. Hæc ille.

Deficiet me tempus, si omnes velim commemorare, qui Deiparam viderunt, & beatam prædicarunt, plena sunt sanctorum virorum ora, pleni libri celebertimis præconijs, inter quæ illud Petri Comestoris silendum non est, *Pet. Com.*
quod apud D. Anton. extat 3. par. tit. 18. c. 8.

Si fieri posset, quod arenæ pulueris, & undæ,

Pictarum gutta, rosa, gemmæ, lilia, flamma,
Aethera, cælicolæ, nix, grando, sexus vterque,
Vertorum penna volucrum, & pecudum genus omne,
Syluarum rami, frondes, arcium quoque penna,
Graminа, ros, stellæ, pisces, angues, & aristæ,
Et lapides, montes, conualles, terra, dracones,
Lingua cuncta forent; minime depromere possunt,
Quæ sit vel quanta, Virgo regina Maria,
Quæ tua sit pietas, nec littera, nec dabit ætas.

36. Aduerte illud, ex hoc, significare ex hoc tempore, est enim græce, ἀπὸ τοῦ νῦν, id est, ex hoc nunc, ex hoc tempore, per sæcula omnia, beatam me dicent, hominum cunctæ generationes; Cum Zelpha ancilla filium Liæ vxori Iacob peperisset, exultans Lia: *Hoc* (inquit) *pro beatitudine mea, beatam quippe me dicent mulieres, propterèaque filium, Aser,* id est, beatitudinem, *nominauit*: Si ex ancilla filius, tantam Liæ attulit lætitiam, quis animo complecti poterit, quantam Deiparæ, Deus filius exultationem attulerit? *Hoc pro beatitudine mea* (ait Lia) id est, partus hic beatitudinem mihi afferet, *nam beatam me dicent mulieres.* Quid par est Deiparam dicere, quæ Deum peperit, cum hæc dicat Lia ob ancillæ partum, *filiumque Aser,* id est, beatitudinem, *appellet?* quasi vero beatitudinem illi Zelpha peperisset. non Zelpha, sed Virgo sanctissima
37. beatitudinem peperit, nimirum Christum Deum, qui omnium hominum, angelorumque beatitudo est. Hoc, id est, hic partus felicissimus, veri Aser; id est, veræ beatitudinis, pro beatitudine tua Virgo sanctissima: *Ecce enim beatam me dicent omnes generationes.*

Quia fecit mihi magna qui potens est.

Causam Virgo reddit, cur beata sit appellanda, videlicet, quia magna fecit illi, qui potens est, hoc est, quia incarnationis admirabile mysterium in illius vtero perfici voluit, quia Matrē Dei fecit, virginitatis decore conseruato. Hæc magna sunt, inaudita, stupenda, vt alia omittā, magna quoq;,
38. in Virginem collata beneficia, de quibus supra iam diximus.

Non autem dixit, fecit mihi magna Deus, sed alio nomine appellauit potentem, fecit mihi magna potens: Ita enim græce: fecit mihi magna ὁ δυνατός id est, potens, vel ille potens. Etenim in Virgine potentiam suam maxime Deus exercuit, quam vndique magnam fecit. Si magnam domum, magno sumptu, si magnam ciuitatem, magna celeritate exædificatā cernas, fecit hæc, dices, potens homo. Cum Virginem vidimus, quid aliud, quam magnam Dei domū, ingenti impenta, magnam Dei ciuitatem summa celeritate extructam, cernimus? quid igitur dicemus? fecit illam, qui potens est. Qui antiquum illud templum auro vndique radians contemplaretur, potentis regis opus esse affirmaret. qui nouum templum, id est, Deiparam, spiritali auro, gemmisq; pretiosissimis, omni ex parte fulgentissimū intuetur,
39. potentissimi Dei admirabile opus esse proclamat.

1. Par. 2. *Deus potentiam suam in Virgine maxime exercuit.*

Quis poterit præualere, vt ædificet Deo dignā domum? ait Salom. Etenim nemo Deo dignam domum, i. matrem, in cuius vtero 9. mensium spatio habitaret, nisi Deus ipse, potuit exædificare. Fecit illi magna qui potens est, ille domus humilitatis profundissima fundamenta iecit, ille altissimos parietes quatuor, i. virtutes cardinales quatuor, prudentiam, iustitiā, temperantiam, & fortitudinem excitauit; ille rutilanti auro, i. charitate, totam conuestiuit; ille cæterarum omniū virtutū sculpturis, mirandum in modum condecorauit: ille matrem sedignissimam fecit, in cuius visceribus sanctissimis
40. (ô rem stupendam) homo fieret.

Aristotel. Patentibus, ait Arist. in fine 8. lib. Ethic. filios parem gratiam referre non posse. At filium Deum non nouit, is enim parem potuit gratiam matri reddere. Et reddidit quidē non parem solum, verum multo etiam ampliorem, quia fecit illi magna qui potens est, nempe Deus. Accepit ab ea humanitatem, sed hanc accepisse, infinitum propemodum fuit in matrem collatum beneficium. Cæterorum filiorum
41. procreatio, parentum est beneficium, collatum in filios; huius autem filij generatio, genitrici fuit præstitū donum, omne superans munus. Magnam fecit matrem magnus filius, magnoq; fenore, quæ ab illo accepit, persoluit.

Et sanctum nomen eius.

Diuinam sanctitatem celebrat Virgo sanctissima, à quo veluti fonte eximiam sanctimoniā hausit. *Sanctum,* inquit, *est nomen eius.* Nomen rem indicat: cum ergo admirabile dicitur Dei nomen gloriosum, vel sanctum, ipse Deus admirabilis, & gloriosus, & sanctus esse intelligitur. Magna Dei laus sanctitas, quamobrem Seraphini illi, quos clamantes vidit Isaias, ter sanctum Deum inclamabant: *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum. Quatuor quoque animalia,* quæ vidit Ioannes, *requiem non habebant die ac nocte, dicentia, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus omnipotens.* O egregiam laudem, ô suauissimum diuinis auribus concentum, non potest non esse iucundissimus ille cantus, quem & cantores die ac nocte edunt, & rex die ac nocte audit. Similem hymnum, qui græce Trisagios, id est, ter Sanctus, appellatur, ab Angelis puero in sublime rapto traditū, scribit D. Dam. lib. 3. fidei, cap. 10. his verbis: Narrant qui Ecclesiasticam historiā scripserunt, cum plebs Constantinopolitana ob minas quasdam, Proclo Archiepiscopatū obtinente diuinitus intentatas, supplex Deo preces adhiberet: puerum quendam è plebe in sublime raptum fuisse, atque Angelis quibusdam magistris, ter sanctum hunc Hymnum didicisse, Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis, miserere nobis. Cumque ad se redijsset, atque id, quod didicerat, retulisset; multitudinem vniuersam hunc Hymnum cecinisse, atque hoc pacto impendens periculum conquieuisse. Hæc Damasc.

Isaiæ 6. *Deus à sanctitate maxime laudatur.* *Apoc. 4.* 42. *D. Damasc.*

In lamina illa aurea, quæ pontificis frontem exornabat, hæc verba incisa erant: *Sanctū Domino.* Septuaginta vertunt ἁγιασμα κυρίῳ, id est, *Sanctificatio Domini,* potest etiam verti, *Sanctitas Domini,* vel *Domino,* hoc est, Sanctitas Domini est, quem sensum nostra versio habet: *Sanctum Domino,* hoc est, quod sanctum est, Domino tribuendum est, vt sanctitatis fonti, ac pelago. Itaque à sanctitate Deus in ea corona, siue lamina laudatur, quæ omnibus pontificis ornamētis supra caput eminebat. Nos quoque cum Deum nominamus, duo illi epitheta addere solemus. Deum dicimus Opt. Maxim. prius vero optimum, quā maximum, quia quamuis æqualis omnino sit bonitas Dei, magnitudini, tamen vbi bonitas separari à magnitudine potest, satius est esse optimum quam esse maximum. 43. *Exod. 28.*

Eandem ob causam inter Augustissimæ Trinitatis personas, tertia, ab ipsa sanctitate, non ité à potentia, vel à magnitudine, vel à sapientia, nomē accepit. Nec enim dicitur quasi proprio nomine, spiritus potens, vel spiritus magnus vel sapiens, sed Spiritus Sanctus. Cur ita? nimirū, quia sanctitas omnia superat, non quidem in Deo, in quo attributa omnia sunt æqualia, sed in nobis, nostræq; modo cognitionis. Eidem Spiritui Sancto maximū incarnationis opus tribuitur: dicitur n. Christus conceptus ex Spiritu Sancto, propterea quod eo in opere summa sanctitas tum in filio fulsit, tum in matre. Solent omnes homines in peccato concipi, Christus peccati expers conceptus est, solet in conceptu, carnis concupiscentia regnare, in conceptu illo Virginitas sceptrū tenuit: solent infantes absq; gratia, & sanctitate gigni, Christus exuberanti gratia, sanctitateq; plenus genitus est. Itaq; merito Virgo sanctum Dei nomen celebrat. 44.

Fortasse vero Spiritum Sanctum, hoc nomine intellexit, cuius opera se admirabili cum sanctitate concepisse nouerat. Dixerat Gabriel, Spiritus Sanctus superueniet in te, & virtus, id est potentia altissimi, obumbrabit tibi: Sanctitatis & potentiæ fecerat mentionem Angelus: sanctitatem, potentiamque prædicat Virgo: *Fecit mihi magna qui potens est,* quasi diceret, virtus, id est, potentia, altissimi obumbrauit mihi: *Et sanctum nomen eius,* quasi diceret: Spiritus Sanctus in me superuenit. 45.

Et Misericordia eius à progenie in progenies timentibus eum.

Dei Misericordiam prædicat, quæ in mysterio incarnationis maxime enituit, eam vero latissime se diffundere canit. Est enim Dei misericordia fluuius ingens in omnes gentes, in omnes generationes, in sæcula omnia exundans: *Misericordia,* inquit, *eius,* subaudi, est, *à progenie in progenies,* id est, per omnes progenies, generationes, & ætates, diffunditur, timentesq; eum complectitur. Psal *Misericordia Domini ab æterno, & vsque in æternum super timentes eum.* Est misericordia Dei Soli similis. Ostende (petit Ecclesiasticus) *nobis Domine lucē miserationum tuarū, &c. Quemadmodū Sol* (vt Dominus ait) *oritur super bonos, & malos,* sic Dei misericordia probos, improbosq; 46. *De misericordia Dei erga omnes. Psalm. 102.* *Eccles. 36.* *Matth. 5.*

Pſal. 8. improboſq; illuminat, ac calefacit, *non enim eſt, qui ſe abſcondat à calore eius*, vt dicitur: Illa impium à cæno impietatis attollit, illa pium in viam pietatis dirigit, illa caduca bona; illa æterna largitur, illa opes, illa virtutes donat. Sol à progenie, in progenies, id eſt, per omnes generationes omniaque tempora lucem, miſericordię dona diffundit.

47.

Maximum autem, quod diffundit donum, incarnatio eſt diuini Verbi, ad quam Ambr. in Apol. Dauid poſteriori, *D. Ambr.* *Pſal. 50.* c. 12. ait reſpexiſſe Dauidem, cum ſic precatur: *Miſerere mei Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuam.* Magna (ait Amb.) miſericordia facta eſt, *quia Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis.* Pſalm. *Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam, & ſalutare tuum da nobis*, id eſt, oſtende miſericordiam in incarnatione Verbi in Chriſto Salutari ſiue ſeruatore noſtro. Petit *48.* *Pſal. 16.* à Deo vates, vt miſericordias ſuas mirificet: *Mirifica*, inquit, *miſericordias tuas, qui ſaluos facis ſperantes in te.* Hieronym. vertit, *mirabilem fac miſericordiam tuam.* Equidem tunc cum homo factus eſt, mirificauit Deus, admirabilemque fecit miſericordiã ſuã. Succurrebat n. antè incarnationem hominis miſerię, abſq; labore vllo, per incarnationem ſummis cum cruciatibus eidem opẽ tulit, id vero mirificæ & admirabilis eſt miſericordiæ. O Deum (ſi fas eſt dici) prodigum ſui; *Guarricus.* præ deſiderio hominis (ait Guarricus ſer. 1. in Pentecoſte) an non prodigum, qui non ſolum ſua, ſed & ſeipſum impendit, vt hominem recuperaret, non tam ſibi quam homini ipſi, &c.

Fecit potentiam in brachio ſuo.

49. Dixerat D. Virgo Deum reſpexiſſe humilitatem Ancillæ ſuæ, nunc potentiam Dei canit, quam per filij incarnationem, aduerſus ſuperbos tum dæmonas, tum Iudæos exercuit. Præterito tempore vtitur pro futuro, nempe prophetiſſa erat, cui ante oculos futura obuerſabantur. *Fecit*, inquit, *Deus potentiam per brachium ſuum*, id eſt, filium, brachium enim Dei filius appellatur, ex ſententia Bedæ, Theophylacti, & aliorum. Poteſt etiam ſumi metaphorice, quo *Ier. 32.* modo dicitur Deus, *feciſſe cœlum, & terrã in brachio extẽto.* Ap- *Car. Caiet.* pellatur (ait Caiet.) Verbum incarnatum brachium, ratione humanæ naturæ, quæ eſt velut organum coniunctum Dei, ſicut brachium eſt organum coniunctum hominis, &c. Nam quemadmodum homo per brachium, tanquam per inſtrumentum, ſibi coniunctum operatur, ita Verbum diuinum operabatur per humanam naturam, ſibi copulatam.

50. *Diſperſit ſuperbos mente cordis ſui*, id eſt, dæmonas. Græce *Duplex Senſus.* eſt, διανοίᾳ, id eſt, cogitatione cordis ſui. Duplex ſenſus eſſe poteſt hoc loco. Primus probabilior, diſperſit dæmonas ſuperbos cogitatione cordis ſui, id eſt, inflatos cogitationibus pectoris, ac tumentes, dæmones enim ſuperbis tumẽt cogitationibus ſuperbiaque elati ſunt. Secundus. Diſperſit ſuperbos dæmonas, mente cordis ſui, id eſt, per cogitationem, & mentem cordis ſui, ipſis cogitationibus, & conſi- *Iob. 5.* lijs ſuis irretitos diſpulit iuxta illud: *Comprehendit ſapientes in* *Pſal. 9.* *aſtutia eorum.* & illud: *In operibus manuum ſuarum, comprehenſus eſt peccator.* *51.* Item: *In laqueo iſto, quem abſconderunt, comprehenſus eſt pes eorum.* Ipſa enim Chriſti mors, quam ſunt machinati, illos diſperſit. Similem in modum Iudæos inflatos corde Deus diſperſit, & ipſa cogitatione ſua illaqueauit, de *Ioan. 11.* qua cogitatione illud extat apud Ioannem: *Ab illo ergo die cogitauerunt vt interficerent eum, &c.* Interfecerunt, ſed ipſa interfectio miſeros toto diſperſit orbe.

Depoſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles.

De ijſdem ſermo eſt, dæmones natura potentes de ſedibus cœleſtibus ob ſuperbiam deiecit, humiles vero homines, in eaſdem ſedes per incarnationem euexit. Similiter, Iudæos opibus, ſacerdotio, regno, legiſque doctrina potentes, de ſede, ſiue throno, id eſt, è potentia, regno, & ſacerdotio deturbauit, humiles ethnicos extulit, ex græco verti poteſt, *depoſuit dynaſtas de thronis.*

Eſurientes implenit bonis, & diuites dimiſit inanes.

52. Hoc eſt, eſurientes homines, ac omnium ſpiritalium bonorum egentes, bonis omnibus ſaturauit, dæmones vero, qui in ſummis diuitijs conditi ſunt, inanes dimiſit. Eſurientes item Ethnicos, qui vero pane, id eſt, Dei verbo, cognitione, & gratia, carebant, bonis impleuit, id eſt, pane è cœlo deſcendente ſatiauit; Iudæos, qui doctrina, lege, prophetis, diuites erant, omnibus bonis nudatos, domo eiecit. Poſſunt etiam hæc latius ad ſuperbos, vt Nabuchodonoſorem, Amanum, & humiles, vt Mardochæum, & Danielem, ſimileſque referri, illos Deus de thronis depoſuit; hos exaltauit. Similis locus extat: *Sedes*, inquit, *ducum ſuper-* *Eccleſ. 10.* *borum deſtruxit Deus, & ſedere fecit mites pro eis.* Radices gentium ſuperbarum arefecit Deus, & plantauit humiles ex ipſis gentibus. memoriam ſuperborum perdidit Deus, & *53.* reliquit memoriam humilium ſenſu, &c. eundem in modum Anna: *Dominus* (inquit) *pauperem facit & ditat, humiliat,* *1. Reg. 2.* *& ſublleuat, ſuſcitat de puluere egenum, & de ſtercore eleuat pauperem, vt ſedeat cum principibus, & ſolium gloriæ teneat.* Item: *Repleti prius pro panibus ſe locauerunt, & famelici ſaturati ſunt, &c.*

Suſcepit Iſrael puerum ſuum.

Suſcipere in diuinis literis, ſignificat auxilium ferre, & ſuſceptor auxiliatorem, vel defenſorem: *dextera tua ſuſcepit,* *Pſal. 17.* *me*, id eſt, auxilium mihi tulit, me defendit: *dicet Domino,* *Pſal. 90.* *ſuſceptor meus es tu*, id eſt, defenſor, & auxiliator: *Tu autem Do-* *Pſal. 3.* *54.* *mine ſuſceptor meus es, &c.* Idem hoc ſignificat loco; *ſuſcepit Deus Iſraelem puerum*, id eſt, ſeruum ſuum defendit, opem attulit per incarnationem. Quo loco legimus: *Tu autem Domi-* *Pſal. 3.* *ne ſuſceptor meus es:* hebraice eſt, מָגֵן magen, id eſt, protector, vel Clypeus, ideoque Hieron. vertit: *Tu autem Domine* *Chriſtus* *Clypeus circa me.* Equidem per incarnationem Clypeus no- *Clypeus noſter.* ſter fuit Chriſtus. Etenim diuinæ iuſtitiæ, vt fortiſſimum ſcutum ſeſe oppoſuit, diuinæ iræ ictus recepit, vulneraq; à nobis repulit. hunc Clypeum infelices Iſraelitæ abiecerunt; ideoque omnibus hoſtis vulneribus patent.

Recordatus miſericordiæ ſuæ.

Caiet. & Ianſenius volunt interpretem vertiſſe in hunc modum: *Memorari miſericordiæ ſuæ.* At veram lectionem eſſe, *55.* *recordatus miſericordiæ ſuæ*, conſtat ex emendatione vulgatæ editionis, quamuis enim Græce ſit, μνησθῆναι, id eſt, recordari vel vt recordaretur miſericordiæ, rectè tñ vertitur, recordatus. ſenſus autẽ eſt, ſuſcepit per incarnationem populum ſuũ, recordatus, vel vt recordaretur miſericordiæ ſuæ. Inculcat virgo miſericordiã, vt enim aſt D. Leo ſer. 1. de ieiu- *D. Leo.* nio decimi menſis: Cauſa reparationis noſtræ, non eſt niſi miſericordia Dei, &c.

Sicut locutus eſt ad patres noſtros, Abraham, & ſemini eius, in ſæculã.

Verbum, loquor, cum accuſatiuo caſu coniungitur & cũ datiuo in latina verſione, qui verbum græcum λαλέω, ſimiliter Lucas cũ accuſatiuo coniunxit, & datiuo *l.* ἐλάλησε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. Similis *56.* eſt conſtructio in Cantico Zachariæ, *memorari teſtamenti ſui ſancti: Iuſiurandum quod iurauit ad Abraham patrem noſtrum, &c.* Verbum græcum, quod ſignificat memorari, cum genitiuo iungitur, & accuſatiuo, quam conſtructionem interpres ſeruauit.

Primus ſenſus eſt, ſuſcepit Deus populum ſuum, recordatus miſericordiæ ſuæ (ſicut locutus eſt ad patres noſtros, videlicet ab Abraham & ſemen eius, id eſt, Iſaacum, Iacobum, & prophetas) in ſæcula permanſuræ. Locutus autem dicitur Deus cum Abrahamo, & ſemine eius, id eſt, patriarchis & prophetis, de miſericordia per Chriſti incarnationem mundo exhibenda. Secundus, Suſcepit populum *57.* ſuum, memor miſericordiæ (ſicut locutus eſt ad patres noſtros) miſericordiæ inquam, Abrahamo, & ſemini eius exhibendæ in ſæcula. Etenim Meſſiæ miſericordia, ac redemptio ſæcula omnia complectitur. Similis verborum ordo ille eſt, *iuſtitia illius in filios filiorum, ijs qui ſeruant teſtamentum* *Pſal. 102.* *eius*, hoc eſt, iuſtitia illius in filios filiorum, exhibenda ijs qui ſeruant pactum eius.

Tertius; Auxilium populo tulit Deus recordatus miſericordiæ ſuæ, ſicut locutus eſt, hoc eſt, ſicut promiſit patribus noſtris Abrahamo, & ſemini eius duraturo in ſecula. Nam ſemen ſpiritale Abrahami in ſæcula permanebit.

Adde & quartum ſenſum huiuſmodi, ſuſcepit populum, *58.* ſicut locutus eſt ad Patres, &c. recordatus in ſæcula omnia miſericordiæ ſuæ: Nam propter Chriſti incarnationem nunquam obliuiſcetur mundi miſereri Deus; nec continebit in ira ſua miſericordias ſuas.

Parit diuerſas has interpretationes vox (in ſæcula) poteſt enim coniungi, vel cum ſemine Abrahæ; vel cum recordatione Dei; vel cum miſericordia; vt eſt explicatum.

Recordari autem dicitur Deus metaphoricè. Nulla enim in diuina obliuio cadit. quomodo autem hoc loco Israëlis
Euthymius. nomen sit accipiendum, docet his verbis Euthymius; Dubitabit aliquis quomodo auxiliatus sit Deus Israelitico populo? Christianis enim potius auxiliatus est, quam Iudæis. Cui respondemus, quod vetus Israël, antiquus est populus, nouus Israel, nouus populus, id est, Christianus, pro illo
59. inductus, qui ex omni gente consistit. hunc ergo Israelem intellige. quod si etiam veterem intellexeris, ita quoq; sermo constabit, propter illum enim potissimum incarnatus est, deinde, & ab eis matrem elegit, ac cognatus illorum nuncupatus est. Hæc Euthymius.

Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus, &c.

Dubium est, an Virgo cum Elisabetha manserit, vsque ad
Theophyl. An Virgo discesserit ab Elisabetha antequam Ioannem ederet in lucem. Ioannis ortum. Non mansisse censet Theophylactus Luc. 1. Quia (inquit) paritura erat Elisabeth, abscessit Virgo, propter multitudinem eorum, qui ad partū conuenturi erant. Indecens autem Virgini in talibus versari, & manifestum hinc est, quod mense sexto concepti præcursoris venit Angelus ad Mariam: & mansit cum Elisabetha tribus circiter mensibus: Ecce ferme nouem menses. Hæc ille. Eadem est
60. sententia Nicephori lib. 1. cap. 8. Rupert. Cant. 1. Caietan. *Nicephorus. Rupertus. Caietanus. Lanspergius.* Ianseu. Luc. 1. & aliorum. Suadetur hac ratione; Deipara ad Elisabetham profecta est, sexto mense à concepto Ioanne, apud illam mansit mensibus fere tribus non integris, ergo quo tempore domum redijt, nondum nouem menses fuerant expleti, qui inter conceptum, & partum solent effluere, atque adeo, nondum Elisabetha pepererat Ioannem. Præterea, postquam Euangelista, Deiparam domum repetiuisse narrat, hæc verba adiungit: *Elisabeth autem impletum est tempus pariendi, & peperit filium, &c.* Ergo post Deiparæ discessum peperit.

In contrariam sententiam discedit D. Ambros. Luc. 1.
D. Ambr. 61. Tamdiu (inquit) mansit Maria, quamdiu Elisabetha pariendi tempus impleret. Beda. Tamdiu mansit Virgo, donec
Beda præcursoris, propter quam maxime venerat, natiuitatem videret. Euthym. mansit vsque ad partum apud Elisabeth,
Euthym. & reuersa est domum, deuitans eos, qui ob natum infantem, ad domum Zachariæ concurrere debebant. Subscribunt Ambrosio, & reliquis, D. Antoninus prima parte hi-
D. Anton. Card. Hug. Gloss. Ord. Sim. Cass. Comestor. D. Tonan. Lyranus. Card. Petr. Dam. stor. tit. 5. cap. 1. Cardinalis Hugo, Glossa interlinealis, & ordinaria, ex Beda Luc. 1. Simon Cassianus, Petrus Comestor, D. Bonauent. Vitæ Christi cap. 5. Lyran. & alij. Cardinalis Petrus Dam. in sermone de Ioanne Baptista hac de re sic scribit: Fortassis vsque in diem natiuitatis Ioannis, glorioſa Virgo cum cognata sua morata est, donec puerum natum suum beatissimo confoueret, & vno pariete remoto,
62. propinquiorem redderet, præsentiæ creatoris. Facile autem hoc ex Euangelio coniectare licet. Alij qui librum iustorum, diligentioribus oculis inspexerunt, ibi se vidisse testantur, quod ipsa Dei genitrix, felicem puerum, primum de terra leuarit, & cognatæ partum omni profecta sit seruitute. Hæc ille.

In hanc secundam opinionem, quam Lyranus communem vocat, ego propendeo. Confirmatur, quia (vt Beda ait) Virgo ad Elisabetham venit, vt infantem Ioannem cerneret, ergo vsque ad illius natiuitatem cum matre mansit. Præterea quis credat Virginem tunc discessisse, cū iam propinquus erat dies Ioannis natalis, nec tam mirabilis infantis ortum, paucis diebus expectasse, vt filij sui, præcursorem, Spiritu sancto admirabiliter repletum in vtero rationisque vsu donatum cerneret, manibusq; sanctissimis contractaret? At vero dices, virginem partui interesse minimè decuit, sed leue ratio habet momentum, potuit enim alium in locum interim Virgo secedere, si forte non decuit interesse. Maius pondus inest argumento, quod ex tempore petitum est, illi tamen sic respondemus: Deipara Christum concepit 25. Martij die, profecta est ad Elisabetham, non protinus, sed post aliquot dies, videlicet circiter decimam mensis Aprilis lucem, Lucas hoc videtur innuisse, cum sic scribit: *Exurgens autem Maria, in diebus illis, abijt in montana, &c.* Non dixit: Exurgens in die illa, sed in diebus illis, quasi diceret, post dies aliquot. Profecta igitur ex ciuitate Nazareth, aliquot dierum spatio, ad ciuitatem vsq; illam Iuda iter fecit, apud Elisabetham cæteris diebus mansit, qui ex
64. mense Aprili superetant, toro præterea mense Maio; Iunio extremo, domum reuersa est. Vnde liquet cum Elisabetha quasi tribus mensibus mansisse, vt ait Euangelista, id est, tribus mensibus non integris, & Ioannis natiuitati interfuisse, qui 24. die Iunij in lucem est editus, præcurſoremq; iam natum, rationeque pollentem gremio excepisse suo. Tunc ille magis exultauit, cum propinquiorem se vidit, & Deiparæ Virginis & Christo, quem gestabat vtero. Quod autem Euangelista de Virginis discessu prius quam de ortu Ioannis scribit, *id per anticipationem* factum intellige, per quam id quod posterius est, priori loco describitur.

CAPVT XIV.

Morale.

POstquam Virgo Deum castissimis viscеribus, admirabilem in modum concepit, *in montana*, vt ait Euangelista, *cum festinatione abijt.* Quo enim (ait Ambros.) iam Deo plena, nisi ad superiora, cum festinatione contenderet? Hoc iter est eorum, qui Deo pleni sunt, ima deserunt, terrena aspernantur, suprema petunt, cœlestia ambiunt. Typicum exemplum (ait Beda in Lucam) Virgo tribuit, quod omnis *Beda.* anima, quæ Verbum Dei mente conceperit, virtutum statim celsa cacumina gressu conscenda: amoris, &c. Vt Cer- *In montana cum Virgine relictis infimis rebus ascendendum Psal. 17. D. Aug.* ui veloci cursu valles deserunt, montesque fuga petunt, sic is vir, qui Deum corde concepit, à terrenis curis recedit, ad cœlestia contendit, illud Dauidicum canens: *Perfecit pedes meos tanquam cervorum, & super excelsa statuens me*: hoc est, vt exponit Augustinus in Commentarijs eiusdem Psalmi, Deus perfecit amorem meum, ad transcendenda spinosa, & vmbrosa implicamenta huius sæculi: & super cœlestem habitationem, fixit intentionem meam, &c. Similis est vir huiusmodi etiam aquilæ illi, de qua dicitur: *Numquid ad* 2. *præceptum tuum elevabitur aquila, & ponet in arduis nidum suum?* non enim humi, sed in sublimi loco nidum sibi constituit.

Tu quoque, si sapis, vola, ad montana contende, in his enim seruaberis, iuxta illud Angeli ad Loth. *In monte saluum* *Genes. 19.* *te fac*, & illud Rahab: *Ad montana conscendite, ne forte occurrat* *Iosue 2.* *vobis reuertentes*; videlicet hostes, &c. Multi hostes in vallibus sunt, tumentes in terreno mari fluctus, multa pericula: hæc effugies, si in montana virgine duce abeas, in quibus mentis repetes solidam pacem, ac tranquillitatē. Nam vt D. ait Cyprian. in epistol. ad Donatum; Vna placida, & *D. Cypr.* fida tranquillitas, vna solida, & firma, & perpetua securitas est, si quis ab his inquietantis sæculi turbinibus extractus, salutaris portus stratione fundatus, ad cœlum oculos tollat à terris; & ad Domini munus admissus, ac Deo suo mente iam proximus, quicquid apud cæteros, in rebus humanis sublime ac magnum videtur, intra suam iacere conscientiam glorietur. Nihil appetere iā, nihil desiderare de sæculo potest, qui sæculo maior est, &c. Ethnicū Philosophum audi, pudeatque à consilio Ethnici, tam longe distare Chri- 3.
stianum hominem. In Epistol. 84. Seneca; Relinque (in- *Seneca.*
quit) diuitias, aut periculum possidentium, aut onus; relinque corporis voluptates, molliunt, & enervant, relinque ambitum, rumida res est, vana, ventosa, nullum habet terminum; tam solicita est, ne quem ante se videat, quam ne post se alium; laborat inuidia, & quidem duplici. Ad sa- 4.
pientiam te dirige, tranquillissimas res & simul amplissimas pete. Si conscendere hunc verticem libet, cui se fortuna submisit, omnia quidem sub te, quæ pro excelsissimis habentur, aspicies, &c.

Abijt autem Deipara in montana, cum festinatione: Etenim cum festinatione, virtutis iter peragendum est iuxta illud regij vatis: *Viam mandatorum tuorum cucurri.* Quocirca *Psal. 118.* Chrysost. hom. 28. in Gen. Sicut qui sensibilem (inquit) *D. Chrysost.* cursum magna contentione peragit; nullum occurrentium videt; etiam si sæpius in illum incidat, sed animo suo ad cursum intento, facile omnia transit, festinans ad destinatum scopum; eodem modo, qui vt cursum virtutis currat festinat, & à terra in cœlum redire concupiscit, omnia quæ videntur deorsum relinquit, & totum se cursui dedit, nec prius subsistit, donec in verticem ascendere potuerit, &c.

Non

Cum festinatione virtutis iter agendum. Ennius.

Non festinarunt Israëlitæ, ex Ægypto profecti; breui in itinere subsistere, & annis 40. vagari sunt. ita & improbi nõ festinant, sed cunctantur; perque res creatas vagantes in illam terræ, lacte, melleque manantis quietem minime ingrediuntur. De Fabio cunctatore, dixit olim poëta: *Vnus homo nobis, cunctando restituit rem.* at de nostris cunctatoribus merito dicere possumus; Multi homines animi, cunctando destituunt rem: rem inquam omnium maximam, gratiam cœlestemque gloriam. Quamobrem Paulus ad properandum exhortatur: *Festinemus* (inquit) *ingredi in illam requiẽ,* & cœlestis sponsus: *Surge, propera amica. &, Omnes sitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum properate.* Properabat ad aquas sitiens Psalmographus, & sic canens: *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus, sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, &c.*

Hebr. 4.
Cant. 2. 6.
Isaiæ 55.
Psalm. 41.

Quemadmodum aquam sitiens cervus, amœnis in pratis non subsistit, donec ad fontem perueniat, sic Deum sitiens homo non cunctatur, donec ad infinitum totius dulcedinis pelagus accedat. Vt canem venaticum, celeri cursu odor trahit leporis, ita cor humanum odor trahit Dei. *Trahe me potest te* (ait anima illa, quæ odorem Dei perceperat) *curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Trahe (inquit) curremus in odorem: Etenim magna est huius odoris ad cursum vis, vt Bernard. indicat serm. 22. Cant. In omnem (ait) terram exiuit odor vitæ, quoniam misericordia Domini plena est terra; ergo qui vitalem hanc sparsam vbiq; fragrantiam non sentit, & ob hoc non currit, aut mortuus est, aut putridus, &c.

Cant. 1. 7.

Percipitur autem odor hic, cum orationi, & rerum diuinarum meditationi vacamus, vnde quidam vt diximus verba illa: *Exurgens Maria abijt in montana, cum festinatione*; ita interpretantur: Exurgens ab oratione, abijt cum festinatione, sic anima exurgens ab oratione rerumque æternarum consideratione, abijt in montana virtutum, cum festinatione, percipit enim Dei cœlestiumque rerum odorem, quo properanter trahitur. Mira sane est similitudo illa, qua nasus sponsæ cum turri confertur, hisce verbis: *Nasus tuus sicut turris Libani quæ respicit contra Damascum.* Quid naso cum turri? nasi tanta magnitudo non pulchritudinem affert; sed deformitatem. noli in cortice literæ hærere: frange nucem, nucleum ede. Animæ vim odorandi spiritalem nasus significat, magnus nasus, magna est odorandi, hoc est, res cœlestes, terrenasque explorandi vis. Hac qui pollet, veluti in editissima turri locatus est, ex qua tum cœli delicias & diuitias, tum terræ fæces lutumque intuetur; hæc fugit, ad illas rapitur, & festinat. Vt vero ad centrum festinat lapis, in centro vero quiescit, ita ad Deum cordis centrum dic properat, & in eo veluti centro conquiescit. De celeri cursu lege Chrysostom. homil. 7. ad Hebr. in morali. Cursu (inquit) opus est, eoque vehementi. Qui currit, nullum videt ex omnibus, etiam si ingrediatur per prata, etiam si per loca arida, & aspera. Non aspicit ad spectatores, sed ad præmium, in hoc solum est, vt currat; vt præmium consequatur, &c.

Qui erat, femina.

Cant. 7. 8.

9.

Præterea cum festinatione, Elisabetham D. Virgo visitans, feruido, celerique animo misericordiæ & charitatis opera perficere docet. Nam vt ait Ambr. in libr. de Abraham ca. 5. Vberiores fructus habet celerata deuotio. Quæso expende, quam feruido animo, Abrahamus hospites exceperit: *Apparuerunt ei tres viri, stantes prope eum, quos cum vidisset, cucurrit in occursum eorum, &c.* Chrys. in Genes. Currit, inquit, & volat Abraham; vidit enim prædam, quam venabatur. Non vocauit famulos, quasi diceret, magna negotiatio est, magnus thesaurus, per me ipsum hanc mercem inferre debeo, &c. Et Ambr. Festinauit Abraham occurrere, quia non satis est recte facere, nisi etiam matures quod facias. festinanter enim manducare Pascha lex iubet, &c.

D. Ambros.

Genes 18. D. Chrys.

10.

Alacri animo excepit hospites (ij Angeli erant) alacri quoque cibos parauit: *Festinauit Abraham in tabernaculum, ad Saram, dicitque; accelera tria sata similæ, commisce, & fac subcinericios panes. ipse vero ad armentum cucurrit, & tulit inde vitulum tenerrimum & optimum, deditque puero; qui festinauit, & coxit illum, &c.* Videsne Patriarchæ alacritatem, ac festinationẽ? Egregie Orig. ho. 4. in Gen. Abraham⁹, inquit, currit, vxor festinat, puer accelerat, nullus piger est in domo sapiẽtis, &c.

Alacri animo operabuntur præsentia Genes 18.

Origen. Sapiens festinat.

Sedebat Abraham, cum hospites vidit, in ostio tabernaculi sui in ipso feruore diei, vt dicitur eodem cap. Gen. *sedebat ille in feruore diei,* id est, charitate feruebat; ideoque tanta operabatur alacritate, & festinatione. Ex charitate enim, alacritas ad bona opera præstanda exoritur. In feruore charitatis, Deipara Virgo sedebat, ideoque exurgens, abijt in montana cum festinatione. 11.

Impij vero non in montana virtutum, sed in scelerũ voraginem, cum festinatione beunt, ideoq; *Veloces dicuntur pedes eorum, ad effundendum sat guinem:* &; *Pedes impiorum ad malum currunt:* Ier. quoque impiorum cursus cum cursu equi confertur: *Quare,* inquit Dominus, *auersus est populus iste, auersione contentiosa? apprehenderunt mendacium, & nolucrunt reuerti? Attendi, & auscultaui, nemo quod bonum est loquitur, nullus est, qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens, quid feci? omnes conuersi sunt ad cursum suum. quasi equus, impetu vadens ad prælium, &c.* Quemadmodũ magno impetu, in amarũ mare flumina defluunt, obicesque euertunt, sic celeri cursu impij in tartarum delabuntur; diuineq; legis repagula perfringunt. Contra vero quemadmodum ijdem fluuij ad irrigandos arentes agros properãt: ita viri probi ad irrigandos eleemosynis arentes pauperes, cæteraq; misericordiæ opera præstãda festinant. Quemadmodum virgo Elisabetham, ita illi pauperes, ægros in custodiam traditos, calamitatibusque oppressos visitant, opemque pro viribus ferunt.

Psal. 13.

Prouerb. 1. Ier. 8. Impi nõ in mõtana sed in voraginẽ barathrũq; properant.

12.

Visne, in sacris litteris fluuium videre pauperes irrigantem? Lege Tobiæ lib. hæc leges: *Tobias quotidie pergebat per omnem cognationem suam, & consolabatur eos, diuidebatque vnicuique prout poterat, de facultatibus suis. Esurientes alebat, nudisque vestimenta præbebat, & mortuis atque occisis sepulturam solicitus exhibebat, &c.* At Deus bone, quanta cũ festinatione, hæc sancta opera præstabat: *Nuntiauit ei filius, vnum ex filijs Israel iugulatum iacere in platea, Statimque exiliens de accubitu suo, relinquens prandium ieiunus pertenit ad corpus, tollensque illud, portauit ad domum suam, &c.* Scilicet, vt sepeliret. Non est cunctatus Tobias, sed de accubito suo ad quærendum cadauer, veluti ad quærendum thesaurum, exiijt.

Eleemosynæ cõmendatio Tobiæ 1.

13.

Ad operandã festinantia alacritas. Tobiæ 2.

Thesaurus enim reuera in his misericordiæ operibus latet, quem postquam è vita excesserimus, cernemus, vnde illud: *Mitte panem tuum super transeuntes aquas; quia post tempora multa inuenies illum, &c.* Hoc est, in agro aquarum copia irriguo semina sparge eleemosynæ, segetemque metes veberem. Hieronymus hoc loco: Ad eleemosynam (ait) cohortatur Ecclesiastes. Quomodo enim, qui super irrigua seminat, fructum sementis expectat, ita qui largitur egentibus, non granum seminis, sed ipsum panem serit, fœnore quodam, multiplicationem ipsius præstolans, & cum dies iudicij aduenerit, multo amplius quam dederat, recepturus, &c. Hebraice legitur: *Mitte panem tuum super faciem aquarum*; id est, super faciem terræ aquis irrigatam, feracissima terra est, miseri & calamitosi hominis facies aquis, hoc est, lachrymis, madefacta, in hac semina panem tuum, magno cum fœnore semen reddet.

Eccles. 11.

14.

Eleemosynæ D. Hier.

Aliter quoque verba hæc explicari possunt, hunc in modum: *Mitte panem tuum super transeuntes aquas,* id est, mitte panem tuum in mare: vt in longinquam cœli regionem nauibus deporterur: *Et post tempora multa* cum efflaueris animam, *inuenies illum.* Sed quænam sunt naues, quibus panis noster deportatur? pauperes sunt. Quemadmodum nauibus, merces minoris pretij, in longinquas regiones exportantur, vt cum alijs pretiosioribus commutentur, sic pauperũ manib. panis, pecunia, vestes, & huiusmodi alia in cœlum deferuntur, vt pro ijs parui pretij rebus, infiniti pretij gloria retribuatur. Hoc Christus docet, cum diuitem quendam sic alloquitur: *Omnia quæcumque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo.* Quasi dicat, onera tuis diuitijs naues, id est, pauperes, in cœlum vles opes deferent, & cum pretiosissimo thesauro commutabunt.

Eccles. 11. 1.

Luc. 18.

16.

Naues: manus sunt pauperum. D. Chrys.

Solent naues mercibus onustæ sæpe facere naufragium, at hæ naues, id est, pauperes, in portum semper saluis mercibus inuehuntur. Quod enim pauperi dederis, Deus absq; dubio rependet. Quamobrem aureum Chrysos, vt opes ex terra in cœlum, hac tutissima nauigatione transferamus, homil. 48. in cap. 24. Genes. his verbis adhortatur: Omnia faciamus, ne alibi egeni simus futuri. Nam quæ vtilitas,

in aliena regione multas diuitias relinquere: in patria autē necessarijs carere? Itaque oro, festinemus, dum adhuc tempus est, vt illuc transferamus etiam quæ in hac aliena habemus. facilis translatio est, secure illuc transferimus, & in thesauro indepredabili reponimus, quæcumq; per pauperum manus præmittimus. Hæc ille. At nos in festinatione cunctamur; ad alia festinemus, & quid in montanis actum sit consideremus.

17. *Eccles. 24. Gratia Christi fluuius.*

Ego quasi trames aquæ immensæ de fluuio: ego quasi fluuij diorix? & sicut aquæ ductus exiui de paradiso. Dixi, rigabo hortum meū plantationum: & inebriabo prati mei fructum. Incarnatæ sapientiæ verba sunt hæc; quæ de paradiso, id est, patris pectore, veluti vberrimus immensæ aquæ ductus, trames, siue diorix (idem enim hæc vocabula significant) ad irrigandas plantationes, hoc est, hominum arentes animos, in mundum exiuit, in D. Virginem primo influens, gratiæ admirabilem copiam induxit. Ad arborem deinde, quam summopere diligebat, id est, Ioannem festinans, cœlestium bonorum opacto liquore illum irrigauit, spirituque compleuit, de quo eodem c. *Spiritus* (ait) *meus super mel, dulcis.* Iuxta illud Angeliad Zachariam: *Spiritu Sancto replebitur, adhuc ex vtero matris suæ.* Dulcior melle fuit infanti diuinus Spiritus, hoc mel, hoc butyrū, quia comedit in ipsa infantia: *scuit reprobare malum, & eligere bonum*: reprobare mundū, eligere solitudinē.

18. *Luc. 1.*

O terque quaterque beatam domum illam, quam Christus cum matre visitat, tota Spiritus Sancti donis benedictioneq; completur: *Habitauit arca Domini in domo Obededom, tribus mensibus: & benedixit Obededom, & omnem domum eius.* Habes præclaram visitationis huius imaginē, Sanctissima Domini arca Virgo integerrima, quę Deum in vtero ferebat absconditum, Elisabetham inuisit, tribusque apud illam mensibus mansit, & benedixit Dominus totam domum illam. Vis videre quo benedixerit modo? A minimo cæpit infantē maximus infans; à Ioanne Christus, Ioannem matris vtero conclusum, primo benedixit: *De rore cœli fuit benedictio illius, non de pinguedine terræ*; Etenim iam cœli rorauerant desuper (quod Isaias postulabat: *Rorate cœli desuper*) rorem iam miserant cœlestem. Is hodie Ioannis animum irrorauit.

2. *Reg. 6.*

19. *Visitatio Christi, & beatæ virginis, domum bonis omnibus cōplet. Genes. 27. Isaiæ 45.*

Terræ pinguedini non fuit in hac benedictione locus; quæ pinguē sensum hominis reddit, onerat, oculosq; claudit: *Operuit faciem eius crassitudo.* Faciem crassitudo opetit (ait Greg. eodem loco) quia desiderata terrenarum rerū abundantia oculos mentis premit, &c. *Prodijt* (ait psalmographus) *quasi ex adipe iniquitas eorum.* Adeps (inquit Theod.) felicitatem, & prosperitatem significat: ait ergo vates eos, qui in secundis rebus sunt, solere magna cum licentia delinquere. Hæc ille. Iniquitas ex pinguedine terræ prodit, è rore cœli sanctitas.

Iob 15. D. Greg. Psal. 72. Theodor.

20. *Originale peccatum virginis Visitatio à Deum depulit. 1. Reg. 16.*

Originarij peccati macula inquinatus erat Ioannes, quāuis enim mons fuerit altissimus, tamē omnes montes (præter Christum, & Deiparam) originarij peccati diluuium operuit. At loquente Virgine, repente macula abstersa, sanctitasq; infusa est. *Dauid cithara sonante spiritum malum à Saule expulit*: noster Dauid Christus, virgine matre loquente, peccatum à Ioanne eiecit: *Posuerunt signa sua, signa, sicut in exitu super summum*; hoc est (vt Theod. exponit) trophæa, quæ signa, & indicia victoriæ sunt, erexerunt, supra portas nostras. D. Hieronym. vertit. Posuerunt signa sua in trophæum, manifesta in introitu desuper. Hostes Dei vexilla sua supra portas in introitu posuerunt. portæ, per quas in hanc vitam ingredimur, conceptiones sunt, super has, in ipso in hunc mundū introitu, hostis noster peccati originarij vexilla effert. Super summū etiam Baptistam hostile vexillum fixit, sed non diu id tulit Dux noster Christus, ad arcem festinauit captam, hostem expulit, vexillum, id est, peccatum originis deiecit, arcemque recuperauit.

Psal. 73.

21. *D. Hier.*

Neque vero peccatum tantummodo expulit, verū Spiritu etiam Sancto præcursorem suum repleuit, & (si placet) rationis vsu donauit. Hæc fuit tunc temporis Ioannis benedictio, qua accepta exultauit infans in vtero. *Dauid coram arca Dei totis viribus saltasse* dicitur, multo admirabilius Ioannes, coram præstantiori arca, id est, virgine Deum ferente, totis vitibus, in angusta illa materni vteri arca, saltauit: *Vt facta est vox salutationis tuæ* (ait Elisabeth) *in auribus meis, exultauit in gaudio, infans in vtero meo.* Vox erat Ioannes Verbi, ex vtero sonare cœpit & demonstrate verbum: quamobrem merito ab August. serm. 22. de Sanctis, feruens nuntius appellatur: Feruens (inquit) nuntius, qui ante gestiuit nuntiare, quam viuere, &c.

22. *2. Reg. 6. Exultatio Ioannis in vtero.*

D. August.

Quemadmodum philomela, cauea inclusa, alterius philomelæ cantu concitatur ad cantum; Sic Ioannes ventris materni inclusus cauea, Deiparæ virginis, veluti philomelæ suauissima voce excitatus, Verbum diuinum sonuit, & matri indicauit. Nauigatoria acus, lapide tacta, quem magnetem appellamus, aquilonarem stellam indicat; Ioannes vero diuini spiritus gratia tactus, verum Solem Christum, cuius radijs incaluerat, demonstrauit. Quemadmodū mons celsus, prius à sole illuminatus, quam valles, solis ortū nuntiat, sic Ioānes, prius à Christo, quam Iudæi cæteri illustratus, ipsius aduentum nunciauit. Vide illud August. tract. 2. in Ioan. Ad hoc erectus est mons, id est, Ioannes, vt prior radios excipiat, & oculis tuis nuntiet, &c.

23. *D. August.*

Tripliciter Sol exurens montes, radios igneos exsufflans, & refulgens radijs suis. Montes altissimos exuit Sol, montes altissimas exurit Christus, tripliciter, id est, valde. Quis altior mons Ioanne? hunc veluti aurum, Sol noster exussit; originarij peccati scoriam depulit; & veluti cœlestem arcum miris virtutum coloribus decorauit. *Vide arcum* (ait eodem cap. facer Auctor) *& benedic eum, qui fecit illum, valde speciosus est in splendore suo*, &c. Vide Ioannem, & benedic Deum; cœlestis enim arcus est, valde speciosus in decore suo, non Iunonis, sed Dei nuntius. Quemadmodum arcus, nubes est obscura, omnique decore carens, quam Sol illustrat, colorumque varietate decorat; ita Ioannes in materno vtero veluti nubes erat, gratiæ luce carens, eam sol Christus, in hac visitatione, pulsis peccati tenebris gratiæ splendore illuminauit, virtutibusque in ipso vtero exornauit. O inauditam Ioannis benedictionem. Ioannes (ait Chrysol. ser. 91.) ante peruenit ad cœlum, quam tangeret terram; ante accepit diuinum spiritum, quam humanum, ante suscepit diuina munera, quam humana corporis membra; ante cœpit viuere Deo, quam sibi, &c.

Eccles. 43.

24. *Ioannes iris non Iunonis sed Dei nuntius.*

D. Chrysol.

25. *Infans Ioannes non à fletu, sed ab exultatione cœpit.*

D. Maxim.

In alijs infantibus primum locum fletus occupat, in hoc primum obtinuit lætitia; exultauit in gaudio infans in vtero meo, ait mater. cæteri vagitu, vitæ calamitosæ, in quam ingrediuntur, labores annunciant, Ioānes gaudio, vitę gaudium, id est, Christum prædicat. Nullus ignorat, ait S. Maximus, ho. 1. de Baptista, omnem paruulum, materno ex vtero prodeuntem, inter ipsa lucis exordia mœstis concrepare vagitibus; solus Baptista, natiuitatem suam, lætitiæ exultatione præuenit, &c. Vides Ioannis admirandam benedictionem; matris quoque benedictionem vide.

26. *Benedixit Dominus Elisabetæ & Zachariæ domum eius ingressus.*

Repleta est Spiritu Sancto Elisabeth, ait Euangelista, non filius solus repletus est, sed etiam mater. Plena autem Spiritu Sancto, de præsenti, futuro, atq; præterito, vt supra ex D. Greg. diximus, prophetauit. Admirabile incarnationis mysterium, tot abscondirum sæculis, ab Spiritu Sancto didicit; prima post Virginē & Ioannē illud agnouit, prima patefecit. Prima Virginē matrē Dei appellauit; *Vnde* (inquit) *hoc mihi, vt veniat Mater Domini mei*, nempe Dei, *ad me?* Prima inter fœminas, hominesq; omnes, Spiritu Sancto pleno ore, post incarnationem, Deiparam laudauit; tale enim os Spiritu Sancto plenum, Dei, Virginisque laudes experuit.

27. *Origen.*

Sed dices, nunquid ad Zachariam Ioannis patrem, Dei quoque benedictio peruenit? Peruenisse credibile est; quāuis ea de re sileat Euangelista. Messiæ aduentum, tūnc vel ex vxore, vel ex reuelatione agnouit, vt par est, gratias habuit, amore exarsit, gratia creuit. Deniq; postea in die quo Ioannes circumcisus est, vocem recepit, & Spiritu Sancto repletus, præclarum vaticinium edidit. Ita sentit Origen. hom. 10. in Luc. Mansit, inquit, Maria cum Elisabeth mensibus tribus; vt per ineffabilem quandam virtutem, non solum Ioannem, sed etiam Zachariam præsens saluator inrueret. Paulatim quippe & hic, per tres menses, Sancti Spiritus augmenta capiebat, & cum nescit, erudiebatur, & de Christo prophetauit, &c.

28. *D. Ambros.*

Illis tribus mensibus profectus quoq; fecisse Ioannem, docet D. Ambros. in Lucam, ad illa verba; *Mansit Maria cum illa*, id est, Elisabetha, *mensibus tribus*; non sola, inquit, familiaritatis est causa, quod Virgo diu mansit, sed etiam tanti

tanti vatis, id est, Ioannis, profectus; nam si primo ingressu tantus profectus extitit, vt ad exultationem Mariæ exultaret infans in vtero, repleretur Spiritu Sancto mater infantis, quantum putamus, vsu tanti temporis Sanctæ Mariæ addidisse præsentiam? Vngebatur itaque Ioannes, & quasi bonus athleta exercebatur in vtero matris propheta. amplissimo enim virtus eius certamini parabatur. Hæc Ambrosius.

Origenes.

De Elisabethæ etiam progressu ita scribit Origenes, hom. 9. in Lucam, nostræ coniecturæ relinquitur, quid in tribus mensibus Ioannes profecit, assistente Maria Elisabethæ. Valde quippe indignum est in puncto horæ, exultare infantem, repletamque esse Spiritu Sancto Elisabeth, per tres vero menses nec Ioannem, nec Elisabeth, ex vicina Matris Domini, & ipsius Saluatoris præsentia, profecisse, &c.

29.

Habitauit ergo arca Domini, id est, Virgo Deipara, vt initio dicebamus, in Domo Elisabeth, tribus mensibus, & benedixit Dominus Elisabetham, & omnem domum eius. Adducamus arcam hanc domum nostram, id est, Virginem cum filio, in animum nostrum: vt benedicat etiam nobis Dominus, replcatque nos Spiritu Sancto. Audi quid fecerit Dauid, vbi resciuit, dominum propter arcam Obededom domum benedixisse: *Nuntiatum est regi Dauid, quod benedixisset Dominus Obededom, & omnia eius, propter arcam Dei. Abijt ergo Dauid, & abduxit arcam Dei, de domo Obededom, in ciuitatem Dauid, cum gaudio, &c.* Nobis quoque nuntiatur, quod benedixerit Dominus Elisabetham, propter virginis visitationem. abeamus ergo, & adducamus arcam Dei, cum gaudio, in animum nostrum, vt peccata ex animo nostro Deus pellat, gratiamque infundat. Etenim quemadmodum arca Dei Dagonem, ita Virgo cum filio peccatum euertent.

30. 2. Reg. 6.

Virgo arca Dei Dagonem deiecit. 1. Reg. 5.

Tulerunt Philistijm arcam Dei, & intulerunt eam in templum Dagon, & statuerunt eam iuxta Dagon, cumq; surrexissent diluculo Azotij altera die, ecce Dagon iacebat pronus in terra, ante arcam Domini, &c. Ingressa arca in templum simulachrum Dagon corruit; ingressa virgine cum filio, quem vtero gestabat, domum Elisabethæ, peccatum originale, quo Ioannes erat infectus, Dagoni simile, contritum est, quemadmodum Sol domum ingrediens tenebras pellit, lucemque diffundit, sic Christus in animam intrans, peccatum eijcit, gratiamque largitur, & gaudium.

31.

Iustificationis initium à Deo.

Non fuit ad Virginē Elisabetha, nec Ioannes ad Christum, sed ad Elisabetham Deipara, ad Ioānem iustificādum Christus venit, quæ res indicat, iustificationis nostræ initiū à Christo esse. Non nos ad illum prius profecisci mur, quam ille ad nos veniat, quam ille nos quærat ac vocet. *Quos vocauit* (ait Paulus) *hos & iustificauit*; ille vocat, & vocatos, si vocationi paremus, iustificat. Auguſt. Psalm 15. Vt iustificentur iusti præcedit vocatio, quæ non est meritorum, ied gratiæ Dei. Item eodem loco: Bona voluntas Dei præcedit bonam voluntatem nostram: vt peccatores vocet in pœnitentiam, &c. *Erraui sicut ouis, quæ perijt* (ait Dauid) *quære seruum tuum.* Etenim si ouē non quērat pastor, à lupis laniatur: si peccatorē non quærat Deus, à Leone sæuissimo deuoratur. Ouicula Ioannes in vtero matris, originarij peccato infecta errabat; *omnes enim erramus ab vtero*, quærit illam pastor, prius quam illa quæreret pastorem, cuius illa sunt verba: *Sto ad ostium, & pulso*; prius ipse pulsat, deinde nos, si libet, ostium aperimus, pulsantemque excipimus, magna cum lætitia, quam Ioannis illa in vtero indicat exultatio. *Si quis audierit vocem meam* (ait Christus loco indicato) *& aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo & ipse mecum.* Non potest non esse lætissima cum tanto rege cœna.

Rom. 8.

D. Augustī.

32.

Psalm 118.

Psalm 57. sipse. 3.

33.

Lætissima est impij iustificatio. Aretas Cæsar.

Lætissima est impij iustificatio; & Christo iustificanti, & homini iustificato. Quamobrem Aretas Cæsaræ Episcopus, hunc locum interpretatur his verbis; Violentiam non habet meus aduentus; ostium cordis pulso, & vna cū ijs qui apēriunt, super ipsorum salute lætor; delicias enim ac cœnam duco, salutem hominum, &c. In vtero matris exultauit iustificatus infans Ioannes; at iustificatus vir ex cœli, id est, peccati vtero, magno cum gaudio exiit, veluti alter Ionas. *Eduxit populum suum in exultatione; & electos suos in lætitia.* Vndenam eduxit? Ex Ægyptiaca captiuitate. Similem in modum ex peccati seruitute in exultatione atque lætitia eduxit. Ex Ægypto magna cum exultatione eductum, audi Augustinum, lib. 9. Confessionum, cap. 1. Quam suaue (inquit) mihi subito factum est, carere suauitatibus nugarū; quas amittere metus fuerat, iam dimittere gaudium erat. Ejiciebas enim eas à me; & intrabas pro eis omni voluptate dulcior, &c.

Psalm 114.

D. Augustī. 34.

Filijs Israel, quos ex Pharaonis imperio eripuerat, dulcissimum manna in itinere Deus præbuit; ijs quos è dæmonis ingo liberat, omni voluptate dulciorem fructū, quo in hac vsque in patriam peregrinatione alantur, exhibet. Illum videlicet de quo ad Virginem Elisabetha: *Benedictus* (inquit) *fructus ventris tui.* Benedictus (vt ait Bernardus homilia tertia, Super missus) in odore; benedictus in sapore; benedictus in specie; id est, in pulchritudine, &c. Huius fructus odor animam trahit, iuxta illud: *Curremus in odorem vnguentorum tuorum*, trahebatur illō Ioannes, cum in vtero matris, gaudio exultauit. Sapor nutrit; Bonus fructus (ait Bernard.) qui animarum esurientium, & sitientium iustitiam, & esca, & potus est. Pulchritudo oblectat; si enim fructus ille mortis (ait idem Bern.) non solum suauis fuit ad vescendum, sed etiam delectabilis aspectu; quanto magis, huius vitalis fructus, vitificum decorem debemus inquirere, in quem desiderant Angeli prospicere? &c.

Fructus ventris Virginis dulcissimus. D. Bernard. Cant. 1.

35.

De arbore illa vetita scriptum est: *Vidit Eua, quod bonum esset lignum*, id est, arbor, *ad vescendū, & pulchrum oculis, aspectuq; delectabile.* Aliud habemus lignum, aliam multo præstantiorem arborem, id est, Deiparam Virginem, non veritam, sed omnibus concessam. bona est ad vescendum arbor, pulchra oculis, aspectuque delectabilis, fructus quoque eius bonus ad vescendum, pulcher oculis, aspectuque est suauissimus. Septuag. Interpretes vertunt: *Lignum pulchrum ad intelligendū*: vita enim est arbor illa Euæ; apta ad scientiā boni malique afferendam, quam serpens fuerat pollicitus. Habet hoc vere, benedictus, de quo loquimur, fructus; pulcherrimus est ad intelligendum. qui enim eo vescitur, boni, & mali, virtutum, ac vitiorum scientiam cōparat. Fructus interdictus primorum parentum oculos male aperuit: *Aperti enim sunt oculi amborum, & viderunt se esse nudos*; benedictus Deiparæ fructus, intellectus nostri oculos bene aperit, vt quā nudi, inopesque simus cognoscamus, iustitiæque amissæ indumenta pretiosa, toto pectore quæramus. Ioannis & Elisabethæ oculos ille mirabiliter aperuit. Aperti namque sunt oculi amborum, & viderunt, non quidem se esse nudos, sed incarnatum Deum esse nudum, & in ventre matris exinanitum, vt nos præclara gratiæ veste indueret, & cœlesti gloria compleret.

Gene. 3.

36.

Ibidem.

37.

Denique, obserua Deiparam Virginem Christum, vt Ioannem iustificaret, ac benediceret, in montana attulisse, fuit enim Salomonis nostri admirandum ferculum, quod domum Elisabethæ vectus est. Eadem quoque ferculū est, quo in animum nostrum idem inuehitur Dominus. Illam ergo precibus perpetuo solicitemus: vt in animū nostrum dilectissimum inferat filium, eiusque nobis impetret præclaram benedictionem, qua siquis careat, eum perpetuo oportet esse maledictum. Aurora consurgens est: *pulchra vt Luna, electa vt Sol, terribilis vt castrorum acies ordinata.* Luna est, quia in nocte lucet ijs, qui peccatorum tenebris circumfusi lucem expetunt, aurora est ijs, qui è peccatorum tenebris ad pœnitentiæ auroram transierunt, sol est ijs, qui in splendore gratiæ vitam agunt. vero aduersus tartareos hostes opem omnibus ferat, terribilis est, vt castrorum acies ordinata. Hanc lunam qui in peccati nocte viuunt deprecentur, hanc auroram ij, quibus gratiæ aurora per pœnitentiam affulsit, orent: hunc solem, qui ardore charitatis flagrant inuocent, hanc castrorum aciem ordinatam omnes implorent.

38. *Oranda Virgo.*

Cant. 6.

39.

Obserua item, quonam in loco benedictionem suam Deus impertiat, in montanis videlicet Iuda, in ijs enim domus Zachariæ sita erat, vt Lucas docet illis verbis: *Abijt in montana cum festinatione in ciuitatem Iuda.* Qui ascendere in virtutis montana conantur, commissaque peccata confitentur; ij Dei benedictionem assequuntur. Iuda enim confessionem significat. Vide quam libenter Deus hanc benedictionem tribuat. *Abijt* (inquit) *cum festinatione.* ad supplicia sumenda tardus, ad beneficia præstanda festinus est. Vbi

Confitenda peccata.

40. primum in aſpera Iuda, id eſt, confeſſionis, montana aſcendis, pœnitentiamque agis; protinus ſumma cum feſtinatione occurrit, gratiamque, & benedictionem ſine mora vlla
Luc. 15. largitur. *Surgens prodigus ille filius, venit ad patrem ſuum; cum autem adhuc longe eſſet, vidit illum pater ipſius, & miſericordia motus eſt: & accurrens cecidit ſuper collum eius, & oſculatus eſt eum, &c.* Vides quanta cum celeritate, ad filium in montana
* Deus feſtinat, ad gratiam dandam. Iuda venientem, pater optimus venerit? *accurrens* (inquit) *cecidit ſuper collum eius, & oſculatus eſt eum.* O felicem illum, qui à tanti patris ore oſculum accipit, pacis, fœderisque
Cant. 1. initi ſignum. poſt oſculum vbera præbebit, omnibus ſæculi voluptatibus multo dulciora, id quod cœleſtis ſignificat ſponſa, verbis illis: *Oſculetur me oſculo oris ſui; quia meliora ſunt vbera tua vino.* Prius oſculum, pacis ſignum
41. experit, deinde, quæ oſculum conſequuntur vbera requirit, vino, hoc eſt, omni terrena dulcedine multo ſuauiora.

Quanta vero properatione ad nos veniat Dominus,
Cant. 2. eadem ſponſa illis verbis indicat: *Ecce iſte venit, ſaliens in montibus, tranſiliens colles, ſimilis eſt dilectus meus capreæ, hinnuloq; ceruorum*, expende verba, intelliges feſtinationem. Nos quoque feſtinare vult, ideoque ſequitur: *En dilectus meus loquitur mihi, ſurge, propera amica mea, columba mea;* quæ verba cum alijs, quæ omiſimus, viſitatione Deiparæ ab Eccleſia tribuuntur. Etenim videre illa die videtur, matris vtero inclusum Chriſtum, in montanis Iudææ ſalientem, tranſilientemque colles, capreæ, hinnuloque ceruorum ſimilem, ad præcurſorem properantem, poſt vterum Virginis tanquam poſt parietem ſtantem: Ioannisque animam illis verbis ad præcurrendum inuitantem, *Surge, propera amica mea, &c.* Quaſi dicat: Egredere ex vtero chariſſimè, propera, vt mei aduentus teſtimonium feras: iam enim hyems tranſijt, imber abijt, & receſſit, mi Ioannes, flores apparuerunt in terra noſtra; hoc eſt iam tranſijt hybernum tempus; vernum adeſt; adſum ſol iuſtitiæ, qui meo in mundum aduentu ver lætiſſimum efficere iam incipio: propera, mi lucifer, vt exorientis Solis lucem mundo prænuncies. 42.

LIBER OCTAVVS,

DE NATIVITATE

IOANNIS BAPTISTÆ:

LVCÆ PRIMO.

ELISABETH autem impletum eſt tempus pariendi, & peperit filium; & audierunt vicini, & cognati eius, quia magnificauit Dominus miſericordiam ſuam cum illa, & congratulabantur ei. Et factum eſt in die octauo, venerunt circumcidere puerum, & vocabant eum nomine patris ſui Zachariam; & reſpondens mater eius, dixit; nequaquam, ſed vocabitur Ioannes: Et dixerunt ad illam, quia nemo eſt in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. Innuebant autem patri eius, quem vellet vocari eum. & poſtulans pugillarem ſcripſit, dicens: Ioannes eſt nomen eius: & mirati ſunt vniuerſi. Apertum eſt autem illico os eius, & lingua eius, & loquebatur benedicens Deum. Et factus eſt timor ſuper omnes vicinos eorum, & ſuper omnia montana Iudææ, diuulgabantur omnia verba hæc, & poſuerunt omnes, qui audierant, in corde ſuo, dicentes: Quis putas, puer iſte erit? Etenim manus Domini erat cum illo. Et Zacharias pater eius, repletus eſt Spiritu Sancto: & prophetauit, dicens: Benedictus Dominus Deus Iſraël, quia viſitauit, & fecit redemptionem plebis ſuæ. Et erexit cornu ſalutis nobis, in domo Dauid pueri ſui. Sicut locutus eſt per os ſanctorum, qui à ſæculo ſunt, prophetarum eius. Salutem ex inimicis noſtris, & de manu omnium, qui oderunt nos. Ad faciendã miſericordiam cum patribus noſtris, & memorari teſtamenti ſui ſancti. Iuſiurandum quod iuranit, ad Abraham Patrem noſtrum, daturum ſe nobis. Vt ſine timore de manu inimicorum noſtrorum liberati, ſeruiamus illi. In ſanctitate, & iuſtitia coram ipſo, omnibus diebus noſtris. Et tu puer, prophera altiſſimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias eius. Ad dandam ſcientiam ſalutis plebi eius, in remiſſionem peccatorum eorum. Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitauit nos Oriens ex alto. Illuminare his qui in tenebris, & in vmbra mortis ſedent: ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis. Puer autem creſcebat, & confortabatur ſpiritu; & erat in deſertis vſque in diem oſtenſionis ſuæ ad Iſraël.

CAPVT

CAPVT I.

Implerum est tempus pariendi, &c.

1. ERIT Euangelicus ordo, vt post Deiparæ visitationē, de Ioannis natiuitate dicamus; quæ in mensem Iunij felicitèr incidit, non sine mysterio, vt Augustin. tradit hom. 2. de natiuitate Ioannis. Humilietur (inquit) homo, vt exaltetur Deus, secundum illud, quod de Domino Ioan. dixit: *Illū oportet crescere, me autē minui.* Vt humiliaretur homo, hoc die natus est Ioannes, quo incipiunt decrescere dies; vt exaltetur Deus, eo die natus est Christus, quo incipiūt crescere dies, &c. Et Beda, in ho. de eadē natiuitate: Non vacat à mysterio, quod Ioannis natiuitas, cum dies decrescere, Domini autem, cum dies crescere inchoant, facta memoratur; huius enim secretum distantiæ reuelat ipse Ioannes, quia illum (inquit) oportet crescere, me autem minui. Creuit quippe Dominus, quia per totum orbem fidelibus, quod Christus, id est, Messias esset innotuit; decreuit Ioannes, quia qui Christus existimabatur, id est, Messias, quod non Christus, sed præco Christi esset, apparuit, &c. Lege de eadem re homiliam de natiuitate Baptistæ, quæ inter Chrysostomi opera extat.

D. Augustin.

Ioannes natus eo die quo incipiūt dies decrescere.

Christus eo die natus quo incipiunt dies crescere. Beda.

2. De natiuitate autem & circumcisione Ioannis, Lucas scribit. Atq; in primis *impletum* (ait) *Elisabeth tempus pariendi*, quæ verba mysterio minimè vacare putant antiqui. Origenes, hom. 9. in Lucam: Multi (inquit) putant superflue dici: *Elisabeth impletum est tempus pariendi, & peperit filium*; quæ enim mulier potest parere, nisi tempus pariendi ante compleuerit? Sed qui scripturas diligentissimè contemplatur, & audit populum loquentem, attendat lectioni, obseruans tam in veteri quam in nouo testamēto, ficubi scriptum in ortu peccatoris inuenerit; Impletū est tempus pariendi, nunquam omnino reperiet. Sed vbicumque iustus nascitur, ibi complentur dies. Ortus iusti plenitudinem habet; peccatoris natiuitas, vt ita dicamus, vacuitatem, atque inanitatem, &c. Et Beda, Verbum impletionis sancta scriptura in bonorum tantum ortu, vel habitu, vel actu ponere consueuit; quorum vitam plenitudinem perfectionis habere significat. Item, Theophylactus: In peccatoribus non dicitur, impletum est tempus pariendi, sed hoc duntaxat in iustis, vbi de iustorum partu habetur mentio. Nam vt apparet, imperfecti & non impleti peccatorū sunt partus; meliusque illis, si nati non fuissent. D. Ambr. Tamdiu mansit Maria, quamdiu Elisabeth pariendi tempus impleret: Quod si diligenter aduertas, inuenies, hoc nunquam positum, nisi in generatione iustorum. Plenitudinem vita iusti habet; inanes sunt dies impiorum. Hæc ille.

Luca 1.

Origenes.

Peccatorum partus imperfecti, & non impleti.

Beda.

Theophyl.

3. Inanes autem dies impiorū sunt, quia bonis operibus, Deique gratia sunt vacui; pleni dies iustorum, quia præclaris actionibus, diuinaque charitate abundant. Menses vacuos in vita sua habuit Iob: *Habui* (inquit) *menses vacuos*; habentque viri iusti, vacuos quidem nunc præmio illo æterno quod expectant; sed plenos meritis. Nam vt Greg. Magnus eodem loco ait; Sanctus quisque menses vacuos sicut mercenarius ducit; quia laborem iam sustinet, sed præmiū necdum tenet. hoc tolerat, illud expectat. At contra impij menses habent vacuos, tam meritis nunc, quam præmio post mortem; vanitate vero plenos. Quemadmodum enim vacuum vas aere est plenum, sic vacua impij vita plena est vanitate, quodque peius est sceleribus.

Iob 7. Sancti mēses habent vacuos nūc æterno præmio, sed plenos meritis.

D. Gregor.

4. *Congratulabantur ei.*

Cognati & vicini, Elisabethæ quod filium peperisset congratulati sunt, græcè συνεχάρησαν, id est, congaudebant. Congratulantur enim, & congaudent felicitati alienæ viri probi. Qua de re sic scripsit Rupertus in Commentarijs, c. 1. Cant. Habēt hoc propium, omnes qui sanctum habēt charitatis spiritum, vt ita congratulentur de beneficijs, quæ alijs impensa perceperunt, quemadmodum & de illis, quæ à Deo sibimet collata sunt. Tum properant, mutuos sibi præbere cōspectus; tum dulcia miscere colloquia, certatimq; opportuna, importuna, impendere inuicem deuotæ charitatis obsequia. Quid est hoc, nisi trahere, *& currere, in odorem vnguentorum Domini*? Hæc ille. Sunt beneficia Dei, quædam suauissimi odoris pretiosa vnguenta; quorum odore, qui charitate præditi sunt, trahuntur, inuidi verò torquentur. Suauissimum erat vnguentum beneficium illud Elisabethę collatum, vicinos, & cognatos, odore ad congratulandum traxit.

Rupertus. Alienæ felicitati inuidere probi viri.

6. Traxit quoque Deiparam Virginem; *currebat enim in odorem vnguentorum Dei.* Vnde illud Euangelistæ: *Abijt in montana cum festinatione.* vt cæteri cognati, ita ipsa Elisabethæ congratulata est, & prius quidem quam cæteri. Prima enim vnguenti illius, id est, magni beneficij in Elisabetham collati, odorem Angelo nuntiante percepit, cum reliqui omnes ignorarent: *Ecce* (inquit Angelus) *Elisabetha cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua, &c.* Percepto odore abijt in montana cum festinatione; Elisabethæ congauisa est, natumque infantem gremio admirando excepit. Intus Christum ferebat in vtero: foris Ioannem gestabat in vinis. Soli, & phosphoro, coniuncta maris stella, lumaque gratia plenissima, fulgebat. Pretiosum erat vnguentū, ait Rupertus, magnum erat beneficium: quod dederat Dominus sterili conceptum tanti viri, qui in spiritu, & virtute Eliæ, deberet præire ante Dominum, & quo maior non surrexit inter natos mulierum, tanti ac talis vnguenti odorem percepetat Virgo, talis ac tanti beneficij nuntium ab Angelo acceperat, & de hoc, sicut de cæteris, quis finis, quæ consummatio, futura esset, Spiritu Sancto docente, magna prophetissa non ignorabat. Trahebatur ergo post Dominum, trahebatur, & currebat in odorem vnguentorum talium. Hactenus Rupertus.

Rupertus.

7. Trahuntur odore alienæ felicitatis, ad congratulandum, qui charitate præstant, fugantur, ac torquentur inuidi, vt enim Poëta dixit:

Inuidus alterius macrescit rebus opimis.

Inuidus alienæ felicitas torquet.

Quibus cæteri pinguescunt bonis, inuidus macrescit, vtque *vacca illa macilentæ*, quas in somnis vidit Pharao, *pingues alias deuorarunt*. ita macilenti inuidi eorum, quibus inuident, pinguedinem deuorare conantur.

Genes. 41.

8. Non nobis (dixit olim Caro Senior) sed bonis, quæ nos circumstant, inuident homines. Vnde illud Plutarchi, in lib. de odio, & inuidia; Nemo est, qui miseris inuideat. Et illud, Quemadmodum Cantharides, lactioribus frumētis, & viridioribus rosis, maximè inhærentia inuidia eos præcipuè tangit, qui boni sunt, quique ad virtutem, gloriamq; grassari videntur, &c.

Cato. Plutarchus.

Docet autem idem Auctor, à magna supremaque felicitate, inuidiam extingui, atque ideo extra inuidiam fuisse Alexandrum & Cyrum, idque hac similitudine. Quemadmodum Sol, eius vmbram, supra cuius caput attulerit, suis aspergens radijs, aut prorsus extinguit, aut longè minorem reddit. ita felicitas, cum magnam nacta altitudinem fuerit, & super inuidiæ caput splendorem suum sparserit, eam attenuat, & expellit. ideoq; Alexander inuidum habuit neminem, &c.

10. Quod magnam facere felicitatē, ait Plutarchus, id fortius magna facit charitas. Vt Sol radijs vmbram, ita charitas suo splendore inuidiam ex animo pellit, omniumque felicitati congaudet, & congratulatur. *Charitas* (ait Paulus) *non æmulatur.* Sol Lunam illuminat, Luna Solem eclipsi obscurat, eundem in modum charitatis splendore micantes viri, laudibus cunctos illustrant, inuidi vero præclare gestorum fulgori tenebras conantur offundere. Muscis similes sunt, quę putredine sanieque oblectantur, vtque ait Ecclesiastes: *Vnguenti*, id est, nominis alieni, *suauitatem perdunt.* Muscæ, inquit, morientes perdunt suauitatem vnguenti, morientes perdunt, quia dum perdunt moriuntur, plusque sibi, quam cæteris nocent. Orto Isaac; *Risum fecit mihi Dominus* inquit Sara, *quicumque audierit, corridebit mihi.* Si risum facit alicui Deus, si gaudium, si opes, si virtutes tribuit: charitas læto cornicet vultu, inuidia lachrymantibus inuidet oculis.

Charitas non æmulatur, sed cōgratulatur. 1. Cor. 13.

Muscæ inepti. Eccles. 10.

11. *Magnificauit misericordiam suam cum illa.*

Magnificum fuit beneficium, Elisabethæ à Deo præstitum, sterili enim in senectute partum, non filiæ, sed filij, & magnifici quidem filij donauit. *Erat* inquit Angelus *magnus coram Domino.* Sterilis autem Elisabethę partus ille, quo non surrexit maior inter natos mulierum, sterilis Ecclesiæ partum admirabilem adumbrat, quo non surrexit maior.

Genes. 21.

Partus Ecclesiæ sterilis, magnus.

Multo

12. Multo enim maior fuit Ecclesiæ partus, quam Synagogæ, vnde illud: *Lauda sterilis, quæ non paris, decanta laudem, & hinni quæ non pariebas, quoniam multi filij desertæ, magis quam eius quæ habet virum.* Et: *Sterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios, infirmata est.* Sterilis Ecclesia peperit; fœcunda Synagoga parere desijt. *Magnificauit Dominus misericordiam suam cum Elisabetha sterili,* multo magis cum Ecclesia.

Isa. 54.

1. Reg. 2.

Vocabant eum nomine patris sui, Zachariam.

Quia filius in locum sufficitur patris, ideo merito nomen illi imponitur patris, vt non natura solum, & virtute, verum nomine etiam, patrem suum mundo referat, iuxta illud: *Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus, similem enim reliquit sibi post se, &c.* Quod si virtute patrem non referat, nomine patris indignum censet Plato in Cratylo; Quoties (ait Socrates) præter naturam aliqui fiunt in quadam specie monstri, velut cum ex bono, pioq; viro impius generatur, qui genitus est, non genitoris nomẽ sortiri debet, sed eius, in quo ipse est generis. Quemadmodum supra diximus, si equus bouis prolem generet, non equum eius filium, sed bouem denominandum. Homini igitur impio ex pio genito, non parentis, sed generis nomen attribuendum: Neque igitur θεόφιλον, id est, Dei amicum, neque συντέλειαν, id est, Dei memorem, vel talem aliquẽ huiusmodi, vocare filium talem decet, sed contraria significantibus nominibus appellare, si modo nomina rectè instituta esse debẽt. Hæc ille. Non decet impium filium, at decet pium & sanctum, appellare μνησίθεον id est, Dei memorem, decebat ergo Zacharię bonum piumque filium Zachariam, id est, μνησίθεον, nominare. Zacharias enim hebręis, idẽ sonat, quod μνησθεὸς, græcis, id est, memoriam Dei. Attamen aliud nomen diuino iussu est impositum.

Ecclesi. 30.

13. Plato. Monstrum est, filius impius ex patre probo, ait Plato.

14.

Ioannes est nomen eius.

Cognati nomen patris nato imponebant, vocabant eũ, nomine patris sui Zachariã, at reluctantur parentes, & vincunt: *Vocabitur Ioannes,* voce testatur Elisabeth mater: *Ioannes est nomen eius,* stylo prædicat mutus pater: *Postulans pugillarem scripsit dicens Ioannes est nomen eius.* dixit autem non voce, qua erat priuatus, sed manu, ac stylo, Ioannes est nomen eius, quasi diceret, sine dubio, hoc est eius nomen, iam ab Angelo impositum, iam habet nomen, aliud ne quæratis. Vicit Dei imperium, controuersiamque diremit, Ioannes infans vocatus est.

15. D. Hieron. Beda. Origenes. Rupertus.

Significat autem nomen Ioannes (Hieron. interprete in lib. de nominibus hebraicis) Dei gratiam; eandem interpretationem sequuntur Beda, Origenes, Rupertus, & alij. Iehouah, & per apocopẽ, Io, Dei nomen est ineffabile, חן, Chen, vero gratiã significat; inde, Iehochannes, siue Iochannes, vel Iohannes, Dei gratiam sonat. Et merito quidem nomen hoc infans diuinitus accepit. Primo, quia gratiam Dei, Spiritu Sancto ab vtero matris repletus, habuit, & nũquam amisit. Secundo, quia ex gratia Dei, parentibus donatus est. Tertio, quia omnes prophetas gratia anteiuit. Quarto, quia gratiæ Dei, id est, Euangelij, nuntius fuit. Quinto, quia fuit veluti orizon legis & gratiæ, iuxta illud: *Lex & prophetæ vsque ad Ioannem.*

Quid significet nomen Iohannes.

16. Iansenio hæc nominis interpretatio non placet, quod hebræi, nomen casus genitiui non præponant, sed postponant; non enim dicunt Dei gratiam, sed gratiam Dei. At nos credimus Hieronymo interpretanti, non solum nomẽ hoc Ioannis, sed alia quoque contra illam hebręorum regulam, quæ in nominum compositione seruari non videtur, vt ex multis Hieronymi interpretationibus colliges, hebraicæ linguæ peritissimi.

Vnde deriuetur nomẽ Iohannes.

Pagninus, lib. de interpretatione nominum hebræorũ, nomen Ioannis à verbo חָנַן Chanan, ducit, & à nomine ineffabili יהוה Iehouah, ita vt hebręum nomen sit Iochanan, significat autem chanan verbum, misertus est, & gratis donauit; nomen vero Ioannes, iuxta hanc interpretationẽ, 17. significat Deus misertus est, Deus gratis donauit, & si nomen Latinum simile postules, est Adeodatus, siue Deus dedit. Congruit infanti nomen, quia magno Dei munere parentibus donatus, nec naturæ viribus, sed Dei ope in lucem est editus, misertusque est Dominus Elisabethæ sterilis, & Zachariæ, & ipsum quoque infantem summa misericordia prosecutus. Verum huic interpretationi obijci potest, vocandum fuisse infantem Iochananem, non Ioannẽ, nomen enim hebræum est, Iochanan, ergo si latinum facias, dices Iochananes, non Ioannes; Respondeti potest, non haberi rationem illius vocalis vltimæ, a, perinde ac si nomen abscq; ea scriberetur Iochanan, vnde Ioannes gemino scribitur, n.

Nomen cõmendat Iohannem. 18.

Commendat Ioannem nomen: Primo significatione, Secũdo impositione, Tertio miraculo. Significatione, quia Dei magnum donum, siue gratiam, fuisse Ioannem significat; Impositione, quia ab Angelo est impositum, & ab Elisabetha, vt vult Ambrosius, reuelatione Spiritus Sancti edocta; à patre quoque muto exaratum, cum alij aliud nomen imponerent. miraculo, quoniam cum in tabella, illud Zacharias descripsisset; vocem amissam recuperauit. Merito autem nomen, quod in cognatione non erat, Ioanni datur, vt quemadmodum vita, sic etiam nomine extra cognationem esset, & vir nouus, nouo nomine vocaretur Si nemo erat in cognatione Ioannis, qui vocaretur illius nomine; nemo etiam fuit in cognatione Ioannis, qui vixerit illius modo.

19. *Zacharias significat memoriam Dei. Elisabet iusiurandum Dei.*

Hoc loco est illud notandum Origenis, to. 5. in Ioannẽ; Elisabeth significare, Dei iusiurandum, אֵל, El, enim Deum significat, שְׁבַע, Saba, iusiurandum. Zacharias autem, memoriam Dei, Ioannem gratiam Dei. Et merito. Nam memoria Dei, qua recordatus est iuramenti sui, gratiam Dei mundo protulit, iuxta illud Zachariæ in Cantico: *Memorari testamenti sui sancti, iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum, &c.* Et illud Deiparæ: *Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ, sicut locutus est ad patres nostros, &c.* Orig. Elisabeth, inquit, Dei mei iusiurandum, Zacharias, memoria esse dicitur. Ex memoria igitur de Deo, iuxta iusiurãdum Dei, quod iurauit ad patres, ortus est Ioannes, id est, gratia à Deo, præparans Domino populum, &c.

Origenes.

20. *Ioannis nomen non fuit nouũ. 1. Mach. 2. & 16.*

Quod si queras, an fuerit nomen hoc nouum? Respondetur, nouum quidem fuisse in cognatione Ioannis; non tamen inter Iudæos. iam enim alij eo nomine fuerant appellati.

Apertum est illico os eius.

Mutus Zacharias, filij ab Angelo acceptum nomen in pugillaribus exarauit. Sunt autẽ pugillares, tabellæ, in quibus olim litteræ exarabantur; græcè πινάκια, dicũtur. Vbi primum vero nomen Ioannis litteris mandauit, protinus linguæ frena abiecit; cumque Ioannis, id est, vocis clamaturæ in deserto nomen scribit, vocem recepit. Quia vox clamantis in deserto est nata (ait Beda) merito est lingua parentis soluta: neque enim patrem à laudibus silẽre decebat, qui verbi præcone sibi nato gaudebat, &c. Miraculum hoc tribuit D. Maximus nomini, & meritis infantis nati, hom. 2. de illius natiuitate, his verbis; Zacharias pristinum loquẽdi non recepisset vsum; nisi nomen pueri, quo vocandus esset, clausi oris ei vincula relaxasset. Atque ita factum est, vt os sacerdotale, quod trepidatio colligauerat dubitantis, meritum filij nascentis absolueret. Et hom. 1. Os, quod Angelus clauserat; promissus ab Angelo filius reseruit, &c. Et D. Ambr. ho. 2. de eadem natiuitate: Respicite Ioannem, quanta sit vis eius vocabuli, cuius nuncupatio reddidit muto vocem. Videte Baptistæ meritum, vocem patri reddidit; sacerdoti eloquentiam reparauit, &c. Volebat Deus mirabilem reddere Ioannem, mirabilem vero his miraculis, in patre peractis, reddebat, in patre enim peracta miracula, filij gloriam testabantur, vt D. Maximus dixit; Factum (inquit) est, vt os sacerdotale, meritum filij absolueret; & reparata patris lingua, infantis gloriam testaretur.

Beda. 21. *Vocis nomen Zacharias scripsit & vocem recepit.* D. Maximus. D. Ambros. 22. D. Maxim.

Et factus est timor super omnes vicinos eorum.

Quidnam vicini timebant? Nunquid natum infantem imbellem, & exarmatum? minimè; sed Deum, qui in infante potentiam ostendebat suam, sancto quodam timore reuerebantur. Super omnia montana Iudææ, diuulgabantur omnia verba hæc, id est, omnes res, omnia hæc facta, nimirum peperisse sterilem, patrem mutum recuperasse vocem; nomen mirabiliter impositum, & de infante nato, admirãtes cuncti, quærebãt: Quis putas, puer iste erit? Etenim manus, id est, potẽtia Dei, erat cum illo; miraculisq; celebrem reddebat Christi præcursorem. Omnia (ait Beda) montana, fama nati prophetæ perfundit, omnes, qui audire poterant, ad perquirendum diligentius pueri modum, statumque solicita; t

23. *Deus præcursoris natiuitatem illustrem reddidit.* Beda.

solicitat; vt ijs videlicet, atque huiusmodi auspicijs, futurus Christi Propheta, commendaretur, iterque (vt ita dixerim) præcursori veritatis, præcurrentia signa præbeant. Hæc Beda. Signa autẽ in Baptistæ natiuitatẽ præcurrentia hæc sunt: In templo pater voce priuatus est; eam in circumcisione filij recuperauit, sterilis in senecture peperit, nomen, Ioannes, diuinitus impositum emicuit.

CAPVT II.

De Cantico Zachariæ.

Benedictus Dominus Deus Israel.

1. DIuturno vinculo soluta Zachariæ lingua in diuinas prorupit laudes, & merito quidem, post natam vocem, id est, Ioannem, pater loquitur vocis. Vnde Augustinus in libro quinquaginta homiliarum, homil. 44. Merito, inquit, obmutuit Zacharias, quousque vox nasceretur. Et Origenes tom. 5. in Ioannem; Amittit vocem Zacharias, sumens eam nascente voce, id est, Ioanne, &c. Neque vero locutus est eo die, quo Ioannes est natus, sed eo quo est circumcisus; vt quo die filius circumcidebatur, paterni quoque oris retinacula circumciderentur. Celeber dies circumcisionis videtur fuisse, ideo tunc miraculum operatus est Deus, vt multis, qui ad circumcisionem conuenerant, esset notum. Euthymius nõ in die natiuitatis, sed in die circumcisionis, Zachariam linguæ functionem recepisse, ait, propter verba Angeli, dixerat enim; *Ecce eris tacens, vsque in diem quo hæc fient*; siquidem dicens, *hæc*, significauit natiuitatem, & nominis

D. Augustin.
Origenes.
In die circumcisionis vocem recepit Zacharias. Euthym.

2. impositionem, de quibus Angelus fuerat locutus; Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Ioannem, &c.

Psalm 50. Quod Dauid à Deo precibus contendebat; *Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam*; in Zacharia impletum cernimus. Aperuit mirandum in modum Dominus illius os, & labia, diuinamque laudem annunciarunt. Sensit ille carendo, quantum beneficium esset, posse loqui; ideoque recepto linguæ vsu, gratias Deo egit, animo gratissimo. Nam beneficiorum Dei magnitudinem, quamdiu præsto sunt, non perpendimus; si auferantur, tunc & magno desiderio ea requirimus, & quanta sint agnoscimus, & si restituantur, gratissimo animo recipimus. Hinc illud D.

3. Basilij in hom. de martyre Iulitta; Cum res charæ adessent, ne sentiebamus quidem; vbi defluxerunt, flagranti vtimur earum desiderio.

D. Basilius. Beneficia Dei tunc quam magna sint, intelligimus quamque necessaria, cum auferuntur. D. Basil.

Ideo (vt eodem loco ait idem Sanctissimus pater) beneficijs Dei aliquando ingratos priuari conuenit vt ex eorum priuatione, quanti sint facienda, cognoscant. Præsentibus, inquit, quæ ex Deo sunt bonis perfruentes, cum nullam rependamus largitori gratiarum actionem; vt sensum aliquem percipiamus ex iactura rei, necesse est vt ea spoliemur. Id vero adiecta similitudine hoc pacto confirmat; Vt oculi quod iusto propius admotum est, non vident, sed opus habent moderata quadam interuallari distantia; itidem animas minus gratas, videmus sensu artingi præreptæ gratiæ, dum priuatas se intelligunt prærogatiua bonorum.

4. Acceptis enim vitæ istius commodis, erga benignum datorem ingrati, ne vnam quidem agnoscunt gratiam; vbi quid intercipi vident, id demum quod interceptum est deprædicant. Hæc Basilius.

Recepta igitur loquẽdi facultate, Zacharias nouum canticum in actionem gratiarum canit. In eo autem non agit gratias, quod vocem recuperarit, propterea quod vt Sol stellis, ita ingens incarnationis beneficium, huic beneficio tenebras offudit, tanti beneficij magnitudine raptus, cantico illud celebrat. Neque hoc silentio est inuolendum, duo vocalissima, ac præstantissima cantica, in domo vocis, id est, Ioannis, edita esse, alterum Virginis Deiparæ, alterum Zachariæ. Quid mirum, si diuina cantica sonant, vbi diuini verbi vox nascitur? Diuinum verbũ, verbis celebrat Zacharias, quoniam verba amat diuinum Verbum. Post linguæ

Duo cantica in domo vocis edita.

5. functionem recuperatam, verborum primitias, immenso Verbo offert.

Si enim primitias, quæ ex terra oriuntur, vt frumenti vini, & olei Deus expetit, quid ni primitias verborum expetat, quæ è corde nascuntur? quam vero illi gratæ sint hæ verborum primitiæ, & oblationes, docet Chrysost. in ferm. quem habuit presbyter defignatus, tom. 5. his verbis Bonum, & aristam suo terra emittit è gremio, alit pluuiarũ irrigatio, colit agricolarum manus; at sacrum hymnum parit animi pietas, alit bona conscientia, Deus in cœlestia recipit horrea, porro quanto præstantior est animus terra, tanto hæc illa melior est oblatio. Quapropter, & prophetarum quispiam, videlicet Oseas, eos qui Deum offenderant, parabantque illum sibi propitium reddere, adhortatur dicens; *Tollite vobiscum verba.* Et quale sacrificium, dixerit aliquis, sunt verba? maximum quidem, ac splendidissimum, & quis ista dicit? Dauid: *Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude*, mox huius sacrificij præstantiam nobis aperiens subiecit; *Et placebit Deo super vitulum nouellum, cornua producentem, & vngulas.* Hactenus Chrysost. Theodor. verba hæc psalmi sic explicat: Magis gratum erit tibi laudis sacrificium, quam iunior & pinguis vitulus, & Augustꝰ Gratius erit Deo sacrificium laudis, quam sacrificij vituli; item: Amplius placebit Deo laus eius exiens e ore meo, quam magna victima adducta ad aram ipsius, &c. Eodem Psalmo August. verba in Dei laudem prolata gemmas vocat; Quas, inquit, gemmas laudis Dei, pauper iste de thesauro interiore protulit, &c.

D. Chrys. Grates sunt. Deo primitiæ verborum.
Oseæ 14. 6.
Psalm 68.
Theodoret.
Laus Deo grata. D. August.

Thesaurum Zacharias habebat in pectore, thesaurum, inquam, gratiæ, ac virtutum præclarissimum. Ex hoc thesauro verba cantici huius, quasi gemmas pretiosas exprompsit; Ex horto illo amœno cordis, flores hos collegit, ex quibus canticum, odoriferum veluti sertum, contexuit. Et puri flores sunt; & manu, id est, conscientia pura collecti, atque contexti; Nam (vt ait Chrysost. loco citato) quemadmodum in coronis, non sat est flores esse puros, nisi pura sit & manus, eas contexens; sic & in sacris hymnis oportet non verba tantum esse pia, verum etiam animum hymnos concinentem, &c.

7.

Latus è pura conscientia.

Quia visitauit.

Benedictus (inquit Zacharias) sit Deus Israelis, quia per incarnationem admirabiliter populum suum visitauit. Visitauit, inquam, non per Angelum, aut legatum aliquem, sed per se ipsum, iuxta illud Isaiæ ex versione 70. interpretũ, *Non legatus, neque Angelus, sed ipse Dominus saluauit eos, eo quod diligeret eos.* Amor enim, huius visitationis charitate plenissimæ causa fuit. Admiratur Dauid tum hominis vilitatem, tum Dei hanc visitationem, sic exclamans; *Quid est homo, quod memor es eius, aut filius hominis, quia visitas eum?* visitas, inquam, per incarnationem. Nam quod sequitur, de Christo exponit Paulus. *Minuisti eum paulo minus ab Angelis.*

8.

Isaiæ 63. Per incarnationem visitauit Deus populum suum. Psalm 8. Hebr. 2.

Suboritur tamen dubium, quomodo Paulus Christum paulo minus ab Angelis dicat imminutum. Nam si diuinitatem consideres, Angelorum est Dominus, si vero humanitatem spectes, naturam Christi humanam Angelis præcellere docet August. lib. 3. contra Maximum cap. 25. Natura, inquit, humana, qualem naturam Christus humanæ mẽtis assumpsit, quę nullo peccato potuit deprauari, solus maior est Deus, & confirmatur, quia ita spiritalibus donis & gratia humanitas illa redundabat, vt cunctos Angelos longissimo post se interuallo relinqueret. Respondemus, Paulum de humana natura intelligendum, hoc sensu; *Minuisti Christum*, quo ad humanam naturam, *paulo minus ab Angelis*, quoniam natura humana, ipsa per se considerata, secundum naturalia, inferior est angelica. Ideoque dicitur Christus, paulo minus ab Angelis imminutus, quia naturam humanam passibilem, paulo minorem angelica, non angelicam assumpsit. Quocirca D. Ambros. lib. 2. de fide ca. 4. ait Christum imminutum ab Angelis, propter susceptionem corporis. & D. Thomas, Christus est minoratus ab Angelis in passibilitate corporis. Augustinus aliter exponit loco indicato in hunc sensum: Minuisti eum paulo minus ab Angelis, propter passionem, & Theophylactus; Triduo, inquit, apud inferos commoratus Christus vt homo, paulo minor factus est Angelis. Similiter Chrysost. & Oecumenius, Paululum, ait, ob id dicitur imminutus, quod tribus diebus fuerit apud inferos, &c.

9.

D. August.

Quomodo minoratur Christus à Patre paulo minus ab Angelis imminutus.

10.

D. Ambros. D. Thomas. D. August.
Theophyl.

Visitauit

11. Visitauit itaque Deus plebem suam, visitauit vineam suam, quod precabatur vates: *Deus virtutum conuertere, respice de cœlo, & vide, & visita vineam istam, & perfice eam, quam plantauit dextera tua, & super filium hominis quem confirmasti tibi. Incensa igni, & suffossa; ab increpatione vultus tui peribunt. Fiat manus tua, super virum dexteræ tuæ, & super filium hominis, quem confirmasti tibi, &c.* De vineæ, hoc est, plebis visitatione, sermo est, & de Messia. *Visita vineam*, id est, plebem tuam Deus, *& visita super filium hominis Messiam*, quem tibi ad hostes vincendos corroborasti. *Vinea incensa est, & suffossa*; at hostes, si tu eam visitaueris, *ab increpatione tui vultus peribunt*, fiat ergo potestas tua super Messiam virum tuæ dexteræ, &c.

Psal.79.

Psalm 64. 12. Theodoret.

Item: *Visitasti*, ait, *terram, & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam, flumen Dei repletum est aquis.* Hæc sunt visitationis huius commoda; Orbem diu sterilem (ait Theodor.) fructuosum Dominus reddidit, diuinis riuulis irrigationem afferens; riuuli autem diuini aquarum referti, quinam alij esse possunt, quam diuini Apostoli? de quibus Dominus inquit, *qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Cæterum Dei flumen est Spiritus Sancti gratia, &c. Hæc visitatio misericordiæ fuit, & amoris, altera iudicij tempore visitatio erit iustitiæ & horroris, iuxta illud Isaiæ: *Visitabo super orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum.* Et: *Visitabo in virga iniquitates eorum.*

Isaia 13. Psal. 88.

13. Visitat ægrum medicus, vt saluti illum restituat; sic summus medicus ægrum visitauit hominem, vt saluti æternæ illum redderet. Visitauit (ait Beda Luc. 1.) Dominus plebem suam, quasi longa infirmitate tabescentem, &c. Et Aug. de verbis Domini ser. 18. Quia ad medicum venire nō poteramus, ipse ad nos venire dignatus est, &c. Infirmitatem vero nostrā medicus sapientissimus infirmitate & incarnatione sanauit sua; vt dixit idem pater Augustinus eodem loco; Bene inquit, nouit sanctitas vestra Dominum esse medicum salutis nostræ, & salutis æternæ; & ad hoc eum suscepisse infirmitatem naturæ nostræ, ne sempiterna esset infirmitas nostra, &c.

Beda. D. Augustin.

Deus vt medicus visitauit plebē suam morbo confectam.

14. Medicus ægro præscribit rationem victus, potiones, & huiusmodi alia, ita Christus Augustinus loco indicato; Non contempsit Dominus sanctum, contemptus à sano. Non destitit alia dare præcepta languenti, qui prima custodire noluit, ne langueret. Bibe, inquit, amarum calicem tribulationum, bibe vt viuas. Et ne responderet ei languidus: Non possum, prior bibit medicus sanus, vt bibere non dubitaret ægrotus, &c.

D. Augustin.

Visitauit ergo Dominus vt medicus plebem suam, suscipiamus medicum, pareamus. Nam vt Augustinus ait ser. 8. de verbis Apostoli; Cum spe ægrotat, qui medicum suscipit, desperatè ægrotat, qui per insaniam medicū cædit, &c. Sed ô immensam medici bonitatem, & sapientiam infinitā, qui per insaniam ab ægrotis cæsus, ex sanguine suo præsentissimum aduersus omnem ægritudinem antidotum, & præparare sciuit, & præparauit. Quanta bonitas (ait Augustinus eodem loco) & potentia medici, qui de sanguine suo, insano interfectori suo, medicamentum fecit, & serm. 9. sequenti; Phrenetici perdita mente sæuiebant, & medici sanguinem sæuiendo fundebant, ille autem etiam de ipso sanguine suo ægrotis medicamenta faciebat, &c.

Ex sanguine suo medicamentū præparauit Dominus. D. Augustin.

D. Augustin.

15.

Et fecit redemptionem plebis suæ.

Si redemptionem Deus fecit plebis suæ, ergo captiua erat. Nam vt Augustinus ait Psal. 70. ipsa redemptio clamat captiuitatem nostram: vnde enim redempti, si non antea captiui? &c. Itaque dira peccati captiuitate tenebamur. Captiui Adami filij, idem quod pater subiuimus captiuitatis iugum, quod nullius creaturæ viribus depelli à ceruicibus nostris potuit. Cum ergo creatura non posset, fecit creator redemptionem plebis suæ. Qui creator erat, voluit etiam esse redemptor, iuxta illud: *Ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius*; ipse, inquam, creator, non alia pura creatura ipse Deus factus homo, non homo venundatus sub peccato. Israel (ait Augustinus in Comment. huius Psal.) vendere se potuit, & fieri venundatus sub peccato, redimere se ab iniquitatibus non potest. Ille potuit redimere, qui se non potuit vendere, qui non commisit peccatum, ipse est redemptor à peccato, &c. Is qui creationem fecerat, fecit & redemptionem, sed non pati modo; creationem dicendo fecit, redemptionem patiendo.

D. Augustin.

Genus humanum in captiuitatē redactum Christus redemit. Psalm 129.

16.

D. Augustin. Homo vendere se potuit, redimere non potuit.

Amorem nostrum, vtrumque beneficium suo iure flagitat, sed plus mouet, & accēdit beneficium redemptionis, quam creationis. Quod docet Bern. in ser. 20. Cant. his verbis: Supra omnia reddit te amabilem mihi, Iesu bone, calix quē bibisti, opus nostræ redemptionis, hoc omnino amorem nostrum facile vendicat totum sibi, hoc, inquam, est, quod nostram deuotionē & blandius allicit, & iustius exigit, & arctius stringit, & afficit vehementius. Multum quippe laborauit in eo Saluator, nec in omni mundi fabrica tantum fatigationis auctor assumpsit. Illa denique dixit, & facta sunt, mandauit, & creata sunt; at vero hoc & in dictis suis sustinuit contradictores, & in factis obseruatores, & in tormentis illusores, & in morte exprobratores. Hæc Bernardus.

D. Bernard. 17. Redemptionis beneficiū maximè amorem concitat.

Fecit, inquit, *redemptionem*, non vi redemit, vt olim Israelitas, quos Ægyptijs flagellatis, nullo soluto pretio, vi è captiuitate eripuit. Videlicet, corporum fuit illa captiuitas, nostra animorum erat, pretium iustitia exigebat, & quidem pretium infinitum, non vim. Augustinus lib. 13. de Trinit. ca. 13. Non potentia Dei diabolus, sed iustitia superandus fuit. Item: placuit Deo, vt propter eruendum hominem, de diaboli potestate, non potentia diabolus, sed iustitia vinceretur; atque ita & homines, imitantes Christum, iustitia quærerent diabolum vincere, non potentia, &c.

18.

D. Augustin. Diabolus non vi sed iustitia victus.

Erexit cornu salutis nobis.

Cornua, quę excellsum in capite locum obtinent, robur significant, potentiam, auxilium, ac celsitudinem; quoniam animalium cornutorum robur in cornibus excellis situm est, ijsque pugnant, seque protegunt atque defendunt. *Deus protector meus, & cornu salutis meæ*, id est, defensor vitæ meæ. *Confregit omne cornu Israel*, id est, potentiam, & celsitudinem. Sic etiam explicari potest illud: *Vinea facta est dilecto meo, in cornu filio olei*, id est, Israelitarum vineam, siue regnū, locauit Deus in terra excelsa, atque munita, & olei ferace: *Omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua iusti*, id est, robur peccatorum, & celsitudinem, ac superbiam dispersā, iusti potentiam exaltabo. Hoc ergo loco erigere cornu salutis, siue cornu saluti ferum, est salutiferum robur, ac potētiam, aduersus hostes excitare: *Erexit* Deus *cornu salutis*, id est, regiam Messiæ potentiam, fortitudinem, ac celsitudinem salutarem, ad superandum satanam & peccatum, extulit. Simile illud est: *In die illa pullulabit cornu domui Israel*, id est, robur, ac potentia.

19. *Psalm 17. Cornu quid significet. Toren. 2. Isaiæ 5. Psalm 74.*

Ezech. 29.

Alio sensu, cornu salutis crucem indicat, quę cornu instar fuit, quo Christus hostes percussit, ac vicit, iuxta illud Abacuc. *Cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius*, id est, crucem Christus manibus gestabit, veluti cornua, quibus hostes ventilet, ac deijciat; *in ipsa abscondita est fortitudo eius.* Cornua autem hostiū exitium, & euersionem significare, probat locus ille: *Fecit sibi Sedecias filius Chanaana cornua ferrea*, & ait, Hæc dicit Dominus, his ventilabis Syriam, donec deleas eam, &c. Et illud: *In te inimicos nostros ventilabimus cornu.*

20. *Abacuc 3.*

3. Reg. 22.

Psal. 43.

In domo Dauid pueri sui.

Quia Christus à Dauide ortus est, vnde filius Dauid appellatur: ideo in domo Dauid Christi cornu, regiamque aduersus peccatum, & Satanam, potentiam excitatam ait. Eundem in modum canit vates, *illuc*, id est, in Sionem, *producam cornu Dauid*, paraui lucernam Christo meo, id est, producam & faciam germinare cornu Dauidi, est enim datiui casus τῷ Δαυὶδ, regiam Messiæ potentiam è domo Dauidis mittā in Sionem. Paraui lucernam Christo meo, id est, Regi meo Dauidi, paraui potestatem, & Virginem Mariam illi filiam præordinaui, ex qua Messias oriatur. Theodoretus in Commentarijs horum verborum sic scribit; Illuc producā cornu Dauid, sermo Christi ortum secundum carnem prædicit. Paraui lucernam Christo meo, lucernam rursus diuinus sermo, templum ex Dauide nominat, cum lucem Dei matris tacite demonstrasset.

21. *Psal. 131. Christus ex Dauide ortus.*

Theodoret.

Sicut locutus est per os Sanctorum, qui à sæculo sunt, prophetarum eius.

Propheta rum vaticinia impleta canit. Erexit cornu salutis Deus, Messiæ regiam, salutiferamque potentiam, ex domo

22. *Prophetæ de Christo vaticinati sunt.*

domo Dauid in terras misit. Sicut prædixit per os sanctorum Prophetarū eius, id est, suorum, qui fuerunt à sæculo; id est, ab antiquis temporibus. De Christi autem aduentu vaticinatos Propheras, nemo ignorat, ait Petrus; *Christo omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum.* Et: *Omnes Prophetæ, à Samuel, & deinceps, qui locuti sunt, annunciauerunt dies istos.* & Luc. *Christus incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant*; &c. In hunc etiam sensum exponitur illud: *Parauí lucernam Christo meo*; id est, propheriam, quæ veluti lucerna iter ad Christum ostenderet, iuxta illud: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.*

Act. 10. 43. Luce 24. Psalm. 131. 25. Psalm. 118.

Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos.

Quam salutem nobis Messias attulerit, indicat. Salutem, inquit, & liberationem, ex omnium hostium captiuitate, ac manu, & potestate; qui nos magno prosequuntur odio. Hi autem mali dæmones sunt. Accusatiuum, salutem, quidam cum verbo lucutus est, coniunguit, hoc sensu; *Erexit cornu salutis, sicut locutus est per os Prophetarum*, id est, promisit salutem hanc, de manu omnium qui oderunt nos. Alij commodius coniungunt cum verbo, *Erexit*, dixerat enim Zacharias; *Erexit cornu salutis*; quæ sit salus hæc ostendit, quasi dicat; *Erexit*, inquam, & excitauit, ἤγειρε Græcè, salutem ex inimicis nostris. Ianscnius putat duram esse hanc locutionem. Sed erexit salutem, dixit Zacharias, siue excitauit salutem, quia salus erat altissima, non terrena, qualis est quam populo Reges afferunt, cum hostes vincunt, sed cœlestis, & spiritualis, nunc animorum, postea etiam corporum. Præterea salutem pro Saluatore vsurpauit, quasi diceret; *Erexit*, & excitauit Saluatorem, qui ipsa est mundi salus, quippe nos ex omnium hostium potestate liberabit. Hoc dicendi modo vtitur scriptura. *Suscitauit eis Saluatorem*, Græcè id verbum est, quo vtitur Lucas ἤγειρε σωτῆρα. Potest etiam subintelligi verbum misit, vel præstitit hoc sensu, misit salutem promissam, &c.

24. Iudic. 3.

25. *Vno ore omnes Prophetæ vaticinati sunt.*

Obserua non dixisse Zachariam, sicut locutus est per ora Prophetarum, sed *per os*; quia vno omnes ore, atque consensu de Messia locuti sunt. Obserua item, verba illa; *De manu omnium qui oderunt nos*, non enim satis est, de manu hostis vnius, vel alterius, vel plurium liberari, si vel vnius tantum manus te comprehensum teneat. Lethifera peccata hostes sunt. Omnia fugienda sunt, si salutem vis consequi. Nam etsi multis laqueis constrictam non tenear auceps auem, satis illi est, si vel vno teneat.

Omnia peccata fugiēda.

Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti sui sancti.

26. Aduentus Messiæ, & redemptionis causam, fuisse aperit, misericordiam Dei erga patres; pactum cum illis initum de Messia mittendo; & iusiurandum, Græcè ποιῆσαι & μνησθῆναι, id est, facere misericordiam, & recordari testamenti. Quasi dicat; præstitit beneficium tantum Deus, & salutem altissimam excitauit, non ex meritis nostris, sed vt misericordiam antiquis patribus præstaret, & vt testamenti, id est, fœderis sancti, de Messia mittendo, cum illis percussi, memorem se ostenderet, & iusiurandi. Vnde sequitur.

27. *Iusiurandum, quod iurauit*: nam nomen iusiurandum, cum verbo memorari coniungendum, quod & accusatiuum regit, & genitiuum, ira etiam Lucas Græcè dixit, μνησθῆναι διαθήκης, & ὅρκου, hoc est, *memorari testamenti, & iusiurandi.* dicere potuisset, & iurisiurandi. Forte accusatiuum *iusiurandum*, cum verbo, *erexit*, coniunxit Lucas, & interpres: Quemadmodum coniunximus accusatiuum, *salutem*, in hanc sententiam; Erexit nobis Dominus cornu salutis. Erexit, siue excitauit salutem, id est, Saluatorem, qui ipsa salus est, & erexit, siue extulit iusiurandum, quod iurauit ad Abraham patrem nostrum. Videbatur enim iacere Dei illud iusiurandum, antequam impleretur, cum impleuit, videtur illud erexisse Deus, atque extulisse: hoc autem iusiurandum exrat; *Per memetipsum iurauí, quia fecisti rem hanc*, &c. Gen. 22.

Obserua Zachariam incarnationis, & redemptionis maximum beneficium, misericordiæ diuinæ tribuere, & pacto, siue promissioni patribus exhibitæ. Eodem modo Virgo Deipara, in cantico suo; *Suscepit*, inquit, *Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ. Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham, & semini eius*, &c. Et Dauid: *Recordatus est misericordiæ suæ, & veritati suæ, domui Israel.* Veritatis, inquam, suæ, id est veracitatis, quia quem pollicitus fuerat redemptorem, in domo Dauid excitauit. Et: *Misericordia, & veritas obuiauerunt sibi*, id est, quo tempore Verbum diuinum incarnatum est, misericordia Dei, & veracitas in præstandis promissis, ad opus illud admirandum concurrerunt. Sequitur in eundem sensum, *iustitia & pax osculatæ sunt*, id est, iustitia Dei, quam in suis promissis seruat, vel iustitia, qua nos iustos efficit, & pax, ac tranquillitas hominum, veluti mutuo se osculo exceperunt. *Veritas de terra orta est*, id est, Dei veracitas, Dei illud pactum initum cum patribus, illud iusiurandum, de terra, & in terra germinauit, ipsumque Messiam protulit. *Et iustitia* Dei ad iustificandos homines, *de cœlo prospexit*, vel iustitia Dei, quæ in pollicitationibus implendis cernitur, è cœlo, terras benignis intuita est oculis, Paulus item: *Dico Christum ministrum fuisse circumcisionis*; id est, doctorem Iudæorum circumcisorum, propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum; gentes autem super misericordia honorare Deum, id est, dico Christum ad Iudæos fuisse missum, vt Dei promissa præstaret, gentes vero aio laudare Deum, quod eis filium suum misericordia impulsus dederit.

Incarnationis beneficiū misericordia Dei tributum, & promissioni. Psalm. 79. 28. Psalm. 84. 29. Rom. 15.

Datarum se nobis, vt sine timore, &c.

Quid Deus Abrahamo iurauerit, hæc verba indicant; Recordatus est Deus iusiurandum, quod iurauit ad Abraham, iurauit autem *daturum se nobis, vt sine timore illi seruiamus, de potestate hostium liberati*, seruiamus, inquam, *in sanctitate, & iustitia, omnibus diebus vitæ nostræ.* Ita intellexit Græca Lucæ verba noster interpres, atque ita intelligi possunt. Ianscnius, quia quod dicitur daturum se nobis, est infinitiuus Græcus τοῦ δόναι, vult nouam hic inchoari sententiam, hoc modo; Visitauit plebem, vt daret nobis id quod sequitur, scilicet; *Vt sine timore liberati ab hostibus seruiamus illi*, &c. Sed sequendus est noster interpres. Continentur hoc loco, bona, quæ in orbem Christus attulit. Primum est libertas. Depulit enim ex ceruicibus nostris, dirum peccati, mortis, dæmonisque iugum, *vt sine timore de manu horum inimicorum liberati, seruiamus illi.* Secundum est seruitus diuina. Iugo nos liberauit gratissimo, imposuit *iugum suaue, & onus leue*, quid enim suauius, quam Deo seruire? Tertium sanctitas, & iustitia. *In sanctitate*, inquit, *& iustitia, coram ipso*; coram ipso, ait, quia seruorum est coram Domino versari, & præsto esse. Quarum perseuerantia. *Omnibus, ait, diebus nostris.* Hec omnia Christi seruis necessaria sunt; Primo, vt hostium, id est, dæmonis, ac peccatorum fœdam seruitutem effugiant; nemo enim potest duobus dominis seruire. Deinde, vt Christi seruituti se mancipent: Præterea *in sanctitate & iustitia, coram illo* versentur. Denique, vt omnibus vitæ diebus, ad mortem vsque in regia hac seruitute perseuerent.

30.

Bona, quæ Christus orbi attulit.

31.

Et tu puer Propheta Altissimi vocaberis, &c.

Hæc est secunda huius cantici pars. Alloquitur Zacharias infantem natum, & quorsum in lucem editus sit prædicit: Tu, inquit, fili fœliciter natus es, vt Propheta sis altissimi Dei. Præibis enim ante faciem Domini Dei Messiæ, & præcursor illius eris, Præibis, inquam, parare vias eius, id est, vt iter illi in animos hominum, per pœnitentiam, & baptismum præparés. Vnde illa vox Ioannis: *Parate viam Domini, rectas facite semitas eius, omnis vallis implebitur, & omnis mons, & collis humiliabitur, & erunt prana in directa, & aspera in vias planas. Præibis item ad dandam scientiam salutis plebi eius.* Præibis ad'dandam (ait Bernard. in serm. de Baptista) non salutem, sed scientiam salutis. Græcè præibis, τοῦ δόναι, dare

32. *Luc.* 3. *D. Bernard.*

dare scientiam, id est, ad dandam, vel vt des scientiam salu-
77. tarem plebi, de Messiæ aduentu, de pœnitentia, & baptis-
mo. *In remissionem peccatorum*, id est, vt per hanc scientiam sa-
lutis, quam hominibus trades, ad remissionem peccato-
rum se præparent, eamque per contritionem consequan-
tur. Vnde illud: *Venit in omnem regionem Iordanis, prædicans*
Luca 3. Quæ sit scientia salutis. *baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum.* Vel, *Præibis*
ante faciem eius, ad tradendam populo scientiam salutis, hoc est,
Saluatoris venientis; *in remissionem peccatorum*, hoc est, ad
remittenda & tollenda peccata. Hanc scientiam tunc ma-
ximè docuit Ioannes, cùm Christum illis verbis ostendit;
Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Aliter, vt des cog-
nitionem salutis per Messiam afferendæ; salutis, inquam, in
remissionem peccatorum missæ, quæ in remissione pecca-
torum, gratiæque munere versatur.

78. *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit*
nos Oriens ex alto.

Primus horum verborum commentarius hic est Theo-
phyl. Euthymij, Iansenij, & aliorum; *præibis ad dandam scien-*
tiam salutis, in remissionem peccatorum, quæ quidem peccato-
rum remissio, *per viscera misericordiæ Dei*, nobis contingit.
Sed satius est, ad superiora hæc referre, vt sit hominis ma-
Non meritis, sed misericordiæ tribuitur visitatio Dei. gno Dei amore inflammati, inflammata oratio; *Per viscera*
79. *misericordiæ Dei nostri*, hæc cuncta quæ dixi, nobis euenerunt,
in quibus visceribus, id est, per quam infinitam misericor-
diam, *visitauit nos* ex alto cœlo Sol. Venit in mentem Za-
chariæ, filio impositum nomen, idque explicauit iis ver-
bis; *Per viscera misericordiæ Dei nostri*, significat enim Ieho-
chanan, vt diximus, Dei gratiam, vel Deus misertus est;
Quasi dicat, non nostris meritis tantâ Deus retribuit be-
neficia, gratiæ sunt, non meritorum. Misertus nostri est *per*
viscera misericordiæ suæ; visitauit nos ex alto oriens. Oriens, au-
tem non est participium, sed substantiuum nomen. Græ-
cum est ἀνατολὴ, quod significat locum, vnde Sol ori-
tur. Quanto locus longius distat, tanto plutis fit visitatio: hæc Dei visitatio ex alto cœlo est, maximi igitur fa-
cienda.

Illuminare iis qui in tenebris, & in vmbra
mortis sedent.

Illuminare Græcè, ἐπιφάναι, infinitiuus est, apparere,
36. illucescere, *visitauit nos oriens, illucescere*, id est, vt illucescat
iis, qui in caliginoso hoc orbe viuunt, sedentque & habi-
tant in tenebris, & in vmbra mortis. *Vmbra mortis* dicitur
Vmbra mortis quid sit. caligo magna, qualis ea est, quæ mortuorum oculis cir-
cumfunditur, vel in sepulchris tenebrosis reperitur. Psal.
43. *Humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos vmbra mortis.*
Vmbram mortis (ait Theodoretus) discrimina, quæ ad
mortem ducunt, vocatit.

Quo in statu mundus sine Christo fuerit, docet Zacha-
rias. Quod sine sole, id fuit sine Christo. Sol mundi spiri-
tualis Christus est. Sedebant olim antiqui illi Patres in tene-
bris, nondum exorto Sole, & in vmbra mortis ipsius Chri-
sti. Quid enim erant omnes illæ victimæ, illa sanguinis
tam frequens in templo effusio, illi ritus sacri; nisi mortis
37. Christi vmbra, in qua populus ille sedebat, mortem ex-
pectans Domini? Cùm hæc Zacharias canebat, in oriente
Sol erat; *Visitauit*, inquit, *nos Oriens.* iam radios spargere per
nubem Virginei ventris incepetat, cùm Ioannem illumi-
nauit. At in Occidente, id est, in morte, multo clariorem
Iudæi versus Occidentem adorabant: Solis enim occasu Christi mortem expectabant. effudit lucem. Sol in Occidente lumen affert, noster Sol
in Occidente maximè splendorem effudit. In vmbra huius
Occidentis, & mortis, antiqui illi sedebant; ideoque ad
Occidentem fundebant preces. Sancta enim Sanctorum,
versus quæ Deum precabantur, & ritè adorabant, in Occi-
dentali templi parte erant.

Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

38. Illuminauit nos Sol, *ad dirigendos pedes nostros in viam*
pacis, id est, vt rectis gressibus, per viam pacis, hoc est, pa-
cificam hostibusque liberam, & Solis radijs illuminatam,
in cœlum tendamus. Per densissimas tenebras via non ap-
paret, orto Sole fit conspicua, recto tunc itinere quo vo-
lunt pergunt viatores. Isaiæ 9. *Populus qui ambulabat in te-* *Isaiæ 9.*
nebris, vidit lucem magnam, habitantibus in regione vmbræ mor-
tis, lux orta est eis. Ambulabat populus in tenebris, non
recto gradiebatur itinere; lux orta est, quæ hominum pe-
des gressusque direxit.

Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu, &
erat in desertis, vsque in diem ostensionis
suæ ad Israel.

Ioannis vitam paucis Euangelista complectitur, ad id 39.
vsque tempus, quo hominibus se ostendit. *Puer*, inquit,
crescebat, & confortabatur, corroborabaturque spiritu, *& erat*
in desertis, vsque in diem ostensionis suæ ad Israel, vnde constat
in deserta discessisse Iudææ loca, & in eis vsque ad diem
ostensionis suæ, cœlestem vitam traduxisse.

Sotus 4. distinct. 50. quæst. 1. articul. 1. ait, fuisse in so- *Sotus.*
litudine Essenorum collegium, qui Anachoretarum mo-
re viuerent sanctissimè, horumque institutum secutus
Ioannem, sed fallitur. Nam si Ioannis vita cum Essenis *Ioannes in solitudine vitam egit.*
fuisset communis, non tantam Iudæis admirationem attu-
lisset, nec caneret Ecclesia, *loca deserta teneris sub annis peti-*
uisse, ne leui saltem maculare vitam famine posset. Cùm enim
in collegio Essenorum viueret, facilè erat verbis ociosis in-
quinare linguam. Vixit ergo Ioannes, ab omni hominum 40.
consortio remotus, quod Chrys. docet hom. 38. in Matth. *Chrysost.*
Ioannes, ait, nulli hominum, antequam ad baptizandum
accederet, Deo autem soli; sua semper offerebat collo-
quia. Neminem vidit vnquam conseruorum, neque ab
aliquo horum visus fuit, non lacte nutritus, non lecto sus-
ceptus, non tecto, non foro, non alia re humana vsus erat;
&c.

Cuius autem ætatis fuerit, cum eremum petiuit, igno-
tum est. In pueritia discessisse colligimus ex his verbis
Lucæ; *Puer crescebat, & confortabatur spiritu, & erat in desertis,*
& ex verbis Hymni Ecclesiastici; *Antra deserti, teneris sub an-* *Nicephorus.*
nis, ciuium turmas fugiens, petisti. Hac de re Niceph. lib. 1. cap. 41.
14. hoc modo scribit; Ioannes alterum cum dimidio an-
num agebat, & vna cum matre Elisabeth, in spelunca qua-
dam ad regionem montanam, saluus conseruabatur. For-
tasse Herodis sanguinariam effugiens manum. Atque inde
in solis locis libenter versari solitus, Angeloque duce vsus,
in remotiores syluarum recessus secessit. Hæc ille. Eadem
haber Cedrenus in compend. hist. Et addit, Elisabetham *Cedrenus.*
post 40. dies in eadem spelunca obijsse, Ioannis verò cu-
ram suscepisse Angelum. Iacobus Valentinus Episcopus *Iacobus Episcop.*
Christopolit. hæc scribit in commentariis Cantici Deiparæ
Virginis; Opinio accelerati vsus rationis in Ioanne, habita
est tanquam certa, qua apud omnes Doctores, eo quòd
Ioannes in tertio anno iam vtebatur libero arbitrio; quia
ingressus est desertum ad pœnitentiam agendam, &c. Egre- 42.
gius Theologus Franciscus de Maironis in ser. de Baptist. *Francisc. de Maironis.*
ait, Ioannem quinto ætatis anno in solitudinem abijsse,
trigesimo, iussu Domini ad docendum populum exiisse; in
deserto autem 25. annis traduxisse vitam.

CAPVT III.

De prærogatiua D. Ioannis Baptistæ.

ALexander ille Magnus (vt Plutarchus ait) fœlicem 1.
appellauit Achillem, quod Homerum suarum laudum præconem habuerit. At nos meliori iure Ioannem
non fœlicem solùm, sed fœlicissimum nominabimus,
quòd non vnum Homerum, sed multos Homero præ-
stantiores præcones sortitus fuerit. Fœlicem te ô Achil-
les (dixit Alexander, vt eius verba Hieronymus in vita Hi-
larionis refert) qui magno fruatis præcone meritorum.
Fœlicem te potius, & fœlicissimum nos dicimus, ô Ioan-
nes, qui maximis fruatis tuarum virtutum laudatori- *Ioannes multos habuit laudis suæ præcones.*
bus.

Etenim Prophetas in primis habuit Baptista, Isaiam, ac
Malachiam,

Malachiam, præcones. Isaias cap. 40. *Consolamini*, inquit, *consolamini popule meus, dicit Deus vester. Loquimini ad cor Hierusalem, & aduocate eam, quoniam completa est malitia eius, dimissa est iniquitas illius, suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis. Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite* in solitudine *semitas Dei* nostri, &c. Hoc est; Consolationem accipiat populus, quod verus consolator Messias veniet. Hierusalem mœstitiam verbis suauibus lenite; nuntiate illi, quòd completa est malitia eius, id est, labor eius in seruanda lege veteri. Sic sumitur malitia Matthæi 6. *Sufficit diei malitia sua.* Verti etiam potest, *completa est militia eius sub vexillo legis veteris*, iam alia instar militia sub vexillo crucis. Vel, *completa est malitia eius*, id est, peccatum, & *dimissa est iniquitas illius*, id est, dimitteretur per Christum, *suscepit* enim, id est, suscipiet, *de manu Domini duplicia*, id est, magnos Christi cruciatus, quibus peccata omnia aboleri possint. Veniet optatus redemptor, sed ante eum vox in deserto clamans; *Parate viam Domini*, id est, Ioannes præcursor audietur. Malachias verò cap. 3. *Ecce ego, ait Dominus, mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam, & statim veniet ad templum suum Dominator*, id est, Messias. Hunc Angelum, siue nuntium, Ioannem esse ex Euangelistis satis constat.

Isaiæ 40. 2. *Matt. 6* 3. *Malach. 3.*

Post Prophetas Angelus Gabriel Ioannis laudes prædicauit, Lucæ 1. *Erit*, inquit, *magnus coram Domino, vinum & siceram non bibet, & Spiritu Sancto replebitur, adhuc ex vtero matris suæ, & multos filiorum Israel conuertet ad Dominum Deum ipsorum, & ipse præcedet ante illum, in spiritu & virtute Eliæ, &c.* *Luc. 1.*

4. Post Angelum pater Zacharias, Spiritu sancto afflatus, infantem sic affatur; *Tu puer Propheta altissimi vocaberis; præibis enim ante faciem Domini parare vias eius, ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum.* *Luca 1.*

Post Zachariam, Euangelistæ omnes, Ioannis virtutes celebrant; Marcus quidem à Ioanne Euangelij initium fœliciter ducit; Ioannes verò, à diuino Verbo aquilinos paululum auertens oculos, ad Ioannem protinus illos conuertit; *Fuit*, inquit, *homo missus à Deo, &c.* Matthæus item, & Lucas, multa de eo verba faciunt. *Marc. 1. Ioan. 1. Matth. 3. Matth. 11. Luce 3. Luca 7.*

Præclari hi quidem laudum præcones; at si cum Christo conferantur, quid illi sunt? Hic libet exclamare, & Alexandri verba iterum vsurpare: O fœlicissimum Ioannem, qui Deo fruaris tuarum virtutum præcone. Etenim satis exploratum est, Ioannem non vulgari, sed maxima laude, à Christo esse affectum. Quænam maior laus esse potest illa, quæ omnes laudes complectitur? *Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista.* 5. *Matth. 11. Luca 7.*

Tantis his præconibus accessere Augustini, Hieronymi, & infiniti alij, omnibus sæculis laudatores; nullum enim sæculum, nulla de Ioannis gloria ætas, aut conticuit, aut vnquam conticesset. Nec ergo nostra taceat ætas, nec nostra sileat lingua, sed pro tenui parte, tanti heroïs encomia celebret.

Non indiget ille nostro encomio, sed nos illius indigemus exemplo; dum enim virtutes celebrabimus, ad illius nos imitationem incendemus, quæ est Magni Basil. sententia, in Gordium Martyrem. Sancti, inquit, non nostris indigent laudibus ornari, sed nos ipsorum vitæ historia, & commemoratione, imitationis gratia indigemus. Quemadmodum enim ex igne emicat splendor, ex vnguento diffunditur odor; sic ex Sanctorum commemoratione gestorum ad omnes prouenit vtilitas, &c. 6. *D. Basilius.*

Sanctorum exempla, fax es ierr in cœlum illuminantes.

Quemadmodum è turri Pharo, noctu accensæ faces, nauigantium cursum regebant; ita è celsa sanctorum vita, accensæ virtutes, irer in cœlum agentium gressus dirigunt. Vnde illud D. Greg. Nyss. in vita Thaumaturgi; Eiusmodi sermonis (videlicet de virtutibus Sanctorum) munus, commune audientium emolumentum erit, tanquam fax è mari adnauigantibus; ad sese dirigens eos, qui in caligine per pelagus oberrant, &c. Item: Illud perspicuum est, quod vita eius (id est, Thaumaturgi Gregorij) per virtutem transacta, veluti fax quædam, animis nostris affulgens, viam ad bonum patefacit, &c. Similem in modum & Ioannis laus, & vita instar facis nos illuminabit; siquidem, vt Christus ait, fax fuit, & lucerna lucens, atque ardens. 7. *D. Greg. Nyss.*

Prima Ioannis prærogatiua. A parentibus ortus est, virtute, & Aaronico, sacerdotalique sanguine, illustribus. Vtramque ob rem ab Euangelista commendantur; *Fuit*, inquit, *in diebus Herodis regis Iudææ, sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia, & vxor illius de filiabus Aaron.* Hæc de sacerdotali, Aaronicoque genere. De virtute verò, *Erant iusti ambo, ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela.* Docet nos Scriptura, sæpe in hac verba Amb. non solùm mores in ijs, qui prædicabiles sunt, sed etiam patres oportere laudari. Vt veluti transmissa, immaculatæ puritatis hæreditas, in ijs, quos volumus laudare, præcellat. Item: Non solùm à parentibus, sed etiam à maioribus, Ioannis nobilitas propagatur; non sæculari potestate sublimis, sed religionis successione venerabilis. Tales enim maiores habere debuit prænuntius Christi; vt non repente conceptam, sed à maioribus acceptam, & ipso infusam iure naturæ, prædicare fidem dominici videretur aduentus. Hæc Amb. 8. *D. Ambr.*

De nobilitate Ioannis. Vera nobilitas est virtus.

Itaque Ioannes veram hausit à parentibus nobilitatem, hausitamque mirum in modum auxit. Veram, inquam, nobilitatem, id est, virtutem. Triplex enim nobilitatis genus est, vt Nazianz. Greg. docet oratione 28. quod verò in virtute positum est, id verum, atque solidum. Triplex (inquit ille) genus est. Vnum, quod supernè originem traxit; quod quidem si consideremus; omnes pæneque nobiles sumus; quippe ad imaginem Dei creati. Alterum, quod à sanguine proficiscitur; cuius ratione haud quidem scio, an quisquam nobilis dici possit, cum corruptione constet. Tertium à virtute aut vitio agnoscitur, cuius vel vberius, vel exilius participes efficimur, prout, opinor, diuinam imaginem, vel integram seruauerimus, vel corruperimus. Atque hanc demum nobilitatem amplectetur, quisquis verè sapiens ac Philosophus fuerit, &c. Et oratione vndecima de Gorgoniæ nobilitate verba faciens; Nobilitas, inquit, diuinæ imaginis conseruatio, atque archetypi imitatio, quam ratio, & virtus efficiunt, &c. Idem docet alter Gregor. Nyss. in orat. de Thaumaturgo; Vna, ait, est generis amplitudo, propinquitas cum Deo, quæ non casu cuiquam contingit, quemadmodum mundana claritudo generis, quæ etiam ad improbos defertur, sed quæ non aliter, ac electione voluntatis acquiri possit, &c. 9. *D. Gregor. Nazianz.* 10. *D. Gregor. Nyssenus.*

Adde tertium Gregorium Magnum, is in comment. 1. lib. Reg. cap. 9. in illa verba; Vir nobilis Samuel: hæc scripsit; Nobilitas dicitur, quia superna conuersatione conspicuus est, & de mundanæ vitæ rusticitate nihil habet. Inde enim nobilis, vnde ciuis. Sæcularium quippe hominum, quia nulla est morum compositio, quasi in exterioribus locis nutriti, rustici sunt, &c. Si ergo nobilitas virtus est, quis Ioanne nobilior, qui virtute nemini cedit? O nobilissimum virum, qui de mundanæ vitæ rusticitate nihil habuit, sed in cœlesti patria mente perpetuo versans, summam æternamque sibi nobilitatem comparauit. *D. Gregor. Magnus. Mundana vita rustica est, sancta vita nobilis.* 11.

Secunda Ioannis prærogatiua. Ex sterili vtero parentibusque ætate prouectis castissimè est genitus, vt castissimi angeli conceptio, ac natiuitas, omnibus esset admirabilis. Diuinitus est procuratum (ait Beda in homilia de vigilia Baptistæ) vt sterili matre, & vtroque parente prouectioris ætatis Ioannes nasceretur, quatenus etiam ipse ortus eius miraculo pateresceret, virum magnæ virtutis futurum esse, qui nascebatur, vbi desiuente omni lasciuia cõcupiscentiæ carnalis, constaret, quia nulla in conceptione causa voluptatis, sed sola cogitata sit spiritalis gratia prolis. Hæc Beda. Angelus erat Ioannes non natura, sed vita, mentisque ac corporis puritate, castissimam ergo flagitabat generationem, vnde illud Chrysol. serm. 4. de Ioanne Baptista: In Zacharia & Elisabeth stupet sexus, frigescit caro, membra sopiuntur, adolescit quidquid est & humani ordinis, & negotij coniugalis, vt diuino munere, non partu, ex hominibus Angelus nasceretur, & ser. 5. Natus est Ioannes, ex sancto corpore Zachariæ, & senectute ab omnibus vitijs defæcato, & exempto iuuenturis incendiis, &c. Serm. 6. sterilitas fugit, parit castitas, nascitur maior homine, par Angelis, legis & gratiæ fibula, &c. *Beda. Castissima humanis coitus. ex corporibus & rõ ispicientia defæcatis.* 12. *D. Chrysol.*

Præcursor fuit Ioannes Christi in ipsa etiam conceptione, mirabilis Ioannis conceptio, mirabiliorem Christi conceptionem præcessit. Elisabeth sterilis, & grandæua 13.

supra naturæ morem concepit Ioannem; integerrima Virgo virginitatis flore seruato, ipsa natura obstupescente concepit Christum. Chrysol. ser. 87. Dominus vt cordibus cæcatis irradiaret partus virginei sacramentum; annosæ sterilitatis ante præmisit conceptum, &c. August. serm. 36. de Sanctis; Ioannes venit, desperata generatione per sterilem, & Christus natura obstupescente, per Virginem, & ser. 20. (si tamen August. est) insperata prole sterilitas muneratur, quia nouo partu erat muneranda virginitas. Amb. serm. 1. de Ioanne, Debuit præcursor Christi, aliquid simile habere nativitati Saluatoris, siquidem Dominus de Virgine gignitur, Ioannes de sterili procreatur, ille de adolescentula, iste de iam fessa generatur. Sicut Mariam suspicimus, quod Virgo peperierit, ita in Elisabeth miramur, quod anicula procreauerit, &c. Et D. Maximus: Quam decuit, vt de matre sterili nasceretur, qui fœcunditatem Virginis reuelabat; quatenus mirabilem partum mirabiliter natus ostenderet.

Ioannes Christi præcursor fecit etiam in conceptione. D. Chrysol.

D. August. D. Ambros. 14.

D. Maxim.

Probro ducebatur olim sterilitas, sed hoc matris probrum, tantus filius, multorum instar filiorum, penitus abstulit. Nam vt Chrysol. ait, serm. 89. In filio singulari, tota fœcunditas pensabatur; quando in vno nascebatur numerositas congesta virtutum. Fuit Christo etiam hac re similis Ioannes, & præcursor, quemadmodum Christus vnigenitus fuit, ac primogenitus matris, ita & Ioannes. Beata sterilitas (ait idem Chrysol. eodem loco) quæ vnum seruabatur ad partum, & expectabat Ioannem, cui quia prima omnia debebantur, primogeniti dignitas non periret, &c. Fœlix ergo fuit Elisabethæ sterilitas, quæ post longum tempus protulit partum tantum. Vnde Theod. Studites in orat. de Ioanne Baptista; Lætare, inquit, sterilis, quod ex deserta matrice produxisti lilium castitatis, rosam spiritalis fragrantiæ, interdiu lucentem facem Christi aduentus, Christi & Ecclesiæ pronubum, pœnitentiæ præconem, agni indicatorem, &c.

Ioannes unus, multorum instar filiorum. 15.

Chrysologus.

Theodoritus Stud.

Tertia prærogatiua; Ioannis conceptio, ab eodem Gabriele Archangelo nuntiata est, qui Christi conceptionem nuntiauit, neque verò profano, sed sacro loco, in ipso videlicet templo, à dextris altaris thymiamatis, idque magna cum Ioannis adhuc nasciturí prædicatione. De hac laude Card. Petrus Dam. sic scribit. Non est silentio transeundum, quam solenni glorificatione, pueri huius in hunc mundum nuntiatur ingressus. Adest Angelus Gabriel, & à superiori cœlorum cardine, Domini fortitudo descendens stat à dextris altaris incensi, nec quilibet Angelus, sed ille sublimior, qui Beatæ Virgini nuntium attulit singulare, & electus est vt nuntiaret militem, qui regem nuntiare debebat, &c. Nuntiata est ab Angelo Isaac etiam conceptio, & Samsonis; sed nobilius Ioannis conceptio. Recole Isaac (ait idem Card.) ab Angelis nuntiatum, & Samsonem per Angelum prædicatum, vniuersam Nazareorum sectam circumspice, solum Baptistam tam in hoc, quam in alijs inuenies digniorem, &c.

Card. Petrus Dam.

16.

17.

Conceptio Ioannis dignatore præmonstrationis nuntiatur in templo, quam Christi Domini.

Quorsum de Isaaco, & Samsone loquimur; non veretur idem Pontifex dicere, Ioannis conceptionem maiori cum præmonstratione, quàm Christi conceptionem esse nuntiatam. Salua, ait, reuerentia Redemptoris, (quia non deroga mus regi, si regis militem honoramus) digniore præmonstratione Ioannes nuntiatur, quam Christus. Christus fortassis in thalamo, Ioannes in templo, & non solum in templo, sed etiam ante Sancta Sanctorum, in insigni die solennitatis eorum. Ioannes ab eodem Archangelo, in loco digniori, tempore sacratiori, apertiori miraculo prædicatur. Considera nuntiantis sublimitatem, dignitatem loci, diei reuerentiam, & tunc intelligere poteris, quam superexcellenti gloria, Baptistæ genitura prædicitur. Hæc ille. Item Anton. in sum. tit. 18. c. 5. §. 6. Nec Christus, inquit, fuit ita solenniter nuntiatus, vt Ioannes. Putant Anton. & Card. Ioannem nunciatum in die expiationis, qua de re tom. 2. dicemus.

D. Anton.

18.

Cur à dextris altaris thymiamatis Ioannis conceptio.

Præterea *à dextris altaris incensi*, Ioannis conceptionem nuntiauit Angelus; quia Dei Benjamin, id est, filium dexteræ, nuntiabat, quia dexterum, id est, fœlicissimum nuntium ferebat, quia gratissimum Deo thymiama oriturum prædicebat.

Quarta, In vtero est sanctificatus, & Spiritu sancto repletus: quamobrem à D. Greg. Iob 2. antequam nasceretur, renatus dicitur. Erat in vtero matris lucerna Dei, sed nec ardens, nec lucens, diuinus aduenit ignis, luce illam gratiæ inflammauit, lucentemque fecit, & ardentem. Igne enim Spiritus sancti incensa, ardere cœpit, & lucere. Ioannem sic præoccupauit flamma cœlestis (ait Bern. in serm. de Baptista) vt iam Christi sentiret aduentum, qui necdum sentire poterat seipsum. Nimirum nouus ille ignis, qui recens elapsus è cœlo, per os Gabrielis in aurem Virginis intrauerat, & per matris aurem, introiuit ad paruulum. Vt ab ea hora, vas electionis suæ, Spiritus sanctus impleret, & lucernam Christo Domino pararet. Fuit ergo iam tunc ardens lucerna, sed sub modio, donec super candelabrum poneretur, &c. Laurentius Iustinianus in sermone de Baptista; In vtero ad æternæ lucis aspectum lucerna hæc diuinæ charitatis percepit incendium, tunc veri luminis est irradiata fulgore, atque gratię liquore completa, &c.

D. Gregorius 19.

D. Bernard.

Iustinian. Ioannes Lucerna à Christo inflammata luce gratiæ. 20.

Præseruata in vtero Virgo à peccato originali, admirabilem, maximamque sanctificationem adepta est, quia mater Dei; Ioannes verò, quia præcursor, non quidem à peccato est præseruatus, sed postquam illud contraxit, à Christo mirabiliter in vtero liberatus. Itaque victus à Deipara est, sed vicit cæteros, quibus tantum à Deo donum collatum non est. Etiam ipsum vicit Ieremiam, vt docet Card. Petrus Dam. Ieremiæ, inquit, admiranda est sanctificatio: Ioannem vero longe glorioſior virtus impleuit, qui & sanctificatus est à peccato, & ita dominante spiritu superfusus, vt & purgatus exeat, & repletus, &c.

Car. Petrus Dam.

21.

Iob 1. Nudi ex vtero egredimur tam corpore, quam animo.

Nudus (ait Iob) *egressus sum de vtero matris meæ.* Nudi omnes egredimur tam corpore, quàm animo, corpus absq; veste in lucem hanc venit, animus (quod peius est) absque gratia. At Ioannis nostri, ersi corpus nudum venerit, non tamen animus: pretioso enim aureoque gratiæ, & virtutum omnium indumento amictus, in mundum prodijt. Spiritum sanctum prius animo hausit, quam spiritum mundi ore hauriret. Prius (vt ait Chrysol. serm. 19.) peruenit ad cœlum, quam tangeret terram, prius cœpit viuere Deo, quam sibi. Præco erat Christi, & gratiæ, & Spiritus sancti; æquum ergo erat, vt præco gratiæ, & gratiæ nomen haberet, & ab vtero gratia, & Spiritu sancto donaretur. æquum erat, vt præco remissionis peccatorum, peccati originarij remissionem in vtero consequeretur. Vnde Guarricus Abbas sermone primo de Ioanne; Dignum, inquit, erat vt gratiam Dei plenus gratiæ prædicaret, & gratia non mediocri emineret, qui gratiæ tempus à tempore legis, veluti medius limes distermineret.

Chrysologus.

Par erat, vt præco Christi & gratiæ & gratia nasceretur. Guarricus. 22.

Hausit hanc sanctificationem, ex bonorum omnium fonte Christo per medium veluti aquæ ductum Deiparam Virginem, vt suprà iam vidimus, cum de visitatione egimus, & docet idem Abbas Guarricus eodem ser. *Flumina*, inquit, *de ventre Mariæ fluebant aquæ vitæ & fons vitæ gratiæ oriebatur de medio paradisi, ad irriganda ligna paradisi.* Proxima erit fonti cedrus ista nobilis, id est, Ioannes, ideoque vberius irrigata, in tantum excreuit, vt inter natos mulierum, nihil illa sublimius posset inueniri, &c.

Gratiam adeptus est Ioannes, per medium veluti aquæ ductum Deiparam Virginem.

Hausit ex fonte Ioannes spiritum, eoque repletus est, ita vt nullum mundi liquorem postea capere potuerit. Vas plenum, quod superfunditur, respuit: Ioannes Spiritu sancto plenus mundana omnia ab ipsis incunabulis repudiauit. Hilarius Epis. Arelatensis hom. 1. de Ioanne, Quid mirum, ait, si in Ioanne aditum non inuenit, cuius animam sibi Deus in ipsis exordijs occupauit? Magnum est Spiritu sancto illustrari, sed multo maius impleri. Et ideo sicut vas plenum balsamo, admixtionem liquoris alterius penitus excludit; ita in eum nihil sæcularis maculæ, introire iam poterat, in quo sanctificationis plenitudo regnabat, &c. Plura de sanctificatione Ioannis supra diximus in Morali visitationis Deiparæ.

Ioannes plenus Spiritu mundana minimè capiebat. Hilarius Arelat. 23.

Quinta. Exultatio in vtero. Solius Ioannis prærogatiua hæc est. Nullum alium Diuorum in vtero exultasse legimus. A sæculo non est auditum (ait Card. Petr. Dam.) quòd exultauerit quis in vtero matris, cum Ioannes in gaudio exultasse legatur. Prorsus obstupenda dignatio, puerum vix conceptum, in motum exultationis erumpere, &c.

Card. Pet. Dam. 24.

Laurentius

Iustinianus. Laurentius Iustinianus in serm. de Baptista: Grande prorsus hoc extitit diuinæ miserationis indicium, vt infans ventris constrictus ergastulo, suum agnosceret Dominum, tenellis lætaretur in membris, Solemque videret in nubilo, &c.

25. *Psal. 113.* *Quid est tibi mare quod fugisti?* rogat Psalmographus; *Et tu Iordanis quia conuersus es retrorsum? montes exultastis sicut arietes, & colles sicut agni ouium?* Respondet; *A facie Domini mota est terra, à facie Dei Iacob.* Similem in modum rogare possumus: Quid est tibi peccatum quod fugisti, & tu Satan quia conuersus es retrorsum? Ioannes exultauit in vtero, & gaudio exilijt? Nobis ipsis respondebimus; A facie Domini motus est infans, à facie Dei Iacob, quem coram se virgineo in thalamo, recubantem sentiebat. Cum ex matrice (ait Antipater Episc. in orat. de Bapt.) in matrice, Christū Ioannes aspexisset, præuidens, exilientis, naturæ terminos conatus est transilire. Videō enim Dominum, dicebat apud se, qui imponit naturæ terminos, non exspecto tempus, quo solet fœtus gestari in vtero, &c. Chrys. quoque apud Metaphrastem: Non fert Ioannes præsente Domino contineri, non sustinet naturæ exspectare terminos, sed contendit rumpere carcerem ventris, & studet præsignificare Saluatorem. Accessit, inquit, qui soluit vincula, & quid ego sedeo vinctus? Venit Verbum, vt omnia constituat, & ego adhuc maneo detentus? Exibo, præcurram, & prædicabo omnibus, *Ecce Agnus Dei*, &c.

Exultatio Ioannis in vtero.

Antipater Episc.

26. *D. Chrysost.*

Franciscus de Mair.

Franciscus de Maironis serm. de Baptista, quærit, quonam sensu exultationem infantis, mater Elisabetha agnoscere potuerit? Respondet, sensu agnouisse, non corporali, sed mentali, ac prophetico. Etenim nullus corporeus motus, animi poterat exultationem indicare. Respondendum est, ex infantis motu in vtero, illius percepisse exultationem matrem, forte etiam internum gaudium, & rationis vsum, Spiritu sancto afflata cognouit.

27. *Raulinus.*

Qualis vero Ioannis ille motus fuerit, dubiū est. Doctor Parisiensis Ioan. Raulin. ser. 1. de Visitat. Deiparæ, hac de re sic scribit, Ioannes ad resalutandam Virginem, vel Christum, totum se in vtero matris excussit. Dicunt enim aliqui, quod in illa salutatione faciem, quæ secundum Philosophum lib. 9. de animalibus, semper stat versa ad matris dorsum, seu renes, Ioannes vertit ad Christum, in vtero clausum. Hæc ille. Credibile est, faciem ad Christum conuertisse, illumq; admirabiliter ex vtero adorasse. Ex magni piscis ventre Ionas Deum orauit; ex matris vtero infans Ioannes eundem adorauit. Qui prius miraculum fecit, fecit & secundum; vtrumque admirandum, vtrumque eiusdem opus dexteræ.

28.

Rebeccæ filij in vtero mouebantur: at molestus admodum matri fuit motus ille. Motus verò Ioannis non molestus, sed suauissimus matri fuit. Nam illi *collidebantur in vtero.* Ioannes in vtero exultabat. Paruulorum collisio verba illa Rebeccæ extorsit. *Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere?* Ioannis exultatio verba illa summæ exultationis Elisabethæ expressit; *Benedicta tu inter mulieres*, &c. *Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero.* Ioannes verò à vulua cum Deo coniunctus est, ab vtero scopum bonorum omnium attigit. Ab vtero noster Cherubinus, in propitiatorium, id est, Christum, faciem vertit, neque vllo vnquam tempore auertit.

Genes. 25.

Luc. 1. Psalm. 57.

29. *Vsus rationis datus Ioanni in vtero.*

Sexta. Vsus rationis in vtero, & in infantia, vt aliqui volunt. Voluit enim infans Christus similem sibi reddere infantem Ioannem. Christus infans rationis vsum in vtero, & infantia semper habuit, Ioanni idem beneficium præstitit. Quemadmodum Sol speculum illustrans, sui splendoris imaginem in speculo imprimit; ita Christus Ioannem visitans, sui splendoris, id est, rationis imaginem, illi impressit, & ex infante, non quidem corpore, sed animo, virum reddidit.

30. *Dionysius Carth.*

Christi anima, in primo conceptionis puncto, mox diuinam perspicuè vidit essentiam, quam ob causam Christus infans in vtero Virginis exultauit. Ioannis anima post sextum conceptionis mensem, non quidem diuinam intuitus est essentiam, sed intellectu præsentem in domo sua conspexit Christum, quamobrem in ventre matris Elisabethæ gaudio exilijt. Ioannes (ait Dionys. Chart. in serm. 3. de Bapt.

in vtero tam miraculosè & copiosè illuminatus est à Spiritu sancto, quod intellectualiter cognouit, Dei vnigenitum esse iam incarnatum, atque in vtero Virginis præsentem: idcirco ex apprehensione siue cognitione tam ineffabilis boni, vehementissimè gauisus est. Ita quòd præ abundantia gaudij mentis facta est redundantia lætitiæ in corpus ipsius, sic quod Ioannes in ventre matris, etiam corporali quadam in tione, & inclinatione, reuerentiam Regi altissimo Christo exhibuit. Hinc imperita, & contemnenda est eorum opinio, qui dicunt, Ioannem in vtero non veraciter esse gauisum, & vsu rationis dotatum, sed per motum exultantis solum se habuisse. Hæc Dionys. Antipater quoque Bostrorum Episcopus in orat. de Baptista, in vtero matris ait Ioanni reuelatum Incarnationis mysterium; Ei, inquit, qui in vtero erat, reuelauit Deus mysterium susceptæ carnis œconomicæ, &c. Sed de his supra iam diximus.

31. *Antipat.*

Septima, Ioannes primus hominum, post Virginem Deiparam, regem regum Christum in terris adorauit. Adorauerat illum Virgo, adorauerant Angeli in vtero, post Virginem, & Angelos, admirandum regem, Ioannes ex vtero in vtero existente, mirabiliter adorat, seque totum illi in perpetuum famulum offert. Mirabilis fuit trium regum ab Oriente venientium, in præsepio Bethlehemitico adoratio; mirabilis quoque fuit infantis in vtero veneratio.

Adorauit Ioannes ex vtero Christum.

Octaua, Solius Christi, Deiparæ, & Ioannis natiuitatem Ecclesia celebrat. Hanc Ioannis prærogatiuam Aug. prædicat serm. 2. de Baptista his verbis: Natalem sancti Ioannis hodie celebramus; quod nulli vnquam Sanctorum legimus fuisse concessum. Solius enim Domini & B. Ioannis dies natiuitatis in vniuerso mundo celebratur & colitur, &c. Solius autem Domini & B. Ioannis diem natiuitatis in vniuerso mundo coli, ait Aug. quia illius tempore, nondum in tota Ecclesia Virginis Deiparæ natalitius dies celebrabatur, vt Card. Cæsar Baronius in Martyrologij annotationibus 8. die Septemb. ostendit. Idem Aug. serm. 4. prærogatiuæ huius causam reddit: Quia, inquit, Ioannis ipsa natiuitas Dominum Christum prophetauit, quem conceptum ex vtero salutauit.

32. *D. August. Natiuitas Ioannis, celebri die frequentissime colitur.*

Hanc item Ioannis prærogatiuam Cardinalis Petrus Dam. ita scribens extollit; Considerandum est, quanta dignitate præpolleat, natiuitatis huius celebranda deuotio, quantamque gratiam, in oculis Ecclesiæ potuerit inuenire. Nullius hominis natiuitatem, præter solius Dei, eiusque matris, in auctoritatis arcem recepit Ecclesia; Ioannis exceptione seruata. Nouit enim, quod melior est dies mortis, die natiuitatis, & quod ortus hominum tristitia comitetur. Inde est, quod diem mortis martyrū, non natiuitatis solennizat Ecclesia; mortem eorum, natalitiorum nomine nominans, quibus factus est de morte natalis. Tunc enim inceperunt nasci ad vitam: cum vitam deposuerunt pro vita. Ioannis verò natiuitatem sponsa Christi tanto securius, benenolentissima dignatione suscepit; quanto singularis eam, veritatis Euangelicæ irrefragabilis commendat auctoritas. Hactenus ille.

33.

Diem mortis Diuorum nō natiuitatis Ecclesia celebrat.

Cæterorum igitur Diuorum mortem: Ioannis Baptistæ tam mortem, quam natiuitatem Ecclesia celebrat. Imo natiuitatem magis quam mortem, propterea quod natiuitas sine peccato admirabilis, & veluti clarissimi, Lucifeti Christum prænuntiantis ortus fuit. Mane oritur Lucifer, iuxta illud: *Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris?* Mane, id est, gratiæ luce illustratus, & Spiritu sancto repletus, ortus est Christi Lucifer Ioannes. Nos autem omnes noctu, id est, in tenebris originarij peccati nascimur. Nos in occidente, ille ortus est magno in Oriente. *Vidimus stellam eius* (aiunt Magi) *in Oriente*, sic Ecclesia stellam eius, id est, Christi, verum Solem prænuntiantem, non in Occidente peccati, sed in Oriente gratiæ exortam, & videt, & magna cum lætitia celebrat. Guarricus Abbas ser. 1. de Ioanne. Meritò, inquit, natiuitatem istam, quam mirabiliter operatur gratia, & miratur natura, solenniter veneratur Ecclesia. Præsertim cum Christi natiuitatis, cuius gratia naturam reparauit, per hanc pignora fidelia sibi videat esse præmissa. Non ingratam se probat Ecclesia, fideliter agnoscit, qua deuotione, qua gratiarum actione, suscipere debeat præcursorem, quem ipsum agnouit Saluatorem, &c.

34.

Isaiæ 14.

Lucifer Ioannes mane ortus, id est, in luce gratiæ. Matth. 2.

35.

Nona, Ioannis nariuitati Deipara Virgo interfuit, infantemque natum gremio excepit, & amplexata eſt. Quinam Doctores hanc ſequantur ſententiam, ſupra diximus.

36. Vt alios omittam, D. Antonin. 2. part. ſummæ, titul. 18. cap. 5. §. 6. Virgo, inquit, Maria præſens fuit Ioannis nariuitati, & primum de terra leuauit, vt communiter dicitur. Hæc ille. Et D. Bonau. cap. 5. Vitæ Chriſti; Peperit Eliſabeth filium, quem Domina leuauit à terra, & diligenter aptauit, vt expediens erat. Paruulus autem ipſam, quaſi intelligens aſpiciebat, & cum eum matri porrigere vellet, ad eam caput vertebat, & in ea ſolùm delectabatur, &c. Eodem loco D. Bonauentura ad Circumciſionem vſque D. Virginem in domo Eliſabethæ manſiſſe ſcribit. O fœlicem infantem, quem cœlorum Regina natum excepit. Si rationis vſu pollebat, quis poſſit fando explicare, quanto in Deiparæ gremio, tum Virgini, tum Chriſto maximè coniunctus, lætitiæ exilierit. Conſidera (ait D. Bonauen.) magnificentiam Ioannis, nullus vnquam talem gerulam habuit.

D. Anton. Virgo Ioannē natum gremio excepit.

D. Bonauent.

37. Decima, Nomen Ioanni mirabiliter ab Angelo eſt impoſitum. Quanto honore dignum (ait D. Cyrill. lib. 1. in Ioan. cap. 7.) quanta pollere auctoritate, illum arbitramur, qui vel antequam in vtero conciperetur, nomen à Deo conſecutus eſt? &c. Nomen vero gratiam Dei ſignificat, de quo ſupra iam diximus. Etenim conceptum ſe Dei gratia, non naturæ viribus, ſuo indicabat Ioannes nomine. Vnde D. Bonauent. Luc. 1. Non virtute, ait, naturæ conceptus fuerat, ſed virtute gratiæ, non debebat vocari Zacharias à patre, ſed Ioannes à dono gratiæ, &c. Munus item ſuum & gratiam nomine innuebat: gratiæ enim Dei præcurſor erat, ideóque nomen gratiam Dei ſignificans, cœlitus acceptum præferebat. Gratia nominis (ait Guarricus loco citato) quod vocatum eſt ab Angelo, priuſquam Ioannes in vtero conciperetur, ſatis abundeque ſingularem in eo futuram Dei gratiam teſtabatur, &c.

D. Cyrillus.

D. Bonauen. Nomen Ioannis.

38. *Guarricus Abbas.*

Exod. 33. *Noui te ex nomine*, dixit Dominus Moſi: *& inueniſti gratiam coram me.* Ex nomine nouit Deus Moſem: ſed nomen filia Pharaonis illi impoſuit. *Exod. 2.* *Vocauit nomen eius Moyſes, dicens: Quia de aqua tuli eum*, &c. At Ioannem ex nomine nouit, quod ipſe, non à frigida aqua, ſed ab ardente gratia indidit. Moſes ab aqua merito nomen habuit, quia Lex Moſis, inſtar aquæ frigebat, gratiam propria vi largiri non valebat. Ioannes à gratia nomen ſortitus eſt, quoniam non Moſis, ſed gratiæ legem prænuntiauit. Quid ſit illud, *noui te ex nomine*, explicarunt Septuaginta Interpretes, his verbis: *Scio te præ omnibus*, id quod Ioanni maximè conuenit.

39. Vndecima, Mortiferum crimen nunquam commiſit, & in vtero fuit confirmatus in gratia. Nam vt ait D. Thom. 3. p. q. 27. art. 6. ad 1. ſanctificatis in vtero creditur præſtitum eſſe, vt de cætero mortaliter non peccarent. Vnde Abbas Guarricus ſerm. primo, Ioannis ſanctitatem appellat pene originalem: quia in vtero ſanctitatem accepit: quam nunquam amiſit. Mane ortus eſt noſter Lucifer, neque vnquam è cœlo, id eſt, gratia cecidit, quemadmodum ille de quo dicitur: *Quomodo cecidiſti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris?* Ille mane ortus cecidit, noſter mane ortus ſemper ſteterit. Singularis ergo fuit Ioannis innocentia, ſingularis noſtræ Lucernæ ſplendor, quem nulla peccati caligo potuit extinguere. O rationalis lucernæ inextinguibilis flamma (exclamat Iuſtinianus) non enim humanis eſt extincta feruoribus, neque temporalibus cruciatibus tepefacta, quin potius eo vehementius ardebat interius, quo exteriori amplius agitabatur impulſu.

D. Thomas.

Guarricus.

Iſaiæ 14. 40.

Iuſtinian.

In leuiora peccata, quæ venialia appellamus, an inciderit, ſi quæras: Galatinus lib. 7. cap. 9. & alij incidiſſe negant. Quartus modus (ait Galatinus) eſt, cum quis à peccato veniali præſeruatur, quo quidem modo Ioannes Baptiſta redemptus eſt, qui (vt quibuſdam placet) peccati venialis penitus expers fuit, ob id, quod de eo canit Eccleſia: *Nè leui ſaltem, maculare vitam, famine poſſes.* Hæc ille. Et Abulenſis Matth. 14. qu. 40. Ioannes ſanctiſſimus fuit in vtero; ideo nunquam peccauit mortaliter. Et etiam creditur communiter, quod nec venialiter peccauerit, ſicut Eccleſia cantat de eo, ſcilicet: *Ne leui ſaltem maculare vitam famine poſſes*, &c. Non eſt à ratione alienum, tam ſingulari viro, tam ſingulare priuilegium eſſe conceſſum; tamen incertum. Id verò mihi perſuadeo, lucernam hanc ardentem, ac lucentem, minimum habuiſſe fumi, id eſt, venialium peccatorum, ſi quæ habuit. Sed de Ioannis ſumma innocentia ſanctiſſimum pontificem audiamus.

An peccata Ioannes venialia commiſerit. Galatinus.

Abulenſis.

D. Gregor. Iob. 2. Numquid ait, credimus aliquid fuiſſe, quod in vita Ioannis mors tergeret? Sed quando ille, vel in cibo peccauit, qui locuſtas ſolummodo, & mel ſylueſtre edit? Quid Deo, vel de qualitate ſui tegminis deliquit, qui camelorum pilis corpus operuit? Quid de conuerſatione ſua offendere potuit, qui de eremo non receſſit? Quid illum loquacitatis reatus polluit, qui diſiunctus longè ab hominibus fuit? Quando illum vel ſilentij culpa attigit, qui venientes ad ſe tam vehementer increpauit, dicens: *Genimina viperarum, quis demonſtrauit vobis fugere à ventura ira?* &c. Beda etiam venerabilis in hom. de decollatione Ioan. Etſi, inquit, principali ſententia conſtat, quia in multis offendimus omnes: quis tamen noſtrum dicere audeat, Ioannem in actu, vel dicto habitu, vel victu peccaſſe? item: Quis in eius præcordijs peccato poterat eſſe locus, quæ & ante natiuitatem, Spiritus ſancti conſecrauit aduentus? Quando ſaltem humanæ conuerſationis intuitu, valuit à virtutis via, vel ad modicum deflecti; qui totam ab ineunte pueritia vitam ſolitarius peregit? Hæc ille.

D. Gregor.

42.

Bedæ.

43.

Duodecima, Ioannes à pueritia, hominum conſortia fugit, admirabilemque in ſolitudine vitam egit. Sub annis imbecillis ætatis (ait Iuſtinianus) ad deſerti ſecreta, Deo militaturus intrauit; ibique hirſutis camelorum pilis indutus, locuſtarum, ac mellis ſylueſtris vſus eſt cibo, atque aquæ contentus hauſtu, ſuper nuda decubabat humo, &c. Card. Petrus Dam. Receſſus monitum, ſyluarum anfractus, & vallium ſubterlacens vaſtitas, puero Patriarchæ, domicilia præbuerunt. Sed qui fieri poteſt, dices, vt puerulus deſerta ſolus loca incoleret, nec vel ferarum incurſus, vel ipſam ſolitudinem pertimeſceret? Reſpondeo eiuſdem Card. illis verbis: Non obſtitit ætatis infirmitas, quam maieſtas Domini fœcundabat, &c.

Iuſtinianus.

Card. Petrus Dam.

44.

Cæteri homines, mundum prius ingrediuntur, & deguſtant: deinde deguſtatum relinquunt. At Ioannes antequam mundum ingrederetur, mundum nec viſum, nec primoribus labris deguſtatum, deſeruit. Mira rerum conuerſio (ait idem Cardinalis) hominem vix mundum ingreſſum, mundi fugere gloriam, & ſæculi cupiditates, non ſolùm obliuiſci, ſed & neſcire: perpetuumque cum diuinitate ſtabilire conſortium. Hieronymus item in dialogo aduerſus Luciferianos; Ioannes poſt materni ventris hoſpitium, eremi deſerta ſectatus, paruulus de ſerpentibus luſit; qui oculis expectantibus Chriſtum, nihil aliud eſt dignatus aſpicere. Et ad Ruſticum: Viuebat, inquit, Ioannes in eremo, & oculis deſiderantibus Chriſtum, nihil aliud dignabatur aſpicere, &c.

Ioannis deſertum.

Card. Petr. Dam.

D. Hieron.

45.

Hæc Ioannis pueritia fuit, hæc teneræ illius ætatis admirabilia initia. Siquidem (vt Hieron. loco citato ait) Præcurſorem Domini ſic decebat creſcere. De illius autem incremento Orig. hom. 11. in Lucam: *Puer*, inquit, *creſcebat, & confortabatur Spiritu.* Non in eadem permanebat menſura, qua cœperat, ſed ſemper creſcebat in eo ſpiritus, & per ſingulas horas, & momenta, ſpiritu ſuccreſcente, anima quoque ſua incrementa capiebat. Et non ſolùm anima, ſed etiam ſenſus, & mens, argumenta ſpiritus ſequebantur. Abbas Guarricus Ioannis rudimenta primæuæ ætatis, grauitatem ſapientiæ vicere ſenilis. Qui enim antequam natus ſanctus fuit, quid mirum ſi in proceſſu conuerſationis plùſquam ſanctus fuit? &c.

Origenes.

Guarricus

46.

Decimatertia, Admirabilis fuit vita & pœnitentia Ioannis. Illius vitam Angelicam Chryſoſt. vocat. Continuum martyrium appellat Cardinalis Petrus Dam. D. Baſil. ieiuniũm perpetuum. Chryſoſt. hom. 10. in Matthæum: Ioannes, ait, nec tecto indiguit, nec lecto, non menſam, vel aliqua huiuſmodi requiſiuit, ſed angelica quadam vita, in carne mortali reſplendiuit. Et homil. 38. Neminem vidit vnquam conſeruorum, neque ab aliquo horum viſus fuit; non foro, non alia re humana vſus erat. Item: Ioannes ita in terris, quaſi in cœlo verſabatur, naturæ namque omni

D. Chryſoſt. Vita Ioannis angelica, continuum martyrium, ieiunium perpetuum.

omni necessitate superatæ mirabile quoddam peregit iter. Semper in hymnis, semper in orationibus fuit, nulli hominum antequam ad baptizandum accederet, Deo autem soli, sua semper offerebat colloquia. Hæc ille. Auctor imperfecti, hom. 27. Ioannes specie homo, gratia Angelus, quia nihil carnis erat in eo, nisi visio, sola, &c. Cardin. Per. Dam. Teneros artus, & sacratiori spiritu superfusos, continui quassat longitudo martyrij. Basilius concione prima de ieiunio, Ioannis vita quid aliud erat, quam vnicum ac perpetuum ieiunium? quamobrem: *Venit Ioannes* (ait Dominus) *neque manducans, neque bibens.*

47. *Auctor imperfect. Card. Pet. Dam.* *D. Basilius.* *Matth. 11.*

Fuit adeò admirabile hoc vitæ genus, vt absque vllis miraculis Israeliticum populum commouerit. Lege Eusebiũ, lib. 9. de demonstrat. ca. 5. Dum (inquit ille) mecum tacitus quæro, obòrta mihi est dubitatio, quid tandem illud esset in Ioanne, quo capta multitudo illa, admiraretur hominẽ, & prædicati baptismã pœnitentiæ, fidem haberet? Quidque illud, quo ducti omnes, vndique rebus propriis relictis, confluerent in desertum? Quid igitur illud erat, quod admirabundos omnes redderet? Num forsitan nouum vitæ genus? Procedebat enim ex deserto, inusitatum indutus habitum, omnem communem hominum consuetudinem declinans, sed ne victu quidem communi vescebatur. Nũquid igitur cum capillo quidem Nazaræum Dei viderent, qui quæ Deum facile deceat, faciem ostentaret, vestimenti inusitatum genus indutum, repentè nescio vnde è latebris solitudinis prodeuntem, & post prædicationem, rursus in solitudinem, & latebras recedentem, sine potu, sine cibo, abhorrentem à multitudine, meritò obstupescebat? &c.

48. *Eusebius.* *Nouum vitæ genus Iudæos trahebat.*

49. Decimaquarta, Ioannes Anachoretarum dicitur princeps, ab Hieron. in epist. ad Eustochium, de custodia virginitatis: Huius, inquit, vitæ, id est, Anachoritarũ, Auctor Paulus, Illustrator Antonius, & vt ad superiora conscendam, princeps Ioannes Baptista fuit. Et Cardinalis Petrus Dam. Ioannes ætatis supergressus infantiam, soli vacat diuinitati, forma vitæ, monachorum propositum, Anachoritarum principium, totius religionis assertio, &c.

Ioannes Anachoretarum princeps. *D. Hieron.* *Car. Petrus. Dam.*

CAPVT IV.

De aliis Prærogatiuis Baptistæ.

1. DEcimaquinta prærogatiua Ioannes propheta fuit, iuxta illud Zachariæ, *Tu puer Prophetа Altissimi vocaberis.* Donum verò prophetiæ, in vtero accepisse ait Antipater Bostrorum episcopus, in oratione de Baptista; Donum, inquit, prophetiæ, in vtero accepisti, saliens in ventre ea dicebas, quæ Mosi cum conferretur Deus significauit. Qua de causa te maiorẽ prophetis vocauit sponsus Ecclesiæ, quis enim ex prophetis, ex vtero matris narrauit mysterium. D. Greg. Iob. 2. Ioannes prophetiæ spiritu intra matris vterum impletus est. D. item Maximus, ser. 1. de Baptista: Ioannes, ait, nasciturum Dominum propheralis spiritus illuminatione præuidit, & natum priuilegio gratiæ singularis ostendit.

Antipater. *D. Gregor.* *D. Maxim.*

2. Fuit etiam *plusquam propheta*, vt Christus asseruit. Cæteros enim prophetas vicit, quia Messiam, & prædixit, & vidit; & baptizauit: vnde baptistæ nomen est allectus. Hieronymus ad Algas. qu. 1. Plus, inquit, quàm propheta Ioannes, quod ad priuilegium prophetale etiam Baptistæ accessit præmium, vt Dominum suum baptizaret. Et: *Plusquam propheta*, quod quem alij prædicauerant, ipse digito demonstrat. Theophyl. Luc. 7. Alij prophetæ de Christo tantum prædixerunt: Ioannes etiam vidit, & monstrauit. Alij prophetarunt, postquam egressi sunt ex vteris matrum: Ioannes antequam exiret de vtero agnouit Dominum, & exultauit, &c. D. Maxim. homil. 3. Plus, inquit, est quam propheta. Cum cæteri omnes, venturi adhuc Christi fuere præcones: hic autem, probatissimus venit Domini præsentis assertor. Plusquam propheta est, cuius manibus, quod nulli est præstitum prophetarum, baptizandum se Dei filius inclinauit, &c.

Matth. 11. *Ioannes propheta, & plusquam propheta.* *D. Hieron.* *Matt. 11.* *Theophyl.*

3. Cæteri prophetæ videntes appellabantur, quod futura & occulta præuiderent. Ioannes videns dici potest, non solum, quod futura, & occulta præuiderit, sed etiam, quod optatissimum Messiam, oculis ipsis corporeis viderit. *Beati oculi* (ait Dominus) *qui vident, quæ vos videtis. Dico enim vobis, quod multi prophetæ, & reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt*, &c. Reliqui prophetæ voluerunt videre, quæ Ioannes vidit, & non viderunt. O beatos Ioannis oculos. Vltimus ille fuit prophetarum, qui de Christi aduentu vaticinati sunt, vt cæterorum prophetarum vaticinationes, ostenso Christo, confirmaret. Ioannes idcirco (ait D. Maxim. homil. 3.) in hoc sæculum superna dispensatione directus est: vt non solùm ipse prophetali sublimaretur gloria, sed vt & omnium etiam per eum prophetarum præconia firmarentur, &c. Nouissimus fuit, & primus: nouissimus, qui de Christo prophetauit; primus, qui ostendit. Vt autem esset primus, fuit nouissimus. Speciali gratia (ait idem D. Maximus) ob hoc redemptorem mundi, Ioannes nouissimus prophetauit, vt ostenderet eum primus, &c.

Ioannes videns fuit. Luca 10. 4. *Ioannes nouissimus propheta etiam & primus. D. Maxim.*

Nullus post Ioannem propheta fuit, qui Messiam venturum nuntiaret. Vt enim ait Dominus: *Omnes prophetæ, & lex vsque ad Ioannem prophetauerunt.* quocirca Chrysol. serm. 127. Ioannem vocat silentium prophetarum. Quid enim opus est iam prophetis (ait Hilarius Arelatensis episcopus, homil. 2. de Baptista) cum ille præsens sit, qui propheticis promittebatur oraculis: Quid ergo dicturi sunt Iudæi? aut Christum venisse consentiant, aut dent prophetas, qui annuntient Christum esse venturum. Hæc ille. Et quidem si Messiam Deus nondum misisset, saltem prophetam aliquẽ, qui de illo vaticinaretur, ad Iudæos per tot sæcula misisset, sed quia Messias iam venit, nullum misit.

Matth. 11. 5. *Chrysol. Ioannes, Auctor prophetarum, silentium. Arel* *Nullum prophetam ad Iudæos eius mittit, quia Messias iam venit.*

Decima sexta. Ioannes illibatam virginitatem, votoque confirmatam, perpetuò cõseruauit; quamobrem à D. Chrysologo, sermon. 127. virginitatis speculum appellatur, pudicitiæ titulus, castitatis exemplum. A Sancto vero Theodoro Studit. in oratione de Baptista, lilium castitatis dicitur; Lætare, inquit, sterilis, quod ex deserta matrice, produxisti lilium castitatis, rosam spiritalis fragrãtiæ, pratum bonorum feracis continentiæ, &c. Similis fuit Ioannes illi lilio, quod inter spinas consitum dicitur. *Sicut lilium* (ait Salomon) *inter spinas.* Lilium virginitatis erat Ioannes, sed vt lilium odorem, viroremque perpetuum conseruaret, spinis vndique sese sepiuerat. Egregium enim aduersus carnis illecebras sepimentum, spinæ sunt, id est, pœnitentiæ durities, atque asperitas.

6. *Christ. Ioannes illibatã castitatem inter spinas pœnitentiæ.* *Cant. 2.*

Erat præterea Ioannes lilium, siue rosa deserti. In deserto enim, ab hominum consuetudine longè semoto, castitatis rosa felicissimè crescit, inter homines, ac præcipue inter fœminas marcescit. Ioannes Baptista (ait Hieron. in epist. ad Rusticum) nec matris affectu, nec patris opibus vincebatur, vt in domo parentum cum periculo viueret castitatis. Viuebat in eremo, & oculis desiderantibus Christum, nihil aliud dignabatur aspicere: vestis aspera, Zona pellicea, cibus locustæ, melque syluestre: omnia virtuti, & continentiæ præparata. Hæc ille. Si antra deserti petuit, *ne leui saltẽ, maculare linguam famine posset*, antra etiam deserti fugiens petiuit, ne leui saltem fœminæ aspectu maculare vitam aut colloquio posset. Quidam (Hieron. teste Aggæi 3.) Ioannem Angelum incarnatum fuisse putauerunt: verùm decepti sunt. Non fuit ille natura Angelus, sed fuit Angelus vita & castitatis eximiæ puritate. Nam in carne præter carnem viuere Angelica est vita.

7. *Castitas inter homines, & fœminas non marcescit, si velit omne periculi. D. Hieron.*

8.

Quod autem Ioannes voto virginitatem confirmarit, verisimilitudinem habet. Cùm enim præstantior sit virginitas voto illustrata; credibile est, diuini Baptistæ virginitati, tantum ornamentum non defuisse.

Voto confirmauit virginitatem Ioannes.

Decima septima. Ioannes doctor fuit. *Præibis* (ait Zacharias) *ante faciem Domini, parare vias eius, ad dandam scientiam salutis plebi eius*, &c. Qui scientiam dat salutis, doctor eius salutis. Sed in quanam Academia, scientiam, quam docuit, noster didicit doctor? à quonam cancellario, ad doctoris gradum euectus est. Solitudo illius fuit Academia, magister Spiritus Sanctus, idemque cancellarius. Vnde Bern. in serm. de Baptista; Ioannes, inquit, in spiritu, tanquam Angelus eruditur, nimirum tanto propinquior Deo, quanto vox verbo vicina, cui nulla voce illa media, quod foris sonet oporteat intimari. Neque enim Ioannem præ-

Ioannes doctor scientiæ salutis. 9. *D. Bernard.* *Ioannes à seipso eruditus.*

D. Chryſoſt. dicatio, ſed inſpiratio docuit, &c. Chryſ. hom. 12. in Ioan. Ioannes cum ſe omnibus ſenſibilibus exuiſſet, aliis magiſtris non indiguit, ſed cœlitus eruditus eſt, &c.

Vos eſtis lux mundi, dixit Apoſtolis Dominus. De Ioanne verò; *ille erat lucerna lucens, & ardens.* Ardens, inquam, charitatis feruore, lucens doctrinæ ſplendore. Doctorum enim proprium eſt, doctrinæ luce mortales illuminare, intus vero, diuini amoris ardoribus flagrare. Ardens erat Ioánnes (ait Bernard.) triplici ardore. In ſeipſo, vehementi auſteritate conuerſationis; erga Chriſtum, intimo quodam, & pleno feruore deuotionis, erga peccantes proximos, conſtantia liberæ increpationis, &c. Præterea, lucens erat, triplici ſplendore, vt ait idem ſanctiſſimus parer exemplo, digito, verbo. O felicem doctorem, qui hunc doctorem imitabitur, qui corde ardẽs, exẽplo, verboque, fuerit lucẽs.

10. D. Bernard. *Ardebat Ioannes, & lucebat.*

Ioan. 1.

Decima octaua. Ioannes teſtis Chriſti fuit locupleriſſimus, ac certiſſimus, iuxta illud: *Non erat ille lux, ſed vt teſtimonium perhiberet de lumine.* Huiuſmodi autem teſti, tria neceſſaria ſunt. Scientia rei, de qua teſtimonium dicit, vitæ ſanctimonia ab omni abhorrens mendacio, apud homines auctoritatis pondus. Hæc tria in Ioanne mirum in modum effulſere. In primis ſcientia enituit accepta diuinitus, propheta enim fuit & pluſquam propheta, quia propheras omnes, ſcientia de Meſſia vicit. Deinde vitæ ſanctimonia tanta ſplenduit, vt inter natos mulierum, nullus maior ſurrexerit. Auctoritatis verò pondus tantum habuit, vt Meſſias exiſtimaretur. Vnde D. Cyrill. lib. 1. in Ioann. ca. 7. Quomodo, inquit, auctoritati Ioannis credendum non erat; qui tanto cumulo virtutis præfulſit, vt lux ipſa, id eſt, Meſſias, à nonnullis eſſe crederetur?

11. *Teſti tria neceſſaria, in Ioanne effulſere.*

D. Cyrillus.

Teſtes habebat Chriſtus aduentus ſui, legem, ac propheras; verùm voluit præterea habere pluſquam propheram, à quo digito iam præſens oſtenderetur. Lex, & propheræ, de venturo teſtimonium ferebant, at Ioannes, & de venturo, & de præſenti teſtimonium dixit. Quòd venturum prædixerit, conſtat ex Pauli verbis, *Ioannes baptizauit baptiſmo pœnitentiæ populum dicens, in eum qui venturus eſſet poſt ipſum, vt crederent*, &c. quòd præſentem oſtenderit exploratum eſt, illius enim celeberrimum eſt teſtimonium illud: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.*

12. *Act. 17.*

Secundus Chriſti aduentus manifeſtus erit: teſtibus ergo, qui illum præſentem indicent, non erit opus. Quemadmodum enim ſolis aduentus, teſtibus non indiget, quia à cunctis hominibus, oculis conſpicitur, ita ſecundus Chriſti aduentus, teſtibus non indigebit, quia coram vniuerſo orbe comparebit. At primus aduentus, quia occultus fuit, & hominibus ignotus, teſtibus opus habuit. Adhibuit ergo Deus teſtes, primum legem, & propheras, deinde etiam Ioannem, adhibuit præterea miracula eximia, atque doctrinam. Si noctu quempiam agnoſcere velis, lucernam inflámes opus eſt, noctu natus eſt Chriſtus, noctu in orbem venit Meſſias, id eſt, ignotus, & humilis. Multas igitur incendere faces oportuit, quæ illius faciem indicarent, inter has, vna fuit Ioannes lucerna, ardens, & lucens. Venit Chriſtus (ait Auguſt. tract. 35. in Ioann.) contemnendus, & honorandus, venit negandus, & confitendus. Talis ergo venit, vt oporteret ei lucernam teſtimonium perhibere. Nunquid opus erat, vt Ioannes, tanquam lucerna, perhiberet teſtimonium dici, vt dies ipſe ab infirmitate noſtra poſſet videri? Hæc ille. Quemadmodum olim coram teſtamenti arca, aureum candelabrum lucebat, templumque illuminabat, ita coram Chriſto aureus Ioannes fulgebat, Iudæamque ſuo ſplendore illuſtrabat.

Secundus aduentus Chriſti non indigebit teſtibus, qui præſentè indicent.

13. *Chriſtus occultans ſeipſum, ideo lucerna fuit opus, id eſt, teſtimonio Baptiſtæ.*

14. *Ioannis operatio præparatoria ad Chriſtum.*

D. Thomas.

Decima nona. Ioannes Chriſti præcurſor fuit, cucurrit enim ante Chriſtum, viamque illi ad domum præparauit. Hoc præcurſoris fuit officium, Chriſto plebem præparare, aduentantemque Dominum prædicere. Tota doctrina (ait D. Th. 3. p. quæſt. 38. art. 3.) & operatio Ioannis, præparatoria erat ad Chriſtum; ſicut miniſtri, & inferioris artificis eſt, præparare materiam ad formam, quam inducit principalis artifex, &c. Merito ſanè præcurſor dicitur Ioannes, fuit enim expeditiſſimus Chriſti nuntius; & ad ferẽda Domini mandata, omnibus huius vitæ abiectis oneribus paratiſſimus. Quamobrem Rupert. in Ioan. c. 1. Singulariter (inquit) nũtius eſt Ioannes; cui nunquam ſubſiſtere, nunquam diuertere, nullum vacauit cum ſæculo ſermonem habere, non domum, non agrum poſſidere, non affines agnoſcere, ſed vrgente ſermone Domini nudus, & expeditus currere habebat, ante faciem Chriſti. Hęc ille. Angelicus fuit præcurſor. Quemadmodum enim Angeli à Deo miſſi è cœlo, expeditiſſimi ad nos veniunt, in via minimè ſubſiſtunt, honores, diuitias, & reliqua caduca bona pronihilo ducentes prærereunt, nihilque ex mundo contagionis referunt; ita Ioannes. Propone tibi, ob oculos illius effigiem illam, quam Matthæus depingit; expeditiſſimi præcurſoris imaginem cernes: *Ioannes*, (inquit) *habebat veſtimentum de pilis Camelorum, & Zonam pelliceam circa lumbos ſuos; eſca autem eius erat locuſtæ, & mel ſylueſtre*, &c. Quid hic non maximè eſt expeditum?

Ioannes præcurſor angelicus.

Matth. 3.

16.

Vigeſima. Ioannes tantæ fuit apud homines auctoritatis, vt Meſſiæ dignitate dignus Iudæis viſus fuerit. quod docet Lucas his verbis: *Exiſtimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus ſuis, de Ioanne, ne forte ipſe eſſet Chriſtus*, &c. Tanta in Ioanne excellentia erat (ait Auguſt. ſerm. 2. de Baptiſta) tanta gratia, vt ipſe putatus ſit Chriſtus. Abbas Guerricus, Ioannis tam magnifice ſanctitas efflоruit ſupra modum aliorum, vt crederetur ſanctus ſanctorum.

Ioannes Meſſiæ dignitate dignus, Iudæis viſus. Luc. 3. D. Auguſt.

At opinio hæc, & auctoritas qua maxima apud homines valuit; Chriſti myſterio inſeruiit, mirum enim in modum teſtimonium, quod de Chriſto ferebatur, extollebat. Quod (ait Auguſt. ſerm. 2.) eſt maius teſtimonium veritatis; quam ſe humiliando eum agnoſcere, cui æmulando potuit inuidere? &c. Nonne maximam Chriſto gloriam, verba illa Ioannis, attulere? *Venit fortior me poſt me, cuius non ſum dignus, procumbens ſoluere corrigiam calceamentorum eius.* Nam quanto Ioannis auctoritas, nominisque ſplendor maior erat, tanto Chriſto glorioſius teſtimonium reddebat; dum ſe illo multo inferiorem prædicabat. Vnde Auguſtin. in præfat. 2. Pſal. 29. Quandoquidem (inquit) nihil maius exitit, in genere humano, quam Ioannes Baptiſta, nec in natis mulierum exſurrexit; ſi quæris excellentiam hominis, Ioannes Baptiſta eſt. Cuius autem Ioannes, ſe dicit non eſſe dignum corrigiam calceamenti ſoluere; quid erat ille, niſi amplius, quam cæteri homines? Argumentatur hunc in modum ſanctiſſimus pater. Ioannes omnes homines ſanctitate ſuperauit; ait ille, Chriſtum ſibi anteponit; ergo Chriſtus omnes homines ſuperabat, & Deus erat. Item, ſerm. 4. de Baptiſta, Ioannes tam magnus agnoſcit Dominum in paruo magnũ; agnoſcit homo eum, qui venerat homo Deus. Si enim *in natis mulierum*, id eſt, in hominibus; *nemo exurrexit maior Ioanne Baptiſta*; quiſquis Ioanne plus eſt; non tantum homo, ſed & Deus eſt.

17. *Guerricus. Marc. 3. Ioannis auctoritas teſtimonium de Chriſto extollebat. D. Auguſt. Nihil maius extitit in genere humano, quam Ioannes, excipe Chriſtum ac Deiparam Virginem.*

18. *Quid maior homine, nonne tantum homo, ſed & Deus eſt.*

Vigeſima prima. Ioannem Deus baptizare iuſſit, vnde Baptiſta eſt appellatus. *Qui miſit me baptizare*, id eſt, Deus, *ille mihi dixit*, &c. Confluentibus autem ad baptiſmum hominibus Chriſtum annuntiabat: hinc illud: *Vt manifeſtetur in Iſrael* (ſcilicet Chriſtus) *propterea veni ego in aqua baptizans.* Et illud: *Ioannes baptizauit baptiſmo pœnitentiæ populum, dicẽs in eum qui venturus eſſet poſt ipſum, vt crederẽt.* Præterea, ad baptiſmum Chriſti, baptiſmo illo viam muniebat: *Ego* (inquit) *baptizo vos in aqua; qui autem poſt me venturus eſt, ipſe vos baptizabit in Spiritu Sancto.* Damaſc. lib. 4. fid. cap. 10. Ioannis (inquit) baptiſma rudimentarium fuit, eosque qui baptizabantur ad pœnitẽtiam ducens, vt poſtea Chriſti fidem amplecterentur. Itaque Ioannes hominẽs per aquam ad ſpiritum ante præparabat. D. Iuſtinus, qu. 37. Ioannis baptiſmus præludium erat quoddam euangelij gratiæ. D. Cyril. lib. 2. in Ioan. c. 57. Quẽ admodum lex Moſis futurarum rerum, & ſpiritalis cultus, præparatio quædam fuit, occultam veritatem parturiens, ſic baptiſmus Ioannis, ad baptiſmum Chriſti collatus, præparationis vim obtinebat. eodem loco eundem baptiſmum introductorium appellat.

Deus iuſſit baptizare Ioannem. Ioan. 1. Ibidem.

19. *Ioan. 1. act. 9. Ioan. 1.*

Ioannis baptiſmus rudimentarius & præludium. D. Damaſc. D. Iuſtinus. D. Cyrillus.

20.

Admirabilis verò hominum concurſus ad baptiſmum Ioannis fiebat, vt docet Marcus: *Egrediebatur* (inquit) *ad Ioannem omnis Iudææ regio, & Ieroſolymitæ vniuerſi, & baptizabantur ab eo.* Mirum hoc, ſed multo admirabilius eſt, Chriſtum Opt. Max. inter reliquos ad baptiſmum conueniſſe, & ab ipſo Ioanne fuiſſe baptizatum. O admirabilem Ioannis dignitatem, ô Chriſti ſtupendam humilitatem. Tibi ô

Chriſtum Ioannes baptizauit, & Apoſtolos. Marc. 1.

Ioannes

Card. Petrus Dam. 21. Ioannes (ait Card. Pet. Dam.) datum est, quod omnibus est negatum, baptizare eum, qui baptizat in Spiritu Sancto & igne: virginemque, Virginis filium, virgineis manibus, irrorare. Totus obstupeo baptizanti, hominemque Dei magistrum reuereor, dignantem admiror, veneror dignationem, &c. Apostolos quoque à Ioanne baptizaros, verisimile est, si enim magister est baptizatus, cur non, & discipuli? hoc sentit Tertul. in lib. de baptismo cap. 12. Ipse (inquit) Dominus nullius pœnitentiæ debitor tinctus est, nũquid peccatoribus, id est, discipulis, non fuit necesse? Et Chrysost. hom. 1. in Acta Apostolorum, Discipuli (inquit) à Ioanne baptizati sunt, id ne cui mirum videatur. Si enim meretrices & publicani ad illum baptismum venerunt, multo magis venerunt ij, qui postea erant baptizandi spiritu, &c.

Tertull.

Chrysost.

22. Vigesima secunda. Ioannes pœnitentiæ præco fuit, voce, vita, baptismo. Voce, quia illius vox illa est, *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum*? Vita, quia tota illius vita pœnitentię perpetuum quoddam præconium fuit. Totus *vox* quędam erat, *clamantis in deserto, pœnitentiam agite*: hoc clamabat solitudo inculta, vestis aspera, cibus tenuissimus. Baptismo, quia illius baptismus, baptismus erat pœnitentię? *Venit in omnem regionem Iordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum.* quos enim baptizabat, ad pœnitentiã permouebat, eratque baptismus ille pœnitentium, non vero eorum, qui pœnitentiam respuebant.

Matth. 3. *Ioannes vox, vita, & baptismo pœnitentiæ præco fuit.*

Luce 1. *Baptismus Ioannis erat pœnitentium.*

Vt autem suauem pœnitentiam cognosceremus, pœnitentiæ tãtus præco, melle sylvestri in deserto pascitur. Melle enim sylvestri, id est, magna spiritus dulcedine, qui pœnitentiæ se mancipant, reficiuntur. Sylvestre tamen dicitur mel, quia omnis huius vitæ dulcedo sylvestris est, si cum cœlesti conferatur.

Melle pascitur pœnitentia.

23. Vigesima tertia. Primus Ioannes regnum cœlorũ explicatè nuntiauit. In testamento vetere, sub vmbris regnum cœlorum latebat; lucerna ardens Ioannes vmbras depulit, verbique sui splendore illud patefecit. *Pœnitentiam*, inquit, *agite, appropinquauit enim regnum cœlorum*: Ostendit itaque Ioãnes, & regem, & regnum, Christum, inquam, & cœlum, cuius ille Dominus, & rex est sempiternus. O nuncium omni cum lætitia excipiendum. Quemadmodum longa nauigatione iactati, terræque cõspectu diu priuati, magno gaudio vocem excipiunt, quæ apparere iam terram nuntiat, ita

Ioannes primus regnum cœlorum explicate nuntiauit.

24. Iudæi, tot sæculorum fluctibus agitati, & regni cœlorum aspectu tam longo tempore carentes, magna cum exultatione, diuinæ vocis, id est, Ioannis, nuntium, appropinquare regnum cœlorum affirmantis, audire debuerunt. Ioannes (ait Euthym. Matthæi 3.) regnum cœlorum annuntiabat, de quo Iudæi tunc primum audiebant. D. Hier. eodem capite, Primus Baptista regnum cœlorum prædicat, vt præcursor Domini, hoc priuilegio honoretur. Card. Petr. Dam. Verbum pœnitentiæ dulce & glorioſum, verbum regni cœlorum lætum, & adorandum, illi soli primario conueniens, id est, Ioanni, qui primus, noui testamenti posuit

Euthymius. D. Hieron. Card. P. tyus Dam. D. Chrysost.

25. fundamenta, &c. Chrys. hom. 10. in Matth. Nihil vsitatum Ioannes annuntiabat, ac solitum. Nulla prœlia, nulla certamina, nullas de terreno hoste victorias, non pestes, ac fames, non expugnationes Babylonicas, ac Persicas, non vrbis captiuitatem, neque eorum quicquam, quæ prius audire consueuerant, sed cœlum annuntiabat, & illud, quod promittitur regnum, atque gehennæ supplicium, &c.

Vigesima quarta. Ioannes veluti Orizon quidam fuit, legis veteris, & nouæ. Fuit enim, vt asserit Diuus Th. 3. p. q. 38. art. 1. terminus legis, & initium euangelij. Quocirca D. Greg. Nazianz. orat. 21. Ioannem mediatorem vocat noui & veteris testamenti. D. Augustin. contra duas epistolas Pelag. libr. 3. c. 4. Ioannes tanquam præteritæ dispensationis limes, qui mediatorem non aliqua vmbra futuri, vel allegorica significatione, vel vlla prophetica prænuntiatione venturum esse significans, sed digito demonstrans, ait, *Ecce Agnus Dei*. D. Cyrillus. D. Paulinus. D. Chrysol. Tertullian. D. Thom. Nazianz. D. Augustin. 26.

D. Cyrillus. D. Paulinus. D. Chrysol. Tertullian.

gelij erat Ioannes baptizans. Diuus Paulinus de Sancto Felice; euangelij sacra ianua, metaque legis. Diuus Chrysologus; sermon. 91. Ioannes legis, & gratiæ fibula. Tertullianus, lib. 4. contra Marcionem, cap. 33. Agnoscamus Ioannem, constitutum inter vetera & noua, ad quem desineret Iudaismus, & à quo inciperet Christianismus, &c.

At dices, lex vetus, ad Christi vsque mortem, Iudæos obstrinxit; quomodo igitur Ioannes legis terminus, & euangelij initium dici potest? Respondemus, nequaquam legis terminum dici, & Euangelij initiũ, quòd legem veterẽ abrogarit; Sed quòd legis extremus prophera fuerit, inter noua & vetera vt Tertull. ait, constitutus. & vt ait Nazianz. inter nouum, & vetus testamentum medius. Quia ergo extremus propheta legis veteris fuit, legis veteris meta appellatur, quia Christum ostendit, illi plebem præparauit, regnumque cœlorum annunciauit; Euangelij initium vocatur. Quemadmodum Lucifer noctis finis, & diei initium est; ita Ioannes legis veteris finis, & nouæ principium fuit.

27. *Ioannes legis terminus, & initium euangelij, quomodo appelletur.*

Vigesima quinta. Martyr fuit. Quia enim adulterum Herodem arguebat, vitam & perdidit, & inuenit. Perdidit temporariam, inuenit æternam. Transfertur (ait Chrysol. serm. 173.) ista morte vita Martyris, non auferetur, morte magis claruit, qui ob hoc mortuus est, vt viueret in æternum. Ecce tu Herodes iaces in morte, Ioannes viuit occisus, &c. Adulterij autem illam reprehensionem, legitimam fuisse martyrij causam D. Th. docet 2. 2. q. 124. art. 5. Ad fidei, inquit, veritatem, non solùm pertinet ipsa credulitas cordis, sed etiam exterior protestatio, quæ quidem fit, non solùm per verba, quibus aliquis confitetur fidem, sed etiam per facta, quibus aliquis fidem se habere ostendit. Et ideo omnium virtutum opera, secundum quod referuntur in Deum, sunt quædam protestationes fidei, per quam nobis innotescit, quod Deus huiusmodi opera à nobis requirit, & nos pro eis remunerat, & secundum hoc possunt esse causa martyrij. Vnde & beati Ioannis Baptistæ martyrium in Ecclesia celebratur, qui non pro neganda fide, sed pro reprehensione adulterij, mortem sustinuit. Hæc D. Th. & D. August. ad finem Psalmi 140. Non occiditur Ioannes à Iudæis, qui perhibebat liberum testimonium Christo, quem occiderunt Iudæi, sed occiditur ab Herode, quia dicebat ei: *Non tibi licet habere vxorem fratris tui*, pro lege quidem veritatis, pro æqualitate, pro iustitia, ideo sanctus, & ideo martyr, &c. Item eodem loco: Multi mortui sunt, & martyres sunt, multi & prophetæ talia passi sunt, non tamen ideo moriebantur, quia prænuntiabant Christum, sed quia peccata hominum dicebant in eos, & eorum iniquitatibus liberius resistebant, & habentur inter martyres. Iustè enim si non pro nominis Christi confessione, tamen pro veritate occisi sunt, &c.

28.

D. Thom.

29.

D. August. Ioannes Martyr.

Ioseph quia adulterium fugit, in carcerem missus est: Ioannes quia adulterium reprehendit, est ingulatus. Ardentem, lucentemque lucernam libido extinxit, vocem in deserto clamantem silere fecit. O scelus tartareum! Quid extinxit, dixi, & silere fecit? Non est extincta lucerna, imò nunc multo maiorem cœlo & terræ splendorem præbet, non silet vox, imò nunc etiam toro orbe clamat, vt Ambr. ait ser. 9. Non tantum, inquit, illo tempore clamauit Ioannes, sed & hodie clamat, ac licet dormierit, vox tamen eius viuit. Dicit enim, & nobis hodie: *Parate viam Domini*, &c. Rupertus Ioan. 1. Non carcer Herodis adulteri, Ioannis capat continere potuit, quin per omnem mundum quadrigis emicans Euangelicis, cum firmamento cœli, enarret gloriam Dei, id est, cum Apostolis altissimum ferret testimonium Verbo Dei, sicut vsque hodie personare non desinit in Euangelio. Hæc ille. Iugulauit Ioannem Herodis libido, at purpureus ille cruor, aureo, gemmatoque torque sacrum collum cinxit. Vnde illud Chrysologi, sermo. 173. Ioannes martyrij torquem meruit ex cruore.

30. *Vox Ioannis etiam nunc clamat.* D. Ambr.

31. D. Chrysol.

Vigesima sexta. Tres habet aureolas Ioannes in cœlo: Virginitatis, Martyrij, & Doctoratus, siquidem virgo fuit, martyr, & doctor. Tria habet serta, primum ex candidissimis liliis, secundum ex rubentibus rosis, tertium ex purpureis violis, quæ nunquam marcescunt, contextum. Etenim lilia virginitatem significant. Vnde illud Ambrosij, de institutione virginis, cap. 15. Christi lilia sunt specialiter, sacræ virgines, quarum est splendida & immaculata

D. Ambrosius.

32.

Ioannes virgo, martyr, & Doctor.
D. August. Ioannes pacis & pretij coronas accepit.

lata virginitas. Martyrium rubentes indicant rosæ, spinis plenæ, id est, tormentis: Cœlestem doctoratum, purpureæ violæ. Certent (ait August. ser. 36. de sanctis) singuli, amplissimas accipere dignitatum coronas, vel de virginitate candidas, vel de passione purpureas. In cœlestibus castris, pax, & acies, habent flores suos: quibus milites Christi coronantur, &c. Multi Christi milites pacis tantum, alij acies flores nacti sunt, noster Ioannes omnes, tam pacis, quam certaminis coronas est promeritus.

33. Vigesima septima. Ioannes *Magnus fuit coram Domino*, quod Angelus patri prædixit. Multi magni sunt coram seruis, Ioannes *Magnus fuit coram Domino*, multi magni sunt in oculis suis, partui in oculis Dei. Ioannes paruus fuit in oculis suis, sed magnus in oculis Dei. *Etenim manus Domini* (vt Lucas ait) *erat cum illo.* Hæc manus fecit magnum; huius manus magnum opus, magnus Ioannes est. Iacob filium habuit dilectissimum, qui Benjamin, id est, filius dexteræ dicitur, Deus filium habuit clarissimum Ioannem; qui filius dexteræ Dei manus, merito dici potest. Etenim manus Domini dextera erat cum illo.

Ioannes magnus coram Domino, & Benjamin, id est, filius dexteræ manus Dei.

Sinistra manu operatur Deus illa, quæ ad naturam pertinent: dextera vero illa, quæ gratiæ sunt. Cum igitur Ioannes opus maximæ fuerit gratiæ; merito filius dexteræ nuncupatur. Vnde Ambros. serm. 63. Ioannem (ait) concipit non natura, sed gratia. Et Guarricus Abbas: Ioannis natiuitatem gratia operatur; natura miratur. Non mirantur Ioannem solùm Iudææ montana, sed ipsa etiam natura miratur; dicens: *Quis putas puer iste erit? etenim manus gratiæ est cum illo:* Quamobrem merito Ioannes, id est, Dei gratia nominatur. Quia per excellentiam fuit gratia in Ioanne (ait D. Anton. tom. 3. summæ, tit. 18. cap. 6. §. 6.) ideo fuit illi impositum nomen importans gratiam. Hæc dextera Dei, magnum illum fecit coram Domino.

34. *D. Ambr. Guarricus. Ioannis natiuitatem gratia operatur, natura miratur.*

Est quædam coram hominibus magnitudo fallax, altera coram Domino vera. Coram hominibus magnum efficiunt, quæ extra nos sunt bona, de quibus Seneca, epist. 41. Domum, inquit, pulchram habet, multum serit, multum fœnerat, nihil horum in ipso est, sed circa ipsum, &c. A rege sceptrum, coronam, purpuram, satellites, aurum, argentum, cæteraque bona externa, quæ illum attollunt, tolle, ex magno efficies paruum, ex maximo minimum. Ideo mors pauperes æquare regibus dicitur: quia cum bona hæc fucata detrahit, cuncta corpora in eúdem puluerem redigit. Hæc, quæ apparent bona, magnum hominem reddunt, in speciem tantum, & vt ita dicam apparentem, quemadmodum tiaræ ingentes capiti impositæ. Magnus est homo, altissimo tectus galero, vel tiara, sed apparenter, non verè. Magnus est homo altissimo tectus honore, vel opibus, si virtute careat, magnus est, sed in speciem, coram hominum oculis, non coram Domino.

35. *Seneca. Coram hominibus magni quinam sint.*

Magnitudo coram Domino, non fucatis bonis, & externis, sed iis quæ inhærent animo, constat. Nam vt rectè ait Origenes, homil. 12. in Leuiticum: Peccatum hominem facit paruum, & exiguum, virtus eminentem præstat, & magnum. Item; Anima quanto in virtutibus crescit: tanto prolixiorem reddit magnitudinem sui. Et Bernard. serm. 27. in Cant. Quantitas cuiusque animæ, æstimetur de mensura charitatis, quam habet, vt, verbi gratia, quæ multum habet charitatis, magna sit: quæ parum, parua: quæ verò nihil, nihil: dicente Apostolo: *si charitatem non habuero, nihil sum*, &c.

36. *Bona externa, magnum efficiunt coram hominibus, interna, magnum coram Deo. Origenes. D. Bernard. in Cor. 13.*

Conuertere in Ioannem oculos, externorum bonorum nihil possidet: ideoque apparentem, & fucatam magnitudinem, non habet. Non opulentam domum, sed solitudinem colit, non aureas vestes, sed camelorum pilos induit, non exquisitis epulis, sed locustis, & melle syluestri pascitur, non odorifero vino, sed aqua sitim pellit, non famulorum turba, sed angelorum, stipatus incedit. Si externis tantum oculis illum metiaris, paruus tibi, vel etiam minimus videbitur, at omnis gloria eius ab intus, vbi vera est, & gloria, & magnitudo. Fide splender, spe attollitur, charitate flagrat, virginitate nitet, admirabili abstinentia lucet, paupertate ditescit, solitudine grandescit, omniumque virtutum incremento cœlestis quidam gigas efficitur, cui illud congruat, *Exultauit*, præcursor Ioannes, *vt gigas, ad currendam viam.* Haud dubium, quin tantum gigantem, diabolus, ea in solitudine, admiratus sit, tantamque virtutis molem horruerit, insidias, & certamen pararit. Sed quotiescunque cum eo certauit, victus abscessit. Magnus itaque Ioannes coram Domino, sed quam magnus fuerit iam videamus.

Psalm. 18.

37. 38. *Ioannes Gigas spiritu. Psalm.* 118.

Vigesima octaua. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne baptista. Quantus fuerit Ioannes, hæc Christi verba demonstrant; quæ diuus Hieronymus, Matthæi. Chrysost. Euthym. Theophyl. D. August. lib. 50. homiliarum, in homil. 44. & tract. 13. in Ioannem, D. Ambros. Luc. 7. vniuersim exponunt, in hunc sensum: Non surrexit maior homo, Ioanne Baptista. D. Hilarius Canone 11. & D. August. in lib. quæstionum veteris ac noui testamenti. qu. 26. de prophetis interpretantur; Ioanne (ait Hilarius) ex natis mulierum, nullus maior propheta surrexit, & August. Dominus dicit; *Nemo maior inter natos mulierum propheta, Ioanne.* Hunc verò germanum esse Verborum sensum, constat ex Luc. 7. eo enim capite sic Christus loquitur: *Dico vobis, maior inter natos mulierum propheta Ioanne Baptista, nemo est.* Idem Matthæus subintellexit. Vel forsitan Spiritus sanctus Matthæo indicauit, Christum omnibus hominibus vniuersim, Ioannem præponere voluisse; cum prophetis sanctissimis illum prætulit; ideo genetatiui sententiam scripsit.

D. Hieron. D. Chrysost. Euthymius. Theophyl. D. August. D. Ambr. D. Hilarius.

39. *Ioanne maior non surrexit inter natos mulierum quomodo intelligendum sit.*

Quod igitur ex illa colligitur, hoc est; Nullum ex prophetis, aut patriarchis, cæterisque viris sanctis, qui ante Ioannem vixerunt, Ioanne fuisse maiorem. Non tamen colligitur, non fuisse parem aliquem, vt Hieron. obseruauit. Non cæteris, inquit, prophetis, & patriarchis, cunctisque hominibus Ioannem prætulit, sed cæteris coæquauit. Et Aug. q. 26. indicata: Nō dixit Christus, omnib. maior est Ioānes; sed nemo propheta illo maior est. Hoc est, æquale habet, maiorē non habet. Elias ergo par illi est, &c. Et li. 2. contra aduersariū legis, & prophetarum, c. 7. Potuerunt esse prophetæ aliqui Ioannis æquales, aliqui minores, nullus maior, propter sententiam Domini. Hilarius Arelatensis Episcopus, hom. 1. Dicens Christus *inter natos mulierum, non surrexit maior Ioanne*, non eum summis priorem, sed primis pronuntiauit æqualem. Comparauit itaque eum perfectis, non præcellit. Beda Luc. 7. Non cæteris prophetis, & patriarchis cunctisque hominibus, Ioannem prætulit, sed Ioanni cæteros exæquauit, &c. Idem Hilarius, Ioannem putat nulli esse secundum, Meritò, inquit, inter conseruos nulli secundus esse creditur, cui solus Dominus antefertur. Quæ cum ita sint, cui nullum præpositum in præconio Christus, vide si ei vllum sit prælaturus in præmio, &c.

D. Hieron. D. August. Hilarius Arelat. Beda.

40.

41.

Veruntamen Auctor imperfecti Matth. 11. arbitratur, nullum sanctum parem alterum habere, sed aut esse maiorem, aut minorem. Vnde efficitur, Ioannem nullum habere æqualem, atque adeò cæteris, vel minorem esse, vel maiorem. Minor non est, vt verba Christi probant, ergo maior. Scriptura (ait is auctor) non dicit Ioannem maiorem esse cæteris sanctis, sed cæteros sanctos non esse maiores Ioanne: coæquauit eum cæteris, non præposuit. Sed cum tanta sit iustitiæ altitudo: puto quod omnes sancti, quantum ad subtilitatem diuini iudicij: inuicem sibi, aut inferiores sunt, aut priores. Ex quo intelligimus, quoniam qui maiorem se non habet, omnibus maior est. Hæc ille.

Nullus sanctus alterum habet omnino gloria parem. Auctor imperf.

Quod autem homines omnes dispares sint meritis, & non æquales, opinatur etiam Abulensis Matthæi 11. q. 35. & Doctor Theologus Franciscus Maironius, in sermone de Baptista, Ioannes, inquit, plus gratiæ, quam alij recepit, dicente Domino: *Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista*, scilicet in gratia. Et per consequens nec æqualis, quia secundum Dionysium, duo non erunt in patria æquales, &c. Hæc opinio si vera est, vt esse videtur, efficitur Ioannem Virgine excepta, Sanctorum omnium esse maximum. Vt enim ait Ecclesia, in noto hymno: *Non fuit vasti spatium per orbis, sanctior quisquam genitus Ioanne.* Hoc enim ex verbis Christi colligit. Nemo est Ioanne sanctior, vt Ecclesia affirmat, nemo æqualis, vt hæc opinio tradit, ergo omnes illo sunt inferiores sanctitate.

Abulensis. Franciscus de Mair.

42.

Maximum

43. *D. Ambros.* Maximum autem Sanctorum esse Ioannem sentire videntur Ambros. ser. 94. Præcellit, inquit, cunctis Ioannes, eminet vniuersis, antecellit prophetas; supergreditur patriarchias. Et quisquis ex muliere (scilicet non Virgine) est, inferior est Ioanne. *D. August.* August. ser. 4. de Baptista: Quisquis Ioanne plus est, non tantum homo, sed & Deus est. *D. Chrysost.* Chrys. hom. 38. in Matth. verba Christi; *Non surrexit maior*, his verbis exponit; Non peperit mulier Ioanne maiorem. *S. Theodorus Stud.* S. Theodorus Studites; Et Prophetis, & Apostolis, & alijs omnibus reuera, prior est magnus præcursor. Illis quidem vt sequens, his vero vt præcedens: *Cardin. Pet. Dam.* Cardin. Pet. Dam. Eleuentur omnes, & meritorum prærogatiuis, ante consistorium maiestatis exultent; non erit tamen qui ad Baptistæ Ioannis priuilegium audeat aspirare. Vnus est; & secundum non habet, qui choris intertextus Angelicis, sublimioris coronæ titulus, vniuersitatis humanæ transcendit ascensum. Denique inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Hæc ille. Item in fine homiliæ; Considera mansiones regni, & vniuersum ordinem humanæ generationis obambula, solumque Ioannem tam nouis quam veteribus videbis esse præpositum, vel æquatum. *Guarricus* Guarricus Abbas ser. 2. de Baptista; Ioannes, quos post se traxerit exemplo, iuuabit merito, commendabitque suffragio, cum inter natos mulierum, nullus sit acceptior Regi summo Iesu Christo. *Euthym.* Euthym. Christus Ioannem maiorem prophetis prædicauit, ac vniuersaliter omnibus maiorem hominibus, &c. D. Maxim. hom. 5. de Baptista; Hic est qui iudicio cœlestis sententiæ cunctis mortalibus antefertur, dicente Domino; *inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista.* *D. Maximus* 45.

Hanc sententiam communem doctorum vocat doctissimus vir Eckius homil. 6. de Ioanne Baptista. Locum suum habet, ait ille, communis doctorum sententia, Ioannem Baptistam inter omnes sanctos, post Christum, & Mariam, esse sanctissimum. Sic Gerson testatur Dominum matrem suam super omnes Angelorum choros collocasse, huicque proximum fecisse Ioannem Baptistam, quem in locum Luciferi subrogarit. Et quamuis ex ipso verborum nudo textu, iuxta sententiam Hieronym. & August. aliud non colligatur, nisi Ioanne alios sanctos superiores non extitisse; tamen ex aliis circumstantiis conijci potest, eum sanctissimum ex omnibus fuisse. Hæc ille. *Eckius.*

46. *Franciscus Mair. Gerson. Isaiæ 14. Ioannes in Throno Luciferi sedere dicitur.* Luciferi verò sedem Ioanni tributam, conijcit etiã Franciscus Maironius; Collocatus, inquit, fuit in throno Luciferi Baptista. Cancellarius verò Parisiensis Gerson tract. 4. in Canticum Deiparæ Virginis, sic scripsit, Videtur Ioannes Baptista primus post Mariam positus in ordine seraphinorum, loco Luciferi, &c. In locum igitur Luciferi, *qui cecidit, cum mane oriebatur*, vt Isaias ait, suffectus est, ex sententia Gersonis clarissimus alter Lucifer Ioannes, qui mane ortus, nunquam cecidit. post Solem, & Lunam, Lucifer est tertius, id est, post Christum, & Deiparam, Ioannes.

CAPVT V.

Ioseph de Virgine dimittenda cogitat, sed ab ea cogitatione per Angelum depellitur. Matth. 1.

CHristi autem generatio sic erat. Cùm esset desponsata mater eius Maria Ioseph, antequam conuenirent, inuenta est in vtero habens, de Spiritu Sancto. Ioseph autem vir eius, cùm esset iustus, & nollet eam traducere: voluit occultè dimittere eam. Hæc autem eo cogitante: Ecce Angelus Domini apparuit in somnis ei dicens: Ioseph fili Dauid noli timere accipere Mariam, coniugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est. Pariet autem filium, & vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluum faciet populum suum, à peccatis eorum. Hoc autem totum factum est, vt adimpleretur, quod dictum est à Domino, per Prophetam dicentem: Ecce Virgo in vtero habebit, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel: quod est interpretatum, Nobiscum Deus. Exurgens autem Ioseph à somno: fecit sicut præcepit ei Angelus Domini, & accepit Coniugem suam. Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum: & vocauit nomen eius Iesum.

1. *An Virgo eli cœpit Christum en domo Ioseph habitarit.* POst Ioannem natum, exactis apud Elizabetham tribus fere mensibus, domum suam Virgo intemerata redijt. Post reditum verò tumescentis vteri indicio, sanctissimum fœtum prodidit. Quamobrem turbatus Ioseph, de repudiãda vxore cœpit cogitare. id nũc diuinus Matthæus narrat.

Sed dubitatur: Num quo tempore Virgo Dei filium cõcepit, & ab Elisabetha domum reuersa est, Ioseph iã fuerit vxor tradita, & ih eadem domo cum illo habitarit? *Simon Cassianus* Simõ Cassianus in Comment. Euang. l. 2. c. 16. & 18. *Abul.* Abul. Matth. 1. Caiet. in Comment. 3. partis D. Tho. q. 29. art. 2. & *Car. Baronius* Car. Baronius tom. 1. Annalium in apparatu putant, nondum cũ Ioseph, tunc temporis habitasse. Ea vero opinio confirmatur ex illis verbis Matth: *Cùm nollet eam traducere*: Ioseph nolebat traducere Virginem domum suam, quia grauidam cernebat, ergo nondum cum illa habitabat. Item ex illis: *Antequam conuenirent*, hoc est, in eadem domo habitarẽt. Præterea à Matthæo dicitur *desponsata*: ergo non erat vxor tradita. Adde verba Angeli: *Noli* (inquit) *Ioseph timere accipere Mariam coniugem tuam*, &c. Ergo nondum illam acceperat. Adiunge Caietani argumentum; Lucas c. 1. affirmat Deiparam post tres illos menses, quibus apud Elisabetham mansit, *reuertisse in domum suam*, ergo in domo sua erat, non in domo sponsi Ioseph.

Simon Cass. Abulensis. Card. Caiet. Card. Baron.

Matth. 1. 2.

Credendum est, Virginem quo tempore æternum Verbum est incarnatum, in eadem domo, cum Ioseph habitasse. Probatur hæc sententia, firmo argumento. Propterea enim Ioseph nupsit Deipara, vt omnem infamiæ notam sub illo matrimonij integumento euitaret, fuit ergo opus, vt cum Ioseph conceptus tempore habitaret, eique iam vxor tradita esset, ne vel leuissima aliqua infamiæ labe aspergi posset. In Nazareth (ait Niceph. lib. 1. ca. 8.) cum Ioseph domicilium habens, Virgo ab Angelo nuntium accipit. Et Auctor imperfecti ad illa verba; Antequam conuenirent; Ideo desponsata Virgo erat, & domi habita: vt desponsatio ipsa fidelis esset: & fornicationis opprobrium à matre repelleret, &c. D. Bonauen. c. 6. Meditat. Cùm simul habitarẽt Virgo, & Ioseph, perpendens Ioseph ipsam esse grauidam crescente vtero, &c. D. Th. 3. p. q. 29. art. 2. Ad tertiũ, inquit, dicendum, quòd Virgo sicut Chrys. dicit, sic fuit desponsata Ioseph, quod etiam esset domi habita. Nam sicut in ea, quæ in domo viri concipit, intelligitur conceptio maritalis, sic in ea quæ extra domum concipit; est suspecta coniunctio. Et ita non esset sufficienter prouisum famæ B. Virginis, per hoc quòd fuit desponsata; nisi etiam fuisset domi habita. Hæc ille.

In domo vadẽ cum Ioseph habitabat Virgo cum Christo concepit. 3. *Nicephorus Auctor imperf.* *D. Bonauent.* *D. Thomas.* 4.

Arbitratur tamen D. Thom. prius Virginem concepisse, quam nuptiæ essent celebratę. Quamuis, inquit, esset domi habita, propter primam desponsationis fidem: nondum tamẽ interuenerat solemnis celebratio nuptiarum. In eadem sentẽtia videtur esse diuus Bern. hom. 2. super missus; Mos, inquit, *D. Thomas.* *D. Bernard.*

inquit, Iudæorum erat, vt à die desponsationis suæ; vsque ad
5. tempus nuptiarum, sponsis sponsæ traderentur custodiendæ; quatenus earum ipsi eo sibi pudicitiam curiosius seruarent, quò sibi ipsi fideliores existerent. Ioseph Mariæ conuersationem, reimpore custodiæ, studiosius comprobando, factus est pudicitiæ fidelissimus testis. Hæc ille. Similiter Chrysost. Matth. 1. ad illa verba; *Antequam conuenirent*: Nõ dixit, inquit, Euangelista, priusquam in sponsi domum adduceretur, intus enim iam erat. Hunc quippe morem plerumque tenebant antiquitas: vt sponsæ in sponsorum domib. haberentur. Euth. quoque: Non dixit Matth. priusquam ipsa veniret ad domum Ioseph, iam enim in ea erat. Multis siquidem moris erat, vt apud se haberent sponsas, propter securitatem.

An Deipara Virgo, ante celebratas nuptias, conceperit.

D. Chrysost.

Euthymius.

At verò existimo rationi magis consentaneum, nuptias iam fuisse celebratas; nec solùm fuisse virginem sponsam, sed etiam vxorem Ioseph, eo tempore, quo diuinum Verbũ in illius vtero, humanam naturam assumpsit. Aliter enim
6. non satis fuisset illius honori & famæ consulcum, si nondum vxor ex sponso concepisse existimaretur.

Obstat huic opinioni Angeli legatio. Angelus enim Gabriel ad Virginem missus est nocturno tempore, cum sola absque comite erat. ergo nondum domum Iosephi incolebat. Nam si in domo Ioseph habitasset, Angelum ille audisset, & quid actum esset non ignorasset. Respondemus virginem & Iosephum, quamuis eandem domum incolerent, habuisse tamen diuersos lectos, ideoque potuisse Angelum, inscio Iosepho, nocte, vel absente, alio tempore, Deiparæ apparere.

Verba Euangelistæ, quibus aduersa opinio confirmatur, nostram sententiam minimè labefactant, vt ex eorum explanatione, suis locis mox subijcienda, fiet exploratum. Argumentum verò Caiet. futile est: Reuersa enim dicitur à
7. Luca Dei parens in domum suam, in qua cum coniuge suo Iosepho iam habitabat. sponsi enim domus, domus Virginis erat.

Cùm esset desponsata.

Cur Virgo dicatur desponsata. Luc. 2.

Desponsata dicitur Virgo, non quod solùm sponsa esset (vt nũc sponsæ nomine vtimur) sed quod ratum matrimonium cum Iosepho iniisset non consummandum. id quod ostenditur ex illis verbis: *Vt profiteretur cum Maria desponsata sibi vxore prægnante.* Ecce & desponsata dicitur, & vxor, & prægnans: ergo ita erat desponsata, vt absque infamia vlla posset concipere. Vnde rectè Card. Caiet. in Comment. Matthæi cap. 1. Non sponsalibus, inquit, de futuro, sed per verba de præsenti, desponsata erat Virgo Ioseph, ita quod iam erat legitima coniux: imò, sic conuersabatur cum Ioseph, quod licite absque vlla nota, potuissent, si voluissent, consummasse matrimonium. Quod patet ex eo, quòd aliter non fuisset consultum famæ B. Virginis. Hæc ille. Prætrea hoc eodem
8. loco appellatur Ioseph vir eius: *Ioseph autem vir eius, cum esset iustus, & nollet eam traducere*, &c. Ergo Virgo non solum sponsa erat; sed etiam vxor domi habita.

Caietanus.

Miror Rupertum Canticorum c. 1. existimasse, Virginem ideo è domo Elisabethæ discessisse, ideoque in Bethlehem peperisse, ne à vicinis ante debitum coniugio temptis concepisse ac peperisse deprehenderetur. Quasi verò in Nazareth vrbe non potuerit deprehendi: & Deus honoris materni curam non habuerit. Sed ipsum audiamus: Quid putamus, inquit, dicturos fuisse vicinos, & cognatos, qui multi ad Elisabetham conuenerunt, si inter eos inueniretur in
9. vtero habens? & infra: Bene prouisum est, quod exiit edictũ à Cæsare Augusto, quatenus per hanc occasionem Virgo ab omni vicinorum quæstione liberaretur, quomodo tam breui tempore exacto; ex quo in coniugium accepta fuerat, peperisset: item, Poterat vicinis & notis fieri occasio loquendi, quod tam cito peperit, vix habens menses sex, ex quo monente Angelo Ioseph coniugem suam accepit. Hæc ille. Opinio reijcienda est. Lege quæ supra diximus, cum de matrimonio Deiparæ egimus, lib. 6. cap. 7.

Antequam conuenirent.

Non de cohabitatione, sed de coniugali congressu hæc verba cum plerisque interpretibus sunt intelligenda. Sic intellectis Heluidius Deiparæ perpetuam Virginitatem labefactare conatur, sed stupenus est impij aries: Neque enim vim vllam habet hæc consecutio: *Antequam conuenirent*, concepit Virgo ex Spiritu Sancto, ergo postea conuenerunt, quemadmodum neque illa: antequam morbum agnosceret medicus, animam efflauit ægrotus, ergo postea morbum medicus agnouit, & illa, duo coninges, antequam conuenirent, obierunt, ergo postea conuenerunt, & aliæ. Quod dicitur: *Antequam conuenirent*, (ait Hieron.) *non sequitur*, vt postea conuenerint, sed scriptura, quod factum non sit, ostendit. Hac de re copiosius infra dicemus, cum verba illa similia explicabimus: *Non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum.* 10. 11.

Inuenta est in vtero habens de Spiritu Sancto.

Iosepho cœlestis mysterij ignaro, ex vteri tumore, Virgo intemerata grauida apparuit. Verba autem illa: *Ex Spiritu Sancto*, non indicant Ioseph mysterium cognouisse. Sic enim sunt interpretanda. Inuenta est virgo in vtero habens, habebat autem in vtero filium Dei, conceptum ex Spiritu Sancto, inuenit igitur Ioseph grauiditatem, quę ex Spiritu Sancto erat, at vnde esset, ignorabat.

Ioseph vir eius cum esset iustus, & nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam.

Origenes. Cur Ioseph us Virginem dimittere voluerit.

Cognita Virginis grauiditate, de illa dimittenda cogitabat Ioseph. Cur autem vellet dimittere, non eadem redditur à patribus ratio. Origenes enim homil. 1. in diuersos, & alij, cogitationem hanc venerationi tribuunt. Ideo (ait Origenes) Ioseph virginem dimittere volebat; quoniam virtutem mysterij, & sacramentum quoddam magnificum, in eadem agnoscebat, cui approximare se indignum existimabat. Ergo humilians se ante tantam & tam ineffabilem rem, quærebat se longe facere. Sicut & Petrus aiebat: *Recede à me Domine, quoniam ego peccator sum*, vel sicut Centurio dicebat: *Non sum dignus vt intres sub tectum meum*: vel sicut Elisabeth dicens, *vnde hoc mihi*? sic & Ioseph, iustè humilians, se se in omnibus, cauebat, & timebat, sibimetipsi, tantæ sanctitatis coniunctionem adhibere. Idcirco occultè volebat eam dimittere, dimittam eam dicens, maior est enim eius dignitas, superexcellit eius sanctitas, nec meę congruit indignitati. Hactenus ille. 12. *Prima opinio*

In eandem sententiam it D. Basilius in oratione de humana Christi generatione: Vtrumque, ait, Ioseph reperit, & conceptionem, & causam ex spiritu Sancto. Quamobrem hoc ignorans ab initio, talis nominari vxoris maritus metuens, voluit eam occulte dimittere. Verens patefacere quæ circa ipsam acta fuerant, &c. Et in illa verba Angeli: Noli timere accipere Mariam coniugem tuam, addit idem sapientissimus pater: Ostendit, quod Virginem Iosephi non sit abominatus, nec molestè tulerit, sed quòd eam metuerit, vt Spiritu Sancto plenam. Item Theophylactus: Innotuit Iosepho, quòd Deipara ex Spiritu Sancto concepit, vnde clam voluit eam dimittere, & non audebat habere vxorem, quæ tantam habebat gratiam. D. Bernard. homilia secunda, super missus, hanc sententiam patrum appellat. Accipe, inquit, in hoc non meam, sed patrum sententiam. Propter hoc Ioseph voluit dimittere Virginem, propter quod Petrus Dominum à se repellebat, dicens: *Exi à me Domine, quia homo peccator sum.* propter quod Centurio à domo sua eum prohibebat, cum diceret: *Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meum.* Ita ergo Ioseph, indignum, & peccatorem se reputans, dicebat intra se, à tali & tanta non debere sibi vltra familiare præstari contubernium: cuius supra se mirabilem expauescebat dignitatem. 13. *D. Basilius.* *Theophyl.* 14. *D. Bernard.* *Luc. 5.*

Viguerius in Theologicis institutionibus c. 20. parag. 9. hanc sequitur opinionẽ, atque addit, sanctitatis splẽdorem 15. *Viguerius.*

effulgentem

effulgentem ex integerrimę Virginis vulvâ, poſt Chriſti conceptionem, in admirationem Ioſephum rapuiſſe. Si-
Gerſon. milem in modum, vir doctiſsimus Gerſon tom. 4. in epiſtola quam de inſtitutione feſti D. Ioſephi ſcripſit, opinatur, Deiparentem antequam ad Eliſabetham inuiſendam abiret, ſtupendum incarnationis myſterium chariſsimo ſponſo aperuiſſe, obſtupuiſſe vero (vt par erat) Ioſephum & de coniuge dimittenda, quod illius conuictu eſſet indignus, cogitaſſe.

Libentiſsime huic ſententiæ ſubſcriberem, ſi cum Euangeliſtę verbis recte cohæreret. at ex illis, ſi recta expendantur trutina, apparet, Ioſephum ante Angeli apparitionem, plane ignoraſſe D. Virginem diuinitus ex Spiritu
16. Sancto concepiſſe. Ea enim ab Angelo cauſa redditur, cur dimittenda non ſit. *Noli timere* (ait Angelus) *accipere Mariam coniugem tuam, quod enim in ea eſt, de Spiritu ſancto eſt.* Quaſi dicat, times accipere, quod tumeſcentem vterum, ab homine genitum fœtum gerere ſuſpiceris, ne metue, vteri integerrimi conceptus, non ex homine, vt ſuſpicaris, ſed
D. Chryſo. ex Spiritu Sancto eſt. Vel vt Chryſoſtom. exponit; Non ſolum illicito non eſt violata complexu, verum etiam ſupra naturam fœcundata eſt.

Refutatur prima opinio. Cauſam hanc, quam Angelus reddit, cur ſit Virgo retinendâ, patres prædicti reddunt, cur illam Ioſephus dimittere voluerit, non ergo cum Angeli verbis recte conſentiunt. Sanè ſi propterea relinquere vxorem Ioſephus volebat, quod diuinitus concepiſſet, non dixiſſet Angelus, *Noli timere accipere coniugem*, concepit enim ex Spiritu Sancto. Reſpondere enim poſſet Ioſeph, ideo illam ego dimittere volo, quia ex Spiritu Sancto concepit; non enim cum ea habitare audeo, quę tantę & ſanctitatis, & dignitatis eſt. Deinde Euangeliſta affirmat, Ioſephum, quia vir iuſtus erat, noluiſſe Virginem traducere, id eſt, infamię nota afficere, ſed voluiſſe tantummodo dimittere; ergo ſuſpicatur conceptum illum non laude eſſe, ſed ignominia dignum. Præterea hæc opinio, dum humilitatem Ioſepho tribuit, prudentiam tollit. Si enim Ioſephus, ex Spiritu Sancto Virginem concepiſſe noſſet; imprudentię fuiſſet maximæ illam dimittere. Quo enim velo myſterium tantum tunc tegeretur?
18.

Reſpondetur quæſtioni. D. Chryſo. 2. opinio. Euthym. Nicephor. D. Auguſt. Dicendũ ergo eſt, Ioſephum conceptus ex Spiritu Sancto ignarum fuiſſe, & ex vteri tumore mali aliquid de Virgine exiſtimaſſe. Eſt hæc ſententia Chryſ. hom. 4. in Matth. ad illa verba: *Noli timere accipere Mariam coniugem tuam.* Dicendo, inquit, *Noli timere*, proculdubio demonſtrat Angelus, timentem Ioſephum, ne ſcilicet offendat Dominum ſi adulteræ copuletur. Per quod oſtenditur, quia niſi hic interceſsiſſet metus, nec Ioſeph de virginis dimiſsione cogitaſſet. Hæc Chryſoſt. Similiter Euthym. Timebat Ioſeph rerinere Dei matrem, ne Deum offenderet, retenta contra legem adultera. Nicephorus lib. 1. cap. 8. Interim Virgini venter tumeſcere, & Ioſeph de ea, quod minus deceret, ſuſpicari; myſterium ignorans. Auguſtin. ſerm. 16. de Verbis
19. Domini: Attende quemadmodum vir iuſtus Ioſeph, tanto flagitio, quod de vxore fuerat ſuſpicatus, tanta benignitate pepercit, antequam ſciret vnde illa conceperat, quia grauidam ſenſerat, & ſe ad illam non acceſsiſſe nouerat, reſtabat itaque certa adulterij ſuſpicio. Mariti dolor non vindictam quæſiuit, voluit prodeſſe peccanti, non punire peccantem, &c. Et Epiſt. 54. ad Macedonium; Ioſeph cum Virginem
D. Ambroſ. nihil aliud quam adulteram credidiſſet, puniri tamen eam noluit, nec approbator flagitij fuit. Ambro. de inſtitut. Virginis c. 5. Quid præiudicat Mariæ, ſi cœleſtis conſilij myſteriũ Ioſeph non intellexit: & putauit virginem non eſſe, quam prægnantem videret? Hoc autem opinatus eſt, quod traduceret eam quaſi ream, antequam ab Angelo moneretur. Poſtea autem quaſi fidelis, nec dubius, virginitatis eius ſeruauit oraculum, &c.

20. D. Hiero. putat Ioſephum non perſuaſiſſe ſibi, à Virgine
D. Hieron. commiſſum eſſe adulterium, ſed admiratum, rem ſilentio ſuppreſsiſſe. Hoc, inquit, teſtimonium Mariæ eſt, quod
Auctor imperf. Ioſeph ſciens illius caſtitatem, & admirans quod euenerat, celat ſilentio, cuius myſterium neſciebat. Auctor item imperfecti; Quoniam, inquit, auditio verborum Mariæ, & conſideratio vitæ eius, nala ſuſpicari de ea non ſinebat Ioſeph: conſideratio autem conceptionis eius, non permittebat eum ad plenum bona æſtimare de ea, & ſic animus eius inter vtraſque partes fluctuabat; & tenere eam timebat, & tradere eam non audebat. Propter hoc neceſſaria fuit ei reuelatio diuina. Hæc ille.

Obiectio. 21. An Ioſeph Virginem fuerit comitatus cum iuiſſet Eliſabethã? At oppono noſtræ opinioni, huiuſmodi non leue argumentum. Ioſeph nouerat D. Virginem diuinitus concepiſſe; ergo noluit eam propter adulterij exiſtimationem dimittere. Priori propoſitioni fides fit hoc pacto: Ioſeph ſponſam comitatus eſt; cum domum Eliſabethę petiuit. Eliſabethæ igitur laudes, quibus Virginem affecit, virginis quoque canticum audiuit, manifeſteque Virginem Meſsię matrem diuinitus factam eſſe cognouit.

Caietanus. Viguerius. D. Bonauent. Soares. 22. Cardinalis Caiet. 3. par. quæſt. 29. ar. 2. Viguerius in inſt. cap. 20. parag. 9. D. Bonauent. in medit. cap. 5. noſter Soares tom. 2. quæſt. 35. diſput. 13. & alij, arbitrantur Ioſeph ſimul cum Deipara Virgine Elizabethæ domum iuiſſe. Sed ſi iuit, myſterium ſane cognouit, quod tamen non cognouiſſe ex Matthęo colligimus. Reſpondendum ergo obiectioni, Ioſephum intemeratam Virginem non fuiſſe comitatum.

Vrget adhuc ſcrupulus huiuſmodi: Virgo ad Eliſabethã inuiſendam, prope tempus paſchale profecta eſt. Paſcha enim 14. die menſis Niſan agebatur, qui Aprili noſtro, Martioque reſpondet; virgo autem 25. die Martij concepit, & paulo poſt ad Eliſabetham profecta eſt. ergo veriſimile eſt, Ioſephum illius fuiſſe comitem. Siquidem omnes viri paſchali tempore Ieroſolymitanum templum adibant. Reſp. Petiiſſe quidem Ioſephum Hieruſalem paſchali tempore, ſed ſine Deipara Virgine.

Exponitur Matthęus. 23. His propoſitis, facile Matthęi verba intelliguntur. Ioſeph, inquit, cum eſſet vir iuſtus, id eſt, omnibus virtutibus ornatus, dicitur namque iuſtus à iuſtitia, quæ omnes virtutes complectitur; & nollet eam traducere per ora hominum, & infamia afficere, voluit occulte dimittere. Nõ enim
Quid ſit traducere. ſignificat hoc loco verbum traducere, domum transferre, vt Abulenſis contendit: Nam verbum Græcum, παραδειγματίσαι: ſignificat in exemplum proponere; ſcilicet ignominiæ, ideoque D. Auguſt. Epiſtola 54. & ſerm. 16. de verbis Domini, legit: Cum nollet eam diuulgare. Similem in
D. Auguſt. modum ſumitur ad Col. 2. Chriſtus expolians poteſtates & principatus, id eſt, dæmones, traduxit confidenter palã, triumphans illos in ſemetipſo. Et; *Traducent eos ex aduerſo* Sap. 4. *iniquitates eorum*, Græcum verbum hoc loco eſt ἐλέγξει, id Sap. 12. eſt, arguent. Et: *Tu Domine eorum, qui te neſciunt, audaciam tra-* 24. *duciis*, Græce ἐξελέγχεις, id eſt, redarguis.

Præmiſit Euangeliſta Ioſeph fuiſſe iuſtum, quoniam propterea voluit vxorem dimittere, quod eſſet iuſtus, nolebat enim cum ea, quam crimen commiſiſſe arbitrabatur, habitare vir optimus, & ab omni crimine abhorrens. Iuſtitiæ præterea, ſiue virtutis fuit ſingularis, vxoris tumentem vterum cernere, idque patienter ferre, vindictam non ſumere, conuitijs non afficere, non domo cum contumelia expellere, non traducere; ſed ſolum velle dimittere, atque hoc occulte.

Quomodo Ioſeph voluerit occulte Virginem dimittere. Simõ Caſſ. Abulenſis. Rupertus. 25. Sed quonam modo occulte dimittere volebat? Reſpondet Simon de Caſsia, meditatum fuiſſe fugam: Similiter Abulenſis voluiſſe ex regione illa in aliam diſcedere, Virginemque derelinquere, & Rupertus in Matthæum: Quomodo, inquit, Ioſeph occulte dimittere Virginem voluit, niſi proficiſceretur in regionem aliquã, ſicut fecit Dauid: & ſicut propter aduerſos casus fecerunt plerique alij? &c. Verum non fuit hac fuga opus, ſatis fuit libellum dare repudij. Veriſimilius ergo eſt, Ioſephum libello repudij dato, Virginem dimittere decreuiſſe, quam ſententiam Ianſenius ſequitur.

Deut. 24. Libellus repudij dari poterat etiam ante matrimonium conſummatũ. Ait Abulenſis repudij libellum non potuiſſe dari ante matrimonium conſummatum. ideoque non potuiſſe hac ratione repudiari Virginem. Sed fallitur, vt intelliget qui Deuteronom. legerit, in quo de libello his verbis agitur: *Si acceperit homo vxorem, & habuerit eam, & non inuenerit gratiam ante oculos eius, propter aliquam fœditatem, ſcribet libellum repudij, & dabit in manu illius, & dimittet eam de domo ſua.* De matrimonij conſummatione nullum hic eſt verbum. Præterea, ſi permiſſum erat Iudęis, libellum repudij dare vxoribus, poſt

26. consummatũ matrimonium,& ablatam virginitatem:Cur non etiam ante, cum fine tanto detrimento dimitterentur.

An potuerit Ioseph Virginem accusare. Leuit. 20. 27.

Petes num potuerit Ioseph Virginem accusare vt adulteram? Resp. Non potuisse, quod cateret testibus; Quomodo enim probare posset iudicibus fœtum, quem vtero Virgo gerebat, à se viro illius non esse genitum? Adultera autem fœmina lapidibus cedebatur, vt constat ex hac lege: *Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit, cum coniuge proximi sui, morte moriantur, & mœchus & adultera.* Et: *Vterque morietur, adulter, & adultera,* &c. *Hæc mulier modo deprehensa est in adulterio, in lege autem Moses mandauit nobis huiusmodi lapidare.* Idcirco *Susanna ad mortem ducebatur,* quod adulterium perpetrasse putaretur.

Deut. 22. Ioan. 8. Dent. 13.

Cur Virgo Iosephum cœlestis conceptus certiorem non fecerit.

Dan. 13. 28.

At cur Virgo Iosephum cœlestis conceptus certiorem non fecit? Respondeo, quia se honoremque suum, Deo magnæ curæ futurum sciebat. Si enim de Susanna, cum ab impijs hominibus, adulterij accusaretur, dicitur; *Erat cor eius fiduciam habens in Domino;* quid de Dei parente dicẽdũ est? Equidem erat cor eius, fiduciam summam habens in Deo, qua velut auchora, sic stabiliebatur, vt ne tenuis quidem trepidationis, vel perturbationis fluctus, illud permoueret. Potuit Ioseph ipse, vultus Virginei serenitatem, modestiamque illis diebus, admirari, quæ recti mentem conscium satis indicabat. Adultera fœmina virum timet, fugit, eo viso exalbescit, ventris tumorem tegit, ac premit. Virgo contra nec virum timuit, nec fugit, nec eo viso vnquã exalbuit, nec ventris tumorem aut presserit, aut occultauit. Dei prouidentiæ se totam commisit. Neque vero decepta est, adfuit cordi confidenti Deus.

CAPVT VI.

Angelus Iosepho apparet.

Hæc eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph.

1. *Psal. 9.*

MErito dicitur *Deus adiutor in opportunitatibus, in tribulatione,* opportunum enim fert suis auxilium. Opportune innocenti Susannæ per Danielem succurrit, opportune succurrit sanctissimæ Virgini, per Angelum, qui ex Spiritu Sancto illam concepisse, Iosepho secundum quietem nuntiauit, & ab omni criminis suspicione liberauit. Apparuit Iosepho Angelus (ait Aug. Epist. 54.) qui doceret esse numinis, quod ille putauerat criminis. Quam vides, ô Ioseph (ait Chrysol. ser. 145.) virtus est ista; non crimen, hic non humanus lapsus est, sed est diuinus illapsus. hic præmium est, non reatus; hic hominis furtum non est, thesaurus est Dei, hic non est mortis causa, sed vitæ. Quæ vitam parturit, non meretur occidi, &c.

Angelus Virginem omni criminis suspicione liberat.

Quærit Chrys. hoc loco, cur Angelus quemadmodum Iosepho, ita etiam Virgini, Christi conceptionem post eam peractam, non aperuerit? In causa vero reddenda, vt cum D. Thoma loquar, sanctissimus pater excesit; Ne (inquit Chry.) stupentis ac verecundantis animum tristitia consumeret, valde enim fieri potuit, vt tanti ignara secreti, aliquid de se crudele deerneret, & quantum honestatis amans, tantum famæ turpis intolerans, vel ad laqueum subito, vel ad gladium conuolarent, &c. Chrysostomum sequitur Euthymius. Nos vero de Virgine tanta, longe aliter sentimus. Non decebat quidem ignara matre Christum concipi: Virginis consensum postulari, antequam diuinitus conciperet, oportebat. atque ideo Gabriel nõ post, sed ante incarnationem, ad eam missus est. Veruntamen, si illa insscia, admirandum mysterium eius in vtero Deus fuisset operatus, ea prædita erat prudentia, ijsque Spiritus Sancti donis illustrata; vt facile intelligere posset, vnde emanasset conceptio. Neq; vero vel ad gladium, vel ad laqueũ, sed ad orationem, diuini mysterij patefactionem petitura confugisset.

Chrysost. excusit. 2.

3. Dubitabis, quonam modo Angelus in somnis apparuerit, & cum Iosepho locutus fuerit? Resp. nec apparuisse in persona propria, aereo corpore indutum, nec voce, quæ auditu corporis percipi posset, cum Iosepho locutum. hæc enim apparitio vigilantium est. Visus ergo est, & locutus Angelus cum Iosepho dormiente, per species phantasiæ impressas, quæ Angelum, & præsentem, & loquentem repræsentabant; Huiusmodi autem visio dormientium est, & dormienti Iosepho cõueniebat. certissime vero cognouit, tum Dei illam esse reuelationem; tum quid significaret. Etenim cum Deus, vt alicuius rei cognitionem tribuat, somnium immittit: id ita agit, vt in certissimam homo reuelationis, reique cognitionem adducatur.

Noli timere accipere Mariam coniugem tuam.

Videntur hæc verba fauere illis, qui aiunt Iosephũm indignum se Virginis coniugio existimasse, ac propterea dimittere voluisse. In hunc enim sensum exponi possunt: Noli timere Virginis dignitatem, habita cum illa. Verũ causa, quæ ab Angelo redditur, sensum hunc explodit. *Noli,* ait, *timere accipere Mariam coniugem tuam, quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Si ille timebat, ob dignitatem tantæ matris, cum ea habitare, quorsum redditur ad Angelo hæc causa, cur dimittere non debeat: Est ergo sensus germanus: Ne timeas accipere coniugem, quod sit adultera, quia grauidã cernis: Etenim grauiditas non ab homine, sed ab Spiritus Sancti opera est. Ad quid timebat Ioseph, si Virginẽ acciperet? Respons. timebat adulterium, vel vt Chrysost. respondet, timebat ne offenderet, si cum ea copularetur habitatione, quam adulteram suspicabatur. 4. 5. *Chrysost.*

Ex *ijsdem* Angeli verbis' colliget forte aliquis, nondũ Virginem hoc tẽpore in domõ Ioseph habitasse, ait enim, *Noli timere accipere Mariam coniugem tuam*, ergo nondum acceperat. Respondendum est, verbum, accipere, hoc loco idem esse quod retinere, hoc sensu; Noli timere Ioseph accipere in perpetuam coniugem, id est, retinere, & habere domi, Virginem, quam animo iam dimisisti. Chrysost. hom. 4. in Matthæum, Quid est, ait, accipere? domi profecto retinere: iam enim illam mente dimiserat. Eodem modo exponit Theophyl. Ne timeas accipere, id est, domi & intus tenere; mente enim iam eam amandauerat. Et Ambroslib. 2. in Lucam; Nemo, inquit, quam non accepit, dimittit, & ideo quam volebat dimittere fatebatur acceptam. *Theophyl. D. Ambros. 6.*

Quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est.

Duplicem hęc verba indicant Christi natiuitatem, alteram in vtero, alteram ex vtero Virginis. Ipse conceptionis puncto Christus natus est in vtero, quia & corpus habuit omnibus constans organis, & animam perfectissimam, vt supra diximus. Ex vtero vero natus est, cum in lucem felicissime est editus. Græce habetur τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γέννηθεν, id est, quod in ea genitũ est. Basilium lege in oratione de humana Christi generatione. *Duplex Christi natiuitas.*

Pariet filium, &c.

Non dixit Angelus (ait Chrysostomus) pariet tibi filiũ, quemadmodum dixit Zacharię: *Vxor tua pariet tibi filium.* Non enim illi, sed vniuerso prorsus orbi peperit Virgo Christum, iuxta illud Isaiæ: *Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis*, nobis inquit omnibus: Omnium namque Christus est. Præterea non dixit Iosepho Angelus, pariet tibi, quemadmodum dixit Zachariæ, quoniam Christus Iosephi filius non erat: Ioannes autem filius erat Zachariæ. 7. *D. Chrysost. Luca 1.*

Cur non dixerit Iosepho angelus paritura tibi filium.

Et vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluum faciet populum suum, à peccatis eorum.

De nomine Iesu dicemus, in tractatu de circumcisione. hoc loco illud obseruandum, Angeli vẽrba Christi diuinitatem ostendere: *ipse*, inquit, *saluum faciet populum suum, à peccatis eorum*, saluum autem à peccatis facere, Dei est. Vnde: *Saluabo*, Ait Deus, *eos in Domino Deo suo, & non saluabo eos in arcu, & gladio, & in bello, & in equis, & in equitibus.* Iob: *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine, nisi tu, qui solus es?* id est, quis hominem immundum peccato originario, alijsque multis inquinatum abluere potest, nisi tu solus ô Deus? *Osee 1. 3.* *Iob. 14.*

Isaiæ 43. Luc. 5. Theophyl. Deus? *Ego sum* ait Deus, *qui deleo iniquitates tuas, propter me*, aut Pharisæi, *Quis potest dimittere peccata nisi solus Deus?* Theop. *Saluabit*, inquit, *populum à peccatis*. vnde manifestum est, Deū esse qui nascetur. Solius enim Dei est condonare peccata.

Christi diuinitas ab Angelo ostenditur. D. Anselm. & D. Chrys.

Ostendunt præterea verba Angeli, cuiusmodi salus fuerit à Messia populo suo afferenda. Saluabit (ait Anselmus) non ab hostibus corporalibus, sicut Iosue, & Dauid, sed à peccatis, quod non est hominum, sed Dei solius. & Chrys. in Matth. Non à bello visibili, neque à gladio barbarorū, sed quod his longe maius est, à peccato suo populum nuntiat Angelus liberandum. quod præstare, nulli fuit hominum aliquando possibile, &c.

9. Significat etiam, angelus, Christi diuinitatem (vt vult D. Cyrill. Alexan.) cum seruandum populum, populum illius appellat: *ipse*, ait, *saluum faciet populū suum*. In libro de recta fide ad reginas ita scribit, Duo ponit Angelus, quę Deo congruunt. Nati enim ex Maria, proprium dixit populum, eos qui per ipsum saluati sunt. Quin etiam, quod à peccatis illos liberaturus sit. Dei autem omnia sunt; & ipsius solius est, eos qui peccauerunt, à peccato posse liberare. Hæc Cyrill. Chrysost. item in Matthæum; Considera, inquit, quemadmodum angelus, nobis ipsam Christi patefecerit dignitatem, primo populum eius appellans, quem per ipsum à peccatis dicit esse saluandum, nihil enim hoc aliud est, quam ostendere, Dei filiū esse, qui nascitur, nec se de aliquo homine rege hunc proferre sermonem. Neque enim potest peccata dimittere, nisi solus modo diuina natura, &c.

10. D. Cyrill. D. Chrys.

Hoc autem totum factum est, vt adimpleretur quod dictum est à Domino per prophetam.

Descripsit Euangelista Matthæus Christi genealogiam, vsque ad Ioseph, ne vero quis arbitraretur, à Ioseph esse genitum, ex Spiritu Sancto conceptum docuit. *Christi*, inquit, *generatio, & conceptio sic erat*, id est, nō erat ex Ioseph
11. sed ex Spiritu Sancto. Id primo Angeli, qui Ioseph apparuit, testimonio ostendit; deinde hoc loco Isaiæ celebri testimonio comprobat. *Hoc*, inquit, *totum*, id est, Christi generatio ex Spiritu Sancto, *& cætera facta sunt, vt implerentur, quod dictum est à Domino per prophetam*. Non dixit Euangelista, quod dictum est per prophetam, sed *quod dictum est à Domino per prophetam*, vnde intelliges, Deum per propheras esse
2. Petr. 1. locutum, iuxta illud: *Hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia scripturæ, propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.*

Dubium est, an particula, vt, causam dicat? Non enim propterea Christus ex virgine conceptus videtur, quod id futurum Isaias fuerit vaticinatus, imo contra, propterea Isaias id futurum est vaticinatus, quia Christus ex virgine
12. erat concipiendus. Titelmānus non causam finalem, sed cōsecutionem significare putat. Abulensis similiter ait, vt, nō sumi causaliter, sed comitative hoc sensu, quando hoc factum est, (scilicet quod Christus natus est ex Virgine, & vocatus Iesus) *impletum est, quod dictum est per prophetam*. Sed suauior erit explanatio, si dicamus, vt, causam hoc loco significare, nam multę fuere, conceptionis Christi ex virgine causæ, hominum videlicet redemptio, Dei singularis misericordia, iustitia, amor, facta partibus promissio. Quemadmodum autem facta partibus promissio, ita etiam scripturarum, in quibus promissio continetur, impletio causa fuit. Conceptus ergo est Christus, ex virgine,
13. *vt impleretur quod dictum est à Domino per prophetam*, id est, vt Deus factum per prophetam promissum seruaret, verbiq; sui veritatem ostenderet.

Ecce Virgo in vtero habebit, & pariet filium.

Isaiæ 7. Præclarissimum est hoc Isaiæ testimonium, eius tamen splendori cęci Hebræi, præue interpretando, tenebras offundunt. Nonnulli de vxore Achaz, locum interpretantur, hanc concepisse aiunt, & filium Ezechiam peperisse, quod signum fuerit ab Isaia prædictum. Attamē oculis captis hominis interpretatio est hæc. Nam Achaz 16. annis tantum-
4. Reg. 18. 4. Reg. 16. modo regnū administrauit. 4. Reg. 16. filius autem eius Ezechias, post patrem 25. annos natus, regnare cæpit; ergo quo

repore hęc prædixit Isaias, natus iam erat Ezechias. Prædixit enim hæc Isaias, vt constat, Achaz iam regnante; cū autē regnare cœpit Achaz, Ezechias nondum annos natus erat. 14. Non ergo potuit Ezechiā nascituru vaticinari Isaias, anni 4. Achaz, quo anno hoc de virgine celeberrimum vaticinium est editum. Vt Lyra. Rabbi Salomon, & alij scribunt.

Eiusdem farinæ, imo furfuris, est Rabbi Salomonis expositio. Non ille quidem de vxore Achaz, & filio Ezechia; sed de vxore Isaiæ prophetę, vaticinium exponendum cēset, quæ concepit, filiumque Isaiæ, nomine Emmanuelē genuerit. Quasi vero vxor Isaiæ prophetissa fuerit, & Virgo. Nunquid quemadmodum regis vxor, regina dicitur, ita propheræ vxor prophetissa appellatur? Vbinam legit Rabbi Salomon, vel vxores propheratū prophetissas vocati, vel vxorem Isaiæ fuisse prophetissam, & virginem? Probat suā sententiam ex cap. 8. Isaię, in quo prophera sic scribit; *Accessi ad prophetissam, & concepit, & peperit filium, &c.* 15. Isaiæ 8.

Hęc cæterę que huiusmodi explanationes, ex ipsa vaticinatione refutantur. Etenim Isaię 7. Deus regi Achaz admirandum signum pollicetur. Adiecit Dominus loqui ad Achaz dicens; *Pete tibi signum à Domino Deo tuo, in profundum inferi, siue in excelsum supra*, & dixit Achaz; Non petam, & nō tentabo Dominum. Deus admirandum signum, siue ex cæli fastigio, siue ex inferni profundo, mortui suscitationem, vel aliud simile, regi offerebat, quis ergo dicat, Isaiam pro admirando, & inaudito miraculo, quod totius naturę vires exuperaret, filij suivulgarem, quotidianam, ac naturalem conceptionem, ridiculumque vxoris suæ partum obtulisse? Quod si obtulisset, non dixisset; *Ecce Virgo concipiet & pariet*; sed ecce vxor mea concipiet, & pariet, vt sciret rex, qua de conceptione & signo loqueretur. Deinde quorsum addidisset, *Butyrum & mel comedet*; Quid enim miraculi, quid noui erat, infantē Isaiæ filiū butyrū & mel comedere? Isaiæ 7. 16.

Præterea de infante, quem prędixit capite septimo nascicturum; vaticinatur capite nono Isaias, hunc in modū; *parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius, & vocabitur nomen eius, admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis, multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis, super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iustitia, amodo, & vsque in sempiternum. Zelus Domini exercituum faciet hoc*, &c. Quis à mentis statu adeo erit deturbatus, vt 17. hęc filio Isaię, aut filio Achaz congruere dicat? Nunquid (vt omittam reliqua) filius Isaię aut Achaz, fuit admirabilis, Deus, fortis, pater futuri sæculi? Nunquid imperium habuit, idque in sempiternum? Denique terra Iuda dicitur terra nasciturī infantis, cui ille imperet; *Erit extensio alarum eius*, id est, exercitus *implens latitudinem terræ tuæ, ô Emmanuel*. Atqui non Isaię filius, sed verus Emmanuel Christus, Iudææ imperauit, imperatque in sempiternum. Isaiæ 9. Isaiæ 8.

Confirmationi Rabbi Salomonis respondemus: capite octauo non loqui Isaiā de filio à se genito, sed de Christo, illa enim verba obscura sunt, prophetica, & ænigmatica, sublimique sensu intelligenda. Capitis initio iubetur nomina infantis nascituri, in libro describere: *Sume (inquit Dominus) tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis: Velociter spolia detrahe, cito prædare*. Deinde nomina iubetur infanti imponere. Addit; *Dixit Dominus ad me; Voca nomen eius*, id est, infātis nati ex prophetissa, *Accelera spolia detrahere, Festina prædari*. Hæc nomina non filio Isaiæ, aut Achaz, sed Christo cōueniunt. Nec enim filius Isaię aut filius Achaz spolia detraxit Samarię, aut depredatus est Syros, sed Christus, & ante incarnationem, qui ab æterno Deus est, Samariam & Syros, & post incarnationēm diabolum depopulatus est. Id quod significat vates, cum subijcit. 18. Expositio verbi Isaiæ 8.

Quoniam antequam sciat puer vocare patrem suum; & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, id est, Syriæ, cuius caput erat 19. ciuitas Damascus, & spolia Samariæ, coram rege Assyriorū. *Antequā*, inquit, *sciat puer vocare patrem suū, & matrē suam*, id est, antequam patrem habeat hominū existimatione Iosephum, antequam matrem veram habeat Virginem, antequam humanitatem habeat, secundum quam sciat vocare patrem & matrem, auferetur fortitudo Damasci, Samarię item spolia, ipso operante, ac puniente per regem Assyriorum. Nam vt traditur 4. Reg. 16. Theglath Phalasar 4. Reg. 16.

rex Assyriorum vocatus ab Achaz Damascum cepit; Samarię autem spolia ablata postea sunt à Salmanasar, Assyriorum item rege qui Samariam in potestatem suam redegit
30. anno 6. Ezechiæ, 4. Reg. 18.

Quam etiam ob rem verba hæc in filium Isaiæ quadrare nequeunt. Si enim anno 4. Achaz conceptus est, anno 6. Ezechiæ, sexdecim annorum ætatem iam superabat, regnauit enim Achaz sexdecim annis. Falso ergo de illo dicitur, *Antequam sciat puer vocare patrem, & matrem*, auferentur spolia Samariæ, siquidem cum illa sexto Ezechiæ anno ablata sunt, ille iam egerat annos sexdecim, nisi forte aliquem Isaię filium mutum fingere velis. De euersione Damasci & Samariæ lege Isaiam cap. 17.

Verba ergo 8. cap. Isaiæ, quibus Rabbi Salomon suam probat interpretationem; *Accessi ad prophetissam*, &c. de Virgine illa sunt interpretanda, de qua supra dixerat idē Isaias cap. 7. *Ecce Virgo concipiet*, & de infante, de quo idem Isaias
Isai. 7. cap. 9. vaticinatur; *Vocabitur admirabilis, Deus, fortis*, &c. Ac-
Isai. 9. cessit autem Isaias, id est, appropinquauit (quod significat
21. verbum hebręum קרב carab) ad Virginem Deiparam prophetissam, quę prophetico dono prophetas omnes superauit, accessit, inquam, prophetico ductus spiritu, ad mysterium celsissimum, namque ex Spiritu sancto concepisse, ac Christum peperisse, ex eodem Spiritu intellexit.

D. Cyril. Procopius. D. Epipha. Eusebius. Nicetas. De Virgine Deipara vaticinium exponit D. Cyril. & Procopius in Isaiam, D. Epiphan. hęresi 78. Euseb. lib. 7. de
22. demonstratione cap. 2. Nicetas in commentarijs orationis 42. Nazianzeni, & alij. Eusebius illa verba, *Accessi ad prophetissam*, de Spiritu sancto interpretatur hoc modo; Accessi ego Spiritus sanctus ad Virginem, iuxta illud Luc. 1. *Spiritus sanctus superueniet in te.* Nomina vero *spolia detrahe, cito prædare*; Christo maxime congruunt, qui temporis breui spatio limbo spolia; id est, sanctos patres detraxit, missisque per orbem concionatoribus diabolū cito est deprędatus.

Isai. 7. Itaque intelligendum est vaticinium celeberrimum, non de vxore Achaz, aut de vxore Isaiæ, sed de intemerata Virgine Dei parēte. Obtulit Deus regi Iudę Achaz signum
Expungnatur verba Isaiæ: Ecce Virgo concipiet, &c. vel e cœlo, vel ab inferis. Cū vero impius ille petere signū
23. à Deo vero nollet, Deus ad aliud multo mirabilius signū, propheræ mentem transtulit, domuique Dauidis stupendum, virginei partus signum, se daturum esse prædixit: *Dabit* (ait Isaias) *Dominus ipse vobis signum; Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, butyrum & mel comedet, vt sciat reprobare malum & eligere bonum.* Id est, non vult rex Achaz, qui Dauidis sceptrum teniet, signum à Deo petere quod offert, veniet; veniet aliquando felix illud tēpus, in quo Deus, stupendum domui Dauidis signum prębebit, signum autem huiusmodi erit.

Ecce Virgo integerrima ex Dauidis stirpe, salua virginitate, & concipiet, & pariet filium, qui Emmanuel vocabitur, id est, nobiscum Deus; erit enim non homo tantummodo, sed Deus & homo. Tunc (ô rem stupendam) *butyrum & mel* Deus infans *comedet*, id est, infantilibus vescetur cibis, erit enim infans. *Vt sciat reprobare malum & eligere bonū*,
24. id est, vt adolescat, & cibo nutritus ad ætatem perueniat, in qua per experientiam & mala reprobare, & bona eligere *noscat*. Etenim Christus infusa scientia, ac beata scientia, à primo conceptionis puncto, in ipso matris vtero, diuina vero sapientia ab æterno, dona omnia, malaque cognouit: experimentalem vero cognitionem, postquam natus est, experientia comparauit.

Aliter; butyrum & mel significare possunt pinguissima illa, ac dulcissima dona, quibus infantis humanitas à Deo est ornata; hoc sensū, *butyrum & mel comedet* infans admirabilis, hoc est, eximia dona gratiæ, gloriæ, & sapientiæ à Deo accipiet, vt sciat per gratiam, & infusam sapientiam, ac beatam, reprobare mala omnia, & eligere bona. Nihil
25. enim vnquam mali amplectetur, nihil boni reprobabit. Item aliter, *butyrum & mel comedet*; id est, in tenera ætate cibis infantilibus pascetur (vt particula, non causam sed consecutionem indicat) vt sciat quēadmodum reliqui infantes, mala, id est, amara, corporis ministeria respuere, bona, id est, dulcia eligere, hebraice est; *Ad sciendum reprobare malū*, &c. Describitur infantia Messiæ, quamuis Deus sit; erit eriam infans, cęteris infantibus similis, secundum carnis naturalem appetitionem, quæ illi appetunt dulcia, appetet, amara, quę vitant, vitabit.

Objicitur, Virginis partum non fuisse signum liberationis Achaz; Respōdemus, nec nos id affirmare. Pollicebatur quidem Deus Regi Achaz signum liberationis, si petere vellet. Cum nollet, à presentibus ad futura, à typo ad veri-
26. tatem, prophetæ intellectum traduxit, signumque multo præstantioris totius humani generis liberationis, optatissimæque redemptionis, promisit. Præterea nomen, signū, sumi potest non pro signo liberationis, sed pro miraculo, vt sæpe sumitur in diuinis litteris, hoc sensu, dabit Dominus vobis signum, id est, ingens miraculū, Virginei partus.

Obiectiones.

Vegebis, apud Isaiā pro Virgine esse nomen hebræum alma, עלמה quod adolescentulam significat. Respondemus, nomen hebræum, à verbo hebræo, אלם alam deriuari, quod est abscondere, & significare adolescentulam viro absconditam, i. à viro non cognitam. Hoc probatur ex locis, in quibus nomē legitur; dicitur *Rebecca alma*, & Maria soror Mosis, quæ tunc temporis Virgines erant, & Viro absconditæ, hac de re sic scribit D. Hieron. in hunc Isaię locum; *Alma*, inquit, apud Hebræos verbum ambiguū est, dicitur enim & adolescētula, & abscondita. Vnde, & in tit. Psal. 9. vbi in hebræo positum est, *almuth*, cęteri interpretes transtulerunt; Pro adolescentia, quod Sept. interpretari sunt; pro absconditis. Et in Genesi legimus, vbi Rebecca dicitur, *alma*, Aquilam, non adolescentulam, nec puellam, sed absconditam transtulisse. Ergo, *alma*, non solum puella vel virgo, sed cum παρακατ-, (id est, amplificatione & intensione) Virgo abscōdita dicitur, & secreta, quæ nunquam virorum patuerit aspectibus, sed magna parentum diligentia custodita sit. Lingua quoque punica, quę de hebręorum fontibus manare dicitur, proprie virgo, *alma*,
28. appellatur, & quantum cum mea pugno memoria, nunquam me arbitror, *alma* in muliere nupta legisse, sed in ea, quę Virgo est. Vt non solum virgo sit, sed & virgo iunioris ætatis, & in annis adolescentię. Hæc Hieron. Septuaginta præterea interpretes grauissimi sic verterūt Isa. 7. *ἰδοὺ παρθένος ἐν γάστρι λήψεται*, id est, *Ecce Virgo in vtero habebit.*

Gener. 24. Exod. 2. D. Hieron. 27.

Quid significet vocabulū hebraum alma.

Extat vocabulum, *alma*, Prouer. 30. quo loco adolescentiam significat, nisi forte interpretes legerunt aliter Hebraice. *Tria sunt*, ait Sapiens, *difficilia mihi, quartum penitus ignoro, viam Aquilæ in cœlo, viam colubri super terram, viam nauis in medio mari, & viam viri in alma*, id est, in adolescentia. Aliquibus alia lectio placet magis, nempe viam viri in adolescentula, sed in Bibliis iussu Pontificis Max. correctis prior
29. extat lectio, atque ideo amplectēda. Ea etiam est Græcorū, ἐν νεότητι, id est, in adolescentia. Alteram vero lectionem de adolescentula, iam supra exposuimus.

Quod autem *alma* Virginem significet, hac quoque ratione probatur, Isaias signum admirandum domui Dauid pollicetur, conceptus, & partus adolescentulæ virginitate carentis, admirandum signum non est, ergo nomen *alma*, pro virgine sumitur, quæ virginitate conseruata, & concipiat, & fœtum in lucem edat, quod signum fuit admirabile.

Et vocabunt nomen eius Emmanuel.

Hucusque verba esse Angeli cum Iosepho loquentis credit D. Iren. l. 4. c. 40. D. Chrysost. Theophyl. & Euthym. hoc loco, idem innuit D. Aug. serm. 40. de Natali. Verisimilius D. Thom. & alij, quos sequimur, arbitrantur verba esse Euangelistæ ab eo loco: *Hoc autem totum factum est*, &c. Euangelista enim, non Angelus, admirabilem Christi, de qua egerat generationem, Virginisque inauditum partum Isaiæ testimonio confirmat. Nomen autem, *Emmanuel*, à præpositione hebræa, עם im, id est, cū, & pronomine, נו nu, id est, nobis, & nomine אל el, id est, Deus, deriuatur, quasi dicas, cum nobis Deus, vel nobiscum Deus. Nam per admirabilem diuę Virginis partum nobiscum Deus fuit incarnatus. Quod Ioannes c. 1. his verbis significauit, *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis*, id nomen *Emmanuel*, id est, nobiscum Deus significat. Vide vetus testamentum, nouo quam consonet.

30. *Sintne hæc verba Angeli, an Euangelistæ. D. Chryso. Theophyl. Euthym. D. Aug. D. Thom.*

Obijciet aliquis, Christum non esse appellatum Emmanuelem,

Quomodo Christus Emmanuel appellatur. Isaiæ 7. Isaiæ 9. Isaiæ 8. Ieremi. 23.

nuelem, sed Iesum, non ergo posse vaticinium illi convenire. Respon. Christum multa habere nomina; Vocatur enim Iesus, vocatur *Emmanuel*, vocatur *admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis*, vocatur *Accelera spolia detrahere, Festina prædari*. Hebraice, מהר שלל חש בז, Maher lalal, chas baz vocatur: *Dominus iustus noster*. Attamen nomen, Iesus, nomen est proprium, in circumcisione pro Iudaicæ gentis more impositum, cætera illius admirabiles naturas diuinam atque humanam, vno in supposito copulatas, illius potentiam, sapientiam, admirabilesque actiones designant.

Nomina Christo inuita, cur impacta. 32.

Nomina Ieremiæ, *Dominus*, Hebraice, יהוה Iehouah, *iustus noster*, diuinam naturam aperte ostendunt. Nomen *Emmanuel*, id est, nobiscum Deus, duas in vna hypostasi naturas coniunctas indicat. Fuit enim nobiscum Deus, cum humanam naturam cum diuina, eadem in persona Verbi, ineffabili nexu copulauit. Nomina *accelera spolia detrahere, Festina prædari*, de Diabolo, morteque reportata spolia, prædaque significant. Reliqua, *Admirabilis, consiliarius, Deus, fortis*, &c. Miracula, consilia, diuinitatem, fortitudinem, pacem, principatumque patefaciunt.

Non prodit autem Scriptura nomina hęc vt Christi propria, quibus vulgo nominetur, sed vt nomina quibus dignitas illius, maiestasque hominibus demonstretur. Eundem in modum de Ecclesia dicitur: *Non vocaberis vltra derelicta, sed vocaberis voluntas mea in ea*; non vt hoc nomine, veluti proprio, Ecclesia appelletur: sed vt Dei erga illam voluntas, id est, beneuolentia ostendatur. Similem in modum Isaiæ primo appellatur *ciuitas iusti, vrbs fidelis*. Vnde Chrysost. hoc loco: Mos, inquit, Scripturæ est, euentus rerum ponere nominum loco. Quid enim est aliud, vocabitur nomen eius Emmanuel, nisi videbunt oculi mortalium Deum, inter homines versantem? Et August. sermone 4. de natiuitate; Saluator noster ab effectu rerum hoc nomen accepit, vt vocaretur nobiscum Deus. Et ipse tunc Deus cum omnibus nobis esse dignatus est, quando suscepit hanc carnẽ, vt per hominẽ, qui visibilis erat, cõuersari videretur in terris.

Isaiæ 62. 33. D. Chrysost. D. August.

Et non cognoscebat eam donec peperit.

34.

A Gabriele Archangelo, Ioseph D. Virginem ex Spiritu sancto, summo cum virginitatis splendore, concepisse intellexit, angeli verbis fidem habuit, paruit; vxorem quam dimittere decreuerat, retinuit, vtque in perpetuo coniugio permanerẽt, accepit. His addit Euangelista verba quædam, quibus veluti laqueo, Heluidius se irretiuit, intemeratæque Virginis æternam Virginitatem, temerario, impioque ausu, temerare conatus est. Nam (vt hoc loco Rupertus ait) Deus taliter suam scripturam condidit, per quã illaqueentur peccatores, & hęretici, iuxta illud: *Fiat mensa eorum* (id est, Scriptura sacra, Verbi diuini cibum continẽs) *coram ipsis in laqueum & in scandalum*. Dulcissimæ sunt verbi Dei epulę ac salutares, sed Hærerici, & Iudæi, ex ijs deprauato stomacho receptis, venenum sibi sugunt, errori busq; suis, fulcimenta quærunt. O superbum hominum stomachum, qui sacrosanctæ Matri Ecclesiæ, magnique Petri solio, caput substernere recusant, salutares illi verbi Dei escas corrumpunt, ęternamque sibi mortem ex vitali alimẽto comparant.

Psal. 68. Hæretici & Iudæi ex diuinis literis male intellectis venenum hæresem sugunt.

35. Genes. 27.

Parauit Rebecca cibos, sicut velle nouerat patrem, &c. Coquendos hædos ad matrem Rebeccam Iacob attulit: cibos non Iacob, sed mater parauit. Quomodo vero parauit? *Vt velle nouerat Isaac*. Similem in modum probus Christianus, mensæ, id est, Scripturæ sacrę cibos, ad matrem suam, ad Rebeccam suam (pinguedinem hebræum nomen sonat) ad Ecclesiam diuino Sapientiæ dono impinguatam, coquendos & extenuandos affert. *Mons enim Dei*, id est, Ecclesia, *mons est pinguis, mons coagulatus, mons pinguis*. Vt quid hæretici, vt quid Iudæi, suspicamini montes alios coagulatos? Vt quid vestras Synagogas, cum Satanę domicilia sint, Dei montes esse opinamini? vt quid ab illis perfide paratas verbi diuini escas accipitis? vt quid ad pinguem Dei montem, ad veram omnium matrem Rebeccam, Romanam Ecclesiam, cibos coquendos non affertis? Illa verbi diuini dulces epulas ita parat, sicut verum Isaacum Christum velle nouit, illa Scripturas ex diuina voluntate, scientiaque interpretatur, illa reseisso velo in Sancta sanctorum, id est, intimos sacræ paginæ sensus penetrat.

Ecclesiæ sensus in dictis literis sequendus. Psal. 67. 36.

Parauit Esau patri cibos, & benedictionem amisit; parauit Iacob cibos matris operam ac sensu, & præclaram sibi benedictionem comparauit. Parant sibi hæretici, atque Iudæi superbo sensu, ex Scripturis impie intellectis prauos hæreticosque sensus; & æternam sibi maledictionem pariunt; parant Rebeccę, id est, Ecclesiæ, obedientes filij, matris suæ sensu, Catholicos sensus, & ęternam benedictionem consequuntur. Quemadmodum agnus aliena vbera spernit, matris vbera expetit: ita Christus agnus, id est, Christianus, hæreticorum vbera veneno exundantia fugit, matris Ecclesiæ Romanæ vbera diuino lacte plena sugit. Quemadmodum idem agnus matris vocem multis in millibus agnoscit, & sequitur, ita Christus agnus Ecclesiæ matris suæ vocem ac doctrinam inter multa hæreticorũ millia perspectam habet, & seruat. Ambros. lib. 6. Hexam. c. 4. Agnus, inquit, lactis materni noros sibi fontes requirit. Quamuis cibi desiderio teneatur & potus, transcurrit tamen aliena vbera grauida, licet humore lactis exundent. Solam matrem requirit, solius sibi materni vberis pauperes succos significat abundare. Item: Agnus, ait, multis licet versetur in millib. ouium, recognoscit vocem parentis, festinat ad matrem. Hæc Am. Sed ad Heluidium reuertamur.

37. D. Ambros. 38.

Heluidius itaque sacras epulas in venenum sibi conuertens, ex verbis his; *Non cognoscebat eam, donec peperit filium suũ primogenitum*, alios filios habuisse Virginem impie colligebat. Ex Germana autem & Catholica loci explanatione deliraisse cognoscerur. Auctor imperfecti verbum, cognoscere, ad mentis retulit cognitionem; Vere, inquit, non cognouit Ioseph Virginem ante, cuius fuerat dignitatis, quæ vnigeniti Dei facta fuerat mater. Sed postquam peperit, tunc cognouit eam, quia speciosior & dignior facta fuerat, quam totus mundus. Nam quem totus mundus capere nõ poterat, nec merebatur accipere; quasi in angustum vteri sui cubiculum sola fuscepit. Vidit Virginẽ permanere post partum, vidit mysterium stellæ; vidit Magos adorantes, audiuit sermones eorum, &c. D. etiam Epiphanius hęresi 78. sic scribit: Non cognouit Ioseph Virginem; Vnde enim cognouisset, quod tantam gratiam acceptura esset mulier, aut vnde cognouisset quod tali gloria glorificanda esset Virgo? Mulierem quidem nouerat ipsam formatione, & fœminam natura, & ex matre Anna, & ex parte Ioachim; non nouerat autem, quod tali gloria honorandus esset aliquis in terra, maxime mulier; non igitur cognouit ipsam, donec vidit miraculum. Non cognouit ipsius miraculum, donec vidit genitum ex ipsa. Quando vero peperit, cognouit Dei honorem, quod ipsa esset, quę audisset; *Aue gratia plena Dominus tecum*, &c.

Auctor imp. 39. D. Epiph. Triplex sensus. 40.

Nonnulli, vt refert D. Thom. 3. p. q. 28. art. 3. idem verbum (*cognoscebat*) cognitionem oculorum significare existimarunt, hoc sensu; *Non cognoscebat* oculis Ioseph Virginis vultum, donec peperit. Nam quamdiu in vtero Deum gestauit, tantum è vultu splendorem emittebat, vt Ioseph ipsam perspicue intueri nequiret; quem in modum Israelitæ fulgidam Moysis faciem intueri non valebant, vt memorię proditum est.

D. Thomas. Exod. 34. & 2. Cor. 3

Rectius D. Hieronymus in libr. quem aduersus Heluidium scripsit, Chrysost. & alij, verbum (cognoscere) vt alijs Scripturę locis, ita hoc, pro congressu maritali sumi arbitrantur, hoc sensu: *Non cognoscebat eam* congressu coniugali, donec peperit. Sed hic tendit laqueum Heluidius: infert impie; ergo postquam peperit, cognouit. Millies impiam consecutionem inficiamur, Euangelistæ scopum diligenter animaduertere oportet, vt quo sensu nunc dixerit; *Non cognoscebat eam donec peperit*; & supra; *Antequam conuenirent inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto*, intelligamus.

41. Sensus germanus.

Descripserat Mat. Christi Genealogiam, & ad Iosephi vsque per antiquos illos patres deduxerat, quia vero Iosephus Christi parens naturalis minime erat, à Iosepho non esse genitum ostendere voluit, & de hoc tantummodo fuit solicitus. Ostendit autem quod volebat ijs verbis, quæ explicauimus hoc pacto. Post Genealogiam descriptam, subiecit protinus hæc verba; Christi autem generatio sic erat, quasi diceret, non erat Christi generatio ab homine, non à Iosepho, quẽ virum dixi matris eius in Genealogia.

42. Heluidius exibilatur.

Probo; quia *antequam conuenirent*, id est, ante coniugalem congressum, *inuenta est* Virgo, *habens in vtero* Christum *de Spiritu sancto*. Ex Spiritu sancto ergo, non ex Ioseph o conceptus est Christus. Præterea; Ioseph non cognoscebat Virginem, donec peperit Christum: ergo Christus non erat filius Ioseph. De tempore autem, quod diuinam illam natiuitatem est consecutum, nullam fecit Matth. mentionem, quid factum sit iudicio legentis reliquit.

43.

Quis enim credat Iosephum post Dei partum Virginē contingere fuisse ausum? Hieron. aduersus Heluid. Nunquid Ioseph us, qui miracula tanta cognouerat, Dei templum, Spiritus S. sedem, Domini sui matrem, audebat attingere? Et Chryſ. Quod consequens erat ac manifestum, tuo intellectui Euangelista reliquit, quoniam nec postea quidem eam, quæ tali modo mater effecta est, ille iustus ausus fuerit attingere.

D. Hieron. *D. Chryſo.*

Nonne Virgo Iosepho iā tradita Gabrieli respōdit; *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* hoc est, cognoscere non possum propter Virginitatis votum. Si antequam Dei filium conciperet, virum cognoscere nōpoterat, quis in animum inducat, post illum cælestem, stupendumque partum, cognoscere potuisse? Nunquid illius virginitatem in partu Deus mirabilem in modum conseruatam voluit, vt à Iosepho postea læderetur?

44.

Numquid maiorem Christus sepulchri sui, in quo tribus diebus iacuit mortuus, quam materni corporis, in quo nouem mensibus habitauit viuus, rationem habuit? Sepulchrumne habere voluit, in quo nullus fuerit humatus, matrem habere voluit, in cuius vtero alij quoque filij generarentur? Nunquid quod multis viris, fœminisque, præclarum virginitatis donum largitus est; id matri suæ negauit, sacrumque illud templum, illa Sancta sanctorum à Iosepho violari passus est? Quis hoc nisi plane impius vir, & à mentis statu deturbatus, sibi poterit persuadere.

Deipara post partum virgo.

45.

An vero (ait Ambros. de Institutione Virginis capite sexto) Christus eam sibi matrem eligeret, quę aulam posset incælestare cęlestem; quasi eam, cui impossibile esset, virginalis pudoris seruare custodiam? Cuius exemplo cæterę ad integritatis studium prouocantur, ipsa ab huiusmodi, quod per se cęteris proposirum foret, munere deuiaret? Et quæ esset, cui maius quam matri, Dominus meritum reponeret, præmium reseruaret? Nulli enim vberiora quam virginitati deputauit munera: Fieri non poterat, vt quæ Deum portauerat, portandum hominem arbitraretur. Nec Ioseph vir iustus in *hanc prorupisset* amentiam, vt matri Domini misereretur. Hęc Ambrosius. Epiphanius hęresi 78. Post tantam & talem, ac tam ingentem dispensationē, copulatum fuisse Ioseph senem Virgini castæ, & honoratę, & vasi quod cepit incomprehensibilem, & suscepit tale mysterium, signi cælestis; & vitę hominum; quæ fuerit impietas hoc asseuerare? Item; Dominus Leoni assimilatur: profecto etiam Genitricem ipsius lęænam dixerim. Vnde enim gignetur omnino leo, si non leęna mater vocabitur? *Leana enim non contingit fecundus partus*, ergo non amplius partum nouit Maria, non amplius coniunctionem corporum sancta Virgo. Hæc Epiphanius.

D. Ambro. *D. Epiphan.*

46.

Quod autem ait, leęnæ non contingere secundum partum, nonnulli opinati sint: Vulgo tribuit opinionem Plinius lib. 8. cap. 16. Semel, inquit, edi à lęæna partum lacerato vnguium acie vtero, in enixu, vulgū credidisse video. Pierius tribuit Ægyptijs, Herodoto, & alijs pleriſque. Cū, inquit, persuasum haberent Ægyptij lęænas semel tantum in vita parere, id quod cum Herodoto, plerique alij prodidere, mulierem itidem, quæ vnius tantum filij mater fuisset, per lęænam sculptam significare consueuerunt. Leęna, ait Herodotus, vnum parit semel in vita; namvna cum fœtu vterum emittit, cuius rei causa hæc est, quod Catulos Leoninus vbi moueri in vtero incipit, cum habeat vngues acutissimos, vterum lacerat, ita vt ad postremum dum partus adest, nihil vteri relinquatur incolume. Basilius hōmil. 9. in hexaemeron; Vix leonis, leæna mater euadit; edi namque partum vnguibus lacerato vtero, vulgo ferūt. Attamen non semel parere leęnam tradit Plinius, & Aristoteles, l. 6. de historia animalium, c. 31. Parit (loquitur de leęna) non omni tempore, singulis tamen annis, vere parit & magna ex parte geminos, sed cum plurimos, sex catulos nonnunquam etiam vnum. Quod de leęna ferrur, vuluam cum partu emittere, delira fabula est; facta ex ea causa, quod rarum genus hoc animalis est. Leones Syriæ quinquies in vita pariunt; primum quinque, post, vno subinde pauciores; deinde steriles degunt. Hæc Aristoteles.

Plinius. *Pierius. Herodotus.* *D. Basilius.* *Aristoteles.*

47. 48.

Denique, particula illa, *Donec*, vt aduersus Heluidium scribit Hieronymus, tempus ante partum, de quo scandalum moueri poterat, excluſit Euangelista; & (vt ait Chryſ.) à suspicione absoluit. Neque vero infertur, ergo post partum cognouit. Hunc enim in modum, ait Dominus, iuxta verſionem 70. Interpretum; *Ego sum donec senescatis*; nūquid infertur; ergo non est Deus post illorum senectutem? Et: *Vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi*; nunquid post consummationem sæculi, nobiscum non erit? Paul. *Oportet Christum regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus.* Et Dauid: *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Nunquid postquam inimicos sub pedibus Christi Deus posuerit, Christus non reguabit? Nunquid ad dexteram patris non sedebit? Si dixero, maritus vxorem nō cognouit, donec mortua est; rectene inferet impius Heluidius; ergo post mortem illam cognouit? Denique, si forte Iosephus, vbi primum Virgo peperit, è vita excesſisset, nōne vere diceret Matthæus, Ioseph *non cognoscebat eam, donec peperit?* nec tamen vllo modo sequeretur; ergo cognouit postquam peperit, cum iam esset mortuus. Quod ergo mors in Iosepho effeciſſet, id virginis admirabilem dignitatem, Iosephique vorum effeciſſe affirmamus. Vt mors, ira stupenda Virginis dignitas, & Iosephi votum, accessum prohibuit coniugalem.

D. Hieron. D. Chryſ.

49.

Isaiæ 46.

Matth. 28. 1. Cor. 15. Psal. 109.

50.

Filium suum primogenitum.

Sibilat adhuc venenatus serpens, virginisque execrandus hostis, & ex Sataną schola, tartareas infert consecutiones. Primogenitus, inquit, Christus vocatur, ergo alios post genitos ex virgine fratres habuit. Sed Hieronymi, Damascenique auxilio, pestilentem sibilum facile prememus. Respondemus ergo primogenitum dici filium, qui primo est genitus, siue post illū aliqui alij geniti sint, siue nullus. Nam vox primogenitus (ait Damascenus l. 4. c. 15.) primo quidem aliquem genitum esse declarat, non tamen necessario alios quoque postea genitos esse indicat. Confirmatur hęc vocis expositio; quia cum Deus, omnem sibi primogenitum offerendum præcepit, si is solus est primogenitus, qui alios habet fratres, non esset is offerendus Deo, qui esset vnigenitus; quod à veritate abhorret. Præterea Christus dicitur Patris primogenitus; *Cum iterum*, inquit, *introducit primogenitum in orbem terræ.* Atqui Deus pater vnicum tantum filium naturalem habet, ergo vnicus tantum filius etsi solus genitus sit, primogenitus appellari poterit.

Damasc. *Exod. 13.* *Hebr. 1.*

51.

52.

Primogenitus est (ait D. Hieron. contra Heluidium) non tantum post quem alij, sed ante quem nullus. Christus igitur primogenitus Virginis dicitur ab Euangelista, non quod fratres alios habuerit: sed quod primus, idemque vnicus filius virginis fuerit. D. Epiphanius, hæresi 78. Qui vere primogenitus est patris superni, ante omnem creaturam, non ex eo, quod alij post ipsum ex patre geniti sint, primogenitus dicitur. Non enim est ipsi frater secundus, propterea quod est vnigenitus. Sic etiam in aduentu in carne, filius, & primogenitus est Mariæ, at vnigenitus Mariæ est, non habens secundum fratrem ab ipsa.

D. Hieron. *D. Epipha. Primogenitus dicitur primus filius, etiamsi alij non sequantur.*

D. Anſelmus tribus modis nomen primogeniti exponit; Peperit, inquit, Virgo filium suum, id est, ex sua substantia, primogenitum, id est, genitum à Patre ante omnia. Vel, dictus est primogenitus secundum vsum locutionis, non respiciendo ad secundum; quia omne quod primo nascitur, primogenitum vocatur. Vel primogenitus respectu omnis fidelium. Hæc Anſelm. in hunc sensum vltimum pie interpretatur Viguerius instit. Theol. cap. 20. §. 9. verba illa: *Peperit filium suum primogenitum.* Primogenitum, ait, non respectu sequentium carnalium, cum nullum alium habuerit; sed respectu adoptiuorum. Licet enim vnicum virgo in sanctissimo vtero genuerit, in eo tamen spiritaliter facta est mater magnę multitudinis filiorum, quorum Christus est primogenitus. Hactenus ille.

D. Anſelm. *Viguerius.*

53.

Apud

54. Apud D. Epiphanium, hæresi 78. primum Anselmi sé-
D. Epiphan. sum reperies; Peperit filium suum Virgo; Primogenitum vero æterni Patris genuit Virgo (ait Epiphanius) filium suum primogenitum, nō autem suum primogenitum, velut ipsa alium paritura esset. Item: in eo quod dixit Euangelista, filium suum, significauit ex Virgine secundum carnem genitum esse; in cognomine vero primogeniti, non amplius vocem suum, appositum, sed primogenitum solum, &c. Tertium quoque sensum his verbis idem pater significat; Primogenitum, inquit, quoniam primogenitus est, priusquam essent creaturæ. Et *primogenitus inter multos fratres*, iuxta Apostolum, non iuxta eum qui est à Maria, velut alij filij sint ex ipsa, sed inter eos *qui digni facti sunt accipere per ipsum adoptionem in filios, &c.*

CAPVT VII.

Morale.

1. *Coniugium Deiparæ, & Ioſephi, velum ante arcam teſtamenti appenſum.*

ANte illam veteris teſtamenti *arcam*, fulgenti auro intus foriſque conrectam, vt Exodi extremo capite memoriæ proditur, *velum ex hyacintho, purpura, cocco, byſſoq; pulchra varietate contextum, appendebatur* In hoc vero Matthei Euangelio, ante nobiliorem aliam arcam, id est, Deiparam Virginem, ſpiritali auro intus, foriſque radiantem, pulchrius aliud velum, admirabiliori varietate confectum, oppanditur. *Cum eſſet* (ait Euangeliſta) *deſponſata Maria Ioſeph.* Quid hoc est? quid Virgini cum ſponſo? quid Deiparæ cū matrimonio? Velum est matrimonium ante arcam, id est, intemeratam Virginem appensum, quo Virginitatis illius fulgor, & incarnationis abditiſſimum myſterium contegitur, honorque defenditur.

O quam mira varietate velum hoc, ex cæleſti hyachintho, regia purpura, candidaque byſſo contextum est. Cæleſte plane coniugium fuit, vt hyacinthus, quod cælorum Domino deſeruiuit, regium vt purpura, quod totius orbis reginam Ioſepho inſeparabili nexu obſtrinxit, candidiſſimum vt byſſus, in quo perpetuus fuit virginitatis candor. Antiquum illud velum arcam, propitiatorium, cherubinoſque velabat, hoc Deiparam Virginem, incarnarum in
2. eius vtero Deum, magnumque illum cherubinum Ioſephum contegebat. Matrimonij velamen apparebat; nam coniuges esse Virginem & Ioſephum omnes nouerant. *Propitiatorium*, id est, Dei incarnati propitiatio, *latebat*; Verbi enim in vtero virginis incarnatio, hominibus ignota erat. Deiparæ, Ioſephique virginitas occultabatur; quis enim Ioſephum corporis integritatem ſeruare crederet? quis Deiparam grauidam cernens, illibatæ virginitatis decus illi tribueret.

Cant. 1. Quam rectè tunc illa potuit verba vſurpare: *Nigra ſum, ſed formoſa filiæ Ieruſalem ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis. Nolite me conſiderare quod fuſca ſim, quia decoloravit me Sol,*
Rupertus. *&c. Nigra ſum* (vt Abbas Rupert. interpretatur) id est grauida inuenta ſum, *ſed formoſa*, id est, ſalua virginitate ex Spi-
Virgo vtero geſtat Chriſtū, nigra, ſed formoſa. ritu ſancto concepi. *Nigra ſum*, ſecundum opinionem malè
3. videntium, *formoſa* ſecundum fidem rectè credentium. *Nigra ſum*, quia virginitatem amiſiſſe ignorantibus videor, *ſed formoſa* ſum, quia magno cum virginitatis ſplendore, conceptum Dei filium gero. Nigram putat ſponſus meus Ioſeph, ideoque dimittere vult, & veluti alteram Agar, cum filio domo eijcere, formoſam me, non à me, ſed ab Angelo esse cognoſcet, ac retinebit. *Nolite me conſiderare quod fuſca ſim, quia decoloravit me Sol.* Nolite in matrimonium oculos conijcere; nolite nigroris aliquid ex eo me contraxiſſe exiſtimare. Id quod apparet in me esse nigroris,
4. maximæ est pulchritudinis, *quia decoloravit me Sol.* Propter Solem matrimonij iura inij, candidum virginitatis colorem, vt Solem ſaluo honore poſſem concipere, ſub matrimonij velo Deus occultauit. Verumtamen Solem ventre incluſum habeo, incarnatus Deus in vtero meo est, non poteſt non magnam mihi afferre pulchritudinem Dei
Rupertus. conceptus. *Nolite me conſiderare* (interpretatur Rupert.) *quod fuſca ſim*, id est, non virgo, nam quod tumentem vterum habeo, non fecit vir. quia virū non cognoſco. Sed ira *decoloravit me Sol*; verus Sol, & ſole Deus longe pulchrior, ſemetipſo me impleuit, hoccine est decolorari? Non apud vos ô filiæ Ieruſalem, quæ habetis oculum ſimplicem, ſed apud ſuperborum cogitationes, &c.

Apud filias Babylonis, apud Heluidium, ſimileſque hæreticos, Babylonis, id est, confuſionis ac ſuperbiæ filios, 5.
decolorata virgo videbitur. At apud filias Ieruſalem, non est decolorata, non est nigra, ſed formoſa, vt Rupertus ait. Et formoſa quidem pluſquam pelles Salomonis, pluſquā *Virgo pellibus Salomonis, multo formoſior.* palatia, pluſquam tecta, pluſquam ipſa à Salomone exædificata, Sancta ſanctorum. Non poteſt pulchritudo pellium Salomonis, aut palatij, aut templi, cum Virginis pulchritudine conferri, non poſſunt Salomonis opes, argentum, aurum, gemmæ, cultuſque pretioſiſſimus, cum Deiparę opibus, villa ex parte comparari. Formoſa Virgo pluſquam pelles Salomonis, pluſquam Salomon ipſe. Neque enim Salomon in omni gloria ſua amictus est, ſicut Virgo *amicta Sole, Lunamque pedibus calcans.* Quid magnum eſt, pulchriorem esse, ac opulentiorem Salomonis pellibus, virginem Dei parentem? 6.

Alias Salomonis pelles quærit Bern. ſerm. 27. Cantic. *D. Bernar.* cum quibus ſponſam conferat, nihil enim in his dignum reperit, quod cum ſancta anima conferatur. Quomodo, inquit, ſicut pelles Salomonis formoſa? quaſi Salomon in omni gloria ſua quicquam habuerit condignum decore ſponſæ, & gloria ornatus eius? Quid tale in ſe oſtendit ea, quæ præterit, figura huius mundi, quod æquare ſpeciem animæ poſſit illius, quæ exuta terreni hominis vetuſtate, eius, qui de cælo eſt, decorem induit, ornata optimis moribus, pro monilibus, ipſo purior ſicut & excelſior æthere, Sole ſplendidior? *Si nihil in hoc orbe inuenit Bernardus*, 7.
quod ſanctæ animæ pulchritudinem poſſit æquare, quas Salomonis pelles nos inueniemus, quę pulcherrimæ Virginis decorem poſſint repreſentare? Ad alias ergo aſcendit pelles ſapientioris Salomonis Bernardus, videli- *Quæ dicuntur pelles Salomonis. Pſal. 103. D. Bernar.* cet ad cælos; cæli enim pelles noſtri Salomonis, id est, Chriſti ſunt, iuxta illud: *Extendens cælum ſicut pellem.* Pulcherrima pellis (ait Bern.) cælum est, quæ in modum magni cuiuſdam tentorij, vniuerſam operiens faciem terræ, Solis, Lunę, atque ſtellarum varietate tam ſpectabili, humanos oblectat aſpectus. Quid hac pelle formoſius? quid ornatius cælo?

At neque cæli corporei ornatum, cum decore ſponſæ conferendum ait; ad alios ſpiritales tranſit cælos, nempe 8.
Angelos, hos vero pelles putat esse Sapientiſſimi Salomonis, id est, Chriſti, quibus ſponſa aſſimilatur: Hoc, inquit, cælum, ſcilicet angelicum ac ſpiritale, extentum eſt, ſicut pellis, non ſpatijs tamen locorum, ſed affectibus animorum, hoc miris varijſque artificis diſtinctum operibus. Habet autem grandis iſta pellis, quamplurimas in ſe æquè Salomonis pelles, quoniam vnuſquiſque beatus, & ſanctus, qui ibi eſt, pellis eſt vtique Salomonis. Benigni ſiquidem ſunt atque extenti in charitate, pertingentes vſque ad nos. Quamobrem ſicut cælum cæli ſingulariter dicitur, vniuerſa illa multitudo collecta beatorum, ſic & cæli cælorum, propter ſingulos, qui vtique cæli ſunt, nominantur, ad ſingulos ſpectat, quod dicitur in Pſ. 103. *Extendens cælum ſicut pellem.* Hæc Bern.

Inuenimus ergo, ex ſanctiſſimi patris ſententia, pelles 9.
Salomonis, quibus Deipara Virgo poſſit aſſimilari. Formoſa itaq; D. Virgo, ſicut pelles Salomonis, formoſa ſicut Angeli, ſicut Seraphini. Seraphini puriſſimi ſunt, Virgo Seraphinis purior, cuius puritatem conceptus partuſque admirabilis non minuit, ſed ſacrauit. Quemadmodum pelles Salomonis, id est, Angelos, nulla carnis contagio inquinat, ſic integerrimam Dei Matrem, nulla carnis labes infecit; Virgo fuit ante partum, in ipſo quoque partu Virgo, poſt partum quoque in perpetuum virgo, hic eius titulus æternus. Nec paſſus est nomē Ieſu, è Cruce ſibi Chriſtus auferri, nec patietur à Matre Virginis titulum tolli. Quis vnquam (ait Epiph. hæreſi 78.) aut quo ſęculo, auſus *D. Epiphan.* eſt proferre nomen Sanctæ Mariæ, &, interrogatus, non 10.
ſtatim intulit Virginis vocem? ex ipſis enim nominibus, epithetis, etiam virtutis ſigna elucent. Dignitates enim appellationum acceperunt iuſti, vnicuique decenter, & prout integrum fuit. Et Abrahamo quidem impoſitum est epi-

thetum, amicus Dei, & non dissoluetur; Iacob vero, vt Israel vocetur, & non alterabitur, & Apostolis Boanerges, id est, filij tonitrui, & non relinquetur, & Sanctę Mariæ vox Virgo, & non mutabitur, impolluta enim permansit Sancta. Hæc Epiphanius.

Deipara perpetuus titulus Virgo non mutabitur.

Non mutabitur Sanctissimæ Virginis titulus, virginitate formosa semper & erit & dicetur a filijs Ierusalem. Facessant vero filij Babylonis; facessat Heluidius, facessant hæretici nouatores, qui omnia perturbare, omnia mutare, omnia conuellere conātur. Super Petram fundata est Romana Ecclesia, & si flumina inundent, & si ventorum turbines irruant, & si portę tartareis effusi exercitus oppugnent, stabit semper fide antiqua, atque immutabili. Opiniones quidem mutationem recipere possunt, fides mutationem non recipit. *Sermo meus* (ait Paulus) *qui fuit apud vos, non est, in illo, est, & non.* Christi fides non recipit, est, & nō, non ait modo, modo negat, sed constans eademq; semper perseuerat. Non modo hoc, modo illud asserit, id enim, vt in Pauli Commentarijs ait Chrysostomus, non fidei est, sed animi aberrantis, qualis animus nouatorum est, quibus illud psalmi maximè conuenit; *Dixi; semper hi errant corde.* Errant, inquam, corde primum, deinde ore, atque vita: & à regia fidei via antiquorum patrum, Diuorumque vestigijs consignata aberrant, quibus insistere oportet eos, qui in cælestem patriam peruenire desiderant.

II. *Fides non recipit mutationem, opinio recipit.* 2. Cor. 1. 12.

D. Epiphan. Via fidei regia tenendum.

Audi sanctissimum patrem Epiph. hęresi 59. Est via regia sancta Dei Ecclesia, & iter veritatis. Agite itaque serui Dei, vos filij sanctæ Dei Ecclesiæ, qui certam regulam nouistis, & via veritatis inceditis, ne retrahamini vocibus, & vniuscuiusque confictæ professionis verbis. Erroneę enim sunt horum viæ, & accliuis collis, adulteratæ ipsorum intelligentiæ, magna iactant, & parua ignorant, liberratem promittunt, cum ipsi sint serui peccati. Hæc Epiphanius.

D. Cyrillus. 13.

Et D. Cyrillus initio libri primi dialogi cum Hermia: Nullus prorsus accipiatur sermo eorum, qui linguę vitio nobis obstrepunt, dum alienis nos adoriuntur dogmatibus, & relicta via regia in alteram deflectuntur, prout sibi solis videtur, quem mentis morbum curatu difficillimum censuerim, &c. Et item Augustinus lib. 3. contra Iulianum Pelag. c. 3. Mira sunt quæ dicitis, noua sunt, falsa sunt, mira stupemus, noua cauemus, falsa conuincimus, &c. Quæ igitur noua sunt, & à via discedunt regia, cauenda sunt.

D. Augustin.

Noua cauenda. D. Ephrem. Gennadius.

D. olim Ephræm (vt scribit in catalogo Gennadius) ex studijs, vel sermonibus Paulini cuiusdam, noua illum inuestigare, & immensum intellectum habere præsensérat. Huic astanti obiturus dixisse fertur; Vide Pauline, ne te submittas cogitationibus tuis, sed cum te ad purum comprehendisse putaueris Dominum, crede nec intellexisse.

Exemplum. 14.

Vtinam sanctissimi magistri monitis obedisset discipulus; nec noua excogitasset, seque suis cogitationibus non submisisset. Verum principatus nominisq; cupiditate ductus, ab Ecclesia defecit, multaq; noua, fideiq; repugnantia, à via exorbitans regia, scripsit.

Num. 21. 15.

Via regia gradiemur (aiunt typici Israelitæ) *donec transeamus terminos vestros.* Verorum Israelitarum eadem vox est; Via regia fidei gradiemur, donec vitæ huius terminos transeamus, patriamq; teneamus nostram. Etenim in patria fidei obscuræ succedit Dei conspectus clarissimus. Hebraice legitur; *Via regis gradiemur*, est enim fides via Regis Christi, quā ille omnibus in cælum proficiscētibus aperuit, ac munuit; hac itur ad superos. Hæresēon vero diuerticula, obliquosque ac cœnosos angiportus: Arij, Sabellij, Lutheri, Caluini, cæterorumque hæresiarchatum opera, Satanas parauit, hac itur ad infernas flammas, tormentaque sempiterna.

Antiqua, immutabilis, regiaque Christi fides, Dei parēti sempiternum virginis titulū tribuit, impia ergo obmutescant Heluidianorum ora, sibilantesque serpentium linguæ sileant: *Ecce Virgo concipiet*, clamat Isaias, *& pariet filium; & vocabitur nomen eius Emmanuel*, hoc est, nobiscum Deus. Hebraicè legitur, si verbum verbo reddas: *Ecce Virgo grauida, & pariens.* Quamuis grauidam videas, virgo est, quamuis parientem cernas, Virgo est. Non potuit natura grauiditatem vnquam, & partum, cum virginitate coniungere, sed potuit Emmanuel, id est nobiscum Deus, at multo magis cum Deipara Deus. Cum Deipara inquam, Deus, illius animum miris splendoribus illustrans, & corpus integrum absque vlla virginitatis iniuria conseruans. Non aufert virginitatem Emmanuel, sed affert. Sol in Virgine, Virgini non attulit caliginem, sed splendorem intulit.

Isaiæ 7. 16.

Deipara Virginitas.

In splendoribus Sanctorum (ait Pater sempiternus) *ex vtero ante luciferum genui te.* quæ verba quamuis de æterna Christi generatione à patribus explicantur, à Tertull. tamen, lib. 5. contra Marcionem, Augustinus eodem psal. & Beda, de humana quoque intelliguntur. Quinam sunt sanctorum splēdores? Nonne virginitatis radij, quibus sancti viri mirum in modum rutilant? In ijs ergo virginitatis splendoribus, non in corruptionis caligine, ante astrum luciferum, id est, ante auroram, absque viri operatione, ex vtero virginis genitus est Dominus.

Psalm. 109. Tertullian. D. August. Beda. 17.

Egredietur virga de radice Iesse (ait Isai.) *& flos de radice eius ascendet*, de Iesse stirpe, qui pater fuit Danidis, virga, virgoq; sanctissima egressa est. Virga, vt Cardinalis Petrus Dam. in sermone de Annunciatione ait, absq; vllo nodo. Virga Iesse (inquit ille) omnem ignorat nodositatem. Etenim, omni peccati nodo caruit, omniq; pudoris offensione. Vt flos oritur ex virga; ita Christus natus est ex Virgine. Flos ortus virgam non corrumpit, sed ornat; Christus natus, Virginem non violauit, sed miro decore illustrauit. Vnicus flos, non plures flores, ex virga hac ascenderunt; vnicum enim tantummodo filium vnigenitum, ac primogenitum, Virgo habuit. Quemadmodum vnicus tantum, magni & candoris, & odoris flos, ex scapo albi lilij oritur; ita vnicus tantum flos; candidissimus, & suauissimus, ex Virgine prodijt.

Isaiæ 11. 18.

Ignorabat Iosephus, hoc admirabilis virginitatis arcanum. Florem Virginis vtero conceptum cernebat, vnde verò ortus esset, minimè nouerat, ideoq; violatam putabat. O virga Iesse, vnde ortus sit flos hic, edissere, cæleste mysterium sponso aperi, quid in te superueniens Spiritus sanctus operatus sit, expone, quæ fecit tibi magna, qui potens est, indica. Operæ pretium erit indicasse, sponsum animi anxietate, te ignominiæ suspicione liberabis. Silet Virgo, diuinum regit arcanum, Dei admirabile donum nemini pandit; neque properat (vt ait Rupertus in Cantic.) cuiquam suæ admirationem facere felicitatis.

19.

Quemadmodum tellus aurum suum, gemmasq; hominum oculis non exponit, sed occultat, sic Virgo fulgentissimum illud aurum, nostræ pretium liberratis, pyropum illum ardentissimum, quem vtero gerebat, non superbe ostentabat, sed humiliter abscondebat. *Agar concepisse se videns Ismaelem, despexit dominam suam.* At Virgo, concepisse se videns, non Ismaelem, sed Dei filium, honore tanto non intumuit, sponsum non despexit, de summo Dei dono se non iactauit, sed maximam suam gloriam silentio contexit.

Virgo mysterium incarnat enis occultauit. *Genes. 16.*

Discamus ex Virgine, inanem fugere gloriam, & si quid habemus boni, quod laude dignum videatur, id minimè ostentare: sed, quantum in nobis erit, abdere, hominumq; oculis subducere. Etenim hominum oculi eos, qui inanis glorię cupidi sunt, fascināt. Vnde Chrysostomus 2. in Ioan. Homines (inquit) nihil nobis vultatis afferre possunt, sed tantum inspicere, quæ facimus, ac inspiciendo lædere, laboremque nostrum inanem reddere. *Videns Moysi mater eū elegantem, abscondit.* sic tu, si elegantem, pulchrumque habes filium, id est, si quid quod laudem mereatur à Deo accepisti, absconde, ne hominum oculis fascinetur, ac per inanem gloriā corrumpatur. Orig. hom. 2. in Exod. Refert, ait, scriptura, quod de tribu Leui quædam genuit masculum, & videns infantem esse elegantem, occultauit eum mensibus tribus. Vide si non propterea nobis præcipitur, ne bonos actus in publico geramus, ne iustitiam nostram coram hominibus faciamus, sed vt clauso ostio, oremus patrem in occulto, & *quod facit dextera nostra, nesciat sinistra*; nisi enim in occulto fuerit, diripietur ab Ægyptijs, inuadetur, in flumen iactabitur, fluctibus submergetur. Ergo si faciam eleemosynam, quia opus Dei est, masculum genero; sed si ita faciam, vt hominibus innotescat, & ab hominibus laudem quæram, & non occultauero, rapta est ab

D. Chrysost. *Exod. 3.* *Bona opera, ne tanquam iocunditatem gloriam, quantum fieri potest occultanda Origenes.* 20. 21.

Ægyptijs,

Ægyptijs, & in flumen demerſa. Hæc Origenes.

Ad Coloſſ. 3 Græco vocabulo, *Ophtalmodulia*, vtitur Paulus, quod huic rei, de qua ſermo eſt, maximè inſeruit, ſignificat autẽ Græcum vocabulum, oculorum ſeruitutem, μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλίᾳ, ait Paulus, hoc eſt, *non ad oculum ſeruientes*, & ſi verbum verbo reddere velis, non in oculorum ſeruitutibus. Quod ille ſeruis, hoc cunctis hominibus dici poteſt. *Non in Opthalmodulia*, id eſt, *non in oculorum ſeruitute* vitam traducatis, ne ſitis queſo, ὀφθαλμοδοῦλοι, hoc eſt, vt nomine etiam latino compoſito dicam, ſerui oculi, ne hominum oculis, qui omnia faſcinant, ſeruiatis, quo vitio laborant plerique. Quorſum pretioſæ bombycinæque veſtes, gemmis, auroque diſtinctæ? quorſum magnifici prandiorum apparatus? quorſum equorum argento, auroque radiantes phaleræ? quorſum famulorum ingens caterua? quorſum ædium ſuperbæ ſubſtructiones? quorſum aurea periſtromata, multorumque nummorum aulæa: nonne, vt hominum oculis ſeruiatur?

22. *Hominum oculis ſeruit qui inanem captat gloriam.*

23. *D. Chryſoſt.* Audiamus Chryſoſt. hom. 2. in Ioan. Intolerabilis, ait, quædam ebrietas eſt inanis gloria, quicquid facit, aliorum tantum gratia facit. Pulchra veſte eorum cauſa induitur, faciemq; ornat non ſibi, ſed alijs, caterua ſequentium ſtipatur, quo omnes ipſum admirentur, &c. Et hom. 12. in epiſtolam ad Corinth. Hoc ſuſque deque facit omnia, hoc vniuerſum orbem terrę conturbat, quod ad homines aſpiciẽtes omnia agimus. & in bonis nihil eſſe ducimus, quod habeamus Deum admiratorem, ſed à conſeruis requirimus famam, & bonam exiſtimationem, &c.

Quam grauis ſit oculorum ſeruitus, & inanis gloria.

24. *D. Chryſoſt.* Hæc vero oculorum ſeruitus, quam ſit grauis, in Commentarijs epiſt. ad Rom. homil. 17. his verbis oſtendit; Elegerim potius innumerorum barbarorum ſeruitutem, quam ſemel vnius inanis gloriæ. Neque enim captinis illi ſuis talia præcipiunt, qualia ſubditis ſuis iſta iubendo mandat: *Omnium* (inquit) *ſeruus eſto; animam contemnito, virtutem negligito, libertatem rideto*, &c. Item: Vanæ gloriæ cupidus, ſimilis eſt illis, qui tempeſtates ferunt; ſemper tremens, ſemper timens, innumeroſq; dominos obſeruans. Qui vero extra illam eſt tyrannidem, rectè comparatur ijs, qui in portu conſtituti, integra iam libertate potiũntur. Alius vero non item, ſed quam multis eſt cognitus, tam multos habet dominos, omnibus ſeruire coactus, &c.

Fugiamus ergo *opthalmodulian*, oculorumque humanorum ſeruitutem, in oculos Dei, oculos noſtros conijciamus, & in illius conſpectu, theatroq; perpetuo verſemur: Duo ſunt theatra: alterum ampliſſimum, vbi Rex regum, hoc eſt, Deus nobiliſſimis Angelis ſtipatus, ad ſpectandũ ſedet, alterum anguſtiſſimum, vbi Æthiopes pauci, rerum ignari ſtant, id eſt, homines. Hinc illud Pauli: *ſpectaculum facti ſumus, mundo, Angelis, & hominibus.* Magna igitur inſania eſt: ampliſſimum Dei Angelorumque theatrum repudiare, in paucorum vero Æthiopum theatro verſari, illorumque oculis magno labore inſeruire; qui hoc facit, eum Chryſoſt. hom. 17. in epiſt. ad Rom. his verbis increpat: Seruus ad oculos heri ſui reſpicit, mercenarius operatur ad operis ſui dominum præmia daturum, diſcipulus ad præceptorem; tu vero omnino contrarium facis.

25. *1. Cor. 4. Dei oculis ac theatro ſeruiẽdum.*

D. Chryſoſt.

26. Deum qui remunerat, dominumq; relinquens, ad conſeruos reſpicis, etiamſi ſcias, quod Deus recte factorum tuorum, etiam in futurum, recordetur, homo tamẽ, ad præſẽs tantum. Et cum habeas in cælo theatrum conſtitutum, in terra tamen ſpectatores tibi colligis? Athleta quidem vbi certat, ibi & probari cupit, tu cum in ſuperioribus certes, in inferioribus coronari queris: & quidnam poterit hac amentia peius fieri? Hęc Chryſoſt.

Diuinum donum, gloriamque ſuam maximam, Deipara ſilentio texit, Deus vero detexit; *Ecce enim*, ait illa, *ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* Cur ita? quia quam ſilentio Virgo gloriam ſuppreſſit, illam Deus omnibus generationibus manifeſtam fecit. Si noſtra, ex animi ſubmiſſione tegamus, Deus illa in theatro orbis totius oſtẽtabit, qui vt Paulus ſcribit: *Illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à Deo.* Hæc expetenda laus, hæc toto pectore quærenda, quæ non inanis eſt, aerea, in lubrica hominum lingua collocata, temporisque permanens momento, ſed ſolida, à Deo profecta, conſtans, atque ſempiterna. *Mortui eſtis* (ait idem Apoſtolus) *& vita veſtra abſcondita eſt, cum Chriſto in Deo, cum autem apparuerit Chriſtus vita veſtra, apparebitis & vos cum ipſo in gloria.* Theophylactus, in Commentarijs huius loci; Ne hic honores, gloriaſque concupiſcatis, nã illic gloria veſtra eſt. Deliteſcit margarita tantiſper, dum in conchyli fuerit, ſimul ac vero illud perfractum fuerit, tum in gloria relucet. Hunc ad modum, & vos quamdiu in corruptibili iſto corpore fueritis, tanquam latentes viuere debetis ab omni gloriæ cupiditate alieni, quando enim diſſolutum fuerit hoc corruptibile, tunc gloriæ noſtræ ſuus erit locus. Hæc Theophylactus.

Coloſſ. 3.

Theophyl.

Fracto conchyli apparet margarita. Fracto corpore vera gloria.

Tacebat Virgo, ſed Deo maxime confidebat, honoriſq; ſui curam in Deum iactabat, iuxta illud: *Omnem ſolicitudinẽ veſtram, proijcientes in eum; quoniam ipſi cura eſt de vobis.* Et illud: *Iacta ſuper Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet, & non dabit in æternum fluctuationem iuſto.* Iuſto non dat Deus fluctuationem æternam; Virgini vero ne momenti quidem fluctuationem dedit. Fluctuabat ſponſus, Virgo in anchora diuinę confidentiæ immota ſtabat, & veluti mons Sion firmæ ſpei fundamento innixa erat. vt enim dicitur: *Qui confidunt in Domino, ſicut mons Sion.*

28. *1. Petr. 5. Virginis in Deo maxima fiducia.*

Pſalm. 54.

Pſalm 124.

29. *Iacta ſuper Dominum curã tuam, & eius prouidentiæ confide.*

O felicem illum, qui ſuper Dominum curam ſuam iactat, hebraice, onus, pondusque ſuum. Si quid nos onerat, ſi quid angit, Deo quidquid, id eſt, magna cõfidentia, animique demiſſione committamus, vtque negotia noſtra, labores, & dolores, tranquillum in portũ adducat, precemur. Hæc enim res, & animo tranquillitatem, & negotijs felicẽ exitum afferet. Vnde Theod. Pſalm. 54. verba pſalmi ſic exponit: Gubernatorem (inquit) habeas Deum, & aurigã, & res tuæ, ab illa prouidentia pendeant; Nam hoc modo inconcuſſus manebis, & immutabilis. Et D. Chryſoſt. hom. 69. in cap. 21. Mat. Si quis (inquit) ſua deſpicit, & noſtrorum curam aſſumit, quieti eius ſolemus prouidere, quanto magis Deus, qui etiam ſi ad eum non cõuertamur, non parua tamen cura & prouidentia erga nos vtitur. Noli ergo de rebus tuis curare, ſed omnia tua Deo commenda. Noli tu, maioribus prætermiſſis, de illis curare, ne Deus de illis minus prouideat. Vt igitur magna cura tuas res complectatur, ipſi ſoli vniuerſa committe. Nam ſi tu ſpiritalibus omiſſis, ea tractabis, minorem Deus de ipſis curam habebit. Vt ergo res tuę feliciter gubernentur, & tu ſolicitudinis expers ſis, ſequere ſpiritualia, contemne ſæcularia. Hactenus D. Chryſoſtomus.

Theodoret.

D. Chryſoſt.

30.

D. quoque Catharina Senenſis, in extremo ſpiritu, ſpiritalibus filijs, documentũ hoc memorabile reliquiſſe fertur: Oportet Chriſtianum magnam fiduciam habere de prouidentia Dei, ſcientem omnia quæ ſibi vel alijs eueniunt, ex diuina prouidentia prouenire, nõ ex odio ipſius, ſed dilectione eximia ad creaturam. His conſentiunt quæ D. Aug. 1. tomo, in fine lib. 1. ſoliloquiorum ſcribit: Conſtanter, ait, Deo crede; eique te totum committe, quantum potes. Noli eſſe velle quaſi proprius, & in tua poteſtate, ſed eius clementiſſimi & vtiliſſimi Domini te ſeruũ eſſe profitere. Ita enim te ad ſe ſubleuare non deſinet, nihilque tibi euenire permittet, niſi quod tibi profit, eriã ſi neſcias. Hæc ille. Accedit illud Amb. Pſal. 118. in litera 3. Quare non præſumat fauorem Domini, tam pretioſo emptus ſanguine, &c. *Sicut oculi igitur ſeruorum in manibus dominorum ſuorum* (vt dicitur) *ſic oculi ancillæ in manibus Dominæ ſuæ, ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum* tendant, & ex Domino Deo noſtro, eiuſque prouidentia, ſemper pendeant.

D. Catharina Senenſis.

31.

D. Auguſt.

D. Ambr.

Pſalm. 122.

32.

Denique confidenti Virgini adfuit Deus. Angelum ad Ioſephum miſit, quod illa ſilentio inuoluebat, Angelus ſecundũ quierem Ioſepho aperuit. Ille depulſo ſomno, optatiſſimam Meſiam, in ſponſæ ſuæ vtero conceptum cogitans, obſtupuit. Gaudio exiliens ad Virginem accurrit, Deũ quem ventre geſtabat, in faciem procumbens adorauit, cordis ſui fluctus, quid cogitaſſet, quid de illa decreuiſſet, narrauit. Deinceps vero, vt Dominam colere, vt ſeruatoris genitricem venerari, vt populi reparatricem amare, cœpit.

27. *1. Cor. 4. Laus à Deo quærenda.*

Non dedit in æternum Deus fluctuationem iuſto Ioſepho.

33. *Tob. 3. Lætus laborum exitus Pſalm. 4.*

Hic lætiſſimus fuit tãtæ moleſtiæ exitus, huius rei plena gaudio cataſtrophe. Vt enim ait Sara, *poſt tempeſtatem Deus tranquillum facit, & poſt lachrymationem, & fletum, exultationem infundit.*

infundit. Potuit Ioſephus verba illa tunc lætus canere: *In tribulatione dilatasti mihi*, id eſt, cum in maximas angustias redactus eſſem, tu Domine in latum & ſpatioſum campum me eduxiſti, cum ſponſam magno cum dolore in crimen incidiſſe putarem, tu Deo plenam eſſe, magno cum gaudio nuntiaſti, cum de repudianda mœſtus cogitarem, tu deſideratiſſimum Meſſiam eius in vtero adeſſe oſtendiſti. Vere, in tribulatione dilatasti mihi.

Pſal. 30. Deus in tribulatione dilatat, *Saluaſti de neceſſitatibus*, id eſt, angustijs, *animam meam*; *nec concluſiſti me, in manibus inimici, ſtatuiſti in loco ſpatioſo pedes meos.* Ex angusta fornace tres pueros, ex angusto ventre ceti Ionam, ex angusto carcere Ioſephum, ex imminente morte Sufannam in ſpatioſum, amplumque eduxit campum: *Multa tribulationes ſunt iuſtorũ,* vt eſt in Pſal. *& de omnibus liberabit eos Dominus*; *cuſtodit Dominus omnia oſſa eorum, vnum ex his non conteretur.*

34. Dan. 3. Ioan. 2. Geneſ. 41. Dan. 13. Pſalm. 33.

Quod ſi non protinus viam ad fugiendum laborem latam aperiat, patienter expecta, iuxta illud: *Si moram fecerit, expecta eum, ille enim nouit quo tempore auxilium ſit iuxta clementiæ ſuæ pondera ac menſuras, oportunũ.* Hieron. in Comment. Abac. cap. 1. Homo tantum præſentia reſpicit, Deus futura & æterna cognoſcit. Et quomodo ſi ægrotans, & æſtuans febribus, aquam frigidam poſtulet, & dicat ad medicum, vim patior, vror, exanimor, vſquequo medice clamabo, & non exaudies? & reſpondeat ei ſapientiſſimus, & clementiſſimus medicus, ſcio quo tempore date debeo, quod poſtulas; non miſereor modo, quia miſericordia iſta crudelitas eſt, & voluntas tua contra te perit. Ita Deus, ſciens clementiæ ſuæ pondera, atque menſuras, interdum non exaudit clamantem, vt eum probet, & magis prouocet eũ ad rogandum, & quaſi igne excoctum, puriorem & iuſtiorem faciat. Hæc ille. Nouit fœmina, quanto tempore in clibano, panis debeat coqui, vt ad edendum ſit aptus; nouit aurifex, quam longo ſpatio aurum in igne debeat expurgari, ita Deus nouit, quamdiu iuſtus labore & crumna debeat affligi.

Abacuc. 2. D. Hieron.

Deus morari tur, quia nouit, quo tempore auxilium opportunũ.

Quamuis autem dolore ſtatim non liberet, tamen conſolatione mulcet. In quem ſenſum Chryſ. hom. 1. in epiſt. 1. ad Corinth. cap. primo, verba illa Dauidis exponit: *In tribulatione*, id eſt, ipſa manente tribulatione, *dilatasti mihi*, id eſt, multã cordis latitudinem, ac dolorũ relaxatione indulſiſti. Non dixit Dauid Deo, (ait Chryſoſt.) non paſſus es me incidere in afflictionem, aut effeciſti, vt celeriter trãſiret afflictio, ſed ea manente, dilatasti me: quod idem accidit in tribus pueris, nec enim obſtitit, quominus mitterẽtur in fornacem, nec cum eſſent iniecti flammam extinxit; ſed ardente camino latum ſpatium præbuit. Hæc ille.

36. D. Chryſoſt. Pſalm. 4. Dan. 3.

Ad tractatum de Chriſti Natiuitate iam pergamus.

CAPVT VIII.

De Chriſti Natiuitate, Luc. 2.

FActum eſt autem in diebus illis: exijt edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis. Hæc deſcriptio prima, facta eſt à præſide Syriæ Cyrino. Et ibant omnes, vt profiterentur, ſinguli in ſuam ciuitatem. Aſcendit autem & Ioſeph, à Galilæa, de ciuitate Nazareth: in Iudæam in ciuitatem Dauid, quę vocatur Bethlehem, eo quod eſſet de domo & familia Dauid, vt profiteretur cum Maria deſponſata ſibi vxore prægnante. Factum eſt autem cum eſſent ibi, impleti ſunt dies vt pareret, & peperit filium ſuum primogenitum, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præſepio. Quia non erat eis locus in diuerſorio. Prouerb. fol. 353.

TErræ cælique moderator, angusto in vtero, vt hactenus vidimus, latebat. Interim verò, Auguſtus Cæſar, vniuerſum terrarum orbem, Iudæos quoq; edicto deſcribi iuſſit. Paruit Ioſephus imperio. In vrbem Bethlehem deſcriptionis gratia ſimul cum ſanctiſſima Deipara profectus eſt, quo in loco Sol fulgentiſſimus, à thalamo ſuo, ad illuminandum orbem, ſereno ortu prodiuit. De hoc ortu, de deſcriptione, de anno, de die, de hora, de pace, deque admirando partu, nunc cum D. Luca dicendum. D. enim Lucas ex Euangeliſtis Domini præſepe ſibi vendicauit. Quamobrem D. Ambroſius Lucæ 2. Lucas, ait, ſatis ſe diuitem fore credidit, ſi præſepe Domini ſibi ex omnibus vendicaſſet, &c.

1.

De Deſcriptione Auguſti Cæſaris. Hæc Deſcriptio Prima.

2. Cæſar Auguſtus vniuerſum orbem deſcribi iuſſit, vt D. Lucas docet illis verbis: *Exijt edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis.* Vniuerſus autem orbis non parebat Auguſto, ſed maxima orbis iam reperti pars, quæ maxima pars vniuerſus orbis hic appellatur. Caiet. ait Auguſtum in edicto, hoc loquendi modo vſum eſſe, deſcriptionemque orbis totius imperaſſe, quamuis totius imperator non eſſet. Græcè dicitur, πᾶσα οἰκουμένη, id eſt, vniuerſa habitata, ſcilicet terra, quod idem eſt, ac vniuerſus orbis. Orbis enim monarchiam Auguſtus obtinebat.

Caietanus.

3. Dubiũ eſt, cur appelletur hęc deſcriptio prima ab Euãgeliſta: *Hæc*, ait, *deſcriptio prima, facta eſt à præſide Syriæ Cyrino.* Magiſter hiſtoriæ cap. 4. Euangelicę hiſtoriæ, primam dici putat, quia Syriæ præſes primus deſcribere cœpit. *Hæc* (inquit) *deſcriptio prima facta eſt à præſide Syriæ*, quia primus præſes Syriæ cœpit deſcribere. Nam quia Syria in medio eſt Zonæ habitabilis, inde cœpit deſcribere. Eſt & ſecunda interpretatio. Appellatur deſcriptio prima, non ſimpliciter, ſed ſub præſide Syriæ, id eſt, facta à Cyrino præſide, nã ab alijs factæ fuerant aliæ. Verisimilius eſt, primam vocari, quod ea prima fuerit totius orbis generalis deſcriptio, vel quod prima fuerit, qua Iudæi à Romano imperatore deſcripti ſunt. Hæc eſt (ait Oroſius lib. 6. cap. vltimo) prima illa clariſſimaque profeſſio, quę Cęſarem omnium principem, Romanoſque dominos rerum, ſigillatim cunctorum hominum edita deſcriptione, ſignificauit. In qua ſe & ipſe, qui cunctos homines fecit, inueniri voluit, quod nũquam penitus ab orbe condito, ne Babylonico quidem, vel Macedonico regno conceſſum fuit, &c. Beda in Lucã ſignificat Euangeliſta, hanc deſcriptionem vel primam eſſe earum, quæ totum orbem concluſerint, quia plerąque iam partes terrarum, ſępe leguntur fuiſſe deſcriptę. Vel certè primo tunc cæpiſſe, quando Cyrinus in Syriam miſſus eſt.

3. Cur appelletur deſcriptio hæc prima.

4. Oroſius.

Będa.

Inueſtigandum præterea eſt, quidnam fuerit hæc deſcriptio.

5. scriptio. Id vt intelligas, obserua, descriptionem, & professionem idem hoc loco esse; nam verbum Græcum ἀπογράφομαι, quo vtitur D. Lucas, interpres vertit in verbū latinū describor, eo loco; Vt describeretur vniuersus orbis, idem verbum Græcum altero latino reddit, Profiteor; cū legitur: *Vt profiteretur cum Maria desponsata sibi vxore*: nam vtrobique est idem verbum græcum. Erat ergo hæc descriptio professio, qua orbis Augusti Cæsaris imperium profitebatur, nominaque summo Monarchæ dabat.

An fuerit solutum tributū in hac descriptione. Gagneius Luc. 2. putat edictum ab Augusto exijsse; vt describeretur vniuersus orbis; non vt tributum exigeret, sed vt hosset quot subditos Rom. Imp. haberet.

6. *Iosephus.* Ioseph. li. 18. Antiquitatum cap. 1. scribit, in descriptione hac, Iudæorū facultates sub censum venisse. Quirinus, inquit, in Iudæam venit, vt percenseret facultates eius regionis ciuium.

Euthymius. Arbitror in hac professione solutum tributum, quod Euthymius & alij sentiunt. Soluebant autem Iudæi cum numerabantur sicli dimidium, id est; duos argenteos regales, vt cōstat Exod. *Quando inieris summam filiorum Israel iuxta*

Quōd tributum fuerit solutum. 7. *numerum, dabunt singuli pretium pro animabus suis Domino, & non eris plaga in eis, cum fuerint recensiti. Hoc autem dabit omnis, qui transit ad nomen, dimidium sicli, iuxta mensuram templi, & cuid est;* drachmas duas. Hoc idem tributum indixit victis Iudæis

Iosephus. Vespasianus, Iosepho teste lib. 7. de bello cap. 27. Tributum inquit, vbicunque degerent, Iudæis indixit, binasque drachmas singulis annis deferre in capitolium iussit; ita vt antehac tēplo pendebant. Has duas drachmas soluisse quo

Matth. 17. tempore Dominus concionabatur, exploratum est: *Cum venissent*, ait, *Capharnaum, accesserunt, qui dedrachma accipiebant ad Petrum, & dicunt: Magister vester non soluit didrachma?* Respōdit ei, *etiam*; id est, soluit, iussitq; Dominus pro se & Petro

8. starerem in ore piscis repertū solui. Stater autem siclus est, quatuor continens drachmas, dimidium sicli, siue stateris, duæ sunt drachmę, drachma vero denarius est, vel regalis argenteus. Verisimile est, idem hoc tributum, in hac prima professione fuisse solutum, quamuis Beda homil. 1. in hoc Euangelium, & Haymo, denarium solutum velint.

An fuerint bona æstimata. Eusebius. Beda. Suidas. Nec à verisimilitudine abest, Iosephi sententia, quæ etiā est in Chronico Eusebij & in Martyrologio Bedæ, Iudæorum bona æstimata fuisse; censumque facultatum habitū. Ita opinatur Suidas, verbo ἀπόγραφη. Augustus, inquit, Monarchiam obtinens viginti viros vira moribusq; optimos eligēs, in omne imperium misit, per quos descriptiones fecit, & hominum, & facultatum; & iustam aliquā partem præcipiens ex ijs in publicum inferri. Et Cassiodorus,

Cassiod. 9. siue Theodoricus Rex, li. 3. Variarum, in Epistola ad consularem virum illustrem; Augusti, ait, temporibus, orbis Romanus agris diuisus; censuq; descriptus est, vt possessio sua nulli haberetur incerta, quam pro tributorum suscepe-

Iosephus. rat quantitate soluenda, &c. Quod si opes censebantur, non idem fuit omnibus tributum impositum.

Illud hic obiter aduerte, Iosephum lib. 18. antiq. c. 1. dēceptum esse, cum scripsit, hanc orbis descriptionem post obitum Herodis, exiliumque Archelai Herodis filij celebratam. Incidit enim, vt ex Luca liquet, in annum, quo

10. Christus est ortus, qui 24. fuit Augusti Cæsaris, Herode regnante, vt infra dicemus.

Describebantur in professione nomina; non virorum solum, sed etiam fœminarum, id quod colliges ex illis Lucæ verbis: *Ascendit Ioseph, vt profiteretur cum Maria desponsata sibi vxore prægnante.* Alioquin non fuisset opus Virginem Bethlehem petere.

An Christus Dominus fuerit descriptus. An autem Christus Dominus postquam natus est, fuerit descriptus, ambiguum est. Fuisse descriptus videtur, liberi enim describebantur, cum tributum per capita soluebatur. Fauet lex illa. ff. de censibus. Ætatem in censendo significare necesse est, quia quibusdam ętas tribuit, ne tributo onerentur, veluti in Syria à 14. masculi, à 12. fœminæ vsque ad

Dionysius Halic. 65. annum, tributo capitis obligantur, &c. Et Dionysius Halicar. lib. 4. Tullius Rex Rom. iussit censeri bona omnium ciuium, cum iureiurando bonæ fidei, adscriptis ætatis annis, & parentum nominibus, atque adeo liberorum etiam atque coniugum, &c. Et lib. 5. Largius dictator censum egit adscriptis nominibus, ætatibusq; & ipsorum, qui

11. censebantur, & liberorum. Hæc est Orosij sententia lib. 6. cap. vltimo. Christus (inquit) Romano censui statim est adscriptus, vt natus est, &c. Et infra: Nec dubium est, quin omnium cognitioni, fidei, inspectionique pateat: quod Dominus vrbem Romam nutu suo auctam, defensamque in hunc rerum apicem prouexerit. Cuius potissime voluit esse cum venit, dicendus vtique ciuis Romanus, census professione Romani. Hæc Orosius. Beda Luc. 2. Non

Orosius. *Beda.* prætereundum est, tanta tamque benigna Christi humilitas intuenda: Qui non solum incarnari pro nobis, sed & eo tempore dignatus sit incarnari, quo mox natus censu Cæsaris adscriberetur, atque ob nostri liberationem ipse seruitio subderetur, &c.

Ibant omnes vt profiterentur singuli in ciuitatem suam. 12.

Præterea quæritur, quibus in locis descriptio fieret? Respondet Euangelista his verbis: *Ibant omnes, vt profiterentur singuli in ciuitatem suam*; Græcè, *εἰς ἰδίαν*, id est, propriam ciuitatem. Caietanus & Iansenius verisimilius suam ciuitatē appellari putant eam, ex qua quisque erat oriundus; etsi in

Caietan. Iansenius. Bethlehem ciuitas erat Deiparæ & Ioseph, eo quod ex familia essent Dauid. eā non esset natus. Quia vero Ioseph, & Virgo, ex familia Dauid originem trahebant, idcirco in Bethlehem ciuitatē Dauid, vt describerentur; sunt profecti, à qua ciuitate familia Dauidis ducebat genus. Nam Dauid in Bethlehem natus est, quamobrem ciuitas Dauid vocatur.

Nicephorus. Metaphrastes. Nicephorus l. 1. c. 10. Et Metaphrastes in Oratione de ortu Virginis, in patria descriptos Iudæos censent; Edictū (ait Nicephorus) coegit quemque patriam suam petere, 13. ibique censeri. Simeon Metaphrastes addit, Deiparæ & Iosephi patriam fuisse Bethlehem, ideoque in ea fuisse descriptos. Edictum, inquit, vnumquemque in suam compellebat patriam. Ioseph, & Maria, etsi ciues essent Bethlehemitæ, ea terra dimissa habitabant in Nazareth, vt multis accidit, qui dimissis ijs, quæ ipsos tulerunt, malunt in aliena habitare ciuitate. Hæc ille. Euthymius ciuitatem

Euthymius. suam interpretatur, tribus suæ Metropolim. Iudæa vero pars est Syriæ, ideoque præsidis Syriæ Cyrini hoc loco fit mentio.

CAPVT IX.

De Anno mundi quo Christus natus est.

1. QVemadmodum homo, sic mundus suas habet ætates. Nonnulli, in quibus est Clichtoueus in commētarijs Damasceni lib. 2. fidei cap. 1. & Ioannes Lucidus Mathematicus, aiunt 7. esse mundi ętates. Prima ætas infantia

Mūdi ætātes quot: fuit, ab Adamo vsque ad diluuium. Secunda pueritia, à diluuio vsque ad Abrahamum, cui circumcisionis præceptum datum est. Tertia, adolescentia, ab Abrahamo vsque ad legem Mosis. Quarta iuuentus, à lege data, vsque ad Dauidem vel Salomonis templum. Quinta virilis, à Dauide, vel Salomonis templo, vsque ad captiuitatem Babylonicam. Sexta matura ætas, à captiuitate vsque ad Christum. Septima perfecta ætas, à Christo vsque ad Iudicium. Octaua æternitas erit. Sequitur hanc sententiam, aliqua adhibita mutatione; Naclantus in medulla Scripturæ. Fauet

Damasc. Dam. lib. 2. fidei, c. 1. Septem, inquit, huius mundi sæcula dicuntur, hoc est, à cœli terræque creatione vsque ad communem omnium consummationem, & resurrectionem. Octauum verò sæculum, futurum quum est.

Arias Mon. Arias vero Montanus, in præfat. libri de sæculis, sex sęcula numerat, à condito orbe ad Christum vsque. Primū, ab Adamo vsque ad diluuium tenditur. Secundum, à diluuio vsque ad Abrahamum, iuxta diuisas victimas dormientem. Tertium, ab Abrahamo vsque ad Iacob; cui sacro-

2. *Gen. 15.* sanctum incarnationis mysteriū, sub imagine scalæ ad cælum pertingentis, ostensum diuinitus fuit. Quartum, à Iacob vsque ad legem in Sinai latam. Quintum, à lege vsque ad regnum Dauidis. Sextum, à Dauide vsque ad Christum. Sæcula hebraicè עלמים Golomim appellantur.

D. August. Sequendus D. August. qui extremo li. de ciuitate Dei cap. extremo, & li. 12. contra Faustum cap. 8. & li. 1. de Genesi contra Manichæos c. 23. sex numerat ætates, iuxta numerum sex dierum, quibus mundus est conditus. Prima

fuit.

fuit, ab Adamo, vsque ad diluuium. Secunda, à diluuio, vsq; ad Abrahamum. Tertia ab Abrahamo, vsque ad Dauidem. Quarta, à Dauide, vsque ad transmigrationem Babylonis.
3. Quinta, à transmigratione, siue captiuitate Babylonis, vsq; ad Christum. Sexta, à Christo vsque ad Iudicium. Post has sex ætates, vt loco notato ait Aug. Sabbatum erit, id est, requies sanctis sempiterna. Eadem est sententia Chrysostomi, tom. 1. in hom. de Iephte, D. Isidori 5. li. Etymologiarum, cap. 38. & Bedæ in lib. de ratione temporum, c. 64. & in libello de sex ætatibus, & aliorum.

D. Chrysost. D. Isidorus. Beda.

Duabus primis ætatibus plures annos tribuit septuaginta interpretum versio, quã vulgata. Aliter enim vulgatus, aliter 70. interpretes annos supputant, quibus antiqui patres filios genuerunt, ex quo numero, ætatum anni colliguntur. Vulgari hebræis codicibus consentiens supputatio, & sequenda, huiusmodi est.

4. *Primæ ætatis anni.*

	Adam genuit Seth, cum annorum esset.	130
Genes. 5.	Seth genuit Enos, annos natus.	105
	Enos genuit Cainan, annos habens.	90
	Cainan genuit Malaleel, postquam vixit annos.	70
	Malaleel genuit Iared.	65
	Iared genuit Henoch.	162
	Henoch genuit Mathusalem	65
	Mathusalem genuit Lamech.	187
	Lamech genuit Noë.	182
Genes. 7.	Noë cum diluuium cœpit annorum erat.	600

5. Summa 1656.

Secundæ ætatis anni.

	Diluuium vno anno.	1
	Sem filius Noe, genuit Arphaxad, anno post diluuium Secundo.	
	Arphaxad genuit Sale cum esset annorum.	35
	Sale genuit Heber annorum.	30
Gen. 11.	Heber genuit Phaleg annorum.	30
	Phaleg genuit Reu annorum.	30
	Reu genuit Sarug annorum.	32
	Sarug genuit Nachor annorum.	30
	Nachor genuit Thare annorum	29
6.	Thare genuit Abraham annorum.	70

Summa 293.

Attamen huic secundæ ætati deest generatio Cainam, quæ extat apud 70. interpretes, & apud D. Lucam cap. 3. vt in Genealogia Christi dictum est. Addendi ergo anni 30. cuius ætatis ex numero 70. interpretum colligitur fuisse Cainam, cum genuit filium. Nam versio septuaginta habet, Cainam genuisse Sale anno ætatis suæ 130. Quia vero illa annis generationum plusquam interpres noster, & hebræus textus, centum annos adijcit, hi centum detrahendi sunt, 30. tantum retinendi.

Addẽda ex D. Luca, & 70 generatio Cainam.

7. Est ergo ætatis secundæ; additis his 30. annis Cainan, Summa 323. si tamen opinemur Thare genuisse Abrahamũ anno ætatis suę 70. Sed falsam esse huiusmodi opinionem, hunc in modum probatur. Abrahamus ex Haram exijt, post vita functum patrem Thare, vt Stephanus affirmat: *Inde*, inquit, *id est, ex Haran, postquam mortuus est pater eius, transtulit illum Deus in terram istam*, &c. At Thare vt fit compertum ex Gen. ducentesimo quinto ætatis anno vita excessit. Ergo si Abrahamus à Thare septuaginta annis nato genitus est, cum pater obijt, annorum erat centum triginta quinque. Id quod à veritate alienum esse ostenditur, quia dicitur Abrahamus cum ex Haran post mortẽ patris discessit 75. annorum fuisse, hæc enim sunt verba Mosis: *75. annorum erat Abraham, cum egrederetur de Haran.* Hieronymus in quæstionibus hebraicis, existimare videtur, Abrahamum à Chaldæis in ignem iniectum, quod ignem noluerit colere, Dei vero præsidio liberatum, tum adiungit, Scripturam annos illius ex eo reputare ac numerare tempore, quo Chaldæorum idolis spretis Dominum confessus est, quasi tanto regenitus sit beneficio. cum ergo ex Haran egressus est, agebat quidem ætatis annũ 135. vt probatum est; verum à liberatione annus erat septuagesimus quintus, cuius scriptura mentionem fecit. Abulensis duos Abrahami exitus ab Haran excogitauit. Alterum cũ reditu viuente patre, quo tempore 75. annos natus erat, de hoc putat agere Mosem. Alterum post patris obitum, sine reditu; cum iam egerat annum 136. de hoc ait Stephanum verba facere.

Quotõ ætatis anno Thare genuerit Abraham. Gen. 12.

Act. 7.

Gen. 11.

Gen. 12.

8. At probabilius respondemus, cum D. Augustino in qq. in Genesim, libr. 1. quæst. 25. Theodoret. Caiet. & Naclãto; Thare non genuisse Abrahamum septuagesimo ætatis anno, sed anno 130. Vnde efficitur filium Abrahamum, cum post patris obitum, qui 205. annos vixerat, ex Haran discessit, annos ætatis habuisse 75. vt Moses scribit. Oppones huic sententiæ Mosis verba, ex quibus altera sententia desumpta est. *Vixit Thare 70. annis, & genuit Abram, Nachor, & Aran.* Fatemur Thare septuagesimo anno generare cœpisse, non tamen tres illos filios eodem anno, sed diuersis generasse dicimus, Abrahamum quidẽ multis post annis; alterum è duobus reliquis ipso anno septuagesimo, vel circiter. Neque enim Abrahamus primogenitus fuit Thare, vt Augustinus docet.

D. Augustin. Theodoret. Caietanus. Naclantius.

Gen. 12.

Gen. 11.

Ex hac opinione sequitur; numeratis iam annis, addendos annos Thare sexaginta.

Est ergo summa secundæ ætatis iuxta hanc sententiam annorum 383.

Tertiæ ætatis anni ab Abrahamo vsque ad Dauidem.

	Abraham genuit Isaac annorum.	100	
	Isaac genuit Iacob annorum.	60	
	Iacob cum filijs ingressus est Ægyptum annorum.	130	11.
	Habitatio Israelitarum in Ægypto, vt ostendimus in Genealogia Christi, fuit annorum.	215	
	Ab exitu Israel de Ægypto, vsque ad Dauidem numerantur anni.	215	

Horum 436. annorum summa sic subducitur: Ab exitu Israel vsque ad mensem secundum anni quarti regni Salomonis, in quo cœpit extrui templum, numerantur anni 480. Ex ijs omitte 44. annos, qui interfluxerunt ab initio Regni Dauidis vsque ad 4. annum regni Salomonis (nam Dauid 40. annis regnauit) existet summa 436.

3. Reg. 6.

Totius ætatis summa 941.

12.

Quartæ ætatis anni à Dauide vsque ad transmigrationem Babylonis.

	Dauid regnauit annis.	40	
	Salomon filius Dauidis annis.	40	
	Roboam filius Salomonis.	17	
	Abiam filius Roboam.	3	
	Asa filius Abiam.	41	
	Iosaphat filius Asæ.	25	
	Ioram filius Iosaphat.	8	
	Ochozias filius Ioram.	1	
	Athalia mater Ochoziæ.	7	
	Ioas filius Ochoziæ.	40	15.
	Amasias filius Ioas.	29	
	Azarias vel Ozias filius Amasiæ.	52	
	Ioatham filius Azariæ.	16	
	Achaz filius Ioatham.	16	
	Ezechias filius Achaz.	29	
	Manasses filius Ezechiæ.	55	485.
	Amon filius Manasses.	2	
	Iosias filius Amon.	31	
	Ioachaz filius Iosiæ.	tribus mensibus.	
	Ioachim filius Iosiæ annis.	11	
	Ioachim filius Ioacim.	tribus mensibus.	
	Sedecias patruus Ioachin annis.	11	
	Vndecimo anno Sedeciæ captiuitas Babylonica.		

Summa 474. & menses sex.

Infra in collectione ætatum, alter est numerus. in hac quarta ætate. Sed detrahendi sunt anni 11. tam de numero ætatis quartæ, quam de summa, quam ingrediuntur.

Quintæ

14

Quinta ætatis anni à captiuitate Babylonica vsque ad Christum.

Babylonicæ captiuitatis anni, vt in Genealogia Christi ostendimus 52.

Soluta captiuitas est 1. anno Cyri Regis Persarum. A primo autem anno Cyri vsque ad vigesimum annum Artaxerxis, vt numerat apud D. Hieronymum Dan. 9. Iulius Africanus, anni 115.

A 20. anno Artexerxis, vsque ad Christi Opt. Max. passionem, Danielis hebdomades 70. In dimidio hebdomadis Septuagesimæ Cruci suffixus est. Adime 33. annos, & menses aliquot, quibus vixit, reperies hebdomada sexagesima quinta esse ortum; 70. autem hebdomades, annos continent 490. hebdomades 65. annos efficiunt 455. Ortus autem Christus est anno penultimo 65. hebdomadis; restant ergo anni 453. quos si adiungas superioribus 52. & 115. efficies à captiuitate Babylonica vsque ad Christum, summam annorum 620.

15.

Aliter per olympiadas supputari hi anni possunt, hoc modo, Cyrus cœpit regnare olympiade 55. vt est in Chronico Eusebij; Christus vero natus est olympiade 194. vt habes loco Euscbij indicato, inter has vero numerãtur olympiades 139. quæ ex annis conflantur 556. A Cyro igitur vsq; ad Christum anni interfluxerunt 556. quibus si addas annos 52. à captiuitate Babylonica, vsque ad Cyrum, annorum summa existit 608.

16.

Africanus apud Hieronymum Dan. 9. hoc pacto numerat, per annos monarchiarum. Permansit Regnum Persarũ, vsque initium Macedonum annis 230. & ipsi Macedones regnarunt annis 300. atque exinde vsque ad annum 15. Tyberij Cæsaris, quando passus est Christus, numerantur anni 60. qui simul faciunt annos 590. Hæc ille: fallitur tamen in anno, quo Christum obijsse ait, vt alibi ostendemus. Adime ex hac summa annos 33. cum dimidiato, quibus Christus vixit; restant ab initio Imperij Persarum, post captiuitatem Babylonicam, vsque ad Christum, anni 556. His adiunge annos 52. à captiuitate Babylonica, vsque ad initium Imperij Persarum, efficietur summa annorum 608. à captiuitate vsque ad Christum, ex numeratione Africani. Sed in anno quo Christus in Crucem sublatus est labitur; vt diximus.

17.

Si vero omnium ætatum annos ad calculum reuoces, annos efficies ab orbe condito vsque ad orbis reparatorem Christum, 4085. per ætates ita collectos.

Prima ætas.	1656.
Secunda.	383.
Tertia.	941.
Quarta.	485. mens. 6.
Quinta.	720.

4085.

De supputatione 70. Interpretum.

18.

Quoniam supra diximus interpretes Septuaginta aliter primæ, ac secundæ ætatis annos numerare, quam interpretem vulgatum, ne lectorem hæc lateat discrepãtia, quẽnam illorum sit supputatio libet indicare; ea vero est huiusmodi.

Prima ætatis Anni secundum 70 Interpretes.

Adam genuit Seth, cum esset annorum.	230
Secundum vulgatum interpretem, & hebraicos codices	130.
Seth genuit Enos annorum.	205
Secundum vulgg.	105
19. Enos genuit Cainan annorum.	190
Secundum vulgg.	90
Genes. 5. Cainan genuit Malaleel annorum.	170
Secundum vulgg.	70
Malaleel genuit Iared annorum.	165
Secundum vulgg.	65
Iared genuit Enoch annorum.	167
Secundum vulg.	162
Enoch genuit Mathusalem annorum.	165
Secundum vulg.	65
Mathusalem genuit Lamech annorum.	167
Secundum vulg.	187 20.
Lamech genuit Noë annorum.	188
Secundum vulg.	182
Noe cum cœpit diluuium erat annorum.	600
Secundum vulg.	600

Summa 2242. Secundum vulg. 1656.

Secunda ætatis anni secundum 70. Interpretes.

Diluuium anno.	1
Eodem modo vulgatus & Hebræi.	
Sem genuit Arphaxad, post diluuium anno secundo.	
Eodem modo vulgatus.	
Arphaxad genuit Cainan cum esset annorum.	135 21.
Cainan genuit Sale annorum.	130
Pro his duabus generationibus habet vnam vulgatus. Arphaxad genuit Sale annorum.	35
Sale genuit Heber annorum.	130
Secundum vulg.	30
Heber genuit Phaleg annorum.	134
Secundum vulg.	34
Phaleg genuit Reu annorum.	130
Secundum vulg.	30
Reu genuit Sarug annorum.	132
Secundum vulg.	32
Sarug genuit Nachor annorum.	130
Secundum vulg.	30
Nachor genuit Thare annorum.	179 22.
Secundum vulg.	29
Thare genuit Abraham annorum 70. vel vt supra diximus	130. Eodem modo vulgatus.
Summa 1173. Vel si addantur 60. anni ætatis Thare. 1233.	
Secundum vulg. 293. vel 353. excepta generatione Cainan.	

Summa ætatum iuxta 70.

Prima ætas.	2242.
Secunda.	1173.
Tertia.	941.
Quarta.	485.
Quinta.	620.

5461.

Hinc supputatio illa emanauit, quæ ab orbe condito vsque ad Christum plusquam quinque annorum millia continet. Eusebius in Chronico annos numerat 5199. Paulus Orosius libro primo, capite primo, ab Adamo vsque ad Abrahamum numerat 3184. ab Abrahamo vsque ad Christum 2015. Diuus Isidorus libro quinto Originum ab orbe condito vsque ad Christum, 5220. Nicephorus in Chronologia, capite nono, 5500. Alter Nicephorus libro primo, histor. capite decimo, & capite vltimo, 5505. Rex Alphonsus 6984. Diuus Cyprianus de exhortatione Martyrum: Sex millia, inquit, annorum, iam penè complentur, ex quo hominem diabolus impugnat; floruit autem anno à Christi ortu, 220. & D. Hieron. in epist. ad Titum; Sex millia necdum nostri orbis complentur anni. August. lib. 12. de ciuit. Dei cap. 10. Ex sacris litteris, ab institutione hominis, nondum completa annorum sex millia computamus. D. Epiph. lib. 2. aduersus hæreses tom. 1. in Catalogo dogmatum Manichæi, anno Christi 30. ait, mundi ætatem fuisse annorum, 5509. Alter Epiphan. in Synodo Nicæna. 2. act. 6. affirmat Christum ad homines venisse anno mundi 5001. Denique vt alios omittam, Romanum Martyrologium hac retinuit supputandi rationem, Natum enim Christum affirmat, anno à creatione mundi 5199.

23.

Eusebius. Orosius.

Anni ab orbe condito ex versione septuaginta interpretum.

D. Isidorus. Nicephorus. Alter Nicephorus.

24.

Rex Alphõsus. D. Cyprian. D. Hieron. D. Epiphan. Alter Epiphanius.

Ortum Christum anno Augusti 41. docet Tertullianus in lib. quem aduersus Iudæos scripsit, & D. Hiero. Isaiæ 2. D. Irenæus lib. 3. c. 25. circa 41. eiusdem Augusti annum natum ait. Sequenda sententia, quæ in Martyrol. Romano extat,

25.

Tertullian. D. Hieron. Irenæus.

natum anno Augusti 42. ea est Eusebij in Chronico, & in histor. Ecclesiastica, lib. 1. cap. 5. Epiphanij, hæresi 51. Orosij lib. 7. cap. 2. Bedæ in libro de ratione temporum, & aliorum.

Eusebius. Anni Augusti, & Herodis Regn. D. Epiphan. Orosius. Clemens Alexand.

Agebatur autem tunc (vt ait Eusebius libro 1. histor. c. 5.) octauus & vigesimus annus ab Ægypto subiugata, & Antonij Cleopatræque morte, in quam Ptolomæorum in Ægypto dominatus, postremo desijt. Clemens Alexand. lib. 1. Stromatum, ab hoc anno subiugatæ Ægypti cœpit numerare; ideoque asseruit Christum in lucem editum, Augusti anno 28. Natus, inquit, est Dominus noster 28. anno, cum primum iussum censum, descriptionemve fieri tempore Augusti, &c.

26. Illud restat addendum, quoto Herodis anno splendidissimus Sol Christus mundo illuxerit, discrepantes ea in re, vt in reliquis annorum supputationibus, sunt sententiæ, Beda in libro de sex ætatibus, natum ait anno Herodis 31. Eusebius in Chron. anno 32. Aliter sentiunt Epiph. hær. 51. Seuer. Sulp. historiæ libro secundo, Onuphrius in Chronico Eccles. Ego Eusebium libenter in Chronologia dubia sequor. Romanis imperauit Augustus, vt Eusebius ait 56. annos, vixit 76. Herodes Iudæis 37. annis, eodem auctore dominatus est. De annis Augusti sic scribit Eutropius lib. 7. Augustus bellis toto orbe confectis, Romam redijt 12. anno postquam Consul fuerat. Ex eo Remp. per 44. annos solus obtinuit, Ante enim 12. annis cum Antonio, & Lepido tenuerat. Ita ab initio principatus eius, vsque ad finem 56. anni fuere. Hæc ille.

Beda. Eusebius. D. Epiphan. Seuerus Sulpit. Onuphrius. Eutropius.

CAPVT X.

In quod anni tempus Domini natalis dies inciderit? An in solstitium hybernum.

1. NAtus dicitur Dominus hyemali solstitio, ea est opinio Ioannis Lucidi Mathematici lib. 7. cap. 2. Abulensis Matthæi 2. q. 5. D. Augustini serm. 18. de natalitijs Christi, conceptus, inquit, est Christus æquinoctio verno, & natus est solstitio hyberno. Eandem sententiam pluribus Ecclesiæ Magistris tribuit Beda, hac de re in libro de natura rerũ, cap. 29. ita scribens: De æquinoctijs, quod octauo Kalendarum Aprilium, id est, 25. Martij, & octauo Kalendarum Octobrium, id est, 24. Septembris; & de solstitijs, quod octauo Kalendarum Iuliarum, id est, 24. die Iunij, & octauo Kalendarum Ianuariarũ die, id est, 25. Decembris, notanda sint; multorum late, & sapientum sæculi, & Christianorũ sententia claret. Postquam vero Plinij & Hippocratis testimonia adiunxit, subijcit. Hæc quidem Gentiles. Quibus nõ dissimilia de tempore, etiam perplures Ecclesiæ tradidere magistri, dicentes octauo Kalendas Aprilis, id est, 25. die Martij, in æquinoctio verno Dominum cõceptum & passum: Eundem in solstitio brumali, octauo Kalendas Ianuarias, id est, 25. Decembris, natum. Item, beatum præcursorẽ Ioannem, octauo Kalendas Octobris, id est, 24. Septẽbris, in æquinoctio autumnali conceptum, & in æstiuo solstitio octauo Kalendas Iulias, id est, 24. Iulij, natum. Addita insuper expositione, quod auctorem lucis æternæ, cum cremẽto lucis temporariæ concipi simul & nasci deceret; pœnitentiæ vero præconem, quem oportebat minui, cum inchoata minoratione lucis generari pariter & concipi. Hæc Beda.

Ioannes Lucidus. Abulensis. D. Augustin. Beda.

2. Post hæc, suam subijcit discrepantem sententiam tam æquinoctia, quam solstitia, alijs diebus esse collocanda. Verum, inquit, quia sicut in oratione paschali didicimus, æquinoctium vernale, duodecimo Kalendarum Aprilium die, id est, die 21. Martij, cunctorum Orientalium sententijs, & 3. maximè Ægyptiorum, quos calculandi esse peritissimos constat, specialiter adnotatum, cæteros quoque tres temporum articulos putamus aliquando plus, quam vulgaria scripta continent, esse notandos.

Sententia Bedæ

Æquinoctium autem vernum, non posse constitui in die 25. Martij, ex eodem Beda probatur: Quoniam inde efficeretur Pascha celebrandum semper post 25. diem Martij, siquidem post æquinoctium celebrari semper debet, id vero est falsum. Nam regula tenet Ecclesiasticæ obseruationis, à Niceno confirmata Concilio, vt Paschæ dies ab vndecimo Kalendas Aprilis, id est, à 22. Martij, vsque in septimum Kalendas Maias, id est, vsque ad 25. diem Aprilis inquirantur, ergo potest Pascha celebrari ante 25. diem Martij, scilicet 22. 23. & 24. Quod autem Pascha semper post æquinoctium agi debeat, confirmatur: quoniam Catholicæ institutionis regula præcipit, vt ante vernalis æquinoctij transgressum Pascha non celebretur. 4.

Tempore vero Christi non fuisse æquinoctium 25. die Martij, sic ostenditur: Christus mortem subijt 25. die Martij, Pascha egit pridie quam pateretur 24. die: at æquinoctiũ iam transactum erat; ergo non incidit in 25. diem Martij, æquinoctium Christi ætate. Transactum autem fuisse æquinoctium fit perspicuum, qũia Iudæi pascha non nisi post æquinoctium agebant, vt ex Anatolio, Philone, & Iosepho ostendit idem Beda.

Tandem concludit, æquinoctium vernum 12. Kalendarum Aprilium, id est, 12. diei Martij (qui ascripsit Greg. 13. Pontifex Max. nostra ætate) esse ascribendum; æquinoctium quoque hyemale, & solstitia, simili ratione, aliquot diebus, ante octauum Kalendarum sequentium esse notanda. Sequitur ergo ex sententia Bedę hoc loco, Christum non esse natum in solstitio hyberno. 5.

Eius tamen sententia non est omnino certa. Potuit enim æquinoctium vernum tempore Christi in 25. diem Martij, & solstitium hybernũ in vigesimã quintã diem Decembris incidere; postea vero in 21. Martij æquinoctium, & in 25. Decembris solstitium regredi, intercalatione neglecta. Nam suo tempore Plinius, libro 18. historiæ cap. 5. In 8. ferè Kalend. Ianuarij, incidere docet brumale solstitium. Omnes, inquit, eæ differentiæ fiunt in octauis partibus signorum, bruma Capricorni, ab octauo Kalend. Ianuarij ferè, &c. Hippocrates quoque ad Arrigonum Regem scribens; exordium, ait, incipiamus à solstitio, id est, octauo Kalendas Ianuarias, ex qua die humor corporibus crescit, &c. Quod autem obijcit, Christum crucifixum 25. die Martij, ideoque non posse æquinoctium illi diei ascribi tempore Christi, siquidem post æquinoctium, pascha cum Iudæis celebrauit. Facilè refutabitur, si neges, Christum ea die fuisse in crucem actum, qua de re suo dicendum est loco. *Plinius.* 6. *Hippocrates apud Bedam.*

Quidquid sit, hoc habemus ex Beda, & reliquis, Christũ vel in hyberno solstitio; vel propè solstitium ortum esse. Hoc tempore in infimũ cœli punctum Sol deuenit; iustitiæ vero Sol Christus in infimum orbis locum, id est, præsepe, descendit. Hoc tempore reuerti incipit ad nos Sol; accipiũtque dies nostri incrementa lucis, at per Christi natiuitatẽ, Sol iustitiæ ad nos conuersus est, lux vero gratiæ magnis est aucta incrementis. Animaduerterunt hoc patres: August. serm. citato: Et in conceptu, ait, & natiuitate Christi, dies accepit incrementum, & nascente vera luce lucis & diei augmentatur officium. Et serm. 6. (si Augustinus est) in hac die, qua Saluator nascitur, splendor lucis augetur, tenebrarum caligo minuitur; in hac die lux cœlestis credentibus redditur, & in æterna nocte, diabolica figmenta damnantur: In hac die lux crescit ex lumine, virtutum virtus attollitur, &c. 7. *D. Augustin. In natiuitate Christi dies crescit.*

Adde etiam D. Gregorium Nyssenum, in Oratione de Natiuitate; In hac die (ait ille) minui tenebræ incipiunt, notisque modi, augescente radio, ad defectum rediguntur. Mysterium natura exponit perspicacioribus, ac docet, quid sibi velit, quod in aduentu Domini dies crescit, nox decurtatur. Ego talia quędam dicentem, mihi videor audire creaturam: Vides noctem ad summam longitudinem progressam esse, atque vlterius currere, atque proferri desistere, & in contrarium resolui. Animaduerte quod improba peccati nox, quoad eius fieri poterat aucta, atque extremam nequitiæ magnitudinem assecuta, hodie vlterius progredi, ac sibi quasi possidendo vsucapere prohibita est, atque dehinc ad defectionem redigitur. Vides lucis radium diutius durare, & solem esse solito sublimiorem, animaduerte veræ lucis aduentum, quæ radijs Euangelicis orbem illuminat. Hactenus ille. *D. Gregor. Nyssenus.* 8.

D. Ambros. serm. 2. de Natiuit. Ecce in natiuitate Christi dies crescit, & in natiuitate Ioannis decrescit; Christo oriente lux proficit, Ioanne nascente minuitur. Ipsa enim quodam- 9. *D. Ambros.*

quodãmodo tempora, famulantia partibus suis, cum detrimentum faciunt, seruus gignitur; cum autẽ Dominus nascitur, consequitur augmentũ. Profectum planè facit dies, cum mundi Saluator oritur; defectum patitur, cum vltimus propheta generatur. Scriptum est enim: *Lex & Prophetæ vsq; ad Ioannem*, atq; ideo necesse erat, vt obscuraretur legis obseruatio, vbi euocatio, vbi Euangelij gratia refulgebat, & cessaret prophetia veteris Testamenti, cum noui Testamenti gratia succedebat. Ergo in natiuitate Domini proficit dies; nec mirum si proficit dies, quam splendidissima lux veritatis illuminat.

10. D. Augustinus, Psalm 132. Natus est Ioannes sicut tradit Ecclesia 8. Kalend. Iulias, cum iam incipiunt minui dies; Dominus natus est 8. Kalend. Ianuarias, quando iam dies incipiunt crescere. Audi ipsum Ioannem cõfitentem; *Illum oportet crescere, me autem minui.* Et passiones ipsorum hoc indicant, Dominus in cruce exaltatus est, Ioannes cæso capite diminutus, &c. Beda, in homilia de natiuitate Ioannis Baptistæ; Non vacat à mysterio, quod Ioannis natiuitas, cum dies decrescere, Domini autem, cum dies crescere inchoant, facta memoratur; creuit quippe Dominus, quia per totum orbem, quod Christus esset innotuit; decreuit Ioannes, quia qui Christus existimabatur, quod non Christus, sed præco Christi esset apparuit. Iure etiam nascente Domino, abbreuiata dies ad crementum luminis redit. Quia ille nimirum apparuit, qui lucem suæ cognitionis, quam prius sola Iudæa, & hoc ex parte habebat, cunctis gentibus aperiret, & suæ calorem dilectionis in totam mundi latitudinem diffunderet, &c.

CAPVT XI.

Quo die ortus sit Christus.

1. DIuus Epiphanius, hæresi 51. natum scribit quinto Ianuarij die; Nato, inquit, Domino circa Ianuariũ mensem, hoc est, ante octauum Iduum Ianuarij, quæ est quinta Ianuarij mensis, secundum Romanos, secundum Ægyptios Tybi vndecima, &c. Ægyptij verò, vt est apud Cassianum collatione 10. capite 2. in die Epiphaniæ natalitia Domini celebrabant. Intra Ægypti, inquit, regionem mos iste antiqua traditione seruatur, vt peracto Epiphaniorum die, quę prouinciæ illius sacerdotes, vel dominici baptismi, vel secundum carnem natiuitatis, esse definiũt, & idcirco vtriusque sacramenti solemnitatem, non bifariè, vt in occiduis prouincijs, sed sub vna dici huius festiuitate concelebrant, &c. Clemens in constitutionibus Apostolicis, lib. 5. cap. 13. Dies natalis celebretur 25. mensis noni. Alter Clemens Alexand. libro 1. stromatum longè à fine libri; Sunt, inquit, qui curiosius natali Domini non solum annum, sed etiam diem addunt, quem dicunt vigesimum octauum annum Augusti, in 25. pachon, &c. Est autem pachon Ægyptijs, mensis Maius. Item eodem libro loquens de Basilidis sectatoribus; Dicunt ex ijs aliqui Christum natum esse 24. vel 25. pharmuthi, dicitur autem pharmuthi, ab Ægyptijs, mensis Aprilis.

D. Epiphan. *Cassianus.* *Clemens.* *Clemens Alexand.* *2. Christus natus die 25. Decembris. die Dominica, nocturno tempore.*

Dicendum est natum Dominum 25. die Decembris. Ecclesia enim hac die Christum felicissimo partu editum agnoscit, ac celebrat. Quem cœlestis partus diem agnoscit etiam Niceph. lib. 1. ca. 12. & l. 2. c. 3. Orosius, lib. 7. c. 2. & alij. August. 4. de Trin. c. 5. Natus, inquit, traditur Christus 8. Kalend. Ianuarias: Et Psal. 132. Ioannes natus est, sicut tradit Ecclesia, 8. Kalend. Iulias: Dominus natus 8. Kalend. Ianuarias, id est, 25. Decembris.

Nicephorus. Orosius. D. Augustin. 3.

Die verò Dominica ortum cum multis arbitramur. Rupertus lib. 3. de diuinis officijs, cap. 16. Nocte, inquit, Dominica natus est Christus, consonante mirabilium suorum ordine. Vt quo die dixit; *Fiat lux, & facta est lux*, eiusdem diei nocte oriretur in tenebris lumẽ rectis corde: *& visitaret nos, Oriens ex alto, illuminare ijs qui in tenebris, & in vmbra mortis sedẽt.* Hæc ille. In eadem sententia est D. Anton. prima parte historiæ, tit. 5. ca. 1. D. Bonan. de vita Christi, magister historię, Episcopus Petrus de natalibus, *Lucidus*. & alij. Die dominica ortum Dominum habetur cap. 8. ad finem sexti Concilij, sed illa capita, siue Canones, Surius Synodo falsò ad-

scribi docet, to. 3. Conciliorum. Itaque sexta feria, 25. Martij 4.
die conceptus, vt suprà iam ostendimus, die Dominica 25. Decembris, ex Sacrosancto vtero mirabiliter egressus est Christus.

Nocte autem egressum docet Tertul. lib. 5. contra Mar- *Tertullian.*
cio. ca. 9. Nos, inquit, edimus euangelia, nocturna natiuitate declarantia Dominum. Et Augustinus, Psalm 109. Noctu, ait, natus est Dominus ex vtero Virginis. Vterque, Tertullianus & Augustinus, in hanc sententiam illud ex- *D. August. Psal. 109.*
ponit; *Ante luciferum genui te*, id est, ante auroram, nocturno tempore. Liquet ex Ecclesiastico more. Solet enim Ecclesia natalis Christi noctem festo sacro propterea celebrare, quod nocte Sol ille splendidissimus mortalibus illuxerit. Ex Euangelio idem colligitur. Etenim Angeli nocturno 5.
tempore pastoribus, Messiæ nunciauere natiuitatem, scilicet quia nocturno tempore post noctem mediam natus est. Quamobrem Ecclesia post noctem mediam sacra facit, sequentemque diem, ad quem nox pertinet, festum agit. Præterea verba Sapientiæ accommodatè ad hoc mysterium
transfert; *Cum quietum silentium contineret omnia, & nox in* *Sap. 18.*
suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus de cœlis à regalibus sedibus venit.

CAPVT XII.

De pace, quæ Christi natali tempore, in orbe florebat; item, an Iani portæ tunc fuerint clausæ?

FLorente pace Christum natum, ipsa totius orbis, sub 1.
vnius Monarchæ Imperio, descriptio indicat. Ea de re sic scribit D. Hieron. Isaiæ cap. 2. Veteres reuoluamus histo- *D. Hieron.*
rias, & inueniemus vsque ad 28. annum Cæsaris Augusti, cuius 41. anno Christus natus est in Iudea, in toto terrarum orbe fuisse discordiam, & singulas nationes contra vicinas gentes arsisse studio præliandi, ita vt cæderent, & cæderentur. Orto autem Domino Saluatore, quando sub præside Syriæ Cyrino prima est in orbe terrarum facta descriptio, & euangelicæ doctrinæ pax Romani Imperij præparata, tũc omnia bella cessauerunt. Et nequaquam per oppida, & vicos exercebantur ad prœlia, sed ad agrorum cultus, militibus tantum, legionibusque Romanis, contra barbaras nationes, bellandi studio delegatis. Quando impletus est Angelorum ille concentus: *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax* *Luc. 2. Psalm 71.*
hominibus bonæ voluntatis. Et: *In diebus eius orta est iustitia, & multitudo pacis.* Hactenus Hieronymus.

Orosius quoque lib. 6. cap. vltimo; Anno inquit, ab vrbe 2.
condita 752. Augustus ab Oriente in Occidẽtem, à Septentrione in Meridiem, ac per totum Oceani circulum, cũctis gentibus vna pace compositis; Iani portas tertio ipse tunc clausit, quas ex eo per 12. fere annos, quietissimo semper obieratas ocio, ipsa etiam rubigo signauit. Nec prius vnquam, nisi extrema senectute Augusti, pulsatæ; Athenienſium seditione, & Dacorum commotione patuerunt. Igitur eo tempore, id est eo anno, quo firmissimam, verissimamque pacem, ordinatione Dei, Cæsar composuit, natus est Christus. Cuius aduentui pax ista famulata est. Hæc Orosius. *Orosius.*

Christi autem aduentui, & Apostolorum prædicationi, 3.
famulatam Romani Imperij pacem, Theodoretus docet in *Theodoret.*
Commentarijs Psalm 45. his verbis: Tempestate Saluatoris, cum Romanorum Imperium singula regna expugnasset, omnium aures euangelij præconibus accommodauit. *Pax Romani Imperij Apostolorũ prædicationi est famulata.*
Nullo timore enim, veluti in vno regno percurrerunt, saluteremque doctrinam hominibus attulerunt. Hæc Theodoretus. Et Procopius, in Commentarijs Isaiæ 12. Deus, in- *Procopius.*
quit, cum Apostolis vię libertatem aperire statuisset, rerum summa ad Romanos delata, magni dominium habenris Imperij significationem dedit. Vnicamque Reipub. formã, & Monarchiam, vt & Ecclesiam vnam, vnamque fidem fore, demonstrauit. Hieron. Michææ, cap. 4. Postquam ad Im- *D. Hieron.*
perium Christi, singulare Imperium Roma sorrita est; Apostolorum itineri pernius factus est orbis. Et apertæ sunt eis portæ vrbium, & ad prædicationem vnius Dei, singulare Imperium constitutum est, &c.

4. An Iani fores Christo nascente clausæ fuerint, dubium
Iani templum quoties clausum. Plutarchus. est. Fuit Romæ Iani templum, quod belli ianua dicebatur, clausum pacem, bellum vero reseratum indicabat. Hoc memoriæ prodit Plutarchus, in vita Numæ: Est, inquit, Romæ Iani templum duabus portis, quod belli ianuam vocant. Legitimum enim est ipsum aperiri, cum bellum sit, in pace autem claudi, quod certè difficile aut etiam raro factum, cum aliquo bello semper imperium suspensum teneatur. Hæc ille.

Suetonius. Ante Augusti tempora, bis tantum clausum, refert Suetonius, in vita Augusti his verbis; Ianum semel atque iterū, à condita vrbe, ante memoriam suam clausum, Augustus clausit. Fuit autem clausum ante Augustum, semel tempore
Plutarchus. Numæ. Numa enim Rege (ait Plutarchus) neque vllum
5. diem apertum visum est, sed tres & quadraginta annos cōtinuos, clausum mansit. Atqui nondum Romanum Imperium, tam longè, lateque patebat, ideoque non mira Pax Numæ. Iterum clausum est (vt idem Auctor testatur) M. Atilio, & T. Manlio consulibus, haud magno temporis
Orosius. Onuphrius. spatio, vno anno fuisse clausum, scribit Orosius, lib. 4. ca. 12. fuit hic annus vrbis cōditæ, vt ait Onuphrius, 519. quo post primum bellum Punicum, Iani templum secundo est obseratum.

Suetonius. At Augustus, vt testatur Suetonius, ter idem templum clausit. Primo post victoriā Actiacam, quam apud Actium Epiri promontorium de Antonio reportauit: Anno (ait
Orosius. Orosius, lib. 6. cap. 20.) ab vrbe condita 725. Cæsar victor ab
6. Oriente rediens, octauo idus Ianuarij, quo die nos Epiphaniam Domini celebramus, vrbem triplici triumpho ingressus est, ac tum primum ipse Iani portas, sopitis omnibus, finitisq; bellis ciuilibus, clausit. Hoc die primum Augustus consaluratus est, atque ex eodem die summa rerum penes vnum cœpit esse, & mansit: quod Græci monarchiā vocant. Hæc ille. Secundo Ianum clausit Augustus, post victoriam Cantabricam. Anno enim ab vrbe condita (scribit Orosius cap. 21.) 726. Cæsar parum in Hispania per ducētos annos actum intelligens, si Cantabros, atque Astures, duas fortissimas gentes Hispaniæ, suis vti legibus sineret, aperuit Iani portas, & in Hispaniam ipse cum exercitu profe-
7. ctus est. Cantabricæ autem victoriæ, hunc honorem detulit, vt tunc quoque belli portas claustro cohiberi iuberet. Ita tunc secundo per Cæsarem, & quarto post vrbem conditam clausus est Ianus. Hæc idem Orosius. Tertio Ianum clausit, post alia bella, anno ab vrbe condita eodem auctore, 752. cunctis gentibus vna pace compositis.

Orosius. His dictis ad quæstionem reuertamur. Cui Orosius respondet, Eo anno, quo Christus est ortus, Iani fores fuisse clausas. Nam clausas ait anno ab vrbe condita 752. is autem est natalis annus Christi, vt est exploratum ex Martyrologio Romano, vt alios omittam auctores. Idem docet lib. 1. ca. 1. his verbis: Natiuitas Christi fuit anno Imperij Cæsaris 42. cum facta pace cum Parthis, Iani portæ clausæ sunt, &
8. bella toto orbe cessauerunt. Et lib. 7. in fine cap. 2. Annus, inquit, natiuitatis Christi, quantis, quam nouis quamq; insitatis bonis abundauerit, satis etiam, me non proferente, compertum haberi arbitror. Toto terrarum orbe, vna pax omnium, non cessatione sed abolitione bellorum, clausæ Iani Gemini portæ, extirpatis bellorum radicibus, non repressis. Census ille primus & maximus fuit, cum in hoc vnum Cæsaris nomen vniuersa magnatum gentium creatura inrauit, simulque per communionem census, vnius societatis effecta est. Hæc Orosius.

Card. Bar. Verum Card. Baronius, in Annalibus Dionem historicū secutus, aliud sentit. Quod spectat, inquit, ad Iani fores, ab Augusto ter clausas, quam longè id ante Christi natalem
9. diem acciderit, ex Dione, qui res Romanorum per singulos annos descripsit, facilè intelligemus. Primo enim post Actiacum bellum, Augusto quintum, & sexto Apuleio cōsulibus, idem Imperator Iani portas clausit, quibus iterum reseratis bello Cantabrico, rursum eo feliciter confecto, sunt occlusæ, eodem Augusto nonum, & M. Silano consulibus. Sed ijsdem Cantabris sæpius rebellantibus, ac Germaniæ populis tumultuantibus, apertis denuo, Ælio Tuberone, & Fabio Max. consulibus, ab eodem iussæ sunt claudi. Verum ne id fieret, Daci Istrum transgressi, fuerunt impedimento. Hæc ex Dione. Cuius auctoritate constat, primo ante annos 27. ac iterum ante annos 23. quam Dominus nasceretur, Iani fores occlusas esse. Demum ante annos decem de ijsdem claudendis fuisse decretum. Hæc Baronius.

At ego non tantam fidem, ijs qui circumferuntur fastis, 10.
aut Græco Dioni tribuo, vt propterea à sententia grauis & antiqui scriptoris Orosij discedam, qui D. Augustini hortatu præclarum illud opus, fideliter, ac diligenter scripsit. Concedamus non esse clausum Iani templum, illo tempore propter Dacos. At claudi potuit victis Dacis, ita vt natali anno Domini fuerit obseratum. Suetonius enim ter clausum ab Augusto scribit, cui repugnat Cardinalis, cum bis tantum ab Augusto clausum velit, quod si ter, cum Suetonio, velit, cum Christus natus est tertio clausum dicimus. Præterea, ratio fidem facit dictis Orosij. Verisimile enim 11.
est, tunc Augustum Cæsarem, orbem vniuersum describi iussisse, cum vniuersus pace fruebatur; Ianiq; portæ erant clausæ. Verisimile quoque est, Christum, penes quem belli pacisque imperium est, siquidem tempore magnæ pacis nasci voluit, voluisse quoque magnæ pacis celeberrimum signum, id est, Iani occlusionem, tantæ paci non deesse. Denique hoc videtur significare D. Lucæ exordium illud: *Exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis*; Videlicet, quia vniuersus illi parebat. Quod si vniuersus parebat, nulla regio cum Romano Imperio bellum gerebat.

CAPVT XIII.

De Signis Natiuitatis Christi.

ADmirabilem Christi Natiuitatem nonnulla signa præ- 1.
ueniisse referuntur, quæ quam vera sint; operæ pretiū erit considerare. D. Thomas 3. parte, quæstione trigesima *D. Thomas.*
sexta, articulo tertio. Credibile, inquit, est, in alijs partibus mundi aliqua indicia Natiuitatis Christi apparuisse, sicut Romæ fluxit oleum, & in Hispania apparuerunt tres soles, paulatim in vnum coeuntes. Abulensis in prologo Diui *Abulensis.*
Hieronymi in Geneſis caput septimum. Illa nocte natalis Christi fons olei manauit in Ciuitate Romana trans Tyberim, & floruerunt vineæ Engaddi illa nocte in terra Iudææ.

Innocentius ser. 2. de natali Domini; Fertur Augustum *Innocentius.*
in cœlo vidisse Virginem gestantem filium ad ostensionem 2.
Sibyllæ; Et ex tunc prohibuit, ne quis eum Dominum ap- *Signa Natiuitatis Christi, quæ diuersi commemorant auctores.*
pellaret: quia natus erat Rex Regum, & Dominus dominantium. Fons olei per totum diem de taberna largissimus emanauit, signans, quod ille nasceretur in terris, qui vnctus erat oleo præ consortibus suis. Templum pacis funditus corruit. Romani siquidem, pro pace, quæ orbi sub Augusto imminebat, templum pacis construxerunt, de quo consulentes, quamdiu deberet durare, responsum est; Donec Virgo pariat, qui dixerunt; Ergo erit æternum, quia nunquam Virgo pariet, sed in hora Dominicæ natiuitatis funditus corruit.

D. Anton. 1. parte historiæ, tit. 4. c. 6. §. 10. Natus est Chri- 3.
stus eo tempore, quo erat pax in tot orbe, quod nunquam *D. Anton.*
contigerat, à tempore mortis Numæ Pompilij, secūdi Regis Romanorum, vsque tunc. Sed semper fuerunt Romani in prælijs, nisi per vnum annum. Quod Romani industriæ Octauiani tribuentes, voluerunt eum vt Deum venerari. Sed Imperator non assensit. Cumque populus super hoc ei importunus esset, vt dicit Innocentius, Sibyllam prophetissam aduocauit, scire volens per oracula eius, an alius maior eo esset nasciturus. Cum ergo in die natalis Christi, consilium super hanc rem conuocasset, & Sibylla in Camera Imperatoris oraculis insisteret: in die media, circulus aureus apparuit circa Solem, & in medio Virgo pulcherrima, puerum gestans in gremio. Quod Sibylla Cæsari ostendit, 4.
eique dixit; Hic puer maior te est, ideo ipsum adora. Auditaque est vox dicens: *Hæc est ara cæli.* Vnde & illa Ecclesia, vbi tunc erat palatium Octauiani, scilicet in capitolio, & nunc est Ecclesia & conuentus ordinis minorum, qui dicitur hodie Sancta Maria ara cœli. Hæc ille. Addit, quod ex Innocentio diximus de templo pacis.

D. Bonauen-

D. Bonau. D. Bonauentura in libro de quinque festiuitatibus pueri Iesu. Multis, ait, signis, & prodigijs, secundum Doctorum sententiam, & doctrinam, est Christi Natiuitas comprobata. Nam in Ciuitate Romana muri templi pacis funditus corruerunt, Sodomitæ in toro orbe morte subitanea interierunt, vineæ Engaddi illa nocte floruerunt, & fructum balsami protulerunt, fons aquæ muratus est in fontem olei, & fluxit vsque in Tyberim, & manauit tota nocte illa. Tres soles apparuerunt in Oriente, & paulatim in vnum corpus solare sunt redacti, in die media circulus aureus apparuit circa solem, & in medio circuli virgo pulcherrima puerum gestans in gremio, &c.

In sermone de natiuitate, qui habetur in fine operum D. Bernardi, & apud Surium to. 6. auctor non vulgaris; Fons, inquit, olei de terra erumpit, templum Romæ, quod vocabatur æternum, corruit, omnibus impensis & vrbis, & orbis, mirabiliter consummatum. Dum enim Romani in victorioſæ antiquitatis memoriã, templum singulari schemate facere decreuissent, ab omni illa dæmoniorum multitudine quæsierunt, vsquequo durare posset tam excellẽtis operis operosa constructio? Responsum est, donec virgo pareret. Illi ad impossibilitatem oraculum retorquẽtes, templum æternum, solennem illam machinam vocauerũt. Nocte autem natiuitatis ita cecidit, & confractum est illud murale & columnarum opus, vt vix appareant vestigia ruinarum.

Petrus de Nat. Episcopus Petrus de Natalibus in catalogo: Natiuitas Domini primo declarata est per cœlum in parte orientali. Nam ipsa die natiuitatis, vt habetur in chronicis, tres soles in oriente in cœlo apparuerunt, qui paulatim in vnum corpus solare redacti sunt. Per quod innuitur, quod trini & vnius Dei notitia mundo oriebatur. Item, in parte occidentali, nam vt ponit Orosius, cum Romani Octauianum pro Deo adorare vellent, ille triduanas inducias petijt. Sibyllam aduocauit, & consuluit. Cui die natalis Domini in Camera Cæsaris oranti, media die circulus aureus apparuit circa solem, & in medio Virgo puerum gestans, & litteris aureis inscriptum. *Hæc est ara filij Dei viuentis.* Tunc Sibylla visionem Augusto ostendit, & puerum illum Dei natũ dixit, quem Augusto maiorẽ esse asseruit, quem imperator adorans, eidem sacrificauit, in quo loco nunc ædificata est Ecclesia, quæ dicitur Sancta Maria ara cœli.

Secundo ostensa est per elementum ignis, qui ea nocte per totum orbem cunctos Sodomitico vitio laborantes extinxit, vt dicit Hieronymus in Glossa super illud Isaiæ 9. *Lux orta est eis.* Tertio per elementum aëris, nam vt dicit Chrysostomus ea nocte Magis super montem Victorialem orantibus, stella in aëre de nouo producta apparuit. Quarto, per elementum aquæ. Vt enim testatur Innocentius, fons aquæ, qui de taberna meritoria, vbi nunc est Ecclesia Sanctæ Mariæ trans Tyberim, Romæ consurgebat, in liquorem olei versus, tota die natiuitatis, vsque ad Tyberim profluxit. Quinto per elementum terræ, scribit namque Damascenus super illud verbum Psalmi; *Nox sicut dies illuminabitur*, quod istud nocte natiuitatis impletum est, quæ nox, in hora natiuitatis eiusdem, videlicet media nocte, in claritatem diei conuersa est. Et quia ipsa lux, ad patres, qui erant in limbo, descendere non poterat, terra se in pluribus locis aperuit, & per eius rimas lux ad patres vsque descendit, & tunc impleta est prophetia: *Populus, qui habitabat in tenebris, vidit lucem magnam.* *Isaiæ 7.*

Sexto, per creaturam compositã, vt sunt lapides, & metalla. Nam vt ait Innocentius, templum pacis tempore Romuli extructum, nocte natiuitatis cum idolis corruit. Legitur etiam quod Ieremias Propheta, in Ægypto signum regibus Ægypti dedit, quod illorum idola corruerent, cum virgo filium pareret. Vnde sacerdotes idolorum, imaginem virginis filium gestantis, in sacro loco templi, statuerunt, quæ prophetia in nocte natiuitatis impleta est. Septimo ostensa natiuitas per creaturam, quæ habet esse, & viuere, vt sunt plantæ. In hac enim nocte, vt scribit frater Bartholomæus, vineæ Engaddi, quę proferunt balsamum, præter consuetum tempus frondes, flores, & frũctum protulerunt. Hæc ille.

Vt summatim dicam 9. numerantur natiuitatis Christi præsagia. Primum templi pacis subita ruina. Secũdum tres soles in vnum coëuntes. Tertium fons olei. Quartum vineæ Engaddi florentes. Quintum virgo infantem gremio gestans, quam Augusto Sibylla ostenderit. Sextum omniũ Sodomitarum toto orbe repentina inflammatio, atque interitus. Septimum stella Magis ostensa. Octauum splendor media nocte exortus, & in limbum vsque dehiscente terra immissus. Nonum Simulachrorum in Ægypto casus. Quid veritatis habeant singula, inuestigemus. *Octo signa natiuitatis.*

In primis primum signum veritatis parum videtur habere, vt vidit Card. Cæsar Baronius, in suis eruditissimis annalibus. Nullum enim templum pacis, Romæ ante Christum natum apud classicos scriptores reperitur extructum. Post Christum, Vespasianus Iudæis domitis, templum pacis, Romæ exædificauit, vt auctor est Iosephus lib. 7. de bello cap. 24. Post triumphum, inquit, & Romani Imperij firmissimum statum, Vespasianus paci templum ædificari decreuit. Itaque mira celeritate, & quæ hominum cogitationem superaret, effectum est. Magna enim diuitiarum largitate vsus, insuper perfectis id picturæ, ac figmentorũ operibus, exornauit. Omnia namque in illud fanum collecta ac deposita sunt, quorum visendorum studio per totum orbẽ, qui ante nos fuerunt, vagabantur. hic reposuit etiam, quæ Iudæorum fuerant instrumenta, &c. Quod si quis velit aliquod pacis templum, Romæ ante Christum fuisse, cuius scriptores nõ meminerint, & hoc corruisse, non ego cum illo magnopere pugnabo. Sed cũ nulla mirabilis huius ruinæ apud Hieronymum, Eusebium, Orosium, & alios antiquos auctores mentio fiat, non omnino assentiar. *Primum signum an sit verum.* *Iosephus.*

Secundum signum verum est. Sed nec ea nocte, nec eo anno, si Eusebij chronico credimus, contigit, quo Christus est natus. Nam Eusebius, in Chronico anno Iulij Cæsaris extremo, ante Christi Natiuitatem, circiter quadragesimũ secundum scribit, Romæ tres soles exortos, paulatim in eundem orbem coiisse. Orosius vero lib. 6. cap. 18. Cum Augustus Cæsar, paulo post Iulium Cæsarem interfectum, ex Apollonia rediens, Romam ingrederetur, multo etiam ante Christi Natiuitatem, ait, hora circirer diei tertia, repẽte liquido ac puro cælo, circulum in speciem cælestis arcus, orbem solis ambijsse. Quasi vnum eum Augustum, ac potentissimum, solumque clarissimum, in orbe monstraret, cuius tempore venturus esset, qui ipsum solem, mundumq; totum fecisset, & regeret. Idem scribit Dionys. lib. 45. Seneca lib. 1. natur. quæst. cap. 2. Sueronius in vita Augusti cap. 95. Plinius lib. 2. cap. 28. Cernuntur, ait, circa solis orbem versicolores circuli, qualiter Augusto Cæsare in prima iuuenta vrbem intrante, ad nomen ingens capessendum. Dionys. lib. 45. multa addit prodigia, è cœlo decidentia fulmina: quorum nonnulla Iouis templum, percussere ab oriente, in occidentem, discurrentem lampadem nouam stellam multis diebus conspectam, solem triplici præcinctum circulo, quorum vnus ignita spicarum corona circumdatus erat. Hæc autem omnia ante Christi Natiuitatem sub initium Imperij Augusti contigere. *Secundum signum.* *Eusebius.* *Orosius.* *Dionys.* *Seneca.* *Sueton.* *Plinius.*

Tertium quoq; signum verum est, sed Eusebius in chronico, non eo anno illud signauit, in quem Christi natalis dies incidit, id est, anno 42. Augusti, sed multo ante, id est, anno Augusti tertio. Neque vero Eusebius, neque Orosius aiunt, fontem aquæ in oleum conuersum esse, quod scripsere D. Bonauen. & Petrus de natalibus. Eusebij quidẽ verba hæc sunt; E taberna meritoria, trans Tyberim, oleũ è terra erupit: fluxitque toto die sine intermissione, significans Christi gratiam ex gentibus. Orosij vero hæc, In diebus Augusti, fons olei largissimus, de taberna meritoria per totum diem fluxit, quo signo quid euidentius, quam in diebus Cæsaris Augusti, futura Christi natiuitas declarata est? Christus enim vnctus interpretatur. Hæc ille. Nam quamuis hoc signum Domini natiuitatem per aliquot annos præcesserit, illam tamen futuram præmonstrabat, vt volunt Eusebius & Orosius. *Tertium signum.* *Eusebius.* *Orosius.*

Quartum signum, de vineis Engaddi, quod referunt Abulensis, D. Bonauen. & Petrus de natalibus, incertum est vnde sit sumptum, quemadmodum & sextum de Sodomitarum incendio, & interitu, cuius meminit D. Bonauen. *Quartum signum, sextum, septimum, octauum, & nonum,*

16. & Petrus de natalibus. Nam illâ Hieronymi gloſſam, quam Petrus de natalibus refert, ego quæſitam non reperi. Octauum ſignum, ſplendoris nocte illa fulgentis, & ad inferos vſque delapſi: nonum quoque ſimulachrorum in Ægypto cuerſorum, iuxta Ieremiæ prophetiam, non multum habet certitudinis. De hoc ſigno nono D. Dorotheus martyr in ſynopſi ſic ſcribit: Ieremias ſignum dedit ſacerdotibus Ægyptiacis, quod oporteat ſimulchra eorum concuti, & decidere, per ſeruatorem puerum ex Virgine naſciturum, & in præſepio iaciturum, propterea etiam nunc Virginem in lecto, & infantem in præſepio collocant, & adorãt. Et cum cauſam olim Prolomæus Rex percontaretur, reſponderũt, myſterium eſſe, ipſis à maioribus traditum, quod illi à ſancto propheta acceperint. Hæc Dorotheus. An autem ſimulachra Ægypti in natiuitate ceciderint, incertum eſt, tunc ceciditſſe cum virgo cum infante Chriſto Ægyptum eſt ingreſſa veriſimilius, vt infra dicemus.

D. Dorothe.

17. De ſeptimo, id eſt, ſtella à Magis conſpecta, ſuo loco dicemus. Reſtat quintum Virginis infantem geſtantis, quam Sibylla Auguſto indicaſſe dicitur. huius quoque antiqui patres non meminere. Obſtatque illi, quod Sibylla nulla, Auguſti extiterit temporibus. Si verum fuit ſignum (quod me latet) dicta eſt ſibylla, fœmina aliqua ſibyllæ ſimilis, quæ Auguſti ætate extiterit. Card. Baronius in Apparatu exponit ſibyllam pro ſibyllinis libris vſurpari, quos Auguſtus legit. Cur Ara cœli templum Deiparæ Virginis, Romæ vocarum ſit, aliam reddit rationem idem Cardinalis: Etenim

Signum 6.

18. Auguſtus, vt ſcribit Nicephorus libro 1. ca. 17. ad Oraculum Pythij Apollinis venit, hecatombe ſacrificio oblato, quæſiuit, quiſnam poſt eum Romanum adminiſtraturus eſſet imperium? At cum nullum ederetur reſponſum, alterum adiecit ſacrificium, denuoque rogauit, quid ita oraculum conticuiſſet: tunc ad hunc modum reſpondit.

Nicephorus.

Me puer hebræus, Diuos Deus ipſe gubernans,
Cedere ſede iubet, triſtemq; redire ſub orcum.
Atis ergo dehinc tacitus abſcedito noſtris.

Tali reſponſo accepto, Cæſar Romam eſt reuerſus, atq; ibi in capitolio, aream maximam extruxit, cum huiuſmodi inſcriptione: Ara primogeniti Dei. Hæc ex Nicephoro. Quæ eadem Suidas ſcribit in Auguſto.

19. Putatur (ait Card. Baronius) hic ille eſſe locus in capitolio, è regione rupis Tarpeiæ, vbi nobiliſſimum templum antiquitus, vt creditur, à Conſtantino in memoriam Dei Genitricis erectum eſt: atque prædicta ex cauſa: Ara cœli, titulo, nuncupatum. Vel, quod aiunt: Dei genitricem, infantem in vlnis habentem, monente ſibylla, ſublimem in aere, ab eodem Auguſto illic eſſe conſpectam. Quod tamen ita velim intelligant, qui ei rei maiorem fidem adhibẽdam putant, quam ijs quæ ex græcis auctoribus recenſuimus, non quod ſibylla aliqua, Auguſti temporibus, quæ eũ hæc docuerit, ſuperſtes fuerit, ſed ſic accipiendum, vt ea ipſa Auguſtus à ſibylla, hoc eſt, à ſibyllinis carminibus, acceperit, &c.

CAPVT XIV.

De Itinere Deiparæ, & loco in quo Chriſtum peperit.

1. AVguſti edicto vt obediret virgo intemerata, à ciuitate Nazareth iam propinqua partui feliciſſimo, in ciuitatem Bethlehem, ſimul cum Ioſepho, profecta eſt, confecit vero iter pluſquam leucarum triginta. Vt enim ſcribit Arãda, in prologo libri de terra ſancta, Nazareth ab Ieruſalem 50. leucis diſtat. Borchardus ait, diſtare 17. At Bethlehem ab Ieruſalem diſtat leucis fere duabus. Iter pedibus forſitan fecit. Etenim onus illud quod ferebat, leue erat; infans ille, matrem non onerabat, ſed roborabat. Sola (ait Bernar. in ſermone de verbis Apocalypſis: Signum magnum apparuit in cœlo) ſola virgo, ſine corruptione concepit, ſine grauamine tulit, ſine dolore filium parturiuit. & Fulgentius in ſerm. de laudibus Deiparæ: Nulla fieri grauedo potuit concipienti, nulla triſtitia parturienti, cum eſſet grauida, ſalubri leuitate plaudebat. lumen enim, quod intra ſe habebat, pondus habere non poterat. Ioannes Maior: Parum, inquit, aut nihil oneris. Virgo inter ambulandum in fœtu (vt puto) ſentiebat, agilitatis dote grauidatis pondus fuit ademptum diminutúmve.

Nazareth quot leucis diſtet à Bethlehem.

D. Bernard. 2.

Fulgentius. Virgo ſine grauamine Chriſtum vero tulit. Maior.

Ludolphus præterea, in vita Chriſti, ex eo colligit, Virginem grauidam corporis grauitatem non ſenſiſſe, quod partui vicina tantum iter peregerit: Ex hoc, inquit, loco colligitur, quod beata Virgo, licet grauida eſſet, & iam vicina partui, non tamen ex hoc grauabatur in corpore. quia vt dicit Auguſt. ſerm. de natiuit. Cum eſſet grauida, ſalubri lenitate plaudebat, &c. Sermo ille ſi Auguſt. à Louanienſibus, Fulgentio, vel Seueriano, tribuitur. Denique facile potuit Virgo iter hoc conficere, etſi grauida, quoniam, vt ait Bernardus loco citato; illud moleſtiſſimum tædium, quo omnes grauidæ laborare noſcuntur, ſola non ſenſit, quæ ſola ſine voluptate concepit.

Ludolphus. 3.

Pedibus confeciſſe iter ſentit auctor ſer. de Natiuit. qui Chryſoſtomo aſcribitur tom. 2. Ioſeph (ait ille) & mater Domini non habebant ſeruum, non ancillam, de Nazareth ſoli veniunt. Non habebant iumentum, &c. Lyranus, & Carthuſian. putant aſino vectam, & Ioannes Maior: Aſino, inquit, vt memoriæ proditum eſt, Virgo vehebatur. Hinc commemorant aſellum illum, nobiliſſimum pondus portaſſe, &c.

Virgo an pedibus iter fecerit. Lyranus. Carthuſ. 4.

Siue pedibus ſiue iumento peracta via, in Bethlehem, deſcriptionis tempore, Deipara cum Ioſepho peruenit, admirando vt partu ciuitatem in om. nare mirabili nobilitaret. Diſtabat Bethlehem verſus Auſtrum, ab Ieruſalem (auctore Hieronymo de locis hebraicis) miliaribus ſex, quocirca credibile eſt, Virginem Ieroſolymitanum prius templum, orationis gratia, adiiſſe: Bethlehem deinde petiuiſſe. Appellatur autem hæc ciuitas Dauid, quod illius patria fuerit. Duplex enim inuenitur ciuitas Dauid. Altera in monte Sion ſita, pars Ieruſalem, de qua legitur, *Cepit Dauid arcem Sion.* Habitauit autem Dauid in arce, & vocauit eam ciuitatem Dauid, & ædificauit per gyrũ à Mello, & intrinſecus, &c. Altera Bethlehem, in qua eſt natus. Eximium ſanè virum Bethlehem prorulit, Danidem Regem clariſſimũ, meritoque à tanto alumno nomen inuenit, & ciuitas Danid dicta eſt, ſed vmbra fuit hic Dauid Dauidis noſtri. Si Bethlehem illuſtrauit vmbra, quanto magis Sol illuſtrauit ſplendidiſſimus, in ea exortus?

Duplex ciuitas Dauid 2. Reg. 5. 5.

Verè ciuitas Dauidis noſtri, id eſt, Chriſti, dici poteſt Bethlehem, Verè mundi Oriens poteſt appellari. Siquidem vt in Oriente Sol, ita in Bethlehem Sole rutilantior Chriſtus exortus eſt. Exiguæ ciuitati, maxima Roma potuit inuidere. Si fortiſſimorum illa fuit patria virorum; Bethlehẽ patria eſt Chriſti, cum quo ſi omnes, quos Roma peperit, conferantur, nullius momenti exiſtimabuntur. Sedebat in celſo Romani Imperij culmine Auguſtus, iacebat in humili ſtabulo Chriſtus, at celſior in ſtabulo Chriſtus, quam in culmine Imperij Auguſtus. Imo nihil eſt, ſi cum nato infante comparetur, ſenex Auguſtus. Merito Prudentius, tanti Regis patriam, etſi non admodum magnam, magnis vrbibus illo carmine anteponit:

Celſior in ſtabulo Chriſtus quam Auguſtus in throno. 6.

Prudentius Bethlehem vrbium maxima, orbis metropolis, Chriſti patria.

O ſola, magnarum Vrbium
Maior Bethlehem, cui contingit,
Ducem ſalutis, cœlitus
Incorporatum gignere.

Et Gregorius Nazianzenus Oratione decima nona, Orbis metropolim vocat, Bethlehem, ait, nulla res prohibuit, quominus ſimul & parua ciuitas eſſet, & totius terræ metropolis. Vtpote Chriſti orbis conditoris, ac victoris parentem. Hieronym. Epiſtola 19. Ecce in hoc paruo terræ foramine, cœlorum conditor natus eſt, hic inuolutus pannis, hic viſus à paſtoribus, hic adoratus à Magis. Sanctior locus eſt, rupe Tarpeia, quæ de cœlo ſæpius fulminata, oſtendit, quod Deo diſplicear, &c. Conſonant ijs, propheræ Michææ verba illa, quæ Matth. refert; *Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquam minima es, in principibus Iuda, ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Iſrael.*

Patria. 7.

Nazianz.

D. Hieron.

Mich. 5. Matth. 2.

De hac mundi metropoli ſic ſcribit Borchardus 1. part. cap. 7. §. 56. Ab Ieruſalem, duabus leucis contra Auſtrum, ſita eſt Bethlehem, in monte, non tamen excelſo. Mons quidem arctus eſt, extendens ſe in longitudine, ab oriente in occidentem, ab occidente patet ingreſſus. In fine orientali, ſita ſub

Borchard. Bethlehem in monte ſita. 8.

sub rupe quadam existente tunc temporis, iuxta parietem vrbis (& videtur secundum illarum regionum morem, fuisse locus pro stabulo, habens præsepe excisum in rupe, vt moris est illic disponere præsepia) ortus est de Virgine Christus. Iuxta rupem prædictam alia est capacior, quatuor tantum pedibus distans, sub qua excauatum præsepe fuerat, in quo Dominū virgo reclinauit. Videtur tamen mihi, vtramque rupem vnam fuisse, sed ostio facto diuisa est, per quod in chorum, ex capella, in qua est natiuitatis locus, ascenditur. Hæc Borchardus.

9. Beda

Beda in lib. de locis sanctis, c. 8. Bethlehem in dorso sita est angusto, ex omni parte vallibus circumdato, ab occidente in orientem, mille passibus longa, humili, sine turribus muro. in cuius orientali angulo, quasi quoddam naturale seminarium est, cuius exterior, natiuitatis dominicæ fuisse dicitur locus: interior Domini præsepe nominatur, &c.

In spelunca natus est Christus.

In hoc antro beatissimo, sub hac beatissima rupe, Christum peperit Virgo; ideoque Patres, in spelunca peperisse aiunt. ii. Iustinus Martyr in dialogo: Quoniam, inquit, Iosephus non habebat in vico illo, vbi diuersaretur, in spelunca quadam, quæ vico propinqua erat, diuersatus est. Ibi cū esset Maria Christum peperit, &c. D. Epiph. hæresi 51: D. Lucas dicit, puerum iacuisse in præsepio, & in spelunca, eo quod non esset locus in diuersorio. D. Hier. Epist. 17. Quo sermone, qua voce spelunçam tibi possumus Saluatoris exponere? & illud præsepe, in quo infantulus vagijt, silentio magis, quam infimo sermone honorandum est. Spelunçam quoque Origenes lib. 1. contra Celsum vocat. Et Nyss. in orat. de Christi Natiuit.

D. Iustinus.

D. Epiph.

10. *D. Hieron.*

Origen.

D. Greg. Nyss.

Dubium est; An D. Lucas, hanc spelunçam, diuersorium appellet; cum ait; Et reclinauit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diuersorio. An vero diuersorium, appellet, domum aliam, in qua quia locus defuit, in spelunçam se Virgo abdidit? Respondetur, explanationem priorem esse probabiliorem; Reclinauit eum in præsepio, quia non erat eis locus aptior, in quo infantem collocaret; In diuersorio, id est, in spelunca illa. Dicitur autem spelunca diuersorium, quia ad illam diuerterat Virgo cum Ioseph, vel quia ad eam alij quoque diuertere solebant. Fuit hæc spelunca, & rupes, extra ciuitatem, ipsi muro adiacens, ab hominum turba atque oculis remota, vt abditissimum mysterium abdito in loco ederetur.

Diuersorium appellatur spelunca.

11.

De præsepio Borchardi. Magister. D. Chrys.

De præsepio quoque dubitatur: Num in rupe fuerit excisum, vt Borchardus ait? nam magister historiæ arbitratur, præsepe à Iosepho fuisse constructum, quæ sententia est etiam Lyrani. Luteum fuisse existimat Chrys. (si tamen Chrysost. ille est) in oratione de Natiuitat. Christi. Nos, inquit, quasi pro honore, tulimus luteum, & posuimus argenteū, sed mihi pretiosius est quod ablatum est, &c. Respondetur, præsepe fuisse ligneum, quod Roma nunc possidet, vt ait Baronius lib. 1. annalium, eoque multo felicius illustratur, quam olim Romuli tugurio. de quo Dionysius Halic. lib. 1. hæc scribit, Remus & Romulus vitam degebant pastoritiam, humiles compingentes casulas, ex lignis & arundine, quarum vnam vt sacram seruant, quibus id mandatum est, nihil addentes ornatus gratia. Quod si in rupe excisum præsepe fuit, vt ait Borchardus, addita illi ligna sunt.

12.

Dionysius Halic.

CAPVT XV.

De admirando Virginis partu.

1. ILluxit tandem mundo, splendidissima nox, 25. diei mensis Decembris, illuxit, inquam, quia clarissimum orbi solem edidit. Latebat sub rupe, in spelunca inops, opulentissimaque Virgo, & nocte intempesta, altissimæ vacabat rerum diuinarum contemplationi. Tunc non prænuncijs partus doloribus, sed prænuntio gaudio excitata, summum mundi imperatorem peperit. Peperit, inquam, sine dolore: Excepta enim est à lege illa Euæ impositā, *in dolore paries filios tuos.* Sola (ait Bernard. in serm. de verbis Apoc.) inter mulieres virgo fuit à communi maledicto, & dolore parturientium aliena. Nyssenus initio orationis de Christi resurrectione: Vbi voluptas partum non anteceſſit, neq; dolor subsecutus est. Damasc. lib. 4. fidei c. 15. Virginem dolor non est secutus in partu. Verum quos in partu dolores effugit, passionis tempore sustinuit. Aug. serm. 14. de natiuit. Nec in conceptione inuenta sum sine pudore, nec in partu inuenta sum cum dolore. S. Hildephonsus ser. 2. de purificatione: Virgo peperit sine dolore & gemitu, & permansit fœcunda prole. Idem docet Rupertus li. 13. in Ioannem & alij. Etenim perspicuū est, in eo partu dolorem non potuisse habere locum, in quo locum virginitas habuit, & incorruptio.

Genes 3.

Bernardus.

Nyssenus.

Damasc.

2. *Virgo sine dolore peperit.* *D. Augustin.* *S. Hildeph. Rupertus.*

Præterea peperit absque obstetrice. Hier. aduersus Heluidium: Nulla ibi obstetrix, nulla muliercularum sedulitas interceſſit. Ipsa paruis inuoluit infantem, ipsa & mater, & obstetrix fuit, &c. Imo ipsa Dei omnipotentia fuit obstetrix; ipsa enim ex ventre clauso, admirandum in modum Christum extraxit. Vnde illius hæc vox ad patrem est; *Tu es qui extraxisti me de ventre.* In hanc sententiam Aug. hęc verba exponit. An, inquit, inde significare voluit partum Virginis, seruata integritate, vt quod mirabiliter factum est, cum Deus fecisse dicitur, nemini incredibile videatur, & Cassiodor. Ex vtero matris se dicit Christum extractum à Deo, vt ostenderet, natiuitatem illam, dominica virtute perfectam, ne incredibilis videretur Virginis partus.

3. *Psalm. 21.* *Virgo peperit sine obstetrice, Dei omnipotētia Christū ex vtero extraxit.* *Cassiodor.* *D. August.*

Tertio, peperit virgo, clauso sacro vtero, virginitate illæsa. Decebat enim (vt ait D. Ignatius in Epist. ad Heron.) creatorem non consueto, sed peregrino, & admirando vtparti, vt pōte omnium opificem. Opifex omnium erat, virginitatem matris, quam in cōceptione seruauerat, in partu quoque voluit conseruare. Non cogitetur (ait D. Leo serm. 1. de natiuitate) parientis conditio, sed nascentis arbitrium. Quia sic homo natus est, vt volebat, & poterat, &c. Cætera omnia Dei voluntas produxit & potentia, hunc etiam admirandum partum, eadem voluntas effecit, & potentia omnipotens. Natus est (ait D. Leo) vt volebat, & poterat.

4. *D. Ignat.* *D. Leo.* *Peperit Virgo virginitā flore permanente.*

Solent homines & cum concipiuntur, & cum nascuntur vestigia in parentibus corruptionis relinquere; at Christus / igrediens, & egrediens, ne tenuissimum quidem, læsionis vestigium, in matre impressit; Erat enim non homo solum, sed etiam Deus; vnde Chrysol. ser. 142. Qui ingreditur, inquit, & egreditur, & introitus sui, & exitus, nulla vestigia relinquit: diuinus habitator est, non humanus. Et qui conceptu sito Virginem seruat, & ortu suo relinquit Virginem, non terrenus homo est, sed cœlestis.

5. *D. Chrysol.*

Quemadmodum ianuis clausis, Dominus ad discipulos ingressus est, ita ex matris vtero, ianuis clausis est egressus: Aug. tract. 121. in Ioan. Moli corporis, vbi diuinitas erat, obstia clausa non obstiterunt. ille quippe non eis apertis intrare potuit, quo nascente virginitas matris inuiolata permansit. D. Greg. hom. 26. in Euang. Quid mirum, si Christus clausis ianuis, post resurrectionem suam, in æternum iam victurus, intrauit, qui moriturus veniens, non aperto vtero Virginis exiuit.

D. Augustin. *D. Greg. 6.*

Præterea, vt ex sepulchro, ita ex ventre clauso, prodijt. S. Hilpeph. in serm. de purificatione: Sicut saxeum sepulchri ostium, & petuium, & penetrabile fuit, nec potuit cohibere viuum, quem prius claudebat sub sigillo mortuum: ita & clausstrum matricis, & genitale Virginis, cum esset clausum, & signatum sigillo pudoris, cum impleri essent dies pariendi, non potuit obstare partui, integritas corporis. Nec tamen egūt reserari. Deo totum erat peruium in Virgine, quicquid erat clausum, &c.

D. Hildeph.

Similis fuit hæc natiuitas ex matre æternæ illi, qua nascitur ex parte, in vtraque enim incorruptibilitas reperitur. In patre (ait Aug. serm. 18. de tempore) impassibilitas, in matre incorruptibilitas, in patre perpetua diuinitas, in matre æterna virginitas, ex patre inuisibiliter, ex matre visibiliter, & incomparabiliter ex patre, atque incomparabiliter ex matre. Quia incorruptibiliter in illa natiuitate patrem Deum habet sine homine matre; In ista matrem habet Virginem, sed hominem non habet patrem, &c.

D. Augustin. 7.

D. Ambr. Luc. 2. ad illa verba: Omne masculinum adaperiens vuluam, obstare videbitur. Christus, inquit, qui vuluam sanctificauit alienam, hic est qui aperuit matris suæ vuluam. Exponitur à D. Thom. 3. par. quæst. 28. art. 2. de tali reseratione vteri, quæ clausstra virginitatis non violarit,

D. Ambr.

D. Thom.

Quomodo dicatur vulua integra aperta.

Illa, inquit, apertio, non significat reserationem communem, clausuri pudoris virginei, sed solum exitum prolis, de vtero matris. Adde Chrysost. in oratione de purificatione; Nulla ait primogenita comperta sunt vnquam, quæ aperirent vuluam, quem autem virgo peperit, is solus vterum aperuit. Origenes quoque hom. 14. in Lucam ad illa verba: Omne masculinum adaperiens vuluam, &c. Omnium, inquit, mulierum non partus infantis, sed viri congressus, vuluam reserat, matris vero Domini, eo tempore vulua reserata est, quo & partus editus, &c. Et Theophylact. Christus aperuit vuluã Virginis, cum alijs fœminis vir aperiat. Peius loquitur Tertullian. in lib. de carne Christi cap. 23. Virgo, inquit, quantum à viro, non virgo quantum à partu. Quis proprie vuluam aperuit, quam qui clausam patefecit? cæterum, omnibus nuptiæ patefaciunt. Itaque magis patefacta est, quia magis erat clausa item; Cum Apostolus non ex Virgine, sed ex muliere, editum filium Dei pronuntiauit, agnouit, adapertæ vuluæ nuptialem passionem. Hæc Tertullianus.

8. *D. Chrys. Origenes. Theophyl. Tertull.*

Virg. clausa peperit vtero.

9. Certissimum est, Virginea claustra, in partu Virginis, reserata minime fuisse, & Virginem sine dolore peperisse. Non peperisset autem sine dolore, si fuissent reserata. August in Ench. ad Laurentium cap. 34. Si vel per nascentem Christum, corrumperetur Virginis integritas; non iam ille de virgine nasceretur: eumque falso (quod absit) de Virgine Maria natum, tota confiteretur Ecclesia. Quæ imitãs eius matrem, quotidie parit membra eius, & virgo est. D. Hildephons. in ser. de purificatione: Omnis Ecclesia Christi, tam Romana, quam & Græca, sic sua & diuina fidenter canit auctoritate, quod peperit virgo sine dolore, quod permansit intiolata; quoniam eam in omnibus illæsam seruauit Spiritus Sanctus. Item: Clauso vtero ad nos venit, sicut ianuis clausis ingressus est ad discipulos. fides nostra vtrumque certissimum tenet, quod & pernia fuerit virginis integritas, nascente Domino; & tamen vterus non fuerit reseratus. & eodem loco in eandem sententiam, hæc D. Ambr. verba ex hymno refert.

D. August. D. Hildephons.

Fit porta Christi pervia,
Reserata plena gratia.
Transitque Rex, & permanet,
Clausa vt fuit, per sæcula.

11. Beda Luc. secundo, ad illa verba: Adaperiens vuluam; Non quod Dominus, inquit, sacri ventris hospitium egressus deuirginasse credendus sit, iuxta Hæreticos, qui dicunt beatam Mariam virginem vsque ad partum, non virginem esse post partum. Sed iuxta fidem Catholicam, clauso Virginis vtero, quasi sponsus suo processisse de thalamo. Amphilochius in oratione de purificatione: Ad Virginis naturam, quod attinet: portæ virgineæ nequaquam fuerunt reclusæ. Ad nati vero Domini, virtutem, quod spectat: nihil est illi occlusum, nihil quod illum impediat, nihil quod interturbet, sed omnia illi sunt aperta, & obuia, &c. Nyssen. in orat. de natiuitate: Virgo lumen parit, & pariendo non corrumpitur. Bernard. in vigilia natiuitatis; O partum solum sine dolore; non reserans, sed consecrans, virginalis vteri templum.

Beda. Amphil. D. Gregor. Nyss. D. Bernar.

D. Hieron. lib. 2. contra Pelag. Solus Christus, clausas portas vuluæ virginalis aperuit; quæ tamen clausæ iugiter permanserunt. hæc est porta Orientalis clausa, per quam solus pontifex ingreditur, & egreditur. Et nihilominus semper clausa est. Euth. Luc. 2. Solus Christus nondum apertam vuluam, supernaturaliter aperuit; & clausam, naturaliter seruauit. Supernaturaliter, ait, Christum aperuisse vuluam Virginis, quia per eam supernaturaliter exijt. clausam vero seruasse naturaliter; quia vt natura clausam fecit, ita clausam reliquit. D. Greg. Nyssen orat. de Purific. Solus Christus, nuptijs non priusapertam vuluam virginalem aperuit; signacula virginitatis illæsa conseruans, etiam post processum admirabilem. Item: Christus virginis vuluam, diuino aperuit miraculo, videlicet quia ex illa clausa egressus est. Ex ijs intelliges, quomodo explicari possit hęc propositio; Christus aperuit vuluam matris. Quia scilicet, ex ea egressus est, vt filius vnigenitus; clausam tamen relinquens mirabiliter.

12. *D. Hier. Euthymius. Nyss.* 13.

Quarto. Peperit Virgo absque illuuie secundinarum. Hoc verba sonant D. Zenonis Episcopi Veronensis, serm. 2. de natiuit. Non mater, inquit, Domini tanti partus pondere exhausta, totis pallens iacuit resoluta visceribus; non filius matris, aut suis est vllis sordibus delibutus. Neque enim reuera, aliquid circa se habere posset immundum; qui humani generis peccata, sordes, & maculas venerat mundaturus. Denique purgationes, quæ sunt tarditate periculosæ, nullo puerum maternorum viscerum profecutæ sunt damno, &c. Illa etiam D. Hildeph. ser. 2. de Purificat. Virgo tanto magis libera fuit à corruptione passionis, à dolore carnis, à sordibus ignominiæ; quanto gratia plena, & incorrupta, quasi Spiritu Sancto Domino dedicata, & virtutè diuina adumbrata.

D. Zeno. Virgo peperit absq; illuuie secundinarum. 14. *S. Hildeph.*

Præterea Patres in Trullo congregati canone 79. sic statuunt; Absque vllis secundinis, ex virgine partum esse confitentes, vt qui sine semine constituerus sit; idque toti gregi annuntiantes, eos qui propter ignorantiam, aliquid faciunt, quod non decet, correctioni subijcimus. Quare quoniam aliqui post Sanctæ Christi Dei nostri natiuitatis diem, similam coquere ostenduntur, & eam sibi inuicem impertiri; honoris scilicet prætextu, secundinarum impolutæ virginis matris; statuimus, vt deinceps nihil tale fiat à fidelibus. Neque enim hoc honor est virginis, quæ supra mentem, & sermonẽ, quod comprehendi non potest Verbum peperit; ex carne, ex communibus, & ijs, quæ in nobis fiunt, inenarrabilem eius partum, definire, metiri, ac describere. Hæc ille. Non ergo ex ijs, Virginis partus est metiendus, quæ fœminis parientibus videmus accidere. Magnum inter hunc, reliquosque partus discrimen est. Hac de re plura addemus, cum de purificatione verba faciemus. De perpetua vero Deiparæ Virginitate iam supra diximus, in mor. di de Annuntiatione.

Patres in Trullo. 15.

Quod si quis roget, quomodo Christus clauso exierit vtero? Is Christum Deũ esse consideret omnipotentem, cui id fuit facere facillimum. Quemadmodũ etiam facillimum fuit, in materiam aliam conuertere secundinas, ne solę puriorem partum quoquomodo contaminarent. 16.

Quinto. Collocauit Virgo Christum in præsepio, quia non erat locus alius, eam ad rem accommodatior, illo in diuersorio. Hæc prima fuere Magni Regis incunabula, inter animantia rationis experta, quæ D. Chrysol. serm. 159. prophetica appellat. Magi, ait, Regem Christum appositum ante duo prophetica illa iumenta, duorum videlicet populorum typum gestantia, agnoscunt. *Agnouit enim bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui:* Recepta hæc est opinio, & picturis expressa. In medio duorum animalium (ait Ecclesia) iacebat in præsepio, & fulgebat in cœlo. Item: O magnum mysterium, vt animalia viderent Dominum natum, iacentem in præsepio. 17. *Isaiæ 1. In Resp. 8. Circumcisionis. In Resp. 4. Natiuitat.*

Sed vndenam illa, illo in loco animalia? D. Bonauent. & D. Vincent. aiunt, Iosephum in Bethlehem, bouem, asinumque duxisse. Lyranus adiunxit, asino vectam Deiparã Virginem; bouem ductum vt venderetur. Historiæ Magister; Forte, inquit, ibi Ioseph præsepium fecerat boui, & asino, quos secum adduxerat; in quo repositus est Iesus. Ad quod quidam referunt illud Isai. *Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui.* Et illud Abac. *In medio duorum animalium cognosceris.* Etiam in picturis quæ sunt quasi libri laicorum, repræsentatur nobis. Hæc ille. Chrys. in homil. de Nat. putat Ioseph & Virginem iumento caruisse; Ioseph inquit, & Mater Domini non habebant seruum, non ancillam, de Nazareth soli veniunt; non habebant iumentũ, &c. Quod si verum est, portuerunt iumenta illa aliena esse. Vnde Carth. Luc. cap. 2. Ioseph, inquit, bouem & asinum secum fertur duxisse, vehens Virginem super asinum; & bouem pro necessarijs in ninere vendere volens. Quamuis aliqui putent animalia illa, aut saltem bouem, aliunde fuisse adducta. Iosephum duxisse bouem, vt venderet, non admodum verisimile est. Alienus ergo bos erat, & forsitan etiam asinus. *D. Bonau. D. Vincent. Lyranus. Magister hijstor. Isaiæ 1. Abac. 3. Bos & Asinus in præsepio. Chrysost. Carth.* 18. 19.

Francisc. Soares, in comment. 3. p. q. 35. disp. 13. sect. 3. arbitratur, infantem Christum cum primum ex vtero prodijt, angelorum manibus fuisse exceptum, & in brachijs Deiparæ collocatum. Ego vero crediderim, pro incredibili humilitate sua, Christum in nudam se abiecisse humum, atque *Soares. Christus nuda in nudã se abiecit humum.*

atque hunc primum fuisse locum, quem ante Virginis brachia tenuit. Videlicet, tantæ humilitatis pondus petiuit humum, cognata est humo humilitas, vnde nomen habet.

Sim. Cass. Simon de Cassia, libr. 1. cap. 4. parientem Virginem nube, ne ab vllo cerneretur obtectam ait: Cæterum, non fuit nube opus illi, quæ absque dolore, gemitu, puerperijque sordibus, temporis breui spacio peperit.

20. Idem auctor eodem lib. 1. cap. 6. putat pannos, quibus Dominus est inuolutus, non fuisse à Virgine præparatos. Vilibus, inquit, tegumentis inuoluitur, quæ vt piè creditur, nec præparata erant præuisione parentum, sed aut erant illi panniculi ex velamentis virgineis, aut forte mutuatis. Hæc ille. Verisimilius est præparatos à Deipara pannos.

Carthus. Panni quib. ebuoluitus est Dominus quales. Qua de re Dionysius Carthusian. in Luc. sic scribit. Communiter, ait, asseritur quod pannis, id est, vilibus atque veteribus panniculis, virgo Christum inuoluit. Veruntamen in reuelationibus beatissimæ Brigittæ virgo inducitur, loqui ad Brigittam, quod sciuit se parituram in Bethlehem, vt impleretur scriptura, idcirco de mundissimis & decentissimis lineis panniculis sibi prouidit, quibus filium suum reuerenter inuoluit. Hæc Carth.

D. Bonau. 21. D. Bonauent. in lib. de vita Christi, cap. 7. scribit infantem à matre vberum lacte ablutum, capitisque velo obuolutum. Credendum tamen est, vt diximus, in Bethlehem se parituram prænouisse Deiparam, obuoluendoque infanti pannos, & paupertate fulgentes, & mundos, ne velo capitis opus esset, præparasse, Græcè scriptum est, ἐσπαργάνωσεν, id est, fascijs inuoluit. Ablutum etiam infantem,

Beda. non lacte, sed aqua, miraculo suppeditata, ex Beda colligimus, qui in lib. de locis sanctis, c. 8. in lauacrum Dominici corporis è muro aquam effluxisse, ijs verbis refert. Hæc spelunca tota interius specioso marmore tecta, supra ipsum locum, vbi Dominus natus specialiter traditur, Sanctę Mariæ grandem gestat Ecclesiam. Petra iuxta murum cauata, primum Dominici corporis lauacrum de muro missum suscipiens, hactenus seruat. Quæ si qua forte occasione vel industria fuerit exhausta, nihilominus continuo, sicut antea fuerat, plena redundat. Hæc Beda.

22. D. Vincentius, ser. de natiuitate, Christi nascentis corpus splenduisse tradit. Quando Christus natus est, inquit, corpus eius resplenduit vt Sol quando oritur, & nox facta est sicut meridies, & ita claruit. De illo lumine propheta Isaias ait: *Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucē magnam, &c.* Incertum tamen hoc miraculum est, Isaias enim de luce loquitur spiritali.

D. Vinc. An ex corpore Chr. fl., splendor effulserit, in natiuitate.

Isai. 9.

An vbera Deiparæ Virginis per miraculū lac habuerint.

De Virginis lacte ambigi potest, num per miraculum in vbera sanctissima venerit, an à natura ipsa sit euocatū? Quod enim per miraculum plena lacte fuerint Virginis vbera, illa probant Responsorij verba, quod in festo Circumcisionis recitatur; Regem Angelorum Virgo lactabat, vbere de cœlo pleno. Si de cœlo plena sunt vbera, ergo non à natura, sed à miraculo. Quod sentit D. Vincentius serm. de natiuitate. Ait enim Virginem lacte carentem, pro lacte Deū

D. Vinc. 23. deprecatam: Tunc, inquit, subito vbera Virginis fuerunt

D. Ath. plena lacte, de cœlo sibi immisso. Et D. Athanasius, in sermone de descriptione virginis & Ioseph. Vbera virginis, ait, naturæ consuetæ radicem non habuisse, longeque à naturali consuetudine ac lege fuisse aliena, lac vero peregrino & nouo modo fluxisse.

Attamen naturale fuisse lac virginis probatur. Quia naturale est fœminis parientibus lac habere, gignitur enim

24. naturaliter ex sanguine ad vbera confluente; & per caloris coctionem, ad candorem deducto, vt fœtus alimentum sit.

Tertull. Respondeant obstetrices (ait Tertull. in lib. de carne Christi, c. 20.) medici, physici, de vbertum natura. An aliter manare soleant, sine vulnæ genitali passione? Pendentibus exinde venis sentinam illam interni sanguinis in mammillā, & ipsa translatione decoquentibus in materiam lactis lætiorem. Inde adeo fit, vt vberum tempore, menses sanguinum vacent, &c. Vbera autem Deiparæ Virginis, de cœlo propterea plena dicuntur, quod conceptus, qui causa lactis fuit, è cœlo fuit. Quam etiam ob causam vera sunt, quæ ab Athanas. dicuntur. Vbera enim illa sanctissima naturæ consuetæ radicem nō habuerunt, longeq; à naturali consuetudine ac lege fuere aliena, ac nouo & peregrino fluxit modo, quoniam conceptio noua & peregrina fuit.

CAPVT XVI.

Morale.

1. NAtus est Christus Opt. Max. eo tempore, quo vniuersum orbem Cæsar Augustus describebat. Et merito quidem. Is enim nascebatur Rex, qui verè Augustus, imò & Augustissimus, vniuersum orbem ad cœlestem descriptionem professionemque vocabat. Vt scias (ait Ambrosius Luc. 2.) censum non Augusti esse, sed Christi, totus orbis iubetur profiteri. Quis poterat totius orbis professionem exigere, nisi qui totius orbis haberet imperium? Non enim Augusti, sed *Domini est terra, & plenitudo eius.* Greg. item Magnus, hom. 8. in Euang. Quid est, quod nascituro Domino mundus describitur, nisi hoc, quod aperte mōstratur, quòd ille apparebat in carne, qui electos suos adscriberet in æternitate. Euth. Præfigurabat vniuersi orbis subiectio, & descriptio totius mundi ad Christum subiectionem, & descriptionem. Procopius, Isai. ca. 12. Rerum summa ad Romanos delata vnicam Reipubl. formam, & Monarchiam, vt & Ecclesiam vnam, vnamque fidem fore demonstrauit, &c.

D. Ambr. Rex Augustissimus Christus orbem vniuersum describi iussit. D. Greg. Euthym. Procopius.

Quemadmodum exijt edictum ab Augusto, ita exijt edictum à Christo, vt describeretur vniuersus orbis. Huius autem descriptionis censores primi Apostoli creati sunt, qui tributum ab hominibus, non pecuniam, sed baptismum, fidemque cum operibus, & charitate copulatam, exegerunt. His censoribus, id est, Apostolis (ait Beda in Lucam) non ablatione pecunię subiectos, sed fidei oblatione signare, præcepit Dominus. *Euntes in mundum vniuersum* (ait Dominus) *prædicate euangelium omni creaturæ*, id est, omnem creaturam, vniuersum orbem, ad cœlestem descriptionem vocate. Exigendum tributum addit; Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, &c. hoc est; Qui veluti tributum, baptismum fidemque viuam diuino amore inflammatam soluerit, saluus erit. Hoc Christi descriptio, hoc professio à Christiano petit, fidem, charitatem, opera, mandatorum omnium obseruationem.

2. *Beda. Marc. vlt.*

3. Augustus sibi parentes populos, vt pecuniam soluerent, describebat; Christus sibi obtemperantes homines, non vt pecuniam ab eis accipiat, sed vt æternam illis vitam conferat, describit. Ideoque liber, in quo prædestinati describuntur, liber vitæ appellatur. O quam magnum est inter Augusti, cæterorumque Regum libros, & Christi librum discrimen. Nec Augusti, nec cæterorum Regum libri, vitæ libri dicuntur, & merito quidem, quia vitam largiri obtemperantibus populis nequeunt. At Christi liber, liber vitæ ab omnibus Theologis nominatur, neque vero cuiusliber, sed vitæ sempiternæ. Christus enim ijs, qui diuinis parent mandatis, vitam largitur, eamque æternam. Regij famuli in libro culinæ describuntur: Christi famuli in libro vitæ. Vere Augustus est Christus. Si enim Augustus ab augendo dicitur, quis Regum sic famulos suos auget, & extollit, vt Christus? Vnde Beda: Vocabulum, inquit, Augusti Christus perfectissime complet, vtpote suos & augescere desiderans, & augere sufficiens.

Christus suos in libro vitæ describit.

4. *Beda.*

Obserua quæso sub quanam Monarchia, ac professione, Christus nasci voluerit, nimirum sub Romana. Vt in ipso statim ortu Romanæ Ecclesiæ fidem ac professionem extolleret; Christianosq; omnes Romano Pontifici obedientiam profiteri debere, demonstraret. Christus, vt Oros. ait lib. 6. c. vlt. Romano censui statim adscriptus est, vt natus est; Christianus vero Romanæ Ecclesiæ statim adscribitur, vt renascitur. Christus (ait Oros.) dicendus erat Romanus ciuis, cēsus professione Romani; Christianus est Romanus ciuis, fidei, & obedientiæ professione Romanæ. Christus sub Imperio Romano nascitur; Christianus sub Pontificatu Summi Pontificis Romano renascitur. Christus Romano Imperatori obediens, in Bethlehem oritur: Christianus Romano Pontifici obtemperans, in Ecclesia vitam ducit.

5. *Oros.*

Christus sub Romano ortus imperio, Romano Pōtifici debitā præsignificat obedientiam.

O infelicem hæreticum, infelicem schismaticum, qui Domini tunicā inconsutilem discindit, qui aduersus summum totius Ecclesiæ pastorem, ex oue in rabidum conuersus

6. sio lupum, dentes exacuit, qui veri pastoris pascua fugiens; vineas veluti vulpes demolitur. Heu quam acerbas pœnas miser dabit, nunc scelerum postea vero tormentorum absorptus gurgite, ac diluuio. Siquis enim in arca Noë, (ait D. Hier. Hier. epist. 57.) id est, in Ecclesia Romana non fuerit, peribit regnante diluuio. Quicunque (ait idem Sanctissimus vir) extra hanc domum agnum comederit, profanus est.

Exijt edictum à Christo Augustissimo cœlorum, terrarumque Rege, vt describatur vniuersus orbis, Romanoq; Pontifici obedientiam profiteatur. Hæc autem descriptio prima, facta est sub Præside mundi Petro. Pasce oues meas (ait Rex magnus Petro) non has, vel illas, sed totius orbis oues pasce, tuæ curæ omnes commissæ sunt, tuæ obedientiæ subiectæ. Qui te pastorem non agnouerit, is ouis mea non erit, qui in tuo albo descriptus non fuerit, in meo non describetur, qui tibi obedientiam non profitebitur, eum ego è grege meo non profitebor. Audiamus quæso Magnum illum Bernardum cum Summo Pontifice Eugenio loquentem, libr. 2. de consideratione. Non modo ouium sed & pastorum, tu vnus omnium es pastor. Vnde id probem quæris? Ex verbo Domini. Cui enim non dico episcoporum, sed etiam Apostolorum, sic absolute, & indiscrete, totæ commissæ sunt oues? *Si me amas Petre, pasce oues meas.* Quas, illi⁹ vel illius populos ciuitatis, aut regionis, aut certi regni? *Oues meas*, inquit. Cui non planum, non designasse aliquas, sed assignasse omnes? Nihil excipitur, vbi distinguitur nihil. Hæc Bernardus.

Pontifex Romanus, totius orbis est Pastor.

7. *D. Bernar.*

Ioan. 21.

Ibant omnes (ait Euangelista) vt profiterentur, singuli in ciuitatem suam. Romana Ecclesia ciuitas nostra est. In hanc ascendere oportet, vt Christo, Christique in terris Vicario obedientiam profiteamur. Hæc est illa Bethlehem, in qua, qui ex familia veri Dauidis Christi sunt, describuntur, Bethlehem inquam, id est, domus panis, domus immaculatæ doctrinæ, qua cor hominis confirmatur.

Ecclesia est Bethlehē. id est, domus panis, fulciens doctrina vera.

8. Romana Ecclesia est Bethlehem, hæreticorum Synagoga est Bethauen, id est, domus iniquitatis. De qua dicitur: *Ne ascenderitis in Bethauen*, fugite hæreticos, fugite iniquitatis domos, fugite errorum officinas. Sequitur apud Oseam id, quod in hæreticos mirifice quadrat. *Sicut vacca lasciuiens declinauit Israel.* Vaccis enim lasciuientibus similes hæretici, à vera fide, veroq; Romano Pontifice declinauerunt. Sept. interpretes vertunt: *Sicut vacca æstro percussa, insanuit Israel.* Quemadmodum æstro percussi boues vagantur, nec vocem audiunt bubulci, sic hæresi veluti æstro quodam agitati homines per errores mille sese agunt præcipites, nec voce reuocantur pastorum. Fugiamus ergo Bethauen, cum Deipara Virgine, & Ioseph, omnes qui ex domo, & familia Dauidis, id est, Christi sumus, Bethlehem nostram, id est, veri panis, ac doctrinæ domum, Romanam sedem peramus. De qua D. Prosper initio libri de ingratis sic olim præclare cecinit:

Synagoga hæreticorū Bethauē, id est, domus iniquitatis. Osee 4.

9.

Sedes Roma Petri, quæ pastoralis honoris
10. *Facta caput mundo, quicquid non possidet armis,*
Religione tenet.

De Petro autem hæc Arator, apud Bedam Actor. 12. ad illa verba: *Venerunt ad portam ferream, quæ vltro aperta est eis.*

Ferrea quid mirum, si cedunt ostia Petro,
Quem Deus æthereæ custodem deputat aulæ,
Ecclesiaque suæ faciens retinere cacumen,
Infernum superare iubet?

Ferrea cedunt Petro ostia, cedant & ferrea hominum corda. Ni cedant, perpetuis Tartari flagellis cædentur.

Secundo. Natus est Christus eo tempore, quo magna toto orbe pax florebat. *quoniam* (vt Apostolus ait) *ipse est pax nostra.* Et vt ait Isai. *Ipse est princeps pacis, ipse est verus Melchisedec, Rex Salem.* Nomen Melchisedec, Paulus docet significare *regem iustitiæ*, מלכ melec, Rex dicitur, צדק sedec, iustitia. Est ergo Christus *Rex iustitiæ.* Est & *Rex Salem*, id est, eodem Paulo interprete, *Rex pacis.* Est Salomon nostet, hoc est pacificus Rex, cuius regno vates iustitiam pacemque precatur. *Suscipiant*, inquit, *montes pacem populo, & colles iustitiam*, hoc est; celsis in montibus pacis, in collibus iustitiæ pulcherrimi Christo regnante oriantur flores. Suscepere montes, suscepere colles, eo nascente pacem. Æquum enim erat, vt pace nascente, silerent bella.

Ephes. 2. Isai. 9. Christus pace florente, est natus. Hebr. 7.

11.

Psal. 71.

Aquila aliunde aduolante (ait Basil. Isai. 2.) ac desuper conspecta, furili garrulitati loquacium auium silentium indicitur. Eundem in modum Christo nobilissima veluti Aquila, ex Virginis vtero, in terras prodeunte, & in orbe apparente, futilibus crudelium bellorum perturbationibus, silentium est impositum. Siluere auiculæ desuper aduenientе cœlesti Aquila. Siluere Reges, siluere duces, siluere arma, è cœlo veniente, & in terris nascente Deo.

S. Basilius.

12.

Per dies illos, quibus Halcion in littoribus nidificat, ouisq; incubat, & excludit pullos, mira pelagi tranquillitas, vndarum mira pax esse dicitur. Qua de re sic scripsit Ambr. Hexam. lib. 5. capit. 13. Vbi vndosum fuerit mare, positis ouis halcionis, subito mitescit, & omnes cadunt ventorum procellæ, flatusque aurarum quiescunt; ac placidum ventis stat mare, donec oua foueat halcion sua: Septem autem dies fœtus sunt, quibus decursis, educit pullos, fetusq; absoluit. Illico alios quoque 7. dies adiungit, quibus enutriat partus suos, donec incipiant adolescere. Tantam autem gratiam auis minuscula diuinitus indultam habet, vt hos quatuordecim dies, nautici præsumptæ serenitatis obseruent; quos & halcionidas vocant, quibus nullos motus procellosæ tempestatis horrescant. Hactenus Ambr. Si halcione pullos excludente pacatur mare, quid mirum, si virgine pariente pacatur orbis?

Halcionides dies magnæ tranquillitatis.

13.

Vt Aristot. docet lib. 1. Meteor. c. 10. rosfit, non nisi serena nocte, & à ventis silente. Nam neque cum sudum, serenumque non fuerit, attolletur quidquam, neque spirante vento, consistere poterit. Quemadmodum ros aereus serena cadit nocte, ita ros cælestis Christus, sereno, tranquilloque ortus est tempore.

Ros sereno cadit tempore.

Vt tranquillo tempore, ita in tranquillo oritur corde. *Melchisedec est Rex Salem*, hoc est, *Rex iustitiæ est, & pacis.* Rex iustitiæ iustum solium, id est, cor, Rex pacis pacatum postulat. Neque ira incensum, neque odio inflammatum, neque ambitione concitatum, neque auaritia turbidum, neque animi alijs perturbationibus agitatum. *In pace enim*, vt canitur, *factus est locus eius.* Vmbra fuit pax Regni Salomonici, pacis Christianæ. *Habitabat Iuda, & Israel, absque timore vllo, vnusquisque sub vite sua, & sub ficu sua.* Qui cupiditatibus atque odijs flagrant, ij non sine timore viuunt, qui vero pacem sectantur Christianam, ij absque vllo vllius hominis terrore, sub ficu sua, hoc est bonis contenti suis, à litibus rixisq; procul, tranquillam vitam traducunt. Iani hoc est, belli, & iurgiorum portas claudunt, aperiunt nunquam. Is belli portas claudit, qui rixarum occasiones fugit, is aperit, qui discordiæ causam præbet.

14. *Heb. 7. In trāquillo corde oritur Christus.*

Psal. 75.

3. *Reg. 4. Iani fores a pacem, qui iurgiis occasionē præbet.*

15.

Vide quomodo belli portas Abrahamus clauserit. *Facta est rixa inter pastores gregum Abraham & Loth, dixit ergo Abraham ad Loth; Ne quæso sit iurgium inter me, & te, & inter pastores meos, & pastores tuos, fratres enim sumus. Ecce vniuersa terra coram te est, recede à me obsecro. Si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo, si tu dexteram elegeris, ego ad sinistram pergam.* Hunc in modum pacis amantissimus Abrahamus, iurgiorum obseruator fores, cum ipse patruus esset Loth, optionem tamen illi dedit, vt quam mallet regionem eligeret, hacq; ratione rixarum inter pastores occasionem extirpauit. Vt pacem cum eo, qui à te dissidet, ineas, aliqua in re illi cedere operæ pretium erit, quemadmodum cessit Abrahamus Lotho.

Gen. 13.

Cedere aliqua in re, admixtā cum iustitiā concinnat.

16. Nisi lapidem rescindas, calcemque adhibeas, cum lapide altero in ædificij structura, minime cohærebit. Eodem pacto, nisi commoditatis tuæ, nonnihil reseces, charitatemque ingeras, cum aduersario amicitia minime coniungeris. Reseca commoditatis tuæ nonnihil, de summo iure aliquid remitte, charitatem veluti calcem adhibe, in gratiam cum inimico redibis.

Tertio, Natus est Christus Dominica die, qua die dixit Deus: *Fiat lux, & facta est lux.* Ea die qua lux primum in orbe fulsit, *vera lux quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, id est, Christus, mundo illuxit. Rupertus lib. 3. de diuinis offic. cap. 16. Nocte Dominica natus est Christus, consonante mirabilium suorum ordine, vt quo die dixit: *Fiat lux, & facta est lux*, eiusdem diei nocte oriretur in tenebris lumen rectis corde, &c. In tenebris oritur lux, nocte Sol fulget, nube & caligine circumseptus. Non enim manifestus sed occultus primus fuit Christi aduentus. Inclinauit

Die dominica lux facta & verus Sol natus. Gen. 2. Rupertus.

17.

Psal. 18.

natuit cœlos, & descendit, & caligo sub pedibus eius. Caligine quadã Deus pedes obtexit, quia non omnibus in natiuitate conspicuus, sed ignotus in terras venit. Lege Cyrill. Hierosol. catechesi duodecima.

18. Natus est vel in hyberno solstitio, vel circa hybernum solstitium, cum lucis incrementum dies accipiunt, quia gratiæ lucem Christi auxit, attulitque, aduentus, lege quæ supra ex patribus hac de re dicta sunt. Natiuitatis tempus, lucis, hoc est, gratiæ, & virtutum, postulat incrementa. Quẽadmodum enim post solstitium hybernum, quia ad nos accedit Sol, dies augetur, sic post Christi natiuitatem, quia iustitiæ Sol ad nos accedit, animi splendorẽ augeri oportet.

Lucis, i. gratia incremẽta inuuit tempus natiuitatis.

Aurea ætas Christi.

Quarto. Natus est Christus sexta mundi ætate. Sexta die hominem condidit, sexta ætate ad redimendum captiuum hominem venit. Vt de his sex ætatibus dicere omittã, quatuor aliæ ætates celebrantur, quarum prima aurea, secunda argentea, tertia ærea, quarta ferrea appellatur. Eas vero in mundo, etsi ordine alio, reperiemus. Nam argentea fuit Innocentiæ ætas, argento similis pretioso, ac candido. At proh dolor, paucorum fuit dierum, vel forsitan horarum. Argenteæ ferreа successit, hac ferrei vixere homines qui horrendi diluuij aquis absorpti periere. Post ferream ænea secuta est, qua scriptam legem Deus Israelitico tulit populo. Extrema ætas est aurea, quæ cæteras eo vincit, quod Christi admirabilem natiuitatem vidit. Meritò sane aureæ ætatis nomẽ Christi ætas sibi vendicat, cæteras n. omnes fulgentissimi auri copia superauit. Nonne aurum pretiosissimum gratia est? ætas gratiæ, nõne ætas aurea merito nuncupabitur? Fuit ætas hæc pretiosissimi auri fodina, ex qua in cæteras ætates, ferream, atque æneam, aurum inuectum est, ad omnesque homines, quicunque in orbe post Adami casum, auri aliquid habuere, promanauit. Adeo vero est locuples, vt toti huic mundo, multisq; alijs qui à Deo condi possunt, locupletandis sit saris.

19.

Aurẽ metallum solare.

20. Aurum metallum solare dicitur, vt ait Pierius initio lib. 21. Metallum quoq; solare est aurum nostrum, hoc est gratia, quod à Christi, veluti Solis influxu, meritisq; pendeat, efficiatur. Absq; sole aurum non gignitur, absque Christo gratia non producitur. Solis ortum aurum postulat, Christi ortum gratia postulabat. Ortus igitur est ætate aurea Sol aureus, aurumq; in hominum animis copiosè influxu suo protulit.

Neq; primo, neq; secundo, neque tertio, sed quarto die, Deus Solem condidit. similem in modum; nec prima ætate innocentiæ, nec secunda ferrea, nec tertia ænea, sed quarta aurea Christum in orbem misit. Nec primo mundi millenario, nec secundo, nec tertio, sed quarto ferè, Solem nostrum mundo voluit exoriri. Vt enim supra ostendimus, circa quartũ mundi millenariũ Christus clarissimi ortus sui radijs orbem illustrauit. Sicut autem Sol è cœlo suo, quæ infra, supraq; sunt, illuminat, ita Christus, ex sua aurea ætate, omnia tẽpora totamq; æternitatẽ, meritorũ suorũ radijs accendit. Eius namq; merita gratiam, ætẽnamq; gloriam, omnium sæculorum, ac temporũ, hominibus pepererunt.

21. *Sol 4. die, Christus alter Sol, 4. mundi millenario ortus.*

Quinto. Natus est Christus in ciuitate Dauidis Bethlehem. Hæc est tanti Regis patria felicissima, ad quã sanctissimi Bern. præclara illa extat apostrophe, ser. 1. in vigil. Natiuit. O Bethlehem (inquit) parua, sed iam magnificata à Domino. Magnificauit te, qui factus est in te paruus ex magno. Quæ tibi ciuitas (si audiat) non inuideat pretiosissimũ illud stabulum, & illius præsepij gloriam? In vniuersa siquidem terra, iam celebre est nomen tuum, & beatam te dicunt omnes generationes. Vbiq; gloriosa dicuntur de te ciuitas Dei, vbiq; psallitur; Quia homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Hæc ille. Significat autem בית Beth, domum, לחם lehem, panem, compositum nomen, Bethlehem, domum panis. Accommodatissimum quidem, natiuitati locum, panis elegit, qui è cœlo descendit, domum panis. Domus panis dicitur Bethlehẽ (ait Hier. Mich. 5.) propter panẽ vitum, qui de cœlo descendit. Et Magn. Greg. ho. 8. Bene in Bethlehẽ nascitur Christus, ipse n. est qui ait: *Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi.* Item: Locus, in quo Dominus nascitur, domus panis antea vocatus est. Quia futurum erat, vt ille per materiam carnis appareret: qui electorum mentes interna satietate reficeret.

22.

Christus natus est in domo panis.

D. Hier.

D. Gregor.

Alio quoque nomine ciuitas hæc Ephrata nominatur. Quod nomen frugiferam sonat & vberem, vt Hier. docet Michææ 5. Potest, inquit, Ephrata sonare, χαρπόφορον, vberem, atque frugiferam. Cuiusnam telluris fœcunditas cum Berhlehem vbertate conferri potest? Cæteræ regiones frumentum ferunt, oleum, vinum, fructuúmque copiam aliorum. At Bethlehem panem cœli protulit, Bethlehem vniuersi terrarum orbis horreum fuit, Bethlehem à cunctis mundi regionibus acerbissimam famem depulit. *Omnes prouincie*, vt legitur, *veniebant in Aegyptum, vt emerent escas, & malum inopie temperarent.* Eundem in modum omnes regiones, ciuitates, oppida, nationes, ad horreа Bethlehem confluunt, panem, quem Bethlehem tulit, omnes expetunt, nullo alio famem restingui posse affirmant.

23. *D. Hier.*

Bethlehẽ apellatur ephrata, id est, frugifera.

Gen. 41.

Quãta sit vbertas Bethlehem.

24.

Tanta in Aegypto fuisse dicitur *copia tritici* eodem Geneseos cap. *vt arenæ maris coæquaretur, & copia mensuram excederet.* Tanta similiter in Bethlehem fuit cœlestis panis vbertas, vt arenam maris vincat, & copia mensuram exuperet. Etenim Christi panis viui merita, & arenam superant maris, & omnium transiliunt mensuram. Septem tantum annorum Ægypti fuit fertilitas, at Bethlehem non septẽm annorum, sed omnium sæculorum est vbertas, Ægypti panem Ioseph vendebat; Bethlehẽ panẽ absq; pecunia largitur Christus.

CAPVT XVII.

Morale.

1. *Christus natus mundi gloriolã docet spernere.*

SExto. Natus est Christus in Bethlehem, non in opulento, amploque palatio, sed abiecto in stabulo. Aureus vero lectulus, quo tantus Rex est exceptus, præsepe fuit, bombycinæ, gemmisque distinctæ vestes quibus est coopertus, parui pretij panni. Sic mundi conculcat gloriam, sic eam imitatores suos docet conculcare. Nonne (ait Bern. serm. 3. de Natiuit.) ipse est qui dicit: *Meus est orbis terra, & plenitudo eius?* Quid ergo, stabulum elegit? planè vt reprobet gloriam mundi, damnet sæculi vanitatem, &c. Mundus fallax magister, inanem gloriam, honorem, opes, voluptatesq; complectendas docet, Christus hæc omnia repudiãda, paupertatem, humilitatem, pœnitentiam expetendam suadet. Vtri habenda fides? vter sequẽdus? Insanus plane erit, qui mundo magis, quam Christo crediderit. Aut Christus fallitur, (ait Bern. loco indicato) aut mundus errat (et enim diuersa ac repugnantia docent) sed diuinam falli impossibile est sapientiam, errat ergo mundus, errant omnes mundi lectatores, iuxta illud: *Dixi, semper hi erant corde.*

D. Bern. Psal. 49.

2. Statuam illam, quam ex auro, argento, ære, ferroque conflatam, vidit olim in quiete Rex Nabuchodonosor, absque manibus à monte abscissus lapis percussit, atque euertit. En tibi absque manibus, id est, hominum opera, celsissimo ex monte, videlicet Virgine Deipara, abscissum lapidem angularem Christum, qui vt Paulus ait: *Fecit vtraque vnum.* Vbi primum è monte abscissus est, vbi primum è Virginis prodijt vtero, mox in superbam statuam, è varijs constantem metallis, id est, in superbum mundum, statuæ similem è varijs compositum vitijs, impetum fecit: exemplique viribus, aurum, argentum, opes, potentiam, honores, gloriam, voluptatemque æquauit solo.

Psal. 18. Dan. 2. Christus nãtus statuam euertit.

3. *Nocte intempesta* (vt traditur) *omnia Aegypti primogenita percussit Deus, atque occidit*, vnde illud: *Cum quietum silentium contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet omnipotens sermo tuus, exiliens de cælo, à regalibus sedibus, durus debellator, in mediam exterminii terram prosiliit, gladius acutus, insimulatum imperium tuum portans; & stans replenit omnia morte, & vsque ad cælum attingebat, stans in terra, &c.* Similem in modum incarnatum Dei Verbum quod vsque in cœlum attingebat stans in terra, Ægypti, hoc est mundi, primogenita, nocte concubia nascendo cæcidit. Nonne mundi primogenita diuitiæ sunt, voluptates, honores, inanis gloria? hæc primogenita percussit Christus. Diuitias admirabili paupertate, honores inaudita humilitate, voluptates ipsius stabuli, præsepijque asperitate contriuit.

Exod. 12. Sap. 18.

4. *Christus nãtus mundi primogenitã occidit.*

Venite (ait Dominus) *descendamus, & confundamus linguã eorum.* Descendit olim Deus, & linguam hominum confudit, nouasque linguas in orbem inuexit. Descendit quoq; cum natus

Gen. 11. Christus nãtus linguas mundi confudit.

natus est Christus; descendit, inquam, in mundum, in stabulum, in præsepe: descensuque suo, atque humiliate, hominum mutauit linguam, nouumque in orbem induxit loquendi morem. Iam paupertas diuitiarum nomen sibi vendicat, diuitiæ inopia appellantur, ignominiæ, ludibria, & opprobria, quæ Christi causa tolerantur, honores dicuntur, crux gloria, mors vita, carcer libertas, nominatur. Quis sic hominum mutauit linguam? Christus ad præsepe, crucemque descendens. Quanam in schola noua hæc addiscitur scientia? In præsepio. Vt enim ait Augustin. ser. 18. nat. Omnis huius natiuitatis schola, humilitatis est officina.

Natiuitas Christi humilitatis efficina.

Quemadmodum ex ventre ceti egressus, Niniuitas ad pœnitentiam prædicatione, ac clamore suo, traxit Ionas, *vestiti enim sunt saccis, à maiore, vsque ad minorem*, vt legitur, ita ex vtero sanctissimæ Virginis egressus Christus, clamore suo ad pœnitentiam, ad paupertatem, ad humilitatem, nos trahit. Sed, quisnam est Christi clamor? Iam clamat exemplo (respondet Bernardus serm. 1.) quod postmodum prædicaturus est verbo. Et serm. 3. Nondum loquitur lingua, & quæcunque de eo sunt clamant, prædicant, euangelizant, ipsa quoque infantilia membra non silent. In omnibus mundi iudicium arguitur, subuertitur, confutatur. Hæcille. Clamat stabulum, clamat præsepe, clamant panni, clamat paupertas, clamat humilitas opes spernite, inanem mundi gloriam contemnite, superbiam insolentiamque fugite. Quid enim magis indignum (ait idem pater sanctissimus ser. 1. quid detestandum amplius, quid grauius puniendum, quam vt videns Deum cœli parvulum factum, vltra apponat homo magnificare se super terram? Intolerabilis impudentiæ est; vt vbi sese exinaniuit maiestas, vermiculus insletur & intumescat, &c.

Ionæ 3.

6. *S. Bernard. E vētre ceti Ionas egressus ad pœnitentiam Niniuitas traxit: sic hos Christus ex vtero egressus Virginis.*

D. Bernar.

7. Niniuitarum Rex promulgatam aduersus Niniuem à Iona sententiam cum audisset; *Surrexit de solio suo, & abiecit vestimentum suum à se, & indutus est sacco, & sedit in cinere, & clamauit, & dixit in Niniue, ex ore Regis, & principum eius, dicens: Homines, & iumenta, & boues, & pecora, non gustent quicquam, nec pascantur, & aquam non bibant, & operiantur saccis homines, & iumenta, & clament ad Dominum in fortitudine, & conuertatur vir à via sua mala, & ab iniquitate, quæ est in manibus eorum.* Vides quid Rex fecerit Niniuitarum? Rex similiter noster Dei filius, cum aduersus humanum genus latam à patre sententiam nosset, *exinaniuit semetipsum*, vt Paulus ait, surrexit è solio suo, vestimentum regium abiecit, nostræ mortalitatis indutus est sacco, in stabulo ac præsepio iacuit, pro nobis fleuit, vt diuinam à nobis depelleret indignationem.

Ionæ 3.

8. *D. Bernar.* Audiamus hac de re Bernardum ser. 3. de natali. Ludebam, inquit, ego foris in platea, & in secreto regalis cubiculi super me ferebatur iudicium mortis. Audiuit hoc vnigenitus: exijt posito diademate, sacco vestitus, aspersus cinere caput, flens quod morte damnatus esset seruulus. Quid facturus sum? adhucne ludam, & deludam lachrymas eius? Hæc ille. Nos vero ludum iam deseramus, nugas, ineptias, mundique tricas. Regem suum Niniuitæ sunt imitati, illius præceptis paruerunt: Regem nostrum Christum nos quoque imitemur, eiusque monitis obtemperemus. Vt enim Niniuitarum rex pœnitentiam Niniuitis indixit, exemploque ipsos incitauit, sic Christus pœnitentiam nobis indicit, & ad paupertatem, humiliatemque in præsepio iacens hortatur, diuinoque exemplo inflammat.

9. *Psal. 17.* Septimo; Dauid Deum cælos inclinasse cecinit. *Inclinauit*, inquit, *cælos, & descendit.* At nunc non cælos, sed ipsum Deum Virgo in præsepium inclinauit. *Reclinauit eum in præsepio*, ait Euangelista. O admirabilem inauditamque inclinationem. O inclinatam maiestatem. O sublatam ad Deum vsque humilitatem. Eum qui sedet super Cherubim, qui ponit nubem ascensum suum, qui ambulat super pénas ventorum, amor in præsepio reclinauit. *Ferculi sui reclinatorium aureum*, fecisse dicitur Salomon. O verè aureum reclinatorium præsepe Domini. si enim charitatem adumbrat aurū, totum aureum est, hoc est, charitate plenissimum præsepij reclinatorium. *Reclinauit eum in præsepio*, Virgo, & reclinauit eum in præsepio, hominum, quos dilexit, amor. Iacebant miserandum in modum peccato prostrati homines, vt iacētes erigeret, diuina se maiestas inclinauit. D. Leo ser. 3. de natiuit. Exinanitio, inquit, illa, quâ se inuisibilis visibilem præbuit, inclinatio fuit miserationis, nō defectio potestatis, & Aug. li. 1. De Symb. c. 3. Exaltauit se homo, & cecidit: humiliauit se Deus, & erexit. Humilitas Christi quid est? Manum Deus homini iacenti porrexit. Nos cecidimus; ille descendit, nos iacebamus, ille se inclinauit. Prendamus & surgamus, ne in pœnam cadamus. Hæc Augustin.

Psal. 67.

Cant. 3.

10. *Virgo Christum in præsepio reclinauit, & amor hominum. Inclinauit se Christus vt lapsos erigeret. D. Leo.*

D. Aug.

11. Vt idem Augustin. ait serm. 206. de tempore, nemo potest iacentem erigere, si se noluerit inclinare. Potuit tamen diuinum Verbum, etsi se non inclinasset, iacentem hominem erigere, sed modum hunc multo aptiorem, vt se proderet, inuenit amor. Mortalium enim amorem Dei inclinatio maximè conciliat, rapit, & accendit. Quocirca Magnus Gregor. lib. 29. Moralium cap. 1. Deo (inquit) tanto magis homo debitor fuit, quanto pro illo Deus etiam indigna suscepit, & Bernard. serm. 1. de Epiphania: Quantò minorem se fecit in humanitate, tanto maiorem exhibuit in bonitate; & quanto pro me vilior, tanto mihi charior est. Sponsus vt sponsæ placeat, aureis ornamentis, vestibusque fericis se exornat, & si quid habet pulchritudinis ostentat. At Ecclesiæ sponsus longè aliter sponsę suę amorem sibi captandum vidit, non auro, sed paupertate, non bombycina veste, sed humilitate. vnde Augustin. hom. 36. Amemus ait, sponsum, quanto magis deformis nobis commendatur, tanto charior, tanto dulcior factus est sponsæ.

D. Greg.

D. Bernar.

12. Etat æternum verbum in celsissimo sinu patris, quo humi repens homo ascendere non valebat. Quia non valebat homo ascendere, incarnatum verbum vsque ad brutarum animantium præsepium descendit. Iumento similis homo effrenatas animi appetitiones, ratione veluti carens, sequebatur, vt igitur rationis restituat vsum, in præsepium iumentorum, carnis fœno refectum, Magnum Verbum sese abijcit, & hominum fit pabulum. Nonne verbum à Ioanne capite primo λόγος dicitur? nonne λόγος rationem etiam significat? Ratio ergo Verbum est, sed præcellentissima ratio, vt iam diximus. Qui ergo Verbi carnem edit, rationem præcellentissimam edit, quæ rationis humanæ vsum maximè parit. Ita Hesychius censuit, ac scripsit orat. 2. his verbis; Libens reconditur Christus in præsepio, vsqui sunt pecuni accurrant, & reperiant λόγον, id est, sermonem & rationem, in præsepio constituram, vt ex eo recipiant dignitatem rationalem.

D. Aug.

λόγος, id. Ratio in præsepio est, vt hominibus belluarū vitio vitientibus, rationis vsum restituat.

Hesychius.

13. Factus est Deus homo, dixit Augustin. serm. 9. de natiuitate, vt homo fieret Deus, magnum hoc. At rectè etiam affirmare sic possumus: Factus est Deus homo, vt homo fieret homo. Vt *homo*, inquam, qui (vt cum vate dicam) *cum in honore esset, non intellexit, & comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*, à belluinis deficeret affectibus, rationemque rectam, & fide illuminatam, tanquam ducem sequens, fieret homo, homini Deo similis. Itaque factus est Deus homo, vt homo fieret Deus & homo. sine Deo enim homine neque per participationem Deus, neque per perfectum rationis fide colluſtratæ vsum, homo poterat esse, factus iumentis similis, homo.

Psal. 48.

14. Addit loco indicato Augustin. Vt panem Angelorum manducaret homo, Dominus Angelorum factus est homo. O rem stupendam, panis Angelorum in præsepio iacet. Nunquid panis Angelorum factus est fœnum? id fatetur Bernard. serm. 3. de circumcisione: Dominus, inquit, panis est viuus, de quo viuere debuit homo. Sed quia homo iumentū factus est, & panis factus est fœnum, vt vel sic viuat de eo, &c. & ser. 1. de Epiph. Quid ita pietate plenū, quam quod Dei Verbū propter nos factum est fœnū, &c. Nam *omnis caro* dicitur *fœnum*. Verbum factum est fœnum, sed non quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, sed quod permanet in sempiternum. Factum est fœnum, quod mundorum, ruminantiumque animalium sit cibus, quod comedens *bos cognoscat possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui*, id est, Iudæus & Ethnicus Christum regem suum. Bern. serm. 3. de circumcis. Nolite fieri sicut equus & mulus, sed sicut pium iumentum, quod ait: *Vt iumentum factus sum apud te, & ego semper tecum.* Talia enim iumenta cognoscunt possessorem suum, & præsepe Domini sui, in quo positum est eis pijssimum fœnum, ipse qui panis est angelorum.

Isai. 40.

Panis angelorū factus est fœnum mundorum iumentorū.

Psal. 72.

Quemadmodum panis ille Angelorum, qui Israelitico

populo

16. populo è cœlo est missus, non intra regum palatia, non in sericas vel linteas saltem vestes, sed in ipsam terram decidit; ita noster Angelorum panis non in ampla deauratáque tecta, non in bombycina pretiosáque indumenta, sed in stabulum præsepiumque descendit. Cum de pane illo Angelorum Moses loqueretur; *Apparuit*, inquit, *in solitudine minutum.* O eximiam nostri panis vmbram. Apparuit in Bethlehem minutum, id est, puer paruulus, humili progenitus matre, in stabulo natus, in præsepio collocatus, pannis involutus. *Manhu?* rogabant Israelitæ, id est, quid est hoc? conspecto minuto illo Angelorum pane. Rogemus & nos; Quid est hoc? Quis est minutus hic panis? quis est infans hic, in præsepio inter expertia rationis animantia iacens, inops, ingloriùs?

Christus similis manna, tum natiuitate.

Exod. 10.

Isaiæ 9. 17. Respondet Isaias: *Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis. Et factus est principatus super humerum eius, & vocabitur nomen eius, Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis*, &c. Paruulus est, & filius, paruulus ex matre ortus, sed filius Dei ex æterno patre, ab æterno natus; Paruulus est nobis natus, non sibi, vt Bernardus ait serm. 3. super missus, & non Angelis, qui cum magnum haberent, paruulum non requirebant. Licet paruulus sit (ait idem pater mellifluus sermo. 4. in vigilia natiuitatis) sed plenus, *plenus gratia & veritate*, & in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: *Admirabilis* est in natiuitate, eodem interprete serm. 10. inter sermones qui parui dicuntur: *Consiliarius* in prædicatione: *Deus* in operatione: *Fortis* passione: *Pater futuri sæculi* in resurrectione: *Princeps pacis* in perpetua beatitudine.

D. Bernard.

18. *Admirabilis* item est, in conuersione nostræ voluntatis, quæ mutatio est potentis dexteræ excelsi. *Consiliarius* in reuelatione suæ voluntatis, quando reuelat quid sequendum sit iam conuersis. Vnde Paulus conuersus dicebat: *Domine quid me vis facere?* *Deus*, in remissione peccatorum, cuius est peccata dimittere. *Fortis*, cum nos in tribulatione procegit, cum aereas potestates arcet à nobis, ac repellit. *Pater futuri sæculi*, in regeneratione corporum nostrorum. *Princeps pacis*, in æternæ pacis perfectione.

19. Vides quantus sit hic, qui minutus videtur, & paruus panis; sed iis videtur qui illum non edunt, qui illius saporem non percipiunt. De Israelitis legitur: *Ignorabant quid esset*, scilicet minutum illud. Ignorant etiam nunc, heu infelices, quid sit minutum hoc, quid sit humile hoc; quam sit cella Christi humilitas, quam sit opulenta Christi paupertas. Messiam diuitem, regióque in terra solio præpotentem expectant, quid sit minutum hoc non vident. At Moses sub typo loquens: *iste*, inquit, *est panis, quem Dominus dedit vobis ad vescendum*: hic quem in præsepio iacentem cernitis, hic, inquam, est panis viuus, qui è cœlo descendit, quem dedit vobis è cœlo Dominus ad vescendum; ex hoc pane vita pendet vestra. Si vescamini, vita supperet, ni vescamini, vita peribit. *Manducauerunt* (ait Dominus) *patres vestri manna, & mortui sunt, qui manducat hunc panem, viuet in æternum.*

Exod. 16.

Exod. 16.

Ioan. 6.

20. Octauo. Habet Deus verbum maximum, cuius magnitudinem nec terra capere potest, nec amplissimum cœlum. Etsi mare totum in atramentum, cœlum verò in candidissimam verteretur papyrum, Verbum hoc complecti nequeunt. At quemadmodum longiora verba, scribæ velociter scribentes abbreuiant, ita Deus maximum Verbum in humana natura, candidissima veluti in papyro scripsit, & abbreuiauit. In natura humana scriptum Verbum, ait Rup. Ioan. 1. Inscripta, inquit, est hominis naturæ, perfecta Verbi natura, &c. Ber. verò abbreuiatum docet ser. 1. de natiuit. Verbum, ait, fecit pater abbreuiatum. Vultis nosse quam longum, quam breue fecit? *Cœlum* (inquit hoc Verbum) *& terram ego impleo.* Nunc caro factum, in angusto locatum præsepio est, &c.

Verbũ abbreuiatum. Rupertus.

D. Bernard.

21. Abbreuiatum est Verbum, sed Verbum abbreuiatum non abbreuiatam, sed copiosam flagitat orationem, longumque postulat laudum suarum sermonem, vitam verò abbreuiatam, id est, à fastu abhorrentem, & in breuem quandam humilitatis notam contractam. Vt discipulos Christus abbreuiaret, paruulum in medio eorum *statuit*, at *nunc vt nos* abbreuiet, seipsum paruulum in medio locat. Ecce paruulus in medio statuitur, id est, Christus (ait Ber. serm. 5. super missus) studeamus effici sicut paruulus iste; discamus ab ipso, *quia mitis est, & humilis corde.*

Humilitatis exẽplum verbum abbreuiatum.

D. Bernard.

22. Exemplo vrgemur, & exemplo Dei. olim falsorum Deorum exempla ad scelera homines vocabant, nunc veri Dei exemplum ad omnes virtutes vocat. Augustl. libr. 2. de ciuit. Dei, c. 25. Quis, inquit, non videat, quantum moliantur maligni spiritus, exemplo suo, veluti diuinã auctoritatem præbere sceleribus? &c. Maligni spiritus, veluti diuinam conabantur auctoritatem sceleribus præbere? Christus verò diuinam auctoritatem in præsepio virtutibus præbet. Paupertati, dum in magna rerum egestate oritur, humilitati, dum in præsepio iacet, castitati, dum ex virgine intemerata nascitur, humanarum rerum despectui, dum omnia despicit. Diuini exempli habent virtutes auctoritatem. Quem non vrgeat exemplum Dei? Cultores falsorum Deorum, (ait Aug. l. 2. de ciu. c. 7.) mox vt eos libido perpulerit, magis intuentur quid fecerit Iuppiter, quam quid docuerit Plato, vel censuerit Cato, &c. Cultores igitur veri Dei, cum eius vitia perpulerint, magis intueantur, quid fecerit verus Deus Christus, quam quid doceat mundus, vel concupiscat caro.

D. Augustl.

Maligni spiritus veluti diuinã auctoritatem sceleribus conabantur præbere.

Christus diuinam auctoritatem virtutibus præbuit.

D. Augustl.

23. Apud Terentium in Eunuchio (ait idem pater Aug. eodem loco) flagitiosus adolescens spectat tabulam quandam pictam in pariete, & ab auctoritate Iouis adhibet patrocinium turpitudini suę; cum in ea se iactat imitari Deum. *At quem Deum*, inquit, *qui templa cœli summo sonitu concutit. Ego homuncio id non facerem? Ego vero illud feci, ac lubens*, &c. Tabulam spectans pictam, ab auctoritate improbi, falsíque Dei turpitudini suæ patrocinium Ethnicus adhibet. Deum in præsepio recubanteni spectans, ab auctoritate sanctissimi, verissimique Dei virtuti suæ patrocinium Christianus adhibeat. Si castitatem, si paupertatem, si patientiam, si humilitatem, & reliquas virtutes coles; in his lætare, quod imiteris Deum, qui verè templa cœli sonitu summo concutit. Quod ille fecit, tu homuncio cur non facies? facito, & lubens facito.

24. Nono. *Impleti* (ait Euangelista) *sunt dies vt virgo pareret.* Hęc dierum impletio orbem omnibus impleuit bonis. Vt vacuum natura impleat, mira facit: leuia deorsum magno impetu trahit, pondere grauata sursum rapit, ita etiam vt vacuum Deus impleret, miranda fecit. Gratia penitus vacua erat humana natura, hoc autem vacuum, Deus solus poterat complere, vt igitur compleretur, non cœlum, nõ Angelus, non Cherubinus aliquis, aut Seraphinus, sed Deus ipse ex altissimo solio ad præsepe vsque descendit: *Exinaniuit semetipsum*, ait Paul. videlicet, vt vacuum hoc compleret. Et: *Propter vos egenus factus est, cum esset dives, vt illius inopia vos diuites essetis.* Ambros. lib. 4. hexameron cap. 8. Minuitur, inquit, luna, vt elementa repleat, exinaniuit eam Deus, vt repleat; qui etiam se exinaniuit; vt omnes repleret, &c. Itaque impleti sunt dies, vt pareret virgo eum, qui orbem gratia, charitate, cœlestibusque diuitiis impleret.

Impleuit Christus vacuum, descẽdens.

Ad Phil. 2. 2. Cor. 8.

D. Ambros.

25. Quemadmodũ Nilus fluuius, Ægyptum inundans vbertate complet; ita diuinæ misericordiæ flumen, orbem, his diebus impletis, veluti inundans, cœlestibus donis impleuit. Ægyptus (ait Plin. li. 5. c. 9.) in duodecim cubitis crescẽtis Nili famẽ sentit, in XIII. etiamnum esurit, XIV. cubita hilaritate mafferunt, XV. securitatem, XVI. delicias. Hæc ille. Vt Nilus ad XVI. cubitos excrescens, delicias terræ affert, sic diuinæ misericordię fluuius, extra ripas ad Verbi vsque incarnationem effluens, delicias orbi attulit. Ante verbi incarnationem, diuina misericordia (vt nostro loquamur more) ad 12. vel ad 13. vsque velut Nilus excrescebat cubitos, famem tamen orbis sentiebat. At in Verbi incarnatione, ad XVI. vsque excrescens, famem expulit, terramque virtutum feracissimam reddidit. Venit igitur plenitudo temporis, venit & plenitudo cœlestium bonorum. Non datur vacuũ in rerum natura, nec detur gratiæ vacuum in pectore Christiano.

Nilus fluuius exundans fertilem Ægyptum reddit. Plinius.

Misericordia Dei per incarnationem instar Nili exundauit.

26. Decimo, *Non erat eis locus in diuersorio*; ait Euangelista. Quomodo enim diuersorium capere posset Deus? Locum (ait Chrysippus Hierosolymitanus in orat. de Virgine Deipara)

Chrysippus,

27. non habebat Christus. Quis enim locus capere posset
Simon Cass. eum, qui locum excedit? Et Simon Cassianus in Euange-
lia: In angustum venerat, qui latitudinem cœlorum & ter-
Deum non capit orbis vniuersus. rarum fecit. Non est Christo locus in diuersorio, non ca-
pit Deum regio nostra, nec est ei in mundo locus aptus ad
manendum, &c. Verum quidem hoc est, si diuinitatem spe-
ctes. Deus enim locum non habet, non est illi locus orbis
vniuersus, nedum angustum diuersorium. At magnus
Deus, & immensus, factus est paruus infans, & vt ait D.
D. Leo. Leo ser. 2. de natiuitate; Incomprehensibilis voluit com-
prehendi. Diuinitas, rerum hanc vniuersitatem, & quic-
quid super cœlos vacui spatij est, complebat; humanitas
vero angusto continebatur diuersorio, vt latum nobis pa-
Beda. raret locum in cœlo. Quod Beda docet Luc. 2. Christus, in-
quit, in diuersorio loco eget, vt nobis in domo patris sui,
28. multas mansiones præpararet, &c.
Recubuit Christus in nouissimo loco. Præterea, iam clamabat exemplo, quod docuit postea
verbo: *Recumbe in nouissimo loco.* Nouissimus mundi locus sta-
bulum est, præsepe est. In nouissimo Christus recumbit lo-
co, ne primas sedes ipse ambias insolenter; descendit cel-
Luca 14. sissimus in stabulum, ne superbè cupiat homo abiectissi-
Ioan. 10. mus ascendere in thronum. *Ego sum ostium*, ait Dominus.
Vide quam sit ostium humile. Ingredi vis, caue ne te extol-
D. August. las, non enim ostium humile capiet elatum. Aug. in Ioan.
tract. 45. Humilis est ianua Christus, qui intrat per hanc
ianuam, oportet humiliter se, vt sano capite possit intrare,
Humilitas. &c. *Ego sum via* (ait idem Dominus) via est humilis, humili-
29. ter per eam, neque superbis equis, neque elatis iter facien-
Iosue 11. dum est curribus. Sic præcipit Deus: *Equos eorum*, scilicet ho-
stium, *subneruabis, & currus igne combures.* Quo loco sic scribit
Origenes: Debemus gladio spirituali, omnem vitiorum equi-
tatum subneruare, currus quoque debemus incedere, hoc
est, omnem elationis spiritum à nobis resecare, &c. Is ela-
tum currum incendit, qui fastu, elationeque minimè fertur,
Isai. 5. is equos hostium subneruat, hoc est, neruis, roboreque pri-
Paupertatem Christus ex præsepi cathedra docet. uat, qui superbiam domat.
Ad hæc. Non est Christo locus in diuersorio, vt paupertatem doceat. Diuites amplissima in terris loca conantur
occupare, Deus diuersorio & stabulo contentus est:
Væ (ait diuitibus) *qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis, vsque ad terminum loci. Nunquid habitabitis vos soli in medio terræ?* Terrena bona coniungunt di-
30. uites, Euangelici verò pauperes dispergunt. Non enim
in medio terræ, sed in medio cœli habitare cupiant. Christi paupertatem intuentur, domos, agros, aurum, ar-
gentumque repudiant, in angusto hoc mundi diuersorio
locum habere nolunt, vt in amplissimo cœlorum regno ha-
beant amplissimum.
Si manus æris parui pretij nummis haberes plenas, magnum verò auri pondus quis offerret, nonne æreos dispergeres nummos, vt aureum acciperes pondus? Aurum, imò
gemmas pretiosissimas, Euangelicis pauperibus offert
Deus, vt aurum gemmasque accipiant, quid mirum si dis-
pergunt terram? Si raperet vis quidpiam, manus vacuas affe-
ras oportet, plenis enim manibus nihil rapitur. Rapien-
dum est nou aurum, sed cœlum, iuxta illud Christi: *Violenti*
31. *rapiunt illud*, ideoque mente generosa terrenas abiiciunt
D. Chrysost. Pauperes Euangelici opes dispergunt. Deum lucrantur. opes, expeditasque manus ad rapiendum parant pauperes.
Chrysost. hoc consilium est hom. 33. in Ioan. Quid significat, inquit, *vim patitur regnum cœlorum?* vi opus est multa, an-
gusta est via, robusta anima opus est, & generosa. Raptores
præoccupate admiuntur. Dispergę, quæ habes in manibus,
quicunque enim præsentia seruas, illa rapere non poteris,
D. August. &c. August. quoque ser. 233. de tempore: Dimitte, ait, terre-
na, & accipies cœlestia.
D. Prosper. D. etiam Prosper Aquitanicus lib. 2. de vita contemplatiua ca. 16. Qui vult, inquit, Deum possidere, renuntiet mu-
do, vt sit illi Deus beata possessio, &c. O felicem euangeli-
cum pauperem, cui illud contigit, quod Leuitis olim dixit
Num. 18. Dominus. *Nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos: Ego enim*
32. *pars & hæreditas tua, in medio filiorum Israel.* Nihil possident
pauperes spiritu, nec habent inter homines partem, verum
eo ditiores sunt, quo pauperiores. Etenim Deus pars eo-
rum & hæreditas est opulentissima. Deus (ait D. Prosper
loco citato) cum dicit: *Filiis Leui non dabitis partem inter fra-*
tres suos, ego Dominus portio eorum; satis ostendit, quod ij, qui
terrenæ hæreditatis contempserint portionem, Deum
spiritaliter mereantur possidere. Cuius ditati muneribus,
omnia quæ præclara habentur in hoc mundo fastidiunt; &
ipsum possidere, vel ab ipso possideri, eo solo perfrui, at-
que illi adhærere inseparabiliter concupiscunt, &c. Vides
quam diuites sint pauperes spiritu, illorum diuitiæ & the-
sauri opulentissimi Deus ipse est. Quid vltra quærit (ait
Prosper) cui omnia suus conditor fit, aut quid ei sufficit, cui
ipse non sufficit? item: Quid potest eo esse felicius, cui efficitur suus conditor census, & hæreditas eius dignatur esse
ipsa diuinitas, &c.

CAPVT XVIII.

Morale.

RElinquum est, vt de admirando Deiparæ Virginis par-
tu rursus aliqua verba faciamus. *Mulier cum parit* (di-
xit Dominus) *tristitiam habet, quia venit hora eius.* Ve-
rum Virgo cum peperit, non tristitiam, sed lætitiam ha-
buit; quia venerat hora eius, hora, inquam, non dolo-
ris, sed gaudij incredibilis. Vnde S. Zeno Episcop. Ve-
S. Zeno. Virginis obstetrix lætitia fuit. *D. Greg. Nyss.* ronensis serm. 3. de Natiuit. Parturit, inquit, Virgo
non dolore, sed gaudio, &c. Obstetrices illa non eguit,
pro obstetrice, vt ait D. Gregor. Nyss. in orat. de nati-
uitate, lætitia fuit. In Eua, ait ille, dolores partum præ-
cesserunt, hic verò lætitia partui obstetricatur, &c. Vt Sol
antequam oriatur lætissimam efficit auroram; sic Christus
antequam oriretur, lætissimam feddidit matrem, quæ cum
aurora comparatur.
Psalm. 109. Virgo aurora. *Ex vtero ante Luciferum genui te*: verti ex Hebræo potest,
si verbum Latinum verbo Hebræo reddas. *Ex vtero, ab*
aurora, vel *ex vtero aurorę, tibi ros natiuitatis tuæ.* Aurora
illa lætissima, roseo, aureoque colore illustrissima, ex qua
Christus est natus, Deipara Virgo est. Ex vtero auroræ,
hoc est, virginis, tibi ô Christe, suppeditata est materia
generationis tuæ, videlicet, sanguis purissimus, veluti
ros auroræ nitidissimus. Quemadmodum verò terrenus
vapor, vi cœlesti in sublime fertur, sicque ros, sic puris-
simus virginis sanguis, à Spiritu sancto in sublimitatem
elatus admirabilem, admirabilis generationis ros & mate-
ria factus est.
Prænuncio igitur magni partus, magno gaudio, absque
vllo doloris sensu, beata illa nocte, quæ 25. Decembris
mensis diem præcedit, orbis totius gaudium Dei filium
virgo peperit, & (ô rem stupendam) incolumi Virgini-
tate, saluaque peperit. Vt ex patre incorruptibiliter,
ita ex matre ortus est, Dei & virginis filius. Vnde D.
D. Ambros. Ambros. serm. 10. siue 16. Ideo, inquit, secunda natiui-
tas, per immaculatam Mariam, quia prior per diuinitatem
constiterat illibata. Vt cui prior natiuitas glorioſa exti-
tit, eius secunda contumeliosa non fieret. Hoc est, vt
quemadmodum virgo diuinitus ediderat, ita eum & Vir-
go Maria generaret. Hæc Ambr. S. Hilarius Arelatensis
S. Hilarius Arelat. hom. 2. Ecce nullius seminis incremento, de intacta ac ru-
di terra, fœcundum germen accendit, & de radice mortali,
vitæ arbor efflorait, & salutifera propago, nullo plantante processit. Item; Medicum ô virgo, sine dolore pa-
ris, Saluatorem corrupti sæculi, sine vlla pudoris cor-
ruptione progeneras. Neque enim decebat, vt qui ad
hoc venerat, vt violata in integrum restitueret, aliquid
de materna integritate violaret. item: Ecce ianuis clausis
4. processit in mundum Christus, materni pudoris signa-
culo minimè resignato. Bern. serm. 3. vigiliæ natiuit. So-
D. Bernard. la virgo est, in qua virginitas & fœcunditas obtinuerunt si-
bi. Ibi semel factum est, quod factum non fuerat; nec fiet
in æternum, quia nec primam similem visa est, nec habere
sequentem.
Solis ortum Virginem Chrysippus appellat; Aue, in-
Chrysippus. quiens, solis ortus, qui nullum ferre potest occasum. Sol
oriens, Orientem non inficit atrore, sed decorat splendore,
De virginitate Deiparæ. ita Christus oriens, Orientem suum, id est, Virginem, ex qua
est ortus, non infecit corruptione, sed illustrauit admirabili

in partu

D. Gregor. Nyssenus.

in partu virginitatis conseruatione. D. Gregor. Nyss. in orat. de nat. cum rogasset, Quomodo venit Dominus? Respondet: Non nauigio, aut curru aliquo; sed incorrupta virginitate, in vitam humanam traiecit. Nimirum virginitas, siue virgo, *nauis fuit delonge*, id est, è cœlo, *portans panem vitæ*,

Prouerb. 31.

vt sterilem mundum, in Bethlehem, id est, domum panis, conuerteret.

Æterno verbo huiusmodi natiuitas fuit consentanea. Quemadmodum enim verbū nostrum & sine corruptione mentis concipitur, & sine corruptione editur, ita par fuit, vt diuinum Verbum & sine vlla maternæ integritatis iniuria conciperetur, & in lucem ederetur. Hoc docet D.

D. Thomas.

Tho. 3. p. q. 28. Vt ostenderetur, inquit, quod illud esset corpus Verbi Dei, conueniens fuit, vt de incorrupto virginis vtero nasceretur, &c. Theod. Ancyr. rom. 6. Concilij Ephesini, in Appendice 5. & orat. de Christi natiu.

Theodotus Ancyr. 6.

Neque nostrū, ait, verbum cum paritur, corrumpit mentem, neque Deus verbum substantiale partum eligens, perimit Virginitatem, &c.

Natiuitas quidem ex vtero, hominem esse Christū probauit: virginitas vero illæsa, Deum esse testata est. Vt enim ait Augustinus ser. 19. de temp. Deum sic nasci oportuit, quando esse dignatus est homo, & Theodotus Ancyræ Episcop. in altera oratione habita in Concilio Ephesino tom. 6. Exponat (inquit) mihi Photinus, qui fieri queat, vt natura humana ex vtero Virgineo nata, virginale claustrum incorruptum conseruauerit. Nullius n. vnquam hominis mater

D. Augustin. Theodotus Ancyr.

7.

virgo permansit. Cernis quomodo, quod natum est, duplicem de ipso nato sensum nobis offerat. Nam si more nostro natus est, homo vtique, & aliud nihil est. Quod si id, quod natum est, matris integritatem illæsam conseruauit, apud rectè ratiocinantes Deus esse vtique cognoscetur. Hæc ille. Et D. Tho. loco indicato; Vt corpus, inquit, Christi verum

D. Thom. Dei incarnati natiuitati matris decebat in partu virginitas. Sophronius.

ostenderetur, nascitur ex fœmina, sed vt ostenderetur eius Deitas, nascitur ex virgine. Talis n. partus decet Deum, &c. Sophronius orat. de natiuitate; Christus in manifestissimū omnipotentis diuinitatis suę indicium, & argumentum, Virginem ex qua prodijt, incorruptam conseruauit, &c.

Ex igne lux, sed admixto fumo oritur, eundem in modū, ex fœminis viri, etsi illustrissimi, admixto corruptionis fumo, quo matres commaculant, oriūtur. Ex Sole lux absque vllo fumo, splendidissima emanat; ita ex virgine, lux vera, absque vllo fumo, quo matris inficeret virginitatem, clarissima emanauit. Arboribus pulcher flos decidit, vt vtilis fructus oriatur, sic in fœminis decidit virginitas, vt optatus filius nascatur. Longè aliter Virgo, & benedictum vēteris fructum protulit, & pulcherrimum virginitatis florem non amisit. Ber. ser. 1. de circumcisione. Nascitur Christus ex

8.

D. Bernard.

muliere, sed cui fœcunditatis fructus sic accedat, vt non decidat flos Virginitatis, &c.

Peperit itaque virgo salua (vt par erat) Virginitate filiū suum primogenitum; primogenitum, inquam, inter multos fratres, id est, homines. Nam vt D. Augustinus scribit tract. 2. in Ioannem: Non timnit ille habere coheredes, quia hæreditas eius non fit angusta, si multi eam possederint, &c. Hæc Augustinus. Hominum hæreditas quamuis ampla, si inter multos diuiditur, fit angusta, Christi hæreditas amplissima, etsi hominibus communicetur, non minuitur.

D. Augustin.

9.

Vnicū filium Deus misit in mundum, vt non esset vnicus, sed fratres haberet adoptatos.

Vnigenitus Christus fratres habere voluit adoptatos.

Dejotarus quidam (vt narrat Cœlius lib. 11. cap. 17.) cum plures suscepisset liberos, omnes vno excepto iugulauit, vt qui superfuturus erat, potentior fieret, & maiestatis augustioris. Vnde à quodam non male vitis appellatur. Quemadmodum enim vitis palmites, vno relicto abscinduntur, vt vnus ille succum totum ebibat, ita Dejotari filij vno superstite obtruncati sunt, vt vnus totum hæreditatis succum exugeret. Sic etiam nobiles primogeniti, totum fere hæreditatis succum trahunt, ad cæteros fratres parum permanat. At Virginis primogenitus, amplissimam quam possidet hæreditatem, fratribus libentissimè impertitur. *Ille vitis vera est*, vt legitur, *nos palmites*, quibus omnem succum, omnem gratiam, omnemque gloriam suppeditat. Dejotarus cæteros filios obtruncauit, vt vnus ditior fieret; Deus Pater vnicum clarissimum filium neci acerbissimæ tradidit, vt multi fratres fierent opulenti. Omnes enim fratrum diuitiæ, ex primogeniti huius vita, morteque in fratres cæteros emanarunt. Quemadmodum autem ille Spiritu sancto operante, ex virgine natus est, ita etiam fratres eiusdem Spiritus sancti opera, ex aqua renascuntur. Nam vt ait D. Leo ser. 5. de natiuitate; Originem, quam sumpsit ex

D. Leo. Baptismus.

Virgine, posuit in fonte baptismatis. Dedit aquę, quod dedit matri. Virtus enim Altissimi, & obumbratio Spiritus sancti, quæ fecit vt Maria pareret Saluatorem, eadem fecit vt regeneret vnda credentem. Hæc D. Leo.

10.

Ioan. 15.

Distat primogenitus hic frater à cæteris, infinito interuallo. Etenim adoptati fratres homines tantummodo sunt, Christus verò non tantum homo, sed etiam Deus est. Nam duas habet naturas perfectissimas, diuinam, & humanam, vna in persona siue suppositō copulatas. Rectè etiam Innocentius III. summus pontifex serm. 2. de natiuit. Tres, ait, habere in vna persona substantias. Vt quemadmodum in admirabili Trinitate tres sunt personæ, in vna substantia, siue natura, ita in Christo tres sint substantiæ, in vna persona. Sicut in Trinitate (ait Innocent.) sunt tres personæ, in vnitate substantiæ, ita fecit, vt tres sint in Christo substantiæ, in vnitate personæ, vt sicut Trinitas personarum non distinguit substantiam, ita Trinitas substantiarum non distinguat personam, &c. Hæ autem sunt tres in Christo substantiæ, substantia carnis, substantia animæ, substantia siue natura diuina: vnica verò tantummodo persona.

Innocentius.

12.

In Christo est trinitas substantiarū in vna persona verbi.

Idem docet D. Bern. serm. 3. vigiliæ natiuitatis, his verbis: Attende quia sicut in illa singulari diuinitate, Trinitas est in personis, vnitas in substantia; sic in ista speciali commixtione, Trinitas est in substātiis, in persona vnitas; & sicut ibi personæ non scindunt vnitatem, vnitas non minuit Trinitatem, ita & hic, persona non confundit substantias, nec substantiæ ipsæ personæ dissipant vnitatem. Summa illa Trinitas hanc nobis exhibuit Trinitatem: opus mirabile, opus singulare inter omnia, & super omnia opera sua. Verbum enim, & anima, & caro, in vnam conuenire personam; & hæc tria vnum, & hoc vnum tria, non confusione substantiæ, sed vnitate personæ. Hæc Bernard.

D. Bernard.

13.

Idem eodem loco, tres in hoc mysterio admirabiles mixturas reperiri affirmat. Coniuncta, inquit, sunt ad inuicem Deus & homo, mater, & virgo; fides & cor humanum. Admirabiles istæ mixturæ, & omni miraculo mirabilius, quomodo tam diuersa, tamque diuisa ab inuicem, inuicem potuerunt coniungi, &c. Homo autem Deo mixtus dicitur Christus à Tertulliano, in Apologetico cap. 21. & Cyprianus in lib. de Idolorum vanitate: Hic, inquit, id est, filius Dei, est virtus Dei, hic ratio, hic sapientia eius, & gloria, hic in virginem illabitur, carnem Spiritu S. cooperante induitur, Deus cum homine miscetur, &c. D. quoque Leo serm. 3. de nat. Non sic creatura, ait, est in societatem creatoris assumpta, vt ille habitator, illa habitaculum esset, sed ita vt naturę alteri, altera misceretur, eadem phrasi vtitur S. Zeno Veron. episcopus serm. 3. nat.

D. Bernard. in mysterio incarnationis 3. mixturæ.

Tertullian. Cyprianus.

14.

D. Leo.

D. Zeno.

Quomodo autem hæc mixtura sit facta, docet Augustinus epist. 3. ad Volusianum hoc modo: sicut in vnitate personæ, anima vnitur corpori, vt homo sit; ita in vnitate personæ Deus vnitur homini, vt Christus sit. In illa ergo persona mixtura est animæ, & corporis, in hac persona mixtura est Dei, & hominis. Si tamen recedat auditor à consuetudine corporum, qua solent duo liquores ita commisceri, vt neuter seruet integritatem suam. Quanquam & in ipsis corporibus, aëri lux incorrupta misceatur. Ergo persona hominis, mixtura est animæ, & corporis, persona autem Christi, mixtura est Dei, & hominis. Cum enim Verbum Dei permixtum est animæ habenti corpus, simul & animam suscepit & corpus. Hæc Augustinus & addit; Si tamen non indignè, ad ista mixtionis vel mixturæ nomen admittitur, propter consuetudinem corporalium rerum, longè aliter se habentium, aliterque notatum, &c. Abstinendum hoc loquendi modo censuerim, coram indoctis.

D. Augustin.

15.

Quomodo homo dicatur mixtus Deo.

Postquā virgo primogenitum filiū peperit, è terra sub-

latum, throno Cherubinis celsiore, hoc est, sacris excepit vlnis. Quisnam thronus virginis Deiparæ vlnis celsior, aut sanctior esse poterat? Christus (ait Chrysippus Ierosol. orat. 2. de Virgine Deipara) sedet in vlnis maternis. Iste porrò thronus verè regius, thronus iste glorioſus, thronus sanctus, thronus solus dignus, qui Sanctum sanctorum gestaret in terra, &c.

Chrysippus. 16.

Christus virgo in præsepio collocauit. Exod. 2.

Verum cherubicum illum thronum reliquit Dominus, & abiectissimo in loco, id est, præsepio collocari voluit. Reclinauit igitur eum virgo in præsepio. Quemadmodū elegantem puerum Mosem, *Mater scirpea fiscella inclusum in ripa locauit fluminis*, sic Christum pulcherrimum infantem, virgo in humili præsepio reclinatum, in ripa, id est, initio, labotum iam locat. Solem ex signo virginis egredientem, libra, deinde scorpius, postea sagittarius excipit. Solem nostrum è virginis vtero prodeuntem, diuinæ iustitiæ libra excipit, cui vt faciat satis exoritur, sequuntur scorpij postea, nec non crudeles sagittarij: *In ripa fluminis expositum Mosem, Pharaonis filia recepit, & aluit*, tu ô anima, si Pharaonis filia es, obliuiscere populum tuum, & domum patris tui; in præsepio positum infantem corde excipe, infantilibus que cibis, butyro & melle, hoc est, deuotionis pinguedine & amoris

17.

Isaie 7. dulcedine nutri. Scriptum est enim apud Isaiam: *butyrum & mel comedet.*

Augustum præsepium templo augustius & cœlis in terra.

O præsepe ipso Salomonico templo augustius, & sanctius. Etsi fulgeat auro Ierosolymitanum templum, cherubinis, propitiatorio, arca Dei, candelabris, mensis, vasisque aureis splendeat, atriis amplissimis, sacrificiis, sacerdotumque ministerio exornetur, Bethlehemitico tamen præsepio inferius est. Non habet Christum aurea domus templi, habet humile præsepium. Præsepium & stabulum in

18.

D. Epiphan. cœlum est conuersum. D. Epiphan. in orat. de Virgine Deipara, Stabulum (inquit) visum est esse cœlum in terra. Neque vero in hoc cœlo Angeli defuerunt; idem D. Epiphanius eadem orat. Virgo, ait, in spelunca citra laborem prægnans, cœli & terræ Dominum deposuit in præsepio, tunc

Angeli in stabulo præsep. Chrysippus. etiam ordines Angelorum circumstabant Virginem, cum clamore dicentes, *gloria in altissimis deo*, &c. Et Chrysippus: In præsepio choreæ circumstetерunt Angelorum. Regum omnium palatiis, ipsique templo, pauperrimum illud stabulum Angeli anteponebant; eò in admirationem summam rapti confluebant, recensque natum regem adorabant.

19.

Non erat opus ornamenta alia loco, in quo Christus erat. Ipse solus ornamenta omnia continebat. D. Cyprian.

Magni pretij vestes Reges quærunt, torques, coronas, sceptra, auriplas domos, picta, deauratáque palatia, eburneos lectos, pretiosa aulæa, quibus domos conuestiant, aurum, argentum, opes maximas. Summus Rex hæc omnia abijcit. Videlicet, Reges cæteri foris habent opes, noster Rex intus. Nulla re externa ad ornatum indiget, in se omnia ornamenta continet, quibus omnium rapit oculos hominum, & Angelorum. Vnde D. Cyprianus de natiuitate: Ornamenta (inquit) quæ deerant, etiam si adessent, non haberent oculos inspectores. Quia presentia paruuli, sic eorum qui aderant, Ioseph, & si quis fortè alius ibi erat, oculos occupauerat, sic illuminauerat animos, sic corda illexerat, vt in hoc summo bono, omnium bonorum vnita collectio videretur. Nec opus esset euagari, & mendicare per partes, quod simul in se vno, fidelibus omnipotens infantia præsentabat. Hæc ille.

20.

O beatam speluncam, in qua omnibus morbis salutaris illa aqua scaturiit, quam Rex sanctissimus Dauid sitiebat, cum: *O si quis* (inquit) *mihi daret potum aquæ de cisterna, quæ est in Bethlehem, iuxta portam.* Nam quod hic transigebatur (ait

1. Reg. 23.

Sophronius. Sophronius Episcopus Ierosolymitanus in hom. de natiuit.) figura de Christo erat, qui est aqua viua omnibus vitam infundés. Cisterna sanctissimam Virginem designabat, quæ Deum paritura erat. Hæc ille. Vt cisterna è cœlo aquam habet, sic Virgo è cœlo habuit conceptum. Aquam Bethlehem sitiebat Dauid, quia Christum in Bethlehem nascitu-

21.

rum desiderabat.

Attamen allatam aquam minimè bibit, sed effudit, qua in re Iudæorum perfidiam adumbrabat. Etenim Iudæi aquam quoque Bethlehem, id est, Messiam desiderabant, postquam verò aquam desideratam Deus præbuit, bibere

Psalm. 21. noluerunt, sed effuderūt: *Tanquam aqua effusus sum*, ait Christus. *Sophronius.* Sophronius loco citato: Vates (inquit) Iudæorum in Christum perfidiam facto adumbrabat, ob id aquam haurire noluit, quia Iudæos Christi prædicationi, in suum ipsorum interitum, nequaquam credituros præuidebat, &c. Nos verò è cœlo missam salutarem aquam ne effundamus, sed siti ardentissima ebibamus.

22.

Dauid è cisterna Bethlehem aquam desiderabat, id est, Christi: allatam Iudæi bibere noluerunt.

Dauidi aquam ex cisterna Bethlehem tres fortissimi viri Philistinorum castra irrumpentes hauserunt: nobis verò ex spelunca Bethlehem, aquam tres fortissimæ virtutes, cordis contritio, oris confessio, operis satisfactio hauriunt. Irrumpent hostium castra, peccata omnia fortiter iugulabunt, ad fontem sub rupe scaturientem accedent, aquam hausta, quæ sola æternam sitim explere potest, ad nos afferent.

Desiderabant antiqui patres Christū.

Hæc vox erat Dauidis: *O si quis mihi daret potum aquæ de cisterna, quæ est in Bethlehem.* Eadem, & antiquorum erat vox patrum, de quibus Christus, Luc. 10. *Dico vobis, quod multi Prophetæ & Reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt.* Eadem hæc sit vox nostra, natalitiis Christi diebus: O si quis nobis daret potum, ex aqua Bethlehem, potum qui salurem affert animo, qui vitam affert, qui caducarum rerum sitim pellit, qui fons sit in corde aquę salientis in vitam æternam.

Certemus desiderio cum antiquis illis patribus. Promissum fontem illi auide desiderarunt, nos exhibitum auidius concupiscamus, illorum desideria nostris animis addant stimulos, illorum longa suspiria nostrorum inflamment pectorum teporem. Bern. certè eorum suspiria valde stimulabant, ita enim vir sanctissimus ser. 2. in Cantica scribit: Ardorem desiderij patrum suspirantium Christi in carne præsentiam, frequentissimè cogitans, compungor, & confundor in memetipso, & nunc vix contineo lachrymas, ita pudet temporis torporisque miserabilium temporum horū. Cui namque nostrum tantum ingerat gaudium gratiæ huius exhibitio, quantum veteribus sanctis accenderat desiderium promissio? Hæc ille. Illi (vt Gregor. scribit) veluti

23.

D. Bernard.

24.

naues fuerunt poma portantes; portarunt enim nobis benedictum fructum virginei ventris, cuius odore recreabantur. Nos eiusdem sapore iam fruimur. Gregor. Iob 9. ad illa verba: *Dies mei pertransierunt quasi naues poma portantes*: Qui poma deferentes maria transmeat, ipsi quidem fructum odore perfruuntur; sed eorundem fructuum aliis cibos ferunt. Quid igitur antiqui patres, nisi naues poma portantes exiterunt? qui diuinæ incarnationis mysterium prophetantes, ipsi quidem spei odore potiti sunt, sed nobis fructum de eiusdem spei perfectione detulerunt. Quod enim illi expectando odorati sunt, hoc nos cernendo & percipiendo satiamur, &c.

D. Gregor. Antiqui patres naues poma portātes.

O nunquam satis laudatam speluncam, in quam ros ille sereno cœlo decidit, quem ardenti animo Isaias petebat. *Rorate* (inquit) *cœli desuper.* Hunc eundem rorem Isaac filio suo imprecabatur, cum sic precabatur. *Det tibi Deus de rore cœli.* Videlicet ros cœli erat medicina terræ.

25.

Isaiæ 45. Ros è cœlo Christus. Gen. 27. Eccles. 43.

Sic scribit Ecclesiasticus: *Frigidus, ventus Aquilo flauit, & gelauit crystallus ab aqua, super omnem congregationem aquarum requiescet, & sicut lorica induet se aquis, & deuorabit montes, & exuret desertum, & extinguet viride sicut igne*, &c. De glacie, sluegelu loquitur, quod gelido Aquilone flante gignitur. Super omnes aquas requiescit, quia nimio frigore conglaciant; induit se aquis sicut lorica, quoniam ex aquis in duritiem conuersis gelu producitur, deuorat montes, exurit desertum, & extinguit viride sicut igne; propterea quod montium, & deserti, herbarumque virorem absumit. Effigiem habes originarij peccati, quod velut frigidissimum gelu, ex frigidissimo serpētis flatu genitum est. Super omnes aquas,

Pec catū originarium ut gelu gratiæ virorem extinxit.

26.

id est, populos requiescit, *aquæ* enim *populi sunt.* Deuorauit montes, exussit desertū, omnéque gratiæ virorem extinxit.

Apoc. 17.

Sed remedium Deus tanto malo attulit, id sacri auctoris verba continent, quæ sequuntur. *Medicina*, inquit, *omnium in festinatione nebulæ, & ros obuians ab ardore venienti humilem efficiet eum*, &c. Hoc est, aduersus mala, quæ parit gelu, medicina est festinans nebula, & ros ab ardore superueniente exciratus humilem reddit eum, id est, crystallum, geluque dissipat. Similem in modum aduersus mala, quæ peccati gelu in orbem intulit, medicina fuit, festinans

gratiæ

gratiæ nebula, cœlestisque ros, qui in præsepe è cœlo descendit, vniuersamque gratiam orbi attulit.

27. Ibid. At aduerte quæ fuerit causa roris. *Ros*, inquit, *obuians ab ardore venienti*, ardor rorem excitauit, amor Christum in præsepium fecit descendere. Opus fuit hoc ardoris, & quidem maximi. Ibidem Ecclesiasticus ardentissimo soli tribuit fornacem: *Sol* (inquit) *fornacem custodiens in operibus ardoris.* Similiter Deus Sol splendidissimus, fornacem habet amoris, ad opera ardoris. Sunt opificum opera, quæ fornace minimè egent, vt vestes, vt calcei, vt libri, & huiusmodi alia; sunt, quæ sine fornace effici nequeunt, vt torques, annuli, catenæ, ferrea instrumeta, & similia. Dei opera ex fornace sunt; etenim ex amoris ardore emanant. Ex amoris fornace orbis creatio, ex eadē gubernatio, præcipue verò diuini Verbi exijt incarnatio. Quamobrem Spiritui S. qui amor est tribuitur; hinc illud Christi ad Nicodemum: *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret.*

Eccli. 43. Opera Dei, opera sunt amoris, ex fornace prodeuni. Ioan. 3. 28. Cant. 3.

Dilexit, diligi vult. *Ferculum suum Salomon charitate constrauit*, præsepe suum Christus amore exornauit. Si Regum ornamenta, si gemmas, si pretiosa aulæa, si argentum, si ebur, si aurum, præsepium non habet; certè amoris pluspuam aurea, vel gemmata ornamenta habet, & incitamenta. Ecquis infantem, & infantem Deum non amet, in præsepio, paleisque recumbentem. Infantia (ait Chrysol. ser. 158.) quam barbariem non vincit? quam feritatem non mitigat? quam duritiam non resoluit? quid non amoris expostulat, quid non affectionis extorquet? Sic ergo nasci voluit, qui voluit amari. Hæc ille. O amabile præsepium, in quo ardētissimus hominum amator recubat. O opulentissimum præsepium, in quo orbis totius pretium latet. O fulgentissimum præsepium, in quo Sol splendidissimus mūdo est ortus. O cœleste præsepium, in quo cœli Dominus in paleis iacet. O felices paleas, rosis omnibus, liliis, cærerisque floribus, pulchriores, quæ vos, quæ genuit tellus? quæ seges beata protulit, diuini ignis non tenuem materiam? Non palearum momentaneum, sed perpetuum menti incendium suppeditatis, quod nulla aquarum flumina extinguant. Vos ego complectar, gelidaque in mente locabo. Subijciet flammas qui iacet ignipotens.

D. Chrysol. 29.

Ad extremum tres natiuitates esse docet Innocentius serm. 3. his verbis: Sicut tres in Christo substantias fides Catholica confitetur, diuinitatem, carnem, spiritum, ita tres in ipso natiuitates Scriptura sacra testatur, diuinam ex patre, carnalem ex matre, spiritualem in mente. Ex Patre nascitur semper, de matre natus est semel, in mente nascitur sepe. Hæc ille. Propterea autem natus est Christus semel ex matre, vt sepè nascatur in mente. Danda ergo quam diligentissimè opera est, vt tantæ natiuitati animum affectu, effectu, atque profectu præparemus. Nam (vt ait idem Innocentius) Christus concipitur per affectum, nascitur per effectum, nutritur per profectum.

Innocentius. Tres Christi natiuitates. 30. Christus concipitur spiritaliter per affectū, nascitur per effectū, nutritur per profectum. D. Gregor.

Præcesserunt Christi natiuitatem ex matre, antiquorum patrum desideria, de quibus Gregor. Magnus Iob. 9. Electi, inquit, æstuante desiderio, incarnationis Christi mysteriū videre cupierunt, &c. Præcedant eandem, in nostra mente æstuantia quoque suspiria, qualia illa sunt, quæ diebus octo ante natalitium diem, Ecclesia exclamans alto effundit pectore: Aquam Bethlehem cum Dauide, rorem cœli cum Isaia, salutare Dei cum Iacob, sapientiam quæ ex ore altissimi prodijt, ducem domus Israel, radicem Iesse, clauem Dauid, splendorem lucis æternæ, iustitiæ Solem, Regem gentium ac desideratum, Emmanuelem legislatorem nostrum, gentium expectationem, & seruatorem, cum Ecclesia ardēti affectu suspiremus. Hic affectus, hæc desideria, animum tanto hospiti parant. Nam vt ait D. Th. 1. p. q. 12. art. 6. Desiderium quodammodo facit desiderantem aptum, & paratum ad susceptionem desiderati, & D. Bern. ser. 31. in Cantica, Oportet, inquit, vt facti desiderij ardor præueniat faciem eius ad animam, qui omnem consumat rubiginem vitiorum, & sic præparet locum Domino, iuxta illud: *Ignis ante ipsum præcedet*, &c. Danieli apparuit Angelus, & Messiæ aduentum, tempusque indicauit, quia vehementer illud exoptabat. *Veni* (ait angelus) *vt indicarem tibi, quia vir desideriorum es.* Viris desideriorum Christi indicatur aduentus, eorumque in pectore, desideriorum flammis exardescente nascitur.

31. Ecclesia in Antiphonis Aduentus. D. Thom. Affectus desiderium. D. Bernard. Psalm. 69. 32. Dan. 9.

Affectui adiungendus est effectus. Affectus enim si verus est, & efficax; quæ desiderat, pertrahit ad effectum. Addendus præterea profectus, vt retro aspiciamus nunquam, vlterius progrediamur semper. Magni illius Antonij eremi cultoris (vt in vita eius scribit D. Athanas.) verba sunt hæc. Hoc sit primum cunctis in commune mandatum, nullum in arrepti propositi vigore lassescere, sed quasi incipiētem augere semper debere, quod cœperit. Præsertim cum humanæ vitæ spatia, æternitati comparata, breuissima sint, & parua. Item, Precor vt ad finem propositi omni labore tendamus. Nemo post tergum respiciēs Lot imiteturvxorem, præsertim cum Dominus dixerit, nullum ponentem manum super aratrum, & respiciētem retrorsum, dignum esse regno cœlorum. Respicere autem retrorsum, nihil aliud est, quam in eo pœnitere, quod cœperis, & mundanis rursus desideriis obligari. Hæc D. Antonius.

D. Antōn. 33.

Frumenti semen primum terræ mandatur, deinde absconditum in terra ad effectum, hoc est, ad herbam progreditur, neque vero quiescit, donec proficiendo ad perfectam perueniat spicam. Similem in modum, vt semen in animo seritur virtutis desiderium, enitendum est, vt ad effectum veluti ad herbam ducatur, & ad virtutis perfectionem veluti ad perfectam spicam perducatur. Greg. Mag. l. 2. in Ezech. ho. 15. Cum bona desideria concipimus, semen in terram mittimus; cum vero operari recta incipimus, herba surgimus, cum autem ad profectum boni operis crescimus, ad spicam peruenimus. Cumque in eiusdem operationis perfectione solidamur, iam plenum frumentum in spica proferimus. Hæc ille. Et multa alia in hanc sententiam. Eodem loco, portæ orientalis templi gradus, virtutum gradus adumbrare docet, his verbis: Quid gradus sunt huius portæ, nisi merita virtutum. Nemo enim repente fit summus. Sed in bona conuersatione à minimis quisque inchoat, vt ad magna perueniat.

De profectu. 34. D. Gregor.

CAPVT XIX.

De vocatione Pastorum ad præsepe Christi, Lucæ 2.

ERANT Pastores erant in regione eadem, vigilantes, & custodientes vigilias noctis, super gregem suum. Et ecce Angelus Domini stetit iuxta illos, & claritas Dei circumfulsit illos, & timuerunt timore magno. Et dixit illis Angelus: Nolite timere; ecce enim euangelizo vobis gaudiū magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus Dominus, in ciuitate Dauid. Et hoc vobis signum, inuenietis infantem, pannis inuolutum & positum in præsepio. Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis, laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et factum est, vt discesserunt ab eis Angeli in cœlum, pastores loquebantur ad inuicem: transeamus vs-

que Bethlehem, & videamus hoc verbum, quod factum est, quod Dominus ostendit nobis. Et venerunt festinantes, & inuenerunt Mariam, & Ioseph, & infantem positum in præsepio. Videntes autem cognouerunt de verbo, quod dictum erat illis, de puero hoc. Et omnes, qui audierant mirati sunt, & de his, quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos. Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Et reuersi sunt pastores glorificantes, & laudantes Deum, in omnibus, quæ audierant, & viderant, sicut dictum est ad illos. Prop. fol. 365.

1. *Locus in quo pecora pascebant pastores.*

FAdem nocte, qua natus est pastor bonus, pastoribus bonis natiuitatem suam ab Angelo voluit nuntiari, *Erant* autem *pastores* (vt Lucas docet) *in regione eadem*. Nã prope Bethlehem circa locum, qui dicitur turris Gueder, siue Ader, id est, gregis, pecora pauisse dicuntur à Beda, & aliis. Turris gregis (ait Beda in Lucam) mille circiter passibus à ciuitate Bethlehem, ad orientem distat, vaticinio sui nominis, pastores hos multo ante demonstrans, ad quam angelicæ poreſtates, pastoribus apparendo venerunt. Hieron. in lib. de locis hebraicis: Mille circiter passibus procul turris Gueder, quæ interpretatur, turris gregis, quodam vaticinio pastores dominicæ natiuitatis conscios antè signans. Et in Epitaphio Paulæ; Non procul, inquit, inde, id est, à Bethlehẽ, descendit Paula ad turrim Ader, id est, gregis, iuxta quã Iacob pauit greges suos, & pastores nocte vigilantes audire meruerunt; *Gloria in excelsis Deo*. De eadẽ turri Adrichomius in tribu Iuda sic scribit: Turris gregis campus est vberrimus pascuis, & grandibus oliuis refertus. Distat passib. ferè mille à Bethlehem, vbi Iacob patriarcha fixit tabernaculum, & pauit greges suos. Atque hoc ipso loco pastores Angelos viderunt, & canentes audierunt, &c.

Beda. *D. Hieron. De turri gregis.* 2. *Adrichomius*

Genes. 35.

Pauisse autem Iacob iuxta hanc turrim greges, colligitur ex illis verbis; *Iacob fixit tabernaculũ trans turrim gregis*, &c. Habitauit ergo Iacob propè turrẽ gregis, eoque loco greges pauit. Vnde Borch. in descript. terræ sanctæ. 1. p. c. 7. §. 56. contra Orientem (ait) Bethlehem est turris Ader, vbi creditur Iacob post Rachelis mortem aliquo tẽpore mansisse. Hic pastores hora felicissimi ortus Saluatoris, audierũt vocem Angeli; *Euangelizo vobis gaudium magnum, & gloria in excelsis Deo*. Quod quidem non nisi diuina sapientia, & dispositione actum est, vt illo in loco natus Dei filius annunciaretur pastoribus, in quo sanctus ille pastor Iacob commoratus fuerat, à quo descenderat stella ex Iacob, id est, Virgo, quæ suum & nostrum peperit Redemptorem. Hæc ille.

Borchardus. 3.

Hebræi, vt Hier. docet, in qq. hebraicis in Genes. turrim gregis, iuxta quam Iacob habitauit, templi locum fuisse, sed falso arbitrati sunt. Hunc locum (ait Hier.) Hebræi esse volunt, vbi postea templum ædificatum est, & turrim עדר Ader, turrim gregis significati, hoc est, congregationis, & cœtus. Illoque tempore Iacob trans locum, vbi postea templum ædificatum est, habuisse tentoria. Sed si sequamur ordinem viæ, pastorum iuxta Bethlehem locus est, vbi vel angelorum grex in ortu Domini cecinit, vel Iacob pecora sua pauit, loco nõmen imponens. Vel quod verius est, quodam vaticinio futurum iam tunc mysterium monstrabatur. Hæc Hieron.

D. Hieron. 4.

Cur turris gregis dicta sit, rationes ille reddit. Existimarim turrim gregis appellatam, quod eo loco turris aliqua fuerit extructa, iuxta quam pastores pecora solerent pascere. Quæ sententia est Abulens. Gen. 35. Locus, inquit, qui dicitur turris gregis, est apud Bethlehem. Erat enim ibi aliqua turris, apud quam pastores manebant, & ibi nato Christo apparuit Angelus pastoribus, &c. Apud Michæam prophetam mentio quoque fit turris gregis. *Et tu* (inquit) *turris gregis nebulosa filiæ Sion, vsque ad te veniet, & veniet potestas prima, regnum filiæ Ierusalem*. Nebulosa hebraicè dicitur עפל Ophel, quod etiam nomen dicitur esse proprium turris, vel arcis 2. Paralip. 27. & 33. Sec. Esdr. pro templo sumitur, vbi latinè habetur; *A turre magna, & eminente, vsque ad murum templi*, hebraicè dicitur, Ophel, pro templo. Beda eodem capite, de Ophel sic scribit; Ophel turris erat non longè à templo, enormis altitudinis, vnde & Ophel, hoc est, tenebrarum seu, nubili nomen accepit, quòd vsque ad nubes erigeret caput. Iosephus Ophlæ meminit libr. 2. Belli, cap. 18. & lib. 6. cap. 6. & lib. 7. cap. 13. sed turrim non appellat.

5. *Abulensis.*

Locus Michææ de turri gregis exponitur.

Mich. 4.

2. *Esdr. 3.*

Beda.

6.

Iosephus.

De turri autem gregis, iuxta quam pastores pernigilabant, sermonem haberi apud Michæam putarunt Adrichomius loco citato, Card. Baro. in Annalibus. Beda Luc. 2. & Haymo. Sacri tamen interpretes in Comment. Michææ, de hac turri locum minimè exponunt, de templo Ierosolymitano, in quod Christus venit regum maximus, Hieronymus, & Liranus interpretantur. Sensus verò est huiusmodi: *Et tu turris gregis*, hoc est templum, quo grex, id est, populus Domini confluit, vel turris gregis, in qua victimæ mactantur. *Nebulosa*, quod ad nubes vsque altitudine pertingas; vel, quod fumi ex sacrificiis prodeuntis nebulas exhales; vel, quod typis ac figuris veluti nebulis cincta es. *Turris*, inquam, *nebulosa filiæ Sion* (sic enim legendum docent correcta biblia) id est, templum Ierosolymorum. *Vsque ad te veniet*, & veniet, inquam, primum, & antiquum illud Dauidis imperium, non in vmbra, sed in veritate. Christus in te ingredietur Regum summus. Vmbra enim imperij Christi, antiquum erat Dauidis imperium. Vnde illud Angeli ad Virginem; *Dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius*, &c. Respicit vaticinium tempus illud, quo Christus asello vectus singulari triumpho templum Ierosolymitanum introiuit, acclamante turba, vt est apud Marcum: *Osanna, benedictus qui venit in nomine Domini, benedictum quod venit regnum patris nostri Dauid, &c.* Hoc regnum dicitur à Michæa potestas prima, quæ venit vsque ad turrim gregis, id est, templum.

Adrichomius Card. Baron. Beda. Haymo.

7.

8.

Marc. 11.

Chaldæus turrim gregis, Christum interpretatur. Quod dixit propheta, *Et tu turris gregis nebulosa*, interpretatur ille: *Tu autem Christe Israelis, qui absconditus es.* Quasi dicat; *Tu Christe turris gregis*, id est, Israelis; *Nebulosa*, id est, abscondita, deinde adiungit. *Tibi venturum est regnum*, &c. Vt ex hac interpretatione colligitur, Christus est turris nebulosa, id est, ad nubes, imò ad cœlum vsque pertingens. *Venite* (aiunt Genes. 11. Babylonicæ turris architecti) *faciamus nobis ciuitatem, & turrim, cuius culmen pertingat ad cœlum.* At frustra. Turris; quæ è terra ad cœlum vsque pertingebat, Christus erat; iuxta illud: *Vsque ad cœlum attingebat stans in terra, &c.* Etenim Deus erat, homoque verus. Sed turris erat nebulosa alio sensu Chaldæi, hoc est, nebulis circũsepta & absc̃dita; *Posuit enim tenebras latibulum suum*, Psal. 17. Ignota Iudæis erat turris & altitudo, & fortitudo. Turris erat gregis: Quoniam quemadmodum milites excelsa, munitaque turris, ita gregem suum, id est, Christianos suos, Christus protegit, ac tuetur. Grex enim Christi, Christiani. Ad hanc turrim, id est, Christum, vt Chaldæus interpretatur, potestas venit prima, regnumque à prophetis prædictum, de quo supra iam diximus.

Christus turris nebulosa, id est, abscondita.

Sap. 18.

9.

Vt D. Hieronymus scribit Isaiæ cap. 32. duas turres Hebræi in Ierusalem fuisse arbitrati sunt; quarum vna, Ophel, id est, tenebræ, siue nubilum dicebatur, quod vsque ad nubes erigeret caput, altera Bachan, id est, probamentum, & firmitas, siue vt Symmachus vertit inquisitio, eo quod in cc templando culmine eius oculi fallerentur. His similis Christus, turris est, Bachan, quod probamentum sit fidei, in cuius culmine contemplando, Iudæorum falluntur oculi. Est turris Ophel, quia celsissimus est, & Deus absconditus. Quemadmodum atris nebulis tecta turris, minimè conspicitur; ita Christus natus in Bethlehem, minimè conspiciebatur. Mittit ergo

10. *Duæ turres Ierusalem.*

Deus

Deus ad pastores nuntios Angelos, vt latentem in præsepio turrim discussa ostendant nebula.

11. *Pastores vigilantes.*

Erant autem *pastores*, vt ait Euangelista Lucas, *vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum.* Vigilantes Græcè ἀγραυλοῦντες, id est, in agro pernoctantes. Theophylactus, ἀγραυλοῦντες, interpretatur, in agro canentes; Et Euthym. Verbo, inquit, ἀγραυλεῖν, quidam interpretantur ὃτι ἀγρῷ ἀυλεῖν, id est, in agro tibia canere, siue fistula vti. Custodientes vigilias noctis, Græcè φύλακας, id est, custodias noctis. Diuiditur enim nox in quatuor custodias, siue vigilias, quas pastores, ne quid grex detrimenti caperet, obseruabant. Nox erat illa eadem, in quam fœlicissimus Virginis partus incidit. O fœlices, fœlicis noctis vigilias, quibus Angelos, Angelorumque Dominum contigit cernere. Si Dominum natum cupis cernere, vigilias custodi super gregem tuum, hoc est, super cogitationes, verba, operaque tua.

12. *Quot fuerint pastores.* *Beda.*

Quod si quæras quot fuerint pastores, qui ad præsepe venerint? Respondeo ex Beda colligi, fuisse tres, quemadmodum & Magos, sic enim scribit in libro de locis Sanctis, cap. 8. Ad Orientem in turre gregis mille passus à Bethlehem ciuitate, segregata est Ecclesia, trium pastorum, diuinæ natiuitatis consciorum, monumenta continens. Hæc ille, & Haymo; Distat, ait, turris greges vno milliario à Bethlehem, in qua etiam hodie, trium pastorum corpora requiescunt. *Haymo.*

Ecce Angelus Domini stetit iuxta illos, & claritas Dei circumfulsit eos.

13. *Haymo.* *Quia Angelus pastoribus apparuerit.* *Matth. 11.* *Theophyl.*

Hunc Angelum fuisse Gabrielem putat Haymo. Concipiendum Christum Virgini, iam conceptum Ioseph nuntiauit, iam natum nuntiat pastoribus, humili hominum generi, simplici, atque innocenti, iuxta illud Christi: *Abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis*: Pastoribus (ait Theophyl.) apparet Angelus, propter simplicitatem, & innocentiam morum, & quod iustorum viam imitari videantur. Etenim prisci patriarchæ pastores erant, &c. Videlicet, humiliter natus Dominus humilibus non superbis indicatur. Ambr. serm. 9. pastores primi ante omnes homines, Saluatoris ortum, intimantibus Angelis cognouerunt. Angeli enim non regibus, non iudicibus, sed hominibus rusticanis, sæculi redemptionem prius annuntiarunt. Nec mirum, si Christi gratiam ante scire meruit innocentia, quam potestas: & prius cognoscere veritatem simplex rusticario, quam superba dominatio, &c. *D. Ambros.*

14. *Act. 12.* *Claritas Dei quid sit.* *Beda.*

Noluit Dominus natiuitatis suæ manifestationem morari; eadem, qua natus est nocte, nuntium ad pastores misit, nuntium, inquam, non terrenum, sed cœlestem, non è terrena aliqua curia, sed à cœlesti, nempe Angelum. Non enim terreni alicuius Regis sed cœlestis natiuitatem nuntiabat. Steterit ille iuxta pastores; *Et claritas* (ait Euangelista) *Dei circumfulsit illos.* Etenim nox erat, vt illam illuminaret, claritatem Angelus emisit. Similem in modum cum nocturno tempore Petro apparuit, legitur; *Angelus Domini astitit, & lumen refulsit in habitaculo.* Græcè claritas dicitur δόξα, id est, gloria Domini, videlicet, claritas quædam diuina, atque cœlestis. Dicitur etiam gloria, vel claritas Domini, quia indicabat hic splendor, diuinum nati Christi splendorem, quo nox illuminata est mundi. Vnde Beda, homil. 1. Cum, inquit, vera lux mundi nascebatur in mundo, dignum profecto fuit, vt præco natiuitatis illius, id est, Angelus, etiam corporales hominum visus nouitate cœlestis perfunderet lucis. Irem: Cum Christus mundum gloria nouæ natiuitatis illustrare dignatus est, decebat omnimodis, vt ipsam etiam in qua natus est regionem, claritas lucis nouæ compleret, &c. Et Bernard. serm. 4. Nox vt dies illuminata est, cum intempestæ noctis hora, pastores circumfulsit lux noua de cœlo. *D. Bernard.*

15. *D. Ambros.*

D. Ambr. ser. 16. Natiuitatis die solem putat nouo quodam fulsisse splendore, & ad ortum festinasse. Oriente, inquit, Saluatore, non solum humani generis salus, sed etiam solis ipsius claritas innouatur. Sicut ait Apostolus ad Eph. 1. *Vt per ipsum restauraret omnia, siue quæ in cœlis, siue quæ in terra sunt.* Si enim Sol obscuratur cum Christus patitur, necesse est illam splendidius solito lucere cum nascitur. Et si Iudæis mortem operantibus offundit tenebras, cur non Mariæ parturienti vitã exhibeat claritatem? Aut quare non credamus quod nascente Christo Sol ad obsequiũ lucidior aduenerit, cum Magos ad indiciũ clarior stella præcesserit. Et si stella per diem, alieni temporis officium ministrauit, cur non credamus, quod Sol quoq; nocturnis horis aliquãtulum aduentu maturiore decerpserit? Ex eo deniq; factum puto, vt nox decresceret, dum Sol festinus, ob dominicæ natiuitatis obsequium, ante lucem mundo prorulit, quàm nox cursum sui temporis consummaret. Quin potius ipsam noctem fuisse non dico, nec aliquid obscuritatis habuisse, in qua pastores vigilant, exultant Angeli, astra deseruiunt. Si Sol ad Iesu Nauę orationem defixus stetit in die, cur non ad Christi natiuitatem festinus promoueret in noctem? Hæc ille. 16. 17.

Nolite timere: ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum, &c.

Subita lux in medijs splendescens tenebris, Angelique conspectus pastoribus timorem incussit. Timorem Angelus pellit, gaudioque plenum nuntium profert. *Nolite*, inquit, *timere*, nulla timoris est ratio, magna gaudij. *Euangelizo enim vobis gaudium*, non quodlibet, sed *magnum*, nuntium affero lætissimum; lætissimum, inquam, omni populo, id est, Ecclesiæ populo Christi, nam Iudæorum omni populo lætissimum non fuit hoc nuntium, propter eorum perfidiam. Vnde Beda, Gaudium, inquit, quod erit omni populo; non omni populo Iudæorum; neque omni populo gentium, sed omni populo credentium. Haymo; Omni populo, subaudi, credenti. Theophylactus: Gaudium futurum omni populo, qui proprie populus Dei, non enim omnes Iudæi populus Dei, &c. 18. *Beda.* *Haymo.* *Theophyl.*

Nuntium autem hoc est; *Quia natus est vobis hodie Saluator; qui est Christus Dominus, in ciuitate Dauid*, Primò nuntiat Angelus, quis sit natus, tanti causa gaudij; *Saluator*, inquit, *natus est, qui est Christus*; id est, Messias; *Dominus*, id est, Deus. Nemo enim nisi Deus absolutè dicitur Dominus. Quid autem lætius, quam Saluatoris, quam optatissimi Messiæ, quam Domini natiuitas? Apertè pastores docet Angelus natum infantem esse Christum, id est, Messiam, populi Saluatorem. Deinde natiuitatis tempus indicat, *Natus* (inquit) *est hodie*; non dixit hac nocte, sed hoc die, naturalis enim dies noctem etiam complectitur. Præterea natiuitatis Christi noctem, diem vocat; quia post ortum solis dies est, ipse verò ortum Solem, id est, Christum nuntiabat. Vnde Beda: Quia habitantibus nobis in regione vmbræ mortis, lux orta est vitæ; aptè nuntius ortus eiusdem dicit; Natus est vobis hodie Saluator. Vt hoc quoque verbo admoniti, semper recordemur; quia nox præcessit antiquæ cæcitatis, dies autem appropinquauit æternæ salutis. Et ipsi *Abijciamus opera tenebrarum, & vt filij lucis ambulemus.* Sic ille. 19. *Beda.* 20.

Præter hæc locum natiuitatis ostendit; *In ciuitate* (ait) *Dauid*, id est, Bethlehem patria Dauidis, quæ propinqua erat. Sed quia non erat satis ciuitatem ostendere, peculiarem etiam locum indicat, videlicet præsepium, his verbis; *Hoc vobis signum, inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio.* Hinc non sine probabilitate colligit Card. Caietan. Præsepe illud fuisse notum pastoribus; vnicum, ac commune, & patens omnibus, & per antonomasiam præsepe appellatum. Alioqui si peculiare aliquod, & ignotum præsepe esset, alio signo indicari præsepe ipsum oportebat. Dixisseque Angelus: Inuenietis infantem in hoc vel illo loco, positum in præsepio. Videtur ergo spelunca illa, vel diuersorium, in quo Christus natus est, nomen habuisse præsepij, propter præsepium ibi collocatum, omnibusque commune. *Caietanus.* *Præsepium notum pastoribus.* 21.

Dici quoque potest, speluncam illam præsepij nomen non habuisse, sed hoc signum nuntiari infantis datum, quod in præsepio pannis inuolutus reperiretur; speluncam vero ab Angelo, vel Angelis, ostensam pastoribus. Appellauerat Angelus natum infantem Saluatorem,

Messiam, Dominum, quamobrem possent in animum inducere pastores, in ampla aliqua domo, satellitibus stipatum, nobilibusque viris cinctum, in aureo iacere lecto, 22. atque adeò non facilem sibi ad illum patere aditum. Ne igitur hoc existiment, natum Messiam, ait Angelus pannis esse involutum, & positum in præsepio, in quod facilis sit omnibus aditus.

Messiæ signū non opes sed paupertas, in primo aduentu.

Præterea Iudæi Messiam expectabant regio cultu regiaque potentia, & opulentia insignem. Hoc errore Angelus homines liberat, signum Messiæ, non opes, non sceptrum, non cultum regium, sed pannos & præsepe esse affirmat. Quasi dicat, quicumque Messiam quæritis, hoc vobis signum inueniendum propositum sit: *Inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio.* Non enim hic maiestatis est aduentus, sed humilitatis. Saluator est, ad seruandum venit, vt seruet, humilitate est opus, non maiestate. Aduenit extremo tempore ad iudicandum. Ille aduentus maiestatis erit non humilitatis.

23. *Et subitò facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis, &c.*

Gabrielis Archangeli, de Messia nato nuntium orbi datum, Angelorum multitudo festiuo hymno Dei laudes concelebrans excepit, ac confirmauit. Tantæ enim natiuitatis multos oportebat esse, è cœlo testes, ac celebratores. Dicitur autem Angelorum multitudo militia, vel exercitus cœlestis, Hebraicè צבא tseba, propterea quod instar militum, & innumerabiles sunt, & ordine per choros, veluti cohortes dispositi, & Deo imperatori obsequentissimè parent, & aduersus dæmones certant. Hinc Deus dicitur Dominus Deus Sabaoth, hoc est, exercituum. Angelicos spiritus (ait D. Gregor. Iob. 25.) Rectè Dei milites dicimus, quia decertare eos contra potestates aëreas non ignoramus, quæ tamen certamina non labore, sed imperio peragunt, &c.

Angelorum militia cœlestis.
D. Gregor.

24. Angelorum dux Christus ostenditur Ioanni, sequitur exercitus: *Ecce, inquit, equus albus & qui sedebat super eum vocabatur fidelis, & verax, & exercitus qui sunt in cœlo sequebantur eum in equis albis.* Non sunt pedites hi milites, sed equis vehuntur omnes, qua pictura Angelorum significatur velocitas, ac dignitas. Equorum verò candor, eximiam adumbrat puritatem, nullo enim vnquam peccato sunt contaminati.

Apoc. 19.

Genes. 32. *Iacob fuere obuiam Angeli, quos cum vidisset, dixit: Castra Dei sunt hæc.* Castra Dei sunt Angeli, qui Ecclesiam defendunt. Angelus hominis custos in circuitu illius veluti castrametatur, vnde illud: *Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* D. Hieron. sic vertit: *Circundat Angelus Domini in gyro timentes eum, & eruet eos.* Verti etiam potest, *Castrametabitur Angelus in circuitu timentium eum.* Verbum enim Hebræum, Chana, castrametari significat, vnde nomen Machanaim, id est, castra, quod Iacob loco imposuit, in quo Angelos vidit: *Fuerunt ei obuiam Angeli Dei, quos cum vidisset, ait, Castra Dei sunt hæc, & appellauit nomen loci illius, Mathanaim,* id est, castra.

Psalm. 33. 25.

Gloria in Altissimis Deo, &c.

Si cum natus est orbis, Deum laudarunt Angeli; par erat, vt cum natus est ex Virgine Deus homo, tanto maiori laude eum afficerent: quanto est mirabilius, atque excellentius opus, Dei hominis natiuitas, quam mundi creatio: *Quis demisit lapidem angularem eius,* id est, terræ; *cum me laudarent astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei?* Iubilabant omnes filij Dei, id est, Angeli, cùm natus est orbis; quidni iubilarent, cùm natus est conditor orbis, quidni iubilarent, cùm Deus lapidem angularem, ac fundamentalem Christum demittebat in fundamentum Ecclesiæ? Iubilabant quidem, & Deum magno cum iubilo laudabant, nosque ad eiusdem Domini laudes sua laude concitabant. Nobis datus, nobis natus est, non Angelis, si Angeli iubilant, quibus non est natus, quid nos facere oportet, quibus est datus? Gregorius Magnus Iob cap. 38. Angeli, inquit, vt nos ad laudem conditoris accenderent, orta per carnem luce clamarunt: *Gloria in excelsis Deo,* &c.

26. *Iob 38.*

Non esse autem natum Angelis Christum dicimus, quia vt illos redimeret non est ortus. Quod docet D. Greg. loco indicato; Angeli, inquit, electi, incarnationis mysterio redempti non sunt. Eodem loco, astra matutina Angelos, matutino mundi tempore conditos, astra verò vespertina homines, nouissimis diebus redemptos, ait significare. Tam verò matutina, quàm vespertina astra, Deum propter maximam illius largitatem laudibus extollere. Astra, inquit, matutina etiam cum vespertinis, Redemptoris potentiam laudant, dum electi Angeli, etiam cum redemptis in mundi fine hominibus, largitatem gratiæ supernæ glorificant, &c. In media sacrosanctæ illius noctis caligine, astra matutina clarissima, id est, Angeli effulserunt; Deumque ob admirandum diuinæ natiuitatis beneficium nouo hymno celebrarunt. Vespertina quoque astra, id est, sacerdotes, à matutinis astris, id est, Angelis doxologiam addiscentes, dum sacris operantur mysterijs, eandem diuinam extollunt maiestatem. 27. *Astra matutina Angeli, vespertina homines.* 28.

Quod verò ad doxologiam attinet, aduertendum est in codicibus Græcis, qui nunc extant, legi: ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία, hoc est, *in hominibus bona voluntas.* Hoc modo legunt Græci, Euthymius, Theophylactus, Clemens in constitutionibus, lib. 7. cap. 47. Eusebius, lib. 4. de demonstratione Euangelica, cap. 10. D. Epiphanius, hæresi 30. D. Gregorius Nazianzenus oratione 42. de paschate. Eodem modo legunt Syri. Continet autem Græcorum lectio membra tria, hoc modo; *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas:* Gloriam Deo optant Angeli, pacem terræ, hominibus bonam voluntatem, id est, beneplacitum, beneuolentiamque Dei. Nam εὐδοκία, beneplacitum significat, & bonam voluntatem. 29.

De doxologia, id est, cantico gloria in excelsis.
Lectio Græcorum.
Euthymius.
Theophyl.
Clemens
Eusebius.
D Epiphan.
Nazianz.

Quo loco legitur; *Etiam pater, quoniam sic placuit ante te,* Græcè dicitur οὕτως ἐγένετο εὐδοκία, id est, *ita factum est beneplacitum ante te.* Ecclesiasticus: *Quod beneplacitum est illi,* id est, Deo; *fides, & mansuetudo,* Græcè pro beneplacito, est, εὐδοκία, cap. etiam 2. 34. & 35. & Psalmo 140. *Oratio mea in beneplacitis eorum;* Græcè, εὐδοκίαις, Psal. 68. *tempus beneplaciti Deus,* Græcè, εὐδοκίας. Theodoretus in Commentarijs Psal. 5. εὐδοκίας (ait) sacræ literæ vocant bonam Dei voluntatem; eiusmodi est illud: *Benedixisti Domine terram tuam,* Græcè, εὐδόκησας, id est, bonas res voluisti, dilexisti. Psal. 5. hoc dicitur; *Scuto bonæ voluntatis tuæ,* Græcè, εὐδοκίας, *coronasti nos,* hoc est, tua bona voluntas, tuusque maximus amor, & dilectio in nos, est nobis scutum. Hæc Theodoretus. Ad Philippenses 1. Quidam propter bonam voluntatem Christum prædicant, Græcè εὐδοκίαν, Theophylactus ad Rom. 10. in illa Pauli verba *voluntas* (Græcè, εὐδοκία) *quidem cordis mei, & obsecratio ad Deum fit pro illis,* id est, Iudæis in salutem, εὐδοκίαν, interpretatur vehemens desiderium, eodem modo Chrysost. 30. *Quid sit εὐδοκία, & bona voluntas.*

Luc. 10.
Eccles. 1.
Psalm. 140.
Psalm. 68.
Theodoret.
Psalm. 5.
Theophyl.
Chrysost.

Euthymius Græcus Angelorum hymnum ita explanat: Laus in cœlis Deo, in terra pax, in hominibus beneplacitū patris, quod olim erat, hoc autem est, vt incarnaretur filius, ac saluaretur homo. Nunc enim cōpletum est, quod olim patri beneplacuit, siue quod definiuit, ac voluit. Theophylactus sic: Gloria Deo, dicunt Angeli, super terram autem nunc pax facta est, & cum prius natura humana inimica fuerit Deo, nunc ita conciliata est, vt & Deo adiuncta sit, & incarnatovnita. Aliter quoq; intelligitur pax ipse filius Dei. Et hominibus bona voluntas Dei, id est, Deo requies in illis hominibus. Et cui prius non beneplacitum erat in hominibus, nunc pro beneficijs, & refocillationibus, hominum habet opera, in quibus & quietem habet, &c. 31. *Euthymius.* *Theophyl.*

Noster interpres legit, εὐδοκίαι, casu secundo, quæ est lectio Diui Irenæi lib. 3. cap. 11. Hier. Aug. & Latinorum, eadem extat in biblijs correctis, atque adeò sequenda. Triplicem verò sensum probabilem cōtinet. Primus vulgatus, bonam voluntatem tribuit hominibus hoc pacto, *In terra pax hominibus,* qui bonam habent voluntatem, ita Augustinus interpretatur lib. 14. de ciuit. Dei cap. 8. & Hieron. Epistola 29. ad Theodoram: In cœlo, inquit, vbi non est peccatum, gloria est, & perpetua laus, & indefessa præconia, in terra autem vbi seditio, bella, atque discordiæ, pax imprecanda est: & pax non in omnibus, sed in ijs, qui bonæ voluntatis sunt, 32. *D. Irenæus.* *D Hieron.* *D. Augustin.* *Lectio Latinorum.* *Triplex sensus.* *D. Augustin.* *D. Hieron.* *Beda.*

sunt, &c. Item Beda Lucæ 2. Angeli cum pacem hominibus poscunt, exponunt, & quibus, videlicet, bonæ voluntatis, hoc est, eis qui suscipiunt natum Christum. Non Herodi, cæterisque antichristis, &c. Ita exponit etiam Lyranus, & cæteri interpretes Latini.

33. Secundus sensus bonam voluntatem ad Deum refert hoc modo: *In terra pax hominibus*, bonæ voluntatis diuinæ, vel beneplaciti diuini, id est, quos Deus amat, & gratos sibi habet. In hanc sententiã interpretatur Euthym. illud: *Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos*: Græcè, εὐδοκίας. Scutum bonæ voluntatis, appellari putat scutum gratum & placitum, ita homines bonæ voluntatis, intelligi possunt, homines Deo grati, ac placiti, in quibus Deus sibi complacuit per Christi incarnationem. Nam vbi habetur: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*, pro bene complacui, Græcè dicitur, εὐδόκησα. Matth. quoque decimo secundo, & Luc. 13.

Euthymius. *Psalm. 5.* *Matt. 17.*

34. Tertius sensus Bonam voluntatem cum pace copulati *In terra pax hominibus*, pax, inquam, bonæ voluntatis, id est, profecta non ex meritis hominum, sed ex beneplacito, & bona voluntate Dei. Nonnulli sic exponũt, hominibus pax bonæ voluntatis, id est, pax, quæ est bona voluntas Dei erga eos, quem in modum dicitur vrbs Romæ, id est, vrbs quæ est Roma, &: *Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos*; id est, scuto, quod est bona voluntas tua, in modum coronæ cinxisti nos.

Psalm. 5.

Secuti sunt Angeli morem salutandi Hebræorum; pacem enim imprecabantur in salutando Hebræi; Pax tibi, Pax vobis; Pax huic domui. Gloriam tribuunt Deo, pacem hominibus imprecantur. Significat autem pax omnimodam salutem; & prosperitatem, pax tibi, id est, salus tibi sit, bene habeas, prospere tibi omnia eueniant. Vnde illud

35. Dauidis: *Estne pax puero Absaloni?* hoc est, habetne bene? saluusne est, & incolumis? neque enim de pace loquitur, quæ bello repugnat; cum bellum, Absalon gereret, & quo loco legimus Latinè; *Deus respondebit prosperè Pharaoni*, Hebraicè habetur, *Deus respondebit pacem Pharaoni*.

2. Reg. 18. *Genes. 41.*

Sed cur Angeli gloriam in altissimis cœlis Deo cantant; non etiam in terra? Respondemus, Angelos gloriam canere Deo, tam in cœlo, quam in terra. Non enim verba illa significant; gloria Deo sit in altissimis cœlis tantum; sed gloria sit Deo in altissimis habitanti. Hæc autem gloria vbique, tam in cœlo, quam in terra vniuersa, propter

36. admirandum incarnationis natiuitatisque diuinæ mysterium, Deo tribuatur. Quod si quis velit Angelos gloriam in cœlo tantum Deo canere, dicat propterea id factum, quòd Deus, quamuis vbique sit, in cœlo tamen habitare dicatur.

Transeamus vsque Bethlehem, & videamus hoc verbum, quod factum est.

Angelorum ille exercitus è præsepio ad Pastores (vt est verisimile) venit, à Pastoribus in cœlum discessit. Est enim cœlum Angelorum domicilium. Pastores verò, post illorum discessum gaudio magno affecti, inuicem se ad petendum præsepe hortabantur. *Transeamus*, aiebant, *vsque Bethlehem, & videamus hoc verbum, quod factum est.* Beda in Lucam, de Verbo diuino hæc verba sic exponit; Verbum, quod semper erat, videamus quomodo pro nobis factum est; quod enim videre non poteramus, dum erat Verbum, videamus factum, quia caro est, &c. Haymo quoque, Verbum, inquit, filium Dei accipiamus, factum autem dicitur, hoc est, incarnatum, quoniam qui videri non poterat in diuinitatis magnificentia, humanatus est, quo videri posset. Amb. item: Vide quam signanter scriptura, singulorum libret momenta verborum: Festinant, inquit, pastores, Verbum videre. Etenim cum caro Domini videtur, Verbum videtur; quod est filius.

Beda. 37. *Haymo.* *D. Ambr.*

Quod sit Verbum factum. 38.

Verumtamen hoc loco Græcè non est nomen, λόγος, quo Verbum diuinum appellatur, sed ῥῆμα. Præterea, Verbum diuinum non potest absolutè dici factum, *Videamus*, aiunt, *hoc Verbum, quod factum est.* Sumitur ergo sensu literali verbum hoc loco, pro re gesta, siue nuntiata; quem in modum ait Angelus; *Non erit impossibile apud Deum omne verbum*, vt supra iam exposuimus, & ait Dauid, *Quod est Verbum, quod factum est, indica mihi*, hoc est, narra mihi, quid acciderit, rem gestam aperi. Ita hoc loco: Petamus Bethlehem, & videamus rem hanc miram, quæ facta est, quamque Dominus nobis per Angelum ostendit. Aliter: *Videamus hoc Verbum, quod factum est* nobis ab Angelo, hoc est, videamus hoc, quod Angelus nobis nuntiauit. Ita in sacris Scripturis legimus: *Verbum Domini quod factum est*, id est, quod dictum est ad Oseam, quod factum est ad Ioël, quod factum est ad Michæam, & Ezech. 7. & aliis locis: *Factus est sermo Domini ad me*: hoc est, dixit Dominus mihi.

Luc. 1. *2. Reg. 1.*

Et venerunt festinantes, &c. 39.

Videndi Messiam desiderium pedibus addebat alas. Itaque relictis gregibus, festinãtes venerunt pastores ad præsæpe; quod milliari vno à pascuis distabat. *Et inuenerunt Mariam, & Ioseph, & infantem positum in præsepio.* O fœlicem inuentionem! Fœlix dicitur qui margaritas reperit pretiosas, fœlix, qui aurum, & qui thesaurum inuenit. Quanto fœliciores hi pastores; qui pretiosissimas inuenerunt gemmas, *Mariam, & Ioseph*, thesaurum verò omnibus refertum opibus, *infantem positum in præsepio.* Hieron in ep. 27. Pastores, dum seruant oues, inuenerunt agnum Dei, puro & mundissimo vellere, quod in ariditate totius terræ cœlesti rore compluerit, &c. *Videntes ergo cognouerunt de Verbo, quod dictum erat illis de puero hoc*, hoc est, oculis ipsis intuiti id sunt, quod ab Angelo audierant de Messia, nempe natum esse in ciuitate Dauid Bethlehem, & in præsepio collocatum, pannisque inuolutum. Hoc externis cognouere oculis: at internis alia mirabilia, nempe illum Messiam esse Regem summum, Deiq; filium in tanta natum paupertate.

D. Hieron. 40.

Verbum Græcum, διεγνώρισαν, significat, & cognouerũt; & notum fecerunt, priorem significationem secutus est interpres. Pagninus vertit notificauerunt. Nota autem fecisse pastores quæ viderant, docet Euangelista, cum addit: *Et omnes, qui audierunt, mirati sunt, & de his, quæ dicta erant, à pastoribus ad seipsos.* Postquam enim ex præsepio reuersi sunt, multis natum esse Messiam, à se conspectum, ab Angelo nuntiatum, Angelorumque doxologia celebratum vulgarũt. Vnde simile vero est, post pastores multos alios ad præsæpe venisse. Cũ enim ex Euangelista perspectum sit, pastores quod viderant, multis nũtiasse, quis credat illos segnes adeò fuisse & incuriosos, vt omnibus expositum præsepe ad videndum Messiam non adierint? Sed non tanta in aliis fides, quanta pastoribus fuit. Forte alij cùm in tanta inopia natum viderent, Messiam esse non crediderunt.

Pastores quod viderãt, aliis aperuerunt. 41.

Præter pastores, alij in præsepium venerunt, quibus illi natum Messiam nuntiarunt.

Obseruat hoc loco Ambros. Pastores dignos fuisse magna fide, quod simplices assent, & audita fucare nescirent. Non vilis, inquit, persona pastorum, certè quo viliores ad prudentiam, eo pretiosiores ad fidem. Non gymnasia choris referta sapientium, sed plebem Dominus simplicem requisiuit, quæ phalerare audita, & fucare nescirent. Simplicitas enim quæritur, non ambitio desideratur.

D. Ambr. *Pastorum testimonium fidele.* 42.

Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.

Sanctissima illa testamenti noui arca, Virgo prudentissima, hæc omnia Testamenti noui verba imo pectore custodiebat. *Maria*, inquit, *conseruabat omnia verba hæc*, hoc est, omnes has res, de quibus hactenus scripsit, vel omnia verba pastorum, in corde suo. Possunt enim verba significare, vel verba pastorum: narrarunt enim Virgini quidquid illis acciderat, vel potius more Hebræo, res ab Euangelista descriptas, quas Virgo omnes in memoriæ Thesauro reponebat, ex quo postea depromptas D. Lucæ tradidit. Forsitan his verbis vult D. Lucas insinuare, vnde hæc, quæ modò literis mandat, acceperit. Quasi dicat, à Virgine hæc accepi, quæ scribo. Illa enim omnia conseruabat, *conferens in corde suo.* 43.

Participium autem, *conferens*, significat compatationem, hoc sensu, conseruabat verba hæc, id est, res has, quas videbat, & audiebat, *conferens*, id est, comparans in corde suo, cum

cum iis, quæ de Christo iam nouerat. Conferebat enim ea quæ cernebat summæ humilitatis cum ijs, quæ nouerat summæ maiestatis, stabulum cum cœlo, pannos cum illis
Psalm. 103. Haymo. prophetæ verbis: *Amictus lumine sicut vestimento*, præsepe cum throno Dei, animalia cum Seraphinis; Et (vt Haymo ait) ea quæ in se implera sciebat, cum oraculis propheratum comparabat. Et
Beda. Beda; Quia Virgo sanctas Scripturas legerat, &
44. sciebat prophetas; conferebat ea, quæ secum sunt acta de Domino, cum ijs, quæ nouerat à propheris scripta de Domino; comparabat quæ legerat, cum ijs, quæ audiebat; &
D. Ambr. videbat, &c. Et Ambr. Virgo, inquit, argumenta fidei conferebat in corde.

Et reuersi sunt Pastores, glorificantes & laudantes Deum, &c

Non longo tempore potuerunt pastores in diuersorio illo, cum Christo commorari, reuocabat enim illos gregis cura. Postquam ergo Christum venerati sunt, muneraque forsitan aliqua illi obtulere, & cum Virgine, ac Ioseph, de infante nato sunt colloquiti, ad pascua repedarunt. *Glorificantes* (ait Euangelista) *& laudantes Deum in*
45. *omnibus*, quæ audierant ab Angelis, à Virgine Deipara, & à Ioseph. *Et quæ viderant, sicut dictum est ad illos*, videlicet ab Angelo. Id enim viderant, quod ab Angelo dictum fuerat, nimirum infantem Messiam *pannis inuolutum*, & positum
Psalm. 47. in præsepio; iuxta illud. *Sicut audiuimus sic vidimus in ciuitate Dei nostri.* Reuersi sunt ex præsepio Angeli glorificantes & laudantes Deum, in omnibus, quæ viderant; gloriam in altissimis Deo decantantes. Imitati sunt illos pastores, reuertuntur ex eodem præsepio, Deum propter ea, quæ audierant, & viderant, summis laudibus concelebrantes. Qui præsepium inuisit, non potest non Deum gloria, ac prædicatione efferre: illius summam misericordiam laudare, amorem infinitum, ac benignitatem extollere. Hæc enim in præsepio illo maximè splendescunt.

CAPVT XX.

Morale.

1. VT Ambr. ait ser. 13. Natus est Dominus ita secretò, vt
D. Ambros. Secreto natus Christus, vt pluuia in vellus Gedeonicum decidit. ortum eius sæculum penitus ignoraret; quod Dauid testatus est, dicens; *Descendet sicut pluuia in vellus.* Quid enim
Psalm. 71. tam silenter & sine strepitu fit, quam cum imber in vellus lanæ infunditur? Hæc ille. Et quidem quemadmodum pluuia in vellus, ita Christus descendit in præsepe. Vbinam aulæ strepitus? Vbi satellitum tumultus? Vbi in natalitijs tanti Regis gratulationes? vbi cantus, & symphoniæ? Si-
2. lent in terris omnia. Silet terra; cui natus infans peregrinus est, atque ignotus, at non silebit cœlum, cui satis est cognitus. Siluerunt homines, non siluerunt Angeli, sed diuinas laudes æthere decantarunt; *Facta est* (inquit Euangelista) *cum Angelo multitudo cœlestis exercitus, laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altissimis Deo*, & admirabilem natiuitatem hominibus ipsi nuntiarunt. *Ecce euangelizo vobis* (ait Angelus) *gaudium magnum, quia natus est vobis hodie Saluator*, &c. Tantum enim mysterium, vt cum Ambr. dicam libr. 2. in Luc. non hominis fuit, sed Angeli ore promendum; tantæ natiuitatis nuntium, non è terra hominem quempiam, sed è cœlo Angelum esse decuit.

3. Verum hic stupescit animus, è cœlo natum Regem Messiam annuntiaturus Angelus mittitur, ad quosnam mittitur? Videlicet, ad Cæsarem Augustum, à quo exiit edictum, vt describeretur vniuersus orbis, ad Cyrinum præsidem, sub quo facta est hæc descriptio prima; ad Herodem Iudæorum Regem, ad sacerdotem summum, ad homines aliquos opibus & nobilitate præcellentes? Minimè gentium. Ad pastores mittitur, humile hominum genus, & pectoris candidi. *Infirma enim mundi elegit Deus* (vt Paulus ait 1. Cor. 1.) *vt confundat*, id est, pudore afficiat, *fortia*. Doctos
Theodoret. Simplicibus & humilibus nuntiatur Christus. per indoctos (vt ait Theodoret. hoc loco) per pauperes diuites vicit, per piscatores piscatus est orbem. Et Christus Dominus Matth. 11. *Abscondisti*, inquit, *pater, hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.*

4. Porta, qua ad diuinam ingredimur scientiam, humilitas est, vt Magnus Gregor. docet in Comment. 1. Reg. cap. 9. ad illa verba; *Accessit Saul ad Samuelem, in medio portæ*: Electi, inquit, quia ad spiritualem scientiam per humilitatem veniunt, ad audiendos prædicatores, quasi per portam vadunt. Electus etiam prædicator, quia spiritalia humiliter docet, Samuel Saul in eadem porta occurrit; Item; diuini verbi cognitio superbis absconditur, humilibus reuelatur, paruulis Deus gratiam dat, vt bona æterna ipso reuelante cognoscant. Et Iob 34. *Lumen intelligentiæ humilitas aperit, superbia abscondit.* Nam secretum quoddam pietatis est, & tanto minus ad illud animus peruenit, quanto magis intumescit, quia eo ipso foras repellitur, quo insanius inflatur. Hæc ille. Magnum itaque pietatis sacramentum, humilibus indicatur pastoribus; Herodi, inflatisque Phatisæis absconditur. *Pauperes*, vt ait Christus Matth. 11. *euangelizantur*, hoc est, bonum nuntium accipiunt, illis enim Angelus ait, *Euangelizo vobis gaudium magnum*, Angelus euangelizat, pastores pauperes euangelizantur.

D. Gregor. Humilitas porta, per quam ad scientiam ingredimur diuinam.

Lumen intelligentiæ humilitas aperit.

5. Secundo, Siluit terra, cœlum non siluit, sed angelica doxologia Christi natalitia celebrauit, & in tanta rerum inopia, natum Messiam, Deumque esse ostendit. Permiscuit enim Christus, vt ait D. Thom. 3. p. q. 28. art. 2. ad 2. mira humilibus. Hinc illud D. Maximi hom. 2. de natiuitate; Fœmineo sexu se concipi Christus patitur, sed hanc humilitatem nascendi, virginalis matris sublimat integritas, & quamuis natus, fœmineo vt infans lacte pascatur: tamen vt rerum potens, virgineis nutritur vberibus. Vilissimis circundatur pannis, sed hi panni noua stella radiante muneruntur à Magis, & exultantibus Angelis honorantur. D. etiam Ambr. in Luc. 2. Ex vtero, inquit, Christus funditur, sed coruscat è cœlo, terreno in diuersorio iacet, sed cœlesti lumine fulget, nupta peperit, sed Virgo concepit, nupta concepit, sed Virgo generauit. Quod si ætas carnis ignara operis fuit, profecto Deus erat, qui diuinitatis operibus exercebat carnis ætatem.

D. Thom.

Christus mira permiscuit humilibus.

Imæ summæ sociauit.

6. *D. Maxim. D. Ambr.*

Diuus Bernard. ser. 1. de circuncis. Christus ab ipso suæ natiuitatis exordio, diuinis humana sociat, ima summis. Nascitur ex muliere, sed cui fecunditatis fructus sic accedat, vt non decidat flos virginitatis. Pannis inuoluitur, sed panni ipsi angelicis laudibus honorantur: absconditur in præsepio, sed proditur radiante stella de cœlo. Sic & circuncisio veritatem susceptæ probat humanitatis, & nomen, quod est super omne nomen, gloriam indicat maiestatis, &c. Adde August. cuius hæc est præclara sententia
D. August. epist. 3. Ita mediator apparuit, vt in vnitate personæ copulans vtramque naturam, & solita sublimaret insolitis, & insolita solitis temperaret. Et l. 1. de symbolo c. 3. Natiuitas Christi humilis, & excelsa; humilis, quia homo natus est ex hominibus; excelsa, quia de Virgine, & li. 2. de symbolo c. 5. Sic voluit nasci excelsus humilis, vt in ipsa humilitate ostenderet maiestatem.

D. Bernard.

7. Documentum hinc sumant viri nobilitate, opibus, dignitate, litteriue, præstantes. Mira permisceant humilibus, humilitatem cum mira nobilitate, miris opibus, mira dignitate, miraque sapientia coniungant. Vt mira euadat, omnique laude prædicanda permixtio, quam suadet August. ser. 213. de temp. his verbis; In summo honore summa tibi sit humilitas: honoris laus est humilitatis virtus. Vis Regem videre regiam dignitatem cum humilitate mirabiliter permiscentem? Intuere Dauidem Regem ephod indutum lineo, coram antiqua illa testamenti arca totis viribus saltantem 2. Reg. 6. *Saltabat totis viribus ante Dominum.* Non tam illustris auri est cum purpura, quâ cuiuslibet celsitudinis, aut dignitatis, cum humilitate permixtio, vnde illud Greg. in fine lib. 27. Moral. Ego Dauidem plus saltantem stupeo, quam pugnantem.

8. *D. August. Humilitas permiscenda honoribus.*

Tertio, Cœlestem ducem cœlestis indicauit militia: *Et enim Rex Israel* (vt dicitur) *mutauit habitum suum, & ingressus est bellum.* Eundem in modum Rex Messias mutauit habitum; ingressus aduersus tartareos hostes prœlium, exuit maiestatem, induit humilitatem. Vel potius (vt ait S. Hilarius Arelat. Homil. 2.) venit in mundum non deposita, sed deposita maiestate. Et vt ait Diuus Leo serm. 2. Seruilem formam obumbrata maiestatis suæ dignitate susceptit. Si regali purpura indutus videatur rex, ab omnibus Rex cognoscitur,

9. *3. Reg. 22. Rex Israel Christus mutato habitu prælium est ingressus. Hilarius Arelat. D. Leo.*

cognoscitur, si verò vili veste regiam velet dignitatem, ignotus erit. Si Christus regali amictus veste in bellum venisset, *amictus lumine sicut vestimento*, vt est in Psalm. hostibus fuisset cognitus. Iam vero aduersus illum consistere ausus fuisset nemo: Quis enim aduersus tantum ducem consistere auderet? Vt igitur hostibus esset ignotus, mutauit Rex Israel habitum, præsepio, paleis, stabulo, pannis, fame, siti, paupertate, texit diuinitatem.

Psalm. 103.

10.

Verumtamen, cùm habitum mutat Rex, suorum militum cognitionem non mutat. Non cognoscitur ab externis, cognoscitur à suis. Ita Dominus cum mutauit habitum, suorum militum cognitionem non mutauit, ignotus erat hominibus, non erat ignotus Angelis. *Natus*, inquiunt, *est vobis hodie Saluator, qui est Christus*, id est, Messias *Dominus*. Nónne vides quam bene militiæ cœlesti dux sit notus? Saluatorem esse nouit, Messiam, Dominum & Deum. Neque verò illius paupertatem erubescit, sed prædicat, *hoc vobis signum*, ait, *inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio.*

11.

O milites fortissimi, ac nobilissimi, nónne vos pudet præsepij, stabuli, paupertatis? Sic sunt fortes hi milites, & nobiles, vt sint etiam prudentes. Ecquem prudentem militem pudeat armorum sui ducis? hæc ad debellandum hostem, ducis sapientissimi arma sunt; hæc ad transfigendam immanem feram summi venatoris sunt venabula. Vnde Pantaleon diaconus in oratione de luminibus, quæ extat tom. 7. bibliothecæ patrum. Regum, inquit, est Christus secutus consuetudinem, qui dum prædæ insidiantur, depositâ regia maiestate, militari se habitu amiciùt. Sic Christus ad venandum Satanam accedens, & ad conflictum feram incitans, abscondita diuinitate sua, quæ à congressu bestiam deterreret, infirmam ostendit humanitatis naturam. Et D. Leo ser. 1. de natiuitate, Omnipotens Dominus cum sæuissimo hoste, non in sua maiestate, sed in nostra congreditur humilitate.

Non est congressus Christus cũ hoste in sua maiestate, sed in nostra humilitate.

D. Leo.

12.

Duces imbecilles mollia duris, imbecillia fortibus armant, mollem carnem duro ferro, imbecille corpus fortibus armis induunt. Dux verò fortissimus Christus dura mollibus, fortia imbecillibus induit, diuinitatis fortitudinem mollissima carne, imbecilloque corpore armauit. *Verbum* (ait Ioannes) *caro factum est*: quasi dicat; Prælium ingressurus Dei filius, molli carne se armauit. *Infirma mundi elegit*, quod dixit Paulus, *vt confundat fortia*, carnem elegit, præsepe, paleas, stabulum, pannos, vulnera, mortem; quid ijs infirmius? quid imbecillius? Sed vide quid Paulus adjiciat: *Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus*, fortius quoq; est omnibus tartareis hostibus. Non fuit opus Christo hasta, & gladio, satis fuere ad superandos hostes, pro hasta, & gladio, palea. Non fuit opus clypeo, satis fuit præsepium, non fuit opus thorace, satis fuere panni. Cur ita? quia quod infirmum est Dei, fortius est peccato, morte, diabolo, omnibusque creaturis.

Christus armauit fortitudinem imbecillitate.

Ioan. 1.

1. Cor. 1.

13.

Hinc illud Augustini dictum præclarè Psalmo 54. Domuit orbem non ferro, sed ligno. Quid vilius, quid imbecillius asini mandibula? Attamen fortissimus olim *Samson*, *asini mandibula mille occidit Philistæos*, abiectissimo scilicet telo. Fortis hoc viri est, vili atque obtuso telo hostes prosternere. Non Saulis galea rectus, non lorica indutus, non gladio accinctus, sed pastorali indumento amictus, baculo, peraque armatus, immanem Gigantem Dauid prostrauit. Videlicet, veri Dauidis de tartareo Gigante victoriam adumbrabat, non fulgentibus armis, sed humilitate, crucisq; ligno reportatam.

Iudic. 15. Fortis viri est vili telo & obtuso hostes superare.

14.

1. Reg. 17.

Sed dices, si cœlestis hæc militia virtus est ducis, cur iisdem armis non induitur? dux humanitate est indutus, præsepio, paleis, paupertate aduersus hostes pugnat, milites Angeli sunt, humana carent natura, neque eadem ferunt arma. Responsum hoc esto. Bellum quo fugati, victique hostes sunt, mors, peccatum, & Satanas, solus dux Christus, nullo militum ferente opem, confecit, iuxta illud: *Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum, calcaui eos in furore meo*, &c. Non ergo opus militum armis, hoc est Angelorum incarnatione, præsepio, paupertate, sanguine, satis superque fuit sanguis effusus ducis. Immo hic solus diuinæ iustitiæ satis esse potuit. Non eas habent Angeli omnes, etsi fortissimi, vires, vt vllis armis peccatum possint vincere, iustitiæque diuinæ perfectè debitum soluere. Quid igitur mirum, si solus dux armis sumit, cùm solus dux hostes immanes possit vincere?

Christus dux absque vllo militie bellũ effecit maximum.

Isaiæ 36.

15.

Quartò. Interim dum in prælium dux ingreditur, gloriam, & pacem triumpho partam canunt milites: *Gloria*, inquiunt, *in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Magnam Deo gloriam diuini Verbi attulit, incarnatio, hominumque redemptio. Vnde Bernardus ser. 3. de circumcisione; Quæ, inquit, maior Deo gloria, quam tanta dignatio, & tanta benignitas: *Ecce ego* (ait Dominus) *facio nouã, & nunc orientur, vtiq; cognoscetis ea. Ponam in deserto viam, & in inuio flumina. Glorificabit me bestia agri, dracones & struthiones, quia dedi in deserto aquas, flumina in inuio, vt darem potum populo meo, electo meo. Populum istum formaui mihi, laudem meam narrabit*, &c. Noua fecit Dominus, cum per Verbi nouam incarnationem mundum renouauit. In deserto aquas, & in inuio flumina effudit, cùm aquas dulcissimas præbuit de fontibus Saluatoris. Posuit in deserto viam, cum Christi exemplum cunctis mortalibus proposuit, quod sequerentur. Ideò glorificauit illum, non Seraphini solum, Cherubini, reliquique Angelised bestiæ quoque agri, dracones & struthiones, gloriam in altissimis canunt. Etenim, vt Hieronymus exponit, bestiæ, draconesque, gentes significant, à cultu olim Dei abhorrentes; & per Christi incarnationem condocefactas. Tunc (ait Hieronymus) quod nunquam factum est, fiet, vt omnes bestiæ, & dracones; & struthiones, qui in solitudine gentium morabantur, & idololatriæ sanguine, morumque feritate, bestiarum similes erant, glorificent me, atque collaudent.

D. Bernard. Isaiæ 43. Incarnatio Verbi gloriã Deo attulit magnam.

16.

Dracones, struthiones & bestiæ, id est, ethnici Deo gloriam canunt ad Christum conuersi.

D. Hieron.

17.

Populum ex gentibus nouum formauit sibi Deus, laudem ipsius, tum ob cætera, tum vel maximè ob incarnationis, & redemptionis nouum beneficium, perpetuo enarrat: & vt inclytus pastor monet, virtutes eius celebrat. *Vos*, inquit, *genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuntietis*, Græcè ἀρετὰς, eius, *qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum.* Deus populum Christianum, populum sibi formatum appellauit; Petrus secutus 70. appellat *populum acquisitionis*, id est populum acquisitum & in libertatem vendicatum, per Christi incarnationem, ad enarrandas virtutes Dei, misericordiam, amorem, veritatem.

1. Pet. 2.

18.

Septuaginta interpretes verba illa Dei iam citata sic vertunt: *Benedicent me bestiæ agri, sirenes, & filiæ struthionum, quia dedi in deserto aquam, & flumina in inaquoso, vt bibere faciam genus meum electum, populum meum, quem acquisiui, vt virtutes meas narret.* Ad hanc laudem hortatur diuinus Psalmographus: *Laudate*, inquit, *Dominum* non Iudæi solum, sed *omnes gentes, laudate eum omnes populi*, hoc est, quod apud Isaiam dicitur, *glorificabit me bestia agri*, non iam bestia, sed mutata vita Angelus. *Quoniam confirmata est super nos misericordia eius, & veritas Domini manet in æternum.* Hebraicè Gabar גבר, id est, roborata est, firma & fortis facta est super nos misericordia eius, quos in brachio extento ex peccati faucibus liberauit, & *populum acquisitionis* fecit, vt cum Petro dicam: *Et veritas Domini*, quæ in præstandis promissis cernitur, *manet in æternum.* Est enim Deus fidelissimus, promissa semper exoluens. Euthymius veritatem ita intellexit, vt vmbræ legis opponarur; Veritas, inquit, Euangelij manet in æternum. Nam quæ in lege scripta sunt, non veritatem, sed vmbram continebant veritatis; aduenientе autem Euangelica veritate, vmbra illa legis cessauit, non secus atque adumbratio aliqua picturæ extinguitur, quando veri colores super eam immittuntur. Hæc ille.

Psalm. 116.

19.

Lex vetus vt vmbra desijt.

20.

In versione 70. interpretum sirenes dicuntur Deum laudibus prædicaturæ: *Benedicent me bestiæ agri, sirenes*, &c. Sirenum verò nomine Procopius in comment. Isaiæ, externæ doctrinæ professores significari ait, sermonis facundia & lepore præditos, qui Deum amplexi sunt. O quam multæ sirenes, quamq; dulciloquæ gloriam in altissimis Deo canunt, mille poëtæ carminibus dulcissonis, mille oratores artificiosa verborum cõstructione, diuinas laudes suauissime decantarunt, hodieque decantant. Sirenes dulciloquæ fuere; quæ suauissimo cantu Dei gloriam celebrarunt. Cypr. Ambr. Hier. Aug. milleq; alij, qui facundiam, discendique leporem.

Sirenes Dei laudes celebrant.

21. leporem, non vanis caducisque rebus impenderunt, sed ad
Alia sirenes in scopulis naues trahunt. diuina encomia prædicanda, scripturasque diuinas explanandas contulerunt. Has sirenes patentibus audiamus auribus, nullum ab illis periculum imminet, imò vtilitas maxima, animique iucunditas reportatur.

Alias nos sirenes caueamus, videlicet hæreticos, forte aliqui sunt, quibus suauiloquentiæ quidpiam sit tribuendum. Quod totum, quantumcunque id est, ad spurcam hæresim stabiliendam adhibentes, sub dulci sermone venenū morriferum audientibus legentibusque propinant. Sunt etiam sirenes aliæ, poëtæ scilicet quidam, vel etiam oratores, qui obscœna condunt opera, poëtisque suæ, vel orationis numeris solutæ suauitate, auditores, lectoresque in scopulos non fabulosè, vt fabulosæ olim sirenes, sed verè impellunt. Hic Vlysse est opus, hoc est sapientia, quæ non cera,
22. sed tartarei supplicij horrore, vel Dei Opt. Max. amore, aures obturet. Sirenes, caue fallaces, hæreticos scriptores, vel concionatores, quantumuis tibi eloquentes videantur, obscœnos quoque poëtas, omni contentione, velis remisque, vt aiunt, fuge. Si sirenis habes aliquid, quicquid habes, suauiloquentiam, rerum cognitionem, ingenium, excogitandi vim, linguam, calamum, in diuinis laudibus celebrandis, in diuinis rebus tractādis insume, cœlestes imitare sirenas, id est, Angelos gloriam Deo in altissimis conclamantes.

Pax bona voluntatis Dei. Pacem quoque hominibus bonæ voluntatis prædicant, pacem, inquam, bonæ voluntatis, hoc est, iuxta tertium sensum à beneplacito, & bona Dei voluntate amoreque profectam. Etenim nisi Deus amasset, nisi bona homines voluntate prosecutus fuisset, inter cœlum, terramque bellum perpetuum permansisset. Nulla hominum erant merita,
23. quæ pacem hanc possent conciliare, imo scelera multa, quę belli flammam, veluti oleum camino additum, incenderet. Bona Dei voluntas & amor opem tulit, Dei εὐδοκία, id est, beneplacitum, pacem attulit. Sic enim Deo placuit, vt per nuptias bonæ voluntatis, bellum malæ voluntatis extingueretur, paxque & fœdus nouum conficeretur.

Diuinis celebratis nuptiis bellum extinctum. Si fortè inter duo regna bellum exarsit, regiis nuptiis celebratis, veluti infusa aqua restinguitur, paxq; redit aurea. Similem in modum, inter homines Deumq; teterrimi serpentis fraude bellum concitatum est, diuinis vero Verbi cum humanitate nuptiis compressum. De quibus nuptiis
D. Augustī. Aug. in orat. contra Iudæos, Paganos, & Arianos, cap. 10. In
24. vtero, inquit, Virginali spiritales nuptiæ celebratæ sunt, Deus coniunctus est carni, & caro adhæsit Deo; hinc procedens vt sponsus de thalamo suo, ad cuius nuptias, commota vniuersa exultare visa est creatura. Namque Angelorum chorus, ex his nuptiis pacem designat hominibus bonæ voluntatis, quia qui erat Dei filius, factus est hominibus filius, &c.

Ionæ 1. Sæua olim in mari tempestas est excitata, vt legitur, nec aliter quàm Iona in pelagus sponte proiecto, tranquillata. Sæua item in mundo tempestas est exorta, neque aliter, quàm vero Iona Christo, pro sua bona voluntate, in fluctus
D. Maximus. immisso, sedata. Vt enim ait sanctus Maxim. ho. 2. de natiu. Christum in has sæculi procellas vterus materuus effudit, nimirum vt Ionam alterum, effudit maternus vterus, effuditq; maximè illius erga homines bona voluntas.

25. Venit olim (vt dicitur) Samuel in Bethlehem, & admirati sunt seniores ciuitatis occurrentes ei, dixerūtque: *Pacificusne est ingressus tuus? & ait; pacificus, ad immolandum Domino veni, sanctificamini, & venite mecum.* Similem in modum, venit in
1. Reg. 16. Bethlehem, quod multo admirabilius est, Dei filius. Si rapti in admirationem rogemus, pacificusne est ingressus tuus, ô præpotens Deus? venisne vt de scelcribus pœnas sumas? venis, vt quemadmodum Adamum ex Paradiso, ita eius filios ex orbe terrarum ob flagitia execranda, expellas? venis vt quemadmodum Sodomæ incolas sulphure atque igne, ita nos horribili aliquo incendio absumas? Pro infante
26. respōdent Angeli, quod olim Samuel respondit: *In terra pax hominibus bonæ voluntatis*, quasi dicant, pacificus est Dei in orbem ingressus. Id quod testātur infantia, præsepium, panni, stabulum. Non venit vt perdat, sed vt seruet, non vt occidat, sed vt vitam tribuat, non vt pœnas sumat, sed vt præmia donet; non vt ex orbe terrarum quemquam expellat, sed vt in orbem cœlorum introducat, non vt sulphureo igne incendat, sed vt amoris incendio inflammet; non vt bellum inferat, sed vt pacem afferat. Ad immolandum Domino venit, non vitulos, aut hircos, aut oues, sed semetipsum agnum immaculatum. Sanctificamini ergo & venite cum eo, expiate scelera, sanctimoniam sectamini, Deum vestrū bonæ voluntatis sequimini homines bonæ voluntatis.

27. *Eramus natura filij iræ* (ait Paulus) sed iam nunc per Chri- *Ephes. 2.*
sti incarnationem homines sumus bonæ voluntatis, hoc est (vt secundo sensu supra exponebamus) beneuolentiæ, ac diuini amoris. Rachel filium, Bononi, id est, filium doloris; Iacob Benjamin, id est, filium dexteræ, nominauit. Nos quoque matres filios gignunt iræ, filios doloris, at immensa Dei bonitas filios efficit dexteræ, & bonæ voluntatis suæ, atque amoris. Nonne ex Spiritu sancto & aqua renascimur, iuxta illud: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu* *Genes. 35.*
sancto, non potest introire in regnum Dei? Ergo ex amore renascimur; Spiritus enim Sanctus amor est. Christus quidem filius est naturalis; præ omnibus dilectus in illo sibi benè complacuit pater, vnde vox illa, quæ in monte sancto mirabiliter intonuit: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene* *Ioan. 3.*
complacui. Nos filij sumus adoptati, in quibus etiam patri 28.
per Christum complacuit, ideoque meritò homines appellamur, εὐδοκίαι, id est, bonæ voluntatis, siue beneplaciti patri. Nullis enim meritis, sed bona Dei voluntate, cœlestem hanc natiuitatem adepti sumus. *Voluntarie genuit nos* *Matth. 17.*
(ait Iacobus) *verbo veritatis.* *Filij bonæ voluntatis Dei sumus & amoris.*

Bonæ voluntatis, hoc est, beneuolentiæ Dei, respondeat *Iacobi 1.*
bona voluntas nostra vt vtroque sensu supra explicato, id est, primo, & secundo, homines simus bonæ voluntatis, tum ob bonam voluntatem Dei, tum ob bonam voluntatem nostram. Est autem voluntas bona hominis, quæ voluntatem prauam hominis frangit, voluntatem Dei sanctissimam perficit. Quod faciendum docet D. Petrus his 29.
verbis: *Qui passus est in carne, desist à peccatis, vt iam non desi-* *1. Petr. 4.*
derijs hominum, sed voluntati Dei, quod reliquum est in carne, viuat *Voluntas Dei fœcunda.*
temporis. Passum in carne eum dicit, qui Christi vestigiis inhærens, carnem cruci suffigit, huiusmodi vir mortuus viuit, viuit, inquam, non quidem desideriis, & prauæ hominis voluntati, hanc enim frenat, ac cohibet, sed Dei voluntati.

O beatam mortem, ô beatam vitam. Mors beata est, propriæ voluntati desideriisque noxiis mori; vita beata est, diuinæ voluntati, quod reliquum est in carne vitæ viuere. Qui diuinæ vixerit voluntati, hic homo erit bonæ voluntatis, qualis ille erat, de quo ait Dominus: *Inueni Dauid fi-* *Act. 13.*
lium Iesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates 30.
meas. Angeli omnes sunt bonæ voluntatis, dæmones omnes malæ, homines partim sunt bonæ, partim malæ. Nec Angeli bonam, nec dæmones malam voluntatem mutare possunt; in mala voluntate obstinati dæmones sunt, in bona confirmati Angeli. Homines ab hac in illam transire queunt. Precemur semper Deum; *Fiat voluntas tua sicut in* *cœlo, & in terra*, fiat voluntas tua sicut in Angelis, ita in hominibus, vt Angeli bonæ voluntatis sunt, ita & homines sint bonæ voluntatis.

Donum magnum bonæ voluntatis Dei est bona voluntas hominis. Paulus: *Non vt in præsentia*, inquit, *mea tātum, sed* *Philip. 2.*
multo magis nunc in absentia mea, cum metu & tremore vestram *salutem operamini. Deus est enim, qui operatur in vobis & velle &* *perficere, pro bona voluntate.* Petit Paulus à Philippensibus, vt salutē operentur suam, non vt in præsentia illius tantū, sed 31.
multo magis in absentia, sunt enim quidā ὀφθαλμοδουλοι, id est, oculis seruientes, qui in præsentia tantum eorum, quos verentur, rectè agunt, vbi terga illi vertunt, vertunt etiam mores. Ideo Paulus: Operamini, ait, salutem etiam in absentia mea, & multo magis in absētia, quia si absum ego, non abest Deus, si metū verebamini cōspectum, Dei cōspectu formidate, cū metu & tremore coram oculis illius salutem vestram operamini. Etsi auxilio meo & exhortationibus careatis, non caretis auxilio Dei, *Deus est enim*, qui adest vobis, qui intuetur vos, qui vobis opem affert, *qui operatur in vobis & velle*, id est, ipsam bonam voluntatem, *& perficere*, hoc est, bonæ voluntatis bonum opus. Nam ea demum bona voluntas est, quæ intra pectus se non continet, sed ad opus bonum perficiendum foras prodit. 32.

Caiet.

Caietanus Cardinal. rectè etiam metum, & tremorem alio refert, hoc pacto; *Cum metu, & tremore salutem operamini*, timentes videlicet, ne culpa vestra Deus auxilium, si non sufficiens, certè superabundans subtrahat. Propterea siquidem (ait Cardinalis) timendum, ac tremendum est, ne subtrahat Deus operationem suam, qua in vobis operatur, &c. Est ergo bona voluntas hominis, donum bonæ voluntatis Dei. Quocirca adiungit Paulus: *Operatur in vobis, & velle, & perficere, pro bona voluntate*, videlicet sua. Græcè, ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας, Biblia regia. Pro beneuolentia.

Cum tremore salutem operemur.

Itaque hominibus bonæ voluntatis, pacem Christo nato Angeli imprecantur, in huiusmodi enim hominibus, sub tanti Regis vmbra pax floret, maximè spiritalis. *Ecce in iustitia regnabit Rex*, scilicet Christus, *& principes*, id est Apostoli, *& pontifex in iudicio præerunt. Et erit vir sicut qui abscondit à vento, & cœlat se à tempestate.* Id est, Christo obsequentes, pace, & tranquillitate fruentur, nec mundi tempestatibus iactabuntur, nec ventorum ac vanitatum turbine concutientur. Hieronym. Quicumque sub Christi vmbraculo fuerit, sic tutus erit in tribulationibus, & angustijs, & in mundi istius tempestate, quomodo qui ventum, & turbinem fugiens, se tuto abscondit loco, &c.

Isaiæ 32. Pax hominibus bonæ voluntatis.

D. Hier.

Et infra; *Erit* (ait Isaias) *opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silentium, & securitas, vsque in sempiternum, & sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta*, hoc est, opus & effectus iustitiæ, id est sanctimoniæ, erit pax. Et cultus iustitiæ erit silentium, cultus ipse iustitiæ Christianæ, silentium, & quietem pariet, & pacis securitatem, vsque in sempiternum. Et sedebit populus Christi, qui mundi tumultus fugerit, & Christum sequi volet, in pulchritudine pacis, tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta.

Isai. 32.

In Ecclesia est vera pax

Septuaginta sic vertunt, *Erunt opera iustitiæ pax, & obtinebit iustitia requiem, & confidentes vsque in seculum* (scilicet erunt) *& habitabit populus eius in ciuitate pacis, & inhabitabit confidenter, & requiescent cum diuitijs.* Ciuitatem pacis ex sententia D. Hier. appellant Ecclesiam, quæ est ciuitas pacis. Populus Christi in ciuitate pacis habitat, in Ierusalem habitat, quam visionem pacis interpretantur, in arca Noë, imo Christi habitat. Noë autem quietem significat. In arca Noë etsi omnis generis erant animantia, pax tamen erat, non animantium pugna. Videant ergo, qui in ciuitate pacis, qui in Ierusalem, & in arca veri Noë pacifici, viuunt, ne odijs, inimicitijs, cupiditatibusque effrenatis, pacem hanc perturbent.

Pax est hominibus bonæ voluntatis, hominibus vero malæ voluntatis, & effrenatæ cupiditatis, perturbatio magna, vt enim ait Ambros. in poster. apologia Dauidis, magnam faciunt tempestatem multitudines cupiditatum, quæ, veluti in quodam freto corporis nauigantem animum hinc atque inde perturbant.

Pax pulchra & opulenta odium deforme, & paupertinum.

Homines bonæ voluntatis in pulchritudine pacis quieti sedent, homines malæ voluntatis in deformitate odij inquieti vagantur. Pulcherrima pax est, ideo dicitur: *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis*, turpissimum est odium, & deformis rixa. Opulenta pax est, vnde eodem capite illud; Sedebit populus in requie opulenta, odium paupertinum. Pax pulchram familiam, pulchram reddit ciuitatem, pulchra enim familia, pulchra est ciuitas, in qua pax pulchra floret. Odium familiam, odium ciuitatem, odium rempublicã iurgijs, rixis, discordijsq; deformat. Vt opes in ciuitatem inuehit pax externa, sic spiritales opes in animum inuehit pax interna. Vt paupertatẽ in rempublicã inducit bellum, ita in animum paupertatẽ inducit odium, ac discordia.

Denique pacem è cœlo merito Angeli terris imprecantur, est enim cœleste bonum, ac angelicum; Vt enim (ait Greg. Naz. orat. 1. de pace) Deo, & Angelis proprium est, pugnas, & dissidia nescire. Itaque omnes hi (ait idem pater sapientissimus eadem oratione) qui pacis bonum amplectuntur, eiq; contrariam discordiam & seditionem infensè oderunt, ad Deum, & diuinas mentes accedunt.

Greg. Naz.

In infimis discordia est in cœlestibus magna pax atque concordia.

In infimis elementis, terra, mari, aere, sedem habet discordia, Elementa inter se pugnant, cum calore frigus, cum humore siccitas certat, quod olim poëta dixit:

Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.

In terra animalia inter se dimicant, tonitruis & fulminibus aër perstrepit, tempestatibus mare tumultuatur. Hic in infimis discordia, in sublimibus vero concordia est. *Qui facit concordiam in sublimibus.* Eundem in modum in viris bonæ voluntatis excellis, Angelorum similitudinem gerentibus concordia paxque perpetua est. In infimis malæ voluntatis hominibus pugnæ ac dissidia.

Iob 25.

CAPVT XXI.

Morale.

1. SExto. Vt hæc pax hominibus obueniat, duplex contulit Deus protectorum genus, cœleste, alterum terrestre. Cœlestes hominum protectores Angeli sunt, terrestres sunt animarum pastores. Vtrumque genus Euangelium hoc ante oculos ponit. Nonne vides militiam cœlestem? *Facta*, inquit, *est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis.* Nonne pastores aspicis vigilantes super gregem suum? typus pontificum sunt ac sacerdotum. Nostram tuetur pacem cœlestis militia, nos veluti gregem custodiunt pastores vigilantes. Bene chorus Angelorum aduenjens (ait Beda Luc. 2.) militiæ cœlestis vocabulum accipit, qui & duci illi potenti in prælio, id est, Christo, qui ad depellendas aëreas potestates apparuit, humiliter obsecundat, & ipse potestates easdem contrarias, ne mortales tantum tentare valeant, quantum volunt, fortiter armis cœlestibus prorumpat. Deinde adiungit; Sicut imperatoris optimi prouisione, cuncta manu militari loca aduersus hostilem muniuntur aduentum, ita Deus, quoniam immundi spiritus, ad pacis euersionem vbique versantur, ad tutelam nostram constituit exercitus Angelorum, quorum præsentia & demonum confringatur audacia, & nobis pacis gratia ministretur. Hæc ille.

Duplex prætectorum genus Angeli & pastores.

Beda.

2. Collocauit olim Deus ante paradisum voluptatis Cherubinos, ad custodiendam viam ligni vitæ. Iter nostrum iter etiam est ligni vitæ, nam ad Christum vitæ sempiternæ arborem ducit. Iter illud custodiebant Cherubini, ne quis ad arborem vitæ posset peruenire, eiusque fructum decerpere. Nostrum iter custodiunt Angeli, vt ad arborem vitæ Christum peruenjamus, fructumque illius suauissimum decerpere possimus. Quo fructu dulcissimo illi iam pascuntur, eodem nos omnes pasci vehementer cupiunt, ideo iter ligni vitæ cõstodiunt. Est enim mille hostibus circumseptum, vt Magnus Greg. indicat Reg. 10. ad illa verba; *Liberabis populum, de manu inimicorum, qui in circuitu eius sunt*; Inimici, inquit, nostri in circuitu nostro sunt, quia immundi spiritus cogitationi nostræ, verbo, & operationi, semper insidiantur.

Gen. 3.

De Angelorũ custodia.

3. De impiorum via ait Dauid: *Fiat via illorum tenebræ, & lubricum, & Angelus Domini persequens eos.* Huiusmodi via est mũdi. In primis tenebrosa; *Fiat*, inquit, *via illorum tenebræ*; Deinde lubrica, ac præceps, ideo addit; *Et lubricum:* Præterea cacodæmonum excursionibus, & latrocinijs infesta, adiungitur; *Angelus Domini persequens eos.* Tenebrosam viam illuminant Angeli quem in modum noctem pastoribus illuminarunt: *Claritas Dei* (ait Lucas) *circumfulsit illos*, ita claritas Angelorum spiritalis circumfulget mentem nostram, cum sanctas nobis inspirant cogitationes, salutariaque consilia suggerunt: *Angelus Domini astitit, & lumen refulsit in habitaculo, percussoque latere Petri, excitauit eum dicens, surge velociter, & ceciderunt catenæ de manibus eius.* In primis in mentis habitaculo Angelorum opera refulget lumen, deinde percutitur latus, id est, cor & voluntas, denique excitatur ad bonum homo, à Deo, caduntque scelerum catenæ.

Psal. 34. Via mundi tenebrosa lubrica, periculis exposita.

Act. 12.

4. Præterea lubricam viam stabilem reddunt, & planam auxilio suo; ne labamur, in manibus nos portant, iuxta illud: *In manibus suis portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Manus Angelorum significant opera & auxilia, lapides offendicula, tentationes, ac labendi occasiones, in quas animi pedes, id est, affectus, impingere, grauissimeq; læsi solent. D. Bernard. in commem. eiusdem Psalm. cum 5. qui ab Angelis sic portatur, cum homine confert natante, cuius mentum alter teneat; Quam facilè, inquit, transit, qui Angelorum portatur manibus, quam suauiter iuxta vulga-

Angeli illuminant mentes, stabiliunt, à periculis liberant. Psal. 90.

D. Bernar.

re prouerbium natat, cuius alter ſuſtinet mentum, &c. Hoc in pelago fractæ iuſtitiæ originalis naue natamus omnes, facileque mergimur, natare docent angeli, mentum, brachiaque ſuſtinent, & caput; tandemque ad cœleſte littus ſaluos incolumeſque perducunt.

6. Denique aduerſus perſequentes, & inſidiantes cacodæmones nos muniunt, quod tertium erat viæ noſtræ periculum. Quamobrem poſt illa verba, *in manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum*, ſequitur in Pſal. *Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.* Videlicet, auxilio, & tutela ſeptus Angelorum, Aſpides illi, baſiliſcos, dracones, leoneſque cohibent, ne nos aut vulnerent, aut deuorent. Militia cœleſtis aduerſus militiam tartaream militat.

Cæptum eſt in cœlo hoc bellum, ad iudicij vſque diem extremum permanebit. *Michael & angeli eius præliabantur cum dracone*, draconem, & Angelos eius è cœlo præcipitarunt. *Apoc. 12.*

Pugnat pro noſtra militia cœleſtis; pugnare nos quoque oportet. E cœlo draco proiectus, alios cœlos, in quibus habitaret, quæſiuit in terra, hominum videlicet animos. Michael & Angeli eius, adeptam victoriam proſequuntur, è cœlo ſupremo deturbatum Sarapam, ex ijs infimis cœlis, id eſt, hominum animis, deijcere conantur. Iuuare oportet hanc cœleſtem militiam. Etenim niſi nos quoque pugnemus, Satanam illa è mentibus noſtris expellere non poterit, niſi voluntas noſtra hoſtem gladio contritionis, confeſſioniſque transfixum foras expellat, nihil omnium Angelorum militia efficiet.

7. Militiæ ergo cæleſti nomen demus, cum Angelis tartareis pugnemus etiam nos. Pugnantibus enim admirabilis continget victoria, admirabiliſque poſt pugnam pax & triumphus. Peruenieмus tandem ad lignum illud vitæ ſempiternæ, id eſt, Chriſtum, cuius iter militiam cœleſtem cuſtodire dicebamus. Vnde in fine Pſalmi cirati, extremus verſus hic eſt; *Longitudine dierum replebo eum, & oſtendam illi ſaluare meum.* Quaſi dicat, hunc cuius iter Angeli cuſtodierunt, tandem ad vitæ arborem ſalutarem, id eſt, Chriſtum, perducam, eiuſque fructu, qui longitudo dierum eſt, illum ſatiabo. *Pſal. 90. Perueniemus ad lignū vitæ, cuius viam Angeli cuſtodiunt.*

8. Arboris vitæ, id eſt, Chriſti, fructus eſt longitudo dierum, ſine fine vllo, & vita, quæ verè vita eſt, nempe æterna. Nam vt Bernardus eodem Pſalm. ſcribit; Vita, quam in terris viuimus, magis mors eſt, nec ſimpliciter vita, ſed vita eſt mortalis, ibi verè viuitur, vbi viuida vita eſt, & vitalis, &c. Hæc vita hominem implet, ac ſaturat; *Longitudine* (inquit Dominus) *dierum replebo eum*, hebraicè ſaturabo eum, quod obſeruauit Auguſt. eodem Pſalmo his verbis; Non ſine cauſa inquit, *Longitudine dierum replebo eum*, quia ſufficit, non nobis ſufficit quicquid longum eſt in tempore, ſi habet finem, & ideo nec longum dicendum eſt, & ſi auari ſumus, vitæ æternæ auari eſſe debemus. Hæc ille. *D. Bernar. Vita noſtra mors potius.* *Vita æterna ſaturat vnumquemq; deſiderium.*

9. 7. Quod ad ſecundum defenſorum genus, id eſt, animarum paſtores, attinet, eos hi paſtores adumbrant, vt eſt Ambroſij in Lucam ſententia. Grex, inquit, populus, nox ſæculum, paſtores ſunt ſacerdotes. Boni igitur paſtores in primis in eadem regione ſunt in qua Chriſtus. *Paſtores* (ait Lucas) *erant in regione eadem*; in eodem mundi contemptu, in eadem vitæ aſperitate, in eadem ouium charitate. Non in regione alia, ſuperbiæ, auaritiæ ambitionis, atque voluptatis. Deinde, cuſtodiunt gregem ſuum, ſuas Chriſti reputant oues, non veluti mercenarii, alienas. *Mercenarius* (ait Chriſtus Dominus Ioan. 10.) *cuius non ſunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit.* Paſtor vero, qui cuſtodit gregem, non alienum, ſed ſuum, non fugit lupum, ſed fugat, & animam ſuam ponit pro ouibus ſuis. *D. Ambroſ.* *Paſtores boni quid agant.* *Ioan. 10.*

10. Præterea *erant paſtores vigilantes, & cuſtodientes vigilias noctis ſuper gregem ſuum.* Hoc paſtorum Eccleſiaſticorum eſt officium, vigilare & cuſtodire, vigilias noctis, ſuper gregem ſuum. Speculatores ſunt, vigilanter ſpeculentur neceſſe eſt. Vnde D. Bernard. lib. 2. de conſideratione ad Eugenium: Blanditur, inquit, cathedra, ſpecula eſt. Inde ſuperintendis; ſonans tibi epiſcopi nomine, non Dominium, ſed officium. Quidni loceris in eminenti, vnde proſpectes omnia, qui ſpeculator ſuper omnia conſtitueris? enimvero proſpectus iſte procinctum parit, non ocium, &c. Lege *D. Bern.*

eundem Bernardum *ſer.* 77. in Cant. Sanctus vero Antiochus paſtorem totum vult eſſe oculum & mentem, homilia centeſima vndecima, ſic ſcribit; Is cuius fidei, tutelæ animarum à Deo credita eſt, non mediocri ſtudio vigilare debet, pro ſalute ſubditorum, quippe qui certo ſciat, ſe pro illis aditurum eſſe animæ propriæ periculum, at quidem pro ſe minimam habiturum eſſe excuſationem. Ab eo enim, cui multa appoſita ſunt, abundantius repetent. Debet igitur paſtor totus eſſe mens, & oculus, vt ne vna quidem concreditarum ſibi pecudum, reijcula fiat & indigna, quæ recipiatur à domino per oſcitantiam. Hæc ille. Ægyptij, vt ait D. Cyrillus libr. 9. contra Iulianum, volentes Deum ſignificare, pingebant oculum, cui baculum ſubſtituebant. Hæc eadem vigilantis paſtoris eſt pictura, oculus eſt vigilans atque apertus, baculum quoque habet vigilantem, iuxta illud: *Virgam vigilantem ego video.* Animalia, quæ Ioannes vidit, oculis plena erant, his ſimiles, plenos oculis, ſpirituales, veroſque Argos oportet eſſe paſtores, vt diligenter vigilent ſuper gregem ſuum. Primus tamen ſuper ſe. *D. Antioch. 11.* *D. Cyrill.* *12.* *Ierem. 2.* *Apoc. 4.*

Etenim, vt præclarè ait Greg. Magnus in Commentar. capitis noni primi libr. Reg. in illa verba; *Erat vir de Beniamin nomine Cis, &c.* Electi, & boni, ſic lucra aliorum expetunt, vt ſui nulla damna patiantur. Pleni quippe in ſe ipſis ſunt, effluentes alijs, & de abundantia ſui ſic alijs tribuunt; vt ſuæ plenitudinis aliquid non amittant. Sic alijs præbere oleum nituntur, vt à ſe fomenta lumipis non tollantur, vt dum illuminant alios, ſe non extinguant, &c. Bonus itaque paſtor prius ſuper animum ſuum vigilat, deinde ſuper gregem. Super animum dixi, quia multi ſunt qui vigilant ſuper corpus, curant, paſcuntque corpus ſuum, potius quam gregem Domini. De quibus dicitur: *Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſemetipſos, lac comedebatis, & lana operiebamini, & quod craſſum erat occidebatis, gregem autem meum non paſcebatis.* *D. Gregor. Paſtores vigilent ſuper gregē ſuum & ſuper ſe quoque.* 13. *Ezech. 34.*

Congruunt his Cardinalis Hugonis verba in Commentarijs Epiſtolæ D. Iacobi cap. 3. Facto, inquit, multi dicunt hodie illud: *Dimitte me obſecro ad vnam partem ſacerdotalem.* Officium ſacerdotale habet duas partes. Vna eſt cura animarum, alia eſt ſuſtentatio temporalium, prima eſt principalis, ſecunda acceſſoria. Sed de acceſſorio ſit hodie principale. Hæc ille Cardinalis, & D. Bernardus ſerm. 77. in Cantica. Quem, inquit, dabis mihi de numero præpoſitorū, qui non plus inuigilet ſubditorum vacuandis marſupijs, quam vitijs extirpandis? *Card. Hug.* 14. *D. Bernar.*

In horto paſtorem orbis Petrum dormientem reprehendit Chriſtus, illis verbis; *Simon dormis? non potuiſti vna hora vigilare?* Quia paſtori ouium dormire turpe eſt. Ideo Paulus. *Tu vero*, inquit, *vigila, in omnibus labora, &c.* Subditorum eſt obedire; paſtorum vigilare, vt idem Paulus docet: *Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis*, hoc ſubditorum eſt, ſequitur id quod eſt paſtorum; *Ipſi enim pernigilant quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri.* Si oculi dormiant; totum corpus dormit, oculi plebis paſtores ſunt, ſi paſtor dormiat, plebs etiam dormiet. *Cum dormirent homines, venit inimicus, & ſuperſeminauit zizania in medio tritici*, cum dormiunt prælati, qui agris præſunt, zizanijs agri complentur. Aiunt Iudæi, *Dicite quia diſcipuli eius furati ſunt eum, nobis dormientibus.* Ambroſ. ſerm. 15. Spiritaliter, inquit, intelligitur, quia Chriſtum omnes dormientes perdunt: vigilantes inueniunt, &c. *Marc. 14.* *2. Tim. 4.* *Hebr. 13.* 15 *Matth. 13.* *Matth. 28.* *D. Ambr.*

Vigilantis paſtoris exemplum accipe Geneſ. 31. *Viginti annis* (ait Iacob) *fui tecum*, id eſt, cum Laban, *oues tuæ & capræ ſteriles non fuerunt, arietes gregis tui non comedi, nec captum à beſtia oſtendi tibi. Ego damnum omne reddebam, quicquid furtim periebat, à me exigebas. Die noctuque æſtu vrebar, & gelu, fugiebatque ſomnus ab oculis meis, &c.* Si ſic laborat, & vigilat (ait Magnus Gregorius lib. 7. epiſt. 48. ad Anaſtaſium) ſi ſic, inquam, laborat, & vigilat, qui pauit oues Laban, quanto labori, quantiſque vigilijs debet intendere, qui paſcit oues Dei? 16. *Mag. Gregi*

Obſerua verba illa Iacob: *Ego damnum omne reddebam, quicquid furtim periebat, à me exigebas*: quæ indicant à paſtore rationem ouium repoſcendam à Deo. Damnum omne, quod ipſius culpa contigerit, paſtor reddet, quicquid perierit, ab eo exigetur. Hinc illud Paul. ad Hebr. 13. *Ipſi pernigilant, quaſi*

quasi rationem pro animabus vestris reddituri. Et illud S. Antiochi supra citatum; Pastor certo scit se pro ouibus aditurum animæ propriæ periculum, illud item Ezech. 3. *Si dicente me ad impium; Morte morieris, non annunciaueris ei, neque locutus fueris, vt auertatur à via sua impia, & viuat, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram.* Adde illud Chrysost. lib. 2. de sacerdotio: Cui Christi grex concreditus est, hunc ouibus deperditis, animæ propriæ iacturam facere oportet, &c. 17.

Ad hæc, Vigilare pastorem oportet *super gregem suum*, non infra gregem. Is infra gregem vigilat, qui ouibus suis virtute, doctrinaque inferior est, is super gregem, qui omnes illos superat, quos pascit. *Saul*, quem Deus, vt populum suum pasceret elegit. 1. Reg. 9. *ab humero, & sursum, eminebat super omnem populum*, qua in re adumbratum est, pastorem populo, cui præest, debere virtute, doctrinaque esse præcellentiorem, vt præcellentissimus pastor Gregorius in Commentarijs illius loci docet: Rex, inquit, præcedit collo, præcedit capite, collo locutio, capite contẽplatio designatur. Capite ergo, & collo, subditorum omnium capita pastor excellit, si contemplationis altitudine mirabilis est, & sublimitate doctrinæ, &c. *D. Greg. Pastor superare virtute oues, & doctrina.* 18.

Nonne Episcopi speculatores sunt domus Israël? id est, Ecclesiæ, iuxta illud Domini Ezech. 3. *Speculatorem dedi te domui Israel*? Id quod nomen præ se fert. Episcopus enim speculatorem significat. Speculator in excelsa specula, cæteris omnibus excelsior, vigilans munere fungitur suo, sic Episcopus ex edita specula, id est, excelsa viuendi ratione, vigilanter speculetur.

Isaiæ 40. Euangelizantem iubet Dominus excelsum in montem ascendere; *Super montem*, inquit, *excelsum ascende tu, qui euangelizas Sion*, ex vita igitur sublimi, & non infima, vulgarique, pastor ouibus, vt audiatur, debet euangelizare; quod docet idem sanctissimus pastor iam citatus lib. 1. Epistolarum, Epistol. 24. ad Episcopum Constantinopolitanum, & alios Episcopos scripta: Qui, inquit, loci sui necessitate exigitur summa dicere, hac eadem necessitate compellitur summa monstrare. Illa namque vox libentius auditorum cor penetrat, quam dicentis vita commendat, quia quod loquendo præcipit, ostendendo adiuuat, vt fiat. Hinc enim per prophetam dicitur; *Super montem excelsum ascende tu, qui euangelizas Sion.* Vt videlicet, qui cœlesti prædicatione vtitur, ima iam terrenorum operum deserens, in rerum culmine stare videatur, tantoque subditos facilius ad meliora pertrahat, quanto per vitæ meritum de supernis clamat. hæc eximius pastor Gregorius. 19. *D. Greg.*

Saluianus. Eximius quoque pastor Saluianus, quem Gennadius Episcoporum magistrum appellat, hac de re præclare libr. 2. ad Ecclesiam sic scribit: Sacerdotes exemplo esse omnibus debent, & tanto antestare cæteris oportet deuotione, quanto antestant omnibus dignitate. Nihil n. est turpius, quam excellentem esse quemlibet culmine, & despicabilem vilitate. Quid est enim aliud principatus sine meritorum sublimitate, nisi honoris titulus sine homine? Aut quid est dignitas in indigno, nisi ornamentum in luto? Et ideo cunctos, qui sacri altaris suggestu eminent, tantum excellere oportet merito, quantum gradu. Hæc ille. Et Chrysostomus initio leg. 2. de Sacerdotio: Prodeant, ait, in medium, qui longe omnibus præstant, quique animi virtute tantum reliquos excellunt; quantum corporis magnitudine Saul Hebræorum gentem vniuersam excelluit, seu potius multò etiam magis. Neque enim hic nobis humerorum excellentiæ, ac proceritatis mensura quærenda est. Sed quanta inter esse differentia, homines rationis vsum habentes, & bruta ratione carentia diffident, tantum sanè discrimen inter eum, qui pascit, atque eos qui pascuntur, esse velim, vt ne maius etiam exigam, &c. 20. *Chrysost.* 21.

Denique qui alijs præest, si nominis pastoralis mensuram cumulatè velit complere, vt dignitate, sic virtute, atq; exemplo, omes nitatur anteire. Vt enim ait Sanctus Antiochus homilia indicata; Quisquis præfidet, eo fortitur præsidis nomenclaturam, quod cæteros antegrediatur strenuitate operis, &c. Hinc illa Magni Basilij existimatio, de qua Nazianzenus Gregorius in oratione de ipsius laudibus: Sic, inquit, existimabat Basilius, priuati quidem hominis virtutem in eo consistere, vt vitio careat, aut quoquomodo probitatem colat. Principem autem, & antistitem ac præsertim huiusmodi imperium gerentem, improbitatis notam effugere non posse, nisi multum antecellat, ac melior indies existat, paremque dignitati suæ; ac throno virtutem afferat. Vix enim esse, vt per summum assequatur medium, ac per exuberantem virtutis amplitudinem, vulgus ad mediocritatem pertrahat, &c. *Antiochus.* 22.

Huiusmodi vigilantes, vitaque sublimes pastores è cœlo lux circumfulget. *Claritas Dei* (ait Lucas) *circumfulsit illos.* Vt enim oues possint illuminare, illuminantur. Obseruauit hoc Beda; Pastores, inquit, vigilantes bene claritas Dei circumfulget, quia illi præ cæteris videre sublimia merentur, qui fidelibus gregibus præesse solicitè sciunt. Dumque ipsi piè super gregem vigilant, diuina super eos gratia largius coruscat. Transtulit hæc Beda in suos commentarios ex D. Gregor. homil. 8. in Euangel. Quid, inquit, est quod vigilantibus pastoribus Angelus apparet, eosq; Dei claritas circumfulget? nisi quod illi præ cæteris videre sublimia merentur, qui fidelibus gregibus præesse solicitè sciunt. Dumque ipsi piè super gregem vigilant, diuina super eos gratia largius coruscat, &c. 23. *Beda. Pastores, lux cœlestis circumfulget.* *D. Greg.*

Circumfulget præterea cœlestis lux pastorem, qui exempli facem suis præfert ouibus, nam (vt idem Pontifex scribit lib. 7. Epistol. Epist. 32.) Lux gregis flamma est pastoris. Decet enim pastorem, decet dominicum sacerdotem, moribus & vita claresceere, quatenus in eo tanquam in speculo vitæ suæ, plebs commissa & eligere quod sequatur, & videre possit, quod corrigat. Hæc ille. 24. *Decet pastorẽ moribus claresceere. Pastor speculum ouium. D. Greg.*

Transeamus aiunt Pastores *vsque Bethlehem, &c.* Exemplum gregibus præbent, à mundo, à voluptatibus, à mollitie, delicataque vita transeuntes in præsepium. Si sic transeunt pastores, gregem sequi docent. Si se illi peregrinos, & transeuntes, non mundi fæcibus infixos indicant, oues docent in sæculo peregrinari, terrenisq; rebus minimè affigi. Hoc pastorum est, transire, secumque gregem ducere viq; Bethlehem, id est, domum veri panis. 25.

Ouium dulce pabulum in præsepio est Bethlehemitico, in Bethlehemitico agro vbertima sunt pascua, fertilis est Bethlehem magnitudine pastionis. O beata rura Bethlehem, quæ humano gregi panem tulere Angelorum, transite ô pastores vsque Bethlehem, ducite pastores gregem in pascua lætissima, quæ sunt in domo panis. In pascuis pascite paupertatis illius, quam opulentissimus ille pauper in præsepio docet, in pascuis humilitatis, charitatis, misericordiæ, & castitatis. *In pascuis vberrimis* (ait Dominus) *pascam eas*, id est, oues, *& in montibus excelsis Israel erunt pascua earum, ibi requiescent in herbis virentibus, & in pascuis pinguibus pascentur, super montes Israel.* Ducite pastores in hæc vberrima pascua oues Christi, verbo Dei pascite, sacramentis pascite, exemplo verboque ad sacramentorum pascua vocate. Si Verbi diuini fistula oues in pascua pœnitentiæ Eucharistiæque frequentet ducatis, pingues ac fœcundæ erunt, illis similes, de quibus legitis: *Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas.* De lauacro ascendunt oues, cum è pœnitentię sacramento, quod ouium lauacrum est, ablutæ, ad cœlestia mente feruntur, & vita gemellos habent fœtus, & sterilis non est in eis, si bonorum operum fœtus edunt. *Pascua ouiũ in Bethlehẽ vberrima.* 26. *Ezech. 34.* *Cant. 4.* *Oues è lauacro pœnitentiæ ascendentes, gemellos ferunt.*

Sed quinam sunt sponsæ dentes? Vos estis Ecclesiæ dentes, ô pastores, & doctores sanctissimi. Dentes (ait Psellus in Cant.) mihi intelligito diuinos Doctores scripturam interpretantes. Qui detonsis reiectisque carnis solicitudinibus, & conscientiæ lauacro mundati, tum animæ, tum corporis puritatem, quasi gemellos fœtus habere dicuntur. Hæc ille. Et Cassiodorus: Sancti doctores bene dentibus conformantur, quia spirituales cibos exponendo comminuunt, &c. 27. *Psellus.*

Dentes bene radicatos esse oportet, sic pastores in charitate oportet esse fixos, iuxta illud Pauli; *In charitate radicati, & fundati.* Candore dentes præstant, pastores candore castitatis præcellant. Ossei durique sunt dentes, fortes ad superandos labores omnes, ac pericula, sint pastores. In carne sunt dentes, sed sine carne, in carne, id est, corpore, viuant pastores, sed sine carne, id est, carnis vitijs. Clausi *Ephes. 3.*

28. sunt sabijs dentes, clausi non vagi sint pastores. Extenuant cibos dentes, extenuent plebi scripturarum cibos pastores, & in os paruulorum inferant. Escam mandunt dentes, sed saporis nihil deguſtant, concionentur pastores, vanæ gloriæ nihil retineant. Magnus dentium est dolor, magnus est etiam dolor, quem pastores mali matri Ecclesiæ inseruit. Cum ridemus dentes ostendimus, cum ridet Deus, Ecclesiamque læto vultu aspicit, tunc bonos sapientesque prælatos illi donat. Quid plura? finem ijs imponat diuini Bernardi omniumque bonorum desiderium, Epistol. 249. Quis dabit, inquit, mihi homines literatos, & sanctos, in Ecclesijs Dei præesse pastores, si non in omnibus, certe in pluribus, certè in aliquibus saltem, &c.

Dentes, pastores, & doctores.

29. Octauo. Obseruanda pastorum festinatio, quemadmodum supra Deiparæ Virginis, ad Elisabetham obseruauimus festinationem. *Venerunt*, ait Lucas, pastores *festinantes*. Quæsierunt Christum, sed festinantes. Etenim cum festinatione Christus quærendus est. Nunquid minor est Christus sanitate? minor est Christus diuitijs? minor honoribus? Deus bone, quanta cum festinatione sanitatem quærit ægrotus, diuitias pauper; honores ignobilis. Protinus ac febris fores pulsat, festinatur, medicus euocatur, vena scinditur, amara potio sumitur. Vt vero poëta ait:

Festinatio pastorū decet Christū quærere festinanter.

Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

30. Si tantæ cum diligentia caduca quæruntur bona, mox peritura, quantæ cum festinatione quærendus est Christus, bonum, & summum, & sempiternum? Vides festinare pastores (ait Ambrosius) nemo cum desidia Christum quærit. Et Beda Luc. 2. Festinant pastores, neque enim cum desidia Christi est quærenda præsentia, & ideo fortè nonnulli quærentes, inuenire non merentur, quia desidiosè Christum quærunt, &c.

Cant. 3. Sponsa; *In lectulo*, inquit, *meo per noctem quæsiui, quem diligit anima mea, quæsiui illum, & non inueni.* In lectulo, id est, desidiosè, oscitanter, & somniculosè Christum quæris? non inuenies. *Surgam* (ait eadem) *& circuibo ciuitatem, per vicos, & plateas quæram quem diligit anima mea.* Quæsiuit diligenter, tandem inuenit. Surge è lectulo, depone negligentiam,

31. quære diligenter, tandem inuenies. Aquam Bethlehem. 2. Reg. 23. tres illi Dauidis fortissimi milites non cum desidia, sed magna cum diligentia, ac fortitudine, hostium castra irrumpentes, quæsierunt; sic aqua, quæ sub rupe Bethlehē scaturijt quæritur. Frigus currentium aquarum impetum inhibet, ardor cursum reddit, frigidum pectus congelatur, pectus charitate incensum, ad cursum hominem concitat.

Sim. Caff. Festinatur. *Nescit amor tarde moueri* (ait Simon Cassianus in hunc locum) ipsa tarditas ad quærendum nullius aut modici amoris argumentum exitit.

D. Ambr. Ambros. serm. 16. Solem in Christi natiuitate festinasse ait. Cur, inquit, non credamus, quod nascente Christo,

32. Sol ad obsequium lucidior aduenerit, cum Magos, ad indicium, clatior stella præcesserit? etsi stella per diem, alieni temporis officium ministrauit, cur non credamus, quod Sol quoque nocturnis horis aliquantulum aduentu maturiore decerpserit? Ex eo denique factum puto, vt nox decresceret, dum Sol festinus ob Dominicæ natiuitatis obsequium, ante mundo lucem protulit, quam nox cursum sui temporis consummaret. Incerta est hæc sententia. Alios soles vult Christus in sua natiuitate festinare, nempe rationis, & amoris radijs, Sole ipso præstantiores homines. Quæramus ergo ardenter, ac festinanter Christum, *transeamus* festinanter *vsque Bethlehem, videamus hoc verbum, quod factum est, quod Dominus ostendit nobis.*

Exodi 3. 33. *Vadam* (ait pastor ille bonus Moses) *& videbo visionē hanc magnam, quare non comburatur rubus.* Eamus quoque, videamus visionem maiorem. Illa typica erat, hæc vera. In spelunca Bethlehem rubus est ardens, numquam tamen combusta, sed igne diuino illustrata. Virgo Deipara. Transeamus vt Hebræi, non typici, sed veri, id est, transeuntes (hoc enim Hebræum nomen significat) transeamus à domo famis, i. mundo, vsq; Bethlehē, i. domū panis, ac sātietatis. Non te satiabit mundus, fames te anget semper. Pecuniæ studiū (ait D. Greg. Nyss. in oratione funebri de Placilla) nōne verè dolium perforatum est, toto fundō perfluens, cui si vel totum mare affundas, ea natura est, vt expleri non possit? Huiusmodi est cor tuum, dolium est perforatum. Implere nequeunt dolium perforatum fluentes liquores, implent tamen res solidæ, ac consistentes, quæ per rimas minimè effluunt. Diuinæ res solidæ sunt, ac consistentes, mundanæ omnes fluentes. Hæ dolium cordis non implent, implent illæ.

Ex mundo, domo famis transeamus vsq; ad Bethlehē, id est, domū panis. D. Gregor. Nyssenus.

34.

Transeamus à domo famis, vsque Bethlehem domum panis, & videamus hoc Verbum, quod caro factum est, & habitauit in nobis, vt nos habitaremus in illo. Transeamus, & videamus. Transeamus terrena omnia, aërem, ignem, astra, cœlos; transeamus Angelos, Cherubinos, ac Seraphinos, transeamus creaturas omnes. Non enim creatura est hoc Verbum, sed creaturarū omnium conditor. Transeamus sensum, transeamus etiam intellectu ipsum intellectū.

Omnes creaturæ transeundæ, vt ad Verbum perueniamus.

35.

Transeamus vsque ad fidem, & fidei oculis videamus hoc verbum, quod Dominus ostendit nobis. fides hoc verbum videt, illius dignitatem fides agnoscit, etsi in præsepio, paleisque infantem cernit, Deum tamen esse omniporentem nouit.

D. Bernar. Nam lynceos oculos fides habet, vt Bernard. ait serm. 2. Epiphaniæ. Videte, inquit, quam oculata sit fides, quam lynceos oculos habeat, diligentius considerate. Cognoscit Dei filium lactantem, cognoscit in ligno pendentē, cognoscit morientem. *Ponam te in foramine petræ* (ait Dominus Mosi) *& videbis posteriora mea.* Ex foramine petræ, id est, rupis in monte Sinai, posteriora Dei vidit Moses, ex fide nos posteriora Verbi videbimus. Nam (vt Theodoret. ait quæst. 68.) petra solidam fidem significat, foramen vero fidei denotat oculum, contemplantem ea, quæ sensibilibus oculis sunt inuisibilia. Ex foramine petræ posteriora tantum corporis fulgentis à Deo ostensi vidit Moses; faciem non vidit. Eundem in modum nos Verbi posteriora nunc cernimus, Verbi incarnationem, Verbi præsepium, paleas, crucem, mortem, resurrectionem. Faciem perspicuè non videmus. Nunc transeamus, & videamus hoc Verbum in præsepio collocatum, postea transibimus è vita, & videbimus Verbi omnibus bonis plenam faciem, in qua angelorum hominumque beatitudo posita est.

Exod. 33. *Fides verbū inducat.* *Theodor.* 36. *Verbi posteriora in terra cernimus facie cernemus in cœlo.*

Ad extremum, non est prætereunda Virginis Deiparæ consideratio, quæ illis significatur verbis: *Maria conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.* Virgo diuinum Verbum vtero semel concepit, diuina vero verba corde sæpe concipiebat, diuinum Verbum in vtero nouem mensium spatio conseruauit: diuina verba in mente semper conseruabat, diuinum Verbum ventre tulit, diuina verba intellectu contulit. Deiparam imitemur; verba omnia Christi, omnia illius gesta, corde conseruemus, præsepium, paleas, crucem, mortem, ignominias, opprobria cum infinita maiestate, gloria, diuinitate conferamus. Amorem illius cum gelu nostro, humilitatem cum superbia nostra, honoris contemptum cum ambitione nostra, opum despicientiam cum auaritia nostra; charitatem ardentissimam cum inuidia nostra, cruciatus cum delicijs nostris, paupertatem cum diuitijs comparemus, perfusique rubore ad meliorem nos frugem recipiamus.

37. *Virginis' eōis sideratio.*

Ezech. 43. *Ostende* (ait Dominus Ezechieli) *domui Israel templum, & confundantur ab iniquitatibus suis, & metiantur fabricam, & erubescant ex omnibus, quæ fecerunt.* Si pudorem Israëlitis templi conspectus, fabricæque dimensio parere potuit, quantum, Deus optime, pudoris, nobis nostri templi conspectus eiusque fabricæ dimensio poterit mijcere? Ostendat intellectus homini dimidia saltem hora quotidie, ab omnibus feriato negotijs, templum illud sanctissimum (humanitatem dico Christi) non vt Salomonicum templum, auro, hoc est, diuitijs, honoribus, potentiaque fulgens, non altitudine in nubes sublatum, non artijs latissimis cinctum, sed humile, angustum, paupertate tectum, nullo externo decore ornatum, iuxta illud: *Non est species ei, neque decor.* Tum secum ita colloquatur, Deus in præsepio, & paleis, ego vilis homuncio in culcitris, & molli pluma? Deus in cruce, ego homunculus in honore? Deus nudus, ego fericis indutus? Deus sanguine aspersus, ego odoribus? Deus opprobrijs, ignominijsque affectus, ego dignitatibus, honoribusque cumulatus? Deus matri obediens, ego Deo inobediens?

38.

Christi exemplum considerandum. *Isai. 53.*

Deus

39. Deus in patibulo, ego in peccato? Heu me miserum, quam longo à Deo seiungor interuallo. Inter me & te, Domine, chaos magnum interiectum est, largire Domine, largire gratiam, qua tantum chaos transiliam, & tibi fiam propinquus.

Quid mirum, si Christianus faciat, quod olim Vrias ille fidelis Dauidis seruus fecit? Is è bello reuersus, cum à Dauide domum petere & quiescere iussus esset, facere renuit. Cur enim fecisset rogatus, æterna dignum memoria responsum hoc reddidit: *Arca Dei & Israel, & Iuda habitant in papilionibus, & dominus meus Ioab, & serui domini mei, super faciem terræ manent, & ego ingrediar domum meam, vt comedam, & bibam, & dormiam cum vxore mea? Per salutem tuam, & per salutem animæ tuæ, non faciam rem hanc.* Conferebat optimus miles longiori dignissimus vita, conferebat inquam secum Arcã Dei, neque putabat æquum, arcam Dei sub papilionibus habitare, Vriam vero sub tecto domus, somnum capere. Heus tu Christi miles, confer teipsum cũ Arca Dei, dicito cũ milite Dauidis; Arca Dei in papilionibus, immo in stabulo habitat, Dominus meus, non Ioab, sed Iesus, & Domina mea Virgo Deipara, in spelunca manent, & ego ingrediar domũ meã? ego delicijs indulgebo, ego diuitias quæram, ego honores apperam, ego peccatis peccata cumulabo? Non faciam rem hanc. 41.

Vtinam sæpe nos cum Deo conferremus, eiusque similitudinem appeteremus. Similis Deo esse voluit Lucifer: *Ascendam* (inquit) *super altitudinem nubium, similis ero Altissimo.* Similis Deo esse voluit Eua: *Eritis* (ait serpens) *sicut Dij.* Hęc appetitio Lucifero, Euæque casum attulit. Casum attulit similitudinis diuinæ appetitio, eadem nunc cadentes, attollit. Licet iam nunc homini sine superbia dicere; Similis ero Altissimo. Licet iam nunc, vt Deo velint esse similes mortalibus suadere. Eritis ô mortales sicut Deus. Non enim oportet super altitudinem nubium ascendere, sed infra hominum superbiam necesse est descendere. Humilis est Deus, pauper est Deus, in præsepio & stabulo iacet Deus. Qui Deo vult esse similis, humilis sit, pauper sit, superba fugiat, infima complectatur.

Isai. 14. *Gen. 3.*

Iam licet homini Dei similitudinẽ appetere.

2. Reg. 11.

40. *Conferat se miles Christi cum duce suo.*

LIBER NONVS.

CAPVT PRIMVM.

De Circumcisione Domini.

Luc. c. 2.

ET postquam consummati sunt dies octo, vt circumcideretur puer, vocatum est nomen eius IESVS. Quod vocatum est ab Angelo, priusquam in vtero conciperetur. *Proseg. fol. 404.*

1. *Circũcisus Dominus die Dominica.*

NATVS est Christus vigesima quinta die Decembris, post octo vero dies, prima die Ianuarij, tenerrimam carnem circumcidendam cultro obtulit. Vtraque dies dominica fuit. Dominica enim die natus, & postquam consummati sunt dies octo à natiuitate, dominica die rerum omnium Dominus multis de causis est circumcisus. Causas aliquot enumerat D. Epiph. hæresi 30. *D. Epiph.*

Prima est, vt ostenderet se in veritate carnem assumpsisse, propter Manichæum, & eos, qui dixerunt, in specie ipsum apparuisse. Lydio lapide probatur aurum, aurea vero Christi humanitas probatur cultro.

Causa circumcisionis. 2. Secunda causa, ab Epiphanio etiam reddita, vt confirmaret circumcisionem, quam olim dederat, iustè instituisse, vsque ad suum aduentum. Bona enim fuit circumcisio, bona lex Mosis, & à Deo vsque ad Messiæ aduentum data. Satis id confirmat Dominus, circumcisionem, legemque seruans. Habuit hoc lex illa sublime, de quo possit maxime gloriari, quod à Christo rerum omnium conditore seruata est. *Misit Deus filium suum* (ait Paulus) *factum sub lege.* Factus est sub lege, sed erat supra omnem legem, seruabat legem, non vt legi obnoxius, sed vt legis Dominus, iuxta illud: *Dominus est filius hominis etiam sabbathi.* Seruauit legem, sed postquam seruauit, sustulit. Quemadmodum enim cum ad vmbram peruenit Sol, vmbra euanescit, ita postquam ad legem obseruandam, *quæ vmbra erat futurorum*, iustitiæ Sol Christus peruenit, lex euanuit. *Ad Gal. 4.* *Matth. 12.* *Christus legẽ veterem seruauit, & antiquauit.* *Hebr. 10.*

3. *Sublata per Christum circumcisio.* Si durissimam rupem cultro ferias acutissimo, obtunditur & frangitur. *Petra* (ait Paulus) *erat Christus*: solidissimam petram culter circumcisionis percussit, obtusus fractusq; aciem amisit. Si thesaurum quispiam in agro abditum habet, loco signum apponit, postquam vero thesaurum extrahit, signum quoque aufert. Habuit Deus in Iudæorum populo olim thesaurum opulentissimum absconditum, Messiæ videlicet sanctissimam carnem, signum apposuit circumcisionem. Ablatus est thesaurus, ablatum quoque est signum, circumcisio. Nihil opus signo, thesaurum iam non habet locus. Si regium sanguinem effundat carnifex à vinculis liberatur, regium diuinumque Christi sanguinem circumcisionis culter carnifex effudit, à munere circumcidendi liberatus est.

Tertia causa, circumcisus est Dominus, (ait Epiphanius) vt non haberent Iudæi excusationem. Si enim non fuisset circumcisus, dicere poterant, non potuimus Christum, id est Messiam suscipere. Non audissent, nec tolerassent incircumcisum hominem Iudæi; congruum igitur fuit, vt summus Iudæorum doctor ac Messias circumcisionis signo notaretur. 4.

Quarta causa. Vt circumcisus (ait Epiphan.) rationabiliter circumcisionem dissolueret, & aliam maiorem ostenderet. Non velut qui non haberet, & sibi ipsi constitueret, sed qui haberet quidem, ostenderet autem, quod hac non amplius esset opus, sed maiore. Maiorem circumcisionem appellat Epiphanius circumcisionem spiritalem, hanc enim illa minor corporis indicabat, minorem Christus sustulit, maiorem in populum suum Christianum intulit. Minor circumcisio corporis erat, quam etiam idolorum cultores obseruabant, vt idem Epiphanius eadem hæresi contra Ebionem docet: Quid, inquit, iactat Ebion circumcisionẽ? quando etiam idololatræ scelerati Ægyptij, circumcisionem habent. Sed & Saraceni, qui & Ismaëlitæ, circumcisionem habent, & Samaritæ, ac Iudæi, & Idumæi, & Homeritæ. Pleriq; vero ex ijs non propter legem hoc faciunt, sed temeraria quadam consuetudine, &c. Maior circumcisio, imo maxima, totius corporis & animi circumcisio est, non virorum tantum, sed etiam fœminarum. Lex vetus viros tantum signo illo notabat, feminas non signabat. Christus circumcisionem & viris, & fœminis communem indixit. Vnde Epiphan. Venit, inquit, Christus, & impleuit, data perfecta circumcisione mysteriorum suorum, non in vno solo membro, sed toto corpore obsignato, ac circumciso à peccatis, & non vnam partem populi saluans, hoc est viros solos, sed etiam totum populum Christianorum in veritate, virosque ac mulieres simul obsignans. Et ad regni Cœlorum hæreditatem liberaliter, & non defectuose, vni solum virorum ordini, per imbecillitatem signaculum exhibens, sed vniuerso populo, per signaculum mandatorum, ac bonæ doctrinæ, regnum cœlorum reuelans. Hæc ille. *D. Epiph.* *Causa circumcisionis.* *D. Epiphan.* 6.

Quinta causa est D. Tho. 3. p. quæst. 37. art. 1. vt probaret se esse ex genere Abrahæ, qui circumcisionis mandatũ *D. Thom.*

7. acceperat. Abrahamus omnesque Abrahami filij hoc signo notabantur. Cum igitur Christus, vt Matth. ait, filius fuerit Abrahæ, rationi consentaneum fuit, vt signum filiorum Abrahami reciperet.

Matth. 1.

Sexta causa eiusdem sanctissimi doctoris, vt obediendi virtutem suo commendaret exemplo. Cum enim superior omni lege esset, legi voluit obedire, vt qui lege inferiores sunt, magna cum animi submissione illius iugo ceruicem subijciant: *Factus est obediens*, non vsque ad circumcisionem solum, verum (vt Paulus ait) etiam *vsque ad mortem, mortem autem Crucis.*

Phil. 2.

Septima causa, vt suum sanguinem pro hominibus, etiam in tenera illa ætate, festinanter fundere inciperet.

Octaua causa, ne singularis esset. Circumcidebantur sanctè Iudæi omnes, quod omnibus commune erat, & sanctum, fugere noluit Christus.

8. Quod si quis opponat, circumcisionem peccati originarij fuisse medicinam, peccatum autem in Christo non fuisse, atque ideo hanc medicinam respuere debuisse. Respondemus, Christum circumcisionem non tanquam peccati, quod haberet ipse, medicamen, sed vt filij Abrahæ signum, omnibus Iudæis commune, suscepisse. Iudæis quidem peccati medicina erat propria circumcisio, Christi vero circumcisio & per eam effusus sanguis, non illi, sed nobis fuit medicamentum. Circumcidi ergo ille voluit, in quo circumcisione dignum penitus nihil erat. Sanctissimæ carnis particulam sanctissimam, omniq; veneratione dignam abscindi, & à reliquo corpore separari voluit: vt à Deo latæ legi obediret, idque quod cæteri Iudæi sanctè faciebant, ipse quoque faceret.

9. Itaque *postquam consummati sunt dies octo*, hoc est, postquam aduenit dies post natiuitatem octauus, neque enim significat Lucas consummatos fuisse dies, id est, vsque ad noctem transactos. Postquam, inquam, consummati sunt dies octo, quo tempore lege præceptum erat, *vt circumcideretur puer*, circumcisus est, impositumque est illi nomen Iesus, quod ab Angelo, antequam in vtero Virginis conciperetur, ipsi Virgini fuerat enuntiatum. *Ecce concipies* (dixit Gabriel) *in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Iesum.*

Euangelium exponitur.

Luc. 1.

Præceptum circumcisionis extat huiusmodi: *infans octo dierum circumcidetur in vobis, &c.* Hinc mos Iudæorum est ortus, octauo die infantes circumcidendi. Eo autem die quo circumcidebantur, nomen imponebatur, ideoque Christo nomen Iesus in circumcisione est impositum. Sed cur in circumcisione nomen infanti imponebatur? Respondet Beda in Lucam, hunc morem ab Abrahamo emanasse, cui ritus circumcisionis à Deo est traditus. Ab Abrahamo, inquit, exortum est, vt die circumcisionis nomen paruulis aptaretur. Quia & ipse cum testamentum, id est, fœdus à Deo circumcisionis acciperet, eadem prius die cum sua coniuge, nominis augmentum, promeruit. Hæc ille.

Gen. 17. Vnde orta sit circumcisio.

Beda.

10. Cum præceptum circumcisionis Deus Abraham dedit, nomen illius addita litera, ה he, amplificauit, dicebatur Abram, sine aspiratione, id est, pater excelsus, nomen accepit à Deo Abraham, addita he, hebræa aspiratione, quod significat patrem multarum gentium. Lege quæ diximus in genealogia Matthæi de hoc Abrahami nomine lib. 5. ca. 6. Vxor illius appellabatur Sarai, id est, princeps mea, nomen, Deus mutauit: non Sarai sed Sarah deinceps dicta est, id est, princeps; ademit litteram י iod, & loco eius addidit litteram ה he, quemadmodum Abrahamo, ex nomine ineffabili יהוה Iehouah, non sine mysterio, vt explicatum est supra, loco citato in genealogia.

Deus Abrahami nomini litteram addidit.

11. Romanis quoque, vt ait Plutarchus, problemate 102. mos fuit filijs masculis nono die, fœminis octauo, nomen imponere. Ab Athenienfibus, & Græcis, vt ait Alexander ab Alexandro l. 2. c. 25. die decimo à natali, nomen infanti indere seruatum est. Arist. l. 7. de hist. animal. c. 12. septimo dienomina imposita infantibus docet, & cur ante illum diē nō imponerentur, tationē reddit ijs verbis: Plurimi infantes ante septimum diem intereunt, vnde fit, vt nomina septimo die imponantur, tanquam saluti iam pueri magis credamus. Nō defuere barbari, qui nulla infātibus nomina darent, vt enim referunt Solinus c. 44. Et Plin. l. 5. c. 8. Atlantes nominibus carebant. Nulli (ait Solinus) proprių vocabulum, nulli speciale nomen. & Plinius; Nullorum inter eos nominum appellatio est.

Plutarchus, Mos Romanorum, & Athenienſiū. Alex. ab Alexandro.

Solinus. Plinius.

Peres vbinam fuerit Christus circumcisus? In templone an in aliqua Bethlehem Synagoga? D. Hilar. Psal. 11. in templo Hierosolymitano putat circumcisum. Initio enim Psalmi sic scribit: In hoc octo dierum numero, cum Christus circumcisione non egeret, oblatus in templo est, vt in corpore eius, humanæ carnis recideretur infirmitas. Hæc ille. Probabilius est in spelunca, in qua natus est, circumcisum, quod docet D. Epiph. hæresi 2. Christus, ait, natus est in Bethlehem, circumcisus in spelunca, oblatus in Ierusalem, &c. Non enim in templum infans natus, ad quadragesimum vsque diem adducebatur, vt infra dicemus in tractatu de Purificatione virginis. Præterea non poterant infantes omnibus ex locis, in quibus Iudæi erant, intra octo dies ad templum peruenire.

D. Hilar. Vbi circumcisus sit Christus.

13.

D. Epiph.

Maius est dubium, num sacerdotis, aut leuitæ, munus esset, infantem circumcidere, an vero cuilibet hoc liceret? Erat enim Sacramentum circumcisio, antiquæ legis, quamobrem sacerdotibus, vel saltem leuitis, videtur fuisse commissa illius cura, quemadmodum nunc baptismi cura pertinet ad sacerdotes. Attamen cum in lege nullus exteat locus, qui circumcidendi munus sacerdotibus vel leuitis adscribat, verisimilius est, circumcisionis nullum peculiarem fuisse ministrum, vt sentit Abulensis in Commen. 5. capit. Ii. Ios. Immo fœminis circumcidere infantes fas fuisse, colligitur ex c. 4. Exod. quo legimus Sephoram vxorem Mosis, filium circumcidisse. & 1. Mach. mulieres, quæ circumcidebant filios suos, trucidabantur. Præterea si sacerdotum, vel leuitarum hoc fuisset munus, in templum ducerentur infantes, vt circumciderentur, quemadmodum nunc ducuntur, vt baptizentur, at ante diem quadragesimum in templum non ducebantur, vt iam diximus. Nec igitur peculiarem locum, nec peculiarem ministrum circumcisio, nisi fortè chirurgum, postulabat.

Quis fuerit circumcisionis minister.

14.

Abulensis

Exod. 4. *1. Mach. 1.*

A quo ergo circumcisus est Christus Opt. Max. Resp. à Iosepho, vel forsitan à Deipara Virgine, si chirurgo non erat opus. Non enim ad eam rem, etiam si dolore plenam, animus Virgini defuit. Non defuit fœminis, quæ filios circumcidebant, non defuit Sephoræ, quæ arrepta acutissima petra, filium circumcidisse dicitur, quis igitur dicat defuisse virgini? Non circumcidit Moses filium, sed vxor Sephora: cum tamen illi, non vxori, quod non esset filius circumcisus, mortem Deus fuisset interminatus. Forsitan matres, quarum molliores manus sunt, & corda molliora, hoc munus sæpe præstabant. Circumcisum autem à Virgine Christum, sentire videtur Auctor libri de vera circumcisione, qui inter opera D. Hieron. extat; sic enim scribit: Christus octaua die circumciditur à matre, vtique quasi homo, qui promissus fuerat ipsi Abrahæ. Auctor item tractatus de lamentatione virginis Bernardo adscripti; Virgo, ait, Christum genuit, lactauit, octaua die circumcidit. Hæc tamen verba significare possunt, à matre per alium peractam circumcisionem.

15. *A quo sit circumcisus Christus.*

1. Mach. 1. Exod. 4

16.

Obseruandum est, maiorem dolorem quam cæteros infantes ex circumcisione percepisse Christum. Eo quod reliqui infantes rationis vsu carent, & veluti pecudes illa in ætate sunt; Christus autem ratione, sensuq; maxime vigebat.

Parit præterea dubium acutissima illa Sephoræ petra, qua infantem circumcidit, num lapideo cultro circumcisus sit Christus? Auget dubium celebris illa Hebræorum circumcisio, quam liber Iosue prodidit memoriæ. Cum enim Hebræi, qui in solitudine 40. annorum spatio nati fuerant, circumcisione caruissent, generalem quandam omnium circumcisionem celebrare fuit opus. Itaque post Iordanis transitum, in Galgalis, omnes qui longissimo illo quadraginta annorum itinere orti sunt, circumcisionis accepere signum, quo Deus populum suum velut oues notauerat. Circumcisi autem sunt omnes lapideis cultris, id enim præcepit Deus Iosue; *Fac* (inquit) *tibi cultros lapideos, & circumcide secundo filios Israel.*

Exod. 4. Fuerintne Christus sit circumcisus lapideo, an ferreo cultro. Iosue 5. 17.

Magister sententiarum, dubio respondet affirmanter, in quarto lib. dist. 1. Fiebat (inquit) circumcisio octaua die, & petrino cultro, sentit ergo omnes, etiam Christum, lapideo cultro fuisse circūcisos. Quod etiam Ber. sentit ser. 1. de

Magist. sen.

D. Bern.

18. de circumcisione ijs verbis: Non repulit Christus cultrum lapideum, in quo solo verus illa, quæ raderetur, rubigo non
D. Augustl. fuit, &c. Præterea D. Augustl. lib. 2. de gratia Christi, cap. 31. Petra (inquit) erat Christus, vnde Circumcisionis cultellus petrinus, &c. Auctor item libri de vera circumcisione, qui inter opera D. Hieronymi tom. 9. extat, in fine libri; Cultello (ait) petrino corporis nostri circumcidenda est naturalis
D. Augustl. cedente in nobis, sæculi desideria decrescent. Augustl. in Cómentarijs 7. cap. Ioannis; Cultellis petrinis Iudæi circumcidebant, eadem verba habet Beda eodem ca. Haymo Luc.
Beda. Haymo. 2. circumcisio, quæ secundum præceptum legis habebatur, per petram fiebat.

19. Verisimilior sententia est D. Thom. 3. part. q. 70. artic. 3.
D. Thomas. Hugo Vict. D. Bonau. D. Iustin. Hugonis Victorini lib. 1. de sacramentis q. 12. cap. 2. D. Bonauenturæ, & aliorum, qui arbitrantur lapideum cultrum non fuisse ad circumcisionem necessarium, satisque fuisse ferreum. Id sentit D. Iustinus Martyr in dialogo contra Tryphonem. Beati, ait, nos, qui altera circumcisione, cultris lapideis circumcisi sumus, in vestra enim priore ferrum adhibitum est & adhibetur, &c. Sephora petram illam, quia culter non supperebat ferreus, in trepidatione arripuit, vt ait Hugo. In illa vero generali ac præcipua circumcisione, de qua agitur Iosue 5. lapideis cultris præcepit Deus fieri circumcisionem, vt Christum, qui lapis est acutissimus, cuius exemplo vitia nostra circumcidimus, obumbraret.

CAPVT II.

De Nomine Christi.

1. QVod attinet ad nomen; Dominus appellatur Christus, & Iesus, nomen est proprium, vt nomina, Petrus & Paulus, nomen, Christus, nomen est non proprium, sed nú-
Lactantius. D. Augustl. Christus vnctum significat: nomen est Imperij. cupatio potestatis, & regni, vt ait Lactantius lib. 4. de vera sapientia cap. 7. Significat enim regiam potestatem. Augustinus 1. Ioan. 2. Iesvs, inquit, proprium nomen est, quomodo Moses, Elias, Abraham; Christus autem sacramenti nomen est, quomodo si dicatur propheta, vel sacerdos.

Græcum nomen est, χριστὸς, à verbo græco, χρίω, id est,
Iesus nomē est proprū. vngo, hebraicum Massiach, à verbo מָשַׁח massah, quod
Psalm 17. 1. Reg. 24. Isaie 45. significat vngere, latinum, Vnctus. Hoc nomine Reges appellantur in sacris litteris: *Faciens misericordiam Christo suo Dauid.* 1. Reg. *Non mittam manum meam* (ait Dauid) *in Christum Domini*, id est, Saulem Regem. *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro.* Qui enim apud Hebræos reges creabantur, oleo perfundebantur. Neque regum tantum, sed pontificum quoq;
Psalm 132. capita inungere mos erat: *Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius.* Lege Exod. 29. & Leuit. 8.

2. Duplex autem fuit vnguenti genus, alterum vulgare, alterum sacrum, quod è myrrha, cinnamomo, calamo, casiaq;
Oleo Regēs & Pontifices vngebātur. Exod. 30. Abulensis. 3. Reg. 1. Psal. 88. constabat, vt explicatur Exod. Sacro pontifices inungere oportebat. Reges & sacro, & vulgari perfundere fas fuisse credit Abulensis 1. Reg. 10. q. 1. Nam Salomon sacro oleo vnctus est à Sadoc. *Sumpsit Sadoc cornu olei de tabernaculo, & vnxit Salomonem.* Non sacro videtur Abulensi vnctus Dauid à Samuele. Sed oppones illud: *Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo vnxi eum.* Sancto ergo oleo ac sacro vnctus est
thym. Dauid, vt sentit Euthymius eodem Psal. Sanctum, inquit, Dei oleum dixit, vt illius confectionem & diuinitus tra-
Genebrard. ditam, & mysterijs refertam esse significaret, &c. Genebrard. quoque ait Dauid fuisse vnctum vel sacro Mosis oleo, vel alio per diuinas preces Samuelis sanctificato, & consecrato.

3. Potest etiam dici oleum illud sanctum appellari, quod Dei iussu Dauid fuerit vnctus, non autem quod consecratum
2. Reg. 25. esset. Præterea respondere posset Abulensis, Psalmi locum intelligendum de oleo, quo Dauid non à Samuele, sed ab alio, perfusus est, cum omnium tribuum rex est creatus. De oleo pontificum plura dicemus Deo volente tom. 2. in tractatu de templo.

Prophetas etiam aliquando fuisse vnctos externo vn-
3. Reg. 19. guento, colligitur ex 3. Reg. Quo loco dicitur Eliæ: *Eliseum vnges prophetam pro te.* Potest tamē locus sic explicari; Vnges, id est, eliges, & creabis prophetam. Non enim legimus Eliam vnxisse Eliseum; sed pallium super eum iniecisse, quam pallij iniectionem ait Lyranus appellari vnctionem; Lyranus. Carthus.
idem docet Carthusianus.

Ab vnctione externa, Christi, vel Messiæ, vel Vncti, Reges Hebręi dicebantur, Dominus vero ab interna, quam illa præsignabat, Christus, Messias, & Vnctus, per antonomasiam appellatur. Vnde illud: *Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, præ consortibus tuis*, quippe qui Rex est summusque Pontifex secundum ordinem Melchisedech, qui Rex fuit simul & sacerdos. Augustl. in Commentarijs Psalm 26. Duæ (inquit) personæ illo tempore vngebantur, id est, Regis & Pontificis, in duabus personis præfigurabatur futurus vnus Rex, & Sacerdos, vtroque munere, vnus Christus, & ideo Christus à Chrismate, id est, vnctione, &c. Psal 44.

Hoc nomen indicant illa Canticorum aromata; illa vnguenta, illud fragrantissimum oleum: *Meliora sunt vbera tua* (ait cœlestis sponsa) *vino, fragrantia vnguentis optimis, trahe me post te, curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Item oleum effusum nomen tuum, ideo adolescentulæ dilexerunt te nimis. Quasi diceret; Messias es, Vnctus es, oleum effusum est tuum nomen, vel ab oleo effuso super caput, vt Rex, & sacerdos summus, nomen habes Christi, siue Vncti. *Ideo adolescentulæ*, id est, animæ fide viua renouatæ in iuuētutem, *dilexerunt te*, ideo *post te currunt*, quia verum te Messiam & Vnctum esse cognouerunt. *Vbera tua meliora sunt vino legis*, quo Iudæi inebriati, te agnoscere nolunt, fragrantia vnguētis suauissimis, quibus vnctus es, & nos etiam vngis. 5. Cant. 1. Christus dictus à Chrismate, id est, vnctione, quæ in Canticis vnguento indicatur.

Non solum enim caput nostrum vnctum est, (ait Aug. Psalmo citato) sed & corpus eius, nos ipsi. & Psal. 10 3. ad illa verba; *Vt exhilaret faciem in oleo.* Amatur (inquit) Christus ab omnibus, prædicatur ab omnibus, quia excellenter vnctus, corpus suum totum perungit, &c. Hinc illud: *Vos vnctionem habetis à Sancto*, id est, à Christo vncto. Item: *Vnctionem quam accepistis ab eo maneat in vobis.* Item: *Vnctio eius docet vos, etc.* Vnctionis sacramentum (ait Augustin. in hunc Ioannis locum) est virtus ipsa inuisibilis, vnctio inuisibilis Spiritus S. est, vnctio inuisibilis charitas illa est, quæ in quocunque fuerit, tanquam radix illi erit, &c. Theodoretus in Cantica. Vnguentum gratia spiritalis dicitur, qua Christus refertus est, quamque ex plenitudine sua nobis impertiuit. Item: Multiplices ac varij fontes, qui orbem terrarum odoris suauitate repleuerunt, vnicam habent venam, & originem, vnguentum Christi, &c. 6. D. Augustl. Vnctus est Christus, vncti etiam Christiani. 1. Ioan. 2. D. Augustl. Theodoret. Vnguentum gratia spiritalis.

Ex hoc fonte in Christianos, gratiæ, virtutumque omnium odor suauissimus emanat, qui cum Paulo dicere possunt: *Christi bonus odor sumus Deo.* Odorifera virtus est, vnde Pauli sensum, Theophyl. ijs verbis explicat: Veluti acerra sumus regia, & quocunque abierimus, odorem spiritalis vnguenti circumferimus, cognitionis videlicet Dei, in omni loco homines bono suffitu afflamus, &c. Huiusmodi probi Christiani sunt acerræ quædam Dei, ex quibus bonorum operum suffitus tum cœlos, tum terram afflat. Non deerunt tamen, qui hunc odorem fugiant viri scelerati, tetrumq; vitiorū fœtorem consectentur, vt enim ait Theod. Cant. 1. Vulturibus cadauera deuorantibus suauitatem exhibent fœda corpora, vnguentum vero perniciem. Sic hominibus impijs, leque in fœditate peccati volutantibus, teter libidinis odor est suauissimus, grauis autem ac molesta Christi disciplina. Hæc ille. 7. 2. Cor. 2. Theophyl. Christiani probi acerra quædam sunt suauis odoris. Theodoret. Improbi odorem fugiunt fœtore vitiorum oblectantur.

Ipso primo conceptionis puncto, *præ consortibus suis*, id est, præ omnibus hominibus, qui eiusdem sunt consortes naturæ, & gratiæ, *vnctus est Christus oleo lætitiæ*, id est, donis Spiritus sancti, quibus toti orbi lætitiam attulit incredibilem. Hinc illud: *Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me.* Et illud Petri: *Vnxit eum Deus Spiritu Sancto, & virtute, &c.* Et illud D. Cyrilli in libro de fide ad Theodosium prope finem: Quādo verbum caro factum est, tunc & nominatum esse dicimus ipsum Christum Iesum. Nam quoniam vnctus est oleo exultationis, hoc est, Sancto Spiritu à Deo & Patre, idcirco Christus nominatur, &c. Augustinus libro 15. de Trinitate capite 26. Vnxit eum Deus Spiritu Sancto: non vtique oleo visibili, sed dono gratiæ, quod visibili significatur vnguento, quo baptizatos vngit Ecclesia. Et libro tertio, contra Maximum cap. 16. oleum exultationis, quo Christus vnctus dicitur, Spiritum Sanctū appellari docet. 8. Quo oleo sit vnctus Christus. Isaie. 61. Act 10. D. Cyrillus. D. Augustl. 9. Psal. 44.

D. Gregor. Nazianz. D. Greg. Nazianz. Orat. 4. de Theologia ait, Christum dici vnctum, quia ipsa diuinitas vnctionis tenebat locum: Dicitur, inquit, Christus, propter diuinitatem, eo enim humanitatis vnctio est, non operatione, vt in alijs Christis, id est, vnctis sanctificãs, sed totius vngentis præsentia, cuius hic effectus est, vt id, quod vngit, homo vocetur, & quod vngitur, Deus fiat. Hæc ille. Item, initio orationis: Opera ipsius veritas, & iudicium, quorum causa diuinitate delibutus est, hæc enim humanitatis vnctio est, &c.

10. Secundo vnctus est Christus sanguine proprio, qui quidem verè est hominibus oleum lætitiæ, suauissimique odoris vnguentum, vulneribus præsentissimum afferens remedium. Tertio vngitur ab Ecclesia, vt à Magdalena, *pretioso nardi pistici*, id est, fidelis ac synceri vnguento, operibus videlicet nullo peccati fuco corruptis. Vnctum est (ait Bernard. sermone 1. de Quadragesima) à patre caput nostrum, id est, Christus, & nihilominus, vngi postulat & à nobis.

Ioan. 12.

D. August. Genes. 28. Ter vnctus David, ter etiam Christus.

11. Vnctionem vero Christi adumbrauit Iacob, vt ait Aug. Psal. 44. Cum lapidem quem capiti suppositerat oleo perfudit, adumbrarunt etiam tot pontificum Regumque in populo Hebræo vnctiones, maximè Dauidis. Ter vnctus est Dauid. Primo, à Samuele in Bethlehem. Secundo, à tribu Iuda sola. Tertio, ab omnibus Israelitis. Similem in modum Christus ter est vnctus. Primo à Spiritu S. oleo lætitiæ, in Nazareth, cum in vtero virginis est conceptus, vt Dauid in Bethlehem. Secundo vnctus est, id est, in Regem, & Messiam acceptus ab Apostolis, & alijs Iudæis solummodo, quemadmodum Dauid à sola tribu Iuda. Tertio vnctus est, id est, in Messiam acceptus, ab omnibus nationibus, quemadmodum Dauid ab omnibus tribubus.

1. Reg. 16. 2. Reg. 2. 2. Reg. 5.

CAPVT III.

De Augustissimo nomine Iesu.

Iacob Val. Galatinus. An nomen Iesu sit nomen tetragrammaton Iehouah.

1. IAcobus Valentinus Episcopus Christopolitanus, opinatur nomen Iesu, esse nomen ineffabile Iehouah, quod nonnullos existimasse ait Galatinus lib. 3. cap. 20. Quidam, inquit, ex nostris dicunt nomen Iesus, aliud non esse, quam ipsum nomen Dei tetragrammaton. Valentinus in Commen. Psal. 8. sic scribit; Christus Saluator noster habuit nomen quatuor litterarum, tanquam nomē proprium. Quod probatur. Nam istæ litteræ, יהוה Iod, he, vau, he, propositæ in illo nomine, si rectè combinentur cum suis punctis appositis, reddunt & sonant hoc nomē Iesuah, quod latinè dicitur Iesus, & interpretatur Saluator. Ex quo patet, quod Iesus est realiter nomen quatuor litterarum secundū proprium sonum. Hæc ille. Probatur præterea ex verbis illis Pauli: *Dedit illi nomen, quod est super omne nomen.* Nomen super omne nomen erat Iehouah, ergo datum & impositum est Christo. Itaque Paulus Burgensis Exod. 3. de nomine Iehouah, quod Christo datum est, Pauli locum interpretatur. Adde illud: *Vocabitur nomen eius Emmanuel*, hoc est, nobiscum Deus: ergo ipsum nomen Christi Deum significabat. Adde & illud: *Hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus*, Hebraicè Iehouah, *Iustus noster*, quid clarius dici potuit? Quasi diceret propheta, rogatis, quo nomine sit vocandus Messias, vocabunt eum Iehouah.

Philip. 2. Burgensis. Isaiæ 7. Ierem. 23.

3. Nomen Iesuah non est nomen Iehouah. Burgensis. Respondemus, nomen Iesuah non esse nomen Iehouah, sed ab eo diuersum. Probatur ex ipsis litteris, quibus vtrūq; nomen scribitur. Nomen Iehouah, quatuor his litteris scribitur, remotis punctis, יהוה Iod, he, vau, he: nomē ישוע Iesuah, his quatuor diuersis, ישוע Iod, sin, vau, ain. Probatur præterea, ex significatione. Nam nomen Iehouah, vt docet præter alios, hebræus Burgensis Exod. 3. esse ipsum siue essentiam significat; Nomen, inquit, tetragrammaton, Iehouah, licet non sit in aliquo alio nomine, seu per aliud nomen transferibile, seu propriè exponibile, ex litteris tamen ex quibus componitur potest intelligi, tam esse, quam essentia, nihil aliud cōnotando, nec limitādo, quod maximè conuenit essentiæ, seu esse diuino. Hæc ille. At nomen Iesuah non significat essentiam, sed salutem, ergo non est nomen Iehouah. Probatur item ex radicibus; nam nomen Iehouah, à verbo substantiuo, haiah, quod esse significat; nomen vero, Iesuah, à verbo Iasah, quod significat saluare, deriuatur; hoc docuit Angelus: *Vocabis*, inquit, *nomen eius IESVM. Ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum.* Matth. 1.

Primę rationi, qua Valentinus suam opinionem probat, respondemus, fallum esse nomen Iehouah, ex ijsdem litteris componi, ex quibus nomen Iesuah conflatur, vt ostendimus. Secundæ respondetur, nomen super omne nomen, esse nomen Dei, vel etiam nomen, Iehouah. Datum autem Christo dicimus, quia ab hominibus Deus siue Iehouah esse agnoscitur, hoc sensu *Dedit illi nomen, quod est super omne nomen*, hoc est, fecit Pater vt Christus Deus, & Iehouah esse, ab hominibus agnosceretur, & vt Deus coleretur. Eodē modo dicitur: *Dignus est agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatem, &c.* Hoc est, dignus est, qui ab hominibus Deus esse fortissimus agnoscatur, & diuinis honoribus afficiatur. Aliter, Dedit illi nomen, super omne nomen, hoc est, dedit nominis splendorem, & honorem, super omnem honorē, & gloriam. Isaiæ verba, non significant Christum, vt nomine proprio vocandum Emmanuelem, sed illo nomine eius diuinitatem indicant, vt iam supra diximus lib. 8. cap. 6. cum illa verba exposuimus; *Vocabunt nomen eius Emmanuel.* Quo loco verba etiam Ieremiæ exposita sunt; Hoc est, nomen, quo vocabunt eum; Dominus, vel Iehouah, Iustus noster. De proprio CHRISTI nomine in circumcisione impositio his & alijs locis non agitur, sed de nominibus alijs, quæ illius significant maiestatem, vt loco citato ostendimus.

4. Solutio rationis. Philip. 2. Apoc. 5. 5.

Secundum dubium est, quodnam sit nomen Iesu, hebreū. Eckius serm. 4. de circumcisione ait, non constare fuerit ne Iehoshuah, an Iesuah. In lexico hebræo Complutensi esse dicitur Iehoshuah, eodem modo appellat Iacobus Valentinus iam citatus, & Ludouicus Legionensis lib. 3. de nominibus Dei, hoc nomine hebraicè dictus est Iosue, & Iesus sacerdos summus, filius Iosedec. Pagninus in expositione nominum hebræorum, Galatinus lib. 3. c. 20. & Iansenius Concordiæ cap. 7. nomen Iesus hebræum, Iesuah esse volunt, quæ sententia mihi magis placet.

6. Quodnam sit nomen Iesu Hebraum. Eckius. Iacob Val. Ludou. Leo. Pagninus. Galatinus. Iansenius.

Probatur ex Euangelio Syriaco, in quo non Iehoshuah, sed Iesuah Christus appellatur. & ex titulo Crucis, in quo nomen Iesuah scriptum exrat, vt docet Pagninus; Iesuah, inquit, est nomen Saluatoris, & est in titulo Crucis, qui est Romæ, in templo sanctæ Crucis, &c.

Quid significet nomen rogas? Respondeo significare salutem, à verbo hebræo ישע Iasah, per ain, in fine, quod significat seruare. Significationem Angelus indicauit: *Vocabis*, inquit, *nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum.* Refutant hæc Angeli verba Osiandrum, qui non à saluando dici Iesum putauit, sed esse nomen tetragrammaton, interiecta littera ש, sin, hoc modo, Iehouah, nomen est tetragrammaton, vel quadrilitterum, interpone, sin, fit Iehoshuah, per he, in fine, at nos dicimus finalem litteram esse, ain, quia à verbo Iasag, per ain deducitur, vt Angelus indicat.

7. Matth. 1. Fallitur Osiander, qui Iesuah nomen tetragrammaton esse putauit.

Tertium dubium est. An sit aliquis in vetere Testamēto hoc nomine ante Christum appellatus? Respondet dubio Galatinus lib. 3. cap. 20. his verbis: Nomine Iesu, aliquos vocatos fuisse omnino nego. In hoc enim quamplurimi ex nostris plurimum falluntur, putantes eos hoc nomine fuisse appellatos, quod ex hebraicarum litterarum ignorantia proueniisse certum est. Vnusquisque enim eorum, quos hoc nomine Iesu nuncupatos asserunt, non Iesuah vocatus est, sed Iehoshuah, quod non est idem nomen. Nam Iesuah idem est quod Saluator, siue salus, siue saluatio; Iehoshuah vero Deus saluabit interpretatur. Vt ex ipso nomine pateſceret, quod saluare nullius eorum intererat, sed solius Dei. Hæc ille.

8. Galatinus. An aliquis alius nomine IESV fuerit appellatus.

Verum, quæ humani ingenij imbecillitas est, in quo alios deceptos putat, ipse decipitur; ait neminem in scriptura appellatum Iesuah, id vero falsum est. Etenim Iesus summus sacerdos, 1. Esdræ 3. & 5. hebraicè Iesuah nominatur; & primo Paralipom. alius quoque sacerdos eodem nomine nuncupatur. Præter hos tertium hoc nomine dictum reperies, si hebræam scripturam euolueris. Respondemus ergo verius dubio, alios in vetere Testamento nomine Iesu fuisse appellatos, vt constat. Noluit enim Dominus inaudito,

9. 1. Esdr. 3. 1. Esdr. 5. 1. Paral. 24. 2. Par. 31.

inaudito, sed iam ab alijs vsurpato nomine vocari; quod tamen salutem orbi afferendam significaret.

10. Petes, an Iosue, & Iesus summus sacerdos, filius Iosedec, qui Christi gessere typum, nomine Iesuah fuerint nuncupari? Respondeo summum illum sacerdotem Iesuah appellari. 1. Esd. 3. & 5. Num. 13. 1. Esdræ, Iosue autem Iehosuah nominatur. Cum enim Osee vocaretur, ad terram repromissionis explorandam missus est, & à Mose Iehosuah siue vt latinè dicitur Iosue vocatus. *Hæc sunt nomina virorum, quos misit Moyses ad considerandam terram, vocauitq; Osee filium Nun, Iosue*, hebraicè Iehosuah.

Aggæ. 2. Zach. 3. *Hæc duo nomina Iesuah & Iehosuah pro eodem vsurpantur.*

Aduerte tamen hoc loco, summum illum sacerdotem qui in lib. 1. Esdræ Iesuah nominatur, appellari ab Aggæo & Zacharia Iehosuah. Vtroque igitur nomine nuncupatur, & Iesuah, & Iehosuah per ain, in fine. Vnde non malè quis coniiciet, pro eodé nomine hæc duo fuisse vsurpata, Christumq; eodem modo appellatum esse Iesuah, & Iehosuah. lib. 5. ca. 30. diximus Eli, & Eliachim idem esse nomen, non igitur mirum si Iesuah, & Iehosuah, idem quoque nomen esse dicatur.

11. Quod si verum est, verè datum est Christo in nomine proprio nomen Iehouah; non quod sit interiecta littera, sin, vt voluit Osiander, & præterea quod addita sit littera ain, vt ait Burgensis Exod. 3. sed quod nomen, Iehosuah, à nomine Iehouah sit compositum. Ieho enim initio nominis ponitur pro Iehouah, per aphæresim. Dicitur autē Iehosuah, id est, Deus salus, ostenditque nomen ipsum CHRISTI diuinitatem, salutemque per ipsius sanguinem mundo collatam. Nomen aurem Iehosuah (ne cui aliquis hac de re scrupulus suboriatur) in nomen Iesum, tum à 70. interpretibus, tum etiam à nostro vulgato vertitur, id quod huic sententiæ fauet. Sacerdos magnus dicitur Hebraicè Iehosuah, tam vero noster, quam 70. interpretes vertunt, Iesum; Vidi Iesum, Hebraicè Iehosuah, sacerdotem magnum, & 70. Iosue, qui hebraicè est Iehosuah, appellant Iesum, perinde ac si Iesuah, & Iehosuah idem nomen sit. Zach. 3. 12.

Christus appellatur Iesuah & Iehosuah.

Ex his infertur Christum habuisse nomen proprium quadriliterum, vel tetragrammaton, vt Iehouah. Nam nomen Iesuah hebraicè remotis punctis, quatuor tantum habet litteras, Iod, sin, vau, ain; habuisse præterea nomē quod nomen Iehouah continet.

Philip. 2. Origenes.

Libet etiam inuestigare, num nomen Iesu sit nomen super omne nomen, de quo Paulus, *Dedit*, inquit, *illi nomen super omne nomen*. Affirmat Origines, hom. 1. in librum Iosue: 13. Donauit, inquit, Deus nomen, quod est super omne nomē, Domino Saluatori nostro Iesu Christo; est autem nomen, quod est super omne nomen, Iesus. Et quia est nomen super omne nomen; *idcirco in nomine Iesu omne genu flectitur, cœlestium, terrestrium, & infernorum.* Hæc ille. Haymo in verba Pauli ad Philip. 2. iam citata rogat; Quod nomen dedit illi? Respondet; Vt filius Dei vocaretur, & esset, qui filius hominis erat, secundum quod in die baptismatis innotuit paterna vox, inquiens: *Hic est filius meus dilectus*, similiter in mōte. Vel etiam nomen dedit illi, quod est super omne nomē, vt Iesus vocaretur, id est, Saluator, &c. Bernardus præterea, in declamatione super illa verba; *Ecce nos reliquimus omnia*: Ipsum, inquit nomen Iesu, quod est super omne nomen, in quo flectitur omne genu, obedientiæ remuneratio est, &c. Et serm. 1. de circumcisione; Circumcisio veritatē suscepræ probat humanitatis, & nomen quod est super omne nomē, gloriam indicat maiestatis. Adde Ambrosium Catharinum, qui de nomine Iesu, Pauli verba interpretatur. Præter hos omnes Gregorius decimus Summus Pontifex, in sexto, de immunitate Ecclesiarum, capite, Decet, nomen Iesu, appellat nomen super omne nomen, cuius verba infra in morali citantur. Et D. Bernardinus tom. 4. sermone 1. extraordinar. Nomen, inquit, Iesus est nomen super omne nomen, & cęteris gloriosius, &c.

D. Bernard. *Catharinus* *Gregor. 10.* *D. Bernardinus.*

Respondeo, locum Pauli de nomine Iesu, sensu litterali non intelligi à plerisque interpretibus, ita vt dicere velit nomen Iesu esse nomen super omne nomen, datum Christo. Vt enim ait Iansenius cap. 7. Concordiæ, cum Paulus ibi loquatur de nomine dato in Ascensione, certum est eum non loqui de nomine Iesus, cum hoc in circumcisione ei sit impositum. Nomen de quo Paulus loquitur, datum est Christo propter merita passionis: *Propter quod* (ait Paulus) id est, quia factus est obediens vsq; ad mortem crucis, *Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen.* At nomen Iesus datum est Christo multo ante passionem in circumcisione, & ante merita passionis. Est hæc sententia ferè omnium interpretum Pauli, qui locum de nomine Iesus minimè exponunt. Exponendus autem est eo modo, quo à nobis primo dubio est expositus. Quod si de nomine Iesu velis exponere, hic erit Pauli sensus; *Dedit illi nomen, quod est super omne nomen*, hoc est, dedit illi post passionem, vt nomen Iesu, quod antea iam habebat, esset super omne nomen. *Iansenius.* 15.

Suboritur alia quæstio, an sit Iesu nomen nouum? esse enim nouum probatur: *Vocabitur*, ait, *tibi nomen nouum quod os Domini nominauit.* Vnde Cyrillus libro 5. de Trinitate paulo post principium; Nomen, inquit, nouum Verbo diuino est Iesus, & concurrens cum carnis natiuitate. Et prophetico oraculum astipulatur, Isaiæ 62. Vocabunt nomen eius nouum hoc, quod Dominus nominauit. Hæc Cyrillus. Respondemus, nouum esse, si rationem impositionis, ac significationem spectes; quoniam noua ratione, & significatione impositum est. Nunquam enim quis propterea Iesus vocatus est, quod perfectissimum rum animis, tum corporibus salutem esset allaturus, quam nouam rationem ac significationem Angelus aperuit verbis iam citatis, *Vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum suum, à peccatis eorum.* O nouam nominis rationem, & omnibus sæculis inauditam. Est præterea nouum Verbo nomen, quia antiqua, & æterna nomina, id est, ab æterno congruentia Christo, sunt, Verbum, filius Dei sapientia Patris, & similia: at nomē Iesus est nouum, quia in circumcisione impositum. Quemadmodum noua est humanitas, iuxta illud: *Creauit Dominus nouum super terram, fœmina circumdabit virum*, ita nouum est nomen Iesu Christo homini inditum, quod significant verba Cyrilli; Nouum, ait, nomen est Iesus, & cōcurrens cum carnis natiuitate. Non est tamen ita nouum nomen, vt ante Christum in orbe non fuerit, quod iam supra aduersus Galatini sententiam ostendimus. Illud tamen aduerte, verba Isaiæ citata, de Ecclesia, non de Christo dicta esse, vt interpretes sentiunt. *Isaiæ 62. D. Cyrillus.* 16. *An nomen Iesu sit nomen nouum.* 17. *Ierem. 31.* 18.

Iuuat in sanctissimo nomine immorari. Quæret aliquis, num nomen Iesu in libris veteris Testamenti Christum significans reperiatur? Respondeo sæpissime reperiri. Nam nomen Christi non est participium passiuum verbi Iasah, quod in sacris litteris non inuenitur, & significaret saluum. Sed nomen Iesuah, cum ain, in fine, vt iam dicitur. In libris tamen propheticis scribitur propherice cum ain, & he, in fine, & significat ipsam salutem. *Salutare tuum* (ait Iacob) *expectabo Domine*, hebraicè Iesuah, id est, Iesum tuum expectabo Domine: *Notum fecit Dominus salutare suum*, hebraice: Notum fecit Dominus Iesuah suum. Eodem Psalmo: *Viderunt omnes terreni terræ salutare Dei nostri*, hebraicè Iesum Dei nostri: *Quis dabit ex Sion salutare Israël*, ex hebræo; Quis dabit ex Sion Iesum Israel: *Dic animæ meæ, salus tua ego sum*; verti potest; Dic animæ meę, Iesus tuus ego sum: *Prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum.* Aliter; Prosperū iter faciet nobis Deus Iesus noster: *Ecce Deus Saluator meus, fiducialiter agam, & non timebo, quia fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem, hauritis aquas in gaudio, de fontibus Saluatoris.* Ex hebræo verti potest; Ecce Deus Iesus meus, fiduciāliter agam, & non timebo, quia fortitudo mea, & laus mea Iah Iehouah, id est, Deus Dei, videlicet, filius, Deus de Deo procedens, & factus est mihi in Iesum, & Saluatorem, hauritis aquas in gaudio de fontibus Iesu. *An nomen Iesus in veteri Testamento, Christum significans reperiatur.* *Genes. 49.* *Psal. 97.* *Psal. 52.* *Psal. 34.* *Psal. 67.* *Isaiæ 12.* 19. 20.

In omnibus his locis nomen est, Iesuah, cum ain, & he, in fine, quod significat salutem, & est nomen Christi detracto he vltimo. Imo Leo Castro Isai. 12. contendit etiam adhuc, he, nomen esse Christi. Procopius Isaiæ 12. obseruauit ijs in locis hebraicè nomen esse Iesum. Vbi (inquit) Saluatoris vocem vsurpamus, Iesum hebraica habent. Verbi causa, vbi legitur: *Ecce Deus Saluator meus.* Et ibi, *Factus est mihi in salutem*, & cum, De fontibus Saluatoris, dixit. Hæc Procopius. Hieronymus etiam, & septuaginta, idem nomen Hebræum in Saluatorem transtulerunt. Marius Victorinus in indice Diui Hieronymi testatur ad se allatum Chaldaicum Euangelium, in quo Christus Iesuah, per ain, & he in fine *Leo Castro.* *Procopius.* 21. *D. Hieron. Marius Victorinus.*

in fine appellatur terminatione fœminina. Leo etsi fœminina sit terminatio, masculinũ tamen esse vult, cum Christi nomen est, cuius rei testes profert D. Hieronymum, & septuaginta interpretes, qui masculino genere ferè vertunt.

Est etiam hoc nomen, Iesuah, vt alia loca omittam, in celebri illo vaticinio: *Quam pulchri super montes pedes annunciantis, & prædicantis pacem, prædicantis salutem, dicentis Sion regnauit Deus tuus.* Vel prædicantis Iesum, dicentis Sion, regnauit Deus tuus, scilicet, idem Iesus. Et: *Dicite filiæ Sion, Ecce Saluator tuus venit*, vel, ecce Iesus tuus venit. Hieronymus duobus locis, alterum nomen hebræum, quod est Iesah, & salutem etiam significat, explicatè transtulit in Iesum: *Exultabo in Deo Iesu meo*, &: *Venite exultemus Domino, iubilemus Deo salutari nostro*, vertit Hieronymus, venite laudemus Dominũ, iubilemus petræ Iesu nostro. Sic vertit Hieronymus, quia nomen Iesuah, cum kibuts potest esse nomen, Iesuah, cum ain in fine absque he.

Isaiæ 52. 22. *Isaiæ 62.* *Habacuc 3.* *Psalm 94.*

De nomine Iesu.

Non prætermittam Augustissimi nominis numerum à Beda obseruatum, Luc. 2. Obserua igitur tam Græcos, quam Hebræos, pro notis numerorum litteris vti alphabeticis, α. nota vnitatis est, β. nota binarij, reliquæ litteræ numeros consequentes indicant. Iota decem continet, ι. 20. κ 30. Eodem modo cæteræ numeros cæteros significant. D. Ioannes Apoc. 13. Nomen Antichristi obscurè indicans, litterarum quibus constat, numerum indicauit. Numerus, inquit, eius, sexcenti sexaginta sex. Constat ergo Antichristi nomẽ proprium, quod ignoratur litteris Græcis continentibus numerum 666. Nomen vero Augustissimum, Ιησοῦς, Græce, numerum habet 888. Nam littera prima Iota, 10. continet, littera secunda, η. 8. littera tertia, σ. 200. quarta, ο. 70. quinta, υ. 400. sexta, ς. 200.

23.

Sibylla Cumana.

Sibyllæ quoque Cumanæ Græcum vaticinium fertur, in quo ex hoc numero nomen Iesus indicat, id vero in latina hæc carmina conuersum reperies, lib. 2. Bibliothecæ Sixti Senensis:

24.

Tunc ad mortales veniet, mortalibus ipsis
In terris similis, natus patris omnipotentis,
Corpore vestitus. Vocales quatuor autem
Fert: non vocalesq; duas: binum geniorum.
Sed quæ sit numeri totius summa docebo.
Namque octo monades, totidem decades super ista,
Atque hecatontadas octo, infidis significabit
Hominibus nomen. Tu vero mente teneto.

Ait Sibylla nomen, Ιησοῦς, Græcum, quatuor constare vocalibus, & duabus consonantibus. Vocales sunt, ι. η. ο. υ. Consonantes duo sigmata duorum geniorum, id est, Angelorum, sic enim Græce legitur; nimirum Sathaelis, & Satanæ, hæc enim nomina sigma habent in principio. Præterea affirmat sanctissimum nomen continere octo monades, 25. id est, octo vnitates. Præterea octo decadas, id est, octies decem, videlicet, 80. & octo hecatontadas, id est, octies centum, 800. Vnde summa existit 888. Hunc numerum nominis obseruauit Beda, vt supra diximus, Luc. 2. his verbis; Sacrosancti nominis, Iesus, non tantum Etymologia, sed & ipse quem litteris comprehendit numerus perpetuæ salutis mysteria redolet. Sex quippe litteris apud Græcos scribitur Ιησους, videlicet, ι. & η. & σ. & ο. & υ. & ς. quarum numeri sunt, 10. & 8. & 200. & 70. & 400. & 200. qui fiunt simul 888. Hæc Beda.

Beda.

Numerus nominis Antichristi constat. Senarius, numerus nominis Christi octonarius.

Numerus nominis Antichristi, senarijs multiplicatis constat, quia senarius rerum caducarum numerus est, quæ sex diebus conditæ sunt; Antichristus autem, & Antichristiani caducis rebus erunt mancipati. Numerus nominis Christi octonarios habet repetitos, qui octonarius numerus, est resurrectionis, & circumcisionis; octauo enim die, 26. id est, Dominica, quæ septimum sabbathi diem sequitur, Christus & circumcisus est, & resurrexit. Christus vero, & qui Christum imitantur, voluptates circumcidunt, & futurã resurrectionem expectantes, res caducas pro nihilo ducunt.

Prætèrea vt senarius nõ attingit septenarium numerum quietis, septimo enim die quieuit Deus, ab omni opere, quod patrarat, sic Antichristus, & Antichristiani quietem non attingent, sed æterna tormenta perpetientur. Octonarius non solum attingit, sed etiam superat eundem septenarium quietis numerum, estque numerus gloriæ, quæ mortis quietem sequitur, quam Christus possidet, eiusque imitatores perpetuam consequuntur.

Beda Luc. 2. Octauum (inquit) numerum, resurrectionis gloriæ conuenire, penè omnibus claret. Nam & Dominus octaua die; hoc est, post septimam sabbathi resurrexit, & ipsi post sex huius sæculi ætates, & septimam sabbathi animarum, quæ nunc interim in alia vita geritur, quasi octauo rẽpore surgemus, &c. D. Hieron. Ezech. 30. Ogdoadis, id est, octonarij prima incipit dies, quæ est resurrectionis. Aug. lib. 16. de ciuitate Dei, cap. 26. Quid aliud quam Christum significat octauus dies, qui hebdomada completa, hoc est, post sabbathum, resurrexit? 27. *Beda. De nomine octauario.* *D. Hieron.* *D. Augustin.*

Adde numerum octonarium salutis esse numerum: *Octo enim animæ*, vt Petrus scribit, *in Arca Noe saluæ factæ sunt per aquam, quod & nos nunc similis forma baptisma saluos facit.* *1. Pet. 3.*

Adde numerum esse noui Testamenti. Nam septenarius veteris erat, in quo septimus dies, id est, sabbathum colebatur, in nouo octauus, qui septimum sequitur, id est, dominicus obseruatur. Vnde Hieron. Ezech. 40. Post septem, octonarius ponitur numerus, vt de Synagoga ad Ecclesiã, de veteri instrumento ad nouum, de terrenis ad cœlestia transeamus. Et illa verba; *Da partem septem, nec non & octo*, de nouo, vtereq; Testamento exponit. Præcipitur, ait, vt in vtrumq; instrumentum, tam vetus, quam nouum, pari veneratione credamus. Iudæi dederunt partem septem, credẽtes sabbathum, sed non dederunt partem octo, resurrectionẽ diei Dominicæ denegantes. Ita Hieron. Litteralis sensus de pauperibus est. *Mitte* ait Salomon) *panem tuum super transeũtes aquas, quia post tempora multa inuenies illum. Da partem septem, nec non & octo*, hoc est, semina in terra irrigua, id est, in pauperibus, quia post multa tempora copiosam gloriæ segetẽ demetes. *Da partem*, id est, da eleemosynam septem pauperibus, & octo etiam, hoc est quibuscunque poteris. 28. *D. Hieron.* *Eccles. 2.* 29.

Adde esse numerum æternitatis, vt conijcit Aug. Psal. 6. Quoniam, inquit, omnia tempora septem dierum repetitione voluũtur, octauus forte ille dictus est, qui varietatem istam non habebit. Et Ps. 11. Potest, ait, pro octauo intelligi, pro æterno sæculo, quod post hoc tempus, quod septem diebus voluitur dabitur sanctis, fauet Nazianz. qui orat. 43. in nouam dominicam, verba illa Ecclesiastæ iam explicata, hoc sensu explanat: *Da partem septem*, id est, huic vitæ, necnon & octo, hoc est, futuro æuo. Id porro fiet (ait Nazianz.) si & hic honestis actionibus incubuerimus, & in altero sæculo, velut in integrum restituti fuerimus. Hugo Vict. lib. 1. de sacram. parte 12. ca. 2. Octonarius in sacra Scriptura aliquando tempus resurrectionis significat, quod post præsentẽ vitam sequitur, quę septem diebus voluitur, aliquando rẽpus gratiæ, in quo quasi post sabbathũ legis, æterna bona seruientibus Deo promittuntur, &c. 30. *D. Aug.* *D. Gregor. Nazianz.* *Hugo Vict.*

Octauo ergo die circumcisus est Christus, nomenque accepit, quod Græcè multiplicatos habet octonarios, siue Ogdoadas. Cum nomine dies consentit; octauus dies est, octonarijs plenum est nomen. Numerus octonarius Christo bene congruit. Numerus salutis rectè congruit Saluatori; numerus Testamenti noui, rectè congruit Testamẽti noui conditori, numerus æternitatis siue futuræ vitæ, rectè congruit Patri æternitatis, siue futuri sæculi. Numerus salutis, æternitatis, & noui Testamenti, rectè in CHRISTVM quadrat, qui & salutem æternam, & noui Testamenti, attulit. 31.

CAPVT IV.

Morale Circumcisionis.

TRiplicem esse circumcisionem, à patribus accepimus. Primam Hebræorum, Secundam Christianorum, Tertiam Beatorum. De singulis aliqua verba facienda. 1. *Triplex circumcisio.*

Iudæorum circumcisio ab Abrahamo Hebræorum parente initium accepit, quem veluti primum ædificij lapidẽ (vt iam supra in tractatu de Genealogia diximus) hoc signo *De Circũcisione Iudæorum.*

diuinitus

diuinitus accepto consignatum in fundamento populi sui Deus locauit. Fuit autem circumcisio signum.

Circumcisio signum fœderis, & distinctionis.

Primo, pacti inter Deum, & Abraham, eiusque posteros initi: *Circumcidetur ex vobis omne masculinum, & circumcidetis carnem præputij vestri, vt sit in signum fœderis inter me & vos.*

Genes. 17.

Secundo, signum fuit distinctionis populi Hebræi, à reliquis populis. Chrysost. hom. 40. in Genesim: Ex circumcisione hæc fuit vtilitas, vt quod ex hoc signo essent Iudæi cognoscibiles, & ab alijs gentibus sequestrarentur, & hom. 39. Signum circumcisionis Deus Iudæis quasi frenũ quoddam imposuit, ne gentibus miscerentur, D. Irenæus lib. 4. Contra hæreses cap. 30. Deus circumcisionem in signo dedit, vt cognoscibile perseueret genus Abrahæ. D. Damasc. lib. 4. fidei cap. 26. Circumcisio Abrahæ data est, tanquam signum, quod eum liberosque eius, & vernas à gentibus, quibuscum degebat discerneret. Argumento est, quod cũ Israelitæ 40. annis in deserto secum ipsi seorsim versarẽtur, nec cum alia gente commercium haberẽt, ex ijs, qui in deserto nati sunt, nullus omnino circũcisus est. Hæc ille. Quãdiu ergo oportuit Iudæos propter Messiam ex illorum sanguine expectatum, à gentibus esse separatos, circumcisionis signum vim habuit. Postquam omnes nationes in Christi ouile sunt vocatæ, peculiare signum sublatum est.

D. Chrys.

D. Irenæus.

D. Damasc.

3. Tertio, signum fuit circumcisio, vt ait D. Epiphan, hæresi 8. commonefactionis. Circumcisionem, inquit, accepit Abraham, quo eius semen inquilinum in terra aliena, non auferaretur nomen DEI, sed in corpore ferret signaculum, commonefactionis gratia, atque iudicij, quod in patris ipsorum pietate perseuerarent, &c.

D. Epiphan. Circumcisio signum cõmonefactionis, signum baptismi, signum circumcisionis spiritualis, & signum castitatis.

Quarto, signum fuit Baptismi, & figura, vt docet Damascenus, loco citato.

D. Damasc.

Quinto, signum fuit circumcisionis spiritalis, qua tam caro, quam animus, circumciditur. D. Irenæus loco indicato: Circumcisio, inquit, secundum carnem præfigurabat circumcisionem spiritalem, &c.

4. Sexto, signum erat Castitatis. D. Ambros. lib. 1. de Abraham, cap. 17. Circumcidi iubetur Abraham, accepturus veri seminis hæreditatem. Nónne euidenter circumcisio carnis, præceptum est castimoniæ, vt aliquis resecet libidinem carnis, & indomitas luxu, ac lasciuia, frenet cupiditates? Ergenim circumcisionis vocabulo id præscribitur, vt omnis impuritatis fœtor abstergatur, & incentiuum libidinis auferatur, &c.

D. Ambros.

Septimo, signum fuit Iustitiæ viuentis fidei in Abraham: *Signum* (ait Paulus) *accepit Abraham circumcisionis, signaculũ iustitiæ fidei, quæ est in præputio, &c.* Quæ verba sic Theophylactus interpretatur; Ait Paulus, quod Abraham circumcisionis signum acceperit pro sigillo obsignante, ac prædicãte, quod ex fide iustificatus est, quam iam antea cum præputiatus esset ostendit. Et Theodoretus. Non est, inquit, circumcisio Iustitia, sed testimonium Iustitiæ, & signaculum, & signum fidei, quam ante circumcisionem Abraham acceperat, &c.

Ad Rom. 4. Circumcisio signum iustitiæ fidei viuæ Abraham, in præputio. Theophyl. Theodoret.

5. Octauo, fuit signum regenerationis, quoniã per circumcisionem regenerabantur hebræi. D. Bern. ser. 1. de Assumptione Virginis; Nunc in baptismate, sola originalem maculam lauat gratia, & sola eam rasit olim petra circumcisionis, & serm. 3. de Circumcisione; Circumcisionẽ Deus prouidit peccatoribus, ob purgationem vtique delictorum. Innocentius 3. Summus Pontifex ca. Maiores causæ, de baptismo, & eius effectu. Originalis culpa remittebatur per circumcisionis mysteriũ, & damnationis periculum vitabatur, &c. Hugo Victorinus 1. lib. de Sacramentis p. 12. cap. 2. Circumcisionis Sacramentum semini Abrahæ sanctificando, & signando, datum est, sanctificando, vt iustificaretur, signando, vt à reliquis gentibus discerneretur. Augustinus hom. 50. Circumcisionem, ait, patres nostri, pro baptismo habebant. Et lib. 16. de ciuitate Dei c. 17. Per hoc, inquit, quia circumcisio signum regenerationis fuit, non immerito paruulum propter originale peccatum generatio dilperdet, nisi regeneratio liberet.

D. Bernard.

Innocentius.

Hugo Vict.

6. *D. Augustin.*

Circumcisio signum regenerationis.

Genes. 17.

Eodem cap. verba illa: *Masculus, cuius præputij caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit*, exponit his verbis: Sic intelligenda sunt hæc verba, tanquam dictum sit; Qui non fuerit regeneratus, interibit anima illa de genere eius, quia testamentum meum dissipauit, quando in Adam cum omnibus ipse peccauit, &c. Et lib. 15. cap. 16. Terrena ciuitas generatione tantummodo, cœlestis autem etiam regeneratione opus habet, vt noxam regenerationis euadat. Vtrum autem aliquod fuerit, vel si fuit, quale fuerit, corporale atque visibile regenerationis signum, ante diluuium, sicut Abrahæ circumcisio postea est imperata, sacra historia tacet. Sacrificalle tamen Deo, illos antiquissimos homines non tacet. Hæc Augustinus.

7. *Ciuitas cœlestis opus habet generatione, & regeneratione. D. Augustin.*

Ex quibus colliges, ciuitates terrenas, quales sunt Mahometanorũ, vt incolis plenæ sint, sola hominum generatione indigere. Etenim terrenæ Maurorum, Turcarũ, Ethnicorumque ciuitates, & generationibus, & incolis abundant, regenerationis sacramento carent. At ciuitas cœlestis, non generatione solum, sed regeneratione etiam opus habet. Ciuibus enim constat, non solum per homines generatis, sed etiam per Christum regeneratis. Regenerationis ergo remedio & signo indiget. Vnde D. Cypr. de operibus Cardinal. ca. de Circumcisione: Peccatum, ait, originale omni tempore aliquibus remedijs oportuit expiari, &c.

8. *Peccatum originale omni tempore aliquo remedio oportuit expiari. D. Cyprian.*

In populo quidem Hebræorum remedium fuit circumcisio. In populo Christiano est baptismus. In lege naturæ paruulis fuit fides parentum, vt vult Gregorius, vel potius signum aliquod fidele, atque aspectabile. Magnus Greg. ad illa verba Iob. 3. *quare non in vulua mortuus sum, &c.* Quod, inquit, apud nos valet aqua baptismatis, hoc egit apud veteres, vel pro paruulis sola fides, vel pro maioribus virtus sacrificij, vel pro ijs, qui ex Abrahæ stirpe prodierant, mysterium circumcisionis. Et Beda Luc. 2. Qui vel ante tempora circumcisionis, vel etiam post datam circumcisionem, de exteris gentibus extitere fideles, vt Iob, & amici, liberique eius, sine victimis hostiarum, se suosque ab originali peccato, seu certè sola fide saluabant.

D. Gregor.

Remedia peccati originalis.

9. *Beda.*

Nono. Circumcisio signum fuit Christi venturi. Nam vt ait Abulensis Episcopus Deut. 22. q. 2. per circumcisionem protestabantur Iudæi, Messiam ex suo semine oriturum, & Rupertus lib. 5. in Gen. ca. 31. Rectè Abrahæ, quia crediderat dicenti Deo, quod in semine eius benedicerentur omnes gentes, in loco seminis signum eiusdem fidei positũ est. Item: Circumcisionis susceptio expectandi seminis illius professio est. Quisquis circumciditur, semen quod Abrahæ promissum est, signo illo vcturum se expectare profitetur. Hæc ille. Ait Dominus: *Apparebit arcus meus in nubibus, & recordabor fœderis mei vobiscum.* Eodem modo in loco generationis, signum Deus promissi seminis posuit, vt fœderis, ac promissionis suæ recordaretur, Messiamque mitteret, ex semine quidem Abrahæ, sed sine viri semine conceptum ex Virgine.

Abulensis. Circumcisio signũ Christi venturi. Rupertus.

10. *Genes. 9.*

Decimo. Circumcisio fuit signum, & character externus, corpori inhærens; nullum autem internum in animo characterem, aut signum imprimebat, quale Baptismus insculpit. Quemadmodum enim signat oues pastor, sic externo illo signo Deus populum suum consignauit, vt à reliquis nationibus discreta esset natio, etiam signo externo, ex qua Messias erat carnem assumpturus. Hugo Vict. lib. 1. de Sacramentis. 12. ca. 2. Circumcisionis sacramentum semini Abrahæ signum datum est, vt à cæteris gentibus discerneretur, quatenus singularis maneret, & discreta generatio, de qua Christus nasceretur, &c. D. Hieron. libr. in epist. ad Gal. ad illa verba; *Cognoscitis ergo, &c.* Quia ex semine Abrahæ Christus erat oriundus, & ab Abraham vsq; ad Christum, multa erant tempora transitura, prouidens Deus, ne soboles dilecti Abrahæ cæteris nationibus misceretur, & paulatim familia eius fieret incerta, gregem Israeliticũ quodam circumcisionis cauterio denotauit.

Circumcisio signum externum character interno populum minime notabat. Hugo Vict. D. Hieron.

11. Vndecimo. Circumcisio signum fuit cruentum, cum sanguinis effusione coniunctum. Lex enim vetus in ipsa ianua acutissimum cultrum habuit, nullumque ingredi nisi effuso passa est sanguine. Adumbrabat autem sanguis ille in circumcisione, per quam originarium peccatum Christi meritis expiabatur, effusus, Christi sanguinem, per quem peccata omnia expiarentur, effundendum. Ex ianua remouit Christus horrendam infantibus cultrum, in crystallinã baptismi mutauit aquam. Suauis lex suauissima habet initia, quod Chrysost. docuit hom. 4. in Gen. Circumcisio, inquit,

Circumcisio signum cruentum, baptismus suauis Legi noua ianua.

12. *D. Chrysost.*

dolorem

dolorem habet, & laborem, & nulla alia ex circumcisione fuit vilitas, quam hæc sola, quod ex hoc signo essent cognoscibiles, & ab alijs gentibus sequestrarentur. Nostra autem circumcisio, baptismatis, inquam, gratia, medicinam habet citra dolorem, & innumera bona nobis affert, & Spiritus S. gratia nos implet. In nostra circumcisione non sustinetur labor, sed criminum deponuntur onera, & remissio
13. inuenitur omnium peccatorum, quæ per totam vitam gerD. Bernard. sta sunt. Hæc ille. Bern. serm. 4. de Epiphania: Populo duræ ceruicis, cultellus erat necessarius. Noster Iesus tanquam agnus mansuetus, omnem austeritatem abstulit, duritiem mutauit in mansuetudinem, vt rubiginem originalis peccati quam vix cultellus eradere poterat ex hoc iam cum vnctione gratiæ facilè lauet aqua, &c.

Chrysost. non tribuit peccati originarij expiationem circumcisioni. Tribuit Augustinus & alij.

At supra dictis repugnat Chrysostomus, diximus enim per circumcisionem peccatum tolli originis; Chrysost. vero ait nullam circumcisionis fuisse vtilitatem, quam quod signum fuerit quoddam Iudæos à cæteris populis discernens. Fatemur Chrysost. non tribuere circumcisioni, peccati originarij expiationem, qua etiam de re apud patres ante Augustinum, silétium est, Aug. apertè circumcisionem regenerationis signum appellat, peccatumq; originale expiasse asserit, quem postea Gregorius, Beda, Bern. & scholastici doctores secuti sunt, & nos sequimur.

14. Duodecimo. Circumcisio, peccati originalis ablati signũ erat. Quamobrem à Bernardo ser. 3. de circumcisione, cauterium latronis, & peccati signum dicitur; propterea quod peccatum originale in homine circumcisio fuisse, indicabat, quod propter pomum, veluti furto ab Adamo raptum, contrahimus. Christus (ait Bern.) iam minoratus est multo minus ab Angelis, qui non solum formam habet hominis, sed formam habet peccatoris, & infigitur velut quodã cauterio latronis. Quid enim est circumcisio, nisi superfluitatis, & peccati indicium? Et Hugo Victor. lib. 1. de Sacramentis, p. 12. ca. 2. In carne, inquit, præputij, iussa est fieri circumcisio. Quia ad remedium data est cõtra originale peccatum, quod à parentibus contraximus per illud membrum propagati, &c.

Circumcisio velut cauterium latronis.

D. Bernard.

Hugo Vict.

Offert se hoc loco dubium, num solummodo Iudæorum fuerit circumcisio, an aliorum etiam populorũ? Ægyptios quoque & alios populos, circumcisionem obseruare docet Herodotus lib. 2. Soli, inquit, omnium hominum Colchi, Ægyptij, & Æthiopes ab initio statim pudenda circumciduntur. Nam & Phœnices, & Syrij qui sunt in Palestina, didicisse id ab Ægyptijs, & ipsi confitentur. Syrij vero qui fluuiũ Thermodoontem, & Parthenium accolunt, & horum cõtermini Macrones, à Colchis didicisse se aiunt. Hi enim ex hominibus soli sunt, qui circumciduntur, & in hoc faciẽdo agnoscuntur Ægyptij esse. Hæc ille. Diodorus lib. 4. addit Troglodytas. Hieron. item Ierem. 9. Multarum, inquit, ex quadam parte gentium, & maximè, quæ Iudææ, Palestinęq; confines sunt, vsque hodie populi, circumciduntur, & præcipuè Ægyptij, & Idumæi, Ammonitæ, & Moabitæ, & omnis regio Saracenorum, quæ habitat in solitudine, &c. Celsus apud Orig. l. 5. contra Celsum, affirmat apud Ægyptios, priusquam apud Hebræos, vsum fuisse circumcisionis. Non ideo, inquit, sanctiores sunt cæteris Iudæi, quia circumciduntur, hoc enim priores fecerunt Colchi & Ægyptij, &c.

An soli Iudæi carnem circumciderint. Herodotus.

16. *Diodorus. D. Hieron. Alij populi præter Iudæos circumcisione vtebantur. Celsus.*

Respondemus dubio. Ægyptios, & alios quoque ethnicos populos, circumcisionem obseruasse; alia, quam Iudæi obseruarunt, ratione. Primos verò hac in re fuisse Iudæos reor, à quibus in reliquas nationes ritus emanarit. Celsi vero testimonium nihil momenti habet. Hoc probatur. Quia non est verisimile Deum Abrahamo tanti dedisse fœderis signum, quod in alijs iam populis reperiebatur. Præterea Patres aiunt, circumcisionem fuisse signum Iudæos à reliquis distinguens populis, ergo quo tempore datum est, nondum reliqui populi erant circumcisi. Tertio. Deus in
17. circumcisionem vocat opprobrium Ægypti: *Hodie*, ait, *abstuli à vobis opprobrium Aegypti*, id est, præputia. Ergo Ægyptij illo tempore nondum circumcisionem receperant.

Iudæi circumcisione vsi sunt primi.

Iosue 5.

18. Obijcies dictis illa Ierem. verba: *Omnes gentes habent præputium, omnis autem Israel incircumcisi sunt corde.* Ait Dominus omnes gentes habere præputium, ergo etiam Ægyptij habuerunt, & reliqui populi. Respondemus, ex loco citato

Ierem. 9.

Ieremiæ id potius effici, quod supra diximus, scilicet Ægyptios, & alios populos fuisse circumcisos tempore Ieremiæ. Sic enim habet: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & visitabo super omnem, qui circumcisum habet præputium; super Aegyptum, & Iudam, & super Edom*, i. Idumæos, *& super filios Ammon, & super Moab*, id est, super Ammonitas, & Moabitas, &c. Sequitur ergo, vt Hieron. & Theod. exponunt, hos omnes populos fuisse circumcisos, siquidem ante quam illos numeret, ait Dominus. *Visitabo super omnem, qui circumcisum habet præputium.* Cum ergo addit, *omnes gentes habent præputium*, intellige aliquibus exceptis, vt Hier. docet. Hæc de circumcisione Iudæorum sint satis, qua Christus notari voluit.

D. Hieron. Theodoret.

Hoc signo cruento Christus octauo à natiuitate die signari voluit. Abrahæ filius signum recepit Abrahæ, agnus ad effundendum pro hominibus sanguinem natus cruenta nota signatus est, Kalendasque ipsas Ianuarij, ipsum anni initium, roseo sanguine consecrauit. O felix auspicium! ô fastum anni principium, ô beatas Kalendas Ianuarias; Dei sanguine purpuratas. Hebræorum olim ostia, primumque anni sacri mensem agni sanguis, percutientem auertens Angelum, cruentauit. At anni nostri ostium Dei sanguis tartareos repellens hostes imbuit, primique mensis Kalendas decorauit. 19.

Exod. 12. Kalendas Ianuar. Christus suo sanguine consecrauit.

Ex arca egressus Noë: sacrificia Deo fecit. *Odoratusq; est Dominus odore suauitatis, & ait ad eum: Nequaquam vltra maledicam terræ propter homines.* Tùm fœderis signum Iridem dedit in nubibus. *Arcum*, inquit, *meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me, & inter terram.* Similem in modum, egressus ex nobilissima arca, hoc est, virginis vtero, Christus verus Noë, id est, vera requies (requiem enim nomen Noë significat) admirandum Patri sacrificium, sanguinem videlicet suum, obtulit. Quantæ vero suauitatis fuerit huius odor sacrificij, quis poterit fando explicare? Si sacrificium Noë odorem habuit suauitatis, sacrificium Christi, Dei sanguis, qualinam odore cœlos, terrasque perfudit? Quemadmodum *fracto alabastro Maria Magdalena, vnguentum effudit; & impleta est domus*, vt Ioannes ait, *ex odore vnguenti*, ita fracto alabastro candidissimo, id est, corpore, quod omnem alabastri candorem longè superabat, circumcisio, suauissimi odoris vnguentum Christus emisit. Et impleta est Ecclesia suauissimi illius balsami odore iucundissimo. *Odoratus est Dominus odorem suauitatis, & ait; Nequaquam vltra maledicam terræ, propter homines*, sed benedicam propter filium. 20. 21.

Gen. 8.

Ex arca, id est, vtero Virginis egressus noster Noe sacrificium sanguinis obtulit.

Marc. 14. Ioan. 12.

Signum fœderis Deus Noë dedit, pulchram, cœlestemque in nubibus Iridem, nobis verò signum fœderis, atque salutis dedit, pulchrum, cœlestęque, in sanguine Iesu nomĩe, Cum enim salutẽ significet; salutis, pacis, fœderisque, signum est perpetui. Iris arcus est, sed absque robore, & sagittis, qui nubibus euanescentibus euanescit; Nomen vero Iesu, arcus est fortissimus, & sagittis plenus, quibus cacodæmones repellimus ac fugamus.

Nomen Iesu signum fœderis.

Antequam copiosus imber defluat, tenuis è cœlo delabitur pluuia, ita tenuis sanguinis pluuia è sublimi illo cælo, id est, Christi corpore, in circumcisione delapsa est, copiosus imber reseruatus est passioni. Satis fuisset pluuia tenuis, sed vt canit Vates: *Copiosa apud eum redemptio.* Tertio Reg. *Ecce nubecula parua ascendebat è mari; postea facta est pluuia grandis.* Eundem in modum parua sanguinis nubecula, è pelago diuinæ misericordię, ascendit in circumcisione, facta vero est pluuia sanguinis magna in passione. Primitias prius sanguinis Christus obtulit, totum postea in cruce effudit, vestem humanitatis sanguinis prius sparsit guttis, postea vt legitur, *Lauit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum*, id est, corpus sanguine immersit. 22.

Psal. 129. Primitias sanguinis Christus in circumcisione fudit. 3. Reg. 18.

Genes. 49.

Emptor emendæ rei cupidus, antequam totum soluat pretium, emptionis signum, & pignus, venditori præbet, sic Redemptor, animarum nostrarum cupidissimus, antequã totum effunderet sanguinem, quod illarum pretium est, totius pretij reddendi, veluti signum, ac pignus dedit. Sed quale pignus? Sanguinis guttas, rubentes gemmas, cælestes margaritas, chrysolitis, smaragdis, atque topazijs pretiosiores. 23.

Dilectus meus (ait Eccles.) *Candidus & rubicundus.* Hactenus fuit candidus, iam per sanguinem nunc est rubicundus.

Cant. 5.

Ecclesiæ

Ecclesiæ amorem candor magnopere excitat, sed additus candori rubor rapit.

Genes. 43. Sichimitarum princeps, Dinæ filiæ Iacob amore captus, circuncisionis dolorem subijt; Christus Ecclesiæ suæ amore inflammatus, eiusdem circuncisionis vulnus tolerauit, sanguinisque primitias fudit. Quemadmodum verò princeps ille à filijs Iacob est occisus, ita Christus à filijs Iacob in crucem est actus; in qua velut strata mensa totum pro mundo sanguinis pretium patri abundè persoluit.

Vt Sol, & matutino & vespertino tempore, rubicundis perfusus vaporibus cernitur; sic noster Sol, tum in ipsa ætatis aurora octauo à natiuitate die, tum in ipsa morte, vespertino vitæ tempore, purpurei sanguinis, rubicundis veluti vaporibus obtectus, apparuit.

24. Prima Ianuarij die, *nouum fecit Dominus super terram*, scilicet Deus effudit sanguinem. Quid nouum magis, quid magis potuit esse inauditum? Viderat orbis Deum, cœlos, terras, maria, homines condentem, diluuij obruentem aquis impios, flammis vrbes absumentem, exercitum Pharaonis mari demergentem, tonitruis, fulminibus, tempestatibusque hominum pectora perterrentem, ac nouissimis diebus, Deum vidit fulmine depositò, madentem sanguine. *Obstupescite cœli super hoc* (dixit olim Dominus, cum de populi sui ageret impietate.) Eadem nos verba meritò vsurpabimus, cùm de Dei nostri loquimur pietate. *Obstupescite cœli super hoc*, super Deum, inquam, infantem, super Deum in stabulo ortum, super Deum in paleis cubantem, super Ieremi. 2. Deum sanguine pro mortalibus cruentatum. *Obstupescite cœli*, quia non propter angelos, & seraphinos, vestros incolas, sed propter viles homines, sanguinem fudit Deus. Cecidere è cœlo Angeli; ac Seraphini; iacent, æternumque iacebunt. Cecidit homo, manum sanguinemque porrigit Deus, vt iacentem subleuet. O amorem æterna memoria, æternoque hominum amore, dignissimum.

Cant. 2. Congruunt sanè Christo Ecclesiæ verba illa: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Languet amore Christus, salutaris ac vitalis hic languor etiam in Christum cadit. Vtinam in nos quoque cadat, vt nos eleuet, 26. vtinam hic nobis languor contingat, non mortem afferret, sed salutem. In lectum, hoc est, præsepe ardens amoris febris, Deum conijcit, sanguinis emissionem postulat: scinditur in circuncisione vena, diuinus sanguis emittitur. At non satis est pauci emissio cruoris, non satis est circuncisionis cultellus: clauos ardor postulat, qui manuum, pedumque venas scindant: spineam coronam, quæ caput, acutam flagitat hastam, quæ pectoris amantis venam rumpat. Ille ille miles amoris venam reperit, qui pectus aperuit. In præsepio iacenti hominum amatori, ô homines, dulcia afferte mala, odoriferos afferte flores; fulcite dilectum malis, fulcite floribus, poma expetit dulcia infans, id est, pomis similia tenera; deuotionisque dulcedine plena corda: odoriferis gaudet floribus, hoc est, sancti amoris cogitationibus, atque affectibus. Quærentem quærite; vos desiderantem desiderate, amantem redamate.

Deut. 5. *Deus redemit nos ex seruitute Ægyptiaca in brachio extento & vulnerato.* Ioan. 1. 27. Dicitur in diuinis literis Deus eduxisse ex Ægyptiaca seruitute Israelitas, in brachio extento: *Memento quod ipse seruieris in Ægypto, & eduxerit te inde Dominus Deus tuus, in manu forti, & brachio extento*, &c. Patris brachium filius est, iuxta illud: *Omnia per ipsum facta sunt.* Hoc brachio veluti contracto res omnes condidit. *Verbum* (ait Ioannes) *erat apud Deum*, at vt homines à Pharaonis, hoc est, Diaboli, seruitute eriperet, brachium extendit, id est, filium in terras misit. Non fuit autem satis Patri extendisse brachium: 28. extentum vulnerari, sanguineque in circuncisione & passione cruentari voluit, vt non in brachio solum extento, sed etiam vulnerato, cruoreque perfuso, cruenta victoria, ex peccati captiuitate nos liberaret. Amorem populi, à rege pro patriæ libertate excepta forti animo vulnera conciliant: amorem ergo nostrum, tum circuncisionis acerbum, tum passionis acerbiora, à Christo pro nostra libertate accepta vulnera, concilient, excitent, rapiant.

CAPVT VI.

Morale.

De Circuncisione spirituali Christianorum, & Beatorum.

HActenus de Circuncisione Iudæorum verba fecimus; 1. sed ea iam mortua est, quemadmodum lex Mosis, fuit enim lex Mosis, vt Chrys. ait hom. 11. in Epist. ad Phil. scala *Chrysost.* & pons. Scala, inquam, quæ iam sublata est, pons, qui iam est euersus; alio fabricato celsiori ponte, aliaque nobiliori scala, id est, lege nouæ gratiæ extructa: quæ non ad inferos, id est, Limbum, sed ad superos, id est, cœlum ducit. Literalis legis obseruantia interijt; spiritalis tamen intellectus viuit. Cuius rei typus extat huiusmodi: *Si ambulans per viam* *Deut. 22.* *in arbore, vel in terra, nidum auis inueneris, & matrem pullis, vel ouis, desuper incubantem, non tenebis eam cum filiis, sed abire patieris, captos tenens filios, vt bene sit tibi, & longo viuas tempore*, &c. Altissima arbor, & ad cœlum vsque pertingens, sacra est scriptura. In ea multi reperiuntur nidi, in quibus mater, id est, literalis obseruantia, pullis, id est spiritalibus incubat sensibus, dimittenda mater, pulli capiendi. Auolet Iudaica ceremonia, procul que abeat! spiritalia documenta retineantur. Ita hunc locum Angelicus doctor explanat, in prima secundæ, quæst. 102. art. vlt. Matrem (inquit) non simul tenere debemus cum filijs: quia in quibusdam retinendi sunt spiritales sensus, quasi filij, & dimittenda est literalis obseruantia, quasi mater, sicut in omnibus ceremoniis legis. Hæc D. Th. *Lex vetus spiritales habet sensus retinendos; legali obseruantia relicta.* 2. *D. Thom.*

Inuenimus nunc in cella scripturæ sacræ arbore circuncisionis nidum, matrem, hoc est, carnalem, mortificatamq; circuncisionis obseruantiam dimittamus, pullos verò, hoc 3. est, spiritales sensus, spiritalemque circuncisionem retineamus. Hæc spiritalis Christianorum circuncisio est. Iudæorum carnalis erat, Christianorum est spiritalis. Iudæorum literæ veteris; Christianorum spiritus noui. Iudæorum carnalem circuncisionem post Christum, vocat Paulus concisionem: spiritalem Christianorum vocat circuncisionem: *Videte malos operarios, videte concisionem*, Græcè *Ad Philip. 3.* κατατομήν. *Nos enim sumus circuncisio*, Græcè περιτομή, qui spiritu seruimus Deo. Circuncisio Iudæorum (ait Chrys.) concisio est. Nihil enim aliud faciunt, quam quod carnem 4. concidunt. Quando enim quod fit legitimum non est, nihil aliud, quam carnis sectio est, & concisio. Vel igitur ob hanc causam ita illam appellauit, vel quòd Ecclesiam concidere aggrediebantur. Nam & nos concisionis nomine vtimur in ijs, qui temerè & sine arte hoc faciunt, &c. *Nos verò*, (ait Paulus) Christiani, *sumus circuncisio*, videlicet spiritalis, de qua idem Paulus: *Circuncisio*, inquit, *cordis in spi-* *Ad Rom. 9.* *ritu, non litera; cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est.* Et Mo- *Deut. 10. &* ses: *Circuncidite præputium cordis vestri.* & *: Circuncidet Dominus* 30. *Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum* *Ierem. 4.* *tuum, in toto corde tuo*, &c. *Circuncidimini Domino, & auferte* *præputia cordium vestrorum, viri Iuda.* Agnouit etiam spiritalem *Philo.* circuncisionem Philo Hebræus, in libello de Circuncisione. Per Circuncisionem, ait, significari arbitror, excisionem 5. voluptatum, quæ mentem fascinant. De eadem Aug. tract. *D. Augusti.* 30. in Ioan. Quid, inquit, est circuncisio nisi carnis expoliatio? significat ergo circuncisio, expoliationem à corde cupiditatum carnalium, &c.

Circuncisio Iudæorum vnius fuit membri, Christianorum circuncisio totius est hominis. *D. Bernard.* 6.

Iudæorum circuncisio vnum tantum circuncidebat membrum, Christianorum circuncisio latissimè patet, omnes sensus, omnes animæ facultates, omnia corporis membra circuncidit. Vnde Bern. serm. 1. de circuncisione. Nos (ait) circuncidi necesse est, non litera sed spiritu; circuncidi non vno membro, sed toto corpore simul. Item; Populus Israel, sicut paruulus adhuc in fide & dilectione, mandatum exiguæ circuncisionis accepit; vbi creuit in virum perfectiorem, toto iubetur corpore baptizari, quæ totius est hominis circuncisio, &c.

Baptismus integra circuncisio est, quia illa in aquam immersio, totius veteris hominis mortem sepulturamque spiritalem, & circuncisionem significat, vt docet Paulus *Coloss. 2.* his verbis: *In Christo circuncisi estis, circuncisione non manu facta,*

in expoliatione corporis carnis, sed in circuncisione Christi, consepulti ei in baptismo, &c. Appellat Paulus circuncisionem spiritalem non manu factam, in expoliatione corporis carnis; quia non expoliat manu & cultro ferreo carnem, sed spiritum. Appellat circuncisionem Christi; quia non est legis Mosis, sed spiritus Christi, & noui testamenti. Theodoretus: Non est, ait Apostolus, carnalis circuncisio, sed spiritualis, neque manu facta, sed diuina; neque exiguæ corporis particulæ ablatio, sed omni corruptione, & interitu liberatio. Horum autem auctor, & causa est, non lex, sed Christus, &c. D. Ambros. Epist. 72. Litera occidit exiguam corporis portionem, spiritus intelligens circuncisionem totius animæ corporisque custodit, vt superfluis amputatis (quid enim tam superfluum, quàm auaritiæ vitia, libidinisque peccata, quæ natura non habuit, culpa quæsiuit) castimonia reneatur, frugalitas diligatur, &c. Oculos oportet circuncidere, manus, pedes, linguam, memoriam, intellectum, voluntatem, ab oculis vani, fallaces turpesque aspectus, à manibus tactus, à pedibus itinera, à lingua iuramenta, mendacia, detrectationes, obscœna verba, denique à memoria, intellectu, & voluntate, quidquid Deo displicet, resecandum est.

Circuncisio Iudæorum manu facta, Christianorū non manu facta sed spiritu. Theodoret. D. Ambr.

7.

8. *Improborum amicitia circuncidenda. D. Ambros.*

Neque hoc satis, amici, cognati, & quicumque ad peccatum nos pelliciunt, sunt etiam circuncisionis cultro abscindendi. Ambr. Epist. 72. Nihil imperfectum in homine natura generauit, nec tanquam superfluum iubebatur auferri, sed vr aduerterent, qui partem sui corporis amputabant, multo magis amputranda peccata, rescindendos eos qui delicta suadeant, etiam si quadam vnitate corporis connecterentur, &c.

Duo vitia pessimum exsecranda, libido, & iurādi consuetudo. D. Thom. D. Ambros.

9. *Esther 1. Cant. 2. Castitas est vnus probi alphabetum est lilium candidissimum. Dan. 13.*

Omnia quidem vitia cultro circuncisionis rescindenda sunt, sed duo præsertim exsecanda hic locus suadet, nimirum libidinis vitium, & diuini nominis per vana iuramenta assumptionem. Erat circuncisio, vt supra ex Ambr. diximus, castimoniæ signum. Id ipsum docet D. Thom. 4. dist. 1. q. 1. art. 3. Hæc virtus viri probi alphabetum est, hinc virtus incipit. Vbi primum enim quispiam virtutem sectari decernit, ab hac velut exordium ducit: *Susan ciuitas regni eius.* id est, Assueri, *exordium fuit.* Susan lilium significat, lilium autem castimoniam. Susan, id est, lilium exordium fuit regni Assueri, lilium, id est, castitas, exordium est regni Christi. Vis in te Christum regnare? Esto lilium castitatis præcellés candore. Meritò castissima illa fœmina apud Danielem Susanna, id est lilium, vocatur, nomini congruebat corporis, animique castitas. Congruebat etiam illud: *Sicut lilium inter spinas,* &c. Qui enim duos illos spurcos senes, castissimamque Susannam ob pudicitiam ad necem ab eis adductam, ante oculos posuerit, inter spinas acutissimas, lilium candidissimum sibi videre videbitur: pupugerunt spinæ lilium, odorem exhalauit castimoniæ mirificum, quo etiam nunc recreamur. Quis enim fœminę exemplo non recreetur, quæ morti maluit se exponere, atque ignominię, quam castitati iniuriam inferre? *Angustiæ* (inquit) *sunt mihi vndique, si enim hoc egero, mors mihi est, si autem non egero, non effugiam manus vestras. Sed melius est mihi absque opere, incidere in manus vestras, quam peccare in conspectu Domini.* O verba lilio candidiora. Vtinam huiusmodi lilijs horrus albescat Christi.

Cant. 2. Susanna significat lilii, fuit autē ipsi lilio inter spinas.

10.

Lilium odoriferum castitas est, libido verò truculenta illa bestia, quæ comedit carnes multas, comedit corpora multa, adolescentes multos, homines, fœminasque multas. *Ecce* (ait Daniel) *bestia similis vrso in parte stetit, & tres ordines erant in ore eius, & in dentibus eius, & sic dicebant ei, Surge, comede carnes plurimas.* En tibi libidinis effigiem vrso similis est mellis auido, voluptates enim corporeas consectatur. Carnes comedit plurimas, id est, carnales homines plurimos. Tres habet dentium ordines, quoniam adolescentes, viros, senesque etiam dilaniat, quorum cani sunt, non sensus, sed tantummodo capilli. Comedit laniatque carnales, molles luxu, non asperos pœnitentia, & castitate solidatos. Quemadmodum leonum dentes Danielem virginitate, cæterisque virtutibus armatum, laniare nequiuerunt, ita bestiæ huius turpissimæ fœdissimi dentes, viros castitatis, reliquarumque virtutum thorace indutos, discerpere non possunt. Damasc. lib. 4. fidei, cap. 25. Danielis (inquit) corpus, virginitate ita obduratum est, vt ferarum dentes ei infigi nequiuerint.

Dan. 7.

11. *Libido bestia comedens carnes multas.*

D. Damasc.

Diuini autem nominis per iuramenta indecoram appellationem vt fugiamus, hortatur D. Iacob. *Ante omnia* (inquit) *fratres mei, nolite iurare neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcunque iuramentum. Sit autem sermo vester est, est, non, non.* Augustin. serm. 28. de verbis Apostoli. Isto (inquit) verbo (ante omnia) cautos nos fecit D. Iacobus aduersus linguam nostram. Ante omnia, ait, vt attendatis præ cæteris, vt vigiletis, ne surrepat vobis consuetudo iurandi, &c.

12. *Iacob. 5. D. Augustin.*

Cauenda autem iuramenta sunt, ne dum iuramus, in mendax iusiurandum incidamus. Falsa iuratio, ait Augustinus loco citato, exitiosa est, vera iuratio periculosa, nulla iuratio secura. Et in sermone de decollatione Baptistæ, Dominus qui prohibuit iurare, supra ripam te noluit ambulare, ne pes tuus in angusto labatur, & cadas. Item Psalm. 109. Homo qui per consuetudinem iurandi potest in periurium labi, bene prohibetur iurare, tanto enim longus erit à periurio, quanto erit longe à iurando. Ambr. Ps. 118. litera Nun, Voluit Deus te non iurare, ne periures, &c. *Iurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa.*

Augustinus.

13. *Iurandi consuetudo extirpanda. D. Ambros. Eccles. 23. Longe distat à periurio, qui longe distat à iuramento. Augustin. Lingua facilitatem habet motus, in vdo, & lubrico est. D. Augustin.*

Vigilandum ergo, inuictoque animi decreto aduersus iuramenta lingua frenanda est, quæ si freno non coërcetur, in mille crimina nos dat præcipites. Maior consuetudo, ait Augustinus ser. 28. de verbis Apostoli, maiorem flagitat intentionem, lingua faciliratem habet motus, in vdo posita est, facilè labitur in lubrico. Quanto illa citius, & facilius mouetur, tanto tu aduersus illam fixus esto. Domabis si vigilabis, vigilabis si timebis, timebis si Christianum te esse cogitaueris. Hæc Aug.

Exemplo verò suo nos ad extirpandam iurandi consuetudinem in sermone indicato de Baptista his verbis hortatur, Timendo Deum iurationem abstulimus de ore nostro. Quis nos audit aliquando iurantes? luctatus sum contra consuetudinem meam. in ipsa luctatione inuocaui Dominum adiutorem, præstitit mihi Dominus adiutorium non iurandi. Nihil mihi facilius, quam non iurare, &c. Imitemur sanctissimum Patrem, aduersus iurandi consuetudinem, Dei implorato auxilio, luctemur; nihil nobis facilius erit, quam non iurare. Vigilabimus (vt ille ait) si timuerimus: timebimus, si Christianos nos esse, Deoque totius vitæ rationem reddituros cogitauerimus.

14.

15.

Timore prauam hanc consuetudinem superare docet Chrysost. hom. 7. ad pop. exemplo oratoris illius, qui prauum humeri motum appensis vicit gladiis. Dicitur (inquit) quod oratorum quidam, præ quadam stulta consuetudine, dexterum eundo humerum continuè mouebat. Sed tamen consuetudinem vicit, & gladios acutos vtrinque humeris imposuit, vt vulneris timore, membrum ineptè se mouens corrigeret. Hoc & tu linguæ facias, & ipsi pro gladio diuinæ pœnæ timorem impone, & omnino superabis. Impossibile enim est, meditantes, & studentes, & opus hoc facientes, vnquam superari. Hæc Chrysost.

D. Chrysost. Lingua timoris freno coercenda.

Quod si iusiurandum dare, opus aliquando sit, ex ore nostro nomen sanctissimum Dei, debito cum comitatu prodeat. Adsit imprimis animaduersio atque attentio, præterea veritas, reuerentia, atque necessitas comitetur; ita vt magna cum nominis diuini veneratione iusiurandum proferamus; Prius tamen eiusmodi de re agatur, diligenter consideremus verissimamque rem, & iuramentum necessarium, Deoque placens esse cognoscamus. D. Thom. Opusc. 7. Iuramentum (ait) est sicut medicina, quę non semper accipitur, sed in necessitate, &c. Iuro (ait Aug. serm. illo 28. de verbis Apostol.) sed quantum mihi videtur, magna necessitate compulsus; cum videro non mihi credi nisi faciam, & ei, qui mihi non credit, non expedire, quod non credit, &c. Vides sanctissimum Patrem non nisi magna compulsum necessitate iurare?

16.

D. Thom. Iuramentum vt medicina sumi debet, tantummodo cum necessarium est. D. Augustin.

17.

De veritate autem, quæ iuramento inesse debet, quid loqui necesse est? cum vir probus semper etiam sine iuramento vera loquatur. Audi Philonem in libro de decalogo; Vtilissimum (inquit) fuerit, & rationali naturæ conuenientissimum, omnino abstinere à iure iurando, & sic veritati assuescere, vt simplex sermo vim iuramenti habeat. Et in libro primo, de specialibus legibus; Quidquid vir bonus

In iuramento veritas maximè requiritur. Philo.

18.

bonus asseuerat, perinde ac iurato credi debet: cum verbum eius firmum sit, ac rigidum, nullo mendacio flexibile, veritate in qua fundatur, subnixum. Hæc ille. Vides firmum verborum, iuramentique fundamentum esse veritatem. Hocigitur primum loca, sine hoc iuramentum corruit. Vide quid requirat in iurante homine idem Hebræus Philo, in lib. de Decalogo: Iuratus (ait) debet omnes rei circunstantias diligenter perspicere; quanta sit, quam vera, quam bene à se percepta, &c. D. Ambros. Psalm. 118. octonario 14. Nemo bene iurat, nisi qui potest scire quod iurat. Lux tibi præeat, si iurare disponis; id est, cognitio veritatis præcedat, vt vinculum sacramenti, tibi non possit nocere. Vbi religio sanctior, ibi fides veritatis est plenior, &c.

Fundamentum iuramẽti veritas. Philo. D. Ambros.

De reuerentia, quæ nomini diuino est habenda. Theod.

19. Iam verò, qua reuerentia Dei nomen tractari debeat, docet Theod. q. 41. in Exodum. Quid sibi vult (inquit) *Non assumes nomen Dei tui in vanum?* Quidam prohiberi dicunt, ne quis res vanas, hoc est, idola, nomine Dei vocet; alij ne quis iurando mentiatur. Ego autem puto diuinam legem statuere, ne quis nomen Dei pronuntiet, sine aliqua ratione; veluti docendi, aut orandi, aut alia quadam necessitate. Solent enim nonnulli, etiam ludentes, & ridentes, vt venerit in linguam, reuerendum nomen Dei proferre. Hoc arbitror diuina lege prohiberi. Si enim permulti consueuerunt, pretiosiorem vestem, diebus festis reseruare; multo iustius est diuinum nomen, precibus; atque docendi officio cõsecrare. Hæc ille. Itaque existimat Theodoretus secundò præcepto nominis diuini indecoram, & ridiculam appellationem, vt blasphemias omittam prohiberi.

D. Chrysost.

20. Vrget vehementius Chrysost. hom. 26. ad pop. Antioch. his verbis: Nescitis quid sit Deus, & quali debeat ore vocari? quod si de quopiam probo quidem loquamur, dicimus; Os tuum ablue, & ita commemora. Nunc verò nomen super omne nomen venerandum, in omni terra admirabile, quod audientes dæmones horrent, temerariè circumferimus. Nonne dum Deus nominatur, oporteret horrere? Et apud Iudæos quidem tam venerandum erat Dei nomen, vt in lamina scriberetur, & nemini literas nominis ferre liceret, nisi sacerdotum principi; nunc autem velut quiddam vulgare, sic ipsius nomen circumferimus. Hæc Chrysost.

Exod. 28.

Nomen Dei supra caput ferendum, & abluto ore à mendacio, proferendum. D. Chrysost.

21. Nomẽ Iehoua in lamina aurea Pontifex Hebræus capiti portabat impositum, cùm sacris induebatur vestibus. Hæc res indicat, Dei nomen summa cum veneratione capiti esse imponendum, non temerè ac ridiculè pronuntiandum, non mendacibus iuramentis adhibendum, abluto à mendacio ore, & cum laudis etiam præfatione proferendum. Quomodo enim non est absurdum (ait Chrys. hom. 7. ad populum) seruum quidem non audere dominum nominatim, & sine honoris præfatione appellare; angelorum verò Dominum temere & contemptim vbique iactare? Vis discere quomodo ipsum appellant superiores potestates, cum quanto honore, quanta admiratione: *Videbam Dominum* (ait Isaias) *sedentem in throno alto, & elevato, & Seraphim stabant circa ipsum, & clamabant, alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, plena est omnis terra gloria eius.* Vidisti cum quanto timore, quanto horrore nominant eum, glorificantes, & laudantes, &c.

Isaiæ 6.

Denique quorsum iuras, nimirum vt fidem dictis facias; facies magis, si nunquam iures. Eiusdem Chrysostomi est sententia hæc, hom. 26. Hoc (inquit) interdum à nonnullis audiui; nisi iurauero, non credit. Tu es horum causa, qui facile iuras. Quoniam si id non faceres, sed omnibus constaret, quod non iures: mihi crede dicenti; quòd iis, qui mille deuorarit iuramenta, maiorem ipse fidem solo nutu inuenires, &c. Et in fine homiliæ 7. Quòd (inquit) non iuramentum, fide dignum hominem faciat; sed vitæ testimonium, & conuersationis integritas, & mens bona, sæpe multi iurantes disrupti sunt, & non persuaserunt; alij verò annuentes tantum, multo iuratis fide digniores apparuerunt, &c. Philo verò in lib. 1. de specialibus legibus: In tantum (inquit) valet quorundam impietas, vt vel religiosissima, nec sine horrore audienda Dei nomina, congerantur aceruatim per summam impudentiam; quasi euicturi sint crebris deierationibus vt sibi credatur. Fatui, qui non intelligunt, consuetudinem crebro iurandi, argumentum esse perfidiæ, non fidei; dum taxat prudentiorum iudicio, &c.

22.

23.

Philo.

Sed quonam cultro peragenda hæc circuncisio spiritalis est. Respondeo, petrino, vt illa olim à Iosue peracta, de qua iam supra diximus; *Petra autem erat Christus*, ait Paulus. Christi ergo circuncisi, ac crucifixi exemplum, petrinus est culter; quo suauissime Christianus corpus, animumque totum circuncidit. Qui in Christo cruci suffixo mentis oculos seriò figit, opes, voluptates, honores, facilè non solum circuncidit, verum etiam crucifigit. Pudet enim sub Christo nudo diuitias possidere; sub Christo ex aspera cruce pendente, voluptatibus frui; sub Christo opprobriis saturato, honores sitire. Iuxta illud Bernard. serm. 5. de Sanctis: Pudeat sub spinato capite, membrum fieri delicatum.

Iosue 5.

1. Cor. 10.

Spiritalis circuncisio. ii culter, Christi exẽplum.

24.

Præterea cultro petrino facta est typica circuncisio, vt adumbraret, peccata tam originis, quam actus, à petra, id est, Christo, esse circuncidenda, ac tollenda. Docet hoc Aug. tract. 30. in Ioannem; Ideo (ait) quisque cum præputio nascitur, quia omnis homo cum vitio propaginis nascitur; & non mundat Deus, siue à vitio, cum quo nascimur, (id est originali peccato) siue à vitiis, quæ male viuendo addimus, nisi per cultellum petrinum, id est, Dominum Iesum Christum; *petra enim erat Christus.* Et Amb. in prolog. Epist. ad Galat. Filij Israel circuncisi sunt de petra à Iosue, quæ significat Christum; vt designaret per Christum futuram circuncisionem cordis, &c.

Peccata à Christo circuncisa. D. Augustin.

D. Ambr.

Vis addam aliũ cultrũ ad circuncidendũ carnalẽ hominẽ amplissimum: is est gehennæ memoria. Mirã docuit Christus circuncisionem: *Si manus* (inquit) *tua, vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum, & proijce abs te; si oculus tuus scandalizat te, erue eũ, & proijce abs te.* O admirabilẽ, sed maximè salutarẽ circuncisionem! putridum enim membrum, ne reliqua contagione corrumpãt, abscindendum, longeq; proiciendum est, hoc est, ita cohibendum, ac frenandum, vt eo carere tibi videatis, socij, cognati, amici oculis ipsis chariores; si mores corrumpant; penitus fugiendi: Sed cedo cultrum, quo circuncisio hæc admiranda peragatur; Christus exhibet eodem loco: *Bonum tibi est ad vitam ingredi debilem vel claudum, quam duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum; bonum tibi est, vnum oculum habentem, in vitam intrare, quam duos oculos habentem, mitti in gehennam ignis.* Quasi dicat, en tibi culerum, quo membra non circuncidas solum, sed etiam eruas; tartareas flammas rejecta in memoriam, in quas nisi te sic circuncidas, præcipitaberis dolore cruciandus sempiterno. Vtinam hic nobis culter nunquam ecidat. Vtinam (ait Chrys. hom. 31. in Epist. ad Rom) in prandiis, & cœnis, & balneis, imò & vbique de gehenna disputatum esset. Neque enim mœrore affecti essemus, in vitæ huius malis, neque in bonis illius deliciati, lætaque fuissemus. Continuos itaque sermones de futuris malis verseremus. Non enim sinet in gehennam incidere, gehennæ meminisse, &c.

25.

Matt. 18.

Gehẽna memoria culter circuncisionis admiranda.

26.

D. Chrysost.

De gehenna semper agendum.

At verò quæ iam sunt spiritalis circuncisionis vtilitates dicamus. Cõsidera quæso quid vineæ contingat si non putetur, quid febre ardentissima laboranti, si vena non scindatur, quid capillos nunquam tondenti, vngues nunquam resecanti; id spiritualiter homini illi qui vitia, cupiditatesque minimè rescindit, reperies cuenire: *In atrijs templi, virgulta nata viderunt prisci illi viri, sicut in saltu, vel in montibus.* Eodem pacto in ipsis corporis nostri membris, animæque facultatibus, spinas, vepres, vitiorumque dumeta nata cernes, si circuncisionis falce non rescindantur. Etenim in obscuras redigũtur syluas, & aspera nemora, in quibus leones, lupi, tygrides, id est varia peccatorum monstra, odia, periuria, libido, auaritia, ambitio, aliaq; huiusmodi feræ pascantur. Si capillos Absalon circũcidisset, ex illis, quasi ex fune suspensus, nõ periisset. Capillorũ incircuncisio Absaloni interitum attulit, cogitationũ ac cupiditatum incircuncisio, nobis perniciem parit. Lapides nisi rescindantur, ædificiis terrenis non sunt apti: homines verò nisi spiritualiter circuncidantur, ædificiis cœlestibus non sunt accõmodati. Non rescissa nec dolata ligna, ignis sunt pabulum: circuncisione spiritali minimè circuncisi homines, tartareæ

27.

Circuncisionis spiritalis vtilitates.

28.

1. Reg. 18.

flammæ sunt esca; quæ perpetuò editur, nunquam absumitur.

Iosue 5. Postquam Hebræi circuncisi sunt, dixit Dominus ad Iosue: *Hodie abstuli opprobrium Ægypti à vobis. Vocatumq́, est nomen loci illius, Galgala.* Ex Hebræo verti etiam potest; Hodie reuolui vel rotaui opprobrium Ægypti à vobis. Vocatumque est nomen loci illius, reuolutio, vel rota. Opprobrium Ægypti, appellatur hoc loco, ex sententia Abulensis, incircuncisio; eo quod Ægyptij incircuncisi erant. Opprobrium, id est, rotunda præputia, & similia rotis, rotauit siue reuoluit, id est, abstulit Deus à populo suo, cum iussit eos circuncidi. Vnde impositum loco nomen est Galgala, id est reuolutio; propter reuolutionem, & ablationem præputiorum. Est ergo sensus: Hactenus fuistis Ægyptiis similes, incircuncisi, quemadmodum & illi: hodie hoc opprobrium à vobis abstuli, per circuncisionem. Hic mortuæ literæ est sensus, ad viuentem transeamus spiritum.

29. *Opprobrium Ægypti aufert à nobis Deus, cum nos spiritaliter circuncidit.*

30. *Opprobrium mundi incircuncisio peccatorum.*

Quodnam est Ægypti, id est, mundi opprobrium? Num paupertas? num ignobilitas? num imbecillitas, aut morbus? num scientiarum ignoratio? minimè, quod igitur est? incircuncisio spiritalis. Tunc ergo Deus à Christianis opprobrium Ægypti aufert, cum illos circuncidit, cum concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ aufert. Hoc opprobrium est Ægypti; iuxta illud: *Omne quod est in mundo,* id est, in Ægypto, *concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ non est ex Patre,* &c. Opprobrium est incircuncisio; honor est circuncisio, idemque omnium maximus Amb. in Psal. 118. Litera 5. versu 2. Circuncidat (inquit) te verbum Dei, & gladius oris eius, & sic Ægypti carebis opprobrio, &c. Tunc opprobrium Ægypti à religiosis viris Deus amouet; cum ab Ægypto liberatis, lingua veluti acutissimo cultro, mundi cupiditates, tribus paupertatis, castitatis, & obedientiæ nunc cuparis votis, donat circuncidere.

1. Ioan. 2.

D. Ambros.

31. *Vota tria religiosa opprobrium Ægypti auferunt.*

Galgala dictus est circuncisionis typicæ locus, quod nomen si Iosepho credimus, l. 5. de antiquit. c. 1. libertatem significat: quid enim liberius homine spiritaliter circunciso? sed Iosephus locum non de circuncisione, sed de libertate intellexisse, ideoque hanc nominis significationem apposuisse videtur, cum nomen proprie libertatem non significet. Vocatus (inquit Iosephus) est locus, in quo castrametatus est Iosue, Galgala, quod nomen significat libertatem; transeuntes enim fluuium, iam semetipsos, ab Ægyptiis, & ab ærumnis solitudinis, confidebant esse securos. Hæc ille: Non de circuncisione, sed de libertate loquitur, quasi hic sit sensus loci citati: Hodie, id est, hoc tempore, postquam fluuium Iordanem transiistis, & circuncisi estis, abstuli à vobis opprobrium Ægypti, hoc est seruitutem Ægypti. Perinde ac si dicat Deus: Iam vos in terrã promissam introduxi, & perfecta libertate donaui. Vnde ait Iosephus, Galgala significare libertatem, quia significat opprobrij, id est, seruitutis Ægyptiacæ depulsionem. Hunc sensum sequitur Theod. qu. 3 in Iosue. Locus (inquit) appellatus Galgala, quod nomen libertatem denotat. Tunc dixit Deus, Hodie abstuli à vobis opprobrium Ægypti, quæ verba liberationem significant ab Ægyptiaca seruitute, & impietate; & promissæ terræ adeptionem. Hæc Theodoret.

32.

Iosephus.

Locus Iosue 5. explicatur. Theod.

Sed prior sensus magis placet: iam enim multo ante illud circuncisionis tempus, Hebræi in libertatem erant vindicati. Sic etiam religiosi viri, priùs quidem ab Ægypti, hoc est mundi seruitute eripiuntur, cum in sanctissima cœnobia cooptantur: postea verò quam Iordanis fluuij, id est, probationis siue nouitiatus vndas, Deo præcedente viámque aperiente, transeunt, tunc linguæ cultro tribus susceptis votis, sese circuncidunt. Hæc secunda est ac præstantissima circuncisio.

33.

Iosue 5. Cur circuncisio celebrata à Iosue dicatur circuncisio secunda. D. Hieron.

Dicitur circuncisio illa à Iosue celebrata, *Circuncisio secunda*, sensu quidem literali circuncisio secunda eiusdem hominis esse nequit. Quamobrem difficile est explicatu, cur secunda circuncisio appelletur. Vnde D. Hier. lib. 1. c. 12. aduersus Heluidium, ad spiritum rem conuertit: In Galgalis (ait) secundo populus est circuncisus, quod si iuxta literam accipimus, penitus stare non potest. Si enim duplex haberemus præputium, vel excisa pellicula iterum nasceretur, rectè secunda circuncisio haberet locum, &c. Et Orig. Rom. 2. Iosue (ait) filios Israel secundo circuncidisse memoratur, quod vtique quantum ad literam spectat, impossibile factu videtur.

34. *Origenes.*

Ex Theod. in Iosue colligitur circũcisionem Abrahami primam fuisse, quia primò à Deo imperata est, hanc Iosue cum illa comparatam secundam appellari, quia secundo à Deo est præscripta: Sententia (inquit ille) quæ colligitur ex superficie literæ libri Iosue, hoc innuit. Nempe quemadmodum Deus ab initio dedit hanc legem circuncisionis Abrahæ, ita secundò præcepit ipsi Iosue, vt circuncideret eos, qui non erãt circuncisi, &c. Similiter Rupert. in Iosue: Primò, ait, imperio tradita fuit circuncisio Abrahæ, secundò imperatur Iosue. Hanc expositionem refellunt verba Dei: *Circuncide secundò filios Israel.* Ergo circuncisio secunda non dicitur propter imperium Dei secundum, sed propter ipsam circuncisionem iteratam. *Theod.* *Rupert.* 35. *Iosue 5.*

D. August. verba q. 6. in Iosue aliam exhibent explanationem, scilicet primam circuncisionem appellari eorum, qui iam erant in Ægypto circuncisi, secundam eorum, qui in deserto nati sunt, quos circuncidit Iosue. Quia vnus populus erat, ait Augustinus, in quibusdam circuncisus, in quibusdam non circuncisus, ideo dictum est: *Iterum*, siue *secundo, circuncide filios Israel*, &c. Populus igitur ille bis est circuncisus, partim in Ægypto partim in Galgalis, ideo à Iosue secundo dicitur circuncisus: & circuncisio illa secunda nominatur. *D. Auguſt.* 36.

Lyranus circuncisionem Abrahami cum masculis domus suæ, primam circuncisionem appellari putat, hãc verò cum illa prima comparatam, secundam. *Lyranus.*

Paulus Burgensis existimat, antequam paschalis agnus ederetur, generalem quandam circuncisionem fuisse in Ægypto celebratam Hebræorum, qui ob aliquam causam, vel negligentiam circuncisi non erant, non enim poterant agno vesci præputiati. Hanc ait primam circuncisionem dici, secundam verò circuncisionem Iosue. *Burgenſis.*

Hebræa lectio sic habet *in tempore illo dixit Dominus ad Iosue: Fac tibi cultros petrarum, & circuncide filios Israel secundo.* Potest esse sensus facilis; fac tibi cultros, & semel atque iterum circuncide Israelitas. Non enim simul eadem die circuncidere iubetur omnes, sed duplici circuncisione, diuersis diebus. Conuertere (ait Dominus) id est, postquam semel circuncideris vna die populi partem, reuertere alia die ad circuncidendos reliquos secundo. Nam postquam illi, qui primam circuncisionem subierunt sanari sunt; secundam circuncisionem alia die incepit Iosue. Hunc sensum sequitur Card. Caiet. Iosue 5. 37. *Caiet.*

Noster interpres aliud videtur sequutus. Vbi enim Hebraicè, post verba citata legitur: *Et hoc verbum, quod circuncidit Iosue.* Et Septuaginta vertunt: *Et hic sermo, quo circuncidit Iosue.* Noster clariùs trãstulit: *Hæc autem causa est secundæ circuncisionis.* Hebraicè non fit mentio secundæ circuncisionis, interpres perspicuitatis gratia secundam addidit, quia intellexisse videtur, circuncisionem à Iosue, vno, vel pluribus diebus factam, secundam vocari, cum Deus dixit Iosuè: *Circuncide filios Israel secundo*, id est, secunda circuncisione. Possemus explicare nostrum interpretem hoc modo: *Hæc causa est secundæ circuncisionis*, id est, secundatæ circuncisionis, à Iosue repetitæ diuersis diebus. At non ea videtur interpretis mens fuisse, vt is agnoscet, qui verba expendet. Putauit ille hanc vniuersam circuncisionem secundam fuisse. Sed cur secunda dicatur, sub iudice lis est. 38.

Existimarim cum D. Augustino secundam dici, quia cum illa conferrur, qua idem ille populus in Ægypto fuerat circuncisus. Vnus erat populus ex Ægypto egressus: multi iam erant circuncisi, videlicet nati in Ægypto, & in itinere mortui. Hæc fuit prima circuncisio, siue generalis multorum ea fuerit, vt conijcit Burgensis; siue per diuersa tempora ex multis particularibus constiterit. Alij in solitudine orti quadraginta annorum spatio, circuncisi non erant; circuncisi verò sunt in Galgalis secundò, id est, post illam primam circuncisionem. Appellataque est hæc circuncisio, secunda; quia Ægyptiacæ primæ successit. Innuit hoc, ni fallor, scriptura eodem capite, his verbis: *Hæc autem causa est secundæ circuncisionis. Omnis populus, qui egressus est de Ægypto generis masculini, vniuersi bellatores viri, mortui* 39. *Iosue 5.*

mortui sunt in deserto, per longissimos viæ circuitus, qui omnes circumcisi erant. Quasi diceret: hæc fuit prima circumcisio, in Ægypto facta. Deinde addit: *Populus autem qui natus est in deserto, per 40. annos itineris latissimæ solitudinis, incircumcisus fuit, donec consumerentur, qui non audierant vocem Domini, & quibus ante iurauerat, vt non ostenderet eis terram lacte & melle manantem. Horum filij in locum successerunt patrum, & circumcisi sunt à Iosue,* &c. Ecce secundam circumcisionem.

40. Adde iis sensum non improbabilem. *Circumcide* (ait Dominus) *filios Israel secundò*, id est, iterum reuertere ad intermissam per quadraginta annos circumcisionem. Dicetur verò hoc sensu, secunda circumcisio, circumcisio post tempus longum 40. annorum repetita: ita exponit Varablus: *Circumcide filios Israel secundò*, id est, resume circumcisionem iam diu intermissam.

D. August. Cur in solitudine non fuerint Hebræi circumcisi. Petes cur in solitudine non sint circuncisi Hebræi? Respondet Aug. q. 6. in Ios. Quia parentes legi Dei non parebant. Quidam (inquit) de Ægypto exeuntium filij incircuncisi erant, quos potuit circumcidere Iosue; illorum scilicet filios, qui genuerunt in deserto, & contemserunt eos circumcidere; quod inobedientes erant legi Dei. Hæc ille.

41. *Rupertus.* Idem sentit Rupertus in commentarijs Iosue. Non circumciderat (ait) eos aliquis in via, non Mosis negligentia, sed patrum rebellium pertinacia. Verum qui fieri potuit, vt Moses quadraginta annorum spatio, hoc Israelitarum crimen pateretur, si crimen erat? qui fieri potuit, vt Deus tam longi temporis peccatum non puniret?

Lyranus. Carthusian. Verisimilius est, quod vult Lyran. & Carthus. communiter sentire Doctores ait, ex dispensatione Hebræis licuisse, in deserto circumcisionem omittere. Redditur ratio: quia paratos semper esse oportebat ad iter agendum, sequendamque nubem castra precedentem. Theodor. loco citato:

Theodoret. 42. Vbi Hebræi (inquit) liberati ab Ægypto sunt, & degerunt vitam in deserto; non postulauit Deus, vt lex circumcisionis seruaretur, neque pœnas transgressionis exegit. Quoniam apud se viuebant non permixti nationibus alienis, non egebant signaculo circumcisionis, &c. Damasc. lib. 4. fid. cap. 26. Tempore Abrahæ lex circumcisionis data est. Deinde 40. annis in deserto cessauit; ac secundò rursus Deus circucisionis legem, post transmissum Iordanem Iosue dedit; &c. Sed nos dum in morali versamur, ad literalem sensum reuersi sumus, neq; immeritò, oportet enim sensum prius literæ perscrutari; ad spiritum deinde & mores transire.

D. Damasc. Vt igitur ad mores faciamus transitum, Duplex est spiritalis circumcisio, prima, atque secunda. Prima (ait Orig.) est, qua Christus ab hominibus vel idolorum cultum, vel commenta philosophicæ persuasionis exscuit. Secunda verò, cum ab eis veteris hominis consuetudinem, & passiones, & vitia carnis abscindit. Et tunc completur, quod scriptum est: *Hodie abstuli à vobis opprobrium Ægypti.* Opprobria namque Ægypti secum circumfert, si quis in Ecclesia positus, & sub Iesu duce militans, Ægyptios mores, & motus animi barbaros seruet. Hæc ille.

45. Spiritalis circumcisio duplex, Prima, & Secunda.

Aliter. Prima circumcisio est, qua ea circumciduntur omnia, quæ Dei præceptis repugnant. Hæc Christianis omnibus imperatur. Secunda multoque præstantior, vt supra dicebamus, ea est, qua cuncta rescinduntur, tam quæ præceptis sunt contraria, quam quæ consiliis Christi non sunt cõsentanea. Hæc ad religiosos spectat, qui paupertatis culcro opes: castimoniæ, voluptates: obedientiæ, propriam exsecant voluntatem. Hac circumcisione quid maius potest excogitari? Hæc opprobrium Ægypti, id est mundi, aufert; hæc cupiditatum vincula rescindit; hæc veram libertatem parit: hæc oculos cæcitate obcæcatos Ægypti aperit.

44. D. Hieronymus lib. 1. aduersus Iouinianum, nomen loci, in quo circumcisio illa secunda peracta est, videlicet, *Galgala*, reuelationem ait significare. Etenim in Galgalis, id est, reuelatione, religiosorum circumcisio secunda fit: quoniam secunda hac circumcisione, oculi maximè ad cœlestes, diuinasque res contemplandas aperiuntur, & illustrantur. Ipsa

45. D. Hieron. præputia (ait Hieron.) in vnum cumulum coacteruata, & sepulta, & terra obruta, & ablatum opprobrium Ægypti, & nomen loci Galgala, quod interpretatur reuelatio, ostendunt, dum in præputio ambularet populus per desertum, oculos eius fuisse cæcatos, &c. Dum in præputio ambulamus, vt cum Hieron. loquar, oculi nostri cæcantur: postquam verò præputium, id est voluptates omnes sepelimus, terraque obruimus, tunc cœleste lumen in Galgalis, id est, Dei reuelatione recipiunt.

Spiritalis circumcisio hominem locupletat. Præterea spiritalis circumcisio hominem locupletat. Vt enim vinea si superuacaneos palmites non amputes, sterilis, si verò amputes ferax est: ita animus si cupiditates noxias non rescindas, inops, & infœcundus, si rescindas, locuples fit, atque opimus. Expende obsecro multiplicationem illam mirabilem; quam Deus Abrahamo tunc promisit, cùm circumcisionis illi præceptum dedit: *Ponam* (inquit)

46. *Gen. 17.* *fœdus meum inter me, & te*, id est, circumcisionem: *& multiplicabo te, vehementer nimis.* Item: *Faciam te crescere vehementissimè, & ponam te in gentibus, regesque ex te egredientur*, &c. Videlicet multiplicat Deus spiritales eius opes, qui spiritaliter animi appetitiones, sensusque circidit.

Spiritalis circumcisio Christum cordi inserit. Ad hæc, Circumcisio spiritalis, Christum nostro inserit cordi vndique circuncisso. Vt surculum arbori inserat agricola, arborem prius vndique circumcidit, hoc est, ramos foliaque omnia resecat. Eundem in modum is, qui Christum cordi, veluti vitæ æternæ surculum vult inserere, cor vndique circuncidit, id est, omnes illius ramos, spatios, inutilesve proferentes fructus, rescindit. Eo tempore, quo

47. *Genes. 17.* Deus circumcisionis mandatum Abrahamo tradidit, literam, he, nominis diuini Iehoua, nomini Abrahami inseruit, vt supra diximus. Adumbrat res hæc, Deum illius non nomini, sed pectori ac cordi se inserere, qui vitia omnia circuncidit.

Quid plura? Circunciso Christo, nomen salutem significans impositum est, simili modo spiritaliter circunciso homo, nomen saluris assequitur. Christus circuncisus assequutus est nomen seruatoris, homo circuncisus nomen seruati assequetur. Vnde Bern. ser. 1. de circuncisione, Nos (inquit) circuncidi necesse est, & sic nomen salutis accipere. Ante circumcisionem nomine carebant infantes Hebræorum. Caret enim nomine coram Deo, qui spiritali vitiorum circuncisione non est decoratus. Contra vir circunciso, qualis Moses erat; ait Dominus: *Noui te ex nomine, & inueniſti gratiam coram me.*

D. Bernard. Caret nomine incircumcisus spiritaliter: circumcisus nomen assequitur salutis. Exod. 33. 48. Denique id est etiam expendendum, circumcisionem non temporariam, aliquot dierum, mensium, aut annorum, sed totius vitæ fuisse perpetuam. Qui enim semel circunciditur, circumcisionem perpetuò retinet. Quod in carnali circuncisione verum est, fiat in nostra spiritali circuncisione verissimum; vt carnalis perpetua est, sic spiritalis sit sempiterna. Quod carnalis abscindit, nunquam redit; quod spiritalis resecat, nullo vnquam tempore reuertatur. Voluptates, crimina, criminumque ansas, & occasiones, circuncisio spiritalis auferat: toto pectore enitendum est, ne quæ semel ablata sunt, vnquam reducantur. Peccatum rescidisti, caue ne redeat: mundo nuntium remisisti, caue ne repedet.

Circumcisio perpetua sit ne reducamus abscissa peccata.

49. *Exod. 14.* *Ægyptios, quos nunc videtis* (ait Moses) *nequaquam vltrà videbitis, vsque in sempiternum.* Quis ignoret Ægyptios typum esse criminum: vt Ægyptij mari rubro demersi sunt, ita peccata Christi sanguine rubro demerguntur. Demersa sunt Christi sanguine peccata tua; caue ne iterum illa aspicias, ne iterum amplectatis. *Ægyptios nequaquam vltra videbitis* (ait Moyses) *vsque in sempiternum.* Peccata tua iam obruta mari, mundum iam repudiatum, atque sepultum nequaquam vltra videbis vsque in sempiternum. Qui Deum vult in sempiternum videre, peccatum non videat in sempiternũ. Nõ videat (inquam) vt amplectatur, videat vt execretur.

Dictum est de Circuncisione Iudæorum, de Circuncisione quoque spiritali Christianorum. Reliquum est, vt de tertia Circuncisione beatorum dicamus. Adumbrabat prisca illa circuncisio tempus illud beatum resurrectionis, quo Christus omnia à beatis hominibus in æternam vitam excitatis mala in sempiternum depellet, ac circuncidet. iuxta illud: *Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors vltrà non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà: quia prima abierunt.* Est hæc D. Thom. sententia 3. part. quæst. 70. art. 3. Octauus (inquit) dies determinabatur circuncisioni, propter mysterium, quia in octaua ætate.

50. *De circuncisione bonarũ, qua malum omne tam culpæ, quam pœnæ circuncidetur. Apoc. 21. D. Thom.*

quæ erit ætas resurgentium: quasi in octauo die, perficietur per Christum spiritalis circuncisio; quando auferet ab electis, non solũ culpam, sed etiam omnem pœnalitatem, &c.

31. *Hugo Vict.* Præterea Hugo Vict. l. 1. de Sacram. p. 12. c. 2. Tres (inquit) sunt circunciliones. Vna in carne tantùm exterius, quæ sacramentum est, duæ aliæ sunt, quæ sunt res & virtus sacramenti. Altera, quæ fit in præsenti, quando anima per depositionem iniquitatis, circunciditur; altera, quæ in futuro fiet, quando per depositionem corruptionis, corpus circundetur. Hæc ille. *Beda.* Beda item Luc. 2. Octauum numerũ, resurrectionis gloriæ cõuenire, penè omnibus clarer. Nam & Dominus octaua die, hoc est, post septimam sabbathi, resurrexit, & nos post sex huius sæculi ætates, & septimam sabbathi animarum, quæ in alia vita geritur, quasi octauo tempore surgemus. Tum verissimè circuncisi, hoc est, ab

32. *Haymo.* omnibus carnalis concupiscentiæ vitijs & corruptionibus expoliati, &c. Haymo: Circũcisio typum gerebat generalis resurrectionis, quæ in die Iudicij futura est, quando omnes electi mundabuntur, ab omni fæce peccatorum, & ab omni fæce mortalitatis. *Rupertus.* Hanc circuncisionem vocat Rupertus in Commentarijs libri Iosue, circuncisionem secundam. Prima, ait, circuncisione circuncisi sumus, consepulti Christo in baptismo, & expoliati in operibus carnis. Secundò circundendi sumus, circuncisione secunda, id est, carnis resurrectione resurrecturi sumus, &c.

CAPVT VI.

Morale.

De Augustissimo nomine Iesu.

1. *Dionysius Areop. Deus nõ habet vocem diuinam maiestatem exæquans.* DEus Opt. Max. vt docet Dion. Areop. in lib. de diuinis nominibus ca. 1. nomine infinitam illam maiestatem exæquante, nequit nominari. Neque sensus (inquit) Dei est, neque phantasia, neque opinio, neque nomen, neque sermo, neque tactus, neque scientia. Non est autem Dei sermo, & scientia Deum comprehendens. Non est nomen nullis terminis circumscripta naturam exæquans. Homines enim nominum mensuram sæpe non implent, Deus verò omnium quæcunque homines imponere possunt nominum mensuram, non solùm cumulatissimè implet, verùm etiam infinitum in modum exuperat. Idem docuit

2. *D. Gregor. Nazianz. Elias.* Greg. Naz. orat. 36. Deus, ait, nullo nomine exprimi potest, videlicet essentiam diuinam perfectè declarante. Elias in Commentarijs orationis 11. Deus (inquit) vt Deus, omni nomine caret, nullum quippe nomen est, quod ipsius essentiam declaret, &c. Perfectè Greg. Naz. addit, loco indicato:

Nazianz. Quemadmodum nemo est, qui aërem totum vnquam hauserit, ita Dei naturam neque mens vnquam vlla prorsus concepit, neque vox vlla complexa est, &c. Fieri nequit, vt hominis minimum os totum aërem sorbeat, ac comprehendat, fieri quoque nequit, vt item hominis minimum os, aut mens, infinitam Dei essentiam nomine aliquo definiat, ac complectatur.

3. *Eusebius. Deus est ineffabilis, quod significat nomen eius ineffabile. D. Gregor. Nazianz.* Ineffabilis Deus est. Quod Hebræos nomine ineffabili, & quadrilitero ostendisse docet Eusebius lib. 11. de Præparatione Euangelica cap. 8. his verbis: Moses, & omnes Prophetæ ineffabilem rem intellectuque solùm perceptibilem, Deum esse docent. Huiusque rei symbolum scriptum apud eos quatuor vocalibus nomen Dei fertur, quod proferre non possunt. Hæc ille. Nazianz. etiam loco indicato, Deus nullo nomine exprimi potest, idque ostendunt Hebræorum doctissimi, atque antiquissimi quique, quantùm quidem nobis conijciendum dederunt. Nam qui proprijs notis summum illud nomen, scilicet Iehouah, honorandum duxerunt, ac ne ijsdem quidem literis, aliud quiddam eorũ, quæ post Deum sunt, ac Deum ipsum scribi sustinuerunt, (tanquam scilicet Deum huc etiam vsque, à rerum nostrarum commercio distinctum esse oporteat) & quando tandem solutili voce naturam illam insolutilem, nec cum alijs communem, explicari paterentur? Hactenus Gregor.

4. *Nomẽ tetragrammaton proferre non erat fas.* Quod verò ait Eusebius Hebræos nomen tetragrammaton, id est, quadriliterum proferre non posse, præterea dixit, quod quo modo proferendum sit, non cõstet. Vulgò non erat fas Hebræis, nomen ineffabile effari. Vt enim ait Hebræus Paulus Burgensis Exod. 3. nulli fas erat nomen tetragrammaton nisi sacerdotibus tantummodo pronuntiare, tunc cùm in templo solenniter populo benedicebant. Loco verò illius, nomen alterum Dei, scilicet, Adonai, quod significat Dominum, in legendo vsurpant. Quem morem sequutus est noster interpres Exod. 6. *Nomen meum, Adonai, non indicaui eis.* Pro nomine ineffabili vsurpauit, Adonai, & aliis locis vertit Dominum.

Burgensis Loco nominis quadriliteri nomen Adonai, quod Deum significat vsurpatum.

Galatinus lib. 2. c. 10. alteram reddit causam, cur ineffabile dicatur: Quia (inquit) Deus trinus, & vnus, qui omnino ineffabilis est, atque incomprehensibilis, per hoc nomen significatur, idcirco nomen ineffabile dicitur. Eam ob rem antiqui Iudæorum, à Mose edocti ad designandam hanc diuinæ Trinitatis & vnitatis ineffabilitatem, statuerunt hoc nomen minime proferri, sed vbicunque inueniretur, loco eius nomen, Adonai pronunciari debere. Hæc Galat. Quomodo verò hoc nomine sanctissima Trinitas significetur, in tractatu de genealogia ostendimus l. 5. c. 6.

5. *Nomen tetragrammaton sacrosanctam Trinitatem indicat.*

Ineffabilem itaque Deum non potest nomine perfectè effari homo. Potuit tum ipse, qui ineffabilis est, nominé siue verbo perfectissimo absolutissimè se exprimere. Etenim diuinum verbum producit Pater, eoque perfectissimè se exprimit, & veluti absolutissimo nomine effatur. Quamobrem D. Th. 1. l. Sen. d. 22. art. 1. ait. Deum solum seipsum perfectè nominasse. Sicut Deum, ait, imperfectè cognoscimus, ita etiam imperfectè nominamus, quasi balbutiendo, vt dicit Greg. Ipse autem solus se ipsum comprehendit, & ideo ipse solus seipsum perfectè nominauit (vt ita dicam) verbum coæquale sibi generando, &c. D. Bonau. eadem dist. Sicut (inquit) sibi soli est intelligibilis Deus, sic sibi est effabilis, & nominabilis, non alio nomine quam ipse sit, nec alio verbo quam ipse sit, & sicut nobis est incomprehensibilis, ita & ineffabilis, ita etiam & innominabilis. Hæc ille.

Deus potuit se perfectissime nominare. 6. *D. Thom.* *D. Bonauent.*

At verò etsi perfectè Deum nominare non possumus, imperfectè quidem possumus. Quocirca multa Deo nomina imponimus. Theologi (ait Dionysius Areopag. in lib. de diuinis nominib. c. 1.) & sicut innominabilem Deum laudant, & ex omni nomine, ait Dionysius innominabilem esse Deum, sed multa etiam habere nomina. Innominabilem quidem perfectè, nominabilem verò multis nominibus imperfectè. Et in fine capitis idem Dion. Mihi (inquit) det Deus, vt Deum decet, laudare inuocabilis, & innominabilis deitatis deificas multas nominationes, & non auferat verbum veritatis ex ore meo. Rursus, inuocabilem, & innominabilem deitatem vocat, deificastamen appellationes multas illi tribuit. D. Bonau. loco indicato, Si nominabile (inquit) dicatur secundum qualemcunque nominationem, sic quemadmodum Deus est nobis cognoscibilis, ita & effabilis, & nominabilis, & qui melius cognoscit, melius effatur, & melius nominat & expressius. Vnde expressius nominat fidelis, & scriptura, quæ fidei suffragatur, vt sacra Scriptura, quam ratio, vel Philosophia. Hæc ille.

7. *Dionysius Areop.* *Deũ imperfectè nominamus multis nominibus.* *Dionysius Areop.* *Deus est ineffabilis, &c. effabilis à nobis imperfectè.* 8.

Habet igitur nomina multa innominabilis Deus, quibus diuinitas significetur. Vt alia omittam, Hebræum primum nomen אל, El, quod fortem significat, vt ait Hier. in Ep. ad Marcellam. Secundum, שדי Sadai, quod Hier. eodem loco robustum, & sufficientem ad omnia perpetrãda interpretatur. D. Epiph. hær. 40. sufficientem ait significare. Vulgata editio in omnipotentem trãsfert. Tertium, אדני Adonai, id est, Dominus meus, est autem numeri pluralis. Quartum, אלהים Elohim, numeri etiam pluralis, quo Deum, vt gubernatorem, iudicem, & principem significari docet Moltanus in apparatu. Hoc est primum nomen, quo Deus nominatur: *In principio creauit Elohim cœlum & terram.* *Hebræa Dei nomina.* *D. Hier. n.* *D. Epiphan.* 9. *Genes. 1.*

Quintum nomen est יה Iah, quo sæpissimè vtimur, cum decantamus Allelu Iah, Allelu, id est, Laudate, Iah Deum. Sextum קדש Cados, id est, Sanctus. Septimum צבאות Sabahoth, id est exercituum. Octauum עליון Helion, id est excelsus.

Nonum nomen est tetragrammaton, creaturæ incommunicabile, יהוה Iehouah, quod D. Epiph. Hæres. 40. profert, Iaue, & interpretatur, Qui erat, est, & semper est. 10. *D. Epiphan.*

Burgensis

Burgenſis. Burgenſis Exod.3. ait ſignificare eſſe, & eſſentiam. Lippomanus & Sixtus Senenſis l.2.Bibliothecæ volunt ſignificare eum, qui eſt, & aliquid eſſe facit,à verbo ſubſtantiuo, haiah, ſiue, haua,id eſt, fum. *Galatinus.* Galatinus lib.2.c.10. ſcribit, ex Hebræis quoſdam, יהוה Iehouah, interpretari, generantem,alios eum,qui eſſentiat,ſiue qui dat omnibus eſſe. Nonnullos vnum, & omnia,ſiue omnia vnite, vt cauſam, ſiue vnum omnia eminenter continentem. Deducitur à verbo haiah ſiue haua,id eſt ſum.

Ens,præcipuum Dei nomen. D. Gregor. Nazianz. Quod autem ens præcipuum ſit Dei nomẽ, docet Greg. Naz.or.63.q.4.eſt de Theologia, his verbis: Quantum nobis aſſequi conceſſum eſt, Ens, & Deus, magis quodammodo eſſentiæ nomina ſunt, ex iiſque etiam entis vox ad eam indicandam aptior eſt non hoc ſolum nomine, quod ipſe cum Moſi in monte oraculum ederet, quæreretque ille, quo nomine vocaretur, ita ſeipſum appellauit, edicens videlicet ei, vt ad populum his verbis vteretur; Qui eſt miſit me, ſed etiam, quia nomen illud magis proprium eſſe cõperimus. Quamuis enim Dei vox, vel à verbo θεειν vel ab ἀιθειν, (vt putant qui in hoc genere ſibi ſciti atque arguti videntur) hoc eſt, à currendo, vel ab vrendo, rationem originis ſuæ ducat, tum propter ſempiternam agitationem, tũ propter vim illam vitioſarum affectionum conſumptricem (nam hinc quoque ignis conſumens dicitur) ex eorum tamen numero eſt quę ad aliquid referuntur, nec libera, & abſoluta eſt, quemadmodum nec Domini vox. At nos naturam eiuſmodi exquirimus, quæ ipſum eſſe per ſe habeat, ac non cum alio quopiam copulatum. Ens verò proprium ſane eſt Dei, ac totum, nec priore aliqua re, nec poſteriore (nec enim erat, aut erit) definitum, ac circunciſum. Alia, autem nomina, partim poteſtatis eſſe conſtat, partim œconomicæ, & quidem duplicis, alterius nimirum corpore ſublimioris, alterius cum corpore coniunctæ. Hactenus Nazianz. & Damaſc. fidei c. 12. Ex omnibus (inquit) nominibus, quæ Deo tribuuntur nullum æque proprium videtur, atque entis nomen. Vniuerſum enim, id quod eſt, tanquam immenſum quoddam, & infinitum eſſentiæ pelagus, complexu ſuo continet. D. quoque Thom. 1. p. q. 13. art. 11. nomen, Qui eſt, maxime proprium Dei eſſe docet.

12.

D. Damaſc.

D. Thom.

13. *Inter nomina Dei incarnati, præcipuum eſt* IESVS. *Abulenſis.* Inter nomina vero quibus Deus incarnatus vocatur, præcipuum locum tenet nomen Ieſus, de quo nunc agimus. Appellatur Chriſtus, agnus, Emmanuel, leo de tribu Iuda, & aliis nominibus, ſed nomen Ieſus reliqua ſuperat. Eſt enim Chriſtus nomen propritum, quod Eccleſia maiori colit veneratione, quam ipſum nomen Deus, vt docet Abulenſ. Exod. 20. q. 7. Maioris autem venerationis cauſas reddit. Prima eſt, quia Chriſto propter obedientiam hoc priuilegium donatum eſt, iuxta Paulum, *vt in nomine Ieſu omne genu flectatur.* Secunda quia nomen Ieſu, eſt nomen, in quo ſaluamur, vt Petrus ait: *non eſt aliud nomen ſub cœlo, in quo nos oporteat ſaluos fieri.* Tertia, quia ſignificat Deum redemptorem, redemptio autem eſt maximum beneficium.

Ad Philip. 2. Act. 3.

Venerandum nomen Ieſus. Gregor. 10. 14. De ſanctiſſimi huius nominis veneratione agit Summus Pont. Greg. 10. in 6. decreralium libro de immunitate Eccleſiarum c. Decet: Conuenientes (inquit) in Eccleſiis, nomẽ illud, quod eſt ſuper omne nomen, à quo aliud ſub cœlo non eſt datum hominibus, in quo ſaluos fieri credentes oporteat, nomen videlicet Ieſu Chriſti, qui ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum, exhibitione ſpecialis reuerentiæ attollant. Et quod generaliter ſcribitur, *vt in nomine Ieſu omne genu flectatur*, ſinguli ſingulariter in ſeipſis implentes (præcipue dum aguntur Miſſarum ſacra miniſteria) glorioſum illud nomen quandocunque recolitur, flectant genua cordis ſui, quo vel capitis inclinatione teſtentur. Hæc Summus Pont.

15. Habet Deus nomina multa, quæ hominibus etiam conueniunt, Deus, Sapiens, Bonus, Iuſtus, Miſericors vocatur; homines quoque ſapientes, boni, iuſti, ac miſericordes nominantur. Verumtamen infinitum eſt inter hæc nomina, cum de Deo dicuntur, & de hominibus, interuallum. Etenim diuerſa admodum eſt Dei ſapientia, bonitas, iuſtitia, miſericordia, à ſapientia hominum, bonitate iuſtitia, ac miſericordia. Eundem in modum, tum Chriſto, tum aliis hominibus, nomen Ieſu in ſacris literis tribuitur, ſed maximũ eſt in ipſa nominis ſignificatione diſcrimen. Nam nomen ſalutem ſignificat, ſalus autem, quam Chriſtus mundo attulit, ſalutem quam omnes homines, duces, reges, imperatores populis attulere, longiſſime ſuperat. Habuere Iudæi alios ſaluatores, iuxta illud: *Secundum miſerationes tuas multas dediſti eis ſaluatores, qui ſaluarent eos de manu hoſtium ſuorum.* Verum hi vmbra fuere veri ſaluatoris, neque potuere veram illis ſalutem parere. Premiſſi ſunt (ait Bernardus ſermon. 15. Cant.) illi ſaluatores tanquam baculus Eliſei ad mortuum, & non erat vox, neque ſenſus in mortuo, deſcendit ſaluator, qui baculum miſit, & mox ſaluum fecit populum ſuum à peccatis eorum, &c.

Eſdr. 9. 16.

D. Bernard.

Hæc vera ſalus eſt, à peccatis ſaluum facere, à morte æterna diabolique tyrannide liberare. Hanc Iacob in extremo ſuſpirabat ſpiritu, cum verba illa protulit: *Saluare tuum expectabo Domine.* Quæ Chaldæus ſic exponit: *Saluare tuum expecto Domine*, dixit Iacob, non expecto ſalutare Gedeon, quæ eſt ſalus temporalis, neque ſaluare Sanſon, quæ eſt ſalus tranſitoria, ſed expecto redemptionẽ Chriſti filij Dauid, cuius redemptionem deſiderat anima mea, &c. Reliquæ ſaluationes ſalutem afferunt temporariam, Ieſu ſaluatio attulit æternam, reliquæ hoſtes imbecillos, nempe homines à ceruicibus depulere, hæc peccata, dæmones, mortemque, hoſtes truculentiſſimos depulit, reliquæ fuere corporum, hæc corporum, & animorum, reliquæ defecere, hæc cum æternitate permanebit, iuxta illud: *Ficus enim non florebit, non erit germen in vineis, mentietur opus oliuæ, & arua non afferent cibum, abſcinditur de ouili pecus, & non erit armentum in præſepibus.* Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Ieſu meo.

Ieſu ſalus præſtantiſſima. Geneſ. 49. 17.

Habac 3.

Iſraelitæ poſtea quam Pharaonis exercitum maris rubri fluctibus demerſum conſpexere, admirabiliter ex hoſtis poteſtate erepti, ſalutemque temporariam conſequuti, nomen Dei decantauerunt, vt memoriæ prodit liber Sapientiæ his verbis; *Decantauerunt Domine ſanctum nomen tuum, & victricem manum tuam laudauerunt pariter.* Nos, qui immaniorem Pharaonem rubro ſanguinis Chriſti mari, obrutum videmus, admirabilius ex crudeliſſimi hoſtis faucibus ſeruati, æternamque ſalutem adepti, ſeruatoris noſtri nomen Ieſu, ardentius oportet decantare: *Dominus quaſi vir pugnator* (canebant Iſraelitæ) *Omnipotens*, Hebraice Iehouah *nomen eius.* Nos verò canemus, Dominus vir ſeruator, Ieſus nomen eius.

Ieſu nomen decantandũ. 18.

Sap. 10.

Exod. 15.

Nomen Iehouah, ineffabile Hebræis erat. At nomen Ieſus nobis effabile, & cantabile eſt. Factus eſt Deus homo aſpectabilis, & effabilis, nomẽ habet effabile, & audibile.

Ieſu nomen effabile.

Romani Deum Romæ tutelarem nominare nefas ducebant. Sic enim ſcribit Plutarchus in libro problematũ; Cur Deum illum, cuius in tutela vrbem eſſe dicunt, ſiue maſculus is, ſeu fœmina eſt, & dicere, & quærere, & nominare nefas eſſet, hoc enim ita eſſe, religione confirmant. Valerium Soranum malè perijſſe dicentes, quod numinis nomẽ efferre auſus eſſet. Hæc ille. Huius occultationis rationem Plinius reddit li.28.ca.2. Verrius (inquit) Flaccus auctores ponit, quibus credat, in oppugnationibus, ante omnia ſolitum à Romanis ſacerdotibus, euocari Deum, cuius in tutela id oppidum eſſet, promittique illi, eundem, aut amplioremlocum apud Romanos, cultumve. Durat in Pontificum diſciplina id ſacrum. Conſtatque ideo occultatum in cuius Dei tutela Roma eſſet, ne qui hoſtium, ſimili modo agerent, &c.

19. *Plutarchus.*

Romani Deũ Romæ tutelarem nominare nefas ducebant. Plinius.

Cur Romani tutelare Dei non nominarent. Verbis Romæ aliud nomen occultabatur. Macrobius.

Eandem ob cauſam vrbis Romæ Latinum nomen occultatum refert Macrobius li.3. Saturnaliorum. ca. 9. Conſtat (ait ille) morem Romanorum fuiſſe, vt cum obſiderent vrbem hoſtium, eamque iam capi poſſe confiderent, certo carmine euocarent tutelares Deos. Quod aut aliter vrbem capi poſſe non crederent, aut etiam ſi poſſet, nefas exiſtimarent Deos habere captiuos. Nam propterea ipſi Romani & Deum, in cuius tutela vrbs Roma eſſet, & ipſius vrbis Latinum nomen ignotum eſſe voluerunt, &c.

20.

Plinius.

De occultatione nominis Romanæ vrbis Plinius quoque li.3.cap.5. hæc ſcribit: Romæ nomen alterum dicere, arcanis ceremoniarum, nefas habetur, optimaque, & ſalutari fide abolitum annunciauit Valerius Soranus, iuitque

21.

Solinus. noxpœnas. Solinus præterea cap. 2. Traditur (ait) etiam proprium Romæ nomen, veruntamen vetitum publicari, &c.

Abulensis. Nomen magnis cuiusdam dæmonis occultum. Abul. item Exod. 20. q. 3. refert nomen cuiusdam falsi Dei, qui Demogorgon dicitur, fuisse occultissimum, quo vocato ait Luc. lib. 6. terram concuti.

An ille (ait Lucanus)
Compellandus erit, quo nunquam terra vocato,
Non concussa tremit? quis Gorgona cernit apertam.

Dubium tamen est, an de eiusmodi Dæmone Lucanus sit intelligendus, cuius nomen occultum fuerit. Quidquid
22. sit, digni illi fuere ficti Dei, siue Dæmones potius, quorum nomina perpetuo obruerentur silentio. At Deus verus suum nomen Iesus fileri non vult, aut occultari, sed ore magna cum veneratione proferri, decantari, atque laudari.

Iesu nomen non est occultum, sed oleum effusum. Cant. 1. *Oleum effusum nomen tuum*, ait Salomon. Odoriferum oleum si vale concludum est, later, si effunditur, & apparet, & suauissimum odorem longè, latèque diffundit. Iesu nomen non concluso, sed effuso simile est oleo, quod odoris summi suauitatem non occultat, sed per vniuersum orbem spargit. Notissimum nomen est in cœlis, notissimum in terris, notissimum etiam habet apud inferos: *In nomine Iesu* (ait Paulus) *omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum.* Antequam nomen Iesu haberet, *notus erat in Iudæa Deus*, (vt canit Vates) *& in Israel magnum nomen eius.* Verum postquam nomen Iesu habuit, cum eodem Vate canimus: *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra.* O nomen benedictum, exclamat Bern. ser. 15. in Cantica, ô oleum vsquequaque diffusum de cœlo in Iudæam, & inde in omnem terram excurrit, &c. Ambros. in lib. de Spiritu Sancto cap. 7. Christi nomen ante eius aduentum in Israel populo, quasi vale claudebatur, notus enim in Iudæa Deus, posteà verò, per omnem creaturam diuinum suum nomen extendit replens vacua, vt esset admirabile nomen eius in vniuersa terra, &c.

Hoc Propheticus ille crucis titulus indicabat trib. præcipuis linguis, Hebræa, Græca, atque Latina exaratus: Iesus
24. Nazarenus Rex Iudæorum: videlicet, nomen Iesu, oleum suauissimum, cœlestisque odoris balsamum, ex Hebræa in Græcam, Romanamque totius orbis principem linguam, per totum orbem effundendum.

Occultabant Romani, Dei tutelaris nomen, Deus verò non tutelaris solùm, sed omnium quibus seruiebant Deorum nomina, iam obruit, nomen verò Iesu toti orbi patefecit. Iacet Iouis Capitolini nomen: iacet nomen Apollinis, Mercurij, Saturni, Iunonis, Dianæ, cæterorumque dæmonum, nihil honoris, nihil venerationis habent. Quid hoc est ô Roma, terrarum magis nunc religione, quã olim armis domina? quæ venerabaris nomina pessundas? quæ colebas conspuis? Respondentem illam audire videor: Postquam ad me cœlestis olei, suauissimique balsami, id est, sanctissimi nominis Iesu peruenit odor, fœtidissima idolorum nomina ferre non potui. Noctuæ ac vespertiliones noctu volant, vbi primum verò sol fulget, auolant omnes, atque disparent. Noctuis vespertilionibusque similia idola erant, quibus diuinum cultum, heu Dei inscia exhibebam, at cum primum splendidissimus veluti sol, Iesu nomen illuxit, auolarunt omnia atque disparuerunt, iuxta illud: *In die illa proiiciet homo idola argenti sui, & simulachra auri sui, quæ fecerat sibi vt adoraret, talpas, & vespertiliones.* Illud mihi summa Dei misericordia euenit, quod Oseas vaticinatus est, *Auferam nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltra nominis eorum.* Heu plenum erat os meum Baalim, id est, idolorum nominibus, hæc ore, mente que versabam, hæc inuocabam. Sed abstulit Dominus de ore meo turpissima nomina, dulcissimoque Iesu nomine illud compleuit, vt veluti, *electionis vas*, quod de Apostolo Paulo dictum est, *portet nomen* melle suauius *coram gentibus, & regibus, & filiis Israel.* Nomen meum Romani olim occultabant, quod illud fuerit ignotum, vnum hoc mihi est compertum, præclarissimum nomen meum multis fuisse sæculis occultatum. Iesu nomen præclarissimum mihi nomen attulit, Christi nomen maximum mihi nomen dedit, Christiana sum, hoc mihi est à Christo nomen præcellentissimum, sedes Christi sum, sedes Petri sum, Christianæ religionis caput sum, omnium Christianorum mater & Magistra sum. Hæc occulta erant inscriniis Dei nomina gloriosa, quibus omnibus Iesus meus me exornauit.

Deus Deorum nomina obruit. 25.

Isaiæ 2.

Oseæ 2. Roma nomina Baalim ex ore proiecit, nomẽ IESV tanquam vas electionis portat. Act. 9.

CAPVT VII.

Morale.

De laudibus nominis Iesu, omni præconio dignissimi.

SEd nos iam augustissimi huius nominis, laudes pro tenui nostra parte decantemus. Prima laus sit. Nomen Iesu est imago Christum Optimum Maximum verum Deũ, verumque hominem repræsentans. Omne enim nomen imago est, & vicarium rei. Vnde D. Bernardus sermon. 15. in Cantic. Cùm nomino Iesum, hominem mihi propono mitem, humilem corde, benignum, sobrium, castum, misericordem, & omni sanctitate conspicuum, eũdemque ipsum Deum omnipotentem, qui suo me exemplo sanet, & roboret adiutorio. Hæc omnia simul mihi sonant cùm insonuerit Iesus, sumo mihi exempla de homine, & auxilium à potente, &c. 1. *Nomen Iesu est imago Christum repræsentans. D. Bernard.* 2.

Secunda. Nomen Iesus signum est illa omnia in memoriam reuocans, quæ vt homines seruaret, admirabilia fecit Deus. Docet hoc D. Bernardinus tomo 4. ser. 48. Nomen, inquit, Iesu, est signum repræsentans tibi omnia, quæcumque Deus vndique fecit propter salutem humanæ naturæ, &c. Nam cùm Iesus salutem significet, quam hominibus Christus attulit, quoties cunque nomen salutis nominamus, toties admirandi beneficij recordari debemus. D. Chrysost. hom. de nomine Abraham, tom. 1, ait, nomen Abraham futurarum rerum historiam habuisse, & nomen Noë fuisse prophetiam. Nomen quoque Iesu futurorum Christi gestorum historiam habuit, quemadmodum nomen Abrahæ, & prophetia fuit passionis, quemadmodum nomen Noë. 3. *D. Bernard. Nomen Iesu est signum, opera Dei mirabilia in memoriam reuocans. D. Chrysost.*

Tertia. Nomen Iesus, in capite libri vitæ ab æterno scriptum est: primus enim prædestinatorum, per quẽ omnes homines prædestinati sunt, Iesus est, primum ergo locum in libro prædestinationis illius nomen obtinet, D. Bernardinus tom. 2. serm. 49. Nomen Iesus primo fuit à Patre prænominatum, imò à tota Trinitate in principio libri vitæ æternaliter fuit scriptum. Item: In capite libri vitæ, tanquam caput omnium saluandorum positum est hoc nomen Iesus, &c. *Nomen Iesu in capite libri vitæ. D. Bernard.*

Quarta. Nomen Iesus è cœlo venit. Angelus nomen hoc è cœlo attulit, Christoque, antequam in vtero conciperetur, imposuit. Et meritò quidem è cœlo nomen Iesus venit, quia salutem non à terra, terrenisve regibus, sed è cœlo cœlestique imperatore allatam significat. *Nomen Iesu è cœlo venit. Luc. 2.* 4.

Quinta. Nomen Iesus Virgo Deipara ab Angelo prima audiit, & corde dulcissimè volùit: ab Angeli enim ore Christum vocandum esse Iesum, prior virgo, deinde Ioseph accepit. *Ecce* (ait Angelus) *concipies in vtero & paries filium, & vocabis nomen eius Iesum.* An autem virgo prior, quam Ioseph nominarit dubium est. Virginem existimo prius nominasse, in verbis illis præclarissimi cantici, *Exultauit spiritus meus in Deo salutari meo.* Hebraicè credo dixisse, in Deo Iesuah meo, siue in Deo Iesu meo, quemadmodum Abacuc, *Exultabo in Deo Iesu meo.* *A virgine primo audiit est, & prolatum. Luc. 1.* *Ibidem.* *Abac. 3.* 5.

Sexta. Nomen Iesus & à Propheris, vt supra ostendimus, & à Sibyllinis carminibus fuit prædictum. D. Aug. in Orat. contra Iudæos, paganos, & Arianos, Sibyllæ de Christo carmina recitat, quorum capitales literæ Græcæ, hæc verba constituunt, *Ἰησοῦς Χριστὸς θεοῦ υἱὸς σωτὴρ*, id est, Iesus Christus, filius Dei, saluator, vt idem Augustinus observat. *Nomen Iesu prædictum à prophetis & Sibylla.*

Septima. Nomen Iesus est nomen Christi proprium, & personale, in circumcisione impositum. D. Thom. 3. p. q. 16. art. 5. ait Nomen Christus vtranque naturam significare, tam diuinam vngentem, quàm humanam vnctam; nomen verò Iesus solùmmodò humanam: formaliter quidem naturam humanam Christi significat, sed diuinum suppositum, *Iesu nomen proprium Christi. D. Thom.* 6.

cum, cum quo coniuncta est, etiá indicat. Est Christus Deus & homo. Vt propria nomina, & personalia habet, naturam illius diuinam significária, qualia sunt, Verbum, Filius Dei, Sapientia Patris, Imago, ita oportuit vt nomen etiam haberet proprium, & personale, humanam naturam cum Verbo copulatam significans, quo ab hominibus, inter quos versari voluit, vocaretur. Hoc nomen est Iesus, quod reliqua nomina, quæ Messiæ in scripturis tribuuntur, virtute complectitur. Quemadmodum enim omnia flumina intrant in mare, ita omnia Messiæ nomina intrant in nomen Iesu. Lege Bernard. sermon. 2. de Circuncisione, & serm. 10. sermonum, qui patui dicuntur, & D. Th. 3. p. q. 37. artic. 2. ad primum.

D. Bernard. D. Thom.

7. *Nomen Iesu alia Messiæ nomina complectitur. Isaiæ 9.*

Vocabitur (ait Isaias) *nomen eius, Admirabilis Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis.* Admirabilis est Iesus, quia admirandum in modum, & præter Iudæorum opinionem salutem orbi attulit. *Consiliarius*; quia eximia hominibus præcepta & consilia ad æternam salutem comparandam præbuit. *Deus, & Emmanuel*, id est nobiscum Deus, quia saluatorem mundi Deum esse necesse erat. *Fortis*, quia hostes morbosque hominum saluti aduersantes, superauit. *Pater futuri sæculi*, quia eos, quos saluos fecit regenerauit, omniumque sæculorum salutem peperit. *Princeps pacis*, id est, pacificus, quia bella extinxit. Bernard. sermone 10. citato,

D. Bernard.

Admirabilis Christus in natiuitate, Consiliarius in prædicatione, Deus in operatione, Fortis in passione, Pater futuri sæculi in resurrectione, Princeps pacis in perpetua beatitudine.

8.

Præterea admirabilis est Iesus, id est, saluator in salute afferenda hominibus, quia admirabiliter voluntatem impij hominis auertit, & conuertit. Auertit à peccato, à mũdo, à voluptate, conuertit ad Deum, ad virtutem, ad sanctitatem. Si consideres, quàm admirabiliter Pauli volũtatem, Augustini, Francisci aliorumque similium à mundo abduxerit, & in omnem sanctimoniam adduxerit, exclamabis cum Proph. *Hæc mutatio dexteræ excelsi*, hæc mutatio saluatoris admirabilis. Bern. loco indicato, Admirabilis, inquit, Christus est, in conuersione nostræ voluntatis, quæ mutatio solius est dexteræ excelsi. Secundò consiliarius est, postquam enim ad Deum conuertimur, consilia nobis præbet Iesus salutaria, salutem inspirat, quid nos facere velit docet.

Psalm. 76. D. Bernard.

9. *Nomina ab Isaia cap. 9. Christo attributa, ex D. Bernard. nomini Iesu accommodantur. Alii. 9. D. Bernard.*

D. Bernard. Dicitur Christus consiliarius, in tribulatione suæ voluntatis, quando reuelat quid faciendum sit conuersis; vnde Paulus conuersus dicebat, *Domine quid me vis facere?* Tertio, Iesus dicitur Deus, quia salus nulli absque peccatorum remissione contingit, solus verò Deus peccata potest remittere. D. Bernard. In remissionem peccatorum, Christus dicitur Deus, cuius tantum est peccata remittere. Quartò dicitur fortis, vt conuersis fortitudinem largiatur, opemque ferat, sine qua nemo potest obsistentes aduersarios superare. D. Bernard. iuxta sententiam Apostoli, necesse est vt omnes, qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patiantur, sed quis sustineret, nisi ille adiuuaret? Cum ergo nos in tribulatione protegit, cùm ipsas aereas potestates arcet à nobis ac repellit, quid in hoc opere dici potest, nisi fortis? Quintò dicitur Pater futuri sæculi, quia corporibus & animis in futuro seculo salutem æternam afferet, cuius spe filij futuri seculi in hoc seculo fulciuntur, quemadmodum filij huius seculi temporalium spe sustentantur. D. Bernard. Quoniam ipsa conuersio, & vita nostra in Christo agenda est, non intuitu temporalium rerum, sed futurorum bonorum, ideò quinto loco ponitur Pater futuri sæculi, Pater scilicet, in regeneratione corporum nostrorum. Sextò dicitur princeps pacis, quia æternam in cœlo pacem, post huius seculi bella largitur.

10.

Octaua laus. Nomen Iesus est nomen nouũ, quod Deus ex nouo incarnationis opere accepit. Noua nomina assumunt Summi Pontifices, alij Pij, alij Clementes, alij Bonifacij, appellantur. Noster Summus Pontifex Christus, nomen nouum assumpsit, quod Clementis, Pij, & Bonifacij nomina continet. Iesus enim clementiam, pietatem, bonitatisque diuinæ in omnes homines effusionem sonat. Noua præterea nomina sumunt ij, qui aliqua de causa abscondere nobilitatem volunt, ac tegere. Sic Christus cùm diuinam nobilitatem occultare vellet, non Dei nomen, non

11. *Nomen Iesus nouum.*

Sadai, aut Iehoua, aut simile, diuinam naturam prædicans, sed nomen Iesu humanam significans, assumpsit. *Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ* (vt ait Paulus) *crucifixissent.* Hi quoque noua sibi pariunt nomina, qui de regno aliquo, regione, ac prouincia victoriam reportant. Hinc Asiatici, Africani, Numantini, Numidici, à prouinciis sub iugum missis sunt appellati. Peperit etiam nouum sibi seruatoris nomen ab excellentissima victoria Christus, qua diabolo, morte peccatoque superatis, trium horũm tyrannorũ acerbissimo iugo oppressos homines seruauit.

1. Cor. 2.

12.

Nona. Nomen Iesu à maximo Dei opere, hoc est salute hominibus per incarnationem, crucemque allata, ductum est, ipsam enim salutem significat. *Cœli enarrant gloriam Dei* Vates canit. Nomen verò Iesu enarrat tum gloriam Dei eximiam, tum hominibus à Deo allatam salutem maximã. *Opera manuum Dei, annuntiat firmamentum*, maiora opera annuntiat nomen Iesus, manus enim, pedesque Dei annuntiat clauis confixos, caput spinis cruentum, corpus flagellatum, sanguinem pro hominum salute effusum. Quodnam maius vnquam, quod admirabilius fuit, Dei opus? Mirabilior, ait D. Leo ser. 13. de passione, est secunda hominum generatio, quàm prima conditio. Quia plus est, in nouissimis seculis reparasse Deum, quod perierat, quàm à principio fecisse, quod non erat, &c.

Iesu nomen à maximo Dei opere sumptũ.

13.

D. Leo.

Pharaonis filia, in ripa fluminis inuento infanti, nomen imposuit, Moses, *Quia* (inquit) *de aqua tuli eum.* Nomen Moses à frigida aqua sumptum est, ac nomẽ Iesus ab ardentissimo sanguine est depromptum. Nomen Moses, dux populi Iudaici inuenit, quia ex aqua fluuij, à filia Pharaonis est ereptus: nomen Iesus, populi Christiani, est consecutus, quia in fluuium sanguinis est immersus, hoc est quia per sanguinem nos seruauit. Baptismus aquæ Christiano nomen dat, baptismus sanguinis, Christo nomen dedit, de quo ille, *baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor, vsque dum perficiatur*, &c.

Exod. 2.

14.

Luca 12.

Luctatus est cum Angelo Iacob, ex admirabili vero illa colluctatione, nomen Israel reportauit. Luctatus est cum diuina iustitia, qua nihil fortius, Christus, & ex stupenda colluctatione, Iesu nomen accepit. Tetigit Angelus neruum femoris Iacob in lucta illa, & emarcuit: iustitia autem diuina non vnum aliquem neruum, sed totum Christi corpus tetigit, totumque sanguine fuso exaruit. Contra Deum fortis fuit illa in lucta Iacob, multò in sua lucta fortior fuit Christus, diuinæ enim iustitiæ ex seueriſſimo iure, fecit satis, cumque vna sanguinis gutta sufficeret, flumen effudit.

Genes. 32.

15.

Empti estis pretio magno, ait Paulus, hoc eodem pretio magno emptum est nomen Iesus. Nomen Deus, Verbum, creator, & huiusmodi reliqua nullo pretio consecutus est Christus, at nomen Iesus magno pretio comparauit. Nullo pretio comparat princeps regis nomen, quod à patre simul cum regni hæreditate accipit, at Africani nomen, Asiatici, Indici, non nisi magno labore, & multo sanguine, victa Africa, Asia, Indiaque comparabit. Ita Christus nomen Dei, Verbi, & huiusmodi alia, à Patre simul cum diuina essentia sine labore habet, nomen verò Iesus, à cruce, sanguine, à toto orbe magno cum labore redempto, adeptus est.

1. Cor. 6.

16.

Adamus animantibus ad se adductis, cuiusque considerata natura, nomina imposuit. Pater æternus, exmio seruatoris considerato officio, atque opere, Christo à salute nomen dedit.

Quis poterit meritis encomiis salutem à Iesu mundo partam celebrare? salus Iesu salus est perfecta, salus æterna, salus diuina. Perfecta est, quia non corporis tantùm, sed animi quoque morbos omnes depellit. medici corpori solùm medicinam adhibent, Iesus tum corpori, tum animo medetur. Medici mortuo corpori salutem afferre nequeũt: Iesus ipsis hominum cadaueribus vitam & sanitatem confert admirabilem. Medici cunctis morbis præsentia remedia non habent: medicus noster habet præsentissima. Medici argento salutem vendunt: Christus graris donat. Medicorum pharmaca sæpe salutem non efficiunt: Christi medicamenta si benè recipiantur, semper sanitatem conferunt. Æger est hominis intellectus, ægra voluntas, ægra memoria,

Salus à Iesu allata perfecta est, æterna & diuina.

17.

memoria, æger appetitus, ægri ſenſus. Intellectum veri ignorantia occupat: voluntatem peccãdi cupido inuadit: memoriam Dei diuiniq; iudicij oblitio tenet: appetitum ardens febris incendit, ſenſus in malum propenſio ducit. Sed noſter Ieſus has alias q; omnes quaſcunq; mens poterit excogitare ægritudines, præſentiſſimis remediis perfectiſſimè curat. Vnde Regius vates, *Qui propitiatur*, ait, *omnibus iniquitatibus, qui ſanat omnes infirmitates tuas.* Et Auguſt. eodem Pſal. Omnipotenti medico, nullus languor inſanabilis occurrit, &c. Perfecta igitur eſt illius ſalus.

Pſalm. 102. D. Auguſt.

Iſaiæ 45.

Eſt prætereà æterna. *Iſrael ſaluatus eſt in Domino ſalute æterna.* Si medicus in orbe reperiri poſſet, qui ſalutem ægris afferret ducentorum annorum, Deus bone, quis nõ ad illum properaret? quis non quæreret? quis longam ſalutem, auro non compararet? En medicum habemus, qui non ducentorum, vel mille, annorum, ſed totius æternitatis ſalutem iis affert, quibus medicinam facit. Et tamen à multis non quæritur, à multis cùm fores pulſat, reijcitur. O ſingularem hominis dementiam, qui corporis paucorum annorum ſanitatem, animi corporisq; æternæ ſaluti anteponit. Longa hominis vita, ait Aug. ſer. 3. de verbis Domini, tanta breuitate conſtringitur, ad vniuerſi ſæculi futuri latitudinẽ, quaſi gutta, ad vniuerſũ mare, &c. Demens ergo eſt, qui vt vnã ſaluti, ſiue vitæ guttam comparet, tam ſedulo laborat; vt verò ſalutis, vitæq; oceanum aſſequatur, nihil curet. Quid formidas? cur medicum fugis? etiam ſi catni inijcunda præbeat aliquando medicamenta, ac ſint ſalutaria: Tolera (ait Aug. Pſal. 102.) medicinalem dolorem, futuram cogitãs ſanitatem. Quid non tolerant homines, vt incertam argentoq; emptam ſanitatem conſequantur? Tu vt gratis darã, & (ſi quod medicus præſcribit faciãs) certam ſalutem compares, laborem fugies? Audi Auguſtin. lõco citato. Ligari ſe volunt homines, & ſecari, daturi pro incerta ſanitate certũ dolorem, magnam mercedem. Deus te, & certus curat, & gratis.

18.

D. Auguſt.

19.

D. Auguſt.

20.

Denique diuina Ieſu ſalus, nemo enim niſi Deus illam poteſt afferre. Tam ſunt horrendi, ac periculoſi animorum morbi, vtà ſolo Deo pelli poſſint. Solus Deus vnguentum efficere poteſt, quo omnes abigũtur, id verò eſt gratia. Solus præterea Deus & homo, hoc vnguentum cunctis hominibus ſanandis emere valuit. Emit autem pretio ſummo, hoc eſt, vita & ſanguine. Habet vnguentum hoc medicus noſter, in pretioſis vaſis reconditum; ea ſunt Sacramenta pretioſiſſima, quæ gratiam continent. *In odorem curremus vnguentorum tuorum*, ait ſponſa. Curramus & nos in odorem vnguenti huius, quod omnibus morbis, omnibusq; vulneribus, imo & morti ipſi medetur.

Cant. 1.

Ieſus eſt nomen ſuper omne nomen. Signa cum veneratione proferendum.

21.

Decima. Nomen Ieſus, eſt nomen ſuper omne nomen. Quod iam ſupra ex ſummo Pontifice Gregorio 10. Origene, & aliis oſtendimus.

Vndecima. Nomen Ieſus, eſt nomen ſumma cum veneratione, & proferendum & audiendum. Eo audito, vt Greg. ſummus Pontifex docet, loco ſupra citato, cordis genua flectenda ſunt, & caput inclinãdum. Cum pingitur Auguſtiſſimum hoc nomen, aureis vndique illuminatur radiis, cum profertur, aurea vndique illuſtretur cordis, oris, corporisq; reuerentia, ac pietate. Laur. Iuſtinian. in ſer. de Circun. Ieſu, inquit, nomen pronuntia, non ex ore tantum, ſed etiam ex corde, adhibitis deuotione, fide, & pietate, &c.

Iuſtinianus.

Ieſus nomen amabile. D. Bernard.

22.

Iſai. 26.

Duodecima. Nomen Ieſus, eſt nomen amabile: illũ enim talem nobis ſonat, qui amabilem maximè Chriſtum reddit, Bern. teſte ſerm. 10. in Cant. Super omnia, inquit, reddit amabilem te mihi Ieſu bone, calix quem bibiſti, opus noſtræ redemptionis. Hoc omnino amorem noſtrum facilè vendicat ſibi, &c. *Nomen tuum, & memoriale tuum, in deſiderio animæ.* Noluit Chriſtus nomen aſſumere, potentiæ, maieſtatis tremendiue furoris horribile, ſed miſericordiæ amabile.

Nomen Ieſu Chriſtus moriens ſupra caput habuit. Matth. 27. Cauſa mortis Chriſti fuit, quia Ieſus erat, id eſt, ſeruator.

Decima tertia. Nomen Ieſus ſupra caput moriens habuit Chriſtus. Æquum enim erat, vt qui pro hominum ſalute motiebatur, ſalutis nomen ſupra caput haberet, quod mortis cauſam mundo indicaret. *Impoſuerunt ſuper caput eius cauſam ipſius ſcriptam, Hic eſt Ieſus Rex Iudæorum.* Etenim cauſa cur Chriſtus ſubibat mortem, hæc eſt, quia erat Ieſus, id eſt, hominum ſeruator, & quia erat Rex, qui pro populo ſuo aduerſus tartareos hoſtes voluit dimicare. Hæc cauſa ipſius, vt appellat Euangeliſta, ipſius inquam ſolius. Alij qui in crucẽ agebantur propria crimina luebant cruce, Dominus luebat aliena ſanguine. Alij morte plectebantur, quòd homicidæ, quòd fures, quòd denique ſcelerati eſſent; Dominus morte afficiebatur quòd eſſet Ieſus, quòd eſſet hominum ſaluator. Hęc ipſius ſolius cauſa. Nemo enim propterea mori potuit, quòd totius mundi, quemadmodum Chriſtus, Ieſus & ſeruator eſſet. Hoc nomen ſupra caput moriens habuit Chriſtus. Idem nos cùm morimur habeamus ſupra cor, & ſupra linguam, idem corde, & ore terribili illa voluamus hora, hoc oleum in fluctus mortis tumentes effundamus.

23.

Nomen Ieſu tãquam oleũ ad fluctus mortis ſedãdos valet. Nomen Ieſu ſacra anchora.

Decima quarta. Nomen Ieſus ſacra eſt mortalium anchora, ac præſidium. In tentationibus igitur, doloribus, periculis, miſeræq; huius vitæ tempeſtatibus, Ieſum inuocemus, & ad ſacram hanc anchoram confugiamus. Cui (ait Bern. ſer. 15. in Cant.) in periculis palpanti, & trepidanti inuocatum virtutis nomen, non ſtatim fiduciam præſtitit, depulit metum? Cui in aduerſis diffidenti, iam iamq; deficienti, ſi nomen adiutorij ſonuit, defuit fortitudo? Triſtatur aliquis noſtrum, veniat in cor Ieſus, & indè ſaliat in os, & ecce ad exortum nominis, lumen redit ſerenũ, &c. Patriarcha Iuſtin. ſerm. de circun. Si tentaris, inquit, à Diabolo, ſi ab omnibus hominibus opprimeris, ſi cõficeris ægritudine, ſi doloribus fatigaris, ſi blaſphemiæ ſeu deſperationis agitaris ſpiritu, ſi concuteris formidine, ſi dubietate pulſaris, Ieſu nomẽ edicito. In arduis, in periculis, in terroribus, in domo, in via, in ſolitudine, in fluctibus, vbicunque extiteris, ſaluatoris profer nomen, non ex ore tãtùm, ſed etiam ex corde. Cordis tui prius affectum præbe, vt rectè labiorum confeſſionem exhibeas. Hæc ille.

D. Bernard. 24.

25.

Nomen Ieſu in ore mel, in corde iubilus.

Decima quinta. Nomen Ieſu (ait D. Bern. ſer. 15. in Cant.) eſt mel in ore, in aure melos, in corde iubilus. His conſonat Iuſtinian. ſer. citato. Senties, inquit, indubitanter amœnitatem quandam ſpiritalem, & ſapidam, non ſolùm in corde, verum etiam in ore, quoties nomen hoc ſanctum à tẽ fuerit cum deuotione prolatum. Habet enim virtutem ſibi adhibitam, quę affectum lætificat, mentem paſcit, nutrit, deuotionem, diſponit ad pietatem animum inuocantis illud, &c. Infelices domus, quæ diaboli ſemper nomine perſonant, felices in quibus Ieſu nomen, quod dulciſſimum in aure melos eſt, ſemper auditur.

26.

Baculus in via.

Decima ſexta. Nomen Ieſus eſt baculus in via: prolatum enim corde & ore, hominem inſtar baculi fulſit. Quæ imbecilla ſunt, vel fluxa, fulcris indigẽt ſolidis, quibus ſuſtententur. Aquæ fluxæ terra ſolida ſuſtinentur, ita fluxi populi, qui aquarum nomine ſignificantur, ſtabili ac ſolido Ieſu nomini innituntur. Fecit Deus firmamentum ſingulare, videlicet nomen Ieſu, hominum corda firmans in medio aquarum, id eſt, populorum, vt illius firmitate infirmi fulciantur.

Apoc. 17.

Decima ſeptima. Nomen Ieſus, nomen eſt miſericordiæ, atque amoris. Olim Iſaias, *Ecce*, (inquit) *nomen Domini venit de longinquo ardens furor eius grauis ad portandum, ſpiritus eius velut torrens inundans vſque ad medium colli ad perdendas gentes in nihilum*, &c. At noviſſimis temporibus longè aliter. Ecce nomẽ Domini Ieſu venit è cœlo, ardens, non furor, ſed amor eius, leue ad portandum iugum eius, ſpiritus eius ſuper mel dulcis, ad ſeruandas gentes. *Apparuit*, ait Paul. nõ ira, ſed *humanitas ſaluatoris noſtri Dei.* Græcè humanitas dicitur φιλανθρωπία, id eſt, amor erga homines. Apparuit philanthropia in operibus, apparuit etiam in nomine, opera omnia humanitatis ſummæ fuere? nomen eſt ſummæ benignitatis. Quodnam benignius nomen, quam Ieſu nomẽ? quod dulcius? quod ſuauius? *Deus noſter* canit vates; *Deus ſaluos faciendi, & Domini exitus mortis.* Deus ſaluos faciendi, ait Auguſtinus libr. 17. de Ciuitate Dei cap. 18. Dominus eſt Ieſus, &c. Hebraicè dicitur; Deus noſter, Deus ſaluationum, & Dei Domini egreſſiones mortis. Eſt enim Chriſtus non vnius tantum, ſed duplicis ſaluationis cauſa, animi videlicet, & corporis, præſentis & futuræ. *Saluatorem expectamus*, ait Apoſtolus, *qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ*, &c. Reformabit poſtea corpus humilitatis noſtræ, id eſt, abiectum & humile: nunc reformat animum. Poſtea corpus animumq; æterna gloria exornabit;

Iſaiæ 30. Nomen Ieſu nomen miſericordiæ. 27.

Ad Titum 3.

Pſalm. 67. D. Auguſt.

28.

Chriſtus Deus ſalutationum. Ad Philip. 3.

exornabit: nunc animum à pestiferis peccatorum morbis liberat. Est præterea Christus salutationum Dominus, quia non vnum tantum hominem aut populum, sed multos homines, multosque populos facit saluos. Domini quoque sunt exitus, numero multitudinis, mortis, id est, liberationes: à morte: quot quot enim à morte peccati, mortèque æterna exeunt, & liberantur, à Christo Domino liberantur.

29. *Nomen Iesu anni principiũ exornat.*

Decima octaua. Nomen Iesu anni principium ornat. Calendis enim Ianuarij Christo fuit impositum. O salutiferum anni initium quod salutis decoratur nomine. Nec quc verò aureus deest color, quo cordibus inscribatur. Aureus ille sanguis, quem in circuncisione Christus fudit, seruatoris scribendo nomini præclatus est color. *Omne*, ait Paulus, *quodcunque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi: gratias agentes Deo, & Patri per ipsum*, &c.

Ad Colos. 3.

Omnia in nomine Iesu facienda opera.

Proponitur igitur in ipsis anni foribus Iesu sanctissimũ nomen, vt omnia in nomine Iesu faciamus quæcunque toto anno facienda sunt. Præcedat annos nostros, præcedat opera, & iter vitæ nostræ Iesus, prospere cuncta cedent. Iuxta illud, *Prospexum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum*, siue *Deus salutis nostræ*: id est, Iesus. D. Hier. vertit: *Portabit nos Deus salutis nostræ*. O felicem, quem Deus salutis per totum annũ sine morbo peccati portat, iuuat, ac tuetur.

Ps. lm. 67.

30. *D. Hieron.*

Verbum Hebræum בָּמַס Gamas significat etiam onerare: quocirca in bibliis regiis hæc versio est, *in onus imponet nobis Deus salutem nostram*. O leue onus, ô dulce pondus. Onerauit nos saluator salute, ac cumulauit. Prærereà onerauit nos tanto beneficio; grauissimum enim onus imposuit nobis, cùm salutis & redemptionis grauissimo beneficio nos onerauit. In hanc sententiam interpretatur Rabbinus nomine Emmanuel. Benedictus, inquit, Deus, qui facit nobis bona, adeò quòd propter illa onerat nos iugo graui. Quia secundum multitudinem bonorum, ac misericordiarum illius, tenemur nos tradere in manus illius; & esse grati Deo salutis nostræ. His consentanea scribit Bernard. serm. 15. in Psalm. Qui habitat. Oneriferum, inquit, animal est homo tempore tuæ mortalitatis. Si adhuc portat peccata sua, onus est graue. Si iam fortè exoneratus est à peccatis, minus quidem graue; sed si sanum sapiat, non minus grande onus inueniet, hanc ipsam, quam diximus exonerationem. Onerat nos, cum exonerat Deus, onerat beneficio, cum exonerat peccato. hæc Bern.

Onerauit nos Deus salute.

31.

D. Bernard.

Onerat nos Deus beneficio, exonerat peccatis.

Prærereà imposuit nobis Deus in onus salutem nostrã; quoniam hoc est onus nostrum, hoc munus, salutem nostram toto anno, totoque vitæ huius tempore, diligentissimè curare, & quæ ad illam comparandam opus sunt, toto conatu persequi. Id quod nomen ipsum Iesv faciendum monet. Nomen enim Iesu, id est, Saluatoris, in exordio anni ante oculos ponitur, vt animæ salutẽ toto anno procurandam esse meminerimus. Circumcisioni nomen additur salutis, vt sciamus vitia effrenatasque animi appetitiones rescindendas esse; si salutem, bonumque annum consequi velimus.

32. *Animi salus toto anno procuranda.*

Diem circumcisionis, anni boni diem nominamus. Anno autem nomen non scientia imponit, (qualis enim futurus sit; bonus ne, an malus, quis hominum nouit?) sed desiderium. Bonum desideramus annum: fertilem, salubrem, ideoque bonum appellamus. Qui bonum desiderat annum, non cuticulam, sed salutem animi curet, vitia circumcidat, sitque ipse bonus. Non potest bono viro malus annus contingere, quidquid enim mali euenit, conuertit in bonum.

33. *Qui bonum annum desiderat, bonus ipse sit.*

At nos bonum annum desideramus, bonum agrum, bonum pallium, bonas ædes, denique cætera omnia bona habere volumus; boni ipsi esse nolumus. Si res quas possidemus malas, possemus conuertere in bonas, faceremus protinus: nos ipsos malos, cum facile possimus trãsferre in bonos, facere recusamus. Hac de re August. serm. 12. de verbis Domini dicentem audiamus. Bona, inquit ille, vis habere, & bonus non vis esse. Quid enim est quod velis habere malum? dic mihi, nihil omnino. Non vxorem, non filium, nec filiam, non seruum, non ancillam, non villam, non tunicam, postremò non caligam: & tamen vis habere malam vitam. Rogo te, præpone vitam tuam caligæ tuæ. Si tibi possent respondere bona tua, quibus est plena domus tua, nonne & tibi clamarent: Sicut tu nos bona vis habere, sic & nos volumus habere bonum dominum. Hæc August. Si ergo annus ipse respondere nobis posset, nonne & ipse clamaret, sicut vos ô homines me bonum esse cupitis, & sic ego bonos vos esse desidero. Nolo mea bonitate vestram pascere improbitatem, nolo mea vbertate vestram nutrire superbiam, nolo meis messibus, meis fructibus, vino, oleoque meo vestra alere flagitia. Annum bonũ habere cupitis: bonus ero si vos quoque boni sitis, si spiritalem circumcisionem susceperis, si augustissimum nomen Iesv in circumciso ac dolato corde, veluti tabula, amoris affectibus veluti litteris aureis depingatis, si in salutem animi toto pectore incumbatis.

Nihil habere volumus malum, præter nos.

35.

Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? rogat vates. Deinde quid agendum sit, vt dies videamus bonos subijcit: *Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum: diuerte à malo, & fac bonum, inquire pacem, & persequere eam.* Annos bonos diesque bonos vis videre? hęc præsta, diuerte à malo, & fac bonum; hoc est, esto bonus.

Psalm. 33.

36.

At scito dies annosque bonos non in terra, sed in cœlo, verè reperiri. Quamobrem Euthym. Psalm. 33. bonos dies æternæ vitæ dies, vult intelligi. Non huius sæculi dies dicit Vates, (ait Euth.) de quibus Iacob dixisse legimus: *Dies annorum meorum pauci, & mali*, & Paulum, *Redimentes tempus quoniam dies mali sunt*, sed de futuri sæculi diebus loquitur. Illud enim est sæculum, quod bonos habet dies. Hæc Euth. D. etiam Basilius, in comment. eiusdem psalmi, ita scribit, Nunc quidam dies nostri mali sunt; quidam alij boni, quos nulla intercidit nox. Erit enim Deus ipsorum lux perpetua: splendore (inquam) eos suæ gloriæ illuminans. Et D. Aug. ser. 39. de ver. Dom. Nolite, inquit, quærere in hoc sæculo vitam, & dies bonos vbi boni esse non possunt, &c. Non possunt dies huius sæculi boni esse, quia laboribus, & ærũnis carere non possunt. Boni tamen erunt, si bona in illis opera patremus, per quæ veluti per gradus ad dies illos vere bonos, qui perpetua gloriæ luce illustrantur, ascendamus. Vis bonos hos videre dies, Dei mandata diligenter obserua. Tunc (vt Augustinus ait sermone citato) bona fronte dices Domino, Feci quod iussisti, redde quod promisisti.

Dies boni in cœlo.

Euthymius.

D. Basilius.

D. August. Non possunt esse boni seculi huius dies.

37.

D. August.

Decima nona. Nomen Iesus perfectè in solum Deum Christum quadrat: seruatorem enim, perfectissimumque à peccatis omnibus, & malis liberatorem significat. Is autem solus est Christus Deus, non homo alius, non angelus. *Nolite confidere in principibus* (ait vates) *in filiis hominum, in quibus non est salus.* Non est in principibus, regibusque mundi salus, sed in Iesu Deo & homine. Psalm. 3. *Domini est salus.* Act. 4: *Non est in aliquo alio salus. Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri*, &c. Isai. 49. *Dedi te in lucem gentium vt sis salus mea vsque ad extremum terræ.* Idcircò Euangelicæ prædicationis tempus à Paulo secundæ Corinthiorum sexto dies appellatur salutis, *Ecce*, inquit, *nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis*, dies salutis est tempus hoc, quòniam est dies Iesu, id est Saluatoris.

Psalm. 145. Nomen Iesu perfectè soli Deo cõuenit.

38.

Psalm. 3. Act. 4. Isaiæ 49. Euangelicæ prædicationis tempus dicitur salutis.

2. Cor. 6.

Regem Israel compellans fœmina ait, *Salua me Domine mi Rex.* At ille respondit: *Vnde te possim saluare? de area, vel de torcular?* hoc est, nunquid frumẽtum habeo ex area aut vinum de torculari, quo famem tuam, & sitim pellere, teque seruare possim? minimè. Longe aliter se habet Rex noster, si peras, Salua me Domine mi Rex, non equidem respondebit: Vnde te saluare possum de area, vel de torculari? horrea enim habet frumento referta, torcularia vino redundantia: omnipotens saluator est, cui ad saluandum omnia abundantissimè suppetunt, nec vero voluntas deest.

4. Reg. 6. Iesus est potentissimus mundi seruator.

39.

Ioseph ille Hebræus, quem Ægyptus saluatorem mundi appellauit, mundi totius saluatoris vmbra fuit. *Tanta autem extitit tempore illius abundantia tritici vt arenæ maris coæquaretur, & copia mensuram excederet.* Similem in modum, nostri seruatoris tempore, tanta est diuini pabuli copia, vt arenam superet maris, mensuramque omnem excedat. Et enim Christi quibus pascimur merita, omnem mensuram transcendunt. Habet aream. Rex Israel plenissimam, habe-

Genes. 4.

Magna diuini pabuli abundantia hoc tempore.

40. bet quoque torcularia vino redundantia, ex quibus nos
Genes. 49. saluare possit, iuxta illud; *Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum.* Stola & pallium Christi ex sententia
Ruperti. Ruperti, Ecclesia est toto orbe dispersa. Exindare ergo oportet torcular vino, quo tàm longa, lataque stola abluatur.

At dices, quid horrea prosunt abdita, quid occulta torcularia? non sunt occulta, patent omnibus: qui ea non videt, cæcus est. Abundantissimæ salutis horrea, ac torcularia, sacramenta sunt, qui salutem cupit sacramenta adeat.
Zachar. 13. Fons patens sacramentorum. *In illa die*, ait Zacharias, *erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ierusalem, in ablutionem peccatoris.* Erit (inquit) fons patens, non absconditus. Patent saluatoris fontes, non sunt ab hominum oculis remoti; de his Isaias, *Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris.* In gaudio, ait, haurietis; ne formidaueris accede ad gaudium. Sed oppones, nunquid in gaudio ex sacramento pœnitentiæ aquę hauriuntur, ad quod mæstitiam, lachrymas, cordisque contritionem afferre opus est? Verum quidem id est; at lachrymas has, mœstitiam, & contritionem, summum gaudium consequitur. Amarum quidem mare est, sed ex amaro mari dulces emanant fluuij; amarus dolor est pœnitentiæ, sed ex dolore amaro, dulce exoritur gaudium. *Lamentationes, & væ*, continebat volumen illud, quod Ezechiel comedit, *in ore tamen eius factum est sicut mel dulce.* Similem in modum, lamentationes, & lachrymæ, quas pro nostris, proque aliorum peccatis fundimus; dulces sunt in corde. Theodoret. in locum illum Ezechielis sic scribit; Dulcis & iucundissima est, ob peccata lamentatio: *defectio siquidem tenuit me*, inquit Dauid, *pro peccatoribus*, &c. *Vidi præuaricantes, & tabescebam.* eiusque filius nos admonet cum ait, *Melius est ire ad domum luctus quam ad domum risus.* Ira prophetæ fuit melli similis voluminis comestio, cum nihil iucundi, aut vnde oblectaretur contineret; sed lamentationem tantum, & carmen, & væ. Hæc ille.

Vigesima. Sol splendidissimus Calendis Ianuarij, in benignissimo signo nominis IESV solarem annum inchoat. Benignissimè autem ex signo salutis, salutem in terras influit, & coronæ boni faustique anni benedicit: iuxta illud. *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur ubertate.* Chaldæus sic vertit. *Coronasti annum bonitate benedictionis tuæ, & itinera viæ tuæ stillabunt dulcedinem pinguedinis.* Diuus Hieronymus, *Voluetur annus in bonitate tua: & vestigia tua rorabuntur pinguedine.* Hebraicè; *Orbita tuæ stillabunt pinguedinem.* Congruunt hæc omnia nostro Soli. Suo ille benigno influxu coronat annum, id est, spiritalibus temporalibusque frugibus, fructibus, herbis, floribusque veluti corona exornat. Orbitæ currus eius, itinera vestigiaque eius, tum in agros; tum vel maximè in animos pinguedinem stillant. O illos beatos qui solarem Christi amplectuntur annum, Lunarem mundi execrantur.

Etenim annorum lunares quidam dicuntur, alij solares. Lunares annos Lunæ, solares solis cursus efficit. Spiritualiter quoque lunares annos habent quidam, solares alij. Lunares infaustique eorum anni sunt, qui inconstantis, vagæque lunæ, id est mundi, cursum prauosque mores, sequuntur. Solares annos faustosque illi habent, qui fulgentissimi solis Christi cursu, & exemplo, actiones suas metiuntur, rotas vidit Ezechiel, quæ (vt scribit) spiritum sequebantur, *Quocumque* (inquit) *ibat spiritus, illuc eubant spiritu, & rotæ pariter eleuabantur, sequentes eum.* Rotæ sunt anni nostri, qui perpetuo in orbem cursu rotantur. Vtinam diuinum, sublimemque sequantur spiritum, non mundanum, atque ad terrena abiectum: ita vt merito illis Ezechielis verba congruant: Quocunque it spiritus, illuc & rotæ pariter eleuantur, sequentes eum. Vereor, ne in illos verba potius illa quadrent; *Anni nostri sicut aranea meditabantur.* Vt enim aranea inanem, fragilemque telam, ad muscarum capturam meditatur, & ad inutilem telam contexendam se euiscerat atque exhaurit; ita nos ijs, quibus viuimus annis, aranearum telas meditamur, inanibus negotiis, inutilibus, pernitiosisque laboribus vitam impendimus; vt muscas, id est res caducas, breuique perituras irretiamus, nos ipsos euisceremus, atque exhaurimus. Quis non miretur Domitianum orbis imperatorem, non armatos hostes, sed muscas infectantem? Inter initia principatus (ait Suetonius in vita Domitiani capite tertio) quotidie secretum sibi horarium sumere solebat; nec quidquam amplius, quam muscas captare, ac stylo præacuto configere, &c. Miraris imperatorem muscas captantem? mirare quoque Christianum res temporis puncto præterfluentes totis viribus confectantem.

Suetonius. Domitianus Imperator muscas captabat.

Hæc de Christi, & Iesu, nominibus, sint satis. Illud adijciam à Christo nos præclarissimum accepisse nomen Christianorum, de quo Chrysost. hom. 18. in Ioann. Vno, inquit, omnes appellamur nomine, Christiano, scilicet, omnium maximo, atque præstantissimo; cum quo & filij Dei, & amici, & corpus, dicti sumus, &c. De hoc nomine Isaias vaticinatur. *Interficiet*, ait, *te Deus* (populum scilicet Iudæorum) *& seruos suos vocabit nomine alio*, (hoc est Christianos, vt glossa interpretatur) *in quo nomine qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo, Amen.* Item idem, *Vocabitur tibi*, (ô Ecclesia) *nomen nouum, quod os Domini nominauit.* Nomen nouum interpretatur glossa, nomen Christianum. Euseb. lib. 2. de demonstratione euang. cap. 49. nomen nouum, quod antiquis ignotum fuerit, quodnam quæso fuerit, nisi Christianorum, quod à saluatoris nostri Iesu Christi appellatione deductum, in toto orbe terrarum laudibus & fauore celebratur? &c.

46. D. Chrysost. De nomine Christiano. Isai. 65. Isai. 62. Nomen nouum Christianorum. Eusebius.

Iudæi nomen habuerunt ab homine Iuda; Israelitæ dicti sunt ab Israele, id est Iacob. At nos non ab homine mero, sed à Deo, & homine Christo, habemus nomen. Vnde Nazian. Gregor. Orat. 31. Non fero (inquit) me ab hominibus nomen ducere, qui à Deo sum creatus. Et Chrysost. hom. 18. in Ioan. Non principis, non terrenæ alicuius potestatis, non Angeli, non Archangeli, sed ipsius omnium regis nomine, appellari dignati sumus, &c.

47. D. Gregor. Nazianz. Chrysost. A Deo, & homine Christo, non à mera aliquo homine nomen habent Christiani. Eusebius.

Hoc nomine martyr ille inclytus gloriabatur, qui, vt scribit Euseb. lib. 5. Ecclesiast. hist. cap. 1. tanta animi cellsitudine, constantia Ethnicis restitit, vt ne nomen quidem, vel suum, vel gentis, vel ciuitatis; neque vtrum seruus, an liber esset, illis vellet dicere, sed ad omnia rogata, Latino sermone responderet, Christianus sum; istudque pro nomine, pro ciuitate, pro genere & denique pro re quaque iterum, ac sæpius eloqueretur. Hoc nomine inuicta Blandina tormentorum dolorem leuabat, teste eodem Eusebio, eodem capite. Beata, inquit, martyr in ipsa fidei confessione vires colligebat; & prolatio istorum verborum Christiana sum, & nihil apud nos admittitur sceleris; erat dolorum, qui eam vrgebant, summa leuatio, & fomentum cruciatus. Hoc nomine Gregor. Nazian. & Basilius Mag. Athenis se efferebant. Cum (inquit Nazianz. in Orat. de laud. Basilij) aliis alia quædam cognomenta sint, vel à parentibus accepta vel ex se ipsis, hoc est, proprijs vitæ studijs, institutisque comparata, nobis, id est, mihi, & Basilio, contrà, magna res & magnum nomen erat, Christianos & esse, & nominari. Atque ea re magis efferebamur, quàm Gyges palæ annuli conuersione, (si quidem hoc fabulosum non esset) per quam Lydiorum tyrannidem occupauit, aut Mydas auro, &c. Adde Nazianzeni fratrem Cæsarium, de quo Nazianzenus in Oratione funebri hæc scribit, Cùm multa, & magna ipsi supperetent ad dignitatem: tamen hoc primum erat, quòd Christianus & esset, & nominaretur. Sic vt omnia alia cum hoc vno collata, ludus quidam ac nugæ ipsi essent, &c.

48. 49. D. Gregor. Nazianz. D. Basilius. Nomē Christianum nobilissimum.

50.

Hoc eodem nomine nos gloriemur, ita tamen, vt Christianum nomen, Christi à quo ducitur imitatione exornemus. Vt enim de finit D. Greg. Nyssen. in tract. de professione nominęque Christiano, Christianismus est imitatio diuinæ naturæ. Si igitur Christianus es, Christum Deū imitare. Noli vacuum ferre nomen atque inane, sed plenū: tam i mensuram nominis imple: imple (inquam) operibus, dignis nomine. Estote (ait August. in lib. 50. Hom. homil. 26.) germani Christiani, nolite imitari nomine Christianos, opere vanos, &c. Duodecim patriarcharum nomina ferebat pōtifex antiquus, lapidibus insculpta pretiosis. Ita Christianus, Christianorū nomē, quod nō à patriarcha aliquo, sed à Deo Christo accepit, operib. Christiano, homine dignis, pretiosis veluti gemmis insculptum ferre debet.

D. Greg. Nyss. D. Augustin. Nomē Christianum operibus, & Christi imitatione decorandum. 51.

Christiani

Procopius. Christiani nominis appellationem, Procopius coronã appellat in commentarijs Isaiæ 66. A Christo (inquit) Christiani nominis appellatione, veluti corona redimimur. Coronam opus est fulgentibus splendere margaritis: corona nomen est Christianum, Christianis igitur factis ardentibus veluti pyropis splendescat. August. serm. 215. de tempore; Non nobis sufficit, quod nomen Christianum accepimus, si opera Christiana non fecerimus, &c. Regium animum, regium caput, regiaque facta corona requirit; corona nomen est Christianum: regium ergo animum charitate plenum; regium caput, fide, rerumque æternarum meditatione illustratum, regia cellaque, non abiecta ac vilia facta, à Christiano flagitat. Magna res (ait August. ser. 215. de temp.) est signum Christi, & crux Christi, & ideo de isto iam pretioso signaculo res magna, & pretiosa signati debet. Quid enim prodest si de annulo aureo sigillum facias, putridas paleas intus recondas? &c. O Christiane, coronæ, nominisque regij dignitatem tuere, regium nomen est Christianum, quod regiam significat vnctionem: tam nobili appellatione ad præclara opera excitare. Audi Chrysost. homil. 18. in Ioan. Hac, inquit, appellatione, cæteris omnibus vehementius excitari, & promptiores ad virtutem amplectendam fieri, nec ea quidquam indignũ facere, conari debemus, cum eodem quo Christus nomine vocamur, cuius excellentiam nos intelligere oportet. Quod si is qui principis cuiuspiam, aut alterius clari viri nomen sortitus est, cum id audit, tumet, & magnæ id sibi gloriæ arbitratur: atque ne illi, à quo nomen accepit, sua negligentia infamia inuratur, pro viribus adnititur; quid nobis faciendum est, qui non terrenę alicuius potestatis, sed ipsius omnium regis nomine, appellari dignati sumus? nonne ita animam nostram instituemus vt non afficiatur infamia, qui tanto nos honore prosecutus est? Hæc Chrysostomus.

D. August. Corona nomen Christianum dictum à Christo, id est, vncto rege.

D. August.

D. Chrysost. Hic appellatio ad virtutem excitat.

CAPVT VIII.

De Adoratione Magorum.

MATTHÆVS CAP. II.

incepit

CVm ergo natus esset Iesus in Bethlehem Iuda, in diebus Herodis regis: ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolymam, dicentes. Vbi est, qui natus est Rex Iudæorum? Vidimus enim stellam eius in Oriente & venimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex, turbatus est, & omnis Hierosolyma cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum, & scribas populi, sciscitabatur ab eis, vbi Christus nascerętur. At illi dixerunt ei, In Bethlehẽ Iudę. Sic enim scriptũ est per Prophetã. Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda. Ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel. Tunc Herodes clam vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ, quę apparuit eis. Et mittens illos in Bethlehem, dixit. Ite, & interrogate diligenter de puero: & cum inueneritis, renunciate mihi: vt & ego veniens adorem eum. Qui cum audissent regem, abierunt. Et ecce stella quam viderant in Oriente, antecedebat eos, vsque dum veniens, staret supra vbi erat puer. Videntes autem stellam gauisi sunt gaudio magno valde. Et intrantes domum, inuenerunt puerum cum Maria matre eius. Et procidentes adorauerunt eum. Et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera: aurum, thus, & myrrham. Et responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem: per aliam viam reuersi sunt in regionem suam. *Prosequitur fol. 420.*

1. NOluit Christus natiuitatem suam omnino occultam esse. Pastoribus primùm, deinde Magis voluit esse manifestam. Pastores è propinquis pascuis, in quibus gregem pascebant Angeli nuntio euocauit; Magos è longinquis Orientalis plagę locis, clarissimo sydere præeunte, ad præsepe adduxit. Pastores viri pauperes, & ignobiles, eiusdem conditionis hominibus, quod viderant notum fecerunt, Magi vero viri & nobiles, & potentes, Herodi regi, Pharisæis, scribis, sacerdotibus, toti denique vrbi Ierusalem, Messiam regẽm ortum esse nuntiarunt. Domesticos habuere Iudęi testes pastores, habuere externos etiam testes ortus Christi, Magos. Quos ideirco Deus in Iudęam stellæ indicio venire voluit (ait D. Hieron. Matth. 2.) vt sacerdotes Iudęorum, à Magis interrogati, vbi Christus nascerętur, inexcusabiles fierent de aduentu eius. Rem gestam Matth. narrat c. 2.

D. Hieron.

Matth. 2. CVm natus esset Iesus. In primis quo loco, & quo tempore Messias natus sit, docet Euangelista, *Cum*, inquit, *natus esset Iesus in Bethlehem Iuda.* Ecce locum, de quo supra satis iam diximus, Bethlehem autem appellat Iuda (sic Biblia habent correcta) quia in tribu Iuda sita erat; Prętereà vt ab alia Bethlehem quę erat in Galilæa (quod Hieronym. vult) distingueret. Lege Iosue cap. 19. Tempus indicat, cum addit; *In diebus Herodis regis*, Nam, vt supra iam diximus in tractatu de Genealogia, anno Herodis primi 31. natus est Christus. de vaticinio autem Iacob, quod tempus aduentus Messiæ ostendit; *Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est:* supra disputauimus, in tractatu de adductu Messiæ. Quo Herodes fuerint, diximus in fine tract. de Genealog. Christi.

2. *Ibid.*

3. ECce magi. Dubium est num fuerint hi Magi malefici. D. August. sermone de Epiph. maleficos fuisse putat. Sicut prevalet, ait, imperitia in rusticitate pastorum: ita prævalet impietas in sacrilegijs Magorum. En Magis impietatem, & sacrilegia tribuit. Ab August. non dissentit D. Thomas tertia parte, quæst. 36. articulo 5. ad 2. & Haymo in Matth. D. Hieron. in commentarijs Isa. 19. in illa verba, *Ecce Dominus super nubem leuem.* Magi, ait, de Oriente, docti à dæmonibus, vel iuxta prophetiam Balaam, intelligentes natum filium Dei, qui omnem artis eorum destrueret potestatem, venerunt in Bethlehem. Ambrosius in Lucam capite de Magis: Magi, licet magicis artibus, conciliandę sibi studium diuinitatis impendunt, ortum in terris Domini crediderunt. Item: Magus intelligit suas cessare artes, &c. D. Basil. in oratione de Christi generatione, Magi incantationibus, & magicis, & naturalibus quibusdam affectibus astronomiæque & rebus sublimibus vacabant; cuius magię Balaam videtur fuisse. Iustin. martyr in dialogo cum Tryphone. Magi, qui vt captiui, rapti erant ad omnes improbas sceleratasque actiones quas dæmonium illud faceret: cum Christum adorassent, videntur ab ea vi, & potestate discessisse, quę eos spo-

Matth. 2.

D. Auguſt. An Magi fuerint malefici.

D. Thomas

Haymo.

D. Hieron.

D. Ambroſ.

D. Baſil.

Iuſt. mar. Fuiſſe maleficos, alios qui conſueuerint.

S. Hilar. spoliauerat, Hilar. 6. de Trinitate prope finem; Magis diuinæ virtutis operationes, falsa rerum specie mentientibus, potissimus impie religionis honor, à sæculo omni deferebatur. Theophyl. Matth. 2. Christo testimonium perhibet Magi, qui maxime aduersarij erant Deo, & obnoxij dæmonijs.

Theophyl. 1.

Origenes libro primo contra Celsum prope finem. Verisimile est in natiuitate Iesu, quando multitudo militiæ cælestis laudauit Deum dicens: *Gloria in excelsis Deo: & in terra pax, in hominibus bona voluntas*: dæmonas ea de causa debilitatos obtorpuisse, deprehensis eorum præstigijs, efficaciaque destructa. Non solum aduentantibus ad proximas terræ loca Angelis; verum etiam agente id Iesu anima, & ea, quę in ipso est diuinitate. Cumque Magi operarentur solitis incantationibus, non vulgarem huius casus causam rati scrutabantur. Visoque in cœlo prodigio; voluerunt quod per id significabatur videre. Itaque cum haberent, vt opinor Balaam prophetias, inuento illic de stella oraculo coniectauerunt eum, qui cum stella prænunciatus est hominem in vitam aduenisse, conceptaque opinione de illo, potiorem esse omnibus dæmonijs, ac spectris familiaribus; decreuerunt eum adorare. Hæc & alia Orige. Tert. in l. de idololatria capite nono. Magi, & astrologi ab Oriente venerunt. Scimus Magiæ, & Astrologiæ inter se societatem. Primi igitur stellarum interpretes, natum Christum annunciarunt.

Luce 2

6.

Origen. Tertullian.

Probari potest hæc sententia ex ipso magorum nomine. Nam Euangelista magos appellat, magorum autem nomen videtur maleficos significare. Si autem vellet sapientes aliquos homines fuisse: sapientes, vel philosophos appellasset. Quid enim opus fuit, infami nomine eos afficere, quos sapientes volebat intelligi. Præterea in Euangelio Hebræo, quod legi, Hebræo nomine, mecasephim, vocantur, quod nomen præstigiatores significat.

7.

Auctor imp. Alij maleficos fuisse inficiantur. In primis auctor Imperfecti in Matth. Magi, inquit, apud Persas non malefici, sed sapientes intelliguntur. D. Anselm. Magi non malefici, sed sapientes astrologi fuerunt. Beda, Magi non proprer magicam artem sic nominantur; sed propter aliquam philosophiam. Rupertus quoque Magos sapientes interpretatur. Nicephorus libro primo, capite 13. Sapientes hi, nobilitateque generis, & opibus insignes fuere. Glossa ord. Magi non malefici, sed philosophi Chaldæorum, qui de singulis philosophantur, &c. Innocent. 3. Pontifex summus in serm. de Epiphania. Magi non fuerunt arioli, sed philosophi: qui à magnitudine scientiæ sic sunt vocati, quia quos Græci philosophos, Persæ magos vocant. D. Leo sermone sexto de Epiphan. Gens in longinqua Orientalis plagæ regione consistens, quæ spectandorum siderum arte pollebat, signum nati pueri accepit, &c.

D. Anselm. Beda. Rupert. Nicepher. Non iniuste male alij sentiunt. Glossa ord. Innocent.

8.

D. Leo.

D. Cyprian. de Magis; Erant viri siderum inspectionibus assueti, qui arte mathematica vim, discursumque nouerant planetarum, qui ex elementorum natura, rationem temporum metientes; astrorum ministeria, certis experimentis, proprijs didicerant effectibus assignata, &c. Chalcidius in Timæum Platon. f. 36. Est, inquit, alia sanctior, & venerabilior historia, quæ perhibet ortu stellæ cuiusdam non morbos mortesque denuntiatas, sed descensum Dei venerabilis, ad humanæ conuersationis, * rerumque mortalium gratiam. Quam stellam, cum nocturno itinere suspexissent Chaldæorum profecto sapientes viri, & consideratione rerum cælestium satis exercitati; quæsisse dicuntur recentem ortum Dei, repertaque illa maiestate puerili veneratos esse; & vota Deo tanto conuenientia nuncupasse. Hæc ille. Fauet huic opinioni Euangelium Syriacum, quod Magos eodem nomine Magusim appellat, quasi nomen Magorum illis proprium esset, & ob sapientiam peculiarem. Est hęc sententia Magistri historiæ capite septimo historiæ Euangelicæ, D. Thom. Matth. 2. Lirani, Carthus. Cardinalis Hugonis, & nostro tempore recepta.

D. Cyprian.

Chalcidius.

Conseruationis.

9.

Magist. hist. D. Thomas. Lyranus. Carthus. Hugo Card.

Fositan Magi illi philosophico more vitam traducebat, naturæ legem seruabant, & ex illis erant, de quibus in regula monachorum tom. 9. Hieronym. sic scribitur, Eubulius narrat apud Persas tria genera fuisse magorum, quorum primos, qui sunt doctissimi & eloquentissimi, excepta farina & olere nihil amplius in cibo sumere, &c. Par enim est hoc de ijs viris credere, quos Deus ad videndum, adorandumque natum Christum innumeris alijs prætermissis, mirabiliter vocauit. D. autem Hieron. Dan. 2. testis est, magorum nomine philosophos Chaldęorum significari. Magos, inquit, pro maleficis accipit consuetudo, & sermo communis: qui aliter habentur apudgentę suam, eo quod sint philosophi Chaldæorum, & ad artis huius scientiam, reges quoque & principes eiusdem gentis omnia faciunt. Vnde & in natiuitate Domini, ipsi primum, orum eius intellexerunt; &c. D. Isidor. lib. 8. Etymol. cap. 9. Primum stellarum interpretes magi nuncupabantur; sicut de ijs legitur, qui in Euangelio natum Christum annuntiauerunt, &c. Strabo lib. 15. Magi honestum vitæ genus sectantur.

18. Cibus Magorum.

D. Hieron. Magi philosophi Chaldæorum. D. Isidor. 11.

Strabo. Eugubin.

Eugu. l. 1. de perenni philosophia c. 3. Principes Chaldaicæ Theologię fuerunt, quos patria lingua magos, quasi sapientes, siue philosophos, & sacerdotes appellabant. Diogen. Laert. lib. 1. cap. 1. Philosophiam à barbaris initia sumpsisse plerique autumant. Nam Persis Magos; Babylonijs, & Assyrijs, Chaldæos; Indis Gymnosophistas; Celtis seu Gallis, Druidas, & qui Semnothi appellatur, eius rei fuisse auctores ait Aristot. in Magico, & Sotion, &c. Eodem capite de victu, & indumento Magorum scribens, Magis, inquit, vestis candida, lectus humus, esca olus, caseus, panisque cibarius est. Magicæ illos diuinationis ignaros Aristot. ait in lib. quem inscripsit Magicum, & Dion in 5. lib. histor. Hactenus Laert. Mantuan. de Epiph.

Diogen. Laert.

Vestis, lectus, & cibus Magorum. Mantuan.

Ille penes Persas magus est, qui sidera nouit,
Qui sciat barbarum vires, cultumque Deorum;
Persepoli facit ista magos prudentia triplex.

Denique Philo in lib. quod omnis probus sit liber; Apud Persas Magi naturę scrutatores, præ veritatis cognoscendæ studio, qui per otium diuinas virtutes contemplantur clarius, & alios ijsdem initiant mysterijs. Et in lib. de specialibus legibus. Veram, inquit, magiam, hoc est, perspectiuam scientiam, per quam naturæ opera eruuntur clarius, vt honestam expetendamque non plebei solum sectantur, sed etiam reges regum maximi, præsertim Persici, tam curiosi harum artium, vt regnare non liceat, nisi cum Magis versato familiariter. Ex hac adulterata, depraua taq; descendunt, quas malas artes dicimus, &c. Efficitur ergo ex ijs, duplicem fuisse magiam; alteram sinceram, quæ rerum naturam perscrutabatur: alteram depraua tam atque adulterinam, quæ maleficorum erat. Vnde Cælius lib. 9. lectionum antiquarum, cap. 23. Qui accuratius, inquit, ista introspicere enixi sunt, Magiæ fastigia duo deprehenderunt. Alterum infame est, atque immundorum spiritutum commercijs inauspicatum; reliquum non fere aliud est quam naturalis philosophiæ apex, &c.

Philo.

12.

Celius.

13.

Cum itaque sit duplex Magię genus, nostris Magis id quod sincerum est tribuere æquum erit. Neque vero Matthæus, vt obijciebamus, infami nomine sapientes illos Christi adoratores affecit, cum Magos appellauit. Magi enim veri, atque synceri nomen, honorificum est. Illà vero Hebræa versio, quæ, mecasephim, magos vocat, auctoritate caret; Syriaca, vt diximus, magusim, vocat.

14.

An fuerint Magi Reges.

Dubium præterea est, num fuerint Magi reges? Nonnulli inficiantur. Faciunt vero inficiationi fidem, rationes duæ. Prima, quia si reges fuissent, ab Euangelista regio nomine fuissent nuncupati; Id enim ad Christi honorem non parū attinebat. Secunda, quia non sunt ab Herode, Hierosolytanoque populo, vt reges excepti; imo ab Herode non magnus illis honor videtur habitus. Imperiose namque loquitur. *Ite, & interrogate diligenter de puero: & cum inueneritis renuntiate mihi*, &c. Has rationes Mantuanus de Epiphania his carminibus est complexus.

15. Matth. 2. Mantuan.

Nec reges, vt opinor, erant, nec enim tacuissent
Historiæ sacræ auctores genus istud honoris;
Inter mortales que non sublimius vllum.
Adde quod Herodes, vt magnificentia regum
Poscitat, hospitibus tantis regale dedisset
Hospitium, secumque lares duxisset in amplos.

Reges fuisse sentit Christianus populus: estque ea picturis recepta

ris recepta opinio, & vulgaris: cui etiam antiqui aliquot auctores assentiuntur, Cyprian. de Baptismo Christi, Apparuit (ait) stella Regibus. Auctor homiliæ de natiuitate Baptistæ, quæ Chrysost. ascribitur tom 2. Sancti viri reges, & patres Saba venerunt, ipsi magi, &c. Auctor sermonū ad fratres in Eremo, qui Augusti tribuuntur ser. 43. Audistis reges sanctissimos Dominum quæsiuisse: Theophyl. Oportebat gaudere Iudæos, quod rex suus à regibus adoraretur. Innocen. 3. in ser. de Epiphan. Magi reges fuerunt: idem docet Haymo, Anselm. Matth. 2. Rupertus de diuinis officijs lib. 3. cap. 24. Druthm. Matt. 3. Glossa ordinaria, & alij posteriores scriptores. His adde illud Claudiani distichum.

Dant tibi Chaldæi præuntia munera reges;
Myrrham homo, rex aurum, suscipe thura Deus.

Fauet Tertullian. in lib. aduersus Iudæos cap. 9. Magos, inquit, reges fere habuit Oriens. Et Marcus Tullius in libro 1. de diuinatione. Non potest quisquam rex esse Persarum, qui non ante Magorum disciplinam perceperit. Et S. Maximus ser. 1. Regijs, inquit, muneribus Christus honoratur, &c. Huius etiam opinionis fuisse dicitur auctor operis de mirabilibus sacræ Scripturæ, quod inter opera Augustini extat lib. 3. cap. 4. Reges, inquit, alacres pergunt. Attamen verior lectio est, & à Louanien sibus recepta: Monente subdolo sermone rege, id est, Herode, alacres pergunt, scilicet, Magi.

Primæ rationi respondetur, regium magorum nomen tacuisse Matth. quemadmodum regium Iob, & amicorū nomen tacuit auctor lib. Iob: Nam amici Iob reges appellantur in lib. Tob. 1. & à 70. interpretibus Iob 2. Ergo reges fuerunt, in lib. vero Iob eo nomine non afficiuntur. Ipsum autem Iob fuisse etiam regem, vel regulum, verisimile reddunt amici reges, qui ad eum inuisendum venerunt; amicitia enim inter pares est, adde Magos, non fuisse potentes reges, sed regulos, siue toparchas, vt Simon Cassio. ait lib. 1. cap. 12. Erant, inquit, in regione aliqua Orientalis plagæ tres viri nobiles, parui tamen reges. Magi à sapientia dicti, mathematicę scientiæ intendentes, &c. Præterea quia stella duce, ad Christum adducti sunt, magos, id est, astrologos potius, quam reges vocauit Euangelista. Secundæ rationi respondemus, quæ inter Herodem, & Magos trāsacta sunt, ea nuda & simplici dictione ab Euangelista esse narrata omisso honorum & ornamentorum comitatu.

AB Oriente venerunt. Oriens non sumitur pro regione, vbi sol oritur apud extremos Indos, sed pro regione, quæ Iudęorum comparatione erat orientalis, vsſæpe alias in scriptura. Iob, *magnus dicitur inter Orientales in terra Hus:* Iob *iuisse* dicitur *in terram Orientalem*, id est, Mesopotamiam, & Balaam ariolus ad maledicendum Hebræis, *ex montibus Orientis*, id est, ex Mesopotamia Syrię, adductus legitur. Ita hoc loco ab Oriente Magi venisse feruntur; id est, ab Orientali regione: quæ videlicet ad Orientem Iudææ sita erat. & simpliciter etiam erat orientalis, sed non in extremo oriente.

Quæ autem ea regio fuerit, incertum est. Ex Perside venisse sentit Chrysost. hom. 7. in Matt. Euthym. Theop. Nicephor. lib. 1. cap. 13. D. Tho. 3. p. q. 36. ar. 7. D. Cyril. l. 4. in Isaiam orat. 4. D. Basil. in orat. de Christi generat. Persicū, inquit, genus Magi, D. Isidor. in lib. de natiuitate, & passione Domini: Ad potentiam, inquit, Persarum. tunc nullus populus comparabatur: de quibus Magi venientes Christo munera detulerunt. Iuuenc.

Tunc iubet & Persis, celerem prætendere gressum.

Suader opinionem Magorum nomen, quod Persicū est, Persarum significans philosophos, vt diximus.

Ex Arabia profectos, scribit Iustin. martyr in dialogo cū Tryphone. Diuus etiam Epiphan. in doctrina compendiaria ex Magodia regione Arabię venisse insinuat. Cyprian. Nec multo post (ait) Arabum fines huius rei notitia penetrauit, & incolis Saba, præclari stella luminis cęleste numen, nouis splendoribus indicauit. Probant hanc sententiam, quam sequitur Card. Baron. verba illa, *Reges Arabū & Saba dona adducent.* & illa Isaiæ, *Omnes de Saba venient, aurū, & thus deferētes*, &c. Præterea Arabia regio est thuris, & myrrhiæ ferax, quę fuere Magorum dona.

Chaldęos fuisse indicat Claudiani carmina citata, Chalcidius quoque suprà citatus, Chrysologus, & D. Maximus ser. de Epiphan. Haymo in Matth. Theodoretus Ancyranus in oratione de natiuitate Christi, in Concilio Ephesino habita, tom. 6. Appendicis quintæ cap. 2. Magi, inquit, ex Chaldæa venerunt, &c. Huius opinionis est etiam Iansen. Hilar. Arelatens. de Epiph. ab extrema Æthiopiæ parte venisse scribit. At Druthmar. in Matth. Fuerunt, inquit, isti tres reges de tribus regnis de terra Euilath, vbi effoditur aurum optimum, & vicini Persis.

Denique Indię incolas fuisse scriptum dicitur in annalibus Indicis Regni Calecutij. Libet hoc loco adiungere, quę hac de re Magnus ille Nauar. scribit, in Com. de Orat. c. 21. num. 27. his verbis. Hier. Osor. scriptor clarissimus in vita Emmanuelis Regis tradit, ostensum fuisse duci illustr. Gamę in Indiam misso, sacellum intra quoddam magnum templum, sub nomine Mariæ; religiosissime à paganis cultum. Quin & mihi hæc scribenti verbo asseruit, se postquā illa scripsit, accepisse à viro erudito, & fide digno, ab India reuertente, quod in vetustissimis Calecutij regni annalibus inuenitur, Regem Calecutij fuisse vnum, aut certe primarium socium trium Regum Magorum. Qui reuersus in suum Calecutium, præfatum templum, quod nunc visitur extruxit. Et intra illud sacellum, & in eo aram, ad quam per gradus multos ascenditur, in quam nullis alijs, quam ędituis est aditus, & in qua est sculpta imago Deiparæ Virginis summa religione à paganis cultæ. Quæ omnia in secūda editione quam parat vir eloquentissimus Osorius traditurus est. Hactenus Nauarrus. De sacello & templo memorato lege Orosium lib. 1. de vita regis Emmanuelis.

Respondemus, nihil certi hac de re posse statui. rationes enim quæcunque reddi possunt, non persuadent. Magorum namque nomen, etsi Persicum fuerit, potuit ad alias Orientis regiones diffundi. Illa vero verba; *Reges Arabū, & Saba dona adducent*, de regibus vniuersè intelliguntur, ita etiam Isai. vniuerse loquitur; *Omnes de Saba venient*, & cæt. Quod de odoribus additur, vi caret; in Orientalibus enim illis regionibus, neque thus, neque myrrha, Magis vbicūque essent, deesse poterat.

Dicendum ergo est, Magos ex regione venisse Orientali, ita Bethlehem propinqua, vt paucis illis diebus, qui inter Christi ortum, & Epiphaniam interfluunt, absque miraculo, & absque molesta intolerabilique festinatione iter conficere potuerint. Deus enim suauiter omnia disponit.

Existimarim cum Abulensi Num. 24. illos ex Mesopotamia Orientali venisse; vel ex vicina aliqua Mesopotamiæ regione. Ratio est, quia Patres quos paulo post proferemus, aiunt Magos fuisse successores Balaam, eiusque vaticinio permotos ad Christum adorandum venisse. Verisimile ergo est, in eadem habitasse regione, in qua habitauit Balaam. Is vero in Mesopotamia habitauit; eius enim hęc verba sunt. *De Aram*, id est, Mesopotamia, *adduxit me Balac Rex Moabitarum, de montibus Orientis.* Et ait Moses; *Conduxerunt contra te Balaam filium Beor, de Mesopotamia Syriæ, vt malediceret tibi.* Ex Mesopotamia vero diebus paucis ad Christū peruenire Magi potuerunt, vt ostendit Abulensis. Et constat ex 31. Genes. in quo legimus, *Labanum ex Mesopotamia profectum, septem dierum spatio peruenisse ad montem Galaad.* Fuisse autem Mesopotamiam Orientalem ex verbis citatis liquet. *De Aram adduxit me Balac, de montibus Orientis.* Appellatur Mesopotamia à D. Stephano terra Chaldęorum: *Deus*, inquit, *gloriæ apparuit Abrahæ cum esset in Mesopotamia, & dixit ad eum. Exi de terra tua*, &c. Deinde adiungit; *Tunc exijt de terra Chaldæorum*, id est, Mesopotamia, vt glossa interpretatur, & Abulensis Gen. 12. Vnde colliges Magos recte dici Chaldęos, quia ex illis regionibus profecti sunt.

Dubitatur etiam de tempore, quo Magi in Iudæam venerunt. Etenim D. Epiphan. Hęresi 51. post duos ab ortu Christi annos venisse arbitratur. Eadem sententia reperitur apud auctorem imperfecti, ex scriptura quadā apocrypha, hom. 2. Proficiscentibus, inquit, Magis per biennium præcedebat stella, & neque esca, neque potus defecit in peris eorum. Confirmatur opinio; Primo, quia *Herodes occidi infantes iussit à bimatu, & infra, secundum tempus, quod exquisierat à Magis;*

D. Cyprian. 16. Magi reges fuerunt. Theophyl. Innocent. Haymo. D. Anselm. Rupertus. Druthmar. Claudian. 17. Tertullian. M. Tullius. S. Maxim. Reges Persarum magorum disciebant disciplinam. 18. Tob. 2. Iob 2. Amici Iob reges, & ipse Iob. Simō Cass. 19. Matth. 2. Oriens quid significet. Iob. 1. Genes. 20. Num. 23. 20. D. Chrysost. Euthym. Nicephor. D. Thom. Cyril. D. Basil. D. Isidor. Iuuenc. Ex quanā regione venerint Magi? D. Iustin. martyr. D. August. D. Cyprian. 21. Card. Bar. Psalm. 71. Isaiæ 60. Claudian. Chalcidius. D. Chrysol. D. Maxim. Haymo. Theodor. Iansenius. Hilarius. Arelat. Druthmar. 22. Nauarrus. 23. 24. Psalm. 71. Isa. 60. Num. 24. 25. Magi ex Mesopotamia venerunt. Num. 23. Deut 23. Gen. 23. 26. Numer. 23. Act. 7. Abulensis D. Epiphan. 27. Quo tempore venerint ad præsepe Magi. Auct. Imp. Matth. 2.

Magis; ergo acceperat à Magis, Chriſtum iam egiſſe annos
D. Epiph. duos tunc temporis. Cui non apparet hinc (ait D.Epip.) quod quãdo venerunt Magi, duos annos puer natus erat? Secundo. Virgo Deipara in purificatione, pauperis obtulit, non diuitis, munus; ergo nondum aurum illi Magi obtulerant. Nam ſi aurum iam obtulerant, pecunia non carebat, qua agnum poſſet emere, quem offerret. Vnde ſequitur Magos poſt purificationem veniſſe, non die 13. poſt
18. natiuitatem. Tertio, Magi venerunt ab Oriente, vt aſſerit Euangeliſta; longiſsimum ergo confecere iter, quod non niſi longiſsimo temporis ſpatio peragi potuit.

Ammonius. Alexand. Lucidus Mathematicus. Magi decima tertia die poſt natiuitatẽ Chriſtum adorauerunt feria 6. Matth. 2. 29.

Reſpondemus cum Ammonio Alexandrino in Harmonia, Magos Chriſtum adoraſſe decimatertia poſt ortum die. Dies autem illa 6. fuit Ianuar. menſis: & vt ſcribit Lucidus Mathematicus lib. 7. cap. 2. fuit etiam feria 6. Eſt itaque Dominus die Dominica natus, die quoque Dominica circumciſus, feria 6. à Magis adoratus, die poſt natiuitatem 13. qua Epiphan. feſtum Eccleſia agit. Dicitur autem ἐπιφανεία Græco nomine, id eſt, apparitio, quod ea die Magis Chriſtus apparuerit. Probatur hęc ſententia ex Eccleſiæ ſenſu quę. 13. die poſt ortum Chriſti epiphaniam celebrat. Deinde ex verbis colligitur Euangeliſtæ. *Cum natus*, inquit, *eſſet Ieſus in Bethlehem; ecce Magi ab Oriente venerunt*. particula illa, *Ecce*, Magos oſtendit, paulo poſt natiuitatem veniſſe, non autem poſt annos duos. Dicitur enim de re ſubita, atque improuiſa, non autem de aduentu à natiuitate per duos annos diſtante. Præterea Virgo Deipara anno poſt Chriſtum natum ſecundo, non erat in Bethlehem, ſed in Ægypto. At Magi in Bethlehem Chriſtum venerati ſunt, ergo ante duos annos factum id eſt, eo temporis ſpatio, quo intemerata Virgo in oppido illo, poſt filij ortum, permanſit.

D. Chryſo.

Primæ rationi D. Epiph. reſpondemus cum Chryſoſt. hom. 7. in Matth. Herodem pro abundantia cautionis, ętatis infantilis tempus protuliſſe. Pro abundantia, inquit, cautionis, & licentia perſecutionis maius etiam tempus
30. incluſit; qua de re in tractatu de cæde infantium, ſermo recurret. Secundæ iam reſpondimus. Magos ex regione veniſſe Orientali, quæ ita à Iudæa diſtabat, vt tredecim diebus, vel etiam paucioribus, iter potuerint conficere. Tertia ratio poſtulat quid de muneribus actum ſit, quæ à Magis ſunt oblata, ea vero de re in tractatu de Purificatione agamus.

Quot fuerint Magi. Gloſſ. ord.

Rogas quotnam fuerint Magi? Reſpondemus fuiſſe tres ex recepta ſententia. Gloſſa ordinaria Mat. 2. ſic haberi Magi etſi tria munera obtuliſſe dicuntur, non ideo nõ plures, quam tres fuiſſe probantur; ſed vt per eos gentes, quę ex tribus filijs Noe natæ ſunt, venturæ ad fidem præfigurentur. Vel tot fuerunt principes, qui multos duxerunt in
D. Leo. comitatu, &c. Tres fuiſſe ſenſit D. Leo in ſermonibus de
31. Epiphania, Auctor ſermonum ad fratres in eremo ſermone 43. Anſelm. Innocent. in ſermone de Epiphania, *D. Anſelm. Innoc. D. Bernar. Rupert.* Bern. ſerm. 6. de vigilia natiuitatis paſtores tres, tres quoque Magos numerat. Rupertus lib. 2. in Matth. tres homines, id eſt, Magi, tribus partibus orbis Aſiæ, Europę, atque Africę, fidei vel confeſsionis, atque adorationis exemplar exiſtere meruerunt, &c. Hilat. Arelatenſis de Epiphan. In eo quod à Magis tria offeruntur, Trinitas intelligitur. In eo vero quod tres vni, & ſinguli ſingula offerunt, *Hilarius Arelat.* in Trinitate vnitas declaratur, &c. Beda; Myſtice tres Magi tres partes mundi ſignificant, Aſiam, Africam, Europã, ſiue humanum genus, quod à tribus filijs Noe ſeminariũ *Beda.* ſumpſit. *D. Maxim.* ſerm. 3. Vno itinere tres ſimul adoraturi veniunt Magi.
D. Maxim. 32.

Quibus ſint appellati nominibus, quave ętate, memorię prodit Beda in collectaneis, his verbis. Dicitur fuiſſe Melchior, ſenex, & canus, barba prolixa & capillis. Aurum obtulit Regi Domino. Secundus nomine Gaſpar iuuenis imberbis, rubicundus. Thure quaſi Deo oblatione digna, Deum honorabat. Tertius fuſcus, integre barbatus, Balthaſar nomine, per myrrham filium hominis moriturum profeſſus eſt. Hæc ille.

CAPVT IX.

Vbi eſt qui natus eſt Rex Iudæorum? Ad Paſtores miſit Angelum Deus; ad Magos ſtellam; ad Iudęos, ſcribas, legiſque doctores miſit Magos, qui promiſſum Meſsiam, Regem, iam eſſe natum nunciarent. Fuere ergo Magi primi teſtes, qui ortum Meſsiam eſſe cunctis Iudæis teſtati ſunt. Teſtimonium veroſum eximio miraculo comprobarunt. *Vidimus* (aiunt) *ſtellam eius in Oriente.* Nunc Iudæi ab Ethnicis, poſtea vero Ethnici à Iudæis, id eſt, Apoſtolis, Meſsiam veniſſe acceperunt. 1.

Matth. 2. Magi ad Iudæos miſſi teſtes aduentus Meſsiæ. Ibid.

Vbi (inquiunt) *eſt qui natus eſt Rex Iudæorum?* Exiſtimarunt Herodi, & Iudæis, noui Regis ortum, locumque natiuitatis, notum eſſe; totamque Hieroſolymam gaudio propterea exultare. Idcirco nihil formidantes Iudæos interrogarunt, *vbi eſt, qui natus eſt rex Iudæorum?* ſi enim putaſſent Iudæos natum regem ignorare, quorſum Iudęos rogaſſent? Nemo ignorantem rogat. 2.

Vidimus ſtellam eius in Oriente. Patrum ſententia eſt, Magos nouiſſe vaticinium Balaam, quod extat; *Orietur ſtella ex Iacob; & conſurget virga de Iſrael*, &c. Atque eo, ſtellęque nouo ortu impulſos, veniſſe in Iudęam. Sed nos ſuis verbis patres loquentes audiamus. Origen. hom. 13. Num. Ex Balaam, inquit, fertur Magorum genus, & inſtitutio, in partibus Orientis vigere, qui deſcripta habentes apud ſe omnia, quæ prophetauerat Balaam, etiam hoc habuerunt ſcriptum, quod orietur ſtella ex Iacob, & exurget homo ex Iſrael. Hęc ſcripta habebant Magi apud ſemetipſos, & ideo quando natus eſt Ieſus, agnouerunt ſtellam, & intellexerunt adimpleri prophetiam, magis ipſi quam populus Iſrael. Illi ergo ex ijs tantum, quæ Balaam ſcripta reliquerat, agnoſcentes adeſſe tempus, venerunt, & requirentes eum adorauerunt. Hæc Origen. D. Baſil. in orat. de Chriſti generatione. Magi ex antiquo vaticinio, ſcilicet Balaam, in ciuitatem venerunt, &c. D. Hier. Matth. 2. Orietur in Oriente ſtella, quam futuram Balaam vaticinio nouerant Magi, cuius ſucceſſores erant. D. Leo ſer. 4. Ad intelligendum miraculum ſigni, potuerunt Magi, & de antiquis Balaã prænuntiationibus commoueri, ſcientes olim eſſe prædictum, & celebri memoria diffamarum. *Orietur ſtella ex Iacob*, &c. D. Gregor. Nyſſ. in orat. de natiuitat. Vide à Balaam genus ducentes Magos, iuxta prædicationem progenitoris ſui, nouę ſtellę ortum obſeruantes, &c. 3. 4.

Magi ex Balaam vaticinio cognouerũt natũ Chriſtum. D. Baſilius. D. Hieron. D. Leo. D. Gregor. Nyſſen.

Beda, Matth. 2. ſucceſſores Balaam eſſe creduntur Magi, & propter prophetiam eius incitati, viſa noua ſtella natum Regem quærebant. Theophyl. Ferunt Magos fuiſſe ex Balaam coniectore progenitos: nam vt inuenerunt oraculum illius; *Orietur ſtella ex Iacob*: intellexerunt myſteriũ Chriſti: & idcirco natum adire voluerunt. Euthym. Vnde cognouerunt Magi ſtellam Regis Iudęorum natiuitatem indicare: quia ex genere Balaam aſtrologi deſcendebant, & ſcripta illius adeuntes inuenerunt ab eo dictum: *Orietur ſtella ex Iacob*, &c. D. Amb. Luc. 2. Qui ſunt iſti Magi, niſi qui, vt hiſtoria quædam docet, à Balaam genus ducunt; à quo prophetatum eſt, *Orietur ſtella ex Iacob*. Iſti ergo ſunt, non minus fidei, quam ſucceſsionis hæredes. Anſelm. Magi prophetiæ Balaam, recordati fuerunt: tum ſtellæ apparitione commoti, in Hieruſalem peruenerunt. Cyprian. in tract. de ſtella, & Magis. Magi, ex vaticinijs Balaam, olim audierant, ſtellam oriri in Iacob. Diu homines illi huius prophetię prouentum expectauerunt. At vbi venit plenitudo temporis, orto repente nouo ſidere, ad antiqua recurrentes volumina, tam teſtimonio muniti, quam ſigno; dromadis inuecti in Iudæam ſtella duce peruenerunt. Nec potuerunt Paleſtinę incolas latere, tanti nominis perſonæ, &c. D. Maxim. ſer. 3. de Epiph. Idcirco Magi apud Iſrael præcipue natum regem requirunt: quia Balaam ille ariolus, ſtellam ex Iacob oriundam & hominem ex Iſrael prophetauerat eſſe venturum. Nemo itaque miretur natiuitatem Dominicam agnouiſſe Chaldæos, quam vtique ſi reuelante Deo gẽtilis, id eſt, Balaam, prænũtiare potuit, potuit gentilis, id eſt, Magus, agnoſcere. Eiuſdem ſententiæ eſt Haymo, Druthmar. Procop. D. Thom. Lyran. & alij. 5. 6.

D. Ambroſ. D. Anſel. D. Cyprian. D. Maxim.

Quoniam vero vaticinium Balaam de Chriſto celebre

eſt,

est, pro tenui nostra parte illud enucleare, operę erit pretium. Non vates solum ex Hebræis, sed ex gentibus etiam habuit Christus. Vt Sibyllas omittam, Balaam ille ariolus, Israelitico populo, ex quo Messias erat oriundus, maledicere prohibitus est: vtque illius felicitatem prædicaret, à Deo prophetico tunc lumine fuit illustratus. Fuit hoc (ait D. Maximus ser. 3.) quantum æstimari datur supernæ dispositionis arbitrium: vt inter sacratissimas prophetarũ voces, etiam ab infideli homine eius prędiceretur aduentus, qui pro fidelium infideliumque erat redemptione venturus, &c. Et Theodor. q. 43. in lib. Num. Nabuchodonosor licet impijssimo, aduentus saluatoris reuelatus est, *videbat lapidem excisum sine manibus, qui percussit imaginem & contriuit.* Qui igitur per illum ista prędixit, per Balaam etiam salutę orbis prænuntiauit. Vt & apud gentes huiusmodi prænuntiationes conseruarentur, &c.

Vaticinium Balaam exponitur. 7. *D. Maxim.* *Theodor. Dun. 2.*

Num. 24. 8. *Videbo eum* (ait Balaam) *sed non modo: Intuebor illum, sed non prope. Orietur stella ex Iacob, & consurget virga de Israel. Et percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth, & erit Idumæa possessio eius; hereditas Seir cedet inimicis suis. Israel vero fortiter aget. De Iacob erit, qui dominetur: & perdat reliquias ciuitatis,* &c. Hoc Balaami est vaticinium, quod etiam Chal. paraph. de Christo intellexit. Sic ille interpretatur, *Video eum, & non modo intueor eum, sed non est prope. Cum consurget Rex de domo Iacob: & vngetur Christus de domo Israel. Et occidet principes Moab, & dominabitur omnium filiorum hominum.* Hæc ille.

Vaticinationis sensus hic est. Israelitici populi gloriã Balaamo indicauit Deus, id est, Messiam. Ita appellat Simeõ, *Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.* Etenim propter Messiam ex Israelitis oriundum, maledicere populo, Balaam vetabatur. De Christo ergo sic vaticinatur. *Num. 24.* *Videbo eum,* id est, Christum; *sed non modo, intuebor illum, sed nõ prope.* Liranus ita exponit; Videbo Messiam, sed non modo, hoc est, videbo non per me ipsum, non meis oculis, sed per posteros meos Magos, illorum oculis illam intuebor in Bethlehem. Aliter; Videbo eum non modo, non prope, sed post lõgum tempus, in exremo iudicij die, iuxta illud, *Iob. 26.* *Quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt.* Præterea loquitur Balaam de Messia quasi de rege optatissimo, quẽ cuncti videre desiderarant; humani vero generis, vel Iudæorum assumpta persona (ni fallor) ait; *Videbo eum,* id est, desideratum Messiam, *sed non modo.* Vidit enim Christum hominum genus, viderunt Iudęi, sed post longum tempus. 10.

Luca 2. 9.

Num. 24. Deinde, ex sententia Patrum, quorum verba recitauimus, natiuitatis Messiæ signum præbet. *Orietur stella ex Iacob,* hoc est, nato Messia, orietur stella ex Iacob. Sed cur dicitur stella orta ex Iacob? nunquid ex Iudæis orta est? Respondemus, propterea ortam ex Iacob dici, quod à Christo filio Iacob, nato in Iudęa, fuerit ad Magos adducendos missa, ex terra Iacob, id est, Iudęa. Ac si diceret, mittetur nũtius ex Iacob, vel ex Iudæa à Rege Iudęæ nato. Hebraicum verbum דָּרַךְ darac, significat etiam incedere: idcirco etiam vertit Pagninus; Incesit stella ex Iacob. Vides positam ante oculos Magorum stellam? Sola illa inter stellas omnes, per aerem insolito incesit, siue ambulauit cursu, instar nunrij viam monstrantis. *Pagninus.* 11.

Sequitur: *Et consurget virga de Israel;* id est, consurget sceptrum Christi ex Iudęis. Consurget virga illa, quę dicitur ferrea. *Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.* Vnde additur: *Percutiet duces Moab vastabitque omnes filios Seth.* Hoc est, quod Daniel vaticinatur: *Suscitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur: & regnum eius alteri populo non tradetur. Comminuet autem, & consumet vniuersa regna hæc: & ipsum stabit in æternum.* &, *Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum.* Loquitur Balaam peculiariter de Moabitis, quoniam Balac, qui eum ad maledicendum Israelitis vocauerat, rex erat Moabitarum. Percutiet autem Christus Moab duces, & omnes filios Seth vastabit, in die iudicij extrema. Nam Moabitæ illius temporis, & filij Seth cultores erant idolorum: ideoque in extremo iudicio vastabuntur. *Vastabit,* inquit, *omnes filios Seth;* id est, omnes homines illius temporis à Seth filio Adami originem ducentes, & simulachra venerantes: non multi enim erant iusti: qui verum Deum colerent, præter Israelitas tótius mundi comparatione.

Psalm. 2. *Dan. 2.* *Psalm. 109.* 12.

Sequitur. *Erit Idumæa possessio eius.* Idumææ nomine Ethnici significantur, qui ad Christum conuersi, possessio fuerunt illius: iuxta illud, *In Idumæam extendam calceamentum meum.* Quod Gregorius magnus hom. 7. in Euang. hunc in modum explanat; Per Idumæam gentilitas, per calceamentum vero assumpta mortalitas designatur. In Idumæam ergo Dominus calceamentum suum extendere asserit, quia dum per carnem gentibus innotuit, quasi calceata ad nos diuinitas venit, &c. *Hæreditas vero Seir,* id est, Esau, ipsa videlicet Idumæa, ipsa gentilitas, *cedet inimicis suis,* id est, Christianis: tandem à Christianis conuertetur, quos prius persequetur, vt hostes. *Israel vero Dei,* id est, Christiani, *fortiter agent.* Denique *ex Israel erit* Christus, *qui* vniuerso orbi *dominetur, & perdat reliquias ciuitatis;* id est, reliquias idololatriæ Romanæ vrbis euertat, atque ita eam expurget, vt Vicarij sui sedes sit, totique orbi Christiano iura reddat. Vel, perdat reliquias ciuitatis Hierusalẽ: in qua in cruce actus est. Hęc de difficili vaticinio pro nostra tenui parte dicta, sint satis. *Psalm. 59.* *D. Gregor.* 13.

Non fuere tamen hoc solo vaticinio, Magi ad Christum adducti: auxilio Dei, & reuelatione opus fuit, qua illuminati, quid agendum esset cognoscerent. Ea est sententia D. Leonis ser. 1. de Epiph. Dedit, inquit, aspicientibus intellectum, qui pręstitit signum; & quod fecit intelligi; fecit inquiri. Et ser. 3. Commouit Magos, remotioris Orientis habitatores, stellis cæteris stella fulgentior; & de mirandi luminis claritate, magnitudinem significationis intelligũt. Agente hoc sine dubio in eorum cordibus inspiratione diuina, vt eos tantę visionis mysterium nõ lateret: & quod oculis ostẽdebatur insolitum, animis non esset obscurum, &c. D. August. in ser. de Epip. addito à Parisiensibus to. 10. Sic, inquit, intelligendum est: non per solam stellam, quãuis oculis suis insolita, & inexperta luce fulgentem, Magos in Oriente potuisse cognoscere, quisnam esset significatione tanti sideris dignus, cuius ille testis fulgor existeret, quem tanta claritas nuntiaret: sed alia nimirum reuelatione indicatum est diuinitus, quod luce sideris tacite signabatur. Non vtique loquente ipso sidere: sed aliter intimatũ est, quis descendisset de cęlo, & iaceret in carne sub cęlo. Hæc ille. 14. *D. Leo.* *D. August.* *Magi præter vaticinium Balaam reuelationem habuere.* 15.

D. Chrysol. ser. 157. ex prisca patrũ traditione ait, Magos Christi ortum, mortemque agnouisse. Non Chaldæa, inquit, arte, sed de prisca sanctorum traditione maiorum. Erant isti de genere Noe, de filijs Abrahæ, qui Christũ nasci, per Deum didicerant, non per artem; eumque hominem, Deum, Regem moriturum, alto cognouerant sacramento. Hinc est quod apta patrum fidei munera portauerunt, &c. *D. Chrysol.*

Per artem astrologicam Magi nouisse Christi natiuitatẽ minime potuerunt. Potuerunt tamen cognoscere exortam stellam nouam esse, & admirabilem; quomodo Hier. verba Isa. 47. intelligenda sunt. Magi, inquit, de Oriente venerũt, Domini stellam se vidisse dicentes, vel ex artis scientia, vel ex vaticinio Balaam, &c. Auctor quoque librorum de mirabilibus sacrę scripturæ, lib. 3. cap. 4. cum sic scribit. Magi excellentem sideribus stellam videntes: Dei esse, & regis qui iuxta prophetias tam ipsorum, quam Ecclesiasticas, ex Israel nasceretur. seu ex propria eorum scientia, seu angelica admonitione, intelligentes: ad terram Israel venerunt, &c. De scientia artis intelligendus non est, sed de cognitione à Balaam, & alijs quasi per manus accepta. 16. *D. Hieron.* *Auctor de mirabilibus scripturæ.* 17.

D. Hieron. Isa. 19. ait forsitan Magos à dæmonibus natum esse Christum didicisse. D. Basil. in orat. de Christi generat. Forsitan, inquit, per aduentum Domini, aduersariam potestatem iam debilitatam, irritata sua energia sentientes Magi, magnæ virtutis testimonium nato attulerunt. Similia scribit Origen. in l. 1. contra Celsum, cuius verba superiori citauimus textu: *Ecce Magi:* sed nihil istis opus, satis fuit stellę admirandę conspectus, & diuina reuelatio, vt ad Christum adorandum Magi venirent. *D. Hieron.* *D. Basil.* *Origen.*

Itaque conspecto fulgente astro in Oriente, Magi tum ex antiqua vaticinatione, tũ ex noua reuelatione, quid significaret agnouerũt: protinusque iter aggressi sunt. Ambigitur, vbinam stellam viderint exortam? supra ipsamne regionem, in qua habitabant, an supra Iudæam? Glossa ordinaria, & D. Anselm. sub iudice litem relinquunt. Verba enim 18. *An Stella apparuerit supra Iudæam* *Gloss. ord.* *D. Anselm.*

Mark. 2. nim Magorum: *Vidimus ſtellam eius in Oriente*, duplicem ferunt ſenſum. Primus eſt: Vidimus nos in Oriente ſiti, ex ipſo Oriente, ſtellam eius ſupra Iudæam ortam. Secundus: Vidimus ſtellam eius, ortam in ipſo oriente, id eſt, ſupra

Procopius. patriam noſtram Orientalem. Procopius cum de prophetia Balaam agit, ſupra Iudæam, ſtellam à Magis conſpectã ait. Hac, inquit, prophetia tradunt, excitatos Balaami poſteros (ſeruaſſe enim apud ſe pat eſt) cum viderent alienam, ac inſolitam ſtellam, perpendiculariter ſupra Iudęam, immotam ſtare; veniſſe inquiſitum regem illum indicatum,

Haymo. 19. &c. Haymo etiam ſer. 7. de Epiphan. huius eſt opinionis. His enim verbis, Magorum verba interpretatur: *Vidimus ſtellam eius in Oriente*, hoc eſt, nos in Oriente poſiti vidimus ſtellam eius, in Occidente contra Hieroſolymam.

Veriſimilius eſt, ſtellam in ipſa Magorum regione fuiſſe conſpectam. Is enim videtur eſſe ſenſus illorum verborum: *Vidimus ſtellam eius in Oriente* videlicet, fulgentẽ. Si enim

Matth. 2. ſupra Iudæam illam vidiſſent, dixiſſent potius Iudæis: Vidimus ſtellam eius exortam ſupra Iudæam. Confirmant opinionem, Euangeliſtæ illa alia verba: *Ecce ſtella quam viderant in Oriente, antecedebat eos*, &c.

Veriſimile quoque eſt, ſtellam ſupra Iudęam, & oppidum Bethlehem, primum Magis in Oriente exiſtentibus

20. apparuiſſe, deinde vero ex Iudæa in Orientem vſque celeri motu ad illos vocandos euolaſſe, ibique eatenus quieviſſe, donec iter ingrederentur. Probatur hæc ſententia ex vaticinio Balaã; *Orietur*, inquit, *ſtella ex Iacob*, quaſi dicat, ex domo

Num. 24. Iacob, ex ipſa Iudæa ſtella in Oriente veniet. Quod ſignificat altera verſio Pagnini, quę in bibliis regijs eſt: *Inceſſit*

Pagninus *ſtella ex Iacob*, id eſt, ſtella ex Iudæa profecta, vel miſſa, inceſſit in Orientem, & in Oriente Magis apparuit. Quia vero in Oriente illis apparuit, aiunt: *Vidimus ſtellam eius in Oriente.*

Eſt præterea in controuerſia: Nũ ſtella Magis viſa fuerit, ipſa ortus Chriſti nocte, an multo ante, vt longum iter

D. Chryſoſt. poſtulabat. D. Chryſoſt. hom. 7. in Matth multo ante natiuitatem viſam eſſe ſcribit. Conſequenti, inquit, ratione colligitur, ſtellam ante multum tempus apparuiſſe. Quia enim Magi plurimum erant itineris longinquitate remorãdi, vt poſſent mox nato puero aſsiſtere, ante multum tempus, ſtella ſe demonſtrat. Si enim quando puer natus eſt in Palæſtina, tunc eis ſtella apparuiſſet in Perſide, plurimũ in itinere tempus terentes, nequaquam illum adhuc in pãnis inuenire potuiſſent. Theophylact. Stella antequam natus eſſet Dominus apparuerat Magis. Quoniam multum

Theophyl. temporis in itinere conſumpturi erant: ideo multo ante apparuit ſtella, &c.

Nicephorus lib. 1. cap. 13. biennio ante natiuitatem apparuiſſe ſentit. Stella, ait, duos ante annos, quam Chriſtus

21. natus eſſet, exorta apparuit. Item Duobus ante diuinam natiuitatem annis, ſe in viam Magi dedere, & in Bethlehẽ venere, cum adhuc in præſepi iaceret Chriſtus. Eiuſdem

D. Auguſt. ſententię eſt Auguſt. in ſer. de Epiphan. citato. Stella, inquit, ferme biennio viſa eſt mirantibus quid eſſet, ſed Chriſto nato, reuelatum eſt Magis, &c. Item, Hodierno die Chriſtum adorauerunt Magi, quem ante paucos dies natum eſſe didicerunt, & illam ſtellam, quę ſibi per biennium apparuerat, eius fuiſſe. Probat ſententiam illis verbis Euan-

Matth. 2. geliſtæ. *Herodes occidit pueros à bimatu, & infra, ſecundum tempus quod exquiſierat à Magis.* Et ſerm. 7. de Epiphan. idem Auguſt. In cælo viderunt Magi ignotiſsimam ſtellam, nõ ante paucos dies, ſed ante ferme bienniũ, ſicut Herodi patefecerũt, vnde *à bimatu, & infra occidit infantes, ſecundum tempus quod exquiſierat à Magis*, &c.

22. Veriſimilior eſſet hæc opinio, ſi diceremus Magos ab extremis veniſſe Orientis regionibus. Cum autem ex propinquis profectos ſupra dictum ſit; Reſpondemus, ſtellam ipſa ortus Chriſti nocte à Magis conſpectam, poſt Chriſtũ

Matth. 2. natum. Erat enim ſignum non naſcituri, ſed iam nati Regis. Vnde Magi quærunt; *Vbi eſt qui natus eſt rex Iudæorum?* redduntque rationem quæſtionis; *Vidimus enim ſtellam eius*, id eſt, ſtellam, quæ natiuitatem eius indicat, ideo iam na-

D. Anſelm. tum quærimus. D. Anſelm. Matth. 2. A die, inquit, natiuitatis creditur ſtella tantum apparuiſſe, &c. Ratio ex Euangeliſtæ verbis: *A bimatu, & infra*, ſumpta, iam ſupra diſſoluta

23. eſt, cum quęſiuimus quo tempore Magi in Iudęam venerint, eadem verba ſuo loco infra explicabuntur.

Multa parit hæc ſtella dubia. Dubitatur an toto itinere Magos prærieri, viamque in Iudæam oſtenderit? Negat *Haymo.* prætuiſſe toto itinere Haymo, quoniam ſupra Iudæam, non in Oriente apparuiſſe arbitratur. Negant etiam Iſidorus Clarius, Caietanus, & Ianſenius. Pluribus placet opinio oppoſita, in primis Chryſoſt. homil. 6. in Matth. cuius verba, quis ſtellæ fuerit motus aperiunt. Vſque ad Palæſtinam (ait) venientibus Magis, quaſi dux itineris ſemper apparuit ſtella. Cum vero Ieroſolymam introiſſent, ſeſe rurſus abſcondit, deinde, iterum Herode relicto ſe illis monſtrauit. Cum eos oporteret pergere, etiam ipſa pergebat, cum vero ſtandum eſſet ſtabat, ſicut illa in eremo columna nubis. Hæc Chryſoſtomus. Chryſologus item ſermone 156. Ambulante Mago, ſtella ambulat, ſedente ſtat, dormiente excubat. Leo ſerm. 4. Viri tres, fulgore inſoliti ſideris diuinitus incitati, prætuium micantis luminis curſum ſequuntur, æſtimantes ſe ſignatum puerum Ieroſolymis in ciuitate regia, reperturos, &c. Euthymius: Vſque ad Palæſtinam, ſtellæ ducatum habuerunt Magi. Idem ſentiũt Theophylact. Matth. 2. D. Thom. 3. par. q. 36. art. 7. Simon Caſsian. Lyran. Abulenſis, & alij.

Clarius, Caietan. Ianſenius. D. Chryſoſt.

An ſtella toto itinere Magos prærierit?

Chryſolog. *D. Leo.* *Euthym. Theophyl. D. Thom. Caſsianus. Lyranus. Abulenſis. Matth. 2.*

Verum contrariæ ſententiæ alicuius momenti habet rationes. Prima verborum Magorum ſuppeditant. *Vidimus*, aiunt, *ſtellam eius in Oriente.* Nam ſi ſtella prætuiſſet, dixiſſent potius: Dux nobis itineris fuit ſtella eius, id enim, quod admirabilius erat, fuit in primis commemorandum. Dicunt autem, *Vidimus ſtellam eius in Oriente*, quia poſtea toto itinere non viderant. Secunda ratio eſt. Deus Magis reuelatione aperuit Regem Iudæorum natum eſſe, videlicet in Iudæa: Via autem in Iudæam ſatis nota erat ac trita: Ergo ſtella duce non erat opus. Quod ſi Deus columnam ducem itineris conceſsit Iſraelitis, opus illa erat, quoniam ignota via gradiebantur. Tertia. Magi poſtquam ab Herode diſceſſerunt, ſtellam iterum cernentes (vt Euangeliſta ait) *gauiſi ſunt gaudio magno valde.* Hæc vero gaudij magnitudo indicat planè, Magos poſtquam ſemel ſtellam in Cręte viderant, nunquam vidiſſe amplius. Nam ſi paulo ante oculis ſe eripuerat, moxque obiecerat, eſſe non potuit tam exaggerati gaudij cauſa. Quia vero in Oriente diſparuerat; rurſuſque poſt diſceſſum ab vrbe præter ſpem apparuerat, *Matth. 2.* *gauiſi ſunt gaudio magno, valde.* Adde Euangeliſtæ illa verba: *Stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos*: quam viderant, inquit, in Oriente, ſolum videlicet. In hanc ſententiam sũ propenſior, verbis enim Euangelij magis videtur cõgruere.

26.

Altera quoque probabilis videtur, tum quia multis placet, tum quia ſuis etiam nititur rationibus. Prima eſt. Stella Magos ab Ieruſalem, Bethlehem vſque præceſsit, vt Euangeliſta aſſerit. Veriſimile igitur eſt, ab Oriente quoque vſque Ieruſalem præceſsiſſe; ibiq; per aliquod tempus diſparuiſſe, vt in metropoli Iudææ Chriſti ortus à Magis nuntiaretur. Sed idem argumentum in aduerſarios retorqueri poteſt, hoc pacto; Euangeliſta ſcripſit, ſtellam Magos ab Ieruſalem Bethlehem vſque anteceſsiſſe, ergo ſi ab Oriente vſque Ieruſalem, dux fuiſſet itineris, id etiam literis cõmendaſſet. Cum igitur nullam ea de re mentionem fecerit, efficitur illo itinere non prætuiſſe. Rogabis cur non vtroque prętuerit? Reſpondetur, quoniam iter ab Oriente in Iudæam notum erat Magis; iter vero in præſepe Chriſti, & Magis, & omnibus Iudæis ignotũ. opus igitur ſtella fuit, quæ iter præſepeq; ipsũ demonſtraret. 2. ratio vrget magis; Ea eſt huiuſmodi. Stella poſtquã a Magis eſt in Oriente cõſpecta, vel eſſe deſijt, vel in aere permãſit. Nemo dicet eſſe deſsiſſe, ſequeretur enim 2. ſtellas Magis apparuiſſe; alterã in Oriente quę euanuerit; alterã, quæ poſtea facta illos ad

Ibid. *27.*

præſepe duxerit. Permanſit ergo aſtrũ in eo hemiſphęrio, in quo Magi erant; atq; adeo, ab eis sẽper viſum, & vſq; in Iudeã progreſsũ credibile eſt. Nõ difficilis eſt nodus. Reſpõdemus non euanuiſſe ſidus, poſtquam in Oriente eſt conſpectum, ſed vaporibus, ſiue nubibus fuiſſe obtectum, quouſq; iterum, poſt diſceſſum ab Herode Magis apparuit.

28.

Quia tamen, vt diximus, veriſimilis eſt Chryſoſt. & aliorum ſententia, rationes alterius opinionis paucis diſſoluendę ſunt. Primę reſpondetur, non omnia ab Euangeliſtis narrari, multa omitti; ideoq; non mirum ſi nullam fecerit

29. rit Matthæus de ſtellæ ab Oriente vſque Ieruſalem ductu, mentionẽ. Magis quoque cum de rege nato quærerent ſatis fuit dicere vidiſſe ſe ſtellam eius in Oriente, poſtea Herodi cætera aperuerunt. Secundæ reſpondetur, etſi nota eſſet via in Iudæam, voluiſſe Deum Magorum fidem ſideris comitatu excitare ac ſtabilire. Tertiæ reſpondetur. Magnum illud gaudium percepiſſe animo Magos, quoniam præter ſpem iterum aſtrum viderant, quod paulo ante ſummo cum mœrore diſparuerat. Nam (vt ait Haymo) maius fit gaudium de re inuenta, quæ fuit perdita, quam de re poſſeſſa, quæ non erat amiſſa. *Haymo.*

30. Nondum exhauſtæ ſunt de ſtella dubitationes. Dubitatur enim præterea de materia, de loco, de ſplendore, de motore. Materia non fuit cæleſtis, ſed aërea; ex aëre enim Angeli opera efformata eſt. Quemadmodum enim angelus ſplendidum corpus, quod aſſumat; ita ſtellam ſplendidam ex aere efformare poteſt. Potuit quidem Deus, vnam ex cæleſtibus, fixis, vel errantibus ſtellis, ad indicandum Chriſti ortum mittere. Sed non fuit opus ratos carũ motus inuertere, & ad præſæpium vſque cæleſte ſidus cælo auulſum deijcere. Satis noua ſtella fuit, ex aere figurata. Nam *Deus ſuauiter omnia diſponit*, vt ait Sapiens. Vnde Origenes libro 1. contra Celſum; Stellam, inquit, nouam fuiſſe arbitramur, nec vlli ex notis iſtis ſimilem; quę vel in fundamento ſunt, vel in orbibus inferioribus. Sed eius generis, quales Cometæ viſuntur, &c. Aug. l. 2. contra Fauſt. c. 5. Non ex illis hęc erat ſtellis, quæ ab initio creaturæ itinerum ſuorum ordinẽ, ſub creatoris lege cuſtodiunt. Sed nono Virginis partu, nouum ſydus apparuit. Damaſc. 2. c. 7. Sydus, quod Magis apparuit, non ex illis erat ſtellis quæ ab ipſo mundi ortu conditæ ſunt. Id quod ex eo liquido percipitur, quod ea ſtella nunc ab ortu ad occaſum, nunc à ſeptentrione ad Auſtrum; progrediebatur; nunc deliteſcebat, nunc ſeſe rurſum aperiebat: id quod à ſyderum ordine, & natura diſcrepat. Hęc ille. *De materia ſtellæ.* *Origenes.* *D. Auguſt.* *D. Damaſc.*

32. Ex materia colligitur locus, in aere enim; non in cælo, prope terram veluti cometa conſpiciebatur. Motor autem angelus erat, quẽadmodum antiquæ illius columnæ, quæ Iſraelitico populo in ſolitudine olim præluxit, angelus motor fuit. Splendore ſuperaſſe cętera ſydera ſentit D. Leo ſer. 1. Tribus (ait) Magis ſtella nouæ claritatis apparuit; quæ illuſtrior cæteris pulchriorq; ſyderibus, in ſe intuentium oculos conuerteret, &c. Plurimum relucentem appellat Niceph. l. 1. c. 13. Nouam (inquit) Magi viderunt ſtellam, & inſolitam, ad terram vergentem, & plurimum relucentem. Ipſi quoque Soli fulgore præcelluiſſe, ſcribit D. Chryſ. hom. 6. his verbis: Ipſos ſolis radios proprio quodam præcipuoque fulgore ſuperabat: in tanto radiorũ Solis lumine, magis ipſa reſplendens: quam lucendi Sole fulgente vim, non modo ſtella nulla, ſed nec ipſa quidẽ luna ſortita eſt. Hæc ille. Et Prudentius in hymno de Epiph. Stella (ait) quæ Solis rotam vincit decore, ſic lumine. D. Ignat. Ep. 14. ad Epheſ. Stellam cælo fulſit ſuper omnes, quæ ante ipſam erãt: & lux eius inæſtimabilis, & noua, atq; peregrina apparuit videntibus eam. Cætera vero ſydera ſimul cum Sole & Luna coruſca facta ſunt, illa vero ſuperabat omnes ſplẽdore ſuo, & facta eſt perturbatio, vnde fuiſſet illa nouitas, quę apparuerat. Hæc Ignatius. Nec tamen exiſtimes Solem ſuperaſſe magnitudine, nõ enim ſtella, ſed Sol videretur, ſi Solis magnitudinem exęquaret. Erat ergo ſplendida ſtella, Soleq; & Luna multo minor eſſe videbatur. Quia tamen non longe à terra diſtabat, magni, fulgentiſſimique aſtri ſpeciem præ ſe ferebat: nec Solis radijs obſcurabatur. *Nicephor. De ſplendore ſtellæ.* *D. Chryſoſt.* *Prudentius.* *D. Ignatius* *Quis locus ſtellæ, quis motor.* *D. Leo.*

34. Differebat autem ab alijs ſtellis creatione, materia, loco, motu, fulgore, duratione, magnitudine. Stellæ reliquæ ſex primis mundi diebus cõditæ ſunt, hæc ipſa Chriſti natiuitatis nocte facta: reliquæ materiã habẽt cæleſtem, hæc aëream: reliquæ in cælo fulgent, hæc in aere: illæ circulariſeruant motũ, hęc rectũ obtinuit: illæ nocturnũ fulgẽt, hæc etiã interdiu; illæ perpetuæ ſunt, hæc temporaria: illæ terram lunamque magnitudine ſuperant, hæc minor erat: maior tamen eſſe apparebat, quia terræ propinqua cernebatur. *Differebat hæc ſtella ab aliis, creatione, materia, loco, motu, fulgore, duratione, magnitudine.*

An Spiritus ſanctus, Auctor operis de mirabilibus ſacræ Scripturæ to. 3. Aug. l. 3. c. 40. vel Angelum, vel Spiritum ſanctum, ſtellæ ſpecie Magis apparuiſſe ſcribit: vt olim ignis ſpecie diſcipulis, & columbæ figura ſupra Chriſtum in Iordane apparuit. Sicut *in igne* (ait ille) Spirit. S. ſuper Apoſtolos deſcendit: ita in ſpecie ſtellæ Magos ad Dominum deduxit. Item; Sicut ſpecie columbę deſcendit ſuper Dominum in Iordane; ſic gentes ſtellæ ſpecie duxit ad cunabula Domini, &c. De Angelo autem; Quid repugnat (inquit) ſi hoc loco ſtella Angelus dictus eſſe ſentiatur. Iſta vice Angelus dux Magorum efficitur, qui aſtrologis in ſtellę ſimilitudinem transformatur, &c. Lege Orig. hom. 22. in lib. Numer. D. Chryſ. ſtellam inuiſibilem virtutem appellat in ſpecie ſyderis, his verbis, hom. 6. in Matth. Quod non vna fuerit ſtella de pluribus, imo (ego arbitror) nec ſtella omnino, ſed quædam inuiſibilis virtus, in ſpecie ſyderis figurata, ab ipſo primum itinere monſtratur, &c. Poſtea virtutem hanc appellat plenam rationis. Similiter Euthymius; Stella non naturam, ſed figuram duntaxat habuit ſtellarum; & vere diuina quædam inerat potentia in hãc figuram transformata. Clarius Theophyl. hanc virtutem inuiſibilem, Angelum fuiſſet docet. Ne talem, ait, pures ſtellam; qualem videmus, ſed diuinam virtutem, & Angelicam, in figura ſyderis apparentem. Quod antẽ Angelica virtus fuerit ſtella, manifeſtum eſt ex eo, quod & in die refulſerit, & ad motum Magorum ſe mouerit, & ad quietem eorum quieuerit. Hæc Theophyl. Nos vero Spiritum ſanctum ſtellæ ſpecie Magis apparuiſſe inficiamur, nulla enim ratio hoc ſuadet: Spiritus ſancti diuina maieſtas diſſuadet. Angelum ſtellæ motorem fuiſſe iam diximus: in ipſam ſtellam transformatum non putamus. *vel Angelus ſtella ſpecie Magis apparuit.* *Origenes.* *Chryſoſt.* *Euthym.* *Theophyl.*

Libet ijs adijcere veluti corollarium, quod Auctor imperfecti de hoc de quo verba facimus, aſtro ſcribit Hom. 2. Audiui (inquit) aliquos referentes de quadam ſcriptura, & ſi non certa, tamen non deſtruente fidem, ſed potius delectante. Quoniam erat quędam gens ſita in ipſo principio Orientis, iuxta Oceanum, apud quos ferebatur quædam ſcriptura inſcripta nomine Seth, de apparitura hac ſtella, & munerib. offerendis: quæ per generationes ſtudioſorum hominum, patribus referentibus filijs ſuis, habebatur deducta. Itaque expectabant hanc ſtellam duodecim; & ſi quis moriebatur ex illis, filius eius, aut alius in locum eius ſufficiebatur. Dicebantur autem Magi, lingua eorum. Hi per ſingulos annos aſcendebant poſt meſſem trituratoriam in montem, qui vocatur lingua eorum Victorialis, habentem ſpeluncam, & fontibus ac arboribus amæniſſimum, expectantes ſemper ne forte in generatione ſua ſtella illa oriretur: donec apparuit eis, deſcendẽs ſuper montem Victorialem habens in ſe formam quaſi pueri paruuli, & ſuper ſe ſimilitudinem crucis: & locuta eſt eis, & docuit eos & præcepit vt irent in Iudæam. Proficiſcentibus autem illis per biennium præcedebat ſtella: & neque eſca, neque potus defecit in peris eorum. Hæc ille. Sed auctoritatis parum habent. *Auctor Imp.* *Mons victorialis, in quo ſtella expectabatur.*

Illud quoque, quod ſcribit Haymo in ſer. de Epiphania, friuolum vocat D. Anſel. Matth. 2. Stella, ait Haymo, poſtquam Magos ad Dominum duxit, deſijt videri ab hominibus. Greg. Turon. Epiſc. dicit, quod ceciderit in quendam puteum Bethlehem: vbi poteſt modo videri ab eis, qui virgines ſunt, in fundo putei illius. Inerunt illuc tres homines, vnus virgo, duo non virgines, qui virgo erat, vidit ſtellam, reliqui non viderunt. Hęc Haymo. Sed friuola ſunt, vt ait Anſelmus. *Haymo.* *Puteus in quem dicitur ſtella ceciſſe.*

Ad verba Magorum iam reuertamur. *Vidimus*, aiunt, *ſtellam eius in Oriente.* Stellam eius vocant, quia Chriſtũ indicat: Stella illa, ait Aug. l. 2. contra Fauſt. c. 5. Chriſto ſecundum carnem nato, non ad decretum dominabatur, ſed ad teſtimonium famulabatur: nec enim ſubijciebat imperio, ſed indicabat obſequio, &c. Chryſol. ſer. 157. *Vidimus ſtellam eius*: & quid non eius? Stella eius eſt, non ille ſtellæ. D. Maximus Homil. 4. de Epiph. Bene eius dicitur ſtella, quia quamuis omnes ab eodem creatæ ſtellæ, ipſius ſunt: hæc tamen proprie Chriſti erat, quę ſpecialiter eius nuntiabat aduentum. Et cætęrę quidem factæ ſunt ſtellæ, vt mũdi iſtius tempora curſuſque diſtingurent: hæc vero prodire iuſſa eſt, vt ipſum mundi Dominum, & regni cęleſtis adeſſe tempus oſtenderet, &c. Sed cur per ſtellam duxit ad *Matthæus.* *D. Auguſt. Cur dicatur ſtella ſtere.* *D. Chryſol.* *D. Maxim.*

Theophyl. Cur per stellã Magi vocati fuerint.

se Magos Dominus? rationem reddit Theophyl. Quoniã astrologi magi erant (ait) propterea Dominus familiari eos signo adduxit, sicut Petrum piscatorem, à multitudine piscium, ad nomen Christi venatus est, & stupescere fecit, &c. Et Chrys. Homil. 6. Per ea magos Dominus vocat, quæ familiaria eis consuetudo faciebat, ad hominum condescendẽs saluterẽ, &c. Prærerea, cõtulerat Dominus cũ

D. Chryso. 41.

Gen. 22.

astris spirituales Abrahæ filios: *Multiplicabo*, inquit, *semẽ tuũ sicut stellas cœli.* Magos igitur astris similes, vocauit astro. Vnde

D. Leo.

D. Leo ser. de Gentibus, ait, Abrahæ innumerabilis fuerat promissa successio, non carnis semine, sed fidei fœcunditate generanda: & ideo stellarum multitudini cõparata, vt ab omnium gentium patre, non terrena, sed cœlestis progenies sperareturAd creandam ergo promissam posteritatem hęredes in syderibus designari, ortu noui syderis excitantur: vt in quo cæli adhibitum fuerat testimonium, cæli famularetur obsequium. Larum nobis hæc stella aperiebat campum, in quo aduersus astrologiæ iudiciariæ vanitatem excurrere possemus; verum ad alia properamus.

CAPVT X.

Matth. 2. *Venimus cum muneribus adorare eum.*

1. Haymo.

VEtus consuetudo fuit, inquit Haymo Matt. 2. vt nullus intraret ad regem sine muneribus. *Regina Saba munera ad Salomonem attulit*; & Iacob filios in Ægyptũ mittens; *Sumite*, inquit, *de optimis terræ fructibus, & deferte viro munera.* Primo Reg. *Filij Belial despexerunt eum*, hoc est Saulem regẽ; *& non attulerunt ei munera.* Seneca Epist. 17. Reges Parthos non potest quisquam salutare sine munere. Euseb. lib. 4. de vita Constant. c. 8. Inde factum est, vt frequentes vndique ex omnibus gentibus legari adessent, secumq; pretiosa dona ad Imperatorem afferrent: quæ postquam accepisset Imperator, viciſſim eos muneribus, donisque ornauit, &c. Cælius l. 12. c. 16. Lectum, inquit, est, lege apud Persas esse sanctum, seruatum quoque pertinacissimè, vt quandocũq; in Persas pergat Rex, pro facultate vnusquisq; cum muneribus, quæ honoraria dici valent aut aduentitia, saluratũ eat, &c. Hinc illud, quod de Cyro iuniore ferrur. Rusticus quidam videns ad Regem Cyrum varia deferri donaria, nec aliud habens, quod largiretur, vtraque caua manu hausta è flumine aquam, illi vultu alacri obtulit. Rex lætatus iussit illi dari phialam auream, ac daricos mille. Hunc morẽ seruauerunt Magi, ad Regem summum vocati, tanto digna rege munera, mysterioque plena attulerunt.

Gen. 43. 1. Reg. 10. Regibus munera offerebantur. Seneca. Euseb. 2. Calius.

3. Ea D. Epiph. in compendiaria doctrina, scribit ab Abrahamo filijs, quos ex Cethura susceperat fuisse relicta, & à Magis Christo postea oblata. Filijs Cethuræ, scribit Epiph. dona erant pecuniæ præsentes, aurum, & argentum, ac vestitus. Et in mysterio concluſit Abraham in peristhus, & myrrham, & aurum regum Sodomorum, & Gomorrhæ. Quando Chodorlahomor ac reliqui captiuitatem à Sodomis, & Gomorrhis, ac reliquis acceperunt, & equos deprædari sunt, & hominum multitudinem captiuam abduxerunt, & ab vnoquoque opulentiam pecuniarum & aliarum rerum multitudinem diripuerunt, quam reduxit Abraham tunc à cæde regum, & neque auertere ea quę iam Deo distinata erant ausus fuit, sed dedit ipsam cũ alijs dono filijs suis ex Cethura, velut in traditionibus Hebræorum reperimus. At verò in Christi aduentu, cũ ijdem filij Abraham ex Cethura electi essent ab Abraham, & discessissent, & habitassent in partibus Arabicis Magodiæ regionis; Magi, qui ex successione seminum illorum descẽderunt, eadem dona in participationem eiusdem spei, Christo in Bethlehem obtulerunt, quando stellam conspicati venerunt. Hæc ille.

Epiphan.

Munera Magorum ab Abrahamo filijs relicta.

4. AVdiens autem Herodes Rex turbatus est. Præclaro trium Magorum præconio, in metropoli ipsa regni, natiuitatẽ Messiæ Herodi, Iudæisq; omnibus, testatissimã Deus esse voluit. Attamen præconium omni lætitia dignum, nõ lætitia, sed perturbatio consecuta est. *Audiens Herodes turbatus est*, ait Euangelista, timebat enim ne à nato rege, vel ipse regno pelleretur, vel filij successione priuarentur. Putabat, ait Hilarius Arelatensis, infelix, se regali solio detrudendum, sed non est ita. Non ad hoc venerat Christus, vt alienam inuaderet gloriam, sed vt suam donaret; non vt regnum terrestre præriperet, sed vt cœleste conferret; non venerat ad dignitates rapiendas, sed ad iniurias perferendas; non vt caput ad gemmatum diadema, sed ad spineam coronam præpararet; non vt super sceptra constitueretur magnificus, sed vt crucifigeretur illusus. Hæc

Matth. 2. *Herodes timebat ne regnum amitteret. Hilarius Arelat.* *D. Augus.*

Hilar. de Epiphan. Aug. ser. 26. de diuersis: Herodes timet succeſſorem; Magi desiderant Redemptorem, illi cupiunt inuenire regnum, metuit ille finiri regnum. D. Leo ser. 3. de Epiph. Conturbatur Herodes, timet saluti suę, metuit potestati. Greg. in hom. 10. Cæli Rege nato, rex terrę turbatus est quia nimirum terrena altitudo confunditur, cum celsitudo cælestis aperitur, &c. At cæcus Herodes celsitudinem Christi cæleſtem esse non videbat, ideo timebat; regnum terrenum esse putabat, ideo terrę suæ metuebat. Quemadmodũ terræ viscera concluſus aer, terram concutit, ita hominis viscera concluſa terra, id est terreni regni, terrenarumq; rerũ amor, hominẽ perturbat. Ne time ô Herodes, non eripit mortalia, qui regna dat cælestia. Rex iste (ait D. Fulgent. ser. 2. Epiph.) non venit reges pugnando superare, sed moriendo mirabiliter subiugare. Nec ideo natus est, vt tibi succedat, sed vt in eum mundus fideliter credat. Non capit Christum regia tua (ait D. Leo ser. 4.) nec mundi Dominus potestatis tuæ sceptri est contentus angustijs. Quem in Iudea regnare non vis, vbiq; regnat, & felicius ipse regnares, si eius imperio subdereris.

D. Leo. 6. *D. Greg. 6.* *D. Fulgent.* *D. Leo. 7.*

Matth. 2.

ET *omnis Ierosolyma cum illo.* Non Herodes solum, verum Iudei etiam Ierosolymitani, ad quos de ortu Messiæ nuntius peruenit, turbati sunt. Etenim terrenũ fore illius regnum, Danidico, vel Salomonico simile arbitrabantur: nec duos Soles in eodem orbe fulgere, nec duos reges in eodem regno sceptrum tenere posse videbant; Romanos, bellaque metuebant. Turbatur (ait Card. Caietan.) Ierosolyma, quæ lętari debuisset, timore forsitan Romanorum, vel applaudens regi Herodi. Sancti tamen humilesque viri, qualis Simeon erat, non sunt perturbari, sed summopere iucundissimo audito Magorum præconio lętari. Oblectantur sani oculi luce, infirmi vero eadem perturbantur: Auctor imperfecti homil. 2. in Matth. Semper, ait, grandis potestas, maiori timori subiecta est, sicut cacumen arborum in excelso positarum, etiam si lenis aura flauerit, mouetur: sic & sublimes homines in culmine dignitatum existentes etiã leuis nuntij fama conturbat, humiles autem sicut in conualle, plerumq; in tranquillitate cõstãt, &c. Euthym. perturbationem Iudæorum tribuit inuidiæ; Extæcauit inquit eos inuidia, audientes turbati sunt, quasi timentes ne forte salutem consequerentur. Item, Gloriæ Christi inuiderunt, ne forte magnus futurus esset. Hęc ille. Verum inuidia si fortè principes, non tamen populum stimulare potuit.

Cardin. Caiet. *8.* *Auct. Imp.* *Euthym.*

9. Matth. 2.

ET *congregans omnes principes sacerdotum, & scribas populi, sciscitabatur ab eis, vbi Christus nasceretur.* Theologicam quæstionem proposuerant sapientes Magi Iudeis de optatissimo Messia: *Vbi est, qui natus est Rex Iudæorum?* sacerdotes & scribæ sacrę Scripturæ periti, quos eam in rem Herodes conuocauit, in oppido Bethlehẽ nascirurũ, sapienter respõderunt, idq; Michææ vaticinio cõprobarunt, vt duplici testimonio, & stellæ, & Prophetæ, cõfirmati Magi ardentiori fide inflammarentur. Per Iudæorũ scribas (ait Leo ser. 4.) atque doctores, quod sacra de ortu Christi prænũtiauerat scriptura, Magi didicerunt, vt gemino testimonio confirmati, ardentiori fide expererent, quem & stellæ claritas, & prophetię manifestabat auctoritas. Extat vaticinium prophetæ cap. 5. estque huiusmodi; *Et tu Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Iuda. Ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel. Et egressus eius ab initio à diebus æternitatis.*

ibid. *D. Leo.* *10. Mich. 5.*

Scribæ apud Euangelistam aliter hoc testimonium recitant hunc in modum; *Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.* Videntur cum Michæa pugnare; nam Michæas ait. *Et tu Bethlehem parvulus es in millibus Iuda*, illi vero aiunt; *Et tu Bethlehem nequaquam minima*, vel *parvula es, in principibus Iuda*, quæ contraria sunt. Idcirco D. Hier. in com. Michæ, scribas lapsos arbitratur in recitãdo testi-

Matth. 2. *Mich. 5.* *D. Hieron.*

monio.

monitò. Arbitror, inquit, Matthæũ volentem arguere scribarũ, & sacerdotum, erga diuinæ scripturæ lectionũ negligentiam, sic testimonium hoc posuisse, vt ab eis dictũ est.

Testimonii Michææ de loco natiuitatis Christi.

Existimari tamen potest, in recitando testimonio non esse lapsos scribas, sed prophetæ mentem explicasse. Nam propheta significare voluit Bethlehem, quamuis esset minima mœnibus ac populo, fore tamen maximam fama, quod Messias ex illa esset proditurus. Id autem affirmarũt

11. *Abulensis.*

scribæ, siue potius Euangelista, vt vult Abulensis. Michææ sensus hic est; Et tu Bethlehem, alio nomine Ephrata parvula es in millib. Iudæ murorũ ambitu, & incolarum multitudine: at nequaquam parvula es; sed magna nominis splendore. Ex te enim mihi egredietur Messias, qui sit

Matth. 2.

dominator Israel. Hunc sensum expressit Matthæus, *Et tu Bethlehem*, inquit, *terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda; ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.* Sensum respexit Spiritus sanctus, de verbis noluit esse nimium solicitus.

12. Tertiò modò facile nodus hic dissoluetur, si verba illa, à Michæa per interrogationem prolata dicamus, quæ

Mich. 5.

negationem includat, hoc pacto: *Et tu Bethlehem Ephrata, parvula es in millibus Iuda?* cum nota interrogationis, quasi dicat; Nequaquam, Reddit causam, cur nequaquam minima sit; *Ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel*, id est, Christus.

Osiander. Quartus dissoluendi modus, quem Osiander; & nonnulli alij attulerunt, non placet. Aiunt genus masculinũ hoc loco Michęę, pro neutro sumi Hebræo more, hunc in modum; *Et tu Bethlehem, Ephrata, parvulus es in principibus Iuda*; Hebraicè, Sain genere in masculino, hoc est, parum, vel minimum est, vt sis in principibus Iuda, &c. Quod idem est,

13. ac si dicat, nequaquam minima es in principibus Iuda, cui enim parum est, vt inter principes numeretur, nequaquam minimus est inter illos. At nec septuaginta, nec alij interpretes hoc commentum secuti sunt neque nos sequimur. Cur autem apud Michæam legamus, *Parvulus es in millibus Iuda*, apud Matth. vero *in principibus Iuda*, ratio est, quoniã vox Hebræa, Alphe, & millia significat, & principes. Sensus est; nequaquam minima es in principibus; id est, inter principes, & in millibus, id est, inter millia Iudæ. Loquitur de oppido quasi de viro vel adolescentulo, qui in tanta tribus Iuda multitudine, & inter eius principes, parvulus; in aduentu Christi gloria summa illustrandus

Messiæ diuinitas.

esset. Iam vero quod sequitur apud Michæam, Messiæ diuinitatem indicat. *Et gressus eius*, Hebraicè & Græcè

14. numerus est multitudinis; *egressiones eius, ab initio, à diebus æternitatis.* Quasi dicat, Homo erit Messias; siquidem in Bethlehem secundũ carnem nascetur; Deus simul erit, Dei filius, à Patre genitus ab initio, & ante sæcula, & à diebus æternitatis egressiones eius, à Patre æterno æternę. Numero autem vtitur multitudinis, cum vna tantum sit generatio, & egressus, quia est perpetua atq; æterna. Lege Euseb.

Eusebius. D. Chrysost. l. 7. de demonst. euangelica, & Chrysost. in lib. Quod Christus sit Deus. Humanitatem (inquit Chrys.) & diuinitatem Christi ostendit vates, nam dum dicit; *Egressus eius ab initio, & à diebus sæculi*, siue *æternitatis*, substantiam declarauit, quæ ante sæcula fuit, cum autem dicit: *Egredietur dux qui regat populum meum Israel*, natiuitatem secundum

15. carnem docet.

Matth. 2. TVnc Herodes clam vocatis Magis diligenter didicit ab eis tempus stellæ, &c. Herodes vulpino æstu necem Messiæ machinari cœpit, Natiuitatis locum à sacerdotibus, & scribis didicerat, tempus quoque à Magis ex stella agnoscere voluit. Clam illos vocauit, clam sermonem habuit, quo tempore stellam in oriẽte vidissent, diligenter inquisiuit, clam

Chrysost. vero sermonem habuit, vt Chrysost. vult hom. 7. quoniam Iudæos opinabatur, pro pueri salute solicitos, nec in tantum furoris erumpere, vt seruatorem suum vellent tradere manibus persequentis. Idem docet Theoph. & Euthym;

Theophyl. Euthym. Haymo. Stellæ vero tempus diligenter didicit, vt ait Haymo, quia timebat, ne Magi non reuerterentur, ex stella autem explorari poterat Messiæ ætatem, vt illum excideret, tunc

16. enim natum putabat cum stella est nata. Post hæc in Bethlehem hospites cum honore dimisit, vtque ad se redirent precatus. *Ite*, inquit, *& interrogate diligenter de puero, non*

Matth. 2.

de rege Iudæorum, non enim capiebat os Herodis alterius regis nomen. Quem Magi Iudæorum regem appellauerant, cum ille puerum nominabat. Addit; *Et cum inueneritis renuntiate mihi, vt & ego veniens adorem eũ.* Mentitur versipellis pietatem, occidere volebat, non adorare. *Vulpi efurienti* (vt est in prouerbio) *somnus obrepit*, vulpes vrgente fame somnum simulat, vt allectas aues venetur ac deuoret, Herodes vrgente regni cupiditate, adorationem simulat, vt Christum comprehendat ac occidat. Chrys. hom. 7. Tempus, inquit, inquirit Herodes, non pueri, sed stellæ, & crudelissimę vexationis auidus, multo cum ambitu tendit in-

Simulatio Herodis. *D. Chrysost.*

17. fidias, & Chrysol. fer. 158. Cõtumax seruus Domino nascẽti

D. Chrysol. parat laqueos, non honorem, mortem præparat, vt careat seruitute, &c. Personam paulo post deposuit, & innocentes pueros interemit. Vnde D. Fulgẽt. Sanguis, ait Innocẽt. quẽ

Fulgentius. crudeliter effudisti, attestatur quid de hoc puero voluisti.

Nos vero ne Herodis imitatores simus, cum ad tremenda Eucharistiæ mysteria accedimus, Chrys. admonet, hom.

D. Chrysost. 7. in Matth. his verbis, Caue ne Herodi efficiaris similis; & dicas; *vt ego veniens adorem eum.* Cumq; veneris, interimere conaris. Huius enim similes sunt, qui indigne abutũtur communione mysterij. *Reus est enim* (ait Paulus) *iste corporis, & sanguinis Domini.* Timeamus igitur ne quando speciem

1. Cor. 11. supplicum atque adorantium geramus, opere vero existamus inimici? Hæc ille.

18.

ECce stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos, &c. Duplex de stella est opinio; Nonnulli arbitrantur in Oriẽte semel; iterum post discessum ab Herode, Magis apparuisse. Alij existimant toto itinere facis instar præluxisse, prope Ierosolymam vero, vt in vrbe regia Messiæ natiuitas vulgaretur, sese occultasse. Ex hoc ostenditur loco (ait

Matth. 2. *Auctor imp.* Auctor imperfecti) quia cum aliquantulum stella duxisset Magos, prope Ierusalem abscondita est ab eis, vt relicti ab stella cogerentur in Hierusalem interrogare de Christo, simul & manifestare de illo, &c. Et Chrys. hom.

D. Chrysost. 7. Propterea aliquamdiu fuerat abscondita stella, vt amittentes subito itineris ducem interrogare Iudæos de puero

19. cogerentur, remque in notitiam omnium publicarent. Sed de his iam suprà diximus. An toto præluxerit itinere incertum est, hoc certum, ab vrbe Hierusalem digressis Magis visam quæstioni quam Iudæis proposuerant, respo-sum dedisse certissimum. Quæsierant illi; *Vbi est, qui natus est Rex Iudæorum?* stella in ipsum præsepe descendens, radijsq; humilem speluncam illustrans ac demonstrans; respondit; Hic est, *qui natus est Rex Iudæorum.*

Matth. 2. ET intrantes domum. Nati Regis optatum loctum, astro indicante, incredibili gaudio agnouere Magi. Fueritne is locus præsepe & spelunca; de qua supra locuti sumus, dubium est. Etenim Matth. domum appellat; Iren. inquit, domum: domus autẽ non dicitur spelunca. D. Epiph. hæres. 51.

20. *An Magi adorauerint Christum in præsepio, an in domo alia? D. Epiphan.* non in præsepi, & spelunca, sed in alia domo repertũ putat à Magis Christũ. Nã (vt ille arbitratur) Virgo Deipara post beatum partũ, ex Bethlehem abijt Nazarethã, anno deinde secundo ab ortu Christi, cum infante in Bethlehem redijt, tũc vero nõ in spelunca, sed in domo alia à Magis adoratus

Theophyl. est Christus. Idem sentit Theophyl. Matth. 2. his verbis, multa concurrente multitudine, vt conferetur, non habebant ad tempus domum, sed in spelũca natus est Christus; deinde inuenta domo, visus est ibi à Magis Dominus. Se-

Iansenius. quitur hanc opinionem Iansc. 8. Cõcordiæ. Quod, inquit, non erat eis locus in diuersorio, magis videtur fuisse propter multitudinem hospitum, tũc occasione descriptionis

Caietan. aduentantium, postea Magi inuenerunt puerum cum

21. matre in domo, &c. Cardin. Caiet. dubitat. Incertum, ait, est an Matth. præsepium appellet domum, an forte cessauerit hospitum multitudo, in illa domo diuersoria, & sic Virgo ex præsepio hospitata fuerit in domo diuersoria, in qua non fuerat illi locus, cum peperit.

Nolo à receptra sententia discedere. Ea est, in ipsa spelunca, in qua est natus, adoratum à Magis Christum. Hoc

Chrysost. sentit Chrys. hom. 6. in Matth. & hom. 8. Nihil, inquit, ibi conspicitur grande, de sensibilibus istis, sed angustum tugurium, ac vile præsepium. Auctor imperfecti hom. 2.

Auctor Imp. Magi viderunt puerum positum in præsepio, &c. D. Gregor. Nyss. in Orat. de Christi natiuit. Magi stellam nouerunt,

D. Gregor. Nyssenus.

runt, & Regem in ſpelunca latentem non ignorauerunt. Aug. ſer. 1. de Epiph. Magi Chriſtum poſitum in præſepio vident, Rabanus l. 2. de inſtitut. clericorum c. 32. Magi in præſepio iacentem adorauerunt. Idem opinatur D. Thom. in Matth. Euthym. D. Bern. ſer. 2. de Epiph. Habet Gloſſa interlin. Magiſter hiſtoriæ, & alij. Teſtes etiam ſunt Eccleſiæ picturæ, Eccleſia quoque id canit in antiphona Epiph. Hodie, inquit, ſtella Magos duxit ad præſepium. Etenim Virgo, vſque ad purificationem, in ſpelunca illa videtur habitaſſe, in qua Dei filium peperit. Videlicet, nouerat omnibus regum palatijs, locum illum longè præcellere, quem natiuitate ſua Deus decoraſſet. Quod autem obſeruatum, Matthæum domum appellare locum, in quo proſtrati ſolo Magi Deum venerati ſunt, nihil obſtat; ſtabulum enim illud, in quo præſepe erat, domum appellauit, quid mirum? Herodij domum Pſal. 103. Scriptura appellat.

Beguſſ. 22. *Rabanus. D. Thom. Euthymius. D. Bern. Gloſſa interlin.*

23. *Pſalm.* 103.

Matth. 2. *Inuenerunt puerum cum Maria matre eius.* O feliciſſimam inuentionem, Felix ille dicitur qui opulentum theſaurum inuenit, quis theſaurus Chriſto, & Virgine opulentior? Noſtri Luſitani noua ſequentes aſtra, Orientalis Indiæ diriſſima regna repererunt, ex quibus Luſitania locupletatur. Tres Magi nouo ducti ſydere, ipſum, quem quærebãt, Iudæorum orbiſque totius regem opulentiſſimum, illiuſq; locupletiſſimam matrem inuenerunt, ex quibus terrarum vniuerſus orbis cœleſtes opes comparauit. *Inuenerunt puerum, cum Maria matre eius.* Non noui orbis eſt hæc inuentio auro referti, ſed nouæ matris, nouique filij cœleſtibus diuitijs refertiſſimi. Noua mater eſt, mater & virgo, nouus filius eſt, Deus & homo, omnium diuitiarum pelagus infinitum. Latet abſconditus theſaurus in humili ſæpe loco, latebat cœleſtis theſaurus in humili ſpelunca: indicio tamẽ cæli, cui non erat abſconditus, inuenitur.

Theſaurum Magi inuenerunt opulentiſſimũ.

24.

Matth. 2. Apoc. 4. Procidentes adorauerunt eum. Coram Dei throno, viginti quatuor ſeniores procidunt, coronaſque abijciunt *Procidebant*, inquit, *viginti quatuor ſeniores ante ſedentem in throno, & adorabant viuentem in ſæcula ſæculorum, & mittebãt coronas ſuas ante thronum.* At hic tres Reges procidunt, coronaſque demittunt, nõ ante ſublimem thronũ, ſed ante præſepe, in ſtabulo, ô quàm oculata eſt fides, quã lynceos habet oculos, non in throno ſolum, ſed in ſtabulo etiam Deũ agnoſcit. Regem Iudæorum Magi quærebant, nihil regiũ oculis

25.

corporeis occurrit, humilem ſpeluncam, præſepiũ, paleas cernunt, quem tamen in tanta paupertate vident, regem eſſe credũt. Videlicet, alios perſpicaciores intus fidei oculos habebãt, quibus in paupere tugurio, in pannis, in paruo corpuſculo, regiam diuinamq; maieſtatem veluti lucem intra laternã, aut veluti Solẽ intra nubem latentẽ, conſpexerunt. Videte (ait Bern. ſer. 2.) quam occulata ſit fides, quã lynceos oculos habeat diligentius conſiderate, cognoſcit Dei filium lactantem, cognoſcit in ligno pendentem, cognoſcit morientem; ſiquidem larro in patibulo, Magi in ſtabulo, cognoſcunt, ille clauis infixum, iſti pannis inuolutum. Vide (ait Theoph.) animæ illuſtrationem, pauperem videbant, & adorabant, multis enim argumentis didicerant, quod eſſet Deus, ideo & ei offerunt munera, vt Deo & vt homini. Simon Caſſianus lib. 1. cap. 15. Magi crediderunt omnia eſſe diuina, vbi per omnia, humana defuerant, &c.

Procidentes adorauerunt eum. Coram Dei throno, viginti quatuor ſeniores procidunt, coronaſque abijciunt *Procidebant*, inquit, *viginti quatuor ſeniores ante ſedentem in throno, & adorabant viuentem in ſæcula ſæculorum, & mittebãt coronas ſuas ante thronum.* At hic tres Reges procidunt, coronaſque demittunt, nõ ante ſublimem thronũ, ſed ante præſepe, in ſtabulo, ô quàm oculata eſt fides, quã lynceos habet oculos, non in throno ſolum, ſed in ſtabulo etiam Deũ agnoſcit. Regem Iudæorum Magi quærebant, nihil regiũ oculis

D. Bernar.

Theophyl.

Caſſianus.

26.

Externis quidem Magorum oculis externa apparebat ſtella, internis interna alia, videlicet diuina fidei lux, affulgebat, quæ in ſtabulo natum Regem Deumque diuinitus indicabat. Vt enim ait idem Caſſian. Bonus Dominus in melioribus non defuit. Nam ſicut præſtitit verum ſignũ, ſic veram fidem infudit animo erga ſignatum.

Terrenum regem quærũt Iudæi, ideoq; coram Chriſto in paupertate nato, minime procidunt; ſtellæ carent luce, in tenebris degunt, Magi nõ terrenum regem, ſed cœleſtẽ, non opibus circumfluentem, ſed in paupere tugurio natũ, repererunt, coram hoc ſtella fidei duce procciderunt. Qui fidei ſtella caret terrenas opes in Meſſia requirit, qui ſtellã

27.

ſequitur, pauperem crucifixumque Meſſiam, omnibus mundi regibus præcellere intelligit, diuinumq; illi honorem (nempe Deo) tribuit. O vtinam Iudæis ſtella fulgeat, quæ ad Meſſiæ præſepe, id eſt, humilitatem, quam non intelligunt, illos ducat. Sine ſtella ad præſepe non peruenitur, ſine fide Meſſiæ paupertas non intelligitur.

Matth. 2. *Beda.* *An ſinguli ſingula dona obtulerint.* *D. Anſelm.*

Magiſter hiſtoriæ. Gloſſa ord. Carthuſ. Abulenſis. D. Bonañ.

Iuuencus. D. Hieron.

Aperto theſauris ſuis, obtulerunt ei munera: aurum, thus, & myrrham. Beda in Collectaneis ſcribit Melchiorem aurum, Gaſparum thus, Baltaſarem vero myrrham obtuliſſe. Sed aliorum eſt ſententia veriſimilior, à ſingulis tria ſimul dona, aurum, thus, & myrrham eſſe oblata. Quæritur (ait D. Anſel. Matth. 2.) an ſinguli Magi ſingula munera, an vnuſquiſque tria obtulerit? ſed magis fatendum eſt, quod congruit myſterio, ſcilicet, quod ſinguli tria: vnuſquiſque enim regem, & Deum, & paſſibilem eum credebat. Eadem opinio eſt Magiſtri hiſtorię, Gloſſæ ord. Lyran. Carth. & Abul. q. 46. Probatur, quoniam etſi aurum ſolum principis viri donum eſſe poſsit, ſola myrrha, aut ſolũ thus nõ eſt diuite homine dignum munus, oportuit ergo myrrham & thus illuſtrare auro. Vnde D. Bona. in li. de vitã Chriſti c. 9. Quilibet obtulit dona tria, in maxima quantitate, præcipue de auro, &c.

Ineſt his donis ſua myſtica, occultaque ſignificatio, quã antiquus poeta Iuuẽcus vno verſiculo breuiter complexus eſt, qui D. Hieron. Matth. 2. magnopere placuit. Munerum ſacramẽta, ait Hieron. pulcherrimè Iuuencus presbyter, vno verſiculo comprehendit.

Thus, aurum, myrrham; Regiq; hominique. Deoque
Dona ferunt. *Iuuencus.*

Significabat ex ſententia Iuuenci, & Hieronymi, regiũ aurum, regiam infantis dignitatem; thus, quod adoleri Deo ſoleat, diuinitatem; myrrha, qua corpora animo carẽtia condiuntur, mortalem humanitatem. Idem opinatur D. Leo ſer. 1. de Epiph. Thus ait, Deo, myrrham homini, aurũ offerunt regi, ſcienter diuinam, humanamque naturam, in vnitate venerantes; quod cordibus credunt, muneribus proteſtantur. Theophylactus; Aurum obtulerunt vt regi, aurum enim ſubditi regibus pendunt; thus autem vt Deo, etenim thus adolemus Deo, myrrhã vero, vt deguſtaturo mortẽ. nam Iudæi, cum myrrha mortuos ſepeliunt, vt corpus maneat incorruptum, myrrha enim cũ ſicca ſit, arefacit, & reſiccat humiditatem, non ſinit innaſci vermes, &c. Eodem modo D. Ambroſ. Luc. 2. Chryſol. ſer. 160. Bern. ſer. 2. Hilar. & alij.

D. Leo. Magorum munera quid indicent. Theophyl.

30.

D. Chryſol. D. Bernar. Hilarius.

D. Ambroſ. myrrha ſignificatam vult corporis Chriſti in ſepulchro iacentis incorruptionem. Aurum, inquit, regis eſt inſigne, thus diuinę ſacramẽtum poteſtatis, myrrha honor ſepulturæ eſt, quę non corrumpat corpus mortui, ſed reſeruet. Cypria. de Magis, thure ſacerdotium Chriſti adumbratum ſcribit; in auro, ait, regem, in thure ſacerdotem, in myrrha incorruptibilem, quamuis paſsibilem confitentur, &c. Idem habes, in hoc reſponſorio Eccleſiaſtico Epiphaniæ; Tria ſunt munera pretioſa, quæ obtulerunt Magi Domino, & habent in ſe diuina myſteria, In auro, vt oſtendatur regis potentia; in thure ſacerdotem magnũ cõfidera, & in myrrha dominicam ſepulturã. D. Maxim. hom. 3. auro redemptionem, thure Chriſtianam religionem, myrrha reſurrectionem indicari putat. Eius hæc ſunt verba. Auro oſtẽditur captiuitatis noſtrę pretioſa redemptio, in thure autem, & dæmoniorum ſuperſtitiõ ceſſatura, & futurus veræ religionis curſus aperitur, in myrrha qua exanima ſolent corpora conſeruari, prefiguratur carnis noſtrę reparatio, & reſurrectio mortuorum, &c.

Cyprianus.

31.

D. Maxim.

Reſponſo accepto in ſomnis. Eluſit Deus hiantem eorũ Herodem. Magos admonnit in ſomnis, ne ad machinatorem necis reuerterentur, ſed alia via, in patriam repedarent. Hieron. in Matthęum, à Deo monitos exiſtimat. Reſponſum, inquit, Magi accipiunt, reſponſum autem (quod Græcè dicitur χρηματισθέντες) non per Angelum fit, ſed per ipſum Dominum, Gloſſa item ordinaria. Hæc reſponſio non fit per Angelum, ſed per ipſum Deum. Haymo; Non, vt quidam putant, ab Angelo ſunt moniti Magi in ſomnis, ſed ab ipſo Domino, ne redirent ad Herodem, quia indignum erat, vt Chriſti fierent proditores, qui eius fuerãt adoratores: Druthmarus; ſicut ſolent reges terreni legationibus reſponſa reddere; ſimiliter fecit Dominus Regibus, qui ad ſe adorandum veniebant,

Matth. 2. *D. Hieron.* *Gloſſa ord.* *An acceperint Magi reſponſum ab Angelo?* *Druthmar.*

rant, ipse per se reddidit responsum, etiam in somnis, &c.

33. *Abulensis. Lyranus. Cassianus. Simeon Metaphrastes.* Monitos per Angelum Magos, fortè est verisimilius, vt Abulensis, Lyranus, Simon Cassianus opinantur. Idem habetur apud Simeonem, Meraphrastem in vita Theodosij primo tomo Surij, mense Ianuario; solet enim Deus per Angelos homines monere, vt Iosephum, & alios.

Magi in spelunca nocturno tempore se receperunt. In vitâ illa Theodosij leges Magos cum patriam peterent, nocturno tempore in spelunca se recepisse. Erenim reditum suum Herodi occultum esse cupiebant. Præterea cum Christum in spelunca natum conspexissent, speculam palatijs anteponere didicerant.

CAPVT XI.

Morale.

1. *Ad Rom. 3. Deus in Iudæos vocauit primò, postea gentes.* AN Iudæorum Deus tantum (ait Apostolus) *nonne & gentium? Imo & gentium.* Quia ergo Iudæorum, & gentium Deus est, Iudæos ad præsepe vocauit, & gentes. Ex Iudeis vocauit pastores, quoniam ex Iudeis præcipuos, primosque pastores Ecclesia habuit, Petrum Pontificem summum, Paulum, Apostolosq; reliquos; ex gentibus vocauit Magos reges, quia ex gentibus multi reges, multi principes, multi viri illustrissimi, ac sapientissimi Christo nomina dedere. Pastores ex propinquis pascuis adduxit, quia Iudei Deo propter fidem & legem propinquiores erant: Magos ex longinquis locis, quia gentes idolorum cultrices, longe

D. Augustin. 2. à Deo distabant. Vnde Aug. ser. 2. Manifestatus est Christus ijs qui propè, & ijs qui longè erant, Iudæis, in pastorum propinquitate, gentibus, in Magorum longinquitate. Pastores, primum vocauit, postea Magos; Iudæis enim primum, gentibus postea Euangelium erat nuntiandum. *Virtus,* id est, fortitudo Dei, *est Euangelium,* ait Paulus, *in salutē omni credenti, Iudæo primum & Græco.* Et *Volbi,* id est, Iudæis, *oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & iudignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes,* &c. Mirabile signum rem hanc adumbrãs exhibuit Deus Gedeoni.

Ad Rom. 1. Act. 13.

Iudicum 6. Primo vellus solum rore maduit, terra nihil roris excepit, deinde vero versa vice, terram os perfudit, vellus est exsiccatum. Eundem in modum Iudaicus populus primum velleris instar Euangelij rorem ebibit, postea vero arida gentium terra diuino imbre est recreata.

3. *Vellus Gedeonicum, id est Iudæus, populus prior cœlestem ebibit Euangelij rorem, postea terra, id est, gentium multitudo pluuiam diuinã excepit.*

Fuerunt (vt Augustinus ait serm. 2. de Epiphania) Magi gentium primitiæ, & dulces quidem primitiæ, quibus illud Oseæ congruit; *Quasi vuas in deserto inueni Israel, quasi prima poma ficulneæ in cacumine eius, vidi patres eorum.* Etenim in deserto id est, inter Ethnicos idolorum cultores, tres illos Magos gentium patres ac primitias, reperit Christus, veluti dulces botros, dulcesque & præcoces ficus. Primitias vero alij secuti sunt fructus, ex gentibus, vberrimi.

D. Augustin. Osee 9. Magi primitiæ gentium.

Iudææ hortus legis scriptæ sepimento conclusus fonteque scripturarum signato sigillo Dei irrigatus, poma quidé produxit eximiæ dulcedinis, quæ cætera superant omnia, Virginem Deiparam, Apostolos, primitiuæque Ecclesiæ

4. omni virtute florentes Christianos. At exaruit postea, spinas pro pomis protulit, ideoque diruto sepimento euersus est, gentium vero solitudo in amœnissimum conuersa paradisum floruit, fructusque suauissimos Deo produxit iuxta illud. *Lætabitur deserta, & inuia, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium. Germinans germinabit, & exultabit lætabunda, & laudans; gloria Libani data est ei, decor Carmeli, & Saron. Ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostri.* Erant olim gentes solitudini inuię & infructuosę similes, hæc post Christum solitudo exultauit, hæc, germinauit, hæc virtutibus veluti lilijs candidissimis floruit. Huic data est Libani, Carmeli, & Saron, id est, Iudææ gloria, & decor. Gloria enim Iudææ Messias gentibus datus est, decor Iudæę Scriptura diuina, gentibus, est tradita, titulus celeberrimus populi Dei, in gentes est translatus.

Isaiæ 35.

Synagoga gloria trãslata in Ecclesiam.

Præclaræ huius gloriæ possessionem, primitiæ ac pro-

5. *D. Chrysost.* genitores gentium, (vt Chrys. appellat homilia septima) Magi adierunt; ipsi, gentesque post ipsos, *viderunt gloriam Domini* (vt ait Isaias) *& decorem* Messiæ *Dei nostri,* quem Iudæi excæcati videre noluerunt. Tres sunt orbis partes, Europa, Asia, Africa; hæ (vt ait Rupertus) trium regum præcellentem fidem secutæ, Dei Messiæ gloriam & decorem in ipsis paleis, in præsepio, in spelunca cognouerunt: Rupertus Matthæi secundo, Tres, inquit, Magi, tribus partibus orbis, Europæ, Asiæ, atque Africæ, fidei, vel confessionis, atque adorationis exemplar, existere meruerunt.

Tres partes orbis, tres Magi. Rupertus.

6. Ad osculandum adorãdumq; Regem summum inuitat Vates. *Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram: seruite Domino in timore, & exultate ei cũ tremore. Apprehendite disciplinam.* Hebraicè legitur נשקו בר nasequu, bar. D. Hier. vt constat ex libro primo Apologiæ aduersus Ruffinum transtulit, *adorate filium,* fatetur tamen verbum, nasequu, significare Deosculamini: quocirca Pagninus, & alij, verterunt, *deosculamini filium,* hoc est, adorate Regem vestrum, ô Reges: Regum enim Rex est, eumque venerationis gratia deosculamini. Hoc primi præstitere ex gentibus & regibus Magi, regem fide admirabili adorarunt, amoreque summo deosculati, perpetuæ illius seruituri se manciparunt, illorum vestigia gentes toto orbe secutæ eundem adorant regem, deosculantur, diuinisque honoribus colunt.

Psalm. 2. D. Hieron. Magi filiũ deosculati sunt. Pagninus.

7. Optimò iure, *in albo virorum fortium Dauidis, tres illi viri numerantur, qui ad Dauidem in speluncam Odollam venerunt, quiq; Philistinorum irrumpentes castra, quã summopere desiderabat, ex cisterna Bethlehem, aquam hauserunt.* Numerẽtur illi in albo fortium Dauidis; nostri vero Magi in albo fortiũ Christi numerantur: illi ad Dauidem in speluncam Odollam, hi ad Christum in speluncam Bethlehemitam venerunt: illi castra Philisthinorum, hi castra idolorum, dæmonum, ac vitiorum irruperunt: illi aquam de cisternâ Bethlehem, hi gratiam è perenni omnium bonorum fonte in Bethlehem scaturiente hauserunt.

2. Reg. 23. Tres fortes Dauidis. Magi.

Signum stupendum Ezechiæ præbuit Deus; *Solem decem gradibus egit retro.* Hanc Solis retrogressionem, astrologiæ periti Babylonij obseruarunt, cumque Ezechiæ causa factã audijssent, Babyloniorum Rex ad illum legatos cũ muneribus misit, vt leges secundo Paralipom. & quarto Regum. Signum præbuit Deus, Ezechiæ sanitatem indicans, Solis retrogressionem: signum præbuit orbis salutem ostendens, splendidissimum in aëre astrum. Solem retrogressum obseruarunt Babylonij, astrum coruscans obseruarunt Magi. Solis retrogressio Babylonios legatos, ad Ezechiam mirabiliter sanatum, cum muneribus adduxit; stupendum astrum Magos ad Christum mirabiliter natum, cum donis vocauit. Ezechiam Babylonij amplo in palatio, ætate integra præditum, Regijs vestibus amictum, opibus abundantem, nobilibus viris stipatum, Israëliticoque populo dominantem repererunt: Christum Magi in

Isaiæ 38. 8. 2. Paral. 32. 4. Reg. 20. Babylonij legati, venerunt ad Ezechiam. Magi ad Christum.

9. stabulo infantem, pannis inuolutum, pauperem, absque vllo nobilium virorum comitatu, absque corona, absque sceptro inuenerunt.

Ezechias opes suas Babylonijs ostentauit, *Ostendit eis domum aromatum, & aurum, & argentum, & pigmenta varia, vnguenta quoque & domum vasorum suorum, & omnia, quæ habere poterat in thesauris suis.* Christus paupertatem, paleas, præsepiũ, stabulum Magis demonstrauit, nullas enim aromatum domos, pigmenta, aut vnguenta nulla, thesauros auro, gemmisq; plenos nullos habebat. Nihilominus in externa illa

4. Reg. 20. Ezechias opes ostentauit, Christus paupertatem.

paupertate, in pannis illis, & infantili ætate, magnas Magi opes, Ezechię opibus multo maiores; diuinum regnum, Ezechiæ regno multo nobilius, sceptrum multo præclarius, coronam multò fulgentiorem conspicati sunt. Sce-

10. ptrum, inquam, coronam, regnum, non ex hoc mundo.

Regnum meum, dixit Pilato Dominus, *non est de hoc mundo.* Neque Rex, neque Regis adoratores Magi erant ex hoc mundo, hoc est, ex huius mũdi cęcitate, & vanitate. Ideoq; quamuis, quæ regnum ex hoc mundo habet, hoc est, thesauros, aurum, argentum, gemmas, purpuram, diadema, opes, nobilem comitatum, non cernerent, procidentes adorauerunt eum. *Omnis gloria Regis* nostri *ab intus* tunc erat; ea vero tanta, vt omnium regum omniumque monarchiarum gloriæ, splendore suo tenebras offunderet. Non

Ioan. 18. Regnũ Christi, & Magi adoratores regis, non erant ex hoc mundo.

adora-

adoratur Herodes, non adorantur à magis cæteri orbis reges opibus affluentes, pauper adoratur in turgurio Chriſtus. Cur ita? quia cæteri reges erant ex hoc mundo, terrenis diuitijs locupletati, terreno honore inclyti. Chriſtus autem Rex erat exalio mundo, ideſt, cæleſti, id quod cæleſtis ſtella indicauit. Cum tam multi reges Iudæorum (ait
D. Auguſt. Aug. ſerm. 2.) iam nati atque defuncti eſſent, nunquid quemquam eorum adorandum Magi quęſierunt? Non, quia nec quemquam eorum cælo loquente didicerunt.

Iſaiæ 45. Stella fides ad Chriſtū ducens.

Nemo Regem Chriſtum, niſi cælo loquente diſcit. *Deus enim eſt abſconditus.* E cælo Magis ſtella affulſit, è cælo quoq; genubus ſtella affulget, quæ cæleſtem hunc regem indicat, hoc eſt, fides. Fides ſtella eſt fulgentiſſima, quæ intellectui veluti cælo infixa, ad Chriſtum homines dirigit. Columna
12. eſt illa nubis, quæ ſpiritales Iſraelitas per orbis ſolitudinem præit, lingua eſt cælorum. Si enim Aug. ſer. 2. &
D. Auguſt. 3. de Epiphania, ſtellam Magorum, vocauit linguam cælorum; cur nos fidei ſtellam eodē nomine non afficiemus? Lingua profecto cœlorum fides eſt, nam cæleſtia di-
D. Maxim. uinaque eloquitur. D. Maxim. eandem Magorum ſtellam; orbis oculum appellauit, ſerm. 1. Stella, inquit, illa velut quidam caligantis orbis oculus, mundi veterem nouauit aſpectum. Præclaræ ſtellæ fidei, hæc verba conueniunt. Fides quidam eſt caligantis orbis oculus, qui cæleſtem cæcis hominibus aſpectum affert; tolle hunc ex orbe oculum, planè cæcus erit: tolle hanc è mundo ſtellam, nemo ad Chriſtum veniet.

Nec Solis, nec Lunę, nec ſtellarum omnium, quæ in
13. cælo fulgent ſplendor, Magis Chriſtum indicare potuit, noua illos ſtella, ad præſepe abſconditum duxit, tandemq; munere ſuo functa euanuit. Similem in modum, nec intellectus, nec ſcientiarum omniū quotquot in intellectu ſūt fulgor, abſq; fidē, Chriſtum hominibus demonſtrare poteſt: fidei ſtella, quaſi intento digito indicat. Poſtquā vero nos ad cæleſte regnum ducit, extinguitur. In itinere ſtellā fidei opus eſt; vbi primum Deus non in præſepio, ſed
2. Cor. 13. Fides, ſpeculum præterita, præſētia, futuraque ante oculos proponēs. in cælo cernitur, aperta ſuccedente viſione diſparet. *Videmus nunc*, ait, Paulus, *per ſpeculum, in ænigmate, tunc autē facie ad faciem.* Fides ſpeculum eſt admirandum, in quo nō præſentia ſolum, verum præterita etiam, ac futura intuemur. Quamobrē à D. Bernardo ſer. 6. in vigilia natiuitatis, exemplar æternitatis appellatur. Quemadmodum enim æternitas, ita Fides omne tempus complectitur. Fides (ait Bern.)
14. veluti quoddam æternitatis exemplar, præterita ſimul, & præſentia, ac futura ſuiu ſuo vaſtiſſimo comprehendit. Diuinum hoc ſpeculum præteritam mundi creationem, Verbi incarnationem, miracula, crucē, præſentem Deum, præſentia ſacramenta, futura beatorum hominum præmia, impiorum æterna ſupplicia, alia preterea multa ante mentis oculos proponit. Videmus hæc nunc per ſpeculum, videmus in ænigmate, obſcura quidem ſed certiſſima cognitione. In patriam vero cum peruenerimus cęleſtem, frangetur ſpeculum, diſſoluetur ænigma, fidei obſcuritas abſcedet, cognitio ſucceder clariſſima.

Frangetur in egreſſu patrię fidei ſpeculū, in itinere vero ne frangatur, maximè eſt cauendum. In patria opus nō eſt;
15. in itinere ita opus eſt, vt ſine eo progredi nullo modo poſ-
Caue ne fidei ſpeculū frangatur. ſis. Caue ne ſtella fidei diſpareat, eaq; diſtractus craſſiſſimis errorum tenebris inuoluaris. Heu, multis Anglis, multis Germanis, multis Gallis fidei ſtella diſparuit, æternumque nuntians interitum tartareus hæreſos cometa apparuit. Heu, quantis iactantur in vaſto æquore procellis, ſtella diſparente, neque dirigente curſum! Heu quot homines profundo abſorbentur pelago! fidei ſalutaris ſtella occidit, peſtifet hæreſeos cometa miſeros occidit. Precamur Deus bone, vt quemadmodū, quæ diſparuerat Magis ſtella, iterum apparuit, ita quæ Aquilonari in regione fides multis diſparuit, appareat rurſus. Fidei prodigus populus, qui ſubſtantiam ſuam cum meretricibus, hoc eſt, hæreſibus diſſi-
16. pat, domum repetat tuam Romanā Eccleſiā, à qua diſceſſit. O me felicem, ô me beatum, ſi fidei ſydus in Aquilone illis exortum videro, quibus occidit. *Videntes ſtellam Magi gauiſi ſunt gaudio magno valde*: ſic nos ſi fidei videamus aſtrum, rurſus in Anglia, ſeptentrioneq; fulgere, gaudebimus gaudio magno valde. Annue votis omnipotens pater.

Non eſt ſpeculum fidei ſpeculum.

Non eſt ſatis fides ſine operibus, nō ſunt ſatis ſtellæ illi lumina, Apoc. 12. id eſt Eccleſia ſine ſole, id eſt, charitate ardere.

Non omni tempore bona opera præſtanda.

Opera Chriſtiana.

Opera bona annuli aurei ſunt quibus ornantur manus.

Non eſt autem vitreum fidei ſpeculum, ſed æneum, nō
17. fragile, ſed forte adeo, vt omnibus bellicis tormentis percuſſum, robuſto in pectore frangi nequeat. Martyrum fidē intueamur, quid illa fortius? flammas, gladios, ferarū immanitatem, tortorum crudelitatem, cruciatus omnes, minimè fracta ſuperat. Attamen etſi forte ſit, à peccatis ſemper inficitur, atque obſcuratur, ab hæreſi vero omnino frangitur. Caue ne frangatur, neve obſcuretur, ſed ante oculos ſemper pendens, Chriſtum pro te ſuffixum cruci, *æterna impijs parata ſupplicia, æternam probis deſtinatam gloriam* ſemper demonſtret. Vt ſpeculum intuens in eoque defixa fœmina, comit ſe & exornat, ſic anima fidei ſpeculum ſemper intueatur, in eoque defixa, comarſe, diuiniſq; ornamentis Deo vt placeat decoret. Sequere cū Magis ſtellam, qua præit illa, iter habeto, ne te viæ aliæ, quāuis planiſſimę atque amceniſſimę videantur, ab illius curſu abducant. *Lucerna pedibus meis*, ait Vates, *verbum tuum.* Lucerna
Pſalm. 118. iter illuminās, Dei verbū, & fides eſt, illuminata incede via, ne corruas. Eccleſia in capite coronam 12. ſtellarum geſtare dicitur: *In capite eius corona ſtellarum* 12. quoniā 12. Apoſtolorū doctrinam, ac fidem, capite geſtat: hæc illius corona, hoc capitis ornamentum, & ſplendor. Fidei documenta
Apoc. 12. Eccleſia duodecim ſtellas capite geſtat. ſtellæ ſunt, quæ caput, id eſt, intellectum, coronant, ornāt,
18. illuminant, dirigunt: has ſtellas procelloſo in mari nauigans, ſemper in capite geſta, ſemper intuere.

Memento tamen, ardente abſq; Sole, id eſt, charitate, nō poſſe ſtellas fidei, cęleſtem in portū nauigantem inuehere. Nō ſolū fidei ſtellas capite geſtat mulier illa Apoc. ſed ardēti quoq; Sole hoc eſt, charitate, amicta flagrat, qua incenſa,
Apoc. 12. *lunā*, id eſt, terrena, & caduca omnia, *pedibus conculcat.* Non officit Solis ſplēdor his ſtellis; ſimul cū Sole intellectui infixæ fulgēt. Solis ſplendore obſcurantur cæli aſtra. Solis, id eſt, charitatis ſplendore non obſcurantur, ſed mirū in modū illuſtrantur fidei ſydera. Imo ſi charitatis abſit ſplendor, fides moritur, nam ſine operibus, teſte D. Iacobo, mortua
Iacobi 2. eſt. *Fides*, inquit, *ſi non habeat opera, mortua eſt in ſemetipſa.*

Stellam ſequuntur Magi, & munera deferunt, atq; offe-
19. runt. Cum ſtella, hoc eſt, fide, munera, hoc eſt, opera conjungenda docent; non enim placet Deo bonis operibus fides vacua; quemadmodū nec homini vinea placet, aut ar-
Ioan. 15. bor, frondibus exuberans, fructibus carens. *Omnem palmitē in me non ferentem fructum*, ait Dominus, *tollet eum pater, & omnem qui fert fructum, purgabit eum vt fructū plus afferat.* Infructuoſus palmes abſcinditur, fructuoſus retinetur, ac expurgatur. *Videns Chriſtus ſici arborem vnam ſecus viam, venit ad eā, & nihil inuenit in ea, niſi folia tantum, & ait illi: nunquam ex te fructus naſcatur, in ſempiternū, & aretacta eſt continuo ficulnea.* Nec
Matth. 21. 20. profuere ficui folia ſola, quo minus diuina feriretur maledictione; nec proderit Chriſtiano fides ſola, quo minus æterno afficiatur ſupplicio. Ideoq; de beato, iuſtoq; viro,
Pſalm. 1. canit Vates; *Erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo.*

Sed quodnam tempus fructus Chriſtiano? Omne tempus. Arborem quamuis fructu carentem alieno cernas tempore, non appellas ſterilem; non enim omni tempore, ſed peculiari ac certo fructum parit. Chriſtianū verō quocumque tempore bonis operibus vacuū videris, illo tempore infructuoſum dices. Non omni tēpore poteſt pārere fructum arbor, at poteſt omni tempore fructum producere Chriſtianus. Nō eſt ociosa fides, ſed operoſa iuxta
Ad Galat. 5 illud Pauli, *In Chriſto Ieſu, neque circumciſio aliquid valet; neque*
Cant. 5. 21. *præputium, ſed fides, quæ per charitatem operatur.* Manus Chriſti *tornatiles*, dicuntur, *aureæ, pleneq; hyacinthis*: huiuſmodi quoq; eſſe debent Manus Chriſtianorum, perfectæ & veluti tornatæ, quæ perfecta & veluti torno elaborata opera faciant. Securi factum opus, rude eſt atque impolitū, torno factū, expoliriſſimū. Chriſtiani multi veluti ſecuri impolite operantur, alij vero ſanctè ac polite operāntur, veluti torno. Aureas præterea oportet eſſe manus, aureas autem manus reddūt aurei annuli. Nulli annuli magis manus ornant, quā bona opera charitate, aurea, hæc aureas manus efficiunt. Quot bona opera facit Chriſtianus, tot aureos annulos in digito inſerit. Tunc vero cœleſtis coloris gemmas, hyacinthoſque addit, cum cœleſtem intentionem operibus adiungit, cum inanem gloriam cauet, & Dei cauſa ſyncerō

22. *Bona opera sunt semen gloriæ, mala supplicij. Ad Gal. 6.*

syncero animo, perfectè Christiana officia præstat.

Bona opera semen sunt gloriæ perpetuæ, mala verò supplicij sempiterni. Videat igitur vnusquisque quam sementem faciat, vt enim sementem fecerit, ita metet. quod aliis verbis dixit Paulus ad Galat. 6. *Quæ seminauerit homo, hæc & metet:* Qui triticum seminat, triticum metit: qui seminat lolium, metit lolium. Stultus verò est qui lolij semente facta, tritici fore messem sperat. Similem in modum, qui mala seminauerit opera, supplicium; qui bona, præmium colliget. Stultus verò atque impius erit, qui ex peccatorum semente, messem præmij sibi obuenturam, sperarit. Qui igitur peccatorum sementem fecit, semina extirpet, ne horrendi cruciatus messem domum reportet. Pœnitentiæ, &

23. fidei, per charitatem operantis, semen spargas, ex quo gloriæ spicas colligat. Quis sementem facere cunctaretur, si non granis, sed pretiosissimis gemmis turgentes spicas, se demessurum speraret? Huiusmodi nostra sementis est, pretiosissimis æternæ gloriæ plenas spicas profert. Cur ergo cunctamur? cur dum tempus suppetit, sementem bonorum operum non facimus? cur non virtutes, sed crimina serimus, sceleratæque sementis amara quadam dulcedine consopiti, in futuram ignis sempiterni messem oculos non conijcimus?

D. Bernard. Nunquid cum tempore mala opera præteruolare arbitramur? redibunt debita cum mercede aliquando. Bernard. audiamus ser. 15. ad Clericos sic loquentem; Non transeunt

24. *Opera sunt semina æternitatis.* opera nostra, vt videntur, sed temporalia quæque, veluti æternitatis semina iaciuntur, stupebit insipiens, cum ex hoc modico semine copiosam viderit exurgere messem, seu bonam, seu malam, pro qualitate sementis, hoc qui cogitat, nullum parium putat esse peccatum, quòd futuram messem potius æstimet, quam sementem. Hæc Bernard. Semina æternitatis appellat opera, æternitatem enim vel gloriæ vel supplicij pariunt. Zeuxis pictoris diutius operi immorantis, dictum illud inter apophthegmata refertur; Diu pingo, quia æternitati pingo. Nos quoque æternitati pingimus, si quidem æternitati operamur. Non ergo cur-

Zeuxis. rente, sed attentissima pingamus manu, perfecteque elaborata opera in æternitatem transmittamus.

Æternitati pingimus.

25. Vt autem perfectè opera elaborémus, Dei voluntatem respiciendam semper; docet Magnus Basilius. Quemadmodum enim faber, ad regulam, sic Christianus, ad Dei voluntatem opus suum debet dirigere; hæc operum regula, hæc norma, hoc est, perpendiculum, rectissima Dei voluntas. D. Basil. in regulis fusiùs disputatis, responsione quinta. Vt faber, inquit, ferrarius quandocunque dolabram aliquam, siue asciam cudit, si assiduè illius memor sit, vnde instrumentum illud faciendum ex pacto acceperit, & præscriptam sibi ab illo formam, & magnitudinem animo versat, & ad eius voluntatem, qui condixit, dirigit, quod facit,

D. Basilius.

Opera ad normam, id est, voluntatem Dei omnia dirigenda. Alioquin si eius memoriam mente sibi patiatur excidere, prorsus aut aliud quippiam omnino, aut longe dissimile efficiet ab eo, quod facere instituerat. Sic Christianus quoque

26. factiones suas omnes, siue minores siue maiores, ad Dei voluntatem direxerit, is sine controuersia, & egregiè opus illud perficit; & simul assiduam illius in animo sibi memoriam conseruat, à quo id iussus est facere, vereque illud Psalm. 15. dicere poterit; *Prouidebam Dominum in conspectu meo semper.* item illud Pauli, *Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Hactenus Basilius. Sed reuertamur ad Magos.

Psalm. 15. 1. Cor. 10.

CAPVT XII.

Morale.

1. CVrsui Solis simile fuit Magorum iter. Ex Oriente, per Occidentem, in Orientem currit Sol; Magi similiter, ex Oriente, per Occidentem in Orientem venerunt.

2. *Matth. 2.* *Ecce Magi ab Oriente venerunt*, ait Euangelista. Per Occidentem deinde, id est, Hierusalem transierunt. Nonne rectè occidens Hierusalem dici potest, in qua Sol ipse Christus occidit, in qua iam tunc Herodes, occasum illi meditatus est? Per hunc ergo Occidentem Magi, ex Oriente profecti, in Orientem, id est, Bethlehem, in qua Sol admirandus ortus est, felici & solari veluti cursu moti sunt. Nobilior Oriens est Bethlehem illo in quo Sol exoritur. In illo oritur Sol, in hoc Solis conditor est exortus; in illo lux oritur corporum, in hoc animorum, in illo lux pecorum, in hoc lux hominum.

3. Nautæ Saulis altitudinem astrolabio contemplari solet: nostri, astrologi, id est, Magi, Solis & immensam altitudinem, & stupendam demissionem, fidei astrolabio, in ipso Oriente sunt contemplati. Altissimum gradum æterni Patris sinum, futuriam verò demissionem, stabulum esse repererunt. O felices astrologos, qui & nouam in cœlo stellam, & nouum in terris Solem obseruarunt! Cometas in cœlo sæpe astrologi obseruant, qui maris tempestates, terræ sterilitatem, morbosque dicuntur indicare. at nostri astrologi, nō pernicioſum cometam, sed salutarem stellam, in Oriente obseruarunt, quæ non tempestatem, sed cœli serenitatem, non sterilitatem, sed miram vbertatem, non morbos, sed salutem eamque sempiternam, demonstrabat. Meritò sanè non in Occidente, sed in Oriente stella visa

4. est, quę non occasum, interitumque hominum, sed salutem, lucemque orientem indicabat.

Astrologi Magi nouam stellam, nouumq; Solem obseruarunt.

Stella Magorum non fuit cometa.

Lunam nescio qui Hebræi, mentiuntur olim inuidisse Soli, vt leges apud Lyranum Gen. 1. Equidem si in luminaria cadere posset inuidia, sidera reliqua, huic stellæ inuidissent. Etenim, *Fiant* (ait Dominus) *luminaria in firmamento cœli, & sint in signa.* In signa, inquam, tempestatum, serenitatis & huiusmodi rerum naturalium. At stella Magorum, rei, quæ totius superat naturæ cursum, nempe Christi nati, signum fuit, hoc significato quodnam maius excogitari potest? Sol ipse suis aulsus sedibus, tantæ rei libentissimè dedisset signum.

Genes. 1.

Sed quid Iudæorum Rex, quid Iudæi agitis? En, tres viri regia nobilitate, & sapientia inclyti tres cœli speculatores ab Oriente missi, è cœlo missum Messiā, natū esse nūtiant, nec

5. nuntiāt solū, sed ex cœlesti astro probant. *Vidimus*, aiunt, *stellam eius in Oriente, & venimus adorare eum.* Tam lætum nuntium publica excipite lætitia, festum diem aduentus regis è cœlo aduenientis agite, ad regem natum adorādum, cum nuntiis festinate. Surdos monemus. Sine vlla publica lætitia, sine vllo publico plausu, nuntium omni lætitiæ plausuq; dignissimum audierunt, natumque regem neglexerunt.

Matth. 2.

Olim tres viri fortissimi ex cisterna Bethlehem hausta aquam, ad Dauidem Iudæorum regem attulerunt, quam ille allatam bibere noluit. Aquæ frigidæ simile est nuntium bonum, Salomone teste, *Aqua*, inquit, *frigidā animæ sitienti, & nuntius bonus de terra longinqua.* Quis melior ac iucundior

2. Reg. 23. *Quomodo Herodes nuntium Magorū excoperit.* *Prou. 25.* 6. nuntius, quam de optato Messia hunc ab Oriente nūtium, hanc frigidissimam animæ Messiam sitienti aquam, tres Christi fortissimi viri Magi, ad Regem Iudæorum Herodem attulere. At ille bibere noluit. Non enim Messiæ aduentum, sed Iudææ imperium sitiebat. Imò postquam Messiam aduenisse audiuit, illius sanguinem cœpit sitire.

Dicet aliquis; Messiam adorare cupiebat Herodes, non sanguine & vita priuare. Hoc illius desiderium verba illa manifestum reddunt; *Ite, & interrogate diligenter de puero, & cum inueneritis renuntiate mihi, vt & ego veniens adorem eum.* O egregium adoratorem, regięque Christi manus deosculatorem Herodem. *Tenuit Ioab manu dextera mentum Amasæ, quasi osculans eum: Porrò Amasa non obseruauit gladium, quem habebat Ioab, qui percussit eum in latere, & effudit intestina eius*, &c. Ad osculandum Amasam, se finxit Ioab, sed occidit. osculo texit homicidium Ioab, at adorationis fuco Herodes. Vnde Glossa ordinaria. Herodes deuotionem promittit, sed gladium acuit; malitiam cordis depingens colore humiliatis, fingit se vultu & verbis adorare eum, quem inuida mente cogitabat occidere, &c. Non obseruauit Amasa gladium Ioab, ideoque ab illo occisus est. Christus verò, quem latere nullatenus potest, sub fallaci adoratione, gladium obseruauit Herodis, idcirco alia via Magos domum reuertere iussit. Crudelis verò gladius à Christo repulsus percussit infantes.

Matth. 2. *Herodes simulator. 2. Reg. 20. Gloss. ord. 7.*

Frustra conaris Herodes Christi regnum eripere. Si scripturis credis, Messię regnum æternum fore reperies, si nō credis, cur ex illis natiuitatis locum exquiris? Neque Herodes Regis gloriam eripere Christo potuit, nec Iudæi vel

8. Ethnici potuere, aut vnquam poterunt. Petentibus Iudæis priuauit Christum vita Pilatus: iisdem tamen, quod minus, erat petentibus, regio titulo cruci impositio, Spiritu S. afflante, vt Augustin. docet, priuare nolun. *Dicebant Pilato pontifices Iudæorum; Noli scribere Rex Iudæorum, sed quia ipse dixit; Rex sum Iudæorum. Respondit Pilatus, quod scripsi, scripsi.* O ineffabilem vim (ait Augustin.) diuinæ operationis, etiam in cordibus ignorantium. Nonne occulta vox quædam, Pilato intus, quodam, si dici potest, clamoso silentio personabat, quod tanto ante in Psalmorum literis prophetatum est; *Ne corrumpas tituli inscriptionem.* Ecce tituli inscriptionem non corrumpit, quod scripsit, scripsit, &c. Lege eundem Augustin. in Comment. ritu. Psalm. 56. *Ne disperdas David; in titulo inscriptionis*; &c. Vide quàm affecterant Pilatus Pontificibus respondeat, quàm liberè neget, quàm manifestum fieri velit regium titulum. Non vna satis est lingua Hebræa, additur & Latina, neque hæc satis, Græca etiam adiungitur. Græca, Latina, Hebræaque lingua, titulus describitur est, quia Christi regnum, non Iudææ terminis angustissimis circumscribitur, sed in vniuersas linguas, vt D. Cyril. ait) vniuersumque terrarum orbem propagatur. Titulus iste (ait Cyril. Ioan. 19.) per præcipuas linguas, IESVM futurum principem omnium linguarum prædicabat. Et Augustin. serm. 76. de diuersis. Quod, inquit, tribus linguis titulus conscriptus erat, non solùm Iudæis, sed etiam gentibus Christum regnaturum fuisse declaratum est. Item; Quamuis in illis tribus linguis Christo subiuganda vniuersitas gentium omnium monstraretur, non tamen illic scriptum est; Et Rex gentium, sed tantummodò Iudæorum, vt commendaretur origo feminis in proprietate nominis. *Lex enim à Sion prodiet* dictum est, *& verbum Domini ab Ierusalem.*

D. Augustin. Ioan. 19. Pilatus crucis titulum noluit mutare.

Titulus crucis indicabat Christi omnium gentium esse Regem.

D. Cyril.

D. Augustin.

Isaiæ 2.

9.

10.

Non potuere Iudæi Christi regium delere nomen in cruce morientis, non poterunt vllo vnquam tempore impij homines, vel dæmones, eiusdem regium tollere sceptrum in cœlo sempiterna vita, sempiternoque imperio, perfruentis. Quamobrem Psalm. 2. omnes hominum aduersus Christum fremitus ac meditationes, inanes appellaptur. *Quare* (inquit vates) *fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania, aduersus Dominum, & aduersus Christum eius?* Fremant Herodes, fremant Iudæi, fremant gentes, regno Messiæ excidium meditentur, inanis illorum fremitus, inanis etiam erit meditatio. *Ego autem* (ait Christus eodem Psalmo) *constitutus sum Rex ab eo*, id est, à Patre, *super Sion montem sanctum eius*, id est, Ecclesiam; Rex inquam æternus. Belluas immanes in regnum Christi impetum facientes Ioannes cernit. Christum verò agno similem super montem Sion stantem contemplatur. Quamuis enim furentes leones, vrsi, tygrides, reges, duces, populi, Iudæi, Mahometani, Ethnici, in Christi regnum irruant, stabit regnum semper, stabit etiam super Sion, id est, Ecclesiam suam, leones, vrsos, tygridesque vincens Agnus. Irruit in Agnum lupus Herodes, sed lupum Agnus superauit.

Psalm. 2. Inanes omnes conatus aduersus Christi regnum.

11.

Apoc. 13.

Apoc. 14.

Fefellit fallacem Regis Iudæorum nomen. Terrenum putauit esse Messiæ regnum, suo simile, at spiritale erat. Rex erat Iudæorum Christus, vt Magi vocarunt, sed Iudæorum spiritalium, hoc est, Christianorum. Sic interpretatur Aug. tract. 117. in Ioannem. In eo, inquit, quod de Christo veraciter scriptum est in titulo, Rex Iudæorum, qui sunt intelligendi Iudæi, nisi semen Abrahæ, filij promissionis, qui sunt etiam filij Dei? *quoniam non qui filij carnis* (ait Apostolus) *hi filij Dei, sed qui filij promissionis, putantur in semine.* Gentes erant quibus dicebat, *si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis, secundum promissionem hæredes.* Rex ergo Iudæorum Christus, sed Iudæorum circumcisione cordis, spiritu, non littera. Hæc ille. & tract. 51. Non fuit Rex Israel Christus ad exigendum tributum, vel exercitum ferro armandum, hostesque visibiliter debellandos, sed Rex Israel, quod mentes regat, quòd in æternum consulat, quòd in regnum cœlorum credentes, sperantes, amantesque perducat.

12. *Christus Rex Iudæorum ideò dicitur. D. Augustin.*

D. Augustin.

13.

Rex præterea erat, non Iudæorum solùm, sed etiam orbis totius, vt homò; propterea quòd à conceptionis puncto admirabilis vnionis ratione, in vniuersum orbem præcellentem quandam habuit potestatem, cœlo, & terræ, Angelis, & hominibus dominatus est. Quia tamen Messias Iudæis est promissus, & ex eorum stirpe in Iudæa natus, antequam illius imperium per orbem propagaretur, Iudæorum Rex est appellatus. Fefellit itaque Herodem regis nomen.

Rex erat Iudæorum Herodes, Iudæorum regem alterum natum esse audiebat, turbatus est, quoniam iuxta Isaiæ dictum, *Coangustatum est stratum, ita vt alter decidat, & pallium breue vtrumque operire non potest.* Quemadmodum angustum stratum gemmis auroque rutilans, duos continere, & breue pallium purpureum, duos tegere, ita idem regnum reges duos capere nequit, *omnisque potestas* (vt Lucanus ait lib. 1.) *impatiens consortis erit.* Timebat Herodes, ne ex regni stratu augusto decideret, purpureo exueretur regiæ potestatis pallio; Messiæ imperio subijci nolebat, ideirco turbatus est, regni illum retinendi cupiditas perturbauit. Vt pelagus venti, sic hominum corda perturbant, teste Ambrosio, rerum caducarum cupiditates. Ambrosius in Apologia Dauid posteriore cap. 3. Magnam, inquit, faciunt tempestatem multitudines cupiditatum, quæ veluti in quodam freto corporis nauiganteni, hinc atque inde perturbant, &c. Miserum Herodem animi malum gubernatorem, in scopulos, id est, in cædem Christi & infantium tempestas impulit, magnoque scelere demersit. *Turbatus est* (ait Euangelista) *& omnis Ierosolyma cum illo.*

Isai. 28. 14.

Lucanus. Potestas impatiens consortis.

D. Ambros.

15.

Matth. 2.

Populus cum rege turbatur. Quemadmodum enim primum cœlum inferiores, quos suo ambitu complectitur, suo motu rapit, ita Rex populum, quem suo sceptro regit, sua perturbatione perturbat: velut caput in membra, sic Rex in populum, aut vitia infundit, aut virtutes, ideoque merito D. Bernar. serm. 3. Misera, ait, ciuitas, in qua regnat Herodes, quoniam Herodianæ sine dubio particeps erit malitiæ, & ad nouæ salutis ortum, Herodiana mouebitur turbatione. Hac de re eloquentissimus orator Marcus Tullius lib. 3. de legibus sic scribit. Vt cupiditatibus principum, & vitiis infici solet tota ciuitas, sic emendari & corrigi continentia. Item, eodem loco. Non tantum mali est peccare principes, quanquam est magnum hoc per se ipsum malum, quantum illud, quod permulti etiam imitatores principum existunt. Nam licet videre, si velis replicare memoriam temporum, qualescunque summi ciuitatis viri fuerint, talem ciuitatem fuisse: quæcunque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo secutam; idque haud paulò est verius, quam quod Platoni nostro placeat, qui musicorum cantibus, ait, mutatis; mutari ciuitatis status. Ego autem nobilium vita victaque mutato, mores mutari ciuitatum puto. Quo perniciosius de Repub. merentur vitiosi Principes, quod non solùm vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem. Neque solùm obsunt, quod illi ipsi corrumpuntur, sed etiam, quod corrumpunt, pluisque exemplo, quam peccato nocent. Hactenus Cicero.

Principum vitia, vel virtutes in regna influit.

D. Bernard.

M. Tullius.

16.

17.

Prius dixit Vates, *Adorabunt eum omnes reges terræ.* Deinde adiunxit *omnes gentes seruient ei.* Si adorant reges Christum, adorant & populi, *Rex surrexit de solio suo, & abiecit vestimentum suum, & indutus est sacco & sedit in cinere.* Regis exemplum secutus est & populus. Balthasar templi vasa veluti prophana, prophano vsu in conuiuio contaminauit, idem optimates fecerunt, *allata sunt vasa aurea, quæ asportauerat de templo, quod fuerat in Hierusalem, & bibebant in iis rex & optimates eius*, &c. Nabuchodonosor rex ad statuam adorandam principes conuocauit, *Nabuchodonosor rex misit ad congregandos satrapas, magistratus, & iudices, & duces, & tyrannos, & præfectos, omnesque principes regionum, vt conuenirent ad dedicationem statuæ*, &c. Adumbrat Nabuchodonosor dæmonem. Is reges, duces, ac iudices, ad se vocat, eos si illaqueat, per illos facilè populi irretiuntur. Vnde D. Hieron. Danielis 3. Principes inquit, congregantur ad adorandam statuam, vt per principes seducantur & gentes. Qui enim diuites sunt & potentes, dum timent carere diutius & potentia, facilius supplantantur. Seductis autem magistratibus, subditi populi, maiorum exemplo pereunt, &c. Cùm adorarent principes auream statuam, quis ex populo non adoraret? Heu quot principum hoc vitium est. Non illi quidem auream Nabuchodonosoris statuam, sed aureum diuitiarum honorisque simulachrum colunt. Nonne tibi videtur

Psalm. 71.

Ionas.

Dan. 5.

18.

Dan. 3.

D. Hieron.

19.

Herodes

Herodes Rex, auream regni statuam adorasse, cum propter regnum Christum conatus, est vita priuare? Nonne similiter Ieroboam auream regni statuam adorauit, cum metuès ne regnum amitteret, aureas vitulorum statuas sibi populoque adorandas proposuit?

3. Reg. 12.

Plutarchus.

Rex populi veluti regula est, regulam autem rectam esse oportet. Vnde Plutarch. in lib. de doctrina principum. Quemadmodum, inquit, oportet, vt ipsa regula primum recta sit, nihil habens obliquum, deinde cæteta sibi admota, quatenus sibi congruunt, exequet: consimili modo princeps, posteaquam imperium in se ipso parauerit, ac direxerit, vitamque suam composuerit, tunc debet sibi coaptare eos quibus imperat. Nec enim cadentis est alium erigere, nec ignorantis docere, nec incompositi componere, nec ordinare inordinati, nec imperare eius, qui non pareat imperio. Hæc ille. Rex probus regula est recta, rex improbus regula distorta, & praua, ad quam qui mores dirigunt, deprauantur, distortamque vitam traducunt.

20.

Quèadmodum fermentum massam, ita impius Rex populum corrumpit. Vnde Ieroboam Rex dicitur Israeliticum populum fermentasse, quia per Idolorum cultum corrupit. *Quieuit* (ait Deus apud Oseam) *paululum ciuitas à commixtione fermenti, donec fermentaretur totum*, hoc est, Quieuit ciuitas paululum, postquam fermentum idololatriæ ab Ieroboamo Rege accepit, donec eodem fermento, tota est fermentata, ac corrupta. Idem Rex eodem capite, cum pistore confertur, ad coquendos panes clibanum succendente. *Omnes adulterantes*, ait Deus, spiritali adulterio idololatriæ, *quasi clibanus succensus à coquente*, id est, à Rege Ieroboamo. Pistor est cacodæmonis, Rex impius, hominum corda veluti clibanos, tartareo vitiorum igne succendit, & panes Cacodæmoni suauissimos, id est, peccata coquit.

Osea 7.

21.

Rex impius fermentum & pistor cacodæmonis.

Vnum Regis verbum flamma est, quę tam nobilium virorum, quam plebis corda tum ad virtutes, tum ad scelera facile incendit. Si laudat virtutem Rex, & virtute claros viros honoribus decorat, cordibus ad virtutem faces admouet; si verò laudat vitia, improbisque vitiis fauet, terrum pectoribus ignem injicit. Cupiunt enim omnes homines Regi placere suo, & morem gerere. Vnde eodem capite, Israelitas ait, Deum execrando in scelere idololatriæ, morem Regi gerere studuisse. *In malitia*, inquit, *sua*, id est, idololatria, *lætificauerunt Regem, & in mendaciis suis principes*, &c. Item: *applicauerunt quasi clibanum cor suum, cum insidiaretur eis.* Applicant, & offerunt nobiles principes, reliquique homines, quasi clibanum succendendum, cor suum Regi. videat Rex quem ignem injiciat, cœlestemne diuini amoris, an tartareum vitiorum. Regem habet alium potentissimum, id est, Deum, qui vt ab Ieroboamo, sic ab eo quoque si quid impiè gesserit, pœnas repetet. Ieroboamus Rex clibanos Cacodæmoni, id est, corda Israelitarum, ad idololatriam succendit, parem gratiam retulit illi Cacodæmon, clibanum quoque in tartaro succendit, in quo miser sempiterno torquetur cruciatu. Neque in tartaro solùm pœnas dat acerbissimas, hic quoque dedit, vt iam supra scriptum est lib. 5. cap. 21.

22.

Osea 7.

23.

Potentissimus metuendusque impiis Rex Deus est, Parua ab eo missa manus, paucos in pariete characteres exarās potentissimos terrere potest reges. Audi Danielem, *Apparuerunt*, inquit, *digiti quasi manus hominis scribentis. Tunc facies regis commutata est, & cogitationes eius conturbabant eum, & compages renum eius soluebantur, & genua eius ad se inuicem collidebantur*, &c. O Regem Babylonici imperij potentissimum, manus parua, non hasta, & gladio, sed tenui calamo armata, tantum tibi terrorem incutit? videlicet manus est à summo missa imperatore, qui ab omnibus Regibus, rationem seuerè expescit. Tria autem verba scripsit manus illa regibus cunctis assiduè animo voluenda, *Mane, Techel, Phares.* Illa Daniel hunc in modum exposuit, *Mane, numerauit Deus regnum tuum, & complenit illud. Techel, appensus es in statera, & inuentus es, minus habens. Phares, diuisum est regnum tuum, & datum est Medis, & Persis.*

Dan. 5.

24.

Regibus verba in aula Babylonica inscripta observanda.

Vtinam vt à manu illa, in aula regia Babylonici imperij, inscripta sunt, ita nunc à regibus in palatiis, hęc eadem verba inscriberentur, frequentique consideratione expenderentur. *Mane*, numerauit Deus regnum Regis, & numeravit dies, quibus est regnaturus, extremam iam videt Regis lucem, paulò post è vita & regno migrare iubebit. *Techel*, appensus es in statera diuina, ô Rex, appendit Deus rectè facta, appendit quoque mala opera, appendit aurificis statera virtutes rege dignas, appendit vitia rege indigna: ô illum infelicissimum, qui inuenietur minus habens! ô illum felicissimum, qui iustitiam, pietatem, Dei cultum, fidem, charitatem, reliquasque virtutes, iusti, ac regij habuisse ponderis reperietur, è regno hic temporario, in æternum transferetur! Qui verò iusto, debitoque pondere caruerit, amisso regno alijque tradito, in perpetuam miserimamque Orci seruiturem detrudetur. Hæc qui frequenti meditatione animo versat, vigilanti cura rempublicam administrat, exemplo ad virtutem subditos ducit, rectè facta rectè factis perpetuò cumulat, ne in statera pondus desit.

25.

CAPVT XIII.

Morale.

1.

Regia dignitas magnum virtutis pondus flagitat.

MAgnum autem virtutum pondus, Regia dignitas flagitat, quantò enim maior, tanto debet esse & melior is, qui Rex est; vt loco, sic moribus celsior; vt purpura, sic virtute ornatior. Docuit hoc Deus cùm Saulem cæteris omnibus Israelitis statura proceriorem, & meliorem, Regem primum creauit, *Non erat vir de filiis Israel melior illo, ab humero & sursum eminebat super omnem populum*, & ait Samuel populo, *certè videris quem elegit Dominus, quoniam non sit similis illi, in omni populo.* Hoc idem Macro apud Philonem in libro de legatione ad Caium, Caio Imperatori his verbis consulit. Non decet te aliis, in audiendo, spectandoque, & vsu cæterorum sensuum, esse similem, sed tantum debes in ratione viuendi excellere, quantò eminentiorem te fortuna constituit.

1. Reg. 9.

1. Reg. 10.

Macro.

At verò ipse Caius, cum Imperatoris dignitatem, supra cæteros homines, adeò eminentem consideraret, maiorem homine Imperatorem censendum, ac proinde Deum fieri oportere existimauit. Sed quomodò fieri posset Imperator Deus, superbia obcæcatus ignorauit. Caius (ait eodem in libro Philo) persuasit sibi, sicut aliorum gregum magistri, opiliones, caprarij, bubulci, nec boues sunt ipsi, nec capri, nec arietes, sed homines ijs longè præstantiores modis omnibus: sic Imperatorem præfectum gregi humani generis optimi, censendum maiorem homine, referendumque in Deorum numerum. Hæc Philo. Sic egregius Philosophus Caius argumentabatur; Ouium pastor non est ouis; boum pastor non est bos: caprarum pastor, non est capra, ergo hominum pastor, aliud quàm homo esse debet, quid ergo? Deus. Fecit itaque se Deum. Deorum insignia, Mercurij caduceum, talaria, chlamydem, Apollinis radiatam coronam, arcum, ac sagittas, Martis thoracem, galeam, clypeum, & gladium assumebat, eumque in modum diuinitatem ostentabat.

2.

Philo.

3.

Falleris ô Cai, Deum esse oportet imperatorem, sed longè alio modo sit Deus imperator. Insignia alia veri Dei regem faciunt Deum. Nempè iustitia, misericordia, charitas, sanctitas: hæc sunt veri Dei insignia, ea qui gerunt, hos meritò dicemus Deos, iuxta illud, *Ego dixi Dij estis*, si quidem Deo similes sunt. Iustus Deus est, misericors, hominum amantissimus, sanctissimus. Rex qui iustus est, qui misericors, qui subditorum vtilitati consulens, qui sanctimonia præditus, hic viuentis Dei viuens quædam imago est, ac proinde similitudine Deus. Non diuini à Rege honores superbe sunt vsurpandi, sed diuinæ sanctitatis similitudo humiliter in animum inducenda. Hæc regem facit Deum aduersus sceleratos meritis suppliciis tonantem, erga probos meritis præmiis beneficum, erga Deum sancto cultu religiosum, in administranda repub. prudentem, in adeundis periculis fortem, in fugiendis voluptatibus temperantem, in iure reddendo iustum.

Regem Dei imitatio facit Deum.

Psalm. 81.

4.

Huc spectant ea quæ Plutarchus in lib. de doctrina principum scribit; Princeps, inquit, simulachrum est Dei administrantis vniuersa, nihil egens Phidia statuario, neque Polycleto, neque Myrone, sed ipse seipsum per virtutē

Plutarch.

Deo similem reddit, ac fabricatur statuam, omnium visu iucundissimam, ac magnificentissimam. Quemadmodum enim Deus in cœlo, pulcherrimum sui ipsius simulachrum
5. constituit solem, ac lunam, talis est in Republ. imago ac lumen princeps, qui Dei reuerens, iustitiam tuetur, hoc est, Dei rationem gestat, nempe intellectum, non sceptrum, aut fulmen aut tridentem, qua specie se ipsos nonnulli fingunt ac pingunt, stultitiam suam, quod videantur inaccessi, reddentes inuidiosam. Offenditur enim Deus ijs, qui contrua, fulmina, radiorum iaculationes imitantur, delectatur autem, ijs qui suam æmulantes virtutem, semet in honestate & humanitate reddunt assimiles, atque hos in maius prouehit, imperiens suam æquitatem, iustitiam, veritatem, ac mansuetudinem. Hactenus Plutarchus.

6. Philo. Ex terrestri paradiso flumina quatuor effluunt, quibus Philo in libro allegoriarum legis quatuor virtutes, Phisone prudentiam, Geone fortitudinem, Tygride temperantiam, Euphrate iustitiam, adumbratas existimat. Ex Regis pectore hæc adumbrata flumina, ad irrigandam rempublicam vniuersam effluant necesse est. Horum enim si desit irrigatio, Regnum exarescet. Si prudentia rex careat, quonam modo, id, quod summæ est prudentiæ præstare poterit, hoc est populum gubernare. Neque imperito nauarcho clauus, neque imprudenti homini reipub. gubernacula à prudente traduntur. Si verò animi fortitudo abfuerit aduersus vitia & hostes forti inuictoque pectore dimicare, trophæis ac victoriis, rempublicam minimè poterit exornare. Si temperantia destitutus, voluptatibus, vt Sardanapalus alter, se addixerit, omnes regni vires eneruabit, viroſque in fœminas deliciosas conuerter. Iam verò si iustitiam valere iusserit, ius & fas omne delebitur, pro iustitia iniquitas dominabitur.

Quatuor paradisi flumina quatuor virtutes adumbrant.

7. Philo. D. Ambros. Idem. Iustitia Euphrates. Iustitiæ, ait Philo, & D. Ambrosius in libro de Paradiso capite 3. fluuium Euphratem typum esse. Euphrates autem Hebraicè Perath appellatur, hoc est frugifer. Vt Euphrates agros, ita iustitia rempublicam fœcundam reddit, iniustitia verò facit sterilem. Quartus fluuius (ait Ambrosius) est Euphrates, qui Latinè fœcunditas, atque abundantia fructuum nuncupatur, præferens quoddam insigne iustitiæ, quæ omnem pascit animam. nulla enim virtutum lætiores habere videtur fructus, quam æquitas ac iustitia, quæ magis aliis, quàm sibi prodest, & vtilitates suas negligit, communia emolumenta præponens. Iustitia (vt Salomon ait) regnum collapsum attollit: *Rex iustus erigit terram, iustitia thronum confirmat.* Prou. 16. *Iustitia firmatur solium*, & 29. *Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in æternum firmabitur.* Iustitia vitia è regio throno fugat. Prou. 19. *Rex, qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo.*

8. Prouer. 29. 16. & 19.

Magos probi reges imitantur, improbi Herodem.

9. Quinque in hoc Euangelio Reges numerantur, Rex Regum Christus sanctissimus, tres præterea Reges magi sancti; quintus Herodes impius; Herodem regem impij imitantur reges. Vt ille Christum persecutus est, ita & illi persequuntur. Magos Reges probi sectantur reges: vt Magi Christum quæsiuerunt; ita illi quærunt; vt Magi stellam ducem secuti sunt, ita illi fidei stellam ducem sequuntur, fidem defendunt, atque propagant; vt Magi munera Christo obtulerunt, ita illi opes suas offerunt, cum Ecclesiam opibus iuuant ac tuentur, magnis impensis Christo templa exædificant, ornant, locupletant, religiosorum hominum familias alunt, Christique auiculis diuinas laudes decantantibus, veluti nidos monasteria construunt. In cedris enim Libani, vt est in Psal. passeres nidificant. *Saturabuntur ligna campi* (ait vates) *& cedri Libani, quas plantauit, illic passeres nidificabunt.* D. Hieronym. vertit; Ibi aues nidificabunt. Celsæ Libani montis cedri, Reges sunt, principesque virí, cœlo volantes aues, viri sunt religiosi. Nidificant ergo aues in cedris, quoniam Regum principumque virorum subsidiis, viri religiosi ad Christi summam gloriam sustentantur. Vnde magnus ille vir Cassiodorus, qui velut è laqueo auis, sic ab aula in cœnobium euolauit, Psalm. 103. sic scribit, Passer, monachorum significat paruitatem, qui in cedris Libani, id est, in patrimonio potentium Christianorum, velut in quibusdam ramis, monasteria sibi, quasi nidos aliquos ædificare monstrantur, eorumque robore sustentati, velut passeres laudes Domini, assidua voce precinunt, &c.

Psalm. 103. D. Hieron. In cedris Libani, id est, regum opibus passeres nidificant, id est, religiosi viri. Cassiodor. 10.

Meritò autem Magi, reges non appellantur, appellatur tamen Rex Herodes, quoniam sceptra & coronæ, pro nihilo à Deo sanctisque ac sapientibus viris ducuntur, ab impiis verò Deo præponuntur. Herodes tanti coronam fecit, vt illius causa necem Christo machinari non fuerit veritus, sancti verò Magi se coronasque suas ante illius pedes humiliter abiecerunt.

Magi meritò reges non appellantur ab Euangelista, cum tamen Herodes rex appelletur.

11. Stellæ, quæ in hemisphærio illo sunt, vbi Sol oritur, non fulgent, illæ autem, quæ in altero hemisphærio sunt, vbi Sol non adest, nocturnis in tenebris lucent. Eundem in modum Herodis corona exiguæ instar stellæ in capite leonis sitæ, in hemisphærio caligine pleno, vbi Sol Christus non erat, hoc est, in tenebris sceleris & impietatis, fulgebat. Coronæ autem Magorum, in hemisphærio splendidissimo vbi Sol natus erat, disparuerunt. Iacebat summus Rex absque corona & sceptro, in præsepio, patergo fuit, seruos eius coronam etiam sceptrumque deponere.

12. Genes. 24. Rebecca conspecto Isaac descendit de camelo, cum tamen illum nondum agnosceret. Reges, Principesque viri, Christo in summa paupertate mundique despicientia conspecto, quem Deum esse verum nouerunt, à superbia veluti tortuoso celsoque camelo, descendant in humilitatem, coronasque ante illum abijciant. *Et nunc Reges intelligite* (ait vates) *erudimini, qui iudicatis terram*; Erudimini, inquam, id est, discite à summo Rege humilitatem, *quia mitis est, & humilis corde.*

13. Impium Herodem impij imitantur Reges; Sacerdotes verò, & Scribas, qui nati Christi locum Herodi, & Magi indicarunt, improbi imitantur sacerdotes ac doctores. Scribæ Iudæorum ac sacerdotes, Herodem Magosque vbi Christus natus esset, verbis tantùm, non etiam opere docuerùt. Quantum erat (ait August. ser. 6.) vt Magis quærentibus Christum comites fierent, cum ab eis audissent, quòd visa stella eius venerint, eum adorare cupientes, ipsi eos ad Bethlehem quam indicauerant ducerent, pariter viderent, paritèr adorarent: nunc verò aliis demonstrato vitæ fonte, ipsi sunt mortui siccitate. Hæc August.

Iudæorum doctores imitantur sacerdotes, & concionatores, qui iter ad Christum ducens aliis indicant, ipsi ad illum non proficiscuntur.

Psalm. 2. D. August. 1. Cor. 13.

14. Contingit hoc doctoribus, qui aliis vitæ fontem indicant, ipsi verò siti exarescunt, alios docent, se ipsos non docent, *facti* (vt cum Paulo dicam) *velut æs tinniens, aut cymbalum sonans.* Aurificibus hi similes sunt, qui ex auro & gemmis, annulos, torques, præclaraque vasa, non sibi, sed aliis fabricant, aut sartorib. qui aliis ex serico pretiosa consuunt indumenta, se verò ipsos crassis, ac laceris induunt vestibus, aut arcæ Noë fabricatoribus, qui arcam in qua alij seruarentur extruxerunt, ipsi (si diluuij rempore superstites erant) fluctibus absorpti perierunt. Vnde August. ser. 65. de diuersis. Similes, inquit, facti sunt Iudæi fabris arcæ Noë, aliis vbi euaderent præstiterunt, & ipsi diluuio perierunt. Similes lapidibus milliariis, viam ostenderunt, nec ambulare potuerunt, quia stolidi in via remanserunt, audierunt, & abierunt inquisitores, id est, Magi, dixerunt, & remanserunt doctores, &c.

2. Reg. 16. Similes quoque sunt improbi doctores Achitopheli: cæteris hominibus consulunt præclarè, sibi verò minimè. *Consilium Achitophel, quod dabat in diebus illis, quasi si quis consuleret Deum, sic erat omne consilium Achitophel, & cum esset cum Dauid, & cum esset cum Absalom.* Sed quodnam sibi consilium accepit tantus consiliarius, cuius consilia Dei oracula putabantur, *Videns quod non fuisset factum consilium suum, strauit asinum suum, surrexitque & abiit in domum suam & in ciuitatem suam, & disposita domo sua, suspendio interijt.* O diuinum consiliarium, qui tam stultum sibi consilium dedit, superbiæ exagitatus stimulo ad laqueum suspendiumque confugit. En quod sibi cepit consilium, qui reliquis dabat oracula.

15. 2. Reg. 17.

D. Gregor. Nazianz. Hinc illud Gregorij Nazianz. in carmine de vita sua. Consideremus, inquit, non pulchrè thronis excelsis euecti, populi præsules, virtutis magistri, sortem adepti diuino cibo nutriendi animos, ipsi fame oppressi, medici affectuum mortui, scatentes miserandis morbis, &c. Huc etiam spectat illud Pauli, *Confidis te ipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium,*

16. Rom. 2.

habentem,

habentem formam scientiæ, & veritatis in lege, qui ergo alium docet, te ipsum non doces, qui prædicas non furandum, furaris, qui dicis non mœchandum mœcharis, &c.

Docendum verbo. & exemplo. D. Gregor. Nazianz.

Itaque qui docere vult verbo, doceat & opere; Bethlehem indicet, & eò cum iis, quibus indicarit proficiscatur. Vnde Nazianzen. in Tetrastichis; Doce, inquit, moribus, nec vna manu trahas, altera repellas auditorem, minus oportebit loqui, si quæ oportet feceris. pictor imaginum exemplis magis docet. Egregiè, ait Gregor. doctorem, cuius vita à verbis dissentit, vna manu trahere auditorem altera repellere, quippe qui verbis trahit, vita repellat. Eundem cum pictore confert, qui non tam verbis, quam ectypis, id est, imaginum exemplis, discipulum docet: sic probus concionator auditorem; non tam dicendo, quàm exemplis, quæ dicit præstando, docere debet. Quia verò vita virtutibus exornata, magnum habet ad pertrahendum pondus, ideò, Minus, ait, oportebit loqui eum, qui bene vixerit, vita enim, quod sermoni deest, explet.

17.

Opera verbis præstantiora. D. Chrysost.

Idem Nazianzen. eodem loco, opera verbis præstantiora esse, his verbis docet, Mutum opus præstantius est sermone operibus carente, nemo absque vita vnquam euectus est in sublime, at absque verbis pulchrè sonantibus, multi. non enim loquentium, sed bene viuentium est gratia. Lege Chrysost. hom. 6. epist. ad Rom. in morali; Quoties, inquit, verbis tantùm philosophi, in operibus decorum minimè seruauerimus; quibus tandem oculis gentiles contuebimur? Iudæi olim captiui abducti cùm essent, Persis instantibus, postulantibusque, vt sibi diuinos illos cantus canerent, responderunt: Quomodo canrabimus canticum Domini in terra aliena? Quod si in terra barbara, Domini oracula canere fas non erat, quanto minus in anima barbara, &c.

18.

CAPVT XIV.

Morale.

1. DEnique in Magis tria supersunt imitanda, obedientia, munerum oblatio, per aliam viam in patriam reuersio. Vbi primum Magi stellam viderunt, continuò vocanti Deo obtemperantes, in viam se dederunt, *Vidimus*, inquiunt, *stellam eius in Oriente, & venimus adorare eum*, vidimus, ainnt, & venimus, nihil est medium. Non desunt nobis stellæ, quæ ad Christum vocent, sed vel eas non videmus, vel vocantibus non obedimus. Stellæ sunt, vt D. Leo docet, sanctorum virorum exempla, Sermon. 3. de Epiphania. Quicunque, ait, in Ecclesia pie viuet & caste, qui ea, quę sursum sunt sapit, non quæ super terram, cœlestis quodammodo instar est luminis, & dum ipse sanctæ vitæ nitorem seruat, multis viam ad Dominum quasi stella demonstrat, &c.

Matth. 2.

D. Leo.

Vocantem Deũ protinus sequere. Stellæ quibus à Deo vocamur. Greg. Mag.

2. Stellæ sunt conciones, à Deo immissæ inspirationes, & multa à Gregorio Magno commemorata, quibus nos ad se vocat Christus. Vocat nos Deus per se (ait Magn. Gregor. hom. 36. in Euang.) vocat per Angelos, vocat per Patres, vocat per Prophetas, vocat per Apostolos, vocat per Pastores, vocat plerunque per flagella, vocat aliquando per aduersa, &c. Vides quot stellis ad Christum vocemur? Cum stella apparuerit, ne cuncteris, sed protinus, vocatus ad vocantem festina, ne si remuas, illud tibi contingat, quod sapientia apud Salomonem minatur; *Quia vocaui, & renuistis, extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret, despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis; Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cum vobis id quod timebatis aduenerit*, &c.

Prou. 4.

3. Ne quæso Iudæis & Herodi similis sis, qui stellam, Magosque sequi noluerunt, & in perfidia sua perierunt. serpentis (vt docet Gregorius Nazianzen. oratione 40.) sibilus hic est: Da mihi præsens tempus, futurum Deo: mihi iuueniles annos, Deo seniles: mihi voluptates, Deo corpus effœtum, nullisque vsibus aptum, &c. At tu cum sponsa respondeto: *Noua & vetera seruaui, tibi*, ô Christe Deus, nouas iuuentutis vires, vetereſque senectutis tibi seruaui, tibi dicaui, tibi obtuli. Vocas, non differam in senectutem con-

D. Gregor. Nazianz. Serpentis sibilus, da mihi iuueniles annos. Cantic. 7. Noua & vetera seruanda Deo.

uersionem, apparet stella, cõfestim viam arctam ingrediar.

4. Quod ad munerum oblationem attinet: Obtulerunt Magi aurum, nos similem auro charitatem offeramus. Est enim charitas aurum, & quidem fulgentissimum, & pretiosissimum, iuxta illud, *Suadeo tibi emere à me aurum ignitum*, hoc est, igne expurgatum, videlicet charitatem. Vt reliquis metallis aurum, ita reliquis virtutibus amor antecellit: vt aurum dissimum reddit possessorem, sic charitas locupletissimum reddit animum: vt aurum, lignum, ferrum, argentumque deaurat, ità charitas cæterarum virtutum opera veluti deaurat, suamque illis pulchritudinem confert: vt aurum igne fit purius, ita charitas tormentis & ignominiis fit rutilantior: vt aurum, ita charitas cordi lætitiam affert.

Charitas auro pretiosissimum. Apoc. 3.

5. Hoc aurum non pecunia, sed pœnitentia, oratione ac tota pectoris contentione, veluti emendum est; Qui enim charitate caret, etsi diuitiis omnibus affluat, pauperrimus est. Vnde Apocal. loco citato, *Suadeo tibi* (inquit Dominus) *emere à me aurum ignitum, vt locuples fias.* Eme, inquit, à me, quia solus Deus hoc aurum potest vendere, solus ementibus conferre, non angelus, non seraphinus, non homo charitatis largitor est, sed Deus. Sacerdotes verò, qui Sacramenta, in quibus charitas donatur administrant, admirabilis huius venditionis & largitionis ministri sunt. A Deo hoc aurum emitur, tanquam à præcipuo authore, à sacerdotibus verò Sacramenta administrantibus emitur quoque, sed veluti à ministris. Suadeo tibi (ait Richardus Victor. prædicta Apocal. verba enarrans) suadeo, inquam, tibi a me emere aurum, id est, charitatem, luce intimi splendoris fulgidam, feruore dilectionis ignitam in electis meis per fornacem tribulationis probatam. Eme impensis rationis à me, à quo sunt certa bona spiritalis gratiæ, vt locuples fias. Quamdiu namque sine charitate fueris, cæteris bonis ditari non poteris. Sed sine ipsa semper pauper eris. Hæc ille. Eminus à Christo hoc ignitum aurum, emptumque rursus illi offerimus à quo emimus, vt à quo fonte fluxit amor, in eundem redeat.

Apoc. 3. Qui charitatis auro caret pauperrimus est.

6. *Richardus Victorinus.*

Aurũ ignitũ emendum.

Hoc donum à nobis primùm, & maximè Dominus expetit: *Apertis thesauris, suis obtulerunt ei* Magi *munera* (ait Euangelista) *aurum, thus, & myrrham.* Primo loco numeratur aurum, primum enim donum est amor, vt D. Thomas docet 1. par. quæst. 38. art. 2. Primùm, inquit, quod damus, est amor, quo volumus alicui bonum. Vnde manifestum est, quod amor habet rationem primi doni per quod omnia dona gratuita donantur. Vnde cum Spiritus sanctus procedat vt amor, procedit in ratione doni primi. Hæc D. Tho. offertur autem primum hoc donum aperto thesauro; Thesaurus amoris cor est, in eo & reconditur, & diuina virtute procreatur. Qui cor Deo non aperit, amoris thesaurum claudit.

Amor primũ donum.

7. *D. Thom.*

Secundum donum thus est, hoc est oratio, Magno Gregor. interprete, quæ thuris instar, ex corde charitate incenso in cœlum ascendens, gratum Deo odorem præber. Mane offerebatur olim thymiama Deo, in altari thymiamatis, *Adolebit incensum super eo*, id est, altari thymiamatis, *Aaron suaue fragrans, mane*, &c. Mane quoque diuinum orationis thymiama, illi est offerendum. Laudant auiculæ suo modo conditorem tempore matutino, laudat aurora, totusque pulchritudo orbis, nos quoque eundem, & conditorem, & redemptorem nostrum, mane orantes laudibus celebremus. *Mane* (ait psalmographus) *astabo tibi, & videbo*, id est, contemplabor te. *Mane oratio mea præueniet te.* Et Psalm. 62. *Deus Deus meus ad te de luce vigilo.* Non ad negotia alia, sed ad te ante omnia, vigilo.

Thus oratio. Greg. Mag. Oratio matutina.

8. *Exo. 30.*

Psalm 5. Psalm. 86. Psalm. 62.

Mane colligebant Hebræi dulce manna, *Colligebant mane singuli, quantum sufficere poterat ad vescendum, cumque incaluisset Sol, liquefiebat.* Christiani verò deuotionis dulcedinem, diuinumque in totum diem, ad negotia feliciter peragenda auxilium, per orationem mane colligunt. Tunc enim prosper est negotiorum cursus, cum & antecedit, & comitatur oratio, vt docet Nyssenus Gregor. in lib. de oratione his verbis; Quicumque animum ad aliquod negotium adiecit, si cum oratione quodlibet agat, prospero atque felici successu negotiorum, à peccando abducetur, nullo aduersario animam ad vitium trahente: sin autem, relicto Deo, negotio totus intentus fuerit,

Exod. 16. 9.

Greg. Nyss. Oratio negotia prospera dirigit.

Peccati causa est animum minus per orationem implorare.

omnino necesse est, vt à Deo remotus, cũ aduersario prorsus versetur. Recedit autem à Deo, qui per orationem Deo se non coniungit. Item, eodem loco: Quid attinet singulatim exponere, quibus rebus multipliciter, multisque modis peccatum humanæ vitæ committatur, cuius peccati nulla alia causa est, quam quòd ad ea, quæ in manibus habent, & studiosè tractant negotia, diuinum etiam auxilium homines non simul adhibent, & assumunt. Quod si oratio negotium præcesserit, peccatum aduersus animam

10.

Oratio aditū occludit peccato.

aditum non inuenier. Dei enim memoria in corde fixa atque fundata, irrita consilia aduersarij manent, iustitia sese mediam vbique controuersiis interponente. Hactenus Nyssenus.

Matutina oratio fundamentum diuinarum actionum.

Tanquam diuinarum actionum fundamentum oratio matutino tempore in animo collocanda est. Vnde Chrysost. Psalm. 5. Si os, inquit, nostrum per orationem munierimus, diurnę actionis pulchrum fundamentum iecerimus, &c. Maturino tempore aqua faciem manusque ablaete solemus. Eodem quoque tempore, animum cœlesti orationis vndaabluamus. Cum surgis (ait Chrysostom. loco citato) manus & faciem lauas, animam autem immundam negligis? Nescis quòd sicut corpus mundatur aqua, in

11.

Chrysost.

Mane abluenda anima orationis vnda.

oratione mundatur anima? laua ergo ante corpus animam, &c.

Itaque matutino tempore, aperto pectoris orisque thesauro, thus orationis Christo offeramus. Thus ardentibus imponitur prunis, oratio ardenti imponatur cordi, ardĕti, inquam, & feruido quodam desiderio: feruidum enim desiderium clamor est cordis rationem in cœlum attollens. Deum sic orare consuemus; Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat: clamamus ergo, siquidem petimus, vt clamor noster ad Deum perueniat. At sæpè non clamamus ore, restat ergo, vt clamemus corde, hoc est, cordis desiderio, est etenim desiderium

Orationis clamor desiderium est vehement.

12.

D. Bernard.

cordis clamor, Bern. teste serm. 16. in Psalm. Qui habitat. Desiderium, inquit, vehemens clamor magnus est, remissa intentio est vox submissa: quando illa penetrabit nubes? quando audietur in cœlis? Nempe vt clamandum sibi nouerit homo initio orationis Dominicæ admonetur, patrem, quem oraturus est, in cœlis esse quo intelligat, impetu quodam spiritus; iaculandam sibi esse orationem, &c. Et August. Psalm. 118. Clamor cordis, est magna cogitationis intentio, quæ cùm est in oratione, magnum exprimit desiderantis affectum, vt non desperet effectum, &c.

Pater, quem oramus, in cœlis esse dicitur, vt clamor noster.

D. August.

13. Matutino autem tempore esse adorandum Deum docet Sapiens, verba hæc de manna faciens. *Statim ab exiguo radio solis, calefactum tabescebat; Vt notum omnibus esset, quoniam oportet præuenire Solem, ad benedictionem tuam, & ad ortum lucis te adorare.* Græcè εὐτυγῆσαι σοι, id est, occurrere tibi. Colligebant mane Hebræi manna, Solis verò calore liquefiebat, nec iam colligi poterat, vt scriptum est. Vt intelligeremus oportere ante solis ortum surgere, diuinaque dona, & gratiam, veluti manna, colligere; Deo occurrere, eumq; adorare, & gratiarum actione, laudibusque celebrare. Vnde

Sapient. 16. Ante solem surgere oportet, & Deum laudare.

Exod. 16.

Chrysost.

Chrysost. Psalm. 5. Oportet, ait Sapiens, ad gratias agendas Solem præuenire, & ante ortum solis Deum interpellare. Tu autem in imperatore quidem minimè patiaris eũ, qui est inferior, ante te adorare. Nunc autem sole Oriente, ipse dormis, & cedis primo loco creaturæ, nec omnem creaturam præuenis, &c.

14. Neque verò mane solum, sed tota si fieri potest die, cor nostrum thus Deo offerat, sitque perpetuum coram eo thuribulum, iuxta illud Gregorij Cant. 4. Sancta anima quasi thuribulum cor suum coram Deo facit, &c. Huic animæ illud congruit. *Odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.* Semper enim odorem thuris, id est, orationis, exhalat. Bene odor vestimentorum eius (ait Gregor. eodem capite) sicut odor thuris esse perhibetur, quia in omnibus operibus suis ortũ, dum perueniendi ad cœlestia intentione, ea quæ potest bona operatur, &c.

Gregorius. Cor perpetuũ sit, per orationem perpetuam, thuribulum. Cant. 4. D. Gregor.

CAPVT XV.

Morale.

TErtium donum Magorum myrrha est, hoc est voluntatis, sensuum, cupiditatumque mortificatio. Eximia est thuris, & myrrhæ, hoc est, orationis, & mortificationis, copulatio, eximius odor. Oratio mortificationem iuuat, mortificatio orationi opitulatur, qui bene orat, carnis cupiditates bene resecat: qui affectus prauos mortificat, orationi alas præstat. Myrrhæ cum thure copulatio, in sponsa Christi laudatur, illis verbis: *Quæ est ista, quæ ascendit de deserto sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij?* Ascendit anima, quæ mortificatione valet, & oratione. Neque solius myrrhæ, & thuris, odorem efflat, sed vniuersi etiam pulueris pigmentarij: hoc est, cæterarum virtutum, quas oratio mortificatioque comparant & conseruant, cupiditatum verò indulgentia, Deique obliuio, dissipant ac disperdunt.

1.

Myrrha mortificationis cum thure, id est, orationi bene commiscetur.

Cant. 3.

2.

Sed audiamus Magnum Gregor. in hunc Canticorum locum scribentem, Myrrha, ait, corpora mortuorum condiuntur, ne putrescant, thura verò incenduntur, vt redoleant. Per myrrham ergo carnis mortificatio designatur, per thus verò orationum mundicia intelligitur. Sancta igitur anima, dum carnem suam à putredine vitiorum mortificat, dum omnes mundi voluptates, per continentiam abnegat, quasi myrrham mortuo corpori adhibet, vt post iudicium à corruptione æterna sanum permaneat. Cum verò

Greg. Mag.

3.

se ad cœlestia maiori desiderio accendit, & à cordis cubiculo omnes superfluas cogitationes feruenter abijcit, quasi thuribulum cor suum coram Deo facit, in quo dum per dilectionem virtutes congregat, quasi carbones in thuribulo captat, in quo se ipsam mens in conspectu Dei, charitatis igne incendat. dumque feruentes & mundas orationes ad Deum emittit, quasi fumum aromatum ex thuribulo educit, vt coram dilecto suaue redoleat, & proximos quosque ad eius amorem per bona exempla, concitare non desinat. Hæc ille.

Cor thuribulum charitatis igne ardens.

4. Egregia ad mortificandum myrrha, est exemplum Christi, siue in præsepio nati, siue patientis. Quamobrem, fasciculus myrrhæ nominatur. *Fasciculus myrrhæ* (ait mortificationis studiosa anima) *dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.* Si pratios inuidiæ, ambitionis, libidinis, auaritię, & turpis amoris, vel odij affectus vis morti tradere, in pectore myrrham hanc præstantissimam semper ferto, hoc est, Christi exemplum. Vnde Greg. Cant. 1. Sancta, inquit, mens, dum Christi vitam ex omni parte considerat, contra omnia vitia, ex eius imitatione repugnantes virtutes congregat, ex quibus sibi fasciculum myrrhæ aptat, quo carnis suę putredinem sempiternam abstergat, &c.

Cant. 1. Exemplum Christi myrrhæ est.

Gregor.

5. Est sua myrrhæ felix messis, Christoque desiderata, de qua ille Cant. 5. *Messui, ait, myrrham meam, cum aromatibus meis.* Tunc autem iuxta Greg. interpretationem, Christus myrrham metit, cum mortificatum animum in cœleste horreũ infert. Myrrham, ait Gregor. cum aromatib. metit, quando mortificatione vitæ, ad perfectionem perducta, electum suum, ab hac vita succidens, ad cœleste horreum, cum sancta opinione, inducit. Faxit Deus vt myrrha simus, hac messe colligenda, & in hoc diuinum horreum inducenda, non zizania æterno igne inflammanda.

Cant 5. Myrrha felix messis in horreum Christi.

6. At dices homo ἀπαθὴς esse nequit, affectus igitur habere debet. Habeat quidem, sed non effrænatos. Non possunt radicitus, ita extirpari affectus, vt aliquando non repullulent, certè si repullularint, veluti capilli, mortificationis adhibita nouacula protinus resecindantur. Num. 3. *Radant Leuitæ omnes pilos carnis suæ*; radant, inquit, non eradicent: eradicari enim, ita animi perturbationes nequeunt, vt apathes fiat homo, radantur ergo, quod si rursus sese exerant, rursus abscindantur. D. Cyril. lib. 11. de adoratione: S. Spiritus, inquit, efficacia ac virtute, tanquam nouacula, lex peccati habitans in membris carnis, præcisa enervatur, atque etiam si rursus in nobis pullulet, vehementius

Num. 3. Homo non est ἀπαθὴς.

D. Cyrillus.

Ad Gal. 3.

mentius tondetur: *Spiritu enim*, ait Paulus, *ambulate, & desideria carnis non perficietis.* Vt autem nouacula, nascentem, in nobis pilum, non in torum, ex imis ipsis radicibus extirpat; sed mox pullulantem amputat, sic quoque Dei verbum, in nobis motus illos, qui nos ad infitas cupiditates impellunt, non tanquam radicitus euellit; sed mortificat, & extinguit potiùs, cùm in nobis oriuntur ac pullulant. Hæc Cyril.

Nouacula est mortificatio, vt pilos affectus non extirpat omnino, sed radit.

7.

Theodoret. Cant. 7.

Theod. Cant. 7. ad illa verba, *Mandragoræ dederunt odorem suum*; Mandragoræ, inquit, vis est, vt medici tradunt, soporifera. Quare cum præceptum sit nobis, vt mortificemus membra, quæ sunt super terram, non vt ea morte afficiamus, sed vt mortua malis actionibus reddamus, meritò mandragoram hoc loco posuit, & dixit; *Mandragoræ dederunt odorem suum*, id est, cœperunt homines, dormire peccatis. Et quemadmodum, qui mandragoram hauserunt, corporis motiones non sentiunt, ita qui piæ doctrinæ poculum biberunt, perturbationes studeant consopire, &c.

Mortificatio vt mandragora animi cupiditates consopit.

8.

Non est huius sæculi pax quæ omni animi perturbatione careat, cœlestis est patriæ, in qua corpus animo, animus Deo perfectissimè obtemperabit. Perfecta sanitas (ait Cyril. loco citato) in futurum sæculum reseruata est, &c. In hoc sæculo, toto conatu enitendum est, vt siquidem animi affectus, veluti immanes feræ, cicurari omnino non possunt, saltem cum efferantur, perdomentur, & rationis cauea mortificationisque vinculis ne peccati vulnus infligant, coerceatur. Iuxta illud eiusdem Cyrilli; Dei verbum legem illam, quæ est in membris carnis nostræ cum efferatur, perdomat, &c. Hæc de muneribus Magorum.

In cœlo perfecta affectuum obedientia. D. Cyrillus. Animi perturbationes vt fera immanes cauea & vinculis sunt coërcendæ.

Munera Christo illi obtulerunt, sed maiora acceperunt, semper enim Deus dona largitur multò pretiosiora donis iis quæ offeruntur. Obtulit Regina Saba Salomoni aurum, aromata, gemmasque pretiosas, plura largitus est Salomon. *Rex Salomon dedit Reginæ Saba cuncta, quæ voluit, & quæ postulauit, & multò plura, quàm attulerat ad eum*, &c. Christus verus Salomon magna donat iis, qui offerunt parua. Qui in conspectu Christi non apparet vacuus, non reuertitur vacuus; *Non apparebis in conspectu meo vacuus*, hoc est, aliquid muneris afferes. Hebræa verba & hunc sensum continent, & simul alterum; videlicet; *Non apparebitis in conspectu meo frustra*, id est, non dimittam vos munere vacuos. Ad verbum, *Non videntur facies meæ vanè.* Non videtur facies Dei vanè, cum non videtur sine munere nostro, cùm vacui coram illo non apparemus. Præterea, non videtur facies Dei vanè & inuriliter, id est, non offeruntur illi munera frustra, quia pro paruis magna retribuit.

Deus maiora munera remunerat.

9.

2. Paral. 9.

Exod. 23.

Non videtur Dei facies vanè.

10.

Offeramus ergo nos, nostraque Deo omnia liberalissimo remuneratori, ab illo accepimus omnia, ad illum referamus omnia. Da, inquit Greg. Nazian. orat. 16. exiguum ei, à quo multum habes, da etiam omnia ei, qui omnia donauit. Nunquam Dei munificentiam vinces, etiam si omnia tua bona proijcias, etiam si te etiam ipsum bonis tuis adiungas. Nam hoc quoque ipsum accipere est, nempe Deo donari. Deus muneribus nostris vinci non potest. Neque etiam quidquam, quod extra illius bona sit, damus, neque quod illius superet liberalitatem. Hæc ille.

Greg. Naz. Deo omnia offerenda.

Deo dare, est accipere.

11.

Reuersio per aliam viam, morum indicat correctionem. Is qui Deum inuenit, *speciosam viam*, vt Christus Dominus appellat, quæ ad Herodem & perditionem ducit, *fugere, aliam, quæ ad vitam cœlestem, & patriam fert, ingredi debet.* Cauere etiam vehementer, ne ad Herodem redeat, hoc est, ne in peccatum, quod detestatus effugit, relabatur, neve in laqueos Satanæ iterum incidat. Etenim vilissimus coram Deo est, qui eandem, quam sæpe deseruit, peccati reperit viam, iuxta illud, *Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas. Canis est reuersus ad vomitum, & sus lota iterum in volutabro luti.*

Reuersio Magorum per aliam v. m. Matth. 7. Peccati via non est repetenda.

Ierem. 2.

2. Petr. 2.

Bruta animalia (ait D. Hieron. ad Furiam) & vagæ aues, in easdem pedicas retiaque non incidunt, homo ratione præditus, in eosdem Satanæ laqueos, quos semel effugit, iterum incidet? Qui è carcere elabitur, in carcerem sponte sua numquam redit. Carcere peius peccatum est. carcerem dixi? Ipso Orco peius peccatum est, è carcere ergo peccati fœtidissimo, atque obscurissimo ereptus; ex ipso Orco liberatus, caue diligenter, ne in illum, quamdiu vita supperet, reuertaris. Carcerem autem animæque Orcum esse impij hominis conscientiam, Bernard. docet, serm. 4. de assumptione Deiparæ, Infernus, inquit, quidam, carcer animæ, rea conscientia est.

D. Hieron.

Orco peius peccatum.

D. Bernard.

12.

Peregrinus ille, qui venit ad Dauid, semel tantum venit, iterum non est hospitio receptus. Fuit in Dauide libidinis crimen peregrinum, à Nathano correptus & correctus tartareum peregrinum agnouit, pœnitentiam egit, neque iterum hospitem execrandum domo excepit. Tu quoque si peregrinum, quod animo exceperas flagitium expulisti, ne expulsum aliquando domum reducas, caue diligentissime. Peccauit Petrus, sed ad peccatum nunquam rediit. *Egressus est foras, & fleuit amarè*, egressus, inquam, est, numquam vero posteà flenda commisit. Peccauit Magdalena, at postquam verbum Christi audiuit, *Vade in pace*, perpetuam seruauit pacem, bellum nunquam renouauit.

2. Reg. 2. Dauid peregrinum domo expulsum iterum non accepit.

Peccatum non iterandum.

Tanta vis consummatæ emendationis est (ait D. Ambros. Psal. 118. littera tau.) vt in quandam pueritiæ redeat spiritalis ætatem; quæ vias erroris ignoret, crimen etiam si velit, non possit admittere, quia desueuerit vsum nosse peccandi, &c. Vide quæso quantam vim Ambr. consummatæ tribuat emendationi, in quandam, vt ita dicam; impeccabilitatem hominem ducere ait. Potest quidem omnis homo etiam emendatissimus peccare, sed quia difficillime ad peccatum adduci potest, propterea dixit, crimen etiam si velit; non posse admittere. Quamuis enim à carne ad flagitium impellatur, spiritu tamen carni resistit, eamque pessundat.

D. Ambr.

14.

Hanc consummatam emendationem (vt sanctissimus ac sapientissimus Pater vocat) admirabilis illa Naamani leprosi curatio adumbrat. *Descendit, lauit in Iordane septies & restituta est caro eius, sicut caro pueri paruuli, & mundatus est.* Descendit per humilitatem in fluuium sanguinis Christi, qui ex pœnitentiæ Sacramento defluit, verus humilisque pœnitens, abluitur; lepra fugit, restituiturque anima eius, sicut caro, & anima pueri innocentis. Fitque illud, quod dixit Ambr. In quandam pueritiæ spiritalis ætatem redit consummata emendatio, quæ vias erroris ignoret.

4. Reg. 5. Cõsummata emendatio, in spiritalem quandã pueritiam hominem reuocat.

15.

Sit ergo nostra emendatio consummata, perfectaque ad Deum ex toto corde conuersio iuxta illud, *Conuertimini ad me in toto corde vestro.* Conuertamur ad Deum, furentem Herodem toto pectore fugiamus.

Ioël. 2. Tunc maxime furit dæmon, cum ex illius vnguibus homo elabitur. Tertullianus.

Furit Herodes, hoc est, Satanas cum Magos, hoc est sapientes, qui sibi sapiunt, solitam, quam tenebant, vitiorum viam deserere, & ad se minimè repedare videt. Tunc maximè sæuit hostis (ait Tertul. lib. de pœnitentia) cum hominem plenè sentit liberatum, tunc plurimum accenditur, dum extinguitur, oppugnat, obsidet, si qua possit, aut oculos concupiscentiæ carnali ferire, aut animum illecebris sæcularibus irretire, non scandalis, non tentationibus deficit, &c. Tu ne cede malo, sed contra audentior ito.

16.

Inimicitias posuit Deus inter serpentem & mulierem, mulieriſque semen; *Inimicitias* (inquit) *ponam inter te*, ô serpens tartarce, *& mulierem & semen tuum & semen illius. Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius.* O præclaras inimicitias, quæ Dei pariunt amicitiam. Has tu inimicitias æternas ferua; Cum serpente horrido, in gratiam redire noli, Obserua ille calcaneum tuum, oppugnat, obsidet, insidias parat, immanes dentes calcaneo conatur infigere. tu obserua caput, & contere, contrito capite nocere non poterit. Truculenti caput serpentis, prima est peccati suggestio, Doctore Augustino, hanc si pedibus obteras, omnes illius conatus facies irritos. Augustinus Psalm. 103. O Ecclesia, inquit, caput serpentis obserua. Quid est caput serpentis? prima peccati suggestio, caput calca, & cuades cæteros motus. Quid est caput calca? ipsam suggestionem contemne. Item eodem loco Augustin. Obseruans primam suggestionem, serpens obseruat lapsum tuum. Si enim lapsus fueris, cades; si ceciderís, pollidebit.

Genes. 3. Inimicitiæ perpetuæ cum serpente feminæ.

D. August. Prima peccati suggestio calcanda.

17.

Quicquid extra angustam viam est, lubricum est.

debit. Vt autem non cadas, noli exire de via. Angustam tibi semitam strauit Deus, quicquid extra illam est, lubricum est. Hæc ille.

Per hanc angustam semitam iter cum Magis habeto, lubricam & spatiosam impiorum viam fuge, quicquid Herodes, quicquid serpens callidus machinetur, retro nunquam respicias, vlterius semper per iustorum semitam progredere. *Iustorum autem semita*, vt ait Salomon, *est, quasi lux splendens, procedit, & crescit vsque ad perfectam diem*: sic tu lucis instar procede, & cresce, vsque ad perfectam virtutem.

Prouerb. 4. Semita iustorum lucet similis, quæ vsque ad perfectam diē crescit.

LIBER DECIMVS.

CAPVT PRIMVM.

De Purificatione Deiparæ Virginis.

D. LVCAS II.

ET postquam impleti sunt dies purgationis eius, secundum Legem Moysi, tulerunt illum in Ierusalem, vt sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini; Quia omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum Domino vocabitur. Et vt darent hostiam secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum. Et ecce homo erat in Ierusalem, cui nomen Simeon, & homo iste iustus, & timoratus, expectans consolationem Israel: & Spiritus sanctus erat in eo. Et responsum acceperat à Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. Et venit in spiritu in templum. Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo, & ipse accepit eum in vlnas suas, & benedixit Deum, & dixit:

Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Quod parasti ante faciem omnium populorum. Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.

Et erat pater eius, & mater, mirantes super his, quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem eius: Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel: & in signum, cui contradicetur. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius; vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes. Et erat Anna Prophetissa filia Phanuel, de tribu Aser. Hæc processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua, & hæc vidua, vsque ad annos octoginta quatuor: quæ non discedebat de templo, ieiunijs, & obsecrationibus seruiens nocte, ac die. Et hæc ipsa hora superueniens, confitebatur Domino: & loquebatur de illo, omnibus, qui expectabant redemptionem Israel. *Prouerb. fol. 420.*

1. POSTQVAM Magi per aliam viam in regionem suam reuersi sunt, diebus exactis, quos lex purificationi destinauerat, die ab ortu Christi quadragesimo, Deipara Virgo infantem Ierosolymam attulit, & Deo obtulit. In templum illatus, à venerando sene Simeone vlnis exceptus, & à prophetissa Anna agnitus est.

Duplex lex obseruata à Deipara.

Duplicem legem obseruauit Deipara, quarum vna erat Leuit. 2. de Purificatione, altera Exod. 13. de primogenitis sanctificandis, atque offerendis. Prior huiusmodi est.

Leuit. 12. Prior lex purificationis.

2. *Mulier si susceperit semine peperit masculum, immunda erit septem diebus, iuxta dies separationis menstruæ. Et die octauo circuncidetur infantulus. Ipsa verò 33. diebus, manebit in sanguine Purificationis suæ. Omne sanctum non tanget, nec ingredietur in sanctuarium, donec impleantur dies Purificationis suæ. Sin autem fœminam peperit, immunda erit duabus hebdomadibus iuxta ritum fluxus menstrui, & sexaginta sex diebus, manebit in sanguine Purificationis suæ. Cumque expleti fuerint dies Purificationis suæ, pro filio siue pro filia, deferet agnum anniculum in holocaustum, pullum columbæ siue turturem pro peccato, ad ostium tabernaculi testimonij, & tradet sacerdoti, qui offeret illa coram Domino, & orabit pro ea, & sic mundabitur à profluuio sanguinis sui. Quòd si non inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum; sumet duos turtures, vel duos pullos columbarum, vnum in holocaustum, & alterum pro peccato, orabitq; pro ea sacerdos, & sic mundabitur.* Hactenus lex.

Explicatur lex purificationis.

Ex hac lege, constat, fœminam, quæ masculum filium pepererat, 40. diebus legali quadam immundicia fuisse inquinatam. Septem primis diebus, immunda erat iuxta dies separationis menstruæ, hoc est, vt fœmina menstruata, quæ à consortio populi separabatur; *Mulier, quæ redeunte mense patitur fluxum sanguinis septem diebus separabitur.* Omnis, qui tetigerit eam, immundus erit vsque ad vesperum; Et in quo dormierit, vel sederit, diebus separationis suæ polluetur, &c. Octauo die infantem circuncidebat. Præterea diebus 33. à templo, rebusque sacris arcebatur, iuxta verba legis citatæ; *Ipsa verò 33. diebus manebit in sanguine purificationis suæ, omne sanctum non tanget, nec ingredietur sanctuarium.*

3. *Leuit. 15.*

Si verò fœminam pepererat, dies duplicabantur. Etenim 80. diebus immunda erat. Primis 14. immunda erat instar fœminæ menstruatæ, cæteris 66. nec templum ingrediebatur, nec sacras res tangebat. Hi dies 40. si masculum

4. lum pepererat, vel 80. si fœminam fuscepérat, purificationis dies nominantur. Quibus elapsis, in templum veniebat puerpera offerebatque si facultas esset, vnius anni agnum in holocaustum, & pullum columbæ, vel turturem, in sacrificium pro peccato. Si autem agnum offerre non poterat, duos tantum turtures offerebat, vel duos pullos columbarum. Horum alter in holocaustum incendebatur, alter verò in aliud genus offerebatur sacrificij, quod sacrificium pro peccato appellatur.

Altera lex de sanctificandis primogenitis. Exod. 13.

Secunda lex extat Exod. 13. *Sanctifica mihi*, ait Dominus; *omne primogenitum quod aperit vulvam in filiis Israel, tam de hominibus, quam de iumentis, mea sunt enim omnia.* Hoc est, consecra, & offer mihi omne primogenitum, quod primo nascitur vterumque matris referat, *Omnie*, inquam, *primogenitum tam hominũ quã iumentorũ.* Ratio legis hęc redditur, in eodem capite; *Cùm interrogauerit te filius tuus cras dicens, Quid est hoc? Respondebis ei: In manu forti eduxit nos Dominus, de terra AEgypti, de domo seruitutis. Nã cũ induratus esset Pharao, & nollet nos dimittere, occidit Dominus omne primogenitum, in terra AEgypti, à primogenito hominis, vsque ad primogenitum iumentorum. Idcirco immolo Domino omne quod aperit vulvam, masculini sexus, & omnia primogenita filiorum meorum redimo.* Propterea etgo, Deo primogenita omnia offerebant Israelitæ, quòd propter illos Deus Ægyptiorum omnia primogenita occiderat, vt scriptum est Exod. 12. qua clade Pharao permotus, populum iussit discedere. Vnde ait Deus; *Meum est omne primogenitum, ex quo percussi primogenitos in terra AEgypti, sanctifica mihi quicquid primum nascitur in Israel, ab homine vsque ad pecus, mei sunt,* &c.

Ratio, cur primogenita Deo offerebantur.

5.

6. *Exod. 12. Numer. 3.*

Animalia munda Deo offerebantur, & immolabantur, immunda pretio quinque siclorum redimebantur, infantes verò primogeniti offerebantur Deo in templo Ierosolymitano. Nec tamen templi ministerio dicabantur, sed quinque siclis à parentibus redempti, domum reduci solebant. Itaque primogenitos filios, parentes à Deo; cuius erant, pecunia emebant, emptos non magno pretio domum referebant. Siclus quatuor continet drachmas; hoc est, 4. reales. Quinque sicli 20. reales sunt, id est, duo centusses, vel vt appellamus duo cruciati. Hæc pecunia sacerdotibus soluebatur, sacerdotalisque iuris erat. *Quidquid primum erumpit è vulua cuncta carnis, quam offerunt Domino, siue ex hominibus, siue de pecoribus, tui iuris erit*; id est, sacerdotalis: *ita dumtaxat, vt pro hominis primogenito, pretium accipias, & omne animal, quod immundum est redimi facias, cuius redemptio erit, post vnum mensem, siclis argenti quinque, pondere sanctuarij*, &c. Quod si primogeniti ex tribu essent Leuitica, offerebantur quidem Domino, sed non redimebantur pretio, propterea quòd templi ministerio dicarentur.

Primogenitorum redemptio.

7.

Numer. 18.

Paruit vtriq; Virgo intacta legi.

8.

Vtrique legi Deipara Virgo paruit. Primam sic seruauit, quia filium masculum quamuis admirando ediderat partu, quadraginta diebus, purificationis ritum, vt præscriptus est, tenuit. Quadraginta expletis diebus, in templum venit. Quoniam verò inopem agere vitam decreuerat, non agnum, & turturem, siue pullum columbæ obtulit, sed par turturum, aut duos pullos columbarum, quorum vnus in holocaustum oblatus est, alter sacrificio quod pro peccato nominatur, immolatus. Orauitque pro sanctissima Virgine sacerdos. Hoc modo totius puritatis mater, legi obediens voluit purificari.

Secundæ legi hoc pacto fecit satis. Christum filium suum primogenitum, ex tribu Iuda Deo obtulit in templo, quia post purificationem, moris erat primogenitos offerre. Soluit pro illo siclos quinque redemptumq; pecunia, domum retulit. Priorem legem à Virgine obseruatam, docet D. Lucas illis verbis; *Postquam impleti sunt dies purificationis eius secundùm legem Moysi, & illis, vt darent hostiam par turturum, aut duos pullos columbarum.* Posteriorem obseruatam indicat reliquis verbis: *Tulerunt illum*, id est, infantem Christum, *in Ierusalem, vt sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini.* Exod. *Quia omne masculinum adaperiens vulvam sanctum Domino vocabitur*, hoc est, Domino sanctificabitur & offeretur.

9. *Luc. 2.*

Ibid.

Exod. 13.

Existit hoc loco dubitatio huiusmodi. Offerebat puerpera fœmina agnum, & turturem, vel pullum columbæ. Si verò agnum habere non poterat, duos turtures vel duos pullos columbarum. Agnus, vel alter ex pullis in holocaustum incendebatur, alter offerebatur pro peccato. Dubium est pro, matrene, an pro sobole, hæ hostiæ offerrentur; Augustinus quæst. 40. in Leuit. pro sobole offerri solitas sentit. Hanc sententiam, ex verbis legis supra iam scriptis, colligit, ad hunc enim modum distpungit. *Cùmque expleti fuerint dies purificationis suæ: pro filio siue pro filia deferet agnum anniculum, in holocaustum, & pullum columbæ, siue turturem pro peccato,* &c. Verba illa, *pro filio siue pro filia*: coniungit cum verbo *deferet*: ita vt sensus sit, *offerret pro filio siue filia, agnum*, &c. Neque verò Hebræa lectio huic sententiæ repugnat.

10. *An volucres fuerint pro Christo oblatæ? D. Augustin.*

Leuit. 12.

In ea est quoque D. Hieronym. lib. 1. aduersus Iouinianum. Pro Christo, inquit, par turturum & duo pulli columbarum, die purgationis oblati sunt; &c. D. Thom. 3. p. q. 37. art. 3. ad 4. apertè idem asserit, videlicet pro Christo esse oblatos illos pullos, siue turtures, offerrique solitos, pro filio, vel filia. D. Thom. sequitur Caiet. eodem loco, D. Leo, Epist. 4. decretali, cap. 6. Christus, ait, sic voluit baptizati, quomodo voluit circuncidi, hostiamque pro se emundationis offerri, vt qui factus erat ex muliere, fieret & sub lege, &c. D. Bonauent. de Vita Christi cap. 11. Emerunt duos turtures, aut duos pullos columbarum, vt offerrent pro ea, id est, Christo, sicut pro pauperibus fiebat. Rupert. in Leuitic. cap. 12. Non alia pro filia, quàm pro filio datur hostia, scilicet agnus, & columba, siue turtur. Beda in Homilia. Præcepit Dominus in lege, vt qui posset, pro filio, vel filia agnum, & turturem, siue columbam offerret. Euthymius, Iussit lex, vt darent par turturum, propter pueri temperantiam, est enim turtur animal castissimum, aut duos pullos columbarum, propter eius fœcunditatem, columba namque fœcundissima est. Origen. Homil. 14. in Luc. Turturum par vel duos pullos columbarum, pro Saluatore videmus oblatos. Chrysost. in orat. de occursu Domini; Ascenderunt vt offerret pro eo, id est, Christo, sacrificium par turturum, aut duos pullos columbarum, pro vt lege cautum extabat. Diuus Hildephonsus in oratione de purificatione. In lege præcipiebatur vt parentes pro puero agnum offerrent, & turturem, siue pullum columbæ, &c. D. Cyrillus lib. 8. in Leuit. verba Lucæ sic recitat: Venerunt parentes eius, vt offerrent pro eo, id est, Christo hostiam, secundum quod scriptum est in lege Domini; par turturum, aut duos pullos columbarum. Laurentius Iustinianus. Obtulerunt pro eo par turturum, vel duos pullos columbarum, &c. Sanctus Eligius Homil. de purificatione; Audistis, quod lex ita præcepit; vt qui posset, pro filio, vel pro filia offerret agnum, & turturem, &c. Diuus Bernardus serm. 3. de purificatione, Christus auibus redimitur, &c. Eidem opinioni assentiuntur Diuus Antonin. 1. part. Histor. in Vita Christi, Petrus de Natalibus, Lyran. Luc. 2. D. Vincentius in sermone de purificat. Magister historiæ, Haymo, & alij, & probatur ex responsorio 2. Purificationis Deiparæ, quod huiusmodi est, Obtulerunt pro eo Domino par turturum, aut duos pullos columbarum. Constat ergo pro Christo oblatas volucres, quoniam pro reliquis infantibus solebant offerri. Adde & illa verba Luc. 2. Cùm inducerent puerum IESVM parentes eius, vt facerent secùdum consuetudinem legis pro eo. Quidnam facerent? Nimirum vt offerrent pro eo sacrificia, illumque Deo sisterent.

11. *D. Hieron.*

D. Thom.

Caietanus.

D. Leo.

D. Bonauen.

Rupertus.

Beda.

12. *Euthymius.*

Origenes.

D. Chrysost.

Hildeph.

Cyrillus.

13. *Laurentius Iustinian.*

Eligius.

Opinio communis.

D. Bernard.

D. Anton.

Petrus de Natal.

14. *Lyranus.*

D. Vincentius Magister Historia.

Haymo.

At Ianssenius, ait Diuum Augustinum humanum aliquid passum esse, id est, lapsum, dum scribit pro Christo oblatam hostiam. Nescio an Hieronymum, & alios legerit. Responsorij Ecclesiastici meminit atque ita interpretatur: Obtulerunt par turturum pro eo, id est, pro Virgine quæ illum pepererat, quæ interpretatio probabilitate caret; Probabilius ita aliquis interpretari potest: Pro eo, id est, pro eius partu, quod forsitan sentit præclarus Doctor. Existimat itaque Ianssenius, hostiam illam non fuisse oblatam Deo pro prole, sed pro matre. Verba legis quæ contrariam opinionem confirmant, aliter distpungit, hunc in modum; *Cumque expleti fuerint dies purificationis suæ pro filio siue pro filia: defert agnum*, &c. Verba illa, *pro filio siue pro filia*, cum antecedentibus copulat, hoc sensu, Exactis diebus purificationis, cui subiecta est fœmina, pro partu filij vel filiæ

Opinio Ianseniij.

15.

Leuit. 12.

filiæ afferet sacrificia, offerenda non quidem pro prole, sed pro se ipsa. Vidit D. Augustin. hanc disputationem vt constat ex quæstione citata, eam sequitur Abulensis, & Oleaster.

16. *Abulensis. Oleaster.*

Dionysius Carthusian. Luc. 2. credit non solum pro Christo, sed etiam pro Deipara, oblatas hostias. Id ipsum asserit Guerricus in sermone de Purificat. Haymo, & Eligius. Cardinalis Hugo, holocaustum putat oblatum pro prole, sacrificium autem pro peccato, pro matre. Abulensis Leuitic. 12. & Caietan. arbitrantur sacrificium pro peccato oblatum pro peccatis matris, non tamen pro certo aliquo peccato. Lyranus existimat, oblatum pro certo peccato matris videlicet, quod committi sæpe solet, in ipso coniugali actu. Oleaster & Iansenius, peccatum immunditiam significare aiunt, offerique solitum sacrificium illud pro peccato, id est, pro expianda immunditia purificationis.

Carthusian. Guarricus. Haymo. Eligius. Card. Hug. Abulensis. Caietan.

Lyranus.

Oleaster. Iansenius.

17. *Opinio communis præfertur.*

Ego verò propter antiquorum, quos citaui, & Ecclesiastici responsorij auctoritatem, in eam adducor sententiam, quæ communis est, vt existimem, sacrificia illa oblata pro prole, saltem ex more, siue pro matre etiam offerrentur, (quod verisimile est) siue non. Verba legis ambigua sunt, sensum efficere possunt duplicem, tum illum quem Abulensis, & Iansenius sequuntur, quem etiam Augustinus animaduertit. Tum alterum quem Augustinus, & alij secuti sunt, quorum sententia maioris est ponderis. Biblia Septuaginta interpretum correcta, Abulensis, & Iansenij dispunctionem habent; vulgata, & emendata liberam dispunctionem reliquerunt.

Verba legis ambigua.

18. Rogabis, pro quonam prolis peccato, offertur sacrificium pro peccato? Respondeo cum Augustino, legem eo loco peccatum originale indicare voluisse; & pro prole, quæ peccatum ex Adamo contraxerat sacrificium offerendum instituisse. Neque verò magnum habet pondus illud argumentum, Peccatum originis per circumcisionem fuerat expiatum, ergo non fuit opus sacrificio. Nam illud sacrificium, pro peccato iam expiato offerri sibi volebat Dominus publicè, cum primum in templum adduci infans poterat. Non enim in templo circumcidebatur, vt diximus, atque ideò in circumcisione sacrificium non offerebatur.

CAPVT II.

An Virgo purissima, Purificationis legi fuerit obnoxia?

1. *Abulensis.*

EX Iure fuisse Deiparam purificationi obnoxiam sentit Abulensis, Leuit. 12. quæst. 3. Confirmatur hæc opinio, Primò, quoniam Deipara Virgo à lege purificationis excepta dicitur, illis verbis eiusdem legis supra citatæ. Si susceptо semine pepererit masculum, quibus præceptum est, vt fœmina purificationem subiret, si viri semine susceptо peperisset: Virgo autem absque viri semine peperit, ergo lege excludetur. Hæc verò exceptio momento caret. Etenim Hebræus textus sic habet; Mulier, si tariag, id est, si semen fecerit, semen autem facere idem est, quod facere prolem, siue concipere. Cùm ergò Virgo semen fecerit, id est, prolem conceperit, à lege excipienda non est. Præterea; Si Virgo intemerata hac lege soluta erat, pari ratione cæteris à Moysi legibus siue præceptis censebitur excepta, fas ergo illi erat die sabbathi acu pingere, vel nere, fas suilla carne, cæterisque cibis veritis absque scandalo vesci, id quod nemo concedet. Tertiò, Diuus Lucas affirmat impletos dies purgationis eius secundum legem Moysi, ergo quia lege Moysi obstringebatur, idcirco purgata est. Denique legalis immunditia propter sanguinem, qui in partu solet fluere, contrahebatur. At in partu Deiparæ, sanguis videtur fluxisse, ergo legalem incurrit immunditiam, atque adeò purificationis ritu indiguit.

2.

Sententia communis instauratur.

Contraria sententia communis est, nimirum Dei genitricem non fuisse purificationis lege obstrictam. Probatur Patrum testimonijs. Origenes Leuit. 12. Ad discretionem, inquit, Virginis, quæ sine semine concepit, & peperit, istum sermonem præ cæteris mulieribus, legislator adiecit. Chrysostomus in oration. de occursu Domini. Impleti sunt dies purificationis. Atqui non necesse erat Virgini, sed tamen lex impleta est. Theophylactus in Lucam. Bene ait Euangelista secundum legem impletos esse dies purificationis eius, nam secundum veritatem, nulla necessitate Virgo astringebatur expectare dies purificationis. Euthymius: Dei genitrix huic legi subiecta non erat, eo quòd semen non susceperat. Beda Luc. 2. Mulier, quæ susceptо semine pepererit, designatur immunda ritu que legis docetur esse mundanda, ad distinctionem illius, quæ Virgo concepit & peperit. Bernardus serm. 3. de purificatione, Pater, quòd lex ista matrem Domini non includit, quæ non susceptо semine filium peperit. Sanctus Titus. Rectè ait Euangelista secundum legem Moysi, nam secundum rem, Virgo nulla prorsus purificatione egebat. Diuus Thomas 3. part. artic. 4. Signanter Euangelista dicit, quòd completi sunt dies purgationis eius secundum legem Moysi, ipsa enim secundum se purgatione non indigebat. Item; Signanter Moyses videtur locutus, ad excipiendam ab immunditia matrem Dei, quæ non peperit susceptо semine. Et ideò patet quod non obligabatur, sed voluntariè, purgationis observantiam adimpleuit. Rabanus in libro de clericorum institutione cap. 3. Non ideò purgari voluit Virgo, quod aliqua legali purgatione indiguerit, quæ Dominum gestabat legis. Idem sentiunt Lyranus, Glossa interlin. Haymo, Clarius oratione 11. Eckius, D. Eligius in orat. de purificat. & alij.

Euthymius. Beda. D. Bernard. Titus. D. Thom. Rabanus. Lyranus. Gloss. interl. Haymo. Eckius. D. Eligius.

3. *D. Chrysost. Theophyl.*

4.

5. *Confirmatur communis sententia. Caietanus. Lex Virgini excepti.*

Confirmatur præterea duabus rationibus. Prior est; Deiparam lex excepit illis verbis; Si susceptо semine, ergo non erat obstricta lege. Exceptam autem illis verbis sentiunt Origenes, Theophyl. Euthymius, S. Titus Bostrorum Episcopus, Beda, Bernardus, Diuus Thomas, Rupertus, Diuus Eligius, Lyranus, Burgensis, Glossa interlin. Haymo, Isidorus Clarius, Gagnæus, & alij, præter Iansenium, & Abulensem. Caietanus in Lucam communi opinioni assentitur; Leuitici verò decimo secundo ab ea discedit, sic enim verbum Hebræum exponit; Mulier si fecerit semen, id est, si prolem susceperit. Eundem in modum exponitur in lexico Complutensi Hebræo; Mulier si seminificauerit, id est, generauerit. At interpretes septuaginta, sic vertunt, ἐὰν σπερματίσῃ, hoc est, si fœmina seminata fuerit videlicet à viro, hos secutus noster interpres transtulit; Si susceptо semine, scilicet, viri, mulier pepererit; quo sensu apertè lex Virginem intemeratam excludit.

6.

Posterior ratio est huiusmodi. Ratio purificationis, vt constat, erant sanguinis sordes, quæ in partu effunduntur, at in partu Virginis purissimo, nullæ sordes extitere; nulla ergo purificatione opus habuit. Sanguinis verò, & secundinarum effusionem in partu sanctissimo fuisse, putat quidem Abulensis, quæstione duodecima in caput decimum secundum Leuit. eo quòd natura partus id postularit. Verùm in aduersam sententiam discedunt alij, quæ Virginis Christique dignitati magis congruit, eam supra secuti sumus cum de partu Virginis egimus libro octauo, capite decimo quinto. Iis quos tunc citauimus auctoribus, adde Dionysium Carthusianum, Lucæ secundo; Virgo, inquit, non eguit purificatione, quæ neque in peccato concepit, neque vnquam peccauit, neque aliis matribus communem sustinuit fluxum. Immo mente, & corpore purissima peperit. Adde Iansenium, qui Virginem purificationis ritu obstrictam non fuisse ait, quod, vt sine dolore, claustrique Virginei violatione, sic sine puerperij sordibus, filium ediderit in lucem. Adde Galatinum, qui libro septimo, capite decimo, non solum à sordibus partus, verum etiam à fluxu sanguinis menstruo Deiparam liberam fuisse vult. Adde Canisium libro quarto de Virgine, capite decimo, & Franciscum Soares in commentariis tertiæ partis D. Thomæ quæst. 35. disputatione decima tertia.

Abulensis. Diam. Carth. Iansenius. Virgo absque sordibus partus peperit. Galatinus. Canisius. Soares.

7.

8.

Fauent verba illa Cypriani de Natiuitate: Totum negotium plenum gaudio, nullus dolor, nulla naturæ contumelia in puerperio. Item; Non locus ibi erat lauacris, quæ

D. Cyprian.

quæ solent puerperis præparari, quippe nec aliqua naturæ iniuria, matrem Domini læserat, &c. Fauet Diuus Epiphanius, in compendiaria doctrina ad finem; Natus, inquit, est Christus, per genitales meatus, absque pudefactione, impollute, absque inquinamentis, educatus est, atque in vlnas acceptus à Simeone, &c. Faueat etiam Augustinus in libro de quinque hæresibus, capite quinto. Et Nazianzenus Gregorius Oratione quadragesima; Dei ait, filius sine vlla spurcitie ex Virgine progressus est; nihil enim spurcum vbi Deus est. Et Nicetas in commentariis: Misit Deus filium suum, factum ex muliere ineffabili modo, quia sine viri semine, & supra naturæ captum, citra vllas sordes, quia incorrupte, & purè. Vbi enim Deus, nihil illic sordidum, & impurum est.

D Epiphan.

D. August.

D. Gregor. Nazianz. Nicetas.

Soluuntur argumenta.

10. Argumenta initio obiecta, facilè diluuntur. Primò iam respondimus cur Virgo dicatur lege excepta, verbis illis; Susceptò semine. Secundò respondet Diuus Thomas, Deiparam Moysis legibus, ac præceptis, non fuisse obnoxiam, sic enim scribit tertia parte, quæstione trigesima septima, articulo quarto: Christus voluit matrem suam implere legis obseruantias, quibus tamen non erat obnoxia. Verum ex iis D. Thomæ verbis non infertur, Virginem ab omnibus legis præceptis liberam fuisse, sed aliquibus. Sic enim interpretanda sunt verba, Christus voluit matrem suam; implere legis eas obseruantias, quibus non erat obnoxia, vt purificationis, & siquæ sunt aliæ similes. Purificationi autem non fuit obnoxia propter rationes, quæ propositæ sunt, quæ in aliis præceptis minime reperiuntur. Tertiò respondetur, Verba Euangelistæ, in contrariam partem, à Theophylact. & D. Thom. tradi, vt constat ex verbis ipsorum supra citatis. Postquam, inquit Lucas, impleti sunt dies purgationis eius, secundum legem Moysi, quia lege Mosis purificatio præcepta erat, qua tamen Deipara non obstringebatur. Extremum argumentum flagitat. Num in partu Deiparæ aliquæ fluxerint sordes? ab omni impuritate, labeque alienum fuisse, iam est ostensum, atque adeò ea de causa purificatione non eguisse.

D. Thom.

11. *Theophyl. D. Thom.*

Luc. 2. POSTQVAM *impleti sunt dies purgationis eius.* Ex dictis perspicua sunt Lucæ verba. Postquam, inquit, quadraginta dies impleti sunt, purgationis, id est purificationis eius, Græcè, αὐτῆς; id est, ipsius Deiparæ Virginis; est enim fœminei generis. Syri legunt ipsorum; & aliqui etiam Græci, ita vt tam ad Virginem, quam ad filium referatur. Sed nostra lectio correctæ est editionis. Attulerunt Christum infantem, ex oppido Bethlehem, in quo est natus, in ciuitatem Ierusalem, in qua templum erat, *vt sisterent eum Domino*, hoc est, vt ante Dominum in templo illum statuerent, & præsentem exhiberent, ac offerrent. Erat enim primogenitus sanctissimæ Virginis filius. Omnes autem primogeniti filij, Deo offerebantur ex lege, quæ scripta extat, Exod. 13. iam supra recitata. Eandem recitat D. Lucas; *Sicut*, inquit, *scriptum est in lege Domini; Quia omne masculinum, adaperiens vuluam, sanctum Domino vocabitur*, hoc est, Domino sanctificabitur, & offeretur. Adaperire vuluam, dicebatur filius primogenitus, quia primus, ante omnes reliquos fratres, illam in partu, nondum apertam, aperiebat. His verbis Christus à lege aperte est exceptus, non enim vuluam aperuit, quoniam integro Virginis vtero, in lucem editus est. Quæ de re supra, satis diximus, cum de partu Virginis intemeratæ egimus. Itaque oblatus est Dominus, in templo à Deipara, ipso purificationis die.

12.

Exod. 13. Exponuntur verba D. Luc. 2.

13.

D. Bonauent. Diuus Bonauentura, in Vita Christi, capite vndecimo scribit, oblatum infantem sedisse super altare. Id tamen non est verisimile, duo enim erant altaria, in templo, alterum thymiamatis, intus in ipso templo; alterum holocaustorum, in atrio sacerdotum, in quo victimæ incendebantur. In neutro infantes locabantur, neque enim victimæ erant, aut thymiama. Oblatus igitur est Christus, in atrio templi, quod mundorum appellatur, in quo nullum erat altare, deinde quinque siclis redemptus.

14.

Luca 2. ET *vt darent hostiam, par turturum*, &c. Hæc hostia præscripta erat, non ea lege, quæ de primogenitis offerendis, sed illa quæ de purificatione puerperæ lata est, vt supra vidimus. Tulerunt Virgo, & Ioseph, Christum in Ierusalem, vt darent hostiam lege purificationis præscriptam, *par turturum, aut duos pullos columbarum*. Hinc liquet Deiparam Virginem agnum, quæ diuitum hostia erat, non obtulisse; sed vel par turturū, vel duos pullos columbarum. turturesne, an columbas obtulerit non constat. Vnus ex pullis in holocaustum est immolatus, alter in sacrificium pro peccato mactatus, vt lex obseruaretur. Alioquin nullum, vel in Christo vel in Deipara peccatum inerat, pro quo mactaretur. Decuit autem à Christo, & Deipara legem, qua non obstringebantur, obseruari, tum vt humilitatis, & obedientiæ exempla nobis relinquerent, tum ne Iudæis calumniandi ansam præberent.

15.

Cur Virgo agnum non obtulerit

Dubium hoc loco exoritur; Cur Deipara Virgo non obtulerit agnum? offerre enim agnum potuisse ex eo colligitur, quòd à Magis magna dona acceperit, aurum, thus, & myrrham. Potuit ergo agnum emere, emptumq; offerre. Petit hoc dubium, quid de donis Magorum actum sit. Multiplicem responsionem Canus libro vndecimo, de locis capite quinto, complectitur his verbis. Quidam beneficentiam Virginis animaduertunt, quæ breui aurum in pauperes erogarit. Alij prudentiam, quòd viaticum pararit in Ægyptum. Sunt, qui modestiam aduertant: atque hæc ratio mihi videtur sanctissimè, & prouidentissimè constituta; non decebat enim, vt quæ pauper erat, diuitum oblationem subitò offerret; ab omni enim fastu erat Virgo aliena. Quid quod aurum Deo oblatum, in sacros fortasse vsus censuit consecrandum. Hæc Canus.

Canus. 16.

Quid de Magorū dōnis actum.

Abulensis. Abulensis Matth. 2. quæst. 47. respondet, dici posse regulos obtulisse maxima munera, Virginem tamen, vt ostenderet; omnia se terrena spernere, ea solum veluti libasse, & de singulis modicum quid accepisse, quod paruo temporis spatio, ante purificationis diem consumptum fuerit. Præterea, ait, dici posse Deiparam munera pauperibus erogasse, quam sententiam communiorem appellat, eam sequitur Diuus Bonauentura in libro de Vita Christi cap. 9. his verbis, Zelans Virgo pro paupertate, & intelligens filij voluntatem, tam intus docentis, quam foris ostendentis, quia vultum fortè auertebat ab auro, & vilipenderat, totum infra paucos dies pauperibus erogauit, grauè enim erat illi sarcinam tenere. Idem sentit Carth. Estque verisimile Virginem pauperibus omnia donasse, ita vt in die purificationis, pecuniam, qua agnum emeret, non haberet.

17.

D. Bonauent.

Dion. Carth.

18. Rogabis quodnam fuerit illis seculis agni pretium: Respondeo, conijci posse ex Leuitic. cap. 5. in quo hæc verba leges; *Offeret pro delicto suo arietem immaculatum de gregibus, qui emi potest duobus siclis, iuxta pondus sanctuarij* Tempore Mosis duo sicli pretium arietis erat; Vnde conijcere potes, quod fuerit pretium agni, siclus quatuor continet denarios.

Leuit. 5.

Luca 2. ET *ecce homo erat in Ierusalem, cui nomen Simeon.* Simeon est cuius vnis Christus in templo Ierosolymitano est exceptus: egregius pictor Lucas suis pingit coloribus, iisque illustrissimis. *Erat*, inquit, *homo iustus, & timoratus*, Græcè, εὐλαβὴς, hoc est, religiosus; Deum reuerens, ac timens *expectans consolationem Israel*, id est, Messiæ aduentum, quæ erat Israelis consolatio, vel consolationem Israel, id est, ab hostibus tartareis liberationem. Et Spiritus sanctus erat in eo, in huiusmodi enim viris Spiritus sanctus habitat. Euthymius de Spiritu prophetiæ, locum intelligit. Spiritus, inquit, sanctus prophetiæ erat in eo. Ianse nius quoque Spiritum sanctum in Simeone fuisse ait per Spiritum prophetiæ. Verba Lucæ significare potius videntur, Spiritum sanctum in eo fuisse, vt in viris iustis est, per gratiam, & charitatem. Sic exponit Diuus Bonauentura; Spiritus, inquit, sanctus erat in eo, scilicet, per gratiam, & charitatem. Vnde de illo poterat dici illud, quod dicitur de Stephano, *quod erat plenus fide, & Spiritu sancto.* Hæc ille.

Luca 2. De Simeon.

19.

Euthymius. Iansenius.

Galati-

20. Galatinus. Simeon Hillelis filius.

Galatinus libro primo, capite tertio, de hoc Simeone sic scribit; Simeon Hillelis filius, quem ob eius præcipuam sanctitatem, Talmudistæ Sadic, id est, iustum cognominarunt. In quo (vt in pirce auoth, id est, in capitulis patrum dicitur) Academiæ magnæ synagogæ sceptrum defecit. Multa de Messia dixit, & tandem cùm in vltima senectute, à Spiritu sancto responsum accepisset, non visurum se mortem, nisi Messiam videret; Christum ipsum vlnis suscipiens, quæ de eo à Spiritu sancto edoctus, docuerat, ipso præsente confirmauit. Cuius egregia dicta Talmudicis in libris sparsim reperiuntur. Hæc ille. Genebrardus quoque libro secundo chronologiæ; Hillelis, inquit, Doctoris insignis, octoginta fuere discipuli. Clariores fuerunt, Ionatham filius Vziel, cuius paraphrasis Chaldaica in vetus Testamentum magna ex parte extat; & Simeon iustus, qui Christum vlnis excepit. In Simeone spiritum Sinagogæ magnæ, qui erat prophetico minor, communi maior, defecisse, authores sunt Talmudici, in tractatu pirce auoth. Rabbi Moses Ægyptius, non tantùm discipulum, sed & Hillelis filium fuisse scribit, Gamalielisque, ad cuius pedes legem Paulus didicit; præceptorem; imò verò, & patrem. Hæc ille.

Genebrard.

21. Verumtamen hæc sententia, non satis est comperta; Accipiunt enim hi auctores à Iudæis, fuisse Simeonem quendam iustum discipulum Hillelis. At vnde nouerunt fuisse eundem, qui Christum excepit vlnis? Eandem refutat Iansenius, quod in tractatu citato, versò à Fagio, Simeon iustus, dicatur præcessisse Hillelem, neque verò Hilleli discipulus aliquis, nomine Simeon ascribatur. Hillelis meminit Hieronymus in comment. Isaiæ cap. 8. His verbis; Duas domus, Nazaræi duas familias interpretantur, Sammai, & Hillel, ex quibus orti sunt scribæ, & Pharisæi, quorum suscepit scholam Akibas. Item; Sammai, & Hillel, non multò priùs, quam Dominus nasceretur, orti sunt in Iudæa, quorum prior dissipator interpretatur, sequens prophanus, eò quod per traditiones, & deuteroses suas legis præcepta dissipauerint, atque contaminauerint. Hæc Hieronymus.

Hieronymus.

22.

23.

An fuerit sacerdos Simeon? Euthym. Theophyl.

Num fuerit sacerdos Simeon, dubium est. Negat Euthymius Luc. 2. Non erat, inquit, Simeon sacerdos, vt mihi interim videtur, alias & hoc manifestasset Euangelista, tanquam magnam viri dignitatem. Theophylactus quoque; Non erat, ait, Simeon sacerdos, sed homo Deum amans. Idem existimat Iansenius. Affirmant fuisse sacerdotem D. Cyrillus Ierosolymitanus in oratione de occursu Domini, D. Epiphan. in libro de Patribus veteris Testamenti, Carthusianus, Lyranus, Caietanus, Ludolphus, Canisius lib. 4. de Virgine Deipara, cap. 10. Confirmatur opinio, quoniam benedixit in templo Virgini intemeratæ, ac Iosepho, vt ait Euangelista, quod sacerdotis est munus.

Iansenius. D. Cyrillus. D. Epiphan. Carthusian. Lyranus. Caietanus. Ludolph. Canisius.

24. Verisimilius mihi videtur, non fuisse sacerdotem. Cùm enim D. Lucas tot titulis eum exornarit, non videtur fuisse titulum sacerdotis prætermissurus, si illi congrueret. Benedixisse autem dicitur Deiparæ, ac Iosepho, non tanquam sacerdos, sed vt iustus senex. Benedicere enim alicui est, prospera alicui precari, quomodo Iacob Regi Pharaoni benedicit.

Genes. 47.

Luc. 2.

RESPONSUM ACCEPERAT à Spiritu sancto, &c. Cùm Simeon auidè Israelis expectaret consolationem, *responsum* per reuelationem *à Spiritu sancto accepit, non visurum se mortem donec Messiam videret.* Nicephorus lib. 1. cap. 12. responsum hoc ab Angelo Simeoni datum scribit his verbis; Simeonem fama est, ex iis fuisse vnum, qui virtute, dignitate, vitæque sanctitate excelluerunt. Qui cùm aliquando illi Isaiæ oraculo incumberet; *Ecce Virgo concipiet, & pariet*, &c. & de diuini eius responsi fide ambigeret; Angelum ei ita fluctuanti astitisse ferunt, cum oraculo huiusmodi; Non illum prius vitæ huius vinculis solutum iri, quàm id de quo credendo dubitasset, oculis suis conspectum testimonio confirmaret. Hæc ille. Quæ tamen inter apocrypha numeranda reor. Non enim per Angelum, sed per Spiritum sanctum responsum acceperat, vt Euangelista ait. Dubitatio verò de oraculo Isaiæ cum laudibus, quas illi Euangelista tribuit, minimè congruit. *Erat*, inquit, *vir iustus & timoratus, & expectans consolationem Israel*, quamobrem responsum à Spiritu sancto acceperat, non autem, quod de oracolo Isaiæ dubitaret.

Nicephorus.

25.

Isai. 7.

Simeon non dubitauit de oraculo Isaiæ.

Luc. 2. 26.

Apocryphum similiter illud est, quod Beauxamis in Harmonia, ex Hegesippo (vt ait) his verbis narrat; Hegesippus Simeonem, è præcipuis Iudæorum rabbinis fuisse scribit, & cum pro suo munere, in synagoga, illud Isaiæ 7. quòd de Virgine paritura prænuntiatur, interpretaturus esset dictionem hahalma, diplicuisse, quæ viro absconditam designat, quod minus incredibile videretur Virginem parituram. affert enim He, Emphasim, & vrget dictionem, cui præmittitur, vt per excellentiam intelligatur. Hinc factum est, vt literam illam seruilem sustulerit. Hanc deletam rursus reparatam vidit; Secundò deleuit, & secundò repositam vidit. Id tertiò cùm deleret, reparatam aureis literis perspexit, non sine miraculo. Ex quo cum fiduciam maiorem paritura Virginis concepisset, oraculum consuluerit, ex quo audierit non prius sese moriturum, quam Christum videret. Hæc ille. quæ apud Hegesippum nondum inueni.

Beauxamis. Hegesippus. Simeonem litteram ex scriptura oraculo deleuisse, apocryphum.

27.

ET *venit in spiritu in templum*, &c. Indicauit Spiritus sanctus Simeoni diem, qua oblatus est in templo Messias. Venit ergo in spiritu, siue per spiritum, hoc est, reuelante Spiritu sancto, ac ducente, in templum. *Cùm verò* Virgo, & Ioseph, *inducerent Christum infantem, vt facerent, secundum consuetudinem legis pro eo*, hoc est, vt illum Deo, tanquam primogenitum traderent, & quinque siclis redemptum acciperent, offerrentque pro eo par turturum, aut duos pullos columbarum iuxta ea, quæ suprà diximus, non fuit satis venerando ac sitibundo seni bonorum omnium vidisse fontem, & Spiritu sancto indicante agnouisse, accessit propius, vlnis fœliciſſimis excepit, nouumque canticum cygnæa voce edidit. Timotheus presbyter Ierosolymit. in Orat. de Simeone, putat, vidisse illum Deiparam diuino circundatam lumine, inter fœminas reliquas, atque ex hoc indicio Messiæ matrem esse intellexisse. Carthus. etiam; Forsitan, inquit, vidit diuinum quendam splendorem in vultu pueri.

Luc. 2. 28.

Timotheus Ierosolym.

Carthusian.

CAPVT III.

De Cantico & verbis Simeonis.

NVNC DIMITTIS seruum tuum Domine, &c. Infantem cœli terræque conditorem, pondus dulce, vlnis continens canus Simeon, desiderio & expectationi suæ satis esse factum videns, imminente morte, vt olor candidus, dulce fudit è senili ore melos. *Nunc*, inquit, *dimittis seruum tuum Domine*; Græcè ἀπολύεις, hoc est, nunc me absoluis, huius ergastulo corporis, secundum verbum tuum, vt pollicitus es. A te enim accepi, non visurum me mortem donec viderem Christum Domini. Iam video Christum Domini, iam ergo in pace, tranquilla ac quieta morte, ex hac procellosa vita abire possum. Iam moriar lætus, *quia viderunt oculi mei salutare tuum*, Iesum, & Saluatorem quem in orbem misisti.

Luc. 2.

Olim cùm in Ægypto occurrisset Ioseph Patri suo Iacob, *Dixit pater ad Ioseph; Iam letus moriar, quia vidi faciem tuam, & superstitem te relinquo.* Similem in modum, noster Simeon, cùm in templo occurrisset Christo, *Nunc*, ait, *dimittis seruum tuum in pace*, hoc est, nunc lætus moriar, *quia viderunt oculi mei, salutare tuum*, & Iesum tuum, quem ad ferendam salutem populo, moriens relinquo superstitem. Expectabam consolationem Israel, iam video consolatorem Israel. Inter brachia iam illum habeo, in pace iam moriar, consolatione recepta, quam optabam. Vitam in manibus fero, mori non timeo, fero viam, discedere non metuo, fero pacem, moriar in pace. Viderunt oculi mei salutare tuum, morte claudantur, ne hominum videant scelera.

2. Genes. 4.

Timotheus in oratione de occursu Domini pia meditatione, hæc exponit, his verbis; Nunc absoluar, ne hic retineat

retineat, ne Iudæorum, qui sunt mei generis, quæ in te est futura, videam audiam. Ne videam spineam, quæ plectitur coronam, ne videam seruum tibi alapas infligentem, ne videam te cruci affixum, &c.

3. *Nicephor.* Quamdiu vero posthac superstes fuerit Simeon, incertum est. Nicephor. lib. 1. cap. 12. protinus obijsse infert: Cum Christum, inquit, conspexisset Simeon, carnis mole protinus solutus est.

Luc. 2. *Quod parasti ante faciem omnium populorum.* Cuiusmodi salutare, siue Saluator sit Christus, docet. Salutare nimirum, paratum ante faciem omnium populorum: *lumen ad reuelationem*, hoc est, illuminationem, *gentium, & gloriam populi Israelitici.* Indicat Messiam non propter solos venisse Iudæos, sed propter reliquos etiam populos. Parasti, inquit, Messiam, ante faciem omnium populorum, veluti Solem quendam. Quemadmodum Sol non hunc tantummodo, vel illum, sed omnes illuminat populos; sic & Christus, non Iudæorum tantum nationem, sed cæteras etiam gentes, suæ doctrinæ fideique luce illustrabat, iuxta illud, *Ecce dedi te, in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ.* Gloriam Israelis, Christum vocat, quoniam si receptus à Iudæis fuisset, summam illis gloriam attulisset. Præterea, quia (vt ait Euthymius) gloria Iudæorum est, quod secundum humanitatem, Christus ab eis sit progenitus, eorumque sit cognatus. Vtinam sua bona nossent.

Ibid. 4. *Euthymius.*

Luc. 2. *Erant mirantes super his, quæ dicebantur de illo.* Non erant incognita & noua Virgini & Iosepho, quæ de Christo dicebantur in templo, à Simeone, & Anna propheti sa. Mirabantur tamen, quod essent omnia mirabilia. Cum admirabilibus enim, admirabilia connectebantur, & admirabilium quædam quasi catena fiebat. Benedixit autem Simeon Virgini, Iosepho, & forte etiam infanti, omnium benedictionum fonti, non benedictione sacerdotali, sed benedictione laudis, & prosperitatis, cuncta enim prospera, fausta que precatus, laude illos prosecutus est, felices ac beatos appellans.

5.

Ibidem. *Ecce positus est hic in ruinam.* Dixerat Christum lumen esse, omnibusque præparatum Seruatorem. Nunc prædicit non omnes Israelitas ab eo seruandos, sed multos allatam salutem repudiaturos. Ecce, inquit, positus est hic infans, in Israel, in ruinam multorum Israelitarum, qui illum repudiabunt, *& in resurrectionem multorum*, & salutem, qui verum esse Messiam, fide viua credent. Theophylactus; Ruinam dicit Simeon eorum, qui non crediderunt, resurrectionem eorum, qui crediderunt. Eodem modo exponit Chrysost. in Oratione de occursu Domini.

6. *Theophyl.* *D. Chrys.*

Rom. 9. *1. Pet. 2.* Lucem huic loco afferunt verba Pauli, *Offenderunt*, inquit, *Iudæi in lapidem offensionis, sicut scriptum est; Ecce ego ponam in Sion lapidem offensionis, & petram scandali.* Verba etiam Petri, *Vobis honor credentibus, non credentibus autē, Lapidem quē reprobauerunt ædificantes, hic factus est, in caput anguli, & lapis offensionis & petra scandali, ijs qui offendunt verbo, nec credunt, etc.* Illa item, *Ecce ego mitto, in fundamentū Sion, lapidem, lapidem probatum, angulārem, pretiosum, in fundamento fundatum*, id est, Christum. &, *Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse pauor vester, ipse terror vester, & erit vobis in sanctificationem, in lapidem autem offensionis, & in petram scandali, duabus domibus Israel, in laqueum, & in ruinam, habitantibus in Ierusalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur, &c.*

Isa. 28. *Isa. 8.* 7.

Origenis sensus. Origenes hæc verba, aliter interpretatur, hom. 17. in Lucam, hoc pacto; *Positus est Christus in ruinam multorum*, hoc est. vt multi bene cadant à peccatis, illisque moriantur, *& in resurrectionem*, hoc est, Vt cum bene à peccatis ceciderint, per gratiam resurgant. Strabam, inquit, in peccato, eo tempore, quo peccato vinebam, & quia in peccato stabam, prima mihi vtilitas fuit, vt caderem, & peccato morerer; hoc primum tibi Saluator concedit, vt corruas. Ethnicus eras, cadat in te Ethnicus; diligebas scortum, primum in te scortum intereat; peccator eras, cadat in te peccator, vt possis dehinc resurgere, &c. Similiter Theophylactus; In ruinam positus est Dominus malorum, quæ in animabus nostris sunt, in resurrectionem vero bonorum, cadit fornicatio, surgit continentia. Adijcit alium sensum idem author, huiusmodi; Ecce positus est Christus in ruinam, siue casum mortis, hoc est, vt morte cadat, vt crucifigatur, & in resurrectionem multorum, hoc est, vt per ruinam mortis, multos à peccatorum morte excitet, ac liberet. Intelligi potest, ait Theophylactus, positus est Dominus in ruinam, hoc est, ipse passurus est, & casurus est in mortem, & cum ceciderit ipse, resurgent multi, &c. Verum primus sensus præstat reliquis. Adde & hunc etiam sensum. Ecce positus est hic in ruinam cacodæmonum, & in ruinam Israelitarū, qui illum non recipient, quorum Rempub. tandem solo æquabit, & in ruinam Romani Imperij, quod sibi subijciet, & in ruinam idololatriæ. *Hic est enim lapis, è monte sine manibus abscissus*, hoc est, è Virgine absque viri opera natus; qui statuam, tum alia, tum Romanum Imperium adumbrantem comminuit.

Origenes. *Bona ruina eum peccatum ruit.* 8. *Theophyl.* 9. *Sensus Theophylacti.* *Christus morte cecidit, vt nos resurgeremus.* *Christus positus in ruinam dæmonum, Iudæorum, Dan. 2.*

Luc. 2. *Et in signum cui contradicetur.* Ambiguum est, quid hoc loco significet signum. Crucem significare putant Amphilochius apud Surium, & Chrysostomus in oratione de occursu Domini, Theophylactus quoque Luc. 2. Caietanus, signum reconciliationis humani generis, cum Deo. Carthusianus signum fœderis inter nos & Deum, quem in modum cœlestis arcus, quondam Noë in signum fœderis datus est. Verisimilius Isidorus Clarius, in oratione 12. existimat, similitudinem ab ijs acceptam, qui ad propositum signum, siue scopum iaculantur iuxta illud, *Posuit me quasi signum, ad sagittam.* Et Iob, *Confregit me, & posuit me sibi, quasi in signum.* Est ienitus huiusmodi. Christus positus est in signum, & scopum, in quem Pharisæi, Scribæ, & Sacerdotes odij sui sagittas, magno furore conijcient.

Quid significet signum. *Amphiloch.* *D. Chrysost.* *Theophyl.* *Caietan.* *Carthus.* 10. *Clarius.* *Thren. 3.* *Iob. 10.*

Fuit Christus scopus contradictionum; sic appellatur à Laurentio Iustiniano libro de triumphali agone cap. 13. Omnes, inquit, certatim, paratas in pharetra sagittas, in lignum contradictionis intorquent. *De secta ista notum est nobis, quod ei vbique contradicitur.* 2. Cor. 1. *Prædicamus Christum, Iudæis quidem scandalum, gentibus stultitiam.* Ad Hebræos, *Recogitate eum, qui talem sustinuit, à peccatoribus, aduersus semetipsum cōtradictionem.* Vides Christum contradictionum fuisse scopum? Verumtamen vt est in Psalmo, *sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum, & infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum.* Ex contradictionibus Iudæorum ereptus est Christus, & gentium caput constitutus, iuxta illud, *Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium.*

Christus fuit scopus contradictionum. 11. *Act. 28.* *2. Cor. 1.* *Heb. 12.* *Psalm 63.* *Psalm 17.*

Euthymius signum pro miraculo sumpsit, hoc modo; *Positus est hic infans, in signum*, hoc est, in miraculum orbis totius. Etenim admirandum est miraculum, ὃ ἀνθρωπος, id est, Deus homo, cui Iudæi, Mahometani, Ethnicique contradicunt. Sequitur hunc sensum probabilem Iansenius. Aliter potest sumi signum, Græce, σημεῖον pro signo, quo ones notantur. Positus est hic infans, in signum, quo ones Dei signabuntur, & populus Dei à populis reliquis distinguetur. Christi enim nomen, eiusque confessio ac fides, nota est populi Dei, ac Christiani. Huic tamen signo, quod Iudæi recepisse debuerant, contradixerunt. Potest præterea sumi, pro vexillo. Positus est in signum, hoc est, vexillum, quod sequantur homines: multi sequentur, plurimi contradicent.

12. *Christus orbis miraculum.* *Euthymius.* *Iansenius.*

Sensum maximè verisimilem prædictis addam, qui mihi in mentem venit. Alludit Simeon ad illud, *Fac serpentem, & pone eum pro signo, qui percussus aspexerit eum, viuet. Fecit ergo Moyses serpentem æneum, & posuit eum pro signo, quem cum percussi aspicerent; sanabantur.* Vmbra hæc Christi fuit, vt constat ex verbis eiusdem Domini, *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis.* Vnde huiusmodi colligitur loci explanatio: Christus positus est, siue ponetur in signum, quemadmodum serpens æneus in signum positus est in deserto. Multi illum aspicient viua fide salutémque recipient, ac resurrectionem, plurimi contradicent, & corruent. Signum erit omnibus propositum, quibusdam ruina, alijs resurrectio.

13. *Num. 21.* *Christus signum positus, vt serpens in deserto.* *Ioan. 3.* 14.

Luc. 2. *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* D. Ambrosius Luc. 2. interpretatur, gladium Virginis esse prudentiam, cœlestis non iguaram mysterij, hoc est, cœleste mysterium, instar

Quid significet hoc loco gladius exponitur. *D. Ambros.*

Timotheus Ierosolym. instar gladij penetrantem. Timotheus Ierosolymitanus, in Oratione de Propheta Simeone, dolorem illum, qui Virginis animam pertrãsijt, cum filium triduo amisit, gladium appellari. Euthymius, Beda, & plerique alij, rectius, dolorem, qui Virginis animam passionis tempore sauciauit, gladij nomine significatum intelligunt. Simeon ergo, de populi contradictione locutus, quantum ex ea dolorum virgo perceptura sit, ijs verbis prædicit. *Tuam ipsius animam pertransibit gladius*, doloris videlicet acutissimi, cum populum Israeliticum videris nato contradicentem, eumque cruci configentem. Simili modo exponi potest illud, *Ferrum*, id est, gladius doloris, *pertransit animam eius* (scilicet Ioseph) *donec veniret verbum eius, &c.* De hoc Virginis dolore, mirabiliter sensit S. Bernardinus, ita enim scripsit, tomo 1. sermone 61. art. 3. cap. 2. Tantus fuit dolor Virginis, quod si in omnes creaturas, quæ pati possunt, diuideretur, omnes subito interirent. Hæc tamen ad utrumnam vocare alterius est loci.

15. *Ps. l. 104.*

D. Bernard. Magnus in Virginis dolor.

Magist. hist. Magister historiæ in historia Euangelica cap. 9. aliter interpretatur, in hunc modum. *Tuam ipsius animam*, id est, animam ipsius, quæ & tua est, quam scilicet, quasi tuam diligis, *pertransibit gladius.* Verum ipsius, Græce, fœminini est generis, αὐτῆς. nec potest ad Christum referri. Rectius sic interpretaberis, *tuam ipsius animam pertransibit gladius*, hoc est, Christum, qui tua est anima, quia tanquam animam, & vitam tuam, illum diligis, pertransibit gladius passionis, ac mortis. *Dilexit eum*, id est, Dauidem Ionathas, *quasi animam suam*, multo ardentiori amore virgo Christum dilexit, quasi animam suam.

Animam Virginis, id est, Christus, pertransiuit gladius passionis.

16. 2. Reg. 18.

Luc. 2. Vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes. Hæc verba difficile est intelligere, & cum præcedentibus connectere. Scriptorum, vt puto, interpretationes proponam. Euthymius ita interpretatur; Animam Virginis pertransibit doloris gladius, vt retegantur ex multis cordibus eorum cogitationes, qui suspicabantur, hanc non esse illius matrē.

Euthym.

Theophyl. Theophylactus: Reuelatæ sunt ex cordibus cogitationes in passione Domini, cum apparuit Iudas proditor, & apparuerunt diligentes Christum, qualis fuit Ioseph ab Arimathia, quales fuerunt mulieres, quæ permanebant apud crucem. Isidorus Clarius oratione 12. de præclaris Christianorum cogitationibus, Simeonem agere arbitratur, quæ per egregia facta sese aperuerunt. Nam per crucis prædicationem, reuelatæ sunt admirandæ in mundo Christianorum cogitationes. Etenim diuinas cogitationes, in eorum cordibus esse potuit, qui humana omnia floccifaciebãt; & pro Christo mortem libentissime oppetebant. Cardinalis Caietanus de cogitationibus externa fidei confessione aperiendis commentatur, hoc pacto, Vt post passionē Christi, reuelentur per externam fidei professionem cogitationes cordium. Origenes homil. 17. in Lucam de cogitationibus malis exponit, quæ Ecclesiæ medicis sacerdotibus tanquam vulnera, vt sanentur, per confessionem aperiendæ sunt.

17.

Isid. Clarius. Varij sensus.

Card. Caietan.

18.

Origenes.

Mihi magis placet eorum sententia, qui hæc verba (vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes) ad illa referūt, *Positus est in signum cui contradicetur*: cæteris interpositis veluti per parenthesim. Sic Carthusianus refert, & Iansenius. Erit itaque sensus verisimilior cæteris. Positus est Dominus in signum, cui contradicetur, adeo, vt tuam animam ô virgo doloris acerbissimi gladius sit transuerberaturus. Contradicetur autem Christo, *vt reuelentur ex multis cordibus*, Iudæorum *cogitationes*, hoc est, vt agnoscantur, qui ex illis probi sint, qui impij & hypocritæ. Nam Christi contradictio, hoc est, persecutio, ostendit quales fuerint Pharisæorum, Scribarum, & Sacerdotum cogitationes, nimirum odio, superbia, & inuidia plenæ. Vnde D. Bonauentura, Luc. 2. Hoc, air, consecutum est ad passionem Christi, quia Iudæorum carnalium, & hypocritarum, cordis iniquitas reuelata fuit. Præterea Christi contradictio ostendit corda amicorum, & cogitationes: indicauit, quinam veri essent amici, qui nec in ipsa contradictione illum omnino deseruerunt; vt Iosephum, Nicodemum, Apostolos, & fœminas. Præterea indicauit, quidnam cogitarent de Messia Iudæi, qualem Messiam expectarent. Particula, *vt*, non significat hoc loco causam finalem, sed rei euentum.

Carthusian. Iansenius. Sensus superioribus verisimilior.

19.

D. Bonau.

20.

Adiungam aliam, quæ se offert interpretationem. *Positus est Christus in signum, cui contradicetur, & tuam animam doloris gladius pertransibit, vt reuelentur ex multis* multorum Prophetarum, *cordibus cogitationes.* Loquitur forsitan Simeon, de cordibus & cogitationibus multorum prophetarum, qui cogitationes suas, & reuelationes de Messia, sacris mandarunt litteris, hæ enim post Messiæ passionem, ac mortem reuelatæ sunt, & ab hominibus intellectæ.

Alius sensus.

Græcè cogitationes dicuntur, δ. διαλογισμοὶ, quod vocabulum cogitationes, disceptationes, ratiocinationesque significat. Recipiunt verba etiam hanc explanationem, Vt reuelentur ex multis cordibus Doctorum, cogitationes præclaræ, disceptationes, & ratiocinationes, de mysterio passionis filij DEI. Quis verò nesciat, doctores plurimos de CHRISTI incarnatione, & passione præclaras, quæ corde conceperunt cogitationes, litteris mandatas, cunctis hominibus patefeciſſe, ac reuelasse?

21.

ET *erat Anna Prophetissa, &c.* Duos sibi testes in templo Christus paranit, virum Simeonem, & fœminam Annam. At quales testes? omni sanè, vt aiunt, exceptione maiores, ab omni mendacij sulpicione maximè alienos. Simeon vir erat iustus & timoratus, & Spiritus Sancti luce illustratus, vt supra dictum est. Anna verò, vt hoc loco asserit Euangelista, prophetiæ dono adornata, multis annis in viduitate castitatem seruauerat: ieiunijsque & obsecrationibus seruiens die ac nocte, à templo non recedebat. Vterque testis testimonium Christo perhibuit egregium, in ipso templo Ierosolymitano, coram populo, Leuitis, & sacerdotibus. Verumtamen, quia pauperem cernebant infantem, ex paupere matre ortum, auditores non tanti testimonium fecere, quanti fuerat faciendum. Hoc veracissimum par testium, cum pari turturum rectè confert Abbas Guerricus sermone secundo, de purificatione. Ecce, inquit, habes par turturum, senem iustum, & viduam Annam, vtrumque castum, vtrumque desiderio redemptoris gemebundum, qui vtique semetipsos hostiam viuam Domino obtulerunt. Pares erant fide, æquales castitate, similes deuotione, consortes prædicatione gratiæ.

Luc. 2.

Guerricus.

22.

Quæres, an Anna in templo habitarit? siquidem à templo non recedebat. Respondeo, loquendi modum maximam indicare frequentiam, ac quotidianam. Cum enim Anna vidua esset, vitamque suam dicasset Deo, in templum veniebat quotidie, hoc est, in atrium fœminarum, ibique vacabat orationi. Vt tamen somni aliquid cibique caperet, domum repetebat. vide quæ diximus supra, de habitatione Virginum iuxta templum, potuit enim cum illis Anna habitare.

23.

CAPVT IV.

Morale.

FOeminam ob partus sordes, multis diebus, à templi ingressu arcebat lex, iubebatque purificari. Vmbra hæc est purificationis nostræ, quam Deus magni facit. Neque enim (ait Gregorius Nazianzenus Oratione sexta,) purus Deus, tanto in pretio quidquam habet, quam puritatem, aut purgationem. Tanti autem illam fecit, vt ad expurgandas omnes criminum sordes, suauissimum amorisque igne incensum balneum ex suo sanguine præparārit. *Dilexit nos* (ait Ioannes) ecce amorem, ecce balnei ignem; *Et lauit nos, à peccatis nostris, in sanguine suo*, ecce sanguinis balneum ad purificationem potentissimum. Potentissimum sanè est hoc balneum. Nullæ sordes sunt, quas abstergere non possit; nulli homines, etiam si serpentibus, immanibusque feris, & immundis animantibus similes sint, quos non possit purificare. *Vidit Petrus descendens vas quoddam, velut linteum magnum, quatuor initiis submitti de cælo in terram, in quo erant omnia quadrupedia, & serpentia terræ, & volatilia cæli, & facta est vox ad eum; Surge Petre, occide, & manduca: ait autem Petrus, absit Domine, quia nunquam manducaui omne commune, & immundum, &c. Et vox iterum secundo ad eum;*

1.

Magni facit DEVS nostram purificationem.

D. Gregor. Nazianz. Apoc. 1.

Balneum ad nostram purificationem potentissimum.

Act. 10.

2.

Quod

Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris, &c. Animalia, ac serpentes immundi, qui linteo continebantur, immundos adumbrant homines, hos tamen serpentes, hos dracones, hos leones, & rigrides, sanguis Christi purificat. Vnde vox 3. illa; *Quod Deus purificauit, tu commune*, id est, immundum, *ne dixeris.* Deus, inquit, purificauit, nimirum sanguinis balneo potentissimo: & ex serpentibus, ferisque atque immundis animantibus, in homines rationis participes, ac mundos commutauit.

4. Reg 5. Potens lauacrum fuit Iordanis, cuius vndæ 4. Reg. 5. Naamani corpori insidentem lepram abluere potuerunt. Multo potentius lauacrum est sanguis Christi, cuius vna gutta, omnium hominum lepram, animis ipsis inhærentem valet expurgare. Aliquid potentiæ habuit olim sanguis victimarum, ad purificandum; verum carnem purgabat, 4. Hebr. 9. non conscientiam, at Christi sanguis ad conscientiæ vsque ablutionem pertingit. Hinc illud Pauli, *Si sanguis hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat, ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, emundabit conscientiam nostram, & cætera.* Potens lauacrum fuit antiquum Noë diluuium, quod Noë ætate vniuersum terrarum orbem inundauit, verum homines sustulit, scelera non ejauit: Christi sanguinis diluuium, in omnes terras immissum scelera, non homines abstulit, occidit peccata, hominibus vitam dedit.

Zach. 13. 5. Christus fons patens ad ablutionem peccatoris. *Erit fons patens domui Dauid* (ait Zacharias) *& habitantibus Ierusalem, in ablutionem peccatoris, & menstruatæ.* Patere iam incipit fons vitæ, in templo Ierosolymitano, hoc est, Christus, è cuius venis pretiosus fluet sanguis, in ablutionem, balneumque peccatoris, menstruatæque animæ, & criminum sanguine inquinatæ. Ad hoc fons hic mundo est exMalach. 3. hibitus, vt nos purificet, vtque peccatoris balneum sit, quod indicat vates Malachias cum de illo vaticinatur hunc in modum. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam; & statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quæritis, & Angelus testamenti, quem vos vultis.* Hoc est, Ecce (ait Deus) mittam præcursorem, nuntium angelicum Baptistam, qui viam ante me præparet. & statim post ipsum natum, veniet in templum suum offerendus infans Dominator Messias, quem vos desideratis, qui idem Angelus est; & nuntius noui fœderis, siue testamenti.

6. Ibidem. Post hæc, quam sit admirabilis Christi aduentus indicat. *Ecce venit, dicit Dominus exercituum, & quis poterit cogitare diem aduentus eius? aut quis stabit ad videndum eum?* Ecce, inquit, venit Christus, in magna pauperrare atque humilitate, & quis præ admiratione tantæ humilitatis, poterit cogitare tempus aduentus eius? quis non obstupescet? quis stabit ad videndum eum? Hebraicè, *Quis erit stans in visionibus eius?* Quis fide firmus stabit, credens Messiam esse illum, quem pauperem, contemptum, crucique viderit affixum? In ciusmodi visionibus plerique ex Iudæis cecideIsaiæ 53. runt. Vnde illud, *Quasi absconditus vultus eius, & despectus, vnde nec reputauimus eum.* Aliter. *Quis stabit ad videndum eum?* hoc est, quis viuet eo tempore, quo ipse veniet? quis videbit eum?

7. Christus, vt ignis cõflans, & herba fullonum purificat. Malach. 3. Sequitur de purificatione. *Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum.* Cum duabus rebus CHRISTVM confert, quibus magna est purgandi vis, cum igne, & herba fullonum, quæ instar est saponis. Christus, inquit, vt ignis argentum ardore, ita populum suum exemplo, ardentique doctrina, & amore expurgabit; vt herba fullonum vestes, ita animas gratia sua emundabit. Non diuitias, aut delicias, aut voluptates afferet, quarum vos studiosi estis; immò spernet, & veluti feces, aut scoriam abijciet. Præsertim vero purgabit sacerdotes; qui principatum in EcSacerdotes. clesia obtinent. *Purgabit filios Leui*, id est, sacerdotes, *& colabit eos, quasi aurum, & quasi argentum, & erunt Domino offerentes*
8. *sacrificia in iustitia.* Purgauit CHRISTVS olim magnos illos sacerdotes Apostolos, septuaginta discipulos, multosque alios, velut aurum; purgat etiam hodie filios Leui. O felicem ætatem nostram, si sacerdotes cerneremus omni criminum fece expurgatos, & veluti aurum colatos, sacrificia Deo offerentes, in iustitia. At proh dolor, non desunt in orbe Christiano, qui scoria, feceque ac sordibus peccatorum contaminati, ipsis quoque Seraphinis tremendum

sacrificium, non in iustitia, sed in summo scelere offerunt.

Eximium ergo habemus omnium animi sordium purificatorem, Deum Optimum Maximum: qui, vt Paulus ait, *dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate,* Tit. 2. *& mundaret sibi populum acceptabilem.* Tantæ molis erat mundatam condere gentem. Habemus sanguinis ad pu- 9. rificandum potentissimi paratum balneum suauissimum. quid cunctamur? Impleti sunt dies purificationis Virginis secundum legem Mosis, quæ nulla purificatione indigebat: impleantur etiam dies purificationis nostræ, secundum legem Christi, qua maximè indigemus. Indigebat purificatione fœmina, quæ infantem pepererat: non indigebit vir, vel fœmina quæ horrendum monstrum peccatum peperit? ô partum execrandum, ô conceptum detestandum, *Ecce parturijt iniustitiam, concepit dolorem, & pepe-* Psalm 7. *rit iniquitatem.* Concipit impius dolorem, id est, peccatum tartarei doloris causam: parturit iniustitiam, tandemque 10. parit iniquitatem. Simile illud est, *Concupiscentia cum con-* Iac. 1. *ceperit, parit peccatum, peccatum vero, cum consummatum fuerit, generat mortem.* En partus impij sordidissimos, peccatum, mortemque semper æterno in igne viuentem. *Væ his præ-* Matth. 24. *gnantibus, & nutrientibus in illis diebus*, hoc est, in die iudicij. Lege Augustinum sermone vigesimo, de verbis Domini. D. August. Omnis, inquit, homo concipit, nec vllus potest esse sine conceptu: sed alij concipiunt de Christo, alij de diabolo. Sicut enim de illis, qui à diabolo concipiunt, dicitur. *Concepit dolorem, & peperit iniquitatem:* ita & de illis, qui à Spiritu sancto concipiunt, scriptum est, *A timore tuo, in vtero concepi-* Isaiæ 26. *mus, & peperimus spiritum salutis tuæ, &c.*

Caueat quisquis diabolo partus fœdissimos edit, ne 11. prius impleantur dies mortis eius, quam purificationis eius. Deus bone: si facies, si pileus, si vestis sordibus inquinetur, illas protinus eluimus. faciei, pilei, vel vestis maculas tolerare non possumus, animi vero turpissimas sordes tolerabimus? Is dies, ea hora purificationis esto, quæ *Dies purificationis nõ sit idem qui est peccati.* est peccati. *Non tardes conuerti ad Dominum* (ait Eccl. siatt: *&* Eccl. 5. *ne differas de die in diem; subito enim veniet ira illius, & in tempore* D. Ambros. *vindictæ disperdet te.* Vnde Ambrosius libro secundo de pœnitentia capite primo. Agenda, inquit, est pœnitentia, non Luce 13. solum solicite, sed etiam mature, ne forte Euangelicus ille *Agenda pœnitentia mature.* paterfamilias, *qui arborem ficum plantauit in vinea sua, veniat: &* Ephes. 4. *quærens fructum in ea, si non inuenerit, dicat cultori vineæ. Succide illam, & cætera.* Paulus, *Sol non occidat super iracundiam vestram.* 12. Quod de iracundia dixit Apostolus, idem de omnibus intelligo peccatis, sol non occidat super odium, super inuidiam, super libidinem, super furtum, super obtrectationem, super calumniam, denique quòdcunque peccatum tuum. Ne procrastines, eadem qua peccasti die pœniten- *Non procrastinandum in pœnitentia agenda.* tiam age, sol non occidat ante quam animum purifices, lectus te non excipiat antequam in animo tuo, Dei tabernacula, id est, gratiam, peccato euersam, pœnitentia extruas. Iuxta illud Dauid, *Si ascendero in lectum strati mei, si dedero som-* Psalm 131. *num oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem tem-* 13. *poribus meis, donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.* Ne ascendas in lectum tuum, ne des somnum oculis tuis, & palpebris tuis dormitationem, & requiem temporibus tuis, donec locum Deo in corde tuo præpares, & gratiæ tabernaculum solo æquatum reædifices.

Idem Apostolus: *Deus*, inquit, *conteret Satanam sub pedi-* Rom. 16. *bus vestris velociter.* Velociter conterendus est Satan. Conteritur autem ab eo, qui peccato est obstrictus, velociter, pœnitentia veloci. Similiter Actor. 12. Angelus Petrum Act. 12. vinctum excitauit dicens, *surge velociter.* Criminum carnis vinctus, in carcere Herodis, id est, Satanæ, dormis? Excitat te Angelus, excitat Dei verbum, excitat velox Spiri- Pœnitentia velox. Act. 12. tus S. afflatus, surge velociter. Si surgas, hoc est pœnitentiam vere agas, quod Petro contigit, id continget tibi, *Ceciderunt catenæ de manibus eius:* cadent etiam peccatorum cate- 14. næ de manibus tuis. Quod si porta aliqua ferrea, hoc est, difficultas aliqua obstiterit, quo minus pœnitentiæ viam sequaris: *Venerunt*, (ait Lucas) *ad portam ferream, quæ vltro aperta est eis*; ne metue, vltro porta aperietur; cedent (si non cesseris) generoso inuictoque animo omnia Satanæ obstacula.

Peccatum originis ab Adamo traximus, purificationis celeritatem ab eodem accipiamus. Primi ex hominibus peccarunt Adamus, eiusque vxor Eua. Primi peccauerunt, primi quoque pœnitentiam egerunt. Inquinauit se peccato
15. Adamus, cum pomum edit vetitum. at vbi se sordidatum, *Exemplum Adami & Euæ.* Deo admonente, aduertit, ex paradiso expulsus minimè procrastinauit, velociter intimo animi dolore, festinantibusque lachrymis commissum crimen eluit. Eua quoque virum secuta, pœnitentiam in longius tempus minimè reseruans, animi maculas protinus expiauit. Vnde
D. Ambros. Diuus Ambrosius libro secundo de pœnitentia capite 11. Adam, inquit, post culpam, statim de paradiso DEVS eiecit, non distulit, sed statim separauit à delitijs: vt ageret pœnitentiam, statim tunicam vestiuit pelliceam, non sericam, &c. Eiecit Deus statim post peccatum de paradiso Adamum, vt ageret pœnitentiam, non distulit ille pœnitentiam, nec procrastinauit, commissum breuissimo temporis spatio crimen, longa pœnitentia obliterauit. ô filij
16. Adam, ô filij Euæ, imitamini patrem, imitamini matrem: pœnitentiam vestram, si scelere contaminastis animum, in diem ex die ne differte: sed ad purificationem mox conuolate.

Si parentes imitari piget, saltem multis animantibus deteriores esse pudeat, quæ ad medicinas sibi diuinitus attributas, impigrè properant. Cur cellas aggredi (ait Tertullianus in hinc libri de pœnitentia,) quod scias mederi tibi? mutæ quidem animæ, & irrationales, medicinas sibi diuinitus attributas in tempore agnoscunt. Certus sagitta transfixus, vt ferrum, & irreuocabiles moras eius, de vulnere expellat, scit sibi dictamno medendum. Hirundo si excæcauerit pullos, nouit illos oculare rursus de sua chelidonia. Peccator restituendo sibi, institutam à Domino exomologesin sciens, præteribit illam? Hæc Tertullianus. D.
17. etiam Pacianus in exhortatione ad pœnitentiam. Audio, *D. Pacian.* inquit, capras venenatis sagittis confixas, saltus peragrare Dictæos, quoad dictamni caule detonso, salutarium virulento latice succorum, pulsa decurrant tela corporibus. nos ignita diaboli spicula, nullo pœnitentiæ succo, nullo exomologesis gramine repellemus? Excæcatos hirundo pullos, nouit oculare de sua chelidonia, nos lumina mentis amissa, nulla malæ tractationis radice curabimus? &c.

Exemplum animantium ratione carentium. Tertull.

D. Gregor. Nazianz. Huc etiam spectant illa, quibus Nazianzenus Gregorius Oratione quadragesima, ad Baptismum properandum
18. esse suadet. Absurdum, inquit, fuerit, cum pecunias auide præripias, sanitatem in longius differre: cum corpus præpurges, animæ purgationem in aliud tempus reseruare: cum ex hac terrena seruitute, in libertatem vindicari studeas, supernæ libertatis cupiditate minimè tangi: cum diligentiam omnem adhibeas, vt magnificas ædes incolas, aut splendidas vestes geras, nihil curæ suscipere, vt ipse summo pretio dignus sis: cum ad bene de alijs merendum promptus sis, de te ipso bene mereri nolle, & cætera.

Denique propone tibi naufragum hominem ante oculos, cui si se in medijs fluctibus, ipes salutis tabula offerat,
19. celeritatem, qua illam inuadit, ardorem, quo amplexatur, expende: hoc animi impetu, hac auiditate, pœnitentiam tibi inuadendam esse, inde colligito. Hinc illud Tertul- *Tertullian. Pœnitentia tabula post naufragium.* liani libro indicato. Pœnitentiam, inquit, tu peccator ita inuade, ita amplexare, vt naufragus alicuius tabulæ fidem: hęc te peccatorum fluctibus mersum proleuabit, & in portum diuinæ clementiæ protelabit, & cætera. Et illud Diui
D. Ambros. Ambrosij in tractatu ad virginem lapsam, capite octauo. Insiste, inquit, fortiter, inhære tanquam naufragus tabulæ, sperans per ipsam, te de profundo criminum liberare, & cætera.

Precatur vates Deum, vt captiuitatem conuertat, sicut
Psal. 125. torrens in austro fluit: *Conuerte, inquit, captiuitatem nostram, sicut torrens in austro*, scilicet, conuertitur, vel fluit. Vel: Et sit
20. sicut torrens in austro, id est, in terra australi arida, atque squalida, qualis erat, quæ Iudææ ad Austrum vergebat. Torrentes (ait Augustinus eodem Psalmo) dicuntur flumina hyemalia, magno enim impetu repentinis aquis implera currunt: & cætera. Acerba peccati captiuitas est, orandus Deus, vt ex illo celeri impetu peccatores eripiat; ita vt similes fiant torrentibus in austro, qui, vt Augusti- *D. Augusti.* nus ait, magno impetu velociter currunt. Sic velox conuersio, erit etiam læta, animumque diuina gratia irrigabit. Conuerte, ait, Domine captiuitatem nostram, erit autem conuersio hæc, sicut torrens in austro. Torrens per australem tellurem celeriter fluit, sic velox sit conuersio nostra: torrens aridos agros floribus, fructuque complet: sic aridum animum velox conuersio, gratia & virtutibus compleat.

Fœminam quæ marem pepererat, quadraginta, quæ 21
fœminam, octoginta, dierum spatio, Deus iubebat purifi- *Leuit. 12. Velociter Deus hominem purificat, id est, & culpa mundat.*
cari. Impium vero hominem, nec octoginta, nec quadraginta dierum, immo nec vnius diei, nec vnius horæ spatio, sed ipso temporis puncto, quo ingemit, & veram pœnitentiam gerit, mox purificat. Quæ peperit hominem, longo tempore expurgatur: qui fœdissimum monstrum peccatum parit, quæ infinita est Dei misericordia, à culpa, absque mora per veram contritionem purificatur. Restat tamen peccati confessio peragenda, restat post expurgatam culpam pœna, operibus purificatorijs, turturibus, columbis, ieiunijs, orationibus, eleemosynis, & lachrymis expurganda. Fœmina, quæ purificationem obibat, non cardueles, aut philomelas, aut huiusmodi alias volucres, quæ cantu suo aures oblectant, sed gemebundos turtures, aut columbas Deo offerebat. De turture Poëta sic cecinit. *Pœna post culpam expiatam restat expurganda.*

22.

Nec gemere aëreæ cessabit turtur ab vlmo.

De turture, & columba Martialis libro sexto. *Gemit hinc palumbus, inde cereus turtur.* De columba item, Augustinus Psalm 54. Nihil, inquit, tam amicum gemitibus, quam columba, die noctuque gemit, tanquam hic posita vbi gemendum est. Hinc illud. *Quasi columbæ meditantes gememus.* Et, *Ancillæ eius minabuntur gementes vt columbæ, murmurantes in cordibus suis.* Haymo. Hæ duæ auiculæ pro cantu gemitus edere solent. Indicat huiusmodi oblatio volucrum, qualis illius oblatio esse debeat, qui pœnitentia peccatum expurgat. Nimirum gemitus, ac suspiria offerre Deo debet, risus, voluptates, cantusque sirenum suaues fugere. *Virgil. Turtur, & columba gemunt. D. August. Isaiæ 59. Naum 2. Haymo.*

Turturem ferunt, coniuge mortuo, magni mœroris 23.
exempla dare, quod reliquum est vitæ, absque compare viuit, sola volat, neque frondenti arboris ramo insidet, egregium pœnitentibus exemplum præbens. Amisisti non coniugem, sed summum bonum Deum, signa summi mœroris exhibe: impiorum hominum qui te in peccatum reuocare possunt, consortia defere: solus peccata amaro corde volue: voluptates fuge: frondentibus inanis lætitiæ ramis ne insidе, *Nec gemere aëreæ cessabit turtur ab vlmo*, dixit Poëta: Nec gemere ex animo cessat peccator amaro. Audi sanctissimum Ambrosium. quomodo turturem agere debeat, ad virginem lapsam cap. 8. scribentem. In primis, 24.
inquit, omnis cura vitę huius interimenda tibi est, & quasi mortuam te existimans, sicut es, quomodo possis reuiuiscere, cogita. Deinde lugubris tibi accipienda est vestis, & mens ac membra singula digna castigatione punienda. Amputentur crines, qui per vanam gloriam occasionem luxuriæ præstiterunt; defluant oculis lachrymæ, qui masculum non simpliciter aspexerũt: palleſcat facies, quæ quondam viruit impudicè: denique totum corpus iniurijs macereturˌ cinere aspersum, & opertum cilicio perhorreſcat: quia male sibi de pulchritudine placuit. Peccator si sibi nõ pepercerit, à Deo illi parcetur? Grandi plagæ alta & prolixa opus est medicina; grande scelus grandem habet necessariam satisfactionem, &c. *Quomodo agenda pœnitentia. Virgil. D. Ambros.*

Vis videre turtures columbasq; admirabiliter gementes? Legito Ioannis Climaci caput de pœnitentia. Carcerem illum admirabilium pœnitentium ingredere, singulorum vultus, ora, gestum, voces, lachrymas, verbaque considera; quanto animi impetu atque ardore pœnitentiæ tabulam in fluctibus amplexati sunt; quam testudineo gradu nos ad illam feramur, intuebere. Quosdam (ait Climacus) vidi, noctibus totis vsq; mane sub dio stare peruigiles, pedesque immobiles tenere; cumque somno miserabiliter 25. *Carcer D. Ioannis Climaci. Climacus.*

oppressi

oppressi agitarentur, vim naturæ inferre nullamque sibi ipsis requiem indulgere; sed se ipsos increpare; ignominijsque & contumelijs afficere, atque excitare. Alios miserabiliter in cœlum intuentes, & illinc adiutorium cum gemitu, & suspirijs, & vocibus inuocantes. Alios in oratione existentes, ac reorum in morem vinctis post terga manibus, humi luridas facies inclinantes, indignosque se qui in cœlum aspicerent vociferantes. Nonnullos in pauimento strato cilicio, & cinere sedentes; alios iugiter pectora tundentes. Plurimi, vt in morbus solet fieri, super animabus suis vlulatum diræ vocis emittebant. Alij ex intimo corde fugiebant, atque intra os gemitus sonum cohibebant. Interdum vero cum se continere non possent, repente exclamabant. Vidisses in illis æstuantes linguas instar canum, ex ore procedentes. Ex his alij sub ardentissimo Solis æstu, se ipsos cruciabant; alij contra, acerrimo frigore se affligebant. Quidam modicum aquæ degustantes, ne omnino siti exarescerent, ita quiescebant. Nonnulli cum panis exiguum quid accepissent, reliquum manu longius proijciebant, indignos se qui rationali cibo vescerentur asserentes: quippe qui irrationabiliter egissent. Quem apud illos locum risus habere poterat? quem otiosus sermo? &c.

Hæc ex multis pauca commemorare libuit. Totum illud caput gemitibus suspirijsque hominum ex intimo corde veram pœnitentiam gerentium plenum est. Leges eodem loco, quemdam ex monachis, quod in peccatum incidisset, ab Abbate multis & precibus, & lachrymis impetrasse, vt ad agendam pœnitentiam in carcerem illum pœnitentium damnaretur. Protecit, inquit Abbas; se in pauimentum, apprehendit pedes, multisque illos lachrymis vbertim rigans, petijt se ad custodiam damnari. Extorsit carcerem lachrymis, ita vero se mœrore in eo torsit, vt intra paucos dies doloris gladio transfixus occubuerit. Doloris gladio, ait Abbas, percussus in corde, quem diuina charitas acuerat, octauo postquam in carcerem peruenerat die, migrauit ad Dominum, petens ne sepultura frueretur. Quem ego vt sanè dignissimum, in patrum sepulchro sepeliui. nec defuit, qui certissimè cognosceret, non eum ante à pedibus meis resurrexisse, quam DEVS illi propitius ignosceret, & cætera. Gladio similis est pœnitentiæ dolor, & gladio quidem ancipiti, quem charitas core sua exacuit, exactus autem, tam animi quam corporis vitia vitiorumque relecat occasiones, vulnerat in primis animum, nec parcit corpori. Hoc percussus felix ille pœnitens, felicem mortem obijt. Heu quam longè nostra pœnitentia ab hac distat!

Vox turturis audita est in terra illa, vox pœnitentiæ, & vox gemitus. Vox philomelæ auditur nunc in terra nostra, vox cantus, risus, execrandique post peccatum gaudij. Iuxta illud, *Lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis.* Et illud, *Cithara & tympanum, & tibia, & vinum in conuiuijs vestris, & opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis.* Felix respublica, felix domus, felix anima, in qua post fugatam criminum sæuam hyemem vox auditur turturis, lætissimum animæ ver indicans, iuxta illud, *Iam hyems tranijit, imbet abijt, & recessit, flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis aduenit, vox turturis audita est in terra nostra.* Vox turturis, id est, pœnitentia, horridam peccatorum hyemem, tartareumque imbrem pellit; redolentes gratiæ flores, verique lætum, in animam aduehit. Similis est vox columbæ, quæ dilecto dicitur dulcis, eodem Canticorum capite; *Columba*, inquit, *mea, in foraminibus petræ in cauerna macteriæ, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis. Vox enim tua dulcis, & facies tua decora.* Columbæ vox, vt iam ostendimus, gemitus est. Hæc vox dulcis est dilecto, hic gemitus diuinis auribus suauis est cantus. Non philomelæ delectatur cantu ex picta aureave cauea resonante, columbæ exhilaratur gemitu, ex duri lapidis foramine, asperaque cauerna reboante. Philomela ex picta, vel aurea cantans cauea, paruus est homo diuite opulentaque gaudens domo. Columba in foraminibus petræ gemens, & in cauerna maceriæ, vir est pœnitens, aspero cilicio indutus, sub aspera degens spelunca, vel sub tecto paupere.

Vox turturis, & columbæ, audiatur in terra dum viuimus, ne audiatur sub terra, postquam è vita discesserimus. Satius est hic paucis diebus gemere, postea vero in sempiternum canere; quam nunc canere, postea æternum gemitum edere. *Tempus putationis, & purgationis aduenit*: purgemur hic suaui pœnitentia, ne postea purgemur acerbissimo igne. Etenim duplex habet Deus purgatorium, in vita hac vnum, post mortem alterum. Huius vitæ purgatorium pœnitentia est; vt docet Chrysostomus Homilia tertia, de pœnitentia, *Lauabo* dixit Dauid, *per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo.* Si lachrymarum vbertatem, ait Chrysostomus, Dauid voluisset ostendere, satis fuerat dixisse, *lachrymis meis stratum meum rigabo.* Quare ergo præuenit, *lauabo?* vt ostendat lauacrum, & purgatorium peccati lachrymas esse. Hæc ille. Alterius vitæ purgatorium, ignis est acerbissimus, satius est in purgatorio pœnitentiæ per totam vitam habitare, quam in purgatorio ignis per annum commorari. O igitur filij hominum (exclamat Abbas Guerricus sermone quarto, de purificatione) Tempus purgationis aduenit; quando mater summæ puritatis, pariter & fontem edidit & exemplum dedit nobis, quo debeamus purgari. Satius est & suauius fonte purgari, quam igne. Hæc ille. Et Chrysostomus Homilia quinta, de pœnitentia. Pœnitentiæ tempus nunc est, præoccuper pœnitentia pœnam; præoccupemus faciem eius in confessione. Rogum peccatorum extinguimus, non iam aquis multis, sed paruis lachrymis, &c.

Qui timet pruinam, irruet super eum nix. id est; Qui minora detrimenta timent, in maiora ruent; qui leuiora huius sæculi mala formidant, in grauiora alterius incident; qui pœnitentiæ leuem laborem fugiunt, purgatorij, vel tartari grauissimas pœnas incurrent. Gregorius eodem loco: Sæpe nonnulli dum temporalia aduersa pertimescunt, districtioni se æternæ animaduersionis obijciunt, de quibus bene per psalmistam dicitur, *ibi trepidauerunt timore, vbi non erat, & cætera.* Non est timenda pœnitentia, sed purgatorij, tartareiue ignis flamma. At nos ibi trepidamus timore, vbi non est timor; pœnitentiam timemus in qua non est timor, tartarei, & purgatorij ignis cruciatum non formidamus in quo maximus est horror.

CAPVT V.

Morale.

ADEO nobis purgatio de qua agimus est necessaria, vt cœleste templum, antequam omnes dies purgationis impleamus, ingredi non sit fas. *Postquam impleti sunt dies purgationis eius*, ait Euangelista, *tulerunt illum in Ierusalem, &c.* Non licebat fœminæ templum ingredi, antequam dies purificationis impleret. Neque Virgo ante id tempus ingressa est, quia legem voluit obseruare. Similem in modum nobis minimè licebit, in admirabile illud cœlorum templum intrare, priusquam purificationem perfectissimè, siue in hac vita, siue post mortem in igne purgante expleamus. Vt enim leges, cœlestis Ierusalem nihil sordidum recipit. *Non intrabit in eam*, ait Ioannes, *aliquid coinquinatum.*

In tartarum quidem velut in magnam totius mundi cloacam, omnes criminum sordes defluunt. *In cœlestem ciuitatem, qua*, vt testatur Ioannes, *aurum est mundum, simile vitro mundo, nihil impurum ingreditur.* In purgatorium vero ignem, aurum, & argentum, quod scoriam habet immittitur, vt expurgetur, expurgatumque ciuitatis aureæ ædificio adhibeatur, *Auro locus est in quo conflatur.* Similiter auro, de quo loquimur, hoc est, viro iusto, qui peccati aliqua fece expurganda, est inquinatus; locus est subterraneus, in quo conflatur & permundatur. locum hunc purgatorium appellamus. Ferro autem, hoc est, impio, qui mortifero crimine contaminatus obijt, non est locus in quo purgetur; locus tamen est apud inferos, in quo æternis supplicijs crucietur.

Pœnitentia dolore transfixus, quidam obijt.

Climacus.

Cant. 2. Vox turturis vere animæ tempore auditur.

Columba vox, id est, pœnitentia Deo grata. Cant. 2.

Huius mundi purgatorium pœnitentia. 32.

Psal. 6.

D. Chrysost.

Vita alterius purgatorius ignis. 33.

Guerricus.

Chrysost.

34.

Iob. 6. Qui minora detrimenta timent, in maiora incidunt. D. Gregor. Psalm 13.

1.

Luce 2. Non possumus in cœleste templum ingredi, nisi quæ dies purificationis nostræ expleantur.

Apoc. 21.

2. *Tartarus mundi cloaca. Apoc. 21.*

Iob. 28. In igne purganda purgatur aurum.

Tartari cruciatus corde voluendi.

Quæ sanè supplicia si cogitatione sæpè versentur; mortifera crimina facilè Deo opitulante per pœnitentiam animo extrudentur. *Vrgebant Ægypti populum de terra exire velociter.* Vrgebunt quoque nos si ea animo attento voluerimus, æterna tormenta, de terra Ægypti, hoc est, improbitatis ac nequitiæ, celeriter egredi, & crimina per pœnitentiam expurgare. Tertullianus in fine libri de pœnitentia, Gehennam (inquit) *in corde considera*, quam tibi exomologesis extinguet; & pœnæ prius magnitudinem imaginare, vt de remedij adeptione non dubites, &c. Diuus Pacianus in exhortatione; Memento quia apud inferos exomologesis non est, nec pœnitentia tunc tibi poterit, consumpto tempore pœnitendi. Festinate dum in vita estis, Sæculares ecce ignes timemus, & carnificum vngulas expauescimus, comparate cum his æternas torquentium manus, apicesque flammarum nulla ætate morientium, &c. Et Ambrosius ad virginem lapsam cap. 8. Pœnitentia non verbis agenda est, sed & actu. Hæc autem sic agitur. Si tibi ante oculos ponas, de quanta gloria rueris, & de quo libro vitæ nomen tuum delerum sit: & si te iam credas prope ipsas positam tenebras exteriores, vbi erit fletus oculorum, & stridor dentium sine fine. Cum hæc certa fide, sicut est animo conceperis, quia necesse est præuaricatricem animam tartareis pœnis, & gehennæ ignibus tradi; nec aliud remedium constitutum esse post baptismum, quam pœnitentiæ solatium; quantamuis afflictionem, quantumuis laborem subire esto contenta, dummodo ab æternalibus pœnis libereris. Ergo hæc tu tecum cogitans, & mente retractans, proprij facti tu ipsa iudex esto crudelior, &c. Vrgent ægrum morbi corporis, ad corporis purgationem, vrget salutis cupiditas, vrget mortis metus, vrget vitæ proferendæ delidetium; vrgeant etiam nos morbi animi ad animi purgationem, vrgeat salutis spiritalis auiditas, vrgeat æternæ mortis æternique cruciatus horror, vrgeat æternæ vitæ æternæque gloriæ consequendæ spes. Quidquid animum purgat id amplectamur: quidquid inquinat fugiamus.

Tertullian. 3. *Pacianus.* *D. Ambros.* 4. 5.

Inquinat autem nos imprimis luteum corpus, vt ait Ambrosius. Illius igitur contagionem lutumque fugiamus. Ambrosius libro de bono mortis capite tertio. Pulchrè dicit Iob, *Memento, quia lutum me finxisti.* Si ergo lutum est corpus, oblinit nos vtique, non diluit, & inquinat animam inquinamento intemperantiæ, & cætera. Inquinat præterea nos immundosque reddit mundus, hoc est, mundi amor conditarumque rerum effrænata cupiditas. Est quidem mundo nomen græcum ab ornatu. Vnde Tertullianus in Apologetico, Deus, inquit, totam molem istam de nihilo expressit, in ornamentum maiestatis suæ: vnde Græci nomen mundo, κόσμον, accommodauerunt. Et libro primo, contra Marcionem; Mundo apud Græcos ornamenti, & cultus, non sordidum nomen est. Est enim nomen Latinum, mundus, à munditie. quid enim ornatius, *quid mundius mundo?* Mundi itaque homines, ex mundo munditiam, ex illius ornamentis diuinas laudes depromunt: immundi vero ex tam admirabili ornatu, animi turpitudinem, ex tanta munditie immunditiam sibi comparant. Vt etenim ait Apostolus ad Titum primo. *Omnia munda mundis: coinquinatis autem, & infidelibus nihil est mundum: sed inquinata sunt eorum mens, & conscientia.*

Ambrosius. Iniquinat nos corpus luteum. Iob. 10. 6. *Tertullian.* *Mundus à munditia dicitur, & κόσμος ab ornatu.* 7. *Ad Titum 1.*

Mundis hominibus omnes creaturæ mundæ sunt, quia prauo illis amore minimè inhærent; inquinatis vero immunditiam pariunt, quoniam profusa in eas feruntur auiditate. Aqua munda est, terra quoque munda est, ac expermixtione aquæ & terræ, sordidum lutum efficitur. Eundem in modum, esto humanum cor mundum sit, conditaque res sit munda; si per impurum amorem res condita & cor commisceantur; spiritale efficietur lutum sordesque magnæ. Docet hoc Angelicus doctor Diuus Thomas 2. 2. quæstione septima, articulo secundo, his verbis: Impuritas vnius cuiusque rei consistit in hoc, quod vilioribus miscetur. Non enim dicitur argentum impurum, ex permixtione auri, per quam melius redditur, sed ex permixtione plumbi, vel stanni. Manifestum est autem, quod rationalis creatura, dignior est omnibus temporalibus & corporalibus creaturis, & ideo impura redditur, ex hoc quod temporalibus se subijcit per amorem. Hæc ille.

Mundi creaturæ quomodo pariant nobis immunditiam. 8. *Sordescit anima qui per amorem prauum creaturis adhæret. D. Thomas.*

Fugiat igitur mundum, qui viuere vult mundus; terrenis rebus per amorem cor non misceat, sensusque coerceat, ne cordis raptores & lenones sint. Nam (vt ait Magnus Gregorius initio cap. trigesimi primi Iob.) Ad custodiendam cordis munditiam, exteriorum sensuum munditia seruanda est, & cætera. Item de oculis. Vt munda mens in cogitatione seruetur, à lasciuia voluptatis suæ deprimendi sunt oculi, quasi quidam raptores ad culpam, &c. Quemadmodum virgo quæ castitatem diligit, fenestras, nuntios, lenasque; sic anima, quæ munditiam amat, sensus fugit. Etenim sensus lenones, quidam sunt qui blandis illecebris, mentem ad peccatum flectunt: nuntij sunt qui ad voluptatem vocant: raptores sunt, qui cor ad creaturas rapiunt: fenestræ sunt per quas scelerum contagiones intrant: ostia sunt, per quæ ad terrenas res amandas, ac desiderandas animus egreditur. Quod præclarè, vt cætera, Magnus Gregorius loco citato, his verbis ostendit, cum sit inuisibilis anima, nequaquam corporearum rerum delectatione tangitur; nisi quod inhærens corpori quasi quædam egrediendi foramina, eiusdem corporis sensus habet. Visus quippe, auditus, gustus, odoratus, & tactus, quasi quædam viæ mentis sunt, quibus foras veniat, & ea, quæ extra eius sunt substantiam, concupiscat. Per hos enim corporis sensus quasi per fenestras quasdam exteriora quæque anima respicit, respiciens concupiscit, hinc enim Ieremias, ait, *Ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras.* Mors quippe per fenestras ascendit, & domum ingreditur, cum per sensus corporis concupiscentia veniens, habitaculum mentis intrat, &c. Nicetas in comment. orat. 38. Nazianzeni: Sensus, inquit, nisi probe regantur, ad vitium faciles sunt viæ, peccatique ianuæ; per eos enim ad vitia aditus patet, ac per eos in animum influit atque intrat peccatum, &c.

D. Greg. Ad custodiendam cordis munditiam, sensus seruandi sunt. 9. *Sensus lenones sunt animi, nuntij, raptores, fenestræ.* 10. *D. Greg.* *Ierem 9.* 11. *Nicetas.*

Claudamus has fenestras, ne mors peccatique sordes intrent. Cum vero aperire, sensibusque vti opus est, columbino more illis vtamur, vt loco indicato docet sanctissimus Pater. Iuxta illud, *Qui sunt isti, qui sicut nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas?* Columbino autem more fenestris nostris vtemur, si non cupidè ac sordidè, sed sincerè, cum munditia ac simplicitate ad suas functiones sensus adhibuerimus. Iusti (ait Gregorius) volare vt nubes dicti sunt, qui à terrenis contagijs subleuantur; & quasi columbæ ad fenestras suas sunt, quia per sensus corporis, exteriora quæque intentione non respiciunt rapacitatis, eosque foras non rapit concupiscentia carnalis, &c. Et homilia 5. in Euangelia, Miluus, inquit, & non columba ad fenestras suas est, qui ad ea, quæ oculis considerat, rapinæ desidetio anhelat, & cætera. Volet igitur animus sicut nubes, à terrenis contagijs subleuatus: tunc in fenestris nostris, id est, visu, auditu, odoratu, gustu, ac tactu, vt columbæ ad fenestras columbarij sui, sedebimus, mundè mundum sensibus percipiemus, perque creaturarum pulchritudinem, ad Creatoris pulchritudinem amoremque ascendemus. Quare amas ista (ait Augustinus Psalm septuagesimo nono,) nisi quia pulchra sunt? possunt esse tam pulchra, quam ille à quo facta sunt? miraris hæc, quia illum non vides: sed per ea, quæ miraris, ama, quem non vides, & cætera.

Isa. 60. 12. *D. Greg.* 13. *D. Augustin.*

Diximus hactenus de nostra purificatione, de qua lege orationem 40. Nazianzeni. Iam dicendum est de purificatione Deiparæ, Magnique infantis oblatione, prius tamen de turturibus & columbis à Patribus accepta pauca adnectam. Oblatum est par turturum, vel duo pulli columbarum, quoniam duplex est gemitus, duplex lachrymarum genus, vel enim ob crimina commissa huiusque sæculi exilium, gemitum edimus, vel propter cœlestis patriæ desiderium lachrymas fundimus. Vnde Diuus Hildephonsus homilia prima. Notandum hic, quod vtraque hæc auis gemitum pro cantu edere solet, significans geminam in hoc sæculo Sanctorum plorationem: quia tam pro reatibus suis flent, quam pro eo quod à regno diutius differuntur. & Beda Luc. 1. Qui (inquit) priùs flendo, ne duce-

Quid incident turtures & columbæ. *Duplex genus lachrymarum & gemitus. D. Hildephonsus.* 14. *Beda.*

ne duceretur ad supplicium, turturem pro peccato offerebat; de altero facit holocaustum, cum postmodum flere incipit, quia differtur à regno, &c.

15. Beda. *Vita cõtemplatrix, & agens.* Iidem Patres turtures contemplatricis, columbas agentis vitæ imaginem gerere aiunt. Columba (ait Beda) quæ gregatim conuersari, volare, & gemere consueuit, actiuæ vitæ frequentiam demonstrat. Turtur vero, qui singularitate gaudet, adeo vt si coniugem perdiderit, solus exinde permaneat, speculatiuæ vitæ culmina denuntiat. Idem docent D. Hildephonsus, & Haymo. Vtrumque genus vitæ Deo placet, vtrumque ei offert Ecclesia.

Hildephonf. Haymo.

Theophyl. Par turturũ coniuges. Theophylactus par turturum coniugij castimoniam, duos pullos columbarum, prolis fœcunditatem putat adumbrare: Par turturum, (inquit) offerre iussit lex, ostendens, quod ex casto coniugio procreatus sit. Item; offerebant duos pullos columbarum vt multiplicatio prolis huius significetur, fœcundum etiam animal columba, &c.

16. Paris coniugum oblatio est par turturum, aut duo pulli columbarum. Etenim par coniugum, simile esse debet pari turturum, aut pari columbarum, castitatis amans, ac fidelitatis: nesciunt turtures, nesciunt columbæ adulteria: nesciant & coniuges.

D. Basil. D. Basil. in Hexa. hom. 8. turturis exemplo viduitatem amplectendam suadet, his verbis, Turturem asserunt, seiugatam à coniuge, numquam societatem inire cum alio: sed sine coniuge vitam cælibem degere, recordarione amissi consortis, coniugium alterius abnuentem. Audiant ipsæ mulieres, vt etiam apud animalia ratione non prædita, viduitatis honestas, indecoro iterati connubij anteponatur. Hæc ille. Hieron. quoque lib. 1. aduers. Iouin. eodem exemplo, viduitatem secundis nuptijs anteferendam indicat. Turtur (inquit) auis pudicissima. Legamus physiologos, & reperiemus turturis hanc esse naturam, vt si parem perdiderit, alteri non iungatur: & intelligemus, bigamiam etiam à multis auibus reprobari, &c. Non reprobant tamen Patres secundas nuptias veluti illicitas, sed viduitatem illis anteponunt.

Viduitatem indicat turtur anteponendam secundis nuptijs.

D. Hier. 17.

Theophyl. Psalm. 127. Pulli columbarum, vt vult Theophyl. quam Deus casto coniugio largitur, fœcunditatem innuunt, iuxta illud, *Vxor tua sicut vitis abundans, in lateribus domus tuæ: filii tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum.* Vxor, (ait) tua in lateribus, id est, interiori parte domus tuæ, fidelis, pudica, instar turturis, minime vaga, &c. Indicat præterea, par columbarum, thori fidem, & castimoniam. Etenim vt scribit Plinius lib. 10. cap. 34. Pudicitia columbis prima, & neutri nota adulteria, coniugij fidem non violant, communemque seruant domum, imperiosos mates, subinde etiam iniquos ferunt. Auctor vtrique sobolis æqualis. Quæ omnia illis congruunt, qui coniugalem vitam agunt. Pudicitia illis prima sit vt columbis: neutri nota sint adulteria: coniugij fidem communemque domum seruent, prolem ament, ac sanctis præceptis instruant, vxor viri imperium & si difficile sit, ferat. Iam ad Virginis purificationem accedamus.

Thori seruãda fides ac castimonia. Plinius.

18.

CAPVT VI.

Morale.

1. SEd de Virginis purificatione quid dicemus, quæ minime purificatione indiguit? Cur enim indigeret purificatione, ipso sole purior partus, totiusque fons purificationis? Vnde Bernard. in serm. de Purific. hunc Virgini sermonem affingit. Quid mihi opus purificatione? cur abstineam ab ingressu templi, cuius vterus nesciens virum, templum factus est Spiritus Sancti? Cur non ingrediar templum quæ peperi Dominum templi? Nihil in hoc conceptu, nihil in partu impurum fuit, nihil purgandum, nimirum cum proles ista fons puritatis sit. Quid in me legalis purificet obseruatio, quæ purissima facta sum ipso partu immaculato? &c.

D. Bernar. Virgo purificatione nõ indiguit.

2. Neque hac purificatione, neque vlla alia animi expiatione, virgo absque vlla peccati labe concepta, vnquam opus habuit. Veteris legis remedium illud, quod fœminarum originarium peccatum expurgabat, illi quidem adhibitum est: sed ad peccatum delendum, non fuit necessarium. Peccatum enim minimè deleuit, quod ab Adamo non contraxerat; gratiam tamen attulit. Illis sacrificijs quæ pro peccato appellantur, non indiguit; pacificas vero hostias, & holocausta obtulit.

Deipara Virgo nulla peccati expiatione opus habuit.

Iam vero, si de sacramentis nouæ legis sermo sit, quæ animo puritatem afferunt, nullo opus habuit ad animi puritatem sacramento. Suscepit tamen aliqua ad gratiam amplificandam. Omnia enim sacramenta ritè suscipientibus, gratiam conferunt, quam velut fontes continent. Suscepit in primis Baptismum, tum ad gratiam augendam, tum ad characterem consequendum, præceptumque obseruandũ. Eucharistiam præterea, & Confirmationem. Christus enim in die Pentecostes Spiritum Sanctum misit, & aspectabili illo signo Confirmationis sacramentum, eiusque effectum Virgini tribuit, & Apostolis. Extremam etiam ynctionem suscepisse, non est à veritate omnino alienum. Ordinis verò sacramentum Virginis sexui aptum non fuisse liquet. Matrimonum sacramenti ratione caruit, quoniam initum est cum Iosepho, antequam in sacramentum nouæ legis institueretur.

Virgo baptismum suscepit, Eucharistiam, confirmationẽ, & forte vnctionem extremam.

3.

At pœnitentiæ sacramentum, ac purificatio, à tanta puritate longè abfuit. Pœnitentiæ materiam, qui non suppeditat, recipere sacramentum nequit. Admirabilis vero Virginis puritas, quamnam materiam pœnitentiæ suppeditare potuit? Nullam prorsus. Etenim peccata quæ materia sunt ignis, si non expientur: voluit pro infinita misericordia Deus, debita cum præparatione, materiam esse sacramenti, vt expientur. Deiparæ vero puritas, qua maior sub Deo (vt ait Ansel. lib. de concept. Virg. c. 18.) nequit intelligi, omne peccatum tam quod mortale, quam quod venialè, nominatur, excludit. Cant. 6. Pulchra dicitur, & decora sicut Hierusalem. Pulchra sanè fuit, & decora, sicut Hierusalem cœlestis. De Hierusalem autem cœlesti, vt paulò antè diximus, ait Ioannes: *Ipsa ciuitas aurum mundum, simile vitro mundo.* Item: *Non intrabit in eam aliquid coinquinatum*: Aurum semper mundum fuit. Virgo absque vlla originalis, mortalis, vel venialis peccati scoria. Erat autem simile vitro aurum, quoniam naturam, non Cherubicam habuit, aut Seraphicam; sed humanam, hoc est, vitream, & fragilem; in qua puritas est admirabilior.

Deipara sacramento pœnitentiæ nunquam se purificauit.

4.

D. Ansel.

Cant. 6.

Apoc. 21. Virgo aurũ mundum similis vitro mundo.

5.

Qui in domo versatur mundissima, peristromatis, & tapetibus, vndiq; contecta, eum nihil luti contrahere minime mirum. At qui viâ ingreditur lutulentam, eum ne tenuissimis quidem luti guttis aspergi, id vero admirabile. Cherubini, Seraphinique in cœlo, & conditi sunt, & vitam degunt, in quo nihil immundi est; quod igitur nihil luti ante beatitudinem adepta contraxerint & si mirum, non adeo tamen mirum. At Virgini, quæ in mundo vixit immundo, ne minimæ quidem immunditiæ maculam adhæsisse hæc quidem reseft omni admiratione digna. Nonne admirabile est in tam longo vitæ spatio, in tot operibus, tot verbis, tot desiderijs, tot cogitationibus, quæ numerari nequeunt: ne vnum quidem opus, ne vnum quidem verbum aut cogitationem, reperiri posse, quæ à diuina regula & voluntate abfuerit, aut discreparit?

In natura humana puritas admirabilior, quam in angelica.

6.

Pulcra fuit Virgo sicut Hierusalem: quoniam quod ciues cœlestis Hierusalem, id est, Angeli, in cœlo per beatitudinem sunt adepti, ipsa per gratiam in terris est consecuta. Omnimoda ab omni peccato puritate Angeli in cœlo perfruuntur: omnimoda quoque ab omni vel læuissimo peccato puritate in terris Virgo perfruebatur, ipsosque Angelos puritate vincebat. Nihil coinquinatum in cœlestem Ierusalem intrat, nihil coinquinatum in cœlestem Virginem intrauit. In nostrum animum vt supra diximus, per sensus, veluti fenestras sordes intrant: per sensus autem Deiparæ nullæ sordes in animum poterant intrare; non enim malorum, sed bonorum fenestræ erant. Res conditæ pariunt immunditiam, eo quod per amorem cor illis permiscemus, & vt cum D. Thom. iam supra citato loquar, eo quod nos per amorem illis subijcimus. At Virgo sanctissima, nulli creaturæ cor suum per amorem subiecit. Quemadmodum initio mundanæ creationis, spiritus Domini, id est, amor Domini, ferebatur super aquas; ita amor Virgi-

Quod in cœlo habent angeli, virgo cõsecuta est in terris, id est, omnimodam ab omni peccato puritatẽ.

7.

D. Thom.

8. Apoc. 12.

nis ferebatur super res omnes conditas, nulli vero subijciebatur. Ideo: *Luna sub pedibus eius* esse dicitur: quoniam non se caducis, sed caducas res omnes pedibus subijciebat.

Eccl. 14. Virginis pulchra dilectio, nihil habuit impuritatis.

Meritò, *Mater* dicitur *pulchræ dilectionis*. Etenim pulchro amore Deum, pulchro Angelos, pulchro viros, pulchro fœminas, pulchro se ipsam pulchro virtutes, pulchro res conditas semper dilexit; atque ita pulchro, vt ex dilectione nihil immunditiæ, plurimum vero meriti, ac pulchritudinis semper collegerit. Rectè eodem capite, cum balsamo non mixto confertur. *Quasi balsamum*, (inquit) *non mixtum odor meus*. Balsami summa probatio (ait Plinius libro duodecimo capit. vigesimo quinto) est, vt lac coagulet: & in veste maculas non faciat. Hæc similiter nostri balsami, id est, amoris est probatio. Is adulterinus amor est, qui peccati maculas in animo facit, is sincerus est, ac pulcher, qui animum, non solum non maculat, verum meritis auget. Amor ergo Virginis, qui nulla illam macula affecit, sed potius plurimum ornauit, balsamum fuit non mixtum, odoris suauissimi.

9. Eccl. 14.

Plinius.

Amor veluti fons purificandus. D. Augustin.

Nos vero caueamus ne misceatur, aut adulteretur amor noster: sed purus sit, & pulcher, pulchro Virginis amori similis, balsamumque non mixtum. Purga amorem tuum, (ait Augustinus Psalm. 31.) aquam fluentem in cloacam, conuerte ad hortum, & cætera. Si quis purissimi fontis aqua sordidam cloacam irriget, nonne aquam sordibus inquinabit? si à cloaca in hortum deriuarit, nonne fructus sibi suauissimos affert? Eumdem in modum, si quis in immundum mundum veluti cloacam, amorem immiserit, haud dubiè amorem contaminabit: si à mundi cloaca in hortum virtutum conuerterit, poma sibi dulcissima pariet. Purgemus igitur amorem, vt ait Augustinus. Purgabimus autem, si à mundi cloaca in hortum virtutum illum conuerterimus.

10.

Iustinian.

Non erat quidem lege purificationis deuincta Virgo, attamen humiliter illi voluit obedire. Vnde Iustin. in sermone de Purificatione recte ait; Virginem supra legem fecerat gratia; sed sub lege humilitas. Christus quoque Optimus Maximus lege Mosis minime astringebatur, legi tamen paruit. Vnde illud, *Cuius principatus super humerũ eius*. Chaldæus sic interpretatur: *suscepit legem supra se, vt seruaret eam*. Boni enim principis est leges seruare, quas populo seruandas imponit: & imperium suum, hoc est, quod imperat alijs super humerum ferre. Iuxta illud D. Isidor. li. 3. sentent. ca. 52. Iustum est principem, legibus obtemperare suis; tunc enim iura sua ab omnibus custodienda existimet, quando & ipse illis reuerentiam præbet. Item: Non conuenit principes, in se frustrare iura, quæ in subiectis constituunt. Iusta est enim vocis eorum auctoritas, si quod populis prohibent, sibi licere non patiantur, &c.

11.

Isaiæ 9. Chaldæus. Principis boni est, legibus quas tulit, vim præbere exemplo. D. Isidorus.

12.

Obtulit Virgo par turturum, vel duos pullos columbarum; non obtulit agnum, quæ ditiorum erat hostia, quoniam pauperem vitam degebat. Non obtulit agnum; & obtulit agnum. Non obtulit agnum typicum, sed obtulit agnum verum. non obtulit imaginem, sed rem imagine indicatam. non obtulit vmbram; sed ipsam lucem. Non obtulit hostiam diuitum; sed obtulit hostiam ditissimam. obtulit hostiam pauperum; sed quæ diuitum omnium opulentissimas hostias vincebat. Obtulit enim Agnum Dei, qui tollit peccata mũdi, cuius oblatio omnes superat oblationes, omnes hecatombes, omnia legis antiquæ sacrificia.

Virgo non obtulit agnum typicũ sed obtulit verum.

13. Gen. 4. D. Greg. Virgo placuit ex munere.

Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius. In quæ verba Magn. Greg. Iob 31. Non Abel, inquit, ex muneribus, sed ex Abel munera oblata placuerunt, &c. In reliquis oblationibus munus ex offerente, non offerens ex munere placet, vt Greg. ait: at in hac, contra offerens ex munere nõ munus ex offerente placuit. Nõ propter Virginẽ Christus, sed propter Christum Virgo placuit Deo. Ille n. est Filius dilectus, in quo sibi Pater complacuit, cuiusque ratione tũ Virgo, tum iusti omnes illi placent. Respexisse dicitur Deus (vt ait Greg. eod. loco) prius ad Abel, qui dabat quam ad illa, quæ dabat. At hic, respexit prius ad id quod dabatur, quã ad Virginem, quæ dabat. Etenim in munus hoc ante omnia munera oculos suos ab æternitate coniecit, in hoc donum, prius quam in cætera omnia dona respexit: propter hoc munus, reliqua omnia munera illi placuerunt, quæcunque placuerunt. Quocirca agnus hic, agnus dicitur occisus ab origine mundi; quoniam in oculis Dei ab origine mundi; ad tollenda peccata mundi versabatur. Munera Abel Deus respexit: & è cælo misso igne dicitur inflammasse. Quamobrem Theodotio, teste Hieron. in quæst. in Gen. sic est interpretatus; *Et inflammauit Dominus super Abel, & super sacrificium*. Inflammata quoque est cælesti amoris flamma Deipara Virgo, & oblatio eius; inflammatus Simeon, & Anna prophetissa. Christum autem amore dicimus tunc inflammatum, non quod amoris habitu creuerit, sed quod actus exarserit.

14. Prius respexit: Munus ad munus quam ad offerentẽ.

Theodot.

Offerebatur Deo olim agnus bis quotidie: vnus matutino sacrificio, alter vespertino. Eodem pacto noster agnus duplicem habet oblationem; alteram maturinam, alteram vespertinã. Matutina hæc est, qua illucescente æteris humanæ aurora, in templo Patri offertur; vespertina illa erit, qua non in brachijs Virginis, sed in brachijs crucis, non in templo, sed in monte caluariæ, non laudante Simeone & Anna, sed blasphemias iaculantibus Iudæis, offeretur. Oblationem matutinam, appellat Bernardus sermo. 3. de Purificatione, oblationem delicatam, quoniam nihil doloris cum offerretur passus est. Etenim pulli columbarum, vel turtures immolati sunt, alter pro peccato, alter in holocaustum, Christus vero non est immolatus, sed quinque siclis redemptus, domumque à Deipara reportatus. Oblatio autem vespertina haud erit delicata, sed plena doloris, tunc enim in celso crucis altari, tota inspectante sacrificium Hierusalem, imo toto inspectante cœlo immolabitur; & quinque siclis pretij infiniti, hoc est, quinque vulneribus vniuersum orbem redimet. Sed melliflui Bernardi melle hæc nostra condiamus, sermone 3. Oblatio (inquit) ista satis delicata videtur, vbi tantum sistitur Domino, redimitur auibus, & illico reportatur. Veniet, quando non in templo offeretur, non inter brachia Simeonis, sed extra ciuitatem inter brachia crucis. Veniet, quando non redimetur alieno, sed alios redimet sanguine proprio. Illud erit sacrificium vespertinum, istud est matutinum, &c.

15.

Oblatio hæc Christi fuit matutina, vespertina in cruce.

16.

D. Bernar.

17.

Quid retribuemus Domino pro hisce oblationibus, quas retribuit nobis? Propterea primogenita ab Israelitis sibi voluit offerri, quod Ægypti primogenita propter illos occidisset, vt supra diximus. Quid ergo à nobis flagitabit, quorum causa non Ægypti primogenita, sed suum vnigenitum occidit? Sane optimo iure primogenita, hoc est, meliora ac potiora à nobis exigit, optimo iure exigit primogenitum nostrum. Quis sit autem primogenitus noster si quæris, respondeo, cor esse primogenitum nostrum; quia primo ante membra reliqua, gignitur. Accipitribus corda volucrum, quas prædantur dari solent; Christus cor nostrum è cruce prædatus est, id ergo illi offeramus. *Dederunt filij Israel, possessionem Iosue filio Nun, in medio sui*. Nos vero demus possessionem Iesv Filio Dei, in medio nostri, id est, in corde nostro. *Holocaustа medullata offeram tibi*, ait Dauid. Quænam medulla est holocaustorum? quæ medulla oblationum? Sane cor: hac medulla si medullentur ac compleantur munera nostra, placebunt Deo valde. Præbe cor Deo, ô Christiane, hoc æque diuitum, ac pauperum munus est, cor reliqua membra consequantur, tuque sequere totus. Audi Nazianzenum Gregorium oratione quadragesima. Omnia (inquit) membra, quæ sunt super terram, Deo demus, omnia consecremus: sumus holocaustа ratione prædita, victimæ perfectæ. nos ipsos totos Deo in munus offeramus, vt nos totos recipiamus. quandoquidem hoc est plane accipere, Deo donatum esse, eique salutem suam velut sacrificium quoddam obtulisse, &c.

18.

Christo cor offerendum. Iosue 19. Psalm. 65.

Greg. Naz. 19.

Socrati (ait Seneca libro primo de beneficijs capite septimo) cum multa multi, pro suis quisque facultatibus offerrent; Æschines pauper auditor: Nihil, inquit, dignum te quod care tibi possim inuenio, & hoc modo pauperem me esse sentio. Itaque dono tibi, quod vnum habeo, meipsum: hoc munus rogo, qualecunque est boni consulas, cogitesq, alios cum multũ tibi darent, plus sibi reliquisse. Cui Socrates: Quidni tu, inquit, magnũ munus dederis? nisi forte paruo te æstimas. habebo itaq; curæ vt te meliorem tibi reddam, quam accepi. Hæc Seneca. Tu vero Æschinem imitare:

Seneca.

20. *Si Deo te totum offeras, meliorem te tibi reddet. Nazianz. Gregor.*

mitare: non Socrati, sed Deo totum dona teipsum. Si donaueris, multo te tibi meliorem reddet.

Affectu offerentis Deus ponderat. Saluianus. D. Gregor. Magnus.

Ex rebus vero caducis, quascunque poteris, pauperibus Dei causa, sanctis pijsque operibus magno animi affectu offer. Vt enim ait idem Pater sanctissimus Gregor. Nazianzen. orat. 9. Deus largitionem offerentis affectu & facultate metitur. Et Saluianus in lib. 1. ad Ecclesiam: Oblata, inquit, affectu placent: animo commendantur data. D. Gregorius Magnus homil. 5. in Euangelia; Ante Dei oculos nunquam est vacua manus à munere, si fuerit arca cordis repleta bona voluntate. Item: Nihil offertur Deo ditius bona voluntate. Item: Deus non perpendit quantum in eius sacrificio, sed ex quanto proferatur, &c. Et D. Cypria. in lib. de opere, & eleemosynis; Viduam, inquit, cum videret Dominus, non de patrimonio, sed de animo, opus eius examinans; & considerans non quantum, sed ex quanto dedisset, dixit, Vidua ista plus omnibus misit in dona Dei, &c.

21. *D. Cypr.*

Etenim si parua munera sint, offer. Nihil enim eorum; quæ Deo offeruntur (ait Nazianz. citata orat.) tam paruum est, quamuis etiam minimi momenti sit, quamuis longè infra illius dignitatem, quod non accipiat Deus, & gratum habeat. Accipit ille & duo minuta viduæ, & publicani humilitatem, & Manassis confessionem, &c. Accipit & calicem aquæ frigidæ, iuxta illud, *Quicumque potum dederit vni ex minimis istis, calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam.*

Nazianz. Etiam minimæ Deus accipit.

22. *Matth. 10.*

Dei beneficium est Deo offerre. Saluianus.

Reddis Deo, quæ Dei sunt; & tamen mercedem tibi pro suis, quæ soluis, soluit. Nam vt Saluianus ait; Non homo præstat beneficium Deo in ijs quæ dederit; sed Deus homini in ijs, quæ acceperit. Quia etiam quod homo habet, Dei munus est; ac per hoc, in ijs, quæ offeruntur ab homine, homo non suum reddit, Dominus suum recipit. Itaque cum offert Deo quispiam facultates suas, non offerat quasi præsumptione donantis, sed quasi humilitate soluentis. Hæc ille. Hac humilitate Dauid offerebat, cuius illa sunt verba; *Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus dedimus tibi, Domine: omnis hæc copia, quam parauimus, vt ædificaretur domus nomini sancto tuo, de manu tua est, & tua sunt omnia, &c.*

23. *1. Par. 29.*

Eadem humilitate, filium suum Virgo Deo obtulit: quem à Deo acceperat, quique idem filius erat Dei. Eadem nos quoque humilitate, eundem Dei filium, quem Pater nobis dedit, (iuxta illud, *Paruulus datus est nobis, & filius datus est nobis*) Patri semper offeramus, eiusque meritis infinitis, nostras tenues oblationes fulciamus. Hedera tam imbecilla est, vt repat semper humi, si vero vel muro, vel arbori adhæreat, in auras se attolit. idem in vitibus cernas. Sic & oblationes, operaque nostra omnia, ipsa per se quidem parui sunt pretij, & humi repunt: sed si Christi meritis hæreant, & cum illo simul offerantur, in cœlum vsque exurgent.

Isaiæ 9.

24. *Opera nostra humi repunt, nisi à Deo Christi meritis extollantur.*

CAPVT VII.

Morale.

1. *Templi Ierosolymitanum simile oblationem numquam vidit. Aggæi 2.*

SImilem oblationem, Hierosolymitanum templum vidit nunquam. Multi diuitum, multi nobilium, multi regum primogeniti Deo sunt oblati in templo illo; at huic pauperi primogenito, nullus fuit similis. Pauper est specie externa, intus opulentissimus; gloriaque immensa plenus, quæ templo gloriam magnam attulit. *Magna erit gloria domus huius nouissimæ*, ait Aggæus propheta, *plus quam primæ.* Cur ita? Quoniam prima domus, hoc est, primum templum à Salomone extructum, hunc primogenitum non excepit: hæc gloria secundæ domui, hoc est secundo templo, est reseruata.

2. Fuit primum templum Salomonicum auro fulgentissimum; in quo sanctissima penetralia, id est, sancta sanctorū, arca testamenti obtinebat, cum propitiatorio, & duobus Cherubinis, de quibus Deo fauente, tomo secundo agemus. Primum templum auri, secundum Messiæ splendor decorauit. Illud arca, propitiatorium, ac Cherubini; hoc Christus, & Virgo exornarunt. Atrium templi, in quo Christus est oblatus, ipsa sancta sanctorum tunc temporis longè superabat. Etenim in atrio templi vera erat testamenti arca, Virgo Deipara, verum propitiatorium; Christus, duo quoque Cherubini, Simeon, & Anna, qui versos habebant in propitiatorium, id est, Christum; seniles vultus, felicesque oculos. Antiquā illa templi ornamenta, coram ijs (quemadmodum stellæ coram Sole) amittunt splendorem; ac disparent. Neque vero velum deest, quod arcam, propitiatoriumque tegat. vtinam defuisset velamen illud, de quo Apostolus loquitur 2. Corinth. 3. velamen, inquam, ignorantiæ, atque incredulitatis. Cum palam in templo Simeon & Anna, de Messia loquerentur, velum tegebat arcam, & propitiatorium; id est, Virginem, & Christū. Quis enim Virginem Deiparam matrem esse Messiæ nouit? quis Christum Messiam esse optatissimum credidit? Quondam Salomonis tempore 3. Reg. 8. *nebula impleuit domum Domini;* nunc etiam, nebula ignorantiæ eandem compleuit.

Testamenti arca, propitiatorii, & Cherubini videntur in atrio templi. 3. 2. *Cor.* 3. 3. *Reg.* 8.

Vt legitur 2. Par. 7. *Maiestas Domini impleuit domum, nec poterant sacerdotes ingredi templum Domini, eo quod impleßet templum Domini maiestas Domini.* Impleuit tunc domum Domini signum maiestatis Domini; at cum infans Christus est oblatus, non signum maiestatis, sed ipsamet Domini incarnati maiestas templum Domini compleuit. Quid maiestatem dixi? impleuit primum templum maiestas Domini; secundum impleuit humilitas, & humanitas Domini: quoniam, vt Paul. ait ad Tit. 3. *Apparuit benignitas, & humanitas Saluatoris nostri Dei.* Cum impleuit templum maiestas, sacerdotes non poterant ingredi domum Domini, Israëlitæ vero conuenientes in terram adorauerunt, 2. Par. 7. At cum impleuit templum humanitas, & humilitas, sacerdotes templum ingredi potuere, Israëlitæ in terram proni minimè corruere. Imò senex Simeon vlnis Deum excepit: Anna & quotquot voluerunt, Deum tetigere. Videlicet non maiestas, sed Dei humanitas impleuit domum Domini.

2. *Par.* 7. 4. *Maiestas Domini impleuit domū Domini.* *Tit.* 3. 2. *Par.* 7. 5.

Ait Dauid; *Populum tuum vidi cum ingenti gaudio, tibi offerre donaria.* Magno cum gaudio vidit Dauid populum offerentem Deo aurum geminasque, ad opus templi; multo cum maiori gaudio vidisset Deiparam Virginem offerentem Patri pretiosissimam illam gemmam, fulgentissimum illud aurum, redemptionis nostræ pretium, optatissimum Messiam. Coram arca testamenti saltauit ille quondam; quid fecisset coram hac arca, id est, Virgine? quos Psalmos decantasset? quanta lætitia exultasset? quam suaui voce illud Psalm. 47. cecinisset? *Suscepimus Deus misericordiam tuam, in medio templi tui.* Illius vices & omnium, qui Messiam expectauerant patrum, subijt sanctus Simeon: cum ingenti gaudio infiniti pretij donarium Virginis conspexit, lætitiaque exultans in vlnas accepit suas.

1. *Par.* 29. *Dauid ante hanc arcam saltauit.* 6. *Psal.* 47. *Simeō subijt patrum vicem Christū expectantium.*

Gauisus est Noë, cum columbam vidit ad vesperam in arcam aduolantem, oleæ ramum rostro præferentem, diluuijque finem demonstrantem. Multo exultauit magis Simeon, cum deargentatam illam columbam Virginem sanctissimam conspexit, non signum solum misericordiæ oleam, sed ipsam gremio misericordiam portantem, diuturnique diluuij finem prænunciantem.

Gen. 8.

Rhinoceros (ait D. Greg. Iob 39.) rantæ fortitudinis esse dicitur, vt nulla venantium virtute capiatur, sed sicut ij asserunt, qui describēdis naturis animalium laboriosa inuestigatione sudauerunt, Virgo ei puella proponitur, quæ venienti sinum aperit, in quo ille omni feritate postposita, caput deponit. sicque ab eis, à quibus capi quæritur, repente velut inermis inuenitur. Hæc de Rhinocerote quam sint vera alij explorēt, in nostro quidem Rhinocerote vera sunt. Dei fortitudo Num. 23. cum fortitudine confertur Rhinoceroris; *Cuius fortitudo* (ait Baalam) *similis est Rhinocerotis.* Hūc venari antiqui patres desiderabant summopere, hunc suspirabant, votisque ac desiderijs insequebantur; de quibus vide Augustin. ser. 20. de tempore. Rhinocerotem votis insequebantur, at non assequebantur, venari illum non potuerunt & comprehendere, donec Virgo ei sanctissima proposita est. Hæc venienti è cœlo cor aperuit, hæc purissimo vtero, & gremio illum excepit, in quo omni timore depositō conquieuit. In hoc Virginis gremio, à felice Simeone inuentus, amorisque catenis irretitus est.

7. *D. Greg.* *Num.* 23. *Rhinocerotem eis sinu Virginis Simeon comprehendit. August.* 8.

Congruit illud Psalm. 39. magno Simeoni, *Expectans ex-* *Psal.* 39.

pectaui

Luc. 2. *pectus Dominum, & intendit mihi; & immisit in os meum canticum nouum, carmen Deo nostro. Erat* (ait Euangelista) *vir iustus, & timoratus, & expectans consolationem Israel*; expectans expectant consolationem Israel, Christum Dominum, & in-
9. rendit illi; Et immisit in os eius canticum nouum; *Nunc di-*
Sicut Deus promisit. *mittis seruum tuum Domine, &c. Responsum acceperat à Spiritu sancto non visurum se mortem, donec Messiam videret*; promissis stetit Spiritus diuinus, antequam mortis videret tenebras Simeon, lumen vidit ad illuminationem gentium omnium præparatum. expectabat consolationē Israel, expleuit Deus illius expectationem. Spes in caducis rebus collocata decipit. Quales sunt res, talis earum spes. Corrumpuntur res,
Qualis res talis spes est D. Augst. corrumpitur quoque spes. Vnde August. Psal. 74. Quia, inquit, de corruptibilibus præsumpserunt, spes eorum corrumpetur, &c. At in Deo fixa spes fit res, nostra spes (ait
Spes iusti fit res. Aug. loco citato) in fine erit res, &c. Simeonis spes facta
10. res summo cum gaudio, iuxta illud Prou. 13. *Desiderium si cō-*
Prou. 13. *pleatur delectat animam.* Simeonis desiderium compleuit Deus; summo gaudio affectus est Simeon.

Lignum vitæ (vt dicitur eodem cap.) *desiderium veniens*; hoc est, Res desiderata veniens, est arbor vitæ: quam verū hoc in re præsenti? res desiderata Christus erat, qui arbor est vitæ: arbor ergo vitæ fuit Simeoni, veniens res desidera-
Arbor vitæ Christus Simeoni. ta Christus. Arborem ille vitæ manibus tenens, mortem non timet; Nunc, inquit, dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace. Quis mortem timeat vitæ fontem habens? Quis mortis tenebras horreat, lumen
11. ad reuelationem gentium portans? Quis mortis noctem
Non timet mortem qui habet Christum. formidet, lucernam mundi manibus præferens? Ille mortem timeat, qui mortem, id est, mortale peccatum in animo habet; ille mortis horreat tenebras, qui crassissima flagitiorum caligine est oppletus; ille mortis noctem formidet, qui in nocte scelerum vixit. Eius est mortem timere
D. Cyprian. (ait Cypr. in lib. de mortal.) qui ad Christum nolit ire, eius est ad Christum nolle ire, qui se non credat cum Christo incipere regnare.

Luc. 2. *Nunc*, inquit, *dimittis*, Græcè soluis, *seruum tuum in pace.*
D. Ambr. Quasi necessitate quadam (ait Ambr. in li. de bono mortis c. 2.) teneretur in hac vita, non voluntate: ita dimitti petit, quasi à vinculis quibusdam ad libertatem festinaret. sunt enim velut vincula quædam, corporis huius cogitationes,
12. & vincula tentationum, quæ nos alligant, & ad iniuriam captiuitatis astringunt quadam lege peccati. Vnde in exitu videamus quemadmodum anima decedentis, paulatim soluat se vinculis carnis, & ore emissa euolet, tanquam carcereo corporis huius exuta gutgustio, &c. Corpus ante hominis peccatum palatium erat iustitiæ originalis aulæis egregiè exornatum, eoque artificio extructum, vt nullo vn-
Corpus ex palatio versum est in carcerem. quam tempore rueret, si innocentia staret. Post peccatum palatium in carcerem conuersum est graueolentem, ruinę, id est, morti obnoxium, in quo mille appetitionum catenis innexus animus, miseram vitam degit. Ex palatio discedere non cupiebat animus; postquam vero in carcerem
13. versum est, dissolui cupit, & esse cum Christo. Vnde Paulus
Rom. 7. ad Rom. *Infelix*, inquit, *ego homo, quis me liberabit de corpore*
Animus charitate ardēs dissolui cupit. *mortis huius*? id est, de hoc carcere ruinam minitante. Et si luscinia caueam habeat ornatissimam, cibo potuque redundantem, è cauea tamen exire cupit, libereque frui cælo. Sic charitate ardens animus, quamuis corpus habeat præstantissimum, rebus omnibus caducis quamuis abundet, è cauea tamen, id est, corpore egredi cupit, & Christi conspectu libere frui, dicens; *Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace.*

In pace seruii Dei dimittuntur, qui tota illi vita seruie-
In pace iustus moritur in bello impius. runt. At impij, qui carnis & Satanæ seruituti se mancipa-
14. runt, in bello discedunt, quod ad mortem vsque cum Deo gesserunt. Soluunt è portu vitæ huius iusti, nauigantque in cælestem Hierusalem, absque naufragio in pace. sceleratorum nauigatio scelerum procellis plena est, quorum flatu veluti sæuo turbine perpetuis Tartari ignibus demerguntur. Gen. 40. *Pincernarum magister, pistorum princeps, & Ioseph*
Gen. 40. *tacere tontinebantur*, ex quo omnes, sed dissimili sorte exierunt: pistorum princeps ad suspendium, pincernarum magister ad munus suum obeundum, Ioseph ad principatum. Similem in modum è carcere corporis multi exeunt quotidie, sed dissimili sorte exeunt; impij ad æternum supplicium, probi ad æternum principatum.

Qui ad suspendium ducitur, haud libenter è carcere egreditur; qui ducitur ad principatum, libentissimè. Adeo vero libenter è corpore nonnulli exeunt, vt vitam patienter ferant, mortem delectabiliter obeant. Vnde Aug. tract. 9. in Epist. Ioan. Sunt homines, inquit, qui cum patientia moriuntur: sunt autem quidam perfecti, qui cum patientia viuunt. Qui adhuc desiderat vitam istam, quando illi venerit dies mortis, patienter tolerat mortem; qui autem desiderat dissolui, & esse cum Christo, non patienter moritur, sed patienter viuit, delectabiliter moritur, &c.

15. *Qui ardenter amant, delectabiliter morientur, patienter viuunt.* D. Aug.

Qui in patriam nauigat, vbi à charissimis consanguineis amicisque se nouit magna cum lætitia excipiendum, è portu libenti soluit animo. Sic vir iustus cui patria cœlum est, vbi à dilectissimis amicis, cognatisque magno cum gaudio
16. excipitur, non grauate è vita migrat. Quis (ait D. Cypr. in
D. Cyprian. lib. de mortal.) peregre constitutus non properaret in patriam regredi? quis ad suos nauigare festinans, ventum prosperum cupidius non optaret, vt velociter charos liceret amplecti? Patriam nostram paradisum computamus, parentes Patriarchas habere iam cœpimus, quid non properamus, & currimus; vt patriam nostram videre, vt parentes salutare possimus? Magnus illic nos charorum numerus expectat, parentum, fratrum, filiorum, frequens nos & copiosa turba desiderat; ad horum complexum & conspectum venire, quanta & illis, & nobis in commune lætitia est? Hactenus ille.

In cœlesti patria magnus nos charissimorum numerus expectat.

17. Idem Cypr. eod. lib. de Simeone loquens; Lætus, inquit, de morte iam proxima, & de vicina accersitione securus, accepit in manus puerum, & benedicens Deum exclamauit, & dixit; *Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace.* Probans, scilicet, æque contestans, tunc esse seruis Dei pacem, tunc liberam, tunc tranquillam quietem, quando de istis mundi turbinibus extracti, sedis & securitatis æternæ portum petimus; quando expuncta hac morte, ad immortalitatem veninus. Illa est nostra pax, illa fida tranquillitas, illa stabilis, & firma, & perpetua securitas. Et Haymo: Sancti (ait) Dei, quamdiu in præsenti sæculo consistunt, semper in prælio sunt, non habent hic perfectam requiem: ideo dicunt cum Simeone; *Nunc dimittis seruum tuum Domine*, vt quiescam in pace, qui hactenus fui in bello, &c.

Cyprianus

Luca 2. *Nunc ad portum peruenimus, cum ex hac vita discedimus.*

Haymo.

18. *Nunc dimittis* (ait Simeon) *seruum tuum Domine.* Dominus enim est, qui dimittit ex hoc labore suos seruos, qui dimittit ex hoc bello, suos milites; illo vocante discedunt, non vocante manent. Vnde illud Marci Tullij in lib. de senect. Vetat Pythagoras iniussu imperatoris, id est, Dei de præsidio, & statione vitæ decedere. Et illud Amb. de bono mortis, ca. 2. Christus Rex noster est, & ideo quod Rex iubet, deferre non possumus & contemnere. Quantos imperator terræ huius, in peregrinis locis, aut honoris specie, aut muneris alicuius causa, iubet degere? Nunquid hi inconsulto imperatore discedunt? Et quanto plus est diuinis parere, quam humanis? Viuere ergo seruo Dei Christus est, mori lucrum: quasi seruus enim non refugit vitæ obsequium, & quasi sapiens lucrum mortis amplectitur, &c.

Iniussu imperatoris non decedendum. M. Tullius. D. Ambr.

19. Præterea exhibet Simeon sacerdotis egregiam imaginē. Simeon manibus Christum in templo excepit: vir erat iustus, timoratus, Spiritu sancto plenus, & consolationem Israëlis expectans. Sacerdos item, in templo, manibus & pectore eundem Dominum excipit. Sit igitur similis Simeoni, iustus & Spiritu sancto plenus. Vt vero iustitiam, & Spiritum conseruet, sit etiam timoratus. Vt enim Beda
20. ait hoc loco; Difficile iustitia sine timore custoditur, quo
Beda. iustus Deum, quanto ardentius diligit, tanto solertius offendere cauet, &c. Est timor iustitiæ, siue virtutis basis quædam, vt indicat D. Aug. Psal. 118. Basis, inquit, quædā verbi est timor sanctus. Sicut enim simulachrum aliquod in basi statuitur, & tunc maiorem habet gratiam, cum in basi statua fuerit collocata, standique accipit firmitatem; ita Verbum Dei in timore sancto melius statuitur, fortius radicatur, id est, in pectore timentis Deum, &c. Est præterea fundamentum salutis, vt docet Tertull. de cultu fœminar. c. 2. Qui præsumit (ait ille) minus veretur, minus

Simeon prōbi sacerdotis imago. Sacerdos sit timoratus.

Timor Dei iustitiam conseruat, fundamentum est salutis, & virtutum basis. D. August.

præcauet,

præcauet, plus perielitatur. Timor fundamentum salutis est, præsumptio impedimentum timoris. Qui secums agit; non est solicitus, non possidet tutam, & firmam securitatem. At qui solicitus est, is vere poterit esse securus. Hæc ille.

Expectet etiam sacerdos consolationem, commoda, & vtilitates Israël, hoc est, populi: non sit ex eorum numero, de quibus Paulus, *Omnes* (ait) *quæ sua sunt quærunt.* Sed Paulum ipsum moribus effingat, cuius illud est, *Per omnia omnibus placeo, non quærens, quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant.* Et, *anathema esse cupit pro fratribus.* Imitemur Moisem, qui Exod. 32. deleri postulat de libro vitæ populi charitate raptus. *Dimitte*, inquit, *illis hanc noxam, aut dele me de libro vitæ.* 1. Pet. 2. *Ipsi tanquam lapides viui superædificamini*: videlicet, super lapidem illum pretiosum in fundamento Sionis collocatum. Christiani, vt lapides viui in diuino hoc Ecclesiæ ædificio collocamur. Lapides autem in ædificij structura, alij alios fulciunt, neque solum sibi prosunt. Ita nos, alij alios, consilio, scientia, verbo, pecunia, cibo, auxilio deniq; quocunque, pro virili parte fulciamus; iuxta illud Apostoli, ad Gal. 6. *Alter alterius onera portate*; videlicet quemadmodum lapidum alter alterius onus portat. D. Greg. hom. 13. in Ezech. In sancta, inquit, Ecclesia, vnusquisque & portat alterum, & portatur ab altero. Nam vicissim se proximi tolerant, vt per eos ædificium charitatis surgat, &c.

Adhæc. *Venit Simeon in spiritu in templum.* Ita sacerdos, in spiritu in templum, hoc est, in sacerdotium; & templi dignitates veniat, non ambitione, aut cupiditate ductus, sed diuini cultus studio impulsus. Matth. 4. *Christum diabolus in pinnaculum templi duxit.* Deinde; *Mitte* (ait) *te deorsum.* Ita sacerdotes in pinnaculum templi, id est, dignitates templi, sæpe per ambitionem, & auaritiam euehit. Suadet deinde, vt Ecclesiasticis bonis, & dignitatibus ad vitia abuntantur, seque deorum in tartarum præcipitent. 3. Reg. 6 *Per cochleã ascendebant in medium cœnaculum templi.* Cochlea scala est non recta. Per cochleam illi ascendunt in cœnacula Ecclesiæ; qui per ambitionem, & cupiditatẽ effrænatam ad honores Ecclesiasticos irrepunt; per scalam rectam illi scandunt, qui in spiritu in templum veniunt.

Est etiam sacerdotis, in spiritu venire in templum, id est, cum spiritu in templo, diuino cultui ministrare, cum spiritu canonicas horas recitare, cum spiritu sacrum facere, cum spiritu concionari, confessiones audire, reliquaque sacramenta populo conferre. Is autem spiritus, & si oculis non cernatur, in actione ipsa demonstratur. Quemadmodum enim inflata nauis vela, & concitatus cursus, ventum indicant, qui oculis cerni nequit; sic sacerdotis actio, humilitas, modestia, deuotio, spiritum demonstrant, qui sub aspectum minimè cadit.

Exemplo sit sacerdotibus nouæ legis, sacerdos ille antiquæ legis Onias, de quo 2. Mach. 15. hæc leguntur; *Erat huiusmodi visus; Oniam qui fuerat summus sacerdos, virum bonum & benignum, verecundum visu, modestum moribus, & eloquio decorum, & qui à puero in virtutibus exercitatus sit, manus protendentem orare pro omni populo Iudæorum, &c.* Hæc egregia sunt sacerdotis epitheta; bonus, benignus, verecundus, visu modestus, moribus, & eloquio decorus, manus pro populo protendens; orans, & à puero in virtutibus exercitatus. A puericia enim castimoniam, & cæteras virtutes sectari, lasciuiam & reliqua vitia is debet fugere, qui ad sacerdotium cupit peruenire.

Habent etiam viduæ, imo & habemus omnes, quam imitemur Annam, quæ velut turtur compare amisso, sola multis annis, vitam degens sanctissimam, non recedebat de templo, ieiunijs, & obsecrationibus seruiens die, ac nocte. & hoc sub lege veteri. Anna (ait Ambr. in libr. de viduis) viuida religioni, & effæta iam corpore, cui diuersorium in templo fuit, colloquium in prece, vita in ieiunio. Vtinam sub lege noua, multos habeat imitatores, legis veteris fœmina, non mundo, sed religioni viuidos; quorum diuersorium, vt cum Ambr. loquar, sit in templo; colloquium sit in precibus, vita in ieiunio. Tales Christus suæ gloriæ postulat testes, & enarratores; cœli enim, hoc est, excelsa vita præditi, enarrant gloriam Dei. Vnde Ambr. in Luc. Anna, inquit, stipendijs viduitatis, & moribus talis inducitur, vt digna plane fuisse credatur, quæ redemptorem omnium, venisse nunciaret. & D. Fulgent. in epist. de statu viduali ad Probam; Quia, inquit, sanctimoniam virginalem vidualis continentia gradu inferiore subsequitur; idcirco postquam de Virgine natus est filius Dei, vidualis linguæ dignatus est officio prædicari. Nec tamen de illo locuta est vidua delitijs dedita, quæ viuens mortua est; sed *quæ nõ discedebat de templo, ieiunijs & obsecrationibus seruiens nocte, & die.* Et Orig. hom. 17. in Luc. (ait) Sancta mulier spiritum propherandi meruit accipere; quia longa castitate, longisque ieiunijs ad hoc culmen ascenderat.

Hier. in epist. ad Furiam, Hebræa nomina, quorum meminit Lucas, interpretatur. *Erat* (inquit) *Anna filia Phanuel, de tribu Aser.* Anna interpretatur gratia; Phanuel resonat vultũ Dei; Aser vel in beatitudinem vel in diuitias vertitur. Quia igitur ab adolescẽtia, vsq; ad 84. annos viduitatis onus sustinuerat, & non recedebat à templo diebus ac noctibus, insistens ieiunijs, & obsecrationibus; idcirco meruit gratiã spiritualem, & nuncupari filia vultus Dei, & ataui Aser beatitudine diuitijs cẽseri. Hæc ille. Philo quoq; in libro quod Deus sit immutabilis, ait Annam significare gratiam. Anna igitur, id est, gratia, Christo in templum venienti testimonium merito exhibuit, quoniam fons est gratiæ Christus, legisque gratiæ lator. *Filia est Phanuel*, id est, vultus Dei, quia vultum Dei vidit; *de tribu Aser*, id est, beatitudinis, quia beata fuit, quod vultum Dei conspexerit; etenim beati oculi (ait Christus) qui vident, quæ vos videtis.

Fulgent. in epistol. indicata, cum vidua Iudith, Annam confert, his verbis. Christum, quem Anna cognouit in carne natum Iudith nouerat nasciturum. Iudith spiritalibus armis accincta, caput lasciui prædonis abscidit; Anna caput Ecclesiæ Spiritu Sancto repleta cognouit. datus est Iudith Holophernis interitus: Annæ reuelatus est saluatoris aduentus. Illi Deus dedit à populo repellere pestilentiam: huic tribuit humani generis agnoscere medicinam. Sed progrediamur.

Phil. 2. *Sacerdos nõ quærat quæ sua sunt.* *1. Cor. 10.* *Rom. 9.* *Exod. 32.* *1. Pet. 2.* 22. *Onera inuicem portanda.* *Gal 6.* *D. Greg.* 23. *Luc. 2.* *Matth. 4.* *Sacerdos veniat in spiritu in templum, & templi dignitates.* *3. Reg. 6.* 24. 25. *Sacerdotis exemplum Onias.* *2. Mach. 15.* 26. *Anna viduarum exemplar.* *D. Ambros.* *D. Ambros.* 27. *D. Fulgent. Anna vidua virtute cum spirua, Christo testimonium perhibuit.* *Orig.* *D. Hier.* 28. *Anna gratiæ signi. ac. si in Phanuel, vultum Dei nuncupata, & pro recepto bat.* 29. *D. Fulgent. Anna confertur cum Iudith vidua.*

CAPVT

CAPVT VIII.

De fuga Christi Optimi Maximi in Ægyptum: De reditu; & Innocentium cæde.

LVCAS CAPITE II.

ET vt perfecerunt omnia secundum legem Domini, reuersi sunt in Galilæam in ciuitatem suam Nazareth. *Prosec. fol. 433.*

MATTHÆVS CAPITE II.

QVi cum recessissent, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens, Surge & accipe puerum, & matrem eius, & fuge in Ægyptum, & esto ibi vsquedum dicam tibi. Futurum est enim, vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum. Qui consurgens accepit puerum, & matrem eius nocte, & secessit in Ægyptum, & erat vbi vsque ad obitum Herodis. Vt adimpleretur, quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem: Ex Ægypto vocaui filium meum.

Tunc Herodes videns quoniam illusus esset à Magis, iratus est valde, & mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, & in omnibus finibus eius à bimatu, & infra, secundum tempus, quod exquisierat à Magis. Tunc adimpletum est, quod dictum est per Ieremiam Prophetam dicentem. Vox in Rama audita est, ploratus, & vlulatus multus. Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt.

Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini, apparuit in somnis Ioseph in Ægypto, dicens: Surge & accipe puerum, & matrem eius, & vade in terram Israel: defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri. Qui consurgens accepit puerum & matrem eius, & venit in terram Israel. Audiens autem quod Archelaus regnaret in Iudæa, pro Herode patre suo, timuit illo ire, & admonitus in somnis secessit in partes Galilææ. Et veniens habitauit in ciuitate, quæ vocatur Nazareth, vt adimpleretur, quod dictum est per Prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur.

1. *Matth. 2. Quonam abierit Deipara est infanto Christo, post purificationē? Luc. 2.*

ECce *Angelus Domini apparuit Ioseph, &c.* Dubium est, quonam discesserit Virgo Deipara, & Ioseph, cum magno infante ex Bethlehem, vel Ierusalem, post purificationem. Nam discessisse in Galilæam, in ciuitatem Nazareth, affirmat Lucas cap. 2. his verbis; *Et vt perfecerunt omnia secundum legem Domini, reuersi sunt in Galilæam in ciuitatem suam Nazareth.* hoc est, postquam ritum purificationis obseruarunt, in ciuitatem Nazareth redierunt, vnde in Bethlehem, vt describerentur, profecti fuerant. At Matthæus significat post Magorum adorationem statim Ægyptum petisse. Sic enim scribit c. 2. *Qui*, id est, Magi, *cum recessissent, ecce Angelus Domini, apparuit in somnis Ioseph, &c. qui consurgens accepit puerum, & matrem eius nocte, & secessit in Aegyptum.* Ex his verbis efficitur Deiparam, & Ioseph in Ægyptum profectos statim post discessum Magorum. Non ergo petere potuerunt Nazareth, post purificationem.

2. *Matth. 2.*

Dubio respondemus, Magos 13. die post admirabilem natiuitatem Christum adorasse, & 14. vel 15. ex oppido Bethlehem discessisse. In spelunca præsepij morati sunt post discessum Magorum Deipara, & Ioseph cum Deo infante, ad purificationem vsque. Die 40. purificationis legi paruere. Post purificationem domum in ciuitatem Galilææ Nazaretham reuersi sunt, vt Lucas asserit. in ea ciuitate habitanti Iosepho, Gabriel Archangelus in somnis præcepit, vt Ægyptum petens, infantis saluti consuleret. Discessitque Ioseph protinus, vt Angelus imperauerat.

3. *Luc. 2.*

Inter Euangelistas vero Matthæum, & Lucam, nulla est discordia, sed summa concordia. Lucas ita vt diximus est explicandus. Matthæus vero silentio purificationem præterijt, & in patriam redirum; ideoque profectionem in Ægyptum, cum discessu Magorum coniunxit; quamuis purificatio, & in patriam reuersio intercesserint. Itaque sensus Matthæi huiusmodi est, Magi cū discessissent; non protinus, sed multis post diebus; ecce Angelus Domini apparuit Ioseph, vtque Ægyptum peteret imperauit. Nazareth autem post purificationem reuersam esse Virginem, & ex ipsa ciuitate Angeli monitu in Ægyptum se contulisse, sententia est D. Anselm. Matth. 2. Euth. Abulens. & aliorum. Confirmatur ex verbis Lucæ supra iam citatis. Chrysosto. quoque homil. 9. in Matth. docet, rediisse Deiparam ex Bethlehem in Nazareth, post purificationem, ante fugam in Ægyptum; idem scribit Theophylactus in fine capitis 2. Matthæi.

4. *Virgo Deipara post purificationem rediit Nazaretham. D. Ansel. Euthym. Abulensis. D. Chrysost. Theophyl.*

D. Bonauentura in libr. de vita Christi c. 12. meditatur, Deiparam post purificationem, Elisabetham inuisisse, & infantem Ioannem. Cumque Nazaretham, iter faceret, antequam in vrbem peruenirent, Angelo monente fugam in Ægyptum suscepisse. In qua sententia videtur fuisse Ammonius Alexandr. si recte ab interprete latinitate donatus est. Sic enim scribit in harmonia Euangelica; Ioseph rediens Nazareth, oraculo admonitus est, vt fuga in Ægyptum, infantis vitæ consulat. Rediens, inquit, quasi dicat in ipso itinere cum rediret domum. Neque vero dissentit à verbis Lucæ hæc sententia; sic enim exponi possunt; *Vt perfecerunt omnia secundum legem Domini, reuersi sunt in Galilæam, in ciuitatem suam Nazareth*; reuersi quidem sunt, sed ab ipso itinere ad fugam reuocati.

D. Bonau.

5. *Ammonius Alexand.*

Luc. 2.

D. Augustinus lib. 2. de conf. Euangelist. ca. 5. in aliam discessit sententiam, aliterque Matthæum à Luca minimè dissentire ostendit. Arbitratur ille post purificationem Angelum Iosephum de fuga admonuisse, antequam Nazaretham rediret; admonitum vero Iosephum, protinus infantem in Ægyptum transtulisse; ex Ægypto vero in Galilæam, & Nazaretham reuersum esse. Vnumquemque vero Euangelistam (ait) sic narrationem suam contexere, vt tanquam

Augustini sententia.

D. August.

6. quam nihil prætermittentis series digesta videatur: tacitis enim, quæ non vult dicere, sic ea quæ vult dicere, illis quæ dicebat adiungit, vt ipsa continuo sequi videantur. Lucas igitur ex sententia sanctissimi Patris; tacita fuga in Ægyptū de qua Matthæus egit, ista dicere voluit, id est, reditum in patriam, ijs quæ dicebat, id est, purificationi adiunxit, vt reditus in patriam continuo purificationem sequi videa-
7. tur, cum tamen longè postea euenerit. Verba itaque Euangelistæ sic sunt interpretãda iuxta hanc opinionem. Postquam perfecerũt omnia secundum legem; & postquam in Ægyptum confugerunt, de qua fuga Matthæus scripsit; reuersi sunt in Galilæã in ciuitatem suam Nazareth, reuersi inquam sunt, non continuo ex Iudæa, aut ex Bethlehé, siue
8. Ierusalem, sed multo post ex Ægypto quo aufugerant. Hic enim redituꝰ idem est cum illo, cuius Matthæus meminit
Matth. 2. Beda. Caietanus. Iansenius. in fine cap. 2. his verbis; *Veniens* videlicet Ioseph, *ex Ægypto, habitauit in ciuitate Nazareth*, &c. Hæc opinio est etiam Bedæ, Luc. 2. Cardinalis Caietani, & Iansenij, mihi quoque verisimilis videtur. Potest ergo nodus hic duobus modis dissolui, vel ex sententia Aug. vt supra dissoluimus, vel ex sententia Aug.

Sententia Epiphanij. D. Epiphan. D. Epiph. sententia hæresi. 51. non recipitur, qui putauit Christũ à Magis adoratum; exactis duobus post natiuitatem annis, posteaq; in Ægyptũ esse profectũ. In illa nocte (ait in loco citato) post duos natiuitatis annos, visus est Iosepho Angelus, & dixit, vt assumeret puerum; & matrẽ in
9. terram Ægypti, &c. Est illius opinio huiusmodi Virginem in Bethlehem venisse descriptionis cæsareæ gratia, natum tunc temporis in Bethlehem Christum; oblatum in templo die xxxx. & purificatam Deiparam. Post purificationẽ
Luca 2. in ciuitatem Nazaretham redijsse, vt Lucas scribit. Deinde post duos annos, in Bethlehem rursus se contulisse, atque eo tempore à Magis adoratum infantem, duos iam annos natum. Post discessum vero Magorum, statim in Ægyptum aufugisse.

Matth. 2. An Ioseph eadem nocte in Aegyptũ fugerit, qua angeli præceptũ accepit. Abulenſis. ACcepit puerum, & matrem eius nocte, &c. Nocturno tempore Angelus præcepit Iosepho, vt infantem in Ægyptum duceret, Herodisque furorem fugeret. Abul. Matth. 2. quæst. 59. opinatur, non esse profectum eadem nocte, qua Angeli præceptum accepit, sed in viam prius se præparasse, rebusque suis ne perirent cauisse. Id vero confirmari potest, quoniam domum habebat Iosephus, & aliquid supellectilis, quam oportebat tutelæ alicuius consanguinei committere. Præterea oportebat famæ consulere, neque
10. inscijs vicinis, & cognatis, fugam capessere.

Verba tamen Euangelistæ eadem nocte profectum videntur indicare; quæ est Cardinalis Caietani opinio. *Apparuit* (inquit Euangelista) *Angelus in somnis Ioseph*, &c. *Qui consurgens* (videlicet statim è lecto) *accepit puerum, & matrem eius nocte, & secessit in Aegyptum*. Quorsum è lecto surrexit, nisi vt protinus proficisceretur?

Si opinionem Diui Bonauenturæ sequamur, videlicet ab itinere, quo Nazaretham petebat, in fugam esse retrac-
11. tum Iosephum, nihil momenti habent rationes, quibus Abulensis probatur opinio, vt perspicuum est.

Quod si placet magis, Iosephum Nazarethã peruenisse, & aliquo tempore ibi habitasse, antequã ab Angelo Ægyptum petere iuberetur, respõdebitur, pauperem fuisse Iosephi supellectilem, & Virginis Deiparæ, relictã vero simul cum domo clausa. Solent enim, qui fugiunt omnia dese-
Iansenius. rere. Ex hoc loco Iansenius Virginis, & Iosephi colligit paupertatem. Non enim, inquit, ante fugam sarcinæ diu colligendæ erant, aut debitores adeundi, aut facultates disponẽdæ. Sed omnibus, si quæ erant posthabitis, id vnum agebant, vt diuino mandato obedirẽt, nihil de prouidentia Dei
12. dubitantes, &c.

Quod ad famam attinet, quamuis inscijs vicinis discederent, ad aliquod necessarium negotium, vel ad victum cõparandum discessisse, vicini existimare possent; omnem vero mali suspicionem sanctissima Deiparæ, & Iosephi vita, Deique prouidentia repellebat.

Iansenius existimat hoc loco, Magorum dona aduersus huius fugæ, & exilij incommoda fuisse asseruata. Deus, inquit, iam pulchrè donarijs Magorum, ad hoc exilium, filium suum, cum matre, & nutritio communierat. Qua de re suprà iam diximus.

13. ET *secessit in Egyptum*. Longum est à Nazareth in Ægyptũ iter. Vnde nonnulli apud Abulensem Matthæi 2. q. 60. dixerunt, longo tempore à Virgine Deipara confectũ, idque ex eo probari potest, quod Israelitæ ex Ægypto in Iudeam 40. annorum spatio peruenerunt, vt ex libris Mosis constat. Sed respondetur, iter illud nec multorum esse annorum, nec multorum mensium. Authore enim Abulẽsi quæstione indicata, à ciuitate Gaza, quæ in finibus Iudææ ad austrum sita est, ad Cairum vsque Ægypti præcipuam ciuitatem, septuaginta leucæ numerantur, quarum quinqua-
Borchard. ginta solitudo occupat. A Nazareth Ierusalem vsque, Borchardus 27. leucas, à Ierusalem, vsque ad Hebron 8. supputat. ab Hebrone vsque ad Gazam dieræ vnius iter esse scribit. Vnde à Nazareth Cairum vsque, centum amplius leucas itinere terrestri supputare poteris.

Facilius fuisset ex Iudæa, in Ægyptum nauigare. Ab Ierusalem vsque ad Ioppem mediterranei maris portum 8. leucarum spatium esse ait indicatus author; à portu distat Ægyptus leucis fere 80. teste Abulensi. At Iosephus creditur non nauigasse, sed terrestre iter peregisse.

Seuer. Snlp. Seuerus Sulpitius in 1. Dialogo cap. 4. quantũ à Bethlehem distet Ægyptus, his verbis indicat; Bethlehem oppidum petij, quod ab Hierosolymis sex millibus disparatur, ab Alexandria autem, sedecim mansionibus abest. &c. Alexandria ciuitas est Ægypti. D. Augustinus sermone 82.
15. *D. August.* de tempore: Ab illo, inquit, loco, vbi erat Iacob, vsq; in Ægyptum vix erãt trecenta milliaria, &c. Iacob autem erat in Iudæa. Iter vero quod Israelitæ confecerunt aliud fuit. Non enim duxit illos Deus itinere recto in terram promissam, sed quadraginta annorum spatio per solitudinem circumduxit: Exod. 13. Cum emisisset Pharao populum, non eos *Exod. 13.* duxit Dominus, per viam terræ Philisthijm, quæ vicina est; reputans ne forte pœniteret eum, si vidisset aduersum se bella cõsurgere, & reuerteretur in Ægyptum. Sed circumduxit per viam deserti, quæ est iuxta mare rubrum, &c.

An corruerint Aegypti simulachra Christo introuunte. Introeunte Christo in Ægyptum, corruisse simulachra multi aiunt. D. Ansel. Matth. secundo; De fuga in Ægyptũ prædixit Isaias cap. 19. *Ecce Dominus ascendet super nubem leuem, & ingredietur Aegyptũ, & mouebuntur simulachra eius*, quod
16. factum est, quia Domino intrante Ægyptum, idola templorum corruerunt. Hęc ille. Eadem scribit Magister historiæ, *Isaiæ 19. D. Anselm. Magist. hist.* & addit; Tradunt quoque, quod sicut in exitu filiorũ Israel de Ægypto, non fuit domus Ægypti, in qua non iaceret mortuus primogenitus, ita in ingressu Christi in Ægyptũ, non fuit templum, in quo non corruerit idolum. D. Bona-
D. Bonauen. uenura de vita Christi, cap. 12. Cum in Ægyptum intrarũt Christus, virgo, & Ioseph, omnia idola ipsius prouinciæ corruerũt, sicut per Isaiam fuit prophetatum. Druthmarus
Druthmar. 17. Matth. 2. Cum Christus peruenisset in Ægyptum, vt compleretur, quod Isaias dixerat, cum transijt ante templum, corruerunt omnia idola, &c. Lyranus Isaiæ decimonono.
Lyranus. Ingrediente Domino in Ægyptum simulachra corruerunt, vt dicitur in Scholastica historia, in signum destructionis idololatriæ per prædicationem Euangelicam. Glossa ordi-
Gloss. ord. naria, ibidem. Tunc forsitan simulachra Ægypti corruerunt, & dæmones in eis obmutuerunt. Dionysius Carthus.
Dion Cart. Isaiæ 19. Corruerunt Ægypti idola propter Christi præsentiam, quam ferre non potuerunt, quemadmodum Dagon idolum corruit, cum arcę præsentiam ferre nequiuisset, 1.
18. 1. Reg. 5. In eadem sententia sunt D. Antoninus prima parte, *Reg. 5. D. Anton. Car. Hugo. Audeaus. Ludolph. Iansenius.* tit. 5. cap. 1. paragrapho quarto. Cardinalis Hugo. Abul. q. 60. & 61. Ludolphus de vita Christi & alij. At Iansenius c. 11. fabulam appellare ausus est.

Fauent antiquiores Patres. D. Athanas. de incarnatione Verbi; Quis, ait, iustorum aut regum, in Ægyptum descendit, & eius descensu idola corruerunt? Abrahã descendit, nihilominus tamen idololatria viguit; natus est ibi Moses, æquè illic hæsit religionis error, &c. Item: Ægyptiorum superstitio non quieuisset, nisi Deus in corpore quasi in nube vectus, eo descẽdisset, & idolorum errores compescuisset. *Auctor imp.* Auctor imperfecti; Christus *descendit in Aegyptũ, vt mortifera* *Isaiæ 19.* idola

19. *idola dissiparet*, sicut testatur Isaias cap. 19. D. Cyril. Ierosol. catech. 10. Cùm in Ægyptum Christus ire debebat, vt manu facta Ægypti dissolueret, rursus Angelus apparuit Ioseph, &c. Euseb. præterea lib. 6. de demonst. Euang. cap. 20. scribit dæmones, qui Ægyptum incolebant, & in simulachris Ægyptiacis latitabant, Christi præsentia commotos, ac fugatos. Et Procopius Isaiæ 19. Cum puer, inquit, in Ægypto versatus est, ineffabili quadam præsentia virtutis eius dæmones erepta sibi potestate superatos, fugisse dicamus, &c. Origenes homil. 3. in diuersos; Fuge in Ægyptum, propterea, vt destruantur manufacta eorum, vt confringantur, & pereant idola eorum, vt dæmones turbentur, vt adimpleas, quæ dicta sunt ab Isaia cap. decimo nono. Fuge in Ægyptum, vt fugiant ex Ægypto, qui ibi sunt dæmones, vt pro multitudine templorum, atque abominationum, multitudo exuberet Ecclesiarum, pro idolorum turbis, turbæ fidelium abundent, pro vitijs & erroribus, castitas, sanctitas, virginitas, &c.

D. Cyrillus. *Eusebius Cæsar.* *Procopius.* *Dæmones Christum in Ægypto venientem fugerunt.* *Origenes.*

20. Præterea D. Dorotheus Martyr in synopsi, hæc habet; Ieremias signum dedit sacerdotibus Ægyptiacis, quod oporteat simulachra eorum concuti, & decidere, per seruatorem puerum, ex Virgine nascituram, & in præsepi iacituram, propterea etiam nunc Virginem in lecto, infantem in præsepio collocant, & adorant. Et cum causam olim Ptolemæus rex percontaretur, responderunt, mysterium esse ipsis à maioribus traditum, quod illi à sancto Prophetæ acceperint, &c. In vitis etiam patrum hæc leges. Vidimus & alium sanctum Virum nomine Apollonium apud Thebaidem, in finibus Hermopolis, ad quam ciuitatem Saluatorem, & Mariam, & Ioseph, de Iudææ finibus venisse tradunt, secundum propheriam Isaiæ dicentis, Dominus ascendet super nubem leuem, & veniet in Ægyptum; & commouebuntur manufacta Ægyptiorum à facie eius, & cadent in terram. Vidimus ergo ibi etiam templum ipsum, in quo ingresso Saluatore, corruisse omnia idola in terram, & comminuta esse memorabant, &c. Hæc eadem scribit Palladius cap. 52. in vita Apoll. Sozom. lib. 5. hist. Eccles. cap. 20. de arbore scribens, quæ Christum apud Hermopolim venerata est, de qua infra dicemus. Arbor, inquit, vel significabat Christum iam in vrbe adesse, vel, vt verisimile est, non modo arborem, quam incolæ propter magnitudinem, & pulchritudinem lege gentilicia venerabantur, dæmone iam, qui ibi colebatur, ob Christum talium rerum euersorem, qui eo in loco comparebat, perhorrescente, sua sponte commotam esse, verum etiam omnes Ægyptiorum statuas, aduentante tunc Christo, iuxta prophetiam Isaiæ, concussas. Itaque dæmone inde abacto, arbor, quo rei gestæ testimonio esset, remansit ibi, fideleisque morbis liberauit, &c.

D. Dorath. *Signum datum ab Ieremia sacerdotibus Ægypti.* *Palladius. Sozom.* *Isaiæ 19.*

CAPVT IX.

Matth. 2. *Erat ibi vsque ad obitum Herodis, &c.*

1. QVo in loco, quotque annis Virgo cum infante in Ægypto habitarit, queret aliquis. Habitasse in ciuitate, quæ Heliopolis dicebatur, ait Ansel. Matth. secundo, quod nomen Solis, ciuitatem significat. Idem opinatur D. Thomas Matthæi secundo, Hugo Cardinalis, & Diuus Bonauentura de vita Christi, capite duodecimo. Abulensis q. 80. Matth. 2. ait Virginem in ciuitate Heliopoli, & Babylone, habitasse. Fuit enim quedã in Ægypto Babylon à Cambyse Persarum Rege condita, vt vult Abulensis, vrbi propinqua, quæ Cairo appellatur. Adrichomius Memphim scribit appellatam Babyloniam, postea Cairum. In his ciuitatibus loca ostendi scribit Abul. in quibus Virgo vixit, fõtem præterea quendam, non à Christianis solum, sed à Sarracenis etiam, in veneratione habitum, cuius aqua infantẽ, & quibus illum inuoluebat panniculos, abluisse fertur. Borchardus in geographia Ægypti, Deiparam in loco, quẽ Matharęam appellat domicilium habuisse refert, iuxta hortum balsami. est autem locus hic inter Heliopolim, & Cairum situs. Borchardus vero alter in descriptione terræ sanctæ, q. 2. cap. 4. Inter Heliopolim, inquit, & Babyloniam Ægypti, medio fere loco est hortus balsami, irrigatur à fonte paruo, sed vbere, in quo fama est, beatam Virginem puerum Iesum sæpe lauisse, panniculosque eius mundasse: est & ibidem lapis, super quem dicitur eosdem exsiccasse. Et hæc omnia venerantur à Christianis, & Sarracenis. Hæc ille. Iansc. cap. 11. Concordiæ, apud peregrinum quendam, qui loca hæc inuiserit, se inuenisse tradit, locum, in quem Christus fuga subductus est, ab incolis Ægyptijs Matharæa vocari, & distare à Cairo decem millia passuum. Mauros quoq; eo loco, vbi fertur Virginis fuisse habitatio, ardentẽ perpetuo lampadem conseruare. Balsami etiam meminit.

Euseb. *Procop.* *Dæmones Christum in Ægypto venientem fugerunt.* *Origenes.* *Borchard.* *Iansenius.*

3. Ex his apparet, Virginem nec in ciuitate Heliopoli, nec Babylone, sed aliquo in oppido inter Heliopolim, & Cairũ, siue Babylonem Ægypti sito habitasse, iuxta balsami hortũ, & fontem; ideoq; dici incolã fuisse Heliopolis. In hac vrbe Iacob cum filijs iussum habitare scribit Iosephus lib. 2. antiq. c. 4. Iussit, inquit, Pharao Iacob cum filijs degere in Heliopoli. In ijs ergo locis exulare voluit Dominus, in quibus Iacob olim, & Israelitæ exulauerant. In tractu Heliopoleos, id est, vrbis solis Sol Ægypti, & mundi, Christus voluit habitare.

Virgo inter Heliopolim & Cairum habitauit. *Ioseph.*

In eodem tractu Heliopolitano extruxerat olim templũ Onias Iudæus sacerdos. Ptolemæus (ait Ioseph. l. 7. de bello cap. 30.) locum Oniæ dedit, centum & octoginta stadijs à Memphi distantem; Heliopolitanus ille tractus dicitur, &c. Stabat hoc templũ tempore Christi, siquidem vt Hier. scribit Dan. 11. vsque ad Vespasiani imperium stetit. Onias, inquit, sacerdos, assumptis Iudæorum plurimis fugit in Ægyptum, & à Ptolemæo honorificè susceptus, accepit eam regionem, quæ Heliopoleos vocabatur, & concedente rege templum extruxit, quod permãsit vsque ad imperium Vespasiani. Sub occasione Oniæ põtificis infinita examina Iudæorum in Ægyptum confluxerunt. Hæc Hieron. Habitabant etiam tempore quo Virgo Ægyptum petijt, in Ægypto Iudæi plurimi. Nam vt scribit Philo in Flaccum, suo tempore non minus quã decies centena millia Iudæorum habitabant Alexandriam, totamque regionem, quanta patet à Catabathmo Libyæ; vsque ad terminos Æthiopiæ. vixit autem Philo tempore Apostolorum.

Iosephus. Onias templũ extruxit in Ægypto. 4. *D. Hieron.* *Philo.* 5.

Hermopolis ciuitas quoque Ægypti fuit, in eam venisse Deiparam, verba indicant quæ citauimus ex vitis Patrum. indicat quoque Sozom. adiuncto non vulgari miraculo, lib. 5. Hist. Eccles. cap. 20. hæc scribit; Memorant arborem esse: quæ Persis dicitur Hermopoli, quod est oppidum Thebaidis, cuius fructus, aut folium aut particula corticis ægrotis admota, morbos à compluribus depulerit. Nam traditum est, Ioseph cum propter Herodem assumptis secum Christo, & Maria S. Deipara fugisset, venisse Hermopolim, atque simul vt portæ appropinquauit, istam arborem licèt planè maximam, aduentu Christi turbatam esse, atque ad solum vsque se inflexisse, & Christum adorasse. Atque hæc quidem de hac arbore, sicut à multis audiui, à me commemorata sunt. Hæc ille.

Sozomenus. 6. *Arbor apud Hermopolim Christũ adorauit.*

Quod attinet ad alteram quæstionem, nimirum quot annis, Ægypti incola Virgo fuerit? respondet Diuus Epiphan. hæresi 51. duobus annis fuisse incolam. At ille arbitratur duobus post natiuitatem elapsis annis Christum in Ægyptũ abijsse, vt suprà diximus. Niceph. lib. 1. cap. 14. & Druthmarus Matth. 2. huic exilio tres annos tribuunt. Lucidus lib. 7. cap. 2. quinque. Adrichomius sex. Septem verò annos alij, videlicet Ammonius Origenis præceptor in harmonia Euangelica, Gloss. ordin. Diuus Ansel. Mat. 2. D. Thom. D. Bonauent. de vita Christi cap. 13. Magist. hist. cap. 23. D. Anton. 1. p. tit. 5. cap. 1. §. 4. Platina de vita Christi, Sabell. lib. 1. Enneadis 7. Iacobus Bergomensis in vita Deiparæ Virginis, Dionysius Carthusian. in ser. de Innocentibus, Abulensis Matt. 2. q. 91. & Petrus de Natalibus in catalogo. Ex dictis anni pauciores huius peregrinationis colliguntur huic in modum. Christus natus est anno 32. Herodis, vt supra diximus, eodemque anno in Ægyptum profectus, & ex Ægypto, teste Matth. hoc loco, post obitum Herodis reuersus, tot ergo annos in Ægypto vitam egit cum matre, & Iosepho, quot inter annum Herodis 32. & eius obitum interfluxerunt. Herodes verò obijt anno regni sui 37. vt constat ex Chronico Eusebij, & aliis. Hinc efficitur Deiparam in Ægypto annos circiter quinque vel sex egisse. Vide

Quot annis habitarit Deipara in Ægypto. *Epiphan.* *Nicephor.* 7. *Druthmar.* *Adrichom.* *Ammonius.* *Gl. ord.* *D. Anselm.* *D. Thom.* *D. Bonauen. Magist. hist.* *D. Anton.* *Platina.* *Sabellicus.* *Iacob. Berg.* *Carthus.* *Abulensis.* *Petrus de Natal.* 8.

quæ

quæ infra cap. 11. dicimus de reuerſione ex Ægypto.

Matth. 2. Oſea 11. I X Ægypto vocaui Filium meum &c. De reditu Chriſti Filij Dei ex Ægypto in Iudæã vaticinatũ Oſeã oſtendit Euãgeliſta. ſic enim Deus loquitur; *Ex Ægypto vocaui filiũ meum.*

Verba Oſeæ literali ſenſu de populo intelliguntur: ſpirituali vero ſenſu de Chriſto. Exod. 4. D. Hieron. 9. Theophyl. Quę verba ſenſu quidẽ litterali, de populo Iſraelitico intelliguntur, quem Deus filium appellat, *Filius*, inquit, *meus primogenitus Iſrael.* Ex Ægypto vocatum eſſe à Deo; & Moſe dũce filium hunc, in terrã promiſſam ductũ, quis ignoret? Sẽſu ſublimiori, qui ſub literę cortice latet, de naturali Dei filio Chriſto explananda eſſe, diuinus Spiritus ſcripturarum auctor, per Matthæum docet. Eſt enim mira ſcripturæ profunditas. Ea quæ typicè præcedunt in alijs (ait Hieron. Oſeę 11.) iuxta veritatem, & adimpletionem referuntur ad Chriſtum. *Ex Ægypto vocaui filium meum*, dicitur quidẽ de populo Iſrael, qui vocatur ex Ægypto; ſed perfectè refertur ad Chriſtum. Hæc ille. Et Theophyl. Quod per figuram dictum eſt de populo; impletum eſt verè in Chriſto.

10. Virgil. Matthæus non vſurpauit per accommodationem teſtimonium Oſeæ 11. Exod. 12. Ioan. 9. Ianienius vero audacter ſcripſit, teſtimoniũ hoc per accommodationem quandã vſurpatum eſſe ab Euangeliſta, quemadmodum ſi quis de patre aliquo loquens ſolicito de filij ſalute, diceret: Vidiſſes patrẽ filij deſiderio nõ poſſe cõſiſtere, & omnia negligere, vt impleretur in eo illud Maronis; *Omnis in Aſcanio chari ſtat cura parentis.* Magna eſt ſcripturæ, vt dixit, profunditas, quã nemo abſq; Spiritu diuino penetrare poſſit. Nõ per accõmodationem teſtimonio Oſeæ vtitur Matth. ſed in veriſſimo ſenſu myſtico, quem Spiritus ſanctus veluti nucleum dulciſſimũ ſub cortice literæ abdidit. Hunc in modum (vt alia omittam exempla) illud, *Os nõ confringetis ex eo*, quod ſenſu litterali de Agno Paſchali dictũ eſt, Ioannes ſenſu præcellentiori, atque arcano, de Chriſto dictũ affirmat. Probatur vero teſtimonium nõ eſſe vſurpatum per accommodationem, quoniam Euangeliſta ait, tũc impletum eſſe hoc vaticinium, cũm Chriſtus ex Ægypto reuerſus eſt. Quod enim impletur, per accommodationem non dicitur, ſed per prędictionem.

CAPVT X.

De cæde Innocentium.

1. Matth. 2. Eyronus. T *Vnc Herodes videns quoniam illuſus eſſet à Magis.* Magi, vt iam dictum eſt, ad Herodẽ minimè redierunt, ſed itinere alio regionẽ ſuam petierunt. Lyr. ſcribit nauẽ conſcẽdiſſe nauigantem in Tharſis, quamobrem iratum Herodem

2. Pſalm. 47. An Herodes exterminauerit naues Tharſis. Magiſt. hiſt. 11. Anton. Pol. de Nat. Ludolph. D. Anſelm. naues Tharſenſium incendiſſe, iuxta illud, *In ſpiritu vehemẽti conteres naues Tharſis.* Similiter Magiſter hiſtorię cap. 11. Cum, inquit Herodes iter faceret per Ciliciam, audiens naues Tharſenſium Magos traduxiſſe, in ſpiritu vehementi combuſſit naues Tharſis, lecutnam quod Dauid prophetauerat Pſalm. 47. Idem tradit Diuus Antoninus, 1. p. tit. 5. cap. 1. §. 4. Epiſcopus Petrus de Natalibus in catalogo, de nece agens Innocentium, & Ludolphus de vita Chriſti. D. Anſel. ait Herodem vulgatis ijs, quæ de Meſſia Simeon, & Anna dixerant, perſecutum eſſe Magos Tharſum vſque Cilicię ciuitatem, cumque eos non reperiſſet, naues quibus vecti fuerant diſſipaſſe.

3. Pſal. 47. Hæc tamen veriſimilitudinis habent parum. Nam illa verba, *In ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis*, non de Herode, ſed de Deo dicũtur, qui ſuperbas naues vehementi vẽrorum flatu conterit, ſuperboſque reges, nauium inſtar Eccleſiam oppugnantes, profligat. Prętera Magi ex Oriente venerunt; mare autem Ciliciæ occidentale eſt Iudææ, non igitur nauibus illis vecti ſunt, ſed equis, vel camelis.

Matth. 2. Card. Bar. 4. Haymo. Quoniam tempore Herodes innocentes occiderit inueſtigatur. D. Anſelm. Card. Hugo Gloſſorum. O *Ccidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, &c.* Dubitatio hoc loco exiſtit, quonam tempore Herodes infantes occiderit? Card. Baronius 1. anno natiuitatis Chriſti occiſos putat. Haymo Matth. 2. anno 2. Completo, inquit, anno à natiuitate filij Dei, & quarta die ſequentis anni aduenięre, fuit interfectio peracta. Putat ergo Haymo occiſos infantes, eo die, quo Eccleſia illorum agit diem feſtum, nimirum 28. die Decembris, exacto anno poſt Chriſti natiuitatem, & aliquot diebus, idem arbitratur D. Anſelmus, & Cardinalis Hugo in commentarijs Matth. Gloſſa ordinaria hanc opinionem ſequitur his verbis; Veriſimile eſt poſt annum; & quatuor dies à natiuitate Chriſti Herodem in pueros deſæuiſſe, &c. Bedę non diſplicet, ſic enim Matth. 2. ſcribit: Verũ poſt annum natiuitatis Dominj, an duos, hanc necem Herodes confecerit, non apparet, niſi forte dicamus quod poſt annum euolutum, & quatuor dies ſequentis anni, infantes iuſſerit occidi, vbi dies paſſionis eorum à Catholica veneratur Eccleſia. Hæc ille. Beda.

5. Onuphrius. Onuphrius in faſtis putat, natum Chriſtũ anno ab vrbe condita 752. infantes vero occiſos ab Herode anno 754: eodemq; anno Chriſtum in Ægyptum tranſportatum. Eũdem opinionẽ in Chronico Euſebius ſequitur; anno enim ætatis Chriſti tertio cædem ait perpetratam, & Herodis, 34. Chriſtum vero ortum anno Herodis 32. Idem ſentit Lyranus, & Abulenſis Matth. 2. quæſt. 58. Herodes, inquit, non occidit pueros vſque ad duos annos poſt Chriſtum natum. Omitto D. Epiph. qui, vt iam diximus, ſibi perſuaſit Magos poſt duos à natiuitate annos Chriſtum adoraſſe, atq; adeo poſt illos duos annos, infãtes fuiſſe vita priuatos. Euſebius. Lyranus. Abulen. 5. D. Epiph.

6. Matth. 2. Confirmatur opinio ex his verbis Matth. *Occidit omnes pueros, qui erãt in Bethlehem à bimatu, & infra, ſecundum tempus, quod exquiſierat à Magis*, &c. Cur Herodes terminum duorum annorum infantium ætati præfixit? nimirum quia duo iam anni, vel agebantur, vel exacti erant ab apparitione ſtellæ, & Meſſiæ ortu. Cum igitur Meſſias duos annos ageret, illum cupiens inter alios neci dare, infantes à bimatu, & infra iuſſit interimi.

Si quæras, quęnam fuerit cauſa, cur Herodes tamdiu cædem diſtulerit? reſpondet Lyranus, Magiſter hiſtoriæ, cap. 11. Dion. Carthuſ. & alij, Romam ſe contuliſſe poſt Magorum aduentum, eoque itinere, & occupatione diſtẽtum, à Chriſto perſequendo tamdiu abſtinuiſſe. Romam quidem peruiſſe Herodem ex Iudæa, & filios duos Alexãdrum atque Ariſtobulum apud Cæſarem tentati parricidij accuſaſſe, narrat Ioſephus libro decimoſexto antiq. cap. 7. Ex capite vero nono colligitur, redijſſe ex vrbe, circiter annum regni 28. at Chriſtus natus eſt anno 23. Ante natum ergo Chriſtum Romam profectus eſt. Prætera, quod Lyranus ait, citatum eſſe Herodem ad curiam Romanam ad petitionem filiorum ſuorum ipſum accuſantium, falſum eſſe ex Ioſepho conſtat, qui Herodem & ſponte Romam petiiſſe, & filios accuſaſſe, non autem à filijs accuſatum eſſe ſcribit. Lyranus. Magiſt. hiſt. Carthuſ. Herodes Romam petit, & filios accuſatos accuſat apud Cæſarem. Ioſephus. 7.

8. In primis illud comperrum eſt, infantium cędem crudeliſſimam, perpetratam poſt Deiparæ purificationem, & fugam in Ægyptum. Quod ſi roges, quid interim agebat Herodes? Cur illis diebus, vel menſibus, qui inter Magorum aduentũ, & fugam in Ægyptum interceſſerunt, Chriſtum non eſt inſectatus? Reſpondet D. Auguſt. lib. 2. de conſ. Euang. cap. 11. his verbis; Omitto dicere quot, & quantis occupationibus regia cura diſtendi potuerit, & per plutimos dies ab illa intentione, vel auerti omnino, vel impediri. Illud dico, poſteaquã Herodi Magi nihil renunciauerũt, eum credere potuiſſe illos fallaci ſtellæ viſione deceptos, poſteaquam non inuenerunt, quem natũ putauerant, erubuiſſe ad ſe redire, atque ira eum timore depulſo ab inquirendo, & perſequẽdo puero quieuiſſe. Deinde vulgaris rebus quæ in templo factæ, dictæque fuerant, Herodes ſe à Magis ſenſit illuſum. & infantes occidit. Hactenus Auguſt. Eadem Beda habet Matth. 2. Cur Herodes cædem innocentũ nõ protinus poſt Magorũ diſceſſum perpetrauit. D. Auguſt. Beda.

9. Secundo nõ carent probabilitate opiniones propoſitæ: nempe poſt annum, vel duos annos à Chriſto nãto, Herodem infantes vita priuaſſe, illo die qui feſtus illis ab Eccleſia celebratur. Nihil enim eſt, quod ſi obijciatur, facile diſſolui nõ poſſit. Illud ſolum habet momentum. Quid interim illo anno, vel duobus annis egit Herodes? ſi Romam non petijt, cur Meſſiam natum non eſt inſecutus? Reſponderi tamen poteſt, Herodem expectaſſe Magorum reditum per menſem, vel plures etiã dies. Poſtea vero exiſtimaſſe, vt ait Auguſtinus, in quærendo Meſſia fuiſſe illuſos, tandem cum audiſſet Meſſiæ iam nati famam vagari, quæ ex verbis Simeonis, & Annæ collecta fuerat, non Magos, ſed ſe illuſũ intellexiſſe. Itaq; protinus vbi ſe illuſum ſenſit, natũ Chriſtũ nõ in Bethlehem ſolum, ſed alijs etiam in locis quærere iuſſit, iuxta illud Angeli; Futurum eſt vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum. Quæſiuit ergo Chriſtum

10. Cur per annum, vel duos annos Herodes cædem diſtulerit? Herodes,

Herodes, totoque regno quæsiuisse verisimile est, dum quæritur, nec inuenitur longum elapsum est tempus. Denique cum non reperiretur multis diebus anxius Herodes, quid consilij caperet, quidve ageret ignorabat. Tãdem in crudelissimam infantium cædem erupit, vt ignotum
11. Messiam inter illos interimeret.

Rupertus. Ruper. lib. 21. de victoria verbi cap. 2. existimat Herodẽ non sine facultate Augusti Cęsaris Romani Imperatoris, tot infantes occidere ausum fuisse, concessisse vero Augustum facultatem illam, quod Herodes amittendi regni periculum obiecerit. Plane (inquit Rupertus) nec impietatis crimine vacuus est Augustus ipse, qui ad suggestionẽ Herodis, tam pronus extitit, vt concederet illi quoquo pacto regem perdere, quem natum audierat, tanquam regna hominum rex ille (id est, Christus) tollere haberet, &c. Item;
12. Tot pueros Herodes non potuisset impune occidere, nisi Romanæ potentiæ licentiam, vel consensum Augusti Cæsaris habuisset. Sicut cum voluit, inde permissum accepit, proprios trucidandi, ita prætento metu, ne fieret sibimet, vel Augusto, de mutatione regni, siue imperij, concessionem adeptus est tot pueros occidendi. Hæc Rup. Quæ quãuis non sint satis explorata, habent tamen coloris aliquid. Causa igitur in promptu ex dictis Ruperti est, cur tamdiu infantium cædem Herodes distulerit, nimirum quia facultate Romani Imperatoris carebat, quam illis duobus annis ingenti periculo amittendi regni, quod à Messia imminebat (vel etiam Romani Imperij) proposito consecutus est.

An Herodes Augusti facultate ad facinus perpetrandum perierit?

13. Id probabile est, Herodem Augustum Cæsarem de nato Messia fecisse certiorem, quem Iudæi regem maximũ fore crederent, & expectarent. An vero ad interimendos infãtes facultatem petere ausus fuerit, eamque à Cęsare clementissimo Imperatore impetrarit, incertũ est. Qui enim absq; Cęsaris facultate, nobiles Iudęos post obitum suum, occidi præcepit, vt infra dicemus, potuit absque eadem facultate infantes occidere. Dum ergo Cęsarem certiorem facit,
Glossa ord. & consulit, tempus longum effluxit. Fauent his hæc Glos. ord. verba; Ideo cædem forsitan Herodes distulit, quia Romam profectus est, vel ibi accusatus, vel vt Romanos consuleret, super ijs, quæ de Christo dicebantur, &c. Quod au-
14. tem Herodes accusatus dicitur falsum est, ipse enim filios accusauit, vt supra ostendimus ex Iosepho.

Tertio, Probabile quoque Herodem paulo post putificationem illusum se à Magis intellexisse, moxque cædem infantium perpetrasse, nihil enim opinioni obstat. Quod si argumentum obijcias, quo secunda opinio confirmatur. Respondebitur non eo die festum agi, quo infantes sunt occisi. Argumentum, quod tertiam opinionem probat, facile solues, si dicas, securitatis causa Herodẽ tempus amplisse, quemadmodum & locum. Vt enim non solum pue-
15. ros Bethlehemitas, sed vicinos etiam interfecit, ita non solum infantes 4. vel 5. mensium, sed duorum etiam annorũ vita priuauit. Mihi verisimilius videtur innocentes eo die occisos, quo Ecclesia illorum festum agit, post annum à Christo nato, quę est secunda opinio proposita. Probatur, ex ipsa festi celebratione, quamuis probatio non sit admodum firma.

Quonam modo hæc cædes sit facta dubium est. Numquid Herodis satellites oppida percurrebant, domosque insciis parentibus ingrediebantur, & trucidabant? An filios à parentibus petebant occidendos? Quid factum sit ignoratur. *D. Anton.* D. Anton. 1. p. tit. 5. cap. 1. §. 4. matres ac nutrices cum infantibus, ab Herode vnum in locum conuocatas conij-
16. cit. Mittens, inquit, in Berhlehem Herodes, & in omnes fines eius, congregari fecit (vt imaginari potest) in vnum locum, & adduci per matres, vel nutrices, sub prętextu alicuius pietatis, & munificentiæ, omnes paruulos illius regionis, à bimatu, & infra. Nam annus transierat post adorationem Magorum, quo fuerat occupatus in accessu ad vrbem Romam. Hęc ille. Abul. Matth. 2. q. 71. ait, Herodem prius inuestigasse, quot infantes illius ætatis, quam prescripsit, in Bethlehem, & finibus eius essent, eosque omnes, & parentum nomina in album retulisse, postea vero satellites subi-
Druthmar. to ad cædem patrandam misisse. Druthm. vero aliter; Sicut tradunt, inquit, expectauit Herodes, vt venirent pueri ad
17. solennitatem, quam illo tempore celebrabant. & tunc cum ibi fuerunt, præcepit militibus, vt occiderent eos. Hæc ille.

Quomodo sit facta innocentium cædes.

Abulensis.

Crediderim potius, per loca omnia misisse Herodẽ satellites, qui infantes occiderent, quod Matthæi innuit verba; *Mittens*, inquit, *occidit omnes pueros*, &c. Non fuit autem difficile, à vicinis inuestigare, in Berhlehem eiusque finibus, quęnam fœminæ filios in bimatu, & infra haberent, eosq; illis extorquere. *Matth. 2.*

Ibid.

An infantes omnes à bimatu & infra bimatũ, occisi sint?

A *Bimatu, & infra, secundum tempus, quod exquisierat à Magis.* Dubium est, An omnes infantes, à bimatu, & infra occisi sint. Non omnes occisos esse probatur, quoniam ex infantibus vnius diei, vel paucorum dierum, satis cõstabat non esse Messiam, quorsum ergo illi erant occidendi? Quod si post annum, vel duos annos, cædes facta est, quorsum infantes duorum vel trium mẽsium morte erant afficiendi? Itaque Abul. quęst. 71. ait omnes quidem, qui in bimatu erant, hoc est, qui duos egerant annos occisos esse, eos vero, qui infra bimatum, non omnes, sed illos tantum, de quibus dubitari posset, an essent in bimatu, vel prope bimatum. Euthym. quoque existimat, non omnes infra bimarum esse interfectos, sic enim scribit; Herodes infantes, qui duorum annorum erant occidit, vt tempus ampliationem haberet, illos vero, qui minoris erant ætatis, secundũ tempus, quod exquisierat à Magis. Itaque & tempus, quod à Magis didicit obseruauit, & latitudinem alteram ipse adiecit, &c. Eandem opinionem sequuntur Iansen. & Baron. Confirmatur ex verbis Euangelistę; Occidit omnes pueros à bimatu, & infra, secundum tempus quod exquisierat à Magis, id est, occidit pueros, qui duos expleuerant annos, & ex ijs, qui infra duos annos erant, eos tantum, qui ad tẽpus illud peruenerant, ad quod ex Magis intellexerat Christum peruenisse. *Ibid.* *Abulensis.* *Euthymius.* 19. *Ianseuius.*

Omnes infantes infra bimatum esse interfectos alij sentiunt; Beda Matthęi secundo, Omnes, inquit, à filio vnius noctis, vsque ad filium duorum annorum Herodes occidit. Idem docent Haymo, Druth. Diony. Carthus. Ludolp. & in Glo. ord. hæc leguntur. Non est contentus Herodes vastatione Bethlehem, sed adiacentia loca vastauit, nec vllam misericordiam ætatis habuit, à filio vnius noctis vsque ad filiũ duorum annorum, quin omnes occideret, &c. Iuxta hanc sententiã Euangelistę verba, quibus contraria fulcitur opinio, sic explicãtur; *Occidit omnes pueros à bimatu & infra*, id est, omnes qui erant in bimatu, & omnes qui erãt infra bimatũ, *secundũ tempus quod exquisierat à Magis*, hoc est, iuxta mẽsuram tẽporis, & ætatis Christi, quam à Magis intellexerat, ex illa enim collegit, oportere occidere infantes à bimatu & infrà tẽpus ipsum securitatis gratia ampliando. Itaq; iuxta hanc sententiam verba illa Euangelistę: *Secundum tempus quod exquisierat à Magis*, non solum referuntur ad illud: *Et infrà*, vt volunt Euthy. & alij, sed etiam ad illud: *A bimatu.* *Beda.* *Haymo.* *Druthmar.* *Carthus.* *Ludolphus.* *Gloss. ord.* 20. *Matth. 2.* 21.

Mihi vtraq; sententia videtur probabilis, 2. probabilior. Quod si quęris, Quorsum infantes paucorũ dierũ occidendi erant, cum cõstaret Christum maiorẽ esse? Respondeo furorem non considerare. Prętereà vt maiores Christo, sic etiam minores securitatis causã interempti sunt.

Est alia horum verborũ interpretatio huiusmodi; *Occidit omnes pueros à bimatu, & infra* bimatum, vsque ad annos quinque. Nam primus numerus est binarius, reliqui infra binarium sunt, vt ternarius, & quaternarius. Cum ergo Euangelista ait, occisos pueros infra bimatum, intelligi potest de pueris, qui tres, quatuor, vel quinq; annos agebant, sed hæc interpretatio nihil habet verisimilitudinis. Quod si obijcias 22. reperiri aliqua innocentum ossa, quæ bimatum excedant, & quatuor vel quinq; annorum ætatem postulare videãtur, respondebitur, vel illa aliorum esse sanctorum, vel milites Herodis proteruos ac crudeles, aliquos ex infantibus maioris ętatis vita priuasse.

V *Ox in Rama audita est.* Hoc testimoniũ extat apud Ieremiã, duplicẽ continet sensum, alterũ litterale, alterum mysticum. Litterali de decẽ tribuum captiuitate exponitur, de qua illo cap. sermo est; *Vox*, inquit, *in Rama*, siue in excelso (vt vertit Hieronymus) *audita est, ploratus & vlulatus.* Nam Rachel vita iam functa figurate, abeuntes in captiuitatem filios suos lamentari dicitur, hoc est, decem tribus, quę nomine Ephraim significantur, eo quod primus *Matth. 2.* *Ierem. 31.* *Duplex sensus verborum Ieremiæ.* 23.

earum

earum Rex Ieroboã, è tribu Ephraim fuerit oriundus. Rachel autem Ephraimitica erat, siquidem mater erat Ioseph patris Ephraim. *Noluit consolari, quia non sunt*, hoc est, quia alij in captiuitatem abducti sunt, alij occisi.

Sensu mystico de fletu fœminarum locus est interpretandus, quarum infantes ab Herodis satellitibus trucidati sunt. *Tunc*, ait Euangelista, *implctum est, quod* multo antea Ieremias sensu arcano fuerat vaticinatus, Vox in excelso audita est, ploratus æthera penetrauit. *Rachel plorabat filios suos*, hoc est, fœminæ Bethlehemitides, quemadmodum Rachel abeuntes in captiuitatem filios deplorauerat, ita suos infantes occisos deflebant. Consolationem 24. autem recipere noluerunt, quia immaniter interfecti filij; *Nõ sunt*, id est, non existũt, sed è vita migrarunt. Racheli tribuitur planctus fœminarum, vel quoniam Rachel prope *Genes. 35.* Bethlehem sepulta est, vt constat ex Genesi, vel quoniã Rachelis ille planctus typus fuit planctus harum fœminarum.

Obserua, Rama, significare excelsum, ideoque Hieronymum sic vertisse, *Vox in excelso audita est.* Præterea significat *Ierem. 31. Borchard.* Rama, collem, qui vt testatur Borchardus, tribus leucis distat à Bethlehem versus Austrum. Hoc loco significare potest, & excelsum, & hunc collem, & indicare vicina loca Bethlehem, in quibus infantes neci crudelissimę dati sũt, matrumque ploratus est auditus. Fuit & Rama ciuitas distans ab Ierusalem leucis tribus.

CAPVT XI.

De reditu Christi ex Ægypto.

1. *Matth. 2. Herodes iussit nobiles occidi, vt funus suum lachrymis honoraret. Iosephus.*

Defuncto autem Herode. Impius Herodes meritas impietatis pœnas dedit, horrenda sublatus morte, anno regni 37. de qua Iosephum lege lib. 17. Antiq. Facinus infandum in morte, simile infantium cædi animo concepit, quod his verbis Iosephus memoriæ prodit. Cum è tota ditione nobiliores Iudæorum ad eum conuenissent, euocati minaci edicto, pœnam capitis intentante non obtemperantibus, infensus ex equo siue sontibus, siue innoxijs, vniuersos cõclusit in circo. Accita deinde Salome sorore, marito que eius Alexa, ait, instare sibi terminum vitæ, succumbenti tantis doloribus: quod quidem ferendum esset, quando quidẽ iuxta communem mortalium sortem accidat, illud permolestum esse, si carendum sit extremo honore luctus, qui debeatur regibus. Non enim sibi ignotam esse Iudæorũ mẽtem, quod optatam suam mortem lætis accepturi sint animis. Sed illorum esse officij leuamẽ aliquod præsentis huius doloris decernere. Nam si assensum consilio suo præ- 2. beant, fore suum funus longe quam aliorum regum honoratius, & manibus suis gratus, omnibus per totam ditionem non ficte lugentibus. Ergo quam primum viderint se exhalasse animam, debere eos clausam in circo nobilium multitudinem cingere militibus, ignorantibus etiam tum suum obitum, non prius vulgandum, quam mandatũ executi sint: iubere deinde vt circumuẽtos vna omnes iaculis configerent. Quibus hoc modo cæsis duplicem se eis habiturum gratiam, vel quod mandatorum fuerint memores, vel quod obitum suum publico luctu honorauerint. Hactenus Iosephus.

3. *Mortem Herodes lętum impio voluit ornare. sed deturpauit.*

Publicum excitauerat plãctum viuens Herodes cum infantes occidit, publicum alium concitare cupiebat moriẽs, nobilium multitudine trucidata. Vide quæso quę fuerit in morte hominis pœnitẽtia, qui dolor ob scelera animo conceptus, qui luctus. Mortem crudeli luctu ornare desiderabat. O miserum & cæcum hominem, qui non viderit, tali luctu mortem non ornari, sed fœdari. Pœnitentriæ luctu decoratur mors, fletu, lachrymisque ex scelerum dolore manantibus, mors illustratur, planctu ex cæde hominum concitato in æternam memoriam deturpatur. Curabat (ait Iosephus) vt ex singulis familijs vno aliquo sublato tota gen- *Mors quàm luctu decoratur.* tem in luctum conijceret. Vtinam curallet potius, vt seipsũ in pœnitentiæ planctum conijceret, ne in planctum sempiternum conijceretur. Verum quod optabat infelix nõ est 4. affectus. Etenim Salome, & Alexas in circo clausam nobilium turbã non occiderũt, sed incolumẽ saluãq; dimiserunt.

Matth. 2. *Defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri.* Extincto Herode, Ioseph ab exilio reuocatur. Sed cur Angelus numero multitudinis vtitur? *Defuncti*, inquit, *sunt, qui quærebant animam*, id est, vitam, *pueri.* D. Hier. quẽ sequitur Glos. interlinealis, putat non solum Herodem, sed alios etiam fuisse infantis insectatores; Ex hoc, ait, intelligimus non solum Herodem, sed & sacerdotes, & scribas, eodem tempore necem Domini fuisse meditatos. Haymo; Ex his, inquit, verbis intelligimus, multos principes Iudęorum, cum Herode in necem Domini consensisse. Euthymius; Quærẽtes animam pueri, dicit Angelus, eos qui Herodem contingebant. In eadem sententia est auctor imperfecti homilia secunda in Matthæum.

D. Hieron. Glos. interl. Prater Herodem alij quærebant animam pueri. Haymo. Euthymius.

Fieri potuit vt eo tẽporis spatio, quo Christus in Ægypto vitam egit, aliqui Christi insectatores è vita migrarint. Nonnulli putant ex illis fuisse, quos Herodes in circo clausos iussit occidi, vt luctum morti suę concitaret. Verũ, vt ex Iosepho constat, nullus est morte mulctatus, alij ergo fuerunt, si qui fuerunt. Remigius in catena D. Tho. Si multi, inquit, fuerunt, quomodo in tam breui spatio extincti sunt? quia vt dictum est, Herode mortuo occisi sunt omnes maiores, qui in custodia tenebantur. Idem existimauit Diuus Thomas in commentarijs Matthæi; sed illis aduersatur historiæ veritas. *Remigius. 6.*

Aliter respõderi potest Angelũ vsum synecdoche, id est, numero multitudinis pro singulari, vt vult D. Tho. & alij, *D. Thom.* Vsus præterea est numero plurali, quia Herodes cum Christum persequebatur multos habebat administros.

Aduerte autem, non apparuisse Iosepho Angelum mox post Herodis obitum. Nam Herodes ante tempus paschale circa mensem Nisan, id est, Martium obijt, vt colligitur ex Iosepho lib. 2. de bello c. 1. & lib. 17. Ant. cap. 11. Christus autem septima die mensis Ianuarij sequentis ex Ægypto reuersus est. Ecclesia enim septimæ diei Ianuarij, relationẽ, seu reditum pueri Iesu ex Ægypto, in martyrologio Romano ascribit. Defuncto igitur Herode circa mensem Martium, Angelus non statim, sed post aliquot menses, circa mensem Decembrem, Iosephum redire iussit in patriam. In itinere mensem cõsumpsit, peruenitque in Iudæam, vt Ecclesia sentit, septima die Ianuarij. 7. *Quo tempore obierit Herodes & Angelus apparuerit Ioseph. Iosephus.*

Audiẽs quod Archelaus regnaret in Iudæa. In tres prouincias diuidebatur regio illa. Prima ad Austrum vergens, Iudæa proprio nomine dicitur, media Samaria, extrema versus septentrionẽ Galilæa. Iudææ imperabat Archelaus Herodis vita functi filius, vt supra diximus, ideoq; cum reuertereturex Ægypto australi Ioseph, ire timuit in Iudæã, sed monitus ab Angelo discessit in Galilæam, vnde in Ægyptum abierat. *Matth 2. 8.*

Dubium est hoc loco huiusmodi. Si ex Galilæa in Ægyptum abierat Ioseph, & in Galilæa in ciuitate Nazareth, domicilium habebat, cur Iudæam potius quam Galilæam, vnde fuerat profectus, petere decreuerat? Respondet Abulẽsis, Ioseph decreuisse quidem Galilæam & ciuitatem Nazareth petere. Cum autem dicitur timuisse in Iudæam ire, significari per Iudæam iter facere timuisse in Galilæam propter Archelaum. Nam ex Ægypto reuertentibus in terram Israelitarũ, prima quæ occurrit prouincia est Iudæa. Est ergo sensus Euangelistę; ex sententia Abulensis, *Cum audisset Ioseph, quod Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illo ire*; hoc est, timuit per Iudæam iter facere, in ciuitatem Galilæę Nazareth, *& admonitus in somnis* ab Angelo, *secessit in partes Galilææ*, diuertens à recto itinere, ne Iudæã pertrãsiret. 9. *Cur Ioseph Iudæam fecerit decreuerit. Abulen. Ioseph decreuerat petere Iudæam, id est, per Iudæam facere iter in Galilæam.*

Opponet aliquis, si Ioseph Galilæam petere decreuerat, quorsum fuit opus Angeli oraculo, qui Galilęã petere iuberet? Respondetur, Angelum confirmasse Ioseph metuẽtem, & vbi Deus vellet Christum habitare, docuisse. Vrgebit, si modo ire in Iudæam timuit Ioseph, propter Archelaum, cur postea non timuit cum Christus duodecim erat annorum? regnabat enim etiam tunc Archelaus. Respondebitur, iam tunc fuisse liberatum omni timore Iosephum. Alter August. verbis lib. 2. de consensu Euãgelistarum, cap. 10. fiet satis quæstioni: Fieri poterat (ait Aug.) vt per diem festum inter tam ingentem turbam, latenter Virgo & Iosephas cenderetent, mox reuersuri, vbi tamen alijs diebus habitare metuerent, vt nec solennitate prætermissa essent irreligiosi, nec cõtinua mãsione cõspicui. Hæc ille. 10. *Quousque opus fuit angeli oraculo? Cur non timuit Ioseph Iudæam petere cum Christus esset annorum. D. August.*

Verum in sententia Abulensis non est Augustinus. Putat enim eodem in libro secundo, capite nono, Iosephum ex

Augustinus putat Ioseph non decreuisse habitare in Iudea cum rediit ex Ægypto.

ex Ægypto redeuntem, decreuisse in Iudæa habitare. Cur autem in Iudæa habitare voluerit, potius quã in Nazareth, vbi antea habitauerat, his verbis docet; Intelligendum est, vbi Angelus, in somnis in Ægypto, dixit ad Ioseph: Surge, & accipe puerũ & matrẽ eius, & vade in terrã Israel, sic intellectũ primo, à Ioseph, vt putaret, iussum se esse pergere in Iudeã, ipsa enim primitus intelligi potuit terra Israel. Porro autem, posteaquam comperit, illic regnare Archelaũ Herodis filium, noluit obijcere se illi periculo, cum posset terra Israel etiam sic intelligi, vt & Galilæa illic deputaretur, quia & ipsam populus Israel incolebat. Quanquam & alio modo solui possit hæc quæstio, quia potuit videri parentibus Christi, cum puero de quo talia per angelica responsa didicerant, non esse habitandum nisi in Ierusalem, vbi erat templum Domini. & propterea redeuntes ex Ægypto, illuc eos ituros fuisse, & habitaturos, nisi Archelai præsentia terrerentur. Hæc Augustinus. Nicephorus lib. 1. cap. 13. ait Deiparam, & Ioseph, tam in Nazareth quam in Bethlehem habuisse domicilium, & aliquam hæreditatem. Vtrobique, inquit, habitabant, quod vtroque loco prouentum aliquem, vt conijcere licet, haberent, &c. Potuit ergo Ioseph, si hoc verum est, de incolenda Bethlehem, quæ in Iudea est cogitare.

11.

Nicepb.

Matth. 2. 13.

Quoniam Nazaræus vocabitur. Ioseph us ab Angelo monitus, ex Ægypto rediens, ciuitatẽ Nazareth petijt, ibique habitauit, cum Deipara, & magno infante, vt propheratum compleretur vaticinium, qui Nazarẽum fore Christum prædixerant. Nazarẽus autem dictus est, siue Nazarenus à patria Nazareth, in qua non quidem natus, sed educatus est.

Quinam prophetæ sint vaticinati Christum, vocabitur Nazarẽus D. Hieron. 1. Opinio. D. Chrysost. Euthym.

Difficile est explicatu, quinam prophetæ sint vaticinati Christum appellandum fore Nazarẽũ, in nullo enim Prophetarum, qui extant, huiusmodi aperta vaticinatio repetitur. Quocirca D. Hie. Isa. 11. Omnes, inquit, Ecclesiastici quærunt, & non inueniunt, vbi scriptum sit; *Quoniam Nazarẽus vocabitur.*

14.

Arbanas 2. Opinio. Clarius.

Quatuor reperio hac de re sententias. Prima est Chrysostomi, homil. 9. in Matth. & Euthymij, qui existimant testimonium hoc sumptum ex libris prophetarum, qui perierunt. Perijsse autem aliquos sacros libros, eodem loco probat Chrysost. & Athan. in fine Synopseos.

Secunda, est Isidori Clarij, & Osiadri, qui aiunt, Prophetas appellari propherarum interpretes, quasi dicat Matth. habitauit Christus in Nazareth, vt implerẽtur, quod dictũ est per prophetas, hoc est, quod ex prophetis, prophetarũ interpreres colligerunt, nimirum Messiam vocandum esse Nazaræum. Hæc opinio parum habet probabilitatis, quoniam Matthæus nomine prophetæ non pro interpretibus, sed proprie pro vatibus vti solet.

3. Opinio. Leo Castr. 15.

Tertia est Leonis Castro, Isaiæ 11. qui contendit aduersus Pagninũ, nomen Nazareth, Hebraicè per Zain, litteram, nõ per Sade, scribendũ, in req; Christum dictum Nazaræum, Hebraicè, Nezir, per Zain, non per Sade. Quod probatur ex Euangelijs, in quibus Nazareth, per literam Z, scribitur. In hebraicis libris non extat hoc nomen Nazareth, ideoq; quibus characteribus scribatur ignoramus. Christum vero Nazaræum dici, Hebraicè, Nazir, à Nazareth, existimat Eusebius Cæsariensis lib. 7. de demonstratione Euangelica cap. 1. Cum Christus, inquit, suapte natura, & re vera Nazaræus esset, id est, sanctus, intactus, segregatus, oportebat illum ab hominibus, hac appellatione vocari, & obtinuit hanc appellationem, à loco Nazareth. Hæc ille. Ex quibus constat, appellasse Christum Nazaræum, per Z, à Nazareth. Hieron. quoque Matt. cap. 2. Nazaræum Christum dictum ait, id est, sanctum.

Eusebius Cæsar. Nazarẽus per Zain scribẽdum.

16.

D. Hieron.

Hoc si concedatur, oftẽditur Christũ dictum esse Nazaræum à prophetis, id est, in propheticis scripturis, sensu mystico, & in typis. Nam Ioseph Nazaræus, dicitur à patre Iacob, & à Moyse similiter vocatur Nazaræus. Sãpson appellatur ab Angelo Nazaræus, hi vero vmbræ & prophetici quidã, typi fuere Christi. Sẽsu literali illi Nazarei vocãtur, sensu arcano vocatur Christus. Hier. Mat. 2. air, à prophetis Christum dictum Nazarẽum, id est, sanctum, quod scripturæ doceant Messiam sanctum esse.

Genes. 49. Deut. 33. Iudic. 13.

D. Hier.

17.

Paulus Burgensis, in additionibus Psalm. 131. credit testimonium Matthæi, ex fine illius Psalmi, esse petitum. Vbi enim latine legitur, *super ipsum efflorebit sanctificatio mea*, Hebraicè legitur, pro sanctificatione, nezer, quod vocabulum significet separationem, sanctificationem, &, vt ità dicam, Nazaræitatem, siue Nazaræi consecrationem. Est sensus Burgensis, super ipsum Christum efflorebit Nazaræitas, siue consecratio Nazaræi. Vnde constat Christum, à Dauide appellari Nazarẽum, per Zain.

4. *Opinio.*

Quarta est D. Hieronym. qui in epist. ad Pammachium de optimo genere interpretandi cap. 3. testimonium Mat. sumptum putat ex Isai. *Egredietur*, ait Isaias, *virga de radice Iesse, & flos*, Hebraice neser, per Sade, *de radice eius ascendet*. Illud, neser, vertit Hieronymus, Nazarẽus, de radice eius ascendet. In eo loco, inquit, vbi nos legimus, atque transtulimus: *Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet*; in Hebræo iuxta linguæ illius idioma scriptum est; *Nazaræus de radice eius crescet*. Isaię vero capite vndecimo, hanc opinionẽ Hebræorum eruditis tribuit, his verbis; illud Matthæi; *Quoniam Nazaræus vocabitur*, eruditi Hebræorum de hoc Isaiæ loco, id est, capite vndecimo assumptum putant. In Commentarijs Matthæi hanc & superiorem opinionem coniungit. Si fixum, ait, de scripturis posuisset Matthæus exemplum, nunquam diceret *quod dictum est per prophetas*, sed simpliciter, quod dictum est per prophetam. Nunc autem pluraliter prophetas vocans, ostendit se non verba de scripturis sumpsisse, sed sensum. Nazarẽus sanctus interpretatur, sanctum autem Dominum futurum omnis scriptura commemoret. Possumus & aliter dicere, quod etiam ijsdẽ verbis iuxta hebraicam veritatem, scriptum sit, *Exiet virga de radice Iesse, & Nazaræus de radice eius conscendet*. Hæc Hieronymus. Hanc sententiam sequuntur Lyranus, Abulensis, & Iansenius.

Isaiæ 11. Matth. 2. 18.

Isaiæ 11. D. Hieron. Lyranus. Abulensis. Iansenius.

Præterea Pagninus, & Caietanus putant, Nazareth per Tsade scribi, non per Zain, & Christũ dictum esse Nazaræum, vel Nazarenum, per Tsade, nõ per Zain. Quod probari potest, in primis ex Hieronymo, cuius hęc sunt verba, in lib. de nominibus Hebraicis; Nazareth, id est, flos, aut virgultum eius, scribitur non per, Z, litteram, sed per Hebræum Tsade, quod nec S, nec Z, literam sonat; & cær. Ex Nazareth deducitur Nazaræus, ergo etiam Nazarẽus scribitur per Tsade. Secundo confirmatur ex titulo crucis, in quo, vt Pagninus legit, Nazarenus, per Tsade, scriptum est. Tertio ex Euangelio Syriaco, in quo Nazareth, & Nazaræus, per Tsade, scribitur. Præterea, Rabbi Elias in lexico, Nazarẽum eodem modo scribit, & ciuitatem Nazareth, ait appellari Netser, id est, florem, nimirum nomine illo; quo Christus appellatur, cum Isaias ait, *flos de radice eius ascendet*.

Caietanus.

19.

20.

Nazaræus scribitur per Tsade.

Isaiæ 11.

Quod si queras per quos prophetas dictum sit; *Quoniam Nazaræus vocabitur*. Respondebitur, per Isaiam loco iam indicato, in quo Christus dicitur, Netser, id est, flos: hic vero vnus propheta satis est, nam Euangelista numerum multitudinis, pro singulari hoc loco vsurpat, quemadmodum supra cum dixit; *Defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri.* Numerum autem pluralẽ pro singulari vsurpari exemplis docet Aug. li. 3. de Consensu Euangelistarum cap. 16. Sensus ergo Matthæi est, habitauit Christus in Nazareth, *vt adimpleretur, quod dictũ est per prophetas*, id est, per vnum propheratum Isaiam, quoniam Netser à Nazareth eum vocat, cum ait; *Netser de radice eius ascendet*, id est, flos, vel nesarẽus.

Matth. 2. 21.

D. Augus.

Obijcitur huic interpretationi Euangelistas, Nazareth, & Nazaræum, siue Nazarenum scribere per Zain, atq; adeò Isaiæ vaticinium non facere satis; Respõdebitur Euangelistas, hebræum Tsade vertisse in literam Zita Græcam, quæ sonat Z, Latinũ. Illud etiam negotium facessit, quod Euangelista dixerit prophetas prædixisse Christum vocandum Nazaræum, siue Nazarenum, at Isaias illo in loco nihil tale prædixit: appellat enim, nesser, non tamen ait vocandũ, nesser, siue Nazaræum. Respondetur iuxta hanc sententiam, sensum Matthæi hunc esse, *vt adimpleretur quod dictum est per prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur*, hoc est, erit Nazaræus. Isaias vero cũ prædicit, Nesser, i. florẽ, ascẽsurũ de radice Iesse, prædicit aperte Christum esse Nesser. Simile illud est eiusdem Matth. *Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ, de qua natus est Iesus, qui vocatur Christus.* Aliter explicari potest

22.

Matth. 1.

Matth. 1.

Matth

23. Matth, hoc modo; *Quoniam Nazæreus vocabitur* ab hominibus, siue Nazarenus. Iesus enim Nazarenus, vel Nazareus
Isaiæ 11. vocatur; Isaias vero hoc pacto exponetur. *Egredietur virga*, id est, Deipara, *de radice Iesse*, patris Danidis *& netser*, hoc est Messias, qui à populo, netser, siue Nazaræus vocabitur, *de radice eius ascendet.*

His modis nodus hic soluitur. Quod si quis velit aliquos prophetas vaticinaros esse, Christum Nazaræum vel Nazarenum ab hominibus vocandum, ijsdem ijs verbis explicate, non figurate, dicere potest, hoc vaticinium non fuisse litteris mandatum (neque enim omnia, quæ prophetæ dicebant litteris consignantur) vel vt ait Chrysost. non extare hoc tempore.

24. *An Christus fuerit Nazaræus.* Ex his quæstio oritur: An Christus fuerit Nazaræus? etenim Nazaræum fuisse, testatur Eusebius loco iã indicato; Cũ Christus, inquit, suapte natura & reuera Nazareus esset, &c. Præterea Matthæus, vocandum ait Nazaræum, ergo vere erat Nazaræus, adde Christum promissam habuisse cæsariem, quod Nazaræorum fuit insigne. Antequã quæstiom fiat satis, obseruandum est Nazarei nomen hebræum esse, Nezir, quod abstinentem, & separatum significat, à verbo, Nazar, quod significat separare, & abstinere.
Num. 6. Erant autem Nazaræi, fœminæ, vel viri, qui Nazaræatum vouebant præscriptoq; legis ritus obseruabant. *Vir siue mulier cùm fecerint votum, vt sanctificentur, & se voluerint Domino cõsecrare, a vino, & omni, quod inebriare potest, abstinebunt. Acetum ex vino, & qualibet alia potione, & quidquid de vua exprimitur, nõ bibent, vuas recentes, siccasque non comedent, cunctis diebus quibus ex voto Domino consecrantur. Quidquid ex vinea esse potest ab vua passa vsque ad acinum non comedent, omni tempore separationis suæ nouacula non transibit per caput eius vsque ad completum diem, quo Domino consecratur. Sanctus erit crescente cæsarie capitis eius. Omni tempore consecrationis suæ, super mortuum non ingredietur*, &c. Hi
Nazaræorũ ritus. sunt Nazaræorum ritus lege præscripti; à vino, vuisque abstinebãt, capillum non radebant, funeri non intererant. Quod si subito coram illis quispiam animam exhalaret, contaminabatur Nazaræatus, & ad initium redibat. Erant
26. autem Nazaræi certo aliquo temporis spatio, exacto tempore Nazareatus, cæsaries tondebatur & in alrari holocaustorum incendebatur. Samson vero Nazaræus fuit, nõ cer-
Iudic. 13. to aliquo tempore, sed dum vixit. *Erit puer Nazaræus Dei ab infantia sua, & ex vtero matris suæ, vsque ad diem mortis suæ gerebat intonsos crines*, quos quia Dalila abscidit, robore quoq; que renascerentur priuatus est, etenim Nazaræatus insigne cæsaries erat.

Nazarei religiosorũ umbrum typus. En habes nostri temporis religiosorum tenuem quandam vmbram. Voto se obstringebant Nazarei: votis se obstringunt religiosi. Nazarei dicebantur, hoc est, segregati: religiosi quoque segregari à populo, populique viris & moribus sunt. illi à vino & sicera abstinebant: hi abstinent
27. à mundi voluptatibus, quæ vini instar hominem à mentis statu deturbant. Illi mortuos fugiebant, ne polluerentur: hi peccata fugiunt, ne inquinentur. illi cæsariem nutriebãt: hi de diuinis rebus præclaras nutriunt cogitationes. illi capillos Deo offerebant: hi opes, corporis voluptates, toramque offerunt voluntatem. *Candidiores Nazarei eius niue* (ait Ierem. 4. Thren.) *nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores.* Ecclesiæ Nazaræos religiosos, cãdidiores niue efficit castitatis candor admirabilis, nitidiores lacte morum suauitas, & humilitas, rubicundiores ebore antiquo, in Deum proximumq; excellens charitas, sapphiro pulchriores, sapphirina, hoc est, cælestis vitæ ratio, iuxta
28. illud Pauli, *Nostra conuersatio in cœlis est.* Faxit Deus, ne è cælo delapsum viuendi modum vitijs aliqui deturpent, quibus
Ibid. id congruat, quod apud Ieremiam sequitur; *Denigrata est super carbones facies eorum, & non sunt agniti in plateis*, &c. Sed quæstioni propositę respondeamus.

Dicendum est, Christum non fuisse legalem Nazareũ. idq; facile probatur, quoniam Nazaræis præscriptos ritus
Christus nõ fuit legalis Nazaræus. minimè obseruauit, etenim vinũ potabat, vt ex Euangelio constat, & ad mortuos ingrediebatur. Quod autẽ Eusebius ait Nazaræum fuisse, intelligendum est fuisse Nazaræum, id est, separatum, & sanctum, sic enim se ipsum explicat; Cum Christus, inquit, suapte natura Nazareus esset, id est,
29. sanctus, intactus, segregatus, &c. Vnde illud Pauli ad Hebr. 7. *Talis decebat, vt nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus.* Prophetæ vero Nazaræum vocandum dixerunt, non per Zain, sed per Tsade, vt suprà diximus, id est, floridum, à Nazareth ciuitate, quod nomen florem sonat. Præterea quamuis per Zain, vocandum Nazareum prædixissent, de legali Nazaræo intelligendi non essent, vt Hieronymus suprà docet. *Hebr. 7.*

Cæsariei Christi subflauæ. Nicephor. 30. Quod attinet ad cęsariem, faremur Christum cæsariem habuisse subflauam, capillosq; capitis tulisse prolixiores, vt scribit Nicephor. lib. 1. cap. 4. Nouacula enim (ait ille) in caput eius non ascendit". Hæc tamen cæsaries insigne non erat legalis Nazaræi, quemadmodum Absalonis cæsaries. Cæsariem gestabat Absalon, tamen Nazaræus non erat. Ità & Christus Dominus. Quod si Hebręi, Absalonem Nazaræum fuisse velint, falluntur, etenim Nazaræis tondere comam non licebat. *Absalon autem*, vt ex 2. Reg. 14. explorãtum est, *singulis annis illam tondebat.* Christum etiam aliquãdo crines, ne prolixiores fierẽt, rescidisse verisimile est.

Absalon nõ fuit Nazaræus. *2. Reg. 14.*

CAPVT XII.

Morale.

1. *Apocal. 12. Rupertus, Herodes draco.* ILlustrissimis coloribus pingitur, ex sententia Ruperti, parturiens Ecclesia, parturiens, inquam, tot sæculis Messiam optatissimum. Ante parturiẽtem Ecclesiã truculentus astat draco. *Draco* (ait Ioannes) *stetit ante mulierem, quæ erat paritura, vt cũ peperisset, filium eius deuoraret.* Quid huic draconi similius quam Herodes serpens callidus? Peperit Ecclesia post tot sæcula Messiam optatissimum, ecce draco Herodes hianti ore Jesideratissimum partum conatur deuorare. *Futurũ est* (ait Angelus) *vt Herodes quærat puerum, ad perdẽdũ eũ.* Quęsiuit, sed tuinimè inuenit, hiantibus draconis faucibus mitis agnus ereptus est, & in Ægyptum ductus. Quemadmodum olim infanticidæ Pharaonis manus infans Moses effugit, vt Hebræos in virilem ætatem perductus ex Ægyptiaca seruitute eriperet, ita infanticidæ Herodis rabiem, infans Christus breui fuga declinauit, vt mortales ex Saranę captiuitate postea cruci suffixus liberaret. Ideo dignatus est in Ægyptum Christus fugere (ait D. Fulgentius. in serm. de Epiph.) vt postea crucem dignaretur ascendere, &c. *Matth. 2.* *D. Fulgent.*

Nondũ venit hora eius sæuissime draco, quamuis totis viribus persequaris, nunquam illum assequeris; horã eius mutare, mortem citius afferre, interitum non poteris maturare. Morrem habet in potestate, furoris tui habenas manu gestat, is leonis cursus erit quem mitis agnus permiserit. *Non coques hœdum in lacte matris suæ*, non occides agnum Dei dum tener est, dum sugit matris vbera. Tam parũ sanguinis nõ vult amor fundere. Crescet ætas, crescet corpus, augescet sanguis, tunc hostes non fugiet, sed quæret, qui terris irrigandis, sanguinis aperiant è virili corpore flumina. Hinc est, quod fugit Christus (ait Chrysost. serm. 150.) vt cedat tempori, non Herodi. Item; Christus mortẽ distulit, non fugit. Et D. Fulgent. Fugit Christus non formidine humana, sed dispensatione diuina, fugit non necessitate, sed potestate. Item: Faciet eũ mori benignitas propria, non malignitas aliena, morietur non vinculo necessitatis, sed proposito voluntatis, &c. 3. *Non potuit Herodes horam Christi mutare. Exod. 23. D. Chrysost. D. Fulgent.*

Verba illa Exod. 23. *Non coques hœdum in lacte matris suæ*: Aug. q. 90. super Exod. huius rei prophetiam esse existimat; Intellectum, inquit, de Christo approbo, quod hac propheria prædictus est, non occidendus à Iudæis infans, quando Herodes quærens eum, vt occideret, non inuenit. Eundem in modum exponit D. Thom. in 1. 2. q. 102. art. 6. ad 4. & alij; ex quorum sententia, verba hunc habent sensum; *Non coques hœdum in lacte matris suæ*, id est, eo tempore quo sugit lac matris suę. Hoc sensu de Christo mystice intelliguntur. 4. *Exod. 23. D. August. D. Thom.* 5.

Literali sensu præceptum est Israelitis traditum; *Non coques hœdum in lacte matris*, hoc est, non veris ad coquendum hœdum ipso matris lacte vice aquæ. Traditum est autẽ huiusmodi præceptum, vt ait D. Thom. quia ad crudelitatem pertinet, lac, quod hœdi est alimentum, eidem vertere in tormentum. Vel quia huiusmodi coctione solebant idolo-

Nõ coques hœdũ in lacte matris: quid significet. D. Thom.

sum cultores simulachra sua venerari, idcirco illam fugere Iudæis præcipiebatur. Admonet locus ne illa, quæ ad iuuãdos homines à Deo donata sunt in illorum perniciem cõuertamus, vt diuitias, ingenium, & similia: iniquum enim est, vt quod datum est in alimentum, conferatur ad tormẽtum. Sane de Hæreticis verum est, coquere hœdos in lacte matris. Lac est hæreticorum doctrina impia, lac inquam, capræ fœtidæ, id est hæreseos, in hoc lacte fœtidæ matris, coquunt illi hœdos, id est, discipulos suos, æternis postea ignibus in Tartaro recoquendos. Ingenium suum, eloquentiam, si quam habent, & doctrinam, quæ si vera esset, hominum fuisset alimentum, cum hæretica sit conuertunt in hominum æternum tormentum.

Hæretici in lacte matris hœdos coquunt. 6.

Potuisset Dominus Herodem subita morte de medio tollere, potuisset in Iudea facilè latere, sed lupum mitis agnus, per miraculum noluit occidere, per fugam potius, quàm per miraculum, vitam voluit conseruare. Vnde Euseb. Cæsariensis lib. 9. de demonst. cap. 4. Non erat, inquit, per Saluatorem puerũm adhuc, miracula exordiri iam tum, atq; ante tempus diuinam ostentare virtutem, quod sanè factum fuisset si miraculi quadam ratione, insidiantem sibi Herodem puniuisset, neque illam in Ægyptum secessionẽ pertulisset. Verum præstantioris cuiusdam dispensationis ac sapientiæ fuit, suo atque accommodato tempore, miraculorum quę ad diuinitatem pertinent initium facere eũ, cui in tota vita, mansuetudinis, & clementiæ testimonium redditum est, quiq; ad promerendum atq; ad communia officia fungenda, propensus extitit, nec aliquem vnquam eorum, qui nõ ipsi auscultauerunt vlrus est. Ne tunc quidẽ cum vt ouis ad occisionem ducebatur. Hęc Eusebius.

Christum noluit per miraculũ. Herodis furorem euadere. Eusebius. 7.

Fugit autem agnus verus in Ægyptum, in qua illius typus, Paschalis olim agnus immolatus præcesserat, ne sine illa regione (ait D. Leo ser. 3. de Epiph.) pararetur singularis hostię Sacramentum, in qua primum occisione agni, salutiferum crucis signum, & pascha Domini fuerat efformatum, &c. Quendam nunc veluti gustum præsentiæ suæ Ægypto præbuit, postea vero dulcissimis fidei, & charitatis Christianę epulis, eandem copiosè saginauit. Chryſ. hom. 8. in Matth. Tactu, inquit, ipso Domini gustum quendam sanctificationis Ægyptus adipiscitur, vt cum illum audierit, ab Apostolis prædicari, huius quasi priuilegij honore decoretur, quod Dominum prima susceperit, &c.

8.

D. Leo.

D. Chryſoſt.

Præsentia suæ gustum nunc Christus Ægypto præbuit. Procopius. Iſai. 19. 9.

Procop. Isa. 19. de hac in Ægyptum fuga, verba illa Isaiæ exponit; *Ecce Dominus ascendet super nubem leuem, & egredietur Ægyptum*, hoc est, (vt ille interpretatur) ascendet in corpus leue, nullo terrenæ perturbationis, aut peccati onere grauatum. Ascendet, inquã, super corpus, veluti super currum eximium, vel super faculum illi simile, de quo in Cant. verba fiunt cap. 3. Nubes etiam dicitur corpus vel caro Christi, quoniã Solis, id est, diuinitatis radios temperabat, vt Aug. ait tract. 34. in Ioan. Nube, inquit, tegitur, non vt obscuretur, sed vt temperetur. Aliqui, vt idem Procopius scribit, nubem Deiparam virginem volunt significare; Sunt, inquit, qui per nubem leuem sacrosanctam Virginem intelligi arbitrentur, à qua in Ægyptum Christus, vlnis est delatus. Amb. in lib. de Institut. Virg. cap. 13. Scriptum, ait, est de Virgine, Isaiæ 19. *Ecce Dominus veniet, sedens super nubem leuem*, verè leuem, quæ coniugij onera nescivit, verè leuem, quæ leuauit hunc mundum de graui fœnore peccatorum, &c. Addit Procop. & aliam interpretationem, videlicet, nomine nubis rorem pluuiamq; spiritalem, & Baptismum indicari. Deus ergo iuxta has omnes interpretationes, primũ egressus in Ægyptum, in nube leui, incarnatus corpore ex Virgine assumpto, cuius brachijs veluti curru plusquam chꝛubico ferebatur. Postea vero ingressus est, veluti in nube graui aquis onerata, quę rorem, pluuiamq; baptismi cælestem, post ascensionem in Ægyptios effudit. Diuino autem rore, diuinaque pluuia Christus sic Ægypti regionẽ irrigauit, vt ex obscura serpentium, brutorumq; animaliũ spelunca, in hortum amœnissimum, omnium florum pomorumque genere redundantem commutarit.

Cant. 3. Super nubẽ leuem ascẽdit Dominus & ingressus est Ægyptum. D. Auguſt. Procopius. Ambroſius. 10.

Iſaiæ 19.

Procopius.

Nubes leuis, & nubes grauis. 11.

Qualis antequam baptismi aquis irrigaretur, fuerit Ægyptus, docet Euseb. lib. 9. de demonst. cap. 4. & Procopius loco citato; Tã longe, inquit, Ægyptij à religione recesserant, vt ne à brutorum quidem animalium cultu abstinerent. Aug. in lib. de vnico Baptismo cap. 4. In Ægypto multiplicior, multoq; ignominiosior idololatria, instituta esse perhibetur. D. Cyril. Isaiæ 11. Ægyptij præ alijs superstitiosissimi, delubra passim, & simulachra infinita habebant, adorarunt volatilia, & pisces, & capram, & ouem, & vitulus ab illis in honore habitus est, &c. In Paradisum aurẽ amœnissimum conuersam, docet Chryſ. hom. 8. in Matth. his verbis. Si quis nunc ad Ægypti veniat solitudinem, paradiso prorsus omnem illam videbit eremum digniorem, & innumerabiles Angelorum cœtus, in corporibus fulgere mortalibus, & populos martyrum, & choros virginum, & omnem quidem tyrannidem diaboli dissolutã, Christi autẽ regnum coruscans. Item; Non ita varijs astrorum choris cælum refulget, vt Ægyptus innumeris monachorum ac virginum distinguitur & illustratur habitaculis. Si quis illã Ægyptũ veterẽ nouit rebellẽ Deo, ac magnitudine superstitionum furentẽ, odorantẽ irrationales animantes, porros etiam cepasq; pauitantẽ, hic optimè Christi potest nosse virtutem, per quem facta est tam admiranda mutatio, &c.

Auguſt. Ægypti idololatria. D. Cyrill. 12.

D. Chryſoſt. Ægyptus in paradisum conuersa. 13.

Mercurius Trismegistus, apud Aug. lib. 8. de ciuit. Dei, c. 14. Ægyptũ cęlo assimilat; An ignoras, inquit, ô Asclepi, quod Ægyptus imago sit cæli, aut quod est verius, translatio, aut descensio omnium quæ gubernantur, & exercentur in cælo? ac si dicendum est verius, terra nostra mundi totius est templũ. Vera fuere hæc, quæ Mercurius dixit, nõ tamen illius tempore, sed postquã Ægyptus Christiana sacra accepit. Tunc enim imago fuit cæli, imagoque vitę angelicæ, & Dei templũ, Christiq; ouile singulare. Iuxta illud Aug. serm. 50. de ver. Dom. c. 10. in Ægypto quomodo pastor est Christus, qui norunt, agnoscunt; qui non norunt, requirant. Quam magnum illic gregem colligat, quantam numerositatem sanctorum atque sanctarum habeat, contemnentium penitus mundum. Grex ille tantum creuit, vt etiam inde superstitiones expulerit, &c.

Trismegistus. 14.

D. Auguſt.

Egregiè soluit hospitium Christus Ægypto. Vt Ioseph Ægyptũ à grauissima fame liberauit, principatumq; in illa gloriosum est affectus, ita noster Ioseph Christus, vitę panis, eandem Ægyptũ, à mortifera veritatis inedia eripuit, idolorumq; pulsis simulachris diuinum in ea imperium tenuit. Vnde D. Leo sermone 3. de Epiphania. Ægypto, inquit, se Christus intulerat, repetens scilicet, Hebręę gentis cunabula, & principatum veri Ioseph maioris prouidentię potestate disponens, vt illam diriorem omni inedia famẽ, qua Ægyptiorum mentes veritatis inopia laborabant, veniens de cælo panis vitæ, & cibus rationis, auferret, &c. Irrigabat Ægyptum Nilus, septemq; alueis fluens, ad fruges ferendas, terris fœcunditatem dabat. At terrenis frugibus abundans; cælestis frumenti inopia maximè laborabat. Nouum ergo Nilum, in illam Christus induxit, cuius aquæ miram aruis artulere vbertatem. Nouum, inquam, Nilum, hoc est, Baptismum, nouas aquas, septem Spiritus sancti dona, veluti septem alueos, qui nouas fruges, nouos flores, nouas arbores, nouosque in Aegypto fructus produxere. Olim rubrum mare imperio Dei Aegyptios demersit, vitaq; priuauit. Nouum aliud mare rubrum, id est, baptismum, Christi sanguine rubefactum, in Ægyptum intulit Dominus, cuius salutaris vnda, Ægyptios non demergeret, sed in cælum sustolleret, non vita priuaret, sed æterna gloria donaret. Virga Mosis Ægyptum Deus flagellauit, virga Christi, id est, sceptro, siue cruce, plagas illius sanauit. Palpabiles tenebras in Ægyptum immisit, palpabilem Solem, id est, Christum, in illam nunc misit.

Soluit Ægypto hospitium Dominus. 15.

Vetus Ioseph Christus famem ex Ægypto depulit nouaque Nilo illam irrigauit. 16.

De conuersione Ægypti vaticinatus est Isaias cap. 19. *In die*, inquit, *illa erit altare Domini in medio terræ Aegypti, & titulus Domini iuxta terminum eius, & erit in signum, & in testimonio Domino exercituum, in terra Aegypti. Clamabunt enim ad Dominũ, à facie tribulantis, & mittet eis saluatorem, & propugnatorem, qui liberet eos, & cognoscetur Dominus ab Aegypto, & cognoscent Aegyptij Dominum in die illa, & colent eum, in hostijs, & in muneribus, & vota vouebunt Domino & soluent*, &c. In quem locum sic Hieron. scribit; Ab hoc loco vsque ad finem Ægyptiæ visionis, siue ponderis & Iudęi, & nostri, de Christi aduentu intelligi volunt, &c.

Iſaiæ 19. 17.

Docuit hac fuga Dominus, licere in persecutione fugere. Christus (ait Chrysol.) fugit, vt credituris fiduciam fidei

D. Chryſol. Licere in perſecutio-

ne fugere, fugi Domini docet.
D. Auguſt. 18.

fidei largiretur, quia in perſecutione melius eſt fugere, quã negare. Aug. tract. 13. in Ioan. In omni, inquit, re, quã Chriſtus geſſit vt homo, hominibus in ſe credituris præbebat exemplum. Quia vnuſquiſq; ſeruus Dei nõ peccat, ſi ceſſerit in alium locum, videns furorem fortè perſequentiũ ſe: videretur autem ſibi ſeruus Dei peccare, ſi faceret, niſi in faciendo Dominus præceſſiſſet. Fecit hoc magiſter bonus, vt doceret, non quod timeret, &c. Lege eiuſdem Auguſt. epiſt. 180. ad Horat. in qua docet quando, & quomodo imminente periculo fugere liceat. Lege eadem de re Cyprianum in lib. de lapſis, Tertul. de fuga in perſecutione, & Athanaſij apologiam.

D. Cyprian. Tertullian. D. Athan.

Chriſtianus nullibi exul eſt. 19. *D. Auguſt.*

Chriſtiani autem extrà patriam fuga exilium non eſt. Siquidem à Deo vbiq; excipitur, qui illius & pater, & patria, & bonũ omne eſt; Deo enim totus orbis completur. Aug. in ſerm. de ſancto Cypriano; Quo, inquit Cyprian, mitteretur, vbi ille non eſſet, propter cuius teſtimoniũ mittebatur? Chriſtus in omni loco membrũ ſuum excipiebat, quocunque furor inimici pellebat. O ſtulta infidelitas perſequentis, ſi quæris exilium, quo Chriſtianus iubeatur ire, prius ſi potes inueni, vnde Chriſtus cogatur exire. De patria ſua in alienam te arbitraris excludere hominem Dei, in Chriſto nuſquã exulem, in carne vbiq; peregrinum? Hęc ille. Cypr. epiſt. 56. ad Thibaritanos. Solus nõ eſt, cui Chriſtus in fuga comes eſt, ſolus non eſt, qui templum Dei ſeruans, vbicunque fuerit ſine Deo non eſt, &c. Exul impius eſt quãuis in patria, delitijſq; vitam degat, vt Philo docuit lib. 2. allegoriarũ in illa verba Geneſeos; *Abſcondit ſe Adam, & vxor eius à facie Domini*, ſic ſcribit. Hic introducitur dogma, quo docemur omnem malum eſſe exulem, ciuitas enim ſapientũ propria virtus ipſa eſt, &c. Ex hac ciuitate, cõſtans ſanctuſq; vir ab Herode aliove tyranno pelli nequit, nunquam ergo exulat, in ciuitate ſua, id eſt, in virtute quocunque fugiat ſemper habitat.

20. *Cyprian.*

Philo. Geneſ. 3.

21. *Hugo Vict.*

Ad hæc. Non poteſt vir ſanctus in exilium pelli. Nã vel illi omne ſolum patria eſt, vel totus mũdus exiliũ. Si omne ſolum ei patria eſt, vbinam exulabit? ſi totus mundus exilium, quomodo mittetur in exilium, qui ſemper eſt in exilio? Victor Hugo lib. 3. Didaſc. c. vl. Delicatus, inquit, ille eſt adhuc, cui patria dulcis eſt, fortis iam, cui omne ſolum patria eſt, perfectus, cui mundus totus exilium eſt, ille mundo amorem infixit, iſte ſparſit, hic extinxit, &c. Greg. Nazianz. orat. 28. Mihi, inquit, omnis terra, & nulla terra patria eſt, &c. Nulla terra patria erat Gregorio, quia patria erat cælum, omnis terra patria erat, quoniam totum terrarum orbem pro patria ducebat, & κοσμοπολίτης erat, hoc eſt mundi totius ciuis. Similiter Magnus Baſil. (apud eundem Greg. in orat. 20. de laudibus Baſil.) præfecto cuidam reſpondens; Exilium, inquit, non cognoſco, qui nullo loco circumſcriptus ſum, ac nec terram hanc, quam nunc incolo, meam habeo, & eam omnem, in quam profectus fuero, pro mea duco, imo, vt rectius loquar, vniuerſam terrã Dei eſſe ſcio, cuius aduena ſum & peregrinus. Hæc ille.

D. Gregor. Nazianz.

22. *D. Baſilius.*

Obcæcatio & cõuerſio Iudæorum.

Beda.

Præterea, Iudęã Chriſtus infans reliquit, & ad Ægyptios diſceſſit, vt typice oſtenderet, Iudæos in perfidia relinquẽdos, gentes ad fidem vocãdas. Poſt aliquot annos reuertitur ab Ægyptijs, ad Iudæos, qui poſt Gentium vocationẽ, prope mundi finem ad Iudæos reuertetur. Fuga Chriſti in Ægyptum (ait Beda) ſignificat tranſitum eius ab Iſraelitico populo ad gentes. Obitus Herodis ſignificat finem odij Iudæorum, quando ante diem iudicij Chriſtus ad Iudæos reuertetur, &c. Et Hieron. Nocte tollit Ioſeph puerum, quia noctem ignorãtiæ ijs, à quibus ipſe receſſit, reliquit incredulis. Quando reuertitur in Iudæam, nec nox, nec tenebræ in Euangelio ponuntur, quia in fine mundi Iudæi fidem tanquam Chriſtum ab Ægypto reuertentem ſuſcipientes illuminabuntur.

23. *D. Hieron.*

Iucundis rebus amara permiſcentur. 24.

Obſeruat hoc cap. Chryſoſt. Deum iucundis ſanctorum rebus, quædam etiam amara permiſcere. Quod in Ioſeph probat. Is cum Virginis tumentem vidit vterum, ſumma mœſtitia affectus eſt, ſed apparens Angelus, lætiſſimo nũtio mœſtum exhilarauit. Deinde, cum Chriſtũ natum adorantes Paſtores regeſq; ante illũ procidentes vidit, ſummo gaudio exilijt, poſt gaudium, ecce periculũ, ecce formido, ecce Herodes puerum quærit, ecce fuga in Ægyptum. Sanctos (ait Chryſ.) neque tribulationes, neque iucunditates ſinit Deus habere continuas, &c.

Merito Ezechias Rex, Iſa. 38. vitam telæ aſſimilat; *Præciſa*, inquit, *eſt velut à texente vita mea, dum adhuc ordirer, ſuccidit me.* Telæ fila non omnia tenduntur eodem; ſed recta quædã, alia tranſuerſa ſunt, ita & vitæ noſtræ dies, quidam recti, id eſt læti, alij tranſuerſi, id eſt, mœſtitia pleni contingunt. Quamobrem adiungit Chryſ. Deus tum ex aduerſis, tum ex proſperis, iuſtorum vitam quaſi admirabili varietate cõtexuit. Quemadmodum Iacob Geneſ. *dilectum filium Ioſeph polymita*, id eſt, multorum colorum *veſte induit*: ita Deus dilectos filios, varia, & multicolori vita, ex proſperis aduerſiſque rebus contexta.

Iſaiæ 38.

25. *Geneſ. 37. Polymita iuſtorum veſtis vita nõ eiuſdem eſt coloris.*

Exornat, inquam, quia tum rebus cõmodis, tum incommodis, ad animi ornatum ſapienter vtuntur, nec proſpera illos extollunt & inflant; neq; aduerſa frangunt ac deijciũt. Siue à prora aſpiret ventus, ſiue à puppi; in cęleſtem portum, vt ſcientiſſimi gubernatores, ſemper nauem agunt. Graues acutoſque ſonos, vt ſapientes muſici, mutas, vocaleſq; literas, vt periti Grammatici, hoc eſt, triſtes lætaſque res ſapienter permiſcent. Quocirca *omnia illis* (vt Paulus ait) *in bonũ cooperantur*. Vtitur hac ſimilitudine Philoſophus Plutarchus, in lib. de tranquillitate animi. Tam eſt, inquit, varia, multiplex, reciprocabilis mundi huius harmonia, quam lyræ. Neq; in humanis quiddam eſt, quod purum, ſincerum, ſimplexque ſit. Verum vt muſica ſonis acutis, & grauibus cõſtat, & Grammatica literis vocalibus, & mutis: ac muſicus, grammaticuſq; eſt, qui vtriſq, vtri miſcereq; accommodatiſſimè nouit. Sic ſapienter is inſtituiſſe vitam videtur, qui diuerſiſſimos rerũ euentus, mutuoq; ſibi obuerſarios, miſcere ſcitè didicit, ſecundas cum aduerſis compenſando. Hæc Plutarchus.

26. *Inſtit. proſperis & aduerſis rebus ſapienter vtuntur. Rom. 8. Plutarch.*

27.

Quemadmodũ Virginis purificationem apud Lucã, fuga ſequitur in Ægyptum, ita hominis purificationem fuga ſequatur neceſſe eſt. Qui enim animum pœnitentia purificauit, niſi ſordidum Herodem, peccatorumq; inquinamẽta fugerit, facile rurſus inquinabitur. Quemadmodum qui bombycinam candidi coloris veſtem induit ſordida ſubſellia fugit; ſic is, qui prętioſiſſimum candidiſſimumq; gratiæ indumentum à Deo acceptum nouit, à ſordidis inquinatiſque locis longius abſcedit. Nazaræi, vt diximus paulo ante cap. 11. nõ ſolum à vino, ſed ab vuis quoque ex quibus vinum emanat, abſtinebant, etiam paſſis. Ita Chriſtianum non ſolum à peccato, verum ab occaſionibus quoq; ex quibus peccatum gignitur, abſtinere oportet, etiam antiquis. Nazaræus, ſeparatum ſignificat; Chriſtianus Nazaræus ſit à peccatis, peccatorumq; occaſionibus ſegregatus. Acinum eſt, vua paſſa eſt, modica occaſio eſt, fuge. Etiam à minimo acino, etiam ab vua paſſa, etiam à minima occaſione, abſtinet Nazaræus.

Occaſiones peccatorum fugiendæ.

Num. 6.

28.

Eduxerunt Angeli Lot ex Sodomorum ciuitate: eductũ ſic ſunt allocuti: *Saluã animam tuam, noli reſpicere poſt tergum, nec ſtes in omni circa regione.* Idem homini dicitur, qui è peccati cœno emerſit, ſaluã animã tuam, noli reſpicere poſt tergum, noliad relictas poſt tergum voluptates mentis oculos conuertere, ne propè conſiſtas, nę ſtes in omni circa peccatum regione, id eſt, occaſione, longè fuge. In bello ignominioſa fuga ſit, at à peccato fuga omnis eſt glorioſa, iuxta illud Ambroſij in lib. de fuga ſæculi, cap. 4. Glorioſa hæc fuga eſt, fugere à facie peccati: ſic fugit Iacob, matre ſuadente, ſic fugit Moſes à facie Pharaonis, ſic fugit Dauid à facie Saulis, & Abſalonis, &c. *Quantum diſtat ortus ab occidẽte* (ait ſacer vates Pſal. 102.) *longe fecit à nobis Deus iniquitates noſtras.* Tam longa enim inter nos, & peccatum, intercedere debet diſtantia, quam longa inter Orientem eſt atque Occidẽtem, & multo etiam maior. Etenim ſpacium, quod inter ortum eſt & occidentem, Sol percurrit; diſtantiã vero inter nos & peccatum ſtatuere oportet infinitam, quam nullo vnquam tempore perttranſeamus.

Gen. 19.

29. *Fuga peccati glorioſa. D. Ambroſ.*

Longe fugiendum. Pſal. 102.

Peccata omnia toto conatu fugienda ſunt, præſertim libido. quod docet Paulus 1. Cor. 6. *Fugite fornicationem.* Perſequuntur nos (ait Ambr. loco indic.) peccatorũ illecebræ, perſequitur libido, ſed tu fuge, tanquam furioſam dominã, quæ ſi comprehenderit, nec die nec nocte, requieſcere ſinit, exagitat, vrit, incendit, &c. Hieron. lege aduerſus Vigilantium

30. *1. Cor. 6. D. Ambroſ. Libido maximè fugienda. D. Hieron.*

lantium cap. 6. Nulla, inquit, fecuritas eſt, vicino ſerpente dormire: & alia Aug. ſerm. 250. de temp. Contra libidinis impetum, apprehende fugam, ſi vis obtinere victoriam. Ité; Beatus Ioſeph, vt impudicam fœminam poſſet euadere, pallium quo apprehenſus fuerat, reliquit, & fugit. Item: Tibi verecundum non ſit fugere, ſi caſtitatis palmam deſideras obtinere. Item, Indigna, & inhoneſta familiaritas fugienda eſt, quia qui familiaritatē nō vult vitare ſuſpectam, cito dilabitur in ruinam, &c. Exemplo nobis ſit ſanctus ille

D. Aug.

31.

presbyter, qui vt Magnus Greg. lib. 4. Dialog. c. 11. teſtatur, cum in extremo eſſet ſpiritu, fœminam ad ſe prope accedentem hiſce verbis repulit; Recede à me mulier, adhuc igniculus viuit, paleam tolle. Viuit in nobis igniculus, vtinam non viuat flamma: paleam, hoc eſt, occaſiones, remoueamus, à paluere ſulphureo quam longiſſimè diſcedamus. Diuus Ephrem de recta viuendi ratione libidinem vt feram, facemve ardentem fugiendam docet; Deum, ait, ardenter inuoca, vt perfectæ tibi continentię ſpiritum tribuat, quo in nocturnis etiam phantaſmatis hoſtiles incurſiones effugere poſſis: veluti ſi quis ſe à fera inuadi expugnatique conſpiciat, aut ardenti face petatur ab aliquo, & ex vna in aliam domum inde confugiat, ne comburatur ab igne, &c.

D. Gregor.

Paleam tolle, igniculus viuit.

D. Ephrem.

32.

Tenerum infantem conatur Herodes occidere. Hic Satanæ conatus eſt, Chriſtū infantem in pectore Chriſtiano interimere. Nam vt ex Paulo colligitur, naſcitur in nobis Chriſtus infans, & formatur, *Filioli*, inquit, *mei, quos iterū parturio, donec formetur Chriſtus in vobis.* Totis viribus nitendum, vt ad ætatem virilem, robuſtamq; perueniat, neque vero in ſenecturē imbecillitatemq; declinet, vnde Aug. ſerm. 20. de tempore, Credidiſti, inquit, natus eſt Chriſtus in corde tuo. Sed núquid Chriſtus natus, ſic remanſit? creuit, ad iuuentutē peruenit, ſed in ſenecturé non declinauit. Creſcat ergo & fides tua, robur inueniat, vetuſtatem neſciat. Hæc ille. Verum cacodæmon creſcere nō vult in pectore Chriſtum; teneram atque recentem gratiam cupit extinguere. Lege ſeminantis parabolam, videbis dæmonem non pati in ſpicam proſilire ſemen, protinus ad vorandum aduolat tantarea volucris. *Volucres*, inquit Dominus, *cœli comederunt illud.* Typus Satanæ Pharao infantes Hebræorum flumine iubet ſubmergere, timet enim ne poſtquam adoleuerint, bellum illi inferant. Videte, ait Orig. in hunc locum, quid princeps huius mundi præcipit ſuis vt infantes noſtros rapiāt, & in flumē proijciāt, primæ ſtatim natiuitati noſtrorū inſidiantes cōtinuo, vt cū vbera Eccleſię prima contigerint, irruant, diripiāt, perſequātur, vndis huius ſeculi abſorbeant, &c. Ergo cum in te Chriſtus natus fuerit Pharaonē fuge, Herodē fuge, occaſiones peccādi, & voluptatis mella fuge. Nam vt ait D. Ephrem lib. cit. Si diligēter attenderis, vbiq; inimici laqueos, tanquam mellis dulcedine circumlitos voluptatis illecebris extentos deprehendes. Vt ſi quis illius guſtare dulcedinem velit, laqueo capiatur.

Ad Gal. 4.

33.

D. Auguſt. Chriſtum infantem conatur malus dæmon in pectore Chriſtiani occidere, i. teneram virtutem.

Matth. 13.

Exod. 2.

Origenes.

34.

D. Ephrem.

Impiorum quoq; conſortia, & amicitias deuita, laqueis enim diaboli capti, alios capiunt, vt idē ſanctiſſimus pater eodē loco docet. Quæ primū, inquit, capta à dæmone fuerit anima, ad alias decipiendas ſit quaſi laqueus: ſicut perdix cōprehenſa, pro eſca illis proponitur, quæ nondum laqueo captę ſunt. Circa illam enim auceps laqueos figit, vt voce ſua perdix reliquas circumuolantes ad eoſdē pelliciat, &c. Pythagoræ documentū illud eſt; Quæ nigrantes habēt caudas guſtari non oportere; hoc eſt, vt Plutarchus loco infra indicato exponit, cum hominibus conſuetudinē nō eſſe habendam, quos morum deprauatio ipſa denigrat. Eſt etiam alterum; Non injiciendā vnicuiq; dextram. Dextram injicere amicitiæ eſt. eligēdi ſunt amici probi, quibus dextram injicias: improbi fugiendi, ne ſcabie ſua te inficiant.

35.

Impiorum hominum amicitia fugienda.

D. Epiph.

Plutarch.

36.

Greg. Naz.

Deijs Greg. Nanzianz. hæc ſunt carmina ad Seleucum.

Sunt namque multi more qui pecudum ſcatent,
Fœdaque ſcabie, grauibus & morbis ſimul.
Inueneſq; tentant ſimplices, ſi quos vident,
Seque affricantes ſubdole his, illud ſtudent,
Vt prauitatis hos ſuæ morbo implicant.

Sunt aliqui amici impij, qui pueros velut Pharao, & Herodes perſequuntur & occidunt; perſequi enim eſt male amare, & ad vitia exēplo verbiſq; impellere. Paulus Iſmaēlem perſecutum eſſe puerum Iſaac ait: *Is*, inquit, *qui ſecundum carnem natus fuerat, perſequebatur eum, qui ſecundum ſpiritū.* Iſmaeles illi ſunt, qui pueros innocentes Iſaaco ſimiles, exemplo colloquijſq; prauis perſequuntur; ac deprauant. *Eiecit domo Iſmaelem Sara, quod Iſaacum perſequerētur*; eijciendi Iſmaeles ſuaſores improbi, qui pueros vitiorum contagione inquinant. Audi quid hac de re ſentiat homo ethnicus, Liberos noſtros (ait Plut. lib. de educandis liberis) à flagitioſorum hominū conſortio ſegregare decebit, eorū enim malignitatem reportant. Item: ſicut infantium membra ſimul ac nata ſunt, formari componiq; debēt, vt recta, minimeq; obliqua fiant; ita puerorum mores principio aptè cōcinneq; fingere conuenit. Illa nam q; nouella ætas, ad fingendum facilis, & tenera eſt; & ipſorum animis dum molles adhuc extant, diſciplinę melius inſtillantur; difficilius autē, quæ dura ſunt molliuntur. Quemadmodū enim ſigilla mollibus imprimuntur ceris, ita & doctrinæ dum pueriles adhuc animus eſt, inſculpuntur, &c. Quale ſigillum eſt, tale illud eſt, quod mollis cera recipit: amici ſigilla quædā ſunt, ſi dæmones ſunt; dæmonis; ſi Angeli ſunt, Angeli imaginem in puero inſculpunt.

37.

Plutarch.

38.

Puerorum animus ceræ ſimilis, facile flectitur.

Plato, vt eodē loco docet, idem author nutrices admonuit, vt ne friuolas ac turpes pueris fabulas mandarent, ne illorū animas ex initio ſtultitia, & corrupris imbuerēt moribus. Ipſe vero Plutarchus pueros, qui alumnis miniſtraturi conuiciſque ſunt bonis moribus præditos requirit, quoniam iuxta prouerbium; Si claudo vicinus habitaueris, & ipſe claudus ambulare diſces. Preclare ethnicus Iuuenalis Satyra 14. maximam puero deberi reuerentiam dixit. Sed carmina ipſa recitemus.

Fugiāt pueri improborum cōſuetudinem. Plato.

Plutarch.

39.

Iuuenalis. Puero maxima debetur reuerētia.

Nil dictu fœdum viſuque hac limina tangat,
Intra quæ puer eſt, procul hinc, procul inde puella
Lenonum, & cantus pernoctantis parraſiti.
Maxima debetur puero reuerentia. Si quid
Turpe paras, ne tu pueri contempſeris annos.
Sed peccaturo obſiſtat tibi filius infans.

Senibus deberi reuerētiam ſciebamus, pueris etiam deberi non item: at debetur, & quidem maxima, videlicet, ne coram illis aliquid committatur turpe aut flagitioſum, aut minus decorum, vnde poſſint exemplum trahere. Quamobrem Plato in dial. 5. de leg. Sapiēs, inquit, legum lator, ſenioribus præcipiet, potius vt ſint coram iunioribus verecundi, ac ſummopere caueant, ne quis iuuenum eos aut videat, aut audiat, agentes turpe aliquid, vel loquētes, &c. Fugiant ergo pueri improbos Herodes, Pharaones, Iſmaeles, puerorum perſecutores, puerum ſequantur Agnum, quocunque ierit, & inter caſtitatis lilia cum illo paſcantur.

40.

Plato.

Diſce etiam ex hoc loco, tenerā cuſtodire virtutē, adhuc infantem, necdum virilem: arcenda enim eſt à periculis, nimijſq; oneribus huiuſmodi virtus, ne pereat. Exigua flāma, vento, tenera virtus periculis expoſita extinguitur. Ingens flamma eodem vento, ingens virtus eiſdem periculis oblata, extollitur, & exardeſcit. Nec parua cymba in magnos fluctus, nec parua virtus in magna diſcrimina, & labores eſt immittenda, ne ſubmergatur. Noluit Deus Iſraelitas ex Ægypto recens liberatos Philiſtinorum bellis objicere, Exod. 13. *Cum emiſiſſet Pharao populum, non eos duxit Dominus per viam terræ Philiſthijm quæ vicina eſt, reputans ne fortè pœniteret eū, ſi vidiſſet aduerſum ſe bella conſurgere, & reuerteretur in Ægyptum.* Ita etiam recens ex peccato liberati, in quibus modica animi fortitudo eminet, difficilibus tentationibus non ſunt objiciendi. Gregor. Mag. 24. Moral. cap. 13. Ex Ægypto, inquit, exeuntibus è vicino bella ſubtrahūtur, quia declinquentibus ſæculū, quædam prius tranquillitas oſtenditur, ne in ipſa ſua teneritudine, atq; inchoatione turbati, ad hoc territi redeant, quod enaſerunt. Prius ſuauitatem ſecuritatis ſentiunt, prius pacis quietę nutriuntur. Poſt cognitam vero dulcedinē, tanto iam tolerabilius tentationum certamina ſuſtinent, quāto in Deo, altius cognouere, quod ament, &c. Huc ſpectat illud Amb. lib. 4. in Luc. cap. 2. Eadem eſt natura virtutis, quæ nemorum, vt ſi adhuc exigua, de terrenis ad ſuperna ſe ſubrigant, dum teneris ętas adoleſcit frondibus, ſæui veneno dentis obnoxia, facile aut ſuccidi poſſit, aut vri. Si vero alta ſe radice fundarit, & ramorum ſublimitate ſuſtulerit, fruſtra iam & ferarum morſibus, vel lacertis agreſtium,

41.

Virtus tenera à periculis arcenda. D. Gregor.

Exod. 13.

42.

D. Ambr.

agrestium, vel diuersorum flatuum procellis, arbor tentetur. Hęc ille. Est tenera virtus floribus similis, vt flores vehemeus frigus, ita teneram virtutem vehemens tentatio
D. Bern. decoquit atque exurit. Lege Bern. ser. 63. in Cant. & ser. 64. De Innocentium infantium strage nonnihil dicamus.

CAPVT XIII.

Morale.

De strage Innocentium.

1. MEssiam venisse, Angeli, pastores, Reges, Simeon, & Anna, testati sunt loquēdo, innocentes vero infantes moriendo. Quamobrem in oratione Ecclesia; Dei, inquit, præconium, Innocentes martyres non loquendo, sed moriendo confessi sunt. Et grauis antiquissimusque ille auctor, qui de operibus Christi cardinalibus scripsit, in tractatu de stella & Magis; Paruuli, ait, dū vice Christi, & prō Christo detruncantur, testimonium; quod nondum poterant sermone, perhibent passione, & sufficit causa testimonio, licet nondum eloquio distinguantur, &c.

2. *Innocentes Christo testimonium præbuere non loquendo, sed moriendo. D. Leo.* Quocunque Herodis immane factum, eodem & illius causa penetrabat, vulgabaturque, conatum fuisse occidere Messiam iam natum. Magos (ait D. Leo ser. 2. de Epiph.) ad Christum adorādum præuia stella perduxit, vt à Solis ortu, vsque ad occasum, veri regis generatio coruscaret, cum rerum fidem & regna Orientis per Magos discerent, & Romanum imperium non lateret. Nam sæuitia Herodis huic dispensationi nescius seruiebat, vt dum atroci intentus facinori, ignotum sibi puerum indiscreta infātium cēde persequitur, annuntiatū cælitus Dominatoris ortum, insigniori vbiq; fama loqueretur, quam promptiorem ad narrandum diligentioremque faciebat, & supernę significationis nouitas: & cruentissimi persecutoris impietas. Hæc Leo.

3. *Romum usque strages fama permeauit. Macrob.* Peruenit strāgis huius fama Romam vsque, Macrobio teste, & ad ipsum vsque Augustum Imperatorem. Cum audisset Augustus Cæsar, ait ille lib. 2. Saturnal. capite quarto inter pueros, quos in Syria Herodes Rex Iudæorum intra bimatum iussit interfici, filium quoque eius occisum, ait; Melius est Herodis porcum esse, quam filium: porcū enim Herodes non occidebat, eo quod Iudæorum ritus obseruaret, occidit autem filium. Fallebatur tamen Cęsar, cum ita in Herodem iocatus est, quia infantiū prō Christo occisorum dignitatē ignorabat. Quocirca eius dictum sic in illum possumus retorquere. Ais Auguste, melius esse Herodis porcū, quàm filiū esse, longe falleris opinione tua. Si enim cum Innocentibus ille prō Christo occisus est, multo melius est Herodis esse filium, quam Augustum totius orbis moderatorem. Horum enim Innocentium mors, totam Augusti vitam, imperium, opes, gloriāq; superauit. Quippe quæ Sanctorum Martyrūm albo illos adscripsit, æternisque bonis cumulauit.

4. *Innocentes martyres sunt. D. Cyprian.* Martyres autem esse Innocentes infantes, vealios omittam, docet Cyprianus epistola 56. ad Thibaritanos; Christi, inquit, natiuitas à martyrijs infantium cœpit, vt ob nomen eius à bimatu, & infrà qui fuerant necarentur. Ætas necdum habilis ad pugnam, idonea extitit ad coronam, vt
5. appareret innocentes esse, qui propter Christū necantur,
D. Chrysol. infantia innocens ob nomen eius occisa est. Chrysol. serm. 4. Infantia passionis ignara, martyrij palmas rapuit, & coronas. Verè isti sunt gratiæ martyres, confitentur tacentes, nescientes pugnant, vincunt inscij, moriuntur inconscij, ignari tollunt palmas, coronas rapiunt ignorantes, &c. D.
D. Fulgent. Fulgent. in ser. de Epiph. Infantes facti sunt martyres, quādo per gratiam Christi, pro eo meruerunt mori priusquam
Origenes. eum possent coram hominibus confiteri. Orig. hom. 3. in diuersos; Infantium, inquit, horum memoria, semper vt dignum est, in Ecclesijs celebratur secundum integrū ordinem sanctorum, vt primorum Martyrum pro Domino
6. occisorum. Et vt ipsa Bethlehem primitias Domino Martyrum, in qua natus est ipse Saluator, obtulisse videatur. Item: Bene, & secundum voluntatem Dei, infantium memoriam sancti Patres celebrari mandauerunt sempiternam in Ecclesijs, velut pro Domino morientium, &c.

Nonnulli, vt D. Th. refert, 2. 2. q. 124. a. 1. existimarunt per miraculum donatos fuisse vsu rationis, ne martyrio voluntas deesset, caret tamen probabilitate hæc existimatio. Etenim, vt D. Th. affirmat, martyrij gloriam, quam in alijs propria voluntas meretur, infantes occisi per Dei gratiam sunt consecuti. Nam effusio sanguinis propter Christū, Baptismi vicem gerit. Vnde sicut in pueris baptizatis, per gratiam baptismalem, meritum Christi operatur ad gloriam obtinendam, ita & in occisis propter Christum, meritum martyrij operatur ad palmam martyrij consequēdam. Hæc ille. *D. Thom. Non habuerunt rationis vsum Innocentes.*
Hinc illud D. Bern. in serm. de Innocent. Ille prō Christo trucidatos infantes dubitet inter Martyres coronari, qui regeneratos in Christo, non creditinter adoptionis filios numerari, &c. Recte Cypria. (siue quisquis alius est auctor, de stella & Magis) infantes cruore lacteo lotos esse, & baptizatos dixit. Cruore, inquit, lacteo loti, primitias baptismi martyrio consecrarunt, tradentes posteris formam, vbi necessitatis articulus excluserit moram, non minus ad lauacrū animæ sanguinem efficacem, quam sanctificatas verbis solennibus aquas. Maximè cum nec sanguis hoc elemēto careat, sed aquarum motu per totum corporis alueum fluat, Spiritus vero Sanctus & aquis, & sanguini superfertur, qui subiectos sibi fouet & abluit; quo baptizante, idem occisio, quod mersio operatur, &c. *D. Bern.* *D. Cyprian.* 8.

Herodes (ait Euangelista) *iratus est valde.* Iratus valde, infantibus profuit valde. Etenim in ardente illius ira, ardente veluti in fornace, rutilātes martyribus coronas diuina manus fabricauit. D. Fulgen. in ser. de Epiph. Per sæuitiam Herodis facti sunt Martyres, qui per infantiam suam fuerant innocentes, &c. Aug. ser. 3. Nunquam Herodes paruulis tātum prodesse potuisset obsequio, quantum profuit odio. *Matth. 2.* *D. Fulgent.* *D. Augusti.* 9.
Iud. 4. *Ex ore leonis mellis suauum dulcissimū extulit Samson*, ex ore leonis sæuissimi Herodis dulciorē suauum extulit Christus, nempe infantes melle dulciores. Ecce os leonis, ecce præceptum ore prolatum, *Mittens* (ait Euāgelista) *occidit omnes pueros*, &c. Leo, vt scribit Plin. lib. 8. c. 16. in infantes non nisi magna fame sæuit. Leo Herodes, quanam fame est stimulatus, cum in tot infantes sæuijt? Magna fuit regnandi fames, quæ tot infantes inuasit: magna sceptri sitis, quæ tot puerorum sanguinem fudit. *Iud. 4.* *Ex ore leonis mellis suauum extulit Samson.* *Matth. 2.* *Plinius.*

Fruere securus regno tuo Herodes, fruere: non eripit mortalia, qui regna dat cælestia. Nam (vt est in prouerbio) *Mures negligit Elephantus*, minima vero hæc terrarū regna negligit Christus. Si regnū vis perdere, Christū perde, si regnū vis retinere, Christum retine. Non recipit vnū regnū Reges duos, quemadmodū nec mūdus hic duos recipit Soles, nec vnum cubile duos lepores, nec vna arbor duos erythracos: at omne regnum capit simul cum Rege suo Regem Messiam, qui regna, quibus excipitur, Regibus non eripit, sed confirmat. Vt capit cælum astra multa, simulque Solē, à quo illuminentur, ita capit mundus regna multa, astrorum instar, Regemque Regum Christum, instar Solis, à quo lucem recipiant. 10.

Apum Rex vel aculeo caret vel illum ad pungendū minime exerit. O sæuissime non apum, sed vespārū Rex Herodes, cur tenerrimæ carni, veneno infectum aculeum infixisti, parcusque in ipsis matrum vberibus, vespa crudelis occidisti? *Pueros Elisæum vatem irridentes, vrsi duo lacerarunt.* Vrsi pueros dilaniarūt nocentes, tu vero crudelior vrsis, pueros trucidasti innocentes. Quid meruere pueri infantes sine fraude doloque? Numquid infantium exercitus aduersum regnum tium pugnaturus, aciē instruebat, hastas vibrabat, gladios exerebat, arcus tendebat, sagittas iaculabatur? Infantes times meticulose Herodes? cum infantibus pugnas imbecillis? infantes cædis crudelis? Crudelitatis refers triumphum, sæuitiæ palmam ducis, immanitatis victoriam reportas. Gloriæ vero triumphum, honoris palmam, martyrij victoriam illis præbes. Si timebas viuos, magis time mortuos, nam infantes erant viui, vsu rationis viribusque carebant: at mortui iam sunt viri, vsum iam rationis habēt præcellentissimum, viribusque pollent, & quidem maximis & immortalibus. Si regno tuo exercitus mortuus bellum inferat, non poterit resistere viuus: mortuus exercitus viuum neci dabit. Sed sanguinis pœnas nolunt experere, & si iram tiam sunt execrati, gratias tamen agunt, quod 11. 4. Reg. 2. 12.

per

per illam martyrij cotonam sunt consecuti.

Nobiles Elephantes minus validas feras inuadere recusant, imbecilles pecudes occurrêres ne proterant manu dimouent, si feri sunt, ex arietis conspectu cicurantur, vt tradit Valerianus Pierius l. 2. Arimmanis Herodes inualidos
Pierius. 13. infantes inuadit, imbelles puerulos proterit, tot agnorum cõspectu, ferus minimè cicurabat. Hæc est illa Messiæ adoratio? Dicebat impius; *Vt & ego veniens adorem eum.* Vulpes
Herodes ex vulpe lupus. tunc erat, callida vulpes tartarea quadam metamorphosi in lupum immanem transmutata est, dũ vulpes erat vulpinabatur, & adorationem simulabat, iam lupus rabido fremit ore, innocentes agnos iugulat. Nescio qui deprehenderũt, (vt scribit Pierius lib. 10.) carnes lupinis dentibus laniatas, dulciores esse, ita hi innocentes agni lupinis Herodis dentibus lacerati, multo dulciores fuere, suauissimumque
14. odoriuium infanti Christo exhibuere.

Cant. 2. Innocentes flores. *Flores apparuerunt in terra nostra*, vt dicitur, verno illo tẽpore, quo Deus incarnatus, in mundum venit. En flores, quos tellus Bethlehemitica protulit, veri Solis radijs tepefacta. Flores enim appellantur hi infantes. *Saluete flores martyrum* *Prudentius.* (ait Prudentius in Hymno ab Ecclesia recepto) *quos lucis ipso in limine, Christi insecutor sustulit, ceu turbo nascentes rosas.* Eo vero suauiorem odorem hi flores exhalarunt, quo vehemẽtiori Herodis turbine sunt collecti. Gladio resectæ purpureæ hæ rosæ, suauius redolent, hæ violæ, quas, vt ait Aug. persecutionis quædam veluti pruina decoxit, sic decoctæ
D. August. cœlum terramque oblectant magis. Aug. serm. 3. de Innoc. Iure, ait, Innocentes, dicuntur martyrum flores, quos in medio frigore infidelitatis exortos, velut primas erumpentes Ecclesiæ gemmas, quædam persecutionis pruina de-
15. coxit, &c.

Constantin. Mag. ex infantium sanguine balneum sibi parari iussit antequam Christianus esset. Olim Constantinus Magnus lepræ curãdæ causa sibi ex infantium sanguine, medicorum consilio, balneum iussit præparari. Parabatur infantium stragis, Herodianæ similis. Quemadmodum ex botris prælo vinum exprimitur, ita ex infantium corporibus sanguis ad fouendum imperatoris leprosum corpus, cultris erat exprimendus. Ne vnum peritet corpus, multa erant corpora peritura, vt lepra vnius sanaretur, multorum cruor erat fundendus. Verum ab Innocentibus imminentem cædem, sancti Apostoli Petrus, Pauluſque depulerunt, potentioris sanguinis balneum, nempe baptismum imperatori indicarunt, quo ablutus, ab vtraque animi corporisque lepra protinus est liberatus. At
16. nunc patitur Christus Innocentes occidi, cædem non pellit, immanissimam feram Herodem non coercet. Cur ita? Quia scit Deus, ex malis bona elicere, ex ore leonis fauum tollere, ex amarissima arbore dulcissimos fructus decerpe-
D. Fulgentius. Cur Deus infantes occidi permiserit. re. D. Fulgent. ser. de Epiph. Christus, inquit, hoc ordinauit, hoc egit, vt per Herodis inuidiam furiosam, pueri mortem susciperent pretiosam, & quod eis ad salutem suam præstare non posset amicus, hoc faceret inimicus. Ad hoc permisit Herodem infantes occidere, vt illos de Herode faceret
D. Chrysol. 17. triumphare, &c. D. Chrysol. ser. 3. de Innocen. Christus non despexit suos milites, sed prouexit, quibus dedit ante triũphare quàm viuere, quos fecit capere sine concertatione victoriam, quos donauit coronis antequã membris, quos voluit virtutibus vitia præterire, &c. Auctor tractatus de stella, & Magis D. Cypria. attributi, Sanctorum, ait, perse- *Cyprian.* cutionibus tyrannus crudelis illuditur, qui dum putat perdere; quos occidit, melioris vitæ statum eis procurat, & quod ille in perditionem molitur, hi vtũtur pro beneficio. quibus lucra vitæ perpetuæ, per hæc momentanea damna celeri compendio acquiruntur.

D. Aug. lib. 2. de symbolo ad Catech. cap. 5. aliam reddit *D. August.* causam huius diuinę permissionis, videlicet, permisisse Deũ 18. occidi filios, propter patrum in Christũ pietatem. Vindica (ait Aug. Christũ alloquẽs) in eos, qui te paruulũ persequũ- *Opinio Augustini.* tur, paruuli ipsorũ, pro te moriantur, si ipsi in te crudeles existũt, paruuli ipsorũ pro te moriantur, ij qui te volunt innocẽtem occidi, hoc eis proueniat, vt suos paruulos ab eis facias separari. Lugeatis licet Iudæi, & plangatis filios vestros, non illi moriuntur, quia à vita suscipiuntur. Vobis irrogatur pœna orbitatis, cæterum illis gloria offertur immortalitatis, nuntiastis Herodi vbi occidẽdus inuentri potest filius Dei, sed ille filios vestros occidens pro filio Dei, & vos orbitatis pœna nesciens punit, tanquam proditores, & filios vestros Dei fecit hæredes. Sic vos irridebat qui ha- 19.
bitans in cœlo, iacebat in terra, sic furias vestras regisq; vestri subsannabat, quando mala vestra in vos retorquebat, & de malis vestris multa illa bona faciebat. Hactenus Aug.

Diuersa fuere Magorum, & Herodis dona. O quam fuere à donis Magorum, dona Herodis discrepantia. Reges Ethnicorum obtulere Christo aurũ, Rex Iudæorum Herodes obtulit ferrum, id est, gladios, quibus Innocentes interemit. Videlicet, adumbrabat Iudæã gentem Herodes, adumbrabant Ethnicos Magi: ferrea fuit Messiæ Regi maxima ex parte gens propria, aurea fuit aliena. Ab splendido Oriente venere, luce cœlesti illustrati Magi ad adorandum: ab obscuro occidente venit cæcus Herodes ad occidendum. Cœlum in oriẽte Christum demonstrauit, vt 20.
quæreretur, & adoraretur. cęcus Herodes (ait Chrysol. ser. *Chrysolog.* 3.) Christum querit gladijs, inuestigat cruore, crudelitate rimatur. D. Aug. lib. de symbolo, ad Catechum. c. 5. Quæritur, *D. August.* inquit, in mundo fabricator mundi, ad hoc autem quærebatur, non vt agnosceretur, sed vt occideretur. O Iudæorũ terra impia, non congruis cœlo; cœlum demonstrat, vt adoretur; tu quæris, vt infans necetur. Expecta paululum, ad hoc venit, vt tuam pessimam impleat voluntatem, sed sustine, vt suam ipse colligat hæreditatem, &c. In cunabulis non vult Christus mori, ad ætatem virilẽ vult peruenire, vt doctrina & exemplo homines doceat, Apostolos instruat, & 21.
diabolum non in cunabulis occulto conflictu, sed in mõte Caluariæ publico ante omnium oculos certamine vincat. Vt enim ait Chrysol. ser. 1. Vult in aperto vincere, qui publi- *D. Chrysol.*
cam ex hoste cupit referre victoriam, occultum se non patitur inire conflictum, qui mandare suum sæculis vult triũphum, secreta victoria, virtusque latens, exemplum posteris nõ reliquunt, &c. Herodiana ira instar tempestatis breui prętcrijt tẽpore, redijt tranquillitas Herode vita functo, redijt in patriam Christus. Discessit è vita truculentus lupus, reuersus est in florida pascua mitis agnus, id est, in Nazareth, cuius nomen florem sonat.

CAPVT

CAPVT XIV.

De manifestatione Christi in templo Ierosolymitano cum duodecim esset annorum.

LVCAS CAPITE II.

ET ibant parentes eius per omnes annos in Ierusalem, in die solemni Paschæ. Et cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Ierosolymam, secundum consuetudinem diei festi, consummatisque diebus, cum redirent; remansit puer Iesus in Ierusalem, & non cognouerunt parentes eius. Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, & requirebant eum inter cognatos, & notos. Et non inuenientes, regressi sunt in Ierusalem, requirentes eum. Et factum est, post triduum inuenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant super prudentia & responsis eius. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater eius ad illum, Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus, & ego, dolentes quærebamus te. Et ait ad illos: Quid est, quod me quærebatis? nesciebatis, quia in his, quæ patris mei sunt, oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt verbum, quod locutus est ad eos. Et descēdit cum eis, & venit in Nazareth, & erat subditus illis. Et mater eius conseruabat omnia verba hæc, in corde suo. Et Iesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines.

1. EX Ægypto reuersa est Deipara Virgo in Galilæam, habitauitque in ciuitate Nazareth, vnde Christus Nazarenus, vel Nazaræus appellatur. In Nazareth habitans magnus puer, *Crescebat*, (ait Diuus Lucas) *ætate, & confortabatur plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo.* Cum vero duodecimum ætatis attigisset annum, paschaleque acturus festum, Ierosolymam cum Matre, & Iosepho, veniſſet, doctorum perijt gymnasium, diuinoque in pectore latentis sapientiæ, summa cum omnium admiratione, quosdam quasi radios veluti Sol ex nube foras emisit. Quæsitus à Matre, & Iosepho, post triduum inter doctores repertus, domum redijt, illisque se præbuit obedientissimum.

Luca 2.

2. *Ibant parentes eius per omnes annos, in Ierusalē in die solemni Paschæ.* Exod. 23. præceptum exstat huiusmodi; *Ter in anno apparebit omne masculinum tuum, coram Deo tuo.* Et, *Tribus vicibus per annum, apparebit omne masculinum tuum, in conspectu Domini, in loco, quem elegerit, in solemnitate azymorum*, id est, in Paschate, *& in solemnitate hebdomadarum*, id est, in Pentecoste, *& solemnitate tabernaculorum.* Ter ergo singulis annis, Iudæi hoc præcepto obstricti Ierosolymam petebāt, in qua templum erat vnicum toto regno. Primo, vt Pascha agerent, deinde vt Pentecostem, tandem, vt Scenopegiam, vel tabernaculorum festum celebrarent. Fœminas præceptum minimè complectitur, cum de moribus solum sermo sit, liberum erat illis manere domi. Intemerata tamen Virgo non manebat domi, sed singulis annis, cum Iosepho ad agendum Paschale festum, Ierosolymam venire solebat, è ciuitate Nazareth, quæ, vt Borchardus ait, 27. leucarū spatio distat.

Ter ann. singulis, Iudæi Ierosolymam veniebant. Exod. 23. Deut. 16.

3. Suboritur forsitan tibi dubitatio huiusmodi. Numquid omnes viri ciuitates deserebant, & fœminis plenas, hostibus diripiendas relinquebant? Respondet Dominus dubitationi, his verbis, *Cum tulero gentes à facie tua, & dilatauero terminos tuos, nullus insidiabitur terræ tuæ, ascendente te, & apparente in conspectu Domini Dei tui, ter in anno.* vult intelligi (ait Augustin. quæst. 161. in Exodum) vt securus quisque ascendat, nec de terra solicitus sit, Deo promittente custodiam, &c. Curabant diuina Israelitæ, Deus curabat humana: si diuina neglexerimus, Deus nostra humana negliget, si præceptorū fuerimus obseruatores, Deus vrbes, regnumque custodiet.

Exod. 34. D. Augus.

4. Curemus diuina, Deus curabit humana. Exod. 23.

Memor præterea esto, illorum verborum, *Non apparebis in conspectu meo vacuus*, & intelliges solitos fuisse Israelitas his diebus, munera Deo in templo offerre. Christianos quoq; par est, coram Deo vacuos non apparere, cumque in templum veniunt astantibus pauperibus offerre aliquid. Lege Chrysost. hom. 1. in epist. 2. ad Timotheum, Iudæis, inquit, ista dicebantur, quanto magis nobis. Idcirco nempe pauperes ante fores templi adstant, vt nemo vacuus ingrediatur, vt misericordia comite securus introeat. Intras templum, vt misericordiam consequaris, prior ipse miserere, &c.

Pauperibus cum templū ingredimur eleemosyna tribuenda. D. Chrysost. 5.

Consummatisq; diebus. Paschale festum, siue azymorum septem dies complectabatur, primus, & septimus erāt celebres, ab omnique opere seruili alieni, reliqui quinque profesti, *Septem diebus azyma comedetis, dies primus erit vobis celeberrimus, sanctusq; omne opus seruile non facietis in eo, sed offeretis sacrificium in igne Domino, septem diebus, dies autem septimus erit celebrior, & sanctior, &c.* Septem his diebus exactis, Deipara, & Ioseph, domum rediere, Christus vero annos agens duodecim Ierosolymis remansit. Luca 2. Leuit. 23.

6. Origenes homil. 19. in Lucam, arbitratur inuisibilem se præbuisse, vt insciis Virgine, & Iosepho remaneret. Id vero non fuit opus. Existimandum potius est, Christum puerum, ad aliquos consanguineos, vel notos diuertisse, cum quibus Virgo, & Ioseph, illum redire arbitrati sunt, iuxta illud Euangelistæ; *Existimantes illum esse in comitatu*, scilicet, consanguineorum, vel vicinorum, quibus illius conspectus erat iucundissimus. Beda scribit, Israelitis fuisse morem vt temporibus festis, Ierosolymam confluentes, & inde redeuntes seorsum viri, seorsum fœminæ choros ducentes incederent. Pueri vero vel parrem comitarentur, vel matrem. Ideoque Deiparam existimasse, Christum cum Iosepho redire; Iosephum contra, sibi persuasisse, marīé potius fuisse secutum. Vndenam hic mos à Beda colligatur, non constat. Certè in templo peculiare erat fœminis atrium, distinctum ab atrio virorum. fœminæ seorsum à viris plangere leguntur. *Familiæ*, inquit, *& familiæ seorsum, & mulieres eorum seorsum, &c.* Verisimile ergo est, cum templum petebant, seorsum etiam à fœminis viros iter fecisse. Itaque diei vnius iter versus Nazareth, abique Magno puero Deipara, & Ioseph fecerunt, vesperi illum desiderarunt. Inter cognatos, & notos quæsitum, cum non reperissent, die secundo exitinere, quo Nazaretham tendebant, Ierosolymam regressi sunt. post triduum vero in templo, quem quærebant, summo gaudio inuenerunt.

Quomodo Christus insciis Deipara Virgine, Ierosolymis manserit. Origenes. Beda. 7. Zacha. 12.

8. *Existimantes illum esse in comitatu.* Deipara ab Ierosolymis, absque Magno puero discessit, versus Nazarethā. Cur sine illo discesserit ratione Euangelista reddit, quia scilicet existimabat illum esse in comitatu. Is enim erat Christi mos, Luca 2.

An Virgo fuerit existimatione suæ deceptæ?

mos, vt cum vicinis & notis, sæpè versaretur. Existit hoc loco dubium, num hac existimatione Virgo sit decepta? fuit enim existimatio falsa: existimabat Christum esse in comitatu, at ille erat Ierosolymis in templo. Deceptam

Cordubens. Maior.

arbitratur Cordubensis libro 1. Theologicarum quæstionum, quæst. 48. At Maior Luc. 2. Mihi, inquit, altius rimanti, visum est absonum à vera pietate, admittere vllum

9. *Soares. Medina.*

errorem etiam speculatiuum, in Dei genitricem cadere. Hanc sententiam sequitur Soares 3. par. quæst. 7. artic. 4. disputat. 18. & Medina quæst. 30. artic. 1. In eandem ob eam, quam Magnæ matri debeo pietatem, & honorem discedo, & ex statu innocentiæ petito argumento confirmo. Communis opinio est, Diui Thomæ 1. par. quæst. 94. art. 4. &

D. Thom. D. Bonau. Durandus.

de veritate q. 16. art. 6. D. Bonau. 2. dialog. 23. q. 2. Durandi, & aliorum doctorũ, eadem distinctione, primos parẽtes statu innocentiæ permanente, non potuisse decipi. Idque docet Diuus Augustin. lib. . de libero arbitrio cap. 18. his verbis; Approbare vera pro falsis, non est natura instituti hominis,

10.

sed pœna damnati. Data est hęc perfectio mentis primis parentibus, cur ergo non daretur Virgini, quam maximè

D. Augusti.

decebat? Item, vt Augustinus ait, deceptio est pœna hominis per peccatum damnati, id est, puniti, ergo cum Virgo culpam originalem non contraxerit, verisimile est, hanc pœnam mentis non cõtraxisse. Prætereà, vt nullũ habuit actum appetitus, vel voluntatis inordinatum, ita verisimile est, nullum habuisse actum intellectus, à recto iudicio alienum. Quomodo igitur existimauit falsò esse Christum in comi-

Rupertus.

tatu? Rupertus lib. 1. in Cantica, significat, Virginem nouisse, vbi tunc temporis Christus esset, neque re ipsa existimasse illum esse in comitatu. Sed si id voluit, in sensu literali intelligendum, non sensit rectè, apertè enim Euangelista aliud docet. Id ergo existimasse Deiparam fateor, id

11.

est, sine assensu firmo, & iudicio abertante à veritate, hoc ex probabilibus coniecturis & rationibus collegisse, verisimile est, Dominum esse in comitatu, hoc verò non est decipi, sed verè iudicare. Non enim decipitur, qui probabi-

12.

libus rationibus ductus probabiliter aliquid existimat, absque firmo assensu.

Luc. 2.

Post triduum inuenerunt illum. Tres sensus his verbis insunt. Primus est. *regressi sunt in Ierusalem, requirentes eum,* & postquàm peruenerunt in Ierusalem, post tres dies puerum sanctissimum repererunt, hoc sensu numerantur hi tres dies, postquàm Virgo, & Ioseph in Ierusalem ingressi sunt; atque adeò si duobus, quos in itinere exegerunt

Tres sensus verborum.

adiungantur, post quinque dies iuxta hanc interpretationem Christus inuentus est. Sed caret auctore. Non ea est

12.

interpretum mens, aliter enim numerant hos dies tres, videlicet ab amissione Magni pueri.

Euthym.

Secundus sensus est Euthymij. Vnum, inquit diem consumpserunt, quando, *venerunt itinere diei, & requirebant illum inter cognatos, & notos,* alterum, quando non inuento eo reuersi sunt in Ierusalem, quærentes illum. circiter tertium

Glossa ord.

verò, tandem illum inuerunt. In glossa quoque ordinaria hæc habentur; Vna die reuersi sunt ab Ierusalem, secunda die quærunt inter cognatos, & non inuenientes, tertia die regressi in Ierusalem, inueniunt. Similiter Cardinalis

13. *Caietanus.*

Caietanus; Non post diem tertium, ait, illum inuenerunt, sed post ternarium numerum dierũ, tertio die mane, hora scilicet, qũa doctores residebant docendo, &c. Hunc

Iansenius.

eundem sensum sequitur Iansenius. Non intelligunt hi doctores inuentum Christum post triduum, id est, iam finitis tribus diebus, sed post triduum, hoc est, cùm iam

Christus sit ne inuentus tertia an 4. die.

tertius dies aduenisset, & tertio ipso die. Eodem modo suprà dicitur Christus circumcisus, *postquam consummati sunt dies octo,* hoc est, die octauo. Verisimilior est hic secundus sensus, significat enim Euangelista Christum inuentum post triduum, id est, postquam triduò est quæsitus, vel post triduum inuestigationis, seu in fine ipsius tridui.

Lyranus.

Nec caret probabilitate sensus tertius Lyrani, qui post triduum, id est, finitis tribus diebus, quarta die Christum

14.

putat repertum. Scribit ille Deiparam, & Iosephum iter diei vnius versus Nazareth fecisse, secunda verò die Christum in comitatu quæsiuisse, tertiò Ierosolymam rediisse,

Dion. Carthusian.

quarto Christum inuenisse, id est, post triduum. Eodem modo dies hos numerant Carthusianus Dionysius, & Ludolphus, & quarta die Christum repertum existimant. Syl-

Ludol. Sylvester.

uester quoque in rosa aurea post triduum, id est, quarta die inuentum interpretatur.

Luce 2.

Inuenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum. De templo Ierosolymitano tomo 2. Deo votis aspirante agemus. Nunc quonam in loco doctores hi in templo do-

15.

cerent, est dicendum. D. Antoninus p. p. tit. 5. cap. 1. §. 5.

D. Anton. Quonam loco doctores in templo docerẽt. Montan.

scribit, doctores in porticu templi docuisse. Montanus verò in apparatu, iuxta portam templi orientalem Academiam fuisse indicat his verbis; In porta templi secundi orientali, locus fuisse commemoratur, in quo summi legis magistri, & interpretes docebant, atque vnus ex eis præcipuus, Gamaliel. Hæc ille. Erat igitur Academia Iudaica in templo, hoc est, in templi atrio iuxta portam Orientalem. Nam templum etiam dicitur quodlibet templi atrium. De hac Academia videtur intelligendus Paulus cùm ait: *Neque in templo inuenerunt me cum aliquo disputantem,* id est, in Academia, quæ in atrio templi erat, quamuis non negarim etiam in alijs templi locis, vt in ipsis atrijs & porticibus, potuisse disputare Paulum, in quibus Christus Optimus Maximus in virili ætate concionabatur.

Actor. 24. 16.

Diuus Ambrosius 1. Corinth. 14. cuiusdam meminit traditionis synagogæ, quæ ad hunc spectat locum. Hęc, inquit, traditio synagogæ est, vt sedentes disputent seniores dignitate in cathedris, sequentes in subsellijs, nouissimi in pauimento super mattas. Hæc ille. Doctores ergo cùm

D. Ambros.

Quo loco sederit Dominus in templo.

disputarabant in Cathedris, inferiores alij in subsellijs, nouissimi super mattas, hoc est, storeas humi stratas, sedebant. Sedebant, inquam, ad pedes magistrorum, siue

17.

doctorum. Hunc enim fuisse discipulorum morem colligimus ex verbis illis Pauli, *Nutritus sum in ista ciuitate,* id est,

Act. 22.

Ierusalem, *secus pedes Gamalielis eruditus, iuxta veritatem paternæ legis.* Secus pedes Gamalielis, le doctum ait Paulus, quia humi iuxta pedes præceptoris, cum reliquis discipulis sedebat. Hunc morem secuta est Magdalena, de qua scribitur;

Luce 10. Philo.

Sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius. Et Esseni, de quibus Philo in libro; Quòd omnis probus sit liber; Quoties, inquit, synagogas adeunt, pro ætatis ordine, iuniores ad seniorum pedes cõsidunt, & ad audiendũ se componunt, &c. Hinc fit Christum puerum, cùm nec ex doctoribus esset, nec aliis inferioribus, quorum subsellia sedes erant, pro sua humilitate singulari humi super stoream, siue mattam consedisse. Obijcies Euangelistę verba; *Inuenerunt illum in templo*

Luce 2.

18.

sedentem in medio doctorum. Ergo non humi, sed in medio doctorum, in subsellio, vel cathedra sedebat. Respondemus, sedisse quidem in medio doctorum, id est, inter doctores, sed humi vt discipulum, qui omnium erat doctorum doctor. Doctores verò hoc loco dicuntur, græcè à Diuo Luca διδάσκαλοι, id est, prœceptores, vel Magistri, qui in Academia templi docebant.

Qui dicãtur doctores

Audientem illos, & interrogantem eos. Multi in eundem locum conuenerant doctores, multos enim fuisse docet Euangelium, non vnum aliquem, cuius gymnasium Magnus puer fuerit ad audiendum ingressus. Conuenerat autem ad disputandum de diuina lege, & scripturis sacris: huiusmodi disputationibus doctorum maximus doctor Christus interesse voluit, & doctrinæ suæ primum homi-

Luce 2.

19.

nibus in tenera ætate specimen præbere. Audiuit in primis doctores ex cathedris differentes, deindè ex auditis quæstiones excitauit, ipsisque ipse, ô rem stupendam, humi cum discipulis sedens proposuit. Sed dices, nunquid Christus

An Christus differẽtes doctores interpellauerit.

differẽtes interpellauit doctores? Respondeo in more fuisse positum, vt qui humi sedebant differentes doctores & audirent, & interrogarent, atque etiam responderent. Colligitur hic mos ex Ambr. 1. Cor. cap. 14. Hæc, inquit, traditio

D. Ambros.

synagogæ est, quã nos vult sectari Diuus Paulus, quia Christianis scribit, sed ex gentibus factis, non excludeis: vt sedentes disputent seniores dignitate in cathedris, sequentes in subselliis, nouissimi in pauimento super mattas. Quibus

20.

si reuelatum fuit, dandum locum dicendi præcipit, nec despiciendos, quia membra corporis sunt, &c. Itaque etiam ijs, qui super mattas sedebant, dicendi dabatur locus in Ecclesia, ex more, vt videtur, synagogæ. Non mirum igitur, quòd in medio doctorum locutus sit Christus. Sed mirum, quòd in tenera illa ætate locutus sit, admirabile

mirabile quod puer sapientissimè dixerit. Sed mirari hoc desiner, qui in diuinitatem pueri mentis oculos coniecerit, illud stupebit, quod, qui sedet super Cherubim, summa cum animi submissione, inter nouissimos sederit humi,
21. super stoream. Dubitabis an tribus illis diebus, Christus cum doctoribus disputarit, an solum extremo? Incerta res est, neque vero caret probabilitate tribus diebus disputasse, propterea enim letosolymis mansit, vt id faceret. Quorsum ergo in diem tertium distulisset,

Luc. 2. *Stupebant autem omnes, qui eum audiebant.* Res erat stupore digna, puer admirabili sapientia in tenera ætate præcellens, in reliquis pueris duodecim annorum ætas est insipiens, in Christo erat sapientissima. Etenim aliorū sapientia hominum ex ætate pendet, cuius progressu in dies incrementa suscipit, sapientia vero Christi beata, infusa, atq; diuina, neque ex ætate pendebat, neque ætate crescente crescebat. Stupebant ergo merito omnes auditores, super
22. prudentia, & responsis eius, quis enim esset ignorabant. Stupor, & admiratio ex ignoratione oritur causæ. Videt rusticus solis eclipsim, & stupescit, quia causam nescit, videt astrologus & non miratur, quia causam sæpe scrutatur. Ignorabant illi, quæ causa esset, cur puer sapientissimè loCHRISTVS Deus sapientia ipsa. queretur, ideo stupebant, nos scimus Christum ipsissimam esse sapientiam, ideo non miramur. Admiramur quidem infinitam sapientiam, non tamen miramur, quod Deus, cuius sapientia nullis circumscribitur finibus, loPsal. 44. quatur sapientissimè, id enim diuinitas postulat. *diffusa diciTVR gratia in labiis* Christi: diffusa quidem gratia erat, & diffusa quoque sapientia, & summa cum gratia loquebatur, & summa cum sapientia. Ideo merito stupebant audito-
23. res.

Sed quibusnam de rebus sermo fuit? Quantum coniectura assequi possum, de Messiæ aduentu optatissimo sermo habitus est. Iam venisse Messiam probauit Magnus puer ex scripturis, de regno quoque eius egit, de Passione ex capite 53. Isaiæ, & vita. Hæc enim scientia illi tempori, & academiæ, erat maximè congrua. Felix academia, quæ talem, ac tantum meruit habere doctorem. Felices discipuli, sua si bona, suum si doctorem cognouissent.

Luc. 2. *Et videntes admirati sunt, &c.* Quæ inopinata eueniunt, ea nobis admirationem pariunt. Illa Magni pueri cum doctoribus collocutio, tam Deiparæ, quam Iosepho inopinata accidit, ideoque videntes sunt admirati. Nihil enim
24. simile ad illam vsque ætatem fecerat. Christo reperto, magno exultarunt gaudio. Postquam vero solutus est cœtus, admiranduſque puer à doctoribus eius sapientiam obstupescentibus dimissus est, ad matrem venit. Tum illa plusquam seraphico amore inflammata; *Fili*, inquit, ipsa multo charior vita, *quid fecisti nobis sic?* Cur nos deseruisti, cur nobis insciis, à nobis discessisti, quorum totum bonum, totum gaudium es? *ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te*, ecce dolentes vitam quærebamus nostram, tenebris mœstitiæ circumfusi, solem quærebamus, qui nostris se conspectibus eripuerat, mœrore confecti gaudium quærebamus, quod à nobis discesserat.

25. Patrem Deipara Iosephum appellat, vt vocabat vulgus, eo quod pater erat hominum existimatione, priori loco illum humiliter, & honorificè collocat, quamuis multo esVIRGO Iosephum filii anteponit. Pater tuus, & ego &c. set Deipara inferior. *Pater*, inquit, *tuus, & ego*, non ego, & pater tuus. Viros suos fœminæ sibi debent præponere, eosque magno honore afficere, id quod suadet Ecclesiæ summus pastor Petrus, *Mulieres*, inquit, *subditæ sint viris suis, sicut*
1. Pet. 3. *Sara obediuit Abrahæ. Dominum eum vocans, &c.*

CVR VIRGO dolebat. Orig. D. Anton. 26. Dolebat autem Virgo, non quod putaret Christum in cœlos forsitan ascendisse, vt existimat Origen. homil. 19. in Lucam his verbis; Quærebant, ne fortè recessisset ab eis, ne relinquens eos ad alia transmigrasset; & quod magis puto, ne reuertisset ad cœlos, cum illi placuisset iterum descensurus, &c. Sed dolebat, quia mater erat, &, filij mater immenso amore digni, quia ea inscia, & nihil tale opinante discesserat. Ex sententia D. Antonini loco supra indicato, dolebat, quod metueret, ne fortè in manus Archelai Herodis filij, qui Ierosolymis imperabat, deuenisset, vel alia quapiam de causa, eam deseruisset.

Quid est quod me quærebatis, &c. Matri sanctissimæ cum do- Luc. 2.
lore ipsum quærenti, Magnus puer nequaquam blan- 27.
ditur, sed cum auctoritate loquitur, nempe diuina, vt ostendat se illius non solummodo filium, sed etiam Deum esse, ac Dominum. Dei, ac Domini, hæc responsio est. Quorsum me quærebatis, inter cognatos & notos? nesciebatis me oportere in ijs versari & inueniri, quæ patris mei sunt? hoc est in templo, in quo, quæ patris mei sunt, aguntur? vel quorsum me querebatis? *nesciebatis, quod in iis, quæ* Ibid. *Patris mei sunt, oportet me esse*, & non vobiscū semper? Nesciebatis oportere me Patris negotium agere, ad quod missus sum, vobis aliquando relictis? Aliter, *Quid est quod me quærebatis?* numquid ignorabatis, incumbere mihi redemptionis humanæ negotium, cui me operam nauare oporter? Cogitare igitur potuistis me hoc agere negotium: hacque 28.
cogitatione quiescere, nec me quærere. Sed quid mirum si nos hæc verba non intelligamus, cum neque Ioseph neque Virgo, vt ait Euangelista, illa tunc intellexerint cum prolata sunt.

Et ipsi non intellexerunt. Triplex est horum verborum sen- Luc. 2.
sus salua Deiparæ eximia sapientia. Primus, *ipsi non intel-* An intelle-
lexerunt, hoc est, doctores & reliqui, qui aderant, non in- xerit Deipa-
tellexerunt Christi verba, is mihi non omnino probatur, ra Virgo
quoniam non congruit cum antecedentibus: non enim Christi
de doctoribus, aut auditoribus, sed de Deipara, & Iosepho verba?
Euangelista loquebatur. De Deipara ergo & Iosepho, locus est explanandus. Secundus sensus. Ipsi non intellexerunt per synecdochen, numeri pro numero, hoc est, alter ex ipsis, scilicet Ioseph, non intellexit. Tertius, Deipara, & Ioseph, non intellexerunt Christi verba. Numquid non intellexit Deipara Christum appellare Patrem Deum? intellexit quidem appellare Patrem Deum, at nō intellexit tunc in quibusnam rebus Patris, illa ætate oporteret Christum esse maximè, quoniā amore inflāmata, toto cordis impetu, in Christum sublata est, nec satis quid ille diceret, aduertit.

Dubitabit hoc loco; num in virgine inremerata aliqua 30.
ignorantia sit concedenda? Paucis respondeo, ignorantiam An sit conce-
decipientem, vt iam supra diximus, à Virgine sapientissi- denda in Vir-
ma abfuisse. Ignorantiam vero, quam puræ negationis ap- gine inremerata ignorantia?
pellant, aliquam illi tribuere necesse est, siquidem non cognoscebat omnia, vt est exploratum. Ignorantiam tamen priuarim illi minimè tribuimus, siquidem scientia numquā caruit, quam præcellentissimus illius status postulabat, ita vt priuata aliqua scientia, quæ inesse deberet, dici posset. Si vero hoc loco non intellexit Christi verba, non fuit ea inscitia priuatiua, sed negatiua tantummodo, non enim debuit illa intelligere.

Et erat subditus illis. Multa gessit Christus puer, multa ad Luc. 2.
virilem vsque ætatem dixit. Omnia Spiritus diuinus his verbis concluſit; *Erat subditus illis.* Si roges, quid fecit Chri- 51.
stus anno decimo tertio, & decimo quarto ætatis? Respondet Lucas; *Erat subditus illis*, quid fecit anno 20. 25. & cæteris, vsque ad trigesimum? Respondet; Obediuit. Hoc sci- Obedientia.
re satis est, vt intelligamus hanc vnam esse Christiani, maximè vero religiosi, vitam, nempe obedientiam. Præclarissimum sanè viri religiosi epitaphium est; Tota vita obediuit. Vel, Tota vita fuit subditus illis, id est, superioribus. Hoc præclarissima continentur gesta, triumphi, ac victoriæ.

CAPVT XV.

Proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Luc. 2.
Deum & homines.

POstquam repertus est in templo antiquissimus puer, 1.
cum matre, & Iosepho, Nazaretham redijt, in eaque ciuitate vitam egit, vnde Nazareni nomen accepit. Neque vero otio vacauit, sed præclara opera gessit, quibus & sapientiam, & gratiam animo concluſam, patefaciebat. Pro- Quomodo Christus
ficiebat, ait Euangelista, ætate, & quidem verum ætatis in- creuerit gra-
crementum suscipiebat. Proficiebat item sapientia, & gra- tia & sa-
tia apud Deum, & homines: sapientiæ tamen & gratiæ in- pientia.
crementū non ad habitus pertinuit sed ad effectus, siue ac- D. Thom.
tus, vt docet D. Thomas 3. par. quæst. 7. artic. 12. Quæ D. Greg.
sententia est etiam Gregorij Nazianzeni oratione vigesima Nazianz.

de laudibus Basilij; Proficiebat, inquit, Christus vt ætate, ita etiam sapientia, non quod hæc in illo incrementum caperent (quid enim eo, quod à principio perfectum erat, perfectius esse posset?) sed quod hæc paulatim detegerentur & elucerent. D. Ioannes Damasc. lib. 3. fidei c. 22. Proficere sapientia, & ætate, & gratia, idcirco dicitur Christus, quod ætate quidem creseceret, per ætatis autem incrementum, sapientiam eam, qua præditus erat in lucem proferret. D. Cyrill. Ioan. 1. cap. 17. Non vt Deus profeciſſe intelligitur Christus, verum quia magis eum indies homines admirabantur, illorum potius de Iesu opinio, quam illius perfecta crescebat gratia, vt magis indies cognoscentes, magis illum procedere, ac gratia crescere arbitrarentur. Et in thesauro li. 10. c. 7. Cum audis Christum profeciſſe in sapientia, & gratia, noli putare quidquam ei additum esse, sed quia videntibus & audientibus eum sapientiorem, gratioremq; indies se præbebat, ideo dicitur profeciſſe, &c. Theophyl. Gratiam, inquit, habebat Christus apud Deum & homines, hoc est, agebat ea, quæ Deo beneplacita erant, & quæ laudata ab hominibus, &c. Ath. orat. 4. contra Arian. Augescēte magnitudine corporis, vna crescebat in eo diuinitatis manifestatio, &c.

Optimè Bern. hom. 2. super Missus est; Non fuit hora, ait, in quacunque ætate, qua de plenitudine illa, quam in sui conceptione Christus accepit in vtero, vel aliquid minueretur, vel aliquid eidem adiceretur, sed à principio perfectus, à principio, inquam, plenus fuit spiritu sapientiæ & intellectus, spiritu consilij, & fortitudinis, spiritu scientiæ & pietatis, & spiritu timoris Domini. Nec te moueat, quod de illo legis; *Iesus autem proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines.* Nam quod de sapientia, & gratia hic dictum est, non secundum quod erat, sed secundū quod apparebat intelligendū est. Nō quia videlicet, aliquid ei nouū accideret, quod antea non haberet, sed quod accidere videretur, quando volebat ipse, vt videretur, &c. Beda in hom. tom. 7. Proficiebat Christus sapientia, non quidem ipse sapientior ex tēpore existendo, qui à prima conceptionis hora spiritu sapientiæ plenus permanebat, sed eandē, qua plenus erat, sapientiam, cæteris ex tempore paulatim demonstrando. Proficiebat gratia, non ipse per accessum temporis accipiendo quod non habebat, sed pandendo donū gratiæ, quod habebat, &c. Titus Bostrorū antiquus Episcopus; Eam Christus sensim progrediendo notitiæ excellentiam ostendebat, vt apud non paucos, existimationem homine maiorem de se concitaret, quam etiam diuinitatis opinionem, pro ætatis ratione, & quantitate magis magisq; subinde cōfirmabat, clariusq; Patre sic volente prodebat, &c. Theod. in epit. diuin. decret. cap. Quod Christus susceperit animā cum corpore; Iure, inquit, coniunxit Euangelista, cum ætatis augmento incrementum sapientiæ, pro mensura enim ætatis corporis, reuelabat diuina natura suam sapientiā. D. Vinc. in ser. infra oct. Epiph. similitudine ex Sole sumpta, hoc ita explanat; Christus, ait, non profecit in sapientia habitualiter, sed effectualiter. Quia quanto magis crescebat in corpore, tanto maiores effectus ostendebat sapientiæ. Exemplum de Sole est, qui licet tantam claritatem habeat hora 1. quantam hora 3. habitualiter, & tantam hora 3. quantā in meridie. Tamē Sol effectualiter proficit in claritate, quia maiorem claritatem ostendit hora tertia, quam prima, & in meridie maiorem. Ita Christus Sol iustitiæ, &c.

Aliter verba hæc Lucæ explicantur de profectu experimentali, hoc pacto; Proficiebat Christus sapientia experimentali. Vnde Rich. Vict. lib. 2. de Emman. c. 18. Quemadmodum, inquit, secundum Apostolū Christus didicit ex ijs quæ passus est, obedientiam, iuxta eundem modum profecit ad scientiā, profecit ad sapientiā, &c. Etenim magis proficiebat Christus acquisita sapiētia absq; vllo magistro docēte, quā cæteri omnes homines proficiant à mille doctorib. eruditi. Eandē sententiam præ se ferunt verba D. Amb. inli. de incarnat. domin. sactam. cap. 7. Si proficiebat ætate hominis Christus, proficiebat sapientia hominis. Et Euthym. Tanquam puer, inquit, lege humanæ naturæ, paulatim ad hæc Christus proficiebat, nam vt Deus omnino perfectus erat. Beda; Sicut carnis est ætate, ita animæ sapientia proficere & gratia.

Hæc interpretatio etsi de sapientia Christi acquisita vera sit, tamen de gratia vera non est: Non enim Christus gratia ita profecit, vt gratiæ habitus augeretur. Præterea, cum in Christo sit scientia diuina, beata, infusa, acquisita: infima est acquisita. non ergo videtur Lucas huius, tantam habuisse rationem cæteris prætermissis, vt in hac sola Christum profeciſſe scriberet. De omni ergo Christi sapientia loquitur, quæ per opera foras prodibat. Vnde Caietan. Luc. 2. Christus, inquit, proficiebat actibus sapientiæ, procedendo de sapientibus actibus ad sapientiores. similiter intellige de gratiæ profectu. Apud Deum & homines, quoniam erat in veritate progressus, ad ampliora merita apud Deum, & apparebant apud homines. Hæc ille. Itaque prior interpretatio præstantior est. 8.

Tertia interpretatio, quam addit Damas. loco indicato, non est litteralis. Ea est huiusmodi; *Proficiebat sapientia, & gratia*, non in se sed in suis, quia hominum progressum in sapientia, & gratia suum esse ducebat. Quemadmodum si præceptor in discipulis proficientibus, proficere diceretur. Similiter Haymo; Quia perfectus erat Deus, non habebat, quo proficeret in seipso, quia in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, & in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, sed in illis proficiebat, qui doctrina illius, per interualla temporum proficiebant, & cætera. 9.

An Christus illo triduo mendicarit.

NVnquam mendicasse putat Abul. Matt. 17. quæst. 194. Christus, inquit, numquam ostiatim mendicabat, neque etiam Apostoli. Probat propositionem, quoniam mendicandi consuetudo apud Iudæos non erat. Nam hoc Dei præceptum extat; *Et omnino indigens, & mendicus non erit inter vos.* Præceptum autem hoc esse voluntidem Abul. Carthus. & Lyran. eodem loco: ergo non erant apud Iudæos mendicantes. In eadem est sententia Caiet. Matth. 5. verba illa explanans; *Beati pauperes spiritu*, affirmat Christum non fuisse mendicum, quia nunquam legitur petijsse, nisi à Samaritana potum. Vixisse vero non ex mendicatis eleemosynis, sed ex oblatis. Nam, vt legitur, *Fœminæ illi ministrabant de facultatibus suis.* Et: *Iudas loculos habebat.* Item: Ioannes Maior Luc. 2. Non ignoro, inquit, quid alij grauissimi viri dixerint, non tamen video concludi debere Christum triduo mendicasse, &c. Si quæras à Maiore, vnde ergo cibum, illis tribus diebus habuit? Respondet sic. Qui quadraginta dies citra alimoniam ieiunauit, potuit hoc triduum ieiunare, potuerunt etiam viri docti & ingenui, eius eruditionem admirantes cum ad mensam inuitare, potuit etiam actionem caloris naturalis in humidum cibale impedire, & nō famescere. Ne tamen id miraculo ascribatur, cum initium signorum fecerit in Cana; dicamus à doctoribus nutritum, aut à parentibus aliquid viatici habuisse. Hæc Maior. Medina quoque 3. par. q. 40. art. 2. Christum mendicasse negat, & Castrus libr. 10. aduersus hæreses, cum de mendicitate verba facit. 10. 11. 12.

D. Thomas 2. 2. quæstion. 187. artic. 5. Christum aliquando mendicasse concedit, his verbis: Christus mendicauit secundum illud: *Ego autem mendicus sum, & pauper.* Et Caietanus eodem articulo; Ex ijs, inquit, quæ in Euangelio scripta sunt, aperte intelligi potest, quod Dominus Iesus non est dedignatus etiam in propria persona mendicare. Nam mendicauit locum vbi Pascha cum discipulis celebraret, mendicauit asellum, & à Zachæo hospitium, pauperem enim petere necessaria ad victum, est mendicare, & cætera. Catharinus quoque libro secundo annotationum contra Caietanum, Christum mendicasse magna contentione affirmat. Waldensis libro quarto doct. fidei capite tertio & quarto & Pighius libro quinto contra Erasmum. 13.

Verum duobus modis quis mendicus dici potest. Altero, quoniam ex oblatis eleemosynis, & non petitis alitur, altero propriè, quoniam ostiatim mendicat, vel eleemosynas petit. Illo priore modo mendicum fuisse Christum non est dubium, ex oblatis enim eleemosynis vixit. De hoc posteriore quæstio est. D. Bernardus in homilia infra 8. Epiphaniæ

14. piphaniæ, hoc triduo, de quo agimus, ostiatim mendicasse meditatur. Quid, inquit, dicam Deus meus? an vt re per omnia nostræ conformares paupertati, & in te humanæ naturæ calamitates susciperes, quasi vnus è turba pauperum, stipem per ostia mendicabas? quis dabit me buccellarum illarum sic mendicatarum participem fieri? Hæc ille. Bernardum sequitur Diuus Bonauentura in apologia pauperum, & Alexander de Ales p. 4. quæstion. 31. memb. 2. art. 2. Ludolphus item de vita Christi, prima parte capitis decimiquinti; Mendicat, inquit, Christus cum pauperibus ostiatim, quod & alias quandoque fecisse creditur.

D. Bonau. *Alexand.* *Ludolphus.*

15. Crediderim, Christum postquam concionari cœpit, ostiatim non mendicasse, sed ex eleemosynis; vel oblatis, vel alio modo petitis, cum Apostolis vixisse, similiter quamdiu cum sanctissima matre, & Iosepho vitam egit, victum mendicato minimè comparauit, hoc triduo id fecisse, pia est meditatio. Verosimilius videtur, aliquo alio modo naturæ fecisse satis. Quod si primo die ad doctores iuit, forsitan ab aliquo doctore, domum adductus, & (vt ait Maior) cibo necessario refectus est. Quis enim admirabilem puerum non inuitaret?

Mendicos autem apud Iudæos fuisse, ex Euangelio compertum est. Luc. 16. *Villicus aiebat, mendicare rubesco,* quod non diceret, si à more Iudæorum mendicatio abhorreret. Eodem cap. 16. *Erat* (ait Lucas) *mendicus quidam nomine Lazarus.* Et capit. 18. *Cæcus quidam sedebat secus viam mendicans.* Ioan. 9. *Nonne hic est, qui sedebat, & mendicabat?* Act. 3. *Claudus ad speciosam portam templi mendicabat.* Erant ergo mendici apud Iudæos. Verba illa Deut. 15. *Et omnino indigens, & mendicus non erit inter vos,* Isidor. Clarius, Oleaster, & Caietanus nolunt indicare præceptum, sed obseruatæ legis præmium, quam dum non obseruarent Iudæi, mendicos habebant. diuus Thomas loco indicato, vult præceptum continere, sed diuitibus datum, ne opum tenaces essent, iuuarentque ita pauperes, vt nullus mendicare cogeretur. Erant autem mendici, quia præceptum opulenti non seruabant. Præterea, præceptum esse potuit, sed non adeo Iudæos obstringens, vt pauperes ipsos mendicare prohiberent, qui alia ratione victum non poterant comparare.

Luc. 16. *Ibid.* *Luc. 18.* *Ioan. 9.* *Act. 3.* *Deut. 15.* 16. *D. Thom.*

Quid egerit Christus Optim. Maxim. vsque ad Baptismum.

17. IN otio minimè vixisse Christum satis est compertum. non enim fieri potuit, vt qui voluptates otiumque detestabatur, omni negotio vacans nihil ageret. Agebat igitur aliquid, sed quidnam egerit silentio Euangelistæ præterierunt, sciendumque in cælo reliquerunt, in cœlo enim summa cum voluptate, Christi gesta omnia & dicta scimus, quæ nunc nescimus in terris. Prouerb. 30. *Tria* (ait Salomon) *sunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro, viam Aquilæ in cœlo, viam colubri super petram, viam nauis in medio mari, & viam viri in adolescentia.* Ignota est via aquilæ in cœlo, via colubri in petra, via nauis in fluctibus, quoniam vestigium post se nullum relinquunt. Ignota quoque est via magni illius viri, simulque Dei, Christi, in adolescentia, quia nullum illius ab Euangelistis relictum est testimonium. Christus (ait Ambrosius in libro de fermone, capit. 5.) est vir, cuius viæ cognosci in iuuentute non possunt. Quis enim æstimare animo possit, aut capere quanta ille opera exercuerit, cum secundum hominem moraretur in terris, quæ itinera virtutum duxerit, &c. Subditum fuisse Virgini, & Iosepho scimus, reliqua ignoramus.

Prouerb. 30. 18.

19. D. Bonauentura in libro de vita Christi, cap. 15. hac de re sic scribit; Cum Christus puer esset, proficiebat ætate, & sapientia, coram Deo & hominibus. Sed crescens & perueniens à duodecimo anno ad trigesimum, & vltra, nulla opera faciebat prætendentia speciem aliquam probitatis, & virilitatis, stupebant homines, & deridebant eum. Et hunc viuendi morem sic continuabat, quod apud omnes communiter erat vilis, & abiectus reputabatur. Item: Reddebat se vilem, & abiectum omnibus, si quæras, quare hoc faciebat? Respondeo tibi, vt nos instrueret. Hæc ille. Idem docet Ludolphus in opere de vita Christi. Et Simon de Cassia libro quarto capit. secundo. Submisit, inquit, Christus Deitatem, atque virtutem isto tempore, vt nec per opera mira crederetur Deus, ne per alia exercitia probitatem atque virtutem habere crederetur, vt ex suis gestibus aliquos traheret in admirationem, aliquos in stuporem, aliquos in considerationem, aliquos in derisionem.

An Christus sit defectui habitus in iuuenili ætate. *Ludolphus.* *Simon Cass.*

20. At vero verba Euangelistæ his obstant, *Iesus proficiebat sapientia & ætate, & gratia apud Deum, & homines.* Etenim verba hæc significant Christum profecisse sapientia, & gratia, apud homines, ergo non habebatur despectui, ac ludibrio ab hominibus, non irridebatur, imo sapiens, & virtute clarus existimabatur. D. Bonauentura Lucam videtur intellexisse de puerili tantum ætate, hoc sensu; Iesus proficiebat sapientia, & gratia, apud homines in puerili ætate; postea vero minimè, sed quis non videat, hanc interpretationem (pace sanctissimi Patris dixerim) non esse germanam, cum Lucas post annum Christi duodecimum, illa addiderit verba, veluti summam quandam eorum, quæ de reliqua ætate dici poterant? Proficiebat ergo Dominus sapientia, proficiebat gratia, apud homines, etiam in adolescentia. Vnde colligimus Christum tum familiari sermone sapientiam ostendisse: tum moribus, virtutibus, corporisque, & vultus pulchritudine, gratiam hominum in iuuenili ætate conciliasse.

Luc. 2. D. Bonau. 21.

Repugnare videntur nostræ sententiæ illa Iudæorum verba, & admiratio. Marc. 6. *Multi audientes admirabantur, in doctrina eius dicentes. Vnde huic hæc omnia? & quæ est sapientia quæ data est illi, & virtutes tales, quæ per manus eius efficiuntur, &c.* Si Christus sapientia profecerat apud homines, sapientis opinionem comparauerat. Cur ergo Nazareni, cum quibus vitam agebat, sapientiam illius veluti nouam, & inopinatam admirabantur? Respondemus, Christum sapientiam eatenus in Nazareth sermone tantum familiari, tunc vero publica in Synagoga concione ostendisse, atque ideo multos admiratos, quibus illa non admodum nota erat.

Marc. 6. 22.

Dicitur præterea Dominus fabrilem Iosephi artem exercuisse, quod Cardinalis Caietanus Mar. 6. ex illis Iudæorum verbis colligit; *Nonne hic est faber?* Hinc, inquit, habemus vnde satis fiat curiosis, quærentibus, quid fecerit Christus, vsque ad trigesimum annum; vacabat enim exercitio fabrili. Et tertia parte initio quæstionis quadragesimæ; A multis ait, quæritur quid fecerit Dominus ante Ioannis Baptismum? Respondendum est, quod exercuit artem fabrilem, in ciuitate Nazareth. Dionysius Carthusianus Matth. 13. ait Iudæos Christum appellasse fabrum, vel contemptus causa, vel quod fabrili arti operam daret. Similiter Abulensis Matth. 13. quæstione 81. Vt dicitur, inquit, Lucæ 2. Christus *erat subditus* parentibus suis, id est, ministrabat eis opere manuali, ad sustentationem vitæ, & sicut Ioseph erat faber lignarius, fortè ipse in eodem officio adiuuaret, &c. Ijs addo Lyranum, qui Marc. 6. Probabile, inquit, videtur, quod Christus eandem Iosephi artem exercuit, quia non fuit occupatus in doctrina, & miraculis, vsque ad trigesimū annū, nec antè fuit intentus studio, nec verisimile, quod tanto tempore fuerit otiosus. Magis autem verisimile est, quod fuerit occupatus in arte patris sui putatiui, quam in alia, &c. Accedit Iustinus martyr in dialogo cum Tryphone, cuius hæc sunt verba; Christus faber esse putabatur; hæc enim fabrilia opera cum inter homines, versaretur, aratra, & iuga faciebat, ex his & iustitiæ signa docens, & vitam ab opere remotam, &c.

An Christus fabrili arti operam nauarit. *Caietan.* *Carthus.* *Abulens.* *Luc. 2.* *Lyranus.* 23. 24. *Iust. Mart.*

Attamen Paulus Burg. Episcop. Mar. 6. additione prima, in aliam discedit sententiam his verbis; Cum Christus summum gradum contemplationis attigerit, nullo modo dici potuit otiosus, etsi aliquando ab omni actione seu exercitio corporali cessisset, hoc enim pertinet ad contemplatiuam vitam, ab exteriori actione quiescere. Et ideo irrationabile est, attribuere Christo occupationem in artibus mechanicis, ad remouendam ab eo otiositatem, neque ex hoc quod illi de Nazareth, ipsum fabrū vocabant, cōcluditur ipsum fuisse fabrum, sed fabrum illū dicebant, ad vilipendendam eius doctrinam, vel dicendum secundum Augustinum, quod fabrum Christum credebant, quod fabri filius.

Paul. Burg. 25.

Hæc ille. Aug. lib. 2. de consensu Euang. ca. 42. Eo inquit, Iudæi fabrum credebant esse Christum, quo fabri filium, &c. Non dixit Christum fabrili arti operam nauasse, sed fabrum vocatum, quod fabri filius putaretur. Simon quoque de Cassia lib. 4. cap. 2. Artem, inquit, nullam Christus discebat, vnde caperet necessaria vitæ, sed aut maternis, aut paternis lucris; & interdum quæstu, humiliter fouebatur. Item: Operari erat oratio, & sublimatio ineffabilis, tota Deifica erat vita eius, &c.

Simon. Cas. 26.

Vtraque sententia est probabilis. Ego in secundam propendeo. Instar enim religiosi viri verisimile est vitam duxisse Dominum, & orationibus, ieiunijs spiritalibusque rebus potius, quam fabrili arti vacasse. Quis enim dixerit Dominum, vt solent fabri per alienas ædes fabrilia opera exercuisse, conscendisse tecta, ligna cum alijs fabris dolasse, eorum fabulis ac sermonibus indecoris interfuisse?

CAPVT XVI.

Morale.

1. DOcet in primis nos Christus, Deipara Virgo, & Ioseph, festos dies colere, templa petere sanctisque operibus diebus festis vacare. Etenim, vt paschale festum agerent, Hierosolymitanum templum petebant, diuinisque actionibus operâ dabant. *Ascendentibus illis* (ait Euangelista) *Hierosolymam, secundum consuetudinem diei festi.* Hæc erat diei festi consuetudo. Hierosolymam ascendere, templum petere, Dei cultui vacare. Hæc quoque sit nostri diei festi consuetudo, non aleis ludere, non turpibus spectaculis oculos pascere, non comessationibus indulgere, non flagitijs sacrum tempus impendere, non in tartarum descendere, sed Hierosolymam cœlestem ascendere. In templa confluere, sacro concionique summa cum attentione interesse, preces fundere, eleemosynas præbere, confessione peccata expiare, Domini mensæ accumbere, sacros libros euoluere. Considera quæso diligenter, quale tempus sit, de quo loquimur, nempe sacrum, sacrum ergo tempus sacris rebus est mancipandum. Si feriatur corpus, non ferietur à cogitationibus actionibusque animus, vt opera sua exerceat animus, vacat corpus. Feriari nostrum (ait Greg. Naz. orat. 44.) non est quicquam aliud, quam animam aliquid eorum agere, quæ firma & stabilia sunt, &c. Et orat. 39. Dei memoria, præcipuum festi caput est. Deum memoria colamus. Orat. vero 38. Ethnici, inquit, diuinum numen ventre colunt, &c. Ethnici ventre inanes colunt Deos, Christiani verò Deum colamus, colamus, non ventre, sed mente, iuxta illud Christi Ioan. 4. *Spiritus est Deus, & eos, qui adorant eum in spiritu & veritate oportet adorare.*

2. *Quomodo festi dies sint agendi.*

Ioan. 4.

Vt homo corpore constat, & spiritu, ita festorum cultus corporis, Spiritusque sanctis constat actionibus. Sed vt spiritus in homine, ita in festo spiritales actiones præcipuum locum obtinent. Orig. hom. 23. in Num. Si desinas ab omnibus sæcularibus opibus, & nihil mundanum geras, sed spiritalibus operibus vaces, ad Ecclesiam conuenias, lectionibus diuinis, & tractatibus aurem præbeas, & de cœlestibus cogites, de futura spe solicitudinem geras, venturum iudicium præ oculis habeas, non respicias ad præsentia, & visibilia, sed ad inuisibilia, & futura, hæc est obseruatio Sabbathi Christiani, &c. D. Hier. in epist. ad Eustoch. de acceptis muneribus. Nobis, ait, solicitius prouidendum est, vt solemnem diem, non tam ciborum abundantia, quam spiritus exultatione celebremus, quia valde absurdum est, nimia saturitate velle honorare martyrem quem scias Deo placuisse ieiunijs, &c. lege Bernard. serm. 3. de Aduentu.

3. *Origen.*

D. Hier.

4. Expende animo verba illa quibus Isai. 58. Deus sabbathũ docet colendum; *Si auerteris, inquit, à sabbatho pedem tuum, facere voluntatem tuam in die sancto meo, & vocaueris sabbathum delicatum, & sanctum Domini glorioſum. & glorificaueris eum, dum non facis vias tuas, & non inuenitur voluntas tua, vt loquaris sermonem, tunc delectaberis super Domino, &c.* Volebat Deus Iudæos in primis quiescere, & à sabbatho auertere pedem, hoc est, iter non conficere, deinde voluntatem propriam, siue cupiditatem minime sequi, præterea *sabbathum delicatum, & sanctum Domini glorioſum* appellare, ac reputare, hoc est, delicatè sabbathum obseruare, sancteque in Dei gloriam colere. Verti quoque potest: *Et vocaueris sabbathum delicias*, hoc est, si sabbathi obseruationem, in honorem Dei, delicias tuas esse duxeris, si magna voluptate sabbathum obseruaueris, vel si vocaueris sabbathum, id est, existimaueris esse delicias Dei, & esse diem sanctum Domini glorioſum. Ad hęc, volebat Deus Iudæos glorioſum sabbathum glorificare, à vijs suis prauis, & voluntate prauoque sermone, recedendo. *Dum non facis, inquit, vias tuas, & non inuenitur voluntas tua, vt loquaris sermonem.* Si hæc à Iudæo, quid à Christiano Deus flagitabit?

Festi dies delicate colendi.

Isaiæ 58.

5.

Auertat ergo Christianus à festo pedem manumque suam, hoc est, seruilia opera minimè peragat festo die, cupiditatibus suis minimè obtemperet, linguamque frænet, ne in iuramenta, detractiones, prauaque colloquia, per otium erumpat. Dominicum festumque diem delicatum reputet, id est, delicatè obseruet, opus quodcunque festo prohibitum fugiendo: delicatè obseruet, comessationes, turpia spectacula & lasciua, flagitiaque omnia declinando: delicatè obseruet, sacrum concionemque attento pioque animo audiendo, peccata confessione obliterando, sacris lectionibus, rerumque æternarum meditationibus vacando, sic enim delicatè festus dies colitur. Iuxta aliam versionem, sabbathum vult Deus appellari delicias hominis, & delicias Dei. Etenim dies festus, dies est, quo humanis relictis negotijs Deo vacamus; Deo autem vacare Christianorum voluptas, ac oblectamentum esse debet. Hæ etiam Dei deliciæ sunt iuxta illud Prouerb. 8. *Deliciæ meæ, esse cum filijs hominum.* Tunc vero maximè diuina sapientia est cum filijs hominum, cum diebus festis filij hominum illi vacant, & cum illa sunt.

Sabbathum delicatum.

6.

7.

Prou. 8.

Caueat Christianus ne festos dies delicias non Dei, sed dæmonis faciat, deliciæ enim dæmonis dies illi sunt, in quibus Christiani lasciuis spectaculis, libidini, & flagitijs alijs vacantes, turpiter otiantur. Opera seruilia, vt vacent Deo, missa facere iubentur, at alijs operibus, multo magis seruilibus, tempus sacrum impendunt, videlicet peccatis. Quæ enim seruilia magis opera esse possunt, quam peccata? iquidem, vt Christus ait, Ioan. 8. *Qui facit peccatum, seruus est peccati.* His diebus exultant dæmones, & rident, eoque irrident, iuxta illud Thren. 1. *Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbatha eius.*

Dies festos improbi delicias facit male dæmonis.

8.

Ioan. 8.

Thren. 1.

Festiuitates huiusmodi nostræ sunt, non Dei. Vnde Isai. 1. *Calendas vestras* (ait Deus) *& solennitates vestras odiuit anima mea*, solennitates, inquit, vestras, non meas, vt obseruat Gloss. interl. Et Orig. hom. 23. in numeros: Hic, inquit, id est, in lib. Num. cap. 28. vbi de muneribus mandatur, vbi adhuc nulla peccata sunt, dies festos meos dicit. Vbi autem peccatum est, vt Isai. 1. non meos, sed vestros dies dicit Dominus, &c.

Isaiæ 1.

Gloss. interl. Origen.

Si volumus festos dies Dei esse, peccata fugiamus, animæ salutem in illis maximè curemus. Nam, vt Orig. eadé hom. ait, est Deo magna festiuitas humana Salus. Eo loco hominum conuersionem Deo Angelitque festiuitatem parere, his verbis docet; Ego puto quod per singulos quosque credentium, per singulos, qui conuertuntur ad Deum, qui proficiunt in fide, festiuitas oritur Domini. Quomodo putas lætificat eum, cum is, qui fuerat impudicus, fit castus, & qui fuerat iniustus iustitiam colit, & qui fuerat impius efficitur pius? Istæ omnes singulorum quorumque conuersiones, festiuitates generant Deo. Agunt etiam Angeli diem festum lætantes super ijs, qui refugientes consortia dæmonum, per exercitia virtutum, angelicis se festinant sociare consortijs. Hæc ille.

9.

Conuersio improbi, festiuitas Dei est, & Angelorum.

Docet præterea, pœnitentiam festum diem efficere; Est, inquit, Iudæorum festiuitas, cum affligunt animas suas, & humiliant se Deo festa celebrantes. O mira festiuitas, dies festus vocatur afflictio animæ: vide ergo si vis diem festum agere, si vis, vt lætetur Deus super te, afflige animam tuam, & humilia illam. Non ei permittas explere desidetia sua, ne concedas ei lasciuijs euagari, sed in quantum fieri potest, afflige, & humilia eam, &c. Loquitur Origen. de festo expiationis, de quo Leuit. 23. hæc leges. Decimo die mensis septimi, dies expiationum erit celeberrimus, & vocabi-

10. *Pœnitentia diem festum efficit.*

Leuit. 23.

tur

11. tur sanctus, affligerisque animas vestras in eo, &c. In festo quoque Paschali præcepit Deus Iudæis, vt afflictionis panè vescerentur. Deut. 16. *Septem diebus comedes absque fermento, afflictionis panem, &c.* Dicitur autem panis afflictionis, panis azymus. Præcepit præterea, vt vescerentur in eodem festo lactucis agrestibus. Exod. 12. *Edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes, cum lactucis agrestibus*, septuaginta verterunt, *cum herbis*. In festo itaque die vult Deus nos pane afflictionis, & amaris, siue agrestibus lactucis vesci mystico sensu, hoc est, pœnitentiam agere. Vnde Origenes loco indicato; Paschæ, inquit festiuitas, & azymorum panem afflictionis habere dicitur, nec potest quis agere diem festum, nisi afflictionis panem manducauerit, & manducauerit Pascha cum amaritudine. Audis ergo quid essent festiuitates Dei. Non recipiunt dulcedinem corporalem, nihil remissum, nihil voluptuosum, aut luxuriosum volunt, sed afflictionem animæ, & amaritudinem, humilitatemque deposcunt, & cætera.

Exod. 12. *Lucius festis panis azymus, pœnitentiæ symbolus, peccata expiantes confessione amaritudinis.* Origenes.

12. Denique diebus festis, Iudæi boues, oues, bruta quæ alia animantia immolare solebant. Nos brutos affectus, iracundiam, odium, libidinem, cæteraque huiusmodi vitia immolemus. Origenes citata homilia; In spiritu, inquit, diem festum agamus, & spiritalia sacrificia iugulemus. August. sermone 2. de aduentu; Quotiescunque aut natalem Domini, aut reliquas solemnitates celebrare disponitis, ebrietatem fugite, iracundiæ quasi bestiæ crudelissimæ repugnate, odium velut venenum mortiferum de corde vestro repellite, & tanta sit in vobis charitas quæ vsque ad inimicos perueniat. Hæc ille.

Diebus festis bruti affectus immolandi. Origenes. D. August.

Merito autem charitatis meminit. Etenim diebus festis maximè charitas erga pauperes exercenda est, erga ægrotos, & in vincula coniectos, vt dum ab operibus seruilibus feriamur, in opera charitatis incumbamus, de sancta vidua Iudith capite decimo sexto dicitur; *Erat diebus festis, procedens cum magna gloria.* Illa cum magna externi comitatus ac cultus gloria, procedebat; nos magna cum interni præcipuè cultus, internæque & externæ quoque virtutis gloria, diebus festis procedamus. Si quid vero diabolus mali suggerat, diei festi reuerentia, procul hostilem cogitationem repellat. Impij Iudæi Marci 14. aiebant; *Non in die festo*; nolebant enim die festo Christum comprehendere. Nos similiter, si quid flagitij hostis tartareus menti obijciat, in die festo patrandi, protinus respondeamus, *Non in die festo.* Festo die templa pretiosis aulæis ornari solent, & suaui odore perfundi: similem in modum, spiritalia templa (animos dico) pretiosis virtutum omnium peripetasmatis decoranda, terroque viriorum odore pulso, suauj gratiæ diuinæ odore replenda sunt.

Operis charitatis festis diebus, aliis magis, exercendi. Iudith 16.

14. Marci 14. *Dies festus reuerentia pellat peccata.*

2. Amisit Deipara Christum, cum ad festum Paschale celebrandum Ierosolymam venit. Festo tempore amittitur Christus, festo tempore crucifigitur. Nam festæ, secundæq; res Christum sæpe nobis eripiunt.

Secundis in rebus Christus amittitur.

15. Quoniam tempore amisit Dauid Deum? festo tempore, hoc est, cum aduersis rebus minimè premebatur. August. Psalm. 58. Pressura, inquit, caruit Dauid, tumor excreuit, periculosior est res prospera animo quam aduersa corpori; prius corrumpit prospera, vt inueniat, quod frangat aduersa. Et D. Gregorius eodem Psalmo. Quis sanctior Dauid? qui cum Saulis persecutione vrgeretur, non solum persecutorem occidere non voluit, sed ipsi persecutori, cum occidere posset, pepercit. Verum vbi deuictis hostibus, pressuris caruit, homicidium adulterio incautè securus adiecit, &c. Idem quoque Salomoni Dauidis filio accidit. Festo tempore, hoc est, prospero, Deum amisit. Quamobrem idem sapientissimus pontifex in Pastoral. parte 3. admonit. 27. Salomon, ait, qui post tantam sapientiam, vsque ad idolatriam cecidisse describitur, nihil in hoc mundo, priusquam caderet, aduersitatis habuisse memoratur. Sed concessa sapientia funditus cor deseruit, quod nulla vel minima tribularionis disciplina custodiuit, &c. Et August. libro decimo septimo, de ciuitate Dei, cap. 20. Secundæ, inquit, res, quæ sapientium animos fatigant, magis Salomoni obfuerunt, quam profuit sapientia, &c. Idipsum contigit Saulj, in humili statu humilitatem coluit, in regio intumuit, & perijt.

D. Gregor.

D. August.

16.

Quemadmodum Luna tunc lumen amittit, cum plena est; ita homines tunc sæpe Dei splendorem amittunt, cum opibus, honoribus, prosperisque rebus abundant. Lumen amittit luna, tertæ, intellectu, lumen amittit homo, prosperitatis, honoris, diuitiarum & gloriæ interpositu. Vt vehementi vento inflata vela exiguam cymbam fluctibus obruunt, sic vehementi superbia inflata prosperitas exiguum hominis animum vitijs mergit. Segetem (ait Seneca epistola 39.) sternit nimia vbertas, rami onere franguntur, ad maturitatem non perueniit nimia fœcunditas. Idem quoque animis euenit quos immoderata prosperitas rumpit, qua non tantum in aliorum iniuriam, verum etiam in suam vtuntur, &c. 17.

Seneca.

Christum prosperitas sæpe amittit, aduersitas, & dolor quærit, atque inuenit. *Dolentes* (ait Virgo) *quærebamus te.* Psal. 77. *Cum occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum.* Prosperitas oculos claudit, aduersitas ad quærendum Deum aperit. Quemadmodum amarum fel, Tobiæ cæcis oculis lumen restituit, ita amaræ aduersæque res, hominis cæci animo lucem reddunt. Nonne aduersæ res, filij illius prodigi, qui à patre tradita bona dilapidauit, oculos aperuerunt, & patrem quærere docuerunt? Si secundus flasset ventus, secundo ille flumine, in tartarum nauigasset, quia flauit aduersus, ad portum redijt. Diuus Gregorius in pastorali prima parte, capite tertio; Prospera sæpe per tumorem cor inquinant, aduersa per dolorem purgant, in prosperis se animus erigit, in aduersis etiam quando se erexerat, sternit. In prosperis homo se obliuiscitur, in aduersis ad sui memoriam nolens etiam coactusque vocatur, &c. Danielis 7. *Prima bestia quasi leæna, & alas habebat aquilæ. Aspiciebam donec ablatæ sunt alæ eius, & sublata est de terra, & super pedes quasi homo steterit, & cor hominis datum est ei.* Huic leænæ similis est bonorum opumque infelici felicitate inflatus homo, leæna est alis prædita, sed si euellantur prosperitatis alæ, super pedes quasi homo stat, & cor hominis mansuetum, humile, rationisque particeps datur ei. Vnde Chrysostom. homilia 54. ad populum Antiochenum; Cum in fecundis, inquit, rebus sunt, plures efficiuntur inflati, omnibus inimici, iracundi, cum adest potentia: cum vero fuerit ablata, mansueti sunt homines & humiles, in propriam naturæ cognitionem veniunt, &c. 18. *In rebus aduersis Christus cum dolore quæritur.* Luc. 2. *Psalm 77.* 19. *D. Greg.* *D. Chrys.* 20.

Leæna erat alata Nabuchodonosor, euulsæ sunt prosperitatis alæ, regno deiectus, se, Deumque abiectus agnouit. Dan. 4. *Eijcient te ab hominibus, & cum bestijs feruj, erit habitatio tua, donec scias, quod dominetur excelsus super regnum hominum, & cuicumq; voluerit det illud.* Alata quoq; leæna fuit Antiochus, *qui* vt est in lib. 2. Machabæorum cap. 19. *sibi videbatur etiam fluctibus maris imperare, supra humanum modum superbia repletus, & montium altitudines in statera appendere, ignem præterea, vt leæna, animo spiratus in Iudæos, Ierosolymam se venturum asseuit, & congeriem sepulchri Iudæorum eam esse facturum.* Euulsæ sunt leænæ alæ, & cor hominis datum est ei. Subita à Deo plaga percussus, humiliter sapere didicit. Eodem capite; *Qui paulo ante sydera cœli contingere se arbitrabatur, cum nemo poterat propter intolerantiam fœtoris portare, hinc igitur cœpit ex grauj superbia deductus ad agnitionem sui venire, diuina admonitus plaga, per momenta singula doloribus suis augmenta capientibus. Et cum nec ipse iam fetorem suum ferre posset, ita ait, iustum est, subditum esse Deo, & mortalem non pari Deo sentire, &c.* Dan. 4. *Eijcient te ab hominibus, & cum bestijs feruj, erit habitatio tua, donec scias, quod dominetur excelsus super regnum hominum, & cuicumq; voluerit det illud.* 2. Mach. 9.

3. *Remansit puer Iesus in Ierusalem* (ait Lucas) *& non cognouerunt parentes eius.* Multi Christum amittunt, quia multa scelera committunt, sed amisisse se non cognoscunt, quia quam fecerint iacturam, non agnoscunt. Quamobrem merito D. Gregorius Iob 4. ait, à peccatis ita consumi iniquos, vt consumitur à tinea vestis, hoc est, absque sonitu, & sensu, iuxta illud Iob 4. *Consumentur velut à tinea.* Tinea, inquit, damnum facit, sonitum non facit, ita iniquorum mentes, quia damna sua considerare negligunt, integritatem quasi nescientes perdunt. Quasi à tinea consumuntur, quia sine sonitu morsum culpæ tolerant, dum quanta detrimenta vitæ, & innocentiæ patiantur, ignorant, &c. Nicetas in Commentar. oration. 40. Gregorij Nazianzeni scribit Diabolum nouaculæ instar, sine sensu, gratiam vt comam radere. In diabolum, inquit, dictum Psalm 51. torqueri queat; *Sicut nouacula acuta fecisti dolum.* Etenim nouacula ita 21. *Luc. 2. Multi Christum amittunt, nec tamen iacturam agnoscunt.* D. Gregor. 22. *Impij consumuntur velut à tinea sine sensu peccati.* Iob. 4. *Nicetas. Psal 51. Diabolus instar nouaculæ sine sensu gratiam radit.*

comam abſcindit, vt qui raditur nihil ſentiat, ſic etiam diabolus, ita dolos machinatur, atque animæ gratiam, hoc eſt, virtutem, & conſcientiam derondet, vt ea ſibi hæc ornamenta detrahi non ſentiat, &c.

23.

Oſee 7. *Factus eſt Ephraim, quaſi columba ſeducta, non habens cor.* Diuus Hieronymus in Commentar. Sola columba, inquit, ablatos pullos non dolet, non requirit. Eundem in modum iniquus, vt ſeducta columba, ablatam gratiam, ablatam æternam vitam, ablatum cœlum, animam, Deum, non dolet, non requirit. Congruit etiam illud, quod eodem capite ab Oſea in Ephraim ſcriptum extat, Comederunt alieni robur eius, & ipſe neſciuit, ſed & cani effuſi ſunt in eo, & ipſe ignorauit. Comederunt dæmones & peccata robur impij, id eſt, gratiam, & ipſe neſciuit: imo aliquando euenit, vt ad ſenectutem perueniat, & in hac miſerrima ignorantia perſeuerer. Miſerrimam dixi ignorantiam, quia vt ait D. Auguſtin. libro primo confeſſionum, capite decimo tertio. Quid eſt miſerius miſero non miſerante ſeipſum? Qui hac ignorantia laborat, Chriſtum non quærit. Vt enim rem aliquam, quam amiſiſti quæras, amiſiſſe te illam animaduertas neceſſe eſt. Non quærit redimi (ait Bernardus Epiſtola 190. ad Innocentium) qui ſe neſcit eſſe captiuum.

Miſerrimus homo eſt, qui ſui non miſeretur.

24.

D. Auguſt.

D. Bernard.

In primis ergo captiuum ſe eſſe agnoſcat, qui ſcelere ſe obſtrinxit, vt redimi velit, amiſiſſe ſe Chriſtum ſciat, vt illum quærat, peccatum ſuum ante oculos ſtatuat, vt quomodo dolendum ſit videat. Iuxta illud regij Pſalm. 50.

Pſalm 50.

25.

Iniquitatem meam ego cognoſco, & peccatum meum contra me eſt ſemper. Particula, Contra, hoc loco ſignificat, coram, Græcè, ἐνώπιόν, id eſt, coram; Hebraicè, neged. Peccatum ſuum Dauid cognoſcebat, & coram oculis propoſitum lachrymis diluebat. Chryſoſtomus in commentarijs eiuſdem pſalmi; In conſcientia ſua Dauid, tanquam in imagine peccatum habebat depictum, & per ſingulos dies videbat putredinem, ideo dicebat, *peccatum meum coram me eſt ſemper.* Ego illud video, tu Deus ne id conſideres, ego illud ſcribo, tu quaſi Dominus dele, & cætera. Caſſiodorus; Contra ſe ſtare dicit Dauid delicta, quaſi quandam figuratam imaginem, & cætera. Qui peccata perpetrauit, peccatorum pictor ſit, imagines omnium ſuis pingat coloribus, vt quam ſint turpia, quam fœda, & plena dedecore videat, agnoſcat, execretur. Agnoſcat, vt Deus ignoſcat; ante oculos ſuos ea ſtatuat, vt Deus poſt tergum ſuum ea reijciat, iuxta illud Regis Ezechiæ dictum, *Proieciſti poſt tergum tuum omnia peccata mea*, Iſaiæ trigeſimo octauo. Auguſtinus tractatu 12. in Ioannem; Sit ante te quod non vis eſſe ante Deum, ſi autem poſt te feceris peccatum tuum, retorquet illud tibi Deus ante oculos tuos, &c. Audi quæſo, quid de hoc ſcripſerit Ethnicus Philoſophus Seneca epiſtola 28. Initium, inquit, eſt ſalutis, notitia peccati, qui peccare ſe neſcit corrigi nõ vult. Deprehendas te oportet, antequam emendes. Inquire in te, accuſatoris primum partibus fungere, deinde iudicis; nouiſſimè deprecatoris. Hæc ille. non vt Ethnicus, ſed vt Chriſtianus, ſimile habet Auguſtinus ſermone 87. de tempore; Peccata, ait, noſtra iudices nos ſentiant, non patronos; accuſatores ſuos, non defenſores eſſe cognoſcant.

Caſſiodor.

Pœnitens peccata ſua pingit coloribus.

26.

Iſai. 38.

D. Auguſt. Peccatum agnoſce, vt Deus ignoſcat.

Seneca.

27.

D. Auguſt. Pœnitens iudex ſit ſui ipſius, ſeueriꝰ accuſator, & teſtis.

CAPVT XVII.

Morale.

1. *Chriſtus quærendus cum dolore. Luc. 2.*

QVarto, docet nos locus hic quonam modo quærendus ſit Chriſtus, vt inueniatur; atque in primis cum dolore quærendum indicat; *Dolentes* (ait Virgo) *quærebamus te.* Si peccatum commiſiſti, Deum amiſiſti, amiſſum Deum ſi inuenire cupis, quære. Sed ſi cum pœnitentia quæras, niſi peccatum doloris tranſfixum gladio perimas, nunquam Deum repeties. Chriſti inuentioni ſolum obſtat peccatum, qui peccatum perimit Chriſtum inuenit. Perimitur autem peccatum mœſtitia animi, ac contritionis dolore. Ex peccato orta eſt mœſtitia, ſed iniquiſſimum patrem optima filia interficit, eoq; occiſo, hominem è crudeli ſeruitute liberatum, ad Deum ducit. Docet hoc Chryſoſtomus hom. 5. ad populum Antiochenum; Sicut vermis, ait, ex ligno naſcitur, & illud rodit, ac comedit, ſuam ab ipſo originem habens, ſic & triſtitia de peccato nata eſt, & peccatum abſumit, &c. Suam quiſq; morbus habet medicinam, omnium quoque morborum maximus morbus peccatum ſuam flagitat, videlicet dolorem, mœſtitiam, pœnitentiam, hac medicina ſanatur. Theophyl. 2. Cor. 7. Triſtitiæ, inquit, medicina ad peccati ægritudinem ſola commodat, hæc medela à morte animæ hominem eripit, &c.

D. Chryſoſt.

2.

Theophyl.

Nemo curationem adhibet febri, alijſve ægritudinibus, quæ nihil adiumenti, imo multum detrimenti illis affert. Animi dolor cæteris morbis, non opem, ſed nocumẽtum parit, non igitur cæteris morbis, ſed ſoli peccato, eſt adhibendus. At multi contra, cæteris morbis, & iacturis dolorem adhibent, quo augentur, peccaris minimè, quo curantur. Videbis dolentes, lachrymantesq́ue homines, cur doleant ſi roges, vel propinquorum interitum, vel rei familiaris iactum, vel honoris labem, vel corporis ægritudinem, vel aliquid ſimile, mœſtitiæ cauſam eſſe intelliges. Iidem vero eodem tempore periculoſiſſimis peccatorum morbis laborant, neque vllum propter peccata animo dolorem capiunt. Doloris medicina vti neſciunt, minima mala lamentantur, & mœſtitia augent; magna, id eſt, peccata, negligunt. Medicamentum oculis duntaxat commodum, pedibus, quibus eſt incommodum adhibent. Neſcit flere (ait Ambroſ. Pſalm. 118. octono. 7.) neſcit, inquam, flere, qui flenda committit, & cum ſit ipſe lachrymabilis, non habet culpæ lachrymas ſuæ.

Dolor, peccati medicina.

3.

D. Ambroſ.

Nos vero, ſi ſapimus, animi dolore cæteros morbos non efficiemus grauiores, mœſtitiæ medicinam ſoli peccato afferimus, quoniam ſolius peccati hæc medicina eſt, vt præclarè docet Chryſoſt. hom. 5. his verbis; Luge peccata, vt ipſa deleas. Propter hoc enim triſtitia facta eſt, non vt in morte, nec in vlla alia re tali doleamus, ſed vt ipſa ad delenda peccata vtamur. Item; Mulctatus eſt, inquit, quiſpiam pecunijs, triſtatus eſt, mulctam non emendauit, filium amiſit, doluit, mortuum non reſuſcitauit, nec defuncto profuit, flagellatus eſt quis, alapis cæſus, cõtumelijs affectus doluit, nõ reuocauit contumeliam. In morbum quis incidit grauiſſimum, doluit, morbum non ſuſtulit, ſed & difficiliorem reddidit. Vides horum nulli prodeſſe triſtitiam? Peccauit quis, triſtatus eſt, peccatum deleuit, diſſoluit debitum, &c. Et 2. Cor. 7. Cui peccata mœrori ſunt, is ſolus ex mœrore fructum capit; peccata enim delet. Quoniam enim medicamentum iſtud, ad hoc tantum comparatũ eſt, idcirco hic etiam duntaxat vim habet, vtilitatemq; ſuam exerit, in alijs rebus, non modo non iuuat, ſed etiam obeſt, &c.

D. Chryſoſt.

4.

2. Cor. 7.

Is ex dolore capit fructũ qui peccata dolore delet.

D. Chryſoſt.

5.

Gaudeo (ait Paulus) *non quia contriſtati eſtis, ſed quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam, contriſtati enim eſtis ſecũdum Deum. Quæ enim ſecundum Deum triſtitia eſt pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur, ſæculi autem triſtitia mortem operatur.* Duplex mœſtitiæ genus Paulus indicat, altera eſt ſecundum Deum, altera ſecũdum ſæculum. *Sæculi*, inquit, *triſtitia mortem operatur, &c.* Et enim vehemens dolor, cordisque mœſtitia, hominem vita priuat animæ quidem, ſi illa incitatus in ſcelus aliquod ſe præcipitat; corporis vero, ſi immoderata ſit. Hic partus eſt mœſtitiæ ſæculi. Mœſtitiæ vero ſecundum Deum fructus eximius eſt pœnitentia, & ſalus ſtabilis. *Pœnitentiam* (inquit Paulus) *in ſalutem ſtabilẽ operatur.* Græcè ἀμεταμέλητον, id eſt, non pœnitendam. *Triſtitia enim ſecundum Deum pœnitentiam operatur in ſalutem*, cuius nos nunquam capiet pœnitentia, hoc eſt, firmam, & ſtabilem. D. Chryſoſt. hoc epiſtetũ, Non pœnitendam, cum pœnitentia coniungit, hoc ſenſu, *triſtitia ſecundum Deum operatur pœnitentiam non pœnitendam, ad ſalutem.* Duplex (ait Chryſoſt.) emolumentum habet triſtitia ſecundum Deum, alterum videlicet, quia hoc efficit, vt is, qui doler, minimè pœnitendum vnquam ſibi putet, quod doluerit; alterum, quia huiuſmodi mœror, in ſalutem tandem deſinit, etc. Similiter Theodoret. Sæpe, ait, pœnitẽtia ducũtur, qui ſupra modum luxerint, qui autem peccatum deflent, etiam ſi immoderatè luxerint, lætitia fruuntur, pœnitẽtiam minimè admittentes, &c. Itaq; pœnitẽtia, triſtitiaq; ex peccaris ſuſcepta, non pœnitenda eſt. Pœnitere poteſt hominẽ, quod pecuniæ iacturam, quod ignominiæ labem, quod corporis morbum, quod filiorum interitum fuerit lamentatus: nullum autem pœnitebit, quod peccata deplorarit. Quoniam non pœnitenda eſt hæc pœnitentia.

Ibidem.

6.

D. Chryſoſt. Pœnitentia non pœnitenda.

7.

Canimus Deo; *In mari via tua, & ſemita tua in aquis multis, & veſtigia* *Pſalm 76.*

Per amarum mare doloris, & lachrymarum ad Deum nauigamus.

& vestigia tua non cognoscentur, hoc est, literali sensu: Per rubrum mare Deus iter fecisti, populumque tuum per medias pelagi vndas deduxisti; nulla verò posteà huius itineris vestigia, aquis coeuntibus extirere. Sensu verò morali: In amaro doloris, & pœnitentiæ mari, via Dei est, quæ tamen sub oculorum aspectu minimè cadit. Etenim per hoc mare Deus ad nos venit, per hoc mare Deum nos quærimus, & ad eum nauigamus. O beatam nauigationem, qua non Indicas gemmas, aut aromata, sed ipsam Dei gratiam, omnibus gemmis, aromatibusque pretiosiorem comparamus. Mari rubro Aegyptij omnes demersi sunt, hoc contritionis veræ, doloriſque intimi pelago peccata omnia obruuntur. Exod. 14. *Nec vnus quidem superfuit ex eis*, id est, Ægyptiis. Eundem in modum, neque vnum quidem superest ex peccatis. Sap. 19. *In mari rubro via sine impedimento.* In mari quoque pœnitentiæ via est ad Deum, cælestemque patriam sine impedimento. Si mortiferum peccatum pœnitentia non obruerit ingenti obsistente impedimento, tartareis ignibus obruemur, si vel veniale peccatum, vel debitam peccato pœnam pœnitentiæ fluctus non deleuerit, hoc officiente impedimento purgantem ignem adibimus. Si verò tam maiora, quam minora peccata, meritamque pœnam omnino pœnitentia demerserit, in mari hoc amaro, ac dulci, via erit in cælum sine impedimento. Qui ergo Deum quærit, per hoc mare quærit; qui sine impedimento ad Deum vult peruenire, hoc in pelago nauiget, ita vt cum Dauide Psalm. 6. dicere possit: *Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo.*

Exod. 14.

Sap. 19. 9.

Psal. 6. 10.

D. Gregor.

Lectum spirituali sensu D. Gregor. in commentarijs huius Psalmi conscientiam ait significare, in cuius testimonio viri probi, veluti in lecto conquiescunt; iuxta Paul.

2. Cor. 1.

2. Cor. 1. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Hanc qui crimen commisit lauet; hanc veluti hortum lachrymis irriget, vt flores fructusque gratiæ proferat iucundissimos.

D. Hieron. Lachrymæ pœnitentis animum extollunt.

D. Hieronymus vertit; Natare faciam tota nocte lectum meum. Si nauis in marinis insideat arenis, perit; quod si aquarum vis natare illam faciat, cursum tenet, simili modo animus, si peccato mortifero inhæreat, interit: sin lachrymarum vis natare illum faciat, in cælum nauigare pergit.

11. *D. Gregor. Nazianz.*

Gregor. Nazianz. de probis viris loquens oratione tertia ait, eorum lachrymas peccati esse diluuium, & mundi piamentum. Non proborum solum verum etiam improborum, si ad Deum redeant, lachrymæ, piamentum sunt & diluuium: quibus illud congruit, quod de magni diluuij aquis scriptum extat Genes. 7. *Multiplicatæ sunt aquæ, & eleuauerunt arcam in sublime à terra.* O felix diluuium, ô felices aquas, ô felices lachrymas, quæ animum peccato imò tartaro infixum, multiplicatæ, in sublimem gratiam & sublime cælum eleuant. Hoc enim de cælestibus pœnitentiæ aquis, verum est dicere. *Multiplicatæ sunt aquæ, & eleuauerunt arcam*, id est, animam in sublimem gloriam.

Gen. 7.

12. *D. Ambros. Mercatorum semen in aqua.*

De mercatoribus quia nauigando pecunias conquirunt, pulchrè dixit Ambrosius in libro de Elia, & ieiunio cap. 19. Mercatorum semen in aqua est, messis in fluctibus, fructus ipsis in aqua, nunquam tutus, & solidus, &c. Primum nos de nostris cæli mercatoribus pulchrè etiam dicere possumus; non tamen secundum. Nostrorum mercatorum semen in aqua lachrymarum est, messis in fluctibus doloris. At fructus ipsis in aqua, & fluctibus his, tutus est, & solidus. Semen rem faciunt gratiæ, in aqua lachrymarum, copiosa illis contingit messis gaudij, & gloriæ, & in fluctibus doloris. Iuxta illud Psalmi 125. *Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent. Euntes ibant, & flebant, mittentes semina sua, venientes autem venient, cum exultatione, portantes manipulos suos.*

Psal. 125.

13. Vides doloris semina? vides exultationis, & gloriæ messem? Quod eodem psalmo scriptum est, huic loco accommodari potest; *Conuerte* (ait Psalmographus) *Domine captiuitatem nostram, sicut torrens in austro*, petit vt conuertatur captiuitas, sicut torrens aridus in terra australi, conuertitur ad cursum. Non potest aridus torrens conuerti ad cursum, ac fluere sine pluuia, similem in modum non potest captiuitas nostra conuerti sine dolore, ac lachrymis, si non oculorum, saltem cordis. Dolor catenas soluit, iugumque à ceruicibus nostris pellit captiuitatis turpissimæ. Quæ enim turpior captiuitas esse potest, captiuitate peccati, cuius is est seruus, qui se illis mancipat? iuxta illud Domini Ioan. 8. *Qui facit peccatum, seruus est peccati.*

Ioan. 8. 14.

Nouerat, huius reterrimi Domini quam sit turpis captiuitas, D. Anselmus, qui in libro de similitudinibus cap. 190. malle se asseuerat tartareis cruciari ignibus, quàm peccati iugum subire. Eius verba faciant fidem. Si hinc, inquit, peccati pudorem, & illinc cerneremus inferni horrorem, & necessario vni illorum haberemus immergi prius me in infernum mergerem, quàm peccatum in me immitterem, &c. Aliquid etiam maius adiicit; videlicet, malle se purum scelcris, in flammas Orci detrudi, quàm scelere contaminatum, in cæleste regnum euehi. Mallem (ait ille) purus à peccato, gehennam intrare; quam peccati sorde pollutus, cælorum regna tenere. Hoc odio viri sancti peccatum prosequuntur, hoc conatu eius turpissimam fugiunt seruitutem. Nemo tamen, qui infirmi sit pectoris, huiusmodi insistat comparationibus, ne dum robur experiri vult; imbecillitèr labatur.

D. Anselm. Quam sit peccatum fugiendum docet Anselmus.

15.

Denique dolentes quæramus Christum, pœnitentiæ iter, asperum licet, conficiamus, planum lætumque faciet lætissimus finis, videlicet Christi inuentio. Iuxta illud Psal. 69. *Exultent & lætentur in te omnes qui quærunt te*: & illud Psal. 104. *Lætetur cor quærentium Dominum.* Quis iter spinis licet ac vepribus obsitum, non peragat animo exultandi, si ad metam itineris, thesaurum opulentissimum inuenturum se putet? Quis thesaurus opulentior Christo esse potest? hunc igitur vt inuenias alacri animo pœnitentiæ viam percurre. Si æternam gloriam, decusque consequi cupis pœnitentiæ amarorem tolera, & vt hortatur Augustinus Psal. 79. his paucis verbis omni memoria dignis; Tolera quod nonvis, vt assequaris quod vis. Vide ne homini similis fias, qui ad suspendium per amœnissimum ducitur agrum, omni florum genere nitentem, dulcique vino, & dulci cibo, toto itinere reficitur. Caue ne per huius sæculi delicias, diuitiasque, quasi per floridà prata ad tartarum pergas. Vt enim air D. Gregorius 6. Moralium cap. 4. Quasi per amœna prata, in carcerem peruenit, qui per præsentis vitæ prospera, ad interitum tendit, &c.

Psal. 69.

Psal. 104.

Finis pœnitentiæ lætissimus est thesauri opulentissimi, id est, gratiæ & Christi, inuentio.

16. *Tolera quod non vis, vt assequaris quod vis.*

D. Greg.

Quinto, Quærendus Christus cum dolore, quærendus præterea diligenter, quod obseruauit Origenes homil. 20. in Lucam, his verbis; Non frustrà scriptum est; *Ego & pater tuus dolentes quærebamus te.* Oportet enim, eum, qui quærit Iesum, non negligenter, non dissolute, non transitorie quærere; sicut quærunt nonnulli, & ideò inuenire non possunt, &c. Deut. 4. *Cùm quæsieris Dominum Deum tuum, inuenies eum, si tamen toto corde quæsieris, & tota tribulatione animæ tuæ:* Ier. 29. *Quæretis me, & inuenietis, cum quæsieritis me in toto corde vestro*, &c. Si pecuniam, si annulum aureum, si quidpiam huiusmodi amittimus, summa diligentia iter reteximus, summaque cura quærimus. At, væ nobis, si gratiam, si virtutem, si cælum, si Deum amittimus, in summa socordia sistimus. Nunquid gratia pretiosius est marsupium? retexe viam quicunque Christum amisisti, Virginem Deiparam imitare; ad quærendum amissum Deum, summa cum diligentia protinus reuertere. Imitare sponsam, quæ Cant. 3. *Surgam*, ait, *& circuibo ciuitatem, per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea.* Non repide (ait Bernard. serm. 75. in Cantica) aut negligenter, seu perfunctorie quærit sponsa; nam corde ardenti, & omnino infatigabiliter quærit, planè vt decet, &c.

Origenes. Quæ videtur Deus diligenter.

17. *Deut. 4.*

Ierem. 29.

18. *Cant. 3.*

D. Bernard.

Circuit sponsa ciuitatem, per vicos, & plateas dilectum quærit, tibi ciuitatem circuire, plateas, ac vicos percurrere, non est opus. Nonne lectulum conscientiam adumbrare, cum Magno Gregorio supra diximus? in hoc lectulo, diligenter Christum quære; in eodem, si pœnitentiam veram agas, inuenies. Quamobrem Origenes homilia 24. in librum Numerorum; Intra nos, inquit, est salutis occasio, sicut & Dominus dixit; *Ecce enim, regnum Dei intra vos est*, intra nos namque est conuersionis facultas, &c. Mandatum hoc (ait Moses Deut. 30.) quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum, nequè in cælo situm, vt possis dicere, Quis nostrum valet ad cælum ascendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus, atque opere compleamus?

19. *Origenes. Intra nos est Deo opitulate, conuersionis facultas.*

pleamus? neque trans mare positum, vt cauſeris & dicas; Quis è nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos vſque deferre, vt poſſimus audire, & facere, quod præceptum eſt? ſed iuxta te eſt ſermo valdè in ore tuo, & in corde tuo, vt facias illum, &c. Idem de pœnitentia dici poteſt. Non eſt in cælo ſita, neque trans mare poſita, ſed iuxta nos, imò intra nos eſt, vt ait Origenes, in ore noſtro, & in corde noſtro; in ore noſtro ſi peccata confiteamur, in corde ſi dolorem, crimiumque deteſtationem iuuante Deo corde concipiamus.

Poſt triduum inuenit Deipara Chriſtum, poſt triduum quoque myſticum, imò ante triduum, ipſo primo die, tu reperies; primus dies contritionis eſt cordis, ſecundus confeſſionis eſt oris, tertius ſatisfactionis. Quemadmodum à ſole dies luce illuſtratur, ita à Chriſto hi tres feliciſſimi dies clariſſimo diuinæ gratiæ ſplendore illuminantur. Etenim contritionis primus dies, ſi vera contritio eſt, iam lucem habet gratiæ: ſecundus vero confeſſionis, & tertius ſatisfactionis dies, augent ſplendorem. *Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi, dixitque Deus, fiat lux, & facta eſt lux*, quam nemo niſi Deus efficere potuiſſet. Ita in homine impropbo, tenebræ peccati ſunt ſuper faciem mentis, quæ inſtar abyſſi profundiſſima eſt, ſed miſericors Deus, hominem per pœnitentiam è tenebris educit, gratiæque lucem ſuper faciem abyſſi iubet ſplendeſcere, quam nemo niſi omniporens manus producere poteſt. Etenim omnipotentis manus eſt, tam gratiæ, quam animæ ſplendore, hominem illuminare.

Myſticum triduum. 21. *Geneſ. 1.*

Aduerte autem, Deum priorem eſſe quærendum. Prius enim Deus te quærit, quam tu illum quæras, & niſi ille te quæreret prior, tu illum nunquam quæreres poſterior. Qua de re lege Bernardum ſerm. 84. in Cantica. Hinc illud. *Erraui ſicut ouis quæ perijt, quære ſeruum tuum.* Quemadmodum ouis quæ perijt, niſi à paſtore quæratur, luporum dentibus diſcerpitur: ſic anima, niſi à Deo quæratur, tartarei leonis vnguibus laniatur. Quamobrem Bernardus loco indicato, animam noſtram appellat ſpiritum euntem in peccatum, & non redeuntem in gratiam, niſi à Deo quæratur; iuxta illud, *Et recordatus eſt, quia caro ſunt, ſpiritus vadens, & non rediens*; quod quidem ſenſu literali, de ſpiritu, id eſt, vento intelligitur, vel ſpiritu, qui ex corpore exit, neque redire in corpus poteſt, niſi diuina potentia reſtituatur. Quemadmodum verò vt ſpiritus in corpus redeat, diuina potentia eſt opus, ita vt ſpiritus ad Deum reuertatur, eadem potentia eſt neceſſaria, aliter enim ſpiritus eſt vadens, & non rediens. Bernardus ſermone citato. Quærit, inquit, anima mea Verbum; ſed, quæ à Verbo prius quæſita ſit, alioqui ſemel à facie Verbi egreſſa, vel electa: non reuerteretur oculus eius, vt videat bona, ſi non requiratur à Verbo. Quaſi verò aliud anima noſtra ſit, quam ſpiritus vadens, & non rediens, ſi ſibi fuerit derelicta. Hæc ille.

Bernard. Prius Deus nos quærit, niſi quæratur, non quæritur. 22. *Pſal. 118.* *Pſal. 77.* 23. *D. Bernard.*

Sextò. Quærendus præterea Deus eſt, opportuno tempore; iuxta illud, *Quærite Dominum dum inueniri poteſt, inuocate eum dum prope eſt, derelinquat impius viam ſuam*, &c. Lege Bernardum ſermone 75. in Cantica. Nunc, inquit, tempus acceptabile, nunc dies ſalutis ſunt, tempus plane & quærendi, & inuocandi, & ideo dies ſalutis, quia in his ipſe Rex noſter operatus eſt ſalutem in medio terræ. Ergo nunc, & in medio gehennæ expectato ſalutem, quæ iam facta eſt in medio terræ. Quam tibi ſomnias prouenturam inter ardores ſempiternos facultatem veniam promerendi, cum iam tranſijt tempus miſerendi? Non relinquitur tibi hoſtia pro peccatis, mortuo in peccatis.

Iſai. 55. *Quærit Deus tempore opportuno.* *D. Bernard.* 24.

Sed dices; Pœnitentia eſt apud inferos, ſic enim ſcriptum eſt de damnatis, *pœnitentiam agentes, & præ angoſtia ſpiritus gementes.* Fatemur quidem agere damnatos pœnitentiam, non tamen veram, ſed, vt Lyranus ait eodem capite, infructuoſam. Et Alcuinus in libro de virtutibus, & vitiis, capite de confeſſione; Tempus, ait, eſt nunc remiſſionis pœnitentibus, tempus erit poſt mortem vindictæ; confiteri ſcelera negligentibus. Omnes enim impij amaram habent in tormentis pœnitentiam, ſed non proficit eis ad remiſſionem pœnitentia, torquet eos ad augmentum pœnarum, quas patiuntur, conſcientia, &c.

Sap. 5. *Lyranus.* 25.

Tempus opportunum quærendi Deum, vitæ huius tempus eſt, & dies ſalutis æternæ procurandæ, cum ſanguis Chriſti præſentiſſima adeſt peccatorum medicina, quæ ad inferos minimè deferri poteſt. Non deſcendit ad inferos (ait Bernardus hoc loco citato) ſanguis qui effuſus eſt ſuper terram. Biberunt omnes peccatores terræ, non eſt quod ſibi ex eo vendicant dæmones ad reſtinguendos focos ſuos, ſed neque homines ſocij dæmonum. Sanguis Chriſti aridam rigauit, ſanguis infudit terram, & inebriauit eam, ſanguis quæ in terra, & quæ in cælo ſunt pacificauit, non autem ea quæ apud inferos. Ergo nunc tempus acceptabile, & aptum ad quærendum, in quo, qui quærit, inuenit, ſi tamen vbi, & vti oportet, quærit. Hæc Bernardus. Oportet autem quærere diligenter, vt diximus, iuxta illud. *Non tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem, ſubitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ diſperdet te*, &c. *Pœnitentia damnatorum infructuoſa.* 26. *Eccleſ. 5.*

Coruus qui ex Arca Noe egreſſus eſt, egrediebatur, & non reuertebatur: Columba verò reuerſa, & in Arcam eſt introducta. Similes ſunt multi gementibus columbis, qui pœnitentiam protinus agunt commiſſi crimnis, & in arcam reuertuntur: alij verò, coruis, qui egrediuntur, & non reuertuntur, & pœnitentiam de die in diem differunt, quorum vox eſt, cras, cras. De his Alcuin. Caroli Magni præceptor in libro de virtutibus, & vitiis; Forte, inquit, reſpondes, cras, cras, (ſcilicet, conuertar.) O vox coruina, coruus non redijt ad arcam, columba redijt. Si tunc vis pœnitentiam agere quando peccare non potes, peccata te dimiſerunt, non tu illa. Satis alienus es à fide: qui ad agendam pœnitentiam, tempus ſenectutis expectas. Hæc ille, & alia in hanc ſententiam ait Salomon; *Ne dicas amico tuo, vade & reuertere, & cras dabo tibi, cum ſtatim poſſis dare.* Amicus tuus, quo nullus maior eſt, Chriſtus eſt, cum igitur pœnitentiam à te petit, ne reſpondeas, Cras dabo tibi, ſed ſtatim dato. Coruinam vocem cras, coruis relinque. Diſſoluta & paralytica cogitatio eſt (ait Alcuinus) de craſtina cogitare conuerſione, & hodiernam negligere. Quid tu peccator conuerti diſſimulas, & non metuis, ne tibi mors repentina ſubripiat diem conuerſionis? &c. *In matutino* (ait Dauid) *interficiebam omnes peccatores terræ, vt diſperderem de ciuitate Domini, omnes operantes iniquitatem*: vt Dauid peccatores, ſic tua peccata, in matutino ætatis interfice, ne illa, ſi in noctem, id eſt, mortem differantur, te interficiant. *Pœnitentiæ non procraſtinanda. Vox coruinæ cras.* 27. *Alcuinus.* *Prouerb. 3.* 28. *Alcuinus.* *Pſal. 100.*

Salutis æternæ negotio, æternum fuerat tempus, ſi ſuppeteret, tribuendum; cum tam breue ſuppetat, cur maximi momenti negotio totum nõ tribuis, ſed pretioſiſſimæ rei prodigus, in viliſſimas merces illud confers? Cur dæmoni temporis primitias, & ætatis robur donas, tibi verò animæque tuæ feces extremas reſeruas? Non pudet te (ait Seneca in lib. de breuitate vitæ cap. 4.) reliquias vitæ tibi ſeruare, & id ſolum tempus bonæ menti deſtinare, quod in nullam rem conferri poſſit? Quam ſerum eſt, tunc viuere incipere, cum deſinendum eſt? quæ tam ſtulta mortalitatis obliuio, in quinquageſimum, & ſexageſimum annum differre ſana conſilia? &c. *Ne des* (ait Salomon) *annos tuos crudeli*, quæ verba Beda ſic exponit: Ne accepta viuendi ſpatia ad libitum immitis aduerſarij expendas, &c. Crudeli das annos, vel menſes, vel dies, quos criminibus perpetrandis impendis; Deo das ætatem, quam pœnitentiæ, rectè factis, ſanctis cogitationibus, ac lectionibus impertiris. Protinus ergo pœnitentiam age, Deo quod reliquum eſt vitæ tempus tribue, crudeliſſimo hoſti Satanæ, ne momentum quidem relinque. 29. *Seneca. Tempus animi ſalutis impendendum.* 30. *Prou. 5.*

CAPVT XVIII.

Morale.

SEprimo. Quærendus eſt Chriſtus in medio doctorum. Ne tibi ſis magiſter, ne teipſum ſolus doceas: vitæ ſpiritualis doctores conſule, probos ac doctos, in medio illorum Chriſtum reperies. Seductori dat manum (ait Bernardus ſermone 77. in Cant.) qui dare diſſimulat præceptori. Et Epiſt. 87. ad Ogerium. Qui, inquit, vt magiſter eſſes *In medio doctorum Chriſtus inuenitur. D. Bern.* 1

ces aliorum minus te indicabas idoneum, nec te quidem
sibi credens, tuus fieri discipulus contempsisti. Et merito,
quia qui se sibi magistrum constituit, stulto se discipulum
subdit. Et quidem quid alij de se sentiant ignoro, ego de me
2. expertus sum, quod dico, & facilius imperare, & securius
D. Bern. 2. possum præesse alijs multis, quam soli mihi. Hæc Bernar-
dus. Lege eundem Bernardum sermone 77. in Cantica iam
citato. Sermone primo in Psalm. *Qui habitat*; Obsecro, in-
quit, vos nouellæ plantationes Dei, vos qui nondum exer-
citatos haberis sensus ad discretionem boni & mali, nolite
sequi cordis vestri iudicium; nolite abundare in sensu
vestro; ne vos tanquam rudes adhuc, versutus ille venator
decipiat, &c.

Doctores probi ac sapientes cinsulendi. Cant. 3. *Quæsiui* (ait sponsa dilecta) *illum, & non inueni; inuenerunt me vigiles, qui custodiũt ciuitatẽ: Num quẽ diligit anima mea vidistis? paululum cum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea.* Tu similiter, si quæris Dominum, & non inuenis, surge, ad
3. vigiles propera, qui custodiunt ciuitatem, hoc est, ad doc-
D. Greg. tores, qui custodiunt Ecclesiam: interroga illos, viam disce
ab illis, sequere eorum monita, paululum cum pertransieris
eos, inuenies, quem diligit anima tua. Quid per vigiles
(ait Mag. Gregor. Cantic. 3.) nisi doctores Ecclesiæ designãtur? hi sponsam quærentem inueniunt, qui piam animam
Christum inuenire satagentem excipiunt, & vt citius inue-
niat præceptis instruunt, exemplis accendunt, &c.

Cant. 1. Orat sponsum sponsa; *Indica mihi quem diligit anima
mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges
sodalium tuorum.* Cupiebat illa Dominum inuenire, nec va-
gari post sodales sponsi: sed respondet sponsus, opus esse ad
4. sodales pastores, id est, doctores, ire, vt ipsum reperiat. *Si
Ibidem. ignoras*, inquit, *te ô pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi post
vestigia gregum tuorum, & pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pasto-
rum.* Si, inquit, ignorantia tui laboras, & vbi ego in meridie
cubem, & vbi pascã scire cupis: duc greges tuos in pascua,
& pasce illos iuxta tabernacula pastorum; vbi ego pascam
illi te docebunt, etenim cum illis quoque pasco. Greges ha-
bemus magnos, cogitationum, verborum, desideriorum,
operum, nę autem in venenata pascua incidant, iuxta taber-
nacula pastorum Ecclesiæ pascendi sunt, ad doctorum, san-
ctorumque patrum rura ducendi.

5. *Vbi non est gubernator*, (ait Salomon) *populus corruet, salus au-*
Prouerb. 11. *tem, vbi multa consilia.* Septuaginta Interpretes verterunt;
Quibus non est gubernatio, decidunt vt folia, salus autem
est in multo consilio, in quæ verba D. Dorotheus sermo. 5.
D. Doroth. Cauere, inquit, nos admonet diuina Scriptura, ne nosmet-
ipsos informemus, ne nos sciolos habeamus, ne persua-
deamur esse nos satis nobis ad regimen nostrum. Opus
enim nobis est auxilio præter Deum, opus coadiutoribus.
nihil est miserabilius, nihil quod citius expugnare queat, ijs
qui nullos duces, nullos authores habent ad viam Dei. Hęc
ille. Et alia multa quæ legere poteris.

Prouerb. 12. *Via stulti recta in oculis eius, qui autem sapiens est, audiet consilia.*
Ne igitur stulti simus, à doctoribus consilia petamus, do-
D. Ambros. Consiliarij quales esse debent. 6. ctoribus, inquam, probis, ac doctis, vt Ambrosius docet li-
bro 2. officiorum, cap. 17. Talis, inquit, debet esse, qui consi-
lium alteri det, vt seipsum formam alijs præbeat ad exem-
plum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gra-
uitate, vt sit eius sermo salubris, atque irreprehensibilis,
consilium vtile, vita honesta, sententia decora. Et cap. 8.
Huiusmodi, ait, viro salutem nostram, & existimationem
committimus, qui sit iustus, & prudens; facit enim iustitia,
vt nullius sit fraudis metus, facit etiam prudentia, vt nullius
sit erroris suspicio, & cætera. Et capite duodecimo. Quis
in cœno fontem requirat? quis è turbida aqua potum pe-
tat? itaque vbi luxuria est, vbi intemperantia, vbi vitio-
rum confusio, quis inde sibi aliquid hauriendum existi-
met? quis vtilem causæ alienæ iudicet, quem videt inutili
Degeneres animos vitæ suæ? Degeneres animos vita arguit. Quomodo
arguit. 7. enim eum potes iudicare consilio superiorem, quem vi-
des inferiorem moribus? supra me debet esse, cui me
committere paro. An vero idoneum eum putabo, qui mi-
hi det consilium, qui non dat sibi? Hæc Amb. Viros igitur
doctos, atque probos consule; virtute præditos, doctosque
confessarios, quibus mentem aperias quære, moribus, spi-
ritu, ac sapientia claros concionatores audi, sanctorum pa-
trum, Augustini, Ambrosij, Hieronymi, Gregorij, Bernar-
di, & similium libros euolue. In medio horum doctorum,
Christum inuenies.

Amiserunt Christum Hæretici, neque inueniunt, & 8.
quia in medio doctorum non quærunt. In cœno fontem
requirunt, è turbida ac pestifera aqua potum petunt, in spi-
nis vuas, in tribulis ficus quærunt. Quid Lutherus? nonne
cœnum? Quid Caluinus? nonne turbida ac pestifera aqua?
Quid nouatorum doctrina? nonne spinæ ac tribuli? Fon-
tes purissimi, aqua saluberrima pleni sacraque concilia sunt
ex quibus vera, antiquaque Ecclesiæ doctrina hauritur. Hæ
sunt vites, ex quibus vuæ, hæ ficus, ex quibus dulces fru-
ctus colliguntur. In medio doctorum antiquorum, & pa-
trum, qui summo cum consilio in concilijs sententiam di-
xerunt, Christus reperitur, in medio nouatorum amitti-
tur. *In medio nouatorum Christus amittitur.*

Doctissimi illius, & antiqui patris Vincentij Lirinensis 9.
legendus est libellus aureus, quem aduersus prophanas Vincentius Lirin.
hæreseon nouationes scripsit; Magnopere curandum est
(ait ille, cap. 3.) vt id teneamus, quod ab omnibus creditum
est, hoc est enim vere proprieque catholicum, sed hoc ita
demum fit, si sequamur vniuersitatem, antiquitatem, con-
sensionem. Sequemur autem vniuersitatem hoc modo, si *Sequamur vniuersitatem, antiquitatem, cõsensionem.*
hanc vnam fidem veram esse fateamur, quam tota per or-
bem terrarum confitetur Ecclesia. Antiquitatem vero ita,
si ab ijs nullatenus sensibus recedamus, quos sanctos, ma-
iores, ac patres nostros celebrasse manifestum est. Consen-
sionem quoque itidem, si in ipsa vetustate, omnium sacer-
dotum, pariter & magistrorum definitiones, sententiasq;
sectemur. Et cap. 20. Beatorum, inquit, patrum, sanctum, 10.
catholicumque consensum, ne quis sibi temere forte con-
temnendum arbitretur: ait Apostolus, *Et quosdam quidem po-* 1. Cor. 12.
*suit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio doc-
tores*; hos ergo in Ecclesia Dei diuinitus per tempora, &
loca dispẽsatos, quisquis in sensu catholici dogmatis, vnum
aliquid in Christo sentientes contempserit, non hominem
contemnit, sed Deum. Hæc ille.

8. Si Christum reperisti, tene illum, nec vnquam dimit- *Christus inuentus nunquam est amittendus.* Cant. 3.
tas. Reperit illum Virgo, domum duxit, cum illo perpetuo
vixit, reperit illum sponsa, similiter illi perpetuo adhæsit,
lætaque canit; *Inueni quem diligit anima mea, tenui illum, nec di-
mittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubicu-
lum genitricis meæ.* Adolescentula erat sponsa, in domo matris
habitabat: ideo sponsum tenet, domum matris adducit, 11.
numquam dimittit. Illa anima in domo matris habitat, quę
habitat in Ecclesia Catholica, præterea, quæ nec sui iuris
est, nec proprij tenax iudicij, doctoribus & pastoribus obe-
dientiam præstans, sunt enim doctores, & pastores veluti
matres, iuxta illud Pauli, *Filioli mei, quos iterum parturio, donec* Ad Gal. 4.
formetur Christus in vobis, & illud Bernardi sermone 23. Cant. Pastores, matres sunt. D. Bernard.
Erudimini qui iudicatis terram, dicite subditorum ma-
tres vos esse debere, non dominos: matres fouendo,
patres, corripiendo vos exhibeatis, producite vbera, pe-
ctora lacte pingui, scant, & cætera. Adolescentula præterea
est, non anus imbecillis, quoniam ijs, qui Christum reti-
nere volunt, multi subeundi sunt labores, laboribus autem
tolerandis, spiritalis adolescentiæ robur, & ardor est opus. 12.
Nec inuenitur Christus, neque tenetur, sine labore: si ani-
ma imbecillis est, facilè illum dimittit, si fortis, atque ardẽs,
vt sponsa tenet eum, nec dimittit.

At rogabis: numquid Christus discedere ab anima nititur? si discedere nititur, illam non diligit, si non nititur,
labor ad retinendum non est opus. Non nititur quidem
Christus ab anima, quam summopere diligit, discedere;
imò conatur manere, nituntur tamen effrenatæ appetitiones,
nititur caro, nititur mundus, nititur & tartareus hostis,
ipsum expellere, ijs hostibus reluctatur adolescentula no-
stra, diuinis pollẽs viribus, quia sponsum domi vult retinere.

Tenui, inquit, *illum, nec dimittam.* Tenui illum, fortiter cha- 13.
ritatis vinculis constrinxi, non dimittam, si totus in te, ô Cant. 3.
fortissima, sponsa, irruat tartarus, non dimittam, si caro *Vt teneatur Christus, fortissima est mors.*
bellum inferat: non dimittam. si caro te omnibus machi-
nis oppugnet: non dimittam, si te tyranni disserperint:
non dimittam. O animum robustissimum, ô charitatem *magna.*
inuictissimam. Audi sponsam sponsum tenentem, neque

vlle

Ad Rom. 8. vllomodo dimittentem. *Quis nos separabit* (ait Paulus) *à charitate Christi, tribulatio? an angustiæ? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neq; creatura alia, poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu.* Vides quàm arctè Christum Paulus complectatur? Ita tenendus, ita complectendus est, nihil vt in tota hac rerum vniuersitate, repetiri queat, quod ab eo te possit diuellere. O infelicem illam animam, quæ Christum non tenet fortiter, sed dimittit ignauiter, pro dulcissimo sponso, crudelissimum hostem, pro opulentissimo rege, turpissimum monstrum, pro Christo, Satanam, domum inducit: ô insaniam inauditam! Pulsat fores animæ, tentatione velut impia manu, Satanas, non obserantur, sed reserantur: excipitur hostis adulter, pellitur sponsus omni amore dignus.

14.

15. Imbellis anima *tanquam puluis est, quem projcit* leuis *ventus*, hoc est, tentatio, *à facie terræ* (vt est in Psalmo) à facie gratiæ, à facie Dei. *Non sic* fortis anima, *non sic*, *sed tanquam lignum quod plantatum est, secus decursum aquarum*, quodque vehementissimis licet flantibus ventis firmis hæret radicibus, neque vilo turbine potest eradicari. Iussit olim sanctissimam virginem Luciam Paschasius eo trahi vbi eius virginitas violaretur. Sed tanto pondere eam fixit Spiritus S. (canit Ecclesia) vt virgo Christi immobilis permaneret, & nulla vi de loco dimoueri posset. Eundem in modum si te Satanas ad libidinem, vel scelus aliud velit trahere, obsiste, diuinique Spiritus pondere ita consiste, vt nulla te vis à castimonia, & diuina gratia possit dimouere. Tene sponsum

16. nec dimitte, tene, inquam, arctissimè complectere, tene, ac vigila, lecto, vbi tuus cubat Salomon, id est, conscientiæ, fortissimos milites ac vigilantes custodes adhibe. Sic enim

Cant. 3. magni Salomonis, id est, Christi, lectus custoditur. *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt, ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi, &c.*

Si roges, qui milites adhibendi sint. Respondet Commentatius trium patrum apud Theodoretum, efficaces cogitationes, ac sacras meditationes adhibēdas ad custodiam tanti regis. Sic enim habet, *Sexaginta fortes ambiunt lectulum Salomonis*; cogitationes nimirum efficaces, quæ diuina virtute vndique tuentur animam ad Dei quietem præparatā, aduersus fallacias spirituum improborum, & cætera. Fortissimi milites, conscientiæque custodes sunt de tartaro, de cœlo, de morte, de iudicio, deque alijs similibus rebus cogitationes, quæ animum roborant, tuentur, stabilemque in virtute reddunt. Hinc illud Augustini sermone de S. Laurentio. Dura, inquit, fortis, & stabilis, religiosis me-

17. ditationibus fundata mens, & aduersus omnes Zabuli terrores, & minas mundi, animus immobilis perstat, quem futurorum fides certa & solida corroborat, &c.

Nono, Si Christum reperisti, & vitijs æternum nuntium remisisti, naua operam, vt in gratia, diuinarumque rerum cogitatione progressus facias semper apud Deum, & homines. Id quod docet Dominus, de quo Lucas scribit; *Et Iesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia, apud Deum & homines.* Proborum hominum est, retrorsum minimè redire, sed vlterius semper pergere. Imperatoris præclarissimi Caroli V. insignia sunt, Herculis columnæ, addito hoc elogio; Plus

18. vltra. Hæc eadem vir probus sibi vsurpet; Herculeis columnis stabilem in virtute constantiam sibi ante oculos proponat, illis vero verbis, ad cursum perpetuo se stimulet; Plus vltra, Vlterius semper progrediendum est, numquam retrorsum reuertendum. Quamobrem Magnus Basilius ad illa verba Isaiæ ca. 1. *Abalienati sunt retrorsum*, sic scribit; Is, qui ad perfectionem contendit, in anteriora se extendit. Peccator, in id, quod ponè est retrocedit, se elongans à Domino. Et D. Bernardus Epist. 253. Nunquam, ait, iustus arbitratur se comprehendisse, nunquam dicit satis est, sed semper esuris, sitisque iusticiam, ita vt si semper viueret, semper quantum in se est iustior esse contenderet, semper de bono in

19. melius proficere totis viribus conaretur. Non enim ad annam, vel ad tempus, instar mercenarij, sed in æternum diuino se mancipat famulatui, &c.

Proficere autem oportet, apud Deum, & homines. Apud Deum quidem, quia si apud Deum nō proficias, quantumcumque apud homines proficere videaris, inanis erit profectus tuus, atque vmbræ similis. Apud homines vero quoniam vir probus virtutum omnium exemplum hominibus præbere debet, ita vt quæ intus latet lux, foras etiam erumpat. Apud homines tantum proficere, hypocritarum est, apud Deum solummodo, eremi incolarū. Apud Deum & homines, proborum virorum, qui in hominum cœtu versantur.

Decimo, Quod si dum progressus in virtute facis, dispareat aliquando dilectus, ne spem abijcias. Nam, quemadmodum Deiparam triduo deseruit, ita amicos deserit nonnunquam, vt auidius quæratur, dulcius inueniatur. Iuxta illud Augustini 103. concion. 2. Quod difficilius quæritur, dulcius inuenitur. Bernard. sermone 74. in Cantica, fortè ideo subtraxit se, quo auidius reuocaretur, teneretur fortius, nam & Luc. 24. simulabat se longius ire, non quia hoc volebat, sed quia volebat audire, *Mane nobiscum Domine, &c.* Vide quanta cum auiditate sponsa dilectum, quia abierat, quærit; *Surgam*, ait, *& circuibo ciuitatem, per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea.* Per vicos quærit & plateas capite tertio, capite vero quinto, etiam per vulnera. dum enim quærit; *Inuenerunt*, inquit, *me custodes, qui circumeunt ciuitatem, percusserunt me, & vulnerauerunt, tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.* Post vulnera amore inflammata, filias Ierusalem sic adiurat; *Adiuro vos filiæ Ierusalem, si inueneritis dilectum meum, vt nuntietis ei, quia amore langueo.* Vides quam auidè quærat? Auidè quæsiuit, & dulciter inuenit. Postquam vicos, & plateas percurrit, & in vigiles incurrit, rogauitque: *Num quem diligit anima mea vidistis?* dilectum inuenit. *Paululum*, inquit, *cum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea*, inuenit, dulciterque complexa; *Tenui*, dixit, *illum, nec dimittam.* Cur non dimittes? quoniam mihi adhærere Deo summo bono, bonum est, adhærere totius dulcedinis fonti, dulcissimum est, gustare & videre, quam suauis est Dominus, suauissimum.

Sed vt cum Bernardo loquar sermone vigesimo tertio, Cant. Heu rara hora, & parua mora. Disparet puer Iesus, discedit lætitia Israel, volat Verbum, sed non irreuocabile Verbum, vt Bernard. appellat sermone 74. Cant. Christus, inquit, abiens reuocari vult. Neque enim hoc irreuocabile est Verbum, it, & redit pro beneplacito suo, quasi visitans diluculo, & subito probans. Et ire quidem illi; quodammodo dispensatorium, redire vero semper voluntarium est. Hæc ille. Redit reuocabile verbum, si dolens illud quæras, doloremque commutat in gaudium. Redijt ad Virginem post triduum, modicum, illud non vidit, & iterum modicū, & vidit; vidit & gauisa est. At vt cum Bernardo dicam sermone indicato. O modicum, longum. Longum fuit Deiparæ illud modicum. Nam modica Iesu amati absentia, longa est amanti, longa IESV absentia, modica est non diligenti.

Aliud supereſt tibi modicum ô Virgo sanctissima, aliud triduum, in quo maiori cum dolore natum desiderabis. Illud nimirum, quo in sepulchro, vulneribus confossus, vitaque priuatus iacebit, sed quemadmodum post hoc triduū, in templo illum saluum atque incolumem reperisti, ita post illud sepulchri triduum, immortali restitutum vitę, de morte, tartaroque triumphantem recipies. Triduo, hoc est, breui tempore, iustorum durat dolor, miseretur Dominus, pellitque mœrorem, iuxta illud; *Miserear super turbam, quia tam triduo sustinēt me.* Sustine triduo Deum, post breue tempus aderit. *In momento* (ait Isa.) *indignationis abscondi faciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui, &c.* Cum autem redierit, cum Psalmographo lætus canes, *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.*

Ad Rom. 8. *Quis nos separabit?* Vides quàm arctè Christum Paulus complectatur? 14. Imbellis anima *tanquam puluis est, quem projcit* leuis *ventus*, Psalm 1. 15. 16. Cant. 3. *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt, ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi, &c.* Ibidem. Lectulum Salomonis, id est, Christi, qui milites tueantur. Meditatio. 17. Qui Christum reperit, in virtute progressus semper facit. Luc. 2. Carol. 5. Imp. 18. Plus vltra. D. Basilius. D. Bernard. Iustus æterno se mancipat famulatui. 19. Proficere aliquando desinas. Psalm 93. Isa. 54. Cant. 3. 5. 21. 22. Verbum reuocabile. D. Bernard. 23. 24. Marc. 8.

CAPVT XIX.

Morale.

1. DENIQVE si dilectum retinere cupis, illius obedientiam toto pectore sectare. *Erat* (inquit Euangelista) *subditus illis.* Deus hominibus, creator creaturis, cui omnia subdita sunt, subditus erat subditis. Tu subditus esto Deo. Luc. 2. De obedientia.

Deo

Regi maximo obedientiæ tributum debemus cunctis. eo (ait Bern. serm. 2. de S. Andrea) necesse habemus reddere obedientiæ nummũ, nec suscipiet eum, nisi integer inueniatur, & sine aliqua falsitate, &c. Deo autem solumus aureum nummum pretij maximi, cum hominibus, qui vices Dei gerunt, auream obedientiam præstamus. Etenim, vt Basilius Magnus scribit, in constitutionibus monasticis, cap. 23. Nihil est aliud antistes, qui modo diligenter munus exequatur, cui præpositus est, pietatem videlicet, quam is, qui personã Christi sustinet, & sequester est inter Deum & homines, eorum, qui in ipsius officio sunt, salutem sacrificans Deo. Antistitem autem Dei personam sustinere ex sacris litteris probat hoc modo; Animaduerte, inquit, quid in Euangelijs Dominus dicat, cum de obedientia aduersum seruos adhibenda, legem sanciret; *Qui vos recipit*, inquit, *me recipit*, & item alio loco; *qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit.* Quod Apostolis dixit, intelligendus est, in commune legem sanxisse in posteros, qui aliorum futuri erant moderatores. Hæc Basilius. Bernardus in libro de dispensatione, & præcepto; Quidquid vice Dei præcipit homo quod non sit tamen certum displicere Deo, haud secus accipiendum est, quam si præcipiat DEVS. Item; Ipsum, quem pro Deo habemus, tanquam Deum in ijs, quæ aperte non sunt contra Deum, audire debemus. Item ex regula D. Benedicti; Obedientia, quæ maioribus præbetur, Deo exhibetur, &c.

D. Basil. Personæ Dei sustinet is, qui præest.

2.

D. Bernard.

3.

Vox superioris vox est Dei. 1. Reg. 3.

Vocauit Deus Samuelem, sed quanam voce vocauit? voce superioris, scilicet, pontificis Heli. *Cucurrit enim ad Heli, & dixit; Ecce ego, vocasti enim me.* Huiusmodi autem vocis tono, simili sono vocis Heli, quater vocauit, vt inde inter alia colligamus, superioris vocem, vocem esse Dei, cui summa cum festinatione est obtemperandum. *Constitui te Deum Pharaonis* (ait Deus Moſi) Pharaonis Deum constituit Deus Moſem; religiosorum vero Deum, constituit moderatorem, qui rite ac legitimè illis præfectus est. Moſes constitutus est Deus Pharaonis, vt Pharaonem perderet, pelagoque obrueret; religiosorum vero moderator constituitur Deus, vt subditos seruet, tartareisque vndis eripiat. Virga Moſis, Ægyptios acerbissimis flagellis cecidit, virga moderatoris, religiosos pascit ac consolatur, iuxta illud, *Virga tua, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Etenim moderatoris virgam imitat Aaronicæ virgæ esse oportet, quæ flores, fructus que produxit. Numerorum 17. Florida sit, suauis, fructu plena, & amore. Hinc illud Bernardi sermone 23. Cantic. Erudimini qui iudicatis terram, discite subditorum matres vos esse debere, non dominos, studete magis amari quam metui. Etsi seueritate interdum opus est, paterna sit, non tyrannica, matres fouendo, patres vos corripiendo exhibeatis. Ponite feritatem, suspendite verbera, producite vbera; pectora lacte pinguescant, non typho turgeant. Hæc ille.

Exod. 7.

4

Psalm. 22. Superioris virga. Aaronis similis. Ambr. lib. 7. in Luc. Bernard.

5.

Magnam vim apud probos viros ad obediendum, hæc cogitatio habet, Deo in homine obtempero. Cum Christi discipuli (vt narrat Ioann.) in lacu Galileæ piscarentur, visus est Christus in littore rediturus, agnouit magistrum dilectus discipulus. Tum Petrum respiciens; *Dominus*, inquit, *est. Petrus vero* (ait Ioan.) *cum audisset quia Dominus est, tunica succinxit se, & misit se in mare. Alij autem discipuli nauigio venerunt, &c.* En tibi generosi imaginem obedientis, qui non in homine, sed in Deo figit oculos. Quemadmodum Petrus vbi primũ audiuit, *Dominus est*, in mare se iactauit, ita obediens, vbi primum tacita cogitatione hęc animo verba concluuit, Dominus est, Domini vices gerit meus moderator; protinus ad iussa capessenda, & si amarissima sint ac falsissima generosè exilit, & veluti in mare se deijcit. Alijs vero, quorum oculi non adeo lyncei sunt, vt in homine Deum cernant; quorum tarda cogitatio hoc non suggerit, nauigijs est opus, vt ad obediendum ferantur. Feruntur illi imbecilles commoditate, honore, & humilibus rationibus, quæ obedientiam valde eneruant. Hoc igitur in superiore diligenter attendendum est, vicarium esse Dei, sit imperitus, sit ignobilis, sit omnibus dotibus vacuus, quæ illustrant hominem: at Christi effigies est. Hoc ad parendum, promptę, alacrique voluntati satis est.

Ioan. 21.

6.

Prompte & alacriter is paret, qui in superiore Deum videt.

7.

Eundem honorem cruci exhibemus, siue ea ex auro, siue ex ære, siue ex ligno sit fabricata, non enim materiam, sed figuram spectamus. Sanc[illegible] qui legitimè præest pr[illegible] obsucro loco sit natus, [illegible] doct[illegible] iuuenis, siue senex. Non enim ma[illegible] aurum, æs, lignum, sed figura, atque [illegible] autem Christum, cuius vicem obtine[illegible] rodot. libro 2. Rex Ægypti Amasis, cu[illegible] illustri familia ortus non esset, non ma[illegible] auream peluim, in qua tam ipse quam co[illegible] bant abluere, in simulachrum Dei nescio [illegible] populoque proposuit adorandum, id quod [illegible] libenter. Tum conuocatis Ægyptijs, ex pelui, in qua [illegible] uiuæ pedes abluere solerent, fabricatum idolum indicauit, quod tantopere venerarentur: similem se fuisse pelui dixit, plebeio ortum genere, sed ex pelui abiecta factum esse simulachrum, hoc est, regem: atque adeo honorem sibi regiũ deferendum. Hunc in modum, (ait Herodotus) ad se traduxit Ægyptios, ita vt æquum censerent ei seruire. Simili ratione, fuerit is qui reliquis imperat peluis, fuerit ignobilis, & è media plebe: at si ex pelue sit crux, si exignobili sit moderator, tum honor illi magnus debet exhiberi, tum eius mandata, non secus, ac si à Deo traderentur, debent audiri. Iuxta illud Bernardi, loco iam citato; Siue Deus, siue homo vicarius Dei mandatum quodcunque tradiderit, pari profecto obsequendum est cura, pari reuerentia deferendum, vbi tamen Deo contraria non præcipit homo, & cætera. Vide quantum honoris, & obedientiæ tribuat vir rerum spiritualium peritissimus superioris mandato. Pari, inquit, obsequendum est cura, pari reuerentia deferendum.

9

D. Bern.

Præceptum decalogi est, Exod. 20. *Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt sis longæuus super terram.* Si patres carnis honorandi sunt, patres spiritu suo honore non sunt fraudandi. Honorandus est, & amandus cœnobij præpositus tanquam pater, honoranda, & amanda ipsa religio, veluti mater, qui vero hoc præstiterit, is longæuus erit super terram, & æternus super cælum: longæuus, in quam, super terram, id est, religionem. Qui enim religionem, ad quam à Deo vocatus est, honorat atque amat, in ea ad mortem vsq; perseuerat: qui vero parui tantum Dei beneficium facit, & fastidit, vel ab ea deficit, vel parum proficit. Vnde D. Anselm. Epist. 7. Cum Diabolus, inquit, monachum nequit obruere vitæ, quam professus est odio, nititur eum conuersationis, in qua est, subruere fastidio, vt dum illi persuadet, incœpto Dei beneficio ingratum existere, iusto iudicio nec ad meliora proficiat, nec quod accepit forte teneat, aut in eo inutiliter perstitat. Hæc Anselmus.

10.

Exod. 20.

Qui religionem amat, in religione perseuerat.

11.

D. Anselm.

Obedientia holocaustũ.

Primum igitur hoc obediens apud se statuat, moderatoris iussa vocem ac iussa Christi Optimi, Maximi, vocem esse, & iussa. Deinde vero perfectum obedientiæ holocaustum Deo offerat. Offeret autem perfectum, si corpus, voluntatem, sit etiam quæ proprium, obedientiæ tradiderit. Corpus [illegible] iussa opere exequatur; voluntatem, vt idem [illegible] quod superior vult, velit; iudicium, vt idem, quod [illegible] sentiat. Duinum corpus totum obtulit Christus obedientiæ, caput spinis, manus pedesq; clauis, terga verberibus, faciem sputis atque alapis. Quid igitur mirum, si nos corpus nostrum operi, quodcunque illud sit, etiam abiectissimo offeramus? quid abiectius esse potest sputis, colaphis, verberibus? Hæc si Dominus subire minimè recusauit, quid est, quod seruo recusare fas sit, legitima potestate imperante? Audi Magnum Basilium in constitutionibus monasticis capite vigesimo quarto. Si de muneribus, inquit, ijs, quæ abiectiora sunt, aliquid exercendum sit, scire conuenit, Saluatorem quoque ipsum, discipulis ministrasse, & abiectiora opera facere, non recusasse, magnumque homini esse, si Dei imitator existat. Cum per hæc quæ humilia sunt, ad altitudinem illam, quod illum est imitatus, ascendat. Quanquam quis iam humile ausit quippiam appellare, quod Deus ipse attingere non recusauit? Hæc ille.

12.

Obedientia labori, seruitus offerendam.

D. Basil. Munera abiectiora libenter obeunda.

13.

Alias reddit tationes idem pater sapientissimus initio capitis, cur viliora etiam opera, alacri animo sint exequenda. Quoniam videlicet, Dei causã fiant, maximumque nobis præmium pariant. Intelligendum, ait, illud est, debere

D. Basil.

…riam munera, magno cum …acritate susciperes scient enim …Dei causa fiat, sed grande, & spi…d cœlum nobis, & præmia cœlestia …it auro obedientia, auri instar opera …fima, splendida reddit, atque illustria. …um Salomonis templum auro fulgē…ntum, vt memoriæ proditum est, lib. 3. …digionis templum totum obedientiæ auro …in quæ pauimento similia sunt opera, hoc …consent, atque abiecta rutilant. Imò, quo sunt abie…ora, & voluntati magis aduersantur, eo maiorem effun…dunt splendorem. Denique vt Magnus dixit Basilius; nihil minutū est, quod Dei causa fiat, sed grande atque illustre.

Offerenda præterea voluntas obedientiæ, quoniam magna voluntate peragi debet. Leuit. 7. Pectus, & armum iubet Deus offerri sacerdoti. *Pectusculum*, inquit, *erit Aaron, & filiorum eius, armus quoque dexter, de pacificorum hostiis, cedet in primitias sacerdotis, &c.* Superioris hæ duæ sunt partes, pectus & armus. Obedientiæ est pectus offerendum, imo humile pectusculum, hoc est voluntas humilitate plena, & armus siue humerus, ad portanda imposita onera paratissimus. Nec satis est armus sine pectusculo, nec satis pectusculum sine armo. Non est satis, opera sine voluntate exequi, nec satis voluntatem offerre, onus vero operum si displicent, recusare. Voluntas cum operibus prompta, moderatoris q; voluntati consentiens offerri debet.

16. *D. Gregor.* Illud tamen in voluntate animaduertendum diligenter. est, quod Magnus Gregorius animaduerrit lib. 35. Moral. ad illa verba cap. 24. Iob. *Dederunt ei vnusquisque autem vnam, & inaurem auream vnam.* Sciendum, inquit, summopere est, quod obedientia aliquando, si de suo aliquid habeat, nulla est, aliquando, si de suo aliquid non habeat, minima. Nam cum huius mundi successus præcipitur, cum locus superior imperatur, is, qui ad percipienda hæc obedit, obedientiæ sibi virtutem euacuat, si ad hæc etiam ex proprio desiderio anhelat. Neque enim se sub obedientia dirigit, qui ad accipienda huius vitæ prospera, libidini propriæ ambitionis seruit. Rursus, cum mundi despectus præcipitur, cum probra adipisci, & contumeliæ iubentur, nisi ex se ipso animus hæc appetat, obedientiæ sibi meritum minuit, quia ad ea, quæ in hac vita despecta sunt, inuitus nolens que descendit. Debet ergo obedientia, & in aduersis ex suo aliquid habere, & rursum in prosperis, ex suo aliquid omnimodo nō habere, quatenus & in aduersis tāto sit glorioſior, quāto diuino ordini etiā ex desiderio iūgitur, & in prosperis tanto verior, quanto à presenti ipsa q̄ diuinitus percipit gloria, funditus ex mente separatur. Hæc Gregor.

17. *Obedientia in rebus aduersis voluntatis habetur plurimum, ad secundas res desiderij affert nihil.*

Eodem loco auream inaurem, quæ ex aure suspenditur, obedientiam air significare, charitate fulgentem. Quæ aurem charitate fulget obedientia, non sua quærit, sed quæ sunt Iesu Christi. Quia, inquit, obedientia non seruili metu, sed charitatis affectu seruanda est, non terrore pœnæ, sed amore iustitiæ, cuncti, qui ad conuiuium venerunt, auream inaurem obtulisse Iob perhibentur. Vt videlicet, in ea, quæ exhibetur obedientia, charitas fulgeat, quæ virtutes omnes, quasi auri more cætera metalla, transcendat, & cætera. Obediens verus auream offert superiori inaurem, siue potius auream aurem, id est, charitatis auro, omni propriæ voluntatis scoria expurgato splendentem, iussa omnia amanter, alacriterque accipientem.

18.

19. *Obediens auream offert aurem. Exod. 21.*

Serui, qui seruus esse mallebat, quam liber, signum olim fuit, perforata auris, vt intelliges ex illis verbis capite vigesimo primo, Exod. *Quod si dixerit seruus, diligo dominum meum, & vxorem ac liberos, non egrediar liber, offeret eum dominus eius: & applicabitur ad ostium, & postes, perforabitq; aurem eius subula, & erit ei seruus in seculum.* Vir religiosus, qui Dei seruus esse maluit, quam mundi liber, hoc gerat signum, perforatam autem moderatoris apertam mandatis, superbia ac philautia minimè obturatam, humilitate, promptaque voluntate parentem. Huiusmodi aures habuisse Christum testatur, Psalm 39. *Sacrificium*, inquit, *& oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi.* Perfectissimæ fuere ad excipienda Patris præcepta Christi aures, similes perfectæ obedientiæ sibi vēdicat. Hebraicum verbū, Cara, significat fodere; vnde D. Hiero. …ansulit, Aures fodisti mihi. Aures autē fossæ dicuntur, perfectæ, & apertæ, nec malo vllo humore obturatæ.

Psalm 39.

Inobediens religiosus aures habet obturatas, obediens apertissimas, quoniam magna obedit voluntate. Etenim voluntas aures, vel aperit, si prompta atque ardens est; vel claudit, si segnis & ad præstanda iussa frigida est: frigidus obediens ea præcepta, quæ voluntati arridēt apertissimis auribus audit; ea autem, quæ difficilia sunt, & voluntati repugnant, obturatis auribus excipit. Ardens charitate obediens, quæ voluntati placent; idcirco tantūmodo quia iubentur, & aperta aure audit, & exequitur: illa vero à quibus voluntas abhorret, & apertissima aure excipit, & ardenti voluntate complectitur. Aurum si sursum conijciatur, eo fertur tantum impetu, quem manus conijcientis impressit, si vero conijciatur deorsum, & suo fertur pondere, & cōijcientis impetu. Eundem in modum, aureus obediens, si in superiorem locum ascendere, si quæ placent voluntati, iubetur facere, superioris solum iussu ducitur: si in infimum locum descendere, si quæ voluntati aduersantur, iubetur exequi, tum superioris iussu, tum sua alacriter rapitur voluntate.

al. mu.

21.

Aureus obediens.

Non fit perspecta in ijs obedientia, quæ placēt, sed in ijs exploratur, quæ displicent. Ideoque hæc à vero obediente, & agenda sunt ardenti animo, cum præcipiuntur, & expetenda magno desiderio, cum non iubentur. *Factus obediens* Christus (ait Paul. ad Phil. 2.) sed quanā in re factus est obediens? nunquid in re facili, ac iucunda? Audi quid sequatur; *Factus*, inquit, *obediens, vsque ad mortem, mortem autem crucis*, factus est obediens in re omnium difficillima, doloris, dedecorisq; plenissima, morte videlicet crucis. Res difficilis, & iniucunda, obedientiæ lydius est lapis, cuius tactu qualis sit indicatur. An hūc lydium lapidem, Abrahami, & Isaaci obedientiā, Deus explorauit. Factus est obediens Abrahamus, vsque ad mortem, mortem autem filij: factus est obediens Isaacus vsque ad mortem, mortem autem holocausti. Pater enim filij iugulum gladio perebat, filius iugulum Deo obediens libenter præbebat. Nisi vero post exploratam obedientiam Deus obstitisset, mandatumque reuocasset, pater filium immolasset, filius in holocaustum Deo incensus fuisset. Quidnam potuit difficilius iuberi?

22. *Obedientia in rebus arduis explorātur.* *Philip. 2.*

23.

Didicit Christus (ait Paul. ad Hebr. 5.) *ex ijs, quæ passus est obedientiam*, nos item ex ijs, quæ patimur, non ex ijs, quæ iucunda, & suauia sunt, obedientiam discimus. Si ergo docti obedientes euadere cupimus, difficilia iussa & peroptemus, & libenter exequamur. Quamdiu enim in ijs, quæ arrident versabimur, alphabetarij pueri erimus. Senecam illum nostrum Philosophum, ad subeūdos difficiles & duros labores, Sextij cuiusdam liber adeo incendebat, vt casus omnes ad congressum prouocaret, nos Christi Magni DEI Crux, singulareq; obedientiæ exemplum, non inflammabit, ita vt difficilia omnia iussa, & expetamus, & exequamur? Sed ipsum Senecam audiamus de se epist. 65. hæc scribentē; In quacunque positione mentis sim, cum lego Sextiū, libet omnes casus prouocare, libet exclamare; Quid cessas fortuna? congredere, paratum vides, illius animum induo, qui quærit vbi se experiatur, vbi virtutem suam ostendat.

Heb. 5.

Seneca.

24.

Spumantemq; dari, pecora inter inertia, votis *Virgil.*
Optat aprum aut fuluum descendere monte leonem.

Liber aliquid habere quod vincam, cuius patientia exercear. Hæc Philosophus. Quid Christianus? quid religiosus? quid obedientiæ professor? nunquid Ethnico Philosopho timidior, obedientia difficilia præcepta reformidabit? nunquid si inertia pecora, hoc est, iucunda, faciliaque præcepta, obediendo vicerit, magnum se aliquid fecisse arbitrabitur? Induat animum Ethnici obediens Christianus, Philosopho non patiatur se videri inferiorē vir religiosus? imo quanto sumitur maius à Christi cruce, quam à Sextij lib. incitamētum, tanto fit maior atque ardentior animus. Cum lego Sextium (ait ille) libet omnes casus prouocare, &c. Cum Christū (dicat obediens) factum obedientem intueor, vsq; ad mortem, mortem autem Crucis, libet omnia iussa, & si difficillima expetere, libet exclamare; Quid cessas moderator? quidquid difficile, periculosum, arduum est, iube: ad pecorem paratum reperies, non cum inerti pecore, sed cum spumantibus apris, fuluisque leonibus congredi, hoc est,

25.

26.